

శ్రీ
శ్రీ వేదవ్యాస మహర్షి వ్రణితము

శ్రీ మత్స్య మహాపురాణము

[అనేక శ్లోకస్మార దర్శనంగ్రహత్మకము]

ఆంధ్రానువాద సహితము

[ప్రథమ సంపుటము]

A C C 143 19938

అనువాదకులు :

శ్రీ పాతూరి సీతారామాంజనేయులు ఎం. ఏ.,

(తెలుగు-సంస్కృతము)

ప్రకాశకులు :

వేంకటేశ్వర ఆర్షభారతి ట్రస్ట్
గురుకృప

ప్రథమ ముద్రణము
1986

వరులు : 2000 కాపీలు

నర్వస్నామ్యములు ప్రకాశకులవి.

మూల్యము : రూ. 81.00

మహాదాశీర్వచనమ్

'అమ్మయ సరస్వతీ' 'వేదభాష్య విశారథ' 'వేద భాష్యాలంకార' 'పద్మభూషణ్'

శ్రీ ఉప్పలూరి గణపతిశాస్త్రి

వేద వండితులు - ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము (State Laureate)

ఆస్థాన విద్వాన్ :- తిరుమల తిరుపతి దేవస్థానము - ఆంధ్రప్రదేశ్.

సభ్యులు - రెలిజియన్ అడ్వైజరీ కౌన్సిల్ - ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వము.

టెలిఫోన్ నం. 822758

ఇం. నం. 10-3-102/1

64-B. తూర్పు మారేడువల్లి

సికిందరాబాద్ - 500 026.

పాతూరి సీతారామాంజనేయులు గారు చాలా గ్రంథములు విమర్శించి ఆహూర్వ విషయములు వ్రాసినారు.

ఇంతవరకు వీరు వ్రాసిన విషయములు ఎవరును వ్రాసియుండలేదు.

మత్స్య పురాణములో నంక్షేపంగా ఉన్న విషయములను ఛాందోగ్యం మున్నగు అనేక గ్రంథములు విమర్శించి వ్రాసినారు.

దురవగాహములగు విషయములను వ్రాసినారు.

వరమేశ్వరుడు వీరికి ఆయురారోగ్యములు వ్రసాదించుగాక !

23-9-'86

(సం.) ఉ. గ. శాస్త్రి

శ్రీమత్స్వీ రూప నారాయణ స్తుతి

ప్రళయ పయోధి జలే

ధృతవానసి వేదమ్ ।

విహిత వహిత చరిత్ర మభేదమ్ ।

కేశవ! ధృత మీన శరీర!

జయ జగదీశ! హరే!

కా. పీనరూపము కరించిన కేశవా! పూర్వతర కల్పమునందు సృష్టి ప్రక్రియలో మృత్యు జేడిముల సాయముగా ఉండెను. కల్పావసానమున అవి ప్రళయ మహాసాగర జలములో ద్రవ్య ప్రములయినచో మరల జరుగవలసిన సృష్టిలో బ్రహ్మకు ఈ శబ్దరాశి అందకపోవును. అట్టి దుష్ట రాక్షస వేష ఈ ఆవతారము వాల్చితివి. ఓడయందు సరకులు నిలిపి కాపాడినట్లు నీవయినే చివరి నేనని అనాచూసముగ కాపాడితివి. ఈ మహాకార్యము నీకు తప్ప మరి ఎవరికి సాధ్యము! గీడగా! హుడీ! నీవు సర్వోత్కృష్టపవయి వర్ధిల్లుచున్నావు. ఇట్టి నీకు వందనములు.

(జయదేవుడు-గీత గోవింద కావ్యము)

శ్రీ మ త్స్వ మ హా పు రాణ ము

పురాణములు-వాని లక్షణము - విశిష్టత.

భారతీయుల చిత్రవృత్తులు అన్నియును ఐహికము వైపునకు కంటె ఆముష్మికము వైపునకు ఎక్కువ మ్రొక్కుతో సాగుచు ఉండుట అతి ప్రాచీన కాలమునుండి నేటివరకును అవిచ్ఛిన్నముగ సాగివచ్చుచున్న విషయము. ఇకముందు కూడ ఈ విధానము ఇట్లే ఏనాటి వరకయినను కొనసాగుచుండును. ఇందు ఏమాత్రమును నందియములేదు.

‘ఐహిక జీవనమునందలి వ్రతి ఒక అంశమును ఈ ఐహిక జీవనమునకు తరువాత పారలౌకిక జీవనమందలి సుఖలబ్ధికి ఏమాత్రమును విరుద్ధము కాగాదు.’ అనునది మనవారి ముఖ్యోద్దేశము. మన పూజ్య ఋషులును తాము వ్రవ చించిన నర్వ ధర్మములను ఇందులకు తగినట్లుగనే మనకు ఆదేశించియు ఉపదేశించియు మనలను ఉత్తమమగు మార్గమున నడిపించిరి; నడిపించుచు ఉన్నారు. అనాదిగా మన దేశమునందలి శిష్టులు అందరును ఆయా ధర్మములను తాము ఆ దృష్టితోనే అనుష్ఠించుచు మానవ నమాజమునకు మార్గదర్శకులుగా ఉండుచు వచ్చిరి. పురాణ వాఙ్మయము ఈ వర మార్గ దృష్టి వ్రధానమగు భారతీయ ధర్మదృష్టికి నిదర్శనములును ధర్మ వ్రవృత్తికి ఆలంబనములును అయి వ్రకాశించు చున్నవి. కనుకనే శ్రీ వ్యాస భగవానులు :

“అష్టాదశ పురాణానాం । నామదేయాని యః పఠేత్ ।

త్రిసంధ్యం జవతే నిత్యం । సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్.”

“వ్రతి దినమునను ప్రాతర్మధ్యాహ్న సాయం సంధ్యాకాలముల మూడింటియందును అష్టాదశ మహా పురాణముల నామదేయములను పఠించుచు-జపించుచు-ఉండువారు అశ్వమేధయాగము ఆచరించినందున పొందదగిన ఫలమును పొందుదురు.” (మార్కం. పురా.) అని వచించిరి.

ఐహికములును ఆముష్మికములును అగు నర్వ సుఖములను మానవ నమాజమునకు మాత్రమేకాదు-నర్వ ప్రాణులకును-నంపన్నమగునట్లు చేయుటలో శ్రుతులతోను స్మృతులతోను పాటుగ పురాణములకు కూడ ప్రామాణ్యము కలదు. అని స్మృతిపురాణ-వచనములు అనేకములు మాత్రమేకాక చాందోగ్య బృహదారణ్యకోపనిషద్వచనములుకూడ తెలుపుచున్నవి.

‘ఇతి-హ-ఆన-’ ‘ఈ విధముగా జరిగి ఉండెనట.’ అని ఈవిధముగా ఆరంభించి ప్రాచీన కాలమున జరిగిన విషయములను వ్రతిపాదించునవి ఇతిహాసములు; ‘మొదట ఇటువంటి స్థితి ఉండగా దానినుండి ఈఈ విధముల నృష్టి జరిగెను. దానినుండి ఈ దృశ్య వ్రవంచము రూపొందెను. అది ఇట్లు స్థితి నంది-ఇట్లు లయమునంది తన మూల తత్వమును చెరును.’ అని వ్రతిపాదించునవి పురాణములు. అని ఉపనిషద్ (ఛాం. 7 అ. 1 వ్రపా; బృహ. 2 అ; 4 బ్రా. 1 వచనములబట్టియును వానిపై శ్రీ శంకర భగవత్పాదుల భాష్యమును బట్టియును తెలియుచున్నది.

కాగా నృష్టికి పూర్వపు స్థితితో ఆరంభించి నృష్టిస్థితి లయముల వ్రక్రియలను-స్థితి కాలమునందలి లోక వ్రవృత్తికి కావలయు ధర్మముల స్వరూపమును-నర్వ వ్రక్యతియు లయము పొందినపుడు ఈ జగత్తులన్నియు వరమాత్మ తత్వముతో ఒకటియగు వ్రకారమును-తెలుపుటతోపాటు నర్వ ప్రాణులును ఆయా సాధనములతో వరమాత్ముని అను గ్రహమును పొంది జనన మరణ పరంపరా రూపమగు సంసార బంధమునుండి మోక్షమునందు విధానము ఇది. అని వ్రతిపాదించుట పురాణములు చేయు ముఖ్యకృత్యము.

ఇతిహాసములు ఏదోయొక వృత్తాంత విశేషమును మాత్రము కథారూపమున ప్రతిపాదించుచు ప్రాసంగికముగా ఐహికాముష్మిక ధర్మములను కూడ అందజేయును.

అని దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ రెప్పిన వానిలో ఇతిహాస లక్షణములు భాగవతాది పురాణములయందును పురాణముల లక్షణములు భారతేతిహాసమునందును కనబడుచున్నను 'ఇతిహాసము' అను పదము శ్రీమన్మహాభారతమునందును 'పురాణములు' అను నామము శ్రీమద్భాగవతాదులయందును రూఢమయి ఉన్నది.

అంతియేకాదు; ఇతిహాస పురాణముల వలన శ్రుతి వచనములకును అవి ప్రతిపాదించు అనేక ప్రామాణికాంశము లకును ఎంతయో బలము ననుకూడును. ఈ విషయమును ఈక్రింది 'మను' వచనము తెలుపుచున్నది.

“ఓలే త్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మా మయం ప్రహరే దితి;

ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదా న్మమువబ్ధంహయేత్.”

ఇతిహాస పురాణములను నదిగా అధ్యయనము చేయక అల్పముగా శాస్త్రార్థ్యయనము చేసినవాని వలననుండి 'ఈతడు నన్ను దెబ్బకొట్టువేమో!' (శ్రుతికి అనుచితములగు అర్థములను కల్పించువేమో!) అని వేదము భయపడునట. కనుక శ్రుతికి కలుగు అటువంటి భయము పోగొట్టవలయుననినచో ఆయా వేదాంగ శాస్త్రములను అధ్యయనము చేయుటతో పాటు ఇతిహాస పురాణములను కూడ నదిగా అధ్యయనము చేసి వాటి అర్థములను శాస్త్రబలముతో నదిగా గ్రహించి పీడి రోజ్కాదుతో వేద ప్రతిపాదితార్థమును పోషించవలయును.”

ఈ శ్లోకమున మనకు పేర్కొనినవి ఋషి-ముని-ప్రోక్తములగు శ్రీ భాగవత-భవిష్యదాది మహాపురాణములును వాగ్దేవతానామములు-అనుకూల చాందోగ్య బృహదారణ్యకములందు పేర్కొనిన వైదిక పురావేతిహాసములుకావు.

అనంతరవాది మహామునులు తాము రచించిన ధర్మ సూత్రములందు భవిష్యాది పురాణములలోనివి అని వర్ణన విషయక నియములను ప్రతిపాదించు శ్లోకములను వచనములను ఉదాహరించి ఉన్నారు. దీనినిబట్టి కూడ పురాణములందు ప్రతిపాదించబడిన ధర్మములకు ఎంతయో ప్రామాణ్యము కలదను అంశమును పురాణ రచనల ప్రాచీనతయు సమర్థింపబడుచున్నది.

శ్రీ శంకర భగవత్పాదాదులగు ప్రస్తాన ప్రవర్తకాచార్యులు తమ భాష్యాదులందు-బ్రహ్మసూత్రములందును ఉపనిషత్తులయందును ప్రతిపాదించబడిన విషయములకు సమర్థకములుగా-భారతమునుండియు పురాణములనుండియు ఆయా సందర్భములందు ఆయా వచనములను ఉద్దరించుటను బట్టియు శ్రుతి వచనములను సమర్థించుటకు పురావేతిహాస విషయములను ఎంతగా ప్రామాణికములుగా ఉపయోగించునో తెలియును.

పురాణములు ధర్మములను ప్రతిపాదించు రీతిలో ఒక విశిష్టత యున్నది. శ్రుతులును స్మృతులును పురాణములును ఇతిహాసములును ధర్మమును ప్రతిపాదించుటలో సమాన యోగ్యత కలవి కావచ్చును. ఐనను ఇందు శ్రుతులు ప్రజ్ఞా విద్యోగములైనవి. ప్రభువు ప్రజలను 'మీరు ఈవిధముగ ప్రవర్తించవలయును. లేనియెడల దండింపబడుదురు.' అని కాంచును. తాదాభ్యాసించినట్లు నడచుటవలన ప్రయోజనము ఏమి? నడువనియెడల కలుగు హాని ఏమి? అను విషయమును ప్రజల హృదయములకు పెక్కుసెట్లు ప్రభువు వారికి బోధించడు. అదే విధముగ శ్రుతులును 'నత్యం వద' 'దర్శం చిద' ఈ మొదలగు ధర్మమున ధర్మాచరణమును విధించును. అచరించకపోవుటచే కలుగు పాపము ఇట్టిది యని తెలిపిన తెలుపును; లేకున్న లేదు. అంతియేకాని ఈ ధర్మాచరణము వలన లోక వ్యవహారగతిలో కలుగు మేలు కాని నిడుర్భావరణము వలన కలుగు కీడుగాని ఇది-యని శ్రుతులు వివరించవు. స్మృతులును శ్రుతులవలెనే ధర్మ ప్రతిపాదనము చేయును. కాని పురాణములు చేయు ధర్మ ప్రతిపాదన ప్రకారము ఇట్టిదికాదు అవి నన్మిత్రులు తమ మిత్రు

ఇతిహాసములు ఏదోయొక వృత్తాంత విశేషమును మాత్రము కథారూపమున ప్రతిపాదించుచు ప్రాసంగికముగా ఐహికాముష్మిక ధర్మములను కూడ అందజేయును.

అని దీనినిబట్టి తెలియుచున్నది.

ఈ చెప్పిన వానిలో ఇతిహాస లక్షణములు భాగవతాది పురాణములయందును పురాణముల లక్షణములు భారతేతిహాసమునందును కనబడుచున్నను 'ఇతిహాసము' అను పదము శ్రీమన్మహాభారతమునందును 'పురాణములు' అను నామము శ్రీమద్భాగవతాదులయందును రూఢమయి ఉన్నది.

అంతియేకాదు; ఇతిహాస పురాణముల వలన శ్రుతి వచనములకును అవి ప్రతిపాదించు అనేక ప్రామాణికాంశము లకును ఎంతయో బలము ననుకూడును. ఈ విషయమును ఈక్రింది 'మను' వచనము తెలుపుచున్నది.

"ఓలే త్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మా మయం ప్రహరే దితి;

ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదా న్మమువబ్ధంహయేత్."

ఇతిహాస పురాణములను నదిగా అధ్యయనము చేయక అల్పముగా శాస్త్రార్థ్యయనము చేసినవాని వలననుండి 'ఈతడు నన్ను దెబ్బకొట్టినేమో!' (శ్రుతికి అనుచితములగు అర్థములను కల్పించునేమో!) అని వేదము భయపడునట. కనుక శ్రుతికి కలుగు అటునంటి భయము పోగొట్టవలయుననినచో ఆయా వేదాంగ శాస్త్రములను అధ్యయనము చేయుటతో పాటు ఇతిహాస పురాణములను కూడ నదిగా అధ్యయనము చేసి వాటి అర్థములను శాస్త్రబలముతో నదిగా గ్రహించి పీడి తావ్యాదుతో వేద ప్రతిపాదితాత్మమును పోషించవలయును."

ఈ శ్లోకమున మనకు పేర్కొనినవి ఋషి-ముని-ప్రోక్తములగు శ్రీ భాగవత-భవిష్యదాది మహాపురాణములును వాగ్దేవతానామములు-అనుకూల చాందోగ్య బృహదారణ్యకములందు పేర్కొనిన వైదిక పురాణేతిహాసములుకావు.

అనంతరవాది మహామునులు తాము రచించిన ధర్మ సూత్రములందు భవిష్యాది పురాణములలోనివి అని వచ్చి విషయక నియమమును ప్రతిపాదించు శ్లోకములను వచనములను ఉదాహరించి ఉన్నారు. దీనినిబట్టి కూడ పురాణములందు ప్రతిపాదించబడిన ధర్మములకు ఎంతయో ప్రామాణ్యము కలదను అంశమును పురాణ రచనల ప్రాచీనతయు నిష్పక్షపాదమగుచున్నది.

శ్రీ శంకర భగవత్పాదాదులను ప్రస్తావన ప్రవర్తకాచార్యులు తమ భాష్యాదులందు-బ్రహ్మసూత్రములందును ఉపనిషత్తులయందును ప్రతిపాదించబడిన విషయములకు సమర్థకములుగా-భారతమునుండియు పురాణములనుండియు ఆయా సందర్భములందు ఆయా వచనములను ఉద్దరించుటను బట్టియు శ్రుతి వచనములను సమర్థించుటకు పురాణేతిహాస విచారములు ఎంతగా ప్రామాణికములుగా ఉపయోగించునో తెలియును.

పురాణములు ధర్మములను ప్రతిపాదించు రీతిలో ఒక విశిష్టత యున్నది. శ్రుతులును స్మృతులును పురాణములును ఇతిహాసములును ధర్మమును ప్రతిపాదించుటలో సమాన యోగ్యత కలవి కావచ్చును. అనను ఇందు శ్రుతులు ప్రతిపాదించుచున్నవి. వ్రతువు ప్రజలను 'మీరు ఈవిధముగ ప్రవర్తించవలయును. లేనియెడల దండింపబడుదురు.' అని కాంచును. తాదాత్థ్యాపీండిగట్లు నడచుటవలసి ప్రయోజనము ఏమి? నడువనియెడల కలుగు హాని ఏమి? అను విషయమును ప్రజల హృదయములకు పెక్కునట్లు వ్రతువు వారికి బోధించడు. అదే విధముగ శ్రుతులును 'నత్యం పద' 'దర్శం దర్శ' ఈ మొదలగు రూపమున ధర్మాచరణమును విధించును. ఆచరించకపోవుటచే కలుగు పాపము ఇట్టిది యని తెలిపిన తెలుపును; లేకున్న లేదు. అంతియేకాని ఈ ధర్మాచరణము వలన లోక వ్యవహారగతిలో కలుగు మేలు కాని నిడుర్భాచరణము వలన కలుగు కీడుగాని ఇది-యని శ్రుతులు వివరించవు. స్మృతులును శ్రుతులవలెనే ధర్మ ప్రతిపాదనము చేయును. కాని పురాణములు చేయు ధర్మ ప్రతిపాదన ప్రకారము ఇట్టిదికాదు అవి నన్మిత్రులు తమ మిత్రు

5. భూమ్యాదుల సంస్థానము: అనగా భూగోళ-ఖగోళ (జ్యోతిస్సుల) వ్యవస్థలు; తత్తద్వివ-వర్ష-ఖండములందఱు విధాన చర్యత నముద్ర సద్భాదికమును భారతవర్షమునందలి నదీ వర్షత నముద్రాదికమును వవిత్ర తీర్థక్షేత్రాదికమున వాటి మాహాత్మ్యమును భగవదవతార వృత్తాంతములను ప్రతిపాదించుటయు ఖగోళ (నక్షత్ర గ్రహాది జ్యోతిర్గోళ) వ్యవస్థ ప్రతిపాదనమును.

ఇందు 1. మన్వంతరాది యావమున కాలవ్యవస్థను యుగధర్మ ప్రవృత్తిని ఎరుగుటయు తత్తత్త్వమును విచరించుటయు భగవంతుని కాలరూపునిగా ఉపాసించుట యగును. 2. భూగోళ వ్యవస్థా జ్ఞాన-తద్విచారణములు భగవానుని దేశరూపునిగా ఉపాసించుట యగును. జ్యోతిర్గోళములు కాల నియమానుసారము సంచరించును. భూమివలెనే తమ తమ స్థానములందుండి తామును కర్మదేవాదులకు ఆశ్రయ స్థానములయి యుండును. వానినుండి కాంతియు కాలక్రమమున విశ్వమున వ్యాపించి అందరి ప్రాణులపై పదార్థములపై తమ ప్రభావమును చూపును. ఇట్లు దేశకాలాత్మకరూప ద్వయముతో నున్న ఖగోళపు తత్త్వమును ఎరిగి విచారించుట భగవానుని దేశ కాలరూపునిగా ఉపాసించుట యగును.

6. వంశాను చరితము: ఆయా రాజవంశములందు జనించిన రాజుల పాలనము మొదలగు వాటిని గూర్చిన కథలను ప్రతిపాదించుట.

'ప్రతిసర్గము' అనగా ప్రళయము అనియు అర్థము; కావున పురాణములందు సృష్టిక్రమ ప్రతిపాదనముతోపాటు ప్రళయక్రమమును తెలువబడును.

మహాపురాణములు అన్నియు శివునిగాని విష్ణునిగాని వరమ దైవతముగా ప్రతిపాదించుచు ఉన్నవి. శ్రీదేవీ భాగవతములో శక్తి తత్త్వమును వరమార్థ తత్త్వముగా ప్రతిపాదించుట జరిగినది. ఈ శక్తితత్త్వము వరమాత్మ తత్త్వముతో అవిభాజ్యమైన ఇద్వాశక్తి రూపమైనది. కనుక శివకేశవుల భేదభావనకు ఏ మాత్రమును ఆన్వదములేని వరమాత్మ తత్త్వమే శ్రీదేవీ భాగవతములో ప్రతిపాదించబడి ఉన్నది.

సాత్త్వికములు రాజసములు తామసములు అని పురాణములు గుణభేదమును అనుసరించి విభజింపబడి ఉన్నట్లు కొందరు సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయములో గ్రహించబడిన గుణత్రయమును వరమాత్ముడు సృష్టి స్థితి రయములను నిర్వహించుటకు మూర్తిత్రయములో నిలిపిన ఆనంద-ప్రవృత్తి-నివృత్తిరూపములగు మూడు గుణములే కాని గుణరాగ మోహరూపములగు లోకీక నత్త్వ రజస్తమస్సులు కావు.

ఈ పురాణములకు అన్నిటికి కర్త శ్రీవేదవ్యాస మహాముని అని సంప్రదాయాగతముగా సిద్ధించిన విషయము. "అష్టాదశ పురాణానాం కర్తా వత్సవతీ సుతః" అని చెప్పబడిన శ్రీకృష్ణ ద్వైపాయన వ్యాస భగవానుడు ఈయనయే.

ఈ మహాముని పేరిని రచించిన వానము భూలోకములో అంతటిలో మొట్టమొదటి విద్యాపీఠము ఐన శ్రీబదరి బ్రాహ్మణ్యము. దానియందలి మొదటి గురుకిమ్మల దర్ముని పుత్రులైన నరనారాయణులు. కనుకనే ఈ రెండంశములను స్మరింపజేయుచు శ్రీవ్యాసులు భారతేతిహాసారంభములోను పురాణముల ఆరంభములోను

"నారాయణం నమస్కృత్వ నరం చైవ నరోత్తమమ్."

దేవీం నరస్మతీం చైవ తతో జయ ముదీరయేత్."

"నరోత్తమోత్తములగు నరనారాయణులను నరస్మతీదేవిని నమస్కరించిన తరువాతనే 'జయం' అను పేర తీసుకొనినది. ఈ ఇతిహాస పురాణములను ప్రవచించవలెను."

అని శిష్యులను ఆదేశించినాడు. ఈ పురాణములును ఇతిహాసమును లో(రో)మహర్షణుడు (రోమహర్షణి) అను సూత మహాముని-వ్యాస శిష్యుడు-దైవికారణ్యములో ద్వాదశ వార్షికబ్రహ్మ నత్రయాగ వ్రనంగమున కూడిన మునులకు విశేషించినాడు. క్రమముగా అవి లోకములో ప్రచారము పొందినవి.

ఈ పై శ్లోకములో పేర్కొన బడిన సరస్వతీదేవియే కాశ్మీరములోని శ్రీశారదాదేవియును తరువాత శ్రీశంకర భగవత్పాదుల చేత ఆయా జగద్గురు పీఠములలో ఆరాధనీయగా నిలుపబడిన శ్రీశారదాదేవియును అని ఊహించవచ్చును.

జయశబ్దము సూచించు అర్థమును-పురాణములు ఇచ్చు సందేశమును.

వేదశాస్త్రములు విధించినట్లు సత్కర్మములను ఆచరించి మానవులు సర్వభూతములకును క్షేమమును ఇహపర సుఖములను చిత్తశుద్ధిద్వారమున మోక్ష సాధనాధికారమును మోక్షమును కూడ సిద్ధింపజేసికొనవలయును. అనునది పురాణములు అందించు సందేశము. ఈ అంశమును పై శ్లోకములోని 'జయ' పదము సూచించును.

'జయ' పదమును తలక్రిందుగా చదివినచో 'యజ' అగును. 'యజించుము!' 'దేవతలను ఆరాధించుము!' అనియు 'ఇజ్యతే' 'యజించబడువాడు.' 'విష్ణువు' అనియు అర్థములు. యజ్ఞములలో వ్రధానముగా ఆరాధనీయతత్త్వము అయిన వ్రజావతి సప్తదశ దేవతాత్మకము. ఈ తత్త్వమును శ్రుతి 'ఆశ్రావయ' 'అస్తు శ్రౌషద్' 'యజ' 'యేయజామహే' 'వౌషద్' అను ఆక్షరములతో తెలుపుచు ఉన్నది. ఈ శ్రౌత వ్రజావతిని ఆరాధించుట ద్వారమున ఆరాధింపబడు వ్రధాన తత్త్వము శ్రీమహావిష్ణువే. ఈ అంశమును:

"చతుర్భిశ్చ చతుర్భిశ్చ ద్వాభ్యాం పంచభి రేవచ|

హూయతే చ పున ర్ద్వాభ్యాం -న మే విష్ణుః ప్రసీదతు "

"నాలుగు-నాలుగు-రెండు-ఐదు-రెండు-వీటితో హోమమున అర్చన చేయబడు విష్ణువు నన్ను అనుగ్రహించవలెను." శ్రీమన్మహాభారతమ్.

అని శ్రీవ్యాస భగవానులు చెప్పినారు.

ఈ అంశము శ్రీమద్రామాయణములో అరణ్యకాండమున 12వ సర్గలో కూడ చెప్పబడి ఉన్నది.

'అగ్నిముఖా వై దేవాః' 'అగ్నిమీశే పురోహితమ్' అని శ్రుతి. మానవులు అందించు హవిస్సు దేవతలకు అగ్ని ద్వారముననే అందును. యజ్ఞము చేత తృప్తి పొంది దేవతలు అనుగ్రహింతురు. వర్జన్యము అనుగ్రహించి వర్షించును. సోముడు అనుగ్రహించి ఓషధులను ఫలింప చేయును. దానివలన అన్నము సిద్ధించును. అన్నము వలన ప్రాణుల ఉత్పత్తి వృద్ధులు జరుగును. ఇక్కడ ప్రాణశక్తి రూపుడయిన అగ్ని హవిస్సును హతముచేసి దాని సారభూతతత్త్వమును దేవతలకు ఆహారముగా అందించుచున్నాడు. సోముడు ఓషధీరూపముతో పరిణామము పొంది ప్రాణికోటులకు ఆహారము నమకూర్చును. ఈ విధముగా 1. అగ్నియు 2. సోముడును 1. 'ఆత్త' 'తినవాడు' 2. 'ఆద్యము' 'తినబడునది' అను రెండు రూపములలో లోకప్రవృత్తికి కారణభూతు లగుచున్నాడు. ఈ విధముగా అగ్నిషోమీయ తత్త్వము పరమాత్ముని విరాడ్ దేహములో వ్రధానాంశము అగుచున్నది. ఈ అంశము కొంతనిగూఢముగా శ్రుతులలోను పురాణములలోను ఇతిహాసములలోను చెప్పబడి ఉన్నది. చూ. బృహ. అ. 1-బ్రా-కంఠిక-౪; వశ్నోప. వశ్న. 1-4)

ఈ అగ్నిషోమిని నమాహర-(కలిసిన)-రూపము ఆదిత్యుడు; అతడు వ్రకాశించుచుండు వగటి కాలములో అగ్నియు చంద్రుడును తమ వ్రకాశము చూపజాలరు. కాని సూర్యుడు తనలోని అగ్న్యంశముతో భూతములకు ప్రాణశక్తిని అందించును. కాని అందుచేత భూతములకు తాపమునుశ్రమమును కలుగును. రాత్రి వేళలలో సోముడు భూతములకు తాపమును శ్రమను పోగొట్టి జీవనశక్తిని ఇచ్చి పోషించును. అగ్నియు సోముడును రాత్రులలో తమ వ్రకాశమును బాగుగా చూపగలుగుట వ్రత్యక్ష గోచరము. కనుకనే పరమాత్మ దావనతో ఆదిత్యుని భారతీయులు ఉపా

నింటిరు. ఈ సూక్తులే ప్రాణుల శరీరములలో ముఖ్య ప్రాణతత్త్వరూపముతో ఉన్నాడు. అని ఛాందోగ్యోపనిషత్ప్రమాద్యాయములో చెప్పబడి ఉన్నది. రవి అగ్నిషోమ తత్త్వరూపుడు అను అంశము బ్రహ్మపురాణములో 32-179 అధ్యాయములలో చెప్పబడి ఉన్నది.

ప్రజావతి వరంపరలోనివారైన ప్రచేతులకు సోముడు తన కన్య అయిన మారిషను ఇచ్చి వివాహము చేయగా దానికి జన్మించిన దశువి వలన లోకములో ప్రజావృద్ధి జరిగినది. ఈ వృత్తాంతము బ్రహ్మపురాణము-శ్రీమద్భాగవతము మొదలైన పురాణములలో ప్రతిపాదించబడి ఉన్నది. ఇందులో ప్రచేతులు ఆదిత్యునకును మారిష సోమునకును ప్రతీక.

ఇటువంటి అగ్నిషోమీయ తత్త్వము ప్రజలకు శేమము కలిగించునట్లు చూచుటయే యజ్ఞముల ప్రధానోద్దేశ్యము.

“దేవా న్సావయతానేన తే దేవా భావయంతు వః ।

వరస్సరం భావయంతః శ్రేయః వర మవాప్స్యథ.”

“అన్నా దృవంతి భూతాని వర్జన్యా దన్నసంభవః।

యజ్ఞా దృవతి వర్జన్యో యజ్ఞః కర్మసముద్భవః.”

“కర్మ బ్రహ్మాదృవం విద్ధి బ్రహ్మక్షరసముద్భవమ్।

తస్మా త్సర్వగతం బ్రహ్మ నిత్యం యజ్ఞే ప్రతిష్ఠితమ్.”

ఇక్కాది భగవద్గీతావచనములు ఈ విషయమునే ప్రతిపాదించుచున్నవి.

ఈవిధముగా 1. ప్రాణులకు శేమము సమకూర్చు యజ్ఞ ప్రాశస్త్యమును 2. దానిలో ఆరాదించబడు ప్రధానతత్త్వమును 3. యజ్ఞమును ఆచరించుట కర్తవ్యము అను ఉపదేశమును ‘జయ’ పదములో ఇమిడి ఉన్నది.

ఇది తాళ అక్షరములు సంఖ్యలను నూచించు సంప్రదాయానుసారము-జ=8; య=1; దీనిని కుడినుండి ఎడమకు చదువగా 18; ఈ సంఖ్య సప్తదశ సంఖ్యా ప్రతిపాదక యజ్ఞాత్మక ప్రజావతి(17)ని యజ్ఞములో ప్రధానముగా ఆరాధ్యతత్త్వము అన విష్ణు (1) నికలిపిన మొత్తము సంఖ్య అగును. ఇది వ్యాసరచిత పురాణముల సంఖ్యనుకూడ తెలుపుచున్నది.

పురాణములు-వచన పురాణములు-ఉపపురాణములు అని-రెండు విధములు. అందు మహాపురాణములు:

శ్లో. ‘మద్భయం భద్రయం చైవ బ్రత్రయం వచతుష్టయమ్ ।

అనాపకాస్కలింగాని పురాణాని వృథక్ వృథక్.’

‘మ’తో ఆరంభమగు పేరులుగల మార్కండేయ మత్స్యపురాణములు రెండు; ‘భ’తో ఆరంభమగు నామము కలిగి తపస్య-భాగవత పురాణములు రెండు; ‘బ్ర’తో ఆరంభమగు పేరులతో బ్రహ్మ-బ్రహ్మాండ- బ్రహ్మవైవర్త పురాణ మొకటి; ‘వ’తో మొదలగు నామములు కల విష్ణు వారాహ వామన వాయు పురాణములు నాలుగు; ‘అ’ ‘అగ్ని’ - ‘రా’ ‘సారణ’ ‘చ’ ‘చంద్ర’ ‘కూ’ ‘కూర్మ’ ‘స్క’ ‘స్కంద’ ‘లిం’ లింగ ‘గా’ ‘గారుడ’ పురాణములు ఆరు; ఇవి 18 మహాపురాణములు. వీని యందులి శ్లోక (గ్రంథ) సంఖ్య :

క్ర.సం. పురాణనామము	నారదపురాణానుసారి శ్లోక సం.	శ్రీదేవీభాగవతానుసారి శ్లోక సం.	మత్స్యపురాణానుసారి శ్లోక సం.	విశేషము
1. బ్రహ్మ	10000	10000	10000	
2. వద్మ	55000	55000	55000	
3. విష్ణు(ధర్మోత్తరముతో)	23000	23000	23000	
4. శివ	24000		(24000)	ఇది మత్స్యపురాణమున చెప్పబడలేదు.
5. దేవీభాగవత	18000	18000	18000	
6. నారదీయ	25000	25000	25000	
7. మార్కండేయ	9000	9000	9000	
8. అగ్ని	16000	16000	16000	
9. భవిష్య	14000	14500	14500	ప్రస్తుతము ఇందు 27500 శ్లో. కనబడుచున్నవి.
10. బ్రహ్మవైవర్త	18000	18000	18000	
11. లింగ	11000	11000	11000	
12. వారాహ	24000	24000	24000	
13. స్కాంద	81000	81000	101000	
14. వామన	10000	10000	14000	
15. కూర్మ	17000	17000	17000	
16. మత్స్య	15000	14000	14500	
17. గారుడ	19000	19000	19000	
18. బ్రహ్మాండ	12000	12100	12200	
వాయు		24600	12000	ఇది నారదపురాణమున చెప్పబడలేదు.
మొత్తము	400100	401200	402200	

ఉపపురాణములు : 1. ననక్కుమారము 2. నారసింహము 3. నారదము 4. శైవము 5. ద్వారానము 6. కాపిలము 7. మానవము 8. భౌతననము 9. వారుణము 10. కాళికము 11. సాంబము 12. నందికృతము 13. సౌరము 14. పారాశరము 15. ఆదిత్యము 16. మాహేశ్వరము 17. శ్రీమద్భాగవతము 18. యోగవాసిష్ఠము. ఈ ఉపపురాణముల నామముల విషయమున మతభేదమును కలదు. వీనిలో మహాపురాణములలో ఉన్నవే కొన్ని ఈ ఉపపురాణములలో కనబడుచున్నవి. వీని విషయమున కలుగు సందేహములను సంప్రదాయజ్ఞుల వలన తీర్చికొనదగును.

పురాణములు సాధారణముగా విష్ణునిగాని శివునిగాని పరదైవతముగా ప్రతిపాదించును.

పురాణములు ఈ గుణభేదము ననుసరించి సాత్వికరాజస తామస భేదమున విభజింపబడినట్లు సంప్రదాయజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఈ విషయమున గ్రహింపబడిన గుణత్రయమును పరమాత్మ తాను సృష్టి స్థితిలయముల నిర్వహించుటకై మూర్తిత్రయమందు నిలిపిన ప్రవృత్తినివృత్త్యానందరూపములగు గుణత్రయమే కాని సుఖరాగ మోహరూపములగు లౌకిక సత్త్వరజస్తమో గుణములు కావు. అని లోగడ అనుకొంటామి.

ఇటువంటి ఈ మూడు గుణములలో ఏ ఒకటియు ప్రాధాన్యము వహించక నమతాస్థితిలో అవిభక్తావస్థలో ఉండు ఉపాధియే 'ప్రకృతి' అనబడును. ఇది వివిధవృత్తి నమష్టియగు 'మాయ'; మాయను ఉపాధిగా చేసికొనియు దానికి తాను అతీసుడుగాక దానినే తన యధీనమునందుంచుకొనిన పరమేశ్వరుని లీలావిలసితములే జగత్సృష్టి స్థితి లయాత్మక ప్రకృతి పరిణామమొలయును. ఈ పిచ్చితప్రకృతి పరిణామవర్ణనమును-ఈ విశ్వవృత్తి దశాకాలమున ధర్మ రక్షణార్థము పరమాత్ముడు కాల్పు అవతారముల వర్ణనమును-పురాణముల యందు ప్రధానప్రతిపాద్య విషయము.

కావున ఇట్టి పురాణములు నకల శాస్త్రసారములు.

ఇవి నద్వినియోగమును అందినచో లోక క్షీమంకరములు. నద్వినియోగమును అందక కొందర స్వార్థమునకు మాత్రము ఉపయోగపడు కథల పుట్టిగా చూడబడినపుడు 'పుక్కిటి పురాణములు' అనబడుచున్నవి. 'వాడు ఏమేమో పురాణము చెప్పుచు నాప్రాణములు తీయుచున్నాడు.' 'నీ పురాణముతో నాకు పనిలేదు.' —ఇటువంటి వ్యవహారము ఇండుచేతనే ఏర్పడినది.

దీనిను ఈ వాఙ్మయపు యథార్థ స్వరూప ప్రయోజనములను ఎరిగి ధర్మమార్గమున సడుచుటయు చిత్త వృత్తులను నడియగు మార్గములో నడిపించుకొనుటయు కర్తవ్యము.

ఈ నడుదేశముతోనే 'శ్రీ మంకదేశ్వర ఆర్చభారతీ ట్రస్ట్' ఆష్టాదశపురాణముల సంస్కృత మూలమును తెలుగు అనువాదముతో అంధ్రులకు అందజేయుటకు పూనుకొనినది. ఈ ప్రయత్నము వలన అంధ్రజనులు నడువయోగము పొందవలయునని ఈ ట్రస్ట్ వక్షమున ఆశించు

హైదరాబాద్,

28-9-1988

నజ్జన విధేయుడు

పాతూరి సీతారామాంజనేయులు.

శ్రీ మ త్స్వ మ హా పు రాణ ము.

విషయ ప్రవేశిక—ఆవశ్యక వివరణములు.

శ్రీమత్స్వమహాపురాణప్రశస్తి.

పురాణములు భగవదుపాసనమునకు సోపానములు.

నృష్టిలో జరుగు అన్ని పరిణామములకును హేతువులగు వానిలో కాలముకూడ ఒకటి. అది ఆనంతము. భగవంతుడు విరాడ్రూపమున కాలమునందే ఉండును. అయినను అతడు దానికి అతీతుడు. ఈ ఆనంతుడే ఆదిశేషుడు. అతడు నమస్త భూ(విశ్వ) భారమును మోయుచున్నాడు. అనగా విశ్వము కాలమునందే నిలిచియున్నది. శ్రీ మహాస్వామి అతనిపై శయనించి యుండును. అయినను అతడు అతనికి అతీతుడయి స్వామి అయి ఉండును. శ్రీవిద్యా సంప్రదాయమునందును మూలాధారాది నహస్రాంత చక్ర నముదాయమున శ్రీదేవి ఆనంతకాల రూపగానే ఉపాసించబడుచున్నది. (చూ. సౌందర్యలహరి-శ్లో. 14; ఋగ్వేద 1 మం. 164 సూ.) అజపా గాయత్రీ తత్త్వమును ఇదియే.

పురాణములు ఇట్టి కాల పరిణామములగు ఆయా యుగములయందు జరుగు వృత్తాంతములను తెలుపుచు మానవులయు-తదితర నకల జీవులయు-జీవః స్థితికి ఆవశ్యకములగు నకల ధర్మములను తెలుపుచు నకల వేదవేదాంగ వేదాంతాగమ సారభూతములుగా ఉన్నవి.

ఇంటియ కాదు. పురాణములు పరాత్పరుని దృశ్య ప్రపంచాత్మక రూపమును నమగ్రముగా వివరించును. పీఠికే 'విరాడ్రూపము' అని శ్రుతులయందును శాస్త్రములయందును వ్యవహారము. ఈ విరాట్స్వరూపసోపానము పరమాత్ముని ఉపాసించుటకు సాక్షాన్మార్గము అనియు-ఆ విరాట్స్వరూపమును ప్రతిపాదించు వాఙ్మయమును అధ్యయనము చేయుట శబ్దాత్మక పరబ్రహ్మ తత్త్వమును ఉపాసించుటయే అగుననియు శ్రీమద్భాగవత ద్వితీయ స్కంధము తెలుపుచున్నది. నమస్త వేదాగమ సారములగు పురుషసూక్తము-రుద్రాధ్యాయము-శ్రీవిష్ణు నహస్ర నామస్తోత్రము-ఈ విరాట్స్వరూపమును ప్రతిపాదించుచు ఉపాసకులకు ముక్తి సాధనములయి నాలుగు అశ్రమముల వారితను ఉపాసించబడుచున్నవి. ఇటువంటి విరాట్తత్త్వమును సరళ మార్గమున తెలుపునవి అగుటచేతను భగవంతుని తత్త్వమును ఆ మహానుభావుని ఆనంత శక్తి వైశిష్ట్యమును అపార కరుణా పరత్వమును ప్రతిపాదించునవి అగుటచేతను పురాణ సాహితీ వరంవర భగవదుపాసనకు సుఖతరమును సులభతరమును అగు సోపాన వరంవరగాను వరమ పురుషార్థ సాధన సామగ్రీ నిధానములుగాను ఉన్నవి. కనుకనే ఇవి ఆబాలగోపాలము సర్వజనులకును సమాదరణీయములుగా ఉన్నవి.

లోగడ పురాణములకు ఉండు వంచలక్షణములను తెలిసికొనియున్నాము.

పీఠికయందు ప్రసక్తానుప్రసక్తముగ ధర్మము అర్థము కామము మోక్షము అను నాలుగు పురుషార్థములను మానవులు సాధించుటకును ఇష్టప్రాప్తిని అనిష్ట నివృత్తిని సాధించుటకును కావలసిన యంశములును భగవదవతారములును దేవానుర వంశ్రామములును ప్రతిపాదించబడును. దీనికి అనుగుణముగ పీఠికయందు వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములును ప్రతిపాదించబడును.

పీఠిక నహాయమున మానవులు ధర్మమునకు హాని కలుగకుండ అర్థమును శ్రద్ధాపాధించవలయును. ఆ అర్థమును విసియోగించుచు ఇహపరసుఖ విమాతుకము కాని విషయ సుఖములను అనుభవించవలయును. ఈ విధమున కామ పురుషార్థమును సాధించుచు అదే అర్థముతో ధర్మము నమసరించి ఇహపర సుఖములను సాధించుకొనవలయును.

ప్రపంచముగ ప్రపంచ ప్రవృత్తియందలి విజయములను మానవులు విచారణము చేయుదురు. సంసారమునుండి విరక్తులగు చుట. ఇది మరణ ప్రవాహ రూపముగ సంసారపు బంధమునుండి ముక్తినింద వాంఛింతురు. తత్త్విద్వికై వారు భగవంతునిపొందుదు. తుదకు అట్టి ముక్తియను పరమ పురుషార్థమును సాధింతురు. అనునది పురాణములను మనకు అందికె. ముఖ్య నేతృకర్తము.

ప్రపంచమును భగవద్రూపముగనే చూచి ఇందలి జడచేతన పదార్థములను అన్నింటిని భగవద్విభూతులుగనే భావించి ఉపాసించుట భగవదుపాసనా రూపవిశేషము. ఇందలి ప్రథమ సోపానముగా ఈ ప్రపంచమును దేశాత్మకము నుండి కాలాత్మకముగను దేశకాలోభయాత్మకముగను ఉపాసించవలయును. నచ్చిదానంద మూర్తియగు పరమాత్ముని పితృతల భగవంతునిగాను నకల జగద్రూపునిగాను గుర్తించి సర్వమును అతని దివ్య కళామయమునుగా భావించి యుపాసించవలయును.

దీనికి అనుగుణముగానే పురాణములయందు తెప్పపాటు మొదలుగా కల్ప పరిమాణమువరకు గల కాల వ్యవస్థయు మున్నంతర పరిమాణములును యుగధర్మ ప్రవృత్తులును మున్నంతర భేదములచే లోకప్రవృత్తి విశేషములును వర్ణించబడ్డవి. ఇది కాలాత్మకమగు భగవద్రూపము.

పురాణములయందు ప్రతిపాదించబడు భూగోళ వ్యవస్థయంతయు దేశాత్మకమగు భగవద్రూపము.

భూగోళ వ్యవస్థయంతయు దేశకాలోభయాత్మకమగు భగవద్రూపము.

భగవంతుని ఈమూడు రూపములలో ఉపాసించుటకు పురాణములు సామగ్రి సందర్భేయుచున్నవి.

ఇది పౌరమార్గిక దృష్టితో చేయు విచారణము.

ఇది ఎట్లున్నను ఈ విధముగ ప్రపంచమును దేశ-కాల-తదుభయ-రూపముగ తెలిసికొనుటచే ప్రపంచ విషయక విజ్ఞానము పెరుగును. దానిచే మానవులకు లౌకిక దృవహారజ్ఞానమును అనుభవమును వృద్ధిచెందును.

ఇది పురాణములయందలి కొన్ని ప్రధానాంశముల ప్రయోజనము.

మరియొక యంశము పురాణములలో మానవులను తత్త్వ విచారణోన్ముఖులనుగా చేయునదియు లోకప్రవృత్తిలో నుండి వారి దృవహార జ్ఞానమును పెంచి దానిని సమార్థ ప్రవృత్తికి కొనిపోవునదియు కలదు. అది దేవాసుర సంగ్రామ వృత్తాంత ప్రతిపాదనము.

ఈ దేవాసుర సంగ్రామ వృత్తాంతములను ఉన్నవి ఉన్నట్లుగ గ్రహించి అనురులను దుష్టులనుగాను దేవతలను ఉత్తములనుగాను భావించి దేవతలయందు భక్తిక్రద్ధలను పెంచుకొనుటయు నకల దేవతానాదునిగా పరమాత్ము నుపాసించుటయు ఒక వర్తతి.

అంతటితో కూడకుండక ఈ దేవాసుర సంగ్రామ వృత్తాంతముల వెనుకనున్న తాత్త్వికార్థమును విచారణచేసి గ్రహించుట దాని మూలము. భగవత్తత్త్వ వాస్తవరూపమును గ్రహించి పరమాత్ము నుపాసించుట మరియొక వర్తతి.

ఇందు మొదటి వర్తతి సర్వసాధారణముగా అస్తికులు అందరును పాటించుచున్నదే; కావున దానిని గూర్చి అంతగా విచారణము చేయవలసిన అవశ్యకతలేదు.

రెండవ విధముగ దానిని అలోచింపము. ఇందులకై ఉదాహరణముగా వృత్రాసుర కథను తీసికొనవచ్చును. ఇది ఇంద్రుడు సూర్య ప్రకాశమునకును వృత్రుడు సూర్య ప్రకాశము తొరచి ప్రదేశములందు ప్రకృతి వశమున సర్పకు రోషమునకును ప్రతిఫలించుగా గ్రహించవచ్చును.

రూపము-మాచుట - అహారము పక్వ(జీర్ణ)మగుట-పితృము-వేడిమి - మేధ-దేహవర్ణము-బలము-చాయ-తేజము-
కౌర్మము-ఇవి యన్నియు తేజోభూతము వలన కలుగు లక్షణములు.

రసనము (రుచిని గ్రహించు యోగ్యత) చెమట-తడి-వస-ద్రవము-రక్తము-శుక్రము-ఝూత్రము-ఇట్టి ద్రవ్యరాశి
యంతయు జలభూతము వలన కలుగు లక్షణములు.

మూతేంద్రియము (గంధగ్రహణ యోగ్యత) వెండ్రుకలు-గోళ్లు-ఎముకల నమూహము-దైర్యము-గౌరవము
(బరువు)-స్థిరత్వము-ఇవి యన్నియు వృథివీభూతము వలన కలిగిన లక్షణములు.

ఈ దెప్పినవానిలోను-మృదువులగు అంశములు - అనగా-త్వక్-మాంసము - హృదయము - నాభి-చేమట-మజ్జ-
మ-కృక్-స్థోమము-గుదము-అమాశయము-ఇవి మాతృదేహమునుండి లభించినవి.

దృఢాంశములగు వృథివీభూత లక్షణము లన్నియు పితృదేహమునుండి లభించినవి.

స్నాయువులు (నులినరములు)-శుక్రము-సిరలు-ఇవి ఆ దేహికి తన దేహమునుండి లభించినవి.

ఈ విధముగ వంశ భూతముల అనుగ్రహమున మాతృ పితృదేహ జాతములును స్వదేహమున స్వయంసీద్ధము
లును అగు ఆయా తత్త్వములను బట్టియే ఆయా మానవుల మానన సంస్కారములు ఉండును. వానియందు ఉండు దోష
ములను తొలగించుకొనుటకును నర్హలక్షణములను మరింత వృద్ధిపరచుకొనుటకును క్రియాయోగము మొదలగు ఉపాసనా
విధానములు ఉపయోగించును.

పురాణములయందు ఈ ఉద్దేశముతోనే ఆయా విషయములు ప్రతిపాదించబడుచున్నవి.

ఇట్లు నకల పురుషార్థ సాధనములగు పురాణములలో శ్రీమత్స్వ మహాపురాణపు ప్రాశస్త్యము ఎన్నదగినది. ఇందు
పురాణ లక్షణములన్నియు నమగ్రముగ నున్నవి. వానికి తోడు జ్ఞానము-వక్తి-శ్రౌతస్మార్త నిత్యస్తేమిత్రిక కామ్యకర్మాను
ష్ఠానోపయోగములగు అనేకాంశములు క్రియాయోగాత్మకమగు ఉపాసనము పరమాత్ముని దేశకాల తదుబయరూపునిగా ఉపా
సించుటకు అవశ్యకములగు భూగోళ-యగ-ఖగోళ వ్యవస్థా విషయకాంశములు లోకప్రవృత్తి సాధరములగు రాజ
కర్మాదికము మొదలగునవి చక్కగా తెలుపబడినవి.

శాస్త్రమునకు సంబంధించిన అనేక విషయములందును ఇందు ప్రతిపాదించబడిన యంశములు వేదమూలకము
లును ముప్పి వచనవరాగతములును అగుటచే నమస్త ధర్మశాస్త్ర నిబంధకారులును భాస్కరరాయాదుకృపానక పుంగవులును
తమ రచనలలో ఆయా సందర్భములందు ఈ మహాపురాణమునందలి వచనములను ప్రమాణములుగా గ్రహించియున్నారు.
ఇందు ప్రతిపాదించబడిన గోత్రవ్రత ఖండమందలి అంశములును ప్రామాణికములుగా సంస్కార కౌస్తుభాది నిబంధ
కారులు గ్రహించియున్నారు. శ్రీకమలాకరబట్టు తాను రచించిన శాంతి కమలాకర శాంతిరత్నాదులయందు ఈ మత్స్య
పురాణ వచనములను ఆయా సందర్భములలో ఉద్ధరించెను. ఆతడు వాస్తవ పూజా విధానమున గ్రహించిన ఏకాశీతివద-
చిత్తవృద్ధి వద-వాస్తవమండలములందలి దేవతా వ్యవస్థయంతయు ఈ మత్స్య పురాణము నందలిదే. ఈ విషయమున
శ్రీమత్స్వ రహస్యోత్తరమున వేడు లభించు ప్రతులలో గ్రంథప్రంశమువలననో మరి ఏ హేతువుననో చాల అస్తవ్యస్తతలు కన
బడుచున్నవి.

ఇందు ఆయా సందర్భములలో ఈయబడిన దేవతా స్తోత్రాదికము తత్త్వ ప్రతిపాదకముగుటతోపాటు ఉపాసనా
విషయకములు యున్నది. శ్రీదేవీ స్థానాష్టోత్తరనామములు. శివనామ త్రిశతి-మాతృకా సంఖ్యాక శివనామావళి - శివనామ
వక్షతి. వీరకక్కత గౌరీస్తుతి-సావిత్రికృతయమస్తుతి ఇందు మిగుల విలక్షణమయినవి.

ఈ పేర్కొనిన అంశములన్నియు నతితలకు జిజ్ఞాసువులకు ఆందజేయుటకు ఇటు యథాశక్తి యత్నము చేయబడి

ఇందుగల మరికొన్ని విలక్షణాంశములు :

1. కాలనేమియను అనురుని నా సైకతాదృష్టిగల కేవల వైజ్ఞానికులకు ప్రతినిధిగా నిరూపించుట.

2. అధర్మపూర్ణమగు కలియుగము అయిన తరువాత కేవల ధర్మపూర్ణమగు కృతయుగము వచ్చు విధము తెలుపుటలో ఆదునికులు కొందరు అనుచున్న 'Dialectics' అనబడు ప్రక్రియను నిరూపించుట.

3. బలి చక్రవర్తిని దానపుడను దృష్టితో కాక ఆతని మహత్తను చాల గొప్పగా చూపుటలోని నిష్పాక్షికత.

4. కల్పభేద ప్రతిపాదనములోని యుక్తియుక్తత-మొదలగునవి.

కొన్ని సందేహములకు సమాధానములు ఈ మహా పురాణమునుండి లభించును.

1. కర్ణుడు అంగరాజ పుత్రుడును సూత పుత్రుడును ఎట్లయ్యెను? కర్ణుని తన దగ్గరకు తీసికొనిన సూతుడు వాస్తవముగా ఎవరు?

2. భారతమున ఆదివర్ణమున పేర్కొనబడిన 'బలి' అను రాజు ఎవరు?

3. శ్రీదేవీ సప్తశతీయందలి అనేక సూక్తములకు ఇందలి తారకాసుర మధుకైటభ వధకథ సమాధానము ఇచ్చును. అవి అన్నియు వివరించుటకు ఇది సమయము కాదు.

సాంప్రదాయకములగు కొన్ని అంశములు ఇందు విలక్షణముగా విశిష్టముగా వర్ణింపబడినవి :

1. అగ్నివంశ వర్ణనము 2. శ్రాద్ధకల్పము 3. అంధకాసురవధ సందర్భమున శైవ-నారసింహశక్తుల ఆవిర్భావము 4. పాద్యకల్ప వృత్తాంతపు సృష్టి సందర్భములో ప్రతిపాదించిన షోడశ ఋత్విక్కులకును ప్రజాపతి దేహవయవత్వ నిరూపణమునకు శ్రౌత సంప్రదాయమున గల ప్రాముఖ్యము.

కథా ప్రతిపాదనములో వైలక్షణ్యము- వర్ణనా సౌందర్యముగల తావులు :

1. సరసింహావతారము - అనాటికి ప్రహ్లాదుడు ఐదేండ్ల పసివాడుగా కాక బలి-తత్పుత్రులు కూడ చాల వయస్సు కలివారుగా చెప్పట-ఏతత్పునంగమందలి వర్ణనములు; 2. పురూరవసుడను మద్రరాజు దర్శించిన ఇరావతీ నద్యాది వర్ణనములు; 3. వీరకబాలక్రీడలు మొదలగునవి.

ఈ పురాణమున అనుసరింపబడిన విషయ ప్రతిపాదన ప్రణాళిక ప్రత్యేకముగ అధ్యయనము చేయవలసిన యంశము. దీనియందు ప్రతిపాద్యాంశములన్నియు పరమ ప్రయోజనదృష్టితో విలక్షణమగు అనుపూర్వ వైశిష్ట్యముతో అమర్చబడినవి.

శ్రీ మత్స్యమహాపురాణ ప్రతిపాదిత విషయములు-

అధ్యాయక్రమమున :

1-10. సర్గ-ప్రతిసర్గ-వంశ-మన్వంతర వృత్తాంతములు 11-12. వంశానుచరితముగా సూర్యవంశ వర్ణనము 13-22. సూర్యునకును చంద్రునకును శ్రాద్ధ దేవత్యము వచ్చిన విధము తెలుపు ప్రసంగమున శ్రాద్ధకల్ప-పితృదేవతా చరిత ప్రతిపాదనము 23-50. వంశానుచరితము. చంద్రవంశ వర్ణనము 51. అగ్నివంశ వర్ణనము (శ్రౌతాగ్నుల ఉత్పత్తి వివిధ యోగ వివరణము) 52-110. క్రియా యోగ ప్రతిపాదనము 111-122. భువనకోశ వ్యవస్థయందు-భూగోళసంస్థాన వర్ణనము 123-126. భువనకోశ వ్యవస్థయందు- భగోళ (జ్యోతిః) సంస్థానవర్ణనము 127-139 'త్రైపురము' అను దేవాసుర సంగ్రామమునబడు త్రిపురాసుర సంహార కథ 140. అమావాస్యాయందు పితరులకు తృప్తి కలుగు విధము 141-144. యుగవర్తమాణ-యుగధర్మాది కథనము 145-159. తారకాసుర సంహార కథా ప్రతిపాదనము 160-162. సరసింహావతార

వృత్తాంతము 168-170. పాద్యకల్ప సృష్టికము వృత్తాంతము 171-177. విష్ణుమహిమ ప్రతిపాదన రూపమగు కాలనేమి వధము (తారకామయ నంగ్రామము) 178. అంధకాసుర వధము 179-184. వారాణసీ మాహాత్యము 185-193. సర్మదా మాహాత్యము 194-201. గోత్రప్రవర వివరణము 202. ధర్మవంశ వివరణము 203. పితృగాథా 204. ఉభయతోముఖీ గోదామ 205. కృష్ణాజనదానము 206. వృషోత్సర్జన వృషభ లక్షణము 207-213. సావిత్రిపాఖ్యానము 214-242. రాజధర్మములు 243-245. వాసున చరితము 246-247. వరాహవతార చరితము 248-250. అమృత మతనము 251-256. వాస్తుశాస్త్రము 257-269. క్రియాయోగ విధానమున దేవాలయాది నిర్మాణము-ప్రతిమాది లక్షణములు 270-272. భరిష్ఠ్యరాజాను కీర్తనము 273-288. క్రియాయోగ విధానమున పోడశమహాదాన విధానము 289. కల్పనామాను కీర్తనము 290. శ్రీమత్స్వమహాపురాణ ప్రతిపాదిత విషయానుక్రమణి.

శ్రీమత్స్వమహాపురాణ విషయ ప్రతిపాదన ప్రణాళి.

ఈ విధమున ప్రతిపాదించబడిన విషయక్రమము మానవజీవన ప్రవృత్తికి ఏ విధముగ నహాయవడునో యోచించవలసియున్నది.

ప్రపంచమంతయు అగ్నిపోమాత్మకము. ఇందు అగ్ని 'అత్త' అనగా తినువాడు; నమస్త సృష్టి యందలి సకల భోగ్య వస్తుజాలమును ఆయా జీవులు అనుభవించుటకు సాయపడు తత్త్వము 'అగ్ని' తత్త్వము; భోగ్యవస్తు నము దాయము అంతయు 'పోమ' తత్త్వము; ఇది 'అద్యము' తినుబడునది; అనుభవించబడునది.

1. 'అత్త' 2. 'అద్యమ్' అను రెండు వదములును అద్ (అద-భక్షణే) అను ధాతువునుండి. 1. తృచ్- 2. వ-క-వ-ములు చేరుటచే ఏర్పడినవి.

ఈ అగ్ని - పోమ-తత్త్వములు రెండును సంసారగతిని నిరంతర గతితో కొనసాగించుచు పోవుచుండును. దీని మూలముగ 'అత్త' 'జీవత్త్వము'ను అంది జననమరణ ప్రవాహమున కొట్టుకొని పోవుచుండును.

ఈ ప్రవాహగతిలో ఆతడు మాయబద్ధుడై స్వార్థమునకు వశుడయి ప్రపంచ వ్యవహార నిర్వహణమునకై విచ్ఛిన్నమౌ పోవుచు జేయుచుండును.

ఇందు కొన్ని పాపజనకములు; కొన్ని పుణ్య జనకములు; కొన్ని విహితములు; కొన్ని అవిహితములు; కొన్ని నిష్కర్మములు; జన్మవానిలో నిష్కర్మ కర్మాచరణమున కలుగు దోషమును పోగొట్టుకొనుటయు సాధ్యమయినంతవరకు అట్టి నిష్కర్మ కర్మములను ఆచరించకయే యుండుటయు మానవుని కర్తవ్యము.

అట్లు సజ్జీవనము జీవించుచు భగవత్తత్త్వము నెరిగి పర్యవసానమున ప్రవృత్తి మార్గమునుండి నివృత్తి మార్గమునకు ఉన్ముఖుడై ముక్తిని సిద్ధిపజేసికొనుట మానవుల కర్తవ్యము.

దానికై వలయు సకల సామగ్రిని ఈ శ్రీమత్స్వమహాపురాణము క్రమబద్ధమగు ప్రణాళికతో అందజేయుచున్నది.

ఇట్లనే సృష్టమగు కనబడుచుండ నేటివారు కొందరు-మనవారు కూడ. ఈ పురాణ రచనములకు అర్వాచీనతను అభివృద్ధతను అంటి గట్టుటయు ఆయా చారిత్రక రాజవంశముల పాలన కాలమున లౌకిక ప్రయోజనములను దృష్టిలో ఉంచుకొని ఎవరో రచించినదియు లేదా తిరుగ వ్రాసినదియు తమ అవసరకృ బుద్ధివిలసిత ఫలముగా నిర్ణయించ బానుట భోషనీయము.

దేవాసుర నంగ్రామములు

శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున 47వ అధ్యాయమున పేర్కొనబడిన దేవాసుర నంగ్రామములు మొత్తము వందెండు.

1. మొదటిది 'సారసింహము' 160-161-162 అధ్యాయములందు ప్రతిపాదించబడినది.

2. రెండవది 'వాసునము'; ఇది 213-244-245 అధ్యాయములందు తెలుపబడినది.
3. మూడవది 'వారాహము'; ఈ దేవాసుర సంగ్రామము 246-247వ అధ్యాయములందు నిరూపింపబడినది.
4. నాలుగవది 'అమృత మంతనము'; ఇది 248-249-250. ఈ అధ్యాయములందు ఉపవర్ణింపబడినది.
5. ఐదవది 'తారకామయము' అను దేవాసుర సంగ్రామము; ఇది 171-172-173-174-175-176-177 అధ్యాయముల యందు వివరింపబడినది.
6. ఆరవది 'అడీ బక(వధ)ము' అను దేవాసుర సంగ్రామము; ఇది 155వ అధ్యాయమున తెలుపబడినది; ఈ సంగ్రామమున జరిగినట్లు తెలుపబడిన మరొకొన్ని సంఘటనము లీ అధ్యాయమున అడీ వధ నందర్భముతో ప్రతిపాదించబడలేదు. ఇది ఇంకను వరిశీలింపవలసిన విషయము.
7. ఏడవది 'త్రైపురము' 'త్రిపురాసుర సంహారము' అను దేవాసుర సంగ్రామము; ఇది 127వ అధ్యాయము మొదలు 139వ అధ్యాయమువరకు విస్తృతముగా వర్ణింపబడినది.
8. ఎనిమిదవది 'అంధకాసురవధము' అను దేవాసుర సంగ్రామము; ఇది 178వ అధ్యాయమున నిరూపింపబడినది.
9. తొమ్మిదవది 'వృత్రవధము' అను సంగ్రామము; ఇది శ్రీమత్స్కంధపురాణమున వర్ణింపబడలేదు.
10. పదియవది 'దాత్రము'; ఇదియు ఇందు ప్రతిపాదించబడలేదు.
11. పదునొకొండవది 'హాలాహలము' అను దేవాసురసంగ్రామము; ఇది అమృతమంతన నమయమున ఉద్భవించిన హాలాహలము కారణముగా జరిగిన దేవదానవనాశ రూపమయినదో మరి ఏదో తెలియదు.
12. పందొండవది 'కోలాహలము' అను దేవాసుర సంగ్రామము; ఇది ఈ మత్స్యమహాపురాణపు నలువది ఏడవ అధ్యాయమునందే వివరింపబడినది.

ఇందు ప్రతిపాదించబడిన దేవాసుర సంగ్రామములు నృష్టి పరిణామక్రమములో జరిగిన అనేకములగు దశలను పరోక్షముగా విధానమున చెప్పచున్నవి.

కాలనేమియను అనురుని కథ ఇట్టివానికి ప్రధానోదాహరణము.

అంధకుని చంపుటకువూని ఘోర రూపముదాల్చిన వరమేశ్వరుని చెమట నుండి వాస్తూ పురుషుడు జన్మించెనట; (251 అ.) ఇదియేమి పిచ్చి కథ:

ఇందలి యాథార్థ్యము వాస్తూ పురుషుని దేహవయవములపై ఎక్కి కూర్చుండిరని చెప్పబడిన దేవతలు ఎవరెవరో చూచినచో నృష్టమగును.

అంధకుడు ఆయా ఋతువులందు చెలరేగు నవాతవృష్టులకు (గాలివానలకు) ప్రతీకము; ఆయా నమయము లందు వృష్టులను కలిగించుటకును కలిగించకపోవుటకును అతివృష్ట్యానావృష్టులకును హేతువులగు పవనముల (Monsoons) ప్రవృత్తియే ఈ 'అంధక'దానవుడు; 'అంధ' శబ్దముతో సంబంధము కలదియే ఆంధికా- ఆంధీ(తుపాను); వృష్టితో పాటుగనే ఈ అంధకముల విజృంభణమునకుకూడ ఈ వర్షప్రద పవనములే కారణము గదా! ఇది ఈశాన్యము నుండి నైర్ఋతమునకో నైర్ఋతమునుండి ఈశాన్యమునకో వీచుచుండును. వీని ప్రవృత్తులవలన కలుగు వర్షములవలన మానవ జీవనము చక్కగ కొనసాగును. కాని వీని అస్తవ్యస్త ప్రవృత్తిచే కలుగు ఈ అంధకములవలన మానవ జీవన ప్రవృత్తికి ఎన్నియో హానులును కలవు కదా. వీని నుండి రక్షించుకొనుటకు తగిన గృహములను మానవులు నిర్మించుకొనవల

యను. ఆ విషయము దృష్టి యందుంచుకొనియే చతుష్షస్తి పదవాస్తునందుకాని ఏకాశీతి పదవాస్తునందుకాని వాస్తు భుజివుని దేహము-వాని శిరస్సు ఈశాన్యమునకును పాదము నైర్యతమునకును నున్నట్లు భావన జేయవలెనని చెప్పబడి నది.

ఈ వాస్తు భుజివుని అవయవములను త్రొక్కి వట్టిన దేవతల నామములుకూడ- పాప-రోగ-శోష-మొదలగున వన్నియు-ఈ విషయమునే నూచించుచున్నవి.

ఏ దేవతల స్థానమున ద్వారములుండవలయును ? ఏ దేవతల స్థానమున ద్వారములుండరాదు ? అను నిర్ణయము కూడ ఈ యంశమునే స్పష్టము చేయుచున్నది.

వాస్తు యంత్రమున ఉన్నట్లు చెప్పబడిన దేవతలు అందరును ఏమి? అనునది వారివారి నామముల రూపనిష్పత్తిని బట్టి కలుగు అర్థములు వరిశీలించినచో స్పష్టమగును.

అది యంతయు ననుగ్రహముగ ఇట్లు వివరించుచుపోయినచో గ్రంథ విస్తరమగును. ఏమయినను 'అంధకాసుర వధము' వన వూర్వూలు వానగాలులు-గాలివానలు-వంటి వ్రకృత్యువద్రవములపై అదుపు నంపాదించుటకు చేసిన యత్నమును తెలుపును. వాస్తూత్పత్తి కతలోని అంతరార్థమును ఇప్పటికే తెలిసికొనియున్నాము.

ఏమయినను దేవాసుర సంగ్రామముల యందలి అంతర్యమును వరిశీలనాత్మకముగ యోజించవలయును. దానిచే వత్కము తెలియును. వృత్రవధ తత్వాదికమును శ్రీమాన్ ఎక్కిరాల కృష్ణమాచార్యులు మొదలగువారు నవివేచనముగ తెలుపబడి అందించినారు. వ్యర్థనరకాదికమును గూర్చియు వారు చెప్పిన యంశములు నయుక్తికములు శాస్త్రీయములునై ప్రామాణికములుగా స్వీకార్యములు.

ఆ మార్గమున ఇంకను ఆలోచించగలిగినచో మరింత మేలు.

ఈ మాత్స్యమందు ఈయబడిన స్తోత్రాదికము :

1. దక్షసమ శ్రీదేవి చెప్పిన స్త్రీయాష్టోత్తర శత స్థాన నామములు-181 అ.
2. శక్రకృత శివస్తుతి-47 అ.
3. దేవతాకృత శివస్తుతి-136 అ.
4. వీరకృత దేవీస్తుతి-157 అ.
5. ద్విగుకృత శివస్తుతి-192 అ.
6. సావిత్రికృత యమస్తుతి-211 అ.
7. బ్రహ్మకృత వామనస్తుతి-244 అ.
8. దేవదానవకృత విష్ణుస్తుతి-248 అ.
9. దేవదానవకృత శంకరస్తుతి-248 అ.
10. మృత్యుజయకరములగు ఉగ్రాయుధ జనమేజయ వృత్తాంత శ్లోకములు-49 అ.
11. అంధకవధే శైవదానసింహమాతృకోత్పత్తి-178 అ.
12. అదితికృత విష్ణు స్తుతి-వాచనావతారే-243 అ.
13. తూదేవీకృత విష్ణుస్తుతి-వరాహావతార కథాయామ్-247 అ.
14. దేవతలు రూప బ్రహ్మస్తుతి-158 అ.

15. రతీదేవి చేసిన బ్రహ్మస్తుతి-153 అ.

16. దేవతలు చేసిన కుమార స్తుతి-158 అ.

ప్రకృతి వికృతి హోమప్రతాదులు-శ్రౌత సంప్రదాయమున యాగములు.

ప్రకృతి యాగములు వికృతి యాగములు అని యాగములు రెండు విధములు. అన్ని యంశములును నమగ్రముగాను నరశముగాను ఉండు యాగములు ప్రకృతి యాగములు. ఈ ప్రకృతి యాగములకు గల ప్రక్రియా మంత్రోపకరణాదికమున కొలది మార్పులు చేర్పులు చేయుటతో నిర్వహింపబడు యాగములు వికృతి యాగములు. అట్లే ఈ మత్స్యపురాణముందును శాంతి విరానములు వ్రతములు మొదలగు వాని ప్రక్రియలును ఈ రెండు విధములుగానున్నవి.

ఉదా : ఆయుత హోమము ప్రకృతి హోమము-లక్షహోమ-కోటి హోమములు వికృతి హోమములు.

వ్రతములందును ఇట్టి వర్ధతి కలదు. వర్వత దాన-గుడాది దేను దాన వ్రతములందును ఇట్లు ప్రకృతి వికృతి ప్రక్రియ గోచరించును. ఇది ఈ పురాణ రచన మీమాంసా శాస్త్ర సంప్రదాయానుసారముగ జరిగెనని చెప్పటకు ప్రమాణము.

కుండ-మండవ-వేది-యోని ప్రభృతి హవనాంగముల లక్షణము విషయమునకూడ కమలాకర భట్టాది నిబంధ కారులందరును ఈ శ్రీ మత్స్యమహాపురాణ వచనములనే తమ నిబంధములందు ప్రమాణములుగా గ్రహించి ఉదాహరించియున్నారు.

ఇందు ప్రతిపాదించిన ఏవిషయముగాని అన్వష్టతకు ఏమాత్రము అవకాశములేనిదై సుస్పష్టముగ విషయమును అవగతము చేయుచుండుట ఈ మహాపురాణమునందలి విశిష్టత.

పురోడాశ:-చరుః.

చరుః-హవ్యపాకే చరుః పుమాన్-అమరః; కాం. 2. బ్రహ్మ-2 శ్లో.

‘అనవప్రావితాంతరూష్మపాక ఓదన శృరుః. ఇతి యాజ్ఞికాః. మీమాంసకైరపి త్రివృచ్ఛర్వధికరణే () అన్న వరత్వం చరు శబ్దస్యాభ్యుపగతమ్; ఉగవాదిభ్యో యత్. (పాఠ-1-2) ఇతి సూత్రే కైయటస్తు స్థాలీవాచీ చరు శబ్దః- తాత్పర్య దోదనే బాక్తః ఇత్యాహ;’ అతైనదు పెట్టి-లోని ఆవిరి బయటికి పోకుండ వండిన అన్నము.

పురోడాశ:- (Apte) A Sacrificial oblation made of ground rice and offered in Kapalas.

ఈ మత్స్యపురాణమునందు మరియొక విశేషము కలదు: మన వాఙ్మయమునందలి అనేక కథలును దేవతా స్తుతిరూప రచనలందలి విషయములును దేవతా నామములును రహస్యార్థగర్భితములు. ఆ కథలును సంఘటనలును పదములును ఇచ్చు బాహ్యార్థము ఒకటి కాగా దానిచే ఎరుగవలసిన తాత్త్వికార్థము మరియొకటిగా నుండుటయే వీనియందలి విశిష్టత.

‘బ్రహ్మ’ తాను గాయత్రిని (నరన్వతిని) నృజించెను. అట్లు తన పుత్రియగు ఆమెతో సంగమించెను. ఇది నముచితమా? అని ప్రశ్న కలుగును. దీనియందలి తాత్త్వికార్థమును కూడ ఇచట పురాణమే చెప్పుచున్నది. ఇట్లే ఈ పురాణమునందు ఎన్నియో విషయముల వెనుక తాత్త్వికార్థములు కలవు. వాని నన్నిటిని ఇట్లే విచారించుకొని తెలిసికొనవలయునని ఈ పురాణము గాయత్రీ బ్రహ్మ సంగమ విషయమున ఇచ్చిన వివరణముతో మనకు నూచించుచున్నది.

బ్రహ్మకు ఐదు ముఖములు ఉండుట- అవి ఒక్కొక్కటి ఒక్కొక్క భంగిలో ఉండుట- మొదలగునవి ఇటువంటివే.

ఇదిమొదటి మ. అర్ధ వాఙ్మయమున ఎన్నియో కలవు. వానిని ఉపాసనముగా గ్రహించి విషయములను సరిగా అవగాహన చేసికొని తత్త్వయోజనము పొందుట జన్మ సాఫల్య హేతువు. కాని మన అర్ధ వాఙ్మయమును - వైదిక వాఙ్మయముననుసరదాయమును బట్టి అవగాహనము చేసికొని జిజ్ఞాసువుల కొరకు వ్యాఖ్యానించు పెద్దలు లభించుట మహాభవము కాకపోయితి. సత్యపు యథార్థ సమన్వయమే తన రూపముగా సత్య స్వరూపుడయిన నారాయణుడు స్వర్గరక్షకుల హ వైదిక శ్రద్ధామాత్ర సాధ్యుడయి గురు పరంపరలో అనున్యాయముగా నిలిచియుండును. అట్టి సత్య సమన్వయ సంప్రదాయమే అనాదినుండి మన అర్ధవాఙ్మయరూపము. ఇది వైదిక వాఙ్మయపు యథార్థ తత్త్వమును తన యందు కల్పముగా పెదిలవరచి యుంచికొనినది. అట్టి సంప్రదాయమును సంపూర్ణముగా గ్రహింపక-అనునరింపక- ఎంతటి విషయమును ఎంతగా గ్రహించినను ఎన్ని శాస్త్రములను అధ్యయనము చేసినను ఎంతటి మేధాబల విన్యాసముల సాధించినను సున్నితమయిన అర్ధ వైదిక సత్యమును దాని వాస్తవ రూపములో కోమలముగా గ్రహించి పొదివి పట్టు కొనుట సాధ్యపడదు.

పాశ్చాత్య దృక్పథముల శీవ మధుత్ప్రవాహములలో ఆలోచనలు కొట్టుకొనిపోవుచుండగా అందని సంప్రదాయమును అందుకొని శ్రమింపజాలకయు వివిధ హేతువులచే తమకు సాంప్రదాయక విషయములయం దభినివేశము అవహించు ఉండుటచే అర్ధ వైదిక వాఙ్మయపు తత్త్వమును వ్యాఖ్యానించుటకు ఇట్లెందఱో భారతీయ మేధావులు వ్రాయు త్తించుచున్నారు. వీరి సంప్రదాయాభిమానము అభినందనీయమే. కాని ఇట్టి వారు చేయు మేధాబల విన్యాసముల వలన సత్యనారాయణునికి జరుగు ద్రోహమును వీరు గ్రహించుట అత్యావశ్యకము.

“ఒకే త్యల్పశ్రుతా ద్వేదో మా మయం పహరే దితి ।

ఇతిహాస పురాణాభ్యాం వేదా న్నమువబ్బంహయేత్.”

“ఇతిహాస పురాణములను సరిగా అధ్యయనము చేయక అల్పముగా శాస్త్రాధ్యయనము చేసిన వాని వలన నుండి ‘ఈరక్ష నన్ను వెచ్చి కొట్టినేమో!’ (‘శ్రుతి’కి అనుచితములగు అర్థములను కల్పించునేమో!’) అని వేదము భయపడును.”

పాశ్చాత్య విజ్ఞానము ప్రాపంచిక వాస్తవములను చూచు దృష్టి- దాని తార్కిక భూమిక (Premise) దాని మార్గము-వేరు; మన సంప్రదాయ విషయములకు వలయు దృష్టి-తార్కిక భూమిక-విచారణ మార్గము-వేరు. వీటిని త్వర వదిలేసి మిగిలిన యత్నించుటలో సత్యమున కెంతయో ప్రమాదము వాటిల్లును.

శ్రీమత్స్వ. మహాపురాణమునందలి మరికొన్ని వైలక్షణ్యములు :

1. ఇందలి భాష చాల ప్రాచీనము. శబ్దరూపములు పాణినీయ వ్యాకరణము వలన లభించు లక్షణములకు అతీత ములైన కొన్ని కలవు; భండోభంగమును లెక్కపెట్టని కూర్పు చాల తావులందు కనబడును.

2. కైలి శబ్దము-శరణము-మధురము - చిన్న చిన్న పదములతో వాక్యములు కూర్చబడి వానిచే అధిక విషయము అత్యంత స్పష్టముగా ప్రతిపాదించబడును. కూర్పులో శిథిలత ఎచ్చటను కానరాదు.

3. గొప్ప కైలక్షణ్యము. “యదేనా మాత్మనోదీర్ఘం తనయాం నముపేక్షసే.” (వృషపర్వాణం వ్రతి శుక్రస్య ఉదాహరణ.)

ఉదాహరణ: ‘ఆత్మనః+ఉదీర్ఘం>ఆత్మనః+ఉదీర్ఘం>ఆత్మనోదీర్ఘమ్’ అంటేకాని. ‘ఆత్మనః+ఉదీర్ఘం’ అని ఉద్దిష్టము కాదు; మఠః+ఉత్పాతః>యోత్పాతః (120 అ; 36 శ్లో.)

వీటి వలనను ఉపాసకములు విజ్ఞులు విశ్లేషణాత్మక దృష్టితో ఆయా యెడల తామే గ్రహించ యత్నింతురు గాక.

4. సహజ కైలక్షణ్యము.

5. కాలిక కైలక్షణ్యము.

6. వాక్యాంతర్గత వాక్యములు.

7. ఆర్థరూపములు-‘భరతః’ మొదలగునవి; గృహ్య(గృహీత్యా)

8. విలక్షణములగు ఆర్థములందు ప్రయోగించబడిన పదములు : నృష్టం-భవ్యం- ‘నరస్తతి’ అను ఆర్థమున ‘యా రూపార్థవతీ పత్నీ బ్రహ్మణః.’ (170 అ.) మొదలగునవి. వీనిలో కొన్ని వివరణములలో ఈయబడినవి.

9. తెలుగు పదములే సంస్కృతమునకు చేరనేమో అనుకొనదగిన ప్రయోగములు : శాఖా = చెక్క (తలుపు చెక్కలు అను ఆర్థములో); కటి = గడియ — ఈ మొదలగునవి.

10. పాణినీయ వ్యాకరణమునందలి పారిభాషిక పదమునకు ఆర్థమును సరిగా గ్రహించుటకు స్ఫోరకముగా ఉపయోగించు ‘పురుష’పద ప్రయోగము.

11. విలక్షణములగు నిర్వచనములు : ఉషా-వృషా-ఉషః-కుహా-‘యమ’ వర్ణాయ పదములు - మొదలగునవి.

12. ఛందోభంగకరములగు శబ్ద ప్రయోగములు : ‘వేధసాం వత్యే’ (1310 అ. 24 శ్లో.) అని అనుష్టుప్ శ్లోకపు నమపాదాంతమున ప్రయోగము; ‘వేధసాం వతే’ అనినచో ఆర్థము సరిపోదు; ఛందస్సునకు సరిపోవును. ఇట్టివి ఇంకను చాల గలవు. అయినను వీనిని ఆర్థరూపములుగా ఆర్థమగు ఛందోభంగానుమతిగా గ్రహించి యథాతథ రూపమును గ్రహించుట జరిగినది.

ఇట్టి వైలక్షణ్యములు ఇంకను కలవు. వానిని అచ్చటచ్చట సూచించుట జరిగినది. మిగిలిన వానిని విజ్ఞాలు ఊహించుకొనగలరు. ఇవి అన్నియు సంస్కృత మూలమును చదివి అవగాహనము చేసికొనువారిని దృష్టిలో ఉంచుకొని చెప్పట.

ఇందు పూర్వ మీమాంసా - వైశేషిక దర్శన తత్త్వములు ఆయా సందర్భములలో చాల సుకుమారముగా పాటించబడినవి. నృష్టి ప్రక్రియను నిరూపించు సందర్భములలో వైశేషిక దర్శన తత్త్వములును సంప్రదాయములును- ధర్మశాస్త్ర విషయములను పూజా హోమాది ప్రక్రియలను నిరూపించునపుడు పూర్వ మీమాంసాశాస్త్ర సంప్రదాయములును గోచరించుచుండును.

40వ అధ్యాయమునందు “ఈ లోకమునందు శ్రాద్ధకర్తలు తమ పితరులను ఉద్దేశించి జరిపిన శ్రాద్ధములు ఉద్దిష్టులగు పితరులకు ఆ శ్రాద్ధ మంత్రములే అందజేయును.” అనుటకు సమర్థకముగా “యథా గోమ ప్రతిష్ఠాసు (ప్రణిష్ఠాసు) వత్సో విందతి మాతరమ్.” 78 శ్లో.

“తప్తిపోయిన తన తల్లిని అనేక దేనువుల నడుమ ఎచ్చట నున్నను గోవత్సము గురుతించినట్లు ” అని చెప్పబడినది.

ఇది “ప్రణిష్ఠమాత్మ-గోవత్సన్యాయము” అను మీమాంసకుల లౌకిక న్యాయము అనవచ్చును.

143వ అధ్యాయమున “పాపిష్ఠమగు కలియుగమునుండి ధర్మమయమగు కృతయుగ మవతరించును.” అనుటను సమర్థించుటకై 96-97 శ్లోకములలో

“యథా దావ ప్రదగ్ధేషు తృణేష్వేవావరం తృణమ్ ।

వనానాం ప్రథమం వృష్ట్యా తేషాం మూలేషు సంభవః.”

“దావాగ్నిచే దగ్ధములయిన వనగత తృణ మూలములందుండియే దావాగ్నికి తరువాత కురిసిన మొదటి వానతో మరల వాని మొలకలు లేచినట్లు.”

అనుచు “దావదగ్ధ తృణప్రరోహ న్యాయము” అను మీమాంసకుల లౌకిక న్యాయము అనదగినది ఈయబడినది.

144వ అధ్యాయమున సత్యము మొదలగువాని లక్షణములు చాల నిక్కచ్చిగా శాస్త్రీయముగా అన్యూనానతిరిక్తముగా (అవ్యాప్తి-అతివ్యాప్తి-అనంభవము-అను లక్షణ దోషములు రాకుండ) చెప్పబడినవి.

ఈ అధ్యాయమునందే “అవ్యక్తాది విశేషాంతే వికారే” అని చెప్పబడినది.

వై యాకరణాదులు చెప్పిన ‘ద్రవ్య-గుణ-కర్మ-సామాన్య’ములను మాత్రమే కాక ‘విశేషము’ అను దానిని కూడ ‘వదమునకు అర్థము’గా చెప్పిన కణాదమతమును ఇవట న్మరించుకొనవచ్చును.

ఇట్లు ఈ పురాణమున మీమాంసా వై శేషికాదిశాస్త్ర సంప్రదాయములు వలుతావుల కనబడును.

ఈ అనువాదమునకై ప్రధానముగా గ్రహించిన మూలప్రతి క్రీ. శ. 1877లో శ్రీ పువ్వాడ వేంకటరావుగారు ముద్రించిన తెలుగుప్రతి. ఇందు ముద్రణ దోషములు అధికముగా ఉన్నవి. ఐనను దీనియందు ఉన్న పాఠములు చాలవరకు ప్రామాణికముగా గ్రహింపదగినవి. ఇదికాక ‘నందలాల్-మోర్’ సంపాదకత్వములో ముద్రితమయిన నాగరీ లిపి ప్రతియు శ్రీరామ రాజేంద్ర గ్రంథమాల’లో కన్నడానువాదముతో కన్నడ లిపిలో ముద్రించబడిన ప్రతియు సంప్రతిం చుట జరిగినది. కాని ఈ రెండింటిలోను పాఠ సౌష్ఠ్యము విషయమున కన్నడ ప్రతి కొంత మేలు.

శ్రీ పువ్వాడ వారి ప్రతిలో ముద్రణమున వదములకు నడుమ వ్యవధానము (Spacing) ఏ మాత్రమును లేని దంబాదుమాన ముద్రణము. పైగా దీని మూలప్రతి నాగరీలిపి ప్రతియనియు దానినుండి తెలుగు వ్రాసికొనుటలో లేఖన దోషములు చాల దొరలినవనియు తోచు తావులు చాల కలవు. ఉదాహరణమునకు- తయో క్తం (‘తథోక్తం’ అనుటకు) ‘తస్యః’ (‘తస్యః-అనుటకు) దుఃఖగాహం- (‘దురవగాహం’ అనుటకు) మొదలగునవి.

ఇట్టివి యథాశక్తిగా గమనించి సరిచేయుట జరిగినది.

అప్పటికిని చాల క్లిష్టమయిన తావులు పెన్నియో వచ్చినవి. ఉన్న పాఠము అన్వయమునకు రాదు; అట్టి చోట్ల సముచితమని తోచిన అక్షరమును- అక్షర సముదాయమును బ్రాకెట్ లో ఇచ్చుట జరిగినది.

ప్రాచీన భారతీయ వాఙ్మయమును చదువుటకు అవశ్యకములగు ప్రాథమికాంశములును విశేష జిజ్ఞాసాపాత్రము లగు మరికొన్ని అవశ్యకాంశములును జిజ్ఞాసువుల ఉపయోగమునకై ఇకమీదట ఈయబడుచున్నవి.

ఇదికాక మరికొన్ని విషయములు ఎక్కడి కక్కడ అనువాదముతో పాటే ప్రధాన విషయమునందో Foot Notes గానో ఇచ్చుటయు జరిగినది.

ఈ అన్నియు పురాణ ప్రతిపాదిత విషయమును సరిగా అవగాహనము చేసికొనుటకు సహాయకమగునని ఆశ.

శ్రీ నల్లదుర్గం కృపతో జరిగిన ఈ చిన్న పని జిజ్ఞాసువులగు పఠితలకు సరిగా ఉపయోగపడుటయే ఈ అను వాదమునకు మిగుల వాస్తవ ఫలము.

ఏ రచననైనను ప్రశంసించదలచినను అభిశంసించదలచినను మొదట దానియందు ప్రతిపాదితమయిన విషయపు వాస్తవ స్వరూపమును తెలిసికొనుట అవశ్యకము. అందులకే ఈ వ్రయత్నము అంతయును.

జిజ్ఞాసు ఇందలి గుణములు మాత్రము గ్రహించి దోషములను మన్నింతురు గాక!

ఆవశ్యక వివరము.

ప్రాచీన భారతీయుల సంఖ్యాది పరిభాషలు.

భారతీయ సంఖ్యా పరిభాషా.

భాస్కరాచార్యులు లీలావతీ గణితములో భారతీయ సంఖ్యా పరిభాష ఇట్లు చెప్పినారు:

‘ఏక దశ శత సహస్రా-
యుత లక్ష ప్రయుత కోటయః క్రమశః ।
అర్బుద మణ్ణిఖర్వ ని-
ఖర్వ మహావద్మ శంకవ స్తస్మాత్.
జలధి శ్చాంత్యం మధ్యం-
వరార్ధ మితి దశగుణోత్తరాః సంజ్ఞాః ।
సంఖ్యాయాః స్థానానాం-
వ్యవహారార్థం కృతాః పూర్వైః.’

‘ఏకం (ఒకటి)-1; దశ (వది)-10; శతం (నూరు-వంద) 100; సహస్రం (వేయి)-1000; అయుతం (వది వేలు)-10000; లక్షం (లక్ష-నియుతము)-100000; ఇచ్ఛే ప్రయుతం (వది లక్షలు)- కోటి- అర్బుదం- అణ్ణం (వద్మం)- ఖర్వం- నిఖర్వం- మహావద్మం- శంకుః- జలధిః (నముద్రము)- అంత్యం-మధ్యం-వరార్థం- అని ఒకదానికి మరియొకటి పదిరెట్లు అగు సంఖ్యలను వ్యవహారార్థమయి పూర్వులు ఏర్పరచి యున్నారు.’

ప్రాచీన భారతీయమానములు ధాన్యపు కొలతలు ఒక (ప్రాంతమున)

4 గిద్దలు-1 సోల; 2 సోలలు-ఒక తవ్వ (నేరు); 2 తవ్వలు-1 మానిక; 40 మానికలు-అంకె(డె)ము; 2 అంకెములు-నలక; 2 నలకలు-ఏదుము; 2 ఏదుములు-1 వందుము; 2 వందుములు-పుట్టి; ఇందు-ఏదుము (ఏను + తూము(లు); వది + తూములు > వందుము; కాగా-తూము అనగా 32 మానికలు = 64 శేరులు.

భాస్కరాచార్యులు : హస్తము (మూర) వెడల్పు-పొడవు-మందము-కలిగి 12 కోణములు గల రూపమునకు ఘనహస్తము అని పేరు; ధాన్యాదికము కొలుచుటలో ఈ ఘనహస్తమును ‘మాగధఖారికా’ అందురు: ఖారికాషోడశాంశము ద్రోణము; ద్రోణచతుర్థాంశము ఆధకము; ఆధకచతుర్థాంశము వ్రన్థము; వ్రన్థచతుర్థాంశము కుడవము-అనినారు.

మరియొక విధముగ

ఎనిమిది ముష్టులు (పిడికిళ్లు) 1 కుంచి; ఎనిమిది కుంచులు 1 పుష్కలము; నాలుగు పుష్కలములు ఆధకము.

మరియొక విధముగా

ఇరువది ఖారీలు 1 వాహము; వది ఖారీలు 1 భవికా; ఐదు ఖారీలు 1 వ్రవర్తము.

ముడిచిన అరచేయి 1 ముష్టి; నాలుగు ముష్టులు 1 కుడవ(ళ)ము; నాలుగు కుడవములు 1 వ్రన్థము; నాలుగు

స్వములు : అధకము; ఎనిమిది అధకములు 1 ద్రోణము; రెండు ద్రోణములు 1 శూ(సూ)ర్పము; సార్థ (1½) సూర్పము : ఖాది: రెండు ద్రోణములనే గోడీ (గోనె) అందురు. ఇదియే భారము (భారువ) అనియు వ్యవహరింపబడును. నాలుగు భారములు : బాహము. అధకము = 1/4 ద్రోణము.

ప్రాచీన దైర్ఘ్యమానము

ఒకదాని ప్రక్కను మరియొకటిగా అధముగా త్రిప్పి ఉంచిన ఎనిమిది ప్రమాణపులావుగల యవలు-(వాని నడిమి బాగవులావు) అక్షమించు ప్రదేశము 1 అంగుళము; 24 అంగుళములు 1 హస్తము; 12 అంగుళములు 1 వితస్తీ; ఇదియే శిల్పములో తాది ప్రమాణము అనబడును; నాలుగు హస్తము (మూర)లు 1 దండము; 2000 దండములు 1 క్రోశము; 4 క్రోశములు 1 యోజనము; 10 హస్తములు 1 వంశము (వెదురుగడ ప్రమాణము); 20 వంశముల పొడవు- అంతియ వెడల్పుగల నమ చతుర్భుజశ్చేత్రము నివర్తనము. (యోజనము = 32000 హస్తములు)

మరియొక విధముగా

4 హస్తములు 1 ధనువు (1 దండము); 1000 ధనువులు 1 క్రోశము; 2 క్రోశములు గవ్యూతి (గోమతము- గోయతము); 4 క్రోశములు 1 యోజనము. (= 16000 హస్తములు.)

పూర్వపు తూకములు (ఒక ప్రాంతమున)

24 తులములు 1 నేరు; 5 నేరులు = నాలుగు నవానేరులు-1 వీసె; 2 వీసెలు 1 ఎత్తు (కట్టు-ధడియము); 6 వీసెలు-1 మణుగు; 20 మణుగులు 1 పుట్టి (భారువ); 3 తులములు 1 వలము; 40 వలములు 1 వీసె.

ఈ చెప్పిన అంశములకు మూలవచనములు:

ధాన్యపు కొలతలు.

‘భాస్కరః హస్తోన్మితై ర్విస్తృతి దైర్ఘ్యపిండై -

ర్యద్ధ్యాదశానం మనహస్త సంజ్ఞం

దాన్యాదికే యద్ధనహస్తమానం

కాస్త్రోమితా మాగద భారికా సా.

ద్రోణస్త భార్యాః ఖలు పోదశాంశః

హ్యే దాదకో ద్రోణ చతుర్థ భాగః ।

ప్రస్త శ్చతుర్థాంశ ఇహాదకన్య

ప్రస్తాంశు రాల్లైః కుడవః ప్రదిష్టః.’

‘వాహ పంశతిభాదీ ర్భువికా స్యా దనేన (ద్వైవ) తు ।

ప్రస్తాంశు కుడవాదీః నన్యమానే ప్రకీర్తితః.

తలం ప్రకుంచితం ముష్టిః కుడవ స్తచ్చతువ్యయం ।

కర్పూరః కుడవాః ప్రస్త శ్చతుఃప్రస్త మథాదకమ్.

అష్టాదశా నిస్తే ద్దోణోద్దోణోద్దోణోద్దోణః సూర్ప ఉచ్యతే.

సార్థసూక్ష్మ భవే త్థారీ ద్విద్రోణా గోఙ్మదాహృతా.
తామేవ భారం జానీయా ద్వాహో భారచతుష్టయమ్.'

(అమరశ్శ)

అన్యథా

'అష్టముష్టి ర్భవేత్ కుంచిః కుంచయోఽష్టౌ తు పుష్కలం ।
పుష్కలాని తు చత్వారి ఆధకః పరికీర్తితః.'

దైర్ఘ్యమానమ్.

'భాస్కరః :

యవోదరై రంగుళ మష్టసంఖ్యైః
హస్తోఽంగుళై షడ్గుణితై శ్చతుర్భిః ।
హస్తై శ్చతుర్భి ర్భవతీహ దండః
క్రోశః సహస్రద్వితయేన తేషామ్.
స్యా ద్యోజనం క్రోశచతుష్టయేన
తథా కరాణాం దశకేన వంశం ।
నివర్తనం వింశతివంశసంఖ్యైః
క్షేత్రం చతుర్భిశ్చ భుజై ర్నిబద్ధమ్.'

ఃస్క=1 జేన లేదా 1 మూర;

విత స్త్రిర్ద్వాదశాంగుళమ్.
కిష్కర్ద్వయోర్విత్తస్తౌచ సప్రకోష్ఠకరేఽపిచ;
దన్వంతర సహస్రం తు క్రోశః-క్రోశద్వయం పునః ।
గవ్యూతం- స్త్రీ తు గవ్యూతి ర్గోరుతం గోమతం చ తత్.

ఇతి వాచస్పతిః.

'చను ర్హస్తచతుష్టయమ్'
'ద్వాభ్యాం ధనుఃసహస్రాభ్యాం గవ్యూతిః పుంసీ భాషితః.'

ఇతి శబ్దారవః.

తాలశబ్దార్థము

మత్స్యపురా-మూర్తి లక్షణాద్యాయము; తాలశబ్దార్థః:

"ప్రదేశ తాల గోకర్ణా స్తర్జన్యాదియుతే తతే."

అమరకోశః- ద్వితీయ కాండః- మనుష్యవర్గః - రిరి శ్లో.

(అత్ర సుదా వ్యాఖ్యా-)

తర్జన్యాది సహితే విస్తృతేఽంగుష్ఠే క్రమేణేకైకమ్.

అంగుష్ఠ తర్జనోః రెర్వ్యం-బొటనవ్రేలిని చూపుడువ్రేలిని రెండు వైపులకు చాచగా-ప్రాదేశము; అంగుష్ఠ మధ్య మాంగుళో రెర్వ్యం - బొటనవ్రేలిని నడిమివ్రేలిని చాచగా-తాలము; అంగుష్ఠానామికయో రెర్వ్యం-బొటనవ్రేలిని అనామికను చాచగా-గోకర్ణము; అనబడును; బొటనవ్రేలిని చిటికెనవ్రేలిని చాచగా అగు పొడవునకు పేరు ఈయబడలేదు.

కొన్ని శబ్దముల అర్థములును-వ్యుత్పత్తులును :

విట్పతి శబ్దార్థము (16అ. 11శ్లో)

(ఇచ్చట అనువాదములో ఇచ్చిన అర్థముతోపాటు ఈ యర్థమును కూడ ప్రధానముగానే గ్రహించవలెను.)

శ్రాద్ధమున బోక్తలుగ తుజింపజేయ బడదగినవారిలో విట్పతి యొకడు. విట్పతి అనగా అల్లుడు. 'విప్' అనగా కూతురు; విష:- పతి:-విట్పతి:- కుమార్తెకు భర్త.

విట్పతి:- విష:- కన్యాయా: పతి:-జామాతా ఇతి జటాదరః;

“మాతామహం మాతులం చ స్వస్రీయం శ్వశురం గురుమ్ ।

దోహిత్రం విట్పతిం బంధుం ఋత్విగ్యాజ్యౌ చ భోజయేత్”. మను-౩-148.

‘భ్రూణ’ శబ్దార్థము.

‘భ్రూణః’ అనగా-వడంగ వేదార్థేతా; అని హరదత్త వండితుడు; ఆవంతంబ ధర్మ సూత్రములు-1 ప్రశ్న-19 కండికా-15 సూత్రపువృత్తి చూచునది; ఈ శబ్దమునకు వాడుకలో మరియొక యర్థమున్నది. కనుక ఇచట ఇట్లు వివరించబడినది.

‘మత్స్య’ శబ్దార్థము

‘మ’ అను ఏకాక్షర శబ్దమునకు జలము అని అర్థము; ఇది ‘మన్’ అను ధాతువునుండి ‘న్’ కార లోపముచే- ‘గమ్’ వచ్చునుండి ‘గ’వలె నిష్పన్నము;

‘మన్’ ఇత్కేవ యో ధాతు రపా మర్థే ప్రకాశతే;

అహం విదారజా చైవ మందరః స నిగద్యతే.

(మత్స్య-121-శ్లో. 60-61)

అశ్వలను - జలములను-విదరజము-చీల్చుట-చేయుచున్నది కావున ‘మందరము’ అని అర్థము; అనగా ఈ శబ్దమును మ - మందర-అని విభజించవలెను; అనగా ‘మ’ అను ఏకాక్షర శబ్దమునకు ‘జలము’ అని అర్థమని తెలియుచున్నది.

‘మ’ ‘జలే’ తిష్ఠతీతి- నీటియందు ఉండునది; మ+త్స్య>మ-త్-(న్) య>‘మత్స్య’ అగును; ఇచట కారము శ్లో అగమముగా వచ్చినది.

అందరి ‘మ’ ‘జ’ గా మారగా వర్త వ్యత్యయముచే ‘మజ్దా’ (Mzda) అగును. పార్శ్వవారి ఈ (Ahur) Mazda పిత - శామనో మహాదేవ - నీయని ఊహించవచ్చును. ఈ విధముగా-నార+అయన>నారాయణ

(సీరు తన కాశ్రయముగా గలవాడు-జీవులకు ఆశ్రయమయినవాడు-అను అర్థమునిచ్చు 'సారాయణ' శబ్దముతో మత్స్య శబ్దము సమానార్థకమగును.

'అంబర' శబ్దార్థము

పై పేతువులచే 'జలము' అను అర్థమును ఇచ్చు 'మ' వర్ణ వ్యత్యయముచే 'అమ్' (మ్+అ=మ) అగును. 'అమ్' = జలం; వృణోతి-నీటిని తనతో కప్పివేయునది-అను వ్యుత్పత్తిచేత అమ్+వర>అమ్మర (మ్>బ్) అగును; ఈ శబ్దము సీరు-ఆకాశము అను అర్థములలో సరిపోవును.

'అభ్ర' శబ్దార్థము

అపో-బిభర్తి-నీటిని భ(ధ)రించునది; అవ్+భ్ర>అబ్+భ్ర>అభ్ర (బకారము లోపించగా) అగుచున్నది; (చూ.ఛాండో.శా. బాష్య-5 అ. 10 ఖం.5.)స+భ్ర (భ్రంశ్)>అభ్ర-అని మూలమునందు (అ. 124; శ్లో. 35) ఉన్నది.

ఒకే శబ్దమునకు ప్రకరణానుసారము విభిన్నార్థములు.

24 అ. శ్లో 51 లో-'ధర్మైకశరణః'-అనుదానిని-షష్ఠీ తత్పురుష సమానముతో-'ధర్మ-ఏక-శరణ' = ధర్మమునకు ఒకే ఒక ఆశ్రయము అనియు బహుప్రీహ సమానముతో ధర్మము (తనకు) ముఖ్యమగు ఆశ్రయముగా కలవాడు అనియు రెండు విధములగు వ్యుత్పత్తులతో వచ్చు అర్థములును ప్రకరణమున సరిపడుచునేయున్నవి. ఇట్లే ఆర్ష వాఙ్మయమునందు ఆయా పదములకు ఆయా యర్థములను ప్రామాణికముగా నయుక్తికముగా యోజించు కొని విషయము లను గ్రహించుకొనవలయును.

'మర్త్య' శబ్దార్థము

'మర్త్యులు' అనగా మరణించు న్మృతావము కలవారు అనువ్యుత్పత్తి ప్రసిద్ధముగా వినబడుచున్నది. అట్లయినచో ఎవరు మాత్రము మర్త్యులు కారు? ఏదో యొకనాటికి దేవతలకును పురణము కలదు; కాని ఇది యోగరూఢము అన వచ్చును. కాని ఆర్ష వాఙ్మయమున 'మర' శబ్దమునకు విశిష్టార్థము కలదు. దానినుండి శబ్ద పరిణామ ప్రక్రియననుసరించి ఈ శబ్దమునకు సమంజసమగు అర్థమును చెప్పకొనవచ్చును.

'మర' పదము ఐతరేయోపనిషత్తులో నున్నది. (ఐత-1-2)

"వృథివీ-మరః; మ్రియంతిఽన్మీన్ భూతానీతి." "దీనియందు (ఉండు) ప్రాణులు మరణించును కావున-వృథివికి 'మరము' అని వ్యవహారము" అని శ్రీశంకరులు; కాని 'మర' శబ్దము అవ్యుత్పన్నమేమో అనిపించును. ఏల యన-'మరీచి' శబ్దమునకు తేజః కిరణము అర్థము; మరే-అంచతీతి మరీచిః-మరమునందు ప్రకాశించునది కాగా 'మర' శబ్దమునకు పారదర్శకముకాని (Non-transparent) తలము అని అర్థము అయి ఉండవచ్చును.

కాగా మర + త్య>మర్ (అ) + త్య>మరమునందు ఉండువారు. అని మర్త్య శబ్దమునకు అర్థమని తలచవచ్చును.

ప్రజాపతులు-వారి పేరులకు అర్థములు.

ఈ చెప్పిన పేతువులచేతనే మరీచి-పులస్త్య-పులహ - క్రతు- వ్రతృతి ప్రజాపతుల నామములు నృప్తికి మూలభూతములగు తత్త్వములను చెప్పి పదములని యూహింప వీలగుచున్నది.

పులస్త్యః < పురస్-త్య = మొదటగా ఉన్నవాడు; పులహః < పురస్+అ > పురహ్-అ; మొదటగా ఉన్నవాడు; క్రతుః = క్రియా (స్పందా)త్మక తత్త్వము-ఇత్యాదిగా అర్థములు వ్యుత్పత్తిచే ఏర్పడునని తోచుచున్నది. విచారణ చేసి తత్త్వము నెరుగ యత్నించుట కర్తవ్యము.

గణదేవతల విషయము

సాధ్యులు

వీరు 'గణదేవతలు' - అనగా కొందరు కలిసి ఒక వర్గముగా గ్రహింపబడి నమష్టిగా ఆరాధింపబడువారు; వీరు పండ్లెండు మందియని అగ్ని పురాణమునందును ఇతరత్రాను కలదు. మత్స్య పురాణమునందు మాత్రము రెండు చోట్ల రెండు విధములుగా వీరి పేరులున్నవి. వహ్ని (అగ్ని) పురాణమున గణభేదనామాధ్యాయమున.

మనో మంతా తథా ప్రాణో బరోఽపానశ్చ వీర్యవాన్ ।
నిర్భయో నరకశ్చైవ దంశో నారాయణో వృషః ।
వ్రభుశ్చేతి నమాఖ్యాతాః సాధ్యా ద్వాదశ దేవతాః.

అని కలదు. (అని వాచస్పత్యము.)

భరః (నరః) నిర్భయః (వినిర్భయః) నరక (నయ) అని పాఠాంతరములు;

మత్స్య పురాణమున 202వ అధ్యాయమున

'మనో మనుశ్చ ప్రాణశ్చ నరో జాతశ్చ వీర్యవాన్ ।
చిత్తహార్యోఽయనశ్చైవ హంసో నారాయణ స్తథా ।
విభుశ్చాపి వ్రభుశ్చైవ సాధ్యా ద్వాదశ కీర్తితాః.'

అని యున్నది.

ప్రజాపతికి నృప్తి సాధన భూతులగు దేవతాతత్త్వములు 'సాధ్యులు' అని సంప్రదాయజ్ఞుల వచనము.

మత్స్య పురాణమున 170వ అధ్యాయమున వీరి పేరులు 15-16 అగునట్లు వేరు విధముగా నున్నది. హేతువు విచార్యము.

రుద్రులు

రుద్రులు వాయుపులకు కూడ తండ్రులని ఋగ్వేదమున స్తుతించబడియున్నారు. రుద్ర శబ్దమునకు నిర్వచనములు సంప్రదాయమునందు అనేక విధములుగా నున్నవి. వీరు వదునొకండు మంది. వీరు విశ్వరక్షకులు; గణదేవతలు; మహాశక్తి సంపన్నులు; నిగ్రహానుగ్రహ నమర్థులు; యజురారణ్యకమున వ్రథమ వ్రశ్నమునందలి నవదశానువాకము నందలి మంత్రముల యర్థమును విచారణ చేయగా అట వాయుదశా విశేషములను వదునొకంటిని ఏకాదశ రుద్రులనుగా భావన చేసి ఉపవర్ణించినట్లు కనబడుచున్నది. ఆవస్తంబ ధర్మసూత్రాదులందలి రుద్రదేవతాక మంత్రముల వినియోగ విధమును చూడగా స్థాన వ్యవస్థితమ కాపాడు నకల జగద్వాపి నకల వస్త్రాత్మకతత్త్వమునుగా రుద్రుని మన పూర్వు లుపాసించినట్లు కనబడును. అతడు నక లౌషధీ సంపదమును తన వశమున నిలుపుకొని లోకరక్ష నేయుచుండును. యజురారణ్యకాను సారము ఏకాదశ రుద్రుల నామములును ఇట్లున్నవి. 1. ప్రత్రాజమానులు 2. వ్యవదాతులు 3. వాసుకి వైద్యులు 4. రజతులు 5. పదువులు 6. శ్యాములు 7. కపిలులు 8. అతిలోహితులు 9. ఊర్ధ్వలు 10. అవవతంతులు 11. వైద్యులు.

ఇవి యస్మియు వారి లక్షణములను తెలుపునవిగా కనబడుచున్నవి. ఏలయన 1. విశేషముగా ప్రకాశించువారు 2. మిక్కిలి తెల్లనివారు మొదలగునవి ఈ నామములకు అర్థములు.

ఇక పురాణ వాఙ్మయమున వీరి పేరులు వేరువేరుగా కనబడుచున్నవి. శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున నూట ఏబది రెండవ అధ్యాయమున 19వ శ్లోకము:

కపాలి పింగళో భీమో విరూపాక్షో విలోహితః ।

అజేశః శానన శ్శాస్త్రా శంభు శ్చందః కుశ న్నథా.

అంటే 170వ అధ్యాయమునందు-

నిర్భతిశ్చైవ శంభుర్వై తృతీయ శ్చావరాజితః ।

మృగవ్యాధః కవర్తి చ దహనోఽథ ఖరశ్చ వై.

అహిర్బద్ధ్యశ్చ భగవా న్కపాలి చాపి పింగళః ।

సేనాసీశ్చ మహాతేజా రుద్రా స్త్యేకాదశ స్మృతాః.

మత్స్య పురాణమున ఐదవ అధ్యాయములో

అజైకపా దహిర్బద్ధ్యో విరూపాక్షోఽథ రై వతః ।

హర్యశ్శోఽ (హరశ్చ) బహురూపశ్చ ప్రబకశ్చ సురేశ్వరః.

సావిత్రశ్చ జయంతశ్చ పినాకీ చావరాజితః ।

ఏతే రుద్రాః సమాఖ్యాతా ఏకాదశ గణేశ్వరాః.

మరియుక చోట ఈ రుద్రుల పేరులు ఇట్లున్నవి:

“అజైకపా దహిర్బద్ధ్యో విరూపాక్షః సురేశ్వరః ।

జయంతో బహురూపశ్చ త్ర్యంబకోఽవ్యవరాజితః ।

వైవస్వతశ్చ సావిత్రో హరో రుద్రా ఇతి స్మృతాః.”

ఇతి జటాధరః. ఇతి శబ్దకల్పద్రుమే వాచస్పత్యేచ.

ఈ శబ్దకల్పద్రుమ వాచస్పత్యములందే- ఈ రుద్రనామములు శ్రీమత్మహా భారతమునందు ఇట్లున్నవని వ్రాయ బడియున్నది: 1. అజః- 2. ఏకపాత్ 3. అహిర్బద్ధ్యః 4. పినాకీ 5. అవరాజితః 6. త్ర్యంబకః 7. మహేశ్వరః 8. వృషాకపిః 9. శంభుః 10. హరః 11. ఈశ్వరః- అని మహా భారతమున దానదర్మ పర్వమునందు కలదు. అని.

గరుడ పురాణమునందు :

అజైకపా దహిర్బద్ధ్య స్త్వష్టా రుద్రశ్చ వీర్యవాన్ ।

త్వష్టశ్చా ప్యాత్మజః పుత్రో విశ్వరూపో మహాతపాః.

హరశ్చ బహురూపశ్చ త్ర్యంబక శ్చావరాజితః ।

వృషాకపిశ్చ శంభుశ్చ కవర్తి రై వత న్నథా ।

ఏకాదశైతే కథితా రుద్రా శ్రీభువనేశ్వరాః. (5 అ.)

ఇందు ‘త్వష్టా’ అనుదానికి మారుగా ‘కృత్తివాసాః’ అని అగ్ని పురాణమున కనబడుచున్నది.

ఇట్లు ఈ పౌరాణిక రుద్రుల నామములు వదునొకండును ఈషదీషద్యేదముతో కనబడుచున్నవి. కాని ఇందు ఏపురాణమునందలి ఏవ నామములు ప్రామాణికములు? ఏవి అప్రామాణికములు? అనికాదు విచారణ చేయవలసినది;

ఈ రుద్రులేకాని ఆదిత్యులేకాని సాధ్యమరుత్ ప్రభృతి దేవతలేకాని- ఈ దేవతల తాత్త్విక రూపము ఈ ప్రపంచ ప్రవృత్తిలో ఏమి అయియుండును? సృష్టియందలి ఏ మూర్తామూర్త తత్త్వములను మన పూర్వులు ఈ పేరులతో చెప్పిరి? అని విచారణ చేయవలెను. ఆ వాస్తవికతా దృక్పథంతో ఆయా విషయములను ఎరిగి ఆస్తికతా బుద్ధితో వానిని విశ్వ సించి ఆయా దేవతల నారాధించవలయును. అంతేకాని దేనిని కాని అవిచారితముగ విశ్వసించుట కాని-మొదలే వానిని నమ్మని దృక్పథంతో చూచుట కాని-ఈ రెండును అనుచితములే.

విశ్వేదేవులు

‘విశంతి కర్మసు- ఇతి విశ్వే’ ‘ఆయా కర్మానుష్ఠానములందు ఆరాధ్యులుగా ప్రవేశమును పొందియున్నవారు’ అని అమరకౌశ నుడా వ్యాఖ్యయందు ‘విశ్వ’ నామ నిర్వచనము; వీరు పదిమందియని పురాణములందున్నది. కాని ఆయా కర్మానుష్ఠానములందు ఈ పదిమంది నుండి ఇద్దరనిద్దరను మాత్రమే గ్రహించి ఆరాధించుచుందురు. వీరు ‘విశ్వా’ అనునామెకు పుత్రులని పురాణములలో చెప్పబడినది.

వీరి నామములు :

వసుః సత్యః క్రతు ర్దక్షః కాలః కామో దృతిః కురుః।

పురూరవా మాద్రవాశ్చ విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః. (ప్రకీర్తితాః).

నప్త మరుత్తులు - (మత్స్య - సృష్ట్యధ్యాయమున)

“ఆవహః ప్రవహశ్చైవ సంవహ శోద్వహ స్తథా।

వివహాఖ్యః పరివహః పరావహ ఇతి స్మృతాః.”

వీరి ఉనికి బ్రహ్మాండమునందు ఏవీ పొరలలో ఎచ్చబెచ్చట కలదోకాడ కూడ మన ఆర్ష వాఙ్మయమున చెప్ప బడినది.

ద్వాదశాదిత్యులు.

‘ఆదిత్యులు’ అను పదము రూఢముగా వండ్రెండు మానములకు అధిపతులగు సూర్యదేవతాభేదములను చెప్పును. అనగా సూర్యుడొక్కడేయనినను ఆయా మానములందు రవి పొందు దశా విశేషములు ఇవి యని స్పష్టము. వారిపేరులు:

దాతా మిత్రోఽర్యమా రుద్రో వరుణః సూర్య ఏవచ।

భగో వివస్వాన్ పూషా చ సవితా దశమః స్మృతః।

ఏకాదశ స్తథా త్వష్టా విష్ణు ర్ద్వాదశ ఉచ్యతే.

మత్స్య పురాణమున భువనకౌశ ప్రకరణమున జ్యోతిర్వ్యవస్థయందు చెప్పినదానిని బట్టి వీరి నామములును వీరి క్రమమును ఇది:

1. దాతా 2. అర్యమన్ 3. మిత్రః 4. వరుణః 5. ఇంద్రః 6. వివస్వాన్ 7. వర్జన్యః
8. పూషన్ 9. హంసః 10. భగః 11. త్వష్టా 12. విష్ణుః.

ఆరణ్యక శ్రుతియందు (-వశ్న-2) ఒకచోట

“మిత్రశ్చ వరుణశ్చ దాతా చార్యమాచ (హంస) అంశశ్చ ఇంద్రశ్చ వివస్వాంశ్చ”

అని ఎనిమిది నామములే కనబడుచున్నవి.

ఇందు రుద్ర వసు విశ్వేదేవాదిత్యాదుల పేర్లును దక్షాదులగు ప్రజాపతుల పేర్లును ఒకచోట వచ్చినవే మరి

యొక చోటను కన-వి-బడుచున్నవి. వీని నిరుక్తార్థమును వీని తాత్త్వికార్థమును ఎరిగినచో ఇట్టి సంమిశ్రణమునకు హేతువు తెలియగలదు. విచారించనిచో అంతయు గందరగోళమే.

పురాణ కథలలో కొన్ని చమత్కారములు:

ఈ ద్వాదశాదిత్యులలో మిత్రుడు అనగా ఉదీయ మాస సూర్యుడు; 'వరుణుడు' అస్తంగచ్ఛత్సూర్యుడు; వీరు ఇరువురును లేదా సూర్యుని ఈరెండు దశలును ఏకకాలమున ఉండునవికావు; దీనిని దృష్టియందుంచుకొని అగస్త్యోత్పత్తి కథలో (అ. 61) ఊర్వశి మిత్రావరుణులను ఇరువురను ఒకేమారు సంతోష పెట్టజాలక పోయెనని చెప్పబడినది. ఈ కథయందు 'ఊర్వశియు' సృష్టియందలి తేజో విశేషాత్మిక చుగు ఒకానొక శక్తియేయని వేద పురాణ కథలయందలి నన్నివేశములబట్టి తెలియును.

పితృగణముల విషయము.

హరి వంశమునందు ఈ శ్లోకము కలదు:

“అమూర్తానాంచ మూర్తానాం పితృణాం దీప్తతేజసామ్।
నమస్యామి నదా తేషాం ధ్యాయినాం యోగచక్షుషా.”

“అమూర్తులును-మూర్తులును (రూపములేనివారును-రూపము కలవారును) దీపించు తేజస్సు కలవారును యోగ శక్తి సంపన్నమగు నేత్రముతో ధ్యానసిద్ధ దృష్టితో (వరోక్ష విషయములను గూడ వ్రత్యక్షమున ఉపస్థితములయి యున్న వానినిగా) చూచువారును ఇట్టి యోగచక్షువుకల వారిచే ధ్యానింపబడువారును అగు పితరులను నదా నమస్కరింతును.”

ఈ పితరులును గణదేవతలే-వీరు ఒక్కొక్క గణమున ఏదేని మంది చొప్పున ఏడు గణములుగా నున్నారు. ఇందును అమూర్త గణములు మూడు : 1. వైరాజాలు 2. అగ్నిష్వాత్తులు 3. బర్హిషదులు; మూర్తగణములు నాలుగు : 1. సోమపులు 2. హవిష్మంతులు 3. ఆజ్యపులు 4. సుకాలినులు; ఇందును వైరాజాలను పితరుల కన్య పార్వతీమాతయగు 'మేనా'.

కౌశికవంశీయ విప్రకుమారులు-పితృనుగ్రహమందుట.

కౌశిక వంశీయులగు విప్రకుమారులు ఏడుమంది పితరుల యనుగ్రహమందిన వృత్తాంతము శ్రీమత్స్వమహా పురాణమున శ్రాద్ధ కల్పాధ్యాయములందు (అ. 20-21) కలదు. వీరి విషయము హరివంశమున - హరివంశవర్ణమున ఇరువది మూడవ అధ్యాయమున ఇట్లున్నది:

శ్లో. 17. జ్ఞాన ధ్యాన తపః పూజా వేద వేదాంగ పారగాః ।

స్మృతిమంతోఽత్ర చత్వార స్త్రయస్తు పరిమోహితాః.

ఇరువది నాలుగవ అధ్యాయమున ఇట్లు చెప్పబడినది:

శ్లో. 20. నవ్ర వ్యాధా దశార్ణేషు మృగాః కాలాంజనే గిరౌ ।

చక్రవాకాః శరద్వీపే హంసా స్సరసి మానసే.

21. యే నృ జాతాః కురుక్షేత్రే బ్రాహ్మణా వేదపారగాః ।

వ్రస్థితా దీర్ఘ మధ్యానం యూయం తేభ్యోఽవసీదత.

(అ. 24-శ్లో. 20-21) “మొదట ఎవరు కురుక్షేత్రమునందు వేదపారంగతులగు బ్రాహ్మణులుగా జన్మించిరో- వారే తరువాత క్రమముగా దశార్ణ దేశములందు ఏడుమంది వ్యాధులుగా - కాలాంజన (కాలంజర) వర్ణతమునందు ఏడు

మృగములు (లేట్ల)గా-శరద్దేవమునందు చక్రవాక పక్షులుగా-మానస నరస్సనందు హంసలుగా (కడపటి జన్మమున పాంచాలదేశ రాజధానీ నగరమునందు బ్రాహ్మణ కుమారులుగా మంత్రి కుమారులుగా) జన్మించిరో (వారిలో కొందరు పూర్వజన్మ స్మృతి జన్మసిద్ధముగానే కలిగియుండి) దీర్ఘ మార్గమున (మహాప్రస్థాన విధానమున) బయలుదేరిపోయి యున్నారు. (మిగిలిన) మీరును వారిని కలియుటకై శ్రమ పడుడు."

(అ. 23-17 శ్లో.) ఈ కౌశిక పుత్రుల ఏడు మందిలో నలుగురు పూర్వజన్మస్మృతి కలవారు; ముగ్గురు వరి మోహితులు; ఏమయినను వీరు అందరు జ్ఞాన ధ్యాన తపః పూజలయందును వేదవేదాంగములందును పారంగతులే (తుద వరకు చేరినవారే) కాని సామాన్యులు కారు."

గణదేవతా విశేషములు-వారి సంఖ్య:

"ఆదిత్య విశ్వ వసవ స్తుషితాఽఽభాస్వరాఽనిలాః ।

మహారాజిక సాధ్యాశ్చ రుద్రాశ్చ గణదేవతాః."

(అనియమరకోశ స్వర్గవర్గము)

వీరి సంఖ్య అమరసుధా వ్యాఖ్యయందు ఇట్లున్నది :

"ఆదిత్యా ద్వాదశ ప్రోక్తా విశ్వేదేవా దశ స్మృతాః ।

వసవ శ్చాష్టసంఖ్యాతాః షట్త్రింశ త్తుషితా మతాః.

ఆభాస్వరా శ్చతుః షష్టి ర్వాతాః పంచాశదూనకాః ।

మహారాజికనామానో ద్యౌ శతే వింశతి స్తథా ।

సాధ్యా ద్వాదశ విఖ్యాతా రుద్రా ఏకాదశ స్మృతాః."

తా. ఆదిత్యులు-12; విశ్వేదేవులు-10; వసువులు-8; తుషితులు-36; ఆభాస్వరులు-64; మరుతులు-49; మహారాజికులు-220; సాధ్యులు-12; రుద్రులు-11; మొత్తము 422 మంది.

సంఖ్యలతో సంబంధించిన శబ్దములు

ముప్పది ముగ్గురు దేవతలు

ఆదిత్యులు 12+రుద్రులు 11+ వసువులు 8+ఇంద్రప్రజాపతులు లేదా వదిమంది విశ్వేదేవతలలో ఇద్దరిద్దరు లేదా అశ్వీ దేవతలు ఇద్దరు కలిసి ముప్పదిమూడు.

ఈ చెప్పిన క్రమమున ఊహించుటకు శతవత బ్రాహ్మణము సందలి (14 కాం. 8 అ. 1 బ్రా. 31) కండికా పంచనము సాధకము; కాని ఇందే (13 కాం. 6 అ. 3 బ్రా. 4 కండికా) "అష్టౌ వసవః ఏకాదశరుద్రాః ద్వాదశాదిత్యాః-తే ఏకత్రిగ్ంశత్-ఇంద్రశ్చైవ-ప్రజాపతిశ్చైవ త్రయస్త్రిగ్ం శత్." అని యున్నది. దీనినిబట్టి చివరి ఇద్దరును ఇంద్ర ప్రజాపతులు-అని గ్రహించవలెను. ఇది పరమ ప్రమాణపంచనము.

ఊర్ధ్వలోక సప్తకమ్

అధ్యాయము-గీ1. (మత్స్య)

భూర్లోకోఽథ భువర్లోకః స్వర్లోకోఽథ మహర్జనః ।

తవ స్సత్త్వం చ సవైతే దేవలోకాః ప్రకీర్తితాః.

అధోలోక స్తవకమ్

ఆతలం వితలం చైవ సుతలం చ తలాతలమ్ ।

రసా మహాతలే చైవ పాతాల మితి నవ చ ।

అధోలోకాస్తు నపైతే పురాణేషు । వక్తి ర్రితాః ।

ముఖశబ్దార్థము

మత్స్య-159 అ. కుమారస్వామి చరితమున ఈ 'ముఖ'పదము కలదు.

1. ముఖమ్ 2. హృదయమ్ 3. రహస్యమ్ 4. ఉపనిషత్. ఇందు

1. ముఖమ్ అనునది ఆయా దేవతల మహిమములను తెలుపుచు వారికి నంబంధించిన వృత్తాంతములను డెలుపు ఉపాఖ్యాన విశేషముల రూపముననుండు వాఙ్మయము; ఉదా: స్కందముఖమ్-మత్స్య-159 అధ్యాయము; 2. హృదయమ్; ఆయాదేవతల స్వరూప లక్షణాదికమును తెలుపు వాఙ్మయము; 3. రహస్యము కూడ ఇంచుమించుగ హృదయము వంటిదే; 4. ఉపనిషత్ - తత్తద్దేవతా విషయక తత్త్వ వివేచనా పరమగు వాఙ్మయ విశేషము.

మత్స్య. వ్రతాధ్యాయము-పంచరత్నములు

ఆయా వ్రతాదులందు వినియోగించవలసిన పంచరత్నముల విషయములో-

“పంచ మహాభూతాత్మికా పంచరత్నాత్మికా వా వైజయంతీ మాలా-ఉక్తం చ విష్ణుపురాణే-

పంచరూపా తు యా మాలా వైజయంతీ గదాభృతః (తా)

సా భూతహేతుసంఘాతా భూతమాలా భవే ద్విజః ఇతి.

అత్ర పంచరూపేతి వదం ముక్తా మాణిక్య మరకతేంద్రనీల వజ్ర సమాన వర్ణేతి వ్యాచక్షతే - విష్ణురహస్యేఽపి-

వృథివ్యా నీలసంజ్ఞాన మద్యో ముక్తాఫలాని చ ।

తేజసః కౌస్తుభో జాతో వాయో రైదూర్య సంజ్ఞకమ్ ।

పుష్కరా త్పుష్పరాగస్తు వైజయంత్యా హరే రిమే. ఇతి”

అని సంప్రదాయజ్ఞుల వచనము.

వైజయంతి యను మహావిష్ణు వక్షః స్థితమగు మాల పంచ మహాభూతాత్మకము అథవా పంచరత్నాత్మకము; గదాధారి యగు మహావిష్ణువు ధరించు 'వైజయంతిమాల' పంచ(రత్న)రూప; అది మహాభూత సంఘాత(సముదాయ)రూప; కావున అది భూతమాల యనదగి యున్నది; అని విష్ణుపురాణవచనము; ఇందు 'పంచరూపా' అనగా ముత్యములు మాణిక్యములు మరకతములు ఇంద్రనీలములు వజ్రములు-ఈ రత్నములు-పీని వన్నెలు కలది-యని పెద్దలు వివరించుచున్నారు. విష్ణు రహస్యమును గ్రంథమునందును “ఇంద్ర నీలము వృథివినుండి ముత్యములు జలమునుండి కౌస్తుభము తేజస్సునుండి వైదూర్యము వాయువునుండి పుష్కరాగము ఆకాశమునుండి జసించినవి. ఇవియే శ్రీహరి వైజయంతీ మాలయందలి రత్నములు.” అని యున్నది. కనుక పంచరత్నములు అనగా ఈ ఐదును అని గ్రహించవలయును.

సౌఖ్యాగ్యాష్టకమ్

ఇక్షవ స్తవరాజశ్చ నిష్పావో జాతిదాన్యకమ్ ।

వికారవచ్చ గోక్షీరం కుసుంభకుసుమం తథా ।

లవణం చాష్టమం చాత్ర సౌభాగ్యాష్టక ముచ్యతే.

1. చెరకు 2. యవలు మొదలగువానినుండి తీసిన చక్కెర (వెదురునుండి తీసిన చక్కెర అని కొందరు) (Glucose) 3. బొబ్బరలు 4. జాజికాయ 5. ధనియాలు 6. విరిగిన ఆవు పాలు; 7. కుంకుమ పూపు 8. ఉప్పు.

చతుర్దశ మన్వంతరాణి:

ఇహ ఖలు బ్రహ్మకల్పే చతుర్దశ మనవః క్రమశః క్రమంతే; తద్యథా-

స్వాయంభువో మనుః పూర్వం తతః స్వారోచిషో మనుః ।

భాత్రమ స్తామనశ్చైవ రైవత శ్చాక్షుష స్తథా.

షడేతే మనవోఽతీతా అథ వైవస్వతో మనుః ।

సావర్ణాః పంచ రోచ్యశ్చ భౌచ్య(త్య) శ్చాగామిన స్త్వమీ.

తత్ర సవర్ణాయాః సంబంధినః సుతాః పంచాపి సావర్ణాః-సావర్ణయో మనవః.

ఇంతవరకును వివరించినవేకాక- నప్తధాన్యములు- అష్టధాన్యములు-అష్టాదశధాన్యములు- పంచ బిల్వములు మొదలగునవి ఎన్నియో పదములు-వివరణమును కోరునవి-యన్నవి. అవి జిజ్ఞాసువులు సంప్రదాయజ్ఞులవలన తెలిసికొన ప్రార్థన.

శ్రీమత్స్వ మహాపురాణము

ఆయా అధ్యాయములందలి విశేషాంశములు:

1. అ. శ్లో. 9-10 ఋషులు సూతుని నాలుగు ప్రశ్నము లడిగిరి: 1. భగవానుడు మత్స్య రూపమునంది జగములను ఎట్లు సృష్టించెను? 2. శివుడు భైరవుడు ఎట్లయ్యెను? 3. శివుడు పురారి (త్రిపుర శత్రువు) ఎట్లయ్యెను? 4. అవ్యవభ ద్యజాడు కపాలి ఎట్లయ్యెను? ఈ ప్రశ్నములకు సమాధానములు అచ్చటచ్చట చెప్పబడినవి. గమనించవలెను.

శ్లో. 21. 'కోభవాన్' ఇది 'కః-భవాన్' 'ఎవరవు నీవు?' అని అర్థము కాదు; కమ్-జలము; కే-జలె; నీటియండ భవతి-ఉండును;కావున కోభవాన్ (కేభవాన్); మత్స్యము-అని యర్థము.

2 అ. 1 శ్లో. ఉత్తర షయః-ప్రలయః; అస్యైవ ప్రతినర్గః-ఇత్యపి వ్యవహారః; ప్రతినర్గ శబ్దమునకు ప్రళయము అనియు అర్థము కలదు; ఇట్లు ఉత్తరషయ-ప్రళయ-ప్రతినర్గ శబ్దములు పర్యాయములు.

శ్లో. 8. ప్రళయకాలీన సప్త మేఘముల నామములు:

సంవర్తో భీమనాదశ్చ ద్రోణ శ్చేంద్రో వలాహకః ।

విద్యుత్పతాకః శోణస్తు సప్తైతే లయవారిదాః.

అర్థము స్పష్టము.

3 అ. 5 శ్లో. మానసులు అగు సుతులు: మనసః-సంకల్పాత్; మనస్సునుండి-అనగా సంకల్పము (ఇచ్ఛాశక్తి తత్త్వము)నుండి జనించినవారు;

వేదాభ్యాస రతస్యాన్య ప్రజాకామన్య మానసాత్ ।

మనసః పూర్వసృష్టా వై జాతా స్తేనైవ మానసాః.

వేదాభ్యాస నిరతుడగు బ్రహ్మదేవుని మానసమునుండి (సంకల్ప వికల్పాత్మక చిత్తవృత్తినుండి) ప్రవర్తిల్లిన మనస్సు (సంకల్పము)నుండి మొదటగా సృష్టింపబడినవారు కావున మరీచ్ఛాదులు 'మానసులు' అగు పుత్త్రులు అయిరి.

15-23 శ్లో. 'సృష్టం' అనెడు పదము ఇచట 'ప్రకృతి' అను అర్థమున ప్రయోగింపబడినది. 15లో-

'ఏతై రేవ సమం సృష్టం కరోతి వికరోతిచ.'

సృష్టం-ప్రకృతిః; ఏతై రేవ సమం- ఏతైరేవ

తత్త్వైః సహ; కరోతి- ప్రవర్తతే; పరిణమతే;

వికరోతి- ప్రవర్తయతి; పరిణమయతి చ; ఇత్యర్థః.

23లో-'మనః సృష్టం వికురుతే నోద్యమానం సిన్సృక్షయా.'

సృష్టం-ప్రకృతిః; సిన్సృక్షయా-సంక్ష్యామి త్యాకారయా భగవతః

ఇచ్ఛయా; నోద్యమానం-ప్రేర్యమాణం సత్; మనః-

సంకల్ప వికల్పాత్మికాం చిత్తవృత్తిం; వికరోతి-ప్రవర్తయతి; పరిణమయతి; ఇత్యర్థః.

4 అ.శ్లో. 23; 'భరతః'; లభించు ప్రతులలో ఇచట 'భరతః' అనియున్నది; కాని ఆ పదమునకుగల అర్థము నకు ఇచట ప్రసక్తిలేదు; బిభర్తి-భరించును; పోషించును; అను అర్థమున వ్యుత్పన్నమగు 'భరతః' (త-ప్రత్యయము) అను అర్థ రూపమునకు 'అగ్ని' 'వ్రజావతి' అని అర్థములు; 2వ అర్థముతో ఈ రూపమే ఇచట గ్రహించబడినది.

22-శ్లో. ఋషుల ప్రశ్నమున 'యద్వంశే' అనియున్నది. 'యద్' ఇచట నర్వచామముకాదు; 'యదు' అని యర్థము; 'యదువంశే' అన్నచో ఛందోభంగము; కనుక రూప వికృతితో 'యద్' అని కాని ఛందోభంగముతో 'యదు' కాని ఇక్కడ అంగీకరించవలసినదే.

7 అ-15 శ్లో. 'భవ్యం'-రూపమ్; ప్రతిమా; అను అర్థముగ ఈ పదము ఇచట ప్రయోగింపబడినది.

'కామనామ్నా హరే ర్భవ్యం స్నాపయే ద్గంధవారిణా.'

'గంధోదకేన (వన్నీటితో) హరేః భవ్యం-ప్రతిమాం-

కామనామ్నా-'మన్మథరూపం హరిం' ఇత్యుద్దిశ్య;

స్నాపయేత్-స్నానం కారయేత్; ఇత్యర్థః.

శ్లో-36. ఈ శ్లోకపు ఉత్తరార్థమునకు ప్రకృత ప్రకరణముతో సంబంధము కుదురదు.

శ్లో. 58. 'శృత్వా' అనునది నరియగు రూపము; 'శ్రుత్వా' అను రూపముకాదు; 'చీల్చబడి' అని అర్థము;

ఏవ మేకోనవంచాశ చ్ఛృత్వా తే (మారుతాః) రుదితా భృశమ్.'

'ఏవం-శృత్వా (చీల్చబడి); నిష్పన్నాః; ఏకోనవంచాశత్-

సంజాతాః; తే- మారుతాః; భృశం-అతీవ; రుదితాః-ఇత్యర్థః.

11 అ. 30 శ్లో. 'తేజోహృతం' - తేజసి హృతం; తేజస్సు విషయమున; అవహరించబడిన; తక్కువ చేయబడిన; లేదా-హృతం-హ్రాసితం; తేజః యన్య నః; తక్కువ చేయబడిన తేజస్సు కలవాడు.

'త్యష్టృ' పదము వాస్తవమున 'తష్టృ' అనునది; తష్+తృ (చ్) > తష్+తృ > తష్-టృ > తష్టృ; అగును; చెక్కెడువాడు అని యర్థము; ఇతడు దేవతల మొదటి వర్గకి (వర్ణంగి); అది ప్రజాపతులలోనివాడు.

'నానత్యౌ' (ఆశ్వి దేవతలు); ఈ విషయమున పురాణములలో ఇచ్చుచున్న కథ జుగుప్సాకరముగా నున్నది; ఇందలి నత్యా నత్యములు కాని తర్క సంగతమగు రహస్యార్థము కాని విచారించదగినదికాదు; కాని శబ్ద పరిణామమును

ఇట్లుపాంచవచ్చును; అనన్+త్యై>నాన్-త్యై ('అన'లోని 'అ' లోపించి-'న' లో చేరి'నా' ఐనది; నాన్+(అ)+త్యై> నానత్యై-అగును. అనన్-అనగా ఐండి; ఆశ్చిదేవతలు త్రిభుజాకారపు ఐండియందున్నట్లు కనబడుదురు; అనుట వేదాదిక మందు ప్రసిద్ధము; దృష్టికిని అట్లే గోచరించును; కనుక 'నానత్య' శబ్దమునకు యాస్కాచార్యులు చెప్పినది ఎట్లున్నను ఈ విధమగు శబ్ద రూప పరిణామము సమంజసమని తోచుచున్నది.

ఇచ్చటనే 'ద్రస్రోష్ట నంజాతౌ' అని వీరిని గూర్చి మరియొక పదము; 'ద్రస్రము' అనగా ఆశ్వము; 'ఓష్టము' అనగా పెదపి అను అర్థములు ఎట్లున్నను-వహ్ (వహ-ప్రావణే-ఓకచోటినుండి మరియొక చోటికి తీసికొనిపోవుట); ఈ 'వహ్' ధాతువునుండి కర్మార్థమున 'త' ప్రత్యయముచే వహ్+త) ఉహ్+త>ఉష్+త>ఓష్+త-కాగా 'ఓష్ట' శబ్దము ఏర్పడును; ఐండియని యర్థము; ఇట్లు 'ద్రస్రోష్టము' అనగా గుర్రములచే లాగబడు ఐండి; దానినుండి పుట్టిన వారని అర్థము.

56. శ్లో. 'పవిత్రకమ్'-దండము; దండమును ధరించిన బ్రహ్మచారులు మొదలగువారు పవిత్రకులు.

26-34 శ్లోకములు; ఈ సందర్భములో శ్రీదేవీ బాగవతమునందును-లభించు మత్స్యపురాణపు ప్రతులందును 'మేరుదేశము' అని యున్నది; భూలోకమునందు మేరుదేశము అనునది ఊహించుటకందె దీనిని 'మరుదేశము' అని గ్రహించుట సమంజసతరము; కనుక ఆ పాఠమే ఇచట గ్రహించబడినది.

12 అ. 15 శ్లో.

'ఏవం పురూరవాః పుంసో రభవ ద్వంశవర్ధనః.'

ఇచ్చట 'పుంసోః' అనగా 'తనకు జన్మకారణులగు వారికి' అని అర్థము; పురూరవసునకు తల్లి- స్త్రీత్వమునందిన ఇలుడు; ఇతడు సూర్యవంశీయుడు; ఈ పురూరవసుని తండ్రి బుధుడు చంద్రవంశీయుడు; అతడు ఈ ఇరువురకును వంశ వర్ధనుడు-వంశమునకు వృద్ధిని-శుభమును-అసందమును-కలిగించువాడు. సూతేః నః ప్ ప్రనవే పుమాన్. పుంసః = సవితా; జన్మకారణుడు)

15 అ. 7 శ్లో. 'పదతాం వరః'; పదంతః- వ్యక్త (స్పష్ట) వాక్కులతో మాటలాడగలవారు; పురుషులు (మానవులు); వారిలో వరః- శ్రేష్ఠుడు; 'పురుషోత్తముడు' అని అర్థము.

15 అ. 31 శ్లో. 'అగ్నిషోమయమాభ్యామ్' 'యములు' అనగా 'జంటగా నున్నవారు'; అగ్నిషోమములు' అనెడు దేవతా ద్వంద్వమునకు (దేవతల జంటకు) అని అర్థము.

16 అ; 27 శ్లో. మేక్షణమ్; మిషు- సేచనే; భ్యాది; 'ల్యుట్' ప్రత్యయము; మిష్+అన>మేక్ష+అన>మేక్షణమ్; ఇది ఆర్షరూపము; ద్రవద్రవ్యమును చిలుకరించుటకు ఉపయోగించు సాధనము; శ్రౌత సంబంధి.

చండ శబ్దార్థము (శ్రాద్ధకల్పము)

'చండి' 'చండ' శబ్దములు రెండును 'చడి' కోపే అను ధాతువునుండి నిష్పన్నములు అనియు అందుచే 'కోపముచే తీవ్రమగు న్యభావముకల'. అని ఈ శబ్దములకు అర్థము అనియు వాడుకలో నున్నది. కాని మత్స్యపురాణ ములో ఇరువదియొకటవ అధ్యాయమున (శ్రాద్ధకల్పమున) ఈ శబ్దము 'శౌండః' 'నేర్పరి' 'కుశలుడు' అనునర్థమున ప్రయోగింపబడినది. దీనిని బట్టి ఈ రూపము 'చడి' ధాతువునుండి నిష్పన్నమగుట మాత్రమేకాక సంస్కృతమునందే శౌండ శబ్దమునుండి వర్త వికృతిచే ఏర్పడినదియు కలదు అని చెప్పవచ్చును. శ-చ-హల్లులు తాలవ్యములు; అచ్చు లతో 'ఓ' కంఠోష్ఠ్యము కాగా 'అ' కంఠ్యము. ఇట్లు ఈ రూపమునకు భాషాశాస్త్రీయ హేతు తి నెనునగును.

‘స్వధా’శబ్ద వ్యుత్పత్తి (శ్రాద్ధకల్పము)

పితృదేవతోద్దేశక కర్మములందు ‘స్వధా’ శబ్దమును దేవతారాధన విషయక కర్మానుష్ఠానములందు ‘స్వాహా’ శబ్దమును మానవులకు అన్నదానాదికము చేయునపుడు ‘హంత’ శబ్దమును వినియోగించవలెను. అనుట ఆర్ష సంప్రదాయము. వీనినే ‘స్వాహా’కార ‘స్వధా’కార ‘హంత’కారములందురు.

ఇందు ‘స్వధా’ శబ్దమును ‘నాంఛీ’ ‘వృద్ధి’ ‘శుభ’ శ్రాద్ధమునందు వినియోగించరాదు. దానికి మారుగా ‘స్వదితమ్’ అను శబ్దమును వినియోగించవలెను. అని మత్స్యమహాపురాణము శ్రాద్ధకల్పమున చెప్పుచున్నది. వ్యుత్పత్తిచే ఈ రెండు శబ్దములును సమానార్థకములే.

వ్యుత్పత్తి : ‘సు’ అను ఉపసర్గముపై అద-(అద్) ధాతువునుండి ‘త్’ (త) ప్రత్యయము చేరగా ఇద్ (ఇ) అగనుము కాగా సు-అద్-ఇ-త > ‘స్వదిత’ అగును. ‘చక్కగా తినబడినది అగుగాక!’ అని అర్థము.

సు-అద్+అస్ (భావార్థమున) > స్వదన్ > స్వదహ్ (న్ > హ్) > స్వధా అగును. హకారమహాప్రాణాంశము దకారములో చేరినది. కనుక రెండు శబ్దములకును వ్యుత్పత్తియు అర్థమును ఒక్కటియే. శుభాశుభ కర్మభేదమును బట్టి రూపభేదముతో ఈ శబ్దములకు వినియోగమున భేదము.

గాథాః (గాథలు)

‘గాయత్రి చోదితాః మంత్రాః- గాథాః’ అని యజురారణ్యక బ్రాహ్మణమున శ్రీ సాయనాచార్యులు. దీనికి వివరణము : ‘గాయత్రి- ఆయం ఇత్తం గాయత్రి- ఇతిరూప్యైః వాక్యైః- చోదితాః విహితాః యే మంత్రాః- తాః గాథాః.’

ఈతడు ఇట్లు గానము చేయుచున్నాడు. అను ఇటువంటి వాక్యములతో చోదితములు- విహితములు. (చోదన అనగా విధి) అగు మంత్రములు ‘గాథ’లు. గై-శబ్దే అను ధాతువునుండి ‘త’ ప్రత్యయమును- శ్రీత్వమున ‘ఆ’ప్రత్యయమును.

నారాశంస్యః.

ఈ ‘నారాశంస్యః’ శబ్దము ‘నారాశంసీ’ప్రాతివదికమునకు ప్రథమా బహువచన రూపము; ‘నరాశంస’అను వదమును అనునంధానముచేసి గ్రథనము (కూర్పు) చేయబడిన మంత్రములు ‘నారాశంస్యః’ ‘నారాశంసీ మంత్రములు’ అని యజురారణ్యక బ్రాహ్మణమున సాయజ్ఞాచార్యులు.

‘హోతా యక్ష న్నరాశంసగ్ం’

ఇత్యాది రూపాః ‘నరాశంస’ వదేన గ్రథితాః మంత్రాః నారాశంస్యః ఇతి.

కుతప శబ్దార్థము (శ్రాద్ధకల్పము)

ఈ విషయము మత్స్యమహాపురాణమున 22వ అధ్యాయమున శ్రాద్ధకల్పమున ఉన్నది. అచట కొంత వివరణము ఈయబడియున్నది. ‘పాపము’ కుత్సితము (నిందితము) అనబడును. ఈ చెప్పిన మధ్యాహ్నము ఖడ్గపాత్రము నేపాల కనిబళము దీపము దర్పలు తిలలు గోవులు దోహిత్రుడు(పుత్రీపుత్రుడు)అను ఎనిమిదియు కుత్సితమును సంతాపము నొందించును (నష్ట-నమగ్రముగా- తపింప- దహించ- జేయును) కావున వీనికి ‘కుతప’ అని వ్యవహారము. అని శ్లోకమునకు అర్థము. కు(త్సిత)+తప > కుతప.

కాని ఖడ్గ పాత్రము—నేపాల కంబళము-వంటి అర్థములలో ఈ శబ్దము ఈ వ్యుత్పత్తితో ఏర్పడినది కాదనియు మరి ఏదో భాషనుండి గ్రహింపబడియుండును. అనియు తోచును. మధ్యాహ్నము అను అర్థమున మాత్రము ఊ:- భూమి:- తవ్యతే- అస్మిన్- కాలే- ఈ నమయమునందు భూమి తపింప (వేడెక్కునట్లు) చేయబడును. కావున 'కుతవము' అని చెప్పుట నమంజనము.

షడశీతిముఖము (శ్రాద్ధకల్పాధ్యాయములు)

ఇది పుణ్యకాల విశేషము. దీని విషయము సూర్యసిద్ధాంతమునందు ఇట్లున్నది : (మానాధ్యాయః - శ్లో. 4.5.)

“తులాది షడశీత్యహ్నం షడశీతిముఖం క్రమాత్ ।

త చ్చతుష్టయ మేవ స్యాత్ ద్విస్వభావేషు రాశిషు.

షడ్వింశే ధనుషో భాగే ద్వావింశేఽనిమిషస్యచ ।

మిథునాష్టాదశే భాగే కన్యాయాస్తు చతుర్దశే.”

“రవి ఒక్కొక్క దినమునకు ఐక్కొక్క భాగ చొప్పున 360 దినములలో పండ్లెండు రాసులందు నంచ రించును. రాశికి 30 భాగలు (Degrees); సూర్యుడు తులారాశియందు ప్రవేశించినది మొదలు ప్రతియొక ఎనుబది యారు దినముల(భాగల)నంతరమునకు ఒకసారి ఈషడశీతిముఖము అను పుణ్యకాలము వచ్చును; (షడశీతి = షట్ + ఆశీతి = 36); ఇట్లు ఈ పుణ్యకాలము ద్విస్వభావరాసులగు ధనుర్మీన మిథున కన్యారాసులలో రవియున్నకాలమున ఏర్పడును. అనగా తులా ప్రథమభాగ నుండి రిరీవ భాగ అనగా ధనువునందలి 2రీవ భాగయగును; దానినుండి రిరీ భాగ-మీనమునందలి 22వ భాగయగును; దానినుండి రిరీవ భాగ-మిథునమునందలి 18వ భాగయగును; దానినుండి రిరీవ భాగ-కన్య యందలి 14వ భాగయగును. ఇవి శ్రాద్ధాచరణ యోగ్యకాలములు.

ఇట్లు రవి తులయందు ప్రవేశించినది మొదలు నాలుగు షడశీతిముఖములకును $36 \times 4 = 144$ భాగలు (దినములు) అగుచున్నవి. ఇక సంవత్సరములో (భవక్రమమునకు సంబంధించిన 360 భాగలలో) 14 భాగలు (దినములు) మిగిలి యుండును. ఈ పదునాలుగు దినములుకూడ అత్యంత పుణ్యదినములు. శ్రాద్ధాదులకు యోగ్యములు.

గజచ్ఛాయ

ఇదియును శ్రాద్ధోచితమగు పుణ్యకాల విశేషము.

“నైంహికేయో యదా భానుం గ్రనతే వర్వసంధిషు ।

గజచ్ఛాయా తు సా ప్రోక్తా తత్ర శ్రాద్ధం ప్రకల్పయేత్.”

వర్వసంధి యనగా పూర్ణిమా-కృష్ణ ప్రతిపత్లకును-అమావాస్య-శుక్లప్రతిపత్లకును సంధికాలము; ఇట్టి అమావాస్యశుక్లప్రతిపత్ సంధిరూపమగు కాలమున రాహువు రవిని పట్టినచో అట్టి పుణ్యకాలము “గజచ్ఛాయ” అనబడును. ఇందు శ్రాద్ధాచరణము అత్యంత పుణ్యప్రదము.

విష్టి

తిథి వార సక్షత్ర యోగ కరణములు కాలపు పంచాంగములు; చంద్రసూర్యుల వరస్పర దూరముపై గణించబడ నది యోగము; తిథి క్రితిననునరించి గణన చేయబడునది కరణము; ఇందు ఒక్కొక్కటి 30 గడియలు(12 గం)ఉండును కరణములు 11; ఇందు ఏడవది ‘భద్రా’ కరణము; దీనికే విష్టి అని పేరు. ఇది యంతయు దోషప్రదమే. (తిథి ప మాణమును బట్టి కరణ పరిమాణము మారవచ్చును.)

ఇట్లు-ఇందలి మొదటి ౧౧ గడియలు కార్కధ్వంసము-తరువాత 1 గడియ మరణము-తరువాత 11 భస్మాశము-తరువాత 4 బుద్ధినాశము- తరువాత 6 కలహము తరువాత 3 నర్కనాశము కలిగించును.

ఈ విష్టిపురుషుని ఉత్పత్తికథ ఈ మత్స్యపురాణమున 11వ అధ్యాయమున నున్నది.

ఇట్లయినను ఇది శ్రాద్ధమాచరించ యోగ్యమగు మహా పుణ్యకాలము.

23 అ. శ్లో. 17. ఇందు చంద్రునకు పాపగ్రహత్వము చెప్పబడినది.

25 అ. 50 శ్లో. శుక్రవచనము :

‘వధేన య త్తేన మే జీవితం స్యాత్.’

‘యత్-తేన జీవితం మే వధే స్యాత్.’

‘వీలయన-అతనితో (సీవు-దేవయాని) జీవించుట నా వధతోనే జరుగును.’

63 శ్లో. ‘వత్స్యతి మత్స్యమీపే:’ నా నమీవమున నివసించును.’ అని మాత్రమే అర్థముకాదు; నమీవము అను అర్థమున ‘అంత’ శబ్దము కలదు; కావున ఇకమీదట ఇతడు నాకు ‘అంతేవాసి’-శిష్యుడు అగును. అని యర్థము.

26 అ. 17 శ్లో. కచుడు దేవయానితో-

గురుపుత్రీతి కృత్వాఽహం వ్రత్యాచక్షే; స వోషతః.

ఇందు-గురుపుత్రీతి కృత్వా-

అనునది ‘గురుపుత్రీవసుటం జేసి’ అను తెలుగు రూపమునకు మూలము; మరియు-‘దోషతః’ అను ‘పంచమ్యర్థక తసిర్’ సాహచర్యముచే‘పట్టి’ యను పంచమీ విభక్త్యర్థక రూపమును ‘చేసి’ యనునదియును ఇంచుమించు సమానార్థకములని తోచును.

32 అ. 70 శ్లో.

‘తమేవాసురదర్మం త్వ మాస్థితా న బిభేషి మామ్.’

పంచమ్యర్థక ద్వితీయా కారక విశేషము;

మాం న బిభేషి-మత్ (నావలననుండి) న బిభేషి-

(భయపడుచున్నదానవు కావు) అను అర్థములో.

40 అ. శ్లో. 1. ఆచార్యకర్మా-బ్రహ్మచారి; యః-ఆచార్యే-కర్మ-వ్రతం-అధ్యయనవ్రతం-కరోతి- ఆచరతి-నః.

43 అ. 30 శ్లో. ‘వ్రతిస్తోతః’ నముద్రములో వచ్చు పోటు (Tide)

29 శ్లో. మహా+అహి-మత్-ఈ> మహా+అహి+ఁ-మత్+ఈ>మాహిష్మతీ (మహా>మా) కర్కోటక సుతుడు-అగు మహాఽహి-గొప్పనాగుడు-తనకు అధిపతిగా కలది.

43 అ. 7-8 శ్లో. ‘జి’ ధాతువునుండి నిష్పన్నమగు ‘జిత్’ అనునది ‘జి’ అను రూపముతోకూడ కలదు; నహస్రజిత్; నహస్రజి; శతజిత్; శతజి; ఇట్లుండగా ఇంద్రజిత్-ఇంద్రజి అగుననుటకు చిన్నయనూరి తత్సమ ప్రకరణమున ఈ రూపము తత్సమత్వముచే వచ్చెనని వ్రాయుట అనావశ్యకమనవచ్చును.

43 అ. 35 శ్లో. ‘అతి చలం-మిగుల చంచలము’ అని అర్థము కాదు; చలం-అతీతాః-చంచలత్వమును అతిక్రమించినవి; నిశ్చలములు; స్థిమితములు-అని యర్థము.

44వ అధ్యాయము; ఇందు 34 శ్లో. తరువాత

‘నాహం వ్రసూతా పుత్రేణ’

అను శ్లోకమునకు తరువాత ‘భార్యా మువాచ’

ఇత్యాది శ్లోకము అన్ని ప్రతులయందును కనబడుచున్నది; కాని ఇది అన్వయమునకు సరిపోదు; కనుక ఇట ఇది అన్వయముగా 'భార్యా మువాచ' ఇత్యాది శ్లోకమునకు తరువాత చేర్చబడినది.

44 అ. 58 శ్లోకమున 'సహప్రజా' అను పాఠము 'సహ ప్రజాః' అని సవరించబడినది; ఇది 'సుప్రజాః' వలె సకారాంతమగు ఆర్షరూపము.

44 అ. 71 శ్లో. 'అథ' అనునది 'సు' అను ఆర్థమున:

'రథానా మథ మోషాణామ్';

'అథ మోషాణామ్' = 'సు మోషాణామ్'

'శోభనమగు ధ్వనులు కలిగిన' 'రథానామ్' 'రథములయొక్క' అని యర్థము.

45 అ. వృష్టికి కుమారుడు దేవమీథ్యాన్; అని 45వ అధ్యాయమునందలి 1-2 శ్లోకములు చెప్పుచున్నవి. కాని మరల 46వ అధ్యాయారంభమునందలి 1వ శ్లోకమున 'ఐశ్వాకీ' అనునామె శూరుడగు అద్భుతమీడుషుని కనెను. అను అర్థమునిచ్చు 'ఐశ్వాకీ జనయామాన శూర మద్భుత మీడుషమ్.' అను పంక్తి ప్రతులయందు కనబడుచున్నది; అలోచింపగా ఇచట 'దేవమీడుషు'నకు 'ఐశ్వాకీ' యందు కలిగిన కుమారుడు శూరుడు; కావున ఇచట 'అద్భుతమీడుషమ్' అను ద్వితీయా-విభక్త్యంత రూపము కాక 'అద్భుత మీడుషః' అను పంచమీ విభక్త్యంత రూపము ఉండదగును. 'జీమూతవాహన' శబ్దమును ఛందోఽనుకూలతకై 'మేఘవాహనుడు' అనినట్లు ఇచట ఛందోఽనుకూలతకై 'దేవమీడుషః' అనునది 'అద్భుతమీడుషః' అని గ్రహింపబడియుండును. ఇచట ప్రాత ప్రతులను అనుసరించి 'అద్భుతమీడుషమ్' అను రూపము ఈయబడినను దీనిని 'అద్భుతమీడుషః' అనియే చదువుకొనవలయును.

46 అ. 6 శ్లో.

'ధర్మశారీరః=ధర్మాత్మా; శారీరః-(శరీరం అస్య ఆస్తీతి-ఆత్మా;

'శారీరక మీమాంసా' 'ఆత్మ తత్త్వ విషయక మీమాంసా.'

47 అ. 133 శ్లో. హర్యక్షః-కుబేరుడు; ఇచటనే 'అంధనః పత్యే' అను సర్థమున 'అంధనః పతే' అని ప్రతులలో కనబడుచున్నది; కాని ఛందోభంగమును నపించి 'పత్యే' అని చదువుకొనుట సమంజసము.

47వ అధ్యాయమున చెప్పబడిన దేవాసుర సంగ్రామములు వండెందు; వాటి స్వరూపమును తత్ఫలితములగ సంఘటనములును మత్స్యపురాణమున చెప్పబడినవి; ఇవియే విషయములుగాని ఇక్కడ పేర్కొనబడిన యుద్ధములలో కొన్నిటి (ఉదా: ఆడి బక-ఆడివధ) నామములు కాని ఇతర పురాణములలోను వచ్చుచున్నవి. కాని అచ్చట తద్విషయము వేరు విధముగా నున్నది; ఈ మత్స్య పురాణమునగూడ పాఠములు కాలక్రమమున గందరగోళముగ మారినందున కొన్ని యుద్ధములను గూర్చిన వివరణములు మూలములో చెప్పనేలేదేమో యనిపించును. కాని పూర్వోత్తరముల జాగ్రత్తతో వదిలిపించి పాఠములను పునర్నిర్మాణము చేసినచో అన్ని యంశములును ఇందు చాల సరిగా చెప్పబడినట్లు తెలియును.

47 అ. 58-63 శ్లో. పారణ్యకశిపుని రాజ్యకాలము- $107280000 \div 360 = 2980000$ దివ్యవర్షములు; బలీ పాలనకాలము- $2070000 \div 360 = 5750$ దివ్యవర్షములు; ఇది నియుతాని వింశతిః + ఏకాయతం + షష్టిర్వర్షః సహస్రాణి = $2000000 + 10000 + 60000 = 2070000$.

భూర్లోకోఽథ భువర్లోకః స్వర్లోకోఽథ మహర్షణః ।

తపః సత్యంచ సవైతే దేవలోకాః ప్రకీర్తితాః. (మత్స్య-61 అ.)

అను ప్రమాణము ననుసరించి భూర్లోక-భువర్లోక-సువర్లోక-మహర్లోకముల నాలుగింటిలో మహర్లోకము చివరది; కావున 'మహాంతేషు చతుర్షుః' మహర్లోకము కడపటిదిగా నాలుగు లోకములు; అటులే మహర్లోక-జనలోక-తపోలోక-సత్యలోకములు అను నాలుగు లోకములలో చివరది సత్యలోకము కావున 'సత్కాంతేషు చతుర్షుః' అనుట నరిపోవుచున్నది.

47-48 అధ్యాయములలో ఉత్తమములు ఉదాత్తమములును అగు విషయములు ఎన్నియో యున్నవి. వీనిలో బలి చక్రవర్తి మహాత్మయు ఉతత్యవృత్తాంతమును కశీవదాదుల వృత్తాంతమును మిగుల ప్రధానములు.

48వ అధ్యాయమున కర్ణుడు అంగరాజపుత్రుడును సూతపుత్రుడును ఎట్లయ్యెను? అను ప్రశ్నమునకు సమాధానము ఈయబడినది. దానిని ఇట్లు వివరించవచ్చును. యయాతి కుమారులలో 'అనువు' అను వాని వంశమున బృహద్భానుని పుత్రుడు బృహస్మననుడు; అతని భార్యలు ఇరువురలో యశోదాదేవియందు జయద్రథుడు అతనికి బృహద్రథుడు అతనికి జనమేజయుడు అతనికి అంగుడు కుమారులయిరి; ఈ బృహస్మననునకే అతని రెండవ భార్యయందు విజయుడు అతనికి బృహత్ అతనికి బృహద్రథుడు అతనికి సత్యకర్మన్ అతనికి సూతుడు కుమారులయిరి. ఇట్లు బృహస్మననునినుండి ఐదవతరమువాడు అంగుడు; ఈ బృహస్మననునినుండియే ఆరవతరమువాడు సూతుడు; అంగునకును సంతతి లేదు; బృహస్మననుని జ్యేష్ఠ భార్యానంతతివాడగుటచే అంగునకు రాజ్యముండెను సూతునకు లేదు. అతడు బహుశః క్షత్రియ ధర్మములోని అంశముగా రథసిర్పావణముతో కీవనము చేయుచు ధనాద్యుడై యుండవచ్చును. ఇతనికి లభించిన కర్ణుని ఈతని పెదనాయన (తరముల వరుసలో) అగు అంగుడు చేరదీసి తన రాజ్యము నీతనికిచ్చెను. ఇట్లు కర్ణుడు సూత పుత్రుడును అంగపుత్రుడును అయ్యెను.

మొత్తము మీద సూతుడు చంద్రవంశుడగు క్షత్రియుడే కాని రథచోదక జాతీయుడు కాదు.

48 అ. 55 శ్లో. అభ్యవదత-స్త్రీని పొందెను; కూడెను.

48 అ. 39 శ్లో. సంబభూవ-(స్త్రీని) పొందెను.

48 అ. 79 శ్లో. యత్ (ఎందువలన ననగా) అను నర్థమున చందో నిర్వహణమునకై 'యది' అనురూపము: "ప్రాశితం దది యద్యగ్రే (యత్+అగ్రే=యదగ్రే); యత్-యస్మాత్-ఏ హేతువువలన; అగ్రే-మొదటగా; దధి-పెరుగు; ప్రాశితమ్-ప్రాశనము చేయబడినదో (ఆ హేతువువలన); ఇంతేకాని యది-ఆయినచో-అను నర్థమునకు ఇచట ప్రసక్తి లేదు.

48 అ. 92 శ్లో. 'క్షయమ్' ఇది 'స్థానమ్' అను అర్థములో నున్నది. ఇది అమరకోశమున చెప్పబడిన యర్థమే కాని ఈ పదమునకు ఈ యర్థమున లోక సంస్కృతమున ప్రయోగములు తక్కువ.

49 అ. శ్లో॥ 'రేతోదా స్త్రాయతే పుత్రం పరేతం చ యమక్షయాత్.'

ఇచట 'రేతోదాః' అను ప్రథమావిభక్త్యేక వచనరూపము 'రేతోధనం- అను ద్వితీయావిభక్త్యేక వచన రూపపు అర్థమున వాడబడినది.

49 అ. 31 శ్లో. 'తుష్టువుః' అను పరస్మైపదరూపము 'తుష్టువిరే' అను ఆత్మనేపది కర్మణ్యర్థక రూపపు అర్థములో వాడబడినది.

50 అ; 40 శ్లో. అవధ్యాతః-అనహించుకొనబడినవాడు.

51 అధ్యాయమున విచారణీయాంశములు అనేకములు గలవు:

1. 'బ్రహ్మాదనాగ్నిః' అనునది ఎంతగా శాస్త్రీయమో 'బ్రహ్మాదరాగ్నిః' అను రూపముకూడ అంతగా ప్రామాణికమే యని తోచును.

'బ్రహ్మణ ఉదరణమసి-బ్రహ్మణ ఉదీరణమసి.'

అని యజురారణ్యక శ్రుతి; ఉదరణ-ఉదీరణ-శబ్దములు-వాక్కు-వలుకు-అను అర్థమును చెప్పును. వైద్యుతాగ్ని వెలువడు

నపుడు దానితోపాటు ధ్వనియును ఉత్పన్నమగును. ఆది బ్రహ్మ (ప్రజాపతి) నోటినుండి వెలువడు ఉదరణము (ఉదీరణము); వ్యుత్పత్తి ననునరించి ఉదరశబ్దము కూడ ఈ రెండు శబ్దములతో నమానార్థకమే యగును.

2. ఈ ఆధ్యాయమున ప్రతిపాదించబడిన అర్ఘులు మొత్తము నలువది తొమ్మిది మంది; ఇందు 1- పావక 2. పవమాన 3. శుచులు 4. వైద్యుత 5. నిర్మథ్య 6. సౌరులు 7. నహరక్షః 8. కవ్యవాహ 9. హవ్యవాహులు-అను తొమ్మిదిమందియు మొదటిదశలోని వారు. రెండవదశలో పావకునకు 10. భరత 11. వైశ్వానరులు; పవమానునకు 12. 13. నభ్యావనథ్యులు; శుచికి 14-29. పదునారుమంది ధిష్ణ్యాగ్నులు జనించిరి; ఇక మూడవదశలో పావకునకు 30-35. ఆరుమందియు శుచ్యగ్నికి 36-49 పదునాలుగుమందియు జనించిరి. ఇట్లు వీరు మొత్తము నలువది తొమ్మిదిమంది.

కాని 'Matsya Purana-A Study' (By Agarwal) లో శుచికి 30-35 పావకునకు 36-41 పవమానునకు 42-49 అని యున్నది. ఇది మూలమునకు విరుద్ధమని తోచును. దీని నిర్ణయము శ్రౌత సంప్రదాయమును సమగ్రముగ నెరిగిన పెద్దలు చేయదగినది.

3. అభిమానినీ దేవతా; (శ్రీలింగమున); అభిమాని దైవతమ్ (నపుంసకలింగమున); అభిమానీ దేవః (పుంలింగమున). ఈ ప్రయోగమునకు రెండు విధములగు వ్యుత్పత్తులను-వానిని బట్టి అర్థములను-చెప్పవచ్చును. రెండును ప్రామాణికములేయని తద్దజ్ఞులు నమ్మిరించినారు. 1. ఆయం పదార్థో మత్కంబంధీ-ఆయం పదార్థో మమ అధిష్ఠానం-ఆధారః-ఆశ్రయో వా; అహం ఇమం పదార్థం ఆశ్రిత్య వర్తమానా నతీ-ఉపాసకానాం తత్తత్పలాని దదామీతి యా దేవతా అభితః మనుజే సా తత్పదార్థాభిమానినీ దేవతా ఇత్యేకం నిర్వచనమ్. 2. అస్మిన్ పదార్థే ఇయం దేవతా అభిగతా-వ్యాప్య స్థితా-ఇయం ఆరాధితా నతీ-ఉపాసకానాం తత్తత్పలాని దదాతి-ఇతి యా దేవతా తత్త్వజ్ఞైః మన్యతే-సా తదభిమానినీ దేవతా ఇతి అన్యత్ నిర్వచనమ్; ఈ నిర్వచనముల యర్థము. 1. ఈ పదార్థము నాకు సంబంధించినది; ఈ పదార్థము నాకు అధిష్ఠానము (ఆధారము-ఆశ్రయము); నేను ఈ పదార్థమును ఆశ్రయించుకొనియుండి ఉపాసకులకు ఆయా ఫలములను ఇచ్చును; అని ఏ దేవత ఆయా జడ చేతన పదార్థముల విషయమున సమగ్రముగ తలచునో ఆ దేవత ఆ పదార్థమునకు అభిమానిని యగు దేవత; 2. ఈ పదార్థమునందు అంతటను ఈ దేవత వ్యాపించియున్నది; ఈమె ఆరాధింపబడినది యగుచు ఉపాసకులకు ఆయా ఫలములను ఇచ్చును; అని తత్త్వజ్ఞులచే తలచబడు దేవత తత్పదార్థాభిమానిని యగు దేవత.

4. ధిష్ణ్య శబ్దార్థము. 'ధిష్ణ్యమ్-ప్రాణాభిమానీ దేవః;'

ఋక్: "అగ్నే దివో ఆర్ణ మచ్ఛా జిగా-

న్యచ్ఛా దేవీ ఊచిషే ధిష్ణ్యా (ష్టియా) యే।

యా రోచనే వరస్తాత్ సూర్యస్య

యా శ్చావస్తా దువతిష్ఠంత ఆవః."

(ఋగ్వేద 31-22-3)

"ధియం బుద్ధ్యవహితం దేహం ఉష్ణంతి-ఉష్ణీ

కుర్వంతి- ఇతి- ధిష్ణ్యాః- ప్రాణాభిమానినో

దేవాః. ఇతి తద్భాష్యే సాయనః".

5. పంచాగ్నయః 1. గార్హపత్యః 2. ఆహవనీయః 3. దక్షిణాగ్నిః 4. సభ్యః 5. ఆవనథ్యః ఇతి;

1. గార్హపత్యః: గృహపతినా సంయుక్తోఽగ్నిః గార్హపత్యః; యోఽగ్ని ర్గృహమానేన తత్ప్రతి

పితామహాదిక్రమేణ కులదనతయా లబ్ధో దాయరూపేణ- సోఽసౌ గార్హవత్యః 2. ఆహవసీయ స్త్యతిథీనా మగ్నిః; ఆహూయతేఽస్మి న్నతిథిభి రితి; 3. దక్షిణాగ్నిః:

3. అన్యైవ లోకికాగ్నిరి త్యపి వ్యవహారః; ఆయమగ్నిః ప్రాయశ్చిత్రాభిచారిక శాంతికపౌష్టికాదిషు వినియుజ్యతే; అన్యైవాన్వాహార్యవచన ఇత్యపి వ్యవహారః; అన్వాహార్యం నామ మాసిక శ్రాద్ధ విశేషః; ఇత్యమరః; తదర్థం పాకోఽస్మిన్ క్రియతే ఇత్యన్వాహార్యవచనః.

అత్ర విషయే ఆవంతంబః ఆవంతంబ ధర్మ సూత్రమ్ (2-7-2); యోఽతిథీనామగ్నిః న ఆహవసీయో- యః కుటుంబే న గార్హవత్యో-యస్మిన్ వచ్యతే సోఽన్వాహార్యవచనః- ఇతి.

అన్య హరద త వృత్తిః యోఽతిథీనాం జాతరోఽగ్నిః -న ఆహవసీయః; తత్ర హి హూయతే; యః కుటుంబే- గృహేఽగ్నిరౌపాసనః- న గార్హవత్యః-నిత్య దార్యత్వాత్; యస్మిన్వచ్యతే లోకికాగ్నౌ సోఽన్వాహార్యవచనః-దక్షిణాఽగ్నిః; తత్ర హ్యన్వాహార్యం వచ్యతే: అన్వాహార్యంనామ-దర్శపూర్ణమా సేష్టౌ ఋత్విజాం దక్షిణాత్వేన యద్దేయ మన్నం తత్; ఇతి.

గార్హవత్యాగ్నిరేవ యదా కుండాంతరే ఆసీయ సంస్క్రియతే సంస్కారవిశేషేణ- తదా తస్య దక్షిణాగ్నిరితి సంజ్ఞా; తదర్థ మానయనదశాయాం తస్య 'ఆనాయ్య' ఇతి వ్యవహారః.

శాంతిరత్నే కమలాకరభట్టః

స్మారాగ్నే ర్వైవిధ్యమ్: స్మృతిప్రోక్త కర్మానుష్ఠానేషు వినియుజ్యమానోఽగ్నిః స్మారాగ్నిః; న ద్వివిధః: "స్మారాగ్ని ర్ద్వివిధో జ్ఞేయో గృహ్యః పౌరుష ఇత్యపి, యస్మి నివాహం కురుతే సోఽగ్ని ర్గృహ్య ఇతి స్మృతః. జాతకర్మాది సిద్ధ్యర్థం యో వ్యాహృతిభి రాహృతః, సోఽగ్నిః పౌరుష ఇత్యుక్తః శాలాగ్ని ర్లోకిక స్తథా." ఇతి.

ఆహితాగ్నిః: ఆహితాగ్నిర్నామ సః- యేనాదానేన శ్రౌతకర్మ సంపాదనార్థం నిష్పాదితః; స చ మూలతః త్రిధా: గార్హవత్యః- ఆహవసీయః- దక్షిణాగ్ని శ్చేతి; తేషాం వినియోగః: గార్హవత్యే హవీంషి శ్రవయతి- ఆహవసీయే జుహోతి-దక్షిణాగ్నౌ వన్వాహార్యం వచతి; ఏతేషామేవ 'వైతానికాగ్నయః' ఇతి శాస్త్రేషు వ్యవహారః.

ఆహితాగ్న్యనాహితాగ్ని క్రియమాణ కర్మణో: భేదః: పుత్రేష్టిః- పుత్ర్రిజననోత్తరం ఆహితాగ్నినా క్రియమాణా ఇష్టిః; తేనైవాహితాగ్నినా 'పుత్రో' మే భూయా ది'తి కామనయా క్రియమాణా ఇష్టిః పుత్ర్రికామేష్టిః: యా ఆహితాగ్నే: పుత్రేష్టిః- నైవ అనాహితాగ్నే: జాతకర్మ.

చరు-పురోడాశయోర్ భేదః:

ఏవమేవ య ఆహితాగ్నే: హవనే కర్మణి వినియోగార్థం పురోడాశః- స ఏవ అనాహితాగ్నే: చరు: స్మారేషు కర్మసు వినియోగార్థమ్.

షోడశ ర్త్విజః (పదునారుమంది ఋత్విజులు):

శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున పదునారుమంది ఋత్విజులును ఇట్లు పేర్కొనబడినారు: (అధ్యాయ-1-66)

7. బ్రహ్మణం వ్రథమం వక్త్రాత్, ఉద్ధాతారం చ సామగమ్,
హోతార మపి చాధ్వర్యం, బాహుభ్యా మనృజ త్రృభుః.

8. బ్రహ్మణో బ్రాహ్మణాచ్చంసిం ప్రస్తోతారం చ సర్వశః।
తౌ మైత్రావరుణం వృష్ణాత్ ప్రతివస్తాతార మేవ చ.
9. ఉదరా తృతిహరారం పోతారం చైవ పార్థివ।
అచ్ఛావాక మథోరుభ్యాం నేష్టారం చైవ పార్థివః
10. పాణిభ్యా మథ చాగ్నిధ్రం సుబ్రహ్మణ్యం తు జానుతః।
గ్రావస్తుతం తు పాదాభ్యాం ఉన్నేతారం చ యాజుషమ్.
11. ఏవమేవైష భగవాన్ పోడశైవ జగత్పతిః।
ప్రవర్త్యాన్ సర్వయజ్ఞానాం ఋత్విజోఽసృజ దుత్తమాన్.

తా. భగవానుడగు జగత్పతి ప్రజావతిరూపుడై ఆ ప్రజావతికి గల ఆయా అవయవములనుండి సర్వయజ్ఞ ప్రవృత్తి హేతుభూతులగు పదునారుమంది ఋత్విజులను జనింపజేసెను. ఎట్లన-వక్త్రమునుండి 1. బ్రహ్మను 2. ఉద్ధాతను- బాహువులనుండి 3. హోతను 4. అధ్వర్యుని-బ్రహ్మ (హృదయము) నుండి 5. బ్రాహ్మణాచ్చంసిని 6. ప్రస్తోతను- వృష్ణమునుండి 7. మైత్రావరుణుని 8. ప్రతివస్తాతను-ఉదరమునుండి 9. పోతను 10. ప్రతిహరను- ఊరువులనుండి 11. అచ్ఛావాకుని 12. నేష్టను-పాణుల (కరముల)నుండి 13. అగ్నిధ్రుని-జానువులనుండి 14. సుబ్రహ్మణ్యుని-పాదముల నుండి 15. గ్రావస్తు(త్)తుని 19. ఉన్నేతను- సృజించెను.

శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున 166 వ అధ్యాయమున చెప్పబడిన పదునారుమంది ఋత్విజులలో బ్రహ్మ-ఉద్ధాత- హోత-అధ్వర్యుడు-అను నలుగురును ముఖ్యులు; బ్రహ్మకు బ్రాహ్మణాచ్చంసి-పోత-అగ్నిధ్రుడు అనువారును ఉద్ధాతకు ప్రస్తోత-ప్రతిహర - సుబ్రహ్మణ్యుడు అనువారును హోతకు మైత్రావరుణాచ్ఛావాక గ్రావస్తుతులును అధ్వర్యునకు ప్రతి వస్తాత-నేష్ట-ఉన్నేత-అనువారును యజ్ఞ నిర్వహణమునందు సహాయులు; (చూ. ఆశ్వలాయన శ్రౌతసూత్రములు-పూర్వ షట్క - 4 అధ్యాయారంభము); ఇందు మొట్టమొదట స్నాతకుడు (గురుకులమున వేద విద్యాధ్యయనము ముగించి తత్సమాప్తి ప్రత స్నానమును ఒనరించుకొనిన బ్రహ్మచారి) కాని-బ్రహ్మచారి (గురుకులమున ఇంకను వేద విద్యాభ్యాసము చేయుచున్నవాడు) కాని విద్యాధ్యయనము ముగించి ఉపకుర్వాణ బ్రహ్మచారిగా నున్న యాతడు కాని మరెవ్వరైనను దీక్షి తుడు (దీక్షాగ్రహణ పూర్వకముగా యజ్ఞములు ఒనరించియుండిన గృహస్థుడు) కాని 'ఉన్నేత'ను దీక్షితునిగా చేయును; ఉన్నేత-అధ్వర్యునకై నేష్టను బ్రహ్మకై అగ్నిధ్రుని ఉద్ధాతకై సుబ్రహ్మణ్యుని హోతకై గ్రావస్తుత్తును దీక్షితులనుగా చేయును. నేష్ట-అధ్వర్యునకై ప్రతివస్తాతను బ్రహ్మకై పోతను ఉద్ధాతకై ప్రతిహరను హోతకై అచ్ఛావాకుని దీక్షితు లనుగా చేయును; ప్రతివస్తాత-అధ్వర్యుని-బ్రహ్మకై బ్రాహ్మణాచ్చంసిని ఉద్ధాతకై ప్రస్తోతను హోతకై మైత్రావరుణుని దీక్షితులనుగా చేయును; అధ్వర్యుడు గృహవతిని బ్రహ్మను ఉద్ధాతను హోతను దీక్షితులనుగా చేయును. (శతపథ బ్రాహ్మ ణము-మధ్యమకాండము-వ్రతమాధ్యాయము-వ్రతమ బ్రాహ్మణము.)

శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున యజ్ఞాత్మక బ్రహ్మదేహావయవములుగా పేర్కొనిన ఋత్విజుల క్రమమును చివరి నుండి ('ఉన్నేత'నుండి) చూచినచో ఈ క్రమములోని ఉచితత్వము అవగతము అగును.

విశేషము: శతపథ బ్రాహ్మణమును మత్స్య పురాణోక్త యజ్ఞ బ్రహ్మవయవభూత ఋత్విక్సంస్థానమును అను సరించి బ్రహ్మకు సహాయులు బ్రాహ్మణాచ్చంసి పోతాగ్నిధ్రులు కాగా ఆశ్వలాయన శ్రౌతసూత్రములలో బ్రాహ్మణాచ్చం స్యాగ్నిధ్రపోతలు అనియున్నది. మిగిలినదంతయు అన్నిట నమానమే.

ఋగ్వేదమున (చూ. ఈ మత్స్య. పుట. 219) ఋక్కులో పేర్కొనబడిన ఋత్విజులు: 1. హోతా 2. పోతా 3. నేష్టా 4. ప్రజాస్తా 5. అధ్వర్యుః 6. బ్రహ్మ 7. గృహవతిః 8. అగ్నిధ్రః 9. ఆతేయః.

ఆశ్వలాయన శ్రౌతసూత్రములయందు (ఉత్తర షట్కము. రీవ అధ్యాయము-9వ ఖండము) యజ్ఞ ప్రవర్తకులుగా ఇరువది ఇద్దరు పేర్కొనబడినారు. 1. ప్రస్తోతా 2. ఉద్గాతా 3. ప్రతిహర్తా 4. హోతా 5. బ్రహ్మ 6. మైత్రావరుణః 7. బ్రాహ్మణాచ్చంసీ 8. అధ్వర్యుః 9. ఉవగాతా 10. ప్రతివ్రస్థాతా 11. నేష్ఠా 12. పోతా 13. అచ్ఛావాకః 14. ఆగ్నిధ్రః 15. ఆత్రేయః 16. నదన్యః 17. గృహపతిః 18. గ్రావస్తుత్ 19. వైకర్తః 20. ఉన్నేతా 21. శమితా 22. సుబ్రహ్మణ్యః.

శ్రీమత్స్వమహా పురాణమున 16వ అధ్యాయములో గ్రహింపబడక ఆశ్వలాయన శ్రౌతసూత్రములలో గ్రహింపబడినవారు: ఉవగాతా-ఆత్రేయః-నదన్యః-గృహపతిః-వైకర్తః-శమితా.

మత్స్యపురాణపు 51వ అధ్యాయములో పేర్కొనబడినవారు: 1. బ్రహ్మ 2. గృహపతిః 3. ఆగ్నిధ్రః 4. హోతా 5. ప్రశాస్తా 6. బ్రాహ్మణాచ్చంసీ (సిః) 7. పోతా 8. నేష్ఠా 9. అచ్ఛావాకః 10. మార్జారీయః; ఇందు బ్రహ్మకు నహాయులు-బ్రాహ్మణాచ్చంసీ-పోతా-ఆగ్నిధ్రః-అనువారు; నేష్ఠ-అధ్వర్యునకు నహాయుడు; అచ్ఛావాకః-హోతకు నహాయుడు.

ఈ యజ్ఞ ప్రవర్తకులు నిర్వహించు యజ్ఞీయ ప్రక్రియాంశములు సంప్రదాయమున తెలిసికొనవలయును.

ప్రజాపతి శబ్దార్థము.

లోక వ్యవహార వ్యవస్థలోని యంశములును లోక వ్యవహార వ్యవస్థా ప్రవర్తకులును మన ప్రాచీన వాఙ్మయమున ప్రజాపతి శబ్దముచే గ్రహింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. సంవత్సరః ప్రజాపతిః-యజ్ఞః ప్రజాపతిః-మరీచ్యాదయః ప్రజాపతయః-చతుర్దశమనవః ప్రజాపతయః ఇత్యాదికము.

ప్రజలు అనగా ప్రాణులు అన్నియును; వాని జీవన ప్రవృత్తులను వ్యవస్థితము చేయు తత్త్వములు అన్నియు-అవి మూర్తములు ఐనను-అమూర్తములు ఐనను-చేతనములు అయినను-కాకున్నను ప్రజాపతులే. ఏలయన వీరు ప్రజా (జీవన) ప్రవృత్తిని రక్షింతురు.

త్రింశత్ (ముప్పది) సంస్కారములు-పాఠపరిష్కారము.

శ్రీమత్స్వమహాపురాణపు ఏబది రెండవ అధ్యాయము క్రియాయోగవిధిని తెలుపును. మానవుడు నత్కర్మానుష్ఠానముచే చిత్తశుద్ధిని జ్ఞానమును పొందవలయును. తద్వారమున ముక్తిసందర్భమును. అని ఇందు చెప్పబడినది. ఇచట ప్రాసంగికముగా మానవుని శిష్టానిగా చేయుటకు ఉపకరించు సంస్కారములు ముప్పదియని చెప్పబడినది. అవి ఏవి? అనునది ఇట స్పష్టముగా లేదు.

భవిష్య మహాపురాణమున బ్రాహ్మ వర్ణమున ద్వితీయాధ్యాయమున చత్వారింశత్సంస్కారములు పేర్కొనబడినవి. అవి వరుసగా ఇవి: 1. గర్భాధానము. (ఈ సంస్కారము దంపతులకు పుట్టబోవు కుమారుడు శిష్టుడు కావలెనను సంకల్పముతో చేయునది కావున ఇది కుమారునకు అన్వయించునేకాని దంపతులకు కాదు.) 2. పుం-నవనము (పుట్టబోవు-పుం-పురుష-సంతానము ఉత్తముడు కావలెనని జరుపు. నవనము-దేవతారాధనము) 3. నీమంతోన్నయనము 4. జాతకర్మము 5. అన్నప్రాశనము 6. చూడా కర్మము 7. ఉపనయనము 8-9-10-11. నాలుగు బ్రహ్మవ్రతములు 12. స్నానవ్రతము 13. నహధర్మచారిణిని కూడుట (వివాహము) 14-15-16-17-18 దేవపితృ మనుష్యభూత బ్రహ్మ యజ్ఞములు అనెడు పంచయజ్ఞములు 19. అష్టకా కర్మము 20. పార్వణశ్రాద్ధము 21. శ్రావణీ 22. ఆగ్రహాయణీ 23. చైత్రీ 24. ఆశ్వయుజీ 25-31 నవపాక యజ్ఞములు 32. అగ్నిధానము-దానికి సంబంధించిన సత్క్రియలును 33. అగ్నిహోత్రము 34. దర్శపౌర్ణమాసములు 35. చాతుర్మాస్యములు 36. నిరూపణము 37. పశుబంధము

38. సౌత్రామణి 39. నవహవిర్యజ్ఞములు-వాటి నత్క్రియలు 40. అగ్నిష్టోమము-అత్యగ్నిష్టోమము-ఉక్త్యము-పోడశి-వాజపేయము-అతిరాత్రము-ఆప్తోర్యామము-అను నవ్ర సోమనంస్థలు; ఇవి నలువది.

కాని మత్స్యపురాణమున మూలమున ఈ సందర్భములో:

“ద్వివింశతి తథా చాష్టౌ యే సంస్కారాః వ్రక్తిరీతాః.”

అని ఇంచుమించుగా ఇదే రూపముతో చాల వ్రతులలో కనబడుచున్నది. ద్వివింశతి-22+అష్టౌ-8=30. కాని పై భవిష్య పురాణ ప్రమాణమును బట్టి ఇచట ‘ద్విత్రింశతి’ అని యుండదగును. అప్పుడు 32+8=40 యగును. ఇచట ‘ద్వివింశతి’ లేదా ‘ద్విత్రింశతి’ ఆర్ష (శిష్ట) రూపము.

54 అ. 9 శ్లో. ‘సితపక్షే చ విధితః సోమో మూలేన సంయుతః.’ అని మూల వ్రతులయందలి పాఠము; ఈ ‘సిత’ (శుక్ల) పక్షము చైత్రమాసమునందు రావలయును. ‘చిత్రా నక్షత్రేణ యక్తా పౌర్ణమాసీ అస్మిన్ మాసే ఇతి చైత్రః’. ‘చిత్రా నక్షత్రముతో చంద్రుడు కూడియుండు పూర్ణిమాతిథి ఈ మాసమునందు ఉండును. కావున ఇది చైత్ర మాసము.’ ఒక నక్షత్రము ఎక్కువ తక్కువ అయినను చైత్రమున బహుళ పక్షముననే తప్ప శుక్ల పక్షమున మూల నక్షత్రము రాదు. కావున ఇచట ‘సిత పక్షే’ (కృష్ణపక్షమున) అని ఉండవలయును. వరితలు ‘సిత పక్షే’ అని కాక ‘సితపక్షే’ అని చదువుకొందురుగాక !

66 అ. నరన్యతీ మూర్త్యష్టకము :

లక్ష్మీ-రేమిదా- వరా- పుష్టి- ర్గారీ- తుష్టిః- వ్రభా-మతిః।

ఏతాభిః పాహి చాష్టాభి న్ననుభి రాం సరన్యతిః

నరన్యతిని ఈ రూపములలో బావన చేయుట నకలార్థ సిద్ధి ప్రదము.

72 అ. 17 శ్లో. వ్రక్షివ్య-విన్తరించి; దీనికి విలోమముగా-నంక్షివ్య-నంకోచించి-తగ్గించి.

74. అ. శ్లో. బైడాలవ్రతమ్:

యన్య ధర్మధ్వజో నిత్యం శక్రధ్వజ ఇవోచ్ఛితః।

వ్రచ్చన్నాని చ పాపాని బైడాలం నామ తద్రవ్రతమ్.

ఈ శ్లోకము వంచకుల న్యరూపమును స్పష్టము నేయుచున్నది.

92. అ. 86-87 శ్లో.

యత్నః-యోగ్యతా; శక్తిః- అను అర్థమున:

యస్తు పీడాకరో నిత్య మల్పవిత్రన్య వా గ్రహః।

తం చ యత్నేన సంపూజ్య శేషాన వ్యర్చయే ద్గ్రహాన్.

92 అ. 87-88. ధర్మ తత్త్వము :

గ్రహా గావో నరేంద్రాశ్చ బ్రాహ్మణాశ్చ విశేషతః।

పూజితాః పూజయం త్యేతే నిర్దహం త్యవమానితాః.

98 అ. 59 శ్లో. ఈ శ్లోకమున ‘సా స్యా త్ప్రీతిరితి శ్రుతా.’ అనియున్నది. కాని ఇది. ప్రకృతార్థమున సరి పోవలయు ననిన. ‘సా స్యా త్ప్రీతి రతే న్మృతా.’ అని యుండవలెను. వరితలు ఈ పాఠమునే గ్రహింతురుగాక!

111 అ. మొదలు 122 అ. వరకు గల భువనకోశాధ్యాయములందలి భూగోళ సంస్థానమున :

120 అ. శ్లో. 'మోదతే'. అను మోదతే- అనుభవించి మోదించును-అను సర్థమున;

అప్పురోఽనుగతో రాజా మోదతే హ్యలకాధివః।

కైలాసపాద సంభూతం పుణ్యం శీతజలం శుభమ్.

ఇచట 'అలకాధివః శీతజలం మోదతే' అని అన్వయము; ఇచట జలమునకు కర్మత్వము; 'మోదతే' అకర్మక క్రియ యైనను పైయర్థమున నకర్మక క్రియగా గ్రహించవలెను.

122వ అ. 13 శ్లో. ఛండో విశేషము :

ద్వీపేన పుష్కరేణాసౌ వృత శ్చేక్షురసోదక-।

సముద్రేణ మహాభాగో గోమేద ద్విగుణేన తు.

ఈ శ్లోకమున పూర్వార్థము అంతటితో తెగిపోక ఉత్తరార్థముతో అదుకువడియున్నది.

ద్వీప-సముద్ర-క్రమము:

- 1 జంబూద్వీపము-ఇరనముద్రము 2. శాకద్వీపము-క్షీర సముద్రము 3. కుశద్వీపము-సురా సముద్రము
4. క్రౌంచద్వీపము-పుత్ర సముద్రము 5. శాల్మల ద్వీపము-దధి సముద్రము 6. గోమేద ద్వీపము-స్వాదూదక సముద్రము
7. పుష్కర ద్వీపము-ఇక్షురస సముద్రము.

బ్రహ్మాండ పురాణము-శ్రీమద్భాగవతము-భూగోళ వ్యవస్థ.

బ్రహ్మాండ పురాణమున అనుషంగ పాదపు పంచదశాధ్యాయాదికమును శ్రీమద్భాగవత పంచమ స్కంధమున 18-19-20 అధ్యాయములును ఇందులకై చూడవచ్చును.

ఆర్యావర్తము : పతంజలి మహాముని వ్యాకరణ మహాభాష్యమున ఆర్యావర్తపు ఆవధులను ఇట్లు తెల్పిరి:

“కః పున రార్యావర్తః? ప్రాగాదర్భాత్- వ్రత్య క్కాలకవనాత్-

క్షక్షణేన హిమవంతమ్- ఉత్తరేణ పారియాత్రమ్.”

బ్రహ్మవర్తము :

“సరస్వతీ దృషద్వతో ర్దేవనద్యో ర్యదంతరమ్।

తం దేవనిర్మితం దేశం బ్రహ్మవర్తం విదు ర్బుధాః.” ఇతి మనుః.

అవరాంతము :

అవరాంతాస్తు పాశ్చాత్యా నై చ సూర్యరికాదయః-ఇతి

యాదవః (కోశః); అవర-అంత-స్థ=పడమటి అవధియందుండువారు.

మధ్య దేశము :

హిమవద్వింధ్యయో ర్మధ్యం యత్ ప్రా గ్వివశనాదపి వ్రత్యగేవ వ్రయాగాచ్చ మధ్యదేశః
వ్రక్తి ర్రితః. ఇతి మనుః (2-21) వినశనమ్- కురుక్షేత్రమ్; మధ్యదేశస్తు మధ్యమః; ఇత్యమరః.

ఆర్యావర్తము (మనుః) :

అసముద్రాత్తు వై పూర్వా దాసముద్రాత్తు పశ్చిమత్।

తయోరేవాంతరం (హిమవద్వింధ్యయోర్) గిరో-

రార్యా వర్తం విదు ర్బుధాః.' (2-22).

ఆర్యావర్తః పుణ్యభూమి ర్మధ్యం వింద్య హిమాగయోః. ఇత్యమరః.

ప్రాచ్యదేశము-ఉదీచ్య దేశముః శరావత్యాస్తు యోఽవదేః।

దేశః ప్రాగ్దక్షిణః ప్రాచ్య ఉదీచ్యః పశ్చిమోత్తరః. ఇత్యమరః (ద్వి.కాం-భూవర్గము);

ఈ విషయమున పరంపరాగతమగు శ్లోకము ఇట్లున్నది:

'ప్రాగుదంచౌ విభజతే హంసః క్షిరోదకం యథా।

విదుషాం శబ్దసిద్ధ్యర్థ్యం సా నః పాతు శరావతీ.' ఇతి.

ప్రత్యంతము-ప్రతిగతః అంతం- (అశ్రితః- ప్రతిగతః- ఇతి పర్యాయౌ) ఇతి ప్రత్యంతం;
'ప్రత్యంతో మైచ్చదేశః స్యాత్' ఇత్యమరః; శిష్టాచారరహితఖశాది దేశస్య నామ-ఇత్యమర సుధావ్యాఖ్యా.

"చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థానం యస్మిన్ దేశే న విద్యతే।

తం మైచ్చవిషయం ప్రాహుః; రార్యావర్త మతః పరమ్."

ఇతి పరంపరాగతః శ్లోకః.

వేదాది సంప్రదాయానుగత శిష్టాచార సహితాః

ఆర్యాః; ఆర్యా సైవర్షికాః ఇతి హరదత్తః.

వస్తుతస్తు మైచ్చశబ్దో మ్లిషశబ్దేన సంబద్ధః; అన్పష్టాఽసంస్కృత శబ్దఘటిత భాషావ్యవహారృ
జనవాచీ; న మైచ్చితవై - నాపభాషితవై -ఇతి పాతంజలే భాష్యే.

వర్ణము-భారతవర్ణము.

వర్ణము అనగా స్థానము :

వర్ణం స్థానం విదుః ప్రాజ్ఞాః; ఇమం లోకం చ భారతమ్।

ఉత్తరం య త్సముద్రస్య; హిమాద్రే శ్చైవ దక్షిణమ్. ఇతి భారవిః.

మత్స్యే తు-వర్ణం త ద్భారతం నామ; భారతీ యత్ర సంతతిః. ఇతి.

ముకుటే తు-అత ఏవ సామాన్య విశేషభావాత్ జంబూద్వీపే- తదేకదేశే చ 'భారత'
ప్రయోగః; ప్రకరణాదిభిస్తు తదవగమః. యథా- 'ఏత దూధగురుభారః భారతం వర్ణ మద్య మమ వర్తతే
వశే.' ఇతి మామః. (14 సర్గ; 5శ్లో.) తథా- 'ఏతేనభారత మిలావృతవ ద్విభాతి.' ఇతి చ. (4సర్గ; 31శ్లో.)

అన్యాన్యపి వర్ణాణి-యథా:

"స్యా ద్భారతం కింపురుషం; హరి-వర్ణం చ దక్షిణాః।

రమ్యం హిరణ్మయకురూ; సుమేరో రుత్తరా శ్రుయః.

భద్రాశ్వకేతుమాలౌ తు; ద్వౌ వర్షౌ పూర్వవశ్చిమా;

ఇలావృతం తు మధ్యస్థం; న (సు) మేరు ర్యత్ర తిష్ఠతి. ఇతి వాచస్పతిః.

పై వానిలోని సంస్కృత వచనములకు తెలుగు:

“ఆర్యావర్తమనగా ఏది మరి? ‘ఆదర్శ’ (మనువ్రదేశ) మునకు తూర్పున - కాలకవనమునకు పడమటగా-హిమ వంతమునకు దక్షిణమున-పారియాత్ర వర్వతమునకు ఉత్తరమున-ఉండునది; అని వతంజలి భాష్యవచనము.

సరస్వతీ-దృవద్వతులు అను దేవ (వేదములాదిగా ప్రాచీన వాఙ్మయమున పేర్కొనబడి ఈనాడు అంతర్వాహినులయియున్న) నడుల నడుమ నున్నదియు దేవతలచే (వేదాది వాఙ్మయమున) నిర్మితమును అగు దేశమునే బ్రహ్మవర్తము అని తెలిసినవారు తలచుచున్నారు. అని మను వచనము.

‘సూర్యరికులు’ మొదలగు భారతదేశపు పడమటి అంచులలో ఉండువారు అవరాంత జనులు-అని యాదవ కౌశవచనము.

హిమాలయమునకు దక్షిణమున వింధ్యమునకు ఉత్తరమున కురుక్షేత్రము (వినశనము)నకు తూర్పున ప్రయాగకు పడమట ఉండు దేశమునకు మధ్యదేశము అని వ్యవహారము.

హిమవద్వింధ్యములకును ప్రాకృశ్చిమ నముద్రములకును నడుమనుండు దేశము ఆర్యావర్తము అని మను వచనము.

హిమవద్వింధ్యములకు నడుమనుండు పుణ్యభూమికి ‘ఆర్యావర్తము’ అని వ్యవహారము అని అమరవచనము.

(‘శరావతీనది’ బహుశః ఈశాన్య నైర్వృత దిశలుగా ప్రవహించునది కావచ్చును); కనుక ఈ శరావతికి ప్రాగ్దక్షిణమున (ఆగ్నేయమున) ఉండు దేశము ‘ప్రాచ్యము’ అనియు ఈనదికి వశ్చిమోత్తరమున (వాయవ్యమున) ఉండు దేశము ఉదీచ్యము అనియు వ్యవహరింపబడును. అని అమరవచనము.

పాణినీయ వ్యాకరణ సూత్రములందు ప్రాచ్యోదీచ్య-దేశములు పేర్కొనబడినవి; తద్దేశీయులగు వైయాకరణులును పేర్కొనబడినారు; ఈ ‘ప్రాచ్యోదీచ్య’ దేశ వ్యవస్థకు శరావతీ నదియే అవధి; కావున ‘హంస తాను తన యోగ్యతచే క్షీర సీర మిశ్రమును వివేచించి క్షీరమును సీరమును వేరువరచునట్లు ప్రాచ్యోదీచ్య-దేశములను (వ్యాకరణ) విద్వాంసుల శబ్దరూప సిద్ధికై వేరువరచు శరావతీనది మమ్ములను రక్షించుగాక!’ అని ఈ శ్లోకమునకు అర్థము.

అంతము (అంచు)ను ఆశ్రయించి (ప్రతిగతమయి) ఉండునది ‘వ్రత్యంతము.’ వ్రత్యంతము అనగా భారత దేశపు అంచులయందలి మేల్చు దేశము అని అమరసింహ వచనము; శిష్టాచార రహితమగు ‘ఖశులు’ మొదలగు జనులు నివసించు దేశము-అని అమరకౌశ సుధా వ్యాఖ్యా వివరణము.

“ఏదేశమునందు చాతుర్వర్ణ్యవ్యవస్థ యుండదో అట్టి ప్రదేశమును మేల్చు దేశము అందురు; ఇట్టిది కాని శిష్ట జనాశ్రయ దేశము ఆర్యావర్తము.” అని వరంవరాగతశ్లోకార్థము.

వేదాది సంప్రదాయమును అనుసరించియుండు శిష్టాచారముతో వ్యవహరించువారు ఆర్యులు; ‘ఆర్యులు అనగా తైవృక్తులు’ అని ఆవస్తంబ ధర్మసూత్ర వ్యాఖ్యలో హరదత్తుల వచనము.

వాస్తవమున మేల్చు శబ్దము ‘మిష్ట’ శబ్దముతో సంబంధముకలది; అన్యవృత్తులును శబ్ద సంస్కార రహితములును నగు శబ్దములతో మఱితములగు భాషల వ్యవహరించువారిని ఈ మేల్చు శబ్దము తెలుపును; “మేము ‘మేల్చునము’ చేయ కుందుముగాక! ‘అవభాషణము’ (సంస్కారరహిత భాషోచ్ఛారణము) చేయకుందుముగాక!” అని వతంజలి భాష్యవచనము.

‘వర్షము’ ‘స్థానము’ నమానార్థకములు అని ప్రాజ్ఞులు తలంతురు; (దక్షిణ) నముద్రమునకు ఉత్తరమున హిమ వంతమునకు దక్షిణముననుండు ఈ లోకమంతయు ‘భారత (వర్ష)ము’ అని భారవివచనము.

‘భారతీ’ ‘భరతనంబందిని’ యగు నంతతి ఎచట గలదో అది భారతవర్షము అని శ్రీమత్స్వమహాపురాణము.

“దేశ సామాన్య వాచకముగా జంబూద్వీపమును-దేశ విశేష వాచకముగా జంబూద్వీపమునందలి ఏకదేశమును (ఒక చిన్న అంశమగు భారతదేశమును) ఈ ‘భారత’ శబ్దము తెలుపును.” అని ముకుటుడు చెప్పెను.

ఇట ఇచ్చిన మాఘునిఉదాహరణములలో మొదటి దానిలో భారత వర్ణము అనగా జంబూద్వీపము అనియు రెండవ దానిలోని ‘భారత’ శబ్దమునకు భారత దేశము అనియు అర్థములు.

“మేరువునకు దక్షిణదిశయందు భారత కింపురుష హరివర్ణములును-ఉత్తరమున రమ్యక పిరణ్యక కురు వర్ణములును తూర్పున భద్రాశ్వ వర్ణమును పడమట కేతుమాల వర్ణమును నడుమ సుమేరువునకు చేరువగా ఇలా వృతమును ఉన్నవి.”

భూగోళ విభాగ విషయమున భావనాత్మకతయము:

1. దేశ చతుష్టయ విభాగము: ఈ విభాగమున మహామేరువు (పామీరు పీఠభూమి) కేంద్ర స్థానీయము; ఈ దేశ చతుష్టయములో ఆసియా ఖండమందలి చాల భాగము చేరియున్నది.

2. నవద్వీప విభాగము: ఈ విభజనమునందు యావద్భూమండలమును చేరును.

3. నవవర్ణ విభాగము: ఇది ప్రధానముగా జంబూద్వీపమునకు సంబంధించినది.

మత్య-బ్రహ్మాండ పురాణములందు నవవర్ణ విభాగము గ్రహింపబడినది. అవి 1. భారతము 2. కింపురుషము 3. హరి 4. ఇలావృతము 5. రమ్యకము 6. పిరణ్యకము 7. కురు.

వీనికి ఇందలి పర్వతములను బట్టి నామములు: 1. హైమవతము 2. హైమకూటము 3. నైషధము 4. సౌమేర వము 5. నైలము 6. కైతము 7. శార్ఙ్గవతము.

‘ఉత్తరా: కురవః’ (ఉత్తర కురువులు): కరోతీతి కురుః-కుర్వంతీతి కురవః - అను కర్తృవ్యుత్పత్తిచే ‘కురు’ శబ్దము నిష్పన్నమగును. ‘శ్రౌతస్మారాది కర్మల ననుష్ఠించువారు’ అని అర్థము; ఇట్టి కర్మానుష్ఠాతలు తమ కర్మానుష్ఠాన ఫలములగు పుణ్యలోకములను అనుభవించుట ముగిసిన ‘ఉత్తర’ కాలమున ఈ వర్ణమునందు జన్మింతురు కావున ఈ దేశ భాగమునకు ఉత్తర కురువులు అను వ్యవహారము వచ్చియుండును.

124 అ. శ్లో. 7. ‘బ్రహ్మంత మనువరియంతి । నక్షత్రాణి తు పూర్వవత్.’ చందోభంగము అర్థము.

ఈ ఆధ్యాయమునందే ‘త్రివతగ’ అనగా ‘ఆకాశం-అంతరిక్షమ్’ అని యర్థము. ఊర్వవతమున-(నిట్టనిలువుగా)- అధః పతమున- (క్రింది వైపునకు) - తిర్యక్ పతమున- (అడ్డముగా) మూడు మార్గముల వ్యాప్తి కలది.

ఆధ్యాయము: శిశుమార (శింశుమార) చక్ర వ్యవస్థ యజ్ఞారణ్యకమున ఇట్లున్నది:

దర్మ మూర్ధానం- బ్రహ్మాత్తరా హను- ర్యజ్ఞోఽదరా- విష్ణుర్ హృదయగ్ం- సంవత్సరః ప్రజనన- మశ్వినౌ పూర్వపాదా- వత్రి ర్మధ్యం- మిత్రావరుణా వపరపాదా- వగ్నిః పుచ్ఛస్య ప్రథమం కాండం- తత ఇంద్ర- నతః ప్రజాపతి- రభయం చతుర్థగ్మ్. ఇతి.

భగోళ వ్యవస్థాధ్యాయము.

పంచ విభాగాః అహ్నః:

పగటి కాలపు ఐదు విభాగములు:

ప్రాతః- సంగవః- మధ్యాహ్నః- ఆపరాహ్ణః- సాయమ్- అహ్నో యే పంచదశ ముహూర్తాః-
తే ఏకైకస్మిన్ విభాగే త్రయస్త్రియో ముహూర్తాః. సంగవ ఇతి తు ఉష ఆరంభస్యాపి సంజ్ఞా.

ఉషా నామ రాత్రిః-వృషా నామ దివనః ఇతి మత్స్యే-123 ఆధ్యాయము.

దీనికి ప్రమాణముగా రామాయణమున ప్రయోగములు కలవు.

వగటికాలపు 30 గడియలను పదునైదు భాగములు చేయగా అగు రెండేసి గడియలను 15 ముహూర్తము లగును. ఇవి ఐదు భాగములుచేయగా అగు మూడేసి ముహూర్తములు ఒక్కొక్క భాగమగును; అవి వరుసగా 1. ప్రాతః 2. సంగవ(మ)ము 3. మధ్యాహ్నము-4. ఆపరాహ్ణము-5. సాయమ్-అనునవి.

ఇందు 'సంగవము' అనునది 'ఉషః' కాలమునకును పేరు.

ఇదికాక 'ఉషా' అనగా రాత్రి-వృషా అనగా వగలు అని మత్స్యపురాణపు 123 ఆధ్యాయమున కలదు.

శీఖండమున పేర్కొన్న సూర్యరథవేగము:

తే. గీ. రెండు వేలును నిన్నూటరెండు యోజ-
నంబు లర్థనిమేషమాత్రంబునందు
సంబరంబునఁ బారు తీవ్రాంశురథము
నిలిచె బహుకాల మిట్టిదే నియతిమహిమ.

కాశీ-వ్రథమా. 135 పద్య.

వచ. నిమేషార్థమాత్రంబున రెండువేలు నిన్నూట రెండు
యోజనంబు లతిక్రమించినం జూచి.

(కాశీ 31. 175వ.)

రవి మండల వ్యాసము 1 లక్షయోజనములు:

సీ. ఆకాశమధ్యస్థ మగు భానుబింబంబు
విను లక్షయోజన విస్తృతంబు.

కాశీ.31 ఆ. 180 ప.

పంచాగ్ని విద్య-శ్రీమత్స్య మహాపురాణము (123 అ.)

తద్వివరణమునకై

ఈ పురాణమున నక్షత్రవీధి-పథ-(మార్గ-స్థాన) ప్రతిపాదనము-
యజ్ఞవేదికారూప నిష్పాదనము.

చాందోగ్యోపనిషత్తునందు పంచమాధ్యాయమున (31 నుండి 10 వరకు ఖండములు) పంచాగ్ని విద్యయును ఆ విద్యను ఉపాసించుటచే కలుగు ఫలమును కర్మానుష్ఠానమాత్ర వరాయణులు పొందు గతులును ఏ యుపాసనములును తేని జీవులు పొందు గతులును చెప్పబడినవి. అందు దేవయాన పితృయాణములును మధ్యమ యానమును చెప్పబడినవి.

ఆ విషయమే ఈ శ్రీమత్స్య మహాపురాణమునందలి ఖగోళ సంస్థానమును తెలుపు 123-124-125-126 ఆధ్యాయములందు ప్రతిపాదించబడినది.

ఇందు 123వ ఆధ్యాయమునందలి 106 నుండి 116 వరకు గల శ్లోకములందు వ్రవృత్తి మార్గవరులయి గృహస్థులుగ నుండి కర్మానుష్ఠానము ప్రధానముగా నుండువారు పొందు పితృయాణ గతియును నివృత్తిమార్గవరులయి

వరతత్వోపాసనా వరాయణులగు వాడు పొందు దేవయాన గతియు ప్రతిపాదించబడినవి. ఈ రెండును లేనివారు జనన మరణ ప్రవాహరూప సంసార గతిలో నానా జీవులుగా పుట్టుచు చచ్చుచు నుండవలసినవారే. అని సంప్రదాయము.

ఏనికి సంగ్రహరూపముగా ఆవస్తంబ మహర్షి తన ధర్మసూత్రములందు తన నాటికి ఆర్ష పురాణములందు ప్రసిద్ధములని రెండు శ్లోకములను ఉదాహరించియున్నారు. అవి ఇవి: (ఆవ. ధర్మ. 2 ప్రశ్న-23 పటల- 3-4 నూ.)

“అష్టాశీతి సహస్రాణి యే ప్రజా మీషిర ఋషయః ।

దక్షిణే నార్యమ్మః పంథానం తే శృణానాని భేజిరే.”

“అష్టాశీతి సహస్రాణి యే ప్రజాం నేషిర ఋషయః ।

ఉత్తరేణార్యమ్మః పంథానం తేఽమృతత్వం హి కల్పతే.”

ఈ రెండు శ్లోకములను పై జెప్పిన ఛాందోగ్యోప నిషదంశమునకు భాష్యములో శ్రీశంకర భగవత్పాదులును ఉదాహరించినారు. ఈ శ్లోకద్వయమునకు వ్యాఖ్యానమే ఈ (మత్స్య-123-శ్లో. 106-116) శ్లోకములు.

ఇందలి దేవయాన పితృయాణ మధ్యయానములను తెలుపునవియే ఈ పురాణమునందలి 123వ అధ్యాయమున చెప్పబడిన నాగవీథ్యాదులగు తొమ్మిది నక్షత్ర వీథులును; అందలి మూడేసి వీథులతో ఏర్పడు 1. ఐరావతవథము 2. జార ధ్వజవథము 3. వైశ్యానరవథము అను వథ(స్థాన-మార్గ)త్రయమును.

ఇందు 1. ఐరావతవథమే దేవయానమనబడు ఉత్తర మార్గము 2. జారధ్వజవథము మధ్యమ మార్గము; 3. వైశ్యానరవథము పితృయాణము అనబడు దక్షిణమార్గము. ఈ శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమునందలి మార్గత్రయ వ్యవస్థ ఇచట చూపబడినది. (మత్స్య-123 ఆ. పటములో ‘గో’ ‘జరధ్వ’ తారుమారై నవి. దిద్దుకొన ప్రార్థన.).

దక్షిణా ద్వినివృత్తోఽసౌ విషువస్థో యదా రవిః । క్షిరోదన్య సముద్రస్యోత్తరతోపి దిశశ్చరన్. 49

మణ్డలం విషువేచాపి యోజనై నన్నిబోధత । తిస్రఃకోట్యస్తు సమ్పూర్ణం విషువస్యాపి మణ్డలమ్. 50

తథా శతసహస్రాణి వింశత్యేకాధికాపునః । శ్రావణే చోత్తరే కాష్ఠాం చిత్రఖాను ర్యదా భవేత్. 51

గోమేదకన్య ద్వీపన్య ఉత్తరాం చ దిశం చరన్ । ఉత్తరాయాః ప్రమాణేతు కాష్ఠాయా మణ్డలస్యతు. 52

యోజనానాం ప్రసంఖ్యాతా కోటిరేకాతు సా ద్విజాః । అశీతి ర్నియుతానీహ యోజనానాం తథైవచ ।

అష్ట పంచాశతంచైవ యోజనా న్యధికానితు.

దక్షిణోత్తరమధ్యాని తాని విన్ధ్యా ద్యథాకమమ్ । స్థానం జరధ్వం మధ్యే తథైరావతముత్తరమ్. 54

వైశ్యానరం దక్షిణతో నిర్దిష్టమిహ తత్త్వతః । నాగవీథ్యుత్తరావీధి రజవీధిస్తు దక్షిణే. 55

అశ్వినీ కృత్తికా యమ్యా నాగవీధి స్త్రయః స్మృతాః । రోహిణ్యార్ధా మృగశిరా గజవీధిరితి స్మృతా. 56

పుష్యాశ్లేషా పునర్వసోర్వ ర్వీధిశ్చైరావతీ స్మృతా । తిస్రస్తు వీథయో హ్యేతా ఉత్తరో మార్గ ఉచ్యతే. 57

పూర్వఉత్తరఫల్గున్యో మఖాచైవార్ధభావవేత్ । పూర్వోత్తరా ప్రోష్ణవదే గోవీధి రేవతీ స్మృతా. 58

శ్రవణంచ శ్రవిష్ఠాచ వారుణం వా జరధ్వమ్ । ఏతాస్తు వీథయస్తత్ర మధ్యమో మార్గ ఉచ్యతే. 59

హస్తా చిత్రా తథా స్వాతీ అజ వీధిరితి స్మృతా । విశాఖా మైత్రమైన్ద్రంచ మృగవీధి రిహోచ్యతే. 60

మూలపూర్వోత్తరాషాఢా వీధిర్వైశ్యానరీ స్మృతా । స్మృతాస్తిస్రస్తు వీథ్యస్తా మార్గేవై దక్షిణే పునః. 61

5. నక్షత్రవీధులు-నక్షత్రపథములు.

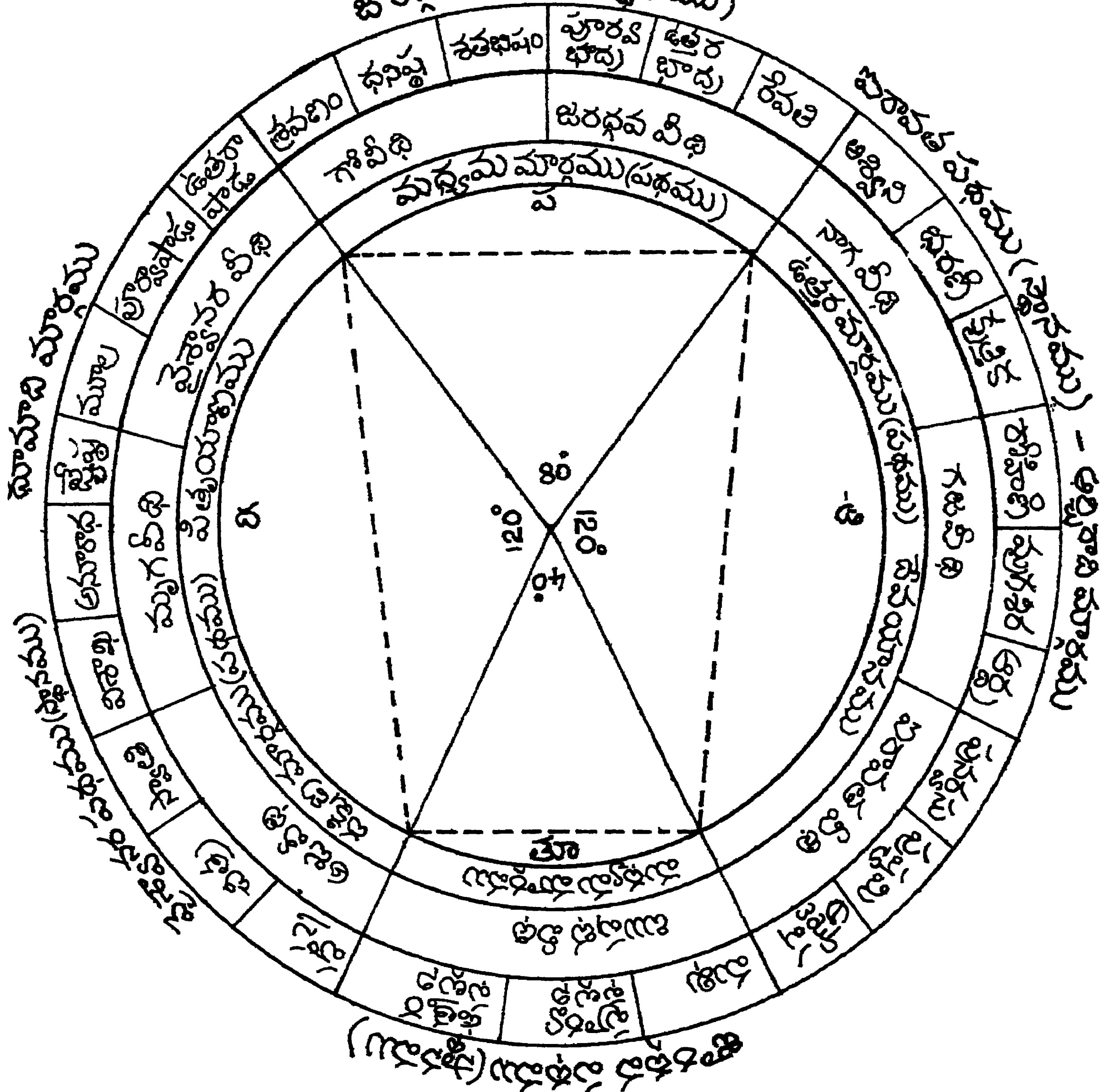
శ్రీమత్స్వమహాపురాణము - 122 అ. 49-61 శ్లో

ఇచ్చట ఏర్పడు సమాంతర చతుర్భుజము యజ్ఞవేదికా

రూపములో నుండుట గమనింపదగినది.

జారధవ పథము(స్థానము)

జారధవ పథము(స్థానము)

ఇందు ఉత్తర-దక్షిణ మార్గముల సప్తసదును మధ్య మార్గమున్నది. అగ్నికి
అభిముఖుడై కూర్చున్న యజమానునకు ముందు వెనుకల మధ్యమ మార్గమును
కుడి - ఎడమలందు ఉత్తర దక్షిణ మార్గములును ఉండును.

ఈ మహాపురాణమున ఖగోళ సంస్థానాధ్యాయములందు ప్రతిపాదించబడిన విషయము అంతయు ఛాందోగ్యో వనిషత్తునందు ప్రెజెప్సిన భాగములందు ప్రతిపాదించబడిన విషయమే అనుకొంటిమిగదా! అందు చెప్పబడిన వండాగ్ని విద్యను ఎరుగవలయును. దానిచే సంసారపు నడక తెలియును. అనంతరము వారివారి సంస్కారమును బట్టి కొందరకు ప్రవృత్తి మార్గమునందు ఆనక్తి కలుగును; మరికొందరకు సంసార విషయమున జుగుప్స కలిగి నివృత్తి మార్గమునందానక్తి జనించును. మొదటివారు గృహస్థులు; రెండవవారు *నైష్ఠిక బ్రహ్మచారులును వాన ప్రస్థులును సంన్యాసులును; వారికి కలుగు పితృయాణ దేవయానములనెడు రెండు గతులును-ఏదియు లేక ప్రాణి సాధారణ జీవనము జీవించు వారు పొందు గతియును ఛాందోగ్యమున ఇట చెప్పబడినవి.

వీనికి మూలభూతమగు వండాగ్ని విద్య ఈ పురాణపు ఖగోళ సంస్థానాధ్యాయములందు ఎచట ఎట్లు నిరూ పింపబడెనో తెలియవలయును. అందులకై మొదట ఉపనిషత్తునందలి వండాగ్ని విద్యాదశాక్రమమును తెలియవలయును. ఇది శ్రీ భగవద్గీతయందు: కర్మము వలన యజ్ఞము-దానివలన వర్జన్యము-అతని వలన అన్నము-అన్నమువలన భూతములు (ప్రాణులు) జనించునని చెప్పినదియే. (చూ. భగవద్గీత. అ. 3; శ్లో. 14.,

శ్రద్ధా పూర్వకముగ ఇహలోకమున “యజమానులు” “యజనము చేయువారు” అగు గృహస్థులు సమంత్రకముగ చేయు హవనాదిక వైదిక కర్మఫలముగా జలములు ఆదిత్య రశ్ములచే గ్రహింపబడును. అవి ఆవిరి రూపమున అంత రిక్షమునకేగును. అచట అవి “సోమత్వము”ను “ఓషధీ రూప పరిణామ యోగ్యమగు దేవతాశక్తి తత్త్వరూపము”ను 2. “సోముడు” అనుగ్రహించగా ఈ “సోమత్వము” నుండి ఈ “అప్పులు” “వర్జన్యత్వము” నుందును; వర్జన్యమినుండి “వృష్టి” “వృష్టి” నుండి 3. “అన్నము” “అన్నము” నుండి 4. “రేతస్సు” “రేతస్సు” నుండి 5. “పురుషుడు” “దేహధారి” జనించును. అని దీని సారాంశము.

ఇచ్చట ఈ వండాగ్ని విద్యయందలి దశా వంశకములో ఏతద్వివరణమునకై అంగ భూతములుగా ప్రథమ దశలో 1. ఈలోకము 2. ఆదిత్యుడు 3. ఆదిత్యరశ్ములు 4. అహస్సు 5. చంద్రముడు 6. నక్షత్రములు రెండవ దశలో 1. వర్జన్యము 2. వాయువు 3. అభ్రము (మేఘములు) 4. విద్యుత్ 5. ఆశని (పిడుగు) 6. హోదని (ఉరుములు) మూడవదశలో 1. వృథివి 2. సంవత్సరము 3. ఆకాశము 4. రాత్రి 5. దిశలు 6. అవాంతర దిశలు నాలుగవ దశలో 1. పురుషుడు 2. వాక్కు 3. ప్రాణము 4. జిహ్వ 5. చక్షుస్సు 6. శ్రోత్రము ఐదవ దశలో 1. యోషా (స్త్రీ) 2. ఉపన్తము 3. ఉపమంత్రణము 4. యోని 5. అంతఃకరణము (రేతస్సును స్త్రీగర్భమున నిలుపుట) 6. అభినందములు (ఆనందానుభవము) అను ముప్పది అంశములు గ్రహింపబడినవి. వీనిలో మొదటి వదనెనిమిదియు ఈ ఖగోళాధ్యాయము నందు మనోహరముగా వర్ణింపబడినవి. మిగిలిన వంద్రెండును సృష్టి విషయకాధ్యాయములందును ఇతరత్రను వచ్చుచునే యున్నవి.

ఇందలి నక్షత్ర గ్రహమండలములు-వాని పరిమాణము-వృథివినుండి వానికిని-వానిలో వానికి పరస్పరమును- కలదూరము వాని గమనము వ్యాసములు చుట్టుకొలతలు మొదలగునవి మనకు అభూత కల్పనలుగా కనబడును. కాని భూమిచుట్టు సూర్యుడు తిరుగును అనినను సూర్యునిచుట్టు భూమి తిరుగును అనినను ఈ ప్రాచీనాధునిక సిద్ధాంతముల వలన గణితముచే కలుగు గ్రహగమన విషయము ఒకే విధమగు సంఖ్యలను ఇచ్చుచున్నట్లే ఇందలి యోజనాది పరి మాణములు కూడ వానిని గ్రహించి ఆయా వద్దతులచే గణితము చేసి చూచినచో ఏమి ఫలితమునిచ్చునో తెలియును. ఇది పరిశోధన పాత్రమగు విషయము; శ్రమతో కూడినవని. కాని ఉపాసనకు సంబంధించినంతవరకు ఇవియన్నియు

* బ్రహ్మచారులు 1. నైష్ఠికులు (వరతత్వోపాసన ప్రధానులు 2. ఉపకుర్వాణులు (వేదాధ్యయనాధ్యాపనాది ప్రవృత్తి వరులు, అని రెండు విధములనుండురు.

వాస్తవములుగానే గ్రహింపదగును. ఇందు కొన్ని తావులందలి సంఖ్యలు అభూత కల్పనలుగా కనబడుటకు హేతువులు-ప్రాచీనార్ష వాఙ్మయములో- వేదమునందును దానితో అనుబద్ధమగు బ్రాహ్మణాదులందును తప్ప మిగిలిన వానిలో-ముఖ్యముగా పురాణములలో-పాఠములు గందరగోళముగా మారుటయు-వానిని నిర్ధారించుటకు అనుకూలమగు సంప్రదాయము విచ్చిన్నమగుటయునని ఎరుగవలయును. ఉదాహరణమునకు ఈ పురాణమునందే భవిష్యద్రాజాను కీర్తనాధ్యాయమున సప్తర్షులు 27 సక్షత్రములలో సంచరించుటకగు సంవత్సరములను దివ్యమానములో తెలుపు సంఖ్య అన్ని ప్రతులందును అగమ్యముగా మారియున్నది. ఇది ఇంతవరకు చాలును.

పంచాంగ్ని విద్యవేదిగిన వారిలో రెండు విధములవారును-అది ఎరుగని వారును పొందు 1. పితృయాణ 2. దేవయాన 3. మధ్యమయానములను తెలుపుటయే ఈ అధ్యాయమునందలి సక్షత్ర-పథ-వీధి (మార్గ-స్థాన) ప్రతిపాదనమునకు ప్రయోజనము. రేఖ పటమును చూచునది. విషయము అపగతమగును.

ఇతర పురాణములలో ఈ వీధులు మొదలగు రూపమున సక్షత్రములు వేరు విధముగ విభజింపబడినవి. అందు 1. అశ్వీని మొదలు తొమ్మిదేసి సక్షత్రములు ఒక్కొక్క మార్గముగా గ్రహించుట ఒక విధము. 2. భరణి మొదలుగా తొమ్మిదేసి గ్రహించుట మరియొక విధము. 3. గర్గమతము మరియొక విధముగ నున్నది. 1-2విధములలో సక్షత్ర చక్రము నడుమ సమబాహు-సమకోణ-($120 \times 3 = 360$ బాగలుకల) త్రిభుజము ఏర్పడును. అందు విశేషము ఏమియు కనబడదు. గర్గమతము ననుసరించి ఏ వ్యవస్థ ఏర్పడునో తెలియుట అసాధ్యము.

శ్రీ విష్ణు ధర్మోత్తర మహాపురాణము-ప్ర-ఖం. 31వ అధ్యాయమున ఈ విషయమును చెప్పు శ్లోకములు (ఈ పురాణమున అనేక ప్రకరణములందలి శ్లోకముల వలెనే) అక్షర దోషములతో-గ్రంథపాఠములతో-అస్తవ్యస్తముగానున్నవి. ఏమయినను వానిని కూర్చుకొనగా అందలి సక్షత్ర వీధి వ్యవస్థ ఇట్లున్నది:

ఉత్తరోత్తరము : నాగవీధి :- భరణి-కృత్తిక-స్వాతి
ఉత్తరమధ్యము : గజవీధి :- రోహిణి-మృగశిర-ఆర్ద్ర
ఉత్తరదక్షిణము : ఐరావత వీధి :- పునర్వసు-పుష్య-ఆశ్లేష-మఖ.
మధ్యోత్తరము : ఋషభవీధి :- పూర్వఫల్గుని-ఉత్తరఫల్గుని
మధ్యమధ్యము : గోపీధి :- పూర్వాబాద్ర-ఉత్తరాబాద్ర-రేవతి-అశ్వీని
మధ్యదక్షిణము : జరద్గవ వీధి :- శ్రవణము-ధనిష్ఠ-శతభిషము.
దక్షిణోత్తరము : మృగవీధి :- హస్త-చిత్ర.
దక్షిణమధ్యము : అజివీధి :- విశాఖ-అనూరాధ.
దక్షిణదక్షిణము : వైశ్యానరవీధి :- జ్యేష్ఠ-మూల-పూర్వాషాఢ-ఉత్తరాషాఢ

ఇవి చూడగా ఈ పురాణమున దీనిని ఆమర్చినవారికి ఈ సక్షత్రవీధి వ్యవస్థకు “నంపితా” “హారా” (ముహూర్త-జాతకములు) అను జ్యోతిషశాస్త్ర స్కంధద్వయమునందు శుభాశుభనిర్ణయము చేయుట తప్ప వేరొక అర్థ సంప్రదాయ ప్రయోజనము కలదను భావన దృష్టిలో లేదేమో! అనిపించును.

అదికాక ఇందు “వీధి” “పథ” వదములు ఒకే అర్థమునందు వాడబడినవి. కనుక వారికి ఇచ్చట ఈ రెంటికిని భేదము కలదను భావన యున్నట్లు కనబడదు.

కాని ఈ శ్రీమత్స్వమహాపురాణమునందు చెప్పబడిన విధమున వీధి-పథ విభాగము చేయుటచే దేవయాన పితృయాణములు రెండును రెండు ప్రక్కల నుండగా నడుమ మరల రెండు వైపులను నర్వప్రాణి సాధారణమగు మధ్యమ మార్గము ఉండును. వీని విభాజక బిందువులను కలువగా యజ్ఞ మహా వేదీరూపము ఏర్పడును.

దీని యర్థము ఇట్లు చెప్పకొనవచ్చును: యజమానుడు యజ్ఞమాచరించుటకై కూర్చుండగా అతనికి ఎదురుగా అగ్నిహోత్రుడుండును. అతనికి ముందు వెనుకలను మధ్యమయానమును కుడి ఎడమలందు దేవయాన పితృయాణ ములును ఉన్నవి. అవి యజమానునకు “ఓయీ! నీవు కేవలము దంభమునకు ఈ దేవతారాధనము (యజ్ఞము) చేసితివో! నీకు ముందువెనుకలనున్న ఈ మార్గమే నీకు గమ్యము; పరమార్థమెరిగి నిష్కాముడవై ఇది చేసితివో! దేవయాన గతి ద్భారమున క్రమముక్తి; నకాముడవై యజించినచో ‘పితృయాణ’మున చంద్రలోకమేగుదువు; జన్మావృత్తి నందుచుండువు.” అను ఎచ్చరిక చేయుచుండును.

ఇట్లు మన ప్రాచీన ఋషులు యజ్ఞ వేదికారూప పరికల్పనమును ఈ నక్షత్ర వీధి వ్యవస్థతో ఏర్పడిన దేవయాన పితృయాణ మధ్యయాన వ్యవస్థనుండియే నిష్పాదనము ఒనర్చిరని ఊహించవచ్చును.

123 ఆ; 20.33 శ్లో. ఈ శ్లోకములయందు చెప్పబడిన విషయము అంతయు ‘రవి దేవనివానమగు మేరువును సీరంతరమును ప్రదక్షిణించుచుండును.’ అను సంప్రదాయమును అనుసరించి చెప్పబడినది. ఆ శ్లోకములు ఇవి:

తారకాసన్నివేశస్య దివి యావత్తు మణ్డలమ్. 19

పర్యాససన్నివేశస్య భూమేర్యావత్తు మణ్డలమ్ । పర్యాయ(స)పరిమాణాభ్యాం భూమే స్తుల్యం దివం స్మృతమ్. 20

మేరోఽప్రాచ్యాం దిశాయాంతు మానసోత్తరమూర్ధని । వస్వోకసారా మహేంద్రపురీ హేమపరిష్కృతా. 21

దక్షిణేన పునర్మేరో ర్మానసస్యైవ పృష్ఠతః । వైవస్వతో నివసతి యమ స్సంయమనీపురే. 22

ప్రతీచ్యాంచ పునర్మేరో ర్మానసస్యైవ మూర్ధని । సుఖానామ పురీరమ్యా వరుణస్యాపి దీమతః. 23

దిశ్యత్రాయాం మేరోస్తు మానసస్యైవ మూర్ధని । తుల్యా మహేంద్రపుర్యాస్తు సోమస్యాపి విభాపురీ. 24

మానసస్యోత్తరే వృషే లోకపాలా శ్చతుర్దిశమ్ । స్థితా ధర్మవ్యవస్థార్థం ధర్మసంరక్షణాయ చ. 25

నూర్యసజ్జారకథనమ్.

లోకపాలోపరిష్టాతు సర్వతో దక్షిణాయనే । కాష్ఠాగతస్య నూర్యస్య గతిం తస్య నిబోధత. 26

దక్షిణో(ణా)వక్రమే నూర్యః క్షిప్తేషురివ గచ్ఛతి । జ్యోతిషాం చక్ర మాదాయ సతతం పరిగచ్ఛతి. 27

మధ్యత శ్చామరావత్యాం యదా భవతి భాస్కరః । వైవస్వతే సంయమనే ఉద్యంత్రత ప్రదృశ్యతే. 28

సుఖయా మర్ధరాత్ర్యాంతు విభాయా మస్తమేతిచ । వైవస్వతే సంయమనే మధ్యాహ్నాతు రవి ర్యదా. 29

సుఖయా మథ వారుణ్యా ముత్తిష్ఠ స్తు దృశ్యతేవిభాయా మర్ధరాత్రంతు మాహేన్ద్ర్యా మస్తమేతిచ. 30

సుఖయా మథ వారుణ్యాం మధ్యాహ్నా చార్యమా యదా । విభాయాం సోమపుర్యాంతు ఉత్తిష్ఠతి విభావసుః. 31

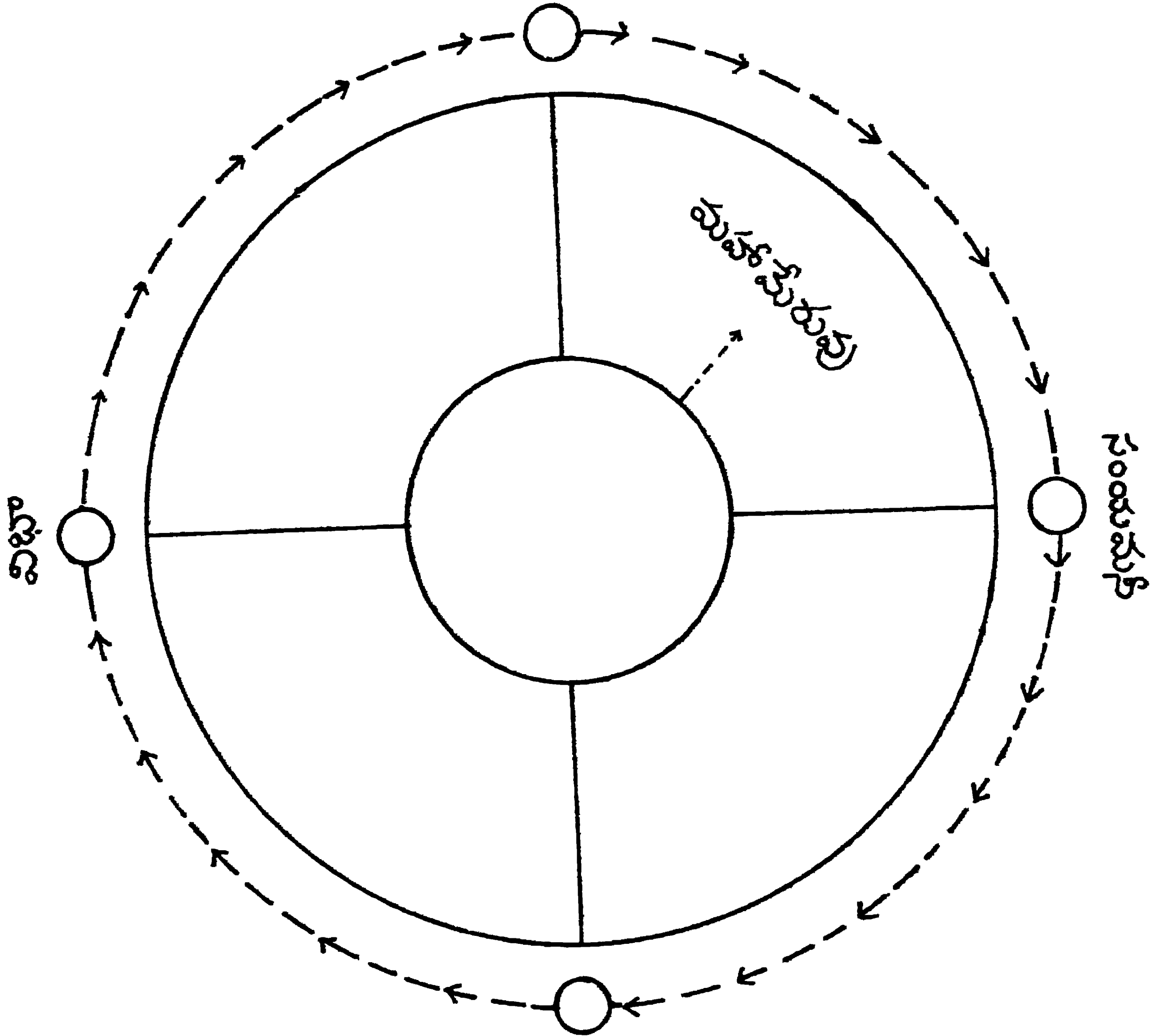
రాత్ర్యర్థ మమరావత్యా మస్తమేతి యమస్య చ । సోమపుర్యాం విభాయాంతు మధ్యాహ్నా చార్యమా యదా. 32

మాహేన్ద్ర్యా మమరావత్యా ముద్గచ్ఛతి దివాకరః । అర్ధరాత్రం సంయమనే వారుణ్యా మస్తమేతిచ. 33

4. 'కన్యక' సూర్యుని మేరు ప్రదక్షిణము

మత్స్య- 1231 అ.; 21-33 శ్లో
యజురారణ్యకము. 1 వశ్నము.

వశ్నోక పారా (అమరావతి)

సుఖా - సుసా

వశ్నోక పారా-

సంయమనీ-

సుఖా-

విజ్ఞా.

1. మధ్యాహ్నము.	ఉదయము.	అర్ధరాత్రము.	అస్తమయము.
2. ఉదయము.	అర్ధరాత్రము.	అస్తమయము.	మధ్యాహ్నము.
3. అర్ధరాత్రము.	అస్తమయము.	మధ్యాహ్నము.	ఉదయము.
4. అస్తమయము.	మధ్యాహ్నము.	ఉదయము.	అర్ధరాత్రము.

రవి ఏ ప్రాంతపు షితిజమునకు సమాంతరముగా నుండునో ఆ ప్రాంతపు వారికి రవి ఉదయించును. అట్టి రవ్యుడయస్థానమునకు 90° డిగ్రీలు ముందున్నవారికి ఈ రవి లంబరేఖలో కనబడును. కనుక అచ్చటి వారికి ఆ సమయము మధ్యాహ్నము; అంతకంటె 90° డిగ్రీలు ముందున్నవారికిని ఉదయస్థానపు వారికిని నడుమ 180° డిగ్రీలు దూరమయి మధ్యాహ్న స్థానము అడ్డముగా నుండును. కనుక వీరి కప్పుడు రవి అస్తమించుచు కనబడును. ఉదయస్థానమునకు 90° డిగ్రీలు తరువాత నున్నవారి షితిజము మీదకు రవి మరి 6 గంటల (15 గడియల) సేవటిలో పోవును; కనుక వారి కది అర్ధరాత్రము. ఈ విషయమే ఈ 14 శ్లోకములలో చెప్పబడినది.

తైత్తిరీయ యజురారణ్యకమున వ్రతమ వ్రశ్నమునందలి నవమానువాకమునందు 'కశ్యపుడు' అను సూర్యుడు నదా మేరువును విడువక ఉండును; దాని నతడు ఎల్లప్పుడు పరివర్తించుచుండును; అతని వలననే లోకయాత్రా ప్రవర్తకులగు మిగిలిన ఏడుమంది సూర్యులును 1. ఆరోగః 2. బ్రాజః 3. పటరః 4. పతంగః 5. స్వర్ణరః 6. జ్యోతిషిమాన్ 7. విభావనుః అను వారు లేజన్సును పొందుదురు. అని చెప్పబడినది. అతడే సర్వ జగత్కర్మసాక్షియై సమస్త విశ్వమును కనుపెట్టి చూచుచు అనుగ్రహించుచుండును.

(సర్వం- పరి) పశ్యతి- ఇతి- పశ్యకః; పశ్యకః- ఏవ- కశ్యపః- వర్ణవ్యత్యయేన.

సమస్త విశ్వమందలి వ్రతియొక తత్త్వమును సూక్ష్మమగు అనుగ్రహదృష్టితో చూచువాడు కావున 'పశ్యకః'. ఈ పశ్యక శబ్దమే ఆద్యంత వర్ణముల మార్చిడిచే 'కశ్యపః' అగును.

"కశ్యపః పశ్యకో భవతి- యః సర్వం పరిపశ్యతీతి సౌజ్ఞాత్."

కృష్ణయజురారణ్యక- 1 వ్రశ్న-రి అనువాకము.

మత్స్య-123 ఆ. శ్లో. 19-33. ఈ శ్లోకములందు వ్రతిపాదించబడిన కశ్యప సూర్యుని మహామేరు వ్రదక్షిణ విషయము అంతయు ఛాందోగ్యోపనిషత్తునందును వ్రతిపాదించబడియున్నది:

"స యావ దాదిత్యః పురస్తా దుదేతా వశ్చా దస్తమేతా -ద్విస్తావ ద్దక్షిణత ఉదేతోత్తరతోఽస్తమేతా." (ఛాం. ఆరి. ఖం. 7. అను. 4.)

"స యావ దాదిత్యో దక్షిణత ఉదేతోత్తరతోఽస్తమేతా-ద్విస్తావ త్పశ్చా దుదేతా పురస్తా దస్తమేతా." (ఛాం. ఆ. రి. ఖం. 8-అను. 4.)

"స యావ దాదిత్యః వశ్చా దుదేతా పురస్తా దస్తమేతా-ద్విస్తావ దుత్తరత ఉదేతా దక్షిణోఽస్తమేతా." (ఛాం. ఆ. రి-ఖం 9. అను. 4.)

"స యావ దాదిత్య ఉత్తరత ఉదేతా దక్షిణతోఽస్తమేతా -ద్విస్తావ దూర్ధ్వ ఉదేతాఽర్ధా జస్తమేతా." (ఛాం. ఆ. రి-ఖం. 10. అను. 4.)

ఈ శ్రుతి వచనములపై శ్రీ శంకర భగవత్పాదుల భాష్యమును దానివయి ఆనంద జ్ఞానులవారి వ్యాఖ్యయును చాల స్పష్ట వివరణమును ఇచ్చుచు ఈ విషయమున పురాణ వచనములను శ్రుతి వచనములతో ఎట్లు సమన్వయపరచుచు విచారించవలయునో నిరూపించుచున్నది.

యుగావయవములగు పంచ సంవత్సరములు.

124-140 అధ్యాయములందును త్రిపురాసుర సంహార కథయందును 'ఐదేసి సంవత్సరములు ఒక్కయుగము' అను భావనకు చెందిన యుగపు అవయవములగు పంచ సంవత్సరముల విషయము తెలిసికొనదగియున్నది.

ఇది మొదట 'పంచ సంవత్సరమయ యుగాధ్యక్షం వ్రజాపతిమ్' అని వేదాంగ జ్యోతిషమునందు కనబడుచున్నది.

శ్రీమద్భాగవతమునందు పంచమ స్కంధమున ద్వావింశతాధ్యాయమున ఏడవ పదనమున:

“అథ చ యావ న్నభోమండలం సహ ద్యావాప్యథివో ర్మండలాభ్యాం కార్త్యేన సహ భుంజీత- తం కాలం సంవత్సరం పరివత్సర మిడావత్సర మనువత్సరం వత్సర మితి భానో రామంద్య శైత్ర్యు గతిభిః సమామనంతి. 7.”

మత్స్యపురాణమునందు 124వ అధ్యాయమునందును-త్రిపురాసుర సంహార కథయందలి పరమేశ్వర రథ నిర్మాణ కథయందు 131వ అధ్యాయమునందును 'ఆరాః సంవత్సరాః పంచ' అనియు 140వ అధ్యాయమున-

“తేషు సంవత్సరో హ్యగ్నిః సూర్యస్తు పరివత్సరః।

సోమ స్త్విద్యత్సర శ్చైవ వాయుశ్చైవానువత్సరః।

రుద్రస్తు వత్సర స్తేషాం పంచాబ్ధా యే యుగాత్మకాః.”

అనియు నున్నది.

పైవానిలో శ్రీమద్భాగవత పదనముపై శ్రీధరస్వామి వ్యాఖ్య:

“మండలాభ్యాం సహ భుంజీత- స- హ- స హి సూర్యః- యదా శుక్లవ్రతివది సంక్రాంతి ర్భవతి- తదా- సౌరచాంద్రయో రామనయో ర్యుగవ దుపక్రమో భవతి- స- సంవత్సరః- తతః సౌరమానేన వర్షే షట్ దినాని వర్తంతే- చాంద్రమానేన షట్ దినాని వ్రాసంతీతి- ద్వాదశదిన వ్యవధానా దుభయో రగ్ర వశ్చాద్భావో భవతి; ఏవం పంచ వర్షాణి గచ్ఛంతి; తన్మధ్యే ద్వా మలమాసౌ భవతః; తతః పునః షష్ఠః సంవత్సరో భవతి; త దేవ మవాంతరభేదేన సంవత్సరాది పంచకం సమామనంతి.”

ఈ విషయమయి 'మల మాసతత్త్వమ్' అను ధర్మ నిబంధ గ్రంథమున:

'శకాబ్దాత్ పంచభిః శేషాత్ సమాద్యాదిషు వత్సరాః।

సంవరీదానుపూర్వాశ్చ తథోదాపూర్వకా మతాః. ఇతి.'

(వాచస్పత్యమునుండి)

ఈ సంవత్సరాది పంచ సంవత్సరములయందును చేయదగిన దానములును తత్ఫలములును విష్ణు స్మృత్యంతరమున:

“సంవత్సరే తథా దానం తిలస్య చ మహాఫలం।

పరిపూర్ణే తథా దానం యవానాం చ ద్విజోత్తమాః।

ఇదా పూర్వేఽన్నవస్త్రిజాం దాన్యానాం చానుపూర్వకే।

ఉదా సంవత్సరే దానం రజతస్య మహాఫలమ్. ఇతి.”

మరియు మలమాస తత్త్వమునందే

“జ్యోతిర్విద స్త్విజ్యమధ్యాత్ ప్రథవాదేశ్చ సంభవమ్।

ఉచు న్నద్య త్సమాద్యాది వర్షాణామపి సంభవమ్. ఇతి.”

ఇందు గమనింపవలసిన యంశములు:

1. శ్రీమద్భాగవతమునందును శ్రీమత్య మహాపురాణమునందును యుగాంగములగు ఐదు సంవత్సరముల పేరులును 1. సంవత్సరము 2. పరివత్సరము 3. ఇదా (దా) వత్సరము 4. అనువత్సరము 5. వత్సరము అనియున్నది. (మత్యపురాణమున మూడవది ఇద్యత్సరము అనియున్నది. ఇది ఛందోఽనుకూలతకై 'ఇదా' అనుటకు మారు 'ఇద్' అనుట కావచ్చును); పరివత్సరము అనెడు పదము కేవలము 360 అహారాత్రములతో అగు సంవత్సరము అను అర్థములో కూడ ఆర్ష వాఙ్మయమున కనబడుచున్నది.

2. ఇక విష్ణు ధర్మోత్తరమునందును మలమాన తత్త్వమునందును ఐదవదాని పేరు ఉదావత్సరము అనియున్నది.

3. జ్యోతిశ్శాస్త్ర తత్త్వానుసారము వీని వివరణమున శ్రీధరస్వామివారు ఇచ్చిన దాని యర్థము: 'చాంద్రమానము ననుసరించి చైత్ర శుక్ల వ్రతిపత్ తిథియు సౌరమాసము ననుసరించి నూర్చుని రాశి ప్రవేశమును ఒకేమారు ఏ సంవత్సరమున జరుగునో అది 1. సంవత్సరము దాని తరువాత వచ్చు నాలుగు సంవత్సరములకును వరుసగా పైని చెప్పిన పేరులు వర్తించును. ఏలయన- ఇందు మొదటిదగు 'సంవత్సరము'నకు తరువాత నుండి క్రమముగా సౌరమాన సంవత్సరమున వ్రతిపట్ ఆరేసి దినములు పెరుగుటయు చాంద్రమాన మాసమున ఆరేసి దినములు తగ్గుటయు జరుగుచు ఒక్కొక్క ఏడాదిలో పండ్రెండేసి దినముల భేదము ఏర్పడును. ఇట్లు సాగిపోవు ఐదేండ్ల కాలములో రెండు మల (నూర్చుని రాశి ప్రవేశములేని) మాసములు వచ్చును. ఇవియే అధిక మాసములు.'

4. ఇక 'మలమాన తత్త్వ'మను నిబంధ గ్రంథము ఇట్లు చెప్పుచున్నది: శాలివాహనశక సంవత్సర సంఖ్యను ఐదుదే బాగించగా వచ్చు శేషము 1 అయినచో ఆ వర్షమును సంవత్సరము-2 అయినచో పరివత్సరము 3 అయినచో ఇదా వత్సరము 4 అయినచో అనువత్సరము 5 అయినచో ఉదావత్సరము అని ఎరుగవలయును.

5. దీనినిబట్టి శాలివాహన శకారంభము ఈ ఐదింటిలో 'సంవత్సరము'తో (సౌర చాంద్రమానముల ఆరంభము ఒకే దినమున అయిన ఏట) అయ్యెనని తెలియును. మన అనుభవమును బట్టి ఈ శాలివాహన శకము ఒకానొక 'ప్రమాది' నామ సంవత్సరమున ఆరంభమయినది.

6. 'జ్యోతిర్విదః' అను 'మల మాసతత్త్వ' శ్లోకము మరియొక సూక్ష్మ విషయమునుకూడ చెప్పుచున్నది: అదియేమనిన: ప్రభవ మొదలగు ఆరువది సంవత్సరములలో మొదటిదగు ప్రభవ సంవత్సరముకాని పంచ సంవత్సరములలో మొదటిదగు 'సంవత్సరము'కాని "ఇజ్య" మధ్యముతో ఆరంభమగును. ఇజ్యాడు అనగా బృహస్పతి; ఏడాదికి ఒకటి చొప్పున రాశి సంచారము చేయు బృహస్పతి కాను చేయు రాశి సంచారములో ఒకరాశికి ఇంచుమించుగా నట్టినడుమ (అనగా ఆ రాశిలో 15 భాగాలు ఇంచుమించుగా గడచి) ఉండగా ఆరంభమగును.

ఈ యంశము ఈ రాబోవు ప్రభవ (1987 క్రి. శ.) సంవత్సరారంభమున సరిగా నున్నదని గమనించవచ్చును.

భార్గవత్యమాసము అనగా బృహస్పతి రాశి సంచారముపై ఆధారపడిన గణనము.

చాంద్రమాన సౌరమాస భార్గవత్యమాసములకు గల పరస్పర సంబంధము ఇట్టిది. ఇది ఏమాత్రమును త్రోసివేయరాని గణితశాస్త్రమును అనుసరించి సరిపోవుచున్న విషయము. పుక్కిటి పురాణము కాదు.

మన పూర్వులు చెప్పిన విషయములలో కొన్ని మన హేతువాదాభాసములకు సరిపోవుచున్నట్లు కనబడకున్నను వాని వెనుకనున్న తత్త్వమును సరియగు హేతువులతో ఆలోచించవలయును.

131 అ.

“చతుర్వి శ్చిత్రితం షడ్వి ర్దనుః సవత్సరోభవత్.

అజరా జ్యాభవచ్ఛాపి సాత్త్వికి ధనుషో దృఢా.”

చతుర్విః షడ్విః = $4 \times 6 = 24$ పక్షములతో; అజరా-(అ) శిథిలా; దీనికి హేతువును ప్రతీకతయు 40వ శ్లోకమునందు:

“కాలో హి భగవాన్ రుద్ర స్తం చ సవత్సరం విదుః;

తస్మా దుమా కాలరాత్రి ధనుషో జ్యాభజరాభవత్.”

అని చెప్పబడినది; దీనిని బట్టియే కాలరాత్రి పైకి తామసిగా కనబడుచున్నను వాస్తవమునఃసాత్త్వికియని తెలియుచున్నది.

131 అ. 29 శ్లో. “చాతుర్హోత్ర ప్రయోజకాః చతుర్వర్ణాః.”

చాతుర్హోత్రీయములు అను యజ్ఞ విశేషములు కలవు; వీనియందు బ్రహ్మయును అధ్వర్యుడును కాక హోతతో మొదలుగా 1. హోత 2. ఆగ్నిద్రుడు 3. ప్రతిప్రస్తాత 4. మైత్రావరుణుడు అను నలుగురు ఋత్విజాలు మాత్రము ఉందురు. వీరిలో బ్రహ్మ-అధ్వర్యుడు-హోత-ఈ ముగ్గురును ముఖ్యులు; బ్రహ్మకు ఆగ్నిద్రుడును అధ్వర్యునకు ప్రతి ప్రస్తాతయు హోతకు మైత్రావరుణుడును సహాయులు. హోత మొదలుగా ఈ నలుగురు మాత్రమే ప్రయోజకులుగా (యాగ ప్రయోగ నిర్వాహకులుగా) ఉండు యాగములకు శాస్త్రమునందు ‘చాతుర్హోత్రీయములు’ అని వ్యవహారము.

ఈ శ్లోకమున ఈ నలుగురును ‘చతుర్వర్ణాః’ అనుటచే వీరు వరుసగా బ్రాహ్మణాది చతుర్వర్ణములకును సంకేతభూతులు అని గ్రహించవలసియున్నది.

133 అ. శ్లో. 63. మంజువాక్-చిలుక; ‘పంజరే మంజువాగ్యథా.’

135 అ. శ్లో. 23. శకాశము-(నమీపము) అను నర్థమున ‘సంకాశమ్’-ప్రయోగింపబడినది.

‘సాగరేశ్వర సంకాశ ముత్పపాత పురం వరమ్.’

140 అ. 5.6 శ్లో. ఇందు “మండల” శబ్దము ‘భాగ’ (Degree) అను అర్థమున ప్రయోగింపబడినది.

సనత్కుమారుడు-స్కందుడు.

మత్స్యపురాణమునందును మరి ఇతర పురాణములందును ఈ ఇరువురిలో ఒకరు వక్తగా నో శ్రోతగానో ఉన్నట్లు చెప్పట కనబడుచుండును. వీరితోపాటు ననక ననందన సనత్కుమారులును వినబడుచుందురు. వీరందరును నివృత్తి మార్గ ప్రవర్తకులగు బ్రహ్మ మానస పుత్రులని సంప్రదాయమున తెలియుచున్నది. స్కందుడు శివకుమారుడగు కార్తికేయ భగవానుడని పురాణములు చెప్పుచున్నవి. స్కంద సనత్కుమారులు ఇరువురును ఒక్కరేయని ఛాందోగ్యోః నిషద్యచనము.

“తస్మై మృదిత కషాయాయ (నారదాయ) తమనస్సారం దర్శయతి భగవాన్ సనత్కుమారః; తం స్కంఠ ఇత్యాచక్షతే.” (ఛాందోగ్య-7-26-2.)

ఇది ఎట్లు? అలోచించగా శబ్ద వ్యుత్పత్తిచే ననక-ననందన-సనత్కుమార-సనత్కుజాత-స్కందులు అందరు; ఏకరూపులే. తోకమున (నివృత్తి) దర్శ ప్రవర్తనమునకై భిన్నరూపులై వ్యవహరించుచుందురు. అని తెలియుచున్నది.

సనాత్-అను అవ్యయమునకు ‘నదా’ ‘ఎల్లప్పుడు’ అని అర్థము.

1. సనాత్-క > సనత్-క > సన(త్)-క = సనక.

2. ననాత్-నందన > ననత్-నందన > నన(త్)-నందన > న(న)-నందన ననందన.
3. ననాత్-కుమార > ననత్-కుమార = ననత్కుమార.
4. ననాత్-సుజాత > ననత్-సుజాత-ననత్సుజాత.
5. ననత్-క > (వర్ణ వ్యత్యయముచే) న్ (అ) క.న్-త్-అ > న్-కన్-ద్-అ > న్కంద.

ఇందు 'క' అల్పార్థకము కావున 'జాల' అను అర్థమును తెలుపును. జాత-కుమార-నందన శబ్దములు నమా నార్థకములేకదా. 'సు' అనగా 'శోభన' 'మంచి' అని అర్థము.

ఇట్లు అంతయు సరిపోయినది.

141 అ; (శ్లో 48.) 'అత' ఈ పదము ఇచట ప్రణవముతో నమానార్థకముగాను మంగళార్థకముగాను ఉన్నది.

141 అ. 'నకృత్పూర్వకమ్' అను పదము 'అదియే మొదటిసారిగా' 'వారికి ఎవరినుండియు ఉపదేశము లేకుండ' అను అర్థములో ఉన్నది.

141 అ. ద్రువ వర్ణము = 9090 మానవ సంవత్సరములు; నవ్తర్ని వత్సరము = 3030 మానవ సంవత్సరములు. (దీని ననుసరించి మానవమానమున 3 సం. 5 మా. = 1 ద్రువాహారాత్రము; మానవమానపు 25 సం. 3 మా = 1 నవ్తర్నహారాత్రము).

ఇక శ్రీమత్యుమహాపురాణమును (అథవా ఆర్ష వాఙ్మయమును) సరిగా అవగాహనము చేసికొనుటతో ఉపకరించు కొన్ని ముఖ్యాంశముల వివరణములు:

వేదము-దశాత్రయము (మత్య-141 అ.)

వేదము మూడు దశలలో నుండును: 1. విజ్ఞాతము 2. దృష్టము 3. శ్రుతము. ఋషులు వేదమును అంతటిని "విజ్ఞాతము" 'తమ అనుభూతియందు గోచరమగునది'గా చేసికొనిరి. ఇది మొదటిదశ; ఇందు వైదిక వాక్కు వరావరా-వరా-వశ్యంతీ-వాగ్ దశలయందుండును. అనంతరము వారు ఆవేదమును స్పష్టముగా తత్తదర్థ ప్రతిపాదక శబ్దరూపమునను ఆ శబ్దములచే ప్రతిపాదితమగు అర్థరూపమునను వివిక్తముగా-విడివిడిగా - దర్శించిరి. ఇది రెండవదశ; ఈ దశయందు వైదికవాక్కు మధ్యమా వాగ్ దశయందుండును. తదనంతరము వారు ఆ శబ్దరాశిని స్పష్టముగా మచ్చరించిరి. అధికారులగు వారికి అందజేసిరి. ఆ ఋషులు అందజేసిన దానిని ఆయా అధికారి జనులు తమ చెవులతో 'శ్రుతము' 'విసదినది'గా చేసికొనిరి. ఇది మూడవదశ; ఈ దశయందు వైదిక వాక్కు వైఖరీ వాగ్ దశయందుండును. ఇట్టి దశాత్రయము కలది కావున వైదిక వాగ్రాశికి 'త్రయా' అను వ్యవహారము సంపన్నమగుచున్నది.

లౌకికమగు బాషకు ఈ మూడు దశలును ఉన్నవి. ఐనను తాత్త్విక విచారణ పూర్వకముగా మానవులకు ఇహపర సుఖములను సాధించు వైదిక వాఙ్మయమునందు మాత్రమే త్రయా పదము రూఢమయినది. ఋక్ సామ యజుర్ వేదములకు మూడిటికిని 'త్రయా' అని వ్యవహారము అనుట మరియొక విధమయినది.

మానవ పితృ దివ్య మానములు. (141 అ.)

పీని విషయము శ్రీవిష్ణు దర్శితర ద్వితీయ ఖండమందలి 168వ అధ్యాయమున (పైతామహ సిద్ధాంత పంచనము) ఇట్లున్నది:

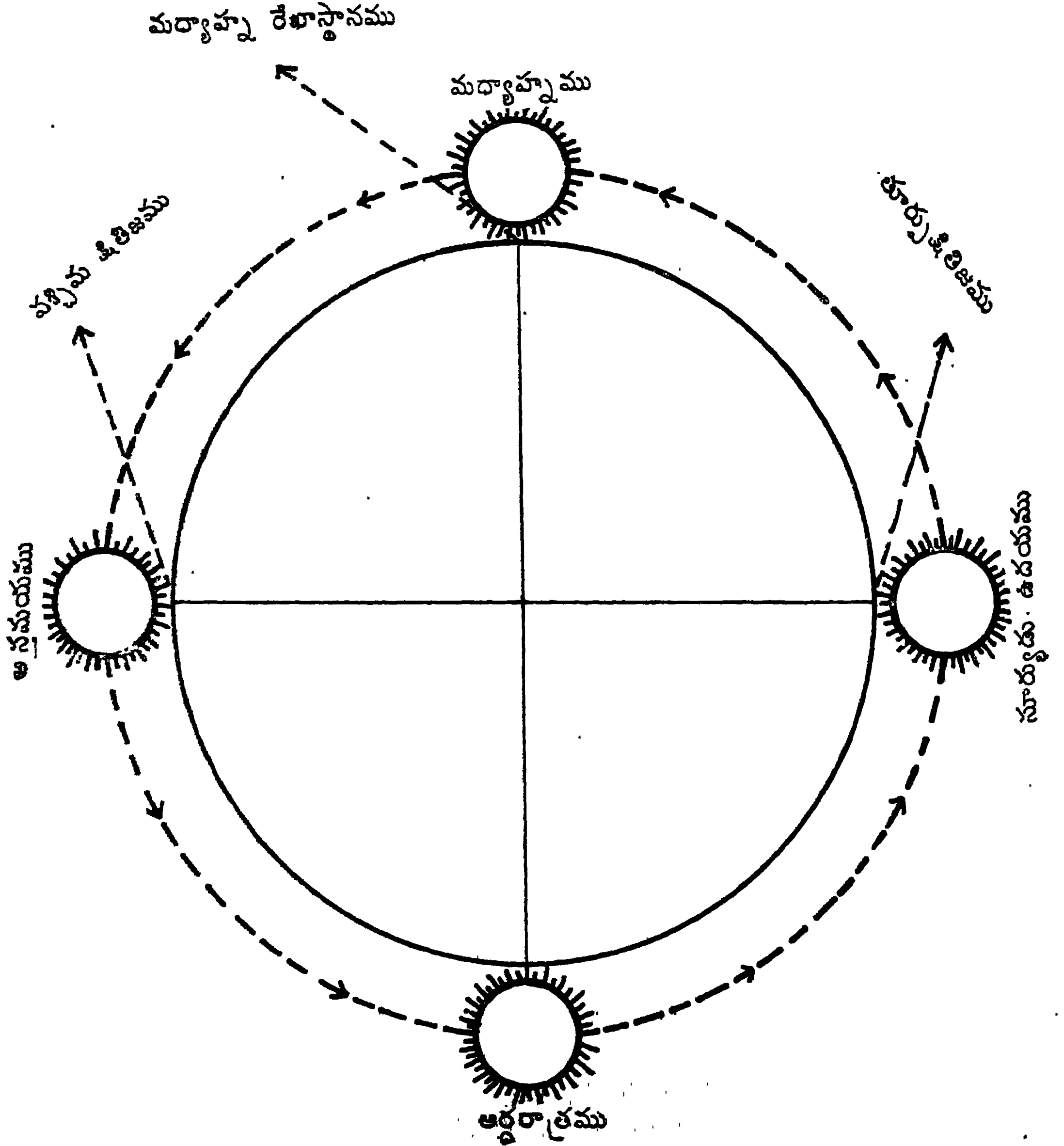
1. అర్కభాగభోగ: సౌరాహారాత్రః;
2. తిథిశ్చ చంద్రః;

3. ఆర్కోదయా దుదయా త్సావనః;
4. చంద్ర నక్షత్ర భోగో న(నా) క్షత్రమ్ (త్రః);
5. సావనోఽహోరాత్రో నరాణామ్; తేషా మార్కం దినమ్; వ్యర్గా రాత్రిః;
6. చంద్రమానః పితృణామహోరాత్రమ్; తేషాంకృష్ణాష్టమ్యా మర్కోదయః; అమావాస్యాయాం మధ్యాహ్నః; శుక్లాష్టమ్యా మస్తమయః; పౌర్ణమాస్యో మర్దరాత్రమ్;
7. ఆర్కభగణభోగో దివ్యోఽహోరాత్రః; తేషా మర్కస్య మేషప్రవేశే సూర్యోదయః; కర్కటప్రవేశే మధ్యాహ్నః; తులాప్రవేశేస్తమయః; మకరప్రవేశేఽర్దరాత్రః.

ఈ వచనముల వివరణము:

1. భ(నక్షత్ర) చక్రమునందలి 360 భాగలలోనుండి రవి దినము 1కి 1 భాగ చొప్పున ముందునకు పోవు చుండును. ఈ రవికిగల 1 భాగ గమనము ఒక సౌరాహోరాత్రము.
2. అమావాస్యనాడు ఒక నిర్ణీత నమయమున సూర్యచంద్రులు ఇరువురును భ(నక్షత్ర-రాశి) చక్రమునందలి ఒకే రాశిలో-ఒకే భాగలో-ఒకే లిప్తలో-నరిగా ఒకే బిందువున ఉందురు. అప్పటినుండి వారిద్దరికి నడుమ దూరము 180 భాగలవరకు పెరుగుచుపోవును; మరల తగ్గుచు వచ్చును. ఈ దూరము ఒక్కొక్క 12 భాగలు ఒక్కొక్క తిథి పరిమాణము; ఈ దూరము పెరుగుచుపోవు 15 విభాగములు ($15 \times 12 = 180$ భాగలు) శుక్లపక్షము; తగ్గుచువచ్చు 15 విభాగములు కృష్ణపక్షము; ఇట్టి ఒక్కొక్క (12డి.) విభాగము ఒక్కొక్క తిథి; ఈ తిథికే చాంద్రాహోరాత్రమని పేరు.
3. సూర్యోదయమునుండి సూర్యోదయమువరకు అగుకాలము సావనాహోరాత్రము.
4. చంద్రుడు భచక్రమునందలి 27 నక్షత్రముల (12 రాసుల)లో ఒక్కొక్క నక్షత్రమును అనుభవించు (1 నక్షత్రముతో=13 భాగల 20 లిప్తలతో కూడియుండు) కాలము నాక్షత్రాహోరాత్రము.
5. ఇందు సావనాహోరాత్రమే మానవమానపు ఆహోరాత్రము. ఈ సావనాహోరాత్ర కాలపరిమితిలో రవి భచక్రములో 1 భాగ అంతదూరము ముందునకు సాగును; సూర్యునితో కూడిన భచక్రమంతయు భూక్షితిజమును క్రమముగ తాకుచు భూమిచుట్టును ఒకసారి ప్రదక్షిణించినట్లు కనబడును; ఈ గమన క్రమములో భచక్రపు ఏ అంశము భూగోళపు తూర్పు క్షితిజము (Eastern Horizon)ను తాకునో ఆ భచక్రాంశము 'లగ్నము' అనబడును; భూగోళ కపాలాంశములపై సూర్యుని ఉనికినిబట్టి సూర్యోదయాస్తమయములును మధ్యాహ్నార్దరాత్రములును ఏర్పడును.
- ఇట్లు భూమండలమునందు ద్రష్ట (చూచుచున్న మానవుడు) ఉన్న స్థానమును బట్టి తూర్పు క్షితిజముపై రవి ఉన్న నమయము సూర్యోదయము; ఈ తూర్పు క్షితిజమునకు పైగా రవి 90 భాగల దూరమునకు వచ్చినప్పుడు మధ్యాహ్నము; రవి వచ్చిచు క్షితిజమునకు నరిగా (తూర్పు క్షితిజమునుండి 180 భాగల దూరములో నున్నప్పుడు అస్తమయము; అచ్చటి నుండి మరి 90 భాగల (తూర్పు క్షితిజమునుండి 270 భాగల) దూరములో ఉండగా అర్దరాత్రము.

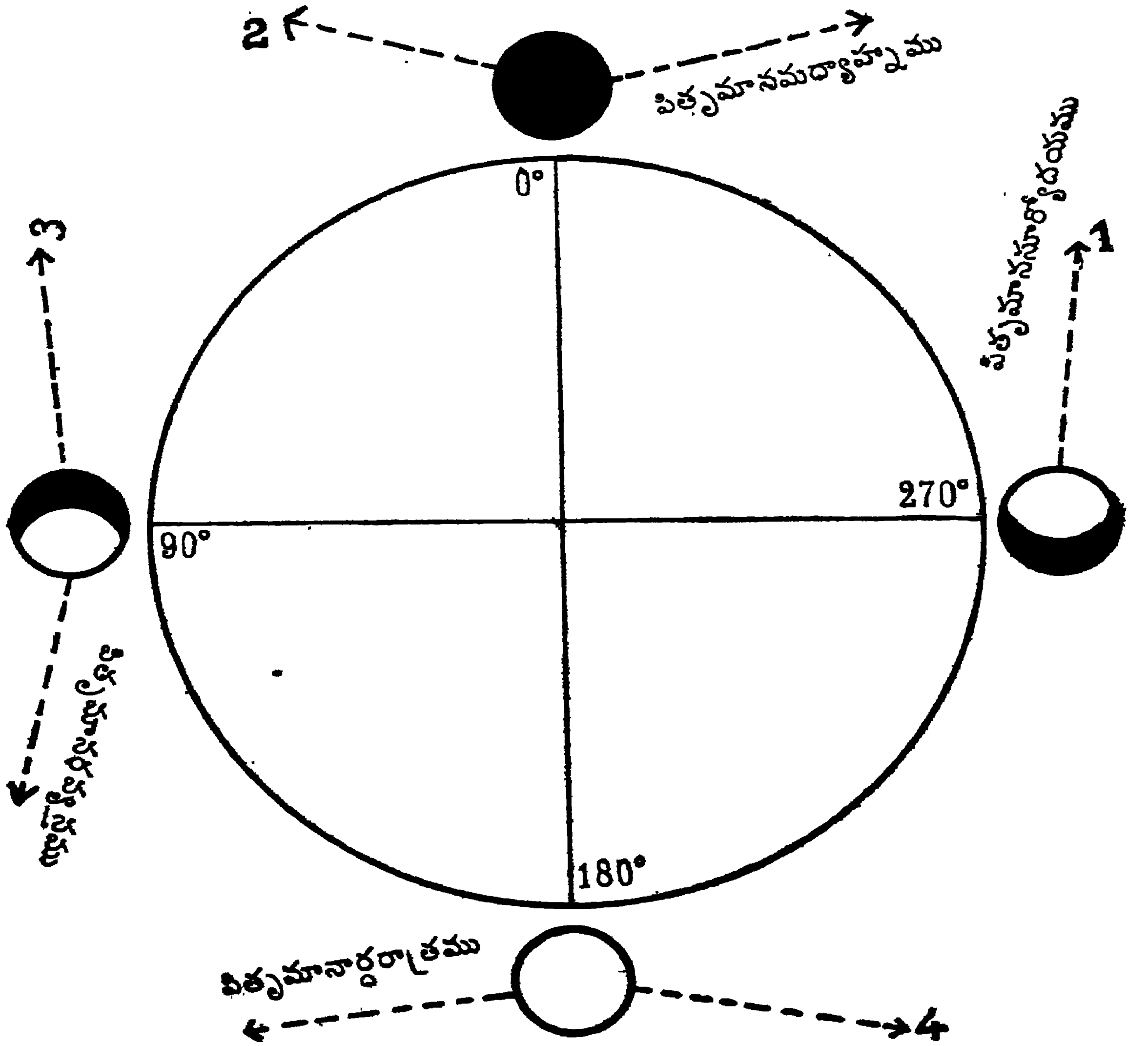
1. మానవమానము - అహోరాత్రవ్యవస్థ

ఇది మానవాహారోరాత్ర స్వరూపము.

6. చంద్రమానముచే ఏర్పడు మానవమానము పితృమానముచే ఒక అహోరాత్రమగును. ఇంత అవధిలో రవి ఇంబు మించుగా ఒక రాశి (30 భాగం) దూరము ముందునకు సాగును. ఈ మానము ననుసరించి మానవమాన కృష్ణ పక్షాష్టమినగము గడచినప్పుడు రవిచంద్రులనడుమ దూరము అవనవ్యగతిలో 270 భాగలు ఉండగా పితృమాన సూర్యోదయమగును; అమావాస్యనాడు మధ్యాహ్నమగును; శుక్లాష్టమి నగము గడచిన తరువాత సూర్యాస్తమయము; పూర్ణిమనాడు అర్ధ రాత్రమగును.

2. పితృమానము-అవరోత్ర వ్యవస్థ

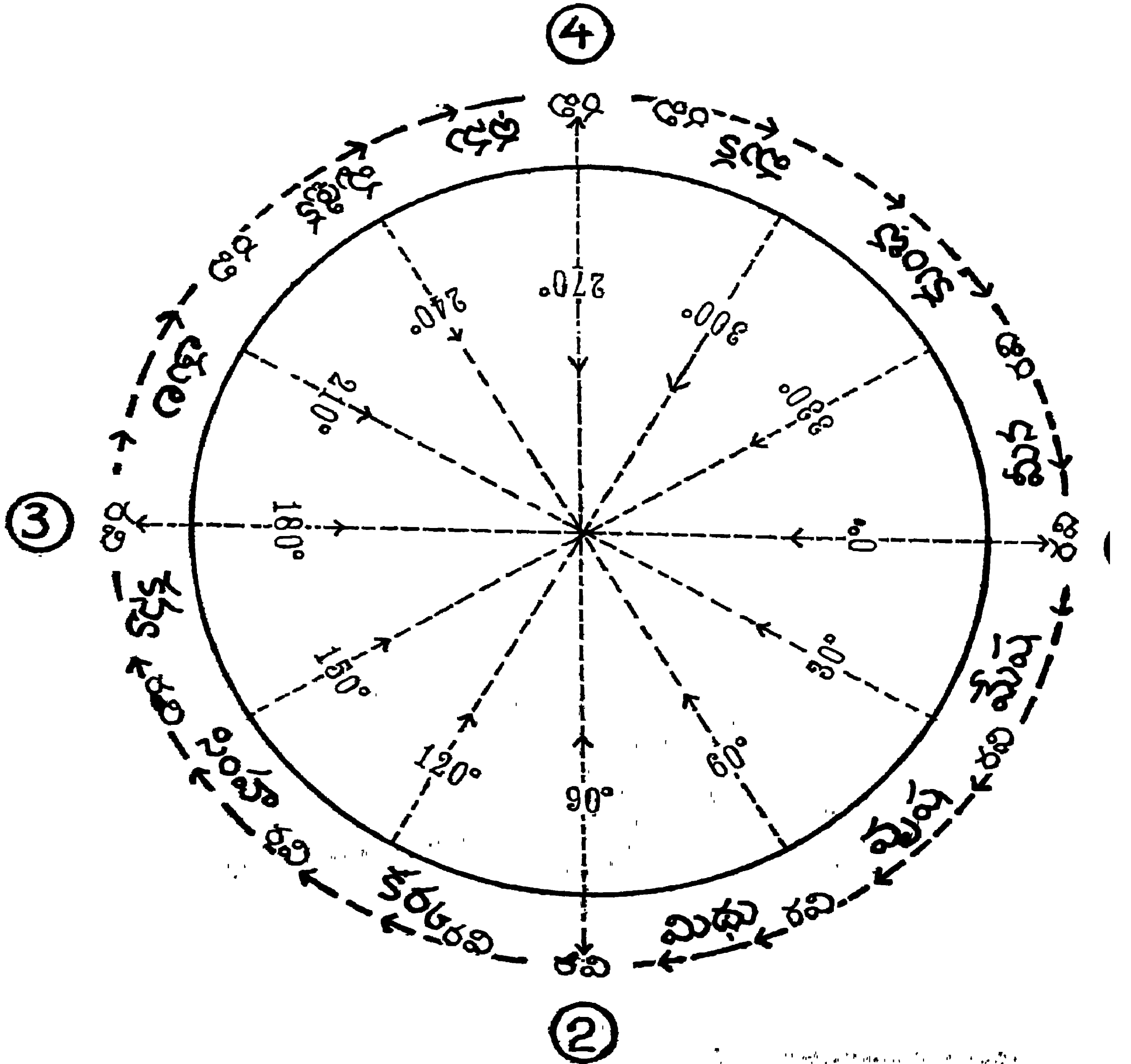

మానవమానానుసారముగ

- 1 కృష్ణవజ్రాస్తమి మధ్య కాలపు చంద్రుడు-రవి నుండి 270° లో
- 2 ఆమావాస్యంతమున చంద్రుడు రవి నుండి 0° లో
- 3 శుక్లవజ్రాస్తమి మధ్య కాలపు చంద్రుడు రవి నుండి 90° లో
- 4 పూర్ణిమాంత చంద్రుడు-రవి నుండి 180° లో

7. రవి భ(నక్షత్ర) చక్రమునంతను ఒకమారు చుట్టి వచ్చుటకగు (సౌరమాన ద్వాదశ మాస) కా మానానుసారము ఒక అహోరాత్రము; ఇందు రవి మేష ప్రవేశమున దివ్యమాన సూర్యోదయము; కర్కట మధ్యాహ్నము; తులాప్రవేశమున దివ్యమాన సూర్యాస్తమయము; మకర ప్రవేశమున మధ్యరాత్రమగును.

3. దివ్యమానమున అహోరాత్ర వ్యవస్థ

1. రవి మేష ప్రవేశముతో దివ్యమాన సూర్యోదయము.
2. రవి కర్కట ప్రవేశముతో దివ్యమాన మధ్యాహ్నము.
3. రవి తులా ప్రవేశముతో దివ్యమాన సూర్యాస్తమయము.
4. రవి మకర ప్రవేశముతో దివ్యమాన మధ్యరాత్రము.

జ్యోతిర్గణితములో వీని ఉపయోగము.

ప్రాచీన భారతీయుల సిద్ధాంత గ్రంథములయందు ఆయా గ్రహముల మహాయుగ భగణములను (12000 దివ్య వర్షములలో గ్రహము ఎన్నిమారులు మొత్తము భచక్రమును చుట్టివచ్చునో అవి) చెప్పిరి. పైతామహాది సిద్ధాంతములలో కల్ప (12000000 దివ్య వర్షముల) భగణములను చెప్పిరి. దివ్యవర్షములను మానవ వత్సరములుగా మార్చి కొని-ఇన్ని భచక్రా వృత్తులకు ఇన్ని సంవత్సరములు వట్టినచో - ఒక భచక్రా వృత్తికి ఎంతకాలము వట్టును? అను తైరాశికము (Direct Proportion) చే గ్రహపు 1 భచక్రావృత్తికగు నగటు కాలపరిమితిని కొన్ని దశాంశములవరకు కచ్చితముగా కనుగొనవచ్చును.

అష్టకాః-అన్వష్టకాః.

మార్గశీర్ష పుష్యమాఘ ఫాల్గున మానముల కృష్ణవక్షములందలి నవమి-అష్టమి-నవమి-ఈ మూడు తిథుల నముదాయమునకు 'అష్టకాః' అను వ్యవహారము; వీనియందలి నవమిని 'అన్వష్టకా' అందురు.

141 అ. శ్లో-53; 'దర్శనై స్తారకాదిభిః' : అంతరిక్షమందలి తారకలు అవి అచ్చటి నన్నివేశము (అమరిక)తో విచిత్రములును విలక్షణములును అయి భగవదుపాసనకో లోకమున ధర్మమును వ్రవర్తిల్లజేయుటకో ఉపయోగించు కొన్ని అంశములను నూచించుచుండును. దీనిని ఋషులు తమ తపోబలముచే ఎరిగి అవి వేదమంత్రములుగా తమకు వినబడగా వానిని తమ శిష్యులు మొదలగువారికి అందించిరి. అని భావము. ఇట్టి మంత్రములు వేద వాఙ్మయమున ఎన్నియో కలవు. పురాణములందును ఈ నక్షత్ర నన్నివేశ మాలకములగు కథలు ఎన్నియో కలవు. ఈ విషయమున శ్రీ 'నారాయణ అయ్యంగార్' తాము రచించిన "Essays on Indo-Aryan Mythology" అను పుస్తకములో కొన్ని వివరణములు ఇచ్చినారు. మనవారు ఇంకను చాలమంది ఈ విషయమున చాల కృషిచేసి పుస్తకములు వ్రాసియున్నారు.

'ఆత్మ' పంచ విధములు.

అవ్యక్తాత్మా మహాంతాత్మా హంకారాత్మా తథైవచ |

భూతాత్మా చేంద్రియాత్మాచ తేషాం తద్జ్ఞానముచ్యతే.

మత్స్య-144 అ. శ్లో. 88-89.

ఈశ్వర తత్త్వాత్మకమగు 'ఆత్మ' తన శక్తులను క్రమముగ సంకుచితవరచుకొనుచు జగద్రూపమున పరిణమించు దశలలో ఇవి వరుసగా ఒకదానికంటె మరియొకటి స్థూలతరములు. వీనిలో 'భూతాత్మా' అనుచోట భూతములు అనగా సూక్ష్మభూతములు (భూత తన్మాత్రలు); ఈ ఆత్మ దశా పంచక విషయకమగు తాత్త్విక జ్ఞానమును-దానిని నిత్యానుభూతిలో ఉంచుకొనుటయు 'కల మహానుభావులు ఈశ్వరులు' మొదలగు శ్రేణులకు చెందినఋషులు అని శ్లోకార్థము. (చూ. అను వాద వివరణము)

ఋషులు ఐదు విధములుగా నుందురు. ఈ విషయమున నవివరణముగా నూట నలువది నాలుగవ అధ్యాయములోనే కలదు. అట చూచి తెలిసికొనునది.

144 అ; 79 శ్లో. 'ఋషి ర్హింసా గత్యో ర్ధాతుః'. కాని పాణినీయ ధాతు పాఠములో 'ఋషి-గత' అని మాత్రము కలదు; ఈ ధాతువునకు హింసార్థకత్వము చెప్పనిచో ఋషి-శబ్దము నిష్పన్నము కాదు; 'ఋషి' ఆయుధము కావున-ఇచట 'ఋషి' ధాతువు హింసార్థకమే; A.A. Macdonells Vedic Grammarలో 'ఋష్' = Rush అని యున్నది. అతడే ఋక్-1 మం. 81 వ సూక్తమున 4వ ఋక్లో 'ఋష్టి' శబ్దవ్యుత్పత్తికై 'ఋష్ = Thrust అని ఇచ్చెను. కనుక ఈ

మత్స్యపురాణములో ఇచ్చిన దానిని బట్టి ఇది పాణినియేతర ధాతుపాఠములలోనిదని చెప్పవలెను. ఇది ప్రయోగములందు గల 'ఋష్టి' మొదలగు రూపముల సిద్ధికిని వాని అర్థమునకును సరిపోవును.

కాలపు పంచాంగములు:

(1. తిథి-2 వార-3 నక్షత్ర 4 యోగ-5 కరణములు.)

2. వారము: గ్రహములలో రవి చంద్రకుజ బుధగురు శుక్ర శనిలను ఏడుమందిని వరుసగా ఏడు దినములకు ఆధిపతులనుగా-ఆథవా-ఏడు దినములను ఈ ఏడు గ్రహములకు ప్రతీకములనుగా-గ్రహించి లెక్కించుట వార వ్యవస్థకు మూలము. ఇవి 1. ఆది(త్య) 2. సోమ 3. మంగళ 4. బుధ 5. గురు 6. శుక్ర 7. శనివారములు.

3. నక్షత్రము : 360° భాగలుగా అమరియున్న నక్షత్ర వృత్తము (భచక్రము)ను 27 నక్షత్రములుగా విభజించగా 'అశ్విని' మొదలుగా 'రేవతి' వరకు ఒక్కొక్కటి 13 భాగల 20 లిప్తల చొప్పున దూరమును ఆక్రమించి (13 భా. 20 లి. \times 27 = 360 భాగలు) యున్నవి. చంద్రుడు ఎంతకాలము ఇందలి ఒక్కొక్క నక్షత్రమున ఉన్నట్లు కనబడునో అది ఆ నక్షత్రపు కాలవరిమితిగా గణన చేయుదురు.

1. చంద్రుడు వలెనే రవియును (అట్లే ఇతర గ్రహములును) భచక్రమునందు నంచరించుచుండుట మనకు కనబడును. రవి ఒక్కొక్క దినమునకు ఒక్కొక్క భాగ వంతున ఈ భచక్రమున ముందునకు సాగుచుండును.

ఈ గమనములో ఒక నమయమున రవి చంద్రులు ఇద్దరును ఒకే స్థానమునకు వత్తురు. క్రమముగ వీరిరువుర నడుమ 180 భాగల దూరము ఏర్పడును. మరల అక్కడినుండి దూరము తగ్గుచువచ్చును. చివరకు ఇద్దరును ఒకే స్థానమునకు వత్తురు.

ఇట్లు ఇరువురును ఒకే స్థానమున ఉన్న తిథి అమావాస్య. (అమా = నహ; కూడ; ఒకేచోట కలిసి; వన్ = ఉండు; అను అర్థముతో); ఇరువుర నడుమ 180 భాగల దూరమున్న తిథి పూర్ణిమ; శుక్ల ప్రతిపత్ మొదలు పూర్ణిమ వరకు 15+పూర్ణిమానంతరము కృష్ణ ప్రతిపత్ మొదలు అమావాస్యవరకు వదునైదు = 30 తిథులు.

360 భాగలు \div 30 = 12 భాగలు = 720 లిప్తలు; కనుక సూర్యచంద్రుల నడుమ దూరపు భాగలను 12చే భాగించగా వచ్చు లబ్ధము గడచిన తిథులును-శేషముగా అగునది గడచుచున్న తిథియు అని ఎరుగవలెను.

4. యోగము : సూర్యుడు భచక్రమున తాను ఎంతవరకు నడచెనో చంద్రుడును అట్లే భచక్రమున ఎంత వరకు నడచెనో ఆరెండు గమనములను కూడగా (యోగము = కూడిక) అగు భాగల పరిమాణమును లిప్తలుగా మార్చి దానిని 800 లిప్తలతో (800 లి. = 13 భా. 20 లి.) భాగించగా లబ్ధము గడచిన యోగములును శేషము గడచుచున్న యోగపు భుక్తియును అగును.

ఇవి విష్కంభము మొదలు వైధృతము వరకు 27.

5 కరణము : ఇది తిథిలో రెండవ భాగము; ఇవి దినము ఒకటికి రెండు చొప్పున ప్రవర్తిల్లును. ఇవి మొత్తము 11; (ఐదవ మొదలు కింస్తున్నము వరకు).

యోగ హవనముల భేదము.

(కాత్యాయన శ్రౌత సూత్రములు; అ1; 2 పా. 5-6-7 సూత్ర.)

5. యజతి జాహోతీనాం కో విశేషః; 6. తిష్ఠద్దోమా వషట్కార ప్రదానా యాజ్యాపురోసు వాక్యావంతో యజతయః; 7. ఉపవిష్టహోమాః స్వాహాకార ప్రదానా జాహోతయః."

“యాగ-హవన-ములకు భేదము ఏమి? నిలుచుండియే హోమము (హవిర్దానము) చేయుటయు-అగ్నికి హవిస్సును అందించునపుడు ‘వషట్’ (వహతః=అగ్నిః ఏతత్ హవిః ఉద్దిష్టాందేవతాం నయతు=అగ్ని ఈ హవిస్సును ఇచ్చట మంత్రముచే ఉద్దేశింప-పేర్కొన-బడిన దేవతకు అందజేయుగాక:) అను శబ్దమును ఉచ్చరించవలసినవియు ఈ ‘వషట్’ ఉచ్చారణమునకు ముందు ‘యాజ్ఞా-పురోఽనువాక్యా’ అను మంత్రములను కూడ వఠించవలసినవియు అగు హోమములు ‘యాగములు’; కూర్చుండియే హవిర్దానము చేయవలసినవియు దేవతోద్దేశ్యక మంత్రమునకు కడపట ‘స్వాహా’ (సు=శోభనం=తిన్నగా; ఆవహ=ఈ హవిస్సును ఈ మంత్రముచే ఉద్దిష్టయగు దేవతకు అందజేయుమా; అగ్నేః) అను శబ్దమును ఉచ్చరించవలసినవియు అగు హోమములు హవనములు.”

ఈ వివరణముననుసరించి ఈ శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రతిపాదించబడిన వానిలో ఆయుత హోమాదికములు ‘హవనములు’.

చాంద్రమానమాసములు-నామసార్థకత:

చాంద్రమానమున మాసముల నామములు సార్థకములు; ఎట్లన- 1. చైత్రమాసము: చిత్రా నక్షత్రముతో చంద్రుడు కూడియుండు పూర్ణిమ ఈ మాసమునందుండును. ఇదే విధముగ-వైశాఖము ‘విశాఖా’ జ్యేష్ఠము ‘జ్యేష్ఠ’ ఆషాఢము ‘ఆషాఢా’ (పూర్వ-ఉత్తర) శ్రావణము ‘శ్రవణ’ భాద్రపదము భాద్రపద (పూర్వ-ఉత్తర) అశ్వయుజము ‘అశ్వినీ’ కార్తికము ‘కృత్తికా’ మార్గశిరము ‘మృగశిర’ (మృగశిర) పుష్యము ‘పుష్య’ మాఘము ‘మఘా’ ఫాల్గునము ‘ఫల్గుని’ (పూర్వ-ఉత్తర) నక్షత్రములతో చంద్రుడు కూడియుండు పూర్ణిమలు ఆయా మాసములందుండుటతో ఏర్పడిన నామములే యని గ్రహించవలయును.

నివర్తన-గోచర్మ-పరిమాణములు.

నివర్తనము - - మరుంతుర్లు [తెలుగు]

మన ప్రాచీన వాఙ్మయములో ఆయా శ్రౌతస్మార్త ప్రక్రియలందు ఈ వదములు ప్రదేశ పరిమాణ వాచకముగా ప్రయోగింపబడుచుండును. (ఉదా: మత్స్య-282 అ.) ఇచ్చట ఈ పరిమాణము ఈ విధముగా నిర్వచింపబడినది:

“దండేన సప్తహస్తేన త్రింశద్దండం నివర్తనమ్ ।

త్రిభాగహీనం గోచర్మమాన మాహ ప్రజావతిః.”

శ్లో. 15.

తా. ఏడు మూరలు దైర్ఘ్యము కలది ఒక దండము; అట్టి దండములు ముప్పది ఒక్కొక్క ఖుజముగాగల చతురస్రముతో అగు వైశాల్యము ఒక ‘నివర్తనము;’ ఇందలి మూడవ వంతు తగ్గించగా ‘గోచర్మము’ అని వీని మాసము (కొలత)లను (మనువు-అథవా-న్వయంభూ) ప్రజావతి నిర్ణయించెను.

ఇది చూడగా $7 \times 30 \times 7 \times 30 = 210 \times 210 = 44100$ చదరపు మూరలు = ఒక నివర్తనము అగును; ఇందలి మూడవవంతు అనగా $44100 \div 3 = 14700$ చదరపు మూరలు; నివర్తన పరిమాణములోనుండి దీనిని తగ్గించగా $44100 - 14700 = 29400$ చదరపు మూరలు ‘గోచర్మ’ పరిమాణము అని తోచును. కాని ఇది వర్గమూలమునకు రాని సంఖ్య. సాదారణముగా ఇట్టిది వైశాల్యముగా ఉండుటలేదు. ఇదియుగాక-ఈ విషయమున వసిష్ఠ వచనము (From Vinayak Sivaram Apte's Sanskrit-English Dictionaryలో) ఇట్లున్నది:

“దశహస్తేన వంశేన దశవంశాన్ సమంతతః।

వంచ చాభ్యధికాన్ దద్యా దేతద్ గోచర్మ చోచ్యతే.”

తా. పది హస్తముల దైర్ఘ్యముకల దండము ‘వంశము’ అనబడును. ఇవి పదియు ఇంకను బదును ($10 + 5 = 15$) అన్ని (నాలుగు) వైపులను కొలువగా (అగు చతురస్రముతో) అగు వైశాల్యము ‘గోచర్మము’ అనబడును.

అనగా 'గోచర్మము' $= 10 \times 15 \times 10 \times 15 = 150 \times 150 = 22500$ చదరపు మూరలు అని తెలియుచున్నది.

'నివర్తనము' విషయమున భాస్కరాచార్యులు వది మూరలు పొడవు కలది వంశము; ఇరువది వంశముల భుజముతో ఏర్పడు చతురస్రముతో అగు వైశాల్యము 'నివర్తనము' అనెను. అనగా $10 \times 20 \times 10 \times 20 = 40000$ చదరపు మూరలు ఒక నివర్తనము.

ఇట్లు భాస్కరుడును మత్స్యపురాణమును చెప్ప నివర్తనములు కొంచెము భేదముతో నున్నవి.

అట్లే గోచర్మ పరిమాణమున కూడ ఆలోచించవలెను:

మత్స్యపురాణానుసారము ఏడు మూరలు ఒక దండము; నివర్తనపు భుజమునకు ఇట్టివి ముప్పది యుండును. దానిలో మూడవవంతు (10 దండములు) తగ్గగా ఇరువది దండములు ఒక్కొక్క భుజముగా గల చతురస్రముతో ఏర్పడు వైశాల్యము గోచర్మము. అనగా గోచర్మము $= 7 \times 20 \times 7 \times 20 = 140 \times 140 = 19600$ చదరపుమూరలు.

ఈ చెప్పిన పనిష్ఠ ప్రోక్త గోచర్మ పరిమాణముతో ఇది ఇంచుమించుగా నమానము.

రెండు హస్తములు $= 1$ బిటిమ గజము; కనుక ఈ 19600 చ.మూ. $= 19600 \div 4 = 4900$ చదరపు గజములు [ఎకరము (4840గ.) కంటె కొంచెమెక్కువ].

ఇందు నివర్తనము $< \text{ని} + \text{వృత్} + \text{అన}$ (ల్యుట్); మరియు-ని-వృత్ $=$ మరలు; కనుక 'నివర్తనము' పూర్వకాలమున చెరువులనుండి పంట పొలముల సౌకర్యమునకై ఏర్పరచు ఒకవిధమగు అమరికకు పేరు; దీనిని బట్టియే సంస్కృతమున 'నివర్తనము'ను-తెలుగులో దీనితో సంబంధము కలదిగా 'మరుంతుర్లు' అను పదమును-ఏర్పడియుండును. ఇది తెలుగు శాసనములలో పొలపు కొలతను తెలుపు పదముగా కనబడుచున్నది.

చారిత్రక వాఙ్మయ పరిశోధకులు ఇందలి యాధార్యమును నిర్ణయింతురుగాక:

'గోచర్మము' అను శబ్దమునందలి 'చర్మ' శబ్దము రూఢమగు 'తోలు' అను అర్థమునందు కాక 'మేయుట' 'మేయుటకు ఉపయోగించు వచ్చికబయలు' అను అర్థమున ఉన్నట్లు తోచును. 'చర $=$ గతి-భక్షణయోః' అని ధాతువు; 'చర్ (చర) + మన్ (ప్రత్యయము) $>$ చర్మన్' అగును. 'దీనియందు గోవులు మొదలగునవి మేయును.' అను అధికరణ వ్యుత్పత్తి చెప్పకొనవలయును. అనగా 'కొంత సంఖ్యగల గోవులకు వచ్చికబయలుగా చాలునంత ప్రదేశము' అని అర్థము కావలయును.

ఇట్లు 'నివర్తనమ్' అనునది 'పంట పొలము'నకు కావలయు నీటి సౌకర్యమును- 'గోచర్మ' పదము గోవులు మేయు అనుకూలతను-దృష్టియందుంచుకొని నిష్పన్నము చేసిన పదములు అయి ఉండును. అని ఊహించవచ్చును.

ముగింపు

'శ్రౌతస్మార్త కర్మములయందు వానికి అంగములుగా వేదములందలి మంత్రములనే గ్రహింప వలయును.' అనుటచే పురాణ గత వచనములు కర్మాంగములుగా శ్రౌతస్మార్తకర్మములందు గ్రహింపదగినవి కాకపోవచ్చును.

అయినను ఆవి తత్త్వ ప్రతిపాదకములుగ ఉండుట విషయమున వేదతుల్యములు.

ఇట్లు పురాణములకు గల ప్రామాణ్యమును కర్మకాండను ఉపాసనాకాండను జ్ఞానకాండను జనులకు ఆవి అందజేయుచున్న తీరును ఆలోచింపగా పురాణములయందలి ప్రతిపాద్య విషయములను యుక్తి యుక్తముగా సంప్రదాయానుకూలముగా నృష్టముగా ఎరుగుట ఆవశ్యకము.

ఈ ఉద్దేశ్యముతో ఆరంభించిన ఈ పనిలో అనువాదకుడు తను దాను 'జిజ్ఞాసువు అగు సాధారణ పఠిత'నుగా భావించి 'పఠితలకు ఆయా విషయములు నిస్సంశయముగా తెలియుటకు అనుకూలించును'. అని ఈ వివరణములు గ్రంథాదియందు ఇచ్చుట జరిగినది.

ఇందు కొన్ని విశేష జిజ్ఞాసతో ఈ పురాణమును పఠించువారికి మాత్రము ఉపయోగించునవి కావచ్చును.

వారి వారి ఆభిరుచిననుసరించి వానిని వారు ఉపయోగించుకొందురుగాక !

ఇందు వ్రాసిన యంశములు సంప్రదాయానుగతములయి ప్రామాణికములయి యున్నంతవరకు అందులకు శ్రీ మదుభయ వేదాంత ప్రవర్తక లక్ష్మణాచార్యాది గురువుల కరుణయే హేతువు; దొసగులకు అనువాదకుని అసమర్థతయే మూలము.

అని మనవి చేయు-

ప్రొదరాబాదు.

డి. 17.10.1986.

అనువాదకుడు.

ప్రీయతాం భగవా నిష్ణు ర్మత్స్యరూపీ జనార్దనః॥

వాచాపుష్పైః ప్రకృతయాఽత్యల్పయా సేవయాఽనయా.

ఓం తత్ సత్.

విషయానుక్రమణిక

అధ్యాయము విషయము పుట (నుండి)

సర్గ-ప్రతిసర్గ-వంశ-మన్వంతరములు.

1. ఋషుల ప్రశ్నము-మత్స్యావతార కథనము. 1
2. షత్స్వరూపుడగు విష్ణువు మనువునకు అవాంతర-
ప్రళయాదికమెరింగించుట-బ్రహ్మాండ సృష్టి. 1
3. బ్రహ్మానుండి వేదాదికము ఉత్పత్తి చెందుట; సరస్వతీ విష
యక మోహము కారణముగా బ్రహ్మకు పంచముఖములు
ఉత్పత్తినందుట. 7
4. బ్రహ్మకు స్వపుత్రీగమనదోష పరిహారము మొదలగు
నవి; బ్రహ్మ మన్మథుని శపించి అనుగ్రహించుట; వామ
దేవుడు చేసిన జరామరణ రహితజన సృష్టి; స్నాయం
భవమను సంతతి. 11
5. దక్ష సృష్ట్యాది వివరణము; వసు సంతతి. 15
6. కశ్యప సంతతి. 18
7. మరుదుత్పత్తి-మదన ద్వాదశీవ్రతము; కశ్యపుడు దితికి
జెప్పిన గర్భజీత్రీ ధర్మములు; మరుత్తులు జనించుట-
వారు నలువది తొమ్మిదిమందియగుట. 21
8. వృథువు మొదలగువారికి బ్రహ్మ ఆయా అధిపత్యము
లిచ్చి అభిషేకించుట. 26
9. మన్వంతర వివరణము. 27
10. వృథువు మొదలగువారు భూమిని గోవుగాచేసి పిడు
కుట. 31

వంశానుచరితము.

11. సూర్యవంశానువర్ణనము; త్వష్ట సూర్యుని లేజమును
చెక్కుట; సూర్యవంశ్యుడు అగు ఇశుడను రాజు శరవణ
మున స్త్రీయగుట. 34
12. ఇశుని వెదకుటకై ఇశ్వాకుడు మొదలగువారు శర
వణమునకు పోవుట; స్త్రీరూపముననున్న ఇశునకు బతుడు
(పురూరపుడు) జనించుట. 40
13. శ్రాద్ధకల్పము-పితృవంశానువర్ణనము - వైరాజ పితరుల
చరితము-దక్షునకు శ్రీదేవి తన అష్టోత్తర శతస్థానములను
తెలుపుట 44
(గమనిక:-ఈ అష్టోత్తర శతనామావళి 47వ అధ్యాయము
వకు చివర ఉండును.)

అధ్యాయము విషయము పుట (నుండి)

14. శ్రాద్ధకల్పము-పితరుల కన్యయగు అచ్చోదచరితము-
అగ్నిష్వాత్త పితరుల చరితము. 49
15. శ్రాద్ధకల్పము-దానవాదులును-నాలుగు వర్ణములవారును
అచ్చించు (బర్హిష్మద్-సుకాలి-హవిష్మత్ ఆజ్యవ-
సోమవ) పితరుల చరితము; శ్రాద్ధమున భుజింపజేయ
దగిన-భుజింప జేయదగని- పదార్థములు. 51
16. శ్రాద్ధకల్పము-నిమంత్రణాది విధానము-పార్వణ శ్రాద్ధ
మున నియోగింపదగిన బ్రాహ్మణులు-పార్వణ శ్రాద్ధ
మున నియోగించక విడువవలసిన బ్రాహ్మణులు- శ్రాద్ధ
నిమంత్రణాది విధి- పిండప్రదానాది విధి. 55
17. శ్రాద్ధకల్పము-సాధారణ శ్రాద్ధ కాలనిర్ణయము-సాధారణ
శ్రాద్ధ విధానము-సాధారణ శ్రాద్ధమున భుజింపజేయదగు
మాంసభేదములు- శ్రాద్ధమున అభిశ్రవణాదివిధి- ఆఘ్య
దయిక శ్రాద్ధనిర్ణయము 61
18. శ్రాద్ధకల్పము-బ్రాహ్మణాదులకు ఆశోచ నిర్ణయము-ఏకో
ద్దిష్ట శ్రాద్ధవిధి. 69
19. శ్రాద్ధకల్పము - శ్రాద్ధముచే పితరులకు తృప్తి కలుగు
విధము. 73
20. శ్రాద్ధకల్పము-కౌశిక వంశీయులు శ్రాద్ధ ఫలముగా విష్ణు
లోకమునందుట- కౌశికవంశీయులు మృగాది జన్మాంతర
ములందుట- బ్రహ్మదత్తుడు పిపిలికా దంపతుల నంవా
దము వినుట. 74
21. శ్రాద్ధకల్పము - చక్రవాక చతుష్టయము బ్రాహ్మణులుగా
జనించుట-వారు బ్రహ్మలోకమునందుట - బ్రహ్మదత్త-
తత్పత్నీ-నంనతి-నంతావము-బ్రహ్మదత్తుడు ప్రభాతమున
వృద్ధ ద్విజాని దర్శించుట. 78
22. శ్రాద్ధకల్పము-పితృప్రీతికరదేశ-కాలములు. 82
23. చంద్ర వంశవర్ణన ప్రారంభము - చంద్రోత్పత్తి.
చంద్రుడు తారను అవహరించుట-పినాకి (శివ) సోముల.
యుద్ధము. 81
24. చంద్రవంశము-బుధోత్పత్తి-పురూరవో-రజి - యయా
వృత్తాంతములు. 9

25. యయాతి చరితమున కచ వృత్తాంత కథనము-దేవతలు ప్రాప్తిచగా కచుడు శుక్రుని కడకు పోవుట - కచుడు శుక్రునకు శుక్రూష చేయుట-శుక్రుని ఉదరమందున్న కచునకును శుక్రునకును సంవాదము - శుక్రుడు సురను శపించుట. 100
26. కచదేవయానీ సంవాదము. 107
27. శర్మిష్ఠా దేవయానుల విరోధమునకు కారణము. 109
28. శుక్ర దేవయానీ సంవాదము. 112
29. శుక్ర వృషవర్మ సంవాదము-శర్మిష్ఠ దేవయానికి దాసి యగుట 113
30. దేవయానీ వనవిహారము-యయాతి దేవయానీ సంవాదము - శుక్రుడు దేవయానిని యయాతికి పత్నిగా ఇచ్చుట. 116
31. శర్మిష్ఠా యయాతి సంవాదము- శర్మిష్ఠకు యయాతి వలన పుత్రిత్వము. 120
32. శర్మిష్ఠా దేవయానీ సంవాదము-యయాతికి శుక్రునిచే కావము. 122
33. జరాప్రాప్తి విషయమున యయాతి తత్పుత్రిల సంవాదము. 126
34. యయాతికి పూరునివలన యౌవనప్రాప్తి- యయాతి పూరుని రాజుగా అభిషేకించుట. 130
35. యయాతి వనగమనము-అతని వానప్రస్థ వ్రతానుష్ఠానము-స్వర్గప్రాప్తి. 132
36. ఇంద్ర యయాతి సంవాదము. 134
37. యయాతి స్వర్గప్రవేశము - యయాత్యష్టక సంవాదము. 136
38. యయాత్యష్టక సంవాదము. 137
39. యయాత్యష్టక సంవాదము. 140
40. యయాతి అష్టకునకు గృహస్థాది ధర్మముల నుపదేశించుట. 144
41. యయాత్యష్టకాది సంవాదము-అష్టక వ్రతర్థములు యయాతికి తమ పుణ్యలోకముల నిచ్చుట. 146
42. అష్టక సోదరులు యయాతికి తమ పుణ్యలోకముల నిచ్చుట-యయాతి చరిత నమాప్తి. 149
43. యదు వంశానువర్ణనము - కార్తవీర్య మహిమానువరనము. 152

44. కార్తవీర్యార్జున కథాశేషము-కార్తవీర్యార్జునుని కడకు ద్విజ రూపుడగు సూర్యుడు వచ్చుట - క్రోష్ఠ వంశ కథనము. 156
45. వృష్టివంశ కథనము-న్యంతకోపాఖ్యానము. 162
46. చంద్రవంశమున యదువంశాంతర్గత శూరవంశము. 165
47. శ్రీకృష్ణ వంశానువర్ణనము-నారాయణుడు అవతారము లెత్తుట పాతువును తెలిపెడు కథ-దేవాసుర సంగ్రామముల వివరణము-కోలాహలమును దేవాసుర సంగ్రామపు వర్ణనము-శుక్రుడు శివునిగూర్చి తపమాచరించుట-విష్ణువు భృగువత్నిని వధించుట-భృగువు విష్ణుని శపించుట-ఇంద్రుడు పంపగా ఇంద్రపుత్రియగు జయంతి శుక్రుని కడకు వచ్చుట-శుక్రుడు నామత్రిశతితో శివుని స్తుతించుట-జయంతి శుక్ర సంభాషణాదికము-బృహస్పతి అనురులను వంచించుట - శుక్రాచార్యుడు అనురులను అనునయించుట - భృగుకావము నిమిత్తముగా విష్ణువు దాల్చిన అవతారములు-కలి ధర్మములు-శ్రీ దేవ్యష్టోతర శతస్తావనంపుటిత నామావళి-శుక్రప్రోక్త శివత్రిశతీనామావళి. 167
48. యయాతి కుమారులగు తుర్యనుడు మొదలగువారి వంశములు-దీర్ఘతముని ఉత్పత్తి మొదలగునవి-మానవుడయిన బలి (దైత్యుని) భార్యయందు దీర్ఘతముని వలన సంతానోత్పత్తి-కర్ణుడు అంగరాజునకును అతి(ధి) రథ నూతునకును కూడ పుత్రికడగుట. 195
49. యయాతి పుత్రికలలో పూరుని వంశము- భరద్వాజోత్పత్తియు-తత్సంతతియును. 204
50. పూరు వంశమున అజామీధ-దివోదాన-చైద్య - శంతను-వంశములును భవిష్యద్రాజు వంశములును. 210
51. అగ్నివంశవర్ణనము. 217
- క్రియా యోగము
52. కర్మ (క్రియా) యోగము. 224
53. పురాణదాన వ్రతము-పురాణ సంఖ్యానుక్రమణిక. 226
54. నక్షత్ర పురుష వ్రతము. 233
55. ఆదిత్య శయన వ్రతము. 236
56. కృష్ణాక్షమీ వ్రతము. 239
57. రోహిణి చంద్రశయనవ్రతము. 240
58. తటాకాది వ్రతిష్ఠావిధి. 243
59. ఆరామ (కోటల) వ్రతిష్ఠా విధానము - వృక్షారోపణ మహిమము. 248
60. సౌభాగ్యకాయన వ్రతము. 250

61. అగస్త్యోత్పత్త్యాది కథనము - అగస్త్య పూజావిధానము.	253
62. అనంత తృతీయా వ్రతము.	258
63. రస కల్యాణ తృతీయా వ్రతము.	262
64. ఆర్ద్రానంద తృతీయావ్రతము.	265
65. అక్షయ తృతీయావ్రతము.	267
66. సారస్వత వ్రతము.	268
67. గ్రహణ స్నాన విధి.	270
68. నవమీ న్నవన వ్రతము-మృతవత్సాది శాంతి.	273
69. కల్యాణ బీమ ద్వాదశీవ్రతము.	276
70. అనంగ శయన వ్రతము.	283
71. ఆశున్యశయన వ్రతము.	288
72. అంగారకవ్రతము- (అంగారకోత్పత్తి కథనము).	290
73. శుక్ర-గురు పూజావిధి.	293
74. కల్యాణ నవమీవ్రతము.	294
75. విశోక నవమీ వ్రతము.	296
76. ఫల నవమీ వ్రతము.	297
77. శర్కరాఫల నవమీ వ్రతము.	299
78. కమల నవమీ వ్రతము.	300
79. మందార నవమీ వ్రతము.	301
80. శుభ నవమీ వ్రతము.	303
81. విశోక ద్వాదశీవ్రతము- గుడదేన్వాదిదానములును.	304
82. దాన్యాది వర్వతదానములు.	309
83. లవణ వర్వతదానము.	313
84. గుడ వర్వతదానము.	314
85. సువర్ణ వర్వతదానము.	315
86. తిల వర్వతదానము.	316
87. కార్పాస వర్వతదానము.	316
88. ఘృత వర్వతదానము.	317
89. రత్న వర్వతదానము.	318
90. రౌవ్య వర్వతదానము.	319
91. శర్కరా వర్వతదానము- ధర్మమూర్త్యుపాఖ్యానము.	320
92. గ్రహయజ్ఞ విధానము-అయుత హోమ విధానము-ఇతరములగు వశ్యాభిచార వ్రక్రియలును; నవగ్రహ వాహనాదికము-కలశ స్థాపనాదికము - నవగ్రహదుల హోమ మంత్రములు - యజమానుని అభిషేకించుట - కవీరాది	

దేను దాన మంత్రములు-లక్ష హోమవిధానము - కౌటి హోమ విధానము-వశ్యాభిచార హోమ వ్రక్రియలు.	323
93. నవగ్రహ స్వరూప కథనము.	338
94. శివ చతుర్దశీ వ్రతము.	339
95. ఫలత్యాగ వ్రతము.	343
96. ఆదిత్యవార సక్త వ్రతము.	345
97. సంక్రాంత్యుద్యావన వ్రతము.	347
98. విభూతి ద్వాదశీ వ్రతము-పుష్ప వాహనోపాఖ్యానము.	349
99. దేవ వ్రతాది వ్రతషష్టి (అరువది వ్రతముల) కథనము.	354
100. స్నానవిధి.	363
101. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	365
102. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	367
103. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	369
104. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	371
105. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	375
106. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము - యమునా స్నాన మాహాత్మ్యము.	377
107. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	380
108. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	383
109. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	384
110. వ్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.	385
భూమ్యాది సంస్థానము	
111. భూగోళ వర్ణనారంభము.	388
112. ద్వీపాది పరిమాణ కథనము-జంబూద్వీప వర్ణనము.	392
113. భారత వర్ణవర్ణనము.	397
114. భారత వర్ణవర్ణన విస్తరము-పురూరవసుని పూర్వ జన్మ వృత్తాంతము.	405
115. ఇరావతీ (రావీ) నదీ వర్ణనము.	407
116. హిమవత్పర్వత వర్ణనము.	409
117. హిమవత్పర్వత వృక్షాది వర్ణనము.	411
118. పురూరవసుడు అత్యాశ్రమమునకు ఏగుట-అందతడు తపమాచరించుట.	417
119. గంధర్వులతో కూడి అవ్వరనలు నానావిధ జల విహారములు చేయుట-పురూరవసుని తపశ్చర్య	421
120. కైలాసాది పర్వత వర్ణనము	424
121. శాక-కుశ-క్రౌంచ-శార్మిల ద్వీపముల వర్ణనము	431

శ్రీరస్తు

శ్రీ మత్స్యమహాపురాణమ్

ప్రథమోఽధ్యాయః.
మత్స్యవతార కథనమ్.

శ్లో. శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ ।

ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్వర్వవిఘ్నోపశాంతయే.

1

యస్యాజ్ఞయా జగత్సృష్టా విరిణ్చిః పాలకో హరిః । సంహర్తా కాలరుద్రాఙ్ఘో నమస్తస్మై వినాకినే. 2

నారాయణం నమస్కృత్య నరంచైవ నరోత్తమమ్ । దేవీం నరస్వతీం వ్యానం తతో జయ ముదీరయేత్. 3

అజోఽపి యః క్రియాయోగా న్నారాయణ ఇతి స్మృతః । త్రిగుణాయ త్రివేదాయ నమస్తస్మై స్వయంభువే. 4

దిక్కాలాద్యనవచ్ఛిన్నానంతచిన్మాత్రమూర్తయే । స్వానుభూత్యేకమానాయ నమ శాంతాయ తేజసే. 5

సూత మేకాంత మాసీనం నైమిశారణ్యవాసినః । మునయో దీర్ఘసత్రాంతే పవ్రచ్చు ర్దివ్యసంహితామ్. 6

ప్రవృత్తాసు పురాణానాం ధర్మాసు లలితాసు చ । కథాసు శౌనకాద్యాస్త మభినన్ద్య ముహుర్ముహుః. 7

కథితాని పురాణాని యాన్యస్మాకం త్వయాఽనఘ । తాన్యేవామృతకల్పాని శ్రోతు మిచ్ఛామహే పునః. 8

కథం సనర్థ భగవాన్మత్స్యరూపిత్వ మాశ్రితః । ఖైరవత్వం భవస్యాపి పురారిత్వం నిగద్యతే. 9

కుతో హేతోః కపాలిత్వం జగామ స వృషధ్వజః । ఏతత్సర్వం సమాచక్ష్య సూత విన్తరతః క్రమాత్. 10

త్వద్వాక్య స్యామృతన్యైవ న తృప్తి రిహ జాయతే।

శ్రీరస్తు

శ్రీ మత్స్యమహాపురాణము

ప్రథమాధ్యాయము-ముఖల ప్రశ్నము-
మత్స్యవతార కథనము.

శుక్లాంబరధరం విష్ణుం శశివర్ణం చతుర్భుజమ్ । ప్రసన్నవదనం ధ్యాయే త్వర్వవిఘ్నోపశాంతయే. 1

యస్యాజ్ఞయా జగత్సృష్టా విరించిః పాలకో హరిః । సంహర్తా కాలరుద్రాఙ్ఘో నమస్తస్మై వినాకినే. 2

అజోఽపి యః క్రియాయోగా న్నారాయణ ఇతి స్మృతః । త్రిగుణాయ త్రివేదాయ నమస్తస్మై స్వయంభువే. 3

దిక్కాలాద్యనవచ్ఛిన్నానంతచిన్మాత్రమూర్తయే । స్వానుభూత్యేకమానాయ నమః శాంతాయ తేజసే. 4

(ఈ నాలుగు శ్లోకములును మూలములో 1-2-4-5 శ్లోకములుగా ఉన్నవి. ఏమయినను ఇవి మూలగ్రంథముతో సంబంధము కలవిగా తోచవు. రేవ సంఖ్యగల 'నారాయణం' అనుశ్లోకమును రేవ శ్లోకమునుండి తరువాతనున్న శ్లోకములును వ్యాసుడు రచించిన శ్లోకములును మూలముతో సంబంధముకలవియును అనిపించుచున్నది.)

1. విష్ణుఁ డత్తమును పొందిన వానిని పుష్కమువంటి దేహవర్ణము కలవాడును నాలుగు భుజములు కలవాడును అతఁడొకప్పుడు ముఖము కలవాడును కల విష్ణుని నర్చిపిష్టుములును ఉపశమించుటకు ఛానించ వలయును.

2. విష్ణుని అనుచు బ్రహ్మ శోభములను నృత్తించువాడును హరి పాలించువాడును కాలరుద్రుడు అను దేవుడు కలవాడుగాడును అతఁడొకప్పుడు అనుభవపును భరించిని అటువంటి శివునకు నమస్కారము.

3. విష్ణు పుష్కలైవదై యుండియు తాను యెయ్య క్రియల సంబంధమువలన నారాయణుడు జలములు అభివృద్ధిముగా కలవాడు. శివులకు అభారమయినవాడు. అని కలచబడుచెప్పబడుచున్నాడో - మూడు గుణములు కల వాడును చెప్పబడిన వాడును అని నృచించుచు కలతటతానే ఉన్నవాడు) నకు నమస్కారము.

4. విష్ణును కాలము యెవరిని వానిని బట్టి ఇక్కడ ఇము ఈ కాలమునందు ఉన్నాడు అని) నిర్ణయించ వలక అంధములే ఛానిము మాత్రము స్వరూపముగాగలదై ఉపాసకుల తమ అనుభూతి మాత్రమే ప్రమాణముగా పరిగణించుకొనిన వాత్తైవ) మిగు తేజస్వి నకు నమస్కారము.

5. విష్ణుని ఉత్తముడయిన నారాయణమునిని అటువంటివాడే అయిన నరమునిని నరస్వతీదేవిని వ్యానమహా మునిని నిమిగ్నమున అటు తరువాత 'అయము' అను సంప్రదాయ సిద్ధము అయిన వ్యవహారముకల పురాణమును ప్రవచించవలెను.

శ్రీమదాదిత్యమున నివసించుచు ద్వాదశ వార్షిక బ్రహ్మనత్రము అను చీర్వనత్రయాగము జరుపుచుండిన మహా మునుడు అగ్రతప్త విరామకాలమున విశాంతమున ఏకాగ్రమనస్సుతో కూర్చుండియున్న సూతుడుఅను కథకు నందిధికి వెళ్లిరి. అంతవరకును ఆయన ఆ చీర్వనత్ర విరామ సమయములందు ధర్మమునుండి తొలగనివియు మనోహరములును అగు పురాణ కథలు వినిపించి ఉండెను. మునులు ఆ కథలను ఆయన వాటిని తమకు చెప్పిన విధమును మాటిమాటికిని మెచ్చుకొనిరి. తరువాత వా రాయినను దివ్యముగు పురాణ, సంహితా విషయమున ఇట్లు ప్రశ్నించిరి: అనఘా! మీరు మా కింతవరకును గొన్ని పురాణములు ప్రవచించితిరి. అవి అమృతముతో నమానముగా నున్నవి. ఇంకను వినవలెనని మాకు వేడుకగ నున్నది. తగవారుడు: ఏవిధముగ విశారణమున మత్స్యరూపమును భరించి నృప్తి చేసెను? భవు(శివు)నకు భైరవుడు అనియు పురారి అనియును పేరులు కలవుకదా! ఆవృషభధ్వజానకే కపాలి అనియు వ్యవహారము కలదుకదా! వీటికి హేతువు ఏమి? ఇది అంతయు విస్తరించి మాకు చెప్ప వేడుచున్నాము. మీ వాక్యములు సాక్షాత్ అమృతమేయని మాకనిపించుచున్నది. ఇంతవరకును ఎంతగ వినినను మాకు తృప్తి కలుగుటలేదు. అని వలికిరి.

- నూతనః పుణ్యం వవిత్ర మాయుష్య మిదానీం శృణుత ద్విజాః. 11
 మాత్స్యం పురాణ మఖిలం య జ్ఞగాద గదాధరః । పురా రాజా మనుర్నామ చీర్ణవా న్పరమం తవః. 12
 విత్తే రాజ్యం సమాదోష్య క్షమావా న్నవికన్తనః । మలయ స్త్రైకదేశే తు సర్వాత్మగుణసంయుతః. 13
 సమమృతముఖం దైవి ప్రాక్షవా శ్లోక ముత్తమమ్ । బభౌవ వరద శ్చాన్య వర్షాయుతశతే గతే. 14
 పరం వృక్షేష్టేయృవాచ సీతాత్మా కమలాసనః । ఏవ ముక్తోఽబ్రవీ ద్రాజా వ్రణమ్య చ పితామహమ్. 15
 ఏక మే వాహ మిద్వామి త్కత్తో వర మనుత్తమమ్ । భూతగ్రామన్య సర్వన్య స్థావరన్య చరన్య చ. 16
 కదేయం రక్షణాయాం ప్రళయే నమవస్థితే । ఏవ మన్త్రితి విశ్వాత్మా తత్రైవా న్తరధీయత. 17
 పుష్కపృష్ఠీశ్చ మహతీ బాధ్యపాత సురార్చితా ।

అది విని సూతు డిట్లు చెప్ప నారంభించెను: బ్రాహ్మణులారా! సాక్షాత్ విష్ణువే చెప్పిన మత్స్యపురాణమును మీకు ఇప్పుడు చెప్పుచున్నాను. వినుడు. అది పుణ్యకరమును పవిత్రమును ఆయువును వృద్ధి చేయునదియును. పూర్వము సూర్యుని కుమారుడు అయిన మనువు ఆను రాజుండెడివాడు. ఆయన ఆత్మ సంస్కారమునకు కావలయుగుణములన్నియు కలివాడు. క్షమాగుణము కలివాడు. అతడు తన కుమారునకు రాజ్యము నప్పగించి మలయవర్షతముమీద నొక ప్రదేశమున ఉత్తమతప మాచరించెను. సుఖదుఃఖముల యందు నమద్భుష్టి కలిగి ఉత్తమ యోగసాధన నవలంబించెను. పదిలక్షల ఏండ్లు గడచిన తరువాత బ్రహ్మ వరమీయదలచి ప్రత్యక్షమయ్యెను. వరముకోరుకొమ్మని మనువుతో పలికెను. మనువు బ్రహ్మకు నమస్కరించి ఇట్లు పలికెను: "అన్నిటికంటె ఉత్తమమగు ఒకేఒక వరము నేను మిమ్ము వేడుచున్నాను. ప్రళయము సంభవించినప్పుడు స్థిరములు చరములునగు ప్రాణులగు రక్షించుటకు నేను శక్తిగలవాడను కావలయును." విశ్వమునకు ఆత్మరూపుడు అగు బ్రహ్మ అట్లే కానిమ్మని పలికి అక్కడనే అంతర్ధాన మందెను. దేవతలు కలిగించిన పూలవాస ఆకాశము నుండి పడెనుకూడ.

కదాచి దాశ్రమే తస్య కుర్వతః పితృతర్పణమ్. 18
పపాత పాణ్యో దుషర్ శఫరే జలసంయుతా । దృష్ట్వా త చ్చఫరీరూపం నదయోఽయం మహివతిః. 19
రక్షణా యాకరో నృతస్త్వం న తస్మి న్కరకోదతే । అహోరాత్రేణ చై కేన పోడశాఙ్గాశివిస్తృతః. 20
కోభవా నృను ముద్వీక్ష్య పాహిపాహీతి చాబ్రవీత్ । న త మాదాయ మణికే ప్రాహిణో జ్జలచారిణమ్. 21
తత్రాపి చైకరాత్రేణ హస్తత్రయ మవర్ధత । పునః ప్రాహరసాదేన సహస్రకిరణాత్మజమ్. 22
న మత్స్యః పాహిపాహీతి త్వా మహా శరణం గతః । తత స్స కూపే తం మత్స్యం ప్రాహిణో ద్రవినన్దనః. 23
యదా న మాతచక్రన్త తదా మత్స్య స్రవరోచతే । క్షిప్త స్స వృథుతా మాగా త్పున ర్యోజనసమ్మితామ్. 24
తత్రా ప్యాహ పున ర్దినః పాహిపాహీతి తం నృపమ్ । తత స్స మనునా క్షిప్తో గఙ్గాయా మభ్యవర్ధత. 25
యదా తా మఖిలాం తద్వత్తదాబ్ధౌ ప్రాక్షివన్నృపః । తదా సముద్ర మఖిలం వ్యాప్యసౌ సముపస్థితః. 26
తదా ప్రాహ మను ర్భీతః కోఽసి త్వ మనురేశ్వరః । ఆథవా వాసుదేవ స్తన్ మన్యథేదృ క్కథం భవేత్. 27
యోజనాయుతవింశత్యా కస్య తుల్యం భవే ద్భువుః । జాత స్త్వం మత్స్యరూపేణ మాం భేదయసి కేశవ. 28
హృషీకేశ జగన్నాథ జగద్దామ న్నమోఽస్తు తే । ఏవ ముక్త స్స భగవా నృతస్త్వరూపీ జనార్దనః. 29
సాక్షసాధ్యితి హోవాచ సత్యం జ్ఞాతం త్వయాఽనఘ । అచిరేణైవ కాలేన మేదిసి మేదిసివతే. 30
భవిష్యతి జలే మగ్నా నశైలవనకాననా । నౌ రియం సర్వదేవానాం నికాయేన వినిర్మితా. 31
మయా జీవనికాయస్య రక్షణార్థం మహివతే । స్వేదాఙ్గాజోద్బిదా యే చ యే చ జీవా జరాయుజాః. 32
ఆస్యాం నిదాయ సర్వాం స్తా నసర్థా త్పాహి సువ్రత । యుగాన్తవాతాభిహతా యదా చలతి నౌ ర్న్నృప. 33
శృణ్వేఽస్మి న్మమ రాజేన్ద్ర నిధేహి త్వం చ మాన్యదా । తతో లయాన్తే సర్వస్యస్థాపరస్య పరస్య చ. 34
వ్రజాపతి స్త్వం భవితా జగతః పృథివీవతే । ఏవం కృతయుగ స్మౌదౌ సర్వజ్ఞో భగవా నృషిః. 35
మన్వన్తరాధివశ్చాపి దేవపూజ్యో భవిష్యసి ॥

ఇతి శ్రీమత్స్యపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే మత్స్యవతార
కథనం నామ వ్రథమోఽధ్యాయః.

ఒకానొకనాడు మనువు తన ఆశ్రమమున పితృతర్పణము చేయుచుండగా ఒక ఆడు చేప నీటితోకూడి అతని రెండుచేతులపై వడెను. ఆరాజు అదేవరూపమును చూచి దయకలిగి దానిని రక్షింపదలచి తన కమండలు జలములలో వైదెను. ఆ మత్స్యము ఒక అహోరాత్రములో పండ్లెండంగుళముల పొడవు కలదై మొగమెత్తిమనువును చూచి రక్షించుము

ఇట్లు వలికి బగవానుడు అక్కడనే అంతర్ధానము పొందెను. మనువుకూడ పూర్వము సూచించబడిన ప్రాణి ప్రళయము వరకును తనకు వాసుదేవుని అనుగ్రహము వలన కలిగిన యోగమును అవలంబించి అభ్యాసము (మరలమరల అనుష్ఠించుట) చేయుచు ఉండెను. వాసుదేవుడు చెప్పిన నమయమున అట్లు జరుగగానే జనార్దనుడు కొమ్ముగల మత్స్యము రూపమున ప్రాదుర్భవించెను. అదిశేషుడు త్రాటిరూపమున ముని(మనువు)కడకు వచ్చెను. ఆధర్మవేత్త సర్వభూతములను లాగి దగ్గరకు తీసికొని సర్వపు త్రాటితో చేవకొమ్మున నావను కలిపికట్టెను. జనార్దనుని నమస్కరించి ఆ మత్స్యపు శృంగమునకు నమిషమున నిలిచెను. ఆ అవాంతర ప్రళయము గడిచిన తరువాత మనువు అడుగగా మత్స్యరూపుడు అగు యోగశాయి(విష్ణువు)పురాణమును ప్రవచించెను. ఋషినత్రములారా! దానిని మీకు ఇప్పుడు చెప్పెదను వినుడు. ఇంతకు ముందు మీరు నన్ను అడిగిన సృష్టి మొదలగు విషయములను గూర్చియే అట్లే ఏకార్థపమున ఉన్న మనువు కేశవుని ఇట్లు ప్రశ్నించెను: ప్రపంచపు ఉత్పత్తిని ప్రళయమును వంశమును మన్వంతరములను వంశాను చరితమును భువన విస్తారమును వివిధములగు దానములను ధర్మములను శాశ్వతమగు శ్రాద్ధకల్పమును వర్ణాశ్రమ విభాగమును ఇష్టములు పూర్తములు అను శతకర్మములను దేవతల ప్రతిష్ఠలు మొదలగునవి ఇది ప్రతియొక్క టీయు చెప్పవేడుచున్నాను.

మత్స్యః మహాప్రళయకా లేతు ఏత దాసీ త్రమోమయమ్. 25

ప్రపంచమిద చాతర్క్య మప్రజ్ఞాత మలక్షణమ్ । అవిజ్ఞేయ మవిజ్ఞాతం జగత్త్వాన్న చరిష్టు చ. 26

తత స్స్వయమ్భూ రవ్యక్తః ప్రభవః పుణ్యకర్మణామ్ । వ్యజ్ఞయన్నేవ తచ్ఛీలం ప్రాదురాసీ త్రమోనుదః. 27

అతీంద్రియః పరోఽవ్యక్తా దంతర్భామీ సనాతనః । నారాయణ ఇతి ఖ్యాత స్సపష స్వయ ముద్భభౌ. 28

బ్రహ్మాణ్డసృష్టిః.

స్వశరీర మభిద్యాయ న్నిస్సృతు రఖిలం జగత్ । అపవవ ససర్జాదౌ తాసు వీర్య మవాన్పజత్. 29

తదేవాణ్డం సమభవ ద్దేమరూపం వరం మహత్ । సంవత్సరనహస్రం త దసూర్యం తమసాఽఽవృతమ్. 30

ప్రపిశ్యాన్త ర్మహాతేజా స్స్వయమే వాత్మనమ్భవమ్ । ప్రహాయ మాత్యు మవ్యక్తం విష్టుత్వ మగమ త్పునః. 31

తదన్త ర్భగవా నేష సూర్య స్సమభవ త్పునః । ఆదిత్య శ్చాదిభూతత్వా ద్భ్రహ్మ బ్రహ్మవరత్వతః. 32

దివ్యం తదా సమభవ త్రదణ్డం శకలద్వయమ్ । సచాకరో ద్దిశస్సర్వా మద్యే వ్యోమచ శాశ్వతమ్. 33

జరాయు మేత్య సజ్జాతా శ్శలాన్తస్యాభవం న్తదా । యదుల్బం చాభవ న్మేమాః స్సోతాంసి సరిత న్తదా. 34

సన్త సర్వే సముద్రాశ్చ నానారత్ననమన్వితాః । నద్యో ఽథ నాడ్యఽన్సజ్జాతా స్సోతాంసి సరిత న్తదా. 35

సన్త సర్వే సముద్రాశ్చ తే పి నాన్తర్జలోద్భవాః । లవజేషుసురాద్యాశ్చ నానారత్ననమన్వితాః. 36

సిన్ధుతు రభవ ద్దేవః ప్రజావతి రరిన్దమః । యత్రేజ న్తత తస్యైష మార్తాణ్డ స్సమజాయత . 37

మృతేఽక్లే జాయతే యస్మా న్మార్తాణ్డ పైస ప స్మృతః । రజోగుణమయం యత్ర ద్రూపం తస్య మహాత్మనః. 38

చతుర్ముఖ స్స బోవా రభూ ర్లోకపితామహః । యేన స్మృష్టం జగ త్పర్వం సదేవాసురమానుషమ్. 39

తమ వేహి రజోరూపం మహాత్తత్త్వము దాహృతమ్.

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణేమత్స్యమనుసంవాదేమత్స్యప్రోక్షావాన్తరప్రళయాదికథనంనామ ద్వితీయోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మాండ సృష్టి

మనువులో మత్స్యము ఇట్లు వలికెను : ఈ జరిగినది అవాంతర ప్రళయము. కాని ఈ కల్పానికి ముందు) మహాప్రళయము జరిగిన నమయమున ఇది అంతయు చీకటితో నిండినదై స్థిరచరరూపమయిన ప్రపంచమంతయు గాఢనిద్ర యందు మునిగినదో అన్నట్లు తరప్రమాణముతో ఎరుగరానిదిగా అనుభూతిలో గురుతింపరానిదిగా దీని లక్షణము ఇది

అని నిశ్చయించి చెప్పవలసినదిగా అనుభవముతో తెలియ శక్యము కానిదిగా ఇంతవరకును అనుభవముతో తెలియ జడసిదిగా ఉండెను. అంతట నామరూపములతో వ్యక్తముకానివాడు యజ్ఞాది పుణ్యకర్మలకు కారణుడు అగు స్వయంభూ పరమేశ్వరుడు తన ఆ స్వభావమును వ్యక్తముచేయుచు ఆ చీకట్లను పోగొట్టుచు సాక్షాత్కారమునందెను. అనగా ఇంద్రియ ములకు గోచరము కానివాడును ఈ అవ్యక్తముకంటె వరుడు (శ్రేష్ఠుడు)ను అంతర్యామి (సమస్త భూతములయందుండి వాటి చిత్తవృత్తులను తన అదుపునందుంచువాడు)యు సనాతనుడు (అతీప్రాచీనుడు శాశ్వతుడు)ను నారాయణుడు అని ప్రసిద్ధి పొందినవాడు అగు ఆపరమాత్మయే స్వయముగా ఉద్భూతుడు అయ్యెను. తనకు శరీరము కావలెనని సంకల్పించు కొనుచు సమస్త జగత్తును సృష్టింపదలచుచు మొదట జలములనే సృష్టించెను. వాటియందు వీర్యమును నిలిపెను. ఆ వీర్యమే గొప్పదియు పెద్ద పరిమాణము కలదియు అగు బంగారు గ్రుడ్డుగా అయ్యెను. అది వేల సంవత్సరముల కాలము పాటు సూర్యుడే లేనిదై చీకటితో ఆవరింపబడినదయి యుండెను. మహా తేజస్వ్యురూపుడు అగు పరమాత్మ తననుండి పుట్టిన గ్రుడ్డులోపల ప్రవేశించి అవ్యక్తమగు మత్స్యరూపము వదలి మరల విష్ణుత్వమును పొందెను. (మత్స్యము-కేవలనత్-చిత్-అనింద రూప విష్ణువు-ప్రవేశించి యుండువాడు) దానిలోపల ఈ భగవానుడు మరల సూర్యుడయ్యెను. ఆదిభూతుడు కావున ఆదిత్యుడు వేదపరుడగుటవలన బ్రహ్మయును అయ్యెను.

అంతట దివ్యమగు ఆ అండము రెండు ముక్కలయ్యెను. అతడు అన్నిదిక్కులను శాశ్వతమగు -అండమునడుమ ఆకాశమును నిర్మించెను. దానిచూచి నాశ్రయించి లోపలివైపున పర్వతములు ఏర్పడెను. ఉల్బము (మావితో సంబంధించిన సీటిబుడగ) జల ప్రవాహములును నదులును నాసారత్నములతో కూడిన సముద్రములును అయ్యెను. పరమాత్ముడగు ఆ దేవుడే ప్రజలను సృష్టింప సంకల్పించినందున శత్రువుల నణచి ప్రజలను రక్షించగల ప్రజావతి అయ్యెను. అండము మృతము(చీలినది)అయిన తరువాత ఏర్పడినందున అతని ఆ తేజస్సునకు (సూర్యునకు) మార్తాండుడని పేరువచ్చెను. ఆ మహాత్ముని రజోగుణమయ మగురూపము లోకముల కన్నిటికిని వితామహాడు(తాత)అగు చతుర్ముఖ భగవానుడుగా అయ్యెను. దేవాసుర మనుష్యులతో నిండిన జగమంతయు ఆయన చేతనే సృష్టింపబడినది. ఈరజోగుణ ప్రధాన పరమాత్ముని రూపమే మహత్తత్వము అని చెప్పబడుచున్నది.

ఇది మత్స్యమహాపురాణమున మత్స్యమనునంవాదమున మత్స్యరూప నారాయణుడు మనువునకు

అపాంతర ప్రకయాదికము నెరింగించుట అను ద్వితీయాధ్యాయము.

తృతీయోఽధ్యాయః-బ్రహ్మణోజగదుత్పత్తిః.

మనుః చతుర్ముఖత్వ మగమ త్కస్మాల్లోకపితామహః । కథంచ లోకా నన్యజ ద్భ్రహ్మ బ్రహ్మవిదాం వరః. 1
మత్స్యః తవ శ్చచార ప్రథమ మమరాజాం పితామహః । ఆవిర్భూతాస్తతో వేదా స్సాక్షోపాఙ్గవదక్రమాః. 2
పురాణం ధర్మశాస్త్రాణి ప్రథమం బ్రహ్మణా స్మృతమ్ । నిత్యశబ్దమయం పుణ్యం శతకోటిప్రవిస్తరమ్. 3
ఆనన్తరం తు వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిస్సృతాః । మీమాంసా న్యాయవిద్యాశ్చ ప్రమాణాష్టకసంయుతాః. 4
వేదాఖ్యానరతస్యాన్య ప్రజాకామన్య మానసాత్ । మనసః పూర్వస్మష్టా వై జాతాస్తేనైవ మానసాః. 5
మరీచి రభవ త్పూర్వం తతోఽత్రి ర్భగవా నృషిః । అజ్గిరా శ్చాభవత్పశ్చాత్పుల స్త్య న్నదనన్తరమ్. 6
తతః పులహనామా వైతతః క్రతు రజాయత । ప్రచేతాశ్చ తతః పుత్రో వసిష్ఠ శ్చాభవత్పు నః. 7
పుత్రో భృగు రభూత్తత నారదో పి చిరా దభూత్ । దక్షతా న్మానసా న్పుత్రా శ్శీవపుత్రా నజీజనత్. 8
తత్పుత్రానథ వ ఙ్గ్యామి హ్యోత్మహీనా నృజావతే । అజ్గిష్ఠా ధక్షిణార్దక్షః ప్రజావతి రజాయత. 9
ధర్మస్తు నాభిదేశాత్తు హృదయా త్కుసుమాయుధః । భూమిద్యా దభవ త్కోగ్రధో లోభ శ్చాధరనమ్భవః. 10
బుద్ధో ర్మోహ స్సమభ వదహజ్కారా ద భూన్మనః । ప్రమోద శ్చాభవత్కర్ణా స్మృత్యు ర్లోచనయోర్నృప. 11

ఏతే నవ సుతారాః స్కన్ధాః చదశమీ పునః । అజ్ఞజాఇతివిఖ్యాతా దశామీ బ్రహ్మణ స్సతాః.

12

మూడవ అధ్యాయము

బ్రహ్మనుండి వేదాదికము ఉత్పత్తి చెందుట

మనువు ఇట్లడిగెను: లోకపితామహాదగు బ్రహ్మ ఏల చతుర్ముఖు డయ్యెను? బ్రహ్మ (వేద)వేత్తలలో శ్రేష్ఠుడు అగు బ్రహ్మ లోకములను ఎట్లు సృష్టించెను?

మత్స్యము ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: దేవతలకును పితామహాదగు బ్రహ్మ మొదట తపస్సు ఆచరించెను. అంతట అంగములతో ఉపాంగములతో పదములతో క్రమముతో (మన జట మొదలగు వానితో) కూడ వేదములు అతనికి సాక్షాత్కరించెను. నిత్య శబ్దమయమును పుణ్యకరమును శతకోటి గ్రంథ (32 అక్షరములు గ్రంథము అని పరిభాష) విస్తరము కలది అగు పురాణమును ధర్మశాస్త్రములతోకూడ మొదట బ్రహ్మ స్మరించి (పూర్వ కల్పములందు తనకు తెలిసిన వానినే) కొనెను. తరువాత అతని ముఖముల (నోళ్ల) నుండి వేదములును ఎనిమిది (ప్రత్యక్షము అనుమానము ఉపమానము అగమము అర్థావత్తి ఆసంభవము ఐతిహ్యము పురాణము) ప్రమాణములతో కూడ న్యాయ విద్యలు బయటకు వచ్చెను. వేదములను ఆవృతము చేయుచునే యున్నవాడును ప్రజలను సృష్టించ సంకల్పించిన వాడునగు అతని మానసమునుండి సంకల్పముచే మొదట సృష్టించబడిన పుత్తులు మానస పుత్తులైరి. వారు వరునగా- మరీచి అత్రి అంగిరుడు పులస్త్యుడు పులిహాడు క్రతువు ప్రచేతుడు వసిష్ఠుడు భృగువు నారదుడు. వీరందరును జీవ పుత్తులు (తమ నుండి పుత్తులనుత్పన్నులనుచేసి జీవించ జేసినవారు. (వీరిలో నారదుని విషయ మాలోచించ వలెను.) ఆత్మ హీనులు (దేహము లేనివారు) అగు బ్రహ్మ పుత్తుల చెలిపెదను. బ్రహ్మ కుడి బొటన వ్రేలినుండి దక్షుడు (ఇతడు మాత్రము దేహము కలవాడు. సృష్టిని కొనసాగించి ప్రజాపతి ఐనవాడు.) నాభినుండి ధర్మము హృదయమునుండి మన్మథుడు కనుబొమ్మల నడుమనుండి క్రోధము క్రింది పెదవినుండి లోభము బుద్ధినుండి మోహము అహంకారమునుండి మనస్సు చెవినుండి ప్రమోదము (సంతోషము) కన్నులనుండి మృత్యువు అను కుమారులును అంగణ అనెడి కన్యయు కలిగిరి.

మను: బుద్ధే ర్మహా హ్యహజ్కారా న్మనోఽభూ దితి కీర్తితమ్ ।

అహజ్కారసుతః కోవా బుద్ధి ర్నామ కి ముచ్యతే. 13

మత్స్య: సత్త్వం రజ నమశ్చై వగుణత్రయ ముదాహృతమ్ । సమానస్థితి రేతేషాం ప్రకృతిః పరికీర్తితా. 14

తేన త్స్థిరాన మిత్యాహ రవ్యక్త మవరే జగుః । ఏతైరేవ సమం సృష్టం కరోతి వికరోతి చ. 15

గుణేభ్యః కుణ్యమాణేభ్య స్త్రియో దేవా విజ్ఞతే । ఏకా మూర్తి స్త్రియో భాగా ధృహ్మవిష్ణు మహేశ్వరాః.

అవికారా త్స్థిరానాత్తు మహత్తత్త్వం ప్రజాయతే । మహా నితి యతః ఖ్యాతి ర్గోకానాం జాయతే నదా. 17

అహజ్కారస్తు మహతో జాయతే మానవర్షణః । ఇన్ద్రియాణి తతః పఞ్చ వక్ష్యే బుద్ధి వశాని తు. 18

ప్రాణిచ్ఛవస్తి చాన్యాని తతా కర్మవశానీ తు । శ్రోత్రం త్చక్షుషీ జిహ్వా నాసికా చ యథాక్రమమ్. 19

హయూచక్రం హస్తపాదం చాత్మే త్స్త్రియసక్లహఃశబ్ద స్స్పర్శశ్చ రూపంచ రసో గంధశ్చ పఞ్చమః. 20

ఉత్పల్లాసశ్చ మాదానగతివాచశ్చ యా క్రియాః । మన ఏకాదశం చైషాం కర్మబుద్ధిగుణాన్వితమ్. 21

ఇన్ద్రియావయవా స్సుఖా యాన్సుఖాన్తి మనీషిణః । శయన్తి యస్మాత్తన్మాత్రా శ్శరీరం తేన తత్స్మృతమ్.

శరీరయోగా శ్చైవ శరీరం కక్షతే బుధః । మన స్సృష్టం వికురుతే నోద్యమానం సిన్ధుక్షయా. 23

అకాశం శబ్దతన్మాత్రా దేహ చ్చక్షుగుణాన్వితమ్ । అకాశవికృతే వ్యాయ శ్శబ్దస్పర్శగుణోఽభవత్. 24

చాయోశ్చ స్పర్శతన్మాత్రా తేజ ఆవిరభూ తతః । త్రైగుణం చ వికారేణ తచ్ఛబ్దస్పర్శరూపవత్. 25
 తేజోవికారా దభవ తత ఆవ శ్చతుర్గుణమ్ । రసతన్మాత్రసమ్భూతం శబ్దస్పర్శసాత్మకమ్. 26
 * భూమిస్తు గన్ధతన్మాత్రా దభూ త్పంచగుణా తతః । ప్రాయో గన్ధగుణా సా తు బుద్ధి రేషాం గతియసీ. 27
 ఏభి స్సమ్పాదితం భుక్త్యై పూరుషః పంచవింశకః । ఈశ్వరో వాచకశ్చాపి జలాత్మా కథ్యతే బుధైః. 28
 ఏవం షడ్వింశకం ప్రోక్తం శారీర మిహ మానవమ్ । సాఙ్ఖ్యం సజ్జాతమకత్వాచ్చ కపిలాదిభిరుచ్యతే. 29

మనువు మరల ఇట్లడిగెను: బుద్ధికుమారుడు మోహము అహంకారపుత్రిడు మనస్సు అంటిరి. బుద్ధి అనగా ఏమి? అహంకార కుమారుడగు మనస్సు అనగా ఎట్టిది?

మత్స్యము ఇట్లు పలికెను: సత్త్వము రజస్సు తమస్సు అనునవి మూడు గుణములు. వీటి మూడిటి నమత్స్వస్థితిని ప్రకృతి ప్రధానము అవ్యక్తము అందురు. ప్రకృతి ఈ మూడు గుణములతోనే సృష్టి జరుపును. సృష్టిలోని పదార్థముల పరిణమింప జేయును. లయముకూడ పొందించును. క్షోభము (నృందము) పొందిన మూడు గుణములనుండి ఒకే మూర్తి యగు ప్రకృతినుండి ముగ్గురు దేవతలు జనించిరి. వారే బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు. వికారము నొందని ప్రధానమునుండి మహత్తత్త్వము వుట్టును. దాని మూలముననే లోకములకు మహాన్ (దృష్టికి గోచరమగునంత పెద్ద పరిమాణము కలవి) అను ప్రసిద్ధి ఏర్పడును. మహత్నుండి మాన(గర్వ)మును వృద్ధిచేయు అహంకారము దానినుండి బుద్ధి వశములగు ఐదు జ్ఞానేంద్రియములు- త్వక్చక్షుః శ్రోత్ర జిహ్వప్రాణములును కర్మ వశములగు ఐదు వాక్పాణిపాద పాయూపస్తములను కర్మేంద్రియములును జనించెను. వరుసగా స్పర్శము రూపము శబ్దము రసము గంధము అనునవి జ్ఞానేంద్రియములకు గోచరములగు విషయములు. వచనము ఆదానము గతి ఉత్సర్గము ఆనందము (ఆనందింప చేయుట) అనునవి కర్మేంద్రియములు చేయు పనులు. ఈ ఇంద్రియముల జ్ఞాన కర్మ లక్షణములుగల మనస్సు వీనితో పదునొకండవది. విద్వాంసులు మాత్రము దర్శింపగల సూక్ష్మములగు ఇంద్రియావయవములు పంచతన్మాత్రలను (పంచభూత సూక్ష్మాంశములను) ఆశ్రయించి ఉండును. అందుచేత ఈ ఇంద్రియ తన్మాత్రల సంమాతము శరీరము అనబడును.

ప్రకృతి ఆవరమేశ్వరుని సృష్టి సంకల్పముచే ప్రేరింపబడినదగుచు పరమేశ్వరుని మనస్సు ప్రకృతిని పరిణమింప జేయును. శబ్ద తన్మాత్రనుండి శబ్ద గుణము కల ఆకాశమును అది పరిణమించగా శబ్దస్పర్శ గుణములుగల వాయువును అది పరిణమించగా శబ్ద స్పర్శ రూప గుణములు కల అగ్నియు అది పరిణమించగా శబ్ద స్పర్శ రూపరసములుగల జలమును అది పరిణమించగా శబ్ద స్పర్శ రూప రసగంధములు గుణములుగాగల వృథివియు ఉత్పత్తి పొందెను. వీటి అన్నింటిలో బుద్ధి శ్రేష్ఠమయినది. ఐదు మహాభూత(సూక్ష్మ)ములు అహంకారము బుద్ధి అవ్యక్తము మనస్సుతో కూడ పదునొకండు ఇంద్రియములు ఇంద్రియ విషయములు అను ఇరువదినాల్గు తత్త్వములకు అతీతుడగు(ఇరువది ఐదవ)పురుషుడు (జీవుడు) ఈ ఇరువది నాల్గింటిచే సాధింపబడిన సుఖదుఃఖాదులను అనుభవించుచుండును. అంతర్యామి అగు ఈశ్వరునకు వాచకుడనియు జలాత్మ అనియును పేరులు. ఇతడిరువదియారవవాడు. అందుచే మానవశరీరము నాశ్రయించి చేయుతత్త్వ విచారణమును షడ్వింశకమందురు. ఇట్లు ఇది సంఖ్యా రూపము కావున దీనిని సాంఖ్యము అని కపిలుడు మొదలగు వారందురు. (సంఖ్యా అనగా జ్ఞానము అని అర్థము.)

ఏత త్తత్త్వా త్మకం కృత్వా జగ ద్దేవా నజీజనత్ । సావిత్రిం లోకసృష్ట్యర్థం హృది కృత్వా సమాస్థితః. 30
 తత స్తాం జవతస్తస్య భూత్వా దేహ మకల్మషమ్ । శ్రీరూప మకరో దర్ధ మర్ధం పురుషరూపవత్. 31

సరస్వతీమోహద్బ్రహ్మణః పంచముఖోత్పత్తిః.

శతరూపా చ సజ్జాతా సావిత్రి చ నిగద్యతే । సరస్వత్యథ గాయత్రి బ్రహ్మణీచవర న్తవ. 32

* రూపం గన్ధగుణా త్మాతు పరేషాం యా బలీయసీ.

తతః స్మరదేహ సమూతా మార్కజా మిత్తకల్పయత్ । న ఆస్తే వ్యభిత స్తత కామబాణార్ధితో విభుః. 33
 ఆహో రూప మహో రూప మితి చాహ ప్రజాపతిః । తతో వసిష్ఠప్రముఖా భగినీమితి చుక్రుశుః. 34
 ప్రహ్లా న కించి ద్దత్తశే తస్మిభాలోతనాద్యతః । ఆహో రూప మహో రూప మితి ప్రాహ పునః పునః. 35
 తతః ప్రజామనత్రా త పురస్తా దవలోకయత్ । అథ వ్రదక్షిణం చక్రే సా పితు ర్భరవర్జినీ. 36
 పుత్రేభ్యో లజ్జితస్యాస్య రహాహేలోకనేచ్చయా । ఆవిర్భూత మథో వక్త్రం దక్షిణం పాణుగండవత్. 37
 విద్యయన్పురదోష్ఠం చ హాశ్చాత్తముదగా తతః । చతుర్థ మభవ త్పశ్చా త్కామం కామశరాతురమ్. 38
 తతోఽన్య దభవత్తస్య కామాచగతయా తదా । ఉత్పతన్త్యా న్నదాకాశ మాలోక్యచ కుతూహలాత్. 39
 పృష్ఠార్థం యత్కృతం తేన తపః పరమదాదుణమ్ । తత్సర్వం నాశ మగమ త్స్వసుతోవగమేచ్చయా. 40
 శతలోక్యపక్త్ర మభవ త్పచ్చమం తస్య భీమతః । ఆవిర్భూతం చ తత్రైవ తద్వక్త్ర మవరం వ్రభోః. 41
 స త తా న ప్రవీ ధ్యమా ప్యగ్రా నాత్తనిసమ్భవాన్ । వ్రజా స్సృజద్భం సమ్భూతా స్సదేవాసురమానుషాః. 42
 ఏవ ముక్తా స్తత స్సర్వే సస్యజ ర్హివిధాః వ్రజాః । గతేషు తేషు సృష్ట్యర్థం వ్రజప్రవదనా మిమామ్. 43
 ఉపయేమే న విశ్వాత్మా శరదూపా మనిన్ధితామ్ । న బభూవ తయా సార్థ మతికామాతురో విభుః. 44
 సలజ్ఞాం చకమే దేవః కమలోదరమన్ధిరే । యావదబ్ధశతం దివ్యం యథాఽన్యః ప్రాకృతో జనః. 45
 కాలేన మహతా తస్య తద్ద త్పుత్రోఽభవ స్మనుః । స్వాయమ్భువ ఇతి భ్యాత స్స విరాడితి నశ్చుతమ్. 46
 రద్రూపగుణసామాన్యా దధిపూరుష ఉచ్యతే । వైరాజా యత్ర తే జాతాః వ్రభవ స్సంశితవ్రతాః. 47
 స్వాయమ్భువా మహాభాగా స్సప్తసప్త తథావరే । స్వారోచిషాద్వా స్సర్వే తే బ్రహ్మతుల్యస్వరూపిణః. 48
 ఉత్తమవ్రముఖా న్నద్వ దేతేహం సప్తమోఽదునా. 48u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే బ్రహ్మణో వేదాద్యుత్పత్తిర్నామ తృతీయోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మ ఇట్లు వర్ణించె తత్పరూపమయిన జగత్తును సృష్టించిన తరువాత దేవతలను జనింపజేసెను. అతడు లోకసృష్టి జరుపు సంకల్పముతో సావిత్రి తత్త్వమును హృదయమున నిలుపుకొని నమాధిస్థితుడయ్యెను. ఆ విద్యను జపించుచుండిన అతని దేహము నిష్కల్మషమయి సగము శ్రీరూపమును సగము పురుషరూపమును అయ్యెను. ఆ శ్రీరూప మునలే శరదూప సావిత్రి పరస్వతి గాయత్రి అని వ్యవహారము. తన దేహమునుండి ఉత్పన్నయైన ఆమెను అతడు తన కుమార్తె (అత్మజ) అనియు ఆయనయే వ్యవస్థ చేసెను. ఐనను అదేపుడు ఆమెను చూచిన తత్క్షణమే కామబాణములదే వాదకొంది ఎటువంటి రూపము, ఎటువంటి సౌందర్యము; అని ఆశ్చర్యముతో వలికెను. వసిష్ఠుడు మొదలగువారు అక్కా; అని ఆరంభి; వారి బ్రహ్మ ఆమె మొగమును చూచు ఆనక్తిలో అది ఏమియు చూడలేదు. మాటిమాటికి ఎంత సౌందర్యము; అని ఎఱకసాగెను. అంతలో తనముందు తనకు నమస్కరించు ఆనక్తితో ఉన్న ఆ సావిత్రి అతనికి కనబడెను. అంతట ఆ ఉత్తమ శ్రీ తన తండ్రికి వ్రదక్షిణము చేసెను.

ఆమె సౌందర్యమును చూడవలసియు ఈ సామెల ఎదుట ఆవని చేయుటకు సిగ్గుపడుచున్న ఆ బ్రహ్మకు వెంటనే మొదల పోవుచున్న రక్తిష్ఠ కథ దక్షిణ ముఖమును ఆశ్చర్యముతో చూచుచున్న పెదవులు కలి వశ్చిమ ముఖ మును ముగ్ధ బాణములతో చాచుచున్న కామ పరిహాసమున, కాయగవడగు ఉత్తర ముఖమును కలిగెను. అత డపు డట్లు కామాచుడుడైనది విని, అది చూచి ఆ సావిత్రి వైకి గొప్పదేయుడు ఇదే మను కుతూహలముతో పైకి ఆకాశము వైపు చూచుచుండగా ఆ బుద్ధిశాలియగు బ్రహ్మకు జడప న జుక్త ముఖము ఉత్పన్నము అయ్యెను. అట్లు ఆ వ్రభువు గడు అశ్చర్యభరితమైనది విచార ముఖము జడపడె, కూడ మొలకెను.

తతః స్మరదేహ సమూహా మాతృజా మిత్రకల్పయత్ । న ఆస్తే వ్యభిత స్తత కామబాణార్ధితో విభుః ॥ 33
 అహో రూప మహో రూప మితి చాహ ప్రజాపతిః । తతో వసిష్ఠప్రముఖా భగినీమితి చుక్రుశుః ॥ 34
 ప్రహ్లాద స కించిద్దద్యతే తస్మిన్భాలోకనాద్యతః । అహో రూప మహో రూప మితి ప్రాహ పునః పునః ॥ 35
 తతః ప్రజామనస్తాం తు పురస్తా చవలోకయత్ । అథ వ్రదక్షిణం చక్రే సా పితు ర్వరవర్జినీ ॥ 36
 పుత్రేభ్యో లజ్జితస్యాస్య తస్మాదాహలోకనేచ్ఛయా । ఆవిర్భూత మథో వత్సరం వక్షిణం పాణుగండవత్ ॥ 37
 విద్యయిష్యురదోష్ఠం చ పాశ్చాత్తముదగా తతః । చతుర్థ మభవ త్పశ్చాత్కామం కామశరాతురమ్ ॥ 38
 తతోఽన్య వభవత్తస్య కామాచగతయా తదా । ఉత్పతన్త్యా న్నదాకాశ మాలోక్యచ కుతూహలాత్ ॥ 39
 పృష్ఠార్థం యత్కృతం తేన తపః పరమదాదుణమ్ । తత్సర్వం నాశ మగమ త్వస్యతోవగమేచ్ఛయా ॥ 40
 శరతోర్థవత్క్ర మభవ త్పచ్చుమం తస్య భీమతః । ఆవిర్భూతం చ తత్రైవ తద్వక్త్ర మపరం వ్రభోః ॥ 41
 స త తా న ప్రపీ ద్యుహ్మ ప్యగ్రా నాత్తనిసమ్భవాత్ ॥ వ్రజా స్సృజద్ధ్వం సమూహా స్సదేవాసురమానుషాః ॥ 42
 ఏవ ముక్తా స్తత స్సర్వే సస్యజా ర్హివిధాః వ్రజాః । గతేషు తేషు సృష్ట్యర్థం వ్రజప్రవదనా మిమామ్ ॥ 43
 ఉపమేమే న విశ్వాత్మా శరరూపా మనిన్దితామ్ । న బభూవ తయా సార్థ మతికామాతురో విభుః ॥ 44
 సలజ్ఞాం చకమే దేవః కమలోదరమన్దిరే । యావద్బలశతం దివ్యం యథాఽన్యః ప్రాకృతో జనః ॥ 45
 కాలేన మహతా తస్య తద్ద త్పుత్రోఽభవ స్మనుః । స్వాయమ్భువ ఇతి భ్యాత స్స విరాడితి నశ్శృతమ్ ॥ 46
 తద్రూపగుణసామాన్యా దధిపూరుష ఉచ్యతే । వైరాజా యత్ర తే జాతాః వ్రభవ స్సంశితవ్రతాః ॥ 47
 స్వాయమ్భువా మహాభాగా స్సప్తసప్త తథావరే । స్వారోచిషాద్యా స్సర్వే తే బ్రహ్మతుల్యస్వరూపిణః ॥ 48
 ఉత్తమవ్రముఖా న్నద్వై దేతేహం సప్తమోఽదునా ॥ 48u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే బ్రహ్మణో వేదాద్యుత్పత్తిర్నామ తృతీయోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మ ఇట్లు వచ్చింకల్ తత్పరూపమయిన జగత్తును సృష్టించిన తరువాత దేవతలను జనింపజేసెను. అతడు లోకసృష్టి జరుపు సంకల్పముతో సావిత్రి తత్త్వమును హృదయమున నిలుపుకొని సమాధిస్థితుడయ్యెను. ఆ విద్యను జపించుచుండిన అతని దేహము నిష్కల్మషమయి సగము శ్రీరూపమును సగము పురుషరూపమును అయ్యెను. ఆ శ్రీరూప మునకే శరరూప సావిత్రి పరస్వతి గాయత్రి అని వ్యవహారము. తన దేహమునుండి ఉత్పన్నయైన ఆమెను అతడు తన కుమార్తె (ఆత్మజ) అనియు ఆయనయే వ్యవస్థ చేసెను. ఐనను అదేపుడు ఆమెను చూచిన తత్క్షణమే కామబాణములచే చాచకొండి ఎటువంటి రూపము; ఎటువంటి సౌందర్యము; అని ఆశ్చర్యముతో వలికెను. వసిష్ఠుడు మొదలగువారు అక్కాః అని ఆరవడి; వాని బ్రహ్మ ఆమె మొగమును చూచు అనక్తిలో అది ఏమియు చూడలేదు. మాటిమాటికి ఎంత సౌందర్యము; అని ఎలుకసాగెను. అంతలో తనిముందు తనకు నమస్కరించు అనక్తితో ఉన్న ఆ సావిత్రి అతనికి కనబడెను. అంతట ఆ ఉత్తమ శ్రీ లోక తండ్రీ ప్రదక్షిణము చేసెను.

ఆమె సౌందర్యమును చూడవలచియు తన సొదులుల ఎదుట ఆవని చేయుటకు సిగ్గుపడుచున్న ఆ బ్రహ్మకు వెంటనే వెంటల పోవుచున్న కైక్లక కళ వక్షిణ ముఖమును ఆశ్చర్యముతో వణచుచున్న పెదవులు కలి వళ్ళిమ ముఖ మును ముప్పత బాణములచే చాచకనుచున్న కామ పరిహాసమున, నాయగవదన ఉత్తర ముఖమును కలిగెను. అత డపు డట్లు కామానుజుడవడంబడి పలికె. అది చూచి ఆ సావిత్రి పైకి నొంగివేయుచు ఇదే మను కుతూహలముతో పైకి ఆకాశము పైపు చూచుచుండగా ఆ బుద్ధికాలియగు బ్రహ్మకు ఇదే సరి ఊర్జ ముఖము ఉత్పన్నము అయ్యెను. అట్లు ఆ వ్రభువు గడు ఆశ్చర్యవర్జితుడై పరలోక ముఖము బదవడి, కూడ మొలకెను.

మత్స్య భగవానుడు ఇట్లు పలికెను : నేను చేసిన ఆది నృప్తి రజోగుణముచే ఉద్భవించినది. దివ్యమయినది. లోక సాధారణమయినది కాదు. అతీంద్రియము. ఇంద్రియములకు అందనిది. ఇంద్రియములకు గోచరించని శరీరము కలది. దివ్య తేజోమయము. దాని రూపము దివ్యమయినది. ఉత్తమమగు జ్ఞానముచే ఉత్పత్తి చెందినది. మర్త్యులు తమ మాంసపు కన్నులతో దానిని తుద వరకు (సంపూర్ణముగా) చూడజాలరు. సర్పములు ఆకాశమున నంచలించు వివిధ పక్షిని మార్గమును చూడజాలవు. అట్లే దివ్యులగు వారి మార్గమును వేదములే కాని మానవులు తెలిసికొన జాలరు. అందు వలన వారి తత్త్వమును విచారణ చేయుటయే మానవులకు శుభకరము.

సావిత్రిని పొందుట బ్రహ్మకు దోషము కాదు.

ఈ చతుర్ముఖుడు సర్వ విద్యలకు అధిష్ఠాత. సర్వ విద్యా రూపయగు ఈ గాయత్రి (శబ్దరూప) ఆతని శరీరము నుండి పుట్టిందనియు అందుచే కూతురనియు చెప్పబడుచున్నది. ఆ ఇద్దరకును మూర్తి (ఆకారము - శరీరము) ఉండు గాక-లేకుండుగాక : ఆ ఇద్దరును దంపతులే. ఇట్లు (విద్యాధిష్ఠాతయగు) బ్రహ్మ ఉన్నచోట (విద్యారూపిణిఅగు) సరస్వతి (భాషారూప - శబ్ద రూప కూడ) ఉండనే ఉండును. భారతి ఉన్నచోట బ్రహ్మ ఉండి తీరును. సూర్యుడులేని చాయ ఎక్కడను ఉండనట్లు గాయత్రి (సరస్వతి)యు బ్రహ్మ నమీవమును విడిచి ఉండదు. బ్రహ్మ వేదరాశి రూపుడు. సావిత్రి ఆతనిని ఆశ్రయించి ఉండును. కనుక బ్రహ్మ సావిత్రిని పొందెను. అనుటలో దోషము ఏ మాత్రమును లేదు. ఏలయన సావిత్రితో కలియనంతవరకును బ్రహ్మ అజ్ఞానముతో కూడి ఉండెను.

మన్మథాయ విరిచ్చోద త్రశావ స్తత్పరీహరశ్చ.

స్వసుతోపగమా ద్భ్రహ్మశశావ కుసుమాయుధమ్ । య న్మమాపీహ భవతా మన స్సంక్షోభితం శరైః. 12
 శతత స్త్రాం కామః కోపేన రుద్రో భస్మీకరిష్యతి । తతః ప్రసాదయామాన కామదేవ శ్చతుర్ముఖమ్. 13
 *న మా మకారణా చ్చప్తం త్వమిహార్హసి మానద । అహ మేవంవిద స్సృష్ట స్త్యయైవ చతురానన. 14
 ఇంద్రియక్షోభజనక స్సర్వేషామేవ దేహినామ్ । శ్రీపుంసో రభిచారేణ మయా సర్వత్ర సర్వదా. 15
 ఖోభ్యం మనః ప్రయత్నేన త్వయా ప్రోక్తం పురా వ్రభో । కురు ప్రసాదం భగవ స్త్వశరీరా వ్రయే పునః. 16
 బ్రహ్మఃవైవస్వతేనై నరే ప్రాప్తే యాదవాన్యయనమృతః । రామో నామ తదా మర్యో మత్సత్త్వబల మాశ్రితః. 17
 ఆవతీర్ణ పురర్హంసీ ద్వారకా మధివత్స్యతి । తద్భ్రాతు స్తత్సమో భూత్వా తదా పుత్త్రత్వ మేష్యసి. 18
 ఏవం శరీర మాసాద్య భక్త్యా బోగా నశేషతః । తతో భరతవంశా నై భూత్వా వత్సన్యపాత్మజః. 19
 విద్యాధరాధివత్సం చ యావదాహురంస్త్వమ్ । స్వయోనిం దర్మతః ప్రాప్య *మత్సారావ్యం గమిష్యసి. 20
 ఏవం కావ ప్రసాదాద్భ్యాం ముదితః కుసుమాయుధః । శోకప్రమోదాభిహత స్స జగామ యథాగతమ్. 21

బ్రహ్మ మన్మథుని శపించి అనుగ్రహించుట.

తన కుమార్తెను కాను పొందుట కారణముగా బ్రహ్మ మన్మథుని శపించెను. మన్మథా : నాయంతటి వాని మనస్సును కూడ నెప్పటి కారణములచే సంక్షోభింపజేసితివి. కావున రుద్రుడు నిన్ను కోపముతో భస్మము చేయును. అనగా మన్మథుడు బ్రహ్మను ఇట్లు అనుగ్రహించజేరికొనెను. భగవన్ : నీవు ఇక్కడ ఇప్పుడు ఇట్లు నన్ను అకారణముగా శపించడము. మీరే నన్ను ఇట్టి వానినిగా - సర్వ ప్రాణులకు ఇంద్రియములను ఖోభింపజేయు వానినిగా - పుట్టించితిరి. ఈ చోట ఆ చోట అనగ ఇప్పుడు అప్పుడు అనగ ఎల్లప్పుడు ఎల్లచోట్ల హాని కలిగించు తలంపుతో వ్రయత్నించియైన నీవు శ్రీ పురుషులను కలత పడదలయును. అని మనువు మీరే నాతో పలికితిరి. మరల నాకు నా శరీరము లభించు నట్లు అనుగ్రహము చేయ వేడుచున్నాను. అని మన్మథుడు వేదగా బ్రహ్మ ఇట్లు పలికెను : వైవస్వత మన్వంతరము

* రసోత్పత్తిహేతురైరాద్రుద్రోభస్మీకరిష్యతి. * నమామకారణాచ్ఛప్తం. * మత్సమీవం.

వచ్చినప్పుడు యదు వంశమున నా సత్త్వమును బలమును పూని రాముడు అను మూలపుడు జన్మించును. అట్లవతరించిన అతడు శత్రువురముల ధ్వంసము చేయు మహా శూరుడై ద్వారకయందు నివసించును. అప్పుడు నీవు అతని తమ్మునకు అతనితో నముడగు నుతుడవై జన్మింతువు. ఇట్లు శరీరమును పొంది అశేష భోగముల ననుభవించువు. పిమ్మట భరత వంశము ముగియు కాలమున వత్సరాజునకు కుమారుడవై ధర్మానుసారము దేవయోనిని (జన్మమును) పొంది వ్రళయ కాలము వరకు విద్యాధరుల కధిపతివై యుండి తుదకు నా సారూప్యమును పొందెదవు.

ఇట్లు శాపము చేతను అనుగ్రహము చేతను శోకమును వ్రమోదమును పొంది మన్మథుడు తాను వచ్చిన మార్గమున వెళ్లెను.

ఋషయః దేహో వ్రయ ఇతి ప్రోక్తో యదువంశే కామసమ్భవః కథం చ దగ్ధో రుద్రేణ కిమర్థం కుసుమాయుధః. 22
భరథస్యాసుతస్యాస్య కా చస్సృష్టిః పురాభవత్ ఏత త్సర్వం సమాచక్ష్య మూలత స్సర్వథా హి నః. 23
సూతః యా సా దేహార్థసమ్భూతా గాయత్రీ బ్రహ్మవాదినీ జననీ సుమనోదేవీ శతరూపా జితేంద్రియా. 24
రతి ర్మనస్తపోవృద్ధి రహోదిక్ష్పంతమస్తథా తతస్తు శతరూపాయాం సప్తావత్యం వ్యజీజనత్. 25
యే మరీచ్యాదయః పుత్రా మానసా స్తస్య ధీమతః తేషా మయ మభూ త్లోక స్సర్వవిద్యాత్మకః పురా. 26
వామదేవకృత జరామరణరహిత జనస్సృష్టిః.

తతోఽన్యజ ద్వామదేవం త్రిశూలవరధారిణమ్ సనత్కుమారం చ విభుః పూర్వేషా మపి పూర్వజమ్. 27
వామదేవోపి భగవా నన్యజ న్ముఖితో ద్విజాః క్షత్రియా నన్యజ ద్బాహ్వోర్విట్పాద్రానూరుపాదయోః. 28
విద్యుతోఽశనిమేఘాంశ్చ రోహితేన్ద్రధనూంషి చ ఇన్ద్రాణాం చ సనర్ణాదౌ వర్జన్యం చతతః వరమ్. 29
తత స్సాధ్యగణా నీశ త్రిణేత్రా దన్యజ త్పునః కోటిత శ్చతురాశీతిం జరామరణవర్జితాః. 30
వామదేవోఽన్యజ ద్దేవా న్బ్రహ్మణా వినివారితః నైవంవిదా భవే త్సృష్టి ర్జరామరణవర్జితా. 31
శుభాశుభాత్మికా యా తు నైవ సృష్టిః వ్రశస్యతే ఏవం సనర్ణ కల్పాదౌ సృష్టిస్థాణు రథోభవత్. 32

శౌనకాదిఋషు లిట్లనిరి : మన్మథుడు తన దేహమును మరల పొందుటకై యదువంశమున జన్మించునంటివి. కుసుమాయుధుడు ఏల ఎట్లు రుద్రునిచే దగ్ధుడు అయ్యెను? (తన భార్యనుండి) కుమారులే లేని ఈ భరథుని (బ్రహ్మ) నుండి ఏ సృష్టి మొదటగా జరిగెను? మాకు ఇది అంతయు మొదటి నుండి తప్పక చెప్పగోరెదము. అనగా నూతు డిట్లు చెప్ప నారంభించెను. బ్రహ్మదేహార్థము నుండి జనించెనని నేను చెప్పిన గాయత్రి వేద విశారద. వండితులకును దేవతలకును తల్లియు ఆరాధ్యయగు దేవియును. శతరూప-(వందలకొంది రూపములు కలది); ఇంద్రియములను జయించినది. బ్రహ్మ వ్రజావతి శతరూపయందు రతి-మనస్సు-తపస్సు-వృద్ధి-అహస్సు (వగలు)-దిక్కు-తమస్సు (చీకటి) అను ఏడు మందినీ కనెను. సర్వ విద్యాత్మకమగు ఈలోకము బుద్ధి శాలియగు బ్రహ్మకు జనించిన మానస పుత్రులగు మరీచి మొదలగు వారికి సంబంధించినది అయ్యెను. అనగా వా రీ లోకమునకు వ్రజావతులుగా నయిరి.

తరువాత లోక విభుడగు బ్రహ్మ త్రిశూల శ్రేష్ఠమును ధరించినవాడును మొదటి వారికంటె మొదటి వాడును అగు వామదేవుని సనత్కుమారుని కూడ సృష్టించెను. భగవానుడగు వామదేవుడును తన ముఖమునుండి బ్రాహ్మణులను బాహువులనుండి క్షత్రియులను తొడలనుండి వైశ్యులను పాదములనుండి శూద్రులను సృష్టించెను. మెఱపులను పిడుగులను మేఘములను వంకరలేని ఇంద్ర ధనుస్సును ఇంద్రుడు మొదలగు వారిని వర్జన్యుని సాధ్యులు అను దేవ గణములను సృజించెను. తన మూడవ కందినుండి జరామరణములు లేని ఎనుబది నాల్గు కోట్లమంది దేవతలను కూడ సృష్టించెను. అంతట బ్రహ్మ వామదేవునితో ఇట్లనెను. శుభా శుభములతో కూడి చావు మునలితనములతో కూడిన సృష్టియే మేలయినది కాని ఇట్లు జరామరణములు లేనిదై ఉండరాదు. అని అతనిని వారించెను. కల్పాదియందు ఈశ్వరుడింత వరకు సృష్టించిన తరువాత అతని సృష్టి నిలిచిపోయెను.

స్వామ్యమ్మవో మను స్త్రీమాం నవ నప్రాపతిషు నరమ్ । వత్సే మవాప తుష్టాత్మా హ్యనన్తాం నామ నామతః ॥ 33 ॥
స్వామ్యమ్మవమనునంతః.

ప్రియప్రతాపానపాదో మను స్తస్మా మజీజనత్ । ధర్మస్య కన్యాం చతురాం సూన్యతాం నామ భామిసిమ్ ॥ 34 ॥
ఉత్తానపాదో ననయా మాప మన్దరగామిసిమ్ । ఆయంపతి రయంమతః కీర్తిమా స్మృవమేవచ ॥ 35 ॥
ఉత్తానపాదోఽజనయ త్సూన్యతాయాం ప్రజావతిః । ద్రువో వర్షనహస్రాజీ కృత్వా దివ్యతవః పురా ॥ 36 ॥
దివ్యరూపం తతఃస్థాన మపస్తాద్రుహ్మణో భువః । ఏనం తు పురతః కృత్వా ద్రువం సత్తర్షయ స్థితాః ॥ 37 ॥
తస్మా నామ మనోః కన్యా మ్రువా ఛ్చిష్టి మజీజనత్ । అగ్నికన్యా తు సుచ్ఛాయా శిష్టే రాధ తత వై సుతాః ॥ 38 ॥
రిపుం రిపుశ్చయం పృత్రం వృకలం వృకలేజనమ్ । చాక్షుషం బ్రహ్మదోహిత్రాణాం వైరిణ్యాం స రిపుంజయః ॥ 39 ॥
వీరజస్మాత్మజాయాం తు నద్వలాయాం చ చాక్షుషః । జనయామాన తనయా న్దశ శూరా నకల్మషాః ॥ 40 ॥
ఊచుః పురు శ్శతద్యుమ్న నవస్వీ సత్యవా క్కవిః । అగ్నిష్టోమోఽతిరాత్రశ్చ సుదృష్టి రవరాజితః ॥ 41 ॥
అభిమన్యుశ్చ దశమో నద్వలాయాం తు చాక్షుషాః । ఊరుశ్చాజనయ త్పుత్రానాగ్నేయాం ధామసూత్రతాః ॥ 42 ॥
అజ్ఞం సుమనసం స్సౌతిం క్రతు మజ్గిరసం శిబిమ్ । పితృకన్యా సునీథా వై వేన మజ్గా దజీజనత్ ॥ 43 ॥

శ్రీరఘుద్వీ కలవాదగు స్వామ్యమ్మవ మనువు మిగుల దుస్తరమగు తవస్సాచరించి అనంత అను నామముకల భార్యను పొంది మనస్సున నంతుష్టి చెందెను. ఆ మనువు ఆమెయందు ప్రీయప్రతుడు ఉత్తానపాదుడు అను కుమారులను కనెను. ఉత్తానపాదునకు ధర్ముని కుమార్తెయగు సూన్యత యనునామె భార్యయ్యెను. ఆమె నేర్పరి. సౌందర్యవతి. ఇంద్రుని నెమ్మది నడక గలిగి. ఇతడు నాకు రక్షకుడు. ఇతడు నావలన కీర్తిశాలి కావలయును. అను భావము తన భర్త యందు కలది. (అయంపతి-అయంమత్తుడు-కీర్తిమాన్-ద్రువుడు అను వారందరును ఉత్తానపాదుని కుమారులని కొందరు చెప్పుచున్నారు.) ఆమె యందు ఉత్తానపాదుడు ద్రువుని కుమారునిగా పొందెను. పురాతనకాలముననే ఆ ద్రువుడు దివ్య తవము ఆచరించి దివ్యమగు రూపమును బ్రహ్మ లోకమునకు దిగువగా స్థిర స్థానమును నంపాదించెను. ఈ ద్రువుని ముందుంచుకొనియే నవ మహర్షులు ఉన్నారు. ద్రువునకు ధన్యయను మనువుత్రియందు శిష్టి కుమారుడు అయ్యెను. శిష్టికి అగ్నిపుత్రియగు సుచ్ఛాయయందు రిపుడు రిపుంజయుడు వృత్రుడు వృకలుడు వృకలేజనుడు అను కుమారులు కలిగిరి. రిపుంజయునకు బ్రహ్మకు దోహిత్ర ఆగు వీరిణి (వైరిణి) యందు చాక్షుషుడు కుమారు డయ్యెను. ఈతనికి వీరణుని కుమార్తె యగు నద్వలయందు శూరులు పవిత్రులునగు ఊరువు పురుడు శతద్యుమ్నుడు తవస్వీ సత్యవాక్ కవి అగ్నిష్టోముడు అతి రాత్రుడు సుదృష్టి అభిమన్యుడు అను వదిమంది కుమారులు కలిగిరి. ఊరువునకు అగ్నేయియందు అంగుడు సుమనసుడు స్సౌతి క్రతువు అంగిరుడు శిబి అను కుమారులు కలిగిరి. పితరుల కన్యయగు సునీథ అను నామెయందు అంగునకు వేసుడు పుట్టెను.

వేన మన్యురం విప్రా మమన్తు నరకరా దభూత్ । వృకుర్నామ మహాలేజా న్స పుత్రా ద్వా వజీజనత్ ॥ 44 ॥
అశ్రద్ధానం చాపిశ్ఠానం శిశుత్వా మజీజనత్ । హవిర్దాన వ్షరాగ్నేయాం ధివతా న్జనయ త్పుతాః ॥ 45 ॥
ప్రాచీనబద్ధిమం సక్తం గయం కృష్ణం ప్రజాజనౌ । ప్రాచీనబద్ధి రృగవాన్మహాత్మాఽఽసీ త్ప్రజావతిః ॥ 46 ॥
హవిర్దానా ప్రజాజ్ఞేన జహత్ సుమ్నోఽపైత్రతాః । సుమ్నోర్నా మహాభాగా దశ భక్తసుతాః ప్రభో ॥ 47 ॥
సర్వే ప్రాచీనసా నామ బహుశ్చేదన్య హరగాః । ఆత్రైవోపదితా వృక్షా బభు ర్లోకే సమంతతః ॥ 48 ॥
వేదాదేవా వృక్షవాహా హృదహ ప్రవేశన్తః । సోమకర్మాఽతద త్పక్ష్వి మానసా నామ విశ్రుతా ॥ 49 ॥
శివేశ్వరు దత్త మేకం సా పుత్రః సుమ్నో మజీజనత్ । వక్షా దనస్తరం కృప్తా నౌషదాం శా సమంతతః ॥ 50 ॥

అజీజన తోమకన్యాఽనంతా భద్రవతీం తథా । సోమాంశస్య చ తస్మాపి దక్షస్యామితకోటయః. ౩1
 తాసాం తు విస్తరం వక్ష్యే లోకే యావ త్ప్రతిష్ఠితమ్ । ద్విపాదా శ్చాభవ స్కేచి త్కేచి ద్భూహవదా జనాః.
 *ఉల్కాముఖా శ్శంకకర్ణాః కర్ణప్రావరణా న్తథా । *వ్యాఘ్రాననా న్తథా కేచి త్కేచిత్పిఙ్గాననా న్తథా. ౩3
 శ్వసూకరముఖాః కేచి త్కేచి ద్దుష్ట్రముఖా న్తథా । జనయామాన దర్మాత్మా మ్లేచ్ఛా న్స్సర్వా ననేకశః. ౩4
 సృష్ట్యా చ మానసా న్దక్ష స్త్రియః ప్రీత్యా మజీజనత్ । దేవాసురమనుష్యాది తాభ్య స్సర్వ మభూ జ్జగత్. ౩5

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమను సంవాదే బ్రహ్మణ స్స్వపుత్రీగమనదోషాభావ
 కథనం నామ చతుర్థోఽధ్యాయః.

అన్యాయయగు వేనుని విప్రులు మఢించిరి. అతని చేతినుండి మహాతేజస్కు డగు పృథువు కలిగెను. అతనికి శిఖండియందు అంతర్ధానుడు హవిర్ధానుడు అను కుమారులు కలిగిరి. హవిర్ధానునకు ఆగ్నేయియందు ప్రాచీనబర్హి శుక్రుడు గయుడు కృష్ణుడు వ్రజా జినుడు అను ఆరుగురు కుమారులు కలిగిరి. భగవానుడును మహాత్ముడునగు ప్రాచీనబర్హి వ్రజా వతి అయ్యెను. ఏలయన అతనిచేత హవిర్ధానులు అనుపేర అనేకులగు వ్రజలు వ్రవర్తిల్ల జేయబడిరి. బంగారు గుర్రములు కలవారు మహాభాగులును భగవద్భక్తులును అగు వదిమంది అతని కుమారులు. వారికి అందరకును ప్రాచేతసులు అనిపేరు. వారందరు ధనుర్వేదము చివర వరకు నేర్చినవారు (ధనుర్వేదపు తత్త్వము నెరిగినవారు); ఒకప్పుడు భగవంతుని ఆదేశ మున లోకమునందలి వృక్షౌషధీ జాతులను అగ్నిదహించెను. వాటిని ఈ ప్రాచేతసులు అంతట వ్రకాశించునట్లు చేసిరి. సోముని కన్యయగు మానస అనునామె వారికందరకు వత్ని అయ్యెను. ఆమె వారివలన పూజ్యాడగు దక్షుడను కుమారుని కనెను. అతని తరువాత నల్లని ఓషధులును అనన్త భద్రవతి అను కుమార్తెలును ఆమెకు సంతానమయ్యెను. సోమాంశము వలన కలిగిన ఆ దక్షునకు లెక్కలేనన్ని కోట్ల సంతానము కలిగెను. లోకమునందు నిలిచియున్న ఆ సంతాన విస్తరమును తెలిపెదను వినుము. రెండు పాదములు కలవారు అనేక పాదములు కలవారు కోటి మొగము వంటి మొగము కలవారు శంకువువంటి చెవులు కలవారు కప్పవడిన చెవులు కలవారు పులి మొగము వంటి మొగము వచ్చని మొగము కుక్క మొగము వంటి మొగము వంది మొగము వంటి మొగము ఒంటె మొగము వంటి మొగము కలవారు అనేకులు మ్లేచ్ఛు లందరును అతనికి మానస సుతులుగా జనించిరి. అసంతరము ప్రీతి అను భార్యయందు చాలమంది స్త్రీలు అతనికి కూతు లుగా కలిగిరి. ఆ స్త్రీలనుండియే దేవతలు అసురులు మనుష్యాది ప్రాణులు; వీరితో జగ తంతయు నిండిపోయెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహా పురాణమున బ్రహ్మకు స్వపుత్రీగమన దోషము లేకపోవుట మొదలగు వృత్తాంతములు కల చతుర్థాధ్యాయము.

అథ పంచమోఽధ్యాయః.

దక్షసృష్ట్యాదివివరణమ్

ఋషయః దేవానాం దానవానాం చ గన్ధర్వోరగరక్షసామ్ । ఉత్పత్తిం విస్తరేణాథ నూత బ్రూహి యథావిధి. 1

నూతః సజ్కుల్పా ద్దర్శ నాత్స్పర్శా త్పు ర్వేషాం సృష్టి రుచ్యతే :

దక్షా త్ప్రాచేతసా దూర్ధ్వం సృష్టి రైఘనసమ్భవా. 2

వ్రజా సృజే త్యథాదిష్టః పూర్వం దక్ష స్స్వయమ్భువా । యథైవ చ ససర్జాదౌ తథైవ శృణుత ద్విజాః. 3

యథా తు సృజత న్తస్య దేవర్షిగణవన్నగాః । తే వృద్ధి మగమం ల్లోకా న్తథా మైథునయోగతః. 4

దక్షః పుత్రసహస్రాణి వజ్శాశద్వా ప్యజీజనత్ । తాంస్తు దృష్ట్వా మహాభాగా న్నిస్సృక్షు ర్వివిధాః వ్రజాః. 5

నారదః ప్రాహ హర్యక్షా న్దక్షపుత్రా న్స్సమస్థితాః । భూమేః వ్రమాణం తద్దక్షాత్వా అత ఊర్ధ్వం సమాసతః. 6

తత సృష్టిం విశేషేణ కురుధ్వ మృషీనత్తమాః । తే తు తద్వచనం శ్రుత్వా వ్రయయు స్సర్వతోదిశమ్. 7

అద్భాషి న నివర్తనే సముద్రాదివ సిన్ధవః । హర్షాదిషు నష్టేషు పున ర్దక్షః ప్రజావతిః. 8
 వైరిజ్యామేవ పుత్రాజాం సహస్ర మస్పృశ త్ప్రభుః । శబలా నామ తే విప్రా స్సమేతా స్సృష్టిహేతవః. 9
 నాచదోఽనుగతః వశ్చాత్స పునః పూర్వవ త్సుతాఽభువః ప్రమాణం సర్వత్ర జ్ఞాత్వా బ్రాత్రా న్పునఃపునః. 10
 ఆగత్య చాక స్సృష్టిం చ కరిష్యత విశేషతః । తేషి తేనైవ మార్గేణ జగ్ము ర్బ్రాత్రా న్యథా పురా. 11
 తతః ప్రద్యుతి న భ్రాతుః కసియా న్మార్గ మృచ్ఛతి । అన్విష్య చుఃఖ మాప్నోతి తేన తాం వరివర్ణయేత్. 12
 తత స్తేష్యపి నష్టేషు షష్టిం కన్యాః ప్రజావతిః । వైరిజ్యాం జనయామాన దక్షః ప్రాచేతస న్నథా. 13
 ప్రాచా త్స దశ దర్మాయ కాశ్యపాయ త్రయోదశ । సప్తవింశతి సోమాయ చతస్రోఽరిష్టనేమయే. 14
 ద్వే చైవ భృగుపుత్రాయ ద్వే కృశాశ్వానాం ధీమతే । ద్వే చైవాఙ్గిరసే తద్వ త్తాసాం నామాని విస్తరాత్. 15
 శృణుర్ద్యౌ దేవమాతృజాం ప్రజావిస్తర మాదితః । మరుత్వతీ వసు ర్జామి రేవా భాను రరున్ధతీ. 16
 సజ్జల్పా చ ముహూర్తా చ సాధ్యా వై విశ్వభామినీ । దర్మవత్స్య స్సమాఖ్యాతా స్తాసాం పుత్రాన్నిబోధత.

పంచమాధ్యాయము.

దక్షస్యష్టాది వివరణము.

ఋషులు సూతు నిట్లు ప్రశ్నించిరి: సూతా! దేవతలు దానవులు గంధర్వులు నాగులు రాక్షసులు మొదలగువారి ఉత్పత్తిని ఇకమీదట మాకు విస్తరించి చెప్ప వేడుచున్నాను.

సూతుడు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: దక్ష ప్రజాపతికంటె ముందు వారు చేసిన సృష్టి సంకల్పమున దర్శన మాత్రమున స్వర్గము వలన జరిగెడిది. ప్రాచేతసుడగు దక్షుని మొదలుకొని సృష్టి త్రీపురుషుల సంయోగమువలన సంతానోత్పత్తి జరుగుటతో ఆరంభమయినది. స్వయంభువుని ఆజ్ఞానుసారము దక్షుడు సృష్టి జరిపిన విధము తెలిపెదను వినుడు. అతడు జరిపిన సృష్టిలో దేవతలు ఋషులు నాగులు మొదలగు వారందఱును అన్ని ప్రాణులును మైథునము (త్రీ పురుషుల ఖాదిక) వలన జనించి వృద్ధి పొందిన విధమును తెలిపెదను. దక్షునకు మొదట ఏబదివేల మంది కుమారులు కలిగిరి. వారు వివిధ ప్రజలను సృష్టించదలచియుండుటచే నారదుడు వారితో ఇట్లు వలికెను. ఋషి సత్తములారా! మీరు మొదట భూమి పరిమాణమంతయో పూర్తిగా తెలిసెకొని ఏమ్మట దానియందు సరిపోవునంత మంది ప్రజలను సృష్టించుడు. వారు ఆ మాట విని అందులకై బయలుదేరి అన్నివైపులకు వెళ్ళిరి. నముద్రములోనికి పోయిన నదులు మరలిరానట్లు హర్షభుడు మొదలగు ఆ దక్షుని కుమారులు ఇవ్వదీకిని మరలి రాకున్నారు. అంతట దక్షుడు వైరిణి అను భార్యయందు వేయిమంది కుమారులను కనెను. శబలులు అను పేరుగల ఆ దక్షపుత్రులు సృష్టికి హేతుభూతులై యుండిరి. నారదుడు వారికడకును వచ్చి మొదటి వలెనే ఇట్లు వలికెను. ఋషులారా! మీరు పోయి భూప్రమాణమును మీ అన్నల జాడను కూడ తెలిసికొనవచ్చి ఏమ్మట సృష్టిని విశేషముగ ఆరంభించుడు. అనగా విని వారును అన్ని దిక్కులకును పోయిరి. కాని మరలి రాలేదు. అంతచేతనే లోకములో తప్పిపోయిన అన్నల జాడ కనుగొనుటకు తమ్ములు పోరు. అట్లు ఒకవేళ వెదకుటకు పోయినచో కడు కలుగును. కనుక అట్లు చేయరాదు. శబలులు కూడను మరలి రాకపోగా ప్రాచేతసుడగు దక్షుడు వైరిణి యను భార్యయందు అరువదిమంది కుమారులను కనెను. వారిలో పదిమందిని ధర్మనకును పదుముగ్గురను కశ్యపునకును ఇరువది ఏడుమందిని సోమనకును నలుగురను అరిష్టదేవినీ ఇద్దరను భృగు పుత్రునకును ఇద్దరను కృశాశ్వనకును ఇద్దరను అంగిరసునకును ఇచ్చెను. ఈ దేవమాతల వలన జరిగిన ప్రజావిస్తరమును అదినుండి చెప్పెదను. వినుడు. మొదటి పదిమందియను మరుత్వతీ వసువు జామి- రేవా భానువు అరుందతి సంకల్ప ముహూర్త సాధ్యా విశ్వ అను వారు కన్మనీ భార్యలు.

పిశ్చా వైభాంధ్ర పిశ్చా చ సాధ్యా సాధ్యా సజీజనత్ । మరుత్వత్యాం మరుత్సనో వపోసు వనవ నథా. 18

దానోస్తు భానవ న్నద్య స్మహూర్తాయాం ముహూర్తకమ్ ।

రేవాయాం మోషనామానో నాగవీధ్యస్తు జామిజాః. 19

వృథాపీతలసమ్భూత మరున్దత్తా మజాయత । సజ్కల్పాయాం తు సజ్కల్పో చనుస్సృష్టిం సిబోధత. 20
వసున న్తతిః.

జ్యోతిష్మన్తు తే దేవా వ్యావకా స్సర్వతోదిశమ్ । వనవస్తే సమాఖ్యాతా స్తేషాం సర్గం సిబోధత. 21

ఆపో ద్రువశ్చ సోమశ్చ ధర శ్చైవానిలోఽనలః । వ్రత్యాషశ్చ వ్రభాసశ్చ వసవోఽష్టౌ వ్రకీర్తితాః. 22

ఆవస్య పుత్రా శ్చత్వార శ్శాన్తో వై దణ్ణ ఏవ చ । సామోపి మణివక్త్రశ్చయజ్ఞరక్షాధికారిణః. 23

ద్రువస్య కాశః పుత్రస్త్వ వర్చా స్సోమా దజాయత । ధరస్య మారుతస్మాపి ధర్మపౌత్రా వృభౌ స్మృతా. 24

కల్పాసేక న్తతః ప్రాణో రమణ శ్శిశిరోపి చ । తతశ్చ హవ్యవాహస్య పుత్రిత్రయ మభూ స్సృవ. 25

శాఖస్తు వ్రథమ స్తేషాం విశాఖస్తు తతఃపరమ్ । ఆవత్యం కృత్తికానాం తు కార్తికేయ న్తత స్సృతః. 26

వ్రత్యాషస్య విభుః పుత్రః ఋషి స్తామ్రస్య దేవలః । విశ్వకర్మా వ్రభాసస్య పుత్రః శ్శిల్పివ్రజావతిః. 27

ప్రాసాదభవనోద్ధ్యానవ్రతిమాభూషణాదిషు । అగారారామకూపేషు స్మృత స్సోఽమరవర్ధకిః. 28

అజైకపా దహిర్బుధ్నో విరూపాక్షోఽథ రైవతః । హర్యశ్వో బహూరూవశ్చ వ్రబకశ్చ సురేశ్వరః. 29

సావిత్రశ్చ జయన్తశ్చ పినాకీ చాపరాజితః । ఏతే రుద్రా స్సమాఖ్యాతా ఏకాదశ గణేశ్వరాః. 30

కోటయ శ్చతురాశీతి న్తత్ప్రాప్తాక్షయా స్సృతాః । దిక్షు సర్వాసు యే రక్షాం వ్రకుర్వన్తి గణేశ్వరాః. 31

పుత్రాః పౌత్రా స్సృతా శ్చైతే పురాణా గర్భనమ్భవాః.

ఇతి శ్రీమత్స్య మహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే దక్షన్యస్థికథనం నామ పంచమోఽధ్యాయః.

విశ్వకు విశ్వదేవులు సాధ్యకు సాధ్యులు మరుత్వతికి మరుత్వతులు వసువునకు వసువులు భానువునకు భానువులు ముహూర్తకు ముహూర్తగణము రేవకు మోషులు అను దేవగణములు జామికి నాగవీధ్యాదులు అరుంధతికి వృథాపీతలమునందలి ప్రాణి నమూహము సంకల్పకు సంకల్పుడు అను వారు పుట్టిరి.

వీరిలో వసువుల నృప్తిని తెలిపెదను వినుడు. వీరు జ్యోతిష్మంతులు (వ్రకాశము కలవారు.) అన్ని దిక్కులందును వ్యాపించువారు. అంతట వ్యాపించి వసించువారు కనుకనే వారికి వసువులు అని వ్యవహారము. వారి పేరులు ఆపుడు ద్రువుడు సోమడు ధరుడు అనిలుడు అసలుడు వ్రత్యాషుడు వ్రభాసుడు అనునవి. వీరిలో ఆపునకు శాంతుడు దండుడు సాంబుడు మణివక్త్రుడు అను నలుగురు కుమారులు. వీరు యజ్ఞరక్షకు అధికారులు. ద్రువునకు కాశుడు సోమనకు వర్చసుడు ధరునకు కల్పాసేకుడు ప్రాణుడు అనువారు అనిలునకు రమణుడు శిశిరుడు అను ఇద్దరు అసలునకు శాఖుడు విశాఖుడు కార్తికేయుడు (కృత్తికలయందు) అను ముగ్గురును వ్రత్యాషునకు దేవలుడు అను నమద్ధుడగు ఋషి వ్రభాసునకు విశ్వకర్మయను వ్రజావతియగు దేవశిల్పియు కుమారులు. ఈ విశ్వకర్మ ప్రాసాదములు భవనములు ఉద్ధ్యానములు వ్రతిమలు ఆభరణములు గృహములు ఆరామములు కూడములు మొదలైన వాని నిర్మాణములలో దేవతలకు వర్ధంగి.

ధర్ముని సంతానమే యగు అజైకపాద్ అహిర్బుధ్నుడు విరూపాక్షుడు రైవతుడు హర్యశ్వుడు బహూరూపుడు వ్రబకుడు సురేశ్వరుడు సావిత్రుడు జయంతుడు పినాకీ అనువారు ఏకాదశ రుద్రులు. వీరు గణదేవతలు. వీరి బలగము ఎనుబదికోట్ల మంది కలరు. వీరు వారికి అధిపతులై అన్ని దిక్కులయందు నుండి లోకరక్ష చేయుదురు. గర్భము నుండి జనించిన ఆది సంతానరూపమగు వ్రజావతి పుత్ర పౌత్రుల వివరణము ఇది.

ఇది శ్రీ మత్స్య మహా పురాణమున దక్షన్యస్థికథనమును పంచమోఽధ్యాయము.

షష్ఠోఽధ్యాయః.

కళ్యణసంతతిః.

సూర్యః కళ్యణస్య ప్రవహామి కర్మభ్యుత్పత్తిరేతద్ధమ్ । ఆదిత్యుః కర్మశ్చైవ అరిష్టా సురసా దనుః. 1
 సురభిర్విసృతా తద్విత్తానాం సంతతిః కళా । క్రమా ద్విక్వా ముని స్తద్విత్తాసాం పుత్రాః స్నేహోభత. 2
 తపితా నామ మే వేదా న్నా ముపసా న్తలేమహాః । వైవస్వతేనైవతే చైతే ఆదిత్యా వ్యాదశ స్మృతాః. 3
 రిష్టో వాతా వగ స్తద్భూ మితోఽభ వదహో యమః । విష్వా న్నవితా పూషా సంకమా నిష్ఠురేవచ. 4
 ఏతే సహ సంతతిః ఆదిత్యా వ్యాదశ స్మృతాః । మారీచా రిశ్యపా త్రాస్తా సుత్రాః నదితి రుత్తమాః. 5
 కృశాశ్శస్య ముచేః పుత్రాః కేవలప్రహరణా స్మృతాః । ఏతే వేదగణా పిత్రాః ప్రతిమన్వంతరాదిభు. 6
 ఉత్పద్యతే ప్రసియతే కల్పేకల్పేషి రేచ హి । దితిః పుత్రోద్భయం లేభే కళ్యపాదితి నశ్శతమ్. 7
 హిరణ్యకశిపుశ్చైవ హిరణ్యాక్షస్తథైవ । హిరణ్యకశిపో స్తద్వి జ్ఞాతం పుత్రోచతుష్టయమ్. 8
 ప్రహ్లాదశ్చాప్యనుష్ఠాద స్సంహ్లాదో హ్లాదపీవచ । ప్రహ్లాదపుత్రా ఆయుష్మాన్ పృథి ర్బాహుల ఏవచ. 9
 విరోచన శ్శతృత్వశ్చ స బలిం పుత్రోమాత్రవాః । బలేః పుత్రోశతం త్యాసీ ద్బాహో జ్యేష్ఠ స్తతో ద్విజాః. 10
 దృతరాష్ట్రో నైవా సూర్య చన్ద్ర దుర్యోధనాదయః । నికుమ్భనాభౌ గుర్వక్షః కుమ్భి క్షీబో విభీషణః. 11
 ఏతే సుతా సుబహువో బాణో జ్యేష్ఠో గుణాధికః । బాణ స్సహస్రబాహుశ్చ సర్వాన్త్రగుణసంయుతః. 12
 తవసా లోపితో యస్య పుత్రే వసతి శూలభృత్ । మహాకాలత్య మగమ త్స మోఽభూచ్ఛ పినాకినః. 13
 హిరణ్యాక్షస్య పుత్రోభూ ద్దుర్దుర శ్శకుని స్తథా । భూతసంతాపసశ్చైవ మహానాభ స్తథైవ చ. 14
 ఏతేభ్యః పుత్రోపేత్రాణాం తోటయ స్సవనవ్రతిః । మహాబలా మహాకాయా నానారూపా మహాజనః. 15

షష్ఠాధ్యాయము

కళ్యణ సంతతి

సూర్యుడు ముఖంతో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను. మరీచి పుత్రుడగు కళ్యపుని వత్సులనుండి కలిగిన పుత్రు
 లొక్కరిని సంతతిని ప్రవహించును. ఆదితి, దితి-ఆరిష్ట-సురస-దనువు-సురభి-వినర-తామ్ర-క్రోధవశ-ఇశ-కద్రువ-విశ్వ-ముని
 అను వరుముగ్గురును కళ్యపుని వత్సులు. వీరి సంతతిని రెలిపెదను. చాక్షుషమన్వంతరమున తుష్టితులు అను దేవతలు
 వైవస్వతమన్వంతరమున అదితికి కుమారులై అదిత్యు లనబడుదురు. ఇంద్రుడు-దాత-త్వష్ట-మిత్రుడు-వరుణుడు-యముడు-
 వివస్వాత్-కశి-పూష-అంగమాన్-నిష్ఠువు-అచి వందెందు మంది సూర్యులే వీరు.

కృశాశ్శకస్య ముచేః పుత్రులు వేదగణములు వేదపురు. వీరు ప్రతిమన్వంతరారంభములందును
 జన్మించుచు కల్ప కల్పమునందును పుట్టుచు లయించుచుండుదురు.

కళ్యపునిని దితియందు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులను ఇద్దరు కుమారులు కలిగిరి. హిరణ్యకశిపునకు ప్రహ్లాదా
 ప్రహ్లాద సంహ్లాద హ్లాదిలను కుమారులు. ప్రహ్లాదుని కొడుకులు ఆయుష్మాన్ శిథి బాహులుడు విరోచనుడు అను
 వారు. విరోచనుని కుమారుడు బలి. బలి కుమారులు సూదుమంది. వారిలో పెద్దవాడు బాణుడు. అతడు మంచిగుణములు
 కలవాడు. వేయి కుజములు కలవాడు. దృతరాష్ట్రుడు సూర్యుడు ఇంద్రుడు దుర్యోధనుడు నికుంతుడు నాకుడు
 శతృకుడు బండ్ల కీజుడు విశీషణుడు మొదలగువాడు అనేకలు ఆతని తమ్ములు. అతడు అన్ని అస్త్రములను ఎరిగిన
 వాడు. తపస్సున శివుని మెచ్చించి అతడు తన పురమునందు వసించునట్లు వరము పొందెను. బాణుడు మహాకాలత్యమును
 పొంది శివునితో కమ దయ్యెను.

హిరణ్యాక్షునకు దుర్దురుడు శకుని భూత సంతాపనుడు మహానాభుడు అను వారు కుమారులు. వీరి పుత్రు

పొత్తాడె సంతతి డెబ్బది ఏడు కోట్లమంది. వీరందరు మహాకాయలు మహాబలులు నానా రూపములు కలిపించగలవారు. మహా శక్తి సంపన్నులు.

- దనుః పుత్రశతం లేదే కశ్యపా ద్బలదర్పితమ్ । వివ్రచిత్రిః ప్రహసోఽభూ దేహాం మధ్యే మహాబలః. 16
- ద్విమూర్తా శకునిశ్చైవ తథా శమ్భరత స్తథా । మరీచి ర్మహాశ్చైవ ఇతో యత్ర తత స్తథా. 17
- విద్రావణశ్చ ఘోనశ్చ కేతుపీర్మ శ్శత్రహదః । ఇన్ద్రోఽపి త్పుత్రశ్చైవైవ యత్రాభ స్తథా మయః. 18
- ఏకవక్త్రో మహాబాహు రణాక్ష స్తారక స్తథా । అసిలోమూ విలోమూ చ రిపు ర్భావో మహాసురః. 19
- స్వర్బాసు ర్వృషపర్బా చ ఏవమాద్యా దనో స్సుతాః । స్వర్బానో స్సువ్రజా తన్మా శచి చైవ పులోమజా. 20
- ఉపదా చ మయస్కాపి తథా మన్తోదరి కుహూః । శర్మిష్ఠా సున్దరీచైవ చద్వారి చ వృషపర్బణః. 21
- పులోమా కాలకా చైవ వైశ్వానరసుతే హితే । బహ్వాజిత్యే మహాసత్త్వే మారీచస్య పరేగ్రహే. 22
- తయో వృష్టిసహస్రోజి దాసవానా మభూ త్పదా । పౌలోమా స్కాలకేయాంశ్చ మారీచోఽజనయ త్పునః. 23
- అపద్భ్యా యే సరాణాం వై హిరణ్యపురవాసినః । చతుర్ముఖా ల్లబ్ధవరా నిహతా విజయేన తే. 24
- వివ్రచిత్రి సింహికాయాం సైంహికేయ మజీజనత్ । హిరణ్యకశిపో ర్భే వై భాగినేయా స్త్రయోదశ. 25
- వత్స శ్శల్మశ్చ రాజేంద్రో బలో వాతాపి రేవచ । ఇల్వలో నముచిశ్చైవ ససర్ణోఽశ్వాజ్ఞాన స్తథా. 26
- నరకః కాలనాభశ్చ సరమాభ స్తతైవ చ । అల్పవీర్యశ్చ విఖ్యాతా దనువంశస్య చర్మనాః. 27
- సంహ్లాదస్య తు దైత్యస్య నివాతకవచా స్సుతాః । అదాన్తా స్సర్వదేవానాం గంధర్వోరగరక్షసామ్. 28
- యే హతా బల మాశ్రిత్య ఆర్జునేన రణాజితే । షట్కన్యా జనయామాస తామ్రా నామాని మే శృణు. 29
- శుక్తి శ్యేని చ భానీ చ సుగ్రీవా గృధ్రికా శుచిః । శుక్తి శుకా నులూకాంశ్చ జనయామాస దర్మతః. 30
- శ్యేనం శ్యేని తథా భానీ కురరాన వ్యజీజనత్ । గృధ్రి గృధ్రి స్కపోతాంశ్చ పారావతవిహజ్గమాః. 31
- హంససారసకారణ్డప్లవా న్చుచి రజీజనత్ । అజాంశ్చ మేషోష్ఠ్ఠ్విఖరా న్సుగ్రీవా చావ్యజీజనత్. 32

దనువు అను కశ్యపుని వత్నియందు బలదర్పితులగు నూరుమంది కుమారులు కలిగిరి. మహాబల సంపన్నుడగు వివ్రచిత్రి వీరిలో ముఖ్యుడు. ఇంకను ద్విమూర్త శపని శంబరుడు మరీచి-మథనుడు ఇరుడు గర్గతరుడు విద్రావణుడు పేనుడు కేతుపీర్ముడు శత్రహదుడు ఇంద్రజిత్ నత్యజిత్ వజ్రనాభుడు మయుడు ఏకవక్త్రుడు మహాబాహుడు అజాతుడు తారకుడు అసిలోముడు విలోముడు రిపుడు బాణుడు స్వర్బాసుడు వృషపర్వుడు మొదలగు వారు దనువుత్త్రులు. స్వర్బాసు నకు సువ్రజా-పులోమునకు శచీ-మయునకు ఉపదా-మందోదరీ-కుహూ-అనువారు. వృషపర్వునకు శర్మిష్ఠ-సుందరి-చంద్ర అనువారు. పులోమ- కాలక అను ఇద్దరును వైశ్వానరునికి కుమార్తెలు. వీరు ఇరువురును హితకరులు గొప్ప బలము కల వారు బహు సంతానము కలవారును; వీరు మారీచుడు అను మునికి పత్నులైరి వీరివలన మారీచునకు పౌలోములు కాలకేయులు అను రాక్షసగణము జనించెను. వీరు సరులచేత చావకుండ బ్రహ్మవలన వరము పొందిరి. హిరణ్యపురము వారి నివాసము. వారు అర్జునుని చేతిలో మరణించిరి. వివ్రచిత్రికి సింహికయందు సైంహికేయుడు కొడు కయ్యెను. హిరణ్యకశిపునకు మేనల్లుండగు వత్సుడు శల్ముడు రాజేంద్రుడు బలుడు వాతాపి ఇల్వలుడు నముచి ససర్దుడు అశ్వాంజనుడు నరకుడు కాలనాభుడు సరమాభుడు అల్పవీర్ముడు అను పదుముగ్గురును దనువంశములోనివారే. వీరు దేవ గంధర్వోరగ రాక్షసులకు లొంగనివారు. వీరును బలశాలియగు అర్జునుని చేతిలో రణరంగమున మరణించిరి.

తామ్ర అనునామెకు శుక్తి-శ్యేని-భానీ-సుగ్రీవా-గృధ్రికా-శుచి-అను ఆరుగురు కుమార్తెలు. శుక్తి-చిలుకలను గ్రుడ్ల గూబలను శ్యేని-డేగలను భానీ కురర వక్షులను గృధ్రి గ్రద్దలను పాపురములను పాపురపుజాతి వక్షులను కనెను. శుచి హంసలను బెగ్గురులను వీరు కొడులను వీరు కుమారులు కనెను. సుగ్రీవ అను ఆమె మేకలను గొట్టెలను ఒండెలను గాడిద లను కనెను. ఇది తామ్రా సంతానము.

ఏష రామాన్తయః ప్రోక్త వివతాయా నిబోధత । గరుడః పతతాం నాథ అరుణశ్చ పతత్రిణామ్. 33
 పౌదామిని తథా కన్యా యేయం నభసి విశ్రుతా । సమ్పాతిశ్చ జటాయుశ్చ అరుణస్య సుతా వుభౌ. 34
 సమ్పాతిపుత్రార్ బహ్వశ్చ శ్రీమగ శ్చాతివిశ్రుతః । జటాయుః కర్ణికారశ్చ శ్రీమగామీ చ విశ్రుతః. 35
 సారసో రజ్జుపాలశ్చ అరుణశ్చాపి తత్సతః । తేషా మనన్త మభవ త్పక్షిణాం పుత్రప్రౌత్తకమ్. 36
 సురసాయా స్సహస్రం తు సర్పాణా మభవ త్పురా । సహస్రశిరసాం కద్రూ స్సహస్రం నృప సువ్రత. 37
 ప్రవానా నైష విభ్యాతా వ్షడ్వింశతి రరిన్దమాః । శేష వాసుకి కార్కోట శంఖైరావత కమ్బుళాః. 38
 భృగ్వయ మహానీల వద్మావతర తక్షకాః । ఏలాపుత్ర మహావద్మ దృతరాష్ట్ర* వలాహకాః. 39
 శఙ్ఖపాల మహాశఙ్ఖ పుష్పదంష్ట్ర శుభాననాః । శఙ్ఖరోమా చ నహుషో వామనః పాణిని న్తథా. 40
 కపిలో దుష్మిణో వాపి వతంజలి రితి స్మృతాః । ఏషా మనన్త మభవ త్సర్పాణాం పుత్రప్రౌత్తకమ్. 41
 ప్రాయశో య త్పురా దగ్ధం జనమేజయమన్దిరే । రక్షోగణం క్రోధవశా సా త్వమాన మజీజనత్. 42
 చండ్రీణాం నియుతం తేషాం భీమః క్షయ మసీనయత్ ।

రుద్రాణాం చ గణం తద్వ ద్గోమహిష్యో వరాజ్జనాః. 43
 సురభి ర్జనయామాన కశ్యపా స్సృవతేః పురా । ముని ర్మునీనాం మహతాం గణ మవ్వరసాం తథా. 44
 తథా కిష్కిరగన్ధర్వా నరిష్టాఽజనయద్బహుళా । తృణవృక్షలతాగుల్మ మిరా సర్వ మజీజనత్. 45
 విశ్వా తు యక్షరక్షాంసి జనయామాన కోటిశః । ఏతే కశ్యవదాయాదా శ్శతశోఽథ సహస్రశః. 46
 ఏష మన్వన్తరే రాజ స్త్వర్గ స్సౌరోచిషే స్మృతః । తత స్త్యేకోనవజ్ఞాశ స్మరుతః కశ్యపోఽదితేః. 47
 జనయామాన చరమజ్ఞా స్త్వర్వా నమరవల్లభాన్. 47

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే మత్స్యప్రోక్త
 కశ్యవనన్తతికథనం నామ షష్ఠోఽధ్యాయః.

ఇత వివర సంతానమును వినుడు. వక్షులకు నాథులగు అరుణుడు (నూర్మని రథమునకు సారథియగు ఆహుడుడు) గరుడుడును ఆకాశమున కనబడుడు ప్రసిద్ధురాలగు పౌదామిని (మెఱపు) అను కన్యయు కలిగిరి. అరుణు యు సుపాతి జటాయువులు సుపాతికి బహుశ్చుడు అతి ప్రసిద్ధుడగు శ్రీమగుడు జటాయువు కర్ణికారుడు విశ్రుతుడగు శ్రీమగామీ వారసుడు రజ్జుపాలుడు అరుణుడు అనువారు కుమారులు. ఈ వక్షులకు అనంతమగు పుత్రప్రౌత్తాది సంతా నము కలిగెను.

సురస అను కశ్యప వార్యకు వేమేసి శిరసులు కలి వేయి సర్పములు సంతానమయ్యెను.

కద్రువకు వేయి సర్పములు కలిగెను. వారిలో ఇరువది ఆరు మంది ప్రసిద్ధులు; వారు : శేషుడు వాసుకి కార్కో టుడు భృగుడు బ్రహ్మకుడు కంజుడు భనంజయుడు మహానీలుడు వద్ముడు అవతరుడు తక్షకుడు ఏలాపుత్తుడు మహా విద్ముడు దృతరాష్ట్రుడు వలాహకుడు శంఖపాలుడు మహాశంఖుడు పుష్పదంష్ట్రుడు శుభాననుడు శంఖరోముడు నహుషుడు వామనుడు పాణిని కపిలుడు దుష్మిణుడు వతంజలి అనువారు. వీరి పుత్ర ప్రౌత్తాది సంతతి అనంతముగా అయ్యెను. వీరిలో వారిమంది జనమేజయుని గృహమున దగ్ధులైరి.

క్రోధవశ అనువామకు అవతరిత సంఖ్యగల రాక్షసులు జన్మించిరి. వారు అందరు కోరలు గలవారు. వారిలో లక్షమందిని విమరు డంపెను.

సురభి అను కశ్యప పత్నీకి రుద్రులగణమును గోవులు గేదెలును కలిగెను.

ముని అపరామెకు మహాముని గణమును అపరామెగణమును కలిగెను.

అరిష్టకు కిన్నరులు గంధర్వులు అనేకులు గలిగిరి.

ఇర అను ఆమెకు తృణజాతులు వృక్షములు లతలు గుల్మములు (గుబురు పొదలు మొదలగునవి, సంతాన మయ్యెను.

విశ్వకు కోట్లకొలది యక్షరాక్షసులు కలిగిరి.

ఇట్లు కశ్యపునకు సూర్య-వేల-లక్షల- కోట్లకొలది సంతతి కలిగెను. ఇది స్వారోచిష మన్వంతరమునందలి సృష్టి క్రమము. అనంతరము దితికి కశ్యపుని పలన నలువది తొమ్మిది మంది మరుతులను కుమారులు కలిగిరి. వారందరును ధర్మము ననుసరించి నడచువారును దేవతలకు ఇష్టులు నైరి.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కశ్యప సంతతి అను షష్ఠాధ్యాయము.

సప్తమోఽధ్యాయః-మరుదుత్పత్తిః.

మదన ద్వాదశీ వ్రతమ్

ఋషయఃః దితే పుత్రాః కథం జాతా మరుతో దేవవల్లభాః । దేవై ర్జగ్ముశ్చ
సావత్నాః కస్మా త్సఖ్య మను త్రమమ్. 1

సూతఃః పురా దేవాసురే యుద్ధే హతేషు హరిణా శ రైః । పుత్రప్రేత్రేషు శోకార్తా గత్వా భూలోక ముత్తమమ్. 2

శమన్తవజ్రకే తీర్థే సరస్వత్యాన్తరే శుభే । భర్తా చారాదనవరా తవ ఉగ్రం చచార హ. 3

సా దితి ర్దేవసన్త్రాస మృషిరూపేణ సువ్రతా । ఫలాహారా తవస్తేపే కృచ్ఛ్రచాన్ద్రాయణాదిభిః. 4

యావద్వర్షశతం సాగ్రం జ్వరశోక భయాకులా । తత స్సా తపసా తప్తా వసిష్ఠాదీ నవృచ్ఛత. 5

దిత్యై వసిష్ఠాద్యుక్త మదనద్వాదశీ వ్రతస్వరూపమ్.

కథయన్తు భవన్తో మే పుత్రశోక వినాశనమ్ । వ్రతం సౌభాగ్యఫలద మిహలోకే వరత్ర చ. 6

ఊచు ర్వసిష్ఠప్రముఖా మదనద్వాదశీవ్రతమ్ । యస్య వ్రతావా దభవ త్పుత్రశోకవివర్జితా. 7

ఋషయఃః శ్రోతు మిచ్ఛామహే సూత మదనద్వాదశీవ్రతమ్ । సుతా నేకోనవజ్రాశ ద్యేన లేభే పున ర్దితిః. 8

సూతఃః య ద్వసిష్ఠాదిభిః పూర్వం దిత్యై కథితపూర్వకమ్ । విన్తరేణ వ్రవక్ష్యామి మత్సకాశా న్నిబోధత. 9

సప్తమాధ్యాయము

మరుదుత్పత్తి - మదన ద్వాదశీ వ్రతము

ఋషులు సూతు నిట్లు వ్రశ్శించిరి. దితి కుమారులు దేవతలకు నవతి తల్లి కుమారులును వారితో శత్రుభావము కలవారును కదా : అట్టి దితి కుమారులుఅగు మరుతులు దేవతలకు ప్రీతిపాత్రులై వారితో మిగుల మేలయిన స్నేహము నెట్లు జేసిరి ?

సూతు డిట్లు చెప్పెను : పూర్వము దేవాసుర యుద్ధమున హరి వ్రయోగించిన శరములతో దైత్యులు మరణించిరి. తన కుమారులును మనుమలును మరణించినందున దితి మిగుల దుఃఖించెను. ఆమె శోకార్తురాలయి ఉత్తమమగు భూలోక మునకు పోయెను. శుభమగు సరస్వతీ నదియొద్దన శమంతవంచకమను తీర్థమున ఉండి ఆనక్తితో శ్రద్ధతో భర్త నారా ధించుచు భయంకరమగు తపస్సు ఆచరించెను. ఆమె ఋషులందరవలె ఉత్తమ వ్రత నియమములను పాటించుచు కృచ్ఛ్రము చాంద్రాయణము మొదలగు ఆహార నియమములు పూని ఫలములే ఆహారముగా ఉండియు దేవతలకును భయమును కలిగించు తపస్సు ఆచరించెను. సమగ్రముగ నూరేండ్లు ఆమె ఇట్లు తపస్సు సాగించెను. జ్వరము చేతను భయము చేతను ఆకులురాలై తపస్సు వేడిమిచే తప్తరాలై వసిష్ఠుడు మొదలగు మహర్షులను ఇట్లడిగెను: తాము నాకు పుత్ర శోక వినాశకరమును ఇహవరలోకములందు సౌభాగ్య ఫలము నిచ్చునదియు అగు వ్రతమును నాకు ఉపదేశించుడు.

అనిగా వసిష్ఠాది మునులు ఆమెల మదన ద్వాదశీ వ్రతమును తెలిపిరి. దాని ప్రభావముననే ఆమెకు పుత్రశోకము లేకుండ పోయెను. అనిగా విసి శాసనములు సూతుని ఇట్లుడిగిరి: సూతా! దితి మరల నలువది తొమ్మిది మంది కుమారులన పొందగల ఫలమునిచ్చిని మదన ద్వాదశీ వ్రతమును విసవేడుచున్నాము. అనిగా సూతుడిట్లనెను: వసిష్ఠాది మహర్షుల వార్యము దితికి చెప్పియుండిన మదన ద్వాదశీ వ్రతమును విస్తరముగా చెప్పెదను; నా నుండి వినుడు.

చైత్రమాసే సితే పక్షే ద్వాదశ్యాం నియతవ్రతః । స్థావయే దప్రణం కుమ్భం సితతణ్ణుల పూరితమ్. 10
నానాఫలయుతం తద్ద దిక్షభణ్ణ సమన్వితమ్ । సితవస్త్రయగచ్ఛన్నం సితచన్దన చర్చితమ్. 11
నానాభక్ష్య సమోపేతం సహిరణ్యం తు శ క్తితః । తామ్రపాత్రం గుడోపేతం తస్యోపరి నివేశయేత్. 12
తస్మాదుపరి కామంతు కదళీదళసంస్థితమ్ । కుర్యా చ్చక్రిమయోపేతాం రతిం తస్యచ వామతః. 13
గన్ధం ధూపంచ దీపంచ నైవేద్యం చైవ కారయేత్ । తదభావే తదా కుర్యా త్కామకేశవయో ర్వపుః. 14
కామనామ్నా హరే ర్భవ్యం స్నావయే ద్గన్ధవారిణా । శుక్లపుష్పాక్షతతిలై రర్చయే న్మధునూదనమ్. 15
కామాయ పాదౌ సమృజ్య జుష్టే సౌభాగ్యదాయచ । ఊరూ న్మరాయేతి పున ర్మస్మథాయేతి వై కటిమ్. 16
న్యచ్చోదరాయే త్యుదరం భాహూ వజ్రాశరాయ వై । * హృదయం సర్వభూతాయ అనన్తాయే త్యురో హరేః. 17
ముఖం వద్మముఖాయేతి ప్రనూనదనుషే త్రువౌ । నమ స్సర్వాత్మనే మాశి మర్చయే దితి కేశవమ్. 18
తతః వ్రజాతే తం కుమ్భం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ । బ్రాహ్మణా న్భోజయే త్పశ్చ

త్స్వయం చాలవణవ్రతః. 19

కుక్త్యా తు దక్షిణాం దద్యా దిదం మన్త్ర ముదీరయేత్ । ప్రీయతా మత్ర భగవా న్కామరూపీ జనార్దనః. 20
హృదయే సర్వభూతానాం య అనన్తోఽభిధీయతే । ఉదయే సవితు స్సాన్నం కృత్వా దానం విధీయతే. 21
అవేన విధినా సర్వం మాసి మాసి నమాచరేత్ । ఉపవాన్య త్రయోదశ్యా మర్చయే ద్విష్ణు ఘవ్యయమ్. 22
ఫల మేకంచ సమృక్త్య ద్వాదశ్యాం భూతలే శయేత్ । తత త్రయోదశే మాసి పృతదేనుసమన్వితామ్. 23
శయ్యాం దద్యా దనన్తాయ సర్వోపస్కరసంయుతామ్ । కాశ్చానం కామదేవంచ శుక్లాం గాం చ వయన్విసీమ్. 24
వస్త్రైర్ద్విజం నవత్పీకం పూజ్య భక్త్యా విభూషణైః । శయ్యాగవాదికం దద్యా త్రీయతా మిత్యుదీరయన్. 25
హోమం శుద్ధైస్పితతిలైః కుర్యా త్కామాయ కీ ర్తయన్ । గవ్యేన సర్పిషా దద్యా త్పాయసేనచ దర్మవిత్. 26
విప్రేభ్యో భోజనం కుర్యా ద్విత్తకాత్యవివర్జితః । ఇక్షుదణ్డాం స్రతో దద్యా త్పుష్పమాలాశ్చ శ క్తితః. 27
యః కుర్యా ద్విధినాఽనేన మదన * ద్వాదశీవ్రతమ్ । సర్వపాతకవిర్ముక్తః ప్రాప్నోతి హరిసాత్మతామ్. 28
జహలోకే + పరా న్పుత్రాన్త్రైచాగ్గం శివ మశ్నుతే । య స్మర స్సంస్మృతో విష్ణు

రానన్దాత్మా మహేశ్వరః. 29

చైత్ర మాసమున శుక్ల పక్షమున ద్వాదశీ తిథినాడు వ్రత నియమములను పూని రంధ్రములు లేని కడవను తెల్లని దియ్యముతో గుండి నిలువవలెను. స్థావరము దానిపై రాగి పళ్లెరమును ఉంచవలెను. దానిపై తెల్లని గంధము పూయవలెను. తెల్లని వస్త్రముల జతతో దానిని కప్పవలెను. దానియందు నానా విధములగు ఫలములను చెరకు ముక్కలను నానా విధములగు భక్ష్యములను ఉంచవలెను. యభాశక్తిగ బంగారము కూడ ఉంచవలెను. నడుమ బెల్లము నుంచి దానిపై అరటి అకులు వరద దానిపై మన్నుకుని శ క్తి ధూపలగు దేవతలతో కూడిన రతీదేవిని అతనికి ఎడమ వ్రక్కను ప్రతిష్ఠించవలెను. అతనికి గంధ దీపమూచ నైవేద్యముల సర్పించవలెను. ఇట్టివి అన్నియు సంభవము కాని యెడల

* పృథూదరాయేత్యుదరం.

* ద్వాదశీమహమ్

పరాన్పుత్రాన్త్రైచాగ్గం శివ మశ్నుతే.

మన్మథ విష్ణువుల ప్రతిమలను సిద్ధపరచవలెను. కాముని పేరితోనే హరి ప్రతిమను గండజలముతో స్నానము చేయించవలెను. తెల్లని పూలతో అక్షతలతో నూపులతో పూజించవలెను. ఆ మంత్రములు: కామాయ నమః-పాదౌ పూజయామి; సౌభాగ్యదాయ నమః-అంజు పూజయామి; స్మరాయ నమః-ఉరూ పూజయామి; మన్మథాయ నమః-కటిం పూజయామి; స్వచ్ఛోదరాయ నమః-ఉదరం పూజయామి; పంచశరాయ నమః-దాహూ పూజయామి; సర్వభూతాయ నమః-హృదయం పూజయామి; అనంగాయ నమః-ఉరః పూజయామి; పద్మముఖాయ నమః-ముఖం పూజయామి; ప్రహసననుషే నమః-త్రుపౌ పూజయామి; నర్వాత్మనే నమః-మౌళిం పూజయామి; అని ఇట్లు కామి గామమున విష్ణుని పూజించవలెను.

రెండవనాటి ఉదయమున ఆ కుంభమునంతటిని బ్రాహ్మణునకు దానమీయవలెను. పిమ్మట బ్రాహ్మణులను భుజింపజేసి యజమానుడు తానును లవణము లేని ఆహారమును భుజించవలయును. తరువాత ఈ యర్థమునిచ్చు మంత్రముచ్చించుచు బ్రాహ్మణునకు దక్షిణమియ్యవలెను. "ఈ వ్రతాచరణముచే కాముని రూపమున నున్నవాడును సర్వ భూతముల హృదయము లందునుండి ఆనందరూపుడని చెప్పబడువాడునగు విష్ణువు ప్రీతి నందుగాక!" సూర్యోదయ మయిన తరువాత స్నానము చేసియే ఈ దానము జరుపవలెను. ద్వాదశినాడు ఒక ఫలమును మాత్రము ఆహారముగ తిని నేలమీద పడుండి త్రయోదశినాడు ఇట్లు విష్ణుని పూజింపవలెను.

ఈ విధానమున ప్రతి మాసమునందును వంద్రెండు మాసములు జరుపవలెను. వదుకూడవ మాసమున నేతితో దేనువుతో కూడ నర్వోపకరణములతో ఉపస్కరములతో కూడిన శయ్యను మన్మథునకు అర్పించవలెను. ఎట్లన బ్రాహ్మణ దంపతులను పూజించి అభరణములను వస్త్రములను ధరింపజేసి బంగారముతో చేసిన మన్మథుని ప్రతిమను తెల్లని పాడి యావును పై దెల్పిన శయ్యను నేతిని ఆవును వారికి 'ప్రీయతాం కామ రూపో హరిః' అని చెప్పుచు దానమీయవలెను. తెల్లని శుద్ధమైన నూపులతో 'కామాయ స్వాహా' అని చెప్పుచు హోమము చేయవలెను. ధర్మవేత్తయై యజమానుడు ధన వ్యయమునకు వెనుకాడక ఆవు నేతితో పాయనముతో బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టవలెను. తరువాత వారికి చెఱకు గడలను పూలమాలలను యథాశక్తి ఈయవలెను. ఈ విధానమున మదన ద్వాదశీవ్రతము నాచరించినవాడు మహా పాతకముల నుండి ముక్తుడయి విష్ణు సారూప్యమును పొందును. ఈ లోకమునందు శ్రేష్ఠులగు పుత్తులను సౌభాగ్యమును శుభమును పొందును. కామరూపియగు ఈ విష్ణువు ఆనందాత్ముడగు మహేశ్వరుడును కావున సుఖమును పొందగోరువారు మన్మథ రూపముతోనున్న ఈశ్వరుని స్మరించి పూజించవలెను.

సుఖార్థం కామరూపేణ స్మరే దక్షజ మీశ్వరమ్ । ఏత చ్చుత్వా చకారేదం దితి స్సర్వ మశేషతః. 30
కశ్యపో వ్రతమాహత్యా దాగత్య పరయా ముదా । చకార చ కృశాం భూయో రూపయౌవనశాలినీమ్. 31
వరేణ చ్చన్దయామాస సా చ వప్రవే వరం వరమ్ । పుత్త్రం శక్రవదార్థాయ సమర్థ మమితౌజనమ్. 32
వరయామి మహాత్మానం సర్వామరనిషాదనమ్ । ఉవాచ కశ్యపో వాక్య మిన్ద్రహన్తార మూర్జితమ్. 33
వ్రదిశా మ్యహ మేతేన కించైత త్క్రియతాం శుభే । ఆప న్తమ్భః కరో త్విష్టిం వ్రతియా మ్యద్య సువ్రతే. 34
విదాస్యామి తతో గర్భ మముం శక్రనిషాదనమ్ । ఆప న్తమ్భస్తత శ్చక్రే పుత్త్రేష్టిం ద్రవిజాధికామ్. 35
ఇన్ద్రశక్రం లభ స్వేతి జుహావ చ నవిన్తరమ్ । దేవైశ్చ యుయుధు ర్దైత్యా విముఖాశ్చైవ దానహః. 36
దిత్యాం గర్భ మథాయుంక్త కశ్యపః ప్రాహ తాం పునః । త్వయా యత్నో విదాతవ్య
న్తస్మి న్గర్భే వరాననే. 37

దిత్యై కశ్యపప్రో క్తగర్భిణీదర్మాః.

సంచత్సరశతం త్యేక మస్మిన్నేవ తపోదనే । నన్ద్యాయాం నైవ భోక్తవ్యం గర్భిణ్యా వరవర్జిని. 38
న స్థాతవ్యం న గన్తవ్యం వృక్షములేషు సర్వదా । ఉపస్కరేషు న వసే న్మునలోలాఖలాదేషు. 39

40 న చావగాపాచ్చ భూస్వామిగారిం చ వర్జయేత్ । వర్జితేషు న తిష్ఠేత సచోద్విగ్నమనా భవేత్. 40
 విలిఖే న్ను నత్తై ర్భూమి మజ్జారేణ న భస్మనా । న శయాను సమావిష్టే ఛ్వాయామం చ వివర్జయేత్. 41
 న తుష్కానామసాన్మితపాలేషు సమావిశేత్ । వర్జయే త్కలహం తోకే గాత్రభిజ్గం తథైవ చ. 42
 న ముక్తకేశా తిష్ఠేత నాశచ స్స్య త్కదాచన । న శయాతోత్తరశిరా న చావరశిరాః క్షుచేత్. 43
 న వస్త్రహీనా నోద్విగ్నా న చార్ద్రచరణా సతీ । నామజ్జళ్యాం వదే ద్వాచం న చ హస్తాధికా భవేత్. 44
 కుర్యాచ్చ గురుశుశ్రూషాం నిత్యమాజ్ఞకృతత్పరా । సర్వోషధీభి ర్దష్టేన వారిణా స్నాన మాచరేత్. 45
 కృతరక్షా శుభూషా చ వాస్తుపూజనతత్పరా । తిష్ఠే త్ప్రసన్నవదనా భర్తృప్రియహితే రతా. 46
 దానశీలా తృతీయాయాం పార్వత్యా నక్త మాచరేత్ । ఇతివృత్తా భవే న్నారీ విశేషేణ తు గర్భిణీ. 47
 యస్తు తస్యా భవే త్పుత్ర శిశ్నాయుర్వృద్ధినంయుతః । అస్యతా గర్భవతన మవాప్నోతి న సంశయః. 48
 తతా త్మ మనయా వృత్త్యా గర్భే త్వం యత్న మాచర । స్వస్త్వస్తు తే గమిష్యామి

తథేత్యుక్త స్తయా పునః. 49

వశ్యతాం సర్వభూతానాం తత్తత్ప్రవాన్తరదీయత । తత స్సా కశ్యపోక్తేన విధినా నమతిష్ఠత. 50

ఇది విని దితి ఈ వ్రతమునంతయు ఏమాత్రమును లోపము లేకుండ జరిపెను. వ్రత మాహాత్మ్యమువలన కశ్యపుడు అమె కడకు మిగుల సంతోషముతో వచ్చెను. చిక్కిపోయిన ఈమెను మరల ఎప్పటివలె రూప యౌవనములు కలదానినిగా చేసెను. వరము కోరుకొమ్మనెను. అమెయు ఇట్లు మేలైన వరమడిగెను. ఇంద్రుని చంపగల నమర్దుడును అమిత జలము కలవాడును మహాత్ముడు దేవతలందరను గూడ నశింపజేయువాడును అగు కుమారుడు నాకు కలుగవలెను. అని అమె కోరగా కశ్యపు డిట్లు పలికెను. నీవు ఎట్టి క్లిష్టమగు వ్రతముల నయినను అనుష్ఠించగలదానవు. నీవు చేసిన ఈ వ్రత మహిమతోనే నీకు ఇంద్రుని చంపు కుమారుని ఇచ్చుచున్నాను. కాని నీవు మరియొక పని చేయవలయును. అవస్తంబునిదేత ఇందులకై ఇచ్చిని జరిపించుము. పిమ్మట నీయీ గర్భమును ఇంద్రుని చంపగల దానినిగా చేయుదును. అట్లే అవస్తంబుడు అధిక ద్రవ్యము వెల్పించి పుత్రేష్టిని జరిపెను. అతడు ఇంద్రశత్రుని కుమారునిగా పొందుము. అని నవిస్తరముగా హామీయు చేసెను.

అంతట కశ్యపుడు దితికి గర్భము కలిగించెను. అమెతో పిమ్మట అతడిట్లు పలికెను. నీవు ఈ గర్భము విషయమున యత్నము వూనవలసినది. నీవు తపోధనురాలవయి ఈ తపోవనమునందే యుండి ఒకనూరు సంవత్సరముల పాటు ఈ విషయములను పాదించవలెను. ఏమనుగర్భిణీస్త్రీ సంర్యా నమయమునందు భుజించనేరాదు. ఎట్టి నమయము నందును చెట్ల మొదలగు వర్జితక పోరాదు. దోబు దోకల మొదలగు ఉపకరణములపై కూర్చుండరాదు. నీట మునుగరాదు. కూర్చు గృహములలోకి పోరాదు. పుట్టలపై కూర్చుండ-నీలచుండ-రాదు. మనస్సున భయమును అవేశమును పొందరాదు. గోవుతో బొగ్గలతో మాడికతో భూమిని నీచురాదు మంత్రములపైని కూర్చుండరాదు. ఛాయామము చేయరాదు. దాని పుష్పాక్షి-బొగ్గలు-బూడిద-పముకలు-పుర్రెలు-వీసీపై కూర్చుండరాదు. ఒకలు విరుచుకొనుట కలహించుట తగదు. ఎట్టి నమయమునందును జాబ్బు పరియబోసికొని కాని అజీర్ణమై కాని ఉండరాదు. ఉత్తరమునకు పడమటకు తలపెట్టి నిదురించ రాదు. విశ్రాంతి గానీ కయిదేశములతో గానీ తడిదానితో గాని ఉండరాదు. అశుభములు మాటలాడరాదు. అధిక మోస్తూములాడరాదు. ఎత్తవ్వడు భజ జపణములతో నుండి పెద్దలను నేపించుచుండవలెను. అన్ని ఒప్పదలతో వేడిసిడితో ప్లానమాడవలెను. తన వేదము వేదాంగములను చక్కని ఆధరణములు చేసిపె శ్రద్ధతో గృహ పవనరముల నలంకరించి ఉంచుకొనుట గృహ పవనం పూజించుట నుండుట నెంచిన ముఖము కలదై భర్తకు ప్రీతి హితము కలిగించునవే. అలో దించుట మాలలాడుట వలెను ఉండుటలెను. దానములను చేయుచు భక్తవక్త తృతీయాధినమున గౌరిని పూజించుచు

నక్త వ్రతమును ఆచరించవలెను. వ్రతి స్త్రీయు ఇట్లే యుండవలెను. విశేషించి గర్భిణి ఇట్లు ఉండవలెను. ఆమెకు కలుగు క్షుమారుడు మంచి శీలము ఆయుర్వృద్ధి కలవా డగును. లేనిచో గర్భపతనము కలుగు నవకాశము గలదు. కనుక సీపు ఇట్లు నడచుకొనుచు గర్భము విషయములో వ్రయత్నపరురాలవై యుండుము. సీకు జుభమగును. వెళ్ళివత్తును. అని కశ్యపుడు వరుకగా దితియు 'నరే' అనెను. అంతట నర్వభూతములు చూచుచుండగానే కశ్యపు డచ్చటనే అంతర్ధానము నందెను.

అప్పుటి నుండి దితియును కశ్యపుడు చెప్పిన విధమున నడుచుకొనుచుండెను.

- బంధి త్స తథేన్ద్రోపి దితేః షోఽర్భ్య ముపాగతః । విహాయ దేవసదనం తాం శుశ్రూషావరః స్థితః. 51
- దితే శ్చిద్రం తతః వ్రేపు రభవ త్పాకశాసనః । విసీతోఽభివ ంవ్యగ్రః వ్రశాన్తవదనో బహిః. 52
- అజ్ఞా మనుసర న్సర్వా మాత్మనా శుభ మాచరః । తతో వర్షశతాన్తే సా డినే తు దివనై స్త్రిభిః. 53
- మేనే కృతార్థా మాత్మానం ప్రీత్యా విస్మితమానసా । అకృత్వా పాదయో శ్శౌచం శయానా ముక్తమూర్ధజా. 54
- నిద్రాభరనమాక్రాంతా దివా వరవశా క్వచిత్ । తత స్తదన్తరం లబ్ధ్యా వ్రవిశ్యాన్త శ్శచీవతిః. 55
- వజ్రేణ నప్రదా చక్రే తం గర్భం త్రిదశాధివః । తత స్సప్త సుతా జాతాః కుమారా స్సూర్యవర్చసః. 56
- రుదన్త స్సప్త తే బాలా నిషిద్ధా దానవారిణా । భూయోపి రుదమానాం స్తా నేకైకం నప్రదా పునః. 57
- ఓచ్ఛేద వృత్తహస్తా వై పున స్తదుదరస్థితః । ఏవ మేకోనవజ్ఞాశ చ్చుత్వా తే రుదతా భృశమ్. 58
- ఇన్ద్రో నివారయామాస మా రుదధ్వం పునఃపునః । తతశ్చ చిన్తయామాస కిమేత దితి వృత్తహః. 59
- ధర్మస్య కస్య మాహాత్మ్యా త్పున స్సజ్జీవితా స్త్వమీ । విదిత్వా ద్యానయోగేన మదనద్వాదశీఫలమ్. 60
- మాస మేత త్పరిణత మత్ర వా కృష్ణపూజనాత్ । వజ్రేణ నిహతా స్సద్యో న వినాశ మిహాప్నుయః. 61
- ఏకోఽవ్యనేకతా మాప యస్మా రుదరగో హ్యయమ్ । అవద్యా హ్యభవ న్నేతే తస్మా ద్దేవా భవన్తి చ. 62
- తస్మా న్మారుద ఇత్యుక్తా రుదన్తో గర్భసంస్థితాః । మారుతా నామ తే నామ్నా భవన్తో మఖభాగినః. 63
- తతః వ్రసాద్య దేవేశః క్షమస్వేతి దితిం పునః । అథాశాన్త్రం సమాస్థాయ మయైత ద్దుష్కృతం కృతమ్. 64
- కృత్వా మరుద్గణై ర్దేవై స్సామాన్యం హి సురాధివః । దితిం విమాన మారోవ్య నిన్యే య స్ససుతా దివమ్. 65
- యజ్ఞభాగభుజో జాతా మరుత స్తేన తే జనాః । తే జగ్ము రైక్యం చ సురైః కామం తే సురవల్లభాః. 66

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే మరుదుత్పత్తౌ మదన

ద్వాదశీవ్రతం నామ సప్తమోఽధ్యాయః.

తన శత్రువుగు బలాసురుని చంపినవాడగు ఇంద్రుడును అట్టి తలంపుతోనే తన స్వర్గలోకమును విడిచి దితిని సేవించగోరి ఆమె కడకు వచ్చెను. ఆమెలో ఏదయిన దోషము ఎవ్వడు కలుగునా యని ఆతడు గమనించుచుండెను. అందులకై ఆతడు బయటికి మాత్రము వ్రశాంత ముఖము కలవాడు ఏ ఇతర విషయములపై మనస్సు స్థుంపనివాడు షణ్డయము కలవాడునై యుండెను. ఆమె ఇచ్చిన వ్రతియొక అజ్ఞను అనుసరించుచు స్త్రీకరణములతోను మంచి ననినే జేయుచు ఉండెను. ఇట్లు మూడునాళ్ల తక్కువగా నూరు సంవత్సరములు గడచెను. దితియు తాను కృతార్థురై లయినట్లు భావించుచు ప్రీతురాలయి మనస్సులో ఆశ్చర్యము నంద సాగెను. అట్టి స్థితిలో నిద్రాభారము తను అక్రమించగా పర వశురాలై కాళ్ల కడిగి కొనవలసి యున్నను కాళ్ల కడుగుకొనకయే జాట్లు విరియబోసకొని ఒకానొక చోట పండుకొనెను. అంతట ఈ అవకాశము దొ కినదే చాలునని ఆ దేవరాజు దితి గర్భములో వ్రవేశించెను. వ్రజములో ఆమె గర్భమును ఏడుగా చీల్చెను. దానిచే నూర్మినివలె వర్షస్సు కల కోమలులయిన చిన్న పిల్లలు ఏడు మంది ఏర్పడిరి. ఆ బాలురు ఏడువ సాగిరి. ఏడువ వర్షనుచు ఇంద్రుడు వారిని నిషేధించెను. ఇనను వారు ఏడ్చుచునే ఉండిరి. పృథ్వి నునుచునే ఉండిరి.

వాదగు ఆ ఇంద్రుడు ఇంకను దితి గర్భమునందే ఉండి వారిని ఒక్కొక్కరిని ఏదేని ముక్కలుగా నరకెను. ఇట్లు నలు వది లొమ్మిది మందిగా చీల్చబడిన ఆ శిశువులు ఇంకను ఏడ్చుచునే ఉండిరి. ఏడువ వద్దు (మా-దుదధ్యం) అని ఇంద్రుడు వారిని మాటి మాటికి వారింపసాగెను. ఇది ఏమి? ఏ ధర్మానుష్ఠానము చేసిన మాహాత్మ్యము వలన ఇట్లు జరిగినది? ఏరేల చీల్చినను వీరు చావరే? అని ఇంద్రుడాలొచించెను. అతడు ధ్యానయోగ బలమున ఇది మదన ద్వాదశీ వ్రతఫలమని తెలిసికొనెను. ఇది నిశ్చయముగా విష్ణు పూజనము వలన కలిగిన ఫలమే. ఇట్టి కృష్ణానుగ్రహము కలవారు వజ్రముతో వెట్టి తీసియును నాశము పొందరు. గర్భమునందలి శిశువు తానొకడై యుండియు అనేక ఖండములుగా చీల్చబడియు మరణించలేదు. పీడంబును మరల చీల్చబడియు చావక అవధులై యున్నారు. అందువలన వీరు దేవతలుగా అగుదురు. వారు ఏడ్చుచుండగా ఏడువవద్దు (మా-దుద) అని గర్భమునందే ఉన్న ఈ శిశువులు వారింపబడినారు. కనుక వీరు 'మాదుత' అను పేరితో వ్రసిద్దులై (దేవతలై) యజ్ఞాంశములను అనుబంధించుదురు. అని ఇంద్రు డనెను.

తరువాత ఇంద్రుడు మరల మరల దితిని తను క్షమించు మని వేడుకొని ఆమెను అనుగ్రహింప జేసికొనెను. నేను కాత్ర విదుర్దముగా నడచినందున ఆ దుష్కృతమునకు ఫలితముగా నేనే ఈ అవకాశము చేసికొన్నదాన నైతినిని దితి తలచెను. ఇంద్రుడును మారుతులకు దేవతలతో నమానత్వమును కలిగించెను. దితిని ఆమె కుమారులను విమానముపై ఎక్కించి స్వర్గమునకు తీసికొని పోయెను. ఈ విధముగా మారుతులు అను దితి కుమారులు దేవతలై యజ్ఞ భాగములను (హవిస్సులను) అనుబంధించగలవారైరి. దేవతలతో నమానులైరి. దేవతలకు ప్రీతిపాత్రులు నైరి.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున మరుత్తం ఉత్పత్తి యందు మదన ద్వాదశీ వ్రతము అను నప్రమాద్యాయము.

అష్టమోఽధ్యాయః.

విరిశ్చోక్తవృక్షరాజ్యాభిషేకాదిః.

ఋషయః॥ ఆదినర్గ స్త్వయా సూత కథితో విస్తరేణ నః । వ్రతినర్గశ్చ ఏతేషా మధిపాం స్తా స్వదన్వ నః. 1

సూతః॥ యదాభిషిక్త స్సకలాధిరాజ్యే వృక్షరథరిత్యా మమరాధిషేన ।

రదావదీనా మధిపం చకార యజ్ఞవ్రతానాం తపసాం చ సోమమ్

2

నక్షత్ర తారా ద్విజ పృథ గుర్మ లతా విలాసన్య చ రుక్మగర్భమ్ ।

అపా మదీశం వరుణం దనానాం రాజ్ఞాం వ్రతుం వైశ్రవణం చ తద్వత్.

3

విష్ణుం రవీణా మధిపం వసూనా మగ్నిం చ లోకాధిపతిం చకార ।

వ్రజావతీనా మధిపం చ దక్షం చకార శక్రం మరుతా మదీశమ్.

4

దైత్యాధిపానా మత వాసవానాం వ్రహ్మద మీశం చ యమం పితౄణామ్ ।

పితౄణాం వరుణాయక జేతాశరాజ్ఞా మత కూలపాణిమ్.

5

ప్రాణేయశైలం చ వతిం గిరీణా మీశం నమూద్రం ననరిన్నదీనామ్ ।

గన్ధర్వపిద్యాదర కిన్నరాణా మీశం పున శ్చిత్రరథం చకార.

6

నాగాదిశం వాసుకీ ముగ్రహీర్జం నర్పాధిపం తక్షక మాదిదేశ ।

దిగ్భారణానా మధిపం చకార గజేన్ద్ర మైరావత నామదేయమ్.

7

సువర్ణ మీశం వతరాం హయానాం రాజానా ముత్తైశ్శ్చైవనం చకార ।

సోమం మృగాణా మృషదం చకార వృక్షం పున స్పర్శవనస్సతీనామ్.

8

పితౄణాం పూర్వ మతాభ్యధిష్ణ దీనాస్సున స్పర్శదిగధినారాజా ।

పూర్వేణ దిత్వాం మతాత్మమిం చ స్వామ్నా సుధర్మాణ మరాతికేతుమ్.

9

చతోఽధిపం దక్షిణత శృకార సర్వేశ్వరం శఙ్ఖపదాభివాసమ్ ।

సుకేతుమన్తం దిగదీశ మీశం చకార వశ్చా పువనాణ్ణగర్భః.

10

హిరణ్మయోమాణ ముదగ్ధిగీశం ప్రజాపతి స్సోమపతించకార ।

అద్యాపి కుర్మన్తి దిశా మధీశా శృబ్ధం వహన్తస్తు భువోఽభిరణ్ణమ్.

11

చతుర్వి రేభిః పృథునామదేయో నృపోభిషిక్తః ప్రథమం పృథివ్యామ్ ।

మన్వన్తరే చాదిగతే తథైవ వైవస్వతం చక్ర రిమం పృథివ్యామ్.

12

గతేఽన్తరే చాక్షుషనామదేయే వైవస్వతాభ్యే చ పునః ప్రవృత్తే ।

ప్రజాపతి స్సోఽన్య చరాచరన్య బభూవ సూర్యాన్వయవంశచిహ్నః.

13

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే విరిజ్చక్రత పృథు

రాజ్యాభిషేకాదికథనం నామాష్టమోఽధ్యాయః.

అష్టమాధ్యాయము

బ్రహ్మ పృథువు మొదలగు వారికి ఆయా ఆధిపత్యము లిచ్చుట

శౌనకాది ఋషులు నూతు నిట్లడిగిరి : అయ్యా : మీరు మాకు వరమాత్మ చేసిన ఆదినర్గమును (ప్రథమనృప్తిని) తెలిపితిరి. దీని తరువాత చేసిన ప్రతి నర్గమును ఆ నృప్తియందలి ఆయా భూతములకును వదార్థములకును అధిపతులను విశదీకరింపుడు.

నూతుడు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను : అమరాధిపుడగు బ్రహ్మ నకల ధరిత్రికి పృథువును అధిపతిగా చేసెను. అట్లే ఓషధులకు యజ్ఞ కర్మలకు తపస్సులకు సోముని-నక్షత్రములు తారలు వక్షులు వృక్షములు గుల్మము (పొద)లు లతలు మొదలగు వానికి హిరణ్య గర్భుని జలములకు వరుణుని ధనములకు రాజులకు మజేరుని ఆదిత్యులకు విష్ణువను ఆదిత్యుని వసువులకు అగ్ని అను వసువును ప్రజాపతులకు దక్షుని దేవతలకు ఇంద్రుని దైత్యదానవులకు ప్రహ్లాదుని పితృ దేవతలకు యముని పిశాచములకు రక్షస్సులకు వశువులకు యక్ష భూత భేతాళములకు శూలపాణిని వర్షతములకు హిమవంతుని నరిత్తులకు (జల ప్రవాహములకు) నదులకు నముద్రుని గంధర్వులకు విద్యా ధరులకు కింనరులకు చిత్ర శకుని నాగులకు వాసుకిని నర్పములకు తక్షకుని దిగ్గజములకు ఐరావతమును వక్షులకు గరుడుని ఆశ్వములకు ఉచ్చైః శ్రవమును మృగములకు సింహమును వనస్పతు (పూయకయే కాయలు కాఁడు చెట్టు)లకు జావ్వి చెట్టును అధిపతులనుగా చేసెను. సుధర్ముని తూర్పునకు శంఖుని దక్షిణమునకు సుకేతుమంతుని వశ్చిమమునకు హిరణ్మయోముని ఉత్తరమునకు దిగధిపతులనుగా బ్రహ్మ అభిషేకించెను. వారు ఇప్పుడును (మత్స్యనారాయణుడు మనువునకు ఈ వృత్తాంతము చెప్ప వాటికి) ఈ వలుగురు దిక్పాలురును పృథుని మొదటి భూలోకాధిపతినిగా అభిషేకించిరి. ఆ మన్వంతరము గడచిన తరువాత సూర్య వంశజుడగు వైవస్వతుని భూలోకాధిపతినిగా చేసిరి. అనగా చాక్షుషమన్వంతరము గడువగా వైవ స్వత మన్వంతరము ప్రారంభము కాగా సూర్య వంశమునకు వతాక వంటి వాడగు వైవస్వతుడు భూలోక చక్రవర్తిగా ప్రజా పతిగా అభిషిక్తుడయ్యె.

ఇది శ్రీ మత్స్య మహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున బ్రహ్మ పృథువు మొదలగు వారిని ఆయా అధిపతులనుగా అభిషేకించుట యను అష్టమాధ్యాయము.

సవమోఽధ్యాయః.

మన్వన్తరవివరణమ్

తః ఏవం శ్రుత్వా మనుః ప్రాహ పునరేవ జనార్దనమ్ ।

పూర్వేషాం చరితం బ్రూహి మమానాం మధుసూదన.

మత్స్యః మన్వంతరాజీ సర్వాజీ మనూనాం చరితం చ యత్ ।

ప్రమాణం చైవ కాలన్య తమత్పత్తిం సమానతః.

2

ఏకచిత్తః ప్రశాంతాత్మా శృణు మార్తాంజనన్దన । యామా నామ పురా దేవా హ్యోన న్నాన్వయమ్బువేఽన్తరే. 3

పూర్వే చ ఋషయ స్సర్వే మే మరీచ్యాదయ స్స్పృతాః । ఆగ్నిద్ర శ్చాతిబాహుశ్చ పుత్రస్సవన ఏవ చ. 4

జ్యోతిష్మాన్యతిమాన్ హవ్యో మేదా మేదాతిథి ర్వసుః । స్వామ్యమ్బువన్యైవ మనో ర్దశైతే వంశవర్ధనాః. 5

వ్రతసర్గ మపి కృత్వా జగ్ము సై వరమం వదమ్ ।

ఏత త్స్వామ్యమ్బువం ప్రోక్తం స్వారోచిష మతః వరమ్.

6

స్వారోచిషన్య తనయా శ్చత్వారో దేవవర్చసః । నభో నభన్యః* వ్రభృతి ర్భరతః కీర్తివర్ధనాః.

7

దత్తో నిశ్శ్యవన స్సమ్మః ప్రాణః కాశ్యవ ఏవచ । ఊర్వో బృహస్పతిశ్చైవ సప్త నవర్షయోఽభవన్.

8

తతో దేవాస్తు తుషితా స్సృతా స్వారోచిషేఽన్తరే । హవీన్ద్ర స్సుకృతో మూర్తి రాపోజ్యోతి రయస్సయః.

వసిష్ఠన్య సుతా స్సప్త యే వ్రజావతయ న్తదా । ద్వితీయ మేత త్కథితం మన్వంతర మతఃవరమ్.

10

తృతీయం తు వ్రవజ్యాపి తతా మన్వంతరం శుభమ్ । మనుర్నా మోత్రమో యత్ర దశ పుత్రా నజీజనత్.

ఇష స్సహన్య ఊర్ధ్వ శుచి శ్శుక్ల స్తతైవ చ । మరుశ్చ మారవశ్చైవ నభస్యోఽథ నభ స్తతా.

13

సహః కసీయా నేతేషా ముదారః కీర్తివర్ధనః । బానవ స్తత్ర దేవా స్సుర్మ రూర్ణా స్సప్తర్షయ స్సృతాః.

12

* కౌకరజ్జః కురజ్జీశ్చ దాఖ్యః ఖణ్డః వ్రవాహణః । మితశ్చ సంమితశ్చైవ సప్తైతే యోగవర్ధనాః.

14

సప్తమాధ్యాయము

మన్వంతర వివరణము

నాతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పినారంభించెను : మనువు (నత్కవతుడు) మత్స్యనారాయణుడు చెప్పిన ఈ చిక్షయమును విని ఆ స్వామితో ఇంకను ఇట్లు వలికెను: మదునూదనా : పూర్వులగుమనువుల చరితమును నాకు విని వింపుము. అని మత్స్యమూర్తి ఇట్లు వలికెను: సూర్యపుత్రాః! అన్ని మన్వంతరములను మనువుల చరితమును మన్వంతర కాల పరిమాణమును వారి ఉత్పత్తిని సంక్షేపముగా అంతయు తెలిపెదను. ఏక చిత్తదవయి వ్రశాంతమగు మనస్సుతో వినుము.

ప్రతి మన్వంతరమునకు మనువుల బేదిమును బట్టి ఆ కాలమున ఆరాధ్యులగు దేవతలును వేదములను విఙ్గములు యజ్ఞాది కర్మానుష్ఠానములను వ్రవర్తిల్లజేసిన ఋషులును శృష్టిని సాగించిన మను పుత్రులును వేరు వేరుగా ఉండురు. అనువాదము.

స్వామంబుక మన్వంతరమున యాములు అనువాదు చేవతలు. లోగడ తెలిపిన మరీచి మొదలుగా నారదుని వరకును 10 వది మందియు ఋషులు. ఆ స్వేద్రుడు అతి బాహుడు పుత్రుడు సవసుడులు) జ్యోతిష్మాన్ ద్యుతిమాన్ బాహుడు. మేద మేదాతిథి వసువు అను 10 వది మంది కుమారులు. వీరు వ్రతసర్గమును పాంచ జాతికములగు శరీరములు 10 అయి పూజి విశేషముల శృష్టిని జరిపి వీరు విరమ వదమున కేగిరి.

స్వారోచిషునిపునకు సుభుడు సజ్యుడు వ్రభృతి వరకుడు అను నిలుగుడు కుమారులు. దత్తుడు నిశ్శ్యవనుడు స్సమ్మడు ప్రాణుడు కాశ్యుడు ఈర్షుడు బృహస్పతి అనువాదు వీరు మంది ఋషులు. దక్షితులు అనువాదు చేవతలు. వసిష్ఠుని కుమారులుగా హరి బంధ్రుడు నిశ్శ్యుడు మూర్తి అవుడు జ్యోతి ఆయన్మయుడు అను ఏడుగురును శృష్టిని సాగించిరి వ్రవావతలు.

ఉత్తముడు మనువుగా ఉండగా ఆయన కుమారులు వది మందియు ప్రజావతులు. వారు ఇమడు నహస్యుడు ఊర్జుడు శుచి శుక్రుడు మదుడు మాధవుడు నభస్యుడు నభుడు నహుడు అనువారు. ఈ కడవటి వాడు ఉదారుడు చాల కీర్తి శాలియును. భానువులు అనువారు ఊర్జులు అను గణము వారు నప్తములు. వారి పేరులు కౌకరండికుడు కురండి దాఖుడు ఖండి ప్రవాహుడు మితుడు సంహితుడు అనునవి.

మన్వంతరం చతుర్థం తు తామసం నామ విశ్రుతమ్ । • కవిః వృథు న్తథా చాగ్ని రశ్వః కపిల ఏవ చ.
 ✱ తథైవ జన్యదీమనౌ మునయ స్సప్త తామసే । సాధ్యా దేవగణా యత్ర కథితా స్తామసేనైవరే. 16
 అకల్మష స్తథా ధన్వీ తపోబల తపోధనౌ । తపోరతి న్తవస్యశ్చ సుతపాశ్చ వరన్తవః. 17
 తపోద్యుతి న్తపోనాథ స్సర్వే సజ్జామ విత్తమాః । తామసస్య సుతా స్సర్వే దశ వంశవివర్ధనాః. 18
 వజ్రమస్య మనో నద్వ ద్రైవతస్యాన్తరం శృణు । దేవబాహు స్సుబాహుశ్చ వర్జన్య సోమపు మునిః. 19
 హిరణ్యరోమా నప్రాక్ష స్సపైతే ఋషయస్సృతాః । దేవాశ్చ భూతరజన స్తథా ప్రకృతయ స్సృతాః. 20
 అరుణ స్తత్త్వదర్శి చ ధృతిమాన్ హవ్యవ స్వజిత్ । యుక్తో నిరుత్సృక స్సత్వో నిమేషోనైవః ప్రకాశకః.
 ధర్మవీర్యబలోపేతా దశైతే రైవతాత్మజాః । చాక్షుషస్యానైవరే దేవా లేఖా నామ పరిశ్రుతాః. 22
 వనవోనైవ ప్రవాచానైవ పారిసూవా దివౌకనః । చాక్షుషస్యానైవరే ప్రోక్తా దేవానాం వజ్ర యోనయః. 23
 భృగు స్సుదామా విరజా స్సహిష్ణు ర్నాద ఏవ చ । వివస్వా న్త్రినామా చ సప్త సప్తర్షయోనైవరే. 24
 ఊరుప్రభృతయ న్తద్వ చాక్షుషస్య సుతా దశ । ప్రోక్తాః స్వామ్యమేవంశే యే మయా పూర్వమేవ తు.
 అన్తరం చాక్షుష స్తైత న్మయా తే పరికీర్తితమ్ । సప్తమం చ ప్రవక్ష్యామి య ద్వైవన్వత ముచ్యతే. 26
 అత్రిశ్చైవ వసిష్ఠశ్చ కశ్యపో గౌతమ స్తథా । భరద్వాజ స్తథా యోగీ విశ్వామిత్రః ప్రతాపవాన్. 27
 జమదగ్నిశ్చ నపైతే సామృతం యే మహర్షయః । సాధ్యా విశ్వే చ రుద్రాశ్చ మరుతో వనవోశ్చిన్. 28
 ఆదిత్యాశ్చ సురా న్తద్వ త్సప్త దేవగణా స్సృతాః । ఇక్ష్వాకుప్రముఖాశ్చాపి తస్య పుత్రాః స్మృతా భువి. 29

నాలుగవది యగు తామసమన్వంతరమున కవి వృథువు అగ్ని అశ్వుడు కపిలుడు జన్ముడు దీమాన్ అనువారు నప్తములు. సాధ్యులు అను గణమువారు దేవతలు. అకల్మషుడు ధన్వి తపోబలుడు తపోధనుడు తపోరతి తవస్యుడు సుతపుడు తపోద్యుతి తపోనాథుడు అను తామసుని కుమారులు వది మందియు యుద్ధ విద్యల నెరిగిన వారిలో శ్రేష్ఠు లాను వంశవృద్ధి చేయు వారును ఐరి.

రైవత మన్వంతరమున దేవ బాహుడు సుబాహుడు వర్జన్యుడు సోమపుడు ముని హిరణ్యరోముడు నప్రాక్షుడు అనువారు నప్త ఋషులు. భూతరజనులు అను గణము వారు దేవతలు. రైవతుని కుమారులు అరుణుడు తత్త్వ దర్శి ధృతిమాన్ హవ్యపుడు స్వజిత్ యుక్తుడు నిరుత్సృకుడు సత్వుడు నిమేషుడు అంతఃప్రకాశకుడు అనువారు వదిమందియు ధర్మము వీర్యము బలము కలవారు. వీరు ఆ మన్వంతరమున ప్రజావృద్ధి చేయువారు

చాక్షుష మన్వంతరమున లేఖులు వసువులు ప్రవాచులు పారిసూవులు దివౌకనులు అను ఏడు తెగల దేవత లుందురు. భృగువు సుదాముడు విరజాడు సహిష్ణుడు నాదుడు వివస్వాన్ అత్రి అనువారు నప్త ఋషులు. లోగడ (ఆధ్య. 4) తెలిపిన ఊరువు పురుడు శతద్యుమ్నుడు తవస్వి నత్యవాక్ కవి అగ్నిష్టోముడు ఆతిరాత్రుడు సుదృష్టి అభి మన్యుడు అను వది మందియు చాక్షుషుని కుమారులు ప్రజావృద్ధి చేయువారు.

కావ్యః.

★ అహన్యహన్యనామానౌ

చేమే

* భృగుర్వరేణ్యశ్చ్యవనస్సువృత్తోద్యుతిరేవ

వైవస్వత మన్వంతరమున అత్ర వసిష్ఠుడు కశ్యపుడు గౌతముడు భరద్వాజుడు విశ్వామిత్రుడు జమదగ్ని అనువారు నక్షత్ర ఋషులు. సామ్యులు విశ్వేదేవులు దుద్రులు మరుత్తులు వసువులు అశ్వినులు ఆదిత్యులు అను ఏడు దేవ గణములు ఉండును. ఇట్లాకువు మొదలగు కుమారులు వ్రజావృద్ధి చేయువారు.

మన్వస్తరేషు సర్వేషు నప్త సప్త మహర్తయః । కృత్వా చర్మస్య సంస్థానం ప్రయాన్తి వరమం పదమ్. 30
సావర్ణేస్తు ప్రవక్ష్యామి మనో ర్భావి తథానైరమ్ । అశ్వత్థామా శరద్వాంశ్చ కౌశిక్ గాలవ స్తథా. 31
శతానన్తః కాశ్యవశ్చ రామశ్చ ఋషయస్త్యతాః । * ధృతి ర్వరీయా నృవన సువర్ణో విష్ణురేవ చ. 32
చరిష్ణు రిజ్య సుమతిర్ బృహత్తత్త్రిశ్చ వీర్యవాన్ । భావినో చశ సావర్ణే ర్మనోః పుత్రాః ప్రకీర్తితాః. 33
రాచ్యాదయ స్తథానైఃపి మనవ సృష్ట్యుకీర్తితాః । రుచేః ప్రజాపతేః పుత్రౌ రాచ్యో నామ భవిష్యతి. 34
మను ర్భూతే స్సుత స్తద్భ ద్భాత్యో నామ భవిష్యతి । తతస్తు మేరుసావర్ణి ర్బృహ్మనూసు ర్మనుస్త్యుతః. 35
క్రతుశ్చ ఋతుధామా చ విష్వక్సేనో మను స్తథా । ఆతీతానాగతాశ్చైతే మనవ సృప్త కీర్తితాః. 36
పూషణో యుగసాహస్ర మేధి ర్ధ్యాతా నరాధిప । నడ్కిర్తితం సర్వ మిదం మయా తు వృథవీవతే. 37
స్నేహేనైవైవై సర్వ మిద ముత్పాద్య సచరాచరమ్ । కల్పావసానే తే సర్వే ముచ్యంతే బ్రహ్మణా నహ. 38
ఏతే యుగసహ సానై వినశ్యన్తి పునఃపునః । బ్రహ్మద్యా విష్ణుసాయుజ్యం యాన్తి యాస్యన్తి వై ద్విజాః.

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే మత్స్యమను సంవాదే చతుర్దశ

మన్వంతరానుకీర్తనం నామ నవమోఽధ్యాయః.

అన్నె మన్వంతరములందును ఏడేసి మంది మహర్షులు ధర్మ వ్యవస్థ చేసి వరమ పదమును చేరెదరు.

సావర్ణి మన్వంతరమున అశ్వత్థామ శరద్వాన్ కౌశికుడు గాలవుడు శతానందుడు కాశ్యపుడు రాముడు అనువారు నక్షత్ర ఋషులు. ధృతి వరీయాన్ పవనుడు సువర్ణుడు విష్ణుడు చరిష్ణుడు ఇజ్ఞుడు సుమతి బృహత్క్షత్రుడు వీర్యవాన్ అనువారు పది మంది సావర్ణి కుమారులును వ్రజావృద్ధి చేయువారు.

వీరు కాక రాచ్యుడు మొదలగు మరికొందరు మనువులును కాబోవుదురు. రుచి అను వ్రజాపతికి కుమారుడు రాచ్యుడు. భూతి అను వ్రజాపతికి కుమారుడు భౌత్యుడు. వీరును కాబోవు మనువులలోనివారు.

తరువాత బ్రహ్మకుమారుడగు మేరుసావర్ణి మనువు అగును.

క్రతువు ఋతుధాముడు విష్వక్సేనుడు అనువారు మరి ముగ్గురు మనువులు.

ఇట్లు గడచిన వారు ఆరు మందియు గడచుచున్న వైవస్వతమనువును రానున్న మనువులు ఏడు మందియు మనువులు చెప్పబడినారు. ఇట్లు మొత్తము పదు నలుగురు మనువులు.

వీరు వేలకొలది దేవ యుగముల కాలము తపమాచరించి ఆ శక్తిచే లోకసృష్టిని వ్రజాపాలనమును జరుపుదురు.

రాజా : ఇది యంతయు నీకు ఇట్లు తెలిపితిని.

ఈ మనువులు అందరును తమ తమ అంతరములతో చరాచర ప్రాణులతో నిండిన జగత్తును సృష్టించి పాలింతురు. తుదకు కల్పాంతమునందు బ్రహ్మతో పాటు ముక్తిని పొందుదురు.

[ఈ సృష్టియును కల్పమును ఒకటి మాత్రమే కాదు. సృష్టులును కల్పములును అనంతములు. ప్రతి సృష్టి యందును కల్పమునందును ఇట్లే బ్రహ్మలును మనువులును మరల మరల పుట్టుచు పోవుచుందురు. కనుక) వీరు వేలకొలది దేవ యుగములు ముగిసిన తరువాత మరల మరల నశించుచుందురు. ఆ క్రమములో బ్రహ్మ మనువులు మొదలగు వారు విష్ణు సాయుజ్యమును పొందుదురు. ఇక ముందును ఇట్లే పొందనున్నారు.

[ఇచ్చట సావర్ణి అను మనువులు ఐదు మంది. వీరిలో మొదట చెప్పిన సావర్ణి ఎవరో స్పష్టముగా చెప్పబడ

లేదు. మరియును మిగిలిన మనువులు కాని వారివారి అంతరములలో ఉండెడి సప్తజువులును దేవతలును మనువులును కాని చెప్పబడలేదు.]

ఇది శ్రీ మత్స్య మహాపురాణమున మత్స్యమును సంవాచమున మన్వంతరాను కీర్తనమును నవమాధ్యాయము.

పృథ్వాదికృతధరణీ పోహనమ్.

10. దశమోఽధ్యాయః.

ఋషయః బహుభి ర్ధరణీ భుక్తా భూపాలై శ్శూయతే పురా ।

పార్థివాః పృథివీయోగా త్పృథివీ కన్య యోగతః. 1

కిమర్థం చ కృతా సంజ్ఞా భూమేః కిం పరిభాషితా । గౌ రితీయం చ విఖ్యాతా సూత కస్మా ద్భ్రవీహి నః.

బ్రాహ్మణకృతవేనమథనమ్.

సూతః వంశే స్వాయమ్బువే త్వాసీ దజ్ఞో నామ ప్రజాపతిః । మృత్యోశ్చ దుహితా తేనవరిణీతాతు దుర్ముఖా.

సుసీథా నామ తస్యాభూ ద్వేనో నామ సుతః పురా । అధిర్మనిరతః కామీ బలవా న్యసుదాధిపః. 4

లోకే వ్యధర్మకృజ్ఞాతః పరభార్యావహారకః । మమన్థు ర్భ్రాహ్మణా న్తస్య బలా ద్దేహ మకల్మషాః. 5

తత్కాయా స్మత్యమానాత్తు నిషేతు ర్ద్వేచ్ఛజాతయః । శరీరే మాతు రంశేన కృష్ణాజ్ఞానసమప్రభాః. 6

పితు ర్జన్య చాంశేన దార్మికో ధర్మకారకః । ఉత్పన్నో దక్షిణా ద్దస్తా త్సధనుః * కవచీ శరీ. 7

దివ్యతేజోమయవపు స్సురత్న కనకాజ్గదః । వృథురోమాభవ త్తస్మా త్తతః వృథు రజాయత. 8

స వివ్రే రభిషిక్త స్సంస్తవః కృత్వాఽతిదుష్కరమ్ । విష్ణో ర్వరేణ సర్వస్య ప్రభుత్వ మగమత్ప్రభుః. 9

నిస్సాధ్యాయవషట్కారం నిర్దనం వీక్ష్య భూతలమ్ । దగ్ధ మైచ్ఛతతః కోపా చ్చరే జామితవిక్రమః. 10

తతో గోరూప మాస్థాయ భూః పలాయిత మైచ్ఛత । వృష్ణతోఽనుగత న్తస్యాః వృథు ర్ద్వితశరాసనః. 11

దశమాధ్యాయము

వృథువు మొదలగు వారు భూమిని గోవుగా చేసి పిదుకుట

ఋషులు సూతుని ఇట్లడిగిరి: పూర్వము రాజులెందరో భూమిని అనుభవించిరని వినుచున్నాము. పృథివిని పాలించిన వారు కావున పృథివీ శబ్దపు సంబంధముచే రాజులకు పార్థివులు అను పేరు ఏర్పడినది. పృథివి అనుశబ్దము మరి ఏ శబ్ద సంబంధముచే ఏర్పడినది? భూమికి ఆ పేరు ఏ అర్థమును తెలుపుటకయి పరిభాషగా (సంకేతముగా) చేయబడినది? అట్లే భూమికి గౌః (గో) అను పేరును వచ్చినది కదా? ఇందులకు హేతువేమి? మాకు తాము తెలుపవేడెదము.

సూతుడు ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: స్వాయంభువమను వంశమున అంగుడను రాజు జన్మించెను. మృత్యుని కూతురు దుర్ముఖ అగు సుసీథ అతని భార్య. వేనుడు అతని కుమారుడు. అతడు బలశాలి రాజై యుండియు ఎల్లప్పుడు అధర్మమునం దానక్తి కలవాడు. కామవదుడు. లోకము నందును అధర్మమునే ఆచరించెడివాడు. పర భార్యలను అపహరించెడువాడు. బ్రాహ్మణులు అతని దేహమును బలము కొలది మఠించిరి. మఠింపబడుచుండిన అతని దేహము నుండి మేచ్ఛజాతుల వారు ఉత్పన్నులయిరి. వారందరును తల్లి (అగు సుసీథ) అంశమును బట్టి కాటుకవలె నల్లని దేహచ్ఛాయ కలవారు. ఆ వేనుని కుడిచేతి నుండి తండ్రియగు అంగుని అంశమును బట్టి ధర్మము నెరిగినవాడును ధర్మము నాచరించువాడును ఆచరింపజేయు వాడును అగు వాడొకడు జన్మించెను. అతడు కవచమును ధనుర్పాణములను ధరించి ఉండెను. దివ్య తేజోమయ శరీరమును మంచి రత్నములు తావటము చేసిన బంగారు భుజ కీర్తులును కలిగి ఉండెను. వృథు (లావగు)

చోమములు కలవాడగుటచే అతడు వృథువన ప్రసిద్ధుడు అయ్యెను. విప్రులు అతనిని చక్రవర్తిగా అభిషేకించిరి. అతడు దుష్కరమగు తపస్సొనరించెను. విష్ణు వరముచే అతడు సర్వ జగత్తునకును ప్రభువుగా నయ్యెను. భూతలమున స్వాధ్యాయముగాని వషట్కారము (యజ్ఞక్రియలు) గాని ధనముగాని లేకుండుట చూచి కోపము కలిగి అమితమగు విక్రమము కల ఆ వృథుడు శరముతో భూమిని దహింప సంకల్పించెను. అంతట భూదేవి గోరూపమును ధరించి పారిపోయెను. ప్రజ్వలించుచున్న ధనువు ధరించి వృథుడు ఆమెను వెంట నంటెను.

తతః స్థితైకదేశే తు కిం కరోమీతి సాబ్రబీత్ | వృథుర వ్యవద ద్వాక్య మీప్సితం దేహి సుప్రతే. 12
వృథ్వాదికృతదరణీదోహనమ్.

సర్వస్య జగత శీఘ్రం స్థావరస్య చరస్య చ | తథేతి చాబ్రబీ ద్భూమిం దుదోహ చ నరాధివ. 13
స్త్రీకే పాణౌ వృథు ర్వత్సం కృత్వా స్వాయమ్భవం మనుమ్ |

తదన్న మభవ ద్దుగ్ధం ప్రజా జీవన్తి యేన వై. 14
ఋషిభి ర్దుహ్యమానాయాం వత్స సోమ స్తథాబ్రవత్ |

దోగ్ధా బృహస్పతి రభూ త్పాత్రం వేదా స్తపో రసః. 15
చేవైశ్చ వసుదా దుగ్ధా దోగ్ధా మైత్ర స్తథాబ్రవత్ | ఇన్ద్రో వత్స స్సమభవ త్తీర మూర్జన్కరం బలమ్. 16

దేవానాం కాశ్చనం పాత్రం పితౄణాం రాజతం తథా | అన్తక శ్చాబ్రవ ద్దోగ్ధా యమో వత్స స్వదా రసః.
ప్రవాళపాత్రం నాగానాం తక్షకో వత్సకోబ్రవత్ | విషం క్షీరం తతో దోగ్ధా ధృతరాష్ట్రోబ్రవ త్పునః. 18

అసురైరపి దుగ్ధేయ మాయసే శత్రుపీడనమ్ | పాత్రే మాయాం తథా వత్సః ప్రాహ్లాదిశ్చ విరోచనః. 19
దోగ్ధా * విమూఢ స్తత్రాసీన్మాయా యేన ప్రవర్తతా యక్షైశ్చ వసుదా దుగ్ధా పురాన్తర్దాస మీప్పుభః. 20

కృత్వా చైశ్రవణం వత్స మామపాత్రే మహివతే | ప్రేతరక్షోగణై ర్దుగ్ధా ధరా రుధిర ముల్బణమ్. 21
రావ్యనాభోబ్రవ ద్దోగ్ధా సుమాలీ వత్స ఏవ తు | గన్ధర్వైశ్చ పున ర్దుగ్ధా వసుదా సాప్సరోగణైః. 22

అంతట భూదేవి ఒకానొక చోట నిలువబడి నేను సీకై ఏమి చేయవలయును? అని అడిగెను. సుప్రతా! (సత్కార్య ములను చేయుదానా!) చరాచర రూపమయిన సర్వ జగత్తునకును శీఘ్రముగా కోరికలను తీర్చుము. అని వృథువు అనెను. భూదేవి నరే అనెను. వృథు చక్రవర్తి స్వాయంభువ నునువును దూడగా చేసి గోరూప యగు భూమిని తన చేతియందే పిడికెను. ఆ వచ్చిన క్షీరము ప్రజలు జీవించుటకు సాధనము అగు అన్నముగా అయ్యెను. బృహస్పతి దోగ్ధ (ఏదుకువాడు) కాగా ఋషులు సోముని దూడనుగా చేసి వేదములనెడి పాత్రయందు పాలు పిడికిరి. ఆ పాలు తపస్సుగా అయ్యెను. దేవతలు భూమిని పిడికిరి. దోగ్ధ మైత్రుడను దేవుడు. ఇంద్రుడు దూడ. బంగారు పాత్ర... సామర్థ్యము నిచ్చు బలము క్షీరము పితరులు వెండి పాత్రలో భూమిని పిడికిరి. అన్తకుడు (ప్రాణులను అంతమొందించు వాడగు పితౄరాజు) దోగ్ధ. యముడు (ప్రాణుల పుణ్యపాపముల నిర్ణయించి తదనుగుణముగా ఫలముల నిచ్చుదేవుడు) దూడ. స్వదా (కారముతో ఇచ్చు ద్రవ్యము) క్షీరము. నాగులు పగడపు పాత్రలో తక్షకుని దూడనుగా ధృతరాష్ట్రుడను నాగుని దోగ్ధుగా చేసి విషము అను క్షీరమును భూదేవి నుండి పిడికిరి. అసురులును గోరూపయగు భూమిని పిడికిరి. వారిది ఇనుప పాత్ర. ప్రహ్లాదుని కుమారుడు విరోచనుడు దూడ. మాయలను ప్రవర్తిల్ల జేయువాడగు విమూఢుడను వాడు దోగ్ధ. శత్రువులను పీడించుట శత్రువులపై మాయ ప్రయోగించుట అనునవి పాలు. కుబేరుని దూడనుగా చేసి యక్షులు అసు (కాలని మట్టి) పాత్రలోనికి అంతర్దానము అను పాలను పిడికిరి. రావ్యనాభుడు దోగ్ధగా సుమాలి దూడగా ప్రేతలును రక్షస్సులును భయంకరమగు రక్తమును పాలనుగా పిడికిరి.

వత్సం చిత్రరథం కృత్వా గన్ధాన్పద్మదళే తథా । దోగ్ధా వసురుచిన్నామ గానవేదస్య పారగః. 23

గిరిభి ర్వసుధా దుగ్ధా రత్నాని వివిధాని చ । ఔషధాని చ దివ్యాని దోగ్ధా మేరు ర్మహాబలః. 24

వత్సోఽభూద్దిమవాం స్తత్ర పాత్రం శైలమయం పునః ।

వృక్షైశ్చ వసుధా దుగ్ధా క్షీరం చిన్న ప్రరోహణమ్. 25

వలాశపాత్రే దోగ్ధా తు సాలః పుష్పలతాకులః । వ్లక్షోఽభవ త్తతో వత్స స్సర్వ వృక్షవనాధిపః. 26

ఏవ మన్యైశ్చ వసుధా తథా దుగ్ధా యథేష్పితమ్ । ఆయుర్ధనం చ సౌఖ్యం చ వృథౌ రాజ్యం ప్రశానతి. 27

న దరిద్ర స్తథా కశ్చి న్నరో వై న చ పాపకృత్ । నోపసర్గో * న వైరోక్తిః వృథౌ రాజ్యం ప్రశానతి. 28

నిత్యం ప్రముదితా లోకా దుఃఖశోకవివర్జితాః । ధనుష్కోట్యా చ శైలేన్ద్రా సుత్సార్య న మహాబలః. 29

భూమణ్డలం సమం చక్రే లోకానాం హితకామ్యయా । నగరగ్రామదుర్గాణి న చాయదదరా నరాః. 30

♦ పుత్రాదిభి ర్న దుఃఖం చ న త్వశాస్త్రిన్య చాదరః । నానీతిమన్తః పురుషాః వృథౌ రాజ్యం ప్రశానతి. 31

కథితాని చ పాత్రాణి తక్షీరం చ మయా తవ । యేషాం యేన రుచి స్తత్ర తేభ్యో దేయం విజానతా. 32

యజ్ఞశ్రాద్ధేషు సర్వేషు మయా తుభ్యం నివేదితమ్ ।

దుహితృత్వం గతా యస్మా త్పుథోః వృథీ తతో మహి. 33

తదానురాగయోగాచ్చ వృథివీ విశ్రుతా బుధైః. 34

ఇతి శ్రీ మత్స్యమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే వృథ్యాది

కృతధరణీదోహనం నామ దశమోఽధ్యాయః.

గంధర్వులును అవ్వరోగణమును గాన వేద (సంగీత) తత్త్వము నెరిగిన వసురుచి దోగ్ధగా చిత్ర రథుడు దూడగా తామర పూరేకునందు సుగంధములనెడి పాలు పిదికిరి. వర్వతములును శైలమయమైన పాత్రలో హిమవంతుడు దూడగా మేరువు దోగ్ధగా రత్నములనెడి పాలను పిదికిరి. పూవులతో తీగలతో వ్యాప్తమైయున్న ఏపిడెట్టు దోగ్ధగా అన్ని చెట్టులకు వనములకు అధిపతియగు జావ్వి చెట్టు దూడగా మోదుగ ఆకుల పాత్రయందు చిన్న ప్రరోహణము (నరకినను మరల మొలచుట) అను క్షీరమును వృక్షములు పిదికెను.

ఈ విధముగనే ఇతరులును ఇతర ప్రాణులును తమ కోరికల కొలది భూమిని పిదికిరి. వృథుడు రాజ్యమును ఏలుచుండగా ప్రజలకు ధనము ఆయువు సౌఖ్యము కొరత లేకుండెను. దరిద్రుడు కాని పాపములు చేయువాడు కాని ఎవడును లేకుండెను. ఉపద్రవములుకాని వైరపు మాటలు కాని లేకుండెను. ప్రాణులన్నియును దుఃఖ శోకములు లేక మిగుల సంతోషముతో ఉండెను. ఆ మహాబలుడు లోకముల హితమును కోరి తన వింటికొనతో వర్వతములను (గ్రామములను నగరములను దుర్గములను నిర్మించుటలో వంటలను పండించుటలో అడ్డము వచ్చినచో) దూరముగా నెట్టి వేసె భూమండలమును నగరములను గ్రామములను దుర్గములను సమములనుగా (సమతలము నందున్నవి) చేసెను. కొడుకులు మొదలగు చిన్నలవలన పెద్దలకు దుఃఖముగాని శాస్త్రార్థ్యయనము లేని వానికి ఆదరముకాని లేకుండెను. పురుషులలో ఎవరును నీతి లేని వారు లేకుండిరి.

ఎవరికి ఎవరికి సంబంధించినవి ఏ పాత్రములో ఏ క్షీరములో నీకు తెలిపితిని. దానములు పూజలు చేయునపుడు ఆయా పాత్రలలో ఎవరికి ఏది ఇష్టమో ఎరిగి వారికి ప్రీతిగా వాటిని దానము చేయుటయో పూజాదులలో ఉపయోగించుటయో చేయవలెను. యజ్ఞములును శ్రాద్ధములును చేయునపుడు వీనిని పాటించవలెను.

ఈ దేవీని విధిముని భూమి పుట్టినది. పూర్వముగా ఆయి ఆయి వాత్సల్యమును పొందినది కావున ఆమెకు పుట్టిన ఆమె కామము ప్రసక్తియైను.

ఇది శ్రీమత్సమహాపురాణమున మత్సరమును సంవాదమును పుట్టపు మొదలగు వారు భూమిని విరుచుట యిను చకమాఖ్యాయము.

ఏకాదశోఽధ్యాయః.

సూర్యవంశానువర్ణనమ్.

ముషియః ఆదిత్యచంద్ర మధిరం వివ సూర సుభాత్రమమ్ ।

సోమపంశం చ తత్త్వజ్ఞ యథావ ద్భక్తు మర్హసి. 1

సూతః వివస్వా న్కశ్యపా త్సూర్య మదిత్యా మభవ త్పురా ।

తస్య పత్నీత్రయ మభూ త్సంజ్ఞా రాజ్ఞీ ప్రభా రభా. 2

రేవతస్య సుతా రాజ్ఞీ రైవరం సుమవే సుతమ్ ।

ప్రభా ప్రభాతం సుమవే త్వాప్తి సౌజ్ఞా తతా మనుమ్. 3

యమశ్చ యమునా చైవ యమౌ తౌ బభూవతుః । తత స్తేజోమయం రూప మసహస్తి వివన్వతః. 4

చాకీ ముత్పాదయామాన స్పృశరీరా పసిన్దితామ్ । త్వాప్తి న్వరూపరూపేణ నామ్నా ఛాయేతి భామినీ. 5

తం కరోమీతి పురత స్సుస్థితా తా మభాషత । ఛాయే త్వం భజ భర్తారం మదీయం చ వరాజ్గనే. 6

అపత్యాసి మదీయాసి మార్కస్న హేన పాలయ । తథేత్యుక్త్వా చ సా దేవ మగా ధర్మాయ సువ్రత. 7

కామయామాన దేవోపి సంజ్ఞేయమితి చాదరాల్ । జనయాయాన సావర్ణి మనుం మానుషరూపిణమ్. 8

సవర్ణత్వాచ్చ సావర్ణో మనో రైవన్వతస్య తు । తత శ్శనిం చ తవతీం విష్టిం చైవ క్రమేణ తు. 9

ఛాయాయాం జనయామాన సంజ్ఞేయమితి భాస్కరః । ఛాయా న్వపుత్రే త్వధికం స్నేహం చక్రే మనౌ తదా. 10

ఛార్షో మను న్నతః జానో యమ శ్చ క్రోధమూర్ఛితః । నన్తర్జయామాన తదా పాద ముద్యమ్య దక్షిణమ్. 11

శశావ చ యమం ఛాయా భక్త్యతే క్రిమినంచయైః । పాదోఽయ మేకో భవతః పూయశోణితవిన్రవః. 12

నివేదయామాన పితు ర్కమ శ్శావ మమర్షితః । నిష్కారణ మహం శప్తో మాత్రా దేవ సకోపయా. 13

బారిభావా న్మయా తద్ధృ మద్యత శ్చరణ స్సకృత్ । మనునా వార్యమాణాపి మమ శావ మదా ద్విభో. 14

ప్రాయేణ మాతా చాస్మాక మనమా స్నేహతో యతః । దేవోప్యాహ యమం భూయః కిం కరోమి మహామతే. 15

మౌర్ఖ్యా త్కశ్చన మః స్సా దతవా కర్మనన్తరేః । అనివార్యో భవస్యాపి కా కథాఽన్యేషు జన్తుషు. 16

కర్తారం కర్మపాకస్తు న క్రిమి నృషయిష్యతి । క్లేదం చ రుధిరం చైవ పుంసోఽయ మవనేష్యతి. 17

ఏకాదశాధ్యాయము

సూర్యవంశాను వర్ణనము

ముషులు సూతునితో ఇట్లు పలికిరి: మీరు పురాణ తత్త్వమును ఎరిగినవారు. తాము మాకు సూర్యవంద్రవంశ ముల పృతాంతములను సంప్రదాయమున ప్రతిపాదించబడిన విధమున యథా క్రమమున తెలుప వేడుచున్నాము.

సూతు డిట్లు చెప్పనారంభించెను: పూర్వము కశ్యప ప్రజాపతికి అదితి యందు సూర్యుడు కుమారుడుగా జనిం చెను. అతనికి సంజ్ఞా రాజ్ఞీ ప్రభా అనువారు ముగ్గురు భార్యలు. రేవతుని కూతురు రాజ్ఞి. ఆమె కుమారుడు రైవతుడు. ప్రభా కుమారుడు ప్రభాతుడు. త్వష్ట అను ప్రజాపతి కూతురు అగు నంజ్ఞకు వైవన్వతుడను మనువును యముడు యమున

అను కపలమును కలిగిరి. సూర్యుని తేజోమయమగు రూపమును సహింపజాలక సంజ్ఞ తన శరీరము నుండి వపిత్రురాలును సుందరియు నగు స్త్రీని జనింపజేసెను. ఆమెయును సంజ్ఞరూపముతో సమానమగు రూపము కలిగియుండెను: ఆమె పేరు ఛాయ. నేనిపు డేమి చేయవలయును? అనుచు తన ఎదుట నిలిచిన ఛాయతో సంజ్ఞ ఇట్లనెను: నీవు స్త్రీలలో ఉత్తమురాలవు. నీవు నా భర్తను భర్తగా గ్రహించియుండుము. నా సంతానమగు ఈ ముగ్గురను ప్రీతితో కాపాడుచుండుము. అని సంజ్ఞ కోరగా ఛాయ అంగీకరించి ధర్మము నాచరించు తలంపుతోనే సూర్యునికడకు పోయెను. అతడును ఆమెను సంజ్ఞనుగా తలచి ఆమెతోనే కామమున ప్రపృత్తుడయ్యెను. సూర్యునకు ఛాయ యందు మనుష్య రూపుడగు సావర్ణి మనువు పుట్టెను. అతడు తండ్రితో సమానముగా వర్ణము కలవాడు. కనుకనే అతనికా పేరు కలిగెను. పిమ్మట సూర్యునికి ఛాయ యందే శని తపతి పెట్టి అను ముగ్గురు సంతానము కలిగిరి. ఛాయ తన పుత్రుడగు సావర్ణి మనువుపై అధికముగా ప్రేమ చూప సాగెను. దానిని సంజ్ఞ మొదటి కుమారుడగు వైవస్వతుడు (మనువు) నహించెను. కాని యముడు సహించక క్రోధోద్రేకము చెందెను. అతడు తన కుడికాలు ఎత్తి ఛాయను బెదరించెను. నీ ఈ పాదము ఎల్లప్పుడును చీము రక్తము కారుచుండును. దానిని క్రిములు తినుచుండును. అని ఛాయ యముని శపించెను.

యముడును ఆ శాపమును సహించలేక సూర్యుని కడకు పోయి ఇట్లు పలికెను: దేవా! మా అమ్మ (ఛాయ) మా అన్నదమ్ముల-అక్కచెల్లెండ్ర-అందర యందును సమానముగా స్నేహ భావము చూపుటలేదు. అది సహించలేక నేను చిన్న తనపు న్యభావముచే ఒక్క మాట కాలు ఎత్తితిని. కోపించి మా అమ్మ నన్ను శపించినది: వైవస్వతుడు వలదని బ్రతిమాలు చున్నను ఆమె వినలేదు. అది విని సూర్యుడు యమునితో "నాయనా! నీవు తెలియనివాడవు కావు. ఒక్కొక్కరికి తన మూర్ఖత్వము చేతను మరియుకరికి కర్మ వశమునను దుఃఖము కలుగుచుండును. ఈ రెండు విధములలో దేనిచేతనైనను దుఃఖమునగుటవించుట శివునకును తప్పించుకొనరానిది. ఇతరుల విషయము చెప్పవలసినదేమున్నది? జీవుల కర్మ విపాకము వారిని క్రిముల చేత భక్షింపజేయును. కర్మానుభవము వలన (పాపము అనెడి) చీము రక్తము కారుట క్షీణించి పోవును." అనెను.

ఏవ ముక్త స్తవ స్తేపే యమ స్తీవ్రం మహాయశాః । గోకర్ణతీర్థే వైరాగ్యా త్పలమూలానిలాశనః. 18
ఆరాధయ న్మహాదేవం వర్షాణా మయుతాయుతమ్ । వరం ప్రాదా న్మహాదేవ స్సంతుష్ట శ్శూలభృ త్తదా. 19
వప్రే స లోకపాలత్వం పితృలోకస్య పాలనమ్ । ధర్మాధర్మాత్మకస్యాపి జగతస్తు పరీక్షణమ్. 20
ఏవం స లోకపాలత్వ మగమ చ్చూలపాణినా । పితౄణా మాధిపత్యం చ ధర్మాధర్మస్య చానఘ. 21
వివస్వా నతః* తత్త్వజ్ఞ స్సంజ్ఞాయాః కర్మచేష్టితమ్ । త్వష్ట స్సమీప మగమ దాచచక్షే స రోషవాన్. 22

త్వష్టృకృతసూర్య తేజశ్శాతనమ్.

త మువాచ తతస్త్వష్టా సాన్త్యపూర్వం తదా వచః । తదాఽనహస్తి భగవం స్తేజ స్తీవ్రం తమోనుదమ్. 23
బడబారూప మాస్థాయ ♦ త్వత్సకాశా దిహాగతా । నివారితా మయా సా చ త్వద్భయేన దివాకర. 24
యస్మా దవిజ్ఞాతమనా మత్సకాశం త్వ మాగతా । తస్మాన్మదీయం భవనం ప్రవేష్టుం న త్వమర్హసి. 25
ఏవముక్తా జగామాశు మరు దేశ మసిన్ధితా । బడబారూప మాస్థాయ భూతలే సంప్రతిష్ఠితా. 26
తస్మా త్ప్రసాదం కురు మే యద్యనుగ్రహభా గహమ్ । అపనేష్యామి తే తేజః కృత్వా యన్త్రే దివాకర. 27
రూపం తవ కరిష్యామి లోకానన్దకరం వ్రభో । తథేత్యుక్త స్స రవిణా భ్రమౌ కృత్వా దివాకరమ్. 28
పృథ క్చకార తతేజ శ్చక్రం విష్టోః ప్రకల్పయత్ । త్రిశూలం చాప రుద్రస్య వజ్ర మింద్రస్య చాధికమ్. 29
దైత్యదానవసంహర్తు స్సహస్రకిరణాత్మకమ్ । రూపం చాప్రతిమం చక్రే త్వష్టా వద్భ్యామృతే మహత్. 30

న కళ్యాణాని సర్వవిష్ణుం యదా రూపం ద్రవేః పునః । అర్చ్యార్చ్యపి రరః పాదౌ న కశ్చి త్కారయే ద్రవేః. ౩1
యః కరోతి స హిక్షిగతి మాప్నోతి నిన్దితామ్ । కుష్ఠరోగ మవాప్నోతి లోకేఽస్మి న్దుఃఖసంయుతః. ౩2
లిస్యాన్య చ్చిత్తకామాన్తే చిత్రే హ్మాయతనేషు చ । న కశ్చి త్కారయే త్పాదౌ దేవ దేవస్య ధీమతః. ౩3

సూర్యుడు పలికినది విని మహాయశశాలియగు యముడు తీవ్రమున తపస్సు నాచరించెను. అతడు గోకర్ణ తీర్థమున లోబి సంవత్సరముల పాటు వైరాగ్యమును పూని పండ్లు దుంపలు వేళ్ల గాలి ఆహారముగా శివుని ఆరాధించెను. త్రిశూల రాజ మహాదేవుడు సంతోషుడై పరము కోడుకొమ్మనెను. యముడును లోక పాలత్వమును పితృ లోకపాలనాధికారమును విరూపర్ష నైభావములతో నడచు జగములను నిరీక్షించి చుండుటయు కోరెను. శివుననుగ్రహమున యమునకి మూడధికారములును లభించెను.

వాస్తవ స్థితిని పెరిగి సూర్యుడును లోషము చెంది త్వష్టకడకుపోయి సంజ్ఞ చేసిన పని తెలిపెను. త్వష్ట అతనితో ప్రార్థనా పూర్వకముగా ఇట్లు పలికెను : భగవన్ : అనాడు సంజ్ఞ చీకటులను పారదోలు నీ తీవ్ర తేజమును నహించలేనిదయి నీ కడనుండి బయలుదేరి ఆడు గుర్రపు రూపముతో నా కడకు వచ్చెను. నేను నీకు భయపడి ఆమెను నా ఇంటికి రావందని వారించితిని. నీవు నీ భర్త హృదయమును ఎరుగక ఆతని అనుమతి లేక) నా దగ్గరకు వచ్చితివి. కనుక నీవు నా గృహమును ప్రవేశించదగదు. అని నేను అనగా ఆ సుగుణవతి భూలోకము నందలి మరు దేశమునకు పోయినది. ఆమె ఇప్పుడును అదే ఆడు గుర్రపు రూపముతో అచ్చట (తానుండదగిన చోటు దొరుకక తిరుగుచు) ఉన్నది. నేను నీయనుగ్రహము పొందదగిన వాడనని మీరు భావించినచో నన్ను అనుగ్రహించుడు. మీ దేహమును యంత్రము నందు ఉంచి మీ తీవ్ర తేజస్సును (కొంత) పోగొట్టుదును. మీ రూపము ప్రాణులకు ఆనందకరము అగునట్లు చేయుదును.

త్వష్ట మాటలను రవి అంగీకరించెను. త్వష్టయును భాస్కరుని తరిమెన వట్టు యంత్రమునందుంచి ఆతని తీవ్ర తేజస్సులో కొంత భాగము వేరు పరచెను. దానితో అతడు విష్ణుని చక్రమును శివుని త్రిశూలమును దైత్యదానవ సహస్ర అగు ఇంద్రుని వజ్రమును చెనెను.

అప్పటికిని త్వష్ట సూర్యుని రూపమును చూడజాలకపోయెను. అందుచే అతడు సూర్యుని కిరణములను ఇంకను తగ్గించి నవాన్ర కిరణములు మాత్రమే కలిగిన సాటిలేని గొప్ప అందమైన రూపమును రవికి కలిగించెను.

[కిరణములను సంస్కృతమున కరములు పాదములు అని కూడ అందురు. ఈ చెప్పిన దానిని ఒట్టి త్వష్ట సూర్యుని పాదములను తీసివేసెను.]

అందుచేతనే నాటి నుండి తరువాత ఇప్పటికిని ఎవరును సూర్యునికి పాదములున్నట్లుగా అతని ప్రతిమను నిర్మింపజేయరాదు. అను నిషేధము ఏర్పడినది. ఒకవేళ అట్లు పాదములు గల రవి ప్రతిమ చేయించినచో ఆ పాపిష్ఠుడు నిందితమగు గతిని పొందును; కుష్ఠ రోగమును పొందును. ఈ లోకమున దుఃఖములను పొందును. కావున ధర్మమును కానుమును కోరినవారెవ్వరును చిత్తరువుల యందును ఆలయములందును దేవ దేవుడును మహాబుద్ధి శాలియును నగు సూర్యునకు పాదములు నిర్మింపజేయరాదు.

తత స్స భగవాన్సత్త్వా భూలోక మమరాధివః । కామయామాన కామార్తో ముఖమేవ దివాకరః. ౩4
అశ్వరూపేణ మహతా తేజసా చ సమావృతః । సంజ్ఞాచ ఘనసా క్షోభ మగమ దృయషీడితా. ౩5
నాసాపుటాభ్యా ముత్స్పృష్టః పరోఽయమితి శజ్కయా ।

తస్య రేత స్సృవా జ్ఞాతా వశ్వినా వితి న శ్శృతమ్. ౩6
దప్రో దస్రోష్ణసంజాతౌ నానత్యౌ నానికాం గతౌ । జ్ఞాత్వా చిరార్చితం దేవం సన్తోష మగమ త్పరమ్. ౩7
విమావే నాగమ త్వర్గం వత్స్యా నహ ముదాన్వితః । సావర్ణోపి మను ర్మేరా ధద్యాప్యాస్తే తపోధనః. ౩8
శని వ్రపోబలా నాయా ద్గోహసామ్యం తతః పునః । యమునా తవతి చైవ పున ర్నద్యౌ బభూవతుః. ౩9

విష్టి ర్హోరాత్మికా తద్వ త్కాలత్వేన వ్యవస్థితా । మనోర్వైవస్వతస్యాథ దశ పుత్రా మహాబలాః. 40

ఇశస్త్ర ప్రథమ స్తేషాం*పుత్రేషు సమజాయత । ఇక్షాకుః కుశనాభశ్చ అరిష్టో పృష్ట ఏవ చ. 41

నరిష్యంతః కరూశశ్చ శర్యాతిశ్చ మహాబలాః । పృషదశ్శ్చౌఽథ నాభాగ స్సర్వే తే దివ్యమానుషాః. 42

అభిపిచ్య మనుః పుత్ర మిశం జ్యేష్ఠం న దార్మికః । జగామ తపసే భూయో + హిమవచ్ఛిఖరం పరమ్. 43

అథ దిగ్జయసిద్ధ్యర్థ మిశః ప్రాయా నృహి మిమామ్ ।

భ్రామ్య స్థిపాని సర్వాణి శ్మాభృత స్సమ్ప్రసాదయత్. 44

సూర్యవంశ్యస్యేకస్య శరవణే స్త్రీరూపప్రాప్తిః.

జగామోవవనే శమ్బో రశ్వాకృష్టః ప్రతాపవాన్ । కల్పద్రుమలతాకీర్ణం నామ్నా శరవణం మహత్. 45

రమతే తత్ర దేవేశ స్సోమ స్సోమార్దశేఖరః । ఉమయా సహిత స్తత్ర పురా శరవణే కృతః. 46

పున్నామ సత్త్వం యత్కి-జ్ఞి దాగమిష్యతి నో వనే । స్త్రీత్వ మేష్యతి తత్సర్వం దశయోజనమణ్డలే. 47

తరువాత ఆమరులకు అధిపతియగు భగవానుడు సూర్యుడు భూలోకమునకు పోయెను. అతడు మహాలేజస్సుతో క్రమ్మబడిన వాడును అశ్వ రూపమును ధరించినవాడును ఐ ఆమెకడకు పోయెను. ఆ దివాకరుడు కామార్తుడుగా ఉండి నందున అడు గుర్రపు రూపమున ఉన్న సంజ్ఞ ముఖమునే తన కామ ప్రవృత్తికి సాధనముగ చేసికొనెను. ఆమె తన భర్తను గుర్తించక ఆతడెవరో పరుడు అను భ్రాంతిచే మనస్సునందు భయముచే భాధనొంది కలవరపాటు చెందెను. ఆమె సూర్యుని వీర్యమును తన ముక్కు పుటముల ద్వారమున వదలివేసెను. ఇట్లు జరిగిన ఈ రేతఃస్రావమువలన పుట్టిన ఇద్దరు దేవతలే అశ్వినులు అని మనము (సంగ్రహదాయమున) వినుచున్నాము.

నాసికల (ముక్కుల) నుండి పుట్టినందున నానత్కులు అనియు ద్రుణము (అశ్వము) యొక్క ఓష్ఠము (పెదవు)ల నుండి పుట్టుటచే ద్రుణులనియు అశ్వ దేవతలకు పేరు లేర్పడినవి.

తరువాత సంజ్ఞ తాను పూర్వము చాలకాలము క్రిందట అర్పించిన తన పతియే ఇతడని సూర్యుని గుర్తించి మరల సంతోషము నందెను. రవియు విచూనముపై తన భార్యతో కూడ స్నర్గమునకు వెళ్లెను.

సూర్యునకు చాయయందు కలిగిన సూర్య సావర్ణ తపోధనుడుగా ఈనాటికిని మేరు పర్వతమునందున్నాడు. శని తపస్సాచరించి తన తపోబలమున గ్రహములతో నమానత్వము పొందినాడు.

యమున తపతి అను ఇద్దరు కన్యలును నడులైరి. విష్టి అను కన్య మాత్రము ఘోర రూపురాలు (మిగుల నల్లనిది). ఈమె కాల రూపురాలయి ఉన్నది.

వైవ స్వత మనువునకు మహాబలులగు పదిమంది కుమారులు కలిగిరి. వారిలో మొదటివాడు ఇశుడు. ఇంకను ఇక్షాకుడు కుశనాభుడు అ-ష్టకుః ధృష్టుడు నరిష్యంతుడు కరూశుడు శర్యాతి పృషదశ్వుడు నాభాగుడు అనువారు తొమ్మిది మంది. ధర్మమును ఎరిగి అనుష్ఠించు ధార్మికుడగు వైవస్వతుడు జ్యేష్ఠ పుత్రుని ఇశుని రాజ్యమునందభిషేకించి శ్రేష్ఠుగ హిమవచ్ఛిఖరమునకు (మహేంద్ర వనమునకు) పోయి అందరకంటె మిన్నగా తప మాచరింపసాగెను.

తరువాత దిగ్విజయమును సాధించుటకై ఆ ప్రతాపవంతుడగు ఇశుడు ఈ భూమియందు దంతటను అన్ని ద్వీపముల యందును సంచరించుచు రాజులను అందరను తనకు లోబరచుకొనెను. ఆ దిగ్జయ యాత్రాక్రమములో అతడు *తన గుర్రము తీసికొనిపోగా శివుని ఉద్భాసనమునకు పోయెను ఆ ఉద్భాసము కల్పవృక్షపులతలతో వ్యావ్రమయి

* పుత్రేష్టా

+ మహేంద్రవనమాలయమ్.

* ఇలుడు దిగ్విజయము కోరి అశ్వమును మంత్ర పూర్వకముగా వ లి అది భూమండలమందంతట తిరుగుచుండ తానును దాని వెంట పోవుచుండెను. ఆయశ్వము అట్లు పోవుచు శరవణములోనికి పోగా ఇలుడును దానిననుస

రిచి ఆ ఉద్భాసములో ప్రవేశించెను. అని అర్థము.

మహావిద్యయు నది. కాల పెద్దది. గొప్పది. వాని పేరు శరవణము. వాని యందు అర్చించుదునే శిరోభూషణముగా
వలెందు వాడును చేరేడును ఆ. సోముడు సంతమా పరమేశ్వరుడు పార్వతి ఉమతో కూడి విహరించుచు అను
చుచుందును. పరమాజ్ఞ వెళులము గల మా యీ వనమునందు పురుషప్రాజీ ఏది వచ్చినను అట్టి ప్రతియొక
పురుష ప్రాణియు శ్రీతత్వమును పొందును. అని పూర్వము ఒకప్పుడు పార్వతి ఈ వని విషయము ఒక వ్యవస్థ కట్టిడి
చేసెను.

శ్లోకరమయో రాజా పృత శరవణే పురా । శ్రీత్వ మావ విశన్నేవ బహుశోభవ త్తదా. 48
పురుషత్వే కృతం నర్మం శ్రీరూపే విస్మయతం నృప । ఇతేతి సాభవ న్నాచి పీనోన్నతఘనస్తసే. 49
ఉన్నతప్రాణిజనునా వద్మవత్రాయతేక్షణా పూర్ణేస్తువదనా తస్మై విలాసోల్లాసిలేక్షణా. 50
స్థూలోన్నతాయతడువా నీలకుంభోతమూర్తజా : తనులోమా సుదశనా మృదుగమ్పిరభాషిణీ. 51
శామా గౌరేణ వర్ణేన హంసచారణగామినీ । కామరూపగుణోపేతా తనుతామ్రనభాంకురా 52
ప్రమమాజా వనే చస్మిం క్షింతయామాస భామినీ । కోమే పితావా భారావా కా మే మాతా భవే దిహ. 53
తస్య చిత్త రహం చత్రా కీడ్మగ్వర్ణస్య భూరితే । సా చిన్తయన్తే దద్మశే సోమపుత్రేణ చాఙ్గానా. 54
చారూపనమాక్షిప్తో మనసా వరవర్ణిసేమ్ । బుధస్తు కామయామాస తాం వనే కామపీడితః. 55
విశిష్టాచారవా న్దంతీ నకమణ్ణలుపుస్తకః । వేణుదణ్ణకృతానేకవవిరతగణో నృప. 56
ప్రజరూప శ్శిఖే బ్రహ్మ నిగద స్తుకృకుణ్ణలే । బహుభి శ్చాన్పితో చత్రే నమిత్పుష్పకుశోదతైః. 57
విలాసేష్వ వనే తస్మై న్నాజుహవ న తా మికామ్ । బహిర్వన స్సాన్తరితః కిల హిదవమణ్ణలే. 58
ననమ్మృదు మతస్మాచ్చ సోపాలమ్మ మిదం వదత్ । త్యక్త్వాగ్ని హోత్రకహ్రిషాం క్వ గతా మన్దిరా న్మమ. 59
జయం విహరవేళా తే గమితా తవ సామృతమ్ । ఏహ్యేహి పృథులశ్రోణి నాయాతా కేన హేతునా. 60
జయం సాయన్తసే వేళా విహరస్మాతివరతే । కృత్యోవలేవనం పుష్పై రలంకారు గృహం మమ. 61
సా తర్నబ్రవీ ద్విస్మృతాఽహం నర్మ మేత త్తపోచన । ఆత్మానం తవ శీలం చ కులం చ వద మేఽనఘ. 62
బుధః ప్రోవాచ తాం తస్మై మిళాం వై వరవర్ణిసేమ్ । అహం చ కాముకో నామ బహువిద్యో బుద స్సృతః. 63
తేజస్వినః కులే జాతః పితా మే బ్రాహ్మణాధిపః । ఇతి సా తస్య వచనా త్ప్రవిష్టా బుచమన్దిరమ్. 64
*రమ్మాస్తమ్మనమాక్షిర్దం దివ్య * ముక్తావినీర్మితమ్ । ఇళా కృతార్థా మాత్మానం మేనే తదృచనస్థితా. 65
అహో గేహ మహోరూప మహో చన మహో కులమ్ ।

మమ చాన్య పురా భర్తు రహో లావణ్య ముత్తమమ్. 66

లేమే చ సా తేన మమ కులీలం మిళా తతః । నర్మభోగమయే గేహే యథేన్ద్రభవనే తతా. 67

ఇతి శ్రీమత్పుష్పహాపురాజే మత్స్యమనునంవాదే సూర్యపంశవర్ణనం

నామైకాదశోధ్యాయః.

పూర్వము పెన్నుడో శివుడు చేసిన ఈ వ్యవస్థ తెలియని రాజా ఇలుడు ఆ శరవణములో ప్రవేశించిన వెంటనే
శ్రీ అయ్యెను. అతని అశ్వమును బడబ (అడు గుర్రము) అయ్యెను. రాజా వెంటనే తాను పురుషుడుగా ఉన్నప్పుడు చేసిన
ప్రతి వనిని మరచెను. ఆమె ఇళ అను పేర శ్రీ అయ్యెను. ఈ రూపములో ఆమె వక్షోజములు బలిసినవై ఉన్నతములై
యందెను. ఆమె విజయమును కలి ప్రదేశమును ఉన్నతమయి ఉండెను. ఆమె కన్నులు తామరపూరే లవల విశాల

ములయి యుండెను. ఆమె ముఖము నిండు చందురుని పోలియుండెను. ఆమె శరీరము అంత స్థూలముకాక నన్నెనై యుండెను. ఆమె చూపులు ఒయ్యారపు కదలికలచే మెరయు చుండెను. అంతవరకు సంతానమును కని ఉండని యౌవ సములో ఉండెను. ఆమె మేను బంగారు చాయతో ఉండెను. ఆమె హంసవలె నడచుచుండెను. కోరికల రేకెత్తించు రూపమును శృంగార గుణములును కలిగి యుండెను. ఆమె గోళ్ళ మొలకలు చలువనై ఎర్రనయి యుండెను.

ఇటువంటి ఆ సుందరి ఇళ ఆ శరవణమును ఉద్యానమునందు అటునిటు తిరుగుచు తన మనస్సులో “నా నాయన ఎవరో! అమ్మ ఎవరో! సోదరులు ఎవ్వరో! ఎవరిని భర్తగా చేసి నన్ను అతనికి ఇచ్చిరో! భూలోకమున అతడు ఏ వర్ణము వాడో!” అని ఆలోచింపసాగెను. ఆమె ఇట్లాలోచించుచు తిరుగుచుండగా చంద్రుని పుత్రుడగు బుదుడు ఆమెను చూచెను. ఆమె సౌందర్యము అతనిని ఆకర్షించెను. కామము పీడింపగా ఆ ఉద్యానమునందే అతడామె యందు సురాగము చెందెను.

[అతడు ఆమె విషయమున తన కోరిక తీర్చుకొనుటకై ఒక ఉపాయము చేసెను.]

బుదుడు ఒక విశిష్టమయిన రూపము ధరించెను. అతని చేతులయందు దండము కమండలువు పుస్తకమును ఉండెను. బ్రాహ్మణ రూపము శిఖ బంగారు కుండలములును దాల్చి ఉండెను. వేదము చెప్పుచుండెను. తమ చేతులందు వేణు దండములు ధరించి నమిధలు పుష్పములు పువళలు ఉదకము చేత వట్టుకొనియున్న అనేకులు అగు బ్రహ్మచారులు అతని వెంట నుండిరి. ఇట్టి రూపముతో పరివారముతో ఆ బుదుడు (ఇళ తప్పిపోగా ఆమె కొరకై) వెదకుచున్నవానివలె నటించుచు ఆ శరవణమున ఆమెను గట్టిగా పిలువసాగెను. బుదుడు ఆ శరవణమునకు వెలువలనే (లోవలకు వచ్చినచో తానును స్త్రీగా మారునను భయమున చెట్ల గుబురు చాటున నుండి తడబాటు వడుచు ఆకస్మికముగా మందలింపు మాటలతో ఈ విధముగా పలుకసాగెను. “అగ్నిహోత్ర కాలముతో చేయవలసిన నాశుశ్రూష చేయక విడిచి నా ఇంటి నుండి ఎక్కడకు వెళ్ళితివి? నీవు విహరించు వేళ ఇప్పుడు ముగిసిపోయినది. ఓ సుందరీ! రమ్మ-రమ్మ! ఇంకను రాకున్నావు. కారణమేమి? సాయంకాలమున నీవు విహరింపదగిన సమయము గడచిపోవు చున్నది. నా ఇంటికి రమ్మ. వచ్చి ఇల్లు అరికి పూలతో అలంకరించుము.”

ఈ మాటలు విని ఇళ ఇట్లు పలికెను. “తపోధనా! నేను ఈ విషయమంతయు మరచితిని. మీరు ఎవరో మీ కులమేమో శీలమేమో చెప్పవేడుచున్నాను.”

బుదుడు మిగుల సౌందర్యవతియగు ఇళతో ఇట్లు పలికెను: “నేను కాముకుడు అను పేరుతో ప్రసిద్ధుడను. అనేకములగు విద్యల నెరిగిన వాడను. (కనుక) బుదుడను ప్రసిద్ధి వహించి యున్నాను. తేజస్వి (కాంతి గలవాడు-చంద్రుడు) అనువాని కులము (వంశము-ఇల్లు) నందు పుట్టిన వాడను. నా తండ్రి బ్రాహ్మణులకు (ద్విజులకు-అనగా పక్షులకు) అధిపతి (చంద్రుడు) [ఇట్లు పైకి తాను బ్రాహ్మణుడైనట్లును రహస్యార్థమున తాను చంద్రుని కుమారుడగు బుదుడనియు మాటలాడగా] ఆమె అతని ఆ మాటలు విని బుదుని గృహమునకు పోయి దాని యందు ప్రవేశించెను. అది మనోహరములగు స్తంభములతో వ్యాపింపబడి యున్నది. దివ్యములగు ముతైములు అంతట కూర్చబడి యున్నవి. ఇది యంతయు చూచి ఆ ఇళ ఆ ఇంటిలో ఉండుటవలన తాను కృతార్థురాలయ్యెనని తలచెను. ఎంతో మెచ్చదగిన ఇల్లు! ఎంతో మెచ్చదగిన రూపము. ఎంతో ప్రశంసింప దగిన ధనము. ఎంతో పొగడదగిన వంశము. ఎంతో కాలము.. నుండియు ఇతడే నా భర్త. ఇతని లావణ్యము ఉత్తమమైనది. అని ఆమె సంతోషపడెను.

నాటి నుండియు చాలకాలము వరకు ఇళ ఇంద్రభవనము వంటిదిగా తనకు తోచుచు సర్వభోగములతో నిండిన ఆ ఇంటియందు ఆ బుదునితో కూడ విహరించి ఆనందించెను.

ఇది శ్రీమత్స్యమహాపురాణమున మత్స్యమనునంపాదమున సూర్యవంశ వర్ణనమున ఇళా బుధనమాగమమను ఏకాదశాధ్యాయము.

ద్వాదశోఽధ్యాయః.

ఇశాన్దేవచార్త మిశ్వాకు ప్రభృతీనాం శరవణగమనమ్.

నూతః ఆధాన్విషన్తో రాజానం బ్రాతరస్తస్య మానవాః । ఇశ్వాకుప్రముఖా జగ్ము న్నదా శరవణానికమ్. 2
తతస్తే దదృశు స్సర్వే బదబా మగ్రత స్థితామ్ । రత్నవల్కాణకిరణచీవ్రకాయా మను త్తమామ్. 3
వల్కాణప్రత్యభిజ్ఞానా త్సర్వే తే విస్మయం గతాః । ఆయం చన్ద్రప్రభో నామ వాణీ తస్య మహాత్మనః. 4
ఆగమ దృఢబాహువ ముత్తమం కెన హేతునా । తతస్తు మైత్రావరుణీం వప్రచ్ఛ స్తే పురోదనమ్. 5
కిమిత్యేత దక్షా చ్చిత్రం వద యోగవిదాం వర । వసిష్ఠోఽవ్యబ్రహ్మ త్సర్వం చృష్ట్యాత ధ్వానచక్షుషా. 6
నమయ శ్శమ్బుదయితాకృత శ్శరవణే పురా । యః పుమా న్నవిశే చత్ర స నారీత్వ మవాప్స్యతి. 7
ఆయ మశ్వోపి నారీత్వ మగా ద్రాజ్ఞా నప్రైవ తు । పునః పురుషతా మేతి యథాఽసౌ ధనదోవమః. 8
తతైవ యత్నః కర్తవ్య ఆరాధ్యాథ పినాకినమ్ । తతస్తే మానవా జగ్ము యత్ర దేవో మహేశ్వరః. 9
తుష్టువు ర్యివిధై స్తోత్రైః పార్యతీవరమేశ్వరౌ । తా వూచతు రలక్ష్మ్యోఽయం నమయః కిం తు సామృతమ్. 10
ఇశ్వాకో రశ్వమేదేన యత్పలం స్యాత్తదాఽఽవయోః । దత్వా కిమ్పురుషో వీర స్స భవిష్య త్యనంశయః.

ద్వాదశాధ్యాయము.

ఇలుని వెదకుటకై ఇశ్వాకు ప్రభృతులు శరవణమునకు పోవుట.

మాతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: అనంతరము వైవస్వత మను కుమారులగు ఇళుని సోదరులు ఇశ్వాకుడు మొదలగు వారు రాజగు ఇళుని వెదకుచు శరవణోద్యాన నమీపమునకు వెళ్ళిరి. వారికి అందరకు అచ్చట తమ ఎదుట ఒక ఆడు గుర్రము కనబడెను. దాని మేను రత్నములు తావటము చేసిన వల్కాణము (జీను)తో ప్రకాశించు చుండెను. ఆ బదబా చాల ఉత్తమ మయినది. ఉత్తమ లక్షణములు కలది. వారు ఆ వల్కాణమును గుర్తించిరి. అది తమ రాజగు ఇళుని ఆశ్వమునకు నందించినదే. అని తెలిసి వారాశ్చర్యపడిరి. ఇది ఆ మహాత్ముని (ఇళుని) చంద్రప్రభమను పేరు గల గుర్రమే. ఇది ఉత్తమ మగు బదబాగా మారినది. ఇందుకు హేతువు ఏమి? అని అలోచించిరి. తరువాత వారు తమ పురోహితుడగు వసిష్ఠునికడకు పోయి “అయ్యా! మీరు యోగవేత్తలలో శ్రేష్ఠులు. ఎందువలన ఈ విచిత్రము జరిగెనో తెలుపుడు ” అని వేడిరి.

వసిష్ఠుడును తన జ్ఞానమయ నేత్రముతో చూచి ఇట్లు చెప్పెను: “ఈ శరవణమున ప్రవేశించిన పురుష ప్రాణీ శ్రీతత్త్వమును పొందును. అని పూర్వము పార్యతి ఈ ఉద్యానము విషయమున వ్యవస్థ చేసెను. దాని చేతనే (దీనిలో ప్రవేశించినందున) రాజాతో హేతుగావే ఈ ఆశ్వము గూడ శ్రీతత్త్వమును పొందినది. కుబేరునితో నమానుడగు ఈ ఇళ రాజా మరల పురుషుడగు నట్లుగా యత్నము చేయవలసి యున్నది. అందులకై వరమేశ్వరుని ఆరాధించి అనుగ్రహింప జేసికొనవలసి యున్నది.”

అంతట ఆమను పుత్త్రులు మహేశ్వరుడు ఉన్న చోటికి పోయిరి. పార్యతీ వరమేశ్వరులను వివిధ స్తోత్రములతో స్తుతించిరి. వారు దీనితో ఇట్లు పలికిరి. “ఈ వ్యవస్థ దాటరానిది. కాని ప్రస్తుతమున ఇట్లు చేయుడు. ఇశ్వాకుడు ఆశ్వ మేవము చేసి దాని వలమును మాకు ఆర్పణ చేయవలయును. దాని వలన ఇళ (మరల పురుషుడై) కింపురుషుడుగా అగును.”

తదేత్యుక్త్యా తత స్తే తు. జగ్ము రైవస్వతార్మజాః । ఇశ్వాకో రశ్వమేదేన ఇళా కిమ్పురుషోఽభవత్. 11
మాన మేకం పుమా స్థిర స్త్రి చ మాన మభూత్పురః । బుధస్య భవనే *తిష్ఠ స్త్రిణా గర్భరరాఽభవత్.
అజీజగ త్పుత్ర మేక మనేకగుణ సంయుతమ్ । బుధ ఉత్పాద్య తం పుత్రం స్వర్గమేవాగమ తతః. 12

ఇశస్య నామ్నా తద్వర్ష మిశావృత మభూ తదా । సోమార్కవంశయో రాజా ఐశోఽభూ ద్వంశవర్తనః.14

శ్రీరూపిణ ఇశస్య ఐశోత్పత్తిః.

ఏవం పురూరవాః పుంసో రభవ ద్వంశవర్తనః । ఇక్ష్వాకో రర్కవంశస్య తథైవోక్త స్తపోధనాః. 15
 ఇశా కిష్కరుషత్వే చ సుద్యమ్న ఇతి చోచ్యతే । పునః పుత్రిత్రయ మభూ త్సుద్యమ్న స్యాపరాజితమ్.
 ఉత్కలోఽథ గయ స్తద్వ ద్ధరితాశ్శోఽథ వీర్యవాన్ । ఉత్కలస్యోఽహ నామ గయస్య తు గయా మతా.
 హరితాశ్వస్య ధిక్పూర్వా విశ్రుతా కురుభి స్సహ । ప్రతిష్ఠానేఽభిషిచ్యాథ స పురూరవనం సుతమ్. 18
 జగామేశో వ్రతం భోక్తుం దివ్యవర్షఫలాశనమ్ । ఇక్ష్వాకు రస్య దాయాదో మధందేశ మవాప్నుయాత్. 19
 నరిష్యన్తస్య పుత్రోఽభూ చ్చభో నామ మహాబలః । నాభాగస్యామ్బరీషస్తు ధృష్టస్య తు సుతత్రయమ్. 20
 ధృష్టకేతు శ్చిత్రనాదో రణధృష్టశ్చ వీర్యవాన్ । ఆనర్తో నామ శర్యాతే స్తత్కన్యా చైవ దారికా. 21
 ఆనర్తస్యాఽఽవ త్పుత్రో రోచమానః వ్రతాపవాన్ । ఆనర్తో నామ దేశోఽభూ న్నగరీ చ కుశన్థలీ. 22
 రోచమానస్య రేవోఽభూ ద్రేవా దైవత ఏవ చ । కకుద్మాం శ్చాపరో నామ్నా జ్యేష్ఠః పుత్రశతస్య చ.23
 రేవతీ తస్య సా కన్యా భార్యా రామస్య విశ్రుతా । కరూశస్య తు కారూశా బహువః వ్రథితా భువి. 24

ఆ మాట విని ఆ మనుపుత్రులందరును అద్దేయని వెళ్ళిరి. ఇక్ష్వాకుడు అశ్వమేధము చేసి తత్ఫలమును పార్వతీ వరమేశ్వరులకు అర్పించెను. ఇశ (ఇళుడు) కింపురుషుడయ్యెను. తరువాత ఆ వీరుడు ఒక మానము పురుషుడుగా ఒక మానము శ్రీగా అయ్యెను. ఇళుడు ఇశగా బుధుని గృహమున ఉన్న కాలములో ఆమె గర్భము ధరించెను. ఆమెకు అనేక సద్గుణములు గల ఒక కుమారుడు కలిగెను. ఇట్లు (ఇశా గర్భమున) ఒక కుమారుడు కలిగిన తరువాత బుధుడు మరల స్వర్గ లోకమునకు పోయెను. ఇశ పేరట ఆ దేశ భాగమునకు ఇశావృత వర్షమును పేరు వచ్చెను. (ఇది బహుశః నేటి మంగోలియా) ఇట్లు ఇశ కుమారుడగు ఇళుడు చంద్ర సూర్య వంశముల రెండి నుండియు పుట్టిన వాడై ఆ వంశములకు వృద్ధిని (అభివృద్ధిని శుభమును) కలిగించు వాడయ్యెను. అతని పేరు పురూరవసుడు. అతడు చంద్ర వంశమును వృద్ధి చేయువాడయ్యెను. ఇక్ష్వాకుడు సూర్యవంశకర్త అయ్యెను.

ఇళుడు కింపురుషుడుగా ఉన్న నమయమున అతనికి సుద్యమ్నుడు అని పేరు. ఆ సుద్యమ్నునకు శత్రువులచే ఓటమి నెరుగని వీరులగు ముగ్గురు కుమారులు కలిగిరి. వారిలో ఉత్కలుడు ఉత్కల దేశములకు గయుడు గయకు హరి తాశ్వుడు కురు జన పదములతో కూడిన తూర్పు దేశమునకు రాజులైరి.

ఇళుడు శ్రీత్వమున తన కుమారుడగు పురూరవసుని వ్రతిష్ఠానము అను నగరము రాజధానిగా (ఆర్యావర్త = గమునకు) రాజుగా అభిషేకించి తాను కంద మూల ఫలములాహారముగా వానప్రస్థవ్రతమును అనుష్ఠించుటకై వనము నకు ఏగెను.

ఇళుని సోదరుడగు ఇక్ష్వాకుడు మధ్యదేశమునకు (హిమాలయము పంధ్యము వినశనము వ్రయాగ ఈ నాలుగు ఎల్లలకు నడుమ ఉండు దేశమునకు) రాజయ్యెను. నరిష్యంతుని కుమారుడు శపుడు. నాభాగుని కుమారుడు అంబరీషుడు. ధృష్టునకు ధృష్టకేతుడు చిత్రనాథుడు రణధృష్టుడు అనువారు ముగ్గురు కుమారులు. ఆనర్తుడను కుమారుడును దారికా అను కన్యయును శర్యాతి సంతానము. ఆనర్తుని కుమారుడు వ్రతాపశాలియగు రోచమానుడు. అతని దేశము ఆనర్తము. అతని రాజధాని కుశన్థలీ. ఆనర్తుని కుమారుడు రేపుడు. అతని కుమారుడు రైవతుడు. అతనికే కకుద్మాన్ అనియు పేరు. ఇతడు రేవుని కుమారులు నూరుమందిలో జ్యేష్ఠుడు రైవతుని కూతురు రేవతి బలరాముని భార్యగా వ్రసిద్ధురాలు. కుమారులకు చాలమంది కుమారులు కలిగిరి. వారు కారూశులు అను పేర వ్రసిద్ధులు. వృషద్రుడు (వృషదశ్యుడేమో) గోవధమువలన

వృషభో గోవదా చూర్ణదో గురుశాపా దజాయత । ఇక్షాకుమంశం వజ్రామి శృణుద్వ మృషిన త్రమాః. 25
 ఇక్షాకోః కుషినామాఽత పికుషి ర్నామ దేవరాష్ట్రం । జ్యేష్ఠః పుత్రశతస్యాసీ ద్దశ పక్షా చ తత్పుతాః 26
 మేరో దుత్రకత స్తే తు రు జాతాః పార్థివన త్రమాః । చతుర్దశోత్రం చాఽశత మన్యం తదాఽభవత్. 27
 మేరో వృషభతో యే వై రాజాన స్సప్రక్షిప్తీర్తితాః । జ్యేష్ఠః కకుత్స్థనామాభూ తత్పుతశ్చ సుయోధనః. 28
 తస్య పుత్రో వృకుర్నామ విశ్వశాఖః పృథోస్సుతః । ఇన్దు న్నస్య పుత్రోభూ ద్యవనాశ్వ నతోఽభవత్.
 శ్రావస్తశ్చ మహాతేజా వత్సక న్తత్పుతోఽభవత్ । నిర్మితా యేన శ్రావస్తీ గౌదదేశే ద్విజోత్రమాః. 30
 వత్సా ద్విహర్షత శ్చాభూ త్కులాద న్తత్పుతోఽభవత్ । దున్దుమారత్వ మగమ ద్దన్తో ర్నాశేన యః పురా.
 తస్య పుత్రో న్ద్రోయో జాతా దృఢాశ్చో ద్దణ్ణ ఏవ చ । కపిలాశ్వశ్చ విభ్యాతో దౌన్దుమారిః ప్రతాపవాన్.
 దృఢాశ్వస్య ప్రమోదస్తు హర్యశ్వ న్నస్య చాత్మజః । హర్యశ్వస్య నికు మ్పౌఽభూ త్సంహతాశ్వ నతోఽభవత్.
 అకృతాశ్చో రజాశ్వశ్చ సంహతాశ్వసుతా పుభౌ । యువనాశ్చో రజాశ్వాత్తు మాంధాతా తత్పుతోఽభవత్.
 మాన్దాతుః పురుకుత్సోభూ ద్ధర్మకేతుశ్చ పార్థివః । ముచుకున్దశ్చ విభ్యాత శ్చక్రవర్తీ ప్రతాపవాన్. 35
 పురుకుత్సస్య పుత్రోభూ ద్ద్యుమదో నర్మదావతిః । సమ్భూతి న్నస్య పుత్రోభూ త్త్రిదన్వా చ తతోఽభవత్.
 త్రిదన్వన స్సుతో జాత స్త్రైయారుజ ఇతి స్మృతః । తస్య సత్యవ్రతో నామ తస్మా త్సత్యరథ స్మృతః.
 తస్య పుత్రో హరిశ్చన్ద్రో హరిశ్చన్ద్రస్య లోహితః । లోహితాచ్చ వృకో జాతో వృకా ద్భామ రజాయత.
 సగర న్నస్య పుత్రోభూ ద్రాజా వరమదార్మికః । ద్వే బార్యే నగరస్యాపి వ్రభా బానుమతీ తథా. 39
 బాద్యా మారాధితః పూర్వ మోర్వో వై పుత్రకామ్యయా ।

బౌర్జ స్తుప్త న్ద్రయోః ప్రాదా ద్యథేష్ఠం వర ముత్తమమ్. 40

ఏకా షష్ఠీ సహస్రం తు సుత మేకం తథాఽవరా । జగృహే వేదకర్తారం వ్రభా శ్శగృహ్తో త్పుతా నృహూన్.
 ఏకం బానుమతీ పుత్ర మనృజద్వాఽనమశ్చనమ్ । ఏకా షష్ఠీ సహస్రం తు సుమవే సా రవివ్రభా. 42
 జనన్తః పృథివీం దగ్ధా విష్ణునా యేన మార్గజే । అనమశ్చన్య తనయో హ్యంశుమాన్నామ విశ్రుతః. 43

మృషిన త్రమారాః ఇక్షాకు వంశమును చెప్పబోవుచున్నాను వినుడు. ఇక్షాకునకు కుషి-కుషికి వికుషి అను రాజు
 శ్రేష్ఠుడు కలిగెను. ఇతడు కుషి పుత్రుల నూరుగురలో పెద్దవాడు. వికుషి కుమారులలో పదునైదుమందియే వర్వతపు
 టుత్తర దేశమునకు వ్రభువులైరి. (ఇచ్చట ఇక్షాకు కుమారుడే వికుషియని కొన్ని ప్రతులలో కలదు.) వీరుకాక ఇంకను
 మూడు వరుసలుమంది వికుషి కుమారులు మేరువునకు దక్షిణపు దేశమును పాలించిరి. వీరిలో పెద్దవాడు కకుత్స్థుడు.
 అతని కొడుకు నుయోధనుడు, అతని కొడుకు వృకువు. అతని కొడుకు విశ్వశాఖుడు, అతని కొడుకు ఇంద్రుడు. అతని
 కొడుకు యవనాశ్వుడు. అతని కొడుకు శ్రావస్తుడు. అతని కొడుకు వత్సకుడు. శ్రావస్తుడు గౌద దేశములో తనపేర
 శ్రావస్తీ నగరము నిర్మించెను. వత్సని కొడుకు విహర్షకుడు. అతని కొడుకు కులాదుడు. అతడు దుందు అనువానిని చంపి
 నందున దుందుమారుడని ప్రసిద్ధి పొందెను. అతనికి దృఢాశ్వుడు దందుడు కపిలాశ్వుడు అను ముగ్గురు కుమారులు.
 దృఢాశ్వని కుమారుడు ప్రమోదుడు. అతని కుమారుడు హర్యశ్వుడు. అతని కుమారుడు నికుంభుడు. అతని కొడుకు
 సంహతాశ్వుడు. అతనికి అకృతాశ్వుడు రజాశ్వుడు అను ఇద్దరు కుమారులు. రజాశ్వని కుమారుడు యవనాశ్వుడు.
 అతని కుమారుడు మాంధాత. అతని కుమారులు పురుకుత్సుడు-ధర్మకేతుడు-ముచుకుందుడు శత్రుజిత్ అను వారు
 యుగరు. పురుకుత్సుని కుమారుడు వసుదుడు. అతడు నర్మదకు వతి. అతని కొడుకు సాభూతి. అతని కొడుకు
 త్రిదన్వుడు. అతని కుమారుడు త్రైయారుజుడు. అతని కుమారుడు సత్యవ్రతుడు. అతని పుత్రుడు సత్యరథుడు. అతని

సుతుడు హరిశ్చంద్రుడు. అతని తనయుడు లోహితుడు. అతని కుమారుడు. వృకుడు. అతని కొడుకు బాహుడు. అతని పుత్రుడు నగరుడు. అతడు వరమ దార్మికుడు. అతనికి ప్రభ బానుమతి అను ఇద్దరు భార్యలు. వారు పుత్రులను కనగోరి ఔర్వమునిని ఆరాధించిరి. అతడు మెచ్చి వారికి కోరిన వరములనిచ్చెను. ఆ వరప్రభావమున ప్రభకు అరువదివేలమంది కుమారులు కలిగిరి. బానుమతికి అనమంజుడు అను ఒక కుమారుడు కలిగెను. వారిలో అరువదివేలమందియు భూమిని త్రవ్వచు (కపిలరూపుడగు) విష్ణునిచే దగ్గులైరి. అనమంజుని కుమారుడు అంశుమంతుడని ప్రసిద్ధి నొందెను.

- తస్య పుత్రో దిలీపస్తు దిలీపాత్తు భగీరథః । యేన భాగీరథీ గంగా తప స్తప్త్యాఽవతారితా. 44
- భగీరథస్య తనయో నాభాగ ఇతి విశ్రుతః । నాభాగస్యామృరీషోఽభూ త్సిన్ధుద్వీప స్తతోఽభవత్ 45
- తస్యోయుతాయుః పుత్రోభూ దృతువర్ణ స్తతోఽభవత్ । తస్య కల్మాషపాదస్తు సర్వకల్ప స్తతోఽభవత్.
- తస్యాసరణ్యః పుత్రోభూ న్నిఘ్న స్తస్య సుతోఽభవత్ । నిఘ్నపుత్రా వుభౌ జాతా వనమిత్ర రఘూ నృపౌ.
- అనమిత్రో వన మగా దృవితా స కృతే నృపః । రఘో రభూ ద్దిలీపస్తు దిలీపా దజక స్తథా. 48
- దీర్ఘబాహు రజా జ్ఞాత స్త్యజపాల స్తతోఽభవత్ । తతో దశరథో రాజా తస్య పుత్రోచతుష్టయమ్. 49
- నారాయణాంశజా స్సర్వే రామ సేష్యగ్రజోఽభవత్ । రావణానకర స్తస్య ద్రఘాణాం వంశవర్ధనః. 50
- వాల్మీకి స్తస్య చరితం చక్రే భార్గవసత్తమః । తస్య పుత్రా కుశలవా విక్వాకుకులవర్ధనౌ. 51
- అతిథిస్తు కుశా జ్ఞజ్ఞే నిషద స్తస్య చాత్మజః । నఃస్తు నిషదా త్రస్మా న్నభా స్తస్మా దజాయత. 52
- నభసః పుణ్డరీకోభూ త్క్షేమధన్వా తత స్స్మృతః । తస్య పుత్రోభవ ద్వీరో దేవాసకః ప్రతాపవాన్. 53
- అహీనగ స్తస్య సుత స్సహస్రాశ్వ స్తతః పరః । తత శ్చన్ద్రావలోకస్తు తారావీడ స్తతోఽభవత్. 54
- తస్యాత్మజ శ్చన్ద్రగిరి రానుచిత్ర స్తతోఽభవత్ । శ్రుతాయు రభవ త్రస్మా ద్భారతే యో నిపాతితః. 55
- నశౌ ద్వావేప విఖ్యాతౌ వంశే కశ్యపసమ్భవే । వీర సేనసుత స్తద్వ న్నైషద శ్చావరో మతః. 56
- ఏవం వివస్వతో వంశే రాజానో భూరిదక్షిణాః । ఇక్ష్వాకు వంశప్రభవాః ప్రాదాన్యేన ప్రకీ ర్తితాః. 57

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే సూర్యవంశవర్ణనం నామ ద్వాదశోఽధ్యాయః.

అంశుమంతుని కుమారుడు దిలీపుడు. అతని సుతుడు భగీరథుడు. అతడే తపస్సుచే గంగను భూమికి తెచ్చెను. క. కనే గంగ భాగీరథియైనది. అతని కొడుకు నాభాగుడు. అతని కుమారుడు అంబరీషుడు అతని కుమారుడు సింధు ద్వీపుడు. అతని సుతుడు అయుతాయుడు. అతని పుత్రుడు ఋతువర్ణుడు. అతని కొడుకు కల్మాషపాదుడు. అతని కుమారుడు సర్వకల్పుడు. అతని కొడుకు అనరణ్యుడు. అతని కుమారుడు నిఘ్నుడు. అతనికి అనమిత్రుడు రఘువు అను ఇద్దరు కుమారులు. రఘుని కుమారుడు దిలీపుడు. అతని కుమారుడు అజాదు. అతని సుతుడు దీర్ఘబాహువు. అతని పుత్రుడు అజపాలుడు. అతని కుమారుడు దశరథుడు. అతనికి నారాయణుని అంశవలన సలుగురు కుమారులు కలిగిరి. వారిలో జ్యేష్ఠుడు రాముడు. రావణుని అంతమొందించినవాడు అతడే. ఆయన రఘువుల వంశమునకు నమ్మద్ధిని శుభమును కలిగించినవాడు భృగువంశ శ్రేష్ఠుడగు వాల్మీకి అతని చరితమును రచింపెను. ఇక్ష్వాకు వంశ వర్ధనులగు లవకుశులను ఇద్దరు అతని కుమారులు. కుశుని కుమారుడు అతిథి. అతని కుమారుడు నిషదుడు. అతని కుమారుడు నకుడు. అతని కుమారుడు నభుడు. అతని కుమారుడు పుండరీకుడు. అతని కొడుకు క్షేమధన్యుడు. అతని కుమారుడు వీరుడు ప్రతాప పంతుడునగు దేవాసీకుడు. అతని కొడుకు అహీనగుడు. అతని కుమారుడు సహస్రాశ్వుడు. అతని కొడుకు చంద్రావ లోకుడు. అతని కుమారుడు తారావీడు. అతని కుమారుడు చంద్రగిరి. అతని సుతుడు భానుచిత్రుడు. అతని పుత్రుడు శ్రుతాయువు. భారతయుద్ధమున మరణించిన శ్రుతాయువు ఇతడే. కశ్యపవంశమున పుట్టి ప్రసిద్ధి నొందిన నకులు ఇద్దరు. వారిలో ఒకడు వీర సేనుని కుమారుడు. మరియొకడు నిషదుని కుమారుడగుటచే నైషధుడనబడిన నకుడు.

వివస్వంతుని బ్రాహ్మణి వంశమున జన్మించి బంగారునాదెములనే దంగారమునే అనేకవిధ ద్రవ్యములనే పక్షిణముగా ఇచ్చి భూరిదక్షిణలు యజ్ఞముల నాచరించి ప్రసిద్ధులయి లోకములకు మేలుజేసిన రాజులు వీరు. వీరిలోను ఇశ్వాతు వంశమున జన్మించిన వారే ప్రధానముగా ఇచ్చి పేర్కొనబడినారు. (అనమిత్రుడు కృతయుగమున రాజగును.)

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమున సంవాదమున సూర వంశ వర్ణనమును ద్వారాధాధ్యాయము.

తయోదశోఽధ్యాయః.

శ్రాద్ధకల్పః-పితృపంచాసువర్ణనమ్.

మమః భగవన్ ప్రోచత్ ముచ్చామి పితృజాం వంశముత్తమమ్ ।

రవేశ్చ శ్రాద్ధదేవతర్వాం సోమన్య చ విశేషతః. 1

మత్స్యః అహం తే కథయిష్యామి పితృజాం వంశ ముత్తమమ్ ।

స్వర్గే పితృగణా స్సప్త త్రయ సైషా మమూర్తయః. 2

మూర్తిమన్తోఽచ త్వార స్సర్వేషా మమితోజనః । అమూర్తయః పితృగణా వై రాజన్య ప్రజావతేః. 3

యజన్తి యా నైవగణా వైరాజా ఇతి విశ్రుతాః । దివి తే యోగవిభ్రష్టాః ప్రాప్తుం లోకా న్ననాతనాః. 4

పున ర్భూమిదినాస్తే తు జాయంతే బ్రహ్మవాదినః ।

సమ్రాప్య తాం స్మృతిం భూయో యోగం సాజ్ఞ్య మనుత్తమమ్. 5

సిద్ధిం ప్రయాన్తి యోగేన పునరావృత్తి దుర్లభామ్ । యోగినామేవ దేయాని తస్మా చ్ఛ్రాద్ధాని దాతృభిః. 6

ఏతేషాం మానసీ కన్యా వత్నీ హిమవతో మతా । మైనాక స్తన్య దాయాదః* క్రౌంచ స్తన్య సుతోఽభవత్. 7

క్రౌంచద్భివ స్మృతో యేన చతుర్థో ఘృతసంవృతః । మేనా తు సుషువే తిన్రః కన్యా యోగవతీ స్తతః. 8

ఉమైకవర్ణాఽవర్ణా చ తీవ్రవ్రతవరాయణాః । రుద్రస్యైకా భృగోశ్చైకా జై గిష్యన్య చాపరా. 9

తయోదశాధ్యాయము.

పితృపంచాసువర్ణనము-వై రాజపితరుల చరితము.

మనువు మత్స్యనారాయణునితో ఇట్లు పలికెను : భగవన్! ఉత్తమముగు పితరుల వంశమును విన కుతూహల పడుచున్నాను. విశేషించి రవియు సోముడును శ్రాద్ధదేవులయిన వృత్తాంతమును వినగోరుచున్నాను.

మత్స్యనారాయణుడు ఇట్లు దెప్పనారంభించెను: అత్యంత ప్రధానముగు పితృపంచ వృత్తాంతమును నీకు తెలుపుదును. వినుము. స్వర్గలోకమునందు పితృదేవతాగణములు ఏడు కలవు. వీనిలో మూడు గణములు మూర్తి (రూపము లేనివి. మరి మిగిలిన నాలుగును మూర్తి కలవి. ఈ ఏడు గణముల పితరులును ప్రాణులందరలో అమితముగు ఓజస్సు (సామర్థ్యము) కలవారు.

మూర్తిలేని పితరులు వైరాజుడు అను ప్రజావతికి (కుమారులు) నంబింధించిన వారు. వీరు ద్యులోకమునందు ఉండురు. (మూర్తి లేని పితరులు బుద్ధితత్త్వదశలోనివారును అమూర్తములగు ఆకాశవాయు భూతములతో రూపొందినవారును. మూర్తి కల పితరులు మూర్తములగు తేజో భూతముతో కూడ నిర్మితమయిన శరీరము కలవారు. జలవృధివీ భూతములు కూడ కలిసి వాటి దేహమును నిర్మించినచో వారును భూలోకమునందలి మనవంటి ప్రాణులలోనివారే అగుదురు కాని దేవతలు కాదు.) పిడినే పెల్లవారును ఆరాధించుచుండురు. వైరాజులు అని ప్రసిద్ధిపొందిన ఈ అమూర్తములైన పితృ గణములవారు కాశ్యపములగు లోకములను పొందగోరి ఒకప్పుడు యోగసాధనము చేసి యోగమునుండి భ్రష్టులైనవారు. వీరిట్లు భారకాలము పితృ దేవతలుగా నుండురు. కల్పావసానమైన తరువాత మరల నృప్తి ఆరంభము కాగానే వేదతత్త్వ

జ్ఞులుగా జన్మింతురు. వారపుడు తమ పూర్వ స్మృతి కలిగియుండి యోగసాధనమునకై సంకల్పింతురు. సర్వోత్తమమగు సాంఖ్యయోగమును ఆశ్రయించి పునరావృత్తి (మరల సంసారములోనికి వచ్చుట) లేని శాశ్వతగతిని పొందుదురు. ఇట్లు పితరులు యోగిరూపులు అని తెలియుచున్నది. కనుక లోకమునందు మానవులు కూడ శ్రాద్ధమునందు చేయు ఏదానము నైనను యోగము నెఱిగి అనుష్ఠించువారికే చేయవలెను.

ఈ పితరుల మానసీ (మనస్సంకల్పముచేతనే కలిగిన) కన్య మేన అనునామె. ఆమె హిమవంతుని పత్ని యైనది. హిమవంతుని కుమారుడు మైనాకుడు. అతని కొడుకు క్రౌంచుడు. అతని పేరుతోనే ఘృత నముద్రముతో చుట్టబడిన క్రౌంచద్వీపము ఏర్పడినది. ఇది ద్వీపములలో నాలుగవది.

'మేన'కు ముగ్గురు కుమార్తెలు కలిగిరి. వారు ఉమ-ఏకవర్ణ-అవర్ణ-అనువారు. వారు ముగ్గురును యోగసిద్ధి కలవారు. తీవ్రవ్రత పరాయణులు. తమ తపస్సుచే నర్వలోక జనులకంటె గొప్పవారు అగువీరిలో హిమవంతుడు ఉమను రుద్రునకును ఏకవర్ణను భృగువునకును అవర్ణను జైగిష్యునకును ఇచ్చి వివాహము చేసెను.

దత్తా హిమవతా బాలా స్సర్వలోకతపోధికాః ।

ఋషయః కస్మా ద్దాక్షాయణీ పూర్వం దదాహాత్మాన మాత్మనా. 10

హిమవద్దుహితా తద్వ త్కథం జాతా మహీతలే । శజ్జరస్య కృతాఽవజ్ఞా కథం వై బ్రహ్మసూనునా. 11

సంహరన్తి కిముక్తాఽసౌ సుతా వా బ్రహ్మసూనునా । దక్షేణ లోకజననీ సూత విస్తరతో వద ।

సూతః దక్షస్య యజ్ఞే వితతే ప్రభూతవరదక్షిణే. 12

* సమాగతేషు దేవేషు ప్రోవాచ పితరం సతీ । కిమర్థం తాత భర్తా మే యజ్ఞేఽస్మిన్న నిమన్త్రితః. 13

అయోగ్య ఇతి తా మాహ దక్షో యజ్ఞేషు శూలభృత్ । ఉపసంహరకో రుద్ర స్తేనామజ్గళభా గయమ్. 14

చకోపాథ సతీ దేహం త్యజ్యాఘ్రితి తదుద్భవమ్ । దశానాం త్వం చ భవితా పితౄణా మేకపుత్రకః. 15

త్వత్కృతే త్వశ్వమేదశ్చ రుద్రాద్వై నాశ మేష్యతి । ఇత్యుక్త్వా యోగ మాస్థాయ స్వదేహోద్భవతేజసా. 16

నిర్దహన్తి తదాత్మానం సదేవాసురకిన్నరైః । కిం కి మేత దితి ప్రోక్తో గన్ధర్వగణగుహ్యకైః. 17

ఉపగమ్యాబ్రవీ ద్దక్షః ప్రణీవత్యాథ దుఃఖితః । త్వ మస్య జగతో మాతా జగత్సౌభాగ్యదేవతా. 18

దుహితృత్వం గతా దేవి మమానుగ్రహకామ్యయా । న త్వయా రహితం కించి చ్ఛహ్మణ్ణేఽస్తి చరాచరమ్. 19

ప్రసాదం కురు ధర్మజ్ఞే మా మాం త్యక్తు మిహార్హసి । ప్రాహ దేవీ యథారబ్ధం తత్కార్యం మే న సంశయః. 20

కిం త్వవశ్య మహం మన్యే హతో యజ్ఞశ్చ శూలినా । ప్రసాద్య లోకస్సప్త్యర్థం తవః కార్యం మమాన్తికే. 21

ప్రజాపతి స్త్వం భవితా దశానాం మజ్గళప్రదః । మదంశేనాన్లనా వ్తప్తి ర్భవిష్యన్త్యజ్జా న్నవ. 22

మత్సన్నిధౌ తవః కుర్వన్ప్రాప్స్యసే యోగ ముత్తమమ్ । ఏవ ముక్తోఽబ్రవీ ద్దక్షః కేషు కేషు మయాఽనపే. 23

తీర్థేషు చ త్వం ద్రష్టవ్యా స్తోతవ్యా కైశ్చ నామభిః । దేవీః సర్వదా సర్వభూతేషు ద్రష్టవ్యా సర్వతో భువి. 24

సప్తలోకేషు యత్కించో ద్రహితం న మయా హి తత్ । తథాపి యేష స్థానేషు ద్రష్టవ్యా సిద్ధి మిప్పుభిః. 25

స్మరవ్యా భూతికామైర్వా తాని వక్ష్యామి తత్త్వతః ।

శౌనకాది ఋషులు సూతుని ఇట్లడిగిరి: "పూర్వము దాక్షాయణీ (దక్షుని కూతురు అగు సతి) తన దేహమును తానే ఏల కాల్చుకొనెను? ఆమె భూతలమున హిమవంతుని కూతురుగా ఎట్లు జన్మించెను? దక్షుడు బ్రహ్మమానస సుతుడై యుండియు శంకరుని ఎట్లు ఏల అవమానించెను? తన కూతురును లోక జననియు అగు సతి తన దేహమును కాల్చుకొను నప్పుడు దక్షుడు ఏమనెను? మాకు విస్తరించి చెప్పుడు."

సూతుడు ఋషులతో ఇట్లు వలికెను: అధిక సంఖ్యగల శ్రేష్ఠములగు దక్షిణలతో దక్షుడు యజ్ఞమును వితతము (శ్రౌతకర్తృత్వమున రెప్పిన విధమున జరుపబడునది) చేయుచుండెను. (శివుడు తప్ప మిగిలిన) దేవతలు అందరును యజ్ఞమునకు వచ్చియుండిరి. అప్పుడు నతీదేవి తన తండ్రిని "నాయనా! ఈ యజ్ఞమునకు నాభర్తను ఏల పిలువలేదు?" అని అడిగెను. హరిదాసి యగు రుద్రుడు సీతర్త యజ్ఞములందు వచ్చుటకు యోగ్యుడు కాదు. అతడు నృష్టిని ఉపసంహరించు (సశింపజేయు) వాడు. అందుచేత అతడు అశుభములను ఆశ్రయించి యున్నవాడైనాడు. (శుభములకు పనికిరాడు.) అని దక్షుడు వలికెను. అంతట నతి కోపించును. ఎవరైన ఉత్పన్నమైనందున నా ఈ దేహమును విడిచెదను. అని ఆమె వలికెను. సీవు వదిమింది తండ్రులకు ఒక్కడవే కుమారుడవు అయ్యెదవు. సీవు చేసిన ఈ దోషమునకు ఫలముగా నీ ఈ అశ్వమేధము రుద్రుని చేతిలో నాశమునందును. అని పలికి నతీదేవి యోగమును పూని తన దేహమునుండి ఉత్పన్నమయిన అగ్నితోనే తన శరీరమును దహింపజేసికొనుచుండెను. అది చూచి దేవతలు అసురులు గుహ్యకులు కిన్నరులు గంధర్వులును దక్షునితో ఇది ఏమి? (ఇట్లు జరుగనిచ్చితివి?) అనిరి. అంతట దక్షుడు ఆమె దగ్గరకు వచ్చి దుఃఖించుచు నమస్కరించి ఇట్లు పలికెను: "సీవు ఈ జగత్తునకు మాతవు. జగత్తులకు సౌభాగ్య దేవతవు. నన్ను అనుగ్రహించు తలంపుతోనే సీవు నాకు పుత్రికపయితివి. సీవు లేనిది సీవు కానిది ఈ బ్రహ్మాండము నందు చరము కాని అచరము కా, (కదలునది కదలనిది) అగు ఏవదార్థమును లేదు. సీవు ధర్మము నెరిగినదానవు. నన్ను అనుగ్రహించుము. నన్ను విడువవలదని వేడుచున్నాను."

దేవి దక్షునితో ఇట్లు వలికెను: "నేను ఏమి చేయ నంకల్పించి ఆరంభించితిను? అది నేను చేసియే తీరుదును. అందు నందేహములేదు. దేవి వస్తు స్థితిలో ఇచ్చాదీశ క్తి త్రయ స్వరూపురాలు-ఇచ్చ అనగా నంకల్పము. ఆమె తాను నంకల్పించిన దానిని తన జ్ఞానశక్తితో ఆలోచించి క్రియా శక్తితో నిర్మాణము చేయును. అని తత్త్వమున అర్థము.) (సీవు నన్ను తక్కితో ప్రార్థించుచున్నావు.) కాని నా నంకల్పానుసారము శివుని చేతిలో నీ యజ్ఞము నాశము కాక తప్పదు. నన్ననుగ్రహింప జేసికొని నా దయచే లోక నృష్టిని సాధించుటకై సీవు నా నన్నిధిలో ఉండి తవస్సు ఆచరించుము. వదిమింది ప్రజావతులలోను సీవు శుభకరుడవు అయ్యెదవు. నా అంశముతో నీకు అరువదిమంది కూతురు కలిగెదరు. నా నన్నిధిలో తవమాచరించినచో సీవు ఉత్తమమగు యోగసిద్ధిని పొందెదవు."

దేవి మాటలు విని దక్షు డామెతో "ఏయే తీర్థములందు సీవున్నట్లు భావించి నిన్ను దర్శించవలెను? ఏ నామములతో నిన్ను స్తుతి చేయవలెను?" అనెను.

దేవి ఇట్లు వలికెను: సర్వకాలములందును భూమియందలి (భూమిపై) సర్వ ప్రదేశములందు సర్వభూతము లందును నేనున్నట్లు దర్శించవలయును. ఏలయన న వ్రలోకములందును ఏయే వస్తువులు కలవో వానిలో ఏయొక్కటియు వేసు లేనిదియు నేను కానిదియు లేదు. ఐనను తాము కోరిన ఫలములు సిద్ధింపగోరినవారు కాని అభ్యుదయమునో నిగ్నేయనమునో కోరినవారు (ఇహ-పరసుఖముల కోరినవారు) కాని ఏయే స్థానములందు నన్ను (ఏరూపమున) స్మరింప వలెనో వాటిని చాస్తవ స్థితిలో చెప్పుచున్నాను.

దక్షయ దేవీప్రోక్షస్వీయాష్టోత్తరశతస్థానాని.

వారాణస్యాం విశాలాక్షీ నైమిశే లిజ్జధారిణీ. 26

ప్రయాగే లలితా దేవీ కామురా గన్ధమాదనే । మానసే కుముదా నామ విశ్వా విశ్వేశ్వరే విదుః. 27

మా నామ విశ్వకాయాం తు ఇచ్ఛాయాం మదనోత్కటా । గోమతే గోమతీ నామ మన్దారే కామచారిణీ. 28

మదోత్కటా చిత్రరతే జయస్తే హస్తినాపురే । కన్యాకుబ్జే తథా గౌరీ రమ్భా మలయవర్వతే. 29

సన్ధా హిమవతః పృష్ఠే గోకర్ణే భద్రకర్ణికా । స్థాజ్యేశ్వరే భవానీత బిర్వాకే బిర్వాపత్రికా. 30

శ్రీశైలే మాధవీ నామ ద్రుదా భద్రేశ్వరే తథా । జయా పరాహితైరే తు కమ్పళా కమలాలయే. 31

ష్కరే పురుహూతేతి కేదారే మార్గదాయినీ । రుద్రకోట్యాం తు రుద్రాణీ కాళీ కాళజ్వరే గిరౌ.	32
మహాలింగేతు కపిలా మకుటే మకుటేశ్వరీ । సాలగ్రామే మహాదేవీ శివలింగే శివప్రియా.	33
మాయాపుర్యాం కుమారీ తు సంతతా లలితే తథా । ఉత్పలాక్షే నహస్రాక్షీ హిరణ్యాక్షీ మహోత్పలే.	34
యాయాం మృగళా నామ విపులా పురుషోత్తమే । విపాళాయా మమోఘాక్షీ పాటలా పుణ్డ్రవర్ధనే.	35
నారాయణీ సుపార్శ్వేతు త్రికూటే భద్రసుందరీ । విపులే విపులా నామ కల్యాణీ మలయాచలే.	36
ఘట్టాక్షీ కోటితీర్థే తు సుగన్ధా మాగధే వనే । కుబ్జామ్రకే త్రిసన్ధ్యా తు గజ్జాద్వారే రత్నిప్రియా.	37
వకుణ్డే సునన్దా చ నన్దినీ దేవికాతలే । రుక్మిణీ ద్వారవత్స్యాం తు రాధా బృన్దావనే వనే.	38
కేవళీ మధురాయాం తు పాతాళే వరమేశ్వరీ । చిత్రకూటే తథా సీతా విన్ద్యో విన్ద్యనివాసినీ.	39
సహ్యాద్రా వేకవీరాతు హరిశ్చన్ద్రేతు చన్ద్రికా । రమణా రామతీర్థేతు యమునాయాం మృగావతీ.	40
కరవీరే మహాలక్ష్మీ రుమాదేవీ వినాయకే । ఆరోగ్యా వైద్యనాథేతు మహాకాళే మహేశ్వరీ.	41
అభయా శుక్లతీర్థే తు స్మృతిర్వా విన్ద్యకన్దరే । మాణ్డవ్యే మాణ్డకీనామ స్వాహా మాహేశ్వరే పురే.	42
భాగలాణ్డే ప్రచణ్డాచ చణ్డికామరకణ్డకే । సోమేశ్వరే వరాహోహ ప్రభాసే పుష్కరావతీ.	43
దేవమాతా సరస్వత్యాం పారావారతలే మతా । మహాలయే మహాభాగా వయోష్ణే పిఙ్గళావతీ.	44
సింహికా కృతశౌచే తు కార్తికేయే *యశస్కరీ । ఉత్పలావర్తకే లోలా సుభద్రా సిన్ధునల్లమే.	45
మాతా సిద్ధవనే లక్ష్మీ రనన్గా భరతాశ్రమే । జాలన్దరే విశ్వముఖీ తారా కిష్కిన్ధవర్వతే.	46
దేవదారువనే పుష్టి ర్మేదా కాశ్మీరమణ్డలే । ఉమాదేవీ హిమాద్రౌ తు షష్ఠే వస్త్రేశ్వరీ తథా.	47
కపాలమోచనే శుద్ధి ర్మాతా కాయావరోహణే । శక్తిద్వారే ద్వనిర్నామ భృతిః పిఙ్గారకే తథా.	48
కలాతు చన్ద్రభాగాయా మచ్ఛోదే శూలధారిణీ । వైణాయా మమృతా నామ బదర్యా మూర్వశీ తథా.	49
ఓషధి చోత్తరకురౌ కుశద్వీపే కుశోదకీ । మన్మథా హేమకూటే తు కుముదే సత్యవాదినీ.	50
అశ్వత్థే వన్దనీయాతు (ని) విధి ర్వైశ్రవణాలయే । గాయత్రీ వేదవదనే పార్వతీ శివనన్నిధౌ.	51
దేవలోకే తథేన్ద్రాణీ బ్రహ్మాంగేతు సరస్వతీ । సూర్యబిమ్బే ప్రభానా మ మాతృజ్ఞాం వైష్ణవీ తథా.	52
అరున్దతీ సతీనాంతు రామాసుచ తిలోత్తమా । చిత్రే బ్రహ్మకలా నామ శక్తి స్సర్వశరీరిణామ్.	53

దక్షునకు శ్రీదేవి తన అష్టోత్తర శతస్తానములను తెలుపుట

1. వారాణసియందు విశాలాక్షి-2. నైమిశమున లింగధారిణి-3. ప్రయాగయందు శ్రీలలితాదేవి-4. గంధ
మాదన (వర్వత)మున కాముక-5. మానసనరః శేత్రమున కుముద-6. విశ్వేశ్వరమున విశ్వ-7. విశ్వకయందు మా
(లక్ష్మీ)-8. ఇచ్ఛాశేత్రమున మదనోత్కట-9. గోమంతమున గోమతి-10. మందారమున కామదారిణి-11. చిత్రరథమున
మదోత్కట-12. హస్తినాపురమున జయంతి-13. కాన్యకుబ్జమున గౌరి-14. మలయవర్వతమున రంభ-15. హిమ
వత్సర్వత సానువునందు నంద-16. గోకర్ణమున భద్రకర్ణిక-17. స్థాణ్డేశ్వరమున భవాని-18. బిల్వకమున బిల్వవత్రిక-
19. శ్రీశైలమున మాధవి-20. భద్రేశ్వరమున భద్ర-21. వరాహశైలమున జయ-22. కమలాలయమున కంబళ-
23. పుష్కరశేత్రమున పురుహూత-24. కేదార శేత్రమున మార్గదాయినీ-25. రుద్రకోటియందు రుద్రాణి-26. కాలంజర
వర్వతమున కాళి-27. మహాలింగశేత్రమున కపిల-28. మకుట శేత్రమున మకుట-29. సాలగ్రామశేత్రమున మహాదేవి-
30. శివలింగశేత్రమున శివప్రియ-31. మాయాపురి (జగన్నాథశేత్రము) యందు కుమారి-32. లలితమునందు సంతత-
33. ఉత్పలాక్షమున నహస్రాక్షి-34. మహోత్పలమున హిరణ్యాక్షి-35. గయయందు మంగళ-36. పురుషోత్తమమున

ఇట్లు ఇచ్చట శ్రీదేవి నామములను నూట ఎనిమిదింటిని పేర్కొనుట మాత్రము (వాటి అర్థములలో శ్రీదేవి తత్త్వమును వివరించకయే) ఐనది. ఈ పేర్కొన్న నూట ఎనిమిది తీర్థక్షేత్రములను విన్నను న్మృంచినను నర్వ పాపములను ాడి ముక్తి లభించును ఈ తీర్థములయందు స్నానముచేసి నన్ను దర్శించినవారు నర్వపాపముకులై కల్ప మంతకాలమును శివపురమున వసించురు. నాయందు తత్పరత కలిగి ఈ క్షేత్రములందు నివసించువారు బ్రహ్మలోకమును గూడ దాటి శి లోకమును చేరుదురు శుక్లపక్షమున తృతీయయందుగాని అష్టమినాడుగాని శివ సన్నిధియందు నా ఈ అష్టోత్తర శత నామములను వినిపించినవారు బహుపుత్రవంతులగుదురు. గోదాన శ్రాద్ధి దాన కాలములందుగాని అసు దినముననుగాని దేవతార్చనా సమయముగాని దీనిని పఠించు వివేకులు బ్రహ్మపదమును పొందుదురు.

ఇట్లు వలుకుచునే శ్రీ సతీదేవి తన దేహమును న్యయముగా దహించుకొనెను. (చిత్స్వరూపగా అయ్యెను.)

మొదట న్యయం భూ బ్రహ్మయొక్క దక్షిణాంగుష్ఠమునుండి జనించి స్వాయంబువుడనబడిన ఈ దక్షుడే (తన కుమార్తెయగు సతీదేవి శాపముచే) ప్రచేతనులనబడు ఏదిమందికి కుమారుడుగా దక్షుడై (మరల) పుట్టెను. సతీ దేవియు పార్వతియై పుట్టి శివుని ఆర్ద్రాంగమునకు స్నా మినియయ్యెను. ఈ రెండవ జన్మమున ఆమె మేన గర్భమున దు జనించి భుక్తి ముక్తి ఫలప్రదయైనది. అరుంధతి ఈ విషయమును (ఈ అష్టోత్తర శత నామములను) జపించుచు ఉత్తమ యోగసిద్ధి పొందెను. రాజస్థియగు పురూరపుడును ఇష్టములును ఉత్తమములును అగు లోకములు పొందెను. భార్గవు (ని అలు)డు అగు యయాతియు పుత్రులభమును ధనలాభమును పొందెను. ఇట్లే ఇతరులగు దేవతలును దైత్యులును బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులును ఈ నామాష్టోత్తర శతకమును స్మరించి తమ ఇష్టముల సిద్ధింపజేసికొనెడి. ఇది వ్రాయబడియున్న చోటును దేవ సన్నిధిలో ఇది పఠించ-పూజింప-బడు చోటునను శోకముగాని దారిద్ర్యముగాని ఎన్నడును కలుగదు

ఇది శ్రీ మత్స్యమహా పురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున
శ్రీ గౌరీనామాష్టోత్తర శత కథనమును త్రయోదశాధ్యాయము.

చతుర్థశోధ్యాయః.

పితృవంశీయాచ్చోదోపాఖ్యానమ్.

సూతః: లోకా స్సోమపథానామ యత్ర మారీచసన్దనాః । వర్తంతే దేవపితరో యా న్దేవా భావయన్త్యలమ్. 1
అగ్నిష్వాత్తా ఇతి భ్యాతా యజ్ఞానో యత్ర సంస్థితాః । అచ్చోదానామ తేషాంతు మానసీ కన్యకా నరిత్. 2
అచ్చోదంనామచ సరః పితృభి ర్నిర్మితంపురా । అథతత్ర తవశ్చక్రే దివ్యం వర్షనహస్రకమ్. 3
ఆజగ్ముః పితరస్తుష్టాః కిల దాస్యామ తే పరమ్ । దివ్యరూపదరా స్సర్వే దివ్యమాల్యానులేపనాః. 4
సర్వే యువానో బలీనః కుసుమాయుధసన్నిభాః । తన్మద్యే మావసుంనామ పితరం వీక్ష్య సాగ్గనా. 5
వప్రే వరార్థినీ నగ్గం కుసుమాయుధపీడితా । యోగభ్రష్టాతు సా తేన వ్యభిచారేణ భామినీ. 6
దరా మస్పృశతీ పూర్వం పపాతాథ భువన్స్థలే । తథాచ మావసుర్యస్మా దిచ్ఛాం చక్రే న. తాం వ్రతి. 7
ధైర్యేణ తస్య సాలోకే అమావాస్యేతి విశ్రుతా । పితౄణాం వల్లభా తస్మా ద్దత్తస్యాక్షయకారకా. 8
అచ్చోదాఽదోముఖీ దీనా లజ్జితా తపసఃక్షయాత్ । సా పితౄ న్నార్థయామాస పునరాత్మనమ్పద్ధయే. 9
విలజ్జమానా పితృభి రిదముక్తా తపస్వినీ । భవిష్యదర్థ మాలోక్య దేవకార్యంచ తేతదాః. 10
ఇదమూచు ర్మహాభాగాః వ్రసాదా చ్చుభయా గిరా । దివి దివ్యశరీరేణ యత్కి-శ్చి త్క్రి-యతే బుధైః. 11
తేనైవ తత్కర్మఫలం భుజ్యతే వరవర్జినీ । సద్యః ఫలన్తి కర్మాణి దేవత్యే ప్రేత్య మానుషే. 12

తస్మాత్త్యం పుత్రి తవసా ప్రాప్నోతి పేత్యతత్తలమ్ । ఆప్తాపితే భవితీ త్వం ద్వాపరే *మినయోనిజా.
 వ్యతిక్రమ్య పితౄణాంత్యం కష్టం కుల మవాప్నోసి । తస్మాద్రాజ్ఞో వసోకన్యా ర్జమవశ్యం ధివిష్యసి. 14
 కన్యాభూతైర్జప లోకాద్భిస్సంసృప్తాప్నోసి దుర్లభామ్ । పరాశరస్య పిర్యేణ సుతమేక మవాప్నోసి. 15
 ప్రియేతు బదరీప్రాయే బాదరాయణ మచ్యుతమ్ । స వేద మేకం బహుదా విభజిష్యతి తే సుతః. 16
 పౌరవస్యాత్మజౌ ద్వాతు సముద్రాంశస్య శన్తనోః । విచిత్రపీఠ్యతనయ న్నదా చిత్రాక్షదో నృపః. 17
 కమావుత్పాద్యై తనయౌ క్షత్రియా వస్యదీమతః । ప్రౌఢపద్యష్టకారూపా పితృలోకే భవిష్యసి. 18
 నామ్నా సర్వవతీ లోకే పితృలోకే తథాఽష్టకా । ఆయురారోగ్యదా నిత్యం సర్వకామఫలప్రదా. 19
 భవిష్యసి వరేలోకే నదీత్యం చ గమిష్యసి । షణ్మతోయా సరిచ్ఛేష్ఠా లోకే ష్వచ్ఛౌదసంజ్ఞితా. 20
 ఇత్యుక్త్వా సగణస్తేషాం తత్త్రైవాన్తరదీయత । సావ్యవాప సుచారిత్రఫలం యత్కథితం పురా. 21

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనునంవాదే పితృవంశీయాచ్ఛోదో
 పాఖ్యానవర్ణనం నామ చతుర్దశోఽధ్యాయః.

చతుర్దశాధ్యాయము

(పితరుల కన్యయగు ఆచ్ఛోద చరితము.) అగ్నిష్వాత్తపితరుల చరితము

[పురాణములందును శాస్త్రములందును చెప్పబడిన పితృదేవతలు ఏడు గణములుగా ఉన్నారు. వీరిలో మూడు మూర్తిలేని గణములు. ఆ గణముల పేర్లు 1. వైరాజులు 2. అగ్నిష్వాత్తులు 3. బర్హిషదులు; మూర్తి కలవి నాలుగు గణములు. 1. సుకాలినః 2. హవిష్మంతః 3. ఆజ్యపాః 4. సోమపాః. వీరిలో మొదటి గణము విషయము పదుమూడవ అధ్యాయమున చెప్పబడినది. ఈ అధ్యాయమున రెండవ గణమువారి విషయము చెప్పబడును.

[ప్రతి గణము విషయమును తెలియవలసిన విషయములు-1. ఆ గణము వారు నివసించు లోకము. 2. ఆ గణము పేరు. 3. వారి తండ్రి నామము 4. ఆ గణము వారిని ఆరాధించు వారు. 5. వారి మానసీకన్యా నామము.]

సోమ వతములను లోకములు గలవు. వీనియందు మరీచి అను ప్రజావతికి కుమారులు అగు పితృదేవతలు నివసించును. వీరిని దేవతలు ఆరాధింతురు. ఈ పితరులకు అగ్నిష్వాత్తులు అని పేరు. (అగ్నిష్వా-ఆత్త=అగ్నులయందు నమగ్రముగా హవిస్సు వేల్చి యజ్ఞములను చేసినవారు.) వీరందరును యజ్ఞులు-యజ్ఞములను చేసినవారు.

వారి మానవపుత్రి ఆచ్ఛోదా అను ఆమె. ఆమె నదీరూపురాలు ఐనది. పూర్వము పితృదేవతలు ఆచ్ఛోదమను నదన్నును నృప్తించిరి. ఆ సర స్తీరమున ఈమె వేయి దివ్య సంవత్సరముల కాలము తవన్ను ఆచరించెను. పితరులు నంతుష్టలై ఆమె కడకు వచ్చిరి. నీకే వరము కావలెనో ఇత్తుము. కోరుకొనుము-అనిరి. వారందరును దివ్యములగు రూపముల ధరించినవారు దివ్యములగు మాలికలు పుష్పములు దాల్చినవారు. దివ్యగంధములు పూసికొనినవారు. యౌవకులు; బంశాలురు; మన్మథుని మోచినవారు. వారిలోనుండి 'మావసుడు' అను పితరుని ఆమె కామవరవశురాలై వరునిగా కోరుకొనెను. ఆ నుండరి ఈ వ్యభిచార దోషముచేత యోగభ్రష్టురాయెను. అంతవరకును దేవభావమున భూమిని తాకకయున్న ఆమె భూవల్లిపై పడిపోయెను.

కాని మావసుడు ఆ ఆచ్ఛోదను కామించక రైర్యముతో ఉండెను. అందుచే ఆమె 'మావస్య' (మావసునికి ప్రయురాలు) కాలేదు. కనుక ఆమెకు 'అమావస్య' అను పేరు వచ్చెను (మావస్యకానిది) తన తవన్నుచే పితరులను మెప్పించినందున ఈ ఆచ్ఛోద లేదా అమావాస్య పితృదేవతలకు ఇష్టురాలు మాత్రమయినది. అందుచే అమావాస్యా (అమావాస్య) తిథియందు పితరులకు అర్పించినది అక్షయమగును. అనంతవలమును ఇచ్చును.

తన తపస్సు తన ఈ దోషముచే క్షీణించుటవలన అచ్చోద దీనురాలయి ముఖము వంచుకొని సిగ్గుపడుచు తాను మరల తన తపస్సును నమ్మి నొందించుకొనుటకై ఉపాయమును తెలుపవలసినదిగా తన తండ్రులగు పితరులను వేడుకొనెను. ఆ మహాబాగులు అనుగ్రహము కలవారైరి. వారు జరుగబోవు విషయములను దేవకార్యమును (తమ ధ్యాన దృష్టితో) దర్శించిరి. శుభమగు వాక్కుతో వారు ఆ తపస్విని (తపోవంతురాలు-జాలిపడదగిన దీనురాలు) తో ఇట్లు పలికిరి: నుందరియగు పుత్రీ: వివేకవంతులగు వారు (భూలోక సంబంధి కానటువంటి) దివ్య శరీరముతో కెసిన ఏ కర్మమునకైనను ఫలమును వారు అదే శరీరముతో అనుభవించురు. మానుష శరీరముతో నున్నవారు మాత్రము తాము చేసిన కర్మల ఫలములను (కొన్నిటిని) ఆ దేహమును విడిచిన తరువాత అనుభవించురు. (సీవు మనుష్య స్త్రీగా అయి యున్నావు. కనుక) సీవు తపస్సు ఆచరించినచో దాని ఫలమును సీవు ఈ దేహమును విడిచిన తరువాత (మరయొక జన్మములో కాని దేవలోకమునకాని) అనుభవించువు.

ఇప్పుడు సీవు నీ తండ్రుల విషయమున వ్యతిక్రమము (నియమము తప్పి కామ బుద్ధిని చూపుట) చేసితివి. కనుక ఇరువది ఎనిమిదవ ద్వాపరయుగమున చేప కడుపున జన్మించి నీచమగు కులమును చేరుకొందువు. ఇది జరుగుటకై నీవు తప్పక వసుడను రాజునకు కూతురవు అగుదువు. కన్యగా ఉండి (కన్యాత్వము చెడకయే) చివరకు మరల దుర్లభములగు నీలోకములను సీవు చేరెదవు. ఎట్లన-వరాశరుని కర్మముతో ఒక కుమారుని కనెదవు. అతడు సాక్షాత్ అచ్యుతు (నారాయణు) డే. బదరీవృక్షములు తరచుగా కల ద్వీపమున జనించుటచే అతనికి బాదరాయణుడు అని వ్యవహారము కలుగును. ఆ నీకుమారుడు ఒకటిగా అయి యున్నవేదమును నాలుగుగా విభజించును. నమ్మదుని అంశచేత జనించిన వూరు వ శీయుడైన శంతనుని వలన చిత్రాంగదుడు విచిత్రవీర్యుడు అను కుమారులను ఇద్దరను కనెదవు. భూలోకమున నీకు త్యవతి అనిపేరు. పితృలోకమున నీకు అష్టకా అనిపేరు. అచట సీవు ప్రౌష్ఠపదీ-అష్టకా-(బ్రాద్రవద శుక్ల వూర్ణిమ గడచిన వెంటనే వచ్చు నవ్తమీ తిథి) రూపముతో ఉందువు. సీవు వర (పితృ) లోకమునందుండి ప్రాణులకు ఆయురారోగ్యములను కోరిన ఫలములను ఇత్తువు.

సీవు భూలోకమున నదీ రూపమును పొంది అచ్చోద అను పేర పుణ్యజలములుగల నదీ శ్రేష్ఠవైయుండువు.

ఇట్లు పలికి ఆ పితృగణము అచ్చటనే అంతర్ధానమును పొందిరి. ఆ అచ్చోదయను పితృ కన్యయును వారిచే ఇంతవరకును చెప్పబడిన సత్కర్మ ఫలమును పొందెను.

ఇది శ్రీమత్స్వయంభూపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున
పితృకన్యాయగు అచ్చోద చరితమును చతుర్దశాధ్యాయము.

పంచదశోఽధ్యాయః.

దానవాదిపితృగణాః.

- సూతః: విభ్రాజా నామతోఽన్యేతు దివి సన్తి సువర్చసః । లోకా బర్హిషదో యత్ర పితర న్సన్తి సువ్రతాః. 1
- యత్ర బర్హిణయుక్తాని విమానాని సహస్రశః । సజ్కల్పబర్హిషో యత్ర తిష్ఠన్తి ఫలదాయినః. 2
- తత్రాభ్యుదయశాలాసు మోదన్తే శ్రాద్ధదాయినః । యాన్దానవాసురగణా గన్ధర్వాప్సరసాం గణాః. 3
- యక్షరక్షోగణాశ్చైవ యజన్తి దివి దేవతాః । పులస్త్యపుత్రా శృతశ స్తపోయోగ*బలాన్వితాః. 4
- మహాత్మానో మహాబాగా భక్తానా మభయప్రదాః । ఏతేషాం *చీవరీ కన్యా మానసీ దివి విశ్రుతా. 5
- యోగినీ యోగమాతాచ తపశ్చక్రే సుదారుణమ్ । వ్రసన్నో భగవాన్తస్యా వరం వప్రవే చ సా హరేః. 6
- యోగవన్తం సురూపంచ భర్తారం ఛిజితేన్ద్రియమ్ । దేహా దేవ వ్రసన్నన్త్యం యది మే వదతాంపర. 7

ఉవాచ దేవో భవితా వ్యానపుత్రో యదా శుకః । భవిత్రీ తస్య భార్యా త్వం యోగాచార్యస్య సువ్రతే. 8
 భవిష్యతిచ తే కన్యా కృత్తి రామన్నాచ యోగిని । హాశ్చాలాధిపతే ర్దేయా మానుషస్య త్వయా తదా. 9
 జననీ బ్రహ్మదత్తస్య యోగసిద్ధాశ్చ యత్సుతాః । కృష్ణో గౌరః ప్రభు శ్శమ్భు ర్భవిష్యన్తిచ తే సుతాః. 10
 మహాత్మానో మహాభాగా గమిష్యన్తి వరంపదమ్ । తానుత్పాప్తౌ పునర్భోగా త్వవరా మోక్ష మేష్యసి. 11

ద్విజాదిపితృగణగణనమ్.

సూతః యేషూర్తిమన్తః పితరో వసిష్ఠస్య సుకాలినః । నామ్నాతు మానసాన్సర్వే నర్వే తే దర్శమూర్తయః 12
 జ్యోతిర్కానిషు లోకేషు యేవనన్తి దివఃపరమ్ । విరాజమానాః క్రిడన్తి యత్ర తే శ్రాద్ధదాయినః. 13
 సర్వకామసమ్మదేషు విమానేష్వపి పాదజాః । కింపునః శ్రాద్ధదా విప్రా భక్తిమన్తః క్రియాన్వితాః. 14
 గౌర్వామ కన్యా తేషాంతు మానసి దివి రాజతే । శుక్రస్య వయితా పత్నీ సావ్యానాం కీర్తివర్ధనీ. 15

పంచదశాధ్యాయము

దానవాదులును నాలుగు వర్ణములవారును అర్చించు పితరుల వృత్తాంతము.

(బర్హిష్-సుకాలి-హవిష్మత్-అజ్యవ-సోమవ-పితరుల చరితము)

సూతుడు ఇంకను ఇట్లు చెప్పనారంభించెను : ద్యులోకమునందు శోభనమగు వర్చస్సు (కాంతి) కలిగిన మరి
 కొన్ని లోకములు గలవు. వాని పేరు విభ్రాజములు. వానియందే సువ్రతులు (ఉత్తమ నియమానుష్ఠాన పరులు) అగు
 బర్హిష్దులు అను పితరులు నివసించుదురు. వానియందు నెమళ్ళచే మోయబడు విమానములు వేలకొలదిగా ఉండును. ఈ
 పితరులు వానియందు కూర్చుండి నంచరించుదురు. (బర్హి-నద్ = బర్హిష్ద్ = నెమళ్ళపై కూర్చుండువారు.) ఆ లోకముల
 యందలి పితృ దేవతల విషయములో చక్కగా ఆచరింపబడిన యజ్ఞములు (శ్రాద్ధములు) (బర్హిస్ = యజ్ఞము) విశేషముగా
 ఫలములను ఇచ్చుననియగును. వారినుద్దేశించి శ్రాద్ధములను ఆచరించిన వారు అభ్యుదయ శాలి . ప్రావచిక సుఖముల
 నిచ్చెడు గృహముల) యందు ఆనందించుదురు. వీరిని అనుర దానవ గంధర్వావృలో యక్షరక్షో గణముల వారును
 ద్యులోకమునందలి దేవతలను ఆరాధించుదురు. వీరు పులస్త్య ప్రజావతి కుమారులు. తవస్సుచేతను యోగసాధనము
 చేతను కలిగిన మార్గకొంది శక్తులు కలవారు. మహాత్ములును మహాభాగులును భక్తులకు అభయమును ఇచ్చువారును.
 వీరి మానసికస్య పీఠరి అను పేరుతో ద్యులోకమున ప్రసిద్ధయైయున్నది. ఈమె యోగమునకే తల్లి అనదగిన యోగిని.
 ఈమె మిగల భయంకరమగు తవస్సాచరించెను. భగవానుడగు హరి ఆమె ననుగ్రహించెను. పురుషోత్తమా! నీకు నా
 యందు అనుగ్రహము కలిగినచో నాకు యోగసిద్ధి కలవాడును సుందరుడును విజితేంద్రియుడును అగు భర్తను ఇమ్ము!
 అని ఆమె వరము కోరెను. హరి ఇట్లు వలికెను. “ముందుముందు వ్యాసునకు శుకుడను కుమారుడు కలుగును. అతడు
 యోగాచార్యుడు. నీవు ఆచరించిన ఈ మతపోవ్రతముకు ఫలముగా నీకు అతడు భర్తయగును. యోగిని కాగల కృత్తి అను
 కూతురు నీకు కలుగును. నీవామెను మానవుడగు పాంచాల దేశరాజానకు ఇమ్ము. ఆమెకు బ్రహ్మదత్తుడను కుమారుడు
 కలుగును. అతనికిని యోగసిద్ధులగు కుమారులు కలుగుదురు. నీకు కృష్ణుడు గౌరుడు ప్రభుడు శంభుడు అను కుమారులు
 కలుగుదురు. వారు మహాత్ములును మహాభాగులునై వరమవదమును చేరుకొందురు. ఇట్టి కుమారులకు తల్లివై నీవు నీ
 భర్తతో కూడ మోక్షమును పొందుదువు.”

ఇది అమూర్తులు-(మూర్తి లేనివారు) అగు పితృ దేవతా గణముల విషయము.

[ఇతరుల మూర్తియలో నంద్రెండవ శ్లోకమున మొదటి “అమూర్తి ఘంటః” అని యున్నది. ఇది తప్పు. “యే
 మూర్తి ఘంటః” అని ఉండవలెను. అనువాదకుడు.] ఇక మూర్తి మంతులగు పితృదేవతల విషయము. సుకాలిన్ అను
 పేరుగల పితృదేవతల గణమువారు వసిష్ఠుని మానసపుత్రులు. వారందరును ధర్మమూర్తులు. వారు ద్యులోకమునకు పైగా

ఉన్న 'జ్యోతిర్పాసి' (నక్షత్రాది జ్యోతిస్సులతో ప్రకాశించు) లోకములందు నివసించును. తమ పూర్వులనుద్దేశించి శ్రాద్ధములను జరిపిన శూద్రులైనను ఈ లోకములందు విమానములపై ప్రకాశించుచు క్రిడించుచు వివిధ భోగములను అనుభవించుచుందురు. ఇక భక్తిమంతులై నరిగా కర్మలను అనుష్ఠించువారై శ్రాద్ధములను జరుపు బ్రాహ్మణుల విషయము చెప్పవలసినదేమున్నది? గాః అనుపేరుకల వారి మానసపుత్రి గృహలోకమున ప్రకాశించుచుండును. ఆమె శుక్రునకు ప్రేయ భార్యయ్యెను. ఆమె సాధ్యులను దేవతలకు కీర్తిని వర్ణింపజేయునది. (ఈ పితృదేవతా గణమును విప్రులారాధింతురు.)

- మరీచిగర్భా నామ్నాతు లోకా మార్తాంజ మండలే । పితరో యత్ర తిష్ఠన్తి హవిష్మన్తో గిరస్సుతాః. 16
- తీర్థశ్రాద్ధప్రదా యాన్తి యే చ క్షత్రియనత్రమాః । రాజ్ఞాంతు పితరస్తేవై స్వర్గమోక్షఫలప్రదాః. 17
- ఏతేషాం మానసీ కన్యా యశోదా లోకవిశ్రుతా । పత్నీ హ్యంశుమతః శ్రేష్ఠా స్సృషా పఞ్చజనన్యతు. 18
- జననీచ దిలీపన్య భగీరథపితామహీ । లోకాః కామదుఃఖోనామ కామభోగఫలప్రదాః. 19
- సున్యదా నామ పితరో యత్ర తిష్ఠన్తి సువ్రతాః । ఆజ్యపా నామ లోకేషు కర్దమన్య ప్రజావతేః. 20
- పులహన్యచ దాయాదా వైశ్యాస్తా న్నావయన్తిచ । యత్ర శ్రాద్ధకృతస్సర్వే వశ్యన్తి యుగవద్గతాః. 21
- మాతృభ్రాతృపితృష్యస్స సఖినమ్బుద్ధిబాంధవాః । అపిజన్మాయుతై ర్దుష్టా ననుభూతా న్నహస్రశః. 22
- ఏతేషాం మానసీకన్యా విరజానామ విశ్రుతా । యా పత్నీ నహుషస్యాసీ ద్యయాతే ర్జననీ తథా. 23
- ఏకాష్టకాఽభవత్పశ్చాద్బ్రహ్మలోకం గతానతీ । త్రయఏతే గణాఃప్రోక్తా శ్చతుర్థంతు వదామ్యహమ్. 24
- లోకాస్తు మానసా నామ్నా బ్రహ్మణః పురి సంస్థితాః । ఏతేషాం మానసీకన్యా నర్మదానామ విశ్రుతా. 25
- సోమపా నామ పితరో యత్ర తిష్ఠన్తి శాశ్వతాః । ధర్మమూర్తిధరా స్సర్వే పరతో బ్రహ్మణ స్థితాః. 26
- ఉత్పన్నా స్స్వధయా తేతు బ్రహ్మత్వం ప్రాప్య యోగినః । 27
- కృత్వా సృష్ట్యాదికం సర్వం మానసే సామృప్తం స్థితాః. 28
- నర్మదానామ తేషాంతు కన్యా తోయవహా సరిత్ । భూతాని యా పావయతి దక్షిణావధగామినీ.

సూర్యమండలమునందు 'మరీచి గర్భములు' (తమ అంతర్భాగమునందు కిరణములు కలవి) అను లోకములు గలవు. అంగిరః ప్రజావతికి పుత్రులగు బర్హిష్మతులను పితృ దేవతలు ఈ లోకములందు వసించును. తీర్థ శ్రాద్ధములను జరుపు క్షత్రియ శ్రేష్ఠులు ఈ లోకములకు పోవుదురు. ఈ పితరులు క్షత్రియులకు స్వర్గ మోక్షఫలములను ఇత్తురు. వీరి మానసపుత్రి యశోద అనుపేర లోకప్రసిద్ధురాలు. ఈమె పంచ జనుని కుమారుడగు అంశుమంతుని భార్య. దిలీపుని తల్లి. భగీరథుని నాయనమ్మ.

కోరిన భోగఫలములను ఇచ్చు 'కామదుఃఖములు' అను లోకములు కలవు. నత్కర్మములను అనుష్ఠించువారగు ఆజ్యపులు అను పితృదేవతలు ఈలోకములందు వసించును. వీరు కర్దమ ప్రజావతి కుమారులును పులహని కుమారులును. వీరిని వైశ్యులారాధింతురు. వీరిని ఆరాధించినవారు ఈ లోకములకు పోయి అచ్చట తమ పూర్వపుత్రులగు తల్లులు సోదరులు మేనత్తలు మిత్రులు వియ్యాలవారు ఇతర బంధువులు మొదలగువారు అప్పటికి వదివేరి జన్మలను ఎత్తిన వారైనను వేలకొలది ఏయే విధములుగా వారిని తాము చూచి అనుభవము పొందియున్నారో అదే విధములుగా వారిని వారైనను వేలకొలది ఏయే విధములుగా వారిని తాము చూచి అనుభవము పొందియున్నారో అదే విధములుగా వారిని చూడగలుగుదురు. వీరి మానసపుత్రి విరజ అనుపేర ప్రసిద్ధురాలు. ఈమె తరువాత నహుషుని భార్య- యయాతికి తల్లి- అయ్యెను. ఈమె బ్రహ్మలోకమునకు చేరిన తరువాత 'ఏకాష్టక' అను పేర ప్రసిద్ధురాలయ్యెను. ఇట్లు మూర్తిమంతము లగు మూడు పితృగణముల వృత్తాంతము చెప్పుటయైనది నాలుగవ గణము విషయము వినుడు.

బ్రహ్మదేవుని నగరమునందు మానసములు అనులోకములు కలవు. నర్మద అను మానసపుత్రికి తండ్రులగు సోమపులు అను పితృదేవతలు ఈ లోకములందు నివసించును. వీరు అందరును ధర్మమూర్తిని ధరించినవారు. శాశ్వతులు.

బ్రహ్మకు వైష్ణానమునందుండువారు. పేరు 'స్వధ'నుండి జనించిరి. యోగసిద్ధిచే బ్రహ్మత్వమును పొందిరి. నృప్తి మొదలగు వ్యాపారములను నిర్వహించి ఇచ్చుడు మానస లోకములందున్నారు. వారి మానసపుత్రియగు నర్మద నీటిని ప్రవహింపజేయుచు నదిగానైనది. ఆమె దక్షిణావధము (వింధ్యకు దక్షిణమునందు ఉన్న భారతదేశము) నందు ప్రవహించుచు ప్రాణులను దవిత్రులనుగా జేయుచున్నది.

తేభ్య స్సర్వేతు మనః ప్రజానర్గేషు నిర్మితాః । జ్ఞాత్వాశ్రద్ధాని కుర్వీత ధర్మభావేపి సర్వదా. 29

* తేభ్య ఏవ పునఃప్రాప్తుం ప్రసాదా ద్యోగనంతరిం । పితౄణా మాదిసర్గేతు శ్రద్ధమేవ వినిర్మితమ్. 30

శ్రద్ధా దేయాదేయవస్తువివరణమ్.

సర్వేషాం రాజతంపాత్రంపితౄన్స్థితాతి సర్వదా । దత్తం స్వదా పురోదాయ పితౄనుద్దిశ్య సర్వదా. 31

ఆగ్నిషోమయమాభ్యాంతు కార్య మాప్యాయనం బుధైః । అగ్న్యభావేపి విప్రస్య పాణావథ జలేపివా. 32

అజాకర్ణశ్చకర్ణేవా గోష్ఠేవాఽ శివాన్తికే । పితౄణా ముత్తమం స్థానం దక్షిణా దిక్ప్రశస్యతే. 33

ప్రాచీనాచీత ముదకం తిలా స్సవ్యాజ్ఞ మేవచ । దర్భా మాంసంచ పాతీనం గోక్షీరం మధురో రసః. 34

* ఖడ్గవార్ద్రామిషంచైవ మదుశ్యామాక శాలయః । యవ సీవార ముద్గేక్షుగుడపుష్ప పృతానిచ. 35

వల్లభాని ప్రశస్తాని పితౄణామేవ సర్వదా । గ్రాహ్యజ్యేతాని; వక్ష్యామి శ్రద్ధే వర్జ్యాని యాని చ. 36

మసూర చణనిష్పావ రాజమాష కుకుత్తకాః । వద్మబిల్వార్క దుత్తూర హరిభద్రాటరూషకాః. 37

స దేయాః పితౄకార్యేషు వయశ్చాజావికం తథా । కోద్రవోద్దాలకరక కపిత్థమదుకాతసీ. 38

ఏతాన్యపి న దేయాని పితృభ్య శ్శియమిచ్ఛతా । పితౄన్స్థితాతి యో భోక్తా తే పునః ప్రీత్యన్తి తమ్. 39

ఇచ్ఛన్తి పితరస్తుష్టిం స్వర్గారోగ్యం ప్రజాః ఫలమ్ । దేవకార్యా దపి పునః పితౄకార్యం విశిష్యతే. 40

దేవతానాం పితౄణాంతు పూర్వమాప్యాయనం స్మృతమ్ ।

శ్రీమప్రసాదా స్త్వక్రోధాః ప్రశాంతా స్థిరసౌహృదః. 41

శాంతాల్మాన శౌచవరా స్సతతం ప్రియవాదినః । భక్తానురక్తా స్సుఖదాః పితరః పూర్వదేవతాః. 42

హవిష్మతా మాదివత్యే శ్రద్ధదేవో రవి స్మృతః । ఏతద్వ స్సర్వమాఖ్యాతం పితౄణానుకీర్తనమ్. 43

పుణ్యం వచిత్ర మాయుష్యం కీర్తనీయం నదా నృభిః. 44

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే ద్విజాదిపితృగణ

గణసం నామ షడ్పదశోఽధ్యాయః.

ప్రజాపతులు తాము చేసిన ప్రజా నృప్తులలో ఈ పితృదేవతల నుండియే మనువులనందరను నృజించిరి. ఈ విషయమును ఎరిగి జనులు ఏ యజ్ఞయాగాది ధర్మము నైనను ఆచరించినను ఆచరించకున్నను పల్లప్పుడును శ్రద్ధము లను మాత్రమాచరించవలెను. వారి అనుగ్రహమువలననే మరల ప్రజలు యోగసిద్ధిని నిరంతరముగా (అవిచ్ఛిన్నముగా) పొందగలరు. ఏలయన ఆదినృప్తియందు జనులు అనుష్ఠింపవలసిన కర్మముగా పితృశ్రద్ధమే విధింపబడినది.

అన్ని వర్తములవారు పెట్టు శ్రద్ధములందును రజత (వెండితో చేసిన) పాత్రమే పితృప్రీతికరము. (పితృ దేవతలనుద్దేశించి నమస్కరించు ఏవదార్థమునైనను ఏవర్థము వారైనను రజత పాత్రమునందే నమస్కరించవలెను.) పితరుల నుద్దేశించి ఏదే నమస్కరించినను స్వదాకార పూర్వకముగా ఈయవలెను. సంప్రదాయమును ఎరిగినవారు అగ్నిషోములకును యమునకును (అగ్నిషోతులకు అని మరయొక విధముగ పాత్రము) శ్రద్ధదానముచే తృప్తిని కలిగింపవలెను. ఇది అగ్ని

* పూర్వపాత్రతేభ్య ఏవస్మాద్పూర్వమేవవినిర్మితమ్.

* పాత్రమథవాధాజతాన్వితమ్.

* ఖడ్గవార్ద్రామిషంచైవ.

యున్నచో అగ్నియందును లేనిచో విప్రుని చేతియందో జలమునందో మేక చెవియందో గుర్రపు చెవియందో గోవులు నిలుచు స్థానమునందో శివ నన్నిధియందో చేయవచ్చును. దక్షిణదిశ పితరులకు ప్రశస్తమయిన స్థానము (దిక్కు).

ప్రాచీనాపీతము (కుడి భుజము మీదకు ధరించిన యజ్ఞోపవీతము) ఉదకము నూపులు నవ్కమయిన (ఎడమవైపు) అవయవము దర్భలు కూర్మమాంసము ఆవుపాలు మదురరస ద్రవ్యములు ఖడ్గమృగపు మాంసము తేనె చామలు అను వడ్ల బియ్యము వరిబియ్యము యవలు నివ్వరి బియ్యము పెనలు చెరకు బెల్లము పూవులు నేయి ఇవి ఎల్లప్పుడును పితృ దేవతలకు ప్రీయములైనవియు ప్రశస్తములైనవియును. కనుక శ్రాద్ధమున ఇవి గ్రహింపదగినవి. విడువదగినవి - పెద్దను- వినుము. చిరుసెనగలు సెనగలు అనుములు బొబ్బరలు ఉలవలు తామరపూవు బిల్వము జిల్లేడు ఉమ్మెత్త వేప అడ్డనరము మేకల గొర్రెలపాలు కొర్రలు అడవి కొర్రలు దానిమ్మ వెలగ ఇప్ప అవిసి గింజలు ఇవి శ్రాద్ధమునందు వినియోగించకూడదు. అట్లు చేయుటచే వారి అనుగ్రహము కలుగదు. శోభ సిరి తగ్గును. భక్తిచే పితరులను తృప్తిపరచిన వానిని పితరులును సంతృప్తి పరతురు. పితరులు తుష్టి చెందినచో వారు కర్తకు గూడ తుష్టిని స్వర్గమును ఆరోగ్యమును సంతానమును ఫలముగా ఇత్తురు.

దేవకార్యముకంటెను పితృకార్యము విశిష్టతరమయినది. దేవతలను తృప్తిపరచుటకంటెను ముందు పితరులను తృప్తి పరచవలయును. పితృదేవతలు శీఘ్రముగా అనుగ్రహించు వారును క్రోధము లేనివారును మిగుల శాంతులును స్థిరముగా నిలిచియుండు సుహృద్భావము (అనుగ్రహము) కలవారును శుద్ధ సత్త్వగుణ ప్రధానమగు చిత్రవృత్తి కల వారును దేహమునను చిత్రమునను శుచిత్వమునందు శ్రద్ధ కలవారును ఎల్లప్పుడు ప్రీతికరముగా మాటలాడువారును భక్తులయందు ప్రీతికలవారును వారికి సుఖమును ఇచ్చువారును ఐయున్నారు. ఇంతవీల? వారు దేవతలలో మొదటివారు.

సూర్యుడు హవిష్మంతులు అను పితృదేవతల ఆధిపతిత్వము కలవాడును శ్రాద్ధ కర్మానుష్ఠానమునకు అధిష్ఠాన దేవతయైనై యున్నాడు.

మహర్షులారా! మీకు నేను పితృవంశాను కీర్తనము అంతయు చెప్పితిని. ఇది పుణ్యకరము-వచిత్రమయినది. ఆయుష్యమును వృద్ధిచేయునది. మానవులు ఎల్లప్పుడును కీర్తింపదగినది.

ఇది శ్రీ మత్స్యమహా పురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున పితృగణ గణనమను పంచదశాధ్యాయము.

షోడశోఽధ్యాయః.

శ్రాద్ధకల్పే నిమంత్రణాది కథనమ్.

సూతః: శ్రుత్వైతత్సర్వమఖిలం మనుః ప్రవచ్ఛ కేశవమ్ । శ్రాద్ధకాలంచ వివిధం శ్రాద్ధభేదం తథైవచ. 1
శ్రాద్ధేషు భోజనీయా యే యేచ వర్జ్యా ద్విజాతయః । కస్మి న్వాసరభాగేవా పితృభ్య శ్రాద్ధమారభేత్. 2
కస్మిన్దత్తం కథం యాతి శ్రాద్ధంచ మదుసూదన । విధినా కేన కర్తవ్యం కథం ప్రీణాతి తత్ప్రిత్యాకా. 3
మత్స్యః: కుర్యా దహరహ శ్రాద్ధ మన్నాద్యేనోదకేనవా । వయో మూలఫలై ర్వాపి పితృభ్యః ప్రీతిమాహరేత్. 4
నిత్యం నైమిత్తికం కామ్యం త్రివిధం శ్రాద్ధముచ్యతే । నిత్యం తావ త్రప్తవక్ష్యామి అర్హ్యావాహనవర్జితమ్. 5
అదైవతం విజానీయా త్పార్వణం పర్వసు స్మృతమ్ । పార్వణం త్రివిధం ప్రోక్తం శృణు తావ స్మహివతే. 6

పార్వణశ్రాద్ధే నియోజ్యబ్రాహ్మణాః.

పార్వణే యే నియోజ్యాస్తు త్రాన్పుణ్యవ్స నరాధిప । వజ్రాగ్ని స్సోత్తకశ్చైవ త్రిసువర్ణ వ్షడగ్గవిత్. 7
శ్రోత్రియ శ్శ్రోత్రియసుతో విధిపాక్యవిశారదః । సర్వజ్ఞో వేదవిత్సతీ జ్ఞాతవంశకులాన్వితః. 8
పురాణవేతా దర్శజ్ఞ స్సోధ్యాయజవతత్పరః । శివభక్తః పితృవర స్సృత్యభక్తోఽథ వైష్ణవః. 9

బ్రహ్మజ్యో మోగవిచ్చాస్తే యుజ్జితాత్మా సుశీలవాః । భోజయేచ్చాపి దోహితం యత్నత శ్వశురం గురుమ్.
విట్పతిం మాతులం బన్ధు మృత్విగాచార్యసోమపాః ।

యశ్చ వ్యాకురుతే వాచం యశ్చపీమాంసతేఽద్యరమ్. 11

సామస్వరవిధిజ్ఞశ్చ పక్షిపావనపావనాః । సామగో బ్రహ్మచారిచ దేవభక్తోఽ బ్రహ్మవిత్. 12

యత్రైతే భుజ్జతే శ్రాద్ధే తదేవ పరమార్థవత్ । ఏతే యోజ్యాః ప్రయత్నేన వర్జసియాన్నిబోధ మే. 13

పార్వణశ్రాద్ధే వర్జ్యబ్రాహ్మణాః.

పతిత స్తత్పుత్రః క్షీణః పిశునవ్యజ్జిరోగిణః । కునభీ శ్యావదస్తస్తు కుణ్ఠగోశశ్చ పాలకాః. 14

పరివీత్తి ర్నియుక్తాత్మా మత్తోన్మత్తశ్చ దారుణః । బైడాలబకవృత్తిశ్చ దమ్బి దేవలకాదయః. 15

కృతమ్నా నాస్తికస్తద్య స్త్రేచ్ఛదేశనివాసినః । త్రిశంకుబర్చరోద్రాన్ద్రాచీనద్రవిడకౌజ్కణాన్. 16

వర్జయే ల్లిజ్జిన స్సర్వా న్నాచ్ఛదకాలేషు దర్మవిత్ । సర్వేతే శ్రాద్ధకాలేతు త్యాజ్యావై బ్రహ్మవాదిభిః. 17

షోడశాధ్యాయము

శ్రాద్ధ కల్పము-నిమంత్రణాదివిధి.

సూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పనారంభించెను. ఈ విషయమంతయు నిరవశేషముగా విని మనువు కేశవుని మరల ఇట్లు ప్రశ్నించెను. "శ్రాద్ధమును జరువదగిన వివిధమగు కాలవిశేషమును వివిధములగు శ్రాద్ధ విశేషములను శ్రాద్ధమునందు భుజింపజేయదగిన వారిని భుజింపజేయదగనివారిని పితృ శ్రాద్ధ మాచరింపదగిన కాలమును ప్రదేశములను పితృదేవతలు ప్రీతి చెందుటకై శ్రాద్ధమాచరింపవలసిన విధానమును ఈ విషయములను అన్నిటిని నాకు తెలుపుడు."

మత్స్య నారాయణుడిట్లు మనువుతో చెప్పనారంభించెను. అన్నము మొదలగు వదార్థములతో కాని ఉదకముతో గాని ప్రతిదినమునను శ్రాద్ధమును చేయవలెను. అన్నము లభ్యముకాని పక్షమున పాలు-వండ్లు-దుంపలు-పీనితోనైన శ్రాద్ధము జరిపి పితరులకు ప్రీతి కలిగింపవలెను.

నిత్యము నైమిత్తికము కామ్యము అని శ్రాద్ధము మూడు విధములు మొదటిది ప్రతిదినమును చేయవలసినది. మొదట దీనిని తెలిపెదను. దీనియందు అర్ఘ్యము ఆవాహనము విశ్వదేవార్చనము ఉండనక్కరలేదు.

నిమిత్తము అనగా కాలవిశేష రూపమయిన హేతువు. ఆయా కాలవిశేషములందు చేయవలసినది నైమిత్తిక శ్రాద్ధము. ఇది మరల పార్వణశ్రాద్ధము సాధారణ శ్రాద్ధము అమృతదయ శ్రాద్ధము అని మూడు విధములు. పీనితో శుక్లకృష్ణ పక్షములందలి చతుర్థివాడును అష్టమినాడును పూర్ణిమ అమావాస్యలయందును చేయవలసినది పార్వణ (పర్వదినములలో చేయదగిన) శ్రాద్ధము. (ఇరట పార్వణ శ్రాద్ధము మూడు విధములు అని మూలములో ఉన్నది. కాని సందర్భమునుబట్టి ఇది నైమిత్త శ్రాద్ధము అని ఉండవలెను.) శ్రాద్ధమునందు చేయవలసినవి మూడు-హోమము-బ్రాహ్మణభోజనము-పిండదానము అనునవి. అని ఆపస్తంబిధర్మ సూత్ర వ్యాఖ్యానములో హరదత్తులవారు చెప్పినారు. ఆప-ధర్మ-ప్రశ్న-1. పట-7. కండికా-16: సూత్రం-2: తర్పణము పిండదానములో చేరును. ఆవాహనాదికము బ్రాహ్మణ భోజనములో చేరును. హోమము తెలిసినదే. వానిలో భోజనమునకై పిలువదగిన బ్రాహ్మణులను తెలిపెదను. చినుమ. పంచాగ్ని హోత్ర తర్పణములను అనుష్ఠించువాడు (1. అన్యాహోత్యవచన లేక దక్షిణ. 2. గార్హపత్య-3. ఆహవహియ. 4. నభ. 5. ఆపనత్య-అనునవి పంచాగ్నులు) వేదాధ్యయనము యథాశాస్త్రముగా ముగించి స్నానప్రతీతి జరుపుకొనినవాడు త్రినుపర్ణములను (ఋగ్వేదమునందలి 'చతుష్కవర్ణా' ఇత్యాదిగా మూడు ఋక్కులను గాని యజుర్వేదమునందలి 'బ్రహ్మమేతుమాం' మొదలగు మూడు అనువాకములుగాని) అధ్యయనము చేసినవాడు

ఆరు వేదాంగములను అధ్యయనము చేసినవాడు శ్రోత్రియుడు (వేదమును బాగుగా అధ్యయనము చేసినవాడు) శ్రోత్రియుని కుమారుడు (వేదశాస్త్రములందలి) విధి వాక్యము (లర్థము)లను బాగుగ ఎరిగినవాడు అన్ని విషయములను ఎరిగినవాడు నత్రయాగములను ఆచరించినవాడు అందరకును తెలిసిన వ్రసిద్ధకులమున వంశమున పుట్టినవాడు పురాణములను ధర్మ శాస్త్రములను ఎరిగినవాడు స్వాధ్యాయములను ఎల్లప్పుడును శ్రద్ధతో చేయుచుండువాడు శివభక్తుడు పితృభక్తుడు సూర్య భక్తుడు విష్ణుభక్తుడు బ్రహ్మతత్త్వమును ఎరిగినవాడు యోగవిద్య నెరిగినవాడు శాస్త్రుడు ఆత్మయోగము నెరిగినవాడు మంచి శీలము కలవాడు దౌహిత్రుడు తన భార్యకు తండ్రి తన గురుడు తన కులమువారిలో పెద్ద-పిరినే ఆంధ్రదేశమున నభావతి అందురు-కులపు పెద్ద-మేనమామ ఒండువు ఋత్విక్ ఆచార్యుడు (ధర్మశాస్త్రాధికమును బోధించగలవాడు) సోమ యాజి వాక్కును (భాషలను) వ్యాకరించగలవాడు (వ్యాకరణ తత్త్వమును ఎరిగినవాడు-A great linguist) యజ్ఞ ప్రక్రియను శాస్త్రీయముగా చచ్చించి వివరించగలవాడు సామవేద స్వర ప్రక్రియను బాగుగా ఎరిగినవాడు ఇట్టే పంక్తిని పావనము చేయువారిలో శ్రేష్ఠులు. సామవేదము నేర్చినవాడు బ్రహ్మచారి భగవద్భక్తుడు బ్రహ్మతత్త్వవేత్త ఏశ్రాద్ధమున భుజింతురో ఆశ్రాద్ధము సార్థకమయి పరమార్థఫలమును ఇచ్చును. కనుక శ్రాద్ధమునందు భోక్తలుగా ఇట్టివారినే నియమించవలెను.

ఇక భోక్తలుగా పిలుచుటలో విడువవలసినవారిని తెలిపెదను. వినుము. శత్రుడు పతితుని కుమారుడు నపుంసకుడు కొండెములు చెప్పువాడు అంగహీనుడు రోగి పుష్టి గోళువాడు పచ్చవారిన దంతములు కలవాడు స్త్రీకి భర్త ఉండగాగాని మరణించిన తరువాత గాని పరునివలన పుట్టినవాడు గుర్రములను పోషించి జీవించువాడు అన్నకు పెండ్లి కానిదే పెండ్లి చేసికొన్నవాడు లేదా తన కంటెముందే పెండ్లి చేసికొన్నవాని అన్న తనకు తానై కోరి ఇతరుల సేవకు పాల్పడి జీవించువాడు త్రాగుడు మొదలైనవానిని ఉపయోగించి మత్తలో ఉండువాడు వెర్రివాడు క్రూరుడు పిల్లివలె కొంగవలె మోసముచే జీవించువాడు కవటి గొప్పలు చెప్పుకొనువాడు పూజారి కృతఘ్నుడు నాస్తికుడు మేచ్చ దేశములలో నివసించు (చిన) వాడు త్రిశంకు బర్బర శత్రుల ఆంధ్ర చీన ద్రవిడ కొంకణ దేశములవారు తన సంప్రదాయ చిహ్నములను ఎల్లప్పుడు ధరించి తిరుగువారు ఇట్టివారిని కర్మానుష్ఠాన ధర్మమును ఎరిగినవారు శ్రాద్ధమున భోక్తలుగా నియమించకూడదు. వేదతత్త్వము నెరిగి కర్మల ననుష్ఠించువారు పిరిని అందరను శ్రాద్ధ సమయములందు భోక్తలనుగా పిలువక విడువవలయును.

శ్రాద్ధనిమంత్రణాదివిధి:

పూర్వేద్యు రపరేద్యుర్వా వినీతాత్మా నిమన్త్రయేత్ । నిమన్త్రితాంస్తు పితర ఉపతిష్ఠన్తి తాన్విజాన్ . 18
వాయురూపాశ్చ గచ్ఛన్తి తథాసీనా నుపాసతే । దక్షిణం జాను మాలభ్య త్వం మయాఽత్ర నిమన్త్రితః. 19
ఏవం నిమన్త్ర్య నియమం శ్రావయే త్పితృభక్తిమాన్ । అక్రోధనై శ్శౌచవరై స్సతతం బ్రహ్మవాదిభిః. 20
భవితవ్యం భవద్భిస్తు మయా చ శ్రాద్ధకారిణా ।

పితృయజ్ఞం తు నిర్వర్త్య పార్వణస్య తు యోఽగ్నిమాన్. 21
పిణ్డాన్వాహార్యకం కుర్యా చ్ఛ్రాద్ధ మిన్దుషయే తథా । గోమయే నానులిప్తే తు దక్షిణావ్రవణావనా. 22
శ్రాద్ధం సమారభే ద్భక్త్యా గోష్ఠే వా జలనన్నిధౌ । అగ్నిమాన్నిర్వపే త్పితృత్యం చరుం వా నమముష్టిభిః. 23
భవితవ్యం భవద్భిశ్చ సావదానైః పరన్తవ । పితృభ్యో నిర్వపామీతి సర్వం దక్షిణతో న్యసేత్. 24
అభిఘార్య తతః కుర్యాన్నిర్వాపత్రయ మగ్రతః । తే విశ్రన్త్యాయతాః కార్యా శ్చతురజ్జులవిస్తృతాః. 25
దర్శిత్రయం ప్రకుర్వీత ఖాదిరం రజతాన్వితమ్ । రత్నిమాత్రం పరిశ్రక్షం హస్తాగ్రాకార ముత్తమమ్. 26
ఉదపాత్రం చ కాంస్యం తు మేక్షణం తు సమిత్కుశాన్ । తిలపాత్రాణి సద్వాసో గన్ధధూపాసులేపనమ్. 27
ఆహారే దపనవ్యం తు సర్వం దక్షిణత శ్శనైః । ఏవ మాసాద్య తత్సర్వం భవనస్యాగ్రతో భువి. 28

గోమూత్రేణ తు లిప్తాయాం గోమయేన తు మజ్జలమ్ । ఆక్షతాభి స్సఫుష్పాభి స్సమభ్యర్చ్యావనవ్యవత్. 29
విప్రాణాం షణ్ణయే త్పాదా వభిషన్త్య పునఃపునః । ఆసనేమాషక్లప్తేషు చర్చవత్సు విధానతః. 30
ఉపస్సృష్టోదకా నిప్రప్తా నువవేశ్యానుమన్త్రయేత్ । ద్వా దైవే పితృకార్యే త్రీ నేకై క ముభయత్ర వా. 31

శ్రాద్ధమునకు ఒకనాడుగాని రెండునాళ్ళుగాని ముందుగా భోక్తలగు బ్రాహ్మణులను వినయముతో నిమంత్రణము-
నేను అనుష్ఠించు శ్రాద్ధమునందు మీరు భోక్తలుగా ఉండవలెనని ప్రార్థన చేయవలెను. చేసి అంగీకరింపజేసి తన ఇంటికి
పిలిచికొనిరావలెను. అట్లు నిమంత్రించినచో పితృదేవతలు ఆ బ్రాహ్మణులందు ప్రవేశించి నిలుతురు. పితృదేవతలు
వాయురూపులయి ఆ బ్రాహ్మణుల దగ్గరకు పోవుదురు. వారు భోజనమునకై కూర్చుండినప్పుడు వారియందుండి వారితో
పాటు తామును కూర్చుందురు.

శ్రాద్ధకర్త భోక్తయొక్క కుడి మోకాటిని తాకుచు 'అయ్యా! ఈ శ్రాద్ధమునందు భోక్తగా నేను విమ్ములను
నిమంత్రించుచున్నాను. అని నిమంత్రించవలెను. తరువాత అతడు పితృదేవతలయందు భక్తితో ఈ నియమమును వారికి
వినిపించవలెను. "మీరు ఈ శ్రాద్ధకాలములో ఆరంభమునుండి చివర వరకును శ్రాద్ధము విడిచి శౌచము కలిగి దేవతా తర్పణ
విషయమునే మాటలాడుచు ఉండవలెను. మీరే కాదు. శ్రాద్ధ కర్తనగు నేనును అట్లే యుండవలెను." అని ఈ నియమ
మంత్రమునకు అర్థము.

పార్వణ శ్రాద్ధమును జరుపు నిత్యాగ్నిహోత్రీయగు గృహస్థుడు ఆమావాస్య మొదలగు వర్షములయందు యథా
విధిగా పితృయజ్ఞమును జరిపి పిండముల అన్యాహార్యకమును-పితరులకు పిండములను ఆహారముగా నమర్పించుటను-
నిర్వహించవలెను.

శ్రాద్ధమును జరుపవలసిన ప్రక్రియాక్రమము ఇది. గోశాలావదేశమున గాని నరస్సులు నదులు మొదలగు జల
సమీపమునందుగాని దక్షిణము వైపునకు వాలుగా ఉన్న ప్రదేశములను గోమయముతో అలికి అచ్చట భక్తితో శ్రాద్ధ
మాచరించుట ఆరంభించవలెను. అగ్నిహోత్రమును ఏర్పరచుకొనవలయును. చరువును (పితృదేవతలకు అర్పించుటకై
వక్త్రము చేసిన వడ్డార్థమును) నను పరిమాణము కల పిడికిళ్ళుగా పాత్రయందు వడ్డించుకొనవలెను. "అయ్యా! ఇది పితృ
దేవతలకై వడ్డించుచున్నాను. మీరును నేనును సావధానతతో ఉండవలయును!" అని భోక్తలను ప్రార్థించుచు అదియంతయు
దక్షిణమున ఉంచవలెను; తరువాత దానిపై నేతితో అభిమారణము చేసి తనముందు మూడు వడ్డనలను చేయవలెను. ఆ
వడ్డించు చరు పిండ పరిమాణము పండ్లెండు అంగుళముల పొడవుతో నాలుగంగుళముల వెడల్పు నాలుగు అంగుళముల
మందము కలిగి ఉండవలెను. (1 ఖరతీయాంగుళము = $\frac{1}{4}$ బ్రదిమ అంగుళము.) చంద్రకొయ్యతో మూడు దర్వులను
(త్రెడ్డులను) చేయవలెను. వాటిలో వెండి రేకు నమర్చవలెను. అవి పిడికిలి మూసిన మూరపొడవున నున్ననై చేతిముందు
భాగపు ఆకారములో ఉత్తమమై ఉండవలెను. కంచుతో చేసిన నీటి పాత్ర-మేషణము, వైదిక కర్మము లందువయోగించు
ద్రవమును వడ్డించు ఉపకరణము) సమిధలు-కుశలు-తిరిపాత్రములు-మడుగు వస్త్రములు గంధములు దూపద్రవ్యములు
అనుభవనములు (పూసికొను నుగ ద వస్తువులు. ఈ మొదలగునవి సేకరించుకొనవలెను. వీటిలో ప్రతి ఒక్కటియు
అవసరముతో నెమ్మదిగా దక్షిణపు వైపుగా తెచ్చుకొని ఉంచుకొనవలెను.

ఇట్లు ఈ వస్తువులలో ప్రతి ఒక్కటియు నమకూర్చుకొని తన భవనమునకు (ఇంటికి) ముందు ప్రదేశమున
గోమూత్రముతోను గోమయముతోను అలికిన చోట గోమయముతో మందలము చేయవలెను. ఆ ప్రదేశమున అవసర్య
ముతో బ్రాహ్మణులను అక్షతంతోను పుష్పములతోను అర్పించవలెను. తరువాత వారిని మాదిమాదికి అభివందనము చేసి
వారి పాదములను ప్రక్షాళనము చేయవలెను. తమ పాద ప్రక్షాళనానంతరము ఆ బ్రాహ్మణులు ఆచమనము ఉదకోపన్సర్ప
సము చేయవలెను. అట్టి వారిని చక్కగా అమర్చబడి దర్వులు వరచి ఆననములపై శాస్త్ర విధానమున కూర్చుండపెట్టి
అనుమంత్రణము (మరల ఆహ్వానించుట-దయచేయుడు-కూర్చుండుడు అనుట) చేయవలెను. విశ్లేష సానమున

ఇద్దరను- పితృ స్థానమున ముగ్గురను-నంభవము కాని యెడల రెండు స్థానములలోను ఒక్కొక్కరినే కాని-భుజంవజేయవలెను. శ్రాద్ధకర్త తాను ఎంత ధనవంతుడైనను ఇంతకంటె ఎక్కువ మందిని శ్రాద్ధమున భోక్తలుగా చేసి భుజింపజేయరాదు.

బోజయే దీశ్వరోఽపీహ న కుర్యా ద్విస్తరం బుదః । దేవపూర్వం నియోజ్యాథ విప్రా నర్హాదినా బుధైః ।
ఆగ్నో కుర్యా దనుజ్ఞాతో వివ్రే ర్విప్రో యథావిధి । స్వగృహ్యోక్తవిధానేన కాంశ్యే కృత్వా చరుం తతః ।
అగ్నిపోమయమాభ్యాం తు కుర్యా దాప్యాయనం బుదః ।

దక్షిణాగ్నో ప్రణీతే చ య ఏకాగ్ని ర్విజోత్తమః. 34
యజ్ఞోపవీతీ నిర్వృత్య తత్ర వర్యక్షణాదికమ్ । ప్రాచీనావీతినా కార్య మేతత్సర్వం విజానతా. 35
షడ్వై తస్మా ద్దవిశ్శేషా త్పిణ్డా స్కృత్వా తథోదకమ్ । దద్యా దుదకపాత్రం తు సతిలం నవ్యపాణినా. 36
కృత్వాఽవసవ్యం ఽత్యైత ద్దర్శయక్తో విమత్సరః । విధాయ లేఖాం యత్నేన నిర్వపే దవనేజనమ్. 37
దక్షిణాభిముఖః కుర్యా త్కరే దర్శ్యం విధాయ వై । నిధాయ పిణ్డ మేకైకం సర్వా న్దర్శయతి క్రమాత్. 38

పిణ్డప్రదానాదివిధిః.

నినయే దథ దర్భేషు నామగోత్రానుకీర్తనైః । తేషు దర్భేషు స్వం హస్తం నిమృజ్యా త్లేవభాగినామ్. 39
తథైవ చ తతః కుర్యా త్పునః ప్రత్యవనేజనమ్ । పిణ్డా నేతా న్నమస్కృత్య గన్ధమాపార్షణాదిభిః. 40
ఏవ మావాహ్య తత్సర్వం వేదమనై ర్యథోదితైః । ఏకాగ్నే హ్యేక ఏవ స్యాన్నిర్వాపోదర్శికా తథా. 41
తతః కృత్వా నరై ర్దద్యా తత్పత్నీభ్యః కుశా న్బుధః । తద్వ త్పిణ్డాదికం కుర్యా దావాహనవిసర్జనమ్. 42
తతో గృహీత్వా పిణ్డేభ్యో మాత్రా సర్వాః క్రమేణ తు ।

తానేవ విప్రా న్నృథమం ప్రాశయే ద్యత్నతో నరః. 43
యస్మా దగ్నో దృతా మాత్రా భక్షయన్తి ద్విజాతయః ।

అన్వాహార్యక మిత్యుక్తం తస్మా దన్నం న భక్షయేత్. 44
పూర్వం దత్వా తు తద్దస్తే నవవిత్రం తిరోదకమ్ । తత్పిణ్డాగ్రం ప్రయచ్ఛేత్తు స్వదైషామన్వీతి బ్రువన్. 45
వర్జయ న్బోజయే దన్న ముష్ణః పూతం చ సర్వదా ।

వర్జయేత్తు త్వరాం క్రోధం స్మర న్నారాయణం హరిమ్. 46
తృప్తా న్జాత్వా తతః కుర్యా ద్వికిరం సర్వ మన్తికే । సోదకం చాన్న ముద్ధృత్య సలిలం ప్రక్షిపే ద్బువి. 47
ఆచాన్తేషు పున ర్దద్యా జ్వలపుష్పాఃతోదకమ్ । స్వన్తివాచనికం సర్వం పిణ్డోపరి నమాచరేత్. 48
దేవాద్యస్తం ప్రకుర్వీత శ్రాద్ధనాశోఽన్యదా భవేత్ । విసృజ్య విప్రా న్నృణత స్తేషాం కృత్వా ప్రదక్షిణమ్. 50
దక్షిణాం దిశ మాకాజ్ఞ నిస్త్యా న్యాచేత మానవః । దాతారో నోఽభివర్ధంతాం వేదనస్తతిరేవ నః. 50

శ్రద్ధా చ నో మా వ్యగమ దృహు దేయంచ నోఽన్వీతి । అన్నం చ నో బహు భవే దతిథీంశ్చ లభేమహి. 51
యాచితారశ్చ న స్సన్తు మా చ యాచిష్మ కంచన । ఏతచ్చ సతతం ప్రోక్త మన్వాహార్యం తు పార్వణమ్. 52
యథేన్దునంక్షయే తద్వ దన్యతాపి నిగద్యతే । పిణ్డాంస్తు గోఽజవిప్రేభ్యో దద్యా దగ్నో జలేపి వా. 53
విప్రాగ్రతో వా వికిరే ద్వయోభిరథవాఽఽశయేత్ । వత్సీ తు మధ్యమం పిణ్డం ప్రాశయే ద్విసయాన్వీతా. 54
అదత్త పితరో గర్భం కుమారం పుష్కరన్రజమ్ । యథేహ పురుషో నది త్యన్నం ఘస్తానవర్ధనమ్. 55

తాపి స్నిర్వాసణం విద్యా ద్వాప ద్విప్రా విర్జితాః । వైశ్నవేషం తతః కుర్వా స్నిర్వృత్తే పితృకర్మణి. 56
 ఇతై స్సహ రత శ్శాస్త్రో భుజ్జీత పితృసేవితమ్ । పున క్షౌణన మచ్ఛాసం యాన మాయానమైథునమ్. 57
 శ్రాద్ధకృత్ శ్రాద్ధభుక్తైశ్చ సర్వ మేత ద్వివర్జయేత్ । స్వాధ్యాయం కలహం వైరం దివా సుప్తం చ నర్వదా. 58
 అనేన విధిచా శ్రాద్ధం సక స్త్యజే వినిర్జపేత్ । కన్యాకుమృవృక్షస్థైర్కై కృష్ణవక్షే తు నర్వశః. 59
 యత్ర యత్ర ప్రవాతవ్యం సశిష్టీకరజాత్మకమ్ । తత్రానేన విధానేన దేయ మగ్నిమతా నదా. 60

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే శ్రాద్ధకల్పే

నిమన్త్రణాది కథనం నామ షోడశోధ్యాయః.

శ్రాద్ధకర్తయగు విప్రుడు భోక్తలుగా కూర్చున్న విప్రులను అర్చ్యము మొదలగు వాటితో దేవ పూర్వకముగా (మొదట విశ్వ దేవ స్థానమున తరువాత పితృ స్థానమున) అర్చనము జరుపవలెను. తరువాత ఆవిప్రుల అనుమతి పొంది తరువాత చరువు (హోమమునకై ఉంచిన ద్రవ్యము)ను కంచు పాత్రలోనికి తీసికొని దానిని తన గృహ్య సూత్రములందు చెప్పబడియున్న విధమున అగ్నోకరణము చేయవలయును. సంప్రదాయమును పెరిగి, వాడు (అగు గృహస్థుడు) ఈ అగ్నోకరణముచే అగ్నిహోమయములకు తృప్తి కలిగించవలయును. శ్రాద్ధకర్తయగు ద్విజోత్తముడు ఏకాగ్ని (వాన ప్రస్థుడు) ఐనచో దక్షిణాగ్నిని (దీనినే అన్వాహార్య వచనాగ్నియనియు లోకికాగ్ని అనియు వ్యవహరింతురు.) ప్రణయనము (ప్రజ్వలనము) చేసి దానియందు ఈ అగ్నోకరణము జరుపవలెను. ఈ సందర్భములో పర్యుక్షణము అమంత్రకముగా ఏ ఇతర ప్రక్రియ లేకుండ అగ్నిహోత్రుని చుట్టను నీటిని చిలుకరించుట) మొదలగునవి యజ్ఞోపవీతి (ఎడమ భుజము మీదుగా నవ్యముగా జందెముధరించినవాడు) ఆయి చేయవలెను. మిగిలినది అంతయు ప్రాచీనావీతి (కుడి భుజము మీదుగ జందెముధరించినవాడు-అవ నవ్యముగా) ఆయి చేయవలెను.

అగ్నోకరణము చేయగా మిగిలిన హవిః శేషము నుండి ఆరు పిండములను చేయవలెను. ఎడమ చేతితో నూపు లతో కూడిన ఉదక పాత్రను వట్టుకొనవలెను. పిమ్మట అవనవ్యము చేసికొని దర్పలతో రేఖను (నిలువుగా దక్షిణాగ్రము లుగా దర్పలను వరచుట) చేయవలెను. పిమ్మట చేతితో దర్పిని వట్టుకొని దానితో ఆ చోటు అవనేజనము (నీటితో తడుపుట) చేయవలెను. ఇది యంతయు దక్షిణ ముఖముగా తిరిగియే చేయవలెను. తరువాత దర్పలపై ఒక్కొక్క పిండమునే వారివారి నామ గోత్రములను చెప్పుచు ఉంచవలెను. తరువాత లేవభాక్కుల (చేతికి అంటుకొనిన పిండపు అంటు అర్పించుటతోనే తృప్తిపడవలసిన వారు.) నిమిత్తమై శ్రాద్ధకర్త ఆదర్పల పై తన చేతులను కొద్ది నీటితో కడుగుకొనవలెను. తరువాత మరల ప్రత్యవనేజనము (మరల నీటితో తడుపుట) చేయవలెను. గంధ దూపములు దీపము నైవేద్యము మొదలగు అర్చనలతో పిండములను అర్పించి వాటిని నమస్కరించవలెను. ఇది యంతయు వారివారి గృహ్య సూత్రము లందు చెప్పబడిన విధమున బ్రాహ్మణులందు విశ్వదేవులను పితృదేవతలను ఆవాహనము చేసి జరుపవలెను. ఏకాగ్ని యగు (వాన ప్రస్థుడగు) శ్రాద్ధకర్త మూత్రము దర్పిలో ఒకే వడ్డన చేసిన చాలును.

ఇట్లు పురుషులగు పితరులకు పిండదానము చేసిన తరువాత వారి వత్సులకు దర్పలు మొదలైన వాటిని ఆ పిండములు మొదలైన వానిని ఆవాహనమును విసర్జనమును జరుపవలెను. తరువాత పిండముల నుండి అల్పాంశములను తీసికొని ప్రతియొక భాగమును భోక్తలచే తినిపించవలెను.

ద్విజులయినవారు అగ్నియందు వేల్పుగా మిగిలిన శేషమునే (అగ్నోకరణము కాని హోమము కాని చేసిన తరువాతనే) ఆహారమును తిందురు. కావున అట్టి అగ్నిహవన శేషమునకు అన్వాహార్యకము అని పేరు. కనుక భోక్తలకు హవన శేషము కాని అన్నమును తినిపించరాదు.

మొదట భోక్తల హస్తమున వనిత్రముతో కూడ తిరోదకమును విడువవలెను. తరువాత ఆ పిండపాత్రను (పిండపుటునుకను) 'న్యరా ఏషాం అస్తు' అని చెప్పుచు వారి చేతియందుంచవలెను.

ఎల్లప్పుడును అన్నము పవిత్రముగాను ఉష్ణముగాను ఉండునట్లు చూచి ఆ విషయమును వర్ణించుచు భోక్తలచే భుజింపజేయవలెను. త్వరపెట్టుట కాని క్రోధము కాని లేకుండ హరినామస్మరణ చేయుచు భోక్తలను భుజింపజేయవలెను.

వారు భుజించి తృప్తి నొందినట్లు తెలిసిన తరువాత వికిరాన్నమును వారి దగ్గర (నమంత్రకముగా) ఉంచవలెను. ఉదకముతో కూడ అన్నము తీసికొని నీటిని మాత్రము భూమిపై వదలవలెను.

వారు (భుజించి హస్తములు పాదములు కడుగుకొని) ఆచమించిన తరువాత మరల జలముతో కూడిన పుష్పములను అక్షతోదకమును వారి హస్తములందు వదలవలెను.

ఈ స్వస్తి వాచనికము (శుభమును కలిగించుటకై చేయు ప్రక్రియ) అంతయు పిండముల మీద చేయవలెను. శ్రాద్ధ ప్రక్రియ అంతయు విశ్వేదేవులతో ఆరంభించి వారితోనే ముగియునట్లు జరుపవలెను. లేనిచో శ్రాద్ధ నాశము జరుగును.

భోక్తలగు బ్రాహ్మణులకు వీడ్కోలు చెప్పవలెను. వారికి ప్రదక్షిణము చేయవలెను. తరువాత దక్షిణ దిశగా తిరిగి పితృ దేవతలను ఉద్దేశించి ఇట్లు వేడుకొనవలెను. “(తమంతట తామే ఇచ్చు) మా దాతలు వృద్ధి నొందుదురు గాక : మా వేద సంతతి (పరంపర) వర్ధిల్లుగాక : మా చిత్తములందు శ్రద్ధ (ఆస్తికతా బుద్ధి) తొంగక నిలిచియుండుగాక : మేము అధికముగా దానము చేయుదుముగాక : మాకు అన్నము అధికముగా లభించుగాక : (మా ఆతిథ్యము అందుకొనుటకు) అతిథులును మాకు లభింతురుగాక : మమ్ములను యాచించు వారు (చాల మంది) ఉందురుగాక : మేము ఎవ్వరిని యాచింపకుండుముగాక : అయాచితముగా వచ్చిన దానితో తృప్తి నొందెదము గాక :)”

ఇది అన్వాహార్య పూర్వకమగు పార్వణ శ్రాద్ధ విధానము. ఈ ప్రక్రియ అమావాస్య నాడు జరుపవలసిన శ్రాద్ధమునకు సంబంధించినది. ఇతర పర్వ దినములందును పార్వణ శ్రాద్ధము ఇట్లే జరుపవలెను.

శ్రాద్ధము అంతయు ముగిసిన తరువాత పిండములను గోవులకో మేకలకో బ్రాహ్మణులకో తినుటకు ఈయవలెను. లేదా అగ్నిలోనో నీటిలోనో వేయవలెను. బ్రాహ్మణుల ముందయినను వెదజల్లవలెను. వక్షులకైన ఆహారముగా వేయవలెను. శ్రాద్ధ కర్తయొక్క భార్య మాత్రము నడిమి పిండమును వినయముతో తినవలెను. తినునప్పుడు “ఓ పితృ దేవతలారా : నా గర్భమున పద్మ మాలికల ధరించు కుమారుని కలుగజేయుడు.” భోక్తలగు బ్రాహ్మణులకు వీడ్కోలు చెప్పి పంపువరకు ఉచ్చేషణమును (ఎంగిళ్ళను) ఉంచవలెను. (తరువాత అది తీసి శుద్ధి చేయవచ్చును.)

ఇట్లు పితృ కార్యము ముగిసిన తరువాత వైశ్య దేవమును జరుపవలెను. తరువాత కర్త తన ఇష్టులతో కలిసి పితృ శేషమును భుజించవలెను శ్రాద్ధ దినమున శ్రాద్ధకర్తగాని శ్రాద్ధమున భోక్తగా ఉండువారు కాని ఈ చెప్పబోవు వానిని చేయరాదు: మరల భోజనము చేయుట-దారి ప్రయాణము చేయుట-వాహనములపై వయనించుట-శ్రమ కలిగించు పనులు-స్త్రీ సంగమము-స్వాధ్యాయము-కలహము-విరోధపు పనులు-వగటి నిద్ర- ఇవి చేయకూడదు.

ప్రత్యాభిక్త శ్రాద్ధమును కూడ ఇదే విధముగా జరుపవలెను. సూర్యుడు కన్యా కుంభ వృషభ రాసులలో ఉండగాను ఏ కృష్ణ పక్షమునందే కాని నవమిదీకరణము జరుపు నందర్భములందు కాని అగ్నిమంతుడు అగువాడు (నన్యాసి కాక మిగిలిన ఆశ్రమముల వారు) ఇట్లే శ్రాద్ధము జరుపవలెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున శ్రాద్ధ కల్పమున నిమంత్రణాది కథనమును పోడకాధ్యాయము.

సప్తదశోఽధ్యాయః.

సాధారణశ్రాద్ధకాలనిర్ణయః.

సూతః: ఆతఃపరం ప్రవక్ష్యామి షణ్ణనాయ దుదీరితమ్ : శ్రాద్ధం సాధారణం నామ భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్.

ఆయనే విషువే యుగ్మే సామాన్యే చార్క-స-జ్గ-మే । ఆమావాస్యాష్టకా చైవ కృష్ణవక్షచతుర్థశీ. 2
 ఆర్ధా మఖాకోహిణీషు ద్రవ్యబ్రాహ్మణసన్నిధౌ । గజచ్ఛాయావ్యతీపాతే విష్టివైధృతివాసరే. 3
 వైశాఖస్య తృతీయాయాం నవమ్యాం కార్తికస్య తు । వజ్రదశ్యాం తు మాఖస్య నభస్యేచ త్రయోదశీ. 4
 యుగాదయ స్సృతా హ్యేతే దత్తస్యాక్షయకారకాః । తథా మన్వంతరాదౌ చ దేయం శ్రాద్ధం విజానతా. 5
 అశ్వయుక్చుక్లనవమీ ద్వాదశీ కార్తికే తథా । తృతీయా చైతమానస్య తథా బాద్రపదస్య చ. 6
 ఆమావాస్యా ఫాల్గునస్య పౌషస్యైకాదశీ తథా । ఆషాఢస్యాపి దశమీ మాఖమానస్య సప్తమీ. 7
 శ్రావణే చాష్టమీ కృష్ణా తథాషాడేచ పూర్ణిమా । కార్తికే ఫాల్గునీ చైత్రీ జ్యేష్ఠీ వజ్రదశీ తథా. 8
 మన్వంతరాదయశ్చైతా దత్తస్యాక్షయకారకాః । యస్మా న్మన్వంతరస్యాదౌ రథ మాప దివాకరః. 9
 మాఖమానస్య సప్తమ్యా మథ సా రథసప్తమీ ।

పాసీయమ వ్యత్ర తిలై ర్విమిశ్రం దద్యా త్పితృభ్యః ప్రయతో మనుష్యః. 10
 శ్రాద్ధం కృతం తేన సమా స్పహస్యం రహస్య మేత త్పితరో వదన్తి ।
 వైశాఖ్యా మువరాగేషు రథోత్సవమహాలయే. 11
 తీర్థాయతనగోష్ఠేషు ద్వీపోద్ధానగృహేషు చ । వివి క్తేషూవలిప్తేషు శ్రాద్ధం దేయం విజానతా. 12

సప్తదశాధ్యాయము

సాధారణ శ్రాద్ధ విధానము-అశ్వుదయిక శ్రాద్ధ విధానము

నూతుడు ఋషులతో ఇంకను ఇట్లు చెప్పనారంభించెను. (ఇంతవరకు నేను మీకు మూడు విధములగు నైమిత్తిక శ్రాద్ధములలో మొదటిదగు పార్వణ శ్రాద్ధపు విధానమును తెలిపితిని.) ఇకమీదట మత్స్యరూప నారాయణుడు మనువునకు చెప్పిన సాధారణ శ్రాద్ధ విధానము తెలిపెదను. (ఇది నైమిత్తిక శ్రాద్ధములలో రెండవది.) దీని వలన భుక్తి ముక్తులు లభించును.

(ఈ శ్రాద్ధము జరుపవలసిన కాలమును-దేశమును) ఉత్తరాయన దక్షిణయన ప్రవేశ పుణ్యకాలములును రెండు విషువ దినములును (రాత్రింబవళ్ళ వఃమాణము నమముగా ఉండు దినములు) సూర్యుడు ఆయారాశులయందు ప్రవేశించు దినములును ఆమావాస్య అష్టకా (మానమున కృష్ణవక్ష నప్తమీ) కృష్ణవక్ష చతుర్థశీ తిథులును ఆర్ధామఖా రోహిణీ నక్షత్ర దినములును శ్రాద్ధమునకు యోగ్యములగు ద్రవ్యములును యోగ్యులగు బ్రాహ్మణులును లభించిన దినములును గజచ్ఛాయా వ్యతీపాత్ విష్టి వైధృతి యోగములున్న దినములును యుగాది మన్వంతరాది దినములును అనెడి ఈ దినము లందు జరిపిన శ్రాద్ధము ఆక్షయమగును. (అనంత ఫలమును ఇచ్చును.) (వీనిలో గజచ్ఛాయావ్యతీపాత విష్టి వైధృతి యోగములు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుండి తెలియవలెను.) వైశాఖ తృతీయా కార్తిక నవమీ మాఘ పంచదశీ బాద్రపద త్రయో దశీ-ఇవి యుగాదులు. అశ్వయుజ శుక్లనవమీ కార్తిక ద్వాదశీ చైత్ర తృతీయా బాద్రపద తృతీయా ఫాల్గునామావాస్యా పుష్కలైకాదశీ ఆషాఢ దశమీ మాఘ సప్తమీ శ్రావణ కృష్ణాష్టమీ ఆషాఢ పూర్ణిమా కార్తిక ఫాల్గున చైత్ర జ్యేష్ఠ పూర్ణిమలు మన్వంతరాది దినములు. (ఇచట కొన్ని తిథుల విషయమున వక్షమును చెప్పలేదు. మరియు పంచాంగములలో మన్వంత రాదులు ఈ విధముగా నున్నవి. కార్తిక శుక్ల ద్వాదశీ స్నాయంతువ-అశ్వయుజ శుక్లనవమీ స్వారోచిష-చైత్ర శుక్ల తృతీయా-ఉత్తమ-బాద్రపద శుక్ల తృతీయా తామస-పుష్య శుక్లైకాదశీ రైవత-ఆషాఢ శుక్లదశమీ చాతుష-మాఖశుక్ల సప్తమీ చైవన్వత-శ్రావణామావాస్యా అగ్నిసావర్తి-ఫాల్గున పూర్ణిమా బ్రహ్మసావర్తి-కార్తిక పూర్ణిమా దక్షసావర్తి-బాద్ర పద కృష్ణాష్టమీ సూర్యసావర్తి-ఆషాఢ కృష్ణాష్టమీ-రుద్రసావర్తి-జ్యేష్ఠ పూర్ణిమా బౌత్-చైత్ర శుక్ల పూర్ణిమా రాచ్య).

వీనిలో వైవస్వత మన్వంతరాదియగు మాఖ శుక్ల నవమీ తిథినాడు సూర్యుడు తన రథమును ఆరోపించెను. [సంపాదించుకొనెను.] కనుక దీనికి రథ నవమీయని వ్యవహారము ఏర్పడినది. ఈ దినమున మనుష్యుడు ప్రయతుడై [దేహమున చిత్తమున శుచియై] తిలలతో మిశ్రితమయిన ఉదకమును మాత్రమైనను పితృ దేవతల నుద్దేశించి అర్పించినచో వేయి సంవత్సరముల కాలము శ్రద్ధతో యథావిధిగ శ్రాద్ధము పెట్టినంత ఫలము కలుగును. వైశాఖమావాన్య నాడును గ్రహణ దినములందును ఉత్సవ దినములందును మహాలయ దినములందును తీర్థములందును క్షేత్రములందును గోవులు నిలుచు ప్రదేశములందును ద్వీపములందును ఉద్యాన గృహములందును [ఉద్యానవనములు వేరు.] లేదా ఉద్యాన వనములందును తనకు అనుకూలమయిన గృహములందును వివిక్తమగు [ఎట్టి ఆవవిత్రతకును కలవరపాటునకును అవకాశము కలుగనీయని] ప్రదేశమునందును చక్కగా అలికి ఆ ప్రదేశమున శ్రాద్ధము జరుపుట శాస్త్రమును సంప్రదాయమును పెరిగిన వారు చేయవలసిన పని.

విప్రా న్సూర్యైః పరే చాస్మా విసీతాత్మా నిమన్త్రయేత్ । శీలవ్రత గుణోపేతా న్యయోరూపనమన్వితాః ।

సాధారణశ్రాద్ధే విశ్వేదేవాద్యర్చావిధిః.

ద్వౌ దైవే పితృకార్యే త్రి నేకైక ముభయత్ర వా । భోజయే త్పునమ్మద్ధోఽపి న ప్రసజ్యేత విన్తరే. 14

విశ్వా స్థేవా న్యవైః పుష్పై రభ్యర్చ్యాసనపూర్వకమ్ ।

పూరయే త్పాత్రయుగ్మం తు స్థావ్య దర్శపవిత్రకమ్. 15

శన్నో దేవీ త్యపః క్షిప్త్వా యవోసీతి యవా నపి । గన్ధపుష్పైశ్చ సమ్పూజ్య విశ్వే దేవం వ్రతి న్యసేత్.

విశ్వేదేవాన ఇత్యాభ్యా మావాహ్యా వికిరే ద్యవాః ।

గన్ధపుష్పై రలఙ్కృత్య యా దివ్యేత్యర్ఘ్య ముత్సృజేత్. 17

అభ్యర్చ్య తాభ్యా ముత్సృప్తః పితృయజ్ఞం సమారభేత్ ।

దర్శాసనాని కృత్వాఽఽదౌ త్రిణి పాత్రాణి పూరయేత్. 18

సవవిత్రాణి కృత్వాదౌ శ న్నో దేవీ త్యపః క్షిపేత్ । తిలోసీతి తిలా న్నిప్త్వా గన్ధపుష్పాదికం పునః. 19

పాత్రం వనస్పతిమయం తథా పర్ణమయం పునః । జలజం చాపి కుర్వీత తథా సాగరసమ్భవమ్. 20

సౌవర్ణం రాజతం వాపి పితౄణాం పాత్ర ముచ్యతే । రజతన్య కథా వాపి దర్శనం దాన మేవ చ. 21

రాజతై ర్భాజనై రేషా మథవా రాజతాన్వితైః । వార్యపి శ్రద్ధయా దత్త మక్షయాయోపకల్పతే. 22

తథార్ఘ్యపాత్రే పిణ్డేపి పితౄణాం రాజతం మతమ్ । శివనేత్రోద్భవం యస్మా తత స్త త్పితృవల్లభమ్. 23

అమల్గళం తద్యత్నేన దేవకార్యేషు వర్జయత్ । ఏవం పాత్రాణి సజ్కల్ప్య యథాలాభం విమత్సరః. 24

యా దివ్యేతి పితు ర్నామ గోత్రై ర్దర్శకరో న్యసేత్ ।

పితౄ నావాహయిష్యామి తథేత్యుక్తస్తు తైః పునః. 25

ఉశ నస్త్యౌ తథాఽఽయంతు ఋచా ప్యావాహయే త్పితౄః ।

యా దివ్యేత్యర్ఘ్య ముత్సృజ్య దద్యా ద్దనాదికం తతః 26

వస్త్రోత్తరం దేవపూర్వం గత్వా సంశ్రవణాదితః । పితృపాత్రే నిదాయాథ శేష ముత్తరతో న్యసేత్. 27

పితృభ్య స్థానమసీతి నిదాయ పరిషేచయేత్ । తత్రాపి పూర్వవ త్కుర్యా దగ్నికార్యం విమత్సరః. 28

ఉభాభ్యామపి హస్తాభ్యా మాహృత్య పరివేషయేత్ । వ్రశాన్తచిత్త స్సతతం దర్శపాణి రశేషతః. 29

శ్రాద్ధకర్త శ్రాద్ధమునకు ఒకదినము ముందుగా గాని రెండునాళ్లు ముందుగాగాని మంచిశీలము నత్కర్మానుష్ఠానము నద్గుణములు కలిగిన వారిని తగిన వయస్సు రూపము కలవారిని శ్రాద్ధమున భోక్తలుగా నిమంత్రించవలెను.

విశ్వదేవస్థానమున ఇద్దరను పితృ స్థానమున ముగ్గురిని మాత్రమే భుజించవలెను. లేదా ఒక్కొక్క స్థానమునకు ఒక్కొక్కరైనను చాలును. కర్త తానెంత భనవంతుడైనను అంతకంటె ఎక్కువమందిని పిలువరాదు.

మొదట విశ్వదేవులకు ఆననమునిచ్చి వారిని యవలతో పుష్పములతో పూజించవలెను. దర్భవపిత్రములను ధరించి రెండు పాత్రలను జలముతో నింపవలెను. 'శన్నోదేవీ' అను మంత్రముతో నీటిని ఆ పాత్రలలో పోయవలెను. 'యవోఽసి' అను మంత్రముతో వాత్రలో యవల వేయవలెను. గంధ పుష్పములతో పాత్రలను పూజించి విశ్వదేవులముందుంచవలెను. 'విశ్వదేవానః' అను మంత్రముతో విప్రులయందు విశ్వదేవతల నావాహనము చేయవలెను. తరువాత వారిమీద యవలను విడలించవలెను. తరువాత బ్రాహ్మణులను గంధ పుష్పములతో అలంకరించి 'యా దివ్యాః' అను మంత్రముతో వారిచేతుల యందర్భము విడువవలెను. మరల వారిని అర్పించి వారినుండి వీడ్కోలు అనుమతి పొందవలెను. వీమ్మట పితరులను అర్పించుటకు రావలెను. దర్భలతోడి ఆననములను పితృస్థానమునందలి బ్రాహ్మణులకు వేయవలెను. వీరిముందున్న మూడు పాత్రలను నీటితో నింపవలెను. పవిత్రములను ధరించవలెను. 'శన్నోదేవీ' అను మంత్రముతో పాత్రలయందు నీటిని పోయవలెను. 'తిలోసి' అను మంత్రముతో పాత్రలందు తిలలను వేయవలెను. గంధ పుష్పాదులను కూడ పాత్రలలో వేయవలెను. ఈ అర్చ్య పాత్రములు రావివంటి వనస్పతుల కొయ్యతో చేసినవి కాని ఆకుల దొన్నెలు కాని నముద్రమునుండి లభించు శంఖము మొదలైనవి కాని ఆయియుండవలెను. లేదా వెండిదో బంగారపుదో కావచ్చును. రజతము అను మాటయు రజతమును చూపుటయు దానము చేయుటయు పితృప్రీతికరము. వెండి పాత్రలతో కాని వెండి కలిసిన లోహపు పాత్రలతోకాని శ్రద్ధతో పితరులకు ఇచ్చినది అక్షయమై అనంతఫలము నిచ్చును. అర్ఘ్యముంచుటకును విడుచుటకును కాని పిండముల నుంచుట మొదలగు వనులలో కాని పితృదేవతలకు వెండి చాల ప్రీతికరమైనది.

వెండి శివుని కంటినుండి వుట్టినది. కనుకనే అది పితృ ప్రీతికరము. అది శుభకరము మాత్రము కాదు. కనుక దానిని దేవ కార్యములందు ఉపయోగింపరాదు.

ఈ విధముగా తనకు లభించునంతలో (శ్రాద్ధమునకై) పాత్రలను నమకూర్చుకొనవలెను. మత్సరము మొదలగు మనోదోషము లేమియు లేకయుండవలెను. 'యా దివ్యాః' అను మంత్రముతో పితరుల నామ గోత్రములను చెప్పుచు దర్భలను చేతపట్టుకొని 'పితరులను మీయందు ఆవాహనము చేయుచున్నాను.' అను అర్థము నిచ్చు మంత్రముతో ఆదర్భాలను బ్రాహ్మణుల చేతియందుంచవలెను. ఆనమయములో 'మీయందావాహనము చేయుచున్నాను.' అని కర్త అనగా 'తథా' 'అర్హే కానిమ్ము.' అని ఆ విప్రుడనును. 'ఉశంతస్త్యా' అను మంత్రముతో కాని 'ఆయంతు' అను మంత్రముతో కాని వారియందు పితరులను ఆవాహనము చేయవలెను. 'యా దివ్యా' అను మంత్రముతో వారిచేతిలో అర్ఘ్యమును విడువవలెను. గంధ పుష్పవస్త్రములీయవలెను. అర్ఘ్యము మొదట విశ్వదేవులకు-తరువాత పితరులకు. సంశ్రవ మంత్రము కూడ చెప్పుచుండవలెను. అర్ఘ్యమును విడిచిన తరువాత నుట్టుకొని ముందునకు వచ్చినవాడై ఆ అర్ఘ్యపాత్రలను భోక్తకు ఉత్తరముగా ఉంచవలెను. 'పితృభ్యః స్థానమసి' అను మంత్రముతో ఆ పాత్రలను భోక్తకు ఎడమ దిక్కుగా శుచి ప్రదేశమున ఉంచి వాటిని నీటితో పరిషేవనము చేయవలెను.

ఈ సాధారణ శ్రాద్ధమునకు కూడ పార్శ్వ శ్రాద్ధమునందు వలెనే నిర్మించిత్తుడై అగ్ని(గ్నో)కరణమును జరుపవలెను. తరువాత ప్రశాంత చిత్తుడై నిరంతరముగా దర్భలను భేత ధరించియేయుండి రెండు చేతులతోను పదార్థములను అనినీటిని తెచ్చి భోక్తల పాత్రలయందు వడించవలెను.

సాధారణశ్రాద్ధే దేయమాంసభేదాః.

గుణైస్తు సూపకాకార్యై ర్నానాభ్యై నైవైవచ ।

ఆన్నంతు స్వాదుప త్తీరం గోమృతం శర్కరాన్వితమ్. 30

మానం ప్రీణాతివై నర్యా నిత్య నిత్యాహ కేశవః ।

- ద్యౌ మాసౌ మత్యమాంసేన త్రీన్మాసా హరిణేన తు. 31
 భరభ్రేణాథ చతుర శ్శాకునేనాథ వజ్రకమ్ , షణ్మాసాం శ్చాగమాంసేన తృవ్యన్తి పితరస్తథా. 32
 సప్త లోహన్య మాంసేన అష్టే వైణేయజేన తు । వృషతన్య తు మాంసేన తృప్తి ర్మాసా నవైవ తు. 33
 దశమాసాంస్తు తృవ్యన్తి వరాహమహిషామిషైః । శశకూర్మకయోర్మాంసం మాసా నేకాదశైవతు. 34
 సంవత్సరంతు గవ్యేన పయసా పాయసేన తు । రౌరవేణ తు తృవ్యన్తి మాసా స్పృశ్చదశైవతు. 35
 వార్షాణసన్య మాంసేన తృప్తి ర్ద్వాదశవార్షికీ । కాలశాకేనవాఽఽనన్త్యం ఖడ్గమాంసేన చైవతు. 36
 యత్కించి నృదునా మిశ్రం గోక్షీరమృతపాయసమ్ । ద త్తమక్షయ మిత్యాహుః పితరః పూర్వదేవతాః. 37

శ్రాద్ధే అభిశ్రవణాదివిధిః.

- స్వాధ్యాయం శ్రావయే త్పితృం పురాణాన్యథిలాని చ । బ్రహ్మవిష్ణ్వర్కరుద్రాణాం స్తవాని వివిధానిచ. 39
 ఇన్ద్రాగ్నిసోమనూక్తాని పావమానాని శక్తితః । బృహద్రథస్తరం తద్వ జ్యేష్ఠసామ సరోహిణమ్. 39
 తథైవ శాన్తికాధ్యాయం మహాబ్రాహ్మణమేవచ । మణ్డలబ్రాహ్మణం తద్వ త్రీతికారిచ యత్పునః. 40
 పితౄణా మాతృనశ్చాపి తత్సర్వం సముదీరయేత్ ।

పితృ దేవతలను ఉద్దేశించి భోక్తలచే భుజింపజేయు అన్నము శుచియై రుచికర మంచి ఆహారమునకు ఉండవలసిన అన్ని గుణములును కలిగి ఉండవలెను. నానా విధములగు భక్ష్యములతో చేరి ఉండవలెను. వప్పు ఆకు కూరలు కాయ గూరలు ఉండవలెను. వదార్థములన్నియు చాల రుచికరవై ఉండవలెను. ఆవు పాలు ఆవు నేయి శర్కర ఉండవలెను. ఇటువంటి అన్నమును మాంసమును పితరులకు తృప్తి కలిగించును. అని సాక్షాత్ విష్ణువే చెప్పెను. మాంసములలో మత్స్య మాంసము రెండు మానముల పాటు లేడి మాంసము మూడు మానములపాటు పౌడైలు మాంసము నాలుగు మానముల వరకు పాలపిట్ట మాంసము ఐదు మానముల వరకు మేక మాంసము ఆరు మానముల వరకు ఎర్ర మేక మాంసము ఏడు మానముల వరకు ఇఱ్ఱి మాంసము ఎనిమిది మానముల వరకు తెల్లని మచ్చలు గల ఇఱ్ఱి మాంసము తొమ్మిది మానముల వరకు అడవి పంది-అడవి దున్న-మాంసములు పది మానముల వరకు తాజేడి మాంసములు పదునొకండు మానముల వరకు ఆవు పాలతో చేసిన పాయనము సంవత్సరము వరకు రురు మృగపు మాంసము పదునైదు మానముల వరకు పౌడవు చెవులు గల అడవి మేక మాంసము పందెండు సంవత్సరముల వరకు ఖడ్గ మృగపు మాంసము కాని బలుసాకు కూరగాని అనంతకాలము వరకు పితరులకు తృప్తి కలిగించును. కాని ఆవు పాలతో పండి తేనె కలిపి ఆవు నేతితో సంస్కరించిన పాయనము పితృదేవతలనుద్దేశించి పెట్టినచో అక్షయమై యుండును. అని పితృ దేవతలే న్యాయముగా చెప్పిరి. [దీనిని బట్టి శ్రాద్ధములయందు ఈ చెప్పిన విధమగు పాయనముతో భోక్తలను భుజింపజేయుట నర్హోత్తమమని తేలుచున్నది.]

భోక్తలు భుజించు నమయమున వేదము నుండి పితృదేవతా విషయమును వ్రతపాదించు అనువాకములను మంత్రములను నమస్తములగు పురాణములను బ్రహ్మ విష్ణు సూర్య రుద్రుల వివిధ స్తోత్రములను ఇంద్రుడు అగ్ని సోముడు దేవతలుగా గల సూక్తములను వషమాన సూక్తములను బృహద్రథంతరము రోహిణియు జ్యేష్ఠయు అనబడు సామవేద భాగములను శాన్తికాధ్యాయము [వేదమునందలి భాగము]ను మహాబ్రాహ్మణము మండల బ్రాహ్మణము అను వేద భాగములను పఠించుచు వారికి వినిపించుచుండవలెను. ఇంతేకాదు. తనకును పితరులకును ఏయే స్తోత్రములు పురాణాదులు వేద భాగములు మొదలైనవి ప్రతీకరములో అవి ఏవైనను పఠించి వినిపించవలెను. [దీనినే అభిశ్రవణము అందురు.]

- జుక్తవత్స తతస్తేషు భోజనోపాన్తికే నృవ. 41
- సార్వవర్ణికమన్నాద్యం కసీయాసావధారణాత్ । సముత్సృజే ద్దుక్తవతా మగ్రతో వికిరే ద్భువి. 42
- అగ్నిదగ్ధాస్తు యే జీవా యేఽవ్యదగ్ధాః కులే చుమ । భూమౌదతైన తృప్యన్తు తృప్తా యాన్తు పరాం గతిమ్. 43
- యేషాం స మాతా స పితా స బన్ధు ర్న గోత్రశుద్ధి ర్న తథాగతేషు ।
- తత్తృప్తయేఽన్నం భువి ద త్త మేత త్ప్రియాన్తు లోకాయ సుఖాయ తద్వత్. 44
- అనంస్కృతప్రమీతానాం త్యాగినాం కులయోషితామ్ । ఉచ్ఛిష్టభాగదేయస్య దర్శేషు వికిరేచ్ఛయః. 45
- తృప్తాన్త్యాత్వోదకం దద్యా త్సకృ ద్వివకరే తదా । ఉపలిప్తే మహిష్మషే గోశకృన్మాత్రవారిణా. 46
- నిదాయ దర్పా నివిధివ ద్దక్షిణాగ్రా స్ప్రియత్నతః । సర్వవర్ణేన చాన్నేన పిణ్డాన్తు పితృయజ్ఞవత్. 47
- అవనేజనపూర్ణంతు నామగోత్రేణ మానవః । గన్ధదూపాదికం దద్యా త్కృత్వా ప్రత్యవనేజనమ్. 48
- కృత్వావనవ్యం సవ్యేన ప్రణిపత్య ప్రదక్షిణమ్ । పిత్ర్య మానీయ తత్కార్యం విధివ ద్దర్శపాణినా. 49
- దీవప్రజ్వలనం తద్వ త్కూర్యా త్పుష్పార్చనం బుధః । అథాచాన్తేషు చాచమ్య దద్యాదాప స్సకృత్సకృత్. 50
- తథా పుష్పాక్షతః పశ్చా దక్షయ్యోదకమేవచ । సతతం నామగోత్రేణ దద్యా చ్చక్త్యా చ దక్షిణామ్. 51
- గోభూపిరణ్యవాసాంసి భవ్యాని శయనాని చ । దద్యాద్యదిష్టం విప్రాణా మాత్మనః పితురేవచ. 52
- విత్రశాత్యేన రహితః పితృభ్యః ప్రీతి మాహరేత్ । తత స్స్వదావాచనికం విశ్వేదేవేష్వథోదకమ్. 53
- దత్వాశీః ప్రతిగృహ్ణీయా ద్విజేభ్యః ప్రాజ్ఞుభో బుధః । ప్రీతా నః పితర స్సన్తు సన్విత్కుతః పునర్ద్విజైః. 54
- గోత్రం తథా వర్ధతాం స నైవేత్యుక్తశ్చ తైః పునః । దాతారో నోఽభివర్ధంతా మితిచైవ ముదీరయన్. 55
- ఏతాస్సత్యాశిషస్సన్తు సన్విత్కుతశ్చ తైః పునః । స్వస్తీవాచనికం కుర్యా త్పిణ్డా నుద్భృత్య భక్తితః. 56
- ఉచ్ఛేషణంతు తత్ప్రిషే డ్యావ ద్విప్రా విసర్జితాః । తతో గృహబలి కుర్యా దితి ధర్మో వ్యవస్థితిః. 57
- ఉచ్ఛేషణం భూమిగత మజిహ్మస్యాశతన్యచ । దానవర్గస్య తత్ప్రిత్యం భాగదేయం ప్రచక్షతే. 58
- పితృభి ర్నిర్మితం పూర్వ మేత దాప్యాయనం తదా । అపుత్రాణాం సపుత్రాణాం స్త్రీణామపి నరాధిప. 59
- తత్రస్థా సగ్రతఃస్థిత్యా వరిగృహ్కోదపాత్రకమ్ । వాజేవాజే ఇతి జప న్కుశాగ్రేణ విసర్జయేత్. 60
- బహిఃప్రదక్షిణం కుర్యా త్పాదా న్స్పృష్ట్యా త్వనువ్రజేత్ । బన్ధువర్గేణ సహితః పుత్రభార్యానమన్వితః. 61
- నివృత్య ప్రణిపత్యాథ ప్రపూజ్యాగ్నిం సమన్త్రవత్ । వైశ్వదేవం ప్రకుర్వీత నైత్యకం బలిమేవచ. 62
- తతస్తు వైశ్వదేవాన్తే సగోత్రసుతబాన్ధవః । భుంజీతాతిథిసంయుక్త స్సర్వం పితృనిషేవితమ్. 63
- ఏతచ్ఛానువనీతోపి కుర్యా త్పర్వేషు వర్వసు । శ్రాద్ధం సాధారణం నామ సర్వకామఫలప్రదమ్. 64
- భార్యావిరహితోఽప్యేత త్రవసస్థోపి శక్తిమాన్ । శూద్రోఽవ్యమన్త్రవత్కుర్యా దనేన విధినా బుధః. 65

ఇట్లు భోక్తలు భుజించిన తరువాత ఆ భోజన సమీపమున భోజనపు ఆకులలో [పాత్రలలో] మిగిలిన అన్నము మొదలగు అన్ని వర్జ్యముల నుండియు చాల కొంచెము కొంచెము అంశమును ఎత్తి తీసికొని భోక్తల ముందు భాగమున నేంపై వెదజల్లినట్లు వేసి ఉచ్ఛిష్ట భాక్కులకొరకై దానిని విడువవలెను. వికిర పిండమును అక్కడ ఉంచవలెను. ఉంచుచు ఈ అర్థమును ఇచ్చు మంత్రమును చెప్పవలెను. “నా వంశమున పూర్వులలో ఎవరైన అగ్నిచే దహింపబడినవారు గాని (మరణానంతరము) అగ్నిచే దహనసంస్కారము పొందనివారు గాని తల్లిదండ్రులు బంధువులు గోత్ర శుద్ధి లేనివారు గాని ఎవరైన నున్నచో వారును-కుల స్త్రీలై యుండియు ఎవరును వర్జించుకొనకపోవుటచే మరణించిన

తరువాత ఏ [వైత్యక] సంస్కారములను పొందని స్త్రీలెవరైన నున్నచో వారును నేను భూమిపై వేసిన ఈ వికిరాన్నముతో తృప్తి చెంది ఉత్తమగతిని పొందుదురు గాక :

భోక్తలు తృప్తిగా భుజించినారని తెలిసికొనిన తరువాత వారి చేతులందు ఒక మారుగా మాత్రమే నీరు (ఉత్తరాపోశనమునకై) వేయవలెను. తరువాత గోమూత్ర గోమయములతో అలికిన నేలపై దక్షిణపు కొనలుగా దర్బలను వరచవలెను. వానిపై అన్ని పదార్థములతో కలిపి చేసిన పిండములను పితరుల నామగోత్రములతో అవనేజన పూర్వకముగా [నీటితోను నేతితోను తడిపి శుద్ధి చేసి] ఉంచవలయును. అవసరముతో పిండములను దర్బలపై ఉంచవలెను. నవ్యముగా చేసికొని వాటిని ప్రదక్షిణించి నమస్కరించవలెను. ఈ పిండములు ఆయా పితరులకు చెందుగాక అని మంత్రమును చెప్పవలెను. తరువాత దర్బలను చేత ఉంచుకొని యథావిధిగా పిండములకు దూపదీప పుష్ప నైవేద్యములతో అర్చన చేయవలెను.

పిమ్మట [భోక్తలు పాత్రల దగ్గర నుంచి లేచి కాలుచేతులు కడుగుకొని] ఆచమనము చేయుదురు. కర్తయు ఆచమనము చేయవలెను. అప్పుడు వారికి ఒక్కొక్కమారు మాత్రమే హస్తముపై నీరు వేయవలెను. పూవులను అక్షతలను అక్షయోదకమును వారి చేతులయందు వదలవలెను. తన గోత్ర నామములను చెప్పుచు (ఈ గోత్రమున పుట్టి ఈ నామము గల నేను ఇచ్చుచున్నాను అనుచు) తన శక్తికొలది తనకును ఆ బ్రాహ్మణులకును తన పితరులకును ప్రీతికరమైనవి-గోవు-భూమి-బంగారము-వస్త్రములు-మంచి పడకలు-ఏవైనను దక్షిణగా ఈయవలెను. తన శక్తికి తగినట్లు ధన లోపము చేయక దక్షిణలసీయవలెను. ఇచ్చినచో పితరులకు తృప్తి కలుగును. కనుక ఆ విధముగా చేసి పితృదేవతలను తృప్తి పరచవలయును.

తరువాత పితృదేవతా స్థానమున భుజించిన బ్రాహ్మణుల దగ్గర స్వధావాచనికమును ('స్వదోచ్ఛతాం' ఇత్యాది మంత్రమును పఠించుట) విశ్వేదేవస్థానమున భుజించిన బ్రాహ్మణుల దగ్గర ఉదక దానమును జరుపవలెను. తరువాత సంప్రదాయమును ఎరిగి కర్త తూర్పు ముఖముగ కూర్చుండి వారి నుండి ఆశీస్సుల గ్రహింపవలెను. 'పితృ దేవతలు మా యందు ప్రీతికల వారగుదురు గాక !' అని కర్త అనగా 'అగుదురు గాక !' అని బ్రాహ్మణులు అందురు. 'అన్మద్గోత్రం వర్ధతామ్' 'మా గోత్రము వర్ధిల్లుగాక !' అని కర్త అనగా 'అట్లే అగుగాక !' అని భోక్తలు అందురు. లోగడ చెప్పినట్లు 'మాకు అడుగకయే ఇచ్చు దాతలు ఉందురుగాక !' ఇత్యాది మంత్రమును కర్త చెప్పవలెను. 'ఈ ఆశీస్సులు నత్యములు అగుగాక !' అని భోక్తలు అందురు. పిమ్మట భక్తితో పిండములను ఎత్తి ఉంచి న్యస్తీ వాచనికము జరుపవలెను.

భోక్తలగు బ్రాహ్మణులు ఇంటియందు ఉన్నంతవరకును ఎంగిళ్లు తీయరాదు. తరువాత తీయవలెను. అట్లు వారు తినిన ఎంగిళ్లు తీసి పిమ్మట గృహబలిని (వైశ్వదేవమును) చేయవలెను. అని ఇట్లు ధర్మ వ్యవస్థ చేయబడియున్నది.

భోక్తలు భుజించునపుడు భూమిపై వడిన ఉచ్చేషణము (మిగిలిన పదార్థము) శ్రాద్ధకర్త ఇంటిలో ఊడిగము చేయువారితో కవటము కొంటెతనములేని సేవకులకు పితృశేషముగా తినుటకు ఈయవలెను. అని పెద్దలు చెప్పుచున్నారు.

ఈ చెప్పిన విధముగా జరిపిన శ్రాద్ధకర్త వంశములోను బంధుమిత్రాది జనములోను పుత్రులున్నవారికిని లేనివారికిని అట్టి స్త్రీలకును (పూర్వము మరణించియున్నవారికి) అందరకును తృప్తి కలిగించును. అని పూర్వము పితృదేవతా గణమువారు వ్యవస్థ చేసియున్నారు.

(ఇక ఈ శ్రాద్ధప్రక్రియ అంతయు ముగిసిన తరువాత భోక్తలగు బ్రాహ్మణులకు వీడ్కోలు చెప్పుట ఎట్లనిన) శ్రాద్ధకర్త భోక్తలు భుజించిన ప్రదేశమున శ్రాద్ధము జరిపిన ప్రదేశమున నిలువబడి చేత ఉదకపాత్రమును పట్టుకొని యుండి 'వాజే వాజే' ఈ మొదలగు మంత్రమును చెప్పుచు ద్భృకొనతో వారిని తాకుచు వారిని వినర్జించ (వీడ్కోలుచెప్ప) వలెను. వారిని ప్రదక్షిణించి వారి పాదములను స్పృశించవలెను. వారు బయలుదేరి పోవుచుండ వారివెంట కొంతదూరము

పుత్ర బాధా బంధువర్గముతోకూడ పోవలెను. తరువాత వారికొకమారు నమస్కరించి వెనుకకు మరలివచ్చి అగ్నిని పూజించి వైశ్వదేవమును నిత్యబలిని జరుపవలెను. తరువాత పితృశేషమును శ్రాద్ధకర్త తన నగోత్రులతో సుతులతో బాంధవులతో అతిథులతోపాటుగ తానును భుజించవలెను.

ఈ విధమగు శ్రాద్ధము అన్ని వర్ణములయందును (ఈపైని చెప్పిన వానితో ఏ వర్ణమునందైనను) జరుపవలెను. జరుపవచ్చును. దీనిని ఉపసయనము కానివాడైనను భార్యలేనివాడైనను విదేశమునందు ఉన్నవాడైనను శక్తియున్నచో (తనశక్తికి తగినట్లు) చేయవలెను. శూద్రుడైనను మంత్రహీనముగా ఇదే ప్రక్రియతో శ్రాద్ధము జరుపవలెను. ఇది సాధారణ శ్రాద్ధవిధానము.

ఆఖ్యుదయికశ్రాద్ధనిర్ణయః.

తృతీయ మాఖ్యుదయికం వృద్ధిశ్రాద్ధం తదుచ్యతే । ఉత్సవానంతసమ్భారే యజ్ఞోద్వాహాదిమగ్గళే. 66

మాతరః ప్రథమం పూజ్యాః పితర స్తదనంతరమ్ । తతో మాతామహా రాజ నిర్విశ్వేదేవా స్తథైవచ. 67

ప్రదక్షిణోపచారేణ దధ్యక్షతఫలౌదతైః । ప్రాజ్ఞాభో నిర్వపేత్పిణ్డా స్థూర్వయాచ కుశైర్యుతాః. 68

సమృన్నమి త్యఖ్యుదయే ప్రీయతా మిత్యుదీరయేత్ । యుగ్మా ద్విజాతయః పూజ్యా వస్త్రకార్తస్వరాదిభిః.

తీలార్థేతు యవైః కార్యం నాస్తిశబ్దానుపూర్వకమ్ । మగ్గళ్యాన్యపి సర్వాణి పాఠయే ద్విజపుష్కవాన్. 70

ఏవం శూద్రోపి సామాన్యం వృద్ధిశ్రాద్ధేపి సర్వదా । నమస్కారాది మన్తేరిణ కుర్యాన్మన్త్రం వినా బుధః.

దానప్రదానం శూద్రస్య ఇత్యాహ భగవాన్పురుషః । దానేన సర్వకామా పి నన్య సజ్జాయతే యతః. 72

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే శ్రాద్ధకల్పే

సాధారణశ్రాద్ధాదివిధిర్పామ సప్తదశోధ్యాయః.

మూడవ నైమిత్తిక శ్రాద్ధమునకు ఆఖ్యుదయికము అనిపేరు. దానికే వృద్ధి (శుభ) శ్రాద్ధమనియు పేరు గలదు.

ఉత్సవములు మొదలగు ఆనందకరమగు కార్యములు జరుపునపుడును యజ్ఞములు వివాహములు మొదలగు శుభ కార్యముల నమయములందును ముందుగా ఈ ఆఖ్యుదయిక శ్రాద్ధమును జరుపవలయును.

దీనియందు మాతృపితామహీప్రపితామహ్యోది స్త్రీలను మొదట పూజించవలెను. పితృ పితామహాదులను తరువాత పూజించవలెను. తరువాత మాతామహాదు మొదలగు వారిని పిమ్మట విశ్వేదేవులను పూజించవలెను. ప్రదక్షిణముగా [నవ్యముగా] ఆయా ఉపచారములు జరుపవలెను. [ఈ వృద్ధి శ్రాద్ధమునందు అవనవ్యము చేసికొనకూడదు]. పెరుగు అక్షతలు ఫలములు ఉదకము మొదలగునవి వినియోగించవలెను. [తీలలు కూడదు]. తూర్పు మొగముతో పిండములను నిర్వహణము చేయవలెను. [దక్షిణముఖము కూడదు]. 'సంవన్నం' అనియు 'ప్రీయతా' అనియు మాత్రము చెప్పవలెను. [స్వరాఅని చెప్పరాదు]. పరి సంఖ్యలోనే [బేసి సంఖ్యకూడదు]. బ్రాహ్మణులను అర్చించ [భుజింపజేయ]వలెను. వస్త్రములు బంగారు మొదలగునవి వారికిచ్చుటకును కర్మానుష్ఠానములోను వినియోగించవలెను. [వెండిపాత్రలు-దర్బలు కూడదు.] తీలలకు మారుగా యవలను ఉపయోగించుచు నాందీ శబ్దముతో ఈ కార్యమును జరుపవలెను. శుభమునకు సంబంధించిన మంత్రములను స్తోత్రములను వతించి బ్రాహ్మణులకు వినిపింపవలెను. [పితృములగు వేదభాగములు కూడదు.] ఇది ద్విజాలు వృద్ధి-నాందీ-శ్రాద్ధము-జరుపవలసిన విధానము. శూద్రులుకూడ ప్రేవారివలెనే నమస్కారపూర్వక మయిన మంత్రములతోను ఇతర మంత్రములేవియు లేకుండగను ఈ వృద్ధిశ్రాద్ధము జరుపవలెను. కాని శూద్రులు భోజనాదికము లేకుండ ఆయా పదార్థములను దానము చేయుటతోనే జరుపవలెనని భగవానుడు ప్రభువు అగు నారాయణుడు చెప్పెను. ఏలయన శూద్రునకు దానమాత్రముతోనే అన్ని కోరికలు ఫలించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున శ్రాద్ధకల్పమున సాధారణాఖ్యుదయిక

శ్రాద్ధ విధాన కథనమున నవదశాధ్యాయము

అష్టాదశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణాదీనా మాశాచనిర్ణయ-ఏకోద్దిష్టాదివిధిశ్చ.

సూతః : ఏకోద్దిష్ట మథో వక్ష్యే యదుక్తం చక్రపాణినా ।

మృతే పుత్రై ర్యథా కార్య మాశాచం చ పితర్యపి. 1

దశాహం శావ మాశాచం బ్రాహ్మణేషు విదేయతే । క్షత్రియేషు ద్వాదశాహం పక్షో వైశ్యేషు చైవ పి. 2

శూద్రేషు మాస మాశాచం సపిండేషు విధీయతే । నైశం చాకృతచూడీన్య త్రిరాత్రం వరతః స్మృతమ్. 3

జననే, ప్లేవమేవం తు సర్వవర్జేషు సర్వదా । అస్థినంచయనా దూర్వ మంగస్సర్కో విధీయతే. 4

ప్రేతాయ పిండదానం తు ద్వాదశాహం సమాచరేత్ ।

పాథేయం తన్య తత్ప్రేక్తం యతః ప్రీతికరం మహత్. 5

తస్మా త్రేతపురం ప్రేతో ద్వాదశాహేన నీయతే । గృహపుత్రకళత్రాది ద్వాదశాహం ప్రవశ్యతి. 6

తస్మాన్నిధేయమాకాశే దశరాత్రం పయ న్తథా । ప్రేతతాపోవశాంత్యర్థ మధ్వశ్రమవినాశనమ్. 7

ఏకాదశాహే విప్రాణాం ద్విజా నేకాదశైవ తు । క్షత్త్వాది సూతకాంతే తు భోజయే దయుతం ద్విజాన్. 8

ద్వితీయేఽహ్ని పున న్నవ్య దేకోద్దిష్టం సమాచరేత్ । ఆవాహనాగ్నోకరణే దేవహీనం విధానతః. 9

ఏకం పవిత్ర మేకార్ఘ్య మేకః పిండో విధీయతే । ఉపతిష్ఠతా మిదం దేయం పశ్చాచ్చైవ తిలోదకమ్. 10

స్వదితం వికిరే బ్రూయా ద్విసర్గే చాభిరమ్యతామ్ । శేషం పూర్వవ ద్రతాపి కార్యం వేదవిదో విదుః. 11

అనేన విధినా సర్వ మనుమానం సమాచరేత్ । సూతకాన్తే ద్వితీయేహ్ని శయ్యాం దద్యా ద్విచక్షణః. 12

అష్టాదశాధ్యాయము.

ద్విజాదులకు ఆశాచాదికము-ఏకోద్దిష్టాది శ్రాద్ధవిధి.

సూతుడు మహర్షులకు ఇంకను ఈ విధముగా చెప్ప నారంభించెను: మత్స్యరూపుడగు నారాయణుడు మనువు నకు చెప్పినట్లు తండ్రి మరణించినపుడు పుత్రులు చేయవలసిన ఏకోద్దిష్ట శ్రాద్ధ విధానమును ఆశాచము పాటించవలసిన నిర్ణయమును తెలిపెదను.

మృతాశాచము బ్రాహ్మణులకు పది దినములు క్షత్రియులకు పండ్రెండు దినములు వైశ్యులకు పదునైదు దినములు శూద్రులకు ముప్పది దినములు పాటించవలసియుండును. (పదునొకండవ-పదుమూడవ-పదునారవ-ముప్పదియొకటవ-దినములందు స్నానము చేసిన వీరి కందరకు ఖడ్గి యగును.) చూడాకర్మ జరుగని (మూడేండ్లు నిండని) శిశువు మరణించినచో ఒక దినము మూడేండ్లు నిండినది మొదలు ద్విజులకు ఉపనయనమును ఇతరులకు వివాహమును కానంత వరకు మూడు దినములు మృతాశాచము.

జాతాశాచము (పురుడు) కూడ ఆయా వర్ణముల వారికి వైని చెప్పినట్లు పది-పండ్రెండు-పదునైదు-ముప్పది-దినములే అని తెలియవలెను.

తండ్రి మొదలగువారు మరణించినపుడు దహనము జరిపి పిమ్మట అస్థి సంచయనము (దహనము చేయగా ఏర్పడిన భస్మమునుండి ఎముకలను ప్రోగుచేయుట) జరిగిన తరువాతనే అంగన్సర్కము (మరణించిన వాని పుత్రుడు మొదలగు శ్రాద్ధకర్తలను అతని నన్నిహిత జ్ఞాతులైనను తాకుట) జరుగవలెనని శాస్త్రము విధించుచున్నది.

తరువాత పండ్రెండు దినముల వరకు ప్రేతమునకు పిండదానము చేయుచుండవలెను. ఏలయన వరలోకము నకు పోవు ప్రేతమునకు ఆ పిండములు దారి బలైయుగా అయి ఛాల ప్రీతిని కలిగించును. ఈ పిండదానముచే నంతృప్తి

చెందుచు ప్రేతము పండ్లెండు దినములు ముగియునడికి ప్రేతములు చేరవలసిన లోకమునకు తీసికొనిపోబడును. (చేర్చబడును.) మరణించిన ప్రాణి ప్రేతము ఈ పండ్లెండు దినములును తాను మరణించక మునుపు తనవిగా నుండిన ఇల్లు పొలము పుత్రులు బాంధవ మొదలగునవి చూచుచునే ఉండును. [వీరు తన కొరకై దారి బత్రముగా ఏమయిన సుఖ సాధనమును నమకూర్చురా లేదా యను చింతతో ఉండును.] అందుచేతనే వది దినములవరకు శూన్యమునందు వ్రేలాడు నట్లుగా ప్రేతము నుద్దేశించి నీటితో [పాలతో] నిండిన పాత్రము ఉంచెదరు. దీనివలన ఆ ప్రేతమునకు తాపోపశాంతియు మార్గాయానశాంతియు కలుగును.

వదునొకండవనాడు బ్రాహ్మణులు వదునొకండు మంది బ్రాహ్మణులను భోక్తలుగా ఉంచి శ్రాద్ధము జరుపవలెను. ఇట్లే కత్తిరియులును వైశ్యులును శూద్రులును వారి వారి ఆశ్రయము ముగిసిననాడు బేసి సంఖ్యలో భోక్తలను భుజింపజేయవలెను. [శూద్రులు ఆహార వదార్థ దానము మాత్రమే చేయవలెను.]

ఆశ్రయము ముగిసిన రెండవనాడు (వదునొకండవ-వదుమూడవ-వదునారవ-ముప్పది యొకటవ దినములలో) ప్రేతము నుద్దేశించి ఏకోద్దిష్టమును జరుపవలెను. [ఏక-ఉద్దిష్ట = ప్రేతమును మాత్రమే ఉద్దేశించి-వారి పై వారినిగాని విశ్వేదేవులను గాని ఉద్దేశించక-చేయు శ్రాద్ధము అని అర్థము.] దీనియందు ఆవాహనము అగ్నోకరణము యథావిధానముగా ఉండును. విశ్వేదేవులకు అర్చన యుండదు. ఒకే వచిత్రము ధరించుట ఒకే అర్ఘ్యము వదలుట ఒకే పిండము వేయుట దీనియందు విధింపబడును. దీనిలో 'ఇదం ఉపతిష్ఠతు.' ఇది ఈ ప్రేతమునకై నన్నిహితమై ఉండుగాక! అని మాత్రమే చెప్పవలెను. [స్త్రీరా అని చెప్పకూడదు.] పిండదానము తరువాత తిలోదకము ఈయవలెను. వికిరపిండము ఇచ్చు నమ యమున 'స్వదితం' 'చక్కగా తినబడినది' అనియు-బ్రాహ్మణులకు వీడ్కోలు చెప్పునపుడు 'అభిరమ్యతామ్' 'సుఖము ఆనందమును పొందుగాక!' అనియు చెప్పవలెను. ఇవి కాక మిగిలిన ప్రక్రియలన్నియు లోగడ అయా శ్రాద్ధముల విషయమున చెప్పినట్లే ఈ ఏకోద్దిష్టమునను చేయవలెను.

ఈ విధముగా ఏకోద్దిష్టమును ప్రతి మానమునందును జరుపుచుండవలెను. [వాస్తవమున నపిండికరణము సంపత్సారాంతమున జరుగవలెను. అంతవరకును మరణించిన జీవునకు 'ప్రేతము' అను వ్యవహారమే యుండును. కాని పితృదేవత్యము రాదు. అంతవరకును చేయు పితృకార్యము అతనిని ఒక్కనికే ఉద్దేశించి చేయుదురు. కావున ఇది ఏకోద్దిష్టము.]

కాంచనం పురుషం తద్వత్ ఫలవత్ప్రసమన్వితమ్ । సంపూజ్య ద్విజదాంవత్యం నానాభరణభూషణైః. 13
వృషోత్సర్గం ప్రకుర్వీత దేయా చ కపిలా శుభా । ఉదకుంభశ్చ దాతవ్యో భక్ష్యభోజ్యసమన్వితః. 14
యావదక్షణం నరశ్రేష్ఠః సతిలోదకపూర్వకమ్ । తత స్సంవత్సరే పూర్ణే నపిండికరణం భవేత్. 15
నపిండికరణా దూర్థం ప్రేతః పార్వణభా గృవేత్ । వృషోత్సర్గం సుతః కుర్యాత్ పిత్రో శ్చైకాదశేహని. 16
ఆతవా పుణ్యదివసే పిథినా వృష ముత్సృజేత్ । వృషోత్సర్గం సుతో మాసి కుర్యా దేకాదశేహని. 17
సహామం విధివచ్చైవ పితర్యపిచ జీవతి । వృద్ధిపూర్వేషు యోగ్యశ్చ గృహస్థశ్చ భవేత్తతః. 18
సప్తకేరణశ్రాద్ధం దేవపూర్ణం నియోజయేత్ । పితౄనేవాశయేత్తత వృథక్ప్రేతం వినిర్దిశేత్. 19
గర్భోదంతైర్ముక్తం కుర్యాత్పాత్రచతుష్టయమ్ । అర్హ్యార్థం పితృపాత్రేషుప్రేతపాత్రం ప్రసేచయేత్. 20
తద్వ త్సంకల్ప చతురః పిండా స్పిష్టప్రదస్తదా । యే నమానా ఇతి ద్వాభ్యా మంతంతు విభజే త్త్రిదా. 21
చతుర్థస్య పునః కార్కం నకదాచి దతో భవేత్ । తతః పితృత్య మావన్న స్సర్వతః పుష్టిమాగతః. 22
అగ్నిహోత్రాదిమహ్యత్వం ప్రాప్నో త్యమృతముత్రమమ్ । నపిండికరణాదూర్థం తస్మై తస్మా న్న దీయతే. 23

పిత్రాదిష్వేవ దాతవ్యం తత్ప్రిణ్ణో యేషు సంస్థితః । తతఃప్రభృతి సజ్కాన్తా వుపరాగాదివర్వసు. 24
 త్రిపిణ్ణ మాచరే చ్ఛాద్ధ మేకోద్దిష్టం మృతాహని । ఏకోద్దిష్టం పరిత్యజ్య మృతాహేన్య త్సమాచరేత్. 25
 తథైవ పితృహా స స్యా న్మాతృభ్రాతృవినాశకః । మృతాహే పార్యణం కుర్వ న్నదోఽదో యాతి మానవః.
 సమ్పర్కే త్యాకులీ భావః ప్రేతేషుతు యతో భవేత్ । ప్రతినంవత్సరం తస్మా దేకోద్దిష్టం సమాచరేత్. 27
 యావదబ్దంచ యోదద్యా దుదకుమ్భం విమత్సరః । ప్రేతాయాన్న సమాయుక్తం సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్.
 ఆమశ్రాద్ధం యదా కుర్యా ద్విధిజ్ఞ శ్రాద్ధద న్తథా । తేనాగ్నోకరణం కుర్యా త్పిణ్ణాం నైవైవ నిర్వపేత్.
 త్రిభి స్సపిణ్ణీకరణా న్మాసకత్రితయం పితా । యదా ప్రాప్యతి కాలేన తదా ముచ్యేత బన్ధనాత్. 30
 ముక్తోపి లేపభాగిత్వం ప్రాప్నోతి కుశమార్జనాత్ । లేపభాజ శ్చతుర్థాద్యాః పిత్రాద్యాః పిణ్ణభాగినః.
 పిణ్ణద స్సప్తమ స్తేషాం సాపిణ్ణ్యం సాప్తపౌరుషమ్. 31u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమను సంవాదే శ్రాద్ధకల్పే సపిణ్ణీకరణాది
 శ్రాద్ధవిధిర్నామాష్టాదశోఽధ్యాయః.

ఆశౌచము తీరిన తరువాత రెండవ దినమున [విప్రులు 11వ-క్షత్రియులు 13వ-వైశ్యులు 16వ-శూద్రులు 31వ దినములందు] సంప్రదాయము నెరిగి శ్రాద్ధకర్త ప్రేత నుద్దేశించి అతని సుఖమునకై శయ్యను బంగారు ప్రతిమను ఫలములను వస్త్రములను బ్రాహ్మణ దంపతులకు-వారిని నానాఽఽభరణ భూషణములతో ఆలంకరించి పూజించి-దానము ఈయవలెను. వృషోత్సర్గనము-ఆబోతును విడుచుట-చేయవలెను. కపిలగోవును దాన మీయవలెను. భక్ష్యభోజ్యములను ఉదకుంభమును దానము చేయవలెను. ఇట్లు సంవత్సరము నిండువరకు ఆయా దానములును శ్రాద్ధములును తిరోదక పూర్వకముగా ఆయా సమయములందు జరుపుచుండవలయును. సంవత్సరము నిండిన తరువాత సపిండికరణము జరుప వలెను. సపిండికరణము జరిగిన తరువాతనే మరణించిన వ్యక్తికి ప్రేతత్వము తీరి పార్యణమునకు [పార్యణశ్రాద్ధము నందు చేయు ఆయా పిండదానాదికమును గ్రహించుటకు] అర్హుడగును.

తల్లిదండ్రులు మరణించినపుడు వదనొకండవ దినమున కుమారుడు వారి సుఖము నుద్దేశించి వృషోత్సర్గము చేయవలెను. లేదా ఏదైన పుణ్య సమయమునందైనను ఇది చేయవచ్చును.

కుమారుడు ఇది తల్లి విషయములో ఆమె మరణించిన తరువాత వదనొకండవ దినమునగాని మరేదైన పుణ్యదిన మున గాని చేయవలెను. తండ్రి విషయమున అతని పుణ్యమునకై అతడు జీవించియుండగా కూడ వృషోత్సర్గము చేయ వచ్చును. ఇవి ఈ విధముగా జరుపుట వలన గృహస్థుడు [మరణించిన వారి కుమారులు మొదలగువారు] వృద్ధిపూర్వక ములగు కృత్యములను [నాందీశ్రాద్ధమును జరిపి చేయవలసిన వివాహాది శుభకార్యములను] జరుపుటకు యోగ్యుడగును.

సపిండికరణ శ్రాద్ధమున మొదట విశ్వేదేవులకును తరువాత పితరులకును ఆవాహనము అర్చనము భోజనము మొదలగునవి జరుపవలెను. అందునను పితరులు అనగా ఆవృటికి పితృత్వమును పొందియున్న వారిని మాత్రమే గ్రహించ వలెను. ప్రేతను వేరుగా పేర్కొనవలెను. పితృస్థానమునందు నాలుగు పాత్రలను [అర్ఘ్యమునకు] ఉంచి గంధములు తిలలు ఉదకము మొదలగువానితో వేరు వేరుగా [ఆవృటికి పితృత్వము పొందియున్న మూడు తరముల వారికి మూడు-ప్రేతకు ఒకటి-మొత్తము నాలుగు] నింపవలెను. తరువాత ప్రేతపాత్రయందలి గంధతిలలతో కూడిన ఉదకమును మూడు భాగములుగా మిగిలిన మూడు పాత్రలయందు కలిపి వేయవలెను. అదే విధముగా పితరులకు ముగ్గురకు మూడును-ప్రేతకు ఒకటియు-మొత్తము నాలుగు పిండములను చేయవలెను. 'యే సమానా' అని ఆరంభమగు రెండు ఋక్కులతో నాలుగవ పిండమును మూడుగా విభజించవలెను. ఆ ఖండములను పితరులకు ఉద్దేశించిన పిండములతో కలుపవలెను. ఇంతేకాని నాలుగవ పిండమునకు అంతకంటె వేరు వినియోగము లేదు. ఈ సపిండికరణము జరుపుటతో ఈ మరణించిన జీవుడు ప్రేతత్వము వదిలి పితృత్వమును పొందును. అన్ని విధముల పుష్టిని [శుభమును] పొందును.

అగ్నిప్యార్తాది పితృదేవతల కర్గర ఉత్తమము అమృతము [శాశ్వతము] అగు స్థానమును పొందును. అందుచేతనే సపిండికరణము జరిగిన తరువాత ఈ మరణించిన వ్యక్తికి వర్గత్రయములోని వాడుగానే కాని అతనికి వేరుగా పారలౌకిక పితృకార్యములు జరువబడవు. ఏలయన అతని పిండము తనపై పెద్దల పిండములోనికి చేరినది. కనుక ఇతడును వారిలో ఒకడుగా బాగుడు.

అది మొదలుకొని సంక్రాంతి-చంద్రగ్రహణము మొదలగు విశిష్ట వర్ణములందును అతడు మరణించిన దినమున వ్రత సంతకమును పిండత్రయముతో శ్రాద్ధము జరుపవలెను. [మరణించిన పెద్దలకు] ఇదే విధముగ మృతదినమునను ఆశాచదినములందును ఏకోద్దిష్ట శ్రాద్ధమునే ప్రేత సుద్దేశించి చేయవలెను. కాని అంతకుమించి అతనికి పితృత్వమును భావనచేసి పార్వణ శ్రాద్ధము మొదలగునవి చేయరాదు. అట్లు చేసినవాడు తల్లిదండ్రులను సోదరులను చంపినందువలన కలుగు పాపమును పొందును. ప్రేతలుగా నున్నవారు తనకు పితరులతో [గాని ఇతరులతోగాని] సంవర్కము కలిగినచో కల వరము చెందుదురు. కనుక వారికి ఏకోద్దిష్టమునే [వారిని ఒక్కరిని మాత్రమే ఉద్దేశించి చేయు శ్రాద్ధమునే] జరుపవలయును. కాని ఇతరులతో కలిపి జరుపరాదు. మృతదినములందు పార్వణ శ్రాద్ధమును బరిపిన మానవుడు క్రిందికి క్రిందికి పతితుడగును. కనుక సంవత్సరము నిండు వరకు ఏకోద్దిష్టమునే జరుపవలయును. [ఇచట మూలమున 'ప్రతి సంవత్సరం' అని యున్నది. దీనికి 'సంవత్సరే సంవత్సరే = ప్రతి సంవత్సరం' అని వీహార్థమునకాక 'సంవత్సరే = ప్రతి సంవత్సరం' అని సప్రమ్యర్థమున మాత్రమే అవ్యయ భావమును చెప్పవలెను. లేనిచో సంవదాయవిరుద్ధమగును.]

సంవత్సరము నిండువరకు మరణించిన వారి (ప్రేతల) సుద్దేశించి ఉదకుంభమును ఆన్నమును దానము చేయు వారికి ఆశ్వమేధయాగము చేసినచో కలుగునంత ఫలము కలుగును.

శాస్త్ర విధానానుసారము కర్మములను ఆచరించుట ఎరిగిన శ్రాద్ధకర్త అన్న శ్రాద్ధమును కాక ఆమశ్రాద్ధమును జరుపునప్పుడు అగ్నోకరణము కాని పిండదానముగాని ఆమ వదార్థములతోనే చేయవలెను కాని వక్వద్రవ్యములతో చేయరాదు.

ప్రేతకు తనకు పై వారితో సపిండికరణము జరుపగానే అతడును పితృవర్గత్రయములో ఒకడగు స్థితిని పొందును. అప్పటినుండి అతడు ప్రేతత్వ బంధనమునుండి ముక్తి పొందును.

ఇట్లు ముక్తుడైనవాడు కూడ తన పంశమువారిలో తన కుమారుడు కాక మిగిలిన వారినుండి లేవమును [పిండములు పెట్టినప్పుడు మిగిలిన అంటును] ఆహారముగా పొందదగినవాడు అగును. ఈ లేవము కుశమార్జన పూర్వకముగా అందును.

దీనికి కారణము ఏమన నూడు తరములు దాటి నాలుగవ తరమునుండి పై వారు లేవభాక్కులు. పితృపితామహాప్రసాదములు పిండభాగులు. ఏడు తరములవరకు ఎవరైనను తమ పూర్వులకు పిండములు వేయవచ్చును. ఏలయన సపిండిత్వము ఏడు తరములవరకు నిలుచును.

[ఈ పై వాక్యములకు చాల వివరణము కావలెను. పెట్టిన రామశర్మ అనువాడు తన తండ్రికి ఆబ్ధికము జరుపుచున్నాడు. ఇతనికి పితృపితామహ ప్రసాదములు పిండభాగులు. ప్రసాదముగాని తండ్రియే పైవారును తన పంశములోనే వీరి సంతతమునకు చెందిన వారును ఈ రామశర్మ చేయు శ్రాద్ధమున లేవభాక్కులు. కాని ఈ లేవభాగులు ఈ రామశర్మకు ప్రేతరమువారు కౌందరు జీవించియుండి వారు తమ తండ్రికి జరుపు శ్రాద్ధమున పిండభాగులుగా ఉండవచ్చును. పంశమూల వుడుపునికి ఇచ్చిరు అంతకంటె ఎక్కువ మంది కుమారులుండినచో వారిలో జ్యేష్ఠుని మనుమలును కనిష్ఠుని కుమారులును ఒక వయస్సు వారు అగుట సంభవించును. ఇట్లే తరములు గడచిన కొలది ఒక వ్యక్తియే ఒకరు జరుపు శ్రాద్ధమున పిండ భాగి అగుటయు మరియొకరు శ్రాద్ధమున లేవభాగి అగుటయు జరుగును. అట్లే ఒకమృతునికి కుమారులుగాని

నన్నిహిత జ్ఞాతులు కాని లేనపుడు అతని మూల పురుషుని నుండి వీడు తరములకులోగా పై చెప్పిన వద్దతిలో అగువారు ఎవరైనను ఇతనికి కర్మలు జరిపి ప్రేతత్వము నుండి ముక్తి కలిగింపవచ్చును.]

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున ఏకోద్దిష్ట శ్రాద్ధాది విధానము అను పదునెనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

ద్విజాదికృతశ్రాద్ధేన పితృత్వప్తివిషయః.

ఋషయః : కథం కవ్యాని దత్తాని హవ్యాని చ జనైరిహ | గచ్ఛన్తి పితృలోకస్థాన్ప్రావకః కోఽత్ర గద్యతే. యది మర్త్యో ద్విజో భుంక్తే హూయతే యది చానలే | శుభాశుభాత్మకం ప్రేతదత్తం తద్భుజ్యతే కథమ్. 2 సూతః : వనూ న్వదన్తిచ పితౄ నుద్రాంశ్చైవ పితామహాః |

ప్రపితామహం నృథాదిత్యా నిత్యేవం వైదికీ శ్రుతిః. 3

నామగోత్రే పితౄణాంతు ప్రాపకం హవ్యకవ్యయోః | శ్రాద్ధస్య మన్తా శ్రద్ధాచ ఉపయోజ్యాశ్చ భక్తితః. అగ్నిష్వాత్తాదయ స్తేషా మాధివత్యే వ్యవస్థితాః | నామగోత్రం కాలదేశాః భవాన్తరగతానపి. 5

ప్రాణినః ప్రీణయన్త్యేతే తదాహారత్వ మాగతాః | దేవో యది పితా జాత శుభకర్మానుయోగతః. 6

తస్యాన్న మమృతం భూత్వా దివ్యత్యే వ్యనుగచ్ఛతి | దైత్యత్యే భోగరూపేణ వశుత్వేచ తృణం భవేత్. శ్రాద్ధాన్నం వాయురూపేణ సర్పత్యే ప్యవతిష్ఠతి | పానం భవతి యక్షత్యే గృధ్రత్యేఽపి తథామిషమ్. 8

దనుజత్యే తథా మాయా ప్రేతత్యే రుధిరోదకమ్ | మనుష్యత్యేన్నపానాని నానాభోగరసం భవేత్. 9

రతిశ్శక్తి త్రియః కాన్తి ర్భోజ్యం భోజనశక్తితా | దానశక్తి స్సవిభవరూప మారోగ్యమేవచ. 10

శ్రాద్ధపుష్ప మిదం ప్రోక్తం ఫలం బ్రహ్మసమాగమః | ఆయుఃపుత్రాన్దనం విద్యాం స్వర్గం మోక్షం సుఖాని చ. 11

రాజ్యంచైవ వ్రయచ్ఛన్తి పీతాః పితృగణా నృణామ్ | శ్రూయతేచ వరంమోక్షం ప్రాప్తాః కౌశికనూనవః. 12

వంచభి ర్జన్మసమ్బన్ధైర్గతా విష్టోః వరం వదమ్. ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంపాదే శ్రాద్ధకల్పే ద్విజాదిదత్త శ్రాద్ధఫలానుభవకథనం నామైకోనవింశతీతమోఽధ్యాయః.

పందొమ్మిదవ అధ్యాయము.

శ్రాద్ధముచే పితరులకు తృప్తి కలుగు విధము.

ఋషులు నూతుని ఇట్లు ప్రశ్నించిరి: “లోకమున పితృ కర్మలయందు పితృదేవతలను ఉద్దేశించి జనులు ఇచ్చిన కవ్యములును (పితృ దేవతలకు ఇచ్చిన ద్రవ్యములు అన్నము మొదలైనవి) హవ్యములును [విశ్వేదేవులు మొదలగు వారిని ఉద్దేశించి ఇచ్చిన ద్రవ్యములు అన్నము మొదలగునవి] పితృలోకమునందున్న పెద్దలకుగాని పితృదేవతలు మొదలగు వారికి గాని ఎట్లు చేరును? ఈ వదార్థముల పరిచయ కలుగు తృప్తిని అచ్చటికి చేర్చువారు ఎవరు? ఇక్కడ ఈ వదార్థములను తినువారును అనుభవించువారును మానవులగు జ్ఞాహ్మణులుగదా! హోమము చేయునది అగ్ని హోత్రమునందు కదా! ప్రేతలనుద్దేశించి ఇచ్చిన ఈ వదార్థములు శుభాశుభ రూపులై పుణ్యమో పాపమో చేసియుండి ఈ లోకమును విడిచిపోయి ఉన్న ఆ ప్రేతలు ఏ విధముగా అనుభవించుదురు?”

నూతుడు ఆ ఋషులతో ఈ విధముగా చెప్పనారంభించెను : పితృ శ్రాద్ధములను ఆచరిండు ప్రక్రియలో పితను

మాతను వసు రూపులనుగా పితామహుని పితామహిని రుద్రరూపులనుగా ప్రపితామహుని ప్రపితామహిని ఆదిత్య రూపులనుగా చెప్పుదురు. ఇట్లని శ్రుతి ప్రమాణము. వారిని వారిని ఈ ఈ రూపములతో ఉన్నట్లు పేర్కొనుటతోబాటు పితరుల నామమును గోత్రమును కూడ చెప్పుదురు. ఇవియే శ్రాద్ధకర్త ఇచ్చిన హవ్యకవ్యములను ఆయా పితరులకు చేర్చును. ఇదికాక శ్రాద్ధపు మంత్రములను శ్రాద్ధను బ్రక్తి పూర్వకముగ శ్రాద్ధమున ఉపయోగించవలెను. అగ్నిష్వాత్తులు మొదలగు పితృదేవతా గణములవారు పితరులకును వారినుద్దేశించి ఇచ్చిన ద్రవ్యములకును అధివతులైయుందురు. పితరులనుద్దేశించి చెప్పిన ఈ వసురుద్రాదిత్య రూప నిర్దేశములును వారికి ఆహారముగా ఇచ్చిన దానిని వారికి అందజేసి తృప్తి కలిగించును.

ఎట్లన—ఒకానొక శ్రాద్ధకర్తయొక్క తండ్రి తన శుభకర్మ బలమువలన దేవత్వమును పొందెను. అనుకొందము. ఈ లోకమునందలి అతని కుమారుడు అతనినుద్దేశించి ఇచ్చిన అన్నము అమృతమై దేవత్వములో ఉన్న ఆ తండ్రికి చేరును. ఆ తండ్రియే రాక్షసుడై యున్నచో ఈ కుమారుడు శ్రాద్ధమున ఇచ్చిన అన్నము అతనికి తగిన భోగముగా అందును. వశువుగా ఉన్నవానికి గడ్డియై అందును. పామయియున్న వానికి గాలియై చేరును. యక్షులైయున్న పితరులకు పానీయమై గ్రద్ధగానున్న వారికి మాంసమయి దనుజులైయున్న వారికి మాయగా అయి విశాచములుగా అయి యున్న పితరులకు రక్తపానీయమయి మనుష్య జన్మము పొందియున్న పితరులకు అన్నము పానము భోగము రసద్రవ్యములునయి వారివారికి చేరును.

ఆనందానుభవము శక్తి శ్రీలు కాంతి భోజ్యద్రవ్యములు భుజించు శక్తి దానము చేయు శక్తి విభవము రూపము ఆరోగ్యము ఇవి అన్నియు శ్రాద్ధపు పూవులు-బ్రహ్మత్వ ప్రాప్తి ఫలము. మానవులు జరిపిన శ్రాద్ధమువలన ప్రీతినొందిన పితృదేవతలు శ్రాద్ధకర్తకు ఆయువును పుత్రులను ధనమును విద్యను స్వర్గమును మోక్షమును సుఖములను రాజ్యమును కూడ ఇత్తురు. కౌశిక గోత్రమునందలి బ్రాహ్మణులు (లేదా కౌశికుని కుమారులు) శ్రాద్ధముచే పితృదేవతలకు తృప్తి కలిగించినందువలన తత్ఫలితముగా ఐదు జన్మలతోనే మోక్షమును పొంది విష్ణు స్థానమును చేరుకొనిరి. అని పరంపరలో చిసరించుచున్నది.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున శ్రాద్ధముచే పితరులకు తృప్తి కలుగు విధము అను పందొమ్మిదవ అధ్యాయము.

వింశోఽధ్యాయః

కౌశికదాయాదకృతశ్రాద్ధా తేషాం విష్ణులోకప్రాప్తిః.

ఋషయః : కథం కౌశికదాయాదాః ప్రాప్తాస్తే యోగము త్రయమ్ ।

వజ్రాభిర్జన్మనమృతైః కథం కర్మక్షయోఽభవత్. 1

నూతనః : కౌశికో నామ ధర్మాత్మా కురుక్షేత్రే మహాన్యషిః । నామతః కర్మత న్నన్య సుతా స్సప్త నిబోధత. 2

న్యన్యవః : క్రోధనో హింసో మిథునః కవిరేవచ । వాగ్దుష్టః పితృవర్తీచ గర్గశిష్యా న్నదాఽభవత్. 3

పితర్యువరతే తేషా మభూ ద్ధుర్విక్షముల్బణమ్ । అనావృష్టిశ్చ మహతీ సర్వలోకభయజ్కరీ. 4

గర్గాదేశా ద్యనే దోగ్ధీం చరతస్తే తపోదనాః । భక్ష్యామ కపిలా మేతాం వయం శుత్రీడితా భృశమ్. 5

ఇతి చింతయతాం పాప మమం ప్రాహ తదానుజః । యద్యవశ్యమియం వద్యా శ్రాద్ధరూపేణ యోజ్యతామ్. 6

శ్రాద్ధే నియోజ్యమానేయం పాపం నశ్యతి నో దుర్జయమ్ । తతః కుర్వ న్మనుజ్ఞాతః పితృవర్తీ తదానుజః. 7

చక్రే నమాహిత శ్రాద్ధ ముపయుజ్యచ తాం పునః ।

ద్వౌ లైవే బ్రాతరా కృత్వా పిత్రే త్రిన వ్యనుక్రమాత్. 8

తదైక మతిథిం కృత్వా శ్రాద్ధద స్వయమేవతు । చకార మన్త్రవ చ్ఛ్రాద్ధం స్మర నిత్యవరాయణః । 9
 వినా గాం వత్స ఏకోపి గురవే తు నివేదితః । వ్యాఘ్రేణ నిహతా దేను ర్వత్సోఽయం వ్రతిగృహ్యతామ్.
 ఏవం సా భక్షితా దేను స్సవ్రభి సై నైవోదయైః । వైదికం బలమాశ్రిత్య క్రూరకర్మణి నిర్భయైః । 11

ఇరువదవ అధ్యాయము.

కౌశిక వంశీయులు శ్రాద్ధఫలముగా విష్ణులోకమును పొందుట.

ఋషులు నూతునిట్లు ప్రశ్నించిరి: “కౌశిక వంశీయులు తాము జరిపిన శ్రాద్ధమునకు ఫలముగా ఉత్తమముగు యోగమును ఎట్లు పొందగలిగిరి? ఇదు జన్మముల నంబంధముతోనే వారికి కర్మక్షయము కలిగి విష్ణులోక ప్రాప్తి ఎట్లు కలిగెను?”

నూతుడు వారికి ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: పూర్వము కురుక్షేత్రమునందు కౌశికుడు అను ధర్మాత్ముడగు మహర్షి యుండెడివాడు. అతనికి ఏడుమంది కుమారులు ఉండిరి. వారు తమ పేరులకు తగిన కర్మలను ఆచరించెడివారు. ఎట్లన- న్యసృవుడు-క్రోధనుడు-హింస్రుడు-పిశునుడు-కవి-వాగ్ధుడు-పితృవర్తి-అని వారి పేరులు. (తన ఇష్టముననుసరించి నడుచు కొనువాడు-కోపస్వభావము కలవాడు-ఇతరులకు అకారణముగా బాధ కలిగించువాడు-చాడీలు చెప్పవాడు-కవిత్యము అల్లగరి వాడు-చెడునోటివాడు-తండ్రియందు భక్తితోనడుచుకొనువాడు) వీరు అందరును గర్గమునికి శిష్యులయి విద్యలనభ్యసించిరి. కొంతకాలమునకు వీరి తండ్రి మరణించెను. పిమ్మట ఒకప్పుడు భయంకరమగు కరవువచ్చెను. నర్వలోకములకు భయం కరమగు దీర్ఘకాలికమగు అనావృష్టి [వరపు-వానలు కురియకపోవుట] ఏర్పడెను, ఈ ఏడుగురు తపోధనులును గర్గుని ఆజ్ఞచే ఆమునియొక్క పాడియావును మేపుచుండగా వారిలో కొందరు “మనము ఆకలితో చాల బాధపడుచున్నాము. ఈకపిల గోవును చంపి తిందము.” అనిరి. వారిలో కడవటివాడు ఇది పావకరమనిచెప్పెను. ఒకవేళ మనము దీనిని చంపితినుట తప్పనిసరియినచో పితృశ్రాద్ధము జరుపుదము. దానిలో దీనిని వినియోగించి తిందము. ఆ విధముగాచేసి తినినచో మనకు పావము అంటదు. గోవధపావము నశించును. అనికూడ అతడు [పితృవర్తి] వలికెను. మిగిలిన వారు అతని మాట నరేయనిరి. వారి అనుమతితో అతడు శ్రద్ధతో శ్రాద్ధము జరిపెను. ఆ శ్రాద్ధమునందు ఆ గోవును అన్నమునకు మారుగా ఉపయోగించెను. పితృస్థానమునందు ముగ్గురను దైవస్థానమునందు ఇద్దరను తన సోదరులనే అర్పించి భోక్తలుగా కూర్చుండ బెట్టి భుజింపజేసెను. మరియొకనిని అతిథిగా గ్రహించి భుజింపజేసెను. తాను శ్రాద్ధకర్త అయి శ్రాద్ధమును ఆ పితృభక్తి వరాయణుడు మంత్రపూర్వకముగా శ్రాద్ధము జరిపెను.

తరువాత వారు గోవులేకుండ దూడను ఒక్కదానినే గురునకు అప్పగించిరి. ఆవును పులి చంపినది. ఈ దూడను మాత్రమే తీసికొనుడు. అని అప్పుగించిరి. ఇట్లు ఆ తపోధనులు ఏడుగురును వేదవిధిని బలముగా[వ్రమాణముగా] ఆశ్రయించి నిర్భయులై క్రూరకర్మము జరిపి గోవును తినిరి.

తతః కాలాచ్చ కృష్ణాస్తే వ్యాధా దాశపురేఽభవత్ । జాతిస్మరత్వం ప్రాప్తాస్తే పితృభావేన భావితాః । 12
 యత్కృతం క్రూరకర్మాపి శ్రాద్ధరూపేణ తైస్తదా । తేన తే భవనే జాతా వ్యాధానాం క్రూరకర్మణామ్.
 పితృణాంచైవ మాహత్త్య జ్ఞాతా జాతిస్మరాస్తు తే । తేన వై రాగ్యయోగేన ఆస్థాయానశనం పునః । 14

కౌశికదాయాదానాం మృగాదిజన్మాన్తరప్రాప్తిః.

జాతిస్మరా స్సవ్రజాతా మృగాః కాశజ్వరే గిరౌ । నీలకణ్ఠస్య పురతః పితృభా వానుభావితాః । 15

తత్రాపి జ్ఞానవైరాగ్య త్ప్రాణానుత్సృజ్య ధర్మతః । తోక్తైరవేక్ష్యమాణాస్తే తీర్థతోఽనశనేన తు । 16

మానసే చక్రవాస్తే సంజాతా స్సవ్ర యోగినః । నామతః కర్మత స్సర్వా స్సృణుధ్వం ద్విజనత్రమాః ।

సుమనాః కుముద శ్శుద్ధ శ్చిద్రదర్శి సునేత్రకః । అనేత్ర శ్చాంశుమాంశ్చైవ సప్తైతే యోగపారగాః । 18

యోగభ్రష్టా న్రియస్తేషాం బభూవు శ్చల్పచేతనాః । దృష్ట్వావై బ్రాజనామాన ముద్యానే శ్రీభి రన్వితమ్.
 క్రిడన్తం వివిధై ర్భావై ర్మహాబలవరాక్రమమ్ । పాశ్చాలాన్వయసమ్భూతం ప్రభూతబలవాహనమ్. 20
 రాజ్యకామోఽభవత్తేక స్తేషాం మద్యే జలౌకసామ్ । పితృవర్తేచ యో విప్రశ్చార్ద్రకృ త్పితృవత్సలః.
 ఆవశౌ మన్త్రిణౌ దృష్ట్వా ప్రభూతబలవాహనౌ । మన్త్రిత్వే చక్రతు శ్చేచ్ఛా మస్మిన్మర్త్యే ద్విజోత్తమాః.
 తన్మర్త్యే యే తు నిష్కామా స్తే బభూవు ర్ద్వి జోత్తమాః । వైభ్రాజపుత్రస్త్రైకోభూ ద్రిహ్మాదత్త ఇతి స్మృతః.
 మన్త్రిపుత్రౌ తపోభాచ కణ్డరీకసువాలకౌ । బ్రహ్మాదత్తోభిపిత్రస్స స్పరోహితవివశ్చితా. 24
 పాంచాలరాజో విక్రాన్త స్సర్వశాన్త్రవిశారదః । యోగవి త్సర్వజన్తూనాం రుతవేత్తాఽభవత్తదా. 25

తరువాత కొంతకాలమునకు వారు కాలనకు వశులై మరణించిరి. మరు జన్మమున వారు దశార్ణదేశ రాజధాని యగు దశపురమున వ్యాధుఁ [బోయవారు]గా పుట్టిరి. పితృ శ్రాద్ధము శ్రద్ధతో జరిపిన శ్రద్ధాభావముతో భావితులై [నంస్కారముపొంది]నందున పూర్వజన్మ స్మరణము వారికి కలిగియుండెను. వారు చేసిన క్రూరకర్మకు ఫలముగా క్రూర కర్ములగు బోయల ఇంట జన్మించిరి. వారు వైరాగ్యముతో తమ జీవితము గడపిరి. అనశన (నిరాహార) వ్రతముతో దేహమువదలి తరువాత జన్మములో కాలంజరవర్సతమున పూర్వజన్మ స్మృతికల లేట్లుగా జన్మించిరి. అచటను వారు శివుని నన్నిధిలో జ్ఞానవైరాగ్యములతో ధర్మముతో జీవించి తుఁకు దేహమువదలిరి. వారు ఈమృగ జన్మమున తీర్థవాసము తోను అనశన వ్రతముతోను దేహత్యాగము చేయుటను అచటిజనులు అందరును వ్రత్యక్షముగా చూచిరి. తరువాత వారు మానస నరస్సులో యోగులగు చక్రవాక వక్షులుగా జన్మించిరి. వారి పేరులు ఈ జన్మములో సుమనుడు-కుముదుడు-శుద్ధుడు-చిద్రదర్శి-సునేత్రుడు-అనేత్రుడు-అంశుమంతుడు [మంచి మనస్సు కలవాడు-లోకమునకు సంతోషము కలిగించువాడు-నిర్మలుడు-ఇతరుల దోషములను ఎత్తి చూపువాడు-మంచిని చూచువాడు-ఏమియు చూడనివాడు-కిరణ వ్రకాశము కలవాడు] అనునవి సార్థకములై యుండెను. వారు తమ పేరునకు తగినట్లు కర్మల నాచరించుచుండిరి. వీరు ఏడుమందియు యోగతత్త్వము నెరిగినవారయి యుండిరి. కాని వారిలో ముగ్గురు యోగభ్రష్టులయి తక్కువ బుద్ధి శక్తి కలవారయియుండిరి.

ఒకనాడు వారు పాంచాల దేశరాజగు వైబ్రాజాడను నతనిని చూచిరి. ఆ రాజు ఒక ఉద్యానవనమున భార్యలతో కూడి వివిధ విలాసభావములతో విహరించుచుండెను. అతడు మహాబలవరాక్రమములు కలవాడు. అధికమగు పరివారమును వాహనములును కలవాడు.

ఈ కౌశిక కుమారులలో కడవటివాడు తండ్రియందు భక్తి కలవాడియి యుండి భక్తితో శ్రద్ధతో పితృశ్రాద్ధమును జరిపిన పితృవర్తి అను నాతడు] ఈ రాజును చూచి తానును రాజు కావలెనని సంకల్పించెను. మిగిలిన వారిలో ఇద్దరు అధికమగు పరివారమును వాహనములును కలిగియున్న రాజమంత్రులను ఇద్దరను చూచి తామును అట్లు మంత్రులు కావలెనని కోరుకొనిరి. [వీరు ముగ్గురును యోగభ్రష్టులు] మిగిలిన నలుగురును ఏమియు కోరుకొనలేదు.

తరువాత జన్మమున పితృవర్తి అను నాతడు ఈ వైబ్రాజాడను పాంచాల రాజునకు కుమారుడయి బ్రహ్మాదత్తుడను పేర పుట్టెను. మిగిలిన వారు ఇద్దరును కండరీక సువారికులు అను పేర విబ్రాజాని మంత్రికి కుమారులైరి. ఏ కోరికలు లేని నలుగురును బ్రాహ్మణులై పుట్టిరి.

కొంతకాలమునకు వండితుడగు పురోహితునిచేత బ్రహ్మాదత్తుడు పాంచాల రాజుగా వట్టాభిషిక్తుడయ్యెను. అతడు విక్రమము కలవాడు. నర్వశాస్త్ర విశారదుడు. యోగము నెరిగినవాడు. నర్వప్రాణుల ధ్వని విశేషములను ఎరిగినవాడు.

తన్మరణోఽభవద్భార్యా దేవలస్యాత్మజా శుభా । నన్నతిర్నామ విఖ్యాతా కపిలా యాఽభవత్పురా. 26

పితృకార్యే నియుక్తత్వా దభవ ద్పుహ్మవాదినీ । తయా చకార సహిత స్స రాజ్యం రాజనన్దనః. 27

కదాచి దుద్ధానగత స్తయా సహ స పార్థివః । దదర్శ కీటమిథున మనన్జకలహాకులమ్.

28

కీటమిథునసంవాదః.

పిపీలికా మనునయ స్పరితః కీటకాముకః । వజ్రబాణాభితప్తాన్ల స్సగద్గద మువాచ హ.

29

న త్వయా సదృశీ లోకే కామినీ విద్యతే క్వచిత్ । మధ్యే ఊమాఽతిజమనా బృహద్యక్షోరుగామినీ.

30

సువర్ణవర్ణా సుశ్రోణీ మద్భక్తా చారుహాసినీ । సులక్షనేత్రరదనా గుడశర్కరవత్సలా.

31

భోక్త్యనే మయి భుక్తే త్వం స్నాసి స్నాతే తథా మయి । ప్రోషితే సతి దీనా త్వం క్రుద్ధేపి భయచంచలా.

కిమర్థం వద కల్యాణీ సరోషవదనా స్థితా । సా తమాహ సకోపా తు కిమాలవసి మాం శర.

32

త్వయా మోదకచూర్ణంతు మాంవిహాయాభిలష్యతా । ప్రమత్తేన వ్యతిక్రాంతే దినేఽన్యస్యా స్సమర్పితమ్.

పిపీలికః : త్వత్సాదృశ్యా న్మయా దత్త మన్యస్యా వరవర్జిని । తదేక మవరాధం మే క్షన్తు మర్హసి భామిని.

నైతదేవం కరిష్యామి వునఃక్వాపీహ సువ్రతే । స్పృశామి పాదౌ సత్యేన వ్రసీద వ్రణతన్య మే.

36

నూతః : ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా సాప్రసన్నాఽభవ త్తతః । ఆత్మాన మర్పయామాన మోహనాయ పిపీలికా.

బ్రహ్మదత్తో వ్యశేషంతద్జ్ఞా త్వా విస్మయమాగమత్ । సర్వసత్త్వరుతజ్ఞత్వా త్ప్రభావా చ్చక్రపాణినః.

ఇతి శ్రీమత్స్య మహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే స్వస్వపాదికృతశ్రాద్ధ

ఫలానుభవథనం నామ వింశతీతమోఽధ్యాయః.

కౌశిక పుత్రులు జరిపిన శ్రాద్ధమున ఉపయోగింపబడినదగు గర్గుని కపిలగోవును ఈ కాలమున దేవలుడను రాజునకు కుమార్తెగా నన్నతి అను పేరుతో జన్మించెను. పితృకార్యమున ఉపయోగింపబడిన ఫలమున ఆమె వేదతత్త్వ వేత్తి యయ్యెను. విభ్రాజరాజు పాలనము చేయుచుండెను.

ఒకనాడు బ్రహ్మదత్తునకు ఉద్ధానవనమున కామ ప్రవృత్తి హేతువుగా కలహించుకొనుచున్న చీమల దంపతులు కనబడెను. మగచీమ కామబాణముల తాకిడిచే తన శరీరము కంపించుచుండ డగ్గుతికతో నరిగా మాట రాకపోగా ఆడు చీమను బ్రతిమాలుచు ఇట్లు పలికెను: “నీతో నమానురాలగు స్త్రీ లోకమునందు ఎవ్వతెయు ఎక్కడను లేదు. నీ నడుము నన్ననిది. నీ కటి ప్రదేశము విశాలమయినది. నీ వక్షోజములు చాల పెద్దవి. నీ నడక ధీరమయినది. నీది బంగారు ఛాయ. నీ పిరుదులు చక్కనివి. నా యందు భక్తి కలదానవు. చక్కని చిరునవ్వు చక్కగా కనబడు కన్నులు దంత ములు కలదానవు. నీకు బెల్లము మీదను చక్కెర మీదను పీఠి ఎక్కువ. నేను భుజించనిదే నీవు భుజించవు. నేను స్నానము చేయనిదే స్నానమాడవు. నేను దూర దేశమునకు పోయినచో నీవు దీనురాలై యుండువు. నేను కోపించినచో భయముతో వణకిపోదువు. కల్యాణీ: ఇట్టి నీవు ఇప్పుడు ముఖమున రోషముతో ఏల ఉన్నావు?”

మగచీమ మాటలు విని ఆడుచీమ కోపముతో ఇట్లు పలికెను: “ఇతరుల మనస్సును నొప్పించువాడా: నీవు నన్నెందులకు వలుకరింతువు? [వలుకరించకుము.] నీవు నిన్నటి దినమున చాల మత్తతో లడ్డు పొడిని నాకు ఈయక మరెయ్యక ఆడుచీమను అభిలషించి ఆమెకు ఇచ్చినావు.”

మగచీమ మరల ఇట్లు పలికెను: “ఓ సుందరీ! నీ పోలికతో ఉండుటచే తెలియక నేను ఆ లడ్డు పొడి వేరొక చీమకు ఇచ్చితిని. నీవు కోపింపకుము. నీవు నేను దేసిన ఈ ఒక అవరాధమును క్షమింపుము. ఈ జీవితములో మరి ఇంకెప్పుడును ఇటువంటి తప్పు చేయను. నత్యము ప్రమాణముగా నీ పాదములు వట్టుకొనుచున్నాను. నమస్కరించు చున్నాను. నన్ననుగ్రహించుము.”

ఇట్లు పలికిన మగచీమ మాటలు విని ఆ ఆడుచీమ కోపము విడిచి వ్రసన్నురాలయ్యెను. తన్ను తాను ఆమె తన ప్రియునకు నమర్పించుకొనెను.

బ్రహ్మదత్తుడును ఈ విషయమంతయు ఎరిగి ఆశ్చర్యము పొందెను. విష్ణుదేవుని అనుగ్రహమున సర్వప్రాణుల ధర్మనులను వాటి అర్థమును అతడు ఎరిగియుండుటయే ఇందులకు హేతువు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను నంవాదమున శార్దూల ఫలానుభవ కథనమను ఇరువదవ అధ్యాయము.

ఏకవింశోఽధ్యాయః.

చక్రవాకచతుష్టయస్య బ్రాహ్మణజన్మప్రాప్తిః.

ఋషయః : కథం సత్త్వరుతజ్ఞోఽభూ ద్బ్రహ్మదత్తో దరాతలే! తేచాభవ స్కన్య కులే చక్రవాకచతుష్టయమ్.
నూతః : తస్మిన్నేవ పురే జాతా తే తు చక్రాహ్వయా నదా ।

వృద్ధద్విజస్య దాయాదా విప్రా జాతిస్మరా ద్విజాః. 2

దృతిమాం సత్త్వదర్శిచ విద్యాచణ్డ సత్తోత్సుకః । నామతః కర్మతశ్చైతే సుదరిద్రస్య తే సుతాః. 3

తవసే బుద్ధి రభవ త్తదా తేషాం ద్విజన్మనామ్ । యస్యామః వరమాం సిద్ధి మిత్యాచుస్తే ద్విజోత్తమాః. 4

తత సత్త్వచనం శ్రుత్వా సుదరిద్రో మహాతపాః । ఉవాచ దీనయా వాచా కిమే తదితి పుత్రకాః. 5

అదర్శకామా నివిధివ త్పితా తా నభ్యచోదయత్ । వృద్ధం పితర ముత్సృజ్య దరిద్రం వనవాసినః. 6

కోను దర్శిత భవితా మర్త్యః కాం గతి మేతి హి । ఊచుస్తే కల్పితా వృత్తి న్నవ తాత వదన్య మే. 7

వృత్త మేత త్పురో రాజ్ఞ స్స తే దాన్యతి పుష్కలమ్ । దనం గ్రామసహస్రాణి వ్రభాతే వతతన్తదా. 8

యే విప్రముఖ్యాః కురుజాజ్ఞరేషు వ్యాదా న్తథా దాశపురే మృగాశ్చ ।

కాలంజరే సప్త చ చక్రవాకా యే మానసే తే వయ మత్ర సిద్ధాః. 9

ఇత్యుక్త్వా పితరం జగ్ము స్తే వనం తవసే పునః । వృద్ధోఽపి రాజభవనం జగామాత్మార్థసిద్ధయే. 10

ఇరువదియొకటవ అధ్యాయము.

కౌళిక పుత్రులకు బ్రహ్మలోకప్రాప్తి.

ఋషులు సూతునితో నిట్లు వలికిరి: “భూలోకమునందలి ఇందరిలో ఈ బ్రహ్మదత్తుడు ఒకడు అపురూపముగా ఎట్లు ఆయా ప్రాణుల ధర్మనులను వాటి అర్థములను తెలిసికొనగలవాడయ్యెను? ఈ ఏడు చక్రవాక వక్షులలో ఈ ముగ్గురును కాక మిగిలిన నలుగురును ఎవరి వంశమునందు జన్మించిరి?”

సూతుడు ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: బ్రహ్మదత్తుడు ఉండెడి ఆ పాంచాల రాజధానిపురమునందే విద్యాచండు తన వృద్ధ బ్రాహ్మణు డుండెను. అతడు తన పేరునకు తగినట్లు సకల విద్యలయందు చాల నమర్దుదగు విద్వాంసుడు. ఆయా విషయములను తెలిసికొనవలెనను జిజ్ఞాసయు కుతూహలమును కలవాడు. చాల దరిదుర్చు. అవదలలోను కలతపడని గుండెనిబ్బరము కలవాడు. విద్యల తత్త్వమును వ్రేవంచ తత్త్వమును భగవత్తత్త్వమును ఎరిగినవాడు. ఈ వైరాగ్యము గల నాలుగు చక్రవాక వక్షులును ఆ బ్రాహ్మణునికి కుమారులుగా జన్మించిరి. వీరు పూర్వజన్మ స్మరణము కలిగి ఉండిరి. వారికి నలుగురకును తపస్సు చేసికొనవలెనను సంకల్పము కలిగెను. మేము తప స్సాచరించి ఉత్తమసిద్ధిని పొందదలచి ఉన్నాము. అని వారు తమ తండ్రితో వలికిరి. ఆ మాట విని మహా తపస్సంపన్నుడగు ఆ విద్వాంసుడు దీనవచనములతో ఇట్లు పలికెను: “నాయనలారా! ఇది ఏమి? మీకు కలిగిన ఈ సంకల్పము ధర్మానుకూలమయినది కాదు. వృద్ధుడును దరి దుర్చుడును అగు తండ్రిని వదలిపోవుటచే మీకు లభించు ధర్మము ఏమున్నది? దీనివలన ఏ మానవునకుగాని ఏ నల్గతి లభించును?”

కుమారులు తండ్రితో ఇట్లనిరి: "నాయనా! నీకు తగిన జీవనవృత్తి [భగవంతునిచే] ఏర్పరుపబడియే యున్నది కదా! మా ఈ వృత్తాంతమును రాజునకు తెలుపుము. అతడు నీకు పుష్కలముగా ఇచ్చును. ఉదయకాలమున వేదాదికమును వఠించునట్లు ఏర్పాటుచేసి రాజు నీకు వేలకొలది గ్రామములను జీవనమునకై ఈయగలడు. మొదట కురుక్షేత్రము నందు నప్త బ్రాహ్మణులుగా తరువాత దశపురమునందు వ్యాదులుగా పిమ్మట కాలంజరపర్వతమున లేళ్లుగా అటుపిమ్మట మానస నరస్సునందు చక్రవాక పక్షులుగా జన్మించిన మేము ఈ జన్మమున ఇట్లు జన్మించి సిద్ధి పొందనున్నాము."

ఇట్లు తండ్రితో వలికి వారు తమ సంకల్పము ననుసరించి తవస్సు ఆచరించుటకు వనమునకు పోయిరి. వృద్ధ బ్రాహ్మణుడగు విద్యాచండుడును తన కుమారులు చెప్పినట్లు రాజు దగ్గర తన వనిని చూచుకొనుటకు రాజనభకు పోయెను.

అణుహో నామ విభ్రాజః పౌఞ్చాలాధిపతిః పురా । పుత్రార్థీ దేవదేవేశం హరిం నారాయణం వ్రభుమ్. 11
ఆరాధయామాస విభుం తీవ్రవ్రతవరాయణః । తతః కాలేన మహతా తుష్ట స్తస్య జనార్దనః. 12
వరం వృణీష్వ భద్రం తే హృదయే నేప్పితం నృప । ఏవముక్తస్తు దేవేన వ్రవే వర మనుత్తమమ్. 13
పుత్రం మే దేహి దేవేశ మహాబలవరాక్రమమ్ । పారగం సర్వశాస్త్రాణాం ధార్మికం యోగినాం వరమ్. 14
సర్వసత్త్వరుతజ్ఞం మే దేహి యోగిన మాత్మజమ్ । ఏవ మస్త్యితి విశ్వాత్మా తమాహ వరమేశ్వరః. 15
పశ్యతాం సర్వదేవానాం తత్రైవాన్తరధీయత । తతస్స తస్య పుత్రోభూ ద్భ్రహ్మదత్తః వ్రతాపవాక్. 16
సర్వసత్త్వానుకంపీచ సర్వసత్త్వబలాధికః । సరస్వత్త్వరుతజ్ఞశ్చ సర్వసత్త్వేశ్వరేశ్వరేశ్వరః. 17

బ్రహ్మదత్తనన్నతినల్లాపః.

అహనద్యేన *యోగాత్మా సపిపీలికరాగతః । యత్ర తత్కిటమిథునం రమమాణ మవస్థితమ్. 18
తతస్సా నన్నతి ర్ధృష్ట్యా తం హసంతం సువిస్మితా ।
కిమ ప్యాశజ్క్య మనసా త మవృచ్ఛ న్నరేశ్వరమ్. 19
నన్నతిః అకస్మా దతిహాస స్తే కిమర్థ మభవ న్నువ ।
హాస్యహేతుం న జానామి య దకాలే కృతం త్వయా. 20
నూతః : అవద గ్రాజపుత్రోపి సపిపీలికభాషితమ్ । రాగాదేవ సముత్పన్న మేత ధ్ధాన్యం వరాననే. 21

(బ్రహ్మదత్తుని జన్మ వృత్తాంతము) : పూర్వము విభ్రాజవంశమున పుట్టిన అణుహాడు అను రాజుండెను. అతడు పాంచాల దేశరాజు. అతడు పుత్రులను కోరి వ్రభుడును విభుడును దేవదేవులకు కూడ ఈశుడును అగు నారాయణుని తీవ్ర వ్రతవరాయణుడై ఆరాధించెను. అట్లు ఆరాధించగా చాల కాలమునకు జనార్దనుడు అతని విషయమున సంతుష్టుడు అయ్యెను. నాయనా! రాజా! నీ హృదయమునందు ఈప్పితమయియున్న వరమును కోరుకొనుము. అని విష్ణువు పలుకగా రాజు మిగుల ఉత్తమమగు వరమును ఇట్లు కోరుకొనెను. "దేవేశా! నాకు మహా బలవరాక్రముడగు కుమారుని ఇమ్ము. అతడు సర్వశాస్త్రములు తుదముట్ట చదివి వాని తత్త్వ మెరిగినవాడును ధార్మికుడును యోగియు యోగిశ్రేష్ఠుడును సర్వ ప్రాణుల ధ్వనులను వాటి యర్థములను నెరిగినవాడునై యుండవలెను." అని కోరగా వరమేశ్వరుడును సర్వ విశ్వరూపుడును సర్వ విశ్వములకు ఆత్మభూతుడును అగు విష్ణువు అట్లే యగుగాక! అని అణుహానుకు వరము నిచ్చి సర్వదేవతలును చూచుచుండ అచ్చటనే అంతర్ధానము పొందెను.

తరువాత అతనికి వ్రతాపవంతుడగు బ్రహ్మదత్తుడు కుమారుడుగా కలిగెను. అతడు సర్వప్రాణులయందు దయ కలవాడు. బలమునందు సర్వప్రాణులలో అధికుడు. అన్ని ప్రాణుల ధ్వనులను వాటి అర్థమును ఎరుగగలవాడు. సర్వప్రాణులకు ఆధిపతులగు వారికి ఆధిపతి. అంతేకాక అతడు యోగముతో సంస్కరింపబడిన ఆత్మకలవాడు. అందు

చేతనే చీమలజంట రమించుచున్న చోట తానున్నప్పుడు అవి అనురాగ వశమున చేసిన సంభాషణమును విని ఆశ్చర్యపడి నవ్వెను.

అంతట అప్పుడు అచ్చటనేయున్న అతని భార్య నన్నతి అతని నవ్వును చూచి చాల ఆశ్చర్యపడెను. కాని మనస్సులో ఏదో సందేహము కలిగి ఆనరేశ్వరుని ఇట్లు వ్రశ్నించెను: "రాజా! మీరెందులకు నవ్వితిరి? ఇచట అందు లకు తగిన హేతువు ఏమియు కనబడుటలేదు. ఇది నవ్వుటకు తగిన సమయమును కాదు."

నన్నతిమాటవిని రాజా చీమలదండవతుల సంభాషణ వృత్తాంతమును తెలిపి అనురాగపూర్వకమయిన చీమల సంభాషణము విని నాకు నవ్వు వచ్చినది. ఇంతకంటె ఈ నవ్వునకు వేరుగ కారణము ఏమియు లేదు. నీవు ఇంతగా ఆశ్చర్యపడవలసిన వనిలేదు. అని నన్నతితో వలికెను.

న చాన్య త్కారణం కిచ్చి ధాన్య పేతో స్సువిస్మితే । న చామన్యత తద్దేవీ వైపీలిక మిదం వచః. 22
అహమే వావహానితా న జీవిష్యే త్వయాఽదునా । కథం పిపీలికాలావం మర్త్యో వేత్తి నరేశ్వర. 23
త్వయాఽహ మేవ హి కథం హానితా కి మతఃపరమ్ । తతో నిరుత్తరో రాజా జిజ్ఞాసు స్త త్పురో హరేః.

బ్రహ్మదత్తస్య ప్రభాతే వృద్ధద్విజదర్శనమ్.

ఆస్థాయ నియమం తస్మై నవ్రతాత్ర మకల్మషః । న్యప్నే ప్రాహ హృషీకేశః ప్రభాతే వర్యట స్ఫురి. 24
వృద్ధద్విజో య స్తద్వాక్యం సర్వం జ్ఞాన్య త్యశేషతః ।

ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్దదే విష్ణుః ప్రభాతేఽథ నృపః పురాత్. 26

నిర్గచ్ఛ న్మన్త్రి సహిత స్పృహార్యో వృద్ధ మగ్రతః ।

తత స్తం వృద్ధ మాయాన్తం స నృప స్సన్దర్శ హ. 27

బ్రాహ్మణః యే విప్రముఖ్యాః కురుజ్ఞాజ్ఞలేషు వ్యాధా న్తథా దాశపురే మృగాశ్చ ।

కాశ్జ్వరే నవ్ర చ చక్రవాకా యే మానసే తే వయ మత్ర సిద్ధాః. 28

నూతః ఇత్యాకర్ణ్య వచ స్తాభ్యాం స ప్రపాత శుచా తతః ।

జాతిస్మరత్వ మగమ తౌ చ మన్త్రివరాపుభౌ. 29

కామశాస్త్రవజ్రేతా చ బాత్రవ్యశ్చ సువాలకః । వజ్రాలా ఇతి దేశేషు విశ్రుత స్సర్వశాస్త్రవిత్. 30

కజ్జలికో విజ్ఞాత్మా వైద్యశాస్త్ర వ్రవర్తకః । భూత్వా జాతిస్మరౌ శోకా తృప్తితా వగ్రత న్తదా. 31

హి వయః* యోగవిద్రష్టా హా గతాః కర్మబంధనాః । ఏవం విలవ్య బహుశ స్త్రయ స్తే యోగపారగాః. 32

విస్మయా చ్ఛ్వాద్ధమాహత్య్మ మభినన్ద్య పునః పునః । తత స్తస్మై ధనం దత్వా ప్రభూతగ్రామసంయుతమ్.

విన్యజ్య బ్రాహ్మణం తం చ వృద్ధం రసముదాన్వితమ్ ।

ఆత్మీయం నృపతిః పుత్ర్యం నృపలక్షణసంయుతమ్. 34

విష్ణుక్నేనాభిదానం తు రాజా రాజ్యేఽభ్యషేచయత్ । మానసే మిళితా స్సర్వే తత స్తే యోగినాం వరాః.

బ్రహ్మదత్తాదయ స్తస్మి స్పితృభక్త్యా విమత్సరాః । సన్నతి శ్చావద ధృష్ట్వా మయైతత్కిల కారితమ్. 36

రాజా నోగపలం సర్వం య చేత దఖిలష్కతే । తథేతి ప్రాహ రాజా తు పున స్తా మభ్యనన్దయత్. 37

త్వత్ప్రసాదాదిదం సర్వం మయైత త్ప్రాప్యతే ఫలమ్ ।

తత స్తే యోగ మాస్థాయ సర్వ ఏవ మనోమయమ్. 38

బ్రహ్మకంఠేజి వరమం షడ మాపు స్తపోబలాత్ । ఏవ మాయ ర్ధనం విద్యాం స్వర్గం మోక్షం సుఖాని చ.

ప్రయచ్ఛన్తి సుతా నాజ్యం నృణాం ప్రీతాః పితామహాః ।

య ఇదం పితృమాహాత్యం బ్రహ్మదత్తస్య చ ద్విజాః. 40

ద్విజేభ్యః శ్రావయే ద్యో వా శృణోత్యథ పఠేత వా । కల్పకోటిశతం సాగ్రం బ్రహ్మలోకే మహీయతే. 41

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే శ్రాద్ధకల్పే పితృమాహా

త్యాయత్స్వస్వపాదీనాం జన్మాంతరే బ్రహ్మలోకప్రాప్తి

కథనం నామైకవింశతీతమోఽధ్యాయః.

కాని నన్నతి బ్రహ్మదత్తుని మాటను నమ్మలేదు. ఈ నవ్వు చీమల దంపతుల సంభాషణమువలన కలిగిన దను విశ్వాసము ఆమెకు కలుగలేదు. నీవు నా విషయమునందే నవ్వితివి. నాపై అనురాగము లేని నీతో నేను జీవింపను. రాజా! మానవులకు చీమల మాటలను విని అర్థము చేసికొను శక్తి ఎట్లుండును? ఏ విధముగా ఆలోచించినను నీవు నా విషయముననే నవ్వితివి. ఇంతకంటె మరి ఏమియు కారణములేదు- అని ఆమె రాజాతో వలికెను. ఆ మాటలకు బ్రహ్మదత్తుడు ఏమియు సమాధానము ఈయలేకపోయెను. అతడు ఈ విషయమును విష్ణుదేవుని ముందే (విష్ణుదేవునినుండియే) తెలిసికొన గోరెను. అందులకై అతడు నిష్కల్మషమగు మనస్సుతో ఏడు దినములు నియమమును పూని హరిధ్యానము చేసెను. న్యవ్నములో అతనికి విష్ణు దేవుడు సాక్షాత్కరించి ఇట్లు వలికెను: నీవు ప్రభాతకాలమున నగరమున నంచ రించుము. అప్పుడు నీకొక వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు కనబడును. అతడు నీ వాక్యమును అంతయు తెలిసికొని తగిన సమాధానము ఈయగలడు. ఇట్లు పలికి విష్ణువు ఆంతర్ధానము నందెను.

తెల్లవారిన తరువాత ఉదయమున రాజగు బ్రహ్మదత్తుడు భార్యయగు సంనతితోను ఇద్దరు మంతులతోను కలిసి పురమునుండి వెలువలికి పోవుచుండగా అతని ఎదుట వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు కనబడెను. అతడును తన వైపునకే వచ్చుట ఆరాజు గమనించెను.

అంతలో బ్రాహ్మణుడు తన రాజుకడకు వచ్చి ఇట్లు వలికెను. “కురుక్షేత్రమునందు బ్రాహ్మణులుగా మొదటి జన్మమునందు పుట్టిన వారే తరువాత దశపురమున వ్యాదులుగా జన్మించిరి. వారే తరువాత కాలంజర పర్వతమున లేళ్ళుగా జన్మించిరి. పిమ్మట మానస నరస్సునందు చక్రవాక వక్షులుగా జన్మించిరి. అమేమే ఇప్పుడు ఇక్కడ యోగసిద్ధిని పొందుచున్నాము.”

ఈ మాటను వినుచునే రాజు పూర్వ జన్మ స్మృతి కలిగి శోకముతో క్రింద పడెను. మంతులు ఇద్దరును అదే విధముగా పూర్వజన్మ స్మరణము కలిగి క్రింద పడిపోయిరి.

ఈ ఇద్దరిలో సువాలకుడు బాత్రవ్య గోత్రమున పుట్టినవాడు. ‘పంచాలము’ అను జనపదములందు (పాంచాలము అని కాదు.) అనేక శాస్త్రములు ఎరిగిన పండితుడుగా ప్రసిద్ధుడు. లోకమున కామశాస్త్రమును లోకమున ప్రవర్తింప జేసినవాడు. నిర్మలచిత్తము కలవాడగు కండరీకుడు అను రెండవ మంత్రి లోకమున వైద్యశాస్త్రమును ప్రవర్తింపజేసెను.

ఇట్లు ఈ యోగపారంగతు లగు ముగ్గురును అనేక విధముల విలపించిరి. తాము పూర్వ జన్మమునందు శ్రాద్ధము యొక్క మహిమయే ఇది అని గుర్తించి ఆశ్చర్యపడుచు ఆ మహిమను మాటిమాటికి అభినందించిరి.

అనంతరము వారు ఆ వృద్ధ బ్రాహ్మణునకు సమృద్ధమయి ధనవంతములగు గ్రామములను ధనమును ఇచ్చిరి. ధనముతోను సంతోషముతోను కూడిన వానినిగా చేసి వారా బ్రాహ్మణునికి వీడ్కోలు చెప్పి పంపివేసిరి.

తరువాత రాజగు బ్రహ్మదత్తుడు సమస్త రాజ లక్షణములతో కూడిన తన కుమారుని రాజ్యమునందు అభిషేకించెను. తరువాత ఆ యోగి శ్రేష్ఠులగు బ్రహ్మదత్తాదులు అందరును మత్స్యరము మొదలగు అవగుణములు లేనివారయి తమకు గల పితృభక్తిచే గలిగిన ఈ సత్కలితమును పొంది అందఱును పరస్పరము మానస నరస్సునందు కలిసికొనిరి.

అది ఎట్లు జరిగెను అని:- వృద్ధ బ్రాహ్మణుని వచనమును విని బ్రహ్మదత్తుడు క్రింద వడగానే అది చూచి వాణియగు నన్నతీరాజా: ఇది యంతయు ఇట్లు జరుగుటకు నేనే హేతువ నైతిని. ఏవీ కౌరికలై నను యోగసిద్ధికి ఫలముగా లభించును. అనెను. "అది నిజమే." అని రాజనెను. ఇందు నీ దోషము లేదు నరేకదా: నీవు నాకు మేలే చేసితివని రాజామెను మెచ్చుకొనెను. నీ అనుగ్రహము వలననే నా కీ మహాఫలము లభించె నని ఆతడామెతో పలికెను.

తరువాత ఆ బ్రహ్మదత్తుడును అతని మంత్రులగు కందరీక సుపాలకులును మనోమయమగు యోగమును పూనిరి. బ్రహ్మరంధ్ర మార్గమున ప్రాణములను వదలిరి. తమ తపోబలమున వారిట్లు పరమవదమును-విష్ణుస్థానమును పొందిరి.

పితృ పితామహ ప్రపితామహాది పితృదేవతలు మానవులకు ఈ విధముగానే ఆయువును విద్యను ధనమును స్వర్గమును మోక్షమును అన్ని సుఖములను సుతులను రాజ్యమును కూడ ఇచ్చురు.

పితృ దేవతా మహిమమును బ్రహ్మదత్తుని చరిత్ర మాహాత్మ్యమును శ్రాద్ధకాలమున బ్రాహ్మణులకు వినిపించినను తాము వినినను చదివినను నూరుకొట్ల కల్పముల కాలము బ్రహ్మలోకమునందు సుఖింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున బ్రహ్మదత్తాదుల
బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి అను ఇరువది యొకటవ యధ్యాయము.

ద్వావింశోఽధ్యాయః.

పితృప్రీతికర తీర్థకాలకథనమ్.

ముషయః : కన్మి న్కారే చ త చ్చార్ధ మనన్తఫలదం భవేత్ .

కన్మి న్వానర భాగే తు శ్రాద్ధకృచ్చ సమాచరేత్, తీర్థేషు కేషు చ కృతం శాద్ధం బహుఫలం భవేత్ . 1

నూతనః ఆవరాష్టా తు సమ్ప్రాప్తే హ్యభిజి ద్రోహిణోదయే .

యత్కించిద్దీయతే తత్ర త దక్షయ ముదాహృతమ్. 2

తీర్థాని యాని శస్త్రాని పితౄణాం వల్లభాని చ , నామత స్త్రాని వక్ష్యామి సక్షేపేణ ద్విజోత్తమాః. 3

పితృతృప్తికరగయాదితీర్థకథనమ్.

పితృతీర్థం గయా నామ సర్వతీర్థవరం శుభమ్ . తత్రాస్తే దేవదేవేశ స్స్వయ మేవ పితామహాః. 4

తత్త్రైషా పితృభి ర్గీతా గాథా భాగ మభీష్నుభిః, ఏష్టవ్యా ఖహవః పుత్రా యద్యేకోఽపి గయా ప్రజేత్. 5

యజేత వాశ్వమేదేన సీలం వా వృష ముత్సృజేత్ . తథా వారాణసీ వృష్యా పితౄణాం వల్లభా నదా. 6

తత్రానిముక్తసాన్నిధ్యం శుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్ . పితౄణాం వల్లభం తద్వ త్పుణ్యం చ విమలేశ్వరమ్. 7

పితృతీర్థం ప్రయాగంతు సర్వకామఫలప్రదమ్ . వదేశ్వరంతు సుభగం సర్వకామలఫప్రదమ్. 8

వదేశ్వరస్తు భగవా న్మాధవేన సమన్వితః . యోగనిద్రాశ్రయ స్తద్వ త్సదా వసతి కేశవః. 9

దశాశ్వమేదికం పుణ్యం గంగాద్వారం తత్రైవ . సన్ధాత లలితా తద్వ తీర్థం మాయాపురం శుభమ్. 10

తీర్థం బ్రహ్మనరస్తద్వ త్పుత్రద్రునలిలే ప్రదః . తీర్థం తు నైమిశం నామ సర్వతీర్థఫలప్రదమ్. 11

గంగాద్వేదంతు గోమత్యాం యత్రోద్భూత స్సనాతనః . తథా యజ్ఞవరాహస్తు దేవదేవశ్చ శూలభృత్. 12

యత్ర తత్కాశ్చానం ద్వార మష్టాదశతుజో హరః . నేమిస్తు హరిచక్రన్య శీర్థా యత్రాభవ త్పురా. 13

తదేవ నైమిశారణ్యం సర్వతీర్థనిషేవితమ్ . దేవదేవస్య తత్రాపి వారాహస్య చ దర్శనమ్. 14

యః ప్రయాతి స పూతాత్మా నారాయణవదం ప్రజేత్ . కృతశ్శాచం మహారణ్యం సర్వపాపనిమూదనమ్. 15

యత్రాస్తే సరసిహస్తు స్వయమేవ జనార్దనః . తీర్థ మిషుమతీ నామ పితౄణాం వల్లభం నదా. 16

సఖమే యత్ర తిష్ఠన్తి గంగాయాః పితర స్సదా .

ఇరువది రెండవ అధ్యాయము

శ్రాద్ధము జరుపదగిన తీర్థక్షేత్రములును-కాలమును

ఋషులు నూతుని ఇట్లు ప్రశ్నించిరి : "ఏ సమయమునందు-అనగా పగటి ఏ అంశమునందు శ్రాద్ధకర్త శ్రాద్ధము జరిపినచో అనంతమగు ఫలము లభించును? ఏ తీర్థములందుకాని క్షేత్రములందుగాని శ్రాద్ధము జరిపినయెడల బహుఫలము లభించును? తెలుప వేడుచున్నాము."

నూతుడు ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను : అభిజిన్ముహూర్తము రౌహిణి ముహూర్తము ఉదయించు సమయము అగు అవరాహ్ణికాకాలమున జరిపిన శ్రాద్ధము అనంతమగు ఫలమును ఇచ్చును.

పితృదేవతలకు ప్రీతికరములగు తీర్థములను క్షేత్రములను పేర్కొని వాటిని గూర్చి సంక్షేపముగా తెలుపు చున్నాను.

గయా తీర్థము పితృ తీర్థములన్నిటిలో మేలయినది. శుభకరమయినది. అక్కడ దేవదేవులకును ఈశుడు అగు బ్రహ్మస్వయముగా నన్నిహితుడైయుండును. తమ పితృభాగమగు కవ్యమును అనుభవింపగోరు పితృదేవతలు గానము చేసిన గాథ (యొక్క అర్థము) ఈ విధముగా నున్నది: "పితరులు అనేకులగు పుత్రులు కలుగవలెనని కోరుకొనవలెను. ఏలయన వారిలో ఒకడైన గయకు పోయి పితృ శ్రాద్ధము జరుపునేమో: అశ్వమేధ యాగమునైన జరుపునేమో! నీల వృషభమును విడుచనేమో!" వారాణసి నదా పితరులకు ప్రీయమయినది. దానిని ఎన్నడును పార్వతీ పరమేశ్వరులు విడువనందున దానిని అవిముక్త క్షేత్రము అందురు. వారి నిరంతర నన్నిధి వలన అది భుక్తి ముక్తి ఫలములను శ్రాద్ధకర్తకు ఇచ్చును. విమలేశ్వరము ప్రయాగ కచేశ్వరము అను క్షేత్రములును పితరులకు ప్రీయములైనవి పుణ్యకరములైనవి సర్వ కామము లను తీర్చునవి. వచేశ్వర క్షేత్రమునందు వచేశ్వరుడను శివుడు యోగనిద్రతో శయనించియుండు కేశవునితో కూడి నివసించును. దశాశ్వ మేధము-గంగా ద్వారము (హరిద్వారము) నందా లలితాతీర్థములు మాయాపురము (జగన్నాథపురి) బ్రహ్మనరమను తీర్థము శతద్రు (నల్లలబ్) జలపుమడుగు గంగాగోమతీ నంగమ స్థానము నైమిశము పితృప్రీతికరములు గంగాగోమతీ నంగమమున శాశ్వతుడగు యజ్ఞవరాహ విష్ణుడును శూలధారియగు శివుడును నన్నిహితులైయుండురు అచట బంగారుద్వారము కలదు. అచటి శివుడు అష్టాదశభుజుడు. విష్ణుచక్రపు నేమి (అంచు) తీర్థము (శిథిలము) అయిన న్థలమే నైమిశము. ఈ క్షేత్రమునందు యజ్ఞ వరాహ మూర్తిని దర్శించినచో విష్ణులోకమును పొందును. కృతశాసనము మహారణ్యము సర్వపాప నాశకము. అచట సాక్షాత్ నారాయణుడు సరసింహ రూపమున నున్నాడు. ఇత్యుమతీగంగ నంగమము పితృప్రీయమగు తీర్థము. అచట పితృదేవతలు ఎల్లప్పుడును నివసించుచుండురు.

కురుక్షేత్రం మహాపుణ్యం సర్వతీర్థసమన్వితమ్. 1'

తథాచ సరయాః పుణ్యా సర్వదేవనమస్కృతా । ఇరావతీ నదీ తద్వ త్పితృతీర్థాధివాసినీ. 1'

యమునా దేవికా కాశీ చన్ద్రభాగా దృషద్వతీ । నదీ వేణుమతీ పుణ్యా పారా వేత్రవతీ తథా. 1'

పితృణాం వల్లభా హ్యేతా శ్శృద్ధే కోటిగుణా మతాః ।

జమ్బూమార్గం మహాపుణ్యం యత్ర మార్గో హి లక్ష్యతే. 2

అద్యాపి పితృతీర్థం త త్సర్వకామఫలప్రదమ్ । నీలకుండ్ల మితి ఖ్యాతం పితృతీర్థం ద్విజోత్తమాః. 2

తథా భద్రసరః పుణ్యం సరో మానస మేవ చ । మన్దాకినీ తథా చోదా విపాశాథ సరస్వతీ. 2

పూర్వం మిత్రపదం తద్వ ద్వైద్యనాదం మహాఫలమ్ । శిక్షిప్రానదీ మహాకాలం తథా కాశీశారం శుభమ్. 2

వంశోద్భేదం ఫలోద్భేదం గణోద్భేదం మహాఫలమ్ । భద్రాస్పదం విష్ణుపదం సర్మదాద్వార మేవ చ. 2

గయాపిణ్యప్రదానేన సమా న్నాహు ర్మహర్షయః । ఏతాని పితృతీర్థాని సర్వపాపహరాణి చ. 2

న్మరణా దపి లోకానాం కిము శ్రాద్ధకృతాం నృణామ్ । ఓజ్జారం పితృతీర్థం చ కావేరీ కపిలోదకమ్. 26
 సమేద శృణ్వేగాయా న్నతైవామరకణ్ణకమ్ । కురుక్షేత్రా చృతగుణం తస్మి న్నాన్నాదికం భవేత్. 27
 శుక్లతీర్థం చ విఖ్యాతం తీర్థం సోమేశ్వరం పరమ్ । సర్వవ్యాధిహరం పుణ్యం శతకోటిఫలాధికమ్. 28
 శ్రాద్ధదానే తథా బ్రహ్మ స్వాధ్యాయం జలసన్నిధౌ । కాయావరోహణం నామ తథా చర్మణ్యతీ నదీ. 29
 గోమతీ చారుణా తద్వ తీర్థ మౌశననం పరమ్ । భైరవం భృగుతుంగం చ గౌరీతీర్థ మనుత్తమమ్. 30
 తీర్థం వైనాయకం నామ వస్త్రేశ్వర మతః పరమ్ । తథా పావహరం నామ పుణ్యా చ తపతీ నదీ. 31
 భూతిదా చ పయోష్టి చ పయోష్ఠినజ్జమ న్నథా । మహామౌఢిః పాటలా చ నాగతీర్థమవన్తికా. 32
 తథా వేణునదీ పుణ్యా మహాశాలం తత్రైవచ । మహారుద్రం మహాలింగం దశార్ణాచ నదీ శుభా. 33
 శతరుద్రా శతాహ్వో చ తథా విశ్వపదం పరమ్ । అంగారవాహికా తద్వ న్నదౌ తౌ శోణఘర్షరా. 34
 కాళికా చ నదీ పుణ్యా వితస్తాచ నదీ తథా । ఏతాని పితృతీర్థాని శస్యన్తే స్నానదానయోః. 35
 శ్రాద్ధ మేతేషు యద్దత్తం తదనన్తఫలప్రదమ్ ।

కురుక్షేత్రము మహాపుణ్యకరము. అచట నర్వతీర్థములు చేరియుండును. నరయానది పుణ్యకరమయినది. నర్వదేవతలకును అది పూజ్యమయినది ఇరావతీ-యమునా-దేవికా-కాశీ-చంద్రబాగా-దృష్ణద్వతీ-వేణుమతీ-పారా-వేత్రవతీ నదులును పితరులకు ఇష్టములైనవి. ఇచట శ్రాద్ధము జరుపుటచేత కోటిరెట్లు ఫలితము గలుగును.

వేటికిని మహామార్గము కనబడు జంబూ మార్గము నీలకుండము భద్రనరము మానస నరస్సు అచ్చోదానది-చుండాకిని-విపాగా (వియాస్)-నరన్వతీ-మిత్రపదము-వైద్యనాథము-శిప్రా (క్షిప్రా) నది-(ఉజ్జయినిదగ్గర) మహాకాలక్షేత్రము కాలంజరము (వర్వతము) వంశోద్భేదము ఫలోద్భేదము-గంగోద్భేదము-భద్రాన్వదము విష్ణుపదము నర్మదాద్వారము (నర్మదా సాగర సంగమము) ఈ ప్రదేశములందు పితరులకు పిండదానము చేసినచో గయలో పిండదానము చేసినట్లుగును. ఈ పితృతీర్థములు స్మరణమాశ్రమసనే జనుల నర్వపావముల హరించును. శ్రాద్ధమువలన కలుగు ఫల మింతయని చెప్ప నేరా ఓంకారము పితృతీర్థము కావేరీ-కపిలా-చంద్రవేగా నదీ సాగర సంగమము-అమరకంటకము-వీటియందు స్నానము కురుక్షేత్ర తీర్థములందు స్నానము కంటెను నూరురెట్లు ఎక్కువ ఫలము నిచ్చును. శుక్లతీర్థ సోమేశ్వర తీర్థములందు శ్రాద్ధము జరిపినను స్వాధ్యాయము చేసినను నర్వవ్యాదులును నశించును. ఇతర క్షేత్రములందు కంటె నూరుకోట్ల రెట్లు ఎక్కువ పుణ్యము కలుగును.

కాయావరోహణక్షేత్రము చర్మణ్యతీ గోమతి ఆరుణ-ఔశనస తీర్థము భైరవము భృగుతుంగము గౌరీతీర్థము వైనాయక తీర్థము వస్త్రేశ్వర తీర్థము పావహరమును తీర్థము తపతీనది-భూతిదా-పయోష్ఠి-పయోష్ఠి సంగమము మహాంభోధి తీర్థము పాటలాతీర్థము నాగ తీర్థము అవంతికా-వేణునదీ-మహాశాలము-మహారుద్రము-మహాలింగము దశార్ణానది-శతరు ద్రాశతాహ్వనదులు-విశ్వపదము-అంగారవాహికానది-శోణ-ఘర్షరము లను నదములు-కాళికా వితస్తానదులు-ఈ పితృ తీర్థములు స్నానదానములందు ప్రశస్తములు. ఈ తీర్థక్షేత్రములందు శ్రాద్ధము జరిపినచో అనంతపుణ్యము లభించును.

ద్రోణీ వటనదీ దారా సరి ద్వీరనదీ తథా. 36
 గోకర్ణం గజకర్ణంచ తథాచ పురుషోత్తమమ్ । ద్వారంచ కర్ణద్వారంచ కృష్ణతీర్థం సరస్వతీ. 37
 నదీ మణిమతీ నామ తథాచ గిరికర్ణికా । దూతపావం తథా తీర్థం సముద్రో దక్షిణ న్నథా. 38
 ఏతాని పితృతీర్థాని శ్రాద్ధ మానన్త్య మశ్నుతే । తీర్థం మేఖలకం నామ స్వయమేవ జనార్దనః. 39
 యత్ర శార్ఙ్గధరో విష్ణు ర్మేఖలాయా మవస్థితః । తథా మన్తోదరీతీర్థం తీర్థం వంశనదీ తథా. 40
 తథా చామరనాదంచ మహి శాలనదీ తథా । చిత్రకూటంచ మర్కోటం తథా జన్మేశ్వరం మహత్. 41
 అర్జునం త్రిపురంచైవ సిద్ధేశ్వర మతఃపరమ్ । క్షీశైలం శాంకరం తీర్థం నారసింహ మతః పరమ్. 42

- మహేంద్రుల తదా పుణ్యం తదా శ్రీశక్కునంజితమ్ । ఏతేష్యపి దద చ్చార్ధ మనంతరం మశ్నుతే. 43
 దర్శనాదపి చైతాని సద్యః పాపహరాణి వై । తుజ్జభద్రా నదీ పుణ్యా త్రిసన్ధ్యాతీర్థ ముత్తమమ్. 44
 ఏతత్తీర్థం మహాపుణ్యం తదా భీమనదీ సరిత్ । భీమేశ్వరం కృష్ణవేణీ కావేరీ వజ్జశా నదీ. 45
 నదీ గోదావరీ పుణ్యా త్రిసన్ధ్యాతీర్థ ముత్తమమ్ । తీర్థం త్రైయమ్బకం నామ సర్వతీర్థనమస్కృతమ్. 46
 యత్రాస్తే భగవా నీశ స్వయమేవ త్రిలోచనః । శ్రాద్ధ మేతేషు తీర్థేషు దత్తం కోటిగుణం భవేత్. 47
 స్మరణాదపి పాపాని నశ్యన్త్యాశు తదా ద్విజాః । శ్రీవర్ణా చ నదీ పుణ్యా దానతీర్థ మనుత్తమమ్. 48
 తదా వంశనదీ దారా శివా దారా తథైవ చ । భావతీర్థం చ విఖ్యాతం వజ్జతీర్థంచ శాశ్వతమ్. 49
 పుణ్యం రామేశ్వరం తద్వ దేలాపుర మలమ్బురమ్ । అజ్గభూతిచ విఖ్యాత మాపాణ్డర మలమ్బుకమ్. 50
 నామ్నాఽనోకేశ్వరం తద్వ దేకామ్రక మతఃపరమ్ । గోవర్ధనం హరిశ్చంద్రం సరః పుణ్యం వృథూదకమ్. 51
 సహస్రాక్షం హిరణ్యాక్షం తదాచ కదశీ నదీ । రామచిత్రాఽజితాచైవ తదా సౌమిత్రినజ్గమమ్. 52
 ఇన్ద్రోక్తిలం మహానాదం తదా చ ప్రియమాలకమ్ । ఏతాన్యపి సదా శ్రాద్ధప్రశస్తా న్యధికాని తు. 53
 ఏతేషు సర్వదేవానాం సాన్నిధ్యం విదితం యతః । దానం చైతేషు సర్వేషు భవే త్కోటిప్పితాధికమ్. 54
 బాహుదా చ నదీ పుణ్యా తదా సిద్ధవనం శుభమ్ । తీర్థం పాశువతం నామ నదీ పర్వతికా తదా. 55
 శ్రాద్ధ మేతేషు సర్వేషు దత్తం కోటిశతోత్తరమ్ ।

ద్రోణీనది-వటనది-ధారానది-వీరనది-గోకర్ణము-గజకర్ణము-పురుషోత్తమక్షేత్రము (జగన్నాథము)-ద్వారము-కర్ణద్వారము-కృష్ణతీర్థము-సరస్వతీ-మణిమతీ గిరికర్ణికానదులు దూతపాప తీర్థము-దక్షిణ నముద్రము-ఈ పితృతీర్థము లందు చేసిన శ్రాద్ధము అనంతమగును. మేఖలకమను తీర్థమునందు సర్వాంతర్యామియు శార్ఙ్గధరుడునగు జనార్దనుడు స్వయముగా ఎల్లప్పుడు మేఖలయందు సంనిహితుడై యుండును. (మేఖల = పర్వతపు నిలుపుచెత్తులో నడుమ భాగము) మండోదరీ తీర్థము వంశనదీ తీర్థము అమరనాథము మహిశాలనది-చిత్రకూటము మర్కోటము జన్మేశ్వరము అర్జునము త్రిపురము సిద్ధేశ్వరము శ్రీకైలము శాంకరతీర్థము నారసింహతీర్థము మహేంద్రము శ్రీశంకుక్షేత్రము-వీటిని దర్శించినను వెంటనే పాపములన్నియు నశించును. వీటియందు జరుపబడిన శ్రాద్ధము అనంత ఫలమును ఇచ్చును.

తుంగభద్రానది-త్రిసన్ధ్యాతీర్థము-భీమనదీ-భీమేశ్వరక్షేత్రము-కృష్ణవేణీ-కావేరీ-వంజాలానది గోదావరీ త్ర్యంబక తీర్థము ఇవి ప్రశస్తములగు పితృప్రీతికర తీర్థములు. త్ర్యంబక తీర్థమునందు ఎల్లప్పుడును త్ర్యంబక శివుడు సంనిహితుడై యుండును. వీటిని స్మరించినను పాపములు వెంటనే నశించును. ఇచట చేసిన శ్రాద్ధము కోటిరెట్లు ఫలమును ఇచ్చును.

శ్రీవర్ణానది-వంశనదీ శివానది-భావతీర్థము-వంచతీర్థము రామేశ్వరము-ఏలాపురము అలంపురము అంగభూతి క్షేత్రము ఆపాణ్డరము-అలంబుకము అనోకేశ్వరము ఏకామ్రక్షేత్రము గోవర్ధనము హరిశ్చంద్రము-వృథూదక సరస్సు-సహస్రాక్షము హిరణ్యాక్షము కదశీనది-రామచిత్ర-అజితానది-సౌమిత్రినంగమము-ఇంద్రకీలము మహానాదము ప్రియ మాలము-ఇవి శ్రాద్ధము జరుపుటకు ప్రశస్తములు-అధిక ఫలప్రదములు. వీటియందు దేవతలు ఎల్లప్పుడు సంనిహితులయి యుండురు. వీటియందు గానము చేసినచో కోరిన కోరికలు కోటిరెట్లుగా ఫలించును.

తథైవ పితృతీర్థంతు యత్ర గోదావరీ నదీ. 56

యుతా లిజ్జనహస్నేన సర్వాన్తరజలావహా । జామదగ్న్యస్య తీర్థంతు క్రమా దాయు రనుత్తమమ్. 57

ప్రతీకస్య భయా ద్భిన్నా యత్ర గోదావరీ నదీ । తత్తీర్థం హవ్యకవ్యానా మవ్వరోయుగసంజితమ్. 58

శ్రాద్ధాగ్నికార్యదానేషు తదా కోటిశతాధికమ్ । తదా సహస్రలిజ్జంచ రాఘవేశ్వర ముత్తమమ్. 59

ఇన్ద్రోపేనా నదే పుణ్యా యత్రేన్ద్రః పతితం పురా । నిహత్య నముచిం శక్ర స్తవసా స్వర్గ మాప్రవాత్. 60

తత్ర దత్తం సరై శ్చార్ధ మనంతరం భవేత్ । తీర్థంతు పుష్కరం నామ సాలగ్రామం తథైవచ. 61

శోణపాశశ్చ విభ్యాతో యత్ర వైశ్యానరాలయమ్ । తీర్థం సారస్వతం నామ స్వామితీర్థం తథైవచ. 62
 మలందరా నదీ పుణ్యా కౌశికీ చన్ద్రికా తథా । విదర్బాచ తథా వైరా వయోష్ఠీ ప్రాజ్ఞాభౌ పురా. 63
 కావేరీ చోత్తరా కార్యా తథా జాలన్దరో గిరిః । ఏతేషు శ్రాద్ధతీర్థేషు శ్రాద్ధ మానన్త్య మశ్నుతే. 64
 లోహదండు తథా తీర్థం చిత్రకూట స్తథైవచ । విన్ద్య యోగేశ్వరం గంగా తథా నద్యా నటం శుభమ్. 65
 కుట్టామ్రకంతు త తీర్థ మూర్వకీపుశినం తథా । సంసారమోచనం తీర్థం తథైవ ఋణమోచనమ్. 66
 ఏతేష్వపిచ తీర్థేషు శ్రాద్ధ మానన్త్య మశ్నుతే । అద్రుహానం తథా తీర్థం గౌతమేశ్వర మేవచ. 67
 తథా వసిష్ఠతీర్థం తు హరీతంతు తతఃపరమ్ । బ్రహ్మపర్తం కుశావర్తం హయతీర్థం తథైవ చ. 68
 పిఠారకంచ విభ్యాతం శంఖాదారం తథైవచ । ఘటేశ్వరం బిల్వకంచ నీలవర్వత మేవచ. 69
 సుగ్రీవం దరణీతీర్థం రామతీర్థం తథైవచ । ఆశ్వతీర్థంచ విభ్యాత మానన్త్యం శ్రాద్ధదానయోః. 70
 తీర్థం వేదశిరో నామ తథైవోద్యవతీ నదీ । తీర్థం చ వసుదం నామ భాగలాంఘం తథైవచ. 71
 ఏషు శ్రాద్ధప్రదాతారః ప్రయాన్తి వరమం వదమ్ । తథాచ బదరీతీర్థం గణతీర్థం తథైవచ. 72
 జయన్తం విజయంచైవ శుక్రతీర్థం తథైవచ । శ్రీవతేశ్చ తథా తీర్థం తీర్థం రైవతకం తథా. 73
 తథైవ శారదా తీర్థం బద్రకాశేశ్వరం తథా । వైకుంఠతీర్థంచ వరం భీమేశ్వర మథాపివా. 74
 ఏషు శ్రాద్ధప్రదాతారః ప్రయాన్తి వరమాం గతిమ్ । తీర్థం మాతృగృహం నామ కరవీరం తథైవచ. 75
 జలేశ్వరం చ విభ్యాతం గౌరీశిఖర మేవచ । లకుదేశన్య తీర్థంతు కర్మమాలం తథైవచ. 76
 దణ్డిముణ్డికరం తద్వ త్పుణ్డరీకపురం తథా । సప్తగోదావరం తీర్థం సర్వతీర్థేశ్వరేశ్వరమ్. 77
 తత్ర శ్రాద్ధం ప్రదాతవ్య మనన్తఫల మీప్పుభిః । ఏష తూర్దేశతః ప్రోక్త స్తీర్థానాం నక్షమో మయా. 78
 వాగీశోపి స శక్నోతి గదితుం కిము మానవః । సత్యం తీర్థం దయా తీర్థం తీర్థ మిన్ద్రియనిగ్రహమ్. 79
 వర్ణాశ్రమాజాం గేహేపి తీర్థం సమ ముదాహృతమ్ । ఏషు తీర్థేషుచాప్త్యాద్ధం తతోక్తిగుణ మిష్యతే. 80
 యస్మా తస్మా త్ప్రియత్నేన తీర్థశ్రాద్ధం సమాచరేత్ ।

గోదావరీ నదీ సమీపమునందలి పితృతీర్థమును తీర్థము చాల ప్రశస్తమయినది. ఇచ్చట గోదావరీ నది అన్ని చోటులందు కందె చాల లోతుగా ప్రవహించుచు వేయి శివలింగములతో కూడి ఉన్నది. ఈ తీర్థమునకే జామదగ్న్య తీర్థము అని సామాంతరము. ఇది శ్రాద్ధ కర్తలకు సర్వోత్తమమగు దీర్ఘాయువును ఇచ్చును. ఇచ్చటనే గోదావరీ నది ప్రతీకుడను ఋక్షవలస తయముచే చీలినది. ఇది దేవతలనుద్దేశించి హవ్యములను ఇచ్చుటకును పితృ దేవతల నుద్దేశించి కవ్యములను ఇచ్చుటకును భూష ప్రశస్తమయినది. అందుచే దీనికి అప్పరోయుగ తీర్థము అని పేరు. ఇచ్చట శ్రాద్ధములు కాని అగ్ని కార్యములు కాని (యజ్ఞ హోమాదికము కాని) దానములు కాని చేసినచో నూరు కోట్ల రెట్ల పుణ్యము లభించును.

సహస్ర లింగ శ్రేతమును రామవేశ్వర శ్రేతమును పితృ కార్యములకు ప్రశస్తములు. ఇంద్రనేనా నదీ పితృ శ్రాద్ధము విషయమున పుణ్యకరము. పూర్వము నముచి దానపుని చంపినందున పతితుడైన ఇంద్రుడు ఇచ్చట తవస్పాచరించి పుణ్యము సంపాదించి స్వర్గమును పొంద గలిగెను. ఇచ్చట మానవులు శ్రాద్ధము జరిపినచో అనంత ఫలము కలుగును.

పుష్కర తీర్థము సాల గ్రామ తీర్థము శోణ పాదము వైశ్యానరుడను పేరుగల అగ్ని విశేషమునకు స్థానమగు వైశ్యానరాలయ తీర్థమును దాని సమీపమునందలి సారస్వత తీర్థము స్వామి తీర్థము మలందరానదీ కౌశికీనదీ చంద్రికానదీ విదర్బానదీ వైరానదీ పూర్వము ప్రాజ్ఞాభ ప్రవాహముతో నుండిన వయోష్ఠీనదీ ఉత్తర వాహినిగా నున్న కావేరీ జాలంధర వర్షతము - ఈ ప్రదేశము లందు జరిపిన పితృ శ్రాద్ధము అనంత ఫలము నిచ్చును. లోహదండు తీర్థము చిత్రకూటము

విధ్య-యోగేశ్వరము గంగానదీ తటము కుబ్జామ్రకము ఊర్వశీ పులిసము సంసార మోచన తీర్థము ఋణమోచన తీర్థము అద్భుతానందము గౌతమేశ్వరము వసిష్ఠ తీర్థము హరీతము బ్రహ్మవర్తము కుశావర్తము హయతీర్థము పిండారకము శంఖాధారము ఘదేశ్వరము బిల్వకము నీల వర్వతము సుగ్రీవము ధరణీతీర్థము రామతీర్థము ఆశ్వాతీర్థము వేదశిర స్తీర్థము ఉద్భవతీర్థము వస్తుదత్తీర్థము ఛాగలాండము బదరీతీర్థము గణతీర్థము జయంతము విజయము శుక్రతీర్థము శ్రీవతితీర్థము రైవతకతీర్థము శారదాతీర్థము భద్రకాశేశ్వరము వైకుంఠతీర్థము భీమేశ్వరము మాతృగృహతీర్థము కర్ణావరతీర్థము జలేశ్వరము గౌరీ శిఖరము లకుటీశము కర్దమాలము దండిముండికరము పుండరీకపురము సప్తగోదావరము - ఇవన్నియు పితృ శ్రాద్ధమునకు ప్రశస్తములగు తీర్థరాజములు. పేరులు మాత్రమే గ్రహించి (వాటి మహిమములను విస్తరింపక) కొన్ని కొన్ని పితృ తీర్థములను మీకు తెలిపితిని. అన్నిటిని సంపూర్ణముగా తెలుపుట బ్రహ్మకు కూడ సాధ్యము కాదు.

ముఖ్యముగా నత్యము దయ ఇంద్రియ నిగ్రహము - ఇవి అత్యుత్తమములగు తీర్థములు. ఇవి కలిగి తమ వర్ణాశ్రమ ధర్మములను అనుసరించి నడచుకొను వారికి ఇంద్రియందే పితృ తీర్థస్థానము ఉండును.

ఏమయినను ఈ చెప్పిన తీర్థములందు శ్రాద్ధము చేసినచో కోటిరెట్లు పుణ్యము కలుగును. కనుక స్వర్వ విధముల ప్రయత్నించి తీర్థ శ్రాద్ధమును జరుపవలయును.

శ్రాద్ధకాల నిర్ణయః.

ప్రాతఃకాలే ముహూర్తాం శ్రీ స్ఫూర్వాష్టే తావదేవతమ్. 81
పుధ్యాహ్నా ప్రిమూహూర్త స్సాస్యో దషరాష్టా న్తతఃపరమ్.

సాయాహ్నా శ్రీముహూర్తస్సాగ్న్యో చ్ఛాన్తిర్థతః తత్ర స కారయేత్. 82

రాక్షసీ నామ సా హోరా గర్హితా సర్వకర్మసు. అహ్నోముహూర్తా విఖ్యాతా దశపంచన సర్వదా. 83

తత్రాష్టమో ముహూర్తో య స్స కాలః కుతపః స్మృతః మధ్యాహ్నో సర్వదా యస్మా న్మనీభవతి భాస్కరః. 84

తస్మా దనంతరం న దారమ్భా ద్భవిష్యతి మధ్యాహ్నః ఖడ్గపాత్రం తు తథా నేపాలకమ్పశః. 85

దీపో దర్భా న్రిలా గావో దాహిత శ్చాష్టమః స్మృతః పావం కుత్సిత మిత్యాహు నన్య ననావకారిణః. 86

అష్టా వేతే యత న్నస్మా త్కుతపా ఇతి విశ్రుతాః.

ఉర్ధ్వం ముహూర్తా త్కుతపా ద్య న్ముహూర్తచతుష్టయమ్. 87

ముహూర్తపంచకం చైతా స్స్వదాభవన మిష్యతే. ఏష్టో ర్దేహసముద్భూతాః కుశాః కృష్ణా న్రిలా న్నదా. 88

శ్రాద్ధస్య లక్షణాయేమే తత్కాన్త్యుర్ధ్వి దేవతాః. తిలోదకాంజలి ర్దేయో జలస్తై స్తీర్థవాసిభిః. 89

సదర్పహస్తే నైకేన శ్రాద్ధనేచన మిష్యతే. పుణ్యం పవిత్ర మాయుష్యం సర్వపాపవినాశనమ్. 90

పురా మత్యేన కథితం తీర్థశ్రాద్ధానుక్రీతనమ్.

శృణోతి యః పఠేద్వాపి శ్రీమా న్సంజాయతే నరః. 91

శ్రాద్ధకాలేచ కర్తవ్యం తథా తీర్థనివాసిభిః. సర్వపాపోపశాన్త్యర్థ మలక్ష్మీనాశనంపరమ్. 92

ఇదం పవిత్రం యశసాం నిదాన మిదం మహాపాపహరం చ పుంసామ్.

బ్రహ్మర్కరుద్వై రభిషాజితంచ శ్రాద్ధస్య మాహాత్య ముశన్తి తద్జ్ఞాః. 93

ఇతి శ్రీమత్స్వే మహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే శ్రాద్ధకల్పే పితృప్రీతికర

తీర్థకాలకథనం నామ ద్వావింశతీతమోఽధ్యాయః.

వగటి కాలము మొత్తము వదునైదు ముహూర్తము లగును. వరుసగా ప్రాతఃకాలము పూర్వాహ్ణము మధ్యాహ్నము అవరాహ్ణము సాయాహ్నము - ఇవి ఒక్కొక్కటి మూడేసి ముహూర్తములు. సాయాహ్నమునకు రాక్షసీ హోరా అనియు పేరున్నది. ఆ సాయాహ్నకాలమునందు శ్రాద్ధము జరువరాదు. ఏలయన రాక్షసీహోరా ఏ కర్మములకును పనికిరాదు. వీనిలో ఎనిమిదవ ముహూర్తమునకు కుతవ కాలమని శాస్త్రమున పేరు. మధ్యాహ్న కాలమున ఏ నమయము నుండి రవి చల్లదనము పొందునో అప్పటినుండి సాయాహ్న మారంభమగు లోపల శ్రాద్ధము జరిపిన వారికి రవి అనంత ఫలము ఇచ్చును.

ఇదియును కాక - మధ్యాహ్నకాలము ఖడ్గము నుంచు పాత్రము (ఒర) నేపాళ దేశమున నేసిన కంబళము దీపము దర్పలు తిలలు గోవులు దోహిత్రుడు - ఈ ఎనిమిదింటికిని కుతవము అని పేరు. కుతవము అను శబ్దము నందలి కు - అనగా కుత్సితము - పావము అని అర్థము. తవము అనగా దాని తపింప చేయునది.

ఇదియును కాక వగటి ముహూర్తములలో ఎనిమిదవది అగు కుతవ ముహూర్తమును దాని తరువాత వచ్చు నాలుగు ముహూర్తములును-మొత్తము ఈ అయిదు ముహూర్తములకు స్వధా భవనములు అని వ్యవహారము.

దర్పలును నల్లని నువ్వులును విష్ణు శరీరము నుండి ఉత్పన్నమయినవి. శ్రాద్ధము శుభ ఫలమును ఈయవలె ననినచో శ్రాద్ధమున వీనిని వినియోగించవలయును. అని ద్యులోక నివాసులగు పితృ దేవతలు స్వయముగా చెప్పిరి. కనుక శ్రాద్ధము లందును చేతియందు (ఒక చేతిలోనే)దర్పలు ధరించి తిలోదకమును పితరుల నుద్దేశించి ఈయవలెను.

పూర్వము మత్స్య రూపుడగు నారాయణుడు మనువునకు చెప్పిన శ్రాద్ధాను కీర్తనము పుణ్యకరము - పవిత్రము. ఆయుః ప్రదము - నర్మ పాపములను నశింపజేయునది. దీనిని చదివినను వినినను నరుడు శ్రీమంతుడగును. తీర్థ శ్రాద్ధ నమయమున దీనిని తవ్వక చదువుటయో వినుటయో చేయవలెను. దాని వలన అశుభము - నశించును. ఇది పవిత్ర మయినది. కీర్తికలుగుటకు మూల కారణ మయినది. మహా పాప హరము. ఈ శ్రాద్ధ మాహాత్మ్యము బ్రహ్మర్కరుద్రులు కూడ ఆదరించునది. అని దాని తత్త్వము నెరిగిన వారు చెప్పుచున్నారు.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహా పురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున శ్రాద్ధ యోగ్య దేశ కాలాను కీర్తనము అను ఇరువది రెండవ అధ్యాయము.

త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

చన్ద వంశఃపర్వనప్రారమ్భశ్చన్ద్రోత్పత్తిశ్చ.

ఋషయః సోమః పితౄణా మధివః కథం శాస్త్రవిశారదః తద్వంశ్యా యే చ రాజానో బభూవుః కీర్తివర్ధనాః. నూతనః ఆదిష్టో బ్రహ్మణా పూర్వ మత్రి స్పర్గవిధౌ పురా ।

అనుత్తమం నామ తవ స్సృష్ట్యర్థం తత్తవా న్నభుః. 2
యదానన్దకరం బ్రహ్మ జగతః క్లేశనాశనమ్ । బ్రహ్మవిష్ణుర్కరుద్రాణా మభ్యన్తర మతీన్ద్రియమ్. 3
శాన్తకృచ్చాన్తమనసాం త దత్రినయనే స్థితమ్ । మహాన్తం తవసో విప్రాః వరమానన్దకారకమ్. 4
కస్మా దుమావతి స్సార్థ ముమయా తదధిష్ఠితమ్ ।

తద్వృష్ట్యా చాన్తమాంశేన తస్మా త్పోమోఽభవ చ్చిశుః. 5
అథ సుస్సావ నేత్రాణ్యం తత్రేజ శ్చామ్బునమ్బవమ్ ।

దీవయ నిశ్శర్వ మఖిలం జ్యోత్స్నయా సచరాచరమ్. 6
తద్దిశో జగ్భూర్దామ శ్రీరూపేణ సుతేచ్ఛయా । గర్భో భూత్వోదరే తాసా చూస్థిత శ్చాయతత్రయమ్. 7
అశాన్తం ముముచు ర్గర్భ మశక్తా దారణే తతః । సమాదాయాథ తం గర్భ మేకీకృత్ చతుర్ముఖః. 8

యువాన మకరో ద్భ్రహ్మ సర్వాయుధధరం నరమ్ । స్యన్దనేఽథ సహస్రాశ్వే దేవశక్తిమయే ప్రభుః. 9
 ఆరోవ్య లోక మనయ దాత్మన స్స పితామహః । తతో బ్రహ్మర్షిభిః ప్రోక్త మస్మత్స్వామీ భవత్వయమ్.
 ఋషిభి ర్దేవగన్ధర్వై రోషదీభి న్తథైవచ । తుష్టువు స్సోమదైవత్యైర్భ్రహ్మద్యా మన్త్రసన్గ్రహైః. 11
 స్త్రాయమానస్య తస్యాభూ దధికో దామనన్చయః । తేజోవితానా దభవ ద్భువి దివ్యోషదీగణః. 12
 తద్దీప్తి రధికా తస్మా ద్రాతౌ భవతి సర్వదా । తదోషదీశ స్సోమోఽభూ ద్విజేశశ్చ నిగద్యతే. 13
 వేదదామరసశ్చాపి యదిదం చన్ద్రమణ్డలమ్ । క్షీయతే వర్ధితం చైవ శుక్లే కృష్ణేచ సర్వదా. 14
 వింశతిశ్చ తథా సప్త దక్షః ప్రాచేతసో దదౌ । రూపలావణ్యసంయుక్తా న్తస్మై కన్యా సువర్చసః. 15

ఇరువది మూడవ అధ్యాయము

చంద్రవంశ వర్ణనము-చంద్రోత్పత్తి మొదలగు వృత్తాంతములు.

ఋషులు సూతునితో ఇట్లు వలికిరి: సూతా: మీరు సర్వ పురాణ శాస్త్రములను బాగుగా ఎరిగిన వారు. సోముడు పితరులకు అధిపతి ఎట్లు అయ్యెను? అతని వంశమునందు లోకమున తమ కీర్తిని వృద్ధి చేసికొని గలిగిన రాజులు ఎవరెవరు జన్మించిరి?

సూతుడు ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: బ్రహ్మ మానస పుత్రుడును ప్రజా పతియును అగు అత్రి మిగుల సమర్థుడు. అతనిని బ్రహ్మ ఆదేశించగా అతడు లోక సృష్టిని కొనసాగించుటకై సంకల్పించి సర్వోత్తమమగు తపస్సాచరించెను.

పరబ్రహ్మ తత్త్వము లోకముల కన్నిటికిని క్లేశమును నశింపజేయునది. ఆనందమును కలిగించునది. బ్రహ్మ విష్ణు రవి రుద్రులకును అంతరంగ రూపమయినది. ఇంద్రియములకు గోచరించనిది. శాంతమగు మనస్సు కల వారిని శాంతి నొందించునది: గొప్ప వాటికంటెను గొప్పది. తపస్సు వలన కలిగెడి పరమానందమును కలిగించునది. ఇట్టి తత్త్వము అత్రి మహాముని తపోమహిమచే అతని కన్నుల యందే నిలిచియుండెను.

దానిని చూచి ఉమాపతి యగు శివుడు ఉమతో కూడి జలమునుండి సంభవమయిన తన ఎనిమిదవ అంశముచే ఆ అత్రి నేత్రమును ఆశ్రయించెను. తత్త్విభావమున కలిగిన ఆనంద బాష్పముల వెంట జలములనుండి పుట్టిన ఆ శివుని అష్ట మా శమగు తేజస్సు అత్రి మహాముని నేత్రములనుండి న్యవించెను. దాని నుండియే సోముడు అను శిశువు ఏర్పడెను. ఆ శిశువు తన వెన్నెలలచే చరాచర ప్రాణులతో నిండిన సమస్త విశ్వమును ప్రకాశింప జేయుచుండెను.

దిక్కులు తాము పుత్రుని కనగోరి స్త్రీ రూపమును ధరించి ఆ తేజస్సును తమయందు నిలుపుకొనెను. అది గర్భము అయి వారి ఉదరముల యందు మువ్విది వేల సంవత్సరముల పాటు ఉండెను. అంతట దిక్కులు ఆ గర్భమును ధరించలేక విడిచి వేసెను. చతుర్ముఖుడగు బ్రహ్మ అంతవరకు దిక్కుల యందు వ్యాపించియున్న ఆ తేజో రూప గర్భమును ఒకటిగా చేసి సర్వాయుధ ధరుడును యువకుడునగు నరునిగా రూపొందించెను. తరువాత మహా శక్తి శాలి యగు బ్రహ్మ దేవశక్తితో ఏర్పడి వేయి అశ్వములచే లాగబడు రథమునందు ఎక్కించి అతనిని తన లోకమునకు తీసి కొని పోయెను. అంతట ఋషులును బ్రహ్మర్షులును దేవతాత్మకములగు ఓషధులును దేవ గంధర్వులును ఈ యువకుడు మాకు ప్రభువగు గాక : అని కోరుకొనిరి. బ్రహ్మ మొదలగు అచటి వారందరును సోమదేవతాకములగు మంత్ర నము దాయములతో అతనిని స్తోత్రము చేసిరి. వారట్లు స్తోత్రము చేసిన ప్రభావమున అతని తేజస్సమూహము ఇంకను అధిక మయ్యెను. ఆ తేజోరాశి నుండి భూలోకమునందలి దివ్యములగు ఓషధుల సముదాయము ఉత్పత్తి చెందెను. అందువలననే అతని నుండి ఏర్పడు దీప్తి (ప్రకాశము) రాత్రివేళయందు అధికమగుచుండును. ఇట్లు నాటి నుండి నేటి వరకును జరుగు చునేయున్నది. అందువలననే సోముడు ఓషధులకు అధిపతియనియు దీక్షాలకు (ధీక్షములకు-వక్షులకు) అధిపతియనియు వ్యవహరింపబడుచున్నాడు.

ఈ కౌండు చంద్రుడు చంద్రమండలము ఈ హేతువులచే వేదములకు స్థానమును రసాత్మకమును ఐ యున్నది. ఇది నిరంతరమును శుక్లవక్షమున వృద్ధి పొందుచు కృష్ణవక్షమున క్షీణించుచు ఉండును.

అసంతరము దక్షవజ్రావతి రూపమును రావణమును కలవారును శోభనముగు వర్చస్సు కలవారును అగు తన ఇరువది ఏడుమంది కన్యలను సోమునకు ఇచ్చెను.

తతః పద్మసహస్రాణాం సహస్రాణి దశైవతు । తవశ్చచార శీతాంశు ర్నిష్ఠుద్భానై కతత్పరః. 16

తత స్తువస్త్రు భగవాం స్తస్మై నారాయణో హరిః । వరం వృణీష్య చోవాచ పరమాత్మా జనార్దనః. 17

తతః ప్రావ్య వరం సోమ శ్శక్రలోకే ప్రజా మృహమ్ । ప్రత్యక్ష మేవ భోక్తారో భవన్తు మమ మన్దిరే. 18

రాజసూయే సురగణా బ్రహ్మద్యా న్సన్తు మే ద్విజాః । రక్షఃపాల శ్శివోఽస్మాక మాస్తాం శూలధరో హరః.

తథేత్కుక్త స్సమాజగ్ము రాజసూయే తు విష్ణునా ।

హోత్రద్వర్యా గురుభ్యగూ హ్యుద్భాతాభూ చ్చతుర్ముఖః. 20

బ్రహ్మత్వ మగమతస్య ఉపద్రష్టా హరి స్స్వయమ్ । నదస్యా స్సనకాద్యాన్తు రాజసూయవిధౌ స్మృతాః.

చమసాద్వర్యవన్త్ర విశ్వేదేవా దశైవతు । త్రైలోక్యం దక్షిణా తేన ఋత్విగ్భ్యః ప్రతిపాదితమ్. 22

తత స్సమాప్తేఽవభృథే తద్రూపాలోకనేవ్సవః । కామబాణాభితప్తాంగ్యో నవ దేవ్యః ప్రపేదిరే॥ 23

లక్ష్మీ ర్నారాయణం త్యక్త్వా సినీవాలీచ కర్ణమమ్ । ద్యుతి ర్విభావసుం తద్వ త్పుష్టి ర్ధాతార మవ్యయమ్. 24

ప్రభా ప్రభాకరం త్యక్త్వా హవిష్మన్తం కుహూః పతిమ్ । కీర్తి ర్జయన్తం భర్తారం వసు రామరీచికశ్యవమ్. 25

ద్యుతి స్త్యక్త్వా వలీం దేవీ సోమమే వాభజం స్తదా । స్వకీయా ఇవ సోమోపి కామయామాస తా స్తదా. 26

ఏవం కృతావచారస్య తాసాం భర్తృగణ స్తదా । న శశాకావచారాయ శావై శ్శస్త్రాదిభిః పునః. 27

తథావ్యరాజిత విభు ర్దశదా బావయన్దిశః । సోమః ప్రాప్యౌథ దుష్ప్రాప మైశ్వర్య మృషీనత్కృతమ్. 28

సురలోకైకనాదత్య మాప్త స్స తవసా తదా ।

తరువాత చంద్రుడు విష్ణుద్భానైక తత్పరుడయి దశ సహస్ర వర్ష సహస్ర సంవత్సరములు (10×1000×1000×1000000000) తవమాచరించెను. నారాయణుడగు (నమస్త జీవులకు ఆశ్రయమగు) హరిభగవానుడు అతని తవస్సు విషయమున సంతుష్టి చెందెను. పరమాత్ముడగు జనార్దనుడు (జనులచే ప్రార్థింపబడు దేవుడు) పరము కౌండు కొమ్ముని చంద్రునితో ననెను. విష్ణుని వలన పరదానమును పొందిన చంద్రుడు ఆ భగవానుని ఇట్లు కోరెను. నేను ఇంద్ర లోకమునకును వెళ్ళగలుగ వలయును. (ఇంద్ర లోకమును జయించగలుగ వలయును.) నేను జరుపు రాజసూయ యాగ మున దేవతలు అందరును ప్రత్యక్షముగా ఆ యజ్ఞమున ఇచ్చు హవిస్సులను భుజించవలయును. బ్రహ్మ మొదలగు వారు వా యజ్ఞమున ఋత్విక్కులగు బ్రాహ్మణులుగా కావలయును. లోకముల రయింపజేయగల దేవుడును శూలధారియునగు శివుడు ఆ యజ్ఞమున మాకు యాగ రక్షకుడై యుండవలయును. అని కోరగా విష్ణువు సరే యనెను.

చంద్రునకు విష్ణువు ఇచ్చిన వరప్రభావమున అతని రాజసూయయాగములో గురుడు హోతగా భృగువు అధ్వర్యుడుగా బ్రహ్మదేవుడు ఉద్ధాతగా న్యాయముగా హరి ఉపద్రష్టయగు బ్రహ్మగా ననకననందనాది మహర్షులు నదన్యులుగా విశ్వేదేవతలు వది మందియు చమసాద్వర్యులుగా ఉండిరి. అతడు మూడు లోకముల రాజ్యమును ఋత్విక్కులకు దక్షిణగా దానము చేసెను. ఇట్లు యజ్ఞము ముగిసెను. అవభృత స్నానము జరిగెను. ఆ నమయమున కాముని బాణములచే తమ శరీరములు తపింపగా తొమ్మిది మంది దేవులు అతనిని చూడగోరి వచ్చిరి. వారు ఎవరనగా-లక్ష్మీదేవి నారాయణుని-సినీవారి అను నామె కర్ణముని-ద్యుతి అనునామె విభావసుదను సూర్యుని-తుష్టి అనునామె అవ్యయుడగు ధాతను-ప్రభా అనునామె ప్రభా కరుడను సూర్యుని-కుహూ అనునామె తన పతియగు హవిష్మంతుని-కీర్తి అనునామె తన పతియగు జయంతుని-వసువను నామె తన తర్తయగు మూరీచ (మరీచి కుమారుడగు) కశ్యపుని-ద్యుతి అనునామె తన పతియగు నంది అనునతని-విడిచి

సోముని ఆశ్రయించిరి సోముడును వారిని అందరను స్వకీయలనుగా (తాను ధర్మానుసారము పెండ్లాడిన భార్యలను వలె) స్వీకరించెను.

ఆయా దేవుల భర్తలు చంద్రుడు తమకు చేసిన అవచారమునకు ప్రతీకారముగా అతనిని శపించికాని అతనిపై శస్త్రాస్త్రములు ప్రయోగించికాని అతనికి అవచారము ఏమియు చేయజాలకపోయిరి. వారు తనకు ఎన్ని విధముల హాని కలిగింప యత్నించినను శక్తి సంపన్నుడగు ఆ చంద్రుడు వది దిక్కులను వది విధములుగా ప్రకాశింపజేయుచు వెలిగెను. ఇట్లు ఆ చంద్రుడు తన తపః ప్రభావముచేత ఋషులు కూడ ఆదరించెడు ఐశ్వర్యమును దేవలోకమునకు ఏకైకాధి పతిత్వమును పొందెను.

చంద్రకృతతారావహరణమ్.

కదాచి దుద్యానగతా మవశ్య దనేకపుష్పాభరణోవశోభామ్. 29

బృహన్నితమ్బుస్తనభారనమ్రాం పుష్పావతంసా మతిదుర్మదాంగీమ్ ।

భార్యాంచ తాం దేవగురో రనజ్జబాణాభిరామాయతచారునేత్రామ్. 30

తారాం న తారాధిపతిః స్మరార్తః కేశేషు జగ్రాహ వివిక్తభూమా ।

సాపి స్మరార్తా సహ తేన రేమే తద్రూపకాన్త్యాహృతమాననైవ. 31

చిరం విహృత్యాథ జగమ తారాం విదు ర్గృహీత్వా స్వగృహం తతోఽపి ।

న తృప్తి రాసీ త్వగృహేఽపి తస్య తారానురక్తస్య సుఖాగమేషు. 32

బృహస్పతి స్తద్విరహగ్నిదగ్ధ స్తద్ధ్యానదృష్ట్యేకమనా బభూవ ।

శశాక శావం న చ దాతుమస్మై న మన్త్రశస్త్రాగ్నివిషైశ్చ తస్మై. 33

తస్యావకర్తుం వివిధై రుపాయై ర్నైవావచారైరపి వాగధీశః ।

న యాచయామాస తతస్తు దైన్యా త్సోమం స్వభార్యార్థ మనజ్జతప్తః. 34

న యాచ్యమానోఽపి దదౌ న తారాం బృహస్పతే స్తత్సుఖపాశబద్ధః ।

మహేశ్వరేణాథ చతుర్ముఖేన సాధ్యై ర్మరుద్భి స్సహ లోకపాలైః. 35

నదౌ యదా తాం న కథంఞ్చ దిన్తు స్తదా శివః క్రోధవరో బభూవ ।

యో వామదేవః ప్రథితః పృథివ్యా మనేకముద్రార్చితపాదపద్మః. 36

పినాకిసోమయోర్యుద్ధమ్.

తత స్సశిష్యో గిరిశః పినాకీ బృహస్పతిస్నేహరసానుబద్ధః ।

ధనుర్గృహీత్వాఽ జగవం పురారి ర్జగమ భూతేశ్వరసిద్ధజుష్టః. 37

యుద్ధాయ సోమేన విశేషదీప్త స్తృతీయనేత్రానలభీమవక్త్రః ।

నహైవ జగ్ము స్సగణేశకోట్యా వింశచ్ఛతుష్టప్తి రథాశ్వయుక్తాః. 38

యక్షేశ్వరః కోటి శతై రనేకై ర్యుతోఽన్యగా త్యున్దనసంస్థితానామ్ ।

వైతాళయక్షోరగకిన్నరాణాం వద్మేన చై కేన తథార్చదేన. 39

లక్ష్మే శ్రీభి ర్ద్వాదశభీ రథానాం సోమోఽప్యగా త్రత్ర వివృద్ధమన్యః ।

నక్షత్ర దైత్యాసురస్రైన్యయుక్త శ్చనైశ్చరాణ్ణారకవృద్ధతేజాః. 40

జగ్ము ర్భయం సప్త తథైవ లోకా శ్చలచ్ఛలద్వీపసముద్రగర్భాః ।

న సోమమేవాభ్యగమ త్పినాకీ గృహీతదీపా నగ్నివిశాలవహ్నిః. 41

అతాబవ వీషణభీమసోమ నైన్యద్యయస్యాః మహాహవోఽసౌ ।

అశేషనత్వక్షయకృత్ప్రవృద్ధ స్తీక్షణ్యుచాస్త్రజ్వలనై కరూవః. 42

శస్త్రైస్తపాన్మోన్య మశేషనైన్యం క్షయోగమ తత్క్షణముగ్రతీక్షణైః ।

వతన్తి శస్త్రాణి తథా బలాని స్వర్భూమిపాతాశతలం దహన్తి. 43

ద్రః కోపా ద్రుహ్యశీర్షం ముమోచ సోమోపి సోమాస్త్ర మమోఘవీర్యమ్ ।

తయో ర్నిపాతేనచ దివ్యభూమ్యో రథాన్తరిషస్యచ భీతిరాసీత్. 44

తతస్తు యుద్ధే జగతః క్షయాయ ప్రవర్ధమానేచ పితామహోఽపి ।

అస్త్రప్రవిశ్యాథ కథంకథజ్ఞోన్నివారయామాస సురై స్సమ్రావ. 45

అకారణం కిం క్షయకృజ్ఞనానాం సోమ త్వయాపీద మతా ర్యకార్యమ్ ।

యస్మా త్పురస్త్రీహరణాయ సోమ త్వయా కృతం యుద్ధ మిదం నిభీషమ్. 46

పాపగ్రహ స్త్వం భవితా జనేషు శాస్త్రోఽవ్యలం నూన మభీప్సితంతే ।

భార్యా మిమా మర్పయ వాక్పతే స్త్వం న చావమానోఽస్తి పరస్వహారే. 47

సూతఃతథేతి చోవాచ హిమాంశుమాతీ యుద్ధా దపాక్రామ దతః ప్రశాన్తః ।

బృహస్పతి స్తామపి గృహ్య తారాం హృష్టో జగామ స్వగృహం సదుద్రః. 48

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే చంద్రవంశానువర్ణనే

చంద్రోత్పత్త్యాదికథనం నామ త్రయోవింశతితమోఽధ్యాయః.

చంద్రుడు తార నవహరించుట

ఒకమారు చంద్రునకు ఉద్భావనములో దేవగురువగు బృహస్పతికి భార్యయగు తార కనబడెను. ఆమె అనేక ముగ్ధ పుష్పములతోను అభరణములతోను ఉవశోభించుచుండెను. పెద్ద పిరుదులు కలిగి న్ననముల భారముచే వంగి యుండెను. పుష్పములు శిరోఽం కారముగా ధరించి యుండెను. మిగుల మదించిన దేహము కలదై యుండెను. మన్మథ భావములవలె మనస్సునకు హాయి గొల్పుచు వికారములును మనోహరములునైన కన్నులు కలిగియుండెను.

(దక్షుడు భార్యలుగా ఇచ్చిన) తారంకు (నక్షత్రములకు) (అప్పటికే) అధిపతిగా ఉన్న ఆ చంద్రుడు కామ పశుడై ఏకాంత ప్రదేశమున ఆమె జడ వదైను. అతని రూపముచే కాంతిచే అప్పటికే తన మనస్సు హరింపబడి ఉన్న ఆ తార ఆ స్థితిలో కామ పీడితురాయ అతనితో విహరించి ఆనందించెను. చాల సేవటివరకు ఆమెతో క్రీడించియు తృప్తివొందక చంద్రుడు అక్కడి నుండి తారను స్వగృహమునకు తీసికొని పోయెను. ఆమెవలన తనకు కలుగు సుఖము లందు అనురక్తుడగు ఆ చంద్రునకు స్వగృహమునందు కూడ ఆమెతో ఎంత కాలము కామ సుఖములనుభవించినను తృప్తి కలుగలేదు.

బృహస్పతియును తన భార్యయగు తారతోడి ఎడబాటు నహించలేక విరహాగ్నితో దగ్గుడగుచు తన మనోధ్యాన మున సంతరించుచు ఆమెనే చూచుచు బాధనొందుచుండెను. కాని అతడు చంద్రుని శపించుటచే కాని మంత్రములతో కాని శస్త్రములతో కాని అగ్నితో కాని విషాదికముతో కాని అవకారము చేయ జాలకపోయెను. తాను వాచస్పతి (వేదాది విద్యలకు అన్నింటికి అధిపతి) బయిందుయు వివిధములగు ఉపాయములతోను అవ(ధి)భారములతోను కూడ బృహస్పతి చంద్రునకు ఏమియు అవకారము చేయలేక పోయెను. అతడు కామ బాధచే తపించి దీనుడై తన భార్యను తనకిమ్మని చంద్రుని వేడుకొనెను. మహేశ్వరుడు చతుర్ముఖుడు సాధ్యులు మరుత్తులు లోకపాలురు మొదలగు వారు ఎవరు ఎవరు వేడినను తారాసుఖపాశములచే బద్ధుడైన ఆ చంద్రుడు తారను బృహస్పతికి తిరిగి ఈయలేడు.

ఈ కారణమున నదాశివునకు చంద్రునిపై తీవ్రమగు కోపము కలిగెను. అతడు సామాన్యుడా! వామదేవుడు (కోపించినచో ఎవరికిని అనుకూలుడు కాక హాని కలిగింప కలవాడు) అని లోకములందు ప్రసిద్ధుడు. అనేకములగు ముద్రలతో (భావ విశేష ప్రకటనములతో) అతని పాదపద్మములను ఎల్లవారును అర్చింతురు. పైగా ఆయనకు బృహస్పతి యందు స్నేహము అధికము. ఇట్టి నదాశివుడు త్రిపురాసుర నంహారి పినాకధనుర్ధారియగు పరమేశ్వరుడు జయముతప్ప ఓటమి నెరుగనీయని అజగవమను ధనుస్సు ధరించి చంద్రునితో యుద్ధమునకై బయలుదేరెను. అతని శిష్యులును విధేయులును అతనివెంట నుండిరి. భూతనాథులును సిద్ధులును అతనిని వరివేష్టించి వచ్చుచుండిరి. తృతీయ నేత్రము అగ్ని జ్వాలలను ప్రకటించుచుండ అతని ముఖము భయము గొల్పుచుండెను. ఇట్లాయన విశేషముగా దీపించు చుండెను. రథములతోను అశ్వములతోను కూడి గణేశులు ఇరువది అరువది నాలుగు కోట్లమంది (10000 000×20×64) శివుని వెంట బయలుదేరి వెళ్ళిరి. అదే విధముగా కుబేరుడును రథముల నెక్కిన పీఠులు అనేక శతకోటి సంఖ్యలో తనకు తోడు రాగా శివునివెంట వెళ్ళెను. వేతాళులు యక్షులు ఉరగులు కిన్నరులు పద్మము అర్బుదము సంఖ్యలో (పద్మము = 1000000000, అర్బుదము = 1000000000) కుబేరునివెంట నుండిరి. సోముడును అధికమగు కోపముతో మూడు పండ్రెండు లక్షల రథములపై నక్షత్రులు దైత్యులు అసురులు తనవెంట వచ్చుచుండ శనైశ్చరుడు అంగారకుడు తన తేజస్సును వృద్ధిపరచుచుండ యుద్ధమునకు వచ్చెను. ఈ భయంకర యుద్ధోద్యమమునకు నవ్తలోక ములును భయమునందెను. నముద్రములు అన్నియును వాని నడుమనున్న నమస్తద్విపములును అత్యంతముగా చలించు చుండెను. ప్రజ్వలించుచున్న అస్త్రముల నుండి విశాలములగు వహ్ని జ్వాలలు దిక్కుల వ్యాపించుచుండ పినాకధారియగు శివుడు సోముని ఎదుర్కొనెను.

అంతట భీముని శివుని)-సోముని-భయంకర సేనలకు రెండింటికిని మహాయుద్ధము జరిగెను. ఆయుద్ధము నమస్త ప్రాణులకును నాశము కలిగించునదియు మిగుల క్రమక్రమముగా వృద్ధి పొందుచు పోవుచున్నదియు తీక్షణములగు ఆయుధములనుండియు అస్త్రములనుండియు వెలువడు మంటలు దట్టమై కనబడుచున్నదియునై భయంకరముగా ఉండెను. పరస్పరము ప్రయోగించుకొనుచున్న భయంకర తీక్షణ శస్త్రములతో ఇరుపక్షములవారి సేనయంతయు తల్ కణమే నాశము నొందసాగెను. సేనలపై వడుచుండిన శక్తి సంపన్నములగు ఆయుధములు ఆ సేననేకాక స్వర్గమర్త్య పాతాళ లోకములను కూడ కాల్చి వేయుచుండెను.

రుద్రుడు కోపించి బ్రహ్మశిర్షాస్త్రమును ప్రయోగించెను. సోముడు వ్యర్థము కాని శక్తిగల సోమాస్త్రమును వదలెను. వాటిని ప్రయోగించుటవలనను అవి పరస్పరము డీకొనుటవలనను ద్యుభూమ్యంతరిక్షములకు మూడింటికిని (ఈ మూడు లోకములందలి నకల భూతములకును) భయము గలిగెను.

ఇట్లా భీమ సోముల యుద్ధము క్రమక్రమముగా వృద్ధి పొందుచుండెను. లోకములు క్షయమునొందునట్లుండెను. ఇది చూచి లోక పితామహుడగు బ్రహ్మ ఎంతో శ్రమతో (దేవతలతో కూడ) లోపల ప్రవేశించి వారి యుద్ధమును నివారించెను. బ్రహ్మ సోమునితో నిట్లు వలికెను: "సోమా! నీవిట్లు అకారణముగా భూతములకు నాశమును కలిగించు యుద్ధమునకు పూనితివి. ఇది చేయరాని దుష్కృత్యము. ఇది కాక నీవు పర శ్రీహరణము అనెడు అకృత్యమునకు సంకల్పించితివి. అందులకయియే నీవీ భయంకర యుద్ధమును చేయుచున్నావు. నీవు నహజముగ శాంత స్వభావుడవే కావచ్చును. కాని నీవు చేసిన ఈ దోషమునకు ఫలితముగా జనులయందు పాపగ్రహముగానే ప్రసిద్ధి నొందుదువు. నీకు కలిగిన ఈ కోరిక (పరదార హరణవాంఛ) ఇంతటితో చాలింపుము. బృహస్పతి భార్యయగు తారను మరల అతనికి అప్పగించుము. పరుల ధనమును హరించిన వారు దానిని మరల దాని సొంతగాని కప్పగించుటలో అవమానము ఏమియు లేదు."

పితా మహాని మాటలు విని సోముడు కరేయసి అంగీకరించెను. వశ్రాంతబావముతో యుద్ధము నుండి తొలగి పోయెను. బృహస్పతియును బార్కయగు తారను వెంట తీసికొని హస్తించుచు రుద్రునితో కూడి స్వగృహమునకు పోయెను.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమును సంవాదమున చంద్రవంశానువర్తనమున చంద్రుని.
ఉత్పత్తి మొదలగు వృత్తాంతములు అను ఇరువదిమూడవ అధ్యాయము.

చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

ఋధోత్పత్తిః.

- నూతః తత స్సంవత్సరస్యాన్తే ద్వాదశాదిత్యనన్నిభః । దివ్యపీతామృతధరో దివ్యాభరణభూషణః. 1
- తారోదరా ద్వినిష్కాగ్రీస్తః కుమార శృందనన్నిభః । నర్వార్థశాస్త్రవి ధీమా స్సర్వశాస్త్రవవర్తకః. 2
- నామ్నా యద్రాజపుత్రీయం విశ్రుతం గజవైద్యకమ్ ।
రాజ్య సోమస్య పుత్రీత్వా తస్య పుత్రో బుధస్సృతః. 3
- జాతమాత్ర స్స తేజాంసి నర్వాజ్యే వాజయ ద్భరీ । బ్రహ్మద్యా స్తత చాజగ్ము ర్దేవదేవర్షిభి స్సహ. 4
- బృహస్పతిగృహే నర్వే జాతకర్మోత్సవోద్యతాః । అవృచ్ఛన్తే సురా స్తారాం కేన జాతః కుమారకః. 5
- తత స్సా లజ్జితా తేషాం న కిణ్చి దవదత్తదా । పునఃపున స్తదా వృష్టా లజ్జయన్తీ వరాజ్జనా. 6
- సోమస్యేతి చిరా దాహ తతోఽ గృహ్ణా ద్విదు స్సుతమ్ । బుధ ఇత్యకరో న్నామ ప్రాదా ద్రాజ్యంచ భూతలే. 7
- అభిషేకం తతః కృత్వా యువాన మకరో ద్విభుః । గ్రహసామ్యం ప్రదాయాథ బ్రహ్మ బ్రహ్మర్షినంయుతః. 8
- పశ్యతాం నర్వలోకానాం తత్రై వాస్తరదీయత । ఇలోదరేతు దర్శిష్టం బుధః పుత్ర మజీజనత్. 9
- పురూరవశ్చరితమ్.

అశ్వమేదశతం సాగ్ర మకరో ద్య స్వతేజసా । పురూరవా ఇతి ఖ్యాత స్సర్వలోక నమస్కృతః. 10

ఇరువది నాలుగవ అధ్యాయము.

ఋధోత్పత్తి-పురూరవో-రజి-యయాతి వృత్తాంతములు.

నూతుడు ఋషులతో ఇంకను ఈ విధముగా చెప్పెను: సంవత్సరము గడచిన తరువాత తారా గర్భము నుండి కుమారుడు జనించెను. అతడు పండ్రెండు మంది ఆదిత్యుల తేజస్సులను పోలిన తేజస్సుతో దీపించుచుండెను. దివ్యమగు పీతాంబరమును ధరించియుండెను. దివ్యములగు ఆభరణములతో అలంకరించుకొని యుండెను. రూపమునందు చంద్రుని పోలియుండెను.

అతడు అర్థ శాస్త్రమును నమగ్నముగా ఎరిగినవాడు. చాల బుద్ధిశాలి. నర్వశాస్త్రములను వ్రావ ర్తిల్లజేసినవాడు. రాజ పుత్రీయము అను పేరున వ్రాసిద్ధమయియున్న గజ వైద్యశాస్త్రము ఈ తారా పుత్రుడు వ్రావ ర్తిల్లజేసినదే. పోమునకు (చంద్రునకు) రాజా అనియు పేరుగలదు. చంద్రుని కుమారుడగుటచే ఇతడు రాజపుత్రుడు. అతడు వ్రావ ర్తిల్లజేసిన శాస్త్రము కనుక రాజ పుత్రీయము అని దానికి పేరు వచ్చెను. నర్వశాస్త్రముల నెరిగిన పండితుడు కావున బుధుడని అతనికి పేరు వ్రాసిద్ధమయ్యెను.

అతడు పుట్టుకతోనే లోకములందలి నకల తేజస్సులను తన తేజస్సుతో జయించువాడును బలశాలియు నయి యుండెను ఈతని జనన నమయమున బ్రహ్మదేవుడును దేవతలును దేవ ఋషులును బృహస్పతి గృహమునకు వచ్చిరి. అచ్చట వారందరును పుట్టిన కుమారునిని జాత కర్మమును జరుపుటకు వూనుకొనిరి. ఆ దేవతలందరును ఈ కుమారుడు ఎవరి వలన కలిగినవాడు? అని తారను అడిగిరి. ఆమె సిగ్గువడి ఏమియు మాటాడక యూరకుండెను. వారును మరల మరల అదే ప్రశ్నము నడుగసాగిరి. ఆ ఉత్తమాంగవ సిగ్గువడుచు చంద్రుని కుమారుడే అని చాల నేవటి తరువాత

సమాధానము ఆచెను. అంతట ఆ కుమారుని చంద్రుడు తీసికొనెను. అతడు అతనికి బుదుడు అని నామకరణము చేసెను. భూలోకమునందు రాజ్యమును కూడ ఇచ్చెను. తరువాత అతనిని యువరాజునుగా చేసి అభిషేకము జరిపెను.

తరువాత బ్రహ్మ బ్రహ్మదలతో కూడి ఆలోచించి బుదునకు గ్రహత్వమును ఇచ్చి సర్వ లోకములును చూచుచుండ అచ్చటనే అంతర్ధానమునందెను.

బుదునకు లోగడ తెలిపినట్లు ఇలాగర్భమున కుమారుడు కలిగెను. అతడు పురూరవసుడు అను పేర ప్రసిద్ధుడయి సర్వలోక జనుల నమస్కారములను అందుకొను వాడయ్యెను. తన ప్రతాపముతో అతడు సమగ్రముగా నూరు అశ్వమేధ యాగములు చేసెను.

హిమవచ్ఛిఖరే రమ్యే సమారాధ్య జనార్దనమ్ । లోకైశ్వర్య మగా ద్రాజా* సప్తద్వీపాధిప స్తథా. 11
కేశివభృతయో దైత్యాః కోటిశో యేన ఘాతితాః । ఊర్వశీ యన్య వత్సీత్వ మగమ ద్రూపమోహితా. 12
సప్తద్వీపా వసుమతీ సశైలవనకాననా । దర్మేణ పాలితా తేన సర్వలోకహితైషిణా. 13
చామరగ్రాహిణీ కీర్తి స్సదా చైవాజ్ఞవాహికా । విష్ణుప్రసాదా ద్దేవేన్ద్రో దదా వర్ధాననం వదా. 14
ధర్మార్థకామా న్దర్మేణ సమమే వాభ్యపాలయత్ । ధర్మార్థకామా స్తం ద్రష్టు మాజగ్ముః కౌతుకా త్పురా. 15
జిజ్ఞాసవ స్తచ్చరితం కథం వశ్యతి న స్సమమ్ । భక్త్యా చక్రే తత స్తేషా మర్హ్యపాద్యాదికం నృపః. 16
ఆసనత్రయ మానీయ దివ్యం కనక భూషణమ్ । నివేశ్యాథాకరోత్పూజా మీషద్ధర్మేఽధికాం పునః. 17
జగ్ముతు స్తే తు కామార్థా వతికోపం నృపం వ్రతి । అర్థ శ్శావ మదా త్తస్మైలోభా త్వం నాశ మేష్యసి. 18
కామోఽప్యహ తవోన్మాదో భవితా గన్ధమాదనే । కుమారవన మాశ్రిత్య వియోగా (దూ)దుర్వశీభవాత్. 19
ధర్మోఽప్యహ చిరాయు స్త్వం ధార్మికశ్చ భవిష్యసి । సంతతి స్తవ రాజేంద్ర యావచ్ఛన్సాగ్రకారకమ్. 20
శతశో వృద్ధి మాయాతు న నాశం భువి యాస్యతి ।

ఇత్యుక్త్వాఽన్తర్దధు స్సర్వే రాజా రాజ్యం త దాఽన్వభూత్. 21

ఆ పురూరవుడు మనోహరమగు హిమవత్పర్వత శిఖరమునందు (తవస్సు చేసి) శ్రీ మహావిష్ణుని మెప్పించెను. జనార్దనుని వరప్రభావమున లోకేశ్వరుడయ్యెను. భూలోకమునందలి సప్త ద్వీపములకును అధిపతి అయ్యెను. ఈతడు కేశి మొదలగు కోట్లకొలదిగా రాక్షసులను చంపెను. అతని రూపమును చూచి మోహితురాలయి ఊర్వశి అతనికి భార్య అయ్యెను. అతడు సర్వలోకములహితమును కోరి సప్త ద్వీపములతోను పర్వతములతో కాననముల (చిన్న అడవుల లేదా చెట్ల తోపుల) తోను కూడిన భూమిని అంతటిని ధర్మానుసారముగా పాలించెను. కీర్తి అతనికి వింజామరను వట్టి వీచెడి నేవికగా ఒడలు పట్టెడి నేవకురాలుగా అయ్యెను. విష్ణుని అనుగ్రహ ప్రభావమున దేవేంద్రుడు అతనికి తన ఆర్ధాననమును ఇచ్చెను. ధర్మము అర్థము కామము అనెడి మూడు పురుషార్థములను ధర్మానుసారము సమభావముతో అతడు పాలించెను. పూర్వము ఒకానొకప్పుడు ధర్మార్థ కామములకు మాపురకు ఈతడు మనలను ముగ్గురను ఎట్లు సమానముగా చూచుచున్నాడో పరీక్షింపవలెనని కుతూహలము కలిగెను. అందుచే వారు అతని నడువడిని తెలిసికొనగోరి ఆ పురూరవుని కడకు వచ్చిరి. రాజపుడు బంగారు తొడుగుతోను అలంకారములతోను కూడిన దివ్యములగు వీరములను తెప్పించి వారిని వాటిపై కూర్చుండబెట్టెను. భక్తి పూర్వకముగా అర్ఘ్యము పాద్యము మొదలగు వానితో వారిని పూజించెను. వారిని వీరము లపై కూర్చుండబెట్టి పూజించుటలో ఆ రాజు ధర్మమునందు అధికము అగు భక్తిని చూపెను. దానిచే కోపించి అర్థము నీవు లోభము చేత నశింతువు. అని పురూరవుని శపించెను. కామమును గంధమాదన పర్వతమున కుమార వనమునందు ఊర్వశితోడి వియోగము కారణముగా నీకు ఉన్నాదము కలుగును. అని అతనిని శపించెను. ధర్మము అతనితో ఇట్లు వలికెను : “నీవు దీర్ఘాయువపును ధార్మికుడవును అయ్యెదవు. నీ సంతానమును చంద్రార్క సక్షత్రములు ఉన్నంత

వరకును నూచుల కొలదిగా వృద్ధి పొందుచుండును. అది ఎన్నటికిని భూలోకమునందు నశించదు. ఇట్లు వలికి ధర్మార్థ కామములు కూడును అంతర్దాసము నుదెను. అనాటి నుండియు ఆ పురూరపుడు రాజ్యమును ధర్మానుసారముగా ఆచరించెను.

- అహన్యహని దేవేన్ద్రం ద్రష్టుం యాతి స రాజరాట్ । కదాచి దారుహ్య రథం దక్షిణామృరచారిణమ్. 22
సార్థమర్కేణ సోఽవశ్య స్నీయమానా మథామ్బరే । కేశినా దానవేన్ద్రేణ చిత్రలేఖా మథోర్వశీమ్. 23
తం వినిర్జిత్య సమరే దధౌ బౌధి స్వపాణినా । బుధపుత్రేణ వాయవ్య మస్త్రం ముక్త్యా యశోర్థినా. 24
తథా శక్రౌఽపి సమరే యేన వ జీ వినిర్జితః । మిత్రత్వ మగమ ద్దేవై రదా దిన్ద్రాయ చోర్వశీమ్. 25
తతః ప్రభృతి మిత్రత్వ మగమ త్పాకశాసనః । సర్వలోకాతిశాయిత్యం బల మూర్జం యశశ్శ్రియమ్. 26
ప్రాదా ద్యజ్ఞీ తు నస్తుష్టో గేయతాం భరతేన చ । సా పురూరవసః ప్రీత్యే గాయన్తీ చరితం మహత్. 27
లక్ష్మీస్వయంవరం నామ భరతేన ప్రవర్తితమ్ । మేనకా ముర్వశీం రమ్భాం సృత్యతేతి తదాఽదిశత్. 28
ననర్త సలయం తత్ర లక్ష్మీరూపేణ చోర్వశీ । సా పురూరవసం దృష్ట్వా సృత్యన్తీ కామపీడితా. 29
విస్మృతాఽభినయం సర్వం త త్పురా భరతోదితమ్ । శశావ భరతః క్రోధా ద్వియోగా దన్య భూతలే. 30
వజ్రావజ్రాశదబ్ధాని లతా సూక్ష్మా భవిష్యసి । పురూరవాః పిశాచత్వం తత్రైవానుభవిష్యతి. 31
తత స్త ముర్వశీ గత్వా భరతా మకరో చ్చిరమ్ । శాపా నై భరతస్యాథ (ఊ) ఉర్వశీ బుధసూనుతః. 32
అజీజన త్పుతా నష్టౌ నామత స్తా న్నిబోధత । ఆయుర్దృఢాయ రక్షాయుర్దనాయుశ్చ దృతి ర్మతిః. 33
శుచి ర్వీర శ్శతాయుశ్చ సర్వే దివ్యబలౌజనః । ఆయుషో నహుషః పుత్రో వృద్ధశర్మా తథైవచ. 34
రజీ రసో విపాష్మాచ వీరాః పజ్జా మహారథాః । రజేః పుత్రశతం జజ్ఞే రాజేయా ఇతి విశ్రుతాః. 35

రాజరాజగు ఆపురూరపుడు వ్రతి దినమునను స్వర్గమునకు పోయి దేవేంద్రుని దర్శించి వచ్చుచుండెడివాడు. అట్లు జరుగుచుండ ఒకనాడు ఆ రాజు దక్షిణాయన గతిలోనున్న సూర్యునితో పాటు దక్షిణపు అకాశమున నంచరించు చున్న తన రథమును ఆరోపించి పోవుచు దానవరాజగు కేశియను వాడు ఊర్వశిని చిత్రలేఖను కొని పోవుచుండుట చూచెను. బుధ పుత్రుడగు ఆపురూరవసుడు ఇంద్రుని కూడ జయించియుండిన ఆకేశిపై వాయు వ్యావ్రమును ప్రయోగించి వానిని జయించెను. ఇట్లతడు యుద్ధమున కేశి రాక్షసుని జయించి వానిని తన హస్తముతో పట్టివేసెను. తరువాత ఆ రాజు ఊర్వశిని ఇంద్రునికి ఒప్పగించెను. ఈ కారణముగా అతడు ఇంద్రాది దేవతలతో మైత్రిని సంపాదించెను. అనాడు మొదలుకొని దేవేంద్రుడు పురూరపునితో మైత్రిని అంగీకరించుటయే కాక అతని వయి ప్రితి చెంది అతనికి సర్వ లోకాధిపతుడుగా నుండునట్లును బలమును సామర్థ్యమును యశస్సును ఐశ్వర్యమును శోభను భరతునిచే గానముచే కీర్తింప బడుటను వరముగా ఇచ్చెను. ఆ ఊర్వశియును నాటి నుండి పురూరపుని పూజ్యచరితమును పాడుచు ప్రితి కలిగించు చుండెడిది. ఇట్లంద ఒకనాడు దేవేంద్రుడు ఊర్వశీ మేనకా రంభలను భరతుడు రచించి ప్రవర్తిల్ల జేసిన లక్ష్మీ స్వయం వరమును స్మృత్య రూపకమును సృత్యమున నభినయించవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను. అన్యత్యాభినయ ప్రసంగములో ఊర్వశీ లక్ష్మీ రూపము ధరించి రయాను గుణముగా నాట్యము చేయుచుండెను. ఆమె పురూరవసుని చూచుచు నాట్యము చేయుచు కామపీడితురాలయ్యెను. ఈ పాటపుడే నామె తనకు భరతుడు ఉపదేశించి యుండిన అభినయము అంతయు మరచెను. భరతుడును ఆందులకు కోపించి ఈ రాజుతోడి వియోగమున నీవు భూలోకమున మిగుల నన్నని తీగవై ఉండుమని ఊర్వశిని భూలోకమునందే ఊర్వశీ తీగయై యున్న పరిసరములందే పిశాచమయియుండునని పురూరవసుని శపించెను. వెంటనే ఊర్వశియును శాపానుసారము భూలోకమున శావకాలమంతయు లతగా నుండి చాల

కాలమునకు శావము తీరి ఆ పురూరవసుని తన పతిగా చేసి కొనెను. శాపావసానమున ఆమెకు పురూరవసునివలన ఎనమండు కుమారులు కలిగిరి. వారు ఆయువు దృఢాయువు అశ్మాయువు ధనాయువు ధృతి మతి శుచి శతాయువు అను వారు. వీరందరును పీడలును దివ్యములగు బలమును సామర్థ్యమును కలవారు. వీరిలో ఆయువు అనునతనికి నహుషుడు వృద్ధశర్మ రజి-రసుడు విపాప్మ అను వారు కుమారులైరి. వారు ఐదుగురును మహారథులు అగు పీఠులు. వారిలో రజికి నూరుగురు కుమారులు కలిగిరి వీరి కందరకును రాజేయులు అని వ్రసిరి.

రజి రారాధయామాస నారాయణ మకల్మషమ్ । తపసా తోషితో విష్ణు ర్వరం ప్రాదా న్మహిపతేః. 36
దేవాసురమనుష్యాణా మభూ త్స విజయీ తదా । అథ దైవాసురం యుద్ధ మభూ ద్వర్షశతత్రయమ్. 37
వ్రహ్మోదశక్రయో ర్భీమం న కశ్చి ద్విజయీ తయోః । తతో దేవాసురైః వృష్టః ప్రాహ దేవ శ్చతుర్ముఖః. 38
అనయో ర్విజయీ క స్సౌ ద్రజి ర్జేతేతి సోఽబ్రవీత్ । జయాయ ప్రార్థితో రాజా సహాయ స్త్వం భవన్వ నః. 39
దైత్యైః ప్రాహ యది స్వామీ వో భవామి తత స్త్వలమ్ । నాసురైః ప్రతిపన్నం తత్రప్రతిపన్నం సురై స్తదా. 40
స్వామీ భవ త్వ మస్మాకం సజ్గామే నాశయ ద్విషః । తతో వినాశితా స్సర్వే యేవద్యా వజ్రపాణినా. 41
పుత్రత్వ మగమ త్తుష్ట స్తస్యేన్ద్రః కశ్మణా విభుః । దత్వేన్ద్రాయ తదా రాజ్యం జగామ తపసే రజిః. 42
రజిపుత్రై స్త దాచ్ఛిన్నం బలా ద్ద్యిన్య వైభవమ్ । యజ్ఞభాగం తు రాజ్యం చ తతో గుణబలాన్వితైః. 43
రాజ్యా ద్భ్రష్ట స్తదా శక్రో రజిపుత్రైర్నిపీడితః । ప్రాహ వాచస్పతిం దీనః పీడితోఽస్మి రజేస్సుతైః. 44
న యజ్ఞభాగో రాజ్యం చ రాజేయానాం బృహస్పతే । రాజ్యలాభాయ మే యత్నం విదత్స్వ ధిషణాధిప. 45
తతో బృహస్పతి శ్శక్ర మకరో ద్బలదర్పితమ్ । గ్రహశాన్తి విధానేన పౌష్టికేన చ కర్మణా. 46
స గత్వా మోహయామాస రజిపుత్రై న్బృహస్పతిః । యేనాథర్మం సమాస్థాయ వేదబాహ్యం స వేదవిత్. 47
వేదమార్గపరిభ్రష్టాం శ్చకార ధిషణాధిపః । వేదబాహ్య న్పరిజ్ఞాయ హేతువాదసమన్వితాః. 48
జమాన శక్రోఽథ రజే సర్వా న్ద్రబహిష్కృతాః ।

రజి పాపనాశకుడగు నారాయణుని ఆరాధించెను. అతని తపమునకు మెచ్చి నారాయణుడు ఆ మహిపతికి వరము నిచ్చెను. తత్ప్రభావమున అతడు దేవతలను అసురులను కూడ జయించగలవాడయ్యెను.

ఇట్లుండ గొంత కాలమునకు దేవాసురులకు యుద్ధము సంభవించెను. అది చూడు నూరుల సంవత్సరములు ప్రవర్తించెను. ప్రహ్లాదునకును ఇంద్రునకును జరిగిన ఆయుద్ధములో ఎంతకాలమునకును ఎవరికిని గెలుపు కలుగక యుద్ధము సాగుచునే యుండెను. అపుడు దేవాసురులు ఇరువురును చతుర్ముఖునికిడకు పోయి మాలో ఎవరికి గెలుపు కలుగునని వ్రశించిరి. ఈ ఇరువురిలో ఎవరు జయింతురు అని చెప్పగలను? రజి జయించును. అని బ్రహ్మ పలికెను. దైత్యులు రజి కడకు పోయి నీవు మాకు నహాయుడవు కమ్ము. అని అతనిని ప్రార్థించిరి. జయించిన తరువాత నేను మీకు అధిపతిగా ఉండుటకు అంగీకరించినచో నేను మీకు యుద్ధమున సాయము చేయుదునని రజి పలికెను. అది రాక్షసు లంగీకరింపలేదు. దేవతలు అందులకు ఒప్పుకొనిరి నీవు యుద్ధమున మా శత్రువుల నశింపజేయుము. తరువాత నీవే మా అధిపతివి కమ్ము - అని దేవత లనిరి. అంతట రజి అంతవరకును వజ్రపాణియగు దేవేంద్రునకును అవద్యులుగా నుండిన రాక్షసులనందరను నశింపజేసెను. రజి తమకు చేసిన ఈ సాహాయ్యకృత్యమునకు మెచ్చి ఇంద్రుడు తానతనికి కుమారుడుగా ఉండ నంగీకరించెను. అంత - రజియును తన రాజ్యము నంతయు దేవేంద్రున కప్పగించి తాను తపస్సునకు పోయెను.

రజిపుత్రులు నూరుమందియు నద్గుణములును బలమును కలవారు. వారు తమ తండ్రి తపోవనమునకు పోయిన తరువాత ఇంద్రుని వైభవమును యజ్ఞభాగమును కూడ హరించిరి. ఇట్లు రజిపుత్రులచేత విశేషముగా బాధింప

ఇది ఇంద్రుడు రాజ్య భక్తులై పోయెను. అతడు తన బుధుల బృహస్పతి వగలకు పోయెను. నేను రజిపుత్తరిలదేర మీరుల పిడిపిడియియైనను. రాజిపుడు రాజ్యము లేదు. యజ్ఞభాగమును లేదు. అవి రెండును ఇప్పుడు రజి కుమారులకే పొందెయ్యెను. నీవి బుద్ధిమంతులలో ఉత్తమువపు. కాకు మరల నారాజ్యము లభించుటకై యత్నము చేయ ప్రార్థించుచున్నాను. అది ఇంద్రుడు పుడుని ప్రార్థించెను.

బృహస్పతి తన పిత బలమును మంత్రబలమునను ఇంద్రుని మరల బలదర్శితునిగా జేసెను. శాస్త్రపిదానము ననుసరించి అతడు గ్రహశాంతిని పొట్టిక కర్మలను ఆచరించెను. అంతేకాక ఆ బృహస్పతి పోయి తన బుద్ధిబలమున రజిపుత్తరిలను మోహ పెట్టెను. వారి బుద్ధిని చూర్చెను. దానిచే వారు వేదజాహ్నువు అధర్మమును ఆశ్రయించిరి. ఇట్లు మండిత శ్రేష్ఠుడును వేదవేత్తయు అగు బృహస్పతి రాజేయులను వేద మార్గమునుండి వరిభ్రష్టులనుగా జేసెను. వారందరును వేద దాహ్యులుగా హేతువాదవదులుగా ఐరి. ఇది ఎరిగిన దేవేంద్రుడు ధర్మమార్గ బహిష్కృతులగు ఆ రజిపుత్తరిలనుందరను చంపెను.

నహుషస్య ప్రవక్ష్యామి పుత్రాన్సప్తవైవ దార్మికాః. 49

యతి ర్భయాతి స్సంయాతి రుదృవః పాశ్చి రేవచ । నయాతి ర్మేఘసంయాతి స్సప్తవైతే వంశవర్ధనాః. 50

యతిః కుమారభావేపి యోగీ వైభానసోఽభవత్ । యయాతి రకరోద్రాజ్యం ధర్మైకశరణస్తదా. 51

శర్మిష్ఠా లస్య భార్యాఽభూ ద్దుహితా వృషవర్ధనాః । భర్గవస్యాత్మజా తద్వ ద్దేవయానీ చ సువ్రతా. 52

యయాతేః వశ్చ దాయాదా స్తా స్సప్తవక్ష్యామి నామతః ।

దేవయానీ యదుం పుత్రం తుర్వసుం చావ్యజీజనత్. 53

తథా ద్రుహ్య మనుం పూరుం శర్మిష్ఠాఽజనయ త్సుతాః । యదుః పూరుశ్చ భవత ఏషాం వై వంశవర్ధనా. 54

యయాతి ర్నాహుష శ్చాసీ ద్రాజా సత్యవరాక్రమః । పాలయామాస చ మహీ మీజే చ వివిధై ర్మతైః. 55

ఆతిభక్త్యా పితౄ నర్చ్యే దేవాంశ్చ వ్రయత స్సదా । అథాఽస్సృజ త్రృజా స్సర్వా యయాతి రవరాజితః. 56

స శాశ్వతీ స్సమా రాజా వ్రజా ధర్మేణ పాలయన్ । జరా మార్చ న్మహామోరాం నాహుషో రూపనాశినీమ్. 57

జరాభిభూతః పుత్రాన్సప్త రాజా వచన మబ్రవీత్ । యదుం పూరుం తుర్వసుం చ ద్రుహ్యం చానుంచ పార్థివః. 58

యౌవనేన చ వః కామా న్యువా యువతిభి స్సహ । విహర్తు మహ మిచ్ఛామి సాహ్యం కురుత పుత్రకాః. 59

తం పుత్రో దేవయానేయః పూర్వజో యదు రబ్రవీత్ । కిం సాహ్యం భవతః కార్య మస్మాభి ర్యౌవనేన తు. 60

యయాతి రబ్రవీ త్పుత్రాన్సప్తా మే వ్రతిగృహ్యతామ్ । యౌవనేన త్వదీయేన చరేయం విషయా నహమ్. 61

యజతో దీర్ఘనత్రై ర్మే శాపా చ్ఛౌశనసో మునేః । కామార్థీ పరిణామోద్య తప్రోహం తేన పుత్రకాః. 62

తాం స్వకేన శరీరేణ జరా మేకః వ్రశాస్తు వః । అహం తన్వాఽభినవయా యువా కామా నవాప్పుయామ్. 63

స తే తస్య వ్రతీత్యగృహ్తా న్యదువ్రభృతయో జరామ్ । చత్వార స్తా స్స రాజర్షి రశవచ్ఛేతి నశ్శుతమ్. 64

తమబ్రవీ త్తతః పూరుః కనీయా స్సత్యవిక్రమః । రాజ స్సహిత్యాఽభినవం యౌవనం త్వం సుఖీ చర. 65

అహం జరాం తవాదాయ రాజ్యే స్థాస్యామి తేఽఽజ్ఞయా । ఏవ ముక్త స్స రాజర్షి స్తపోవీర్యసమాశ్రయాత్. 66

సశ్చారయామాస జరాం తదా పుత్రే మహాత్మని । పౌరవేణాథ వయసా రాజా యౌవన మాస్థితః. 67

యాయాతేన వ్రవయసా రాజ్యం పూరు రకారయత్ । తతో వర్షసహస్రాన్తే యయాతి రవరాజితః. 68

అత్యువ్ర ఇవ కామానాం పూరుం పుత్ర మువాచ హ । త్వయా దాయాదవానన్మీ త్వం మే వంశకర స్సుతః. 69

పౌరవో వంశ ఇత్యేష భ్యాతిం లోకే గమిష్యతి । తత స్స నృవశార్థులః పూరుం రాజ్యేఽభిషిచ్య చ. 70

కాలేన మహతా వశ్చా త్కాలధర్మ ముపేయివాన్ । పూరువంశం వ్రవక్ష్యామి శృణుధ్వ మృషిన త్తమాః. 71

యత్ర తే భారతా జాతా భరతాన్యయవర్ణనాః.

72

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే యయాతిచరితే
బుధాద్యుత్పత్తికథనం నామ చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

ఇక నహుషుని కుమారులను పేరుకొందును. వారు యతి యయాతి సంయాతి ఉద్భవుడు పాంచి నయాతి మేఘ సంయాతి అను వారేడుమంది. వీరు ధార్మికులును వంశవృద్ధికరులును. యతి అనునాతడు చిన్నతనమునందే యోగియై వానప్రస్థుడయ్యెను. యయాతి ధర్మమునకు తాను ఆశ్రయమై ధర్మమును తానాశ్రయించి రాజ్యమును పాలించెను. వృష వర్షుడను దానవరాజు కుమార్తెయగు శర్మిష్ఠయు శుక్రుని కూతురగు దేవయానియు ఆతని భార్యలు. యయాతికి దేవయానివలన యదువు తుర్వసుడు అనువారును శర్మిష్ఠవలన ద్రుహ్యుడు అనువు పూరుడు అనువారును మొత్తము ఐదు మంది కుమారులు కలిగిరి. వీరైదుమందిలోను యదువు పూరుడు అనువారు ఇద్దరును వంశవృద్ధికరు లయిరి.

నహుషపుత్రుడగు ఈ యయాతి రాజుగా నత్యవరాక్రమడై (ధర్మము మొదలగు నత్రవృత్తులయందు పూనిక కలిగి) భూమిని పాలించెను. వివిధములగు యజ్ఞములతో దేవతల నారాధించెను. అతిభక్తితో ప్రయతుడయి (శరీరమునందును చిత్తమునను శుచియై) పితరులను దేవతలను కూడ అర్చించెను. అటువలెనే ప్రజలను అందరను శత్రువులవలన ఓటమి నెరుగని ఆయయాతి దృఢ బుద్ధితో పాలించెను.

ఇట్లు ఆ యయాతి ధర్మానుసారము ప్రజలను పాలించుచుండ మహాఘోరమును సౌందర్యమును దేహ దార్ధ్యమును నశింపజేయునదియు నగు వార్ధకము ఆతనిని ఆవేశించెను. మునలితనము తను క్రమ్ముకొనగా నాతడు తన కుమారులగు యదుపూరుతుర్వసు ద్రుహ్యునువులను పిలిచి ఇట్లు పలికెను. "యౌవనముతో మీరు అనుభవించు కామ సుఖముల ననుభవించవలెనను కోరికతో నున్నాను. కుమారులారా! నాకు ఈ విషయమున సాహాయ్యము చేయుడు." అనగా దేవయానీ జ్యేష్ఠ కుమారుడగు యదువు-యౌవనముతో మేము మీకు చేయదగిన సాహాయ్యము ఏమి? అని ప్రశ్నించెను. యయాతి కుమారులతో ఇట్లు పలికెను. "నావార్ధకమును మీరు తీసికొనవలయును. మీ యౌవనముతో నేను విషయ సుఖములను అనుభవించును. నేనింతవరకును దీర్ఘనత్రయాగములు (దీర్ఘ కాలము దీక్ష వహించి ఆచరించ వలసిన నత్రయాగములు) అనేకములు ఆచరించుచుండుటతోను శుక్రమహాముని ఇచ్చిన శాపముతోను ఈ వయఃపరిణామము (మునలితనము) కలిగినది. ఐనను అది ఇంకను కామ సుఖములను కోరుచున్నది. నాయనా! నేను ఈ హేతువుచే తపించిపోవుచున్నాను. కనుక మీలో నెవరైన ఒకరు ఈ నావార్ధకమును తన శరీరముతో గ్రహించి స్వాధీనపరచుకొనవలెను. నేను సరిక్రాంత శరీరమును పొంది దానితో పడుచువాడనై కామములను అనుభవించును."

కాని యదువు మొదలగు కుమారులెవ్వరును తమ తండ్రియగు యయాతి యొక్క వార్ధకమును స్వీకరించలేదు. ఆ హేతువుచే ఆ రాజర్షి యదుతుర్వసు ద్రుహ్యునువులు అను నలుగురను శపించెను. అని పరంపరలో వినబడుచున్నది.

కాని వారిలో ఐదవ వాడగు పూరుడు నత్యవిక్రముడు (ధర్మ ప్రధానమగు ప్రవృత్తికి నత్యమని పేరు. దానియందు తన శక్తిని ప్రయోగించి ప్రవర్తిల్లు వాడు నత్యవిక్రముడు.) కావున అంతట తన తండ్రితో "తండ్రి! నా అభినవ యౌవనమును నీవు తీసికొని సుఖములను అనుభవించుము. నీ ఆజ్ఞానుసారముగా నీవార్ధకమును గ్రహించి నీ అనుమతితో రాజు పదమునందు నిలిచియుందును. (రాజ్యమును పాలించుచుండును,) అనెను.

పూరుడు ఇట్లు చెప్పగానే రాజర్షియగు యయాతి తన తపస్సామర్థ్య బలమును ఆధారముగా చేసికొని తన దేహమునందలి మునలితనమును మహాత్ముడు (ఉన్నతమగు మనస్సు కలవాడు) అగు పూరుని శరీరమునందు వ్యాపింపజేసెను. పూరుని వయస్సును తాను గ్రహించి యౌవనమును పొందెను. యయాతినుండి గ్రహించిన వార్ధకముతో పూరుడు రాజ్యమును పాలించెను.

ఇట్లు వేలకొలది సంవత్సరములు గడచెను. మహా వరాక్రమ శాలియగు యయాతి కామ సుఖముల విషయమున తృప్తి పొందిలేదేమో! అనునట్లే యుండి తన కుమారుడగు పూరునితో ఇట్లు పలికెను. "నేను నీ మూలముననే పుత్రులు కలవాడ నయితిన. నా వంశమును నీయిది కుమారుడవు నీవే. ఈ వంశమునును దోరమున పౌరవంశము అను భావం కలుగును."

ఇట్లు పలికి ఆ రాజ్యస్థుడు పూరుని రాజ్యమున అధిషేకించెను. చాలకాలము జీవించి అతడు యయాతి కాల భర్తము నుండెను.

మునిస్త్వేషురారా! ఇతిమీదట పూరు వంశమును మీకు వివరించి తెలుపుదును. వినుడు. భరత వంశమును పృథ్వి దేయు భారతులు అనబడు పాండవ కౌరవులు ఆవంశమునుండే చదా జన్మించిరి:

ఇది శ్రీమత్సమహాపురాణమున మత్స్యమును సంవాదమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున బుద్ధోత్పత్తి మొదలగు వృత్తాంతములు అను ఇరువది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచవింశ తితమోఽధ్యాయః.

యయాతిచరితే కచవృత్తాంత కథనమ్.

ముషయః కిమర్థం పౌరవో వంశ శ్రేష్ఠత్వం ప్రాప భూతలే ।

జ్యేష్ఠస్యాపి యదో ర్వంశః కిమర్థం హీయతే శ్రియా. 1

అన్య ద్భియాతే శ్చరితం సూత విస్తరతో వద । యస్మాత్తత్పుణ్య మాయుష్య మభినన్ద్యం సురై రపి. 2

సూతః ఏతదేవ పురా వృష్ట శ్శతానీకేన శౌనకః । పుణ్యం పవిత్ర మాయుష్యం యయాతిచరితం మహత్. 3

శతానీకః యయాతిః పూర్వకోఽస్మాక మష్టమో యః ప్రజాపతేః ।

కథం న శుక్రతనయా లేభే పరమరూపిణీమ్. 4

ఏత దిచ్ఛా మ్యహం శ్రోతుం విస్తరేణ తపోదన । అనుపూర్వ్యాచ్చ మే శంస పూరో ర్వంశధరా న్నృపాన్. 5

శౌనకః యయాతి రాసీ ద్రాజర్షి ర్దేవరాజసమద్యుతిః । తం శుక్రవృషపర్వాణౌ వప్రవాతే వై యథా పురా. 6

తత్రేహం సప్రమృష్యామి వృచ్ఛతో రాజసత్తమ । దేవయాన్యాశ్చనంయోగం యయాతే ర్నాహుషస్య చ. 7

సురాజా మసురాజాం చ సమజాయత వై మిథః । ఐశ్వర్యా దథ సంఘర్ష సైరిలోక్యే సచరాచరే. 8

జిగీషయా తతో దేవాః ప్రవరాజ్గిరనం మునిమ్ । పౌరోహిత్యే చ యజ్ఞారే కావ్యం తూశననం వరే. 9

బ్రాహ్మణౌ తాచౌభౌ నిత్య మన్యోన్యస్పర్ధినౌ భృశమ్ । తత్ర దేవా నిజఘ్నూర్యా న్దానవా న్యుధి సజ్గతాః. 10

తా స్సున ర్జీవయామాస కావ్యో విద్యాబలాశ్రయాత్ । తతస్తే పున రుత్తాయ యోధయాఞ్చక్రిరే సురాః. 11

అసురాస్తు నిజఘ్నూ ర్యా స్సురా స్సమరమూర్ధని న తా స్సజ్జీవయామాస బృహస్పతి రుదారధీః. 12

న వివేద న తాం విద్యాం యాం కావ్యో వేద వీర్యవాః । సజ్జీవినీం తతో దేవా విషాద మగమ న్పరమ్. 13

దేవప్రార్థనయా కచకృత శుక్రసమీపగమనమ్.

అథ దేవా భయోద్బిగ్నాః కావ్యా దుశనస స్తతః । ఊచుః కచ ముపాగమ్య జ్యేష్ఠం పుత్రం బృహస్పతేః. 14

భజమానా సృజస్వాస్మా స్కురు సాహాయ్య ముత్తమమ్ । యాఽసౌ విద్యా నివనతి బ్రాహ్మణేఽమితతేజసి. 15

శుక్రే తా మాహర ష్రివం బాగబాజ్నో భవిష్యసి । వృషచర్వణ స్సమీపే తు శక్యో ద్రష్టుం త్వయా ద్విజః. 16

రక్షేత్ప దానవాం స్తత్ర న చ రక్షత్యదానవాః । త మారాధయితుం శక్తో నాన్యః పూర్వతమో మునే. 17

దేవయానీం చ దయితాం సుతాం తస్య మహాత్మనః । తా మారాధయితుం శక్తో నాన్యః కశ్చి దృతే త్వయా. 18

శీలమాదుర్యదాక్షిణ్యై రాచారేణ దమేన చ । దేవయాన్యాం చ తుష్టాయాం విద్యాం సప్రమావ్యసి ద్రువమ్. 19

ఇరువది ఐదవ అధ్యాయము యయాతి చరితమున కచ వృత్తాంత కథనము

ఋషులు సూతుని ఇట్లు ప్రశ్నించిరి. పూరుడు యయాతి కుమారులలో చిన్నవాడే యైనను అతని వంశము లోకమున శ్రేష్ఠమయినదిగా ఏల ప్రసిద్ధమయ్యెను? యదువు జ్యేష్ఠుడే యైనను అతని వంశము ఏల శోభతో తక్కువది అయ్యెను? కారణము తెలుపుడు. అంతే కాక యయాతి చరితమును కూడ ఇంకను విస్తరించి తెలుపుడు. అది పుణ్యకరమును ఆయుర్వృద్ధికరమును దేవతలు కూడ అభినందించునదియును.

సూతుడు ఈ విధముగా చెప్పెను. “ఋషులారా! మీరు అన్నట్లు ఈ యయాతి చరిత్రము పుణ్యకరమును పవిత్రమును ఆయుర్వృద్ధి కరమును చాల గొప్పదియును. పూర్వము శతానీకుడు (జనమేజయుని కుమారుడు) అడుగగా శౌనకుడు దీనిని అతనికి చెప్పెను.

ఎట్లన- ప్రజాపతినుండి ఎనిమిదవ తరమునకు చెందినవాడును మా పూర్వ పురుషుడును అగు యయాతి మిగుల సౌందర్యవతియు శుక్రుని కూతురును అగు దేవయానిని ఎట్లు వివాహ మాడెను? తపోధనా? ఇదియంతయు నవిస్తరముగా వివరింపనని నాకు కుతూహలముగా ఉన్నది. యయాతి మొదలుకొని అనుపూర్వితో పూరుని వంశమును నిలిపిన రాజుల నందరను నాకు వివరింపుడు. అని శతానీకుడు శౌనకుని అడిగెను.

శౌనకుడు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: యయాతి రాజర్షి. దేవేంద్రునితో నమానముగా ప్రకాశించిన రాజు. శుక్రుడును వృషవర్షుడును అతనిని తమ అల్లునిగా చేసికొనిరి ఆ విధమును నీకు తెలిపెదను. రాక్షసగురుడగు శుక్రుని కూతురు దేవయాని. మానవలోకాధిపతియగు నహుని కుమారుడు యయాతి. వీరికిద్దరకును దంపతులుగా కలయిక ఎట్లు జరిగెను? అని నీవడిగితివి. రాజనత్తమా! మొదట నీకు అది తెలిపెదను.

చరాచరాత్మకమగు మూడు లోకములకు మేమే అధిపతులము. అను భావముతో ఈ విషయమున దేవతలకును అసురులకును పరస్పరము స్పర్ధ (పోటీ) ఏర్పడెను. వారు ఒక పక్షము వారు మరొక పక్షమువారిని జయించవలెనను తలంపుతో అంగిరసుని కుమారుడగు బృహస్పతిని దేవతలును కవి వంశీయుడగు ఉశనసుని (శుక్రుని) రాక్షసులును తాము జరిపెడి యజ్ఞములందు పురోహితులుగా నుండునట్లు ఏర్పరచుకొనిరి. ఆ బ్రాహ్మణులు ఇరువురును ఒకరిపై ఒకరు పోటీ పడుచుండిరి. యుద్ధములందు దేవతల చేతిలో మరణించిన దానవులను శుక్రుడు తన విద్యాబలము నాశ్రయించి పునర్జీవితులనుగా జేయుచుండెను. వారును మరల జీవించి లేచి దేవతలతో యుద్ధము చేయుచుండిరి. బృహస్పతియు ఉదారమగు బుద్ధి కలవాడే కాని తపోవిద్యావీర్యము కల శుక్రునకు తెలిసిన సంజీవనీవిద్య బృహస్పతికి తెలియకపోవుటచేత రాక్షసులచేతిలో మరణించిన దేవతలను తిరిగి బ్రదికింపలేకుండెను అందుచే దేవతలు మిగుల విషాదమును పొందుచుండిరి. వారు కావ్యుడగు ఉశనసునకు (శుక్రునకు) మిగుల భయపడుచు బృహస్పతిజ్యేష్ఠపుత్రుడగు కచునికడకు వచ్చి ఇట్లు పలికిరి: అయ్యా! మేము మిమ్ముల ఆశ్రయించుచున్నాము. మాకు మీరు రక్షణమీయవలెను. మాకు మీరొక నహాయము చేయవలెను. అమిత తేజోవంతుడగు శుక్రునియొద్ద నున్న సంజీవనీ విద్యను శీఘ్రముగా సంపాదించి తెచ్చి మా కుపకారము చేయుడు. మేము నీకు మాతోపాటు యజ్ఞ కర్మమును అంగీకరింతుము. నీ వా బ్రాహ్మణుని రాక్షస రాజగు వృషవర్షుని యొద్ద దర్శింపవచ్చును. అతడచ్చట నుండి రాక్షసులను రక్షించుచు రాక్షసులు కాని వారికి రక్షణ కలుగనీయ కున్నాడు. ఇంతకుముందు ఎవ్వరును అతనిని మెప్పించగలవారు లేకుండిరి. ఆ మహాత్మునకు దేవయానియను ప్రియపుత్రి కలదు. నీవు తప్ప ఆమెను ఆరాధించి మెప్పించగల వారు ఇంకెవ్వరును లేరు. నీ శీలము తీయని నడువడి ప్రీతిభావము ఆచారము ఇంద్రియనిగ్రహము వీటితో నీవెవ్వరిని ఆరాధించి సంతుష్టురాలనుగా చేయుము. ఆమె సంతుష్టురాలయినచో నీవు నిశ్చయముగా ఆ విద్యను సంపాదించగలవు.”

తదేతః కః కచః | పాయా ద్బృహస్పతిసుత సదా | తదాభిపూజితో దేవై స్సమీపం వృషవర్షణః. 20.

స గత్వా త్పరితో రాజ స్తేవై స్సమ్నాజితః కచః । ఆసురేంద్రపురే శుక్రం దృష్ట్వా వాక్య మువాచ హ. 21
కచః ఋషే రజ్జిరసః పౌత్రం పుత్రం సాక్షా ద్బృహస్పతిః ।

నామ్నా కచ ఇతి ఖ్యాతం శిష్యం గృహ్లాతు మాం భవాన్. 22

బ్రహ్మచర్యం చరిష్యామి తతోఽహం పరమం గురౌ । ఆనుమన్యస్య మాం బ్రహ్మ న్నహస్రవరివత్సరాన్. 23
శుక్రః కచః సుస్వాగతం తేఽస్తు వ్రతిగృహ్లామి తే వచః ।

ఆర్చయిష్యేఽహ మర్చ్యం తా మర్చితోఽస్తు బృహస్పతిః. 24

కచకృతశుక్రశుశ్రూషా.

శౌనకః కచస్తు తం తథేత్యుక్త్వా వ్రతిజగ్రాహ తద్వ్రతమ్ । ఆదిష్టం కవిపుత్రేణ శుక్రేణోశనసా న్వయమ్. 25
వ్రతస్య వ్రతకాలం స యథోక్తం వై గృహీతవాత్ । ఆరాధయ న్నుపాధ్యాయం దేవయానీం చ భారత. 26
నిత్య మారాదయిష్యం స్తాం యువా యౌవనగోచరామ్ ।

గాయ న్నృత్యైశ్చ వాద్యైశ్చ దేవయానీ మతోషయత్. 27

సంశీలయ స్థేవయానీం కన్యాం సప్రమ్భావత్యౌవనామ్ । పుష్పైః ఫలైః ప్రేషణైశ్చ తోషయామాస భారత. 28
దేవయాన్యపి తం వివ్రం నియమవ్రతదారిణమ్ । లలనాఽదేహసంస్కారం రహః ప్రీత్యాఽవద తదా. 29
వజ్రావర్ణశతా న్జేవం కచస్య చరతో వ్రతమ్ । తత్ర తీవ్రవ్రతం బుద్ధ్యా దానవా స్తం తదా కచమ్. 30
గా రక్షంతం వనే దృష్ట్వా రహ న్జేక మమర్షితాః । జమ్బుర్బృహస్పతే ద్వేష్యా విద్యా రక్షార్థమేవచ. 31
హత్వా సాలావృకేభ్యశ్చ ప్రాయచ్ఛం స్తీలశః కృతమ్ । తతో గావో నివృత్తా స్తా ఆగోపా స్వం నివేశనమ్. 32
తా దృష్ట్వా రహితా గాన్తు కచే నాభ్యాగతా వనాత్ । ఉవాచ వచనం కాలే దేవయా న్యథ భార్గవమ్. 33
దేవయానీః హతం చైవాగ్నిహోత్రం తే సూర్య శ్చాన్తజ్గతః వ్రభో ।

ఆగోపా శ్చాగతా గావః కచశ్చైవ న దృశ్యతే. 34

వృక్తం హతో మృతో వాపి కచ స్తాత భవిష్యతి । తం వినా న చ జీవామి వచ స్సత్యం బ్రవీమి తే. 35
శుక్రః ఆయ మేహీతిశబ్దోఽయం మృతం సోవయామి తమ్ ।

తత స్సజ్జీవిసీం విద్యాం వ్రయుక్త్వా కచ మాహ్వాయత్. 36

ఆహూతః ప్రాచురభవ త్కచో దృష్ట స్స విద్యయా ।

బృహస్పతి కుమారుడగు కచుడు దేవతల ప్రార్థన సంగీకరించి దేవతలు తను అభివృద్ధిచుచుండ బయలు దేరి వృషపర్వునిరాజుదానికి పోయి ఆచట శుక్రుని దర్శించి ఇట్లు పలికెను: "నేను అంగిరసుని మనుమడను-బృహస్పతి కుమారుడను. కచుడనువాడను. తాము నన్ను తమ శిష్యునిగా గ్రహింపవలెను. గురుకులమున వేయి సంవత్సరములైనను బ్రహ్మచర్య వ్రతమును ఆచరింపగలను. అందులకు నన్ననుమతించుడు." అనగా శుక్రుడును కచునకు ఆదరముతో స్వాగతము పలికి నాయనా! నీ కోరిక సంగీకరించుచున్నాను. నీవు అర్చనీయుడవు. కావున నిన్నర్చింతును. నిన్నర్చించి నచో బృహస్పతిని అర్చించినట్లే. అనెను. కచుడును కవిమునిపుత్రుడగు ఉశనసుడు (శుక్రుడు) న్వయముగా ఆదేశించిన బ్రహ్మచర్య వ్రతమును స్వీకరించెను. వ్రతకాలమంతయును గురువు చెప్పినట్లు పాటించుచు తన ఉపాధ్యాయుని దేవ యావివి కూడ ఆరాధించుచుండెను.

కచుడు తానును యువకుడు. దేవయానియు యౌవనమందుండెను. అందుచే ఆమెను మెప్పింపగోరి అతడు విరంతరమును గానము చేయుట నృత్యము చేయుట వాద్యములు మ్రోయించుట-ద్వారమున ఆమెను సంతోషపెట్టు చుండెను. ఆమె పువస్సును అనునరించి నడుచుకొనుచు ఆమెకు ఇష్టములగు పూవులు పండ్లు తెచ్చి ఇచ్చుచు ఆమె

చెప్పిన వనులు చేయుచుండెను. ఆ విప్రుడు కచుడు ఇట్లు గురుకుల నియమములను అనుష్ఠించుచు తన దేహ సంస్కారమును కూడ మరచియుండెను. ఇట్టి కచునిపై ప్రీతి కలిగి దేవయాని అపుడపుడు ఏకాంతమున అతనితో మాటలాడుచుండెడిది.

ఇట్లు ఐదువందల సంవత్సరములు గడచెను. ఈ విషయమును రాక్షసులు తెలిసికొనిరి. అతడేదో సంకల్పముతో ఇట్లు తీవ్రమగు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును పాటించుచున్నాడని వారు గుర్తించిరి. వారు బృహస్పతిపై పగ తీర్చుకోవలెననియు సంజీవని విద్య రక్షించుకొనవలెననియు సంకల్పించుకొనిరి. ఒకనాడు అకచుడు ఒంటిగా అడవిలో గోవులను కాచుచుండుట చూచి వారు అతనిని చంపిరి. నువ్వు గింజలంత ముక్కలు చేసిరి. వాటిని సాలావృకములను మృగములకు తినవేసిరి.

గోఅంతట సాయంకాలమున వులు తమ్ము కాచు కచుడు లేకయే తమ (శుక్రుని) ఆశ్రమమునకు పోయెను. కచుడు లేకయే వనము నుండి మరలివచ్చిన గోవులను దేవయాని చూచెను. కొంతసేపటి తరువాత ఆమె శుక్రుని కడకు పోయి ఇట్లు పలికెను. “తం డీ! సూర్యుడు అస్తమించినాడు. మీ అగ్నిహోత్రములందు హోమము ముగిసినది. గోపాలకుడు లేకయే గోవులు మరలివచ్చినవి. కచుడు మాత్రము కనబడుటలేదు. అతనిని ఎవరో చంపుటయో అతడు తానే కారణముననో మరణించుటయో జరిగినట్లు తోచుచున్నది. ఉన్నమాట చెప్పుచున్నాను. అతడు లేనిదే నేను జీవించజాలను.”

అది విని శుక్రుడును “ఇదుగో! ఇదుగో! రమ్ము! అని పలికినంతనే కచుడు జీవించివచ్చును.” అనుచు సంజీవనీ విద్యను ప్రయోగించెను. కచుని పిలిచెను. పిలిచిన వెంటనే అతడు ఆవిద్యకు అంది జీవించివచ్చి ఎదుట నిలిచెను.

స పున ర్దేవయాన్యోక్తః పుష్పాహారే యదృచ్ఛయా. 37

వనం యయా కచో విప్రాః పతన్బ్రహ్మ చ శాశ్వతమ్ ।

తతో ద్వితీయం తం హత్యా పునః కృత్వాచ చూర్ణవత్. 38

ప్రాయచ్చ న్బ్రహ్మణాయైవ సురాయా మసురా న్తదా ।

దేవయాన్యథ భూయోఽపి పితరం వాక్య మబ్రవీత్. 39

పుష్పాహరప్రేషణక్య త్కచ స్రాత న దృశ్యతే । శుక్రః బృహస్పతే ర్మృతః పుత్రో గతః ప్రేతగతిం కచః । శుక్రః విద్యయా జీవితోఽప్యేష పున సై కరవాణీ కిమ్ ।

మైనం శుచో మా రుద దేవయాని న త్వాదృశీ మర్త్య మనుప్రశోచేత్. 41

యస్యా న్తవ బ్రహ్మగణాశ్చ సేంద్రాః సేన్ద్రాశ్చ దేవా వసవోఽశ్వినౌ చ ।

సురద్విషశ్చైవ జగత్తు సర్వ ముపస్థితా మత్రవసః ప్రభావాత్. 42

అశక్యోఽసౌ జీవయితుం ద్విజాతి స్సంజీవితో మ్రియతే చైవ భూయః ।

దేవయానీ : యస్యాఙ్గిరా వృద్ధతమః పితామహో బృహస్పతిశ్చాపి పితా తపోనిధిః. 43

న బ్రహ్మచారీ చ తపోదసశ్చ నదోచ్చి తః కర్మసు చైవ దక్షః ।

కచస్య మార్గం ప్రతివత్స్యే న భోక్త్యే ప్రియో హి మే తాత కచోఽభిరూపః. 44

శౌనకః స త్వేవ ముక్తో దేవయాన్యా మహర్షి స్సంరమృణ వ్యాజహారాథ కావ్యః ।

అనంశయం మా మసురా ద్విషన్తి యే మే శిష్యం తద్గతా న్సూదయన్తి. 45

అబ్రాహ్మణం కర్తు మిచ్ఛన్తి హా మే ఏభి ర్యథా ప్రస్తుతం దానవైర్హి ।

తత్కర్మణోఽవ్యన్య భవే దిహాంతః కం బ్రహ్మహత్యా న దహే దపిన్ద్రమ్. 46

స తేన హూతో విద్యయా చోవహూత శ్శనై ర్వాచం జతరే వ్యాజహార ।

త మబ్రవీ త్కేన ఇహోవయాతో మమోదరే తిష్ఠసి బ్రూహి విప్ర. 47

ఉదరస్థకచక్రకనంవాదః.

- కచః : భవత్ససాదా న్న జహాతే మాం స్మృతి స్మరణం స్మరేయం యచ్ఛ యథా చ పృత్రమ్ ।
నన్యేవ న స్యా త్తవసః క్షయో మే తతః క్షేళం మోరతరం నహమి. 48
- అనురై స్సురాయాం భవతోఽస్మి యత్రో హత్వా దగ్ధా చూర్ణయిత్వా చ కావ్య ।
బ్రాహ్మీం మాయాం త్వానుకీ త్వస్యమాయా త్వయి స్థితే కథమే వాతివ ర్తతే. 49
- శుక్రః : కిం తే ప్రీయం కరవాణ్యద్య వత్సేః వదేన య త్రేన మే జీవితం స్యాత్ ।
నాన్యత్ర కుషే ర్మమ భేదనేన దృశ్యే త్కచో మద్గతో దేవయాని. 50
- దేవయానీః ద్వౌ మాం శోకా వగ్నికల్పా వహేతాం కచస్య నాశ స్తవ చాభిమాతః ।
కచస్య నాశే మమ నాన్తి ధర్మ స్తవోపహితే జీవితం నాన్మి శక్తా. 51
- శుక్రః : సంసిద్ధరూపోఽసి బృహస్పతే స్సుతః య త్వాం భక్తం భజతే దేవయానీ ।
విద్యా మిమా మాప్నుహి జీవినీం త్వం న జే దిన్ద్రః కచరూపీ త్వ మద్య. 52
- నివరేత పున ర్జీవ స్కశ్చి దన్యో మమోదరాత్ ।
బ్రాహ్మణం వర్జయిత్వైకం తస్మా ద్విద్యా మవాప్నుహి. 53
- పుత్రోః భూత్వా భావయిత్వా మమ త్వం తస్మా ద్దేహ త్తవ నిష్కర్షిన్తి రస్తు ।
నమవాచక్ష చ్చాధర్మవతా మపేతాం గురో స్సకాశా త్రాప్య విద్యాం నవిద్యః 54
- భిత్త్వా కుషీం నిర్విచక్రమే వివ్రః కచోభిరూపో దక్షిణం బ్రాహ్మణస్య ।
ప్రాతేయాద్రే శ్శుక్ల ముద్పిద్య శృంగం రాత్ర్యాగమే హర్షమస్మా మివేన్దుః. 55
- దృష్ట్వా చ తం పతితం బ్రహ్మరాశిం సంస్థాపయామాస తతః కచోపి ।
విద్యాం సిద్ధాం తా మవాప్యాభివాద్య తతః కచ స్తం గురు మిత్యువాచ. 56
- కచః : ప్రతస్య చాతార మనుత్రమస్య నిధిం నిధీనాం చ వరం వరాణామ్ ।
యేనాద్రయన్తే గురు మర్చసియం పాహి న్లోకాం నై వ్రజ న్యవతిష్ఠాత్. 57
- సురాయాశ్శుక్రద త్రశావః.
- శౌనకః : సురాపానా ద్వంచనాం ప్రావయిత్వా సంజ్ఞా నాశం చేతనశ్చాపి మోరమ్ ।
దృష్ట్వా కచం చాపి తథాభిరూపం పీతం తథా సురయా మోహితేన. 58
- సమన్యు రుత్తాయ మహానుభావ స్తదోశనా వివ్రహితం చికిర్షుః ।
కావ్య స్వయం వాక్య మిదం జగాద సురాపానా త్రప్త్యనంజాతశక్కుః. 59
- శుక్రః : యో బ్రాహ్మణోఽద్యవభృతీహ కశ్చి న్మోహ త్పురాం పాన్యతి మన్దబుద్ధిః ।
అపేతదర్మా బ్రహ్మహా చైవ న స్యా దస్మి న్లోకే గర్హిత స్స్యో త్పరే చ. 60
- మయా బేమాం వివ్రదర్మోక్తసీమాం మర్యాదాం చ స్థావ్య తాం సర్వలోకే ।
నన్తో విప్రా శ్శుశ్రవాంసో గురూణాం దేవలోకా శ్శోవశృణ్వన్తు సర్వే. 61
- శౌనకః : ఇతీద ముక్త్యా న మహానుభావ స్తపోనిధీనాం నిధి రవ్రమేయః ।
తా న్దానవాం శ్చైవ విమూఢబుద్ధి నిదం సమాహూయ వచోఽభ్యువాచ. 62
- శుక్రః : అచక్షే వో దానవా బాలిశాన్తు శిష్యః కచో వత్స్యతి మత్సమీపే ।
నక్షేవినీం ప్రాప్య విద్యా మమాయాం తుల్యవభావో బ్రా(బ్ర)హ్మణో బ్రహ్మభూతః. 63

శానకః : గురో రృషే స్సకాశే చ దశవర్షశతాని చ । అనుజ్ఞాతః కచో గన్తు మియేష త్రిదశాలయమ్.

ఇతి శ్రీమత్స్య మహాపురాణే మత్స్యమనునంవాదాంతర్గత శానకశతాసేక
సంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే యయాతిచరితే కచవృత్తాంత
కథనం నామ పంచవింశతీతమోఽధ్యాయః.

మరల ఒకనాడు దేవయాని కోరగా ఆమె కొరకు పుష్పములను తెచ్చుటకై శాశ్వతమగు బ్రహ్మమును-
వేదమును(వీలయిన అది పరబ్రహ్మమువలెనే శాశ్వతమును-ప్రతి సృష్టిసంకుచ తనంతట తాను నిష్పన్నమై బ్రహ్మాది
ముఖులకు దర్శనమును ఇచ్చుచు లోకమున పరంపరాగతమయి వ్యాపించునదియును) పఠించుచు అరణ్యమునకు
పోయెను. అంతట మరల రాక్షసులు రెండవమారు కచుని చంపి చూర్ణముగా చేసి దానిని మద్యములో కలిపి శుక్రకు
త్రావుటకై ఇచ్చిరి.

మరల దేవయాని తన తండ్రి కడకు పోయి తండ్రితో ఇట్లు పలికెను. “నాయనా, నేను పాలు తెమ్మని
కచుని పంపితిని. ఆ పనికై వెళ్ళిన అతడు తిరిగి కనబడలేదు. బృహస్పతి పుత్రుడు కచుడు మృతుడై ప్రేతల గతికి
పోయియుండును.”

శుక్రుడు: “నేను అతనిని మరల విద్యతో జీవింపజేసినను నేను నీకు చేయు ఉపకారమేమున్నది? దేవయాని:
నీవు ఇట్లు శోకింపకుము. ఏడువకుము. ఐనను నీకు మాత్రము తక్కువ ఏమున్నది? ఇంద్రుని సేవించుచుండు
దేవర్తులును బ్రహ్మర్షులును మునులును ఇంద్రాది దేవతలును వసువులును అశ్వినులును రాక్షసులందరును లోకమునందలి
ప్రతియొక పదార్థమును నా తపఃప్రభావమున నీ సేవకై నీ ఎదుట నిలుచును. ఇట్టి నీవంటి ఆమె మర్త్యుని విషయములో
శోకించుట తగినది కాదు. అదియును కాక ఈ బ్రాహ్మణుని జీవింపజేయుట సాధ్యముకాదు. ఒకవేళ జీవింపజేసినను
అతడు మరల మరణించును.”

దేవయాని: సాక్షాత్ ప్రజాపతియగు అంగిరసుడు లోకమునందలి వృద్ధతములలోనివాడు ఈ కచునికి
తాతగారు. తపోనిధియగు బృహస్పతి ఇతని తండ్రి. బ్రహ్మచర్య వ్రతమును అనుష్ఠించుచున్నవాడు. తపోధనుడు.
ఎల్లప్పుడు ఉన్నతమగు చిత్తవృత్తితో ఉండువాడు. కార్యములను ఎట్టివానినైనను నిర్వహించుటలో నమర్థుడు. చాల
సుందరుడు. నాకు ఇష్టుడు. నేను కచుని మార్గమునే అనుసరింతును. భోజనము చేయను ”

దేవయాని పలికిన మాటలు విని మహర్షియు కవి కుమారుడును అగు శుక్రుడు క్రోధావేశముతో ఇట్లు పలికెను:
ఈ రాక్షసులు నా శిష్యునియందు పగపూని ఇట్లు చంపుచున్నారు. అనిన - వారు నన్నును ద్వేషించుచున్నట్లున్నది.
దానవులు ఈ విధముగా చేయుచున్నారనిన-వారు బ్రాహ్మణులనే నశింపజేయదలచుచున్నట్లున్నది. వారు చేయదలచు-
చేయు-ఈవని కూడ ఇంతటితోనే ముగియగలదు. బ్రహ్మహత్యా దోషము ఎవనిని కాల్చివేయకుండును? అది ఇంద్రుని
కూడ విడువదు.”

ఇట్లు పలికి శుక్రుడు విద్యతో కచుని పిలిచెను. దానితో అతడు బ్రదికెను. తరువాత అతనిని దగ్గరకు
రమ్మని పిలిచెను. అతడు శుక్రుని ఉదరమందుండియే నెమ్మదిగా చూటలాడెను. శుక్రుడును కచునితో “విప్రా! ఎవరు
చేసిన పనిచేత నీవు నా ఉదరములోనికి వచ్చి ఇక్కడ ఇట్లున్నావో చెప్పుము.” అనెను.

కచుడు: అయ్యా! మీ అనుగ్రహమువలన పూర్వ స్మృతి జ్ఞానము నన్ను విడుచుటలేదు. ఏది ఎట్లు జరిగినదో
అంతయు స్మృతియందు ఉన్నది. (ఇక్కడ నాకు కలుగుచున్న బాధను నా తపో మహిమతో పోగొట్టుకొనగలను.
ఐయటకు రాగలను. కాని) నా తపోనాశము జరుగనీయరాదను తలంపుతో ఈ బాధను నహించుచు ఊరకున్నాను.
రాక్షసులు నన్ను చంపి కాల్చి నీ మద్యములో కలిపి నీకు ఇచ్చినారు. మీరు ఇంతటివారు ఉండగా రాక్షసమాయ
కాని మరి ఏ ఇతరదల మాయకాని వేదశక్తితో సిద్ధించిన బ్రాహ్మణ మాయను మించిపోగలదు?”

శక్రకుడు: "వుద్ధి! నా మరణము జరుగనిదే కనుడు జీవించుట జరుగదు. నా ఉదరము చీలనిదే నా పొట్టలోని ఈ కనుడు బయటకు వచ్చి కనబడు అవకాశము లేదు. ఈ రెండిలో నీకు ఏది ప్రിയమో తెలిపినచో అది చేయుదును."

దేవయాని: "నన్ను అగ్నిహుతి రెండు శోకములు దహించుచున్నవి. వానిలో ఒకటి కనుని మరణము. రెండవది మీ నాశము. కనుని నాశము వలన నాధర్మము నశించును. మీరు మరణించినచో నేను బ్రదుకనే బ్రదుకకాలను."

శక్రకుడు (కనునితో): "బృహన్పతి కుమారా! నీవు భక్తితో దేవయానిని సేవించి ప్రతిఫలముగా నీవు ఆమె భక్తిని పొందగలుగుటచేత నీవు నీ యత్నములో సంపూర్ణముగా సిద్ధి పొందితివి. ఇదిగో! ఈ నంజీవనీ విద్యను నీకు అందించుచున్నాను. గ్రహింపుము. నీవు కనుని రూపములో నున్న ఇంద్రుడిపు ఐసచో మాత్రము నీకు నేను ఈ విద్యనియ్యను. ఏలయనగా బ్రాహ్మణుడు తప్ప మరెవ్వడును నా ఉదరమునుండి పునర్జీవితుడయి బయటకు వచ్చు అవకాశము లేదు. నీవు బ్రాహ్మణుడవే కనుక నా కుమారుడవయి నానుండి విద్యను స్వీకరింపుము. అనంతరము ఆ విద్యా గ్రహణముతో దానిని బావనచేసి (ఆ మంత్రమునందు సిద్ధినిపొంది) తరువాతనే నీవు నా శరీరము నుండి వెలువలికి రావలెను."

ఇట్లు పలికి శక్రకుడు అధర్మపరులయి వ్రవర్తించువారి భేదమును (ధర్మపరులకును అధర్మపరులకును గల భేదమును) నిందించెను. అంతట కనుడు గురువగు శక్రకునినుండి నంజీవనీ విద్యను అందుకొని విద్యానహితుడై అతని దక్షిణకుక్షిని (ఉదరమును) చీల్చుకొని ఎప్పటి నుండరరూపముతో వెలువలికి వచ్చెను. అపుడతడు రాత్రి కాగానే హిమవత్సర్వతపు తెల్లని శిఖరపు చాటునుండి ఉదయించి పైకి వచ్చు పూర్ణిమా చంద్రునివలె ప్రకాశించెను. కనుడును వడియున్న వేదరాశివంజి శక్రకుని చూచి తన విద్యాబలముచే అతనిని మరల బ్రదికించి లేవదీసెను. ఇట్లు సిద్ధి పొందిన విద్యను సంపాదించుకొని కనుడు గురుని నమస్కరించి ఇట్లు పలికెను.

"సర్వోత్తమమగు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును వ్రదానము చేసినవాడును నిధులలో గొప్ప నిధియు గొప్ప వారందరలో గొప్పవాడును పూజింపదగిన వాడును అగు గురుని ఎవరు ఆదరించరో-వారు అయోగ్యములును పాపానుభవమును కలిగించు నవియును అగు లోకములను పొందుదురు."

శక్రకుడు తాను సురాపాన వ్రతావమున రాక్షసులవలన వంచనకు పాత్రుడయ్యెను. తన చిత్తమునకు గల తెలివి అంతయు ఘోరమగు నాశమును పొందెను. మిగుల నుందరుడును యోగ్యుడును అగు కనుడు అజ్ఞానముచే మద్యముతో పాటు తనచేత త్రాగబడిన విషయము నాత డాలోచించెను. ఇందుచే ఆ మహానుభావునకు కోపము కలిగి అతడు లేచి నిలువబడెను. సురాపానము విషయమున ఏ నందేహమును లేని నిశ్చయము చేసికొనెను. ఆ కావ్యుడు ఉశనసుడు బ్రాహ్మణులకు హితము చేయగోరి న్యయముగా ఈ విధముగా పలికెను. "ఇది మొదలుకొని ఏ బ్రాహ్మణుడైన నుండబుద్ధియై అజ్ఞానవశమున మద్యమును త్రావినచో అతడు ధర్మత్రస్తుడై బ్రహ్మహత్యా పాపమును పొందును. ఇహ లోకమునందును పరలోకమునందును నిందితు డగును. బ్రాహ్మణులు ఆచరించవలసిన ధర్మము విషయములో నేను చెప్పిన అవధిని ధర్మవ్యవస్థను లోకమునందంతట విప్రులు నిలుపుకొందురుగాక! వేదములందును శాస్త్రములందును పెద్దల వచనములందును ప్రామాణ్య బుద్ధి కలవారును గురువుల నుండి వేదశాస్త్ర తత్త్వమును అధ్యయనము చేసిన వారును అగు విప్రులును దేవలోకమునందలి దేవతలును దేవర్షులును అందరును దీనిని విందురుగాక!"

మహానుభావుడును తపోనిరులలోగూడ ఇంత గొప్పది అని చెప్పనలవికాని గొప్పనిధియును అగు ఆ శక్రకుడు విమాధ బుద్ధులగు దానవులను కూడ పిలిచి ఇట్లు పలికెను. "బాలిశులైన దానవులారా! మీకు ఒకమాట చెప్పుచున్నాను

వినుడు. నా శిష్యుడు అగు ఈ కచుడు నావలన మాయారహితమగు సంజీవనీ విద్యను సంపాదించి నాప్రభావముతో నమాన ప్రభావము కలిగి బ్రహ్మత్వమునే పొందిన బ్రాహ్మణుడై నా నమీషమున నుండును."

ఇట్లు కచుడు ఋషియు తన గురువును అగు శుక్రుని దగ్గర వేయి సంవత్సరములు ఉండి గురునినుండి అనుమతిని పొంది స్వర్గమునకు మరలిపోదలచెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరిత్రమున
కచ వృత్తాంత కథనము అను ఇరువదియైదవ అధ్యాయము.

షడ్వింశతితమోఽధ్యాయః.

కచ దేవయానీ సంవాదః.

శౌనకః : సమావృత్తం తు దత్తం తం విసృష్టం గురుణా తతః ।

ప్రస్థితం త్రిదశావాసం దేవయా న్యబ్రవీ దిదమ్. 1

దేవయానీః ఋషే రణ్గిరసః పౌత్రః వృతే నాభిజనేన చ । బ్రాజసే విద్యయా చైవ తవసా చ దమేన చ.
ఋషి ర్యథాజ్ఞిరా మాన్యః పితు ర్మమ మహాయశాః ।

తథా మాన్యశ్చ పూజ్యశ్చ మమ భూయో బృహస్పతిః. 2

ఏవం జ్ఞాత్వా విజానీహి య ద్రుపీమి తపోదన । వ్రతస్థనియమోపేత యథా వర్తా మ్యహం త్వయి. 4

స సమావృత్తవిద్యో మాం భక్తాం న త్యక్తు మర్హసి । గృహాణ పాణిం విధివ మ్మమ మన్త్రపురస్కృతమ్.

కచఃః పూజ్యో మాన్యశ్చ భగవా న్యథా మమ పితా తవ । తథా త్వ మనవద్యాజ్ఞి *పూజనీయో త్తమా శుచిః.

ఆత్మప్రాణైః ప్రియతమా భార్గవస్య మహాత్మనః । త్వం భద్రే ధర్మతః పూజ్యా గురుపుత్రి నదా మమ.

గురు ర్నిత్యం పూజ్యతమో మాన్య శ్శుక్రః పితా తవ ।

దేవయాని తథైవ త్వం నై వం మాం వక్తు మర్హసి. 8

దేవయానీః గురుపుత్రిన్య పుత్తో మే న తు త్వమసి మే పితుః ।

తస్మా న్మాన్యశ్చ పూజ్యశ్చ మమాపి త్వం ద్విజోత్తమ. 9

అసురై ర్హన్యమానే చ కచ త్వయి పునః పునః । తదావ్రభృతి యా వృత్తి స్తాం త్వం వేత్సి న వేత్సి మే.

సౌహార్దే చానురాగేచ వేత్త మే భక్తి ముత్తమామ్ । న మా మర్హసి ధర్మజ్ఞ త్యక్తుం శక్తాం మనోరమామ్.

ఇరువది ఆరవ అధ్యాయము

కచ దేవయానీ సంవాదము

శౌనకుడు శతానీకునితో ఇట్లు చెప్పెను: కచుడు ఇట్లు విద్యాధ్యయన సమాప్తి చేసి సమావర్తన వ్రతము జరిపి న్యగృహమునకు పోవుటకు తన గురుని అనుమతి నందెను. గురుడు అతనికి వీడ్కోలు చెప్పెను. అతడును దేవలోకము నకు పోవుటకు బయలుదేరెను. అప్పుడు దేవయాని కచునితో ఇట్లు పలికెను: "నీవు న్యయముగా అంగిరః ప్రజావతికి పౌత్రుడవు. ఉన్నత వంశము మంచి నడువడి విద్య తవస్సు దమము కలిగి మిగుల వ్రతాశించుచున్నావు. మా తండ్రికి మహాయశుడగు అంగిరోమహర్షి పూజ్యుడైనట్లు మీ తండ్రి బృహస్పతి నాకు అట్లును అంతకంటె అధికముగా కూడ మాన్యుడును పూజ్యుడును. ఇది తెలిసి తపోధనా! నేను చచ్చుచున్న విషయము అర్థము చేసికొనుము. నీవు విద్యావ్రతము నందుండి ఆ నియమములు పాటించుచున్న నీ విషయములో నే నెట్లుంటినో నీవు ఎరుగుదువు. ఇప్పుడు నీవు విద్యాధ్యయ

“ము ముగించి కమావర్తము చేకొనిరావు. నేనో నీ బ్రతుకలను. నన్ను నీవు విడుచుట తగదు. యథావిధిగా మంత్ర పూర్వకముగా నీవు నా పాణిగ్రహణము చేయుము.”

కచుడు: “నీవు లక్షణవంతమయిన దేహము కలదానెవగుటతోపాటు ఉత్తమురాలవును వవిత్రురాలవును. తగదానుకూల మీ తండ్రివలె నీవును నాకు పూజ్యురాలవు. మహాత్ముడగు బార్గవు(శుక్రు)నకు నీవు వాఁ ప్రాణములవలె ఇష్టవు. నీవుపుత్రివగుటచే పూజ్యురాలా! ధర్మము ననుసరించి నీవును నదా నాకు పూజ్యవు. నీకు తండ్రియు నాకు గురువును అగు శక్రులవారు నాకు నదా పూజ్యుడే కదా! కనుక నీవును నాకు అర్పిదానవే. కనుక దేవయానీ! నీవు ఇట్లు పలుకడగదు.”

దేవయానీ: “నాకు గురుడు (పూజ్యుడు) అగు అంగిరసుని కుమారుడగు బృహన్పతికి కుమారుడవే కాని నా తండ్రికి పుత్రుడవు కావు. కనుక నీవును నాకు మాన్యుడవును పూజ్యుడవును. అదియుగాక మాటిమాటికిని నిన్ను రాక్షసులు వధించగా నేను నీ విషయమున ఎట్లుంటిలో నీవు ఎరుగుదువా-ఎచుగవా? సౌహార్దముగాగాని అనురాగముగాగాని నాకు నీ యందలి భక్తిని నీవు ఎరుగుదువు. నీవు ధర్మమును పరిగినవాడవు. నేను శక్తురాలను-సౌందర్యవతిని-నీ మనస్సును ఆనందపెట్టుదానను. నన్ను నీవు విడుచుట తగదు.”

కచః: అనియోజ్యే నియోగే మాం నియుక్త్యసి శుభవ్రతేప్రసీద సుబ్రూ ర్మహ్యం త్వం గురో ధ్గురుతరే శుభే. యత్రోషితం విశాలాక్షి త్వయా చన్ద్రనిబాననే । తత్రాహ ముషితో భద్రే కుక్షౌ కావ్యస్య బాపిని. 13
తగినీ దర్మతో మే త్వం మైవం వోచ శ్శుభాననే । సుఖేనాద్యుషితో భద్రే న మన్యు ర్విద్య తే మమ. 14
ఆవృచ్చే త్వాం గమిష్యామి శివ మస్తు చ మే వధి । అవిరోధేన దర్మస్య కర్తవ్యోఽస్మి కథాన్తరే. 15
అవ్రమత్తోత్తితా నిత్య మారాదయ గురుం మమ ।

దేవయానీ: యది మాం దర్మకామార్థం ప్రత్యాఖ్యాన్యసి దర్మతః. 16
తతః కచ న తే విద్యా సిద్ధి మేషా గమిష్యతి । కచః: గురుపుత్రితి కృత్వా హం ప్రత్యాచక్షే న దోషతః. గురుణా చాభ్యనుజ్ఞాతా కామ మేవం శ్రయన్య మామ్ ।

ఆర్షం దర్మం బ్రువాణో హి దేవయానీ యథా త్వయా. 18
శస్త్రో నార్హోఽస్మి శావన్య కామతోఽపి న దర్మతః । తస్మా దృవత్యా యః కామో స తథా స భవిష్యతి. 19
ఋషిపుత్రో న తే కశ్చి త్కదా పాణిం గ్రహీష్యతి । ఫలిష్యతి న మే విద్యా త్వద్వచశ్చేతి త త్తథా. 20
ఆద్యావయిష్యామి చ యం తన్య విద్యా ఫలిష్యతి ।

శౌనకః: ఏవ ముక్త్యా నృపశ్రేష్ఠ దేవయానీం కచ న్తదా. 21
త్రిదశేకాలయం శీఘ్రం జగామ ద్విజపుంగవః । తదాగమ మభిప్రేక్ష్య దేవా స్సేన్ద్రపురోగమాః. 22
బృహన్పతేశ్చ నదసి కచ మాహ ర్ముదాన్వితాః ।

దేవాః : య త్వ మన్మద్ధితం కర్మ కృతవా న్మహ దద్భుతమ్. 23
న తేజసా వ్రణశితా బాగభా క్త్వం భవిష్యసి. 234

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదాన్తర్గత శౌనకశతానీక

సంవాదే చన్ద్రవంశానువర్తనే యయాతిచరితే దేవయానీ

కచసంవాదో నామ షడ్వింశతితమోఽధ్యాయః.

కచుడు: “నీవు శుభములగు కర్మములనే ఆచరించుదానవు. నియోగించకూడని పనిలో నీవు నన్ను నియోగించుచున్నావు. నాపెదయ చూపుము. (అనురాగమును కాదు.) నీవు నుందరివి కాదని నే ననలేదు. కాని నీవు శుభ

స్వయావపు. కావున నీవు నాకు నా గురునికంటెను గురుతర(పూజ్యతర)వు. నీవు వసించిన శుక్రుని గర్భమునందే నేనును వసించితిని. కోపింపకుము. ధర్మముచే నీవు నాకు నహోదరివి. శుభాననా! నన్నిట్లు పలుకదగదు. నీ దయచే నే నిచట సుఖముగా ఉంటిని. నిజమే. నీ విట్లడిగితి వని నాకు నీపై కోపమును లేదు. నాకు నెరివు ఇమ్ము. పోయి వత్తును. నాకు మార్గమున శుభమగునట్లు దీవించుము. ఇకమీదట ఇతర విషయములందును ధర్మావిరుద్ధముగా నడుచు కొనునట్లు ఆశీర్వాదించుము. ఏమరుపాటులేని పూనికతో నా గురుని నిత్యమును ఆరాధించుచుండును."

దేవయానీ: "నీవు కేవలము ధర్మమునందే దృష్టినుంచి నా అనురాగమును తిరస్కరించుచున్నావు. కనుక నీకు ఈ విద్య సిద్ధి సీయదు."

కచుడు: "నీవు గురువుత్రివి అను హేతువుచే నేను నన్ను కాదంటినే కాని సీయందు దోషమున్నదని కాదు. ఒకవేళ మీ తండ్రి అనుమతించినచో నన్ను నీవు భర్తగా ఆశ్రయించినను నేను కాదనను. నేను చెప్పినది ఆర్షమగు ధర్మము. ఇట్టి నన్ను నీవు ధర్మ దృష్టితో నై ను కామదృష్టితోనే యైనను శపించుట న్యాయము కాదు. కనుక నీ కామ పురుషార్థము కూడ అది ధర్మానుకూలముగా నడువకపోవుగాక! (బ్రాహ్మణుడగు) ఋషిపుత్రుడు ఎవ్వడును ఎవ్వడును నిన్ను వివాహమాడకుండుగాక! నీ మాటచే నాకు ఈ విద్య ఫలించకున్నను నేను దాని నువదేశించిన వానికి ఫలించును."

దేవయానీతో ఇట్లు పలికి వెంటనే కచుడు స్వర్గమునకై బయలుదేరిపోయెను. ఇంద్రాది దేవతలును కచుడు స్వర్గమునకు మరలి వచ్చిన నందర్భమున-బృహస్పతి నన్నిధిలో నభ జరిపి దానిలో నంతోషమున కచునితో ఇట్లనిరి: "నీవు చాల గొప్పదయు అద్భుతమును నగు హితమును మాకు ఆచరించితివి. కావున నీ తేజస్సు ఎన్నటికిని నశింప కుండును. నీకు యజ్ఞములందు భాగము ఉండును."

ఇది శ్రీమత్స్వయం ప్రకాశమున చంద్రవంశాను వర్తనమున యయాతి చరితమున దేవయానీ కచ నంవాదము అను ఇరువది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తవింశ తితమోఽధ్యాయః. శర్మిష్ఠాదేవయాన్యోర్విరోధకారణమ్.

శౌనకః : కృతవిద్యే కచే ప్రాప్తే హృష్టరూపా దివౌకనః ।

కచా దదీత్య తాం విద్యాం కృతార్థా భరతర్షభ. 1

సర్వ ఏవ నమాగమ్య శతక్రతు మథాబ్రువత్ । కాల స్సౌ ద్విక్రమ స్సౌద్య జహి శత్రూ న్పురందర. 2

ఏవ ముక్తస్తు సహితై త్రిదశై ర్దేవరా త్తదా । తథేత్యుక్త స్సంకుద్ధ స్సోఽవశ్య ద్విజనే త్రియః. 3

క్రీడ న్తీనాం తు కన్యానాం వనే చైత్రరథోపమే । వాయుభూత స్స వస్త్రాణి సర్వాణ్యేవా హ్యమిశ్రయత్. 4

తతో జలా త్సముత్పేతు స్తాః కన్యా స్సహితా స్తదా । వస్త్రాణి జగృహు స్సౌని యథా నాన్య దనేకశః. 5

తత్ర వాసో దేవయాన్యా శ్శర్మిష్ఠా జగృహే తదా । వ్యతిక్రమ మజానన్తీ దుహితా వృషపర్వణః. 6

తత స్తయో ర్మిథ స్సత్ర విరోధ స్సమజాయత । దేవయాన్యాశ్చ రాజేన్ద్ర శర్మిష్ఠాయాశ్చ తత్కృతే. 7

దేవయానీ: యస్మా ద్గృహ్లాసి మే వస్త్రం శిష్యా భూత్వా మమాసురి ।

సముదాచారహీనాయా న తే శ్రేయో భవిష్యతి. 8

శర్మిష్ఠా : ఆసీనం చ శయానం చ పితా తే పితరం మమ । స్తౌతి వృచ్ఛతి చాభీక్షం నీచస్థ స్సవిసీతవత్. 9

యాచత స్త్వం చ దుహితా స్తువతః ప్రతి గృహ్లాతః ।

సుతాఽహం స్తూయమానస్య దదతో న తు గృహ్లాతః. 10

అనాయుధా సాయుధాయాం కిం త్వం కువ్యసి భిక్షుకి ।

లక్షణం ప్రతియోద్ధారం న చ త్వాం గణయా మ్యహమ్. 11

శాసకః : సవస్మయాం దేవయాని సతాం సత్తాం చ వాససి ।

శర్మిష్ఠా ప్రాక్షిప త్కూపే తత స్స్వపుర మావ్రజత్. 12

హలేయ మితి విజ్ఞాయ శర్మిష్ఠా పాపనిశ్చయా । అసమ్ప్రేక్ష్య గతా తస్మా త్కోద్రవేగవరాయణా. 13

ఇరువది ఏడవ అధ్యాయము

శర్మిష్ఠా దేవయాని విరోధకారణము

శాసకుడు శతాసికునితో ఇట్లు చెప్పెను: కనుడు శుక్రని వలన విద్యను సంపాదించికొని రాగా దేవతలు మిగుల నంతోషించి ఆ విద్యను కనునినుండి అధ్యయనము చేసి కృతార్థు లయిరి. తరువాత వారు అందరును ఇంద్రుని కడకు పోయి-ఇది మనము విక్రమము చూపదగిన నమయము. శత్రువులను చంపుదము-అనిరి. వారి మాటను వినుచునే క్రోధముతో చూచిన ఇంద్రునకు విజన ప్రదేశమున కుబేరుని కైత్రరథమువంటి వనమున జలమున క్రిడించుచున్న రాక్షస కన్యలు కనబడిరి. అతడు వాయువుగా నయి వారి వస్త్రములను అన్నిటిని కలిపివేసెను. కొంతసేపటికి నీటినుండి పైకి వచ్చిన ఆ కన్యలు అందరును చాల వరకు ఒకరిది మరియొకరికి రాకుండునట్లు వస్త్రములను తీసికొని ధరించిరి. వారిలో వృషవద్భుని కూతురు శర్మిష్ఠ వస్త్రముల మార్పిడి గుర్తించలేక తాను దేవయాని వస్త్రమును తీసికొని ధరించెను. అంతట దాని నిమిత్తమై శర్మిష్ఠా దేవయానులకు విరోధము ఏర్పడెను.

దేవయాని: "నీవు రాక్షస కన్యవు నాకు శిష్యురాలవు ఐయుండి నా వస్త్రమును ధరించితివి. కనుక నీకు శ్రేయస్సు కలుగకుండుగాక!"

శర్మిష్ఠ: మా నాయన ఉన్నత స్థానమున కూర్చున్నప్పుడును పండుకొన్నప్పుడును ఆయనను మీ నాయన తాను క్రింద నిలువబడి మాటికిమాటికి విసీతుడై స్తుతించుచు యాచించుచు ఉండును. నీవు పొగడెడి-అడుగుకొనెడి-వాని కూతురవు. నేనో- పొగడబడెడి-యాచింపబడెడి-వాని కూతురను. నీవు నిరాయుధవు. నేను సాయుధను. బిచ్చగతైవు-నీవు నాపై ఏమి కోపింతువు? నీకు సాటియగు వ్రతియోధ్య (ఎదిరించి యుద్ధము చేయువాడు) లభించును లెమ్ము. నేను మాత్రము నిన్ను నా సరిదానిగా లెక్కింపను."

జరిగిన దానికి ఆశ్చర్యపడుచు దేవయాని వంగి తన వస్త్రమునకై పట్టుదలతో నుండెను. ఆమెను బావిలో త్రోసి శర్మిష్ఠ తన పురమునకు పోయెను. పాప సంకల్పము గలదియై ఆ శర్మిష్ఠ దేవయాని మరణించియుండునని తలంచుచు క్రోధవేగవశురాలయి తిరిగియైన చూడక అక్కడినుండి వెడలిపోయెను.

చేతవ్యం దేశ మభ్యాగా ద్యయాతి ర్నహషాత్మజః । శ్రాన్తయుగ్యః శ్రాన్తహయో మృగలిప్పుః పిపాసితః. నాహుషిః ప్రేక్షమాణోఽథ సనిపాసే గతోదకే । దదర్శ కన్యాం తాం తత్ర దీప్తా మగ్నిశిఖా మివ. 15
తా మప్యచ్చ త్స తత్రైవ కన్యా మమరవర్ణిసీమ్ । సాన్త్యయిత్వా నరశ్రేష్ఠ స్సామ్నా వరమవల్లనా. 16
కా త్వం చారుముఖీ శ్యామా సుమృష్టమణికుణ్డలా । దీప్తా ద్యాయసి చాత్యర్థం కస్మా చోచ్చసే చాతురా. 17
కథం చ పతితా హ్యస్మి స్కూపే వీరుత్తృణావృతే । దుహితా చైవ కన్య త్వం వద నర్వం సుమద్యమే. 18
దేవయాని : యోఽసౌ దేవై ర్హతా నైత్యా నుత్థావయతి విద్యయా ।

తన్య శుక్రన్య కన్యాఽహం స మాంనూనం న మన్యతే. 19

ఏష మే దక్షిణో రాజ న్నాణి స్త్రామనఖాణ్ణాః । నముద్ధర గృహీత్వా మాం కులీన స్త్వం హి మే మతః. 20
జానామి త్వాం చ శంసన్తి వీర్యవన్తం యశస్వినమ్ ।

తస్మా న్మాం పతితాం కూపా దస్మా దుద్ధర్తు మర్హసి. 21

శానకః : తా మథ బ్రాహ్మణీం శ్రీంచ విజ్ఞాయ నహుషాత్మజః ।

గృహీత్వా దక్షిణే పాణా వుజ్జహార తతోఽవటాత్. 22

ఉద్భృత్య చైనాం తరసా తస్మా త్కూపా న్నరాధిపః ।

ఆమ స్త్రయిత్యా సుశ్రోణీం యయాతి స్వపురం యయా. 23

అంతలో నహుష పుత్రుడగు యయాతి వేటకై ఆ ప్రదేశమునకు వచ్చెను. అతడు మృగముల వెంటనంటిపోగా పోగా అతని రథపు గుర్రములును తానును అలసిపోయెను. దప్పిగానెను. అతడు నీటికై వెదకుచు దగ్గరలో నీటితొట్టి ఉండియు నీరులేని గోతిలో ప్రజ్వలించుచున్న అగ్నిజ్వాలవలె ఉన్న కన్యను దేవయానిని చూచెను. ఆ సరశ్రేష్ఠుడు మహా మనోహరమగుమాటలతో ఆమెను ఓదార్చుచు దేవకన్యవంటి ఆ దేవయానిని ఇట్లు ప్రశ్నించెను: “మనోహరముఖము చక్కని దేహచ్ఛాయ చక్కగా మెరుగు దీర్చిన మణికుండలములు కలిగి ప్రకాశించుచున్న నీవు ఎవరవు? ఏల చింతించుచు ఆతురురాలవయి శోకించుచున్నావు? తిగలతో గడ్డితో కప్పబడి ఉన్న ఈ గోతిలో ఎట్లు పడితివి? నీవు ఎవ్వరి కూతురవు? అంతయు నాకు విశదముగా చెప్పుము.”

దేవయాని: “యుద్ధమున మరణించిన దానవులను తన విద్యతో బ్రతికించెడి శుక్రుని ఎరుగుదువు కదా! నే నాతని కూతురను. కాని ఆయన నన్ను లెక్క పెట్టుచున్నట్లు లేదు. నీవు ఉన్నత వంశమున జన్మించినవాడవని నాకు తెలియును. నీవు పీఠ్యవంతుడవును యశోవంతుడవును అని అందరును నిన్ను గురించి చెప్పుచున్నారు. కావున నీవు నన్ను అంటినను దోషము లేదు. ఇదుగో! ఎర్రని గోళ్లును వ్రేళ్లును కలిగి ప్రకాశించు నా కుడిచేయి. దీనిని గ్రహించి బావిలోనుండి నన్ను పైకి తీయుము.”

యయాతి ఆమె బ్రాహ్మణ శ్రీయని ఎరిగి ఆమె కుడిచేతిని వట్టి ఆ గోతినుండి ఆమెను పైకి తీసెను. తరువాత ఆమె దగ్గర నెలపు తీసికొని అతడు తన పురమునకు పోయెను.

దేవయానీ : త్వరితం చూర్ణికే గచ్ఛ సర్వ మాచక్ష్య మే పితుః ।

నేదానీం తు వ్రవేక్ష్యామి నగరం వృషవర్వణః. 24

శానకః : సా త్వపి త్వరితం గత్వా చూర్ణికాఽసురమన్దిరమ్ ।

దృష్ట్వా కావ్య మువాచేదం కమ్పమానా విచేతనా. 25

అచచక్షే మహాభాగా దేవయానీ వనే హతా । శర్మిష్ఠయా మహాప్రాజ్ఞ దుహిత్రా వృషవర్వణః. 26

శ్రుత్వా దుహితరం కావ్య స్తదా శర్మిష్ఠయా హతామ్ ।

త్వరయా । నిర్యయా దుఃఖా న్మార్గమాణశ్చ తాం వనే. 27

బాహుభ్యాం సమ్పరివ్యజ్య దుఃఖితో వాక్య మబ్రవీత్. ఆత్మదోషై ర్నియచ్ఛన్తి సర్వే దుఃఖం సుఖం జనాః. మన్యే దుశ్చరితం తేఽస్తి తస్యేయం నిష్కృతిః కృతా ।

దేవయానీ: నిష్కృతి ర్వాఽస్తు మా వాఽస్తు శృణుష్వావహితో మమ. 29

శర్మిష్ఠయా య దుక్తాఽస్మి దుహిత్రా వృషవర్వణః । సత్యం కిలేతి చ ప్రాహ పీనా చాస్మి న చాధికా. 30

సుతాఽహం స్తూయమానస్య దదతోఽప్రతిగృహ్ణతః । ఇతి మా మాహ శర్మిష్ఠా దుహితా వృషవర్వణః. 31

క్రోధసంరక్తనయనా దర్పపూర్ణాననా తతః । యద్యహం స్తువత స్తాత దుహితా వ్రతిగృహ్ణతః. 32

వ్రసాదయిష్యే శర్మిష్ఠా మిత్యుక్త శాచబ్రవీ త్పితా ।

శుక్రః. స్తువతో దుహితా న త్వం భద్రే న వ్రతిగృహ్ణతః. 34

అత స్త్వం స్తూయమానస్య దుహితా దేవయాన్యసి । వృషవర్వైవ తద్వేద శక్రో రాజా చ నాహుషః. 35

అచిన్త్యం బ్రహ్మ నిర్విన్త్య మైశ్వరం హి బలం మమ.

36

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనునంవాదా నర్గత శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే
యయాతిచరితే దేవయానీ శర్మిష్ఠావిరోధాదికథనం నామ సప్తపింశతితమోఽధ్యాయః.

తరువాత ఆ దేవయానీ చూడ్చికయను తన చెరిసి చూచి నేను ఇక వృషపర్వుని పురము ప్రవేశించను. ఈ విషయమును నీవు పోయి మా తండ్రికి చెప్పుము అనెను. చూడ్చికయను తంత్రముగా పోయి వృషపర్వుని భవనమున జక్రముని దర్శించి తెలిసి తప్పి వణకుచు “ఓ మహాబ్రాహ్మ! మహాభాగవరాలా! దేవయానీని వృషపర్వుని కూతురగు శర్మిష్ఠ కొట్టినది.” అని చెప్పెను. అది విని శుక్రుడు దుఃఖముతో ఆమెను వెదకుచు అడవికి పోయెను. అడవిలో ఆమె కనపడగానే అతడామెను కౌగిలించుకొని దుఃఖముతో ఇట్లు పలికెను: “పెల్ల ప్రాణులును తమ దోషముల (కర్మముల) ఫలముగానే దుఃఖమునుగాని సుఖమునుగాని పొందుచుందురు. నీవు ఏదో దుష్కర్మమును చేసియుందువు. దానికి ఇది ప్రాయశ్చిత్తము బయ్యుండును.” అనగా “ఇది ప్రాయశ్చిత్తము కావచ్చును. కాకపోవచ్చును. నా మాట సావధానముగా వినుడు. వృషపర్వుని కూతురు శర్మిష్ఠ నేను తనకంటె హీనురాలనే కాని అధికురాలను కాదు అనినది. ఈ మాట నిజమే అగునా? ఆమె తన కన్నులను క్రోధముతో మిగుల ఎర్రజేసి తీక్షణముగను వరుషముగను మాట లాడినది. నీవు స్తుతించుచు యాచించుచు దానములు అందుకొనెడి వాని కూతురవు. నేను స్తోత్రములు అందుకొనుచు యాచింపబడుచు దానములు వట్టక ఉండెడి వాని కూతురను. అని శర్మిష్ఠ నన్ను తూలనాడినది. ఈ మాటలు వలుకునప్పుడు ఆమె మొగము ఎంత దర్పముతో నిండి యున్నదనుకొనుచున్నావు: నేను నిజముగ స్తుతించుచు యాచించుచు దానములు ప్రతిగ్రహించుచు ఉండువాని కూతుర నేమో నీవే చెప్పుము. అట్లయినచో నే నామెను వేడికొని అనుగ్రహింపజేసికొందును.” అని దేవయానీ పలికెను. అది విని శుక్రుడు ఇట్లనెను: “ప్రియపుత్రీ! నీవు స్తుతించుచు దానములు ప్రతిగ్రహించుచు ఉండువాని కూతురవు కావు. స్తుతింపబడువాని కూతురగు దేవయానీవి నీవు. ఈ విషయము వృషపర్వునికే తెలియును. ఇంద్రునకును తెలియును. యయాతి కిని తెలియును. ఊహింప అలవికానిదియు ఉత్పత్తి నాశములు అనెడి ద్వంద్వము లేక నిత్యమును ఈశ్వర సంబంధియు నగు బ్రహ్మము (వేదము) నాకు గల బలము.”

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున యయాతి చరితమున శర్మిష్ఠా దేవయానీ విరోధాది
కథనము అను ఇరువది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టావింశతితమోఽధ్యాయః.

శుకృదేవయానీసంవాదః.

శుక్రః:: యః పరేషాం నరో నిత్య మతివాదాం నైతికతి । దేవయానీః విజానీహి తేన సర్వ మిదం జితమ్. 1
య స్సముత్పత్తితం క్రోధం నిగృహ్ణాతి హయం యథా । న యస్తే త్యుచ్యతే సద్భి ర్నయో రశ్మిషు సజ్జతే. 2
య స్సముత్పత్తితం క్రోధం నియచ్ఛతి చ ధర్మతః । దేవయానీ విజానీహి తేన సర్వ మిదం జితమ్. 3
య స్సముత్పత్తితం కోపం క్షమయైవ నిరన్యతి । యతోరగ స్త్వచం జీర్ణం న వై పురుష ఉచ్యతే. 4
యశ్చ భావయతే ధర్మం యోఽతిమాత్రం తితికతి । యశ్చ తప్తో న తపతి భృశం సోఽర్థస్య భాజనమ్. 5
యో యజే దశ్యమేదేన మాని మాని శతం సమాః । య స్తర్పయతి చాన్నేన తయో రక్రోధనో వరః. 6
యత్ కుమారాః కుమార్యశ్చ వైరం కుర్యు రచేతసః । న త త్రాజ్ఞస్తు కుర్యేత విదుస్తే న బలాబలమ్. 7
దేవయానీః వేదాహం తాత బాలాఽపి కార్యాణాం తు గతిం యతః ।

క్రోధే చైవాతివాదే వా వేద చాపి బలాబలే. 8

శిష్య ఫ్యాశిష్యవృత్తేర్ని న క్షన్తవ్యం బుభూషతా । అసత్పశ్కేర్థవృత్తేషు వాసో మమ న రోచతే. 9

స్మిశో యో నానినన్తన్తి వృత్రేనాభిజనేన చ । న తేషు నివసే త్రాజ్ఞ శ్శ్రేయోఽర్థి పావబుద్ధిషు. 10

యే త్వేన మభిజానన్తి వృత్తేనాభిజనేన చ । తేషు సాధుషు వస్తవ్యం న వాన శ్రేష్ఠ ఉచ్యతే. 11

త న్మే మథ్నాతి హృదయ మగ్నికామ ఇవారణిమ్ । వా గురుక్తం మహాఘోరం దుహితుః పృష్ఠపర్వణః.

న తస్మా ద్దష్టవచనం మన్యే లోకేషు త్రిష్వపి । య త్సవత్సశ్రియం దీప్తాః హీనశ్రీః పర్యుపాసతే. 12

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదాంతర్గత శౌనకశతానీకసంవాదే చంద్రవింశానువర్ణనే

యయాతిచరితే శుక్రదేవయానీ సంవాదకథనం నామాష్టాపింశతితమోఽధ్యాయః.

ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము

శుక్రదేవయానీ సంవాదము

శుక్రుడు ఇట్లనెను : "దేవయానీ : ఎవడు ఇతరులు పలికిన అతివాదములను (అనరాని మాటలను) ఓర్పు కొనునో అతడే ఈ సమస్త విశ్వమును జయించిన వాడని ఎరుగుము. ఎవడు పైకి ఎగిరి వడుచున్న క్రోధమును గుర్రమును వలె నిగ్రహించి పట్టుకొనునో అతనిని సత్పురుషులు యంత (నియమించుకొనువాడు-సారథి) అని వ్యవహరించును. గుర్రము పగ్గములయందు చిక్కుకొనియుండును. (పగ్గములు లాగినచో గుర్రము నిలిచిపోవును. చిత్తమును నిగ్రహించినచో క్రోధము నిలిచిపోవును.) పైకి ఎగిరి వడుచున్న క్రోధమును ధర్మముదే నిగ్రహించినవాడే ఈ విశ్వసంతయు జయించినవాడు పైకి లేచుచున్న కోపమును కుబుసమును పాము దూరముగా త్రోసివేసినట్లు ఎవడు క్రోధవేయునో వాడే పురుషుడు. ఎవడు ధర్మమును అనుష్ఠించునో ఎవడు మిగుల ఓర్పుతో ఉండునో ఎవడు ఇతరులు తపింపజేసినను తపించడో అతడే ప్రయోజనము (శుభము ను పొందును. నెలకు ఒకటి చొప్పున నూరేండ్లు అశ్వమేధములు చేసినవాని కంటెను నూరేండ్లు నిరంతరము అన్నదానము చేసిన వానికంటెను క్రోధమును అణచుకొన్నవాడే మేలు. విరోధము-ఓర్పు-అనువాని బలాబలములు తెలియనందున అవివేకముచే కుమారులును కుమారికలును (వసివారు) పరస్పరము కలహింతురు. కాని ప్రాజ్ఞులు అట్టిది చేయరు."

దేవయానీ ఇట్లు పలికెను : "తండ్రీ ! నా వయస్సు చిన్నదైనను నాకు కార్యగతి (ఏ పని చేయవలెనో) తెలియును. క్రోధము అతివాదము అనువాని బలాబలములును నాకు తెలియును. తన శుభము కోరినవాడు ఎవ్వడును తన శిష్యుడు శిష్యుడుగా నడుచుకొనకపోవుటను నహించరాదు. నద్వర్తనము లేక ధర్మాధర్మముల సంకీర్ణవరచి నడుచు కొనువారి యొద్ద జీవించుట నాకిష్టముగాదు. నద్వర్తనము కలిగినవారిని మంచి వంశమున పుట్టిన వారిని ఎవరు తగినట్లు గౌరవించరో అటువంటి పాపబుద్ధులయొద్ద తన మేలుకోరిన ప్రాజ్ఞుడు నివసించరాదు. ఎవరు తాము నద్వర్తనమును నద్వంశమును కలిగి అవి కలిగినవారిని గుర్తించి ఆదరింతురో అట్టి సాధుజనుల యొద్ద నివసించుట తగినవని. అదియే శ్రేష్ఠమగు నివాసము. ఇది ఇట్లుండగా వృషపర్వుని కూతురు పలికిన మహా ఘోరములగు దుర్వచనములు అగ్నిని సంపాదించగోరిన వారు ఆరణిని మథించినట్లు నా హృదయమును మథించుచున్నవి. తన గొప్పతనము తరిగిపోవుచుండ ప్రజ్ఞులించుచున్న శత్రుల గొప్పతనమును ఆశ్రయించి ఇతడు జీవించుచున్నాడు అనిపించుకొనుట కంటె దుష్టవచనము (అపకీర్తి కరమగు విషయము) లోకములో మరేదియు లేదని నా అభిప్రాయము."

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్ర వంశానువర్ణనమున యయాతి చరిత్రమున శుక్రదేవయానీ సంవాదము

అను ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనత్రింశ త్తమోఽధ్యాయః.

శుక్రవృషపర్వసంవాదః.

శౌనకః తతః కావ్యో భృగుశ్రేష్ఠ స్సమన్య రుపగమ్య హ ।

వృషపర్వాణ మాసీన మ్మిత్యువాచ త్వరాన్వితః.

నాదర్మ శృంగితో రాజ స్పృహః కలతి గౌరిః । శనై రావర్తమానస్తు మూలాన్యపి నికృంతతి. 2
యో హి నాత్మని పుత్రేషు స తే తృశ్యతి సత్పుత్ర । హవ మాచరితం కర్మ ప్రచర్గ మతిపరతే. 3
పితృభ్యేషు మృషం హపం గురు భుక్త మివోదరే । యదా హతయతా విప్రం చ మాజ్ఞిరసం తదా. 4
ఆహవశేషం దర్మజ్ఞం శుశ్రూషం మద్భృహే రతమ్ । వదా దనర్హత స్తస్య వదాచ్ఛ దుహితు ర్మమ. 5
వృషపర్మ నిబోధ త్వం తృశ్యామి త్వాం సబాన్ధవమ్ ।

స్థాతుం త్వద్విషయే రాజ స్మ శశ్యామి త్వయా సహ. 6
ఆద్యైవం మాఽభిజానాసి దైత్యం మిత్యావలాపినమ్ । యత స్త్య మాత్మనోదీర్ఘాం దుహితాం సముపేక్షసే.
వృషపర్మ : స్వధర్మ మమృషావాదం త్వయి జానామి భార్గవ ।

త్వయి సత్యం చ దర్మం చ త త్ప్రసీదతు నో భవాన్. 8
యద్యస్మా నవహాయ త్వ మితో యాన్యసి భార్గవ । సముద్రం సమ్ప్రవిశ్యామ నాన్యదస్తి పరాయణమ్. 9
శుక్రః : సముద్రం ప్రవిశద్వం వా దిశో వా ప్రజతాసురాః ।

దుహితు ర్నాప్రియం శ్రోతుం శక్తోఽహం దయితా హి మే. 10
ప్రసాద్యతాం దేవయాసి జీవితం హ్యత్ర మే స్థితమ్ । యోగక్షేమకర స్తేఽహ మిన్ద్రస్యేవ బృహస్పతిః.
వృషపర్మ : యత్కించోచ్చాసురేన్ద్రాణాం విద్యతే వసు భార్గవ ।

భువి హస్తి గవాశ్వం చ తస్య త్వం మమ చేశ్వరః. 12
శుక్రః : యత్కించో దస్తి ద్రవిణం దైత్యేన్ద్రాణాం మహాసురాః ।
తస్యేశ్వరోఽస్మి యది తే దేవయాసి ప్రసాద్యతామ్. 13

ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

శుక్ర వృషపర్మ సంవాదము

శృంగుడు శతానీకునితో ఇట్లు చెప్పెను : తరువాత కవిముహూనికి కుమారుడును భృగువంశ శ్రేష్ఠుడును అగు శుక్రుడు మిగుల త్వరతో పోయి కొలువుదీరి యున్న వృషపర్మనితో ఇట్లు వలికెను : “రాజా! భూమిలో విత్తనము వేసినను వెంటనే ఫలించనట్లు ఆచరించిన అధర్మము కూడ వెంటనే ఫలించదు. మెల్లగా ఆవృత్తి చేయుచు పోగా అది వేళ్ళను కూడ పెకలించివేయును. తాను ఆచరించిన పాపకర్మము తనయందో తన కుమారులయందో మనుషులయందో ముని మనుషులయందో ఫలించకున్నను మూడు తరముల దాటి తరువాతివాదికైనను తగిలితీరును. తినిన బిరువయిన ఆహారము ఉదరములో రోగముగా వరిణమించినట్లు పాపము కూడ ఫలించియే తీరును. అనాడు నీవు పుణ్యశీలుడుగు ధర్మజ్ఞుడును నా శుశ్రూష చేయుచు నా యింటిలో ఉన్నవాడును అంగిరసుని మనుమడును బ్రాహ్మణుడును ఏ విధము గను చంపరానివాడును అగు కచుని చంపించుటవలనను నా కూతును కొట్టించుట వలనను నేను నిన్నును నీ వారినెల్ల రను కూడ విడిచివేయు చున్నాను. నీతో కలిసి నీ దేశమునందుండ జాలను. నీవు ఇప్పుడు నన్నును మిథ్యా ప్రలాపియగు అనినంత వనిని చెయజాలని ప్రయత్నముగా వాచించుచున్నట్లున్నది. అందుచేతనే నీ పొగరుబోతు కుమారెను ఏమియు అనక ఊరకున్నావు.”

వృషపర్మడు ఇట్లనెను : “భార్గవా! నీవు స్వధర్మ వదుడవు. మృషలు వలుకవు. అని నాకు తెలియును. నీవు సత్యమునకును ధర్మమునకును ఆధారమువు. కనుక నీవు మమ్ముల ననుగ్రహింప వేడుచున్నాను. నీవు ఇప్పుడు మమ్ములను విడిచి వెళ్ళినచో మేము సముద్రములోనికి పోయి దాగవలసినదే. మాకంతకంటె వేరే దిక్కులేదు.”

శుక్రుడు : “సముద్రములో ప్రవేశించినను నదియే. మీరందరును దిక్కులకు పారిపోయినను నదియే. నాకు మిగుల

ప్రితిపాత్రురాలగు నా కుమార్తెకు అప్రియము జరిగె ననునది నేను విసజాలను. నా జీవితమునకు ఆధారమగు దేవయానిని నీవు అనుగ్రహింపజేసికొనినచో ఇంద్రునకు బృహస్పతివలె నేను నీ యాగక్షేమములను చూతును."

వృషపర్వుడు : "బార్గవా! ఈ భూలోకమున రాక్షసుల ఆస్తిగా ఏనుగులు గుర్రములు గోవులు ధనము మొదలయినది ఏది యేది గలదో దానికంతటికిని రాక్షసులకును నాకును నీవే ప్రభువవు."

శుక్రుడు : "రాక్షస రాజా! మహాసురులారా! మీరన్నట్లు దైత్యేంద్రుల ద్రవ్యమంతటికిని నేనే ప్రభుడననుట నిజమయినచో దేవయానిని బ్రతిమాలి ఆమెను అనుగ్రహింపజేసికొనుడు."

శౌనకః : తతస్తు త్వరిత శుక్ర స్స రాజ్ఞా సమ మాయయా ।

ఉవాచ చైనాం సుభగే ప్రతిపన్నం వచస్తవ. 14

శర్మిష్ఠాయా దాసీత్వ ప్రాప్తికథనమ్.

దేవయానీ : యది త్వ మీశితా తాత రాజ్ఞో విత్తస్య బార్గవ ।

నాభిజానామి తత్రేహం రాజా వదతు మాం స్వయమ్. 15

వృషపర్వా : యం కామ మభిజానాసి దేవయాని శుచిస్మితే ।

తత్రేహం సప్రవక్ష్యామి యద్యపి స్యా త్సదుర్గభమ్. 16

దేవయానీ: దాసీంకన్యాసహస్రేణ శర్మిష్ఠా మభికామయే! అనుయాస్యతు మాం తత్ర యత్ర దాన్యతి మే పితా

వృషపర్వా : ఉత్తిష్ఠ దాత్రి గచ్ఛ త్వం శర్మిష్ఠాం శీఘ్ర మానయ ।

యం చ కామయతే కామం దేవయానీ కరోతు తమ్. 18

శౌనకః : తతో దాత్రి తత్ర గత్వా శర్మిష్ఠా మిద మబ్రవీత్ । ఉత్తిష్ఠ భద్రే శర్మిష్ఠే జ్ఞాతీనాం సుఖ మావహ.

త్యజతి బ్రాహ్మణ శ్శిష్యా న్దేవయాన్యా ప్రచోదితః । యం సా కామయతే కామం స కార్యోఽత్ర త్వయానమే.

దాసీత్వ మభిజానాసి దేవయాన్యా స్సుశోభనే ।

శర్మిష్ఠా : యం చ కామయతే కామం కరవాణ్యహ మద్య తామ్. 21

మాగా న్మన్యువశం శుక్రో దేవయానీ చ మత్కృతే ।

శౌనకః : తతః కన్యాసహస్రేణ వృతా శిభికయా తదా. 22

పితు ర్నిదేశా త్వరితా నిశ్చక్రామ పురోత్తమాత్ । శర్మిష్ఠా : అహం కన్యాసహస్రేణ దాసీభిః పరివారితా.

అను త్వాం తత్ర యాస్యామి యత్ర నాన్యతి తే పితా ।

దేవయానీ: స్తువతో దుహితా చాహం యాచతః ప్రతిగృహ్లాతః. 24

స్తూయమానస్య దుహితా కథం దాసీ భవిష్యసి । శర్మిష్ఠా: యేన కేనచి దార్తానాం జ్ఞాతీనాం సుఖ మావహేత్.

అను యాస్యా మ్యహం తత్ర యత్ర దాన్యతి తే పితా । శౌనకః: చ్చత్వితీతే దానభావే దుహితా వృషపర్వణః.

దేవయానీ నృపశ్రేష్ఠ పితరం వాక్యమబ్రవీత్ । ప్రవిశామి పురం తాత హృష్టాస్మి ద్విజస త్తమ. 27

ఆమోఘం తవ విజ్ఞాన మన్తి విద్యాబలం చ తే । ఏవముక్తో ద్విజశ్రేష్ఠో దుహితా సుమహాయశాః. 28

ప్రవివేశ పురే హృష్టః పూజిత స్సర్వదానవైః. 29

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదా న్నైత శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే శర్మిష్ఠాయాః దేవయానీదాసీత్వప్రాప్తికథనం నామైకోనత్రింశోఽధ్యాయః.

తరువాత వెంటనే శుక్రుడు త్వరితగమనముతో వృషపర్వునితో కలిసి దేవయాని ఉన్న చోటికి వచ్చి "పుత్రీ! దృష్టవంతురాలవు. రాజా నీ మాటను అంగీకరించిసాడు." అనెను. దేవయానియు "తండ్రీ! బార్గవా! రాజ ధన

మునకంతటికిని నీవు సామివి అయినా కాదో నాకేమి తెలియను? నీ మాట నేనెట్లు అంగీకరించును? రాజే నాతో స్వయముగా ఆ మాట చెప్పనిమ్ము." అనెను. వృషపర్వుడు: దేవయాని: "హృదయము నిర్మలమయి నీవు ఒక చిరునవ్వు నవ్విన మాకంతయి చాలును. నీవేది ఏది కోరిన నది ఎంత సుదుర్లభమయినను దానిని నెరవేర్చుదును. దేవయాని: "తన దాసీ కన్యా నహస్రముతో శర్మిష్ఠ నాకు దాసి కావలయును. నా తండ్రి నన్నెచ్చటికిచ్చిన నచ్చటి కామెయు నా వెంట రావలయును." వృషపర్వుడు: "దాసీ: నీవు సామ్యు. శీఘ్రమే శర్మిష్ఠను పిలిచికొని రమ్ము. దేవయాని ఏది కోరిన నది ఆమె చేయవలయును.

వెంటనే దాది శర్మిష్ఠకడకు పోయి ఇట్లు చెప్పెను: అమ్మాయీ! శర్మిష్ఠా! లెమ్ము. మీ పుట్టింటి వారికి సుఖము కలిగించుము. దేవయాని ప్రేరణచే శక్రుడు తన శిష్యులను విడుచుచున్నాడు. అందులకై నీవు ఇప్పుడు దేవయాని కోరిన దెల్ల చేయవలసియున్నది. నీవు ఎంతయో శోభనరూపురాలవు. ఐనను దేవయానికి దాసీత్వమును అంగీకరింపవలసి యున్నది. శర్మిష్ఠ: "ఆమె ఏది కోరిన నేనిపు డది చేయుదును. నా మూలమున శక్రుడుగాని దేవయాని కాని కోపింపకుండుట కావలయును."

వెంటనే తన తండ్రి ఆజ్ఞతో శర్మిష్ఠ వేయి మంది తన దాసీ కన్యలు తనవెంట రాగా పొలికి నెక్కి తన తండ్రి పురమునుండి బయలు వెడలెను. శర్మిష్ఠ దేవయానితో: "నేను నా దాసీ కన్యా నహస్రము నావెంట రాగా నిన్ను నీ తండ్రి ఇచ్చిన చోటికి నీ వెంట వత్తును." దేవయాని: "స్తుతించుచు యాచించుచు వ్రతి గ్రహించుచు ఉండువాని కూతురను నేను. స్తుతించబడు వాని కూతురవు నీవు నాకు దా వెట్లగుదువు?" శర్మిష్ఠ: "ఏ విధముగనైనను కన్య తన పుట్టి నింటివారికి సుఖము కలిగింపవలెను కనుక నీ తండ్రి నిన్నెచ్చటి కిచ్చిన అచ్చటికి నీ వెంట వత్తును."

ఇట్లు వృషపర్వుని కూతురు తనకు దాసి యగుటకు అంగీకరించగా దేవయాని తన తండ్రితో ఇట్లనెను: "ద్విజ శ్రేష్ఠుడవగు తండ్రి! నేను హర్షముతో పురములో వ్రవేళింతును. మీ విజ్ఞానమును విద్యాబలమును అమోఘమయినవి." తన కూతురు ఇట్లు పలికిన మీదట మిగుల గొప్పకీర్తి కల ఆ శక్రుడు తను రాక్షసులు ప్రశంసించుచుండ వృషపర్వుని పురము వ్రవేళించెను.

ఇది శ్రీమత్సమహాపురాణమున యయాతి చరితమున శర్మిష్ఠ దేవయానికి దాసియగుట యను ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

త్రింశోఽధ్యాయః.

దేవయానీవనవిహారః.

శానకః : అథ దీర్ఘేణ కాలేన తస్మిన్నేవ నృపోత్తమ । వనం తదేవ నిర్యాతా క్రిడార్థం వరవర్ణినీ. 1
తేన దాసీనహ సేణ సార్థం శర్మిష్ఠయా తదా । తమేవ దేశం సమ్ప్రప్తా యథాకామం చచార సా. 2
తాభి స్సఖీభి స్సహితా సర్వాభి ర్ముదితా భృశమ్ । క్రిడన్తోఽపిరతా స్సర్వాః పిబన్తో మధు మాధవే. 3
భాషన్తో వివిధా నృశ్చా నివిదశన్త్యః ఫలాని చ । పునశ్చ నాహుషో రాజా మృగలిప్పు ర్యదృచ్ఛయా. 4
తమేవ దేశం సమ్ప్రప్తో జలిరిప్పు స్స కర్షితః । దదర్శ దేవయాసీం చ శర్మిష్ఠాం తాశ్చ యోషితః. 5
పిబన్తో రంజనాశ్చ దివ్యాభరణభూషితాః । ఉవవిష్టాంచ దదృశే దేవయాసీం శుచిస్మితామ్. 6
రూపేణావ్రతిమాం తాసాం స్త్రీణాం మధ్యే వరాజ్జనామ్ । శర్మిష్ఠయా సేవ్యమానాం పాదసంవాహనాదిభిః. 7

ముప్పదియవ అధ్యాయము

దేవయానీ వనవిహారము

శానకుడు శతాసీకునితో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్లు చాలకాలము గడచెను. దేవయాని ఆ వృషపర్వుని పురమునుండి నివసించుచుండెను. ఒకమారు ఆమహానుదరి క్రిడార్థమయి తాను పూర్వము పోయిన వనమునకే వెళ్ళెను.

తన దాసీ నహస్రముతో శర్మిష్ఠయు ఆమెవెంట నుండెను. దేవయానీ అప్పటి ప్రదేశమును జేరెను. ఆయా వెలికతై లందరతో కూడి మిగుల సంతోషముతో తన ఇచ్చవచ్చినట్లు విహరించెను. వారు అందరును ఆ వసంతర్తువులో చాల ఆనందముగా క్రీడించుచు మద్యమును త్రాగిరి. వివిధ భక్ష్యములను భజించుచు వివిధ ఫలములను తినుచుండిరి.

ఇంతలో నహుష పుత్రుడగు యయాతి దైవసంకల్పమున వేటకై వచ్చి అలసి నీటికై ఆ ప్రదేశమునకే వచ్చెను. అచ్చట ఆతనికి దేవయానీయు శర్మిష్ఠయు వేయిమంది శర్మిష్ఠ దాసీజనమును కనబడిరి. వారందరును దివ్యాభరణములతో అలంకరించుకొని మద్యము త్రావుచు విలాసము లనుభవించుచుండిరి. వారందర నడుమ దేవయానీ కూర్చుండి యుండెను. ఆమె చిరునవ్వు నిర్మలము. ఆమె రూపము సాటిలేనిది. ఆమె స్త్రీలలో ఉత్తమురాలు. శర్మిష్ఠ ఆమెకు పాదములొత్తుట మొదలగు సేవలు చేయుచుండెను.

యయాతిదేవయానీ సంవాదః.

యయాతిః : ద్వాభ్యాం కన్యాసహస్రాభ్యాం ద్వే కన్యే పరివారితే ।

గోత్రేచ నామనీ చైవ ద్వయోః పృచ్ఛా మృహం యతః. 8

దేవయానీ : ఆఖ్యాస్యా మృనుమోదస్య వచనం మే నరాధిప .

శుక్రో నా మాసురగురు స్సతాం జానీహి తస్య మామ్. 9

ఇయం చ మే సఖీ దాసీ యత్రాహం తత్రగామినీ । దుహితా దానవేంద్రస్య శర్మిష్ఠా వృషవర్వణః. 10

యయాతిః : కథంచ తే సఖీ దాసీ కన్యేయం వరవర్ణినీ । అసురేంద్రసుతా సుభూః పరం కౌతూహలం హి మే.

దేవయానీ : సర్వ ఏవ నరవ్యాఘ్ర విదాన మనువర్తతే । విధినా విహితం మత్వా మా విచిత్రం యథా నృప.

రాజవద్రూపవేషస్తే బ్రాహ్మిం* వాచాం బిభర్షి చ । కింనామా త్వం కుతశ్చాసి కన్య పుత్రోసి శంస మే. 13

యయాతిః : బ్రహ్మచర్యేణ కృత్స్నో మే వేద శ్శ్రుతివధం గతః ।

రాజాఽహం రాజపుత్ర శ్చ యయాతిరితి విశ్రుతః. 14

దేవయానీ : కేనావ్యర్థేన నృపతే ఇమం దేశం సమాగతః ।

జిఘృషు ర్వారిజం కిణ్చి దథవా మృగలిప్సయా. 15

యయాతిః : మృగలిప్స రహం భద్రే పానీయార్థ మిహగతః ।

బహుధా వృనుయక్తోస్మి త దనుజ్ఞాతు మర్హసి. 16

దేవయానీ : ద్వాభ్యాం కన్యాసహస్రాభ్యాం దాస్యా శర్మిష్ఠయా నహ ।

త్వదదీనాస్మి భద్రం తే సఖా భర్తా చ మే భవ. 17

యయాతిః : స్యా దౌశనసి భద్రంతే న త్వా మర్హోఽస్మి భామిని । అవైవాహ్యశ్చ రాజానో దేవయానీ పితుస్తవ.

దేవయానీ : సంసృష్టం బ్రహ్మణా క్షత్రిం క్షత్రించ బ్రహ్మసంస్థితమ్ ।

ఋషిశ్చ ఋషిపుత్రశ్చ నాహుషాద్య భజస్య మామ్. 19

యయాతిః : ఏకదేహోద్భవా వర్ణా శ్చత్వారోఽపి వరానసే ।

పృథగ్గర్మాః పృథక్పౌచా స్తేషాం వై బ్రాహ్మణో వరః. 20

దేవయానీ : పాణిగ్రహా నాహుషాయం న పుష్పి స్సేవితః పురా ।

త్వం పాణి మగ్రహీ రగ్రే వృణోమి త్వా మహం తతః. 21

కథం తు మే మనస్విన్యాః పాణి మన్యః పుమా న్స్పృశేత్ ।

గృహీత మృషిపుత్రేణ స్వయం వా వ్యుషిణా త్వయా. 22

యయాతిః : క్రుద్ధా దాశీవిషా త్సర్పా జ్వలనా త్సర్వతో ముఖాత్ ।

దురాధర్షతరో విప్రః పురుషేణ విజానతా. 23

దేవయాని : కథ మాశీవిషా త్వర్వా జ్వలనా త్వర్వతోముఖాత్ । దురాధర్షతతో విప్ర ఇత్యర్థే పురుషర్షభ.

యయాతి : దశే దాశీవిష స్త్రేకం శస్త్రేజైకశ్చ వద్యతే ।

హ ని విప్ర స్సరాష్ట్రాజీ పురాణ్యపిచ కోవతః. 25

దురాధర్షతతో విప్ర స్తస్మా ద్చిరు మతో మమ ఆతోఽదత్తాం హి పిత్రా త్వాం భద్రే న వివహామ్యహమ్.

శుక్రాభ్యనుజ్ఞాతన్య యయాతే ర్దేవయానిపరిగ్రహః.

దేవయాని : దత్తాం వహసి పిత్రా త్వం మాం హి రాజ స్స్వితో మయా ।

మా యాచతో భయం నా నీ దత్తాంచ ప్రతిగృహ్ణతః. 27

యయాతి ఇట్లు వలికెను: “ఇచ్చట ఇద్దరు కన్యలున్నారు. ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్క కన్యానమానము పరివారముగా ఉన్నది. కనుక నేను ఆ ఇద్దరి నామగోత్రములు తెలిసికొనగోరుచున్నాను. దేవయాని: “రాజా! చెప్పెదను. నామాటనే ప్రమాణముగా గ్రహింపుము. రాక్షస గురుడు శుక్రుడున్నాడే. అతని కూతురను నేను. ఇది నా పరిచయము. ఈమె నాకు చెలిగా ఉండు దాసి. నే నెచ్చటికి పోయిన అచ్చటికి వచ్చును. ఈమె దానవేంద్రుడగు వృషవర్చుని కూతురు.” యయాతి: “ఈమె రాక్షసరాజు కూతురు. చక్కని కనుబొమలు (మొదలగు మహా సౌందర్య లక్షణములు) కలిగిన ఉత్తమస్త్రీ కదా ఈమె! ఈకన్య సీకు దాసి ఎట్లయినది? నాకు విన వేడుకగా ఉన్నది.” దేవయాని: “రాజా! ప్రతి ఒకరును విధి విధించిన విధానమును అనుసరించి నడుచుకొనవలసినదే. అది ఎరిగినచో నీకు ఆశ్చర్యము కలుగదు. సీరూపమును వేషమును రాజానకువలె నున్నవి. బ్రాహ్మణుని వాక్కు కలిగి ఉన్నావు. నీ పేరు ఏమి? ఎక్కడివాడవు? నీ తండ్రి ఎవరు?” యయాతి: “బ్రహ్మచర్య వ్రతమున నేను వేదము అంతయు అధ్యయనము చేసితిని. నేను రాజును. రాజవంశమున పుట్టినవాడను. నా పేరు యయాతి.” దేవయాని: “ఏదో వని మీదనే నీవీ ప్రదేశమునకు వచ్చియుందువు. నీటినుండి లభించుదాని నేదైన గ్రహింపగోరియా? వేట కోరియా?” యయాతి: “నేను వేటకై వచ్చి నీటికొరకు ఇక్కడకు వచ్చితిని. సీవడిగిన అన్ని ప్రశ్నలకును సమాధానము ఇచ్చితిని. నేను పోయివత్తును. అనుజ్ఞ ఇమ్ము.” దేవయాని: “ఈ రెండు వేల దాసీ కన్యా జనముతోను దాసియగు శర్మిష్ఠతోను నీ ఆధీనురాల నగుచున్నాను. పూజ్యుడవగు నీవు నాకు మిత్రుడవును భర్తవును కమ్ము. యయాతి: “అగుగాక! నీవు శుక్రుని కూతురవు పూజ్యురాలవు. కోపింపకుము. నేను నిన్ను వివాహ మాడ అర్హుడను కాను. నీ తండ్రి కత్తిరియులతో వివాహ సంబంధమును అంగీకరించడు.” దేవయాని: “బ్రహ్మము కత్తిరిముతోను కత్తిరిము బ్రహ్మముతోను వరస్సరము కలిసియే యున్నవి. (బ్రహ్మము-బ్రాహ్మణజాతి ప్రధాన లక్షణములు; కత్తిరిము-కత్తిరియజాతి ప్రధాన లక్షణములు) నీవు ఋషివి-ఋషిపుత్రుడవును. సహావ కుమారుడవు నీవు. ఇప్పుడయిన నీవు నన్ను పెండ్లాడుటకు అంగీకరించుము. యయాతి: “నుందరీ! నాలుగు వర్ణములను ఒక దేహమునుండి పుట్టినవే. కాని వాని ధర్మములును రూపములును వేరువేరు. ఈ నాలుగు వర్ణములవారిలో బ్రాహ్మణుడు శ్రేష్ఠుడు. (కనుక శ్రేష్ఠ వర్ణ స్త్రీని తక్కువ వర్ణపు పురుషుడు పెండ్లాడరాదు.) దేవయాని: “రాజా! ఈనా పాణిని ఇంతకుముందు ఏ పురుషుడును గ్రహించలేదు. మొట్టమొదట (బావిలోనుండి తీసినప్పుడు) నీవే అది పట్టుకొంటివి. అందుచేతనే నేను నిన్ను వరించుచున్నాను. ఋషి పుత్రుడవును న్యాయముగా ఋషివి అన నీవు గ్రహించినది ఈచేయి. నేను అభిమానవతిని. అట్టి నాయాకరమును మరెవరుగాని ఒట్టు గ్రహింపదగుదురు? యయాతి: “కోరలనిండ విషము కలిగినదియు కోపించిన దియు అగు సర్పము కంటెను-అన్నివైపులకును మంటలురేగుచున్న అగ్నికంటెను విప్రుడు స్పృశించి కలత పరచరాని వాడు ఈ విషయము విజ్ఞానకు మాత్రమే తెలియును. దేవయాని: “పురుషశ్రేష్ఠా! ఇది యెట్లో తెలియగోరుచున్నాను. యయాతి: “పాము ఒక్కనినే కరచును. శస్త్రము ఒక్కనిని మాత్రము చంపును. కాని-కోపించిన బ్రాహ్మణుడు రాష్ట్రములను (గ్రామాదిజన నివాసస్థానములను) పురములను (రాజధానీస్థానములను) కూడ నశింపజేయగలడు. భయపడకుము. ఈ కారణముతోనే బ్రాహ్మణుడు పైచెప్పినవాటి అన్నిటికంటెను దురాధర్షతరుడు (స్పృశించికలతపరచరానివాడు) అని నేనంటిని. అందువలననే పూజ్యురాలవగు నిన్ను నీ తండ్రియే న్యాయముగా ఇచ్చిననేకాని వివాహమాడను. దేవయాని:

“రాజా: నేనై స్వయముగా కోరినందునను మాతండ్రి స్వయముగా నన్ను నీకు ఇచ్చిన మీదటను నన్ను నీవు పెండ్లాడ బోవుచున్నావు. అంతే కాని నీవు కోరుటలేదు. అడుగకయే ఇచ్చిన దానిని ప్రతిగ్రహించుట దోషము కాదు.

శౌనకః : త్వరితం దేవయాన్యాఽథ ప్రేషితా పితు రాశ్రమమ్ ।

సర్వం నివేదయామాస ధాత్రీ తస్మై యథాశ్రుతమ్. 28

శ్రుత్వైవ చ స రాజానం దర్శయామాస భార్గవః । దృష్ట్యైవ మాగతం విప్రం యయాతిః పృథివీవతిః. 29

వవన్దే బ్రాహ్మణం కావ్యం ప్రాజ్ఞలిః ప్రణత స్థితః । తం చాథాభ్యవద త్కావ్య స్సామ్నా పరమవల్గునా. దేవయానీ : రాజాఽయం నాహుష స్తాత దుర్గే మే పాణి మగ్రహీత్ ।

నమస్తే దేహి మా మస్మై లోకే నాన్యం వతిం వృజే. 31

శుక్రః : వృతోఽనయా పతి ర్విర సుతయా త్వం మమేచ్ఛయా ।

గృహాణేమాం మయా దత్తా మహిషీం నహషాత్మజ. 32

యయాతిః : అధర్మో న స్పృశే దేవం పాపం మా స్యాచ్చ భార్గవ ।

వర్ణనఙ్కరణో బ్రహ్మ నితి త్వాం ప్రావృణో మ్యహమ్. 33

శుక్రః : అధర్మా త్వాం చ మోక్ష్యామి వరం పరయ చేప్సితమ్ ।

అస్మి నివాహే మా గ్ధాని రహం పాపం తుదామి తే. 34

వహస్య భార్యాం ధర్మేణ దేవయానీం శుచిస్మితామ్ । అనయా సహ నమ్ప్రితి మతులాం త్వ మవాప్నుహి. ఇయం చాపి కుమారీ తే శర్మిష్ఠా వార్షవర్వణీ నమ్పూజ్యా నతతం రాజ న్న చైనాం శయనే హ్వయ. 35 శౌనకః : ఏవ ముక్తో యయాతిస్తు శుక్రే దత్త్యా ప్రదక్షిణమ్ ।

జగామ స్వపురం హృష్ట స్సోఽనుజ్ఞాతో మహాత్మనా. 37

ఇతి శ్రీమత్స్య మహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదా న్తర్గత శౌనకశతానీక

సంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే యయాతిచరితే యయాతికృత

దేవయానీగ్రహణం నామ త్రింశోఽధ్యాయః.

పిమ్మట వెంటనే దేవయాని తన దాదినీ తన తండ్రి ఆశ్రమమునకు వంపెను. ఆమె శుక్రకునితో తాను వినిన విషయము వినినట్లు చెప్పెను. వినిన వెంటనే శుక్రకుడును వచ్చి రాజునకు దర్శన మిచ్చెను. ఇట్లు తన దగ్గరకు వచ్చిన విశ్రుడు-వేదములందు మహావండితుడు-కవిమహాముని కుమారుడు అగు శుక్రకుని యయాతిరాజు నమస్కరించి దోసిలివట్టి వినయముతో వంగి ఎదుట నిలువబడెను. శుక్రకుడు అతనిని ౯౦ ఇంపైన నెమ్మది మాటలతో వలకరించి మాట లాడెను.

దేవయాని: “ఈ రాజు నహుషపుత్రుడు. ఇతడు ఒకప్పుడు దుర్గ ప్రదేశము (తప్పించుకొని బయటపడ అరివి కాని ప్రదేశము)నందున్న నా చేతిని పట్టుకొనెను. (పాణిని గ్రహించెను.) నీకు వందనము. నన్ను ఇతని కిమ్ము. లోక మున నేను మరెవ్వరిని పతిగా వరించను.” శుక్రకుడు: “ఓ వీరా! నిన్ను ఈ నా కుమార్తె తానే వరించినది. అది నేను ఇవ్వవచ్చుచున్నాను. ఈమెను నేనే నీకు ఇచ్చుచున్నాను. నీ వీమెను గ్రహించి రాణిగా చేసికొనుము.” యయాతి: “పూజ్య బ్రాహ్మణుడవగు భార్గవా! ఇట్లు చేయుట వలన నాకు అధర్మదోషము కాని వర్ణ నంకరము చేసిన పాపము కాని నా కంట కుండునట్లు నాకు పర మీయ ప్రార్థించుచున్నాను.” శుక్రకుడు: “ఇదే కాదు. నీ వింకేదయిన ఈప్లితవరమును కూడ కోరు కొమ్ము. ఇత్తును. నిన్ను అధర్మమునుండి విడిపించుచున్నాను. ఈ పెండ్లి వలన నీకు ఎట్టి హానియు కలుగదు. నీ పాపములను నేను ఖండించు(తెగనరకు)చున్నాను. ఈ శుచిస్మితయగు దేవయానిని ధర్మవత్తిగా గ్రహింపుము. ఇది

దర్శమే కాని అదర్శము కాదు. ఈమెతో కూడి నేవు సాటిలేని సుఖ మనుభవింపుము. వృషభర్షుని కూతురగు ఈ కుమారి శర్మిష్ఠ్యయు నీకు సతతము ఆదరణీయురాలే. కాని నేవు ఈమెను శయనమున గ్రహించరాదు.

ఇట్లు పలికిన శక్తులకు వ్రదక్షిణము చేసి ఆ మహాత్ముని అనుమతి పొంది యయాతి హర్షముతో తన రాజ దానికి వెడలెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్తనమున యయాతి చరితమున యయాతి దేవయానిని గ్రహించుట యను మువ్వదవ అధ్యాయము.

ఏకత్రింశ త్తమోఽధ్యాయః.

శర్మిష్ఠాయయాతిసంవాదః.

శౌనకః : యయాతి స్వపురం ప్రాప్య మహేంద్రపురసన్నిభమ్ ।

ప్రవిశ్యాన్తఃపురం తత్ర దేవయాసీం న్యవేశయత్. 1

దేవయాన్యా శ్చానుమతే సుతాం తాం వృషభర్షణః । ఆశోకవనికాభ్యాశే గృహం కృత్వా న్యవేశయత్. 2

వృతాం దాసీనహస్రేణ శర్మిష్ఠా మానురాయణీమ్ । వాసోభి రన్నపానై శ్చ సంవిభజ్య సుసంవృతామ్. 3

దేవయాన్యా తు సహిత స్స నృపో నహషాత్మజః । విజ హార బహూనబ్దా న్దేవవ న్ముదితో భృశమ్. 4

ఋతుకాలే తు సమ్ప్రాప్తే దేవయాసీ వరాజ్గనా । లేభే గర్భం ప్రథమతః కుమారం చ వ్యజాయత. 5

గతే వర్షసహస్రే తు శర్మిష్ఠా వార్షపర్వణీ । దదర్శ యౌవనప్రాప్తా పృతుం సా కమలేక్షణా. 6

చింతయామాస దర్మజ్ఞా తర్భితౌ ప్రాప్తే తు భామినీ । ఋతుకాలశ్చ సమ్ప్రాప్తో నచ కశ్చి త్పతి ర్వృతః. 7

కిం ప్రాప్తం కిం కర్తవ్యం కథం కృత్వా కృతం భవేత్ ।

దేవయాసీ యయాతిం సా వృతా సమ్ప్రాప్తయౌవనా. 8

యథా తయా వృతో భర్తా తదైవాహం వృణోమి తమ్ । రాజ్ఞా పుత్రప్రళం దేయ మితి మే నిశ్చితా మతిః. 9

యదీదాసీం స దర్మాత్మా రహో మే దర్శనం వ్రజేత్ ।

శౌనకః : అథ నిష్క్రమ్య రాజాఽసౌ తస్మిన్కాలే యదృచ్ఛయా. 10

ఆశోకవనికాభ్యాశే శర్మిష్ఠానహిత స్థితః । తమేకం రాహసం దృష్ట్వా శర్మిష్ఠా చారుహాసినీ. 11

ముప్పది ఒకటవ అధ్యాయము

శర్మిష్ఠా యయాతి సంవాదము

శౌనకడు శతానీకునితో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: యయాతి తన రాజదాని చేరెను. అది మహేంద్రుని అమరావతితో సమానమయినది. అతడు అంకశురమున వ్రవేశించి అందు దేవయానికి నివాసము ఏర్పరచెను. ఆమె అనుమతితో అతడు వృషభర్షుని కుమార్తెయగు శర్మిష్ఠకు ఆశోకోద్భానపు నమీవమున గృహమును నిర్మింపజేసి దానియంబామెను నింపజేసెను. ఆమెకు పరివారముగా ఆమె నాశ్రయించియుండు దాసీ సహస్రము కూడ అచ్చటనే ఆ ఆశోకోద్భానమునందే ఆమెతో పాటు వసించుచుండు రాజా వారికి వస్త్రములు అన్నపానములు వేరువేరుగ ఏర్పాటు చేయించి కనిపెట్టి యుండెను. సహషాత్మజుడగు ఆ యయాతి రాజా దేవయానితో కూడి చాల ఏండ్లు దేవునివలె విహరించుచు మిగుల సంశోషించుచుండెను.

ఋతుకాలము రాగా ఈ త్రమాంగనయగు దేవయాని మొదటిసారిగా గర్భవతి యయ్యెను. కుమారుని కనెను కనులనయనయగు వృషభర్షుని కూతురు శర్మిష్ఠయు వేయి సంవత్సరముల తరువాత యౌవనవతియై ఋతుదర్శనమున

పొందెను. లోకధర్మమును ఎరిగిన ఆశర్మిష్ఠ “నాకు ఋతుకాలము సంప్రాప్తమయినది. కాని నేను ఎవరినీ పతిగా వరించి పొందియుండలేదుకదా! ఇప్పుడు ఏది తగినది? ఏమి చేయవచ్చును? ఎట్లు చేసిన ఈ ఋతువు నఫలమగును?” అని ఆలోచించి ఆమె తన పునసున యయాతినే తనకు ప్రాప్తించిన యౌవనమునకు తగిన పతినిగా వరించుకొనెను. “ఆమె (దేవయాని) తానై యయాతిని తన భర్తనుగా వరించినట్లే నేనును ఆతనినే నాభర్తనుగా వరింతును. రాజే నాకును పుత్రులమును ఈయదగినవాడు. అని నామదికి నిశ్చయముగా దోచుచున్నది. ఆరాజు చర్మము నెరిగినవాడు. అతడు ఈ నమయమున ఏకాంతమున నాకు కనబడిన ఎంత బాగుగానుండును!” అని ఆమె తలచెను.

ఇంతలో అదే నమయమున రాజు కూడ దైవికముగా బయటికి వచ్చి అశోకోద్భాస నమీవమున శర్మిష్ఠ యున్న చోటికి దగ్గరలో వచ్చియుండెను. నహజముగనే చూచువారికి ఇంపుగొలిపెడి చిరునవ్వుమోము గల శర్మిష్ఠ రాజులు ఏకాంతమం దుండుట గమనించెను. అతడు ఉన్న వైపునకు పోయెను.

ప్రతిగమ్యాజ్ఞలింకృత్వా రాజానం వాక్యమబ్రవీత్ | శర్మిష్ఠాః సోమస్యేన్ద్రస్య విష్ణోశ్చ యమస్య వరుణస్య చ. తవ వా నాహుష గృహే కః శ్రీయం ద్రష్టు మర్హతి | రూపాభిజనశీలాంహి త్వం రాజ స్వేత్సి మాం సదా. సా త్వాం యాచేఽభి కామార్తా ఋతుం దేహి నరాధిప |

యయాతిః : వేద్మి త్వాం శీలసంపన్నాం దైత్యకన్యా మనిన్దితామ్. 14

రూపంతు తే న వశ్యామి సూచ్యగ్రమపి నిన్దితమ్ | మమాబ్రవీ త్తదా శుక్రో దేవయానీం యదాఽవహమ్. 15
నేయ మాహ్వయితవ్యా తే శయనే వార్షవర్వచీ |

శర్మిష్ఠా : న నర్మయుక్తం వచనం హి నన్తి న శ్రీషు రాజ న్న వివాహకాలే. 16

ప్రాణాత్యయే సర్వధనావహారే వజ్రాన్పుతా న్యాహు రపాతకాని. పృష్టాస్తు సాక్ష్యే ప్రవదన్తి యేఽన్యథా భవన్తి మిథ్యావచనా నరేన్ద్రాః | 17
ఏకార్థతాయాం తు సహాహతాయాం మిథ్యావదన్తం హ్యసృతం హి నన్తి |

రాజా ప్రమాణం భూతానాం న వినశ్యే న్మృషా వదన్. 18

అర్థకృచ్ఛ్ర మనుప్రాప్య న మిథ్యా వక్తు ముత్సహే | సమా వేతా మతా రాజ స్పతి స్సఖ్యాశ్చ యః పతిః. సమం వివాహ మిత్యాహు స్సఖ్యా మేఽసి పతి ర్యతః. |

యయాతిః : దాతవ్యం యాచమానస్య ఇతి మే ప్రతమాహితమ్. 20

త్వంచ యాచసి కామం మాం బ్రూహి కిం కరవాణి తే |

శర్మిష్ఠా : అధర్మా త్పాహి మాం రాజ స్దర్మం చ ప్రతిపాదయ. 21

త్వతోఽవత్యవతీ లోకే చరేయం ధర్మముత్తమమ్ | త్రయ ఏవాధనా రాజ న్భార్యా దానన్తథా సుతః. 22
యం తే సమధిగచ్ఛన్తి యన్యైతే తస్య తద్దనమ్ | దేవయాన్యా భుజిష్యాఽస్మి వశ్యాచ తవ భార్గవీ. 23
సా చాహం తు త్వయా రాజ స్పృణీయా భజస్య మామ్ |

శానకః : ఏవముక్త స్తయా రాజా తథ్యమి త్యధిజ్ఞివాన్. 24

పూజయామాస శర్మిష్ఠాం ధర్మంచ ప్రతిపాదయన్ | న సమాగమ్య శర్మిష్ఠాం యథాకామ మవాప్యచ. 25
అన్యోన్యం చాపి సమ్భాజ్య జగ్ము త్తౌ యథాగతమ్ | తస్మిన్సమాగమే సుభూ శ్శర్మిష్ఠా వార్షవర్వచీ. 26
లేభే గర్భం ప్రథమత స్తస్మాచ్ఛ స్పృణీయా భజస్య మామ్ | ప్రజ్ఞేచ తతః కాలే రాజ న్రాజీవలోచనా. 27
కుమారం దేవగర్భాభ మాదిత్యసమవర్చసమ్. 28

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శానకశతాసీక సంవాదే చంద్రవంశానువర్తనే
యయాతీచరితే శర్మిష్ఠాయయాతీసంవాదో నామైకత్రింశోఽధ్యాయః.

అతనిని నమివించెను. దోసిలి చేసి ఇట్లు వలికెను. “నహుష పుత్రాః సోముడు-ఇంద్రుడు-విష్ణువు-యముడు-వరుణుడు-సీవు- ఈ వీరి ఇంద్రులందరి స్త్రీని పరపురుషుడు ఎవ్వడు చూడనైన చూడగలడు? నేను గొప్ప వంశమున పుట్టినదాననని సౌందర్యవతినిని నీకు మొదటి నుండియు తెలియును. ఇట్టి నేను కామార్తనై నిన్ను అభియాచించుచున్నాను. రాజా! నాకు ఋతుఫలము ఇమ్ము” యయాతీ: “సీవు శీలనంపన్నవు. ఉత్తమ దైత్య వంశమున పుట్టితివి. నీలో దోష మేమియు లేదు నీ రూపమునందును నూదిమొసయంత కూడ దోషములేదు. ఇది యంతయు నాకు తెలియును. కాని నేనానాడు దేవయానిని వివాహమాడినప్పుడు శుక్రుడు ‘సీవు ఈ శర్మిష్ఠుని శయనముమీదకు పిలువరాదు.’ అని నాతో చెప్పెను.” శర్మిష్ఠ: “పరిహానమున-స్త్రీ విషయమున పెండిండ్లు ప్రాణహాని నర్వధననాశము-ఈ నందర్పములందు ఆడెడి అనత్యము పాతకము కాదందురు. సాక్ష్యము చెప్పుమనినప్పుడు అన్యధాగా చెప్పినవారు అనత్యము చెప్పిన పాపము పొందుదురు. ఏకార్థత (ఆ కార్యము వలన కలుగవలసిన వ్రధాన వ్రయోజనము) దెబ్బ తినినపుడు మాత్రమే అనత్యము అనత్యమై ఆది చెప్పిన వానిని హింసించును.” యయాతీ: “అన్ని ప్రాణులకును రాజా వ్రమాణము. (అతడు నడచినట్లు అందరును నడతురు.) అట్టివాడు అనత్యము పలికినచో తానే నశించును. కావున ఎట్టి వ్రయోజనము కాని ధనముకాని సశించు వచిస్థితి వచ్చినను నేను అనత్యమాడజాలను.” శర్మిష్ఠ: “రాజా! తన వతియు తన సఖివతియు స్త్రీకి నములే. ఈ ఇద్దరిలో ఏఒకరు ఒకనిని వతిగా చేసికొనినను రెండవ వారును అతనినే వతిగా చేసికొనినట్లే. అని పెద్దలు చెప్ప చున్నారు. సీవు నాసఖికి వతివి కదా!” యయాతీ: “అడిగినవారికి అడిగినది ఈయవలయును. అని నావ్రతము-సీవు కావ వలయును కోరుచున్నావు. నేను నీకేమి ఉపకారము చేయవలెను?” శర్మిష్ఠ: “రాజా! నన్ను అధర్మము అంటకుండ కాపాడుము. ధర్మ ఫలము నాకు ఇమ్ము. నీవలన సంతానవతినై నేను లోకమున ఉత్తమ ధర్మము నాచరించగలుగ వలయును. రాజా! భార్య-దాసుడు-సుతుడు- ఈ ముగ్గురును తమకు తమ ధనము మీదగాని తమమీదగాని న్యత్యమున స్వాతంత్ర్యమును లేనివారు. వీరు ఎవరిని ఆశ్రయించినచో-అవగా వీరు ఎవరి ధనమైనచో-వీరును వీరి ధనమును-ఆ భార్య-దాసుడు-సుతుడు-అను ముగ్గుర స్వామికి చెందియుండును. ఇక్కడనో-దేవయాని నీ భార్యకదా! ఆమెకు తనకై న్యత్యము లేదు. ఆమె నీ యదీనమునందలిది. నేనామెకు దాసిని. కనుక నేనును నీ స్వాదీనమునందుండి నీవనుభవింప దగినదాననే. ఈ హేతువులచే నన్ను నీవన్ని విధముల భరించవలసిన వాడవే. (నేను భరింపబడవలసిన దానను భరింపబడునది భార్య. కావున నేనును నీకు భార్యనే.) కనుక నన్ను పొందుము.”

యయాతీ రాజా శర్మిష్ఠ చెప్పినది నిజమే యనెను. ఆమెధర్మజ్ఞతను అతడు మెచ్చుకొనెను. ఆమెకు ధర్మమున దానముగా ఇచ్చుటకు అంగీకరించెను. అతడామెతో సంగమించెను. తమతమ కోరికలను ఇరువురును తీర్చుకొనిరి ఒకరివొకరు మెచ్చుకొనిరి. ఎవరితోవను వారు పోయిరి. ఈ సమాగమముతో వృషవర్ష పుత్రి శర్మిష్ఠ ఆ రాజశ్రేష్ఠుని వలన వ్రతముగా గర్భవతియయ్యెను. యథాకాలమున ఆ వద్మలోచనకు కుమారుడు కలిగెను. వాడు దేవకుమారుడ వలెనుండెను. అతని వర్చస్సు అదిత్యుని వర్చస్సువలె నుండెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్తనమున శర్మిష్ఠాయయాతీ సంవాద (సమాగమ) మను మువ్వదియొకటవ యధ్యాయము.

ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

శర్మిష్ఠాదేవయాన్యోః పుత్రవిషయకసంల్లాపః.

శానకః : శ్రుత్వా కుమారం జాతంతు దేవయానీ శుచిస్మితా ।

చింతయామాస దుఃఖారా శర్మిష్ఠాంవతి భారత. 1

తతోఽభిగమ్య శర్మిష్ఠాం దేవయాన్యబ్రవీదిదమ్ ।

దేవయానీ : కిమిదం వృజినం సుభూః కృతం తే కామలుబ్ధయా. 2

శర్మిష్ఠా : ఋషిః కశ్చి దిహగత్య దర్మాత్మా వేదపాఠగః ।

స మయా ను వరః కామం ప్రార్థితో ధర్మసంహితమ్. 3

నాహ మన్యాయతః కామ మాచరామి శుచిస్మితే । తస్మాద్భవే ర్మమావత్య మితి నత్యం బ్రవీమి తే. 4

దేవయానీ : శోభనం భీరు నత్యం చే దథ సంజ్ఞాయతే ద్విజః ।

గోత్రనామాభిజనత శ్శ్రీతు మిచ్ఛామి తం ద్విజమ్. 5

శర్మిష్ఠా : ఓజసా తేజసా చైవ దీవ్యమానం రవిం యథాతందృష్ట్వా మమ సంప్రప్తుం శక్తి ర్నానీ చ్చుచిస్మితే.

దేవయానీ : యద్యేత దేవం శర్మిష్ఠే న మన్య ర్విద్యతే మమ ।

అవత్యం యది తే లబ్ధం జ్యేష్ఠం శ్రేష్ఠాత్తు వై ద్విజాత్. 7

శౌనకః : అన్యోన్యమేవ ముక్త్యాచ నమ్మహస్యచ తే మిథః । జగామ భార్గవీ వేశ్మ తథ్యమి త్యభిజానతీ.

యయాతి ర్దేవయాన్యాంతు పుత్రావజన యన్నువ । యదుంచ తుర్వసుంచైవ శక్రవిష్ణూ ఇవావరౌ. 9

తస్మాదేవతు రాజర్షే శర్మిష్ఠా వార్షవర్వణీ । ద్రుహ్యం చానుంచ పూరుంచ త్రీన్కుమారా నజీజనత్. 10

తతః కాలే తు కస్మింశ్చి ర్దేవయానీ శుచిస్మితా । యయాతినహితా రాజన్జగామ రహితం వనమ్. 11

దదర్శచ తదా తత్ర కుమారా న్దేవరూపిణః । క్రీడమానా న్చుచీ న్చుద్ధా నిన్విస్మితా చేద మబ్రవీత్. 12

దేవయానీ : కన్యైతే దారకా రాజ న్దేవపుత్రోపమా శ్శుభాః । వర్చసా రూపతశ్చైవ దృశ్యనే నదృశా న్తవ.

శౌనకః : ఏవం వృష్ట్వాతు రాజానం కుమారా న్సర్వవృచ్ఛత ।

కిం నామదేయం గోత్రం వః పుత్రకాః కన్య వణ్ణితాః. 14

విబ్రూత మే యథా తథ్యం శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వహమ్ ।

తేఽదర్శయ న్ప్రదేశిన్యా త మేవ నృపనత్రమమ్. 15

శర్మిష్ఠాం మాతరం చైవ తస్యా ఊచుశ్చ దారకాః ।

ముప్పది రెండవ యధ్యాయము

శర్మిష్ఠా దేవయానుల సంభాషణము-యయాతికి శుక్రశాపము

ఎప్పుడును వవిత్రమగు చిరునవ్వుతో ఉండెడి దేవయానీ శర్మిష్ఠకు కుమారుడు కలిగెనని విని దుఃఖముతో ఆర్తురాలయి శర్మిష్ఠ విషయమున ఏమేమో ఆలోచించెను. తరువాత ఆమె శర్మిష్ఠ ఉన్నచోటికి పోయి ఆమెతో ఇట్లు వలికెను. “చక్కని కనుబొమలుకల సుందరీ! నీవు కామ సుఖమునకు ఆనవడి ఎటువంటి పాపము చేసితివి!” శర్మిష్ఠః “ధర్మాత్ముడును వేదపారంగతుడును కోరిన వరము లేవయిన ఈయగలవాడును అగు ఋషియొకడు ఇక్కడకు వచ్చెను. నేనతనిని ధర్మమునకు విరుద్ధము కాని కోరికను వేడితిని. శుచిస్మితా! నేను న్యాయవిరుద్ధమగు ఏకామవర మగు వనిని చేయుదానను కాను. ఆ ఋషివలననే నాకీ సంతానము కలిగినది. నేను నీకు నత్యమునే చెప్పుచున్నాను. (నీవు నా ఈ మాటలనమ్మి నిర్మలమగు చిరునవ్వు నవ్వుము.)” దేవయానీ: “చాల మంచిదే. నీవు భయపడకుము! ఇదే నిజ మయినచో ఆ బ్రాహ్మణుని విషయము నీకు బాగుగ తెలిసియున్నచో అతని గోత్రము నామము వంశము అంతయు వివరించుచున్నాను.” శర్మిష్ఠః “సూర్యునివలెఓజస్సు-తేజస్సు కలిగి ప్రకాశించుచుండుటచే అతనిని చూడగానే నేనతని నవి ఏవియు అడుగజాలకపోయితిని.” దేవయానీ: “ఇది ఇంతేయైనచో శర్మిష్ఠా! నీ మొదటి సంతానము వర్ణమున శ్రేష్ఠుడగు బ్రాహ్మణుని వలననే కలిగినది అనుచున్నావు కనుక నాకు కోపము ఉండదు.”

శర్మిష్ఠా దేవయానులు ఇట్లు మాటలాడుకొని ఒకరిని చూచి మరొకరు నవ్వుకొనిరి. శర్మిష్ఠ మాటలు నిజమే

యగు నమ్మికతో దేవయానియను తన గృహమునకు పోయెను.

ఇట్లు యయాతికి దేవయానియందు ఇంద్రుడు విష్ణువువంటి యదుతుర్వను లను ఇరువురు కుమారులు కలిగిరి. శర్మిష్ఠకు యయాతెవలన ద్రుహ్యువు అనువు పూరుడు అను ముగ్గురు కుమారులు కలిగిరి.

తరువాత ఒకానొక కాలమున శుచిర్మిత యగు దేవయాని యయాతితో కలిసి ఏకాంతోద్భావమునకు పోయెను. అమెకు అచ్చట దేవరూపులగు కుమారులు (ముగ్గురు) కనిబడిరి. వారు శుచులును శుద్ధులునై యుండిరి. ఆడుకొనుచుండిరి. వారిని చూచి ఆశ్చర్యపడుచు దేవయాని యయాతితో ఇట్లనెను. “రాజా: ఈ కుమారు లెవ్వరివారు? వీరు దేవకుమారులవలె చక్కగా ప్రకాశించుచున్నారు. వచ్చుస్సలోను రూపమునందును నిన్ను పోలియున్నారు.” ఇట్లు రాజు నడిగినపిమ్మట దేవయాని ఆ కుమారులనే ఇట్లడిగెను: “మీపేరులేమి? గోత్రము ఏమి? ఎవరి కుమారులు? మీరు పండితులు అన్ని విషయములు బాగుగా ఎరిగినవాడు. నేనిది యంతయు వినిగోరుచున్నాను. ఉన్నది ఉన్నట్లు వివరించి చెప్పుడు.”

ఆ బాలురు తమ చూపుడు వేలితో ఆ రాజనత్రమునే చూపిరి. శర్మిష్ఠ మా అమ్మ అనియు వారా దేవయానితో చెప్పిరి.

శౌనకః : ఇత్యుక్త్వా సహితా స్తేతు రాజాన మువచక్రముః. 16
సాభ్యనందత తానాజా దేవయాన్యా న్దానికే । క్రన్దన్త స్తేతు శర్మిష్ఠా మభ్యయు ర్బాలకా న్దా. 17
శ్రుత్వాతు తేషాం బాలానాం సప్రీడ ఇవ పార్థివః । దృష్ట్వాతు తేషాం బాలానాం వ్రత్యయం పార్థివం వ్రతి. బుద్ధ్యాచ తత్త్వతో దేవీ శర్మిష్ఠా మిద మబ్రవీత్ ।

దేవయానీ : మదదీనా సతీ కస్మా దకార్షీ ర్విప్రియం మమ. 19
తమేవాసురధర్మంత్య మాస్థితా న బిభేషి మామ్ । శర్మిష్ఠా:యదుక్త మృషి రిత్యేవం తత్సత్యం చారుహసిని: న్యాయతో ధర్మతశ్చైవ చరన్తీ న బిభేషి తే । యది త్వయా వృతో భర్తా వృతపవ మయా తదా. 21
నభీభర్తా హి ధర్మేణ భర్తా భవతి శోభనే । పూజ్యాఽసి మమ మాన్యాచ జ్యేష్ఠాచ బ్రాహ్మణీ హ్యసి. 22
త్వతోహి మే పూజ్యతమో రాజర్షిః కిం న వేత్త తత్ ।

శౌనకః : శ్రుత్వా తస్యాస్తు తద్వాక్యం దేవయా న్యబ్రవీ దిదమ్. 23
రాజ న్నాద్యేహ వత్సామి విప్రియం మే త్వయా కృతమ్ ।

సహసాఽప్యృత్థితాం శ్యామాం దృష్ట్వా తాం సాశ్రుతోచనామ్. 24
తూర్ణం సకాశం కావ్యన్య ప్రస్థితాం వ్యధిత న్దా । అనువవ్రాజ సమ్భ్రాన్తః వృష్టత స్సాన్త్యయ స్సృవః. న్యవర్తత న సా చైవ క్రోధసంర క్తతోచనా । అవిబ్రువన్తీ కిఞ్చిత్సా రాజానం సాశ్రుతోచనా. 26
అచిరా దేవ సమ్భ్రాప్తా కావ్యస్యోశనసోఽన్తికమ్ । సాతు దృష్ట్వైవ పితర మభివాద్యా గ్రతస్థితా. 27
అనన్తరం యయాతిస్తు పూజయామాన భార్గవమ్ । దేవయానీ: అధర్మేణ జితో ధర్మః వ్రవృత్త మధరోత్తరమ్. శర్మిష్ఠయా నివృత్తాఽస్మి దుహిత్రా వృషవర్వణః । త్రయోఽస్యాం జనితాః పుత్రా రాజ్ఞా తేన యయాతినా. దుర్మగాయా మమ ద్యౌ తు పుత్రా తాత బ్రవీమి తే । ధర్మజ్ఞ ఇతి విఖ్యాత ఏష రాజా భృగుద్వహా:కిం అతీక్రాన్తశ్చ మర్మాదాం కావ్యైత త్కృతయామి తే.

ఇట్లు వలికి వారందఱును రాజు కడకు పోయిరి. కాని తాను దేవయాని ఎదుట ఉండుటదే అతడు వారిని ప్రీతితో ఆనందించలేడు. (ముద్దు చేయలేడు.) అందుచే అప్పుడా బాలురు ఏడ్చుచు శర్మిష్ఠ కడకు పోయిరి. బాలుర మాటలు విని ఏడుపు విని రాజు సిగ్గుపడిన వాడువలె ఆయ్యెను. ఆ బాలురకు రాజు విషయమున గల వ్రత్యయమ (విశ్వాసము-ప్రీతి) చూచి వాన్తవ స్థితిని గుర్తించి దేవయాని శర్మిష్ఠతో ఇట్లు వలికెను: “నీవు నా అధీనమందుండుదాన వయ

కూడ నాకు ప్రీతికరము కాని పనిని చేసితి వేల? నీవు నీ స్వాభావికమగు ఆసురధర్మమునే ఆశ్రయించియున్నావు. కాని నాకు భయపడుచున్నావు కావు." శర్మిష్ఠ: "చారుహాసినీ: 'ఋషి' అని నీతో నేను చెప్పినది నిజమే. న్యాయమును ధర్మమును అనునరించి నడుచుచున్నాను కావున నేను నీకు భయపడుటలేదు. నీవు భర్తను వరించినపుడే నేనును వరించితిని. త్రికి తన నఖీ భర్త తనను భర్తయగును. నీవు నాకు పూజ్యపు-మాన్యపు-జ్యేష్ఠురాలపు-బ్రాహ్మణీవి. ఈ రాజర్షి సీకందెను నాకు పూజ్యతముడు. నీకీ మాత్రము తెలియదా?"

శర్మిష్ఠ చెప్పినది విని దేవయాని ఇట్లు పలికెను: "రాజా! నీవు నాకు ప్రీతికరము కాని పని చేసితివి. నేను ఇక ఇక్కడ ఉండను." అని చట్టున లేచి ఆ సుందరి కన్నీరు కార్చుచు శుక్రుని దగ్గరకు పోవుటకై బయలుదేరెను. అది చూచి యయాతి మనస్సులో వ్యథనొందెను. వెంటనే అతడును కళవళ పడుచు ఆమెను బ్రతిమాలుచు ఆమె వెంటనే పోవసాగెను. దేవయాని వెనుకకు మరలలేదు. క్రోధముతో ఎర్రనైన కన్నులతో కన్నీరు కార్చుచు త్రోవలో రాజాతో ఏమియు మారుపలుకక త్వరితముగా కావ్యుడగు ఉశనసుని (శుక్రుని) కడకు చేరెను. ఆమె తండ్రిని దర్శించుచునే అతనికి అభివాదనము చేసి అతని ఎదుట నిలువబడెను. తరువాత వెంటనే యయాతియును భర్గవుని నమస్కరించెను. దేవయాని: "అధర్మము ధర్మమును జయించినది. క్రిందు మీదు-మీదు క్రిందు బనది. వృషవర్చుని కూతురు శర్మిష్ఠ నన్ను వెనుకకు నెట్టివేసినది. ఈ యయాతిరాజువలన ఆమెకు ముగ్గురు కుమారులు కలిగినారు. దుర్భగను (పెనిమిటి అనురాగమునకు నోచుకొననిదానను) అగు నాకు ఇద్దరు కొడుకులు మాత్రమే కలిగినారు. తండ్రి! నామాట నిజము. భృగు వంశ శ్రేష్ఠుడవు నీవు. ఈ రాజు కూడ ధర్మజ్ఞుడు అని వ్రసిద్ధి పొందినవాడేకదా! తాను అట్టివాడయ్యు ఇంతటి నీకు అల్లుడయ్యును- ఇతడు మర్యాదను అతిక్రమించినాడు. అని నీకు చెప్పవలసివచ్చుచున్నది."

శుక్ర: : భర్మజ్ఞ స్త్వం మహారాజ! యోధర్మ మకృధాః ప్రియమ్. 31

తస్మా జ్జరా త్వా మచిరా ద్దర్శయిష్యతి *మానద ।

యయాతి: : ఋతుంవై యాచమానాయా భగవన్స్సత్యచేతసా. 32

దుహితు ర్దానవేన్ద్రస్య ధర్మ మేత త్కృతం మయా । ఋతుంవై యాచమానాయా న దదాతి పుమా స్స్వతః. భూణహే త్యుచ్యతే బ్రహ్మ స్త చేహ బ్రహ్మవాదిభిః ।

ఋతుకామాం ప్రియాం యస్తు గమ్యాం రహసి యాచితః. 34

నోవైతి హి స ధర్మేషు భూణహే త్యుచ్యతే బుధైః । ఇత్యేతాని సమీక్ష్యాహం కారణాని భృగూద్వహాః 35

అధర్మభయసంవిగ్న శ్శర్మిష్ఠా మువజగ్మివాత్ । శుక్ర: : నన్యహం వ్రత్యవేక్ష్యస్తే మదధీనోఽసి పార్థివ. 36

ధర్మతోపే పతత్యేవ మిథ్యా చరసి పార్థివ । మిథ్యా చరసి ధర్మం త్వం చౌర్యవానసి పార్థివ! 37

శౌనక: : క్రుద్ధేనోశనసా శప్తో యయాతి ర్నాహుష స్తదా ।

పూర్వం వయః పరిత్యజ్య జరాం సద్యోఽన్యవద్యత. 38

యయాతి: : అత్యప్రో యావనే తస్యాం దేవయాన్యాం భృగూద్వహా ।

ప్రసాదం కురు మే బ్రహ్మ స్థరేయం న విశేత మామ్. 39

శుక్ర: : నాహం వృథా వదామ్యేత జ్జరాం ప్రాప్తోసి పార్థివ ।

జరాం త్యేతాం త్వమన్యస్మై సంక్రామయ య ఇచ్చతి. 40

యయాతి: : రాజ్యబా క్స భవే ద్భ్రహ్మ స్పృణ్యబా క్కీర్తిభాక్తతా ।

యో మే దద్యా ద్యయః పుత్ర స్తద్భవా ననుమన్యతామ్. 41

శుక్ర: : సజ్జాగ్రమయిష్యసి జరాం యథేష్టం నహషాత్మజ ।

మా మనుద్యాయ భావేన న చ పాప మవాప్స్యసి. 42

వయో దాన్యతి తే పుత్రో య స్స రాజా భవిష్యతి । ఆయుష్మా స్కీర్తిమాంశ్చైవ బహ్వావత్య స్తథైవ చ.

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే యయాతి

చరితే యయాతే ర్జరాప్రాప్తికథనం నామ ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

శుక్రుడు: “మహారాజా! నీవు ధర్మజ్ఞుడవు అయి ఉండియు అధర్మముపై ప్రీతి చూపినావు. కావున త్వరలో నిన్ను మునలితనము బాధించును. నీవు అభిమానవంతుడవు కదా! దీని కిదే దండనము.” యయాతి: “భగవన్! నేను నత్యమునందే మనస్సు నిలిపియుండువాడను. నిజమునే చెప్పుచున్నాను. దానవేంద్రుని కూతురు ఋతుఫలమును కోరగా నేను చేసిన ఈ పని ధర్మమే కాని అధర్మము కాదు. ‘ఋతు ఫలము ఇమ్మని కోరుచు తానైవచ్చి వరించగా దానిని ఈయని పురుషునకు భూణహత్యా దోషము అంటును.’ అని వేదతత్త్వ వేత్తలు (మీవంటి వారే) చెప్పుదురుకదా! (భూణుడు = షడంగములతో కూడ వేదమును అధ్యయనము చేసిన వాడు) ‘ఋతుఫలమును కోరినదియును ప్రీతికరముగ ప్రవర్తించు నదియు పొందదగినదియు అగు శ్రీ ఏకాంతమున తను కోరగా ఆమెను పొందనివాడు భూణహత్యా దోషము పొందు’ నని ధర్మశాస్త్రములలో వండితులు చెప్పియున్నారు. భృగువంశశ్రేష్ఠా! ఈ మొదలగు హేతువులను బాగుగా పరిశీలించి ఆలోచించి అధర్మమునకు భయపడి నేను శర్మిష్ఠతో కూడితిని.” శుక్రుడు: “రాజా! నీవు నా ఆధీనములోనివాడవు కదా! నా విషయము నీవు ఆలోచించనక్కరలేదా! ధర్మలోపము చేసినవాడు వతితు డగును. అను మాట నిజమే. కాని నీవు మిథ్యా ధర్మమును అనుష్ఠించువాడవు. (నీకు ప్రేయమయిన పనిచేసి దానిని ధర్మమని పైకి చూపుచున్నావు.) మనస్సులో ఒకటి పెట్టుకొని చేసిన పనిని పైకి మరి ఒకటిగా చూపుచున్నావు. కనుక నీవు దొంగతనము చేసినవాడ వై నావు.”

సహష పుత్రుడు యయాతి క్రుద్ధుడైన శుక్రుని వలన ఈవిధముగా శాపము పొందినాడు. వెంటనే అతనికి మొదటి పయస్సుపోయి మునలితనము క్రమిస్తది. యయాతి: “భృగుద్వహా! నేను ఈ దేవయాని విషయములో యౌవన సుఖములను పొందుటలో నాకు ఇంకను తృప్తి కలుగలేదు. నన్ను అనుగ్రహించుడు. ఈ మునలితనము నన్ను క్రమ్మ కుండునట్లు దయ చూపుడు.” శుక్రుడు: “నేను పలికిన మాట వ్యర్థముకాదు. రాజా! ఈ జర నిన్ను క్రమ్మనే క్రమిస్తది. ఇష్టపడిన మరొకనికి ఇది నీవు సంక్రమింపజేయవచ్చును.” యయాతి: “బ్రాహ్మణోత్తమా! నాకు తన యౌవనమును ఇచ్చిన కుమారుడు నా రాజ్యమునకును పుణ్యమునకును కీర్తికిని పాత్రుడు అగునట్లు తాము అనుమతించ వేడుచున్నాను.” శుక్రుడు: “సహషాత్మజా! నీ ఇష్టము వచ్చినవానికి ఎవ్వనికైనను నీవార్ధకమును సంక్రమింపజేయవచ్చును. భావములో నన్ను చిలుపుకొని నీవు ఈ పని చేసినచో నీకు ఏపాపమును అంటదు. నీకు యౌవనము ఇచ్చిన కుమారుడే రాజ్యమునకు అధికారియును ఆయుష్మంతుడును కీర్తిమంతుడును బహుసంతతిమంతుడును అగును.”

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరితమున శర్మిష్ఠా దేవయానీ సంవాదము-యయాతికి శుక్రశాపము అను ముప్పదిరెండవ అధ్యాయము.

త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

తైస్సహ యయాతేర్జరాప్రదానమిని త్తక సంవాదః.

శౌనక: జరాం ప్రాప్త్య యయాతిస్తు స్వపురం ప్రాప్త్య చైవహి ।

పుత్రం జ్యేష్ఠం పరిష్ఠం చ యదుమి త్యబ్రవీద్వచః. 1

యయాతి: : జరా వలీ చ మాం పుత్ర పరితానిచ వర్యగుః! కావ్యస్యోశనస శ్శాపా న్న చతృప్తోఽస్మి యౌవనే.

త్వం యదోః ప్రతివద్యస్య పాప్మానం జరయాసహ । యౌవనేన త్వదీయేన చరేయం విషయానహమ్. ౩
పూర్ణే వర్షనహస్రేతు పునస్తే యౌవనం త్వహమ్ ।

దత్వా స్వం ప్రతివత్స్యామి పాప్మానం జరయాసహ. 4

యదుః : జరాయాం బహవో దోషా పానభోజనకారితాః । తస్మాజ్జరాం న తే రాజన్గ్రహీష్య ఇతి మే మతిః.

సితశ్మశ్రుధరో దీనో జరయా శిథిలీకృతః । వలీసన్నతగాత్రస్తు దుర్దర్శో దుర్బలః కృశః. 6

అశక్తః కార్యకరణే పరిభూత స్స యౌవనైః । సహోపజీవిభి శ్చైవ తజ్జరాం నాభికామయే. 7

సన్తి తే బహవః పుత్రా మత్రః ప్రియతరా నృప । జరాం గ్రహీతుం ధర్మజ్ఞ పుత్ర మన్యం బ్రవీహి వై.

యయాతిః : యస్త్యం మే హృదయాజ్ఞాతో స్వం వయో న ప్రయచ్ఛసి ।

తస్మా దరాజ్యభా క్రాత వ్రజా తవ భవిష్యతి. 9

యయాతిః : తుర్వసోః ప్రతివద్యస్య పాప్మానం జరయాసహ ।

యౌవనేన చరేయంవై విషయాన్తవ పుత్రక. 10

పూర్ణే వర్షనహస్రే తు పున ర్దాస్యామి యౌవనమ్ । తథైవ ప్రతివత్స్యామి పాప్మానం జరయాసహ. 11

తుర్వసుః : న కామయే జరాం తాత కామభోగవ్రణాశినీమ్ । బలరూపా న్తకరిణీం బుద్ధిప్రాణవినాశినీమ్. 12

యయాతిః : యస్త్యం మే హృదయా జ్ఞా తో వయ స్స్వం న ప్రయచ్ఛసి ।

తస్మా త్రప్రజా నముచ్ఛేదం తుర్వసో తవ యాన్యతి. 13

సజ్గిర్ణాచారధర్మేషు ప్రతిలోమేషు పుత్రక । పిశితాశిషు చాన్యేషు నూనం రాజా భవిష్యసి. 14

గురుదారవ్రనక్తేషు తిర్యగ్యోనిగతేషుచ । మ్లేచ్ఛేషు పశుధర్మేషు పాపేషు వ్రనవిష్యసి. 15

శౌనకః : ఏవం తు తుర్వసుం శప్త్యా యయాతి స్స త మాత్మజమ్ ।

శర్మిష్ఠాయా స్సృతం జ్యేష్ఠం ద్రుహ్యం వచన మబ్రవీత్. 16

ముప్పదిమూడవ అధ్యాయము

జరాప్రాప్తి విషయమున యయాతి-తత్పుత్ర సంవాదము.

శౌనకుడు శతానీకునితో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్లు వార్ధకమును పొందిన యయాతి తన రాజధానిని చేరి తన పెద్ద కుమారుడును అందరలో మేలైనవాడును అగు యదుని పిలిచి ఇట్లు వలికెను. “కుమారా! కవి మునికుమారు డగు ఉశనసుని శాపమువలన నాకు శరీరము ముడుతలు పడినది; జాట్లు నరసినది. నాకో - యౌవనసుఖముల విషయమున ఇంకను తృప్తి కలుగలేదు. నీవు నా దోషమును ఆదోషమునకు ఫలమగు వార్ధక(లక్షణ)మును స్వీకరింపుము. నీ యౌవనముతో నేను విషయముల ననుభవించును. వేయి సంవత్సరముల తరువాత మరల నీ యౌవనము నీకు ఇచ్చి నా పాపమును వార్ధకమును తీసికొందును.” యదువు: “తండ్రీ! మునలితనము కలిగినచో దానివలన పానభోజనాది విషయములందు ఎన్నియో దోషములు ఏర్పడును. అందుచే నీ మునలితనమును నేను తీసికొనను. ఇది నా నిశ్చయము. మునలితనముచే దేహము శిథిలమగును. మీనములు తెల్లనివగును. శరీరము ముడుతలు పడును. వంగి పోవును. చూచుటకు బాగుగా నుండదు. చిక్కిపోవును. ఇట్టివాడు వనులు చేయుటకు అశక్తు డగును. యౌవనమునందున్న వారును తనపై ఆధారపడి జీవించువారును కూడ అవమానింతురు. అందుచే నాకు మునలితనము ఇష్టముకాదు. నీకు నాకంటెను ప్రీతిపాత్రులగు కుమారులు ఇంకను చాలమంది ఉన్నారుగదా! వారిలో ఇంకెవ్వరినైన మీవార్ధకమును తీసికొమ్మని అడుగుడు. మీరు అన్ని ధర్మములను ఎరిగినవారు.” యయాతి: “నా హృదయమునుండి పుట్టినవాడవై (‘హృదయాదధి జాయనే.’ అని శ్లో.) ఉండియు నీవు నాకు నీవయస్సు నీయకున్నావు. కావున నాయనా! నీ సంతతికి

వాఙ్మూర్తికారము లేకుండును." అని అతడు తుర్వసునితో ఇట్లనెను. "కుమారా! తుర్వసు! నా పాపదోషమును వార్ధకమును కూడ గ్రహింపుము. నీ యౌవనముతో విషయ సుఖముల ననుభవించును. వేయి సంవత్సరముల తరువాత తిరిగి నీ యౌవనమును నీ కిత్తును. నా పాపదోషమును మునలితనమును తీసికొందును." తుర్వసుడు: "తండ్రీ! వార్ధకము కామ సుఖానుభవములను తదితర భోగానుభవములను కూడ లేకుండ జేయును. బలమును రూపమును బుద్ధిని ప్రాణశక్తిని నశింపజేయును. కనుక నేనది గ్రహించ ఇష్టపడను." యయాతి: "నీవు నా హృదయమునుండి పుట్టిన వాడవై ఉండియు నీ వయస్సును నాకీయకున్నావు. కనుక నీ సంతతి తుదివరకు కొనసాగక నముచ్చిన్నమగును. నీవు సంకీర్ణమగు ఆచారములను ధర్మములను పాటించువారు ప్రతిలోమ జాతులవారు (తక్కువ వర్ణపు పురుషునకు ఎక్కువ వర్ణపు స్త్రీతో సంగమముచే కలిగిసేవారు) వచ్చిమాంసమునైన తినువారు అంత్య వర్ణములవారు (ఊరి చివర నివసించువారు)-ఇట్టి వారి నడుమ రాజ వగుదువు. ఇది నిశ్చయము. గురువత్నితోనైన తిర్క్క్-(వశువశ్యాది)ప్రాణులతోనైన సంగమించువారు మేల్చులు (స్పష్టోచ్ఛారణము మొదలగు వచిత రూపములేని భాషల మాటలాడువారు) వశువులవలె జీవించు-వ్యవహరించువారు పావులు మొదలగు వాదినడుమ కుండుచు సంతతిని కనెదవు." తుర్వసుని ఇట్లు శపించి యయాతి శక్తిష్ఠకు పెద్దకొడుకగు ద్రుహ్యునితో ఇట్లు వలికెను.

యయాతి: : ద్రుహ్యో త్వం ప్రతివద్యస్య వర్ణరూపవినాశినీమ్ ।

జరాం వర్షసహస్రం మే యౌవనం సమృద్ధ్యచ తమ్. 17

పూర్ణే వర్షసహస్రే తు లే ప్రదాస్యామి యౌవనమ్; స్వం చాదాస్యామి భూయోఽపి పాప్మానం జరయానహ.

ద్రుహ్యు: : న రాజ్యం న రథం నాశ్వం జీర్ణో భుంక్తే న చ స్త్రియః ।

నో రాగ శ్చాన్య భవతి న జరాం తే న కామయే. 19

యయాతి: : యస్త్యం మే హృదయాజ్ఞాతో వయః స్వం న ప్రయచ్ఛసి ।

తస్మాద్ద్రుహ్యో ప్రియః కామో న తే సమృద్ధ్యతే క్వచిత్. 20

ఉదువప్లవనంతాః యత్ర నిత్యం భవిష్యతి । ఆరాజ్యభాగభ్రష్టత్వం తత్ర వ్రాప్స్యసి సాన్వయః. 21

యయాతి: : ఆనో! త్వంప్రతివద్యస్య పాప్మానం జరయానహ ।

ఏవం వర్షసహస్రంతు చరేయం యౌవనేన తే. 22

ఆను: : జీర్ణ శ్శిశు రివాదతే కాలేఽన్న మశుచిర్యథా । న జాహోతిచ కాలేఽగ్నిం తాం జరాం నాభికామయే.

యయాతి: : యస్త్యం మే హృదయాజ్ఞాతో వయః స్వం న ప్రయచ్ఛసి ।

జరాదోష స్త్యయోక్తో య స్తస్మాత్త్వం ప్రతివత్స్యసే. 24

ప్రజాశ్చ యౌవనం ప్రాప్తా వినశిష్యన్త్యనో తవ । అగ్నిప్రస్కన్దనమనా స్త్యంచా ప్యేవం భవిష్యసి. 25

యయాతి: : పూరో త్వం మే ప్రియః పుత్ర స్త్యం వరీయా నృవిష్యసి ।

జరా వలీ చ మే తాత వలితానిచ వర్యగుః. 26

కావ్యసోశనన శ్శాపా న్నచ తృప్తోఽస్మి యౌవనే । పూరో త్వం ప్రతివద్యస్య పాప్మానం జరయానహ.

కిశ్చీత్కాలం చరేయం వై విషయా న్యయసా తవ । పూర్ణే వర్షసహస్రేవై ప్రతిదాస్యామి యౌవనమ్. 28

స్వంచైవ ప్రతివత్స్యామి పాప్మానం జరయానహ ।

శౌనకః : ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ పూరుః పితర మంజసా. 29

యద్యత్తే త్వం జరాం రాజ అగ్నిం వ్యామి తే వచః । ప్రతివత్స్యామి తే రాజ స్పాప్మానం జరయానహ. 30

గృహణ యౌవనం మత్ర శ్చర కామా న్యథేప్పితాః । జరయాఽహం ప్రతిచ్ఛన్నో వయోరూపదరస్తవ.

యౌవనం భవతే దత్వా చరిష్యామి యథేచ్ఛయా ।

యయాతిః : పూరో! ప్రీతోస్మి తే వత్స జరా మేతాం దదామి తే. ౩2

సర్వకామసమృద్ధాసే వ్రజా రాజ్యం ఛవిష్యతి.

౩24

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చంద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే యయాతితత్పుత్ర సంవాదో నామ

త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

“ద్రుహ్యూ! జర ఆనునది దేహపువర్ణమును రూపమును సశింపజేయునదియే. ఐనను వేయి సంవత్సరములపాటు రాజరను నీవు తీసికొని నీ యౌవనమును నాకు ఇమ్ము. వేయేండ్లు కాగానే నీ యౌవనమును నీకిత్తును. నా పాపదోషమును మునలితనమును తిరిగి తీసికొందును ” ద్రుహ్యూడు: “జరచే శిథిలుడయినవాడు రాజ్యమును రథమును అశ్వమును స్త్రీలను వేటిని కూడ అనుభవించజాలడు. వాటియందు ఇష్టము కూడ ఉండదు. కనుక నాకు అది ఇష్టము కాదు.” యయాతి: “నీవు నా హృదయమునుండి పుట్టినవాడవై యుండియు నీవయస్సు నాకీయకున్నావు. కావున ద్రుహ్యూ! నీకు ఇష్టమగు ఏ కామమును (కోరికయు) నెరవేరకుండుగాక! నిత్యమును తెప్పలపై దాటియే వేరొక చోటికి పోవలసియుండు దేశమున రాజ్యభ్రష్టుడవై జీవింతువుగాక! నీ సంతతివారును ఇట్లే అయి రాజ్యాధికారము లేకుండురుగాక!” యయాతి: “అనూ! నా పాపదోషముతో కూడ నావార్ధకమును నీవు తీసికొనుము. నీ యౌవనముతో వేయేండ్లు విహరింతును.” అనువు: “జరచే శిథిలుడయినవాడు శిశువు వలెను అశుచియేమో అన్నట్లును ఏదో నమయమున అన్నమును తినుచుండును. తగిన నమయముతో అగ్నికి హోమము చేయజాలడు. కనుక జర నాకు ఇష్టముకాదు.” యయాతి: “నాహృదయమునుండి పుట్టినవాడవై ఉండియు నీ యౌవనమును నాకీయకున్నావు. కనుక నీవు అనిన జరాదోషము నీకే ప్రాప్తించుగాక! నీ వంశము వారందరును యౌవనము రాగానే నశించుచుండురుగాక! నీవును నీవనినట్లే అగ్ని ప్రస్కందన మనస్కుడవు (అగ్నిమీదుగా దుముకుట యందు ఇష్టము కలవాడవు) అగుదువుగాక! (ఇది మహాదోషము)”.

విమ్మట యయాతి: “పూరూ! నీవు నా ప్రీయపుత్రుడవు. అందరలో గొప్పవాడవు కూడ అయ్యెదవు. కవి మునికుమారుడగు ఉశనసుని శాపమువలన నన్ను ముడుతలును సరలును క్రమ్ముకొన్నవి. యౌవనముచే కలుగవలసిన తృప్తి నాకింకను కలుగలేదు. కనుక నీవు నాపాపదోషమును జరను గ్రహింపుము. నీవయస్సుతో కొంత కాలము విషయ సుఖముల ననుభవించును. అట్లు నిండుగా వేయేండ్లున్న తరువాత నీ యౌవనము నీకిత్తును. నా పాపదోషమును వార్ధకమును నేను తీసికొందును.” ఇట్లు వలికిన యయాతితో వెంటనే పూరు డి విధముగా ననెను: “మహారాజా! నీవు చెప్పినట్లే చేయుదును. నీ పాపదోషమును వార్ధకమును నేను తీసికొందును. నానుండి యౌవనము గ్రహింపుము. ఈప్పితములగు కామము లనుభవింపుము. (ఇతరుల బలాత్కారముచే కాక) నా యథేచ్ఛతోనే నా యౌవనమును నీకిచ్చి నీవార్ధకముతో కప్పబడి నీవయస్సును రూపమును ధరించి వ్యవహరింతును.”

అని పలుకగా యయాతి: “నాయనా! పూరూ! నేను నీ విషయమున ప్రీతుడనైతిని. నా మునలితనమును నీకిత్తును. నీ వ్రజలు (సంతతివారు) సర్వకామ సమృద్ధులు అయ్యెదరు. నీకు (నీ సంతతి వారికికూడ) రాజ్యాధికారము ఉండగలదు.”

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరిత్రమున

యయాతి-తత్పుత్ర సంవాదము అను ముప్పదిమూడవ అధ్యాయము.

చతుస్రంశః అధ్యాయః.

పూరుషట్టాభిషేచనమ్.

శౌనకః : ఏవ ముక్త స్స రాజర్షిః కావ్యం స్మృత్యా మహావ్రతమ్ ।

సక్క్రామయామాన జరాం తదా పుత్రే మహాత్మని. 1

పౌరవేణాథ పయసా యయాతి ర్నహుషాత్మజః । ప్రీతియుక్తో నరశ్రేష్ఠ శృచార విషయా నిన్ద్రియాన్. 2

యథాకామం యథోత్సాహం యథాప్రీతి యథాసుఖమ్ । ధర్మావిరుద్ధం రాజేన్ద్రో యథార్హతి స ఏవ హి. 3

దేవా న్దేవార్హజై ర్యజ్జై శ్రాద్ధైరపి పితామహాః । దీనా ననుగ్రహై ర్హైః కామైశ్చ ద్విజనత్రమాన్. 4

అతిథీ సన్నపానైశ్చ విశశ్చ ప్రతిపాలనైః । ఆన్యశంస్యేన శూద్రాంశ్చ దన్యూ నిగ్రహణేన చ. 5

ధర్మేణచ వ్రజా స్సర్వా యథావ దనురజ్ఞయః । యయాతిః పాలయామాన సాక్షా దిన్ద్ర ఇవావరః. 6

స రాజా సింహవిక్రాంతో యువా విషయగోచరః । అవిరోధేన ధర్మస్య చచార సుఖ ముత్తమమ్. 7

స నమ్ప్రాప్య సుఖం కామా తృప్తః భిన్నశ్చ పార్థివః । కాలం వర్షనహస్రంతు సస్మార మనుజాధిపః. 8

వరిచిన్ద్ర్య స కాలజ్ఞః కాలాకాంక్షీ చ వీర్యవాః । పూర్ణం మత్వా స తం కాలం పూరుం పుత్ర మువాచహ. 9

స జాతు కామః కామానా ముపభోగేన శామ్యతి । హవిషా కృష్ణవర్మేవ భూయ ఏవాభివర్ధతే. 10

యత్సృథివ్యాం ప్రేహియవం పౌరణ్యం వశవ స్త్రియః । *ఏకస్యాపి స పర్యావ్రం తస్మా తృష్టాం పరిత్యజేత్.

యథాసుఖం యథోత్సాహం యథాకామ మరిన్దమ । సవితా విషయాః పుత్ర యౌవనేన మయా తవ. 11

పూరో ప్రీతోఽస్మి భద్రంతే గృహాణేదం స్వయావనమ్ ।

రాజ్యం చైవ గృహాణేదం త్వం హి మే ప్రయకృత్సుతః. 12

శౌనకః : వ్రతిపేదే జరాం రాజా యయాతి ర్నాహుషస్తదా ।

యౌవనం వ్రతిపేదేచ పూరు స్స్వం పునరాత్మజః. 14

ముప్పది నాలుగవ అధ్యాయము.

యయాతికి యౌవనప్రాప్తి-పూరు రాజ్యాభిషేకము.

శౌనకుడు శకాసీకునకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: రాజర్షయగుయయాతి (తన కుమారుడగు) పూరుని సమాధానము వివి (లోగడ శుక్రుడు చెప్పియున్నట్లు) మహావేదవ్రత నంవన్నుడగు కావ్యుని-శుక్రుని-న్మరించి మహాత్ముడగు (మహా మనస్కుడగు) పూరునియందు తన మునలితనమును వ్యాపింపజేసెను. పూరుని యౌవనముతో తాను తన యోగ్యతకు తగినట్లును తన కామమును ఉత్సాహమును ప్రీతిని సుఖమును అనునరించియు ధర్మమునకు అవిరుద్ధముగా తనకు ప్రయములగు విషయసుఖములను అనుభవించి ప్రీతియుక్తుడయ్యెను. దేవతలను వారికి అర్హములగు యజ్ఞములతోను పితరులను శ్రాద్ధములతోను దీనులను అనుగ్రహములతోను ద్విజనత్రములను వారికిష్టములగు కోరికలను తీర్చుటతోను అతిథులను అన్న పానములతోను వైశ్యులను వాణిజ్యము కనిపెట్టి చూచుటతోను శూద్రులను కరుణా భావనముతోను దొంగలను దోపిడి గాండ్రను నిగ్రహము (దండించుట) తోను వ్రజలను అందరను ధర్మముతోను ఎవరికి తగినట్లు వారిని అనురంజింప (తృప్తిపంప) జేయుచు సాక్షాత్ రెండవ ఇంద్రుడువలె యయాతి పాలించుచుండెను. ఆ రాజా సింహమువలె విక్రమము చూపుచు యువకుడై విషయ సుఖముల సనుభవించుచునే ధర్మమునకు అవిరుద్ధముగా ఉత్తమమగు సుఖమును అనుభవించెను. ఆ యయాతి రాజా సుఖముగా ఆ యా కోరికలను అనుభవించి తృప్తి పొందెను. పొందుటతోపాటే వాటి

విషయమున (ఇవి ఎందులకు? ఎన్నాళ్ళు? అని) భేదముకూడ పొందెను. ఇంతలో వేయివేండ్లు గడచెను. ఆత డదికూడ క్షాపకము చేసికొనెను. అతడు కాలమును కాలతత్వమును ఎరిగినవాడు కావునను వీర్యవంతుడైనను కాలము ఎప్పుడెప్పుడు ముగియునా అని ఎదురు చూచుచున్నవాడు కావునను తాననిన వేయివేండ్ల కాలము ముగినెనని గుర్తించి పుత్రుడగు హరునితో ఇట్లు పలికెను: "కామము కామములను అనుభవించుటచే ఎన్నటికిని ఉపశమించదు. హవిస్సుతో అగ్నివలె ఖంకను పెరుగుచునేయుండును. పుడమి మొత్తముపై గల వరియు యవలును బంగారును వశువులును స్త్రీలును అన్నియు కలిసినను ఒక్కనికి కూడ చాలవు. కావున తృప్తిని విడువవలెను. (అన్ని విధములగు) శత్రువులను అణచినవాడా! నేను నా సుఖమునకు కామమునకు ఉత్సాహమునకు తగినట్లు నేను నీ యౌవనముతో విషయసుఖముల ననుభవించితిని. ఇందు నీ యోగ్యత నాకు ఇంతప్రీతి కలిగించినది. ఇదిగో! నీ యౌవనము తీసికొనుము. ఇదిగో! రాజ్యము కూడ తీసికొనుము. ఏలయన నాకు ప్రీతి కలిగించు పుత్రుడవు నీవు."

ఇట్లు పలుకుచునే యయాతి తన వార్ధకమును తీసికొనెను. పూరునకు తన యౌవనము మరల లభించెను.

రాజ్యేఽ భిషేక్తుకామం తం పూరుం పుత్రం కసీయనమ్ । బ్రాహ్మణ ప్రముఖావర్ణా ఇదం వచన మబ్రువన్.
యయాతిపౌరసంవాదః.

ప్రకృతయః : కథం శుక్రస్య దౌహిత్రం దేవయాన్యా స్సతం ప్రబో ।

జ్యేష్ఠం యదు మతిక్రమ్య రాజ్యం పూరోః ప్రదాస్యసి. 16

జ్యేష్ఠో యదు నైవ సుత స్తుర్వసు నైదననైరః । శర్మిష్ఠాయా స్సతో ద్రుహ్య నైదాఽనుః పూరురేవచ. 17

కథం జ్యేష్ఠ మతిక్రమ్య కసీయా న్రాజ్య మర్హతి ।

ఏత తస్మాద్భయామ స్త్వాం దర్మం త్వ మనుపాలయ. 18

యయాతిః : బ్రాహ్మణప్రముఖా వర్ణా స్సర్వే శృణ్వన్తు మే వచః ।

జ్యేష్ఠం ప్రతి యథారాజ్యం న దేయం మే కథన్చన. 19

మమ జ్యేష్ఠేన యదునా నియోగో నానుపాలితః । ప్రతికూలః పితృర్యశ్చ న స పుత్ర స్సతాం మతః. 20

మాతాపితౄర్వచనకృ ద్ధితః పథ్యశ్చ య స్సతః । న పుత్రః పుత్రీవర్యశ్చ వర్తతే పితృమాతృషు. 21

యదునాఽహ మవజ్ఞాత నైదా తుర్వసునాపిచ । ద్రుహ్యనా చానునా చైవ మయ్యవజ్ఞా కృతా భృశమ్. 22

పూరుణా మే కృతం వాక్యం మానితంచ విశేషతః ।

కసీయా న్మమ దాయాదో జరా యేన దృతా మమ. 23

మమ కామ స్సచ కృతః పూరుణా పుత్రీరూపిణా । శుక్రేణచ వరో దత్తః కాప్యేనోశనసా న్వయమ్. 24

పుత్రోయ స్త్వనువర్తేత స రాజా పృథివీపతిః । భవంతః ప్రతిజానన్తు పూరూ రాజ్యేఽభిషిచ్యతామ్. 25

ప్రకృతయః : యః పుత్రో గుణసంపన్నో మాతాపితౄ ర్ధిత స్సదా ।

సర్వశోఽర్హతి కల్యాణం కసీయానపి స ప్రభుః. 26

అర్హః పూరు రిదం రాజ్యం యః ప్రియః ప్రియకృత్తవః । వరదానేన శుక్రస్య స శక్యం వక్తు ముత్తరమ్. 27

శౌనకః : పౌరజానవదై స్తుష్టై రిత్యుక్తో నాహుషన్తదా ।

అభిషిచ్య తతః పూరుం రాజ్యే న్వం సుత మాత్మజమ్. 28

దత్వాచ పూరవే రాజ్యం వనవాసాయ దీక్షితః । పురాత్న నిర్యయౌ రాజా బ్రాహ్మణై స్తావనై స్సహ. 29

యదోస్తు యాదవా జాతా స్తుర్వసో ర్యవనా స్సతాః । ద్రుహ్యోన్ముతావై బోజాస్తు అనోస్తు మ్లేచ్ఛజాతయః.

పూరౌస్తు పౌరవో వంశో యత్ర జాతౌఽసి హర్షితః | ఇదం వర్షసహస్రం యో రాజ్యం కా రయతుం వశీ.31

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చంద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే చతుస్త్రింశోఽధ్యాయః.

పూరుడు కడసారి కుమారుడే మైనను యయాతి అతనికి తన రాజ్యము నీయదలచెను. అది తెలిసి బ్రాహ్మణులు మొదలగు ఆయా వర్ణములవారు ఈ విధముగా పలికిరి: “ప్రభూ! శుక్రునికి దాహిత్రుడును దేవయానికి కుమారుడును కొడుకులలో పెద్దవాడును అగు యదుని పిడిచి రాజ్యమును పూరున కిచ్చుచున్నావు. ఇది ఎట్లు? క్రమముచే యదువు మొదటివాడు. తుర్వునుడు రెండవవాడు. శర్మిష్ఠ కుమారులలో ద్రుహ్యుడు అనుడు పూరుడు అనువారు క్రమముగా కుమారులు. పెద్దవానిని పిడిచి కడసారి వాడు రాజ్యమునకు ఎట్లు అర్హుడగును? ఇది నీకు తెలియజేయుచు హెచ్చరించు చున్నాము. నీవు ధర్మమును అనుపాలనము చేయుట మంచిది.”

యయాతి: “బ్రాహ్మణులు మొదలగు సర్వవర్ణములవారు ఆందరును నామాట వినగోరుచున్నాను. పెద్దవానికి ఏవిధముగను రాజ్యము ఈయగూడని హేతువును చెప్పెదను. యదువు నా పెద్దకొడుకు అయి ఉండియు నానియోగమును అనుపాలించలేదు. అదియుకాక తండ్రికి ప్రతికూలుడగు పుత్రుడు పుత్రుడు కాదని విజ్ఞాన తలపు. తల్లిదండ్రులమాట పాటించుచు వారికి హేతుడు అనుకూలుడు ఐయుండు కుమారుడే పుత్రుడును పుత్రులలో శ్రేష్ఠుడును ఐ తల్లిదండ్రులకు దగ్గర వాడై యుండును. యదువు తుర్వునుడు ద్రుహ్యుడు అనువు ఈ నలుగురును నన్ను లెక్క సేయలేదు. పూరుడు మాత్రము నామాటను అధికమగు ఆదరముతో పాటించినాడు. నాజరను తాను మోసికొనిన పూరుడే చిన్నవాడైనను నా ఆస్తిని అనుభవించుటకు అధికారి. పుత్రులలో మేటియై అతడే నాకోరికను తీర్చినాడు. అదికాక కవి మునికి కుమారుడు అగు ఉశసనుడు (శుక్రుడు) న్యయముగా “నిన్ను అనువర్తించు కుమారుడే నీతరువాత రాజు కాదగినవాడు.” అని వరమును ఇచ్చియున్నాడు. కావున పూరుని రాజ్యమునం దభిషేకము చేయుటకు మీకభ్యంతరము లేదను విషయము స్పష్టముగా చెప్పగోరుచున్నాను.” ప్రకృతులు (పౌరులు జానవదులు అగు ప్రజాజనము): “గుణ సంపన్నుడు మాలాపితరులకు ఎల్లప్పుడు మేలు సేయువాడు అగుకొడుకే ప్రతియొక విధమునను శుభమును పొంద అర్హుడు. కడగొట్టువాడైనను అతడే వ్రతువు. నీకు వ్రయము నాచరించి నీ ప్రీతికి పాత్రుడైనందున పూరుడే ఈరాజ్యమునకు అర్హుడు. ఈ విషయమున శుక్రుని వరదానము కూడ ఇట్లే యుండుటచేత మరేమియు వైమాట మేము చెప్ప నవకాశము లేదు.”

పౌరులును జానవదులును సగు ప్రజాజనము సంతుష్టులై ఇట్లు వలుకగానే యయాతి పూరుని తన రాజవదమునం దభిషేకించెను. అతనికి తన రాజ్యమును అప్పగించెను. వనవానమునకై దీక్ష తీసికొనెను. బ్రాహ్మణులును తావసులును వెంటరాగా పురమును వెలువడి వనమున కేగెను.

యదుని సంతతివారు యాదవులును తుర్వునుని సంతతివారు యవనులును ద్రుహ్యుని సంతతివారు భోజ జాతి యులును అను సంతతివారు మైచ్చ జాతులవారునునైరి. పూరుని సంతతివారు పౌరవులని ప్రసిద్ధి నొందిరి. ఈ వంశము నందే నీవు (శకానీకుడు) జనించి వేయి ఏండ్లపాటు రాజ్యము నేలువాడ వయినావు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను కీర్తనమున యయాతి చరితమున

పూరురాజ్యాభిషేకమును మువ్వది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచత్రింశోఽధ్యాయః.

యయాతే ర్వనగమనమ్.

శౌనకః : ఏవం న నామాభో రాజా యయాతిః పుత్రీ పీష్పితమ్ ।

రాజ్యేఽభిషిచ్య ముదితో వానప్రస్థోఽభవ న్మునిః. 1

ఉషిత్వా వనవాసం స బ్రాహ్మణైస్సహ సంశితః । ఫలమూలాశనో దాన్తో యయాతిః స్వ రితో గతః. 2
 స గత స్సుఖవాసంచ న్యవన మ్మదిత స్సుఖమ్ । కాలస్య నాతిమహత శ్శక్తేణ వినిషాతితః. 3
 న్యవత త్ప్రచ్యుత స్వర్గా దప్రాప్తో మేదిసీతలమ్ । స్థిత ఆసీ దన్తరిక్షే స తదేతి శ్రుతం మయా. 4
 తత ఏవ పునశ్చాపి గత స్వర్గమితి శ్రుతిః । రాజ్ఞా వసుమతా సార్థ మష్టకేనచ వీర్యవాన్. 5
 ప్రతర్దనేన శిబినా సమేత్య కిల సంసది । శతానీకః : కర్మణా కేన స దివం పునః ప్రాప్తో మహిపతిః. 6
 కథ మింద్రేణ భగవ న్పాతితో మేదినేతలే । నర్వ మేత దశేషేణ శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః. 7
 కథ్యమానం త్వయా విప్ర దేవర్షిగణనన్నిధౌ । దేవరాజనమో హ్యసీ ద్యయాతిః పృథివీపతిః. 8
 వర్దనః కిల వంశస్య విభావసునమమ్యుతిః । తస్య విస్తీర్ణవంశస్య సత్యకీరే ర్మహాత్మనః. 9
 చరితం శ్రోతు మిచ్ఛామి దివి చేహ చ నర్వశః ।

శౌనకః హన్త తే కథయిష్యామి యయాతే రుత్తమాం కథామ్. 10
 దివి చేహచ పుణ్యార్థాం సర్వప్రావమోచసీమ్ । యయాతి ర్నాహుషో రాజా పూరుం పుత్త్రం కసీయనమ్. 11
 రాజ్యేభిషిచ్య ముదితః ప్రవవ్రాజ వనం తదా । అన్త్యేషు స వినిషిష్య పుత్త్రా న్యదుపురోగమాన్. 12
 ఫలమూలాశనో రాజా వనేఽసౌ న్యవన చ్చిరమ్ । సంశితాత్మా జితక్రోధ న్నర్పయ నిత్పదేవతాః. 13
 అగ్నించ విధివ జ్ఞుహ్వ న్వానప్రస్థవిదానతః । అతిథీ న్నూజయన్నిత్యం వన్యేన హవిషా విభుః. 14
 శిరోఞ్చవృత్తి మాస్థాయ శేషాన్నకృతభోజనః । పూర్ణం సహస్రం వర్షాణా మేవంవృత్తి రభూ న్నృపః. 15
 అమ్బుభక్ష స్స మాసాం శ్రీ నాసీన్నియతవాఙ్మనాః । తతశ్చ వాయుభక్షోఽభూ త్సంవత్సర మతన్ద్రితః. 16
 పశ్చాన్నిమద్యే చ తవ స్తేపే సంవత్సరం పునః । ఏకపాదస్థితో వాసీ త్షణ్మాసా ననిలాశనః. 17
 పుణ్యకీర్తి న్తత స్వర్గం జగామావృత్య రోదసీ. ★ ★ ★ 128

ఇతి శ్రీమత్యుమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్తనే
 యయాతిచరితే పంచుత్తింశోఽధ్యాయః.

యయాతి వానప్రస్థవృత్తానుష్ఠానము- అతనిస్వర్గప్రాప్తియు.

శౌనకుడు శతానీకునితో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్లు యయాతి తనకు ప్రీతిపాత్రుడగు పుత్త్రుని పూరుని రాజవదమునం దభిషేకించి ముదితుడై వానప్రస్థుడై మునిగా నయ్యెను. అతడు వనవాసమును జరిపి అచటి బ్రాహ్మణులతో పాటుగా ఫలమూలము లాహారముగా ఇంద్రియముల నిగ్రహించి తుదకు స్వర్గమున కేగెను. అతడచట సుఖవాసమును పొంది ముదితుడై సుఖముగా నుండెను. కొంతకాలమునకు ఇంద్రు డతనిని క్రిందికి వదద్రోసెను. అతడు స్వర్గమునుండి జారిపడెను. కాని భూమికి చేరలేదు. అప్పటిలో కొంతకాలమంతరిక్షమందే యుండి యజ్ఞ సంసత్సండు ఉండిన వసు మాన్ అష్టకుడు ప్రతర్దనుడు శిబి అను రాజులతో కూడి అటనుండియే మరల స్వర్గమున కేగెను. అని నేను పరంపరలో వినియున్నాను.

శతానీకుడు శౌనకు నిట్లడిగెను: భగవన్: “యయాతి పృథివీ పాలకుడుగా శ్రేష్ఠుడు. వంశమునకు వృద్ధిని (శుభమును సంతోషమును అభివృద్ధిని) కలిగించినవాడు. సూర్యుని ప్రకాశముతో అగ్నిప్రకాశముతో నమమగః ప్రకాశము కలవాడు. వంశమును విస్తరింపజేసినవాడు. వాస్తవమును నిర్మలమును నగు కీర్తిగలవాడు. మహామనస్కుడు. స్వర్గమునందును దేవర్షి గణముల ప్రశంసలందుకొనుచు వారి నన్నిధియందు దేవరాజనముడై వెలుగొందెను.” అందురు గదా! అట్టి వాని నింద్రు డెట్లు ఏల స్వర్గమునుండి వదద్రోసెను? యయాతిచరితమునందలి ఈ యంశములన్నియు అతని ఐహిక పారలౌకిక వృత్తాంతమునందలి తత్త్వము సంతయు వినగోరుచున్నాను.

శౌనకుడు శతాసీకున కిట్లు చెప్పెను: నాయనా: యయాతి కథ ఉత్తమ మయినది. నర్వపావములను పోగొట్టి పుణ్యమును కలిగించునది. అతని ఐహ లౌకిక పారలౌకిక వృత్తాంతమును తాత్త్వికముగా వివరింతును. వినుము.

నహవ పుత్రుడగు యయాతి తన కడవటి కుమారుడగు పూరుని రాజ్యమునం దభిషేకించి ముదితుడై వనమునకు ప్రవాజితుడయ్యె నంటిని గదా: అంతకుముందే అతడు యదువు మొదలగు కుమారులను రాజ్యపు మేరల యందును అంతకు వెలువలను నిలిపెను. వనమునందు ఈరాజు వానప్రస్థుడుగా ఫలహారములు అహారముగా ఇంద్రియ నిగ్రహము కలిగి అరణ్యమునందు చాల కాలముండెను. చిత్తమును తీక్షణమొనర్చుకొని క్రోధమును జయించి పితృదేవతల తృప్తి నొందించుచు అగ్నియందు వానప్రస్థ విధానమున హోమాదికము జరుపుచుండెను. ఆ ప్రభువు వనములందు లభించు ఆహారాదికమును దేవతలకు నివేదించిన తరువాత ఆ హవిష్యమునే అతిథులకు ఆహారముగా నిచ్చి వారి నాదరించుచుండెను. శిలవృత్తి (పౌలములు మొదలగుచోట్ల రాలిన ధాన్యకణముల నేరితెచ్చుట) ఉంఛవృత్తి (నేద్యపు పౌలములలో రాలిన ధాన్యపు కంకులను ఏరితెచ్చుట) అవలంబించి దేవతలకు అతిథులకు పితరులకు వినియోగించగా శేషించిన ఆహారమునే తినుచుండెను. ఇట్లారాజు వేయి నిండు సంవత్సరములు జీవితము గడపెను. తరువాత మూడు మాసములు జలాహారుడై మనస్సును వాక్కును నియమించుకొనియుండెను. తరువాత సోమరితనము లేక సంవత్సరము పాటు వాయుభక్ష డయ్యెను. తరువాత సంవత్సరకాలము వంచాగ్ని మధ్యమున తప స్సాచరించెను వాయు వాహారముగా ఆదుమానములు ఏకపాదస్థితుడై తపస్సు చేసెను. పుణ్యకీర్తియగు ఆ యయాతి తన ప్రకాశముతో రోదసులను (ద్యుభూలోకముల నడుమ ప్రదేశమును) నింపివేయుచు స్వర్గము చేరెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను కీర్తనమున యయాతి చరితమున
యయాతి వానప్రస్థ జీవితము-అతని స్వర్గప్రాప్తియను ముప్పదియైదవ యధ్యాయము.

షట్ త్రింశోఽధ్యాయః.

శక్రయయాతి సంవాదః.

- శౌనకః : స్వర్గతస్తు న రాజేన్ద్రో నివస స్థేవనద్మని । పూజిత త్రిదశై స్సాధ్యై ర్మరుద్భి ర్వసుభి న్నతా. 1
దేవలోకా ద్భృహ్మలోకం సజ్చర న్పుణ్యకృ ద్వశీ । అవస త్పుతీవీపాలో దీర్ఘకాల మితి శ్రుతిః. 2
న కదాచి న్నువశ్రేష్ఠో యయాతి శ్శక్ర మాగమత్ । కథాన్తే తత్ర శక్రేణ వృష్ట స్స పృథివీవతిః. 3
శక్రః . యదా పూరు న్నవ రూపేణ రాజ స్థరాం గృహీత్వా ప్రచచార లోకే ।
తదా న రాజ్యం సమృద్ధాయైవ తస్మై త్వయా కిముక్తః కథయేహ సత్యమ్. 4
యయాతిః గణ్ధాయమునయో ర్మద్యే కృతోన్నయం విషయ న్నవ ।
మద్యే పృథివ్యా స్త్వం రాజా బ్రాతరోఽన్త్యాధిపా న్నవ. 5
తే తే దికాశ్చిన్ద్రతమా న్తితిక్షవో తథా తితిక్షు శ్చాతితిక్షో ర్విశిష్టః ।
అమానుషేభ్యో మానుషశ్చప్రదానో విద్వాం స్తథైవావిదుషః ప్రదానః. 6
అక్రుశ్యమానో నాక్రోశే న్మన్యురేవం తితిక్షతే । అక్రోష్టారం నిర్దహతి సుకృతం చాస్య విన్దతి. 7
నారున్తుర ఘ్నో న్న సృశంసవాదీ న హీనతః వరమ ప్యాదదీత ।
యయా స్వవాచా వర ఉద్విజేత న తాం వదే దుశతీం పాపలోక్యామ్. 8
ఆరున్తుడం చరుషం తీక్షణవాచం వాక్కుంటకై ర్వితుదన్తం మనుష్యమ్ ।
విద్యా దలక్ష్మీకతమం జపానాం ముఖే నిబద్ధాం నిర్మతిం వహన్తమ్. 9
సద్భిః పురస్తా దభిఘాజిత స్సాస్యే త్సద్భి న్నతా వృష్టతో నన్విత స్సాస్యత్ ।
నా నా మతివాదం తితిక్షే త్సతాం వృతం చాదదీ తాత్సవృతః. 10

వాక్సాయకా వదనా నిష్పతన్తి తైరాహత శ్శీచతి రాత్యహాని ।

పరస్య నామర్మసు నిష్పతన్తి తాన్పణ్ణితో నావస్సజే త్పరేషు. 11

నాస్తీదృశం సంవననం త్రిషు లోకేషు కిన్చన । యథా మైత్రీచ భూతేషు దానంచ మధురాచ వాక్. 12

* తస్మా త్సాన్త్వం సదా వాచ్యం న వదే త్పరుషం క్వచిత్ ।

పూజ్యాన్సమ్పూజయే దన్యా న్నాభిశావం కదాచన. 13

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే షట్త్రింశోఽధ్యాయః.

ముప్పది ఆరవ అధ్యాయము

ఇంద్ర యయాతి సంవాదము

శౌనకుడు శతానీకునితో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను. రాజేంద్రుడగు యయాతి స్వర్గమును చేరి దేవభవనమునందు నివసించుచున్నాడు. అచట నతనిని దేవతలు సాధులు మరుత్తులు వసువులు మొదలగువారు పూజించు (ఆదరించు)చుండిరి. అతడు పుణ్యమును ఆచరించినవాడును ఇంద్రియనిగ్రహము కలవాడును (కావున తన తపోబలమున సంపాదించిన పుణ్యలోకములలో) దేవలోక బ్రహ్మలోకములలో ఒకదానినుండి మరియుకదానికి సంచరించుచు చాలకాలము ఉండెను. అని పరంపరలో వినుచున్నాము. ఇట్లు ఒకప్పుడు ఆ నృపశ్రేష్ఠుడు యయాతి ఇంద్రలోకమునకు పోయెను. మాటల సందర్భములో ఇంద్రుడు యయాతిని ఇట్లు అడిగెను: “రాజా! పూర్వము నీ రూపమును గ్రహించి వార్ధకముతో లోకమున వ్యవహరించినందులకు సంతసించి నీవు నీరాజ్యము నతని కిచ్చినప్పుడు అతనికి ఏమి ఉపదేశించితివో నిజము చెప్పుము.” యయాతి: “గంగా యమునా నదుల నడుమ నున్న ఈ దేశమంతయు నీ విషయము: (వరిపాలనలో ఉండు ప్రదేశము). ఈ భూభాగమున కంతటికి నీవు రాజువు. నీ అన్నలు నీరాజ్యపు అంచులందును వానికి అవతలను ఉండు దేశములను పాలింతురు.

“శిష్టులందరలో గొప్పవారును ఓర్పుగలవారును పురుషులలో అధికులు. ఎట్లన-ఓర్పు లేనివానికంటె అధికలవాడు విశిష్టుడు. మానుష ధర్మము లేనివారికంటె అధికలవాడును వివేకము లేనివానికంటె అధికలవాడును విశిష్టతరుడు. ఇతరులు చెడు మాటలాడినను తానట్టివి ఆడరాదు. ఇట్లున్నచో కోపము నిగ్రహింపబడును. ఆ కోపము ఆక్రోశించినవానినే నిర్దహించును. తిట్లు తినినవాని పాపము తిట్టినవానికి అంటును. ఇతరుల హృదయమునకు ప్రణామము కలిగించు వసులు చేయరాదు. క్రూర వచనములు వలుకరాదు. హింసనినుండి ఎంత గొప్ప వస్తువునైన గ్రహింపరాదు. (తాను ఏది వలికిన ఇతరులు నొప్పిపడుదురో) ఇతరులు ఏది వలికినచో తన మదికి నొప్పి కలుగునో అట్టి దుర్వచనములు తానితరులను వలుకరాదు. అది పాపలోకములకు పోవుటకు కారణమగును. అరుంతుడు (ఇతరుల హృదయ ప్రణామమును రేపెడి క్రూరపు వసులు చేయుచు అట్టి మాటలాడుచు నుండువాడు) అగు పురుషుడు తీక్షణవచనములు వలుకువాడు మాటలనెడి ముండతో ఇతరుని బాధించువాడు మనుష్యులందరలో అశుభస్వరూపులని తెలియవలెను. అట్టి వాడు తన ముఖమునందు నిర్మతిని (అలక్ష్మిని) కట్టుకొని మోయువాడే. నజ్జనులు తన ఎదుటను మెచ్చుకొనునట్లును వెమకను ప్రశంసించునట్లును నడుచు కొనవలెను. నజ్జనులు ఒకవేళ నిందించినను ఓర్పుకొనవలెను. వారి నడువడిలో మంచివానిని తాను గ్రహించి పూజ్యమగు నడువడితో మెలగవలెను. (వరుష) వచనములు నోటినుండి వెలువడు బాణములు. వాటి దెబ్బ తినినవాడు రాత్రి బివళ్ళును శోకించుచుండును. అవి ఇతరుల హృదయ మర్మములందు తవ్వ గ్రుచ్చుకొనవు. కనుక వివేకి యగువాడు వాటిని ఎవరిమీదను విడువరాదు. భూతములయందు మైత్రి (సానుభూతి) దానము. మధుర వచనములు వలుకుట- ఈ మూటితో నదృశమగు సంవననము (ఇతరులను తనవైపు త్రిప్పుకొనునది) మరి ఏదియు లేదు. కనుక ఎల్లప్పుడును

నెప్పుడిగా మాటలాడవలయును. వరుషము లెక్కడ నెప్పుడు నాడరాదు. పూజ్యులగు ఇతరులను పూజించుచుండ వలయును. అభిశాపవచనము లెన్నడు నాడరాదు."

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానుకీర్తనమున యయాతి చరితమున
ఇంద్ర యయాతి నంబాదమున యయాతి పూరునకు బోధించిన నీతులు అను ముప్పదిఆరవ అధ్యాయము.

సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

యయాత్యష్టకసంవాదః.

ఇంద్రః : సర్వాణి కర్మాణి సమాప్య రాజ స్సహ స్పరిత్యజ్య వనం గతోఽసి ।

వృద్భామి త త్త్వాం సహాషన్య పుత్ర । కోఽన్య స్తుల్య స్తవసా తే యయాతే. 1
యయాతిః : నాహం దేవమనుష్యేషు న గన్ధర్వమహర్షిషు ।

ఆత్మన స్తవసా తుల్యం కఞ్చి త్పశ్యామి వానవ. 2
ఇంద్రః : యదాఽవమంస్తాః సదృశ శ్చేయనశ్చ పాపీయన శ్చాఽవిదితప్రభావః ।

తస్మా ల్లోకా హ్యనవన్త స్తవేమే షీణే పుణ్యే వతితో ఽన్యద్య రాజన్. 3
యయాతిః : సురర్షి గన్ధర్వనరావమానా త్క్షయం గతా మే యది శక్ర లోకాః ।

ఇచ్ఛేయం త త్సురలోకా ద్విహీన స్సతాం మధ్యే వతితుం దేవరాజ. 4
ఇంద్రః : సతాం సకాశే వతితోఽ సి రాజం శ్చ్యుతః ప్రతిష్ఠాం యత్ర లబ్ధాఽ సి భూయః ।

ఏవం విదిత్వా తు పునర్యయాతే న తేఽ వమాన్యా స్సదృశా శ్చేయనశ్చ. 5
శౌనకః : తతః ప్రహాయామరరాజజుష్టా త్పశ్యా ల్లోకా త్పాత్యమానం యయాతిమ్ ।

సమ్రేక్ష్య రాజర్షివరోఽష్టక స్త మువాచ వై దర్మనిదాన గోప్తా. 6
అష్టకః : క స్త్వం యువా వానవతుల్యరూప స్స్వతేజసా దీవ్యమానో యథాఽ గ్నిః ।

వత స్యుదీర్ఘామ్బుధరాన్ధకారా త్థాత్థేచరాణాం ప్రవరో యథాఽ ర్కః. 7
దృష్ట్వా చ త్త్వాం స్వర్గవథా త్పతన్తం వైశ్వానరార్కద్యుతి మప్రమేయమ్ ।

కిన్నున్వి దేత త్పతతీతి సర్వే వితర్కయన్తః పరిమోహితా స్మృః. 8
దృష్ట్వాచ త్త్వాఽధిష్ఠితం దేవమార్గే మత్త్వాఽర్కవిష్ణుప్రతిమప్రభావమ్ ।

ప్రత్యుద్గతా స్త్వాం వయమేవ సర్వే తత్త్వం పాతే తవ జిజ్ఞాసమానాః. 9
న వాఽపి త్త్వాం దృష్టవః ప్రప్తు మగ్రే న చ త్వ మస్మా స్పృచ్ఛసి కే వయం స్మః ।

తత్త్వాం వృద్భామి స్పృహణీయరూపం కన్య త్వం వా కినిమిత్రం త్వ మాగాః. 10
తయం తు తే వ్యేతు విషాదమోహా త్యజాశు దేవేంద్రవమానరూప ।

త్త్వాం వర్తమానం హి సతాం సకాశే నాలం ప్రసోధుం బలహాఽపి శక్రః. 11
సన్తః ప్రతిష్ఠా ద్యుసుఖచ్యుతానాం జయన్తి దేవామరరాజకల్ప ।

తే సగ్గతా స్స్వావరజ్జమేశాః ప్రతిష్ఠిత స్త్వం సదృశేషు నత్సు. 12
ప్రభు రగ్నిః ప్రతవనే భూమి రావవనే ప్రభుః । ప్రభు స్సూర్యః ప్రకాశేచ సతాం చాబ్యాగతః ప్రభుః. 13

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చంద్రవంశానువర్తనే

యయాతిచరితే సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

ముప్పది ఏడవ అధ్యాయము

యయాతి స్వర్గభ్రంశము-యయాత్యష్టక సంవాదము.

ఇంద్రుడు యయాతితో ఇట్లనెను: “నహుషపుత్రాః యయాతి రాజాః గృహస్తుడుగా సర్వకర్మములను ముగించుకొని గృహములను విడిచి వానప్రస్థుడవయి వనమును చేరుకొంటివి. అందువలన నిన్నడుగుచున్నాను. తవస్సుచే నీకు నమానుడు మరి ఎవ్వరో చెప్పుము. యయాతి: “వానవాః దేవతలు మనుష్యులు గంధర్వులు మహర్షులు- ఈ ఎవ్వరి యందును తవస్సుచే నాకు నమానుడు మరి ఎవ్వడును కనబడడు.” ఇంద్రుడు: “నీవు వారివారి వైయక్తిక ప్రభావమును ఎరుగకయే నమానులను అధికులను హినులను కూడ అవమానించినావు. కావున ఇవిగో: ఈ నీలోకములన్నియు అంత వంతములు (ముగిసిపోయినవి) అగుచున్నవి. ఇప్పుడే పడిపోవుచున్నావు.” యయాతి: “సురలను ఋషులను గంధర్వులను నరులను అవమానించినందున నాలోకములన్నియు క్షీణములయినచో ఇంద్రా: సురలోకమునుండి జారివడియు నత్ జనుల నడుమ పడగోరుచున్నాను.” ఇంద్రుడు: “యయాతిరాజా: నీవు జారియును నత్ జనుల నడుమనే పడుచున్నావు. మరల వారివలననే నిలుకడను పొందగలవు. ఈ విషయమును గుర్తునందుంచుకొని మరల ఎవ్వడును నమానులనుగాని అధికులనుగాని అవమానింపకుము.”

అంతట దేవేంద్రుడే సాక్షాత్ అనుభవించు వుణ్మలోకమునుండి పడద్రోయబడుచున్న యయాతిని చూచి రాజర్షి వరుడును ధర్మమునకు మూలతత్త్వమును (వేదమును వేదమార్గమును) రక్షించువాడునగు అష్టకుడు అతనితో ఇట్లనెను: “నీవు ఎవరవు? యువకుడవు. ఇంద్రుని రూపమువంటి రూపముతో నున్నావు. స్వతేజముతో అగ్నివలె ప్రకాశించుచున్నావు. మేఘావరణముచే విజృంభించిన అంధకారముతో నిండిన ఆకాశమునుండి గ్రహ శ్రేష్ఠుడగు సూర్యుడు వలె పడుచున్నావు. అగ్నివలెను అర్కునివలెను ద్యుతి కలిగి ఇంతటివాడవు అన నలవికాని నీవు స్వర్గపథమునుండి పడుచుండుట చూచి ఈ పడుచున్నది ఏమియో అని అందరనును పరిమోహితులము (ఏమియు తెలియనివారము) అగు చున్నాము. స్వర్గమార్గము నిధిష్ఠించియున్న నీవు రవి విష్ణుల ప్రభావమువంటి ప్రభావము కలిగియున్నావు. ఇట్టి నీవు పడుటకు కారణమగు తత్త్వము ఎరుగగోరి మేమందరమును లేచి నీకు ఎదురు వచ్చుచున్నాము. నిన్ను మేమే మొదట ప్రశ్నించుటకు సాహసించలేకున్నాము. నీవో- మమ్ములను మీరెవ్వరని అడుగుటయులేదు. కావున ముచ్చటగొలుపు రూపముగల నిన్ను నేనే ముందుగా ప్రశ్నించుచున్నాను. నీవు ఎవ్వరివాడవు? ఎందులకె నీవు వచ్చితివి? దేవేంద్ర నమాన రూపుడవు-గాని నీవు సామాన్యుడవుకావు. నీవు ఏమాత్రమును భయమును విషాదమును మోహమును (ఏమి చేయుటకును తోచకుండుటను) విడుపుము. నీవిపుడు నత్జనుల దగ్గర నున్నావు. ఇంద్రుడు బలానురుసంతటివానిని చంపినవాడే అగుగాక! ఇట్టి నిన్ను అతడును ఏమియు ఎదిరింపజాలడు. అదియుగాక స్వర్గసుఖమునుండి భ్రంశము నొందిన వారికి నిలుకడ చోటయి నత్జనులు వర్ధిల్లుచున్నారు. నీవో- దేవులతో దేవరాజుతో నమానుడవు. నజ్జనులును నత్ జనులును ఒకచోట పరస్పరము కలిసినచో స్థావరజంగమరూపమగు ప్రపంచమునకెల్ల ప్రభువులై దానిని రక్షించగలరు. నీవు ఇపుడు నీకు సాటివారగు నత్జనుల (మైనమా) యందు నిలుకడ పొందినావు. (కనుక భయపడకుము. చింతింపకుము.) వేడిమినిచ్చుటలో అగ్నియు బీజములను విత్తుటకు అనుకూలమగుటలో భూమియు ప్రకాశమునిచ్చుటలో రవియు అభ్యాగతులకు ఆశ్రయమునిచ్చుటలో నజ్జనులును నమర్దులు.”

ఇది శ్రీమత్యుమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్తనమున యయాతి చరితమున యయాతికి స్వర్గభ్రంశము - యయాత్యష్టక సంవాదము అను ముప్పది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

యయాత్యష్టకసంవాదః.

యయాతి: : అహం యయాతి ర్నహుషస్య పుత్రాః పూరోః పితా సర్వభూతావమానాత్ ।

ప్రభ్రంశిత స్సురసిద్ధర్షిలోకా త్పరిచ్యుతః ప్రవతా మ్యల్పపుణ్యః.

అహం హి పూర్వో వయసా భవద్భుజేనాభివాదం భవరాం న ప్రయంజే ।

యో విద్యయా తపసా జన్మనా వా వృద్ధస్స పూజ్యో భవతి ద్విజానామ్. 2

అష్టకః : అవాచీ స్తం వయసాస్మి ప్రవృద్ధ ఇతి వై రాజన్మభ్యధికః కథంచితే ।

యో వై పిహ్నా న్యయసా సమృద్ధివృద్ధస్స ఏవ పూజ్యో భవతి ద్విజానామ్. 3

యయాతిః : ప్రతికూలం కర్మణాం పాప మాహు న్దర్శిసాంపాపణః పాపలోకః ।

సన్తోఽసతాం నానుపరన్తి చైత ద్యథా చైషా మనుకూలా న్దానన్. 4

అభూద్దశం మే పిషులం మహద్వై విచేష్టమానో నాధిగన్తా తదస్మి ।

ఏవం ప్రధార్యాత్మహితే నివిష్టో యో వర్తతే న విజానాతి జీవమ్. 5

నానాభావా బహవో జీవలోకే దేవాధీనా నష్టచేష్టావిచారాః ।

తత్ర త్రాప్య స హి హన్యేత ధీరో ద్విష్టం బలీయ ఇతి మత్వాత్మబుద్ధ్యా. 6

సుఖం హి జన్తు ర్యది వాపి దుఃఖం దైవాధీనం విస్తతే నాత్మశక్త్యా ।

తస్మా ద్ద్విష్టం బలవ స్మన్యమానో న సశ్శ్వరే న్నాపి హృష్యే త్కదాచిత్. 7

దుఃఖే న ముహ్యేత సుఖే న హృష్యేత్సమేన వర్తేత నదైవ ధీరః ।

తస్మాద్ద్విష్టం బలవ స్మన్యమానో న సశ్శ్వరే న్నాపి దూయే త్కదాచిత్. 8

భయే న ముహ్యో మృష్టకాహం కదాచి త్సన్తాపో మే మనసో నాన్తి కిఞ్చిత్ ।

దాతా యథా మాం విదదాతి లోకే ద్భ్రవం తథాహం భవితేతి మత్వా. 9

సంస్మేదజా జరజాణ్డజోద్భిజా స్సరీసృపాః క్రిమయో యథాప్స మత్స్యాః ।

తథాఽశ్మాన స్తృణకాష్ఠంచ నర్వం దిష్టక్షయే స్వాం ప్రకృతిం భజన్తే. 10

అనిత్యతాం సుఖదుఃఖస్య బుద్ధ్యా కస్మా త్సన్తావ మష్టకాహం భజేయమ్ ।

కింకుర్వన్త్యై కిఞ్చ కృత్వా న తప్యే త్తస్మా త్సన్తావం వర్జయా మ్యప్రమత్తః. 11

ముప్పది ఎనిమిదవ యధ్యాయము

యయాత్యష్టక సంవాదము.

యయాతిః : "నేను యయాతి అనువాదను. నహమని పుత్త్రుడను. పూరుని తండ్రిని. నర్వభూతములను అవమానించినందున పుణ్యము తరిగి వడద్రోయబడి సురసిద్ధ ఋషిలోకమునుండి జారినవాడనగుచు వడుచున్నాను. వయస్సు చేత మీకంటే పూర్వుడను కావున మీకు నమస్కరింపకున్నాను. ద్విజాలలో (బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులలో) విద్యచగాని తపస్సుచగాని జన్మచగాని వృద్ధుడగువాడు పూజ్యుడు. అష్టకుడు: "రాజా: 'నేను వయస్సుచే చాల పెద్దవాడను.' అని నినుగూర్చి చెప్పితివి. ఏదోయొక విధముగా (మాకంటే) అత్యధికుడవే. ఎవడు తాను చ్చాంసుడును వయస్సు చేతను పెద్దవాడును నై యుండునో అతడు ద్విజాలలో తప్పక పూజ్యుడే." యయాతి: "కర్మములలో (ఇతరులకు) ప్రతి కూలమయి నది పాపము అనబడును. దానిననుసరించువారికి పాపలోకమే గమ్యస్థానము. నత్పురుషులు అనత్పురుషులు అనునరించెడు పాపకర్మమును అనువర్తించరు. పీడికి నత్పురుషులు అనుకూలరైనట్లు అనత్పురుషులుకారు. నాకు విస్తారమగు ధనము ఉన్నది. అది గొప్పది కూడను. యత్నముచేసినచో దానిని పొందక పోవుదునా? అని మనస్సున నిశ్చయము కలిగి ఆత్మ హితమునకై అధినివేశముతో యత్నించువాడు జీవుని తత్త్వమును అనుభవ నహితముగా తెలిసికొనగలడు. జీవలోకము నందలి జీవులు నానా రూపములలో నున్నారు. పీఠందరును దేవునకు అధీనులు. తమతమ యత్నములందును ఆలోచనము లందును అన్వతంత్రులు. బుద్ధిమంతుడగువాడు అద్భుతము బలవత్తరమయినదని ఎరుగవలయును. తనకు అప్రియములగు

ఆయా అనుభవములు ప్రాప్తించినపుడు దుఃఖమునొందరాదు. జీవులు సుఖమును కాని దుఃఖమును కాని దైవమునకు అధీనులై పొందుదురే కాని తమ శక్తితో (స్వతంత్రతతో) కాదు. కావున దైవము బలవత్తరమని గురుతెరిగి ఎప్పుడును దుఃఖమునుగాని హర్షమునుగాని పొందరాదు. దుఃఖము ప్రాప్తించినచో మోహముగాని సుఖము ప్రాప్తించినపుడు హర్షమునుగాని పొందక విచారశీలుడై రెంటియందును నమభావముతో నుండవలయును. దైవము బలవత్తరమని ఎరిగి ఎట్టి స్థితియందును మనస్సున బాధనొందకుండవలయును. అష్టకా! నేను మాత్రము భయము ప్రాప్తించినను మోహము పొందను. ఏ నమయమందును నామనస్సునకు ఏమాత్రమును సంతాపము ఉండదు. సృష్టికర్త లోకమునందు ఎట్లు చేయునో నేను అట్లే యగుదునని నేను తలంతును. స్వేదజములు జరాయుజములు అండజములు ఉద్భిజములు సరీసృపములు ప్రాకెడి ప్రాణులు క్రిములు మత్స్యములు మొదలగు ప్రాణులుకాని శిలలు తృణములు కౌష్ఠములు ఇట్టివి ఏవి అయినను తమతమ అదృష్టమును అనుభవించుట ముగియగనే తమతమ స్వాభావికస్థితిని పొందును. సుఖదుఃఖములు రెండును అనిత్యములేయని నాకు తెలియును. ఇట్టి నేను ఏ హేతువుచే సంతాపమును పొందవలసియున్నది? జీవునకు ఏది చేసిన తరువాతను ఏది చేయుచున్నప్పుడును ఈ సంతాపము కలుగకుండును? (ఏది చేసిన తరువాతగాని ఏది చేయుచున్నప్పుడుగాని ప్రతివనివలన కలుగు ఫలముకూడ సుఖదుఃఖ సంమిశ్రితమే కావున ఏది చేయువానికిని దుఃఖము కలుగుట తప్పదు.) అందుచే నేను ఏమియు పొరపడక (అన్ని సందర్భములందును) సంతాపమును పొందకయుండును.

శౌనకః : ఏవం బ్రువాణం నృపతిం యయాతి యథాష్టకః పునరేవాన్యవృచ్ఛత్ ।

మాతామహం సర్వగుణోపవన్నం యత్ర స్థితం స్వర్గలోకే యథాచ. 12

అష్టకః : యే యే లోకాః పార్థివేన్ద్రప్రధానా స్త్వయా భుక్తా యం చ కాలం యథా చ ।

త స్మై రాజన్రూపి సర్వం యథావ త్తేత్రజ్ఞవ ద్భాషసే త్వం హి ధర్మమ్. 13

యయాతిః : రాజాహ మానం భువి సార్వభౌమ స్తతో లోకా న్మహతాం సజ్చరన్వై ।

తత్రావనం వర్షసహస్రమాత్రం తతో లోకం పరమ స్మృత్యుపేతః. 14

తతః పురీం పురుహూతస్య రమ్యాం సహస్రద్వారాం శతయోజనాన్తామ్ ।

తత్రావనం వర్షసహస్రమాత్రం తతో లోకం పరమస్మృత్యుపేతః. 15

తతో దివ్య మజరం ప్రాప్య లోకం ప్రజాపతే ర్లోకపతే ర్దురావమ్ ।

తత్రావనం వర్షసహస్రమాత్రం తతో లోకం పరమస్మృత్యుపేతః. 16

దేవస్య దేవస్య నివేశనేచ విజిత్య లోకా నవనం యథేష్టమ్ ।

సమ్రాజ్యమాన శ్రీదశైస్సమనై స్తుల్యవభావద్యుతి రీశ్వరాణామ్. 17

తథాఽవనం నన్దనే కామరూపీ సంవత్సరాణా మయతం శతానామ్ ।

సహస్పరోభి ర్విచర న్పుణ్యగన్ధా న్పుశ్య న్నగా న్పుష్పితాం శ్చారురూపాన్. 18

తత్ర స్థితం మాం దేవసుఖేషు యుక్తం కాలేఽతీతే మహతి తతోఽతిమాత్రమ్ ।

దూతో దేవానా మబ్రవీదుగ్రూపో ధ్వంసే త్యుచ్చైః శ్రీః ప్లుతేన స్వరేణ. 19

ఏతావన్మే విదితం రాజసింహ తతో భృష్టోహం నన్దనా త్క్షిణపుణ్యః ।

వాచోఽశ్రావం చాన్తరిక్షే సురాణాం సానుక్రోశా శ్శోచతాం మానవేన్ద్ర. 20

అహో కష్టం క్షీణపుణ్యో యయాతిః పతత్యసౌ పుణ్యకృత్పుణ్యకీర్తిః ।

*తానబ్రువం పాత్యమాన స్తతోఽహం సతామద్యే నివతేయం బ్రువన్తు. 21

తై రాజ్యాతా భవతాం యజ్ఞభూమి స్సమీక్ష్య చేమాం తర్హిత ముపాగతోఽస్మి ।

హవిర్గన్తై ర్గర్భితా యజ్ఞభూమి ర్దామాపాజ్ఞా వ్రతిగృహ్య వ్రతీతః. 22

ఇతి శ్రీ మత్స్యమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే యయాత్యష్టకసంవాదో నామాష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు చెప్పుచుపోవుచున్న యయాతి రాజును అష్టకుడు మరల అడిగెను: (యయాతి అష్టకునకు మాతామహాదు కావున ఏ విషయమునైన అడుగడగిన చనవు తనకు గలదు. అతడు సర్వ విషయములను ఎరిగియుండుటేకాక సర్వ సద్గుణములను గలవాడు. కావున ఏ విషయములనైనను విసుగులేకుంక చెప్పగలడు.) అష్టకు డిట్లడిగెను: “రాజేంద్రా: యయాతిరాజా! నీవు శ్రేత-శ్రేతజ్ఞతత్త్వమును ఎరిగినవాడువలె ధర్మమును చెప్పుచున్నావు. ఇట్టి నీవు స్వర్గలోకము నందు ఎచ్చటనెచ్చట నుండివో ఎట్లు ఉండివో ఏయే ప్రధాన లోకముల ననుభవించితివో ఎంతకాలము అనుభవించితివో ఎట్లునుజవించితివో ఈ వ్రతియొక యంశమును వాస్తవ రూపమున నాకు తెలుపుము.” యయాతి: “నేను భూలోకము నందు ఉన్నంతవరకును సార్వభౌముడనగు రాజుగా నుండిని దేహత్యాగానంతరము ‘మహత్’ జనులు నివసించెడి లోకములందు నందరింకసాగితిని. అచ్చట సహస్రవర్షము లుండిని. తరువాత అంతకంటెను పైలోకములకు పోయితిని. తరువాత అచ్చటి నుండి ఇంద్రునినగరికి పోయినాను. అది రమ్యమయినది. అది వేయి వాకిండ్లు గలది. నూరు యోజనముల వరిధి కలది. దానియందు సహస్ర సంవత్సరము లుండిని. తరువాత దానికంటె పైలోకములకు వెళ్లితిని. తరువాత లోక రక్షకుడగు వ్రజావతి లోకమునకు వెళ్లితిని. అది దివ్యము. ఎన్నటికిని చెడనిది. దానిని చేరుట సుకరముకూడ కాదు. అచ్చటను నేను సహస్రవర్షములుండిని. తరువాత దానికంటె పైలోకమునకు వెళ్లితిని. ఇట్లు ఏయే దేవుని లోకమున కైనను (నా పుణ్యబలముచే) దానిని జయించి వెళ్లితిని. కనుకనే వాటియందు నేను నా ఇచ్చ ననునరించి నివసించితిని. లోకేశ్వరుల కాంతితో వ్రజావముతో రుల్యములగుద్యుతియు వ్రజావమును కలిగి అచ్చట నుండెడివాడను. నమస్త దేవత లును నన్నచ్చట సంఘాటించు (సర్వోపచారములతో ఆదరించు) చుండెడివారు. అట్లు నేను నందనవనమునందు కామ రూపుడనై అయతశత సంవత్సరములు (10000×100=1000000) ఉండిని. అచ్చట మనోహరములగు రూపములు కలవియు పుష్పించినవియు అగు పుణ్య సుగంధములను (సుగంధవంతములగు మనోహర పుష్పములను) చూచుచు అవ్వర నలతోకూడి నంచరించెడి వాడను. ఇట్లు దేవభోగములయందు ఆనక్తుడనై నేనచటనుండగా అవధి లేనంత అధికకాలము గడచెను. అంతలో భయంకర రూపుడగు దేవదూత యొకడు వచ్చి పుతస్వరముతో ‘ధ్వంస[రి]’ (జారిపడుము:) అని మూడు మారులు దిగ్గరగా ననెను. రాజసింహా! నాకు ఇంత మాత్రమే తెలియును. వెంటనే నేను క్షీణపుణ్యుడనై నందనము నుండి జారిపడితిని. ఇంతేకాక అంతరిక్షమందు వాస్తితికై శోకించు దేవతల దయాపూర్ణమైన వాక్కులు నాకిట్లు వినబడెను: “అయ్యా! ఎంత కష్టము! ఇడుగో! ఈ యయాతి పుణ్యకర్మములు ఆచరించి పుణ్యమును సంపాదించినవాడు. పుణ్య కర్మగు కీర్తికలవాడు. ఇట్టివాడు క్షీణపుణ్యుడై క్రింద పడుచున్నాడే!” ఏమైనను నేనచ్చటినుండి వడద్రోయబడితిని. క్రిందకు పడుచునేయుంటిని. కనుక నర్జనుల నడుమ నేను వడవలెనని దీవించి పలుకుడని నేను వారిని వేడితిని. వారును మీయజ్ఞ భూమిని పేర్కొనిరి. నాకు వెంటనే ఇది కనబడినది. తర్హితముగా ఇటకు చేరితిని. ఎట్లన హవిర్గంధములే మీయజ్ఞ భూమిని నాకు చూపినవి. యజ్ఞ రూపపు కొనను దాని సుగంధమును అందుకొని ఆనందితుడనై తిని.”

ఇది శ్రీమత్స్యమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరితమున

యయాత్యష్టక సంవాదము అను ముప్పది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

యయాత్యష్టకసంవాదః.

అష్టకః : యదాఽ వస న్నన్దనే కామరూపీ సంవత్సరాణా మయుతం శతానామ్ ।

కిం కారణం కార్తయుగప్రధాన హిత్వా చ త్వం వసుధా మన్యవద్యః.

- యయాతి: : జ్ఞాతి స్సహృత్స్వజనో వా యథేహ క్షిణే విత్రే మానవైస్త్యజ్యతే హి ।
తథా చ తత్ర క్షీణపుణ్యం మనుష్యం త్యజన్తి సద్యః స్నేశ్వరా దేవసజ్ఞాః. 2
- అష్టక: : కథం తత్ర క్షీణపుణ్యా భవన్తి సంముహ్యతే తత్ర మనోఽతిమాత్రమ్ ।
కిం వా విశిష్టాః కన్య దామోవయాన్తి తద్వై బ్రూహి క్షేత్రవి త్త్వం మతో మే. 3
- యయాతి: : ఇమం భౌమం నరకం తే పతన్తి లాలవ్యమానా నరదేవ సర్వే ।
తే కజ్జగోమాయు ★ బిడాశనార్థం క్షితౌ వివృద్ధిం బహుధా వ్రజన్తి. 4
- తస్మా దేత ద్వర్జనీయం నరేణ దుష్టం లోకే గర్హణీయంచ కర్మ ।
ఆఖ్యాతం తే పార్థివ సర్వమేవ భూయశ్చేదానీం వద తే కిం వదామి. 5
- అష్టక: : యథాతు తా నివృతుదన్తే వయాన్సి తథా గృద్ధ్రా శ్శితికణ్ఠాః పతజ్ఞాః ।
కథం భవన్తి కథం మా భవన్తి న భౌమ మన్యం నరకం శృణోమి. 6
- యయాతి: : ఊర్ధ్వం దేహ త్కర్మణా జృమ్భమాణా ద్వ్యక్తం పృథివ్యా మనునజ్చరన్తి ।
ఇమం భౌమం నరకం తే పతన్తి నావేక్షన్తే వర్షపూగా ననేకాన్. 7
- షష్ఠిం సహస్రాణి పతన్తి వ్యోమ్ని తథాఽశీతిం పరిసంవత్సరాణి ।
తాన్వై తుదన్తే పతతః ప్రపాతం భీమా భూమా రాక్షసాస్తీక్షదంష్ట్రాః. 8
- అష్టక: : యదేతాం నై సమృతన్త స్తుదన్తి భీమాకారా రాక్షసాస్తీక్షదంష్ట్రాః ।
కథం భవన్తి కథం మా భవన్తి కథమ్భూతా గర్భభూతా భవన్తి. 9
- యయాతి: : అస్య గ్రేతః పుష్పవలానువృక్త మన్వేతి సద్యః పురుషేణ సృష్టమ్ ।
తథైతన్య రజ ఆవద్యతే వై గర్భభూత స్సమువైతి తత్ర. 10
- వనస్పతీం శ్చోషదీన్వై విశన్తి హ్యపో వాయుం పృథివీం చాన్తరిక్షమ్ ।
చతుష్పదం ద్విపదం చాపి సర్వ మేవంభూతా గర్భభూతా భవన్తి. 11

ముప్పది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

యయాత్యష్టక సంవాదము

అష్టకుడు: “కృతయుగపు వారిలో వ్రదానుడవగు యయాతీ: నీవు నందనవనమున కామరూపుడవయి నూరు పదివేల సంవత్సరములున్న తరువాత దానిని విడిచి భూలోకమునకు చేరుకొంటివిగదా! కారణమేమి?” యయాతి: “ఈ లోకములో మానవునకు ధనము క్షీణించిన తరువాత అతనిని అతని జ్ఞాతులును మిత్రులును స్వజనులును విడిచిపెట్టుదురు గదా! అట్లే ఆలోకములందు లోకపాలురును దేవ సంఘములును మనుష్యుని పుణ్యము నశించగానే అతనిని వదలి వేయుదురు.” అష్టకుడు: “మానవు లచట క్షీణపుణ్యు లెట్లగుదురు? ఈ విషయమున నాకేమియు తెలియుటలేదు. ఏ విషయమున ఎంత విశిష్టులు (ఇచట పడిన తరువాత మరల) ఏలోకమును చేరుదురు? ఇది యంతయు నాకు చెప్పుము. నీవు క్షేత్ర తత్త్వమును (దేహము-దేహధారికి కలుగు ధర్మాధర్మఫలములు మొదలగునవి) ఎరిగినవాడవను విశ్వా నముతో అడుగుచున్నాను.” యయాతి: “స్వర్గమునుండి ఈ భూలోకమును చేరుకొనిన జీవులు ఈ భౌమ (భూలోక సంబంధి) నరకమున పడుదురు. వారందరును రాజా: (తమకు కలిగిన ఈ స్థితికై) విలపింతురు. భూలోకమున పడి వారు అనేక విధముల ప్రాణులుగా వృద్ధిపొంది రాబందులు నక్కలు పిల్లలు మొదలగు ప్రాణులకు ఆహారమగుదురు. కావున మానవుడు ఈలోకములో దుష్టమును నిందసీయమును నగు కర్మమును చేయక విడువవలయును. నీవడిగిన

దంతయును చెప్పితిని. ఇప్పుడింకేమి చెప్పవలయును?" అష్టకుడు: "పావకర్ములగు వారిని గ్రద్దలు నెమళ్ళు మొదలగు వాములు ఎట్లు బాధించును? ఈ నరక బాధలలో ఈ జీవులు ఎట్లు ఉందురు? ఎట్లు ఉందరు? జౌమమగు నరకమును గురించి ఇంకను వినగోరుచున్నాను." యయాతి: "ఈ దేహము కర్మను అనుసరించి రూపొందుచుండును. (ఎవరు చేసిన కర్మమునకు తగిన శరీరమును వారు పొందుదురు.) దేహమును విడిచిన తరువాత వారు దానిని బట్టియే వృథివి యందును ఆయా దేహములను ధరించి నంచరింతురు. స్వర్గమునుండి వడినవారును అట్లే ఈ జౌమ నరకమున వారు పడుదురు. అనేక నంవత్సరములపాటు మరల వెనుకకు తిరిగి చూడనైన లేకుండురు. పుణ్యలోకములనుండి బ్రష్టులైన వారు క్రిందికి పడుచు అరువదివేలవేలవేలవత్సరములపాటు అంతరిక్షమునందే యుండురు. వారిని ఆ కాలములో వాడి కోరలుగల భయంకర రాక్షసులు పీడించుచుండురు." అష్టకుడు: "ఇట్లు ఆ భయంకర రాక్షసుల పీడలు అనుభవించిన తరువాత ఈ జీవులు ఏఏ విధముల ఉందురు? ఎట్లుండరు? ఏయే స్థితుల పొంది ఈ జీవులు గర్భముగా రూపొందుదురు?" యయాతి: "(కొందరు జీవులు మానవులగుదురు. వారి విషయము.) పురుషుడు వదలిన రేతస్సు స్త్రీకి చెందిన పుష్ప ఫలముతో (రజోరక్తముతో) కలిసి స్త్రీ రక్తమున ప్రవేశించును. ఇట్లు జీవుడు మానవ రజస్సును చేరును. పిమ్మట అచ్చట గర్భముగా ఆగును. మరికొన్ని జీవులు వనస్పతులను ఓషధులను వాయువును నీటిని వృథివిని అంతరిక్షమును చతుష్పాత్రాణులను ద్విపాత్రాణులను-దీనిలో వేదినైనను ప్రవేశించును."

అష్టక: : ఆన్మ ద్వపు ర్విదదాతీహ గర్భ ముతాహోన్వి త్కేన కామేన యాతి ।

ఆవద్యమానో నరయోని మేతా మాచక్ష్య మే సంశయం పృచ్ఛత స్త్వమ్. 12

శరీరభేదాదినముచ్చ్రయాంశ్చ చక్షుశ్శ్రోత్రే లభతే కేన సంజ్ఞామ్ ।

ఏత త్వం న స్సర్వ మాచక్ష్య పృష్టః శ్చేత్రజ్ఞం త్వాం తాత మన్యామ నర్వే. 13

యయాతి: : వాయు స్సముత్కర్షతి గర్భయోని మృతౌ రేతః పుష్పఫలానువృక్తమ్ ।

న తత్ర తన్మాత్రకృతాధికారః క్రమేణ సంవర్తయతీహ గర్భమ్. 14

న జాయమానో విగృహీతగాత్ర స్సంజ్ఞా మధిష్ఠాయ తతో మనుష్యః ।

న శ్రోత్రాభ్యాం వేదయతీహ శబ్దం సర్వం రూపం వశ్యతి చక్షుషా తు. 15

ప్రూణేన గన్తం జిహ్వయాఽథో రనంచ త్వచా స్పర్శం మనసా వేద భావమ్ ।

ఇత్యష్టకేహోవచితం హి విద్ధి మహాత్మనః ప్రాణభృత శ్శరీరే. 16

అష్టక: : య స్సంస్థితః పురుషో దహ్యతేవా నిఖన్యతే వాపి నిమృష్యతే చ ।

అథావభూత స్స వినాశ మేత్య కథ మాత్మానం చేతయతే పరస్తాత్. 17

యయాతి: : హిత్వా సోఽనూ న్నువ్రవ నిష్టనిత్వా పురోదాయ సిక్పతం దుష్కృతం చ ।

అన్యాయోనిం పుణ్య పాపానుసారం హిత్వా దేహం విశతే రాజసింహ. 18

పుణ్యాయోనిం పుణ్యకృతో విశన్తి పాపాయోనిం పావకృతో వ్రజన్తి ।

కీటాః వత్సాశ్చ భవన్తి పాపా న మే వివక్షాన్తి మహానుభావ. 19

చతుష్పదా ద్విపదా ష్టపదాశ్చ తదాభూతా గర్భభూతా భవన్తి ।

ఆఖ్యాత మేత నిఖిలిన సర్వం భూయస్తు కిం పృచ్ఛసి రాజసింహ. 20

అష్టక: : కింస్త్వి త్కృత్వా లభతే తాత లోకా న్మర్త్య శ్శ్రేష్ఠాం నైవసా విద్యయాచ ।

త స్మై పృష్ట శ్శంస సర్వం యథావ చ్చుభా న్లోకా న్యేన గచ్ఛే త్క్రమేణ. 21

యయాతి: : తవశ్చ దానం చ శమో దమశ్చ హ్రీ రార్జవం సర్వభూతానుకమ్పా ।

స్వర్గస్య లోకస్య వదన్తి సన్తో ద్వారాణి నవైవ మహాన్తి పుంసామ్. 22

నశ్యన్తి మానేన తమోభిభూతాః పుంస స్సదై వేతి వదన్తి సన్తః ।

అధీయమానః పణ్ణితం మన్యమానో యోఽవిద్యయా హన్తి యశః పరస్య. 23

తస్యాన్తవన్తస్తు భవన్తి లోకా న చాస్య తద్భ్రహ్మ ఫలం దదాతి ।

చత్వారి కర్మాణ్యభయంకరాణి భయం వ్రయచ్ఛ న్యయథాకృతాని. 24

మానాగ్ని హోత్ర ముత మానమౌనం మానే నాధీత ముత మానయజ్ఞః ।

న మానమా న్యో ముద మాదదీత న సంతాపం ప్రాప్నుయా చ్చావమానాత్.

సన్త సతః పూజయ న్నీహ లోకే నాసాదవ స్సాదుబుద్ధిం లభన్తే. 25½

ఇతి దద్యా మితి యజ ఇత్యధీయ ఇతి వ్రతమ్ ।

ఇత్యేతాని ధియా న్యాహు స్తాని వర్జ్యాని నిత్యశః. 26

యే చాశ్రయం మానయన్తే పురాణం మనీషిణో మానస మార్గరుద్ధమ్ ।

త న్నిఃశ్రేయ సైజనం రూప మేత్య పరాం శాన్తిం ప్రాప్నుయః ప్రేత్య చేహ. 27

ఇతి శ్రీ మత్యమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే

యయాతిచరితే ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

అష్టకుడు: “మానవ లోకమునందలి ఆ యా శరీరములను జీవులు పొందుటలో వారు తమ సంకల్పము ననుసరించి తాము కోరిన శరీరమును పొందుదురా? లేక మరిఏదైన హేతువు వారిని గర్భముగా (గర్భస్థ శిశువుగా) రూపొందించునా? నాకుగల ఈ సంశయమును తెలియగోరుచున్నాను. చెప్పుము. ఏ హేతువుచే హెచ్చు తగ్గులుగల వివిధ శరీరములను వానియందలి చక్షుఃశ్రోత్రాదీంద్రియ భేదములను సంజ్ఞా (అనుభూతి) భేదమును పొందగలుగుదురు? నేను ప్రశ్నించిన ఈ విషయములన్నియు చెప్పుము. ఏలయన నీవు క్షేత్ర (శరీర స్పృష్టి) తత్త్వమును ఎరిగినవాడవని మేమందరము (అష్టక సోదరులు) అనుకొనుచున్నాము.” యయాతి: “ఋతుకాలమునందు రేతస్సుతో రజస్సుతో సంవర్కము చెందిన గర్భయోనిని (గర్భము నిలిచియుండెడి ఉదరకోశమును) వాయువు లాగివట్టి యుంచును. ఆ వాయువు ఆ గర్భకోశమునందు పంచ తన్మాత్రలకు తాను అశ్రయమైయుండి గర్భమును వృద్ధి పొందించును. అనంతరము జీవుడు వ్యక్తత పొందుచు అవయవములు స్పష్టములగుచురాగా అనుభవ జ్ఞానమును పొందుచు వచ్చును. క్రమముగ శ్రోత్రముతో శబ్దమును చక్షుస్సుతో రూపమును మ్రాణముతో గంధమును జిహ్వాతో రసమును త్వక్కుతో స్పర్శమును మనస్సుతో భావమును తెలిసికొనును. అష్టకా! ఈ జీవ లోకములో దేహియొక్క (మానవుల)దేహవృద్ధి క్రమము ఈ విధముగ నుండును. అని ఎరుగుము.” అష్టకుడు: “మరణించిన మానవుడు దహింపబడికాని పాతివేయ బడి కాని ప్రాణులచే తినబడికాని అభావమును పొంది నశించునుకదా! అతడు మరల తనుతాను చేతన పద్ధార్థముగా ఎట్లు రూపొందించుకొనును?” యయాతి: “గాఢనిద్ర పోవువాడు గుర్రుపెట్టినట్లు మానవుడు మూలిగి ప్రాణములను విడుచును. అనగా ఈ దేహమును విడుచును. అతని సుక్ష్మత దుష్కృతములు మాత్రమతనికి ముందు ఉండి అతనిని తమవెంటగొని పోవును. తరువాత మరల నతడు తన పుణ్యపాపముల ననుసరించి లభించిన మరియొక (మాతృ పితృ) గర్భమును ప్రవేశించును. మహానుభావా! పుణ్యమును చేసినవారు పుణ్యయోనిని (జన్మమును) పాపము చేసినవారు పాప జన్మమును పొందుదురు. అతి పాపులు కీటకములుగా వక్షులుగా అగుదురు. వాటిని వివరించి చెప్పుశక్తి నాకులేదు. ఆయా భూతములు గర్భభూతులై (గర్భమునందలి శిశువులుగానై) మరికొందరు నాలుగు పాదములు-రెండు పాదములు-ఆరుపాదములు-కల ప్రాణి విశేషములుగా నగుదురు. నీవడిగిన ఈ విషయమంతయు ఏమియు వదలక చెప్పితిని. మరింకేమి యడుగుదువు?” అష్టకుడు: “తండ్రీ! మర్త్యుడు ఏమి చేసినచో-తవస్సును చేసియో-విద్యను ఆర్జించియో-శ్రేష్ఠములగు లోకమును పొందును? క్రమక్రమముగా ఉత్తరోత్తరము మేలగు లోకములను ఏ యుపాయముచే పొందవచ్చును? నేనడిగిన ఈ ప్రశ్నకు

సమాధానము ఉన్నదున్నట్లు చెప్పము." యయాతి: "తవస్సు దానము శమము (అంతఃకరణ నిగ్రహము) దమము (బహిష్కరిత నిగ్రహము) సిగ్గు బిడియము ఋజు (వంకరలేని) న్యభావము సర్వభూతములయందును దయ ఈ ఏడును మానవులకు స్వర్గలోకమునకు పోవు ద్వారములని వివేకులు చెప్పదురు. మానవులు ఎల్లప్పుడును దురభిమానముచే అజ్ఞానము క్రమ్మగా సశింతురని పెద్దలు చెప్పదురు. ఎవరు తాను విద్యలను అధ్యయనము చేసి తాను పండితుడయ్యెనని అహంకారవడుచు తన విద్యచే ఇతరుల కీర్తిని నశింపజేయునో అట్టివాని లోకములు (వాడు సుకృతము చేసి పుణ్య లోకములను సాధించుకొన్నను) అంతవంతములు (ముగిసినవి-నశించినవి) అగును. అంతేకాదు. అతడు అధ్యయనము చేసిన వేదము కూడ అతనికి ఫలము సీయదు. మానవునకు భయమును పోగొట్టి ఉత్తమ లోకములకు కొనిపోవు కర్మములు నాలుగును - అగ్నిహోత్రము-మౌనము-(తవస్సు) అధ్యయనము-యజ్ఞము- చేయవలసినట్లు చేయనిచో అధమలోక ప్రాప్తి భయమును కలిగించును. అవి 1. మానాగ్నిహోత్రము 2. మానతవస్సు 3. మానాధ్యయనము 4. మానయజ్ఞము అనునవి ఇతరులు ఆదరించగా హర్షమునందక అవమానించిరని సంతాపపడకయుండు వానిని నత్జనులు ఈ లోకమందును పైలోకమందును పూజింతురు. కాని అసాధుజనులు సాధు బుద్ధిని పొందుట దుర్బటము. (అది స్వాభావికముగ కలుగవలెను.) ఈ వ్రయోజనమునకై దానము చేయుచున్నాను. ఇందులకై యజ్ఞము (దేవతారాధనము) చేయుచున్నాను. ఇందులకై అధ్యయనము చేయుచున్నాను. ఇందులకై వ్రతములను (వైదిక స్త్రీ కర్మలను) అనుష్ఠించుచున్నాను. అని చేయు ఈ వనులన్నియు భయమును కలిగించునవి. కావున వాటిని ఎల్లప్పుడును అన్నివిధముల తప్పక విడువవలయును. ఎవరు తత్త్వము నెరిగినవారై పురాణము (అతి ప్రాచీనము శాశ్వతము) అగు ఆశ్రయమును పరమాత్ముని తమ చిత్తవృత్తియందు స్థిరముగ నిలిపి ఆదరింతురో వారు తైజసమగు (స్వయంప్రకాశమగు) రూపమును పొంది నిఃశ్రేయసమును ఇహమునను పరమునను పరమశాంతిని పొందుదురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను కీర్తనమున యయాతి చరితమున
యయాత్యష్టక సంవాదమును ముప్పది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.

చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అష్టకాయ యయాత్యుపదిష్టగృహస్థాదిధర్మాః.

అష్టకః : చర స్సహస్థః కథమేతి ధర్మా స్కథం భిక్షుః కథ మార్యకర్మా ।

వాన వ్రస్థః వ్రస్థితే నన్ని విష్టో బహూ నస్మి స్తప్రమృతివేదయన్తి. 1

యయాతిః : ఆహూతాధ్యాయా గురు కర్మ న్యచోద్యః పూర్వోత్థాయా చరమే చోవశాయా ।

మృదుర్దానో దృతిమా నప్రమత్త స్సోద్ధ్యాయ శీల స్సిద్ధ్యతి బ్రహ్మచారి. 2

ధర్మాగమం ప్రాప్య దనం యజేత దధ్యా త్పదై వాఽతిథీ న్యోజయేచ్ఛ ।

అనాదదానశ్చ వరై రదత్తం నైషా గృహస్థోపనిష త్పురాణీ. 3

స్వవీర్యజీవీ మృణీవాన్నివృత్తో దాతా వరేభ్యో న పరోపతాపీ ।

తాదృజ్మాని స్సిద్ధి మువైతి ముఖ్యాం చరన్నరణ్యే నియతాహారవేషః. 4

అశిల్పజీవీ గుణవాంశ్చైవ నిత్యం జితేంద్రియ స్సర్వతో విప్రయుక్తః ।

అనోకశాయా లము లిప్పమాన శ్చర న్దేశా నేకచర స్స భిక్షుః. 5

రాత్ర్యా యయా చాభిపాతాశ్చ లోకా భవన్తి కామాభిజితా స్సుఖాశ్చ ।

తామేవ రాత్రిం వ్రయతేత విద్వా నరణ్యసంస్థో భవితుం యతాత్మా. 6

దత్తైవ పూర్వా న్తశ చావరాం శ్చ జ్ఞాతీ నథాత్మాన మతైకవింశమ్ ।

అరణ్యవాసీ సుకృతం దదాతి ముక్త్యా త్వరణ్యే స్వశరీర దాతూన్. 7

- అష్టకః : కతిన్యో దేవ మునయః కతి మౌనాని చాప్యత ।
భవనీతి తదాచక్ష్య శ్రోతు మిచ్ఛామహే వయమ్. 8
- యయాతిః : అరణ్యే వసతో యన్య గ్రామో భవతి వృష్టతః ।
గ్రామేవా వసతోఽరణ్యం న ముని స్స్యా న్నరాధివ. 9
- అష్టకః : కథం ద్వనతోరణ్యే గ్రామో భవతి వృష్టతః ।
గ్రామేవా వసతో రణ్యం కథం భవతి వృష్టతః. 10
- యయాతిః : న గ్రామ్యా నువయుజ్జీత య శ్చారణ్యో ముని ర్భవేత్ :
తథాన్య వసతోఽరణ్యే గ్రామో భవతి వృష్టతః. 11
- అనగ్ని రనికేతశ్చ వ్యగోత్రచరణో మునిః । కౌపీనాచ్ఛాదనం యావ త్తావదిచ్ఛేచ్ఛ చీవరమ్. 12
- యావ త్ప్రాణాభినన్దానం తావ దిచ్ఛేచ్ఛ భోజనమ్ ।
తథాన్య వసతో గ్రామేఽరణ్యం భవతి వృష్టతః. 13
- యస్తు కామా న్పరి త్యజ్య త్యక్త కర్మా జితేన్ద్రియః ।
ఆత్మిషేచ్ఛ ముని ర్మౌనం న లోకే సిద్ధి మాప్నుయాత్. 14
- ధౌతదంతం కృత్త నఖం నదా స్నాత మలజ్కృతమ్ । అసితం సితకర్మస్థం కస్తం నార్చితు మర్హతి. 15
- తవసా కర్మితః ఙ్గామః క్షీణమాంసాస్థిశోణితః । న చ లోక మిమం జిత్వా లోకం విజయ తేఽవరమ్. 16
- యదా భవతి నిర్ద్వన్ద్వో ముని ర్మౌనం సమాస్థితః । అథ లోక మిమం జిత్వా కం వా విజయతే వరమ్.
- ఆస్యేన తు యదాహారం గోవ న్మృగయతే మునిః । అథాన్య లోకపూర్వో య స్సోమృతత్వాయ కల్పతే.
- ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శౌనకశతానీక సంవాదే చంద్రవంశానువర్ణనే
యయాతిచరితే గృహస్థాద్యాశ్రమధర్మ విచారో నామ
చత్వారింశోఽధ్యాయః.

నలువదవ ఆధ్యాయము

యయాతి అష్టకునకు గృహస్థాది ధర్మముల నుపదేశించుట

“బ్రహ్మచారి - గృహస్థుడు - సంప్రదాయానుసారముగ ఆ ఆశ్రమపు నియమములందు అభినివేశము కల వానప్రస్థుడు సంన్యాసి-వీరు ఎట్లు నడుచుకొనినచో ఆయా ఆశ్రమ ధర్మముల నాచరించిన పుణ్యమును ఫలమును పొంద గలుగుదురు? ఈ విషయమునందు అనేక విధముల(గు బేదముల) ఆయా ఋషులు చెప్పుచున్నారు.” అని అష్టకుడడుగ యయాతి ఇట్లు బెప్పెను. “బ్రహ్మచారి గురువు విలిచినప్పుడు వచ్చి అధ్యయనము చేయవలెను. అడుగనిదే చెప్పనిదే గురుని వనులు చేయవలెను. గురునికంటె ముందు మేల్కొనవలెను. గురుని తరువాత నిదుర పోవలెను. మృదు న్యభాషము ఇంద్రియనిగ్రహము నిబ్బరము హెచ్చరిక స్వాధ్యాయము చేయుట-ఈ గుణములు కలిగియున్నచో అతని ఆశ్రమ ధర్మములు సిద్ధించును. ధర్మముచే ధనము నార్జించవలెను. దానితోనే యజ్ఞములు చేయవలెను. దానినే దానము చేయ వలెను. దానితోనే అతిథులను భుజింపజేయవలెను. ఇతరులు తమంతతాము ఈయనిదానిని తీసికొనరాదు. ఇది సంప్ర దాయాగతమయిన గృహస్థ ధర్మము. తన శ్రమతో జీవించవలెను. పాపము చేయరాదు. ఇతరుల కీయవలెను. ఇతరులను నొప్పించరాదు. ఆహారమునందును వేషమునందును నియమముల పాటించవలెను. ఇట్లు వానప్రస్థ ధర్మమును పాటించుముని ఉత్తమ (వానప్రస్థధర్మ) సిద్ధిని పొందును. విద్యలతో జీవనము గడువరాదు. నద్గుణములు కలిగియుండవలెను. ఎలవగుడు ఇంద్రియముల నిగ్రహించుకొనవలెను. అన్ని అనుభవములనుండియు విరక్తుడు కావలెను. ఏ స్థానము

నంజై నను పడుకొనవలెను. అత్కల్పములైన వానినే కోరవలెను. దేశములందంతట తిరుగుచుండవలెను. ఒంటరివాడై యుండవలెను. ఇది సంన్యాస ధర్మము. ఏ రాత్రియందు ఈ లోకములు నాకిక చాలుననియు కామములును సుఖములును నాచే జయింపబడినవి అనియును భావన కలుగునో ఆరాత్రియే వివేకవంతుడగు మానవుడు మనోనిగ్రహము పూని వానప్రస్థుడగుటకు యత్నించవలయును. తాను వానప్రస్థుడై జీవించి శరీర ధాతువులను అరణ్యమునందు విడిచిన వాడు తన పంశమువాఁడై తనకు ముందరి పదితరములవారికిని తన తరువాత రాబోవు పది తరములవారికిని తనకును తన సుకృతమును పంచగలుగును." అష్టకుడు: "మునులును మౌనములును ఎన్ని విధములో వినగోరుచున్నాము." యయాతి: "ఎవడు తాను అరణ్యమునందు నివసించుచున్నను గ్రామము తన వెనుకనే యుండునో ఎవడు తాను గ్రామమునందున్నను అరణ్యము తన వెనుకనే యుండునో అతడు ముని యనదగియున్నాడు." ఇది ఎట్లని అష్టకుడడుగ యయాతి: "అరణ్యమునందు మునిగా నున్నప్పుడు గ్రామములందు లభించు వానిని వేనిని ఉపయోగింపరాదు. అట్టివానికి గ్రామము తన వెనుక నున్నట్లగును. గ్రామమునందు తానున్నను అగ్నిహోత్రములను (కామముతో) ఆరాధించక ఇంటిని వట్టించుకొనక తన గోత్రము వేదశాఖ మొదలగు వానికి ప్రాముఖ్యమీయక కౌపీనమును (రహస్యాంగమును) కప్పునంత మాత్రము వస్త్రమును ప్రాణములు నిలుచునంత మాత్రమాహారమును ఉపయోగించుచుండు మునికి అరణ్యము తన వెనుక నున్నట్లగును. కామములను కామ్య కర్మములను విడిచి జితేంద్రియుడై మునియై మౌనమును (మనన ధర్మమును) పూనియున్నచో అట్టివాడు లోకమునందుండియు సిద్ధి పొందును. న్యచ్చపరువబడిన దంతములు కత్తిరించబడిన గోళ్ళు కలిగి ఎల్లప్పుడును స్నానమాడి ఉండుచు అలంకరించుకొనియున్నను ఇవి ఏవియు లేక నల్లనివాడై (మరినుడై) యున్నను నిర్మలములగు సదువడులు కలిగియున్నచో అట్టివానిని ఎవరు అర్చింపతగరు? (ఎల్లవారును పూజింపవలసినదే.) తవస్సుచే కృశించి శుష్కించి మాంసము అస్థులు రక్తము క్షీణించియుండువాడు ఈలోకమును పరలోకమును కూడ జయించును. సుఖ దుఃఖములు శీతోష్ణములు మొదలగు ద్వంద్వములను జయించి మౌనము (మనన రూపమగు తపో ధర్మము)ను ఆశ్రయించి మునియై ఈ లోకమును జయించినవాడు మరి ఎవ్వరిని జయింపవలసియుండును? (అతడు సర్వమును జయించినట్లే.) మానవుడు తాను మునియై గోవువలె నోటితోనే ఆహారమును వెదకువాడగుచో అట్టి స్థితిలో లోకపూర్వుడు (ననాతనుడు) అగు పరమాత్ముడు ఇతనికి అమృతత్యము (మోక్షపదము)ను సిద్ధింపజేయును."

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరితమున

యయాత్యష్టక సంవాదము అను నలువదవ అధ్యాయము.

ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః.

యయాత్యష్టకాది సంవాదః.

అష్టకః : కతర స్త్రైతయోః పూర్వం దేవానా మేతి సామ్యతామ్ ।

ఉభయోర్ధావతో రాజస్తూర్యాచన్ద్రమసో రివ. 1

యయాతిః : అనికేతం గృహస్థేషు కామ వృత్తేషు సంయతః ।

గ్రామ ఏవ వన ని్మిషు స్త్రయోః పూర్వతరం గతః. 2

అప్రావ్య దీర్ఘ మాయుశ్చ యః ప్రాప్తో వికృతిం చరేత్ ।

తప్యేత యది తత్కృత్వా చరే త్సోన్య తత స్తపః. 3

యద్వై నృశంసం త దవథ్య మాహ ర్య స్సేవతేఽధర్మ మనర్థబుద్ధిః ।

అర్థోవ్యసీశ స్స తథైవ రాజం స్తద్ధార్ణవం స పమాధి స్త ధార్యమ్. 4

అష్టకః : కేనాద్య మాతః ప్రహితోసి రాజ స్యువా న్రగ్వీ దర్శనీయ స్సవత్పాః ।

కుత ఆగతః కతమస్యాం దిశి త్వ ముతాహోస్వి త్పార్థివం స్థాన మస్తి. 5

- యయాతి: : ఇమం లోకం నరకం క్షీణ పుణ్యః ప్రవిష్ట ఊర్ధ్వం గగనా ద్విప్రకీర్తః ।
ఉక్తాహం వః ప్రవతిష్యామ్యనంతరం త్వరన్తి మాం బ్రహ్మణో లోకపా యే. 6
- సతాం సకాశే తు వృతః ప్రపాత స్తే నజ్జతా గుణవంతస్తు సర్వే ।
శక్రాచ్చ లబ్ధో హి వరో మయైష పతిష్యతా భూమితలం నరేన్ద్ర. 7
- అష్టక: : వృచ్ఛామి త్వాం మాప్రవత ప్రపాతే యది మే లోకాః పార్థివా స్సన్తి మేఽత్ర ।
యద్యన్తరిక్షే యది వా దివి స్థితాః క్షేత్రజ్ఞం త్వాం తస్య ధర్మస్య మన్యే. 8
- యయాతి: : యావ త్పుథివ్యాం విహితం గవాశ్వం సహారజ్ఞైః పశుభిః పక్షిభిశ్చ ।
తావ త్లోకా దివి తే సంస్థితా వై తథా విజానీహి నరేన్ద్రసింహ. 9
- అషక: : తాం స్తే దదామి మాప్రవత ప్రపాతే యే మే లోకా దివి రాజేన్ద్ర సన్తి ।
యే చాన్తరిక్షే యది వా దివి శ్రితా స్తా నాక్రమ క్షిప్ర మమిత్రసింహ. 10
- యయాతి: : నా స్మద్విదో బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిచ్చ ప్రతిగ్రహే వర్తతే రాజముఖ్య ।
యథా ప్రదేయం సతతం ద్విజేభ్య న్తథాఽదదం పూర్వ మహం నరేన్ద్ర. 11
- నాబ్రాహ్మణః కృపణో జాతు జీవే ద్యా చాపి స్యా ద్బ్రాహ్మణీ వీరవత్స్నీ ।
సోహం యదైవాకృత పూర్వం చరేయం వివిత్సమానః కిము తత్ర సాధు. 12
- ప్రతర్థనః : వృచ్ఛామి త్వాం స్పృహణీయ రూప ప్రతర్థనోహం యది మే సన్తి లోకాః ।
యద్యన్తరిక్షే యది వా దివి శ్రితాః క్షేత్రజ్ఞం త్వాం తస్య ధర్మస్య మన్యే. 13
- యయాతి: : సన్తి లోకా బహవ స్తే నరేన్ద్ర అప్యేకైక స్సప్త సప్తా వ్యహాని ।
మధుచ్యుతో మృతస్సక్తా విశోకా స్తేనాన్తవన్తః ప్రతిపాలయన్తి. 14
- ప్రతర్థనః : తాం స్తే దదామి మాప్రవత ప్రపాతే యే మే లోకా న్తవ తే వై భవన్తు ।
యద్యన్తరిక్షే యదివా దివి శ్రితా స్తానాక్రమ క్షిప్ర మపేతమోహ. 15
- యయాతి: : న తుల్యతేజా స్సృకృతం కామయేత యోగక్షేమం పార్థివ పార్థివ స్సన్ ।
దేవాదేశా ద్వివదం ప్రాప్య విద్వాం శ్చరే న్నుశంసం హి న జాతు రాజా. 16
- ధర్మ్యం మార్గం చేతయానో యశస్యం కుర్యా త్తపోధర్మ మవేక్షమాణః ।
న మద్విదో ధర్మబుద్ధి స్సదైవ కుర్యా దేవం కృపణం మాం యథాత్మ. 17
- కుర్యా మపూర్వం న కృతం యదాన్యై ర్వివిత్సమానః కిము తత్ర సాధు ।
బ్రువాణ మేవం నృపతిం యయాతిం నృపోత్తమో వసుమా నబ్రవీ త్తమ్. 18
- ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే శౌనకశతానీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే
యయాతిచరితే యయాత్యష్టకాదినంవాదో నామైక
చత్వారింశోఽధ్యాయః.

నలువది ఒకటవ అధ్యాయము

అష్టక ప్రతర్థనులు యయాతికి తమ పుణ్యలోకముల నిచ్చుట.

అష్టకుడు యయాతి నిట్లు ప్రశ్నించెను: “అయ్యా! మీరు చెప్పిన ఈరెండు విధములగువారును అంత రిక్షమున పరుగెత్తుచుండు సూర్యా చంద్రమనుల వంటివారు. (ఇద్దరును ప్రకాశస్వరూపులే) ఐనను ఈ ఇద్దరిలో ఎవరు మొదట దేవతలతో సామ్యమును పొందుదురు?” యయాతి: “గృహస్థుల నడుమనుండియు గృహమునందుండని వాడును

కామములయందు ప్రవర్తిల్లు వారినడుమ నుండియు ఇంద్రియముల నిగ్రహించుకొనుచు గ్రామములయందు నివసించుచునే సంన్యాసియనై యుండువాడే వీరిద్దరిలో ముందుగా దేవతా సామ్యమును పొందును. ఎక్కువ వయస్సు రాకున్నను తపోవంతునివలె జీవించువాడు మరెయొక తపస్సాచరించ నక్కరలేదు. వయస్సు ఎక్కువగా వచ్చియును దానికి విరుద్ధముగా నడుచువాడు మరే తపస్సు చేసినను ప్రయోజనము లేదు. ఇతరులకు బాధ కలిగించునది అనునరించరాని మార్గము. ఆసర్థమేదియో ఎరుగక ఆధర్మమును ఆశ్రయించిన వానికి ఆర్థము కూడ సిద్ధింపదు. ఇట్టి క్రూరత్వమును ఆధర్మమును విడిచి నడుచుటయే ఋజు ప్రవర్తనము-చిత్తస్థైర్యము-పెద్దలు మెచ్చునది." అష్టకుడు: రాజా! నీవు యువకుడవు; పూరిమాలలు ధరించియున్నావు; చూడముచ్చటగా నున్నావు. గొప్ప వర్చస్సు గలవాడవు. ఇట్టి నిన్ను ఎవరు పిలిచి వంపగా వచ్చితివి? ఎక్కడినుండి వచ్చితివి? ఏ దిక్కునందు ఉండువు? నీకు వృథివిపై ఉండదగిన స్థానము ఏదయిన కలదా?" యయాతి: "నేను క్షీణపుణ్యుడనై ఊర్ధ్వలోకమునుండియు గగనమునుండియు వినరి వేయబడి ఈ నరకలోకమున ప్రవేశించితిని. మీకు మీరడిగినవి చెప్పిన తరువాత వెంటనే క్రిందికి పడెదను. అదిగో! బ్రహ్మ మొదలగు లోకపాలురు నన్ను త్వరపెట్టచున్నారు. నరేంద్రా! నేను భూమి తలముపై పడబోవుచు సత్జనుల నడుమ పడునట్లుగా ఇంద్రుని వలన వరము పొందితిని. అట్లే గుణవంతులగు మీ అందరతో నంగతి నాకు లభించినది " అష్టకుడు: "అయ్యా! ప్రపాతమునందు పడకుము. నీవు ధర్మక్షేత్ర తత్త్వము నెరిగిన వాడవని నానమ్మిక. నిన్నొకటి ప్రశ్నించుచున్నాను. నాకు భూమ్యంతరిక్ష ద్యులోకములందు ఎచ్చటనైన నేను అనుభవించదగిన పుణ్యలోకములు గలవా?" యయాతి: "రాజశ్రేష్ఠా! వృథివిపై గోవులు అశ్వములు ఆరణ్యములగు వశువులు వక్షులును ఎంత వరకుండునో అంత వరకు అనుభవించదగిన పుణ్యలోకములు నీకు ద్యులోకమునందు గలవు." అష్టకుడు: "తండ్రీ! నీవు ప్రపాతమునందు పడవలసిన వనిలేదు. నాకు ద్యులోకమునందు గాని అంతరిక్షమునందుగాని కల పుణ్యలోకములన్నియు నీకు ఇచ్చుచున్నాను." యయాతి: "బ్రహ్మవేత్తయగు బ్రాహ్మణుడు తప్ప నా (మన) వంటివాడు దానమును ప్రతిగ్రహింపరాదు. అదికాక నేను ఎట్లు ఎట్లు దానము చేయవలెనో అట్లు ఇంతకు పూర్వము దానము చేసియున్నానే కాని ప్రతిగ్రహమెన్నడును చేయలేదు. బ్రాహ్మణుడు బ్రహ్మవేత్త తప్ప మరెవ్వరును-బ్రాహ్మణస్త్రీ కాని క్షత్రియ స్త్రీకాని దైన్యముతో దానము గ్రహింపరాదు. వివేకవంతుడనై యుండియు ఇదివరకెన్నడును చేయని వనిని నేనిపుడెట్లు చేయుదును? ఇది ఏమి బాగుగా నుండును?" ప్రతర్థనుడు: "రాజా! నా పేరు ప్రతర్థనుడు. నీవు మనోహరరూపుడవు. ధర్మక్షేత్ర తత్త్వము నెరిగినవాడవు. నాకు అంతరిక్షమునగాని ద్యులోకమునగాని అనుభవించదగిన పుణ్యలోకములు గలవా? చెప్పుము." యయాతి: "రాజేంద్రా! మదువును స్రవించునవియు నేతితో తడిసినవియు శోకరహితములునగు అనంతలోకములు ఒక్కొక్కటి ఏదేని దివ్యదీనములు అనుభవించదగినవి కలవు. అవి అన్నియు నీకై ఎదురు చూచుచున్నవి." ప్రతర్థనుడు: "తండ్రీ! నీవు వివేకశాలివి. నీవు ప్రపాతమునందు పడవలదు. నాకు అంతరిక్షమునందుగాని ద్యులోకమునందుగాని ఉన్న లోకములన్నియు నీకు ఇచ్చుచున్నాను." యయాతి: "తేజశ్శాలియగు వాడు తనకు సాటివాడగు తేజశ్శాలినుండి సుకృతమును ప్రతిగ్రహింపరాదు. రాజా రాజానుండి అతని యోగక్షేమములను కాను స్వీకరింపరాదు. దేవతల ఆదేశానుసారము వివత్తులనైన పొందవచ్చునుకాని వివేకియగు రాజా నింద్యమగు వనిని చెయరాదు. ధర్మమగు మార్గమును కీర్తిప్రదమగు మార్గమును ఎరిగి ధర్మఫలమును పొందగోరి తపస్సునే చేయవలెను కాని నావంటి ధర్మజ్ఞుడు ఎట్టి నమయమునందును నీవు చెప్పినట్టి దీనమగు వనిని చెయరాదు. నేను వివేకవంతుడనై యుండి ఇదివరకు పెద్దలెవరును చేయని వనిని చేయుట ఏమి బాగుగా నుండును?" అని ఇట్లు పలుకుచున్న యయాతితో అష్టకుని సోదరులలో నొకడగు వసుమాన్ ఇట్లనెను.

1. శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యయాతి చరితము:

అష్టక ప్రతర్థనులు యయాతికి తమ పుణ్యలోకముల నిచ్చుటయను

నలువదియొకటవ అధ్యాయము.

ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః.

యయాతిచరిత సమాప్తిః.

- వసుమాన్ : పృచ్ఛా మృహం వసుమా నౌషదశ్వి ర్యద్యస్తి లోకో దివి మహ్యం నరేంద్ర ।
యద్యన్తరిక్షే వ్రథితో మహాత్మా షేత్రజ్ఞం త్వాం తస్య ధర్మస్య మన్యే. 1
- యయాతిః : యదన్తరిక్షే పృథివీ దిశశ్చ యత్రేజసా తవతే భానుమాంశ్చ ।
లోకా స్తావన్తో దివి సంస్థితా వై తే నాన్తవన్తః ప్రతిపాలయన్తి. 2
- వసుమాన్ : తాం స్తే దదామి మా ప్రవత ప్రపాతే యే మే లోకా న్తవ తే వై భవన్తు ।
క్రీణీష్వైతాం స్తుణకేనాపి రాజ స్ప్రితిగ్రహ స్తేయది సమ్యక్ప్రదుష్టః. 3
- యయాతిః : న మిథ్యాహం విక్రయం వై స్మరామి వృథా గృహీతం శిశుకా చ్చుక్కుమానః ।
కుర్యా న్న చైవాకృత పూర్వ మన్యై ర్విధిత్సమానో వసుమ న్న సాదు. 4
- వసుమాన్ : తాన్తస్యిన్తోకా స్ప్రితివద్యస్య రాజ స్మయా దత్తా న్యది నేష్టః క్రయ స్తే ।
నాహం తాన్యై ప్రతిగన్తా నరేంద్ర సర్వే లోకా స్తావకా వై భవన్తు. 5
- శిబిః : పృచ్ఛామి త్వాం శిబి రాశీనరోహం మమాపి లోకా యది నన్తి తాత ।
యద్యన్తరిక్షే యది వా దివి శ్రితాః షేత్రజ్ఞం త్వాం తస్య ధర్మస్య మన్యే. 6
- యయాతిః : య త్వం వాచా హృదయే వాపి విద్వ స్పరీష్సమానా న్నావమంస్థా నరేంద్ర ।
తేనాత్యన్తం దివి లోకా శ్చిరతా స్తే విద్యు ద్రూపా స్స్వినవన్తో మహాన్తః. 7
- శిబిః : తాం స్త్వం లోకా స్ప్రితివద్యస్య రాజ స్మయా దత్తా న్యది నేష్టః క్రయ స్తే ।
నచాహం తా స్ప్రితివత్స్యేఽద్య దత్వా యస్మిన్గత్వా నానుశోచన్తి దీరాః. 8
- యయాతిః : యథా త్వ మింద్ర ప్రతిమ ప్రభావ స్తే చావ్యనన్తా నరదేవ లోకాః ।
తథాద్య లోకే న రమేఽన్యదత్తే తస్మా చ్చిభే నాభినన్దామి వాచమ్. 9
- అష్టకః : న చే దేకైకశో రాజన్ లోకా న్నః ప్రతినన్దసి ।
సర్వం ప్రదాయ భవతే గన్తారో నరకం వయమ్. 10
- యయాతిః : యదర్హోహం త ద్వదద్వం నన్త స్సత్వాదిదగ్ధినః ।
అహం తు నాభిగృహ్ణామి య త్కృతం న మయా పురా. 11
- అష్టకః : అలిప్సమానస్య తు మే యదుక్తం న త త్తథాస్తీహ నరేంద్రసింహ ।
అస్య ప్రదానస్య యదేవ యుక్తం త త్త త్పులం తే భవితవ్యం భవిష్యమ్. 12
- కన్యైతే ప్రతి దృశ్యస్తే రథాః పఞ్చ పిరణ్మయాః । యా నారుహ్య నరా లోకా నభివాఞ్చన్తి శాశ్వతాన్. 13
- యయాతిః : భవతాం మమ చైవైతే రథా భాన్తి పిరణ్మయాః ।
ఉచ్చై స్సన్తః ప్రకాశస్తే జ్వలన్తోఽగ్నిశిఖా ఇవ. 14
- ఆరుహ్యైతేషు గన్తవ్యం భవద్విశ్చ మయాష్టక :

నలువది రెండవ అధ్యాయము

అష్టక సోదరులు యయాతికి తమ పుణ్యలోకముల నిచ్చుట.

వసుమాన్: "మహాత్మా: నేను ఉషదశ్వుని కుమారుడను. నాపేరు వసుమాన్. నీవు ధర్మశేత్ర తత్త్వమును ఎరిగినవాడవను విశ్వానముతో నిన్ను ప్రశ్నించుచున్నాను. నాకు అంతరిక్ష లోకములో కాని ద్యులోకములో కాని అనుభవము

వింపదగిన పుణ్యలోకములు కలవా?" యయాతి: "నూర్బుడు తన శేజస్సుతో అంతరిక్షమునందును పృథివిమీదను దిక్కులను ఎంతమేర తపింప-వ్రకాశింప-చేయుచున్నాడో ఆలోకములన్నియును-అంత విస్తారము కలిగిన ద్యులోక స్థానములన్నియును అనంతములైనవి సీవు అనుభవించదగినవి నీకు గలవు. అవి అన్నియు నీకొరకై ఎదురు చూచుచున్నవి." వసుమాన్: "అయ్యా! నాకుగల లోకములన్నియు నీకు దత్తము చేయుచున్నాను. తీసికొనుము. ప్రపాతములో పడకుము. ఒకవేళ సీవు వాటిని ప్రతిగ్రహించుట దోషమని తలచినచో చిన్న గడ్డిపోచనైనను వెలగా ఇచ్చి తీసికొనుము." యయాతి: "నేనెన్నడును మిథ్యా విక్రయముతో వస్తువును కొనినట్లు గాని పసివానినుండి ఆటలలోనైనను ఏ వస్తువును వెల ఈయక తీసికొన్నట్లుగాని నృతికి వచ్చుటలేదు. అట్టిది చేయుటకు నాకు భయము కలుగును. వివేక వంతుడనై యుండి నేను ఎవడును చేసియుండని పనిని చేయరాదు." వసుమాన్: "నీకు క్రయము ఇష్టము కానిచో నేను స్వేచ్ఛతో ఇచ్చుచున్న ఆ నా లోకములనన్నిటిని తీసికొనుము. నేనా లోకములకు ఎన్నటికిని పోదలచుటలేదు. ఆ లోకములన్నియు నీవే." శిబి: "నేను ఉశీనరదేశాధిపతియగు శిబిని. సీవు ధర్మ తత్త్వజ్ఞుడవను నమ్మికతో నిన్నుడుగు చున్నాను. అంతరిక్ష లోకములో కాని ద్యులోకములో కాని నాకు అనుభవించదగిన పుణ్యలోకములు గలవా?" యయాతి: "రాజా! సీవు యాచకులను ఎన్నడును వాక్కుతోగాని హృదయమున గాని అవమానింపలేదు. దానికి ఫలముగా నీకు ద్యులోకమునందు విద్యుద్రూపములును మనోహర ధ్వనితో (కీర్తితో) కూడినవియు అగు అనంతలోకములు కలవు. అవి చాల గొప్పవి." శిబి: "బుద్ధిమంతులగు వారు ఏ లోకములకు పోయి దుఃఖము నెరుగక సుఖింతురో అట్టి నా లోకములన్నియు నీకు ఇచ్చుచున్నాను. నీకు క్రయము ఇష్టముకానిచో క్రయము లేకయే అవి తీసికొనుము." యయాతి: "సీవు ఇంద్రునివలె మహా వ్రణావము కలవాడవా. నీ లోకములో- అనంతములైనవి. కాని ఇతరులు ఇచ్చినది అనుభవించుట నాకు ఆనందము కలిగించదు. కావున నీమాట నేను అంగీకరించజాలను." అష్టకుడు: "మాలో ఒక్కొక్కరము వేరువేరుగా ఇచ్చిన పుణ్యలోకములను తీసికొనుట నీకు ఇష్టముకానిచో మేము అందరమును మా మొత్తము లోకములను మీకిచ్చి మేము నరకమునకు పోవుదుము." యయాతి: "మీరు సత్యము మొదలగు ధర్మ తత్త్వమును ఎరిగినవారు. నేను దేనికి తగినవాడనో తెలుపుదు. నేను చేసియుండని పుణ్యఫలముల స్వీకరించుట మాత్రము నాకిష్టముకాదు." అష్టకుడు: "అయ్యా! ఒకరు ఇచ్చినది తీసికొనుట మీకిష్టములేక ఇట్లనుచున్నారు. కాని అట్లనవలదు. మేము చేసిన ఈ దానమునకు ఎంత ఫలము కలదో అదియంతయు నీకే చెందునుగాక! ఇంతేకాక నరులను తమపై నెక్కించి కొని శాశ్వతలోకములకు తీసికొనిపోవు ఐదు బంగారు రథములు కనబడుచున్నవి. ఇవి ఎవరివి?" యయాతి: "మండెడు అగ్నిశిఖలవలె ప్రవ్రేలుచున్న వ్రణ్యులించుచు వ్రకాశించెడు ఈ ఐదు బంగారు రథములును మీ కొరకును నా కొరకును వచ్చియున్నవి. అష్టకా! మనమైదుగురమును వీనిపై నెక్కి వెళ్ళవలయును."

అష్టక: : ఆత్మిష్టస్య రథం రాజ స్విక్రమస్య విహాయసా. 15

వయమ వ్యత్ర యస్యామో యదా కాలో భవిష్యతి ।

యయాతి: : సర్వై రిదానీం గత్తవ్యం సహ స్వర్గజితో వయమ్. 16

ఏష నో విరజాః వస్తా దృశ్యతే దేవనదృశ: ।

శౌనక: : తేఽధిరుహ్యా రథం సర్వే వ్రయాతా నృపతే నృపాః. 17

క్రమన్తో దివం బాభి ర్దర్శేణావృత్య రోదసీ ।

అష్టక: : అహం మన్యే పూర్వ మేకోభిగంతా సఖా చేన్ద్ర స్సర్వథా మే మహాత్మా. 18

స్మా దేవం శిబి రాశీనరోయం ఏకోత్యగా త్సర్వ వేగేన వాహన్ ।

యయాతి: : అదదా ద్వేవయానాయ యావ ద్విత్త మతన్ద్రితః. 19

ఉశీనరస్య పుత్రోయం తస్మా చేన్ద్రోహో హి వశ్శిబి: ।

దానం దమ స్సత్య మథో హ్యపింసా హ్ని శ్చి న్నితిహ సతత మాన్యశంన్యమ్. 20

రాజ న్నేతా న్య ప్రమేయాణి రాజ్ఞి శిబౌ స్థితా న్యప్రతిమే సుబుద్ధ్యా ।

ఏవంవృత్తం హ్రీనిషేదో బిభర్తి తస్మా చ్చిబి రగ్రగంతా రథేన. 21

శౌనకః : అథాష్టకః పునరేవాన్వవృచ్ఛ న్మాతామహం కౌతుకా దిస్తృకల్పమ్ ।

వృచ్ఛామి త్వాం నృపతే బ్రూహి సత్యం కుతశ్చ కశ్చాసి సుతశ్చ కన్య. 22

కృతం త్వయా యద్ధి న తన్య కర్తా లోకే త్వదన్యో బ్రాహ్మణః క్షత్రియో వా ।

యయాతిః: యయాతి రస్మి నహుషన్య పుత్రః పూరోః పితా సార్వభౌమ స్త్విహః 23

గుహ్యం మన్త్రం మామకేభ్యో బ్రవీమి మాతామహోహం భవతాం ప్రకాశమ్ ।

సర్వా మిమాం పృథివీం నిర్జిగాయ ప్రస్థే బద్ధ్యా హ్యదదం బ్రాహ్మణేభ్యః. 24

మేధ్యా నశ్వా నేకశతా స్సరూపాం స్తదా దివః పుణ్యభాజో భవన్తి ।

అదా మహం పృథివీం బ్రాహ్మణేభ్యః పూర్ణా మిమా మఖిలాం సర్వరత్నైః. 25

గోభి స్సవర్ణైశ్చ ధనైశ్చ ముఖ్యై స్తత్రాసన్గ శ్శతశ స్త్వర్బుదాని ।

సత్యేన మే ద్యౌశ్చ వసున్తరా చ తథైవ చాగ్ని ర్జ్వలతే మానుషేషు. 26

న మే వృథా వ్యాహృత మేవ వాక్యం సత్యం హి సన్తః ప్రతిపూజయన్తి ।

సాద్వష్టక ప్రబ్రవీమిహ సత్యం ప్రతర్దనం చౌషదశ్విం తథైవ. 27

సర్వే చ దేవా మునయశ్చ లోకా స్సత్యేన పూజ్యా ఇతి మే మనోగతమ్ ।

యో న స్స్వయం స్వర్గజితాం యథావృత్తం నివేదయేత్. 28

అననూయ ర్ద్విజాగ్రేభ్య స్స భజే న్న స్సలోకతామ్ ।

శౌనకః: రాజ న్మహాత్మా న యయాతి రేవం నైర్వ ర్దాహితై స్తారితో మిత్రసాహః. 29

త్వక్త్వా మహిం పరమోదారకర్మా స్వర్గం గతః కర్మభి ర్వాన్యవ్య పృథీవీమ్ ।

ఏవం సర్వం విస్తరతో యథావ దాఖ్యాతం తే చరితం నాహుషన్య. 30

వంశోయ మన్య ప్రథితః కౌరవేయ యస్మి న్జాత స్త్వం మనుజేన్ద్రకల్పః. 30a

ఇతి శ్రీమత్స్కంధమహాపురాణే శౌనకశతాసీకసంవాదే చన్ద్రవంశానువర్ణనే యయాతిచరితం

నామ ద్విచత్వారింశోఽధ్యాయః. యయాతిచరితం సమాప్తమ్.

అష్టకుడు: “రాజా! నీరథమును అధిష్ఠించుము. ఆకాశమార్గమున పైకి పొమ్ము. నమయము వచ్చినప్పుడు మేమును మా రథములెక్కి అక్కడకు వత్తుము.” యయాతి: “మనమందరమును ఒకేసారి స్వర్గమును జయించుకొంటిమి. కనుక అందరమును ఇప్పుడే పోవలయును. స్వర్గమునకు మీరు పోవలసిన నిర్మలమగు మార్గము కూడ ఇదుగో! కనబడుచున్నది.”

అంతట వారందరును తమతమ రథములను అధిరోహించి తమ ధర్మములతో ద్యుభూలోకముల నడుమ ప్రదేశమును నింపుచు తమ కాంతులతో ద్యులోకమును క్రమివేయుచు బయలుదేరిపోయిరి “మహాత్ముడగు ఇంద్రుడు ఎల్ల పేతువులచే నాకే మిత్రుడనియు అందరలో నేనే మొదట స్వర్గమును చేరుదుననియు అనుకొనుచుంటిని. కాని ఇప్పుడు ఔశీనరుడగు ఈ శిబి సర్వవేగముతో మన రథములను దాటి తాను ముందుగా వెళ్ళినాడు. ఇట్లే జరిగినది!” అని అష్టకుడు యయాతిని ప్రశ్నించెను. యయాతి ఇట్లు పలికెను. “ఔశీనరుడు శిబి తనకు ధనమున్నంత వరకు ఏ మాత్రమును వెనుకాడక దానము చేయుచునేయుండెను. అదియే ఇందులకు పేతువు. అతడు మన అందరలో శ్రేష్ఠుడు. దానము ధనము సత్యము అహింస హ్రీ (సిగ్గు బిడియములు) శ్రీ (నందయ-ముఖమున కాంతి కలిగి ఉండుటయు)

తితిక్ష ద్వంద్వములను ఓర్చుట, అస్పృశంశ్యము క్రూరత లేకుండుట) ఈ నద్గుణములు శిబియందు అవరిమితములై యున్నవి. అతడు సాటిలేనివాడు. మంచి బుద్ధికాలి (వివేకి). అదికాక ఓడియవడుచు ఈ పని చేయరాదేమోయని వెనుకాడుట అనేడు గుణము ఈ ప్రేమిని నడువడి కలవానిని కాపాడుచుండును. శిబి అట్టివాడు. కనుక అతడు తన రథమును మనకంటె ముందు నడుపుకొని పోగలిగెను."

అంతట అవ్వకుడు జిజ్ఞాసువై ఇంద్రతుల్కుడగు తన మాతామహాని ఇట్లు ప్రశ్నించెను: "రాజా! నేను నిన్నొకటి అడుగుచున్నాను నిజము చెప్పుము. నీవు ఎక్కడి నుండి (ఏ వంశము నుండి) వచ్చినవాడవు? ఎవరవు? ఎవరి కుమారుడవు? ఏలయన నీవు చేసినంత సుకృతమును లోకమందు మరెవరే బ్రాహ్మణుడు కాని క్షత్రియుడు కాని చేసియుండలేడు." యయాతి: "నన్ను యయాతి అందురు. నహామని కుమారుడను. పూరుని తండ్రిని. ఈ లోకమున సార్వభౌముడనై యుంటిని. స్వచ్ఛముగా చెప్పుచున్నాను. మీకు మాతామహాడను. గుహ్యమగు మంత్రమును (తత్త్వమును) నా వారికి (మీకు) చెప్పుచున్నాను. ఈ భూమినంతటిని జయించితిని. శోభనమగు రూపము కలిగి అశ్వమేధమునకు యోగ్యములగు మంచి లక్షణములు కలిగిన అశ్వములను నూరితిని ప్రస్తమునందు కట్టివేసి బ్రాహ్మణులకు దానముచేసితిని. అవి స్వర్గమును అనుభవించు పుణ్యమునకు పాత్రములయినవి. సర్వరత్నములతో గోవులతో బంగారములతో ముఖ్యములగు ఇతర ధనములతో నిండిన ఈ భూమినంతటిని నూర్లఅర్చుదముల సంఖ్యగల ధనములనుగా బ్రాహ్మణులకు దానము చేసితిని: నా సత్యముతో ద్యులోకముగాని భూమికాని మనుష్య లోకములందలి అగ్నికాని ప్రజ్వలించుచున్నవి. నేను వ్యర్థము అయథార్థమునగు వాక్యము ఏదియు పలుకనేలేదు. నజ్జనులు సత్యమును ఆదరింతురుగదా! అవ్వకా: ప్రతర్దనా: వసుమన్! మీకందరకును చక్కగా సత్యము చెప్పుచున్నాను. సర్వ దేవులును సర్వ మునులును సర్వ లోకములును సత్యముతో (సత్యశబ్ద వాచ్యుడగు వరమాత్మ అను బుద్ధితో) పూజింపబడవలయును. అని నామనోగతమగు అభిప్రాయము. (ఇదియే యయాతి తన వారికి చెప్పదలచిన గుహ్య మంత్రము.)

స్వర్గమును స్వయముగా జయించిన మన ఈ వృత్తాంతమును అసూయా (దోషద్వప్తి) రహితుడై ద్విజ శ్రేష్ఠులకు వినిపించు నట్టివాడు మనతో సాలోక్యమును పొందును."

శావకుడు శతానీకునితో చివరకు ఇట్లు చెప్పెను: రాజా! మహాత్ముడగు యయాతి ఇట్లు తన దౌహిత్రులచే తరింపజేయబడెను. అతడు మిత్రసాహుడు (మిత్రులను గెలుచుకొనువాడు. ఇతరులకు తన యందు మైత్రికలుగునట్లు చేసికొను సుగుణములు కలవాడు.) ఉదారములగు కర్మలను ఆచరించినవాడు. అతడిట్లు భూమిని విడిచి తన కర్మలతో భూమియందంతటను వ్యాపించి తుదకు స్వర్గమును చేరుకొనెను.

ఇట్లు నీకు విస్తరముగ యయాతి చరితమును యథాస్థితముగ చెప్పితిని. ఈ వంశము లోకమున ప్రసిద్ధి పొందినది. దానియందే నీవు జన్మించితివి.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున యయాతి చరితమున
యయాత్యష్టకాది స్వర్గప్రాప్తియను నలువది రెండవ అధ్యాయము.

త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

యదువంశానువర్ణనమ్.

నూతనః ఇత్యేత చౌనకా ద్రాజా శతానీకో నిశమ్య తు । విస్మితః పరయా ప్రీత్యా పూర్ణచన్ద్ర ఇవాబభౌ. 1
పూజయామాస నృపతి ర్విధివ చ్చాత శానకమ్ । రత్నై ర్గోభి స్సృవర్ణైశ్చ వాసోభి ర్వివిధై స్తథా. 2
ప్రతిగృహ్య తత స్సర్వం యద్రాజా ప్రహితం దనమ్ । దత్వా చ బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ శానకోఽన్తరధీయత. 3
ఋషయః యయాతే ర్వంశ మిచ్ఛామ శ్రోతుం విస్తరతోఽనఘ ।

శుదుప్రభృతిభిః పుత్రై ర్యథా లోకే ప్రతిష్ఠితః. 4

నూతః యదో ర్వంశం ప్రవక్ష్యామి జ్యేష్ఠ స్తోత్రమతేజనః । విస్తరేణానుపూర్వ్యాచ్చ గదతో మే నిబోధత. 6
 యదోః పుత్రా బభూవుర్హి వజ్రా దేవసుతోవమాః । మహారథా మహేష్వాసా నామత స్తాన్నిబోధత. 7
 సహస్రజి దథో జ్యేష్ఠః క్రోష్ఠ ర్షీలో బకో లఘుః । సహస్రజేస్తు దాయాద శ్శతజిన్నామ పార్థివః. 8
 శతజేరపి దాయాదా స్త్రయః పరమకీర్తయః । హైహయశ్చ హయశ్చైవ తథా వేణుహయశ్చ యః. 9
 హైహయస్య తు దాయాదో ధర్మనేత్రః ప్రతిశ్రుతః । ధర్మనేత్రస్య కున్తిస్తు సంహత స్తస్య చాత్మజః. 10
 సంహతస్య చ దాయాదో మహిమా నామ పార్థివః । ఆసీ న్మహిమతః పుత్రో భద్రశ్రేణ్యః ప్రతాపవాన్. 11
 వారాణస్యా మభూ ద్రాజా ప్రథితః పూర్వ మేవతు । భద్రశ్రేణ్యస్య పుత్రోభూ ద్ధుర్దమో నామ పార్థివః. 12
 దుర్దమస్య సుతో ధీమాన్ కనకో నామ వీర్యవాన్ । కనకస్య తు దాయాదా శ్చత్వారో లోకవిశ్రుతాః. 13
 కృతవీర్యః కృతాగ్నిశ్చ కృతదర్మా తథైవ చ । కృతౌజాశ్చ చతుర్థోభూ త్కృతవీర్యాత్తు సోఽర్జునః. 14
 కార్తవీర్యార్జునచరితమ్.

జాతః కరసహస్రేణ సప్తద్వీపేశ్వరో నృపః । వర్షాయుతం తప స్తేపే దుశ్చరం వృథివీవతిః. 14
 దత్త మారాధయామాన కార్తవీర్యోఽత్రినమృవమ్ । తస్మై దత్తా వరా స్తేన చత్వారః పురుషోత్తమః. 15
 పూర్వం బాహుసహస్రం తు స వప్రే రాజసత్తమః । అధర్మం చరమాణస్య సద్భిశ్చాపి నివారణమ్. 16
 యుద్ధేన వృథివీం జిత్వా ధర్మేజైవానుపాలనమ్ । సక్లామే వర్తమానస్య వదశ్చైవాధికా దృవేత్. 17

నలువదిమూడవ అధ్యాయము

యదువంశాను వర్ణనము.

సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్లు శౌనకుడు చెప్పిన యయాతి చరితమును విని శతానీకుడు అధి కానందముతోపాటు ఆశ్చర్యమును పొంది పూర్ణచంద్రుడువలె ప్రకాశించెను. మరియు అనంతరము శౌనకుని శాస్త్రవిధానాను సారము గోవులతో సువర్ణములతో రత్నములతో వివిధ వస్త్రములతో పూజించెను. రాజా తనకు పంపిన ధన మంతయు స్వీకరించి శౌనకుడు దానిని బ్రాహ్మణులకిచ్చి అంతర్దానమునందెను.

అనగా విని ఋషులు సూతునితో ఇట్లనిరి: “అయ్యా! యయాతి వంశము యదువు మొదలగు ఆతని పుత్రులతో లోకమున ఎట్లు ప్రతిష్ఠితమయ్యెనో తెలుపవేడుచున్నాము.”

సూతుడిట్లనెను: ఉత్తమ తేజశ్శాలియు యయాతికి జ్యేష్ఠపుత్రుడునునగు యదుని వంశమును అను పూర్వితో విస్తరముగా చెప్పెదను. వినుడు. యదువునకు దేవ కుమారులను పోలిన ఐదుగురు కుమారులు కలిగిరి. వారు మహా దానుష్కులు; మహారథులు. వారి పేరులు: సహస్రజిత్-క్రోష్ఠుడు-నీలుడు-బకుడు-లఘువు-అసునవి. సహస్రజితుని కుమారుడు శతజిత్. అతనికి హైహయ-హయ-వేణుహయులు ముగ్గురు కుమారులు. వీరిలో హైహయునికి ధర్మనేత్రుడు-అతనికి కుంతి-అతనికి సంహతుడు-అతనికి మహిముడు-అతనికి భద్రశ్రేణ్యుడు-కుమారులు. ఈ భద్రశ్రేణ్యుడు పూర్వమే వారాణసియందు రాజుగా ప్రసిద్ధుడై యుండెను. భద్రశ్రేణ్యుని కుమారుడు దుర్దముడు. అతని కుమారుడు కనకుడు. అతని కుమారులు లోకవిశ్రుతులగు కృత వీర్యుడు కృతాగ్ని కృతదర్ముడు కృతౌజాడు అను నలుగురు. కృతవీర్యుని కుమారుడు అర్జునుడు. అతడు వేయి భేతులు కలవాడుగా - సప్తద్వీపములకు అధిపతియగు రాజుగానయ్యెను. ఆ రాజు వదివేలి సంవత్సరములపాటు ఇతరులు ఆచరించజాలని తపస్సును ఆచరించెను. కార్తవీర్యుడు అత్రి కుమారుడగు. దత్తుని ఆరాధిం చెను. అతడు అతనిని నాలుగు వర్ణములు కోరుకొమ్మనెను. ఆ రాజసత్తముడు సహస్ర బాహువులను- తా సధర్మము వాచరించుచున్నచో నత్పురుషులు దానినుండి తను నివారించుట-యుద్ధముతో వృథివిని జయించి ధర్మముననుసరించి దానిని పాలించుట-సంగ్రామమునందు తనకంటె అధికుని చేతిలో మరణము అను నాల్గు వర్ణములను కోరెను.

తేనేయం వృథివీ నర్వా నప్రద్యోపా నవర్వతా । నప్రొదధివరిక్షిప్తా షాత్రేణ విధినా జితా. 18
 యుద్ధే బాహు సహస్రం వై ఇచ్ఛత స్తస్య ధీమతః । రథే ర్వజైశ్చ సంజజ్ఞే ఇత్యేవ మనుశుశ్రుమః. 19
 దశ యజ్ఞ సహస్రాణి రాజ్ఞాం ద్వీపేషు వై తదా । నిరర్గళాని వృత్రాని శ్రూయంతే తస్య ధీమతః. 20
 సర్వే యజ్ఞా స్సావభృథా స్తస్యానన్ భూరిదక్షిణాః । సర్వే కాఞ్చనయాపా సే సర్వే కాఞ్చనవేదికాః. 21
 సర్వదేవై స్సమం ప్రాప్తై ర్విమానై స్సైస్త్వి రలజ్కృతః । గన్తర్వై రవ్వరోభిశ్చ నిత్యమే వోవశోభితః. 22
 యస్య యజ్ఞే జగౌ గాథాం గన్తర్వో నారద స్తథా । కార్తవీర్యస్య రాజర్షే ర్మహిమానం నిరీక్ష్య సః. 23
 న సూనం కార్తవీర్యస్య గతిం యాస్యన్తి క్షత్త్రియాః । యజ్ఞే ర్దానై స్తపోభిశ్చ విక్రమేణ శ్రుతేన చ. 24
 న హి సప్తసు ద్వీపేషు ఖడ్గీ చక్రీ శరాసనీ । రథీ ద్వీపా ననుచర న్యోగీ వశ్యతి తన్కరాన్. 25
 వజ్రాశీతి సహస్రాణి వర్షాణాం స నరాధిపః । సర్వరత్నై స్సస్ససమ్పూర్ణ శ్చక్రవర్తీ బభూవహ. 26
 న ఏవ వశుపాలోఽభూ త్క్షేత్రపాల స్స ఏవ హి । న ఏవ వృష్ట్యా వర్జన్యో యోగిత్వా దర్జునోఽభవత్. 27
 యోఽసౌ బాహు సహస్రేణ జ్యామాతకతిన స్యనః । బాతి రశ్మి సహస్రేణ శారదేనేవ బాస్కరః. 28
 ఏష నాగం మనుష్యాణాం మాహిష్మత్యాం మహాద్యుతిః ।

కర్కటక సుతం జిత్వా పురం తత్ర న్యవేశయత్. 29

ఏష వేగం సముద్రస్య ప్రావృట్కారే భజే(జ్యే)త వై । క్షీడన్నివ ముఖోద్భిన్న ప్రతి స్రోతో మహివతిః. 30
 లలనాః క్షీడితా సేన ప్రతి స్రగ్ధామమాలికాః । యస్య భ్రుకుటి సన్త్రాసా చ్చక్కితాఽభ్యేతి నర్మదా. 31
 ఏకో భుజసహస్రేణ జగ్రాహ స మహార్జవమ్ । కరోత్యావృత్తవేగాం తు నర్మదాం ప్రావృడుత్థితామ్. 32
 తస్య బాహు సహస్రేణ క్షోభ్యమానే మహోదధౌ । భవన్త్యాలీననిశ్చేష్టాః పాతాళస్థా మహాసురాః. 33
 స్థాలీకృత్య మహావీచినక్రమీనమహతిమిమ్ । మారుతావిద్ధ ఫేనౌఘ మావరాక్షిప్తదుస్సహమ్. 34
 కరో త్యాలోడయన్నేవ దోస్సహస్రేణ సాగరమ్ । మన్దరక్షోభచకితా హ్యమృతోత్పాదశక్కితాః. 35
 తదాఽతిచలమూర్ధానో భవన్తి చ మహోరగాః । సాయాహ్నే కదళీఖణ్డా నివాతన్తిమితా ఇవ. 36

అతడు సప్రద్యోవములు వర్వతములు కలిగి సప్తనముద్రములనడుమ నున్న వృథివిని తన విక్రమముతో జయించెను. అతడు కోరుకొనినట్లు యుద్ధములయందు రథములుగా ధ్వజములుగా భుజసహస్రము ఉత్పన్న మయ్యెడిదని వరంభరలో వినుచుందుము. అతడాయా రాజుల ద్వీపములందు నిరాటంకముగా వదివేల యజ్ఞములను నిర్వర్తించెనని వినుచున్నాము. అతని సర్వ యజ్ఞములకు అవభృతములు (యజ్ఞ దీక్షాంతస్నానములు) జరిగెను. భూరిదక్షిణలతో కాంచన యూవము యజ్ఞవశువును బంధించు స్తంభములతో కాంచన వేదికలతో ఆ యజ్ఞములు జరిగెను.

కార్యవీర్యార్జునునియజ్ఞములకు నారదుడను గంధర్వుడు వచ్చెడివాడు. అతడు తాను విమానములో రాగా అతని వెంట అనేక విమానములలో సర్వదేవతలు గంధర్వులు అవ్వరసలును వచ్చెడివారు. ఆ విమానములలో ఆ దేవ జాతులతో ఉపశోభితుడగు నారద గంధర్వుడు కార్యవీర్యార్జునుని మహిమమును ఇట్లు కొనియాడుచు గాథను గానము చేసెడివాడు: 'తమ యజ్ఞములచేగాని దానములచేగాని తపస్సులచేగాని విక్రమముచేగాని శాస్త్రాధ్యయనముచేగాని క్షత్త్రియు లెవ్వరును కార్తవీర్యార్జునుడు పొందుగతిని పొందరు.' అని ఈ గాథకు ఆర్థము.

ఆ రాజు సప్రద్యోవములయందును రథమునారోహించి ఖడ్గము చక్రము ధనువు ధరించి యోగియై తన్కరులను కనిపెట్టెడివాడు. అతడు ఎనుబదియైదు వేల సంవత్సరములపాటు సర్వరత్న సంపూర్ణుడగు చక్రవర్తిగా ఉండెను. అతడే వశుపాలుడుగా క్షేత్రపాలుడుగా వర్షము కురియించుటతో వర్షస్యుడుగా యోగియై అర్జునుడుగా అయ్యెను. వింటి నాని కరోరముగా మోయుచుచు నేగా జానూనూ కలిగి తగజులు నున్న గంధర్వ చేతులచేతులతో కలిగి

నట్లు వెలిగెడివాడు. మహా విజేతయగు ఆ అర్జునుడు మనుష్యుల నడుమనున్న నాగుడను కర్కటక సుతుని జయించి అతని మాహిష్మతీ నగరమును తన రాజధానిగా చేసికొనెను. (మహి+అహి+మత్ = మహాహిష్మతీ = మాహిష్మతీ) అతడు [తన యోగశక్తిచే] నోటితోనే నముద్రపు పోటులను వెనుకకునెట్టియు చెదరగొట్టియు వర్షా కాలములో నముద్ర వేగమును తగ్గించెడివాడు. అతని కనుబొమముడికి భయపడి నర్మదా నది అతని కడకురాగా దానియందు విశిష్టములగు పూలమాలలను ధరించిన తన స్త్రీలను క్రిడింపజేసెడివాడు. తన వేయి చేతులతో నముద్రమును పట్టివేసెడివాడు. వర్షా కాలమున పొంగిన నర్మదకు వేగమును పొంగును తగ్గించెడివాడు. అతడు తన భుజ సహస్రముతో నముద్రమును కలత వరచుచుండగా పాతాళమున (నముద్రమునకు అడుగున) ఉన్న మహాఽసురులు భయముతో ముడుచుకొని కదలక మెదలక యుండెడివారు. అతడు నముద్రమును తన భుజ సహస్రముతో వల్లెరమును పట్టినట్లు పట్టుకొని అటుఇటు ఊపుచుండెడివాడు. అప్పుడు దానియందలి పెద్ద ఆలలును వానిలోని సక్రములును మీనములును తిమింగిలములును కలవరపాటు చెందెడివి. గాలియొత్తిడిచే నురుగు పైకి లేచెడిది. నుదులు మరింత భయంకరముగా రేగి దుఃసహములయ్యెడివి. అమృతమునుత్పత్తి చేయుటకై మందర పర్వతముతో నముద్రమును మఢించుచున్నారేమో అను భ్రాంతి భయములతో మహానర్పములు సాయాహ్నకాలమున గాలిలేని చోట కదలక యుండు అరటి గుబురులవలె కదలక నిలిచి యుండెడివి.

ఏష బద్ధ్యా దనుర్జ్యాయా ముత్థితః పశ్చాభి శ్శరైః ।

లజ్జాయాం మోహయిత్యా తు బలవా న్రావణం బలాత్. 37

నిర్జిత్య బద్ధ్యాఽతిరయం మాహిష్మత్యాం బబన్ధ చ । తతో గత్వా పులస్త్యస్తు అర్జునం సమ్ప్రసాదయన్. ముమోచ రక్షః పౌలస్త్యం పులస్త్యేనేహ సాన్వితః । తస్య బాహుసహస్రస్య బభూవు ర్జ్యాయతలస్వనాః. 39 యుగాన్తార్కసహస్రస్య ఆస్పోటా హ్యశనేరివ । అహో చిత్రం విధే ర్వీర్యం భార్గవోఽయం యదాచ్ఛినత్. తద్వై సహస్రం బాహూనాం హైమతాలవనం యథా ।

య ద్భార్గవస్తు సజ్కృద్ధో హ్యర్జునం శప్తవా న్ప్రభుః. 41

యస్మా ద్వనం ప్రదగ్ధం వై విశ్రుతం మమ హైహయ ।

తస్మా త్తే దుష్కరం కర్మ కృత మనో హరిష్యతి. 43

అర్జునో నామ కౌన్తేయ స్స చ రాజా భవిష్యతి । చిత్వా బాహుసహస్రం తే ప్రమథ్య తరసా బలీ. 43

తవన్వీ బ్రాహ్మణః కశ్చి త్త్వాం వధిష్యతి భార్గవః । తస్య రామ స్తదా త్వాసీ న్మృత్యు శ్శాపేన దీమతః.

వర శ్చైవం తు రాజర్షే స్వయమేవ వృతః పురా । తస్య పుత్త్రశతం త్వాసీ త్తే చ తత్ర మహారథాః.

కృతాస్త్రా బలిన శ్శూరా రర్మాత్మానో మహాబలాః । శూరసేనశ్చ శూరశ్చ వృష్టిః కృష్ణ స్తథైవ చ. 46

జయద్వజశ్చ వై కర్తా అవన్తేశ్చ విశామ్పతే । జయద్వ జన్య పుత్త్రస్తు తాలజిజ్ఞో మహాబలః. 47

తస్య పుత్త్రశతాన్యేవ తాలజిజ్ఞా ఇతి శ్రుతాః । తేషాం వశ్చ కులాః ఖ్యాతా హైహయానాం మహాత్మనామ్.

వీతిహోత్రాశ్చ పార్యాతా భోజాశ్చావన్తయ స్తథా । తుణ్ణికేరాశ్చ విక్రాన్తా స్తాలజిజ్ఞా స్తథైవచ. 49

వీతిహోత్రసుతశ్చాపి అనర్తో నామ వీర్యవాన్ । దుర్జయ స్తస్య పుత్త్రస్తు బభూవామిత్రకర్షణః. 50

సద్భావేన మహారాజః ప్రజా రర్మేణ పాలయన్ । కార్తవీర్యోఽర్జునో నామ రాజా బాహుసహస్రవాన్. 51

యేన సాగరవర్షన్తా దనుషా నిర్జితా మహీ । యస్తస్య కీర్తయే న్నామ కల్య ఉత్థాయ మానవః. 52

న తస్య విత్తనాశ స్సౌమ్య స్సప్తం చ లభతే పునః । కార్తవీర్యస్య యో జన్మ కథయే దిహ దీమతః. 53

యథావత్స్విష్టపూతాత్మా స్వర్గలోకే మహీయతే. 53 1/2

తి శ్రీమత్సృమహాపురాణే చంద్రవంశానువర్ణనే కార్తవీర్యార్జునమహి
మానువర్ణనం నామ త్రి చత్వారింశోఽధ్యాయః.

బలశాలియగు అతడు లంకకుపోయి రావణుని మోహవరచి తన బలముచే ఐదు బాణములతో వానిని జయించి తన పిండ్లి నాచితో బంధించి మాహిష్మతికి తెచ్చి జైరలో నుంచెను. తరువాత పులస్త్యుడు పోయి బ్రతిమాలగా నతడు రావణుని విడిచెను. అతడు తన దుఃఖసహస్రముతో చేసెడి జ్యాధ్యులు ప్రళయకాలపు వేయిమంది సూర్యుల నుండి వడెడి పిడుగుల మోతలవలె వినబడెడివి. కాని విధిశక్తి ఎంత బలవత్తరమును విచిత్రమును నైనది: ఆ బాహు సహస్రమును బార్గవుడగు పరశురాముడు బంగారు తాటితోపును నరకినట్లు నరకెనుగదా: మహా నమ్మడుగు బార్గవుడను మహాముని క్రుద్ధుడై అర్జునుని ఇట్లు శపించెను: "ఓ హైహయా: లోక ప్రసిద్ధమగు నా వనమును నీవు దహించితివి కావున నీవు చేసిన దుష్కరమగు సుకృతపు ఫలమునంతటిని మరియొక మానవుడు హరించును. అట్లు నీ సుకృతమును పొంది కౌంతేయుడగు అర్జునుడు (నీ పేరుగలవాడు) రాజగును. నా వంశమునందు పుట్టిన తవస్వి బ్రాహ్మణుడొకడు తన శక్తిచే నీ బాహుసహస్రమును బంధించి నిన్ను వధించును." అని శపించెను. దానికి ఫలముగా ముందుకాలమున పరశురాముడతనికి మృత్యు వయ్యెను. అర్జునుడు పూర్వము దత్తాత్రేయుని వలన కోరిన వరము కూడ ఇదియే.

ఈ కార్య పీఠార్థమునకు నూరు మంది కుమారులు-వారందరును మహారథులును అత్రు విశారదులును ధర్మాత్ములును మహాబలులునునై యుండిరి. శూరసేనుడు శూరుడు వృష్టి-కృష్ణుడు జయధ్వజుడు మొదలగువారు వీరిలో ముఖ్యులు. జయధ్వజుడు అవని నగరమును నిర్మించెను. అతని కుమారుడు తారజంఘుడు. అతనికి నూరుమంది కుమారులు కలిగిరి. వారికి తారజంఘులని వ్యవహారము. వీరిలో ఐదుగురి వంశములు ప్రసిద్ధములు: వారు-శర్యాతికోవలోని వీతిహోత్రులు-భోజాలు-అవంతులు-తుండికేరులు-తారజంఘులు అనువారు. వీతిహోత్రుని కొడుకు ఆనర్దుడు. అతని కొడుకు దుర్జయుడు. అతడు శత్రు విజేతయై మహారాజై సద్భావముతో ధర్మముతో ప్రజలను పాలించెను.

యదువంశములో కృతవీర్యుని కొడుకగు అర్జునుడు ఇట్లు ప్రసిద్ధుడగు రాజు. అతడు సహస్ర బాహుడు. సాగర వర్మనమగు భూమిని అతడు తన ధనువుతో జయించెను. వేకువలో మేల్కొనగానే అతని పేరు తలచిన వానికి ధన నాశము కలుగదు. పోయినదియు తిరిగి దొరకును. అతని కథను చెప్పిన వాడును యజ్ఞములాచరించినవాడువలె పవిత్రుడై స్వర్గలోకమున పూజింపబడును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున యదువంశాను కీర్తనమున
కార్యపీఠార్థమున మహిమాను వర్ణనమును నలువది మాడవ అధ్యాయము

చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

అర్జునం ప్రతి ద్విజరూపసూర్యాగమనమ్.

ఋషయః : కిమర్థం తద్వనం దగ్ధం బార్గవస్య మహాత్మనః ।

కార్యపీఠార్థేణ విక్రమ్య సూత ప్రవద వృచ్ఛతామ్. 1

రక్షితా వ తు రాజర్షిః ప్రజానా మితి న శ్శృతమ్; న కథం రక్షితా భూత్వా ప్రాదహ త త్తపోవనమ్. 2

సూతః : ఆదిత్యో ద్విజరూపేణ కార్యపీఠ్యమువన్ధితః । తృప్తి మేకాం ప్రయచ్ఛస్య ఆదిత్యోహం నరేశ్వర.

కార్యపీఠ్యః : భగవ న్కేన తే తృప్తి ర్భవిత్రీ వై దివాకర ।

కీదృశం భోజనం దద్మి శ్రుత్వా తు విదదామ్యహమ్. 4

ఆదిత్యః : స్థావరం దేహి మే నర్వ మాహారం దదతాం వర ।

తేన తృప్తో భవేయం వై సా మే తృప్తిర్హి పార్థివ. 5

కార్యపీఠ్యః : న శక్యా స్థావరా స్సర్వే తేజసా చ బలేనచ ।

నిర్దగ్ధం తవతాం శ్రేష్ఠ త్యామేవ ప్రణమా మ్యహమ్. 6

ఆదిత్యః : తుష్ట స్తేఽహం శరాః దాస్యా మృక్షయా స్సర్వతోముఖాః ।

యే ప్రక్షిప్తా జ్వలిష్యంతి మమ తేజస్సమన్వితాః. 7

అవిష్టా మమ తేజోభి శ్శోషయిష్యంతి స్థావరాన్ । శుష్కా నృస్మీకరిష్యామి తేన తృప్తి ర్నరాధివ. 8

సూతః : తత శ్శరాం స్తదాదిత్య స్త్వర్జనాయ ప్రయచ్ఛత ।

తతో దదాహ సమ్ప్రప్తాః స్థావరా స్సర్వమేవ చ. 9

తథా గ్రామాశ్రమాంచైవ మోషాణి నగరాణి చ । తపోవనాని రమ్యాణి వనాన్యువనాని చ. 10

ఏవం సర్వం సమదహ తత స్సర్వాంశ్చ పక్షిణః । నిర్వృణా నిస్తృణా భూమిః కృతా మోరేణ తేజసా. 11

ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు *భార్గవో జల మాస్థితః । దశవర్షసహస్రాణి తత్రాస్తే స మహాన్మషిః. 12

పూర్ణే వ్రతే మహాతేజా ఉదతిష్ఠ తపోధనః । సోఽవశ్య దాశ్రమం దగ్ధ మర్జునేన మహామునిః. 13

క్రోధా చ్చశావ రాజర్షిం కీర్తితం వో యథా మయా । క్రోష్టోః శృణ్వీహ రాజేన్ద్ర వంశ ముత్తమపూరుషమ్.

యస్యాన్వయేఽథ సమ్భూతో విష్ణు ర్వృష్టికులోద్భవాః ।

నలుఁది నాలుగవ అధ్యాయము

కార్త వీర్యార్జున కథాశేషము-క్రోష్టువంశ కథనము.

ఋషులు సూతునిట్లు ప్రశ్నించిరి: కార్తవీర్యుడు ప్రజారక్షకుడని వినియుంటిమి. అటువంటివాడు విక్రమము చూపి మహాత్ముడగు భార్గవముని వనము నేల దహించెను?

సూతుడు ఋషులతో నిట్లు చెప్పనారంభించెను: ఆదిత్యుడు విప్రరూపమున కార్తవీర్యుని కడకువచ్చి 'నేనాదిత్యుడను. నాకు తృప్తి కలిగించుము.' అని కోరెను. నీకు దేనిచే తృప్తి కలుగును? నీకెట్టి భోజనము కావలెనో తెలిసిన నది ఏర్పరతునని కార్తవీర్యుడన నాకు స్థావర రూపమగు ఆహారమునేదైన నిమ్ము. దానిచే తృప్తి కలుగునని ఆదిత్యుడు వలికెను. వేడిమినిచ్చు వారిలో శ్రేష్ఠుడవగు నీకు నమస్కారము. నా తపస్సుచే కాని బలముచే కాని స్థావరములన్నిటిని కాల్చుట నాకు శక్యముకాదు. అని కార్తవీర్యుడన ఆదిత్యుడును నీ భక్తికి నీ మాటకు నంతోషించితిని. అక్షయములును సర్వతో ముఖములును (ఎటయిన ప్రసరించునవి) అగు బాణములు నీకిత్తును. అవి నీవు యోగించినపుడు వానియందు నా తేజస్సు ప్రవేశించి అవి మండి వృక్షాదిక స్థావరముల నెండించును. వాటిని నేను భస్మముచేసి తృప్తి పొందుదు ననెను. తరువాత నాతడు తానన్నట్లర్జునునకు శరములనిచ్చి వాటిమూలమున ఎండిన స్థావరములను కాల్చి వాటితోపాటు గ్రామములు ఆశ్రమములు వల్లెలు నగరములు రమ్యములగు తపోవనములు వనములు ఉపవనములు ఆయా తావులందలి వక్షులు మొదలగు అన్నింటిని కాలెను. సూర్యుని భయంకర తేజస్సుచే భూమిపై (అతడు కాల్చినంతమేర) వృక్షములు కాని గడ్డికాని లేకుండనయ్యెను. ఈ కాలమునందే భార్గవుడను మహాఋషి ఆ ప్రదేశమునందలి నీటిలో నుండి తపస్సాచ రించుచుండెను. అతడు వదివేల యేండ్లు వ్రతము పూని తపస్సుచేసి అది ముగియగానే పైకి వచ్చిచూచెను. తన ఆశ్రమ మంతయు కార్తవీర్యుడు కాలెనని ఎరిగి క్రోధముపూని లోగడ చెప్పినట్లు అతనిని శపించెను.

ఇక క్రోష్టువంశము తెలిపెదను. దానియందన్ని తరములవారు సుత్తములు. ఆ వంశమందే వృష్టివంశ శ్రేష్ఠుడగు కృష్ణుడు జన్మించెను.

క్రోష్టున స్తతిః.

క్రోష్టారే వాభవ త్పుత్రోఽవృజినీవా నృహారథః.

వృజినీవతశ్చ పుత్రోఽభూ త్స్వాహో నామ మహాబలః । స్వాహాపుత్రోభవ ద్రాజా ఉషణ్ణో వదతాం వరః.

తతః ప్రసూతి మిచ్చన్వై ఉషణ్ణ స్యోగ్రమాత్మనః । చిత్రి చిత్రరథశ్చాన్య పుత్రకర్మభి రన్వితః. 17

అథ చైత్రరథిర్వీరో జజ్ఞే విపులదక్షిణః । శశిబిన్దు రితి ఖ్యాత శ్చక్రవర్తీ బభూవ హ. 18

అత్రానువంశశ్లోకోయం గీత స్త్యస్మి న్పురాభవత్ । శశిబిన్దోస్తు పుత్రాజ్ఞాం శతానా మభవ చ్చతమ్. 19
 దీమతాం చాభిరూపాణాం భూరిద్రవిణతేజసామ్ । తేషా మతివ్రదానానాం వృథునత్వో మహాబలః. 20
 వృథుశ్రవాః వృథుయశాః వృథుధర్మా వృథుజ్ఞయః । వృథుకీర్తిః వృథుమనా రాజాన శ్శశిబిన్దవః. 21
 శంనన్తి చ పురాణజ్ఞాః వృథునత్వ మనుత్తమమ్ । అనన్తరం సుయజ్ఞశ్చ వ్రజ్ఞస్య తనయోభవత్. 22
 ఉశనా తు సుయజ్ఞస్య యోరక్ష త్పుథివీ మిమామ్ । ఆజహరాశ్వమేదానాం శత ముత్తమదార్మికః. 23
 తితిమ రభవ త్పుత్ర బాశన శ్శత్రుతావనః । మరున్త స్తస్య తనయో రాజర్షీణా మనుత్తమః. 24
 ఆసీ న్మరున్తతనయో వీరః కమ్బుశబర్హిషః । పుత్రస్త్వ రుక్మకవచో విద్వా న్కామ్బుశబర్హిషః. 25
 విహత్య రుక్మకవచః పరా న్కవచదారిణః । ధన్వినో వివిధై ర్పాతై రవాప్య వృథివీ మిమామ్. 26
 ఆశ్వమేదే దదౌ రాజ న్నాహ్మణేభ్యస్తు దక్షిణామ్ । యజ్ఞే న రుక్మకవచః కదాచి త్పరవీరహః. 27
 జిజ్ఞేరే పశ్చాపుత్రాస్త్వ మహావీర్యా ధనుర్బుతః । రుక్మేషుః వృథురుక్మశ్చ జ్ఞామేషుః పరిమో హరిః. 29
 పరిమంచ హరించైవ విదేహేస్తావయత్పితా । రుక్మేషు రభవ ద్రాజా వృథురుక్మ స్తదాశ్రయః. 29
 తేభ్యః వ్రవ్రాజితో రాజా జ్ఞామేమోరథ యదాశ్రమే । వ్రశాన్త శ్చాశ్రమన్తశ్చ బ్రాహ్మణే నావబోధితః. 30
 జగామ ధను రాదాయ దేశ మన్యం ద్వజీ రథీ । నర్మదాం నృప ఏకాకీ కేవలం వృత్తికామతః. 31
 ఋక్షవన్తం గిరిం గత్వాభుక్త మన్యై రుపావిశత్ । జ్ఞామేషు స్యాభవ ద్భార్యా శైబ్యా పరిణతా నతీ. 32
 అపుత్రో న్యవన ద్రాజా భార్యా మన్యాం న విన్దత । తస్యాసీ ద్విజయో యద్దే తత్ర కన్యా మవాప నః. 33
 భార్యా తూవాచ సన్త్రాసా త్కైషా కన్యా సులోచనా । భార్యార్థేతు సమాసీతా కథయస్వేతి లమ్పటా. 34
 భార్యా మువాచ సత్రాసం న్నుషేయం తేసువిశ్రుతా । ఏవముక్తా బ్రవీ దేనం కన్య చేయం న్నుషేతి చ. 35
 నాహం వ్రనూతా పుత్రేణ నాన్యా వత్స్యభవ త్వవ । స్నుషానమ్బున్తక స్తేన కతమేన సుతేన తే. 36
 జ్ఞామేషుః యం త్వం జనిష్యసే పుత్రం తస్య భార్యా భవిష్యతి ।

తస్మా త్పా తవసోగ్రేణ కన్యాయాం సప్రమృసూయతే. 37

పుత్రం విదర్భంసుభగా శైబ్యా పరిణతా నతీ । రాజపుత్రో చ విద్వాంసౌ స్నుషాయాం క్రథకై శికా. 38
 లోమపాదం తృతీయం తు పుత్రం పరమదార్మికమ్ ।

తస్యాం విదర్భోజనయ చ్చూరా న్రణవిశారదా. 39

తోమపాదాత్మజః పుత్రో జ్ఞాతి స్తస్య చ ఆత్మజః ।

కైశికన్య చిదిః పుత్ర స్తస్మా చైచ్చిద్యా నృపా స్సృతాః. 40

క్రథో విదర్భపుత్రస్త్వ కున్తి న్నస్యాత్మజోభవత్ । కున్తే ర్యృష స్సుతో జిజ్ఞే రణధృష్టః వ్రతావవా. 41

ర్యృష్టస్య పుత్రో దర్మాత్మా నివృత్తిః పరవీరహః । పరిష్ఠో నివృతేః పుత్రో నామ్నా న తు విదూరథః. 42

విదూరథస్య పుత్రోభూ ద్దశార్హస్తానామ వీర్యవాన్ । దశార్హ పుత్రో వ్యోమస్తు వ్యోమా జ్ఞీమూత ఉచ్యతే ।

జీమూతపుత్రో విమల స్తస్య భీమరథ స్సృతః. 43

సుతో భీమరథస్యాసీ త్స్మృతో నవరథః కిల । తస్య చాసీ ద్దృఢరథ శ్శకుని స్తస్య చాత్మజః. 44

తస్మా త్కరమ్మ కారమ్నో దేవరాతో బభూవ హ । దేవక్షత్రోభవ ద్రాజా దేవరాతా న్మహాయశాః. 45

దేవగర్భనమో జిజ్ఞే దేవనక్షత్రస్థనః । మరు ర్నామ మహాతేజాః మధోః పురువసు స్తథా. 46

ఆసీ త్పురువసోః పుత్రః పురుద్వా న్పురుషోత్తమః । జన్తు ర్జ్ఞే హ వైదర్భ్యాం భద్రసేన్యాం పురుద్వతః. 47

బహ్లోకీ చాభవ ద్భార్యా జంతో న్నస్యా మజాయత । సాత్వత స్సత్త్వసంయుక్త స్సాత్వతాం కీర్తవర్ధనః. 48

ఇమాం విస్సప్టిం విజ్ఞాయ జ్యామేఘన్య మహాత్మనః | వ్రజావానేతి సాయుజ్యం రాజ్ఞ స్సోమన్య ధీమతః. 49

క్రోష్టనికి మహారథుడగు వృజిసీవాన్-అతనికి మహాబలుడగు స్వాహాడు-అతనికి పురుష శ్రేష్ఠుడగు ఉషంగుడు- అతనికి సార్థకనాముడగు చిత్రరథుడు-అతనికి వీరుడై విపుల దక్షిణలతో యజ్ఞములు చేసిన శశిబిందుడును కలిగిరి. అతడు గొప్ప చక్రవర్తి. అతనిగూర్చి అనుష్ఠిత శ్లోకము ఈ యర్థమును ఇచ్చునది కలదు. 'శశిబిందునకు నూరునూరుమంది (10000) కుమారులు కలరు. వారందరు చాల పిచ్చాంసులు సుందరులు. అధికమగు ధనమును తేజస్సును కలవారు. అతి వ్రధానులగు ఆ శశిబిందు పుత్రులలో ముఖ్యులు-మహాబలుడగు వృథు నత్తుడు-వృథుశ్రవుడు - వృథుయభుడు - వృథు ధర్ముడు-వృథుంజయుడు-వృథుకీర్తి-వృథుమనసుడు అనువారు. వృథునత్తునకు వ్రజ్ఞాడు-అతనికి సుయజ్ఞాడు-అతనికి ఉశనుడు కలిగిరి. ఉశనుడు ఉత్తమ ధార్మికుడగు చక్రవర్తియై నూరశ్వమేధము లొనరించెను. అతనికి తితిషువు-అతనికి రాజర్షి శ్రేష్ఠుడగు మరుంతుడు అతనికి కంబళ బర్హిషుడు-అతనికి రుక్మకవచుడు కలిగిరి. ఈతడు యుద్ధమున కవచధారు లగు శత్రులను ధనుర్ధరులను వివిధ బాణములతో చంపి భూమినంతటిని స్వాధీనము చేసికొని అదియంతయు ఒక యజ్ఞ ములో బ్రాహ్మణులకు దక్షిణగా ఇచ్చెను. అతనికి మహావీర్యులు మహాధనుర్ధరులునగు రుక్మేషువు-వృథురుక్ముడు-జ్యామే ఘుడు-పరిఘుడు-హరి అను ఐదు మంది కుమారులు. వీరిలో పరిఘుని హరిని తండ్రి విదేశములకు పాలకులుగా పంపెను. రుక్మేషువు తండ్రిరాజ్యమునం దుండెను. వృథురుక్ముడు రుక్మేషు నాశ్రయించి యుండెను. వారిచే రాజ్యము నుండి వెడల గొట్టబడి జ్యామేఘుడు వ్రశాంతుడై ఒక యాశ్రమమందుండెను. ఒక బ్రాహ్మణుడు చేసిన బోధనముచే అతడు కేవలము జీవన వృత్తికై యుద్ధము చేయదలచి రథమునెక్కి ధనువును ధ్వజమును దాల్చి ఏకాకియై నర్మదాతీర దేశమునకుపోయెను. అచ్చట ఋక్షవంతమను పర్వతము ఇతరుల అనుభవములో లేకుండుట చూచి అచ్చట నివాసము నేర్పరచుకొనెను. అతనికి గొడాలగు శైబ్య అను పతివ్రత భార్య. ఐనను అతడు మరియొక పెండ్లి చేసికొనకుండెను. అతడు ఒక మారు యుద్ధములో ఒక నుందరియగు కన్యను గెలిచి తెచ్చెను. ఆమెను చూచి శైబ్య 'ఈ నులోచనయగు కన్య ఎవరు? భార్యగా చేసికొనదలచి తెచ్చితివా? నాకు కుమారులు లేరు కావున ఈమె మనకు కోడలుగాజాలదు. నీకు మరియొక భార్యయు ఆమెకు కుమారులునులేరు. ఈమె మనకెట్లు కోడలగును? అనిగా అతడు నీకు పుట్టబోవు కొడుకునకిమె భార్యయగుననెను. అపుడామె ఉగ్రతవము చేసి జ్యామేఘుని వలన విదర్బుడను కుమారునికనెను. ఈ కన్య అతనికి భార్యయ్యెను. విదర్బునకు ఈమెయందు క్రథుడుకై శికుడురోమపాదుడు అను ముగ్గురు కొడుకులు కలిగిరి. వీరిలో రోమపాదునకు మనువు అతనికి జ్ఞాతి-కుమారులు. కైశికునకు బది అనువాడు కుమారుడు. అతని వంశము వారికి చైద్యులని పేరు. క్రథుడను వానికి కుంతి అతనికి వృషుడు-అతనికి ధృష్టుడు-అతనికి నివృత్తి-అతనికి విదూరథుడు-అతనికి విమలుడు-అతనికి భీమ రథుడు-అతనికి నవరథుడు-అతనికి దృఢరథుడు-అతనికి శకుని-అతనికి కరంభుడు-అతనికి దేవరాతుడు-అతనికి దేవ క్షత్రిుడు-అతనికి మదుడు-అతనికి పురువసుడు-అతనికి పురుద్వాన్-అతనికి విదర్బరాజ పుత్రియగు భద్రసేనియందు జంతుడు-అతనికి ఇక్ష్వాకురాజపుత్రియందు సాత్యతుడు కలిగిరి.

జ్యామేఘుని ఈ వంశవృద్ధిని వివినవాడు నంతానవృద్ధి కలిగి సోమనితో సాయుజ్యము పొందును.

సాత్యతా తస్మత్త్వనమ్పన్నా త్కౌనల్యా సుషువే సుతాః |

భాగినం భజమానంతు దివ్యం దేవావృధం నృపమ్. 50

అన్ధకంచ మహాభోజం వృష్టించ యదునన్దనమ్ | తేషాం సర్గాశ్చ చత్వారో విస్తరేజైవ తాన్చృణు. 51

భజమానన్య సృజ్జయ్యాం బాహ్యకాయాంచ బాహ్యకాః |

సృజ్జయన్య సుతే ద్వేతు బాహ్యకాస్తు తదాఽభవత్. 52

తన్య భార్యే భగిన్యో ద్వే సుషువాతే బహూ స్తుతాః | నిమించ కృమిలం చైవ వృష్టిం పరపురన్జయమ్.

తే బాహ్యకాయాం సృజ్జయ్యాం భజమానా ద్రిజజ్జిరే | జజ్జే దేవావృధో రాజా బన్సూనాం మిత్రవర్గనః. 54

అపుత్రృ శ్చాకవద్రాజా చచార వరమం తవః । పుత్రృ స్సర్వగుణోపేతో మమ భూయా దితి స్పృహః ।
 సంయోజ్య మస్త్రమేవాద్యం వర్ణాశాజల మస్పృశత్ । సదోవస్సర్వసా తస్య చకార ప్రియ మావగా. 56
 కల్యాణత్వా స్మరవతే న్నన్మై సా నిమ్నగోత్రమా । చిన్తయాఽథ వరీతాత్మా జగామాథ వినిశ్చయమ్. 57
 నాధిగచ్ఛా మృహం నారీం యస్మా మేవంవిధ స్సుతః ।

జాయేత తస్మా దద్యాహం భవామ్యథ సహవ్రజాః. 58

ఆథ భూత్వా కుమారీ సా బ్రతతీ పరమం వపుః । జ్ఞావయామాన రాజానం తా మియేష మహావ్రతః. 59
 అథ సా నవమే మాసి సుషువే సరితాం వరా । పుత్రృం సర్వగుణోపేతం బ్రతుం దేవావృదా న్నుపాత్.
 అనువంశే పురాణజ్ఞా గాయత్రీతి వర్తిశ్రుతాః । గుణా న్దేవావృదస్యాథ కీర్తయన్తో మహాత్మనః. 61
 యథైవ శృణుమో దూరా త్సంవశ్యామ న్నదాఽన్తికాత్ ।

బ్రతు శ్శ్రేష్ఠో మనుష్యాణాం దేవై ర్దేవావృద స్సమః. 62

పురుషాః పంచషష్టిశ్చ షట్సహస్రాణి చాష్ట చ ।

ఏతేఽమృతత్వం సప్రమాప్తా బ్రభో ర్దేవావృదా న్నుపాత్. 63

యజ్ఞదానవతి ర్వీరో బ్రహ్మణ్య స్సద్భృథవ్రతః । రూపవా స్సమహాతేజా శ్శుతవీర్యదర న్నదా. 64
 సురనాభస్య దుహితా సుషువే చతుర స్సుతాః । కుకురం భజమానం చ సాగ్నిం కమ్భశబ్ధిషమ్. 65
 కుకురస్య సుతో వృష్టిర్ వృష్టేస్తు తనయో దృతిః । కపోతరోమా తస్యాథ తైత్తిరి న్తస్య చాత్మజః. 66
 తస్యాసీ తనయా పుత్రృ స్సఖా విద్వా స్సలః కిల । ఖ్యాయతే తస్యనామ్నా స నన్దనోదరదున్దుభిః. 67
 తస్మి స్ప్రవితతే యజ్ఞే అభిజాతః పునర్వసుః । అశ్వమేదం తు పుత్రార్థ మాజహార నరోత్తమః. 68
 తస్య మద్యేఽతిరాత్రస్య నభ్యమధ్యా త్సముత్థితః । అతస్తు విద్వా స్కర్మజ్ఞో యజ్ఞా దేవపునర్వసుః. 69
 తస్యాసీత్ పుత్రమిదునం ఐభూవావర్జితం కిల । అహుక శ్చాహుకీ చైవ ఖ్యాతౌ మతిమతాం వరా. 70
 ఇమాం శ్చోదాహర న్త్యత శ్లోకాన్ వ్రతి త మాహుకమ్ ।

సోపాసంగా నుకర్షాణాం సద్యజానాం వరూఢినామ్. 71

రథానా మథ మోషాణాం సహస్రాణి దశైవ తు । నాసత్యవాదీ నాతేజా నాయజ్ఞా నాసహస్రదః. 72
 నాశుచి ర్నావ్యవిద్వాన్తి యో బోజే వ్యభ్యజాయత । అహుకస్య భృతిం ప్రాప్తా నిత్యేతద్వై తదోచ్యతే. 73
 అహుకశ్చా వ్యవస్తీమ న్వసారం చాహుకీం దదౌ । అహుకా త్కాశ్య దుహితా ద్వౌ పుత్రౌ సుషువే సతీ. 74
 దేవకం చోగ్రసేనంచ దేవగర్భసమా పుతౌ । దేవకస్య సుతా వీరా జ్జిరే త్రిదశోపమాః. 75
 దేవవా సుపదేవశ్చ సుదేవో దేవరక్షితః । తేషాం న్వసార స్సప్తాస న్వసుదేవాయ తా దదౌ. 76
 దేవకీ శ్రుతదేవీ చ యశోదా చ చయశోదరా । శ్రీదేవీ నత్యదేవీ చ సుతాపీ చేతి నవ్రమీ. 77
 నవోగ్రసేనస్య సుతాః కంస స్తేషాం తు పూర్వజః ।

న్మగ్రోదశ్చ సునామా చ కజ్క శ్శుజ్కశ్చ భూయసః. 78

సుతస్తూ రాష్ట్రపాలశ్చ కుద్ధముష్టి స్సముష్టిదః । తేషాం న్వసారః వజ్ఞాన స్కంసా కంసవతీ తదా. 79
 సుతస్తూ రాష్ట్రపాలీ చ కజ్క దేవీ వరాజ్గనా । ఉగ్రసేన స్సహావత్యో వ్యాఖ్యాతాః కుకురోద్భవాః. 80
 భజమానస్య పుత్రౌథ రథముఖ్యో పిమారథః । రాజాథ దేవ శూరశ్చ విదూరథసుతోఽభవత్. 81
 రాజాధిదేవస్య సుతా జ్జ్ఞాతే దేవసమ్మతౌ । నియమవ్రతవ్రదానౌ తౌ శోణాశ్వ శ్వేతవాహనౌ. 82
 శోణాశ్వస్య సుతాః వజ్ఞా శూరా రణవికారదాః । శమీచ గదశర్మాచ నికృత శ్శత్రుశత్రుజిత్. 83

- శమీపుత్రః ప్రతిక్షత్రః పరిక్షత్రః సదాత్మజః । పరిక్షత్రసుతో భోజో హృదిక న్నస్య చాత్మజః. 84
హృదికస్యాభవ న్పుత్రాదశ భీమవరాక్రమాః । కృతవర్మాగ్రజ సేషాం శతధన్వాచ మద్యమః. 85
దేవార్హశ్చైవ నాభశ్చ భీషణశ్చ మహాబలః । అజాతో వనజాతశ్చ కనీయక కరశ్చకౌ. 86
దేవార్హస్య సుతోవిద్వా న్జజ్ఞే కమ్భశబర్హిషః । అసమజ్ఞా స్సత న్నస్య తమోజా న్నస్యచాత్మజః. 87
(అజాతపుత్ర)స్య సుతః ప్రజాయత మమాయకః ।) తమోజపుత్రా విక్రాంతాశ్చయః పరమకీర్తయః. 88
సుదంష్ట్రశ్చ సునాభశ్చ కృష్ణ ఇత్యంధకా మతాః । అన్ధకానా మిమంవంశం కీర్తయన్తి చ నిత్యశః. 89
ఆత్మనో విపులం వంశం ప్రజావా నాప్నుతే నరః. 89a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే చంద్రవంశానువర్ణనే సహస్రజిత్రోష్ట్ర వంశకథనం
నామ చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

సాత్వతునకు చాగి-భజమానుడు-దిప్యడు దేవావృదుడు-అంధకుడు-వృష్టి-మహాభోజాడు-అను ఏడుగురు కుమారులు కల్గిరి. వారిలో నలుగురి వంశములు విస్తరిల్లినవి. స్పంజయుడను రాజునకు ఇద్దరు కుమార్తెలుండిరి. వారిద్దరును భజమానునకు భార్యలైరి. వారికి అనేకులు కుమారులు కలిగిరి. ఆ అక్క-చెల్లెండ్రలో 'బాహ్యక' అను ఆమెకు జన్మించిన కుమారుల వంశమువారిని బాహ్యకులందురు. బాహ్యక కుమారులలో ముఖ్యులు నిమి-కృమిలుడు-వృష్టి-అనువారు. దేవావృదుడను రాజు బందుమిత్రుల కాసందము కలిగించువాడు. అతనికి నంతతి కలుగకుండెను. నర్వగుణోపేతుడగు కుమారునిగోరి అతడుత్తమ తపస్సాచరించెను. అతడు ఆద్యమగు మంత్ర (ప్రణవ)మును అనుసంధానము చేయుచు వర్ణాశా నదీజలమును స్పృశించెను. (నదీ దేవతను అనుసంధానము చేయుచు జపించెను.) ఇట్లు నిరంతరమును ఉపస్కర్శనము చేయుచుండుటచేతను ఆరాజు శుభగుణములు కలవాడగుటచేతను ఆ నదీదేవత ప్రసన్నురాలై అతనికి ప్రియమును నమకూర్చగోరెను. ఆ దేవావృదుడును తన వలన అట్టి ఉత్తమ పుత్రుని కనగల శ్రీ యెవ్వరును లభించుట లేదే యని చింతిల్లుచుండుటచే అది ఎరిగి వర్ణాశా నదీ దేవత తానే అతని వలన సంతానవతి కాగోరెను. ఆమె సుందరియగు కన్యగాయి రాజునకు తనుతాను తెలుపుకొనెను. రాజామెయందు అనురాగము కలవాడయ్యెను. ఆ దంపతులను నర్వగుణ సంపన్నుడగు బ్రతుడను కుమారుడు కలిగెను.

మహాత్ములగు ఈ దేవావృధ బ్రతులనెడి తండ్రి కొడుకులగూర్చి పురాణములయందు అనువంశ గీతము ఇట్లు వినబడుచున్నది: 'దూరమునుండి వినుచున్నట్లే నమీవమునుండి చూచుచున్నాము. ఏమనిన-బ్రతువు మనుష్యులలో శ్రేష్ఠుడు. దేవావృదుడు దేవతలతో సమానుడు ఈ మహాత్ములువదేశించిన యోగము ననుష్ఠించి వదునాలుగువేల అరువదియైదుమంది మోక్షము పొందిరి.' బ్రతుడు యజ్ఞములు దానములు చేసినవాడు. వీరుడు-తత్త్వజ్ఞుడు-దృఢవ్రతుడు-రూపవంతుడు-మహాతేజశ్శాలి. శాస్త్రజ్ఞానము-వీరత్వము కలవాడు. అతనికి సురనాభుని కుమార్తెయందు కుకురుడు భజమానుడు అగ్ని కంబళబర్హిషుడు అను నలుగురు కుమారులు కలిగిరి. కుకురునకు వృష్టి-అతనికి ధృతి-అతనికి కపాత రోముడు. అతనికి తైత్తిరి-అతని దౌహిత్రుడే ఇంద్రునికి మిత్రుడు విద్వాంసుడునగు నలుడు. నందనోద్యానమునందలి దుందుభి అతని పేరుతోనే 'నలము' అను పేర ప్రసిద్ధమయియున్నది. తైత్తిరి చేసిన యజ్ఞఫలముగా అభిజాతుడు అతని కొడుకయ్యెను. అభిజాతుడు పుత్రార్థమై అశ్వమేధము చేసెను. ఆ యజ్ఞపు అతిరాత్ర దీక్షయందు నభ్యాగ్నిహోతుని నుండి విద్వాంసుడు కర్మజ్ఞుడు యజ్ఞయగు పునర్వసుడు జన్మించెను. అతనికి ఆహకుడు ఆహకి అను కవలు పుట్టిరి. వారిద్దరును బుద్ధిమంతులలోకెల్ల గొప్పవారు. ఆహకుని గూర్చి వైదిక పురాణములందు పెద్దలు ఈ శ్లోకములు చెప్పదురు. "అమ్ములపొదులు ధనువులు మొదలైన పరికరములు ధ్వజములు కవచములు మొదలగు సాధనములతో నిండినరథములు-ఘంటలు మొదలగువాని మనోహర ధ్వనులతో కూడినవి-ఆహకునకు వదివేలు గలవు. ఆహకుని చేత

పోడితులను ఆయా విద్వాంతులు శిల్పులు మొదలగువారిలో అనర్హువాది అతెజస్కుడు యజ్ఞ కానివాడు వేలకొలది ధనమును ఇతరులకు దానము చేయనివాడు అశుచి అవిద్వాంసుడు ఎవడును భోజనవదములందుండెడివాడు కాడు." ఈ ఆహుతుడు తన సోదరియగు ఆహుతిని అపంతి దేశరాజునకు ఇచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఆహుతునకు కాశ్యుని కూతువలన దేవకుమారులను పోలిన దేవకుడు ఉగ్రసేనుడు అను కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో దేవకునకు దేవులతో నమానులగు వీరలగు కుమారులు దేవవాన్ ఉపదేవుడు సుదేవుడు దేవరక్షితుడు అను వారలును దేవకి శ్రుతదేవి యశోద యశోధర శ్రీదేవి సత్యదేవి సుతాపి అను ఏడుగురు కుమార్తెలును కలిగిరి. అతడు ఈ కుమార్తెలను వసుదేవున కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. ఉగ్రసేనునకు తొమ్మిదిమంది కుమారులు. వారు-కంసుడు-న్యగ్రోధుడు - సునాముడు కంకుడు - శంకుడు. సుతంతు-రాష్ట్రపాలుడు-శుద్ధముష్టి-నముష్టిదుడు-అనువారు. ఐదుగురు కుమార్తెలు: కంస-కంసవతి-సుతంతు-రాష్ట్రపాలి కంకా-అనువారు. ఇది కుకురు వంశమునకు చెందిన ఉగ్రసేనుడును అతని సంతతియును.

భజమానునకు విదూరధుడు-అతనికి రాజ్యాధిదేవుడు-అతనికి దేవసమానులు నియమవ్రతవధానులు అగు శోణాశ్వశ్లేతవాహనులనువారు కలిగిరి. శోణాశ్వనకు కూరులు రణ విశారదులునగు శమి-గదశర్మ నికృతుడు శక్రజిత్ శక్రుజిత్ అను ఐదుగురు కుమారులు. శమికి కుమారుడు వ్రతిక్షత్రుడు-అతనికి పరిక్షత్రుడు-అతనికి భోజుడు-అతని! హృదికుడు కలిగిరి. హృదికునకు భీమ వరాక్రములగు వదిమంది కుమారులు కలిగిరి. వారిలో కృతవర్మ పెద్దవాడు శతధన్యుడు నడిమివాడు. మిగిలినవారు-దేవార్హుడు-నాభుడు-భీషణుడు-మహాబలుడు-అజాతుడు-వనజాతుడు-కనీయకుడు-కరంభకుడు అనువారు. దేవార్హునకు కంబళ బర్హిషుడు-అతనికి అనమంజుడు-అతనికి తమోజుడు అతనికి సుదంష్టుడు సునాభుడు కృష్ణుడు అను ముగ్గురు కుమారులును కలిగిరి. ఇది అంధకవంశ క్రమము. దీనిని నిత్యము కీర్తించుచుండ వాడు వంశవృద్ధి కలిగి విస్తరిల్లును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున సహస్రజిత్
క్రోష్ఠ వంశ కథనమును నలువది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః.

పృష్ఠివంశ కథనము.

సూతః: గాన్ధారీ చైవ మాద్రీచ పృష్ఠిభార్యే బభూవతుః । గాన్ధారీ జనయామాస సుమిత్రం నన్దవర్ధనమ్. 1
మాద్రీ యదాయుతం పుత్రం తతో వై దేవమీధుషమ్ । అనమిత్రం శిబిం చైవ వజ్రాత్ర కృతలక్షణాః.
అనమిత్రసుతో నిష్పా నిచ్చస్యాపితు ద్వౌ సుతౌ । వ్రసేనశ్చ మహావీర్య శ్శక్తిసేనశ్చ తా పుభౌ. 2

స్వమన్తకోపాఖ్యానమ్.

స్వమన్తకం వ్రసేనస్య మణిరత్న మనుత్తమమ్ । పృథివ్యాం సర్వరత్నానాం రాజా చాసా వభూ న్మణిః. 4
హృది కృత్వా తు బహుళో మణిం త మభియాచితం । గోవిన్దో న చ తం లేభే శక్తోపి న జహార తమ్. 5
కదాచి న్మృగయాం యాతః వ్రసేన సేన భూషితః । యదా శబ్దం స శుశ్రావ బిలే సత్త్వేన పూరితే. 6
తతః వ్రవిశ్య న్ శిలం వ్రసేనో ఋక్ష మైక్షత । వ్రసేనం చ తదా ఋక్షః ఋక్షం చాపి వ్రసేనజిత్. 7
హర్షా ఋక్షః వ్రసేనం తు తత స్తం మణిమాదయే । అదృష్టస్తు హత సేన హ్యస్త ర్పిల మగా త్రతః. 8
వ్రసేనం తు హతం జ్ఞాత్వా గోవిన్దః పరిశక్కితః । గోవిన్దేన హతో వ్యక్తం వ్రసేనో మణికారణాత్. 9
గోవిన్దస్తు గతోఽరణ్యం మణిరత్నేన భూషితమ్ । తం దృష్ట్వా సజ్జత సేన గోవిన్దః వ్రత్యువాచహ. 10
హన్మి చైనం దురాచారం శత్రుభూతం పి పృష్ఠిషు । అథ దీర్ఘేణ కాలేన మృగయానిర్గతః వ్రభుః. 11
యదృచ్ఛయాచ గోవిన్దో బిలస్యాఖ్యాశ మాగతః । తం దృష్ట్వా సుమహాశబ్దం స చక్రే ఋక్షరా డ్భలి. 12

శబ్దం శ్రుత్వా తు గోవిందః ఖడ్గపాణిః ప్రవిశ్య చ । అవశ్య జ్ఞామ్బవంతం తు ఋషరాజం మహాబలమ్. 13
తత స్తూర్ణం హృషీకేశో బిభ్ర ద్ధాత్రం మహాబలమ్ । జామ్బవంతం తు జగ్రాహ క్రోధసంర క్తలోచనః. 14
దృష్ట్వా చైనం తదా ఋషః కర్మభి రైష్టవైః ప్రభుమ్ । తత స్తుష్టస్తు భగవాన్వరేజైన మరోచయత్. 15
చక్రప్రహరేణ విభో త్వత్తోహం మరణం వృజే ।

కన్యా ప్రౌఢా మమ సుతా భర్తారం త్వా మవాప్నుయాత్. 16
యోఽయం మణిః ప్రసేనం తు హత్వా ప్రాప్తో మయా విభో ।

తత స్స జామ్బవస్త స్తం మణిం ప్రాదాచ్ఛ విష్టవే. 17
తతస్తు జామ్బవస్తం తు హత్వా చక్రేణ స ప్రభుః । కృతకర్మా మహాబాహు స్సకన్యాం మణి మాహరత్.

నలువది ఐదవ అధ్యాయము

స్యమంతకోపాఖ్యానము - వృష్టివంశకథనము.

సూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: వృష్టికి గాంధారి మాద్రీ అను ఇద్దరు భార్యలు. అతనికి గాంధారి యందు సుమిత్రుడు మాద్రీయందు యుధాజితుడు దేవమీడుడు అనమిత్రుడు శిబి అను ఐదుమంది కుమారులు కలిగిరి. అనమిత్రునకు నిమ్నుడు అతనికి ప్రసేనుడు శక్తిసేనుడు అను ఇద్దరు కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో ప్రసేనుడు రత్నరాజమగు స్యమంతకమణిని సంపాదించెను. అది అతడు హృదయమన ధరించుట చూచి శ్రీకృష్ణుడడిగినను అతడది అతనికియ లేదు. శక్తుడై యుండియు కృష్ణుడు దానిని బలమున హరించలేదు. ఒకమారు ప్రసేనుడు దానిని ధరించి వేటకై పోయి ఒక గుహలో జంతువేదియో చేసిన శబ్దము విని లోనికిపోగా అచటనతని కొక ఎలుగుబండి కనబడెను. వారొకరినొకరు చూచుకొనిరి. ఋషము ప్రసేనుని చంపి మణిని హరించెను. మరణించినందున ప్రసేనుడు గుహలోనికి పోయినవాడు తిరిగిరాలేదు. మణికై గోవిందుడే ప్రసేనుని చంపియుండునని శక్తిసేనాదులు శంకించిరి. నా సోదరుడు మణిని ధరించి అడవికి పోవుట చూచి కృష్ణుడును అటకు వెళ్ళి ప్రసేనుని చంపెను. అని శక్తిసేనుడనెను. తాను చంపలేదని కృష్ణుడు మారువలికెను. కాని వృష్టివంశపువారికి శత్రువుగానున్న ఇతనిని చంపుదునని శక్తిసేనుడనెను. కొంత కాలమునకు తరువాత యాదృచ్ఛికముగా శ్రీకృష్ణుడు వేటకై పోవుటయు ఋషముండెడి బలముకడకు చేరుటయు జరిగెను. అతనిని చూచి ఋషరాజు మహాశబ్దము చేసెను. అదివిని శ్రీకృష్ణుడు ఖడ్గపాణియై గుహలోనికి పోగా అతనికి జాంబవంతుడు కనబడెను. కృష్ణుడు క్రోధముతో కండ్లెరచేసి మహాబల సంపన్న శరీరుడగు జాంబవంతుని వట్టుకొనెను. అతని పనులనుబట్టి జాంబవంతుడు కృష్ణుని విష్టునిగా గుర్తించెను. అందులకు సంతసించి కృష్ణుడు వరము కోరుకొనుమన నీచేతిలో చక్రప్రహరముతో నాకు మరణము కావలయునని జాంబవంతుడు కృష్ణుని వరమడిగెను. యుక్తవయస్సు వచ్చిన నాకుమార్తెను నీవు భార్యగా గ్రహించుము. ప్రసేనుని చంపి నేను గ్రహించిన ఈ మణిని కూడ తీసికొనుము. అని అతడు జాంబవతిని మణిని శ్రీకృష్ణునకర్పించెను. తరువాత ఆ ప్రభువు చక్రముతో జాంబవంతుని సంహరించి జాంబవతిని మణిని గ్రహించెను.

దదౌ సత్రాజితాయైనం సర్వసాత్వతసంసది । తేన మిథ్యాప్రవాదేన విచుక్త స్స తథా విభుః. 19
తతస్తు యాదవా స్సర్వే వాసుదేవం తదాఽబ్రువత్ । అస్మాకం మనసి త్వానీ తృసేనస్తు త్వయా హతః. 20
కేకయోఽసౌ దదౌ భార్యా దశ సత్రాజిత స్సృతాః । సముత్పన్నా స్సృతాస్తాసు సర్వలోకేషు విశ్రుతాః. 21
భ్యాతిమంతో మహాసత్త్వా భిక్ష్కారస్తు పూర్వజః । అథ తు బ్రువతీ తస్మా ద్భిక్ష్కారాత్తు పూర్వజాత్. 22
సుషువే సా కుమారీస్తు త్రిసః కథులలోచనాః । సత్యభామా వరా శ్రీణాం ప్రతిసీవ దృఢవ్రతా. 23
తథా వద్మవతీ చైవ తాశ్చ కృష్ణాయ తాం దదౌ । అనమిత్రా చ్చిని ర్జణే కనిష్ఠా ద్వౌష్టిసన్దనాత్. 24

సత్యవాం నన్య పుత్రస్థు సాత్యకి నన్య చాత్మజః । సత్యవా న్యయుదానశ్చ శినేర్నప్తా వ్రతావవాన్. 25
 అనన్తో యయుదానన్య దుని నస్త్యాత్మజోఽభవత్ । ధురే రసత్వరః పుత్ర ఇతి శైన్యాః ప్రకీర్తితాః. 26
 అనమిత్రాన్వయో హ్యేష వ్యాఖ్యాతో వృష్టిపంశజః । అనమిత్రన్య సంజ్ఞే వృధ్వాం పీరో యుధాజితః. 27
 అనౌ తు తనయౌ పీరా ఋషభః క్షత్రి ఏవ చ । ఋషభః కాశిరాజన్య సుతాం బార్యా మవిస్తత. 28
 జయత్రన్య జయన్త్యాం తు పుత్రా సృమభవం నతః । సదాయజ్ఞాఽతిపీరశ్చ శ్రుతవా నతిథిప్రియః. 29
 అకూరం సుషువే తస్మా త్సదాయజ్ఞాఽతిదక్షిణః ।

రత్నాం రన్యాం చ శైబ్యన్య అకూర స్తా మవాప్తవాన్. 30

తరువాత శ్రీకృష్ణుడు న్యమంతకమణిని శక్తిసేనునకు (నత్రాజితునకు) సాత్యతుల నభయండు నమర్పించెను. ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడు మిథ్యా వ్రవాదమునుండి ముక్తడయ్యెను. ఇంతవరకును నీవే ప్రసేనుని చంపితివని మేము అనుకొంటిమని యాదవులందఱును కృష్ణునితో ననిరి.

కేకయ రాజు తన వదిమంది కుమార్తెలను నత్రాజితునకు ఇచ్చి పెండ్లి చేసెను. వారికి సర్వలోక ప్రసిద్ధులు యహా నత్వ సంపన్నులు నగు కుమారులు కలిగిరి. వారిలో భంగకారుడు పెద్దవాడు. అతనికి బ్రువతి (వ్రతవతి) అను బార్యయందు నత్యభామ-వ్రతిని-వద్మవతి అను ముగ్గురు కుమార్తెలు కలిగిరి. నత్రాజితు తన ఈ ముగ్గురు కన్యలను శ్రీకృష్ణునికిచ్చి పెండ్లిచేసెను.

వృష్టి కుమారులలో కనిష్ఠుడగు అనమిత్రునకు శినియను కుమారుడు కలిగెను. అతని కుమారుడు నత్య వంతుడు. అతని కుమారుడు సాత్యకి. అతని కుమారుడు యయుదానుడు. అతని కుమారుడు అనంగుడు. అతని కుమారుడు దుని. అతని కుమారుడు అనత్వరుడు. ఇది శిని వంశక్రమము. వృష్టి కుమారుడగు అనమిత్రుని వంశమునిట్లు వివరించుటయైనది. ఈ అనమిత్రునకే యుధాజితుడు ఋషభుడు క్షత్రుడు జయంతుడు మొదలగు కుమారులుండిరి. కాశి రాజపుత్రి ఋషభుని బార్య యయ్యెను. జయంతునకు జయంతియందు సదాయజ్ఞా-అతిపీరుడు-శ్రుతవాన్-అతిథి ప్రియుడు అను కుమారులు కలిగిరి. అతిదక్షిణుడగు సదాయజ్ఞుకు అకూరుడు కలిగెను. శైబ్యుని కుమార్తె రత్న అను నామె అకూరుని బార్య.

పుత్రా నుత్పాదయ తస్యా మేకాదశ మహాబలాన్ । ఉవలమ్పం నదాలమ్ప మత్కలం చార్యమేవచ. 31
 సితేతరం నదావక్షం శత్రుమ్నం చారుమేవచ । సుధర్మం ధర్మదుగ్ధర్మా వథ మౌనిం తథైవచ. 32
 సర్వేచ ప్రతిహాతారో రత్నాయాం జజ్ఞిరే సుతాః. 33
 అకూరా దుగ్రసేనాయాం సుతౌ ద్వౌ కులనన్దనౌ । దేవవా నువదేవస్తు జజ్ఞాతే దేవసమ్మతౌ. 34
 ఆశ్విన్యాం చ తతః పుత్రాః పృథు ర్విపృథు రేవచ । అశ్వత్థామా సుబాహుశ్చ సుపార్శ్వశ్చ గవేషణః. 35
 రృష్ణు ర్భేమిః సువర్ణశ్చ ధర్మో ధర్మాతిరేవచ । అభూమి ర్భూమిశ్చ శర్మిష్ఠాశ్రవణ న్దథా. 36
 ఇమాం మిథ్యాభిశప్తిం యాం వేద కృష్ణా దపోహితామ్ । న స మిథ్యాభిశాపేన అభిశాపోన్తి కేనచిత్. 37

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే చన్ద్రీవంశానువర్ణనే వృష్టివంశకథనం నామ

పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఆమెయం దతనికి మహాబలులగు వదునొకండుమంది కుమారులు కలిగిరి. వారు-ఉవలంభుడు-నదాలంభుడు-ఉత్కలంభుడు-అర్జుడు-సితేతరుడు-నదావక్షుడు-శత్రుమ్నుడు-చారుడు-ధర్మదుక్-ధర్ముడు-మౌని-అనువారు. అకూరునకు ఉగ్రసేనయందు దేవవాన్-ఉవదేవుడు అనువారును ఆశ్వనియందు పృథు-విపృథు-అశ్వత్థామ-సుబాహు-సుపార్శ్వ-

గవేషణ ధృష్టు-నేమి-సువర్ణ-ధర్మ-ధర్మాతి-(శర్మాతి) అభూమి-బహుభూమి-శర్మిష్ట ఆశ్రవణ అను కుమారులును కలిగిరి.

శ్రీకృష్ణుడు తనకు కలిగిన మిథ్యావవాదమును పోగొట్టుకొనిన ఈకథ వినినవానికి ఎవరివలనను మిథ్యాభి శాపములు సంభవించవు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున న్యమంతకోపాఖ్యానము-
వృష్టివంశానుకథనమునను నలువదియైదవ ఆధ్యాయము.

షట్చత్వారింశోఽధ్యాయః. చంద్రవంశా నర్గతశూరవంశః.

సూతః : ఐక్వాకీ సుషువే శూరం ఖ్యాత మద్భుతమీడుషమ్ ।

- పౌరిష్యాం జజ్ఞిరే శూరా ద్భోజాయాం పురుషా దశ. 1
- వసుదేవో మహాబాహుః పూర్వ మానకదున్దుభిః । దేవభాగ న్నతో జజ్ఞే తతో దేవశ్రవాః పునః. 2
- అనాదృష్టి శ్శినిశ్చైవ నన్దశ్చైవ నన్సంజయః । శ్యామసామీకసంయూపాః పంచ చాన్య వరాంగనాః. 3
- శ్రుతకీర్తిః వృథాచైవ శ్రుతదేవీ శ్రుతశ్రవా । రాజాధి దేవీచ తథా వజ్రేతా వీరమాతరః. 4
- కృతన్యచ శ్రుతాదేవీ సుగ్రహం సుషువే సుతమ్ । కైకేయా స్ఫురతీరేన్తు జజ్ఞే సోనువ్రతోన్యవః. 5
- శ్రుతశ్రవాపి చైద్యాంతు సుసీధం నమవద్యత । బర్హిషా ధర్మశారీర స్సమృభూ వారిమర్దనః. 6
- అథ నభ్యేపి వృద్ధన్య కున్తిభోజే వృథాం దదౌ । ఏవం కున్తి సమాఖ్యాతా వసుదేవస్య సా వృథా. 7
- వసుదేవేన సా దత్తా పాణ్డో ర్భార్యా హ్యనిన్దితా । పాణ్డోరర్ధేన సా జజ్ఞే దేవపుత్రా న్మహారథాః. 8
- చర్మా ద్యుధిష్ఠిరో జజ్ఞే వాయో ర్జజ్ఞే వృకోదరః । ఇన్ద్రా ధ్దనంజయశ్చైవ శక్రతుల్యవరాక్రమః. 9
- మాద్రవత్యాం చ జనితా వశ్విఖ్యా మితి శుశ్రుమః । నకుల స్సహదేవశ్చ రూపశీలగుణాన్వితౌ. 10
- రోహిణీ పౌరవీ చైవ ఖ్యాత మానకదున్దుభేః । లేభే జ్యేష్ఠం సుతం రామం సారణం చ రణప్రియమ్. 11
- దుర్గమం దమనం శుభ్రం పిణ్డకంచ మహాహనుమ్ । చిత్రాశ్చేత్రే కుమార్యాతు రోహిణ్యాం జజ్ఞిరే తథా. 12
- దేవక్యాం జజ్ఞిరే శౌరే స్సృషేణః కీర్తిమానపి । ఉదాసీ భద్రసేనశ్చ ఋషిదాన న్తథైవచ. 13
- షష్ఠో భద్రవిదేహాచ కంస స్సర్వా నపాతయత్ । ప్రథమా యా హ్యమావాస్యా వార్షికీతు భవిష్యతి. 14
- తస్యాం జజ్ఞే మహాబాహుః పూర్వం కృష్ణః వ్రజావతిః । అనుజా త్వభవత్కృష్ణా సుభద్రా కలభాషిణీ. 15

నలువది ఆరవ ఆధ్యాయము

యదువంశమున శూరవంశ వృత్తాంతము

సూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: వృష్టికుమారులలో నొకడు * దేవమీథ్యాన్ (దేవమీడుష్). అతనికి ఐక్వాకీ (ఇక్వాకు రాజపుత్రి) యందు శూరుడను కుమారుడు కలిగెను. పురుషుడను రాజా కూతురగు భోజయందు శూరునకు పదిమంది కుమారులు కలిగిరి. వారు వసుదేవుడు దేవభాగుడు దేవశ్రవసుడు అనాదృష్టి శిని నందుడు న్సంజ యుడు శ్యాముడు సామీకుడు సంయూపుడు అనువారు. ఐదుమంది కుమార్తెలు-శ్రుతకీర్తి-వృథ - శ్రుతదేవి-శ్రుతశ్రవ-రాజాధిదేవి అనువారును శూరునకు కలిగిరి. వీరందరును వీరమాతలు. వీరిలో శ్రుతదేవికి కృతుడను భర్తవంస సుగ్రహ డును శ్రుతకీర్తికి కైకేయుని వంస సుసీధుడను కుమారుడును రాజాధిదేవికి బర్హిషుని వంస ధర్మాత్ముడగు అరిమర్దనుడును

* ఇచట మూలములో దేవమీడుషః అనుటకు మారుగా 'అద్భుత మీడుషః' అని చందస్సున కనుకూలతకై ఋషులు వ్రాసిరి. కాని ముద్రిత ప్రతులలో ఇది శూర శబ్దమునకు విశేషణముగా అద్భుత మీడుషమ్ అని యున్నది.

కలిగిరి. వృద్ధుడగు శూరుడు తన మిత్రుడగు కుంతిభోజునకు వృథను కూతుగా నిచ్చెను. ఇందుచే వసుదేవుని చెల్లెలగు వృథకు కుంతి అను పేరు వచ్చెను. తండ్రి యనంతరము వసుదేవుడు వృథను (కుంతిని) పొందున కిచ్చి పెండ్లి చేసెను. పొందునకు ఆమెయందు తరువాత ధర్మదేవుని వలన యుద్ధిష్ఠిరుడు వాయువు వలన భీముడు ఇంద్రుని వలన అర్జునుడు రెండవ భార్య అగుమాద్రికి అశ్వినులవలన నకుల నహదేవులు కుమారులయిరి.

పూరువంశ సంజాతయగు రోహిణియందు వసుదేవునకు రాముడు సారణుడు దుర్దముడు దమనుడు శుభ్రుడు పిండకుడు మహాహనుడు అను కుమారులును చిత్ర-క్షేత్ర అను కుమార్తెలును కలిగిరి. దేవకియందు సుషేణుడు కీర్తిమాన్ ఉదాసి భద్రసేనుడు ఋషిదాసుడు భద్రుడు విదేహుడు అను కుమారులు కలిగిరి. వీరి నందరను కంసుడు చంపెను. కృష్ణుడును అతని చెల్లెలు సుభద్రయు దేవకికి కలిగినవారే. శ్రీకృష్ణుడు వర్షాకాలమునందలి మొదటి అమావాస్యనాడు (శ్రావణమాసమున) పుట్టెను.

దేవక్యా స్సుమహాతేజా జజ్ఞే శూరో మహాయశాః । నహదేవస్తు తామ్రాయాం జజ్ఞే శౌరికులోద్వహః.. 16
ఉపానంగధరం లేభే తనయం దేవరక్షితా । ఏకాం కన్యాంచ సుభగం కంస స్తా నభ్యమాతయత్. 17
విజయం రోచమానంచ వర్దమానంచ దేవలమ్ । ఏతే సర్వే మహాత్మాన ఉవదేవ్యాః ప్రజజ్ఞిరే. 18
అవగాహో మహాత్మాచ వృకదేవ్యాం వ్యజాయత । వృకదేవ్యా స్వయం జజ్ఞే నన్దకో నామ నామతః.. 19
సత్తకం దేవకీపుత్ర్యం మదనా సుమవే సుతమ్ । గవేషణం మహాభాగం సజ్గామే ష్వవరాజితమ్. 20
శ్రద్ధాదేవ్యా విహరేతు వనే విచరతా పురా । వైశ్యాయా మదదా చ్చౌరిః పుత్ర్యం కౌశిక మగ్రజమ్. 21
సుతౌ ద్వావథ రాజానౌ శౌరే రాస్తాం పరిగ్రహే । ముణ్ణశ్చ కపిలశ్చైవ సుదేవోఽనగ్గజో బలీ. 22
జరోనామ నిషాదోఽభూ త్రృథమ స్స దనుర్దరః । సౌభద్రశ్చ భవశ్చైవ మహాసత్త్వా బభూవతుః.. 23
దేవభాగాసుతశ్చాపి నామ్నాఽసౌ పుద్ధవ స్మృతః । వణ్ణితం ప్రథమం ప్రాహుర్ దేవశ్రవన ముత్తమమ్. 24
ఐశ్వ్యాకీ పుత్ర్య మలభ దనాదృష్టే ర్యశస్వినీ । నిర్ధూతశత్రు శ్శత్రుఘ్న శ్శార్ద స్తస్మా దజాయత. 25
* గజ్ఞాపాయానవత్కాయ కృష్ణ స్తుష్ట స్సుతం దదౌ । సుచంద్రంతు మహాభాగం వీర్యవంతం మహాబలమ్ ।
జామృవత్యా స్సుతా వేతౌ ద్వౌచ సత్కృతలక్షణౌ. 26
చారుదేష్టశ్చ సామృశ్చ వీర్యవనౌ మహాబలౌ । తన్త్రిపాలశ్చ తన్త్రిశ్చ నన్దనన్య సుతాపుభౌ. 27
శమీకపుత్రా శ్చత్వారో విక్రాంతాన్త్రిమహాబలాః । విరజశ్చ దనుశ్చైవ శ్యామశ్చ సృజ్జయ స్తథా. 28
అనవత్యోఽభవ చ్చ్యామ స్సృజ్జయస్తు వనం యయౌ । జుగుప్సమానో భోజత్వం రాజర్షిత్వ మవాప్తవాన్. 29
కృష్ణన్య జన్మాభ్యుదయం యః కీర్తయతి నిత్యశః । శృణోతి మానవో నిత్యం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. 30

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే చన్ద్రవంశానువర్ణనే శూరవంశాదికథనం నామ

షట్పత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఇంకను వసుదేవునకు తామ్రయందు నహదేవుడు దేవరక్షితయందు ఉపానంగధరుడును ఒక కుమార్తెయు కలిగిరి. ఈ కన్యను కంసుడు చంపెను. ఉవదేవియందు విజయుడు రోచమానుడు వర్దమానుడు దేవలుడు ఉవదేవియందు అవగాహుడు నందకుడు వనవిహారమున తాను కూడిన వైశ్య జాతీయయగు శ్రద్ధాదేవియందు కౌశికుడు గవేషణుడు అనువాదును మరియొక భార్య పేరు ఈయలేదు యందు ముందుడు కపిలుడు అనువారును జరుడు సౌభద్రుడు తవుడు అను నిషాదులును దేవభాగయందు దేవశ్రవసుడని ప్రసిద్ధుడైన మహా వండితుడగు ఉద్ధవుడును కలిగిరి. (యశస్వినీ

యగు ఐశ్వాకి అను నామెను అనాధృష్టి అను వానివలన శత్రుఘ్నుడు కలిగెను. అతని కుమారుడు శ్రాద్ధుడు. (ఇది ఇచ్చట అవస్తుతము.)

శ్రీకృష్ణుడు అనవత్యుడగు గండూషుడను వానికి తన కుమారుడును బలవీర్య సంపన్నుడునగు సుచంద్రుడను వాని నిచ్చెను. శ్రీకృష్ణునకు జాంబవతియందు చాడుదేవుడు సాంబుడు అను కుమారులు కలిగిరి. నందనుడను వానికి తంత్రిపాలుడు తంత్రి అనువారు కుమారులు.

శమీకునకు మహాబలవిక్రమ సంపన్నులగు విరజాడు ధనువు శ్యాముడు సృంజయుడు అను నలుగురు కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో శ్యామునకు సంతతి కలుగలేదు. సృంజయుడు వాసవస్థు డయ్యెను. అతడు భోజాడుగా - లోక సుఖానుభవమున-ఉండుట కనహ్యవడి ఇట్లు రాజర్షి యయ్యెను.

శ్రీకృష్ణ భగవానుని జన్మాభ్యుదయమును అనుదినము కీర్తించువాడును వినువాడును సర్వపాపములనుండి విముక్తుడగును.

ఇది శ్రీమత్స్వీ మహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున శూరవంశాను వర్ణనమును నలువది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

శ్రీకృష్ణవంశానువర్ణనమ్.

నూతః అథ దేవో మహాదేవః పురా కృష్ణః ప్రజాపతిః । విహారార్థం స దేవేశో మానుషే ష్వీహ జాయతే. 1
దేవక్యాం వసుదేవేన తవసా పుష్కరేక్షణః । చతుర్బాహుస్తు నక్షాతో దివ్యరూపోజ్జ్వల శ్శ్రియా. 2
శ్రీవత్సలక్షణం దేవం దృష్ట్వా దివ్యైశ్చ లక్షణైః । ఉవాచ వసుదేవ స్తం రూపం సంహర వై ప్రభో. 3
భీతోఽహం దేవ కంసస్య తత స్వేత ద్రుపీమి తే । మమ పుత్రా హతా నైన జ్యేష్ఠాస్తే భీమవిక్రమ. 4
వసుదేవవచ శ్రుత్వా రూపం సంహర దచ్యుతః । అనుజ్ఞావ్య తత శ్శౌరిం నన్దగోవగృహేఽనయత్. 5
దత్వైనం నన్దగోవస్య రక్ష్యతా మితి చాబ్రవీత్ । అతస్తు సర్వకల్యాణం యాదవానాం భవిష్యతి. 6
అయం తు గర్భే దేవక్యాం జాతః కంసం హనిష్యతి । ఋషయః క ఏష వసుదేవస్తు దేవకిచ యశస్వినీ. 7
నన్దగోవశ్చ క స్వేష యశోదా చ మహావ్రతా । యో విష్ణుం జనయామాస యం చ తాతే త్యభావత. 8
యా గర్భం జనయామాస యా చై నం చాభ్యవర్ధయత్ ।

నూతః పురుషః కశ్యప స్త్వాసీ దదితిః శ్రీచ యా స్మృతా. 9
బ్రహ్మణః కశ్యపశ్చాంశః పృథివ్యా స్త్వదితి స్తథా । అథ కామా న్మహాబాహు ర్దేవక్యాః స్సమపూరయత్. 10
యే తయా కాంక్షితా నిత్య మజాతస్య మహాత్మనః । సోఽవత్తిర్ణో మహిం దేవః ప్రవిష్టో మానుషీం తనుమ్. 11
మోహయ స్సర్వభూతాని యోగాత్మా యోగమాయయా । నష్టే దర్మే తథా యజ్ఞే విష్ణు ర్వృష్టికులే ప్రభుః. 12
కర్తుం దర్మస్య సంస్థాన మసురాణాం ప్రణాశనమ్ । రుక్మిణీ సత్యభామా చ సత్యా నాగ్నజితీ తథా. 13
సుధామా చ తథా శైబ్యా గాన్ధారీ లక్షణా తథా । మిత్రవిన్దా చ కాశిన్దీ దవా జామ్బవతీ తథా. 14
సునీమా చ తథా మాద్రీ కౌసల్యా విజయా తథా । ఏవమాదీని దేవీనాం సహస్రాణి తు షోడశ. 15

నలువది ఏడవ అధ్యాయము.

నారాయణుడు అవతారములెత్తుటకు హేతువును తెలిపెడు కథ.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పసాగెను: ఇది ఇట్లుండ నిండు. దేవుడును మహాదేవుడును ప్రజాపతియు దేవేభుడు నగు నారాయణుడు విహారార్థమయి ఈ లోకమునందు మానవుల నడుమ కృష్ణుడుగా జన్మించును. అవి మత్స్యమూర్తి

చెప్పినట్లే ఆయన వసుదేవుడు ఆచరించిన తపస్సునకు ఫలముగా దేవకియందు పద్మనేత్రుడు చతుర్భుజుడుగా దివ్యరూపుడుగా కాంతిలో ఉజ్జ్వలుడుగా ఆవతరించెను. శ్రీవత్స చాంభనము మొదలగు దివ్య లక్షణములు చూచి వసుదేవుడు 'ప్రభూ! నీ మామము నువనంహరింపుము. మహావిక్రములగు నా మొదటి కుమారు లందరను కంసుడు చంపెను. కనుక నేను వానికి బయ్యవడుచున్నాను.' అని వసుదేవు డనిగా అచ్యుతుడు తన దివ్యరూపము నువనంహరించెను. తరువాత భగవానుని అనుజ్ఞతో వసుదేవుడు శ్రీకృష్ణుని సందగోపుని గృహమునకు చేర్చి ఇతనిని అతని కిచ్చి ఈ శిశువును కాపాడు మని కోరెను. ఇతని వలన నర్హ యాదవులకును శుభము కలుగును. దేవకి గర్భ నంజాతుడగు ఈతడు కంసుని చంపును. అనియు వసుదేవుడు సందునితో ననెను.

ఇది విని ఋషులు సూతు నిట్లు ప్రశ్నించిరి : వసుదేవుని కాని నందుని కాని భగవానుడు నాయనా! అని పిలిచెను. దేవకి ఆయనను గర్భమున ధరించి కనెను. యశోద పోషించెను. ఇంత అదృష్టము పొందిన ఈ నలుగురును ఎవరు? అనిగా చాతుడు వారి కిట్లు చెప్పెను: ఆది ప్రజాపతి దంపతులు అదితియు కశ్యపుడును మీకు తెలియును గదా! కశ్యపుడు బ్రహ్మాంశము. అదితి పృథివ్యంశము. మహాబాహుడు అగు నారాయణుడు దేవకి కోరికలను పూరించెను. (ఏల యని కశ్యపుడే వసుదేవుడు. అదితియే దేవకి.) ఎన్నడును జననము నెరుంగని ఆ మహాత్ముడును జనన మందెను. ఆ యోగాత్ముడు యోగమాయచే సర్వభూతములను మోహ పెట్టి తను తాను మానవునిగా చూపెను. యజ్ఞములును ధర్మమును సశించగా ఆ ప్రభువు వృష్టిపంశమునం దవతరించి ధర్మసంస్థాపనమును రాక్షస నాశమును జరిపెను. ఆయనకు రుక్మిణి సత్యభామ సత్య నాగ్నజితి సుధామ శైబ్య గాంధారి లక్షణ మిత్రవింద కాళింది-దవ - జాంబవతి-సునీమ-మాద్రీ-కౌనర్క-విజయ మొదలగు పదునారువేల మంది భార్య లుండిరి.

రుక్మిణీ జనయామాన పుత్రం రణవిశారదమ్ । చారుదేష్టం మహాశూరం ప్రద్యుమ్నంచ మహాబలమ్. 16
 సుచారుం భద్రచారుంచ సుదేష్టం భద్రమేవచ । వరశు శ్చారుగుప్తశ్చ చారుభద్ర స్సుచారుకః. 17
 చారుహాసః కనిష్ఠశ్చ కన్యా చారుమతీ తథా । జ్ఞిరే సత్యభామాయాం భాను ర్భ్రమరపిక్షణః. 18
 రోహితో దీప్తిమాన్ శ్రైవ తామ్రవక్త్రో జలన్దరః । చతస్రో జ్ఞిరే తేషాం న్యసారస్తు యవీయసః. 19
 జామ్బవత్యా స్సుతో జ్ఞే సామ్బ స్సమితికోభనః । మిత్రవా నిమిత్రవిన్దశ్చ మిత్రవిన్దా వరాజ్జనా. 20
 మిత్రబాహు స్సునీతశ్చ నాగ్నజిత్వాః ప్రజా హి సా । ఏవమాదీని పుత్రాణాం సహస్రాణి నిబోధత. 21
 అశీతిం చ సహస్రాణి వాసుదేవసుతా న్తథా । లక్ష మేకం తథా ప్రోక్తం పుత్రాణాంతు ద్విజోత్తమాః. 22
 ఉవసన్గన్యతు సుతౌ వజ్ర న్సంక్షిప్త ఏవచ । భూరీన్ద్రసేనో భూరిశ్చ గవేషణసుతా పుభౌ. 23
 ప్రద్యుమ్నస్య తు దాయాదో వైదర్యాం బుద్ధినత్రమః । అనిరుద్ధో రణేరుద్ధో యజ్ఞశ్చ మృగకేతనః. 24
 కార్జ్యశ్వతనయా సామ్బా ల్లేభే పుత్రాం న్నరన్వినః । సత్యవక్త్రయో దేవాః పశ్చ వీరాః ప్రకీర్తితాః. 25
 తిన్ద్రః కోట్ఠ్యః ప్రవీరాణాం యాదవానాం మహాత్మనామ్ । షష్టి శ్శతసహస్రాణి వీర్యవన్తో మహాబలాః. 26
 దేవాంశా స్సర్వ ఏవేహ ఉత్పన్నాస్తే మహాజనః । దేవాసురే హతా యేచ అసురా యే మహాబలాః. 27
 ఇహోత్పన్నా మనుష్యేషు బాధన్తే సర్వమానవాన్ । తేషా ముత్పాదనార్థాయ ఉత్పన్నో యాదవే కులే. 28
 కులానాం శత మేకంచ యాదవానాం మహాత్మనామ్ । సర్వ మేత త్కులం యావ ద్వర్ధతే వైష్ణవే కులే. 29
 విష్ణు సైషాం ప్రణేతా చ ప్రభుత్వే చ వ్యవస్థితః । నిదేశస్థాయిన స్తన్య కథ్యన్తే సర్వయాదవాః. 30

రుక్మిణీకి రణవిశారదులు మహాశూరులు మహాబలులు నగు చారుదేష్టుడు ప్రద్యుమ్నుడు సుచారుడు భద్రచారుడు సుదేష్టుడు భద్రుడు వరశుడు చారుగుప్తుడు చారుభద్రులు సుచారుకుడు చారుహాసుడు అను కుమారులును కడగొట్టుగా చారుమతి అనెడి కన్యయు కలిగిరి. సత్యభామయందు భానుడు భ్రమరపిక్షణుడు రోహితుడు దీప్తిమాన్ తామ్రవక్త్రుడు జలం

ధరుడు అను కుమారులును నల్గురు కుమార్తెలును కలిగిరి. జాంబవతికి యుద్ధ నిపుణుడగు సాంబుడును మిత్రవిందకు మిత్రవాన్ - మిత్రవిందుడు-నాగ్నజితికి మిత్రబాహు సుసీతులు కుమారులైరి. ఈ మొదలగు కుమారులు వేలకొలదిగ శ్రీకృష్ణునకు కలిగిరి. వీరు మొత్తము ఒక లక్షయు ఎనుబదివేల మంది. వీరిలో ఉపనంగునకు వజ్రాడు సంక్షిప్తుడు. గవేష్ణునకు భూరీంద్రసేనుడు భూరి అనువారు. ప్రద్యుమ్నునకు వైదర్భియందు బుద్ధిశాలియు రణమునం దెదురులేనివాడు నగు అనిరుద్ధుడు యజ్ఞాడు మృగకేతనుడు అనువారును సాంబునకు కార్మాశ్వుని కూతువలన బలశాలురు నత్యస్తబావులు వీరులు దేవనదృశులునగు ఐదుగురు కుమారులు కలిగిరి. ఆనాడు యాదవులు మొత్తము మూడుకోట్ల మంది. వీరందఱును దేవాంశరూపులును మహాబలులును వీర్యవంతులును మహాతేజస్సంపన్నులును. పూర్వము దేవాసుర యుద్ధములందు మరణించిన అసురులు మరల మానవులందు జన్మించి ఇతర మానవుల నందరను బాధింపసాగిరి. వారిని నశింపజేయు టకై విష్ణువు యాదవవంశమున పుట్టెను. అతనికితోడుగా నున్న ఈ యాదవులు మహాత్ములు నూటొక్క ప్రధానవంశ ములవారు. ఈ వంశము వైష్ణవ వంశమే. వారికి విష్ణువు నాయకుడై వారిని నడపెను. ఇటు నర్వ యాదవులును శ్రీకృష్ణుని యాజ్ఞయందు నడచిరి.

ఋషయః : సప్తర్షయః కుబేరశ్చ యక్షో మాణిహర స్తథా । శాలాకి ర్నారదశ్చైవ సిద్ధో ధన్వంతరి స్తథా ॥ 31
ఆదిదేవ స్తథా విష్ణు రేభిర్వై సప్తదైవతైః । కిమర్థం సప్తైకా భూత్వా స్మృతా స్సమ్భూతయః కతి ॥ 32
భవిష్యాః కతి చైవాన్యే ప్రాదుర్భావా మహాత్మనః । బ్రహ్మక్షత్రేషు శాస్త్రేషు కిమర్థ మిహ జాయతే ॥ 33
యదర్థ మిహ సమ్భూతో విష్ణు ర్వృష్ణ్యస్తకోత్తమః ।

పునః పున ర్మనుష్యేషు త న్నః ప్రబ్రూహి వృచ్ఛతామ్ ॥ 34

సూతః : న్యన్య దివ్యాం తనుం విష్ణు ర్మానుషే ష్వహ జాయతే ।

యుగే తత్ర వరావృతే కాలే ప్రశిథిలే విభుః ॥ 35

దేవాసురవిమర్దేషు జాయతే హరి రీశ్వరః । పారణ్యకశిపౌ నిత్యం త్రైలోక్యం ప్రా కృశాసతి ॥ 36

బలినాఽధిష్ఠితే చైవ పురా లోకత్రయే క్రమాత్ । సంఖ్య మాసీ త్పరమకం దేవానా మసురై స్సహ ॥ 37

యుగాభ్యా దశ సమ్పూర్ణా హ్యసీ దత్యాకులం జగత్ । నిదేశస్థాయినశ్చాపి తయోర్దేవాసురాస్సమమ్ ॥ 38

మృదో బలివిమర్దాయ సప్రవృద్ధస్త దారుణః । దేవానా మసురాణాం చ ఘోరక్షయకరో మహాన్ ॥ 39

ధర్తుం ధర్మవ్యవస్థానం జాయతే మానుషే ష్వహ । భృగో శ్శావనిమిత్రంతు దేవాసురకృతే తథా ॥ 40

దేవాసురయుద్ధప్రస్తావః.

ఋషయః : కథం దేవాసురకృతే వ్యాహారం ప్రాప్తవాం స్తతః ।

దేవాసురం యథా వృత్తం తన్నః ప్రబ్రూహి వృచ్ఛతామ్ ॥ 41

ఋషులు సూతునిట్లడిగిరి: కొందరు పెద్దలు "సృష్టలు అన్నియు సప్తకారువమయినవి. అవి సప్తరులు కుబేరుడు మణిహరుడను యక్షుడు శాలాకి నారదుడు సిద్ధుడగు ధన్వంతరి-ఆదిదేవుడగు విష్ణువు అను సప్తదేవతలతోనే సమగ్ర మగుచున్నది." అని చెప్పుదురు. ఆ సృష్టలు ఎన్ని విధములు? ఆ మహాత్ముని ప్రాదుర్భావములు జరిగినవెన్ని? జరుగ నున్నవెన్ని? ఆ మహానుభావుడు శాంత స్వభావులగు బ్రహ్మ క్షత్రియ జాతులందును-అందునను వృష్ణ్యంధక వంశ శ్రేష్ఠుడై యాదవులందును ఏల జన్మించవలసివచ్చెను? మరల మరల మానవులలో ఆయన ఏల జన్మించవలసివచ్చెను? ఇట్లడుగగా సూతుడు ఋషులకిట్లు చెప్పసాగెను: నిజమే! విష్ణువు తన దివ్యదేహమును విడిచి (మరుగువరచి) ఈలోకమున మానవులందు జన్మించును. హేతువు చెప్పెదను. వినుడు. యుగధర్మము తలక్రిందులు కాగా కాల స్వభావము మిగుల శిథిలము కాగా దేవాసుర యుద్ధములు ప్రవర్తిల్లును. అట్టి సమయములందే ఈశ్వరుడగు హరి అవతరించును. ఎట్లన—

పూర్వము పారణ్య కళిపుడును బలియు నను అనుచులు లోకత్రయమును పాలించుచుండ ఆయా కాలములందు పది దివ్య యుగముల కాలము దేవాసురులకు మహా యుద్ధము జరిగెను. జగత్తులన్నియు అత్యాకులములయ్యెను. దేవతలు విష్ణుని నిదేశమునందును అనుచులు బలి పారణ్యకళిపుల నిదేశమునందును నిలిచి యుద్ధమును జరిపిరి. బలిని సశింప జేయుటకై జరిగిన యుద్ధము చాల భయంకరమును దేవతలకును అనురులకును నాశకరమును నయ్యెను. ఆ ప్రసంగమున కలిగిన భృగు శాపము నిమిత్తము కాగా శ్రీ నారాయణుడు మానవులం దవతరించుచుండును.

ఇట్లు చెప్పిన సూత వచనమును విని ఋషులిట్లు ప్రశ్నించిరి: దేవాసురుల యుద్ధము మూలమున విష్ణువు శాపము నేల పొందెను? దేవాసుర యుద్ధ మెట్లు జరిగి ఇట్టి స్థితికి హేతువయ్యెను? మాకు తెలుపుడు.

సూత: : తేషాం దాయనిమిత్తం తై స్సజ్జామస్తు సుదారుణః ।

వారాహాద్యా దశ ద్వౌచ చణ్డామర్కాంతరే స్మృతాః. 42

నామతస్తు సమాసేన శృణుతైషాం విషక్షతామ్ । ప్రథమో నారసింహస్తు ద్వితీయశ్చాపి వామనః. 43

తృతీయస్తు వరాహశ్చ చతుర్థోఽమృతమన్తనః । సజ్జామః పశ్చాత్తైవ సజ్జాత స్తారకామయః. 44

షష్ఠో హ్యాదీపదాఖ్యస్తు సప్తమ స్త్రైపుర స్తథా । అన్తకారోఽష్టమ స్తేషాం నవమో వృత్రమాతకః. 45

దాత్రశ్చ దశమః ప్రోక్తస్తతో హాలాహలః స్మృతః । ప్రథితో ద్వాదశ స్తేషాం ఘోరః కోలాహలస్తథా. 46

పారణకళిపు రైత్యో నరసింహేన సూదితః । వామనేన బలీ బద్ధ స్త్రైలోక్యకమణే పురా. 47

పారణ్యాజ్ఞో హతో ద్వంద్వే ప్రతివాదేతు దైవతైః । దంష్ట్రయా తు వరాహేణ సముద్రస్తు ద్విదా కృతః. 48

ప్రహ్లాదో నిర్జితో యద్దే ఇన్ద్రేణామృతమన్తనే । విరోచనస్తు ప్రాహ్లాది ర్నిత్య మిన్ద్రవరోద్యతః. 49

ఇన్ద్రేణైవ చ విక్రమ్య నిర్జిత స్తారకామయే । అనకృ ద్వసుదేవేషు నానసాద విరోచనః. 50

నిహతా దానవా స్సర్వే త్రైపుర్యే త్ర్యమ్బకేణ తు । అసురాశ్చపిశాచాశ్చ దానవాశ్చాన్తకే వదే. 51

హతా దేవమనుష్యైశ్చ పితృభిశ్చైవ నర్వశః । సంసక్తో దానవై ర్దాత్రో ఘోరో హాలాహలో మతః. 52

తదా విష్ణునహాయేన మహేన్ద్రేణ నివర్తితః । తతో ద్వజో మహేన్ద్రేణ మాయాచ్ఛన్నస్తు యోగవిత్. 53

ద్వజలక్ష్మ నమావిశ్మ వివ్రచిత్రి స్సహానుజః । దైత్యాశ్చ దానవాశ్చైవ సంయత్రాః కృష్ణసంయుతాః. 54

జయకోలాహలే నర్వా దేవైః పరివృతా స్తథా । యజ్ఞస్యావభృథే దృష్టౌ శణ్డమర్కౌతుదైవతైః. 55

ఏతే దేవాసురా వృత్రా స్సజ్జామా ద్వాదశైవ తు । దేవాసురక్షయకరాః ప్రజానాంచ హితాయ వై. 56

అనగా సూతుడిట్లు చెప్పసాగెను: దాయబాగ నిమిత్తమున (త్రైలోక్యపాలనాధికారము ఎవరిదను విషయమున) దేవాసురుల నడుమ ★శండామర్కాంతరము వరకు వందెండు మారులు యుద్ధము జరిగినట్లు తెలుపబడియున్నది. ఇవి వరుసగా నారసింహము వామనము వరాహము అమృతమంతనము తారకామయము ఆదీవధము త్రైపురము అంధకారము ప్లూతమాతకము దాత్రము హాలాహలము కోలాహలము అనునవి. వీనిలో నారసింహమున పారణ్యకళిపుడు నరసింహునిచే చంపబడెను. వామనమున త్రివిక్రమమూర్తి యగు వామనునిచే బలి బంధింపబడెను. వరాహమున దేవతలతో పారణ్యాక్షుడు చేసిన యుద్ధమున వరాహమూర్తి వానితో ద్వంద్వ యుద్ధమునాచరించి వానిని చంపెను. సముద్రమును రెండుగా చేసెను. అమృతమంతనమున ఇంద్రుడు యుద్ధమునందు ప్రహ్లాదుని జయించెను. తారకామయమున ప్రహ్లాద కుమారుడు విరోచనుడు నిత్యము నింద్రుని చంపు పూనికతో నుండుటయు ఇంద్రుడు విక్రమించి వానిని జయించుటయు జరిగినది. ఆదీవధమున విరోచనుడు వసువులనెడి దేవతల బాణములకు గురియయ్యెను. త్రైపురమున త్ర్యంబకుని

★ శండా మర్కాంతరము అను పదమున కర్థము ఇచ్చటి అన్వయము. ఈ శండమర్కులు శుక్రుని కుమారులో శిష్యులో అని తోచును.

చేతిలో దానవులు అందరును మరణించిరి. అంధకారమున (అంధక-అర) (అంధకవధ యుద్ధమున) దేవతలును మనుష్యులును పితరులును అసురులును విశాచులును దానవులను చాలవరకు చంపిరి. ధాతృషును యుద్ధము దేవదానవులకు జరిగినట్టిది. హాలాహలమనెడి యుద్ధము ఘోరమయినది. దీనియందు విష్ణుని నహాయునిగాగొని ఇంద్రుడు దీనిని ముగియజేసెను. ఈ యుద్ధముననే ఇంద్రుడు యోగవేత్తయు మాయతో మరుగుపడు శక్తి కలవాడునగు ధ్వజాడను వానిని జయించెను. ఇక వంద్రెండవదియగు (జయ) కోలాహల యుద్ధమున విప్రచిత్తి ధ్వజాని రూపము ధరించి (ధ్వజాని వలెనే మాయాచృన్నుడై) తన సోదరులతోను ఇతరులగు దానవులతోను అసురులతోను కూడి యుద్ధము చేసెను. దేవతలు కృష్ణునితో (విష్ణునితో) కూడి తమ శత్రువులను బంధించిరి. ఇట్లు యుద్ధములనెడు యజ్ఞములు ముగిసిన తరువాత దేవతలు అవభృథ (యజ్ఞ దీక్షాన) స్నానము చేసిరి. ఆ వ్రసంగమున వారు శండమర్కలను దర్శించిరి.

ఇట్లు దేవాసురుల నడుమ జరిగిన వంద్రెండు యుద్ధములును ఈ ఇరువక్షములవారికిని నాశము కలిగించినను తుదకు దేవతలకు జయము లభించి వ్రజలటు హితకరములయ్యెను.

హిరణ్యకశిపూ రాజా వర్షాణా మర్బుదం విభో । ద్విసప్తతి నైధాఽబ్ధానాం నియుతా న్యధికానితు. 57
అశీతించ సహస్రాణి త్రైలోక్యైశ్వర్యతాం గతః । వర్యాయేణతు రాజాఽభూ ద్భలి ర్వర్షాయుతం పునః.
షష్ఠి ర్వర్షసహస్రాణి నియుతానిచ వింశతిః । బలే రాజ్యాధికారస్తు యావత్కాలం బభూవ హ. 59
తావత్కాలంతు వ్రహ్మదో నివృత్తో హ్యసురై స్సహ । ఇన్ద్రాస్తు ఏతే విజ్ఞేయా అసురాణాంమహాజనః. 60
దైత్య సంస్థ మిదం సర్వ మాసీ ద్దశయుగం పునః । త్రైలోక్య మిద మవ్యగ్రం మహేన్ద్రేణానుపాల్యతే.
అసమ్పన్న మిదం సర్వ మాసీ ద్దశయుగం పునః । వ్రహ్మదన్య హృతే తస్మిన్ త్రైలోక్యే కాలవర్యయే. 62
వర్యాయేణతు సమ్ప్రప్తే త్రైలోక్యం పాకశాననే । తతోఽసురా న్పరిత్యజ్య శుక్రో దేవా నగచ్ఛత. 63
యజ్ఞే దేవా నథ గతం దితిజాః కావ్య మాహ్వాయః ।

కిం త్వ న్నో మిషతాం రాజ్యం త్యక్త్వా యజ్ఞం పునర్గతః. 64
స్థాతుం న శక్నుమో హ్యత్ర వ్రవిశామో రసాతలమ్ । ఏవ ముక్తోఽబ్రవీ ద్దైత్యా నిషణ్ణా న్నాన్త్యయన్గిరా.
మాభీ ర్విధారయిష్యామి తేజసా స్వేన వోఽసురాః । మన్తా శ్చౌషధయశ్చైవ రసాశ్చ వసు యత్పరమ్.
కృత్వాని మయి తిష్ఠన్తి పాద స్తేషాం సురేశ్వరైః ।

తత్సర్వం వః వ్రదాస్యామి యుష్మదర్థే భృతం మయా. 67
తతో దేవాస్తు తాన్దృష్ట్వా భృతాన్కావ్యేన ధీమతా । నమ్మన్త్రీయన్తి దేవా వై సంవిగ్నాస్తు జిమ్ముకయా.
కావ్యో హ్యనదృశం సర్వం వ్యావర్తయతి నో బలాత్ ।

సాధు గచ్ఛామహే తూర్ణం యావ న్నాద్యాపయన్తి వై. 69
వ్రసహ్య హత్వా శిష్యాంస్తు పాతాళం ప్రావయామహే । తతో దేవాస్తు సంరథ్థా దానవా నువసృత్య చ. 70
తత స్తే వద్యమానాస్తు కావ్యమే వాభిదుద్రువుః । తతః కావ్యస్తు తా న్దృష్ట్వా తూర్ణం దేవై రభిదుతాః.
రక్షా కావ్యేన సంహృత్య దేవాస్తేఽథాసురార్ధితాః । కావ్యం దృష్ట్వా స్థితం దేవా నిర్విశజ్కాఽసురా న్దహః.
శుక్రదానవసంవాదః.

తతః కావ్యోఽనుచిన్త్యాథ బ్రహ్మణో వచనం హితమ్ । తా నువాచ తతః కావ్యః పూర్వవృత్త మనున్మరణ.
త్రైలోక్యం వో హృతం సర్వం వామనేన త్రిభిః క్రమైః । బలిర్బుద్ధో హతో జమ్భో నిహతశ్చ విరోచనః.

మహాసురా శ్చద్వాదశసు సజ్జామేషు సురై ర్హతాః । తైస్సై రుపాయై ర్భూయిష్ఠం నిహతా వః ప్రదానతః. 75
కిణ్చి చ్చిష్టా స్స యూయం వో యుద్ధం నాస్తీతి మే మతిః ।

నీతయో వో విధాతవ్యా ఉపాస్యాః కాలవర్యయమ్. 76

యాస్యామోఽథ మహాదేవం ప్రార్థితుం విజయావహమ్ । అప్రతీపాం నైవో మన్తాన్దేవాత్ప్రాప్య మహేశ్వరాత్.
యుద్ధ్యామహే పున ర్దేవాం నతః ప్రాప్స్యథ వై జయమ్ । తత స్తే కృతనంవాదా దేవాదీంశ్చ తథాఽనురాః.
న్యస్తశస్త్రా వయం సర్వే నిశాన్నాహారవర్జినః । వయం తప శ్చరిష్యామ స్సంవృతా వల్కలై ర్వనే. 79
ప్రహ్లాదన్య వచ శ్రుత్వా సత్యాభివ్యాహృతం తు తత్ । తతో దేవా న్యవర్తంత విజ్వరా ముదితాశ్చ తే. 80

హిరణ్యకశిపుడు ఒక అర్చదముమీద దెబ్బదిరెండు నియతములమీద ఎనుబదివేల సంవత్సరములు త్రైలోక్య పాలకుడయ్యెను. ప్రహ్లాదుడును బలియు ఒక్కొక్కరు ఇరువది నియతముల దెబ్బదివేల సంవత్సరములు త్రైలోక పాలకులయిరి. మహాజన్మంవన్నులగు వీరు అసురులలో నుండి వచ్చిన ఇంద్రులు (అసురులైయుండియు త్రైలోక్య పాలనము చేసి ఇంద్రులై నవారు.) మరల పది దివ్యయుగముల పాటు ఈ త్రైలోక్యము అసురుల క్రింద నుండుటయు మరి అంతేకాలము అది ఇంద్రుని వశమయి అతని ఏలుబడిలో నుండుటయు ఇట్లు వర్యాయక్రమమున జరుగుచుండును. ఇట్టి వర్యాయములలో ఒకమారు దేవతలకు త్రైలోక్యపాలనాధికారము వచ్చినప్పుడు శుక్రుడు (తన శిష్యులగు) అసురులను విడిచి (జయోత్సవ రూపమున యజ్ఞము చేయుచున్న) దేవతలకడకు పోయెను. ఇది చూచి దైత్యులు శుక్రుని కడకు పోయి “అయ్యా! మేము జీవించియుండగనే మమ్ములను విడిచి మారాజ్యమును విడిచి దేవతల యజ్ఞమునకు పోవు చున్నారే! మేము ఇచట నిలువలేము. రసాతలమున ప్రవేశింతుము.” అనిరి. అది విని శుక్రుడు విషణ్ణులగు దైత్య దానవుల నోదార్చుచు ఇట్లు వలికెను: “మీరు భయపడకుడు. మిమ్ములను నాతేజముచే మరల ఉద్ధరించగలను. మంత్రములు ఓషధులు రసద్రవ్యములు వివిధములగు (బంగారు మొదలగు) ధనములు నా యధీనమున నముద్రముగా నున్నవి. అవి మీ కొరకే నా దగ్గర దాచియుంచితిని. అదియంతయు మీ కిత్తును.” నా దగ్గర నున్న ఈ వస్తు వంశయములో వాలుగవ వంతు మాత్రమే దేవతలకు గలదు. అనెను.

ఈ విషయము తెలిసికొని దేవతలు భయపడిరి. వారందరును దైత్య దానవులకు ఆ ధనాదికము పోకుండ తామే అది గ్రహింపగోరిరి. శుక్రుడు మన కడ నున్న ధనమును కూడ బలాత్కారమున లాగికొనుచున్నాడు. దానిని దైత్య దానవులు తమ అధీనము చేసికొనక ముందే ఈ శుక్ర శిష్యులను చావగొట్టి పాతాళమునకు వంపుదము. అని ఆలోచనము చేసిరి. క్రోధావేశముతో వారు దానవుల కడకు పోయి వారిని చావగొట్టసాగిరి. దానవులు తాళలేక శుక్రుని కడకు వరుగెత్తుకొని పోయిరి. శుక్రు డది చూచి అసురులకు రక్ష కల్పించెను: దానితో అసురులే దేవతల బాధింపసాగిరి. కావ్యుడక్కడనే యుండుటయు అసురులు నిర్భయులుగా నుండుటయు చూచి దేవతలు వారిని విడిచి వెనుకకు మరలి వచ్చిరి.

తరువాత శుక్రుడు పూర్వము బ్రహ్మ నెప్పిన హితకరమగు వచనమును జ్ఞప్తికి దెచ్చికొని పూర్వ వృత్తాంత ములను స్మరించుచు అసురులకును అవి జ్ఞాపకము చేయుచు ఇట్లు వలికెను: “మహాసురులారా! వామనుడు మాడ దుగులతో మీ త్రైలోక్య రాజ్యమును హరించెను. బలిని బంధించెను. జంభుడును విరోచనుడును చంపబడిరి. వంద్రెండు సంగ్రామములయందును మహాసురులెందరో ఆయా యుపాయములతో నురల చేతిలో మరణించిరి. మీలో కొందరి మంది మాత్రము మిగిలినారు. ఇప్పుడు యుద్ధము చేయరాదు. నీతిమార్గముల ననుసరించవలయును. కాలపు మార్పునకై ఎదురు చూడ వలయును. విజయము ఇప్పింపగలవాడు మహేశ్వరుడు. అతని కడకు పోయి ఆయనను ప్రార్థింతము. ఎదురులేని మంత్రముల నాయననుండి సంపాదింతము. అప్పుడు దేవతలతో పోరి జయము సంపాదింతము.

[శుక్రుని వచనమును విని ప్రహ్లాదాది దానవులు దేవతలతో ఒడంబడిక యొకటి చేసికొనిరి.] మే మందరమును ఆయుధములను వదలుచున్నాము. రాత్రులయందు ఆహారము కూడ తినము. వల్కలములను ధరించి వనమున తప మాచరింతుము. [మేము మరల వచ్చు వరకు మనకు యుద్ధము ఉండదు.]

ప్రహ్లాదుడు నత్యముతో శవథముచేసి చెప్పిన ఆ మాటను విని దేవతలు సంతాపము వదలి సంతోషము కలిగి యుద్ధ ప్రయత్నములనుండి నివృత్తు లయిరి. ఇట్లు దేవాసురు లిరువురును ఆయుధములు దూరముగా పారవయించి సంతుష్టు లయిరి.

న్యస్తశస్త్రేషు నిర్వృతా స్తదా దేవాసురా స్తథా । తత స్తా నబ్రవీ త్కావ్యః కిజ్చిత్కాల ముపావ్యథ. 81
నిరుత్సుకా స్తపోయుక్తాః కాలం కార్యార్థసాధకమ్ । పితు ర్మమాశ్రమస్థా వై సప్రమృతీష్యత దానవాః. 82
తత్సంవిశ్యాసురా న్గావ్యో మహాదేవ మవద్యత ।

శుక్రకృతతపః.

శుక్రః మన్తా నిచ్చా మ్యహం దేవ యే న నన్తి బృహస్పతౌ. 83

వరాభవాయ దేవానా మసురాణాం జయాయచ । ఏవముక్తోబ్రవీ ద్దేవో వ్రతం త్వం చర భార్గవ. 84

పూర్ణే వర్షసహస్రేతు కణదూమ మవాక్చిరాః । యది వశ్యసి భద్రం తే తతో మన్తాః నవావ్యసి. 85

తథేతి సమనుజ్ఞావ్య శుక్రస్తు భృగునన్దనః । పాదౌ సంస్పృశ్య దేవన్య బాధ మి త్య బ్రవీ ద్వచః. 86

వ్రతం చరామ్యహం దేవ త్వయాదిష్టోద్య వై వ్రభో । తతోఽనుసృష్టో దేవేన కుణ్డధారో హ్యదూమకృత్. 87

తదా తస్మి న్గతే శుక్రే హ్యసురాణాం పితాయ వై । మన్తార్థం తస్య వనతి బ్రహ్మచర్యం మహేశ్వరే. 88

తం బుద్ధ్యా సీతిపూర్వంతు రాజ్యే న్యస్తం తదాఽనురైః । అస్మిం శ్చిద్రే తదామర్షా ద్దేవాస్తే నమభిద్రుతాః. 89

ధన్వినోఽస్త్రియుధా స్సర్వే బృహస్పతిపురస్సరాః ।

దృష్ట్వాఽసురగణాన్ దేవాః ప్రగృహీతాయుధా మునే. 90

ఉత్పేతు స్సహసా తే వై సన్త్రస్తా స్తా న్వచోఽబ్రువన్ ।

న్యస్తశస్త్రేభయే దతే ఆచార్యే వ్రత మాన్థితే. 91

దత్వాభయం నో హ్యభయం సమ్ప్రప్తా నో జిహాంసయా ।

అనాచార్యా వయం దేవ స్త్యక్తశస్త్రా హ్యవస్థితాః. 92

చీరకృష్టాజినదరా నిష్క్రియా నిష్పరిగ్రహః । రణే విజేతుం దేవాశ్చ న శఙ్కామః కథంశ్చన. 93

ఆయుద్ధేన ప్రవశ్యామ శ్శరణం కావ్యమాతరమ్ । ప్రావద్యస్త తతో భీతా స్తేభ్యోఽదా దభయం తు సా.

న భేతవ్యం న భేతవ్యం భయం త్యజత దానవాః । మత్స్సన్నిధౌ వర్తతాం వో న భీ ర్భవితు మర్హతి. 95

తథా చాభ్యుపవన్నాం స్తా న్దృష్ట్వా దేవా అథాసురాన్ । అభిజమ్నుః వ్రసప్యైతే న విచార్య బలాబలమ్.

తత స్తా న్వద్యమానాంస్తు దేవై ర్దృష్ట్వాఽసురాం స్తథా ।

దేవీ క్రుద్ధాబ్రవీ ద్దేవా నన్త్వా న్యః కరో మ్యహమ్. 97

సంశ్రిత్య సర్వసమ్పూరా నిన్ద్రబాహ్యచరాం స్తథా । తాన్ స్తమ్భయ ద్యోగబలా ద్యోగయుక్తా తపోదనా.

తతస్తే స్తమ్భితం దృష్ట్వా ఇన్ద్రం దేవాస్తు మూకవత్ ।

ప్రాద్రవస్త తతో భీతా ఇన్ద్రం దృష్ట్వాతావశీకృతాః. 99

గతేషు సురసజ్జేషు శక్రం విష్ణు రభాషత । మాం త్వం వ్రవిశ భద్రం తే వధిష్యే తాన్ సురోత్తమ. 100

తరువాత శుక్రుడు అనురులతో “మీరు తహతహవడక తవస్సాచరించుచు కొంచెము కాలము ఓపిక వట్టుడు. కాలమే జరుగవలసిన వనులను చక్కపెట్టును. దానవు లందరును మా తండ్రి ఆశ్రమమం దుండి నాకై ఎదురుచూచు చుండుడు.” అని వారిని నెమ్మది వరచి మహాదేవుని కడకు పోయెను. అత డీశ్వరునితో “దేవా: నాకు బృహన్పతికి తెలియని మంత్రములు-దేవతలకు వరాజయమును దానవులకు జయమును కలిగించునవి - కావలయును.” అనెను. అది విని మహాదేవుడు ‘ధార్గవా: నీవు తలక్రిందులుగా ఉండి వ్రత (నియమ) ముల ననుష్ఠించుము. వేయివండ్లు నిండునరకి నీకు కణదూమము దర్శన మిచ్చినచో నీకు సిద్ధి కలుగును. మంత్రములు లభించును.’ అనెను. శుక్రుడును నరే యనెను. దేవా: నీవు ఆదేశించిన వ్రతము నాచరింతును. అని ఆ దేవుని పాదములండి వలికెను. ఈశ్వరుని అనుమతితో *కుండదారుడై దూమత్యక్-కాక వ్రతము నారంభించెను.

ఇట్లు శుక్రుడు అనురుల వ్రతమునకై మంత్రముల కోరి మహేశ్వరునికడ బ్రహ్మచర్యము నాచరించుచుండుట దేవత లెరిగిరి. అనురులు శుక్రుని సీతిపూర్వకముగా రాజాధికారమునందు నిలిపిరనియు వారు తెలిసికొనిరి. ఈ అవకాశములో దేవతలు బృహన్పతిని ముందుంచుకొని ధనుర్దరులై అస్త్రాద్యాయుధములు ధరించి అనహనముతో కోపముతో అనురుల పైకి పోయిరి. ఇది చూచి వారు భయపడి దేవతలతో “దేవతలారా! మే మాయుధముల విడిచి యున్నాము. మా ఆచార్యుడు తపోవ్రతమునకై పోయి యున్నాడు. మీరు మా కభయ మిచ్చియు మమ్ము చంపదలచి వచ్చి యున్నారు. మా ఆచార్యుడు దగ్గర లేడు. మే మాయుధముల వదలి యున్నాము. నారబట్టలు కృష్ణాజినములు ధరించి నిష్క్రియులమై ఏ సాధనములును వరివారమును లేక యున్నాము.” అనిరి. ఐనను వారు వినలేదు. వా రపుడు ‘మనము యుద్ధమున దేవతల జయించజాలము. యుద్ధము చేయలేనపుడు మనకు శుక్రుని మాతయే దిక్కు.’ అని తలచి వా రామెను శరణు వేడిరి. ఆమె వారికి ఆభయ మిచ్చెను. దానవులారా! మీరు భయపడకుడు. భయపడకుడు. నా సంనిధిలో నుండగా మీరు భయపడవలసిన వనిలేదు. అనెను. అప్పటికిని విడువక దేవతలు బలాబలములు విచారించక బలము నువయోగించి దానవులను చావగొట్టసాగిరి. అది చూచి దేవియగు శుక్రమాత క్రోధముతో దేవతలారా! మిమ్ములను ఇంద్రుడు లేనివారినిగా చేయుదు ననెను. సర్వ సంభారములతో నన్నద్దరియిన దేవతలను ఇంద్రుని కూడ తపోధనయు యోగయుక్తయు అగు ఆమె న్తంభింపజేసెను. ఇంద్రుడును తంభించి మాగవాడువలె నయ్యెను. అది చూచి దేవతలు అవశులై ఇంద్రునితో కూడ విష్ణుని కడకు పోయిరి. విష్ణువు దేవ సంఘముల స్థితి చూచి ఇంద్రునితో ‘నురో త్రమా: నీవు నన్ను వ్రవేశించి దాగి యుండుము. నే ననురుల నందర చంపుడు.’ ననెను.

ఏవముక్త న్తతో విష్ణుం వ్రవివేశ పురన్దరః । విష్ణునా రక్షితం దృష్ట్వా దేవీ క్రుద్ధా వచోబ్రవీత్. 101

ఏష త్వాం విష్ణునా సార్థం దహామి మమవ న్పలాత్ ।

మిషతాం సర్వభూతానాం దృశ్యతాం వై తపోబలమ్. 102

తథాబిభూతో తో దేవా విన్ద్రవిష్ణూ బిభూవతుః । కథం ముచ్యేవ నహితో విష్ణు రిన్ద్ర మభాషత. 103

ఇన్ద్రోబ్రవీ జ్జహి హ్యేనాం యావ న్నౌ న దహేత్ వ్రభో ।

విశేషా దభిభూతోఽస్మి త్వతోఽహమపి మా చిరమ్. 104

తత స్సహిష్య విష్ణు స్వం శ్రీవదా త్కృచ్ఛ్ర మాస్థితః ।

అభిద్యాయ తత శ్చక్ర మావదు త్రరణో త్రమమ్. 105

తతస్తు త్వరయా యుక్త శ్శీమ్రకారీ భయాన్వితః ।

జ్ఞాత్వా విష్ణు న్తత న్నస్యాః క్రూరం దేవ్యా శ్చిక్కిర్షితమ్. 106

* కుండదారుడై యాతన అనుభవించుచుండియు దూమమును తన ప్రోతస్థులలోనికి పోసేయక దానిని వరమాణువుల రూపమున దర్శించ యత్నించుట.

క్రుద్ధ స్వ మత్ర మాదాయ శిర శ్చిచ్ఛేద వై భయాత్ ।

తం దృష్ట్వా శ్రీవధం ఘోరం చుక్రోధ భృగు రీశ్వరః. 107

భృగుద త్రవిష్ణుశాపో భృగుబార్యోజ్జీవనం చ

తతోఽభిశప్తో భృగుణా విష్ణు ర్భార్యావదే తదా । యస్మా తే జానతో ధర్మ మవధ్యా శ్రీ నిషాదితా. 108

తస్మా త్వం సప్తకృత్వో హి మానుషేషావవత్స్యతే । తత స్తేనాభిశాపేన నష్టే ధర్మే పునః పునః. 109

లోకస్య చ హితార్థాయ జాయతే మానుషేష్విహ । అనువ్యాహృత్య విష్ణుంచ తదాదాయ శిరో మునిః. 110

సమాసీయ తతః కాయ మసౌ గృహ్యేద మబ్రవీత్ ।

ఏష త్వాం విష్ణునా దేవి హతాం సన్దారయా మ్యహమ్. 111

యది కృత్స్న మయా ధర్మో జ్ఞాయతే చరితోఽపి వా । తేన సత్యేన జీవన్య యది సత్యం బ్రవీమ్యహమ్.

తత స్తాం ప్రోక్ష్య శాంతాభి రద్భి ర్జీవేతి సోఽబ్రవీత్ । తతోఽభివ్యాహృతే తన్య దేవీ సజ్జీవితా తదా. 113

తతస్తాం సర్వభూతాని దృష్ట్వా సుప్రోత్థితా మివ । సాదు సాధ్వీతి చక్రుస్తే వచసా సర్వతోదిశమ్. 114

ఏవం వ్రత్యాహృతా తేన దేవీ సా భృగుణా తదా । మిషతాం దేవతానాం చ తదద్భుత మివాభవత్. 115

అనమ్భాన్తేన భృగుణా వత్సీ సజ్జీవితా పునః । దృష్ట్వా చేన్ద్రో న లభత శర్మ కావ్యభయా త్పునః. 116

ఇంద్రు డట్లే చేసెను. ఇంద్రుడు విష్ణునిచే రక్షితుడగుట చూచి శుక్రమాత కోపించి 'ఇంద్రా! నా తపోబలము ఎట్టిదో తెలియునా? సర్వభూతములు సాక్షిగా నేను విష్ణునితో కూడ నిన్ను దహింతును.' అనెను. ఇట్లు శుక్రమాత తిర స్కార పూర్వకముగా వలుకగా ఇంద్ర విష్ణు లిరువురును కలవరపడిరి. ఇపు డీమెనుండి ఎట్లు తప్పించుకొనవచ్చును? అని విష్ణు వింద్రునితో ననెను. వ్రభూః ఆమె నన్నును నిన్నును దహించక మునుపే ఈమెను నీవు చంపుము. నేను నీ కందెను ఎక్కువగా కలవరపడుచున్నాను. అని ఇంద్రు డనెను. అంతట విష్ణువు బాగుగా ఆలోచించెను. ఇంద్రుడును తానును ఆత్మరక్షణ మొనరించుకొనవలెననిన శ్రీ వధ చేయవలయును. లేనిచో తమకు కీడు తప్పదు. ఇట్టి ఇరకాటములో విష్ణువు వడెను. ఆవదుద్ధరణమునం దుత్తమమగు చక్రమును వెంటనే విష్ణువు న్మరించెను. అప్పుడును విష్ణువు త్వరవడ సాగెను. చేయదలచిన పని త్వరగా చేయవలెను. లేనిచో తమకు కీడు కలుగునను భయము కలుగుచుండెను. ఆ దేవి చేయదలచిన క్రూరకర్మము ఎరిగి విష్ణువు క్రుద్ధుడై ఒకవైపు భయపడుచునే భృగువత్సీ శిరమును ఖండించెను.

ఘోరమగు ఈ శ్రీ వధమును చూచి భృగుముని క్రోధము చెందెను. అతడు చేతకానివాడు కాదు. తన బార్య వధమునకు కోపించిన అతడు విష్ణుని శపించెను. 'నీవు శ్రీ అవధ్యురాలను ధర్మము నెరిగియుండియు శ్రీని వధించితివి. కావున నీవు ఏడుమారులు మనుష్యుల నడుమ మానవుడుగా జన్మింతువు.' అని ఆయన విష్ణుని అభి శపించెను. ఆ శాప వలముగా లోకమున ధర్మము నశించి నపుడెల్ల లోకహితమునకై శ్రీవిష్ణువు మనుష్యుడుగా లోకమున జనించుచుండును.

ఇట్లు వలికి భృగుముని వెంటనే తన వత్సీ శిరమును తీసికొనెను. దానిని మిగిలిన శరీరముతో చేర్చెను. ఇట్లు వలికెను: 'దేవీ! విష్ణునిచేత చంపబడిన నిన్ను ఇదిగో! మరల ఒకటిగా కూర్చుచున్నాను. నేను ధర్మమును సమగ్రముగా ఎరిగినవాడ నైనచో ఆచరించినవాడ నైనచో- నేను వలుకునది సత్యమే యైనచో ఆ సత్యముతో నీవు జీవింతువు గాక?' ఇట్లు వలికి మంత్రములతో శాంతి జరుపబడిన జలములతో ఆమె (శరీరము)ను ప్రోక్షించి 'జీవించుము.' అనెను. ఆమె అతని ఆ మాటతోపాడే జీవితురాలయ్యెను. నిదుర మేల్కొంచినట్లు లేచిన ఆమెను చూచి సర్వదిశలనుండియు సర్వ భూతములును సాధువాదములు (చాల బాగుగా నున్నది అను వలుకులు) వలికిరి. ఇట్లు ఆ దేవిని ఆ సమయమున భృగు మహాముని జీవించజేసెను. ఇది సర్వ దేవతలును చూచుచుండిరి. ఇది ఎంతయో ఆశ్చర్యకరమగు విషయ మయ్యెను. ఈ సందర్భములో భృగు మహాముని ఏ మాత్రమును కలవరపాటు చెందకుండుట మరియు ఆశ్చర్యకరము. ఇది చూడ

ఇంద్రుడు ఇకముందు శక్రుని వలన మరింతేమి కీడు మూడునోయని మరింత భయపడెను. అతని మనస్సునకు శాంతియే లేకపోయెను.

శక్రం ప్రతి ఇన్ద్రప్రేరితజయన్త్యాగమనమ్.

ప్రజాగరే తత శ్చేన్ద్రో జయన్తీ మిద మబ్రవీత్ । నశ్చీన్ద్ర మమవాన్వాక్యం స్వాం కన్యాంపాకశాసనః ।
ఏష కావ్యోఽవ్యమిత్రాయ వ్రతం చరతి దారుణమ్ ।

తేనాహం వ్యాకులః పుత్రి కృతో మతిమతా భృశమ్. 118

గచ్ఛ సంశ్రావయన్వైనం శ్రమావనయనై శ్చుతైః । తై సై ర్మనోఽనుకూలైశ్చ ఉపచారై రతన్ద్రితా. 119
కావ్య మారాధయన్వైనం యథా తుష్యేత్తు న ద్విజః ।

గచ్ఛ త్వం తస్య దత్తాఽసి ప్రయత్నం కురు మత్కృతే. 120

ఏవ ముక్తా జయన్తీ సా వచ స్సంజ్ఞాహ్య వై పితుః । ఆగచ్ఛ ద్యత్ర మోరం న తవ ఆరభ్య తిష్ఠతి.

తం దృష్ట్వా సు పిబన్తం సాకణదూమ మవాజ్ఞుఖం । యక్షేణ పాత్యమానం చ కుణ్డధారణయాతనామ్. 122

దృష్ట్వా చ తం పాత్యమానం దేవీ కావ్య మవస్థితా । స్వ స్వరూపధరం దృష్ట్వా వపుషా వృత్తి మాస్థితా.

పిత్రా యతోక్తం వాక్యం సా కావ్యే కృతవతీ తథా । గీర్వి శ్చైవానుకూలాభి స్సువన్తీ వల్గుభాషిణీ. 124

గాత్రనంవాహనైః కాలే సేవమానా త్వచ స్సృతైః । వ్రతచర్యానుకులాభి రువాన బహులా స్సమాః. 125

హర్షే దూమవ్రతే తస్మిన్దోరే వర్షనహస్రకే । వరేణ చ్చన్దయామాన కావ్యం ప్రీతోఽభవత్తదా. 126

మహేశ్వరః : ఏత ద్రవ్యతం త్వయైకేన చీర్ణం నాన్యేన కేనచిత్ ।

తస్మాద్వై తవసా బుద్ధ్యా శ్రుతేనచ బలేన చ. 127

తేజసాచ సురా స్సర్వాం స్త్యమేకోఽభిభవిష్యసి । * యథాభిలషితం బ్రహ్మ నిద్యతే భృగునన్దన. 128

ప్రతివత్స్యసి తత్సర్వం నానువాచ్యంతు కన్యచిత్ । సర్వాభిభావీ తేన త్వం భవిష్యసి ద్విజోత్తమ. 129

ఏతాః దత్త్యా వరాం నన్మై భర్గవాయ భవః పునః । వ్రజేశత్వందనేశత్వ మవధ్యత్వం చ వై దదౌ. 130

ఏతా స్తద్భ్యా వరా న్కావ్య స్సమృహృష్టతనూరుహః । హర్షా త్రాదుర్బభౌ తస్య దివ్యస్తోత్రం మహేశ్వరే.

తథా తిర్యక్ష్ణితశ్చైవ తుష్టువే సింరోహితమ్ ।

ఇంద్రునకు నిదురయే వట్టలేదు. అతడు అదే పనిగా ఆలోచించి ఒక నిర్ణయమునకు వచ్చెను. తన కూతురగు జయంతితో ఇట్లు వలికెను: "బిడ్డా! ఇదుగో! ఈ శక్రుడు శక్రునాశమునకై దారుణ తపము ఆచరించుచున్నాడు. మహా బుద్ధికాలియగు ఇతని వలన నెంతయో వ్యాకులుడ నగుచున్నాను. కనుక నీవు అతని కడకు పొమ్ము. అతని శ్రమమును పోగొట్టు శక్రువలు చేసెదననుము. నీవు ఏ మాత్రమును ఏమరుపాటుగాని సోమరితనము కాని లేక ఆయా ఉపచారము లతో ఇతనిని ఆరాధించుము. ఆ బ్రాహ్మణుని నంతోష పెట్టుము. నేను నిన్నతని కిచ్చుచున్నాను. నీవు వెంటనే పొమ్ము. నాపక్షమున ప్రయత్నము చేయుము."

ఇట్లు వలికిన ఇంద్రుని వచనము విని జయంతి నరేయని శక్రుడు తపమాచరించుచున్నచోటికి పోయెను. అతనిని చూచెను. శక్రుడు అవాఙ్మూలకై కణ దూమమును త్రాగుచున్నట్లుండెను. యక్షుడు పెట్టుచున్న శకుండధారణ

* యచ్చ కిశ్చేదపి.

అగ్ని కుండమునందు ఘోరమగు అగ్ని కణములు కాలుచుండ దాని నెగ తగులునట్లు తలక్రిందులుగా వ్రేలాడ వట్టుకొని ఇదిగో దీనియందు వడవేయుచున్నానని భయపెట్టుచు ఆ నెగ వేడిమిని భరించునట్లు చేయుట కుండ ధారణ యాతన.

యాతనను అనుభవించుచుండెను. జయంతి ఇంకను దగ్గరకుపోయి చూచెను. ఇన్ని బాధలు వడుచుండియు కావ్యుడు స్వస్వరూపము ఏమాత్రము వికారము పొందక యుండెను. అమె అతనికి తాను చేయవలసిన శుశ్రూష చేయసాగెను. తన తండ్రి చెప్పిన విధమున అమె శుక్రునకు పరిచర్యలు చేసెను. అమె సహజముగనే మధురముగా మాటలాడు న్నభావము గలది. అమె శుక్రుని మనస్సునకు అనుకూలముగా మాటలాడుచుండును. ఆవశ్యకమయిన ఆయా సమయములందు అతనికి స్పర్శ సుఖము గలుగునట్లు గాత్ర సంవాహనము (కాలు సేతులు వెన్ను మొదలగునవి నొప్పి తీరునట్లు ఒత్తుట) లచే అతనికి హాయి కలిగించుచుండును. అతని వ్రతానుష్ఠానమున కనుకూలములగు ఆచరణలు ఆచరించుచుండును. ఇట్లు అమె చాల సంవత్సరములు శుక్రుని సేవించెను.

ఇట్లు వేయి సంవత్సరములు నిండెను. శుక్రుని ధూమ వ్రతము ముగిసెను. శివుడు శుక్రుని వరము కోరు కొమ్మనెను. "ఈ వ్రతమును నీవు తప్ప మరియెవ్వరును ఆచరించలేదు. అందువలన తవస్సుచే కాని బుద్ధిబలముచే కాని శాస్త్ర జ్ఞానముచే కాని బలముచేకాని తేజస్సుచే కాని నీవు ఒక్కడవే దేవతలనందరను స్త్రీకింది వారనిగా నేసికొన గలవు. విప్రా! నీమనస్సునందు ఏవీ అఖిలషితములు కలవో అవి వ్రతయొక్కటియు నీవు పొందెదవు. ఈ విషయము మరియెవ్వరికిని చెప్పకుము. ఈ వరముచే నీవు అందరను మించినవాడవు అగుదువు."

శివుడు శుక్రునకు ఈ వరములతో పాటు వ్రజాపతిత్వమును కుబేరత్వమును అవధ్యత్వమును కూడ వరములుగా ఇచ్చెను. ఇట్టి వరములు పొందిన శుక్రునకు సంతోషముచే శరీరమున రోమాంచము కలిగెను. హర్షవశమున అతనికి శివుని విషయమున దివ్యస్తోత్రము చిత్తమున స్ఫురించెను. అతడట్లు తలక్రిందులుగా ఉండియే శివుని ఈ విధముగా స్తుతించెను.

శుక్రకృతమహేశ్వరస్తుతిః.

శుక్రః: నమోఽస్తు శితికణ్ఠాయ కనిష్ఠాయ సువర్చనే.	132
లేలిహానాయ కావ్యాయ *వత్సరాయాన్దసఃవత్యే । కవర్దినే కరాళాయ హర్యక్షవరదాయ చ.	133
సంస్తుతాయ స్తుతార్థాయ దేవదేవాయ రంహనే । ఉష్ణిషిణే సువక్త్రాయ సహస్రాక్షాయ మీడుషే.	134
వసురేతాయ రుద్రాయ తవనే *కృత్తివాసనే । *హస్వాయ వ్యుత్తకేశాయ సేనాన్యే రోహితాయ చ.	135
కవయే రాజవృక్షాయ తక్షకక్రీడనాయచ । సహస్రబాహవే చైవ సహస్రనయనాయచ.	136
సహస్రశిరసే చైవ బహురూపాయ వేదసే । హరాయ బహురూపాయ శ్వేతాయ పురుషాయచ.	137
గిరీశాయ మనోజ్ఞాయ చిత్తినే సుక్షతాయ చ । సన్తప్తాయ సుహస్తాయ ధన్వినే భార్గవాయచ.	138

(ఈ స్తోత్రము శివత్రిశతీ నామాత్మకమయినది. ఇది వరమేశ్వరుని విరాట్స్వరూపమును నమస్త జగదాత్మకత్వమును సకల జగదధిపాతృత్వమును వ్రతిపాదించుచున్నది. ఇది సకలోపషత్సారమును నామత్రిశతీ రూపమై రుద్రాధ్యాయముతో సమానముననై ఇహపరములందు సకల పురుషార్థములను సులభముగ నమకూర్చ గలిగియున్నది. దీని యర్థము నెరిగి దీనిని పారాయణము చేయుట సకలాభీష్ట ఫలదాయకము-అనువాదకుడు.) నల్లని కంఠము కలవాడు నూత్నతమరూపుడు శోభనమగు తేజస్సు కలవాడు రయము చేయువాడు కావ్యస్వరూపుడు-సంవత్సరరూపుడు అన్నము నకు అధిపతి-జటాజూటము కలవాడు (దుష్టులకు) భయంకరుడు-హర్యక్షు (కుబేరు)నకు వరములొసగినవాడు చక్కగా స్తుతింపబడువాడు-స్తుతింపబడిన అన్ని ఆర్థములును తానైనవాడు-దేవదేవుడు-వేగరూపుడు-తలపాగ ధరించినవాడు-అందమయిన మోము కలవాడు-వేలకొలది ఇంద్రియములు కలవాడు-కోరికలను ఇచ్చువాడు-ధనమునకు భీజము వండిపాడు-దుష్టులను ఏడిపించువాడు తపోరూపుడు చర్యము వస్త్రముగా కలవాడు-చాలిపోట్టివాడు-గొరగబడిన వెంట్రుకలు కలవాడు (మహాయతి) సేనాపతిరూపుడు ఎర్రనివాడు సూర్యరూపుడు-రాజవృక్షరూపుడు-తక్షకవాగుని క్రిడింపజేయువాడు.

వేలకొలది భుజములు కలవాడు వేలకొలది కన్నులు కలవాడు-వేలకొలది శిరస్సులు కలవాడు అనేక రూపములు కలవాడు-నృప్తి సేయువాడు లోకములను హరించువాడు-అనేక దేహములు కలవాడు-తెల్లనివాడు-సర్వభూతముల దేహముల యందును శయనించువాడు చర్మతమునకు (వాక్కులకు) లోకము మనోహరుడు - చిత్రముకలవాడు-క్షతులకు (దెబ్బ తినిన వానికి) మేలుచేయువాడు-చక్కగా తృప్తి నొందియుండువాడు-చక్కని హస్తములు కలవాడు ధనువు ధరించిన వాడు-భార్గవ స్వరూపుడునగు వానికి సీతు నమస్కారము.

నిషజ్జేచ తారాయ సాశ్చాయ క్షవణాయచ । తామ్రాయచైవ భీమాయ ఉగ్రాయచ శివాయచ. 139
మహాదేవాయ శర్వాయ విరూపాయ శివాయచ । హిరణ్యాయ విశిష్టాయ జ్యేష్ఠాయ మధ్యమాయచ. 140
బ్రహ్మవేచ పిశంగాయ పింగాయారూపాయచ । పినాకినే ఽచేషుమతే చిత్రాయ రోహితాయ చ. 141
దున్దుభ్యా యైకపాదాయ ఆహయే(ఆజాయ)బుద్ధియాయచ।మృగవ్యాదాయ(శ)సర్వాయ స్థానవే భీషణాయచ.
బహునేత్రాయ వథ్యాయ సునేత్రాయ యేశ్వరాయచ । కపాలినే కపిరాయ మృత్యువే త్ర్యమ్బకాయచ. 143
వాస్తోష్పతే (తయే) పినాకాయ ముక్తయే కేవలాయచ।ఆరణ్యాయ గృహస్థాయ యతయే బ్రహ్మచారిణే.144
సాశ్చాయచైవ యోగాయ వ్యాధినే దీక్షితాయచ । + అస్తర్మితాయ శర్వాయ భవ్యేశాయ శమాయచ. 145

అమ్మల పొదులు కలవాడు సక్షత రూపుడు (వ్రణవ రూపుడు) ఇంద్రియములతో కూడినవాడు-లోకములను (దుష్టులను) నశింపజేయువాడు ఎర్రనివాడు భయంకరుడు తీవ్రరూపుడు శుభకరుడు మహాదేవుడు (దేవతలందరలో గొప్పవాడు) దుష్టులను హింసించువాడు వికృతరూపుడు శుభరూపుడు వ్రకాశించువాడు గొప్పవాడు పెద్దవాడు మధ్యముడు బ్రతువర్ణము వాడు వసిమి ఎక్కువ ఎరువు తక్కువ కలిసిన వన్నెవాడు వసిమి తక్కువ ఎరువు ఎక్కువ కలిసిన వర్ణమువాడు ఎర్రనివాడు పినాకధనువు కలవాడు బాణములు దాల్చినవాడు అనేక వర్ణములవాడు రోహిత (ముదురు ఎరువు) వర్ణమువాడు దుందుభియందుండువాడు ఒకే పాదము కలవాడు జన్మములేనివాడు ఆహిర్ బుద్ధియుడు మృగములను వెంటాడు వ్యాధిరూపమువాడు వ్రతియొకటియు తానైనవాడు కదలనివాడు భీతిగొలుపువాడు అనేక నేత్రములు కలవాడు హితము కలిగించువాడు శోభన నేత్రములు కలవాడు ఈశ్వరుడు కపాలము ధరించినవాడు ఒకే యొక పీరుడు మృత్యువు-మూడు కన్నులు కలవాడు గృహమున కదివతియగువాడు పినాక ధనుస్వరూపుడు కేవలరూపుడు వాన వ్రస్తుడు గృహస్తుడు యతి బ్రహ్మచారి సాంఖ్యదర్శనము యోగదర్శనము నైనవాడు వ్యాదులు (బోయవారు) తన సేవగా కలవాడు దీక్ష స్వీకరించి యుండువాడు అంతర్దానము నొందియుండువాడు హింస కలవాడు శుభమగు ఈశుడు శమస్వరూపుడు అగువానికి నమస్కారము.

రోహితే చేకితానాయ బ్రహ్మిష్ఠాయ మహర్షయే । చతుష్పదాయ మేధ్యాయ రక్షిణే శ్రీమగాయచ. 146
శిఖిణే కరాళాయ దంష్ఠ్రిణే విశ్వవేదసే । భాస్కరాయ వ్రదీప్తాయ దీప్తాయచ సుమేధసే. 147
క్రూరాయ వికృతాయైవ భీషణాయ శివాయచ । సౌమ్యాయ చైవ పుణ్యాయ ధార్మికాయ శుభాయచ. 148
అవధ్యాయామృతాయైవ నిత్యాయ శాశ్వతాయచ । వ్యావృతాయ యవిష్ఠాయ భరతాయచ రక్షసే. 149
జేమ్యాయ సహమానాయ నత్యాయచ ఋతాయచ । ●కాట్యాయ రానభాయైవ శూలినే దివ్యచక్షుషే. 150
సోమపా యాజ్ఞపాయైవ దూమపా యోష్మపాయచ । శుచయే వరిధానాయ సద్యోజాతాయ మృత్యువే. 151
పిశితాళాయ శర్వాయ మేమాయ విద్యుత్తాయచ । వ్యావృతాయ వరిష్ఠాయ భరతాయచ రక్షసే. 152

రోహితవర్ణుడు చాల తెలివి కలవాడు బ్రహ్మజ్ఞులలో శ్రేష్ఠుడు మహర్షిరూపుడు-చతుష్పాదుడు పవిత్రుడు రక్షించు వాడు శ్రీమముగా పోవువాడు జాట్లు ముడి కలవాడు నిమ్నోన్నత రూపుడు కోరలు కలవాడు విశ్వముల నృప్తించువాడు.

కాంతుల నిర్మించువాడు తీవ్రముగా ప్రకాశించువాడు శోభనమగు గ్రంథధారణా సామర్థ్యము కలవాడు (శోభనమేర కలవాడు) కూరుడు వికృతరూపుడు అనహ్యము గొలుపువాడు శుభుడు నెమ్మదితనము కలవాడు పుణ్యరూపుడు ధర్మము నెరిగినవాడు (ధర్మము ననుష్ఠించువాడు) శుభుడు-అవద్యుడు అమృతుడు నిత్యుడు శాశ్వతుడు (నహజరూపుడు) తన లక్షణములు ఇంకెవరియందును లేనివాడు అందరికంటె కడగొట్టువాడు అందర భరించువాడు రక్షఃస్వరూపుడు క్షేమము కలిగించువాడు ఎవరినైనను ఏదైనను నహించువాడు సత్యరూపుడు ఋతరూపుడు ముండలతో నిండిన దుర్గమ ప్రదేశములందుండువాడు రానభరూపుడు శూలి దివ్యనేత్రములు కలవాడు సోమపానము చేయువాడు ఆజ్యమును పానము చేయువాడు దూమమును పానము చేయువాడు ఊష్మమును పానము చేయువాడు శుచిరూపుడు పరిధాన (ధరించు వస్త్రము) స్వరూపుడు తత్క్షణమే సాక్షాత్కరించువాడు మృత్యువును కలిగించువాడు విశితము (వచ్చిమాంసము) ఆహారముగా తినువాడు శర్వుడు మేఘరూపుడు విద్యుద్రూపుడు అన్నిటినుండియు మరలియుండువాడు శ్రేష్ఠుడు అందరను పోషించువాడు రక్షించువాడు అగువానికి నీకు నమస్కారము.

త్రిపురహ్నాయ షదీప్తాయ చక్రాయ రోమశాయచ । తిగ్మాయుధాయ దక్షాయ సమిద్ధాయ పులస్తయే. 153
రోచమానాయ చణ్డాయ స్థితాయ ఋషభాయచ । వ్రతినే యజ్ఞమానాయ శుచయే చోర్వరేతసే. 154
అసురఘ్నే మఘహ్నాయ మృత్యుఘ్నే చాంతకాయచ । కృశానవే ప్రశాంతాయ వహ్నయే కింశిలాయచ. 155
రక్షోహ్నాయ పశుహ్నాయ విహ్నాయ శ్వసితాయచ । అనాహతాయ సర్వాయ వ్యాపినే తావనాయచ. 156
అనాశ్రితాయ దేవాయ సమిత్యధిష్ఠితాయచ । కృష్ణాయచ జయంతాయ లోకానా మీశ్వరాయచ. 157
హిరణ్యభాహవేదైవ పాశాయచ సమాయచ । సుకన్యాయ సునస్యాయ ఈశానాయ సుచక్షుషే. 158
క్షిప్రేషవే సుధన్వాయ ప్రథమాయ శివాయచ । కపిలాయ పిశజ్గాయ మహాదేవాయ ధీమతే. 159
మహాకామాయ దీప్తాయ రోదనాయ సహాయచ । దృఢదన్వినే కవచినే రథినేచ వరూధినే. 160

త్రిపురములను సంహరించువాడు ప్రకాశించువాడు చక్రస్వరూపుడు-రోమములతో నిండినవాడు-తీక్షణములగు ఆయుధములు కలవాడు సమర్థుడు బాగుగా వ్రజ్యలించువాడు భక్తుల ఎదుట నిలుచువాడు బంగారువలె ప్రకాశించువాడు తయము గొలుపువాడు (భక్తుల నుద్ధరించుటకై) నిలువబడి యుండువాడు. ఋషభముని రూపుడు-వేదవ్రతముల ననుష్ఠించువాడు-పూనికతో నుండువాడు శుచియగువాడు ఊర్వరేతస్కుడు రాక్షసులను చంపువాడు యజ్ఞమును ధ్వంసము చేయువాడు మృత్యువును సంహరించినవాడు సర్వమును సమాప్తము చేయువాడు అగ్ని స్వరూపుడు ప్రకాంతుడు హవిస్సును మోసికొనిపోవువాడు కుత్సితములగు శిలలుకల ప్రదేశముల రూపమున నున్నవాడు-రక్షస్సుల చంపువాడు పశువుల (దుష్టజీవుల) చంపువాడు విఘ్నరూపుడు శ్వానరూపుడు అనాహత నాదస్వరూపుడు సర్వరూపుడు వ్యాపించియుండువాడు తపింపచేయువాడు (సూర్యాగ్నిరూపుడు) దేసిని ఆశ్రయించకయుండువాడు దివ్ రాతువునకు అర్థముగా నుండువాడు సమితులను (యుద్ధములను-నమాజములను) అధిష్ఠించి యుండువాడు కృష్ణుడు జయంతుడు లోకములకు ఈశ్వరుడు హిరణ్యభాహుడు పాశరూపుడు సముడు శోభనములగు కన్యలు కలవాడు చక్కనివైదుల రూపమున నుండువాడు జీవాత్మకును అధిష్ఠాతయగువాడు చక్కని నేత్రములు కలవాడు శీఘ్రముగా పోవు బాజములు కలవాడు శోభనమగు ధనువు కలవాడు మొట్టమొదటివాడు పరమాత్మరూపుడు కపిలవర్ణుడు పింగళవర్ణుడు మహాదేవుడు బుద్ధికాలి గొప్ప సంకల్పములు కలవాడు ప్రకాశింపజేయువాడు దుష్టుల నేడిపించువాడు అందరనోడించువాడు దృఢ ధనువు గలవాడు కవచము కలవాడు రథము కలవాడు వరూథము (ఒక విధమగు కవచము-రథభాగము) కలవాడు అగు నీకు నమస్కారము.

భృగునాదాయ జత్రాయ గహ్మరేష్ఠాయ వేదసే । ఆమోఘాయ వ్రజానాయ అమృతాయ వృషాయచ । 161
 సమోస్తు తుభ్యం దగవ న్మహతే కృత్తివాససే । వశూనాం వతయే తుభ్యం భూతానాం వతయే నమః । 162
 ప్రణమ్య ఋగ్యజుస్సామే స్వాహాయచ స్వదాయచ । వషట్కారాత్మనే చైవ తుభ్య మర్థాత్మనే నమః ।
 ప్రక్షేప్త చాత్రే తథా కర్త్రే హర్త్రేచ కృవణాయచ । భూతభవ్యభవిష్యాయ తుభ్యం కర్మాత్మనే నమః । 164
 వనవేచైవ సార్థాయ రుద్రాదిత్యాశ్వినాయచ । నిర్గుణాయ గుణజ్ఞాయ వ్యాకృతాయ కృతాయచ । 165
 స్వయంబువే వ్రజాయైవ ఆపూర్వప్రథమాయచ । వ్రజానాం వతయేచైవ తుభ్యం బ్రహ్మాత్మనే నమః । 166
 ఆత్మేశాయాత్మవశ్యాయ సర్వస్యాతిశయాయచ । సర్వభూతాత్మభూతాయ తుభ్యం భూతాత్మనే నమః । 167
 నిర్గుణాయ గుణజ్ఞాయ వ్యాకృతాయాఽకృతాయచ । విరూపాక్షాయ మిత్రాయ తుభ్యం సాక్షాత్మనే నమః ।
 వృధివ్యై చాంతరిక్షాయ దివ్యాయచ మహాయచ । జననైవాయ సత్యాయ తుభ్యం లోకాత్మనే నమః । 169
 అన్యక్తాయ మహాంతాయ భూతాదే రిన్ద్రియాయచ । ఆత్మజ్ఞాయ విశిష్టాయ తుభ్యం సర్వాత్మనే నమః । 170
 నిత్యాయ చాత్మలింగాయ సూక్ష్మాయ చేతనాయచ । బుద్ధాయ విభవేచైవ తుభ్యం మోక్షాత్మనే నమః । 171
 నమస్తే త్రిషు లోకేషు నమస్తే పరత త్త్రిషు । సత్యాన్యేషు మహాన్యేషు చతుర్షుచ నమోఽస్తుతే । 172
 నామస్తోత్రే మయా హ్యస్మి న్యదవవ్యాహృతం భవేత్ ।

మధ్యక్త ఇతి బ్రహ్మణ్య తత్సర్వం క్షన్తు మర్హసి. 173

భృగువంశ రక్షకుడు-శుక్రాచార్యరూపుడు-హృదయ గుహయందుండువాడు-శాస్త్ర విధానముల చేయువాడు
 నఫలుడు ప్రశాంతుడు అమృతస్వరూపుడు సర్వభూతములను అమృతముతో తడుపువాడు భగవానుడు గొప్ప పరిమాణము
 కలవాడు గజవర్మము వస్త్రముగా గలవాడు జీవులకు అధిపతి సకల భూతములచే నమస్కరింపబడువాడు ఋగ్యజుఃసామ
 స్వరూపుడు స్వాహాకారరూపుడు వషట్కారరూపుడు ఆత్మరూపుడు అవధిరూపుడు సృష్టించువాడు నిర్మించువాడు సర్వము
 చేయువాడు పాపముల హరించువాడు దయావరుడు దయనీయుడు (దీనుల రూపమున నుండువాడు) భూత వర్తమాన
 భవిష్యకాల రూపముల నుండువాడు కర్మరూపుడునగు నీకు నమస్కారము.

వసువులు సాధ్యులు రుద్రులు ఆదిత్యులు అశ్వినులు అను దేవతల రూపమున నుండువాడు నిర్గుణుడు
 త్రిగుణముల నెరిగినవాడు నామరూప విభాగము నొందినవాడు సృష్టిచేయబడిన ప్రపంచ రూపమున నుండువాడు తనకుతానై
 యుండువాడు (వృద్ధి) ప్రకల రూపముతో నుండువాడు పూర్వము ఎన్నడు లేనివాడు మొదటివాడు ప్రజాపతిరూపుడు
 బ్రహ్మరూపుడు తనకుతానే అధిపతియగువాడు తన ఆదీనమున తానుండువాడు అన్నిటిని ఆతిశయించినవాడు సర్వ
 భూతములకు ఆత్మయగు వాడు భూతరూపుడునగు నీకు నమస్కారము.

విర్గుణుడు గుణముల (తత్త్వము)ను ఎరిగినవాడు నామరూపాది విభాగము నొందినవాడు వేదిచేతను
 చేయబడినవాడు (స్వయంసిద్ధుడు) వికృతములగు (బేసి సంఖ్యగల) కన్నులు కలవాడు ఎల్ల భూతములకు మిత్రుడు
 (ఉదయించు సూర్యరూపమున నున్నవాడు) సాంఖ్య తత్త్వరూపుడునగు నీకు నమస్కారము. వృధివి అంతరిక్షము
 ద్యులోకము మహర్లోకము జననైవస్వత్కలోకములునను లోకముల రూపముననుండు నీకు నమస్కారము. నామ రూపాది
 కముతో వ్యక్తము కానివాడు మహద్రూపుడు భూతములకు ఆదియగువాడు ఇంద్రియరూపుడు ఆత్మ తత్త్వము నెరిగిన
 వాడు అన్నిటికంటెను గొప్పవాడు సర్వతత్త్వ రూపుడునగు నీకు నమస్కారము. నిత్యుడు ఆత్మలింగరూపుడు సూక్ష్ముడు
 చేతనరూపుడు బోధము (జ్ఞానము) పొందినవాడు సర్వవ్యాపియగువాడు మోక్షరూపుడునగు నీకు నమస్కారము. మాడు
 లోకములయందు ఉండు నీకు నమస్కారము. వీటికి పైగా ఉండు మూడు లోకములయందు ఉండు నీకు నమస్కారము.
 సత్యలోకముతో ముగియు నాలుగు లోకములయందును మహాలోకముతో ముగియు నాలుగు లోకములయందును ఉండు
 నీకు నమస్కారము.

బ్రహ్మజ్ఞాదవగు పరమేశ్వరాః ఈ నామస్తోత్రమునందు నేనేదైన పొరబాటులు పలికినను ఇది పలికిన ఇతడు నాభక్తుడేకదా యను దయతో నన్ను క్షమించ ప్రార్థించుచున్నాను.

సూతః: ఏవ మాభాష్య దేవేశ మీశ్వరం నీలలోహితమ్ ।

బహ్వాతివణత న్నన్మై ప్రాజ్ఞలి ర్వాగ్యతోఽభవత్. 174

కావ్యస్య గాత్రం సంస్కృశ్య హస్తేన ప్రీతిమా నృపః । నికామం దర్శనం చత్వా తత్రైవా న్తరథీయత. 175

తత స్సోఽన్తర్హితే తస్మిన్ దేవే సానుచరే తదా । తిష్ఠన్తీం పార్శ్వతో దృష్ట్వా జయన్తీ మిద మబ్రవీత్. 176

శుక్రజయన్తీసంల్లాపః.

శుక్రః: కస్య త్వం సుభగే కా వా దుఃఖితే మయి దుఃఖితా ।

మహతా తపసా యుక్తం కిమర్థం మాం జుగోపసి. 177

అనయా సంస్థితా భక్త్యా వ్రశయేణ యమేన చ । స్నేహేన చైవ సుశ్రోణి ప్రీతోఽస్మి పరవర్జిని. 178

కి మిచ్ఛసి వరారోహే కస్తే కామ స్సమృద్ధ్యతామ్ ।

త త్రే నమ్పాదయా మ్యద్య యద్యపి స్యా త్సదుర్లభమ్. 179

ఏవ ముక్తాబ్రవీ దేనం తపసా జ్ఞాతు మర్హసి । చిక్కిరితం హిమే బ్రహ్మం న్తం హి వేద యథాతథమ్.

ఏవ ముక్తోబ్రవీ దేనాం దృష్ట్వా దివ్యేన చక్షుషా । మయా సహ త్వం సుశ్రోణి దశ వర్షాణి బామిని.

సర్వభూతై రదృశ్యా త్వం సప్రమ్యయోగ మిహేచ్ఛసి । దేవి ఇన్దీవరశ్యామే వరార్హే వామలోచనే. 182

ఏవం వృణోమి కామం త్వాం యది చే ద్వల్గుభాషిణి । ఏవం భవతు గచ్ఛావో గేహం మే మత్రకాశిని.

తత స్స గృహ మాగత్య జయన్త్యాః పాణి ముద్వహత్ । తయా సమభవ ద్వేష్యా దశ వర్షాణి భార్గవః.

అదృశ్య స్సర్వభూతానాం మాయయా సంవృతః ప్రభుః ।

కృతార్థ మాగతం జ్ఞాత్వా కావ్యం సర్వే దితే స్సుతాః. 185

అభిజగ్ము ర్గృహం తన్య ముదితా స్తే దిదృక్షవః । గతా యదా న పశ్యన్తి మాయయా సంవృతం గురుమ్.

లక్షణం తన్య తద్బుద్ధ్యా వ్రతిజగ్ము ర్యథాగతమ్ ।

శుక్రకుడు దేవేశుడును ఈశ్వరుడును నీలలోహితుడు నగు శివునితో ఇట్లు పలికి బహువారములు మిగుల వ్రణా మములు చేసి దోసిలియైగ్గి మౌనము వహించెను. భవుడును ప్రీతుడై శుక్రకుని శరీరమును స్పృశించి మిక్కిలి నృప్తముగా తన దర్శనమునిచ్చి అచ్చటనే అంతర్ధానమునందెను.

తన అనుచరులతో కూడ ఆ దేవుడంతర్ధానమునందిన పిమ్మట తన నమీవమందున్న జయంతిని చూచి శుక్రకు డిట్లు పలికెను: సుందరీ! ఎవ్వరిదానవు! ఎవరవు! నాదుఃఖములో పాలువంచుకొనుచున్నావు. నేను మహా తపస్సాచ రించుచున్న కాలములో నన్ను కాపాడుచుంటివి. ఇటువంటి భక్తి వివయము ఇంద్రియ నిగ్రహము స్నేహము నా విషయమున చూపుచుండిన నీపై నేను ప్రీతుడనయితిని. నీకేమి కావలయును? చెప్పుము. అది ఎంత దుర్లభమయినను నీకోరిక నెరవేర్చెదను. అనగా ఆమె 'అయ్యా! దివ్యమగు తపశ్శక్తిచే కలిగిన జ్ఞానస్తోత్రముతో చూచి నాకోరికను మీరే ఎరుగ ప్రార్థించుచున్నాను.' అనెను. శుక్రకుడు దివ్యదృష్టితోచూచి 'బామిని! పది ఏండ్లపాటు నీవు భూతములకు వేసికిని అదృశ్యురాలవై నాతో కలిసియుండ గోరుచున్నావు. నల్ల కలువవూలవంటి చాయయు ఉత్తమ సుందర రూపమును మహాహర స్తోత్రములును మధురమగు వాక్కును కలదానవగుటచే నేనును నిన్ను కామించుచున్నాను. నీకోరికను తీర్చెదను. ఇంటికి పోవుదము రమ్ము. అనెను. తరువాత శుక్రకుడు న్యగృహమునకు వచ్చి జయంతిని పెండ్లాడెను. అట్లే

పదిఏండ్లు ఏ భూతములకును కనబడక జయంతితో కూడి దాంపత్యము ననుభవించుచుండెను.

ఇట్లుండగా దైత్యులును తమ గురువగు శుక్రుడు తవస్సునందు కృతాద్ధుడై తిరిగి వచ్చెనని ఎరిగిరి. వారు సంతోషమునంది ఆయనను చూడగోరి అతని ఇంటికి పోయిరి. కాని శుక్రుడు మాయచే కప్పవడియున్నందున అతడు వారికి కనబడలేదు. అతడు మాయచే మరుగుపడియున్నాడని గురైరిగి వారును మరలిపోయిరి.

దైత్యానాం కవటవేష గురుకృతవిద్యాభ్యాసః.

బృహస్పతిస్తు సంరుద్ధం కావ్యం జ్ఞాత్వా వరేణ తమ్. 187

ప్రీత్యర్థం దశ వర్షాణి జయన్త్యా హితకామ్యయా । గురు న్దదన్తరం లభ్యా దైత్యానా మిన్ద్రోచోదితః. 188

కావ్యస్య రూప మాస్థాయ అసురా న్నమపాహ్వాయత్ । తత స్తా నాగతా న్దృష్ట్వా బృహస్పతి రువాచ హ. స్వాగతం మమ యాజ్ఞానాం ప్రాప్తోఽహం వో హితాయ వై ।

ఆహం వోఽధ్యాపయిష్యామి విద్యా ప్రాప్తా తు యా మయా. 190

తత స్తే హృష్టమనసో విద్యార్థ మువపేదిరే । పూర్ణే కావ్యా తత న్నస్మి న్నమయే దశవార్షికే. 191

సమయాన్తే దేవయానీ తతోత్పన్నా ఇతి శ్రుతిః । బుద్ధిం చక్రే తత సో వై యాజ్ఞానాం వ్రత్యవేక్షణే. దేవి గచ్ఛామ్యహం ద్రష్టుం మమ యాజ్ఞా సుచిస్మితే । విభ్రాన్తప్రేక్షణే సాధ్వీ శ్రీవర్ణాయతతోచనే. ఏవ ముక్తా బ్రవి దేనం భజ భక్తా న్మహావ్రత । ఏష ధర్మ స్సతాం బ్రహ్మ న్న ధర్మం తోవయామి తే. తతో గత్వాఽసురా న్దృష్ట్వా దేవాచార్యేణ ధీమతా ।

వజ్చితా న్గావ్యరూపేణ తతః కావ్యోఽబ్రవీత్తు తాః. 195

కావ్యం మాం వో విజానీద్య మయ మాజ్ఞీరసో విభుః॥

వజ్చితా ●బత యాయం తే నర్వే శృణుత దానవాః. 196

శ్రుత్వా తథా బ్రువాణం తం సమ్భ్రున్తా న్తే తదాఽభవత్ ।

ప్రేక్షన్త స్తా వుభౌ తత్ర స్థిరాసీనౌ శుచిస్మితౌ. 197

సమ్ప్రీమాదా న్తత స్సర్వే ప్రాబుధ్యన్త న కిచ్చన । అబ్రవి త్సమ్ప్రీమాడేషు కావ్య స్తా నసురాం న్దదా. ఆచార్యో వో హ్యహం కావ్యో దేవాచార్యోఽయ మజ్గీరాః॥ అనుగచ్ఛన్తు మాందైత్యా న్దృజితై నం బృహస్పతిమ్. ఇత్యుక్తా హ్యసురా న్తేన తావుభౌ సమవేక్ష్యచ । యథా పురా విశేషం తు నజానన్యుభయౌ న్దయౌః. 200 బృహస్పతి రువాచై నా నసమ్భ్రున్త న్దపోదనః ।

కావ్యో వోఽహం +గురు ర్దైత్యా మద్రూపోయం బృహస్పతిః. 201

నమ్మోహయతి రూపేణ మామకేనైష వోఽసురాః ।

శ్రుత్వా తస్య వచ న్తే వై నమేత్యోచు ర్వచో ద్రువమ్. 202

అయం నో దశ వర్షాణి నతతం శాన్తి వై వ్రభుః । ఏష వై గురు రస్మాక మన్తరేప్పు రయం ద్విజః.

తత స్తే దానవా న్సర్వే వ్రణివత్కాభివాద్యచ । వచనం జగృహు న్తస్య చిరాభ్యాసేన మోహితాః. 204

ఈచ న్త మసురా న్సర్వే క్రోధా త్సంరక్తతోచనాః ।

అయం గురు ర్యతోఽస్మాకం గచ్ఛ త్వం వాసి నో గురుః. 205

భార్గవో వాజ్ఞీరోవాపి భగవా నేష నో గురుః । స్థితా వయం నిదేశేఽన్య సాదు త్వం గచ్ఛ మా చిరమ్. 206

ఏవ ముక్తాఽసురా న్సర్వే ప్రావద్యన్త బృహస్పతిమ్ ।

శుక్రుడు శివునివలన వరములను పొంది వచ్చెననియు ఐనను జయంతికి మేలు చేయగోరి పదివీండ్లపాటు మాయతో ఆవృతుడై మరుగుపడియుండుననియు బృహస్పతి ఎరిగెను. ఈ అవకాశములో అతడు ఇంద్రుని ప్రేరణచే శుక్రుని రూపము ధరించి దైత్యులను తనకడకు పిలిచెను. వారు తనకడకు రాగా అతడు వారితో ఇట్లు పలికెను: “నాకు యాజ్ఞలు (యజ్ఞాదులు చేయింపబడువారు) అగు మీకు స్వాగతము. నేను మీకు మేలు చేయగోరి వచ్చినాను. నేను సంపాదించి తెచ్చిన విద్యలను మీచే అధ్యయనము చేయింతును.” వారును సంతోషముతో విద్యాధ్యయనార్థము బృహస్పతిని ఆశ్రయించి యుండిరి.

కాలము గడచెను. పదివీండ్లును నిండెను. ఆ సమయము ముగియునరికి జయంతి శుక్రులకు దేవయాని జన్మించెనని వరంపరలో వినుచున్నాము.

అంతట శుక్రుడు తన యాజ్ఞులగు దానవుల మంచిచెడ్డలను విచారించగోరెను. నేను నా యాజ్ఞులను చూడ బోయెదనని అతడు జయంతితో పలికెను. “మహాతపస్వీ! నీభక్తులను అనుగ్రహించుము. నజ్జనుల ధర్మము ఇదియే కదా! నేను నీ ధర్మమునకు లోపము కలుగనీయను. అని జయంతి పలికెను.

దేవాచార్యుడగు శుక్రుడు పోయి దానవులను దైత్యులను చూచెను. బృహస్పతి శుక్రరూపమున వారిని వంచించెనని అతడు ఎరిగెను. “దైత్యులారా! నేను శుక్రుడనని గురుతించుడు. ఇతడు వివిధ రూపములు ధరించుటలో నమర్తుడగు బృహస్పతి. ఇతడు మిమ్ము వంచించెను. నామాట వినుడు.” అనెను. శుక్రుడు అట్లు పలుకుట విని దైత్యులు తడబాటు చెందిరి. వారు ఆ ఇరువురను చూచుచుండిరి. ఆ ఇరువురును పవిత్రమగు చిరునవ్వుతో స్థిరముగా కూర్చుండి యుండిరి. వారందరును మిగుల మూఢ చిత్తులయిరి. వారికి ఏమియు అర్థము కాకపోయెను. అట్టి దైత్య దానవులను చూచి శుక్రుడు మరల “నేను మీ ఆచార్యుడనగు శుక్రుడను. ఇతడు దేవాచార్యుడు ఆంగిరసుడు (బృహస్పతి). మీరందరు నన్నునునరించుడు. ఈ బృహస్పతిని విడువుడు.” అనెను. అనురులను శుక్రుని ఈ మాటలు వినిరి. వారు ఇద్దరను గమనించి చూచిరి. ఎంత చూచినను వారికి ఆ ఇద్దరకు గల భేదము ఏమియు గోచరించలేదు. తపోధనుడగు బృహస్పతి ఏమాత్రము తడబడక దానవులతో ఇట్లనెను. “దైత్యులారా! మీ గురుడనగు శుక్రుడను నేనే. ఇతడు (వాస్తవ శుక్రుడు) నా రూపము దాల్చిన బృహస్పతి. ఇతడు ఇట్లు మిమ్ములను మోసపుచ్చుచున్నాడు.” అంతట దానవులందరును తమలోతాము సంప్రతించుకొనిరి. అందరు కలిసి గట్టిగా ఇట్లనిరి: “ఇతడు పది సంవత్సరముల నుండి మనలను తన శిక్షణయందుంచుచున్నాడు. ఇతడే మనకు ప్రభువు (యోగక్షేమము కలిగింపగల నమర్తుడు.) ఇతడే మనకు గురువు. ఈ (రెండవ) బ్రాహ్మణుడు అవకాశము చూచుకొని వచ్చినవాడు.” ఇట్లు పలికిన వారందరును మాయా శుక్రునికి చాగిలపడి నమస్కారము చేసిరి. చాల కాలమునుండి అలవాటు పడియున్నందున వారు సత్యమును గుర్తించలేకపోయిరి. అందుచే వారు బృహస్పతి మాటనే సత్యముగా గ్రహించిరి. వారు క్రోధముతో కండ్లెర్రజేసి శుక్రునితో ఇట్లు అనిరి: “ఇతడే మా గురువు. కనుక నీవు వెళ్ళిపొమ్ము. నీవు మాకు గురువవుకావు. ఈతడు శుక్రుడో బృహస్పతియో మాకు అక్కరలేదు. ఈ భగవానుడే మాగురువు. మేమందరమును ఇతని ఆజ్ఞయందే ఉంటిమి. ఉన్నాము. ఉందుము. నీవు ఇటనుండి తిన్నగా వెళ్ళిపొమ్ము. తడవు చేయకుము.” అనిరి. ఇట్లు పలికి దానవులు అందరను బృహస్పతిని గురునిగా ఆశ్రయించి ఉండిరి.

యదా న ప్రతిపద్యంత కావ్యేనోక్తం మహా ద్ధితమ్. 207

చుకోవ భార్గవ నైషా మవలేపేన తేన తు । బోధితా మాయయా యస్మాన్న మాం భజథ దానవాః. 208

తస్మా త్ప్రజ్ఞప్తనంజ్ఞావై వరాభవ మవాప్యథ ।

ఇతి వ్యాహృత్య తా న్కావ్యో ఐగామాథ యథాగతమ్. 209

శప్తాంస్తా నసురాః జ్ఞాత్వా కావ్యేన స బృహస్పతిః ।

కృతార్థస్తు తదా హృష్ట స్వరూపం ప్రత్యవద్యత. 210

బుద్ధ్యాహతాసురాః జ్ఞాత్వా తత్త్రైవాన్తరధీయత । తతః ప్రజ్ఞప్తే తస్మిన్స్తు విభ్రాంతా దానవాభవన్. 211

పున శ్శుక్రంప్రతి దానవాగమనమ్.

అహోధి గృహ్చితా నైన పరస్పర మథాబ్రువన్ ।

వృష్టతోఽభి ముఖాశ్చైవ తాడితాఽఙ్గిరసేన తు. 212

పశ్చితా స్సాధునా తేన న్యకృత్యేనతు మాయయా ।

తతస్తు పరిశుష్కాస్యా న్తమేవ త్వరితా యయుః. 213

ప్రహ్లాద మగ్రతః కృత్వా కావ్యస్యానువదం పునః ।

తతః కావ్యం సమాసాద్య తేవతస్తు రవాఙ్మఖాః. 214

అగతా న్న పున ర్దృష్ట్వా కావ్యో యాజ్ఞా నువాచ హ ।

మయా సమ్బోధితా స్సర్వే యస్మా న్మాం నాభినన్దథ. 215

తత స్తేనావమానేన గతా యూయం పరాభవమ్ ।

ఏవం బ్రువాణం శుక్రంతు బాష్పసన్నిగ్ధతోచనః. 216

ప్రహ్లాద న్తం తదోవాచ మాఽస్మాం న్నం త్యజ భార్గవ ।

స్వాశ్రయా నృజమానాంశ్చ భక్తాంశ్చ భజ భార్గవ. 217

త్య య్యదృష్టే వయం తేన దేవాచార్యేణ మోహితాః ।

భక్తా న్నార్హసి వై హాతుం తపోదీర్ఘేణ చక్షుషా. 218

యది న న్నం న కురుషే ప్రసాదం భృగునన్దన ।

అవజ్ఞాతా న్స్వయా హ్యద్య ప్రవిశామో రసాతలమ్. 219

తాను చెప్పిన అంతటి గొప్ప హితవచనమును దైత్యులు వినకపోవుటచేత శుక్రుడు వారిపై చాల కోపించెను. వారి గర్వము కూడ అతనికి కోపహేతువయ్యెను. “మాయా బలమున బృహస్పతి చేసిన బోధనములు విని మీరు నన్నాశ్రయింపకున్నారు. కావున దానవులారా! మీరు తెలివి కోల్పోయి పరాభవముల పాలగుదురుగాక!” అని పలికి శుక్రాచార్యుడు తాను వచ్చిన శ్రోవను పోయెను.

శుక్రునిచేత దానవులు శపింపబడినట్లు తెలియగనే బృహస్పతి తాను కృతార్థుడయ్యెనని తలచి మార్గము పొందెను. అనురులు బుద్ధి కోల్పోయినమాట అతనికి నంతోషము కలిగించెను. వెంటనే అతడు స్వరూపము ధరించెను. అంతర్ధావము కూడ పొందెను.

అతడట్లు అంతర్ధావము పొందగా దైత్యులు విభ్రాంతులయిరి. అయ్యో! ఛీ! అతడు మనలను మోసగించెనే! అని ఒకరితో మరియొకరనసాగిరి. ఈ అంగిరనుడు (బృహస్పతి) మనలను వెనుకనుండియు ముందునుండియు దెబ్బ తీసెనే! అతడు తన మాయ చేష్టలతో మనలను మోసగించెనే! అని చింతించిరి. అంతట వారు చింతచే నోళ్ళెండిపోవు చుండ ప్రహ్లాదుని ముందుంచుకొని శుక్రుని అడుగుల వెంటనే బయలుదేరి అతడు వెళ్ళిన మార్గముననుసరించి పోయిరి. చివరకు శుక్రుని సమీపము చేరిరి. తలవంచుకొని అతని ముందు నిలువబడిరి.

మరల తన ఎదుటికి వచ్చిన తన యాజ్ఞాలైన దానవులను చూచి శుక్రుడు వారితో నేనెంత పాపపరిచినను “మీరందఱును నామాటపై అదరము చూపక పోతిరి. నాపై మీరు చూపిన అవమాన దృష్టికి ఫలముగా మీరు అవమానము పొందితిరి.” అనెను.

శుక్రాచార్యుడు ఇట్లు పలుకుచుండ ప్రహ్లాదుడు బాష్పములు క్రమ్మిన కన్నులతో ఇట్లు పలికెను: "భార్గవా! మీరు మమ్ములను విడువవలదు. మాకు మీరే ఆశ్రయము. మేము మిమ్ము ఆశ్రయించుచున్నాము. మీకు భక్తులము. ఇట్టి మాకు మీరు ఆశ్రయము ఇందు. మీరు మాకు కనబడని నమయములో దేవగురువు మమ్ములను మోసగించెను. మమ్ములను మాయలో పడవేసెను. తవస్సుచే దీర్ఘములగు నేత్రములుగల మీరు ఎంతవరకైన మీదృష్టి ప్రసారము చేయగలరు. మీరే మామనస్సలలోనికి చూడుడు. మేము మీ భక్తులము. మమ్ములను విడువవలదు. భృగునందనా! మీరు మమ్ముల ననుగ్రహింపనిచో-మీరు మమ్ములను అలక్ష్యముగా చూచినచో-మేము ఇప్పుడే రసాతలమును ప్రవేశింతుము.

జ్ఞాత్వా కావ్యో యథాతత్త్వం కారుణ్యా దనుకమ్పయా ।

ఏవం ప్రత్యనుసీతో వై తతః కోపం నియమ్య నః. 220

ఉవాచై నం ; శుక్రః : న భేతవ్యం న గస్తవ్యం రసాతలమ్ ।

అవశ్యం భావినో హ్యర్థాః ప్రాప్తా వో *మమ చాగ్రతః. 221

న శక్య మన్యథా కర్తుం దిష్టం హి బలవత్తరమ్ ।

సంజ్ఞా ప్రణష్టా వో యాజ్ఞాః కాలేన ప్రతివత్స్యథ. 222

దేవై ర్జితా న కుత్రాపి పాతాళం ప్రతివత్స్యథ । ప్రాప్తః పర్యయకాలో వ ఇతి బ్రహ్మైభ్యభాషత. 223
మత్ప్రసాదాచ్చ త్రైలోక్యం భుక్తం యుష్మాభి ర్హర్జితం ।

యుగాభ్యా దశ సమ్సూర్ణా దేవా నాక్రమ్య మూర్ధని. 224

ఏతావదేవ వః కాలం బ్రహ్మ రాజ్యం ప్రభాషత । రాజ్యం సావర్ణికే తుభ్యం పునః కిల భవిష్యతి. 225
లోకానా మీశ్వరో బావ్య న్నవ పౌత్రః పున ర్పులిః । ఏవం కిల మిథః ప్రోక్తః పౌత్రస్త్రే విష్టునా న్వయమ్.
తదా హృతేషు లోకేషు తా స్తా న్నస్యాభవ స్కిల ।

యస్మా త్ప్రవృత్తయ శ్చాన్య సకాశా దభినన్దితాః. 227

తస్మా దనేన ప్రీతేన కృత్స్నం దత్తం న్వయమ్భువా ।

దేవరాజ్యే బలిర్భావ్య ఇతి మా మీశ్వరోబ్రవీత్. 228

తస్మా దదృశ్యో భూతానాం కాలాపేక్ష స్స తిష్ఠతి ।

ప్రీతేన చామరత్వం చ దత్తం తుభ్యం న్వయమ్భువా. 229

తస్మాన్నిరుత్సుక స్త్వం వై పర్యాయసహితోఽనురైః ।

న హి శక్యం మయా తుభ్యం పురస్తా ద్వివభాషితుమ్. 230

బ్రహ్మణా ప్రతిషిద్ధోఽహం భవిష్య జ్ఞానతాఽప్యభౌ ।

ఇమా తు శిష్యౌ ద్వౌమహ్యం సమ్మతౌ వై బృహస్పతేః. 231

దై వతై స్సహ సంయుక్తౌ సురాన్వై వారయిష్యథ । ఇత్కుక్తా హ్యసురా స్సర్వే కావ్యేనాక్లిష్టకర్మణా. 232
హృష్టా న్తథా యయు స్సర్వే ప్రహ్లాదేన సహానురాః ।

అవశ్యం భావ్య మర్థంతు శ్రుత్వా శుక్రేణ బాషితమ్. 233

శుక్రాచార్యుడు యథార్థమును తెలిసికొనెను. అతడు సహజముగానే కరుణా న్వభావుడు. భూతములపై అను కంప కలవాడు. ప్రహ్లాదాది దై త్యులును తన్నెంతగానో బ్రతిహరిరి. అందుచే అతడు తన కోపము అణచుకొని

వ్రహ్మదునితో ఇట్లు పలికెను: "మీరు భయపడవలదు. రసాతలమునకు పోవలసిన పనిలేదు. అవశ్యము జరుగవలసిన విషయములు ఏవో మీకును జరిగినవి-నాకును జరిగినవి. దై వనిర్ణయము బలవత్తరము. దానిని మనము మార్చజాలము. నాయాజ్ఞాలగు మీకు దురదృష్టవశమున తెలివి తప్పినది. మరల తగిన కాలమున మీకు తెలివి వచ్చును. దేవతల చేతిలో మీరు ఓటమి పొంది పాతాళమునకు పోవలసిన అగత్యము ఎప్పటికిని రాదు. ఇప్పుడు మీకు ప్రతికూల నమయము వచ్చి ఇట్లు జరిగినది. అని బ్రహ్మ పలికియున్నాడు. నా యనుగ్రహమున మీరు శక్తి సంపత్సమృద్ధమైన త్రైలోక్యరాజ్యమును అనుభవించితిరి. పది దివ్య యుగములపాటు దేవతల శిరస్సులపై మీ పాదముల నిలువగలిగితిరి. మీ రాజ్యకాలము ఇంతమాత్రమే. అని బ్రహ్మ పూర్వము చెప్పియుండెను. మరల సావర్ణిక మన్యంతరమున నీకు (వ్రహ్మదు నకు) రాజ్యాధికారము వచ్చును. తరువాత మీ మనుమడు బలి మరల త్రిలోకములకును ఈశ్వరుడగును. ఈ విషయమును రహస్యమున మీ మనుమడైన బలితో న్యయముగా విష్ణువే చెప్పియుండెను. విష్ణువు తాను బలినుండి వంచనచే లోకములను హరించిన నమయమున అంతవరకు బలి తన పాలిత ప్రదేశములందన్నిట ప్రవర్తిల్లజేసిన లోకప్రవృత్తులను గూడ మోనముచే తీసివేసికొనెను. అందుచే ప్రితుడై విష్ణువు బలికి ఈ వరమునిచ్చెను. అందుచే బలి మరల దేవరాజ పదము నలంకరించి తీరవలయును. అని ఈశ్వరుడే నాతో చెప్పియున్నాడు. అందుచేత బలి అంతవరకును ఏ భూతములకును ఆదృశ్యుడై మంచి కాలమునకు ఎదురు చూచుచుండును. అట్లే విష్ణువు నీకును అమరత్వమును వరముగనిచ్చియున్నాడు. అందుచే నీవు ఏమియు తహతహపడక వర్యాయక్రవములో (వంతుల ననునరించి) దేవతల అధికారము తరువాత మీ అధికారకాలము వచ్చువరకు ఎదురు చూడవలయును. నేను నీముందు అనత్యము పలుకజాలను. ఈ విషయము నీతో ఇప్పటికే చెప్పవలసియుండెను. కాని బ్రహ్మ చెప్పవలదనుటచే నాకు ఈ భవిష్యత్ తెలిసియుండియు నీకు చెప్పి యుండలేదు. ఈ నా శిష్యులిద్దరును (శండుడు మర్కుడు అనువారు) బృహస్పతికి ఆదరపాత్రులై యుండి దేవతలతో కలిసియుండి (మీకు నాశము కలుగనీయకుండునట్లు) దేవతలను వారించురు."

అని ఇట్లు శుక్రుడు దానవులకు చెప్పెను. అతడు ఎట్టి క్లిష్టమయిన పనులనైనను సునాయానముగా చక్క పెట్టగలవాడు. తవ్వక జరిగి తీరెడి భవిష్యద్విషయములనే శుక్రుడు తమకు చెప్పెను. కనుక వ్రహ్మదుడు మొదలగు చైత్యులందరును హర్షముతో వెడలిపోయిరి.

సకృ దాశంసమానాస్తు భయం శుక్రేణ బాషితమ్ ।

దంశితా స్సాయుధా స్సర్వే తతో దేవా స్సమాహ్వయన్. 234

దేవా స్తథాఽసురా స్పృష్ట్యా నజ్ఞామే నమువస్థితాన్ ।

సర్వే నమృతనమ్బూరా దేవా స్తా స్సమయోధయన్. 235

దైవాసురే తత స్తస్మి న్వర్తమానే శతం నమాః ।

అజయ న్నసురా దేవాం స్తతో దేవా స్వమన్త్రయన్. 236

యజ్ఞేనోపాసయామోఽద్య తతో జేష్యామహేఽసురాన్ ।

తత స్సమ్మన్త్రయన్దేవా శ్శణ్ణామర్కాతు తా వుభౌ. 237

యజ్ఞేనోపాహ్వయిష్యామ స్త్వక్షతా నసురాన్ ద్విజాః ।

తతో గ్రహా గ్రహిష్యామ స్సహ జిత్యా తు దానవాన్. 238

★ బలి చక్రవర్తి తన పాలనకాలమున త్రిలోకములందును ఒక ఉత్తమమగు పాలన వ్యవస్థను నిలిపెను. విష్ణువు దేవతలకై బలినుండి త్రిలోకరాజ్యమును హరించెనేకాని బలి అతఃపూర్వము లోకములందు నిలిపిన ప్రవృత్తుల కంటె మేలగు ప్రవృత్తులను దేవతలు కాని మానవులుకాని ఎవ్వరును ఏర్పరువలేదు. కావున తరువాత దేవతలు బలి అంతకు మునుపు వదులుచుండిన ప్రవృత్తులతోనే లోకపాలనను సాగించిరి. ఇది బలి గొప్పదనము. బలి ఇట్టి ఉత్తమ పాలకుడు గావున అతని విషయమున విష్ణువు ప్రితుడై అతనికి ఉత్తమ వరములిచ్చుట ఆశ్చర్య కరముకాదు.

ఏవం కృత్వాఽభినన్దానం శణ్డామర్క సురా నగుః ।

తతో దేవా జయం ప్రాప్తా దానవాశ్చ పరాజయమ్. 239

శణ్డామర్క పరిత్యక్తౌ దానవా హ్యబలా న్నదా ।

ఏవం దైత్యాః పురా కావ్య కోపేనాభిహతా న్నదా. 240

దేవై రైత్యాః పరాభూతా శ్శణ్డామర్కా వుపాశ్రితాః ।

కావ్యకోపాభిభూతాస్తే అనాధారాశ్చ సర్వతః. 241

నిరస్యమానా దేవైశ్చ వివిశుస్తే రసాతలమ్ । ఏవం నిరుద్య తై ర్దేవై ర్జితాః కృచ్ఛేరిణ దానవాః. 242

ప్రహ్లాదస్య తు నిర్దేశే న స్థాన్యం త్యసురాశ్చ యే ।

మనుష్యవద్యాం స్తా న్సర్వాన్ బ్రహ్మఽభివ్యాహర త్పురుషః. 243

శుక్రుడు చెప్పినట్లు తమకు దేవతలవలన భయము రానున్నదని ఎరిగి దానిని వారించుకొనదలచి దైత్యులు కవచములను ఆయుధములను ధరించి దేవతలను యుద్ధమునకు ఆహ్వానించిరి. అది చూచిన దేవతలును ఆయా సామగ్రులను నమకూర్చుకొని దైత్యులతో తలవడిరి. ఈ దైవానుర యుద్ధము నూరేండ్లు జరిగెను. దీనిలో తుదకు దైత్యులే దేవతలను గెలిచిరి. దేవతలోడిరి.

దేవతలు అందరును మంత్రాలోచనము చేసిరి. యజ్ఞముచే (భగవానుని) ఉపాసంతము. ఆ విధముగ దైత్యులను ఓడింతము. అని సంకల్పించిరి.

వారంతట శుక్ర శిష్యులగు శండామర్కులను బ్రాహ్మణులను పిలిచి “మనము యజ్ఞము జరుపుదము. తరువాత ఇప్పటికి యుద్ధమున గాయపడకుండిన దైత్యులనందరను యుద్ధమునకు పిలిచెదము. మనమందరము కలిసి దానవులను గెలిచి వారి ధనమును గెలిచికొందము.” అనిరి. ఇట్లు మోసముతో ఒడంబడిక చేసికొని ★ శండామర్కులు దేవతల వక్షమునకు పోయిరి. దీనికి ఫలితముగా దేవతలు గెలిచిరి. దైత్యులోడిరి. శండామర్కులు తమ్ము విడిచి పోయినందున దానవులు బలహీనులైరి. ఇట్లు పూర్వము దైత్యులు శుక్రుని కోపము మూలమున దెబ్బతిని దేవతల చేతిలో పరాభవము నందిరి. అప్పుడు మరల వారు శండామర్కుల నాశ్రయించిరి.

దైత్యులు ఇట్లు కావ్యుని కోపముచే వ్యాపులై ఎచ్చటను ఏ ఆశ్రయమును లేనివారయిరి. దేవతలచే ముట్టడించబడి వారిచేతిలో ఓడిపోయి ఎన్నో క్లేశముల పాలయిరి. ప్రహ్లాదుని ఆజ్ఞకు లోబడి నడచుకొనని రాక్షసులందరును మానవుల చేతులలో కూడ మరణింతురని బ్రహ్మ పూర్వమే వలికియుండెను.

విష్ణో ర్భృగుశాపనిమిత్తకధర్మాద్యవతారాః.

తతః ప్రభృతి శాపేన భృగునైమిత్తికేన చ । జజ్ఞే పునః పున ర్విష్ణు ర్ధర్మే ప్రశిథితే ప్రభుః. 244

కుర్వ స్థర్మవ్యవస్థాన మసురాణాం నిబర్హణమ్ ।

ధర్మో నారాయణస్యాంశా త్సమ్భూత శ్చాక్షుషేఽన్తరే. 245

యజ్ఞం వై వర్తయామాసు ర్దేవా హైతన్యతేఽన్తరే ।

ప్రాదుర్భావే తత న్తస్య బ్రహ్మప్యాసీ త్పురోహితః. 246

● శాపేనా

★ ఈ సందర్భమున దేవతలు జరిపిన యజ్ఞమును శండామర్కులు నిర్వహించిన విషయమే ఈ అధ్యాయమున ఏబది ఐదవ శ్లోకమున చెప్పబడియున్నది.

యుగాఖ్యాయాం చతుర్థాయా మావన్నే ష్వమరేషు వై । హిరణ్యాక్షవధార్థాయ హిరణ్యకశిపో నైవా. 247
ద్వితీయే నారసింహఖ్యే ★రుద్రోఽప్యసీ తురోహితః ।

బలి సంస్థేషు లోకేషు త్రేతాయాం సప్తమం వృత్తి. 248

తృతీయం వామనస్యార్థే ధర్మేణతు పురోయే ।

ఏతా నీనృ స్మృతా నన్య దివ్యా స్సమ్భూతయ శ్శుభాః. 249

మానుషా స్సప్త యేఽన్యే తు శావజా స్తా న్నిబోధత ।

త్రేతాయుగేఽథ వృథమే దత్రాత్రేయో బభూవ హ. 250

నష్టే ధర్మే చతుర్థోఽసౌ మార్కణ్డేయః పురోహితః ।

వజ్రమః వజ్రదశ్యాంచ త్రేతాయాం సమ్భూభూవహ. 251

మాన్దాతా చక్రవర్తీతు తన్య రైభ్యః పురోహితః । ఏకోనవింశ త్రేతాయాం సర్వక్షత్రాన్తకృ ష్విభుః. 252

జామ దగ్న్య నైవా షష్ఠో విశ్వామిత్రపురస్సరః । చతుర్వింశే యుగే రామో వన్మిషేన పురోదసా. 253

సప్తమో రావణస్యార్థే జ్ఞజ్ఞే దశరథాత్మజః । అష్టమో ద్వాపరే విష్ణు రష్ట్రావింశే వరాశరాత్. 254

వేదవ్యాస నైవా జ్ఞజ్ఞే జాతూకర్ణ్యపురస్సరః । కర్తుం ధర్మవ్యవస్థాన మసురాణాం నిబర్హణమ్. 255

కృష్ణో నవమకో జ్ఞజ్ఞే తవసా పుష్కరేక్షణః । దేవక్యాం వసుదేవేన ద్వైపాయనపురస్సరః. 256

తస్మిన్నేవ యుగే క్షిణే నన్యాశిష్టే భవిష్యతి । కల్కి ర్విష్ణుయశా నామ పారాశర్యపురస్సరః. 257

దశమో భావినమ్భూతో యాజ్ఞవల్క్యః పురోహితః ।

సర్వాంశ్చ భూతా నృమితా న్నాషణ్ణాంశ్చైవ సర్వతః. 258

ప్రగృహీతాయుధై ర్వివ్రే ర్యృత శ్శతనహనృశః । నిశ్కేషా న్చూద్ర రాజ్ఞస్త తదా చాంతం కరిష్యతి. 259

బ్రహ్మద్విష స్పవత్నాంస్తు సంహృత్యైవ తతః ప్రభుః ।

వజ్రావింశే స్థితః కల్కి శ్చరితార్థ స్సనైనికః. 260

శూద్రా స్సంశోదయిత్వా తు నముద్రాన్తే చ వై న్యయమ్ ।

ప్రవృత్తచక్రో బలవా స్సంహారంతు కరిష్యతి. 261

ఉత్పాటయిత్వా వృషలా న్ప్రాయశ స్తా నదార్మికాః । తత సై ర్దానవైః కల్కి శ్చరితార్థస్సనైనికః. 262

ప్రజా స్సంశోదయిత్వా తు నముద్రాన్తే శయిష్యతి ।

అకస్మా త్కోవనాఽన్యోన్యం హనిష్యన్తీహ మోహితాః. 263

క్షవయిత్వా తతోఽన్యోన్యం భావితార్థేన చోదితాః । తతః కలౌ వ్యతీతేతు న దేవోఽన్తరధీయత. 264

తరువాత అది మొదలుకొని తృగు శావమును నిమిత్తముగా చేసికొని ప్రభువగు శ్రీ నారాయణుడు లోకమున ధర్మము మిగుల శిథిలమయివపుడెల్ల ధర్మవ్యవస్థను రాక్షస నాశమును కలిగించుటకై మరల మరల అవతారములను ఎత్తనారంభించెను. ఇట్లు అతడు అజాదు-జన్మము లేనివాడయ్యును జన్మము నందపాగెను.

వీనిలో మొదటిది ధర్మావతారము : చాక్షుష మన్వంతరమున నారాయణుడు అంశముతో ధర్ముడుగా అవతరించెను. అతని ప్రాదుర్భావ కాలమునందే ఆ చాక్షుష మన్వంతరమునందే దేవతలు యజ్ఞము నాచరించిరి. ఈ యజ్ఞము నందు బ్రహ్మ అధ్వర్యుడుగా నుండెను.

రెండవది నారసింహావతారము: నాలుగవ దివ్య యుగమునందు అమరులకు అవదలు కలుగగా హిరణ్యాక్ష

★ రుద్రోఽప్యసీతురోహితః

హిరణ్యకశిపులను వధించుటకై నారాయణుడు నారసింహుడయ్యెను. ఈ కాలమున దేవతలు జరిపిన యజ్ఞమున రుద్రుడు పురోహితుడు (అధ్వర్యుడు) అయ్యెను.

మూడవది వామనావతారము: న ప్రమ మహాయుగపు త్రేతాయుగమున త్రిలోకములును బలి వశగతములు కాగా నారాయణుడు వామనుడుగా నవతరించెను. ఈ కాలమున దేవతలు జరిపిన యజ్ఞమున ధర్ముడు (మహాముని) అధ్వర్యుడు అయ్యెను.

ఇవి శ్రీ మహావిష్ణువునకు భృగుశాప నిమిత్తమున కలిగిన జన్మములలో మూడు. ఇవి దివ్యములగు (దేవతా తత్త్వ సంబంధులగు) అవతారములు. ఇవికాక మిగిలిన ఏడును మానుషములు.

నాలుగవది దత్తాత్రేయావతారము. ఇది ప్రథమ త్రేతా యుగమున జరిగెను. ఈ కాలమున దేవతలు జరిపిన యజ్ఞమునందు మార్కండేయుడు పురోహితుడయ్యెను.

పదునైదవ త్రేతాయుగమున జరిగిన మాంధాతృ చక్ర వర్త్యవతారము ఐదవది. అతనికి రైభ్యుడు పురోహితుడయ్యెను.

పందొమ్మిదవ త్రేతాయుగమున జరిగిన పరశురామావతారము ఆరవది. ఈ విభుడు సర్వక్షత్రాంతకరుడు. ఇతడు జమదగ్ని కుమారుడు. విశ్వామిత్రు డీతనికి పురోహితుడు.

ఇరువది నాలుగవ త్రేతాయుగమున రావణవధార్థమై దశరథ కుమారుడుగా జనించిన శ్రీ రాముని అవతారము ఏడవది. ఇతనికి వసిష్ఠుడు పురోహితుడు.

ఇరువది ఎనిమిదవ ద్వాపరయుగమున పరాశర పుత్రుడుగా జన్మించిన వేదవ్యాసుడు ఎనిమిదవ యవతారము. జాతుకర్ణ్యుడు ఈతనికి పురోహితుడు. ఈతడు ధర్మవ్రతిష్ఠావనమును అనురనాశమును జరుపుటకు హేతు భూతుడయ్యెను.

పద్మనేత్రుడగు శ్రీ నారాయణుడు ఇదే ఇరువది ఎనిమిదవ ద్వాపరమున దేవకి వసుదేవుల కుమారుడగు కృష్ణుడుగా నవతరించెను. ఇది తొమ్మిదవ యవతారము. ఇతని పురోహితుడు ద్వైపాయన వ్యాసుడు.

ఈ కల్పమునందే యుగధర్మము క్షీణించగా కల్ప సంధ్యాకాలమున విష్ణు యశుడు అనునాతనికి కల్కి అనుపేర కుమారుడుగా శ్రీ నారాయణుడు జనించును. ఇది పదియవ యవతారము. ఇతనికి పారాశర్య వ్యాసుడు అగ్రేనరుడై యుండును. యాజ్ఞవల్క్యుడీతని పురోహితుడు. ఆయుధములు ధరించిన లక్షల కొలది విప్రులీతనికి సేనగా నుండురు. ఈతడు దుష్టులగు అనేక భూతములను పాషండులను వేదములకు విప్రులకు శత్రువులగు సరులను శూద్రులగు వేదద్వేషులగు రాజులను అంతము నొందించును. నముద్రముల అంచులవరకు గల ఈ భూమండలమునందలి దుష్ట శూద్రులను నశింపజేయును. ఆ కాలమునందే జనులును దుష్టులగు వారు మోహితులై ఒకరిని మరియొకరు వధించు కొందురు. జరుగవలసిన భవితవ్యత ప్రేరించగా ఆ దుష్టులందరు నట్లు నశించగా ఇంతలో కలియుగము గడువగా ఆ కల్కి మూర్తి అంతర్ధానమునందును.

కలిధర్మాః.

సృపే వ్యథ వ్రణష్టేషు వ్రజానాం నన్గ్రహే తదా ।

రక్షణే తు నివృత్తే తు హత్వా చాన్యోఽన్య మాహవే. 265

వరస్పరం చ హత్వా తు నిరాక్రన్తా స్సుదుఃఖితాః । పురాణే హిత్వా గ్రామాంశ్చ తుల్యత్వే నిష్పరిగ్రహాః.

వ్రణష్టాశ్రమధర్మార్థా నష్టవర్ణాశ్రమా న్నతా । అట్టశూలా జనపదా శ్శివశూలా శ్చతుష్పదాః. 267

వ్రమదాః కేశశూలిన్యో భవిష్యన్తి కలౌ యుగే । హ్రస్వదేహాయుషశ్చైవ భవిష్యన్తి వనౌకనః. 268

నదీవర్వతసేవినో మూలవత్రఫలాశనాః । వీరచర్మాజినధరా స్సంకటం ఘోర మాశ్రితాః. 269
 ఉత్పన్నవాదా స్వల్పస్యా బుద్ధివాదాల్పకాః ప్రజాః । ఏవం కష్ట మసుప్రాప్తాః కలౌ సజ్కరకే తథా. 270
 తదా క్షయం గమిష్యన్తి సార్థం కలియుగే జనాః । క్షీణే కలియుగే తస్మిం స్తతః కృత మవర్తత. 271
 ఇత్యేత త్కథితం సమ్యగ్దేవాసురవిచేష్టితమ్ । యదువంశ ప్రసంగేన సమాసా ద్వైష్ణవం యశః. 272
 తుర్వసోస్తు ప్రవక్ష్యామి పూరో ద్ద్రుహ్యో రనో న్తథా. 272u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే చంద్రవంశానువర్ణనే యదువంశే కృష్ణజన్మాది
 కథనం నామ సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

యుగాంతమున ప్రజలను రక్షించు నిమిత్తమయి చివరకు రాజులందరును నశింతురు. వారిని రక్షించు వారెవ్వరును ఉండరు. వారు ఒకరిని మరియొకరు చంపుకొందురు. వారు మిగుల దుఃఖముల పాలగుటయే కాక అవి చెప్పకొనుటకు దిక్కులేని వారగుదురు. అందరును ఒకరిని మరొకరు హింసించుకొనుచు నమముగా దుర్మార్గులగుటతో వారు తమ ఆస్తులు విడిచి పురములు గ్రామములు విడిచి పోవుదురు. ఆయా ఆశ్రమ ధర్మములకు కావలసిన వస్తువులే దొరుకక పోవును. వర్షాశ్రమ ధర్మములు నశించును. జనపదములలో అన్నమును విక్రయింతురు. చతుష్పథము (నాలుగు పీఠులును కలియు కూడలు)లలో వేదములు అమ్ముదురు. (ధనమునకు ఆశపడి వేద ధర్మములను అందరకును బహిరంగముగా ప్రవచింతురు.) స్త్రీలు తమ శీల పవిత్రతను అమ్ముకొందురు. ప్రజలు పొట్టిదేహములు కలిపారు అల్పాయుష్కులు అడవులలో నదీ తీరములలో వర్వతములలో నివసించు వారగుదురు. వారలు చర్మములు ధరింతురు. ఘోరములగు సంకటముల పొందుదురు. అందరును వాదగొండులగుదురు. ఆస్తులు తగ్గిపోవును. బుద్ధి వాదములు చేయుదురు. అల్పబుద్ధులగుదురు. సంకర ప్రధానమగు కలియుగములో ప్రజలు ఇట్లు కష్టముల పొందుదురు. తుదకు కలియుగములో జమలిట్లు కష్టములు పడిపడి ఒకేమారు నాశము పొందుదురు. అంతట కృతయుగమారంభమగును.

ఇట్లు మీకు యదువంశమును తెలుపు ప్రసంగమున దైవాసుర యుద్ధమును చక్కగా చెప్పితిని. విష్ణుయశమును కూడ తెలిపితిని. ఇక మీదట తుర్వసు ద్రుహ్యనువూరుల వంశమును తెలిపెదను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున యదువంశ కథనమున శ్రీకృష్ణావతార
 ప్రసంగమున దైవాసుర యుద్ధాది కథనము భగవదవతార హేతు కథనమునను
 నలువది యేడవ అధ్యాయము.

గమనిక

(13వ అధ్యాయమున శ్రీదేవి దక్షప్రజాపతికి తన అష్టోత్తరశతస్థానములను తెలిపెను. వానిని శ్రీదేవి పూజార్థమయి ఉపయోగించుటకు అనువుగా అవి అష్టోత్తరశతనామావళి రూపమున ఇచ్చట ఈయబడు చున్నవి.

47వ అధ్యాయమున శుక్రుడు చేసిన శివస్తుతి త్రిశతీ నామ రూప మయినది. అభియు త్రిశతీనామావళి రూపమున ఇచ్చట ఈయబడుచున్నవి. ఇవి రెండును ఉపాసకులకు ప్రయోజనకరములు. —అనువాదకుడు.)

శ్రీదేవ్య షోడశతస్థాన సంపుటితనామావళి

‘ఓం’ వారాణస్యాం విశాలాక్ష్యై ‘నమః’

నైమిశే లింగదారిణ్యై

ప్రయాగే లలితాయై

గంధమాదనే కాముకాయై

మానసే(నరసి)కుముదాయై

విశ్వేశ్వరే విశ్వాాయై

విశ్వకాయాం మాయై(లక్ష్మ్యై)

ఇచ్ఛాయాం మదనోత్కటాయై

గోమంతే గోమత్యై

మందారే కామచారిణ్యై.

10

చిత్రరథే మదోత్కటాయై

హస్తినాపురే జయంత్యై

కన్యాకుబ్జే గౌర్యై

మలయవర్వతే రమ్యాయై

హిమవత్సానుని నందాయై

గోకర్ణే భద్రకర్ణికాయై

స్థాణ్వేశ్వరే భవాన్యై

బిల్వకే బిల్వవత్త్రికాయై

శ్రీశైలే మాధవ్యై

భద్రేశ్వరే భద్రాయై.

20

వరాహశైలే జయాయై

కమలాలయే కంబళాయై

పుష్కరే పురుహూతాయై

కేదారే మార్గదాయిన్యై

చంద్రకోట్యాం రుద్రాణ్యై

కాశంజరగిరౌ కాశ్యై

మహాలింగే కపిలాయై

మకుటే మకుటేశ్వర్యై

సాలగ్రామే మహాదేవ్యై

శివలింగే శివప్రియాయై.

30

మాయాపుర్యాం కుమార్యై

లలితే సంతతాయై

ఉత్పలాక్షే సహస్రాక్ష్యై

మహాత్పరే హిరణ్యాక్ష్యై

గయాయాం మంగళాయై

పురుషోత్తమే విపులాయై

విపాశాయాం అమోఘాక్ష్యై

పుండ్రవర్ధనే పాటలాయై

సుపార్శ్వే నారాయణ్యై

త్రికూటే భద్రసుందర్యై.

40

విపులే విపులాయై

మలయాచలే కల్యాణ్యై

కోటితీర్థే కోట్యక్ష్యై

మాగధవనే సుగంధాయై

కుబ్జామ్రకే త్రినంద్యాయై

గంగాద్వారే రత్నిప్రియాయై

శివకుండే సునందాయై

దేవికాతటే నందిన్యై

ద్వారవత్సాం రుక్మిణ్యై

బృందావనే రాధాయై.

50

మధురాయాం దేవత్యై

పాతాళే వరమేశ్వర్యై

చిత్రకూటే నీతాయై

వింద్యే వింద్యనివాసిన్యై

సహ్యాద్రౌ ఏకవీరాయై

హరిశ్చంద్రే చంద్రికాయై

రామతీర్థే రమణాయై

యమునాయాం మృగావత్యై

కరవీరే మహాలక్ష్మ్యై

వినాయకే ఉమాదేవ్యై.

60

వైద్యనాథే ఆరోగ్యాయై
మహాకాశే మహేశ్వర్యై
శుక్లశీరే అభయాయై
వింద్య కందరే స్మృత్యై
మాండవ్యే మాండక్యై
మాహేశ్వరే పురే స్వాహాయై
ఛాగలాండే వ్రచందాయై
అమరకంటకే చండికాయై
సోమేశ్వరే వరాహాయై
వ్రభాసే పుష్కరావత్యై.

70

సముద్రతటే సరస్వత్యాం దేవమాత్రే
మహాలయే మహాభాగాయై
వయోష్ఠే పింగళావత్యై
కృతశాచే సింహికాయై
కార్తికేయే యశస్కర్యై(శాంకర్యై)
ఉత్పలావర్తకే లోలాయై
సింధుసంగమే సుభద్రాయై
నిర్దవనే లక్ష్మ్యై మాత్రే
భరతాశ్రమే అనంగాయై
జాలంధరే విశ్వముఖ్యై.
కిష్కింథవర్వతే తారాయై
దేవదారువనే పుష్ప్యై
కాశ్మీరమండలే మేధాయై
హిమాద్రౌ ఉ(భీ)మాదేవ్యై
షష్ఠే వస్త్రేశ్వర్యై

80

కపాలమోచనే శుద్ధ్యై
కాయావరోహణే మాత్రే
శంఖద్వారే ధ్వన్యై
పిండారకే ధృత్యై
చంద్రభాగాయాం కలాయై.

90

అచ్యోదే శూలదారిద్యై
వైజాయాం అమృతాయై
బదర్యాం ఊర్వశ్యై
ఉత్తరకురౌ ఓషధ్యై
కుశద్వీపే కుశోదక్యై
హేమకూటే మన్మథాయై
కుముదే సత్యవాదిన్యై
అశ్వత్థే(వృక్షే)వందనీయాయై
వైశ్రవణా(కుబేరా)లయే నిధయే
వేదవదనే(వేదారంభే)గాయత్ర్యై.

100

శివసన్నిధౌ పార్వత్యై
దేవలోకే ఇంద్రాణ్యై
బ్రహ్మశరీరే సరస్వత్యై
సూర్యబింబే వ్రభాయై
మాతృకాసు వైష్ణవ్యై
సతీషు ఆరుంధత్యై
రామాసు(స్త్రీషు)తిలోత్తమాయై
సర్వశరీరిణాం చిత్తే బ్రహ్మకలా
నామ్నై శక్తయే.

108

(ఈ చెప్పిన ఆ యా స్థానములందు ఈ చెప్పిన రూపములలో ఉన్న మహాతత్త్వము భగవత్ప్రక్తియే. అనుభావనచేయుచు శ్రీదేవిని అర్చించవలయును. ఈ చెప్పినవానిలో తీర్థక్షేత్రములుగా నున్నవి నేడు ఎచ్చట ఏ పేరులతో నున్నవి-అను విషయము 'Sakta Pithas' అను గ్రంథమున చూడనగును.

98. నామమున - వందనీయా - వందనికా-బదనిక - అను పేరుతో వ్యవహరింపబడు అశ్వత్థ వృక్షాశ్రిత వృక్షవిశేషము అవి తోచుచున్నది. ఇట్టిది ఓషధీ విశేషము కావున శక్తిరూపమగును. అనదగి యున్నది-అనువాదకుడు.)

(47అ.) శుక్రప్రోక్త శివత్రిశతీనామావళి

ఓం శతీకంఠాయ నమః
కనిష్ఠాయ
సువర్చసే
లేలిహనాయ

కావ్యాయ
వత్సరాయ
అంధసన్పతయే
కవర్ధినే

కరాళాయ
హర్యక్షాయ.
వరదాయ
సంస్తుతాయ

10

స్తుతార్థాయ	తామ్రాయ	ఆరణ్యాయ	
దేవదేవాయ	భీమాయ	గృహస్థాయ	
రంహసే	ఉగ్రాయ	యతయే	
ఉష్ణిషిణే	శివాయ	బ్రహ్మచారిణే	
సువక్త్రాయ	మహాదేవాయ	సాంఖ్యాయ	
సహస్రాక్షాయ	శర్వాయ	యోగాయ	
మీధుషే	విరూపాయ	వ్యాధినే	
వసురేతాయ.	20 శివాయ	దీక్షితాయ	
రుద్రాయ	హిరణ్యాయ.	60 అంతర్హితాయ	
తవసే	విశిష్టాయ	శర్వాయ.	100
కృత్తివాససే	జ్యేష్ఠాయ	భవ్యేశాయ	
ప్రహస్యాయ	మధ్యమాయ	శమాయ	
వ్యుత్తకేశాయ	బ్రభవే	రోహితే	
సేనాన్యే	విశంగాయ	చేకితానాయ	
రోహితాయ	పింగళాయ	బ్రహ్మిష్ఠాయ	
కవయే	ఆరుణాయ	మహర్షయే	
రాజవృక్షాయ	పినాకినే	చతుష్పదాయ	
తక్షకక్రిడనాయ.	30 ఇషుమతే	మేధ్యాయ	
సహస్రనఖాహవే	చిత్రాయ.	70 రక్షిణే	
సహస్రనయనాయ	రోహితాయ	శ్రీమగాయ.	110
సహస్రశిరసే	దుందుభ్యాయ	శిఖండినే	
బహురూపాయ	ఏకపాదాయ ఆజాయ	కరాళాయ	
వేదసే	అహయేబుద్ధియాయ	దంష్ట్రిణే	
హరాయ	మృగవ్యాధాయ	విశ్వవేదసే	
బహురూపాయ	సర్వాయ	భాస్కరాయ	
శ్వేతాయ	స్థాణవే	ప్రదీప్తాయ	
పురుషాయ	భీషణాయ	దీప్తాయ	
గిరీశాయ.	40 బహునేత్రాయ	సుమేధసే	
మనోజ్ఞాయ	వత్సాయ.	80 క్రూరాయ	
చిత్రినే	సునేత్రాయ	వికృతాయ.	120
సుక్షతాయ	ఈశ్వరాయ	భీభత్సాయ	
సంతృప్తాయ	కపాలినే	శివాయ	
సుహస్తాయ	ఏకవీరాయ	సౌమ్యాయ	
దన్వివే	మృత్యువే	పుణ్యాయ	
భార్గవాయ	త్ర్యంబకాయ	ధార్మికాయ	
నిషంగిణే	వాస్తోష్పతయే	శుభాయ	
తారాయ	పీనాకాయ	అవధ్యాయ	
సాక్షాయ.	50 ముక్తయే	అమృతాయ	
క్షవణాయ	కేవలాయ.	నిత్యాయ	

కాశ్యతాయ.	130	స్థితాయ	170	కపిలాయ	
వ్యావృత్తాయ		ఋషభాయ.		పిశంగాయ	
యవిష్ఠాయ		వ్రతినే		మహాదేవాయ.	210
భరతాయ		యుంజమానాయ		శ్రీమతే	
రక్షసే		శుచయే		మహాకామాయ	
క్షేమ్యాయ		ఊర్వరేతసే		దీప్తాయ	
సహమానాయ		అసుర ఘ్నై		రోదనాయ	
సత్యాయ		మఘమ్నాయ		సహాయ	
ఋతాయ		మృత్యుఘ్నై		దృఢధన్వినే	
కాట్యాయ		అంతకాయ		కవచినే	
సభా(భా)య.	140	కృశానవే	180	రథినే	
శూలినే		వ్రశాంతాయ.		వరూథినే	
దివ్యచక్షుషే		వహ్నయే		భృగునాథాయ.	220
సోమపాయ		కింశిలాయ		శుక్రాయ	
ఆజ్యపాయ		రక్షోమ్నాయ		గహ్వరేష్ఠాయ	
దూమపాయ		వశుమ్నాయ		వేదసే	
ఊష్మపాయ		విహ్నాయ		అమోఘాయ	
శుచయే		శ్వనీతాయ		వ్రశాంతాయ	
వరిధానాయ		ఆనాహతాయ		అమృతాయ	
సద్యోజాతాయ		సర్వాయ		వృషాయ	
మృత్యవే.	150	వ్యాపినే	190	భగవతే	
పిశితాశాయ		తాపనాయ.		మహతే	
శర్వాయ		అనాశ్రితాయ		కృత్తివాససే.	230
మేఘాయ		దేవాయ		వశూనాంవతయే	
విద్యుతా(త్యా)య		సమిత్యధిష్ఠితాయ		భూతానాంవతయే	
వ్యావృత్తాయ		కృష్ణాయ		వ్రణవాయ	
వరిష్ఠాయ		జయంతాయ		ఋచే	
భరతాయ		లోకానామీశ్వరాయ		యజుషే	
వక్షసే		హిరణ్యభాహవే		సామ్యే	
శ్రీవరమ్నాయ		పాశాయ		స్వాహాయ	
కీర్తాయ.	160	సహాయ	200	స్వధాయ	
చక్రాయ		సుకన్యాయ.		వషట్కారాత్మనే	
రోమకాయ		సునస్యాయ		అర్థాత్మనే.	240
తిగ్మాయుధాయ		ఈశానాయ		వ్రజ్యే	
దక్షాయ		సుచక్షుషే		దాత్రే	
సమిధాయ		క్షిప్రేషవే		కర్త్రే	
పుంస్తయే		సుధన్యాయ		హర్త్రే	
రోచమానాయ		వ్రథమాయ		కృష్ణజాయ	
చండా		శివాయ		భవద్భూతభవిష్యాయ	

కర్మాత్మనే		సర్వస్యాతిశయా		అవ్యక్తాయ	
వనవే		సర్వభూతాత్మభూతాయ		మహంతాయ	
సాధ్యాయ		భూతాత్మనే		భూతాదయే	
రుద్రాయ.	250	నిర్గుణాయ		ఇంద్రియాయ	
ఆదిత్యాయ		గుణజ్ఞాయ		ఆత్మజ్ఞాయ	
అశ్వినాయ		అవ్యాకృతాయ.	270	విశిష్టాయ	
నిర్గుణాయ		అకృతాయ		సర్వాత్మనే	
గుణజ్ఞాయ		విరూపాక్షాయ		నిత్యాయ.	290
వ్యాకృతాయ		మిత్రాయ		ఆత్మలింగాయ	
కృతాయ		సాంఖ్యాత్మనే		నూక్షాయ	
న్యయంభువే		వృథివ్యై		చేతనాయ	
వ్రజాయై		అంతరిక్షాయ		బుద్ధాయ	
అపూర్వాయ		దివ్యాయ		విభవే	
వ్రథమాయ.	260	మహాయ		మోక్షాత్మనే	
వ్రజానాంవతయే		జనాయ		పూర్వతస్త్రిమలోకేమస్థితాయ	
బ్రహ్మాత్మనే		తపాయ.	280	వరతస్త్రిమలోకేమస్థితాయ	
ఆత్మేశాయ		సత్యాయ		సత్యాంత్యేమన వ్రసులోకేమస్థితాయ	
ఆత్మవశ్యాయ		లోకాత్మనే		మహాంత్యేమచతుర్థ	
				లోకేమస్థితాయనమః.	300

ఇందు కొన్ని నామములు పునరావృతమయినవి. అట్టి వానికి వ్యుత్పత్తిననునరించి అర్థభేదమును గ్రహించవలయును. ఇట్టిస్థితి ఆయా (నామ) స్తోత్రములందు సహజముగ కనబడుచున్న విషయమే.

అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

తుర్వనుప్రభృతినాం సంతతికథనమ్

- నూతః : తుర్వసోస్తు సుతో గర్గో గోభాను న్నన్య చాత్మజః । గోభానోస్తు సుతో దీరశ్రీశరిశ్చావరాజితః. 1
- కరన్దమస్తు త్రిశరే రనన్త న్నన్య చాత్మజః । దుష్యన్తః పౌరవ శ్చాసీ త్నన్య పుత్రో హ్యకల్మషః. 2
- ఏవం యయాతిశాపేన జరాసంక్రమతః పురా । తుర్వసోః పౌరవం వంశం వ్రవివేశ పురా కిల. 3
- దుష్యన్తన్య తు దాయాదో వరూతో నామ పార్థివః । వరూథాత్తు తథాజ్ఞీర శ్చత్వార న్నన్య చాత్మజాః. 4
- పాణ్డ్యశ్చ కేరళశ్చైవ చోళః పల్లు న్నత్రైవ చ । తేషాం జనవదా స్సీతాః పాణ్డ్యా శ్చోశాన్సకేరళాః. 5
- దుర్విహ్యోస్తు తనయ శ్శురో బహుస్సేతు న్నత్రైవ చ । సేతుపుత్రీస్తు బద్రశ్చ గాన్ధార న్నన్య చాత్మజః. 6
- ఖ్యాయతే యన్య నామ్నాసౌ గాన్ధారో విషయో మహాః । గాన్ధారదేశజా న్తత్ర తురగా వాజినాం వరాః. 7
- గాన్ధారపుత్రో దర్మస్తు మృత న్నస్యాత్మజోఽభవత్ । ఘృతాత్తు విద్రుమో జజ్ఞే వ్రచేతా న్నన్య చాత్మజః. 8
- వ్రచేతనః పుత్రశ్చ తం రాజాన స్సర్వ ఏవ తే । మైచ్చరాజ్యాదిపా స్సర్వే ఉదీచీం దిశ మాశ్రితాః. 9
- అనోశ్చైవ సుతా వీరా శ్రయః పరమకిరయః । సఖానర శ్చాక్షుషశ్చ పరమేష్ఠీ న్నత్రైవ చ. 10
- సఖానరన్య పుత్రీస్తు విద్వా న్కోలాహలో నృపః । కోలాహలన్య దర్మాత్మా న్జయో నామ విశ్రుతః. 11
- సజ్జయస్సాబివ త్పుత్రో వీరో రాజా పురజ్జయః । జనమేజయో మహారాజా పురజ్జయసుతోఽభవత్. 12

- జనమేజయస్య రాజర్షే ర్మహాశాలోఽభవత్సుతః । ఆసీ ద్ద్వంద్వీనమో రాజా వ్రతిష్ఠితయశా బభౌ. 13
 మహామనా స్సుతస్తస్య మహాశాలస్య ధార్మికః । నవద్వీపేశ్వరో జజ్ఞే చక్రవర్తి మహామనాః. 14
 మహామనాస్తు ద్యౌ పుత్రౌ జనయామాన విశ్రుతౌ । ఉశీనరశ్చ దర్మజ్ఞ స్తితిక్షుశ్చైవ తావుభౌ. 15

నలువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము తుర్వసుడు మొదలగువారి వంశము.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను. యయాతి పుత్రుడగు తుర్వసునకు గర్గుడు అతనికి గోభానుడు అతనికి ధీరుడు అవరాజితుడునగు త్రిశది అతనికి అనంతుడు అతనికి పూరు వంశీయుడగు అకల్మషుడైన దుష్కస్తుడును కుమారులయిరి. (అనంతుడు పూరు వంశీయుడగు దుష్కంతునే తన కుమారునిగా స్వీకరించెను.) ఇట్లు జరా సంక్రమణము హేతువుగా యయాతి శాపము పాలైన తుర్వసు వంశము పూరు వంశములో కలిసిపోయెను.

ఈ దుష్కంతునకు వరుడుడు అతనికి ఆంధీరుడు అతనికి నలుగురు పాండ్యుడు కేరళుడు చోళుడు ఫల్గుడు అనువారును కుమారులయిరి. వీరి పాలిత జనపదములు పాండ్య కేరళ చోళములు చాల నమృద్ధికొ నుండినవి.

యయాతికి ఇంకొక కుమారుడగు ద్రుహ్యునకు శూరుడు బ్రతువు సేతువు అనువారు కుమారులు. సేతునకు భద్రుడు అతనికి గాంధారుడు కుమారులు. ఈ గాంధారుని పేరనే గాంధారదేశము వ్రసిద్ధమయినది. అదేశపు గుర్రములు చాల మేలయినవి. అతనికి ధర్ముడు అతనికి పృతుడు అతనికి విద్రుముడు అతనికి వ్రచేతుడు కుమారులయిరి. వ్రచేతునకు నూరుమంది కుమారులు కలిగిరి. వారందరును ఉత్తర దిశయందలి రాజ్యములకు పాలకులయిరి.

యయాతికి మరియొక కుమారుడగు అనువునకు పరమ కీర్తిమంతులు వీరులునగు నభానరుడు చాక్షువుడు పరమేష్ఠి అను ముగ్గురు కుమారులు. నభానరునకు విద్వాంసుడగు కోలాహలుడు అతనికి ధర్మాత్ముడగు సంజయుడు అతనికి వీరుడగు పురంజయుడు అతనికి మహారాజగు జనమేజయుడు ఆరాజర్షికి మహాశాలుడు కుమారులయిరి. అతడు మహాకీర్తిశాలియు ఇంద్రునితో నమానుడును. అతనికి ధర్మీకుడగు మహామనస్కుడు కుమారుడు. అతడు నవద్వీపాధిపతియగు చక్రవర్తి. అతనికి ధర్మజ్ఞులగు ఉశీనరుడు తితిక్షుడు అనువారు పుత్రులు.

- ఉశీనరస్య పత్న్యస్తు వజ్రా రాజర్షినమృవాః । భృశా నరా కృశీ దర్భా యాచ దేవీ దృషద్వతీ. 16
 ఉశీనరా త్పుతా స్తాసు జ్ఞరేచ కులోద్వహాః । తవసోన్తేచ మహతో జాతా వృద్ధస్య ధార్మికాః. 17
 భృశాయాంచ భృశః పుత్రౌ నరాయా నర ఏవచ । కృశ్యాః కృశీస్తు దర్భాయా స్సువ్రతో నామ విశ్రుతః. 18
 దృషద్వత్యా స్సుతశ్చాపి శిబి రాశీనరో నృపః । శిబేస్తు శిబయః పుత్రౌ శ్చత్వారో లోకవిశ్రుతాః. 19
 వృకుదర్భశ్చ సౌపీరః కేకయా భద్రకస్తథా । తేషాం జనవదా స్సీతాః కేకయా భద్రకా స్తథా. 20
 సౌపీరాశ్చైవ పౌరాశ్చ భృశస్యకేకయా స్తథా । సౌపీరస్య సుతోఽమృష్టః కృశేస్తు కృశశా స్సుతాః. 21
 నరస్య నరరాష్ట్రస్తు తితిక్షో స్తనయాన్పుజు । తితిక్షు రభవ ద్రాజా పూర్వస్యాం దిశి విశ్రుతః. 22
 పృషద్రడ స్సుత స్తస్య తస్య * పేనోభవత్సుతః । * పేనస్య సుతపా జ్ఞే సుతవ స్తనయో బలిః. 23
 జాతో మనుష్యయోన్మాం తు క్షిణే వంశే వ్రజేచ్ఛయా । మహాయోగీతు న బలి ర్బద్ధో యో విష్ణునా పురా. 24
 పుత్రౌ సుత్పాదయామాన క్షేత్రజా నృజ్ఞా పార్థివాః । అంజం నజ్ఞానయామాన వంశం సుహృకమేవచ. 25
 పుణ్డిం కలిగ్గంచ తథా బాలేయం క్షత్రిముచ్యతే । బాలేయా బ్రాహ్మణాశ్చైవ తస్య వంశకరాః వ్రభౌ. 26
 బలియే బ్రహ్మణా దతో పరః ప్రీతేన ధీమతే । మహాయోగిత్వ మాయుశ్చ కల్పస్య పరిమాణకమ్. 27
 సంగ్రామే చావ్యజేయత్వం దర్మే మతి మనుతమామ్ । త్రైలోక్యదర్శనం చైవ ప్రాధాన్యం వ్రనవే తదా.

జయంవా(చా)ప్రతిమం యుద్ధే దర్మే తత్త్వార్థదర్శనమ్ । చతురో నియతా న్వర్తా న్న వై స్థావయితా వ్రతుః.
తేషాం వంశధరాః వచ్చా అజ్ఞవజ్ఞా స్ససుహృదాః । పుష్కారిః కళింజాశ్చ తథా అజ్ఞస్యచ నిబోధత. 30

రాజర్షి సుతలగు భృశ-నర-కృశి-దర్శ-దృష్టదృతి-అను ఐదుమంది ఉశీనరుని భార్యలు. అతడు చాలకాలము చేసిన మహా తపఃఫలముగా అతనికి వార్ధకమున ఆ ఐదుగురియందు వరునగా భృశుడు నరుడు కృశి-సుప్రతుడు-శిబి అను ఐదుమంది కుమారులు కలిగిరి.

వీరిలో శిబికి శిబులు అను పేరున లోక విశ్రుతులగు పృథుదర్పుడు సౌపీరుడు కేకయుడు భద్రకుడు అను నలుగురు కుమారులు. వీరి పాలిత జనపదములు నర్మనమృద్ధములగు కేకయ-భద్రక - సౌపీర-పౌర-జనపదములు. వీరిలో భృశుని కుమారులు కేకయులని ప్రసిద్ధులయిరి. సౌపీరుని కుమారుడు అంబుషుడు. కృశికుమారులు కృశకులు. నరుని కుమారుడు నరరాష్ట్రుడు. తితిషుడు తూరుపున రాజయ్యెను. అతనికి పృష్ఠద్రుడు అతనికి ఫేనుడు అతనికి సుతపుడు అతనికి బలియనువారు కుమారులయిరి. (సుతపుడు దైత్యుడగు బలిని తన కుమారునిగా స్వీకరించెను.) ఇతడు మహాయోగి. పూర్వము విష్ణునిచే బంధింపబడిన బలియే ఇతడు. మనుష్యుడుగా ఆయిన బలి మానవ జాతియందలి తన వంశము నశించునట్లున్న నమయమున క్షేత్రజ్ఞులనుగా మానుషియగు తన భార్యయందు ఐదుమంది క్షత్రియ కుమారుల సుత్పాదించెను. వారు అంగుడు వంగుడు సుహృదు పుండ్రుడు కళింగుడు అనువారు. వీరు బలి నంతతిలోని క్షత్రియులు. వీరు కాక బలి నంతతివారు కొందరు బ్రాహ్మణులుగానై విప్ర వంశములను నిలిపి వృద్ధిచేసిరి. ఈ అంగుడు మొదలగు ఐదుమంది వంశములందు జన్మించి వారి వంశముల నిలిపిన వారికి అంగులు వంగులు సుహృదులు పుండ్రులు కళింగులు అనిపేరు. (వీరి జనపదములకును ఇదియే పేరు.)

పూర్వము బలి విషయమున బ్రహ్మ ప్రీతుడై అతనికి వర్ణముల నొసగెను. వానిచే అతడు మహాయోగిత్వమున కల్పవరిమాణపు ఆయువును యుద్ధమున ఓటమి లేకుండుటయు ధర్మమునందు ఆత్మ్యత్రమ స్థిరబుద్ధియు త్రిలోకము లందలి నర్వవిషయముల చూచుట తన జాతి వారిలో వ్రధానుడగుట యుద్ధమున సాటిలేని గెలుపు ధర్మతత్త్వార్థమును దర్శించుట నాలుగు వర్ణముల వారిని వారివారి నియమములందు నిలుపుట అను యోగ్యతలను సంపాదించెను.

దీర్ఘతమన ఉత్పత్త్యాదికథనమ్.

ఋషయః కథం బలే స్సుతాః వచ్చా జాతా న్తస్య మహాత్మనః ।

కింనామ్ని మహిషీ తస్య జనితా కతమో మునిః. 31

కథం చోత్పాదితా స్తేన తన్నః ప్రబ్రూహి వృచ్ఛతామ్ । మాహాత్మ్యంచ ప్రభావంచ నిఖిలేన వదస్య నః.

నూతః ఉచఢ్యోఽజ్గిరసః పుత్రః ఖ్యాత ఆసీ దృషిః పురా ।

వత్సీవై మమతా నామ బభూవాస్య మహాత్మనః. 32

ఉచఢ్యస్య యవీయాన్వై బ్రాతృవత్సీ మకామయత్ । తస్య చాసీ దవరజః పురోధా యో దివౌకసామ్. 34

బృహస్పతి ర్బ్రహ్మతేజా మమతా మేత్య కామతః । ఉవాచ మమతా తం తు దేవరం వరవర్జినీ. 35

అనర్వత్స్యస్మి తే బ్రాతు ర్జ్యేష్ఠస్య చ విరమ్యతామ్ ।

ఆయం తు మే మహాగర్భః కుప్యే త్రవ బృహస్పతే. 36

ఔచఢ్యో బ్రాతృజన్యస్తే షడజ్గం వేద ముద్గిరః । అమోఘరేతా వ్యం చాసి న మాం యభితు మర్హసి. 37

అస్మిన్నేవం గతే కాలే యథా వా మన్యసే భవాన్ । ఏవ ముక్త నయా సమ్య గ్రహ్మతేజా బృహస్పతిః. 38

కామాత్మనో మహాత్మాపి న స కామ మవారయత్ । సమృభూవాథ దర్మాత్మా తయా సార్థ మకామయా. 39

ఉత్సృజంతం తు తద్రేతో గర్భంత సోభ్యభావత । భో తాత కష్ట మేతద్ధి ద్వయో ర్నాస్తేహ సంస్థితిః. 40

అమోఘరేతా స్త్వంచాపి పూర్వం చాహ మిహాగతః । శశావ తం తతః క్రుద్ధ ఏవ ముక్తో బృహస్పతిః. 41
 పుత్రం జ్యేష్ఠస్య వై బ్రాతు ర్గర్భస్థం కామవా నృషిః । యస్మా త్వ మీదృశే కాలే సర్వభూతహితే స్థితే.
 మా మేవ ముక్తవాం నస్తస్మా త్రమో దీర్ఘం వ్రవేక్ష్యతి । తతో దీర్ఘతమా నామ శాపా దృషి రజాయత. 43
 ఉత్పన్నో యో బృహత్కృత్ ర్బృహస్పతి రివావరః । ఊర్ధ్వరేతా నత స్సోఢ వనన్వై బ్రాతు రాశ్రమే.
 గోదర్మాన్ సౌరభేయాంస్తు ఋషభాత్ శ్రుతవాంస్తు సః । తస్య బ్రాతా పితుర్యోవై చకార భరణం తదా.
 తస్మిన్నివనత స్తస్య యదృచ్ఛాఽఽగత్యగోవుషః । యజ్ఞార్థ మాహృతం బర్హి శృణాద సురభీసుతః. 46
 జగ్రాహ తం దీర్ఘతమా శృణ్గయో న్తం చతుష్పదమ్ । తేనాసౌ నిగృహీతస్తు న చచాల పదాత్పదమ్. 47
 తతోఽబ్రవీ ద్యృష న్తం వై ముఞ్చ మాం బలినాం వర ।

న మయాఽఽసాదిత స్త్వాదృక్ బలవాంశ్చ వనే క్వచిత్. 48
 భవతోఽత్ర సమం వాపి న హి మే బల మక్షయమ్ । ముఞ్చ తాతేతి చ పునః ప్రీత స్తేహం వరం వృణు.
 ఏవ ముక్తోఽబ్రవీ దేనం జీవన్ స త్వం క్వ యాస్యసి ।

ఏష త్వాం న విమోక్ష్యామి పున స్త్వాహ చతుష్పదః. 50
 ఋషభః నాస్మాకం విద్యతే తాత పాతకం స్తేయమేవ వా ।

భక్ష్యాభక్ష్యం తథాచైవ పేయాపేయం తథైవచ. 51
 ద్వివదాం బహవో హ్యేతే ధర్మా నైతే గవాం స్మృతాః । కార్యాకార్యం న వైచిత్ర్యం గమ్యాగమ్యం తథైవ చ.
 నూతః గవాం ధర్మం న వై శ్రత్వా సప్రమాన్తస్తు వినర్జితః ।

భక్త్యాన్నపానదానాత్తు గోవతిం తం వ్రసాదయత్. 53

ఋషులు నూతుని ఇట్లు ప్రశ్నించిరి: “మహాత్ముడగు బలికి మానుషి అగు భార్యయందు బదుగురు కుమారులు ఎట్లు కలిగిరి? అతని భార్య (అగు మనుష్యస్త్రీ) ఎవరు? వారిని ఆమెయందు కనిన ముని ఎవరు? ఎట్లు వారిని అతడు జన్మింపజేసెను? ఆ ముని మాహాత్మ్య ప్రభావములు ఎట్టివి? ఇది అంతయు మాకు తెలుపుము.”

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పసాగెను: పూర్వము అంగిరోముని కుమారుడు ఉచ (త) యుడను ప్రసిద్ధుడగు ఋషి ఉండెను. ఈ మహాత్ముని భార్యపేరు మమత. ఇతని తమ్ముడును దేవగురువును బ్రహ్మతేజస్సంపన్నుడును అగు బృహస్పతి ఒకమారు తన వదినెను-ఈ మమతను-కామించెను. ఆమె ఇట్లనెను: “నేను నీకు వదినెను. గర్భవతిని. నా గర్భమునందున్న వీయన్న కుమారుడు షడంగ వేదవేత్త. ఇట్టి ఈ మహాగర్భము నీపై కోపించును. నీవును అమోఘ వీర్యుడవు. కనుక నీవు నన్ను కూడుట మంచివనికాదు. కనుక తగని ఈ వ్రయత్నము మానుకొనుట మంచిది. ఈ నమయమునకు తగిన విషయము ఇది. నీవు ఏమనుకొనినను నరియే.”

బృహస్పతి బ్రహ్మతేజస్సంపన్నుడే మహాత్ముడే కాని అతడు తన కామమును నిగ్రహించుకొనలేకపోయెను. అందుచే అతడు ధర్మాత్ముడై యుండియు కామములేని తన వదినెను కూడెను. నయోగక్రమములో బృహస్పతి తన శుక్రమును మమతా గర్భమునందు విడుచు నమయమున ఆమె గర్భమునందున్న శిశువు ఇట్లు పలికెను: “తండ్రీ! నీవు చేయుచున్న ఈ పని చాల నీచమయినది. ఇచ్చటనో-ఇద్దరు ఉండుటకు అవకాశములేదు. నీ రేతస్సును వ్యర్థముకానిది. (అదియు నఫలమై శిశువు అగును.) కాని నేను ముందుగా ఇచటకు వచ్చి ఉన్నాను.” ఈ శిశువు ఇట్లనగా బృహస్పతి క్రుద్ధుడయి అతనిని శపించెను. ఆ శిశువు తన అన్నగారి కుమారుడు. గర్భమునందున్న పనికిండు. బృహస్పతి తానును ఋషి. బసను కాముకుడు. “ఇటువంటి నమయమున నన్ను వారించితివి కావున నీవు దీర్ఘ మగు తపస్సును (ఆంధత్వమును) వ్రవేకింతువు.” అని అతడు అతనిని శపించెను.

తరువాత మమతకు శిశువు జనించెను. అతడు రెండవ బ్రహ్మసృతి వంటివాడు. మహాకీర్తి సుఖమును దగు ఋషి-అయ్యెను. కాని ఈ శాపముచే అతడు దీర్ఘతముడు అనబడెను. అతడు ఊర్ధ్వరేతస్కుడు (బ్రహ్మచర్య ధర్మమున ఇంద్రియమును నిగ్రహించుకొనినవాడు.)

అతడు తన (తండ్రి) సోదరుని ఆశ్రమమునందు నివసించుచు ఒకమారు సురభి (కామదేనువు) వంశము వారికి నంబందించిన గోధర్మములను ఒకానొక ఋషభము వలన వినెను. ఎట్లనగా—

ఈ దీర్ఘతముడు తన తండ్రికి సోదరుని పోషణలో అతని ఆశ్రమమున నివసించుచుండెను. ఒకనాడు దాని లోనికి దైవవశమున ఒక వృషభము వచ్చెను. యజ్ఞమునకై తెచ్చి ఉంచిన దర్బలను అది తినెను. దీర్ఘతముడు దాని కొమ్ములు బిగించి వట్టుకొనెను. అది కదలలేకపోయెను. “తండ్రి! నన్ను విడువుము. నీవు బలశాలురలో గట్టివాడవు. ఈ వనమున నీవంటి బలశాలి నాకు మరెవ్వరును కనబడలేదు. నా అక్షయ బలమును నీ బలముతో నమానముకాదు. నీ బలమునకు నేను ప్రీతుడనైతిని. నన్ను విడువుము. నీకు వరముల నిత్తును.” అని అది మునితోననెను. “నీవు ప్రాణము లతో నన్ను తప్పించుకొని పోలేవు. నేను నిన్ను విడువను. (నీవు మాదర్బలను తింటివి.)” అని ముని వృషభముతో ననెను. అంత వృషభము “నాయనా! మాకు ఇది దొంగతనము. ఇది చేయుట పాతకము. అనునది లేదు. ఇది భక్ష్యము. ఇది అభక్ష్యము-ఇది పేయము-ఇది అపేయము (త్రాగదగినది-త్రాగరానిది) అను నియమము మాకు లేదు. ఇవి అన్నియు మానవులకు మాత్రమే. ఇది చేయతగినది. ఇది చేయతగనిది. వీరిని కూడవచ్చును. వీరిని కూడరాదు. అను వ్యవస్థ కూడ మానవులకే కాని మాకు లేదు.” అనెను.

దీర్ఘతముడు ఈ గోధర్మములను విని తడబాటు చెంది ఆ వృషభమును విడిచెను. దానికి భక్తి పూర్వకముగా అన్నపానములనిచ్చి దానిని అనుగ్రహింపజేసికొనెను.

ప్రసాదితే గతే తస్మి న్గోధర్మాన్ భక్తిత శ్శుతాన్ మననైవ సమాదధ్యో తన్నిష్ఠ స్తత్పరాయణః. 54

తతో యవీయనః వత్సీం గౌతమస్యాభ్యవద్యత । తస్యావలేపం మత్వా తు సోనద్వానివ న క్షమే. 55

గోధర్మంతు వరం మత్వా స్నుషాం తా మభ్యవద్యత ।

నిర్భర్త్యై తాం తథా మూర్ధ్నా బాహుభ్యాం సప్రమృగృహ్యచ. 56

భావ్య మర్థం తు తం జ్ఞాత్వా మహాత్మా తా మువాచ హ ।

వివర్యయం తు తం బుద్ధ్యా మాహాత్మ్యా త్రమువాచ సా. 57

వివర్యయం తు త్వం లబ్ధ్యా అనద్య న్న నివర్తసే ।

గమ్యాగమ్యం న జానీషే గోధర్మా త్ప్రార్థయ స్నుషామ్. 58

దుర్వృత్తత్వా త్యజామ్యద్య గచ్ఛవాఽవేన కర్మణా ।

యస్మా త్యమందో వృద్ధశ్చ భర్తవ్యో దురనుష్ఠితః. 59

కాషే నముద్గే ప్రక్షిప్య గంగామృసే నముత్సృజత్ । త మూహ్యమానం వేగేన స్తోతస్తోఽభ్యాశ మాగతః. 60

అట్లు వృషభము అనుగ్రహముతో వెళ్ళిన తరువాత దీర్ఘతముడు తాను గోవృషభమునుండి భక్తితో వినివ గోధర్మములను తనకు వరమార్థముగా ముఖ్యాశ్రయముగా భావించి వానివే ద్యావించసాగెను. అతని తమ్ముని పేరు గౌతమడు. అతని భార్యను ఈ దీర్ఘతముడు కలియగోరెను. ఆమె తనకు కోడలివంటిది. ఐనను అతడు గోధర్మములను శ్రేష్ఠములనుగా తలచి అట్లు సంకల్పించెను-(ఆమె అంగీకరించలేదు.) అది ఆమె గర్వము అని తలచెను. అతడది నహించ లేకపోయెను. అతడామెను బెదరించెను. ఆమె తలను తన బాహువులతో అదిమివదెసెను. అతడు మహాత్ముడయ్యి జరుగవలసినది ఇట్లు ఉన్నదని నిశ్చయించి తన కోరిక ఆమెతో పలికెను: అతడు మహాత్ముడని ఆమెకు తెలియును.

కాని అతడు వివర్యమునకు సిద్ధపడినాడు. (మానవుడయియుండి పశు ధర్మమునకు పాల్పడుట వివర్యము-విరుద్ధ ధర్మము.) అది చూచి ఆమె అతనితో ఇట్లు వలికెను: "నీవు వివర్యమునకు పూనితివి. ఎద్దువలె ప్రవర్తించుచున్నావు. ఎవరిని కలియవచ్చునో ఎవరిని కలియరాదో ఎరుగకున్నావు. వృషభ ధర్మము నవలంబించి కోడలిని పొందగోరు చున్నావు. నీ నడువడి మంచిదికాదు. నీవు గ్రుడ్డివాడవు. వృద్ధుడవు. నిన్ను మేము పోషించుచు కాపాడవలసిన మాట నిజమే. ఐనను నీ ప్రవర్తనము మంచిదికాదు. కావున నిన్ను విడుచుచున్నాము. ఇది నీ ఈ కర్మమునకు ఫలితము; పొమ్ము." అని వలికి ఆమె అతనిని కొయ్య పెద్దెలో ఉంచి కట్టివేసి గంగా జలములో విడిచెను.

బలిభార్యాయాం దీర్ఘతమన స్సన్తానోత్పత్తిః.

జగ్రాహ తం న ధర్మాత్మా బలి రైవరోచని స్తథా । అన్తఃపురే జుగోవైనం భక్ష్యభోజ్యైశ్చ తర్పయన్ ॥ 61
ప్రీతశ్చైనం వరేణాథ చ్చందయామాన వై బలిమ్ । తస్మాచ్ఛ న వరం వప్రే పుత్రార్థ మసురోత్తమః ॥ 62
నస్తానార్థం మహాభాగ భార్యాయాం మమ మానద । పుత్రా న్ధర్మార్థతత్త్వజ్ఞా నుత్పాదయితు మర్హసి ॥ 63
ఏవ ముక్త స్స దేవర్షి స్తథాఽస్త్వి త్యుక్తవా న్నృభుః ।

తత స్స రాజా స్వాం భార్యాం సుదేష్టాం నామ ప్రాహిణోత్ ॥ 64

అన్తం వృద్ధం చ తం జ్ఞాత్వా న సా దేవీ జగమ హ ।

శూద్రీం దాత్రేయికాం తస్మా అన్తాయ ప్రాహిణో త్తదా ॥ 65

తస్మాం కషీవదాదీంశ్చ శూద్రయోన్యా మృషి ర్వశీః । జనయామాన ధర్మాత్మా శూద్రా నిత్యేవమాదికాన్ ॥ 66
ఉవాచ తం బలి రాజా దృష్ట్వా కషీవదాదికాన్ । ఆదీతా నృషిధర్మజ్ఞా నీశ్వరా న్నృహ్మవాదినః ॥ 67
శుద్ధా న్నృత్యక్షధర్మాణ శుచిమద్బుద్ధినంయుతాన్ । మమైవమితి శోవాచ తం దీర్ఘతమనం బలిః ॥ 68
నేత్యువాచ తత స్తం వై మమైవ మితి చాబ్రవీత్ । ఉత్పన్నా శూద్రయోనౌ తు న తే క్షేత్రేఽసురోత్తమ ॥
అన్తం వృద్ధం చ మాం జ్ఞాత్వా సుదేష్టా మహిషీ తవ । ప్రాహిణో దవమానాన్మే శూద్రాం దాత్రేయికాం నృప ॥ 70

దీర్ఘతముడట్లు గంగా ప్రవాహమున కొట్టుకొనిపోవుచుండెను. ఆ నమీవమునకు వచ్చియుండిన విరోచన పుత్రుడు ధర్మాత్ముడుఅగు బలి అది చూచి అతనిని తీసికొనెను. అతడతనిని భక్ష్య భోజ్యములతో తృప్తినందించుచు తన అంతఃపురమునందు దాచెను. దీర్ఘతముడు ప్రీతుడై బలిని వరము కోరుకొమ్మనెను. ఆ అసురోత్తముడు పుత్రులు కావలెనని కోరెను. పూజ్యమునీ నావంశము (మానవులలో) కొనసాగునట్లు నాభార్యయందు ధర్మార్థ తత్త్వజ్ఞులగు కుమారులను మీరు జన్మింపజేయవలయునని వేడెను. ఆ దేవర్షి నరేయనెను. తన భార్యలలో సుదేష్ట యనునామెను మునికడకు పొమ్మనెను. ఆరాజు అతడు అందుడును వృద్ధుడును అని ఎరిగి అతనికడకు పోవక తన దాది కూతురగు శూద్రస్త్రీని వంపెను. చిత్త నిగ్రహముకల ధర్మాత్ముడు ఆ దీర్ఘతముడు ఆమెయందు కషీవాన్. మొదలగు శూద్రులను జనింపజేసెను. వారందరును జాతిచే శూద్రులు. ఐనను వారందరును అధ్యయనము చేసినవారు. ఋషిత్వము నందినవారు. ఈశ్వరత్వము కలవారు. బ్రహ్మవాదులు (వేదవేదాంగ వేదాంత తత్త్వము నెరిగినవారు.) (శారీరకముగను, చిత్తమునను) శుద్ధులు. ధర్మమును సాక్షాత్కరించుకొనినవారు. శుచియగు బుద్ధికలవారు. ఇట్టి వీరిని చూచి బలి 'వీరు నా కుమారులే అగుదురా?' అని దీర్ఘతము నడుగగా 'కాదు. నా కుమారులు.' అని అతడనెను. 'వీరు నావలన శూద్రయోనియందు జనించినారు. నీ భార్యయందు జరిగినవారు కాదు.' అని జరిగినదంతయు రాజునకు ముని చెప్పెను.

తతః ప్రసాదయామాన బలి స్త మృషినత్తమమ్ । బలి స్సుదేష్టాం తాం దేవీం భర్తయామాన దానవః ॥ 71
పునశ్చైనా మలక్కుత్య ఋషయే ప్రత్యపాదయత్ । తాం న దీర్ఘతమా దేవీ మలక్కుతవతీం తదా ॥ 72
దద్వా లవజమిశ్రేణ ఆభ్యుక్తం మదుక్షేన చ । లిహ మా మజుగువ్సన్తి త్వాప్తాదతలమస్తకమ్ ॥ 73

తత స్త్యం ప్రాప్య సే దేవి పుత్రాన్వై మనసేప్పితాః । తస్య సా తద్వచో దేవీ నర్వం కృతవతీ తదా (థా).
తస్య సాఽపాన మాసాద్య దేవీ పర్యహర తదా । తా మువాచ తత స్సోథ య తే పరిహృతం శుభే. 75
వినాఽపానం కుమారం తు జనయిష్యసి పూర్వజమ్ ।

సుదేష్టా: నార్హసి త్వం మహాభాగ పుత్రం మే దాతు మీదృశమ్. 76

తోషితస్తు యథాశక్తి ప్రసాదం కురు మే ప్రభో । దీర్ఘతమా: తవాపచారా ద్వేష్యేష నాన్యథా భవితా శుభే.
దేవ్యపానం వినా జాతః పుత్ర స్తే దాన్యతే ఫలమ్ । తస్యాపానం వినాచైవ యోగ్యో భావీ భవిష్యతి. 78

తస్యా దీర్ఘతమాఽజ్ఞేషు కుక్షే స్పృష్టేద మబ్రవీత్ । ప్రాశితం దధి యద్యగ్రే మమాజ్ఞస్థం శుచిస్మితే. 79
తేన తే పూరితో గర్భః పౌర్ణమాస్యామివోడురాత్ । భవిష్యన్తి కుమారాస్తే పశ్య దేవసుతోవమా:.. 80

తేజస్వినః పరాక్రాంతా యజ్ఞానో ధార్మికాశ్చ తే । సూతః అజ్ఞా దజ్ఞ సుదేష్టాయా జ్యేష్ఠపుత్రో వ్యజ్ఞాయత.
వజ్ర స్తథా కలిజ్ఞస్తు పుణ్ణిస్సుహృ నత్రైవచ । అజ్ఞాదయస్తు వజ్రైతే బలేః పుత్రాన్తు శ్చేత్రజాః. 82

ఇత్యేతే దీర్ఘతమసా సుతా దత్తా స్తథా బలేః । వ్రతిష్ఠా మాగతా స్తస్య బ్రాహ్మణ్యం కారణం యతః. 83
తతో మానుషయోన్యాం న జనయామాన వై ప్రజాః ।

తరువాత బలి మరల ఆముషి నతముని అనుగ్రహింపజేసికొని తన భార్యను చీవాట్లు వేసెను. ఆమెను అలంకరింపజేసి ఋషికి అప్పగించెను. నీవు నా శరీరమునందంతటను పెరుగు ఉప్పు ఇప్పతేనె వూసి అనన్యవదక శరీరమంతయు నాకవలయును. అప్పుడు నీకు మనస్సునకు ఇష్టులగు కుమారులు కలుగుదురు. అని ముని సుదేష్టతో వలికెను. ఆమె అంతయు అట్లే చేసెను. కాని అపానప్రదేశమును నాకక విడిచెను. ఇందువలన నీకు జ్యేష్ఠుడు అపానము లేని కుమారుడు కలుగునని మునియనెను. “మహాభాగా! నిన్ను వేడుచున్నాను. నాకట్టి కుమారు నీయవలదు. నాయథాశక్తి నీమనస్తృప్తి కలిగించితిని. అనుగ్రహించుము.” అని రాజీ వేడగా “నీవు మంచిదానవే. కాని ఈ అపచారము వలన ఇచ్చి ఇట్లే జరుగును. అపానము లేనివాడయినను ఆ కలిగెడి పుత్రుడు యోగ్యుడే అగును.” అని ముని ఆమె కుక్షిని తన చేతితో స్పృశించి మరల ఇట్లు వలికెను: “శుచియగు చిరునవ్వు కలదానా! నీవు మొదట నా అంగమంవలి పెరుగు తిండివి. కావున నీ గర్భమునందు అది పూర్ణిమాతిథియందలి చంద్రుడువలె నిండినది. దాని ఫలితముగా నీకు దేవ కుమారులవంటి కుమారు లైదుగురు జనింతురు. వారు తేజోవంతులు-పరాక్రమవంతులు యజ్ఞములు చేయువారు ధార్మికులు నగుదురు.”

పిమ్మట సుదేష్ట అంగము (గర్భము)నుండి జ్యేష్ఠుడుగా అంగుడును వంగ కలింగ పుండ్ర సుహృదను మరి నలుగురును-బదుగురు బలి దైత్యునకు మానవియగు భార్యకు★ శ్చేత్రజాలుగా కుమారులు కలిగిరి. దీర్ఘతముడు బలికి ఇచ్చిన వీరందరును అతని బ్రాహ్మణ్య ప్రభావమున లోకమున వ్రతిష్ఠ నార్జించి గొప్పవారయిరి. ఇట్లు బలి కాను దైత్యుడియ్య మానవ శ్రీయందు సంతానమును కనెను.

తతస్తు దీర్ఘతమనం సురభి ర్వాక్య మబ్రవీత్. 84

విచార్య యస్మా ద్గోధర్మం తే ప్రమాణీకృతం ప్రభో । భక్త్యా ప్రవద్య యోఽస్మాకం తేన ప్రీతాస్మి తేనః.
తస్మా త్తుభ్యం తమో దీర్ఘ మామ్రూయావనయా మ్యహమ్ ।

భార్హస్పత్యం తు విధివ త్పామ్న య త్తిష్ఠతి త్వయి. 85

జరాం మృత్యుం తమశ్చైవ మామ్రూయావనుదామి తే ।

నద్యే స్వామ్రాతమాత్రే తు హృతే తమసే వై మునేః. 87

★ భర్త ఉండగా అతని అనుమతితో కాని భర్త మరణించిన తరువాతనైనను అతని కుటుంబపు పెద్దల అనుమతితో కాని అతని భార్యయందు వరునివలన జనించిన కుమారులు శ్చేత్రజాలు.

ఆయుష్షా న్యపుషా చైవ చక్షుష్మంశ్చ తతోఽభవత్ | గవా హృతే తమసి వై గోతమస్తు తతోఽభవత్. 88
కక్షీవానపి గత్వాఽసౌ సహ పిత్రా గిరివజ్రమ్ | దృష్ట్వా పితృ సృమీపేవై ఉపాతిష్ఠ చ్చిరం తవః. 89
తతః కాలేన మహతా తపసా బావితస్తు సః |

విదూయః* శూద్రాం తు తనుం బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్తవా న్నృభుః. 90
తతోఽబ్రవీ త్పితా తం వై పుత్రీవా నస్మ్యహం త్వయా |

నత్పుత్రేణతు ధర్మజ్ఞ కృతార్థోఽహం యశస్వినా. 91
ముక్త్యాత్మాన మసావేవ ప్రాప్తవా న్నృహ్మణః ష్యమ్ |

బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య కక్షీవా న్నృహస మస్మజ త్పుతాన్. 92
కూశ్మాణ్డా గౌతమా నే వై సుతాః కక్షీవత న్స్సృతాః | ఇత్యేష దీర్ఘతమసో బలే రైరోచనస్య చ. 93
నమాగమో వః కథిత స్సంతతి శ్చోభయో న్తథా | బలి స్తా నభివాద్యాథ వజ్చ పుత్రా నకల్మషాః. 94
కృతార్థ స్సోపి ధర్మాత్మా యోగమాయాఽఽవృత స్స్వయమ్ |

అదృశ్య స్సర్వభూతానాం కాలాపేక్షీ నవై వ్రభుః. 95

తరువాత సురభి (కామదేనువు) దీర్ఘతమునితో ఇట్లు వలికెను: “వ్రభూ: నీవు గోధర్మమును ఉత్తమముగా బావించి దానిని వ్రమాణముగా తీసికొంటివి. నీవు మాయందు వ్రవత్తి వూర్వకమగు తక్కి చూపితివి. అందుచే నేను నీయందు ప్రీతి చెందితిని. నేను నిన్ను ఆహూణించి నీయందు బృహస్పతి శావము చేతను అతని రేతఃసంసర్గ పాపము చేతను సంక్రమించిన దోషమును జరామృత్యువులను దీర్ఘమగు తమస్సును (దృష్టియందలి దోషమును) తొలగింతును.” ఇట్లు వలికి సురభి దీర్ఘతముని ఆహూణించి (ముక్కుతో పీల్చివేసి) అతని యందలి ఈ దోషములన్నియు లాగి వేసెను. దానితో అతడు ఆయుష్మంతుడు వపుష్మంతుడు (సుందర శరీరుడు) చక్షుష్మంతుడు (చూడగలవాడు) అయ్యెను. గోవుదే అతని ‘తమస్సు’ హరింపబడినందున అతనికి “గో-తముడు” అను వ్రసిద్ధి వచ్చెను.

తరువాత ‘కక్షీవాన్’ తన తండ్రి (దీర్ఘతముని)తో కూడ గిరివజ్రమునకు పోయి అచ్చటనేయుండి చిరకాలము తపము నొనరించెను. అనంతరము ఆదిదీర్ఘకాలమునకు అతడు తపస్సుచే బావితుడై (సంస్కారమునంది) శూద్ర (సంస్కారముకల) శరీరమును విడిచి బ్రాహ్మణ్యమును పొందెను. అంతట తండ్రి దీర్ఘతము దతనితో “నాయనా! వేమ నీచే పుత్రవంతుడనైతిని. నీవు నత్పుత్రీదవు. ధర్మజ్ఞుడవు. కీర్తిమంతుడవు. నీచే నేను కృతార్థుడనయితిని. నీవు ఈవీపుగా (ఈ దేహము కలవాడుగా) ఉండియే దేహమును (దేహమందలి సంస్కారములను) విడిచి బ్రహ్మయొక్క స్థానమును (బ్రాహ్మణ స్థానమును బ్రాహ్మణత్వమును) పొందితివి.” అనెను.

కక్షీవాన్ ఇట్లు బ్రాహ్మణత్వమును పొందిన తరువాత అతనికి వేయిమంది కుమారులు కలిగిరి. వారికి కూశ్మాండులు గౌతములు అని నామము.

ఇట్లు మీకు దీర్ఘతమునికిని విరోచన సుతుడగు బలికిని నమాగమము కలుగుటయు ఇరువురి సంతానమును తెలిపితిని.

అనంతరము బలి అకల్మషులగు అంగుడు మొదలగు ఇదుమంది కుమారులను అభివాదము చేసి కృతార్థుడయ్యెను. ఆ ధర్మాత్ముడు తాను యోగమాయచే కప్పవడి ఏ భూతములకును కనబడనివాడయి రానున్న కాలమును ఎదురు చూచుచు ఉండెను.

తత్రాజ్ఞస్య తు దాయాదో రాజాఽఽసీ ద్ధధివాహనః । దధివాహనపు త్త్రస్തു రాజా దధిరథ స్పృతః. 96
 ఆసీ ద్ధధిరథావత్యం విద్వా న్దర్మరథో నృపః । నహి ధర్మరథ శ్రీమాం ప్రేన విష్ణుపదే గిరౌ. 97
 సోమ శ్శక్రేణ వై రాజ్ఞా సహ పీతో మహాత్మనా । నమో ధర్మరథస్యాపి పుత్రీ శ్చిత్రరథః కిల. 98
 తస్య చైత్రరథః పుత్రీ న్తస్మా ద్దశరథః కిల । రోమపాద ఇతి ఖ్యాతో యస్య శాంతా సుతాఽభవత్. 99
 అథ దాశరథి ర్వీర శ్చతురగ్గో మహాయశాః । ఋశ్యశృగ్గ ప్రసాదేన జజ్ఞే న్వకులవర్ధనః. 100
 చతురగ్గస్య పుత్రస్തു పృథులాక్ష ఇతి స్మృతః । పృథులాక్షసుతశ్చాపి చమ్పా నామ బభూవ హ. 101
 చమ్పస్య తు పురీ చమ్పా పూర్వం యా మాలినీ భవత్ । పూర్ణభద్రప్రసాదేన హర్యజ్ఞోఽస్య సుతోఽభవత్. 102
 జజ్ఞే విభాణ్ణకాచాస్య వరణ శ్శత్రువారణః । అవతారయామాస మహీం మనైర్ రాహునముత్తమమ్. 103
 హర్యజ్ఞస్య తు దాయాదో జాతో భద్రరథః కిల । అథ భద్రరథస్యాసీ ద్భృహత్కర్మా జనేశ్వరః. 104
 బృహద్బాను స్సుత న్తస్య తస్మా జ్జజ్ఞే బృహన్మనాః ।

బృహన్మనాస్తు రాజేన్ద్రో జనయామానవై సుతమ్. 105

నామ్నా జయద్రథం వీరం యస్మా జ్ఞాతో బృహద్రథః ఆసీ ద్భృహద్రథస్యాపి విశ్వజి జ్ఞనమేజయః.
 దాయాద న్తస్య చాగ్గో వై యస్మా త్కర్ణోఽభవ న్నృపః ।

కర్ణస్య వృష సేనస్తు వృష సేని న్నదాత్మజః. 107

ఏతేఽగ్గ త్క్రమశస్సర్వే రాజానః కీర్తితా మయా । విన్తరేణానుపూర్వ్యాచ్చ పూరోశ్చ శృణుత ద్విజాః.
 ఋషయః : సూతాత్మజః కథం కర్ణః కథ మజ్ఞస్య చాత్మజః ।

ఏత దిచ్ఛామహే శ్రోతు మత్యంతకుశలో హ్యసి. 109

సూతః : బృహద్బానో స్సుతో జజ్ఞే నామ్నా రాజాబృహన్మనాః ।

తస్య వత్సీద్వయం హ్యసీ చైచ్చద్యస్య తనయే శుభే. 110

యశోదేవీచ సత్యాచ తయో ర్వంశ మిమం శృణు । జయద్రథంతు రాజానం యశోదేవీ వ్యజీజనత్. 111
 సా బృహన్మనస స్సత్యా విజయం నామ విశ్రుతమ్ । విజయస్య బృహత్పుత్రీ న్తస్య పుత్రో బృహద్రథః.
 బృహద్రథస్య పుత్రస్തു సత్యకర్మా మహామనాః । సత్యకర్మసుతశ్చాపి సూత స్త్వతి(ధి)రథ స్త్సృతః.
 యః కర్ణం ప్రతిజగ్రాహ తేన కర్ణస్తు సూతజః ।

ఏత ద్వ స్సర్వ మాఖ్యాతం య త్కర్ణం ప్రతి చోదితమ్. 114

ఇతి శ్రీమత్స్వయంభూరాజే చన్ద్రవంశానువర్ణనే తుర్వస్వాదిన వ్రతకథనం

నామావృత్యారింశోఽధ్యాయః.

వీరిలో అంగునకు దధివాహనుడు అతనికి దధిరథుడు అతనికి విద్వాంసుడగు ధర్మరథుడు కుమారులయిరి. ఇతడు చాల పూజ్యుడు. విష్ణుపదమును వర్వతమున ఇతడు దేవరాజగు ఇంద్రునితో కూడి సోమపానము చేసెను. అతనికి తండ్రితో నముడగు చిత్రరథుడు అతనికి చైత్రరథుడు అతనికి రోమపాదుడని ప్రసిద్ధుడును శాంతకు తండ్రియు అగు దశరథుడు (ఇతడు శ్రీరాముని తండ్రియగు దశరథునకు ననాముదేమో.) అతనికి ఋశ్యశృంగుని అనుగ్రహమున వంశ వర్ధముడగు చతురంగుడు అతనికి పృథులాక్షుడు అతనికి పూర్వపు మాలినీ సగరమును దంపానగరి యని ప్రసిద్ధికి తెచ్చిన చంపుడు అతనికి పూర్ణభద్రముని అనుగ్రహమున హర్యంగుడు విభాండకుని దయవలన వారణుడు కుమారులయిరి. ఈ వారణుడు శత్రువులను నిరోధించగల వీరుడు. మంత్రబలముతో ఉత్తమ వాహనమును (ఉచ్చైఃశ్రవమును)

భూమికి దిగి వచ్చునట్లు చేసెను. హర్యంగునకు భద్రరథుడు అతనికి బృహత్కర్మ అతనికి బృహద్బానుడు అతనికి బృహన్మనసుడు అతనికి జయద్రథుడు అతనికి జనమేజయుడు అతనికి అంగుడు అతనికి కర్ణుడు (కుంతికి కాసిన సుతుడు) అతనికి వృషసేనుడు అతనికి వృషసేని కుమారులయిరి. ఇది అంగ వంశీయులగు రాజుల వరంవర. ఇక పూరు వంశమును వివరింతును.

అనగా ఋషులు నూతు నిట్లడిగిరి: "కర్ణుడు నూతుని కుమారుడని విందుము. ఇతడు అంగుని కుమారు డెట్లయ్యెను? సీవు ఇవి బాగుగ ఎరిగినవాడవు. చెప్పగలవాడవు. కావున నీనుండి వినగోరుచున్నాము."

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: లోగడ చెప్పిన బృహద్బానునకు బృహన్మనసుడు కుమారుడంటినికదా! అతనికి చైద్యుని కూతురు యశోదాదేవి-సత్య-అనువారు ఇద్దరు భార్యలు. యశోదాదేవికి జయద్రథుడును సత్యకు విజయుడును కుమారులయిరి. విజయునకు బృహత్ అనునతడు అతనికి బృహద్రథుడు అతనికి సత్యకర్మన్ అతనికి అత్తి(రి)రథ నూతుడు కుమారులయిరి. ఈతడు కర్ణుని తన కుమారునిగా గ్రహించెను. ★ అందుచే కర్ణునకు నూతపుత్రుడను వ్రసిది వచ్చెను.

మీరు కర్ణుని విషయమున వ్రశ్నించినదంతయు మీకు ఇట్లు తెలిపితిని.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్తనమున తుర్వసుడు మొదలగువారి వంశముల వృత్తాంతములనెడు నలువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోన పంచాశోఽధ్యాయః.

పూరువంశః.

నూతః : పూరోః పుత్రో మహాలేజా రాజాసీ జ్ఞనమేజయః ।

ప్రాచీన్వత స్సుత స్రస్య యః ప్రాచీ మకరోద్దిశమ్. 1

ప్రాచీన్వతసుతశ్చాపి మనస్యశ్చ తతోభవత్ । రాజా వాతాయుధో నామ మనసోఽ రభవ త్సుతః. 2

* దాయాద స్రస్య చాప్యాసీ చృజ్కుర్నామ మహీవతిః ।

● శజ్కో ర్భహువిదః పుత్ర స్రమ్పాతి స్రస్య చాత్మజః. 3

★ సమ్పాతేస్తు హ్యహంవాది ర్భద్రాశ్వ స్రస్య చాత్మజః । భద్రాశ్వస్యఘృతాచ్యాంతు దశావ్వరసి నూనవః. 4

ఋచేపుశ్చ విలేపుశ్చ కక్షేపుశ్చ తథైవచ । మృతేపుశ్చ విచేపుశ్చ స్థణ్ణిలేపు ర్భలేపుచ(శ్చ). 5

దర్మేపు స్రస్తతేపుశ్చ పుణ్యేపు శ్చేతి వై దశ । ఋచేపోర్జ్వలనా నామ భార్యావై తక్షకాత్మజా. 6

తస్యాం సజ్జనయామాస అన్తినారం మహీవతిః । అన్తినారో మనస్విన్యాం పుత్రా స్థణ్ణే వరాన్పుభాః. 7

అంశం సరవతిం వీరం త్రిహనుం చాపి ధార్మికమ్ । గౌరీ కన్యా తృతీయాచ మాన్దాతు ర్జనసీ శుభా. 8

అసీ దంశోరథ సతీ యాఽస్మాత్ పుత్రా నజీజనత్ । బ్రహ్మవాదవరీతాంస్తు ఉపదానా తథాపిచ. 9

ఉపదానా సుతా స్థణ్ణే చతురస్తు నిజాత్మజాః । రుష్యన్త మథదుష్యన్తం వ్రవీర మనఘం తథా. 10

చక్రవర్తీ తతో జ్ఞజ్ఞే దుష్యన్తా త్సమితిజ్ఞయః । శకున్తలాయాం భరతో యస్య నామ్నా తు భారతాః. 11

దుష్యన్తం వ్రతి రాజానం వాగువాచాశరీరిణీ । మాతా భస్మా పితుః పుత్రో యేన జాత స్ర ఏవ సః. 12

భరస్య పుత్రం దుష్యన్త సత్య మాహ శకున్తలా । రేతోధా స్త్రాయతే పుత్రః వరేతంచ యమక్షయాత్. 13

త్వం చాన్య దాతా గర్భస్య నావమంస్తా శ్శకున్తలామ్ । భరతస్య వినష్టేషు తనయేషు పురా కిల. 14

* దాయాద స్రస్యచాప్యాసీద్దున్దుర్నామ

● దున్దోర్భహువిదః

★ సంయాతేస్తు

★ ఈ విషయమున వివరము అనుబంధములో చూడుడు.

పుత్రాణాం మాతృకోపేన యుగవ త్సంక్షయే కృతే ।

తతో మరుద్భి రాసీయ పుత్ర స్స తు బృహస్పతేః. 15

సజ్జామితో భరద్వాజో మరుద్భి ర్భరతస్య చ ।

నలువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

పూరువంశము

నూతుడు పూరువంశ వృత్తాంతమును ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: పూరునకు జనమేజయుడు అతనికి తూర్పు దెన సంతటిని పాలించిన ప్రాచీన్వతుడు అతనికి మనస్సుడు అతనికి వాతాయుడుడు అతనికి శంకుడు అతనికి బహు విదుడు అతనికి నంపాతి అతనికి అహంవాది అతనికి భద్రాశ్వుడు అతనికి మృతాచియను అవ్వరనయందు ఋచేపు విలేపు కషేపు మృతేపు విచేపు స్థండిలేపు బలేపు ధర్మేపు సంతతేపు పుణ్యేపులను వదిమంది కుమారులు. వీరిలో ఋచేపునకు తక్షక పుత్రియగు జ్వలనయందు అంతినారుడు అతనికి మనస్వీని అను భార్యయందు వీరుడగు అంశుడను సరవతియు ధార్మికు డగు త్రిహనుడును గౌరియను కన్యయు కలిగిరి. ఈ గౌరి మాంధాతృని తల్లి యయ్యెను. అంశునకు ఉవదానయను వత్ని యందు బ్రహ్మవాదులగు దుష్యంతుడు దుష్యంతుడు ప్రవీరుడు అనఘుడు అను కుమారులు కలిగిరి. అతనికి యుద్ధ విజయియగు భరతుడు అను చక్రవర్తి కలిగెను. ఈతని పేరుననే ఈ వంశము వారికి భారతులను పేరు వచ్చెను. శకుంతల ఈతని తల్లి. (శకుంతలను దుష్యంతుడు తిరస్కరించినపుడు) అశరీరవాణి దుష్యంతుని ఉద్దేశించి ఇట్లనెను: “దుష్యంతా! తల్లి (వస్త్రపులను దాచు.) తోలుతిత్తి వంటిది. కుమారుడు తండ్రికి చెందినవాడు. అతడు తాను ఎవరివలన పుట్టెనో అతడే కాని వేరు కాదు. (కనుక కుమారుని వదలుట తన్ను తాను వదలుకొనుటయే యగును.) కనుక నీవు ఈ కుమారుని భరించుము. శకుంతల సత్యమే చెప్పినది. తనకు జన్మకారణముగా రేతస్సును (శుక్రమును-గర్భమును) నిలిపిన తండ్రిని యమలోకము(నందలి బాధల)నుండి నుతుడు కాపాడును. దుష్యంతా! (శకుంతలయందు) గర్భము నిలిపిన వాడవు నీవు. ఈ శకుంతలను అవమానించకుము.” (ఈతనిని భరించుము. అని చెప్పబడినవాడు కనుక భరతుడు.)

పూర్వము భరతుని కుమారులు తమ తల్లి కోపమునకు గురియై ఒకేమారు అందరును నశించగా మరుత్తులు (దేవతలు) బృహస్పతి పుత్రుడగు భరద్వాజాని ఈ భరతునికి పుత్రునిగా సంక్రమింపజేసిరి.

భరద్వాజోత్పత్తి న్నత్పత్తిశ్చ

ఋషయః భరతస్య భరద్వాజః పుత్రార్థం మారుతైః కథమ్. 16

సజ్జామితో మహాతేజా న్న నో బ్రూహి యథాతథమ్ ।

సూతః పత్న్యా మాసన్ననత్వాయా ముచథ్యే సంస్థితే భువి. 17

బ్రాతు ర్భార్యాం స దృష్ట్యా తు బృహస్పతి రువాచ తమ్ ।

ఉవతిష్ఠ స్వలజ్కృత్య మైథునాయచ మే శుభే. 18

వినయో నోపదేష్టవ్య స్త్వయా మే వరవర్ణినిః । ఏవ ముక్తాబ్రవీ దేన మన్తర్వత్నీ త్వహం ప్రభో. 19

గర్భః పరిణతశ్చాయం బ్రహ్మ వ్యాహరతే గిరా । అమోచురేతా స్త్వంచాపి ధర్మం చైవం విగర్హి తమ్. 20

ఏవముక్తోబ్రవీ దేనాం స్వయమేవ బృహస్పతిః । నోపదేష్టవ్యో వినయ స్త్వయా మే వరవర్ణిని. 21

కర్షమాణః ప్రసవ్యైవానాం మైథునాయోవచక్రమే । తతో బృహస్పతిం గర్భో దర్శమాణ ఉవాచహ. 22

సన్నివిష్టో హ్యహం పూర్వ మిహ తావ ద్బృహస్పతే । అమోచురేతా స్త్వం తాత నావకాశ ఇహ ద్వయోః. 23

ఏవ ముక్త స్స గర్భేణ కుపితః ప్రత్యువాచ హ ।

బృహస్పతిః యస్మా త్త్వ మీదృశే కారే సర్వభూతహితే నతి. 24

ప్రతిషేదసి యస్మా త్వం తమో దీర్ఘం ప్రవేశ్యసి । తతః కామం నస్నివృత్య తస్యానన్దం బృహన్పతిః.
తద్రేత స్తవత ద్భూమౌ నివృత్రం శిశుకోఽభవత్ ।

నద్యోజాతం కుమారం తు దృష్ట్వా తం మమతాఽబ్రవీత్. 26

గమిష్యామి గృహం న్వం వై భరన్వైనం బృహన్పతే ।

ఏవ ముక్త్యా ★గతాయాంతు పిత్రా త్యాగీకృతోఽవ్యసౌ. 27

మాతాపితృభ్యాం త్యక్తంతు దృష్ట్వా తం మరుత శ్శిశుమ్ ।

జగృహన్తే భరద్వాజం మరుతః కృపయాఽన్వితాః. 28

తస్మి న్కారేతు భరతో బహుభిః క్రతుభి ర్విభుః । కామ్యనైమిత్తికై ర్యజ్ఞై రయజ త్పుత్రలిప్సయా. 29

యతస్స యజమానస్తు పుత్రం నాసాదయ త్పుభుః ।

తతః క్రతుం మరుత్సోమం పుత్రార్థం సముపాహరత్. 30

తేన తే మరుత స్తస్య మరుత్సోమేన తుష్టువుః । ఉవనిన్య ర్భరద్వాజం పుత్రార్థం భరతాయ వై. 31

దాయాదోఽఙ్గిరస స్సూనో రౌరనస్తు బృహన్పతేః । సజ్కామితో భరద్వాజో మరుద్భి ర్భరతం ప్రతి. 32

ఋషులు మాత నిట్లు ప్రశ్నించిరి: “మారుతులు భరతునికి పుత్రునిగా భరద్వాజా నెట్లు సంక్రమింపజేసిరో తెలుప వేడెదము.”

సూతు డిట్లు చెప్పెను: ఉత(చ)త్యుడు తన భార్య మమత గర్భవతిగా ఉండగా మరణించెను. అతని తమ్ముడు బృహన్పతి మమతను చూచి “నుందరీ: నీవు చక్కగా అలంకరించుకొని నాతో కలియుటకు సిద్ధవు కమ్ము. నీవు నా కేమియు కట్టుబాటు మాటలు (నీతులు) నేర్పవలదు.” అనెను. మమత “ప్రభూ: నేను గర్భవతిని. గర్భము పరిణతమయి (ప్రసవము నకు సిద్ధమయి) యున్నది. ఆ శిశువు వేదమును చెప్పుచున్నది. నీవును వ్యర్థముకాని వీర్యము కలవాడవు. ఇటువంటి ధర్మము నిందిత మయినది.” అనెను. కాని “నీవు నాకు నత్యవరసము నువదేశించ నక్కరలేదు.” అని బృహన్పతి ఆమెను బలవంతముగా లాగి మైథునము నారంభించెను. అంతట గర్భము (శిశువు) బృహన్పతిని మందలించుచు “బృహన్పతీ: నేను ముందుగా ఇక్కడ ప్రవేశించితిని. నీవును అమోఘ రేతస్కుడవు. ఇక్కడ ఇద్దరకు తావు లేదు.” అనెను. శిశువుతో బృహన్పతి “సర్వభూతములకు (ఆనందకర) హితకరమగు ఇటువంటి నమయమున నన్ను నిషేధించి తివి. కావున దీర్ఘమగు తమన్నును (గ్రుడ్డితనమును) ప్రవేశింతువు.” అనెను. అంతట అతడు తన కామమును ఆనంద మును కూడ మరలించుకొనెను. అతని వీర్యము భూమిపై వడి వెంటనే శిశువయ్యెను. నద్యోజాతుడగు (వెంటనే పుట్టిన) ఆ శిశువును చూచి మమత బృహన్పతితో “నేను నా ఇంటికి పోవుచున్నాను. వీనిని భరించుము.” అని పోయెను. బృహన్పతియు ఆ శిశువును వదలిపోయెను. ఇట్లు తల్లిదండ్రు లిద్దరును వదలిన శిశువును చూచి మరుత్తులు జాలి చెంది తీసి కొనిరి. వాయువులచే భరింపబడినందున అతడు భరద్వాజా డనబడెను. (భరత్-వాయు > భరత్-వాజా > భరద్వాజ) ఆ కాలమునందే భరతుడు పుత్రునిను కోరి కామ్యములును నైమిత్తికములు నగు యజ్ఞములతో దేవతల నారాధించెను. కాని అతనికి సంతతి కలుగలేదు. అంతట సతడు ‘మరుత్సోమము’ అను యజ్ఞము నాచరించి దానియం దతడు మరుత్తులను స్తుతించెను. దానికి ప్రీతులై వారు భరద్వాజాని తెచ్చి భరతునకు పుత్రునిగా ఇచ్చిరి. ఇతడు ఇట్లు వాస్తవమున అంగిరః పుత్రుడగు బృహన్పతికి కుమారుడు.

భరతస్తు భరద్వాజం పుత్రం ప్రాప్య తతోఽబ్రవీత్ ।

ఆదాయ త్యాం హితార్థాయ కృతార్థోఽహం త్వయా విభో. 33

పూర్వంతు వితథే తస్మి న్కూరే వై పుత్రజన్మని । తత స్తవితతో నామ భరద్వాజో నృపోఽభవత్. 34

★ గతా. సా తు గతాయా సోఽపి తం త్యజత్.

తస్మాదేవ భరద్వాజా ద్భ్రాహ్మణాః క్షత్రియా భువి ।

ద్వ్యాముష్యాయణకాలీనా స్పృతాస్తు ద్వివిధా హి తే. 35

తతో జాతేఽవ్యవితథే భరతోపి ★వనం యయా । భరద్వాజాభిదం పుత్రౌ మభిషిచ్య చ తం నృపః. 36
దాయాదోఽవితథ స్యాభూ దృవమన్యు ర్మహాయశాః ।

మహాభూతోవమాః పుత్రాశ్చత్వారో భవమన్యవః. 37

బృహత్తతో మహావీర్యో నరో గర్గశ్చ వీర్యవాన్ । నరన్య నజ్జుతిః పుత్రౌ నన్య పుత్రోమహాయశాః. 38

గురుశ్చ రన్తిదేవశ్చ సాజ్జుతే స్తావుభా స్మృతౌ । గర్గన్య చైవ దాయాద శ్శిభి ర్విద్వా నృభూవహ. 39

స్మృతా శ్చైవ్యా నతో గర్గాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః । ఆహార్యతనయశ్చైవ దీమా నాసీ తరక్షకః. 40

తన్య భార్యా విశాలాతు సుమవే పుత్రకత్రయమ్ ।

త్రూషణం పుష్కరం చైవ కవిం చైవ మహాయశాః. 41

తరక్షకసుతా హ్యేతే సర్వే బ్రాహ్మణతాం గతాః ।

కావ్యానాంతు సుతా హ్యేతే త్రయః ప్రోక్తా మహర్షయః. 42

గర్గాన్పజ్జుతయః కావ్యాః క్షత్రోపేతా ద్విజాతయః । సంవృతాఙ్గిరసః పుత్రోః బృహత్క్షత్రశ్చ వక్ష్యతే.

బృహత్క్షత్రన్య దాయాదో హస్తీ నామ బభూవ హ ।

యేనేదం నిర్మితం పూర్వం పురంతు గజసాహ్వయమ్. 44

హస్తినశ్చాపి దాయాదా త్రయః పరమకీర్తయః । అజామీడో వ్యుమీడశ్చ పురుమీడ న్తథైవ చ. 45

అజామీడన్య భార్యాస్తు తిస్రః కన్యాః కులోద్వహాః । నీలిసీ దూమినీ చైవ కేశినీ చైవ విశ్రుతాః. 46

స తాసు జనయామాస పుత్రాన్వై దేవవర్చనః । తవసోఽస్తే సుమహతో జాతా వృద్ధన్య దార్మికాః. 47

తనకు పుత్రుడుగా లభించిన భరద్వాజానితో భరతుడు “విభూ! నాకు హితకరుడవగు నీవు లభించుటచే కృతార్థుడ నయితిని.” అని అతనిని వ్రకంసించెను. తనకు కుమారులు కలుగుట వితథము (వ్యర్థము-అనర్థము) అయి ఉన్నప్పుడు లభించినందున భరతు డీతనికి అవితథుడు (అనర్థము కానివాడు) అని పేరుంచి అతనిని తన రాజ్యమున వట్టాభిషిక్తుని చేసి తాను వనమునకు పోయెను. ✽ద్వ్యాముష్యాయణుడగు ఈ భరద్వాజాని వంశమున పుట్టినవారు కొందరు బ్రాహ్మణులును మరికొందరు క్షత్రియులు - ఇట్లు రెండు విధములవారు (లేదా ఈ రెండు జాతుల ధర్మముల ననుసరించువారు) జనించిరి.

ఈ అవితథుని కుమారుడు భవమన్యుడు. అతనికి వాయూది మహాభూతములతో తుల్యులగు నలుగురుకుమారులు బృహత్తత్తుడు మహావీర్యుడు నరుడు గర్గుడు అనువారు కలిగిరి. నరునకు సంకృతి అతనికి గురుడు రన్తిదేవుడు కుమారులు. గర్గుని కుమారుడు విద్వాంసుడగు శిభి. ఇతని కుమారులు శైబ్యులు గార్గ్యులు అను పేరున క్షత్రియ ధర్మము పాదించు బ్రాహ్మణు లయిరి. వీరిలో ఆహర్యునికి తరక్షకుడు అతనికి విశాల అను భార్యయందు త్రూషణుడు పుష్కరుడు కవి అనువారు కలిగి బ్రాహ్మణు లయిరి. కావ్యులు అను పేర వ్రసిద్ధులలో ఈ మువ్వరును మహర్షు లయిరి. గర్గులు సంకృతులు కావ్యులు వీరందరును క్షత్రిధర్మముతో వర్తించు బ్రాహ్మణులు. వీరిలో సంవృతాంగిరుడు అను వతని కుమారుడు బృహత్క్షత్రుడు. అతని కుమారుడు హస్తీ. అతని పేరుతోనే హస్తినాపురము నిర్మితమయ్యెను. ఇతనికి అజామీడు వ్యుమీడు పురుమీడు అను ముగ్గురు కుమారులు. అతనికి వంశోద్ధారికలగు నీలిని దూమిని కేశిని అను ముగ్గురు భార్యలు. అతడు మహాతపస్సుచేసి తన వార్ధకమున భరద్వాజాని అనుగ్రహమున దేవవర్చనులగు ముగ్గురు కుమారులను పొందెను.

★ దివం.

✽ ఒకరికి జన్మించి మరొకరికి దత్తుడై కాని మరొక హేతువుచే కాని ఇద్దరు తండ్రులకు కుమారుడుగా జన జతే వ్యక్తి.

భరద్వాజప్రసాదేన విస్తరం తేషు మే శృణు । అజామీడస్య కేశిన్యాం కణ్వ స్సమభవత్కిల. 48

మేధాతిథి స్సుత న్తస్య తస్మా త్కాణ్వాయనా ద్విజాః ।

అజామీడస్య దూమిన్యాం బృహద్వా నభవ స్సృవః. 49

బృహ ద్బృహద్వతః పుత్రో బృహతశ్చ బృహన్మనాః ।

బృహన్మన స్సుతశ్చాపి బృహద్దను రితి స్మృతః. 50

బృహద్దనోర్ బృహదిమః పుత్రో న్తస్య జయద్రథః । ఆశ్వజి త్తనయ న్తస్య సేనజి త్తస్యచాత్మజః. 51

ఆథ సేనజితః పుత్రా శ్చత్వారో లోకవిశ్రుతాః । రుచిరాశ్వశ్చ తవ్యశ్చ రాజా దృఢరథ న్తథా. 52

వత్స శ్చావనికో రాజా యస్య తే వరివర్తకాః । రుచిరాశ్వస్య దాయాదః వృథుసేనో మహాయశాః. 53

వృథుసేనస్య పారస్తు పారా స్నీపోథ జణ్ణివాన్ । నీవన్యైకశతం చాసీ త్పుత్రాజా మమితౌజసామ్. 54

నీపా ఇతి సమాఖ్యాతా రాజాన స్సర్వ ఏవ తే । తేషాం వంశకర శ్శ్రీమా స్నీపానాం కీర్తివర్ధనః. 55

* కాశ్యవ స్సమరో నామ సచేష్టనమరోఽభవత్ । నమరస్య య చరో భాను స్సదర్శ ఇతి తే త్రయః. 56

పుత్రా స్సర్వగుణోపేతాః పారపుత్రాః వృథుర్భవః । వృథోస్తు సువ్రతోనామ సువ్రతే నేహ కర్మణా. 57

జణ్ణే సర్వగుణోపేతో విభ్రాజ న్తస్య చాత్మజః । విభ్రాజస్య తు దాయాద న్నృణుహో నామ వీర్యవాన్. 58

బభూవ శుకజామాతా కృత్వాభరా మహాయశాః । అణుహస్య తు దాయాదో బ్రహ్మదత్తో మహీవతిః. 59

యుగదత్త స్సుత న్తస్య విష్వక్సేనో మహాయశాః । విభ్రాజః పున రాజాత స్సుకృతేనేహ కర్మణా. 60

విష్వక్సేనస్య పుత్రస్తు ఉదక్సేనో బభూవ హ ।

పాల్కాయ న్తస్య పుత్రస్తు తస్యాసీ జ్ఞనమేజయః. 61

ఉగ్రాయుదేన తస్యార్థే సర్వే నీపాః వ్రణాశితాః ।

వీరి వంశ విస్తరమును చెప్పెదను వినుడు: అజమీడునకు కేశినియందు కణ్వుడు అతనికి మేధాతిథి కుమారులయిరి. వీరికి కాణ్వాయనులని వ్యవహారము.

ఈ అజమీడునకు దూమినియందు బృహద్వాన్ అతనికి బృహత్ అతనికి బృహన్మనసుడు అతనికి బృహద్దనువు అతనికి బృహదిషుడు అతనికి జయద్రథుడు అతనికి ఆశ్వజిత్ అతనికి సేనజిత్ అతనికి రుచిరాశ్వడు కావ్యుడు దృఢరథుడు అవ వి జనవద రాజగు వక్రకుడు అను నరుగురు కుమారులయిరి. రుచిరాశ్వనకు వృథుసేనుడు అతనికి పారుడు అతనికి నీవుడు అతనికి నూదొక్కమంది కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో నమరుడు అను నతడు నీవుల వంశమును కీర్తిని వృద్ధి చేయువాడయ్యెను. అతనికి చరుడు భానుడు సుదర్శుడు కలిగిరి. పారునకు వృథుడు అతనికి సువ్రతుడు అతనికి విభ్రాజుడు అతనికి శుకుని అల్లుడును కృత్వా అను నామెకు భర్తయు ఆగు అణుహుడు అతనికి బ్రహ్మదత్తుడు అతనికి యుగదత్తుడు అతనికి విష్వక్సేనుడు కలిగిరి. ఇతడు సుకృతవశమున మరల జన్మించిన విభ్రాజుడు అని కీర్తి పొందెను. విష్వక్సేనునకు ఉదక్సేనుడు అతనికి పాల్కాయనుడు అతనికి జ్ఞనమేజయుడు కలిగెను. ఇతని నిమిత్తమయి ఉగ్రాయుదుడు అను నతడు నీవులనందరను నశింపజేసెను.

ఋషయః : ఉగ్రాయుధః కన్య సుతః కన్య వంశే చ కథ్యతే. 62

కిమర్థం తేన తే నీపా స్సర్వే వై నమృణాశితాః ।

సూతః : ఉగ్రాయుధ స్సూర్యవంశ్య న్నవ నైపే షరాశ్రమే. 63

స్థాణుభూతోఽబ్ధిసాహస్రం తం భేజే జ్ఞనమేజయః । తస్య రాజ్యం వ్రతిశ్రుత్య నీపానాం జగ్మివా నృభుః.

ఉవాచ సాన్త్యం వివిధం జమ్నుతు నై హ్యుభావపి । హన్యమానా గతా నో చే న్యస్మాద్దేతో ర్న మే వచః ।
శరణాగతదీక్షార్థం తస్మా దేవ శపామి వః । యది మేఽన్తి తవ న్తవ్రతం సర్వాన్తకకరోయమః । 66
తత స్త్రాక్యష్యమాణాస్తు యమేన పురత న్తథా । కృవయా వరయాఽఽవిష్టో జనమేజయ మూచివాః । 67
అజానతా నిమా స్వీరాం న్త న్మే రక్షితు మర్హసి ।

జనమేజయః : అరే పాపా దురాచారా భవితారోఽన్య కిజ్జగరాః । 68

తథేత్యుక్త న్తతో రాజా యమేన యయుదే చిరమ్ । వ్యాధిభి ర్నారకైః పాపై ర్యమేన సహ తా నృలాత్ ।
విజిత్య మునయే ప్రాదా తదద్భుత మివాభవత్ । యమస్తుష్ట న్తత న్తస్మై ముక్తిజ్ఞానం దదౌ వరమ్ । 90
సర్వే యథోచితం స్మృత్వా జగ్ము నై కృష్ట మవ్యయమ్ ।

ఏషాం తు చరితం గృహ్య హన్యతే నావమృత్యుభిః । 71

ఇహలోకే వరేచై వ సుఖ మక్షయ మశ్నుతే । అజామీడన్య సీలిన్యాం విద్వా జ్జ్ఞే యవీనరః । 72

దృతిమాం నన్య పుత్రస్త్త తన్య సత్యదృతి స్మృతః ।

అథ సత్యదృతేః పుత్రో దృఢనేమిః వ్రతావవాః । 73

దృఢనేమేస్సుతశ్చాపి సుధర్మా నామ పార్థివః । ఆసీ త్సృధర్మతనయ సార్వభౌమః వ్రతావవాః । 74

సార్వభౌమేతివిఖ్యాతః వృథివ్యా మేకరా ధృలీ । తస్యాన్యవాయే మహతి మహాపౌరవనన్దనః । 75

మహాపౌరవపుత్రస్త్త రాజా రుక్మరథ స్మృతః । అథ రుక్మరథస్యాపి సుపార్శ్వోనామ పార్థివః । 76

సుపార్శ్వతనయశ్చాపి సుమతిర్నామ దార్మికః । సుమతేరపి ధర్మాత్మా రాజా సన్నతిమానపి । 77

తస్యాపి సన్నతిమతః కృతోనామ సుతో మహాః । పౌరణ్యనాభిన శ్శిష్యః కౌసల్యన్య మహాత్మనః । 78

చతుర్విరింశతిదా యేన ప్రోక్తా స్తా స్సామ సంహితాః ।

సుతాస్తే ప్రాచ్యసామానః కార్తి ర్నామేహ సామగః । 79

కార్తే రాగ్రాయుధస్యాసౌ మహాపౌరవవర్దనః । విజితో యేన విక్రమ్య వృష నన్య పితామహః । 80

సీలో నామ మహారాజా పాశ్చాలాధిపతి ర్భలీ । ఉగ్రాయుధన్య దాయాదః క్షేమ్యో నామ మహాయశాః । 81

క్షేమ్యాత్సునీధ స్సంజ్ఞే సునీధన్య నృపజ్ఞయః । నృపజ్ఞయాశ్చ విరథా ఇత్యేతే పౌరవా స్స్మృతాః । 82

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే చంద్రవంశానువర్తనే పూరువంశ

కథనం నామైకోన వజ్రాశోఽధ్యాయః ।

ఋషులు ఇట్టడిగిరి: “ఉగ్రాయుధుడు ఏ వంశమున ఎవరి కుమారుడై జన్మించెను? ఏల అతడు సీవుల నందరను నశింపజేసెను?”

నూతుడు ఇట్లు చెప్పెను: ఉగ్రాయుధుడు సూర్యవంశజుడు. అతడు ఉత్తమమగు ఆశ్రమమున స్థాణుభూతుడై (కొయ్యవలె కదలక) వేయి ఏండ్లు తవన్ను చేసెను. సీవవంశీయుడగు జనమేజయుడు ఇతనిని తనకు కుమారుడగునట్లు వేడుకొని తన సీవవంశ రాజ్యము నతని కిత్తునని వాగ్దానము చేసెను. ఇందులకు వ్రతీకులత చూపవలదని అతడు సీవులను మంచిమాటలతో బ్రతిమాలి తాను వనమునకు పోయెను. కాని సీవులు ఊరకుండఁ ఈ ఉగ్రాయుధ జనమేజయుల నిద్దరమ వంపవచ్చిరి-కొట్టపొగిరి. అప్పుడు ఉగ్రాయుధుడు వారిలో “మీరు అకారణముగా మమ్ములను చంపుచున్నారు. ఈ జనమేజయుడు నన్ను ఆశ్రయించినవాడు. అతనిని కాపాడదలచి చెప్పుచున్న నా మాట విని ఇతనిని-జనమేజయుని-విడుపుడు.” అనెను. వా రది వినలేదు. అంతట అతడు “మీరు నా మాట వినుటలేదు. కావున మిమ్ములను శపించుచున్నాను.” అనెను. వా రది వినలేదు. అంతట అతడు “మీరు నా మాట వినుటలేదు. కావున మిమ్ములను శపించుచున్నాను.” అనెను. వెంటనే వారి నందరను చేసిక తవః ఫలము ఏమయిన ఉన్నచో యముడు మిమ్ముల నందర నశింపజేయుగాక!” అనెను. వెంటనే వారి నంద

రను యముడు ముందునకు లాగికొని పోసాగెను. అది చూచి జాలిపడి ఉగ్రాయుధుడు “వీరు తెలియనివారు. ఈ వీరులు నా వారుగా భావించి వీరిని రక్షింప వేడుచున్నాను.” అని జనమేజయునితో వలికెను. వెంటనే జనమేజయుడు యమకింకరులతో “పాపులగు దురాచారులారా! మీరు ఈ ఉగ్రాయుధునకు కింకరులు కండు.” అని చెప్పి కింకరులగు వ్యాధులు నారకియులగు పాపులు మొదలగు వారితోపాటుగా యమునితో పోరాడి వారి నందరను జయించి ఉగ్రాయుధునకు అప్పగించెను. అది చాల అశ్చర్యకరమగు విషయముగా నయ్యెను.

జనమేజయుని శక్తికి మెచ్చి యముడు అతనికి ముక్తిజ్ఞానమును వరముగా నిచ్చెను. తత్ఫలితముగా అందఱును తగినట్లు ద్వానమును పూని అవ్యయుడగు కృష్ణుని చేరిరి. (మోక్షము పొందిరి.)

ఈ ఉగ్రాయుధ జనమేజయ నీపురి ఆభ్యాసమును గ్రహించినవారు అవమృత్యువు పాలు గారు. ఇహవరసుఖముల నందుదురు.

అజామీడునకు నీలినియందు యవీనరుడు అతనికి ధృతిమాన్ అతనికి నత్యధృతి అతనికి దృఢనేమి అతనికి సుధర్మన్ అతనికి సార్వభౌముడు (ఇది ఇతని బిరుదనామము) అతని వంశమున మహాపౌరవుడు (ఇది ఇతని బిరుదనామము) అతనికి రుక్మరథుడు అతనికి సుపార్శ్వుడు అతనికి సుమతి అతనికి నన్నతిమాన్ అతనికి కృతుడు కలిగిరి. ఇతడు కోనరి దేశీయుడు మహాత్ముడు నగు హిరణ్యనాభిన్ అను మునికి శిష్యుడై సామ సంహితలను ఇరువది నాలుగు శాఖాభేదములతో వ్రవచించెను. అతని కుమారులకు ‘ప్రాచ్యసామన్’లు అని వ్రసిద్ది. వారిలో కార్తి అను నాతడు వ్రసిద్ధుడు. అతనికి ఉగ్రాయుధుడు. ఈతనికి మహాపౌరవర్ధనుడు అని బిరుదనామము-(పూరువంశము వృద్ధి చేయువారిలో చాల గొప్పవాడు అని అర్థము.) ఈతడు తన విక్రమముతో పాంచాలాధిపతియు బలకాలియు వృషస్తుడు అను వ్రసిద్ధ రాజునకు పితామహుడు నగు నీలుడు అను నతనిని ఓడించి ఈ బిరుదము నందెను. ఇతనికి క్షేమ్యుడు ఇతనికి సునీతుడు అతనికి నృపంజయుడు కలిగెను. ఇతని వంశీయులకు నృపంజయులు అనియు విరథులు అనియు వ్రసిద్ది. ఇది పౌరవంశము.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశాను వర్ణనమున పూరువంశ వర్ణనము అను నలువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

పంచాశోఽధ్యాయః.

అజామీధవంశవర్ణనమ్.

సూతః : అజామీధన్య నీలిన్యాం నీల స్సమభవ త్పుతః । నీలన్య తవసోగ్రేణ సుశాన్తి రుదవద్యత. 1
పురజిచ్ఛ సుశాన్తేస్తు వృథుశ్చ పురజి త్పుతః । భద్రాశ్వః వృథుదాయాదో భద్రాశ్వతనయా స్సృణు. 2
ముద్గంశ్చ జయశ్చైవ వారాహశ్చ వృథుస్తథా । యవీయా నతివిక్రాంతః కపిలశ్చైవ వజ్రామః. 3
వజ్రానాం చైవ వజ్రాలా నైషాం జనవదా స్సృజతః ।

వజ్రానాం రక్షిణో హ్యేతే దేశానామితి న శ్రుతమ్. 4

ముద్గంస్యాపి మౌద్గల్యాః కత్తోపేతా ద్విజాతయః । ఏతే హ్యగ్నిరసః పక్షే నంస్థితాః కణ్వముద్గలాః. 5

ముద్గంన్య సుతో జజ్ఞే బ్రహ్మిష్ఠ స్సమహాయశాః । ఇన్ద్రసే నాహ్వాయ స్తన్య వన్యాశ్చ స్తన్య చాత్మజః. 6

వన్యాశ్వాన్మిథునం జజ్ఞే మేనకాయా మితి శ్రుతిః । దివోదానస్తు రాజర్షి రహల్యా చ యశస్వినీ. 7

శరద్వృతస్తు దాయాద మహల్యా సంవ్రవనూయత । శతానన్త మృషిశ్రేష్ఠం తస్యాపి సుమహాతపాః. 8

తన్య నత్యధృతి ర్నామ రనుర్వేదన్య పారగః । అసీ త్పత్యధృతే శ్శుక్ల మమోఘం ధార్మికన్య తు. 9

స్కన్నం రేత స్సత్యధృతే ర్దృష్ట్యా చావృసం జలే ।

మిథునం తత్ర సజ్జాజ్ఞే తస్మి న్సరసి సంశ్రితమ్. 10

తత స్సరసి తస్మిన్తు క్రమమాణం మహివతిః । దృష్ట్యా జగ్రాహ కృవయా శస్త్రను ర్మృగయాగతః. 11

ఏతే శరద్వతః పుత్రా బాచథ్యా గౌతమాః పరే । అత ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి దివోదాసస్యవై వ్రజాః. 12

దివోదాససంతతిః.

దివోదాసస్య దాయాదో ధర్మో మిత్రాయతి ర్నృపః । మైత్రాయణావరస్సోపి మైత్రేయస్తు తత స్స్మృతః.

ఏతే వంశధృతో దక్షాః క్షత్రిభేదాస్తు భార్గవాః । రాజా చైత్యవరో నామ మైత్రేయస్య సుత స్స్మృతః. 14

అథ చైత్యవరా ద్విద్వా న్సుదాన స్తస్య చాత్మజః ।

ఏబదియవ అధ్యాయము

పూరు వంశమున అజామీధ-దివోదాస-చైద్య-శంతను వంశములును

భవిష్యద్రాజ వంశములును

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పసాగెను: అజామీధునకు నీలినియండు నీలుడు, అతనికి మహా తపఃఫలముగా సుశాన్తి అతనికి పురజిత్ అతనికి వృథుడు అతనికి భద్రాశ్వుడు అతనికి ముద్గలుడు జయుడు వారాహుడు వృథుడు కపి లుడు కలిగిరి. వీరు ఐదుగురు ఐదు భాగములుగా నున్న వంచాల జనపదములకు పాలకు లయిరి. వీరిలో ముద్గలునకు మౌద్గల్యులు అను పేర ప్రసిద్ధులయిన క్షత్రిధర్ములగు బ్రాహ్మణులు కుమారులై వంశవృద్ధి చేసిరి. వీరు సంవృతాంగి రనుని వంశమునందలి కాణ్వానసుల కోవలోనివారై కణ్వు ముద్గలు లనబడిరి. ముద్గలునకు బ్రహ్మత త్వవేత్తలలో ఉత్తముడును మహాయశుడును నగు ఇంద్రసేనుడు అతనికి వంధ్యాశ్వుడు అతనికి మేనకయందు దివోదాసుడను రాజర్షియు యశస్వినియగు అహల్యయునను కవలు కలిగిరి. అహల్యకు శరద్వంతునివలన ఋషిశ్రేష్ఠుడగు శతానందుడు అతనికి సుమహాతపుడు అతనికి ధనుర్వేదపారగుడగు నత్యధృతి కలిగిరి. ధార్మికుడు ఆమోఘ రేతస్కుడునగు అతడు జలమునందుండి ఒక అచ్చరను చూడగా అతని రేతస్సు స్కన్నమయి ఆ నరస్సునందు పడెను. దానియందే ఆ రేతస్సువలన ఒక స్త్రీ శిశువును ఒక పురుష శిశువును జనించిరి. వేటకు వచ్చిన శంతనుడు ఆ పరినరములందు తిరుగుచు అచట నడయాడుచున్న ఆ శిశువుల జంటను కృపతో తీసికొని కాపాడెను. (వీరే కృపుడు- కృప-ద్రోణుని భార్య-అను వారు.) దివోదాసునకు మిత్రాయతి-మైత్రాయణుడు అనువారు వారిలో మిత్రాయతికి మైత్రేయుడు అతనికి చైత్యవరుడు అతనికి సుదాసుడు కలిగిరి.

అజామీధా త్పున ర్జాతః క్షీణే వంశే తు సోమకః. 15

సోమకస్య సుతో జన్తు ర్హతే తస్మి న్నతంబభౌ : పుత్రాణా మాజమీధస్య సోమకస్య మహాత్మనః. 16

మహిషీ త్సాజమీధస్య దూమినీ పుత్రగృద్ధినీ । పుత్రాభావే తప స్తప్త్యా శతవర్షాణి దుశ్చరమ్. 17

హత్యాఽగ్నిం విధివ త్సమ్య కృవిక్రీకృతభోజనా । అగ్నిహోత్రకుశేష్యేవ సుష్ణావ సుమహావ్రతా. 18

తస్యాం విధూతపాపాయా మాజమీధ స్సమేయివాః । క్షత్రిం సజ్జనయామాస ధూమవర్ణం శతాగ్రజమ్. 19

ఋషి స్సంవరణో జజ్ఞే కురు స్సంవరణా తతః । యః ప్రయాగ మతిక్రమ్య కురుక్షేత్ర మకల్పయత్. 20

కృష్యైవ తు మహారాజో వర్షాణి సుబహూ న్యథ । కృష్యమాణ స్తత శ్శక్రః *తత స్తస్మై వరం దదౌ.

పుణ్యం చ రమణీయం చ కురుక్షేత్రం చ తత్స్మృతమ్ ।

తస్యాన్యవాయ స్సుమహాన్యస్య నామ్నా తు కౌరవాః. 22

కురోస్తు దయితాః పుత్రాః స్సుధన్వా జమ్ను రేవ చ । వరిక్షిచ్చ మహాతేజాః వ్రజన శ్చారి మర్దనః. 23
సుధన్వనస్తు దాయాదః పుత్రో మతిమతాం వరః । చ్యవన న్తన్య పుత్రస్తు రాజా ధర్మార్థతత్త్వవిత్. 24
త్యాగశీలః క్రిమి ర్నాచు ఈష్టే యజ్ఞా న్మహాతపాః ।

క్రిమేః పుత్రో మహావీర్యః ఖ్యాత ఇన్ద్రనమో విభుః. 25

చైద్యోవరిచరో వీరో వసుర్నామాన్తరిక్షగః । చైద్యోవరిచరా జ్జజ్ఞే గిరికా నప్త వై సుతాన్. 26

చైద్యవంశః.

మహారథో మగధరా డ్విశ్రుతో యో బృహద్రథః । పుత్రశ్రవాః కుశశ్చైవ చతుర్థో హరివాహనః. 27
వజ్రమశ్చ యజుశ్చైవ మత్స్యః కాలస్తు నప్తమః । బృహద్రథస్య దాయాదః కుశాగ్రో నామ వీర్యవాన్. 28
కుశాగ్రస్యాత్మజశ్చైవ వృషభో నామ విశ్రుతః । వృషభస్య తు దాయాదః పుష్పవా న్నామ పార్థివః. 29
పుష్పఃపుష్పవతశ్చైవ రాజా సత్యధృతి స్మృతః । సుధన్వా తన్య దాయాద న్తస్మా త్సర్వశ్చ జ్జిహ్వాన్. 30
సర్వస్య భువనః పుత్రో న్తస్మా జ్జజ్ఞే బృహద్రథః । ద్వే తన్య శకలే కాలే (జాతే) జరయా నన్దితశ్చనః. 31
జరయా నన్దితో యస్మా జ్జరానన్దస్తు న స్మృతః । జేతా న సర్వక్షత్రస్య జరానన్దో మహాబలః. 32
జరానన్దస్య పుత్రస్తు నహదేవః వ్రతావవాన్ । నహదేవాత్మజ శ్రీమా న్నోమవి త్సుమహాయశాః. 33
శ్రుతశ్రవా స్సోమవిదో మాగదాః పరికిర్తితాః ।

సుదాసునకు నంతతిలేక వంశము క్షిణించు నమయమున అజమీడునకు సోమకుడను కుమారుడు కలిగెను. అతనికి జంతుడు అను కుమారుడు కలిగి నంతతి లేకయే హతుడయ్యెను. ఇట్టి స్థితిలో మరల సోమకునకు నూచొక్క మంది కుమారులు కలిగిరి. అది ఎట్లు జరిగెననగా—అజమీడుడు (అజమీడుని కుమారుడు) అగు ఈ సోమకుని భార్య పేరు కూడ దూమిని. ఈమె తనకు నంతానము లేకపోయినందున మరల నంతానముపై వాంఛ కలిగినదయి నూరు సంవత్సరములపాటు దుశ్చరమగు తపస్సాచరించెను. విధానము ననునరించి అగ్నిని వేల్చెను. పవిత్రమగు హవిష్యా ద్యాహారమునే తినెను. ఉత్తమములగు వ్రతముల నియమముల పాటించుచు అగ్నిహోత్రమునకు అమర్చిన (వేదిక చుట్టునున్న) దర్బలయందే నిద్రించెను. ఇట్లామె విదూతపావ (పావములను దూరము చేసికొన్నది) కాగా అట్టి ఆమెతో నంగమించిన ఈ అజమీడుడగు సోమకునకు ఆమెయందు మొదట దూమవర్షుడగు కుమారుడు కలిగెను. ఆ పొగ రంగుతో తన లేజము అ(నం)వరింపబడినందున ఆ క్షత్ర ఋషి సంవరణుడనబడెను. ఆ తరువాత ఈ సంవరణునకు సోదరులుగా సోమకునకు మరి నూరుమంది కుమారులు కలిగిరి. సంవరణుని కుమారుడు కురువు. ఈ కురువు తమ పూర్వ రాజధానియగు వ్రతిష్ఠానము (వ్రయాగ) దాటి కురుక్షేత్రము వరకు రాజ్యము విస్తరింపజేసెను. ఎట్లన-అతడు అనేక సంవత్సరములపాటు తాను సేద్యముచేసి ఆ వ్రదేశమును పంట పొలమునుగా చేసెను. అందుచే దానికి కురు క్షేత్రము (కురురాజు చేసిన పంటచేను) అనుపేరు వచ్చెను. పంటకు అనుకూలముకాని భూమిని తన కృషిచే పంట పొలముగా మార్చుటకతడు చేసిన యత్నమునకు మెచ్చి ఇంద్రుడు ఆ వ్రదేశము పుణ్యమును రమణీయమునగునట్లు వరమునిచ్చెను. అతనిబట్టి ఆ వంశము చాల గొప్పది. కావుననే ఆ వంశమువారికి కౌరవులను పేరు వచ్చెను. అతనికి సుధన్వన్ జమ్ను (హ్ను)వు వరిక్షిత్ వ్రజనుడు అనువారు కలిగిరి. సుధన్వనకు మతిమంతులలో శ్రేష్ఠుడు చ్యవనుడు అతనికి ధర్మార్థ తత్త్వవేత్తయు త్యాగశీలుడును మహాతపస్వియు యజ్ఞకర్తయు అగు 'క్రిమి' అతనికి ఇంద్రనముడు మహావీరుడు నమర్థుడు అంతరిక్షమునందు వయనించువాడు అగుటచే ఉపరిచరుడు అనబడు వసువనునతడు కుమారు డయ్యెను. ఇతడు చేది దేశరాజు కనుక చైద్యుడు. అతనికి గిరికయందు మహారథుడై మగధరాజుగా వ్రసిద్దుడైన బృహ ద్రథుడు పుత్రశ్రవనుడు కురుడు హరివాహనుడు యజువు మత్స్యుడు కాలడు అను ఏడుగురు కుమారులు కలిగిరి.

వాఁలో బృహద్రథునకు కుశాగ్రుడు అతనికి వృషభుడు అతనికి పుష్పవాన్ అతనికి పుష్పడు అతనికి నత్కధృతి అతనికి సుధన్యుడు అతనికి నర్మడు అతనికి భువనుడు అతనికి బృహద్రథుడు అతనికి అతని భార్యలయందు జనించిన రెండు శకలములను 'జర' అనునామె నందించుటచే కలిగిన జరానందుడు కలిగిరి. ఇతడు మహాబలుడై నర్మకత్తి యవిజేత యయ్యెను. అతనికి నహదేవుడు అతనికి సోమవిత్ అతనికి శ్రుతశ్రవుడు కుమారులయిరి. ఇది మాగధుల వంశము.

యజు స్త్యజనయ త్పుత్త్రం సురథం నామ పార్థివమ్. 34

సురథస్యతు దాయాదో వీరో రాజా విడూరథః । విడూరథసుతశ్చాపి సార్వభౌమ ఇతి స్మృతః. 35

* సార్వభౌమా జ్ఞయత్సేనో రజత స్తస్య చాత్మజః ।

○ రజతస్య మహాభౌమ స్త్యయతాయు స్తతోఽభవత్. 36

అక్రోధనోఽయుతాయోశ్చ తస్మా ద్దేవాతిథి స్మృతః । దేవాతిథేస్తు దాయాదో దక్ష ఏవ బభూవ హ. 37

దక్షా జ్ఞజ్ఞే భీమసేనో దిలీప స్తస్య చాత్మజః । దిలీపస్య వ్రదీపస్తు తస్య పుత్రా స్త్రయ స్మృతాః. 38

దేవాపి శ్శన్తనుశ్చైవ బాహ్లికశ్చేతి తే తథా । బాహ్లికస్య చ దాయాదా స్సప్త బాహ్లిశ్వరా స్మృతాః. 39

దేవాపిస్తు హ్యవద్యాతః వ్రజాభి రభవన్మునిః । ఋషయః : వ్రజాభి స్స కిమర్థం వై అవద్యాతో నృపాత్మజః.

కో దోషో రాజపుత్రిస్య వ్రజాభి స్సముదాహృతః ।

సూతః : కిలాసీ రాజపుత్రిస్తు కుష్ఠీ తం నాభ్యపూజయత్. 41

కార్యే వై తత్ర దేవానాం కత్త్రం వ్రతి ద్విజోత్తమాః । భవిష్యం కీర్తయిష్యామి శన్తనోస్తు నిబోధత. 42

శన్తను స్వభవ ద్రాజా విద్వాంసో వై మహాభిషక్ । ఇమం చోదాహరన్యత్ర శ్లోకం వ్రతి మహాభిషక్. 43

యం యం కరేణ స్పృశతి జీర్ణం రోగిణ మేవ వా । పున ర్యువా చ భవతి తస్మా త్తం శన్తనుం విదుః.

శన్తనువంశః.

ఏతదర్థం శన్తనుత్వం వ్రజాభి రిహ కీర్తితమ్ । తతోఽవృణో త్స బార్యార్థం శన్తను ర్జాహ్నపీం నృపః.

తస్యాం దేవవ్రతం నామ కుమారం జనయ ద్విభుః । కాలీ విచిత్రవీర్యం తు దాశేయాఽజనయ త్పుతమ్.

శన్తనో ర్దయితం పుత్త్రం శాంతాత్మాన మకల్మషమ్ । కృష్ణద్వైపాయనశ్చైవ క్షేత్రే వైచిత్రవీర్యకే. 47

దృతరాష్ట్రం చ పాణ్డుం చ విదురం చావ్యజీజనత్ ।

ఉవరిచరవను కుమారులలో ఐదవవాడగు యజునకు సురథుడు అతనికి విడూరథుడు అతనికి సార్వ భౌముడు అతనికి జయత్సేనుడు అతనికి రజతుడు అతనికి మహాభౌముడు అతనికి అయుతాయువు అతనికి అక్రోధనుడు అతనికి దేవాతిథి అతనికి దక్షుడు అతనికి భీమసేనుడు అతనికి దిలీపుడు అతనికి వ్రదీపుడు అతనికి దేవాపిశంతను బాహ్లికులను ముగ్గురు కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో బాహ్లికునకు ఏడుగురు కుమారులు (బాహ్లికదేశపు రాజులు) బాహ్లి కేశ్వరు లనబడిరి. దేవాపిని వ్రజలు అనహించుకొనుటచే అతడు ముని యయ్యెను.

అనగా ఋషులు సూతు నిట్లడిగిరి: "రాజపుత్రిడగు ఆ దేవాపియందు ఏ దోషమున్నందున వ్రజలు అతనిని అనహించుకొనిరి?" అనగా సూతు డిట్లనెను. అతనికి బొల్లి (తెల్ల కుప్ప) వ్యాధి ఉండెను. అందుచే వ్రజలు అతనిని అదరముతో భూడక అనహించుకొనిరి. దీనికిని కత్తియుల విషయమున దేవతలు నంకల్పించిన ఒకానొక కార్యమే హేతువయ్యెను. అందుచే మహాభిషక్ అనియు శంతనుడనియు బిరుదనామములు గల రెండవ రాజపుత్రిడు రాజయ్యెను. ఏరియన అతడు మహావిద్వాంసుడు. అతని విషయమున ఈ పురాతన శ్లోకము చెప్పుదురు. "శిథిల శరీరుని కాని

* సార్వభౌమా జ్ఞయత్సేనః పచితి స్తస్య

○ పచితేస్తు

(వృద్ధుని కాని) రోగిని కాని అతడు ఎవరిని తన చేతితో తాకునో అతడు మరల యువకుడు అగును. అందుచే అతనిని “శంతసుడు-శం-నుఖమును; తనోతి-వృద్ధి చేయువాడు-అందురు.” అతడు జాహ్నువిని వివాహమాడగా ఆమెయం దతనికి దేవప్రతుడను కుమారుడు కలిగెను. అతనికే పుత్రియగు ‘కాలి’యందు శంతనునకు ప్రీతిపాత్రుడు శాంతాత్ముడు అకల్మషుడు నగు విచిత్రవీర్యుని క్షేత్రమున (భార్యలగు అంబిక-అంబాలికలయందు) ధృతరాష్ట్రుడు పొందుడు అను కుమారులను (శూద్రులయందు) విదురుని కృష్ణద్వైపాయనుడు ఉత్పాదించెను.

ధృతరాష్ట్రుని గాన్ధార్యాం పుత్రాణాం జనయ చ్చతమ్. 48

తేషాం దుర్యోధనో జ్యేష్ఠ స్సర్వశత్రస్య స వ్రభుః ।

మాద్రీ రాజ్ఞః పృథా చైవ పాణ్డో ర్భార్యే బభూవతుః. 49

దేవదత్తా స్సుతాః పశ్చ పాణ్డో రథే తు జ్జిరే । దర్మా ద్యుధిష్ఠిరో జ్జ్ఞే వాతా జ్ఞాతో వృకోదరః. 50

ఇన్ద్రా ధృవజ్ఞయశ్చైవ శక్రతుల్యవరాక్రమః । విఖ్యాతౌ వై సుతౌ మాద్రీ సుమవే ద్విజనత్రమాః. 51

నకులం సహదేవం చ మాద్ర్యశ్విభ్యా మనూయత । వశ్చైవ పాణ్డవేభ్యస్తు ద్రౌపద్యాం జ్జిరే సుతాః. 52

ద్రౌపద్యజనయ జ్యేష్ఠం వ్రతివిన్ద్యం యుధిష్ఠిరాత్ । శ్రుతసేనం భీమసేనా చ్చతకీర్తిం దనజ్ఞయాత్. 53

చతుర్థం శ్రుతవర్మాణం నకులా త్సమ్ప్రసూయత । సహదేవా చ్చతానీకం ద్రౌపదేయాః ప్రకీర్తితాః. 54

తేభ్యః పరే పాణ్డవేయా వ్షడేవాన్యే మహారథాః । హైడిమ్నౌ భీమసేనస్య పుత్రో జ్జ్ఞే ఘటోత్కచః. 55

సుభద్రాయాం తథా పార్థా దభిమన్యు రజాయత । యౌదేయం దేవకీ చైవ పుత్రం లేభే యుధిష్ఠిరాత్. 56

కాశ్యా జలధరా భీమా జ్జ్ఞే వై సర్వగం సుతమ్ । సుహోత్రం తనయం మాద్రీ సహదేవా త్ప్రసూయత. 57

కరేణుమత్కాం చైద్యాయాం నిరమిత్రస్తు నాకులిః । అభిమన్యోః పరీక్షితు పుత్రః పరపురజ్ఞయః. 58

జనమేజయః పరీక్షితః పుత్రః పరమదార్మికః । బ్రహ్మణం కారయామాన మఖే వాజననేయకమ్. 59

స వై శమ్భూయనేనైవ శవ్రః కిల మహర్షిణా । న స్థాన్యతీహ దుర్బుద్ధే తవైవ వచనం భువి. 60

యావ త్స్థాన్యతి లోకే త్వం తావదేవ వ్రవత్స్యసి । శత్రస్య విజయం జ్ఞాత్వా తతః వ్రభృతి సర్వశః. 61

అభిగమ్య స్థితాశ్చైవం నృపం చ జనమేజయమ్ । తతః వ్రభృతి శాపేన శత్రుయస్య తు యాజినః. 62

శత్రస్య యాజినః కేచి చ్ఛాపా తస్య మహాత్మనః । పౌర్ణమాసేన హవిషా ఈజే తస్మి న్నృజావతిమ్. 63

స వై శమ్భూయనేనైవ వ్రవిశ న్వారిత న్తతః । పరీక్షిత స్సృత స్సో వై పౌరవో జనమేజయః. 64

ద్వి రశ్వమేద మాహృత్య మహావాజననేయకః । వ్రవర్తయిత్వా తత్సర్వ మృషి ర్వాజననేయకమ్. 65

వివాదే బ్రహ్మణా సార్థ మభిశప్తో వనం యయౌ । జనమేజయా చ్చతానీక న్తస్మా జ్జ్ఞే సువీర్యవాన్. 66

తత న్తం వై శతానీకం పుత్రం రాజ్యేభ్యషేచయత్ । అథాశ్వమేదేన తత శ్శతానీకస్య వీర్యవాన్. 67

జ్జ్ఞేభిరసేమకృష్ణాభ్య స్సామృతం యౌ మహాయశాః ।

తస్మిన్ శానతి రాజ్యం తు యుష్మాభి రిద మాహృతమ్. 68

దుష్కరం దీర్ఘనత్రం వై త్రిణి వర్షాణి పుష్కరే । వర్షద్వయం కురుక్షేత్రే దృషద్వత్కాం ద్విజో త్రమాః.

ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారియందు దుర్యోధనాదులు మారుగురును పొందునకు పృథ(కుంతి)యందు ధర్మవాయు దేవేంద్రులవలన యుధిష్ఠిర భీమాత్తునులు మాద్రీయందు అశ్వదేవుల వలన నకులసహదేవులు కుమారులయిరి. ఈ ఐదు గురికి ద్రౌపదియందు వరునగా వ్రతివింద్య శ్రుతసేన శతకీర్తి శ్రుతవర్మ శతానీకులు కలిగిరి. వీరుకాక్ష్ధర్మజునకు దేవకి అను నామెయందు యౌదేయుడు భీమునకు హిడింబయందు ఘటోత్కచుడు కాశీరాజ పుత్రియగు జలధరయందు సర్వగుడు అర్జునునకు సుభద్రయం దభిమన్యుడు నకులునకు దేదిరాజ పుత్రియగు కరేణుమతియందు నిరమిత్రుడు సహ దేవునకు మాద్రీ అను నామె యందు సుహోత్రుడు కుమారులయిరి. అభిమన్యునకు శక్రతుధనవిజేతయగు పరీక్షిత్ అతనికి పరమ దార్మికుడగు జనమేజయుడు కలిగిరి.

జనమేజయుడు ఒక యజ్ఞములో *వాజననేయియగు బ్రాహ్మణుని బ్రహ్మగా వరించెను. అది చూచి నహించక వైశంపాయన మహర్షి జనమేజయుని నిట్లు శపించెను: “దుర్బుద్ధి! నీ మాట ఈ లోకమునందు (నీ దేశమునందే) చెల్లక పోవుగాక! నీవు ఈ లోకమున జీవించియుండగనే దేశము విడిచి ప్రవానమునకు పోదువుగాక!” అని మరియు జనమేజయునకు యజ్ఞాధికారములేదని అతనిని యజ్ఞములు చేయవలదని వైశంపాయనుడు వారించెను. ఈతనికి యాజాలు (యజ్ఞములు చేయించినవారు) నశింతురనియు అతడు శపించెను. అయినను రాజిది లెక్కపెట్టలేదు. ఇందు క్షత్రియుడే గెలిచెనని కొందరు బ్రాహ్మణులు అతని నాశ్రయించి యుండిరి. కొందరు వైశంపాయన శాపమున నశించిరి. జనమేజయుడును పౌర్ణమాసేష్టితో ప్రజావతిని (యజ్ఞేశ్వరుని) ఆరాధించెను. తరువాత నాతడు వాజననేయక విధానముతోనే రెండుమారులు అశ్వమేధయాగము చేసెను. మహావాజననేయు డనుకీర్తి పొందెను. కాని వైశంపాయనుతోడి వాదమున అతనిచే అభిశప్తుడై బ్రహ్మగా తన యజ్ఞములందుండిన వాజననేయ బ్రాహ్మణునితో కలిసి అడవులకు పోయెను. జనమేజయుని సుమారుడు శతావధి కుడు. అతడు మహావీర్యవంతుడు. జనమేజయుడు అతనిని రాజ్యమునందభిషేకించెను. శతావధి కుడు చేసిన అశ్వమేధయాగ ఫలముగా అతనికి అధిపతి కృష్ణుడను కుమారుడు కలిగెను. ఇప్పుడు అతడు పాలన సేయుచున్నాడు. అతని పాలన కాలములోనే మీరీ దుష్కరమగు దీర్ఘనత్రయాగము చేయుచున్నారు. ఇప్పటికిది మాడు నంవత్సరములు పుష్కర క్షేత్రమున జరిగినది. రెండేండ్లపాటు కురుక్షేత్రమున దృష్ణద్వతీనదీ తీరమున జరిగినది. (ప్రస్తుతము నైమిశారణ్యమున జరుగుచున్నది.)

భవిష్యద్రాజకథనమ్.

ఋషయః : * భవిష్య చోతు మిచ్ఛామో భవతో రోమహర్షణ ।

పురా కిల యదేతద్వై వ్యతీతం కీర్తితం త్వయా. 70

యేషు వై స్థాస్యతి క్షత్రి ముత్పత్స్యన్తే నృపాశ్చ యే ।

తేషా మాయః ప్రమాణంచ నామత క్షైవ తా న్నుపాఽ. 71

కాలం యగప్రమాణం చ యగదోషా న్యగక్షయమ్ । సుఖదుఃఖం యగస్యాస్య ధర్మాధర్మ విచేష్టితమ్. 72

ఏతత్సర్వం ప్రసంఖ్యాయ పృచ్ఛతాం బ్రూహి నః ప్రభో ।

సూతః : యథా మే కీర్తితం పూర్వం వ్యాసే నాక్లిష్టకర్మణా. 73

భావ్యం కలియుగం చైవ తథా మన్వంతరాణి చ । అనాగతాని సర్వాణి బ్రువతో మే నిబోధత. 74

అత ఊర్ధ్వం ప్రవక్ష్యామి భావినో యే నృపా న్తథా । ఇక్షాకో రన్వయే చైవ పౌరవే చాన్వయే చ యే. 75

యేషు సంస్థాస్యతే తద్వ ద్య దిక్షాకుకులం స్మృతమ్ । తా న్స్వర్వా స్కీర్తయిష్యామి భవిష్యే కథితా న్నుపాన్.

తేభ్యోఽవరే యేఽవ్యన్యే చ ఉత్పత్స్యన్తే నృపాః పునః ।

క్షత్రియాః పౌరవా శ్శూద్రా న్తథాఽన్యే తు బహిశ్చరాః. 77

ఆస్థాః పౌష్ణాః కళింగాశ్చ చూళికా యవనా న్తథా । కైవర్రాభీరశబరా యేచాన్యే స్థేచ్ఛజాతయః. 78

వర్యాయతః ప్రవక్ష్యామి నామతక్షైవ తా న్నుపాఽ । అధిపీమకృష్ణో యక్షైషాం ప్రథమం వర్తతే నృపః.

తస్యాన్వవాయే వక్ష్యామి భవిష్యే స్కథితా న్నుపాఽ । అధిపీమకృష్ణపుత్రీన్తు •విచక్షు ర్భవితా నృపః.

గణయాతు హృతే తస్మి న్నగరే నాగసాహాయే ।

○ త్యక్త్వా విచక్షు ర్నగరం కౌసు(శా)మ్ప్యం తు నివత్స్యతి. 81

* భవిష్యంశోతుమిచ్ఛామః ప్రజానాం

● నృచకో భవితా

○ నృచకో నగరం త్యక్త్వా

★ శుక్లయజ్ఞాశ్శాఖీయులను వాజననేయులు అందురు.

భూరిశ్రేష్ఠ స్సృత న్నన్య తత శ్చిత్రరథ స్మృతః । భవిష్యాఽష్టౌ సుతా న్నన్య మహాబలవరాక్రమాః. 82
 శుచిద్రవ శ్చిత్రరథా ద్వృష్టిమాంశ్చ శుచిద్రథాత్ । వృష్టిమత స్సృషేణశ్చ భవిష్యతి పున ర్నృపః. 83
 తస్మా త్సృషేణా దృవితా సుసీతో నామ పార్థివః । నృపా త్సుసీథా దృవితా ÷ నృచక్షు స్సృమహాయశాః. 84
 నృచక్షుషస్త దాయాదో భవితా వై సుఖీలవః । సుఖీలవసుతశ్చాపి ఛాపీ రాజా పరివ్రవః. 85
 పరివ్రవసుతశ్చాపి భవితా సుతపా నృపః । మేధావీ తన్య దాయాదో భవిష్యతి నృపన్య తు. 86
 మేధావిన స్సృత శ్చాపి భవిష్యతి పురజ్ఞయః । కురుభావ్య స్సృత న్నన్య నిర్మమ న్నన్య చాత్మజః. 87
 బృహద్రథో నిర్మమాద్వై వసుధామో బృహద్రథాత్ । వసుధామా చృతానీకో భవిష్యోదయన న్తతః. 88
 భవిష్యోదయనా ద్వీరో రాజా ఛాపీ మహీనరః । మహీనరాత్మజశ్చైవ దణ్డపాణి ర్భవిష్యతి. 89
 దణ్డపాణే ర్నిరామిత్రో నిరామిత్రాత్తు షేమకః । అస్యానువంశశ్లోకోయం గీతో వివ్రైః పురాతనైః. 90
 బ్రహ్మక్షత్రిన్య యా యోని ర్వంశో దేవర్షి సత్కృతః ।

షేమకం ప్రాప్య రాజానం సంస్థాన్యతి న వై కలా. 91

ఇత్యేష పౌరవో వంశో యథావ దిహ కీర్తితః । ధీమతః పాణ్డువుత్రిన్య అర్జునన్య మహాత్మనః. 92

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే చంద్రవంశానువర్ణనే పూరుషం

శానుకీర్తనంనామ వజ్రాశోఽధ్యాయః.

చంద్రవంశస్సమాప్తః.

ఇది విని ఋషులు సూతునిట్లడిగిరి: “రోమహర్షణాః నీవు ఇంతవరకును గడచిన వృత్తాంతములు చెప్పితివి. ఇకమీదట భవిష్యద్వృత్తాంతములను నీనుండి వినగోరుచున్నాము. ఇకమీదట క్షత్రి ధర్మము ఎవరియందు నిలుచును? కాబోవు రాజాలెవ్వరు? వారి ఆయుఃప్రమాణము వారి పేరులు కాలము-యుగ ప్రమాణము యుగదోషములు యుగ క్షయము యుగములందలి సుఖదుఃఖ ధర్మాధర్మములు విచేష్టితములు ఇవి అన్నియు మాకు చెప్పవేడుచున్నాము.”

సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: అద్భుతములను చేయగల మహానుభావుడు వ్యాసుడు నాకు చెప్పియున్న విధమున ఇక రాబోవుచున్న కలియుగమును మన్వంతరములను రానున్న విషయములను తెలిపెదను. ఇశ్వాకు పూరు వంశములందు రాబోవు రాజులను వీరుకాక ఆంధ్ర పాండ్ర కళింగ ★చూళిక యవన కైవర్రాఖీర శబరులు ఇతర స్థేచ్చ జాతుల రాజాలు ఈ మొదలగు శూద్ర జాతీయులు భారతదేశమునకు బయటినుండి వచ్చి ఈ దేశమును ఏలనున్న రాజులను క్రమమున పేర్కొందును. వినుడు.

ఇప్పుడు (ఈ పురాణ కథాకాలమున) పాలించుచున్న అధిసీమ కృష్ణునకు విచక్షుడు కుమారుడయి పాలన చేయును. అతని కాలమున హస్తినాపురము గంగలో కొట్టుకొనిపోగా అతడు కౌసుం (శాం) బిని రాజధానిగా చేసి కౌసును. అతనికి భూరిశ్రేష్ఠుడు అతనికి చిత్రరథుడు అతని ఎనిమిదిమంది కుమారులలో శుచిద్రథునకు వృష్టిమాన్ అతనికి సుషేణుడు అతనికి సుసీథుడు అతనికి నృచక్షుడు అతనికి సుఖీలవుడు అతనికి పరివ్రవుడు అతనికి సుతవుడు అతనికి మేధావి అతనికి పురంజయుడు అతనికి కురుభావ్యుడు అతనికి నిర్మముడు అతనికి బృహద్రథుడు అతనికి వసుధాముడు అతనికి శతానీకుడు అతనికి భవిష్యోదయనుడు అతనికి మహీనరుడు అతనికి దండపాణి అతనికి నిరామిత్రుడు అతనికి షేమకుడు కుమారులగుదురు.

÷ నృచక్రస్సు

చూళికులు-వతానులలో ఒక తెగవారు; యవనులు-గ్రీకు టర్కి మొదలగు దేశములవారు; కైవర్తులు-వల్లెకారులు;

అఖీరా-అహీర్ అనబడు జాతివారు; శబర-చెంచుబోయ మొదలగు జాతులవారు.

ఈ క్షేమకుని విషయమున పురాతనులు వలికిన గీతము ఇట్లున్నది: “దేవతలును ఋషులును సత్కరించు చుండిన బ్రహ్మక్షత్ర జాతుల బ్రాహ్మణుల-క్షత్రీయుల-(బ్రాహ్మణ ధర్మమును అనుసరించి ప్రవర్తించి దానినుద్ధరించు క్షత్రీయుల-క్షత్ర ధర్మమును పాటించు బ్రాహ్మణుల) ఏయోని (జన్మము) ఏవంశము (ఈ భారతదేశమున) కలదో అదియంతయు ఈ కలియుగమున క్షేమకరాజును ఆశ్రయించి వర్ధిల్లును.”

ఋషులారా! మీకు ఇట్లు ఈ పౌరవంశ చరితమును ఉన్నది ఉన్నట్లు వివరించితిని. దీనితో ప్రధానుడు గాను ఈ చెప్పిన వంశమునకు ఒకమూల పురుషుడుగాను నున్న మహాత్ముడు అర్జునుడు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్రవంశానువర్ణనమున పౌరవంశానుకీర్తన మను ఏబదియవ అధ్యాయము-చంద్రవంశ కథనము ముగిసినది.

ఏకపంచాశోఽధ్యాయః.

అగ్నివంశవర్ణనమ్.

ఋషయః యే భూయాసు ద్విజాతీనా మగ్నయః సూత సర్వదా ।

తా నిదాసీం సమాచక్ష్య తద్వంశం చానుపూర్వశః. 1

ఏబది ఒకటవ అధ్యాయము.

అగ్నివంశ వర్ణనము.

ఋషులు సూతుని ఇట్లు అడిగిరి: సూతా! ద్విజాలు సర్వకాలములందును (ఆయా విహిత కాలములందు) ఆరాధింపవలసిన ఆయా అగ్నులను ఆ అగ్నుల వంశములను అను పూర్వితో (దేని తరువాత ఏది చెప్పవలెనో ఆ క్రమమున) చెప్ప వలసినదిగా గోరుచున్నాము.

సూతః యోఽసా వగ్న్యభిమానీ తు స్మృతః స్వాయంభువేంతరే ।

బ్రహ్మణో మానసః పుత్ర స్తస్మా త్స్వాహాఽవ్యజీజనత్. 2

పావకం పవమానం చ శుచి మగ్నేశ్చ యే సుతాః ।

నిర్మంథ్యః పవమానోఽగ్ని రైవద్యుతః పావకః స్మృతః. 3

శుచి రగ్నిః స్మృతః సౌర స్సూనాఖ్యా శ్చైవ తే త్రయః ।

పవమానాత్మజో యోఽగ్ని ర్హవ్యవాహః స ఉచ్యతే. 4

పావకిః సహరక్షస్తు కవ్యవాహః సుతః శుచేః । దేవానాం హవ్యవాహోఽగ్నిః *పితౄణాం కవ్యవాహనః.

సహరక్షోఽసురాణాం తు త్రయాణాం తే త్రయోఽగ్నయః ।

ఏతేషాం పుత్రపౌత్రా యే చత్వారింశ న్నవైవ తు. 5

అనగా సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: స్వాయంభువ మన్వంతరమున జరిగిన సృష్టియందు మొదట అవ్యక్త తత్త్వమునుండి వ్యక్తమయిన అగ్నియను భూతమునకు అధిష్ఠాతగా ఉండు అగ్నియను దేవత చెప్పబడెను. ఈ తత్త్వము అగ్న్యభిమాని దేవత యనబడును. (అగ్న్యభిమాని దేవతయనగా వంచ స్థూలభూతములలో ఒకటియగు అగ్ని అను పదార్థమును ఆశ్రయించి తాను ఉండి ఇది నాదియను నభిమానముతో వర్తించుచు అగ్నిని ఆరాధించిన వారికి ఆయా ఫలములను ఇచ్చుచు అగ్నియందు చేసిన హవనాది ప్రయోజనములను ఇంద్రాది దేవతలకు అందించుచు ఉండు దేవతా తత్త్వము అవి యర్థము. అగ్నియందు వ్యాపించియుండు దేవతా తత్త్వము ఇదియని తలచబడు తత్త్వము అనియును అర్థము.) ఈ అగ్ని దేవునకు స్వాహా అను పత్నియందు 1. పావకుడు 2. పవమానుడు 3. శుచి యను ముగ్గురు

* ప్రథమం బ్రాహ్మణః స్మృతః ; బ్రహ్మణః సుతః.

కుమారులు కలిగిరి. వీరిలో పవమానుడు భూ-భువః-సువః-అను మూడు వ్యాహృతులలో మొదటి వ్యాహృతికి అర్థము అగు భూలోకమునకు సంబంధించిన అగ్నికి అధిష్ఠాత. అతని కుమారుడు 4. నిర్మథ్యాగ్ని (అరణులతో నిర్మతనము చేయుటచే ఉత్పన్నుడగు అగ్ని); పావకుడు అనునతడు భువః అను రెండవ వ్యాహృతికి అర్థమగు అంతరిక్ష లోకమునకు సంబంధించిన అగ్నికి అధిష్ఠాత; అతని కుమారుడు 5. వైద్యుతాగ్ని; శుచి అనునతడు సువః అను మూడవ వ్యాహృతికి అర్థమగు ద్యులోకమునకు సంబంధించిన అగ్నికి అధిష్ఠాత; అతని కుమారుడు 6. సౌరాగ్ని. (పవమాన-పావక-శుచుల కుమారుల ఈ రూపములు జౌతిక-జడ-రూపములు) ఇక ఈమూడు అగ్నుల దేవతాత్మక రూపములగు కుమారులు ఇట్లు చెప్పబడుచున్నారు. పవమానుని దేవతా తత్వాత్మక కుమారుడు 7. హవ్యవాహుడు (హవ్యములను దేవతలకు కొనిపోయి అందించువాడు); పావకుని దేవతా తత్వాత్మక కుమారుడు 8. నహరక్షుడు; శుచి అను అగ్నికి కలిగిన దేవతా తత్వాత్మక కుమారుడు 9. కవ్యవాహుడు (పితరులకు కవ్యము నందించువాడు) కావుననే హవ్యవాహుడు దేవతలకును నహరక్షుడు రాక్షసులకును కవ్యవాహుడు పితరులకును సంబంధించినవాడు.

ఈ చెప్పిన పావక-పవమాన-శుచులను ముగ్గురకును కలిసి సాముదాయికమగు నామము సూనులు-(సూనులు అనగా తేజః కిరణములని అర్థమగు సంప్రదాయమున అర్థము.)

మూలతః ఉన్న ఈ ముగ్గురగ్నులకును కలిగిన సంతతియును ఈ ముగ్గురగ్నులును కలిసి మొత్తము నలుఁది తొమ్మిదిమంది యగుదురు.

వక్ష్యామి నామత స్తా నైర్వి ప్రవిభాగేన త త్పుతక్ ।

పావకి ర్లాకికో హ్యగ్నిః ప్రథమం బ్రాహ్మణః స్మృతః. 7

బ్రహ్మాదనా(రా)గ్ని స్తత్పుత్రో భరతో నామ విశ్రుతః ।

వైశ్వానరోఽన్యోఽన్యసుతో వహ స్త్వవ్యం మహారసమ్. 8

అమృతోఽథర్వణః పుత్రో మథితః పుష్కరా దధి ।

యోఽథర్వా లౌకికో హ్యగ్ని ర్దక్షిణాగ్ని స్స వై స్మృతః. 9

భృగోః ప్రజాతో వచనా ద్దక్షిణా(ద్యౌజ్ఞ)థర్వణ స్తథా ।

తస్మా త్స లౌకికో హ్యగ్నిః పాచ్యః సోఽథర్వణ స్తథా. 10

అథ యః పవమానస్తు నిర్మ(ం)తోఽసౌ స ఉచ్యతే ।

స చ వై గార్హవతోఽగ్నిః ప్రథమం బ్రాహ్మణః స్మృతః. 11

తతః సభ్యావసథ్యో చ శంసన్యాస్తు సుతా పుభౌ ।

వారినందరను వేరువేరుగ వారివారి ప్రవృత్తి ప్రవిభాగముతో కూడ క్రమముగ చెప్పెదను.

ఈ చెప్పిన బ్రహ్మమానసపుత్రుడగు ప్రాథమికాగ్ని దేవుని తత్త్వ భేదమగు పావకుడను అగ్నికి 10. భరతుడను కుమారుడు కలిగెను. ఇతనికే ★బ్రహ్మాద(రా) నాగ్ని అనియు లౌకికాగ్ని అనియు దక్షిణాగ్ని అనియు వ్యవహారము. ఈ పావకాగ్నికే మరియొక కుమారుడు 11. వైశ్వానరుడు. ఇతడు హవ్యమనెడు మహారసమును ఆయాదేవతలకు వహించును. (కొవిపోవుచుండును.) భృగువి కుమారుడు దధ్యచ్ఛ అథర్వా అను ఋషి (దక్షిణాఽథర్వా అనియు మరియొక పాఠము) అతడు ప్రపంచము అను పుష్కర (వద్మ)మును మథించి ఈ అమృతమును (దక్షిణాగ్నిని) ఉత్పన్నమొనర్చెను. (అథర్వన్ అను ఋషికి కుమారుడు అంగిరుడు. ఇతడును అగ్నిత్మక తత్త్వముగా శ్రుతులలో వ్రసిద్దుడు. ముఖ్యపాణ

★ ఇచట ఉదర-శబ్దము 'ఉదరణ' 'ఉదీరణ' శబ్దములతో నమానార్థకము. మాట-ఉచ్చారణము-వాక్కు అని అర్థము. బ్రహ్మణ ఉదరణమసి-బ్రహ్మణ ఉదీరణమసి-అని శ్రుతి.

తత్త్వమును 'అంగిరాః' అని ఉపనిషద్భాషలు చెప్పినారు. 'అథర్వాణః' 'అంగిరసః' అనువారు ఆథర్వణ మంత్రద్రష్టలుగా ప్రసిద్ధులు) ఈ దక్షిణాగ్ని కే పాచ్యః-అన్వాహార్యవచనః ఇత్యాది వ్యవహారమును సంప్రదాయమునం దున్నది. అన్వాహార్యమనగా దర్శపౌర్ణమాసాదీప్తులయందు ఋత్విక్కులకు దక్షిణగా ఇచ్చు అన్నము. అది దీనిపై పాకము చేయబడును కావున ఈ దక్షిణాగ్నికి అన్వాహార్యవచనః అని శాస్త్ర వ్యవహారము.

తోగడ చెప్పిన నిర్మథ్యాగ్నియగు వవమానుడు (త్రేతాగ్నులలో) గార్హపత్యాగ్ని స్థానీయుడు. అతనికి 12.నభ్యుడు 13. ఆవనభ్యుడు అను ఇద్దరు కుమారులు. వీరి తల్లి శంసని అనునామె.

యోఽసా వాహవనీయోఽగ్ని రభిమానీ ద్విజైః స్మృతః. 12
స వై షోడశ నద్యస్తు చకమే హవ్యవాహనః । కావేరీం కృష్ణవేణీం చ నర్మదాం యమునాం తదా. 13
గోదావరీం వితస్తాం చ చంద్రభాగా మిరావతీమ్ । విపాశాం కౌశికీం చైవ శతద్రూం నరయాం తథా. 14
సీతాం మనస్వినీం చైవ హ్రోదినీం స్థావనీం తథా । తాసు షోడశదాఽఽత్మానం ప్రవిభజ్య వృథక్పృథక్.
తథా తు విహరం స్తాసు ధిష్ఠ్యేశః సంబభూవ హ ।

స్వాభిచారా త్స్మృతో ధిష్ఠ్య స్తానూత్పన్నాస్తు ధిష్ఠియాః. 16
ధిష్ఠ్యేశా జ్జజ్ఞిరే యస్మా తత నై ధిష్ఠియాః (వ్యజ్ఞాః) స్మృతాః ।

ఇత్యేతే వై నదీపుత్రాః ధిష్ఠ్యే వ్యభ్యవపేదిరే. 17
తేషాం విహరణీయాశ్చ ఉవస్థేయాశ్చ యే శ్రుతాః । అత్ర ధిష్ఠ్యాని హవ్యానా మగ్నీనాం శృణుత క్రమమ్.

(పావకుడు-దక్షిణాగ్ని స్థానీయుడును ఎవమానుడు గార్హపత్యాగ్ని స్థానీయుడు వైనట్లే శుచి ఆహవనీయాగ్ని స్థానీయుడగును. అట్టి) ఆహవనీయాగ్నిభిమానియగు దేవతయగు అగ్ని తాను యజ్ఞములందు స్థానము (ధిష్ఠ్యము) సంపాదించుకొనగోరి తను దా నుత్పన్న మొనర్చుకొనదలచి కావేరి-కృష్ణవేణి-నర్మద-యమున-గోదావరి-వితస్త-చంద్రభాగ-ఇరావతి-విపాశ-కౌశికీ-శతద్రూ-నరయా-సీతా-మనస్విని-హ్రోదిని-స్థావని-అను వదునారు నదులయందును తన రూపమును వదునారుగా విభజించి విహరించుచు ఆవియే తనకు ధిష్ఠ్యములు (విహరణ స్థానములు) కాగా తాను ధిష్ఠ్యేశుడు (ధిష్ఠ్యములకు ప్రభువు) అనబడెను. ఇట్టి ఆహవనీయాగ్ని తన అభిచారము (అభితః-అంతటను; చారః సంచరణం-ప్రవృత్తి-చరించుట-తిరుగుట) వలననే తాను ధిష్ఠ్యుడు అనియు వ్యవహరింపబడెను. అతడు విహరించిన స్థానము లన్నియు (నదులు) ధిష్ఠ్యములై నవి. ఇట్లు ధిష్ఠ్యములనబడు నదులయందు ధిష్ఠ్యుడనబడు అగ్నివలన జనించిన వదునారు మంది కుమారులకును ✱ధిష్ఠియులు-ధిష్ఠ్యజాలు అను వ్యవహారము కలిగెను. ఇట్లు వదునారుమంది ఆహవనీయ పుత్రులగు అగ్నులును నదీ పుత్రులై ఆ సంకేతము ననుసరించియే యాగశాలయందును ధిష్ఠ్యములనబడు తత్తోడశనదీ సంకేత రూపములగు ఋత్విక్వానములందు స్థితిని సంపాదించుకొనిరి.★

★ 1. అంగిరసో ధిష్ఠియై రగ్నిభిః-అని యజురారణ్యకము; తృతీయ ప్రశ్నము.

2. ఆర్య ఋషులు పూర్వకాలమున పవిత్రములుగా నెంచిన వదునారు నదులను తమ కర్మానుష్ఠానములందు సతతము స్మరించుటకు అనుకూలముగా ప్రవచించిన భావన ఇదియని తోచును. దీనికి అనుకూలముగానే యజ్ఞములందు ఋత్విజాలును వదునారుమంది. వీరిలో ఎనిమిదిమందిని అగ్నిరూపులనుగా భావించి చెప్పిన ఋక్-ఋగ్వేదమున ఇట్లున్నది. 'తవాగ్నే హోత్రం తవ పోత్ర మృత్వియం! తవ నేష్టం త్వమగ్నిదృతాయతః! తవ ప్రశాస్త్రం త్వ మధ్వరీయసి బహ్మ చాసి గృహపతిశ్చ నో దమే'

ఋగ్వేద-2-1-2; 10-91-10.

ఈ ధిష్ణ్యాగ్నిలు వదునారు మందియు ఉపస్థేయులు విహరణీయులు అని రెండు విధములుగా నున్నారు. పీఠం దక్షును హవీర్వహారాగ్ని యజ్ఞములందు హతమొనర్చిన హవిస్సును వహించుకొనిపోయి దేవతలకు ఆందజేయు)వారే. పీఠలో ఆందరకుగల స్థానములును ధిష్ణ్యములు ఐనను ధిష్ణ్యం అనిగా 'ధిష్ణ్య-మోచో నివసనం స్థానావనత వాస్తుచ' అను అమర ప్రామాణ్యమున గృహము-నిలుచు స్థానము అనియే అర్థము. ఐనను ఈ స్థానము-ఉపస్థేయము- నియతమగుటచే ఉప-తస్మిన్నేవ స్థానే-ఆస్థానమునందే-స్థేయాః-ఉపబడవలసివారు; విహరణీయాః-విహరణం -యథావశ్యకం స్థానాత్ స్థానం నయనం-అపి అర్హంతి-ఆవశ్యకతను బట్టి ఒక స్థానము నుండి మరియొక స్థానమునకు తీసికొని పోబడుటకును అర్హులగువారు; ఏనికి స్థితిభేదమును బట్టి సంజ్ఞా భేదమును కలిగినది. ఈ సంజ్ఞాభేదానుసారము పీఠ విషయమును క్రమముగా తెలిపెదను; వినుడు.

సప్రమాదగ్నిః కృశానుర్యో ద్వితీయోత్తరవేదికః । వితతాగ్నిముఖా హ్యేన ముపతిష్ఠంతి వై ద్విజాః. 19

*వరిషద్యోః పవమానస్తు : ద్వితీయః సోఽనుదిశ్యతే ।

● ప్రతక్వాఽన్యో నభస్యాన్తు చత్వారేఽసౌవిభావ్యతే. 20

హవ్యసూదో హ్యసంమృష్టః శామిత్రేఽగ్నౌ విభావ్యతే.

ఋతదామా సువర్ణ్యోతి రౌదుంబర్యః ప్రకీర్త్యతే. 21

బ్రహ్మజ్యోతిః సువర్ణామా బ్రహ్మస్థానే న ఉచ్యతే । అజైకపా దుపస్థేయః స వై శాలానుభీయకః. 22

2 అనుద్దేశ్యో హ్యపిర్బుధ్న్యః సోఽగ్ని ర్గృహవతిః స్మృతః ।

శంస్యన్యైతే సుతాః సర్వే ఉపస్థేయా ద్విజైః స్మృతాః. 23

పీఠలో మొదట ఉపస్థేయాగ్నులను తెలిపెదను. శ్రుతులయందు 'సప్రమాదసి కృశానుః' అని స్తుతించబడిన అగ్ని ద్వితీయోత్తరవేదియం దుండును. ద్విజాలు యజ్ఞములందు అగ్నిముఖమును-యజ్ఞమును-వితతము చేయబోవుచు ఇతనిని స్తుతించురు. 'వరిషద్యోఽసి పవమానః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడిన అగ్ని రెండవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు ద్రువన్తలియం దుండును. 'ప్రతక్వాఽసి నభస్యాన్' అని స్తుతించబడు అగ్ని మూడవవాడు; ఇతడు చత్వారమును శాలా భాగమందు స్థానము పొందియుండును. 'అసంమృష్టోఽసి హవ్యసూదః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని నాలుగవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు శామిత్రశాలయం దుండును. 'ఋతదామాఽసి సువర్ణ్యోతిః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు సతడు ఐదవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు ఔదుంబరియను స్థానమునం దుండును; 'బ్రహ్మజ్యోతి రసి సువర్ణామా' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని ఆరవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు బ్రహ్మ స్థానమునందుండును. 'అజోఽస్యేకపాత్' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని ఏడవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు 'సుఖశాలా' అను స్థానమునం దుండును. 'అహిరసి ఋద్ధియః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని ఎనిమిదవ ఉపస్థేయాగ్ని; ఇతడు 'గృహవతి' - 'యజమాన' స్థానమునం దుండును.

శంస్యండు అనియు వ్యవహారముగల ఆహవనీయాగ్ని కుమారులతో ఉపస్థేయులనబడు అగ్న్యవ్తకము విషయము ఇది.

తతో విహరణీయాంశ్చ వక్ష్యా మ్యన్త చ తత్పుతాన్ ।

విభుః ప్రవాహణోఽగ్నిద్ర సేషాం ధిష్ఠ్యా న్తథా వరే. 24

విదీయంతే యథాస్థానం సౌత్యేఽప్ని నవవే క్రమాత్ ।

పోత్రీయన్య సుతో హ్యగ్ని ర్వప్ని ర్యో హవ్యవాహనః. 25

*వర్జన్యః

☆ ద్రువీ ; తృతీ

● పావకాగ్నిః సమూహ్యస్తు ఉత్తరః సోఽగ్ని

2 అనిర్దేశ్యో ; అంతర్దేశ్యో

రుచ్యతే ; పావకోఽన్యసు ముఖః సౌ

ప్రశాస్త్రగ్నిః ప్రవేతాస్తు తృతీయః శ్వాత్రనామకః ।

తుథోఽగ్ని ర్విశ్వవేదాస్తు బ్రాహ్మణాచ్చంసి రుచ్యతే. 26

శి ఉశిగగ్నిః కవి ర్యస్తు పోత్రగ్నిః స విభావ్యతే । అంభారి రగ్ని ర్బంభారి ర్నేష్ఠీయః స విభావ్యతే. 27

అవస్య ర్యో దువస్వాంస్తు అచ్చావాకీయ ఉచ్యతే । అష్టమః శుంధ్య రగ్ని ర్యో మార్జారీయః స ఉచ్యతే. 28

ధిష్ఠ్యే ఆహరణా హ్యేతే సోమే నేజ్యంత వై ద్విజైః । తతో యః పావకో నామ్నా అధ్వర్యో గర్భ ఉచ్యతే.

అతని కుమారులలో విహరణీయులనబడు మరి ఎనిమిదిమంది విషయము ఇక చెప్పెదను. ఏలయన యజ్ఞము వితతమగునప్పుడు ఆయా సుత్యాహస్సులయందు తమ తమ స్థానములందు నిలిచియుండువాడు కొందరును స్థానాంతర నయనమునకు (ఒక చోటినుండి మరొక చోటికి కాని పోవకుటకు) అర్హులగువారు కొందరునై ఈ అగ్నులు రెండు విధములుగా నుండుదుగదా:

ఈ విహరణీయాగ్నులలో 'విభూరసి ప్రవాహణః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని విహరణీయాగ్నులలో మొదటివాడు. ఇతడు అగ్నిధ్ర స్థానీయుడు; 'వహ్నిరసి హవ్యవాహనః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని విశేషము విహరణీయాగ్నులలో రెండవవాడు; ఇతడు హోత్రీయ స్థానీయుడు; 'శ్వాత్రోఽసి ప్రవేతాః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని విహరణీయాగ్నులలో మూడవవాడు. ఇతడు ప్రశాస్త్ర స్థానీయుడు. 'తుథోఽసి విశ్వవేదాః' అని శ్రుతులయందు ప్రశంసించబడు అగ్ని విహరణీయాగ్నులలో నాలుగవవాడు; ఇతడు బ్రాహ్మణాచ్చంసిస్థానీయుడు. 'ఉశిగసి కవిః' అని శ్రుతులయందు ప్రశంసించబడు అగ్ని విహరణీయాగ్నులలో ఐదవవాడు; ఇతడు పోత్రీయ స్థానీయుడు; 'అంభారిరసి బంభారిః' అని శ్రుతులయందు ప్రశంసించబడు అగ్ని ఆరవ విహరణీయాగ్ని. ఇతడు నేష్ఠీయ స్థానీయుడు; 'అవస్య రసి దువస్వాన్' అని శ్రుతులయందు ప్రశంసించబడు అగ్ని విహరణీయాగ్నులలో ఏడవవాడు; ఇతడు అచ్చావాకీయ స్థానీయుడు; 'శుంధ్య రసి మార్జారీయః' అని శ్రుతులయందు స్తుతించబడు అగ్ని విహరణీ యాగ్నులలో ఎనిమిదవవాడు; ఇతడు మార్జా(శ్రీ)రీయ స్థానీయుడు.

ద్విజులచేత సోమనంస్త లనబడు యాగములందు గార్హపత్యాగ్నియందుండి ఆహరింపబడి యజ్ఞములందలి ఆహవనీయాగ్ని భేదములుగా ఉండి హవిర్వహనము (దేవతలకు హవిస్సును కొనిపోవుట) చేయు ధిష్ఠ్యాగ్నుల నృష్ట ప్రతిపాదన ప్రకారము ఇది. (ఇంతవరకు 13+16=29 అగ్నులయినారు.)

అగ్నిః సోఽవభృథే జ్ఞేయో వరుణేస సహేజ్యతే ।

హృద (చ్చ) య నత్తితో హ్యగ్ని ర్జతరేఽసౌ నృణాం వచన్. 30

మన్యుమాన్ జాతరస్యాగ్నే ర్దేవపాగ్నిసుతః స్మృతః । వరస్పరోత్తితో హ్యగ్నిః స్థితో భూతాని నిర్దహేత్.

అగ్ని ర్మన్యుమతః పుత్రో మోరః సంవర్తకః స్మృతః । పిబన్నగ్నిః స వసతి నముద్రే బడబాముభే.

సముద్రవాసినః పుత్రః సహరక్షో విభావ్యతే । సహరక్షః సుతః క్షామో గేహే 4 వ్యావసతే నృణామ్. 31

క్రవ్యాదాగ్నిః సుత నస్య పురుషా నత్తి వై మృతాన్ ।

ఏతే తు పావకస్యాగ్నే ర్ద్విజైః పుత్రాః ప్రకీర్తితాః. 34

అధ్వర్యుని కుమారుడు (అధ్వర్యు స్థానము నందుండువాడు) పావకుని కుమారుడు (పావకాగ్ని నంబంధి) అవ భృత స్నాన నమయమందు వరుణునితో పాటుగ ఆరాధించబడువాడునగు అగ్నియొక్కడు కలడుగదా! అతని కుమారుడు హృదయుడు; ఇతడు మానవుల జతరమునందుండి వారి ఆహారమును వచనము చేయుచుండును. అతని కుమారుడు

శి అపాం యోనిః స్మృతశ్చాసీ త్సోతుర్నామ విభావ్యతే; తే క్షత్రానామ.

4 కామో గృహే సంచరతే.

మన్యుమాన్; ఇతడు దేవపుత్రుడు అగ్నికి కుమారుడుగా (కూడ) చెప్పబడును. ఈ అగ్ని వరస్సర ఘర్షణముచే జనించి చెరిరేగి ప్రాణులను దహించివేయును. అతని కుమారుడు నంపరకుడు; అతడు భయంకరుడు; ఇతడు బడబా ముఖ రూపమున నముద్రముననుండి దానిని త్రాగుచుండును. అతని కుమారుడు నహరకుడు; అతని కుమారుడు షాముడు; ఇతడు నరుల గృహములయం దుండును. అతని కుమారుడు క్రవ్యాదాగ్ని; అతడు మరణించిన పురుషులను తినుచుండును.

పావకాగ్ని పుత్రులుగా ద్విజాలు పేర్కొను అగ్నులు వీరు ఆరుగురు.

తతః శుచిస్తు యః సూర్యా ధ్గంధర్వై ర్వసురాహృతః మథితో య స్త్వరణాం తు సోఽగ్ని మగ్నిం నమింధతే. ఆయుర్నామా తు భగవాన్ వశౌ యస్తు వ్రణీయతే ।

ఆయుషో మహిషః పుత్రః సహసో ఽనామ తత్సతః. 5 36
6 పాకయజ్ఞే ష్వభీమానీ హుతం హవ్యం భునక్తి యః ।

పుత్రోఽస్య సహస స్యాగ్ని రద్భుతస్తు మహాయశాః. 37
అద్భుతవ్య సుతో వీరో దేవాంశస్తు మహాన్ స్మృతః● । ప్రాయశ్చిత్తే ష్వభీమానీ వివిధాగ్నిస్తు తత్సతః. వివిధాగ్నిస్తుతో హ్యర్కో వహ్నే నన్య సుతాష్టకమ్ । కామాదీష్టి ష్వభీమానీ రక్షోహవ్రకృచ్ఛ యః. 39
సురభి ర్వసుమర్యాదో 7 హర్యశ్వశ్చైవ రుక్మవాన్ 8 వ్రవర్గ్యః క్షమవాం శ్చైవ ఇత్యష్టౌ చ వ్రక్తిర్రితాః. శుచ్యగ్నేస్తు వ్రజా హ్యేషా అగ్నయశ్చ చతుర్దశ ।

పూర్వము గంధర్వులు సూర్యునినుండి తెచ్చిన వసురూపుడు శుచియను అగ్ని; (ఇతడు వారిచే పురూరవునకు ఈయబడిన తరువాత వృక్షములయందు దాగగా మరల ఆ రాజు వారి యువదేశముచే) అరణియందు మథించగా ఉత్పన్నుడై అగ్నినుండి మరియొక యగ్ని అను క్రమమున వ్రజ్యులించుచు (లోకమున నీతడు నిర్మథ్యాగ్నిగానే) ఉన్నాడు. అతని నామము ★ ఆయువు (ఇతడు ఊర్వశీ పురూరవసుల కుమారుడుగా వ్రసిద్ధుడనుట గమనింపదగినది.) ఈ అగ్ని భగవానుడు ఆహవనీయాగ్నిగా వశ యజ్ఞములందు వ్రజయనము చేయబడుచున్నాడు. అతని కుమారుడు మహిషుడు; అతని కుమారుడు నహసుడు; ఈతడు పాక యజ్ఞాభిమానియై వాటియందు వేల్చబడిన హవిస్సును అనుభవించుచుండును. ఈతని కుమారుడు మహాయశుడగు అద్భుతుడు. అతని కుమారుడు (మహాన్) గొప్పవాడు-పూజ్యాడు సర్వదేవాంశుడు అగు వీరుడు అనునతడు: (వీరుడను అగ్నికి కుమారుడు కంతుడు; కంతుని కుమారుడు కవియనునతడు.) ఈ వీరుడు అనునతడు ప్రాయశ్చిత్త కర్మానుష్ఠానాభిమానియై యుండును. అతని కుమారుడు వివిధాగ్ని; వివిధాగ్ని కుమారుడు అర్కుడు; ఈతని కుమారులు ఎనిమిదిమంది. వీరిలో మొదటివాడు కామ్యాదికములగు ఇష్టులకు అభిమానియై యుండు రక్షోహ (రక్షాంశి - హంతి - రాక్షసులను చంపువాడు) అను అగ్ని ఇంకను వ్రతికృత్ (ఇతరులు చేసిన అవకారములకు వ్రతీకారము చేయువాడు) సురభి-వసు మర్యాదుడు హర్యశ్వడు రుక్మవాన్ వ్రవరుడు క్షమవాన్ అను వారును కలిసి వీరు మొత్తము ఎనిమిదిమంది.

○ నవనో ● “వీరస్యాగ్నేః సుతః కంఠః కంఠస్యాగ్నేః సుతః కవిః” అని ఒక వంక్తి ఉన్నది.

దీనివలన శుచ్యగ్నినంతానసంఖ్య వదునాలుగు కాక రెండు ఎక్కువై వదునారగును.

5 నంపాతాగ్నిస్తు ; పుత్రోదవానాగ్నిస్తు.

6 సర్వస్మాదేవ లోకాచ్ఛహుతం హవ్యంబిభర్తి యః. 7 హయాన్యశ్చైవ ; 8 వరేణ్యః

★ ఊర్వశీ పురూరవసుల పేరులలోని సామ్యము గమనింపదగినది. పురు-ఉరువన్ > పురూరవన్; ఉ-రువన్-ఈ- (ప్రీ వాచక వ్రత్యయము) > ఉర్(ఉ) వన్-ఈ > ఉర్వన్-ఈ > ఊరన్-ఈ > ఊరన్-ఈ

ఈ వదునలుగురును శుచ్యగ్నికి సంతానమగువారు. (ఇట్లు మొత్తము అగ్నులు $29+6+14=49$.)

ఇత్యేతే హ్యగ్నయః ప్రోక్తాః ప్రణీతా యే హి చాద్యరే. 41

సమన్వితా వినర్గే యే యామై స్సహ సురోత్తమైః ।

స్వాయంభువేంతరే పూర్వ మగ్నయ స్తేభిమానినః. 42

ఏతే విహరణీయా యే చేతనాచేతనే ష్విహ । స్థానాభిమానినోఽగ్నిషు ప్రా గాసన్ హవ్యవాహనాః. 43

కామ్యనైమిత్తికే యజ్ఞే ప్రేతకర్మ స్వవస్థితాః । పూర్వమన్వంతరేఽతీతే మదై ॥ ర్యామైశ్చ తై స్సహ. 44

ఏతే దేవగణై స్సార్థం వ్రథమస్యాంతరే మనోః । ఇత్యేతా యోనయో హ్యుక్తాః స్థానాఖ్యా జాతవేదసామ్.

ఇత్యేవ తు వ్రసంఖ్యాతా స్సాంప్రతం నో గతే ష్విహ । మన్వంతరేషు సర్వేషు లక్షణం జాతవేదసామ్.

స్వారోచిషాదిషు జ్ఞేయం సావర్ణ్యంతేషు సప్తసు । మన్వంతరేషు సర్వేషు నానారూప్రయోజనైః. 47

వర్తంతే వర్తమానైశ్చ యామై ర్దేవై స్సహగ్నయః । అనాగతైః సురైః సార్థం వర్తంతేఽనాగతాగ్నయః.

ఇత్యేష నిచయోఽగ్నినాం మయా ప్రోక్తో యథాక్రమమ్ ।

విస్తరే జానుపూర్వ్యాచ్చ కి మన్య చోతు మిచ్చథ. 49

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే అగ్నివంశవర్ణనం నామ ఏకవంచాశోఽధ్యాయః.

ఈ విధముగా అధ్వరములందు వ్రణయనము చేయబడు అగ్నుల విషయము వ్రతిపాదించబడినది. వీరందరును నృష్టికి ఆరంభమునందు నుండియు యాములు అనబడు దేవ శ్రేష్ఠులతో కూడియుందురు (ఏకభావము నొందియుందురు.) వీరందరును పూర్వము స్వాయంభువ మన్వంతరమునందును ఆయా వైదిక కర్మానుష్ఠానములకు అభిమానులై విహరణీయై (అర్థము లోగడ చెప్పబడినది) నృష్టియందలి చేతనములు అనేతనములునగు వదార్థములయందు స్థానాభిమానులై ఆయా అగ్నులకు అభిమానులునై (ఈ స్థానమునకు వీరు అధిష్ఠాతలు అని విద్వాంసులచే బావన చేయబడు వారై - ఈ స్థానము నాది - ఈ స్థానమునకు నేను అధిష్ఠాతను అను అభిమానము కలవారై) ఉండిరి.

ఇది యామదేవులలోని వారగు అగ్నుల విషయము. (ఆదికాలమున ప్రాయశ్చిత్తములును కామ్య కర్మానుష్ఠానములును ఆభిచారిక కర్మములును ఉండలేదు. అందుచే ఆనాటికి యాములు అను దేవతలు మాత్రమే ఉండిరి. తరువాత ఈ కామ్యాది కర్మల వ్రవృత్తి వ్రజావతిభావనలోనికి రాగా వీనికి అభిమానులగు మద్రులు అనబడు దేవతల భావన కర్మ కాండములలో వ్రవేశించినది.) ఇట్లు వ్రథమ మన్వంతరము అతీతము కాగా కామ్య నైమిత్తికాది కర్మలయందును ప్రేత కర్మలయందును అభిమానులై యుండిన అగ్నులు ఏర్పడి యాములను దేవతలతోపాటు మ(ం)ద్రులనబడు అగ్నులయందును వీరు సమన్వయము పొందిరి.

ఇట్లు ఆయా జాతవేదసుల యోనులును (ఉత్పత్తి వ్రకారములును) స్థానాభిఖ్యలును (అధిష్ఠానమును బట్టి వచ్చిన నామములును) వ్రతిపాదించబడినవి. ఈ విషయము గత మన్వంతరములయందు వలెనే వీరి విషయమున వ్రసంఖ్యాత (వ్రతిపాదిత) మయినది.

ఇదే విధముగ స్వారోచిష మన్వంతరము మొదలుకొని సావర్ణి మన్వంతరాంతముగా నుండు (స్వాయంభువము కాక మిగిలిన అన్ని) మన్వంతరములందును ఇంతవరకు గడచిన- గడచుచున్న- ఏడు మన్వంతరముల యందువలెనే నానారూప్రయోజనముల వనునరించి అతీతులును వర్తమానులునగు ఆయా అగ్ని వంబందులగు యామాది దేవ గణములతో కూడి ఆయా అగ్నులుందురు. ఇక అనాగత(రాబోవు) మన్వంతరములయందు రాబోవు ఆయా దేవ గణాంతర్భూతులగు వారితో కలిసి రాబోవు అగ్నులు ఉపాసించబడుదురు.

ఈ విధముగా అగ్నుల వర్ణము(ను వారి నామకర్మ ప్రవిభాగము)ను అనువూర్తితో నవిస్తరముగా నేను ప్రతి పాదించితిని. మరి ఇంకను ఏమి వినగోరెదరో తెలుపుడు. అని నూతుడు ఋషులతో పలికెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున అగ్నివంశ వర్ణనమును ఏబది ఒకటవ అధ్యాయము.

ద్విపంచాశోఽధ్యాయః. కర్మయోగః.

ఋషయః : ఇదాసీం ప్రాహ య ద్విష్ణుః పృష్ఠః పరమ ముత్తమమ్ ।

త్య మిదాసీం సమాచక్ష్య ధర్మాధర్మస్య విస్తరమ్. 1

ఏవ మేకార్ణవే తస్మి న్మత్స్యరూపీ జనార్దనః । విస్తార మాదిసర్గస్య ప్రతినర్గస్య చాఖిలమ్. 2

కథయామాన విశ్వాత్మా మనవే సూర్యసూనవే । కర్మయోగం చ సాఙ్ఖ్యం చ యథావ ద్విస్తరాన్వితమ్. 3

శ్రోతు మిచ్ఛామహే నూత కర్మయోగస్య లక్షణమ్ । యస్మా దవిదితం లోకే న కిణ్చి త్తవ సువ్రత. 4

నూతః : కర్మయోగం ప్రవక్ష్యామి యథావ చ్ఛృతిభాషితమ్ ।

జ్ఞానయోగ సహస్రా ద్ధి కర్మయోగః ప్రశస్యతే. 5

కర్మయోగోద్భవం జ్ఞానం తస్మా త్ త్పరమం పదమ్ ।

కర్మ జ్ఞానోద్భవం బ్రహ్మ న చ జ్ఞాన మకర్మణః. 6

తస్మా త్కర్మణి యుక్తాత్మా తత్త్వ మాప్నోతి శాశ్వతమ్ ।

వేదోఽఖిలో ధర్మమూల మాచారశ్చైవ తద్విదామ్. 7

అష్టా వాత్మగుణా న్తస్మి న్నృధానత్వేన సంస్థితాః । దయా సర్వేషు భూతేషు జాన్తి రప్యాయురస్య తు. 8

అనసూయా తథా లోకే శౌచ మన్త ర్భూషా ర్ద్విజాః । అనాయానస్తు కాయేషు మజ్జల్యాచార సేవనమ్. 9

తథా ద్రవ్యే వ్యకార్పణ్య మర్థే మాపార్జితేషు చ । తథాఽస్పృహ వరద్రవ్యే పరస్త్రిషు చ సర్వదా. 10

అష్టా వాత్మగుణాః ప్రోక్తాః పురాణస్య తు కోవిదైః । అయ మేవ క్రియాయోగో జ్ఞానయోగస్య సాధకః. 11

కర్మయోగం వినా జ్ఞానం కస్యచి న్నేహ దృశ్యతే । శ్రుతిస్మృత్యుదితం ధర్మ మువతిష్ఠే త్రప్రయత్నతః.

ఏబది రెండవ అధ్యాయము

కర్మయోగము

ఋషులు నూతు నిట్లడిగిరి: “మనువు ప్రశ్నించగా మత్స్యరూప విష్ణువు అతనికి తెలివిన వరమోత్తమమగు ధర్మాధర్మ విస్తరమును తెలుపుము. ఈ చెప్పిన విధమున ఏకార్ణవమయిన జలమునందుండిన మత్స్యరూప జనార్దనుడు సూర్యపుత్రుడగు మనువునకు మొదట ఆదిసర్గము ప్రతినర్గము మొదలగునదంతయు-అనగా వంశ-మన్వంతర-వంశాను చరితములను కూడ-తెలిపియుండెను. అతడు వాటితోపాటు కర్మయోగమును సాంఖ్య (యోగ) మును ఉన్నదియున్నట్లు నవిస్తరముగ చెప్పియుండెను. అని విందుము. (వానిలో సర్గ ప్రతినర్గ వంశమన్వంతర వంశాను చరితములను నీవలన వింటిమి.) ఇక ఇప్పుడు కర్మయోగ లక్షణమును వినగోరెదము. ఏలయన నీవు సువ్రతుడవు. (యథావిధిగ గురు శుశ్రూష చేసి అన్ని విషయముల నెరిగినవాడవు.) లోకమునందు నీకు తెలియనిది ఏ కొంచెమును లేదు.”

నూతు డిట్లు చెప్పవారంభించెను: శ్రుతులయందు చెప్పబడిన విధమున మీకు కర్మయోగమును తెలిపెదను. (అది తెలిసికొనవలసినదే.) ఏలయన వేయి జ్ఞానయోగములకంటెను కర్మయోగము మేలయినది. కర్మయోగము ననుష్ఠించుట వలననే జ్ఞానము కలుగును. జ్ఞానమువలన వరమపదము-పరమాత్మ తత్త్వము-లభించును. కనుక కర్మము వలనను జ్ఞానము వలనను బ్రహ్మము లభించును. కర్మాచరణము లేనివానికి జ్ఞానము లభించదు. కావున కర్మయోగము

నాశ్రయించినవాడు శాశ్వత తత్త్వమును పొందును. వేదము అంతయును దాని తత్త్వమును పెరిగినవారి ఆచరణమును ధర్మమునకు (ధర్మ కర్మల ననుష్ఠించుటకు) మూలము. ఆ ఆచారమునందును ఎనిమిది ఆత్మగుణములు ప్రధానములు. సర్వ భూతములయందు దయ-ఎన్ని బాధలయందును ఓర్పు లోకము విషయమున అనూయ (దోషారోపబుద్ధి) లేకుండుట-దేహమునను చిత్తమునను పవిత్రత-అక్కరలేని శ్రమ పడకుండుట-శరీరమున శుభలక్షణమును వేషమును కలిగియుండుట-లేని ద్రవ్యముల విషయమున కాని సంపాదించిన ద్రవ్యముల విషయమునకాని పిసినిగొట్టుతనము లేకుండుట- పర ద్రవ్యములందును పరశ్రీల విషయమునందును కోరిక లేకుండుట (దయ-జ్ఞాంతి-అనసూయ-శౌచము అనాయానము-మంగళ్యాచార సేవనము-అకారపణ్యము-అస్పృహ) అనునవి ఈ ఎనిమిది గుణములు. ఇట్టి సదుపాయే క్రియాయోగము-ఇది జ్ఞాన సాధకము. ఇది లేనిచో అది లేదు. ప్రయత్నపూర్వకముగా ప్రతియొకరును శ్రతి న్యృతి ప్రోక్తమగు కర్మల నాచరించుచుండవలయును.

దేవతానాం పితౄణాం చ మనుష్యాణాం చ సర్వదా । *కుర్యా దహరహ ర్యజ్ఞై ర్దేవర్షిగణతర్పణమ్. 13
స్వాధ్యాయే నార్చయేత్ దృషీత్ హోమై ర్దేవా న్యథావిధి । పితౄ న్నాచ్ఛదే దద న్నగ్నౌ భూతాని బలికర్మణా.
పశ్యంతే విహితా యజ్ఞాః పశ్యన్తూనాఽపనుత్తయే । ఖణ్ణీనీ పేషిణీ చుల్లీ జలకుమ్బీ ప్రమార్జసి. 15
పశ్యన్తూనా గృహస్థస్య తేన స్వర్గం న గచ్ఛతి । తత్పావనాశనాయాలం పశ్య యజ్ఞాః ప్రకీర్తితాః. 16
ద్వివింశతి తథా చాష్టౌ యే సంస్కారాః ప్రకీర్తితాః । తద్యుక్తోఽపి న మోక్షాయ య స్వాత్మగుణవర్జితః.
తస్మా దాత్మగుణోపేత శ్శుచికర్మ సమాచరేత్ । గోబ్రాహ్మణానాం వితేన సర్వదా భద్రమాచరేత్. 18
గోభూపిరణ్యవాసోభి ర్గంధమాల్యాదికేన చ । పూజయే ద్బ్రహ్మవిష్ణుర్కరుద్రవస్వాత్మకం శివమ్. 19
ప్రతోవవానై ర్విధివ చ్ఛృద్ధయాచ విమత్సరః । యోఽసా వతీన్ద్రియ శ్శాన్త స్సౌఖ్యోఽవ్యక్త స్సనాతనః.
వాసుదేవో జగత్సృతి స్తస్య సమ్భూతయో హ్యమి । బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ భగవా న్మార్తాణ్ణో వృషవాహనః. 21
అష్టౌచ వసవ స్తద్వ దేకాదశ గణాధిపాః । ఓద్వాదశైవ తథాఽఽదిత్యాః పితరో మాతరస్తథా. 22
ఇమా విభూతయః ప్రోక్తా శ్చరాచరసమన్వితాః । బ్రహ్మాద్యా శ్చతురో మూల మవ్యక్తాధిపతే స్స్మృతాః. 23
బ్రహ్మణా చాథ సూర్యేణ విష్ణునాఽథ శివేన వా । అభేదా త్పూజితేన స్యా త్పూజితం సచరాచరమ్. 24
బ్రహ్మాదీనాం పరం దామ త్రయాణా మపి సంస్థితమ్ ।

దేవమూర్తి రతః పూషా పూజనీయః ప్రయత్నతః. 25

తస్మా దగ్ని ద్విజముఖం కృత్వా సమ్పూజయే దిమామ్ ।

దానై ర్వ్రతోవవానైశ్చ జవహోమాదినా సరః. 26

ఇతి క్రియాయోగపరాయణస్య వేదాంతశాస్త్రస్మృతివత్సలస్య ।

వికర్మభీతస్య సదా న కిణ్చి దప్రాప్య మస్తీహ పరే చ లోకే. 27

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే కర్మయోగకథనం నామ

ద్వివంశాశోఽధ్యాయః.

గృహస్థునకు ఇంటి వసులలో ప్రాణి హింసకు కారణములై పాపము కలిగించునవి ఐదు; అవి: కత్తిపీట-తిరుగలి-పొయ్యి-నీటికడవ-చీపురు అనునవి; వీనిని పోగొట్టుకొనుటకై అతడు హోమములచే దేవయజ్ఞము శ్రాద్ధములచే పితృయజ్ఞము వేదాధ్యయనముచే ఋషియజ్ఞము అన్నదానముచే మనుష్యయజ్ఞము భూతములకు బలి (నూకలు మొదలగునవి) వేసి భూత యజ్ఞము అను పంచయజ్ఞములను దేవర్షి పితృ తర్పణములను చేయవలెను. ముప్పది సంస్కారములు

* కుర్యాదహరహర్యజ్ఞైర్పూర్తర్షి

నార్చన్మోనీ

○ లోకపాలా గ్రహశ్చైవ

పొందినదానికై నను ఈ చెప్పిన ఆత్మ గణములు లేనిచో మోక్షమురాదు. తనకున్న ధనముతో గోబ్రాహ్మణులకు కుతము కలిగించవలెను. గోవులు భూమి పంచణ్యము వస్త్రములు గంధమాల్యములు మొదలగువానితో బ్రాహ్మణులను పూజించవలెను. బ్రహ్మ విష్ణు శాన్కరరుద్ర వసుదాపుతగు శివుని (పరమాత్మను) యథావిధిగా శ్రద్ధాపూర్వకముగా మత్స్యము లేకుండ ముడిమొకరితో పోటీపడక, వ్రతములు ఉపవాసములు మొదలగునవి ఆచరించుచు అర్చించుచు ఉండవలెను. ఆతీంద్రియుడు శాశ్వతుడు సూక్ష్ముడు అవ్యక్తుడు సనాతనుడు జగజ్జన్మకారణుడు నగు వాసుదేవుని నుండి రూపొందిన తత్త్వములే బ్రహ్మవిష్ణు శివ రవి వసుగణ రుద్ర గణాదిత్య గణములు నప్త పితృ గణములు నప్త మాతృక లును చరాచరములగు సర్వభూతములును. అవ్యక్త తత్త్వమగు పరమేశ్వరుడు అధిపతిగాగల ఈ విశ్వమునకు బ్రహ్మ విష్ణు శివ సూక్తులు వేళ్ళవంటివారు. కనుక వాచిని పరస్పరము అభిన్నులనుగాను వాచిని పరమేశ్వరునితో అభిన్నులను గాను ఆరాధించినచో చరాచర విశ్వమును ఆరాధించుటయగును. బ్రహ్మాది మూర్తిత్రయమును రవియందు రూపొంది యున్నారు. కనుక వ్రయత్నముతో విధి విధానమున రవి నుపాసించవలయును. అగ్నిముఖ ద్విజముఖములు చేసి (అగ్నియందు దైతాననము కాని దేవ నన్నిధిలో దీపము వెలిగించుటకాని చేసి బ్రాహ్మణుని పూజించి ఆతని నోటితో వేదమంత్రములు చెప్పించుచు) దాన వ్రతోపాసన జప హోమాదులతో పరి నారాధించవలెను.

ఇట్లు క్రియాయోగ వరాయణుడై వేదాంత శాస్త్రమునందును స్మృతి విధానములందును ఆనక్తి కలిగియుండు వానికి ఇహచర లోకములందు పొందరాని దేదియులేదు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున కర్మయోగమను ఏబది రెండవ యధ్యాయము.

త్రిపంచాశోఽధ్యాయః.

పురాణదాన వ్రతకథనమ్-

పురాణసంఖ్యానుక్రమణికా.

ఋషయః : పురాణసంఖ్యా మాచక్ష్య సూత విస్తరతః క్రమాత్ ।

దానవ్రత మశేషంచ యథావ దనుపూర్వశః. 1

సూతః : ఇవమేవ పురాణేఽస్మి స్ఫురాణపురుష స్తథా ।

యదుక్తవా స్తస్య విశ్వాత్మా మనవే తన్నిబోధత. 2

శ్రీమత్స్వయః : పురాణం సర్వశాస్త్రాణాం వ్రథమం బ్రహ్మణాన్మృతమ్ ।

అనస్తరంచ వక్త్రేభ్యో వేదాస్తస్య వినిర్గతాః. 3

పురాణ మేక మేవా సీ త్రదా కల్పాన్తరేఽనమ । త్రివర్గసాధనం పుణ్యం శతకోటిప్రవిస్తరమ్. 4

నిర్దగ్ధేషుచ లోకేషు వాజిరూపేణవై మయా । అఙ్గాని చతురో వేదాః పురాణన్యాయవిస్తరః. 5

మీమాంసా దర్మశాస్త్రంచ వరిగృహ్యత్మసాత్కృతమ్ । మత్స్యరూపేణతు పునః కల్పాదా పుదకార్ణవే. 6

అశేష మేత త్కథిత ముదకాన్తర్గతేనచ । శ్రుత్వా జగాదచ మునీ న్రప్రతి దేవాం శ్చతుర్ముఖః. 7

వ్రవృత్తి స్సర్వశాస్త్రాణాం పురాణస్యాభవ త్తతః । కాలే నాగ్రహణం దృష్ట్వా పురాణస్య తతో నృప. 8

వ్యాసరూప మహం కృత్వా సంహరామి యుగేయుగే । చతుర్థక్షప్రమాణేన ద్వాపరే ద్వాపరే నదా. 9

తదష్టాదశదా కృత్వా భూలోకేఽస్మి న్రసృకాశ్శతే । అద్యాపి దేవలోకేస్మిన్ శతకోటిప్రవిస్తరమ్. 10

తదర్థోఽత్ర చతుర్థక్షం సంక్షేపేణ నివేశితమ్ । పురాణాని దశాష్టౌచ సామృతం తదిహేర్యతే. 11

నామత స్తాని వక్ష్యామి శృణుర్వ మృషీనత్తమాః ।

ఏబది మూడవ అధ్యాయము

పురాణ సంఖ్యానుక్రమము-పురాణ దాన వ్రతము.

పురాణముల గ్రంథ సంఖ్యను వాటిని దానము చేయుట అను వ్రత విధానమును నవిస్తరముగా నిరవశేషముగా మాకు దెలుపుమని ఋషులడుగ సూతుడు ఈ విషయమును పురాణ పురుషుడగు మత్స్యరూప జనార్దనుడు మనువునకు చెప్పిన విధముననే మీకు తెలిపెదనని ఇట్లు చెప్పినారంభించెను:

మత్స్యుడు మనువునకు ఇట్లు చెప్పెను: బ్రహ్మ(కు గల ఐదు ముఖములలో ఊర్ధ్వ) ముఖమునుండి నర్వ శాస్త్రములకు ఆది భూతమగు పురాణము వెలువడెను. పిమ్మటనే (మిగిలిన) ముఖములనుండి వేదములు వెలువడెను. పూర్వకల్పమున మొదట పురాణము ఒక్కటియే యుండెను. అప్పుడది శతకోటి గ్రంథ పరిమాణము కలది (ముప్పది రెండక్షరముల నముదాయమునకు గ్రంథమని వ్యవహారము.) లోకములు నిశ్శేషముగ దగ్ధమైన తరువాత (వ్రశయాంతరము) నేను హయ (గ్రీవ) రూపమున (ఆరు) వేదాంగములు నాలుగు వేదములు పురాణములు న్యాయవిస్తరము మీమాంస-ధర్మశాస్త్రము(లు) అను పదునాలుగు విద్యలను (శబ్దాత్మక నిత్య తత్త్వమును) పరిగ్రహించి నాస్వాధీనము చేసికొంటిని. మరల కల్పాదియందు మహా వ్రశయ నముద్రమున మత్స్యరూపమున నేను నీటియందేయుండి వలుకగా విని చతుర్ముఖుడు మునులకును అవి దేవతలకును వ్రవచించెను. ఇట్లు నర్వశాస్త్ర రూపమగు పురాణము లోకమున వ్రవ రిల్లెను. కాని కాలక్రమమున దానిని జనులు సులభముగా గ్రహింపలేకపోవుట చూచి నేను వ్రతి మహా యుగమునందలి ద్వాపరయుగమునను వ్యానరూపుడనై చతుర్లక్ష గ్రంథ పరిమాణమునకు నంగ్రహించి ఈ మొత్తమును పదునెనిమిదిగా విభజించి లోకమున వ్రకాశింపజేయుదును. దేవలోకమున మాత్రమది ఇప్పటికిని శతకోటి గ్రంథ పరిమితముగానే యున్నది. వాని వివరణమును వాటిని విభజించి దానము చేయవలసిన వ్రతవిధానమును తెలిపెదను.

బ్రహ్మజాఽభిహితం పూర్వం యావన్మాత్రం మరీచయే. 12
బ్రాహ్మం తద్దశసాహస్రం పురాణం పరికీర్తితమ్ । లిఖిత్యా తచ్చ యో దద్యా జ్జలదేను నమన్వితమ్. 13
వైశాఖే పౌర్ణమాస్యాంచ బ్రహ్మలోకే మహీయతే । ఏతదేవ యదా పద్మ మభూ స్నీరమయం జగత్. 14
తద్వృత్తాంతాశ్రయం బ్రహ్మ పాద్యమిత్యుచ్యతే బుధైః । పాద్యంతు పశ్చవక్ష్యాశ త్సహస్రాణి నిగద్యతే.
తత్పురాణంచ యో దద్యా త్సవర్ణకమలాన్వితమ్ । జ్యేష్ఠమాసే తిలైర్యుక్తం సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్. 16
వారాహకల్పవృత్తాంత మధికృత్య పరాశరః । యత్రాహ దర్మా నఖిలాం నదుక్తం వైష్ణవం విదుః. 17
*త్రయోవింశతి సాహస్రం తత్పురాణం విదు ర్బుధాః । తదాపాడేతు యో దద్యా ద్భృతదేనునమన్వితమ్.
పౌర్ణమాస్యాం విశుద్ధాత్మా న పదం యాతి వైష్ణవమ్ । శ్వేతకల్ప వ్రసజ్గేన ధర్మా న్వాయు రిహాబ్రవీత్. 19
యదేత ద్వాయవీయం స్యా ద్రుద్రమాహాత్మ్యసంయుతమ్ ।

○ ద్వాదశైవ సహస్రాణి పురాణం తదిహోచ్యతే. 20
శ్రావణ్యాం శ్రావణే మాసి గుడదేనునమన్వితమ్ । యో దద్యా ద్దధిసంయుక్తం బ్రాహ్మణాయ కుటుంబినే.
శివలోకే న పూతాత్మా కల్పమేకం వసే న్నరః । యత్రాధికృత్య గాయత్రీం వర్ణ్యతే ధర్మవిస్తరః. 22
వృత్రాసురవధోపేతం తద్భాగవత ముచ్యతే । సారస్వతస్య కల్పస్య కథా యా స్ఫుర్య ర్నరాధివ. 23
తద్వృత్తాంతోద్భవం లోకే తద్భాగవత ముచ్యతే । లిఖిత్యా తచ్చ యో దద్యా ద్ధేమసింహసమన్వితమ్. 24
పౌర్ణమాస్యాం ప్రోష్ణవద్యాం న యాతి పరమం పదమ్ । అష్టాదశసహస్రాణి పురాణం త త్రకీర్తితమ్. 25

* విష్ణ్వ్యాఖ్యమష్టసాహస్రంతత్పురాణంవిదుర్బుధాః

○ చతుర్వింశతిసాహస్రంపురాణం

* చతుర్వింశతిసాహస్రం

యత్రాహ నారదో ధర్మా స్మృతహతక్లాప్తశ్చయాన్ స్వీహ ।

పశ్యన్విశత్సహస్రాజీ నారదీయం త చుచ్యతే. 26

ఆశ్చయిష్యాం వశ్చదశ్యాం యో దద్యా ద్దేనుసంయుతమ్ । పరా సిద్ధి మవాప్నోతి పునరావృత్తిదుర్గభామ్.

యత్రాధిక్యత్య శక్తుః స్థర్మాధర్మవిచారణమ్ । వ్యాఖ్యాతం స్యాజ్జేమినయే వక్షిభి ర్ధర్మచారిభిః. 28

మార్కణ్డేయేన కథితం తత్సర్వం విస్తరేణ తు । పురాణం నవసాహస్రం మార్కణ్డేయ మిహోచ్యతే. 29

త త్రప్రయచ్ఛే ల్లిఖిత్వా య స్సౌవర్ణకరిసంయుతమ్ । కార్తిక్యాం పౌణ్డరీకస్య క్రతోశ్చ ఫలభా గ్భవేత్. 30

య త్ర దీశానకల్పస్య వృత్తాంత మధిక్యత్య చ । వసిష్ఠాయాగ్నినా ప్రోక్త మాగ్నేయం త త్రచక్షతే. 31

లిఖిత్వా తచ్చ యో దద్యా ద్దేమవదృసమన్వితమ్ । మార్గశీర్ష్యాం విధానేన తిలదేనుయుగం తథా. 32

తచ్చ షోడశసాహస్రం సర్వక్రతుఫలప్రదమ్ । యః ప్రదద్యా న్నర సోధ స్వర్గలోకే మహీయతే. 33

బ్రహ్మ మరీచికి ప్రవచించినది బ్రాహ్మపురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదివేలు. దీనిని లిఖించి వైశాఖ పూర్ణిమనాడు జలదేను నహితముగా దానమిచ్చినచో బ్రహ్మలోకప్రాప్తి యగును.

జగత్తు అంతయు జలమయమై పద్మముగా (జలస్థానముగా) నున్నప్పుడు బ్రహ్మ ప్రవచించినది పద్మ పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము ఏబదిబదువేలు. దీనిని లిఖించి జ్యేష్ఠమాస పూర్ణిమనాడు సువర్ణ కమలముతోను తిలల తోను దానము చేసినచో ఆశ్వమేధ ఫలము లభించును.

పరాశరుడు వారాహ కల్ప వృత్తాంతము నాశ్రయించి అఖిల ధర్మములను ప్రవచించినది విష్ణు పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము ఇరువదిమూడు వేలు. దీనిని లిఖించి ఆషాఢ పూర్ణిమనాడు మృత దేనువుతో దాన మిచ్చినచో విష్ణు లోకము ప్రాప్తించును.

వాయుదేవుడు శ్వేత (వరాహ) కల్ప వృత్తాంతము నాశ్రయించి రుద్రమాహాత్య ప్రధానముగా ప్రవచించినది వాయు పురాణము. దీని గ్రంథ సంఖ్య పందెండు వేలు. దీనిని లిఖించి శ్రావణ పూర్ణిమనాడు పెరుగుతో బెల్లముతో దేనువుతో కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు దానము చేసినవాడు శివలోకమున ఒక కల్పకాల ముండును.

గాయత్రీ తత్త్వము నాశ్రయించి వృత్రాసుర వధతో కూడ సారస్వత కల్ప వృత్తాంత ప్రధానముగా ధర్మ విస్తరమును వర్ణించినది భాగవత పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదునెనిమిదివేలు. దీనిని లిఖించి భాద్రపద పూర్ణిమనాడు బంగారు సింహముతో కూడ దానము చేసినచో పరమవదమును పొందును.

నారదుడు బృహత్కల్పాశ్రయములగు కథలను ప్రవచించినది నారద పురాణము. దీని గ్రంథ ప్రమాణము ఇరువదియైదువేలు. దీనిని లిఖించి ఆశ్వయుజ పూర్ణిమనాడు దేనువుతో కూడ దానమిచ్చినచో పునరావృత్తి లేని దుర్గభ మగు వరమ సిద్ధి పండును.

వశులను ఆశ్రయముగా చేసికొని ధర్మానుష్ఠాన పరములగు వశులు జైమినికి ధర్మాధర్మ విచారణమును వ్యాఖ్యానించినట్లు మార్కండేయుడు ప్రవచించినది మార్కండేయ పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము తొమ్మిదివేలు. దీనిని లిఖించి సువర్ణ గజముతోకూడ కార్తిక పూర్ణిమనాడు దానమిచ్చినచో యజ్ఞఫలము లభించును.

ఈశాన కల్పము నాశ్రయించిన వృత్తాంతములను అగ్ని వసిష్ఠునకు ప్రవచించినది ఆగ్నేయ పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదునారువేలు. దీనిని లిఖించి బంగారు పద్మముతో కూడ తిల దేనువుతో కూడ మార్గ శీర్ష పూర్ణిమనాడు దానము చేసినచో సర్వక్రతు ఫలము లభించి స్వర్గ సుఖములందును.

యత్రాధికృత్య మాహాత్మ్య మాదిత్యస్య చతుర్ముఖః । అమోరకల్పవృత్తాన్తప్రసంగేన జగత్ప్రీతిమ్. 34

మనవే కథయామాన భూతగ్రామస్య లక్షణమ్ । చతుర్దశసహస్రాణి తథా వజ్రశతాని చ. 35

భవిష్యచరితప్రాయం భవిష్యం తదిహోచ్యతే । తత్పాషమాసి యో దద్యా త్పౌర్ణమాస్యాం విమత్సరః.

* గుడదేనుసమాయుక్త మగ్నిష్టోమఫలం లభేత్ । రాధన్తరస్య కల్పస్య వృత్తాన్త మధికృత్య తు. 37

సావర్జినా నారదాయ కృష్ణమాహాత్మ్య ముత్తమమ్ । యత్ర బ్రహ్మవరాహస్య చరితం వర్ణ్యతే ముహూః. 38

త దష్టాదశసాహస్రం బ్రహ్మకైవర్త ముచ్యతే ।

యో దద్యా న్మామమాసే తు బ్రాహ్మణాయ కుటుమ్పినే. 39

పౌర్ణమాస్యాం స భవనం బ్రహ్మలోకే మహీయతే । యత్రాగ్నిలిజ్జమధ్యస్థః ప్రాహ దేవో మహేశ్వరః. 40

య త్ర దీశాసకల్పస్య వృత్తాన్త మధికృత్య చ । కల్పితం లైజ్జ మిత్యుక్తం పురాణం బ్రహ్మణా న్వయమ్.

త దేకాదశసాహస్రం ఫాల్గున్యాం యః ప్రదావయేత్ । తిలదేనుసమాయుక్తం సయాతి శివసాత్మతామ్. 42

ఋగ్నారీశ్వరం దేవం కృత్వా దేయం తు తత్ఫలమ్ । మహావరాహస్య పున రాహాత్మ్య మధికృత్యచ. 43

విష్ణునాభిహితం షోడ్యై త ద్వారాహ మిహోచ్యతే । మానవస్య ప్రసంగేన కల్పస్య మునినత్తమాః. 44

చతుర్వింశత్సహస్రాణి త త్పురాణ మిహోచ్యతే । కాశ్చనం గరుడం కృత్వా తిలదేనుసమన్వితమ్. 45

దద్యా చైచ్చత్ర్యాం పౌర్ణమాస్యాం బ్రాహ్మణాయ కుటుమ్పినే ।

వరాహస్య ప్రసాదేన పద మాప్నోతి వైష్ణవమ్. 46

యత్ర మాహేశ్వరా న్దర్శా నధికృత్యచ షణ్ముఖః । కల్పే తత్పురుషే వృత్తచరితై రుపబంధితమ్. 47

స్కాన్దం నామ పురాణం త న్నిర్మమే స త్రయోదశమ్ ।

సహస్రాణాం శతం చైక మితి మర్త్యేషు వర్ణతే. 48

పరిలిఖ్యచ యో దద్యా ద్దేమశూల సమన్వితమ్ । స శైవం పద మాప్నోతి *నరో విచ్ఛిన్నబిందనః. 49

త్రివిక్రమస్య మాహాత్మ్య మధికృత్య చతుర్ముఖః । త్రివర్గ మభ్యుదా తచ్చ వామనం త త్ప్రీతిర్నితమ్. 50

○చతుర్దశసహస్రాణి కూర్మకల్పానుగం శివమ్ ।

యచ్చ త ద్విషువే దద్యా ద్వైష్ణవం యాత్యసౌ పదమ్. 51

యత్ర ధర్మార్థకామానాం మోక్షస్యచ రసాతలే । మాహాత్మ్యం కథయామాన కూర్మరూపీ జనార్దనః. 52

ఇన్ద్రద్రిష్టుప్రసజ్గేన మునిభ్య శ్శక్రసన్నిధౌ । కూర్మంతు షట్సహస్రాణి లక్ష్మీకల్పానుషణ్గితమ్. 53

యో దద్యా దయనే కౌర్మం హేమకూర్మసమన్వితమ్ ।

గోసహస్ర ప్రదానస్య ఫలం సమ్ప్రాప్నుయా న్నరః. 54

శ్రుతీనాం యత్ర కల్పాదౌ ప్రవృత్త్యర్థం జనార్దనః । మత్స్యరూపేణ మనవే నరసింహోపవర్ణనమ్. 55

అధికృత్యాబ్రవీ త్సప్త కల్పవృత్తం మునీశ్వరాః । తస్మాత్స్యమితి జాసిద్వం సహస్రాణి చతుర్దశ. 56

●యుగాదౌ హేమమత్యేన దేన్వాచైవ సమన్వితమ్ ।

అలఙ్కృతాయ విప్రాయ కాన్యపాత్రం సకల్పకమ్. 57

యో దద్యా త్పుథివీ తేన దత్తా భవతి సా కిల । యదా చ గారుడే కల్పే విశ్వాజ్ఞా ధర్మదౌర్భవమ్. 58

అధికృత్యాబ్రవీ ద్విష్ణు ర్గారుడం త దిహోచ్యతే । త దష్టాదశ చైకంచ సహస్రాణిహ వర్ణ్యతే. 59

>సౌవర్ణహంససంయుక్తం యో దదాతి పుమా నిహ । సిద్ధిం స లభతే ముఖ్యాం శివలోకే చ సంస్థితమ్.

* గుడకుమ్భ.

★ బ్రహ్మవైవర్త.

* ఉవరాగేగతేరవౌ.

○ పురాణందశసాహస్రం.

* సప్తదశసహస్రాణిలక్ష్మీ.

● విషువే.

> సౌవర్ణహంసమిథునసంయుక్తంవిషువేనరః.

బ్రహ్మ మనువునకు ఆదిత్య మాహాత్మ్యము నాధారముగా చేసికొని అమౌర కల్ప వృత్తాంతమును భూత నమాహ లక్షణమును ప్రాసంగికముగా జగత్ స్థితిని విశేషించి భవిష్య వృత్తాంతమును చెప్పినది భవిష్య పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదునాలుగువేల ఐదువందలు. (ప్రకృతము లభించు భవిష్య పురాణమున ఇంచుమించుగా ఇరువది ఏడువేల శ్లోకములున్నవి.) దీనిని లిఖించి పుష్కమాన పూర్ణిమనాడు విమత్సరుడై గుడ దేనువుతో దానము చేసినచో అగ్నిష్టోమ యాగఫలము లభించును.

సావర్ణి మనువు నారదునకు రథంతర కల్ప వృత్తాంతమును ఆశ్రయించి ఉత్తమమగు కృష్ణ మాహాత్మ్యమును బ్రహ్మ వరాహ చరితమును చెప్పినది బ్రహ్మకై (వై) వర్తపురాణము. దీని పరిమాణము పదునెనిమిది వేలు. దీనిని లిఖించి మాఘ పూర్ణిమనాడు కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు భవనముతో కూడ దానము చేసినచో బ్రహ్మలోక ప్రాప్తియగును.

మహేశ్వరు డగ్నిలింగమధ్యముననుండి ఈశాన కల్ప వృత్తాంతము నాశ్రయించి ప్రవచించినది లైంగ పురాణమని బ్రహ్మ స్వయముగా చెప్పెను. దీని పరిమాణము పదునొకండువేలు. దీనిని లిఖించి ఫాల్గున పూర్ణిమనాడు తిరిలతోను నూవులతోను అర్ధ నారీశ్వరదేవుని ప్రతిమతోను దానము చేసినచో శివసాయుజ్యము కలుగును.

విష్ణువు భూమికి మానవకల్పము నాశ్రయించి మహా వరాహ మాహాత్మ్యమును చెప్పినది వారాహ పురాణము. దీని పరిమాణ మిరువదినాలుగువేలు. దీనిని వ్రాసి చైత్ర పూర్ణిమనాడు కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు బంగారు గరుడునితో తిరిలతో దేనువుతో కూడ దానము చేసినచో వరాహదేవుని అనుగ్రహమున విష్ణు లోకము ప్రాప్తించును.

తత్సరుషకల్పవృత్తాంత మాశ్రయించి మాహేశ్వర ధర్మములను షణ్ముఖుడు (స్కందుడు) ప్రవచించినది స్కాందపురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము లక్షపై ఒక వేయి శ్లోకములు. దీనిని వ్రాసి బంగారు శూలముతో కూడ దానము చేసిన మానవుడు బంధముక్తుడై శివలోకము నందును.

త్రివిక్రమ మాహాత్మ్యము నాధారముగా గొని కూర్మ కల్ప వృత్తాంతమును పురుషార్థములను బ్రహ్మ ప్రవ చించినది వామన పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదునాలుగు వేలు. దీనిని వ్రాసి విషువ దినమున (రాత్రింబగళ్ళు నమముగానుండు దినమున) దానమిచ్చినవారు విష్ణుస్థాన పుండుదురు.

కూర్మరూపు డగు జనార్దనుడు ఇంద్రునినిధియందు మునులకు ఇంద్రద్యుమ్నుని ప్రసంగము మూలముగా లక్ష్మీ కల్ప వృత్తాంతములతో నాలుగు పురుషార్థముల మాహాత్మ్యమును ప్రవచించినది కూర్మ పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము ఆరువేలు (పదునెనిమిదివేలని మరియొక మతము.) దీనిని వ్రాసి ఆయన ప్రవేశ పుణ్యకాలమున బంగారు కూర్మముతో కూడ దానమిచ్చిన మానవునకు వేయి గోవుల దానము చేసినంత ఫలము కలుగును.

కల్పాదియందు మత్స్యరూపుడగు జనార్దనుడు నత్కవ్రత మనువునకు నవ్త (ఋషి) కల్ప వృత్తాంత మాధార ముగా వేదముల ప్రవర్తిల్లజేయుటకై (కారూపుడగు) పురుషోత్తమ తత్త్వమును వర్ణించి చెప్పినది మత్స్యపురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము పదునాలుగున్నర వేలు (లోగడ చెప్పబడిన) యుగాది దినమున బంగారు మత్స్యముతో దేనువుతో అన్ని అమరికలు కల కాంస్య పాత్రముతోను కూడ దీని వ్రాతప్రతిని బ్రాహ్మణునకు అనేక భూషణములతో అతని సలంకరించి దానము చేసినచో భూమినంతదీని దానము చేసినంత ఫలము కలుగును.

గారుడ కల్పమున బ్రహ్మాండమునుండి గరుడు డుద్భవిల్లిన వృత్తాంతమును విష్ణువు ప్రవచించినది గారుడ పురాణము. దీని పరిమాణము వందొమ్మిదివేలు. దీనిని లిఖించి బంగారు హంసతో కూడ దానము చేసినచో సాలోక్య ము కిగా శివలోకము లభించును.

బ్రహ్మ బ్రహ్మజ్ఞమాహాత్మ్య మధికృత్యాబ్రహ్మీ తునః ।

తచ్చ ద్వాదశసాహస్రం బ్రహ్మజ్ఞం ద్విశతాధికమ్. 61

భవేష్యాణాంచ కల్పానాం శ్రూయతే యత్ర విస్తరః ।

తద్బ్రహ్మజ్ఞపురాణంచ బ్రహ్మణా నముదాహృతమ్. 62

యో దద్యా త ద్వ్యతీపాతే చౌర్థాయస్వర్ణనందయతమ్ । రాజనూయసహస్రస్య ఫల మాప్నోతి మానవః.

(యత్ర నస్తీశ్వర స్సాక్షా దృషిభిః పృష్టవా న్పురా । సృష్టిసంహారకర్తార మీశ్వరం యత్ర చోక్తవాః.

దేవాసురాణాం సజ్జామం పురాణం శైవ సంజ్ఞితమ్ । చతుర్వింశతిసాహస్రం పురాణం తత్ప్రకీర్త్యతే.

మాఘమాసే చతుర్దశ్యాం కృష్ణపక్షే జనేశ్వర । శివవ్రతాయ దాతవ్యం త త్ప్రలేపాదిభోజనైః.

మన్వన్తరశతం సాగ్రం రుద్రలోకే మహీయతే) । చతుర్లక్ష మిదం ప్రోక్తం వ్యాసేనాద్భుతకర్మణా.

మత్పితౄ ర్మమ పితౄణాం మయా తుభ్యం నివేదితమ్ । ఇదం లోకహితార్థాయ సంక్షిప్తం వరమర్షిణా. 64

ఇద మద్యాపి దేవేషు శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఉపభేదా నృపిష్యామి లోకే యే సమృద్ధిప్రీతాః. 65

పాద్యే పురాణే యత్ప్రోక్తం నరసింహోపవర్ణనమ్ । తచ్చాష్టాదశసాహస్రం నారసింహ మిహోచ్యతే. 66

నన్దాపురాణం తత్ప్రోక్తం సజ్జానమితి కల్ప్యతే । నన్దాయ యత్ర మాహాత్మ్యం కార్తికేయేన వర్ణ్యతే. 67

యత్ర సామ్నం పురస్కృత్య భవిష్యోపకథాత్మకమ్ । ప్రోచ్యతే తత్పునర్లోకే సామ్నమేవ శుచివ్రతాః. 68

ఏవమాదిత్యసంజ్ఞంచ తత్రైవ పరిగద్యతే । అష్టాదశేభ్యస్తు పృథ క్పురాణం యత్ర దృశ్యతే. 69

విజానీధ్వం ద్విజశ్రేష్ఠా స్తదేతేభ్యో వినిర్మితమ్ । పఞ్చాంగాని పురాణస్య వ్యాఖ్యాన మితరత్స్సృతమ్. 70

సర్గశ్చ ప్రతినర్గశ్చ వంశమన్వన్తరాణిచ । వంశానుచరితం చేతి పురాణం పఞ్చలక్షణమ్. 71

బ్రహ్మవిష్ణుర్గరుద్రాణాం మాహాత్మ్యం భువనస్యచ । సంహారంచ ప్రదృశ్యేత పురాణే పఞ్చవర్ణకే. 72

ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ మోక్షశ్చ పరికీర్త్యతే । సర్వేష్వపి పురాణేషు తద్విరుద్ధేషు యత్ఫలమ్. 73

సాత్త్వికేషు చ కల్పేషు మాహాత్మ్య మధికం హరేః । రాజసేషుచ మాహాత్మ్య మధికం బ్రహ్మణో విదుః. 74

తద్వదగ్నేషు మాహాత్మ్యం తామసేషు శివస్యచ । సజ్జీర్ణేషు సరస్వత్యాః పితౄణాం చ నిగద్యతే. 75

ఇమ మష్టాదశానాంచ పురాణానా మనుక్రమమ్ । యః పఠే ద్ధవ్యకవ్యేషు న యాతి భవనం హరేః. 76

అష్టాదశ పురాణాని కృత్వా సత్యవతీసుతః । బాధతాఖ్యాన మతులం చక్రే తదుపబృంహితమ్. 77

లక్షణైకేన తత్ప్రోక్తం వదార్థపరిబృంహితమ్ । వాల్మీకినాచ యత్ప్రోక్తం రామోపాఖ్యాన ముత్తమమ్. 78

బ్రహ్మణాభిహితం తచ్చ శతకోటిప్రవిస్తరమ్ । ఆహృత్య నారదశ్చైవ తేన వాల్మీకయే పునః. 79

వాల్మీకినాచ లోకేతు ధర్మకామార్థసాధనమ్ । ఏవం సపాదాః పఞ్చైతే లక్ష మర్థ్యే ప్రకీర్తితాః. 80

పురాతనస్యోదర్కస్య పురాణం తద్విదుర్బుధాః ।

ధన్యం యశస్య మాయుష్యం పురాణానా మనుక్రమమ్. 81

యః పఠే చ్చృణుయాద్వాపి సోపి యాతి వరాం గతిమ్ ।

ఇదం పవిత్రం యశసాం నిదాన మిదం పితౄణామపి వల్లభం స్యాత్. 82

ఇదంచ దేవేష్వమృతాయ నిత్య మిదం మహారోగహరం హి పుంసామ్. 82u

ఇతి శ్రీ మత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే పురాణసంఖ్యానుక్రమణికాకథనం నామ

త్రిపఞ్చాశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మ బ్రహ్మాండ వృత్తాంతము శాశ్వయించి భవిష్య కల్ప వృత్తాంత విస్తరమును ప్రవచించినది బ్రహ్మాండ పురాణము. దీని పరిమాణము వంద్రెండువేల రెండువందలు. దీనిని లిఖించి వ్యతీపాతయోగమున ఉన్ని వస్త్రములతో బంగారముతో కూడ దానము చేసినచో వేయి రాజసూయముల ఫలము లభించును.

సందేశ్యుడు ఋషులకు శివుని సృష్టి సంహార కర్తనుగాను దేవాసుర సంగ్రామ వృత్తాంతమునుకూడ ప్రవచించినది శివ పురాణము. దీని గ్రంథ పరిమాణము ఇరువది నాలుగు (ఇరువదియైదు) వేలు. దీనిని లిఖించి మాఘ కృష్ణ చతుర్దశి (మహాశివరాత్రి) నాడు గంధాది ద్రవ్యములతో భోజనములతో కూడ దానము చేసినచో సంపూర్ణముగా నూరు మన్వంతరముల కాలము రుద్రలోక నివాసము సిద్ధించును.)

ఆశ్చర్యకర కర్మలు చేయ నమద్ధుడగు వ్యాసుడు నేటికిని దేవలోకమునందు శతకోటి గ్రంథ పరిమాణము గల ఈ పురాణ (నముదాయ)మును లోక హితమునకై సంగ్రహించి నాలుగు లక్షల పరిమాణము గలదిగా చేసెను. దీనిని అతడు మాతండ్రికి చెప్పగా అతడు నాకు ప్రవచించగా నేను మీకు ప్రవచించితిని.

లోకమునందు ప్రతిష్ఠితములైయున్న ఉప పురాణముల సంఖ్య ప్రవచించును. పాద్మ పురాణమునందు ప్రవచింపబడిన నరసింహ విషయ వర్ణనము కలది నారసింహ పురాణము. దాని పరిమాణము పదునెనిమిదివేలు. కుమార స్వామి నందునకు (శివ) మాహాత్మ్యమును ప్రవచించినది నందా పురాణము. సాంబుని గురించి భవిష్యోపాఖ్యాన రూపమున ప్రవచించినది సాంబ పురాణము. ఇట్లే ఆదిత్య పురాణమును గలదు. ఇట్లే అష్టాదశ పురాణములలో దేనికి సంబంధించిన వేరొక పురాణము కనబడునో అది ఈమూల పురాణమునుండి ఏర్పడిన ఉపపురాణమని ఎరుగ వలయును.

ఇదికాక పురాణములకు ఉండవలసిన పంచలక్షణములను పెద్దలు చెప్పియున్నారు. అవి-నర్గము-(ఆదిసృష్టి) ప్రతినర్గము-(భూత పంచకసృష్టి) పంశము (ప్రజాపతుల సృష్టి) మన్వంతరములు-వంశానుచరితము (ప్రజాపతుల నుండి కొనసాగిన ఆయా రాజరాజర్షి మహర్షాది వరంపర); ఇట్టి పంచలక్షణములుకల పురాణములందు బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర సూర్యుల మహిమమును భువన సృష్టి సంహారములును ధర్మార్థ కామమోక్షముల ప్రకారములును ప్రవచింపబడును. అన్ని పురాణములయందును (శాస్త్రములకు ప్రతికూలముగా నడచిన దుష్టులకు) ఏతద్విరుద్ధ ఫలము కూడ (ఉదాహరణములతో) చెప్పబడును. (పురాణములు సాత్త్వికములు రాజసములు తామసములు మిశ్రములునని నాలుగు విధములు) సాత్త్విక పురాణములందు విష్ణు మాహాత్మ్యము రాజసపురాణములందు బ్రహ్మ మహిమము తామసపురాణములందు అగ్ని శివుల మాహాత్మ్యము మిశ్రములయందు నరన్యతీ మహిమ పితృదేవతా మాహాత్మ్యములు చెప్పబడును. ఈ అష్టాదశ పురాణానుక్రమమును దేవతా కార్యములందు వరించినచో విష్ణులోక ప్రాప్తియగును.

వ్యాసుడు పదునెనిమిది పురాణములు రచించిన పిమ్మట వాటి యవబలముచే కూర్చబడిన భారతేతిహాసమును లక్ష గ్రంథ పరిమాణముతో రచించెను. అది వధవ్రధానమైనది. శతకోటి గ్రంథ పరిమాణముతో బ్రహ్మ రచించిన రామాయణమును నారదుడు బ్రహ్మ నుండి ఎరిగి వాల్మీకికి బోధించగా దాని నా ఋషి ధర్మార్థకామమోక్ష సాధకముగా రచించెను. ఇట్లు ఈ పురాణ వాఙ్మయము నపాదపంచ లక్ష (525000) గ్రంథ రూపమయ్యెను. ఉదర్కము (అభ్యుదయము)ను కలిగించు పురాతన (వృత్తాంత)మునకు సంబంధించినది కావున ఈ వాఙ్మయము 'పురాణము' అనబడుచున్నది.

ఈ పురాణానుక్రమము ధన్యతను యశమును ఆయువును కలిగించునది. దీనిని చదివినను వినినను వరమ వడము లభించును. ఇది వచిత్రము కీర్తికి మూలము పితృప్రీతికరము. దేవతలకును అమృతమువలె ప్రీతికరము. మానవులకు మహాలోగహారము.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున పురాణ సంఖ్యానుక్రమ పురాణ

దాన ప్రతీతిములను ఏబది చూడవ అధ్యాయము.

చతుః పంచాశోఽధ్యాయః.

నక్షత్రపురుషవ్రతమ్.

సూతఃః ఆతఃపరం ప్రవక్ష్యామి దానదర్మా నశేషతః । వ్రతోపవాససంయుక్తా న్యథామత్స్యోదితా న్మనోః. 1
మహాదేవన్య సంవాదం నారదన్య చ ధీమతః । యథావృత్తం ప్రవక్ష్యామి ధర్మకామార్థసాధనమ్. 2
కైలాసశిఖరాసీన మపుచ్ఛ స్నారదః పురా । త్రిశూలిన మనజ్ఞారి ముమాజ్ఞార్థధరం హరమ్. 3
నారదఃః భగవ న్దేవదేవేశ బ్రహ్మవిష్ణిన్ద్రనాయక । శ్రీమదారోగ్య రూపాయు ర్భౌగ్య సౌభాగ్య సమృదా. 4
సంయుక్త స్తవ విష్ణోర్వా పుమా నృతః కథం భవేత్ । నారీవాఽవిధవా సర్వగుణసౌభాగ్యసంయుతా. 5
క్రమాన్ముక్తిప్రదం దేవ కిణ్చి ద్వ్యత మిహోచ్యతామ్ ।

శ్రీఈశ్వరఃః సమ్యక్ పుష్టం త్వహా బ్రహ్మ స్సర్వలోకహితాపహమ్. 6
వ్రతమవ్యత్ర యచ్ఛాన్య తద్వ్యతం శృణు నారద । నక్షత్రపురుషం నామ వ్రతం నారాయణార్చనమ్. 7
పాదాది కుర్యా ద్విధివ ద్విష్టునామాని కీర్తయత్ । ప్రతిమాం వాసుదేవన్య మూలర్థాద్ వ్రహ్మజయేత్. 8
చైత్రమాసం సమాసాద్య కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్ । సితవక్షేచ విధిత స్సోమో మూలేన సంయుతః. 9

ఏబది నాలుగవ ఆధ్యాయము.

నక్షత్రపురుష వ్రతము.

సూతుడిట్లు ఋషులకు చెప్పెను : ఇక మీదట (కర్మయోగ సంబంధులగు) దానములను ధర్మములను వ్రతములను ఉపవాసములను యథా శాస్త్రముగా నమగ్రముగా తెలిపెదను. ఇవి అన్నియు ధర్మకామార్థ సాధకములు. మహాదేవ నారద సంవాద రూపములగు వీటిని మత్స్యనారాయణుడు మనువునకు తెలిపెను.

పూర్వము ఒకప్పుడు త్రిశూలి మన్మథ శత్రువు ఉమాదేహార్థ దారి అగు హరుడు కైలాస శిఖరమున కూర్చుండి యుండ నారదుడు అతని నిట్టడిగెను : “భగవన్! నీవు దేవదేవేశుడవు-బ్రహ్మ విష్ణిన్ద్రులకును ఈశ్వరుడవు. నీ యందో విష్ణునందో భక్తి గల పురుషుడు కాని నువాసిని అగు శ్రీకాని యథానంతవముగా నీరి ఆయువు రూపము భోగములు సౌభాగ్యము నమృద్ధిగ పొందుటకు అనుకూలించునదై క్రమముగ ముక్తినికూడ ఇచ్చువ్రతమేదయిన నున్నచో తెలుపుము.” ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: నారదా! నీవు అడిగిన వ్రత్నము సర్వలోకహితకరమయినది. ఇట్టివ్రతము ఒకటి కలదు. దీనికి నక్షత్రపురుషవ్రత మని పేరు. (వరమ పురుషుని శరీరమును నక్షత్ర రూపమున భావించి ఆర్పించుట); దీని యందు వాసుదేవుని ప్రతిమను పాదాదిగా నక్షత్ర నామములతో విష్ణు నామములు కీర్తించుచు ఆర్పించవలయును. చైత్ర మాస శుక్ల పక్షమున చంద్రుడు మూల నక్షత్రముతో కూడియున్ననా దీ వ్రతము చేయవలెను. మొదట (నంకల్ప పూర్వకముగా) బ్రాహ్మణులచే పుణ్యాహవాచనము జరిపించవలెను. ఏమృత ఈ క్రింది విధమున వ్రాజించవలెను.

మూలే నమో విశ్వధరాయ పాదౌ గుల్ఫౌ వనన్తాయచ రోహిణీషు ।

జజ్ఞేతు పూజ్యే వరదాయ చైవ ద్యౌ జానుసీ చాశ్వికుమార ఋషే. 10

పూర్వోత్తరాషాఢయుగే తథోరూ నమశ్శివాయే త్యభిపూజనీయమ్ ।

పూర్వోత్తరాఫల్గువయుగ్మకేచ మేధ్రం నమః వజ్రశరాయ పూజ్యమ్. 11

కటిం నమ శ్శార్ఙ్గధరాయ విష్ణో స్సమ్పూజయే స్నారద కృత్రికాసు ।

తథాఽర్చయే ద్బౌద్రవదద్వయేచ పార్శ్వే నమః కేశినిషాదనాయ. 12

కుక్షిద్భయం నారదే కేవలీమ దామోదరాయే ర్భుభిషాజసీయమ్ ।

తథాఽనురాధాసు చ మాభవాయ నమస్తథోరన్త్యలమేవ పూజ్యమ్. 13

వృష్టం దనిష్టాదుక పూజసీయ మభామవిష్టంసకరాయ రద్వితే ।

శ్రీశిఖరక్రాసిగదాధరాయ నమో విశాఖాసు మహాశ్చ పూజ్యాః. 14

హస్తేపి హస్తా స్మరునూదనస్య నమోఽభిపూజ్యా స్మరుతైటభారేః ।

పునర్వసౌ పిఙ్గళిపర్వభాగా స్సామ్నా మధీశాయ నమోఽభిపూజ్యాః. 15

మంజునక్షత్రదినే నభాని సమ్పూజయే స్మత్స్మశరీరిజశ్చ ।

కూర్మస్య పాదౌ శరణం వ్రజామి జ్యేష్ఠాసు కష్టే హరి రర్చసీయః. 16

శ్రోత్రే వరాహాయ నమోఽభిపూజ్యే జనార్దనస్య శ్రవణేన నమ్మకే ।

పుష్కే ముఖం దానవసూదనాయ నమో నృసింహాయ చ పూజసీయమ్. 17

సమోనమః కారణవామనాయ స్వాతీష దంతాగ్ర మహార్చసీయమ్ ।

ఆన్యం హరే ర్భార్గవనన్దనాయ నమ్పూజసీయం ద్విజ పాదణే తు. 18

నమోస్తు రామాయ మహాసు నాసా నమ్పూజసీయా రఘునన్దనస్య ।

మృగోత్తమాక్షే నయనేఽభిపూజ్యే నమోస్తు తే రామ విఘూర్ణితాక్ష. 19

బుద్ధాయ శాంతాయ నమో లలాటం చిత్రాసు నమ్పూజ్యతమం మురారేః ।

శిరోఽభిపూజ్యం భరణీష విష్ణో ర్నమోస్తు విశ్వేశ్వర కల్కిరూప. 20

అర్ధాసు కేశాః పురుషోత్తమస్య నమ్పూజసీయా హరయే నమస్తే ।

1. విశ్వధరాయ నమః-మూలే పాదౌ పూజయామి; 2. అనంతాయ నమః-రోహిణీమ-గుర్పా పూజయామి, 3. వరదాయ నమః-అశ్విన్యాం-జంఘే-జానుసీచ పూజయామి; 4. శివాయ నమః-పూర్వాషాఢాసు ఉత్తరాషాఢాసుచ-డిరూ పూజయామి; 5. పంచశరాయ నమః-పూర్వ ఫల్గున్యాం ఉత్తర ఫల్గున్యాంచ-మేధ్రం పూజయామి; 6. శార్దూధరాయ నమః-కృత్తికాసు-కటిం పూజయామి; 7. కేశినిమాదరాయ నమః-పూర్వాభాద్రోత్తరాభాద్రయోః-పార్శ్వే పూజయామి; 8. దామోదరాయ నమః-రేవతీమ-కుక్షిద్భయం పూజయామి; 9. మాధవాయ నమః-అనూరాధాసు-ఉరస్థలం పూజయామి; 10. అమామ విధ్వంసకరాయ నమః-ధనిష్ఠాసు-వృష్టం పూజయామి; 11. శ్రీ శంఖ చక్రగదాసిధరాయ నమః-విశాఖాసు-కుజాన్ పూజయామి; 12. మధుతైట భారయే మధునూదనాయ నమః-హస్తే-హస్తాన్ పూజయామి- 13. సామ్నాం అధీశాయ నమః-పునర్వసౌ-అంగుళి పర్వభాగాన్ పూజయామి; 14. మత్స్య శరీరిణే నమః-ఆశ్లేషాసు-నభాని పూజయామి; 15. కూర్మ రూపిణే హరయేనమః-జ్యేష్ఠాసు-కంఠం పూజయామి; 16. వరాహ రూపిణే జనార్దనాయ నమః-శ్రవణే-శ్రోత్రే పూజయామి; 17. దానవ సూదనాయ నరసింహాయ నమః-పుష్కే-ముఖం పూజయామి; 18. కారణ వామనాయ నమః-స్వాతీష-దంతాగ్రం పూజయామి; 19. భార్గవ సందనాయ నమః-శతభిషకు-ముఖం పూజయామి; 20. రఘునందనాయ రామాయ నమః-మహాసు-నాసికాం పూజయామి; 21. వరశరామాయ నమః-మృగశీర్షే-నేత్రే పూజయామి; 22. శాంత రూపాయ బుద్ధాయ నమః-చిత్రాసు-లలాటం పూజయామి; 23. కల్కి రూపాయ నమః-భరణీష శిరః పూజయామి; 24. పురుషోత్తమాయ నమః-అర్ధాసు-కేశాన్ పూజయామి-(ఇవి మొత్తము ఇరువది నాలుగు).

ఉపోషితేన ర్ద్దినేషు భక్త్యా నమ్పూజసీయా ద్విజపుష్కవా స్మ్యుః. 21

పూర్ణే వ్రతే సర్వగుణాన్వితాయ వాగ్రూపశీలాయ చ సామగాయ ।

హ్రోమీం విశాలాయతబాహుదణ్డా ముక్తాఫలేన్దోగ్రవలవ్రజుష్లామ్. 22

గుడన్య పూర్ణే కలగే నివిష్టా మర్చాం హరే ర్వస్త్రగవా సహౌవ :

శయ్యాం తథోవస్కరబాజనాదియక్తాం ప్రదద్వా ద్విజపుష్కవాయ. 23
యద్యత్ప్రియం కించిదిహాన్య దేయం తత్త ద్విజా యాత్మహితాయ నర్హమ్ ।

మనోరథా న్న సృఫలా స్కురుష్వ హిరణ్యగర్భాఞ్చుతరుద్రరూపిణ. 24
సలక్ష్మికం సఖార్యాయ కాఞ్చనం పురుషోత్తమమ్ । శయ్యాంచ దద్వా స్మన్త్రేణ గ్రన్థిజేపిపద్మితామ్. 25
యథా న విష్టుభక్తానాం వృజినం జాయతే క్వచిత్ । తథానురూప మారోగ్య మర్హం దద్వాఞ్చ కేశవే.
యథా న లక్ష్మ్య శయనం తవ శూన్యం జనార్దన! శయ్యా మమా వ్యశాన్మాతు(ఽస్తు)కృష్ణ జన్మసి జన్మసి.
ఏవం నివేద్య తత్సర్వం వస్త్రమాల్యాసులేపనమ్ । నక్షత్రపురుషజ్ఞాయ విప్రాయాథ విసర్జయేత్. 26
భుజ్జీతాతైలలవణం సర్వరేష్వ ప్యుపోషణమ్ । భోజనంచ యథాశక్త్యా విత్తశాస్త్రవివర్జితః. 27
ఇతి నక్షత్రపురుష మవాప్య విధివ త్వయమ్ । సర్వా న్కామా నవాప్నోతి విష్టులోకే మహియతే. 30
బ్రహ్మహత్యాదికం క్షిణ్వి ద్యదత్రాముత్ర వా కృతమ్ ।

ఆత్మనా వాఽథ పితృభి న్తత్సర్వం నాశ మాప్నుయాత్. 31
ఇతి వర్ణితి శృణోతి వాఽథ భక్త్యా పురుషవరోఽత్ర త మజ్గనాచ కుర్యాత్ ।
కలికలువిదారణం మురారే నృకలవిభూతిఫలప్రదం చ పుంసామ్. 32

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమహాసంవాదాంతర్గతేశ్వరనారదసంవాదే
నక్షత్రపురుష వ్రతకథనం నామ చతుఃషడ్వీంశోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ఆయా నక్షత్ర దినములందు ఉపవాసముండి ఏ నక్షత్రమునాడు ఏ ఆవయవమును పూజించవలెనో ఆ ఆవయవమును ప్రధానముగా ఉద్దేశించి మిగిలిన సర్వావయవముల పూజను కూడ చేయించుండవలెను. ఈ విధముగా పూజించుచు ఆ నక్షత్ర దినములందు బ్రాహ్మణులను భోజన దక్షిణా వస్త్రాదులతో పూజించవలెను.

ఇట్లు వ్రతము పూర్తియైన తరువాత సర్వ సద్గుణములును ఉత్తమమగు వాక్కు రూపము శీలము కలిగి సామ వేదము సద్యయనము చేసిన బ్రాహ్మణునకు ఈ చెప్పబోవు వానిని దానము చేయవలయును. 1. విశాలములయి పొడవయిన బాహుదండములు కలదియై ముత్రములు ఇంద్రసీలములు వజ్రములు తాపటము చేసిన విష్ణు స్వర్ణ వ్రతిమను బెల్లముతో నింపిన పాత్రయందుంచి దానిని-గోవును-వస్త్రములను-ఆయా సాధన సామగ్రులతోను పాత్రలతోను కూడ మంచమును వడకను కూడ దానము చేయవలయును. ఇది కాక తనకు ఏదేది ప్రీతికరమో అది ఎల్ల తనహితమునకు గాను దానము చేయవలయును. “హిరణ్య గర్భ రూపా! అచ్యుతా! రుద్రరూపా! మా మనోరథములను సఫలము చేయుము.” అను అర్థ మిచ్చు మంత్రమును దానసమయమున వలకవలెను. ఇట్లు బంగారుతో చేసిన విష్ణు వ్రతిమను లక్ష్మీ వ్రతిమతోకూడ బార్యతో కూడియున్న బ్రాహ్మణునకు (బ్రాహ్మణ దంపతులకు) దానమీయవలెను. ముడులు వగుళ్లు లేని మంచమును శయ్యను కూడ ఈయవలెను. విష్ణువునకు అర్ఘ్యమును కూడ ఈయవలెను. ఇట్టి విష్ణుభక్తులకు పాపములు తొలగును. ఏ పాపమును అంటదు. ఆరోగ్యము కలుగును. శయ్యా దానము చేయునప్పుడు “జనార్దనా! నీ శయనము లక్ష్మీదేవితో శూన్యము కానట్లే కృష్ణా! నాశయనము కూడ జన్మజన్మములందును శూన్యము కాకుండుగాక!” అను అర్థమిచ్చు మంత్రము చెప్పవలయును.

ఇట్లు వస్త్రములను మాల్యములను గంధద్రవ్యములను పై చెప్పిన వాటిని నక్షత్ర పురుషవ్రత త్ర్య మెరిగిన బ్రాహ్మణునకు దానమిచ్చి ఆతనిని వీడు కొనవలయును. ఈ వ్రతి నక్షత్ర దినమునందును ఉపవాసముండి తైలము లవణము (పులుపు కారము) లేని ఆహారము తినవలెను. ధనమున లోభము చూపక యథాశక్తిగ భోజనములు పెట్టవలెను.

ఇట్లు నక్షత్ర పురుష వ్రతమును సమాప్తము చేసినవానికి నర్తకామములు (నంకల్పములు) నెరవేరును. విష్ణులోక ప్రాప్తియగును. తాను కాని తన పెద్దలు కాని చేసిన బ్రహ్మ హత్య మొదలగు పాపములన్నియు నశించును.

ఈ వ్రత (విషయ) మును చదివినను వినినను వ్రతమును ఆచరించినను శ్రీలక్ష్మి కాని పురుషులకు కాని కలి దోషములన్నియు నశించును. నకలై శ్వర్కములు కలుగును. అన్ని కోరికలును తీరును.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదమున నక్షత్ర పురుష వ్రతము అను ఏబది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచ పంచాశోఽధ్యాయః.

ఆదిత్యశయన వ్రతమ్.

నారదః : ఉపవాసే వ్యశక్తస్య తదేవ ఫల మిచ్ఛతః ।

అనాయాసేన రోగాద్వా కిమిష్టం వ్రత ముచ్యతామ్. 1

శ్రీఈశ్వరః : ఉపవాసే వ్యశక్తానాం నక్తభోజన మిష్యతే ।

యస్మిన్వ్రతే తదవ్యస్తి శ్రూయతాంవై వ్రతం మహత్. 2

ఆదిత్యశయనం నామ యథావ చ్ఛక్కురార్చనమ్ । యేషు నక్షత్రయోగేషు పురాణజ్ఞాః వ్రచక్షతే. 3

యదా హస్తేన నవ్రమ్యా మాదిత్యస్య దినం భవేత్ । సూర్యస్య వారే సంక్రాంతి న్నిధిఃస్యా త్సర్వకామదా. 4

ఉమామహేశ్వరస్యార్చా మర్చయే త్సూర్యనామభిః । సూర్యార్చాం శివలింగంచ న గృహే పూజయే ద్యతః. 5

త్విషాంవతే శివస్యాపి న భేదో దృశ్యతే క్వచిత్ ।

యస్మా త్తస్మా న్మునిశ్రేష్ఠ గ్రహేశంతు నమర్చయేత్. 6

ఏబది ఐదవ అధ్యాయము.

ఆదిత్యశయన వ్రతము.

నారదుడు ఈశ్వరు నిట్లు ప్రశ్నించెను: ఉపవాసములు చేయుటకు శక్తిలేని వారైకాని వ్యాధిబాధవలనకాని అనాయాసముగా ఇదే పైని చెప్పిన ఫలమును కోరువారు చేయదగిన వ్రతము నుపదేశించుము. అనగా ఈశ్వరు డిట్లు చెప్పెను: ఉపవాసము చేయ శక్తిలేనివారు నక్తము (వగలు ఉపవసించి రాత్రి భుజించుట) భుజించి చేయదగిన మహా వ్రతమును కలదు. చెప్పెదను; వినుము. ఈ వ్రతమునకు ఆదిత్య శయనమని పేరు. ఆయా నక్షత్రములు కల దినము లందు (సూర్యభేదభావనతో) శంకరు నర్చించవలయును. నవ్రమీతిధి-ఆదిత్యవారము-హస్తనక్షత్రము-సూర్యుడు ఏదేని రాశియందు వ్రవేశించుట-ఈ నాలుగు అంశములును కలిసిన దినమున ఈ వ్రతము చేసినచో అన్ని కోరికలును నెర వేరును. గృహమునందు సూర్యవ్రతమ శివలింగము ఈ రెంటిని పూజించరాదు. (ఏదో ఒకటి మాత్ర ముండవలెను.) అదితాక రవి శివులకు భేదములేదు. కనుక రవి నామములతో శివమూర్తిని (కాని లింగమును కాని) పూజించవలెను.

హస్తేన సూర్యాయ నమోస్తు పాదా వర్కాయ చిత్రాను చ గుల్ఫదేశమ్ ।

స్వాతీషు జజ్ఞే పురుషోత్తమాయ దాత్రే విశాఖానుచ జానుదేశమ్. 7

తథాఽనురాదాను నమోఽభిపూజ్య మూరుద్వయంచైవ సహస్రభానోః ।

జ్యేష్ఠా న్యనజ్ఞాయ నమోస్తు గుహ్య మిన్ద్రాయ సోమాయ కటిం చ మూలే. 8

పూర్వోత్తరాషాఢయగేచ నాభిం త్యాష్ట్రే నమ స్పవ్రతురజ్ఞమాయ ।

తీక్ష్ణాశవేచ శ్రవణేచ కుక్షిం వృష్ణం ధనిష్ఠాను వికర్తనాయ. 9

వక్షస్థలం ద్వాస్తవినాశనాయ జలాధివర్షే ప్రతిపూజనీయమ్ ।

పూర్వోత్తరాఖాద్రవదద్వయేచ బాహూ నమ శ్చజ్ఞకరాయ పూజ్యౌ. 10

సామ్నామధీశాయ కరద్వయంచ నమ్పూజనీయం ద్విజ రేవతీషు ।

నఖాని పూజ్యాని తథాశ్విసీషు నమోస్తు సప్తాశ్వదురన్తరాయ. 11

కఠోరదామ్నే భరణీషు కణ్ఠం దివాకరాయే త్యభిపూజనీయమ్ ।

గ్రీవాగ్నిబుక్షేధర మమ్బుజేశం నమ్పూజయే న్నారద రోహిణీషు. 12

మృగోత్తమాణ్ణే దశనాః పురారే స్సమ్పూజనీయా రవయే నమస్తే ।

నమస్సవిత్రేతి చ శాఙ్కరేచ నాసాభిపూజ్యాథ పునర్వసౌచ. 13

లలాట మమ్పొరుహవల్లభాయ పుష్కేలకా వేదశరీరదారిణే ।

సార్వేధ మౌళిం విబుధ ప్రియాయ మమాసు కర్ణావితి గోగణేశ. 14

పూర్వాసు గోబ్రాహ్మణనన్దనాయ నేత్రాణి నమ్పూజ్యతమాని శమ్భూః ।

అథోత్తరాఫల్గునివై భ్రువౌచ విశ్వేశ్వరాయేతి చ పూజనీయా. 15

నమోస్తు పాశాఙ్కశ వద్మశూల కపాలఖడ్గేషు దనుర్ధరాయ ।

గజాసురానజ్జపురాన్దకాది వినాశమూలాయ సమశ్శివాయ. 16

ఇత్యాది శస్త్రాణిచ పూజయిత్వా విశ్వేశ్వరాయేతి శిరోభిపూజ్యమ్ ।

1. సూర్యాయనమః-హస్తనక్షత్రే-పాదౌ పూజయామి; 2. ఆర్కాయనమః-చిత్రాసు-గుల్ఫౌ పూజయామి; 3. పురుషోత్తమాయ నమః-స్వాతీషు-జంఘే పూజయామి; 4. ధాత్రేనమః విశాఖాసు-జానునీ పూజయామి; 5. సహస్రభానవేనమః-అనురాధాసు-హిరూ పూజయామి; 6. అనంగాయ ఇంద్రాయనమః-జ్యేష్ఠాసు-హృం పూజయామి; 7. సోమాయనమః-మూలే-కటిం పూజయామి; 8. తల్లష్టే సప్తతురంగమాయనమః-పూర్వాషాఢోత్తరాషాఢయో-నాభిం పూజయామి; 9. తిజ్ఞాంశవేనమః శ్రవణే-కుక్షిం పూజయామి; 10. వికర్తనాయనమః-ధనిష్ఠాసు-వృషం పూజయామి; 11. ద్వాంత వినాశనాయనమః-శతభిషకు-వక్షస్థలం పూజయామి; 12. చండకరాయనమః-పూర్వాఖాద్రాసు ఉత్తరాఖాద్రాసు-బాహూ పూజయామి; 13. సామ్నామధీశాయ నమః-రేవతీషు-హస్తౌ పూజయామి; 14. సప్తాశ్వదురన్దరాయ నమః-అశ్వినీషు-నఖాని పూజయామి; 15. కఠోరదామ్నేనమః-భరణీషు-కంఠం పూజయామి; 16. దివాకరాయనమః-కృత్తికాసు-గ్రీవాం పూజయామి; 17. అంబుజేశాయనమః-రోహిణీషు-ఆధరం పూజయామి; 18. రవయేనమః-మృగశీర్షే-దంతాన్ పూజయామి; 19. సవిత్రేనమః-ఆర్ద్రాసు-నాసికాం పూజయామి; 20. అంభోరుహవల్లభాయనమః-పునర్వసౌ-లలాటం పూజయామి; 21. వేదశరీరదారిణేనమః-పుష్కే ఆలకాన్ పూజయామి; 22. విబుధప్రియాయనమః-ఆశ్లేషాసు-శిరః పూజయామి; 23. గ్రహగణేశాయనమః మఖాసు-కర్ణౌ పూజయామి; 24. గోబ్రాహ్మణనందనాయనమః-పూర్వఫల్గునీషు-నేత్రాణి పూజయామి; 25. విశ్వేశ్వరాయనమః-ఉత్తర ఫల్గునీషు భ్రువౌ పూజయామి; అను ఈ మంత్రములతో ఆయా నక్షత్రములు గల దినములందు ఆయా అవయవములందు వ్రధాన బావనతో సర్వాంగ పూజను ప్రతిదినము నక్షత్రవత పూర్వకముగా జరుపుచుండవలెను. ప్రతి దినమునను శివుని ఉద్దేశించి ఈ చెప్పబోవు అర్థము కల మంత్రముతో స్తుతి చేయుచు శివుని శిరమున పూజనీయవలెను: "పాశాంకుశ వద్మ శూలకపాల ఖడ్గబాణ ధనుర్ధారియు గజాసురుడు-మన్మథుడు-త్రిపురాసురులు-అంధకదానవుడు మొదలగువారి వినాశమునకు కారణమునగు శివునకు నమస్కారము."

భోక్తవ్య మత్రైవ మత్రైలకాక మమాంన మక్షర మభుక్తశేషమ్. 17

ఇత్యేవం ద్విజ నక్రాని కృత్వా దద్యాత్పున ర్వశీ । శాలేయతండులవ్రన్త మౌదుమ్పరమయే ఘృతమ్. 18

సంస్థావ్య పాత్రే విహాయ సహరణ్యం నివేదయేత్ । సత్తమే వస్త్రయుగ్మం చ హర్షితే తృప్తికం భవేత్ ।
 చతుర్థశేతు సత్కూటే హరణే నారవాట్టితే । బ్రాహ్మణా నౌజ్జయే దృక్కై గుడక్షీరఘృతాదిభిః । 20
 కృత్వాఽప కాశ్చసిం పద్మ మప్సవత్రం సకర్ణికమ్ । శుద్ధమష్టాఙ్గాం తచ్చ పద్మరాగదశాన్వితమ్ । 21
 శయ్యాం సులక్షణాం కృత్వా విచిత్తగ్రన్థిపర్జికామ్ । సోపదానవితానాం చ స్వాస్తీర్ణవ్యజనాశ్రయామ్ । 22
 పాదుకాపానహచ్చుర్ర చామదానసదర్పణైః । భూషణైరపి సంయుక్తాం భరిషస్త్రాగ్న లేపనైః । 23
 తస్మి స్నాదాయ తత్పద్మ మలక్కుత్య గుణాన్వితామ్ ।

కపిలాం వస్త్రసంయుక్తాం సుకలాం చ వియస్విసిమ్ । 24

హేమశృంగేం చౌష్యఖురాం సపత్సాం తాన్యదోహిసిమ్ ।

వద్దా స్మస్త్రేజ పూర్వాక్షే లభితి స్వాధిలజ్జయేత్ । 25

యథైవాదిత్యః శయన మశూన్యం తవ నర్వదా । కాన్త్యా దృత్వా శ్రీయా రత్నా తథా మే నన్తు వృష్టయః । 26
 యథా న దేవా శ్శ్రీయాంసం త్వదన్య మసఖం విదుః ।

తథా మా ముద్దరాశేష దుఃఖసంసార సాగరాత్ । 27

తతః ప్రదక్షిణీకృత్య ప్రణమ్య చ వినర్జయేత్ । శయ్యాగవాది తత్సర్వం ద్విజన్య భవసం నయేత్ । 28

ఈ పూజా వ్రత దినములందు లైలము (మాంసాహారులు కూడ, మాంసము ఉప్పు, కారము-పులుపు, లేని భోజనము చేయవలెను. ఇది పదునాలుగు సంవత్సరములు చేయవలసిన వ్రతము-వ్రత సంవత్సరమును వ్రతము కడవడి (ఇరువది ఐదవ) దినమున కుంచెడు మంచి వరిబియ్యమును మేడి పాత్రలో నేతిన బంగారమును బ్రాహ్మణునకు దాన మీయవలెను. ఏడవ సంవత్సరపు వ్రతములో వస్త్రముల జతనుకూడ ఈయవలెను. పదునాల్గవ సంవత్సరపు వ్రతములో భక్తితో బ్రాహ్మణులకు గుడక్షీర ఘృతాదికముతో భోజనములు పెట్టవలెను. ఎనిమిది అంగుళముల వ్యానముకల బంగారు పద్మమును ఎనిమిది రేకులు నడుమ దుద్దు కల దానిని చేయించవలయును. రేకులయందు పద్మరాగములు తాప టము చేయవలెను. ముడులు కాని ఎదురు నాలుకలు కాని లేని కొయ్యతో మంచము చేయించవలెను. దిండ్లు-చాందసీలు-వరపు విననకర్రలు-పాదుకలు-చెప్పులు-గొడుగు-చామరములు కాలిపీటలు-అద్దములు-అలంకారములు-ఫలములు-వస్త్రములు-గంధ ద్రవ్యములు అమర్చవలెను. ఆ మంచముపై ఆ పద్మమును అన్ని అమరికలతో ఉంచవలెను. పాడువని కపిల గోవును పాలిచ్చు దానిని దూడ కలదానిని వస్త్రములతో బంగారు కొమ్ములతో వెండిగిట్టలతో అలంకరించవలెను. పాలు పిదుకు కంచు పాత్రతో కూడ ఈ యావును-పై సామగ్రిని బ్రాహ్మణునకు మధ్యాహ్నము గడువకుండ దానమీయ వలెను. దానము ఇచ్చినపుడు ఈ యర్థము కల మంత్రము చెప్పవలెను: “ఆదిత్యా! నీ పదక ఎల్లప్పుడును కాంతితో నిర్భరముతో శోభతో అనందముతో నిండియుండునట్లే నాకును ఈ అన్ని వృద్ధులును కలుగుగాక! దేవతలు కూడ నీకంటె మరెవ్వరిని పూజానిగా తలచరు కావున (నీ వందర దేవతల కంటె గొప్పవాడవు కావున) నన్ను ఆశేష దుఃఖ సంసార పాగధమునుండి ఉద్ధరింపుము.” ఏమట్లు బ్రాహ్మణునకు ప్రదక్షిణము చేసి అతనిని వంపవలయును. ఈ దాన ద్రవ్యములను ఆ విధమి ఇంటికి చేర్చవలెను.

నైత ద్విశీలాయ స నాస్తికాయ కుతర్కదుష్టాయ వినిన్దకాయ ।

వ్రకాశసీయం వ్రత మిన్దుమౌశే ర్యశ్చాపి నిన్దా మధికాం విదత్తే । 29

భక్తాయ దాస్తాయ చ గుహ్య మేత దాఖ్యేయ మానన్దకరం శివన్య ।

ఇదం మహాపాతకహృన్నరాణా మవ్యక్తయం వేదవిదో వదన్తి । 30

- న బన్ధువుత్తై ర్న బలై ద్వియుత్తః పత్నిః రానన్దకర స్సురాణామ్ ।
నాభ్యేతి రోగం నచ శోచ్యదుఃఖం యా చాక నాతి కురుతేఽతిభక్త్యా. 31
- ఇదం వసిష్ఠేన పురాఽద్భుతేన కృతం కుజేరేణ పురస్తరేణ ।
యత్కిన్తనాద పృథిలాని నాశ మాయాన్తి హపాని న సంశయోఽత్ర. 32
- ఇతి వసతి శృణోతి చా య ఇత్థం రవిశయనం పురుహూతవల్లభ స్సౌమిల్ ।
అపిసరతగతా నిప్తా నశేషా నపి దివ మానయతీహ యః కరోతి. 33
- ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదాన్తర్గతేశ్వరనానందసంవాదే ఆదిత్యశయస్తవత
కథనం నామ పంచపంచాశోఽధ్యాయః

ఈ వ్రతమును నాన్తికుడు కుతర్క దుష్టుడు నిందకుడు అగువానికి చెప్పరాదు. ఇది విని వాడింకను అధిక
నింద చేయును. ఇంద్రియ నిగ్రహము కల భక్తునకు చెప్పవలెను. ఇది శివున కానందకరము; హితకహరము;
ఆక్షయ పుణ్యప్రదము. దీని నాచరించిన స్త్రీకిని పురుషునకును బంధుపుత్ర పరివారములు దేవతాప్రీతి లభించును.
రోగ శోక దుఃఖములు కలుగవు. దీనిని పూర్వము వసిష్ఠుడు అర్జునుడు కుజేరుడు ఇంద్రుడు చేరిరి. దీనిని కీర్తించినను
పాపములు నశించును. దీనిని చదివినను చినిగిన ఇంద్రుడు ప్రీతి చెందును. ఆచరించినచో వాని పితరులు సరకము
లందున్నను స్వర్గమునకు పోయి నుభవింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఆదిత్యశయస్తవతమును ఏబదియైదవ అధ్యాయము.

షట్పంచాశోఽధ్యాయః.

కృష్ణాష్టమీ వ్రతమ్.

ఈశ్వరః : కృష్ణాష్టమీ మతో వజ్రే సర్వపాపప్రణాశనిమ్ ।

శాన్తి ర్ముక్తిశ్చ భవతి యథా పుంసాం విశేషతః. 1

శక్తిరం మార్గశిరసి శమ్భుం పౌషేఽభిపూజయేత్ ।

మాఘే మహేశ్వరం దేవం మహాదేవం చ పాల్కునే. 2

స్థాణుం చైత్రే శివం తద్వ ద్వైశాఖే వ్యర్చయేన్నరః। జ్యేష్ఠే వశువతిః పూజ్య ఆషాఢే మృగ మర్చయేత్.

పూజయే చ్రావణే శర్వం నభస్యే త్ర్యమ్బకం తథా । హర మాశ్వయుజే మాసి తథేశానంచ కార్తికే. 4

కృష్ణాష్టమీమ సర్వాను శక్త్యా సమ్పూజయే చ్చివమ్ । గోభూపిరణ్యవాసోభి శ్శివభక్తాశ్చ యోషితః. 5

గోమూత్రం గోమృతం కీరం తిలాన్యథ కుశోదకమ్ । గోశృంగోదకరీషార్క బిల్వవత్రదదీని చ. 6

పంచగవ్యంచ సంప్రాశ్య శక్తిరం పూజయేన్నిశి । అశ్వత్థంచ పటంచైవో యమ్బరం వ్లక్షమేవచ. 7

పాలాశం జమ్బువృక్షంచ విదు వ్లక్షం మహర్షయః ।

మార్గశీర్షాదిమాసాభ్యాం ద్వాభ్యాం ద్వాభ్యామనుక్రమాత్. 8

ఏకైకం దన్తధవనం వృక్షే ష్వేతేషు భక్షయేత్ । దద్యా త్సమాప్తే దద్యన్నం వితానధ్వజచామరమ్. 9

దేవాయ దద్యా ద్దణ్డాంశ్చ కృష్ణాం గాం కృష్ణవానసే ।

ఠ్విజానాం తామ్రకుమ్భాంశ్చ పంచరత్న సమన్వితాః. 10

గావః కృష్ణా స్సువర్ణాశ్చ వాసాంసీ వివిధానిచ । అశక్తస్తు పున ర్దద్యా ద్గా మేకా మతిభక్తతః. 11

విత్తశాత్యం న కుర్వీత కుర్వన్ దోష మవాప్నుయాత్ । కృష్ణాష్టమీ ముపోష్యేవం సప్రకల్పశతత్రయమ్.

పుమా న్నమ్నాజితో దేవై శ్శివలోకే మహీయతే.

120

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదా న్నర్గతేశ్వరనారద
సంవాదే కృష్ణాష్టమీవ్రతకథనం నామ షట్పంచాశోఽధ్యాయః.

ఏబదియారవ అధ్యాయము.

కృష్ణాష్టమీవ్రతము.

ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: ఇక కృష్ణాష్టమీ వ్రతమును తెలిపెద వినుము; ఇది నర్వపాప వ్రణా శకము; విశేషించి నరులకు ఇది శాంతిని ముక్తిని ఇచ్చును. దీనిని కృష్ణవజ్రాష్టమినాడు చేయవలసినందున దీనికి పేరు కల్గినది. మార్గశిరము మొదలు కార్తికము వరకు మార్గశిరమున శంకరుడు పుష్కమున శంఖుడు మాఘమున మహేశ్వరుడు పొల్లనమున మహాదేవుడు చైత్రమున న్నాణుడు వైశాఖమున శివుడు జ్యేష్ఠమున పశుపతి ఆషాఢమున ఉగ్రుడు శ్రావణమున శర్వుడు భాద్రపదమున త్ర్యంబకుడు ఆశ్వయుజమున హరుడు కార్తికమున ఈశానుడు అను పేర్లతో పరమేశ్వరుని పూజించవలెను. శివభక్తులగు స్త్రీలను శివునితోపాటు గోభూపారణ్య వస్త్రములతో అర్చించవలెను. ఈ వ్రతపు అష్టమీ తిథినాడు గోమూతము ఆవు నేయి ఆవు పాలు నూవులు డర్బలు వేసి ఉంచిన నీరు ఆవు కొమ్ములో పోసి ఉంచిన నీరు గోమయము తెల్ల జిల్లేడాకు మారేడాకు ఆవు పెరుగు వీటిని ఆహారముగా తీసికొని ఉండి రాత్రివేళ శివు నర్చించవలెను. మార్గశిరము మొదలు వ్రతి రెండేసి మాసములందు పరునగా రావి-మర్రి-మేడి-జువ్వ-మోదుగ-నేరేడు పుల్లలతో వండ్లు తోముకొని ఆ చెట్లక్రింద భుజించుచుండవలెను. ఇట్లొక సంవత్సరము వ్రతము జరిపి ముగిసిన తరువాత పెరుగన్నము-చాందనీ-చామరము దండములు నల్లని గోవు నల్లని (రెండు) వస్త్రములు వంచరత్నములతో కూడ రాగి కడవను దేవున కర్పించి బ్రాహ్మణునకు దానము చేయవలెను. నల్లని గోవులను బంగారమును వివిధ వస్త్రములను కూడ బ్రాహ్మణులకు దాన మీయవలెను. శక్తిలేనివాడు ఒక గోవునైన అతిభక్తితో నీయవలెను. ధనమునకు లోభించినచో దోషము కలుగును. ఇట్లు ఉపవాస పూర్వకముగా కృష్ణాష్టమీ వ్రతమును జరిపినవారు ఏడువందల కల్పముల కాలము దేవతల పూజ లందు కొనుచు శివలోకమున నుభింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున కృష్ణాష్టమీవ్రతము అను ఏబది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తపంచాశోఽధ్యాయః.

రోహిణీచంద్రశయనవ్రతమ్.

నారదః : దీర్ఘాయురాలోగ్య కులాభివృద్ధి యుక్తః పుమా న్నర్వగుణాన్విత స్సౌఖ్యే .

ముహూర్ముహూ ర్జన్మని యేన సమ్య గ్గృతం సమాచక్ష్య త దిన్దుమౌళేః. 1

ఈశ్వరః : త్వయా సమ్యగిదం వృష్ట మముత్రాక్షయకారకమ్ .

రహస్యం తవ వజ్రామి యత్పురాణవిదో విదుః. 2

రోహిణీచంద్రశయనం నామ వ్రత మిహోత్తమమ్ . తస్మి న్నారాయణస్యార్చా మర్చయే దిన్దునామభిః. 3

యదా సోమదినే *శుక్లా భవే తృచ్ఛదశీ క్వచిత్ . అథవా బ్రహ్మనక్షత్రం పౌర్ణమాస్యాం వ్రజాయతే. 4

తదా స్నానం నరః కుర్యా తృచ్ఛగవ్యేన నర్జవైః . ఆప్యాయస్వేతి చ జపే ద్విద్వా నష్టశతం పునః. 5

శూద్రోపి వరయా భక్త్యా పాషణ్డాలాపవర్జితః . సోమాయ వరదాయాథ విష్ణవేచ నమోనమః. 6

కృతజన్య స్స్వభవన మాగత్య మదుసూదనమ్ . పూజయే త్పులపుష్పైశ్చ సోమనామాని కీర్తయత్. 7

సోమాయ శాంతాయ నమోస్తు పాదా వనస్తదామ్నేతి చ జానుజక్షే .

ఊరుద్యయంచాపి జలోదరాయ సమ్నాజయే న్మేడ్ర మనన్జబన్ధోః. 8

నమోనమః కామసుఖప్రదాయ కటి శృశాజ్కాయ నదార్చనీయా ।

తథోదరం చావ్యమృతోదరాయ నాభి శృశాజ్కాయ నమోఽర్చనీయః. 9

నమోస్తు చంద్రాయ ముఖం ప్రపూజ్యం దంతా ద్వీజానా మధిపాయ పూజాః ।

ఆస్యం నమ శ్చంద్రమసేతి పూజ్య మోష్ఠే 0 కుముత్తజ్జవనప్రియాయ. 10

నాసాంచ నాదాయ తథోషధీనా మానందబీజాయ పునర్దువౌ చ ।

నేత్రద్వయం పద్మవిభంజనాయ ఇందీవరశ్యామకరాయ శౌరేః. 11

నమ స్సమస్తాద్వరవన్దితాయ కర్ణద్వయం దైత్యనిషాదనాయ ।

లలాటమిన్దో రుదధిప్రియాయ కేశా స్సమమూర్ధివతేఽభిపూజాః. 12

శిర శృశాజ్కాయ నమో మురారే ర్విశ్వేశ్వరాయేతి నమః కిరీటమ్ ।

పద్మప్రియే రోహిణి వామలక్ష్మి సౌభాగ్యసౌఖ్యామృత చారుకాయే. 13

దేవీం సునమ్పూజ్య సుగందపుష్పై ర్నైవేద్యదూపాదిభి రిన్ద్రవత్సీమ్ ।

ఏబది ఏడవ అధ్యాయము

రోహిణి చంద్రశయన వ్రతము

నారదుడు ఈశ్వరు నిట్లడిగెను: “చంద్రమాళీ: మానవుడు ఏ వ్రత మాచరించినచో ఇహలోకమున నిరంతరముగా దీర్ఘాయురారోగ్య వంశాభివృద్ధి నర్వగుణ సమృద్ధులు పొందునో అట్టి వ్రతము నువదేశింపుము.” అనగా ఈశ్వరు డీట్లు తెలిపెను: నీవు చక్కగా అడిగితివి. పురాణవేత్తలు చెప్పెడి వ్రతము ఒకటి వరలోకమునందు కూడ అక్షయ ఫలముల నిచ్చునది కలదు. అది చెప్పెదను. రోహిణి చంద్రశయన వ్రత ముత్తమమయినది. ఈ వ్రతమున నారాయణ వ్రతిమను చంద్రనామములతో పూజించవలెను. పూర్ణిమా సోమవారముకాని రోహిణితో పూర్ణిమకాని ఐదనాడు ద్వీజాలు) పంచగవ్యములతో ఆవపిండితో స్నానముచేసి ‘ఆప్యాయన్త నమేతు తే’ అను మంత్రమును అష్టోత్తరశతము జపించవలెను. శుక్రదులయినచో పాషండ (వేదవిరుద్ధములగు) పంచనములు వలుకక ఇదే స్నానముచేసి వరదుడగు సోమనకును విష్ణునకును నమస్కారమును అర్థ మిచ్చు ఈ మంత్రమును అష్టోత్తరశతము జపించవలెను. పిమ్మట నదీతీరమునుండి స్వగృహమునకు వచ్చి చెప్పబోవు విధమున చంద్రనామములతో విష్ణుపూజ చేయవలెను.

1. సోమాయ శాంతాయ నమః -పాదౌ పూజాయామి; 2. అనంత ధామ్యే నమః జానుసీ జంఘేచ పూజాయామి; 3. జలోదరాయ నమః ఊరూ పూజాయామి; 4. కామసుఖప్రదాయ నమః-మేఢ్రం పూజాయామి; 5. శశాంకాయనమః - కటిం పూజాయామి; 6. అమృతోదరాయ నమః - ఉదరం పూజాయామి; 7. శశాంకాయ నమః - నాభిం పూజాయామి; 8. చంద్రాయనమః - ముఖం పూజాయామి; 9. ద్వీజానా మధిపాయనమః-దంతాన్ పూజాయామి; 10. చంద్రమసే నమః. ఆస్యం పూజాయామి; 11. కుముదషండవన ప్రియాయనమః-ఓష్ఠౌ పూజాయామి; 12. ఓషధినాథాయ నమః-నాసాం పూజాయామి; 13. అనందబీజాయ నమః-బ్రువౌ పూజాయామి; 14. ఇందీవర శ్యామకరాయ పద్మ విభంజనాయ నమః-శ్రోత్రే పూజాయామి; 15. ఉదధి ప్రియాయ నమః-లలాటం పూజాయామి; 16. సమమూర్ధివతయే నమః-కేశాన్ పూజాయామి; 17. శశాంకాయ నమః-శిరః పూజాయామి; 18. విశ్వేశ్వరాయ నమః-కిరీటం పూజాయామి; అని ఇట్లు చంద్రనామములతో విష్ణుని ఆవయవములకు పూజ చేయవలయును. (ఇచట క్రమములో భుజములను పూజించు మంత్రము మూలగ్రంథములో కనబడుటలేదు) తరువాత ‘రోహిణి’ని లక్ష్మిగా భావనచేసి “సౌభాగ్య సౌఖ్యామృతమయమగు మనోహర శరీరముకల రోహిణీరూపలక్ష్మి:” అని స్తుతించి దేవిని సుగంధపుష్ప దూపదీప నైవేద్యదులతో పూజించవలెను.

సుప్తాచ భూమా పునరుత్థితేన స్నాత్వాచ విప్రాయ హవిష్యయుక్తః. 14
దేయః ప్రథాతే సహిరణ్యవారికుమ్మో మనః పాపవినాశనాయ ।

సప్తమాశ్శ గోమూత్ర మమాంస మన్న పుషకార మష్టావథ వింశతించ. 15
గ్రాసా న్నయ స్పర్షియుతా నుపోష్య భుక్త్యేతిహానం శృణుయాన్ముహూర్తమ్ ।

కడమ్పుసీలోత్పలకేతకాని జాతీసరోజం శతవత్రకంచ. 61
అష్టానకణ్ణా న్మృదసిన్ధువారం పుష్పం పున ర్నారద మల్లికాయాః ।

శుక్లంచ విష్ణోః కరపీఠపుష్పం శ్రీచమ్పకం చన్ద్రమనః ప్రదేయమ్. 17
శ్రావణాదిషు సర్వేషు క్రమాదేతాని సర్వదా ।

యస్మిన్మాసే ప్రథాది స్సౌమ్య తత్పుష్పై రర్చయేద్ధరిమ్. 18
ఏవం సువత్సరం యావ దుపోష్య విధివ న్నరః । ప్రతానే శయనం చద్యా ద్దర్పణోపస్కరాన్వితమ్. 19
రోహిణీచన్ద్రమికునం కారయిత్వాతు కాశ్చనమ్ । చన్ద్రం షడంశులం కుర్యా ద్రోహిణీం చతురంశుళామ్. 20
ముత్రావలాష్టకయుతం శతనేత్రవటావృతమ్ । క్షీరకుమ్భావరి పునః కాన్యపాత్రాక్షతాన్వితమ్. 21
సువస్త్రే భూషణంచైవ తథా శఙ్ఖంచ ఛోజనమ్ । చద్యా న్మన్త్రేణ పూర్వాహ్నే శాలీషుఫలనన్యతమ్. 22
శ్వేతామథ సువర్ణాస్యాం రౌద్రాణురసమన్వితామ్ । సవస్త్రభాజనాం ఛేనుం చద్యా న్మన్త్రేణ శోభనామ్. 23
భూషణై ర్ద్వజదమ్పత్య మలంకృత్య గుణాన్వితమ్ । చన్ద్రోయం విప్రరూపేణ సభార్య ఇతి కల్పయేత్. 24
యథా న రోహిణీ కృష్ణ శయ్యాం సన్త్యజ్య గచ్ఛతి । సోమరూపస్య తే తద్వ స్మమాభేదోఽస్తు భూతిభిః. 25
యథా త్యమేవ సర్వేషాం పరమానందమూర్తిదః ।

భుక్తి ర్ముక్తి న్నథా భక్తి న్నయి చన్ద్రాస్తు మే దృఢా. 26
ఇతి సంసారభీతస్య ముక్తికామస్య చానఘ । రూపారోగ్యాయుషా మేత ద్విదాయక మనుత్తమమ్. 27
ఇదమేవ పితౄణాంచ సర్వదా వల్లభం మునే । త్రైలోక్యాధిపతి ర్భూత్వా సప్తకల్పశతత్రయమ్. 28
చన్ద్రలోక మవాప్నోతి విద్వా న్భూత్వా విముచ్యతే । నారీవా రోహిణీచన్ద్రశయనం యా సమాచరేత్. 29
సాపి తత్పుల మాప్నోతి పునరాప్యత్తిరుర్లభమ్ ।

ఇతి పఠతి శృణోతివా య ఇత్థం మదుమథనార్చన మిన్దుకిరనేన. 30
మతిమపిచ దదాతి సోఽపి శారే ర్భవనగతః పరిపూజ్యతేఽమరౌఘైః. 30u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదా న్తర్గతే-

శ్వరనారదసంవాదే రోహిణీచన్ద్రశయనవ్రతకథనం

నామ సప్తవఞ్చాశోఽధ్యాయః.

వ్రత దినమున హవిష్యాన్నమును (ఉప్పు కారము పులుపు తైలములేని ఆహారము-అదియును కేవలము బియ్యముచేపాటు పెనరవచ్చుకాని సాత్త్వికములగు దీరవంటి కూరముక్కలు కాని కలిపి అతైనదు పెట్టి వండిన అన్నము) తిని నేలపైనే పండుకొనవలెను. తెల్లవారి లేచిన తరువాత స్నానము చేయవలెను. బ్రాహ్మణునకు బంగారముతో కూడ జలపాత్ర చాన మీయవలెను. (చగలంతయు) ఉవవానముండి గోమూత్రము మాత్రము ఆహారముగా తీసికొనవలెను. (రాత్రి) మాంసాహారులు మాంసము ఉప్పు పులుపు కారములేని ఆహారము ఇరువదెనిమిది ముద్దలు తినవలెను. ముహూర్తకాలము ఇతిహాసము వినవలెను. చంద్రరూపవిష్ణుప్రీతిగా కడిమి-సల్లకలువ-మొగలి-జాడి-తామర-శతదళ వద్యము-వాడగన్నేరు - వాడని తామర - ప్రేంకణము-మల్లె-తెల్లని కరపీఠము (పెర్ర గన్నేరు ఆకులవంటి ఆకులు)ల

జెట్టున పూచెడి తెల్లని పూలు) (కరపీఠము) ఎర్రగన్నేడు-సంపెగ- ఈ చంద్రుడు విధములగు పూలు శ్రావణము మొదలుగా ఆయా మాసములం దేమాసమునందు వ్రతము చేయుదుమో ఆ మాసము పంతునకు వచ్చువానిని పూలు కుపయోగించుట శ్రేష్ఠము.

ఇట్లొక సంవత్సరము వ్రతము జరుపవలెను. అనగా పూర్ణిమా సోమవారము కాని (కాస్తికమాసములో ఐదవో పూర్ణిమా రోహిణి నక్షత్ర దినమునకాని ఆరంభించి తరువాత వ్రతి పూర్ణిమనాడును వరుసగ చేయవలయును. వ్రతము (సంవత్సరము) ముగిసిన తరువాత అర్దములు ఇతర పరికరములు అలంకారములు-పీటితో కూడ మంచము చేయించ వలెను. ఆరంగుళముల చంద్రప్రతిమను నాలుగంగుళముగా రోహిణి వ్రతిమను బంగారుతో చేయించవలెను. (అంగుళము = ఎనిమిది యవగింజలు అర్దముగా ఒకదాని ప్రక్కను ఒకటిగా పెట్టుటచే అగు పొడవు-3/4 ట్రైగిమ అంగుళము) ఎనిమిది ముత్యములు రోహిణికి కంటి ఆవరణ వస్త్రమును పాల వాస్త్రపై అక్షతలు నింపిన కంచుపాత్రము-మంచి వస్త్రముల జత- భూషణము(లు)-శంఖము-భోజనము-తెల్లని బియ్యము-చెరకు-వండ్లు - మొగమున బంగారు బిళ్ల-వెండి గిట్టలు - వెండి కొమ్ములు పైని వస్త్రము-పాలు పిండు పాత్ర-దూడ-కల-పాడియావు-ఇవి అన్నియు ఉదయమున మంత్రపూర్వకముగా వివ్రదంపతులకు దాన మీయవలెను. నర్తక లక్షణములు సర్వ సద్గుణములుకల ఆ వివ్రదంపతులను అలంకరించి వారిని లక్ష్మీవిష్ణ్వత్మకులైన రోహిణిచంద్రరూపులనుగా భావించవలెను. “విష్ణూ! రోహిణీరూపయగు లక్ష్మీ చంద్రరూపుడవగు నిన్ను విడిచివెళ్లనట్లే నాకును ఆయా ఐశ్వర్యములతో భేదము కలుగకుండు గాక! చంద్రా! నీవు నర్తక భూతములకు పరమానందప్రదుడవు. కనుక సంసారభీతుడనై ముక్తికాముడనైన నాకు నీ యందలి దృఢభక్తిచే భుక్తిముక్తులు కలుగు గాక!” అని ప్రార్థించవలెను.

ఇది రూపాయురారోగ్య ప్రదమగు ఉత్తమ వ్రతము. పితృదేవతా స్త్రీ ప్రీతికరము. దీని నాచరించినవారు ఇరువదియొక్క వందల కల్పముల కాలము త్రిలోకాధిపతియై బ్రహ్మజ్ఞానము పొంది ముక్తిసందును. స్త్రీలు దీని నాచరించినను ఇదే ఫలము కలుగును.

దీనిని చదివినను వినినను ఉత్తమ జ్ఞానమును పొంది విష్ణులోకమున దేవతలచే పూజలందుకొనును.

ఇది శ్రీమత్స్వప్నహాపురాణమున రోహిణి చంద్రశయన వ్రతమును

ఏబది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టపంచాశోఽధ్యాయః.

తటాకాది ప్రతిష్ఠావిధిః.

నూతః : జలాశయగతం విష్ణుమువాచ రవివందనః । తటాకారామకూపేషు వాపీషు నళినీషుచ. 1
విధిం పృచ్ఛామి దేవేశ దేవతాయతనేషుచ । కే తత్రచ ర్హితో నాథ వేదీ వా కీదృశీ భవేత్. 2
దక్షిణా బలయః కాల స్థాన మాచార్య ఏవచ । ద్రవ్యాణి కాని శస్త్రాని సర్వమాచక్ష్య తత్త్వతః. 3
శ్రీమత్స్వప్నః : శృణు రాజ నృహాబాహో తటాకాదిషు యో విధిః ।

పురాణేష్వితిహాసోఽయం వత్యతే వదతాం వర. 4

ప్రావ్య పక్షం శుభం శుక్లం నాతీతే చోత్తరాయణే । పుణ్యేఽహ్ని వివ్రకథితే కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్. 5
ప్రాగుదక్రవణే దేశే తటాకస్య సమీపతః । చతుర్థస్తాం శుభాం వేదిం చతురశ్రాం(స్రాం) చతుర్ముఖామ్. 6
తథా పోడశహస్తశ్చ మండపశ్చ చతుర్ముఖః । వేద్యాశ్చ పరితో గర్తాఽరత్నిమాత్రా స్సమేఖలాః. 7
నవ సప్తాథవా పంచ చారిరిక్తా నృపాత్మజ । వితన్తిమాత్రా యోనిస్సౌఖ్యే తేవదీనప్రాజ్ఞాశచిన్స్తతా. 8
గరా శ్చత్రాన శ్చసాఃస్థు శ్చివరోచ్చితమేఖలాః । సర్వత స్సర్వవర్ణాఃస్థుః పటాకాధ్వజసంయుతాః. 9

- ఆశ్చర్యోదుమ్భరప్లవ పటశాఖాకృతానిత । పుండవస్య ప్రతిదిశం ద్వారాఘ్నేతాని కారయేత్. 10
 శబాన్స్పృతాష్టహోతారో ద్వారపాలా న్నదాష్టవై । అష్టైతు జావకాః కార్యా బ్రాహ్మణా వేదపారగాః. 11
 సర్వలక్షణసమ్పూర్ణో మన్త్రవి ద్విజితేంద్రియః । కులశీలసమాయుక్త స్సావక స్సౌద్ధ్యోజ్యోత్తమః. 12
 ప్రతిగరేషు కలశయజ్ఞోపకరణానిచ । వ్యజనం చామరే శుభ్రే తామ్రపాత్రం సువిస్తరమ్. 13

ఏబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

తటాకాది ప్రతిష్ఠా విధానము.

సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: తటాకములు ఆరామములు (తోటలు) బావులు దిగుడు బావులు సరస్సులు దేవాలయములు పీఠ ప్రతిష్ఠ జరుపు 1. విధానమును ఆచట కావలసిన 2. ఋత్విజాలు 3. వేదికలు 4. దక్షిణలు 5. బలులు 6. కాలము 7. స్థానము 8. ఆచార్యుడు 9. ద్రవ్యములు ఏవి ఎట్టివిగా నుండవలెనో తెలుపుము. అని మనువు మత్స్యనారాయణు నడిగెను.

మత్స్యనారాయణుడిట్లు చెప్పెను: మహాబాహు: రాజా! పురుషశ్రేష్ఠా: వినుము. ఈ విధానమంతయు (వేదికములగు) పురాణములయందు “ఇతిహాస” రూపమున ఇతి-హ-ఆస-; (ఉండెను అనికాదు-ఇది ఇట్లుండవలెను అని ఇచ్చట అర్థము.) అని చెప్పబడియున్నది. 1. (కాలము) ఉత్తరాయనము-శుక్లపక్షము- బ్రాహ్మణులు నిర్ణయించిన శుభ దినము ప్రశస్తములు. బ్రాహ్మణులచే స్వస్తి వాచనము జరిపించిన తరువాతనే ఈ ప్రతిష్ఠా కార్యము జరుపవలెను. 7. (స్థానము) తటాకము-ఆరామము-కూపము-వాపి-దేవాలయము) సమీపమున తూర్పునకు ఉత్తరమునకు వాలుగా ఉన్న ప్రదేశము ప్రశస్తము. 8. (వేదికలు) నాలుగేసి మూరల భుజములతో చతురస్రముగా నుండు నాలుగు ముఖములు గల వేదికను వదునారు మూరల భుజములు గల చతుర్ముఖ మండపములో నిర్మించవలెను. వేదికకు చుట్టును మేఖలలతో కూడినవియు పిడిమూర భుజములు లోతునుగల గుంటలు తొమ్మిదికాని ఏడుకాని ఐదుకాని త్రవ్వవలెను. ఇవికాక పండ్రెండు గుళముల పొడవును ఆరేడుగుళముల వెడలుపునుగల యోని (అదోముఖత్రిభుజాకృతి వేది)- నాలుగు గుంటలు ఏర్పరచవలయును. ఈ గుంటలలో ప్రతిదానికి చుట్టును చూడు పరుసలలో ఎత్తైన మేఖలలు ఉండవలెను. (మేఖల = చుట్టును ఉండెడి గట్టు) అనేక వర్ణముల పతాకములు జెండాలును (తోరణములును) రావి మేడి జువ్వి మురి కొమ్మలతో చేసి అమర్చిన ద్వారములును మండపము చుట్టును ఏర్పరచవలెను. 2. (ఋత్విక్కులు మొదలగువారు) ఎనిమిది మంది ద్వారపాలురు-ఎనిమిది మంది హోతలు ఎనిమిది మంది జవకర్తలును వేదపారంగతులయిన బ్రాహ్మణు లుండవలెను. 3. [ఆచార్యుడు] సర్వ వేదిక లక్షణములు కలిగి మంత్రవేత్త జితేంద్రియుడు కులశీలవంతుడు నగు బ్రాహ్మణుడు ఆచార్యుడు(ప్రధాన ఋత్విక్)గా నుండవలెను. 9. (ద్రవ్యములు) ప్రతియొక గుంట దగ్గరను కలశములు యజ్ఞోపకరణములు (నుక్ నువములు దర్బలు మొదలగునవి) విననకర తెల్లని చామరములు వెడల్పయిన రాగిపాత్ర ఉండవలెను.

- తతస్త్వనేకవర్ణాన్యు ర్బలయః ప్రతిదైవతమ్ । ఆచార్యః ప్రక్షిపే ద్భూమా వనుమన్త్రం విచక్షణః. 14
 త్ర్యరత్నిమాత్రయావ స్సౌ తీరవృషవినిర్మితః । యజమానప్రమాణోవా న్సంస్థాప్యో భూతిమిచ్ఛతా. 15
 హేమాలంకారిణః కార్యాః పంచవింశతిఋత్విజః । మణ్డలానిచ హైమాని కేయూరకటకానిచ. 16
 తథాల్లఖివవిత్రాణి వాసాంసి వివిదానిచ । దక్షిణాశ్చ సమాన్పర్వా ఆచార్యే ద్విగుణం స్మృతమ్. 17
 డద్భా చ్చయననాయుక్త మాత్మనశ్చాపి యత్ప్రియమ్ । సౌవర్ణౌ కూర్మమకరౌ రాజతౌ మత్స్యడుణ్ణభౌ. 18
 తామ్రౌ కుశీరమజ్జాకా వాయనశ్శింశుమారకః । ఏవమాసాద్య తత్సర్వ మాదావేవ విశామృతే. 19
 శుక్లమాల్యామృర దర శుక్లగన్ధానులేపనః । సర్వౌషధ్యుదకస్నాత స్నాపితో వేదపుష్కలైః. 20
 యజమాన స్పవత్నీకః పుత్రౌ పౌత్రౌనమన్వితః । పశ్చిమద్వారమాశ్రిత్య ప్రవిశే ద్యాగమజ్ఞావమ్. 21

తతోమజ్జశశబ్దేన బేరిణాం నిన్వసేనచ । రజసా మజ్జలం కుర్యాత్పశ్చవర్జేన తత్త్వవిత్. 22
 షోడశారం తతశ్చక్రం పద్మగర్భం చతుర్ముఖమ్ । చతురశ్రంచ పరితో వృత్తం మధ్యే సుశోభనమ్. 23
 వేద్యాంచ పరితః కృత్వా గ్రహాన్ లోకపతిం నతః । విన్యసే స్మన్త్రితన్సర్వా న్సృతిదిక్షు విచక్షణః. 24
 కూర్మాదీన్ స్థాపయేన్మధ్యే వారుణం మన్త్రమాశ్రితః । బ్రహ్మణంచ శివం విష్ణుం తత్రైవ స్థాపయేద్భురః.
 వినాయకంచ విన్యస్య కమలా మమ్మికాం తథా । శాన్త్యర్థం సర్వలోకానాం భూతగ్రామం న్యసేత్తతః. 26
 పుష్పాక్షతఫలై ర్యుక్త మేవం కృత్వాఽధివాససా । కుమ్భాంశ్చ రత్నగర్భాంస్తా న్వారిణా పరిపూరితాన్.

5. (బలులు) ప్రతియొక దేవతను ఉద్దేశించి అనేక వర్ణములు గల బలులు ఏర్పరచి అన్ని విషయములను ఎరిగిన ఆచార్యుడు వాటిని మంత్రనహితముగా వేయవలెను. 9. (యూవము) యూవస్తంభము మూడు పిడిమూరల పొడవున గాని యజమానుని ఎత్తునగాని ఉండుట శేషప్రదము. (భూషణములు) ఇరువదియైదు మంది ఋత్విజాలకును బంగారుతో కుండలములు భుజకీర్తులు చేతి కడియములు వ్రేళ్ళకు పవిత్రములు చేయించవలెను. వివిధములగు వస్త్రము లీయవలెను. దక్షిణలు అందరకును సమానముగాను ఆచార్యునకు మాత్రము ఒక్కొక్క ఋత్విజానకు ఇచ్చినదానికి ద్విగుణముగాను ఇచ్చుట కేర్పరచవలెను. వారి కింకను మంచము పరపు మఠింకేదైన తనకు నచ్చినది కాని బంగారుతో చేసిన కూర్మమకరములను వెండితో చేసిన చేపను నీటిపామును రాగితో చేసిన ఎండ్ర కప్ప నీటి కాకి శిశుమారము మత్స్యము ఇట్టివి కూడ చేయించవలెను.

1. ఇట్టివి నమకూర్చుకొనిన తరువాత యజమానుడును అతని భార్యయు సర్వావధీజలములతో విప్రులు వతించు వేదమంత్రములతో స్నానమాడి తెల్లని వస్త్రములను తెల్లని గంధములను తాల్చి పుత్ర పౌత్రులతో కూడి వడమటి ద్వారమునుండి యాగ మంటపమును ప్రవేశించవలయును. మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండ బదువన్నెల మ్రుగ్గు పొడితో చతురస్రమును దాని నడుమ వృత్తమును దానిలోపల షోడశారచక్రమును దాని నడుమ పద్మమునందు బ్రహ్మను లిఖించ వలెను. ఇట్లంకరించిన వేదిపై ఆయా దిక్కులందును స్థానములందును దిక్పాలకులను గ్రహములను ఆయా మంత్రము లతో నిలువవలెను. వారుణ మంత్రములతో కూర్మము మొదలగు వ్రతిమలను త్రిసూతులను గణవతిని లక్ష్మీపార్వ(సర స్వతీ)తులను సర్వభూత గణములను నిలువవలెను. మంటపమున (పీఠముపై) వస్త్రము పరచి దానిపై పుష్పాక్షతవలము లను ఉంచి రత్నములతో జలములతో నిండిన కలశము లుంచి వాని నడుమనే పై విధముగా గ్రహాదులను నిలువ వలయును.

ఽస్త్రోద్భిరలజ్కృత్య ద్వారపాలా న్నమనతః । జవధ్వమితి తాన్రూపా దాచార్య స్త్యధిపూజయేత్. 28
 బహ్వౌచౌ పూర్వతస్థాప్యౌ దక్షిణేన యజుర్విదౌ । సామగౌ వశ్చిమే తద్వ దుత్తరేణ ఆథర్వణౌ. 29
 ఉదజ్మణో దక్షిణతో యజమాన ఉపావిశేత్ । యజధ్వమితి తాన్రూపా ద్యాజకా స్సుసరేపతు. 30
 ఉత్కృష్టమన్త్రజప్యేన తిష్ఠధ్వమితి జావకాన్ । ఏవమాదిశ్య తాన్సర్వా స్పర్శ్యజ్ఞాగ్నిం సమర్చయేత్.
 జుహూయా ద్వారుఞ్చైర్మనై రాజ్యంచ సమిదస్తథా । ఋత్విగ్భిశ్చైవ హోతవ్యం వారుణై రేవ సర్వతః. 32
 గ్రహేభ్యో విధిపద్మత్వా తథేన్ద్రాయేశ్వరాయచ । మరుద్యో లోకపాలేభ్యో విధివ వ్యశ్యకర్మణే. 33
 రాత్రిసూక్తం చ రాద్రం చ పావమాసం సుమజ్జకమ్ ।

జపేర న్సౌరుషం సూక్తం పూర్వతో బహ్వౌచః వృథక్. 34
 శాక్తం రాద్రం చ సౌమ్యం చ కూశ్మాణ్డం జాతవేదనమ్ ।
 సౌరం సూక్తం జపేరం నై దక్షిణే తు యజుర్విదః. 35

వైరాజం పౌరుషం సూక్తం సౌవర్ణం రుద్రసంహితామ్ ।

శైతంత్యం వజ్రసింధనం గాయత్రం జ్యేష్ఠసామ చ. 36

వామదేవ్యం బృహత్సామ రారవంచ రథంతరమ్ । గవాం వ్రతం వికర్ణంచ రక్షోఘ్నం వయనం తథా. 37
గాయేర న్నామగా రాజ స్సశ్చైమద్వార మాశ్రితాః ।

ఆథర్వణా శ్చోత్తరత శ్శాన్తికం పౌష్టికం తథా. 38

జపేర న్మనసా దేవ మాశ్రితా వరుణం ప్రభుమ్ । పూర్వేద్యు రభిత్ శ్శమన్తై రేవం కృత్వాఽధివాసనమ్. 39

గజాశ్వరథవల్మికా త్సంజ్ఞమహ్రదగోకులాత్ । మృద మాదాయ కుమ్భేషు వ్రషిపే చ్చత్వరా త్తథా. 40

రోచనాం యవసీద్ధార్థా న్దనా న్గుగ్గులు మేవ చ । స్నవనం తన్యక ర్తవ్యం వజ్రగవ్యసమన్వితమ్. 41

వ్రత్యేకంతు మహామన్తై రేవం కృత్వా విదానతః । ఏవం షివతి బాహ్యార్థై ర్విధియుక్తేన కర్మణా. 42

తరువాత ద్వారపాల ఋత్విక్కులను జావకులను ఆచార్యుని హోతలను పూజించవలెను. ద్వారపాలురలో ఋగ్వేదులను ఇద్దరను తూర్పున యజుర్వేదులను ఇద్దరను దక్షిణమున సామవేదులను ఇద్దరను పడమట ఆథర్వణులను ఇద్దరను ఉత్తరమున కూర్చుండ పెట్టవలయును. యజమానుడు తాను మంటపములో దక్షిణ దిశను ఉత్తరమునకు తిరిగి కూర్చుండవలెను. ద్వారపాలురను వేదవతనము చేయుడనియు జావకులను జపించుడనియు హోతలను యజనము చేయించుడనియు ఋత్విగ్వరణము చేసి ప్రార్థించవలెను.

తరువాత అగ్నికి వర్చ్యక్షణము చేసి అర్పించవలయును. గ్రహములను ఇంద్రుని ఈశ్వరుని మరుత్తులను లోక పాలురను విశ్వకర్మను ఉద్దేశించి వారుణ మంత్రములతో నేతితో నమిధలతో హోమము చేయవలెను. ఈ హోమకాలము లోనే ద్వారపాలురలో ఋగ్వేదీయులు రాత్రి-రుద్ర-వవమాన-పుష్య సూక్తములను పఠింతురు. యజుర్వేదులు శాక్త-రౌద్ర-సౌమ్య-కూశ్మాండ-జాతవేదన-సౌర-సూక్తములు పఠింతురు. సామవేదులు వైరాజ-పౌరుష-సౌవర్ణ-రౌద్ర-శైత-వంచనిధన-గాయత్ర-జ్యేష్ఠసామ-వామదేవ్య-బృహత్సామ-రారవ-రథంతర-గవాంవ్రత-వికర్ణ-రక్షోఘ్న-వయన-సూక్తములు పఠింతురు. ఆథర్వణులు వరుణ దేవతాకములగు శాంతిక పౌష్టిక మంత్రములు పఠింతురు.

ఇంకను గజములు అశ్వములు రథములు నిలుచు ప్రదేశములనుండియు పుట్టనుండియు నచీనంగమ-హ్రద-గోకుల-ప్రదేశములనుండియు ఇంద్ర ముంగిళ్ళనుండియు తెచ్చిన మృత్తికను కడవలలోవేసి వానియందు నింపిన నీటితో గోరోచనా యవ సీద్ధార్థ (తెల్ల ఆవలు) గంధ గుగ్గులు చూర్ణములతో వంచ గవ్యముతో ఆయా మంత్రములతో వరుణు నకు యథావిధానముగ వ్నవనము చేయించవలెను. ఇదంతయు తటాక వ్రత్యక్షకు ముందటి దినమున చేయవలసిన వ్రత్యక్షము.

తతః వ్రతాలే విమలే సజ్జాతేఽథ శతం గవామ్ । బ్రాహ్మజేభ్యః ప్రదాతవ్య మష్టషష్టిశ్చ వా పునః. 43

వజ్రాశ దథ షట్త్రింశ త్పజ్జావింశతి రేవచ । తత స్సాంవత్సరప్రోక్తే శుభే లగ్నే సుశోభనే. 44

వేదశబ్దై స్సగ్ధాన్తర్యై ర్వాద్యైశ్చ వివిధైః పునః । కవకాలకృతాం కృత్వా జలే గా మవతారయేత్. 45

సామగాయచ సా దేయా బ్రాహ్మణాయ విశాంవతే । పాత్రీ మాదాయ సౌవర్ణాం వజ్రరత్నసమన్వితామ్.

తత్ర నిషివ్య మకర మత్స్యాదీంశ్చైవ సర్వతః । దృతాం చతుర్వి ర్విప్రేన్తై ర్వేదవేదాజ్జపారగైః. 47

మహానదీజలోపేతాం దద్యక్షతసమన్వితామ్ । ఉత్తరాభిముఖై ర్మృస్తాం జలమధ్యేఽవతారయేత్. 48

ఆథర్వణేన సామ్నాచ పున ర్మామేత్యథైవచ । ఆపోహిషేతి మన్తేణ షిప్వాఽఽగత్య చ మణ్ణవమ్. 49

పూజయిత్వా సద న్తత్ర బలిం దద్యా త్సమంతః । పున ర్దినాని హోతవ్యం చత్వారి మునినత్రమాః. 50

చతుర్థే కర్మకర్తవ్యం దేయా తత్రాపి శక్తితః । దక్షిణా రాజశార్దూల వరుణస్య క్షమావణమ్. 51
 కృత్వాతు యజ్ఞపాత్రాణి యజ్ఞోపకరణాని చ । ఋత్విగ్భ్యస్తు సమం దత్వా మజ్జపం విభజే త్పునః. 52
 హోమపాత్రీంచ శయ్యాంచ స్థావకాయ నివేదయేత్ । తతస్సహస్రం విప్రాణా మథవాఽష్టశతం తథా. 53
 భోజనియం యథాశక్తి వజ్చాశద్వాథ వింశతిః ।

వ్రతిష్ఠా దినమున ఉదయకాలమున బ్రాహ్మణులకు నూరుకాని అరువది పెనిమిది కాని ఏబదికాని ముప్పది అరుకాని ఇరువదికాని గోవుల దానమీయవలెను. తరువాత జ్యోతిషికులు చెప్పిన శుభలగ్నమునందు వేద-గాన-వాద్య ధ్వనులనడుమ బంగారుతో అలంకరించబడిన గోవును (ఈ క్రొత్త తటాకపు) సీటిలో దింపి పిమ్మట దానిని సామ వేదియగు బ్రాహ్మణునకు దానమీయవలెను. పిమ్మట పంచరత్నములు తావటము చేసిన బంగారు పాత్రలో మకర మత్స్యాది వ్రతిమలను వేసి వేదవేదాంగ పారంగతులైన నలుగురు విప్రులు దానిని వట్టుకొనగా దానిలో నదీ జలములు దధి-అక్షతలు నింపి ఉత్తరాభిముఖులైన ఆ విప్రులచే దానిని సీటిలో దింపించవలెను. అథర్వణసామ మంత్రములతో 'పునర్మామా' 'అపోహిష్ఠా' అను మంత్రములతో ఆపాత్రను సీటిలో పడవేసి మంటపమునకు వచ్చి నదస్సును (నదస్సు లోని పెద్దలను) పూజించి మంటపమునకు అన్ని దిక్కులందు బలి వేయవలెను.

తరువాత నాలుగు దినములు వరుసగా హోమము జరిపి నాలుగవనాడు కర్మ సమాప్తి జరుగవలెను. వరుణునకు (మంత్ర పూర్వముగ) క్షమావణము చెప్పి యజ్ఞ పాత్రములను యజ్ఞోపకరణములను మండప సామగ్రిని దక్షిణులను ఋత్విజులకు సమముగా పంచవలెను. హోమ పాత్రను శయ్యను ఆచార్యునకు ఈయవలెను. తరువాత యథా శక్తిగా వేయి అష్టోత్తర శతము. ఏబది-ఇరువది-మంది బ్రాహ్మణులకు భోజనము పెట్టవలెను.

ఏవ మేష పురాణేషు తటాకవిధి రుచ్యతే. 54

కూవవాపీషు సర్వాను తథా పుష్కరిణీషు చ । ఏష ఏష విధి ర్దృష్టః వ్రతిష్ఠాసు తథై వచ. 55

మన్త్రితస్తు విశేష స్సాస్త్రి త్రాసాదోద్భాసభూమిషు । ఆయం త్వశక్తా వర్తేన విధిర్దృష్ట స్స్వయమ్భువా. 56
 అల్పే ష్వేకాగ్నివ త్కుర్యా ద్విత్తశార్థా దృతే సృణామ్ ।

పావృట్కలే స్థితం తోయ మగ్నిష్టోమనమం స్మృతమ్. 57

శరత్కాలే స్థితం యత్యృ తదుక్త్యఫలదాయకమ్ । వాజపేయాతిరాత్రాభ్యాం హేమన్తే శిశిరే స్థితమ్. 58

అశ్వమేధనమం ప్రాహుర్వనస్తనమయే స్థితమ్ । గ్రీష్మేష్యవస్థితం తోయం రాజనూయా ద్విశిష్యతే. 59

ఏతా స్మహారాజ విశేషధర్మా స్కురోతి యోఽత్యర్థవిశుద్ధబుద్ధిః ।

స యాతి రుద్రాలయ మాశు పూతః కల్పా ననేకా నివి మోదతేచ. 60

అనేకలోకా స్సమహర్షనాదీ స్సుక్వా వరార్థద్యయ మజ్గనాభిః । 61

నహైవ విష్ణోః పరమం పదం యః ప్రాప్నోతి తద్యోగఫలేన భూయః.

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శుత్సమనునంవాదా స్తర్గతేశ్వరనారదసంవాదే

తటాక విధికథనం నామాష్టవజ్చాశోఽధ్యాయః.

ఇది (వైదిక) షరాణములందు చెప్పియున్న తటాక వ్రతిష్ఠా విధానము. బావులు దిగుడు బావులు కోవేళ్ళు మొదలగు జలాశయ వ్రతిష్ఠలన్నిటియందు ఇదే విధానము. ప్రాసాదములు ఉద్యానములు భూమి వ్రతిష్ఠింపుట దాన మిచ్చుట మొదలగు వానిలో మంత్రములు భేదించవచ్చును. శక్తిలేనివారు దీనిని సంక్షిప్త పరచి ఏకాగ్ని (వానప్రస్థుడు) వలెనైన జరుగవచ్చును. తనకు ధనము విషయమున శక్తి యుండియు కొరత చేయరాదు.

ఈ శాస్త్ర విధానమున ప్రతిష్ఠించిన జలాశయములలోని నీరు ప్రాణుల కుపయోగింపబడి వర్షాకాలము నందువయు క్రమై అగ్నిష్టోమమును యజ్ఞముచే కలుగు ఫలమును శరత్కాలమున ఉపయోగపడి ఉక్త్య యజ్ఞఫలమును హేమంతమున ఉపయోగపడి వాజపేయ యజ్ఞఫలమును శిశిరమున ఉపయోగపడి ఆతిరాత్రయజ్ఞఫలమును వసంతమున ఉపయోగపడి అశ్వమేధ ఫలమును గ్రీష్మమునకూడ ఉపయోగపడి రాజనూయముకంటె అధికఫలమును ఇచ్చును.

ధనము ఉన్నంతలో నిర్మల బుద్ధి కలిగి ఈ విశేష ధర్మముల నాచరించినవాడు పవిత్రుడై శివలోకమున కేగును. అనేక కల్పముల కాలము స్వర్గమున నానందించును. రెండు పరార్థములపాటు తన ధర్మపత్నితో కూడ మహర్షినాది లోకములందు సుఖించి యోగసిద్ధులకు మాత్రము లభించు విష్ణు పరమపదమును కూడ పొందును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున తటాక ప్రతిష్ఠా విధాన కథనమును
ఏబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

ఆరామప్రతిష్ఠావిధిః.

ఋషయః : పాదపానాం విధిం సూతః యథావ ద్విస్తరా ద్వద ।

విధినా కేన కర్తవ్యం పాదపోద్యావనం బుధైః. 1

యేచ లోకాస్సృతా నైషాం తానిదానీం వదస్య సః । యత్ఫలం లభతే ప్రేత్య (నభూమినతటాకిషు). 2
తత్సర్వం శ్రోతు మిచ్ఛామో వక్తు మర్హసి సువ్రత ।

సూతః : పాదపానాం విధిం వక్ష్యే తథైవోద్యావనభూమిషు. 3

తటాకవిధివ త్సర్వ మాసాద్య జగదీశ్వర । ఋత్విజ్ఞుండలసమ్భారా నాచార్యం స్థాపయేద్బుధః. 4

బ్రాహ్మణా న్సూజయేత్తద్య ద్దేమవస్త్రానులేపనైః । సర్వోషధ్యుదకై స్సిక్త్వా విటపా న్నవిభూషితాః. 5

వృక్షా న్మాల్యై రలంకృత్య వాసోభి ర్వేష్టయేత్తతః । సూర్యా సౌవర్ణయా కార్యం సర్వేషాం కర్ణవేధసమ్. 6

అజ్ఞానంచైవ దాతవ్యం తద్యదేమశలాకయా । ఫలాని సప్త చాష్టౌవా కలధౌతాని కారయేత్. 7

ప్రత్యేకం సర్వవృక్షాణాం సప్తదాన్యాధివాసయేత్ । సప్తదాన్యే స్థితాన్కృత్వా వస్త్రగన్ధానులేపనైః. 8

దూపానుదూపితా న్రేష్టాం స్తామ్రపాత్రై రధిష్ఠితాన్ ।

కుమ్భా న్సర్వేషు వృక్షేషు స్థావయిత్వా సరేశ్వర. 9

సహారణ్యా సకేషాంస్తా స్కృత్వా బలినివేదనమ్ । యథాస్యం లోకపాలానా మిన్ద్రాదీనాం విధానతః. 10

వనస్పతేశ్చ విధివ ద్దోమః కార్యో ద్విజాతిభిః । తతశ్శుక్లామ్బరధరాం సౌవర్ణకృతశేఖరామ్. 11

నకాంస్యదోహనాం స్వర్ణశృంగాధ్యాం చ సుశీలిసీమ్ । పయస్వినిం వృక్షమద్యా దుత్సృజే ద్గాములఙ్ముఖీమ్. 12

ఏబది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

ఆరామ ప్రతిష్ఠా విధానము-వృక్షారోపణ మహిమము.

వృక్షములను నాటి ఉద్యానవనము (ఆరామము)లను ప్రతిష్ఠించు (ప్రజల వినియోగమునకై నిలుపు) శాస్త్ర విధానమును దానివలన కలుగు ఫలమును తెలుపుమని మునులడుగ సూతుడిట్లు చెప్పనారంభించెను: వినుడు. తటాక ప్రతిష్ఠా విధానమునందు వలెనే సర్వ సంభారములను సమకూర్చుకొనవలెను. ఋత్విక్కులను ఆచార్యుని అర్చే నియమించు కొనవలెను. అర్చే పూజాలంకరణ సామగ్రితో వారిని అలంకరించి పూజించవలెను.

ప్రతిష్ఠించ-ప్రజలకు దత్తము చేయ-బోవు ఉద్యానమునందలి వృక్షములను సర్వోషధుల-సర్వసుగంధముల-జలములతో తడువవలెను. కొమ్మల చివరలను పూలమాలలతో వస్త్రములతో అలంకరించవలెను. బంగారు రీగతో చెవులు కుట్టవలెను. బంగారు కడ్డీలతో కాటుక పెట్టవలెను. ఏడెనిమిది బంగారు ఫలములను చేయించవలెను. అన్ని

చెట్లను సప్తదాన్యములయందు అరివానము (మిశ్రిత దాన్యములందు నిలుపుట) చేయవలెను. వస్త్రములతో గంధాను లేవనములతో అలంకరించి పొగవేసి తామ్ర పాత్రములందు నిలువవలెను. అన్ని చెట్ల దగ్గరను (సీటితో) కడవలను బంగారును ఉంచి వాటి కన్నిటికిని ఇంద్రాది దేవతల సుద్దేశించి బలిని నివేదించవలెను. వనస్పతి దేవతలకును విప్రలచే హోమము జరిపించవలెను. తెల్లని వస్త్రముతో కప్పినది బంగారు శిరోలంకారము కలది బంగారు కొమ్ములు కలది పాలు పిడుకుటకు కంచుపాత్ర కూడ కలిగినదియగు పాడియావును ఉత్తరాముఖముగా చెట్ల నడుమగా విడువవలెను.

తతోఽభిషేకమన్త్రేణ వాద్యమజ్జకగీతకైః । ఋగ్యజుస్సామమన్త్రైశ్చ వారుణై రభిత న్తథా. 13
తైరేవకుమ్మై స్సవనం కుర్యు ర్బ్రాహ్మణపుజ్గవాః । స్నాతశ్శుక్లామృరధరో యజమానోఽభివూజయేత్. 14
గోభి ర్విభవత స్సర్వా సృత్విజ స్తా న్సమాహితః । హేమసూత్రై స్సకటకై రజ్జుశీయైః వవిత్రకైః. 15
వాసోభి శ్శయసీయైశ్చ తథోవస్కరపాదుకైః । క్షీరేణ భోజనం దద్యా ద్యావద్దినచతుష్టయమ్. 16
హోమశ్చ సర్వవైః కార్యో యవైః కృష్ణతిలై రపి । పాలాశనమిధ శ్శస్తా శ్చతుర్థేఽహ్ని తథోత్సవః. 17
దక్షిణా చ పున స్తేభ్యో దేయా తత్ర స్వశక్తితః । యద్యదిష్టతమం కించి త్తత్తద్దద్యా దమత్సరః. 18
ఆచార్యే ద్విగుణం దత్వా వ్రణివత్య క్షమావయేత్ । అనేన విధినా యస్తు కుర్యా ద్విజోత్సవం బుధః. 19
సర్వా న్కామా నవాప్నోతి వదం చానన్త్య మశ్నుతే । యత్రైకమపి రాజేన్ద్రో వృక్షం సంస్థావయే న్నరః. 20
సోపి స్వర్గే వసేద్రాజన్ యావద్దన్ద్రోశతత్రయమ్ । భూతాన్బాహ్యం శ్చ మనుజస్తారయేద్ద్రుమనమ్మితాన్. 21
వరమాం సిద్ధిమాప్నోతి పునరావృత్తిదుర్లభామ్ । యఇదం శృణుయాన్నిత్యం శ్రావయేద్వాపి మానవః. 22
సోపి సమ్ప్రాజితో దేవై ర్బ్రహ్మలోకే మహీయతే. 22u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే వృక్షారోవణ
మాహాత్మ్యకథనం నామైకోనవప్థితమోఽధ్యాయః.

తరువాత బ్రాహ్మణులు ఋగ్యజుస్సామ వేదములనుండి వరుణ దేవతాకములైన అభిషేక (స్నాన) మంత్రము లతో మంగళవాద్య ద్వనుల నడుమ యజమానుని స్నానము చేయించగా అతడు తెల్లని మడుగు వస్త్రములు ధరించి ఋత్విజాలనందరను శ్రద్ధతో యథాశక్తిగా గోవులతో దక్షిణలతో బంగారుతో చేసిన చేతి మురుగులు ఉంగరములు వవిత్రములు వస్త్రములు నర్మసామగ్రితో కూడిన వరువులు మంచములు పాదుకలు-ఇట్టి వానితో వూజించును. వారికి నాలుగు దినములవరకు పాలతో భోజనము పెట్టవలెను. నాలుగు దినములును ఆవలతో యవలతో నల్లని నూవులతో వలాశ మిధలతో హోమము చేయవలెను. నాలుగవ దినమున ఉత్సవపు వేడుకలు జరుపవలెను. ఋత్విక్ బ్రాహ్మణులకు మరల యథాశక్తిగ దక్షిణలను తనకు తోచిన మరేదైన సీయవలెను. ఆచార్యు (వ్రధాన ఋత్విక్)నకు మాత్రము ఒక ఋత్విక్కు ఇచ్చినదానికి రెండింతలీయవలెను. అతనిని క్షమానము వేడుకొనవలెను.

ఈ విధానమున వృక్ష వ్రతిష్ఠోత్సవమును జరుపు వివేకికి అన్ని కోరికలు తీరును. అనంత ఫలము కలుగును. (వ్రజల నిమిత్తమయి) ఒక వృక్షము నాటినను అతడు ముగ్గురింద్రుని జీవితకాలము స్వర్గమందు సుఖించును. తనకు వూర్వపు-అనంతరపు తరములవారిని-తాను నాటిన చెట్లంత మందిని తరింపజేయును. పునరావృత్తి రహితమగు మోక్షమును పొందును.

ఈ కల్పమును వినిన-వినిపించిన-వాడు కూడ దేవతలచే వూజిందుకొనుచు బ్రహ్మలోకమున సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున వృక్షారోవణ మాహాత్మ్య కథనము.

ఏబది తొమ్మిదవ యధ్యాయము.

షష్ఠితమోఽధ్యాయః.
సౌభాగ్యశయనవ్రతమ్.

శ్రీమత్స్వ : తదైవాస్య త్రవక్ష్యామి సర్వకామఫలప్రదమ్.

- సౌభాగ్యశయనం నామ యత్పురాణవిదో విదుః. 1
- పురా దగ్ధేషు లోకేషు భూర్భువస్స్వర్కహాదిషు । సౌభాగ్యం సర్వభూతానా మేకస్థ మభవత్తదా. 2
- తచ్చ వైకుంఠమాస్థాయ విష్ణో ర్వక్షస్థలే స్థితమ్ । తతఃకాలేన మహతా పునస్సర్గవిధౌ నృప. 3
- అహంజ్ఞానావృతే లోకేప్రదానపురుషాత్మకే । స్వర్ధాయాచ వ్రవృత్తాయాం కమలాసనకృష్ణయోః. 4
- లింగాకారా నముద్భూతా వహ్నిజ్వాలాఽతిభీషణా । తస్యాతిత ప్రస్యహరే ర్వక్షన స్తద్వినిస్సృతమ్. 5
- యద్వక్షస్థల మాశ్రిత్య విష్ణో సౌభాగ్యమాస్థితమ్ । రసభూతం నతద్యావ దాప్నోతివసుదాతలమ్. 6
- ఉత్తిప్త మస్తరిక్షాత్ ద్రృహ్మపుత్రేణ దీమతా । దక్షేణ పీతమాత్రంతు రూపలావణ్యకారకమ్. 7
- బలం తేజో మహజ్ఞాతం దక్షస్య పరమేష్ఠినః । శేషం యదపతద్భూమా వష్టదా తదజాయత. 8
- తత స్తోషదయో జాతా స్సర్వ సౌభాగ్యదాయికాః । ఇక్షవ స్తవరాజశ్చ నిష్పావో జాతిధాన్యకమ్. 9
- వికారవచ్చ గోక్షీరం కుసుమృకుసుమంతథా । లవణం చాష్టమం చాత్ర సౌభాగ్యాష్టక ముచ్యతే. 10
- పీతం యద్రృహ్మపుత్రేణ యోగజ్ఞానవిదాపురా । దుహితా సాఽభవత్తస్య యా నతీ త్యభిధీయతే. 11
- లోకానతీత్య లావణ్యాల్లలితా తేనచోచ్యతే । త్రైలోక్యసుందరీ మేనా మువయేమే పినాకభృత్. 12
- సా సౌభాగ్యమయీ దేవీ భుక్తి ముక్తి ఫలప్రదా । తామారాధ్య పుమాన్పక్త్యానారీవా కింనవిన్దతి. 13
- మనుః : కథమారాధనం తస్యా జగద్దాత్ర్యా జనార్దన । యద్విదానం జగన్నాథ తత్సర్వంత్యం ప్రదస్య మే.

అరుద్రవ అధ్యాయము.

సౌభాగ్య శయన వ్రతము.

మత్స్య నారాయణుడు ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్టిదే మరియొక వ్రతమును చెప్పెదను. వినుము. సౌభాగ్యశయన వ్రతమని దానిని పురాణవేత్తలందురు. అది సర్వ కామఫలదము.

పూర్వము వ్రతయకాలమున భూర్భువః సువరాది లోకములన్నియు దగ్ధములు కాగా సర్వభూతముల సౌభాగ్యమును ఒకచో చేరి ఒకటిగానై వైకుంఠమున కేగి విష్ణు వక్షమున నిలిచెను. మరల చాలకాలమునకు నృప్తి ఆరంభము కాసాగెను. వ్రదాన పురుషాత్మకమగు లోకమంతయు మాయాకృతమయిన అహంకారముతో ఆవృతమయి యుండెను. బ్రహ్మ విష్ణులకు (తమ తమ గొప్పతనము విషయములో) పోటీ ఏర్పడెను. *అప్పుడు లింగాకృతితో మహాభయంకర వహ్నిజ్వాల ఉద్భవించెను. దాని వేడిమితో మిగుల క్రాగిన విష్ణు వక్షమునుండి అంతవర కచట నిలిచిన సౌభాగ్యమనము కరగి బయటికి వచ్చెను. అది అచటినుండి లేచి ఎగిరినది. అది భూమికి చేరులోవలనే అంతరిక్షమునం దుండగనే బ్రహ్మ మానవపుత్రుడును బుద్ధిశాలియు నగు దక్షుడు దానిని త్రావెను. వెంటనే అతడు రూపలావణ్యబలతేజోవంతు డయ్యెను. దానిలో కొంత మిగిలినదై (చిందినదై) సర్వసౌభాగ్యదాయకములగు ఎనిమిది ఓషధులుగా నయ్యెను. 1. చెరకు 2. యవలు మొదలఁచాని నుండి చేసిన చక్కెర (Glucose) 3. జాజికాయ 4. ధనియాలు 5. విరిగిన అవుపాలు 6. కుంకుమ పూవు 7. బొబ్బరలు 8. ఉప్పు అను ఈ ఎనిమిదిటికిని సౌభాగ్యాష్టకము అని పేరు. ఇవియే ఆ ఓషధులు. పీడిని పానము చేసిన దక్షుని హుతురే నతీదేవి అతిలోక లావణ్యవతి; కనుకనే ఆమెకు లలిత అని పేరు. ఆమెను శివుడు పెండ్లాడెను. ఆమె సౌభాగ్యమయియు భుక్తి ముక్తిప్రదాయనియు; ఆమె నారాధించిన స్త్రీకి కాని పురుషునకు కాని ఏమి లభింపకుండును; అవగా విని మనువు ఆ జగద్దాత్రిని ఆరాధించు విధానమును తెలుపుమని యడుగగా మత్స్య నారాయణు డిట్లు చెప్పెను:

* ఇది బ్రహ్మదేవుని రజోగుణవ్యాప్తిచే కలిగిన తపః వ్రతమము.

శ్రీమత్స్వః : వనన్తమాన మాసాద్య తృతీయాయాం జనప్రియ ।

- శుక్లవక్షస్య పూర్వాష్టే తిలైస్సాన్నం సమాచరేత్. 15
 తస్మిన్నహని సాదేవీ కిల విశ్వాత్మనా నతీ పాణిగ్రహణికై ర్మనై రుదూడా వరవర్జినీ. 16
 తయా సహైవ దేవేశం తృతీయాయా మథార్చయేత్ పరై ర్నానావిధైః పుష్పై ర్దూవనైవేద్యసంయుతైః. 17
 ప్రతిమాం వచ్చగవ్యేన తథా గన్తోదకేనచ । స్నావయిత్వాఽర్చయే ద్గౌరీం చన్ద్రశేఖరసంయుతామ్. 18
 నమోస్తు పాటలాయైచ పాదౌ దేవ్యా శ్శివస్యచ । శివాయేతిచ నజ్జీర్ణ్య జయాయై గుల్ఫయోర్ద్విజ. 19
 త్ర్యంబుకాయేతి రుద్రస్య భవాన్యై జజ్ఞయోర్మృగమ్ । శివం భద్రదేశ్వరాయేతి విజయాయైచ జానుసీ. 20
 నజ్జీర్ణ్య హరికేశాయ తథోరూ వరదే నమః । ఈశానాయా ఇతి కటిం శజ్జరాయేతి శజ్జరమ్. 21
 కుక్షీదయంచ కౌశిన్యై శూలినం శూలపాణయే । మగ్గళాయై నమస్తుభ్య ముదరం చాభిపూజయేత్. 22
 సర్వాత్మనే నమస్తుభ్య మీశాన్యైచ కుచద్వయమ్ । శివం వేదాత్మనే తద్వ ద్రుదాజ్యై కణ్ఠమర్చయేత్. 23
 త్రిపురఘ్నాయ విశ్వేశ మనంతాయై కరద్వయమ్ । త్రిలోచనాయేతి హరం బాహూ కాలానలప్రియే. 24
 సౌభాగ్యభవనాయేతి భూషణాన సమర్చయేత్ । సాహస్యదాయైచ ముఖ మీశ్వరాయేతి శూలినమ్. 25
 ఆశోకమదువాసిన్యై పూజ్యా వోష్ఠౌ విభూతిదౌ । స్థాణవేతి హరం తద్వ దాన్యం చన్ద్రముఖప్రియే. 26
 నమోర్ధనారీశ హర మఖిలాజ్ఞీతి నాసికామ్ । నమ ఉగ్రాయ లోకేశం లలితేతి ప్తనర్భువౌ. 27
 శర్వాయ పురహంతారం వానవ్యై తు తథాలకాః । నమశ్శ్రీకణ్ఠనాదాయ శివం కేశాం న్తథార్చయేత్. 28
 భీమోగ్రనమరూపిణ్యై శిర స్సర్వాత్మనే నమః । శివమభ్యర్చ్య విధివ త్సౌభాగ్యాష్టక మగ్రతః. 29
 స్థావయేజ్ఞాతినిష్పావ కుసుమ్మ క్షీర దాన్యకాన్ । తవరాజేక్షులవణం కుసుమ్మక మథాష్టకమ్. 30
 దత్తం సౌభాగ్యకృ ద్యస్మా త్సౌభాగ్యాష్టక మిత్యుత । ఏవం నివేద్య తత్సర్వ మగ్రతశ్శివయో న్తతః. 31
 చైత్రే శృణ్వోదకం ప్రాశ్య న్తపే ద్భూమా వరిన్దమ ।

వనంత మాసారంభమున చైత్ర శుక్ల తృతీయా తిథియందు ఉదయమున నూపులతో (నూపుపిండితో నూపుల నూనెతో) స్నానము చేయవలెను. అనాడు ఆమె విశ్వాత్ముడగు వరమేశ్వరుని నమంత్రకముగా పెండ్లాడెను. కనుక అనాడు శ్రీలలితా వరమేశ్వరుల ప్రతిమలను గంధోదకముతోను వంచగవ్యములతోను స్నానము చేయించి వారిని నానా విధ ఫలపుష్పగంధ దూపదీపములతో అర్చించవలెను.

మంత్రక్రమము : 1. పాటలాయై నమః - శివస్య దేవ్యాశ్చ పాదౌ పూజయామి; 2. జయాయై-శివాయచ నమః- గుల్ఫై పూజయామి; 3. భవాన్యై-త్ర్యంబుకాయచ నమః-కంఠే పూజయామి; 4. విజయాయై-భద్రదేశ్వరాయచ నమః-జానుసీ పూజయామి; 5. వరదాయై-హరికేశాయ నమః-ఈరూ పూజయామి; 6. ఈశానాయై-శంకరాయ నమః-కటిం పూజయామి; 7. కౌశిన్యై-శూలపాణయే నమః-కుక్షీద్వయం పూజయామి; 8. మంగళాయై - మంగళాయ నమః - ఉదరం పూజయామి; 9. ఈశాన్యై-సర్వాత్మనేచ నమః - కుచద్వయం పూజయామి; 10. రుద్రాజ్యై - వేదాత్మనేచ నమః-కంఠం పూజయామి; 11. అనంతాయై-త్రిపురఘ్నాయ నమః-కర్ణౌ పూజయామి; 12. కాలానలప్రియాయై-త్రిలోచనాయ నమః-బాహూ పూజయామి; 13. సౌభాగ్యభవనాయై-సౌభాగ్యభవనాయ నమః - భూషణావి పూజయామి; 14. సాహస్యదాయై - ఈశ్వరాయచ నమః-ముఖం పూజయామి; 15. ఆశోకమదువాసిన్యై-ఆశోకమదువాసినీ నమః-ఓష్ఠౌ పూజయామి; 16. చంద్రముఖప్రియాయై-స్థాణవేచ నమః-అన్యం పూజయామి; 17. అఖిరాంగ్యై-అర్ధనారీశ్వరాయ నమః-నాసికాం పూజయామి; 18. లలితాయై-ఉగ్రాయచ-నమః-భ్రువౌ పూజయామి; 19. వానవ్యై-శర్వాయ నమః-అలకాన్ పూజయామి; 20. శ్రీకంఠనాదాయై - శ్రీకంఠనాదాయ నమః-కేశాన్ పూజయామి; 21. భీమోగ్రనమరూపిణ్యై-సర్వాత్మనే నమః-శిరః పూజయామి.

ఇట్లు పూజించి సౌభాగ్యాష్టద్రవ్యములను ఎనిమిదింటిని లలితా పరమేశ్వరులముందుంచి నివేదించి ఉత్తరపూజ జరుపవలెను. గో శృంగోదకమును మాత్రము త్రాగి ఉపవాస ముడి భూమియందే శయనించి రాత్రి గడుపవలెను.

పునః ప్రభాతేతు తథా కృతస్నానజవ శుచిః. 32
సమ్పూజ్య ద్విజదామృత్యం మాల్యవస్త్రవిభూషణైః । సౌభాగ్యాష్టకసంయుక్తం సువర్ణప్రతిమాద్వయమ్. 33
ప్రీయతామత్ర లలితా బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ । ఏవం సంవత్సరం యావ తృతీయాయాం సదా మునే.
ప్రాశనే దానమస్త్రేచ విశేషం తన్నిబోధమే । గోశృంగోదక మాద్యే స్థా ద్వైశాభే గోమయం పునః. 35
జ్యేష్ఠే మన్దారపుష్పంచ బిల్వవత్రం శుచౌ స్మృతమ్ । శ్రావణే దధి సప్తమాశ్యం నభస్యేతు కుశోదకమ్.
క్షీర మాశ్వయుజే మాసి కార్తికే వృషదాజ్యకమ్ ।

మార్గోత్తమాజ్ఞే గోమూత్రం పౌషే సప్తమాశయే ద్భృతమ్. 37
మాఘే కృష్ణతిలాం నర్మ తృణాగవ్యంచ పాల్గునే । లలితా విజయా భద్రా భవానీ కుముదా శివా. 38
వాసుదేవీ తథా గౌరీ మజ్జణా కమలా సతీ । ఉమాచ దానకాలే తు ప్రీయతా మితి కీర్తయేత్. 39
మల్లికాశోక కమల కదమౌత్పల మాలతీః । కుబ్జకం కరవీరంచ బాణ మహ్మాన కుంజుమమ్. 40
సిన్ధువారంచ సర్వేషు మాసేషు క్రమశ స్మృతమ్ । జపా కుసుమృకుసుమం మాలతీ శతవత్రకమ్. 41
యథాలాభం ప్రశస్తాని కరవీరంచ సర్వదా । ఏవం సంవత్సరం యావ దుపోష్య విధివ న్నరః. 42
స్త్రీ కుమారీ పుమాన్వాపి శివం చాభ్యర్చ్య భక్తితః । వ్రతాన్తే శయనం దద్యా త్సర్వోపస్కరసంయుతమ్.
ఉమామహేశ్వరం హైమం వృషభంచ గవా సహ । స్థావయిత్వాఽథ శయనే బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్.
అన్యోన్యపి యథాశక్తి మిథునా న్యమృరాదిభిః । దాన్యాలంకారగోదానై రభ్యర్చ్య వినిమన్త్రితమ్. 45
విత్తశాత్యేన రహితః పూజయే ద్గతవిన్మయః । ఏవం కరోతి య స్సమ్యక్ సౌభాగ్యశయనవ్రతమ్. 46
సర్వా న్కామా నవాప్నోతి వదం చానన్త్య మశ్నుతే ।

ఫలన్యైకస్య * నాత్యాగ మేతత్కుర్వ న్నమాచరేత్. 47
యతః కీర్తి సువాప్నోతి వ్రతిమానం నరాధిప । సౌభాగ్యారోగ్య రూపాయు ర్వస్త్రాంలంకార భూషణైః. 48
న వియుక్తో భవే ద్రాజ్యా ద్వర్షార్బుద శతత్రయమ్ । యస్తు ద్వాదశవర్షాణి సౌభాగ్యశయనవ్రతమ్. 49
కరోతి సప్త చాష్టౌవా శ్రీకణ్ఠభవనేఽమరైః । పూజ్యమానో వసే త్సమ్యక్ గ్యావ త్కల్పాయుతం నరః. 50
నారీవా కురుతే యత్ర కుమారీ వా నరేశ్వర । సౌఽపి తత్ఫల మాప్నోతి దేవ్యన్మగహలాలితా. 51
శృణుయాదపి యత్రైత త్రృదద్యా దథవా మతిమ్ । సోపి విద్యాదరో భూత్వా స్వర్గలోకే చిరం వసేత్. 52
ఇదమిహ మదనేన పూర్వమిష్టం శతర్పణినా కృతవీర్యనూనునా చ ।

కృతమథ వరుణేన నన్దినాఽన్యైః కిము జననాద తదద్భుతం మహ త్స్యాత్. 53

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదా న్నర్గతేశ్వరనారద-

సంవాదే సౌభాగ్యశయనవ్రతకథనం నామ షష్ఠితమోఽధ్యాయః.

తెల్లవాదిన తరువాత (చవితినాడు) స్నానజవములుచేసి శుచియై వస్త్రమాల్య విభూషణములతో విప్ర దంపతులను పూజించి లలితా పరమేశ్వరుల ప్రతిమలను సౌభాగ్యాష్టకమును 'లలితా ప్రీయతాం' అని వారికి దాన మీయవలెను. ఇట్లు వ్రతి మానమున సంవత్సరము పొడవున చేయవలెను. ఉపవాసమునాడు తీసికొనవలసిన ఆహారమునను దానమంత్రమునను లేద ముందును. ఎట్లనగా- చైత్రమాసమున గో శృంగోదక మాహారము- 'లలితాప్రీయతాం' మంత్రము. - వైశాఖ

మున గోపయ మాహారము-‘విజయాప్రీయతాం’ మంత్రము; జ్యేష్ఠమున మందారపుష్ప మాహారము - ‘భద్రా ప్రీయతాం’ మంత్రము; ఆషాఢమున బిల్వవత్రము ఆహారము-‘భవానీ ప్రీయతాం’ మంత్రము; శ్రావణమున పెరు గాహారము-‘కుముదా ప్రీయతాం’ మంత్రము; బాద్రపదమున కుశోదక మాహారము-‘శివాప్రీయతాం’ మంత్రము; అశ్వియుజమున క్షీర మాహారము-‘వాసుదేవీ ప్రీయతాం’ మంత్రము; కార్తికమున వృషదాజ్యము (మీదడ పెరుగు) ఆహారము - ‘గౌరీ ప్రీయతాం’ మంత్రము; మార్గశిరమున-గోమూత్ర మాహారము-‘మంగళా ప్రీయతాం’ మంత్రము; పుష్యమున నేయి ఆహారము-‘కమలా ప్రీయతాం’ మంత్రము; మాఘమున సల్ల నువ్వులు (నువ్వుల పొడి) ఆహారము; ‘నతీ ప్రీయతాం’ మంత్రము; ఫాల్గునమున వంచగవ్య మాహారము-‘ఉమా ప్రీయతాం’ మంత్రము; చైత్రాదిమాసములందు వరుసగా మల్లె-అశోకము-తామర-కడిమి-కలువ-మాలతి-కుబ్జకము (గొజ్జాగి) కరవీరము (ఎర్రగన్నేరు జాతి ఎర్రని తెల్లని పూలు) రెల్లు-వాడగన్నేరు-కుంకుమ పూవు-ప్రేంకణము-ఈ పూవులతో పూజించవలెను. జపాపుష్పము - కుంకుమపూవు-మాలతి - సూరు రేకుల తామర-కర వీరము పూలు ఎప్పుడును ప్రశస్తములే.

ఇట్లు పండ్రెండు మాసములందును భక్తితో పూజించవలెను. వ్రతము ముగిసిన తరువాత ఉమా మహేశ్వర ప్రతిమను నర్వసామగ్రియుక్తమయిన క్రొత్త మంచముపై నుంచి వానిని బ్రాహ్మణ దంపతులకు దాన మీయవలెను. యథాశక్తిగ మరికొందరు బ్రాహ్మణ దంపతులకు వస్త్రములు దాన్యము ఆభరణములు గోవులు మొదలైనవి దాన మీయవలెను. ధనమునకై లోభించరాదు. అహంకారముతో చేయరాదు.

ఇట్లు చేసిన శ్రీకాని పురుషుడు కాని కుమారి కాని అన్ని కోరికలును తీరి అనంతఫల మందుదురు. కీర్తి సౌభాగ్యారోగ్యరూపాయుర్వస్త్రాంకరణ భూషణములు లభించును. మాడువందల అర్బుదముల సంవత్సరములు రాజత్వ మందును. ఇట్టి వ్రతమున వరుసగా పండ్రెండేండ్లు కాని పదునెనిమిదేండ్లయినను చేసినవారు పదివేల కల్పముల పాటు దేవతల సేవల నందుకొనుచు కైలాసమున వసించురు.

దీనిని వినినను వినిపించినను వారికి కూడ విద్యాధరత్వమును స్వర్గలోక చిరనివాసమును లభించును.

దీనిని పూర్వము బ్రహ్మదేవుడు కార్తవీర్యార్జునుడు వరుణుడు-నంది-వీరు చేసిరి. మిగిలినవారి మాట చెప్పవలసిన పనియే లేదు.

ఇది శ్రీమత్స్వయంభూపురాణమున సౌభాగ్యశయన వ్రతమను అరువదియవ అధ్యాయము.

ఏకషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అగస్త్యోత్పత్త్యాది కథనమ్.

నారదః : భూర్లోకోఽథ భువర్లోక స్స్వర్లోకోఽథ మహర్జనః । తవ స్సత్యంచ నపైతే దేవలోకాః ప్రకీర్తితాః॥ 1
వర్యాయేణతు సర్వేషా మాధివత్యం కథం భవేత్ । ఇహలోకే శుభం రూప మాయురారోగ్య మేవచ॥ 2
లక్ష్మీశ్చ విపులా నార కథం స్యా త్పురనూదన । ఏతస్మై భగవ స్త్వర్వంయథావ ద్విక్తు మర్హసి॥ 3

అగ్నిమారుతయోరింద్రోదత్తశావః॥

ఈశ్వరః : పురా హుతాశనస్సార్థం మారుతేన మహీతలే । ఆదిష్టః పురుహూతేన వినాశాయ సురద్విషామ్॥
నిర్దగ్ధేమ తతస్తేన దానవేషు సహస్రశః । * తారకః కమలాక్షశ్చ కాలదంష్ట్రఃపరావనుః॥ 5
విరోచనశ్చ సజ్జామా దవయాతా నైవోదన । అనన్తముద్ర మావిశ్య సన్నివేశ మకుర్వత॥ 6
ఆశక్తా ఇతి తేఽవ్యగ్నిమారుతాభ్యా ముపేక్షితాః । తతః ప్రభృతి వై దేవా న్మనుష్యా స్సశుభ్రుణ్ముమా॥ 7
సమీడ్యచ మునీ స్త్వర్వా స్త్రవిశ ని పునర్జలమ్ । ఏవం యుగసహస్రాణి దానవాః పశ్యా నవ్రచ॥ 8

- జలదుర్గతా బ్రహ్మ స్పీడయన్తి జగత్క్రయమ్ । తతః పున ర్థౌ వహ్నిమారుతా వమరాధివః. 9
- ఆదిదేశాచిరా దమ్బునిధి రేష విశోష్యతామ్ । యస్మా దన్మద్విషాం చైవ శరణం వరుణాలయః. 10
- తస్మా దృవద్యామద్యైవ శోషపేష ప్రణీయతామ్ । తా వూచతు న్తత శ్శక్ర ముభౌ తౌ బలనూదనమ్. 11
- అధర్మ ఏష దేవేన్ద్ర సాగరన్య విశోషణమ్ । యస్మా జ్జీవనికాయన్య మహత స్సంక్షయౌ భవేత్. 12
- తస్మా న్న పాపం భూయిష్ఠ ముత్సహేతాం పురన్దర । యన్య యోజనమాత్రేపి జీవకోటిశతాని వై. 13
- నివసన్తి సురశ్రేష్ఠ న కథం నాశ మర్హతి । ఏవ ముక్త స్సరేన్ద్రస్త్రిన్త కోపా త్సంరక్తలోచనః. 14
- ఉవాచేదం వచో రోషాదుద్వమన్నివ పావకమ్ । న దర్మధర్మ సంయోగం ప్రాప్నువ న్త్యమరాః క్వచిత్. 15
- భవతోన్తు విశేషేణ మాహత్యే నావతిష్ఠతోః । మదాజ్ఞాలఙ్ఘనం యస్మా న్మారుతేన నమన్వితః. 16
- మునిత్రాణనహింసాది వరిగృహ్య న కిం కృతమ్ । దర్మార్థశాస్త్రరహితం శత్రుం వ్రతి విభావసౌ. 17
- తస్మా దేకేన వపుషా మునిరూపేణ మానుషే । మారుతేన నమం లోకే తవ జన్మ భవిష్యతి. 18
- యదాచ మానుషత్వేచ తవ గణ్ణాషశోషితః । భవిష్యత్యుదధి ర్వహ్నే తదా దేవత్వ మాప్స్యసి. 19
- ఇతీన్ద్రశాపా తృతితౌ తత్క్షణా తౌ మహీతరే । అవాప్తా వేకదేహేన కుమ్భజన్మ తపోదన. 20

అగస్త్యోత్పత్తిః

మిత్రావరుణయౌ ర్వీర్యా ద్వసిష్ఠస్యానుజోఽభవత్ । అగస్త్య ఇత్యుగ్రతపా న్సమ్భూతావ పునర్మునిః. 21

అరువది ఒకటవ అధ్యాయము

అగస్త్యోత్పత్తి-అగస్త్య పూజా విధానము

నారదుడు ఈశ్వరు నిట్లడిగెను: “ఇహలోకమున శుభమగు రూపమును ఆయువును ఆరోగ్యమును ఐశ్వర్యమును పరమున క్రమముగా భూర్లోక భువర్లోక స్వర్లోక మహర్లోక జనలోక తపోలోక సత్యలోకము లనెడి ఊర్ధ్వలోకములను పొంది నుభించుటకు సాధనమగు విధానమును ఉపదేశింప వేడుచున్నాను.”

ఈశ్వరుడు నారదునకిట్లు చెప్పెను: పూర్వము ఇంద్రుడు అగ్ని వాయువులను అసుర నాశము చేయవలసినదిగా ఆజ్ఞాపించెను. వారును వేలకొలదిగా దానవులను దహించిరి. తారకుడు కమలాక్షుడు కాలదంష్ట్రుడు పరావసువు విరోచనుడు నంగ్రామమునుండి తప్పించుకొనిపోయి నముద్రాంతర్భాగమున నివసించసాగిరి. వీరు చేతకానివారు కదా! యని అగ్ని వాయువులు వారిని కాలృక విడిచిరి. నీటినుండి వారందరును దేవ మనుష్య నాగులను మునులను బాధించి మరల నీటిలో ప్రవేశించుచుండిరి. ఇట్లు వంద్రెండు వేల యుగములు లోకత్రయమును ఈ జలదుర్గమునం దుండి బాధించిరి.

అంతట దేవేంద్రుడు అగ్ని వాయువులను మరల పిలిచి ‘ఈ దేవ శత్రువులకు నముద్రము ఆవాసముగా నున్నది. కనుక మీరు ఈ నముద్రమును ఎండింపజేయుదు. అని కోరెను. వారును “ఇంద్రా! సాగరమును శోషింప జేయుట ఎంతో అధర్మము. ఏలయన అందుచే వానియందలి ప్రాణులకు ఎన్నిటికో నాశము కలుగును. నముద్రమునందే కాదు-నముద్రమునకు యోజనముల దూరమునకూడ దాని నాధారముగా చేసికొని వందలకొలది ప్రాణులు జీవించుచున్నవి. ఇట్టిదాని నెండింపజేయుట తగునా? ఇట్టి పాపము మేము చేయలేము.” అనిరి. ఈమాట విని ఇంద్రుడు కోపముతో కనులెర్రజేసి నిప్పులే క్రక్కుచున్నాడేమో అన్నట్లు చూచుచు రోషవచనములు ఇట్లు వలికెను: “దేవతలకు పాపమంటుట ఎక్కడనులేదు. విశేషించి మహా మహిమ వంతులగు మీకు అట్టిది లేనేలేదు. ఐనను మీరు నా ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించితిరి. దీనిచేత మునులకు హింస దానవులకు రక్షణ మొదలగు దోషములెన్నియో సంభవించును. ఇది ధర్మార్థ శాస్త్ర విరుద్ధము. కనుక మీరు ఇద్దరును మానవలోకమున ఒకేఒక మానవ దేహముతో మునులుగా జన్మింతురుగాక! అందునను అగ్ని: నీవు అప్పుడు కూడ నీ వుక్కిటితో నముద్రమును ఎండింపజేయుదువు. అప్పుడు మరల నీకు దేవత్వము

లభించును." అనగానే అగ్ని వాయువులు ఇద్దరును భూతలమునకు వచ్చివడిరి. మిత్రా వరుణుల (మిత్రుడు వరుణుడు అను జంట దేవతల) పీఠమువలన కుంభమునుండి ఒకే దేహముతో జన్మించిరి. అగ్నిదేవుడు ఆగస్త్యమునిగా వసిష్ఠునికి తమ్ముడై జన్మించెను.

నారదః : సమూత స్స కథం బ్రాతా వసిష్ఠస్యాభవ న్మునిః ।

కథంచ మిత్రావరుణౌ పితరౌ తస్య తౌ స్పృతౌ. 22

జన్మ కుమ్భా దభూచ్ఛాస్య కథంవా పురనూదన । ఏత దాచక్ష్య భగవ న్యథావ ద్విబుధౌ త్తమ. 23

ఈశ్వరః : పురా పురాణపురుషః కదాచి ద్దగ్ధనమాదనే । భూత్వా దర్మసుతో విష్ణు శ్చచార విపులం తపః 24

తపసా తస్య భీతేన విహ్నార్థం ప్రేషితా వుభౌ । శక్రేణ మాధవానజ్ఞా వప్సరోగణనంయుతౌ. 25

యదా న గీతవాద్యేన నాజ్ఞహారాదినా హరిః । న కామమాధవాభ్యాం చ విషయా స్పృతిచక్రమే. 26

తదా కామమధుశ్రీణాం విషాద మగమద్గణః । సంక్షోభాయ తత సైషాం స్వోరుదేశా న్న రాగ్రజః. 27

నారీ ముత్పాదయామాస త్రైలోక్యజనమోహిసీమ్ । సంక్షుభ్తా స్తు తథా దేవా న్తథైవచ సురావుభౌ. 28

ఆప్సరోభి స్సమక్షం హి దేవాం స్తా నబ్ర వీ ద్ధరిః । ఊర్వశీతిచ నామ్నేయం లోకే భ్యాతింగమిష్యతి. 29

తతః కామయమానేన మిత్రేణాహూయ చోర్వశీ । క్షత్రా మాం రమయస్వేతి బాధ మి త్యబ్రవీచ్ఛ సా. 30

గచ్ఛన్తీ ప్రాన్తరే తస్మిన్ స్తోక మిన్ద్రివరేక్షణా । వరుణేన వృతా వశ్చా స్వరుణం నాన్వమన్యత. 31

మిత్రేణాహం వృతా పూర్వ మద్య బార్యా న తే ప్రభౌ ।

ఉవాచ వరుణ శ్చిత్తం మయి విన్యన్య గమ్యతామ్. 32

గతాయాం బాధ మిత్యుక్త్వా మిత్ర శ్శాప మదా త్తదా ।

గచ్ఛ త్వం మానుషే లోకే భజ సోమసుతాత్మజమ్. 33

భజస్వేతి యతో వేశ్యాదర్మ ఏష త్వయా కృతః । జలకుమౌ తతో వీర్యం మిత్రేణ వరుణేన చ. 34

ప్రక్షిప్త మథ సఖాతౌ ద్వావేవ మునిసత్తమౌ । నిమిర్నామ నృపః పూర్వంశ్రీభి ర్ద్వౌత మదీవ్యత. 35

తదన్తరే జగామాథ వసిష్ఠో బ్రహ్మణ స్సుతః । తస్య పూజా మకుర్వంస్తు శశాప న ముని ర్నృపమ్. 36

విదేహ స్సమృవస్వేతి శత్ర సైనావ్యసౌ మునిః । అన్యోన్యశాపాచ్ఛ తయౌ ర్విశరీర విచేతసోః. 37

జగ్ముతు శ్శాపనాశాయ బ్రహ్మణం వద్మనమృవమ్ । అథ బ్రహ్మనమాదేశా త్తోచనే ష్వవనన్నిమిః. 38

నిమేషాఃస్యశ్చలోకానాం తద్విశ్రామాయ నారద । వసిష్ఠోఽవ్యభవ తస్మిన్ జలకుమౌతు పూర్వవత్. 39

తత శ్శ్వేత శ్చతుర్బాహు స్సాక్షనూత్రకమణ్డలుః । ఆగస్త్య ఇతి శాస్తాత్మా బభూవ ఋషిసత్తమః. 40

మలయన్యైకదేశే తు వైఖానసవిదానతః । సభార్య స్సంవృతో వివ్రే న్నవ శ్చక్రే సుదుష్కరమ్. 41

ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పగా నారదుడు 'అగస్త్యుడు కుంభమునుండి ఎట్లు జన్మించెను? వసిష్ఠునకు తమ్ముడెట్లయ్యెను? వీరికి మిత్రావరుణులెట్లు తండ్రులైరి? ఇదంతయు తెలుపుము.' అని వేడెను. ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పెను: ఒకానొకనమయమున పురాణ పురుషుడగు విష్ణుడు ధర్ముని కుమారుడగు నారాయణుడను మునియై గంధమాదన వర్షతమున విస్తృత తప మాచరించెను. అతని తపమునకు భయమందిన ఇంద్రుడు అతని శపము భగ్నమొనర్చగోరి వనంతుని మన్మతుని వారి కవ్వరాగణములు తోడుగా తీసుకు వంపెను. వారు ప్రయోగించిన వాద్యగీత వాద్యములతోగాని వసంత మన్మతుల ప్రవృత్తులతోకాని ఆముని విషయ సుఖముల వైపునకు ప్రవృత్తుడు కాలేదు. తమ యత్నములు వమ్ముకాగా వారందరును విషాదమందిరి. వారి నింకను కలత పరచదలచి నారాయణముని తన తొడలనుండి త్రైలోక్య జన మోహినియగు

యువతిని జనింపజేసి చూపెను. చూచి వారును కలతపడిరి. నా ఊరువులనుండి జనించినందున ఈమెకు ఊర్వశియను నామమున ప్రసిద్ధయై (అవ్వరయై) యుండునని నారాయణముని వనంత మన్మథులకును అవ్వరలకును ఇతర దేవతలకును చెప్పెను.

ఆమెను చూచి కామ వశీభూతుడై మిత్రుడు (ఉదయించు సూర్యునకు అభిమాని యగు దేవత) తన్నానందింప జేయుమని ఊర్వశిని కోరెను. ఆమె యంగీకరించెను. నల్లకలువలవంటి కన్నులుకల ఆ సుందరి అతని వెంట కొంచెము దూరము పోగానే వరుణుడు (ఆస్తమించు సూర్యున కభిమానియగు దేవత) ఆమెను చూచి అతడును ఆమెను తన్నానందింపజేయుమని కోరెను. నన్ను ముందుగా మిత్రుడు వరించెను కావున నేనిప్పుడు అతనికి భార్యగానున్నాను. (అతని కోరిక తీర్చువరకు) నేను సీకోరిక తీర్చజాలనని యామె వరుణుని కోరిక అంగీకరించకపోయెను. అట్లయినచో నీవు నీచిత్రమునైన నాయందు నిలిపి పొమ్మని వరుణుడు వలికెను. ఊర్వశి నరేయగి మిత్రునితో వెళ్ళెను. నీవు చేసిన ఈవని వేశ్యాధర్మము. కావున నీవు భూలోకమునకుపోయి అచట సోముని పౌత్రుని (కి భార్యవై అతనిని) ఆశ్రయింతువు. అని మిత్రుడామెను శపించెను. (అతడును ఆమెతో సుఖించలేదు.) (ఊర్వశి విషయకమయిన కామ వశమున స్థానము తప్పిన) తమ వీర్కమును మిత్రావరుణులు ఇద్దరును (అపుడచట లభించినయొక) జలకుంభమున నిలిపిరి. (దానినుండి) లోగడ చెప్పిన ముని నత్తములు పసిష్టాగస్త్యులు జనించిరి.

★ పూర్వము ఒకనాడు నిమి అనురాజు తన భార్యలతో జూదమాడుచుండెను. అట్టి సమయమున బ్రహ్మ మానసపుత్రిుడు వసిష్ఠుడచటికి పోయెను. నిమి అతనిని ఆదరించలేదు అందుచే నీవు విదేహుడవు (దేహము లేనివాడవు) కమ్ము-అని వసిష్ఠుడు నిమిని శపించెను. నిమికూడ వసిష్ఠుని శపించెను. దానిచే నిమి విదేహుడయ్యెను. వసిష్ఠుడు చేతన్ను (చిత్రవృత్తి వ్రపుత్రులు) లేనివాడయ్యెను. (ఇద్దరును ఇట్లు కావలసియుండగా) కావనాశమునకై ఇరువురును బ్రహ్మ కడకు పోయిరి. బ్రహ్మదేవుని ఆదేశమున నాటినుండి 'నిమి' (భూలోక జీవుల) కన్నులయందు నివసించసాగెను. అతని విశ్రాంతికై అప్పటినుండి మానవులు మొదలగు ప్రాణులకు నిమే(మి)షములు ఏర్పడెను. (నిమి-శ = నిమిః శేతే అస్మిన్. 'నిమి' దీనియందు శయనించును కనుక నిమిశ-నిమేశ > నిమిష-నిమేష) (బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞచేతనే) వసిష్ఠుడును జల కుంభమునందు చేరి లోగడ చెప్పినట్లు మిత్రావరుణుల కుమారుడయ్యెను. అతనితోపాటు ఆకడవనుండియే తెల్లనిమేని చాయ నాలుగు బాహువులు జవమాల కమండలువు కలిగి శాంతాత్ముడగు అగస్త్య మహర్షి ఉద్భవించెను. ఆయన మలయ వర్షత భాగమున తన భార్యతోకూడి విప్రవరివృతుడయి వైఖానస (వానప్రస్థ) విధానముతో దుష్కరమగు తప మాచరింపసాగెను.

తతః కాలేన మహతా *కాలకాది నిపీడితమ్ । జగద్వీక్ష్య స కోపేన పీతవా న్వరుణాలయమ్. 42

విష్ణ్వృద్ధిక్షయకృతో మృత్యు రన్యో విధాయ చ । కాలకూటం వృథా చక్రే శ్వేతకేతో ర్న తృప్తికృత్.

తతోఽన్య వరదా స్సర్వే బభూవు శ్శక్కురాదయః । బ్రహ్మ విష్ణుశ్చ భగవా న్వరదానాయ జగ్ముతుః. 44

* కాలకాది

మొదట బ్రహ్మ మానసపుత్రిుడుగా చెప్పబడిన వసిష్ఠుడుమరల మిత్రావరుణుల కుమారుడై అగస్త్యునితో పాటు ఎట్లు జన్మించెనను వ్రశ్నకు ఈ ఉపాఖ్యానము సమాధానముగా నున్నది. చాందోగ్యోపనిషత్తునందు వసిష్ఠ వదముతో చెప్పబడిన ముఖ్య ప్రాణతత్త్వమునకును వసిష్ఠుడు బ్రహ్మ మానసపుత్రిుడనుటకును వాయుదేవుడే ఇంద్రకాశమున జలకుంభమునుండి వసిష్ఠుడుగా పుట్టెననుటకును చేదాంత శాస్త్రానుసారము సమన్వయము కూడ ఈ కథవలన కుదురుచున్నది. ఇదియంతయు తత్త్వ విచారణ మార్గమున ఆలోచించుటచే తెలియవలసిన విషయము. పురాణములు ఇట్లు నర్తవిధ విజ్ఞానమును అందించుచున్నవి.

వరం వృణీష్య భద్రం తే యదభీష్టం భవే న్మునే ।

అగస్త్యః యావ ద్భృహ్మసహస్రాణాం వజ్రవిశతికోటయః. 45

వైమానికో భవిష్యామి దక్షిణాచలవర్తమి । మద్విమానోదయే కుర్యా ద్యః కశ్చి త్పూజనం మమ. 46

స సప్తలోకాధిపతిః పర్యాయేణ భవిష్యతి । ఈశ్వరః ఏవమ స్త్రితి తేఽవ్యుక్త్యా జగ్ము ర్దేవా యథాగతమ్.

తస్మా దర్హ్యః ప్రదాతవ్యో హ్యగస్త్యస్య సదా బుధైః ।

నారదః కథ మర్హ్యప్రదానంతు కర్తవ్యం తస్య వై వ్రజో. 48

విదానం య దగస్త్యస్య పూజనం తద్వదస్య మే ।

ఈశ్వరః ప్రత్యూషనమయే విద్వా న్కుర్యా దస్కోదయే సతి. 49

స్నానం శుక్తతిలై స్తద్య చ్చుక్లపూల్యామ్బురో గృహీ । స్థావయే దవ్రణం కుమ్భం మాల్యవస్త్రవిభూషితమ్.

వజ్రరత్నసమాయుక్తం పుతపాత్రేణ సంయుతమ్ ।

అజ్ఞాన్తమాత్రం పురుషం తథైవ సౌవర్ణ మత్యాయతబాహు దణ్డమ్. 51

చతుర్బుజం కుమ్భముఖే నిదాయ దాన్యాని రత్నామ్బర సంయుతాని ।

సకాంస్యపాత్రాక్షతశు క్రియుక్తం మన్త్రేణ దద్యా ద్ద్విజపుష్కవాయ. 52

ఉత్తివ్య లమ్బోదరదీర్ఘ బాహు రనన్యచేతా ★ య ముదజ్ఞుః సృక్ ।

శ్వేతాంచ దద్యా ద్యది శక్తిరస్తి రౌప్యాం ఖురై ర్దేమముఖేం సవత్సామ్. 53

దేనుం తతః క్షీరవతీం వ్రణమ్య సవత్సమణ్ణాభరణాం ద్విజాయ ।

*ఆసప్తరాత్రా దుదయేఽర్హ్య మస్య దాతవ్య మేత త్సకలం నరేణ. 54

యావ త్సమా స్సప్త దశాథవా స్యు రథోర్ధ్వమవ్యత్ర వదన్తి కేచిత్ ।

కాశపుష్పప్రతీకాశ హ్యగ్నిమారుత సమ్భవ. 55

మిత్రావరుణయోః పుత్రౌ కుప్పయోనే నమోఽస్తు తే ।

వ్రత్యబ్దం చ ఫలత్యాగ మేపం కుర్వన్న ముహ్యతి. 56

సోమం కుర్యా తతః వశ్చా ద్వర్ణయే న్మనసా ఫలమ్ । ఆనేన విధినా యస్తు పుమా నర్హ్యం నివేదయేత్.

ఇమం లోక మవాప్నోతి రూపారోగ్యనమన్వితః । యతీయేన భువర్లోకం స్వర్లోకంచ తతః పరమ్. 58

సప్త లోకా నవాప్నోతి సప్తార్హ్యా న్యః వ్రయచ్ఛతి ।

ఇతి పఠతి శృణోతి వా య ఏత ద్వసుయుగళాంగభవస్య సమ్ప్రదానమ్. 59

మతిమపిచ దదాతి సోఽపి విష్ణో ర్భవనగతః పరిపూజ్యతేఽమరౌఘైః. 59a

ఇతి శ్రీ మత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమను సంవాదా న్నర్గతేశ్వరనారదసంవాదే

అగస్త్యోత్పత్తి తత్పూజాదికథనం నామైక షష్ఠితమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు చారికాలము గడచెను. ఈ అగస్త్యుడు తారకాది దానవులు జగములను పీడించుట చూచి కోపవశమున నముద్రమును త్రాగివేసెను. వింధ్య పర్వతవృద్ధిని ఆటంకపరచెను. రెండవ మృత్యువును నృప్తించెను. కాలకూట విషమును వ్యర్థమయిన దానినిగా (శక్తిహీనమగునట్లు) చేసెను. శ్వేతకేతువను సాతని చంపెను. ఇట్టి మహాకార్యములు చేసినందున సంతసించి శంకరుడు బ్రహ్మ విష్ణువు మొదలగువారు అగస్త్యునకు వరమీయదలచివచ్చి “మునీ! నీకభీష్టమిస్తు వరమేదియో కోరుము. ఇత్తుము.” అనిరి. అగస్త్యుడిట్లు వరము కోరెను. “ఇరువదియైదు కోట్ల సంవత్సరముల కాలము

★యమధిజ్ఞుః ★ఆసప్తరాత్రోదయమూర్ధ్వమస్య ★పుత్రై ర్యోగమేవం.

నేను దక్షిణ (మలయ) మార్గమున వైమానికుడనై (అంతరక్షమున వెలుగు జ్యోతిర్లోకమనై) ఉండవలయును. నావిమానము (జ్యోతిరూపము) ఉదయించినపుడు నన్ను పూజించినవాడు క్రమముగా భూర్లోకమాదిగా ఏడు ఊర్వ లోకములకు అధినతి (వాటియందు సుఖించుటకు అధికారి) కావలయును." అని కోరగా అట్లే యగునని వరమిచ్చి ఆదేవతలు వచ్చిన త్రోవను వెళ్ళిరి. కావున ఈ విషయము నెరిగి వివేకులై జనులు అగస్త్యునకు అర్ఘ్యముసీయవలెను.

ఈశ్వరు డిట్లు చెప్పగా విని నారదుడు అగస్త్యునకు అర్ఘ్య మిచ్చుటకును పూజ సేయుటకును కల విధాన మేదో తెలుపుమని ఈశ్వరుని ప్రార్థించగా ఆ దేవు డిట్లు చెప్పెను: ప్రభాతకాలమున అగస్త్య నక్షత్రము ఉదయించు వేళకు సంవదాయ మెరిగిన గృహస్థుడు నిద్ర మేల్కొంచి తెల్లని నూపులతో (నూపుపిండితో నూపులనూనెతో) స్నాన మాడ వలయును. తెల్లని పూలను వస్త్రములను ధరించవలెను. పూలను వస్త్రములను చుట్టును చుట్టి అలంకరించిన కలశమును (సిటితో నింపి) నిలిపి దానియందు పంచరత్నములను (ముత్యము వగడము మొదలగునవి) వేయవలెను. దాని దగ్గర ఒక నేతి పాత్ర ఉంచవలెను. బంగారుతో బొటనవ్రేలంత పరిమాణము కలిగి పొడవయిన నాలుగు కాహపులుకల పురు మని ప్రతిమ చేయించి ఆ పుత్రపాత్ర దగ్గర ఉంచవలయును. ఆ ప్రతిమతోపాటు దాస్యములు రత్నములు నూతన వస్త్రములు కంచుపాత్రము అక్షతలు ముత్యపు చిప్పలు చేర్చవలెను. ఇవన్నియు మంత్రపూర్వకముగా దానము చేయ వలెను. ఈ దానము చేయునపుడు దాత ఉత్తరాభిముఖుడై తన దీర్ఘకాహపులను ప్రకెత్రవలయును. అనన్యచిత్తుడై యుండవలయును. శక్తియున్నచో తెల్లని వన్నె కలిగి వెండి గిట్టలు బంగారు మొగపువచ్చె మెడలో గంటలు మొవ్వలు కలిగి దూడకల పాడి యావును కూడ దానము చేయవలెను. ఇట్లు అగస్త్యోదయదినము మొదలు ఏడు దినములు ఈ విధ మగు దానముతోపాటు అర్ఘ్యము నగస్త్యున సీయవలయును.

ఇట్లు వరునగా వదునేడు సంవత్సరములు చేయవలయును. అంతకంటె ఎక్కువ కాలము వరకు కూడ చేయ వలయు(వచ్చు)నని కొందరందురు.

పరిత్యాగమంత్రము: "తెల్లపూవువంటి దేహప్రకాశము కలిగి అగ్నిమారుతుల వలన జనించినవాడవై మిత్రా వరుణదేవుల పుత్రుడవై జలకుంభమునుండి ఉత్పన్నుడవైన అగస్త్య! నీకు నమస్కారము."

సంవదాయ మెరిగి ప్రతి ఏడు ఇట్లర్ఘ్యము సీయవలెను. తరువాత హోమము జరిపి మనః పూర్వకముగా పరి త్యాగము చేయవలెను.

ఈ విధానానుసారము అగస్త్యునకు అర్ఘ్యము నర్పించు పురుషుడు ఈ భూర్లోకమున రూపాయురారోగ్యములతో సుఖించును. తరువాత క్రమముగ భువర్లోకము మొదలగు ఊర్వలోకములను అన్నిటిని పొంది అచ్చటను సుఖించును.

అష్టవసువులలోని వారగు అగ్నిమారుతుల అంశవలన జనించిన (వారి కుమారుడెయగు) అగస్త్యుని అర్ఘ్యదాన విధానమును చదివినను వినినను ఉత్తమ జ్ఞానమును పొంది విష్ణులోకమును చేరి అచట దేవతలచేత పూజల నందుకొనును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున అగస్త్యోత్పత్తి తదర్ఘ్య తత్పూజా విధానమను

అరువది యొకటవ అధ్యాయము.

ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

అనంతతృతీయావతమ్.

మను: : సౌభాగ్యారోగ్యవలదమముత్రాక్షయకారకమ్ । భుక్తిముక్తి ప్రదం దేవ తస్మే బ్రూహి జనార్దన. 1

శ్రీమత్స్వ: : య దుమాయాః పురా దేవ ఉవాచాన్తక సూదనః । కైలాసశిఖరాసీనో దేవ్యా పృష్ఠ స్తదా కిల.

కథాను నమ్రవృత్తాసు ధర్మాసు లలితాసు చ । త దిదానీం ప్రవక్ష్యామి భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్. 2

ఈశ్వర: : శృణుష్వావహితా దేవి తత్తైవానంతపుణ్యకృత్ । నరాణా మథ నారీణా మారారన మనుత్తమమ్.

నతస్యే వాఽథ వై శాఖే మామేవా చూర్గశీర్షకే । ఖల్గచక్షతృతీయాయాం స్నాతస్స న్నోదసర్జవైః. 3

- గోరోచనాంచ గోమూత్రం కృష్ణ గోశకృతం తథా । దధిచన్దననమ్మిశ్రం లలాటే తిలకం న్యసేత్. 6
- సౌభాగ్యారోగ్యకృతస్మా త్తత్సా లలితాప్రియమ్ । వ్రతివక్షం తృతీయాసు దదానః పీతవాససీ. 7
- ధారయే దథ రక్తాని నారీచే తృతిసంయుతా । విదవా వా త్వరక్తాని కుమారీ శుక్లవాససీ. 8
- దేవీంచ వజ్రగవ్యేన తతః క్షీరేణ కేవలమ్ । స్నాపయే న్మధునా * తద్య త్పుష్పగన్తోదకేనతు. 9
- పూజయే చ్చుక్లపుష్పైస్తు ఫలై ర్నానావిదై రపి । దాన్యకైర్జీరలవజై ర్గుడక్షీరమృతాన్వితైః. 10
- శుక్లాక్షతతిలై రర్చాం తతో దేవీం సమర్చయేత్ । పాదా ద్యభ్యర్చనం కుర్యా తృతివక్షం వరాననే. 11

అరువది రెండవ అధ్యాయము.

అనంత తృతీయా వ్రతము

సౌభాగ్యారోగ్య ఫలవ్రదమును వరలోకమున అక్షయఫల మిచ్చనదియు భుక్తి ముక్తివ్రదమును నగు వ్రతమును నాకు తెలుపుమని మనువు ఆడుగగా మత్స్యనారాయణు డిటులు చెప్పెను. పూర్వము అంధకాసురహంతయగు పరమేశ్వరుని ఉమాదేవి యడుగ కైలాస శిఖరమం దాసీనుడై యున్న ఈశ్వరుడు ధర్మమునకు అనుకూలములును లలితములును అగు వ్రతంగముల నడుమ చెప్పిన వ్రతము ఒకటి కలదు. దానిని చెప్పెద; వినుము.

ఈశ్వరుడు ఉమకు ఇటులు చెప్పెను: నరులకు కాని నాదులకు కాని అనంత పుణ్యఫలమును ఇచ్చు అత్యుత్తమమగు వ్రతము ఒకటి కలదు; అవహితురాలవయి వినుము. బాద్రపద వైశాఖ మాఘ మార్గశీర్ష మాసములలో దేనియందైన శుక్ల తృతీయనాడు తెల్లని ఆవాలతో (ఆవపిండితో ఆవనూనెతో) స్నానము చేయవలెను. గోరోచనము గోమూత్రము నల్లని ఆవు గోమయము పెరుగు చందనము-ఇవన్నియు కలిపిన తిలకమును నుదుట ధరించవలయును. ఏలయన ఈ తిలకము నదా లలితా ప్రీతికరమును సౌభాగ్యారోగ్యకరమును. తరువాత వట్టు వస్త్రములు ధరించవలయును. ముత్తైదువలు ఎర్రని వస్త్రములను విధవయైనచో ఎర్రనివి కాని వస్త్రములను కన్యలైనచో తెల్లని వస్త్రములను ధరించవలయును. దేవిని వరునగా వంచగవ్యముతో కేవలము గోక్షీరములతో తేనెతో వన్నీటితో స్నానము చేయించవలెను. తెల్లని పూవులతో తెల్లని అక్షతలతో తెల్లని పూవులతో పూజించవలయును. నానావిధ ఫలములు జీంకం ధనియాలు ఉప్పు బెల్లము పాలు నేయి నివేదించవలయును.

- వరదాయై నమః పాదౌ తథా గుల్ఫౌ శ్రియై నమః । అశోకాయై నమో జుజ్ఞే పార్వత్యై జానుసీ తథా. 12
- ఊరూ మజ్జశకారిణ్యై వామదేవ్యై తథా కటిమ్ । వద్మోదరాయై జఠర మరః కామశ్రియై నమః. 13
- కరో సౌభాగ్యదాయిన్యై బాహూ హరముఖశ్రియే । ముఖం దర్పణవాసిన్యై స్మరదాయై స్మితం నమః. 14
- గౌర్యై నమ స్తథా నాసా మతులాయై చ లోచనే । తుష్ట్యై లలాటఫలకం కాత్యాయన్యై నమ శ్శిరః. 15
- నమో గౌర్యై నమో ర్భుత్యై నమః కాశ్యై నమ శ్శ్రియై । రమ్భాయై లలితాయైచ వామదేవ్యై నమోనమః. 16
- ఏవం సమ్పూజ్య విధివ దగ్రతః వద్మ మాలిఖేత్ । వత్త్రై ర్వాదశభి ర్యుక్తం కుజ్జమేన సకర్ణికమ్. 17
- పూర్వేతు విన్యసే ద్ధౌరీ మవర్ణాయ తతః వరే । భవాసీం దక్షిణే తద్య ద్రుద్రాణీంచ తతః వరే. 18
- విన్యసే తృశ్చిమే సౌమ్యాం తథా మదనవాసినీమ్ ।

- వాయవ్యే పాటలా ముగ్రా ముత్తరేణ తథాఽప్యమామ్. 19
- సాద్యాం సత్యాం శుభాం సౌమ్యాం మజ్జశాం కుముదాం నతీమ్ ।
- రుద్రంచ మధ్యే సంస్థావ్యలలితాం కర్ణికోవరి. 20
- కుసుమై రక్షతై ర్వాపి నమస్కారేణ విన్యసేత్ । గీతమజ్జశనిర్హోషం కారయిత్వా సువాసినీః. 21
- పూజయే ద్రక్షవాసోభీ రక్షమాల్యానులేపనైః । సిన్ధూరం స్నానచూర్ణంచ తాసాం శిరసి దావయేత్. 22

సిందూరం కుంకుమస్నాన ముపదీష్టం యత స్తతః । తథోపదేష్టారమః పూజయే ద్యత్నతో గురుమ్. 23
సమ్పూజ్యతే గురు ర్యత్ర సర్వా స్తస్య ఫలాః క్రియాః ।

పాదాది పూజా మంత్రములు: 1. వరదాయై నమః పాదౌ పూజయామి; 2. శ్రియై నమః గుల్ఫౌ పూజయామి; 3. ఆశోకాయై నమః జంఘే పూజయామి; 4. పార్వత్యై నమః జానుసీ పూజయామి; 5. మంగళకారిణ్యై నమః ఊరూ పూజయామి; 6. వామదేవ్యై నమః కటిం పూజయామి; 7. పద్మోదరాయై నమః జతరం పూజయామి; 8. కామశ్రియై నమః ఉరః పూజయామి; 9. సౌభాగ్యదాయిన్యై నమః కరౌ పూజయామి; 10. హరముఖశ్రియై నమః - బాహూ పూజయామి; 11. దర్పణ వాసిన్యై నమః-ముఖం పూజయామి; 12. నృరదాయై నమః స్థితం పూజయామి; 13. గౌర్యై నమః నాసికాం పూజయామి; 14. అతులాయై నమః నేత్రే పూజయామి; 15. తుల్యై నమః లలాట ఫలకం పూజయామి; 16. కాత్యాయన్యై నమః-శిరః పూజయామి; గౌరికి ధృతికి కాళికి శ్రీకి రంభకు లలితకు వామదేవికి నమస్కారము. అని ఇట్లు పూజించవలెను.

పూజకు ముందే ఆయా దేవతలను కూర్చుండపెట్టవలసిన విధానమును స్థానములును ఏవి యనిన- మొదట కుంకుమతో వండెండు రేకులును నడుమ దుద్దుకల వద్దము మ్రుగ్గుగా వేయవలెను. దానిపై తూర్పున గౌరిని ఆవర్తన- దక్షిణమున భవానిని రుద్రాణిని-పడమట సౌమ్యము మదనవాసినిని-వాయవ్యమున పాటలను ఉగ్రును- ఉత్తరమున ఉమా సార్దా నత్యాకుబా సౌమ్యా మంగళా కుముదా నతీ-దేవులను నడుమ కర్ణికపై రుద్రుని స్థాపించవలయును. అట్లు నిలుపు నపుడు వారిపై కుసుమములను అక్షతలను ఉంచి (ఆవాహయామి స్థాపయామి పూజయామి అనుచు) నమస్కరించుచుండ వలయును.

ఇట్లు మొదట ఆవాహనము తరువాత పైని చెప్పినట్లు పూజనము నివేదనము ఐన తరువాత మంగళవాద్యములు మ్రోగుచుండ ముతైదువలను రావించి ఎర్రని వస్త్రములతో ఎర్రని పూలతో ఎర్రని గంధ ద్రవ్యములతో వారిని పూజించ వలెను. సిందూర కుంకుమ కుసుమ చూర్ణములతో స్నానము చేయించవలయునని శాస్త్రమున చెప్పబడియున్నది. కావున వారి శిరస్సుపై సిందూరమును కుంకుమమును వేయవలయును. తనకు మంత్రోపదేశము చేసిన గురునికూడ యత్నపూర్వకముగా పూజించవలయును. గురువునకు ఆర్చన చేసిన నమస్త క్రియలు సఫలము లగును.

నభస్యే పూజయే ద్గౌరీముత్పలై రసితై స్సదా. 24

ఆశ్వినే బిన్దుజీవైశ్చ కార్తికే శతవత్రకైః । జాతీపుష్పై ర్మార్గశీరే పౌషే పీతైః కురణ్ణకైః. 25

కున్దుకుంజ్జమపుష్పైశ్చ మాఘే దేవీం సమర్చయేత్ । సిన్దువారేణ జాత్యావా పాల్గునే పూజయే దుమామ్.

చైత్రే తు మల్లికాశోకై ర్వైశాఖే గన్ధపాటలైః । జ్యేష్ఠే కమలమన్దారై రాషాడేచ జపామ్బుజైః. 27

కడమైరథ మాలత్యా శ్రావణే పూజయే త్సదా । గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధి సర్పిః కుశోదకమ్.

బిల్వవత్రార్కపుష్పంచ యవా గోశృంగ్వారిచ । వజ్రగవ్యంచ బిల్వంచ ప్రాశయే త్కృమశ స్సదా. 29

ఏత ద్బ్రాహ్మదాద్యంత ప్రాశనం క్రమశ స్మృతమ్ । వ్రతిక్షంచ మిథునం తృతీయాయాం వరాననే. 30

భోజయిత్వాఽర్చయే ద్భక్త్యా వస్త్రమాల్యానులేపనైః ।

పుంసః పీతామృతం దద్యాత్ప్రియః కౌసుమ్యవాససీ. 31

నిష్పావ జాతీ లవణ మిథుదణ్డం గుడాన్వితమ్ । నార్యా దద్యాత్పులం పుంస స్సువర్ణోత్పలసంయుతమ్.

యథా న దేవి దేవ స్త్వాం వరిత్యజ్యేహ గచ్ఛతి । తథా మా ముద్ధరాశేషదుఃఖసంసారసాగరాత్. 33

కుముదా విమలా నన్దా భవానీ వసుదా శివా । లలితా కమలా గౌరీ నతీ రమ్యాచ పార్వతీ. 34

నభస్యాదిషు మాసేషు ప్రీయతా మిత్తుదీరయేత్ ।

భాద్రపదాదిగా పండ్రెండు మాసములందును పూజకు పుష్పములు ఉపవాసమునాడు ఆహారముగా తీసికొన వలసిన ద్రవ్యము దాన నమయమున చెప్ప మంత్రము వేరు వేరుగా నుండును. ఎట్లన-

మాసము:	పూజా పుష్పములు:	ఆహారము:	మంత్రము:
భాద్రపదము	నల్ల కలువలు	గోమూత్రము	కుముదా ప్రీయతామ్
ఆశ్వయుజము	మంకెన	గోమయము	విమలా ప్రీయతామ్
కార్తికము	నూరు రేకుల తామర	ఆవు పాలు	సందా ప్రీయతామ్
మార్గశిరము	జాజి	ఆవు పెరుగు	తవాసీ ప్రీయతామ్
పుష్యము	వచ్చ గోరంట	ఆవు నేయి	వసుధా ప్రీయతామ్
మాఘము	మొల్ల లేదా కుంకుమ పూవులు	దర్బలు వేసిన నీరు	శివా ప్రీయతామ్
ఫాల్గునము	ప్రేంకణము లేదా జాజి	మారేడు దళములు	లలితా ప్రీయతామ్
చైత్రము	మల్లిక లేదా అశోకము	తెల్ల జిల్లేడు పూలు	కమలా ప్రీయతామ్
వైశాఖము	నంపెగ-పాటల	యవలు వేసిన నీరు	గౌరీ ప్రీయతామ్
జ్యేష్ఠము	కమలము-మందారము	ఆవు కొమ్ములో పోసి ఉంచిన నీరు	నతీ ప్రీయతామ్
ఆషాఢము	జపాకుసుమ-వద్దములు	చంచగవ్యము	రంభా ప్రీయతామ్
శ్రావణము	కడిమి-మాలతి	ఓల్వలము	పార్వతీ ప్రీయతామ్

వ్రతిమాన శుక్లవక్ష తృతీయాతిథినాడును బ్రాహ్మణ దంపతులను భక్తితో వస్త్ర పుష్ప గంధములతో అర్చించ వలెను. పురుషులకు వచ్చని వస్త్రము లీయవలెను. (పురుషులకు దోవతి ఉత్తరీయము కాని రెండు దోవతులను కాని-స్త్రీ లకు చీరను రవిక గుడ్డను-ఇ దైవరికైనను రెండు వస్త్రము లీయవలెను.) స్త్రీలకు బొబ్బరలు జాజికాయ లవణము చెరకుగడ బెల్లమును పురుషులకు ఈ వద్దార్థములతోపాటు బంగారు కలువపూవును కూడ ఈయవలెను. ఇవి ఇచ్చు నపుడును శయనము మొదలగునవి ఇచ్చునపుడును దేవిని “దేవీ! పరమేశ్వరుడు ఎన్నడును నిన్ను విడువక నుఖింప జేయుచున్నట్లే నీవును నన్ను సంసార సాగరమునుండి తరింపజేసి నుఖింపజేయుము.” అని ప్రార్థించవలెను.

వ్రతాన్తే శయనం దద్యా త్పువర్ణకమలాన్వితమ్. 35
 మిథునాని చతుర్వింశద్వాదశాథ నమర్చయేత్ । అష్టౌ షడ్వా వ్యథ పున రనుమాసం నమర్చయేత్. 36
 పూర్వం దత్వాఽథ గురవే శేషా నత్యర్చయే తతః । ఉక్తాఽనన్తతృతీయైషా సదాఽనన్తఫలప్రదా. 37
 సర్వపాపహరా దేవీ సౌభాగ్యారోగ్యవర్ధనీ । న చైనాం విత్తశాత్యేన కదాచిదపి లక్ష్మయేత్. 38
 నరో వా యది వా నారీ విత్తశాత్యా తృతత్యధః । గర్భిణీ సూతికా నక్తం కుమారీ వాఽథ రోగిణీ. 39
 యదా శుద్ధా తదా తేన కారయే త్క్రమశ స్సదా । ఇహ మనన్తఫలదాం య స్తృతీయాం నమాచరేత్. 40
 కల్పకోటిశతం సాగ్రం శివలోకే మహీయతే । విత్తహీనోఽపి కుర్వీత వర్షత్రయ ముపోషణమ్. 41
 పుష్పై ర్మన్త్రవిదానైశ్చ సోపి తత్పుల మాప్పుయాత్ । నారీ వా కురుతే యా తు కుమారీ విధవా తథా.

సోఽపి తత్పుల మాప్నోతి గౌర్యనుగ్రహాలలితా ।

ఇతి వతతి శృణోతి వా య ఇత్థం గిరితనయాః ప్రత ముగ్రలోకసంస్తమ్. 43

మతిమపిచ దదాతి సోఽపి దేవై రమరవదూజనకిన్నరైశ్చ పూజ్యః. 43u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే అనంతతృతీయావ్రతకథనం

నామ ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

ప్రతము ఇట్లు పండ్రెండు మానములు జరిగి ముగిసిన తరువాత మంచము పరపు మొదలయినవి బంగారు కమలముతో కూడ విప్ర దంపతులకు ఈయవలెను. ఇదిగాక ప్రతి మానమునను విప్ర దంపతులను యథాశక్తిగా ఇరువది నాలుగు మందిని కాని పండ్రెండు మందిని కాని ఎనిమిది మందిని కాని ఆరు మందిని కాని అర్పించవలెను. (వారికి పుష్పగంధ తాంబూల దక్షిణాదికము నీయవలెను.) ఇట్లు అర్పించునపుడు మొదట తన గురుని పిమ్మట మిగిలినవాని అర్పించవలెను.

దేవీ: ఈ దెప్పిన అనంత తృతీయావ్రతము నదా అనంతఫలవ్రదము నర్వపావహరము; సౌభాగ్యారోగ్యవృద్ధి కరము. దీనిని స్త్రీలు కాని పురుషులు కాని ఎవరైనను చేయవచ్చును. కాని తనకు శక్తి యున్నంతలో ధనమున లోభము చూపరాదు. చూపినచో అధః పతితు లగుదురు.

ఈ వ్రతమును చేయుట స్త్రీ గర్భిణి రోగిణి కుమారియైనను చేయవచ్చును. పగలే కాదు; రాత్రి (వ్రదోషకాల మున-రాత్రి ఎక్కువ గడువకుండ) చేయవచ్చును. ప్రసవించుట మొదలయిన కారణములచే అశుచిత్వము వచ్చినపుడు శుద్ధి అయిన తరువాత చేయవలెను.

అనంత ఫలవ్రదమగు ఈ అనంతతృతీయావ్రతమును ఆచరించినవాడు కల్పకోటి శతములపాటు (పూర్తిగా) శివలోకమున నుభించును. ధనము లేనివాడు మూడు సంవత్సరములు మాత్రమయిన ఆయా మాన శుక్ల తృతీయనా డువవాసముండి పూవులతో మంత్రములతో యథాశక్తిగ దొరకిన ద్రవ్య నివేదనముతో ఈ వ్రతమును జరిపినచో సముగ్రఫలమును పొందును. దీనిని కన్య కాని విధవకాని చేసినను గౌరీకృపచే వ్రతము ఫలించును.

దీనిని చదివినను వినినను ఉత్తమ జ్ఞానము శివలోక ప్రాప్తి అచట కిన్నరాది దేవగణములచే పూజలు లభించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మత్స్యమను సంవాదాంతర్గత పార్వతీశ్వర సంవాదమున

అనంత తృతీయావ్రతమును అరువది రెండవ అధ్యాయము.

త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

రసకల్యాణతృతీయావ్రతమ్

ఈశ్వరః : ఆదాన్యామపి వక్ష్యామి తృతీయాం పావనాశనీమ్ ।

రసకల్యాణీస్థి మేతాం పురాకల్పవిదో విదుః. 1

మాఘమాసేతు సప్రమృపై తృతీయాం శుక్లపక్షకే । ప్రాత ర్గవ్యేన వయసా తిలై స్నానం సమాచరేత్. 2

స్నానయేన్మధునా దేహిం తథై వేషురసేనచ । గన్తోదకేనతు పునః పూజయే త్కుంజామేన వై. 3

దక్షిణాం నమ్నూజ్య తతో వామాని పూజయేత్. లలితాయై నమో దేవ్యాః పాదం గుల్పంచ పూజయేత్.

జిహ్వాం జానుం తథేకాన్త్యై తథైవోరుం శ్రియై నమః । మదాలసాయైతు కటి మవర్ణాయై తథోదరమ్. 5

స్తనం మదనవానిన్త్యై వ్రమదాయై చ కన్ఠరామ్ । తథా భుజాగ్రం మార్దవ్యై కమలాయై శుచిస్మితే. 6

భూలలాటంచ రుద్రాజ్యై శక్తిరాయై తథాఽలకాః । మకుటం విన్యవాసినైః పునః కాశ్యై తథాఽలకాః ।
 మదనాయై లలాటంతు మోహనాయై పునర్భువమ్ । నేత్రం చన్ద్రార్ధధారిజ్యై తుష్యైచ వదనం పునః. 8
 ఉత్కణ్ఠినైః నమః కణ్ఠ మమృతాయై నమః స్తనమ్ । అభయాయై నమోబాహుం విశోకాయై నమః కరమ్.
 హృదయం మన్మథద్రాదాయై పాటలాయై తథోదరమ్ । కటిం సురతవాసినైః తథోరుం త్ర్యమ్బకప్రియే.
 జానుజక్ష్ణే నమో గౌర్యై గాయత్ర్యై గుల్ఫ మర్చయేత్ । ధరాధరాయై పాదంతు విశోకాయై నమశ్శిరః. 11
 నమో భవాన్యై కామిన్యై వాసుదేవ్యై జగచ్చియై । ఆనందాయై నన్దాయై సుఖద్రాదాయై నమో నమః. 12
 ఏవం సమ్భూజ్య విధివ ద్విజదామృత్య మర్చయేత్ । భోజయిత్వాఽన్నపానేన మచురేణ విమత్సరః. 13
 సలడ్డుకం వారికుమ్భం శుక్లామ్బర యుగద్వయమ్ । దత్వా సువర్ణకమలం గన్ధమాల్యై రథార్చయేత్. 14
 ప్రీయతా మత్ర కుముదా గృష్టియా ల్లవణవ్రతమ్ । అనేన విధినా దేవీం మాసిమాసి నమర్చయేత్. 15

అరువది మూడవ అధ్యాయము.

రసకల్యాణ తృతీయావ్రతము.

ఈశ్వరుడు పార్వతికి ఇట్లు చెప్పెను: పావనాశకమగు మరియొక తృతీయా వ్రతమును తెలిపెదను. పురాణములందు రసకల్యాణీనీతృతీయావ్రతమని దీనికి పేరు.

మామ శుక్ల తృతీయా తిథినాడు ఉదయమున ఆవుపాలతోను నూపురి (నూపు పిండి-నూపురినూనె)తోను స్నానము చేయవలయును. దేవిని తేనెతో చెరకు రసముతో వస్త్రిచీతో స్నానమాడించి కుంకుమముతో పూజించవలెను. పూజను పాదాది శిరోఽంతముగా మొదట కుడి అవయవములను తరువాత ఎడమ అవయవములను పూజించవలెను.

పూజామంత్రము: 1. లలితాయైనమః (దక్షిణ) పాదం పూజయామి: దక్షిణ గుల్ఫం పూజయామి; 1. ఈశాన్యై నమః-దక్షిణ జంహం పూజయామి; దక్షిణ జాను పూజయామి. 2. శ్రియై నమః-దక్షిణోరుం పూజయామి; 4. మదాలసాయైనమః-దక్షిణ కటిం పూజయామి; 5. అవర్ణాయైనమః-దక్షిణోదరం పూజయామి; 6. మదనవాసినైః నమః దక్షిణ స్తనం పూజయామి; 7. ప్రమదాయైనమః దక్షిణ కంఠరాం పూజయామి; 8. మాధవ్యై నమః దక్షిణ భుజాగ్రం పూజయామి; వామ భుజాగ్రం పూజయామి; 9. కమలాదాయైనమః దక్షిణ భ్రువం పూజయామి; వామభ్రువం పూజయామి; 10. చంద్రార్ధధారిజ్యై నమః-దక్షిణనేత్రం పూజయామి; వామనేత్రం పూజయామి; 11. తుష్యై నమః-ముఖం పూజయామి; 12. ఉత్కంఠినైః నమః వామకంఠం పూజయామి; 13. అమృతాయైనమః-వామస్తనం పూజయామి; 14. అభయాయైనమః-దక్షిణబాహుం పూజయామి; వామబాహుం పూజయామి; 15. విశోకాయైనమః దక్షిణకరం పూజయామి; వామకరం పూజయామి; 16. మన్మథద్రాదాయైనమః - హృదయం పూజయామి; 17. పాటలాయైనమః-వామోదరం పూజయామి; 18. సురత వాసినైః నమః-వామకటిం పూజయామి; 19. త్ర్యంబకప్రియాయై నమః వామోరుం పూజయామి; 20. గౌర్యై నమః-వామజాను-వామ జంహంచ పూజయామి; 21. గాయత్ర్యై నమః-వామగుల్ఫం పూజయామి; 22. ధరాధరాయైనమః-వామపాదం పూజయామి; 23. విశోకాయైనమః-★శిరః పూజయామి;

భవాని-కామిని-వాసుదేవి-జగచ్చీ-ఆనందదా నందా-సుఖద్రా-శక్తి వాచ్యురాలగు దేవికి నమస్కారము; అని ఇట్లు యథావిధిగ దేవిని పూజించి వివ్రదంవతులను ఆదరించవలెను. మత్సరము మొదలగు భావవికారము లేవియు లేకుండ చిత్తశుద్ధితో వారికి మధురములగు అన్న పానీయములను లడ్డులను ఉదక కలశమును రెండు తెల్లని వస్త్రములను ఈయవలయును. బంగారు కమలమును గంధమాల్యములను అర్పించి అర్పించవలయును. దానము నిచ్చునపుడు

★ మూలములో అంగ పూజా మంత్రములకు కొన్నిటికి వామ దక్షిణాంగములను వేరువేరుగా మంత్రమున్నది.

కొన్నిటికిలేదు. లేనిచోట్ల రెండు పార్శ్వములకును ఒకే మంత్రమును అనువాదకుడు అచ్చట జరిగినది.

'కుముదా ప్రీయతామ్' అను మంత్రమును చెప్పవలెను. లవణ వ్రతమును (ఉప్పులేని ఆహారమును తినుట) పాటించవలెను. ఈ విధానముతో దేవిని వ్రతమానమునను అర్పించుచుండవలెను.

లవణం వర్జయే న్మామే పాల్గునే తు గుడం పునః । తవరాజం తథా చైత్రే వర్జ్యంతు మదు మాధవే. 16

పానకం జ్యేష్ఠమాసేతు తథాషాడేతు జీరకమ్ । శ్రావణే వర్జయే తీరం దధి బాద్రవదే తథా. 17

ఘృత మాశ్వయుజే తద్య దూర్జే వర్జ్యం చ మాక్షికం । దాన్యకం మార్గశీర్షేతు పౌషే వర్జ్యాతు శర్కరా. 18

వ్రతాన్తే కరకం పూర్ణం మాసేమాసే తు దావయేత్ । దద్యా ద్వికాలవేశాయాం భక్ష్యపాత్రేణ సంయుతాః. 19

లడ్డుకాశోకవర్తిశ్చ సంయావ మథ పూరికాః । మాటికా ఘృతపూరాంశ్చ పిష్టాపూపాంశ్చ మణ్డికాః. 20

క్షీరం శాకంచ దధ్యన్న మిణ్డుర్యః శోకవర్జితః । మాఘాదిక్రమశో దద్యా దేతాని కరకోవరి. 21

కుముదా మాలతీ గౌరీ రమ్భా భద్రా జయా శివా । ఉమా రతి నతీ తద్య న్మజ్జలా రతిలాలసా. 22

క్రమా న్మాఘాది సర్వత్ర ప్రీయతామితి కీర్తయేత్ । సర్వత్ర వజ్చగవ్యంచ ప్రాశనం సముదాహృతమ్.

ఉపవాసీ భవేన్నిత్య మశక్తౌ నక్త మిష్యతే ।

ఆయా మానములందు విడువవలసిన ఆహారములు: మాఘమున లవణమును ఫాల్గునమున బెల్లమును చైత్రమున తవరాజమును (యవలు మొదలగు వానినుండి తీసిన చక్కెర) వైశాఖమున తేనెను-జ్యేష్ఠమున పానకమును ఆషాఢమున జీలకర్రను శ్రావణమున పాలను బాద్రవదమున పెరుగును అశ్వయుజమున నేతిని కార్తికమున పుట్ట తేనెను మార్గశిరమున ధనియాలను పుష్యమున చక్కెరను విడువవలెను.

వ్రత విధాన పూజ కాగానే వ్రత మానమునను నిండు కరకమును (గరిగ అనెడు ఒక విధమైన మట్టిపాత్ర) భక్ష్య పాత్రమును అనాటి సాయం సంధ్యా కాలమున దానము ఈయవలెను. ఎట్లనగా కరకముపైని భక్ష్యపాత్రను ఉంచవలెను. ఆ భక్ష్య పాత్రయందు మాఘమానమున లడ్డులు-ఫాల్గునమున శోకవర్తులు చైత్రమున సంయావము (గోధుమ రవ్వను పాలతో చక్కెరతో ఉడికించిన వంటకము) వైశాఖమున పూరిలు జ్యేష్ఠమున మాటికలు ఆషాఢమున ఘృతపూరము (బాదుషా అని ఈనాటి పేరు) శ్రావణమున బూరెలు బాద్రవదమున మండిగలు (గోధుమతో చేయు పిండివంట) అశ్వయుజమున పాలు కార్తికమున అకుకూర మార్గశిరమున పెరుగన్నము పుష్యమున శోకములేని ఇండు అను వంటకము-ఇవి నింపవలెను. (వీటిలో శోకవర్తికలు-శోకము-ఇండు-మాటికలు అనునవి ఈనాడు అంతగా తెలియనివి. ఆయా దేశ భాగములలో వేరువేరు పేరులుండవచ్చును. పెద్దలవలన తెలిసికొనవలెను. తెలియనిచో వీటికి మారుగా మరేదైన మధుర వదార్థము ఉంచవచ్చును.)

దానము ఇచ్చునపుడు మాఘమున 'కుముదా ప్రీయతామ్'. ఫాల్గుణమున 'మాలతీ ప్రీయతామ్' చైత్రమున 'గౌరీ ప్రీయతామ్' వైశాఖమున 'రంభా ప్రీయతామ్' జ్యేష్ఠమున 'భద్రా ప్రీయతామ్' ఆషాఢమున 'జయా ప్రీయతామ్' శ్రావణమున 'శివా ప్రీయతామ్' బాద్రవదమున 'ఉమా ప్రీయతామ్' అశ్వయుజమున 'రతిః ప్రీయతామ్' కార్తికమున 'నతీ ప్రీయతామ్' మార్గశిరమున 'మంగళా ప్రీయతామ్' పుష్యమున రతిలాలసా ప్రీయతామ్ అను మంత్రమును చెప్పవలెను.

అన్ని మానములందును వ్రతదినమున పంచగవ్యము ఆహారముగా ఉపవాస ముండవలెను. శక్తి లేనివారు వగలు ఉపవసించి శక్తమున (రాత్రి కాగానే) భుజించవచ్చును.

పునర్మామేతు సమ్ప్రాప్తే శర్కరాం కరకోవరి. 24

కృత్యాతు కాష్ఠాం గౌరీం వజ్చరత్న సమన్వితామ్ । హైమ మణ్డివ్యమాత్రంచ సాక్షసూతకమణ్డిలుమ్.

చతుర్భుజా మిన్దుయుతాం నీతనేత్ర వటావృతామ్ । తద్య ద్గోమధునం శుక్లం సువర్ణాఢ్యం సితామృరమ్.

సవస్త్రభాజనం దద్యా ద్భవాసీ ప్రీయతా మితి । అనేన విధినా యస్తు రసకల్యాణినీవ్రతమ్. 27

కుర్యా త్స నర్వపాపేభ్య న్తక్షణాదేవ ముచ్యతే । నవార్బుదనహస్రంతు స దుఃఖ జాయతే నరః. 28

అగ్నిష్టోమనహస్రేణ యత్పలం త ద వాప్పుయాత్ । నారీవా కురుతే యాతు కుమారీవా వరాననే. 29

విధవావా వరాకీవా సాపి తత్పలభాగిణీ । సౌభాగ్యారోగ్యసమ్పన్నా గౌరీలోకే మహీయతే. 30

ఇతి వ్రతతి య ఇత్థం య శ్శృణోతి వ్రసజ్ఞా త్సకలకలుషముక్తః వార్షాలోక మేతి ।

మతిమపిచ నరాణాం యో దదాతి ప్రియార్థం విబుధవతిజనానాం నాయక స్సాస్య దమోఘః. 31

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే రసకల్యాణిణి

తృతీయావ్రతకథనం నామ త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

(ఇట్లు మాఘమాసము మొదలు పుష్యమాసము వరకు చేసిన తరువాత) మరల మాఘమాసము రాగానే ఈ చెవ్వుబోవు విధమున దానము చేయవలెను. బొటనవ్రేలి పరిమాణముతో బంగారు గౌరీ వ్రతిమ చేయించవలెను. దానికి పంచరత్నములు తాపటము చేయవలెను. జవమాలయు కమండలువును వ్రతిమకు చేతియం దుండవలెను. చతుర్భుజములు శిరమున చంద్రరేఖ తెల్లని వస్త్రపు మేలిముసుగు ఉండవలయును. కరక(గరిగ)పాత్రలో చక్కెర పోసి పాత్రపై భాగమున ఈ గౌరీ వ్రతిమ నుంచవలెను. అట్లే గోమిథున (ఆవు-ఎద్దు) వ్రతిమను తెల్లని రంగుతో (వెండికో) చేయించి బంగారు అలంకారములు తెల్లని వస్త్రపు వైకవృడముతో చేయించవలయును. వస్త్రములను పాత్రములను వీటికి తోడుగా చేర్చవలయును. ఇవి అన్నియును 'భవానీ ప్రియతామ్' అను మంత్రముతో ఆచార్యునకు దానము చేయవలయును.

ఈ విధానముతో ఈ రసకల్యాణిణి తృతీయావ్రతమును చేయువాడు తక్షణమున నర్వపాపములనుండి ముక్తుడగును. తొమ్మిదివేల ఆర్బుదముల సంవత్సరముల కాలము ఏ దుఃఖముల నెరుగక సుఖించును. వేయి అగ్నిష్టోమముల వలన కలుగు ఫలము నందును. స్త్రీలలో కూడ కన్యగాని సువాసినీ కాని విధవ కాని అమాయికురాలు కాని ఎవరు చేసినను ఇంత ఫలమును పొంది సౌభాగ్యారోగ్య సంపన్నయై గౌరీలోకమున ఆచరపాత్రమై సుఖించును.

దీనిని చదివినను నకల కలుషముక్తుడై గౌరీలోకము చేరును. ఉత్తమ జ్ఞానము పొందును. దేవతలకును నాయకుడై ఎల్లరకును అజయుడగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున రసకల్యాణిణి తృతీయావ్రతము

అరువది మూడవ ఆధ్యాయము.

చతుఃషష్టితమోఽధ్యాయః.

ఆర్ధానందతృతీయా వ్రతమ్.

ఈశ్వరః తత్రైవాన్యం వ్రవశ్యామి తృతీయాం పాపనాశినీమ్ ।

నామ్నా లోకే తు విఖ్యాతా మార్ధానన్దకరీ మిహ. 1

యదా శుక్లతృతీయాయా మషాధర్షం భవే త్క్యచిత్ । బ్రహ్మార్షంతు మమర్షంవా హస్తో మూలర్ష మేవచ.

దర్శగన్తోదకై స్సాన్నం తదా నమ్య కృమాచరేత్ । శుక్లమాల్యామృరధర శుక్లగన్ధానులేపనః. 3

భవానీ మర్చయే దృక్త్యా శుక్లపుష్పై స్సుగన్ధిభిః । మహాదేవేన సహితా ముపవిష్టాం మహాసనే. 4

వామదేవ్యై నమః పాదౌ శక్జ్కరాయ నమో హరమ్ । జుష్టే శోకవినాశిన్యై ఆనన్దాయ నమః వ్రభో. 5

రమ్యాయై పూజయే దూరూ శివాయచ వినాకినః । ఆనన్దిన్యై కటిం దేవ్యా శ్శూరినం శూలపాణయే. 6

మాధవ్యై చ తథా నాభి మథ శమ్భౌ ర్భవాయ వై । ననా వానన్దకారిన్యై శక్జ్కరస్యేన్ద్రమౌళయే. 7

ఉత్కణ్ఠిన్యై నమః కణ్ఠం నీలకణ్ఠాయవై హరమ్ । కరా పుత్పలదారిన్యై భద్రాయ జగతాం వరేః. 8

బాహూచ పరిరమ్భిన్యై నృత్రశీలాయ వై హరమ్ । దేవ్యా ముఖం విలాసిన్యై పృషేశాయ పున ర్విభోః. 9

స్మితంచ నృరణీ లాయై విశ్వవక్త్రాయై విభుమ్ । నేత్రే మదనవాసిన్యై విశ్వదామ్యై శూలినమ్. 10
 బ్రువౌ సృతప్రియాయై చ తాంబూలాయై శూలినమ్ । దేవ్యా లలాట మింద్రాజ్యై హవ్యవాహాయ వై విభోః.
 స్వాహాయై మకుటం దేవ్యా విభో ర్గజాదరాయ వై । విశ్వకాయౌ విశ్వముఖౌ విశ్వపాదకరౌ శివౌ. 12
 వ్రసన్నవదనౌ వస్తే పార్వతీవరమేశ్వరౌ ।

అరువది నాలుగవ అధ్యాయము

ఆర్ద్రానంద తృతీయావ్రతము

ఈశ్వరుడు గౌరి కిట్లు చెప్పెను: ఇట్టిదియే పాదనాశనియగు మరియొక తృతీయా వ్రతమును చెప్పెదను. దీనికి లోకమున ఆర్ద్రానందకర తృతీయా వ్రతమని ప్రసిద్ధి. శుక్లపక్షమున తదియనాడు ఆషాఢ ద్వయముకాని రోహిణి మహాహస్తముల సక్షత్రములలో నేదైన కాని ఉన్న దినమున యజమానుడు దర్బలతో పవిత్రమయిన సుగంధ జలము లతో స్నాన మాదవలెను. తెల్లని వస్త్రములను తెల్లని పుష్పములను తెల్లని సుగంధపు పూతలను తాల్చవలెను. భవానీ మహాదేవులను మహాననమున నిలిపి సుగంధవంతములగు తెల్లని పూవులతో పూజించవలెను.

పూజా మంత్రము: 1. వామదేవ్యై నమః శంకరాయ నమః-హరస్య పాదౌ పూజయామి; 2. శోక వినాశిన్యై నమః ఆనందాయ నమః వ్రభోః-జంఘే పూజయామి; 3. రంభాయై నమః శివాయ నమః- పినాకినః ఊరూ పూజయామి; 4. ఆనందిన్యై నమః శూలపాణయే నమః-శూలినః దేవ్యాశ్చ కటిం పూజయామి; 5. మాధవ్యై నమః భవాయ నమః - శంభోః నాభిం పూజయామి; 6. ఆనందకారిన్యై నమః ఇందుమౌళయే నమః-శంకరస్య స్తనౌ పూజయామి; 7. ఉత్కంఠిన్యై నమః-నీలకంఠాయ నమః-హరస్య కంఠం పూజయామి; 8. ఉత్పలధారిన్యై నమః-భద్రాయ నమః-జగతాం పతేః కరౌ పూజయామి; 9. వరిరంభిన్యై నమః సృతశీలాయ నమః-హరస్య బాహూ పూజయామి; 10. విలాసిన్యై నమః-చృషే శాయ నమః-విభోః దేవ్యాశ్చ ముఖం పూజయామి; 11. నృరణీలాయై నమః విశ్వవక్త్రాయై నమః-విభోః స్మితం పూజ యామి; 12. మదనవాసిన్యై నమః విశ్వదామ్యై నమః శూలినః నేత్రే పూజయామి; 13. సృతప్రియాయై నమః తాండవే శాయ నమః-శూలినః బ్రువౌ పూజయామి; 14. ఇంద్రాజ్యై నమః హవ్యవాహాయ నమః-దేవ్యాః విభోశ్చ లలాటం పూజ యామి; 15. స్వాహాయై నమః గంగాధరాయ నమః-దేవ్యాః విభోః మకుటం(శిరః)పూజయామి.

విశ్వము తమ శరీరమై అన్ని వైపులకు తమ ముఖములును పాదములును కడములును కలిగి వ్రసన్నములైన ముఖములు కలవారగు పార్వతీ వరమేశ్వరులను నమస్కరించుచున్నాను.

ఏవం సమూజ్య విధివ ద్రగత శ్శివయోః పునః. 13

వద్మోత్పలాని రజసా నానావర్ణాని కారయేత్ । శఙ్ఖచక్రే నకటకే స్వస్తికాంజ్యశచామరాః. 14

యావంతః పాంసవస్త్రత రజనః పతితా భువి । తావద్వర్షసహస్రాణి శివలోకే మహీయతే. 15

చత్వారి ఘృతపాత్రాణి సహిరణ్యాని శక్తితః । దత్వా ద్విజాయ కరక ముదకాన్న సమన్వితమ్. 16

వ్రతివక్షం చతుర్మాసం యావదేవం సమర్చయేత్ । తతస్తు చతురో మాసా న్సూర్యవ త్కరకోవరి. 17

చత్వారి సత్తుపాత్రాణి తిలపాత్రాణ్యనంతరమ్ । గన్తోదకం పుష్పవారి చందనం కుంజామోదకమ్. 18

దుగ్ధం మధు ఘృతం చైవ గోశృంగోదక మేవచ । పుష్పోదకం తథా వారి కృష్ణచూర్ణసమన్వితమ్. 19

ఉశీరసలిలం తద్య ద్యవచూర్ణోదకం తతః । తిలోదకంచ సమ్ప్రీత్య వసే న్మార్గశిరాదిషు. 20

మాసేషు వక్షద్యతయం ప్రాశనం సముదాహృతమ్ । సర్వత్ర శుక్లపక్షాణి వ్రశస్తాని సదార్చనే. 21

ఇట్లు పార్వతీ వరమేశ్వరులను యథావిధిగా పూజించి మరల వారిముందు మ్రుగ్గు పొడితో వద్దములు, కలువలు శంఖచక్రములు కడియములు శంఖచక్రములు చామరములు అంకుశములు మ్రుగ్గులు వేయవలెను. అప్పుడు భూమిపై

న్ని ముగ్గు దూళికణములు పడునో అన్ని వేల ఏండ్లు యజమానుడు శివలోకమున ఆదరపాత్రుడై యుండును. తరువాత అచ్చట బ్రాహ్మణునకు యథాశక్తిగా నాలుగు నేతి పాత్రలను అన్నపానీయములను బంగారమును కరక (గరిగ) అను మట్టి పాత్రపై నాలుగు నక్తు (పేల పిండి) పాత్రలను నాలుగు తిల పాత్రలను కూడ ఉంచి అవియును దాన మీయవలెను. ఇట్లు నాలుగు మానములు వ్రతి శుక్లపక్షమునందును చేయుచుండవలయును. మార్గశిరము మొదలు కార్తిక మాసము వరకు పండ్రెండు మాసములలో వరుసగా ఈ సుంచి గంధము వేసిన నీరు-పుష్పములు (గులాబీల వంటివి) వేసిన నీరు-చందనము కుంకుమపూవు వేసిన నీరు-పాలు-తేనె-నేయి-గో శృంగములో పోసిన నీరు-పుష్పజలము-నల్ల (నూపుల) పొడి కలిపిన నీరు-వట్టి వేళ్లు వేసిన నీరు-యవల పొడి వేసిన నీరు-నూపులు వేసిన నీరు ఆ వ్రత దినములందు రెండు పక్షములలో దేనియందయినను ఆహారముగా ఉపవసించవలెను. వ్రతమునకు శుక్లపక్షమే చాల మంచిది.

దానకాలేచ సర్వత్ర మన్త్ర మేత దుదీరయేత్ । గౌరీ మే ప్రీయతా మద్య అమనాశాయ మంగళా. 22
సౌభాగ్యాయాఽస్తు లలితా భవానీ సర్వసిద్ధయే । సంవత్సరాంతే లవణం కుసుమ్బం కుంజుమం తథా. 23
చందనం నేత్రవట్టంచ సహజ్యామ్బుజేన చ । ఉమామహేశ్వరం హ్రామం తద్వ దిక్షుపలై ర్వ్రతమ్. 24
స్వాస్తరావరణం శయ్యాం సోపదానాం నివేదయేత్ । నవత్నీకాయ విప్రాయ గౌరీ మే ప్రీయతా మితి. 25
ఆర్ద్రానందకరీ నామ తృతీయా పావనాశసీ । యా ముపొష్య నరో యాతి శమో న త్పురమం వదమ్. 26
ఇహలోకే వరానందం ప్రాప్నోతి ధనసంపదమ్ । ఆయురారోగ్యసంతత్యా న క్వచి చోక మాప్పుయాత్. 27
య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం శ్రావయే ద్వాపి మానవః । నారీవా కురుతే యా తు కుమారీ విధవాఽపివా. 28
సాఽపి తత్ఫల మాప్నోతి దేవ్యనుగ్రహలాలితా । వ్రతిపక్ష ముపోష్యైవం మన్తార్చన విధానవిత్. 29
రుద్రాణీలోక మాప్నోతి పునరావృత్తిదుర్గభమ్ । శక్రలోకే న గన్తర్వైః పూజ్యతేఽబ్ధాయుతత్రయమ్. 30

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే ఆర్ద్రానందతృతీయా
వ్రతకథనం నామ చతుష్షష్ఠితమోఽధ్యాయః.

దాన కాలమున “ఇప్పుడు గౌరీ నాయందు ప్రీతురాలై మంగళ (శుభకరురాలు) పావనాశమును లలిత సౌభాగ్యమును భవానీ సర్వసిద్ధులను కలిగించుగాక!” అను ఆర్థ మిచ్చు మంత్రము చెప్పవలెను.

ఇట్లు సంవత్సరమయిన తరువాత లవణము కుంకుమపూవు చందనము నేత్రవట్టము (కండ్లపై ధరించు మునుగు వస్త్రము) బంగారు తామరపూవు చెరకుగడ-పండ్లు - ఉమా మహేశ్వర వ్రతిమ-వరపులతోను ఇతర పరికరముల లతోను కూడిన మంచముబ్రాహ్మణ దంపతులకు “గౌరీ మే ప్రీయతామ్” అను మంత్రముతో దానము చేయవలెను.

ఈ ఆర్ద్రానందకర తృతీయా వ్రతము పావనాశకము; దీనియం దుపవాసముతో వ్రతము చేసినవారు ఇహలోకమున ధనసంపత్తి ఆయురారోగ్యసంతతి వరమానందములు పొంది శోకరహితులై వరమున శంఖులోకమును పొందుదురు.

దీనిని వినినను చదివినను ఆచరించినను సువాసినియు కన్యయు విధవయు ఐనను దేవ్యనుగ్రహపాత్రమయి ఈ చెప్పిన ఫలమునందును. వ్రతిపక్షమునందును మంత్రార్చన విధానము ననుసరించి ఉపవసించి వ్రతము చేసినవారు పునరావృత్తి రహితమగు రుద్రాణీలోకము పొందుదురు. ఇంద్రలోకమున ముక్తుదివేల సంవత్సరములు గంధర్వులచే పూజించబడుదురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఆర్ద్రానందకర తృతీయా వ్రతమును అరువది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అక్షయతృతీయా వ్రతమ్.

ఈశ్వరః : అథాన్యామపి వక్ష్యామి తృతీయాం సర్వకామదామ్ ।

యస్మాం ద తం హతం జ వం వర్షం భవతి చాక్షయమ్. 1.

వైశాఖశుక్లపక్షేతు తృతీయాయా ముపోషితః । అక్షయం ఫల మాప్నోతి సర్వస్య సుకృతస్యచ. 2
సా తథా బ్రహ్మణోపేతా విశేషేణతు పూజితా । తత్ర దత్తం హుతం జప్తం సర్వ మక్షయ ముచ్యతే. 3
అక్షయా నన్తతిస్తు స్యా తస్యాం సుకృత మక్షయమ్ । అక్షయైః పూజ్యతే విష్ణు సైన సాప్యక్షయా స్మృతా.
అక్షతైస్తు నర స్సాంతో విష్ణో ర్థత్వా తథాక్షతాః ।

విప్రేషు దత్వా తానేవ తథానక్తాం త్సుసంస్కృతాః. 5

తదన్నభు జ్ఞహాబాగ ఫల మక్షయ మన్నతే । ఏకామప్యక్తవ త్కృత్వా తృతీయాం విధివ న్నరః. 6
ఏతా మనుత్పతీయాయాం సర్వాసాంతు ఫలం లభేత్ ।

తృతీయాయాం సమభ్యర్చ్య సోపవాసో జనార్దనమ్. 7

రాజసూయఫలం ప్రాప్య గతి మగ్ర్యాంచ విన్దతి. 7u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే అక్షయతృతీయా
వ్రతకథనం నామ పంచషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

అరువది ఐదవ అధ్యాయము

అక్షయ తృతీయా వ్రతము

ఈశ్వరుడు పార్వతికి ఇట్లు చెప్పెను: సర్వకామప్రదమగు మరియొక తృతీయా వ్రతమును చెప్పెదను. ఈ తృతీయా దినమున చేసిన దాసము హోమము జపము ఏదియైనను అక్షయ ఫలప్రద మగును.

వైశాఖ శుక్ల తృతీయాతిథి బ్రహ్మదేవునితో చేరియుండునది. అందుచే విశేషించి పూజ్యమయినది. కనుక ఈనాడు ఉపవసించి ఏ పుణ్యకర్మ మాచరించినను అక్షయఫలము లభించును. ఈ తిథినాడు క్షయములేని కాశ్యతోపాన కులచే విష్ణువు పూజింపబడును. కావుననే దీనికి అక్షయ తృతీయ యని పేరు. ఈనాడు అక్షతోదకముతో స్నానము చేసి వాటిని విష్ణునిపై ఉంచి అర్పించి వాటిని చక్కగా నంస్కరించి బ్రాహ్మణులకు దాసముచేసి వాటి అన్నమునే తినినచో ఈ చెప్పిన ఫలము తప్ప క లభించును.

ఇట్లు ఒక వైశాఖ శుక్ల తృతీయనాడైనను మానవుడు యథావిధిగా ఈ చెప్పినట్లు చేసి దాని తరువాత వచ్చు వ్రత శుక్ల తృతీయయందును వందెండు మాసముల శుక్ల తృతీయలందును ఉపవసించి విష్ణుని అర్పించినచో రాజసూయ యాగముచేసినంత ఫలమునంది ముక్తి నందును. [అక్షతలు అనగా ఏ మాత్రమును విరుగక శక్తి తరుగక నిలిచి యున్న బియ్యము-అవి వరి దాస్యమునుండి కాని యవలనుండి కాని గోధుమలనుండి కాని తీసినవి కావచ్చును. ఇట్టి వరి బియ్యముతో కాని యవల గోధుమల పిండితో కాని సిద్ధవరచిన ఆహారము అక్షతాన్నము.]

ఇది శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున అక్షయ తృతీయా వ్రత కథనమను అరువది ఐదవ అధ్యాయము.

షట్షష్ఠితమోఽధ్యాయః.

సారస్వతవ్రతమ్.

మనుః : ఆదునా భారతీ కేన వ్రతేన మధునూదన । తతైవ జ్ఞానసౌభాగ్యమతి విద్యాసుకౌశలమ్. 1

అభేదశ్చాపి దమ్పత్యో నతా బన్ధుజనస్య చ । ఆయుష్యం విపులం పుంసాం తన్నే కథయ మాధవ. 2

శ్రీమత్స్వః : సమ్యక్ స్పృష్టం త్వయా రాజ ఇచ్చుణ సారస్వతం వ్రతమ్ ।

యస్య సజ్జీర్తనాదేవ సా తుష్యతి సరస్వతీ. 3

యో యదృక్తః పుమా న్కుర్యా దేతద్ద్రవ మనుత్తమమ్ । తద్వానరాదౌ నమ్నూజ్య విచానేన సమారభేత్.

అథవాఽఽదిత్యవారేణ గ్రహతారాబలేన చ । పాయనం భోజయే ద్విప్రా స్కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్. 5

శుక్లవస్త్రాణి దత్వాతు సహిరణ్యాని శక్తితః । గాయత్రీం పూజయే దృక్త్వా శుక్లమాల్యానులేవనైః. 6
 యథా స దేవి భగవాన్సృహ్మ లోకపితామహః । త్వాం పరిత్యజ్య సన్నిష్ఠే తస్మా వృవ వరప్రదా. 7
 వేదశాస్త్రాణి సర్వాణి నృతగీతాదికం చ యత్ । త్వదధీనం యథా దేవి తథా మే సన్తు సిద్ధయః. 8
 లక్ష్మీ ర్మేధా వరా పుష్టి ర్గౌరీ తుష్టిః ప్రభా మతిః । ఏతాభిః పాహి చాష్టాభి న్ననుభి రాం సరస్వతి. 9

అరువది ఆరవ అధ్యాయము.

సారస్వత వ్రతము.

మనువు మత్స్య నారాయణునితో ఇట్లనెను: సరస్వతికి సంబంధించిన ఏవ్రతముచేత జ్ఞానము సౌభాగ్యము విద్యలయందు అత్యంత కౌశలము దంపతుల నడుమను బంధుజనములోను ఆభేద భావము విపులమగు అయుష్యము లభించునో దానిని నాకు తెలుపుము. అని ఇట్లడుగగా నారాయణుడిట్లనెను: రాజా: సీవు చక్కగా అడిగితివి. సారస్వత వ్రతమును తెలిపెదను. దీనిని కీర్తించినంత మాత్రముననే సరస్వతి సంతుష్టయగును.

ఈ వ్రతమును చేయదలచిన భక్తుడు ఆ దినారంభమున యథా శాస్త్ర విధానమున ఆరంభించి పూజ చేయ వలయును. లేదా ఆదిత్యవారమున గ్రహ తారాబల యుక్తదినమున బ్రాహ్మణులచే పాయనమును ఘడింపజేసి వారిచేత స్వస్తి పుణ్యాహవాచనము జరిపించవలెను. వారికి తెల్లని వస్త్రములను బంగారును ఈయవలెను. తరువాత భక్తితో తెల్లని పూవులతో సుగంధపు పూతలతో గాయత్రిని పూజించవలెను.

“దేవీ! లోకపితామహాదు భగవానుడు అగు బ్రహ్మ నదా నిన్ను విడిచియుండడు. అట్టి సీవు నాకు వర ప్రదురాలవుకమ్ము. నర్వ వేదశాస్త్రములును నృతగీతాది విద్యలును నీ ఆధీనములు. అట్టి సీక్రపవలస నాకును వాటి ముందు సిద్ధులు కలుగుగాక! సరస్వతీ: లక్ష్మీ-మేధా-వరా (వాక్తత్వము) పుష్టి-గౌరీ-తుష్టి-ప్రభా-మతి-అను ఈ ఎనిమిది రీతిరములతో కూడిన సీవు నన్ను రక్షించుము.” అని దేవిని ప్రార్థించవలయును.

ఏవం సమ్పూజ్య గాయత్రీం వీణాక్షమణిధారిణీమ్ । శుక్లసృష్పాక్షతై ర్భక్త్యా సకమణ్డులుపుస్తకామ్. 10
 మౌనవ్రతేన భుజ్జీత సాయం ప్రాతశ్చ దర్మవిత్ । పశ్చిమ్మాం వ్రతివక్షంచ పూజయేచ్ఛ సువాసిసీమ్. 11
 తథైవ తణ్డులవ్రంతం పుతపాత్రేణ సంయుతమ్ । క్షీరం దద్యాద్ధిరణ్యంచ గాయత్రీ ప్రీయతా మితి. 12
 సన్ధ్యాయాంచ తథా మౌన మేత త్కుర్వ న్నమాచరేత్ ।

నాస్తరా భోజనం కుర్యా ద్యావ న్మాసా స్త్రయోదశ. 13

సమాప్తేతు వ్రతే దద్యా ద్భాజనం శుక్లతణ్డులైః । పూర్ణం సవస్త్రయుగ్మంచ గాంచ విప్రాయ శోభనమ్. 14
 దేవ్యా వితానఖణ్డంచ సితనేత్రవటావృతామ్ । చందనం వస్త్రయుగ్మం చ దద్యన్నకరకం పునః. 15
 తతోపదేష్టారమపి భక్త్యా సమ్పూజయే ద్గురుమ్ । విత్రశాత్యేన రహితో వస్త్రమాల్యానులేవనైః. 16
 అనేన విధినా యన్తు కుర్యా త్సారస్వతం వ్రతమ్ । విద్యావా నర్థనంయుక్తో రక్తకణ్ణశ్చ జాయతే. 17
 సరస్వత్యాః ప్రసాదేన బ్రహ్మలోకే మహీయతే । నారీవా కురుతే యాతు సాపి తత్సంభాగినీ. 18
 బ్రహ్మలోకే వసే ద్రాజ న్యావత్కల్పాయుతత్రయమ్ ।

సారస్వతం వ్రతం యన్తు శృణుయా దపి యః వరేత్. 19

విద్యాదరపురే సోఽపి వసే త్కల్పాయుతత్రయమ్.

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే మత్స్యమనునంవాదే సారస్వత

వ్రతకథనం నామ షట్షష్ఠతమోఽధ్యాయః.

పీఠాక్షమాలా కమండలు పుస్తకదారిణియగు గాయత్రిని తెల్లని పూవులతో తెల్లని అక్షతలతో పూజించవలెను. సంప్రదాయ ధర్మమును పెరిగి యజమానుడు ప్రతిపక్షమున వంచమినాడు సాయం ప్రాతఃకాలములందు దేవిని పూజించి సువాసీనిని పూజించి మౌన వ్రతము పాదించి (హవిష్యమును) భుజించవలయును. కుంచెడు బియ్యమును ఘృతపాత్రమును పాలను బంగారమును ఆ ముతైదువకు "గాయత్రీ ప్రీయతామ్" అను మంత్రముతో దానమీయవలెను. ఈ వ్రత దినమునందు నంద్యా కాలమునందు మౌనవ్రతమును పాదించవలయును. ఇట్లు పదుమూడు మాసములు జరుపవలెను. ఈ వ్రతకాలములో నియత కాలములందు నియత భోజనము తప్ప నడుమ ఏ ఆహారమును భుజించరాదు.

ఇట్లు వ్రతము ముగిసిన తరువాత తెల్లని బియ్యముతో నిండిన పాత్రలును వస్త్రముల జతను తెల్లని కంఠి ఆవరణ వస్త్రముతో కూడ చక్కని గోవును దేవిని పూజించి మందపపు చాందినీనుంచి తీసిన ముక్కను చందనమును అంగవస్త్రముల జతను పెరుగన్నముతో నిండిన గరిగ పాత్రను కూడ దానముగ ఈయవలయును. తరువాత తనకు ఉప దేవ్యయగు గురుని భక్తితో వస్త్ర మాల్య సుగంధ ద్రవ్యములతో పూజించవలయును. ఏ విషయమునను ధనమునకు లోభము చూపరాదు.

ఈ విధానము ననుసరించి సారస్వత వ్రతము నాచరించువాడు విద్యావంతుడును ధనవంతుడును మధురమగు కంఠము కలవాడునునగును. సరస్వతీ ప్రసాదమున బ్రహ్మలోకమున సుఖించును. దీనిని శ్రీ ఆచరించినను ఈ ఫలమును పొందును. మువ్వదివేల కల్పములంతకాలము బ్రహ్మలోకమున పసించును. ఈ సారస్వత వ్రతమును వినినను చదివినను అట్టివారు కూడ మువ్వదివేల కల్పముల కాలము విద్యాధర లోకమున వసించురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున సారస్వత (గాయత్రీ) వ్రతము అను
అరువది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.
గ్రహణస్నానవిధిః.

మనుః చన్ద్రాదితోవరాగేషు య త్స్నాన మభిధీయతే ।

తదహం శ్రోతు మిచ్ఛామి ద్రవ్యమన్త్రవిధానతః. 1

శ్రీమత్స్వః యన్య రాశిం సమాక్రమ్య భవే ద్గ్రహణ సమృపః ।

తత్ర స్నానం వ్రవక్ష్యామి మన్త్రోషధివిధానతః. 2

చన్ద్రోవరాగే సమ్ప్రప్తే కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్ ।

సమ్పూజ్య చతురో విప్రా ఇచ్ఛక్ల మాల్యానులేపనైః. 3

పూర్వమేవోవరాగన్య సమాసా ద్యౌషధీగణమ్ । స్థాపయే చృతురః కుమ్భా నవ్రణా న్నాగరానివ. 4

రథాశ్వగజవల్మీక నల్లమహద గోకులాత్ । రాజద్వారప్రదేశాచ్చ మృద మానీయ నిక్షిపేత్. 5

వజ్రగవ్యంచ కుమ్భేషు శుద్ధముక్తాఫలాని చ । రోచనాం పద్మశఙ్ఖౌచ వజ్రరత్ననమన్వితౌ. 6

స్ఫటికం చన్ద్రవం శ్వేతం తీర్థవారి ససర్పవమ్ । గజదన్తం షకుముదం తథైవోశీరగుగ్గులు. 7

ఏతత్పర్వం వినిక్షిప్య కుమ్భే ప్ష్యావాహయే త్పురాన్ ।

అరువది ఏడవ అధ్యాయము.

గ్రహణ స్నాన విధి.

సూర్యుని నామమునిట్లు ప్రార్థించెను. చంద్ర సూర్యగ్రహణములు సంభవించినపుడు స్నానము చేయ వలయునని శాస్త్రము విధించుచున్నది కదా; దాని విధానమును అందు వినియోగించవలసిన ద్రవ్యములను మంత్రములను

మీనుండి వినగోరుచున్నాను. అనగా నారాయణుడతనికి ఇట్లు తెలిపెను:

ఏ రాశియందు గ్రహణము సంభవించునో ఆ రాశి యందు చేయవలసిన స్నానపు విధానమును మంత్రములను ద్రవ్యములను తెలిపెదను; వినుము. చంద్ర సూర్యగ్రహణములు జరుగబోవుచున్నవి అనగా ముందుగానే బ్రాహ్మణులచే న్యస్త వాచనమును జరిపించుకొనవలయును. నలుగురు బ్రాహ్మణులను లెన్సగా శుక్ల వస్త్రములతో శుక్ల గంధ ద్రవ్యములతో సంపూజించవలయును. గ్రహణమునకు ముందుగానే దర్బాదికమగు ఓషధులను సంపాదించుకొనవలయును. రంధ్రములు లేని నాలుగు కడవలను నాలుగు నముద్రములను వలె నాలుగుచోట్ల వేరువేరుగా నిలువవలెను. రథములు ఆశ్వములు గజములు గోవులు నిలుచు తావులనుండియు పుట్టలు సదీ ద్వయ సంగమ-నదీ సాగర సంగమ ప్రదేశముల నుండియు పెద్ద ప్రహరములనుండియు రాజద్వార ప్రదేశములనుండియు మట్టిని తెచ్చి వాటియందు వేయవలెను. పంచ గవ్యములను మంచి ముత్యములను గోరోచనమును వద్మములను శంఖములను పంచరత్నములను నృటికమును తెల్ల చందనమును తిర్థజలములను తెల్ల ఆవాలను ఏనుగ దంతమును కలువపూలను వట్టి వేళ్ళను గుగ్గిలమును కూడ వాని యందు వేయవలయును. పిమ్మట ఈ మంత్రములతో ఆయా దేవతలను ఆ నాలుగు కడవలలోనికి ఆవాహనము చేయ వలయును. (వచ్చి వాటియందు నిలువవలసినదిగా పిలువవలయును.)

సర్వే సముద్రాన్సరిత స్తీర్థాని జలదానదాః. 8

ఆయాన్తు యజమానస్య దురితక్షయకారకాః । యోఽసౌ వజ్రధరో దేవ ఆదిత్యానాం ప్రభుర్మతః. 9

సహస్రనయన శ్చేన్ద్రో గ్రహపీడాం వ్యపోహతు । ముఖం య స్సర్వదేవానాం సప్తార్చి రమితద్యుతిః. 10

చన్ద్రోవరాగః సమూతాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు । యః కర్మసాక్షి భూతానాం ధర్మో మహిషవాహనః. 11

యమ శ్చన్ద్రోవరాగోత్థపీడా మత్ర వ్యపోహతు । రక్షోగణాధిప స్సౌఖ్య త్రయశయానలసన్నిభః. 12

ఖడ్గహస్తోఽతిభీమశ్చ*గ్రహపీడాం వ్యపోహతు । ఖడ్గపాశధరో దేవస్సదా మకరవాహనః. 13

సజలాధిపతి శ్చన్ద్రగ్రహపీడాం వ్యపోహతు । ప్రాణరూపేణ యో లోకా న్నాతి కృష్ణమృగప్రియః. 14

వాయు శ్చన్ద్రోవరాగోత్థాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు । యోఽసౌ నిధిపతి ర్దేవః ఖడ్గశూలగదాధరః. 15

చన్ద్రోవరాగసమూతాం గ్రహపీడాం వ్యపోహతు । యోఽసౌవిన్దురరో దేవః పినాకీ వృషవాహనః. 16

చన్ద్రోవరాగపాపాని శీఘ్రం నాశయ శంకర । త్రైలోక్యే యాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ. 17

బ్రహ్మవిష్ణుర్కయక్తాని తాని పాపం హరన్తు మే ।

అన్ని నముద్రములును నదులును తీర్థములును మేఘములును నదములును ఈ యజమానునకు దురితమును నశింపజేయుటకై ఈ కలశములలోనికి వచ్చుగాక; వజ్రధరుడు ఆదిత్యులకు ప్రభువు సహస్రనయనుడు అగు ఇంద్రుడు గ్రహపీడను పోగొట్టుగాక; సర్వదేవతలకు ముఖము వంటివాడు అమిత ప్రకాశము కలవాడు అగు అగ్ని చంద్ర గ్రహణము వలన కలిగిన పీడను పోగొట్టుగాక; ప్రాణుల కర్మలకు సాక్షి మహిష వాహనుడు ధర్మదేవుడు అగు యముడు చంద్రగ్రహణము వలన కలిగిన పీడను తొలగించుగాక; రాక్షస గణాధిపతియు సౌఖ్య ప్రకయాగ్ని వంటి వాడు ఖడ్గహస్తాడు అతి భయంకరుడు అగు నిర్భతి గ్రహ బాధను తొలగించుగాక; ఖడ్గ పాశధరుడు మకర వాహనుడు జలాధిపతియగు వరుణుడు చంద్రగ్రహణ గ్రహపీడను తొలగించుగాక; ప్రాణరూపుడై యుండి లోకములను రక్షించు వాడు కృష్ణమృగము (నల్లని లేడి)యందు ప్రీతి కలవాడునగు వాయువు చంద్రగ్రహణముచే కలిగిన గ్రహపీడను పోగొట్టు గాక; నిధిపతియు ఖడ్గశూల గదాధరుడునగు కుబేరుడు చంద్రగ్రహణము వలన కలిగిన గ్రహపీడను పోగొట్టుగాక; చంద్రధరుడు పినాకధారి వృషభ వాహనుడు అగు శంకరుడు చంద్రగ్రహణ పాపముల నశింపజేయుగాక; త్రిలోకముల యందున్న స్థిరచర భూతములు బ్రహ్మ విష్ణు సూర్యాది దేవతలు అందరును గ్రహణ పాపములను పోగొట్టుగాక;

ఏవ మామన్త్రితైః కుమ్రై రభిషిక్తో గుణాన్వితైః. 18
 ఋగ్యజుస్సామమనైశ్చ శుక్లమాల్యానులేపనైః । పూజయే ద్వస్త్రగోదానై ర్బ్రాహ్మణా సిష్టదేవతాః. 19
 ఏతానేవ తతో మన్తా నాలి ఖ్య కరకాన్వితాః । స్థాపయేయశ్చ తైఃకుమ్రై ర్యజమానం ద్విజోత్తమాః. 20
 వన్త్రఖణ్డేఽథవా వట్టే హేమరత్న సమన్వితాః । యజమానస్య శిరసి సిదధ్యు న్నే ద్విజోత్తమాః. 21
 తతోఽతివాహయే ద్వేలా ముపరాగానుగామిసీమ్ । ప్రాజ్ఞాఖః పూజయిత్వా తు నమస్య నిష్టదేవతాః. 22
 చన్ద్రగ్రహే వినిర్వృతే కృతగోదానమణ్గళః । కృతస్నానాయ తద్వన్త్రం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్. 23
 అనేన విధినా యన్తు గ్రహణస్నాన మాచరేత్ । న తస్య గ్రహపీడా స్యా స్సచ బన్ధుజనక్షయః. 24
 వరమాం ఽశుద్ధి మాప్నోతి క్షేమ మారోగ్య ముత్తమమ్ ।

సూర్యగ్రహే సూర్యనామ సదా మన్తేషు కీర్తయేత్. 25
 అధికం వద్మరాగంచ కపిలాంచ సుశోభనమ్ । వ్రయచ్చే ద్విత్తనమృన్న శ్చన్ద్రసూర్యోవరాగయోః. 26
 య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం శ్రావయేద్వా సమాహితః । సర్వపాపవినిర్ముక్త శ్శివలోకే మహీయతే. 27

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే చన్ద్రసూర్యోవ

రాగస్నానవిధికథనం నామ సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

ఈ విధముగా పూర్ణముగా మంత్రించబడిన సర్వగుణ సమన్వితములగు కుంభములలోను ఋగ్యజుస్సామ మంత్రములతోను స్నానము చేయించుకొని యజమానుడు తెల్లని పూవులతోను తెల్లని సుగంధములతోను వస్త్రదాన గోదానములతోను బ్రాహ్మణులను ఇష్టదేవతలను పూజించవలయును.

తరువాత ఈ మంత్రములనే (వస్త్రములపై) వ్రాసి కరక (గరిగ) యందుంచి వాటితోపాటు బంగారును రత్నములను చేర్చి యజమానుని వస్త్ర ఖండమునందు కాని వట్టముమీద (జంపకానావంటి దానిమీద) కాని ఆకడవలతో కూడ యజమానుని కూర్చుండ పెట్టుదురు. తరువాత ఆ మంత్రలేఖనములతో కూడిన గరిగను యజమానుని తలమీద ఉంచుదురు.

తరువాత యజమానుడు ప్రాజ్ఞాఖుడై దేవతలను పూజించి నమస్కరించుచు చంద్రగ్రహణ కాలమునంతటిని గడపును.

చంద్రగ్రహణము విడిచిన తరువాత గోదానము అనెడు శుభమును (కేశఖండనమును) జరిపించుకొనవలెను. స్నానము చేసియున్న బ్రాహ్మణునకు తానంతవరకు కూర్చుండియున్న వస్త్రమును ఈయవలెను.

ఈ విధానము ననుసరించి గ్రహణ స్నానము చేసిన వానికి గ్రహపీడ కలుగదు. వాని బంధుజనులకును కీడు కలుగదు. ఉత్తమ శుద్ధిని ఉత్తమమగు క్షేమారోగ్యములను పొందును.

సూర్య గ్రహణమునందు ఎల్లప్పుడును మంత్రములతోపాటు సూర్య నామములను కీర్తించవలెను. చంద్ర సూర్యోవరాగ (గ్రహణ)ములందు వద్మరాగమును వ్రతమును కపిలగోవును కూడ విత్త సంవత్సరమున వో దానము చేయవచ్చును.

దీనిని చదివినను వినినను సర్వపాప విముక్తుడై శివలోకమునందు నుభించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున చంద్ర సూర్యగ్రహణ స్నానవిధి కథనము
 అను అరువది ఏడవ అధ్యాయము

అష్టషష్టితమోఽధ్యాయః.

సప్తమీన్నపనవ్రతమ్-మృతవత్సాదిశాంతిః.

- నారదః : కి ముద్వేగాద్భుతే కృత్య మలక్ష్మీః కేన హన్యతే । మృతవత్సాభిషేకాదికార్యేషు చ కిమిచ్ఛతే. 1
 పురా కృతాని పాపాని ఫల న్యస్త్యంతి నైవోదన । రోగదుఃఖాదిరూపేణ తథైవేష్టవదేన చ. 2
 తద్విनाశంచ వక్ష్యామి సదా కల్యాణకారకమ్ । సప్తమీన్నపనం నామ జనపీడావినాశనమ్. 3
 బాలానాం మరణం యత్ర క్షీరపానాం ప్రదృశ్యతే । తద్వ ద్వద్దనరాజాంచ యౌవనేచాపి వర్తతామ్. 4
 శాస్త్రయే తత్ర వక్ష్యామి మృతవత్సాదికే చ యత్ । ఏతదే వాద్భుతోద్వేగచిత్తభ్రమవినాశనమ్. 5
 భవిష్యతిచ వారాహే యత్ర కల్పే తపోదన । వైవస్వతంచ తత్రాపి యత్రాస్తర మనుత్రమమ్. 6
 భవిష్యతిచ తత్రాపి వజ్రావింశతిమం తథా । కృతం నామ యుగం తత్ర హైహయాన్వయవర్ధనః. 7
 భవితా నృపతి ర్విరః కృతవీర్యః ప్రతాపవాన్ । స సప్తద్వీప మఖిలం పాలయిష్యతి మణ్డలమ్. 8
 యావద్వర్షసహస్రాణి సప్తసప్తతి నారద । జాతమాత్రంతు తత్రాపి యావత్పుత్రశతం తథా. 9
 చ్యవనన్యతు శాపేన వినాశ ముపయాన్యతి । సహస్రబాహుశ్చ తతో భవితా తన్య వై సుతః. 10
 సంయుత శృంఖలక్రాదిచక్రవర్తిత్వలక్షణైః । కృతవీర్య నైదాగత్య సహస్రాంశుం దివాకరమ్. 11
 ఉపవాసవ్రతై ర్దివ్యై ర్వేదసూక్తైశ్చ నారద । పుత్రస్య జీవనాయాఽ మేతత్సాన్నిన మవాప్స్యతి. 12
 కృతవీర్యేణవై పృష్ఠ ఇదం వక్ష్యతి భాస్కరః । అశేషదుఃఖశమనం కలికల్మషనాశనమ్. 13

ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

సప్తమీన్నపన వ్రతము.

నారదుడు ఈశ్వరుని ఇట్లు ప్రశ్నించెను: ఉద్వేగము (భయమును కలవరపాటును) కలిగించు అద్భుత విషయములు సంభవించినపుడు ఏమి చేసినచో వాటివలన సంభవించు అశుభము నశించును? శిశు మరణము అభిషేకము మొదలగు కార్యములందు (అశుభ నివారణము శుభవృద్ధి కలుగుటకు) ఏమి చేయవలయును?

ఈశ్వరుడు ఇట్లు చెప్పెను: నారదమునీ! పూర్వ జన్మమున చేసిన పాపములు ఈ జన్మమున రోగములు ఇతర దుఃఖములు ఇష్టజనుల మృతి మొదలగు రూపమున ఫలించును. అవి నశించి శుభము కలిగించు విధానమును చెప్పెదను. బాలురును పాలు త్రాగు శిశువులు వృద్ధులు యౌవనస్థులు ఆకస్మికముగ మరణించుట - మరణించిన శిశువులు జన్మించుట ఆశ్చర్యకరములు భయాకులత్వమును కలిగించునవి అగు సంఘటనలు జరుగుట మొదలగు జవపీడలను నశింప జేయు 'సప్తమీన్నపనము' అను శాంతి వ్రక్రియ కలదు.

రాబోవు వరాహకల్పమున వైవస్వత మన్వంతరమున ఇరువది ఐదవ మహాయుగమున హైహయ వంశమున కృతవీర్యుడను రాజు పుట్టి దెబ్బదిఏడు వేల సంవత్సరములపాటు సప్తద్వీపసహిత భూమండలమును పాలించును. చ్యవ నుని శాపమున అతని నూరుగురు కుమారులు పుట్టిన వెంటనే మరణించురు. అతనికే సహస్రబాహుడు కాబోవు ఈ మా రుడు (అర్జునుడు) శంఖచక్రాది రేఖాధార ప్రక్షుప్త రిత్వ లక్షణములతో పుట్టును. ఈ పుత్రుడు (చ్యవన శాపముచే మర ణించక) జీవింపుటకై కృతవీర్యుడు సూర్యుని అడుగూ ఆతడు ఆతనికి ఉపవాస వ్రతములతో వేదసూక్త పాఠాయణము మొదలగు వానితో కూడిన ఈ సప్తమీన్నపనమును స్నాన్త విధానమును తెలుపును సూర్యు డతనికి దెప్పుబోవు ఈ వ్రక్రియ అశేష దుఃఖ శాంతిని కలిగించి కలి కల్మషములను నశింపజేయును.

సూర్యః : అలంక్లేశేన మహతా పుత్త్ర స్తవ సరాధివ । భవిష్యతి చిరంజీవి కలికల్మషనాశనమ్. 14
 సప్తమీన్నవనం వక్ష్యే సర్వలోకహితాయ వై । జాతస్య మృతవత్సాయాః సప్తమే మాసి నారద. 15
 ఆడవా శుక్లసప్తమ్యా మేతత్సర్వం ప్రశామ్భతి । గ్రహతారాబలం లభ్యా కృత్వా బ్రాహ్మణపాచనమ్. 16
 బాలస్య జన్మనక్షత్రలిఖితేవా న్యజే ద్భదః । తద్వ ద్వద్ధనరాజాంచ కృత్వం స్వా దితరేషు చ. 17
 గోమయే నానులిప్తాయాం భూమా వేకాగ్రవ తదా । తజ్జులై రక్తశాలియై ర్భూగోషీరసంయుతైః. 18
 నిర్భపే త్సూర్యరుద్రాభ్యాం తన్మన్త్రాభ్యాం విదానతః ।

కీర్తయే త్సూర్యదైవత్యం సప్తార్చిశ్చ మృతామూతీః. 19

జామాయా త్సూర్యనూక్తేన తద్వ ద్రుద్రాయ నారద ।

హోతవ్యా సమిధ స్తత తథైవార్కవలాశయోః. 20

యవకృష్ణతిలైర్హోమః కర్తవ్యోఽష్టశతం పునః । వ్యాహృతీభి రథాజ్యేన తథైవాష్టశతం పునః. 21

హుత్వా స్నానంచ కర్తవ్యం మజ్జశాణ్నేన ధీమతా । విప్రేణ వేదవిదుషా విధివ ద్ధర్మపాజినా. 22

స్థావయిత్వాఽథ చతురః కుమ్భా న్కోజేషు శోభనాః ।

పఞ్చమఞ్చ పున ర్మధ్యే దధ్యక్షతసమన్వితమ్. 23

స్థాపయే దప్రణం కుమ్భం సప్తార్చే నాభిమన్వితమ్ । సౌరభ్యేణాథ తోయేన పూర్ణా న్పల్లవసంయుతాః. 24

సర్వా న్సర్వౌషధియుతా శ్చ్యోతదూర్వాఫలాయుతాః ।

పఞ్చరత్నైశ్చ సంయుక్తా న్వాసోభిః పరివేష్టితాః. 25

గజాశ్వరథవల్మీక సజ్జమహదగోకులాత్ । సంశుద్ధమృద మాదాయ సర్వేష్వథ నిదావయేత్. 26

చతుర్వ్యథచ కుమ్భేషు పఞ్చమంచాపి మధ్యమమ్ । వేష్టయేద్వస్త్రయుగ్మేన సౌరాన్మన్త్రా నుదీరయేత్. 27

సప్తభిశ్చాథ నారీభి రవ్యజ్ఞాజ్ఞాభి రేవచ । పూజితాభి ర్యథాశక్త్యా మాల్యచస్త్రవిభూషితైః. 28

సవిప్రాభిశ్చ కర్తవ్యం మృతవత్సాభిషేచనమ్ ।

సూర్యు డిట్లు చెప్పెను: రాజా: (కృతవీర్యా:) నీవు ఎక్కువ క్లేశము పొందవలసిన వని లేదు. నీ కుమారుడు చిరంజీవి కాగలడు. కలికల్మషనాశకమగు సప్తమీ న్నవనము (సప్తమినాడు స్నానము చేయించుట) అను స్నాన ప్రక్రియను సర్వలోక హితమునకై చెప్పెదను.

[కాలము] మరణించిన శిశువులు పుట్టుట పాలు త్రాగెడి శిశువులకు మరణాంతమగు వ్యాధులు కలుగుట మొదలగునవి సంభవించినపుడు తల్లి గర్భవతియైన ఏడవ మాసమునగాని బిడ్డని శైశవమున శుక్లపక్ష సప్తమినాడు కాని శిశువునకు గ్రహతారాబలములు బాగుగా నున్న దినమున కాని బాలుని జన్మతిథి జన్మనక్షత్రములందు కాని శాస్త్ర సంప్రదాయముల నెరిగి దేవతల నారాధించవలయును. వృద్ధులు యువకులు మొదలగు వారికి ఆకస్మికముగ మరణాంతక వ్యాధులు ఉపద్రవములు కలిగినను అదృతములు సంభవించినను ఈ సప్తమీ న్నవనము జరుపవలెను.

[స్థానము] గోమయముతో అలికిన ప్రదేశమున (స్థితి) ఏకాగ్రభావముతో ఈ సప్తమీ న్నవనము చేయవలెను. (ద్రవ్యములు) ఎర్రవి పద్మమంతి చేసిన బియ్యముతో ఎక్కువ పరిమాణముగల ఆవుపాలతో మొదట సూర్యదేవతాకములు రుద్రదేవతాకములు నగు మంత్రములతో అగ్నిలో అహుతులను వేర్పవలెను. తరువాత సూర్యదేవతాకములును రుద్రదేవతాకములు అగు సూక్తములతో వేరు వేరుగ ఈ ఇద్దరు దేవతల నుద్దేశించి (ప్రతి ఋక్కుతోను స్వాహా అని పలుకుదు) నేతితో తడిపిన జిల్లేడు-పొరుగ నమిధంతోను యవంతోను నల్లని నూవులతోను నేతితో నూటఎనిమిదేసి సాదులు అహుతులు వేయవలెను.

తరువాత మంగళ పవిత్ర ద్రవ్యములతో మంగళ స్నానము జరుపుకొని యజమానుడు మంగళాలంకారములు వస్త్రములు ధరించి మంగళ శరీరుడు కావలెను. వేదవిదుడు దర్శ పవిత్రపాణి యగు బ్రాహ్మణుని నాలుగు కోణము లందును రంధ్రములు లేని నాలుగు (మామిడి పల్లవములు మొదలగునవి అలంకరించిన) మంగళ కలశములను స్థాపింప జేయవలెను. నాలుగింటికి నడుమ రంధ్రములేని మరెయొక (ఐదవ) కలశమును నిలుపవలెను. దానియందు పెరుగును అక్షతలను వేయవలెను. (అక్షతము-దెబ్బ తిననిది; నడుము పెరుగుకుండునట్లు తోటిలో దంచి చేసిన ఓయ్యము అక్షతలు; అంతేకాని వేరు విధమగునవి కావు.) దీనిని అగ్నిదేవతాకములగు మంత్రములతో అభిమంత్రించవలెను. ఈ ఐదిటిని సుగంధజలముతో నింపవలెను. వాటియందు రావి మామిడి జావ్వి మొదలగు చిగుళ్లను అన్ని విధములగు ఓషధులను (శృంగము మొదలగునవి) తెల్ల గరికను ఫలములను కూడ వేయవలెను. పంచరత్నములను కూడ వేయవలెను. నూతన వస్త్రములతో చుట్టవలెను. ఏనుగులు గుర్రములు రథములు గోవులు మొదలగునవి తిరుగు స్థలములనుండి పుట్టనుండి సదీర్ఘయ-నదీసాగర-నంగమ ప్రదేశములనుండి సంపాదించిన శుద్ధమగు (జల్లించిన) మట్టి కూడ వానితో వేయవలెను. నడుమ, నున్న ఐదవ కలశమును మాత్రము రెండు వస్త్రములతో చుట్టవలెను. అంతట సూర్యదేవతాకములగు మంత్రము లను పఠించవలయును. అంగ వైకల్యములేని ఏడుమంది ముత్తైదువలను ఏడుమంది బ్రాహ్మణులను యథాశక్తిగా పూలతో వస్త్రములతో అలంకరణములతో సంపూజించి వారిచేత మరణించునంత దురస్తములగు వ్యాధులకు తోనై బాధ పడుచున్న ఈ శిశువును (బాలుడుకాని బాలికకాని) స్నానము చేయించవలెను.

దీర్ఘాయురస్తు బాలోఽయం జీవవత్పా చ భామిసి. 29

ఆదిత్య శృంగమా స్సార్థం గ్రహనక్షత్రమణ్డలైః । శక్రశ్చ లోకపాలాశ్చ బ్రహ్మ విష్ణు ర్మహేశ్వరః. 30

ఏతే చాన్యేచ దేవౌమా స్సదా పాస్తు కుమారకమ్ । మాత్రాఽశనిర్మా హతభుజ్పాచ బాలగ్రహః క్యచిత్. 31

పీడాం కుర్వస్తు మా మాతు ర్జనకవ్య జనన్య వై । తత శ్శుక్లామ్బరదరా కుమారపతినన్యుతా. 32

పద్మజం పూజయే ద్భక్త్యా సదస్యాంశ్చ గురూన్పునః । కాశ్చాసంచ తతః కృష్ణతలపాత్రోపరి స్థితామ్. 33

వ్రతిమాం దర్మరాజన్య గురవేతు నివేదయేత్ । వస్త్రకాశ్చనరత్నైః సై ర్భక్తై స్సమృతపాయసైః. 34

పూజయేద్బ్రాహ్మణాం నద్య ద్విత్తశాత్యవివర్జితః । భుక్త్యాచ గురుణా చేయముచ్ఛార్యా మంత్రసంతతిః. 35

దీర్ఘాయు రస్తు బాలోఽయం యావద్వర్షశతం నమాః । యత్కించ దన్య దురితం క్షిప్తం త ద్భద్రబానలే. 36

బ్రహ్మ రుద్రో వసు స్సకన్తో విష్ణు ర్దేవో హతాశనః । రక్షస్తు నర్వదుఃఖేభ్యో వరదా స్సస్తు నర్వదా. 37

ఏవమాదీని వాక్యాని వదంతః పూజయే ద్గురుమ్ ।

శక్రైతః కపిలాం దద్యా త్రప్రణివత్య విసర్జయేత్. 38

చరుంచ పుత్ర సహితా వ్రణమ్య రవిశక్రౌ । హతశేషం తదాఽశ్నీయా దాదిత్యాయ నమోఽస్త్వితి. 39

ఇదమే వాద్భుతోద్వేగదుస్స్వప్నేను చ శన్యతే । కర్తు ర్జన్మాదిబుజ్జాణాం దేవా స్సమ్పూజయే త్రదా. 40

శాన్త్యర్థం శుక్లసప్తమ్యా మేవం కుర్వ స్మ సిదతి । న చాపేన బిదాపేన దీర్ఘాయు రభవ స్సృజః. 41

నంవత్సరాణాం వ్రయుతం శశాన పృథివీ మిమామ్ । పుణ్యాం పవిత్రమాయుష్యం సప్తమీన్నవనం రవేః. 42

కథయిత్వా ద్విజశ్రేష్ఠం తత్రైవా నరదీయత్ । అరోగ్యం భాస్కరా దిచ్చే ద్ద్రవ్య మిచ్చే ద్దుతాశనాత్. 43

ఈశ్వరా ధ్వాన మన్విచ్చే ద్గతి మిచ్చే జ్జనారనాత్ ।

ఏత న్మహాపాతక నాశనం స్యా దవ్యక్షయం వేదవిదో వదన్తి. 44

శృణోతి యశ్చైన మనన్యచేతా సస్యాపి నీధిం మనయా వదన్తి

44a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమను సంహితే సప్తమీన్నవన

కథనము-681 ఆ. ప్రతీకథనం నామాద్వితీయమోషధ్యాయః.

స్నాన సమయమున ఆచార్యుడు ఈ అర్థ మిచ్చు మంత్రములను పలుకవలయును. “ఈ బాలుడు (బాలిక) దీర్ఘాయువుగాక: ఈ శ్రీ (మాత) జీవించిన శిశువు కలది యగుగాక: ఆదిత్యుడు చంద్రుడు గ్రహములు నక్షత్ర (మండల)ములు ఇంద్రుడు లోకపాలురు బ్రహ్మవిష్ణుశివేశ్వరులు ఇతర దేవతలును ఈ కుమారుని (కుమారికను) నదారక్షింతురు గాక: ఇచట పిడుగుకాని అగ్నికాని బాలగ్రహములుకాని ఈ శిశువునకును తల్లిదండ్రులకును ఏ పీడను కలుగ నీయకుందురు గాక!”

తరువాత ఈ శిశుమాత శిశువుతోను భర్తతోను కూడి బ్రహ్మదేవుని-సభయందలిపెద్దలను గురువులను పూజించవలెను. తరువాత ఒక తామ్ర పాత్రయందు నల్లని నూవులను నింపి దానిపై బంగారు (యమ) ధర్మరాజు వ్రతిమను ఉంచి దానినంతటిని గురువునకు సమర్పించవలెను. పిమ్మట వస్త్రములు బంగారు రత్నములు ఇచ్చి పిండివంటలు నేతి పాయనములు-నీనితో బ్రాహ్మణులను భుజింపజేసి పూజించవలయును. గురుని కూడ భుజింపజేయవలెను.

అప్పుడు గురువు ఈ యర్థమునిచ్చు మంత్రములను పలుకవలయును: “ఈ బాలుడు (బాలిక) దీర్ఘాయువుగాక: నూరేండ్లు నిండుగా జీవించుగాక: ఈ శిశుని పావమంతయు బడబాసలములో పడుగాక: బ్రహ్మ రుద్ర వసు సుబ్రహ్మణ్య విష్ణు మాతాశనులు ఈ శిశువును అన్ని దుఃఖములనుండి కాపాడుచు వరముల నిత్తురుగాక!” ఈ మొదలగు వాక్యములు మంత్ర రూపమున పలికిన గురుని యథాశక్తిగ నమ్మానించి శక్తియున్నచో కపిల గోదానము చేసి సమస్కరించి వీడ్కొనవలయును.

తరువాత శిశుమాత శిశువుతో కూడి రవి శ కరులను సమస్కరించి హోమము చేయగా మిగిలిన ‘చరు’ ద్రవ్యమును ‘ఆదిత్యాయ నమోఽస్తు’ అనుచు భుజించవలయును. (చరువు-ఆవిరి బయటికి పోసీయక అత్రెనరుతో పారతోనో నేతితోనో నీటితోనైన వరిబియ్యపు-గోధుమ సూక-యపలనూక-నినిలో దేనితోనైన చేసిన అన్నము.)

ఈ విధానము ఆశ్చర్యకరములగు అపురూపపు సంఘటనలు జరిగినపుడు-కలవరపాటు భయము కలిగించు సంఘటనములు దుస్స్వప్నములు సంభవించినపుడు కూడ వ్రత మయినది. యజమానుని జన్మ నక్షత్రము మొదలగు నవి కల దినమున ఆయా నక్షత్రాధిదేవతలను పూజించవలయును. లేదా శుక్లవక్ష నవ్రమినాడైనను ఈ శాంతి జరుప వచ్చును. (అందుచేతనే దీనికి నవ్రమీ న్నవనమని పేరు.) దానివలన ఉపద్రవములు శాంతించును. శుభము కలుగును.

కృతపీఠ్యుడు నూర్యుని ఉపదేశానుసారము ఈ శాంతిక స్నానము తన కుమారునకు జరిపించుటచేతనే అతడు (అర్జునుడు) దీర్ఘాయువుండుడై లక్ష సంవత్సరము లీ పృథివిని పాలించెను.

అని ఇట్లు నవ్రమీ న్నవన వ్రక్రియను కృతపీఠ్యునకు తెలిపి రవి అంతర్ధానమునందెను.

రవినుండి “ఆరోగ్యమును అగ్నినుండి ద్రవ్యమును ఈశ్వరుని నుండి జ్ఞానమును విష్ణునినుండి సద్గతిని కోరవలయును-(పొందవలయును.)

ఈ స్నాన విధానము మహాపాతకనాశనము; అక్షయ ఫలవ్రదము; అని వేదతత్త్వ వేత్తలు చెప్పుదురు. అనన్య చిత్తులై దీనిని వినిన వారికి కూడ దీనిని యథా విధానముగ ఆచరించిన ఫలము కలుగునని మునులు చెప్పుచున్నారు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున నవ్రమీ న్నవన విధానము

అరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః.

కల్యాణభీమద్వాదశీవతమ్.

మను: : కథ మారోగ్య మైశ్వర్య మనంత మమరేశ్వర । న్యరేవ తవసా దేవ భవే వోక్ష న్నదా నృణామ్
కి మజ్ఞాతం మహాదేవ త్వత్ప్రసాదా దదోక్షః । అప్రకేనాపి తవసా మహాఫల మిహోచ్యతామ్. 2

శ్రీమత్స్యః : పురా రాతంతరే కల్పే పరివృష్టో మహాత్మనా ।

మన్దరస్థో మహాదేవః పినాకీ బ్రహ్మణా న్యయమ్. 3

ఇతి వృష్ట స్సవిశ్వాత్మాబ్రహ్మణా లోకభావనః । ఉమావతి రువాచేదం మనసః ప్రీతికారకమ్. 4

ఈశ్వరః : అస్మా ద్రాధంతరా త్కల్పాత్ప్రయోవింశతిమే యదా ।

వారాహో భవితా కల్ప న్తస్య మన్వంతరే శుభే. 5

వైవస్వతాఖ్యే నక్షాతే నప్రమే నప్రలోకకృత్ । ద్వాపరాఖ్యం యుగం తచ్చ సప్రవింశతమం యదా. 6

తస్యాన్తే సుమహాతేజా వాసుదేవో జనార్దనః । భారావతరణార్థాయత్రిదా విష్ణు ర్భవిష్యతి. 7

ద్వైపాయనో ముని న్ద్య ద్రాహితేయోఽథ కేశవః । కంసారిః కేశిమథనః కేశవః క్షేత్రాశనః. 8

అరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

కల్యాణ భీమ ద్వాదశీ వ్రతము.

మనువు మత్స్యనారాయణు నిట్లడిగెను: దేవేశ్వరా! దేవా! మానవులకు న్యయమగు తపస్సుతోనే అనంతమగు ఆరోగ్యము ఐశ్వర్యము మోక్షము కలుగు నుపాయమును తెలుపుము. నీకు తెలియనిదేదియు లేదు. అనగా నారాయణు డిట్లతనికి తెలిపెను. పూర్వము రాతంతర కల్పమున మందర పర్వతమున నున్న పినాకదారియగు మహాదేవుని భగ వానుడు సాక్షాత్ బ్రహ్మదేవుడు ఈ విషయమును అడుగగా ఆతడతనికి మనఃప్రీతికారకమగు ఈ విషయము ఇట్లు చెప్పెను: బ్రహ్మ! ఇప్పుడు జరుగుచున్న ఈ రతంతర కల్పమునుండి ఇరువది మూడవ కల్పమున వారాహకల్పము వచ్చును దానిలో ఏడవదగు వైవస్వత మన్వంతరమున ఇరువది ఏడవ ద్వాపరయుగపు తుదలో మిగుల మహా తేజస్కుడు వాసుదేవుడు నగు (సర్వమునందు తానుండుచు సర్వమునందు తానుండు) జనార్దనుడు విష్ణువు లోక (భూ) భారమును దించుటకు మూడుగానై ద్వైపాయనముని-బలరాముడు-కృష్ణుడు-అని ముగ్గురుగా అగును. కృష్ణునికే కేశవుడు కంసారి కేశి మథనుడు అని ప్రసిద్ధి. ఆ మహానుభావుడు క్షేత్రముల నన్నిటిని సళింపజేయువాడు.

పురీ ద్వారవతీ నామ సామృతం యా కుశన్తలీ । దివ్యానుభావనంయుక్తా సా నివాసాయ శార్దూణః. 9

త్యష్టా మమాజ్ఞయా బ్రహ్మ స్కరిష్యతి జగత్పతేః । తస్యాం కదాచి దాసీన స్సభాయాం చామితద్యుతిః.

భార్యాభిర్వృష్టిభి ర్భూయో సుహృద్భిరప దక్షిణైః । కురుభి ర్దేవగన్ధర్వై స్సహితః కైటభార్దనః. 11

వ్రవృతేషు పురాణేషు ధర్మసంవాదిసీషు చ । కథాన్తే భీమసేనేన పరివృష్టః వ్రతావవాన్. 12

త్యయా వృష్టస్య ధర్మస్య రహస్యస్యాస్య భేదకృత్ । భవితా న తదా బ్రహ్మ స్కర్తా చైవ వృకోదరః. 13

వ్రవర్తకోఽస్య ధర్మస్య పాణునూను ర్మహాబలః । యస్య తీక్ష్ణో వృకో నామ జతరే హవ్యవాహనః. 14

మయా దత్త స్స ధర్మాత్మా తేన చాసౌ వృకోదరః । మతిమా న్దానశీలశ్చ నాగాయుతబలో మహాన్. 15

భవిష్య త్యజర స్సాక్షా త్కన్దర్ప ఇవ మూర్తిమాన్ । దార్మికస్యావ్యశక్తస్య తీవ్రాగ్నిత్వా దుపోషణే. 16

ఇదం వ్రత మశేషాణాం వ్రతానా మధికం యతః । కథయిష్యతి విశ్వాత్మా వాసుదేవో జగద్గురుః. 17

అశేషయజ్ఞఫలద మశేషామవినాశనమ్ । అశేషదుఃఖశమన మశేషామరహజితమ్. 18

వవిత్రాణాం వవిత్రం య న్మజ్జకానాంచ మజ్జశమ్ । భవిష్యాణాం భవిష్యంచ పురాణానాం పురాతనమ్. 19

వాసుదేవః : యద్యచ్ఛ్రీ చతుర్థశ్చో ర్ద్వాదశీష్వపి భారత । అవ్యేష్వపి దినర్దేషు నశక్త స్త్య ముపోషితుమ్.

తతః పుణ్యా మిమాం భీమ తిథిం పావవ్రతాశసిమ్ । ఉపోష్య విధినాఽనేన గచ్ఛే ద్విష్టోః పరం పదమ్.

దివ్యములగు అనుభావములకల ఈనాటి (మత్స్యనారాయణుడు మనువునకు ఈ విషయమును చెప్పిన కాలమునందలి) కుశన్తలీపురిని జగత్పతియగు వాయుజ్ఞుడే (దేవశిల్పి) త్యష్ట శార్దూ ధనుర్దారియగు శ్రీకృష్ణభగవానుని

నివానమునకై ద్వారవరీ పురియనుపేర నిర్మించును. కైటభాంతకుడగు శ్రీకృష్ణుడు ఒకానొక నమయమున ఆ ద్వారక యందు నభయందాసీనుడు ఆగును. అమిత ప్రకాశుడగు ఆయనను తన పత్నులును వృష్టిజాతీయులగు షత్త్రియులును మిగుల ప్రీయులగు మిత్రులును కురు వంశీయులగు షత్త్రియులును దేవతలును గంధర్వులును దేవ గంధర్వులును పరివేష్టించియుందురు. అనంతలో పురాణములును ధర్మమున కనుకూలములగు కథా ప్రవృత్తులును సాగుచుండ మాటలనడుమ ప్రతాపవంతుడగు శ్రీకృష్ణుని ఓమసేనుడు ఇపుడు నన్ను (మత్స్యనారాయణుని) సేవు (మనువు) అడిగిన ఈ రహస్యమును బేదించు ప్రశ్నమును ప్రశ్నించును. తరువాత ఆ ఓమసేనుడే ఈ ధర్మము (వ్రతము) ను ఆచరించు వాడును అధర్మమును లోకమున ప్రవర్తించజేయువాడును ఆగును.

ఆ ఓమసేనుడు పొండు రాజకుమారుడు-మహాబలుడు; ఆ ధర్మాత్మునకు నేను వృకము అను పేరుగల జత రాగ్నిని ఇత్తును. అందుచే అతనికి వృకోదరుడను పేరు ప్రసిద్ధమగును. అతడు బుద్ధిశాలియు దానశీలుడును పదివేల ఏనుగుల బలమంత బలముగల గొప్పవాడును వార్ధకము మొదలగు లోపములు లేనివాడును సాక్షాత్ రూపొందిన మస్మదుని వంటివాడును; ఐనను అతడు దాక్కిమడై ఉండియు తీవ్రమగు జతరాగ్ని దీప్తి కలవాడగుటచే ఉపవానము చేయుటకు శక్తిలేనివాడు.

అతనికి విశ్వాత్ముడును లోకగురుడును అగు వాసుదేవుడు (శ్రీకృష్ణుడు) అన్ని వ్రతములలో గొప్పదియగు ఈ వ్రతము తెలుపును. ఇది నమస్త్ర యజ్ఞముల ఫలము నిచ్చునది-సర్వపాపరాసుల నశింపజేయునది-అశేష దుఃఖముల శమింపజేయునది-సకల దేవతల పూజలనందుకొనునది. వవివ్రతములగు వానిలో వవివ్రతమును-శుభములగు వానిలో శుభ మగునదియు భవిష్యములగు వానిలో భవిష్యము (ఇంకముందెంత కాలమువరకైన లోకమున వ్రచారములో నుండునది) పురాతనములగు వానిలో పురాతనమయినది (ఎంతో కాలమునుండి లోకమున వ్రచారమునందున్నది).

మామమానస్య దశమీ యదా శుక్లా భవే త్రదా । పుత్రే నాభ్యజ్ఞానం కృత్వా తిలైః స్నానం సమాచరేత్. 22
తథైవ విష్ణు మభ్యర్చ్య నమో నారాయణేతి చ । కృష్ణస్య పాదోసమ్పూజ్య శిర స్సర్వాత్మనే నమః. 23
వైకుంఠాయేతి వై కణ్ఠ ముర శ్రీవత్సదారిణే । శఙ్ఖినే చక్రిణే తద్ధర్మ ద్ధదినే వరదాయ చ. 24
సర్వం నారాయణస్యైవం సమ్పూజ్యాఽఽవాహయే త్రక్రమాత్ ।

దామోదరాయే త్యుదరం మేధ్రం పశ్చాశరాయ వై. 24

ఊరూ సౌభాగ్యనాదాయ జానుసీ భూతదారిణే । నమోఽతులాయవై జఙ్ఘే పాదో విశ్వస్యజే నమః. 29
నమో దేవ్యై నమ శ్శాన్త్యై నమో లక్ష్మ్యై నమశ్శ్రియై ।

నమః పుష్ప్యై నమ స్తుప్త్యై నమో ధృత్యై నమో నమః. 27

నమో విహజ్జనాదాయ వాయువేగాయ వక్షిణే । విషప్రమథనాయేతి గరుడం చాభిపూజయేత్. 28

ఏవం సమ్పూజ్య గోవింద ముమావతివినాయకౌ । గన్ధమాల్యైః సతా దూపై ర్పిత్యై ర్నానావిధై రపి. 29

గవ్యేన పయసౌ సిద్ధాం కృనరా మథ వాగ్మతః । సర్పిషా సహ భుక్త్వా తాం గత్వా శతవదం బుధః. 30

న్యగ్రోదం దప్తకాష్ఠం స్యా దథవా భాదిరం బుధః । గృహీత్వా దావయేద్దన్త నాచాన్తః ప్రాగుదజ్జుఖః.

బ్రూయాత్ప్రాయస్తనీం కృత్వా నన్యా మస్తమితే రహౌ ।

నమో నారాయణాయేతి త్యామహం శరణం గతః. 32

ఏకాదశ్యాం సీతాహార స్వమ్య గభ్యర్చ్య కేశవమ్ । రాత్రించ నకలారం స్థిత్యా స్నానంచ పయసా తతః.

సర్పిషావాపి హవనం హుత్వా బ్రాహ్మణపుణ్యవైః । సప్తావ పుణ్డరీకాక్ష ద్వాదశ్యాం ఊరభోజనమ్. 34

కరిష్యామి యతాత్మాఽహం నిర్విఘ్నం కురు మే వ్రతమ్ । భవముక్త్యా స్వప్రేయామా వితిహానకథాం పునః.

హనుదేవుడు బీమసేనునకు ఇట్లు చెప్పెను: నీవు అన్ని అష్టమీ ద్వాదశీ చతుర్దశీ తిథులయందును ఇతరములగు శుభ నక్షత్ర తిథులయందును ఉపవసించి వ్రతము అనుష్ఠించుటకు శక్తి లేనివాడవయినచో ఈ పాప ప్రణాశకముగు మామ శుక్ల దశమ్యేకాదశీ ద్వాదశీ తిథుల యందయిన ఈ చెప్పబోవు విధానమున వ్రతము చేసినచో విష్ణుస్థానము నందగలవు.

శ్రీకృష్ణుడు బీమసేనునకు ఇట్లు చెప్పెను: (ఈవ్రతము మూడునాళ్ళ-మాఘ శుక్ల దశమ్యేకాదశీ ద్వాదశీ తిథులయందు-దీక్షతో నుండి చేయవలసినది. అందు మొదట దశమిరాటి కృత్యము) మామ శుక్ల దశమినాడు నేతితో అభ్యంజనము చేసికొని నూవుల (పిండి)తో స్నానము చేయవలెను. ఈ చెప్పబోవు మంత్రములతో విష్ణుని పూజించ వలయును. మొదట విష్ణుని పాదములను పూజించవలయును. పిమ్మట-1. నర్వాత్మనేనమః శిరః పూజయామి; 2. వైకుంఠాయనమః కంఠం పూజయామి; 3. శ్రీవత్సదారిణేనమః ఉరః పూజయామి; 4. దామోదరాయనమః ఉదరం పూజయామి; 5. పంచశరాయనమః మేఢ్రం పూజయామి; 6. సౌభాగ్యనాథాయనమః ఊరూ పూజయామి; 7. భూత దారిణేనమః జానునీ పూజయామి; 8. ఆతులాయనమః జంఘే పూజయామి 9. విశ్వనృజేనమః పాదౌ పూజయామి.

ఈ మంత్రములతో నారాయణుని ప్రతియొక అవయవమును పూజించవలెను. ఈ పూజకు ముందుగా శంఖినే నమః చక్రిణేనమః గదినేనమః పరదాయనమః-ఇత్యాది మంత్రములతో విష్ణుని ఆవాహనము చేయవలెను.

శ్రీదేవ్యై నమః-శాంత్యై నమః-లక్ష్మ్యై నమః-శ్రీయై నమః-పుష్ప్యై నమః-తుష్ప్యై నమః-ధృత్యై నమః-ఇత్యాది మంత్రము లతో లక్ష్మిని పూజించవలెను.

విహంగనాథాయనమః- వాయువేగాయనమః-పక్షిణేనమః- విషవ్రమథనాయనమః-ఇత్యాది మంత్రములతో గరుడుని పూజించవలెను.

ఇట్లు గోవిందుని (లక్ష్మిని-గరుడుని) శివుని వినాయకుని నానావిధ గంధమాల్య దూపదీప భక్ష్యములతో పూజించవలయును. అపుపాఠతో వండిన పులగమును నేతితో మౌనముగా భుజించవలెను. నూరడుగులు నడువవలెను. సాయంకాలము కాగానే మర్రి ఊడను కాని చంద్రపుల్లను కాని ఉపయోగించి దంతధావనము చేసి తూర్పుగానో ఉత్తరముగానో తిరిగి కూర్చుండి ఆచమించవలెను. పిమ్మట నూర్మాస్తమయము కాగానే సాయం సంధ్యను ఉపాసించ వలయును. నమో నారాయణాయ-అహంత్వాం శరణంగతః-(నేను నిన్ను శరణు చొచ్చుచున్నాను.) అని ప్రార్థించి భూమిపై నిద్రించవలెను.

(ఏకాదశీ దినకృత్యము) ఏకాదశినాడు నిరాహారుడై యుండి లెన్నగా కేశవుని అభ్యర్థించవలెను. (పిమ్మట విష్ణుని ఇట్లు ప్రార్థించవలెను.) “నేను ఈ రాత్రియంతయు గడపి (రేపుదయము) స్నానమాడుదును. పాలతోగాని నేతితో గాని (నిన్నుద్దేశించి) హోమము చేయుదును. బ్రాహ్మణులతో కూడ క్షీరముతో భోజనము చేయుదును. ఇట్లు నియత మనస్కుడనై నీ వ్రతము చేయుదును. ఆ వ్రతమును నిర్విఘ్నము చేయుము.” అని ఇట్లు ప్రార్థించి కడవట ఇతి హాన కతను విని భూమిపై పరుండవలెను.

శ్రుత్వా వ్రతాతే నశాతే నదీం గత్వా విశాం వతే । స్నానంకృత్వా మృదా తద్వ త్పాషణ్డానపి వర్జయేత్. ఉపాన్య నన్యాం విధివ త్కృత్వాచ పితృతర్పణమ్ ।

వ్రణమ్యవ హృషీకేశ మమలం చార్క మిశ్వరమ్. 37
గృహన్య సురత శ్శక్త్యా మణ్డవం కారయే ద్భురః । దశహస్త మథాష్టౌవా తత్ర కుర్యా ద్విశాం వతే. 38
చతుర్థస్తాం శుశాం కుర్యా ద్వేదీ మరినిమాదన । చతుర్థస్తవమాజంచ విన్యసే తత్ర తోరణమ్. 39
వ్రణమ్య కంశం తత్ర మాషమాత్రేణ సంయుతమ్ । చిద్రేణ జలసమ్పూర్ణ మధః కృష్టాఞ్జినే స్థితః. 40
తన్య దారాం చ శిరసా దారయే తృకలాం విశామ్ । దారాభి ర్భూమాభి ర్భూరి ఫలం వేదవిదో విదుః. 41

యస్మా తస్మా త్కురుశ్రేష్ఠ దారా చార్మాస్తు శక్తితః । తథైవ విష్ణో శ్శీరసి క్షీరచారాం ప్రదాపయేత్. 42
అరత్ని మాత్రం కుజ్జంచ కృత్వా తత్తు త్రిమేఖలమ్ ।

యోనిచక్రంతు తత్కృత్వా బ్రాహ్మణై ర్యవసర్పిషీ. 43
తిలాశ్చ విష్ణుదైవత్వై ర్మనై రేకాగ్నివ తథా । కృత్వాచ వైష్ణవం సమ్యక్ కృయం గోక్షీరసంయుతమ్. 44
మాషమాత్ర ప్రమాణంతు దారా మాజ్యస్య పాతయేత్ । జలకుమ్భా స్మహావీర స్థావయిత్వా త్రయోదశ.
భక్ష్యై ర్నానావిధై ర్యుక్తా నిసితవనై ర్లజ్జుతాః ।

యుక్తా నౌదుమ్బరైః పత్త్రైః వజ్రరత్న సమన్వితాః. 45
చతుర్వి ర్బహ్వవై ర్హేమ న్నత్ర కార్యో హ్యుదజ్జుతైః । రుద్రజావ శ్చతుర్విశ్చ యజుర్వేదపరాయణైః.
వైష్ణవానిచ సామాని చతుర స్సామవేదినః । అరిష్టవర్గసహితా నభిరః పరిపాతయేత్. 46

(ద్వాదశీ దిన కృత్యము) ద్వాదశినాడు ఉదయమున నదికిపోయి మృత్తికతో స్నానముచేసి వేదబాహ్యుల నెవరిని చూడక తాకక వారితో మాటలాడక సంధ్యావందనమును పితృ తర్పణమును చేయవలెను. నారాయణుని సూర్యుని ఈశ్వరుని నమస్కరించవలెను. ఇంటిముందు యథాశక్తిగ మంటపమును (వందిఁని) ఎనిమిది మూరలు కాని పది మూరలు కాని భుజముండునట్లు చతురస్రముగా నిర్మించి దాని నడుమ నాలుగు మూరల కొలతతో చతురస్రాకారపు చక్కని వేదిక (అరుగు) నిర్మించవలెను. అంతే కొలతగల తోరణమును కూడ దానిపై చుట్టును కట్టవలయును. ఆ వేదిక నడుమ పైనుండి వ్రేలాడునట్లు జలపూర్ణమై మినువ గింజంత రంధ్రముకల కడవను వ్రేలాడదీయవలయును. దానినుండి వడు ఉదకధారను రాత్రియంతయు యజమానుడు కృష్ణాజినముపై కూర్చుండి తన తలపై వడునట్లు చేసికొనవలెను. ఇట్లు అనేక జలధారలు వడుటచే విస్తారమగు ఫలము కలుగునని వేదవేత్తలు చెప్పదురు. అట్లే ప్రతదిన మున విష్ణుని శిరముపై ఈ కలశము నుండి గోక్షీరధారవడునట్లు చేయవలెను.

పిడిచూర కొలతతో చతురస్రపు కుండమును దానిచుట్టును మూడు మేఖలలను (అంచులను) చేయవలెను. దాని ముందు యోనిచక్రమును ఏర్పరచవలయును. బ్రాహ్మణులు విష్ణు దైవత్యములగు మంత్రములతో ఏకాగ్ని విధాన మున విష్ణుని ఉద్దేశించి ఆజ్ఞాహతులను వేయవలయును. హోమమునకు యవలు నేయి తిలలు అపుపాలతో నేతితో వండిన చరువును ఉపయోగించవలయును. ఆహతులు మినువ గింజంత పరిమాణముతో ఉండవలయును. హోమస్థానము నందు వడుమూడు జలకలశములను నిలువవలయును. వాటిపై నానా విధములగు భక్ష్యముల నుంచవలయును. వంచ రత్నములతో మేడి చిగురాకులతో తెల్లని క్రొత్త వస్త్రములతో వాదీనలంకరించవలయును. నలుగురు ఋగ్వేదీయులు ఉత్తరముఖులై కూర్చుండి హోమము చేయవలయును. నలుగురు యజుర్వేదీయులు రుద్రమంత్ర జపము చేయవలయును. నలుగురు సామవేదులు విష్ణుదేవతాక సామమంత్రములు వఠించుచుండవలయును. ఏరందరు శుభ లక్షణములు శుభ వస్త్ర ధారణము కలిగి శుభద్రవ్యములు దగ్గరనుంచుకొని యుండవలయును.

ఏవం ద్వాదశ తా నిర్విప్రా న్వప్రమాల్యానులేపనైః । పూజయే దజ్ఞశీయైశ్చ కటకై ర్హేమభూషణైః. 49
వాసోభి శ్శయసీయైశ్చ విత్రశాత్యవివర్జితః । ఏవం క్షపాఽతివేయా చ గీతమజ్గళనిస్సృనైః. 50
ఉపాద్యాయస్య చ తతో ద్విగుణం సర్వమేవ తత్ । తతః ప్రణాతే విమలే సముత్థాయ త్రయోదశ. 51
గావో దద్యాత్కురుశ్రేష్ఠ సౌవత్తశ్చక్లసంయుతాః । పయస్విన్య శ్శీలవత్యః కాన్యదోహసమన్వితాః. 52
రౌవ్యఖురా స్సవస్త్రిశ్చ చన్దనే నాభిషేచితాః । తాశ్చ తేషాం తతో దద్యాద్భుక్ష్యభోజ్యస్సమన్వితాః. 53
కృత్వాచ బ్రాహ్మణా న్సర్వా నృత్యా పరమయా యుతః । భుక్త్వా బాహ్యరంపణ మాత్మవా చ విసర్జయేత్. 54
అనుగమ్క వదన్యజ్ఞో పు త్రిభార్యానమన్వితః । పీయతామత్ర దేవేశః కేశవః క్షేతనాశనః. 55

శివస్య హృదయం విష్ణు ర్విష్ణోశ్చ హృదయం శివః ।

యథాఽన్తరం న వశ్యామి తతా మే స్వస్తి రాయషి. 56

ఏవ ముచ్చార్య తా స్కమ్భాన్నావశ్చ శయనాని చ ।

వాసాంశిచైవ సర్వేషాం గృహాణి ప్రావయ్య ద్భువః. 57

అభావే బహుశయ్యానా మేకామపి సుసంస్కృతామ్ ।

శయ్యాం దద్యా ద్ద్విజాతీనాం సర్వోవస్కరనంయతామ్. 58

ఇతిహసపురాణాని వాచయిత్వాఽతివాహయేత్ । తద్దినం ద్విజశార్థూల గు ఇచ్చే ద్విపులాం శ్రియమ్. 59

ఇట్లు పూజా-జప-హోమ-వ్రక్రియ ముగిసిన తరువాత వస్త్ర-మార్క - గంధానులేపనములతోను స్వర్ణాంగుళీయ-కటక-హేమభూషణములతోను మంచములతో వడకలతోను శక్తికి లోపము రానీయక ఆ వండ్లెండు మంది విప్రులను పూజించవలెను. ఆచార్యునకు మాత్రము ఋత్విక్కులలో ఒక్కొక్కరికి ఇచ్చిన దానికి రెట్టింపు దక్షిణాదికము ఈయవలెను.

తరువాత ఆ రాత్రి గీత వాద్యవిసోదములతో గడువవలెను. తెల్లవారిన తరువాత (త్రయోదశినా దుదయమున) ఈ పదుముగ్గురకును (గాని మరి పదుముగ్గురు బ్రాహ్మణులకుగాని) పదుమూడు పాడియావులను దాన మీయవలెను. అవి బంగారు కొమ్ములు వెండి గిట్టలు పాలు పిడుకుటకు కంచుపాత్రలు నూతన వస్త్రపు కప్పడములు కలవై పొడువక తప్పిపోక మంచి న్యభావము కలవై యుండవలెను. వాటిని చందనముతో అభిషేకించి దానము ఈయవలెను. పిమ్మట వారిని భక్ష్యభోజ్య నమన్వితముగా భుజింపజేసి తానును ఉప్పు పులుపు కారములేని యాహారము భుజించి వారిని వీడ్కొని తన భార్యాపుత్రులతో కూడ ఎసిమిది అడుగులు కూడవెళ్లి వారిని సాగనంపవలయును. “క్షేళముల నశింపజేయువాడును దేవేశుడు నగు కేశవుడు నేను జేసిన ఈ వ్రతముచే ప్రీతి నొందుగాక; శివుని హృదయ(తత్త్వ)ము విష్ణుపు-విష్ణుని హృదయ(తత్త్వ)ము శివుడు; ఇట్లు వా రిరువుర నడుమ నేను అభేదమును భావన చేయుచున్నాను. కావున నాకు శుభమగు ఆయువును శుభములును కలుగుగాక!” అని వలుకుచు ఆ కుంభములను గోవులను శయనీయములను వస్త్రములను ఆయా బ్రాహ్మణుల ఇండ్లకు వంపవలయును. శక్తిలేని యజమానుడు అందరకును (బ్రాహ్మణులకు) కలిసి ఒకే శయ్యవైన సామగ్రులతో అలంకరించిన దానిని ఈయవలెను.

ఆ దినము అంతయు ఇతిహాస పురాణ కథాశ్రవణములతో గడువవలయును. ఇట్లు చేసినచో విపులమగు నంపత్ భాగ్యములు కలుగును.

తస్మా త్సత్త్వం సమాలమ్భ్య భీమసేన విమత్సరః ।

కురు వ్రత మిదం సమ్యక్స్నేహా ద్గుహ్యం మయేరితమ్. 60

త్యయా కృత మిదం వీర త్వన్నామాజ్కం భవిష్యతి । సా భీమద్వాదశీ హ్యేషా సర్వపాపవ్రణాశనీ. 61

యా తు కల్యాణిణీ నామ పురాకల్పేషు ఫత్యతే ।

త్య మాదికర్తా భవ సౌకరేఽస్మి స్కల్పే మహావీరవర వ్రదానే. 62

యస్మా త్కృత స్కీర్తన మవ్యశేషం విసప్తపాప త్రిదశాధిప స్స్యాత్ ।

కృత్వాచ యా మవ్వరసా మదీశా వేశ్యా కృతా హ్యవ్యభవాన్తథేషు. 63

అభీరకన్యాతు కుతూహలేన నైవోర్వశీ సప్రమృతి నాకవృక్షే ।

జాతాఽథ సా వైశ్యకులోద్భవాపి పురోమకన్యా పురుహూతవత్నీ. 64

తత్రాపి తస్మాః పరిచారికేయం మమ త్రియా నప్రప్తి సత్యభామా ।

స్నాతః పురా మణ్డల మేష తద్వ త్రేజోమయం వేదశరీర మావ. 65

అస్మాంచ కల్యాణతిథౌ వివస్వా స్సహస్రదారేణ సహస్రశ్శిః ।

ఇదమేవ కృతం మహేంద్రముత్తై ర్వసుధిర్దేవసురారికోటిభిశ్చ. 66

ఫలమన్య న శక్తతేభివక్తుం యది జిహ్వాయుతకోటయో ముఖే న్యుః ।

కలికలుషవిచారిణీ మనంతా మితి కథయిష్యతి యాదవేంద్ర నూనుః. 67

అపి నరకగతా స్పితృ నశేషా నల ముద్ధర్తు మిహైవ యః కరోతి ।

య ఇద మనుశ్శణోతి చాతిభక్త్యా పరివతతీహ పరోవకారహేతోః. 68

తిథి మిహ నకలార్థదాం నరేంద్ర స్స చ చతురాననసామ్యతా మువ్రేతి ।

కల్యాణీనీ నామ పురాఽబ్జగర్భా ద్యా ద్వాదశీ మాఘదినేభిపూజ్యా. 69

సాపాండుపుత్రేణకృతా భవిష్య త్కనన్తపుణ్యాఽనమభీమపూర్వా. 69a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే కల్యాణభీమద్వాదశీ వ్రత

కథనం నామైకోననవ్రతితమోఽధ్యాయః.

కాపున భీమసేనాః సిపు మత్సరములేక (ఇతరులతో పోటీ చేయు తలంపులేక) నత్వగుణము నవలంబించి లెన్నగా ఈ వ్రతము నాచరింపుము. ఈ వ్రత మతి రహస్యమయినను నీ యందలి స్నేహముచే నేను నీ కిది తెలిపితిని. సిపు దీని ననుష్ఠించుటచేత నర్వపాప వ్రణాశనమగు ఈ వ్రతమునకు భీమ ద్వాదశీ వ్రతమను పేరు ప్రసిద్ధ మగును. పూర్వ కల్పములందు కల్యాణీనీ వ్రతమని ప్రసిద్ధమయి ఇష్టవరప్రదమగు దీనికి సిపు ఈ వారాహ కల్పమున అధిక రవు (మొదట చేసినవాడవు) కావలయును. ఏలయన ఈ వ్రతకల్పము అంతయు కీర్తించినను స్మరించినను అతడు కూడ దేవేంద్రుడగును. కుతూహలముతో (దీనిని చేసినచో ఏ ఫలము కలుగునో చూతమని) ఒకానొక ఆభీర అహీరులను గోపాలకుల కన్య జన్మాంతరమునందు ఈ వ్రతముచేసి దేవవేశ్యలలో శ్రేష్ఠయగు ఊర్వశి యయ్యెను. ఒకానొక వైశ్య కన్య దీని నాచరించి మరియొక జన్మమున పురోముని కూతురై ఇంద్రుని భార్యయగు శచి యయ్యెను. ఆ జన్మమున ఆమెకు పరిచారికగా నున్న యామె ఇప్పుడు నా భార్య సత్యభామగా నైనది. పూర్వము ఈ శుభ తిథియందు సహస్ర రంధ్రములుకల కలశపు జలధారలతో స్నాన మాడిన పుణ్యపు వ్రణావమున సూర్యుడు వేదాత్మక శరీరరూపమగు తేజో మయ మండలమును పొందగలిగెను.

ఇప్పుడు మహేంద్రుడుగా పసుపులుగా గణదేవతలుగా దేవకోటలుగా రాక్షసశ్రేష్ఠులుగా నున్నవారు కూడ ఒకప్పుడు ఈ వ్రతము నాచరించినవారే.

నోటియందు వదివేరి కోటల నాలుకలున్నను దీని మహిమము చెప్పట సాధ్యము కాదు. ఇది కలికలుష నాశ కము. అనంత పుణ్యప్రదము. అని ఇట్లు శ్రీకృష్ణుడు భీమసేనునకు చెప్పెను.

దీని నాచరించినవారు తమ పితరులను అంతురను నరకమునుండి ఉద్ధరించినవారగుదురు. నకలార్థప్రదమగు ఈ ద్వాదశీ వ్రత మహిమమును వినినవాడును చదివి ఇతరులకు పరోవకారబుద్ధితో వినిపించినవాడును బ్రహ్మత్వమును పొందును.

పూర్వ కల్పములందు కల్యాణీనీ ద్వాదశీ వ్రతమను పేర బ్రహ్మదేవునిచే లోకమున ప్రవర్తిల్ల చేయబడిన ఈ వ్రతము వాసుదేవుని ఉపదేశముచే భీమసేనునిచేత చేయబడి అనంత పుణ్యప్రదమయి భీమ ద్వాదశీ వ్రతమని ప్రసిద్ధ మగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కల్యాణీనీ భీమ ద్వాదశీ వ్రత కథనమును అరువది లొమ్మిదవ అధ్యాయము.

సప్తతి తమోఽచ్యాయః.

అనన్తశయనవ్రతమ్.

బ్రహ్మ : వర్ణాశ్రమాణాం ప్రభవః పురాణేషు మయా శ్రుతః ।

సదాచారాశ్చ భగవన్ ధర్మశాస్త్ర వినిశ్చయాః.. 1

పుణ్యస్త్రీణాం నదాచారం శ్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః । వతివ్రతానాం దేవేశ చరితం పరికిరయ. 2

ఈశ్వరః : యస్మిన్నేవ యుగే బ్రహ్మ నృహస్రాజీ చ షోడశ ।

వాసుదేవస్య బార్యాణాం భవిష్య న్త్యమ్బుజోద్భవ. 3

తాభి ర్వనన్తనమయే కోకిలాళికులాకులే । పుష్పితోపవనోత్పుల్ల కల్హారసరస స్తథే. 4

నిర్భరాపానగోష్ఠీషు ప్రసక్తాభి రలంకృతః । కురంగనయన శ్రీమాన్మాలతీకృతశేఖరః. 5

గచ్ఛన్తమీవమార్గేణ సామ్భుః పరపురజ్ఞయః । సాక్షాత్కన్తర్పరూపేణ సర్వాభరణభూషితః. 6

అనన్తశరతప్రాభి స్సాభిలాషాభి రీక్షితః । ప్రవృద్ధో మన్మథ స్తాసాం భవిష్యతి యదాఽఽత్మని. 7

తదాఽవేక్ష్య జగన్నాథ స్సర్వతో జ్ఞానచక్షుషా । శావం వక్ష్యతి తా స్సర్వా వో హరిష్యన్తి దన్యవః. 8

మత్పరోక్షం యతః కామా త్ప్రాప్త మీదృగ్విచేష్టితమ్ । తదా ప్రసాదితో దేవ ఇదం వక్ష్యతి శార్ఙ్గభృత్. 9

కృష్ణశాపా తత్పత్నీనాం వేశ్యాత్వప్రాప్తిః.

తాభి శ్శాపాభితప్రాభి ర్భగవాన్పూతభావనః । ఉత్తారభూతం దాసీత్యం నమదా ద్రాహ్మణః ప్రియమ్. 10

ఉపదేక్ష్య త్యథాత్మానం భావికర్మణి కారకమ్ । భవతీనాం ముని ర్దాల్భ్యో యద్రవ్యతం కథయిష్యతి. 11

తదేవోత్తారణాయాలం దాసీత్వేఽపి భవిష్యతి : ఇత్యుక్తాంతాః పరిత్యజ్య * గతోఽన్తరాన మీశ్వరః. 12

తెబ్బదియవ అధ్యాయము.

అనంగ శయన వ్రతము.

బ్రహ్మదేవుడు ఈశ్వరు నిట్లడిగెను. భగవన్: (వైదిక) పురాణములయందు చెప్పబడియున్న వర్ణాశ్రమముల ఉత్పత్తిని ధర్మశాస్త్రములయందలి ఆచార నిర్ణయములను నదాచారములను కూడ వింటిని. పుణ్య స్త్రీలు పాదోచవలసిన నదాచారమును వతివ్రతల నదాచారమును వినగోరుచున్నాను. నా కవి తెలుపుము.

ఈశ్వరు డతనికి ఇట్లు చెప్పెను: ముందు రాబోవు యుగమున శ్రీకృష్ణునకు వదునారువేల మంది భార్య లగుదురు. ఆ కాలమున ఒకానొక వనంతర్దువునందు కోయిలల-తుమ్మెదల గుంపులు దట్టమయి ధ్వనులు చేయుచుండు పూస ఉద్భానముల నడుమ వికసించిన ఎర్ర కలువలతో నిండిన న-స్సు నొడ్డున ఉన్న శ్రీకృష్ణ భార్యల వదునారువేల మందికి నమీవముగా కృష్ణ కుమారుడు సాంబుడు పోవుట జరుగును. అతడు లేడి కన్నులవంటి చంచలములు మనోహరములు నగు కన్నులు కలవాడు; మాలతీ పుష్పములతో కేశపాశము నలంకరించు నొననవాడు. మద్యపానగోష్ఠులయందు దట్టముగా మునిగియున్న స్త్రీలు అతని చుట్టు పరివేష్టించి యుండి అతని నలంకరించి యుందురు. అతడును సర్వాభరణములతో అలంకరించబడి సాక్షాత్ మన్మథునివలె నుండును. అతనిని శ్రీకృష్ణపత్ను లందఱును మన్మథభాణ కావముచే వాంఛాపూర్వకముగా చూతురు. వారి మనస్సులందు కామ మధికమగుటను భగవానుడు జ్ఞాననేత్రముతో చూచి "నేను లేనిచోట మీరు కామముచే ఇట్లు ఆచరించితిరి కావున మిమ్ము బోసిడిగాండు హరించురు." అని శపించును.

కావముచే అభిలాషము చేంది వారందఱును నర్వభూతముల నృజించి పోషించువాడు శార్ఙ్గదారియగు కృష్ణ భగ

వానుని వేడికొని అనుగ్రహింపజేసికొందురు. "మీరు ఈ శాపమునుండి తరించుటకు మీకు దాసీత్వము ప్రాప్తించును. నేను రాబోవు వనులు ఏవి ఎట్లు జరుగనున్నవో అట్లు చెప్పువాడను. ఇకముందు దాల్చుడు అను బ్రాహ్మణుడు మీకు ప్రీతికరమగు వ్రతమును దేని నుపదేశించునో దాని నాచరించుడు. అది మిమ్ములను మీ దాసీత్వమునుండి తరింప జేయగలుగును." అని ప్రీతితో భగవానుడు వారికి ఉపదేశించి వారిని విడిచి అంతర్దానము నందును.

తతః కాలేన మహతా భారావతరణే కృతే । నివృత్తే మాసలే తద్వత్కేశవేఽపి దివం గతే. 13
 శూన్యే యదుకులే సర్వే చోరైరపి జితేఽర్జునే । హృతాసు కృష్ణవత్సీష దానభోగ్యాను చాంబుధౌ. 14
 తిష్ఠత్సు దుఃఖదౌర్భాగ్యసంతప్తాసు చతుర్ముఖ । ఆగమిష్యతి యోగాత్మా దాల్చ్యో నామ మహాతపాః. 15
 తా న్త మర్హ్యైశ్చ సమ్పూజ్య ప్రణీపత్య పునఃపునః లాలవ్యమానా బహుశో బాష్పపర్యాకులేక్షణాః. 16
 స్మరన్త్యో వివిధా న్భోగాన్ దివ్యమాల్యానులేపనాన్ । భర్తారం జగతా మీశ మనన్త మవరాజితమ్. 17
 దివ్యానుభావాంచ పురిం నానారత్నగృహాణి చ । ద్వారకావాసిన స్సర్వాన్ దేవభూతాన్కుమారకాన్. 18
 వ్రశ్న మేత త్కరిష్యన్తి మునే రభిముఖం స్థితాః ।

శ్రీయః : దస్యభి ర్భగవ స్సర్వాః పరిభుక్తా వయం బలాత్. 19
 స్వధర్మచ్యవనేఽస్మాక మస్మి న్న శ్శరణం భవాన్ । ఆదిష్టోఽసి పురా బ్రహ్మ న్కేశవేనచ ధీమతా. 20
 కస్మా దీశేన సంయోగం ప్రాప్య వేశ్యాత్వ మాగతాః ।

వేశ్యానామపి యో ధర్మ స్తన్నో బ్రూహి తపోధన. 21
 కథయిష్యతి తత్తాసాం యద్దాల్చ్య శృకితాననః । దాల్చ్యః : జలక్రీడావిహారేషు పురా సరసి మానసే. 22
 భవతీనాం సగర్వాణాం నారదోఽభ్యాశ మాగమత్ । హతాశనసుతా స్సర్వా భవన్తోఽవ్వరనః పురా. 23
 అవ్రణమ్యావలేపేన పరివృష్ట స్స యోగవిత్ । కథం నారాయణోఽస్మాకం భర్తా స్యా దిత్యుపోషణమ్. 24
 తస్మా ద్ర్యతవ్రదానం చ శాపశ్చాయ మభూ త్పురా । శయ్యాద్వయవ్రదానేన మధుమాదవమానయోః. 25
 సువర్ణోవన్కరాస్సర్వాః వ్రదేయా శ్శుక్లవక్షయోః । భర్తా నారాయణో నూనం భవిష్య త్యన్యజన్మని. 26
 యదకృత్వా వ్రణామం మే రూపసౌభాగ్యమత్సరాత్ । పరివృష్టోఽస్మి తేనాశు వియోగో వో భవిష్యతి. 27
 చోరైరవహృతా స్సర్వా వేశ్యాత్వం సమవాప్స్యథ । ఏవం నారదశాపేన కేశవన్యచ ధీమతః. 28
 వేశ్యాత్వ మాగతా స్సర్వా భవన్త్యః కామమోహితాః । ఇదాసీమపి యద్వత్కేశ తచ్ఛృణుధ్వం వరాజ్ఞనాః. 29

తరువాత చారకాలమునకు శ్రీకృష్ణ భగవానుడు భూభారావతారణముచేసి మాసల (ఇనువరోకలి పొడినుండి ఉత్పన్నమైన తుంగదుబ్బులతో యాదవులు వరస్సరము చేసికొనిన) యుద్ధమునకు తరువాత తానుచు వైకుంఠము చేరును. యదుకులమున ఏరులు లేకపోగా అర్జునుని జయించి బోపిడిగాండ్రు కృష్ణవత్సుల నవహరించి దాసీత్వమునకు పాలువర తురు. వారు దుఃఖముచేతను దురదృష్టముచేతను నంతావము నెంది నముద్ర తీరజ్ఞున నుండగా యోగాత్ముడగు దాల్చ్యుడను మహాతపస్వి అచ్చటకు వచ్చును. వా రతనిని అర్హుపాద్యారులతో పూజించి పునః పునర్నమస్కారము లర్పింతురు. బాష్ప వ్యావ్రములయిన కన్నులతో వా రనేక విధములుగా ఏడ్చుచు (తా మదితరకు అనుభవించిన) దివ్య భోగములను దివ్య మాల్యానుగంధానులేపనములను లోకేళుడు అనంతుడు పరాజయము నెరుగనీవాడు నగు తమ పతిని దీర్ఘ లక్షణ ములుగల తమ ద్వారకాపురిని అచటి నానా రత్న గృహములను దేవ నదృశులై యుండి అప్పుడు దేవత్యమును పొందిన ద్వారకావాసులగు కుమారకులను తలచుచు దుఃఖించుచు ఆ ముని కెదురుగా నిలిచి ఇట్లు ప్రశ్నింతురు.

“భగవన్! మేమందరమును దస్యులచే బలాత్కారమున అనుభవించబడితిమి. మాకు కలిగిన ఈ ధర్మ వ్రతములో మీరే మాకు దిక్కు అగుదురని పూర్వమే శ్రీకృష్ణభగవానుడు మాకు ఆదేశించియున్నాడు. భగవానునకు

వత్సలమగు మేము వేశ్యాత్వమును పొందుటకేమి హేతువు? తపోధనా! వేశ్యలకు ఆచరణీయమగు ధర్మమేదియో మాకు తెలుపుము.” అని అడుగగా ఆశ్చర్యచకితమయిన ముఖముతో దాల్చుడు వాడితో నిట్లనును: “పూర్వము మీరందరును అగ్ని పుత్రికలగు అవ్వరనలుగా ఉండిరి. ఒకప్పుడు మీరు మానన సరస్సున జలక్రిడా విహారములందుండగా నారదుడు మీకడకు వచ్చెను. మీరు గర్వముచే అతనిని సమస్కరించకయే ‘మాకు నారాయణుడు పతియగు ఉపాయము ఏమ’ని అడిగితిరి. మదు (చైత్ర) మాధవ (వైశాఖ) మాసములందు బంగారు అలంకరణములతో సర్వ పరికరములతో మంచములను పడకలను (ఒక్కొక్క మాసమునందొక్కొక్కటిగా) ఉపవాస సహితమగు వ్రతాచరణముతో దానము చేసినచో నారాయణుడు పతియగునని ఉపదేశించి ఆముని రూప సౌభాగ్య గర్వముచే నన్ను సమస్కరింపకయే ఈ విషయము అడిగితిరి కావున మీకు నారాయణునితో వియోగము శ్రీఘికాలములోనే కలుగును. చోరులచే అవహరింపబడి మీరు వేశ్యాత్వమును పొందుదురు. అని శపించును. ఇట్లు నారద శ్రీకృష్ణుల శాపముచే మీరు కామ మోహితులయి వేశ్యాత్వమును పొందితిరి. ఉత్తమ శ్రీలారా! నేనిపుడు చెప్పినది వినుడు.

పురా దైవాసురేయుద్ధే హతేషు శతశ స్సరైః । దానవాసురదైత్యేషు రాక్షసేషు తత స్తతః. 30
తేషాం నారీనహస్రాణి శతశోఽథ సహస్రశః । పరిణీతాని యాని స్యు ర్బలా దృక్తాని యాని తు. 31
తాని సర్వాణి దేవేశః ప్రోవాచ పదతాం వరః । వేశ్యాధర్మేణ వర్తధ్వ మధునా నృపమన్దిరే. 32
భక్తిమత్యో వరారోహ స్తథా దేవకులేషు చ । రాజానస్సౌమినస్తుభ్యం నూతకం చాపి తత్సమమ్. 33
భవిష్యతిచ సౌభాగ్యం సర్వాసామపి శక్తితః । యః కశ్చి చ్చుల్క మాదాయ గృహమేష్యతి వై సదా. 34
అచ్యుద్మనైవోపచార్య స్సతదాఽన్యత్ర దామ్పికాత్ । దేవతానాంచ విప్రాజాం పుణ్యేఽహ్ని సముపస్థితే. 35
గోభూహిరణ్యదాన్యాని వ్రదేయాని చ శక్తితః । బ్రాహ్మణేభ్యో వరారోహః కార్యాణి వివిదానిచ. 36
యచ్చాన్యచ్చ వ్రతం సమ్య గుపదేష్యా మ్యహం తతః । అవిచారేణ సర్వాభి రనుష్ఠేయం చ తత్పునః. 37
సంసారోత్తారణా యాలం ఏత ద్వేదవిదోవిదుః । యదా సూర్యదినే హస్తః పుష్యోవాథ పునర్వనూ. 38
భవేత్సర్వాషధిస్నాననం సమ్యజ్నారీ సమాచరేత్ । తదా వజ్రాశరస్యాపి నన్నిదానత్వ మేష్యతి. 39
ఆర్చయే త్పుణ్డరీకాక్ష మనన్గ స్యానుకీర్తనైః ।

పూర్వము దేవాసుర యుద్ధములందు దేవతల చేతులలో పందలకొందిగా దానవులు అనుచు దైత్యులు రాక్షసులు మరణించిరి. వారి శ్రీలు వేలకొందిమంది వీరిచే హరించబడి బలాత్కారమున పెండ్లాడబడుటయో అనుభవించబడుటయో జరిగెను. వారికో పురుషోత్తముడగు దేవేంద్రుడిట్లనెను-మీరికమీదట (భూలోకమున) రాజమందిరములందును దేవమందిరములందును భక్తిమతులై వేశ్యా ధర్మముతో నుండుడు. (అచటి) రాజులే మీకు యజమానులగుదురు. వారికి వచ్చిన ఆశోచములు మొదలగునవి మీకును వర్తించును. మీకందరకును యోగ్యతానుసారము సౌభాగ్యము (బిరువతనము) ఉండును. కవటి కాని ఎవడు శుల్కము (వెల) తీసికొని మీకడకు వచ్చినను అతనికి మీరు కష్టము లేకుండ ఉపచారము చేయవలయును. పుణ్యా దినములందు దేవతలకును బ్రాహ్మణులకును గో భూ-హిరణ్య-దానములు చేయవలయును. బ్రాహ్మణులకు మీదేతనైన కార్యములు (నృత్యము-సంగీతము మొదలగునవి) చేయవలయును. ఇదికాక నేను మీకొక వ్రతము నుపదేశింతును. దానిని మీరు ఏమాత్రమును వెనుకముండులు విచారించక అనుష్ఠించవలయును. దానిచే మీరు సంసారమును తరింతురు. అదిత్యవారమున హస్త పుష్య పునర్వసులలో నేదైన నక్షత్రముండగా (మీజాతి వారు) సర్వాషదులతో స్నానమాడి మన్నుతుని నన్నిదానము (వ్రతమా వ్రతిష్ఠాపనము) ఏర్పరచుకొని మత్తుత శాసనములతో విషా సర్పిరచవలయును.

- కామాయ పాదౌ సమ్పూజ్య జజ్జేవై మోహకారిణే. 40
- మేత్రం కన్దర్పనిధయే కటిం ప్రీతిమతే నమః । నాభిం సౌఖ్యనముద్రాయ వానవాయ తతోదరమ్. 41
- హృదయం హృదయేశాయ ననా వానన్దకారిణే । ఉత్కంఠాయచ వై కణ్ఠ మాన్య మాహ్లాదకారిణే. 42
- వామాంగం పుష్పచాపాయ పుష్పబాణాయ దక్షిణమ్ । నమోఽనన్గాయవై మౌళిం విలోలాయేతి మూర్ధజామ్. 43
- సర్వాత్మనే శిర స్త ద్వ ద్వేవదేవస్య పూజయేత్ । నమ శ్శివాయ శాన్తాయ పాశాఙ్కశఙ్కరాయ చ. 44
- గదినే పీతవస్త్రాయ శఙ్ఖచక్రధరాయచ । నమో నారాయణాయేతి కామదేవాత్మనే నమః. 45
- నమశ్శాన్త్యై నమః ప్రీత్యై నమో రత్యై నమో నమః । నమః పుష్త్యై నమ స్తుష్త్యై నమ స్సర్వార్థసమ్పదే. 46
- ఏవం సమ్పూజ్య గోవిన్ద మనన్గాత్మాన మీశ్వరమ్ । గన్తై రాత్రినై నదా ధూవై రైవేద్యై శ్చైవ కామినే. 47
- తత ఆహూయ ధర్మజ్ఞం బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్ । ఆవ్యక్తవయవం పూజ్య గన్తహపార్శనాదిభిః. 48
- శాలేయం తణ్డూలప్రస్థం ఘృతపాత్రేణ సంయుతమ్ । త స్మై విప్రాయ సా దద్యాత్ స్మస్తృః ప్రీయతామితి. 49
- యథేష్టాహారభు క్తేతు తమేవ ద్విజనత్రయమ్ । రత్యర్థం కామదేవోఽయ మితి చిత్రేన చార్యతామ్. 50
- యద్య దిచ్ఛతి విప్రేన్ద్ర స్తత త్కుర్యాద్విలాసినీ । సర్వభావేన చాత్మాన మర్చయే త్ప్రితభాషిణీ. 51
- ఏవ మాదిత్యవారేణ నదా తద్వ త్సమాచరేత్ । తణ్డూలప్రస్థదానంచ యావన్మాసా స్త్రయోదశ. 52

పూజామంత్రములు: 1. కామాయనమః-పాదౌ పూజయామి; 2. మోహకారిణేనమః-జంఘే పూజయామి; 3. కందర్ప నిధయేనమః-మేత్రం పూజయామి; 4. ప్రీతిమతేనమః-కటిం పూజయామి; 5. సౌఖ్య నముద్రాయనమః నాభిం పూజయామి; 6. వానవాయనమః ఉదరం పూజయామి; 7. హృదయేశాయనమః-హృదయం పూజయామి; 8. ఆనందకారిణేనమః-స్తనౌ పూజయామి; 9. ఉత్కంఠాయనమః-కంఠం పూజయామి; 10. ఆహ్లాదకారిణేనమః-అన్యం పూజయామి; 11. పుష్పచాపాయనమః-వామాంగం పూజయామి; 12. పుష్పబాణాయ నమః-దక్షిణాంగం పూజయామి; 13. అనంగాయనమః - మౌళిం పూజయామి; 14. విలోలాయనమః-కేశాన్ పూజయామి; 15. సర్వాత్మనేనమః-శిరః పూజయామి; (ఇది అంగపూజ).

గదాధరుడు-పీతవస్త్రుడు-శంఖచక్ర ధరుడు - మన్మథాత్ముడునగు నారాయణునకు నమస్కారము. శాంతి-ప్రీతి-రతి-పుష్టి-తుష్టి-సర్వార్థసంపద రూపయగు లక్ష్మికే నమస్కారము.

ఇట్లు మన్మథాత్ముడు ఈశ్వరుడగు గోవిందుని గంధమాల్య దూపదీప నైవేద్యములతో ఈ స్త్రీలు పూజించ వలెను. తరువాత ఆమె ధర్మజ్ఞుడు వేదపారంగతుడు అంగవైకల్యములేనివాడు నగు బ్రాహ్మణుని విలిపించి గంధ దీపాద్యర్చనలతో ఆతనిని పూజించి కుంచెడు మంచి రాజనాల పరి బియ్యమును నేతితోడి పాత్రను 'మన్మథః ప్రీయతామ్' అనెడు మంత్రముతో దానముచేసి ఈ వదార్థములు మీయథేష్ట భోజనమునకు సరిపోవుగాక! యని. భక్తితో వలకవలెను. రతీదేవికి ఆనందము కలిగించు మన్మథుడే ఈ బ్రాహ్మణుడని భావన చేయుచు ఈ విలాసినీ ఆ విప్రని వనస్సునకు ప్రీతికరముగా అతడు కోరినట్లు సర్వభావముతో ఆత్మార్పణముచే వృత్య గీతాది విలాసములతో ఆతనిని సంతోష పెట్ట వలయును. ఇట్లు వ్రతీ ఆదివారమునాడును పదునూడు మాసములు విడువక వ్రతము చేయవలయును.

- తత స్త్రయోదశే మాసే నమ్నాప్రే తస్య భామినీ! వివస్వోవన్కరై ర్యుక్తాం శయ్యాం దద్యాద్విలక్షణామ్. 53
- సోవదానకవిశ్రామాం స్వాన్తరావరణాం శుభామ్ । వ్రదీపోపానహచ్చత్రపాదుకాసనసంయుతామ్. 54
- సవత్సీక మలక్కుత్య హేమనూత్రాఙ్గళీయకైః । నూక్మవస్త్రై స్సకటకై ర్దూపమాల్యానులేపనైః. 55
- కామదేవం సవత్సీకం గుడకుమ్భావరి స్థితమ్ । తామ్రపాత్రాననగతం హేమనూత్రవటావృతమ్. 56
- సకాన్యభాజనోపేత మిశుదఙ్గనమన్వితమ్ । దద్యాద్దనేన మవ్రేణ తత్రైకాం గాం పయన్విసీమ్. 57

యథా నరం న పశ్యామి కామకేశవయో స్సదా । తత్రైవ సర్వకామాప్తిరస్తువిష్టో సదా మమ. 58

యథా న కామినీ దేహ త్స్రియాతి తప కేశవ । తథా మమాపి దేవేశ శశిరేషు కురు వ్రభో. 59

తథాచ కాంచనం దేవం వ్రతిగృహ్య ద్విజోత్తమః ।

*కోఽదా త్కామో దదాతీతి వైదికం మన్తస్త్రి ముచ్చరేత్. 60

అనన్గః వ్రతిగృహ్యతి అనన్గోవై దదాతి చ । అనన్గ స్తారకోభాభ్యా మనన్గాయ నమోనమః. 61

తతః వ్రదక్షిణీకృత్య విస్సృజ్య ద్విజపున్గవాః । శయ్యాగవాదికం సర్వం బ్రాహ్మణస్య గృహం నయేత్. 62

తతఃప్రభృతి యోఽన్యోవై రత్యర్థం గృహ మాగతః । న మాన్య శ్చోపచారేణ న సమ్పూజ్యో భవే త్తదా. 63

ఏవం త్రయోదశం యావ న్మాన మేకం ద్విజోత్తమమ్ ।

తర్పయేత యథాకల్పం ప్రోషితేన్ద్రం సమర్చయేత్. 64

తదనుజ్ఞయాచ వస్త్రవ్యం యావ దబ్ధాగమో భవేత్ । ఆత్మనోఽపి తథా విష్నో గర్భసూతకరాజతః. 65

దైవోవా మానుషో వా స్యా దుపరాగేణ పాతతః । సా వత్సరా నష్ట పంచ దాష్ట సజ్ఞా సమావయేత్. 66

తథాపిచ ద్విజం దేవం యథాశక్త్యా సమర్చయేత్ ।

పదుమూడవ మాసమున బ్రాహ్మణ దంపతులను బంగారు గొలుసులు యజ్ఞోపవీతము ఉంగరములు కడి యములు మురుగులు సన్నని వస్త్రములు గంధమాల్యాను లేపనములు-ఇట్టివానితో అలంకరించి వారికి శయన దానము చేయవలెను. వారికి అన్ని పరికరములతో కూడిన మంచము-దిండ-వరపు-వరపుపై కప్పు దుప్పటి-ఆనుకొనుదిండు- వ్రదీపము-చెప్పలు-గొడుగు-పాదుకలు-పీట-ఇట్టి వన్నియు చేర్చిన విరాక్షణమయిన శయ్యను దానము చేయవలెను. ఒక కడవలో బెల్లము నింపి దానిపై తామ్ర పాత్ర నిలువవలెను. దానిపై ఆననము సమర్పి దానిపై రతి మన్మథుల (బంగారు) వ్రతిమలను బంగారు సరిగగల వస్త్రములు కట్టిన వానిని ఉంచవలెను. కంచు పాత్రను యెరకు గడను కూడ వాటితో పాటు చేర్చి పాడియావును ఇవన్నియు కూడ ఆ విప్ర దంపతులకు దానమీయవలెను.

దాన మంత్రమునకు ఆర్థము: మన్మథ విష్ణువుల నడుమ నేను ఆభేదము భావించుచు (నారాయణుని) నేవించు చున్నాను కావున నారాయణా! నాకు అన్ని కోరికలు నెరవేరుగాక! కేశవా! నీ దేహమునుండి నీకామిని (లక్ష్మి) వేరు కానట్లే నాకును అన్ని కోరికలును (కామములు) కీరుగాక! ఈ దానమును వ్రతిగ్రహించువాడును దానఫలమును ఇచ్చు వాడును మన్మథుడే. విప్రా! దానము గ్రహించు నిన్నును ఇచ్చు నన్నును తరింపజేయువాడును మన్మథుడే. అట్టి మన్మథు నకు సమస్కారము. (ఇచట కామో దాతా-ఇత్యాది వేదమంత్రమును చెప్పవలెను.)

తరువాత ఆ విప్రదంపతులను వ్రదక్షిణించి వారిని వారి గృహమునకు వంపి పిమ్మట ఈ దానమిచ్చిన వన్నియు వారి ఇంటికి చేర్చవలెను.

అది మొదలు తమ ఆనందమునకై తమ ఇంటికి ఎవరు వత్తురో వారిని ఉపచారములతో ఆనందవరచవలెను.

లోగడ చెప్పిన పదుమూడు మాసముల క్రమములోను ఒక బ్రాహ్మణుని మాత్రమే ఆర్పించవలెను. ఒక వేళ అతడు ఆ నడుమ దేశాంతరము పోయినచో అతని అనుమతితో మరియొక బ్రాహ్మణుని ఆర్పించవచ్చును.

తాను గర్భవతి యగుట-తనకు పురుడువచ్చుట-తన రాజానకు ఆశోచమువచ్చుట-ఇతరములగు దైవిక హేతు వులు-మానుషములైన హేతువులు-గ్రహణములు-వ్యతీపాతము మొదలగు దోషములు-పీడిత వ్రతమున విష్ణుము సంభ వించినను ఎనిమిది-బదు-ఎనిమిది-ఈ క్రమమున (8+5 = 13) మొత్తము పదుమూడు మాసములగునట్లు కొన్ని సంవత్సర

ములపాటు ఈ వ్రతమును ఆమె చేయుచుండవలెను. ఏ విఘ్నము వచ్చినను బ్రాహ్మణుని (మన్మథ) దేవుని యథా శక్తిగా అర్చించుచునే యుండవలెను.

ఏతద్ధి కథితం సమ్యగ్భవతీనాం విశేషతః. 67

స్వధర్మోఽయం యతో భావో వేశ్యానా మిహ సర్వదా పురుహూతేన యత్ప్రీక్తం దానవేషు పురా మయా. తదిదం సామృతం సర్వం భవతీ వ్యనుయుజ్యతే । సర్వపాపప్రశమన మనంతఫలదాయకమ్. 69

కల్యాణీనీనాం కథితం త త్కురుర్వం వరాజనాః ।

కరోతి యాఽ శేష మఖిణ్ణ మేత త్కల్యాణీనీ మాధవలోకసంస్థా. 70

సా పూజితా దేవగణై రశేషై రానందకృత్త్వాన మువైతి విష్ణోః ।

శ్రీమత్స్వః : తపోధన స్సోఽవ్యభిధాయ చైత దనన్దదానవ్రత మజ్ఞనానామ్. 71

స్వస్థాన మేష్యంత్యథతాన్సమస్తా వ్రతం చరిష్యన్తి చ దేవయోనే. 71u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే అనన్దశయనవ్రతకథనం నామ సప్తతితమోఽధ్యాయః.

(దాల్చ్యి వచనము) కృష్ణ వత్సులారా! పూర్వము దేవేంద్రుడు రాక్షస స్త్రీలను భూలోకమున వేశ్యలుగా బుట్టు దని వారికి చెప్పిన స్వధర్మము ఇది; వ్రతమున మీరును ఈవ్రతమునే అనుష్ఠించ వలయును. ఇది సర్వపాప వ్రత మనము; అనంత ఫలదాయకము; 'కల్యాణీనులు' అను (వేశ్యా) స్త్రీలకు విధించబడిన వ్రతము ఇది; దీనిని మీరును ఆచరించుడు. దీనిని అఖండముగా-ఎడతెగక ఆచరించిన 'కల్యాణీని' విష్ణు లోకమున వసించును. అచట ఆమె అశేష దేవ గణముల పూజల నందుకొనును.

మత్స్యుడు చివరకు ఇట్లు చెప్పెను-ఆ దాల్చ్యిముని కృష్ణ వత్సులకు వదునారు వేల మందికిని ఇట్లు ఈ ఆనంద శయన దాన వ్రతమును ఉపదేశించి తన స్థానమునకు మరలి పోవును. వారును ఈవ్రతమును అట్లే ఆచరింతురు.

ఇది శ్రీ మత్స్వ మహా పురాణమున అనుగళయన వ్రతము అను డెబ్బదవ అధ్యాయము.

ఏకస పతితమోఽధ్యాయః.

అశూన్యశయనవ్రతమ్.

బ్రహ్మః భగవ న్పురుషస్యేహ స్త్రియాశ్చ విరహాదికమ్ । రోగవ్యాధిభయం దుఃఖం న భవే ద్యేన తద్వద. 1
ఈశ్వరఃః శ్రావణన్య ద్వితీయాయాం శుక్లాయాం మధునూదనః । క్షీరార్ణవే సలక్ష్మిక స్సదా వసతి కేశవః. తస్యాం సమూజ్య గోవిందం సర్వా న్కామా స్సమశ్నుతే । గోభూషారణ్యదానాని సప్తకల్పశతాయుతమ్. 3
అశూన్యశయనం నామ ద్వితీయా సా ప్రకీర్తితా । తస్యాం సమూజయే ద్విష్ణు మేభి ర్మనై ర్విదానతః. 4
శ్రీవత్సదారిః శ్రీకాంత శ్రీవాస శ్రీవతేఽవ్యయ । గార్హన్త్యం మా వ్రణాశం మే యాతు దర్మార్థకామద. 5
అగ్నయో మా వ్రణశ్యన్తు దేవతాః పురుషోత్తమ । పితరో మా వ్రణశ్యన్తు మాఽస్తు దామృత్యభేదనమ్. 6
లక్ష్మ్యో వియుజ్యసే దేవ న కదాచి ద్యథా భవాః । తథా కళత్రసమ్భుతో దేవ మాపే వియుజ్యతామ్. 7
లక్ష్మ్యో న శూన్యం వరద యథా తే శయనం నదా । శయ్యా మమావ్యశూన్యాతు (స్తు) తథైవ మధునూదన. గీతవాదిత్రనిర్హోషం దేవదేవన్త కారయేత్ । ఘట్టా భవే దశక్తస్య సర్వవాద్యమయీ యతః. 9

డెబ్బది ఒకటవ అధ్యాయము.

అశూన్యశయన వ్రతము.

బ్రహ్మ ఈశ్వరుతోనిట్లనెను. భగవన్! శ్రీ పురుషులకు విరహ-వ్యాధి-రోగ-భయ దుఃఖములు కలుగకుండు ఉపాయమును తెలుపు మనగా ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పెను: నారాయణుడు లక్ష్మీ సమేతముగా క్షీరసాగరమున విరంతరము వసించు

చుండునుగదా! ఆయనను శ్రావణ శుక్ల ద్వితీయ నాడు అర్చించినచో అన్ని కోరికలును నెరవేరును. అశున్యశయన ద్వితీయ అనబడు ఈనాడు గోవిందుని కల్పోక్త విధానముతో సంపూజించి గోభూషిరణ్య దానములు చేసినవారు దెబ్బది వేల కల్పముల కాలము సుఖింతురు.

ప్రార్థనామంత్రము: శ్రీవత్సధారిన్: శ్రీకాంతా! శ్రీవాసా! అవ్యయా! శ్రీవతీ! ధర్మార్థ కామప్రదా! నాగార్హస్థ్యము హాని చెందకుండుగాక! మా దాంవత్యము భంగము నొందకుండుగాక! మా అగ్నులు దేవతలు పితృదేవతలు పితరులు హాని నొందకుండురు గాక! మదుసూదనా! నీకు వలెనే నాకును కళత్రముతో నిత్యనంబంధ ముండుగాక! సీ శయన మెల్లప్పుడు అశున్యమయి యుండునట్లే నా శయనముకూడ అశున్యమై యుండుగాక! పూజా నమయమున గీతవాద్యముల విని పించవలెను. ఇందులకు శక్తి లేనివారు ఘంటానాదమే చేయవచ్చును. ఏలయన ఘంట నర్వ వాద్యరూపమయినది.

ఏవం సమ్పూజ్య గోవిన్ద మశ్నీయా తైలవర్జితమ్ । నక్త మక్షారలవణం యావ ద్యామచతుష్టయమ్. 10
తతః ప్రభాతే సంజాతే లక్ష్మీవతినమన్వితామ్ । దీపాన్న బాజనై ర్యుక్తాం శయ్యాం దద్యా ద్విలక్షణామ్. 11
పాదుకోపానహచ్ఛత్ర చామరానసంయుతామ్ । అభీష్టోపస్కరై ర్యుక్తాం శుక్లమాల్యానులేపనామ్. 12
సోపధానకవిశ్రామాం ఫలై ర్షానాదై ర్యుతామ్ । తథాభరణగన్తైశ్చ యథాశక్త్యా నమన్వితామ్. 13
అవ్యజ్గాఙ్గాయ విప్రాయ శ్రోత్రియాయ కుటుంబినే । దాతవ్యా వేదవిదుషే* సర్వక్రతుకృతే క్వచిత్. 14
తత్రోపవేశ్య దామృత్య మలఙ్కృత్య విధానతః । వత్సాస్తు బాజనం దద్యా దృక్ష్యభోజ్యనమన్వితమ్. 16
బ్రాహ్మణస్యాపి సౌవర్ణీ మువస్కరసమన్వితామ్ । వ్రతిమాం దేవదేవస్య వ్రదద్యా ద్దక్షిణాన్వితామ్. 15
ఏవం యస్తు పుమా న్కుర్యా దశున్యశయనం హరేః । విత్తశాత్యేన రహితో నారాయణపరాయణః. 17
న తస్య వత్సా విరహః కదాచిదపి జాయతే । నారీ వాఽవిధవా బ్రహ్మ న్యావ చృన్దార్యైర్కతారకమ్. 18
న విరూపం న శోకార్తం దామృత్యం జాయతే క్వచిత్ । న పుత్రివశురత్నాని క్షయం యాన్తి పితామహా.
సప్తకల్పనహస్రాణి సప్తకల్పశతానిచ । కుర్వ న్నశున్యశయనం విష్ణులోకే మహీయతే. 20

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే అశున్యశయనద్వితీయావ్రతకథనం నామైకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు గోవిందుని పూజించి వగలు ఉపవసించి ఆ రాత్రి (నక్తం) తైలము-ఉప్పు-(పులుపు)-కారము లేని ఆహారము తిని ఆ రాత్రి గడువవలెను. తెల్లవారిన తరువాత కుటుంబియు వేదవండితుడును శ్రోత్రియుడును సర్వ క్రతు కర్తయు ఎక్కడను ఏ లోపములేనివాడును అంగ వైకల్యము లేనివాడును ఆగు విప్రునకు లక్ష్మీనారాయణ వ్రతిమను దీవములను అన్నపు పాత్రములను మంచమును పరపులను దిండను ఆనుకొను దిండను పాదుకలను చెప్పలను గొడుగులను చామరములను ఆననములను ఇంకను ఇష్టములగు సాధన సామగ్రిలను తెల్లని గంధపు పూత సామగ్రిలను పూల (దండల)ను దానము చేయవలయును. ఆ బ్రాహ్మణుని అతని వత్నిని మంచముపై కూర్చుండపెట్టి శాస్త్రోక్త విధానమున ఆలంకరించి వత్నికి భక్ష్య భోజ్య నమన్విత పాత్రను వతికి సర్వసామగ్రి యుక్తమగు లక్ష్మీ నారాయణుల బంగారు వ్రతిమను చేతికియవలెను.

ధనమునకై లోభించక యథాశక్తిగా కల్ప విధానముగా నారాయణుడే దిక్కని ఈ అశున్య శయనవ్రతము చేయువారు దాంవత్యమున వియోగము లేకుండ ఆచంద్రతారార్కము వైరువ్యము శోకము లేక సుఖింతురు. వారికి వశువుత్త్ర ధన నాశమును కలుగదు. ఏడువేల ఏడువందల కల్పములపాటు వారు విష్ణులోకమున సుఖింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున అశున్య శయన వ్రతమును
దెబ్బది ఒకటవ అధ్యాయము

ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అఙ్గారకవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : శృణు బాన్ధవ్యే వ్యవిష్యం య ద్రూపసమ్పత్ప్రదాయకమ్ ।

భవిష్యతి యగే బ్రహ్మ స్వావరాన్తే పితామహ. 1

పిష్పలాదేన కథితం యుధిష్ఠిరపురో మహత్ । తవ స్తం నైమిశారణ్యే పిష్పలాదం మహామునిమ్. 2

అభిగమ్య తథా చైనం వ్రశ్న మేత త్కరిష్యతి । యుధిష్ఠిరో ధర్మనూను ర్ధర్మయుక్తం తపోనిధిమ్. 3

యుధిష్ఠిరః : కథ మారోగ్య మైశ్వర్య మపి ధర్మేమతి న్తథా । అవ్యక్తతా శివే భక్తి ర్విష్టావాపి భవే త్కథమ్.

ఈశ్వరః : తస్యోత్తర మిదం బ్రహ్మ నిష్పిష్పలాదస్య ధీమతః ।

శృణుష్వ యద్భిష్యతి న ధర్మపుత్త్రాయ దార్మికః. 5

పిష్పలాదః : సాదు పృష్టం త్వయా భద్ర ఇదాసీం కథయామి తే ।

అఙ్గారవ్రత మిత్యేత త్సర్వం వక్ష్యామి తే నృప. 6

అత్రా ప్యుదాహరన్తీషు మితిహాసం పురారణమ్ । విరోచనస్య సంవాదం భార్గవస్యచ ధీమతః. 7

డెబ్బది రెండవ అధ్యాయము.

అంగారక వ్రతము.

ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పెను: బ్రహ్మ: రూప సంపదలనొనగు మరియొక భవిష్య ముందటి కాలమునకు పనికి వచ్చు) వ్రతము చెప్పెదను; పనుము. నైమిశారణ్యమున తవస్సాచరించుచుండు తపోనిధియు ధర్మయుక్తుడునగు పిష్పలాదమునికడకు పోయి ధర్మపుత్రుడగు యుధిష్ఠిరుడు ఆరోగ్యైశ్వర్యములు ధర్మమందు స్థిరబుద్ధి అవికలాంగత్వము శివ విష్ణులయందు ద్రువభక్తి కలుగు నుపాయము తెలుపుమని అతనిని వేడును. పిష్పలాదుడతనికిట్లు చెప్పెను: రాజా! చక్కగా అడిగితివి. అంగారక వ్రతమునునది కలదు. సీకదియంతయు చెప్పెదను. ఈ విషయమున విరోచన భార్గవ సంవాదమును ఇతిహాసము వరంవరలో వినబడుచున్నది.

వ్రహ్మాదస్య సుతం దృష్ట్వా ద్వ్యష్టవర్షాకృతిం కృతీ । రూపేణావ్రతిమం కాత్రైవ వ్రహ్మసంస్థానం 8

సాదు సాదు మహాబాహో విరోచన శివం తవ । తత్తదా హ స్మితం దృష్ట్వా పవ్రచ్చ సురసూదనః. 9

బ్రహ్మ స్కిమర్థ మేతత్తే హన్య మాకస్మికం కృతమ్ ।

సాదు సాధ్వీతి చోక్త్వా మాం సర్వం చైత ద్వదస్వమే. 10

తమేవంవాదినం శుక్ర ఉవాచ వదతాం వరః । విస్మయా ద్రవ్యతమాహాత్మ్యా దేత ద్ధాన్యం కృతం మయా.

అఙ్గారకోత్పత్తిః.

పురా దక్షవినాశాయ కుపితస్య త్రిశూలినః । అవత ద్భీమవక్త్రస్య స్వేదబిందు ర్గలాటజః. 12

భిత్త్వా న నవ్రపాతాశం నిర్దహ వ్రవ్రసాగరాన్ । అనేకవక్త్రనయనో జ్వలజ్వలనభీషణః. 13

వీరభద్ర ఇతి ఖ్యాతః కరపాదాయు తాయుధః । కృత్వాఽసౌయజ్ఞమథనం పున ర్భూతల మాశ్రితః. 14

త్రిజగన్నిర్దహస్యాయ శివేన వినివారితః । కృతం త్వయా వీరభద్ర దక్షయజ్ఞవినాశనమ్. 15

ఇదాసీ మల మేతేన లోకదాహేన కర్మణా । శాన్తిప్రదాతా నర్వేషాం గ్రహాణాం మధ్యగో భవ. 16

వ్రక్షిష్య తే జనాః పూజాం కరిష్యన్తి వరా న్మమ । అఙ్గారక ఇతి ఖ్యాతిం గమిష్యసి ధరాత్మజ. 17

దేవలోకే ద్వితీయంతు తవ రూపం భవిష్యతి । యేచ త్వాం పూజయిష్యన్తి చతుర్థ్యాం తు దినే నరాః. 18

రూప మారోగ్య మైశ్వర్యం తెష్వనంతం భవిష్యతి । పీవ ముక్త న్నదా శాన్తి మగమ త్తామరూపదృత్.19
సజ్జాత న్నక్షణా ద్రాజ న్గ్రహత్వ మగమ త్పునః ।

ఎట్లనగా-ఒకమారు రాక్షస యుద్ధం నందుకు శుక్రుడు రూపమునను కాంతియందును నిరుపమానుడును పదునారేడ్ల ప్రాయమువాడును ప్రహ్లాద పుత్రుడునగు విరోచనుని చూచి సవ్యచ-బాగు-బాగు-మహాబాహూ! విరోచనా! నీకు క్షేమమా! అనెను. విరోచనుడతని చిరునవ్వు చూచి విప్రా! నన్ను చూచి ఆకారణముగా నీవేల సప్తితివి? బాగు బాగనియు పలికితివి! ఏల? ఇదంతయు నాకు తెలుపుమనగా పురుషోత్తముడగు శుక్రుడతనికిట్లనెను: వ్రతమాహాత్మ్య విషయమై ఆశ్చర్యముతో సప్తితిని. పూర్వము దక్ష వినాశమునకై కుపితుడై భయంకర ముఖుడైన త్రిశూలి లలాటము నుండి స్వేదబిందువులు క్రింద పడెను. వాటినుండి నప్తపాతాళముల జేదించుచు నప్తసాగరముల దహించుచు అనేక వక్త్రనయనుడును మండెడు అగ్నివలె భీషణుడును పదివేల కరములు పాదములు ఆయుధములుగా కలవాడేమో యన దగిన పీరభద్రుడనునతడు జనించెను. అతడు యజ్ఞ ధ్వంసముచేసి మరల భూతలము చేరెను. అతడు మరల త్రిజగముల నిర్దహించునుండ శివుడది వారించెను. పీరభద్రా! నీవు దక్షయజ్ఞ వినాశము చేసితివి. ఈ లోకదాహకృత్య మిక చాలును. (లోక) శాంతి ప్రదాతవయి నర్వగ్రహములలో నొకడవగుము. నావరమున జనులు విస్తరించి నీపూజ జరుపుదురు. భూమి (పైపడిన స్వేద బిందువుల) నుండి పుట్టిన నీవు అంగారక య (అంగారక = నిప్పుకణిక-వలె-ఉన్నవాడు) అని ఖ్యాతి నొందుదువు. నీరెండవ రూపము దేవ (ద్యు) లోకమునందుండును. (గ్రహముగా ఉండు రూపము అంతరిక్షమునందలిది.) చతుర్థి తిథియందు (మంగళ-అంగారక-వారమునాడు) నిన్ను పూజించువారు అసంత రూపారోగ్యైశ్వర్యవంతులగుదురు. శివుడిట్లనగానే ఆ పీరభద్రుడు శాంతించి కామరూపుడు కాపున తత్క్షణముననే గ్రహమై యంతరిక్షమున నిలిచెను.

స కదాచి దృష్వా న్తస్య పూజార్చాదిక ముత్తమమ్. 20

దృష్టవా నిగ్రియమాణంచ శూద్రత్వేన వ్యవస్థితః । తేన త్వం రూపవా న్జాత స్సురశత్రుకులోద్భవా. 21

వివిదాచ రుచిర్జాతా యస్మా త్తవ విదూరగా । విరోచన ఇతి ప్రాహు న్నస్మా త్త్వాం దేవమానవాః. 22

శూద్రేణ క్రియమాణస్య వ్రతస్య తవ దర్శనాత్ । ఈదృశీం రూపసమ్పుత్తిం దృష్ట్వా విస్మితవా సహమ్.

సాదుసాధ్వితి తేనోక్త మహో మాహాత్మ్య ముత్తమమ్ ।

వశ్యతోఽపి భవే ద్రూప మైశ్వర్యం కిము కుర్వతః. 24

యస్మాచ్చ భక్త్యా దరణీసుతస్య విబుధ్యమానేన గవాదిదానమ్ ।

ఆలోకితం తేన సురారిగర్భసమ్భూతి రేషా తవ దైత్యజాత. 25

పిప్పలాదః : అథ తద్వచనం శ్రుత్వా భార్గవస్య మహాత్మనః । వహ్లాదనన్దనో దీరః పునః పత్రచ్చ విస్మితః.

విరోచనః : భగవం న్నద్రవ్యతం నమ్య త్రోతు మిచ్ఛామి తత్త్వతః ।

దీయమానంతు తద్దానం మయా దృష్టం భవాన్తరే. 27

మాహాత్మ్యంచ విదానంచ యథావ ద్వక్తు మర్హసి । ఇతి తద్వచనం శ్రుత్వా విప్రః ప్రోవాచ విస్తరాత్. 28

ఇది ఇట్లుండ నీవు పూర్వ జన్మమున నొకప్పుడు శుక్రుడై ఉండి(వివరో)చేయుచుండిన అంగారక పూజను అతని అర్చామూర్తిని చూచుట తటస్థించెను. సురశత్రుకుల శ్రేష్ఠా! దానిచే నీవు రూపవంతుడ వయితివి. నీకుగల వివిధ రుచి(కాంతి) చాల్చురమువరకు పోవుచున్నందున నీకు విరోచనుడు(విరుచి)అను పేరు ఏర్పడినది. శుక్రుడు చేయు చుండిన వ్రతమును చూచినందువలన (అప్పుడు శుక్రుడుగా మండిన) నీకు కలిగిన ఈ రూపసంపత్తి చూచి విస్మితుడనయి స్మితము చేసితిని. ఈ వ్రత మాహాత్మ్య ముత్తమమని 'సాదు-సాదు' 'బాగు-బాగు' అంటిని. వ్రతమును చూచినవానికి ఈడ రూపైశ్వర్యములు కలుగ నే! చేసినవానికి (కలుగునని) వేరుగా చెప్పనేల! ఏలయన-రాక్షసకుమారా! నీవు వివేకవంతు

దపై ధరణీ పుత్త్రుని పూజాదికమును గోదానాదికమును చూచినందుననే సీపు ఇట్లు రాక్షసరాజు గర్భసంజాతుడ వయితివి కదా:

(పిప్పలాదు డనెను:) మహాత్ముడగు భార్గవుని (శుక్రుని) ఆ మాటవిని దీరుడు ప్రహ్లాదనందనుడు నగు విరోచనుడు విస్మితుడై మరల ఇట్లుడిగెను: భగవన్: ఆ వ్రతమును జన్మాంతరమున నేను చూచిన ఆ వ్రతదానాదికమును లెస్సగా వినగోరుచున్నాను. ఆ వ్రత మాహాత్మ్య విధానములను యథావత్గా చెప్ప వేడెదను.

శుక్ర: చతుర్థ్యజ్ఞారకదినం యదా భవతి దానవ । మృదా స్నానం తదా కుర్యా త్పద్మరాగవిభూషితః. 29
అగ్ని రూర్ధ్వాదివో మన్త్రం జపం స్తావ దుదజ్ఞాతః ।

శూద్రస్తూష్ణం స్మర న్నౌమ మాస్తే భోగవివర్జితః. 30

అథాస్తమిత ఆదిత్యే గోమయే నానులేవయేత్ । ప్రాజ్ఞానం పుష్పమాలాద్యై రక్షతాభి స్సమన్తతః. 31

అభ్యర్చ్యాభిలిఖే త్పద్మం కుజ్జమే నాష్టవత్రకమ్ । కుజ్జమస్యా వ్యభావేతు రక్తచన్దన మిష్యతే. 32

చత్వారః కరకాః కార్యాః భక్ష్యభోజ్య సమన్వితాః । తణ్ణులై రక్తశాలీయైః పద్మరాగైశ్చ సంయుతాః. 33

చతుష్కోడేషు తా న్కృత్వా ఫలాని వివిదానిచ । గన్ధమాల్యాదికం సర్వం తథైవ వినివేదయేత్. 34

సువర్ణశృంగీం కపిలా మథార్చ్య రూప్యైః ఖరైః కాన్య దోహం సవత్సామ్ ।

దురన్ధరాం రత్నవతీంచ సౌమ్యాం దాస్యామి దీప్తామ్బరసంయుతాం చ. 35

అజ్ఞాన్తమాత్రం పురుషం సురూపం సౌవర్ణ మహ్యాయతజాహుదణ్డమ్ ।

చతుర్బుజం హేమమయం సుతామ్రపాత్రే గుడస్యోపరి దాన్యయు క్తే. 36

సామన్వరజ్ఞాయ జితేన్ద్రియాయ పాత్రాయ శీలాన్వయసంయుతాయ ।

దాతవ్య మేత త్సకలం ద్విజాయ కుటుమ్పినే కించి దదామ్మికాయ 37

చవితి మంగళవారమునాడు పద్మరాగమణి ధరించి ఉత్తరాముఖుడై “అగ్నిరూర్ధ్వాదివః” అను మంత్రమును జపించుచు మృత్తికతో స్నానము చేయవలెను. శూద్రుడైనచో మంత్రము జపింపకయే చేయవలెను. భోగము లేవియు అనుభవించకుండ నిరాడంబరుడై యుండవలెను. (వగలంతయు ఇట్లుండి) సూర్యు డస్తమించగనే ముంగిటిని గోమయ ముతో అలికి పుష్పమాలలతో అక్షతములతో అభ్యర్చనము చేసి ఆ చోట కుంకుమముతో అష్టదశపద్మము వేయవలెను. రక్తచందనముతోనైన వేయవచ్చును. నాలుగు గరిగ(ఒక విధమగు మట్టిపాత్ర)లను భక్ష్యభోజ్య(పదార్థ)ములతో ఎర్ర వడ్ల బియ్యముతో పద్మరాగములతో నింపవలెను. (ఈ అలికినచో) నాలుగు మూలలందు వాటిని వివిధ ఫలములను గంధమాల్యాది ద్రవ్యములను ఉంచి (అంగారకునకు) నివేదించవలెను. బంగారు కొమ్మలు వెండి గిట్టలు పిదుకుటకు కంచుపాత్ర దూడ కలదియు మెరయు వస్త్రములతో కప్పబడినది శ్రేష్ఠమయినది రత్నములు కలది సాధు స్వభావ అగు పాడి కపిలగోవును దానము చేయుదునని సంకల్పించి దానిని సిద్ధపరచవలెను. పొడవయిన చతుర్బాహువులుకల సురూపు డగు పురుషుని విగ్రహమును బంగారముతో బొటన్నవేలియంత పరిమాణముతో చేయించి దాన్యముతో నింపిన తామ్రపాత్రము ప్రైశాగమున జెల్లి ముంచి దానిపై ఈ వ్రతమును నిలువవలెను. ఇదంతయును సన్వరముగ సామవేదమును నేర్చిన వాడు జితేంద్రియుడు దానయోగ్యుడు మంచి శీలము వంశము కలవాడు కుటుంబి దంభములేనివాడు నగు విప్రసకు దాన మియవలెను.

భూమిపుత్త్ర మహాభాగ స్వేదోద్భవ పినాకినః । రూపార్థీ త్వాం వ్రవన్నోఽస్మి గృహాచార్హ్యం నమోస్తు తే. మన్త్రేణానేన దత్వార్హ్యం రక్తచన్దనవారిణా । తతోఽర్చయే ద్విప్రవరం రత్నమాల్యామ్బరాదిభిః. 38

దద్యా న్మన్త్రేణ తేనైవ భామం గోమథునాన్వితమ్ ।

శయ్యాం చ భక్తితో దద్యా త్సర్వోపన్యసరసంయుతమ్. 40

యద్య దిష్టతమం లోకే యచ్చాన్య ద్దయితం గృహే । తత్త ద్గుణవతే దేయం తదే వాక్షయ మిచ్ఛతా. 41
 ప్రదక్షిణం తతః కృత్వా విస్మజే ద్విజపుంగవమ్ । నక్త మక్షరలవణ మశ్నీయా ద్ద్వితసంయుతమ్. 42
 భక్త్యా యస్తు పుమా న్కుర్యా దేవ మజారకాష్టకమ్ । చతురో వాఽథవా తస్య యత్పుణ్యం తద్వదామి తే. 43
 రూపసౌభాగ్యసమ్పన్నో పున ర్జన్మని జన్మని । విష్ణౌ వాఽపి శివే భక్త స్సప్తద్విపాధిపో భవేత్. 44
 సప్తకల్పసహస్రాణి రుద్రలోకే మహీయతే । తస్మా త్వమపి దైత్యేన్ద్ర వ్రత మేత త్సమాచర. 45
 పిప్పలాదః : ఇత్యేవ ముక్త్యా భృగునందనోఽపి జగామ దైత్యశ్చ చకార సర్వమ్ ।

త్వంచాపి రాజ న్కురు సర్వ మేత ద్యతోఽక్షయం వేదవిదో వదన్తి. 46

ఈశ్వరః : తథేతి సమ్పూజ్య స పిప్పలాదం వాక్యం చకా రాద్భుతవీర్యకర్మా ।
 శృణోతి యశ్చైన మనన్యచేతా న్తస్యాపి సిద్ధిం భగవా న్విదత్తే. 47

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే పిప్పలాదయుధిష్ఠిరనంవాదే అజ్ఞారకవ్రతకథనం
 నామ ద్విసప్తతితమోఽధ్యాయః.

అర్హదాన మంత్రము: “భూమిపుత్రా! మహాభాగా! శంకర స్వేదనంజాతా! సురూపముకోరి నిన్ను శరణు చొచ్చి నాను. నీకు వందనము. ఈ అర్హ మందుకొనుము.” అను అర్థము నిచ్చు మంత్రముతో చందనోదకముతో అర్ఘ్యమునిచ్చి రత్నమాల్యవస్త్రాదులతో బ్రాహ్మణు నర్పించి ఇదే మంత్రముతో గోమిథునముతో కూడ (ఆవును కోడెదూడను) నర్హోవ కరణములతోడి శయ్యను లోకమున జనుల కిష్టమగునదియు తన ఇంటిలో తన కిష్ట మనిపించినదియు(లబ్ధమగునంతలో) నద్గుణవంతుడగు ఆ విప్రవర్యునకు ఇది అక్షయఫలదము కావలెననుచు దాన మీయవలెను. పిష్ముట ప్రదక్షిణపూర్వకముగా బ్రాహ్మణుని వీడ్కొనవలెను. (వగ లువవసించి) నక్తమున (రాత్రియందు) ఉప్పు కారము పులుపు లేకుండ నేతితో భుజించవలెను. ఎనిమిది కాని నాలుగు కాని చవితితోడి మంగళవారములందు వ్రత మాచరించినవాడు జన్మజన్మము లందును రూపసౌభాగ్యనంపదయు విష్ణుశివులందు భక్తియు సప్తద్విపాధిపత్యమును (ఇహలోకమున) అనుభవించి (వర మున) డెబ్బదివేల కల్పములపాటు రుద్రలోకమున పూజితుడై సుఖించును. కావున దైత్యేంద్రా! నీవు ఈ వ్రత మాచ రించుము.

(పిప్పలాదుడు) ఇ ట్లువదేశించి శుక్రడు వెళ్లగా విరోచను దదియంతయు నట్లే చేసెను. కావున రాజా(యుధి ష్ఠిరా!) నీవును అక్షయఫలదమని వేదవేత్తలు చెప్పెడి ఈ వ్రతము నాచరించుము. అని పిప్పలాదుడు యుధిష్ఠిరునకు తెలిపెను.

(ఈశ్వరుడు): అద్భుతశక్తియు అద్భుత కర్మాచరణమునుకల యుధిష్ఠిరుడును పిప్పలాదుని వచనము నాదరించి ఆ వ్రత మట్లే యాచరించెను. అనన్యచిత్తముతో దీనిని వినినవానికి భగవంతు డదే ఫలము నొనంగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున అంగారకవ్రత కథనమును డెబ్బదిరెండవ అధ్యాయము.

త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.
 శుక్రపూజావిధిః.

పిప్పలాదః : అథాత శ్శృణు భూపాల వ్రతిశుక్రవ్రతా న్తయే ।
 యాత్రారమ్భేఽవసానే చ తథా శుక్రోదయే ష్విహ. 1
 రాజతే వాపి సౌవర్ణే కాన్యపాత్రేఽథవా పునః । శుక్లపుష్పామ్బరయుతే సితతణ్డలపూరితే. 2
 విధాయ రాజతం శుక్రం శుచిముక్తాఫలాన్యితమ్ । మన్తేజానేన తత్సర్వం సామగాయ నివేదయేత్. 3
 సమస్తే సర్వతోకేశ సమస్తే భృగునందన । కవే సర్వార్థసిద్ధ్యర్థం గృహాఞ్ఞార్హ్యం నమోస్తుతే. 4

ఏవ మస్యోదయే కుర్యా ద్యాత్రాదిషుచ భారత । నర్వకామా నవాహ్నితి విష్ణులోకే మహీయతే. 5
 యావ చ్చుక్రస్య న కృతా పూజా సోమాలికై శ్శుభైః । వటుకైః పూరితాదిశ్చ అపూవై శ్చణకై రపి. 6
 తావ న్నవాన్నం నాశ్చీయా త్త్రిభిః కామార్థసిద్ధయే । తద్ధ ద్వాచస్పతేః పూజాం వ్రవక్ష్యామి యుధిష్ఠిర. 7
 సువర్ణపాత్రే సౌవర్ణ మమరేశపురోహితమ్ । పీతవస్త్రామ్బరయుతం కృత్వా స్నానం సునర్హవైః. 8
 వలాశాశ్వత్థభగ్గేన వజ్రగవ్యజలేన చ । పీతామ్బరాజ్జవననో ఘృతహోమంతు కారయేత్. 9
 వ్రణమృచ గవా సార్థం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ । నమస్తే వచసాం నాథ వాక్పతేఽథ బృహస్పతే. 10
 క్రూరగ్రహైః పీడితానా మవనాయ నమో నమః । నజ్కన్తా వస్య కౌస్తేయ యాత్రా స్వభ్యుచయేషు చ. 11
 కుర్వ న్బృహస్పతేః పూజాం సర్వా న్కామా న్నమశ్నుతే. 11a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే పిప్పలాదయుధిష్ఠిరసంవాదే శుక్రగురుపూజావిధి ర్నామ
 త్రినవతితమోఽధ్యాయః.

దెబ్బది మూడవ అధ్యాయము

శుక్రగురు పూజా విధానము

పిప్పలాదుడు యుధిష్ఠిరునితో ఇట్లు చెప్పెను: భూపాలా! ఇక ఇప్పుడు యాత్రారంభావసానములందు వ్రతి శుక్ర (చుక్క ఎదురు) (దోష) వ్రాంతికై శక్రొదయ నమయమందు చేయవలసినది చెప్పెదను. బంగారుతో కాని వెండితో కాని కంచుతో కాని చేసిన పాత్ర(వల్లెర)మందు తెల్లని వస్త్రము వరచి తెల్లని బియ్యము నింపి శక్రకుని రజత వ్రతిమను పులు కడిగిన ముత్యములను దానియందుంచి ఈ అర్థము నిచ్చు మంత్రముతో అవి అన్నియు సామవేదియగు బ్రాహ్మణు నకు దాన మీయవలెను. “నర్వకలోకేశాః భృగునందనాః కపిః నీకు నమస్కారము. అర్హ మందుకొని మాకు సర్వార్థసిద్ధి కలిగించుము.” ఇట్లు చేసినచో అన్ని కోరికలును(ఇహమున)తీరి విష్ణులోకమున పూజితుడై నుభించును.

ఇట్లు సోమాలికములు వటుకములు పూరికలు అపూవములు శశుగలు పీనితో శుక్రకుని పూజించు నంతవరకును ఇంటిలో స్త్రీలును క్రొత్త పంట దాన్యపు అన్నమును తినరాదు. ఇట్లు నియమమును పాటించినచో సర్వార్థసిద్ధి కలుగును.

యుధిష్ఠిరా: ఇట్టిదే బృహస్పతి పూజయు కలదు. అది చెప్పెదను. బంగారు పాత్ర(వల్లెర)మందు గురుని స్వర్ణ వ్రతిమను వచ్చని పట్టు వస్త్రము చుట్టి నిలువవలెను. యజమానుడు ఆవలతో (ఆవపిండి-ఆవనూనెలతో) మోదుగ-రావి-చిగుళ్ల ముక్కలతో కూడిన పంచగవ్య మిశ్రితజలముతో స్నాన మాడి పీతాంబరములు ధరించి నేతితో (బృహస్పతి నుద్దేశించి)హోమము చేయవలెను. బ్రాహ్మణునికి నమస్కరించి గోవును ఈ చెప్పిన సామగ్రిని దాన మీయవలెను. (మంత్రార్థము)-“వచస్సులకు నాథా! వాక్పతీ! బృహస్పతీ! క్రూరగ్రహపీడితులను రక్షించువాడా! నమస్కారము.”

సంక్రాంతి (బృహస్పతికాని రవికాని రాశియందు ప్రవేశించు) నమయమందును యాత్రాకాలమునందును అభ్యుదయ (శుభ) కర్మారంభములందును బృహస్పతి పూజ చేయువారికి సర్వకామములును సిద్ధించును. (యాత్ర-రాజులు యుద్ధములకై కాని రాచరికపు పనులకై కాని బయలుదేరుట; లేదా స్త్రీలు పుట్టి నింటికో ఆ త్రవారి ఇంటికో బయలుదేరుట; లేదా వ్యాపారమునకో వ్యవహారమునకో తీర్థక్షేత్రాది సేవకో బయలుదేరుట)

ఇది శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున శుక్రగురు పూజా విధానమును దెబ్బది మూడవ అధ్యాయము.

చతుఃస వ్రతితమోఽధ్యాయః.

కల్యాణస వ్రతివ్రతమ్.

బ్రహ్మ : భగవన్ దుఃఖనంసార సాగరోద్ధారకారకమ్, కిచ్చద్రవ్యతం నమాచక్ష్య స్వర్గారోగ్యవలవ్రదమ్. 1
 ఈశ్వరః : సౌరధర్మా నృసింహ్యామి నామ్నా కల్యాణసవ్రతిమ్, మన్దారస వ్రతి తద్వ తృలాఢ్యా పావనాశనీ.

శర్కరానప్తమీ పుణ్యా తథా కమలనప్తమీ । మస్తారనప్తమీ తద్వ త్సప్తమీ శుభనప్తమీ. 3
 సర్వానప్తఫలాః ప్రోక్తా స్సర్వా దేవర్షిపూజితాః । విధాన మాసాం వక్ష్యామి యథావ దనుపూర్వశః. 4
 యదాతు శుక్లనప్తమ్యా మాదిత్యస్య దినం భవేత్ । సాతు కల్్యాణేన నామ విజయా జువి కథ్యతే. 5
 ప్రాత ర్గవ్యేన పయసా స్నాన మస్యాం సమాచరేత్ । తత శ్శుక్లామ్బరః పద్మ మక్షతాభః వ్రకల్పయేత్. 6
 ప్రాజ్ఞుభోజ్యదశే మధ్యే తద్వ ద్భుతాంచ కర్ణికామ్ । పుష్పాక్షతాభి ర్థేవేశం విన్యాసే త్సర్వతః క్రమాత్. 7

తెబ్బది నాలుగవ అధ్యాయము

కల్్యాణ సప్తమీ వ్రతము

బ్రహ్మ ఈశ్వరుని ఇట్టడిగెను. 'భగవన్! సంసార సాగర దుఃఖమునుండి ఉద్దరించు సాధనమగును స్వర్గారోగ్య ఫలప్రదమగు వ్రతమేదయిన తెలుపుము.' ఈశ్వరు డిట్లు చెప్పెను: సౌర(సూర్యోపాసన ప్రధానములగు) ధర్మములను చెప్పెదను. వాటి పేరులు-కల్్యాణ సప్తమి-విశోక సప్తమి-ఫల సప్తమి-శర్కరా సప్తమి-కమల సప్తమి-మందార సప్తమి-శుభ సప్తమి. ఇవియన్నియు ఆసంతఫలదములును దేవర్షులచే కూడ పూజితములును. వీటి విధానమును కల్పోక్త వ్రతారమున నామక్రమమున చెప్పెదను.

ఆదిత్య వారముతో కూడిన శుక్ల సప్తమికి కల్్యాణ సప్తమియని లోకప్రసిద్ధి. ఈనాటి ఉదయమున గోక్షీర స్నానము చేయవలెను. పిమ్మట తెల్లని స్వచ్ఛ వస్త్రములు ధరించి అక్షతలతో అష్టదశ పద్మము వేయవలెను. దాని నడుమ గుండ్రని కర్ణికను వేయవలెను. ఈ పద్మమునందంతట నిండునట్లు పుష్పములతో అక్షతలతో నారాయణుని ఆకృతి వేయవలెను.

పూర్వేణ తవనాయేతి మార్తాణ్డాయేతి వై తతః । యామ్యే దివాకరాయేతి విధాత్రేతిచ నైర్మలే. 8
 వశ్చిమే వరుణాయేతి భాస్కరాయేతి చానిలే । సౌమ్యే వికర్రనాయేతి రషయే చాష్టమే దశే. 9
 ఆదావనేచ మధ్యేచ సమోస్తు పరమాత్మనే । మన్తై రేభి స్సమభ్యర్చ్య నమస్కారా న్దీపితైః. 10
 శుక్లవస్త్రైః ఫలైర్బక్ష్యై ర్ధూపమాల్యానులేపనైః । స్థండిలే పూజయే ద్భక్త్యా గుహేన లవణేన చ. 11
 తతో వ్యాహృతిమన్త్రేణ విస్మజ్య ద్విజపుణ్ణవాన్ । శక్త్యా తం పూజయే ద్భక్త్యా గుహక్షీరమృతాదిభిః. 12
 తిలపాత్రం హిరణ్యంచ బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ । ఏవం నియమకృ త్సుప్త్యా ప్రాత రుత్తాయ మానవః. 13
 కృతస్నానజపో వివ్రే స్సహైవ ఘృతపాయసమ్ । భుక్త్వాచ వేదవిదుషే బైడాలవ్రతవర్జితమ్. 14
 ఘృతపాత్రం సకనకం సోదకుచ్ఛం నివేదయేత్ । ప్రీయతా మత్ర భగవా స్సరమాత్మా దివాకరః. 15
 అనేన విధినా సర్వం మాసి మాసి సమాచరేత్ । తతస్త్రయోదశే మాసి గాశ్చ దద్వా త్రియోదశ. 16
 చస్త్రోలజ్కారసంయుక్తా స్సవర్ణాస్యాః పయస్వినీః । ఏకామపి వ్రదద్యాద్వా విత్తహీనో విమత్సరః. 17
 స విత్తశాత్యం కుర్వీత విత్తమోహో త్పతత్యధః । అనేన విధినా యస్తు కుర్వా త్కల్యాణసప్తమీమ్. 18
 సర్వపాపవినిర్ముక్త స్సూర్యలోకే మహీయతే । ఆయురారోగ్య మైశ్వర్య మనన్త మిహ జాయతే. 19
 సర్వపాపహరా నిత్యం సర్వదై వతపూజితా । సర్వదుష్టోపశమనీ సదాకల్యాణసప్తమీ. 20
 ఇమా మనన్తఫలదాం యస్తు కల్యాణసప్తమీమ్ । శృణోతి వ్రతతే చేహ సోపి పాపైః వ్రముచ్యతే. 21

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే కల్్యాణసప్తమీవ్రతకథనంనామ

చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

పూర్వస్యాం దిశి తవనాయనమః-ఆగ్నేయతః మార్తాండానమః-దక్షిణస్యాం దిశి దివాకరాయనమః-నైర్మత్యాం విధాత్రేనమః-వశ్చిమాయాం వరుణాయనమః-వాయవ్యాం భాస్కరాయనమః-ఉత్తరస్యాం వికర్రనాయనమః-అశాన్యాం

రవయేనను:-ఆదౌ పరమాత్మనేనను:-మధ్యే పరమాత్మనేనను:-అంతే పరమాత్మనేనను:-ఈ మంత్రములతోను శుక్లవస్త్ర పరి భక్ష్య దూపమాల్యానులేపనములతో గుడ లవణములతో పరమాత్ముని పూజించవలెను.

పిమ్మట భూ:-భువ:-సువ:-అను వ్యాహృతి మంత్రములతో బ్రాహ్మణులను యథాశక్తిగా తక్కి పూర్వకముగా గురక్షిర ఘృతాదికముతో పూజించవలెను. తిలపాత్రమును పిరణ్యమును బ్రాహ్మణునకర్పించవలెను. ఈ నియమముల పాటించి వ్రతము జరిపి నిద్రించి ఉదయమున మేలుకని స్నాన జవములాచరించి బ్రాహ్మణులతో కూడ ఘృతపాయనము భుజించవలయును. దంభమునకు కాక నిష్కవట భావముతో వేదవేత్తయగు విప్రునకు ఘృతపాత్రమును ఉదకుంభమును బంగారమును 'దీనిచే పరమాత్ముడగు దివాకర భగవానుడు ప్రీతి చెందుగాక:' అను మంత్రముతో సమర్పించవలయును. ఈ విధముగా వ్రతి మానమునందును చేయవలయును. పదుమూడవ మానమున మొగమునందు బంగారు వచ్చె వస్త్రా లంకారములు కలిగిన పాడియావులను పదుమూడింటిని దానమీయవలయును. ధనము లేనివాడు ఇతరులతో పోటీపడక ఒక పాడి ఆవునైన ఈయవలయును. ధనము కలివాడు మాత్రము తనకు శక్తియుండియు ధనలోభముచే తక్కువ ఈయరాదు. విత్త మోహము చూపుటచే ఆధఃపతితుడగును. ఈ విధానమున కల్కాణ నప్తమీ వ్రతము చేయువాడు సర్వ పాప వినిర్ముక్తుడై ఇహమున అనంతములగు ఆయురారోగ్యైశ్వర్యములను పొంది పరమున సూర్యలోకమున పూజితు డగును. ఈ కల్కాణ నప్తమీ నదా సర్వపాప హరయును సర్వదేవతా పూజితయును సర్వ దోషోపశమనియునునైనది.

అనంత ఫలవ్రదయగు ఈ కల్కాణ నప్తమీ విషయమును వినినను చదివినను పాపముక్తుడగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కల్కాణ నప్తమీ వ్రతకథనమును

దెబ్బది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచసప్తతితమోఽధ్యాయః.

విశోకసప్తమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : విశోకసప్తమీం తద్వ ద్వజ్జ్యమి మునిపుష్కవ ।

యా ముపోష్య నరశ్శోకం స కదాచి దిహాశ్నుతే. 1

మాఖే శుక్లతిలై స్నాన్నాత్వా వజ్రహ్యం శుక్లవక్షతః । కృతాహారః కృనరయా దన్తదాపనపూర్వకమ్. 2

ఉపవాసవ్రతం కృత్వా బ్రహ్మచారీ భవేన్నిశి । తతః ప్రభాతే చోత్థాయ కృతస్నానజప శుచిః. 3

కృత్వా తు కాఞ్చనం పద్మ మర్కాయేతి చ పూజయేత్ । కరవీరేణ రక్తేన రక్తవస్త్రయుగేన చ. 4

యథా విశోకం భువనం త్వయి చాదిత్య సర్వదా । తథా విశోకతా మే స్యాత్త్వద్భక్తిః వ్రతిజన్మని. 5

ఏవం నమ్పూజ్య షష్ఠ్యాం తు శక్త్యా నమ్పూజయే ద్విజాన్ ।

సుప్త్యా సప్రమాశ్య గోమూత్ర ముత్తాయ కృతనైత్యకః. 6

నమ్పూజ్య విప్రా నన్నేన గుడపాత్రనమన్వితమ్ । తద్వస్త్రయుగ్మం పద్మం చ బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్. 7

అత్రైలంబణం భుక్త్వా నప్తహ్యం మౌనసంయుతః । తతః పురాణశ్రవణం కర్తవ్యం భూతిమిచ్ఛతా. 8

అనేన విధినా సర్వ ముభయో రపి వక్షయోః । కుర్యా ద్యావ త్పున ర్మామే శుక్లవక్షస్య నప్తమీమ్. 9

వ్రతా నై కలశం దద్యా త్సవర్ణకమలాన్వితమ్ ।

శయ్యాం సోపన్కరాం దద్యా త్కపిలాం చ పయన్వినీమ్. 10

అనేన విధినా యస్తు విత్తశాత్యవివర్జితః । విశోకసప్తమీం కుర్యా త్స యాతి వరమాం గతిమ్. 11

యావజ్జన్మసహస్రాణాం సాగ్రం కోటిశతం భవేత్ ।

తావ న్న శోకమమృతం సుఖం ప్రాప్నోతి మానవః. 12

యం యం ప్రార్థయతే కామం తం తం ప్రాప్నోతి పుష్కలమ్ ।

నిష్కామః కురుతే యస్తు స వరం బ్రహ్మ గచ్ఛతి. 13

యః పతే చ్చృణుయాద్వాపి విశోకాఖ్యాంచ చ న ప్రమీమ్ ।

సోఽపీన్ద్రలోక మాప్నోతి న దుఃఖే జాయతే క్వచిత్. 14

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే విశోకన ప్రమీవ్రతకథనం నామ

పంచన ప్రతితమోఽధ్యాయః.

దెబ్బదియైదవ అధ్యాయము.

విశోక న ప్రమీ వ్రతము.

ఈశ్వరుడిట్లనెను: మునిపుంగవా! ఇట్టిదేయగు విశోక న ప్రమీ విషయము చెప్పెదను: ఈ న ప్రమినాడువవాన మున ఎప్పుడును శోకమునందడు. మామశుక్ల వంచమినాడు దంతధావన పూర్వకముగా తిల (చూర్ణము-తైలము)లతో స్నానముచేసి పులగము మాత్రము తిని ఉపవసించి రాత్రియందు బ్రహ్మచర్యము పాటించవలయును. తెల్లవారి లేచి స్నాన జపములు చేసి శుచియై 'అర్కాయ నమః' అను మంత్రముతో ఎర్రని కరవీర పుష్పములతో రవిని పూజించి ఆయనకు ఎర్రని వస్త్ర ద్వయమునర్పించవలెను. "మూడు లోకములకు విశోకత్వము (శోకము లేకపోవుట) కలిగించు ఆదిత్యా! నాకును విశోకత్వమును జన్మజన్మములందును నీయందు భక్తిని వ్రసాదింపుము." అను మంత్రముతో ప్రార్థించుచు షష్ఠినాడు రవిని పూజించి బ్రాహ్మణులను కూడ పూజించవలెను. ఆనాడు గోమూత్రము మాత్రము అహారముగా గడపి రాత్రి నిద్రించిలేచి న ప్రమీచాడుదయము నిత్యానుష్ఠానము ముగించుకొని విప్రుల సన్నదానపూర్వకముగా ఆరాధించి ఆ వస్త్రద్వయమును బంగారు వడ్డమును బ్రాహ్మణున కీయవలయును. మౌనవ్రతముతో తైలలవణ రహితముగా భుజించి పురాణ శ్రవణముతో ఆనాడు గడువవలయును. ఇట్లు చేయుటచే సుఖమును ఐశ్వర్యమును కలుగును.

ఈ విధానముని అది మొదలు వ్రతి మానమున పక్షద్వయమునను మరల మామశుక్ల న ప్రమీ వచ్చువరకు చేయవలయును. వ్రతాంతమున సువర్ణకమలముంచిన కలశమును అన్ని పరికరములతోడి మంచమును పొన్నును పాడి కపిల గోవును దానము చేయవలెను.

ఈ విధమున విత్ర శాత్యము (ధనలోభముతో కొంచెతనము) చేయక ఈ విశోక న ప్రమీ వ్రతమును చేయువాడు ఉత్తమ గతి చెందును. వేయినూరుకోట్ల (కోటి×1000×100) జన్మముల కాలము శోకరహితుడై అమృతత్వానందమును పొందును. కోరికతో చేసినవానికి కోరినదెల్ల సిద్ధించును. నిష్కాముడై చేసినవానికి వరబ్రహ్మ వదము లభించును. దీనిని చదివినను వినినను ఇంద్రలోకమునందును. విశోకుడగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున విశోక న ప్రమీ వ్రతకథనమును

దెబ్బదియైదవ అధ్యాయము.

షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

ఫలన ప్రమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : అన్య మపి ప్రవక్ష్యామి నామ్నా తు ఫలన ప్రమీమ్ ।

యా ముపోష్య నరః పాపా ద్విముక్త స్స్వర్గభా గృవేత్. 1

మార్గశీరే మాసి శుభే పంచమ్యాం నియతవ్రతః ।

షష్ఠీ ముపోష్య కమలం కారయిత్వా తు శాశ్వతమ్. 2

శర్కరానంయుతం దద్యా ద్బ్రాహ్మణాయ కుటుంబినే ।

దూవం చ కాఞ్చనం కృత్వా వలన్వైకస్య దర్శయిత్. 3

దద్యా ద్ద్వికాలవేళాయాం భాను ర్మే ప్రీయతా మితి ।

శక్త్యా చ విప్రా స్సమ్పూజ్య సప్తమ్యాం క్షీరభోజనమ్. 4

కృత్వా కుర్యా త్ఫలత్యాగం యావతా కృష్ణసప్తమీ । తామప్యృపోష్య విధివ దనేనైవ క్రమేణతు. 5

తద్య ద్దేమఫలం దత్వా సువర్ణకమలాన్వితమ్ । శర్కరాపాత్రనంయుక్తం వస్త్రమాల్యసమన్వితమ్. 6

సంవత్సర మనేనైవ విధినోభయసప్తమీం । ఉపోష్య దద్యా త్కమశ స్సూర్య మన్తా నుదీరయేత్. 7

భాను రర్కో రవి ర్బహ్మ సూర్య శ్శక్రో హరి శ్శివః ।

శ్రీమా ని్యభావసు స్వప్తా ఆరుణః ప్రీయతా మితి. 8

ప్రతిమానంచ సప్తమ్యా మేకైకం నామ కీర్తయేత్ । ప్రతిపక్షం ఫలత్యాగ మేతత్సర్వం సమాచరేత్. 9

ప్రతానై విప్రమిథునం పూజయే ద్వస్త్రభూషణైః । శర్కరాకలశం దద్యా ద్దేమవద్మఫలాన్వితమ్. 10

యథా న విఫలాః కామా స్వదృక్తానాం సదా రవే । తథాఽనన్తఫలావాప్తి ర్భవే జ్ఞస్మని జన్మని. 11

ఇమా మనన్త ఫలదాం కుర్యా ద్యః ఫలసప్తమీమ్ । సర్వపాపవిభదాత్మా సూర్యలోకే మహీయతే. 12

సురాపానాదికం కించి ద్యదత్రాముత్ర వా కృతమ్ । తత్సర్వం నాశమాయాతీ యః కుర్యా త్ఫలసప్తమీమ్. 13

కుర్వాణ స్సప్తమీ మేతాం సతతం సజ్గవర్జితః । భూతభవ్యాంశ్చ పురుషాం స్తారయే దేకవింశతిమ్. 14

యశ్శృణోతి వతేద్వాపి సోపి కల్యాణభా గ్భవేత్. 14u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఫలసప్తమీవ్రత కథనం నామ

షట్ప్రతితమోఽధ్యాయః.

తెబ్బది యారవ యర్యాయము.

ఫల సప్తమీ వ్రతము.

ఈశ్వరుడు బ్రహ్మకిట్లు చెప్పెను: ఫల సప్తమీయను సప్తమి విషయము తెలిపెదను. ఈనాడువవసించినవాడు పాపముక్తుడై స్వర్గమందును.

మార్గశిర శుక్ల పంచమినాడు వ్రత నియమములు పాదించి గడపి షష్ఠినాడు ఉపవసించవలెను. (విశోక సప్తమివలెనే) సప్తమినాడు బంగారు పద్మమును శర్కరను బంగారుతో ఫలపు బొమ్మను కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు రెండు పూటలందును ధర్మతత్త్వము నెరిగి 'భానుర్మే ప్రీయతాం' 'భానుడు నాయంచ ప్రీతుడగుగాక!' అనుచు దానమీయ వలెను. యథాశక్తిగా విప్రులను పరమాన్నముతో భుజింపజేసి, తానునట్లే భుజించి ఫలత్యాగము చేయవలెను. ఇట్లు కృష్ణ పక్ష సప్తమివరకు చేయుచు మరల ఆ కృష్ణ (మార్గశిర) సప్తమినాడును ఉపవసించి పేమఫలమును సువర్ణపద్మమును శర్కరా పాత్రమును వస్త్ర మాల్యములను దానమీయవలెను. ఈ విధముగ సంవత్సరకాలము ఉభయ సప్తములందును (శుక్ల సప్తమితో ఆధంబించి కృష్ణ సప్తమివరకు) ఉపవాస పూర్వకముగా (రెండు సప్తములందును దానములు-నడుమ దినములలో నియమమును పాదించుట) క్రమముగా సూర్య దేవతాక మంత్రముల వతించుచు చేయుచుండవలెను. ఫల త్యాగము చేయునపుడు మార్గశిరము మొదలు కార్తికమువరకు వ్రతి మానమునందును వరుసగా-భానుఃప్రీయతాం-ఇట్లే-అర్కః-రవిః-బ్రహ్మ-సూర్య-శక్ర-హరిః-శివ-శ్రీమాన్-విభావసు-స్వప్తా-ఆరుణః-అను నామములను 'ప్రీయతాం' అను పదముతో చేర్చి పలుకవలయును. వ్రతిపక్షమునను-సప్తమినాడు ఇట్లు దానమును ఫలత్యాగమును చేయవలయును.

వ్రతాంతమునందు విప్ర దంపతులను వస్త్రభూషణములతో పూజించి శర్కరాపూర్ణ కలశమును సువర్ణఫల వ్రతిమను వారికి దానము ఈయవలెను. "రవీ! భర్తుల కోరికల నఫలము చేయు నీ దయచేత నాకును జన్మజన్మమునందును అనంతఫలములు లభించుగాక!" అని ప్రార్థించుచు దాన మీయవలయును.

అనంత ఫలవ్రదయగు ఈ ఫల సప్తమీ వ్రతము చేసినవాడు నర్వపాపముక్తుడై పవిత్రతనొంది సూర్యలోక మున పూజితు డగును. వానికి సురాపానాది పాపము లేవైన ఎప్పటివైన ఉన్నను అవియు నశించును. అతని వెనుకముందు ఇరువదియొక తరముల వారును తరింతురు. దీనిని చదివిన-వినిన-వారికి కూడ ఈ ఫలము లభించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఫలసప్తమీ వ్రత కథనమును డెబ్బదియారవ అధ్యాయము.

సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

శర్కరాఫలసప్తమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : శర్కరాసప్తమీం వక్ష్యే తద్వ త్కల్మషనాశసీమ్ ।

- 1 ఆయురారోగ్య మైశ్వర్యం యథాఽనంతం వ్రజాయతే.
- 2 మాఘస్య నితపక్షే తు సప్తమ్యాం నియతవ్రతః । ప్రాత స్సాస్త్ర్యా తిలై శ్శుక్తై శ్శుక్లమాల్యానులేవనైః.
- 3 స్థణ్ణిలే పద్మ మాలిఖ్య కుజ్జుమేన నకర్ణివమ్ । తస్మి న్నమస్సవిత్రేతి గన్తం పుష్పం నివేదయేత్.
- 4 స్థావయేదుదకుమ్భంచ శర్కరాపాత్రసంయుతమ్ । శుక్తై ర్వస్త్రై రలంకృత్య శుక్ల మాల్యానులేవనైః.
- 5 సువర్ణాశ్వసమాయుక్తం మస్త్రేణానేన పూజయేత్ । విశ్వదేవమయో యస్మా త్వం వేదేషు చ వత్ససే.
- 6 త్వమేవ సర్వం దేవేశ జగ దేత-చరాచరమ్ । వజ్రాగవ్యం తతః పీత్వా స్వపే తత్పార్శ్వతః షీతా.
- 7 సౌరం సూక్తం స్మర న్నాస్తే పురాణశ్రవణేన తు । ఆహారాత్రే గతే పశ్చా దష్టమ్యాం కృతనైత్యకః.
- 8 తత్సర్వం వేదవిదుషే బాహ్మణాయ నివేదయేత్ । బోజయే చక్రితోవిప్రా ఇర్కరామృతపాయనైః.
- 9 భుజ్జీతాత్రైలలవణం న్యయమవ్యథ వాగ్యతః । అనేన విధినా సర్వం మాసిమాసి సమాచరేత్.
- 10 సంవత్సరాస్తే శయనం శర్కరాకలశాన్వితమ్ । సర్వోపస్కరసంయుక్తం తథైవా గాం పయస్విసీమ్.
- 11 గృహం చ శక్తిమా న్దద్యా త్సమస్తోపస్కరాన్వితమ్ । సహస్రేణాదనిష్కాణాం కృత్వా దద్యా చ్చతేనవా.
- 12 దశభిర్వా త్రిభిర్వాపి నిష్కేణై కేన శక్తితః । సువర్ణాశ్వః ప్రదాతవ్యః పూర్వవ ద్విప్రవాచనమ్.
- 13 స విత్తశాత్యం కుర్వీత కుర్వ న్దోషా న్నమశ్నుతే । అమృతం పిబతో వక్త్రా త్పూర్వస్యామృతబిందవః.
- 14 నిష్కేణై ర్భేదరాక్షాం వై శాలిముద్గేషవ స్స్పృతాః.
- 15 శర్కరా వరత న్తస్మా దిక్షుసారోఽమృతాత్మవాక్ । ఇష్టా రవే రతః పుణ్యా శర్కరా హవ్యకవ్యయోః.
- 16 శర్కరాసప్తమీ చేయం వాజిమేధ ఫలవదా । సర్వదుఃఖవ్రశమసీ పుత్రపౌత్ర వ్రవర్తిసీ.
- 17 యః కుర్యా త్పరయా భక్త్యా న వరం బ్రహ్మ గచ్ఛతి । కల్ప మేకం వసే త్వర్గే తతో యాతి వరాం గతిమ్.

ఇద మనఘ శృణోతి య స్మరేద్వా పరివతతీహ సురేశ్వరస్య లోకే ।

మతిమపిచ దదాతి సోపి దేవై రమరవదూజనమాలయాఽభిపూజ్యః । 17

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే శర్కరాసప్తమీవ్రతకథనం సామ

సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

డెబ్బదియేడవ అధ్యాయము

శర్కరాఫల సప్తమీ వ్రతము

ఈశ్వరుడు బ్రహ్మతో ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఇట్టిదే యగు శర్కరా సప్తమీ వ్రతమును తెలిపెదను. అది కలశాశీకమును-అనంతాయురారోగ్యైశ్వర్యవదమును.

మామ శుక్ల సప్తమినాడుదయమున తెల్లని నూపుల పొడితో-నూనెతో స్నానము చేసి తెల్లని వస్త్రమాల్యముల ధరించవలెను. అరుగు అలికి దానిపై కుంకుమతో పద్మమును దాని నడుమ కర్ణికను వేయవలెను. 'నమః నవిత్రే' అను మంత్రముతో దానిపై గంధపుష్పము లుంచవలెను. దాని నడుమ నీటి కలశముంచి దానిపై శర్కరాపాత్ర నుంచవలెను. బంగారు గుర్రపు వ్రతిమను దానియందుంచి తెల్లని వస్త్రములతో మాల్యములతో గంధములతో వ్రతిమ నుంకరించవలయును. రవి నీ మంత్రముతో పూజించవలెను. (అర్థము): "దేవేభాః సర్వదేవమయుడవుగా నీవు వేదములందు పఠింపబడుచున్నావు. కనుక ఈ చరాచర జగత్తంతయు నీవే." తరువాత పంచగవ్యము త్రావి (ఉపవాసముతో) ఆ అరుగునకు దగ్గరగా నేలపయి శయనించవలెను. సౌరసూక్తములనో పురాణములనో చదువుచు కాని వినుచు కాని ఆ పగలును రాత్రియు గడుపవలెను. అష్టమినాడు నిత్యానుష్ఠానము నెరవేర్చుకొని అదియంతయు బ్రాహ్మణునకు దానము ఈయవలయును. తన శక్తికొలదిగా బ్రాహ్మణులకు నేతితో శర్కరా పాయనములతో భోజనము పెట్టవలెను. తానును మౌనముతో నుండి తెల లవణరహితముగా భుజించవలెను.

ఇట్లు వ్రతి మానమునను సంవత్సరకాలము చేసి పిమ్మట శర్కరా పూర్ణకలశముతో సర్వోపనీసర (సర్వ సామగ్రీ) నహితమగు మంచమును పడకను పొడియావును శక్తి యున్నచో గృహమును కూడ సర్వోపకరణములతో ఈయవలయును. వేయి-లేదా నూరు-లేదా మూడు లేదా ఒక నిష్కము (పూర్వపు ఒక బంగారు నాణెము) తూకముతో బంగారు గుర్రములను (యథాశక్తి) చేయించి విప్రులచే సౌరసూక్తపాఠము పురాణ పఠనము చేయించి వారి కిది దానమీయవలయును. ధనమునకు లోభించి లోపము చేయుట దోషకరము.

నూర్పు డమృతము త్రావునపుడు అతని నోటినుండి వడిన అమృతపు బొట్టులే వడ్లు పెనలు చెరకు ఐనవి. ఇక్షుసారము శర్కర; అది అందుచే ఈ మూటిలో గొప్పది. అమృత స్వరూపము అయినది. హవ్యకవ్యములందు అందుచే శర్కర రవికి ప్రీతికరము.

ఈ శర్కరా సప్తమీ వ్రతానుష్ఠానము అశ్వమేధయాగ ఫలమును ఇచ్చును. సర్వదుఃఖశాంతిని పుత్రప్రాప్త్య వృద్ధిని పరబ్రహ్మత్వమును కూడ కలిగించును. అట్టివా డొక కల్పము కాలము స్వర్గమందుండి పిదప ముక్తి నందును.

దీనిని చదివినను వినినను తలచినను ఉత్తమ జ్ఞానవంతుడై స్వర్గలోకమున అప్పరః సమూహముచే పూజించబడును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున శర్కరా సప్తమీ వ్రత కథనమును డెబ్బది యేడవ అధ్యాయము.

అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

కమలసప్తమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : అతఃపరం వ్రవక్ష్యామి తద్వత్కమలసప్తమీమ్ ।

యస్యా స్పృశ్కీర్తనాదేవ తుష్యతీహ దివాకరః. 1

వసంతామలసప్తమ్యాం స్నాతః సగ్ధారసర్వవైః । తిలపా తేచ సౌవర్ణం నిదాయ కమలం శుభమ్. 2

వస్త్రయుగ్మయుతం కృత్వా గన్ధపుష్పైః సమర్చయేత్ । నమః కమలహస్తాయ నమస్తే విశ్వధారిణే. 3

దివాకర సమస్తుభ్యం వ్రభాకర సమోస్తు తే । తతో వికాంవేశాయా ముదకుమ్భసమన్వితమ్. 4

విప్రాయ దద్యా త్పమ్పాజ్య వస్త్రమాల్యవిభూషణైః । శక్తిశ్చై త్కపిలాం దద్యా దలఙ్కృత్య విదానతః. 5

అహారాత్రే గతే పశ్చా దష్టమ్యాం భోజయే ద్విజాన్ । యథాశక్త్యాఽథ భుజ్జీత సప్తమ్యాం తెలవర్జితమ్. 6

అనేన విధిసా శుక్లసప్తమ్యాం మానిమాసి చ । సర్వం సమాచరే ద్భక్త్యా విత్రశాత్యవివర్జితః. 7

వ్రతాన్తే శయనం దద్యా త్పువర్ణకమలాన్వితమ్ । గాంధ దద్యా త్స్వశక్త్యాచ సువర్ణాంబ పయస్సినీమ్. 8

భాజనాననదీపాదీన్ దద్యా దిష్టా నుపస్కరాన్ । అనేన విధినా యస్తు కుర్వా త్కమలసప్తమీమ్. 9

లక్ష్మీ మనస్తా మభ్యేతి సూర్యలోకేచ మోదతే । కల్పేకల్పే తథా లోకా స్సప్త గత్వా పృథక్పృథక్. 10

అవ్వరోభిః పరివృత స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ।

ఏతద్వ్రతం యశ్శృణుయా త్సమగ్రం వతేచ్ఛ భక్త్యాఽత మతిం దదాతి. 11

సోఽవ్యత్ర లక్ష్మీ మచలా మవాప్య గన్ధర్వ విద్యాధరలోకభా క్స్యోత్. 11a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే కమలసప్తమీవ్రతకథనంనామాష్ట

సప్తతితమోఽధ్యాయః.

డెబ్బది ఎనిమిదవ అధ్యాయము

కమల సప్తమీ వ్రతము

ఈశ్వరుడు బ్రహ్మతో ఇట్లు చెప్పెను: ఇపు డిక ఇట్టిదే యగు కమల సప్తమీ వ్రతమును తెలిపెదను. దానిని క్రిందిచినంతనే ఆదిత్యుడు సంతసించును. వనంత (చైత్ర వైశాఖములలో నేడైన) శుక్ల సప్తమినాడు తెల్లని ఆవల (పిండితో-నూనె)తో స్నానము చేసి సూవుల వల్లరమునందు నూతన వస్త్రయుగ్మమునుంచి దానిపై బంగారు కమలముంచి గంధపుష్పాదికముతో నమర్పించవలెను. కమలహస్తుడు-విశ్వధారి-దివాకరుడు-వ్రభాకరుడు (పగటిని-వ్రకాశమును కలిగించువాడు) అగు రవీ నీకు వందనము. అని నమస్కరించవలెను. ఏమ్మట వికార(సంద్యా)నమయమున విప్రుని వస్త్రమాల్య విభూషణములతో సంపూజించి ఈ సామగ్రితో సువర్ణ కమలమును ఉదకుంభమును శక్తి యున్నచో సాలంకారముగ కపిలగోవును విధానానుసారము దాన మీయవలెను. సప్తమినా డువవసించి అష్టమినాడు యతాశక్తిగ భుజింపజేసి తానును భుజింపవలెను. సప్తమినాడు మాత్రము తైలములేని ఉపాహారము తినవలెను.

ఇట్లు వ్రతమానమున ధన్యుండియు లోభి చక శుక్ల సప్తమినాడు సంవత్సరము పొడవున చేయుచు పోవలయును. వ్రతాంతమున (ఉద్యావసముగా) బంగారు కమలముతోపాటు సర్వోపస్కరములతో శయనము (మంచము పడకలు) బంగారు కొమ్ములు అలంకరించిన పాడి కపిల గోవును పాత్రలు పీఠములు ఆననములు దీపములు మొదలగు ఇష్ట సామగ్రిని కూడ ఈయవలెను.

ఇట్లు కమల సప్తమీ వ్రత మాచరించినవాడు ఆనంతమగు లక్ష్మిని పొందుటయే కాక సూర్యలోకమున సుఖించును. కల్పమునకు ఒకటి చొప్పున ఏడు ఊర్ధ్వలోకములకు క్రమశః పోయి అచ్చట నెల్ల అప్పరసరితో పూజలందుకొని సుఖించి తుదకు ముక్తి నందును.

దీనిని సమగ్రముగా భక్తితో వినినను తెలివినను ఇహమున స్థిరమగు ఐశ్వర్యము ననుభవించి పరమున విద్యాధర లోకమున సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కమల సప్తమీ వ్రతమును డెబ్బది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

మందారసప్తమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : అతాత స్సమ్ప్రవక్ష్యామి సర్వపావవినాశినీమ్ ।

సర్వకామవ్రదాం పుణ్యాం నామ్నా మందారసప్తమీమ్. 1

మామస్యామలపక్షేతు పశ్చిమ్యాం లఘుభు జ్జరః । దస్తకాష్ఠం తతః కృత్వా వృష్ట్యా ముపవసే న్నరః. 2

విప్రా స్సమ్పూజయిత్వాతు మందారం ప్రాశయేన్నిశి । తతః ప్రభాత ఉత్తాయ కృతస్నానః పున ర్ద్విజాన్. 3

భోజయే చ్చక్రితః కృత్వా మందారకుసుమాష్టకమ్ । సౌవర్ణం పురుషం తద్వ త్పద్మహస్తం సుశోభనమ్. 4

వద్మం కృష్ణతలైః కృత్వా తామ్రపాత్రేష్టపత్రకమ్ । హేమమన్దారకుసుమై ర్చాన్కరాచేతి పూర్వతః ॥ 5
 నమస్కారేణ తద్వచ్చ సూర్యాయే త్యనలే దశే । దక్షిణే తద్వదర్కాయ తథార్జుమేతి నైర్మతే. 6
 వశ్చిమే వేదదామేతి వాయవ్యాం చణ్డబానవే । పూష్టేత్తుతరతః పూజ్య మానన్దాచేత్యతఃవరమ్. 7
 కర్ణికాయాంచ పురుషం స్థావ్య సర్వాత్మనేతి చ । శుక్లవస్త్రైః స్సమావేష్ట్య భక్ష్యమాల్యఫలాదిభిః. 8
 ఏవ మభ్యర్చ్య తత్సర్వం దద్యా ద్వేదవిదే పునః । భుజ్జీతాలైలలవణం వాగ్మతః ప్రాజ్ఞుభో గృహీ. 9
 అనేన విధినా సర్వం సప్తమ్యాం మాసిచూసిచ । కుర్యా త్సంవత్సరం యావ ద్ద్వితశాత్యవివర్జితః. 10
 ఏవ మేత ద్యౌతానేతు విధాయ కలశోవరి । గోభి ర్విభవతస్సార్ధం దాతవ్యం భూతి పిచ్చతా. 11
 నమో మన్దారనాదాయ మన్దారభవనాయ చ । త్వం రవే తారయస్వాస్మా నస్మా త్సంసారసాగరాత్. 12
 అనేన విధినా యస్తు కుర్యా స్మన్దారసప్తమీమ్ । విపాప్మా న సుఖే చుర్త్య శ్శక్తేణ దివి మోదతే. 13
 ఇమా మహామహపటలభీషణద్వాంతదీపికామ్ । గచ్చ స్ప్రిగృహ్యా సంసారశర్వర్యాం న స్థలే స్సరః. 14

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్దారసప్తమీవ్రత కథనం

నామైకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

దెబ్బది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

మందార సప్తమీ వ్రతము

ఈశ్వరుడు బ్రహ్మతో ఇట్లు చెప్పెను: ఇక ఇప్పుడు నర్వపాపనాశకము నర్వకామప్రదము పుణ్యదము నగు
 మందార సప్తమీ వ్రతమును తెలిపెదను. మామ శుక్ల పంచమినాడు లఘువుగా భుజించవలెను. వృష్టినాడు పలుదోము
 కొని స్నానాదికమును చేసికొని పగలంతయు ఉపవసించి రాత్రి మందార కుసుమమును ఆహారముగా తీసికొనవలెను.
 సప్తమినాడు బ్రాహ్మణ భోజనము జరుపవలెను. ఆనాడు ఎనిమిది బంగారు మందార పుష్పములను-పద్మహస్తుధగు మనో
 హరుడగు పురుషుని బంగారు వ్రతిమను అష్టదశ సువర్ణ కమలమును రాగి పల్లెరములో నూపులు పోసి వానిపై నుంచ
 వలెను. పిమ్మట ఆ అష్టదశ పద్మమునందలి దళములలో కూర్చునుండి ఈశాన్యము వరకు గల వ్రతియొక దళమును
 ఈ ఎనిమిది బంగారు మందార కుసుమములతో వరుసగా- 1. భాన్కరాయ నమః-ప్రాగ్దళం పూజయామి; 2. సూర్యాయ
 నమః-ఆగ్నేయ దళం పూజయామి; 3. అర్కాయ నమః-దక్షిణ దళం పూజయామి; 4. అర్జుమే నమః-నైర్మత దళం
 పూజయామి; 5. వేదదామే నమః వశ్చిమ దళం పూజయామి; 6. చండబానవే నమః వాయవ్య దళం పూజయామి;
 7. పూష్టే నమః ఉత్తర దళం పూజయామి; 8. ఆనందాయ నమః ఈశాన్య దళం పూజయామి; అని పూజించవలెను.
 స్వర్ణ పురుష వ్రతిమను పద్మకర్ణికయందుంచి 'సర్వాత్మనే నమః' అని పూజించి నూతన శ్వేతవస్త్రము చుట్టి భక్ష్యమాల్య
 ఫలాదులతో అర్చించి అవి అన్నియు వేదవేత్తయగు విప్రునకు దాన మీయవలయును. ఆ రాత్రి తైల లవణములు (కారము
 పులుపు) లేకుండ ప్రాజ్ఞుఖండై భుజించి మోసము పాటించవలెను.

ధనమునకై లోభించక యథాశక్తిగ ఇట్లు వ్రతిమానము సంవత్సరకాలము చేయవలెను. వ్రతాంతమున ఈ
 సామగ్రులను కలశముతోను గోవుతోను కూడ విప్రునకు దానము ఈయవలెను. దీనిచే నకల సంవదలు కలుగును.
 "మందారనాడు మందార కుసుమము భవనముగా కలవాడు నగు రవీ: మమ్ము సంసార సాగరమునుండి తరింప
 జేయుము." అని ప్రార్థించుచు ఇట్లు మందార సప్తమీ వ్రతము చేయు నరులు పాపముక్తులై స్వర్గమున ఇంద్రునితో కూడి
 ఆనందింతురు. పాపము అనెడు చీకటితో నిండిన సంసార మనెడు రాత్రియందు దీపము వంటి ఈ వ్రతమును ఆదార
 ముగా తీసికొనినచో జారి పడదు. ఈప్సితార్థ ఫలప్రదమగు దీనిని వినినను చదివినను తెలిసినను అట్టివాడును పాపముక్తు
 డగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మందార సప్తమీ వ్రతమును దెబ్బది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

భాజనాననదీపాదీన్ దద్యా దిష్టా నుపస్కరాన్ । అనేన విధినా యస్తు కుర్వా త్కమలసప్తమీమ్. 9

లక్ష్మీ మనస్తా మభ్యేతి సూర్యలోకేచ మోదతే । కల్పేకల్పే తథా లోకా స్సప్త గత్వా పృథక్పృథక్. 10

అవ్వరోభిః పరివృత స్తతో యాతి పరాం గతిమ్ ।

ఏతద్వ్రతం యశ్శృణుయా త్సమగ్రం వతేచ్ఛ క్షత్వాఽత మతిం దదాతి. 11

సోఽవ్యత్ర లక్ష్మీ మచలా మవాప్య గన్ధర్వ విద్యాధరలోకభా క్స్యోత్. 11a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే కమలసప్తమీవ్రతకథనంనామాష్ట

సప్తతితమోఽధ్యాయః.

డెబ్బది ఎనిమిదవ అధ్యాయము

కమల సప్తమీ వ్రతము

ఈశ్వరుడు బ్రహ్మతో ఇట్లు చెప్పెను: ఇపు డిక ఇట్టిదే యగు కమల సప్తమీ వ్రతమును తెలిపెదను. దానిని క్రిందిచినంతనే ఆదిత్యుడు సంతసించును. వనంత (చైత్ర వైశాఖములలో నేడైన) శుక్ల సప్తమినాడు తెల్లని ఆవల (పిండితో-నూనె)తో స్నానము చేసి నూపుల వల్లెరమునందు నూతన వస్త్రయుగ్మమునుంచి దానిపై బంగారు కమలముంచి గంధపుష్పాదికముతో నమర్పించవలెను. కమలహస్తుడు-విశ్వధారి-దివాకరుడు-వ్రభాకరుడు (వగటిని-వ్రకా శమును కలిగించువాడు) అగు రవీ నీకు వందనము. అని నమస్కరించవలెను. ఏమ్మట వికార(సంద్యా)నమయమున విప్రుని వస్త్రమాల్య విభూషణములతో సంపూజించి ఈ సామగ్రితో సువర్ణ కమలమును ఉదకుంభమును శక్తి యున్నచో సాలంకారముగ కపిలగోవును విదానానుసారము దాన మీయవలెను. సప్తమినా డువవసించి అష్టమినాడు యథాశక్తిగ భుజింపజేసి తానును భుజింపవలెను. సప్తమినాడు మాత్రము తైలములేని ఉపాహారము తినవలెను.

ఇట్లు వ్రతమానమున ధన్యుండియు లోభి చక శుక్ల సప్తమినాడు సంవత్సరము పొడవున చేయుచు పోవల యును. వ్రతాంతమున (ఉద్యావసముగా) బంగారు కమలముతోపాటు సర్వోపస్కరములతో శయనము (మంచము పడ కలు) బంగారు కొమ్ములు అరింకరించిన పాడి కపిల గోవును పాత్రలు పీతములు ఆననములు దీపములు మొదలగు ఇష్ట సామగ్రిని కూడ ఈయవలెను.

ఇట్లు కమల సప్తమీ వ్రత మాచరించినవాడు అనంతమగు లక్ష్మిని పొందుటయే కాక సూర్యలోకమున సుఖిం చును. కల్పమునకు ఒకటి చొప్పున ఏడు ఊర్ధ్వలోకములకు క్రమశః పోయి అచ్చట నెల్ల అవ్వరసంతో పూజలందుకొని సుఖించి తుదకు ముక్తి నందును.

దీనిని సమగ్రముగా భక్తితో వినినను తెలివినను ఇహమున స్థిరమగు ఐశ్వర్యము ననుభవించి పరమున విద్యా ధర లోకమున సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కమల సప్తమీ వ్రతమును డెబ్బది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

మందారసప్తమీవ్రతమ్.

ఈశ్వరః : అథాత స్సమ్ప్రవక్ష్యామి సర్వపావవినాశినీమ్ ।

సర్వకామప్రదాం పుణ్యాం నామ్నా మందారసప్తమీమ్. 1

మామస్యామలవక్షేతు పశ్చిమ్యాం లఘుభు జ్జరః । దస్తకాష్ఠం తతః కృత్వా వక్ష్యా ముపవసే న్నరః. 2

విప్రా స్సమ్పూజయిత్వాతు మందారం ప్రాశయేన్నిశి । తతః ప్రభాత ఉత్తాయ కృతస్నానః పున ర్ద్విజాన్. 3

భోజయే చ్చక్రితః కృత్వా మందారకుసుమాష్టకమ్ । సౌవర్ణం పురుషం తద్వ త్పద్మహస్తం సుశోభనమ్. 4

(నర్మ వరికములతోను) పాత్రలను ఆననములను వేదవిదుడగు విప్రునకు 'పవహ్నాన్ ప్రీయతామ్' 'రవి ప్రీతి నందుగాః' అనెడు మంత్రముతో దాసము ఈయవలెను.

ఇట్లు చేయువాడు జన్మజన్మమునందును ఇహమున నిర్మ లైశ్వర్య కీర్తులను పొంది వరమున స్వర్గమునందు అప్పరోగణ గంధర్వ గణములచే పూజలందుకొనుచు సుఖించి చివరకు దేవగణాధిపుడై కల్పాంతమువరకు ఉండి మరల కల్పాదియందు నప్త ద్వీపాధిపతియై జన్మించును. ఈ వ్రతకల్పమును చదివినందున కలిగిన పుణ్యము వేయి బ్రహ్మ హత్యలను నూరు భూణ హత్యలను నశింపజేయును. (భూణుడు-షడంగములతో వేదముల నధ్యయనము చేసిన విప్రుడు) దీనిని చదివినను విన్నను ఇతరులకు తెలిపినను ముహూర్తకాలము ఈ వ్రతాచరణము చూచినను అట్టివాడు నర్మ పాప విముక్తుడై విద్యాధర నాయకుడగును.

దీనిని ఏడేండ్లు ఏడు వేరువేరు విధానములతో ఆచరించిన వాడు క్రమముగా నప్తలోకములకు అధిపతియై తుదకు ముక్తి నందును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున శుభ నప్తమీ వ్రత కథనమును
ఎనుబదవ అధ్యాయము

ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

విశోకద్వాదశీవ్రతమ్.

మనుః : కి మభీష్టవియోగశోకనజ్ఞా దలముద్గర్తు ముపోషణవ్రతం చ ।

విభవోద్భవకారి భూతలేఽస్మి నృవభూతేరపి నూదనంచ పుంసః. 1

శ్రీమత్స్వః : వరివృష్టమిదం జగత్ప్రియం య ద్విబుధానామపి దుర్లభం † మహచ్ఛ ।

తవ భక్తిమత స్తథాపి వక్ష్యే వ్రత మిన్ద్రాసురమానవేషు గుహ్యమ్. 2

పుణ్య మాశ్వయుజే మాసి విశోక ద్వాదశీవ్రతమ్ । దశమ్యాం లఘుభు గ్విద్వా నారభేన్నియమేన తు. 3

ఉదజ్ఞాభః ప్రాజ్ఞాభోవా దస్తదావనపూర్వకమ్ । ఏకాదశ్యాం నిరాహార స్సమభ్యర్చ్యచ కేశవమ్. 4

శ్రియం చాభ్యర్చ్య విధివ ద్భోజ్యమేవ వరేఽహని । ఏవం నియమకృత్సుప్త్యా ప్రాతరుత్థాయ మానవః. 5

స్నానం సర్వోషధైః కుర్మా తృణౌగవ్యజలేన చ । శుక్లమాల్యామృర స్తద్వ త్పూజయే చ్చీశ ముత్పలైః. 6

విశోకాయ నమః పాదౌ జజ్ఞేచ వరదాయవై । శ్రీకాయ జానుసీ తద్వ దూరూచ జలశాయినే. 7

కన్దర్పాయ నమో గుహ్యం మాధవాయ నమః కటిమ్ । దామోదరాయే త్యుదరం పార్శ్వేతు విపులాయవై. 8

నాభిం చ వద్మనాభాయ హృదయం మన్మథాయ వై । శ్రీరరాయ నమో వక్షః కరో మధుభద్రే నమః. 9

చక్రిణే వామభాహుంచ దక్షిణం గదినే నమః । వైకుంఠాయనమః కణ్ఠ మాస్యం యజ్ఞముఖాయవై. 10

నాసా మశోకనిదయే వాసుదేవాయ చాక్షిణీ । లలాటం వామనాయేతి హరయేతి పునర్భువౌ. 11

అంకాన్మాదవాయేతి కిరీటం విశ్వరూపిణే । నమస్సర్వాత్మనే తద్వ చ్చిరఇత్యభిపూజయేత్. 12

ఏవం నమ్నూజ్య గోవిందం ధూవమాల్యానులేపనైః । తతస్తు మణ్డవంకృత్వా స్థణ్డిలంకారయేన్ముదా. 13

చతురశ్రం నమస్తాచ్చారత్నిమాత్రముదక్లవమ్ । సూక్ష్మం హృద్యం చ వరితో వప్రత్రయసమావృతమ్. 14

త్యోజ్ఞాశోచ్చితవిస్తార స్తద్విస్తారే ద్విరజ్జుశమ్ । స్థణ్డిలస్యోపరిష్టాతు భిత్తి రష్టాంగుళాభవేత్. 15

నదీవాలుకయా శూర్యే లక్ష్మ్యాః వ్రతికృతిం న్యనేత్ । స్థణ్డిలే శూర్పమారోవ్య లక్ష్మీమిత్యర్చయేద్బుధః. 16

ఎనుజది ఒకటవ అధ్యాయము.
విశోక ద్వాదశీ వ్రతము-గుడ ధేన్వాదిదానములును.

మనువు మత్స్యనారాయణుని ఇట్లడిగెను: ఇష్టవియోగమువలన శోకము కలుగకుండ చేయునదియు కలిగిన అట్టి శోకమునుండి ప్రాణులనుద్ధరించునదియు విభవములను కలిగించునదియు సంసార నాశకమునునగు ఉపవాస పూర్వకమగు వ్రతమేది? అనగా మత్స్యుడిట్లు చెప్పసాగెను. నీవడిగిన ఈ వ్రతము జగత్త్రియము; దేవతలకును దుర్గభము; గొప్పది; దేవ దానవ మానవులకును గుహ్యమగునది. ఐనను నీవు భక్తుడవు అడిగితివి కావున చెప్పెదను. ఆశ్వయుజ మాసమున చేయు విశోక ద్వాదశీ వ్రతము ఇట్టి పుణ్యకరము.

దశమినాడు లఘు భోజనము చేసి సంప్రదాయమెరిగి నియమముతో వ్రతమారంభించవలెను. ఏకాదశినాడు పలుదోముకొని స్నానాదికము నెరవేర్చి నిరాహారుడై ఉత్తరాముఖుడో ప్రాజ్ఞులుడో అయి కేశవుని లక్ష్మిని యథావిధిగ అర్చించి ద్వాదశినాడు పారణ చేయవలయును. ఎట్లనుద్వాదశినాడు ఉదయమున లేచి నర్వాషదులతోను వంచగవ్వ నహిత జలముతోను స్నానమాడి తెల్లని పుష్పములను వస్త్రములను ధరించి కలువపూలతో విష్ణుసర్పించవలయును.

(పూజా మంత్రము:) 1. విశోకాయనమః-పాదౌ పూజయామి; 1. వరదాయనమః-జంఘే పూజయామి; 2. శ్రీశాయనమః-జానునీ పూజయామి; 4. జలకాయనేనమః-ఊరూ పూజయామి; 5. కందర్పాయనమః-గుహ్యం పూజయామి; 6. మాధవాయనమః-కటిం పూజయామి; 7. దామోదరాయనమః-ఉదరం పూజయామి; 8. విపులాయనమః-పార్శ్వే పూజయామి; 9. వద్మనాభాయనమః-నాభిం పూజయామి; 10. మన్మథాయనమః-హృదయం పూజయామి; 11. శ్రీధరాయనమః-వక్షః పూజయామి; 12. మధుభద్రేనమః-కఠౌ పూజయామి; 13. చక్రజేనమః-వామబాహుం పూజయామి; 14. గదినేనమః-దక్షిణ బాహుం పూజయామి; 15. వైకుంఠాయనమః-కంఠం పూజయామి; 16. యజ్ఞముఖాయ నమః-ఆనన్యం పూజయామి; 17. అశోకనిధయేనమః-నాసాం పూజయామి; 18. వాసుదేవాయనమః-అక్షిణీ పూజయామి; 19. వామనాయ నమః-లలాటం పూజయామి; 20. హరయేనమః-బ్రువౌ పూజయామి; 2. మాధవాయనమః-అలకాన్ పూజయామి; 22. విశ్వరూపిణేనమః-కిరీటం పూజయామి; 23. సర్వాత్మనేనమః-శిరః పూజయామి; ఇట్లు అంగపూజ జరిపి పిమ్మట గంధ దూపమాల్యములతో విష్ణుని పూజించవలెను.

మండవము ఏర్పరచి దానియందు వీడిమూర కొలత భుజముతో చతురస్రము మనోహరమగు నన్నని అరుగు ఉత్తరపు వాలుదలతో చేసి దానిచుట్టును మూడు ప్రాకారములు చేయవలెను. వానిలో బయటిది మూడంగుళముల ఎత్తు నడుమది రెండంగుళముల ఎత్తు లోపలిది ఎనిమిదంగుళముల ఎత్తు ఉండవలెను. వీటి ఇనుకతో లక్ష్మి వ్రతిమచేసి చేటలో ఉంచవలెను. ఆ చేట నరుగమీద ఉంచి లక్ష్మిని పూజించవలయును.

నమో దేవ్యై నమశ్శాన్త్యై నమో లక్ష్మ్యై నమశ్శివాయై । నమః పుష్ప్యై నమస్తుష్ప్యై పృష్ఠ్యై హృష్ఠ్యై నమో నమః ।
విశోకదుఃఖనాశాయై విశోకా వరదాఽస్తు మే । విశోకాచాస్తు సంతత్యై విశోకా సర్వసిద్ధయే. 18
తతశ్చక్లామ్బరైశ్చూర్పం వేష్ట్య సమ్పూజయేత్పలైః । భక్ష్యైర్నానావిధై స్తద్య త్సవర్ణకలశేనచ. 19
రజనీమచసర్వాసు పిబేద్ధర్మోదకం పునః । తతస్తు గీతనృత్యాది కారయేత్సకలాం నిశామ్. 20
యామత్రయే వ్యతీతేతు తత ఉత్తాయ మానవః । అభిగమ్యచ విప్రాణాం మిథునాని సమర్పయేత్. 21
శక్తితన్త్రీణి చైకం చ వస్త్రమాల్యానులేపనైః । శయనానిచ పూజ్యాని సమోఽస్తు జలకాయినే. 22
తతస్తు గీతవాద్యాస్తే రాత్రౌ జాగరణే కృతే । వ్రతాతేచ జలస్నానం కృత్వా దమృత్య మర్పయేత్. 23
భోజనంచ యథాశక్త్యా విత్తశాత్యవివర్జితః । భుక్త్వా శ్రుత్వా పురాణాని తద్దినం చాతివాహయేత్. 24
ఆనేన విధినా సర్వం మాసిమాసి సమాచరేత్ । వ్రతాస్తే శయనం దద్యాద్గుడధేనుసమన్వితమ్. 25

సోపదానకవిశ్రామ స్సాస్తరావరణం శుభమ్ । యథా న లక్ష్మీ దేవేశ త్వాం పరిత్యజ్య గచ్ఛతి. 26
 తథా సురూప మారోగ్య మశోకశ్చాస్తు మే సదా । యథా చేవేన రహితా న లక్ష్మీ ర్జాయతే క్వచిత్. 27
 తథా విశోకతా మేఽస్తు భక్తిరగ్ర్యాచ కేశజే । మస్త్రైవానేన శయనం గుడధేనుసమన్వితమ్. 28
 శూర్పంచ లక్ష్మ్యాసహితం దాతవ్యం భూతి మిచ్ఛతా । ఉత్పలం కరవీరంచ బాణ మష్టానకుఙ్కమమ్.
 కేతకీ సిన్ధువారంచ మల్లికాగన్ధపాటలమ్ । కడమ్బం మాఠీ (కుఙ్కమం) చాపి శస్త్రాన్యేతాని సర్వదా. 30

(లక్ష్మీ పూజా మంత్రములు:) 1. దేవ్యై నమః-2. శాంత్యై నమః-3. లక్ష్మ్యై నమః-4. శ్రీయై నమః-5. పృథ్వ్యై నమః-6. తుష్ట్యై నమః-7. పృథ్వ్యై నమః-8. హృద్యై నమః-9. విశోకాయై నమః-10. దుఃఖినాశాయై నమః అను నవి లక్ష్మీ పూజా మంత్రములు. కీనిలో ఆమెను పూజించి ఈ అర్ఘ్యము నిచ్చు మంత్రములతో ప్రార్థించవలెను. శోకములు లేకుండ జేయు లక్ష్మీదేవి నాకు పరముల నిచ్చునది యగుగాక! విశోకయగు లక్ష్మీ సంతానము కలిగించుగాక! ఉన్న సంతతికి యోగ క్షేమముల నిచ్చుగాక! పిమ్మట ఆ చేతును తెల్లని క్రొత్త వస్త్రములతో చుట్టవలెను. దానిని నానా విధ భక్ష్యములతో ఫలములతో పూజించి దేవికి సువర్ణ కలశము నర్పించవలెను. రాత్రులయందు దర్బలు వేసి ఉంచిన ఉదకమును త్రాగి ఉండవలయును. రాత్రిసంతయు స్మృత్యగీతాదికముతో గడుపవలెను.

అందునను రాత్రి మూడవ జాము గడచిన వెంటనే ఆరంభించి-యథాశక్తిగా ముగ్గురనుగాని ఒకరినికాని విప్ర దంపతులను స్వయముగా వారి కడకు పోయి పిలుచుకొనివచ్చి వారిని-వారికి దాన మీయ సిద్ధపరచిన శయనాది సామగ్రిని క్రమముగా వస్త్రమాల్యాదికముతో అర్పించవలెను. పూజయందు 'జలకాయినే నమః' అను మంత్రమును వినియోగించ వలెను.

ఇట్లు గీత పాద్యాదులతో రాత్రి ముగియు పరకు గడపి జాగరణము ముగించి ఉదయము స్నానమాడి దంపతుల సర్పించి వారికి శయనాదిక మీయవలెను. యథాశక్తిగా ధూపాత్మము లేక బ్రహ్మణ సంతర్పణము చేసి తానును బుజించి పురాణ శ్రవణముతో ఆనాడు గడుపవలెను.

ఇట్లు వ్రతి మానమునను (సంవత్సరము ముగియు పరకు) జరిపి వ్రతాంతమున గుడధేనువు-దిండ్లు-వరపులు మొదలగు పరికరములు-దుప్పటి మొదలగునవి. వీనితో కూడ మంచము(ల)ను చేతుతో కూడ లక్ష్మీదేవిని విప్రున(ల)కు దాన మీయవలెను. దీనిచే సర్వ శుభములును కలుగును.

పూజకై 1. కలువ(తెలుపు-ఎరుపు-నీలము-ఏదైనను) 2. కరవీరము (ఎర్రగన్నేరు-దానివంటి ఆకులుగల చెట్టు నకే పూజిడి తెల్లని పూవులును కరవీరమే.) 3. తెల్లపూవు-4. వాడ(ని)గన్నేరు- 5. కుంకుమపూవు- 6. మొగలి 7. ప్రేం కణము-8. మల్లె-9. సంపెంగ-10. మంతెన-11. కడిమి-12. మాఠీ పుష్పములు వరుసగా వండెండు మానములందును వ్రశస్త్రములు లేదా ఇవి ఎప్పుడును పూజకై మంచివి.

గుడధేన్వాదిదానాని

మనుః : గుడధేనువిదానం చ సమాచక్ష్య జగత్పతే । కింరూపం కేనమస్త్రైణ దాతవ్యం తదిహోచ్యతామ్.

శ్రీమత్స్వః : గుడధేనువిదానస్య యద్రూప మిహ యత్పలమ్ । తదిదాసిం ప్రవక్ష్యామి సర్వపాపవినాశనమ్.

కృష్ణాజినం చతుర్థస్తం ప్రాగ్గీవం విన్యసే ద్భువి । గోమయేనానులిప్తాయాం ధర్మానాస్తీర్య సర్వతః.

లఘ్విజకాజినం తద్వ ద్వత్సస్య పరికల్పయేత్ । ప్రాజ్ఞాతీం కల్పయేద్ధేను ముదగాన్యన్యవత్సకామ్. 34

ఉత్తమా గుడధేను స్సౌ తదా భారచతుష్టయమ్ । పత్సం భారేణ కుర్వీత భారాభ్యాం మధ్యమా స్మృతా.

అర్ధభారేణ పత్సస్యా త్కనిష్ఠా భారకేణతు । చతుర్థాంశేన పత్సస్యా ద్గృహీ విత్తానుసారతః. 36

ధేనువత్సాన్యసేదేవం సితమాల్యాఘ్రిరావృతా । శుక్తికర్తా విఘ్నపాదౌ సితముక్తాఫలేక్షణౌ. 37

సితసూత్రసిరాజాతౌ సితకమ్పశకమ్పశౌ । తాప్రమస్తకవృష్టౌ తౌ సితచాచరకోమకౌ. 35
 విదుమ్రభూయగోపేతౌ నవసితస్తనాన్వితౌ । క్షౌమపుచ్చౌ కాన్యదోహా విన్ద్రసిలకతారకౌ. 39
 సువర్ణశృంగాభరణౌ రాజతాఖురనన్యతౌ । నానాఫలసమాయుక్తౌ మ్రాణగన్ధకరణ్ణకౌ. 40
 ఇత్యేవం రచయిత్వా తౌ ధూపదీపై రథార్చయేత్ । యాలక్ష్మీ స్సర్వభూతానాం యాచ దేవే శ్శ్చవన్తితా. 41
 దేనురూపేణ సా దేవీ మమ* పాపం వ్యపోహతు । దేహస్థా యాచ రుద్రాణీ శజ్జరన్య చ యాప్రియా. 42
 దేనురూపేణ సాదేవీ మమపాపం వ్యపోహతు । విష్ణోర్గక్షసి యా లక్ష్మీ స్సాహా యాచ విభావసోః. 43
 చన్ద్రార్కఋక్షతారాణా మనురూపాచ యారమా । చతుర్ముఖన్య యాలక్ష్మీ ర్యాలక్ష్మీ ర్దనదన్యచ. 44
 యాలక్ష్మీ ర్లోకపాలానాం సాదేను ర్వరదాఽస్తు మే । స్వధా యా పితృముఖ్యానాం స్వాహా యజ్ఞభుజాం తథా. 45
 దేనురూపేణ సాదేవీ మమ పాపం వ్యపోహతు । సర్వపాపహరే దేవి తత్త్వం శాన్తిం వ్రయచ్చమే. 46
 ఏవమామన్త్రి తాం దేనుం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ ।

గుడదేన్వాది దానములు.

విశేష ద్వాదశీ కల్పమున ప్రానంగికముగా పేర్కొనిన గుడదేనుదానము అనునది ఏమి? దాని స్వరూపమును విధానమును దానమున వినియోగించు మంత్రమును తెలుపుమని మను వడుగగా మత్స్య నారాయణు డిట్లు చెప్పెను: సర్వ పాప వినాశనమగు గుడదేను స్వరూపమును దాన విధానఫల వినియోజ్య మంత్రములను తెలిపెదను; వినుము.

నాలుగు మూరల పొడవుగల కృష్ణాజినము(నల్లని మచ్చలుగల ఇట్టిచర్మము)ను గోమయముతో అలికి నాలుగు వైపుల దర్పలను పరచిన ప్రదేశమున తూర్పు మొగము అగునట్లు పరచవలెను. అట్టి ప్రదేశముననే ఉత్తరమునకు మొగ మగునట్లు చిన్న కృష్ణాజినము కూడ దానికి దగ్గరగా పరచవలెను. (మొదటిది ఆవుకొరకును-రెండవది దూడ కొరకును.)

గుడముతో ఆవును దూడను చేసి తూర్పు మొగముగా ఆవును ఉత్తరపు మొగముగా దూడను నిలువవలెను. యథాశక్తిగా ఆవును నాలుగు 'బారువ'లు దూడను ఒక బారువ-ఇదే వంతున ఆవును రెండు బారువలు-దూడను ఆర బారువ-ఆవును ఒక బారువ దూడను పావు బారువ తూకముగల బెల్లముతో చేయవలెను. వీనికి ముతైపు చివ్వులతో చెవులు-చెరకుగడతో కాళ్లు-ముతైములతో కండ్లు తెల్లని దారములతో నాడులు-తెల్ల కంబళితో గంగడోలు-వలుచని రాగి రేకుతో మొగము-వీపు-తెల్లని చామరముతో తోక కుచ్చు-వగడములతో కనుబొమలు-చెన్నతో చన్నులు - వట్టదారముతో తోకకాడ - కంచుపాత్రతో పొదుగు - ఇంద్రసింహముతో కనుగ్రుడ్లు - బంగారు కొమ్ములు వెండి గిట్టలు సంపెగ వూలతో ముక్కులు అమర్చవలెను. వానిముందు నానా ఫలములుంచవలెను. ఇట్లు సిద్ధపరచిన ఆ ఆవును దూడను గంధ దూప దీపాదికముతో నైవేద్యముతో అర్పించవలెను.

విమ్మట ఈ అర్థమునిచ్చు మంత్రముతో వాటిని ప్రార్థించవలెను. (మంత్రార్థము:) సర్వ భూతములందును సర్వదేవతలయందును సర్వదేహములందును ఉన్నదియై శంకరుని ప్రియురాలగు రుద్రాణిగా విష్ణుని వక్షస్సునందు లక్ష్మిగా అగ్నియందు స్వాహాగా చంద్ర రవి నక్షత్ర తారలయందు కాంతిరూపయగు లక్ష్మిగా చతుర్ముఖునందు వాణిగా కుబేరునందు ధనముగా లోకపాలురయందు ఆయా రూపములతో లక్ష్మిగా పితృదేవతలయందు స్వధారూపగా సున్న లక్ష్మియే దేను రూపముననుండి నాపాపమును పోగొట్టుగాక! సర్వపాపహరయగు దేవీ: లక్ష్మీ! ఇట్టి నీవు నాకు శాంతిని ఇమ్ము.

ఇట్లు ఆగుడ దేనువు నామంత్రించి దానిని బ్రాహ్మణునకీయవలయును.

శాన్తిం వ్రయచ్చతు

- విధానమేవం ధేనూనాం సర్వాసా మిహ పత్యతే. 47
- యాస్తు పావవినాశిన్యః పత్యంతే ఽదశ ధేనవః । తాసాం స్వరూపం వక్ష్యామి నామానిచ నరాధిప. 48
- ప్రథమా గుడధేను స్సౌష్ఠ్యద్భుతధేను స్తథాఽవరా । తిలధేను స్తృతీయాతు చతుర్థి జలసంజ్ఞితా. 49
- వచ్చాపీ రసధేనుస్సౌష్ఠ్యే షష్ఠీ దాన్యాహ్వయా తథా । సప్తమీ శర్కరాధేను రష్టమీ లవణస్యచ. 50
- రత్నధేనుశ్చ సవమీ దశమీ స్యా త్వరూపతః । కుమ్భాః స్యుర్ధ్రవధేనూనా మితరాసాంతు రాశయః. 51
- సువర్ణధేనుం చావ్యత్ర కేచిదచ్చన్తి మానవాః । నవసీతేన తైలేన తథాఽన్యేపి మహర్షయః. 52
- ఏతదేవ విధానంస్యా త్రవోవస్కరా స్స్మృతాః । మన్త్రావాహనసంయుక్తాస్సదా పర్వణిపర్వణి. 53
- యథాశ్రద్ధం ప్రదాతవ్యా భుక్తిముక్తిఫలప్రదాః । గుడధేనుప్రసజ్గేన సర్వా స్తావన్మయోదితాః. 54
- అనేకయజ్ఞఫలదా సర్వపాపహరా శుభాః । వ్రతానా ముత్తమం యస్మా ద్విశోకద్వాదశీవ్రతమ్ 55
- తదజ్ఞత్వేన చైవాత్ర గుడధేనుః ప్రశస్యతే । ఆయనే విషువే పుణ్యే వ్యతీపాతేఽథవా పునః. 56
- గుడధేన్వాదయో దేయా స్సోపరాగాదిపర్వసు । విశోకద్వాదశీ పుణ్యా సర్వపాపహరా శుభా. 57
- యాముపోష్య నరో యాతి త త్పక్షోః పరమం పదమ్ । ఇహలోకేచ సౌభాగ్య మాయు రారోగ్యమేవచ. 58
- వైష్ణవం పద మాప్నోతి మరణే స్మరణా ద్ధరేః । నవార్బుదసహస్రాణి దశచాష్టౌచ దర్మవిత్. 59
- సచోగ్రదుఃఖదౌర్గత్యం తస్య సజ్జాయతే నృప । నారీవా కురుతే యాతు విశోకద్వాదశీవ్రతమ్. 60
- నృత్తగీతపరా నిత్యం సాఽపి తత్ఫలమాప్నుయాత్ । తస్మా ద్రగే హరే ర్నిత్య మనన్తం గీతవాదనమ్. 61
- కర్తవ్యం భూతికామేన భక్త్యాతు పరయా ముదా ।

- ఇతి పతతి యజ్ఞత్వం సర్వదా యస్తు సమ్యక్ జ్యేష్ఠముర సరకారే రర్చనా సాధు పశ్యేత్. 62
- మతిమపిచ నరాణాం యో దదాతీన్ద్రోలోకే । వసతి స విబుధౌమైః పూజ్యతే కల్పమేకమ్. 63

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే విశోకద్వాదశీవ్రత గుడధేన్వాదిదానకథనం
నామైకాశీతితమోఽధ్యాయః.

పావహాములగు ధేనువులు ఇట్టివి గుడ-పుత-తిల-జల-రస-ధాన్య-శర్కరా-లవణ-రత్న-స్వరూప (గోరూప) ధేనువు లనునవి వది కలవు. సువర్ణ-నవసీత తైల ధేనువులను కూడ కొందరు మహర్షులు చెప్పిరారు. వీటిలో ద్రవ ధేనువులను అవి నింపిన మట్టి కడవలతో (చిన్న పాత్రలతోకాని) అమర్చవలెను. గట్టి ద్రవ్యములైనచో రాసులుగా అమర్చవలయును. అన్నిటి విషయమునను ఇదే విధానము; ఇవే మంత్రములు. ఆవాహనాది పూజలతో ఆయా పర్వము లందవి ఈయవలయును. గుడ ధేను ప్రసంగమున ఇవి చెప్పుటయైనది. ఇవి అన్నియు సర్వపాపహరములు; అనేక యజ్ఞ ఫలప్రదములు.

విశోక ద్వాదశీ వ్రతము వ్రతములలో నెల్ల ఉత్తమమయినది. దానికి అంగభూతము ఈ గుడధేను దానము.

ఈ ధేను దానములు వ్రత్యేకముగా ఈయవలెనని (ఉత్తర-దక్షిణ) ఆయనములు-విషువ (రాత్రింబవళ్ళు సమముగా ఉండు) కాలము వ్యతీపాత యోగమున్న దినము-ఇట్టివి తగిన కాలములు.

ఈ విశోక ద్వాదశీ పూజ్యప్రదము-సర్వపాపహరము-శుభకరము; ఈ దినమున ఉపవాసము ముక్తిప్రదము. దీనిచే ఇహమున ఆయురారోగ్య సౌభాగ్యములు-మరణ కాలమున (ఇది చేసినవారికి) హరిన్మరణ మాత్రమున విష్ణులోక ప్రాప్తి కలుగును. ఇరువది ఏడువేల అర్బుదముల సంవత్సరములపాటు దారిద్ర్యమును తీవ్ర దుఃఖములును లేక నుభింతురు. నృత్తగీతాది పూర్వకముగా నియమముతో ఈ వ్రతము చేసిన స్త్రీకిని ఈ ఫలము కలుగును. కనుక హరి

ఎదుట స్పృతగీతములు భక్తితో చేయుట కర్తవ్యము. దానిచే నకల సంపదలును ముక్తియు లభించును.

ఈ వ్రతమును వినినను చదివినను ఇతరులకు తెలిపినను చూచినను కల్పకాలము తండ్రులలోకమున దేవ పూజితుడై సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున విశోక ద్వాదశీవ్రత-గుడ దేన్యాది దాన కథనమను ఎనుబది యొకటవ అధ్యాయము.

ద్వ్యశీతతమోఽధ్యాయః.

ధాన్యాదిపర్వతదానాని.

నారదః : భగవన్ శ్రోతు మిచ్ఛామి దానమాహాత్మ్యముత్రమమ్ ।

యదక్షయం పరే లోకే దేవర్షిగణసేవితమ్. 1

ఈశ్వరః : మేరోః ప్రదానం వక్ష్యామి దశదా మునిసత్తమ ।

యత్రదానా న్నరో లోకా నాప్నోతి సురపూజితాన్. 2

పురాణేషుచ వేదేషు యజ్ఞే ష్వాయతనేషు చ । న తత్పుల మదీతేషు కృతేష్విహ యదశ్నుతే. 3

తస్మా ద్విదానం వక్ష్యామి పర్వతానా మనుక్రమాత్ । వ్రతమోదాన్యశ్చైల స్సౌ ద్వితీయో లవణాచలః. 4

గుడాచల స్తృతీయస్తు చతుర్థో హేమపర్వతః । వజ్రామ న్దైలశ్చైల స్సౌ త్త్వః కార్పాసపర్వతః. 5

నప్రమో ఘృతశ్చైలశ్చ రత్నశ్చైల స్తథాఽష్టమః । రాజతో నవమ స్తద్వ ద్దశమ శ్శర్కరాచలః. 6

వక్ష్యే విదాన మేతేషాం యథావ దనుపూర్వశః । ఆయనే విషువే పుణ్యే వ్యతీపాలే దినత్రయే. 7

శుక్లపక్షతృతీయాయా మువరాగే శశిక్షయే । వివాహోత్సవయజ్ఞేషు ద్వాదశ్యా మథవా పునః. 8

శుక్లాయాం వజ్రాదశ్యాంవా పుణ్యర్థేవా విదానతః । తీర్థేవాఽఽయతనేవాపి గోష్ఠేవా ప్రాజ్ఞజే చనే. 9

దాన్యశ్చైలాదయో దేయా యథాశాస్త్రం విజానతా । మణ్డవం కారయే దృక్త్వా చతురశ్ర ముదజ్ఞుఖమ్. 10

ప్రాగుదక్రవణే దేశే ప్రాజ్ఞుఖం వా విదానతః । గోమయే నానులిప్తాయాం భూమా వాస్తీర్యవై కుశాన్.

తన్మధ్యే పర్వతం కుర్యా ద్విష్కమ్భపర్వతాన్వితమ్ ।

ఎనుబది రెండవ అధ్యాయము.

ధాన్యాది పర్వత దానములు.

నారదుడు ఈశ్వరుని ఇట్లడిగెను: పరలోకమున అక్షయ ఫలదమైనదియు దేవతలును దేవర్షులును వ్రతం నించునదియు మహా మహిమము కలదియు నగు ఉత్తమ దానమును తెలుప నేడుచున్నాను. అసగా ఈశ్వరుడిట్లు చెప్పెను: పది విధములగు మేరు (పర్వత) దానము అనునది కలదు. దానిని చేసిన నరుడు సుర పూజితములగు ఉత్తమ లోకము లందు సుఖించును. ఇవి చేయుటచే కలుగునంత ఫలము పురాణములను వేదములను అధ్యయనము చేయుటచే కాని వాని యందు చెప్పబడిన ఆయా యాగాది పుణ్య కార్యములను చేయుటచే కాని లభింపదు. ఆవి పరునగా దాన్య లవణ గుడ సువర్ణ తిల కార్పాస (దూది) ఘృత రత్న రజత- శర్కరా మేరు (పర్వత) దానములు. క్రమముగా వీని విధానము తెలిపెదను. (ఉత్తర-దక్షిణ) ఆయనములు-విషువము (దివారాత్ర పరిమాణము నమమగు దినములు రెండు) వ్యతీపాల యోగము అవమ-త్రిద్యుస్సృక్ దినములు-(వ్రతమాన) శుక్లపక్ష తృతీయ-(చంద్ర-సూర్య) గ్రహణములు-అమావాస్య- వివాహములు-ఉత్సవములు-యజ్ఞములు-ద్వాదశి-పూర్ణిమ-పుణ్య (కుబ్) నక్షత్రమున్న దినము-ఈ కాలములందును పుణ్య తీర్థక్షేత్రములు-గోవులు నిలుచు ప్రదేశము-ఇంటి ముంగిలి-వనము-ఇట్టి దేశముల దును వీటిని యథా విధానముగ నీయవలెను.

తూర్పునకో ఉత్తరమునకో వాలుగా ఉండు ప్రదేశమున భక్తితో ఉత్తరమో తూర్పు మొగముండునట్లు చతురశ్ర మండపము (పందిరి) ఏర్పరచవలయును. దానియందు గోమయముతో అలికిన ప్రదేశమున దర్బలను వరచవలయును. అచోటి నడుమ శాఖా వర్జితములతో కూడిన ప్రధాన పర్వతమును (మేరువును) నిర్మించవలెను.

ధాన్యద్రోణసహస్రేణ భవే ద్గిరి రిహో త్తమః. 12

వజ్రశతై ర్మద్యమ స్సౌ త్కనిష్ఠ స్సౌత్త్రిభి శ్శతైః ।

మేరు ర్మహాప్రహేమయశ్చ మధ్యే సువర్ణశృంగ త్రయసంయుత స్సౌత్త్రి. 13

పూర్వేణ ముక్తాఫలవజ్రయుక్తో యామ్యేన గోమేధికపుష్కరాగైః ।

వశ్పాచ్చ గారుత్మతసీలరత్నై స్సౌమ్యేన వై డూర్యనరోజరాగైః. 14

శ్రీఖణ్డఖణ్డైరభీతః ప్రవాతై ర్గతాన్విత శ్శుక్తిశిలాతల స్సౌత్త్రి ।

బ్రహ్మచ విష్ణు ర్భగవా న్పురారి ర్దివాకరోఽవృత హిరణ్మయ స్సౌత్త్రి. 15

మూర్ధన్యవస్థాన మమత్సరేణ *కార్యం త్వనేతైస్సురసిద్ధనజైః ।

చత్వారి శృంగాణీచ రాజతాని నితమ్బభాగేష్వపి రాజత స్సౌత్త్రి. 16

తథేషుదణ్డావృతకన్దరస్తు పుతోదక ప్రసవణశ్చ దిక్షు ।

శుక్లామృరా జ్యమ్బుధరావళి స్సౌ త్పూర్వేణ పీతానిచ దక్షిణేన. 17

వాసాంసి వశ్పాదథ కర్పరాణి రక్తానిచైవోత్తరతోయదాళిః ।

రౌప్యా న్మహేన్ద్ర ప్రముఖా నథాష్టై సంస్థావ్య లోకాధిపతీన్క్రమేణ. 18

నానాఫలాశిశ్చ సమస్తతస్సౌ న్మనోహరం మాల్యవిలేపనంచ ।

వితాన మస్యోపరి వజ్రపర్ణమమ్లానపుష్పాభరణాన్వితం చ. 19

ఇత్థం నివేశ్యామర శైల మగ్ర్యం మేరో స్సువిష్కమ్పగిరీ న్క్రమేణ ।

తురీయభాగేన చతుర్దిశంవై సంస్థాపయే త్పుష్పవిలేపనాఢ్యమ్. 20

పూర్వేణ మన్దర మనేకఫలైశ్చ యుక్తం యుక్తం గణైః కనకరద్రకదమ్బచిహ్నమ్ ।

కామేన కాంచనమయేన విరాజమాన మాకారయే త్కుసుమవస్త్రవిలేపనాఢ్యమ్. 21

క్షీరారుణోదనరసాచ వనేన చైవం రౌప్యేన శుక్తిమణితేన విరాజమానమ్ ।

యామ్యేచ గాన్ధమదనోత్ర నివేశసియో గోధూమసజ్చయమయః కలధౌతజమ్బ్వ. 22

హైమేన యక్షవతినా పుతమానసేన వన్ద్రైశ్చ రాజతవనేన సుసంయుత స్సౌత్త్రి.

పశ్చా త్తిలాచల మనేకసుగన్ధపుష్పై స్సౌవర్ణపిష్పలహిరణ్మయహంసయుక్తమ్. 23

అకారయే ద్రజతపుష్పవనేన తద్వ ద్వస్త్రాన్వితం దధిసితోదనర స్తథాగ్రే ।

సంస్థావ్య తం విపులశైల మథోత్తరేణ శైలం సుపార్శ్వా మపి కాన్యమయం సువప్రమ్. 24

పుష్పైశ్చ హేమవటపాదవ శేఖరాన్త మాకారయే త్కనకదేసువిరాజమానమ్ ।

మాక్షికభద్ర సరసాచ వనేన తద్వ ద్రౌప్యేన భాన్దరవతాచ వనం విధాయ. 25

హోమ శ్చతుర్వి రథ వేదపురాణవిద్భి ర్దానై రనిష్ఠ్యచరితాకృతిభి ర్విజేన్ద్రైః ।

పూర్వేణ హస్తమిత మత్ర విధాయ కుణ్డం కార్య న్నితై ర్యవము తేన సమిత్కుశైశ్చ. 26

(పర్వత నిర్మాణము:) 1. ధాన్య పర్వతము: దీనికై కావలసిన ధాన్య పరిమాణము-వేయి ★తూములు-గాని ఐదు వందల తూములు కాని చూడు వందల తూములు కాని ఉండవలెను. నట్టి నడుమ చూడు బంగారు శిఖరములు తూర్పున ముత్రముల వజ్రముల శిఖరము-దక్షిణమున గోమేదక పుష్కరాగ శిఖరము వడమర గడుడ పచ్చల ఇంద్ర సీలముల శిఖరము ఉత్తరమున వైదూర్య పద్మరాగముల శిఖరము ఉండవలెను. మంచి గంధపు కర్తలతోను పగడముల తోను చేసిన తీగలు ముత్రపు చిప్పలతో అమర్చిన రాతినేలలు ఉండవలెను. బంగారుతో చేసిన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర శివుల ప్రతిమలును సురసిద్ధ ప్రముఖ దేవతల ప్రతిమలును ఈ పర్వతపు పైభాగమున అమర్చవలెను. నాలుగు శిఖరములును నెత్తములును వెండితో చేయవలెను. నానా దిక్కులందును చైరకుగడలతో మూయబడిన గుహలును నేతితో సీటితో అమర్చిన నెలవీరులును కొండ ఊటలును ఉండవలెను. తూర్పున తెల్లని వస్త్రములు దక్షిణమున వచ్చని వస్త్రములు వడమర కలగలుపు వన్నెల వస్త్రములు ఉత్తరమున ఎర్రని వస్త్రములు మేఘములుగా అమర్చవలెను. వెండితో చేసిన దిక్పాలకుల ప్రతిమలను ఎనిమిది దిక్కులందును నిలువవలెను. కొండపై అంతటను వివిధ పలపుష్ప మాల్యములు అమర్చవలెను. దీనికి పైభాగమున ఐదు వన్నెల వస్త్రములతో వాదని పూవులతో ఆభరణములతో అమర్చిన చాందిసీని అమర్చవలెను. నిర్ణయించుకొనిన ధాన్య పరిమాణముతో నాలుగింటి చూడు వంతుల ధాన్యముతో మేరు పర్వతము అమర్చగా మిగిలిన నాలుగవవంతు ధాన్యముతో గంధమాల్య యుత్తముగా ఆయా సెల (కాఖా) పర్వతములను అమర్చవలెను. ఎట్లనగా-తూర్పున బంగారుతో చేసిన రుద్రుని ప్రతిమయు ప్రముఖుల ప్రతిమలును అనేక ఫల పుష్ప గంధ విలేపనములును బంగారు మస్మత ప్రతిమయును వీరికందరకును వస్త్రమాల్య గంధ విలేపనములును మందర పర్వతముపై అమర్చవలెను.

దక్షిణమున గోధుమల రాశితో గంధమాదన పర్వతమును దానిపై బంగారుతో నేరేడు చెట్టు-బంగారుతో కుబేర ప్రతిమ నేతితో మానన నరస్సు చక్కని వస్త్రములు వెండితో చేసిన చెట్లు అడవులు ఉండవలెను. వడమట తిలలతో చేసిన విప్రుల పర్వతము దానిపై అనేక సుగంధ పుష్పములు బంగారుతో అశ్వత్థ వృక్షము బంగారు హంసలు వెండితో తెల్లని పూలవనము తెల్లని వస్త్రములతో దధి (పెరుగు) నరస్సు అమర్చవలయును. ఉత్తరమున కంచుతో సుపార్శ్వ పర్వతమును దానిపై శిఖరములు బంగారుతో పూల మొక్కలు మర్రిచెట్టు బంగారు గోవు వెండిచెట్లు అడవి తేనెతో బద్రమను నరస్సు ఏర్పరచవలయును.

ఈ మండపమునకు తూర్పున హస్త ఘన పరిమాణము కల కుండమునందు వేద పురాణ వేత్తలును వవిత్ర చక్రీతులు నమర్దులునగు నలుగుర బ్రాహ్మణులచే తిలలతో చువలతో ఘృతముతో నమిధలతో కుశలతో హోమము చేయించవలెను.

రాత్రొచ జాగర మనుద్ధతతూర్యనాదై రావాహనంచ కథయామి శిలోచ్ఛయానామ్ ।

త్వం సర్వదేవగణదామనిధే విరుద్ధ మన్మద్గృహే వ్యమర పర్వత నాశయాశు. 27

క్షేమం విధత్స్వ కురు శాన్తి మనుత్తమాం న స్సమ్పూజితః పరమభక్తిమతా మయాహి ।

త్వమేవ భగవా నీశో బ్రహ్మ విష్ణు ర్ధివాకరః. 28

మూర్తామూర్తం పరం బీజ మతః పాహి సనాతన ।

యస్మాత్త్వం లోకపాలానాం విశ్వమూర్తేశ్చ మన్దిరమ్. 29

రుద్రాదిత్యవసూనాంచ తస్మా చ్చాన్తిం ప్రయచ్ఛమే । యస్మా దశూన్య మమరై ర్నారీభిశ్చ శిర స్తవ. 30

★ తూము-32 మానికలు-64 కొంత సేరులు. అని గుంటూరు మండలమునందును రాయలసీమలోను వాడుక;

తూము = కడవ (రాయలసీమలో)

తూర్పునకో ఉత్తరమునకో వాలుగా ఉండు ప్రదేశమున భక్తితో ఉత్తరమో తూర్పు మొగముండునట్లు చతురస్ర మండపము (పందిరి) ఏర్పరచవలయును. దానియందు గోమయముతో అలికిన ప్రదేశమున దర్బలను పరచవలయును. అచోటి నడుమ శాఖా పర్వతములతో కూడిన ప్రధాన పర్వతమును (మేరువును) నిర్మించవలెను. దాన్వ్యద్రోణసహస్రేణ భవే ద్గిరి రిహో త్తమః. 12

వశ్చశతై ర్మద్యమ స్సౌ త్కనిష్ఠ స్సౌత్తిక్తి శ్శతైః ।

మేరు ర్మహావ్రీహిమయశ్చ మధ్యే సువర్ణశృంగ త్రయసంయుత స్సౌత్తిక్. 13

పూర్వేణ ముక్తాఫలవజ్రయక్తో యామ్యేన గోమేధికపుష్కరాగైః ।

వశ్చాచ్చ గారుత్మతసీలరత్నై స్సౌమ్యేన వై డూర్యసరోజరాగైః. 14

శ్రీఖణ్డఖణ్డైరభితః ప్రవాతై ర్గతాన్నిత శ్శుక్తిశిలాతల స్సౌత్తిక్ ।

బ్రహ్మచ విష్ణు ర్భగవా న్పురారి ర్దివాకరోఽవ్యత్ర హిరణ్మయ స్సౌత్తిక్. 15

మూర్ధన్యవస్థాన మమత్సరేణ *కార్యం త్వనే కైస్సురసిద్ధనజ్జైః ।

చత్వారి శృంగాణిచ రాజతాసి నితమ్బభాగేష్వపి రాజత స్సౌత్తిక్. 16

తథేషుదణ్డావృతకన్ధరస్తు పృతోదక ప్రసవణశ్చ దిక్షు ।

శుక్లామృరా ణ్యమ్బుధరావశి స్సౌ త్పూర్వేణ పీతానిచ దక్షిణేన. 17

వాసాంసీ వశ్చాదథ కర్బురాణి రక్తానిచైవోత్తరతోయదాశిః ।

రౌప్యా నృపేన్ద్ర ప్రముఖా సథాష్టై సంస్థావ్య లోకాధిపతీన్కృమేణ. 18

నానాఫలాశిశ్చ సమన్తతస్సౌ నృనోహరం మాల్యవిలేపనంచ ।

వితాన మస్యోపరి వశ్చవర్ణమహ్నానపుష్పాభరణాన్వితం చ. 19

ఇత్థం నివేశ్యామర శైల మగ్ర్యం మేరో స్సువిష్కమ్పగిరీ న్కృమేణ ।

తురీయభాగేన చతుర్దిశంవై సంస్థావయే త్పుష్పవిలేపనాడ్యమ్. 20

పూర్వేణ మన్దర మనేకఫలైశ్చ యుక్తం యుక్తం గజైః కనకరూద్రకదమ్బచిహ్నమ్ ।

కామేన కాశ్చానమయేన విరాజమాన మాకారయే త్కుసుమవస్త్రవిలేపనాడ్యమ్. 21

క్షీరారుణోదసరసాచ వనేన చైవం రౌప్యేన శుక్తిఘటితేన విరాజమానమ్ ।

యామ్యేచ గాన్ధమదనోత్ర నివేశనీయో గోధూమసశ్చాయమయః కలధౌతజమ్బూ. 22

ఘ్రామేన యక్షవతినా పృతమానసేన వస్త్రైశ్చ రాజతవనేన సుసంయుత స్సౌత్తిక్.

వశ్చా త్తిలాచల మనేకసుగన్ధపుష్పై స్సౌవర్ణపిష్పలహిరణ్మయహంసయుక్తమ్. 23

ఆకారయే ద్రజతపుష్పవనేన తద్వ ద్వస్త్రాన్వితం దధిసితోదనర న్తథాగ్రే ।

సంస్థావ్య తం విపులశైల మథోత్తరేణ శైలం సుపార్శ్వ మపి •కాన్యమయం సువప్రమ్. 24

పుష్పైశ్చ హేమవటపాదప శేఖరాన్త మాకారయే త్కనకదేనువిరాజమానమ్ ।

మాక్షికభద్ర సరసాచ వనేన తద్వ ద్రౌప్యేన బాన్ధవతాచ వనం విధాయ. 25

హోమ శ్చతుర్భి రథ వేదపురాణవిద్భి ర్దానై రనిన్ద్యచరితాకృతిభి ర్విజ్ఞేన్ద్రైః ।

పూర్వేణ హస్తమిత ముత్ర విధాయ కుంజం కార్య న్తిలై ర్యవప్పు తేన సమిత్కుశైశ్చ. 26

(పర్వత నిర్మాణము:) 1. ధాన్య పర్వతము: దీనికై కావలసిన ధాన్య పరిమాణము-వేయి ★ తూములు-గాని ఐదు వందల తూములు కాని చూడు వందల తూములు కాని ఉండవలెను. నట్ల నడుమ చూడు బంగారు శిఖరములు తూర్పున ముత్తెముల వజ్రముల శిఖరము-దక్షిణమున గోమేదక పుష్కరాగ శిఖరము పడమర గరుడ పచ్చల ఇంద్ర సీలముల శిఖరము ఉత్తరమున వైదూర్య వద్మరాగముల శిఖరము ఉండవలెను. మంచి గంధపు కర్తలతోను పగడముల తోను చేసిన తీగలు ముత్తెపు చిప్పలతో అమర్చిన రాతినేలలు ఉండవలెను. బంగారుతో చేసిన బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర శివుల ప్రతిమలును సురసిద్ధ ప్రముఖ దేవతల ప్రతిమలును ఈ పర్వతపు ప్రభాగమున అమర్చవలెను. నాలుగు శిఖరములును నెత్తములును వెండితో చేయవలెను. నానా దిక్కులందును చెరకుగడలతో మూయబడిన గుహలును నేతితో నీటితో అమర్చిన నెలవీరులును కొండ ఊటలును ఉండవలెను. తూర్పున తెల్లని వస్త్రములు దక్షిణమున పచ్చని వస్త్రములు పడమర కలగలుపు వన్నెల వస్త్రములు ఉత్తరమున ఎర్రని వస్త్రములు మేఘములుగా అమర్చవలెను. వెండితో చేసిన దిక్పాలకుల ప్రతిమలను ఎనిమిది దిక్కులందును నిలువవలెను. కొండపై అంతటను వివిధ పరిపుష్ప హల్యములు అమర్చవలెను. దీనికి ప్రభాగమున ఐదు వన్నెల వస్త్రములతో వాడని పూవులతో ఆభరణములతో అమర్చిన చాందినీని అమర్చవలెను. నిర్ణయించుకొనిన ధాన్య పరిమాణముతో నాలుగింట మూడు వంతుల ధాన్యముతో మేరు పర్వతము అమర్చగా మిగిలిన నాలుగవవంతు ధాన్యముతో గంధమాల్య యుక్తముగా ఆయా సెల (శాఖ) పర్వతములను అమర్చవలెను. ఎట్లనగా-తూర్పున బంగారుతో చేసిన రుద్రుని ప్రతిమయు ప్రమథుల ప్రతిమలును అనేక ఫల పుష్ప గంధ విలేవనములును బంగారు మస్మత ప్రతిమయును వీరికందరకును వస్త్రమాల్య గంధ విలేవనములును మందర పర్వతముపై అమర్చవలెను.

దక్షిణమున గోదుమల రాశితో గంధమాదన పర్వతమును దానిపై బంగారుతో నేరేడు చెట్టు-బంగారుతో కుబేర ప్రతిమ నేతితో మానన నరస్సు చక్కని వస్త్రములు వెండితో చేసిన చెట్లు అడవులు ఉండవలెను. పడమట తిలలతో చేసిన విప్రుల పర్వతము దానిపై అనేక సుగంధ పుష్పములు బంగారుతో అశ్వత్థ వృక్షము బంగారు హంసలు వెండితో తెల్లని పూలవనము తెల్లని వస్త్రములతో దధి (పెరుగు) నరస్సు అమర్చవలయును. ఉత్తరమున కంచుతో సుపార్శ్వ పర్వతమును దానిపై శిఖరములు బంగారుతో పూల మొక్కలు మర్రిచెట్టు బంగారు గోవు వెండిచెట్లు అడవి తేనెతో బద్రమను నరస్సు ఏర్పరచవలయును.

ఈ మండపమునకు తూర్పున హస్త ఘన పరిమాణము కల కుండమునందు వేద పురాణ వేత్తలును పవిత్ర చరిత్రులు నమ్మరులునగు నలుగుర బ్రాహ్మణులచే తిలలతో యవలతో మృతముతో నమిధలతో కుశలతో హోమము చేయించవలెను.

రాత్రోచ జాగర మనుద్ధతతూర్యసాదై రావాహనంచ కథయామి శిరోచ్ఛయానామ్ ।
త్వం సర్వదేవగణధామనిదే విరుద్ధ మస్మద్ధృపే వ్యమర పర్వత నాశయాశు. 27
క్షేమం విధత్స్వ కురు శాన్తి మసుత్తమాం న స్సమ్పూజితః పరమభక్తిమతా మయాహి ।
త్వమేవ భగవా నీశో బ్రహ్మ విష్ణు ర్ధివాకరః. 28

మూర్తామూర్తం వరం బీజ మతః పాహి సనాతన ।
యస్మాత్త్వం లోకపాలానాం విశ్వమూర్తేశ్చ మన్దిరమ్. 29
ధృదాదిత్యవనూనాంచ తస్మా చ్చాన్తిం ప్రయచ్ఛమే । యస్మా దశూన్య మమరై ర్నారీభిశ్చ శిర స్తవ. 30

★ తూము-32 మానికలు-64 కొలత సేరులు. అని గుంటూరు మండలమునందును రాయలసీమలోను వాడుక;

తస్మా న్మా ముద్ధరాశేషదుఃఖనంసారసాగరాత్ । ఏవ మభ్యర్చ్య తం మేరుం మన్దరంచాపి పూజయేత్. 31
 యస్మాచైత్రతరథేన త్వం భద్రాశ్వవరషేణచ । శోభసే మన్దర క్షిప్ర మత స్తుప్తికరో భవ. 32
 యథా చూడామణి ర్జమ్బుద్వీపే త్వం గన్ధమాదన । గన్ధర్వవనశోభావా నతః కీర్తి ర్దృఢాఽస్తు మే. 33
 యస్మా త్వం కేతుమాలేన వైభ్రాజేన వనేన చ । హిరణ్మయాశ్వత్థశిరా స్తస్మా త్పుష్టి ర్దృఢాఽస్తు మే. 34
 ఉత్తరైః కురుభి ర్యస్మా త్సావిత్రేణ వనేన చ । సుపార్శ్వ రాజసే నిత్య మత శ్రీరక్షయాఽస్తుమే. 35

ఈ దానవ్రత దినమున రాత్రియంతయు జాగరణము చేయవలెను. తీవ్రతలేని నరస మదురములగు తూర్య నాదములతో పర్వతముల నావాహనము చేయవలెను. (ఆవాహన మంత్రార్థము): నర్వ దేవ గణముల తేజస్సులకు నివాస స్థానమ (నిధి) వగు దేవపర్వతమా: మాగృహములందలి అశుభమును శీఘ్రముగా నశింపజేయుము. పరమ భక్తితో చెసిన నాపూజలనందుకొని అత్యుత్తమమగు శాంతిని క్షేమమును కలిగించుము. నీవే భగవానుడవగు ఈశుడవు బ్రహ్మయు విష్ణువును రవియును మూర్తికలదియు లేనిదియు అగు వ్యక్తా వ్యక్త తత్త్వమును జగద్బీజమును; కావున ననాతన పర్వతమా: మమ్ములను రక్షించుము. నీవు లోకపాలురకును విశ్వమూర్తియగు విష్ణునకును రుద్రాదిత్య వసువులకును నివాస స్థానమవు; కావున అట్టి నీవు నాకు శాంతిని కలిగించుము. నీశిరము దేవ-దేవనారీ జనముతో నిండియుండును. కావున ఇట్టి నీవు నన్ను అశేష దుఃఖ నంసార సాగరమునుండి ఉద్ధరించుము. ఇట్లు మేరు పర్వతమునర్పించి పిమ్మట మందర పర్వతమునర్పించవలెను. (మంత్రార్థము:) నీవు చైత్రతరథ (వన) ముతోను భద్రాశ్వ వర్షముతోను శోభించుచుండువు. కావున ఇట్టి నీవు శీఘ్రమే నాకు తుష్టి కలిగించుము. (గంధమాదనార్చనము): గంధమాదనమా: నీవు జంబూ ద్వీపమున చూడామణివి; గంధర్వ వనపు శోభతో కూడినదానవు. ఇట్టి నీవే నాకు దృఢమగు కీర్తి కలుగుగాక: (విపుల పర్వ తార్చనము): విపుల పర్వతమా: కేతుమాల వర్షముతోను వైభ్రాజవనముతోను శిరస్సునందు బంగారు రావిచెట్టుతోను వ్రకాశించుదానవు. ఇట్టి నీదయచే నాకు దృఢమగు పుష్టి కలుగుగాక: (సుపార్శ్వ పర్వతార్చనము): సుపార్శ్వ పర్వతమా: ఉత్తర కురు వర్షముతోను సావిత్రమనెడు వనముతోను నిరంతరమును వ్రకాశింతువు. ఇట్టి నీదయచే నాకు అక్షయ శ్రీ కలుగుగాక:

ఏవ మామన్త్రి తా స్సర్వా స్సభాతే విమలే పునః

స్నాత్వాతు గురవే దద్యా న్మధ్యమం పర్వతోత్తమమ్. 36
 విష్కంభపర్వతాన్ దద్యా దృత్విగ్భ్యః క్రమశో మునే, గావో దేయాశ్చతుర్వింశ దథవా దశ నారద. 37
 శక్తిత స్సప్త చాష్టౌవా పఞ్చ దద్యా దశక్తిమాన్ । ఏకాంచ గురవే దద్యా త్కపిలాంచ పయస్విసీమ్. 38
 పర్వతానాంచ సర్వేషా మేష ఏవ విధి స్స్మృతః । తఏవ పూజనే మన్త్రా స్తపవోవస్కరా స్స్మృతాః. 39
 గ్రహజాం లోకపాలానాం బ్రహ్మాదీనాంచ నాకినామ్ । స్వమన్త్రేజైవ సర్వేషు హోమ శ్శైలేషు పత్యతే. 40
 ఉవవాసీ భవేన్నిత్య మశక్తౌ నక్త మిష్యతే । విధానం సర్వశైలానాం క్రమశ శ్శృణు నారద. 41
 దానకాలేషు యే మన్త్రాః పర్వతేషుచ య త్సలమ్ ।

అన్నం బ్రహ్మ యతః ప్రోక్త మన్నం ప్రాణాః ప్రకీర్తితాః. 42
 అన్నా దృవన్తి భూతాని జగ దన్నేన పర్తతే । అన్నమేవ యతో లక్ష్మీ రన్నమేవ జనార్దనః. 43
 దాన్యపర్వతరూపేణ పాహి తస్మా న్నగోత్తమ । అనేన విధినా యస్తు దద్యా ద్దాన్యమయం గిరిమ్. 44
 మన్వన్తరశతం సాగ్రం దేవలోకే మహీయతే । అప్సరోగణగన్ధర్వై రాకీర్ణైశ్చ విరాజితమ్. 45
 విమానేన దివః పృష్ఠ మాయాతి ఋషిసేవితమ్ । కర్మక్షయే రాజరాజ్య మాప్నోతిహ న సంశయః. 46

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఈశ్వరనారదసంవాదే దాన్యపర్వతదాన
 మాహాత్మ్యకథనం నామ ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు వాటిని అన్నిటిని ఆవాహనము చేసి అర్పించి నిర్మలమగు ప్రభాతము కాగానే మధ్యమ (మేరు) వర్వతమును గురు (పురోహితు)నకును మిగిలిన నాలుగింటిని నలుగుర ఋత్విక్కులకును ఈయవలెను. శక్తినినుసరించి ఇరువది నాలుగు-పది-ఎనిమిది-ఏడు-ఐదు-ఐన పాడి కపిల గోవులను దానమీయవలయును. గురునకొకటి తప్పక ఈయవలయును.

అన్ని వర్వతముల విషయమునను ఇదే విధానము-మంత్రము-ఉపన్యసములును. నర్వదేవతలకును హోమము కూడ వైవలెనే.

వ్రత దినమున ఉపనానముండ వలయును. శక్తిలేనిచో నక్తమున భుజించ వచ్చును.

అన్ని వర్వతదానములందును ప్రధానముగా చెప్పవలసిన మంత్రము. "అన్నమే బ్రహ్మమును ప్రాణములును భూతోత్పత్తి స్థితి హేతువులును లక్ష్మీయు జనార్దనుడును కావున (అన్నమునకు చూరమగు) ధాన్యవర్వత రూపమున ఉన్న వర్వత రాజమా! మమ్ము కాపాడుము."

ఈ విధానముతో ధాన్య వర్వతమును (కాని ఇతర వర్వతములను కాని) దానమిచ్చినవారు నమగ్రమగు మన్వంతర శతము దేవలోకమున సుఖింతురు. నర్వత్ర వ్యాపించియున్న అప్పరో గంధర్వ గణములతో వ్యాప్తమైయున్న నల్లర్గమును దివ్య విమానములో చేరుదురు. కర్మక్షయముకాగానే మరల కల్పాదియందు రాజరాజై జన్మింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ధాన్య వర్వత దాన మాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది రెండవ అధ్యాయము.

త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

లవణవర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అథాత స్సప్రవక్ష్యామి లవణాచల ముత్తమమ్ ।

యత్ప్రసాదాన్నరో లోకా నాప్నోతి శివసంయుతాః. 1

ఉత్తమ స్తోడశద్రోణైః కర్తవ్యో లవణాచలః । మధ్యమస్సౌ తదర్థేన చతుర్వి రథమ స్సృతః. 2

విత్తహీనో యథాశక్త్యా ద్రోణాదూర్ధ్వంతు కారయేత్ । చతుర్థాంశేన విష్కమ్భ వర్వతా న్కారయే త్పుథక్. విధానం పూర్వవ త్కుర్యా ద్రబ్ధహృదీనాంచ నర్వదా ।

*తద్య ద్దేమతరూ న్సర్వాః లోకపాలాన్నివేశయేత్. 4

సరాంసి వనవృక్షాదీం నద్య ద్రతాపి కారయేత్ । కుర్యాజ్ఞాగరణం రాత్రౌ దాన మన్త్రాన్నిబోధమే. 5

సౌభాగ్యరససమ్భూతో యతోఽయం లవణో రసః । తదాత్మకత్వేన చ మాం పాహి త్వం వర్వతోత్తమ. 6

యస్మా చన్యరసా స్సర్వే నోత్కటా లవణం వినా । ప్రియంచ శివయో ర్నిత్యం తస్మాచ్ఛాన్తివరో భవ. 7

విష్ణుదేహసముద్భూతం యస్మా దరోగ్యవర్ధనమ్ । తస్మా త్పర్వతరూపేణ పాహి సంసారసాగరాత్. 8

అనేన విధినా యస్తు దద్యా ల్లవణవర్వతమ్ । ఉమాలోకే వసే త్కల్పం తతో యాతి వరాం గతిమ్. 9

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే లవణవర్వతదానమాహాత్మ్య

కథనం నామ త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది మూడవ అధ్యాయము

లవణ వర్వత దానము

ఈశ్వరుడు ఇట్లు చెప్పెను: ఇప్పుడు ఇక లవణ వర్వత దాన విషయము చెప్పెదను. అది ఉత్తమమయినది. దాని దానానుగ్రహమున మానవుడు శివునకాశ్రయమగు లోకములను పొందును. వదునారుగాని ఎనిమిదికొని నాలుగు కాని

* తద్య ద్దేమమయా న్సర్వాః

ద్రోణముల పరిమితకల లవణము దీనికై కావలయును. అందులకును ధనశక్తిలేనివాడు ద్రోణ పరిమితికి తక్కువ కాకుండు ఎంతోనైన చేయవచ్చును. మొత్తము పరిమాణముచో నాలుగవవంతు లవణముతో విష్కంభ వర్వతముల నేర్పరచవలెను. బ్రహ్మాది దేవతలను బంగారు వృక్షములను లోకపాలురను నరస్సులను వృక్షములను పైవలెనే చేయవలెను. రాత్రి జాగరణమును చేయవలెను. [దాన మంత్రము.] లవణ రసము (రుచి) సౌభాగ్య రసముతో నిండినది. దానితో ఏర్పడిన పర్వతోత్తమాః నన్ను రక్షించుము. ఈ లవణ రసము లేనిదే మిగిలిన రుచులు స్ఫుటములు కావు; గొప్పవి కావు. ఈ లవణ రసము పార్వతీ పరమేశ్వరులకు ప్రీయమయినది కూడను. ఇట్టి సీవు ఓ రసమా! నాకు శాంతినిమ్ము. విష్ణు దేహమునుండి ఉద్భవించిన దానవు ఆరోగ్య వర్ధనమవు అగు లవణ పర్వతమా! సంసార సాగరమునుండి నన్ను రాపాడుము. ఈ విధానముతో లవణ పర్వత దానము చేయువాడు కల్పకాలముపాటు ఉమాలోకమునందు వసించి ఉత్తమ గతినిొందును.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహా పురాణమున లవణ పర్వత దానమాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది మూడవ అధ్యాయము.

చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

గుడపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : ఆతఃవరం ప్రవక్ష్యామి గుడపర్వత ముత్తమమ్ ।

యత్ప్రదానాన్నర స్వర్గ మాప్నోతి సురపూజితమ్. 1

ఉత్తమో దశభి ర్భారై ర్మద్యమః పంచభి ర్మతః । త్రిభి ర్భారైః కనిష్ఠ స్సౌ తదర్థే నాల్పవిత్తవాః. 2

తద్వ దావాహనం పూజా హేమవృక్షసురార్చనమ్ । విష్కంభపర్వతాం నద్య త్సరాంసి వనదేవతాః. 3

హోమం జాగరణం చైవ లోకపాలాధివాసనమ్ । దాస్యపర్వతవ త్కుర్యా దిమం మన్త్రముదీరయేత్. 4

యథా దేవేషు విశ్వాత్మా ప్రవరోఽయం జనార్దనః । సామవేదస్తు వేదానాం మహాదేవస్తు యోగినామ్. 5

ప్రణవ స్సర్వమన్త్రాణాం నారీణాం పార్వతీ యథా । తథా రసానాం ప్రవర స్సదైవేక్షురసో మతః. 6

మమ తస్మా త్సరాం లక్ష్మీం ప్రయచ్ఛ గుడపర్వత ।

యస్మా త్సౌభాగ్యదాయా త్వం † బ్రాతా త్వం గుడపర్వత. 7

నివాసశ్చాపి ○ పార్వత్యా న్తస్మా త్వం పాహి నర్వదా ।

అనేన విధినా యస్తు దద్యా ద్గుడమయం గిరిమ్. 8

పూజ్యమాన స్స గన్ధర్వై ర్గౌరీలోకే మహీయతే । తతః కల్పశతాన్తేతు న వద్వీపాధిపో భవేత్. 9

అయురారోగ్యనమృన్న శ్శత్రుభి శ్చావరాజితః. 9a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే గుడపర్వతదానమాహాత్మ్య కథనం

నామ చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది నాలుగవ అధ్యాయము

గుడపర్వత దానము

ఈశ్వరుడు నారదునకిట్లు చెప్పెను : ఇపుడికమీదట గుడ పర్వత దానవ్రతమును తెలిపెదను. అది ఉత్తమ మయినది. దానినిచఱించినవారు సురల పూజలనందుకొనుచు స్వర్గమున సుఖింతురు. దీనికై పది * బారువలు కాని ఐదు బారువలు కాని మూడు బారువలు కాని తగినంత ధనములేని వారు ఒకటిన్నర బారువలుకాని బెల్లమును వినియోగించ

† శాంతాత్మా ○ పార్వత్యా న్తస్మా త్చాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే

* 24 తులములు = 1 సేరు; 5 సేరులు = 1 వీసె; 8 వీసెలు = 1 మణుగు; 20 మణుగులు = 1 బారువ.

వలెను. దాన్య పర్వత దానమందువలెనే ఆవాహనమును పూజయు హేమ పృథ్వీముల అమరికయు విష్ణుంబ పర్వతము లను నరస్సులను వనములను దేవతలను విన్యాసము చేయవలెను. హోమమును జాగరణమును లోకపాలాధి వాసనమును (అమరికను) కూడ దాన్య పర్వత దానమందువలెనే. దాన మంత్రము:) దేవతలయందు విశ్వాత్ముడగు జనార్దనుడును వేదములయందు వ్రణవమును స్త్రీలయందు పార్వతియును శ్రేష్ఠమయినట్లు రసములలో ఇత్తు (చెరకు) రసము శ్రేష్ఠము. కావున గుడ పర్వతమా! నాకుమేలగు లక్ష్మిని ఇమ్ము. నీవు పార్వతికి నివాసమవు; కావున నీవు నన్నెల్లప్పుడును కాపాడుము. ఈ విధానమున గుడ పర్వత దానముచేసిన వారు గంధర్వులచే కీర్తిగానము చేయబడుచు గౌరీ లోకమున సుఖింతురు. ఇట్లు నూరు కల్పములయిన తరువాత నవద్వీపాధి పతియై జన్మించి ఆయురారోగ్య సంపన్నుడై శత్రువులకు ఆజేయుడై వర్జిలును.

ఇది శ్రీ మత్స్య మహా పురాణమున గుడ పర్వత దానమాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచాశీతితమోఽధ్యాయః.

సువర్ణ పర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అథ పావహరం వక్ష్యే సువర్ణాచల ముత్తమమ్ ।

యస్య ప్రసాదా ద్భవనం వైరిజ్ఞం యాతి మానవః. 1

ఉత్తమః పలసాహస్రం మద్యమః పశ్చాభి శ్శతైః । తదర్థేనాదమ న్నద్భి దల్పవిత్తోఽపి శక్తితః. 2

దద్యా దేకవలా దూర్వం యథాశక్త్యా విమత్సరః । దాన్యపర్వతవ త్సర్వం విదద్యా న్మునిపుంజవ. 3

విష్కమ్పశైలాం న్నద్భచ్చ ఋత్విగ్భ్యః ప్రతిపాదయేత్ ।

నమస్తే బ్రహ్మవిద్యాయ ●బ్రహ్మగర్భాయ తే నమః. 4

యస్మా దనన్తఫలద న్నస్మా త్పాహి శిలోచ్ఛయ ।

యస్మా దగ్నేరవత్యం త్వం యస్మా దల్పం జగత్పతేః. 5

హేమపర్వతరూపేణ తస్మా త్పాహి నగోత్తమ । అనేన విధినా యస్తు దద్యా త్కనకపర్వతమ్. 6

స యాతి పరమం బ్రహ్మలోక మానందకారకమ్ । తత్ర కల్పశతం తిష్ఠే తతో యాతి పరాం గతిమ్. 7

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే కనకపర్వతదానమాహాత్మ్య కథనం

నామ పంచాశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది ఐదవ అధ్యాయము

సువర్ణ పర్వత దానము.

ఈశ్వరుడు నారదునకిట్లు చెప్పెను : ఇప్పుడీక సువర్ణ పర్వత దానమును తెలుపుదును. అది పావహరమును ఉత్తమమును. దానిని చేసిన పుణ్యప్రభావమున మానవులు బ్రహ్మలోకమున సుఖింతురు. దీనికై బంగారు వేయి వలములు కాని ఐదు వందల వలములు కాని దానిలో నగముకాని మరియు శక్తిరేనివాడు యథాశక్తిగ బంగారు వినియోగించవచ్చును. ఒక వలమునకు తక్కువ కాకుండవలెను. కాని ఈ విషయమున ఇతరులతో పోటీపడరాదు. ప్రతి ఆంశము నందును దాన్య పర్వతమునందువలెనే చేయవలెను. అట్లే విష్ణుంబ శైలములను ఋత్విక్కులకు దానమీయవలెను. సువర్ణ పర్వతమా! బ్రహ్మవిద్యా న్యరూపమవు; బ్రహ్మదేవుని గర్భమవు; (భీజమవు;) అనంత ఫలమునిచ్చు దానవు; అగ్నికి సంతానమవు; పరమాత్ముని అల్పాంశ రూపమవు; కావున స్వర్ణ పర్వత రూపమున నీవు నన్ను రక్షించుము. ఈ విధాన

మున సువర్ణ పర్వత దానము చేయువాడు పరమానంద ప్రహుగు బ్రహ్మలోకమునుచేరి అచట నూరుకల్పములపాటు సుఖించి చివరకు మోక్షమునందును.

ఇది శ్రీ మత్స్వమహాపురాణమున కనక పర్వత దాన మాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది ఐదవ అధ్యాయము.

షడశీతితమోఽధ్యాయః.

తిలపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి తిలశైలం విధానతః । త్రతృదానవరో యాతి విష్ణులోక మనుత్తమమ్. 1
ఉత్తమో దశభి ర్ద్రోణై ర్మధ్యమః పంచభి ర్మతః । త్రిభిః కనిష్ఠో విప్రేన్ద్ర తిలశైలః ప్రకీర్తితః. 2
పూర్వవ చ్చావరా న్సర్వా నిష్కమ్భా సభితో గిరీః । దానమన్ద్రం ప్రవక్ష్యామి యథావ మ్మనిపుజ్జవ. 3
యస్మా న్మదువదే విష్ణో ర్దేహాదథ సముద్భవాః । తిలాః కుశాశ్చ మాషాశ్చ తస్మా చ్చ న్నో భవ త్విహ. 4
హవ్యకవ్యేషు యస్మాచ్చ తిలా ఏవాభిరక్షణమ్ । భవా దుద్ధర శైలేన్ద్ర తిలాచల నమోఽస్తు తే. 5
ఇత్యామన్త్ర్యచ యో దద్యా త్తిలాచల మనుత్తమమ్ । స వైష్ణవవదం యాతి పునరావృత్తిదుర్గభమ్. 6
దీర్ఘ మాయు రవాప్నోతి పుత్రవత్త్వంచ మానవః । పితృభి ర్దేవగన్ధర్వైః పూజ్యమానో దివం ప్రజేత్. 7
ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే తిలపర్వతదానమాహాత్మ్యకథనం

నామ షడశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది ఆరవ అధ్యాయము.

తిలపర్వత దానము

ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను ఇక మీదట తిలపర్వత దాన విధానమును తెలిపెదను. దీనినాచరించిన వారు సర్వోత్తమమగు విష్ణు లోకమును పొందుదురు. దీనికై వదికాని ఐదుకాని చూడుకాని ద్రోణముల తిలలు కావలెను. దీనియందు అన్ని యంశములును దాన్య పర్వత దానమందువలెనే. (దానమన్త్రము.) శ్రీ మహా విష్ణువు మదు దానపుని వధించునపుడు ఆతని దేహమునుండి తిలలును కుశలును మినుములును జనించినవి. అట్టి తిలలు నాకు శాంతికలిగించు గాక! హవ్యకవ్య (దేవతా-పితృ దేవతా) కర్మములందు తిలలే అభిరక్షించునవి: అట్టి తిలల పర్వతమా! నన్ను సంసారమునుండి తరింపజేయుము. ఇట్లు ఆమన్త్రించి (ఆ వాహనముచేసి) తిల పర్వత దానము చేయువాడు పునరావృత్తి రహిత మగు విష్ణులోకమునుచేరి సుఖించును. ఇహలోకమునందును దీర్ఘాయువును పుత్ర పౌత్రులను పొందును. పితరులును దేవతలును గంధర్వులును పూజించుచుండ స్వర్గమున సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున తిల పర్వత దానమాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః.

కార్పాసపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : కార్పాసపర్వత స్తద్వ ద్వింశ ద్భారై రిహోత్తమః ।

దశభి ర్మధ్యమః ప్రోక్తః కనిష్ఠః పంచభి స్స్మృతః. 1

భారేణాల్పదనో దద్యా ద్విత్తశాత్య వివర్జితః । దాన్యపర్వతవ త్సర్వ మాసాద్య మునిపుజ్జవ. 2

ప్రభాతాయాంతు శర్వర్యాం దద్యాదిద ముదీరయేత్ । త్వమేవావరణం యస్మా త్లోకానా మిహ సర్వదా. 3
కార్పాసాద్రే నమస్తుభ్యం మమామం త్వ మతో నుచ ।

ఇతి కార్పాసశైలేన్ద్రం యో దద్యా చ్చర్వ నన్దిధౌ. 4

రుద్రలోకే వసేత్కల్పం తతో రాజా భవే దిహ.

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే కార్పాసాద్రిదానమాహాత్మ్య కథనం
నామ సప్తాశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది ఏడవ అధ్యాయము.
కార్పాస (దూది) పర్వత దానము.

ఈశ్వరుడు నారదునితో ఇట్లు చెప్పెను : ఇదే విధముగ కార్పాసపర్వత దానమును గలదు. దానికై వదికాని ఐదుకాని శక్తిలేకున్నచో ఒకటికాని బాగువల దూదితో శక్తియుండియు వంచన చేయక పర్వతముల నిర్మించవలెను. అన్ని యంశము లందును దాన్యపర్వతమువిషయమునవలెనే చేయవలయును. దాన దినపు ఉదయమున (దానకాలమున) ఈ మంత్రము చెప్పవలయును: కార్పాస పర్వతమా: లోకములకు ఎల్లప్పుడును ఆచ్ఛాదనము చేయు (కప్పెడి) సాధనము నీవేకదా: (వస్త్ర రూపమున దూది ప్రాణుల శరీరమును కప్పుచున్నది.) నీకు నమస్కారము; ఇట్టి నీవు నా పాపములను పోగొట్టుము. ఇట్లు చెప్పుచు శివ నన్నిదియందు కార్పాస పర్వత దానము చేయువాడు కల్పమంత కాలము రుద్రలోకమున వసించి మరల కల్పాది సృష్టియందు రాజైపుట్టును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున కార్పాస పర్వత దానమాహాత్మ్య కథనమును ఎనుబది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.
ఘృతపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అథాత స్సమృద్ధ్యామి ఘృతాచల మనుత్తమమ్ ।

తేజోమయం ఘృతం దివ్యం మహాపాతకనాశనమ్. 1

వింశత్యా ఘృతకుమ్భానా ముత్తమ స్సౌద్ధృతాచలః ।

దశభి ర్మద్యమః ప్రోక్త స్తదమః వజ్రాభి స్స్మృతః. 2

అల్పవిత్తోఽపి కుర్వీత ద్వాభ్యా మిహ విదానతః । విష్కమ్భపర్వతాం స్తద్వ చ్చతుర్భాగేన కల్పయేత్. 3

శాలిత్థణులపాత్రాణి క మ్భావరి నివేదయేత్ । కారయే త్సంహతా నుచ్ఛా న్యతాశోభం విదానతః. 4

వేష్టయే చ్చుక్లవాసోభి రిక్షదండఫలాదిభిః । దాన్యపర్వతవ త్సర్వం విదాన మిహ వత్యతే. 5

అధివాసనపూర్వంతు తద్వ ద్దోమం సురార్చనమ్ । వ్రజాతాయాంతు శర్వర్యాం గురవే తన్నవేదయేత్. 6

విష్కమ్భపర్వతా స్తద్వ దృత్విగ్భ్య శ్శాస్తమానసః ।

సంయోగా ద్ధృత ముత్పన్నం యస్మా దమృతతేజసః. 7

తస్మాద్ధృతార్చి ర్విశ్వాత్మా ప్రీయతా మత్ర శంకరః ।

యస్మా త్తేజోమయం బ్రహ్మ ఘృతే తద్వ ద్యవస్థితమ్. 8

ఘృతరూపేణ తస్మా త్వం పాహి నః పర్వతాఽనిశమ్ ।

అనేన విధినా యస్తు దద్వా ద్ధృతమయం గిరిమ్. 9

మహాపాతకయుక్తోపి లోక మాప్నోతి శాంకరమ్ । హంససారసయుక్తేన కింకీణీజాలమాలినా. 10

విమానే నావృరోభిశ్చ సిద్ధవిద్యాదరై ర్వృతః । విహరే త్పితృభి స్సార్థం యావదాభూతనష్టువమ్. 11

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఘృతాచలదానమాహాత్మ్య కథనం

నామాష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఘృత పర్వత దానము.

ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: ఇక మీదట ఘృతాచల దాన విషయము తెలిపెదను. ఇది సర్వోత్తమము. ఘృతము (నేయి) దివ్యమయిన వదార్థము; తేజోమయము; మహాపాతక నాశనము. దీనికై శక్తినినునరించి ఇరు పదికాని పదికాని ఐదుకాని కడవలనేయి కావలెను. శక్తి హీనులు రెండు కడవల నేతితోనైన చేయవచ్చును. మొత్తము నేతిలో నాలుగవ వంతుతో విష్కంభ పర్వతములను చేయవలెను. కుంభములపై మంచి తెల్లని బియ్యపుకడవల నుంచవలెను. వాటిని దగ్గరగా చేర్చి ఎత్తుగా నుండునట్లు చక్కగా అందముగా యథా విధానముగా ఆమర్చి తెల్లని వస్త్రములతో చైరకు గడలతో వండ్లతో కప్పటయు చుట్టటయు చేయవలెను. ధాన్య పర్వత విషయమునందువలెనే అధివానమును దేవతౌ పూజను జరిపి ఉదయమున ఆచార్యునకు (పురోహితునకు) అవి నమర్పించవలెను. పైవలెనే విష్కంభ పర్వతములను ఋత్విక్కులకియవలెను. (మంత్రము:) “అమృతపు తేజపు సంయోగముచే ఘృతము (నేయి) ఉత్పన్నమయినది. కావున అమృత రూపుడును ఘృతతేజస్సే కిరణములుగా గలవాడును విశ్వరూపుడునగు శంకరుడు ఈ వ్రతముచే ప్రీతుడగుగాక: తేజోమయమగు బ్రహ్మతత్త్వము ఘృతమునందే నిలిచి యున్నది. అట్టి ఘృతపు పర్వతమా! నన్ను నీవెల్లప్పుడును రక్షించుము.” అని ఈ విధానముతో ఘృత పర్వత దానముచేసినవారెంతటి మహాపాతకులైనను పాపములు నశించి శంకరలోకము నందుదురు. హంసలు బెగ్గురులు (తెల్లని కొంగ జాతి సీటి పక్షులు) మ్రోయుచుండ చిరు గజ్జల గుంపుల మాలలతో శోభించు విమానముపై అప్పరలు సిద్ధులు విద్యాధరులు తను కొలుచుచుండ పితృదేవతలతోకూడి కల్పాంతము వరకు విహరింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఘృత పర్వత దానమాహాత్మ్య కథనమను ఎనుబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోననవతితమోఽధ్యాయః.

రత్న పర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అతఃవరం వ్రవక్ష్యామి రత్నాచల మనుత్తమమ్ ।

యత్రదానా న్నరో యాతి విష్ణులోక మనుత్తమమ్. 1

ముక్తావలసహస్రేణ పర్వత స్స్యో దనుత్తమః । మధ్యమః పంచశతక శ్రీశతే నాదమ స్స్మృతః. 2

చతుర్థాంశేన విష్కంభపర్వతా స్స్య స్సమంతతః । పూర్వేణ వజ్రగోమేదై ర్దక్షిణేన్ద్రసిలకైః. 3

పుష్యరాగయుతః కార్యో విద్వద్భి ర్గర్హమాదనః । వైడూర్యవిద్రుమైః పశ్చా త్సమ్మిశ్రో విపులాచలః. 4

వద్మరాగై స్ససౌవర్ణై రుత్తరేణాపి విన్యసేత్ । దాన్యపర్వతవ త్సర్వం మన్తార్చనవిధి స్స్మృతః. 5

తద్వదావాహనం కుర్యా ద్యృజ్ఞ స్థేవాంశ్చ కాఞ్చనాన్ ।

పూజయే త్పుష్పదూపాద్యైః వ్రథాతే గతమత్సరః. 6

పూర్వవ ద్గురుఋత్విగ్భ్య ఇమం మన్త్ర ముదీరయేత్ । యథా దేవగణా స్సర్వే సర్వరత్నే శ్వవస్థితాః. 7

సచ రత్నమయో నిత్య మతః పాహి మహాచల । యస్మాదన్నవ్రదానేన వృష్టిం వ్రకురుతే హరిః. 8

సదా రత్నవ్రదానేన తస్మా న్నః పాహి ఐర్వత । అనేన విధినా యస్తు దద్యా ద్రత్నమయం గిరిమ్. 9

స యాతి వైష్ణవం లోక మమరేశ్వరపూజితమ్ । యావత్కల్పశతం సాగ్రం వసేత్త్విహ సరాధిప. 10

రూపారోగ్యగుణోపేత స్సప్తద్వీపాధిపౌ భవేత్ । బ్రహ్మత్యాదికం కించి ద్యదత్రాముత్ర వా కృతమ్. 11

తత్సర్వం నాశ మాయాతి గిరి ర్వజ్రహతో యథా. 11u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే రత్నాచలదానమాహాత్మ్య కథనం

నామైకోననవతితమోఽధ్యాయః.

ఎనుబది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

రత్న పర్వతదానము.

ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు తెలిపెను: ఇకమీదట రత్న పర్వత దాన విషయమును తెలిపెదను. ఇది అత్యుత్తమ మయినది. దీని నాచరించినవారు సర్వోత్తమమగు విష్ణులోకమేగుదురు. వేయికాని ఐదుపందలుకాని మూడు పందలుకాని పలముల ముత్రములు దీనికై వినియోగించవలెను. మొత్తము తూకములో నాలుగవ వంతుతో విష్ణుంభ పర్వతముల నాలుగు దిక్కులందు చేయవలెను. తూర్పున వజ్రములతో గోమేదములతో మందరమును దక్షిణమున ఇంద్ర సీలములతో పద్మరాగములతో గంధమాదనమును పశ్చిమమున వైదూర్యములతో పగడములతో విపుల పర్వతమును ఉత్తరమున పద్మరాగములతో గరుడ పచ్చలతో సుపార్శ్వ పర్వతమును నిర్మించవలెను. మంత్రములు అర్చన విధానము బంగారుతో వృక్షములు దేవతలు వారినావాహనము చేయుట అన్నియు రాన్య పర్వతమునందువలెనే. దాన దినపు ఉదయమున మత్సరము లేక లోగడ చెప్పినట్లే గురునకును ఋత్విక్కులకును మేరువును విష్ణుంభ పర్వతములను దానమీయవలెను. (దానమంత్రము:) దేవతలందరు అన్ని రత్నములయందు వసించురు. అట్టి రతనముల పర్వతమా: నన్నెల్లప్పుడు కాపాడుము. అన్న (హవి:) ప్రదానముచే ఇంద్రుడు సంతసించి వర్షమును కురిపించునట్లే నేను చేసిన ఈ రత్న ప్రదానముచే హరి సంతసించి నాకు కోరికలు కురియునట్లు అనుగ్రహించుము. ఈ విధానమున రత్న పర్వతదానము చేసినవారు దేవేంద్రునిచే కూడ పూజితమగు విష్ణులోకమున కేగి పూర్ణముగ నూరు కల్పములపాటచటనుండి మరల కన్నాది సృష్టియందు రూపారోగ్య నర్గుణ సంపన్నుడైన నప్త ద్వీపాధిపతిగా జన్మించును. ఇహముననో పరముననో చేసిన బ్రహ్మ హత్యాది పాపములన్నియు వజ్రపు దెబ్బ తినిన పర్వతమువలె నశించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున రత్న పర్వతదాన మాహాత్మ్య కథనమను

ఎనుబది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

నవతితమోఽధ్యాయః.

రాప్యపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి రాప్యశైల మనుత్తమమ్ ।

యత్ప్రదానా న్నరో యాతి సోమలోకం ద్విజోత్తమ. 1

దశభిః పలసాహస్రై రుత్తమో రజతాచలః । వశ్చభి ర్మద్యమః ప్రోక్త స్తదర్థేనాదమ స్స్మృతః. 2

అశక్తో వింశతే రూర్ధ్వం కారయే ద్భక్తి సృదా । విష్కమ్భపర్వతాం స్తద్వ త్తురీయాంశేన కల్పయేత్. 3

పూర్వవ ద్రాజతా న్కుర్యా న్మందరాదీ నిదానతః । కలధౌతమయాం స్తద్వ త్లోకేశా న్కారయే ద్భుదః. 4

బ్రహ్మవిష్ణ్వర్కవ త్కార్యో నితమోఽత్ర పారణ్మయః ।

రాజత స్సౌ దతోఽన్యేషాం సర్వస్మిన్నహ కాశ్చనమ్. 5

శేషంచ పూర్వపత్కుర్యా ద్దోమజాగరణాధికమ్ । దద్యా తతః ప్రభాతేతు గురవే రజతాచలమ్. 6

విష్కమ్భశైలా నృత్విగ్భ్యః పూజ్య వస్త్రవిభూషణైః । ఇమం మన్త్రం వతే ద్దద్యా ద్దర్పపాణి ర్విమత్సరః. 7

పితృణాం వల్లభం యస్మా ద్విష్ణోర్యా శక్కరన్యచ । పాహి రాజత తస్మా త్వం శోకనంసారసాగరాత్. 8

ఇత్థం నివేద్య యో దద్యా ద్రజతాచల ముత్తమమ్ । గవా మయతసాహస్రవల మాప్నోతి మానవః. 9

సోమలోకే సగన్ధర్వైః కిన్నరావృరసాం గణైః । పూజ్యమానో వసే ద్విద్వా న్యావదాభూతనమ్నవమ్. 10

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే రజతాచల దానమాహాత్మ్య కథనం

నామ నవతితమోఽధ్యాయః.

తొంబది యవ అధ్యాయము.

రౌప్య పర్వత దానము.

ఈశ్వరుడు నారదునకిట్లు చెప్పెను: ఇకమీదట రౌప్య పర్వత (వెండికొండ) దాన విషయము తెలిపెదను. ఇది నర్మోత్తమము. దీని నాచరించినవారు సోమలోక ప్రాప్తులగుదురు. దీనికై వదివేల పలములుకాని ఐదువేల పలములు కాని రెండున్నర వందల పలములు కాని తూకముకల వెండి కావలయును. శక్తిలేనివారు భక్తితో ఇరువది పలములకు తక్కువ కాని వెండితోనైన చేయవచ్చును. పైవలెనే చతుర్థాంశముతో విష్కంభ పర్వతములను వెండితోనే మందరాది పర్వతముల నాయా దిశలందును బంగారుతో లోకపాలురను బంగారుతో నెత్తము చేయించి దానిపై బ్రహ్మ విష్ణు రవి రుద్రుల స్వర్ణ ప్రతిమలను చేయించవలెను. మిగిలిన పర్వతముల విషయమున వెండినువయోగించిన వానికి ఈ రౌప్య పర్వత దానములో బంగారు ఉపయోగించవలెను. హోమ జాగరణాదికము పైవలెనే చేయవలెను. తెల్లవారిన పిదప ఈ రజతా చలములోని నడుమ భాగమును ఆచార్యునకును విష్కంభ పర్వతములను ఋత్విక్కులకును నీయవలెను. (దాన కాలమున) వారినందరను వస్త్రాభరణములతో పూజించవలయును. దర్శపాణియై విమత్సరుడై ఈ అర్థమునిచ్చు మంత్రమును వఠించవలయును: "రజతమా! నీవు పితరులకును విష్ణు శంకరులకును ప్రీయమైన దానపు. ఇట్టి నీవు నంసార సాగరమునుండి నన్ను దాదించుము." ఇట్లు ఆవాహనము చేసి ప్రార్థించి రజతాచల దానము నొనరించువారు వేయి వదివేల (1000×10000) గోవుల దానమిచ్చినంత ఫలము నందుదురు. గంధర్వ కిన్నరాప్సరో గణముల పూజలనందుకొనుచు కల్పాంతమువరకును సోమలోకమునందు వసించుదురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున రజతాచల దాన మాహాత్మ్య కథనమును

తొంబదియవ అధ్యాయము.

ఏకనవతితమోఽధ్యాయః.

శర్కరాపర్వతదానమ్.

ఈశ్వరః : అథాత స్సమ్రువక్ష్యామి శార్కరాచల ముత్తమమ్ ।

యస్య ప్రదానా ద్విష్ణ్వర్కరుద్రా స్తుష్యన్తి సర్వదా. 1

అష్టభి శ్శర్కరాభారై రుత్తమ స్సాస్య స్మహాచలః । చతుర్భి ర్మధ్యమః ప్రోక్తో భారాభ్యా మధమ స్స్మృతః. 2

భారేణ చార్దభారేణ కుర్యా ద్య స్వల్పవిత్తవాన్ । విష్కంభపర్వతా న్కుర్యా త్తురీయాంశేన మానవః. 3

దాన్యపర్వతవత్సర్వ మాపాద్యామరసంయుతమ్ । మేరోరువరి తద్వచ్చ స్థావ్యం హేమతరుత్రయమ్. 4

మన్దారః పారిజాతశ్చ తృతీయః కల్పపాదవః । ఏవం వృక్షత్రయం మూర్ధ్ని సర్వేష్యపి నివేశయేత్. 5

హరిచందనమన్దారౌ పూర్వవశ్చిమభాగయోః । నివేశ్యౌ సర్వశైలేషు విశేషాచ్చర్కరాచలే. 6

మన్దరే కామదేవస్తు వ్రత్యగ్వక్త్రస్పదా భవేత్ । గన్ధమాదనమధ్యేతు దనద స్సాస్య దుదబ్మఖః. 7

ప్రాజ్ఞాతో హేమ మూర్తిస్తు హంసస్సాస్య ద్విపులాచలే । వ్రాహ్మీ సుపార్శ్వే సురభి ర్దక్షిణాభిముఖీ భవేత్. 8

దాన్యపర్వతవత్సర్వ మావాహనమఖాదికమ్ । కృత్వాఽథ గురవే దద్యా న్మధ్యమం పర్వతోత్తమమ్. 9

ఋత్విగ్భ్య శ్చతుర శ్శైలా నిమా న్మన్త్రా సుదీరయేత్ ।

శౌభాగ్యామృతసారోఽయం పరమ శ్శర్కరాచలః. 10

తస్మా దానన్దకారీ త్వం భవ శైలేన్ద్ర సర్వదా । అమృతం పిబతాం యేతు నిపేతు ర్భువి శీకరాః. 11

దేవానాం తత్సముత్థోఽయం పాహి న శ్శర్కరాచలః । మనోభవదనుర్మధ్యా దుద్భూత శ్శర్కరాచలః. 12

తొంబది యొకటవ అధ్యాయము.

శర్కరా పర్వత దానము-ధర్మమూర్త్యుపాఖ్యానము.

ఈశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: ఇకమీదట శర్కరా పర్వతదాన విషయము తెలిపెదను. అది ఉత్తమము. దాని దానమున విష్ణు రవి రుద్రులు శాశ్వత తృప్తి నందుదురు. దీనికై ఎనిమిదికాని నాలుగుకాని రెండుకాని బారువల చక్కెర కావలెను. శక్తిలేనివారు ఒక బారువతోనో అరబారువతోనైన చేయవచ్చును. మొత్తము చక్కెర తూకముతో నాలుగవ వంతుతో విష్కంభ పర్వతముల చేయవలెను. దాన్య పర్వతమునందువలెనే ఆయా పర్వతములను వానిపై దేవతలను నిలుపవలయును. అందునను మేరు పర్వతముపైని మిగిలిన వానిమీదను మందార పారిజాత-కల్ప వృక్షములనెడు మూడు (జాతుల కల్ప) వృక్షములను బంగారుతో చేయించి అమర్చవలెను. వాని శిరోభాగములందు హరి చందనము-మందారము (అను కల్ప వృక్షజాతు)లను ఆ పర్వతముల తూర్పు పడమరలందమర్చవలెను. ఇవి (లోగడ చెప్పిన) అన్ని పర్వతములందును విశేషించి శర్కరాచలమునందును చేయవలెను. విష్కంభ పర్వతము లందును- మందరమున పడమటి మొగముగా మన్మథుడుండవలెను. గంధమాదనమున కుబేరుడు ఉత్తరపు మొగమై ఉండవలెను. విపుల పర్వతమున హంస వ్రతిమ తూర్పు మొగమై ఉండవలెను. సుపార్శ్వమున కామదేనువు దక్షిణపు మొగమై ఉండవలెను. ఆవాహన హోమాదికమంతయు దాన్య పర్వతమునందువలెనే. వైవలెనే నడిమి పర్వతమును ఆచార్యునకును విష్కంభ పర్వతములను ఋత్విక్కులకును ఈయవలెను. దానమంతము: శర్కరాచలము ఉత్తమమును సౌభాగ్యామృతసారమును; ఇట్టి నీవు మాకు సదా ఆనందము కలుగజేయుము. దేవతలు అమృతము త్రావునపుడు నేలపై చిందిపడిన అమృత బిందువులే చక్కెర అయ్యెను. దానితో ఏర్పడిన శర్కరాచలమా! నన్ను రక్షించుము. మన్మథుని ధనువునడుమనుండి ఉత్పన్న మీ శర్కరాచలము. అట్టి నీవు శర్కరాచలమా! మమ్ము సంసార సాగరమునుండి రక్షించుము.

తన్మయోఽసి మహాశైల పాహి సంసారసాగరాత్ । యో దద్యా చ్చర్కరాశైల మనేన విధినా నరః. 13
సర్వపాపవినిర్ముక్త స్స యాతి ॐ శివమన్దిరమ్ । చంద్రతారార్కనజ్జాశ మధిరుహ్యనుజీవిభిః. 14
సహౌవ యాన మాత్మిషే త్పతు విష్ణువ్రభో దివి । తతః కల్పశతా నైతు వప్తద్వీపాధిపో భవేత్. 15
ఆయురారోగ్యసంప్యన్నో యావజ్జన్మాయుతత్రయమ్ । బోజనం శక్తితో దద్యా త్సర్వకైలే ష్యమత్పరః. 16
సర్వత్రాక్షారలవణ మశ్నీయా త్తదమజ్జయా । పర్వతోవస్కరా స్సర్వా స్ప్రావయే ద్రాహ్మణాలయమ్.

ధర్మమూర్త్యుపాఖ్యానమ్.

ఆసీత్పురా బృహత్కల్పే ధర్మమూర్తి ర్నరాధిపః । సుహృచ్చక్రస్య నిహతా యేన దైత్యా స్సహస్రశః. 18
సోమసూర్యాదయో యస్య తేజసా విగతవ్రణాః । భవన్తి శతశో యేన శత్రవశ్చ పరాజితాః. 19
యదృచ్ఛారూపధారీచ మనుష్యే ష్యపరాజితః । తస్య బానుమతీ నామ భార్యా త్రైలోక్యసున్దరీ. 20
లక్ష్మీరివ స్వరూపేణ నిర్జితామరసున్దరీ । రాజ్ఞ స్తస్మాగ్రమహిషీ ప్రాణేభ్యోపి గరీయసీ. 21
నారీదశసహస్రాణాం మధ్యే శ్రీదివ జాయతే । నృపకోటి సహస్రేణ కదాచి న్న వ్రముచ్యతే. 22
కదాచి దాస్థానగతః వప్రచ్య స్వపురోదనమ్ । విష్ణుయేనాన్వితో రాజా వసిష్ఠ మృషినత్తమమ్. 23
భగవ న్కర్మణా క్షేన మమ లక్ష్మీ రనుత్తమా । కస్మాచ్చ విపులం తేజో మచ్ఛరీరే వదో త్తమమ్. 24

ఈ విధానముతో శర్కరా శైలదానము చేసినవారు వెంటనే విష్ణుని కాంతివంటి కాంతి కలవారై తనఅనుజీవులతో కూడ చంద్రతారా సూర్యులవలె ప్రకాశించు విమానము నెక్కి సర్వపాప వినిర్ముక్తులై శివ భవనమున కేగుదురు. ఇట్లు

నూరు కల్పములచట సుఖించి మరల కల్పాది సృష్టియందు వరుసగా ముప్పదివేల జన్మముల వరకు ఆయురారోగ్య సంపన్నుడగు నప్త ద్వీపాధిపతిగా జన్మించుచుండును.

అన్ని వర్సల దానములందును ఇతరులతో పోటీపడక తన శక్తి కొలది భోజన దానము చేయవలెను. అన్ని వ్రతములయందును ఆ పెద్దల యనుమతితో ఉప్పు కారము (పులుపు) లేని ఆహారము తినవలెను.

పిమ్మట వర్సతోపస్కరములగు సామగ్రులన్నియు ఆయా బ్రాహ్మణుల యిండ్లకు పంపవలయును.

ధర్మ మూర్త్యుపాఞ్ఘానము.

పూర్వము బృహత్కల్పమునందు ధర్మమూర్తి యను రాజుండెడివాడు. అతడు ఇంద్రునకు మిత్రుడు; వేల కొలదిగా రాక్షసుల జంపినవాడు; సోమ సూర్యాది జ్యోతిస్సులకంటెను తేజశ్శాలి. వందలకొలది శత్రువుల నోడించిన వాడు; ఎవరిచేతను ఓటమి నెరుగనివాడు; కామరూపము ధరించగలవాడు. అతని పట్టపురాణి భానుమతియనునామె తైలోక్య సుందరి; అమర సుందరులను కూడ అందమున జయించినదియును లక్ష్మి దేవివలె రూపము కలదియును; ఆమె ఆ రాజునకు ప్రాణముల కంటెను మిన్నగా ప్రీతిపాత్రురాలు కూడను; రాజునకు గల పదివేల మంది శ్రీజనములో ఆమె సాక్షి లక్ష్మివలె శోభించుచుండెడిది. వారిని వారి అదీశస్థులగు వేల కోటుల రాజులును ఎప్పుడును విడిచియుండెడి వారుకారు.

ఒకనా డా రాజు తన నభిరోనున్న తన పురోహితుడగు వసిష్ఠుని జూచి మిగుల ఆశ్చర్యముతో నిట్లు ప్రశ్నించెను: "భగవన్! ఏ (నత్) కర్మకు ఫలముగా నాకు ఇంత ఉత్తమమగు లక్ష్మియు నాశరీరమున నదా ఇంత ఉత్తమమగు విపుల తేజమును సిద్ధించినది?"

వసిష్ఠః : పురా లీలావతీనామ వేశ్యా శివవరాయణా । తయా దత్త శ్చతుర్దశ్యాం గురవే లవణాచలః. 25
 హేమవృక్షమరైస్సార్దం యథావ ద్విధిపూర్వకమ్ । శూద్ర స్సువర్ణకారశ్చ నామ్నా సాణ్ణోఽభవ త్తదా. 26
 భృతో లీలావతీగేహే తేన హైమా వినిర్మితాః । తరవోఽమరముఖ్యాశ్చ శ్రద్ధాయుక్తేన పార్థివ. 27
 అతిరూపేణ నమ్పన్నా మటయిత్వా వినా భృతిమ్ । ధర్మకార్య మితి జ్ఞాత్వా న గృహ్లాతి కథంచన. 28
 †ఉల్లాసితాశ్చ తత్పత్న్యా సౌవర్ణామరపాదపాః । లీలావతీ గిరేః పార్శ్వే వరిచర్యాచ పార్థివ. 29
 కృతా తాభ్యా మశాత్యేన ద్విజశుశ్రూషణాదినా । సాచ లీలావతీ వేశ్యా కాలేన మహతా తథా. 30
 నర్వవావనినిర్ముక్తా జగామ శివమన్దిరమ్ । యోఽసౌ సువర్ణకారోపి దరిద్రోఽవ్యతినత్యవాః. 31
 న మూల్య మాదా ద్వేశ్యాత స్స భవానిహ సామ్రుతమ్ । నప్తద్వీపవతి ర్జాత స్సూర్యాయుతనమప్రభః. 32
 తార్యా సువర్ణకారస్య తరవో హేమనిర్మితాః । నమ్యగుల్లాసితా భక్త్యా సేయం భానుమతీ తవ. 33
 ఉల్లాసనా దుత్కటరూప మస్యా స్సశాత మస్మి న్నమదాధివత్యమ్ ।

యస్మాత్కృతం తత్పరిచారకర్మ అనుద్ధతాభ్యాం లవణాచలస్య. 34

తస్మాచ్ఛ లోకేష్వరరాజితత్వ మారోగ్యసౌభాగ్యయుతాచ లక్ష్మిః ।

తస్మాత్త్వమవ్యక్త విదానపూర్వం దాన్యాచలాదీ న్దశదా కురుష్వ. 35

తథేతి నమ్పూజ్య న ధర్మమూర్తిః పాదౌ వసిష్ఠస్య దదౌచ సర్వాః ।

దాన్యాచలాదీ నివిధివత్పురారే ర్లోకంగతోఽ సౌ సురపూజ్యమానః. 36

పశ్యేత్తు భక్త్యా యది దీయమానం స్పృశేదథో యః పురుషో దరిద్రః ।

శృణోతి భక్త్యాథ మతిం దదాతి వికల్పవ స్సోపి దివం ।వయాతి. 37

దుఃఖస్య ప్రశమమువైతి *పూజ్యమానై శైలేన్ద్రై ర్భవభయభేదనై ర్మనుష్యైః ।

యః కుర్యాదితి మునిపుణ్యవేహ భక్త్యా శాస్తాత్మా నకలగిరీన్ద్రై సప్రదానమ్. 38

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఈశ్వరనారదసంవాదే శర్కరాచల
దానమాహాత్య కథనం నామైకనవతితమోఽధ్యాయః.

వసిష్ఠుడు రాజునకిట్లు సమాధానము ఇచ్చెను: పూర్వము శివుడే తనకు వరమాశ్రయముగా భావించు లీలావతి యను వేశ్య యుండెను ఆమె (ఒక) చతుర్దశినాడు తన ఆచార్యునకు లవణ వర్వతమును యథావత్గా విధానానుసారము సువర్ణ వృక్షదేవతా ప్రతిమలతో కూడ దానమిచ్చెను. ఆ లీలావతియింట భృత్యుడుగా ఆశ్రితుడుగా 'సాంధుడు' అను పేరుగల శూద్రుడు సువర్ణకారుడుండెను. అతడు (ఈవ్రతమునకై) శ్రద్ధాయుక్తుడై బంగారు చెట్లను దేవతా ప్రతిమలను చేసి ఇచ్చెను. ఇది దేవ కార్యము గదాయను మంచి తలంపుతో వాటిని మిగుల రూప సంపన్నములుగా నిర్మించియు వేతనము ఏమియు తీసికొనలేదు. అతని భార్యయును ఆ వృక్ష ప్రతిమలకును దేవతా ప్రతిమలకును మెరుగు పెట్టెను. ఇంతేకాక ఆ శూద్రుల దంపతులిద్దరును లీలావతి దానము చేయ సిద్ధపరచిన లవణ వర్వత సమీపమున బ్రాహ్మణ సేవాది రూపమున ఏమాత్రమును కపటము లేని సేవ ఎంతయో చేసిరి. ఆ లీలావతి యను వేశ్యయును చాల కాలము (అట్లు జీవించిన) తరువాత నర్వపాప వినిర్ముక్తురాలయి శివలోకము చేరెను. తాను దరిద్రుడగు బంగారు వని వాడై యుండియు అతి నత్యవంతుడై (ఈ వనికై) భృతి తీసికొనని ఆతడే నీవు (ధర్మమార్త్యుని రాజు) గా ఇప్పుడున్నావు. నవ ద్విపాధివతివి-వదివేల సూర్యుల తేజస్సువంటి తేజస్సు కలవాడవు అయినావు. తన భర్త చేసిన బంగారు చెట్లకు భక్తితో మెరుగుపెట్టిన అలనాటి సువర్ణకారుని భార్య నీయీ భానుమతి; ఆ మెరుగుపెట్టిన పుణ్యముననే ఈమెకు నేడీ మేరమీరిన రూపమును ఇంతులందరలో మేలిదనము కలుగుటయునైనది. ఏమియు పొగరులేక లవణాచలదాన వ్రతకాలమున బ్రాహ్మణాదుల పరిచర్యలు చేసినందున అవరాజితుడవై ఆరోగ్య లక్ష్మి సౌభాగ్యములనందగలిగితివి.

కావున నీవు ఇప్పుడును విధాన పూర్వకముగా ధాన్యాచలాది దళవిధ వర్వత దానములను ఆచరించుము.

అనిన వసిష్ఠుని పాదములను ధర్మమార్త్య సంపూజించి ధాన్యా చలాదికములు అన్నియు అట్లే దానమిచ్చెను. తత్ఫలముగా సుర పూజ్యమానుడగుచు శివలోక ప్రాప్తుడయ్యెను.

ఇంతేకాదు. దరిద్రులయైనను ఈ వర్వతదాన వ్రతములు జరుగుచుండగా చూచినను వాటిని తాకినను ఈ విషయములు వినినను ఇతరులకు తెలిపినను అట్టివాడును పాపవిముక్తుడై స్వర్గము చేరును. ఈ వర్వత దానములన్నియు సంసారభయ నాశకములు; దేవ పూజ్యమానములు. వీని ప్రభావమున మానవుడు దుఃఖశాంతి నొందును. వీని నన్నిటిని భక్తితో నాచరించినవాడు ఆత్మశాంతి నందుననుటలో సంశయమేలేదు.

ఇట్లని ఈశ్వరుడు నారదునకు తెలిపెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఈశ్వర నారద సంవాదమున శర్కరా చలదాన
మాహాత్య కథనమును తొందరియొకటవ అధ్యాయము.

ద్వినవతితమోఽధ్యాయః.

గ్రహయజ్ఞవిధావయుతహోమవిధిః.

సూతః : వైశమ్పాయన మాసీన మవృచ్ఛ చ్ఛౌనకః పురా :

నర్వకామా వ్రతే నిత్యం కథం శాన్తికపౌష్టికమ్. 1

వైశమ్పాయనః : శ్రీకామ శ్శాన్తికామోవా గ్రహయజ్ఞం సమాచరేత్ ।

వృష్ట్యాయుఃపుష్టికామో వా తథైవాభిచర న్మునః. 2

*వత్యమానై శైలేన్ద్రై ర్భవ.

మైన గ్రహవిధానేన తస్మై నిగదత శ్శుణు । నర్వశాస్త్రా ఇన్దుక్రమ్య *నంక్షిప్తం(వ్య) గ్రన్థవిస్తరమ్. 3
గ్రహశాన్తిం ప్రవక్ష్యామి పురాణశ్రుతిచోదితామ్ । పుణ్యేఽహ్ని విప్రకథితే కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్. 4
గ్రహ స్సహాధిదేవాంశ్చ స్థావ్య హోమం నమాచరేత్ ।

గ్రహయజ్ఞ శ్రీదా ప్రోక్తః పురాణశ్రుతికోవిదైః. 5
ప్రథమోఽయుతహోమ స్సాన్య ల్లక్షహోమ స్తతఃపరమ్ ।

తృతీయః కోటిహోమ స్సాన్య త్సర్వకామఫలప్రదః. 6
ఆయుతేనాహుతీనాంచ నవగ్రహవిధి స్స్మృతః । తావ త్తస్య విధిం వక్ష్యే పురాణశ్రుతిభాషితమ్. 7

గృహస్యోత్తరపూర్వేణ మణ్డవం కారయేద్బుధః । ●రుద్రాయతనభూమౌవా చతురస్ర ముదక్లవమ్. 8

దశహస్త మథాష్టై వా హస్తం కుర్యా ద్విధానతః । తస్య ద్వారాణి చత్వారి కర్తవ్యాని చ దక్షిణే. 9

గర్తం చోత్తరపూర్వేణ విత స్తద్వయవిస్తృతామ్ ।

వప్రద్వయయుతాం వేదిం వితస్త్వచ్ఛయసమ్మితామ్. 10

సంస్థాపనాయ దేవానాం చతురగ్రా ముదక్లవామ్ ।

అగ్నిప్రణయనం కృత్వా తస్యా మావాహయేత్పురాణ. 11

దేవతానాం తతస్థాప్యో వింశతిర్వాదశాధికః ।

తొంబది రెండవ అధ్యాయము.

గ్రహయజ్ఞ విధానము-హోమవిధానము-ఇతరములగు

వశ్యాభిచారప్రక్రియలును.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: పూర్వము శౌనకుడు ప్రశాంతుడై కూర్చుండియున్న వైశంపాయనుని నర్వకామములు పూర్ణములగుటకు ఉపకరించు శాంతికపౌష్టిక కర్మముల నెట్లాచరించవలెనని యడిగెను. వైశంపాయనుడు శౌనకునకిట్లు చెప్పనారంభించెను: శ్రీ-శాంతి-వృష్టి-ఆయువు-పుష్టి-అను అశ్శుద్ధయములను పొందుటకుగాని (తనకు ద్వేష్యులగు) ఇతరులకు అవకారము కలిగించు తంత్రాచరణమును చేయుటకుగాని కోరువారు ఆచరించవలసిన గ్రహ (మరి ఆరాధన) విధానమును తెలిపెదను; వినుము. నర్వ శాస్త్రములను పరిశీలించియు పురాణముల చేతను శ్రుతుల చేతను చెప్పబడిన వానిని గ్రహించియు క్రోడీకరించిన గ్రంథ విస్తరముతో గ్రహశాంతి విధానమును ప్రతిపాదించును.

విజ్ఞానగు దైవజ్ఞ విప్రులు నిర్ణయించిన శుభదినమున బ్రాహ్మణులచేత పుణ్యాహవాచనమును జరిపించవలెను. గ్రహములను వాటి ★ అధిదేవతలను మండవమున ప్రతిష్ఠించి వారినుద్దేశించి హోమము చేయవలెను. (ఇది గ్రహ శాంతి విధాన సంక్షేపము.)

(ఇకమీదట దీని విస్తరణము చెప్పబడును:) పురాణములను శ్రుతులను బాగుగ ఎరిగిన మహనీయులు గ్రహయజ్ఞము ఆయుత (పదివేల) హోమము-లక్షహోమము-కోటి హోమము-అని మూడు విధములని చెప్పుచున్నారు. ఇవి

† గ్రహయజ్ఞం నమాచరేత్

● రుద్రహస్తమితంవా స్యాత్

★ గ్రహములు ఆకాశమున-అంతరిక్ష లోకమున మనకు కనబడు జ్యోతిర్గోళ రూపములు; వీనికి నరిగా ద్యులోకమున నున్న దేవతా తత్త్వములే ఈ గ్రహముల అధిదేవతలును వారి అంగ దేవతలు ప్రత్యధిదేవతలును; వారి అనుగ్రహము సంపాదించనిదే ఈ గ్రహశాంతి కర్మము ఫలప్రదము కాదు. కావున గ్రహములతోపాటు వాని అధిదేవతా తత్త్వములను ప్రతిష్ఠ చేసి ఆరాధించవలయును.

అన్నియు ఆయా విషయములలో నర్వ కామ ఫలములను ఇచ్చు శక్తి కలవి. మొదట వీనిలోని మొదటిదగు ఆయుత హోమ రూపమగు నవగ్రహయజ్ఞ విధానము తెలిపెదను.

యజమానుడు తన ఇంటికి ఉత్తర పూర్వదిశ (ఈశాన్య దిశ)యందుకాని శివాలయ ప్రదేశమునకాని చతు రగ్ర(న్)ము ఉదక్పవము (ఉత్తరమునకు వాలుగనుండునదియు)ను వదిలకాని ఎనిమిది కాని హస్తముల భుజము కలదియు నగు మండపమును విధానానుసారముగ నిర్మించవలయును. దానికి దక్షిణమున నాలుగు ద్వారములును-అదే మండపము నకు ఈశాన్యమున రెండు జేనల పొడవు-అంతే వెడలుపు-అంతే లోతు కలిగిన గుంటను (హోమమునకు) దాని నమీవ మున ఈశాన్యమునందే జేనెడు ఎత్తుగా నుండు వేదికను నిర్మించవలెను. ఈ వేదిక చతురస్రాకారముగ నుండవలెను. (దీని భుజముల కొలత ఈయబడలేదు.) ఇది గ్రహములయు-వాటి అధిదేవతా ప్రత్యధి దేవతలయు ఆవాహనము కొరకు; ఈ వేదికకు చుట్టును నాలుగు వైపుల రెండు ప్రాకారములు (కొలది ఎత్తు కల గోడలవంటి కట్టలు) ఉండవలెను. ఇదియు ఉత్తరమునకు వాలుగా ఉండవలయును.

ఈ చెప్పిన గుంటయందు (హోమకుండమునందు) అగ్ని ప్రణయనము (అగ్నిని ప్రతిష్ఠించుటకు ముందు చేయవలసిన పరిస్తరణాది పూర్వకముగ అగ్ని ప్రతిష్ఠావనము ప్రజ్వాలనము మొదలగునవి) చేసిన పిదప మువ్వుది ఇద్దరు దేవతలకు ఆ వేదికయందు ఆవాహన ప్రతిష్ఠావనములు జరుపవలెను. గ్రహములు 9+అధిదేవతలు 9+ప్రత్యధి దేవతలు 9+వినాయక దుర్గా వాయుకాళాశ్వినులు అను 5=32; ఇవట అశ్వీ దేవతలు జంట దేవతలు కావున ఇద్దరను ఒకటిగానే గణించవలెను.)

నవగ్రహవాహనాది:

- సూర్య సోమో భూమిసుతో బుధో జీవ స్సితోఽర్కః. 12
- రాహుః కేతురితి ప్రోక్తా గ్రహ లోకహితావహాః । మధ్యేతు భాస్కరం విన్ధ్యా చృశినం పూర్వదక్షిణే. 13
- దక్షిణే లోహితం విన్ధ్యా ద్బుధం పూర్వోత్తరేణతు । ఉత్తరేణ గురుం విన్ధ్యా త్పూర్వేజైవతు భార్గవమ్. 14
- పశ్చిమేతు శనిం విన్ధ్యా ద్రాహుం పశ్చిమదక్షిణే । పశ్చిమోత్తరతః కేతుం స్థావయే చుక్లతణ్ణులైః. 15
- భాస్కర స్యేశ్వరం విన్ధ్యా దుమాంచ శశిన న్తథా । స్కన్ద మజారకస్యాపి బుధస్యాపి తథా హరమ్. 16
- బ్రహ్మణం చ గురో ర్విన్ధ్యా చుక్రస్యాపి శచీవతిమ్ । శనైశ్చరన్యతు యమం రాహోః కాలం తథైవచ. 17
- కేతూనాం చిత్రగుప్తంతు నర్దేషా మధిదేవతాః । అగ్ని రావః షితి ర్విష్ణు రిన్ద్రో ఐన్ద్రీచ దేవతా. 18
- ప్రజావతిశ్చ సర్వాశ్చ బ్రహ్మ ప్రత్య-దేవతాః । వినాయకం తథా దుర్గాం వాయు మాకాశమేవచ. 19
- ఆవాహయే ద్వాహృతిభి న్తథైవాశ్వికుమారకౌ । స్థావయే ద్రక్త మాదిత్య మజ్గారకసమన్వితమ్. 20
- సోమశుక్రా తథా శ్వేతా బుధజీవౌచ పిఞ్గశౌ । మన్తరాహూ తథా కృష్ణౌ దూప్రమం కేతుగణం విదుః. 21
- గ్రహవర్ణాని దేయాని వాసాంసి కుసుమానిచ । ధూవమాత్రోఽత్ర సురభి రువయుజ్యశ్చ నిర్మలః. 22
- ప్రత్యేకం ప్రావయే త్ప్రాజ్ఞః ఫలం పుష్పనమన్వితమ్ ।
- గుఢోదనం రవే ర్దద్యా త్సోమాయ మృతపాయసమ్. 23
- అజ్గారకాయ సంయావం బుధాయ షీరపిష్టకమ్ । దద్యన్నం గురవే దద్యా చుక్రాయతు మృతోదనమ్. 24
- శనైశ్చరాయ కృనరం మాషం మాంసంచ రాహవే ।
- చిత్రోదనంచ కేతుభ్య స్సర్వా స్పృశ్యై న్తథాఽర్చయేత్. 25

ఎట్లనగా-1. సూర్యుడు 2. చంద్రుడు 3. ఆంగారకుడు 4. బుధుడు 5. గురుడు 6. శుక్రుడు 7. శని 8. రాహువు 9. కేతువు అను లోకహిత సంపాదకులగు గ్రహములు తొమ్మిది. (వీరి స్థానములు): 1. నడుమ 2. అగ్నే 3. రాహువు 9. కేతువు అను లోకహిత సంపాదకులగు గ్రహములు తొమ్మిది. (వీరి స్థానములు): 1. నడుమ 2. అగ్నే

యము 3. దక్షిణము 4. ఈశాన్యము 5. ఉత్తరము 6. తూర్పు 7. పశ్చిమము 8. నైరృతము 9. వాయవ్యము. పీఠినందరను తెల్లని ఓయ్యముతో ప్రతిష్ఠించవలెను. వీరి అధిదేవతలు: 1. రుద్రుడు 2. ఉమ 3. స్కందుడు 4. విష్ణువు 5. బ్రహ్మ 6. ఇంద్రుడు 7. యముడు 8. కాలడు 9. చిత్రగుప్తుడు. ఇక ప్రత్యధిదేవతలు: 1. అగ్ని 2. జలము 3. వృథివి 4. విష్ణువు 5. ఇంద్రుడు 6. ఐంద్ర (ఇంద్రాణి-శచి) 7. ప్రజాపతి 8. నర్మములు 9. బ్రహ్మ. వీరినేకాక వ్యాహృతిత్రయముతో ప్రత్యేకముగా వినాయక దుర్గా వాయ్వాకాశాశ్వినుల కైదుగురకు ఆవాహన ప్రతిష్ఠాపనములు జరుపవలెను. నవగ్రహ వర్ణములు: 1. రక్తవర్ణము 2. శ్వేతము 3. రక్తము 4. పింగళ (ఎరుపు పసుపుల మిశ్రణము) 5. పింగళము 6. శ్వేతము 7. కృష్ణము 8. కృష్ణము 9. దూమము (పొగరంగు) వీరి పూజయందు వస్త్రములును పుష్పములును వారి వారి రంగులు కలవి. దూపము మాత్రము నిర్మలము సుగంధము కలది ఏదైనను నరియే. పూవులతో పాటు ఫలముల గూడ అర్పించవలెను. వీరి నైవేద్యమునకు-1. బెల్లపు అన్నము 2. నేతిపాయనము 3. సంయావము (గోదూమ రవ్వను పాలతో వండినది.) 4. పాలతో ఉడికించిన పిండి 5. పెరుగన్నము 6. నేతి అన్నము 7. పులగము 8. మినుప వంట 9. చిత్రాన్నము (పులి యోగిరము); ఈ తొమ్మిది గ్రహములకును ఇతర దేవతా ప్రత్యధి దేవతలకును వినాయకాదులకును భక్ష్యములేవైనను నివేదించవచ్చును.

కలశస్థాపనాది:

ప్రాగుత్తరేణ తస్మాత్తు దద్యక్షతవిభూషితమ్ । చూతపల్లవసంఘాన్నం ఫలవస్త్రయుగాన్వితమ్. 26
పఞ్చరత్నసమాయుక్తం పఞ్చపూగయుతం తథా । స్థావయే దవ్రణం కుంభం వరుణం తత్ర విన్యసేత్. 27
గణ్గాద్యా స్ఫరిత స్సర్వా స్సముద్రాశ్చ సరాంసిత । గజాశ్వరథవల్మీక సజ్జమహదగోకులాత్. 28
మృద మాసీయ విప్రేంద్ర సర్వావధిసమన్వితమ్ । స్నానార్థం విన్యసే తత్ర యజమానస్య ధర్మవిత్. 29
సర్వే సముద్రా స్ఫరిత స్తీర్థాని జలదా నదాః । ఆయాన్తు యజమానస్య దురితక్షయకారకాః. 30
ఏవ మావాహయే దేతా నమరా న్మునిసత్తమ । హోమం సమారభే త్సర్పి ర్యవప్రీహితలాదినా. 31
ఆర్కః వలాశః ఖదిరః అపార్ణాగ్ధ పిప్పలః । ఉదుమ్బర శృమీ దూర్వా కుశాశ్చ సమిధఃక్రమాత్. 32
ఏకైకస్యా వ్య వ్యత మష్టావింశతి రేవవా । హోతవ్యా మధుసర్పిర్యాం దద్నాచైవ సమన్వితాః. 33
ప్రాదేశమాత్రా ఆశిఖా అశాఖా ఆపలాశినీః । సమిధః కల్పయే త్ప్రాజ్ఞ సర్వకర్మసు సర్వదా. 34
దేవానామపి సర్వేషా ముపాంశు వరమార్థవిత్ । స్వేన స్వేనైవ మస్త్రేణ హోతవ్యా సమిధః పృథక్. 35
హోతవ్యంచ మృతం త్వత్ర చరుభక్ష్యాదికం పునః ।

మనైర్దశాహుతీ ర్హుత్వా హోమో వ్యాహృతిభి స్స్మృతః. 36

ఉదజ్ముఖాః ప్రాజ్ముఖా వా కుర్యు ర్బ్రాహ్మణపుంగవాః । మన్త్రవన్తస్తు కర్తవ్యా శ్చరవః ప్రతిదై వతమ్. 37
హుత్వా వశ్చా చ్చరుం సమ్యక్తతో హోమం సమాచరేత్ ।

(కలశ స్థాపనము): ఈ గ్రహవాహన వేదికకు ఈ శాన్యమున పెరుగు అక్షతలు పంచరత్నములు పంచ పూగములు (పోకకాయలు) వేసి మామిడి చిగురాకులతో పండ్లతో నూతన వస్త్రద్వయముతో కప్పిన అరంద్ర కలశమును ప్రతిష్ఠించి దానియందు వరుణనావాహితునిగా జేయవలెను. దానియందు గంగాది నదులనుండి నముద్రములనుండి తెచ్చిన నీటిని పోయవలెను. ఆ నీటియందు గజాశ్వరథములుండు తావులనుండి గోవులు నిలుచుచోటి నుండి పుట్టనుండి నదీనంగమములనుండి హ్రదములనుండి (మడుగుల నుండి) నేకరించి తెచ్చిన మట్టినికూడ వేయవలెను. ఈ నీరు యజమానుని స్నానార్థము విసియుక్తమగును. అన్ని నముద్రములును నదులును తీర్థములును మేఘములును నదములును యజమానుని దురితములను క్షయింపజేయుటకై దీనియందు నన్ని హితములగుగాక! అను అర్థమిచ్చు మాత్రముతో వీటినిన్నిటినిం దావాహనము జేయవలెను.

పిమ్మట నేయి యవలు వడ్లు తిలలు మొదలగు వానితో హోమమారంభించవలెను. ఆ యాగ్రహములకు విహితము లగు నమిధలు. 1. (తెల్ల) జిల్లేడు 2. మోదుగు 3. చండ్ర 4. ఉమ్మెత్త 5. రావి 6. మేడి 7. జమ్మి 8. గరిక 9. దర్బలు. ఈ నమిధలు ప్రాదేశ మాత్ర దైర్వ్యము (ప్రాదేశము-లుడితి అని తెలుగులో వాడుక-కుడిచేతి బొటన వ్రేలు చూపుడు వ్రేలు వీటిని రెండు వైపులకును చాచగా ఏర్పడు పొడవు) కలిగి కొనలుగాని కొమ్మలు (చిల్లలు) గాని అకులు గాని లేక నూటిగా ఉండవలెను. వ్రతియొక అవాహిత దేవతకును ఈ నమిధలను తేనెతో-నేతితో-పెరుగుతో వేరువేరుగా తడిపి వేరువేరుగా నూట ఎనిమిది మారులుగాని నూట ఇరువది ఎనిమిది మారులుగాని వేల్చవలయును. (కనుక ఈ సంఖ్యకు సరిపోవునన్ని నమిధలు ఉండవలయును.)

కొనలు-కొమ్మలు (చిల్లలు) అకులు లేకుండు నమిధలు సేకరించుట ఈ గ్రహయజ్ఞమునందే కాదు-వ్రతి హవన కార్యమునందును ఇంతే.

(హవన విధానము): వ్రతి దేవతకును వ్రతి ఆహుతియందును ఋత్విక్కులు మంత్ర-దేవతా తత్త్వముల వర మార్థము (తాత్త్వికార్థము) నెరిగి దానికి దానికి విహితమయిన వేరువేరు మంత్రములను ఉపాంశువుగా (దగ్గరనున్న వారికి మాత్రము వినబడునట్లును- ఇనను స్పష్టముగా) ఉచ్చరించుచు నమిధలను వేల్చవలయును. వ్రతి ఆహుతితోను నేతిని చరుద్రవ్యమును భక్ష్యములు మొదలగు వానినికూడ చేర్చవలయును. ఆయా గ్రహములకును దేవతలకును విహితము లగు మంత్రములతో పది ఆహుతులను వ్యాహృతులతో మిగిలిన ఆహుతులను వేల్చవలెను. హోమము జరుపుచున్నపుడు ప్రాజ్ఞులుగానో ఉదజ్ఞులుగానో కూర్చుండవలెను. మొదట వ్రతి దేవతకును సిద్ధపరచిన చరుద్రవ్యమును ఆయా గ్రహములకును దేవతలకును విహితములగు మంత్రములతో అభిమంత్రించవలెను. పిమ్మట ఆ చరువుతో వేరువేరు దేవ తలకు హోమము జరిపి పిమ్మటనే హోమమునారంభించవలెను.

నవగ్రహదీనాం హోమమస్తాః.

ఆకృష్టేనేతి సూర్యాయ హోమః కార్యో ద్విజన్మనా. 38

ఆప్యాయస్వేతి సోమాయ మస్త్రేణ జహాయా త్పునః ।

అగ్నిర్మూర్ధేతి భౌమాయ మస్త్రేణ జహాయా త్తతః. 39

† ఉద్బుధ్యస్వేతిమన్త్రోయ ముక్త స్సోమసుతాయ వై ।

బృహస్పతే †అతియదర్యమస్త్రేణేతి గురోర్మతమ్. 40

○కయానశ్చిత్రఅభువదితి రాహో రుదాహృతమ్ । కేతుంకృణ్వన్నితి బ్రూయా త్కేతూనామపి శాన్తయే.

ఆవోరాజేతి రుద్రస్య బలిం హోమం నమారభేత్ । ఆపోహిష్ఠేత్యుమాయాస్తు స్యోనేతి స్వామిన న్తథా 43

విష్టోరిదం విష్ణురితి త్వామిచ్ఛేతి స్వయమ్భువః । ఇన్ద్రమిద్ధరీవహతఇతీన్ద్రాయ పరికీర్తితమ్. 44

తథా యమస్య చాయంగౌరితి హోమః వ్రకీర్తితః । కాలస్య బ్రహ్మజ్జ్ఞానమితిమన్తఃప్రశస్యతే. 45

చిత్రగుప్తస్య రాజానమితి వేదవిదో విదుః । అగ్నిం దూతం వృణీమహఇతి వహ్నే రుదాహృతః. 46

ఉదుత్తమంవరుణమిత్యపాం మన్తః ప్రశస్యతే । భూమేః పృథివ్యన్తరిక్షమితి వేదేషు వర్యతే. 47

సహస్రశీర్షా పురుష ఇతి విష్టో రుదాహృతమ్ । ఇన్ద్రాయేన్ద్రమరుత్వఇతి శక్రస్య శస్యతే. 48

ఉత్తానపర్ణే సుభగ ఇతి శచ్యా స్సమాచరేత్ । వ్రజావతేః పున ర్హోమః వ్రజావత ఇతి స్మృతః. 49

*నమో అస్తు సర్వేభ్య ఇతి నర్పణాం మన్తః ఉచ్యతే ।

ఏష బ్రహ్మయ ఋత్విజ ఇతి బ్రహ్మణ్యుదాహృతః. 50

† 'అగ్నేవివస్వదుషన' ఇతిసోమ

† పరిధీయారథేనేతి

○ అన్నాత్పరిస్రవేతి

*నమోఅస్తునాగేభ్యఇతినాగానాంమన్తఃఉచ్యతే

వినాయకస్య చానూన మితి మన్తో బుధై స్స్మృతః ।

జాతవేదసే సునవామ ఇతి దుర్గాయా మన్తః ఉచ్యతే. 51

ప్రాణానాం గ్రన్థిరసీతి ప్రాణస్య పరికీర్తితః । ఆదిత్ ప్రత్నస్య రేతస ఆకాశస్య ఉదాహృతః. 52

ఏషా ఉషా ఆపూర్వ్యా ఇతి అశ్వినో ర్మన్తః ఉచ్యతే । పూర్ణాహుతిం చ మూర్ధానం దివ ఇత్యభిపాతయేత్. 53

యజమానాభిషేకమన్తాః.

అథాభిషేకమన్త్రేణ వాద్యమగ్గశగీతకైః । పూర్ణకుమ్భేన తేనైవ హోమానే ప్రాగుదజ్మతైః. 54

ఆవ్యజ్ఞావయవైర్బ్రహ్మ హేమస్కాందమభూషితైః । యజమానస్య కర్తవ్యం చతుర్భిన్నవనం ద్విజైః. 55

సురా స్వా మభిషిచ్ఛన్తు బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరాః । వాసుదేవో జగన్నాథ స్తథా సజ్కర్షణో విభుః. 56

ప్రద్యుమ్న శృనిరుద్ధశ్చభవన్తు విజయాయ తే । ఆఖణ్డతోఽగ్ని ర్భగవా న్యమోవై నిర్మతిస్తథా. 57

వరుణః వవనశ్చైవ ధనాధ్యక్ష స్తథా శివః । బ్రహ్మణా సహితా స్సర్వే దిక్పాలాః పాన్తు తే నదా. 58

కీర్తి ర్గక్ష్మీ ర్మృతి ర్మేధా పుష్టి శ్శ్రద్ధా క్రియా మతిః । బుద్ధి ర్లజ్ఞా వపు శ్శాన్తి స్తుష్టిః కాన్తిశ్చ మాతరః. 59

ఏతా స్వా మభిషిచ్ఛన్తు ధర్మవత్స్య స్సమాగతాః । ఆదిత్య శ్చన్ద్రమా భౌమ బుధజీవనితార్కజాః. 60

గ్రహా స్వా మభిషిచ్ఛన్తు రాహుః కేతుశ్చ తర్పితాః । దేవదానవగన్ధర్వా యక్షరాక్షసపన్నగాః. 61

ఋషయో మునయో గావో దేవమాతర ఏవ చ । దేవపత్న్యో ద్రుమా నాగా దైత్యా శ్చాప్సరసాం గణాః. 62

అస్రాణి సర్వశస్రాణి రాజానో వాహనాని చ । భౌషదాని చ రత్నాని కాలస్యావయవాశ్చయే. 63

సరిత స్సాగరా స్సర్వే తీర్థాని జలదా నదాః । ఏతా స్వా మభిషిచ్ఛన్తు సర్వకామార్థసిద్ధయే. 64

ఆయా గ్రహాదికమునకు హోమమంత్రములు : 1. సూర్యునకు-‘అకృష్టేన రజసా’ 2. చంద్రునకు-‘అప్యాయన్య’ 3. ఆంగారకునకు ‘అగ్నిర్మూర్తా’ 4. బుధునకు-‘ఉద్బుధ్యస్య’ 5. గురునకు-‘బృహస్పతే అతియదర్యా’ 6. శుక్రునకు-‘శుక్రంతే అన్యత్’ 7. శనికి-‘శంసోదేవీ’; ‘శమగ్నిరగ్నిభిన్కరత్’ అనునది వాడుకలో నున్నది. 8. రాహువునకు-‘కయానశ్చిత్ర ఆభువత్’ 9. కేతువునకు-‘కేతుంకృణ్యన్’

అధి దేవతల హోమ మంత్రములు : 1. దుద్రునకు-‘అవోరాజా’ 2. ఉమకు-‘అపోహిష్ఠా’ 3. స్కందునకు-‘స్యోనా వృథివీ’ 4. విష్ణువునకు-‘ఇదం విష్ణుః’ 5. బ్రహ్మకు-‘త్వామిచ్ఛా’ 6. ఇంద్రునకు-‘ఇంద్రమిద్ధరీ’ 7. యమునకు-‘అయంగోః’ 8. కాలునకు-‘బ్రహ్మజ్ఞానం’ 9. చిత్రగుప్తునకు-‘రాజానమ్’

ప్రత్యధి దేవతలకు హోమ మంత్రములు : 1. అగ్నికి-‘అగ్నిం దూతం వృణీమహే.’ 2. జలములకు-‘ఉదుత్తమంవరుణ’ 3. భూమికి-‘వృథివ్యంతరిక్షమ్’ 4. విష్ణునకు-‘సహస్రశీర్షా’ 5. ఇంద్రునకు ‘ఇంద్రమరుత్వ’ 6. శనికి-‘ఉత్రానవర్ణేసుభగే’ 7. వ్రజావతికి-‘వ్రజావతే’ 8. సర్పములకు-‘సమో అస్తు సర్పేభ్యః’ 9. బ్రహ్మకు-‘ఏష బ్రహ్మయ ఋత్విజః’

వినాయకుడు మొదలగు ఐదుగురకు హోమ మంత్రములు : 1. వినాయకునకు-‘అనూనమ్’ 2. దుర్గకు ‘జాతవేదసే సునవామ’ 3. వాయువునకు-‘ప్రాణానాం గ్రంథిరసీ’ 4. ఆకాశమునకు ‘ఆదిత్ ప్రత్నస్యరేతసః’ 5. అశ్వినులకు-‘ఏషా ఉషా ఆపూర్వ్యా.’

పూర్ణాహుతికి మంత్రము-‘మూర్ధానం దివః’

(ఈ చెప్పినవి అన్నియు ఆయా మంత్రముల ఆరంభములు)

యజమానునకు ఆభిషేకము (స్నానము) జరుపు ప్రక్రియః

హోమము ముగిసిన తరువాత అంగవేకలము లేకుండి బరిగాగు జరిగినందునాజో ముగిసినందునాజో ముగిసినందునాజో

రించబడియున్న నలుగురు బ్రాహ్మణులు తూర్పునకో ఉత్తరమునకో మొగపై అభిషేక మంత్రములు వఱించుచు మంగళ వాద్యముల మ్రోతల నడుమ లోగడ చెప్పిన పూర్ణ కుంభమందలి జలముతో యజమానునకు స్నానము చేయించుదు. (అభిషేక మంత్రముల అర్థము:) బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు జగన్నాదుడగు వాసుదేవుడు సంకర్షణుడు ప్రద్యుమ్నుడు అనిరుద్ధుడు ఇంద్రాగ్నియమ నిర్భతి వరుణ వాయు కుబేరేశ్వరులు బ్రహ్మ కీర్తి లక్ష్మీధృతి మేధాపుష్టి శ్రద్ధా క్రియా మతి బుద్ధి లజ్జా వపుః శాంతి తుష్టి కాంతులు సప్తమాతృకలు ఆదిత్య సోమాంగారక బుధగురు శుక్రశని రాహు కేతువులు దేవదానవ గంధర్వ యక్ష రాక్షస వన్నగులు ఋషిముని గోదేవమాతలు దేవపత్నులు వృక్షనాగ దైత్యాప్సరసలు అస్త్రములు శస్త్రములు రాజులు వాహనములు భౌషధములు రత్నములు కాలావయవములు నదీ సాగర పుణ్యతీర్థములు మేఘములు నదములు-ఇవి యన్నియు నిన్న ఓషేకించి జయమును సర్వ కామార్థ సిద్ధులును కలిగించుగాక:

తత శ్శుక్లామృతధర శ్శుక్లమాల్యానులేపనః । సర్వోషధై స్సర్వగన్తై స్సాన్నిపితో ద్విజపుంజవైః. 65

యజమాన స్సవత్సీక ఋత్విజస్తు సమాహితః । దక్షిణాభిః ప్రయత్నేన పూజయే ద్గతవిస్మయః. 66

సూర్యాయ కపిలాం చేనుం శఙ్ఖం సోమాయ దావయేత్ ।

భౌమాయ రక్తవృషభం సోమపుత్రాయ కాంచనమ్. 67

గురవే పీతవాసాంసి శుక్రాయాశ్వంతు దావయేత్ । కృష్ణాయ కృష్ణగౌ ర్దేయా శుభలక్షణసంయుతా. 68

ఆయనం రాహవే దద్యా త్కేతుభ్య శ్చాగ ముత్తమమ్ । సువర్ణేన సమాః కార్యా యజమానేన దక్షిణాః. 69

సర్వేషా మథవా గావో దాతవ్యా హేమభూషితాః । సువర్ణ మథవా దద్యా ద్గురుర్వా యేన తుష్యతి. 70

కపిలాదిదేనుదానమన్త్రాః.

స్వమన్త్రేణైవ దాతవ్యా స్సర్వాస్సర్వత్ర దక్షిణాః । కపిలే సర్వదేనూనాం పూజనీయాఽసిరోహితీ. 71

సర్వతీర్థమయీ యస్మా దత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే । పుణ్యన్త్యం శఙ్ఖ పుణ్యానాం మజ్జకానాంచ మజ్జకః. 72

విష్ణునా విదృతో నిత్యమత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । దర్మ త్వం వృషరూపేణ జగదానందకారక. 73

అష్టమూర్తే రథిష్ఠాన మత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । హిరణ్య గర్భగర్భస్థం హేమ బీజం విభావసోః. 74

ఆనందపుణ్యఫలద మత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । పీతవస్త్రయుగం యస్మా ద్వాసుదేవస్య వల్లభమ్. 75

ప్రదానా తస్య మే విష్ణో రత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । విష్ణో త్వ మశ్వరూపేణ యస్మా దమృతసమృవః. 76

ఇంద్రాగ్నివాహనం నిత్య మత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । యస్మా త్వం పృథివీ సర్వా దేనుః కేశవసన్నిభా. 77

సర్వపాపహరా నిత్య మత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । గవా మజ్గేషు తిష్ఠన్తి భువనాని చతుర్దశ. 78

యస్మా త్తస్మా చ్చివం మే స్యా దత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛమే । యస్మా దాయస కర్మాణి తవాధీనాని సర్వదా. 79

లాంజలా న్యాయుధాదీని తస్మా చ్చాన్తిం ప్రయచ్ఛమే । యస్మా త్వం సర్వయజ్ఞానా మజ్జత్వేన వ్యవస్థితః. 80

యానం విభావసో ర్నిత్య మత శ్శాన్తిం ప్రయచ్ఛ మే । యస్మా దహున్యం శయనం కేశవస్య శివస్యచ. 81

తస్మా న్మమావ్యశూన్యం స్యా ద్దానా జ్ఞన్మని జన్మని । యథా సర్వేషు రత్నేషు సర్వే దేవా వ్యవస్థితాః. 82

తథా శాన్తిం ప్రయచ్ఛన్తు రత్నదానేన మే సురాః । యథా భూమిప్రదానస్య కళాం నార్హన్తి పోడశీమ్. 83

దానా న్యన్యాని యే శాన్తి ర్భూమిదానా దృవత్విహః । ఓషం సమ్పూజయిత్వాతు విప్రా న్మాత్సర్యవర్జితః. 84

వస్త్రాంజ్కారరత్నాద్యై ర్మాల్యగన్ధానులేపనైః । అనేన విధినా యస్తు గ్రహయజ్ఞం సమాచరేత్. 85

సర్వా న్కామా నవాప్నోతి ప్రేత్య స్వర్గే మహీయతే । యస్తు పీడాకరో నిత్య మల్పవిత్తస్య వా గ్రహః. 86

ఓషం సమ్పూజయేద్భుక్త్యా విత్తకాత్యవివర్జితః.

తంచ యత్నేన సమ్పూజ్య శేషా న వ్యర్చయే ద్గ్రహః ।

గ్రహ గావో నరేంద్రాశ్చ బ్రాహ్మణాశ్చ విశేషతః. 87

పూజితాః పూజయన్త్యేతే నిర్దహ న్త్యవమానితాః ।

తస్మా న్న దక్షిణాహీనం కర్తవ్యం భూతి మిచ్ఛతా. 88

సమ్పూర్ణయా దక్షిణయా యస్మాదేకోఽపి తృప్యతి । నదైవాయుతహోమోఽయం నవగ్రహమభే స్థితః.

వివాహోత్సవయజ్ఞేషు ప్రతిష్ఠాదిషు కర్మసు । నిర్విఘ్నార్థం మునిశ్రేష్ఠ తథోద్వేగాద్భుతేషు చ. 90

యజమానుడు ఇట్లు నర్వ గంధ యుక్తములును నర్వాషదీ సంస్కృతములునునగు జలములతో విప్రులు తను స్నానము చేయించగా శుక్ల వస్త్రములును శుక్ల మాల్యాను లేపనములను ధరించి తన భార్యతో కూడి శ్రద్ధా యుక్తుడై ఋత్విజాలను వ్రయత్న పూర్వకముగాను అభిమాన రహితముగాను దక్షిణలతో గౌరవించవలెను. సూర్యునకు కపిల దేనువును (దేనువు అనగా పాడియావు) చంద్రునకు శంఖమును కుజునకు ఎర్రని వృషభమును బుధునకు బంగారును గురునకు పసుపు వచ్చని వస్త్రములను శుక్రునకు అశ్వమును శనికి శుభ లక్షణములు కల నల్లని యావును రాహువునకు ఇనుమును కేతువునకు మంచి మేకపోతును ఈయవలెను. ఇదికాక ద్రవ్య రూపమున దక్షిణగా ఋత్విజాల కండరకు నమాన పరిమాణములో బంగారమును కాని బంగారు (కొమ్ముల)తో అలంకరించబడిన గోవును (ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొక్కటి) కాని ఈయవలెను. గురునకు బంగారుగాని ఆవులనుగాని అతనికి సంతోషకరమైనది మరేదైన దక్షిణ కాని ఈయవలెను.

ఏ దక్షిణనైనను వాటికి వేరువేరుగా విహితమయిన మంత్రముతో ఈయవలెను. 1. కపిల గోవునకు: కపిల గోవా! నీవు నర్వదేనువులలో పూజనీయవు; రోహిణి (ఎర్రని వన్నెగల దానవు;) నర్వ తీర్థమయ్యురాలవు; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతి నిమ్ము; 2. శంఖమునకు: శంఖమా! పుణ్యకరములైన వానిలో పుణ్యకరమయిన దానవు; శుభకరమయిన వానిలో శుభకరమయినదానవు; నిరతమును విష్ణునిచే ధరించబడుదానవు; ఇట్టి నీవు నాకు శాంతినిమ్ము. 3. వృషభము నకు: వృషభ రూపముననుండి జగదానంద కారకుడవగు ధర్మదేవా! నీవు అష్టమూర్తి యగు శివునకు అధిష్ఠాన (వాహన) మవు; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతి కలిగింపుము. 4. స్వర్ణమునకు: సువర్ణము బ్రహ్మదేవుని గర్భమునందుండునది; అగ్నికి బీజరూపమయినది; అనంతమగు పుణ్యఫలమునిచ్చునది; ఇట్టి నీవు నాకు శాంతినిమ్ము. 5. పీతాంబరములకు: పీతాం బరముల జత వాసుదేవునకు ప్రీయమైనది; విష్ణుదేవుని దానవగు నిన్ను ఇచ్చుటవలన నీవు నాకు శాంతినిమ్ము. 6. అశ్వము నకు: ఆమృతముతోపాటు జన్మించిన అశ్వరూపమగు విష్ణూ! నీవు నదా ఇంద్రునకును రవికిని వాహనమవు; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతినిమ్ము. 7. శనికి దానము చేయు కృష్ణగోవునకు: నీవే భూమి యంతయు సయియున్నావు; దేను రూపమవు; విష్ణు నమానురాలవు; నర్వపావహరవు; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతినిమ్ము; చతుర్దశ భువనములును గోవుల అవయవముల యందే ఉండును. నీవలననే శుభము కలుగును; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతినిమ్ము. 8. ఇనుమునకు: ఆయనమా! అన్ని వస్తువులును నాగళ్ళు ఆయుధములు మొదలగున వన్నియును నీయధీనములై యున్నవి. ఇట్టి నీవు మాకు శాంతినిమ్ము; 9. ఛాగమునకు: నీవు అన్ని యజ్ఞములకును అంగమయి యున్నావు; అగ్నికి వాహనమవు; ఇట్టి నీవు మాకు శాంతి నిమ్ము; 10. శయ్యాదానమునకు: శివకేశవుల శయనము ఎన్నడును అశూన్యమై యుండును. కావున వారి దయచే ఆర్జే జన్మజన్మముల నా శయనము కూడ అశూన్యమయి యుండుగాక; 11. రత్న దానమునకు: నర్వ రత్నములయందును నర్వదేవతలును నన్నిహితులై యుందురు; కావున వారందరును నేచేయు రత్న దానముచే నాకు శాంతినిత్తురుగాక; 12. భూదానమునకు: ఇతర దానము లేవియు భూదానములోని పదునారవవంతునకు సరిపోలవు; కావున భూదానముచే నాకు శాంతి లభించుగాక;

యజమానుడు మాతృర్యము (పోడిబావము) లేక భక్తితో విప్రులను వస్త్రాలంకార రత్న గంధ మాల్యాను లేపనములతో సంపూజించవలయును.

ఈ విధానమున గ్రహ యజ్ఞము నాచరించువాడు ఇహమున నర్వకామములను పూర్ణములనొనరించుకొని పరమున స్వర్గమున పూజితుడై సుఖించును.

ఎంత అల్పధనుడైనను తను ఎడతెగక పీడించుచుండు గ్రహమును యథాశక్తిగ పూజించి ఇతర గ్రహములను కూడ ఆర్చించవలయును.

గ్రహములును గోవులును వ్రభువులును విశేషించి బ్రాహ్మణులును పూజితులయినచో తమ్ము పూజించినవారిని తామును పూజింతురు. (ప్రీతితో చూచెదరు.) అవమానింపబడినపుడు తమ్మవమానించిన వానిని తామును అవమానింతురు. (సుఖింపజేయవలెనని తలచరు.) కావున (ఏ కర్మమునగాని) జేమము కలుగవలెననుకొనినవాడెవ్వడు దక్షిణాహీనముగ కార్యము నాచరించరాదు. ఏలయన సంపూర్ణమగు దక్షిణతో ఒక్కడైనను తృప్తినొందినను దానిచే యజమానునకు జేమము కలుగును.

నవగ్రహ మఖమను పేరుతో వ్రసిద్ధమయియున్న ఈ ★ఆయుత హోమము వివాహములు ఉత్సవములు యజ్ఞములు వ్రతిష్ఠలు విఘ్నములు ఉద్యేగము అద్భుత దర్శనములు మొదలగు నందర్భములందు జేమమును శుభమును కలిగించును.

లక్షహోమవిధి:

కథితోఽయుత హోమోఽయం లక్షహోమ మత శ్శృణు ।

వైశమ్పాయనః : సర్వకామాప్తయే యస్మా ల్లక్షహోమం విదు ర్బుధాః. 91

పితౄణాం వల్లభం సాక్షా ద్భుక్తిముక్తిఫలప్రదమ్ । గ్రహతారాబలం లబ్ధ్వా కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్. 92

గృహస్యోత్తరపూర్వేణ మణ్డవం కారయేద్బుధః । రుద్రాయతన భూమౌవా చతురశ్ర ముదజ్ఞాఖమ్. 93

దశ హస్త మథాష్టౌవా హస్తా న్కుర్యా ద్విధానతః ।

ప్రాగుదక్రప్రవణాం భూమిం కారయే ద్యత్నతో నరః. 94

పాగుత్తరం సమాసాద్య వ్రదేశం మణ్డవస్యతు । శోభనం కారయే త్కుండాం యథావ ల్లక్షణాన్వితమ్. 95

నవగ్రహమఘే కుండాం హస్తమాత్రం వ్రశస్యతే । చతురశ్రం సమం కుర్యా ద్యోనివక్త్రం సమేఖలమ్. 96

చతురశ్శశవిస్తారా మేఖలా తద్వ దుచ్ఛితా । ప్రాగుదక్రప్రవణా కార్యా సర్వత స్సమవిస్తృతా. 97

శాన్త్యర్థం సర్వలోకానాం నవగ్రహమఘ స్స్పృతః । మానహీనాధికం కుండామనేకభయదం భవేత్. 98

యస్మాత్తస్మా త్పునమ్పూర్ణం శాన్తికుండాం విధీయతే । అస్మా ద్దశగుణః ప్రోక్తో లక్షహోమ స్స్వయమ్భువా. 99

అహతిభిః వ్రయత్నేన దక్షిణాభి న్తథైవచ । ద్విహస్తవిస్తృతం తద్వ చ్చతుర్దస్తాయతం పునః. 100

లక్షహోమే భవే త్కుండాం యోనివక్త్రం సమేఖలమ్ । తస్యైవోత్తరపూర్వేణ వితన్త్రితయనమ్మితమ్. 102

ప్రాగుదక్రప్రవణం తద్వ చ్చతురశ్రం సమన్తతః । విష్కమ్భస్యోచ్ఛ్రితం ప్రోక్తం స్థణ్ణిలం విశ్వకర్మణా.

సంస్థావనాయ దేవానాం వ్రవ్రతయనమావృతమ్ । ద్విరజ్ఞాశోచ్ఛ్రితో వ్రవ్రః వ్రథమ స్సముదాహృతః. 103

అజ్ఞాశోచ్ఛ్రితయనంయుక్తం వ్రవ్రద్వయ మథోవరి । త్ర్యజ్ఞాశ న్తస్య విస్తార స్సర్వేషాం కథ్యతే ఋధైః. 104

దశాజ్ఞాశోచ్ఛ్రితా భిత్తి స్థణ్ణిలస్య తథోవరి ।

★ ఈ యాగ వ్రక్రియయందు అవాహవ వ్రతిష్ఠావన పూజనములందుకొను గ్రహ దేవతాదికము ముప్పది రెండు మంది. వీరికి దధి-మధు-నర్మిస్సులలో వేరువేరుగ ముంచిన నమిధలతో నూట ఎనిమిదికాని నూట ఇరువది ఎనిమిదికాని అహతులను వేల్చవలెను. $32 \times 3 \times 108 = 10368$; లేదా $32 \times 3 \times 128 = 12288$ అగును; ఇది కొంచెమెక్కువగా ఆయుతము = 10000 అగుచున్నది. కనుక ఈ హోమమునకు ఆయుత హోమమని వ్యవహారము ఏర్పడినది.

లక్షహోమమును గ్రహయజ్ఞము.

ఇంతవరకును ఆయుత హోమ గ్రహయజ్ఞ విధానము తెలిపితిని. ఇకమీదట లక్ష హోమ విధానమును తెలి పెదను. ఇది సర్వ కామముల నెరవేర్చునది. పితృదేవతలకు ప్రీతికరమయినది. సాక్షాత్ గా (మరియొక కర్మ సాధనముతో పనిలేక) దుక్తిముక్తిఫలము నిచ్చునది.

శుభ దినమున తారాబల గ్రహబలములు కల శుభ నమయమున బ్రాహ్మణులచేత పుణ్యాహవాచనము జరిపించి ఈ కార్యమారంభించవలయును. యజమానుడు తన ఇంటికి ఈశాన్యమున గాని శివాలయ ప్రదేశమున గాని చతురస్రముగ ఉదబ్బుఖముగా (ఉదక్ష్వవముగా-ఉత్తరపు వైపునకు వాలుగా) ఉండు మండపమును నిర్మించవలయును. ఆ మండపపు భుజము వది హస్తములుగాని ఎనిమిది హస్తములు కాని ఉండవలయును. వీలునుబట్టి మండపపు నేల ఉత్తరమునకే తూర్పునకే వాలుగా ఉండునట్లు చూడవలయును. ఈ మండపమునకు ఈశాన్యమున లక్షణ యుక్తమును హస్త మాత్రము పొడుగు వెడల్పు లోతులుకల కుండమును యోని రూపమగు ముఖముతో (యోని = త్రిభుజము-Triangle)తో నిర్మించ వలయును. ఈ కుండమునకు నాలుగు వైపులను మేఖల (అంచుకట్ట) నాలుగు భారతీయాంగుళముల వెడల్పు ఎత్తులతో ఏర్పరచవలయును. (1 భారతీయాంగుళము = 1 యవోదరములు-యవలు అడ్డముగా ఒకదాని ప్రక్కను మరియొకటి ఉంచగా ఏర్పడు దూరము.) ఈ మేఖలయును ఉత్తరమునకుగాని తూర్పునకు గాని వాలుగాను అంతట ఒకే కొలతతో ఉండవలయును. (అనగా ఆ మేఖల వెంట వెలువలకు గాని లోపలికి గాని నడుమ నడుమ పెంపుదల దిబ్బలవంటివి ఉండరాదు.) ఇంత చెప్పట ఏలయన నవగ్రహ ముఖము సర్వలోక శాంతికై చేయునది కావున అది కొలతలలో ఎక్కువగాని తక్కువగాని యన్నచో శాంతి కలిగించకపోగా భయము కలిగించును. కనుక శాంతి ప్రక్రియకై నిర్మించు కుండము మిక్కిలి సంపూర్ణముగను శాస్త్రీయముగను నుండవలయును. (దీనియందలి కొలతలు మాత్రము ఆయుత హోమ విధానమునకు సంబంధించినవి.)

ఆయుతహోమగ్రహయజ్ఞమునందలి ఆహుతులకు వదిరెట్ల ఆహుతులు కలది లక్ష హోమ గ్రహయజ్ఞము. ఋత్విక్సంఖ్య కూడ వదింతలు ఉండును కావున యథాశక్తిగ దక్షిణలును ఆయుతహోమమునందుకంటె వదింతలుగా ఉండవలయును. ఈ లక్ష హోమ గ్రహయజ్ఞమునకై మండపమునకు ఈశాన్యమున రెండు హస్తముల వెడల్పు నాలుగు హస్తముల పొడవుగల దీర్ఘ చతురస్రాకారపు కుండము (లోతు చెప్పబడలేదు.) త్రవ్వవలెను. దానికి ముందు యోని రూపమయిన ముఖమును కుండము చుట్టు పైని చెప్పినట్లు మేఖలయు ఉండవలయును. ఈ కుండమునకు ఈశాన్య మున మూడు జేనల కొలతతో చతురస్రాకారపు అరుగును ఉత్తరమునకుగాని తూర్పునకుగాని వాలుగా దేవతాఽఽవాహన ప్రతిష్ఠావనములకై ఏర్పరచవలయును. దీనికి చుట్టును మూడు ప్రాకారములుండవలెను. అన్నిటిలో మొదటిది స్థంధిలమునకు వెలువల రెండు అంగుళములు దానికి వెలువలిది (నడుమది)యు-దానికి వెలువలిది (అన్నిటిలో బయటిది)యు ఒక్కొక్క అంగుళము ఎత్తున ఉండవలెను. స్థంధిలముపై దాని బయటి అంచుమీద వది అంగుళముల ఎత్తున ప్రాకారము ఉండవలెను. వెడల్పు మాత్రము అన్నిటికిని మూడంగుళములే.

తస్మిన్నావాహయే ద్వేవా న్సూర్యవ త్పుష్పతజ్ఞులైః. 105

ఆదిత్యాభిముఖా న్సర్వా స్సాదివ్రత్యధిదేవతాః । స్థావసీయా మునిశ్రేష్ఠ నాస్తరేణ వరాజ్ముఖాః. 106

గరుత్మా నదిక వ్రత్ర నమ్నూజ్య శ్శియ మిచ్చతా । సామద్వనిశరీర స్త్వం వాహనం వరమేష్ఠినః. 107

విషపావహరో నిత్య మతక్వాన్తిం వ్రయచ్చమే ।

పూర్వవత్కుమ్భ మామస్త్ర్య తద్వ ద్ధోమం సమాచరేత్. 108

సహస్రాణాం శతం హుత్వా నమిత్స్వజ్ఞాదికం పునః । పుత్రకుమ్భం వసోర్గారాం పాతయే దనలోవరి. 109

ఔదుమ్బరీ మథార్ద్రాంచ ఋజ్విం క్షౌరవర్జితమ్ ।

ఋహమాత్రాం స్రుచం కృత్వా న్యసే త్సమ్బద్వయోపరి. 110

ఘృతధారాం తత స్సమ్య గగ్నే రువరి పాతయేత్ । శ్రావయేత్సాక్షమాగ్నేయం వైష్ణవం రుద్రమైన్దవమ్.

మహావైశ్వానరం సామ జ్యేష్ఠసామచ పాతయేత్ । స్నానంచ యజమానస్య పూర్వవ త్స్వస్తివాచనమ్.

దాతవ్యా యజమానేన పూర్వవ ద్దక్షిణా వృథక్ । కామక్రోధవిహీనేన ఋత్విగ్భ్య శ్శాన్తచేతసా. 113

నవగ్రహమఘే విప్రా శ్చత్వారో వేదవాదినః । అథవా ఋత్విజౌ శాన్తౌ ద్వావేవ శ్రుతికోవిదౌ. 114

కార్యా వయుతహోమేచ న ప్రసజ్యేత విస్తరమ్(రే) । తద్వ ద్ద్వాదశ వాష్టౌ వా లక్షహోమే తు ఋత్విజః.

కర్తవ్యా శ్శక్తి త స్తద్వ చ్చతురో వా విమత్సరాః ।

ఈ స్థండిలమునందు వెనుకటివలె పూవులతో తండులములతో గ్రహతదధిదేవతా వ్రత్యధి దేవతలు ఆవాహితులై పీఠెల్లరును ఆదిత్యునకు అభిముఖులై యుండవలయును. అంతేకాని రవికి వీరిలో నెవరును పెడమొగమయి యుండరాదు. ఈ లక్ష హోమ విధానమునందు గరుత్మంతు నధికముగా నావాహనము చేయుటవలన అధిక క్షేమము కలుగును. (గరుడా వాహన ముత్రార్థము:) “నీవు సామవేద శరీరుడవు; వరమేష్ఠి (విష్ణునకు) వాహనమవు; నదా విషహరుడవు; పాపహరుడవు; కావున ఇట్టి నీవు మాకు శాంతిని కలిగింపుము.” వెనుకటివలెనే యజమానుని స్నానము నకై జలకుంభమును సిద్ధపరచి ఆమంత్రించవలెను. ఏమ్మట హోమమాచరించవలెను. లక్ష నమిధలను లెక్కించి ఆహుతులవేల్చి ఘృత కుంభమును వసు ధారను (ఆయా నాణెములు కాని వెండి బంగారు రత్నములు కాని ధారగా) అగ్నిపై వడవేయవలెను. వంకరలేనిదియు తొరలు లేనిదియు భుజ మాత్రము పొడవు కలదియునగు వచ్చి మేడి కర్రను స్రుక్ గా చేసి (మండవపు) రెండు స్తంభముల మీదకు వచ్చునట్లు ఉంచవలెను. అట్లే హోమ నమయమునందు చక్కగా నేతిధారను కూడ అగ్నిపై వదలవలెను. అగ్ని విష్ణు రుద్ర నూక్తములను మహా వైశ్వానర సామ జ్యేష్ఠ సామములను వరించవలయును. వెనుకటివలెనే యజమానున బిషేకమును న్వస్తి వాచనమును జరుపవలెను. వెనుకటి వలెనే యజమానుడు కామక్రోధ రహితమగు శాంత చిత్తముతో ఋత్విక్కులకు వేరువేరుగా దక్షిణల నీయవలెను.

అయుత హోమము అనెడు నవగ్రహ మఖ (యజ్ఞ) మునందు వేదవాదులు శాంతులగు నలుగురుగాని ఇద్దరే కాని ఋత్విక్కులు చాలును. అంతకంటె విస్తరమువనికరాదు. అట్లే లక్ష హోమ విధానమునందు వందెండు మందికాని ఎనిమిది మందికాని నలుగురేకాని చాలును.

నవగ్రహమఘే సర్వం లక్షహోమే దశోత్తరమ్. 116

భక్త్యా దద్యా న్మునిశ్రేష్ఠ భూషణాన్యపి శక్తితః । సువస్త్రాణీచ హైమాని కటకానిచ శక్తితః. 117

కర్ణాబ్జశీయచిత్రాణి కణ్ఠనూత్రాణి శక్తిమాన్ । న కుర్యా ద్దక్షిణాహీనం విత్రకార్యేన మానవః. 118

అదద త్లోభమోహాత్తు కులక్షయ మవాప్నుయాత్ । అన్నదానం యథాశక్త్యా దాతవ్యం భూతి మిచ్ఛతా.

అన్నహీనః కృతో యస్మా ద్ధర్మిక్షపలదో భవేత్ । అన్నహీనో దహే ద్రాష్ట్రం మన్త్రహీనస్తు ఋత్విజః.

యజమాన మదాక్షిణ్యో నాస్తి యజ్ఞనమో రిపుః । అతో నాల్ప దనః కుర్యా ల్లక్షహోమం నరః క్వచిత్.

తస్మా త్ప్రీడాకరో నిత్యం య ఏవ భవతి గ్రహః । తమేవ పూజయే ద్భక్త్యా ద్వౌ వా త్రీన్వా యథావిధి.

ఏక మభ్యర్చయే ద్భక్త్యా బ్రాహ్మణం వేదపారగమ్ । దక్షిణాభిః ప్రయత్నేన బహూనవ్యల్పవిత్తవాన్.

లక్షహోమస్తు కర్తవ్యో యథా (దా) విత్తం భవే ద్గృహే ।

యత స్సర్వా నవాప్నోతి సర్వా న్గామా నివిదానతః. 124

పూజ్యతే శివలోకేచ వస్వాదిత్యమరుద్గణైః । యావత్కల్పశతా న్యష్టా వత మోక్ష మవాప్నుయాత్. 125

నకామో య స్త్విమం కుర్యా ల్లక్షహోమం యథావిధి ।

సర్వా న్గామా నవాప్నోతి వద మానస్త్య మశ్నుతే. 126

పుత్రార్థి లభతే పుత్రాః దనార్థి లభతే ధనమ్ । భార్యార్థి శోభనాం భార్యాం కుమారీ శోభనం పతిమ్. 127
బ్రహ్మరాజ్య స్రా రాజ్యం శ్రీకామ శ్శియ మాపుయాత్ ।

యం యం కామయతే కామం సవై భవతి పుష్కలః. 128

నిష్కామః కురుతే యస్తు స వరం బ్రహ్మ గచ్ఛతి ।

మిగిలిన అంశములన్నియు లక్ష హోమ విధానమునందు ఆయుత హోమ విధానమునందుకంటె వది రెట్లుండ వలయును. భక్తితో మంచి వస్తువులను బంగారు సొమ్ములను కడియములను చెవి పోగులను ఉంగరములను కంఠసూత్రములను కూడ శక్తియున్నచో ఈయవలయును. శక్తి ఉండియు కొందెతనముతోను లోభముతోను దక్షిణల విషయమున కొరత చేయరాదు. లోభ మోహములచే నరిగా దక్షిణలసీయనిచో కులక్షయమగును.

తనకు జేమము కలుగవలెనని కోరువాడు యథాశక్తిగా అన్నదానమును చేయవలెను. ఏలయన అన్నదాన హీనముగా చేసిన కార్యము వలన దుర్భిక్షము కలుగును. అన్నహీనముగా జరిపిన యజ్ఞము రాష్ట్రమును మంత్రహీన యజ్ఞము ఋత్విక్కులను దక్షిణలు కొరతగా జరిగిన యజ్ఞము యజమానుని దహించును. కొరతలతో జరిగిన యజ్ఞము వంటి శత్రువు (అవకారకము) మరియొకటిలేదు.

(అశక్తుని విషయము:) ఈ కారణములచేత తగినంత ధనము లేనివాడు ఎప్పుడు ఎట్టి స్థితియందును లక్ష హోమగ్రహ యజ్ఞము చేయరాదు. తనకు పీడాకరములుగా నున్న ఒకటి రెండు మూడు గ్రహములను మాత్రమే (తనకు గల శక్తిని బట్టి) యథావిధిగా పూజించవలెను. వేద పారంగతుడగు ఒకే బ్రాహ్మణునైన (ఎక్కువమందికి మారుగా) దక్షిణలతో అర్పించవలెను.

లక్ష హోమగ్రహ యజ్ఞపు విశిష్టత: యజమానుడు తనకు ఇంటియందుగల ధనావకాశమును బట్టి లక్షహోమ గ్రహ యజ్ఞమును యథావిధిగా చేయవలెను. దీనిని నరిగా నాచరించినచో ఇహమున నర్వకామ పూర్తియగును. వరము నను ఎనిమిది వందల కల్పముల కాలము వస్వాదిత్య మరుద్గణములచే పూజింపబడుచు శివలోకమున నుఖించును. పిమ్మట ముక్తిని పొందును. నకామముగా (అనగా-కోరికలు తీరవలెనని నంకల్పించి) ఈ లక్ష హోమ గ్రహయజ్ఞమును యథావిధిగా జరిపించుకొనినచో నర్వకామములు నెరవేరి అనంతమగు (మోక్ష) స్థానమును పొందును. పుత్రార్థి పుత్రులను ధనార్థి ధనమును భార్యార్థి శోభనయగు భార్యను కుమారి శోభనుడగు పతిని బ్రహ్మరాజ్యాదు మరల రాజ్యమును శ్రీకామడు (క్రి. ఆయువు-ఆరోగ్యము మొదలగువానిచే ప్రకాశము కోరువాడు) అట్టి శ్రీని పొందును. ఇట్లు ఏవీ కోరిక కోరినచో అది ఎల్ల పుష్కలముగ నెరవేరును. నిష్కాముడై ఆచరించువాడు వరబ్రహ్మ సాయుజ్యమును పొందును.

కోటిహోమవిధి:

తస్మా చ్చతగుణః ప్రోక్తః కోటిహోమ స్స్వయంబువా. 129

అహుతిభిః ప్రయత్నేన దక్షిణాభిః ఫలేనచ । పూర్వవ ద్గ్రహదేవానా మావాహనవిసర్జనమ్. 130

హోమమాన్త్రా న్త ఏవోక్తా స్సానే దానే తథైవచ । కుణ్డమణ్డవవేదీనాం విశేషోఽయం నిబోధ మే. 131

కోటిహోమే చతుర్థస్తం చతురశ్రం సమస్తతః । యోనిచక్రద్వయోపేతం తద ప్యాహు త్రిమేఖలమ్. 132

దక్షిణాభిః చతుర్థస్తం చతురశ్రం సమస్తతః । యోనిచక్రద్వయోపేతం తద ప్యాహు త్రిమేఖలమ్. 132

త్ర్యంశుశాఖ్యుచ్చితా తద్వ ద్వితీయా పరికిర్తితా. 133

ఉచ్చయే విస్తరే చైవ తృతీయా చతురశ్రాః । ద్వ్యంశుశాఖ్యుచ్చితా తద్వ ద్వితీయా పరికిర్తితా. 134

తథా షోడశ హస్త స్సాన్మన్దవశ్చ చతుర్ముఖః ।

స్నానే దాసేచ మన్త్రా స్మృత ఏవ మునినత్తమ । వసోర్ధారా విధానంచ లక్షహోమవదిష్యతే. 147

అనేన విధినా యస్తు కోటిహోమం సమాచరేత్ | సర్వాన్కామా సవాప్నోతి తతో విష్ణుపదం వ్రజేత్. 148
 యః పఠే చ్చృణుయాద్వాపి గ్రహయజ్ఞత్రయం సరః | సర్వపాపవిశుద్ధాత్మాపదమిన్ద్రస్య గచ్ఛతి. 149
 అశ్వమేధసహస్రాణి దశ చాష్టౌచ ధర్మవిత్ | కృత్వా యత్పల మాప్నోతి కోటిహోమా తదశ్నుతే. 150
 బ్రహ్మహత్యాసహస్రాణి భూజహత్యార్బుదాన్మః | కోటిహోమేన సశ్యన్తి యథావ చ్చివభాషితమ్. 151

(ఋత్విక్కుల స్థానములు): ఈ మండవమున ఋగ్వేద పారంగతుని తూర్పు ద్వారమునను యజుర్వేదిని దక్షిణ ద్వారమునను సామవేదిని వశ్చిమ ద్వారమునను అథర్వవేదిని ఉత్తర ద్వారమునను నిలువవలెను. హోమమునకు ఎనిమిది మంది వేద వేదాంగ వేత్తలగు విప్రులను నియమించవలెను. ఈ పండ్రెండు మందిని వస్త్రమాల్యగంధాను లేపనములతో నర్వాభరణములతో పూజించవలెను. (మండవమునందలి ఋత్విక్కులలో) ఋగ్వేది తూర్పుద్వారమునందు ఉత్తరపు మొగమై ఉండి రాత్రి సూక్త-రుద్రసూక్త-పవమానసూక్తములను శుభకరములగు శాంతి సూక్తములను పఠించుచుండును. దక్షిణ ద్వారమునందలి యజుర్వేది శక్తి సూక్త రుద్ర సూక్త సౌమ్య సూక్తములను శాంతి సూక్తములను పఠించుచుండును. వశ్చిమ ద్వారమునందలి సామవేది సౌవర్ణ వైరాజాగ్నేయ రౌద్ర జ్యేష్ఠ సామములను శాంతి మంత్రములను పఠించుచుండును. ఉత్తర ద్వారమునందు అథర్వ వేది శాంతి-సౌర-సంవరణ-పౌష్టిక-మహారాజ-సూక్తములను పఠించుచుండును. వెనుకటివలెనే ఏడు మంది కాని ఐదుమంది కాని హోమము జరుపుదురు. స్నాన దాన మంత్రములును (పూర్ణాహుతియందు) పుత్ర కుంభ వసు ధారా విధానములును లక్ష హోమమునందు వలెనే యుండును.

ఈ విధానమున కోటి హోమము నాచరించినవాడు ఇహమున సర్వకామపూర్తినొంది పరమున ముక్తి నొందును. ఈ చెప్పిన మూడు విధములగు గ్రహ యజ్ఞముల విషయమును పఠించినను వినినను సర్వపాప విముక్తుడు శుద్ధాత్ముడునై ఇంద్ర పదమునందును. పదునెనిమిది వేల అశ్వ మేధములను చేసినందువలన పొందునంత ఫలములను ఈ కోటి హోమము నాచరించుటవలననే పొందును. వేల కొలది బ్రహ్మ హత్యలును అర్బుదముల భూజ (సాంగముగ వేదాధ్యయనము చేసిన విప్రుని) హత్యలును చేసినందున కలిగిన పాపములును ఈ కోటి హోమగ్రహ యజ్ఞమునాచరించుటచే నశించునని శివుడే చెప్పెను.

వశ్యాభిచారాదిహోమః.

వశ్యకర్మాభిచారాది తత్రైవోచ్ఛాటనాదికమ్ | నవగ్రహమఘం కృత్వా తతః కామ్యం సమాచరేత్. 152
 ఆన్యథా ఫలదం పుంసాం న కామ్యం జాయతే క్వచిత్ |

తస్మా దయుతహోమస్య విధానం పూర్వవ చ్చరేత్. 153
 వృత్తం చోచ్ఛాటనే చాపి తథాచ వశ్యకర్మణి | త్రిమేఖలం చైకవక్త్రం త్ర్యరత్నిం విస్తరేణతు. 154
 వలాశసమిధ శ్శస్తా మధుగోరోచనాన్వితాః | చందనాగరుణా తద్వ త్కుంజుమే నాభిషేచితాః. 155
 హావ యే న్మధుసర్పిర్యాం బిల్వాని కమలాని చ | సహస్రాణి దశైవోక్తా స్వర్వలైవ స్వయమ్భువా 156
 వశ్యకర్మణి బిల్వానాం వద్మానాం చైవ ధర్మవిత్ | సుమిత్రయా న ఆవక్షిషదయ ఇతి హావయేత్. 157
 సచాత స్థావనం కార్యం నచ కుమ్భాభిషేచనమ్ |

స్నానం సర్వాషదైః కృత్వా శుక్లపుష్పామ్బురో గృహీ. 158
 కణ్ఠనూత్రి స్పృకటకై రంగుళీయైః పవిత్రకైః | నూక్షవస్త్రాణి దేయాని శుక్లా గావ స్సకాఞ్చనాః. 159

వశ్యాభిచారాది హోమములు.

[వశ్యకర్మ-ఇతరులను లోబరుచుకొనుట; అభిచారము-ద్వేష్యులగువారికి అవకారము చేయుట; ఉచ్ఛాటనము-విశాచములు మొదలగువానినుండి విడిపించుట] వశ్యకర్మము అభిచార కర్మము ఉచ్ఛాటన కర్మము నవగ్రహమఘము

మొదట జరిపిన తరువాతనే కామ్య కర్మముల నాచరించవలెను. లేనిదే కామ్య కర్మముల నాచరించినను ఫలితము సేయవు. కనుక కామ్యములగు లక్షహోమ కోటిహోమ గ్రహయజ్ఞముల నాచరించుటకు ముందు వెనుక చెప్పినట్లు అయుత హోమమును ఆవశ్యకతను బట్టి వశ్యమునకు అభిచారమునకు ఉచ్చాటనమునకు జరుపవలెను. ఉచ్చాటనాభిచార వశ్య కర్మములయందు ఒకే ముఖమును మూడు పిడి మూరల వ్యానమును మూడు మేఖలలును కల కుండమును నిర్మించవలెను. ఈ కర్మములకై నమిధలు వలాశ(మోదుగు) నమిధలు-తేనె గోరోచనము చందనము అగురు కుంకుమము-వీనితో తడిపినవియును తేనెతోను నేతితోను తడిపిన బిల్వ ఫలములును కమలములును వ్రశస్త్రములు. ఇట్టివి పదివేల నమిధలు వేల్చవలయును. వశ్య కర్మాదికమునందు దాని సంప్రదాయమునెరిగి బిల్వ ఫలములను పద్మములను 'సుమిత్రిత్రయా న ఆవ ఓషధయః' అను మంత్రముతో హోమము చేయవలయును. వశ్యాది కర్మత్రయమునందును గ్రహవ్రతిష్ఠచేయు యజమానుడు కుంభ జలముతో స్నానముచేసి శుక్ల పుష్పములను శుక్ల వస్త్రములను ధరించవలయును. ఋత్విక్కులకు బ్రాహ్మణులకు బంగారుతో చేసిన కంఠనూత్రములు కడియములు మురుగులు ఉంగరములు పవిత్రములు నన్నని నూతన వస్త్రములు బంగారుతో అరింకరించిన తెల్లని యావులు దానమీయవలెను.

అవశ్యాని వశం కుర్యా త్సర్వశత్రుబలాన్యపి । అమిత్రాణ్యపి మిత్రాణి హోమా దేవం భవన్తి హి. 160
విద్వేషేణాభిచారే చ త్రికోణం కుణ్ఠ మిష్యతే । ద్విమేఖలం ద్రోణముఖం హస్తమాత్రంతు సర్వతః. 161
హోమం కుర్యు స్తతో విప్రా రక్తమాల్యానులేపనాః । నివీతా లోహితోష్ఠిషా లోహితాచ్ఛరదారిణః. 162
సరవాహనయుక్తా స్స్యు ర్జపాకుసుమసన్నిభాః । సమిదో వామహస్తేన శ్యేనాన్థిలవసన్యుతాః. 163
హోతవ్యా ముక్తకేశైస్తు ద్యాయద్భి రశివం రిపోః । దుర్మిత్యా స్తస్మై సస్తు తథా హంఘడితిచ. 164
శ్యేనాభిచారమన్త్రేణ ఘరం సప్తాభిమన్త్రితమ్ । వ్రతిరూపం రిపోః కృత్వా ఘరేణ వరికర్తయేత్. 165
ద్వేష్యరూపస్య శకలాం స్తథైవాగ్నో వినిక్షిపేత్ । గ్రహయజ్ఞ విధానంతు సహైవాభిచర న్నరః. 166
విద్వేషిణం తథాకుర్వ న్నైత దేవం సమాచరేత్ । ఇహైవ ఫలదం పుంసా మేత న్నాముత్ర శోభనమ్.
తస్మా చ్ఛాన్తికమేవాత్ర కర్తవ్యం భూతి మిచ్ఛతా । గ్రహయజ్ఞత్రయం కుర్వా ద్విత్తశాత్యేన వర్జితః. 168
స విష్టోః పద మాప్నోతి పునరావృత్తిదుర్గభమ్ ।

య ఇదం శృణుయాన్నిత్యం శ్రావయేద్వా సమాహితః. 169
స తస్య గ్రహపీడా స్యా న్నచ బన్ధజనక్షయః । గ్రహయజ్ఞత్రయం గేహే లిఖితం యశ్య తిష్ఠతి. 170
పీడా నచైవ బాలానాం స రోగో న చ బన్ధనమ్ । అశేషయజ్ఞఫలద మశేషామవినానమ్. 171
కోటిహోమం విదుః ప్రాజ్ఞాః భుక్తిముక్తి ఫలవ్రదమ్ । అశ్వమేదఫలం ప్రాహు ర్గక్షహోమం ద్విజోత్తమాః.
ద్వాదశాహసమ స్తద్వ స్సవగ్రహ మఖ స్స్మృతః ।

ఇతి కథిత మిదానీ ముత్సవానన్దహేతు స్సకలకలుషహరీ దేవయజ్ఞాఃషేకః. 172
వరివరతి య ఇత్థం య శృణోతి వ్రసన్గా దభిభవతి స శత్రూ నాయురారోగ్యయుక్తః. 173
ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే వైశమ్పాయనశౌనక సంవాదే గ్రహయజ్ఞ
శాన్తివిధా వయుతహోమాదికథనం నామ ద్వినవతితమోఽధ్యాయః.

ఇట్లాచరించుటచే వశులుకాని వారిని వశుల చేసికొనవచ్చును. సర్వశత్రు బలములును లొంగిపోవును: అమిత్రులును మిత్రులగుదురు. విద్వేషముతోచేయు అభిచారిక కర్మములందు అన్నియు (మూడును) హస్తమాత్ర భుజములుకలిగి ద్రోణము

(ఒక విధమగు జలపాత్రము) వంటి ముఖము కలిగి రెండు మేఖలలు కలిగిన త్రిభుజాకృతి కుండము కావలయును. విప్రులు ఎర్రని వస్త్రములు మాల్యములు గంధానులేపనములు తలపాగలు ధరించి జపాపుష్పములవలె వెలుగుచు నరవాహనులై హోమము చేయవలయును. వారు యజ్ఞోపవీతము నివీతముగా ధరించి జాట్లు విరియబోసికొని 'దుర్మిత్యాస్తస్మైనస్తు' ఇత్యాది మంత్రములను 'హం ఫద్' ఇత్యాది శబ్దములతో ముగియునట్లు ఉచ్చరించుచు యజమానుని శత్రువునకు అశుభము కలుగవలెనని తలంపుకలిగి డేగ ఎముక ముక్కలతో జతవరచిన నమిధలను ఎడమచేతిలో పట్టుకొని వేల్చివలయును. యజమాన శత్రు ప్రతి రూపము (బొమ్మ)ను చేసి యుంచుకొని 'శ్యేనాభిచార' మంత్రముతో ఏడుమారులు మంత్రించిన పురము (చురకత్తి)తో ఆ ప్రతిరూపమును త్రొక్కించి ఆ ముక్కలనుకూడ ఆభిచారిక మంత్రములతో వేల్చి వలయును. కాని ఈ విధమగు ఆభిచారిక గ్రహ హోమమును శాంతిక పౌష్టికాది కామనలతో చేయు గ్రహ యజ్ఞముతో నమాన కాలమున చేయరాదు. (దానికి ముందుగా వేరుగా చేయవలయును.) ఒకవేళ దానినట్లు వేరుగానే చేసినను ఇవి శత్రు నాశము మొదలగు దుష్టము క్రూరమునైన ఐహిక ఫలములనిచ్చునేకాని పారలౌకికముగ శుభము కలిగించక పోగా అశుభమును కలిగించును. కావున ఇహమునను వరమునను వాస్తవమగు శుభమును కోరువారు శాంతిక పౌష్టిక గ్రహ యజ్ఞమునే ఆచరించవలయును.

ధనము విషయములో శాత్యము (ఉండియు లోభముచే లేనట్లు నడించి వ్యయము తగినట్లు చేయక కొరత చేయుట) చూపక యథా శక్తిగా అయుత హోమ-లక్షహోమ-కోటి హోమములనెడు మూడు విధములగు గ్రహ యజ్ఞములను చేయవలయును. అట్లాచరించినవాడు పునరావృత్తి రహితమును దుర్లభమునునగు విష్ణు స్థానమును పొందును. నమాహితుడై దీనిని వినినను ఇతరులకు వినిపించినను అట్టి వారికి గ్రహపీడకాని బంధు జనులకు అరిష్టముకాని కలుగదు. ఈ గ్రహ యజ్ఞత్రయ విధానమును లిఖించి ఇంటిలో ఉంచుకొనినచో అట్టి వారికి బాలుర కనారోగ్యముకాని పీడకాని ఆ కుటుంబము వారికి రోగముకాని బంధనముకాని కలుగదు. అందునను కోటిహోమ యజ్ఞము భుక్తి ముక్తి ఫలదము! లక్ష హోమ గ్రహ యజ్ఞము అశ్వమేధయాగ ఫలదము. అయుత హోమ నవగ్రహ ముఖము ద్వాదశాహమను శ్రౌతయజ్ఞమునంత ఫలము నిచ్చును.

ఈ చెప్పిన గ్రహయజ్ఞ విధానమంతయు ఉత్సవము చేసిన అనందమును కలిగించును; నకల కలుషముల హరించును; ప్రానంగికముగ దీనిని చదివిన వారును వినిన వారును ఆయురారోగ్య యుక్తులగుదురు; శత్రువులనణగ ద్రొక్కుదురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున అయుత హోమాది గ్రహయజ్ఞ త్రయకథనమును తొంబది రెండవ అధ్యాయము.

త్రినవతితమోఽధ్యాయః.

నవగ్రహస్వరూపకథనమ్.

- ఈశ్వరః : వద్మాననః వద్మకరః వద్మగర్భసమద్యుతిః | సప్తాశ్వ స్సప్తరజ్జుశ్చ ద్విభుజ స్సవితా రవిః. 1
 శ్వేత శ్వేతామృరదర శ్వేతాశ్వ శ్వేతభూషణః | గదాపాణి ర్ద్విబాహుశ్చ కర్తవ్యో వరద శ్శశీ. 2
 రక్తమాల్యామృరదర శ్శక్తిశూలసమన్వితః | చతుర్భుజో మేషగమో వరద స్సౌ ద్ధరాసుతః. 3
 వీతమాల్యామృరదరః కర్ణికారదశద్యుతిః | ఖడ్గచర్మగదాపాణి స్సింహస్థో వరదో బుధః. 4
 దేవదైత్య గురూ తద్వ త్ప్రీతశ్వేతో చతుర్భుజౌ | దణ్డినౌ వరదౌ కార్యౌ సాక్షసూత్రకమణ్డలౌ. 5
 ఇంద్రసీలద్యుతి శ్శూలీ వరదౌ గృధ్రవాహనః | ప్రాసబాణాసనధరః కర్తవ్యోఽర్కసుతస్సదా. 6
 సదా కరాళః ఖడ్గీచ చర్మశూలధర స్తథా | సీల స్సింహాసనస్థశ్చ రాహురత్ర శ్శశస్యతే. 7
 దూమా ద్విబాహవ స్సర్వే గదినో వికృతాననాః | గృధ్రాసనగతా నిత్యం కేతవో నృవరప్రదాః. 8
 నర్వే కిరీదీనః కార్య గ్రహ లోకహితావహాః | ద్వ్యజ్ఞశేనోచ్చితా స్సర్వే శతమష్టోత్తరా శ్శుభాః. 9

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే నవగ్రహస్వరూపకథనం నామ

త్రినవతితమోఽధ్యాయః.

తొంబది మూడవ అధ్యాయము.

నవగ్రహ స్వరూప కథనము.

ఈశ్వరుడు నారదునకు నవగ్రహ స్వరూపము ఇట్లు తెలిపెను: రవి పద్మము ఆననము (పీతము)గా గలవాడు; చేతులయందు పద్మమునుండును. పద్మపు లోపలి భాగపు కాంతివంటి దేహకాంతికలవాడు. ఏడు గుర్రములు వాహనము అయి వాటి ఏడు త్రాళ్లును చేతులధరించి రెండు భుజములతో ఒప్పురును. చంద్రుడు తెల్లని దేహము వస్త్రములు గుర్రములు భూషణములు కలిగి గదాపాణియై ద్విభుజుడై ఉండును. అంగారకుడు రక్త మాల్యాంబరధరుడు మేష వాహనుడు చతుర్భుజుడు శక్తి శూల హస్తుడునై యుండును. బుధుడు పీత (వనపు వచ్చని) మాల్యాంబర ధరుడు పచ్చగన్నేరు పూరేకుల కాంతివంటి కాంతి కలవాడు ఖడ్గచర్మ(దాలు)గదాపాణి-సింహవాహనుడునై యుండును. గురుశుక్ర లిరువురును చతుర్భుజులు దండాక్ష మాలాకమండలు ధరులు; బృహస్పతి వనపు వచ్చని-శుక్రుడు తెల్లని- దేహకాంతి కలవారు. శని ఇంద్ర సీల నమానకాంతి-శూలాయుధము-గృధ్రవాహనము కలిగి-ప్రానధనువులు ధరించినవాడు. రాహువు భయంకరుడు. ఖడ్గము-దాలు-శూలము ధరించినవాడు-నల్లనివాడు-సింహాననస్థుడు; కేతువులు దూమ వర్షులు-ద్విబాహువులు-గదలు దాల్చినవారు వికృతముఖులు-గృధ్రవాహనులు నయియుందురు. (ఇచట కేతువు ఒకడుగా మాత్రముకాక దూమ కేతువులు మొదలగు అనేక గ్రహములుగా భావనచేసి చెప్పబడినది.) అన్ని గ్రహములును కిరీటములు గలవిగాను రెండు భారతీయాంగుళముల ఎత్తుకలవిగాను నిర్మింప జేయవలెను. 'ఇచట శతమష్టోత్తరాః శుభాః' అనునది సరిగా అవగతముచేసికొనుట కవకాశము లేకున్నది. ప్రతియొక గ్రహమునకు సంబంధించిన మంత్రమును కనిష్ఠ సంఖ్యగా నూట ఎనిమిది మారులైన జపించిన యెడల శుభము కలిగింతురు అని ఆర్థము కావచ్చును.

ఇది శ్రీమత్స్వ మహా పురాణమున నవగ్రహ స్వరూప కథనమును తొంబది మూడవ అధ్యాయము.

చతుర్న వతితమోఽధ్యాయః.

శివచతుర్దశీవ్రతమ్.

నారదః : భగవ న్భూతభవ్యేశ తథాన్యదపి యద్ర్యతమ్ ।

భుక్తిముక్తిఫలానూలం తత్పున ర్వక్తు మర్హసి. 1

ఈశ్వరః : ఏవముక్తోఽబ్రహ్మ చృమ్భ రయం వాఙ్మయపారగః ।

మత్సమ న్నపసా బ్రహ్మ స్పృరాణశ్రుతి విస్తరే 2

ధర్మోఽయం వృషరూపేణ నన్దిర్నామ గణాగ్రణీః । ధర్మాన్మాహేశ్వరా న్వక్ష్య త్యతః ప్రభృతి నారద.

శ్రీమత్స్వః : ఇత్యుక్త్వా దేవదేవేశ న్తత్రైవాన్తరదీయత । నారదోపిచ శుశ్రామ రవృచ్ఛ న్నన్దికేశ్వరమ్. 4

ఆదిష్ట న్త్యం శివేనేహ వద మాహేశ్వర వ్రతమ్ ।

నన్దికేశ్వరః : శృణుష్వావహితో బ్రహ్మన్వక్ష్యే మాహేశ్వరం వ్రతమ్. 5

త్రిమ లోకేషు విఖ్యాతం నామ్నా శివచతుర్దశీమ్ । మార్గశీర్షే త్రయోదశ్యాం సితాయా మేకభోజనః. 6

ప్రార్థయే ద్దేవదేవేశం త్వామహం శరణం గతః । చతుర్దశ్యాం నిరాహార స్సమభ్యర్చ్య మాహేశ్వరమ్. 8

సౌవర్ణం వృషభం దత్వా భోక్త్యామీతి పరేఽహని ఏవం నియమకృత్సుప్త్యా ప్రాత రుత్థాయ మానవః.

కృతస్నానజపః వశ్చా దుమయా సహితం శివమ్ । పూజయే త్కమలై శ్శుక్తై ర్గన్ధమాల్యానులేపనైః. 9

పాదౌ నమ శ్శివాయేతి శిర స్స్పర్శాత్మనే నమః । లలాటంతు త్రినేత్రాయ నేత్రాణి హరయే నమః. 10

ముఖ మిన్దుముఖాయేతి శ్రీకణ్ఠాయేతి కన్ధరామ్ । నద్యోజాతాయ కర్ణౌతు వామదేవాయ వై భుజౌ. 11

అమోరహృదయాయేతి హృదయం పరిపూజయేత్ । ననౌ తత్పురుషాయేతి తథేశానాయ చోదరమ్. 12

పార్శ్వే చానన్తధర్మాయ జ్ఞానరూపాయ వై కటిమ్ । ఊరూ చానన్తవైరాగ్యసింహాయేతి ప్రపూజయేత్. 13
 అనన్తైశ్వర్యనాథాయ జానుసీ త్వర్చయే ద్బుధః । ప్రధానాయ సమో జజ్ఞే గుల్ఫౌ వ్యోమాత్మనే నమః. 14
 నమః పరమరూపాయ వృష్ట మభ్యర్చయే న్నరః । వ్యోమకేశాత్మరూపాయ కేశా న్పుష్టిం వినాకదృత్. 15
 పుష్ట్యై నమ స్తదా తుష్ట్యై పార్వతీం చాపి పూజయేత్ ।

తొంబది నాలుగవ అధ్యాయము.

శివ చతుర్దశీవ్రతము.

నారదు డీశ్వరునిట్లడిగెను: భగవన్; భూత-భవ్య-ప్రభూ! ఇంతవరకును మీరు చెప్పిన వానివంటిదే భుక్తి ముక్తి ఫలముల నీయగలిగినది ఇంకనునేదైన వ్రతమున్నచో దానిని నాకు తెలుపుము. అనగా ఈశ్వరుడతనితోనిట్లు చెప్పనారంభించెను. నారదా: ఇడుగో! ఈతడు వాఙ్మయమంతయు కడముట్ట చదివి దాని తత్త్వమునెరిగినవాడు. పురాణములు వేదములు అను రెండు విధములగు వాఙ్మయ విస్తారము నెరుగుటలోను తవశ్చర్యలోను నాతో నమానుడు. ఇతడు వృషభ రూపములో కనబడుచున్న ధర్మమేకాని వేరుకాదు. ప్రమతగణమువారిలో శ్రేష్ఠుడు. ఈతని పేరు నంది. ఇక మీదట ఈతడే నీకు మహేశ్వర ధర్మములను చెప్పగలడు. అని పలికి ఈశ్వరుడచటనే అప్పుడే అంతర్ధానము నందెను. నారదుడు (అయా విషయముల) వినగోరినవాడు (శుశ్రూషువు) అగుచు నందికేశ్వరునిట్లడిగెను: అయ్యా! శివుడు నిన్ను తనక ప్రతినిధిగా నిలిపెను గదా: కావున నాకు మాహేశ్వరమగు (మహేశ్వరునకు సంబంధించిన) వ్రతమును ప్రతిపాదింపుము. అనగా నందికేశ్వరు డతనికిట్లు చెప్పెను :

బ్రాహ్మణా: వినుము; మాహేశ్వరమగు వ్రతమును తెలిపెదను, అది శివచతుర్దశీ వ్రతమును పేరున త్రిలోక ములయందును ప్రసిద్ధము. మార్గశీర్ష శుక్ల త్రయోదశినాడు దేవదేవేశుడగు ఈశ్వరుని “నేను నిన్ను శరణుచొచ్చినాను. చతుర్దశినాడు నిరాహారుడ నైయుండి మహేశ్వరుని సమభ్యర్చించి సువర్ణ వృషభమును దానముచేసి భుజింతును.” అని సంకల్పించి ఆనాడు (త్రయోదశినాడు) ఒక పూట మాత్రమే భుజించి యుండవలెను. ఇట్లు నియమము నేర్పరచుకొని ఆ రాత్రి నిద్రించి చతుర్దశినాటి ఉదయమున మేలుకొని స్నాన జపాదికము చేసికొని తెల్లకమలములతో గంధ మాల్యానులేపనములతో నహితుడగు శివుని పూజించవలెను.

(పూజా మంత్రములు): 1. శివాయనమః-పాదౌ పూజయామి; 2. వ్యోమాత్మనే నమః-గుల్ఫౌ పూజయామి; 3. ప్రధానాయ నమః జంఘే పూజయామి; 4. అనంతైశ్వర్య నాథాయనమః జానుసీ పూజయామి; 5. జ్ఞాన రూపాయ నమః కటిం పూజయామి; 6. అనంత ధర్మాయ నమః-పార్శ్వే పూజయామి; 7. ఈశానాయ నమః-ఉదరం పూజయామి; 8. తత్పురుషాయ నమః-స్తనౌ పూజయామి; 9. అఘోర హృదయాయ నమః-హృదయం పూజయామి; 10. వామ దేవాయ నమః-భుజౌ పూజయామి; 11. నద్యోజాతాయ నమః-కర్ణౌ పూజయామి; 12. శ్రీకంఠాయ నమః-కంఠరాం పూజయామి; 13. ఇందు ముఖాయనమః-ముఖం పూజయామి; 14. హరయే నమః-నేత్రాణి పూజయామి; 15. త్రిజేత్రాయ నమః-లలాటం పూజయామి; 16. సర్వాత్మనే నమః-శిరః పూజయామి; 17. వ్యోమకేశాయ నమః-కేశాన్ పూజయామి; 18. పరమ రూపాయ నమః-స్పృహం పూజయామి; 19. ఆత్మరూపాయ నమః-పుష్టిం పూజయామి; (పుష్టిం-అనగా ఈ చెప్పినవి కాక తెలిసియో తెలియకయో చెప్పక మిగిలిన అంగములు అని అర్థము,

తరువాత-పుష్ట్యై నమః-తుష్ట్యై నమః-ఇత్యాది మంత్రములతో పార్వతిని పూజించవలయును.

తతస్తు వృషభం హ్రామం హేమకుమ్భసమన్వితమ్.

శుక్లమాల్యామ్బరయుతం వజ్రరత్నసమన్వితం । భక్ష్యై ర్నానావిధైర్ద్యుక్తం గురవే వినివేదయేత్. 17
 ప్రేయతాం దేవదేవోఽత్ర సద్యోజాతః వినాకభృత్ । బ్రాహ్మణా నృత్యభోజ్యైశ్చ తర్పయే ద్భుక్తిత శ్శుచిః.

వృషదాజ్యంచ సప్రమాశ్య స్వపే ద్భూమా వుదజ్జుఖః ।

వజ్చదశ్యాం తతః పూజ్య విప్రౌ న్బుజ్జీత వాగ్యతః. 19

తద్వ త్కృష్ణచతుర్దశ్యా మేత త్సర్వం సమాచరేత్ చతుర్దశీమ సర్వాసు కుర్యా త్సర్వవ దర్చనమ్. 20

యే తు మాసా విశేషాస్తు తాన్నిబోధ క్రమా దిహ । మార్గశీర్షాదిమాసేషు క్రమా దేవ ముదీరయేత్. 21

శక్కురాయ నమస్తేఽస్తు నమస్తే గరకన్ధర । త్ర్యంబికాయ నమస్తేఽస్తు మహేశ్వర తతః పరమ్. 22

నమస్తే స్తు మహాదేవ స్థాణవేచ తతః పరమ్ । నమః పశుపతే నాథ నమస్తే శమ్భవే పునః. 23

నమస్తే వరమానన్త నమ సోమార్దధారిణే । నమో భవాయ భీమాయ త్వా మహం శరణం గతః. 24

గోమూత్రం గోమయం క్షీరం దధి సర్పిః కుశోదకమ్ ।

వజ్చగవ్యం తథా బిల్వం కర్పూరం వాఽగురుం యవాః. 25

తిలాశ్చ కృష్ణా విధివ త్రాశనం క్రమశ స్స్మృ తమ్ ।

ప్రతిమానం చతుర్దశ్యా మేకైకం ప్రాశనం స్మృతమ్. 26

మన్దారై ర్మాలతీభిశ్చ తథా బన్ధూకకైరవైః । సిన్ధువారై రశోకైశ్చ మల్లికాభిశ్చ పాటలైః. 27

అర్కపుష్పైః కదమైశ్చ శతవత్రై న్నతోత్పలైః । ఏకై కేన చతుర్దశ్యా మర్చయే త్పార్వతీవతిమ్. 28

తరువాత బంగారు వృషభమును బంగారు కుంభము (జలపాత్ర)ను శుక్ల మాల్కాంబరములు నానావిధ భక్ష్యములు "సద్యోజాతుడు దేవదేవుడు పినాకధనుర్ధారియగు పరమేశుడు ఈ వ్రతముచే ప్రీతుడగుగాక!" అను అర్థము నిచ్చు మంత్రముతో గురు (అచార్య-పురోహితు)నకు సమర్పించవలయును. శుచిత్వమును భక్తియు కలివాడయి భక్ష్య భోజనములతో బ్రాహ్మణులను సంతృప్తుల జేయవలయును. వృషదాజ్యము ఆహారముగా తీసికొని ఉత్తరపు మొగమై నేలపై పడుకొన వలయును. పిమ్మట పూర్ణిమ నాడు బ్రాహ్మణులను (భోజనాదికముతో) పూజించి తానును భుజించి మోనియై గడువవలెను. ఇట్లే మరల కృష్ణ చతుర్దశియందును ఇదియంతయు జేయవలయును. ఇట్లు మార్గశీర్షము మొదలుగ అన్ని మాసములందును రెండుచతుర్దశులందును చేయుచు పోవలెను. ఈ విషయమున ఆయా మాసములందు వేరుగనుండు అంశములను తెలిపెదను; వినుము. మార్గశీరము మొదలుగ ప్రతి మాసమునందును ధ్యాన పూజాదులయందు వరుసగా-1. శంకరాయ తే నమః; 2. గరకంధరాయ తే నమః; 3. త్ర్యంబికాయ తే నమః; 4. మహేశ్వరాయ తే నమః; 5. మహాదేవాయ తే నమః; 6. స్థాణవే తే నమః; 7. పశుపతయే నాథాయ తే నమః; 8. శంభవే తే నమః; 9. వరమానందాయ తే నమః; 10. సోమార్దధారిణే తే నమః; 11. భవాయ తే నమః; 12. భీమాయ తే నమః; అను మంత్రములను ప్రతి మంత్రముతోను త్వామహం శరణం గతః, అను వాక్యమును పలుకవలయును. అట్లే (యజమానుని) ఆహారము వరుసగా 1. గోమూత్రము 2. గోమయము 3. క్షీరము 4. పెరుగు 5. నేయి 6. కుశోదకము 7. వంచగవ్యము 8. బిల్వ (ఫల)ము; 9. కర్పూరము 10. సాంబ్రాణి 11. యవలు 12. నల్లనూపులు; పూజకై పుష్పములు మార్గ శీర్షాది మాసములందు వరుసగా-1. మందార 2. మాలతీ 3. ఇప్ప 4. తెల్ల కలువ 5. ప్రేంకణము 6. అశోకములు 7. మల్లె 8. పాటలము-దాసాని అనెడు ఎర్రని పూవు; 9. జిల్లేడు 10. కడిమి 11. నూరు రేకుల వద్దము 12. కలువ;

పునశ్చ కార్తికే మాసే సప్రమాప్తే ప్రార్థయే ద్విజాః ।

అన్నై ర్నానావిధై ర్భక్ష్యై ర్వస్త్రసూర్యవిభూషణైః. 29

కృత్వా నీలవృషోత్సర్గం శ్రుత్యుక్తవిధినా నరః । ఉమామహేశ్వరం హైమం వృషభిన్చ గవా నహ. 30

* వృష దాజ్యము అనగా గడ్డకట్టించిన-గట్టి పరచిన పాలు-నేయి కలిపిన మిశ్రము; దూధ్-భోవా-దూధ్-బడా అను

ముక్తాధలాష్టకయుతాం సితనేత్రవహృతామ్ । సర్వోపస్కరసంయుక్తాం శయ్యాం దద్యాత్సుశోభనామ్. 31
 తామ్రపాత్రోవరి పున శ్శాలితణ్డలసంయుతామ్ । స్థావ్య విప్రాయ శాస్తాయ వేదవ్రతదరాయ చ. 32
 అవ్యజ్ఞాయ చ సౌమ్యాయ నదా కల్యాణకారిణే । జ్యేష్ఠసామవిదే దేయం నచ కువ్రతినే క్వచిత్. 33
 నవత్నీకాయ సమ్పూజ్య వస్త్రమాల్యవిభూషణైః । గుణజ్ఞే శ్రోత్రియే దద్యా దాచార్యే తత్త్వవేదిని. 34
 గురౌ సతి గురో ర్దేయం తదభావే ద్విజాతయే । న విత్తశాత్యం కుర్వీత కుర్వ న్దోష మవాప్నుయాత్. 35
 అనేన విధినా యస్తు కుర్యా చ్చివచతుర్దశీమ్ । సోఽశ్వమేధసహస్రస్య ఫల మాప్నోతి మానవః. 36
 బ్రహ్మహత్యాదికం కించి ద్యదత్రాముత్ర వా కృతమ్ ।

పితృభి ర్బ్రాతృభిర్వాపి తత్సర్వం నాశ మాప్నుయాత్. 37
 దీర్ఘాయురారోగ్యకులాభివృద్ధి రత్రాక్షయాఽముత్ర చతుర్బుజత్వమ్ ।

గాణాధిపత్యం దివి కల్పకోటిశతా న్యుషిత్వా వద మేతి శమ్యోః. 38
 న బృహస్పతిర వ్యనన్త మస్యాః ఫలమిన్ద్రోపి పితామహోపి వక్తుమ్ ।

నచ సిద్ధగణాఽవ్యలం న చాహం యది జిహ్వాయుతకోటయోఽపివక్త్రే. 39
 భవ త్యమరవల్లభ స్మరతి యః పతేద్వా లిఖ ఇచ్ఛతోత్యపి విమత్సర స్సకలపాపనిర్మోచసిమ్.

ఇమాం శివ చతుర్దశీ మమరకామినీకోటయ స్సువన్తి తమనిన్దితం కిము సమాచరే ద్య న్నదా. 40
 యా వాఽథ నారీ కురుతేఽతిభక్త్యా భర్తార మాప్నచ్చ్య సుతా స్గూర్వాన్వా ।

సాఽపి వ్రసాదా త్పరమేశ్వరస్య పరం పడిం యాతి పినాకపాణేః. 41
 ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే నన్దికేశ్వర నారదసంవాదే శివచతుర్దశీ
 వ్రతకథనం నామ చతుర్నవతితమోఽధ్యాయః.

మరల కార్తిక మాసము రాగానే బ్రాహ్మణులను ప్రార్థించి పిలిచికొనివచ్చి నానావిధ భక్ష్యములు మొదలగు వానితో పూజించి వస్త్రములు మాల్యములు భూషణములు బంగారుతో చేసిన ఉమా మహేశ్వరుల వ్రతిమ గోవ్రతిమ వృషభ వ్రతిమ గోవృషభ వ్రతిమలకు ఎనిమిదేసి ముత్యములు తెల్లని నేత్ర వస్త్రములు సర్వోపస్కరములతోకూడిన చక్కని శయ్య రాగి వల్లరములో (పాత్రలోకాని) తెల్లని బియ్యము అంగవైకల్యము లేనివారు శాంతులు వేదవ్రతములను ఆచరించినవారు సౌమ్యులు శుభమును ఆచరించువారు జ్యేష్ఠసామ (అను సామవేద భాగ)ము ఎరిగినవారు దురాచరణములు లేనివారు నవత్నీకులు అగు వారికిని-గుణజ్ఞుడు (ఉత్తమ గుణములు ఎరిగినవాడు-కలిగినవాడు) శ్రోత్రియుడు (సాంగముగ వేదాధ్యయనము చేసినవాడు) తత్త్వవేత్తయు నగు గురువు ఉన్నచో గురునకును లేని ఎడల అట్టి బ్రాహ్మణునకును దానమీయవలెను. వేదోక్త విధానమున నీల వృషోత్సర్జనమును చేయవలెను. విత్తశాత్యము చేయరాదు. చేసినచో దోషము పొందును.

ఈ విధానమున శివ చతుర్దశీ వ్రతము చేసినవారు అశ్వమేధ సహస్ర ఫలము పొందుదురు. వారి తండ్రులో సోదరులో తానో చేసినవైనను బ్రహ్మహత్యాదిదోషము లేవయిన ఉన్నచో వానివలన కలుగు ఇహలోక పరలోక పాప ఫలము లేవేవియున్నను అవి యన్నియు నశించును. ఇహమున దీర్ఘాయురారోగ్యమును కులాభివృద్ధియు పరమున విష్ణు సారూప్యమును సిద్ధించును. ద్యులోకమున వ్రమథ గణములకు ఆధిపతియై నూరుకోట్ల కల్పముల కాలము ఉండి తుదకు శివ స్థానమును చేరుదురు.

ఈ శివ చతుర్దశీ వ్రతఫలమును చెప్పుటకు బృహస్పతికిని బ్రహ్మకును సిద్ధులకును నాకు (నందికేశ్వరునకు)ను నోటియందు పదివేల కోటల నాలుకలున్నను శ క్తి చాలదు. ఏలయన ఆ ఫలము అనంతమయినది.

ఈ శివ చతుర్దశీ వ్రత విధానము నకల పాప విమోచనమును కలిగించునది; దీనిని న్మరించినను వరించినను విమత్సరుడై వినినను వినిపించినను ఇంద్రత్యము సిద్ధించును. దీనిని అమర యువతి కోటులు స్తుతించుచుందురు. నదా ఇట్టి వ్రత న్రమగు దాని నాచరించినచో కలుగు ఫలము ఇంతయని చెప్పనేల? శ్రీయైనను తన భర్తను కాని కుమారులను తన ఇంటి పెద్దలను కాని అడిగి వారి అనుమతి పొంది ఆచరించినను ఆమెయును పరమేశ్వరుని అనుగ్రహమునకు పాత్రురాలై పినాక పాణియగు ఆ మహానుభావుని పరమపదమును పొందును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున శివ చతుర్దశీ వ్రతవిధాన కథనమును
తొంబది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచనవతితమోఽధ్యాయః.

ఫలత్యాగవ్రతమ్.

నన్దికేశ్వరః : తథా సర్వఫలత్యాగమాహాత్మ్యం శృణు నారద ।

య దక్షయం పరం లోకే సర్వకామఫలవ్రదమ్. 1

మార్గశీర్షే శుభే మాసే తృతీయాయాం మునే వ్రతమ్ । ద్వాదశ్యామథవాఽష్టమ్యాం చతుర్దశ్యా మథాపి వా. 2

ఆరభే చుక్లవక్షస్య కృత్వా బ్రాహ్మణవాచనమ్ । అన్యేష్యపిచ మాసేషు పుణ్యేషు మునిసత్తమ. 3

నదక్షిణం పాయసేన భక్తితః పూజయే ద్విజాన్ । అష్టాదశానాం దాన్యానా మన్యచ్ఛ ఫలమూలకమ్. 4

వర్జయే దేకవర్షంతు వినైవౌషధకారణమ్ । సవృషం కాంచనం రుద్రం ధర్మరాజంచ కారయేత్. 5

కూశ్మాణ్డం మాతులుగ్గంచ వారాకం పనసం తథా । ఆహ్రతకకపిత్థాని కలిజ్గ మథ వారుకమ్. 6

శ్రీఫలాశ్వత్థబదరం జమ్బీరం కదళీఫలమ్ । కాశ్మరం దాడిమం శక్త్యా కలధౌతాని షోడశ. 7

మూలకామలకం జమ్బూతిన్రిణీ కరమర్దకమ్ । తక్కోలైలాక జమ్బీర కరీర కుటజం శమీ. 8

ఉదుమ్బరం నాళికేరం ద్రాక్షాఽథ బృహతీద్వయమ్ । రౌప్యాని కారయే దృక్త్యా ఫలాసీమాని షోడశ. 9

తామ్రం తాళఫలం కుర్యా దగన్తిఫలమేవచ । పిణ్డీతకాశ్మర్యఫలం తథా నూరణకన్దకమ్. 10

రక్తాలుకాకన్దకంచ కేతకామ్లాకచిద్భటమ్ । చిత్రవల్లిఫలం తద్వ త్కూటశాల్మలికాఫలమ్. 11

యామ్య నిష్పావ మదుక వచేజ్జుద వదోలకమ్ । తామ్రాని షోడశైతాని కారయే చ్చక్తితో నరః. 12

తొంబది యైదవ అధ్యాయము.

ఫలత్యాగ (పండ్లను తినక మానెడు) వ్రతము.

నందికేశ్వరుడు నారదునకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను. నారదా! ఇట్టిదేయగు సర్వఫలత్యాగ వ్రత మాహాత్మ్యమును వినుము. ఇది (ఇహవర) లోకములందు అక్షయమును-సర్వకామ ఫలవ్రదమును శుభమునగునది. మార్గశీర్షమాసము నందుకాని పుణ్యములగు ఇతర మాసములలో వేనియందుకాని శుక్లవక్షమున తదియ-అష్టమి-ద్వాదశి-చతుర్దశి-వీనిలో నేదైన తిథినాడు బ్రాహ్మణులచే న్వస్తివాచనము జరిపించి ఈవ్రతము నారంభించవలెను. అనాడు బ్రాహ్మణులకు పాయన సహితముగా భోజనము పెట్టించి దక్షిణసీయవలెను. ఔషధ (ఆరోగ్య) కారణము లేకుండగనే సంవత్సరము పాటు వదునెనిమిది విధములగు ధాన్యములు తప్ప మిగిలిన ఫలములు (మారగాయలు కూడ) దుంపలు వేళ్ళు ఏవియు తినక వదలవలయును.

ఏమ్మట (వ్రత పూర్తికై) బంగారుతో ఎద్దును రుద్రుని ధర్మరాజును చేయించవలయును. బూడిద గుమ్మడి కాయ మాదీఫలము వండిలివంగ కాయ వనన మామిడిపండ్లు ఆహ్రతపు ఫలము (అంబాళము-దీని రసము మామిడిపండు రసమువలె నుండును. అని నిఘంటువు) వెలగవండు కళింగము అనెడు (విష్ట ప్రీతికరమగు) పండు ఖర్బూజా దోస

పండు మారేడుపండు రావికాయ రేగుపండు నిమ్మపండు అరటిపండు గుమ్మడు దుంప దానిమ్మపండు ఇవి పదునారును తన శక్తికి తగినట్లు బంగారుతో చేయించవలెను. ముల్లంగి ఉసిరిగ నేరేడు చింతకాయ కలివెపండు తక్కిన ఫలము ఏరికకాయ నిమ్మపండు వెదురు మొలక కొడిసెకాయ జమ్మికాయ మేడికాయ టెంకాయ ద్రాక్షపండు చిన్న పందిలి పంగకాయ వాకుడుకాయ ఈ పదునారును వెండితో చేయించవలెను. తాటిపండు అవిసికాయ పొగడపండు కపిల ద్రాక్ష పండు కందదుంప చిలగడదుంప మొగలిపూవు (కాయ) చిద్భటము (ఒకకాయ) మంజిష్ఠ (తీగకు కాచిన) కాయ కొండ జూరుగుకాయ గంధపు కాయ బొబ్బరకాయ ఇప్పకాయ మర్రికాయ గారకాయ పొట్లకాయ-ఇవి పదునారును రాగితో చేయించవలెను.

ఉదకుమ్బద్వయం కృత్వా దాన్యోపరి నవస్త్రకమ్ । తతశ్చ కారయే చ్చయ్యాం శయ్యోపరి నవాసనమ్. 13
తామ్ర పాత్రద్వయోపేతం యమరుద్రవృషాన్వితమ్ । దేన్వా నహైవ శాస్తాయ విప్రాయాథ కుటుమ్బినే.
నవత్నీకాయ సమ్పూజ్య పుణ్యేఽహ్ని వినివేదయేత్ । యథా ఫలేషు సర్వేషు వన న్యమరకోటయః. 15
తథా సర్వఫలత్యాగవ్రతా ద్భక్తి శ్శివేఽస్తు మే । యథా శివశ్చ ధర్మశ్చ నదాఽనంతఫలప్రదౌ. 16
తత్యుక్తఫలదానేన తౌ స్యాతాం ఫలదౌ నదా । యథా ఫలాన్యనంతాని శివభక్తేషు సర్వదా. 17
తథాఽనంతఫలావాప్తి రస్తు మే జన్మజన్మని । యథా భేదం నపశ్యామి శివవిష్ణ్వర్కవద్మజాః. 18
తథా మమా స్తు విశ్వాత్మా శజ్జర శ్శజ్జర స్సదా । ఇతి దత్వాతు తత్సర్వ మలజ్కృత్యవిభూషణైః.
శక్తశ్చే చ్చయనం దద్యా త్సర్వోపస్కరసంయతమ్ । అశక్తస్తు ఫలాన్యేవ యథోక్తాని విదానతః. 20
తథోదకుమ్బసంయక్తం శివదర్శనా సకాశ్చనౌ । విప్రాయ దత్వా భుజ్జీత వాగ్యతః ఫలవర్జితమ్. 21
అన్యానపి యథాశక్త్యా భోజయే ద్విజపుష్కవాః । ఏత ద్భాగవతానాంచ శైవవైష్ణవయోగినామ్. 22
శుభం సర్వఫలత్యాగవ్రతం వేదవిదో విదుః । నారీభిశ్చ యథాశక్త్యా కర్తవ్యం మునిపుష్కవ.
ఏతస్మాన్న వరం కించి దిహలోకే వరత్రయ । వ్రతమస్తి మునిశ్రేష్ఠ యదనంతఫలప్రదమ్. 24
సువర్ణ రూప్య తామ్రేషు యావంతః పరమాణవః । భవంతి పూజ్యమానేషు ఫలేషు మునిసత్తమ.
తావమ్యగనహస్రాణి రుద్రలోకే మహీయతే ।

ఏత త్సమస్తకలుషావహరం నరాణాం సజ్జీవనాయ మనుజేషుచ సర్వదా స్యాత్. 26
జన్మాంతరేష్వపి న పుత్త్రవియోగదుఃఖ మాప్నోతి దామచ పురస్థరదేవజుష్టమ్ ।

యోవా శృణోతి పురుషోఽల్పదసీ పతేద్వా దేవాలయేషు భవనేష్వపి దార్మికాణామ్. 27
పాపై ర్విముక్తవపు రత్ర పదం మురారే రానన్దకృత్పద ముపైతి శివస్య సోఽపి. 24u

ఇతి శ్రీమత్సమహాపురాణే ఫలత్యాగవ్రతమాహాత్మ్యకథనం నామ
పంచనవతితమోఽధ్యాయః.

రెండు నీటి పాత్రలు చేయించవలెను. వీటిని దాన్యముపై వరచిన నూతన వస్త్రముపై ఉంచవలెను. మంచము-దానిపైకి వరపులు మొదలగునవియు దువ్వుటియు రెండు రాగిపాత్రలు (వల్లెరములు) యమ రుద్ర వృషభముల వ్రతిమలు దేను వ్రతిమ ఇవి అన్నియు శాంతుడు కుటుంబి నవత్నీకుడు అగు బ్రాహ్మణునకు శుభ దివమున అతనిని (దంపతులను) పూజించి ఈయవలెను.

సర్వఫలముల యందును దేవతలు అందరును నివసించురు. కావున ఈ సర్వఫల త్యాగ వ్రత మాహాత్మ్యమున నాకు శివునియందు భక్తి నీర్ధించుగాక! శివుడును ధర్మదేవుడును నదా అనంత ఫలప్రదులు. కావున వారి (వ్రతిమల)తో

కూడ చేసెడి ఫలదానము వలన వారును అనంత ఫలప్రదులగుదురుగాక! శివ భక్తులయందు (వలన) నదా అనంతఫలములు నిలిచి (కలుగుచు) ఉండును. కావున నాకును జన్మజన్మమునందును అనంత ఫలసిద్ధి యగుగాక! శివునికి - విష్ణు రవి బ్రహ్మలకు-నడుమ నేను భేదమును భావన చేయను. కావున విశ్వాత్ముడగు శంకరుడు నదా నాకు శంకరు (శుభము కలిగించు వా) డగుగాక!" అను అర్థమునిచ్చు మంత్రముతో వారిని అలంకరించి ఆ విప్ర దంపతులకు ఇవి అన్నియు దానమీయవలెను. శక్తి ఉన్నచో నర్వోపన్గ-రములతో కూడ మంచమును ఈయవలెను. శక్తిలేనిచో ఈ చెప్పిన ఫలములను మాత్రము యథా విధానముగ ఈయవలెను. ఉద కుంభములను రెండిని శివుని ధర్ముని ప్రతిమలను తవ్వక ఈయవలెను. పిమ్మట ఆ బ్రాహ్మణుని-శక్తియున్నచో ఇంకను చాలమంది బ్రాహ్మణులను కూడ భుజింపజేసి తానును పండ్లు ఏవియు లేకుండ భుజించవలెను.

వేదతత్త్వ వేత్తలును ప్రశంసించెడు ఈ నర్వఫల త్యాగ వ్రతము శివ విష్ణు భక్తులగు వారికిని యోగులకును స్త్రీలకును గూడ కర్తవ్యము. ఇహవరముల రెండియందును అనంతఫలముల నీయగల వ్రతము దీనిని మించినది మరియొకటిలేదు. ఈ వ్రతమున పూజింపబడు ఫల ప్రతిమల కువయోగించిన నువర్ణ రజత తామ్రములందు ఎన్ని వర మాణువులు కలవో అన్నివేల యుగములపాటు రుద్ర లోకమునందు ఈ వ్రతకర్త పూజితుడయి నుభించును.

ఈ వ్రతము దాని నాచరించిన నరుల నమస్త కలుషములను హరించును. ఇహలోకమున సంజీవనమయి నర్వదా నుభింపజేయును. జన్మాంతరముల యందును అట్టివారికి పుత్రప్రవియోగ దుఃఖము కలుగదు; ఇంద్రాది దేవత లనుభవించెడి స్వర్గసుఖములు లభించును.

దీని నాచరించుటకు శక్తి లేనివారు పుణ్యకరమగు ఈ వ్రతవిధానమును దార్మికులెవరైన దేవాలయములందో భవనములందో చెప్పచుండగ వినినను తామే చదివినను పాప విముక్తులై ఇహలోకమున నుభించి వరమున విష్ణు స్థానమును పిమ్మట ఆనందప్రదమగు శివ స్థానమును పొందుదురు.

ఇది శ్రీమత్స్య మహాపురాణమున ఫలత్యాగ వ్రత మాహాత్మ్య కథనమను తొంబదియైదవ అధ్యాయము.

షణ్ణవతితమోఽధ్యాయః.

ఆదిత్యవారన క్తవ్రతమ్.

నారదః : య దారోగ్యకరం పుంసాం యదనంతఫలప్రదమ్ ।

య చ్ఛాస్తయే చ మర్త్యానాం వద నస్తీశ తద్ర్యతమ్. 1

నన్దికేశ్వరః : య త్త ద్విశ్వాత్మనో దామ వరం బ్రహ్మ సనాతనమ్ ।

సూర్యాగ్నిచంద్రరూపేణ త త్త్రిదా జగతి స్థితమ్. 2

తదారాధ్య పుమా నివ్రహః ప్రాప్నోతి కుశలం నదా । తస్మా దాదిత్యవారేషు నదా నక్తాశనో భవేత్. 3

యది హస్తేన సంయుక్త మాదిత్యస్య దినం భవేత్ । తదా శనిదివే కుర్యా దేకభుక్తం విమత్సరః. 4

నక్త మాదిత్యవారేణ భోజయిత్వా ద్విజోత్తమాః । వత్సై ర్వాదశభి ర్యుక్తం రక్తచందనపజ్జుజమ్. 5

విలిఖ్య విన్యసే త్సూర్యం నమస్కారేణ పూర్వతః । దివాకరం తథాగ్నేయ్యాం వివన్యంతం తతఃపరమ్. 6

భగంతు నై రృతే దేవం వరుణం వశ్చిమేదశే । మాహేన్ద్ర మనిరే తద్వ దాదిత్యంచ తథోత్తరే. 7

శాస్త్ర మీశానభాగేతు నమస్కారేణ విన్యసేత్ । కర్ణికాపూర్వవత్రేతు సూర్యస్యతురగా న్న్యసేత్. 8

దక్షిణే యమనామానం మార్తాంధ్రం వశ్చిమే దశే । ఉత్తరేణ రవిం దేవం కర్ణికాయాంతు భాస్కరమ్. 9

తొంబది ఆరవ అధ్యాయము.

ఆదిత్యవార సక్తవ్రతము.

నందీశ్వరా! మానవులకు ఆరోగ్య ప్రదమును అనంత ఫలప్రదమును శాంతి ప్రదమును నగు వ్రతమును తెలుపుమనిన నారదున కతడిట్లు వచించెను: విశ్వాత్మకమును సనాతనమునునగు పరబ్రహ్మ తత్త్వపు తేజము జగమున సూర్య చంద్రాగ్నులను మూడు రూపములతో ప్రకాశించుచున్నది. దాని నారాధించినవారు నదా క్షేమమునందుదురు. అందులకయి ఆదిత్య వారములందు నియతముగ పగలువవసించి సక్తమున (రాత్రియందు) భుజించవలెను. ఎట్లన- ఆదిత్య వారముతో హస్త సక్షతము వచ్చినప్పుడు దానికి ముందటినాడు-శనివారమున పగటి మాత్రపు భోజనముతో ఏక భుక్తముచేసి విమత్సరుడై యుండి ఆదిత్యవారమునాడు బ్రాహ్మణులకు భోజనముపెట్టి తానును భుజించవలెను.

(దానికి ముందు) రక్తచంద్రసముతో ద్వాదశ దశ పద్మము వ్రాసి దానియందు తూర్పున 'సూర్యాయనమః' ఆగ్నేయమున 'దివాకరాయనమః' దక్షిణమున 'వివస్వతేనమః' నైర్వృతమున 'భగాయనమః' పడమర 'వరుణాయనమః' వాయవ్యమున 'మహేంద్రాయనమః' ఉత్తరమున 'ఆదిత్యాయనమః' ఈశాన్యమున 'శాంతాయనమః' అని వ్రాయవలెను. అట్లే కర్ణికలో తూర్పున 'రవితురగేభ్యోనమః' దక్షిణమున 'యమాయనమః' పశ్చిమమున 'మార్తాండాయనమః' ఉత్తరమున 'రవయేనమః' కర్ణికనడుమ 'భాస్కరాయనమః' అని వ్రాయవలెను.

రక్తపుష్పోదకేనార్ఘ్యం సతిలారుణచంద్రసమ్ । తస్మి నృద్మే తతో దద్యా దిమం మస్త్ర ముదీరయేత్. 10

కాలాత్మా సర్వభూతాత్మా వేదాత్మా సర్వతోముఖః । యస్మా దగ్నిన్ద్రరూప స్త్వం నమస్తే ప్రాగ్దివాకర.

అగ్నిషీశే నమస్తుభ్య మిషేత్వోర్జ్జితే చాస్కరమ్ । అగ్నాయాహి పరద నమస్తే జ్యోతిషాం పతే. 12

అర్ఘ్యం దత్వా విసృజ్యాథ నిశి తైలవివర్జితం । భుజ్జీత పత్సరాస్తేతు కాఞ్చనం కమలోత్తమమ్. 13

పురుషంచ యథా శక్త్యా కుర్యీత ద్విభుజం తథా ।

సువర్గశృంగేం కపిలా మనర్ఘ్యాం రౌప్యాం ఖరైః కాన్య దోహం సవత్సామ్. 14

పూర్ణే గుడస్యోవరి తామ్రపాత్రే నిదాయ పద్మం పురుషంచ దద్యాత్ ।

సమ్పూజ్య శయ్యామృరదూపమాల్యై ర్ద్విజంచ రక్తై రథవా పిశజైః. 15

వ్రజాశయిత్యా పురుషంచ పద్మం దద్యా దనేక వ్రతదానకాయ ।

అవ్యంగ్గరూపాయ జితేంద్రియాయ కుటుంబినే దేయ మసుద్ధతాయ. 16

నమో నమః పావవినాశనాయ విశ్వాత్మనే సప్తతురంగమాయ ।

సామర్గ్యజుర్దామనిదే విధాత్రే భవాబ్ధిపోతాయ జగత్పవిత్ర. 17

ఇత్యనేన విధినా సమాచరే దద్ధ మేక మిహ యస్తు మానవః ।

సోఽధిరోహతి విశష్టరల్మష స్సూర్యదామ సకలామరావృతః. 17

కర్మసంక్షయ మవాప్య భూవతి శ్శోకదుఃఖభయ రోగవర్జితః ।

సో భవే ద్భువనసప్తసంయుతో దర్మమూర్తి రమితాయురాత్మవాన్. 19

యాచ భర్తగురుదేవతత్పరా వేదకర్తు రిహ సక్త మాచరేత్ ।

సాఽపి లోక మమరౌఘపూజితం యాతి నారద పదం న సంశయః. 20

యః పతే దథ సర శ్శుణోతి వా పఠ్యమాన మథవాఽనుమోచతే ।

సోపి శక్రభవనే దివోకనైః పూజ్యతేఽబ్జశతకోటివిస్తరమ్. 21

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఆదిత్యవారసక్తవ్రతమాహాత్మ్యకథనం

నామ షణ్ణవలితమౌఽర్యాయః.

పిమ్మట ఆ వద్దమున నూపులును రక్తచందనమును కలిసిన రక్త పుష్పాదకముతో రవికి ఆర్చనమీయవలెను. (మంత్రార్థము): దివాకరా! నీవు కాలాత్ముడవు; సర్వభూతాత్ముడవు; వేదాత్ముడవు; సర్వతోముఖుడవు; అగ్నింధ్రుడవు; ఇట్టి నీకు తూర్పుదిశయందు నమస్కారము. 'అగ్నిమీశే' ఇత్యాది ఋక్కుతో నీకు సమస్కారము. 'ఇషే త్వోరేత్వా' ఇత్యాది మంత్రముతోను 'అగ్న ఆయాపి' ఇత్యాది మంత్రముతోను బాన్సరా: వరదా: జ్యోతిషాంపతీ: నీకునమస్సు. అనుచు రవి కర్పూము ఇచ్చి అతనికి ఉద్వాపనము చెప్పవలెను. ఆ రాత్రి తైలము లేకుండ బుజించవలెను. ఇట్లు సంవత్సరము గడచిన తరువాత అనేక వ్రతములను దానములను ఆచరించినవాడు అంగవైకల్యము లేనివాడు జితేంద్రియుడు కుటుంబి పొగరులేనివాడు అగు బ్రాహ్మణుని ఎర్రనివికాని ఎరుపు పసుపు కలిసిన రంగువికాని అగు చక్ర మాల్య ధూపములతో అర్చించి అతనికి యథాశక్తిగ బంగారుతో చేసిన వద్దమును ద్వీబుజాడగు పురుషుని బంగారు కొమ్ములతో వెండిగిట్టలతో అలంకరించినదియు దూడ కందియు పాలు పిడుకుటకు కంచుపాత్ర కందియు అగు పాడి యావును దానమీయవలెను. (దానమంత్రము): "పావవినాశనుడు విశ్వాత్ముడు నప్రాశ్వుడు ఋగ్బుజాస్సామ వేదములకు తేజస్సులకు నిదియు విధాతృడును సంసార సాగర నౌకయు జగత్పవిత్రుడునగు రవికి నమస్కారము."

ఈ విధానమున సంవత్సరకాలమాచరించు మానవుడు పాపముక్తుడై సకల దేవతలు తను నేవింప సూర్య వదమునందును. అతడు కర్మ నాశమును పొంది భూనాదుడై దుఃఖభయ రోగ రహితుడై ధర్మమూర్తియు అమితాయువునై ఊర్ధ్వ సప్తలోకములను చేరి సుఖించును.

శ్రీయైనను భర్తృ గురుదేవభక్తి కలిగి ఆదిత్యవార నక్షత్రవ్రతమును ఇట్లాచరించినచో ఆమెయు దేవ గణ పూజితమగు ఉత్తమలోకమునందును. నందియము లేదు.

ఈ విధానమును వినినను చదివినను ఇతరులు చదువుట విని అనుమోదిం (వ్రశంసం)చినను అట్టివాడును నూర్ల కోట్ల సంవత్సరములపాటు దేవపూజితుడై ఇంద్రభవనమున సుఖించును.

ఇది శ్రీమత్స్వయంభూరాజమున ఆదిత్యవార నక్షత్ర వ్రతమాహాత్మ్య కథనమును
తొందరి ఆరవ అధ్యాయము

సప్తసవతితమోఽధ్యాయః.

సజ్జాన్త్యుద్వాపనవ్రతమ్.

సన్దికేశ్వరః : అథాత స్సప్రమృవశ్యామి సజ్జాన్త్యుద్వాపనసంవరమ్ ।

యదక్షయం సరే తోకే సర్వసామఫలవ్రతమ్. 1

విషువే వాయునేచాపి సజ్జాన్తివ్రత మాచరేత్ । పూర్వేద్యు రేకభుక్తేన దస్తదావనపూర్వకమ్. 2

సజ్జాన్తివాసరే ప్రాప్తే తిలై స్నానం సమాచరేత్ ।

రవిసజ్జాన్తిమణే భూమా చన్దసేనాష్టవ్రతమ్. 3

వద్మం సకర్ణికం కుర్యా తస్మి న్నావాహయే ద్రవిమ్ ।

కర్ణికాయాం న్యసే త్సూర్య మాదిత్యం పూర్వత స్తతః. 4

నమ స్సప్తార్చిషే యామ్యేఽర్యష్ట మృజ్జుణ్డాలాయచ । తత స్సప్రతే పారుణ్యే మారుతే తపనాయ చై. 5

మార్తాంధ్ర ముత్తరే విష్ణుమైశాన్యాం విన్యసే త్తతః । గన్ధమాల్యఫలై ర్భక్ష్యై వృణ్ణిరే పూజయే త్తతః. 6

ద్విజాయ సోదకుమ్భంతు ఘృతపాత్రం హిరణ్మయమ్ । కమలం చ యథాశక్త్యా చారయిత్వా నివేదయేత్. 7

చన్దనోదకపుష్పైశ్చ దేవాయార్ఘ్యం న్యసే ద్భువి । విశ్వాం విశ్వరూపాయ విశ్వరామ్నే న్యయమ్భువే. 8

నమోఽననాయ ధాతే చ యజ్ఞషాం వ్రతయే నమః । అనేన విధినా సర్వం మాసి మాసి సమాచరేత్. 9

- సంవత్సరా నే ఘృతపాయసేన సంతర్ప్త్య వహ్నిం ద్విజపుష్కవాంశ్చ ।
కుమృన్సున ర్ద్వావశధేనుయుక్తా స్సరత్న హైరణ్మయవద్మయుక్తాః. 10
- వయస్విసే శ్శీలవతీశ్చ దద్యా ద్దేమాగ్రశృణ్గాశ్చ ఖరైశ్చ రౌప్యాః ।
గా స్సప్త వజ్ఞాథ సకాంస్యదోహ మాల్బ్యామ్బరా వా చతురోఽవ్యశక్తః. 11
- చౌర్గత్యయుక్తః కపిలా మత్రైకాం నివేదయే ద్రాహ్మణపుష్కవాయ ।
హైపించ దద్యా త్పుథివీ మశేషా మాకార్య రౌప్యా మథవాపి తామ్రమ్. 12
- పైష్టి మశక్తస్తు తిలై ర్విదాయ సౌవర్ణ ౦నూర్యేణ సమం వ్రదవ్యాత్ ।
న విత్తశాత్యం పురుషోఽత్ర రుర్యా త్కుర్వ స్నదో యాతి న సంశయోఽత్ర. 13
- యావ న్మహేంద్ర ప్రముఖాచలేన్ద్రాః పృథీచ సప్తాబ్దియుతాచ యావత్ ।
తావ త్స గన్ధర్వగణై రశేషై స్సమ్పూజ్యతే నారద నాకవృష్టే. 14
- తతస్తు కర్మక్షయ మావ్య సప్తద్వీపాధిప స్సౌత్కులశీలయుక్తః ।
సృష్టేర్ముఖేఽవ్యజ్ఞవపు స్సభార్యః ప్రభూతపుత్రాన్వయః ● వన్దితాగ్నిః. 15
- ఇతి పతతి శృణోతి వాఽథ భక్త్యా విధిమఖిలం రవిసజ్జమేషు పుణ్యమ్ ।
మతిమపిచ దదాతి సోఽపి దేవై రమరవతే రృవనేఽభిపూజ్యతే చ. 16

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే సజ్జాన్త్యుద్యాపనవ్రతకథనం నామ
సప్తనవతితమోఽధ్యాయః.

తొంబది ఏడవ అధ్యాయము.

సంక్రాంత్యుద్యాపన వ్రతము.

ఇక ఇప్పుడు సంక్రాంత్యుద్యాపన వ్రతమును తెలిపెదను. అది మేరియనది. ఇహమున సర్వకామ ఫలవ్రదము; వరలోకమున ఆక్షయ ఫలదము. విషువము (రాత్రింబగళ్ళు నమముగనుండు దినము) నందుకాని ఆయన పుణ్యకాలము లందుగాని దీని నాచరించవలెను. ముందటి దినమున ఏక భుక్తముచేసి గడపి వ్రత దినమున దంత దావనమయిన పిమ్మట తిలంతో (తిలంపిండి నూనెలతో) స్నానమాడ వలెను. తదుపరి (గోమయముతో అలికిన) భూమిపై చందనముతో అష్ట దశ వర్ణమును కర్తికతోకూడ లిఖించి దానియందు రవినావాహనము చేయవలెను. కర్ణికయందు 'సూర్యాయ నమః' తూర్పున 'ఆదిత్యాయ నమః' ఆగ్నేయమున 'సప్తార్చిషే నమః' దక్షిణమున 'అర్యష్టే నమః' నైర్వృతమున 'ఋజ్మండ రాయ నమః' వడమర 'నవిత్రే నమః' వాయవ్యమున 'తవనాయ నమః' ఉత్తరమున 'మూర్తాందాయ నమః' ఈశాన్యమున 'విష్ణవే నమః' అని వ్రాయవలెను. తరువాత ఆ స్తోత్రమునందు గంధమాల్యఫల భక్ష్యములతో రవినర్పించవలెను బ్రాహ్మణునకు ఉద కుంభమును ఘృత పాతమును సువర్ణకమలమును యథాశక్తిగ దానమీయవలెను. చందనోదక కుసుమములతో వేలపై రవి కర్ణ్యము విడువవలెను. (అర్హ్య మంత్రార్థము); "విశ్వం విశ్వరూపుడు విశ్వధామడు స్వయం భువు అనంతుడు రాత యజ్ఞస్సంకు అధిపతి అగు రవికి నమస్కారము." (సర్వము తానైనవాడును అన్నిటియందును తాను ప్రవేశించి యున్నవాడును విశ్వం; ప్రతియొకదాని రూపమును ప్రపంచ రూపమును తానైయున్నవాడు విశ్వ రూపుడు; ప్రతియొక తేజోరూప తత్త్వమును తానైయున్నవాడు విశ్వధామడు; తనకుతానై జనించినవాడును తనకుతానై మరయొకరితోఁ జనిలేకయే నిలిచియున్నవాడు స్వయంభువు; అంతయు లేనివాడు అనంతుడు; సర్వమును నిర్మించువాడు రాత; యజ్ఞములను ఆచరించుటకువయోగించు మంత్రములు యజ్ఞస్సంకు; యజ్ఞములనాచరించుటవలని ఫలితము హిరణ్య గర్భోపాసనా ఫలితము అగు సూర్యలోకప్రాప్తియే; కావున రవి యజ్ఞస్సంకు అధిపతి.)

ఈ విధానమున వ్రతి మానమునందును వ్రత్యంశమును ఆచరించవలయును. సంవత్సరాంతమున నేతి పాయ నముతో (హోమముతో) అగ్నిని (భోజనములతో) ద్విజపుంగవులను సంతృప్తుల జేయవలెను. వంద్రెండు కడవలను వంద్రెండు రత్న(ఖండ)ములతో కూడ వంద్రెండు బంగారు వద్మములను బంగారు కొమ్ముల కొనలు వెండి గిట్టలు పాలు పిదుకుటకు కంచు పాత్రలు మంచి శీలము కలిగి పూలతో వస్త్రములతో అలంకరించియున్న వంద్రెండు పాడి ఆవులను శక్తి లేనిచో నాలుగు కాని ఒకటికాని ఇట్టి ఆవులను బ్రాహ్మణులకు వేరు వేరుగా దాన మీయవలెను. శక్తి ననుసరించి బంగారు తోనో వెండితోనో రాగితోనో నూపుల పిండితోనో చేసిన భూ వ్రతిమను కూడ బంగారు రవి వ్రతిమతోపాటు ఈయవలెను. ధనము విషయమున శాత్యము (కొంటె తనము) చేయరాదు; చేసినచో ఆరోగతి చెందును.

ఇది ఇట్లు చేసినవాడు నారదా! మహేంద్రాది వర్వతములును నప్తద్విప నప్త నముద్రాన్విత వృథివియు ఉన్నంతవరకు స్వర్గమున అశేష గంధర్వ గణముల పూజలనందుకొనుచు నుభించును. పిమ్మట పుణ్యక్షయము కాగా భూమిపై కులశీలయుక్తుడగు నప్తద్విపాధివతిగా జన్మించును. మరల సృష్టికి ఆదియందును అవికలాంగుడు యోగ్యులగు దారపుత్రులు మంచి వంశము కలిగి జన్మించి ఎల్లరు తన పాదములకు నమస్కరించుచుండ నుభించును.

ఈ పుణ్యకరమగు రవి సంక్రాంత్యుద్వాపన వ్రతమును చదివినను వినినను ఇతరులకు వినిపించి తెలిపినను అట్టి వారును ఇంద్ర భవనమున దేవతల పూజలనందుకొనుచు ఆనందింతురు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున సంక్రాంత్యుద్వాపన వ్రతమాహాత్మ్య కథనమును తొందది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టనవతితమోఽధ్యాయః. విభూతిద్వాదశీవ్రతమ్.

నన్దికేశ్వరః : అథాన్యదపి వక్ష్యామి విష్ణో ర్వ్రత మనుత్తమమ్ ।

- విభూతిద్వాదశీ నామ సర్వామరనమస్కృతా. 1
- కార్తికే చైత్రవైశాఖే మార్గశీర్షేఽథ ఫాల్గునే । ఆషాఢేచ దశమ్యాంతు శుక్లాయాం లఘుభు జ్నరః. 2
- కృత్వా సాయంత్రాని సన్ధ్యాం గృహ్ణీయాన్నియమం నరః ।
ఏకాదశ్యాం నిరాహార స్సమభ్యర్చ్య జనార్దనమ్. 3
- ద్వాదశ్యాం ద్విజసంయుక్తః కరిష్యే భోజనం విభో । తదవిఘ్నం మమైవాస్తు సఫలం మధుసూదన. 4
- నమో నారాయణాయేతి వాచ్యంచ స్వవతా నిశి । తతః ప్రభాత ఉత్థాయ + కృతస్నానజవ శ్శుచిః. 5
- పూజయే త్పుణ్డరీకాక్షం గన్ధమాల్యానులేపనైః । విభూతయే నమః పాదౌ విశోకాయచ జానునీ. 6
- నమ శ్శివాయేత్యూరూచ విశ్వమూర్తే నమః కటిమ్ । కన్దర్పాయ నమో మేడ్ర మాదిత్యాయ నమః కరో. 7
- దామోదరాయేత్యుదర మాదిదేవాయచ నమః । మాదవాయే త్యురో విష్ణోః కణ్ఠం వైకుణ్ఠినే నమః. 8
- శ్రీధరాయ ముఖం కేశా న్కేశవాయేతి నారద । వృష్ణం శార్ఙ్గధరాయేతి శ్రవణే దనదాయ వై. 9
- స్వనామ్నా శఙ్ఖచక్రాసిగదాజలజపాణయే । శిర స్సర్వాత్మనే బ్రహ్మ న్నమ ఇత్యభిపూజయేత్. 10
- మత్స్య ముత్పలనంయుక్తం హైమం కృత్వాతు శక్తితః ।
ఉదకుమ్భనమాయుక్త మగ్రత స్థాపయే ద్విభోః. 11
- గుడపాత్రం తిలై ర్యుక్తం పీతవస్త్రాభివేష్టితమ్ । కృత్వా జాగరణం కుర్యా దితిహానకథాదినా. 12
- ప్రభాతాయాంతు శర్వర్యాం బ్రాహ్మణాయ కుటుమ్పినే । నకాఞ్చనోత్పలం దేవం సోదకుమ్భం నివేదయేత్.

యథా న ముచ్యసే విష్ణో సదా సర్వవిభూతిభిః । తథా మాముద్ధరాశేషదుఃఖసంసారకర్మమాత్ . 14

దశావతారరూపాణి వ్రతిమానం క్రమా న్మునే । దత్తాత్రేయం తథా వ్యాస ముత్పలేన సమన్వితమ్ . 15

దద్యా దేవం సమా యావ త్పాషణ్ణా నభివర్జయేత్ ।

తొంబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

విభూతి ద్వాదశీ వ్రతము.

నందికేశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పసాగెను: సర్వోత్తమమగు విష్ణుదేవతాక వ్రతమును మరియొక దానిని చెప్పెదను. విభూతి ద్వాదశీ వ్రతమునది సర్వామరుల వ్రతంబునందుకొనునది. చైత్ర వైశాఖషాఢ కార్తిక మార్గశిర్ష పౌలున మాసములలో దేనియందైన శుక్ల దశమినాడు లఘు భోజనముచేసి ఆనాటి సాయం సంధ్యావందనమయిన తరువాత “నేను రేపు ఏకాదశినాడు నిరాహారుడనై జనార్దనుని అభ్యర్థించి ద్వాదశినాడు ద్విజాలతో కూడి భుజితును. నా ఈ వ్రతము నిర్విఘ్నమును సఫలమును అగుగాక: మధుసూదనా!” అని సంకల్పించి నియమము పూనవలెను. రాత్రి నిద్రించునపుడును ‘సమో నారాయణాయ’ అని ధ్యానించుచుండవలెను.

ఏకాదశినాటి ఉదయమున మేల్కొంచి స్నాన జవములు చేసి శుచియై గంధమాళ్యాను లేపనములతో పుండరీ కాక్షుని పూజించవలెను.

పూజా మంత్రములు: 1. విభూతయేనమః-పాదౌ పూజయామి; 2. విశోకాయనమః-జానునీ పూజయామి; 3. శివాయనమః-ఊరూ పూజయామి; 4. విశ్వమూర్తయేనమః-కటిం పూజయామి; 5. కందర్పాయనమః-మేఢ్రం పూజయామి; 6. ఆదిత్యాయనమః-కరౌ పూజయామి; 7. దామోదరాయనమః-ఉదరం పూజయామి; 8. ఆదిదేవాయనమః-స్తనౌ పూజయామి; 9. మాధవాయ నమః-ఉరః పూజయామి; 10. వైకుంఠినే నమః-కంఠం పూజయామి; 11. శ్రీధరాయ నమః-ముఖం పూజయామి; 12. ధనదాయ నమః-శ్రవణే పూజయామి; 13. సర్వాత్మానే నమః-శిరః పూజయామి; 14. కేశ వాయ నమః-కేశాన్ పూజయామి; 15. శార్ఙ్గధరాయ నమః - వృష్టం పూజయామి; 16. శంఖచక్రాసింగదా జలజపాణయే బ్రహ్మణే నమః అని పూజించవలయును.

బంగారుతో కలువపూవును మత్స్యమును చేయించి అవియును-వానితోపాటు ఉదకుంభమును-పాత్రయందు నూపులును బెల్లమును నింపి వచ్చని వస్త్రముతో దానిని కప్పి అదియు స్వామి ముందు చవలెను. ఇతిహాస కథాది శ్రవణముతో జాగరణము చేసి ఆ రాత్రి గడువవలెను. ద్వాదశినాటి ఉదయమున కుటుంబియగు బ్రాహ్మణునకు కలువపూవును మత్స్యమును ఉదకుంభమును గుడతిలపాత్రమును దానము చేయవలెను. దాన ప్రార్థనామంత్రము : “విష్ణో! సర్వ విభూతి యుక్తుడవగు నీవు ఆశేష దుఃఖ సంసార పంకమునుండి న న్నుద్ధరించుము.” ఇట్లే సంవత్సరముపాటు మత్స్యాది దశావతార వ్రతిమలను దత్తాత్రేయ వ్యాసాదుల వ్రతిమలను కలువపూవును బంగారుతో చేయించి ఇచ్చుచుండవలెను. ఈ కాలమునందు పాషండుల(వేడ నిందకుల)తో సంబంధమును ఏ మాత్రము పెట్టుకొనరాదు.

సమాప్త్యైవం యథాశక్త్యా ద్వాదశ ద్వాదశీ ర్నరః . 16

సంవత్సరాస్తే లవణవర్షలేన సమన్వితామ్ । శయ్యాం దద్యా న్మున్మిశ్రేష్ఠ గురవే దేసుసంయుతామ్ . 17

గ్రామంచ శక్తిమా న్దద్యా త్తేతంచ భవనాన్వితమ్ । గురుం సమ్పూజ్య విధివ ద్వస్త్రిలజ్జా రభూషణైః .

అన్యానపి యథాశక్త్యా భోజయిత్వా ద్విజోత్తమాః । తర్పయే ద్వస్త్రగోదానై రత్నాదిదన సజ్జయైః . 18

అల్పవిత్తో యథాశక్త్యా స్తోకం స్తోకం సమాచరేత్ । యశ్చ ప్యతీవ నిస్స్వ స్స్యో ద్భక్తిమా న్మాధవంప్రతి .

పుష్పార్చనవిహనేన స కుర్యా ద్వత్సరత్రయమ్ । అనేన విధినా యస్తు విభూతిద్వాదశీవ్రతమ్ . 21

కుర్యా త్పాతవినిర్ముక్తః పితౄణాం తారయే చృతమ్ । జన్మనాం శతసాహస్రం సహజ ఫలణా గృహేత్ . 22

న వా వ్యాధి ర్భవే త్తస్య న దారిద్ర్యం న బన్ధనమ్ । వైష్ణవో వాఽథ శైవో వా భవే జ్జన్మని జన్మని. 23
యావ ద్యుగసహస్రాణాం శత మష్టోత్తరం భవేత్ ।

తావ త్స్వర్గే వసే ద్భృహ్మ నృపతిశ్చ పున ర్భవేత్. 24

ఇట్లు యథాశక్తిగా వండెండు ద్వాదశులను గడపి సంవత్సరాంతమున గురుని వస్త్రిలంకార భూషణములతో పూజించి లవణ పర్వతమును శయ్యను పాడియావును గ్రామమును పొలమును భవనమును (శక్తిని బట్టి) ఈయవలెను. ఇతర బ్రాహ్మణులను కూడ యథాశక్తి భుజింపజేసి వస్త్ర గోరత్నధనాదిక దానములచే సంతోషపరచవలెను. శక్తిలేని వాడు అర్చముగను ఈయవచ్చును. మరియు అర్చధనుడు పుష్పార్చన విధానముతో కూడు సంవత్సరములు మారవుని ఇట్లర్చించవచ్చును.

దీని నాచరించుటచే తాను తరించి పాపసిర్ముక్తుడై నూర్గురను పితరులను కూడ తరింపజేయును. ఈ ఫలము అతనికి సూర్గ-వేల జన్మములవరకు వెంట నుండును. అతనికి వ్యాదులు దారిద్ర్యము బంధనము కలుగవు. అతడు శైవుడైనను వైష్ణవుడైనను దీని ఫలముగ నూట ఎనిమిది వేల యుగములపాటు స్వర్గమున వసించి కల్పాంతానంతర సృష్టిలో భూవతిగా జన్మించును.

పుష్పవాహనోపాఖ్యానమ్.

పురా రాధన్తరే కల్పే రాజాఽఽసీ త్పుష్పవాహనః । నామ్నాలోకేషు విఖ్యాత స్తేజసా సూర్యనన్నిభః. 25

తపసా తస్య తుష్టేన చతుర్వక్త్రేణ నారద । కమలం కాశ్చానం దత్తం యథాకామగమం మునే. 26

లోకై స్సమస్తై ర్నగరవాసిభి స్సహితో నృపః । ద్వీపాని సురలోకాంశ్చ యథేష్టం వ్యచర త్సదా. 27

కల్పాదౌ సప్తమే ద్వీపే తస్య పుష్కరవాసినా । లోకేన పూజితం యస్మా త్పుష్కర ద్వీప ముచ్యతే. 28
తదేవ బ్రహ్మణా దత్తం యాన మస్య యతోఽముజమ్ ।

పుష్పవాహన మిత్యాహ నస్మా త్తం దేవదానవాః. 29

న సామ్య మస్యాన్తి జగత్ప్రియేఽపి ! బహ్మచ్ఛుజ్జన్మస్యతు తస్య రాజ్ఞః ।

తపోనుభావా దథ తస్య పత్నీ నారీసహస్రైరభివన్ద్యమానా. 30

నామ్నాచ లావణ్యవతీ బభూవ సా పార్వతీవేష్టతమా భవస్య ।

తస్యా స్సృతానా మయతం బభూవ ధర్మాత్మనా మగ్ర్యదనుర్ధరాజామ్. 31

తథాఽఽత్మజాం స్తానథ వీక్ష్య రాజా ముహూర్ముహూ ర్విస్మయ మానసాద ।

సోఽభ్యాగతం వీక్ష్య మునివ్రవీరం వ్రచేతసం వాక్య మిదం బభాషే. 32

పుష్పవాహనః కస్మా ద్విభూతి రచలాఽమరమ ర్మహాజ్ఞా జాయాచ రూపవిజితామరనున్దరీయమ్ ।

భార్యా మమాలృతపసా పరితోషితేన తతా తథాఽముజగృహం మునివర్మద త్తమ్. 33

మస్మాత్ప్రవిష్టమపి కోటిశతం నృపాణాం సామాత్యకుజ్జరరథౌష జనావృతానామ్ ।

నో లక్ష్మణే క్వ గత మమృరమధ్య ఇన్దు స్తారాగణై రివ వృతః పరిత స్సురద్భిః. 34

తస్మా త్కిమన్యజననీజరరోద్భవేన ధర్మాదికం కృత మశేషఫలాప్తిపేతు ।

స్వామి న్మయాఽథ తనయై రథవాఽనయాపి మద్భార్యయా తదఖిలం కథయ వ్రచేతః. 35

పుష్పవాహనోపాఖ్యానము

పూర్వము రాధంతర కల్పమున రవిభేషస్కుడగు పుష్పవాహనుడను రాజుండెను. అతడు తపముచే బ్రహ్మను

మెప్పించి కామగమనముగల కాంచన కమలమును నుపాదించి తన సగరవాసి జనముతోకూడ నమస్త ద్వీపములందును సురలోకమునందును నంచరించుచుండెను. అతడు కల్పాదియందు ద్వీపములలో ఏడవదియగు పుష్కర ద్వీపమున వసించుచుండెడివాడు. బ్రహ్మ అతని కిచ్చిన పుష్కరము(పద్మము)అదియే. దీనిచే అతని దేవదానవాదులు పుష్పవాహనుడనిరి. నా డా రాజునకు సాటి ఎవరును లేరు. అతని తపోనుభావ మట్టిది. అతని పత్ని నారీనహస్రముచే వంద్యమానయు లావణ్యవతియునై భవునకు పార్వతివలె ఆ రాజునకు ప్రിയయై యుండెను. ఆమెకు ధర్మాత్ములు ధానుష్కశ్రేణులు నగు పదివేల మంది తనయులు కలిగిరి. ఇదియంతయు చూచికొని రాజు తరచు వెరగొందుచుండి యొకనాడు తన కడ కబ్బా గతుడై వచ్చిన ప్రచేతసు నిట్లడిగెను: “నాకు దేవమానవ పూజ్యమగు ఈ యచల నంపద అమరసుందరులకంటె మిన్నయగు ఈ పత్ని అల్పతవముతోనే తుష్టుడై బ్రహ్మ ఇచ్చిన ఈ పుష్పయానము చంద్రుని పరివేష్టించిన తారాగణమువలె నా ముందు కాంతిహీనులై నన్ను పరివేష్టించి యుండు చతురంగ బలనమేతులగు ఈ శతకోటి సృపులు - ఇదంతయును కలుగుటకు గత జన్మమున నేనో నా పత్నియో నా తనయులో ఆశేష ఫలాప్తిహేతువగు పుణ్యమేమి చేసియుంటిమో దయార్థం చేతస్కుడవై తెలుపుము.”

ప్రచేతాః కథిత పుష్పవాహన పూర్వచరితమ్.

ప్రచేతాః : ప్రభవాంతరితం సమీక్ష్య పుణ్యం పృథివీవతేః ప్రసభవిభూతిహేతువృత్తమ్ ।

జన్మాభవ త్రవతు లుబ్ధకులేప రాజ౯ జాతో భవా ననుదినం కిల పాపకారీ. 36

వపుర వ్యభూ త్రవ పురా వరుషాజ్గనన్తి దుర్గన్తి సత్త్వభయతావకరం ప్రజానామ్ ।

న చ తే సుహృజ్జనగణ స్సుతబన్ధువర్గో న చ తే పితా నజననీ చ తదా. 37

అభినమ్మతా పర మభీష్టతమా చ పత్నీ విముఖాతు వర్వతచరావ్యభవత్ ।

ఆసీ దనావృష్టి రతీవ రౌద్రా కదాచి దాహారనిమిత్త మస్మి౯. 38

క్షుత్ప్రీడితేన భవతా తు యదా న కించి దాసాదితం దాన్యఫలాదికంచ ।

తదా తు దృష్టం మహదమ్బుజాడ్యం సరోవరం వజ్జ్వరీతరోధః. 39

వద్మా న్యథాదాయ తతో బహూని గతః పురం వైదిశనామధేయమ్ ।

తన్మూల్యలాభాయ పురిం నమస్తం బ్రాంతం త్వయాశేష మహ స్తదాసీత్. 40

క్రేతా న కశ్చి త్కమలేషు జాతః క్లాంతః పరం క్షుత్పరిపీడితశ్చ ।

ఉవవిష్ట స్త్వ మేకస్మి న్నభార్యో భవనాన్గణే. 41

అథ మజ్గశశబ్దశ్చ త్వయా రాత్రౌ మహా క్రౌఞ్చతః । సభార్య స్తత్ర గతవా న్యత్రాసీ న్మజ్గశద్వనిః. 42

తత్ర మణ్డవమద్యస్థా విష్టో రర్చావరోకితా । వేశ్యానజ్గవతీ నామ విభూతిద్వాదశీవతమ్. 43

సమావ్య మాఘమాసన్య ద్వాదశ్యాం లవణాచలమ్ । నివేదయన్తీ గురవే శయ్యాం చోపస్కరాన్వితామ్.

ఆలంకృత్య హృషీకేశం సౌవర్ణామరపాదపా౯ । తాంచ దృష్ట్వా తతస్తాభ్యా మిదంచ పరిచిన్తితమ్. 45

కిమేభిః కమలైః కార్యం పరం విష్టు రలంకృతః । ఇతి భక్తి స్తదా జాతా దమ్పత్యన్య నరేశ్వర. 46

తత్ర నజ్గ త్పమభ్యర్చ్య కేశవం లవణాచలే । శయ్యాం చ పుష్పవ్రకరైః పూజయిత్వాచ సర్వశః. 47

అథానజ్గవతీ తుష్టా తాభ్యాం ధేను శతత్రయమ్ । దీయతా మాదిదేశాథ కలధౌతవలత్రయమ్. 48

న గృహీతం తతస్తాభ్యాం మహత్సత్త్వావలమ్బనాత్ ।

అనగా ప్రచేతు డిట్లు పలికెను: రాజా! నీ కీ సర్వనంపదలకును హేతువగు నీ పూర్వ జన్మవృత్తమును చూచి తిని. గత జన్మమున నీవు అనుదినము పాపకారియగు లుబ్ధకుడవు. నీ శరీరమును వరుషాంగనందులు దుర్గంధము కలిగి ప్రాజులకు భయతాపకరమయ్యుండెను. వర్వతచరురాలయినను నీయందు విముఖయైనను నీకు అత్యంత ప్రీయతమయగు భార్య ఇచ్చ జననీ సుత సుహృద్బంధుజన మెవ్వరును నీకు లేకుండిరి.

ఇట్లుండ ఒకప్పుడు రోద్రమగు అనావృష్టిచే ఆహారము లేకపోగా నీవు ఖుత్పిడితుడవై దాన్య వలాదికము కూడ దొరుకని తరి నీకు వంకావృత తటము కలిగి అనేక వద్యయుతమగు కొలను కనబడెను. నీవు దానినుండి అనేక షడ్మములు కోసి వాని నమ్మి లాభ మార్జించుటకై విదిశయను నగరమేగి అట వగలంతయు తిరిగితివి. వానిని కొనుపా రెవ్వరును దొరుకక నీవు నీ వత్నితో అరిసి ఖుత్పిడితుడవై యొక భవనాంగణమున కూర్చుంటివి. అంత రాత్రి కాగా వినవచ్చిన మంగళవాద్య ధ్వని జాడబట్టి అది వినవచ్చు చోటికి బార్యతో ఏగితివి. అచట అనంగవతియును వేశ్య జేయుచుండిన విష్ణుపూజను చూచితివి. ఆమె అప్పుడు తన విభూతి ద్వాదశీ వ్రత సమాప్తికై మాఘ శుక్ల ద్వాదశినాడు గురునకు లవణాచలమును సర్వోపస్కరయుక్త శయ్యను దాన మిచ్చుచుండెను. అది చూచి మీ రిరువురును భక్తి కలిగి 'ఈ కమలము లతో పని యేమి?' అని వానితో విష్ణుని అలంకరించి అర్చించితిరి.

అది చూచి తుష్టయై అనంగవతి వారికి మూడు వందల పాడియావులను మూడు వలముల సువర్ణమును నిమ్మని తన వారి నాదేశించెను. కాని మీరు అధిక నత్వము నవలంబించి ఆవి తీసికొనకుంటిరి.

అనంగవత్యాచ పున స్రాభ్యా మన్నం చతుర్విధమ్. 49

ఆనీయ వ్యాహృతం చాత్ర భుజ్యతామితి భూవతే । తాభ్యాం తదా తథేత్యుక్తం బోజ్యవ శ్శ్చో వరాననే. 50

ప్రసజ్గా దుపవాసేన ంగతా రాత్రి శుభావహా । జన్మప్రభృతి పాపిష్ఠా వావాం దేవి శుభవ్రతే. 51

త్వత్ప్రసజ్గా త్రయోర్మధ్యే ధర్మలేశ స్తతోఽనమః । ఇతి జాగరణం తాభ్యాం తత్ప్రసజ్గా దనుష్ఠితమ్. 52

వ్రభాతేతు తయా దత్తా శయ్యా సలవణాచలా । గ్రామాశ్చ గురవే భక్త్యా విప్రేభ్యో ద్వాదశై వతు. 53

వస్త్రాలంకారసంయుక్తా గావశ్చ కనకాన్వితాః । బోజనంచ సుహృన్మిత్రదీనాన్దకృపతై స్సమమ్. 54

తద్వ ల్లబ్ధకదంబుత్వం పూజయిత్వా విసర్జితమ్ । స భవా స్తబ్ధకో జాత స్సవత్సీకో జనేశ్వర. 55

పుష్కరప్రభవా తస్మా త్కేశవస్యచ పూజనాత్ । వినష్టాశేషపావస్య తవ పుష్కరమన్దిరమ్. 56

తస్య వ్రతస్య మాహాత్మ్యా దర్శేన తవసా నృమ అదా త్కామగమం యానం లోకనాద శ్చతుర్ముఖః. 57

సస్తుష్ట స్తవ రాజేన్ద్ర బ్రహ్మరూపీ జనార్దనః । సాఽవ్యనంగవతీ వేశ్యా కామదేఽస్య సామృతమ్. 58

వత్సీ సవత్సీ సఖాతా సా స్యాత్ప్రీతిరితి శ్రితా । లోకే ష్వానన్దజననీ నకలామరపూజితా. 59

తస్మా దుత్సృజ్య రాజేన్ద్ర పుష్కరం త్వం మహీతలే । గజాతటం సమాసాద్య విభూతిద్వాదశీవ్రతమ్. 60

కురు రాజేన్ద్ర నిర్వాణ మవశ్యం సమవాప్స్యసి ।

సన్దికేశ్వరః : ఇత్యుక్త్యా స ముని ర్భ్రహ్మ తత్రైవాన్తరదీయత. 61

రాజా యథోక్తంచ పున రకరో త్పుష్పవాహనః । ఇమా మాచరతో బ్రహ్మ స్సఖణ్ణఫలభా గృవేత్. 62

యథాకథంచి త్కాలేన ద్వాదశ ద్వాదశీ ర్మునే । కర్తవ్యా భక్తితో దేయా విప్రేభ్యో దక్షిణా అపి. 63

విత్తశాత్యం న కుర్వీత భక్త్యా తుష్యతి కేశవః ।

ఇతి కలుషవిదారణం సరాజ్ఞా మపి వరతీహ శృణోతి వాఽథ భక్త్యా. 64

మతిమపిచ దదాతి దేవలోకే వసతి* స రోమనమాని వత్సరాణి. 64a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే విభూతిద్వాదశీవ్రత మాహాత్మ్య

కథనం నామాష్ట నవతితమోఽధ్యాయః.

అంతట అనంగవతి భక్యభోజ్య లేహ్యచాష్య రూప చతుర్విధాన్నములు తెప్పించి మిమ్ము తినుడన మీరును 'అమ్మా! ప్రసంగవశమున అనుకొనకుండగనే ఉపవాసముతో శుభావహమయి రాత్రి గడచినది. కాన లేవు భుజింతుము.

ంగతారాత్రిస్తదావయోః

*సకోటిశతానివత్సరాణి.

మేము జన్మప్రభృతిగా ఓ శుభవ్రతాః చేపి: పాపిష్ఠులము. అంటిరి. ఇట్లు ఈ వ్రతంగమున మీ ఇరువురకును ధర్మలేశమును జాగరణానుష్ఠానఫలమును అబ్బినవి.

ఉదయమున ఆ అనంగవతి శయ్యయు లవజవర్తమును గ్రామములును గురువునకును వస్త్రాలంకారకనక యుతములైన వండ్రెండు పాడియావులు బ్రాహ్మణులకును దానము చేసెను. సుహృన్నిత్ర దీనాంధకృపణులతోపాటు ఆమె ఈ లుబ్ధక దంపతులకును భోజనము పెట్టి వీడ్కొనెను. రాజా: ఆ లుబ్ధక దంపతులుగా నుండిన మీరు వ్రతమున చేసిన పూజా మాహాత్మ్యమున మీ పాపములన్నియు నశించి ఈ వద్మ గృహమును కామగమనమును ఈ నంపదాదికమంతయును బ్రహ్మదూపుడగు నారాయణునిచే మీకు ఈయబడినవి. ఆ అనంగవతియును వేశ్యయు ఇపుడు మన్మథుని రెండవ భార్యయై ప్రీతియును పేర రతీదేవికి నవతిగా నున్నదై లోకానందజననియు సకలామర పూజితయునై యున్నది.

కావున నో రాజేంద్రా: నీవును ఈ వద్మ గృహయానమును భూతలమున విడిచి గంగాతీరమున విభూతి ద్వాదశీ వ్రతము నాచరింపుము. మోక్షము నందెదవు.

ఇట్లు వ్రచేతుడు పలికి యంతర్హితుడు కాగా ఆ రాజాను నాతడు చెప్పినది యెల్ల అట్లే ఆచరించెను. ఆ ఫల మును కూడ పొందెను.

కావున నారదా: దీని నాచరించిన యాతడు అఖండఫలము నందును. శక్తి యున్నంతలో వండ్రెండు ద్వాదశులయం దువవాన పూజా దక్షిణాదానాదికమును విత్తశాత్యము చేయక భక్తితో నాచరించుటచే కేశవుడు తుష్టుడగును.

కలుషనాశకమగు దీనిని భక్తితో వినినను చదివినను నితరులకు తెలిపినను కోటి శత వత్సరములపాటు దేవలోక మున వసించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున విభూతి ద్వాదశీవ్రత మాహాత్మ్య కథనమును తొంబది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనశ తతమోఽధ్యాయః.

దేవవ్రతాది వ్రతషష్టికథనమ్.

సన్నికేశ్వరః: అథాత స్సమృద్ధివక్ష్యామి వ్రతషష్టి మనుత్తమామ్ ।

రుద్రదేవాభిహితాం దివ్యాం మహాపాపవ్రణాశసీమ్. 1

నక్త మబ్ధం చరిత్యాతు గవా సార్దం కుటుమ్బినే । హైమచక్రం త్రిశూలంచ దద్యా ద్విప్రాయ వానసీ. 2

శివో రుద్రోఽహ మస్మీతి శివలోకే మహీయతే । ఏత ద్దేవవ్రతం నామ మహాపాతకనాశనమ్. 3

యస్త్వైకం త్వైకభక్తేన సంక్షిపేద్ధి పృషాన్వితామ్ ।

దేనుం తిలమయీం దద్యా త్స పదం యాతి శాఙ్గరమ్. 4

ఏత ద్రుద్రవ్రతం నామ పావశోకవినాశనమ్ । యస్తు నీలోత్పలం హైమం శర్కరాపాత్రనంయుతమ్. 5

ఏకావ్రతినక్తాశీ సమాస్తే వృషనంయుతమ్ । స వైష్ణవపదం యాతి లీలావ్రత మిదం స్మృతమ్. 6

ఆషాఢాది చతుర్థ్యాన మభ్యజ్ఞం వర్ణయే న్నరః । భోజనోపన్కరం దద్యా త్స యాతి భవనం హరేః. 7

జనప్రీతికరం నృణాం ప్రీతివ్రత మిహోచ్యతే । వర్ణయిత్వా మధౌ యస్తు దధిక్షీరమృతైశ్చవమ్. 8

దద్యా ద్వస్త్రాణి సూక్ష్మాణి రసపాత్రేణ నంయుతమ్ । సమ్పూజ్య విప్రమిథునం గౌరీ మే ప్రీయతామితి. 9

ఏత ద్గౌరీవ్రతం నామ *నదా మోహవినాశనమ్ । పుష్కారోచ త్రయోదశ్యాం కృత్వా నక్త మథోపునః. 10

అశోకం కాంచనం కృత్వా ఇశుయుక్తం దశాజ్ఞాశమ్ ।

విప్రాయ వస్త్రనంయుక్తం వద్యమ్నః ప్రీయతా మితి

కల్పం విష్ణుపదే స్థిత్యా విశోక స్వా త్పున ర్నరః । ఏత త్కామవ్రతం నామ సచా శోకవినాశనమ్. 12
అషాడాదౌ వ్రతాద్యేతు వర్జయే న్నఖకృత్తనమ్ । వారాకంచ చతుర్మాసం షుడుసర్పిర్గుడాన్వితమ్. 13
కార్తిక్యాం తత్పున ర్తైమం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్ । స రుద్రలోకమాప్నోతి శివవ్రత మిదం స్మృతమ్. 14
వర్జయే ద్యస్తు పుష్పాణి హేమ న్తశిశిరా వృతా । పుష్పత్రయంతు పాల్గున్యాం కృత్వా శక్త్యాథ కాఞ్చనమ్. 15
దద్యా త్త్రికాలవేశాయాం ప్రీయేతాం శివకేశవౌ । దత్వా వరంవదం యాతి సౌమ్యవ్రత మిదం స్మృతమ్.

తొంబది తొమ్మిదవ అధ్యాయము

దేవప్రతాది వ్రత షష్టి (అరువది వ్రతముల) కథనము.

నందికేశ్వరుడు నారదునితో ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: ఇక మీదట నర్వోత్తమములగు అరువది వ్రతములను నీకు తెలిపెదను. ఇవి సాక్షాత్ రుద్రుడు చెప్పినవి. నర్వపావ వ్రణాశనములు.

1. ఏడాదిపాటు నక్షత్రవ్రతము జరిపి కుటుంబియగు విప్రునకు పాడి గోవును బంగరు త్రిశూల చక్రములను వస్త్రములను 'శివోఽహమస్మి' 'రుద్రోహమస్మి' అను బావనతో దానమీయవలెను. దీని ఫలమున శివలోకమున వూజితుడై సుఖించును. ఇది మహాపాతక నాశనమగు దేవప్రతము.

2. దినము విడిచి దినము సంవత్సరకాలము నక్షత్రవ్రతము జరిపి సంవత్సరాంతమున బంగారుకలువ వూపు శర్కరా పాత్రను బంగరు వృషభ వ్రతిమను విప్రునకు ఈయవలయును. ఇట్టివారు విష్ణు స్థానమందుదురు. ఇది లీలావ్రతము.

3. అషాడాది మాస చతుష్టయమున అభ్యంగముచేయక బ్రాహ్మణునకు కాని పాత్రునకు ఎవనికైన కాని భోజన సామగ్రి నిచ్చుచుండవలెను. ఇట్టివాడు విష్ణుభవనము చేరును. ఇది జన్మప్రీతికరమగు ప్రీతి వ్రతము.

4. చైత్ర మాసము పొడవున పాలు పెరుగు నేయి చెరకు రసము వదలి వివ్రదంపతులను వూజించి 'గౌరీ మేప్రీయతామ్' అను రసపాత్రను (ఈ వదలిని నాలుగిటిలో దేనితో నిండినదైనను) నన్నని వస్త్రములను దానమీయవలెను. ఇది అజ్ఞాన నాశనమగు గౌరీవ్రతము.

5. వసంత ఋత్యారంభమున (చైత్ర శుక్ల) త్రయోదశినాడు నక్షత్రమండి బంగరు అశోక పుష్పమును వది (భారతీయ) అంగుళముల చెరకుగడను నూతన వస్త్ర (ద్వయ)మును బ్రాహ్మణునకు 'వ్రద్భువ్నః ప్రీయతామ్' అను మంత్రముతో దానమీయవలెను. నదాశోక వినాశనమగు కామవ్రతము ఇది. దీని గాచరించినవాడు ఒకకర్పూర కాలము విష్ణు లోకమున సుఖింతురు. ఇహమున శోకరహితులౌదురు.

6. అషాడాది తిథియం దీ వ్రతమును వూని నాటినుండి వరుసగ నాలుగు మాసములు గోళ్ల కత్తిరించుకొనకుండ వలెను. అంతకాలమును వారాకము (వందిరి వంగకాయ) తేనె నేయి బెల్లము తినకుండవలెను. కార్తికమాసారంభమున బంగారు వారాకమును బ్రాహ్మణునకు దానమీయవలెను. ఇది యాచరించినవాడు రుద్ర లోకమందును. దీనిపేరు శివ వ్రతము.

7. హేమంతశిశిర ఋతువులయందు ఏ పుష్పములను (తనకై) ఉపయోగించకుండ వలెను-పాల్గున మాసమున (కడవట) బంగారుతో (ఆ రెండు ఋతువులలో వూచెడి) మూడు వూపులు చేయించి మూడు వేళలందు మూడిటిని వేరు వేరుగా 'శివకేశవ ప్రీయేతామ్' అనుచు విప్రునకు దానమీయవలెను. దీనిచే వరమవర మందును. దీనిని సౌమ్య వ్రత మందురు.

పాల్గునాదితృతీయాయాం లవణం యస్తు వర్జయేత్ । నమాస్తౌశ యసౌ దద్యా ద్గృహం చోపస్కరాన్వితమ్.
సమ్రాజ్య విప్రమిథునం భవాసీ ప్రీయతామితి । గౌరీలోకే వసేత్కల్పం సౌభాగ్యవ్రతముచ్యతే. 18
సన్యాసానం నరః కృత్వా సమాప్తే మృతకుమ్భకమ్ ।

వస్త్రయుగ్మం తిలాన్వజ్ఞాం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్. 19

లోకం సారస్వతం యాతి పునరావృత్తిమర్థభమ్ । ఏత త్సారస్వతంనామ రూపవిద్యాప్రదాయకమ్. 20
 లక్ష్మీమభ్యర్చ్య వజ్రామ్యా మువవాసీ భవేన్నరః । సమాప్తే హేమకలశం దద్యా ద్దేమసమన్వితమ్. 21
 స వదం వైష్ణవం యాతి లక్ష్మీవా న్జన్మజన్మని । ఏతత్సంప్రదప్రతం నామ దుఃఖశోకవినాశనమ్. 22
 కృత్వాసులేవనం శమ్భో రగ్రతః కేశవస్యవా । యావదబ్దం పునర్దద్యా ద్దేనుం జలమటాన్వితమ్. 23
 జన్మాయుతం స రాజా స్యా త్తత శ్శివపురం వ్రజేత్ । ఏత చ్చుద్ధిప్రతంనామ సదా పావవినాశనమ్. 24
 అశ్వత్థం భాస్కరం గంగాం వ్రణమ్యైక త వాగ్యతః । ఏకభక్తం సరః కుర్యా దబ్దమేకం విమత్సరః. 25
 వ్రతా న్తే విప్రమిథునం పూజ్యం దేనుత్రయాన్వితమ్ । వృషం పిరణ్మయం దద్యా త్సోఽశ్వమేదఫలం లభేత్. 26
 ఏత త్క్రీర్తిప్రతంనామ భూతికీ ర్తిఫలప్రదమ్ । ఘృతేన న్నవనం కృత్వా శమ్భోర్వా కేశవస్యవా. 27
 అక్షతాభి స్సపుష్పాభిః కృత్వా గోమయమణ్డలమ్ । సమాప్తే హేమకమలం తిలదేనుసమన్వితమ్. 28
 శుద్ధ మష్టాజ్ఞశం దద్యా చ్చివలోకే మహీయతే । సామగాయ యతశ్చైత త్కామదుగ్వృత ముచ్యతే. 29
 సవమ్యా మేకభక్తంతు కృత్వా కన్యాంచ శక్తితః । భోజయిత్వా సమ దద్యా ద్దేమకణ్చాకవాసనీ. 30
 ● హేమ విప్రాయచ పున ర్దద్యా చ్చివపురం వ్రజేత్ । జన్మార్బుదం సురూపీ స్యా చ్చత్రుభి శ్చాపరాజితః. 31
 ఏత ద్వీరప్రతం నామ నారీజాంచ సుఖప్రదమ్ । ఏత త్సమాచరే ద్యస్త వజ్రదశ్యాం వయోవ్రతమ్. 32
 సమాప్తే శ్రాద్ధకృ ద్దద్యా ద్గాశ్చ వజ్ర వయస్వినీః । వాసాంసీచ పిశజ్గాని జలకుమ్భయుతానిచ. 33
 స యాతి వైష్ణవం లోకం పితౄణాం తారయేచ్ఛతమ్ ।
 కల్పాన్తే రాజరాజ స్స్యా త్పితృప్రత మిదం స్మృతమ్. 34

8. ఫాల్గున శుక్ల తృతీయ మొదలు మాసాంతమువరకు లవణము విడువవలెను. కడపట విప్రదంపతులను పూజించి వారికి నర్హోపన్మరములతో ఇంటిని మంచమును 'భవానీ ప్రీయతామ్' అనుచు దానమీయవలెను. దీనిచే కల్ప కాలము గౌరీ లోకవాసము లభించును. ఇది సౌభాగ్య వ్రతము.

9. సంధ్యా కాలములందు (కొంత కాలము) మౌనము పాటించి వ్రతాంతమున నేతిపాత్రను వస్త్రముల జతను నూపులను మంటను బ్రాహ్మణునకు దానమీయవలెను. దీనిచే ఇహమున రూప విద్యాలాభమును పరమున పునరావృత్తి రహితమగు సారస్వత లోకమును సిద్ధించును. దీనిని సారస్వత వ్రతమందురు.

10. పంచమినాడువవసించి ఉపవాసాంతమున షష్ఠినాడు బంగారు పాత్రయందు బంగారముంచి విప్రునకు దానమీయవలెను. అతడు జన్మజన్మమందును సంపద్యుక్తుడై విష్ణు లోకమందును. దీనిని సంపద్ర్యతమందురు. ఇది దుఃఖ శోక వినాశకము.

11. సంవత్సర కాలము శివసన్నిధిలోకాని విష్ణు సన్నిధియందుకాని నిలిచి గంధాను లేవనములు (బొట్టుకాని) దరించి కడపట పాడియాపును ఉరకుంభమును (విప్రునకు) దానమీయవలెను. దీనిచే వదివేల జన్మములందు రాజాగా జన్మించుచుండి కడపట శివలోక ప్రాప్తుడగును. నదా పావ వినాశనమగు ఇది శుద్ధి వ్రతము.

12. సంవత్సరముపాటు విమత్సరుడై (అకలుష చిత్తముతో) ఒకే స్థానమునందు అశ్వత్థమునకు భాస్కరునకు గంగకు వ్రణమిల్లి మౌనవ్రతుడై ఏక భుక్తముతో ఉండవలెను. వ్రతాంతమున విప్రదంపతుల నర్పించి చూడు పాడి యాపులను వృషభమును బంగరుతో జేయించి దానమీయవలెను. దీనిచే అశ్వమేధ మాచరించిన ఫలము లభించును. కీర్త్యై శ్వర్యముల సిద్ధింపజేయు దీనిని కీర్తి వ్రతమందురు.

13. గోమయముతో మండలము నేర్పరచి అచట శివునకుగాని కేశవునకుగాని నేతితో అభిషేకము జరిపి ఏమ్మట ఆ దేవునికి అక్షతలతో పుష్పములతో పూజను జరిపి అది ముగిసిన తరువాత సామగానమున నిపుణుడగు విష్ణు

నకు తిలలను పాడి ఆవును ఎనిమిది (భారతీయ) అంగుళముల పొడవు కల స్వర్ణకమలమును దానమీయవలెను. దీనిచే శివలోక ప్రాప్తియగును. ఇది కామదుగ్ర్యతము.

14. నవమినాడు ఏకభుక్తముండి యథాశక్తిగ కన్యనుకూడ భుజింపజేసి ఆమెకు బంగారు జరీగల రవికను వీరను ఈయవలెను. బ్రాహ్మణునకు బంగారు దానమీయవలెను. దీనిచే ఇహమున అర్చుద జన్మములందు చక్కని రూపము శత్రువులచే అపరాజితత్వము పరమున శివలోక ప్రాప్తియగును. ఇది వీరవ్రతమనబడును. ఇది శ్రీలకు పుణ్యమును ఆనందమును ఇచ్చునది.

15. పూర్ణము నాడు పాలు మాత్రము త్రాగి ఉపవాసముండి అది ముగియగానే పాద్యమినాడు పితరులనుద్దేశించి శ్రాద్ధము జరిపి బ్రాహ్మణులకు ఐదు పాడియావులను విశంగ (ఎరుపు పసుపు వన్నెలు కలిసిన రంగుగల) వస్త్రములనై దిండిని ఉదకుంభముల నైదిండిని దానము ఈయవలెను. దీనిచే తానును తన పితరులును తరింతురు. విష్ణులోకమునందు దురు. కల్పాంతా (వ్రతము) సంతరమున కల్పాదియందు సృష్ట్యారంభమున చక్రవ ర్తియై జన్మించును. ఇది పితృవ్రతము.

చైత్రాది చతురో మాసా స్థలం దద్యా దయాచితమ్ । వ్రతానే మణికం దద్యా దన్నవస్త్రసమన్వితమ్. 35
తిలపాత్రం హిరణ్యంబ బ్రహ్మలోకే మహీయతే । కల్పానే నృపతిర్నూన మానన్దవ్రత ముచ్యతే. 36
వజ్రామృతేన స్నవనం కృత్వా సంవత్సరం విభోః ।

వ్రతానేతు పునర్దద్యా ద్దేనుం వజ్రామృతై ర్యతామ్. 37
విప్రాయ దద్యాచ్ఛంఖంచ స వదం యాతి శాఙ్కరమ్ । రాజా భవతి కల్పానేఽరాజ్యవ్రత మిదం స్మృతమ్.
వర్జయిత్వా పుమాన్మాంస మబ్ధానే గోవ్రదో భవేత్. తద్య ద్దేమమృగం దద్యా త్సోశ్వమేధఫలం లభేత్. 39
అహింసావ్రత మిత్యుక్తం కల్పానే నృపతి ర్భవేత్ । బ్రహ్మలోక మవాప్నోతి పునరావృత్తిదుర్లభమ్. 40
మాఘమాస్యషసి స్నానం కృత్వా దమృత్య మర్చయేత్ । భోజయిత్వా యథాశక్తి మాల్యవస్త్రవిభూషణైః. 41
సూర్యలోకే వసేత్కల్పం సూర్యవ్రత మిదంస్మృతమ్ ।

అషాడాదిచతుర్మాస్యాం ప్రాతస్సాయీ భవేన్నరః. 42
విప్రేషు భోజనం దద్యా త్కార్తిక్యాం గోవ్రదో భవేత్ । స వైష్ణవవదం యాతి విష్ణువ్రత మిదం స్మృతమ్.
నిత్యమేవార్చనం విష్టోః కల్పానే రాజరాధృవేత్ । ఆయనా దయనం యావ ద్వర్జయే త్పుష్పనర్పిషీ. 44
తదనే పుష్పదామాని ఘృతదేన్వా నహైవతు । దత్వా శివవదం యాతి విప్రాయ ఘృతపాయసమ్. 45
ఏతచ్ఛీలవ్రతం నామ శీలారోగ్యఫలవ్రదమ్ । సన్యాసీవప్రదో యస్తు సమాం తైలం వివర్జయేత్. 46
సమానేవాపి దద్యాచ్ఛ చక్రశూలేచ కాఞ్చనే । వస్త్రయుగ్మంచ విప్రాయ తేజస్వీ స భవేదిహ. 47
రుద్రలోక మవాప్నోతి దీవవ్రత మిదం స్మృతమ్ । కార్తికే కృత్తికాదౌ యః ప్రాశ్య గోమూత్రయావకమ్.
సక్తం చరే చబ్దమేక మబ్ధానే గోవ్రదో భవేత్ । గౌరీలోకే వసేత్కల్పం తతో రాజా భవేదిహ. 49
ఏత ద్గౌరీవ్రతం నామ సదా కల్యాణకారకం । వర్జయే చైత్రమాసేతు యస్తు గన్ధానులేపనమ్. 50
శుక్తిం గన్ధభృతం దత్వా విప్రాయ శ్వేతవాససీ । వారుణం వద మాప్నోతి దీప్యవ్రత మిదం స్మృతమ్. 51

16. చైత్రము మొదలుగ నాలుగు మాసములపాటు ఆయాచితముగ జలదానము చేయవలెను. వ్రతాంతమున మణికమును (దుత్త అనెడి మట్టిపాత్ర) అన్న వస్త్రములను తిలపాత్రమును బంగారును ఈయవలెను. దీనిచే బ్రహ్మలోక ప్రాప్తియగును. కల్పాంతము (అయిన తరువాతను సృష్ట్యాదియందు) రాజై జన్మించును. ఇది ఆనంద వ్రతము.

17. ఏడాదిపాటు శివునకు పంచామృత స్నానము జరిపించి వ్రతాంతమున దేనువును పంచామృతములను శంఖమును బ్రాహ్మణునకు దానమీయవలెను. దీనిచే శివలోక ప్రాప్తియగును. కల్పాంతమున (మరల సృష్ట్యాదియందు) రాజై జన్మించును. దీనిని రాజ్య వ్రతమందురు.

18. ఏడాదిపాటు (మాంసాహారులగు వారు) మాంసము తినకుండి కడవట పాడియావును బంగారు లేడి వ్రతమును దానమీయవలెను. దీని నహంసావ్రతమందురు. దీనిచే అశ్వ మేధఫలమంది పునరావృత్తి రహిత బ్రహ్మలోక ప్రాప్తుడై కల్పాంతమున (మరల సృష్ట్యాదియందు) సృపతియై జన్మించును.

19. మాఘ మాసమున ఉషస్సున స్నానముచేసి (మాసాంతమున) వస్త్రమాల్యభూషణములతో దంపతులనర్పించి భజింప జేయవలెను. దీనిచే కల్పకాలము రవిలోకవాసి యగును. దీనిని సూర్యవ్రత మందురు.

20. ఆషాఢాది మాస చతుష్టయమున వరుసగా ప్రాతః స్నానముచేసి కార్తికారంభమున బ్రాహ్మణులకు భోజనము చేయించి దేను దానము చేయవలెను. దీనిచే విష్ణులోక ప్రాప్తుడగును. ఇది విష్ణు వ్రతము.

21. ఒక అయనమున వూవులను మరియొక అయనమున నేతిని విడువవలయును ఇట్లు సంవత్సరమయిన తరువాత వూలదండలను (లోగడ చెప్పిన) మృత దేనువును దానము చేయవలెను. విప్రునకు నేతిపాయనముతో భోజనము పెట్టవలెను. దీనిచే శివలోక ప్రాప్తుడగును. ఇది ఇహమున శీలారోగ్య ఫలవ్రతము. దీనిని శీలవ్రతమందురు.

22. సంవత్సర కాలము తైలమును (ఆహారమున గ్రహింపక) విడువవలెను. (ఇంత కాలము) సంధ్యా కాలమున (దేవునికడ) దీపము వెలిగించవలెను. సంవత్సరాంతమున బ్రాహ్మణునకు బంగారు చక్రశూలములను వస్త్ర యుగ్మమును దానమీయవలెను. దీనిచే తేజస్వీయగును. రుద్రలోక ప్రాప్తుడగును. ఇది దీప వ్రతము.

23. కార్తికమున కృత్తికానక్షత దినము మొదలు (సంవత్సరము వరకు) గోమూత్రమును గోధుమ రవ్వను పాలతో వండిన అన్నమును తినుచు ఏడాదిపాటు నక్రము ఆచరించవలెను. కడవట గోదానము చేయవలెను. కల్పకాలము గోరీలోకవాసియై పిమ్మట సృష్టియందు రాజై పుట్టును. ఇది కల్యాణకరమగు గోరీ వ్రతము.

24. చైత్ర మాసమంతయు గంధానులేపనములు విడిచి మాసాంతమున విప్రునకు గంధముతో నిండిన ముత్యపు చివ్వను తెల్లని వస్త్రములను దానమీయవలెను. దీనిచే వరుణలోక ప్రాప్తుడగును. దీనిని దీప్య వ్రతమందురు.

వైశాఖే పుష్యలవణం ★వర్ణయే ద్దటగోవ్రదః । భుక్త్వా విష్ణువదే కల్పం స్థిత్యా రాజా భవేదిహ. 52

○ ఏత త్కిర్తి వ్రతంనామ కాన్తికీర్తి ఫలవ్రదమ్ । బ్రహ్మణ్ణం కాఞ్చనం కృత్వా తిలరాశి సమన్విరమ్.

త్ర్యహం తిలవ్రదో భూత్వా వహ్నిం సన్తర్ప్యచ ద్విజాః ।

సమ్పూజ్య వివ్రమిథునం మాల్యవస్త్రవిభూషణైః. 54

శక్తిత శ్రీవలాదూర్వం విశ్వాత్మా ప్రీయతామితి । పుణ్యేఽహ్ని దద్యాత్స పరం బ్రహ్మ యాత్యపునర్భవమ్.

ఏతద్బ్రహ్మవ్రతం నామ నిర్వాణపదదాయకమ్ । యశ్చోభయముఖీం దద్యా త్రభూతకనకాన్వితామ్. 56

దినం వయోవ్రతే తిష్ఠేత్పయాతి పరమం పదమ్ । ఏతద్వై సువ్రతంనామ పునరావృత్తిమర్గభమ్. 57

త్ర్యహం వయోవ్రతే స్థిత్యా కాఞ్చనం కల్పపాదవమ్ । వలాదూర్వం యథాశక్త్యా తణ్ణులై శ్చోపసంయుతమ్.

దత్వా బ్రహ్మపదం యాతి కల్పవ్రత మిదం స్మృతమ్ । మాసోపవాసీ యో దద్యా ద్దేనుం విప్రాయ శోభనామ్.

స వైష్ణవం పదం యాతి భీమవ్రత మిదం స్మృతమ్ ।

*దద్యా ద్వింశత్పలా దూర్వం మహిం కృత్వాఽథ కాఞ్చనీమ్. 60

దినం వయోవ్రత స్తిషే ద్రుద్రలోకే మహీయతే । †దరావ్రత మిదం ప్రోక్తం సప్తకల్పశతానుగమ్. 61

★ వర్ణయత్వాతుగోవ్రదః

○ ఏతత్కాన్తి

* దభ్యాద్వింశత్పలాదూర్వమగ్నింకృత్వాఽథకాఞ్చనమ్ † అగ్నివ్రతమిదం

మాఘమాస్యధ చైత్రేవా గుడదేనువ్రదో భవేత్ । గుడప్రత స్తృతీయాయాం గౌరీలోకే మహీయతే. 62
 మహావ్రత మిదంనామ సరసానందకారకమ్ । పక్షోపవాసీ యో దద్యా ద్విప్రాయ కపిలాద్భయమ్. 63
 స బ్రహ్మలోకమాప్నోతి దేవాసురసుహజితః । కల్పాన్తే సచ రాజా స్యా త్ప్రభావత మిదంస్మృతమ్. 64
 వత్సరం త్వేకభక్తాశీ సభక్యజలకుమ్భదః । శివలోకే వసేత్కల్పం ప్రాప్తివ్రత మిదంస్మృతమ్. 65
 నక్తాశీ త్వష్టమీషు స్యా ద్వత్సరాన్తేషు దేనుదః । పౌరన్దరవదం యాతి సుగతివ్రత ముచ్యతే. 66
 విప్రాయేన్దనదో యస్తు వర్షాది చతురః పుమాః । ఘృతదేను వ్రదోఽన్తేచ స షరం బ్రహ్మగచ్ఛతి. 67
 వైశ్వానరవ్రతం నామ సర్వపాపప్రణాశనమ్ । ఏకాదశ్యాంతు నక్తాశీ యశ్చక్రం వినివేదయేత్. 68
 సమాన్తే వైష్ణవం హైమం స విష్ణోః పద మాప్నుయాత్ ।

ఏత క్కృష్ణవ్రతం నామ కల్పాన్తే రాజ్యలాభకృత్. 69

25. వైశాఖ మాసమంతయు పూవులను ఉప్పును విడువవలెను. మాసాంతమున లవణ ఘటములనుగాని లవణ దేనువునుగాని దానమీయవలెను. దీనిచే ఇహమున కాంతికిర్తులు పొందును. పరమున కల్పకాలము విష్ణులోకమనుభవించును. కల్పాంతము తరువాత నృష్టిలో రాజై పుట్టును. ఇది కీర్తివ్రతము.

26. మూడు పలములకు తక్కువకాని తూకపు బంగారుతో బ్రహ్మాండమును చేయించవలెను. తిరిరాశివేర్పరచ వలెను. మూడు దినములు ఆతిలలతో వహ్నియందు హోమము చేసి కడపట విప్రులకు భోజనముతో సంతర్పణముచేసి ఒక పుణ్య దినమున విప్రదంపతులను వస్త్రమాల్యభూషణములతో పూజించి 'విశ్వాత్మాప్రీయతామ్' అనుచు ఆ బ్రహ్మాండమును వారికి దానమీయవలెను. దీనిచే పునర్జన్మమేలేక పరబ్రహ్మమును పొందును. ఇది మోక్షవ్రదమగు బ్రహ్మ వ్రతము.

27. చాల బంగారుతోకూడ ఉభయముఖీగోదానము (అప్పుడే ఈనుచున్న గోదానము) చేసిన ఆదినమంతయు పాలు ఆహారముగా నుండవలెను. దీనిచే పునరావృత్తి రహిత పరమపదము లభించును. ఇది సువ్రతమను వ్రతము.

28. మూడు దినములు పాలుఆహారముగా(వయోవ్రతముతో)ఉండి నాల్గవనాడు పలమునకు తక్కువకాని బంగారుతో కల్పవృక్షము చేయించి దానిని బియ్యముతో కూడ దానము చేయవలెను. దీనిచే బ్రహ్మలోకము ప్రాప్తించును. ఇది కల్పవ్రతము.

29. నెలపాటు (ఏకభుక్తముతోకాని నక్తవ్రతముతోకాని) ఉపవసించి మాసాంతమున విప్రునకు పాడియావు నీవలెను. దీనిచే విష్ణులోకప్రాప్తు డగును. ఇది భీమవ్రతము.

30. ఇరువది పలములకు తక్కువకాని బంగారుతో చేయించిన భూవ్రతిమ విప్రునకు దాన మిచ్చి ఒక దిన మంతయు వయోవ్రతముతో (పాలు ఆహారముగా) ఉండవలెను. దీనిచే రుద్రలోకప్రాప్తు డగును. దీనివలని పుణ్యము నప్తకల్పములపాటు వెంటవచ్చును: ఇది ధరావ్రతము.

31. మాఘమునకాని చైత్రమునకాని శుక్ల తృతీయనాడు గుడాన్న మాహారముగా ఉండి గుడదేనుదానము చేయ వలెను. దీనిచే గౌరీలోకప్రాప్తు డగును. ఇది సరసమును అనందవ్రదమునగు మహావ్రతము.

32. పక్షము దినములు (ఏకభుక్తముతోనో నక్తముతోనో) ఉపవసించి కడపట రెండు కపిల గోవులను దాన మీయవలెను. దీనిచే దేవామర పూజితుడగుచు బ్రహ్మలోకమున సుఖించును. కల్పాంతము తరువాత నృష్టిలో రాజై పుట్టును. ఇది వభావ్రతము.

33. ఏడాదిపాటు ఏకభ(భు)క్తము చేయుచు ఉపవసించి కడపట భక్యములతోను జలముతోను నిండిన కడవ లను దాన మీవలెను. దీనిచే కల్పకాలము శివలోకప్రాప్తు డగును. ఇది ప్రాప్తి వ్రతము.

34. ఏడాదిపాటు అష్టములయందు నక్తవ్రతము చేయుచు కడపట గోదానము చేసినచో ఇంద్రుడవలె ముందును.

35. వద్దాకాలపు నాలుగు నెలలు విప్రునకు వంటకట్టెల నిచ్చుచు కడవట ఘృతదేను దానము చేయవలెను. ఇది సర్వపాప ప్రణాశనమగు వైశ్వానరవ్రతము. దీనిచే వరబ్రహ్మప్రాప్తు డగును.

36. ఏడాదిపాటు ఏకాదశులందు సక్తవ్రతము చేసి కడవట బంగారు విష్ణుచక్రము దాన మీవలెను. దీనిచే విష్ణులోకప్రాప్తు డగును. కల్పాంతము తరువాత సృష్టిలో రాజై పుట్టును. ఇది కృష్ణవ్రతము.

పాయసాశీ సమానేతు దత్వా విప్రాయ గోయుగమ్ । లక్ష్మీలోకే వసేత్కల్ప మేతద్దేవీవ్రతం స్మృతమ్. 70
సప్తమ్యాం సక్తభు గ్దద్యాత్సమానే గాం వయస్వినీమ్ ।

సూర్యలోక మవాప్నోతి బానువ్రత మిదంస్మృతమ్. 71

చతుర్థ్యాం సక్తభు గ్దద్యా త్సమానే హేమవారణమ్ । వ్రతం వైనాయకం నామ శివలోక ఫలవ్రదమ్. 72

మహాఫలాని యస్త్యక్త్వా చతుర్మాసం ద్విజాతయే । హైమాని కార్తికే దద్యా ద్ధోయుగేన సమం సరః. 73

ఏత త్కాలవ్రతం నామ విష్ణులోకఫలవ్రదమ్ । యశ్చోపవాసీ సప్తమ్యాం హేమనే హేమవంకజమ్. 74

గాంచైవ శక్తితో దద్యాత్సమానే ఘటసంయుతామ్ । ఏత త్సారవ్రతంనామ సూర్యలోకఫలవ్రదమ్. 75

ద్వాదశ ద్వాదశీర్యస్తు సమాప్యోపోషణం ద్విజః । గోవస్త్రకాశ్చనై ర్విప్రా న్నూజయే చ్చక్తితోనరః. 76

వరంవద మవాప్నోతి విష్ణువ్రత మిదం స్మృతమ్ ।

కార్తిక్యాం యో వృషోత్సర్గం కృత్వా సక్తం సమాచరేత్. 76

శైవం వద మవాప్నోతి వృషవ్రత మిదం స్మృతమ్ ।

కృచ్చాన్తే గోవ్రదః కుర్యా ద్భోజనం శక్తితః పదమ్. 78

విప్రాణాం శాఙ్కరం యాతి ప్రాజానత్య మిదం వ్రతమ్ । చతుర్దశ్యాంతు సక్తాశీ సమానే గోధనవ్రదః. 79

శైవంవద మవాప్నోతి త్రైయమ్బక మిదం వ్రతమ్ । సప్తరాత్రోషితో దద్యా ద్ధృతకుమ్భం ద్విజాతయే. 80

ఘృతవ్రతమిదం ప్రాహు ర్భ్రహ్మలోకఫలవ్రదమ్ । కుశశాయీ సమాం దద్యా ద్దేనుమనే పయస్విసమ్. 81

శక్రలోకే వసేత్కల్ప మిద మిన్ద్రవ్రతం స్మృతమ్ । అనగ్నిపక్వ మన్నాతి తృతీయాయాంతు యో నరః. 82

గాం దత్వా శివమభ్యేతి పునరావృత్తిదుర్లభమ్ । బృహదానన్తకృత్పుంసాం శివవ్రత మిదం స్మృతమ్. 83

హైమం పలద్వయా దూర్ధ్వం రథ మశ్వయుగాన్వితమ్ । దత్వా కృతోపవాస స్స్యో ద్ధివి కల్పశతం వసేత్. 84

తదన్తే రాజరాజస్స్యా దశ్వవ్రత మిదం స్మృతమ్ । తద్వ ద్దేమరథం దద్యా త్కరిభ్యాం సంయుతం సరః. 85

సత్యలోకే వసేత్కల్పసహస్ర మథ భూవతిః । భవే దుపోషితో భూత్వా కరివ్రత మిదం స్మృతమ్. 86

37. ఏడాదిపాటు పాలఅన్నము మాత్రమే తిని కడవట విప్రునకు రెండు పాడి ఆవుల సేవలెను. కల్పకాలము లక్ష్మీలోకప్రాప్తి నిచ్చు ఇది దేవీవ్రతము.

38. ఏడాదిపాటు సప్తములయందు సక్తముండి కడవట పాడియావును దాన మీవలెను. దీనిచే రవిలోకప్రాప్తు డగును. ఇది బానువ్రతము.

39. ఏడాదిపాటు చవితులయందు సక్తముండి కడవట బంగారు ఏనుగు వ్రతిమ దాన మీవలెను. ఇది శివలోక ఫలదమగు వైనాయకవ్రతము.

40. ఆషాఢాది మాస చతుష్టయమునందు మహా (ఆ ఋతువునందు లభించు) ఫలములను విడిచి కార్తికమున ఆ ఫలముల బంగారు వ్రతిమలు చేయించి వాటిని రెండు పాడి ఆవులను విప్రులకు దాన మీయవలెను. ఇది విష్ణులోకఫల వ్రదమగు కాలవ్రతము.

41. హేమంతఋతువు మొదలుగ సంవత్సరకాలము సప్తములందు ఉపవసించుచు సంభత్సరాంతమున

హేమంతమునందు యథాశక్తిగ బంగారు కమలమును గోవును ఉదకుంభమును దాన మీవలెను. ఇది సూర్యలోకఫల వ్రదమగు సౌరవ్రతము.

42. పండ్రెండు ద్వాదశులయం దువవసించి కడవట గోవస్త్ర కాంచనములతో విప్రుల నర్పించవలెను. ఇది పరమపదవ్రదమగు విష్ణువ్రతము.

43. కార్తిక మాసమున వృషోత్సర్గము చేసి నక్షత్రవ్రతము పాటించవలెను. దీనిచే శివస్థానప్రాప్తు డగును. ఇది వృషవ్రతము.

44. చాంద్రాయణమువంటి కృచ్ఛ్రవ్రతము పాటించి కడవట గోదానము చేసి యథాశక్తిగా విప్రులకు భోజనము పెట్టించి తానును భుజించవలయును. ఇది ప్రాజాపత్యవ్రతము.

45. చతుర్దశులందు ఏడాదిపాటు నక్షత్రవ్రతము పాటించి కడవట గోవులను ధనమును దాన మిచ్చినచో శివ పదప్రాప్తు డగును. ఇది త్రైయంబక వ్రతము.

46. ఏడు దినములపాటు ఉపవాసముండి కడవట విప్రునకు ఘృతకుంభమును దాన మీయవలెను. ఇది బ్రహ్మలోక ఫలవ్రదమగు ఘృతవ్రతము.

47. ఏడాదిపాటు దర్బలపై శయనించుచు కడవట సువర్ణమును పాడియావును దాన మీయవలెను. దీనిచే కల్పకాలము ఇంద్రలోకమున నుఖించును. ఇది ఇంద్రవ్రతము.

48. (ఏడాదిపాటు) తదియలందు అగ్నిపై ఉడుకని ఆహారము తినుచు కడవట గోదానము చేసినచో పునరా వృత్తి రహిత శివలోకప్రాప్తు డగును. ఇది మహానందకరమగు శివవ్రతము.

49. రెండు వలములకు తగ్గని బంగారుతో రథమును రెండు గుర్రములను చేయించి దాన మిచ్చి ఆనా డువ వసించినచో నూరు కల్పములు స్వర్గమున వసించి కల్పాంతమున నృప్త్యాదియందు చక్రవర్తియై పుట్టును. ఇది ఆశ్వ వ్రతము.

50. బంగారు రథమును రెండు ఏనుగులకు రెండు వలములకు తక్కువ కాని బంగారముతో చేయించి దాన మిచ్చి ఆనాడు ఉపవాస ముండవలెను. దీనిచే నత్కలోకప్రాప్తుడై కల్పాంతము తరువాత నృప్తికి మొదట రాజై పుట్టును. ఇది కర్తివ్రతము.

*మలమానం పరిత్యక్త్యా సమాస్తే గోవ్రదో భవేత్ । యజ్ఞాధిపత్య మాప్నోతి నిర్దుఃఖవ్రత ముచ్యతే. 87
నిశ కృత్వా జలే వాసం వ్రభాతే గోవ్రదో భవేత్ । వారుణం లోక మాప్నోతి వరుణవ్రత ముచ్యతే. 88
చాన్ద్రాయణంచ యః ఓ ర్యా ద్దేమచన్ద్రం నివేదయేత్ । చన్ద్రవ్రతమిదం ప్రోక్తం చన్ద్రలోక ఫలవ్రదమ్. 89
జ్యేష్ఠే వజ్చతపా స్సాయం హేమదేనువ్రదో దివమ్ । యాత్యవ్తపిచతుర్థశ్శో రుద్రవ్రత మిదం స్మృతమ్.
†సకృద్వితానకం కుర్యా తృతీయాయాం శివాలయే । సమాస్తే దేనుదో యాతి భవానీ వ్రత ముచ్యతే. 91
మాఘే నిశ్కార్ద్రవాసా స్సౌ త్సప్తమ్యాం గోవ్రదో భవేత్ ।

దివి కల్పముషిత్యేహ రాజాస్యా త్సావకవ్రతమ్. 92
త్రిరాత్రోపోషితో దద్యా త్పాల్గున్యాం భవనం శుభమ్ । ఆదిత్యలోక మాప్నోతి రామవ్రత మిదం స్మృతమ్.
త్రిసన్ధ్యం పూజ్య దమృత్య ముపవాసీ విభూషణైః । అనేచ నమవాప్నోతి మోక్షమిన్ద్రవ్రతా దిహ. 94
దత్వా సితద్వితీయాయా మిన్దో ర్ణవణభాజనమ్ । సమాస్తే గోవ్రదో యాతి విప్రాయ శివమన్దిరమ్. 95
కల్పాస్తే రాజ్యలాభ స్సౌ త్సోమవ్రత మిదం స్మృతమ్ । వ్రతివత్స్వేకభక్తాః సమాస్తే కపిలావ్రదః. 96

వైశ్వానరవదం యాతి శిఖివత మిదం స్మృతమ్ । దశమ్యా మేకధిక్రాశీ సమా నై దశదేనుదః. 97

దిశశ్చ కాఞ్చసి ర్దద్యా ద్బ్రహ్మజ్ఞాధిపతి ర్భవేత్ ।

బ్రహ్మణ మచ్యుతం శమ్భుం సమభ్యర్చ్య ద్విజోత్తమః. 98

ఏత ద్నిప్రవ్రతం నామ మహా పాతకనాశనమ్ । యః పఠే చ్చృణుయాద్వాపి వ్రతషష్టి మనుత్తమామ్. 99

మన్వ న్తరశతం సోపి గన్ధర్వాధిపతి ర్భవేత్ ।

షష్టివ్రతం నారద పుణ్య మేత త్తవోదితం విశ్వజనీనవన్ద్యమ్. 100

శ్రోతుం యదీచ్ఛా తదుదీరయన్వ విప్రేషు; కింవా కథనీయ మస్మి.

100.

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే నన్దికేశ్వర నారదసంవాదే షష్టివ్రత

కథనం నామైకోన శతతమోఽధ్యాయః.

51. సంవత్సరముపాటు (ఏక భక్తముతోగాని నక్తముతో కానీ) ఉపవసించి సంవత్సరాంతమున గోదానము చేయవలెను. దీనిచే యజ్ఞాధిపతిత్వము లభించును. ఇది నిర్దుఃఖ వ్రతము. సంవత్సరముపాటు చేయు వ్రతముల విషయమున ఆ ఏడాది నడుమ అధిక మానము వచ్చినచో దానిని వండ్రెండు మానములలోని దానినిగా లెక్కించరాదు.

52. ఒక రేయియంతయు నీటియందు గడపి ఆ రాత్రి గడచిన తరువాత ఉదయమున గోదానము చేయవలెను. దీనిచే వరుణలోక ప్రాప్తుడగును. ఇది వరుణ వ్రతము.

53. (నెలపాటు) చాంద్రాయణ వ్రతము జరిపి వ్రతాంతమున బంగారు చంద్రుని దానమీయవలెను. చంద్రలోక ప్రాప్తిఫలమునిచ్చు ఇది చంద్రవ్రతము.

54. జ్యేష్ఠ శుక్లమున అష్టమీ చతుర్దశిలందు వగలు వంచతవస్కుడె (నాలుగు వైపుల అగ్నియు పైని రవియు వెలుగుచుండ నడుమ నిలిచి) సాయంకాలమున గోదానము చేయవలెను. ఇది రుద్రవ్రతము; దీనిచే స్వర్గప్రాప్తియగును.

55. ఏడాదిపాటు వ్రతి తదియనాడు చాందినీ నిర్మింపజేసి వ్రతాంతమున గోదానము చేయవలెను. భవానీ లోక ప్రాప్తి కలిగించు ఇది భవానీ వ్రతము.

56. మాఘ శుక్ల నవమి రాత్రి అంతయు తడిబట్టలతో ఉండి గడపి మరునాడు గోదానము చేయవలెను. స్వర్గమున కల్పముపాటుండి కల్పాంతము తరువాత సృష్టికి మొదట రాజై పుట్టును. ఇది స్నావక వ్రతము.

57. ఒకనాడు ఉపవసించి ఆనాటి మూడు సంధ్యలయందును భూషణములతో దంపతులనర్పించవలెను. దీనిచే ముక్తి లభించును. ఇది ఇంద్రవ్రతము.

58. వ్రతి శుక్ల ద్వితీయనాడు చంద్రునుద్దేశించి ఏడాదిపాటు లవణ పాత్రను దానమిచ్చుచు కడవట విప్రునకు గోదానము చేసినచో శివలోక ప్రాప్తుడగును. కల్పాంతము తరువాత సృష్టికి మొదట రాజై పుట్టును. ఇది సోమవ్రతము.

59. ఏడాదిపాటు పాద్యములయందు ఏకభక్తము చేయుచు కడవట కపిల గోదానము చేసినచో అగ్నిలోక ప్రాప్తుడగును. ఇది వైశ్వానర వ్రతము.

60. ఏడాదిపాటు వ్రతి దశమినాడును ఏకభక్తము చేయుచు కడవట పది గోవులను బంగారుతో చేసిన దశదిశలను దానము చేయవలెను. బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులను ద్విజోత్తములను అర్పించవలెను. ఇది మహా పాతకనాశనమగు విప్ర వ్రతము.

వర్షోత్తమమగు ఈ షష్టి వ్రతకల్పమును వినినను చదివినను నూరు మన్వంతరముల కాలము గంధర్వాధిపతియగును. నారదా ఇది పుణ్యకరము; విశ్వజన వంద్యము; వినగోరిన బ్రాహ్మణులకు (ను ఇతరులకును కూడ) ధీనిని వివిపింపుము. నీకు ఈ విషయము చెప్పవలసిన వని ఏమున్నది.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున షష్టివ్రత మాహాత్మ్య కథనమను తొంబది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

శతతమోఽధ్యాయః.

స్నానవిధిః.

నన్దికేశ్వరఃః నైర్మల్యం భావశుద్ధిశ్చ వినా స్నానం న విద్యతే ।

- తస్మా న్మనోవిశుద్ధ్యర్థం స్నానమాదౌ విధీయతే. 1
 అనుద్భృతై రుద్భృతైర్వా జలై స్నానం విధీయతే, తీర్థం ప్రకల్పయే ద్విద్వా న్మూలమస్త్రేణ మస్త్రవిత్. 2
 నమో నారాయణాయేతి మూలమస్త్ర ముదాహృతమ్ । దర్బపాణిస్తు విధినా త్వాచాస్త్రః ప్రయతశ్శుచిః. 3
 చతుర్థస్తనమాయుక్తం చతురశ్రం సమస్తతః । ప్రకల్ప్యావాహయే ద్గంగా మేభిర్మనైః పృథక్పృథక్. 4
 విష్ణుపాదప్రసూతాఽసి వైష్ణవీ విష్ణుదేవతా, పాపినస్త్యేనన స్తస్మా దాజన్మమరణాన్తికాత్. 5
 తిస్రఃకోట్యోర్ధ్వకోటిచ తీర్థానాం వాయురబ్రహ్మీత్ । దివి భూమ్యన్తరిక్షేచ తాని తే నన్తి జాహ్నవి. 6
 నన్దినీ త్యేవ తద్భూమా దేవేషు నళినీతిచ, దక్షా పృథ్వీచ విహగా విశ్వకామా శివప్రదా. 7
 విద్యాధరా సుప్రసన్నా తథా విశ్వప్రసాదినీ । క్షేమ్యాచ జాహ్నవీ చాథ తథా శాన్తిప్రదాయినీ. 8
 ఏతాని పుణ్యనామాని స్నానకాలే ప్రకీర్తయేత్ । భవే త్సన్నిహితా తత్ర గంగా త్రిపథగామినీ. 9
 సప్తవారాభిజప్తేన కరసమ్పుటయోజితమ్ । మూర్ధ్నికుర్యా జ్జలం భూయ శ్రీచతుఃపశ్చసప్తవా. 10
 స్నానం కుర్యా న్మృదా తద్య దామన్త్ర్యానువిధానతః । అశ్వక్రాన్తే రథక్రాన్తే విష్ణుక్రాన్తే వసున్తరే. 11
 మృత్తికే హన మే పావం యన్మయా దుష్కృతం కృతమ్ । ఉద్భృతాసి వరాహేణ కృష్ణేన శతబాహునా. 12
 సమస్తే సర్వలోకానాం ప్రభవారణీ సుప్రతే । ఏవం స్నాత్వా తతః వశ్చాదాచమ్యాథ విదాసతః. 13
 ఉత్తాయ వాససీ శుక్లే శుద్ధేచ పరిదాయవై । తతస్తు తర్పణం కుర్యా త్రైలోక్యాప్యాయనాయ వై. 14

నూరవ ఆధ్యాయము.

స్నాన విధి.

మనో నిర్మలత్వమును మనఃశుద్ధియు స్నానము లేనిదే కలుగవు. కావుననే పెద్దలు స్నానమును మొదటి దానిగా విధించిరి. పైకి తీయని(నదుల)నీటితోగాని తీసిన (బావుల) నీటితోగాని స్నానము చేయవచ్చును. మొదట సంప్రదాయము నెరిగి 'నమో నారాయణాయ' అను మూలమంత్రముతో తీర్థకల్పనము చేసికొనవలెను. ఎట్లన నాలుగు మూరల కొంతతో చతురస్రముగ తన చుట్టును తీర్థప్రకల్పనము చేసికొని ఈ మంత్రములతో దానియందు గంగ నావాహనము చేయవలెను: 'నీవు విష్ణుపాదమునుండి పుట్టితివి; విష్ణు నంబుంధినివి; విష్ణువే నీ కరిష్ఠానదేవత; కావున అట్టి నీవు ఆజన్మ మరణముగా మమ్ములను పాపములనుండి రక్షింపుము. వాయుదేవుడు పేర్కొన్న భూమ్యంతరిక్షద్యులోకములందలి మూడున్నర కోట్ల తీర్థములును నీయం దున్నవి. భూలోకమున నందిని-దు-లోకమున నళిని అని నీ పేరులు. ఇవికాక దక్ష-పృథ్వీ-విహగా-విశ్వకామా-శివప్రదా-విద్యాధరా-సుప్రసన్నా-లోకప్రసాదినీ-క్షేమ్యా-జాహ్నవీ-శాన్తిప్రదాయినీ (ఆనందము కలిగించునది-వద్మములు కలది-నమధ్యరాలు-విశాలమయినది-ఆకాశమున నంచరించునది-అన్ని కోరికలు తీర్చునది-శుభము ఇచ్చునది-విద్యలను ధరించునది-మిగుల తేటయైనది-లోకములకు ప్రసన్నత-తేటదనము కలిగించునది - క్షేమము కలిగించునది-జహ్న మునినుండి వెలికి వచ్చినది-జహ్నముని కూతురు-శాన్తి నిచ్చునది) స్నాన కాలమున ఈ పుణ్య నామములను కీర్తించుటచేత త్రిపథగా (భూర్భువనకు-పడమరకు-పాతాళమునకు-పోవు మూడు త్రోవలు కలది) అగు గంగ నన్నిహితయగును; ఇట్లు స్నానీయ జలమును ఏడుమా ర్గభిమంతులచి దోసిట నింపుకొన్న ఆ నీటిని మూడు కాని నాలుగుకాని ఐదుకాని సారులు తలపై పోసికొనవలెను.

అట్లే మృత్రికను అభిమంత్రించి అది రాచికొని కూడ స్నానము చేయవలెను. (మంత్రార్థము): అశ్వములచే రథములచే విష్ణునిచే పాదము లుంచబడినదియు ధనమును ధరించునదియు అగు మృత్రికా: నేను చేసిన దుష్కృత సిద్ధ పావములను పోగొట్టుము. వరాహరూపుడు నల్లనివాడు శతబాహుడు నగు విష్ణునిచే ఎత్తబడినావు; సర్వలోకముల(నెడు అగ్ని)పుట్టుకకు కారణమవు; నీకు నమస్కారము; ఇట్లు స్నానమాడి యథావిధానముగ ఆచమించి తెల్లని శుద్ధ వస్త్రముల ధరించి త్రిలోక(స్థితదేవతాదుల)తృప్తికై తర్పణము (తృప్తి కలిగించునది) ఈయవలెను.

దేవా యక్షా నృథా నాగా గన్ధ ర్వాప్సరస స్సురాః । క్రూరా స్సర్పా స్సవర్ణాశ్చ తరవో జిజ్ఞమాః ఖగాః. 15
విద్యాధరా జలధరా నృథై వాకాశగామినః । నిరాధారాశ్చ యే జీవా యేచ ధర్మరతా నృథా. 16
తేషా మాప్యాయనాయైత త్క్రియతే జలతర్పణమ్ । కృత్వోపవీతం దేవేషు నివీతీతు భవే తతః. 17
మనుష్యాం నర్పయేద్భుక్త్యా బ్రహ్మపుత్రా నృషీం నృథా । సనకశ్చ సనన్దశ్చ తృతీయశ్చ సనాతనః. 18
కపిల శ్చాసురిశ్చైవ వోడుః పంచశిఖా నృథా । సర్వే తే తృప్తిమాయాన్తు మద్ధతేనామ్బునా సదా. 19
మరీచి మత్స్యజిరసం పులస్త్యం పులహం క్రతుమ్ । వ్రచేతసం వసిష్ఠంచ భృగుం నారదమేవచ. 20
దేవా నృహృణ్ముషీ నృర్వాం నర్పయే దక్షతోదకైః । అవసవ్యం తతః కృత్వా సవ్యం జాన్వాచ్య భూతలే. 21
అగ్నిష్వాత్తా నృథా సౌమ్యా హవిష్మంత నృథోష్మపాః సుకాలినో బర్హిష్షద నృథాన్యే వాజ్యపాః పునః. 22
సంతర్ప్య పితరో భక్త్యా సతిలోదకచందనైః । యమాయ ధర్మరాజాయ మృత్యవే చాంతకాయచ. 23
వైవస్వతాయ కాలాయ సర్వభూతక్షయాయచ । ఔదుంబరాయ దహ్నాయ సీలాయ వరమేష్ఠినే. 24
వృకోదరాయ చిత్రాయ చిత్రగుప్తాయ వై నమః । ధర్మపాణిన్తు విధినా పితౄ నృంతర్పయే ద్భుధః. 25
పితౄణాం నామగోత్రేణ తథా మాతామహానపి । సంతర్ప్య విధినా భక్త్యా ఇమం మంత్ర ముదీరయేత్. 26
యే బాంధవా బాంధవేయా యేఽన్యజన్మని బాంధవాః ।

తే తృప్తి మఖిలా యాంతు యశ్చాన్మతోఽభివాంఛతి. 27

తతశ్చాచమ్య విధివ దాలితే తృద్ధమగ్రతః । అక్షతాభిః గుప్తుష్టాభిః సజలారుణచందనమ్. 28

(మంత్రార్థము): దేవ యక్ష నాగ గంధర్వాప్సరః సురక్రూర సర్పసువర్ణ(గరుడ) తరు (చెట్టు) జంగమ(నంచ యించు ప్రాణులు) ఖగ (వఘులు) విద్యాధర జలధరా (మేఘములు) కాశగామి ప్రాణులు-ఇవి అన్నియును నిరాధార జీవు లును ధర్మరతులగువారును తృప్తి నొందుట కీ తర్పణ మిచ్చుచున్నాను. అనుచు ఉపవీతముగా (జందెము నవ్యముగా) దేవతర్పణముచేసి పిమ్మట నివీతము జందెము తావళమువలె వేసికొనుట)గా నుండి భక్తితో మనుష్యులకును సనకసనందన సనాతన కపిలాసురివోడు పంచశిఖులనెడు బ్రహ్మపుత్రిలగు ఋషులకు మరీచ్యత్కంగిరః పులస్త్య పులహక్రతు వ్రచేతో వసిష్ఠ భృగునారదులను దేవర్షి బ్రహ్మర్షులకు అక్షతోదకములతో తర్పణము నీయవలెను. తరువాత అవసవ్యముతో ఎడమ మోకాలిని వేలపై తాకించి అగ్నిష్వాత్త సౌమ్య హవిష్మత్ ఊష్మవసుకాలిన్ బర్హిష్షద్-ఆజ్యపులు అనెడు పితృ దేవతా వర్గములకు తన పితరులకు భక్తితో తిలచందనోదకములతో తర్పణ మీయవలెను. ప్రాణుల నియమించువాడు ధర్మ ముతో రంజింపజేయువాడు మృత్యురూపుడు అంతమొందించువాడు సూర్యపుత్రిగు నల్లనివాడు సర్వభూతనాశకుడు ఔదుంబరదమ్మ సీల-వరమేష్ఠి వృకోదర చిత్రచిత్రగుప్త నామములతో వ్యవహరింపబడు నీకు తర్పణమనుచు యమునకు ఆయా నామగోత్రములతో పితృ పితామహ మాతామహాదులకు తర్పణ మిచ్చి “ఈ జన్మమందో పూర్వజన్మములందో నాకు బంధువులో బంధు బంధువులో అగువారు నా నుండి తృప్తి కోరు పితరు లెవ్వరై నను తృప్తి చెందుదురు గాక!” యని సర్వపాణియై అందరకు తర్పణ మీయవలెను.

అర్ఘ్యం దద్యా త్ప్రియత్నేన సూర్యనామాని కీర్తయేత్. నమస్తే విష్ణురూపాయ నమో విష్ణుముఖాయ వై. 29
 సహస్రరశ్మయే నిత్యం నమస్తే సర్వతేజసే । నమస్తే శివ! సర్వేశ! నమస్తే సర్వవత్సలః. 30
 జగత్స్వామి నమస్తేఽస్తు దివ్యచందనభూషితః : పద్మానన! నమస్తేఽస్తు దివ్యచందనభూషితః 31
 నమస్తే సర్వలోకేశ! జగత్సర్వం విబోధసే! సుకృతం దుష్కృతంచైవ సర్వం వశ్యసి సర్వగ. 32
 సత్యదేవ! నమస్తేఽస్తు ప్రసీద మమ భాస్కరః ! దివాకర! నమస్తేఽస్తు ప్రభాకర! నమోఽస్తు తే. 33
 ఏవం సూర్యం నమస్కృత్య త్రిః కృత్వాచ ప్రదక్షిణమ్ ।

ద్విజం గాం కాంచనం స్పృష్ట్యా తతో విష్ణుగృహం వ్రజేత్. 34

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే స్నానాది-తర్పణ-సూర్యార్ఘ్య
 నిరూపణం నామ శతతమోఽధ్యాయః.

తరువాత యథావిధిగా ఆచమించి తన ముందు పద్మమును లిఖించి దానిపై సూర్యనామకీర్తన పూర్వకముగా పుష్పాక్షతరక్తచందన నహితముగా సూర్యునకు అర్ఘ్యము నీయవలెను. (నామార్థములు): విష్ణురూపుడు విష్ణుముఖుడు సహస్రకిరణుడు సర్వతేజోరూపుడు శుభకరుడు సర్వేశుడు అందరయందు వాత్సల్యము కలవాడు లోకప్రభువు దివ్య చందనభూషితుడు పద్మాననుడు-కుండలములతో భుజకీర్తులతో భూషితుడు సర్వలోకేశుడు సర్వజగముల మేల్కొలుపు వాడు సర్వసుకృతదుష్కృత సాక్షి సర్వవ్యాపి సత్యదేవుడు తేజోనిర్మాతయగు రషి: నీకు నమస్సులు-ఆనుచు రవి కర్పము ఇచ్చి ముమ్మారు ప్రదక్షిణించి నమస్కరించి బ్రాహ్మణుని గోవును బంగారమును తాకి తరువాత విష్ణ్వారయము నకు పోవలెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున స్నాన విధియను సూరవ అధ్యాయము.

ఏకశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగ మాహాత్యవర్ణనమ్.

అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి ప్రయాగ సోమవర్ణనమ్ । మార్కండేయేన కథితం యత్పురా పాండునూనవే. 1
 భారతేతు యదా వృత్రే ప్రాప్తరాజ్యే వృథాసుతే । ఏతస్మిన్నంతరే రాజా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః. 2
 బ్రాతృశోకేన సంతప్త శ్చింతయన్ స పునఃపునః । ఆసీ త్పుయోధనో రాజా ఏకాదశచమూవతిః. 3
 అస్మాన్ సంతాప్య బహుశః సర్వే తే నిదనం గతాః । వాసుదేవం సమాశ్రిత్య పంచశేషాస్తు పాండవాః. 4
 హత్వా భీష్మంచ ద్రోణంచ కర్ణంచైవ మహాబలమ్ । దుర్యోధనంచ రాజానం పుత్రబ్రాతృనమన్వితమ్. 5
 రాజానో నిహతాః సర్వే యే చాన్యే శూరమానినః । కిం నో రాజ్యేన గోవింద! కిం భోగై ర్జీవితేన వా. 6
 ధిక్కష్టమితి సంచింత్య రాజా వైక్లబ్య మాగతః । నిర్విచేష్టో నిరుత్సాహః కించి త్త్వి త్యదోముఖః. 7
 లబ్ధసంజ్ఞో యదా రాజా చింతయన్ స పునఃపునః । కతరో వినియోగో వా నియమం తీర్థమేవచ. 8
 యేనాహం శీఘ్ర మాముచ్యే మహాపాతకకిల్బిషాత్ । యత్ర స్థిత్యా నరో యాతి విష్ణులోక మను త్రమమ్. 9
 కథం వృచ్ఛామి వై కృష్ణం యేనేదం కారితోఽన్యహమ్ ।

దృతరాష్ట్రం కథం వృచ్ఛే యన్య పుత్రశతం హతమ్. 10

ఏవం వైక్లబ్య మావన్నో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః । రుదంతి పాండవాః సర్వే బ్రాతృశోకవరిష్టతాః. 11
 యేచ తత్ర మహాత్మానః సమేతాః పాండవాః స్మృతాః । కుంతీచ ద్రౌపదీచైవ యేచ తత్ర సమాగతాః. 12
 భూమా నివతితాః సర్వే రుదంతస్తు సమంతతః ।

నూట ఒకటవ అధ్యాయము

ప్రయాగ మాహాత్యము

నందికేశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: (స్నాన ప్రసంగమున) పూర్వము పాండుపుత్రుడగు ధర్మరాజు నకు మార్కండేయుడు చెప్పిన ప్రయాగ తీర్థ క్షేత్రోపవర్ణనమును తెలిపెదను.

మహాభారత యుద్ధానంతరము యుధిష్ఠిరుడు రాజ్యమును పొందియు బ్రాత్యశోక నంతపుడయ్యెను.

మా బ్రాత దుర్యోధనుడు ఏకాదశాక్షాపిణీ సేనా నాడుడుగా చక్రవర్తిగా నుండెనుగదా! అతడును అతని వారును మమ్ములను చాల విధముల బాధించిరేకాని తుదకు వారును మరణించిరికదా! వాసుదేవుని ఆశ్రయించియు పాండవులము మేము ఐదుగురమే మిగిలితిమి. బీష్మ ద్రోణ కర్ణులను పుత్ర బ్రాత్య నహితుడగు దుర్యోధనుని చంపి తాము శూరులమనుకొను మావీరులందరును తామును మరణించిరి. గోవిందా! మాకు రాజ్యముతోగాని భోగములతోగాని జీవితముతోగాని ఏమిపని? చీ! ఎంత దుఃఖకరమిది! అని యుధిష్ఠిరుడేమియు తోచక నిర్విచేష్టుడు నిరుత్సాహుడునునై అదోముఖుడై ఊరకుండెను. మరల తెవ్వరిల్లెను. కాని చింత అతనిని వదలలేదు. ఏ విధానమును అనుష్ఠించి నియమ మవలంబించి తీర్థము సేవించి ఈ మహాపాతక దోషమునుండి విముక్తుడను కాగలుగుదును? ఏక్షేత్రవానము చేసినచో నర్హతమ విష్ణులోక ప్రాప్తియగును? ఇవి అన్నియు నాచే జరిపించిన కృష్ణనేమని అడుగుదును? ధృతరాష్ట్రుని నూర్గుర కొడుకులను చంపి అతనినేమడుగుదును? అని ఇట్లు ధర్మరాజు ఏమియు తోచని వాడయ్యెను. పాండవులందరును కుంతి ద్రౌపదులును మరియు నచట చేరిన ఇతరులగు పెద్దలును భూమిపై పడి దొరలుచు ఏడువసాగిరి.

వారాణస్యాం మార్కండేయ స్రేణ జ్ఞాతో యుధిష్ఠిరః. 13

యథా వైక్లబ్య మావన్నో రుదమానస్తు దుఃఖితః । అచిరేణైవ కాలేన మార్కండేయో మహాతపాః. 14

సంప్రాప్తో హస్తినపురం రాజద్వారే హ్యతిష్ఠత । ద్వారపాలోఽపి తం దృష్ట్వా రాజ్ఞః కథితవాన్ ద్రుతమ్.

త్వాం ద్రష్టుకామో మార్కండో ద్వారీ తిష్ఠత్యసౌ మునిః ।

త్వరితో ధర్మపుత్రస్త్వ ద్వార మాగా దతఃపరమ్. 16

యుధిష్ఠిర ఉవాచ : స్వాగతం తే మహాభాగ స్వాగతం తే మహామునే ।

అద్య మే సఫలం జన్మ అద్య మే తారితం కులమ్. 17

అద్య మే పితర స్తుష్టా స్త్వయి దృష్టే మహామునే ।

అద్యాఽహం పూతదేహోఽస్మి య త్వయా సహ దర్శనమ్. 18

నందికేశ్వర ఉవాచ : సింహాసనే సమాస్థాప్యపాదశౌచార్చనాదిభిః ।

యుధిష్ఠిరో మహాత్మా వై పూజయామాస తం మునిమ్. 19

తతః స తుష్టో మార్కండః పూజిత శ్చాహ తం నృపమ్ ।

అఖ్యాపీ త్వరితం రాజన్ కిమర్థం రుదితం త్వయా. 20

కేన వా విక్లబ్ధభూతః కా బాధా తే కిమప్రియమ్ ।

యుధిష్ఠిర ఉవాచ : అస్మాకం చైవ యద్వృత్తం రాజ్యస్యార్థే మహామునే. 21

ఏతత్సర్వం విదిత్వాతు చింతావశ ముపాగతః ।

మార్కండేయ ఉవాచ : శృణు రాజన్ మహాబాహో క్షత్రిధర్మవ్యవస్థితమ్. 22

నైవ దృష్టం రజే పావం యుధ్యమానస్య దీమతః । కింపునా రాజధర్మేణ క్షత్రియస్య విశేషతః. 23

తదేవం హృదయం కృత్వా తస్మా త్పావం న చింతయేత్ ।

తతో యుధిష్ఠిరో రాజా వ్రజమ్య శిరసా మునిమ్. 24

వప్రచ్ఛ వినయోపేతః సర్వపాతకనాశనమ్ ।

యుధిష్ఠిర ఉవాచ : వృచ్ఛామి వినయోపేతః సర్వపాతకనాశనమ్. 25

కథయ త్వం సమాసేన యేన ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ।

మార్కండేయ ఉవాచ : శృణు రాజన్ మహాబాహో సర్వపాతకనాశనమ్. 26

ప్రయాగగమనం శ్రేష్ఠం నరాణాం పుణ్యకర్మణామ్.

27

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ప్రయాగమాహాత్మ్యవర్ణనం నామ

ఏకో త్రరశతతమోఽధ్యాయః.

ఆ నమయమున వారాణసియందుండిన మహాతపస్వి మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరుని ఈ స్థితిని ఎరిగి శీఘ్రమే హస్తినాపురమునకేతెంచి రాజ ద్వారమున నిలువ ద్వారపాలుడు రాజు కడకువచ్చి యానమాచారము తెలిపినంత ధర్మజుడును త్వరితమే ద్వారము కడకు పోయెను.

అతడు ఆ మునితో మహాభాగాః స్వాగతము. మహామునీ! స్వాగతము. మీ దర్శనమున ఇప్పుడు నా జన్మము సఫలమయినది. నా కులమువారు తరించిరి. నా పితరులు సంతుష్టులయిరి. నేను వవిత్ర శరీరుడనయితిని. అని పలికి లోనికి కొనిపోయి సింహాసనమున మునిని కూర్చుండజేసి పాద ప్రక్షాళనార్చనాదులతో మహాత్ముడు యుధిష్ఠిరుడా మునిని పూజించెను.

మార్కండేయుడు సంతుష్టుడై యుధిష్ఠిరునితో “రాజా! నీవేల ఏడిచితివి; నీవేల ఏమియు తోచని వాద వయితివి? నీ బాధ ఏమి? నీకు కలిగిన అప్రియము ఏమి?” అని యడిగెను. అతడును “మునీ! మాకు రాజ్యము విషయమున జరిగినదంతయు తలచి తలచి చింతావశుడనయితిని.” అనగా మార్కండేయుడనెను: “రాజా! క్షత్రి ధర్మమున యుద్ధము చేయునపుడు ఇది పాపము అనునదిలేదు. విశేషించి రాజధర్మముననుసరించి యుద్ధము చేయుటలో పాపము లేదని చెప్పవలసిన పనియేలేదు. క్షత్రియుడు సైనికుడై యుండి జీవనమునకే కాని దీనజన రక్షణమునకేకాని యుద్ధము చేయుట క్షత్రి ధర్మము. రాజైనయతడు తన రాజ్యమును రక్షించుకొనుటకో దానిని శత్రువులనుండి సంపాదించుటకో దీనజన రక్షణమునకో యుద్ధము చేయుట రాజధర్మము. ఇది ఎరిగి వివేకమునంది నీవు నీకు పాపము కలుగునని ఆలోచింపకుము.” అనెను.

అంతట యుధిష్ఠిరుడు మునిని శిరసా నమస్కరించి వినయోపేతుడై “అయ్యా! తాము తైలోక్య (ధర్మ) ద్రష్టలు; మహాప్రాజ్ఞులరు; పాప మోచనమగు ఉపాయమును సంక్షేపమున చెప్ప మిమ్ము వేడుచున్నాను.” అనెను. ఆ మునియు “రాజా! వినుము; పుణ్య కర్మాచరణమున పాప మోచనము కోరువారికి ప్రయాగ గమనము శ్రేష్ఠమయినది.” అని పలికెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము
నూట ఒకటవ అధ్యాయము.

ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ : భగవన్ శ్రోతుమిచ్ఛామి పురాకల్పే యథా స్థితమ్ ।

బ్రహ్మణా దేవముఖ్యేన యథావ త్కథితం మునే. 1

కథం ప్రయాగే గమనం నరాణాం తత్ర కీర్త్యశమ్ ।

మృతానాం కా గతి స్తత్ర స్నాతానాం తత్ర కిం ఫలమ్. 2

యే వసంతి ప్రయాగేతు బ్రూహి తేషాంచ కిం ఫలమ్ ।

మార్కండేయ ఉవాచ : కథయిష్యామి తే వత్స యచ్ఛ్రేష్ఠం తత్ర యత్ఫలమ్. 3

పురా హి సర్వవిప్రాణాం కథ్యమానం యథా శ్రుతమ్ । ఆప్రయాగప్రతిష్ఠానా దాపురా ద్వాసుకే ర్హదాత్. 4

కంబళాశ్వతరౌ నాగౌనాగశ్చ బహుమూలకః । ఏత త్రృణావతేః క్షేత్రం త్రిషు లోకేషు విశ్రుతమ్. 5

తత్ర స్నాతా దివం యాంతి యే మృతా స్తేఽపునర్భవాః ।

తతోబ్రహ్మదయో దేవా రక్షాం కుర్వంతి సంగతాః. 6

ఆన్యేచ బహవ స్తీర్థాః సర్వపాపహరాః శుభాః । న శక్యాః కథితుం రాజన్ బహువర్ష శతై రపి. 7

సంక్షేపేణ ప్రవక్ష్యామి ప్రయాగస్యతు కీర్తనమ్ । షష్టి ర్థనుఃసహస్రాణి యాని రక్షంతి జాహ్నువీమ్. 8

యమునాం రక్షతి సదా సవితా సప్తవాహనః । ప్రయాగంతు విశేషేణ సదా రక్షతి వానవః. 9

మండలం రక్షతి హరి రైవతైః సహ సంగతః । తం వటం రక్షతి సదా శూలపాణి ర్మహేశ్వరః. 10

స్థానం రక్షంతి వై దేవాః సర్వపాపహరం శుభమ్ । అదర్మేణావృతో లోకే నైవ గచ్ఛతి తత్పదమ్. 11

స్వల్ప మల్పతరం పాపం యదా తే స్యా న్నరాధిప ।

ప్రయాగం స్మరమాణస్య సర్వ మాయాతి సంక్షయమ్. 12

నూట రెండవ అధ్యాయము.

ప్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనము.

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయునితో ఇట్లు వలికెను: భగవన్! ప్రయాగ యాత్ర ఎట్లు చేయవలెను? అచట మరణించినచో కలుగు ఫలము ఏమి? స్నానముచే కలుగు ఫలమెట్టిది? అచట నివసించు వారికి కలుగు పుణ్యమేమి? ఈ విషయమున దేవ ముఖ్యుడగు బ్రహ్మ ఏమని చెప్పెనని పురా కల్పమునందు చెప్పబడినది? తెలుపుము.

మార్కండేయుడు: నాయనా! ప్రయాగ క్షేత్రమువలన కలుగు ఫలమేమో దాని శ్రేష్ఠత ఏమో అదంతయు పూర్వము బ్రాహ్మణులు చెప్పకొనుచుండ నేను వినిన దానిని తెలిపెద; వినుము ప్రయాగ (పుర)ము-ప్రతిష్ఠాన నగరము (ఇది నేటి పైఠాను మాత్రమేకాదు; నేటి అలహాబాదు స్థానమున నొక ప్రతిష్ఠాన నగరముండెడిది. అది ఒకప్పుడు-దుష్కంఠాదుల కాలమున పూరు వంశీయుల రాజధానిగా నుండెను.) వాసుకిహ్రదపురము-కంబళాశ్వతరులను వాగుల స్థానములు-బహుమూలకుడను నాగుని స్థానము-అను ఈ నాలుగు అవదుల లోవలనున్నది ప్రజావతి క్షేత్రము అని లోకత్రయ ప్రసిద్ధము; అచట స్నానము చేసినచో స్వర్గప్రాప్తి; అట మరణించిన వారికి పునర్జన్మము లేదు; అందుననే బ్రహ్మాది దేవతలు అందరును కూడి దీనిని రక్షించుచుందురు. ఇంకను ఇచటగల బహుతీర్థముల నంఖ్య ఇంతయని వందల ఏండ్లకును చెప్పనలవికాదు. ఐనను ప్రయాగ క్షేత్ర కీర్తనమును సంక్షేపమున చేయుదును. అచటి గంగను ఆరువేల ధనువులు (అందరు ధానుష్కులు) రక్షించుచుండును (దురు.) యమునను సప్తాశ్వధగు రవి కాపాడుచుండును. ప్రయాగమును ఇంద్రుడు విశేషించి రక్షించుచుండును. ఈ ప్రయాగ మండలమునంతటిని హరి నకల దేవనహాయుడై రక్షించుచుండును. అచటి వటవృక్షమును శూలపాణియగు మహేశ్వరుడు రక్షించును; సర్వపాపహరమగు ఆ పుణ్య స్థానమును దేవతలు రక్షింతురు. లోకమునందలి మానవుడు అధర్మావృతుడై సంతవరకును అచటికి పోజాలడు; అల్పార్పమగు వాచమున్న వానికి మాత్రము ప్రయాగను తలంచినంతనే అదియు సఖించును; ఆ తీర్థమును దర్శించినను పేర్కొన్నను అచటి మృత్తికను స్పృశించినను నరుడు పాపముక్తుడగును.

దర్శనా తస్య తీర్థస్య నామసంకీర్తనాదపి । మృత్తికాఽలంభనాద్వాపి నరః పాపా త్ప్రముచ్చతే. 13
పంచకుండాని రాజేంద్ర తేషాం మద్యేతు జాహ్నువి । ప్రయాగస్య ప్రవేశే తు పాపం నశ్యతి తత్క్షణాత్.
యోజనానాం సహస్రేషు గంగాయాః స్మరణా న్నరః । ఆపి దుష్కృతకర్మాతు లభతే పరమాం గతిమ్.15
కీర్తనా న్ముచ్యతే పాపాత్ దృష్ట్వా భద్రాణి పశ్యతి । అవగాహ్యచ పీత్వా తు పునాత్యానవ్రతమం కులమ్.16
సత్యవాదీ జితక్రోధీ అహింసాయాం వ్యవస్థితః । ధర్మానుసారీ తత్త్వజ్ఞో గోబ్రాహ్మణహితే రతః. 17
గంగాయమునయో ర్మద్యే స్నాతో ముచ్యేత కిల్బిషాత్ ।

మనసా చింతయన్ కామా నవాప్నోతి సుపుష్కలాన్. 18
తతో గత్వా ప్రయాగంతు సర్వదేవాభిరక్షితమ్ । బ్రహ్మచరీ వసే న్మానం పితౄన్ దేవాంశ్చ తర్పయేత్.
ఈప్సితాన్ లభతే కామాన్ యత్ర యత్రాభిజాయతే । తపనస్య సుతా దేవీ త్రిషు లోకేషు విశ్రుతా. 20
సమాగతా మహాభాగా యమునా తత్ర నిమ్నగా । తత్ర సంనిహితో నిత్యం సాక్షాద్దేవో మహేశ్వరః. 21
దుష్ప్రవృత్త్యం మానుషైః పుణ్యం ప్రయాగంతు యుధిష్ఠిర । దేవదానవగంధర్వా ఋషయః సిద్ధచారణాః.22
తదుపస్పృశ్య రాజేంద్ర స్వర్గలోక ముపాసతే. 23

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ప్రయాగమాహాత్మ్యే ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

రాజాః అచట పంచకుండములు (తీర్థములు) కలవు. వానిలోనిదే జాహ్నువి (గంగ)యును; ప్రయాగములో ప్రవేశించిన తత్క్షణమే పాపనాశమగును; యోజన సహస్రములనుండియైనను ఆమెను స్మరించినంతనే ఎట్టి దుష్కృత కర్మడును పాపముక్తుడై పరమగతినందును. దర్శించినంతనే శుభములు పొందును. స్నానమాడినను ఆ సిటిని త్రావినను ఏడు తరములవారిని పవిత్రులనొనరించిన వాడగును. ఇక సత్యవాదియు జితక్రోధుడును అహింసకుడును ధర్మానుసారియు తత్త్వజ్ఞుడును గోబ్రాహ్మణ హితరతుడునునగు నజ్ఞుడు గంగా యమునా మధ్యమున స్నానమాడినంత పాపముక్తుడగును; మనసా నిరంతరము దానినే ధ్యానించుచుండువాడు సుపుష్కలమగు కామవలన్నియు నెరవేరును.

ఆందువలన సర్వదేవాభిరక్షితమగు ప్రయాగమున కేగి బ్రహ్మచర్యముతో మానముండి పితృ దేవతలకు దేవతలకు తర్పణ మీయవలెను. తత్పుణ్యమున అత డెచట జన్మించినను సర్వ కామపూర్తి నందును.

రవిపుత్రిగా త్రిలోక విశ్రుతయగు మహాభాగ యమున అచట గంగతో కలియును. అచట సాక్షాన్మహేశ్వరుడు నదా నన్నిహితుడు; ప్రయాగక్షేత్రపాననమున మానవులకు దుష్ప్రవృత్తమగు పుణ్యము లభించును. ఏలయన దేవదానవ గంధర్వ సిద్ధచారణులును ఋషులును ఆ క్షేత్రమున ఆశ్రమించినంతమాత్రముననే స్వర్గ సుఖముల నందగలుగుచున్నారు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్యమను సూట రెం వ అధ్యాయము.

త్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యానువర్ణనమ్.

మార్కండేయ ఉవాచ : శృణు రాజన్! ప్రయాగస్య మాహాత్మ్యం పునరేవతు ।

యచ్ఛృత్వా సర్వపాపేభ్యో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః. 1

ఆర్తానాం హి దరిద్రాణాం నిశ్చితవ్యవసాయినామ్ , స్థానముక్తం ప్రయాగంతు నాభ్యేయంతు కదాచన. 2

వ్యాధితో యదివా దీనో వృద్ధోవాఽపి భిషేన్నరః । గంగాయమునయో ర్మద్యే యస్తు ప్రాణా న్పురిత్యజేత్.3

దీప్తకాంచనవర్ణాభై ర్విమానైః సూర్యసంనిభైః । గంధర్వావ్వరసాం మద్యే స్వర్గే క్షీడతి మానవః. 4

ఈప్సితా న్లభతే కామాన్ వదంతి ఋషిపుంగవాః । సర్వరత్నమయై ర్దివ్యై ర్నానార్హజనమాకురైః. 5

వరాంగనాసమాక్తిరై ర్మోదతే శుభలక్షణైః । గీతవాద్యవినిర్ఘోషైః ప్రసుప్తః ప్రతిబుద్ధతే. 6

యావ స్మ స్మరతే జన్మ తావత్ స్వరే మహీయతే । తతః స్వర్గా త్పరిభ్రష్టః క్షీణకర్మా దివ శ్చ్యుతః. 7
 హిరణ్యరత్నసంపూర్ణ సింహుద్ధే జాయతే కులే । తదేవ స్మరతే తీర్థం స్మరణా తత్ర గచ్ఛతి. 8
 దేశస్థో యదివాఽరణ్యే విదేశస్థోఽథవా గృహే । ప్రయాగం స్మరమాణోఽపి యస్తు ప్రాణా స్పృశ్యజేత్. 9
 బ్రహ్మలోక మవాప్నోతి వదంతి ఋషిపుంగవాః । సర్వకామఫలా వృక్షా మహి యత్ర హిరణ్మయీ. 10
 ఋషయో మునయః సిద్ధా నత్ర లోకే న గచ్ఛతి । శ్రీసహస్రవృతే రమ్యే మందాకిన్యా నతే శుభే. 11
 మోదతే ఋషిభిః సార్థం సుకృతేనేహ కర్మణా । సిద్ధచారణగంధర్వైః పూజ్యతే దివి దైవతైః. 12

నూట మూడవ అధ్యాయము

మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరునకు ఇట్లు చెప్పెను: రాజా! ప్రయాగ మాహాత్మ్యము నింకను చెప్పెదను వినుము; దానిని విన్నచో నిస్సంశయముగ సర్వపాప వినిర్ముక్తు డగును. ఆ తీర్థక్షేత్రము ఆర్తులు దండ్రులు కార్యసిద్ధికై నిశ్చిత మగు సంకల్పము కలవారు మాత్రమే సేవింపదగునదియని చెప్పరాదు. వ్యాధితుడును దీనుడును వృద్ధుడును నైనను గంగాయమునల నడుమ ప్రయాగమందు ప్రాణత్యాగ మొనర్చినచో అట్టివాడు దీపించు కాంచనమువలె ప్రకాశించుచు సర్వ రత్నమయములును నానా విధములగు జెండాలతో నిండినవియు ఉత్తమ శ్రీ పరివారితములు శుభలక్షణ యుక్తములు నగు సూర్య నదృశ తేజస్సంపన్న విమానములపై నంచరించుచు స్వర్గమునగల గంధర్వావృరోజనము నడుమ క్రీడించుచుండును. అనియు ఇహమున నకలేప్పితములను పొందుననియు ఋషిపుంగవులు చెప్పుచున్నారు. అట్టివాడు గీతవాద్య మధుర ధ్వనులు వినుచు నిద్ర మేల్కొంచును. మరల జన్మించవలయునను స్మృతి రానంతవరకు (తన మహాపుణ్య మున్నంత వరకు) స్వర్గమున దేవపూజితుడై సుఖించును. ఆ పుణ్యము క్షీణించగనే స్వర్గమునుండి పరిభ్రష్టుడై సువర్ణ రత్న సమృద్ధమగు వంశమున జన్మించి అపుడును ఆ ప్రయాగ క్షేత్రమును స్మరించుచునే యుండును. దానిచే మరల నద్దానిని సేవించును. స్వదేశమందో విదేశమందో అడవియందో గృహమందో ఎచట నున్నను ప్రయాగ స్మరణముతో మృతినందు వాడు బ్రహ్మలోకప్రాప్తుడగునని ఋషిపుంగవుల వచనము; సర్వకామములు వండువృక్షములును సువర్ణమయభూమియు కలిగి ఋషులునుమునులును సిద్ధులును నుండు లోకమున వసించును. శ్రీ సహస్ర పరివారితమయి రమ్యమగు (స్వర్గమందలి) శుభ మందాకినీ తటమున ఋషులతో కూడ నానందించును. సిద్ధచారణ గంధర్వాది దేవతలచే పూజితు డగును. అనంత రము పుణ్యక్షయమున స్వర్గ పరిభ్రష్టుడయ్యును జుబ్బాదీపాధివతి యగును. తరువాతను మరల మరల పుణ్యకర్మము లనే న్యమించుచు ఆచరించుచు గుణవంతుడును విత్త సావన్నుడును నగును; ఇది నిస్సంశయము.

తతః స్వర్గా త్పరిభ్రష్టో జంబూద్వీపవతి ర్భవేత్ । తతః శుభాని కర్మాణి చింతయానః పునః పునః. 13
 గుణవాన్ విత్తసంపన్నో భవతీహ న సంశయః । కర్మణా మనసా వాచా దర్మసత్యవ్రతిష్ఠితః. 14
 గంగాయమునయో ర్మధ్యే యస్తు గాం సంప్రయచ్ఛతి । సువర్ణమణిముక్తాశ్చ యది చాన్య త్పరిగ్రహమ్. 15
 న్యకార్యే పితృకార్యే వా దేవతాఽభ్యర్చనేఽపివా । సఫలం తన్య త తీర్థం యథావ త్పుణ్య మాప్నుయాత్. 16
 ఏవం తీర్థేన గృష్టియాత్ పుణ్యే ష్యాయతనేషు చ । నిమిత్తేషు చ సర్వేషు హ్యప్రమత్తో ధవే ద్విజః. 17
 కపిలాం పాటలావర్ణాం యస్తు దేనుం ప్రయచ్ఛతి ।

స్వర్గశృంగీం రౌవ్యఖురాం కాన్యదోహం పయన్వినీమ్. 18

ప్రయాగే శ్రోత్రియం నంతం గ్రాహయిత్వా యథావిధి । శుక్లాంబరధరం శాంతం దర్మజ్ఞం వేదపారగమ్. 19
 సా గౌ నైస్మై ప్రదాతవ్యా గంగాయమునసంగమే । వాసాంసేచ మహర్షాణి రత్నాని వివిధానిచ. 20
 యావదోమాణి తస్మా గో స్సన్ని గాతేషు నతమ । తావద్వర్ష సహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే. 21

యత్రాసౌ లభతే జన్మ సా గౌ నత్రాభిజాయతే । నచ వశ్యతి తం ఘోరం నరకం తేన కర్మణా. 22
ఉత్తరా స్తస్మిన్ కురూ స్పృహ్య మోదతే కాల మక్షయమ్ । గవాం శతసహస్రేభ్యో బద్యా దేకాం వయస్విహమ్.
పుత్రాన్ దారాం నత్రా భృత్యా నౌరేకా ప్రతితారయేత్ । తస్మా త్సర్వేషు దానేషు గోదానం తు విశిష్యతే. 24
దుర్గమే విషమే ఘోరే మహాపాతకనష్కలే । గౌరేవ రక్షాం కురుతే తస్మాద్దేయా విజాతయే. 25

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయయుధిష్ఠిరసంవాదే ప్రయాగ
మాహాత్మ్యే త్తురశతతమోఽధ్యాయః.

మనోవాక్కాయ కర్మములను ధర్మమునందే నిలిపి గంగా యమునా నదీ ద్వయ మధ్యమున గోదానమొసర్చిన
వాడును స్వ(కామ్య)కర్మలందో దేవ పితృకార్యములందో ప్రయాగ స్మరణముతో స్వర్గమో మణులలో ముత్రములో ఇచ్చు
వాడును ఆ తీర్థ ప్రభావమున తత్కర్మ సాఫల్యము నంది పుణ్యము నందును.

కావున ద్విజాదు దానములను ప్రతిగ్రహించుటలోను ఏమరుపాటు లేకుండవలెను. ప్రతియొక తీర్థమునందును
పుణ్యక్షేత్రమునందును సర్వ నిమిత్తములందును ప్రతిగ్రహించరాదు. ప్రతిగ్రహించినను దానిని ప్రయాగ క్షేత్రమని
భావించవలయును.

ప్రయాగలో శ్రోత్రియుడగు శుక్లవస్త్రధరుడును శాంతుడును ధర్మజ్ఞుడును వేదపారంగతుడును నగు బ్రాహ్మ
ణునకు బంగారు కొమ్ములు వెండి గిట్టలు పాలు పిదుకుటకు కంచపాత్ర కలిగి నంద్యాకాంతిగల పాడి కపిల గోవును
బహు మూల్యములగు వస్త్రములను వివిధ రత్నములను యథావిధిగ దాన మొనర్చినవాడు ఆ గో శరీరమున నున్న
కోమములన్ని వేల సంవత్సరములు స్వర్గమున పూజితుడయి నుభించును. అతడు మరల జన్మించిన చోటనే ఆ గోవును
జన్మించును. తత్పుణ్యవశమున నాతడు ఎన్నడును సరకమును చూడనైన చూడడు. ఉత్తర దక్షిణదేశములందు అనంత
కాలముండి మోదము నందును.

సాధారణములగు వేలకొలది గోవులను ఇచ్చుటకంటె పాడియావు నొకదానిని ప్రయాగలో ఇచ్చుట మేలు.
అదియొకటియే పుత్రదార భృత్యుల నందరను తరింపజేయును. కావున సర్వదానములలోను వయస్విహి (పాడి)గోదానము
ఉత్తమము. దుర్గమములును విషమములును ఘోరములును నగు మహాపాతకములు నందవించినపుడును పాడియావే
రక్షించును. కావున ద్విజోత్తమునకు పాడి కపిల గోవును (ప్రయాగలో) దాన మీయవలెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్య పర్వనమను నూట మూడవ అధ్యాయము.

చతురు త్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిరః : యథా యథా ప్రయాగస్య మాహాత్మ్యం కథితం త్వయా ।

తథాతథా వ్రముచ్యేఽహం సర్వపాపై ర్న సంశయః. 1

భగవ న్కేన విధినా కర్తవ్యో ధర్మ నిశ్చయః । ప్రయాగే యో విధిః ప్రోక్త స్తస్మై బ్రూహి మహామునే. 2

మార్కణ్డేయః : కథయిష్యామి తే వత్స తీర్థయాత్రావిధిక్రమమ్ ।

ఆర్షేణ చైవ విధినా యథా దృష్టో యథా శ్రుతః. 3

ప్రయాగతీర్థయాత్రార్థీ యః ప్రయాతి నరః క్వచిత్ । బలీవర్ధం సమాహృథ శ్శ్రుత స్యాపి యత్ఫలమ్. 4

నరకే వసతే ఘోరే గవాం క్రోశోహి దారుణః । సలిలంచ న గృహ్లాన్తి పితర స్తస్య దేహినః. 5

యస్తు పుత్రం స్నుషాం భార్యాం లాలయే త్పాలయేత్తథా ।

యథాత్మానం తథా సర్వం దానం విప్రేషు దావయేత్. 6

- ఐశ్వర్యలోభమోహాద్వా గచ్ఛే ద్యానేన యో నరః । నిష్ఫలం తస్య తత్తీర్థం తస్మాద్దానం వివర్జయేత్. 7
 గంగాయమునయోర్మధ్యే యస్తు కన్యాం ప్రయచ్ఛతి । ఆర్షేనైవ విహనేన యథావిభవసమ్భవమ్. 8
 న స వశ్యతి తం ఘోరం నరకం తేన కర్మణా । ఉత్తరాన్న కురూన్గత్వా మోదతే కాలమక్షయమ్. 9
 పుత్రాన్స్తారాంశ్చ లభతే ధార్మికా నూపసంయుతాః । తత్ర దానం ప్రదాతవ్యం యథావిభవసమ్భవమ్. 10
 తేన తీర్థఫలంచైవ వర్ధతే నాత్ర సంశయః । స్వర్గే తిష్ఠతి రాజేన్ద్రో యావదాభూతనమ్భవమ్. 11
 వటమూలం సమాసాద్య యస్తు ప్రాణా నిష్ముఞ్చతి । సర్వలోకానతిక్రమ్య శివలోకం న గచ్ఛతి. 12
 తత్ర తే ద్వాదశాదిత్యా న్నవస్తే రుద్ర మాశ్రితాః । నిర్దహన్తి జగత్సర్వం వటమూలం న దహ్యతే. 13
 నష్టే చన్ద్రాగ్రవవనే యదా చైకార్ణవం జగత్ । స్వపతే తత్ర వై విష్ణుఃపరమాత్మా పునఃపునః. 14
 దేవదానవగన్ధర్వా ఋషయస్సిద్ధచారణాః । నదా సేవన్తి తత్తీర్థం గంగాయమునస్థమే. 15

నూట నాలుగవ అధ్యాయము

ప్రయాగ మాహాత్మ్యము

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయునితో ఇట్లనెను: భగవన్! తాము నాకు ప్రయాగ మాహాత్మ్యమును చెప్పుచున్న కొలదిని నేను సర్వపాపముక్తుడ నగుచున్నట్లు భావించుచున్నాను. ఆ క్షేత్రమున ధర్మ సంపాదనము చేయు విధానమును తెలుప వేడెదను. అనగా మార్కండేయు డతని కిట్లు చెప్పసాగెను: ఆర్ష వరంపరలో నేను వినినట్లును కనినట్లును ప్రయాగ తీర్థయాత్రా విధిక్రమమును తెలిపెదను.

ప్రయాగ తీర్థయాత్ర ఎద్దుపై చేసినచో గోవులకు కలుగు దారుణ క్రోధఫలముగా ఆతడు ఘోర నరకమున వసించును. ఆత డిచ్చిన సలిలమును కూడ పితరులు గ్రహింపరు. ఐశ్వర్యమదలోభ మోహాదులచే అట్లు పోయినను వాని యాత్ర నిష్ఫలము. కావున యానముపై తీర్థయాత్ర చేయనేరాదు. తన పత్నీపుత్రస్నుషాదులను తను కాపాడు కొనునంత శ్రద్ధతోనే తీర్థయాత్రను చేసి అచట స్నానమాడి విపులకు దానమును చేయవలెను. గంగా యమునా షుభ్యమున (ప్రయాగయందు) ఆర్ష విధానమున తన విభవము కొలది కన్యాదాన మొనర్చువాడు తత్పుణ్యమున నరకమును చూడనైన చూడడు. (ముందు జన్మములలో) ఉత్తర కురువర్షము లందనంతకాలము సుఖించును. ధార్మికులు రూప మాతులు నగు దారపుత్రి లతనికి లభింతురు. ప్రళయకాలము వరకు స్వర్గమున వసించి సుఖించును. కావున అచట తన విభవ విస్తరానుసారము దానములు చేయవలెను. దానిచే అతని పుణ్యము వృద్ధి నందును.

అచటి వటమూలమున ప్రాణముల వదలినయాతడు సర్వలోకముల నతిక్రమించి శివలోకము చేరును. అచట తపమాచరించిన పుణ్యమున ద్వాదశాదిత్యులును రుద్రుని చేరగలిగిరి. కావుననే (ప్రళయమునను) వారును సర్వజగమును దహింతురు కాని వటమూలమును దహించరు. చంద్రార్క పవనులును నశించి జగ మేకార్ణవమయినపుడును ప్రతి కల్పాంతమందును పరమాత్ముడు విష్ణువచటనే నిదురించును. దేవదానవ గంధర్వ ఋషి సిద్ధచారణాదులు నదా ఆ తీర్థమును సేవించుచుందురు. కావున రాజేంద్రా! పవిత్రమగు ఆ తీర్థయాత్ర చేయవలెను.

- తతో గచ్ఛేత్తు రాజేన్ద్రో ప్రయాగం సంశితంచ తత్ । యత్ర బ్రహ్మదయో దేవా దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః. 16
 లోకపాలాశ్చ సాధ్యాశ్చ పితరో లోకసమ్మతాః । సనత్కుమారసహితా న్తదావై వరమర్షయః. 17
 అంగిరఃప్రముఖ శ్చైవ తథా బ్రహ్మర్షయోఽవరే । యజ్ఞా నాగా స్సువర్ణాశ్చ సిద్ధా శ్చక్రచరాశ్చ యే. 18
 నరితః సాగరాః శైలా న్తథా విద్యాధరాశ్చ యే । హరిశ్చ భగవా నాస్తే ప్రజావతిపురస్సరః. 19
 గంగాయమునయోర్మధ్యం పృథివ్యా జఘసం స్మృతమ్ ।

ప్రయాగం రాజశూర్ధూల త్రిపు లోకేషు విశ్రుతమ్. 20

తతః పుణ్యతరం నాస్తి త్రిషు లోకేషు భారత । శ్రవణాత్తస్య తీర్థస్య నామసంకీర్తనా దపి. 21
 మృత్తికాలంభనాద్వాపి నరః పాపా త్ప్రముచ్యతే । తత్రాభిషేకం యః కుర్యా న్మకరస్థే దివాకరే. 22
 స తుల్యఫలమాప్నోతి రాజసూయాశ్వమేధయోః । న వేదవచనాతీతం న లోకవచనా త్తతా. 23
 మతి రుత్క్రమణే యాతి ప్రయాగగమనం ప్రతి । కోటితీర్థసహస్రాణి షష్టికోట్య స్తథాఽపరాః. 24
 తేషాం సాన్నిధ్య మత్రైవ సతతం కురునందన । యా గతి ర్యోగయుక్తస్య సత్త్వస్థస్య మహిషిణః. 25
 సా గతి స్త్యజతః ప్రాణా న్గంగాయమునసంగమే । న తే జీవన్తి లోకేఽస్మి న్యత్ర యత్ర యుధిష్ఠిర. 26
 యే ప్రయాగం న సమ్ప్రాప్తా త్రిషు లోకేషు విశ్రుతమ్ ।

ఏవం దృష్ట్వా తు తత్తీర్థం ప్రయాగం వరమం పదమ్. 27

ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః శశాంక ఇవ రాహుణా । కంబళాశ్వతరౌ నాగౌ యమునాదక్షిణే తతే. 28
 తత్ర స్నాత్వాచ దత్వాచ ముచ్యతే సర్వపాతకైః । తత్ర గత్వాచ సంస్థానం మహాదేవస్య దీమతః. 29
 నర స్తారయతే పూర్వా న్దశాతీతా న్దశాపరాన్ । కృత్వాఽభిషేకంతు పున స్సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్. 30
 స్వర్గలోక మవాప్నోతి యావదాభూతసంప్లవమ్ ।

బ్రహ్మాది దేవతలు దిశలు దిగధివతులు లోకపాలురు సాధ్యులు లోకపూజ్య పితరులు ననత్కుమారాది మహర్షులు ఆంగిరః ప్రముఖ బ్రహ్మర్షులు యక్షనాగ గరుడ సిద్ధచారణులు నదీ సాగర కైలములు విద్యాధరులు వ్రజా వతియు హరియు సదా ఆచటనుందురు.

గంగా యమునా మధ్యము (ప్రయాగ) వృథివీ జనున స్థానము. అని లోకత్రయ ప్రసిద్ధము. లోకత్రయమునను అంతకంటె పుణ్యకర ప్రదేశము మరిలేదు. ఆ తీర్థపు నామమును వినినను కీర్తించినను మృత్తికను సంపాదించినను తాకినను నరుడు పాపముక్తుడగును. రవి మకర సంక్రాంతియందచట స్నానము చేసినచో రాజసూయాశ్వమేధ తుల్య ఫలము లభించును. వేదవచన లోకవచములబట్టి ఇట్లు చెప్పుట మాత్రముకాదు; (ఇది ప్రత్యక్ష సిద్ధము.) ప్రాణో త్క్రమణ సమయమందైన ప్రయాగకు పోవలెనని సంకల్పము కలుగుట మేలు. వేయికోట్ల తీర్థములును మరి అరువది కోట్ల తీర్థములును సతతమచటనేయుండును. కావున సత్త్వగుణ ప్రధానమై యోగమనుష్ఠించినవానికి కలుగు నుగతి ప్రయాగలో మరణించినంత మాత్రమున కలుగును. త్రిలోకప్రసిద్ధమగు ప్రయాగతీర్థమునకు పోవని వారెచ్చబెచ్చుట జీవించి నను జీవించనట్లే. యమునా దక్షిణ తీరమున కంబళుడు అశ్వతరుడు ననునాగులుందురు. అచటి నీరు స్నానమాడినను త్రావినను సర్వపాపము క్రియగును. అచటనే శివశ్చేత్రమొకటి కలదు. అచటికేగినను అతని వెనుకముందు వదితరముల వారు తరింతురు. అచట స్నానమాడినచో అశ్వమేధ ఫలము కలిగి ప్రళయకాలము వరకు స్వర్గమున నుభించును.

పూర్వభాగేతు గంగాయా త్రిషు లోకేషు భారత. 31

కూవం చైవతు సాముద్రం ప్రతిష్ఠానం (నే)తు విశ్రుతమ్ ।

బ్రహ్మచారీ జితక్రోధ త్త్రిరాత్రం యది తిష్ఠతి. 32

సర్వపాపవిశుద్ధాత్మా సోఽశ్వమేధఫలం లభేత్ । ఉత్తరేణ ప్రతిష్ఠానా ద్భాగీరథ్యాస్తు పూర్వతః. 33
 హంసప్రవతనం నామ తీర్థం త్రైలోక్య విశ్రుతమ్ । అశ్వమేధఫలం తత్ర స్నానమాత్రేణ భారత. 34
 యావచ్ఛందశ్చ సూర్యశ్చ తావత్స్వర్గే మహీయతే । ఊర్వశీపులినే రమ్యే విపులే హంసపాండురే. 35
 వరిత్యజతి యః ప్రాణాం చ్చృణు తస్యాపి య త్ఫలమ్ । షష్టిర్వర్షసహస్రాణి షష్టి ర్వర్షశతాని చ. 36
 వసతే పితృభిః సార్థం సూర్యలోకే నరాధిప । ఊర్వశీం తు నదా వశ్యే ద్వేవలోకే నరాధిప. 37
 పూజ్యతే సతతం తత్ర ఋషిగందర్వకిన్త రైః । తతః స్వర్గవరిభిష్టః క్షీణకర్మా దివి చుక్యతః. 38

ఊర్వశీనదృశీనాంతు కన్యానాం లభతే శతమ్ । గవా మశ్వసహస్రాణాం మహాభోగవతి ర్భవేత్. 40

మధ్యే నారీసహస్రాణాం బహ్వీనాం వసతి ర్భవేత్ । దశగ్రామసహస్రాణాం భోక్తా భవతి నిత్యశః. 41

కాంచీనూపురశబ్దై శ్చ సుప్తోఽసౌ ప్రతిబుద్ధతే ।

భుక్త్వాతు భోగా నిష్ఠులం నైతీర్థం లభతే పునః. 42

శుక్లామృరధరో నిత్యం నియత స్సంయతేన్ద్రియః । ఏకకాలం తు భుక్త్వానో మానం శమో ర్గతిర్భవేత్. 43

సువర్ణాలంకృతానాంతు నారీణాం లభతే శతమ్ । స భుక్త్వా విపులా నోభగాం నైతీర్థం లభతే పునః. 44

అథ సన్యావతీ రమ్యే బ్రహ్మచారి జితేన్ద్రియః । ఉవాసీత శుచిస్సన్యాం బహ్మలోక మవాప్నుయాత్. 45

అచటనే గంగకు తూర్పున సాముద్ర కూపము అనియు ప్రతిష్ఠాన సగరమున నొక ప్రదేశము కలదు. జితక్రోధుడై బ్రహ్మచర్యమున త్రిరాత్రుమట గడపినచో నర్వపాప విశుద్ధాత్ముడై అశ్వమేధ ఫలమందును. భాగీరథి గంగకు తూర్పున ప్రతిష్ఠానమునకు ఉత్తరమున ★హంసప్రవతనమును త్రైలోక్య విశ్రుతమగు తీర్థము కలదు. అచట స్నాన మాత్రమున అశ్వమేధ ఫలము లభించును. ఆ చంద్ర సూర్యముగ స్వర్గమున సుభించును. మనోహరమై విశాలమై హంసవలె తెల్లనిదగు ఊర్వశీపులిసము (పులిసము-ఇసుకతినై) అనుచోట ప్రాణత్యాగమున అరువది ఆరువేల సంవత్సరములు తన పితరులతో కూడ నదా ఊర్వశీ దర్శనముతో రవి లోకమున వసించును. (ఊర్వశి-అగ్ని తత్వాత్మికయగు శక్తి) అచట ఋషి గంధర్వ కిన్నరుల నతత పూజలందుకొనుచు పుణ్యాంతమున స్వర్గ పరిభ్రష్టుడైనను ఊర్వశిని పోలు నూర్గుర కన్యలను కనును: ఆనముద్ర వర్ణంత వృథివికి వతియగును. ధనధాన్యయుతుడు బహు నహస్ర గవాశ్లాఘితీయనగును. బహు నహస్ర నారీవతియు దశ నహస్ర గ్రామాధిపుడు నగును. అందఱు యౌడ్డాణముల నవ్వడి వినుచు నిద్ర మేల్కొంచువాడగును. ఇట్లు భోగములన్ని యనుభవించియు మరల ఈ తీర్థమునకే వచ్చును.

ఈ తీర్థమున శుక్లాంబరధరుడు నియతేంద్రియుడునై ఏకభుక్తము చేయుచుండునతడు శివ సాన్నిధ్యమందును. మరల భూమిపై జన్మించియు స్వర్గ భూషణాలంకృతలగు నారీశతమునకు వతియగును. విపుల భోగముల ననుభవించి మరల ఆ తీర్థమునకేగి దాని సేవించును. అచటి సంధ్యావటమను రమ్య ప్రదేశమున శుచియు బ్రహ్మచారియు జితేంద్రియుడునై సంధ్యోపాసన చేయువాడు బ్రహ్మలోక ప్రాప్తుడగును.

కోటితీర్థం నమాసాద్య యస్తు ప్రాణా స్పరిత్యజేత్ । కోటిర్వర్షసహస్రాణాం స్వర్గలోకే మహీయతే. 46

తతస్స్వర్గా త్పరిభ్రష్టః క్షీణకర్మా దివశ్చ్యుతః । సువర్ణమణిముక్తాడ్యే కులే జాయేత రూపవాన్. 47

తతో భోగవతీం గత్వా వాసుకే రుత్తరేణతు । దశాశ్వమేధికం నామ తీర్థం తత్రావరంభవేత్. 48

కృతాభిషేకస్తు నర స్సోశ్వమేధఫలం లభేత్ । ధనాఢ్యో రూపవాన్ దక్షో దాతా భవతి ధార్మికః. 49

చతుర్వేదేషు యత్పణ్యం సత్యవాదిషు యత్పలమ్ । అహింసాయాంతు యో ధర్మో గమనాదేవ తత్పలమ్.

కురుక్షేత్రసమా గజ్ఞా యత్రకుత్రావగాహితా । తస్మా ద్దశగుణా సా హి కాశిన్యా యత్ర సజ్జతా. 51

యత్ర గజ్ఞా మహాభాగా బహుతీర్థ తపోధనా । సిద్ధక్షేత్రం తదుభయం నాత్ర కార్యా విచారణా. 52

క్షితౌ తారయతే మర్త్యా న్నాగాం స్తారయతే హ్యధః । దివి తారయతే దేవాం స్తేస త్రివధగా స్మృతా. 53

★ హంసలు వాలెడిచోట అని అర్థము. హంసలు క్రౌంచములు మొదలగు వలన జాతి జలపక్షులు వర్షాకాలమున పున దేశమును విడిచి ఉత్తరమందలి ఇతర దేశములకు పోవునపుడును అచటినుండి మరల శరత్కాలమున పున దేశములోనికి వచ్చునపుడును నడుమ అపి ఈ ప్రదేశమున వారి కొలదికాలము గడపి పోవుచుండును. అసగా ఇది ఉభయ ప్రక్కలకు అనుకూల ప్రదేశమయి పవిత్రమయి యుండునది. అందుచేతనే దీనికా పేరు వచ్చెను.

యావదస్థీని గంగాయాం తిష్ఠంతే యస్య దేహినః । తావద్వర్షనహస్రాణి న్వర్గలోకే మహీయతే. 54
 తీర్థానాం తు వరం సిద్ధం నదీనామత్రమా నదీ । మోక్షదా నర్వభూతానాం మహాపాతకీనామపి. 55
 నర్వత్ర సులభాగంగా త్రిషు స్థానేషు చుర్లభా । గంగాద్వారే ప్రయాగేచ గంగాసాగరసంజయే. 56
 తత్ర స్నాత్వా దివం యాన్తి యే మృతా స్తేఽపునర్భవాః । సర్వేషామేవ భూతానాం హాపోవహతచేతసామ్. 57
 గతి మన్వేషమాణానాం నాన్తి గంగానమా గతిః । వవిత్రాణాం వవిత్రంచ మజ్జకానాంచ మజ్జశమ్. 58
 మహేశ్వరశిరోభ్రష్టా నర్వపాపహరా భుభా. 59

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయయుధిష్ఠిరసంవాదే ప్రయాగ
 మాహాత్మ్యే చతుర్తర శతతమోఽధ్యాయః.

అచటి కోటి తీర్థమున ప్రాణత్యాగముచే నహస్రకోటి సంవత్సరములు న్వర్గసుఖమబ్బును. పుణ్యావసానమున న్వర్గభ్రష్టడయ్యు సువర్ణ మణిముక్తా సంపన్నమగు వంశమున రూపవంతుడై జనించును. వాసుకి ప్రదేశమునకు ఉత్తరమునగల దశాశ్వమేధిక తీర్థమున స్నానమాడినచో అశ్వమేధ ఫలమందును. న్వర్గ వాసానంతరము ధనాడ్ముడు రూపవంతుడు సమర్థుడు దాతయు ధార్మికుడునై జన్మించును. చతుర్వేదాధ్యయనము నత్యవచనము అహింస పాటించుటచే గలుగు ఫలమంతయు ఆ తీర్థగమనముచే గలుగును. గంగయందెచ్చట స్నానమాడినను కురుక్షేత్ర వాస నమాన పుణ్యము లభించును. ఆనది యమునతో కలిసిన ఈ ప్రయాగమంతకంటె వది మడుగులు పుణ్యవదము. బహు తీర్థములు తపోధనులు నిండియున్న ఈ గంగా యమునా నంగమ స్థానము సిద్ధక్షేత్రమే; ఇందు సంశయమే లేదు. గంగ మూడు త్రోవల ప్రవహించి పాతాళమున నాగులను భూలోకమున నరులను న్వర్గమున దేవతలను తరింప జేయునది కావుననే ఆమెకు త్రివధగయను నామము కలిగినది. ఏ ప్రాణికిగల ఎన్ని అస్థి ఖండములు గంగయందు నిలుచునో అతడన్ని వేలయేండ్లు న్వర్గసుఖమందును. గంగ తీర్థములలో ఉత్తమతీర్థము; సదులలో ఉత్తమనది; మహాపాతకులగు ప్రాణులకును మోక్షమొనగునది; గంగ నర్వత్ర సులభముగ లభించును; మూడు స్థానముందు ఆమె దుర్లభ; (చాల పుణ్యవదాయినీ); అవి ఏవనిన-గంగా ద్వారము (హరిద్వారము) ప్రయాగ-గంగా సాగర నంగమము: ఈ మూడు తావులయందును స్నానమాడువారు పునరావృత్తిలేని లోకములందుదురు; పాప కలుషిత చిత్తులై గడపి పుణ్య గతి కోరు ఆర్తులకు గంగవంటి శరణ్యముమరిలేదు. ఆమె వవిత్రమగు వానిలోనెల్ల వవిత్రయైనది; శుభమగు వానిలోకెల్ల శుభకరి; మహేశ్వర శిరమునుండి జారివడి నర్వుల నర్వపాపముల పోగొట్టు శుభరూపురాలు గంగ.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనమును
 నూట నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.
 ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ సప్రయాగస్య మాహాత్మ్యం పునరేవచ ।
 యచ్ఛ్రుత్వా నర్వపాపేభ్యో ముచ్యతే నాత్ర సంశయః. 1
 మానసంనామ తీర్థంతు గంగాయా ఉత్తరేతతే । త్రిరాత్రోపోషిత స్నాత్వా నర్వాన్కామా నవాప్పుయాత్. 2
 ఏతత్పుల మవాప్నోతి తత్తీర్థం లభతే పునః । అకామోవా సకామోవా గంగాప్రాప్త్య విముచ్యతే. 3
 మృతస్తు లభతే న్వర్గం నరకంచ నపశ్యతి । అవ్వరోగణసంక్లీత స్ఫుప్తోఽసౌ వ్రతిబుధ్యతే. 4
 హంససారసయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి । బహువర్షనహస్రాణాం రాజేంద్రో దివి భుజ్జతే. 5
 తత స్వర్గా త్పురిభ్రష్టః క్షీణకర్మా దివశ్చ్యుతః । సువర్ణమణిముక్తాద్యే జాయతే మహితే కులే. 6

షష్ఠీతీర్థసహస్రాణి షష్ఠీకౌటిశతానిచ । మాఘమాసే గమిష్యంతి గంగాయమునసంజమ్ । 7
 గవాం శతసహస్రస్య సమ్యగ్దత్తస్య యత్ఫలమ్ । ప్రయాగే మాఘమాసేతు త్ర్యహస్సాత్తస్య తత్ఫలమ్. 8
 గంగాయమునయో ర్మద్యే కాష్ఠాగ్నిం యస్తు సాదయేత్ । అవ్యక్తాంగో హ్యరోగస్తు పశ్చేన్ద్రియనమన్వితః. 9
 యావన్తి రోమకూపాణి తస్య గాత్రేషు దేహినః । తావద్వర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే. 10
 తతస్స్వర్గా త్పరిభ్రష్టో జమ్బూద్వీపవతి ర్భవేత్ । సభుక్త్వా విపులా న్భోగాం నైతీర్థం లభతే పునః. 11

నూట అయిదవ అధ్యాయము.

ప్రయాగ మాహాత్మ్యము.

రాజా! ప్రయాగ మాహాత్మ్యము నింకను వినుము. దానిని వినినంతనే నర్వపాప విముక్తి యగుట నిస్సంశయము. ఇట్లు గంగోత్తరతటమందలి మానసమును తీర్థమున త్రిరాత్రముపవాన పూర్వకముగ స్నానమాడుటచే నర్వకామ పూర్తియగును. ఈ ఫలానుభవానంతర మనంతర జన్మమున నాతడి తీర్థమునే సేవింపవచ్చును. తెలిసి కోరియేకాని కోరకయే కాని ఇట గంగను సేవించుట పాపము క్షీరము. ఇట వాడు మరణించినను స్వర్గప్రాప్తుడగును. నరకము చూడడు; అప్పరోగణ సేవితుడగుచు నిదుర మేలుకొంచును. హంస సారనములు మోయు విమానముపై స్వర్గమేగి అటను దానిపై నంచరించుచు బహు సహస్ర వర్షములచట నుఖించి పుణ్యావసానమున స్వర్గ భ్రష్టుడయ్యు సువర్ణ మణిముక్తాది ధన సంపన్న వంశమున అట్టి కుటుంబమున జనించును. మాఘమాసమునందు అరువది యారువేల తీర్థములు ప్రయాగమందలి గంగా యమునా నంగమమున కలియును. కావుననే లెన్నగా లక్ష గోదాసములచే అబ్బునంత ఫలము మాఘమున గంగలో ఇట స్నానముచే కలుగును. ఈ గంగా యమునా మధ్యమున కాష్ఠాగ్నిని (అరణి మథనముచే) సాగించి వేల్చినచో ఏరోగములులేక వంచేంద్రియ సహితముగ నశరీరముగ ఇహ జీవితమును గడపి మృతికి తరువాత తన దేహమందలి రోమ కూపములెన్ని కలవన్ని ఏండ్లు స్వర్గమున పూజితుడై నుఖించును. పిదప స్వర్గ పరిభ్రష్టుడయ్యు జంబూ ద్వీపాధిపతియై జనించి నుఖించుచు అదే తీర్థమును మరల సేవించును.

జలప్రవేశం యః కుర్యాత్సంజమ్ లోక విభ్రతే । రాహుగ్రస్తో యథా సోమో విముక్త స్సర్వపాతకైః. 12
 సోమలోక మవాప్నోతి సోమేన సహ మోదతే । షష్ఠీవర్షసహస్రాణి షష్ఠీవర్షశతానిచ. 13
 స్వర్గేచ శక్రలోకేఽస్మిన్నుషిగన్ధర్వసేవితే । పరిభ్రష్టస్తు రాజేన్ద్రో నమృద్దే జాయతే కులే. 14
 అధశ్చిరాస్తు యా జ్వాలా మూర్ధ్వపాదఃపిభేన్నరః । శతవర్షసహస్రాణి స్వర్గలోకే మహీయతే. 15
 పరిభ్రష్టస్తు రాజేన్ద్రో చాగ్నిహోత్రీ భవేన్నరః । భుక్త్వాతు భోగాన్విపులాం నైతీర్థం లభతే పునః. 16
 యస్స్వదేహం ద్విదా కృత్వా శకునేభ్యః ప్రయచ్ఛతి విహగై రుపభుక్తస్య శృణు తస్యాపి యత్ఫలమ్. 17
 శతవర్షసహస్రాణి సోమలోకే మహీయతే । తతస్స్వర్గా త్పరిభ్రష్టో రాజా భవతి దాఙ్మికః. 18
 గుణవా నూరివసమ్పన్నో భవతి ప్రియదర్శనః । భుక్త్వాతు భోగాన్విపులాం నైతీర్థం లభతే పునః. 19
 యామునే చోత్తరే కూలే ప్రయాగస్యతు దక్షిణే । ఋణవ్రాతచనం నామ తీర్థంతు వరమం స్మృతమ్. 20
 ఏకరాత్రోపితస్నాత్వా ఋణైస్సర్వైః ప్రముచ్యతే । సూర్యలోక మవాప్నోతి హ్యన్యణీచ సదా భవేత్.

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కండేయయుధిష్ఠిర సంవాదే ప్రయాగ

మాహాత్మ్యే పశ్చాత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

లోకవిభ్రతమగు ఈ గంగా యమునా నంగమమున జలప్రవేశము (స్నానము) చేసినచో రాహు

గ్రహణమునుండి చంద్రుడువలె నర్వ పాపవిముక్తుడై సోమలోకము చేరి సోమనితో కూడి స్వర్గలోకమునందు శక్ర నన్నిధినంది ఋషి గంధర్వ సేవితములగు ఆ లోకములందు అరువదియారు వేరేండ్లు ఆనందించును. పుణ్యావ సానమున స్వర్గ పరిభ్రష్టుడయ్యు నర్వ సంవత్సరము నప్పుద్ధమగు కుటుంబమున జనించును. ఇచట అధఃశిరస్కుడై అగ్ని జ్వాలాపానము చేసినవాడు లక్ష వత్సరములు స్వర్గసుఖములంది స్వర్గ పరిభ్రంశము నందిన తరువాతను ఆహితాగ్నియై జనించి విపుల భోగములనుభవించి మరల ఆ తీర్థమునే సేవించును. ఈ ప్రయాగయందు తన దేహమును ఖండించి పక్షుల కెరగానిచ్చుటచే లక్ష వత్సరములు సోమలోకమున సుఖప్రాప్తుడై పుణ్యావసానమున స్వర్గ పరిభ్రష్టుడయ్యు ధార్మికుడు రూపవంతుడు గుణవంతుడు ప్రియదర్శనుడునగు రాజై జనించి విపుల సుఖానుభవములనంది మరల ఆ తీర్థమునే సేవించును. ప్రయాగకు దక్షిణమున యమునా దక్షిణతీరమున మేలగు ఋణ ప్రమోచనమును తీర్థము కలదు. అచట నొకదిన మువవసించి స్నానమాడినచో నర్వ ఋణ ముక్తుడై సూర్యలోక ప్రాప్తుడగును. మరల నెన్నడును ఋణ గ్రస్తుడుకాడు.

ఇది శ్రీమత్స్వపహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్య వర్ణనమును
నూట యైదవ అధ్యాయము.

షడు తరశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిరః : పతచ్ఛ్రుత్వా ప్రయాగస్య యత్త్వయా పరికీర్తితమ్ ।

విశద్ధం మేఽద్య హృదయం ప్రయాగస్యతు కీర్తనాత్. 1

అనాశకఫలం బ్రూహి భగవం స్తత్ర కీదృశమ్ । కంచ లోక మవాప్నోతి విశద్ధ స్సర్వకిల్బిషైః. 2

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ న్ప్రయాగస్య త్వనాశకఫలం విభో ।

ప్రాప్నోతి పురుషో ధీమాశ్చర్విద్ధవానో జితేంద్రియః. 3

అహీనాజ్ఞో హ్యరోగశ్చ పశ్యేంద్రియసమన్వితః । అశ్వమేధఫలం తస్య గచ్ఛతన్తు వదేవదే. 4

కులాని తారయేద్రాజః దశపూర్వాః దశాపరాః । ముచ్యతే నర్వపాపేభ్య స్సగచ్ఛే త్పరమంపదమ్. 5

యుధిష్ఠిరః : మహాభాగ్యం హి ధర్మస్య యత్త్వం వదసి మేప్రభో ।

ఆర్చేనైవ ప్రయత్నేన బహూః ధర్మా నవాప్నుయాత్. 6

అశ్వమేధైస్తు బహుభిః ప్రావ్యతే ప్రాకృతైరపి ఇమం త్వం సంశయం బ్రూహి వరం కౌతూహలంహి మే.

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజన్మహద్గుహ్యం మహాపాపవ్రణాశనమ్ ।

వద్మగర్భేణ యత్స్పృక్త మృషీజాం సన్నిధౌ పురా. 8

పశ్చయోజనవిస్తీర్ణం ప్రయాగస్యతు మణ్డలమ్ । ప్రవేశో యస్య తద్బూహా పోఽశ్వమేధః వదేవదే. 9

వ్యతీతా స్పురుషా స్తప్త భవిష్యాంశ్చ చతుర్దశః । నర ప్రాయతే సర్వా న్యన్తు ప్రాణా స్పరిత్యజేత్. 10

ఏవం జ్ఞాత్వాతు రాజేన్ద్ర సదా శ్రద్ధావరో భవ । అశ్రద్ధదానాః పురుషాః పాపోపహతచేతసః. 11

స ప్రాప్నువన్తి తం స్థానం ప్రయాగం దేవరక్షితమ్ ।

యుధిష్ఠిరః : స్నేహాద్వా ద్రవ్యలోభాద్వా యేతు కామవశం గతాః. 12

కథం తీర్థఫలం తేషాం కథం పుణ్య మవాప్నుయః । విక్రయ స్సర్వభాణ్ణానాం కార్యాకార్య మజానతః. 13

ప్రయాగే కా గతి స్తస్య తస్మై బ్రూహి మహామతే ।

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ న్మహద్గుహ్యం సద్యః పాపవ్రణాశనమ్. 14

మానమేకం నర స్సాయా త్ప్రియాగే నియతేన్ద్రియః ।

ముచ్యతే నర్వపాపేభ్యో యథాఽఽదిష్టం న్యయమ్మువా. 15

నూట ఆరవ అధ్యాయము

ప్రయాగ మాహాత్మ్యము

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయు నిట్లడిగెను: ఆయా! తాము కీర్తించిన ప్రయాగ మాహాత్మ్యమును విని నా హృదయము విశుద్ధమయినది. భగవన్! ఆచట నెట్టి యాచరణమున అనాశక (ఎన్నటికిని నశించని) ఫలము కలుగునది తెలుపుము. దానిచే నరుడు నర్వపాపముక్తుడై యే లోకములనందును? అన మార్కండేయు డతని కిట్లు వచించెను: రాజా! ప్రయాగ తీర్థయాత్రచే అనాశక ఫలమునందు విధము వినుము. వివేకవంతుడును శ్రద్ధాశువును జితేంద్రియుడు నగు పురుషుడు ఆ యాత్రచే అనాశకఫలమునంది అంగవికలుడును రోగియు కాక పండేంద్రియ నుఖము లనుభవించును; అడుగడుగున అశ్వమేధఫలము నందును; తనకు ముందు వెనుకల పది తరముల వారిని తరింపజేయును; నర్వపాప వినిర్ముక్తుడై పరమవద మందును.

అనిన మార్కండేయుని వలుకులు వినిన యుధిష్ఠిరు డిట్లనెను: ప్రభూ! తాము చెప్పదానిని బట్టి నరుడు అల్ప ప్రయత్నముతోనే బహు ధర్మాచరణఫలములనందు మహాభాగ్యము కలుగునని తెలియుచున్నది. కాని ప్రాకృత జనులును ఇంత సుకరముగ అనేకాశ్వమేధఫల మెట్లంద కలుగుదురని సంశయించుచున్నాను. ఇది తీర్చ వేడుచున్న నా కుతూహలము తీర్చు డనెను. అతనికి మార్కండేయు డిట్లు తెలిపెను: రాజా! మహాపాప ప్రణాశకమును మహాగుహ్యము నగు విషయము చెప్పెదను. ఇది పూర్వము ఋషుల నన్నిధియందు చతుర్ముఖుడు చెప్పెను. ప్రయాగ మండలము ఐదు యోజనముల విస్తృతి కలది. అట ప్రవేశించి (పై జెప్పిన గుణములతో కూడి యాత్ర సేవించి)న యాతని కిడుగడుగున సశ్వమేధ ఫల ముట్టును. గడచిన-గడువనున్న-ఏడేసి తరములవారి నతడు తరింపజేయును. అట ప్రాణత్యాగముచే కూడ ఈ ఫల ముట్టును. ఇది యెరిగి రాజేంద్రా! నదా శ్రద్ధావరుడవు గమ్ము. పాపోపహతచిత్తులును అశ్రద్ధధానులు నగు వారు దేవరక్షితమగు ఆ ప్రయాగ స్థానమును చేరి దాని సేవింపజాలరు.

అన వివి యుధిష్ఠిరు డిట్లనెను: ద్రవ్యమునందు ప్రీతి లోభములకు వశులై కామవశులై ఈ యాత్ర చేసినవారికి కలుగు తీర్థయాత్రాఫలము ఎట్టిది? వారికే గతి కలుగును? ఇది చేయదగు నిది చేయరాదనునది లేక యచట ధనాశతో కామబుద్ధితో నర్వ ద్రవ్యముల నమ్ముకొను వ్యాపారి కే ఫలము కలుగునో తెలుపుము. అన మార్కండేయు డతని కిట్లు చెప్పెను: రాజా! మహాగుహ్యమును వినినంతనే పాపనాశకమునగు నది చెప్పెద వినుము. ప్రయాగయందు నరుడు నియతేంద్రియుడై మానకాలము స్నాన మాడినచో నర్వపాపముక్తు డగునని న్యయంభూ బ్రహ్మ చెప్పెను.

శుచిస్తు ప్రయతో భూత్వాఽహింసక శ్శ్రద్ధయాఽన్వితః । ముచ్యతే నర్వపాపేభ్య స్సగచ్ఛే త్పరమంవదమ్. 16
విస్రమ్యపాతకానాంతు ప్రయాగే శృణు యత్పరమ్ । త్రికాలమేవ స్నాయిత ఆహారం ఖైష మాచరేత్. 17
త్రిభిర్మాసైః ప్రముఞ్చేత్ ప్రయాగే నాత్రసంశయః । అజ్ఞానేనతు తత్సర్వం తీర్థయాత్రాదికం భవేత్. 18
సర్వకామనమ్మద్దస్తు న్యర్గలోకే మహీయతే । స్థానంచ లభతే నిత్యం ధనధాన్యనమాకులమ్. 19
ఏవం జ్ఞానేన సమ్పూర్ణ స్సదా భవతు లోభవాక్ । తారితాః పితరస్తేన సరకా త్ప్రీతితామహః. 20
ధర్మానుసారీ ధర్మజ్ఞ త్వయావృష్టః పునఃపునః । త్వత్ప్రియార్థం మయాప్రోక్తం గుహ్యమేత త్సనాతనమ్.

అచట శరీరమున చిత్తమున శుచియు ప్రయతుడును అహింసకుడును శ్రద్ధావంతుడునగు వానికే పాపముక్తియు పరమవదప్రాప్తియు నగును; (పైకి పుణ్యము చేయువారుగా కనబడుచు) రహస్యముగ పాపములే యచట చేయువారికి కలుగు ఫలము దీనితోనే సీపు తెలిసికొనుము. అట్టివారు అచట మూడు పూటల స్నానము చేయుచు భిక్షాటనముచే జీవించుచు మూడు మానములు గడపినచో అజ్ఞానకృతమగు పాపము నశించును. తీర్థయాత్రాఫల ముట్టును. సర్వకామపూర్తి

నందును. స్వర్గసుఖముల నందును. పిదప ధనధాన్య నమృద్ధి కలవాడి యింట జనించును. లోభవంతుడే యగుగాక: అత డిది ఎరిగి జ్ఞానవంతుడై ప్రయాగతీర్థ సేవ చేసినచో అతని పితృ పితామహాదులును సరకమునుండి తరింతురు. ధర్మానుసారినిగు నన్ను ధర్మము నెరుగ గోరి నీవు మరి మరి యడిగినది గుహ్యము ననాతనమునగు విషయము నీ ప్రీతికై చెప్పితిని.

యుధిష్ఠిరః : అద్యమే సఫలంజన్మ హ్యద్యమే తారితం కులమ్ ।

ప్రీతో న్మృసుగృహితోస్మి దర్శనాదేవ తే మునే. 22

త్వద్దర్శనాత్తు ధర్మాత్మ స్మక్తోఽహం సర్వకిల్బిషైః । ఇదానీం వేద చాత్మానం భగవత్ హతకిల్బిషమ్. 23

మార్కణ్డేయః : దిష్ట్యా తే సఫలం జన్మ దిష్ట్యా తే తారితం కులమ్ ।

కీర్తనా ద్వర్ధతే పుణ్యం శ్రత్వా పాపం ప్రణశ్యతి. 24

యమునాస్నానమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిరః : స్నానేన యమునాయాం తు కింఫలంవై మహామునే ।

ఏతన్నే సర్వమాఖ్యాహి యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్. 25

మార్కణ్డేయః : తవనన్య సుతా దేవీ త్రిషు లోకేషు విశ్రుతా ।

ససూఖ్యాతా మహాపుణ్యా యమునా తత్ర నిమ్నగా. 26

యేనైవ నిస్సృతా గంగా తేనైవ యమునా గతా । యోజనానాం సహస్రేణ కీర్తనా త్పావనాశనీ. 27

తత్ర స్నాత్వా చ పీత్వాచ యమునాయాం యుధిష్ఠిర । కీర్తనా ల్లభతే పుణ్యం దృష్ట్వా భద్రాణి వశ్యతి. 28

అవగాహ్యచ పీత్వావా పునాత్యానప్తమం కులమ్ । తస్యాం స్నానఫలాదేవ స యాతి వరమాం గతిమ్. 29

అగ్నితీర్థమితి ఖ్యాతం యమునాదక్షిణేతరే । పశ్చిమే దర్మరాజస్య తీర్థంచ సరకం స్మృతమ్. 30

తత్ర స్నాత్వా దివం యాన్తి యేమృతా స్తేఽపునర్భవాః । ఏవం తీర్థాని సర్వాణి యమునాదక్షిణేతరే. 31

ఉత్తరేణ ప్రవక్ష్యామి ఆదిత్యస్య మహాత్మనః । తీర్థం నిరజ్జనంనామ యత్రదేవా స్సవానవాః. 32

ఉపాసతే నదా సన్ధ్యాం నిత్యం కాలే యుధిష్ఠిర । దేవా స్సేవన్తి తత్తీర్థం యే చావ్యే విబుధా జనాః. 33

నదా దానవరో భూత్వా కురు తీర్థాభిషేచనమ్ । అన్యేచ బహవస్తీర్థా స్సర్వపావహరా స్మృతాః. 34

తేషు స్నాత్వా దివం యాన్తి యే మృతా స్తేఽపునర్భవమ్ । గంగాచ యమునాచైవ ఉభే తుల్యఫలే స్మృతే. 35

కేవలం జ్యేష్ఠభావేన గంగా సర్వత్ర పూజ్యతే । ఏవం కురుష్వ కౌన్తేయ సర్వతీర్థాభిషేచనమ్. 36

యావజ్జీవకృతం పాపం తత్క్షణాదేవ నశ్యతి । య ఇదం కల్యణితాయ పఠతేచ శృణోతిచ. 37

ముచ్యతే సర్వపాపేభ్య స్స్వర్గలోకం సగచ్ఛతి. 37a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయ యుధిష్ఠిరసంవాదే ప్రయాగ

మాహాత్మ్యే షడుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

అన యుధిష్ఠిరు ఉచ్చినెను: ఇపుడు నా జన్మము నఫలమైనది. నా వంశ పూర్వులు తరించిరి. మునీ! నీ దర్శనమున ప్రీతి చెందితిని. అనుగ్రహము నందితిని. సర్వపాపముక్తుడ నయితిని. అన మార్కండేయు డిట్లనెను: నీ జన్మము నఫలమగుటయు నీ వంశము తరించుటయు నీ యదృష్టమే. ప్రయాగ క్షేత్రమును గూర్చి వినుటచే దానిని కీర్తించుటచే పావనాశ పుణ్యవృద్ధులు కలుగును. అన యుధిష్ఠిరు డిట్లనెను. మహామునీ! యమునా స్నాన ఫలమును నీవు కనివిని ఎరిగినంత తెలుపుము. అన మునీ యిట్లనెను: రవిసుతయని త్రిలోక విశ్రుతయగు యమున యను నామె మహాపుణ్యధ యగు నదిగా ప్రసిద్ధయై అట ప్రవహించుచున్నది. ఏ హేతువున గంగ ఉత్పన్నయైనదో ఆ హేతువుననే యమునయు

అమెతో కలిసినది. (అనగా ఆ రెండు నదులు నట ప్రయాగ తీర్థమున సంగమించుట ప్రాజుల పాపనాశమునకేయని యర్థము.) వేల యోజనములయందుండి యామెను కీర్తించినను పాపనాశకమగు యమునయం దచట స్నాన మాడినను జలము ఆచమించినను నమీవమందుండి అమెను కొనియాడినను భక్తితో దర్శించినను శుభములు కలుగుటలో సందేహమే లేదు. అట యమునా స్నానముచే జలపానముచే తానును తన ఏడు తరముల వారును పరమగతి నందుదురు. యమునా దక్షిణతటమున అగ్నితీర్థమును దానికి పశ్చిమమున నరకమను ధర్మరాజ తీర్థమును కలవు. అట స్నానముచే పునరావృత్తి రహితలోకప్రాప్తి డగును. యమునోత్తర తటమున ఆదిత్య దేవతాకమగు నిరంజనతీర్థ మున్నది. ఇంద్రాది దేవ తలును తదితర విద్వాంసులును సంద్యాదేవి నట ఉపాసించురు. సీ వచట నదా తీర్థ స్నాన మాడుచు దానము చేయు చుండుము. అచట యమునా తీరమున పాపహరములు మరి యెన్నియో తీర్థములు కలవు. వానియందు స్నానముచే పునరావృత్తి రహితలోకప్రాప్తి యగును. గంగకు పెద్దరిక మిచ్చి పూజింతురే కాని వాస్తవమున గంగా యమునలు రెండును తుల్యఫలప్రదములే. కావున కౌంటేయాః నీవు నే జెప్పిన తీరున నర్వ తీర్థ స్నాన మచట చేసినచో తత్క్షణమే యావజ్జీవము నీవు చేసిన పాపము లన్నియు నశించును.

వేకువనే లేచి ఇది చదివినను వినినను నర్వపాపముక్తుడై స్వర్గప్రాప్తు డగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్యమను నూట ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తోత్తరతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిరః : శ్రుతంహి బ్రహ్మణా ప్రోక్తం పురాణం పుణ్యకీర్తనమ్ ।

తీర్థానాం తు సహస్రాణి శతాని నియుతానిచ. 1

సర్వే పుణ్యాః పవిత్రాశ్చ గతిశ్చ పరమా స్మృతాః పుణ్యం నైమిశం పుణ్య మంతరిక్షేచ పుష్కరమ్. 2

త్రయాణామపి లోకానాం కురుక్షేత్రం విశిష్యతే । సర్వాణి తాని సన్త్యజ్య కథమేకం వ్రశంససి. 3

ప్రయాగేతు త్వయాప్రోక్త మశ్రద్ధేయ మనుత్తమమ్ । గతించ పరమాం దివ్యభోగాంచైవ యథేప్పితాన్. 4

కిమర్థ మల్పయోగేన బహుదర్మా నృశంససి । ఏతన్మే సంశయం బ్రూహి యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్. 5

మార్కండేయః : అశ్రద్ధేయం నవత్తవ్యం వ్రత్యక్షమపి యదృవేత్ ।

నరస్యాశ్రద్ధదానస్య పాపోవహతచేతనః. 6

అశ్రద్ధదానో హ్యశుచి ర్దుర్మతి స్త్యక్తమగ్గః । ఏతే పాతకిన స్సర్వే తేనేదం భాషితం మయా. 7

శృణు ప్రయాగమాహాత్మ్యం యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్ । వ్రత్యక్షంచ పరోక్షంచ యథాతథ్యంభవిష్యతి 8

నచైవాన్యదదృష్టంచ యథాదృష్టం యథాశ్రుతమ్ । శాస్త్రం కృత్వా ప్రమాణంచ యుజ్యతే యోగమాత్మనా. 9

క్లిశ్యతే చావరన్త్రత నైవయోగ మవాప్నుయాత్ । జన్మాన్తర సహస్రేభ్యో యోగం లప్స్యతి మానవః. 10

యథా యోగసహస్రేణ యోగో లభ్యేత మానవైః । యస్తు సర్వాణి రత్నాని బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతి. 11

తేన దావేన దత్తేన యోగో లభ్యేత మానవైః । ప్రయాగేతు మృతస్యేదం సర్వం భవతి నాన్యథా. 12

ప్రయాగహేతుం పశ్యామి శ్రద్ధదానస్య భారత । యథా సర్వేషు భూతేషు సర్వత్రైవచ దృశ్యతే. 13

బ్రహ్మ నైవాస్తి యత్కించి దబ్రాహ్మ మితి బోధ్యతే । ఏవం సర్వేషు లోకేషు బ్రహ్మ సర్వత్ర పూజ్యతే. 14

తథా సర్వేషు తీర్థేషు ప్రయాగః పూజ్యతే బుధైః । పూజ్యతే తీర్థరాజశ్చ సత్యమేవ యుధిష్ఠిర. 15

బ్రహ్మపి స్మరతే నిత్యం ప్రయాగం తీర్థముత్తమమ్ । తీర్థరాజ మనుప్రాప్య సచాన్య త్కించిదర్శతి. 16

కోహి దేవత్వ మాసాద్య మానుషత్వం చికిర్షతి । అనేనైవ ప్రమాణేన విజ్ఞాన్యసి యుధిష్ఠిర. 17

యథా పుణ్యతమం నాస్తి తథైవ కథితం మయా ।

నూట ఏడవ అధ్యాయము

ప్రయాగ మాహాత్యము

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయునితో నిట్లనెను: కీర్తించినంతన పుణ్యకరమును తీర్థక్షేత్ర విషయకమునగు బ్రహ్మ ప్రోక్త పురాణమును విని ఉంటిని. దానియందు నూరుల వేల లక్షల కొలదిగ తీర్థములు పేర్కొనబడినవి. అవన్నియు పుణ్యములును పవిత్రములును పరమగతి నిచ్చునవియును; అందునను వృథివిపై నైమిశమును అంతరిక్షమున పుష్కరమును లోకత్రయమునను కురుక్షేత్రమును విశిష్టములు. అవన్నియు విడిచి ఈ ప్రయాగమును ఇంతగ ప్రశంసించు వేమి? ఇది నాకు విశ్వసనీయముగా తోచుట లేదు. అర్చయత్నముచే బహు భోగప్రాప్తియు పరమగతియు నెట్లు లభించును? ఇది నాకు సంశయకరముగ ఉన్నది. కావున మీరు వినినంత కనినంత తెలిపి నా సంశయము దీర్చ వేడెదను. అన మార్కండేయు డిట్లు చెప్పెను. పాపహతచిత్తుడై పెద్దలను శాస్త్రములను విశ్వసించని వానికి ప్రత్యక్షముగ కనబడు విషయము కూడ నమ్మరానిదిగా తోచును. అతనికి ఏదియు చెప్పరాదు. అశ్రద్ధదాసుడు (ఆస్తికముతో విశ్వాసము పెట్టుకొననివాడు) అశుచియు దుర్మతియు అశుభ రూపవచన చిత్తకార్యములు కలవాడును పీరందరును పాతకులు; కావుననే వీరి కేదియు చెప్పరాదంటిని. ప్రయాగ మాహాత్యము పెద్దలనుండి వినబడునదియు ప్రత్యక్షముగ కనబడునదియు చెప్పెదను; వినుము. శాస్త్రమును ప్రమాణముగా చేసికొని చిత్తమును యోగమున నిలిపినవానికి వరోక్ష విషయము కూడ యథాతథముగ ప్రత్యక్షమగును. శాస్త్రములందు వినబడునదియు లోకమున కనబడునదియు మాత్రమే కాదు; అంతయు సతనికి గోచరమగును. యోగికి అదృష్టము (కనబడనిది) ఏదియు లేదు. ఇతరుడు ఆయా విషయముల నెరుగుటకు ఎంతయో శ్రమ పడును. కాని యోగమును పొందజాలడు. (కావున వాడు ఆశీంద్రియ విషయముల నెరుగజాల కుండును. ఏలయన జన్మాంతర నహస్రముల పుణ్యమున కాని మానవుడు యోగమును పొందజాలడు. వేలకొలది పుణ్యముల యోగము(కూడిక)చే మానవుడు యోగమును పొందగలుగును. సర్వ రత్నములను (తనకున్న ఉత్తమ వదార్థములన్నియు) బ్రాహ్మణులకు దానము చేసినవానికి ఆ పుణ్యమున యోగము లభించును. కాని ప్రయాగలో మరణించిన వానికంతమాత్రనే యోగసిద్ధి కలుగును. విశ్వసించువానికి ప్రయాగ శ్రేష్ఠత్వమును నిరూపించు యుక్తి చెప్పెదమ వినుము. సర్వభూతములయందును బ్రహ్మతత్వము చైతన్యరూపమున కనబడుచునే యున్నది. ఐనను బ్రహ్మము లేవే లేదు. అది కనబడుటలేదు. అని నాస్తికుడు తలచుచున్నాడు. ఐనను సర్వలోకములందును బ్రహ్మ(ము)ను విశ్వసించు చునే యున్నారు. వూజించుచునే యున్నారు. అట్లే వివేకులందరును సర్వ తీర్థములందును మిన్నయని ప్రయాగను వూజింతురు. కావుననే యది తీర్థరాజము; బ్రహ్మయు నిత్యమును ప్రయాగను స్మరించుచుండును. ఈ తీర్థరాజమును పొందగలిగినవాడు మరేదియు పొంద నక్కరలేదు. దేవత్వమును పొందినవాడు మానవత్వమును కోరడు గదా! ఈ యుక్తితోనే నీవు ప్రయాగ శ్రేష్ఠత్వము నాలోచింపుము. ఇట్లంతకంటె పుణ్యతర తీర్థక్షేత్రము మరేదియు లేదని నీకు తెలిపితిని.

యుధిష్ఠిరః : శ్రుతంహి యత్త్వయా ప్రక్తం బహులం చానుః శ్రుతం. 10

కథం యోగేన తత్ప్రాప్తం స్వర్గవాసంతు కర్మణా. దాతా వై లభతే భోగా స్కథంవై కర్మణః ఫలమ్.
తాని కర్మాణి వృచ్ఛామి పునర్వై ప్రాప్యతే మహి. 11

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ నృపశ్శామి యథోక్తకరణం మహిమ్. 20

గామగ్నిం బ్రాహ్మణం శాస్త్రం కాశ్చనం సలిలం శ్రీయః. మాతరం పితరంచైవ యే నిన్దన్తి నరారమాః.
న తేషా మూర్ధ్వగమన మితిప్రాహ వ్రజావతిః ఏవం యోగవ్య నమ్రాప్తి స్థానం పరమదుర్లభమ్. 22
వతన్తి సరకే మోరే యే సరాః పాపకర్మిణః. హస్త్యశ్వం గామనద్వాహం మణిముక్తాది కాశ్చనమ్. 23

వరోక్షం హరతే యస్తు దానం నైవ ప్రయచ్ఛతి । న తే గచ్ఛన్తివై స్వర్గం దాతారో యత్ర భోగినః ॥ 24
అనేకకర్మణా యుక్తః పచ్యతే నరకేఽథమః ।

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ నృహాప్రాజ్ఞ యతోక్తాచారలక్షణమ్ ॥ 25

వివిధానిచ రత్నాని గావో ముక్తాశ్చ కాశ్చానమ్ । వరోవకారతో యస్తు పుమా న్దానం ప్రయచ్ఛతి ॥ 26

నవై గచ్ఛతిచ స్వర్గం స సుఖం పరమాం గతిమ్ । తస్మా త్సర్వప్రయత్నేన దేయం న్యాయార్జితంధనమ్ ॥

ఏవం స్వర్గావవర్గౌవా శుభాని లభతే నరః । అన్యాయార్జితవిత్తేన నరకం యాతి దారుణమ్ ॥ 28

యోఽన్యన్య హృత్వా రత్నాని ప్రయచ్ఛతి నరోయది ।

రత్నాధిపస్య తత్పుణ్యం హృత్వా చౌర్యఫలం లభేత్ ॥ 29

ఏతత్సర్వం నమాసేన కథితం రాజసత్తమ । పృచ్ఛ మాం యచ్ఛ వక్తవ్యం తత్సర్వం కథయామి తే ॥ 30

యుధిష్ఠిరః : అథ తీర్థం హ్యనునర స్కేనవా కర్మణా మునే ।

తీర్థయాత్రాఫలం మర్త్యే లభతే తద్వదస్య మే ॥ 31

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజన్రవక్ష్యామి తీర్థయాత్రావిధిక్రమమ్ ।

ప్రతిగ్రహ దుపావృత్త స్సన్తుష్టో యేనకేనచిత్ ॥ 32

అహాఙ్కారవిముక్తాత్మా స తీర్థఫలమశ్నుతే । అకోవనశ్చ రాజేన్ద్ర సత్యవాదీ దృఢవ్రతః ॥ 33

ఆత్మోపమశ్చ భూతేషు స తీర్థఫలమశ్నుతే । ఏవం యోగం చ ధర్మంచ దాతారంచ యుధిష్ఠిర ॥ 34

యచ్ఛ సత్య మసత్యం వా అస్తి నాస్తీతి యత్ఫలమ్ । నిరుక్తంతు ప్రవక్ష్యామి యథాహ స్వయ మబ్జజః ॥ 35

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయయుధిష్ఠిరసంవాదే ప్రయాగ

మాహాత్మ్యే సప్రోత్తరశతతమోఽధ్యాయః ॥

మీరు చెప్పినది విని నాకు మరి మరి ఆశ్చర్యము కలుగుచున్నది. స్వర్గవాసము ఎట్టి యోగముచే ఎట్టి కర్మాచరణముచే లభించును? ఏ కర్మముల ఫలము ఎట్టిది? ఏ భోగములను ఏ కర్మములచే స్వర్గముం దనుభవించి మరల భూలోకమునకు ఎట్లు ఎట్టి చోటికి చేరును? ఆ కర్మముల స్వరూపమును తెలుప వేడుచున్నాను. అన మార్కండేయు డిట్లు చెప్పెను: రాజా! కర్మ ఫలక్రమమును చెప్పెదను వినుము. భూమిని గోవును అగ్నిని విప్రుని శాస్త్రమును బంగారమును నీటిని స్త్రీలను తల్లిదండ్రులను నిందించు నరాధముల కూర్వలోకగతులు లేవని ప్రజావతి వచనము. ఇట్లే యోగసిద్ధి ప్రదమగు స్థానము కూడ దుర్లభము. ఇట్టి పాపకర్ములగు నరులు ఘోర నరకమున పడుదురు. ఏనుగును గుర్రమును గోవును ఎద్దును మణిముక్తా కాంచనములను దాన మీయక పోగా వరోక్షముగా హరించువారు దాతలు పోవు లోకముల కే? భోగముల కుజించరు. అట్టి యధములు అనేక పాపకర్మముల ఫలముగా నరకమున ఉడికించబడుదురు.

మహాప్రాజ్ఞా: యుధిష్ఠిరా: యథా శాస్త్రోక్తాచార లక్షణమును తెలిపెద వినుము; వివిధములగు రత్నముల గోవులు ముత్యములు బంగారము వరోవకారమునకై దానము చేయువాడు స్వర్గసుఖమును పరమపదమును కూడ పొందును. కావున సర్వ యత్నములతో తన న్యాయార్జిత ధనమును దానము చేయుటచే నకల శుభములను స్వర్గమున మోక్షమును లభించును. విత్తము నన్యాయముగ నార్జించుటచే దారుణ నరకము నందును. ఇతరుల ధనమును హరించు దానము చేసినచో ఆ పుణ్యము ధనపు సొంతదారునకు చెందును. ఈ దాతకు దొంగతనము చేసిన పాపము చెందును. వడిగినది సంక్షేపమున చెప్పితిని. మరేదైన నడుగు మదియంతయు చెప్పెదను. అన యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయ నిట్టడిగెను: తీర్థయాత్ర కేగినవా డచట నేయే కర్మల నాచరించినచో యాత్రాఫలము లభించునో తెలుపుము. అ: మార్కండేయు డిట్లనెను: రాజా! తీర్థయాత్రా విధాన క్రమములు తెలిపెద; వినుము. ప్రతిగ్రహమున కానింపక ఏది

లభించిన-దానితో తృప్తి సందుచు అహంకార రహితుడై అకోపనుడై నత్యవాదియై చిత్తశుద్ధితో కర్మల నాచరించువాడై నర్వభూతములయందు తనయందువలె భావము కలిగియుండు నాతనికి తీర్థయాత్రాఫలము లభించును. ఇట్లే యోగము ధర్మము దాతృత్వము నత్యము అనత్యము ఆస్తికత్వము నాస్తికత్వము మొదలగు పదముల నిర్వచనమును (అర్థవిశదీకరణమును) కూడ నీకు తెలిపెదను.

ఇది శ్రీమత్స్య మహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్యమును నూట ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్యమ్.

మార్కణ్డేయః : శృణు రాజ ప్రయాగస్య మాహాత్యం పునరేవతు ।

నైమిశం పుష్కరంచైవ గోతీర్థం సిన్ధుసాగరమ్. 1

గయా చైత్రధనూకంచ గంగాసాగరమేవ చ । ఏతే చాన్యేచ బహవో యేచ పుణ్యా శ్శిలోచ్చయాః. 2

దశ తీర్థసహస్రాణి త్రింశతోక్త్య స్తథావరే । ప్రయాగే సంస్థితా నిత్య మేకమాహు ర్మనీషిణః. 3

త్రీణి చాథాగ్నికుండాని యేషాం మధ్యేచ జాహ్నువీ । ప్రయాగా దభినిష్క్రान్తా సర్వదేవనమస్కృతా. 4

తపనస్య సుతా దేవీ త్రిమ లోకేషు విశ్రుతా । యమునా గంగా సార్థం సజ్జతా లోకపావనీ. 5

గంగాయమునయో ర్మధ్యే వృథివ్యా జఘనం స్మృతమ్ । ప్రయాగం రాజశార్థూం కళాం నార్హన్తి షోడశీమ్. 6

తిస్రః కోట్యర్ధకోటిచ తీర్థానాం వసు రబ్రవీత్ । దివి భువ్యస్తరిక్షేచ తత్సర్వం జాహ్నువీగతమ్. 7

ప్రయాగసమధిష్ఠానౌ కమ్పశాశ్వతరౌ ప్రభూ । భోగితల్పగతస్యైషా వేదిరేషా ప్రజావతేః. 8

తత్ర వేదాశ్చయజ్ఞాశ్చ మూర్తిమన్తో యధిష్ఠిర । ప్రజావతి ముపాసన్తే ఋషయశ్చ తపోధనాః. 9

యజన్తే క్రతుభి ర్దేవా స్తథా చక్రధరా నృపాః । తతః పుణ్యతమం నాస్తి త్రిమలోకేషు భారత. 10

ప్రభావ స్సర్వతీర్థేభ్యః ప్రభవ త్యధికం విభో । యత్ర గంగా మహాభాగా న దేశ స్తత్ర పావనః. 11

నూట ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ప్రయాగ మాహాత్యము.

మార్కండేయుడింకను ఇట్లు చెప్పెను: యధిష్ఠిరా: ప్రయాగ మాహాత్యమువింకను చెప్పెద; వినుము. నైమిశము పుష్కరము గోతీర్థము సిన్ధు సాగరము గయ చైత్ర(ధనూక)ము గంగా సాగర (నంగమ)ము మొదలగు ముప్పదికోట్ల పదివేల తీర్థములును పుణ్య పర్వతములును నదా ప్రయాగ యందుండునవి విద్వాంసులు చెప్పెదరు. ప్రయాగ సమీపమున సర్వదేవ సమస్కృతయగు గంగ మాడగ్ని కుండముల నడుమగా ముందునకు సాగివచ్చును. లోకత్రయ ప్రసిద్ధయు సూర్యపుత్రియు నగు యమునయు ఈ గంగయు అచట నంగమించును. ఈ గంగా యమునా మధ్యదేశము వృథివీ జఘనమని ప్రసిద్ధము. లోకత్రయమందలి మాడున్నర కోట్ల తీర్థములన్నియు కూడియు ప్రయాగ తీర్థ షోడశాంశముతో సరిపోలవు. ఏలయన భూర్భువః స్వర్లోకములందలి తీర్థములన్నియు నచట గలవు. అని సాక్షాత్ వసువు చెప్పెను. నాగ ప్రభువులగు కంబశాశ్వతరులును ఇవట నుందురు. కేశవతల్ప శయనుడగు ప్రజావతికి విష్ణునకు ఇది పడక యరుగు. తపోధనులగు మునులును ఋషులును మూర్తిమంతములగుచు వేదములును యజ్ఞములును నచట ప్రజావతిని ఉపాసించుచుండును. దేవతలును చక్రవర్తులును నచట క్రతువులతో విష్ణు ప్రజావతిని ఆరాధింతురు. త్రిలోకములందును ఈ ప్రయాగముకంటె పుణ్యతమమగు తీర్థక్షేత్రము లేదు. మహాభాగయగు గంగ యుండుటచే అచోటు సర్వ తీర్థములకంటె అధిక ప్రభావ సంపన్నము; పావనము.

సిద్ధశ్చేత్రంచ విజ్ఞేయం గంగాతీరసమన్వితమ్ । ఇదం సత్యం విజానీయా త్సాధూనా మాత్మజన్యచ. 12

సుహృదశ్చ విశేషేణ శిష్యస్యానుమతన్యచ । ఇదంధన్య మిదంస్వర్గ్య మిదంసేవ్యమిదంసుఖమ్. 13

ఇదంపుణ్య మిదంకిర్త్యం పావనం ధర్మముతమమ్ । మహర్షీణా మిదంగుహ్యం సర్వపాప వణాశనమ్. 14

ఆదీత్యచ ద్విజోప్యేత నిర్మలంస్వర్గమాప్నుయాత్ ।

యస్త్విమం శృణుయాన్నిత్యం తీర్థంపుణ్యం సదాశుచిః. 15

జాతిన్మరత్యం లభతే నాకవృషేచ మోదతే । ప్రాప్యచైతాని తీర్థాని సద్భి శ్శిష్టానుదర్శిభిః. 16

స్నాపి తీర్థేషు కౌరవ్య నచ పక్రగతి ర్భవేత్ । త్వయాచ సమ్యక్ప్రప్తేన కథితాని మయావిభో. 17

తారితాః పితరస్సర్వే తథైవచ పితామహాః । వ్రయాగన్యతు సర్వే తే కళాం నార్హన్తి షోడశీమ్. 18

ఏవం జ్ఞానంచ యోగంచ తీర్థంచైవ యుధిష్ఠిర । బహుక్లేశేన యుజ్యంతే న తేషా మితరా గతిః. 19

త్రికాలంచ జవన్ జ్ఞానం స్వర్గలోకం గమిష్యతి.

194

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయయుధిష్ఠిరసంవాదే వ్రయాగమాహాత్మ్యే
అష్టోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

గంగా తీరముతో కూడిన యాతీర్థము సిద్ధశ్చేత్రమని ఎరుగవలయును. ఈ సర్వ విషయమును నజ్ఞులకును తన కుమారులకును తన మిత్రులకును తనకు ప్రీతిపాత్రుడగు శిష్యులకును తెలుపవలయును. ఈ తీర్థశ్చేత్రము ధన్యము; స్వర్గప్రదము; సేవింపదగినది; సుఖకరమయినది; పుణ్యప్రదము; కీర్తనీయము; పావనము; ఉత్తమ ధర్మరూపము; ఇది మహర్షులకును ఎరుగరాని గుహ్యతత్వము; సర్వపాపనాశకము. నిర్మలమగు ఈ తీర్థ మాహాత్మ్యమును అధ్యయనము చేసినను విప్రులు స్వర్గప్రాప్తులగుదురు. శుచియై ఈ పుణ్యతీర్థ మాహాత్మ్యమును వినునతడు స్వర్గ సుఖములందుదేకాక తరువాతి జన్మములందును పూర్వజన్మ స్మృతి కలవాడగును. కావున యుధిష్ఠిరాః శిష్యులై సంప్రదాయము నెరిగిన వృద్ధులతో కూడి నీవును ఈ తీర్థములకేగి వానియందు స్నానమాడుము. నీకిక దుర్గతి యుండదు. రాజా! నీవు చక్కగా ఆడిగిన విషయమంతయు నీకు నేజెప్పితిని. నీ పితృ పితామహులందరును తరించినారు. లోకములందలి ఆ తీర్థములన్నియు కలిసియు వ్రయాగలో వదునారవ వంతునకు చాలవు; ఏలయన తీర్థము జ్ఞానము యోగము ఈ మూడును ఒకేచోట లభించుట దుస్సాధ్యము. ఇతర తీర్థములకు ఇట్టి యోగ్యతలేదు. దీని మహిమను త్రికాలమును జపించుచుండుటచే స్వర్గ ప్రాప్తియగును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున వ్రయాగ మాహాత్మ్యమును

నూట ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

నవోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

వ్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

యుధిష్ఠిరః కథం స్వర్గమిదం ప్రోక్తం వ్రయాగన్య మహామునే ।

ఏతన్నే సర్వమాఖ్యాపి యథాపి మమ తారయేత్. 1

మార్కణ్డేయః శృణు రాజ న్మహాబాహో ప్రోక్తం సర్వమిదం జగత్ ।

బ్రహ్మ విష్ణు న్నదా సోమో దేవతాః వ్రభు రవ్యయః. 2

బ్రహ్మ సృజతి భూతాని స్థావరం జ్జలమం చ యత్ । తాన్యేతాని వరే లోకే విష్ణు స్సంవర్ధతే వ్రజాః. 3

కల్పాన్తే తత్సమగ్రంహి రుద్రస్సంహరతే జగత్ । తదా హరతి చాప్యేత న్న కదాచి ద్విదన్యతి. 4

సశ్వర స్సర్వభూతానాం యః వశ్యతి స వశ్యతి । అత్ర యే త్వవతిష్ఠన్తి తే యాన్తి పరమాం గతిమ్. 5

యుధిష్ఠిరః : ఆఖ్యాహి మే యథాతత్త్వం యథైవాతిష్ఠతే బ్రహ్మిని : కేనవా కారణేనైవ తిష్ఠన్తే లోకసత్తమాః. 6
మార్కణ్డేయః : ప్రయాగే యేన వసతి బ్రహ్మ విష్ణు ర్మహేశ్వరః : 7

కారణం త త్ప్రవక్ష్యామి శృణు త్వం త ద్యుధిష్ఠిర. 7
పంచయోజనవిస్తీర్ణం ప్రయాగస్యతు మణ్డలమ్ । తిష్ఠన్తి రక్షణార్థాయ పావకర్మనివారణాత్. 8
యస్మి న్జహ్య త్వకం పావం నరకంచ న వశ్యతి । ఏవం బ్రహ్మచ విష్ణుశ్చ ప్రయాగే నిత్య మిశ్వరః. 9
ఉత్తరేణ ప్రతిష్ఠానా చ్చద్మనా బ్రహ్మతిష్ఠతి । మహేశ్వరో వదో భూత్వా యావదాభూతసప్లువమ్. 10
యే చాన్యే బహవశ్చైవ తిష్ఠన్తిచ యుధిష్ఠిర । స్వరాజ్యం కురు రాజేన్ద్ర భ్రాతృభి స్సహితోఽనఘ. 11

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మార్కణ్డేయయుధిష్ఠిరసంవాదే ప్రయాగ
మాహాత్మ్యే నవోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నూట తొమ్మిదవ యథ్యాయము.

ప్రయాగ మాహాత్మ్యము.

యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయుని ఇట్లడిగెను: మహామునీ! ప్రయాగ తీర్థప్రభావము స్వర్గప్రదమెట్లగును? అది నా పూర్వులను ఎట్లు తరింపజేయగలదు? తెలుపుమన మార్కండేయుడిట్లు చెప్పెను: ఈ లోకములన్నియును దాని యందలి స్థిరచర ప్రాణులును పదార్థములును బ్రహ్మ విష్ణు శివులును దేవతలును అన్నియు అవ్యయుడగు ప్రభువగు ఆ పరమాత్మయే. అందునను బ్రహ్మ సృజింపగా విష్ణువా లోకములను వర్తిల్లజేయును. కల్పాంతమందదియంతయు రుద్రుడు సంహరించును (మూల తత్త్వమునందు లయమందజేయును). ఐనను ఇది (ఈ ప్రయాగ) ఎన్నడును నశించునదికాదు. కావున ఇచట నివసించువారు పరమపదము నందుదురు. అన యుధిష్ఠిరుడిట్లడిగెను: ప్రయాగఏల ఎన్నడును నశించదు? ఈ లోక సత్తములగు త్రిమూర్తులచట నదా ఏల నివసించుదు? తెలుప వేడెదను. అన మార్కండేయు డిట్లనెను: పంచయోజన విస్తీర్ణమగు ప్రయాగ మండలమునందు తీర్థ సేవకుల పావ మోచనము చేయుటకే వారు మువ్వురును మారు రూపములో ఉందురు. వారచట వట రూపముగ నున్నారు. ప్రళయము వరకును ఉందురు కూడను. వారి మారు రూపములగునవి ఇంకను అచట అనేకములు గలవు. కావున అనఘ! (నామాట విశ్వసించి ప్రయాగ తీర్థ సేవచేసి) నీ నహోదరులతో కూడి రాజ్యపాలనము చేయుచుండుము.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్యమును
నూట తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

దశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ప్రయాగమాహాత్మ్యమ్.

నన్దికేశ్వరః : బ్రాతృభి స్సహిత స్సర్వై ర్ద్రావిద్యా నహ భార్యయా ।
ప్రయాగం నమనుప్రాప్య స్నాత్వా న కృతనైత్యకః. 1
బ్రాహ్మణేభ్యో నమస్కృత్వా గురుదేవా స్పృతర్వ్య చ । వాసుదేవోపి తత్త్రైవ క్షణేనాభ్యగమ త్తదా. 2
పాణ్డవై స్సహితై స్సర్వైః పూజ్యమాన స్సమాధవః । కృష్ణోఽథ సహితైస్సర్వై రభ్యషిజ్ఞాద్యుధిష్ఠిరమ్. 3
ఏతస్మి న్నన్తరేచైవ మార్కణ్డేయో మహామునిః । తత స్స్వస్తీతి చోక్త్యాచ క్షణా దాశ్రమ మభ్యగాత్. 4
యుధిష్ఠిరోపి దర్మాత్మా భ్రాతృభి స్సహ సోఽవనత్ । మహాదానం తతో దత్త్వా దర్మనూను ద్యుధిష్ఠిరః. 5
యన్త్విదం కల్య ఉత్తాయ మాహాత్మ్యం వతలే నరః । ముచ్యతే నర్వపాపేభ్యో రుద్రలోకం న గచ్ఛతి. 6

నూట పదవ అధ్యాయము.

ప్రయాగ మాహాత్మ్యము.

సందికేశ్వరుడు నారదునకు ఇట్లు చెప్పెను: అంతట యుధిష్ఠిరుడు మార్కండేయ వచనమున సోదరులతోను వత్సీయగ్నద్రావదితోను కూడి ప్రయాగకేగి స్నానమాడి నిత్యానుస్థానముచేర్చి బ్రాహ్మణుల సమన్గరించి గురువులకు (పూర్వులగు పెద్దలకు) దేవతలకు తర్పణము ఇచ్చెను. క్షణములో వాసుదేవుడును అక్కడ కేతెంచెను. మాధవుడును వారలందరచే పూజింపబడి విమ్మట యుధిష్ఠిరు సఖిషేకించెను. అంతలోనే మార్కండేయ మహా మునియు సతనికి స్వస్తి వచనము పలికి క్షణములో తన యాశ్రమమేతెంచెను. యుధిష్ఠిరుడు మాత్రము బ్రాత్రాదులతో కూడి యటనేయుండి మహా దానము లాచరించెను. ప్రాతఃకాలమున మేల్కొంచి ఈ మాహాత్మ్యమును పఠించు నరుడు సర్వపాప వినిర్ముక్తుడై రుద్రలోక ప్రాప్తుడగును.

వాసుదేవః : మమ వాక్యంచ కర్తవ్యం త్వయా స్నేహా ద్యుధిష్ఠిర ।

నిత్యం యజన్య జుహ్వన్య ప్రయాగే విగత జ్వరః. 7

ప్రయాగం స్మరవై నిత్యం తస్మా త్కురు యుధిష్ఠిర ।

స్వయం ప్రాప్స్యసి రాజేన్ద్ర స్వర్గలోకం న సంశయః. 8

ప్రయాగ మనుగచ్ఛేద్వా వసతే వాఽపి యో నరః । సర్వపాపవిముక్తాత్మా రుద్రలోకే మహీయతే. 9

ఋషిభిః క్రతవః ప్రోక్తా దేవైశ్చాపి యథాక్రమమ్ । న హి శక్యా దరిద్రేణ యజ్ఞాః కర్తుం మహీవతే. 10

బహువకరణా యజ్ఞా నానానమ్బూరవిన్తరాః । ప్రాప్యనే పార్థివైరేవ సమృద్ధిర్వా నరైః క్వచిత్. 11

యో దరిద్రైరపి విధి శ్శక్యః ప్రాప్తుం యుధిష్ఠిర । తుల్యో యజ్ఞఫలైః పుణ్యై స్తన్నిబోధ వదామితే. 12

ఋషీణాం పరమం గుహ్య మిదం రాజర్షినత్రమ । తీర్థానుగమనం పుణ్యం యజ్ఞేభ్యోఽపి విశిష్యతే. 13

దశతీర్థసహస్రాణి త్రింశతోక్త్యు న్నథావరాః । మాఘమాసే గమిష్యన్తి గణాయాం భరతర్షభ. 14

స్వస్థో భవ మహారాజ భుజ్వి రాజ్య మకణ్ఠకమ్ । పునర్దృక్ష్వసి రాజేన్ద్ర యజమానో విశేషతః. 15

నన్దికేశ్వరః : ఇత్యుక్త్వా న మహాభాగో మార్కణ్డేయో మహాతపాః ।

యుధిష్ఠిరన్య నృవతే న్తత్రైవాన్తరదీయత. 16

పునన్తత్ర సమాప్లావ్య గాత్రాణి సగజో నృవః । యథోక్తేన విధానేన పరాం నిర్వృతి మాగతః. 17

తదా త్వమపి దేవర్షే ప్రయాగాభిముఖో భవ । అభిషేకంతు కుర్యాద్యః కృతకృత్యో భవిష్యతి. 18

నూతః : ఏవముక్త్వాఽథ సన్ధిశ న్తత్రైవాన్తరదీయత । నారదోవై జగామాథ ప్రయాగాభిముఖ న్నథా. 19

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే నన్దికేశ్వరనారదసంవాదే ప్రయాగ

మాహాత్మ్యవరిసమాప్తిర్నామ దశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఇతి వ్రయాగ మాహాత్మ్యమ్.

అనంతరము శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్ఠిరునితో ఇట్లనెను: యుధిష్ఠిరా! నాయందలి స్నేహముతో నావాక్యమిది ఆచరించవలయును. నిత్యమును సంతాపరహితచిత్తముతో ఈ ప్రయాగయందు దేవతల యజించుచు హోమములు జరుపుచుండుము. మరల మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరునితో ఇట్లనెను. రాజా! తరువాత కూడ నిత్యమును ప్రయాగను స్మరించుచుండుము. నిస్సంశయముగా దాన సీపు స్వర్గ సుఖములనందగలవు. ఏలయన నరుడెవ్వడేని ప్రయాగకేగినను నట పసిందినను సర్వపాప విముక్తుడై రుద్రలోకమున పూజితుడై సుఖించును. మహీవతీః ఋషులను దేవతలునెన్నియో

యజ్ఞ క్రతువులు ప్రవచించిరి. దర్శిద్దుడఁ జేయజాలడుకదా! యజ్ఞములకు జహ్నావకరణములును నానా సంభార విస్తరములును కావలయును. అట్టివి భూవతులకు మాత్రముగాని ధనవంతులకుగాని లభ్యములగును. కాని దర్శిద్దులకును పౌంద సులభమగు విధానము యజ్ఞఫలతుల్య ఫలప్రదమై పుణ్యప్రదమగునది కలదు; తెలిపెదను. ఇది ఋషులకును తత్త్వమెరుగరాని గుహ్య విషయము. తీర్థయాత్రా గమనము యజ్ఞములకంటె విశిష్టతర పుణ్యప్రదము. మువ్వుది కోట్ల పదివేల తీర్థములు మాఘమాసమున గంగయందు చేరియుండును. (ఇది ఎరిగి) సేవు స్వస్థతనందుము. అకంటకముగ రాజ్యము ననుభవించుము. సేవు యజమానుడవయి (యజ్ఞముల నాచరించుచు) నన్ను మరల చూతువుగాని; అని యిట్లు వలికి మార్కండేయుడు యుధిష్ఠిరుని పట్ల యెదుటనే అంతర్ధానమందెను. యుధిష్ఠిరుడును మరల యథావిధానముగ నవరివారముగ ప్రయాగయందలి గంగా యమునా నంగమమున స్నానమాడి పరమానందము నందెను. కావున నోదేవర్షి నారదా! సేవును బయలుదేరి ప్రయాగకేగము. అని నారదునితో వలికి నందికేశ్వరుడు అంతర్ధానమందెను. నారదుడును ప్రయాగాభిముఖుడై బయలుదేరెను.

ఇది శ్రీషత్సప్తమహాపురాణమున ప్రయాగ మాహాత్మ్య
పరిసమాప్తయసు నూట పదియవ అధ్యాయము.

క్రియా యోగ ప్రకరణము ముగిసినది.

[ఈ క్రియా యోగము 12వ అధ్యాయము నారంభమునుండి 110 అధ్యాయంతము వరకు ఇచట ఈయబడినది. మరియు 257వ అధ్యాయారంభమునుండి 288వ అధ్యాయంతము వరకు ఇది ప్రతిపాదించబడును.

—అనువాదకుడు]

ఏకాదశో తర శతతమోఽధ్యాయః.

భూగోళ వర్ణన ప్రారంభః.

ఋషయః : కథం మత్స్యేన కథితో భువనస్యతు విస్తరః మనవే త త్సమాచక్ష్య యాథాతథ్యేన సూతజ. 1
సూతః : కథితం మత్స్యరూపేణ విష్ణునా మణ్డలం భువః సాబ్దిద్విపాదిభూగోళం మనవే భానుసూనవే. 2
తత్సర్వ మిహ వక్ష్యామి శృణుద్వం మునిపుజ్జవాః దేవేశ్వరంచ విశ్వేశం విష్ణుంవై కారణాత్మకమ్. 3
పక్తుకామోఽథ భూగోళం ప్రాహ పాణ్డలి రగ్రతః ।

మనుః : భగవ జ్ఞోతుమిచ్ఛామి విస్తరా నృణ్డలం భువః. 4

విస్తారతః కియత్ప్రొక్తం కతి ద్వీపా స్ససాగరాః కథం మేరు స్థిత స్తత్ర ఏతన్నే బ్రాహి కేశవః. 5
శ్రీమత్స్వః : శృణు సర్వం ప్రవక్ష్యామి విస్తరా నృణ్డలం భువః ।

సప్తద్వీపా న్నముద్రాంశ్చ యాథాతథ్యేన తే మనో. 6

పశ్చాశక్తోటివిస్తారం యోజనానాం ధరాతలమ్ । తచ్చసప్తసముద్రైశ్చ సప్తద్వీపై స్సమావృతమ్. 7

లపటేక్షుసురానర్పి ర్దధిక్షీర జలార్ణవైః । జమ్బూః ప్లక్ష శాల్మలిశ్చ కుశః క్రౌంచస్త్ర వజ్రమః. 8

శాక పుష్కరనామానౌ ద్వీగుణైః పరివేష్టితః(తా). 84

ఇతి శ్రీమత్స్వ. మహాపురాణే మత్స్యమనుసంవాదే భూగోళే

ఏకాదశో తర శతతమోఽధ్యాయః.

నూట పదునొకండవ ఆధ్యాయము.

భూగోళ వర్ణనారంభము.

[భగవత్తత్త్వమును అంతర్యామిగా-కాలరూపునిగా - దేశరూపునిగా - దేశకాలోభయరూపునిగా ఉపాసించవలయును. వీనినే ఆరునికులు కేవలము ప్రకృతియందలి అంశములుగా Time, Space and Time.Space అనుచున్నారు. కాల పరిమాణ వ్యవస్థయు-యుగ-మహాయుగ-కల్పాది రూపములును ఆయా యుగములందుండెడి ధర్మాధర్మ ప్రవృత్తియును భగవంతుని కాలరూపునిగా ఉపాసించుటకు తోడుపడును.

భూగోళ వ్యవస్థా విజ్ఞానము-భగవానుని దేశరూపునిగా ఉపాసించుటకు ఉపకరించును. జ్యోతిర్గోళ వ్యవస్థా విజ్ఞానము భగవానుని దేశకాలోభయరూపునిగా ఉపాసించుటకు సాయపడును. ఇది ఎరిగి పురాణములను చదువుట సార్థకమగు వని. —అనువాదకుడు]

ఋషులు సూతు నిట్లడిగిరి: మత్స్య నారాయణుడు మనువునకు భువన విస్తారము ఎట్లు చెప్పెనో అది ఉన్నది ఉన్నట్లు (ఏ మాత్రమును విడువక) మాకు తెలుపుము. అని అడుగ వారికి సూతు డిట్లు చెప్పెను: మత్స్యరూపుడగు విష్ణువు భానుపుత్రుడగు వైవస్వత మనువునకు భూమండల(స్వరూప)మును నముద్రములతో ద్వీపములతో కూడిన భూగోళ స్వరూపమును (దాని వివరణమును) తెలిపెను. ముని పుంగవులారా! ఆదియంతయు చెప్పెదను; వినుడు. నేను భూగోళ (విషయ)మును మీకు చెప్పగోరి మొదట దేవేశ్వరుడును విశ్వేశ్వరుడును కారణరూపుడును నగు విష్ణుని దోసిలియొగ్గి నమస్కరించి చెప్ప వారంభింతును.

మనువు మత్స్య నిట్లడిగెను: భగవన్! భూమండలమును(గూర్చి)విస్తరముగా వినగోరుచున్నాను. దాని విస్తారము (వైశాల్యము)ఎంత? ద్వీపములు ఎన్ని? నముద్రములు ఎన్ని? దానియందు మేరువు ఎట్లున్నది? కేశవా! ఇది యంతయు నాకు తెలుపుము. అన శ్రీమత్స్వ డిట్లు చెప్పెను. భూమండల(స్వరూప)మును (దానియందుగల) సప్త ద్వీపముల(విషయ)మును సప్త నముద్రముల(విషయ)మును యథాతథముగా చెప్పెదను. ధరాతలము ఏబదికోట్ల యోజనముల

పిస్తారము కలది. అది నవ్త సముద్రములతో నవ్త ద్వీపములతో ఆవరింపబడియున్నది. లవణేక్షు సురాసర్పిర్దధి క్షీర జల సముద్రములు ఏడు. జంబూ ప్లక్షకాల్యాలి కుశ క్రౌంచ శాక పుష్కర ద్వీపములు ఏడు.

ఏబదికోట్ల చదరపు యోజనములు=3200000000000000 చదరపు (బ్రిటిషు) గజములు.

ఇది శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనారంభమును నూట వదునొకదవ అధ్యాయము.

ద్వాదశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ద్వీపాది పరిమాణ కథనమ్.

ఋషయః : కతి ద్వీపా స్సముద్రాశ్చ వర్వతాః కతిచ వభో ।

కియన్తి చైవ వర్షాజీ తేషు నద్యశ్చ కాన్స్కృతాః. 1

మహాభూతప్రమాణంచ లోకాలోక స్తథైవచ । వర్వయః పరిమాణంచ గతిశ్చన్ద్రార్కయౌ స్తథా. 2

ఏతద్బ్రూహిచ నస్సర్వం విస్తరేణ యథార్థతః । త్వద్వక్త్రాదేవ నకలం శ్రోతు మిచ్ఛామహే వయమ్. 3

సూతః : ద్వీపభేదసహస్రాణి తథా ఖణ్డశతానిచ । నశక్యతే క్రమేజైవ వక్తుంవై నకలం జగత్. 4

నపైవ సప్రవక్ష్యామి చన్ద్రాదిత్యగ్రహై స్సహ । తేషాం మనుష్యా స్తర్కేణ ప్రమాణాని ప్రచక్షతే. 5

అచిన్త్యాః ఖలు యే భావా స్తాన్తు తర్కేణ సాదయేత్ । ప్రకృతిభ్యః పరం యచ్ఛ తదచిన్త్యస్య కారణమ్.

నూట పండ్రెండవ అధ్యాయము.

ద్వీపాది పరిమాణ కథనము.

[భారతీయులు భూగోళ స్వరూప ప్రతిపాదనమున పురాణములందు మూడు భావనలను దృష్టియందుంచుకొనినారని తోచును. మొదటిది దేశ చతుష్టయ భావన. రెండవది సప్తద్వీప భావన. మూడవది సవవర్షవిభాగభావన. వీనిని భావించుటలో నాటి వారి దృష్టి ఏమనునది విచారించవలసియున్నది. మిగిలిన రెండు భావనల మాట ఎట్లున్నను మొదటి భావన మాత్రము చాల విశిష్టమయినది. దీనియందు మన ఋషులు మేరువు (ప్రామీరు పీతభూమి) మధ్యస్థానముగా గ్రహించి ఏర్పడు ఒక చతురస్రాకృతిగల ప్రదేశమును యజ్ఞవేదికనుగా భావనచేసిరి. ఇదియొక విలక్షణమగు భావన. ఇది మనవారి హృదయ పవిత్రతను వైదిక దృష్టిని తెలుపుచున్నది. దీనితోబాటు వారు నకల భూమండలమును అందలి నదీ వర్వత సముద్రాదికమును వానిచే ఏర్పడు అకృతి విశేషములను ప్రకృతియందు ఆయా వర్వత సద్యాదికము ప్రాణి సమూహము సకు కలుగజేయు ఆయా ఉపకారములను ఎంతగా ఎరిగియుండిరో కూడ దీనిచే ఆవగతమగుచున్నది.

ఇక సప్త ద్వీపభావనలో యావద్భూమండలమును చేరియున్నది. సవవర్ష భావన జంబూద్వీప భావనలోని ఒక ఉపాంశము మాత్రమే అని తోచును. దీనిని ఈ అధ్యాయములందు ఎరుగగలము.]

ఋషులు నూట నిట్టడిగిరి: ద్వీపములు సముద్రములు వర్వతములు వర్షములు నదులు ఎన్ని? మహాభూత ప్రమాణము లోకాలోక(వర్వత)ము సూర్యచంద్రుల త్రమణ క్రమము వారి పరిమాణము ఇదియంతయు యథాతథముగను నవిస్తరముగను తెలుపుము. మే మిదియంతయును మీ నోటినుండి వినగోరుచున్నాము. అస నూట డిట్లు చెప్పసాగెను. భూమండలమున వేలకొలది ద్వీపములును నూరుల కొలది ఖండములును గలవు. నకల జగత్తును క్రమము తప్పక చెప్పుట శక్యమే కాదు. (ఐనను) ఈ భూమిని సప్త ద్వీపాత్మకముగా విభజించి చంద్రాదిత్య ప్రతృతి గ్రహముల వ్యవస్థ తోను ఖగోళ వ్యవస్థతోను తెలిపెదను. మనుష్యులు తర్కముతో వాని ప్రమాణమును తెలిసికొని చెప్పుచున్నారు. ఏలయిన అచింత్యములు (సామాన్యబుద్ధితో ఆలోచించి ఎరుగ శక్యముకానివి) అగు భావములు (పదార్థ వ్యవస్థలు-Systems) ఏవి లోకమున కలవో అవి అచింత్యములు. కావున అవి తర్కముతోనే ఎరుగవలయును.

[ఇచ్చటినుండి మొత్తము భూమండలమును 1. జంబూ 2. శాక 3. కుశ 4. క్రౌంచ 5. శాల్మల 6. గోమేద 7. పుష్కర ద్వీపములను పేర నప్త ద్వీపములుగా విభజించి వానిలో మొదట జంబూ ద్వీపమును గ్రహించి దానియందు చతుర్దేశ విభాగమును నప్తవర్ష విభాగమును దృష్టియందుంచుకొని భారతదేశము ప్రధానముగా వర్ణనము ఈయబడును. ఈ నప్తవర్ష విభాగమునందే అర్ష వాఙ్మయమున అత్యంత ప్రసిద్ధముగా నున్నదియు శ్రీమద్భాగవతాదులందు వర్ణింపబడినదియు నగు నవవర్ష విభాగము కూడ ఇమిడి యున్నది. ఈ భూమండల విభాగ భావనా పరంపర అత్యంత ప్రాచీనము. పురాణ రచయితృ ఋషులకు వైదిక ఋషులనుండి అనుశ్రుతముగా అను సూత్రముగా వచ్చిన భావనా పరంపర ఇదియనుట యందెట్టి సందేహమును లేదు. వైదిక స్మారక పౌరాణిక కర్మానుష్ఠానము లన్నిటియందును ఆయా ప్రసంగము లందు ఇదియే గ్రాహ్యము. నేడు మనకు వాడుకలోనికి వచ్చిన దేశఖండ ద్వీప విభాగములు దీనియం దెట్లు చేరియున్నవో వరిశీలించిన గమనించవచ్చును.

పీఠ గమనిక కై మొదట ఆయా విభాగముల స్థూలరూప ప్రతిపాదనము ఇట్లుండును.

దేశ చతుష్టయ విభాగము: నట్టనడుమ మేరువు దీని సమీపమున ఇలాప్యతవర్షము (నేటి పామీరుముడి అను పీఠభూమి) దీనికి దక్షిణమున- 1. భారత వర్షము 2. కైలాస హిమవత్సర్వతములు 3. అలకనందానది (గంధమాదన మందు) 4. నందనవనము 5. మాసన నరస్ 6. కచ్చవ భగవానుడు 7. జంబూవృక్షము; వశ్చిమమున- 1. కేతుమాల వర్షము 2. ఋషభ పారియాత్ర పర్వతములు 3. స్వరతునదీ 4. వైభాజవనము 5. శీతోద నరస్ - 6. వరాహ భగవానుడు 7. అశ్వత్థ వృక్షము; ఉత్తరమున- 1. ఉత్తర కురువర్షము 2. శృంగవత్-జారుధి(దేవ)పర్వతములు 3. సోమానది 4. సావిత్రవనము 5. మహాభద్ర నరస్ 6. మత్స్య భగవానుడు 7. వటవృక్షము; తూర్పున- 1. భద్రాశ్వవర్షము 2. దేవ పర్వతము-3. సీతానది 4. చైత్రరథవనము 5. అరుణోద నరస్-6. హయగ్రీవ భగవానుడు 7. భద్రకదంబవృక్షము.

నప్త ద్వీపములు: 1. జంబూ 2. శాక 3. వృక్ష(గోమేదము అని మత్స్య పురాణమున) 4. శాల్మల 5. పుష్కర 6. కుశ 7. క్రౌంచ ద్వీపములు.

నవవర్షములు: భారత కింపురుష హరీలాప్యత రమ్యక హైరణ్యక కురు భద్రాశ్వ కేతుమాల వర్షములు. (వర్షము=స్థావము)

పీఠిలో దేశ చతుష్టయ విభాగమున ఇలాప్యత భారత కేతుమాల కురు భద్రాశ్వ వర్షములు చేరియున్నవి.

భరతవర్షమందలి నవ భాగములు (ఖండములు) మత్స్య పురాణానుసారమున- 1. ఇంద్రద్వీపము 2. కశేరు ద్వీపము 3. తామ్రవర్ష ద్వీపము 4. గభస్తమాన్-5. నాగద్వీపము 6. సౌమ్యద్వీపము 7. గంధర్వ ద్వీపము 8. వారుణ ద్వీపము 9. భరతద్వీపము (ఖండము).

నప్తవర్షం ప్రవక్ష్యామి జమ్బూద్వీపం యథావిధమ్ । విస్తారం మణ్డలం యచ్చ యోజనై స్తన్నిభోధత. 7

యోజనానాం సహస్రాణి శతం ద్వీపస్య విస్తరమ్ । నానాజనపదాకీర్ణం సురైశ్చ వివిధై శ్శుభైః. 8

సీధభారజనజ్జీర్ణం పర్వతై రువశోభితమ్ । సర్వదాతుపిన్దైస్తై శ్శిలాజాల లనద్గతైః. 9

పర్వతప్రభవాభిశ్చ గదీభిస్తు సమన్తతః । ప్రాగాయతా మహాపార్వాష్టడిమే వర్షపర్వతాః. 10

అవగాహ్యే త్యుభయత స్సముద్రౌ పూర్వవశ్చిమా ।

హిమప్రాయశ్చ హిమవాః హేమకూటశ్చ హేమవాః. 11

పర్వత స్సముఖ్యాపి నిషదః పర్వతో మహాః । చాతుర్వర్ణ స్స సౌవర్ణో మేరుశ్శౌల్పమయ స్స్పృతః. 12

చతుర్వింశత్సహస్రాణి విస్తీర్ణ స్స చతుర్దిశమ్ । వృత్తాకృతిప్రమాణశ్చ చతురశ్రసమాపితః. 13

నానావర్ణై స్సమః పార్శ్వే ప్రజావతి గుణాన్వితః । నాభిబన్ధనసమూతో బ్రహ్మణోఽవ్యక్తజన్మనః. 14

పూర్వత శ్వేతవర్ణ స్థా ద్రావ్యమాణ స్తస్య తేన తత్ । పార్శ్వ ముత్తరత స్తస్య రక్త వర్ణం స్వభావతః.
తేనాస్య క్షత్రిభావస్తు మేరో ర్నానార్థకార జాత్ । పీతశ్చ దక్షిణేనాసౌ లేన వైశ్ణవ్య మివ్యతే. 16

భృంగవత్రనిభశ్చాపి వశ్చిమేన సమాచితః । లేనాస్య శూద్రభావః స్వాఽపి చితి వర్ణాః ప్రకీర్తితాః. 17

నీలశ్చ వైదూర్యమయ శ్వేతః పీతో హిరణ్మయః । మయూరబర్హ వర్ణస్తు శాతకుమ్భమయ స్తథా.

ఏతే వర్ణతరాజాన సిద్ధచారణ సేవితాః. 18

తేషా మనైచ విష్కమ్భో నవసాహస్ర ఉచ్యతే । మధ్యే ఇశావృతం నామ మహామేరో స్సమన్తతః. 19

చతుర్వింశత్సహస్రాణి విస్తీర్ణం యోజ నై స్సమమ్ । మధ్యే తస్య మహామేరు ర్విదూమ ఇవ పావకః. 20

వేద్యర్థం దక్షిణే మేరు రుత్తరార్థ స్తోత్తరే । వర్షాణి యాని సప్తాత్ర తేషాంవై సప్త వర్ణతాః. 21

ఇలావృత భారత భద్రాశ్చ కేతుమాల కురు రమ్యక హిరణ్యము లనెడి సప్త వర్ణములను జంబూ ద్వీపమును యథాస్థితముగ వివరింతును. ఈ ద్వీపముల-వర్ణముల-మండలపు విస్తారమును యోజనముల లెక్కలో చెప్పెదను. జంబూ ద్వీప వైశాల్యము లక్ష(చదరపు)యోజనములు. ఇది అనేక జనపద(గ్రామ)ములతో వ్యాప్తము; అనేకులగు సిద్ధులు చారణులు దేవతలు ఇందు వ్యాపించియున్నారు. శిలా నమూనామలందు మెరయుచు నుండెడి గైరిక (కొండలయందు ఏర్పడెడి) ధాతువులతో కప్పవడిన వర్ణతము లనేకములును ఆ వర్ణతములందు ప్రభవించిన నదులును దీనియందంతటను గలవు. మిగుల గొప్ప సమీప ప్రదేశములును ప్రక్క ప్రదేశములును కల ఆరు వర్ణ వర్ణతములు పూర్వ వశ్చిమ నము ద్రములందు చొచ్చుకొని తూర్పు పడమరలుగా వ్యాపించియున్నవి. అవి 1. చాల భాగము మంచుతో కప్పబడియుండు హిమవంతము 2. బంగారుతో వ్యాప్తమగు హేమకూటము. 3. చక్కని ముఖము కలిగినదియు గొప్పదియునగు నిషధ వర్ణ తము అనునవి మూడు. (ఇవట వర్ణ వర్ణతములు ఆరనిచెప్పియు మూడు మాత్రమే ఈయబడినవి. ఈ మూడును మూడు జతలను తెలుపును. వానిలో ఒక జత నీల నిషధములు; రెండవజత శ్వేత హేమకూటములు; మూడవజత హేమకూట హిమవంతములు. పైని చెప్పిన మూడును ఈ మూడు జతలలో ముఖ్యమైనవిగా నున్నవి. వర్ణ వర్ణతములు అనగా ఒక వర్ణమును మరియొక వర్ణమునుండి వేరువరచు అవధులు.) దేశ (వర్ణ) చతుష్టయ విభాగములో కేంద్ర స్థానీయమగు మేరు వర్ణతము ఉల్బమయము (ఉవలమయము-ప్రచురముగా రాళ్ళు కలది. అనగా ఇది శిలా ప్రచురమగు ఉన్నత ప్రదేశమేకాని అన్ని వర్ణతములవంటి రూపము కలది కాదని తెలియదగినది. నువర్ణమయమని ప్రసిద్ధమైనను అది చాతుర్వర్ణము (నాలుగు వర్ణములు కలది.) ఇదియుగాక వరమ పురుషుడు తన అనంతశక్తిచే అవ్యక్తతా వ్యక్తతా దశలనొందు క్రమములో అతని నుండి ప్రజావతి హిరణ్యగర్భుడు జనించెను. ఆ జనించిన ప్రజావతి నామక శిశువు నాభిస్థానమీ మేరువు. దానిపై ఆవరించిన మావి-ఉల్బపు-పౌరవంటిది ఈసామీరు శిలామయ ప్రదేశము. ఇది ఇరువది నాలుగువేల చదరపు యోజనముల వైశాల్యము గలదై నాలుగు దిక్కులందును విస్తరిల్లినది. ఇది వృత్తాకృతియు చతురస్ర రూపమును కలది. ఎట్లన-తూర్పుపడమర-ఋణా రేఖా రూపమునను దక్షిణోత్తరములందు గుండ్రదనముతోను ఉన్నందున ఈ వృత్తాకృతిలోనే చతురస్రాకృతి ఏర్పడును. ఈ మహామేరువు తూర్పున శ్వేతవర్ణము దక్షిణమున పీత వర్ణము పడమర కృష్ణవర్ణము ఉత్తరమున రక్త వర్ణము కలిగి వరుసగా బ్రాహ్మణ వైశ్య శూద్ర క్షత్రియ వర్ణముల రూపమున పరాట్పురుషుడుండుటను తెలుపుచున్నది. ఈ మహామేరు శిలామయ ప్రదేశమునకు (హిమీరు పీతభూమికి) ఆయా దిశలందు నీలవర్ణము-వైదూర్య రత్నకాంతి-శ్వేతవర్ణము-పీతవర్ణము-హిరణ్య వర్ణము-నెమలిపించెవుకాంతి-బంగారు కాంతి-కలిగిన ఏడు వర్ణతములు వెలుగొందుచుండ వీని నడుమ ఈ మహామేరువు పొగలేక జ్వలించు అగ్నివలె ప్రకాశించుచుండును. ఈ ఏడు వర్ణతములందును సిద్ధులును చారణులును నవా నంచరించుచుండు. (అష్ట సిద్ధులు-మహామంత్ర సిద్ధులు పొందియును పొందుటకు ఆయా సాధనలు చేయుచును సాత్త్విక ప్రవృత్తితో నంచరించుచుండు దేవజాతివారు సిద్ధులు-తమ దివ్య శక్తులతో అంతరిక్ష దుష్కలోక సంచారము చేయుచు విమానములు

లేకయు ఆయా లోకములందు సంచరించుచు వింతల చూచుచు అనందించుచు అపి మెచ్చుచు తిరుగు దేవతలు చారణులు) ఈ వర్వతములలో ఒకదానికిని మరియొక దానికిని నడుమగల అంతరములన్నియు కొలిచి కూడగా ఆగు అంతరముల మొత్తము తొమ్మిదివేల యోజనములు (ఇది వైశాల్యముకాదు.) ఈ నడుమ నున్న మహామేరువునకు చుట్టుప్రక్కల దీనిసంటియున్న వర్వమునకు ఇలావృత వర్వమని వ్యవహారము. దీని వైశాల్యము ఇరువది నాలుగువేల చదరపు యోజనములు.

నృప్త్యాదియందు భగవత్సృకల్పాను గుణముగా దేవతలు వితతమొనర్చిన ఆది యజ్ఞమునందు ఈ ప్రజాపతి నాభిస్థానము వేదియై ఆ వేదికకు నలుమూలలందున్న నాలుగు వర్వతములును క్షిప్రభ్రమములు-వేదికకు అవధిని తెలుపు గుంజలు-కాగా నడుమనున్న అగ్ని స్థానమీ మహామేరువని ఋషుల భావన. ఈ మహామేరువు (పామీరు శిలామయ ప్రదేశము) అను దేవయజ్ఞ వేదికలో దక్షిణార్ధము-ఉత్తరార్ధము అను రెండు అర్ధభాగములు ఉన్నవి. అని భావన.

ఇది భౌగోళిక సంగ్రహ ప్రతిపాదనము-ఇకమీదట సప్తద్వీప-నవవర్ష-సవఖండ-భావనలలో దీని వివరణము చూడనగును.

ద్వే ద్వే సహస్రే విస్తీర్ణా యోజనై ర్దక్షిణోత్తరమ్ । జమ్బూద్వీపస్య విస్తార స్తేషా మాయామ ఉచ్యతే. 22
 సీలశ్చ నిషధశ్చైవ తాభ్యాం హేనాశ్చ యే వరే । శ్వేతశ్చ హేమకూటశ్చ హేమవా ఇచ్ఛుజ్జవాంశ్చయః. 23
 జమ్బూద్వీపప్రమాణేన ఋషభః పరికిర్తితః । తస్మా ద్ద్వాదశభాగేన హేమకూటోఽపి హేయతే. 24
 హేమః పశ్చిమభాగేన తస్మాదేవ ప్రహేయతే । అష్టాశీతినహస్రాణి హేమకూటోమహాగిరిః. 25
 అశీతి ర్హిమవాక్చౌల ఆయతః పూర్వపశ్చిమే । ద్వీపస్య మణ్డలీభావా ద్ద్రాసవృద్ధీ ప్రకిర్తితే. 26
 వర్షాణాం వర్వతానాంచ యథాభేదం తథోత్తరమ్ । తేషాం మధ్యే జనపదా స్తాని వర్షాణి సప్తవై. 27
 ప్రపాతవిషమై సైస్తు వర్వతై రావృతాని తు । సప్త తాని నదీ భేదై రగమ్యాని వరస్సరమ్. 28
 వనన్తి తేషు సత్త్వాని భూతజాతాని సర్వతః ।

ఈ మహామేరువు ఒక గుర్తుగా చేసికొని చేయు ఈ భూగోళ సప్తవర్ష విభాగమునందు ఒక వర్వమును మరియొక వర్వమునుండి వేరువరను వర్వతములు వర్ష వర్వతములు. ప్రతి వర్వమునకును ఉత్తర దక్షిణముందు రెండేసి వర్ష వర్వతములు పొలిమేర గీతలై తూర్పు పడమరలుగా వ్యాపించిన ఈ వర్వతములలో ఒక్కొక్కదాని పొడవు ఇంచుమించుగ రెండేసి వేల యోజనములు.

1. జంబూద్వీప వర్షసము.

ఇత జంబూద్వీప విస్తారమును దానియందలి ఆయా వర్షముల సీమా రేఖలను ఆయా వర్ష వర్వతముల పొడవును తత్సంబంధులగు అంశములను తెలిపెదను. వీనిలో సీల నిషధ వర్వతములు అను జత మొదటిది. మిగిలిన శ్వేత-హేమకూట-హేమవత్-శృంగవత్లను నాలుగును వీనికంటె తక్కువ పొడవు గలవి. ఏడవదగు ఋషభ వర్వతము పొడవు జంబూద్వీపపు వైశాల్యమెన్ని యోజనములో అన్నియే యోజనములు. హేమకూటపు పొడవు దానిలో వందెండవ వంతు తక్కువ; హేమాలయపు పశ్చిమ భాగమున (వర్వతము లేక లోయగా ఏర్పడియున్న వేటి ఖైబరు బోలన్ కనుసుల భాగమువంటివి) ఈ వందెండవ వంతులో వందెండవ వంతు తగ్గియున్నది. హేమకూట మహాగిరి పొడవు ఎనుబది ఎనిమిదివేల యోజనములు; హేమవంతము ఎనుబదివేల యోజనముల పొడవున తూర్పు పడమరలుగ ఉన్నది. ఈ జంబూద్వీపపు మండలిభావము (గుండ్రసి రూపమును బట్టి ఈ అవధి వర్వతముల పొడవులో ఎక్కువ

తక్కువలు కనబడుచున్నవి. (అసగా దీనినిబట్టి పీసె పొడవును కొలుచు పద్ధతిని ఎరుగవలెను.) ఈ రెండేసి వర్ష-
అవధి-పర్వతముల నడుమ ఎన్నియో జనపదములు గలవు. (జనపదములు-గ్రామములును-మహా గ్రామములును)
వాని నముదాయములే వర్షములు. అవి మొత్తము ఏడు. (మరి రెండు ముందు చెప్పబడును.) ప్రపాతముల
(నిట్టనిలువుగానున్న ఉన్నత శిలామయ ప్రదేశముల) తోను అంతకుమించిన వర్ణములతోను నిండిన అనేక పర్వతములు
ఈ వర్షములందును వానియందలి జనపదములందును ఆవరించియున్నవి. ఈ పర్వతముల మూలమునను అనేక గదుల
మూలమునను ఇవి పరస్పరము-ఒక దానినుండి మరియొక దానికి-పోవుటకు వీలు కాకున్నవి. వానియందంతటను
ఎన్నియో ప్రాణులును మూర్తములును అమూర్తములును అగు పదార్థములును వ్యాపించియున్నవి.

తేమ ప్రామవతం వర్షం భారతం నామ విశ్రుతమ్ - 29

హేమకూటం పరం తస్మా న్నామ్నా కింపురుషం స్మృతమ్ | హేమకూటాచ్చ నిషధం హరివర్షం తదుచ్యతే.
హరివర్షా త్పరం చాపి మేరోస్తు తదిలావృతమ్ | ఇలావృతా త్పరం సీలం రమ్యకం నామ విశ్రుతమ్. 31
రమ్యకా దపరం శ్వేతం విశ్రుతం త ద్దిరణ్యకమ్ | హిరణ్యకా త్పరం వర్షం శృంగవన్తం కురు స్మృతమ్.

వానిలో మొదటిదగు భారతవర్షమునకు ప్రామవత వర్షమని పర్వతమును బట్టియు పేరు. ఇట్లే దాని కావల
నున్న హేమకూట పర్వతము అవధిగాగల వర్షము కింపురుష వర్షము. దాని కావల నున్న నిషధ పర్వతము అవధిగా
నున్నది హరివర్షము. దాని కావల మేరువు నాశ్రయించియున్నది ఇలావృతవర్షము. దీని కావల సీలపర్వతము అవధిగా
గలది రమ్యకవర్షము. దానికి ఆవల శ్వేతపర్వతము అవధిగా గలది హిరణ్యక వర్షము. దాని కావల శృంగవత్ పర్వ
తము అవధిగా గలది ఉత్తర కురువర్షము. (ఇవి తమకు అవధిగా గల ఆయా పర్వతములను బట్టి నిషధవర్షము సీల
వర్షము ఈ మొదలగు పేరులతో కూడ వ్యవహరింపబడవచ్చును.)

తథా స్వం స్వేతి విజ్ఞేయే ద్దే వర్షే దక్షిణోత్తరే | దీర్ఘాణి తస్య చత్వారి మధ్యమం తదిశావృతమ్. 33
పూర్వతో నిషధస్యేదం వేద్యర్థం దక్షిణం స్మృతమ్ |

పరం చేలావృతం వశ్చా ద్వైద్యరంతు తదుత్తరమ్. 34

ఉదగాయతో మహాశ్చైతో మాల్యవాన్నామ పర్వతః | ద్వాత్రింశతా నహానేణ ప్రతీచ్యాం న మహాగిరిః.

మాల్యవాన్వై సహస్రైక ఆసీలనిషధావధి | ద్వాత్రింశతేషమప్యుక్తః పూర్వతో గన్తమాదనః. 36

విపులశ్చ సుపార్శ్వశ్చ సర్వరత్నవిభూషితౌ | పరిమణ్డలతో మధ్యే మేరుః కనకపర్వతః. 37

చాతుర్వర్ణ స్స సౌవర్ణ శ్చతురశ్రనమన్వితః | నానావర్ణః సమ స్తేషు పూర్వాన్తే శ్వేత ఉచ్యతే. 38

పీతంతు దక్షిణేవశ్చాత్ భృంగవత్రాభయా పరమ్ | తస్య చోత్తరతో రక్త శ్చతుర్ పర్వనమన్వితః. 39

భూమే ర్మద్యన్తితో మేరు శ్చతురాశీతి రుచ్ఛితః | యోజనానాంపహస్రాణి సౌవర్ణో రత్నసానుమాన్. 40

తద్యచ్చ పోడశాదస్తా దష్టావింశతి రుచ్ఛితః | విస్తరా త్త్రిగుణశ్చాన్య పరిణాహ స్సమన్తతః. 41

సపర్వతో మహాదివ్యో దివ్యాషదినమన్వితః | భువనై రావృత స్సర్వై ర్జాతరూపపరిష్కృతైః. 42

తత్ర దేవగణా స్సర్వే గన్తర్యాసురరాక్షసాః | శైలరాజే ప్రమోదన్తే సర్వతో ఒత్సరనన్తతః. 43

స తు మేరుః పరివృతో భువనై ర్భూతభావనైః |

మేరువర్ణనము: మహామేరువునకు చుట్టును ఇలావృతవర్షము కలదు. ఇది ఉత్తరేలావృతవర్షము దక్షిణేలావృతవర్షము అని రెండుగా ఉన్నది. మేరువునకు దక్షిణమున నిషధ పర్వతము-ఉత్తరమున సీలపర్వతము-ఈ రెండును తూర్పున గండ మాదనము పడమర మాల్యవంతము అను రెండు పర్వతములును ఉత్తర దక్షిణములుగా వ్యాపించి దక్షిణమున నిషధమును మును 50)

ఉత్తరమున సీలమును తాకుచున్నవి. కాని నిషధ-సీల పర్వతములు రెండును మహా మేరువునకు నడుమ భాగమునకు సరి సాటిగా నున్న భాగములో నిషధము మఱికొంత దక్షిణమునకును సీలము మఱికొంత ఉత్తరమునకును వంపు తిరిగి ధనురాకారముగ ఉన్నవి. ఇట్లున్న ఈ సీల గంధమాదన నిషధ మాలవత్పర్వతముల నడుమ ఇలావృతపర్వము ఉన్నది. ఈ నడుమ భాగము కొంత యజ్ఞవేదికయందలి దక్షిణోత్తరార్ధభాగములుగాను దీనియందే జనావాసభాగము ఉత్తర రక్షిణేలా వృత భాగములుగాను ఉన్నది. ఈ చెప్పిన విధమున ఈ ఇలావృతపర్వపు (వేడిరూప ప్రదేశమందలి) రూపము తూర్పు పడమరలందు ఋజు రేఖారూపముగాను ఉత్తర దక్షిణములందు (వృత్తఖండపు) వక్ర రేఖారూపమునను ఉన్నది. ఈ మాల్యవద్గంధమాదన పర్వతములు రెండును ఒక్కొక్కటి ముప్పదిరెండు వేల యోజనముల పొడవు కలిగి ఉన్నవి. ఈ నాలుగు అవదుల నడుమగా మహా మేరువునకు చుట్టును కొంత కొంతమేర వ్యాపించి సర్వరత్న విభూషితములగు విపుల సుపార్శ్వము లనెడు రెండు పర్వతములు ఉన్నవి. ఈ రెంటి నడుమను పైని తెలిపిన సీల మాల్యవత్ నిషధ గంధ మాదనములకు నడుమను ఉన్న మేరువు కనక పర్వతము అను ప్రసిద్ధితో ప్రకాశించుచున్నది. ఇది నాలుగు అనములందును (అనము—కోణము-అంచు) నాలుగు వర్ణములు కలిగి ఉన్నది. ఎట్లన-తూర్పున తెలుపు-దక్షిణమున పీతము-పశ్చిమమున నలుపు ఉత్తరమున ఎరుపునై యున్నది. ఇట్లాయావరమండల పర్వతాంశముల కాంతులను బట్టి దూరమునుండి చూచువారికి బంగారు కొండగాను రత్నమయ శాఖా పర్వతములతో కూడి రత్నమయముగాను నై కనక పర్వతము రత్న సానువు (రత్నమయములగు సానువులు-నెత్తములు కలది) అని కీర్తింపబడుచు భూమికి నడుమ నున్న ఈ మేరువు (పామీరు శిలామయతలము) ఎనుబది వేల యోజనముల ఎత్తు కలిగియున్నది. దీనికి గల పాతు(భూమిలోనికి గల లోతు నలావది నాలుగు యోజనములు. వెడల్పునకు *నూడింతలు దీని చుట్టు కొంత. ఇట్టి ఈ మేరు పర్వతము చాల గొప్పది; దివ్యమయినది; (మన కీనాడు కానరాకున్నను విశ్వసించదగిన ఆతీంద్రియ విశిష్టత కలది; దివ్యోషధులు కలది; తన కాంతుల వ్యాప్తి బంగారుతో అలంకరించబడినవియో అనునట్లు తోచెడి సర్వ భువనములును దీనిచుట్టు నున్నవి. ఈ శైలరాజమునందేఅంతటను గంధర్వావస్థానురరాక్షసులును అప్సరోగణాదికముతోసర్వదేవగణములును ఆనందించుచు విహరించుచుందురు. ఇట్టి మేరువు సర్వ భూతముల సృష్టి స్థితులకు హేతువులగు భువనములతో చుట్టబడి యున్నది.

యస్యేమే చతురో దేశా నానాపార్శ్వేషు సంస్థితాః. 44

భద్రాశ్చో భారతశ్చైవ కేతుమాలశ్చ పశ్చిమే । ఉత్తరాశ్చైవ కురవః కృతపుణ్యప్రతిశ్రయాః. 45

విష్కంభపర్వతా న్నద్వస్త్యంతరో గన్ధమాదనః । విపులశ్చ సుపార్శ్వశ్చ సర్వరత్నవిభూషితాః. 46

ఆరుణో మానసంచైవ సితోదం భద్రసంజ్ఞితమ్ । తేషాం చోవరి చత్వారి సరాంసిచ వనానిచ. 47

తథా భద్రకదంబుస్తు మన్దరే గన్ధమాననే । జమ్బూవృక్షౌ తథాఽశ్వత్థౌ విపులేవా వటః వరమ్. 48

* ఇక్కడ చెప్పిన కొంతలు అన్నియు ఈనాడు మనకు తెలిసిన కొంతలతో పోల్చినచో అభూతకల్పనలుగా తోచును. కాని మన ప్రాచీనుల ఆతీంద్రియ విజ్ఞానమును బట్టి వాని కొంత లేమైయుండునో జాగ్రత్తతో యోచించవలయును. వృక్షి తానొకచో నిలిచి నడుమ నున్న అవరోధ పదార్థము మీదుగా ఒక కోణములో ఊర్ధ్వ దిశగా చూచినపుడు ఈ అవరోధము తన కావల నున్న అంతరిక్షములో ఎంత ఎత్తును చూడ నిచ్చుచున్నదో అది ఇచ్చట ఎనుబది నాలుగు వేల యోజనములు కావచ్చును. పామీరుముడియే ప్రపంచమునందలి సర్వ ప్రధానాప్రధాన పర్వత శాఖలకును కేంద్ర స్థానీయమని నేటి భూతత్వవేత్తలు (Geologists) చెప్పి విషయమును గమనించి ఈ విషయముల నాలోచించి చో ఈ కొంతల యాధార్యము మఱికొంత తెలియగలదు. ఏమైనను మన పూర్వులు యావద్భూమండల స్వరూపమును నూన్మతి నూన్మము వచిత్ర భావనాపూర్ణము భావుకతాయుతమునగు దృష్టితో చూచి మనకు అందించిన తీరు ప్రశంసనీయము గదా!

తత్ర తే శుభకర్మాణః కేతుమాలా ఇతి శ్రుతాః । తత్రా చాలా నవాః స్పర్శ్యే మహానత్తా మహాబలాః 49
గన్ధమాదనపార్శ్వేతు పశ్చిమే వరమణ్డవః ।

ద్వావింశత్తు సహస్రాచి యోజనై స్పర్శ్యతః సమః 50

త్రీయ శ్చోత్పలవర్ణాభా స్పర్శ్యాస్తాః ప్రియదర్శనాః । తత్ర డివ్యో మహావృక్షః పనసః పత్రబాసురః 51

తస్య పీత్వా ఫలరసం జీవన్తిహి సమాఽయుతమ్ । మాల్యవతశ్చ పార్శ్వేతు పూర్వే పౌర్వావరాన్తికాః 52

ద్వాత్రింశత్త్రిసహస్రాజి యోజనానాం తదుచ్యతే । భద్రాశ్చ తత్ర విజ్ఞేయో నిత్యం ముదితమానసః 53

భద్రసాలవసం తత్ర కాలామృశ్చ మహాదుగ్రుః । తత్ర తే పురుషా శ్శ్చైలా మహోత్సాహా మహాబలా 54

త్రీయః కుముదవర్ణాభా స్సుందర్యః ప్రియదర్శనాః । చన్ద్రవభా శ్చన్ద్రవర్ణాః పూర్వచన్ద్రనిభానాః 55

చన్ద్రశీతలగాత్రాశ్చ త్రీయ శ్చోత్పలగన్ధికాః । దశవర్షసహస్రాచి తేషామాయు ర్నామయమ్ 56

కాలామరసపానాత్తు సర్వేచ స్థిరజీవనాః । సూతః ఇత్యుక్తవా స్పృషీ స్పృహమా వర్షాజేతు నిసర్గతః 57

సర్వం మయాసుగ్రహకం భూయః కిం పర్షయామి వః ।

ఏత చ్చుత్త్వా వచ స్తేరు ఋషయ స్సంశితవ్రతాః 58

జాతకౌతూహలా స్పర్శ్యే ప్రత్యూచ స్తం ముదాన్వితాః ।

ఋషయః పూర్వాపరౌ సమాఖ్యాతౌ ద్భౌ తు దేశౌ మహామతే 59

ఉత్తరాణాంచ వర్షాణాం పర్వతానాంచ సంస్థితమ్ । ఆఖ్యాహి నో యథాతత్త్వం యేచ పర్వతవాసినః 60

ఏవముక్తస్తు ఋషిభి స్తేభ్య స్త్వాఖ్యాతవా న్పునః ।

నాలుగు వర్షములు: దీని నానా పార్శ్వములయందు (తూర్పున) భద్రాశ్చ వర్ష(మహాదేశ)ము (దక్షిణమున) భారతవర్ష(మహాదేశ)ము (పడమట) కేతుమాల వర్ష(మహాదేశ)ము (ఉత్తరమున) ఉత్తర కురువర్ష(మహాదేశ)ము ఉన్నవి. ఈ ఉత్తర కురువులు పుణ్యము చేసికొన్న వారికి నివాసభూములు. ఈ మేరువునకు నలుమూలల ఈ వర్షము లందు విష్కంభ (అవన్తంభ) పర్వతములు సర్వ రత్న విభూషితములు మందర గంధమాదన పిఠుల సుపార్శ్వములను నవి కలవు. అరుణోదము మానసము సితోదము భద్రము అను నరస్సులు ఈ వర్షములందు(ఈ పర్వతములపై)వరుసగా గలవు. ఇట్లే వరుసగ భద్రకదంబవృక్షము జంబూ వృక్ష(జావ్వి)వృక్షములు-అశ్వత్థ వృక్షము-పటవృక్షము కలవు.

కేతుమాల వర్షము: గంధమాదన పర్వత పార్శ్వమున పశ్చిమదిశగా మేరుగు మండవము (పండిరి క్రిందవలె చల్లనిదై జనావానయోగ్య ప్రదేశము) కలదు. శుభకర్మకారులగు కేతుమాలులు అను జను లచట ఉందురు. వారు నల్లని దేహచ్ఛాయయు మహానత్వమును మహాబలమును గలివారు. శ్రీ లచట నల్లకలువలవంటి దేహచ్ఛాయ కలిగిన ప్రియ దర్శనలు (వారిని దర్శించుట కన్నులకు ప్రీతి కలిగింతును.) అచట చక్కని ఆకులతో ప్రకాశించు దివ్య వనసవృక్షము గలను. అచటివా రా వృక్షపు వండ్లరసమును త్రావుచు పదివేల ఏండ్లు జీవింతురు. (దీని సంకేతిత్వార్థము ఏమయినను ఇది నేటి ఆసియా వశ్చిమభాగము); ఇక భద్రాశ్చవర్షము: మాల్యవత్ పర్వత పార్శ్వమున పౌర్వావరాంతికులు (తూర్పు కడవటి మేరయందలి జనులు) నివసించురు. ఇచట నదా ముదిత మానసముకల భద్రాశ్చము (మేలుజాతి గుర్రము) కలదు. ఈ చోటి వైశాల్యము ముప్పదిరెండు చదరపు యోజనములు; ఈ భద్రాశ్చ వర్షమున భద్రసాలమును వనము కలదు; కాలామ (నల్లని మామిడి) మహావృక్షము గలదు. అచటి జనులు తెల్లనివారు- మహోత్సాహ మహాబలములు గలివారు; అచటి శ్రీలు తెల్ల కలువలకాంతివంటి-చంద్రునికాంతి వంటి - దేహకాంతి చంద్రుని ప్రకాశమువంటి లావణ్యము పూర్వచంద్రునివంటి మొగము కలిగిన ప్రియదర్శనలగు మందరులు; ఆ శ్రీ శరీరములు చంద్రునివలె చల్లనివి; కలువవూలవలె కమ్మని సువాసనలు కలవి; అచట జనులు ఏ వ్యాధులును లేక పదివేల సంవత్సరములు జీవింతురు. ఈ కాలామరసపానముచే వారందరును స్థిరజీవనులై యుందురు. (ఈ భద్రాశ్చవర్షము నేటి చీనాదిదేశములు); అవి ఇట్లు స్వయంభూ బ్రహ్మ ఈ

వర్షముల స్వాభావికస్థితిని ఋతులతో చెప్పెను. ఇది వాఁ ఁ అనుగ్రహమున నాకు తెలిసినందున నాచే తెలువబడినది; మరి ఇంకేమి విచారించెదరు; ఏమి చెప్పమందురు? అని సూతు డనగా వెని సంశితవ్రతులు (వప్రిత కర్మానుష్ఠానము కలవారు) అగు ఆ నైమిశారణ్య ఋతులు ముదస్వితులును కుతూహలులునై జిజ్ఞాసతో ఇట్లు పలికిరి: మహామేరువునకు తూర్పు పడ మరలందుగల రెండు మహాదేశముల విషయము మాకు తెలిపితిరి; మహామతీ! ఉత్తర దిశయందలి వర్షములును అచటి పర్వతముల ఉనికియు ఆ పర్వతములందు వసించు జనులును ఏవి-ఎట్టివి-ఎవరు-ఎట్టివారు-అను విషయముయథాతత్త్వముగా మాకు దెలుప వేడుచున్నాము. అని ఋతు లడుగ సూతు డిట్లు చెప్ప నారంభించెను:

సూతః : శృణుధ్వం *మునయ స్సర్వే పూర్వం నోక్తాని వై మయా. 61
దక్షిణేనతు సీలస్య నిషధస్యోత్తరేణతు । వర్షంచ రమ్యకం నామ యత్ర జీవన్తివై వ్రజాః. 62
జాతిప్రధానా విమలా జాయంతే తత్ర మానవాః । శుక్లాభిజనసమ్పన్నా స్సర్వే తే ప్రియదర్శనాః. 63
తత్రాపిచ మహాన్యృక్షో న్యగ్రోదో రాజతే మహాః । తస్య పీత్వా ఫలరసం పిబన్తో వర్తయన్తివై. 64
దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షతానిచ । జీవన్తి తే మహాభాగాః సదా హృష్టా సరోత్తమాః. 65
ఉత్తరేణతు శ్వేతస్య శృంగపార్శ్వస్య దక్షిణే । వర్షం హిరణ్యకం నామ తత్ర హైరణ్యకా నదీ. 66
మహాబలా మహానత్త్వా నిత్యం ముదితమానసాః । శుక్లాభిజనసమ్పన్నా స్సర్వే తే ప్రియదర్శనాః. 67
ఏకాదశసహస్రాణి వర్షాణాంచ సరోత్తమాః । ఆయుఃప్రమాణం జీవన్తి శతాని దశ వచ్ఛతు. 68
తస్మిన్వర్షే మహాన్యృక్షో †హ్యశ్వత్థః పత్రశాఖవాః । తస్య పీత్వా ఫలరసం జీవన్తే తత్ర మానవాః. 69
శృంగసాహ్వస్య శృంగాణి రమ్యాణిచ మహాన్తి వై । ఏకం మణిమయం తత్ర ద్వితీయం తత్ర కాంచనమ్.
సర్వరత్నమయం త్యేకం చివనై రువశోభితమ్ ।

మునులారా: మీరందరును వినుడు; నే నిదిఁగరకు చెప్పనివాని నిపుడు తెలిపెదను. రమ్యకవర్షము: సీల వర్షతమునకు దక్షిణమున నిషధవర్షతమునకు ఉత్తరమున 'రమ్యకము' అను వర్షము కలదు. అదియు ఉత్తమ వ్రజా వానము; అచటి జనులందరు జాతి ప్రధానులు (జన్మసిద్ధముగా శ్రేష్ఠతాలక్షణములు కలవారు.) నిర్మలులు; పావరహిత మగు వంశమున పుట్టినవారు. తెల్లని అనువంశికమగు దేహచ్ఛాయ కలవారు; ప్రియదర్శనులు (చూడముచ్చట గొలుపు వారు); అచట గొప్పదియు పూజ్యమును నగు మురిచెట్టు కలదు; అచటి మహాభాగులు అగు సరోత్తములు. ఆ వండ్లరస మును త్రావుచు హృష్ట(సంతోషయుక్తు)లై పడునొకండు వేల సంవత్సరములు జీవించురు.

హిరణ్యక వర్షము: శ్వేత వర్షతమునకు ఉత్తరమున శృంగవత్సర్వతమునకు దక్షిణమున హిరణ్యక వర్షము కలదు. అచట హైరణ్యక నదీ కలదు. అచటి మానవులందరును మహాబలులు మహానత్త్వులు (సత్త్వము అనగా నిబ్బరము-శ్రమను ఓర్చెడి యోగ్యత) సదా సంతృప్తమానసులు; తెల్లని దేహచ్ఛాయ కలవారు; ప్రియదర్శనులు; పడునొకండువేల ఐదువందల ఏండ్లు జీవించురు. అచట మనోహరములగు ఆకులు కొమ్మలు రెమ్మలు గల మహాశ్వత్థ వృక్షము కలదు. అచటివారు దావి వండ్లరసము త్రావి జీవించురు. అచటి శృంగవత్సర్వతపు రమ్య మహా శిఖరము. లవేకములలో ఒకటి మణిమయమును మరియొకటి వర్షమయమును చూడవది సర్వరత్నమయమును భవనోపశోభితమును.

ఉత్తరే చాస్య శృంగస్య సముద్రం తస్య దక్షిణే. 71
కురవ న్తత్ర తద్వర్షం పుణ్యం సిద్ధనిషేవితమ్ । తత్ర వృక్ష మధురసా ధివ్యామృతజలావగాః. 72
వృక్షశ్చతే ప్రసూయ ఫలాన్యాభరణానిచ । సర్వకామప్రదాతారః కేచిద్వృక్ష మనోరమాః. 73
వస్త్రాణిచ ప్రసూయన్తే సర్వభక్ష్యాంశ్చ షడ్రసాః । అవరే ష్టిరిణో నామ వృక్ష న్తత్ర మనోరమాః. 74

భోజనం తే వ్రయచ్చన్తి షడ్రసం చామృతోపమమ్ | సర్వా మణిమయా భూమి స్సృష్టకాశ్చనవాలుకా. 75
 సర్వత్ర శుభసంస్పర్శా నిష్పజ్గా సీరుజా శుభా | దేవలోకా చుచ్చితా న్తత్ర శుభా జాయన్తి మానవాః. 76
 ఋక్తాభిజనసమ్పన్నా స్సర్వేచ స్థిరయౌవనాః | మిథునాని ప్రసూయన్తే త్రియశ్చాప్సరసోపమాః. 77
 తేషాం తే క్షీరిణాం క్షీరం పిబన్తి హ్యమృతోపమమ్ | సమంచ జాయతే యుగ్మం సమం చైవాభివర్ధతే. 78
 సమేవై శీలరూపేచ సమంచైవ మ్రియన్తితే | ఏకైక మనురక్తాశ్చ చక్రవాకాశ్చ ద్రిపమ్. 79
 అనామయా విశోకాశ్చ నిత్యం ముదితమానసాః | దశవర్షనహస్రాణి శతాని దశవచ్ఛప. 80
 జీవన్తి తే మహానత్త్వా నచాన్యా శ్రీ ప్రవర్తతే | సూతః : ఏవమేవ నిసర్గోవై వర్షాణాం భారతాదినామ్. 81
 దృష్టః పరమతత్త్వజ్ఞై ర్భూయః కిం కథనూమి వః | వ్యాకృతే త్వేవమృషయ స్సూతపుత్రేణ దీమతా. 82
 ఉత్తరశ్రవణే భూయః పవ్రచ్చ స్సూతనన్దనమ్. 82u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే ద్వీపాది వర్ణనం నామ
 ద్వాదశోత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఉత్తరకురు వర్ణము: శృంగవత్సర్వతపు మూడు శిఖరములలో కడవడిదగు సర్వరత్నమయ శిఖరమునకు ఉత్తరపు అంచును తాకుచు (జ్వరజల) నముద్రముచు దక్షిణపు అంచును తాకుచు ఉత్తర కురు వర్ణమును ఉన్నవి. ఈ వర్ణము సిద్ధ జనులకు ఆశ్రయము. అచటి వృక్షములు మధు (తేనెయే-లేదా తేనెవంటి) రసములు కలవి. దివ్యమగు అమృత తుల్యమగు జలములు కల నదులచట కలవు. అచటి వృక్షములు వండ్లతోపాటు ఆభరణములను కూడ ఫలించును. అచటి కొన్ని వృక్షములు మనోరమములును సర్వకామ ప్రదములునయి పత్రములను వృక్షసోపేత భక్ష్యము లను ఫలించును. క్షీరి వృక్షములు (పాలుగల చెట్లు) అను అచటి కొన్నిచెట్లు అమృత తుల్యమగు వృక్షన భోజనము నిచ్చును. అచటి భూమియంతయు మణిమయమును నన్నని బంగారు ఇసుక కలదియు అంతటను సుఖకరమగు స్పర్శము కలదియు బురద లేనిదియు శుభకరమును బాధ కలిగించనిదియునై యుండును. తమ పుణ్యానుభవానంతరము దేవలోకమునుండి భువికి జారిపడిన శుభ మానవులు అచట జన్మింతురు. వారందరును తెల్లని ఆసు పంశికమగు దేహచ్ఛాయయు స్థిర, యౌవనమును కలవారు. అప్సరనల వంటి అచ్చటి స్త్రీలకు కవల పిల్లలు (దంపతులే) పుట్టుదురు. ఆ కవ శిశువులు అమృతోపమమగు అచటి క్షీరి వృక్షముల క్షీరమును త్రావుదురు. కవలు నమముగా (నమరూప గుణ లక్షణములతో) పుట్టుదురు-పెరుగుదురు-నమశీల రూపములు కలిగి జీవించి నమముగా నమకారమున మరణింతురు. వారు పరస్పరము అనురక్తులై చక్రవాకములవలె జీవింతురు. వారు రోగరహితులు-శోకరహితులు-నిత్యము ముదిత మానసులు-మహానత్తులు; వారును వదనొకండువేల ఏండ్లు జీవింతురు; ఏ స్త్రీయు ఆ దంపతుల జీవితముల నడుమ ప్రవర్తించదు.

భారత వర్ణము మొదలగు వర్ణముల స్వభావము ఇట్టిదియేయని పరమ తత్త్వజ్ఞులు ధర్శించి తెలిపిరి. మీకు మరి ఇంకేమి చెప్పవలయును. అని సూతుడు ఋషులతో పలికెను.

బుద్ధిశాలియగు మాతపుత్రుడు ఇట్లు వ్యాకరించి (విడుమరచి) చెప్పగా మరియు తదువాటి విషయము విను కుతూహలముతో ఋషులు అతని నింకను ప్రశ్నించిరి.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భూగోళవర్ణనమున ద్వీపాది వర్ణనమును
 సూట వందెండవ అధ్యాయము.

త్రయోదశోత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

భారతవర్ణవర్ణనమ్.

ఋషయః : యదిదర భారతం వర్ణం యస్మి న్నైష్యయమ్మృవాదయః |
 చతుర్థశ్చైతే మనవః ప్రజా న్తత్ర నన్యశ్చర. 1

ఏత ద్వేదితు మిచ్ఛామ స్త్యతో నిగదనత్రమ । ఏతచ్ఛ్రుత్వా ఋషీణాంతు ప్రాబ్రవీదోమహర్షణః. 2
 పౌరాణిక స్తథా సూతో ఋషీణాం భావితాత్మనామ్ । బుద్ధ్యా విచార్య బహుదా విమృశ్యచ పునః పునః. 3
 తద్వ్యాహృతేతు సమ్మూయ స్స ఉవాచ ముదాన్వితః । అద్యః వః కథయిష్యామి వర్షేఽస్మిన్పారతే ప్రజాః. 4
 ఇదంతు మధ్యమం వర్షం శుభాశుభభలోదయమ్ ।

దక్షిణాంతు హిమాహ్వాన్య సముద్రస్యాపిచోత్తరమ్. 5

వర్షం తద్భారతం నామ యత్రేమా భారతాః ప్రజాః । భరణాత్తు ప్రజానాం వై నస భారత ముచ్యతే. 6
 నిరుక్తవచనాచ్చైవ వర్షం తద్భారతం స్మృతం । తత్రస్వర్గశ్చమోక్షశ్చ మధ్యమశ్చ ఇతి స్మృతః. 7
 నఖిల్యన్యత మర్త్యానాం భూమిః కర్మవిధో స్మృతా । భారతస్యాన్య పర్వస్య నప భేదాన్నిబోధత. 8
 ఇన్ద్రద్వీపః కశేరుశ్చ తామ్రవర్ణో గభస్తమాన్ । నాగద్వీప స్తథా సౌమ్యో గన్ధర్వ స్త్యథ వారణః. 9

నూతు పదుమూడవ అధ్యాయము.

భారత వర్షవర్ణనము.

ఋషులు సూతునిట్లడిగిరి: పరమాత్మనుండి జనించిన స్వాయంభువాది చతుర్దశ మనువులును ప్రజలను సృజించుటకు ఆశ్రయమగు భారతవర్ష స్వరూపము తాము ప్రతిపాదించగా పినవలెనని మాకు కుతూహలమున్నది. అన రౌమ వర్షణుడగు సూత పౌరాణికుడు భావితాత్ములగు ఋషుల వచనము విని తన బుద్ధితో బహు విధముల విచారణము చేసి మరల మరల విమర్శము చేసికొని వారందరును కూడి అడిగిన విషయమునందు సంతోషము కలిగి ఇట్లు వలికెను: మీకు ఇకమీదట భారత వర్షమునందలి ప్రజల విషయమును తెలిపెదను; స్వర్గ పాతాళములకు నడుమ నుండుటచే మధ్యమ మనబడుచున్న ఈ భూలోకమందును ఈ భారత వర్షము మానవులు చేసిన కర్మలననుసరించి శుభ శుభ ఫలబోధయమునకు హేతువయినది. దక్షిణ మహా సముద్రమునకు ఉత్తరమునను హిమాలయమునకు దక్షిణమునను కల ఈ దేశమే భారత వర్షమనునది. దీనియందలి ప్రజలకు భారతులని వ్యవహారము. ప్రజలను భరించు-పోషించు-నది కావుననే దీనికి భారతము అని పేరు. ఈ దేశమునందలివారికి మాత్రమే తాము చేసిన కర్మల ఫలానుసారము స్వర్గము కలుగును. సాధనానుసారము మోక్షము లగును. దీనికే మధ్యమ (లోక) మను వ్యవహారము సార్థకము. ఈ భూమియందు కాక మరి ఎచ్చటివారికిని (వైదిక స్మార్త పౌరాణిక) కర్మ విధులు ఇచ్చట వలె విధింపబడియుండలేదు. ఈ భారత వర్షము మరల సవద్రీవ (ఖండ)ములుగా విభక్తమయి ఉన్నది. అవి తెలిపెదను వినుడు. 1. ఇంద్రద్వీపము. 2. కశేరు ద్వీపము-3. తామ్రవర్ణ ద్వీపము 4. గభస్తి (మాన్) మత్ ద్వీపము 5. నాగద్వీపము 6. సౌమ్యద్వీపము 7. గంధర్వ ద్వీపము 8. వారుణ ద్వీపము 9. భారత ద్వీపము (పినినే ఆయా ఖండములనియు ననవచ్చును. దీనిలో భారత ఖండము సమగ్ర భారతదేశమనియు మిగిలిన ఎనిమిదియు సింహళము బర్మా తూర్పు ఇండియా దీవులు మరియు అవియు గ్రహింపవలయును.)

*అయంతు నవమ స్తేషాం ద్వీప స్సౌగరసంవృతః । యోజనానాం సహస్రంతు ద్వీపోయం దక్షిణోత్తరః. అయత స్త్వాకుమారీభ్యో గణ్గాయాః ప్రభవోఽవధిః । తిర్యగూర్ధ్వంతు విస్తీర్ణో సహస్రాణి నవైవత. 11
 ద్వీపో హ్యవనివిష్టోఽయం మైచ్చై రస్తేషు సర్వశః । యవనాశ్చ కిరాతాశ్చ తథాస్తే పూర్వవశ్చిమే. 12
 బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా మద్యే శూద్రాశ్చ భాగశః । ఇజ్ఞాయుధవణిజ్ఞాభి ర్వర్తయన్తో వ్యవస్థితాః. తేషాం సంవ్యవహారోయం వర్తతేచ పరస్పరమ్ । ధర్మార్థకామసంయుక్తో వర్ణానాంచ న్యకర్మసు. 14
 సజ్కుల్యవచ్యమానాత్తు ఆశ్రమాణాం యథావిధి । ఇహస్వర్గావవర్ణారం ప్రవృత్తిరితి మానుషీ. 15

యస్త్యయం నవమోద్భవ స్తిర్యగ్గ్రామః ప్రకీర్తితః । యఏనం జనయేత్కృత్స్నం సనమాదీతి కీర్త్యతే. 16
ఆయం లోకస్తు వైసప్రమా డన్తరిక్షం విరాట్స్పృతః । స్వరాదసౌ స్మృతోలోకః పునర్నక్షామి విస్తరమ్. 17

ఈ భారతవర్షము చూడు వైపులందు నముద్రముచే చుట్టబడియున్నది. దీని దక్షిణోత్తర దైర్ఘ్యము వేయి యోజనములు; ఈ వర్షపు దక్షిణావధి కుమారీ స్థానము-ఉత్తరావధి-గంగా నదీ జన్మస్థానము. పొడవు వెడల్పులు వరన్సరము గుణించగా అగు వైశాల్యము తొమ్మిదివేల చదరపు యోజనములు. దేశపు పూర్వ వశ్చిమోత్తర దిశల అంతములయందు అంతటను మేచ్చులగు యవనులును కిరాతులును ఉపనివేశముల నేర్పరచుకొని వసించుచున్నారు. ఇక నడుమయందు బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య కూద్ర వర్ణములవారు ఆయా తావులయందు యజనము ఆయుధవృత్తి వాణిజ్యము జీవనోపాధులుగా వర్తిల్లుచు వ్యవహరించుచు నివసించుచున్నారు. వారియందు వరన్సర భేదముండని ఏకరూప సమాన వ్యవహారమును కలదు. ఆయా వర్ణములకును ఆశ్రమములకును విహితములగు కర్మలసనుష్ఠించుచు ధర్మార్థ కామ మోక్షములపై సంకల్ప పూర్వకముగా యత్నము చేయుటలో ఎరందర వ్యవహారమును నమముగా నుండును. ఇచటి మానవుల ప్రవృత్తియంతయు ఇహలోక జీవనము విషయమున గాక పరమన నర్థమునో అన వర్ణము (మోక్షము)నో సాధించుటకు అభిముఖమైయుండును. ఈ చెప్పిన తొమ్మిదిదిలో తొమ్మిదవదియగు భారత ద్వీప (భరతఖండ)మునకు తిర్యగ్గ్రామమని (తూర్పు పడమరలుగా వ్యాపించిన విధి నిర్మాణముగల గ్రామములు గలదియని) వ్యవహారము కలదు. ఈ లోకమునంతటిని సృష్టించు సృష్టికర్తకు 'సప్రమాద్' అని వ్యవహారము; ఇంతియకాక-భూర్-భువర్-సువర్ అను చూడు వ్యాహృతులలో మొదటిదానికి అర్థమగు ఈ మధ్యమ లోకమునకు సప్రమాద్ అనియు భువర్ అను వ్యాహృతికర్తమగు అంతరిక్ష లోకమునకు విరాట్ అనియు సువర్ అను వ్యాహృతి కర్తమగు ద్యులోకమునకు స్వరాట్ అనియు వ్యవహారము. ఏనిలో మొదటిదియు సప్రమాద్ అనబడునదియునగు ఈ లోకపు-భరత వర్షపు- విస్తరమును ఇంకను చెప్పెదను.

సప్ర(సవ)మేస్మి స్మహావర్షే విస్తృతాః కులవర్షతాః । మహేష్తో మలయస్సహ్య శ్చక్రిమా నృక్షవానపి. 18
విన్యశ్చ పారియాత్రశ్చ సవైతే కులవర్షతాః । తేషాం సహస్రశశ్చాన్యే వర్షలాస్తు సమీపతః. 19
అభిజ్ఞాతాః వర్షవన్తో విపులా శ్చిత్రసానవః । ఆన్యే తేభ్యః ప్రతిజ్ఞాతా హ్రస్వా స్స్వలోపజీవినః. 20
తైర్విమిశ్రా జనపదా ఆర్యా మైచ్చాశ్చ సర్వతః । పిబన్తి బహుశా నద్యో గంగాం సిన్ధుం సరస్వతీమ్. 21

గంగాదినదీవర్ణనమ్

శతద్రూం చన్ద్రభాగాంచ యమునాం సరయామపి । శరావతీం వితస్తాంచ విపాపాం దేవికాంకుహళామ్. 22
గోమతీం దూతపాపాంచ బాహుదాంచ దృషద్వృతీమ్ । కౌశికించ తృతీయాంతు నిశ్చారీం గంజాకీతదా. 23
బహులోహిత్య ఇత్యేతా హిమవత్పాద నిస్సృతాః । వేదస్మృతిం వేత్తవతీం వితస్తాం సిన్ధుమేవచ. 24
వర్ణాసాం నర్మదాంచైవ కౌబేరీం మహతీంతదా । వారాం చన్ద్రవతీం యాపాం విదుషాం వేణుజీవికామ్. 25
శ్రీపామవన్తీం కౌన్తీంచ పారియాత్రాన్త నిస్సృతాః । శోణం మహానదంచైవ సన్ధినీం సుకృశాం కృశామ్. 26
మన్దాకినీం దేవవర్ణాం చిత్రకూటాం తదైవచ । రమసాం పిప్పలాం శోణాం కరతోయాం తదామ్బికామ్. 27
చిత్రోవలాం విశాలాంచ మదురాం బహువాహినీమ్ । ముక్తిం మన్దాకినీం లజ్ఞాం మకుటోద్బేదికామపి. 28
ఋక్షవతః ప్రసూతాస్తా నద్యోఽమలజలాశ్శుభాః । తాపీంచయోష్ఠీం నిర్విన్యాం శీ(క్షి)ప్రాంచ వృషభాం నదీమ్. 29
వేణీం వైతరణీంచైవ విశ్వమాలాం కుముద్వృతీమ్ । తోయాంచైవ మహాగౌరీం మర్గమాంతు శిలాంతదా. 30
విన్యపాదప్రసూతాస్తా స్సర్వా శ్శీతజలా శ్శుభాః । గోదావరీ భీమరత్తి కృష్ణవేణీచ వజ్రాశా. 31
తుంగభద్రా సుప్రయోగా బాహ్యౌ కావేరీరేవచ । దక్షిణావతనద్వస్తా స్సహ్యాపాదా ద్వినిస్సృతాః. 32

కృతమాలా తామ్రవర్ణీ పుష్పజా హృత్పలాఅపి । మలయప్రస్థతా సదృశ స్సర్వా శీతజలాశ్శుభాః. 33
 విషమా నర్పకుల్యాచ ఇక్షుజా త్రిదివాచలా । తామ్రవర్ణీ తథామూలీ శరారీ విమలాతథా. 34
 మహేంద్రతనయా స్సర్వాః ప్రఖ్యాతా శ్శుభగామినీః । కౌశికా సుకుమారీచ మన్దగా మన్దవాహినీ. 35
 కృపా పలాశినీచైవ శక్తిమత్పర్వతోద్భవాః । సర్వాః పుణ్యజలాః పుష్పా స్సమగ్రాశ్చ సముద్రగాః. 36
 ఏతాః పుణ్యజలా నద్యో మహాద్రి తనయా శ్శుభాః । విశ్వస్య మాతర స్సర్వా స్సర్వపావహరా శ్శుభాః. 37
 తాసాం సద్యువనద్యశ్చ శతశోఽథ సహస్రశః ।

ఏద (తొమ్మిద)వదగు ఈ మహావర్షమునందు ఏడు విశాల కులవర్షతములు-మహేంద్రము-మలయము-నహ్మము-శక్తిమాన్-ఋక్షవాన్-వింధ్యము-పారియాత్రము-అనునవి కలవు. వీటికి నమీవములందు ఈ కులవర్షతములకు సంబంధించినవి ఇవి అని గుర్తించ వీలగు లక్షణములు కలవి-వర్షములు (బుడిపెలు-ఉబ్బు-పెత్తులు) కలవి విశాలములై చిత్రములై వివిధ లక్షణములు కలిగి అచ్చెరువు గొల్పు నెత్తములు (ఉన్నత నమతలములు) కలవి అగు శాఖావర్షతములు వేలకొలదిగ కలవు. ఈ శాఖా వర్షతములకు అనుబద్ధములై వీనికి పీలకలవలె పుట్టినవి-పొట్టివి-న్యల్పమగు ఉపజీవనము (వృద్ధియు శిలాదార్ఢ్యమును) కలవియగు చిన్న గుట్టలు మరి వేలకొలది గలవు. ఈ వర్షతములతో శాఖోపశాఖా వర్షతములతో విమిశ్రములగు (వీనికి చుట్టు పట్టులనో వీని సదుమనో ఉన్న) జనపదములు (వల్లెలు) న్నవి. వానియందు ఆర్కులును మ్లేచ్ఛులును అంతట నివసించుచున్నారు. వారు ఆయా ప్రదేశములందు గంగా సింధు నరన్యతీ శతద్రూ చంద్రబాగా యమునా నరయూ శరావతీ వితస్తా విపా పా(శా) దేవికా కుహూ గోమతీ ధూతపాపా బాహదా దృషద్వతీ కౌశికీ తృతీయా నిశ్చారీ గండకీ బహు లోహితా నదులనెడుహిమవత్పాదములనుండి జనించిన నదుల (జలము)ను వేదన్మృతి వేత్రవతీ వితస్తా సింధు వర్ణాసా సర్మదా కౌజేరీ మహతీ వారా చంద్రవతీ యూపా విదుషా వేణు జీవికా శిప్రాఽవంతీ కౌంతీ నదులనెడు పారియాత్రగిరి వసినరములనుండి జనించిన నదుల (జలము)ను శోణ మహానద నందినీ సుకృణా కృణా మందాకినీ (ఇది గంగానది కాదు.) వేప వర్ణా చిత్రకూటా తమసా పిప్పలా శోణా కర తోయాఽంబికా చిత్రోవలా విశాలా మదురా బహు వాహినీ ముక్తి మందాకినీ (ఇది మరియొకటి) లజ్జా మకుటోద్భేదికా నదులనెడు అమల జలయుతములగు ఋక్షవత్పర్వత సంజాత నదుల (జలము)ను తాపీవయోష్ఠీ నిర్వింధ్యా శిప్రావృషభా వేణీ నైతరణీ విశ్వమాలా కుముద్వతీ తోయా మహాగౌరీ దుర్గమా శిలానదులనెడు వింధ్య పాదమునుండి ప్రభవించిన మరి కొన్ని నదుల (జలము)ను శుభ శీతజలములగు గోదావరీ భీమరథీ కృష్ణవేణీ వంజాళా తుంగభద్రా సుప్రయోగా బాహ్య కావేరీ నదులనెడు సహ్యా వర్షత పాద సంజాత దక్షిణావత నదుల (జలము)ను కృతమాలా తామ్రవర్ణీ పుష్ప జోత్పలా నదులనెడు శుభ శీత జలములగు మలయ వర్షత పాద సంజాత నదుల (జలము)ను విషమా నర్పకుల్యేక్షుజా త్రిదివాచలా తామ్రవర్ణీ మూలీ శరారీ విమలా నదులనెడు శుభ ప్రవాహ యుతములగు మహేంద్ర వర్షత సంజాత నదుల (జలము)ను కౌశికా సుకుమారీ మందగా మందవాహినీ కృపా పలాశినీ నదులనెడు శక్తిమత్పర్వత సంజాత ములును పుణ్య జలయుతములును పుణ్యకరములును వమగ్రములును సముద్రము గామినులును సగు నదుల (జలము)ను త్రావుచు జీవించుచుందురు. ఈ చెప్పిన నదులన్నియును పుణ్య జలవంతములు-మహాద్రి సంజాతములు-విశ్వమునకు తల్లులవంటివి-నర్వ పావహరములు-శుభకరములునై నవి. ఈ నదులలో కలిసెడి చిన్న నదులును ఉపనదులును నూరుల కొలదిగా వేలకొలదిగా గలవు.

కురువజ్ఞానాదిదేశాః

తాన్విమే కురుపాజ్ఞానా స్సాన్వాశ్చైవ నజ్జాల్లాః. 38

కూరసేనాఽథ కామ్రాజా అన్వాశ్చైవ నబర్పరాః । మత్స్యాః కిరాతాః కుల్యాశ్చ కాశీకున్తలకోసలాః. 39

- అవస్తా శ్చానులిజ్గాశ్చ మూకాశ్చైవామ్బుకైస్సహ । మధ్యదేశ్యా జనపదాః ప్రాయశః పరికీర్తితాః. 40
- ధన్యస్స దేశో మస్తవ్యో యత్రగోదావరీనదీ । వృథివ్యామపి కృత్స్నాయాం స ప్రదేశో మనోరమః. 41
- యత్ర గోవర్ధనా నామ నగరీచ వినిర్మితా । రామప్రియార్థం సుగ్రీవఋక్షై ర్దివ్యాస్తథావధీః. 42
- భరద్వాజేన మునినా యత్ప్రియార్థేఽవతారితాః । తస్మాత్స ప్రవరో దేశ స్తేన జ్ఞేయో మనోరమః. 43
- బాహ్లికా రాజదాన్యాశ్చ ఆభీరాఃకాలతోయకాః । పరాంతాశ్చైవ శూద్రాశ్చ వస్తవా శ్చౌపఖణ్డితాః. 44
- గాన్ధారా యవనాశ్చైవ సిన్ధుసౌవీరమద్రకాః । శశా(కా) హూణాః కళింగాశ్చ పారదా హారమూర్తికాః. 45
- రామతాః కర్ణికారాశ్చ కేకయా దశనాసికాః । క్షత్రియోపనివేశాశ్చ వైశ్యాశ్చూద్రజనాఅపి. 46
- ఆత్రేయాశ్చ భరద్వాజాః ప్రస్థలా స్సరమేరకాః । లమ్బికా స్థలబాణాశ్చ నైనికా స్సహజ్జాల్లరైః. 47
- ఏతే దేశా ఉదీచ్యాస్త ప్రాచ్యాస్తేశా నిబోధత । అజ్ఞా వజ్ఞా మణ్ణువకా ఆన్తర్గిరబహ్గిరీరాః. 48
- తతః స్థవజ్జమాతజ్గ యమకామలవర్ణకాః । సహ్యాత్తరాః ప్రవిజయా భార్గవా గేయమాళవాః. 49
- ప్రాగ్జ్యోతిషాశ్చ పుణ్డ్రాశ్చ విదేహా స్తామ్రలిప్తగాః । సాశ్వా మాగధగోనర్హాః ప్రాచ్యాం జనపదాః స్మృతాః.

ఆ నదుల నడుమ ఈ చెప్పబోవు దేశము లనేకములు గలవు. (అవి మధ్యదేశములు - ఉదీచ్య దేశములు- ప్రాచ్య దేశములు-దక్షిణాపథ దేశములు-అవరాంత దేశములు-వింధ్య పృష్ఠస్థ దేశములు-పార్వతీయ దేశములు, అని ఆరు విధములుగా విభజింపబడినవి. వానిలో మొదట ★ మధ్య దేశ జనపదములు:) కురువులు పాంచాలములు సాశ్వములు జాంగలములు (వంటకు అంతగా వనికిరాని భూములు కల జనపదములు) శూరసేనములు కాంభోజములు ఆంధ్రములు బర్బరములు మత్స్యములు కిరాతములు కుర్మములు కాళిజనపదములు కుంతలములు కోసలములు అవంతములు అనులింగములు మూకములు అంబకములు- ఇవి మధ్యదేశ్య జనపదములలో చాలవరకు అయినవి. (మధ్య దేశము అనగా హిమాలయపు దక్షిణపు అంచునకును వింధ్యపు ఉత్తరపు అంచునకును నడుమ కురుక్షేత్రమునకు తూర్పున ప్రయాగకు వడమటగల దేశము.)

గోదావరినది ప్రవహించు దేశము ధన్యము; వృథివియంతటిలోను అది మనోరమము. ఈ సదీతీరమునందే శ్రీరామ ప్రీతికై సుగ్రీవాది వానరులును ఋషులు (జాంబవత్కాతీయులు)ను 'గోవర్ధన' అను నగరిని నిర్మించిరి. భరద్వాజ మునియు ఆ శ్రీరామ ప్రీతికే దివ్యోవదులను భూమి కవతరింపజేసెను. కావుననే ఆ దేశశ్రేష్ఠము మనోరమమయ్యెను.

ఇక ఉదీచ్య దేశములు: బాహ్లికములు - రాజదాన్యములు ఆభీరములు ఆకారిములు తోయకములు వరాంధములు శూద్రములు (దేశనామము) వస్తవములు ఉపఖండితములు గాంధారములు యవనములు సింధువులు సౌవీరములు మద్రకములు శశ(క)ములు హూణములు కళింగములు పారధములు హారములు మూర్తికములు రామతములు కర్ణికారములు కేకయములు దశనములు ఆసికములు క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల ఉపనివేశములు ఆత్రేయములు భరద్వాజములు ప్రస్థలములు రమేరకములు లంబకములు స్థల బాణములు నైనికములు జాంగలములు అను ఈ జనపదములు ఉదీచ్యములు.

★ శరావతీనది సీమారేఖగా దానికి వశ్చిమోత్తరమునం(లం)దు ఉండిన ఉత్తర భారత దేశమునకు ఉదీచ్యదేశము అనియు అనదికే ప్రాగ్దక్షిణములందు ఉన్న ఉత్తర భారతదేశమునకు ప్రాచ్యదేశము అనియు పూర్వుల వ్యవహారము. ఇట్లుత్తర భారతదేశమునందలి దేశములన్నియు ఉదీచ్యములు ప్రాచ్యములు అని రెండు విధములే అగుచున్నవి. దేశములకు పూర్వము జనపదములనియే ఎక్కువ వాడుక. జనపదములే (గ్రామములే) ఆధికముగా ఉండుటచే వాని సముదాయమునే ఒక పాలనా విభాగముగా గ్రహించుటచే ఈ వాడుక ఏర్పడియుండును. కనుకనే కురువులు ఇత్యాదిదేశనామములు బహువచనములు.

ఇక ప్రాచ్యజనపదములు: అంగములు వంగములు మండుకములు అంతర్గిరములు బహిర్గిరములు (వర్వతము లకు లోపల-వెలుపల ఉండునవియని అర్థము) వ్యవంగములు మాతంగములు యమకములు అమలవర్జకములు సహ్యాత్రములు ప్రవిజయములు భార్గవములు గేయములు మాశవములు ప్రాగ్జ్యోతిషములు పుండ్రములు విదేహములు తామలిప్రకములు సావ్యములు మాగధములు గోనర్హములు అనునవి ప్రాచ్యజనపదములు.

- తేషాంపరే జనవదా దక్షిణావథవాసినః । పాణ్డ్యాశ్చ కేరళాశ్చైవ చోళాః కుల్యాస్త తైవచ. 51
 సేతుకా మూషికాశ్చైవ కువథాశ్చారవాసికాః । సవరాష్ట్రా మాహిషకాః కశిజ్ఞాశ్చైవ సర్వశః. 52
 కావేర్యాశ్చ మహాశ్రీకాః కేరాఖ్యా స్సృవరాస్తథా । పుళిన్దా విన్ద్యభూతాశ్చ మూషకా ద్దణ్డకైస్సహ. 53
 కులపాశ్చ నిరాభాశ్చ రూపసా స్తారనైస్సహ । సదనాస్తథా తరుణికా యేచ సర్వాకరాస్తథా. 54
 వాసిక్యాశ్చైవ యేచాన్యే యేచైవాస్తర నర్మదాః । భారుకచ్ఛాః సమాహేయా స్సహసారస్వతై స్సహ. 55
 కాశ్మీరాశ్చైవ సౌరాష్ట్రా అనన్తా హ్యర్బుదైస్సహ । ఇత్యేతే అవరాన్తాస్త శృణు తే విన్ద్యవాసినః. 56
 మలకా(దా)శ్చ కరూషాశ్చ మేలకాశ్చేలకైస్సహ । ఆర్ద్రాశ్చ షోడశార్ద్రాశ్చ భోజాః కిష్కిన్దకైస్సహ. 57
 గోసహ్యాః కోసలాశ్చైవ త్రైపురా వైదికాస్తథా । తుసురాన్ తుమ్బురాశ్చైవ వడుమా నైరతైస్సహ. 58
 ఉత్తరాశ్చ దశాశ్చైవ కామ్రాజా మాగధైస్సహ । కౌసలాః కోసలాశ్చైవ త్రైపురా వేదికాస్తథా. 59
 మర్మరా ఘూర్జరాశ్చైవ తావద్గృహజైస్సహ । అన్తపా స్తుణ్డికారాశ్చ వీతిహోత్రా హ్యవన్తయః. 60
 ఏతే జనవదాః ఖ్యాతా విన్ద్యవృష్టనివాసినః । ఆతో దేశా నృపిక్ష్యామి వర్వతాశ్రయిణశ్చ యే. 61
 నీహారా హిమవర్గాశ్చ కున్తోదాః కుశలావహాః । కర్ణప్రావరణాశ్చాపి ఊర్వా దర్వాః సమద్రకాః. 62
 త్రిగర్తా మండలాశ్చైవ కిరాతాశ్చామరైః సహ ।

ఇక దక్షిణావథ జనపదములు: పాండ్యములు కేరళములు చోళములు కుల్యములు సేతుకములు మూషికములు కువథములు చారవాసికములు సవరాష్ట్రములు మాహిషకములు కశింగములు కావేర్యములు మహాశ్రీకములు కేరములు నృపరములు. ఇవి దక్షిణావథమునందలి జనపదములు.

ఇక అవరాంత (వశ్చిమ దిశయందలి) జనపదములు: పుళిందములు (నేటి బుందేల్ ఖండ్) వింధ్యభూతములు మూషకములు దండకములు కులవములు నిరాభములు రూపనములు తారనములు సదనములు తరుణికములు సర్వాకరములు నాసిక్యములు ఆతర నర్మదములు భరుకచ్ఛములు మాహేయములు సారస్వతములు కాశ్మీరములు సౌరాష్ట్రములు అర్బుదములు. ఇవి అవరాంత జనపదములు (భారతదేశపు పడమటి దిశలో వశ్చిమ సముద్రవరకు వ్యాపించిన ప్రదేశ మందలి జనపదములు.)

ఇక వింధ్య వర్వతముతో సంబంధముగల జనపదములు: మలదములు కరూషములు మేలకములు చేలకములు ఆర్ద్రములు షోడశార్ద్రములు భోజములు కిష్కిన్దకములు గోసహ్యములు కోసలములు త్రైపురములు వైదికములు తుసురములు తుంబురములు వడుమములు నైరతములు ఉత్తరములు దశములు కాంభోజములు మాగధములు కౌసలములు కోసలములు కైపురములు వేదికములు మర్మరములు ఘూర్జరములు గృహ బలములు అంతవములు తుండికా కేరములు వీతిహోత్రములు అవంతులు-ఇవి వింధ్యమును ఆశ్రయించియుండు జనపదములు.

ఇక ఇతర వర్వత ప్రాంతములందును వర్వతములందును ఉండు జనపదములు: నీహారములు హిమవర్గములు కుంఠోదములు కుశలావహములు కర్ణప్రావరణములు ఊర్జములు దార్వములు మద్రకములు త్రిగర్తములు (తిర్హాత్) మండలములు కిరాతములు చామరములు (చమరీవశువు లుండు జనపదములు)- ఇవి వర్వతాశ్రయి జనపదములు.

[ఈ చెప్పిన జనపదముల పేరులలో కొన్ని ఆయా స్థానములందలి గుణలక్షణములను బట్టి ఏర్పడినవి. కొన్ని అచట నివసించు జనులను బట్టి ఏర్పడినవి. కొన్ని మన కిసాదు తెలియని ఏ భాషకో చెందినవి.

ఈ జనపదములు కూడ మనకు తెలిసిన కొన్ని ఈనాడు మన మనుకొనుచోట కాక మరియొక ప్రాంత మన సున్నట్లు ఇచట కనబడుచున్నది. మరికొన్ని దేశనామములు రెండుచోట్ల వచ్చుచున్నవి. ఇందులకు హేతువులను జాగ్రత్తతో పరిశీలించుకొన నగునే కాని అవి తోచినట్లు వ్రాసిన పుక్కిటి పురాణము మాత్రము కాదు. ఉదాహరణమునకు 'ఆంధ్ర'జనపదము మధ్యదేశ జనపదములలో నున్నది. నే డీ ఆంధ్రదేశము దక్షిణాపథమునం దున్నది. నేడును మధ్యదేశమున ఆంధ్రులు చాలమంది యుండుట ప్రసిద్ధము. దీనిని బట్టి చూడగా ఈ ఆంధ్రులు పూర్వము మధ్యదేశీయులేయై యుండి వారిలో కొందరు దక్షిణాపథమున కూడ వ్యాపించిరేమో యనియు అలోచింపవలయును. ఇట్లే మరికొన్ని జనపదముల విషయమును.]

సూతః : చత్వారి భారతే వర్షే యుగాని మునయోబ్రువన్. 63

కృతం త్రేతా ద్వాపరం చ తలిశ్చేతి చతుర్ముగమ్ తేషాం స్వరూపం వజ్జామి హ్యవరిష్టాత్తు కృతస్సశః. 64
ఏతచ్ఛ్రుత్వాత్తు ఋషయ ఉత్తరం పునరేవతే । శుశ్రూషవో ముదా యుక్తా హ్యుప్రవ న్నోమహర్షణిమ్.

ఋషయః : జమ్బూద్వీపస్య విస్తారం తథాఽన్యేషాం ద్విజోత్తమ ।

ద్విపానాం వాసినాం తేషాం పృథ్వాణాం ప్రబ్రవీహి నః. 66

యచ్చ కిమ్పురుషం వర్షం హరివర్షంతథైవచ । అచక్ష్యవై యథాతత్త్వం కీర్తితం భారతం త్వయా. 67

వృష్టశ్చైవ తథా వివ్రే ర్యథావృష్టం విశేషతః । ఉవాచర్షిః పురాణాని యథాచైవ సరోత్తమ. 68

కిమ్పురుషాదివర్ణవర్ణనమ్.

సూతః : శుశ్రూషా యది వో విప్రా న్తచ్ఛ్రుణుధ్య మతంధితాః ।

జమ్బూషణ్ణః కిమ్పురుషో నుమహః న్నన్దనోవమః. 69

దశవర్ణనహస్రాణి స్థితిః కిమ్పురుషే స్మృతః । జాయన్తే మానవాస్త్రతః నిర్వృష్టకనకవ్రభాః. 70

వర్షేకిమ్పురుషేపుణ్యే ప్లక్షో మదువహస్స్మృతః । తస్య కిమ్పురుషాస్సర్వే పిబన్తో రనముత్రమమ్. 71

అనామయా హ్యశోకాశ్చ నిత్యం ముదిత మానసాః । సువర్ణవర్ణాశ్చ సరా శ్చ్రీయ శ్చాప్సరసోవమాః. 72

సరం కిమ్పురుషాద్వర్షం హరివర్షం ప్రచక్షతే । సరా రాజతసజ్జాశా జాయన్తే త్రతమాసవాః. 73

దేవలోకచ్యుతా స్సర్వే దేవరూపాశ్చ నర్వళః । హరివర్షే నరాస్సర్వే ఇచ్చవీక్షురనం శుభమ్. 74

న జరా బాధతే తత్ర ఏతే జీవన్తివై చిరమ్ । † ఏకాదశనహస్రాణి తేషామాయుః ప్రకీర్తితమ్. 75

ఈ భారతవర్ణమునందు కృత త్రేతా ద్వాపరకలులు అను నాలుగు యుగములు వ్యవహారమునం దుండునని మునులు వచించిరి. ఈ చతుర్ముగ స్వరూప లక్షణములను ఇకమీదట ఏమియు పేరువక అంతయు చెప్పెదను. అనగా ఋషులు ఇంతవరకు ఆతడు చెప్పినదే మరికొంత విషయో సంకోచముతో కూడిన కుతూహలముతో నిట్లనిరి: ద్విజోత్తమా! జంబూద్వీప తదితర ద్వీప విస్తరమును వానియందు వసించు మానవులయు ఉండు వృక్షములయు వివరణమును మాకు తెలుపుదు. మీరు భారతవర్ణమును యథాతత్త్వముగ మాకు తెలిపితిరి. హరి కింపురుష వర్ణములను కూడ తెలుప వేడెదము. అనగా సూతు డిట్లనెను: పిపులారా! మీకు వినిగోరికకలదేని సావధానులై వినుడు. కింపురుష వర్ణమున నందనవనమువంటి జంబూ(నేరేడు)వనము కలదు. అచట వారి ఆయువు పదివేలేండు. వారి దేహకాంతి మెరుగుపెట్టిన బంగారుకాంతి. ఆ ద్వీపమున తేనెలు ప్రవహించు జాన్వీచెట్లు కలదు. అచటి వారు దాని ఉత్తమ రసము త్రావి రోగ శోక రహితులై నదా ముదిత మానసులై ఉందురు. అచటి శ్రీ లక్ష్మరసంవంటి నుందరులు. దాని కవతలిది హరివర్ణము. అచటి జనులు వెండి కాంతిబోలు దేహచ్ఛాయ కలవారు. దేవలోక పరిశ్రమలు అచట జనించురు. వారు దేవతలను పోలి యుందురు. వారు చెరకు రసమును త్రావి జరాబాధలు లేక పదునొకండు వేలేండు జీవించురు.

మద్యమం యన్మయా ప్రోక్తం నామ్నా వర్ష మిశావృతమ్ | న తత్ర సూర్యస్తవతి తే న జీర్యన్తి మానవాః.
 న చన్ద్రసూర్యౌ నక్షత్రం న తత్ర వవనానలౌ | వద్మప్రభాః పద్మవర్ణాః పద్మవత్రనిభేక్షణాః. 77
 వద్మగన్ధానువర్ణాశ్చ జాయంతే తత్ర మానవాః | జమ్బూఫలరసాహార మశ్నంత స్తే సుగన్ధినః. 78
 దశవజ్చనహస్రాణి వర్షాణాం తే నరోత్తమాః | ఆయుఃప్రమాణం జీవన్తి వర్షే యే తు ఇశావృతే. 79
 తస్య జమ్బూఫలరసో నదీ భూత్వా వ్రసర్పతి | మేరుం ప్రదక్షిణం కృత్వా జమ్బూమూలం గతా పునః. 80
 తం పిబన్తి నదాతుష్టా జమ్బూరస మిలావృతే | జమ్బూఫలరసం పీత్వా న జరా బాధతే చ తాన్. 81
 న క్షుదా న క్లమశ్చాపి న మృత్యుర్నచ వైజరా | తత్ర జామ్బూనదంనామ కనకం దేవభూషణమ్. 82
 ఇన్ద్రగోవత్రతీకాశం జాయతేవాన్వయంచ యత్ | సర్వేషాం వర్ష వృక్షాణాం శుభః ఫలరసస్తు సః. 83
 స్కన్నంతు కాశ్చనం శుత్రం జాయతే దేవభూషణమ్ | తేషాం మూత్రం పురీషంవా దిక్ష్యష్టాసు చ సర్వదా. 84
 ఈశ్వరానుగ్రహాద్ భూమి స్తేషాంతు గ్రనతే మృతాః | రక్షఃపిశాచయక్షాశ్చ సర్వే హేమయుతాస్తు తే. 85
 హేమకూటేతు గన్ధర్వా విజ్ఞేయా స్సావృరోగణాః సర్వేనాగా నిషేవన్తే శేషవాసుకితక్షకాః. 86
 మహామేరౌ త్రయస్త్రింశ త్క్రిడన్తే చాజ్ఞయా సురాః |

నీలవైదూర్యయుక్తేన్మి స్తదా బ్రహ్మర్షయోఽవసన్. 87
 దైత్యానాం దానవానాంచ శ్వేతఃపర్వత ఉచ్యతే | శృంజీవా నృర్వతశ్రేష్ఠః పితౄణాం వ్రతినశ్చరః. 88
 ఇత్యేతాని మయోక్తాని నవవర్షాణి భారతే | భూతైరపి నివిష్టాని గతిమన్తి ద్రువాణిచ. 89
 తేషాంవృద్ధి ర్భహవిదా దృశ్యతే దేవమానుషైః | అశక్యా పరిసంఖ్యాతుం శ్రద్ధేయావై మయోదితాః. 90

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే భారతాదివర్షవర్ణనం నామ
 త్రయోదశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

భారత కేతుమాల భద్రాశ్వు కురువర్షముల నడుమ నున్నదని నేను లోగా చెప్పిన ఇలావృత వర్షమున సూర్యుడు తపింపడు. అచటి వారికి శైథిల్యము కాని వార్ధకము గాని లేదు. అచట చంద్ర రవి నక్షత్ర వవనాగ్నులతో వని లేదు. అచటివారు వద్మకాంతి వద్మవర్ణము వద్మవత్ర నేత్రములు వద్మ గంధ నదృశగంధము కలిగి అచటి జంబూ ఫల రసపానముచే వదునైదు వేల ఏండ్లు జీవింతురు. వారికి వార్ధకము ఆకలిబడలికలు మృత్యువు లేవు. ఇదంతయు వారు త్రావు జంబూ ఫలరస మహిమమే. ఆ రసము నదియై మేరువును ప్రదక్షిణించి మరల జంబూవృక్ష మూలమును చేరును. అచటి దేవులకును మానవులకును సహజ కనకమయ భూషణములే. అవి ఇంద్రగోవ కీటముల(ఆర్ద్రపురుగుల)వన్నెతో నుండును. ఏరియన అన్ని వర్షములందలి ఆయా ఫలరసములును ప్రవహించి నిర్మలమగు బంగారయి దేవభూషణ మగును. అచటి వారి మూత్ర పురీషములును అష్టదిశలందును సువర్ణమై నదా ప్రకాశించును. ఈశ్వర నంకల్ప రూపాను గ్రహమున వారిలో కొందరిని అచటి భూమి మ్రింగివేయును. అదియే వారికి మృతి. అచట వసించు రక్షః పిశాచయక్షులును సువర్ణవంతులే.

హేమకూట పర్వతమున గంధర్వావృరసలు శేషవాసుకి తక్షకాది మహానాగులు వసించురు. మహామేరు పర్వత మున మువ్వది ముగ్గురు దేవతలును (ఏకాదశ రుద్రులు-ద్వాదశాదిత్యులు - అష్టవసువులు-ఇద్దరు అశ్వినులు) నదా వసిం తురు. నీల వైదూర్యమణియుతమగు దీనియందు నదా బ్రహ్మర్షులు నివసించురు. శ్వేత పర్వతమునందు దైత్యులు దాన వులు నివసించురు. శృంగవత్పర్వతము శ్రేష్ఠమయినదియు పితౄ దేవతలకు లయాత్మకమయినదియు; (పితౄ దేవతలు దీనియందు లయమునొంది ఆదృశ్యరూపులై యుండురు.)

ఈ విధముగ నేను మీకు భరతవర్షము మొదలుగా నవవర్షముల విషయము తెలిపితిని. వీనియందు ఆయా స్థిర చర భూతములు నివసించుచున్నవి. దేవమాన మానుషమానముల ననునరించి వాని పరిమాణాదికమును జనన వృద్ధులు ఆయువు మొదలగు పరిమాణములును బహు విధములుగా పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. దానిని నృష్ట రూపమున ఇది ఇట్లుని చెప్పుట శక్యము కాదు. కావున నేను చెప్పిన ఈ విషయము లన్నియు ఆస్తికతా ప్రామాణికతా భావములతో విశ్వసించ వలసినది.

ఇది శ్రీమత్స్వయం ప్రకాశమున భూగోళ వర్ణనమున నవదీప్తివ వర్ణనమున జంబూద్వీప వర్ణనమున భారతాది వర్ష వర్ణనమును నూట పదుమూడవ అధ్యాయము.

చతుర్థో త్తరశ తతమోఽధ్యాయః.

పురూరవః పూర్వచరితమ్.

మనుః : చరితం బుధపుత్రస్య జనార్దన మయాశ్రుతమ్ | త్రిదా శ్రాద్ధవిధిః పుణ్య స్సర్వపావప్రణాశనః. 1
విమలం చైవ సర్వేషాం ఫలముచై చై న్దాశ్రుతమ్ | కృష్ణాజినప్రదానంచ వృషోత్సర్గం తథైవచ. 2
శ్రుత్వారూపం వరేంద్రస్య బుధపుత్రస్య మాదవ | కౌతూహలం నముత్పన్నం తన్మమాచక్ష్య వృచ్ఛతః. 3
కేన కర్మవిపాకేన సతు రాజా పురూరవాః | అవాప తాదృశం రూపం గతించ వరమోత్తమామ్. 4
దేవాం శ్రీభువనశ్రేష్ఠా న్దన్దర్వాంశ్చ మనోరమాః | ఊర్వశీ నజ్జతా త్యక్త్వా సర్వభావేన తన్యవమ్. 5
శ్రీమత్స్వయః : శృణు కర్మవిపాకేన యేన రాజా పురూరవాః |

అవాప తాదృశంరూపం సౌభాగ్యమపి చోత్తమమ్. 6

అతీతే జన్మని పురా యోయం రాజా పురూరవాః | మద్రదేశే మహేష్వాసో భూమివృక్షాక్షుషేఽన్తరే. 7
పూర్వం సర్వైర్నృపగుణై ర్యుక్తః పరపురజ్ఞయః | నృషోసౌ దనవాః జాతః కేవలంరూపవర్జితః. 8
ఋషయః : పురూరవా మద్రదేశాః కర్మణా కేన పార్థివః | బభూవ కర్మణాకేన రూపవాంశ్చైవ భూతలే. 9

నూట పదునాలుగవ అధ్యాయము

భారతవర్ష వర్ణన విస్తరరూపమయిన పురూరవసుని పూర్వ జన్మ వృత్తాంతము

[ఆలోచించగా ఇచట పురూరవసుని వృత్తాంతమును తెలుపుమని ఋషులు నూతు నడుగవలసిన ప్రసక్తి లేదు. కాని దీనిని ఒక విధముగ నమర్థింపవచ్చును. ఇచట నవవర్ష వర్ణనమున ఇలావృత పరము పేర్కొని వివరింపబడినది. దీని కి పేరు పురూరవసుని తల్లియగు ఇల(పుంస్త్యమున ఇలాడు)ను బట్టి వచ్చినదని లోగడ తెలుపబడి నది. కావున ఆ పేరు వినగానే ఋషులకు ఇలావృత్తుడగు పురూరవసుని విషయము విన కుతూహలము కలిగియుండెనని భావించవచ్చును. మరియు దీని మూలమున భారతవర్షమందలి నదీవర్షతవనాది వర్ణన విస్తరమున కవకాశమును గలదు. పురాణములయందు ఇట్టివి సహజమే]

మనువు మత్స్య నారాయణు నిట్టడిగెను: జనార్దనా: నేను బుధపుత్తుడగు పురూరవసుని చరితమును మూడు విధములగు శ్రాద్ధముల విధానమును సర్వపావ ప్రణాశకములగు అశ్రాద్ధములన్నింటి అనుష్ఠానమున కలుగు నమున్నత ఫలములను కృష్ణాజిన ప్రదాన వృషోత్సర్గాది ప్రకారమును వింటిని. బుధపుత్తుడును సరేంద్రుడునగు పురూరవసుని రూప విషయమును వినినందున నాకు కుతూహలము కలిగి అడుగుచున్నాను. అది నాకు తెలుపుడు. ఏ కర్మఫలముగా ఆ పురూరవసుడను రాజా అట్టి వరమోత్తమరూపమును వరమోత్తమగతిని పొందెను? శ్రీభువనశ్రేష్ఠులగు దేవతలతోను మనో రములగు గంధర్వులతోను కలయికను విడిచి ఊర్వశీ ఏనసర్వభావముతో ఆ నృపుని పొందెను? అనగా మత్స్య జనార్దనుడు మనువుతో ఇట్లు చెప్పెను: ఈ పురూరవోరాజా ఏ కర్మ విపాకమున అట్టి ఉత్తమ రూప సుఖగత్వములను (కామినులకు

ప్రతిపాత్రుడగుట సుభగత్వము) హిందెనో వినుము. ఈ పురూరపుడు అంతకు ముందటి జన్మమున చాతుష మన్వంతరమున మహా బానుమ్మడు సర్వ సృపలక్షణ యుక్తుడు శత్రుపుర (ధనరాళి) విజేత ధనమతుడు అయియును రూపము మాత్రము లేని మద్రదేశ రాజై యుండెను. అనవిని ఋషులు పురూరపుడు తత్పూర్వ జన్మమున మద్రవతిగా నుండి సపుడు అతడు అపుడు రాజగుటకును రూప రహితుడగుటకును మరల రూపవంతుడగుటకును హేతువులగు కర్మ విపాకములేవియని హేతునడిగిరి.

సూతః : ద్విజగ్రామే ద్విజశ్రేష్ఠా నామ్నైవాసీ త్పురూరవాః ।

సద్భ్యాః కూలే మహారాజ పూర్వజస్మిని పార్థివః. 10

సతు మద్రవతీ రాజా యస్తునామ్నా పురూరవాః । తస్మిన్జన్మ న్యసౌ విప్రో ద్వాదశీమ సదానమ. 11

ఉపోష్య పూజయామాన రాజ్యకామో జనార్దనమ్ । ద్వాదశీమ చకారాసౌ స్నాన మభ్యజ్ఞపూర్వకమ్. 12

ఉపవాసఫలా త్రాప్తౌ రాజ్యం మద్రే ష్టకణ్ణకమ్ । ఉపోషిత స్సదాభ్యజ్ఞా ద్రూపహీనో వ్యజాయత. 13

ఉపోషితై ర్నరైస్తస్మా త్స్నాన మభ్యజ్ఞపూర్వకమ్ । వర్జసీయం వ్రయత్నేన రూపమ్నం తత్పురం నృప. 14

ఏతత్తే కథితం తస్య చుద్వృత్తం పూర్వజస్మిని । మద్రేశ్వరత్వే చరితం శృణు తస్య మహిమతేః. 15

తస్య రాజగుజై స్సర్వై స్సముపేతస్య భూవతేః । జనానురాగో నైవాసీ ద్రూపహీనస్య తస్యవై. 16

రూపకామ స్స మద్రేశ స్తవసే కృతనిశ్చయః । రాజ్యం మన్త్రిగతం కృత్వా జగామ హిమవర్వతమ్. 17

వ్యవసాయద్వితీయస్తు వద్భ్యామేవ మహాయశాః । ద్రష్టుం స తీర్థనదసం వర్వతస్యాన్య మస్తకే. 18

ఉగ్రం తప స్తప్తమిచ్ఛా రాజావై స పురూరవాః । ఇరావతీతి విఖ్యాతా మవశ్య త్సుమనోహరామ్. 19

తుహినగిరిభవాం మహోగ్రవేగాం తుహినగభ స్తినమానశీతలామ్ ।

తుహిననదృశరమ్యవర్ణకాంతాం తుహినయశా స్సరితం దదర్శ రాజా. 20

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే పురూరవసో హిమవద్గమనం

నామ చతుర్థోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నూతుడు ఋషులకిట్లు చెప్పసాగెను: ఈ బుధపుత్ర పురూరవనునకు మద్రవతిగా నున్నపుడును పురూర వనుడనియే నామము. అతడంతకు ముందటి జన్మమున ఒకనదీ తీరమందలి ఒక బ్రాహ్మణ గ్రామమున పురూర వనుడను పేరుగల ద్విజ శ్రేష్ఠుడయి యుండెను. ఆ జన్మమునందా విప్రుడు రాజత్వమును కోరి నిరంతరము ద్వాదశుల యందువవసించుచు జనార్దను నారాధించెడివాడు. కాని ఆ ఉపవాస దినములందు అభ్యంగ (తల యంటు) స్నానమాడెడి వాడు. ఆ వ్రత పుణ్యమున రెండవ జన్మమున మద్రరాజై జన్మించెను. కాని ఉపవాస దినాభ్యంగ దోషమున రూపహీను డయ్యెను. కావున ఉపవాస దినమున అభ్యంగ స్నానమాడరాదు. ఇది ఈ బుధపుత్ర పురూరవనుడు మద్రవతియగు పురూరవనుడుగా నగుటకు పూర్వ జన్మమందలి విప్ర పురూరవనుని వృత్తాంతము. ఇక మద్రవతిగానున్న యతని వృత్తాంతము వినుడు. అతడు సర్వ రాజగుణ యుక్తుడైనను రూపహీనుడగుటచే నతని విషయమున రాజ్య జనులకు అనురాగము లేకుండెను. అందున అతడు రూపార్థియై తపమాచరింపగోరి రాజ్యమును మంత్రుల కప్పగించి హిమాలయమునకు ఏగెను ఉగ్ర తపమాచరింపగోరి నిర్మల కీర్తియగు ఆ రాజా తన దృఢ సంకల్ప మాత్రము తోడుగా పాదచారియై ఆ వర్వత శిఖరమునందు తపమున కనుకూలమగు తీర్థ స్థానము వెదుకగోరి పోగాపోగా సుమనోహరమై హిమవంతమున పుట్టిన ఇరావతి (ఇరావతి-రావినది) అనునది అతనికి కనబడెను. అనది మహోగ్రవేగయు చంద్ర నమాన శీతలయు హిమ నమాన కాంతియు క్తయునై యుండెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనమున జంబూద్వీపాంతర్గత భారతవర్ష వర్ణనము:

పురూరవః పూర్వచరితమను నూట పదునాలుగవ అధ్యాయము.

పంచదశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.
ఇరావతీవర్ణనమ్.

సూతః : స దదర్శ సదీం రమ్యాం పుణ్యాం హైమవతీం శుభామ్ ।

- గన్ధర్వగణసజ్జీర్ణాం నిత్యం శక్రనిషేవితామ్. 1
- సురేభమదనంసిక్తవరగన్ధసమన్వితామ్ । మధ్యేన శక్రచాపాభాం తస్మిన్స్వహతి సర్వదా. 2
- తవస్విశరణోపేతాం మహాబ్రాహ్మణసేవితామ్ । దదర్శ రవగోయాభాం మహారాజః పురూరవాః. 3
- అచ్ఛాచ్ఛసుతపానీయాం యయౌ రాజా పురూరవాః । పాణ్డుహంసావశిచ్ఛత్క్రొం కాశచామరపీజితామ్. 4
- స్వాభిషేకార్థ మిచ్ఛంతీం వశ్యస్ఫీరితిం వరాం యయౌ పుణ్యాం సుశీతలాం హృద్భాం మనసః ప్రీతివర్తనీమ్. 5
- క్షయవృద్ధియుతాం సౌమ్యాం సోమమూర్తిమివావరామ్ । సుశీతశీఘ్రిహాసేయాం ద్విజసజ్జనిషేవితామ్. 6
- సుతాం హిమవత శ్శ్రేష్ఠాం చంచద్వీచివిరాజితామ్ । అమృతస్వాదునలిలాం సారనై రుపశోభితామ్. 7
- స్పర్గారోహణనిశ్శ్రేణీం సర్వకల్మషనాశినీమ్ । అగ్నిం సముద్రమహిషీం మహర్షిగణసేవితామ్. 8
- సర్వలోకన్య చౌత్సుక్యకారిణీం సుమనోహరామ్ । గోకులాకులతీరాంచ రమ్యాం శైవాలవర్ణితామ్. 9
- హంససారససజ్జుష్టాం జలజై రుపశోభితామ్ । అవర్తనాభిగమ్పీరాం ద్విప్రోరుజఘనస్థలీమ్. 10
- నీలనీరజనేత్రాస్త్రా ముత్పుల్లకమలాననామ్ । హిమాభరణవననాం చక్రవాకస్తనీం శుభామ్. 11
- బలాకవక్త్రీశనాం చలన్మత్స్యావశీభువమ్ । న్వజలోద్భవమాతల్లరమ్యకుమ్భవయోధరామ్. 12
- హంసనూపురసంయుక్తాం మృణాళవలయావళిమ్ ।

సూత పదునైదవ ఆధ్యాయము.
ఇరావతీనదీ(రావీనది)వర్ణనము.

సూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఆ మద్ర దేశాధిపతియగు పురూరవనుడు చూచిన ఇరావతీ నది చూచుటకు మనోరమముగ నుండునది మాత్రమే కాక పుణ్యదము కూడ ఐయుండెను. హైమవతి-హిమవంతము నుండి పుట్టినది-పార్వతి-కాపున శుభ స్వరూప. జలక్రీడాది విహారములకై చేరిన గంధర్వులు అందెల్లపుడు నిండి యుందురు. ఇంద్రుడందు విహరించుచు ఆనందించుచు ఆనదిని నిషేవించుచుండును. దేవరాజ గజమగు ఇరావతమందు క్రీడించుచుండుటచే నీటి కలిసిన మదముతో వదనై నవానలు కలిగియుండుటయే కాక ఆమదము నీటి కలిసి ప్రవహించు అనదీప్రవాహ మధ్యము ఇంద్ర ధనుర్వర్ణము లీనుచుండును. దాని తీర పరిసరములందు తపసులు అశ్రమములు నిర్మించు కొని తపమాచరించుచుండురు. మహా బ్రాహ్మణులు తమ స్నానానుష్ఠానాదికమునకై ఆనదిని సేవించుచుండురు. ఇట్టి ఆనది బంగారు కాన్తులు వెడజల్లుచుండును. మహారాజా పురూరవుడానదీనిట్లు దూరమునుండి చూచుచు నమీపించిన కొలది ఆనది నీరు మిగుల తేటయై కానవచ్చెను. అతడానదీని చేరెను. తెల్లని హంసావళులును శ్వేతచ్ఛత్రిము వట్టచు తన తీరములందలి తెల్లు అనెడి వింజామరలు కదల్చుచుండుటచే ఆనది తనయందా రాజాను రాజరాంభనముల-మర్యాదలతో స్నానమాడింపగోరుచున్నదో యనునట్లుండుట చూచి యాతడు మిగుల ప్రీతిసనుభవించెను. ఏలయన ఆనది (తన రాజ్యవలె) పుణ్యమును సంపాదించి ఇచ్చునది-సుశీలవతి-హృదయమునకు హాయి గొల్పునది-మనస్సునకు ప్రీతిని వర్ణిల్ల జేయునది. రెండవ చంద్రమూర్తియో యనునట్లు (ఆయా ఋతువులందు) క్షయవృద్ధులు కలదియైనను సౌమ్య రూప స్వభావములతో నొప్పారుచుండును. మిగుల చల్లనై వేగమున ప్రవహించు అనది నీటిని ద్విజ ప్రక్షి-బ్రాహ్మణాది త్రైవర్ణికుల) సంఘములు నిషేవించు (పనియోగించుకొని ఆనందించు)చుండును. ఆమె హిమవంతుని మేలయిన టిడ్డ; చక్కగా ఒప్పారు అలలతోను అమృతమువలె రుచిగల నీటితోను బెగ్గురు అనెడు జలవళులతోను ఆనది ఉపశోభిల్లుచు

నర్వకల్మష నాశనియై స్వర్గము నారోహించువారికి నిచ్చెనయో యనదగియుండెను. ఆమె నముద్రుని భార్యలలో ఆగ్ర గణ్య; ఆమెను ఎల్లపుడును మహర్షి గణమాశ్రయించి యుండును. మిగుల మనోహర యగుటచే ఆనదిని నమీపించి సేవించి యువయోగించుకొని ఇహవర సుఖానందముల నెప్పడందుదుమాయని ఎల్లజనులు ఉత్సుకులగుచుందురు. రమ్యమగు ఆ నదిలో నాచు ఉండదు. ఆనది తీరమున గోవులమందలు తరచైయుండును. ఆమెయందెపుడును హంస సారనములు ధ్వని చేయుచుండును; ప్రవాహము జలజములతో ఉవశోభిల్లుచుండును. సుడులే గంభీర నాభియు ద్వీపములే విశాలజఘనస్థలియు నీలోత్పలములును పద్మములును సుందర నేత్రములును వికసిత కమలములే మొగమును మంచువలె మెరయు నురుగే సూక్ష్మవస్త్రమును శోభిల్లు చక్రవాకపక్షులే స్తనములును కొంగల బాదులు దంతవంక్తులును చలన్మత్స్యవతులే కనుబొమలును న్యజలమున క్రిడించి లేచుచుండు గజముల రమ్య కుంభస్థలములే స్తనములును హంసలే కాలియందెలును తామరకాడలే కరకంకణములును కాగా ఆ ఇరావతీ (రావీ) నది సుందరియగు యువతిగా తోచుచుండెను.

తస్యాం రూపమదోన్మత్తా గన్ధర్వానుగతా న్తథా. 13

మధ్యాహ్నసమయే రాజ స్కీర్త్యన్యవృతసాం గణాః । తామవ్వరోవినిర్ముక్తాం వహన్తిం కుసుమావళిమ్. 14

స్వతీరదుగ్రమనమ్భూతనానాగన్ధసుగన్ధిసీమ్ । తరణశతనజ్కాన్తనూర్యమణ్ణలదుర్బృశామ్. 15

సురేభజనితాఘాతవప్రద్యయవిభూషితామ్ । శక్రేణ జుష్టసలిలాం దేవత్రీకుచచన్దనైః. 16

సంయుతం సలిలం యస్యాం షట్పదై రువసేవితమ్ । తస్యా స్తీరభవా వృక్షా స్సుగన్ధికుసుమాన్వితాః. 17

మరన్దాకృష్టసంభ్రాన్త భ్రమర స్వనితాకులాః । తస్యాస్తీరే రతిం యాన్తి సదా కామవశం గతాః. 18

తపోదనా స్సమునయ స్సహదేవా స్సహావృరాః । రతిం లభన్తే(యత్ర)సీక్తాన్తా దేవేభ్యః ప్రీతమానసాః. 19

త్రీయ ఆనాకిబహుళాః పద్మేన్ద్రప్రతిమాననాః । యా బిభర్తి సదా తోయం దేవనజ్జై ర్నిషేవితమ్. 20

* విలీనం మృగబృన్దైశ్చ వ్యాధనజ్జై రపీడితమ్ । సతామరసపాసీయం సతారగగనామలమ్. 21

తదా వశ్య న్యయౌ రాజా సతా మీప్సితకర్మదామ్ । యాచ తీరభవైః కాశైః పుల్లై శ్చన్ద్రాంశునన్నిభైః. 22

రాజతే విదృతాకాశై రన్యై స్తీరమహాద్రుమైః । యా సదా వివిధైర్వివైర్ద్వైర్దైవైశ్చాపి నిషేవ్యతే. 23

యాచ సదా సకలాఘవినాశం భక్తజనస్య కరోత్యచిరేణ ।

యాఽనుగతా సరితాం హి కదమ్బై ర్యాఽనుగతా సతతం హిమనీరైః. 24

యాచ సుతానివ పాతి మనుష్యా న్యాచ యుతా సతతం హి మృగౌఘైః ।

యాచ సురాసురసిద్ధమహర్షీ న్పాతి సదా మిహికోదకమిశ్రా. 25

యుక్తాచ కేనరిగజైః కరిబృన్దయానా సన్తానయుక్తసలిలాఽపి సువర్ణవర్ణా ।

సూర్యాంశుతావవరివృద్ధజలా హిమాంశుతుల్యామ్బుకాచ సహసా దదృశే నృపేణ. 26

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోశే పురూరవశ్చరితే ఇరావతీనదీవర్ణనం నామ

పంచదశోత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

అవ్వరసలు ధరించి జలక్రీడా కాలమున విడిచిన పూలమాలలును రాసులును నదియందు నీటివెంట కొట్టుకొని పోవుచుండును. తన యొడ్డున మొలచిన వృక్షముల సుగంధములతో ఆనది గుబాళించుచుండును. నూరుల కొలది అలల యందు ప్రతిఫలనముచే సంక్రమించిన రవి బింబములు-కన్నుల సువహతమొనర్చుచుండ ఆనది తేరిపార చూడరా కుండును. దేవగజములు తమ దంతములతో ఒడ్డులయందు దెబ్బలు వ్రేసిన గుర్తు లలంకారములయి యుండెను. దేవేం ద్రుడా నది నీటిని ననుభవించుచుండును; రూపమదోన్మత్తలగు అవ్వరసలు గుంపులై రూపమదోన్మత్తులగు గంధర్వులు తమ్మునునరింప మధ్యాహ్న సమయములందా నదియందు జలవిహారము లొనర్చుచుందురు. ఇట్టి జలక్రీడా నక్తలగు

* పుళిన్దైర్మృగనజ్జైశ్చవ్యామృబృన్దై

దేవత్రీల హృదయములందలి చందనములతో మిశ్రితములగు ఆ ఏటి నీటిని తేటలు ఉపసేవించుచుండును. సుగంధి కుసుమాన్నితములగు త త్తీర సంజాత వృక్షములు ఆ పుష్పముల మకరందపు ఆకర్షణమునకు వశపర్తులై సంజరమున గుమియై తిరుగు తుమ్మెదల రొదలతో నిండియుండును. తపోధనులే కాదు-మునులే కాదు-దేవతలే కాదు-అచ్చరలే కాదు- ఎల్లవారును ఆనది యొడ్డున శృంగార భావపర్తులై ఆనందమందుచుండురు. స్వర్గవాసులగు దేవతలు మొదలగువారితో దట్టమైయుండి పద్మములను చంద్రుని పోలు మోములుకల దేవత్రీలు తన్నదీజలమున తడిసిన శరీరములు కలవారును దేవతల (తోడి క్షీడల) వలన ప్రీతినొందిన మానసములు కలవారునై ఆనందమనుభవించుచుండురు. ఆ నదీజలమును నదా దేవతలనుభవించురు; మృగబృందములందు వ్యాధ సంఘముల పీడలనుండి తప్పించుకొనవచ్చి మునుకలతో దాగియుండును. తామరలతో నొప్పారు ఆ ఏటి నీరు తారలతోడి అమలాకాశమువలె అందగించుచుండును. ఆనది తన తీరమున పూచి వెలయు చంద్రకిరణములపోలు జెల్లు పూలతోను గగనమునే తమ కాభాగ్రములతో నిలిపి వట్టుకొను మహాద్రుమములతోను రాజిల్లుచుండును. వివిధ దేవ భూదేవు లా నది నెల్లవేళల నిషేవించుచుండురు. తక్తజనుల కచిర కాలముననే నకల కలుష నాశము నేయునది యానది. ఎన్నియో ఏళ్ళును హిమజలములును ఆ ఏట కలిసిపోవు చుండును. మంచుతో చల్లనైన ఆనది మానవులను మృగ సంఘములను సురాసుర సిద్ధ మహర్షి సంఘములను కూడ ఆయా ప్రకారముల రక్షించుచుండును.

ఆ రావీనది సింహగణ యుక్తము-అయియును కరి బృందయావ (ఏనుగుల మందలచే అనునరింపబడునది ఏనుగువలె తీవిగా నడచునది;) ఆనది నీరు సంతాన నహితము అయియు సువర్ణ ప్రకాశము కలది. (ఎడతెగని ప్రవాహముతో కూడినది యనియు వచ్చని కల్పవృక్షములతో కూడినది యనియు రెండర్థములు) సూర్యకిరణ తావముచే మిగుల వృద్ధి నొందుచుండియు ఆనది నీరు చంద్రునివలె చల్లనిది. ఇట్టి ఇరావతీ నదిని ఆ మద్ర దేశాధిపతి పురూరవసుడు కాంచెను.

[ఈ చివరి శ్లోకమున విరోధాభాసాలంకారము: ఎట్లన ఒకేచోట సింహములు గణములు ఉండుట విరుద్ధము. సింహములు జలము త్రాగుటకు వచ్చును-నది నడక ఏనుగునడకవలె నుండును. అని విరోధ పరిహారము. వచ్చని ఆకులు కల చెట్ల కాంతితో కూడియు బంగారు కాంతితో నుండుట విరుద్ధము. బంగారు కాంతిగల నిరంతర ప్రవాహముండెననుటతో విరోధ పరిహారము. సూర్యకిరణములతో క్రాగిన నీరు చంద్రునివలె చల్లగా నుండుట విరుద్ధము-సూర్యుని వేడిమికి కరగినను మంచునీరు నదియందు చంద్రునివలె చల్లనై ప్రవహించుననుటతో విరోధ పరిహారము.]

ఇది శ్రీమత్సృమహాపురాణమున నవ ద్వీపాంతర్గత జంబూ ద్వీపాంతర్గత భరత వర్షాంతర్గత భరతఁడ వర్ణనమున బుధపుత్ర పురూరవశ్చరితమున మద్రరాజు పురూరపుడు ఇరావతీని చూచుటయను నూట పదునైదవ అధ్యాయము.

షోడశో తరశతతమోఽధ్యాయః. హిమవత్పర్వతవర్ణనమ్.

నూతః : ఆలోకయ న్నదీం రమాం తత్సమీరగతక్లమః ।

న గచ్ఛన్నేవ దదృశే హిమవన్తం మహాగిరిమ్. 1

ఖముల్లిఖద్భి ర్భూభి ర్యుతం శృణ్వైస్తు పాణ్డరైః । పక్షిణామథ నశ్చార్చైః ఋషీణాం సిద్ధిదంశుభమ్. 2

నదీప్రపాతనశ్శాతమహాశబ్దం నమన్తతః । అనంశితాన్యశబ్దంతు శీతతోయంమనోహరమ్. 3

దేవదారువనైర్నిలైః కృతకృత్య సృమద్రాజ్ । మేమోత్తరీయకం కైలం దదర్శ స నరాధిపః. 4

శ్వేతమేఘకృతోష్ణిషం చన్ద్రాగ్గమకుటం క్వచిత్ । హిమానులిప్తనర్వాణ్ణా క్వచిద్దాతువిచిత్రితమ్. 5

చన్దనేనానులిప్తాజ్ఞం చ త్రవక్షాజ్ఞానం యథా । తేతప్రదం సిదామేపి శిలావిషమనజ్కటమ్. 6

సాలకేతై రప్సరసాం ముద్రితం చరణైః క్వచిత్ । ఆహనధూమిగళితై ర్గన్తర్వాప్సరసాం క్వచిత్. 7

స్పృష్టం సూర్యారాభిః క్వాపి క్వచి చ్ఛీతనమావృతమ్ ।

దశీముఖైః క్వచి ద్వీమైః పిబన్తం సలిలం మహత్. 5

క్వచి ద్వీద్యాధరగణైః క్రిడన్తి రుచశోభితమ్ । ఉపగీతం తథాముఖైః కిన్నరాజాం గణైః క్వచిత్. 9

ప్రమై స్సన్తానకాదీనాం దివ్యైః స్తముషశోభితమ్ । భుక్తోజ్జితాభి రామలాభిః కుసుమానాం తథా క్వచిత్. 10

మృదితాభి స్సమాకీర్ణం గన్తర్వాజాం మనోరమమ్ ।

నూట పదునారవ అధ్యాయము.

హిమవత్సర్పత వర్ణనము.

సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పెను: మద్రరాజగు పురూరవుడు రమ్భమగు ఆ ఇరావతీ నదిని చూచుచున్నంత లోనే నదీవాయు స్పర్శచే నాతని బడలిక అంతయు తీరెను. ఆనదివెంట ఎగువకు మరికొంత దూరము పోగా మహాగిరి హిమవంతము కానవచ్చెను. దాని తెల్లని బహు శృంగము లాకాశమును ఒరయుచుండెను. వానిపై పక్షులనేకములు నంచరించుచు చూడముచ్చటయై ఉండెను. ఋషులకు తపోజ్ఞాన సిద్ధిప్రద మాకొండ. మరి వేరుశబ్దముల విననీయని చప్పుడులతో వడు శీతల జలనదీ ప్రపాతములతో ఆకొండ మనోహరముగ నుండెను. (మహాబాహువులో యనదగు) నీలములగు దేవదారు వనములతో ఒప్పు ఆ కొండపై కనవచ్చు మేఘములు తరీయములుగా ఉండెను. ఆయా తావులందు తెల్లని మేఘములు తలపాగలై చంద్రార్కులు మకుటములై మంచు పొరలును గైరిక రాతువులును గంధానులేపనములై వలువన్నెల వెలయుచు ఐదు వ్రేళ్ళతో రాచికొనిన చందనరేఖలో యన కనవచ్చుచుండెను. వేనగియందు చలువల ఇచ్చు శిలలతో విషమమును ఇరుకునునైన ఆ కొండపయి అవ్వరల పాదముల లత్తుక పారాణి ముద్రలును ఆనవ పాన ప్రనంగమున జారిపడిన గంధర్వుల అవ్వరసల కాలి గుర్తులును కనబడుచుండెను. దాని కొన్ని తావులు రవి కిరణ తప్తము కాగా మరికొన్ని కడుచల్లనై ఉండెను. కొన్నియెడల నా పర్వతము తన భయంకర గుహలను నోళ్ళతో మహాపరిమాణ జలముల త్రావుచుండెను. కొన్ని తావులు క్రిడించు విద్యాధరగణములతోను కిన్నర గణ ముఖ్యుల ఉవగానములతోను ఒప్పుచుండెను. కొన్ని తావులందు నన్తానకాది దివ్య (కల్ప) వృక్ష విశేషములు పూచిన పూలును మరికొన్నిట గంధర్వులనుతవించి విడువగా నలిగిపడిన కుసుమ మాలలును మనోరమములై యుండెను.

నిరుద్ధనవనై ర్దేవై ర్నీలశాడ్యలమణితైః. 11

క్వచిచ్చ కుసుమైర్ముక్త మత్యన్తరుచిరం భటమ్ । మృగైస్తథానుచరితం దన్తిభిశ్చ మహద్భుతమ్. 12

యత్ర సింహానినాదేన త్రస్తానాం భైరవం రవమ్, దృశ్యతే న చ సంశ్రాంతం గజానా మాకులంకులమ్. 13

తవద్వి స్తావనైర్యన్య కుజ్జదేశోఽవ్యలజ్జుతః ।

రత్నైర్యన్య నముత్పన్నై స్త్రైలోక్యం చావ్యలజ్జుతమ్. 14

అహీనశరణం నిత్య మహీన జనసేవితమ్ । అహీనః పశ్యతి గిరి మహీన మథ సమ్పదా. 15

అల్యేన తవసా యత్ర సిద్ధిం ప్రాప్యన్తి తావసాః । యన్య దర్శనమాత్రేణ సర్వకల్మషనాశనమ్. 16

మహాప్రపాతసమ్పాతనదీభి ర్వేగితామ్బుభిః । వాయుసీతై స్పదాత్పతీకృతదేశం క్వచిత్క్వచిత్. 17

ఆనమ్బుజలదై శ్శుభ్రైః క్వచి ద్దశిత ముచ్చితైః । నిత్యార్కతాపవిషమై రగమ్యై ర్మనసా వృతమ్. 18

దేవదారుమహావృక్షప్లక్షశాభినిరన్తరైః । పంచైశ్చ స్తమ్బసాకారపాదపై రుపశోభితమ్. 19

సింహానునాదితగుహం మహాశృంగాగ్నిర్దరమ్ । శబ్దలభ్యామ్బువిషమం హిమసంరుద్ధకన్దరమ్. 20

దృష్ట్యాః తాం చారునితమ్బభూమిం మహానుభావ స్స తు మద్రరాజః ।

బభ్రామ తల్లైవ స్యవః ప్రదేశం నృవాసయోగ్యంచ సమాససాదః. 21

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే భూగోళే పురూరవశ్యరితే హిమవత్సర్గత వర్ణనం
నామ షోడశో తరళతతమోఽధ్యాయః.

ఆ కొండ మరియు ఆయా తావులయందు వాయువునే ముందునకు పోషించి ఎత్తయిని నల్లని వచ్చికల బయళ్ళతోను వివిధ సుమములతోను అత్యంత మనోహరమయి వివిధ మృగములయు కరులయు సంచారములతో అద్భుతమయి సింహముల నాదములతోను అవి విసి భయమందిన మృగముల భైరవ రవములతోను భయానకమయి యొప్పుచుండెను. ఐనను అచటి గజములు మాత్రము అరియక కలతపడకుండును. ఇంతయేల? ఆ హిమవంతమందలి పొదరిండ్లును అట తపమొనర్చు తావసులతో అంకృతములు కాగా ఆ కొండనుండి ఉత్పన్నములగు రత్న విశేషములతో త్రైలోక్యమును అలంకృతమగుచుండును. ఆ కొండ నదా అహీన (అహి+ఇన-సర్పశ్రేష్ఠములకు) శరణము (వాస స్థానము); అహీన (హీనులుకాని గొప్ప) జనులిద్దాని సేవించురు. నందవలతో అహీన (యుక్త) మగు ఆగిరిని అహీనుడు మాత్రమే దర్శించును. తావసులచట అల్ప తపమొనర్చియు నీడ్చినందుదురు. దాని దర్శన మాత్రమున సర్పకల్యాణ నాశమగును. తద్గిరి ప్రదేశములు కొన్ని నదీ ప్రపాత సంపాతవళమున వేగముగ పారు జలములనుండి రేగిన వాయువుచే అటకటకు కొని రాబడిన జలముల (బిందువుల)తో సంతృప్తములయి యుండెను. జలరహిత మేఘములతో వెలయు ఉన్నత శృంగములతో ఆగిరి నవ్వుచున్నదో యనునట్లుండెను. దాని శిఖరములు కొన్ని నింతర రవికిరణ తప్తములును విషమములును నగుటచే మనస్సుతోనైన జేరనలవి కాకుండెను. దట్టములై నిండిన వృక్ష (జావ్వి) దేవదారు మహావృక్షముల తోను స్తంభములవలె కననగు వెదుళ్ళతోను వృక్షములతోను ఆగిరి ఉపశోభిల్లుచుండెను. ఆగిరి గుహలు సింహనాదానునాది తములు; శిఖరాగ్రములందలి వగుళ్ళతోను శబ్దము మాత్రమే లభించు జల ప్రదేశములతోను హిమముతో మాతవడిన గుహలతోను ఆగిరి కొన్ని తావుల భయానకమును విషమమును అగమ్యమునునై యుండెను. మనోహరమగు నితంజ (సర్వతమందలి చదునైన ఉన్నత) ప్రదేశములతో ఒప్పు ఆ హిమవంతమును చూచుచు పోవుచు మహానుభావుడగు ఆ మద్రరాజు పురూరవసుడు తాను వసించి తపము సేయ యోగ్యమగు తావునకై వెదకివెదకి తుదకట్టిది చేరెను.

ఇది శ్రీమత్స్యమహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనమున భరత వర్ణాంతర్గత భరతఖండ వర్ణనమున
పురూరవశ్యరితమున మద్రరాజ పురూరవో వృత్తాంతమను నూట పదునారవ అధ్యాయము.

సప్తదశో తరళతతమోఽధ్యాయః.

హిమవత్సర్గతవృక్షాదివర్ణనమ్.

నూతః : తస్యైవ వర్వతేన్ద్రస్య ప్రదేశం సుమనోహరమ్

అగమ్యం మానుషైకస్యై రైవయోగా దుపాగతః. 1

ఇరావతీ సరిచ్ఛేష్ఠా యస్మాద్దేశా ద్వినిర్గతా । మేఘశ్యామంచ తందేశం ద్రుమషణ్ణై రసేకశః. 2

సాలైస్తాలై స్తమాలైశ్చ కర్ణికారై స్సశాల్యలైః । న్యగ్రోదైశ్చ తపాశ్శతై శ్శరీషై శ్శూదపాద్రుమైః. 3

శ్లేష్మాతకై రామలకై ర్గరితకవిభీతకైః । భూరై స్సమక్షకై ర్బాణై ర్మృతై స్సప్తచ్ఛదైరపి. 4

మహానిమ్బై స్తథానిమ్బై ర్నిర్గుణీభి ర్గర్జిదుమైః । దేవదారుమహావృక్షై స్తథా కాలేయకద్రుమైః. 5

పద్మకై శ్చన్దనై ర్బిల్వైః కపిత్థై రక్తచన్దనైః । వాతామరిష్టకాక్షిరై రశ్శకరై స్తథార్జునైః. 6

హస్తికరై స్సుమననైః కోవిదారై స్సుపుష్పితైః । హ్రచ్చీనామలకైశ్చాపి మదూకైఃస్సవరాటకైః. 7

భిర్జూరై ర్నాశికరై శ్చ ప్రియాళ్వామాతకద్రుమైః । తస్తుమాలై ర్దవైర్భవ్యైః కాశ్మికైః పర్ణిభిస్తథా. 8

- జాతీపలైః పూగపలైః కట్టలైః స్ఫల్లకీపలైః । మన్దారైః కోవిదారైశ్చ కింశుకైః కుసుమాంశుకైః. 9
 పలాశైః శ్యామ్బలీభేదైః రేవతసైః ర్జలవేతసైః । రక్తాంగైశ్చ సారజైర్జిజ్ఞాభి స్సప్తపియజ్ఞాభిః. 110
- రక్తాశోకైః నైఃకాశోకైః కురుకైః ద్భువిరూపకైః । ముషకున్దైః నైఃకాకున్దైః కోటరూషనరూషకైః. 121
 కింకరానైః కిరానైశ్చ కేతకైః ప్లవనకేతకైః । శౌభాజ్ఞనైః రజ్జనైశ్చ శుకలిజ్జనిచోశకైః.
 నవర్ణకైశ్చ శయనైః ద్భుమశ్రేష్ఠైః నైఃకానైః ।

నూట పదునేడవ అధ్యాయము.

హిమవత్పర్వత వృక్షాది వర్ణనము.

(ఈ అధ్యాయమున వృక్షాది వర్ణనమున కొంత వరస్పర నమ్మిశ్రణము ఉన్నను చాలభాగము ఆయా వర్ణములకు చెందిన వృక్షలతాదికమును మహాముని క్రమముగా వర్ణించుట జరిగినది.)

నూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఈ హిమవత్పర్వతమునందే అతి మనోహరమగు ప్రదేశము ఒకటి కలదు. అది సామాన్య మానవులకు చేరనలవికానిదేయైనను అదృష్టవశమున మద్రరాజగు పురూరవుడు చేరెను. అచటి నుండియే నదీ శ్రేష్ఠయగు ఇరావతి ప్రభవించి బయలు వెడలును. అనేకములగు వృక్షముల సుబురులతో ఆ ప్రదేశము మేఘములవలె నల్లనై కానవచ్చుచుండును.

(అచటి వృక్షములలో కొన్ని కలపను లక్క మొదలగు వదార్థములను అగురు మొదలగు సుగంధ దూప ద్రవ్యములను అలంకరణ సామగ్రిని ఓషధులను ఉత్పన్నము చేయు మహావృక్షములు. అవి ఏవన): సాలతాల (తాటి) తమాల-కర్ణికార-శాల్మల (బూదుగు) న్యగ్రోదా (మర్రి) శ్వత్త (రావి) శిరీష (దిరిసెన) శింశుపా (అగురు) శ్లేష్మాతకామలక (ఉసిరిక) హరీతక (కరక) విభీతక (తాడి) భూర్జముంజక బాణ (ఈ రెండును ఏళ్ళయొడ్డున మొలచు ముంజగడ్డి తెల్లు) నవచంద్ర (వ్రతి రెమ్మయందును ఎప్పుడును ఏడాకులే ఉండెడి ఆరణ్య వృక్షము) మహానింబ (పెద్దవేవ) నింబ నిర్గుండి హరిద్రుమ దేవదారు కాలేయక వద్మక చందన బిల్వ కపిత్థ (వెంగ) రక్తచందన వాతామ రిష్టకా-క్షీరా-శ్వకర్ణార్జున (మద్ది) హస్తికర్ణ-సుమననకోవిదార ప్రాచీనామలక మదూక (ఇప్ప) వరాటక ఖర్జూర నాళికేరప్రియా-శ్యామ్రాతక తంతు మాలధవ భవ్య కాశ్మీర-వృక్షజాతీపల (జాణికాయ) పూగపల (పోక) కట్టల స్ఫల్లకీపల మందార కింశుక కుసుమాంశుక పలాశ (మరియొక విధమగు మోదుగు) శ్యామ్బలీభేద (మరొక విధమగు బూదుగు) వేతన (మెట్టి వ్రబ్బలి) జలవేతన (నీటి వ్రబ్బలి) రక్తాంగ సారంగహింగు (ఇంగువ) ప్రియంగు రక్తాశోకాశోక కురుక భువి రూఢకముచుకుంద కుంద కోట రూషక-రూషక కింకరాత కిరాతకేతక (నీటి మొగలి) వనకేతక (అడవి మొగలి) శౌభాంజనాంజన శుకలింగ నిచోశక వర్ణక శయనానన వృక్షములును.

- మన్మథన్య శరాకారైః స్పహకారైర్మనోరమైః. 13
 వీతయాథికవత్మికైః శ్వేతయాథికయా తథా । జాత్యా చమృకజాత్యాచ తుమ్పకైశ్చ సతుమ్పకైః. 14
 మోచైః శ్చోచైశ్చ లికుచైః స్తీలబిల్వకుసుమ్పకైః । తథాచ శుష్మచరణైః ర్వరుణైః కామవల్లభైః. 15
 పుష్పాజ్జకైశ్చవకుతైః పారిభద్రహరిద్రకైః । ధారాకదమైః కుటజైః కదమైః గిరికూటజైః. 16
 ఆక్రాంతమూర్ధకకుభైః కకుభైః కమనీయకైః । కర్కన్దుబదరైః ర్శీపైః ర్శీపైః పరివ మదోద్ధతైః. 17
 రక్తైః పాలివనైర్వృక్షైః ర్దాడిమైః శ్చమృకద్రుమైః । బన్దూకైశ్చ సబన్దూకైః కుజ్జకానాంతు జాతిభిః. 18
 కుసుమైః పాటలాభిశ్చ మల్లికాకరవీరకైః । కురువకైః ర్శీమవజ్జకైః ర్శ్మముభి ర్శ్మదుజమ్ముభిః. 19
 బీజపూరైః స్పకర్పూరైః ద్భుభి శ్చాగురుద్రుమైః । బిమ్బైశ్చావతిబిమ్బైశ్చ సన్తానకవితానకైః. 20
 తథాంతు ఫలవృక్షైశ్చ హిస్తాలఫలదన్వికైః । తృణశున్యైః కరీషైశ్చ శాకైశ్చ మచనైః నైః. 21

పీలుభి ర్దాతకీభిశ్చ చిరిబిల్వసవాలుకైః । తిన్రిజీతై న్నథా లోధైర్విదగ్ధైః క్షీరికాద్రుమైః. 22

అశ్మాతకై న్నథాజ్కోలై న్నథా చ మధుకద్రుమైః । భల్లాతకై రిన్ద్రవనై ర్వల్మికై స్సిన్ధువారకైః. 23

నాగకేసరవృక్షైశ్చ సుకేసరమనోరమైః । కరమర్దైః కానమర్దై రరిష్టకవరిష్టకైః. 24

రుద్రాక్షై ర్ద్రాక్షసమ్భూతై స్సనిమైః పుత్రజీవకైః । తక్కోలై ర్దావకైశ్చాపి త్వగ్మైః పారివేతనైః. 25

(మరికొన్ని అందమగు పూలను ఔషధములుగా వనికివచ్చు ఫలములను ఇచ్చునవి-అవి ఏవన): అనన మన్మథ శరాకార మనోరమ నహకార (రసాలమను మామిడి) పీతయాభికా-వల్మిక-శ్వేతయాభికా-జాతీ (జాజి) చంపక తీగ (నంపెగ) తుంబక మోచబోచలికుచ తిల-బిల్వ-కుసుమంబక (నూనెనిచ్చు కుసుమవంట) శుష్మచరణ వరుణ కామ వల్లభ పుష్పాంకుశ వకుళపారి భద్రహరిద్రక ధారా కదంబ (ఒక కడిమి) కుటజ (కొడిసె) కదంబ (నాటుకడిమి) గిరి కుటజ సమాక్రాంత దిగంత కమనీయ కకుభ (మద్ది) కర్కంధుబదరీ మదగణ సమాన సీవరక్త (ఎర్రని) పాలీవన దాడిమద్రుమ చంపక (చెట్టు నంపెంగ) బందూక నబందూక కుంజకజాతిభేద (వేరువేరు జాతుల కుంజక వృక్షములు) పాటల కరవీర (ఎర్ర గన్నేరు-అదేవిధమగు తెల్లని పూలచెట్టును) కురువక (వచ్చనిములుగోరింట) హిమ వంజీరములును.

(మరికొన్ని ఓషధులుగానే విశేషముగా వనికివచ్చు చెట్లు- అవి ఏవన): జంబూ (నేరెడు) మృదు జంబూ బీజపూర కర్పూరాగురు బింబ (దొండ) నంతానక వితానక (వందిళ్ళు)ములును-ఔషధజాతి (మరికొన్ని వండ్ల చెట్లు: అవి ఏవన): హింతాల ధన్విక తృణశున్య కరీషకాక (చాగ) మదన (ఉమ్మెత్త) పీలు దాతకీ (ఆరె) చిరిబిల్వ వాలుక తిన్రిజీ (చింత) లోధ్ర విదంగ క్షీరికా-అశ్మాతకా-అంకోల (ఊడుగ) మధుక భల్లాతకేంద్రవన వల్మిక సింధువార సుకేసర (మనోరమ) నాగకేసర కరమర్దకానమర్దారిష్టక వరిష్టక రుద్రాక్ష ద్రాక్ష నింబ పుత్రజీవక (గారకాయ) తక్కోలరావకత్వక్ద్రుమ పారివేతనములును.

ప్రతానైః పిప్పలీనాంచ నాగవల్లిభి రుత్తమైః । మరీచానాం తథాగుల్మైః పద్మైశ్చ వనమాలికైః. 26

మృద్వీకామణ్డలై ర్ముఖ్యై రతిముక్తకమణ్డలైః । వకులై ర్వక్రకీనాంచ ప్రతానై స్సవలైశ్చభైః. 27

కూశ్మాణ్డానాం ప్రతానైశ్చ వటోలాలాబువల్లికైః । చిరజ్ఞస్య ప్రతానైశ్చ పటలైః కరవేల్లకైః. 28

కార్కోటకవితానైశ్చ వారాకై ర్భృహతీఫలైః । రాజమాషాతసీషణ్డైశ్చాకైశ్చ వివిధై న్నథా. 29

కన్తైర్విదార్యాచ తథా కరోరై స్సౌదునంయుతైః । సబిడారీ విష్టుసారా జతువత్సగ్వివర్తికైః. 30

సునిష్పావక వృక్షైశ్చ గవిషువక వాస్తుకైః । సువర్చలాభి స్సర్వాభి స్సర్వపాభి న్నథైవచ. 31

కాకోలీ క్షీరకాకోలీ వృక్షైశ్చ సుమనోహరైః । కాసుమర్దై న్నథా సాలై న్నథాకట్ఫలచక్రకైః. 32

తథా క్షీరికశాకైశ్చ కాలశాకేన వై తథా । శిమ్బిదాన్యై న్నథాదాన్యై స్సర్వై ర్నిరవశేషతః. 33

ఓషధీభి ర్విచిత్రాభి ర్దీప్యమానాభి రేవచ । ఆయుష్మద్భి స్సనస్యాభి ర్వన్యాభిశ్చ నరాధిప. 34

జరామృత్యు భయమ్నాభిః ఘృద్భయమ్నాభి రేవచ । సౌఖ్యాగ్యజనసీభిశ్చ లతాభి శ్చావ్యనేకశః. 35

తత్ర వేణులతాభిశ్చ తథా కీచకవేణుభిః । కాకై శ్శశాంకకాకైశ్చ కాశగుల్మై న్నథైవచ. 36

కుశగుల్మై న్నథారమ్యై ర్గుల్మై శ్చేకో ర్మనోరమైః । కార్పాసద్రుమ నక్షత్రేన దుర్లభేన శుభేనచ. 37

తథాచ కదళీషణ్డై ర్మనోహరిభి రుత్తమైః । తథా మరకతప్రస్థ ప్రదేకైశ్చాడ్యలాన్వికైః. 38

హరిత్పుష్ప సమాయుక్తైః కుంజ్కమన్యచ భాగశః । భృంగరాజ జటామాంసీ గ్రన్థికై స్తుమురాజ్గదైః. 39

స్వర్ణపుష్పా యథాభూమి ర్నానాపుష్పై న్నథావరైః । జమ్బీరికా భూతృణకై స్సరనైః కకుభై న్నథా. 40

శృంగీబేరాజమోదాభిః కుహకైశ్చ ప్రేయాశుకైః । జలజైశ్చ తథావర్జై ర్నానావర్జై స్సుగన్ధిభిః. 41

ఉదయాదిత్య సజ్జాతైః పూర్ణచంద్ర సింధే నైః । తపసీయనవర్జైశ్చ ఆతసీపుష్ప సన్నిభైః. 42

ఉకవత్ర నిభైశ్చానైః స్థలపాలైశ్చ భాగినః । పశ్చావర్తైస్సమాక్షిణై ర్భూమవర్జై న్నతేవచ. 43

ద్రష్టదృష్ట్యాహితముదైః కుసుమై శ్చంద్రసన్నిభైః । తథా వహ్నిశిఖాకారై ర్గజవక్రౌత్పలై శ్శుభైః. 44

నైరోత్పలై స్సకర్పూరై ర్గుణ్ణాతక కశేరుతైః । శృంఖాటకస్యగాలైశ్చ భరదైశ్చ న్నైరోత్పలైః. 45

జలజై స్థలజై ర్మూలైః ఫలైః పుష్పై ర్విశేషతః । వివిధైశ్చైవ నీవారై ర్మునిభోజ్యై ర్నరాధిప. 46

స రద్ధాన్యం స తత్సర్వం స తచ్ఛాకం స తత్పులమ్ ।

స తస్మాలం స తత్కన్దం స తత్పుష్పం సరాధిపః. 47

నాకరోకోద్భవం నిత్యం సరలోకోద్భవంచ యత్ । అనూపోత్థం వనోత్థంచ యత్రయత్రాస్తి పార్థివః. 48

సదాపుష్పఫలం సర్వ మజర్యమృతయోగతః । మద్రేశ్వర స్స దదృశే తవసోర్థోవయోగతః. 49

(మరికొన్ని వివిధోప యోగములుకల తీగల గుబురు పొదల జాతులు. అవి ఏవన): పిప్పలీ నాగవల్లీ (తమల పాకు) మరీచ (మిరియపు) పద్మ-వనమాలికా మృచ్చికా (ద్రాక్ష) అతిముక్తక వకుల (పొగడ) నఫల (పండ్లుగల) వక్రకీ కూశ్మాండ (బూడిద గుమ్మడి) వటో (పొట్ల) లాలాబు (సొర) చిరంట కారవేల్గ (కాకర) కార్కోటక వారాక (పందిలి వంగ) బృహతీ ఫల రాజమాషాతసీ (బొబ్బర-అవినె) త్యాది వివిధ శాకలతా వ్రతానములును రుచిమంతములును కంద విదారీ కరోట బిడారీ విష్ణుసారాజతువత్ త్వగ్వివర్ధిత నిష్పావక గవిక్షువక వాస్తుక సువర్చలా నర్దవములును (ఆవాలు) కాకోలీక్షీరకాకోలీకానమర్దసాల కట్టల చక్రక వృక్షములును క్షీరక శాక కాలశాకములును శింబి ధాన్య వ్రభృతి సర్వ ధాన్యములును విచిత్రములును వ్రకాశించునవియు దీర్ఘాయువు కలవియు సన్యాయతములును సగు వన్యములగు ఓష దులును జరామృత్యు తుద్యయ నాశకములును సౌభాగ్య వర్ధనములునుసగు అనేక లతలును తీగ వెదుళ్ళు బొంగు వెదుళ్ళును చంద్రునివలె మెరయు పూలుగల రెల్లు పొదలును రమ్యములగు దర్పల చెరకుల గుబురులును దుర్లభములును శుభకరములుసగు తెగకు చెందిన వ్రత్తిచెట్లును మనోహరములును సుత్తమములుసగు అరటి గుబురులును వచ్చిక బయళ్ళతో నిండిన గరుడ వచ్చమణుల నెత్తములును వచ్చని పూవులతో వెలయు కుంకుమ పొదలును భృంగరాజ జటామాంసీ గ్రంథికతుమురాంగడములను ఓషధి వృక్షకము (మొక్క)లును భూమి బంగారు పూవులు దాలెనేమో యని తోవజేయు మరి ఇతరములగు పూవులును సరసములగు జంబీరికా భూతృణక కకుభ వృక్షములును శృంగిబేరాజ మోదా (వాము) కుహక ప్రియాశుక వృక్షలతాదికమును ఏ వన్నెయు లేనివి వలువన్నెలు కలవియగు సుగంధవంతములు సగు తామరలును ఉదయ సూర్యునివలె పూర్ణచంద్రునివలె కాచిన బంగారువలె అవినె పూలవలె చిలుక తెక్కలవలె మెరయు మెట్టయందు పూచు పూలును ఐదు వన్నెలు ఇంకను ఎక్కువ వన్నెలు కలిగి చూపఱ కంటికింపు కలిగించు మరి ఇతర పుష్పములును చంద్రునివలె వహ్ని జ్వాలలవలె మెరయు శుభములగు గజ వక్రౌత్పలములును (కలువ) నీరోగ్నిలములును కర్పూర పుష్పములును గుంజాతకములును కశేరుకములును శృంగాటకములును నృగాలములును భరతిములును నైరోత్పలములును (మెట్ట కలువలు) మరికొన్ని నీటియందు మెట్టయందు మొలచి పెరుగు కందమూలఫల పుష్ప విశేషములును మునుని కాహారములగు వివిధ నీవార ధాన్యములును ఆ వ్రదేశమునందు ఆ రాజునకు కనవచ్చెను.

స్వర్గమందో సరలోకమందో జలప్రాయ వ్రదేశములందు గాని మెట్టపైగాని వనములందుగాని లభించు అయా జాతులలో అచట లేని ధాన్యము కాని పుష్పముకాని శాకము కాని ఫలముకాని కందముకాని మూలము కాని ఏదియు నుండదు. అవి అన్నియు ఎల్లప్పుడు ఫల పుష్పములను కందమూలాదికమును ఇచ్చునదే కాని ఋతు లక్షణ వశమున నశించునవి కావు. తవశ్శర్మకివి యన్నియు ఉపయు క్తములును అనుకూలములును అగుననుకొనుచు రాజుని యన్నియు చూచుచుండెను.

చద్యశేచ తథాతత్ర నానారూపవతత్రణః । మయూరా జ్ఞితవక్షాంశ్చ కాకకజ్ఞాంశ్చ కౌకిలాన్ . 50
బకా న్గాదమ్బుకాన్ హంసా న్కోయష్టిన్ భిక్షరీటకాన్ ।

కుక్కుటా న్గాష్ఠకూటాంశ్చ భట్టాన్ స్తుబ్ధకింస్తథా . 51
గౌషేడకాం స్తథాకుమ్భాన్ దార్తరాష్ట్రాన్ ఇచ్ఛకాన్బకాన్ ।

దాతుకాం శ్చక్రవాకాంశ్చ కటుకా నిట్టిభాన్ దృభాన్ . 52
పుత్రిప్రియా న్లోహపృష్ఠా న్లోచర్మగిరివర్తకాన్ । పారావతాంశ్చకమలా శ్చారికా జీవజీవకాన్ . 53

లావవర్తకవర్తాంశ్చ రక్తవత్సప్రభద్రకాన్ । తామ్రచూడా స్త్వర్ణచూడా న్కుక్కుటా న్గాష్ఠకుబ్జకాన్ .
కపిష్ఠలా న్కులవికాం స్తథా కుఙ్కుమచూడకాన్ । భృంగరాజాన్ సారపాదాన్ భుల్లిజాన్ పిఙ్గమానవాన్ .
మంజుశీతక దాత్యూహాన్వ్యా దాన్యాత్రాన్ స్త వక్షకాన్ । భారద్వాజాం స్తథా చాషా స్తువర్ణానంజలీయకాన్ .
భౌమపుత్రాన్ నదాజ్ఞానాన్ స్తువర్ణాన్బాజనాన్తికాన్ । ఏతాంశ్చాన్యాంశ్చ బహుశః వక్షేనన్తా న్మనోహరాన్ . 57
శ్వాపదా నివిధాకారా న్మృగాంశ్చైవ మహామృగాన్ ।

వ్యామనైకసరిణ స్సింహాన్ ద్వీపిన శ్శరభా న్బృకాన్ . 58
ఋక్షాం స్తరక్షాంశ్చ మృగా న్గోలాజ్ఞాలాంశ్చ వానరాన్ । శశకా న్మశకా న్దంశా న్మార్జారా న్వాయవేగినః .
మూషికా న్నకులా న్గాంశ్చి చ్చివనోడవకాలకాన్ । తథా మత్తాంశ్చ మాతంగా న్గోమహిష్యశనా న్బృకాన్ .
చామరా స్త్వమరాంశ్చైవ తథా గౌరముఖాం స్తథా ।

ఉరభ్రాంశ్చ తథా మేషాం త్పారంగా నథ కుక్కుటాన్ . 61
తరక్షా నృక్షకాన్బక్షాన్ క్షపక్వాన్కుకురాన్మృగాన్ ।

నీలాన్మృగా న్మర్కటకా న్మహానీలాంశ్చ రావకాన్ . 62
శ్వదంష్ట్రాన్ నామశరభాన్ కోరకారకనన్బరాన్ ।

ఇవికాక యారాజా చూడ ఇంపుగొలుపు వివిధ పక్షులను-వలువన్నెల వెలియు తెక్కలీకలుకల వెనుక్కు
కాక కంక కోకిల బక కాదంబక హంసకోయష్టిఖంజరీట కుక్కుట కాష్ఠకూట భట్టాంగ లుబ్ధి గౌషేడక కుంభ దార్త
రాష్ట్ర శుక దాతుక చక్రవాక కటుక టిట్టిభ పుత్రిప్రియలోహపృష్ఠ గోచర్మ గిరివర్తక పారావత కమల శారికా
జీవంజీవకలావ.వర్తక-వర్త రక్తవత్స ప్రభద్రక తామ్రచూడకుక్కుట స్వర్ణ చూడకుక్కుట కాష్ఠకుబ్జక కపింజల కల
వింక కుంకుమ చూడక భృంగరాజ సారపాద భుల్లింగ పిండమానవ మంజుశీతక దాత్యూహ వ్యాధనవక్షక యాత్ర
భారద్వాజచాష స్తువర్ణానంజలీయక భౌమ పుత్రి నదాజ్ఞాన బాజనాంతికములు అనెడి వానిని చూచెను. మనోహరములగు
వేరువేరు పక్షులమందలను ఆ మద్రరాజ పురూరవనునకు అది కననయ్యెను.

మరియు వివిధాకారములగు వన్య క్రూర మృగములు మహామృగములు వ్యాఘ్రములు కేసరయూత సింహములు
ద్వీపి శరభ వృక ఋక్షతరక్ష మృగగోలాంగూరి వానర శశకమశక దంశ వాయవేగి మార్జార మూషికనకుల
శివనోడవకాలక మత్తగజ గోమహిష్యశన వృక చమర నృమర గౌరముఖోరభ్రమేష మేష సారంగ కుక్కుట ఇది
ఒక మృగము-కోడికాదు) తరక్ష ఋక్షక ఋక్షక్షపక్వకుకుర మృగ మర్కటక చిరుకోరులు) మహానీలరావకశ్వ
దంష్ట్ర రామశరభ కోరకారక నంశర కరాశకృతమాలికాంపుచ్చతోరణోష్ఠ భిక్షవరాహ యరగ గర్భజములును ఆ
రాజున కచట కాననయ్యెను.

కరాళాన్కృతిమాలాంశ్చ కాలపుచ్చాస్తృతో రణాన్ . 63
ఉష్ణాన్ స్తథా న్వరాహంశ్చ తురజ్జవర గర్భభాన్ । ఏతా న్స్వీక్ష్య మద్రేణో విరుద్ధాంశ్చ వరస్పరమ్ . 64

ఆవిరుద్ధాం శ్చ తే తస్మిన్నిర్భృతిం వరమాం యయా ।

తదాశ్రమం వరంపుణ్యం నతు మద్రేశ్వరో నృపః. 65

తత్ప్రభావా త్ప్రభాయుక్తం స్థావరై ర్జగమై స్తథా । హింసనిహి నచాన్యోన్యం హింసకాస్తు వరస్పరమ్. 66

క్రవ్యాదాః ప్రాణిన స్తత్ర సర్వే క్షీరఫలాశినః । నిర్మితం తచ్చ తద్వద్వై చాత్రిణాతు మహాత్మనా. 67

శిలాయాం నిమ్నదేశే చావసత్తత్ర న్యయంనృపః । వయఃక్షరన్తి తే దివ్య మమృతస్వాదుసన్నిభమ్. 68

క్వచిద్ధ్రామ్య మహిష్యశ్చ క్నచిద్ధావశ్చ సర్వశః । గోక్షీరేణచ సమ్పూర్ణా దద్నా చాన్యత్రవా బహు. 69

సోఽవశ్య త్పరమాం ప్రీతి మవాప వసుధాధిపః । సరాంసి తత్ర దివ్యాని సద్యశ్చ విమలోదకాః. 70

ప్రణాశికా న్యశోష్యాణి శీతలానిచ భాగశః । కన్దరాణిచ శైలన్య సుసేవ్యాని వదేవదే. 71

హిమపాతో న తత్రాస్తే సమన్తా త్పృచ్ఛయోజనమ్ । ఉవత్యకాసు శైలన్య శిఖరేషు న విద్యతే. 72

తత్రాస్తే రాజచ్ఛిఖరం వర్వతేన్ద్రస్య పాణ్డరమ్ । హిమపానం సమాదాయ ఘనాః కుర్వన్తి సంహతాః. 73

తత్రాస్తే చావరంశృంగం సదాతోయఘనావృతమ్ । నిత్యమేవాభివర్షన్తి శిలాభి శ్శిఖరంవరమ్. 74

తత్పరం సుమనోహారి యత్ర కామహరో హరః । సురముఖ్యోవయోగిత్యా చ్ఛాళిన స్పఫలాస్సదా. 75

సదోవగీతభ్రమరా స్సరస్త్రీసేవి తాస్సరాః । సర్వపావక్షయకరం శైలస్యైవం మనోహరమ్. 76

వానరైః క్షీడమానాశ్చ దేశేదేశే నరాధిప । హిమపుష్పకృతా స్తత్ర పూర్ణభిమ్బసమప్రభాః. 77

తమాశ్రమం సమన్తాచ్చ హిమనందద్దకన్దరైః । శైలవాటైః పరివృత మగమ్యం మనుజై స్సదా. 78

పూర్వారాధితభాగ్యోసౌ మహారాజః పురూరవాః । తమాశ్రమ మనుప్రాప్తో దేవదేవప్రసాదతః. 79

తమాశ్రమం శ్రమహరం సుగన్ధంచ మనోరమమ్ ।

సుపుష్పితైః కుసుమశతై రలంకృతం కృతంస్వయం రుచిర మథాత్రిణా శుభమ్. 80

సుయోగదం మునివరసేవితం మహా చ్ఛుభావహం నతు దదృశేఽథ మద్రరాట్. 80u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోశే పురూరవశ్చరితే హిమవద్ వృక్షాదివర్ణనం

నామ సప్తదశోత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

మద్రరాజానకు కనబడిన ఈ మృగములలో వరస్పర నహజ విరోధము కలవియు కలవు. ఐనను నవి విరోధము లేక మెరిగుటచూచి ఆతడు మిగుల ఆనందము చెందెను. ఈ ఆశ్రమము మిగుల పుణ్యకరము. అది ఎవరిదో ఆ మహా నీయుని ప్రభావమున అచటి స్థిర (వృక్షాది) చర (పక్షిమృగాది) ప్రాణులన్నియు కాంతిమంతములయి వెలుగొందు చుండెను. అచటి పక్షి మృగములలో వరస్పర హింసకములును ఆ లక్షణము లేక శాంతితో నుండెను. అచట మాంసాహారి ప్రాణులన్నియు పాలు వండ్లు త్రాగి తిని జీవించును. మహాత్ముడగు అత్రిముని దానినిబట్టి దానినిగా నొనర్చెను. (అచటి ఈ ప్రకాంతతకు ఆ మహాత్ముని ప్రభావము హేతువు.)

ఆరాజ తానచట ఒక పల్లమున శిలపై కూర్చుండెను. అచటి గ్రామ్య (ఆరణ్యములుకాని) గేదెలును ఆవులు అమృతమువంటి రుచికర పాలు స్రవించుచుండెను. అచటి తావులన్నియు ఆలపాలతో పెరుగుతో మిక్కిలిగ నిండి ఉండుటచూచి యారాజ మిగుల ఆనందమందెను. అచటి నరన్సులు దివ్యములు-నదులు నిర్మలోదకములు-ఊటలన్నియు ఎండనివి చల్లనివి; అడుగడుగున గుహలు తమ్ము చేరిన వారికానందప్రదములు. ఆ చుట్టుపట్టుల ఐదు యోజనముల మేర పర్వత సమీప భూములందుకాని పర్వత శిఖరములందు కాని హిమపాతము లేదు.

అచట మంచును త్రావి మనీభవించి తెల్లనై వెలుగొందు మేఘములతో నిండి ప్రకాశించు హిమాలయపు శిఖరము ఒకటి కలదు. అచటి పరిసరములందే ఎల్లవేళల నజలములగు జలదములతో నిండి కనులవండువు గేయ

దేవముఖ్యులు అచట నెల్లవేళల సుఖము లనుభవించుచు ఆనందించుచుందురు. అందులకు అనుకూలముగానే ఆ శిఖరమందలి పరి వృక్షములన్నియు నిరంతరము నఫలములు; అచటి పూల-పండ్ల సుగంధములచే నాకర్షింపబడు తుమ్మెదలు నదా రొద సేయుచుండును. అచట తమ అంగసల సేవలందుకొనుచు దేవతలాసంద విహారములు సేయు చుందురు. ఆ పర్వత శిఖరము ఇట్లు సుమనోహరమగుటతోపాటు పర్వపాప క్షయకరమయి యుండెను. అయా ప్రకేతము లందు క్రిడించుచుండు వానరములు చూపఱకు కుతూహల వినోదములు కలిగించుచుండును. అచటనచట కనవచ్చు హిమ రాశి ఘనములు పూర్ణ చంద్ర బింబమువలె ప్రకాశించుచుండును.

ఇట్టి ఆ ఆశ్రమమునకు అన్నివైపులను మంచుతో చూతవడిన గుహలును చిరుకొండల వరుసలును ఉండి
మనుజులకు ఎన్నడును అగమ్యమలయి యుండెను. అయినను పూర్వ పుణ్య కర్మానుష్ఠానమున అదృష్టమును సంపా
దించినవాడగుటచేతను దేవదేవుడగు శివుని యనుగ్రహమునను మద్రమహారాజా పురూరపుడు అటకు చేరి ఆ ఆశ్ర
మస్వాశ్రమమును చేరగలిగెను. అత్ర మహోముని తనకై వీర్పరచుకొనినదియు ఆ మహానీయుని తపోబలముచే వర్జితమునా
మమును శ్రమ హరమును సుగంధయృతమును మనోహరమును చక్కగా వూచి వికసించిన నూరులకొంది పూలతో
అలంకృతమును యోగసిద్ధి ప్రదముగుటచే ముని శ్రేష్ఠులకును ఆశ్రయమును శుభావహమును అగు ఆ ఆశ్రమమును
మద్ర భూపాలుడు సంతనముతో కాంచెను.

భరతఖండ వరనమున పురూరవశ్యురితమున హిమవత్సరగ్రత వృక్షాది వరనమున ౬ ౬

మొన్నాళ్ళను వర్తనమును నూట పది నేడవ అధ్యాయము.

అష్టాదశో తరశ తతమోఽధ్యాయః.

పురూరపస్తాక్షి త్యా శమగమనమ్ త తపశ్శర్యాచ.

[illegible]

నూతన పద్ధతినెనిమిదవ అధ్యాయము.

పురూషన్మ ధత్తాశ్రమమున కేగుట-తపమాచరించుట.

హిమాలయమునందలి ఇట్టి ప్రదేశములో చాల వృత్తయిన రెండు శిఖరములు కలవు. వానియందు అధికముగా వర్షము కురియుచు మంచువడుచు ఉండును. ఈ రెంటి నడుమ చీనకంటే చాల వృత్తయిన్న చూడవ. శిఖరలకు కలదు. దాని శిలలు ఎడతెగక ఎడతతో కాలుచుండును. అయినను అచట శ్రమతోచదు. అది శిఖరమొనకు దగ్గరలో వధమటగా చెట్ల గుబురులో జాజి లీగలు క్రమ్మివదై చూడముచ్చటగా నున్న గొంటి ఒకటి కనబడగా, కుతూహలము కలిగి పురూరవో రాజుండు ప్రవేశించెను. చీకట్లు దట్టముగా క్రమ్మియున్న ఆ ప్రదేశము నల్లమూతము (నాలుగు పు. 53)

వందల ధనువులు; ధనువు = నాలుగు మూరలు, పొడవుండెను. అది దాదిన తరువాత చక్కని కాంతులే ఆభరణములుగా ప్రకాశించునది చాల ఎత్తైనది చాల లోతుకలది లోపలికి వ్యాపించినది. గుండ్రనిది ఒకబోటు కలదు. అచట సూర్యుడు తన్నెండను చంద్రుడు తన వెన్నెలను ప్రసరింపజేయును. ఇనను అది అహర్నిశములు పగలువలె ప్రకాశించుచుండును. దానియందు క్రోశముకంటె ఎక్కువ వ్యానముగల (క్రోశము = 1000 ధనువులు) నరస్సు అందగించుచుండెను.

- సమస్తా త్వరసస్తస్య శైలలగ్నాతు వేదికా । సౌవర్ణైరాజితైర్వృక్షై ర్విద్రుమై శ్చైవశోభితా. 7
 నానామాణీకృతసుమై స్సుప్రభాభరణోజ్జ్వలైః । తస్మి న్నరసి వద్మాని వద్మరాగచ్ఛదానిచ. 8
 వజ్రకేసరయుక్తాని సుగన్ధీని తథావ్యతి । వత్సై ర్మరకతై ర్నీలై ర్వైడూర్యైశ్చ మహివతే. 9
 కర్ణికాశ్చ తథా తేషాం జాతరూపాశ్చ పార్థివ । తస్మిన్నరసి భూమిర్యా న సావజ్కనమాకులా. 10
 నానారత్నై రుపచితా జలజానాం సమాశ్రయా । కపర్దకానాం ఖక్తినాం శఙ్ఖానాంచ మహివతే. 11
 మకరాణాంచ మత్స్యేనాం జలజానాంచ కచ్ఛవైః । తత్ర మరకతఖణ్డాని వజ్రాణిచ సహస్రశః. 12
 వద్మరాగేన్ద్రసీలాని మహాసీలాని పార్థివ । పుష్కరాగాణి రమ్యాణి తథా కార్కోటకానిచ. 13
 తుబుకన్యచ ఖణ్డాని తథా విష్ణుమణేరపి । రాజావర్తకముఖ్యాని రుధిరాక్షన్య చావ్యథ. 14
 సూర్యేన్దుకాన్తయో శ్చైవ పీలో ర్వైరాతలన్యచ । జ్యోతీరసన్య రమ్యన్య సమకన్యచ భాగశః. 15
 పురోరగబలాక్షాణాం స్పటికన్య తథైవచ । గోమేదవిత్తకానాం చ ధూళీమరకతన్యచ. 16
 వైడూర్యసౌగన్ధికయో న్తథా రాజమణే ర్నృప । ఖణ్డన్యచైవ ముత్తన్య తథా బ్రహ్మమణేరపి. 17
 ముక్తాఫలానాం శుద్ధానాం తారావిగ్రహధారిణామ్ । సుఖోష్ణంచైవ తత్తోయం స్నానా చ్ఛీతవినాశసమ్. 18

ఈ నరస్సునకు అన్ని వైపులను వ్యాపించి కొండను అంటుకొని వేదిక (పొదరిండ్లతో నిండిన ప్రదేశము) ఒకటి కలదు. కన్నులకింపగు కాంతులే ఆభరణములై ప్రకాశించు మణి కునుమములుకల బంగారు వెండి వగడపు చెట్లటనుండెను. ఆ నరస్సునందలి తామర పూవుల దళములు వద్మరాగములతో కేసరములు వజ్రములతో ఆకులు మరకతములతో వైడూర్యములతో దుద్దులు బంగారుతో ఏర్పడి సుగంధ యుతములై యుండెను. ఆ నరస్సునందును పరిసరములందును ప్రదేశము బురద లేక అది నానావిధ రత్నములతో వద్మములతో గవ్వలతో శంఖములతో ముత్యపు చివ్వులతో మకరమత్స్య కూర్మాదులతో వెలయుచుండెను.

వద్మరాగేంద్ర సీలమహేంద్ర సీలకార్కోటక తుబుక-విష్ణుమణి-రాజావర్తక-రుధిరాక్ష-సూర్యకాంత చంద్ర కాంత-పీలు-వైరాతల-జ్యోతీరస-సమక పురోరగ-బలాక్ష-స్పటిక-గోమేద-విత్తక-మరకత-వైడూర్య-సౌగంధిక-రాజమణి-ఖంబముత్త-బ్రహ్మమణి-తారానదృశముక్తాఫల-రత్న ఖండములట నుండెను. ఆ కొలని నీరు స్నానమాడినంతనే చలి పోగొట్టి హాయిగొల్పునంత వేడిగా నుండును.

- వైడూర్యసుశిలా మధ్యే సరస శ్చోవశోభితా । ప్రమాణేచతథాభూతా ద్వేచ రాజక ధనుశ్శతే. 19
 చతురశ్రా తథారమ్యా నిర్మిలాచ తథాత్రిణా । బిలద్వారినమోద్దేశ స్తత్రచాపి పారణ్మయః. 20
 ప్రదేశస్సతు రాజేన్ద్ర ద్వీపే తస్మి న్మనోహరే । తథా పుష్కరిణీ రమ్యా తస్మి న్నాజచ్ఛిలాతలే. 21
 సుశీలామలపానీయా జలజైశ్చ విరాజితా । ఆకాశప్రతిమా రాజం శ్చతురశ్రా మనోహరా. 22
 తస్యా న్నదుదకం స్వాదు లము శీతం సుగన్ధిచ । న క్షిణోతి తథాకణ్ఠం కుక్షిం నాపూరయత్యపి. 23
 తృప్తిం విదత్తే వరమాం శరీరేచ మహత్పుఖమ్ ।

ఆ నరస్సు నడుమ వైదూర్య శిల ఉపశోభిల్లుచుండెను. దాని (ఒక్కొక్క భుజము) ప్రమాణము రెండు చందల ధనువులు; అది చతురస్రమును రమ్మమునునై యుండునట్లు అత్ర మహాముని నిర్మించెను. (ఇచ్చటి ఈ రమ్మ వివిధ ప్రదేశములన్నియు అత్ర తపో నిర్మితములే.) అచట నరస్సు నడుమ పర్వత బలహార నవ్యశములగు ఉద్దేశములు (చిన్న చిన్న ప్రదేశములు) గల పిరణ్మయ ప్రదేశపు ద్వీపమొకటి ఉండెను. ఆ మనోహర ద్వీపము నడుమ మిగుల ప్రకాశించు వైదూర్య శిలా తలము నడుమ కందికింపగు చతురస్ర పుష్కరిణి కలదు. దానియందును పద్మములు కలవు. దాని సేరు మిగుల చల్లనిది న్వచ్ఛమయినది మదురమయినది తేలికయైనది సుగంధయుతము. అది త్రావెనచో కంఠము బాధ నొందదు; కడుపు నిండి బరువెక్కదు; కాని ఆసేరు పరమ తృప్తిని శరీరమునకు మహా సుఖమును కలిగించును.

మధ్యేచ తస్యాశ్చ కృతః ప్రాసాద స్తవసాత్రిణా.	24
రుక్మ సేతుప్రదేశశ్చ సర్వరత్నమయ శ్శుభః । శశాంకరశ్మినజ్కాశః ప్రాసాదో రాజతోహి సః.	25
రత్నవైడూర్యసోపానో విద్రుమామలసాలకః । ఇన్ద్రనీలమహాచక్రో జాతరూపవిభూషితః.	26
పద్మరాగమహాస్తమ్భ స్తథామరకతవేదికః । రత్నాంశుజాలస్ఫురితో రమ్యో దృష్టిమనోహరః.	27
ప్రాసాదే తత్ర భగవాన్ దేవదేవో జనార్దనః । భోగిభోగావళిసుప్త స్సర్వాలజ్కారభూషితః.	28
జాను రాకుఞ్చితశ్చైవ దేవదేవస్య చక్రిణః । ఘణీన్ద్రనన్నివిష్టోఽఘ్ని ర్ద్వితీయశ్చ నరాధివ.	29
లక్ష్మ్యామానక్తదృష్టేస్తు శేషభోగప్రళయినః । ఘణీన్ద్రభోగవిన్యస్త బాహుదణ్డోపశోభితః.	30
అజ్ఞావృష్టవిన్యస్త దేవశీర్షోదరం శుభమ్ । ఏకస్తు దేవదేవస్య ద్వితీయ స్సుప్రసారితః.	31
సమాకుఞ్చితజానుస్త మణిబన్ధ సుశోభితః । కిఞ్చిదాకుఞ్చితశ్చైవ నాభిదేశే తథాస్థితః.	32
తృతీయస్తు కరస్తస్య చతుర్థంతు తథా శృణు । ఆత్తనస్తానకుసుమ ప్రాణదేశానువర్తనమ్.	33
లక్ష్మ్యా సంవాహ్యామానాజ్ఞిః పద్మవత్రనిభైః కరైః । సస్తానమాల్యమకుట హార కేయారభూషితమ్.	34
భూషితంచ తథా దేవ మజ్జదై రజ్జశీయకైః । ఘణీన్ద్రఘణవిన్యస్త చారురత్నశిఖోజ్జ్వలమ్.	35
జ్ఞానినామవ్యగమ్యం తం వ్రతిష్ఠిత మథాత్రిణా । సిద్ధాభిషాజ్యం సతతం సతతం కుసుమాన్వితమ్.	36
దివ్యగన్ధానులిప్తాఙ్గం దివ్యదూపేన దూపితమ్ । సరస్వైస్సుఫలై ర్హృద్యై స్సీదై రుపహృతై స్సదా.	37
శోభితో త్రమపార్శ్వం తం దేవ ముత్పలశీర్షకమ్ । తత స్సమ్ముఖ ముద్భిష్య వవన్దే స నరాధివః.	38

ఆ పుష్కరిణి నడుమ అత్ర మహాముని తన తపముచే నిర్మించిన ప్రాసాదము (దేవాలయము) ఒకటి కలదు. దాని నిర్మాణమునకై అమర్చిన టోటిని పుష్కరిణి నీటినుండి వేరుచరచుటకు నలువైపుల చతురస్రాకారమున నిర్మించిన అడ్డుకట్ట (సేతువు) నానా రత్నములు పొదిగిన బంగారుతో నిర్మితమై శోభిల్లుచుండెను. ఆలయము చంద్ర కిరణములవలె వెలయు వెండితో దాని మెట్లు వైదూర్యములతో ప్రాకారము పగడములతో లోపలి కప్పుపైనుండు మహాచక్రము బంగారు పొదిగిన ఇంద్రసేలములతో మహా స్తంభములు పద్మరాగములతో వేదికలు మరకతములతో నిర్మితములు; ఇట్లు అది రత్న కిరణరాశితో తళతళలాడుచు దృష్టిమనోహరము రమ్మమునై యుండెను.

ఇట్టి ఆలయమున దేవదేవుడు భగవానుడు నగు జనార్దనుడు (నారాయణుడు) ఆర్చానూర్తియై ఉండెను. ఆ దేవుడు అనంతని పడగల గమిపై వండుకొన్నవాడు. నిర్వాలంకార భూషితుడు; ఆ దేవదేవుడగు చక్రి మడి మోకాలు కొండెముగ ముడుచుకొని రెండవ పాదము అనంతని యందు ఉంచబడియుండెను. ఆశేషశాయి దృష్టి లక్ష్మిపై ఆనక్తమై యుండెను. ఆ దేవదేవుని ఎడమ వైపునను ఘణేంద్రుడగు ఆదిశేషుని పడగలపై దిండుగా నుంచబడెను. కుడివైపునను

పూర్తిగా చాచబడి దాని మణికట్టు దేవదేవుని ముడుచుకొనిన మోకాలిపై ప్రకాశించుచుండెను. ఎడమ దిశవ భుజమును కొంచెముగ ముడిచి ఆదేవుడు నాభిదేశమునకు ఉదరమునకు సూటిగా పొన్నుపై ఉంచుకొనెను. కుడి దిగువ చేతితో పారిజాత (కల్పవృక్ష). కుసుమమును వాసన చూచుటకై ముక్కునకు దగ్గరగా ఉంచుకొనెను. ఆ దేవదేవుని పాదములను లక్ష్మీదేవి పద్మపత్రములను బోలు కరములతో నంవాహనము చేయుచుండెను.

ఆ భగవానుడు కల్పవృక్షపు పూలతో మకుటముతో హారములతో అందెలతో భుజకీర్తులతో అంగుళీయకములతో శోభించుచుండెను. పణిండుని పడగలయందలంకారముగా ఉంచబడిన మనోహర రత్న శిఖలతో స్వామి ప్రకాశించుచుండెను. జ్ఞానులకును అగమ్యుడు అత్రి మహామునిచే ప్రతిష్ఠితుడు సిద్ధులకును సతతము అభిపూజ్యాడు సతతము పూజాకుసుమాన్నితుడు దివ్య గంధానులిప్తాంగుడు దివ్య దూప దూపితుడు సిద్ధులు సదా తెచ్చి కాసుకలిచ్చిన నరనములను హృదయమున కింపుగొల్పునవియునగు మంచి ఫలములతో ప్రకాశించుచుండు ఉత్తమ పార్శ్వము కలవాడు కలువలు అలంకారముగానున్న శీరము కలవాడునగు ఆ నారాయణుని తన సమక్షమున గాంచి ఆ మద్రరాజగు పురూరవనుడు నిలువబడి ఉండియే నమస్కరించెను.

జ్ఞానుభ్యాం శిష్యాదైవ గత్వా భూమితలం తదా : నామ్నాం సహస్రేణ తథా తుష్టావ మధుసూదనమ్. 39
ప్రదక్షిణ మథోచక్రే స తూత్యాంపు పునః పునః : రమ్యమాయతనం దృష్ట్వా తత్రోష్టాస్త్రిశమే పునః. 40
జలాదృహి ర్గుహ్యం కాచి ధృశిత్వ సుమనోహరామ్ : తతశ్చకార తత్రైవ పూజయ స్మధుసూదనమ్. 41
నానావిధైస్తథాపుష్పైః ఫలమూలైః స్పర్శదోతనైః : నిత్యం త్రిషవణస్నాయీ సహిపూజా వరాయణః. 42
దైవవాచీజలైః కుర్వ స్పృతతం ప్రాణధారణమ్ : సర్వాహారపరిత్యాగం కృత్వా స మనుజేశ్వరః. 43
అనాశ్రితగుహాశాయీ కాలం వయతి పార్థివః : త్యక్తహారక్రియశ్చాపి కేవలం నియతో నృపః. 44
స తస్య గ్లానిమాయాతి శరీరంచ తదద్భుతమ్ :

ద్రువం స రాజా తవసే ప్రసక్త స్సమ్పూజయన్ దేవవరం సదేవ. 45
త్వత్తాశ్రమే కాలమువాస కించి త్యురోపమే దుఃఖమవినమానః. 45

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళ వరనమున జంబూ ద్వీపాంతరత భారత
వరాంతరత భరతఖండ వరనమున మద్రరాజగు పురూరవుడత్రాశ్రమమేగి
గమవాదికథనం నామప్రార్థతో త్రరశతతమోధ్యాయః.

అంతట ఆతడు మోకాళ్ళను శీరస్సును నేలకానించి నారాయణుని నమస్కరించి సహస్ర నామములతో మధుసూదనుని స్తుతించెను. అనంతరమతడు లేచి ప్రదక్షిణమును సమస్కారమును మరల మరల చేసెను. ఆ ఆలయము అతి రమ్యముగా నుండుట చూచి ఆ ఆశ్రమమునందే తన్ను నివాసము నేర్పరచుకొనెను. పుష్కరిణి జలమునకు వెలువల అతి మనోహరముగ ఒకానొక గుహను ఆశ్రయముగా ఏర్పరచుకొని దానియందే నానావిధ పుష్ప ఫలములతో లతో గోరనముల (ఆవుపాలు పెరుగు నేయి మొదలగు వాని)తో మధుసూదన పూజా పూర్వకముగా తప్తమాచరించెను. ఆతడు అను దినమును త్రిషవణములందు స్నానము చేయును. అగ్నిని హోమముతో పూజించును. దేవ నిర్మితములగు (మనుష్యులు త్రవ్వయుండని) బావుల నీటితో ప్రాణధారణము చేయును. మరి ఆహారమును తీసికొనడు. ఇతరులు ఎవ్వరును ఆశ్రయించి ఉపయోగించుకొనుచుండని గుహయందు నిద్రించును. కేవలము నియమవదుడై ఆహారగ్రహణము విడిచియున్న ఆతని శరీరము శ్రమ చెందెడిది కాదు. ఇది ఆశ్చర్యము గొలుపు విషయముగదా! ఇటరాజా ద్రువ నిశ్చయమై దేవదేవుని విడువక నదా పూజించుచు తపమాచరించుచు స్వర్గతుల్యమగు ఆ ఆశ్రమమున ఏ దుఃఖమును ఏయగక కొంతకాలము గడపెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భూగోళ వరనమున జంబూ ద్వీపాంతరత భారత
వరాంతరత భరతఖండ వరనమున మద్రరాజగు పురూరవుడత్రాశ్రమమేగి
తపమాచరించుటయను సూట వదునెనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనవింశత్యు తరశ తతమోఽధ్యాయః.

గన్ధర్వైస్సహస్పరసాం నానావిధక్రిడావిహారవర్ణనమ్.

నూతః తత్రాశ్రమవదే రమ్యే త్యక్తాహార పరిచ్ఛదః ।

క్రిడావిహారం గన్ధర్వైః వశ్యై స్సప్తరసాం సహ. 1

కృత్వా పుష్పోచ్ఛయం గుర్వీం గ్రథయిత్వా తథా స్రజమ్ । ఆగ్రం నివేద్య దేవాయ గన్ధర్వైభ్య న్నథాదదౌ.

పుష్పోచ్ఛయప్రసక్తానాం క్రిడ నీనాం యథాసుఖమ్ । వేశ్యానాం వివిధాకారా నృశ్యన్నపి నవశ్యతి. 3

కాచిత్పుష్పోచ్ఛయే సక్తా లతాజాలేన వేష్టితా । సా స్తీయజనసన్త్యక్తా కాన్తేనాపి సముజ్జితా. 4

కాచి త్కమలగన్ధాధ్యా నిశ్వాసపవనాహతైః । మధువై రాకులముఖీ కాన్తేన పరిమోక్షితా. 5

మకరన్దనమాక్రాన్త నయనా కాచిదగ్గనా । కాన్తనిశ్వాసవాలేన నిరజస్కీకృతేక్షణా. 6

కాచి దుచ్ఛీయ పుష్పాణి దదౌ కాన్తస్య భామినీ । కాన్తసగ్గృధితైః పుష్పై రరాజ కృతశేఖరా. 7

ఉచ్ఛీయ స్వయముద్గ్రధ్య రమణ్యాహితశేఖరమ్ । కృతకృత్య మివాత్మానం మేనే మన్మథవర్ణనమ్. 8

అన్యస్మి న్గహనే కుళ్ళో విశేషకుసుమాలతాః । కాచిదేవం రహోసీత్వా రమణేన రిరంసునా. 9

కాన్తసన్ధానితలతా కుసుమాని విచిన్వతీ । సర్వాభ్యః కాచి దాత్మానం మేనే సర్వగుణాధికామ్. 10

నూతం పందొమ్మిదవ అధ్యాయము.

మద్రాజ పురూరవస్తపశ్చర్య-గంధర్వాప్సరసల నానావిధ విహారముల వర్ణనము.

రమ్యమగు ఆ ఆశ్రమమున మద్రాజ పురూరవనుడు ఏ పరివారమును ఏ సాధనములును లేక ఒంటరియై ఆహారమును కూడ విడిచి తపమాచరించుచుండ ఆ తావులందే అప్సరసలు గంధర్వులతో క్రిడించుచుండెడివారు. అతడది చూచుచునే ఉండియు వాటియందాన క్రి లేక వూపుల సేకరించి పెద్ద మాలను కూర్చి దానియందలి మొదటి అంశమును దేవదేవునకర్పించి మిగిలిన అర్ప ఖండమును గంధర్వులకు (దేవజాతివారు కదా అను అదరముతో) ఇచ్చెడివాడు.

దేవవేశ్యలు (అప్సరసలు) కూడ పుష్పోచ్ఛయము చేయుచు యథా సుఖముగా వివిధములుగ క్రిడించుచుండ అతడు అది చూచుచుండియు చూడనివాడుగనే ఉండెను.

క్రిడా వర్ణనము.

ఒకతె వూపులు కోయుచు ఏరుచునుండ ఆమెను తీగలు చుట్టుకొనెను. ఆమెను పావము నఖులును ప్రేయ దును విడిచిపోయిరి. ఒకతె ముఖము కమల గంధము కలదగుటచే శ్యానవాయువులచే ఆకర్షింపబడిన తుమ్మెదలు మొగముపై గుంపుగా క్రమ్మి కలవరవరచగా ప్రేయుడును ఆమెను విడిచి దూరముగా పోయెను. ఒకతె కంటితో మక రందము వడెను. ప్రేయుడు తన శ్యానవాయువులతో కంటియందలి దూళిని పోగొట్టి బాధ పోగొట్టెను. ఒకతె వూపులు కోసి ఏరితెచ్చి ప్రేయునకీయ ఆతడు వానితో కూర్చిన మాల తన శిరమున నలంకరించుకొని ప్రకాశించెను. ఒకతె తానై వూపులు కోసి ఏరి వానిని మాలగా కూర్చి ప్రేయుని శిరమున నలంకరించగా నాతడు తను ధన్యునిగాను మన్మథో ద్ధీవనము చేయగల సుభగునిగాను భావించెను. ఒకతె తన ప్రేయుడు తనతో ఏకాంతమున విహరింపగోరి అదిగో! ఆ దట్టమైన వూబొదయందు ఎక్కువ వూలుగల తీగలున్నవని అటకుపోయి వూలు సేకరించసాగెను. అప్పుడు ప్రేయు డామెను విలాసముగా తీగలతో కట్టివేయగా ఆమె తాను మిగిలిన తన బెలులందరకంటె నర్పాధిక గుణములుగల సౌభాగ్య వతియని భావించి తృప్తియయ్యెను.

కాచి తృశ్యతి భూపాలం నశినీమ వృథక్పృథక్ । క్రిడమానాపి గన్ధర్వై రసమా నామ కామినీ. 11

కాచి చ్చాతాడయత్కాన్త ముదకేన శుచిన్మితా । తాడ్యమానాఽథ కాన్తేన పీతిం కాచి దుపాదయగౌ 19

- కా నైన తాడయామాన జాలస్యేదా వరాజ్ఞనా । అదృశ్యత వరారోహా శ్వాసనృత్య త్పయోదరా. 13
- కానానుతాడితోద్భుష్ట కేశపాశసంబంధనా । కేశాకులముఖే భాతి మధువైరివ వద్మిసే. 14
- స్వచక్షుస్సదృశైః పుష్పై స్సృజ్చన్నే నశిసీవనే । భర్తా కాచిచ్చిరాత్పాప్రా కా నైనాన్విష్య యత్నతః. 15
- స్నాతా శీతావదేశేన కాచిత్పాదాజ్ఞనా భృశమ్ । రమణాలింగనం చక్రే మనోభంషితం చిరమ్. 16
- జలార్ద్రవసనం నూత్న మజ్జలీనం శుచిస్మితా । దారయన్తి జనం చక్రే కాచిత్తత్ర నమన్మథమ్. 17
- కంఠమాల్యగుణైః కాచి త్కా నైనాకృష్యతామృసి । త్రుట్యత్స్రగ్ధామవతీతం రమణం ప్రాహస చ్చిరమ్. 18
- కాచి ల్లగ్నసఖీద త్రజానుదేశే నఖాన్తరే । సమ్భ్రాన్తాకాన్తరమణా కాచిద్భృష్టా హతం చిరమ్. 19
- కాచి ద్భృష్టికృతాదిత్యా కేశనిస్తోయకారిణీ । శిలాతలగతా తత్ర దృష్టా కామార్తచక్షుషా. 20
- కృతమాల్యం విలులితం సజ్కాన్తం కుచకుంభమమ్ । రత్నకాశ్చాసకానాభ మభవ త్తత్సరోదకమ్. 21
- సుస్నాతదేవగన్ధర్వ దేవరామాగణేనచ । పూజ్యమానంచ దదృశే తత్ర దేవం జనార్దనమ్. 22

సాటిలేని కాముకియగు ఒకతె గంధర్వులతో తాను క్షీడించుచుండియు ఆ నరస్సులయందు వేరువేరుగ ప్రతి ఫలించుచున్న ఆరాజాను చూచుచుండెను. నిర్మలమయిన చిరునవ్వు నిర్మల హృదయము కల ఒకతె నీటితో ప్రియుని కొట్టి మరల నాతడు తను నీటితో కొట్టగా నంతోషించెను. ఒకతె ప్రియుడు తను కొట్టుచుండ పోనిమ్మని ఊర కుండెను. అందుచే ఆమెకు ఒడలు చెమట వట్టుటయు నిట్టూర్పు వాయువులచే ఆమె వక్షోజములు నృత్యము చేయుటయు కానవచ్చెను. ప్రియుడు తను వెంటాడి కొట్టుటచే ఒకతెకు కొప్పు శిథిలమైనందున మొగమంతయు వెంట్రుకలు క్రమ్మగా తుమ్మెదలు క్రమ్మిన వద్మలతవలె కానవచ్చెను. ఒకతె తన కన్నులను పోలు తామరలు కొలనినిండ ఉండుటచే తన ప్రియుడు వెదకి వెదకి చాల సేవటికామెను గుర్తించి దగ్గరకు వచ్చెను. ఒకానొక ప్రాధాంగన (నుఖానుభవములో నేర్చు మీరిన స్త్రీ) స్నానము చేయుటచే చలి వేయుచున్నదను నెవమున తనకు చిరాభిలషితవగు తన ప్రియుని ఆలింగనమును పొందగలిగెను. స్నానమాడినందున తాను ధరించిన నన్నని వలువ తన ఒడలికంటుకొనిపోయిన ఒకతె చూవఱకు కామభావమును ఉద్దీపింప జేసెను. ఒకతెను ప్రియుడు ఆమె కంఠమందలి హారములు వట్టిలాగెను. లాగుచుండగా ఆ దారమును తెగినందున ఆ ప్రియుడు ముందునకు మొగ్గివడగా ఆమె నవ్వెను. ఒకతె మోకాళ్ళపై ఆమెకు చేరువగానున్న చెలి తన గోళ్ళతో క్షతము చేయగా ఆమె తడబాటుతో పోయి తన ప్రియునిపై వడి ఆతనితో చాల సేపు మాటలాడుచు కనబడెను. ఒకతె సూర్యునికి ఎదురుగా నిలిచి వెంట్రుకలారబెట్టుకొనుచుండియు కామార్తములగు వేత్రములతో తన ప్రియుని చూచుచు శిలాతలముపై కూర్చుండియుండుట కానవచ్చెను. ఇట్లా నరస్సు నీరంతయు మాల్యములతో నిండెను. తెలికి వేయబడెను. న్నన కుంకుమముతో కలిసెను. ఇట్లది రత్నములు పొదిగిన బంగారు సొమ్ములవలె నయ్యెను.

ఇట్టి స్థితియందు కూడ చక్కగా స్నానమాడిన దేవస్త్రీలును దేవగంధర్వ స్త్రీలును దేవదేవుడగు జనార్దనుని పూజించుచుండుటను ఆరాజా చూడెను.

- క్వచిచ్ఛ దదృశే రాజా లతాగృహగతా స్త్రియః । మణ్ణయన్త్య స్వగాత్రాణి కాన్తసంన్య న్తమానసాః. 23
- కాచిదాదర్శనవ్యగ్రకరా దూతిముఖోద్గతమ్ । శృణ్వతీ కాన్తవచన మధికాన్త మథాబభౌ. 24
- కాచి త్సత్వరితా దూత్యా భూషణానాం వివర్యయమ్ । కుర్వాణా నైవ బుబుదే మన్మథావిష్టచేతసా. 25
- వాయునున్నాతిసురభి కుసుమాకరమణ్ణితే । క్వచిత్పిబన్తో (స్త్రీ) దదృశే ప్రదేశే నీలశాడ్యలే. 26
- పాయయామాన రమణం పయః కాచిద్వరాజ్ఞనా । కాచిత్పౌ వరారోహా కాన్తపాణినమర్పితమ్. 27
- కాచిత్స్వనేత్రచవల సీలోత్సలయుతం పయః । పీత్వా పప్రచ్ఛ రమణం క్వగతే తే మమోత్పలే. 28

- త్వయైవ పీతౌ నూనంగవై ఇత్యుక్తా రమణేన సా తథా విదిత్వా ముగ్ధత్వా ద్భూషావ ప్రీడితా చిరమ్. 29
- కాచిత్యాస్తార్పితం సుభూః కాంతపీతావశేషితమ్ । నవిశేషరసాపాసం వపౌ మన్మథవర్ధనమ్. 30
- ఆపానగోష్ఠీమ తథా తాసాం న నరపుజ్గవః । శుశ్రావ వివిధం గీతం తస్మిన్స్వరవిమిశ్రితమ్. 31
- ప్రదోషనమయే తాశ్చ దేవదేవం జనార్దనమ్ । రాజన్ప్రదోషనృత్యన్తో నానావాద్య పురస్సరాః. 32
- యామమాత్రే గతే రాత్రౌ వినిర్గత్య గుహాముఖాత్ । అవసన్తి యుతాః కాన్తై న్నత్తద్విరచితాం గుహామ్. 33
- నానాగన్ధాన్వితతలాం నానాగన్ధసుగన్ధిసీమ్ । నానావిచిత్రశయనాం కుసుమోత్కరమణ్డితామ్. 34
- ఏవ మప్సరసాం పశ్య స్క్రీడితాని న వర్వతే । తవ స్తేపే మహారాజః కేశవార్పితమానసః. 35

ఒకానొకచోట కొందరు (దేవ) స్త్రీలు తమ ప్రీయులయందు తమ మనస్సులు లెస్సగా నిలిపి లతాగృవ గతలయి తమ గాత్రముల నలంకరించుకొనుచుండుట రాజు కాంచెను. ఒకతె చేత అద్దముంచుకొని చూచుకొనుచు తన దూతి వచించు తన ప్రీయుని వచనములు వినుచు మిగుల అందముతో ఒప్పెను. కామ భావ వరవశయగు ఒకతను దూతి త్వరపెట్టుచుండ అందుచే జరుపుచున్న తన అలంకరణములో భూషణముల తారుమారును గురుతింపః పోయెను. ఒకానొకచోట వాయు ప్రేరణచే కదలు అతి సుగంధి పుష్పయుతమగు నల్లని పచ్చికబయట ఆయా పాఠీయముల త్రావు స్త్రీలాతనిని కనవచ్చిరి. ఒక ఉత్తమాంగన తన ప్రీయునిచే పాలు త్రావించుచుండెను. మరియొక తన ప్రీయుడందించు పాలు త్రావుచుండెను. ఒకతె తన కన్నులవలె చంచలములగు నల్ల కలువ రెక్కలతో కూడి ఉన్న పాలు త్రావి నా ఆ కలువవూలెక్కడకు పోయెనని యడిగెను. సీవే అవి త్రావియుండవచ్చునని ప్రీయుడనగా అవుడది గుర్తించి తానంతటి అమాయికురాలయినందులకు చాలసేపు సిగ్గుపడియుండెను. విశిష్టములగు రుచులు గల రసములతో మిశ్రితమగు కామవర్ధక పానీయమును తన ప్రీయుడు త్రావి ఏదవ తనకందీయగా ఒకతె తానడి త్రావెను. ఇట్లే జరుగుచుండిన ఆపానగోష్ఠులందు తంత్రీవాద్యముల స్వరముతో విమిశ్రితమగు వివిధ గీతముల నాదేవస్త్రీలు పాడుచుండ రాజు వినినను వారు అనుదినమును ప్రదోష సమయములందు అట్లే దేవదేవుడగు జనార్దనుని సన్నిధియందు నానావాద్య సహితముగా నృత్యము చేయుచుందురు. జామురాత్రి గడచిన తరువాత గుహా ముఖము నుండి వెలికివచ్చి తమకు తమకు ఏర్పరచబడిన ఆయా గుహలను తమ ప్రీయులతో కూడి ఆవాసముగా చేసికొందురు. ఆ గుహలు నానాగంధాన్వితతలములయి సుగంధముల సీనుచుండును. నానావిధములగు పడకలు కుసుమాలంకరణములు వానియందుండును. ఈ విధముగ ఆ వర్వతమున అప్సరసలు చేయు ఆయా విహరణములను చూచుచుండి (యు వానియందానకుడు కాక) మహారాజు కేశవార్పితమానసుడై తవమాచరించెను.

త మూచు ర్నృపతిం గత్వా గన్ధర్వాప్సరసాం గజాః ।

రాజ స్త్వర్గోపమం దేశ మిమం ప్రాప్తోన్యరిన్దమ. 36

వయంహి తే ప్రదాస్యామో మనసః కాంక్షితాన్యరాః । తానాదాయ గృహం గచ్ఛ త్కీషేహ యదివా పునః. పురూరవాః : అమోఘదర్శనా స్సర్వా చివన్త శ్చామితౌజనః ।

వరం వితరతా చేత త్రప్సాదం మరునూదవః. 38

ఏవమన్యై త్యథోక్తస్తై స్సతు రాజా పురూరవాః । తత్రోవాస సుఖీ మానం పూజయానో జనార్దనమ్. 39

ప్రియఏవ సదైవాసీ గ్ధన్ధర్వాప్సరసాం నృపః । తుతుమ స్సజ్జనా రాజ్ఞ న్నస్యాలౌక్యేన కర్మణా. 40

మాఘస్య మధ్యే స నృపః ప్రవిష్ట ప్రమాశ్రమం రత్ననహస్ర చిత్రమ్ ।

ఉవాస మానం ప్రీయకృత్సమగ్రం శీతోష్ణభేదై ర్నృప పాల్గునస్య. 41

ఫాల్గునామలవజ్ఞస్తే రాజాన్యపే పురూరవాః । తస్యైవ దేవదేవస్య శుశ్రావ గదితం శుభమ్. 42

రాత్రి మసా మతీతాయా మత్రీజా తర్హి సమేష్మసి । తేన రాజ స్సమాగమ్య కృతకృత్యో భవిష్మసి. 43
 స్వప్నమేవం స రాజర్షి ర్దృష్ట్వా దేవేన్ద్రవిక్రమః । ప్రత్యూషకాలే విధిప త్స్నాతః ప్రాయో జితేన్ద్రయః. 44
 కృతకృత్యోఽవసత్కామ మర్చయిత్వా జనార్దనమ్ । తత్రానరేఽత్రరాగత్య తస్థౌ చాత్ర శ్రియా జ్వలన్. 45
 స్వప్నంతు దేవస్య తథా న్యవేదయత ధార్మికః । తత శ్శుశ్రావ వచనం దేవతానాం సమీరితమ్. 46
 ఏవమేవ మహిషాల నాత్ర కార్యా విచారణా । ఏవం ప్రసాదం సమ్ప్రప్తో దేవదేవా జ్ఞనార్దనాత్. 47
 కృతదేవార్చనో రాజా తథా హుతహుతాశనః । సర్వా న్కామా నవాపాశు వరదానేన కేశవాత్. 48

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే పురూరవసో వరలాభో నామైకోన
 వింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఒకప్పుడు ఆ గంధర్వాప్సరోగణములు రాజకడకు పోయి 'అరిందమా! నీవు వచ్చిన ఇది స్వర్గతుల్య దేశము. మేము నీకు మనఃకాంక్షిత వరముల నిత్తుము. అది గ్రహించిన తరువాత నీవిటనే యున్ననునరే. ఇంట్కి వెడలిననునరే; అనిరి. మద్రరాజు పురూరవసుడును "అమితమగు ఓజస్సుగల మీ దర్శనము వ్యర్థముకాదు. మదు సూదనుడు నన్నుగ్రహించునట్లు వరమిండు." అనగా వారు 'తథాఽస్తు' అనిరి. అతడును ఒక మానము కాలము జనార్దనుని పూజించుచు అటనే యుండెను. అతనికి లోలత్వము లేనందులకు ఆ గంధర్వాప్సరనలు నంతసించిరి. వారికతడు ప్రీతిపాత్రుడయ్యెను. రత్న సహస్ర చిత్రమగు ఆయాశ్రమమును ఆరాజు మాఘమాస మధ్యమున ప్రవేశించెను. పాల్గున మాసపు శీతోష్ణ భేదములతో ప్రీతిననుభవించుచు ఒక మాసము గడపెను. పాల్గున కృష్ణ వజ్రాంతమున రాజగు పురూరవునకు స్వప్నమున దేవదేవుని శుభవచనము "రాజా! ఈరాత్రి గడువగనే నీకు అత్రిమునితో సమాగమమగును. అందుచే నీవు కృతకృత్యుడవగుదువు." అనుచు వినబడెను. ఇంద్ర విక్రముడగు ఆ రాజర్షి ఇట్లు స్వప్నము కాంచి పిదప ప్రత్యూష కాలమున స్నానము చేసి నియతేంద్రియుడై కృతకృత్యుడనై తినను భావముతో జనార్దను నర్పించియుండెను. అంతలోనే కాంతితో జ్వలించుచు అత్రిముని అటకు వచ్చెను. ధార్మికుడగు ఆరాజు తన స్వప్న దర్శనము నామునికి తెలిపెను. రాజా! ఇది ఇట్లేయగును. ఇందు సంశయింపవలసిన పనిలేదు. అని అత్రియు దేవతలును పలికిన పలుకులు అతనికి వినవచ్చెను. ఇట్లు దేవదేవుడగు జనార్దనుని వలన అనుగ్రహమంది రాజు దేవతార్చనమును అగ్నిహోత్రమును జరిపి సర్వకామ పూర్తిచేసెను.

(ఉత్తర భారతమున కృష్ణవక్షముతో మాసారంభము లెక్కింతురు. రాజు మాఘ మధ్యమున అనగా కృష్ణ వక్షము ముగియగానే శుక్లవజ్రారంభమున ఆత్మాశ్రమమునకు పోయెను. ఆ వక్షమంతయును పాల్గున కృష్ణవక్ష మంతయును కలిసి నమగ్రమగు ఒక మాసమగును.)

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనమున జంబూ ద్వీపాంతర్గత భరత వర్షాంతర్గత భరతఖండ వర్ణనమున మద్రరాజ పురూరవసుని వరప్రాప్తియను నూట వందొమ్మిదవ యధ్యాయము.

వింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

కైలాసాదిపర్వతవర్ణనమ్.

నూతః తస్మాశ్రమస్యోత్తరతస్త్రిపురారినిషేవితః । నానారత్నమయై శ్శృంగైః కల్పద్రుమవిభూషితైః. 1
 మధ్యే హిమవతః వృష్ణే కైలాసోనామ పర్వతః । తస్మిన్నివసతి శ్రీమాన్కుబేర స్సహగుహ్యకైః. 2
 ఆవ్వరోనుగతో రాజా మోదతే హ్యాలకాధిపః । కైలాసపాదసమ్భూతం పుణ్యం శీతజలం శుభమ్. 3
 మన్దారకుసుమరజః పూరితం దేవసంయుతమ్ । తస్మా త్రృభవతే దివ్యా నదీ మన్దాకినీ శుభా. 4
 దివ్యంచ చంద్రవనం తస్మాస్తీరే మహచ్ఛుభమ్ । ప్రాగుత్తరేణ కైలాసం దివ్యసౌగంధికం గిరిమ్. 5
 సర్వదాతుమయం దివ్యం సువేల పర్వతంవ్రతీ । చంద్రప్రభో నామ గిరి స్సాముద్రోదక సన్నిధిః. 6

తత్సమీపే సరోదివ్య మచ్ఛోదంనామ విశ్రుతమ్ । తస్మా త్రప్తవహతే దివ్యా నదీ త్వచ్ఛోదకా శుభా. 7
 తస్యాస్తీరే వసం దివ్యం మహా చైత్రతరథం శుభమ్ । తస్మిన్నిరౌ నివసతి మాణిభద్ర స్సహానుగః. 8
 యక్షసేనావతిః క్రూరై ర్గుహ్యకైః పరివారితః । పుణ్యా మన్దాకినీ నామ నదీ త్వచ్ఛోదకా శుభా. 9
 మహిమణ్డలమధ్యేతు ప్రవిష్టాచ మహోదధిమ్ । కైలాసదక్షిణాప్రాచ్యాం శివం సర్వోషధిం గిరిమ్. 10
 మనశ్శిలామయం దివ్యం శబలం పర్వతంప్రతి । లోహితో హేమశృంగస్త గిరి స్సూర్యప్రభో మహాః. 11
 తస్య పాదే మహద్దివ్యం లోహితం సుమహా త్వరః । తస్మా త్రప్తవహతే లోకే లాహిత్యశ్చ నదో మహాః. 12
 దేవారణ్య మశోకంచ తస్య తీరే మహద్వనమ్ । తస్మిన్నిరౌ నివసతి యక్షో మాణివరో వశే. 13
 సౌమ్యై స్సుధార్మికైశ్చైవ గుహ్యకైః పరివారితః ।

నూట ఇరువదవ అధ్యాయము.

తైలాసాది పర్వత వర్ణనము.

[ఈ అధ్యాయమున హిమవత్పర్వతాంశములగు కైలాస పర్వతము మొదలగు పర్వతములును వానినుండి జనించు సరోవర నన్నివేశమును మిగుల రమ్యముగను నృప్తముగను వర్ణింపబడియున్నది. ఇది ఈనాడును ఇట్లే కనబడుచున్నది.]

నూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఆ అత్యాశ్రమమునకు ఉత్తరమున హిమవత్ పర్వతమున త్రిపుర సంహారయగు పరమశివుడు అనుభవించి ఆనందించుచుండు కైలాస పర్వతము ఉన్నది. అది కల్పద్రుమ విభూషితములగు నానా రత్నమయ శృంగములతో అలంకృతము దానియందే శ్రీమంతుడగు కుబేరుడు గుహ్యకులతో కూడ నివసించుచుండును. అలకాధిపతియగు రాజరాజు కుబేరుడు అవ్వరసలు తన వెంటనుండగా ఆ కైలాసపర్వత పాదమునుండి ప్రభవించు శుభమును పుణ్యమును (ప్రవిత్రమును) మందార (కల్పవృక్ష) పుష్పవరాగ పూర్ణమును దేవ నమాదర పాత్రమునునగు శీతల జలమును అనుభవించి ఆనందించుచుండును. ఆ కైలాసమునుండియే శుభయగు మందాకినీ (దేవగంగా) నది ప్రభవించును. ఆ నదీతీరమునందే గొప్పదియును శుభమునునగు సందనవనమున్నది.

కైలాసమునకు ఈశాన్యమున దివ్యముగు సౌగంధిక గిరికిని సర్వ గైరిక రాతుమయమును దివ్యమునగు సువేల పర్వతమునకును చేరువగా నముద్రజలపు కాంతిగల చంద్ర ప్రభమును గిరి కలదు. దాని సమీపమందుకల అచ్ఛోదమను సరస్సునుండి శుభయగు అచ్ఛోదకయను దివ్యనది ప్రవహించును. దాని తీరమున గొప్పదియై దివ్యమును శుభమునునగు చైత్రతరథవన మున్నది. దానియందు క్రూ(శూ)రులగు గుహ్యకులు తన పరివారముగా యక్ష సేనావతి మాణిభద్రుడు తనయనుయాయులతో కలిసి నివసించును. ఈ అచ్ఛోదకానదినే మందాకిని యనియు (కొందరు) వ్యవహరింతురు. అది మహిమండల మధ్యమున ప్రవహించి మహోదధిని ప్రవేశించును. (మహోదధితో కలియును.)

(దీని తరువాత రావలసిన క్రమములో తూర్పు దెనయం దేమున్నదియు చెప్పలేదు.

కైలాసా తృశ్చిమావాచ్యాం కకుద్మా నుదితో గిరిః. 14

కకుద్మతిచ రుద్రస్య హ్యుత్పత్తి త్రికకుద్మతః । తదజ్ఞానం త్రైకకుదం శైలం త్రికకుదంప్రతి. 15

తస్యపాదే మహద్దివ్యం మానసం సిద్ధసేవితమ్ । తస్మా త్రప్తవహతే పుణ్యా సరయూర్లోకపావనీ. 16

తస్యాస్తీరే వసందివ్యం వైభ్రాజంనామ విశ్రుతమ్ । కుబేరానుచర స్తస్మి న్నృపేతితనయో వశే. 17

● బ్రహ్మయోని ర్నివసతి రాక్షసోఽనన్తవిక్రమః । కైలాసా తృశ్చిమాశాయాం దివ్య స్సర్వోషధిర్గిరిః. 18

అరుణః పర్వతశ్రేష్ఠో రుక్మరాతువిభూషితః । భవస్య దయిత శ్రీమా న్పర్వతో హేమసన్నిభః. 19

● బ్రహ్మదానో

- శాతకుమ్భమయై ర్దివ్యైః శ్శిలాజాలైః స్సమాచితః । శతసంఖ్యైః స్తావసేయైః శ్శుక్లైః ర్దివమివోల్లిఖః ॥ 20
- ఋక్షావా న్సుమహద్దివ్యో దుర్గశ్చైలో మహోచ్చితః । తస్మిన్గిరౌ నివసత గిరిశో మామ్రోహితః ॥ 21
- తస్యపాదా త్రృభవతి శైలోదంనామ వైసరః । తస్మా త్రృభవతే పుణ్యానదీ శైలోదకా శుభా ॥ 22
- సౌ దక్షశతయోర్మధ్యే ప్రవిష్టా వశ్చిమోదధిమ్ । ఆస్తుత్రరేణ కైలాసం శివ స్సర్వాషధిర్గిరిః ॥ 23
- గౌరస్తు పర్వతశ్శేష్ఠో హరిసాలవనంప్రతి । హిరణ్యశృంగ స్సుమహా దివ్యోషధిమయోగిరిః ॥ 24

గజ్జోత్పత్తిః

- తస్యపాదే మహద్దివ్యం సరః కాంచనవాలుకమ్ । రమ్యం చిన్దుసరోనామ యత్ర రాజా భగీరథః ॥ 25
- గజ్జార్థీ సతు రాజర్షి రువాస బహులా న్సమాః । దివం యాన్యన్తి మేపూర్వే గజ్జాతోయాప్తుతాస్థితాః ॥ 26

కైలాసమునకు ఆగ్నేయమున శుభకరమగు నర్హోషధి గిరికిని మనశ్శిలా (మణిశిల) మయమును దివ్యమును నగు శబరి పర్వతమునకును చేరువగా హేమ శిఖరములతో సూర్యునివలె తేజరిల్లు లోహిత మహాపర్వతమున్నది. దాని పాదమున మహాదివ్యమగు లోహితమను మహానరస్సు కలదు. దానినుండి లోహిత మహానదము ప్రభవించి లోకమున ప్రవహించును. ఆ నరస్తీరమున ఆశోకమను దేవ మహావనము కలదు. ఆగిరియందావనమున సౌములు సుదార్మికులునగు గుహ్మకులు తన పరివారముగా జితేంద్రియుడగు మణిధరుడను యక్షుడు నివసించును.

(దీని తరువాత రావలసిన క్రమములో దక్షిణ దిశయందు ఏమిన్నదో చెప్పలేదు.)

కైలాసమునకు నైర్వత దిశయందు కకుద్మత్పర్వతము గలదు. త్రికకుద్మంతము (మూడు శిఖరములు కలది) అగు ఆ త్రికకుద్మత్పర్వతపు త్రికకుదాంజనమును శిఖరమున రుద్రుని ఉత్పత్తి జరిగెను. ఆ పర్వతపు పాదము నందు మహాదివ్యము సిద్ధ సేవితమునగు మానసమును నరస్సు కలదు. దానినుండి పుష్యయు లోకపావనియునగు నరయూ నది (ఇది హరయూ అని అవెస్తాలో పేర్కొనబడినది. ఇపుడిది వడమటి ఆప్టన్స్తానులో హీరల్కు దగ్గరగా హిరల్కు అను పేరుతోనున్నది.) దాని తీరమునందు వైఖాజమును ప్రసిద్ధవనము కలదు. దానియందు కుబేరానుచరుడు జితేంద్రియుడు ప్రహేతి అను వాని కుమారుడు అనంత విక్రముడు నగు బ్రహ్మయోని (బ్రహ్మరానుడు) అను రాక్షసు డుండును.

కైలాసమునకు వశ్చిమమున నర్హోషధియను దివ్యగిరి కలదు. అచటనే స్వర్ణమయ గైరిక ధాతువులతో విభూషితము అందుచేతనే బంగారువలె కనబడునది శివుని ప్రీతికి పాత్రమయినది దివ్య సువర్ణ శిలా నమూనాములతో వ్యావ్రము వందరికొలది బంగారు (వలె ప్రకాశించు) శిఖరములతో ఆకాశమును ఒరయుచున్నదో అనునట్లు తోచు అరుణమును పర్వతశ్రేష్ఠము కలదు. దాని దాపుననే సుమహాదివ్యమగు ముంజపత్పర్వతమును మహాన్నతమగు దుర్గ శైలము కూడ కలవు. ఈ అరుణ పర్వతమందు దూమ్రలోహిత రూపుడగు శివుడు నన్నిదానము చేసియుండును. ఈ అరుణ పర్వత పాదమునుండి శైలోదమను నరస్సును దానినుండియే శైలోదయనునదియు ప్రభవించును. ఆనది [ఇదియే నేటి ఆక్సస్-(ఇం) చఫుష్-వఖు (నం) ఆహూదరియా (పార్సీ) నది] దక్ష-శత-పర్వతముల నడుమగా వశ్చిమ సముద్రమున కలియును.

(ఈ పరువలో రావలసిన వాయవ్య దిశయందు ఏమిన్నదియు చెప్పలేదు.)

కైలాసమునకు ఉత్తరమున ఉన్న నర్హోషధి గిరికిని హరి సాలమును వనమునకును చేరువగా దివ్యోషధి మయమై గౌర పర్వముగల హిరణ్య శృంగమును పర్వతశ్రేష్ఠము కలదు. దాని పాదమునందు మహాదివ్యమును కాంచన వాలుకము (బంగారు ఇనుకగలది) రమ్యముఅగు చిన్దునరమను నరస్సు గలదు. అచటనే భగీరథుడను రాజర్షి తన పూర్వులు గంగా జలముతో తమ అస్థ్యాదికము తడిసినచో స్వర్ణమునకేగుదురను ఆశతో అనేక వత్సరములు తప మాచరించుచుండెను.

తత్ర త్రివధగాదేవీ ప్రథమంతు ప్రతిష్ఠితా । సోమపాదా త్రృనూతా సా సప్తదా ప్రవిభజ్యతే. 27
 యాపా మణిమయాస్తత్ర చితయశ్చ హిరణ్మయాః । తత్రేష్టా క్రతుభి స్సిద్ధాశ్చక్ర స్సురగజై స్సహ. 28
 దివ్యచ్ఛాయావధ స్తత్ర నక్షత్రాణ్యసుమణ్డలమ్ । దృశ్యతే దాసురా రాత్రా దేవీ త్రివధగాతుసా. 29
 అంతరిక్షం దివంచైవ స్థావయిత్వా భువంగతా । భవోత్తమాజ్ఞే వతితా సంరుద్ధా యోగమాయయా. 30
 తస్యాదో బిన్దవః కేచి త్క్రుద్ధాయాః పతితా భువి । కృతంతు తై ర్బిన్దునర స్తతో బిన్దునరస్స్పృతమ్. 31
 తతస్తస్యానిరుద్ధాయా భవేన సహసా రుషా । జ్ఞాత్వాతు తస్మాభిప్రాయం క్రూరం దేవ్యాశ్చిక్షిత్తితమ్. 32
 భిత్త్వా విశామి పాతాళం స్రోతసా గృహ్య శజ్జరమ్ ।

అథావలేపం న జ్ఞాత్వా తస్యాః క్రూరంతు శజ్జరః. 33
 తిరోబావయితుం బుద్ధి రాసిదగ్గేషు తాం నదీమ్ । ఏతస్మిన్నేవ కాలేతు దృష్ట్వా రాజాన మగ్రతః. 34
 ధమనీనస్తతంక్షీణం శుదావ్యాకులితేన్ద్రియమ్ । అనేన తోషితశ్చాహం నద్యర్థం పూర్వమేవతు. 35
 బుద్ధ్యాన్య వరదానంతు తతః కోపం న్యయచ్ఛత । బ్రహ్మణో వచనం స్మృత్యాయదుక్తం భారయన్నదీమ్. 36
 తతో విసర్జయామాస సంరుద్ధాం స్వేనతేజసా । నదీ భగీరథస్యార్థే తవసో గేణ తోషితా. 37
 తతో విసర్జయామాస సప్త స్రోతాంసి గణ్ధయా । త్రీణి ప్రాచీ మభిముఖం ప్రతీచీం త్రీణ్యత్రైవతు. 38
 స్రోతాంసి త్రివధాయాస్తు ప్రత్యవద్యంత సప్తదా । నశినీ హ్లాదిని చైవ స్థావనీ చైవ వ్రాగ్గతాః. 39
 సీతా చక్షుశ్చ సిన్ధుశ్చ తిస్రశ్చైవ ప్రతీచిగాః । సప్తమ్యనుగతా తాసాం దక్షిణేతు భగీరథమ్. 40
 తస్మా ద్భాగీరథీ సావై ప్రవిష్టా దక్షిణోదధిమ్ । సప్త చైతాః పావయన్తి వర్షంతు హిమసాహ్వయమ్. 41

త్రివధగ (మూడు మార్గముల పోవునది) ఐన గంగ మొదట అక్కడనే ఉండెడిది. ఆమె సోముః (శివ శిరఃస్థిత చంద్రుని) పాదమునుండి వెలువడెను. తరువాత ఆమె ఏడుగా విభాగమందెను. అక్కడ ఇప్పటికిని మణి నిర్మితములగు యూవ (యజ్ఞ వశువును బంధించు) స్తంభములును హిరణ్మయచితులు (చితి—యజ్ఞ వేదికా విశేషము)ను కలవు. అచ్చట ఇంద్రుడు సురగణములతో కూడి క్రతువులతో యజనము (దేవతారాధనము) చేసి కామితఫల సిద్ధిపొందెను. ఈ విషయమువందే సంప్రదాయము ఇట్లున్నది. నక్షత్రమండలమును ఆశ్రయించి దివ్యచ్ఛాయా మార్గము కలదు. (దీనికే స్వాతీవధమని పేరని శ్రీమద్రామామాయణమున కలదు.) ఈ త్రివధగ రాత్రులందు అంతరిక్షమున కనబడుచునే యున్నది. ఆమె (తన ప్రకాశమును జలముతో) అంతరిక్ష ద్యులోకములను స్థావనము (ముంచెత్తి తడుపుట) చేసి భూలోకమునకు వచ్చెను. (ఇందుచేతనే ఆమెకు త్రివధగ—భూవత్థాంతరిక్ష వధ ద్యువధములందు మూడిటియందును నడచునది.) అని వ్యవహారము. అని సంప్రదాయ వచనము.

(భగీరథుని తపః ప్రభావమున) ఆమె మొదట భవుని ఉత్తమాంగమున వడెను. శివుడు తన యోగమాయా శక్తిచే ఆమెనట నంరోధిం (ఆటంకవర)చెను. అందులకై క్రోధము చెందిన ఆమెనుండి కొన్ని బిందువులు క్రిందకు జారి భూమిపై వడెను. వానితో ఏర్పడినందున ఆ నరస్సనకు బిందు నరస్సని నామము.

శివుడు గంగను తన శిరమున నిరోధించగా ఆమె రోషించి క్రూర భావమువంది 'నేనే నిరోధమును చేద్దించి ప్రవాహవేగమున శివునిగూడ తీసికొని పాతాళమున ప్రవేశింతును.' అని తలచెను. ఆమె అభిప్రాయమునెరిగి శంకరు ధానదిని తన శరీరమునందే మరుగు పరచదలచెను. అంతలోనే శివునకు తన ఎదుటనున్న భగీరథుడు కనబడెను. అతడు చిక్కి ఒడలంతయు ధమనులు మాతము వ్యాపించి కనబడుచుండెను. అతని ఇంద్రియములు ఆకటితో వ్యాకులములై యుండెను. ఈనది విషయమున ఇతడు తపముచే నన్నిదివరకే మెప్పించెను. నేనతనికి వరమిచ్చితిని. అని న్యూరించి ఆదేవుడు తన కోపమును నిగహించుకొని బ్రహ్మవచనమును కూడ జ్ఞప్తికి తెచ్చుకొని వదిలి, అట్లే నిలిపి

పట్టి తన తేజముచే సంరోధింపబడియున్న గంగను వదలివేసెను. ఆమె నదివరకే భగీరథుడు ఉగ్రతపముచే మెప్పించియుండెను. కావున అట్టి ఆమెను గంగ అనుపేరనే నప్తస్రోతస్సులు (ఏడు ప్రవాహములు)గా శివుడు వదలెను.

నశి(ంది)ని-హ్లాదిని-ప్లావని అను మూడు స్రోతస్సులు తూర్పునకును సీత-చతుస్-సిందు-అను మూడును వడమరకును మరియుకటి భగీరథు ననునరించి దక్షిణమునకును ప్రవహించెను. ఈ హేతువుననే దక్షిణ నముద్రమున కలిగిన ఈ నప్తమ స్రోతస్సు భాగీరథియైనది. మిగిలిన ఆరింటితోకూడ ఈ ఏడును ప్రామవత వర్షముననామాంతరము గల భరత వర్షమును పావితమును ప్లావితమును (పవిత్రము చేయబడినది-తడిపి ముంచెత్తబడినది)గా చేయుచున్నవి.

సీతా చతుశ్చ సిన్ధుశ్చ తిస్రశ్చైవ సుశోభనాః । తాన్ దేశా న్పావయన్తిస్మ మ్లేచ్ఛప్రాయాంశ్చ సర్వశః ॥ 42
నశైలా న్కుకురా నన్ద్రా న్భర్బరా న్యవనాన్తికాన్ ॥ పుల్కసాశ్చకులుత్తాశ్చ అజ్జలోక్యాధరాశ్చ యే ॥ 43
హిమవన్తం ద్విదాకృత్వా ప్రవిష్టాః పశ్చిమోదధిమ్ ॥ అప్లాక్షాంశ్చ మరూంశ్చైవ కాలకాంశ్చైవ శూలికాన్ ॥
ఖరా నావర్తకా ఞ్చాఖా న్పల్లవాన్ దరదా ఞ్చకాన్ ॥ ఏతాన్ జనపదాంశ్చైవ ప్లావయన్త్యుదధిం గతాః
దరదా న్కుక్కుటాం శ్చైవ గాన్ధారా నౌరసా న్కురూన్ ॥

శివపౌరా నిన్ద్రమరూన్ శాలీయాంశ్చైవ తేజసా ॥ 46

నైన్దవారట్టకామౌజా న్కువథా స్థిమగారికాన్ ॥ శునోముఖా నుష్ప్రముఖా నిన్దిన్దురేతా ని షేవతే ॥ 47
గన్ధర్వా నిగ్ననరా న్యక్షాం నథా విద్యాధరోత్తమాన్ ॥ కలాపాన్ద్రామకాంశ్చైవ తథా కిమ్పురుషార్షపాన్ ॥ 48
కిరాతాంశ్చ పుశ్చిన్దాంశ్చ కురూన్వై భారతానపి ॥ పాఞ్చాలా న్కాశికా న్మత్స్యా న్మాగధాన్గాం న్తథైవచ ॥ 49
బ్రహ్మాత్రరాంశ్చ వజ్రాంశ్చ తామ్రలిప్తాన్తథైవచ ॥ ఏతా న్జనపదా న్ప్రాప్య గంగా పావయతే శుభా ॥ 50
తతస్తు ప్లావనీ విన్ద్యే ప్రవిష్టా దక్షిణోదధిమ్ ॥ తతస్తుహ్లాదినీ పుణ్యా ప్రాచీమభిముఖా యయౌ ॥ 51
ప్లావయన్త్యవకాంశ్చైవ నిషాదానపి సర్వశః ॥ సీవరా న్మాషికాంశ్చైవ తథా సీలముఖానపి ॥ 52
కశిజ్జదాతికాంశ్చైవ కుశికాన్ న్వర్గభూమికాన్ ॥ సామణ్డలై స్సముద్గ(ద్ర)న్య పాదోద్భూతాంశ్చ సర్వశః ॥ 53
తతస్తు నన్దిసీచాపి ప్రాచీమేవ దిశం యయౌ ॥ కువథా న్ప్రావయన్తి సా ఇన్ద్రద్యుమ్నసరఃప్రతి ॥ 54
యథాత్యేష యథాదేశాం శ్చైత్రశక్కువదానపి ॥ మధ్యేన్ద్రానకతరా నోష్ఠప్రావరణానపి ॥ 55
ఇన్ద్రద్యౌవనముద్రాన్తే ప్రవిష్టా లవణోదధిమ్ ॥

వడమరగా ప్రవహించు సీత-చతుస్ - (ఇదియే నేటి వతు-Oxus-ఆమూదరియా-అనుపేరుగల నది-లోగడ కైలోదావదియే 'వతు' అని చెప్పబడినది. అనగా ఇవి ప్రవహించిన ప్రదేశ స్థితిని బట్టి అవి రెండును ఒకటిగా కలిసి పోవుటయో ఒకటి అంతర్వాహినిగా వగుటయో జరిగియుండును.) సిందు-అను మూడు గంగా స్రోతస్సులును మ్లేచ్ఛ ప్రాయములును వర్షత బహుళములునునగు కుకురాన్ద్రభర్బర యవనాంతిక పుల్కనకులుత్తాంగలోక్యాధరా ప్లాక్ష మరుకాలక శూలిక ఖరావర్తక శఖ వల్లవదరదశక జనపదములను పవిత్రమొనరించుచు ప్రవహించి తుదకు హిమ వంతమున రెండుగా చీలి పోయిపోయి పశ్చిమ నముద్రములో కలియుచున్నవి. ఈమూడు ప్రవాహములును మిగిలినవి కూడ మొత్తముమీద దరద కుక్కుట గాంధారౌరన కురు శివపౌరేంద్ర మరుశాలీయ నైన్దవారట్టక కాంభోజకువత భీమ గౌరిక శునోముఖోష్ఠముఖ సిందురేత గుధర్వ కింసర యక్ష విద్యాధర కలావగ్రామక కింపురుషార్షప కిరాత పుశింద భారత కురు పాంచాల కౌశిక మత్స్య మగధాంగ బ్రహ్మాత్రరవంగ తామ్ర లిప్త జనపదములను పవిత్ర మొనర్చుచున్నవి.

హ్లాదినియను గంగా ప్రవాహము తూర్పుగ ప్రవహించి యవక నిషాదనీవర మూషిక సీలముఖ కశింగ దాతికకుశిక న్వర్గభూమిక నముద్ర పాధ నంజాత జనపదముల వారిని పవిత్రమొనర్చుచున్నది.

నందినియు తూర్పుగనే ప్రవహించి ఇంద్రద్యుమ్న నరఃపరినరములందలి కువతములను (ఇరుకు త్రోవలుగల ప్రాంతములను) చైత్ర శంకువద ఋక్ష కతరోష్ణ ప్రావరణ దేశముల నడుమగా ప్రవహించిపోయి ఇంద్రదీప్తివ (ఖండ) సమీపమున (ఇంద్రదీప్తివ-అండమాన్ నికోబారు దీవులు కావచ్చును.) నముద్రమున కలియుచున్నది.

తతస్తు ప్లావనీ ప్రాయా త్రాచీ మాశాం జవేన తు. 56

తోమరా న్పావయన్తీస్మ హంసమార్గా న్సమూహకాః ।

పూర్వాః దేశాంశ్చ సేవన్తీ భిత్వా సా బహుదా గిరిమ్. 57

కర్ణప్రావరణా న్నావ్య గతా సాశ్వముఖానపి । సిక్త్యా సవర్వతమరూ న్గత్వా విద్యాధరా న్యయౌ. 58

శమీమణ్డలగోష్ఠంతు సా ప్రవిష్టా మహత్సరః । తాసాం నద్యుపనద్యశ్చ శతశోథ సహస్రశః. 59

ఉపగచ్ఛన్తి తాం నద్యో యతో వర్షతి వాసఃః । తీరే వస్వోకసారాయా వనం సురభినామ తత్. 60

హిరణ్యశృంగే వసతి విద్యా న్కౌబేరకో వశీ । యజ్ఞా దపేత స్సుమహా నమితౌజా స్సువిక్రమః. 61

తత్ర చాన్యైః పరివృతో విద్యద్భి ర్భ్రహ్మరాక్షసైః । కుబేరానుచరా హ్యేతే చత్వార స్తత్సమాశ్రితాః. 62

ఏవమేవతు విజ్ఞేయా సిద్ధిః పర్వతవాసినామ్ । పరస్పరేణాపి గుణాః ధర్మతః కామతోర్థతః. 63

హేమకూటస్య పృషేతు సర్పాణాంతు సరస్మస్పతమ్ । సరస్వతీ ప్రభవతి తస్మా జ్యోతిష్మతీ(తో)హదాత్. 64

అపగాడే హ్యుభయత స్సముద్రౌ పూర్వపశ్చిమౌ । సరో విష్ణువదంనామ నిషదే పర్వతోత్తమే. 65

తస్మా ద్వయం ప్రభవతి గాన్ధారీచ కులాచ తే । మేరోః పార్శ్వా త్ప్రభవతి హ్రద శృన్గప్రభో మహాః. 66

జమ్బూశ్చైవ నదీ పుణ్యా తస్మా జ్ఞామ్బూనచం స్మృతమ్ । వయోదస్తు హ్రదో నీల స్సుకుభః పుణ్డరీకవాః. 67

పుణ్డరీకా వయోదా చ తస్మాద్వై సప్రమృనూయతే । వరంతు శీతశైలస్య స్మృత ముత్తరమానసమ్. 68

జ్యోత్స్నా చామృతకాంతాచ తస్మాద్వై సప్రమృనూయతే । హ్రదాః కురుషు విఖ్యాతాః వద్మహీనకులాకులాః. 69

నామ్నాతు వై జయానామ ద్వాదశోదధినన్నిభాః । తేభ్య శ్శాన్తిశ్చ సన్ధ్యాచ ద్వై నద్యౌ సప్రమృనూయతః. 70

ప్లావనియను గంగాశాఖ వేగముతో తూర్పుదెసగా ప్రవహించుచు తోమర-హంసమార్గ-సమూహక-ములను పవిత్రమొనర్చుచు ఇంకను కొన్ని ప్రాగ్దేశములను సేవించుచు పలుతావుల పర్వతమును బేదించుచు పోయి కర్ణ ప్రావరణ (అ)శ్వముఖ జనుల జనపదములను తడుపుచు పర్వతమరు-ప్రదేశముల మీదుగా విద్యాధర ప్రదేశములచేత శమీమండల గోష్ఠము అను మహా నరస్సున కలియుచున్నది. ఇంద్రుడు వర్షించు దేశములందుత్పన్నములగు నదులు పసదులెన్నియో త్రోవలో ఈ గంగా శాఖలయందు కలియును.

వస్వోకసార (అమరావతీ?) సమీపమున సురభియను వనము కలదు. హిరణ్యశృంగుడు అనుపేరుగల విద్యాంసుడు జితేంద్రియుడు నగు హిరణ్య శృంగుడను కౌబేరకుడు (బేతాకుడు) యజ్ఞాపేతుడు సుమహాన్-అమితౌజన్-సువిక్రమ నామములుగల కుబేరానుచరులగు విద్యద్రృహ్మ రాక్షసులు నలుగురును ఇట్టివారు మరెకొందరును తన పరివారముగా వసించును.

పర్వతవాసులగు జనులు ఇట్టివారితోనే తమ పురుషార్థముల సిద్ధింపజేసికొందురు. ధర్మార్థ కామ ప్రవృత్తులలో వారందరు పరస్పరము రెట్టింపై యుందురు.

హేమకూట పర్వత వృష్ణమున సర్పముల నరస్సు ఒకటి కలదు. ఆహ్రదమునుండి సరస్వతీ-జ్యోతిష్మతీ అను రెండునదులు ప్రభవిల్లి వరుసగా తూర్పు-పడమటి నముద్రములందు కలియుచున్నవి.

నిషధమను పర్వతోత్తమమున విష్ణువదమను సరస్సు కలదు. దానినుండి గాంధారీ-కులా అను రెండు నదులు ప్రభవించును.

మేరు పార్శ్వమునుండి చంద్రప్రభమును నరస్సును పుణ్యయగ్ర జంబూనదియు ప్రభవించును. జంబూనదినుండి లభించునది కావుననే జంగారునకు జంబూనదమని వ్యవహారము. పయోదమను నీలహదమును అతి శుభకరమగు పుండరీకహదమును ఆమేరు పార్శ్వమునందే ప్రభవించును. వానినుండి వరుసగా పుండరీకా-పయోదా అను నదులును ప్రభవించును. హిమవంతమునకు ఆవలివైపున ఉత్తరమానసమును నరస్సొకటి మేరు పార్శ్వమునుండి ప్రభవించును. దానినుండి జ్యోత్స్నా అమృతకాంతా అనునదులు రెండు ప్రభవించుచున్నవి.

ఇవికాక మేరు పార్శ్వమునుండియే ప్రభవించినవి నముద్రమువలె విశాలములైనవి పండ్రెండు హదములు వైజయములను నామము కలవి కలవు. అవి ఉత్తరకురు వర్షమునందు ప్రసిద్ధములు. అవి ఎప్పుడును పద్మములతో మీసాది జలచరములతో ఆకులములయి యుండును. వీటినుండి శాంతి-సంధ్యా-అను రెండునదులు ప్రభవించును.

కిమ్మరుషాద్మాని యాన్యష్టౌ తేషు దేవో న వర్షతి । ఉద్భిజ్ఞా న్యుదకాన్యత్ర ప్రభవన్తి నరిద్వరాః. 71

వినివిష్టాః వ్రతదిశం నిమ్నగా లవణామ్భసి । ఋషభోబాలకశ్చైవ వక్త్రో మైనాక ఏవచ. 72

చన్ద్రకాన్త సతా ద్రోణః సుమహాంశ్చ శిలోచ్ఛయః । ఉదగాయతా ఉదీచ్యంతే హ్యవగాడా మహోదధిమ్. 73

చక్ర రుధికరశ్చైవ తథా నారదవర్షతః । ప్రతీచ్య మాగతాస్తేవై ప్రవిష్టా లవణోదధిమ్. 74

జీమూతో ద్రావణశ్చైవ మైనాకశ్చైవ వర్షతః । ఆయతాస్తే మహాశైలా స్సముద్రం దక్షిణం వ్రతి. 75

వజ్రమైనాకయో ర్మద్యే విదిశం దక్షిణావధే । తత్ర సంవర్తకోనామ సోగ్నిః పిబతి తజ్జలమ్. 76

అగ్నిస్సముద్రావాసస్తు ఔర్వ స్స బడబాముఖః । ఇత్యేతే వర్షతావిష్టా శ్చత్వారో లవణోదధిమ్. 77

భిద్యమానేషు వక్షేషు పురా శక్రస్యవై భయాత్ । తేషాంతు దృశ్యతే చన్ద్ర శ్శుక్లే కృష్ణే సమాకృతిః. 78

తే భారతస్య వర్షస్య సహాయేన ప్రకీర్తితాః । మహాంసి తత్ర దృశ్యన్తే చన్ద్రో నాన్యత్ర చోదితః. 79

ఉత్తరోత్తరమేతేషాం వర్షముద్రీచ్యతే గుణైః । ఆరోగ్యాయః ప్రమాణానాం దర్మతః కామతోఽర్థతః. 80

సమర్చితాని భూతాని తేషు దర్మేణ భాగశః । వసన్తి నానాజాతీని తేషు వర్షేషు తానివై. 81

ఇత్యేవం ధారయద్విశ్వం పృథ్వీం జగదిదం స్థితాః. 81a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే కైలాసాదివర్షతకథనం నామ

వింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఈ భరతవర్షము కాక మిగిలిన కింపురుషాది వర్షములయందెనిమిదింటను ఇంద్రుడు వర్షించడు. అచట ఉద్భిజ్ఞమగు-నేలను చీల్చుకొని పైకి వచ్చు నీటి(underground water) తోనే నదులు ప్రభవించి అవి ఆయా దిక్కులందలి నముద్రములందు కలియును.

ఆయా వర్షములందు—

ఋషభ-బాలక-వక్త్ర-మైనాక-చంద్రకాంత-ద్రోణ-వర్షతములు దక్షిణమునుండి ఉత్తరమునకు వ్యాపించి ఉత్తర దిగంతమున ఉత్తర నముద్రములోనికి చొచ్చుకొనియున్నవి. చక్ర రుధికర-నారద వర్షతములు పడమటగా సాగి వళ్ళిపి నముద్రములోనికి ప్రవేశించినవి. జీమూత ద్రావణ మైనాక వర్షతములు దక్షిణ నముద్రము వైపునకు సాగియున్నవి. వజ్రము మైనాకము అను రెండు వర్షతముల నడిమికి తిన్నగా అగు విదిక్కు (మూల) నందు దక్షిణాపథ వరిసరములలో సంవర్తకుడను నముద్రవాసయగు అగ్ని నముద్రపు నీటిని త్రాగుచుండును. అతనికే ఔర్వుడు-బడబాముఖుడు అనియు వ్యవహారములు.

పూర్వము ఇంద్రుడు తమ రెక్కలు బేదించరాగా ఆభయము వలన ఈ వర్షతములు (వర్షతములలో) వాలుగు లవణోదధియందు ప్రవేశించెను. ఈ వర్షత ప్రదేశములందు చంద్రుడు మానవు శుక్ల క్షవషముల

రెంటను సమాకృతియై కనబడును. ఈ పర్వతములు నాలుగుచు బారత వర్షమునకు సహాయకములని (ఉపకారకములని) పెద్దలు చెప్పుచున్నారు. (అది ఎట్లో సంప్రదాయజ్ఞానవలన తెలియదగినది.) వేరు ప్రదేశములందు అతడు ఉదయించకపోయినప్పటికిని ఇచ్చట చంద్రుని అన్ని కాంతులును (ఎల్లప్పుడు) కనబడుచుండును.

ఈ ఎనిమిది వర్షములందును జనులు ఆరోగ్యము ఆయుఃప్రమాణము ధర్మార్థకామ ప్రవృత్తులు తత్సిద్ధులు-ఈ విషయములందు ఒకదానికంటెను మరియొకటి రెట్టింపు చొప్పున అధికము కలిగియుండురు. ఆ వర్షములన్నిటి యందును ప్రాణులు ధర్మము విషయమున ఆయా సందర్భములలో మేలు తరములయి యుండును. ఆయా వర్షములందు నానాజాతుల భూతములు నివసించుచున్నవి. నానా జాతుల జనులు నివసించుచున్నారు.

ఈ విధమగు ఈ విశ్వమును తనయందు ధరించుచు ఈ భూమి ఇట్టి వర్షాది విభాగములతో ఉన్నది.

(గమనిక: ఈ అధ్యాయము చివర చంద్రుని విషయమును చెప్పెడి శ్లోకములలో కొన్ని ప్రతులయంద పాఠములు అర్థమును పూర్ణముగా భేదింపజేయుచున్నవి. అనువాదకుడు తాననుసరించిన ప్రతియందలి పాఠముననుసరించి అనువదించుటయైనది- అనువాదకుడు.)

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనమున జంబూ ద్వీపాంతర్గత భరత వర్షాంతర్గత భరతఖండ వర్ణనమున కైలాసాది పర్వత సంస్థాన వర్ణనము కింపురుషాది వర్ణన విశేషవర్ణనమునను నూట ఇరువదవ యధ్యాయము.

ఏకవింశ తితమోఽధ్యాయః.

శాకద్వీపవర్ణనమ్.

సూతః : శాకద్వీపస్య వక్ష్యామి యథావదిహ నిశ్చయమ్ ।

కథ్యమానం నిబోధద్వం శాకద్వీపం ద్విజోత్తమాః. 1

జమ్బూద్వీపస్య విస్తారా ద్విగుణ స్తస్య విస్తరః । విస్తారా త్రిగుణశ్చాపి పరిణాహ స్సమస్తతః. 2

క్షీరోదధిపరిక్షిప్తో ద్వీపోయం ద్విగుణేనతు । తత్రపుణ్యా జనపదా శ్చిరాచ్ఛ మ్రియ(ం)తే జనాః. 3

కుతఏవతు దుర్భిక్షం క్షమా తేజో యతేష్విహ । తత్రాపి పర్వతాశ్చుభ్రా స్సప్తైవ మణిభూషితాః. 4

శాకద్వీపాదిమ జ్ఞేయం సప్త సప్త సమాశ్రితాః । ఋజ్ఞాయతాః వ్రతదిశం నివిష్టా వర్షవర్షతాః. 5

రత్నాకరా ద్వినామాన స్సారవన్తో మహాబలాః । సమోదితాః వ్రతదిశం ద్వీపవిస్తరమాసతః. 6

ఉభయత్రావగాడాశ్చ లవణక్షీరసాగరౌ । శాకద్వీపేతు వక్ష్యామి సప్త దివ్యా స్మహాచలాః. 7

దేవర్షిగన్ధర్వయుతాన్ వ్రథమో మేరు రుచ్యతే । ప్రాగాయతస్తు సౌవర్ణ ఉదయోనామ పర్వతాః. 8

తత్ర మేఘాస్తు వృష్ట్యర్థం వ్రథవన్తి సహస్రశః । తస్యావరేణ సుమహా న్నలదాఽఽ మహాగిరిః. 9

సైవ చన్ద్ర స్సమాఖ్యాత స్సర్వోషధినమన్వితః । తస్మాన్నిత్య ముపాదత్తే వాసవః పరమం జలమ్. 10

నారదోనామ స ప్రోక్తో దుర్గ క్షేలో మహాచలః । తత్రాపిచ సముత్పన్నౌ పూర్వం నారదపర్వతౌ. 11

తస్యావరేణ సుమహా శ్చామోనామ మహాగిరిః । అత శ్శ్యామలృమావన్నాః వ్రజాః పూర్వ మిమాః కిల. 12

సఏవ దున్దుభిర్నామ శ్యామః పర్వతసత్తమః । శబ్దమృత్యుః పురాతన్మృతౌ దున్దుభి స్తాడిత స్సరైః. 13

రత్నమాలాన్తరమయ శ్యామ్మల శ్చాన్తరాశకృత్ । తస్యావరేణ రజతో మహా నన్తగిరి స్స్మృతః. 14

సఏవామృత ఇత్యుక్తో దేవైర్యత్రామృతం పురా । సమ్భృతంచ హృతంచైవ మాతురర్థే గరుత్మతా. 15

అస్యావరే చామ్బికేయ స్సమనాశ్చైవ స స్మృతః । పారణ్యాక్షో వరాహేణ తస్మిశ్చైలే నిషాదితః. 16

అమ్బికేయా తృరే(రో)రమ్య స్సర్వోషధినిషేవితః । విభ్రాజన్తు సమాఖ్యాత స్స్పటికైస్తు సమాచితః. 17

యస్మా ద్విభ్రాజతే త్విడ్భి ర్విభ్రాజ స్త్యేషవై స్మృతః । సఏవ కేశవేత్యుక్తో యతో వాయుః । వవాతి తే. 18

నూట ఇరువది యొకటవ అధ్యాయము.

శాక-కుశ-క్రౌంచ శాల్మల ద్వీపముల వర్ణనము.

[వాయు పురాణము మొదలగు వానియందు 1. జంబూద్వీపము-దానిచుట్టు షార నముద్రము 2. ప్లక్ష గోమేదక ద్వీపము-దానిచుట్టు ఇష నముద్రము 3. శాల్మల ద్వీపము-దానిచుట్టు సురా నముద్రము 4. కుశద్వీపము-దానిచుట్టు పుత్ర నముద్రము 5. క్రౌంచ ద్వీపము-దానిచుట్టు దధి నముద్రము 6. శాక ద్వీపము-దానిచుట్టు క్షీర నముద్రము 7. పుష్కర ద్వీపము-దానిచుట్టు స్వాదుజల (తీయని నీటి) నముద్రము-అని యున్నది. ఈ మత్స్య పురాణము నందు వరుస వేరు విధముగా నున్నది.]

శాకద్వీప వర్ణనము

నూతుడు ఋషులతో, ఇట్లు చెప్పసారంభించెను: శాకద్వీపమునకు సంబంధించిన ఆయా విషయముల నిశ్చయమును సంప్రదాయమందున్న విధమున చెప్పెదను. నేను చెప్పుచుండ-ద్విజోత్తములారా! శాకద్వీప (విషయ)మును సమగ్రముగా తెలిసికొనుడు. జంబూద్వీపపు వ్యానమునకు ద్విగుణము శాకద్వీప వ్యానము. వ్యానమునకు మూడింతలు దాని చుట్టుకొలత. దీనికి రెట్టింపు పరిమాణము కల క్షీర నముద్రము దీని చుట్టు నున్నది. అచటి జనపదములు పుణ్యవంతములు. అచటి జనులు దీర్ఘాయువులు; క్షమా తేజోవంతులును; అచట కరవులు ఉండనే ఉండవు.

ఆ శాక ద్వీపమునందును మణి భూషితములును శుభములు నగువీడేసి వర్షతములు కలవు. దీనియందే కాదు; శాక ద్వీపాది సర్వ ద్వీపములందును ఏడు ఏడుగానే వర్షతాదికము కలదని తెలియవలెను. ఇవి వ్రతి దిక్కునందును ఋజువులై (వంకరలు లేక) ఆయతములై (దీర్ఘ చతురస్రాకారమున) అమరి ఒక వర్షమును మరియొక వర్షమునుండి వేరుపరచు వర్ష వర్షతములుగా ఉన్నవి. ఇవి రత్నములకు ఆకరములు (గనులవంటివి.) వ్రతి దానికిని రెండేసి పేరులు కలవు. ఇవి సారవంతములు; మహాబలములు. ద్వీపపు నిడివికి తగినట్లు అనుపాతములో వ్రతి దిక్కునందును సమముగా పుట్టియున్నవి. ఇవి వ్రతియొక్కటియు లోవలివైపు (జంబూ ద్వీపపు చుట్టునున్న) లవణ నముద్రమునను వెలువలివైపు క్షీర నముద్రమునందును చొచ్చుకొనియున్నవి. శాక ద్వీపమందలి దేవర్షి గంధర్వయుత దివ్య మహాచలముల నేడింటిని చెప్పెద; వినుడు.

1. మేరుపు-ఉదయము. ఇది బంగారుకొండ; తూర్పునకు పొడవుగా సాగినది. అచట వేలకొలది మేఘములు బాగుగ వానలు కురియుచుండును; 2. జలధారము-చంద్రము; ఇది మహావర్షతము; సర్వోషధియుతము; ఇంద్రుడు దీనినుండి ఉత్తమ జలమును (తన మేఘములకై) గ్రహించుచుండును. 3. నారదము-దుర్గము; ఇదియు మహావర్షతము; పూర్వము నారద వర్షతులను గంధర్వులు దీనియందు జన్మించిరి. 4. శ్యామము-దుందుభి; ఇదియు మహావర్షతము; నల్లనిది; దీని మూలముననే ఆ ప్రాంతపు జనులు పూర్వము నల్లని వారయిరి. దేవతలిచట దుందుభి రాక్షసుని కొట్టి-శబ్దము వానినుండి ఉత్పన్నమగుటయే మరణముగాగల ఆ ధానవుని చంపిరి. ఈ కొండ నడుమ రత్న వంతులును శాల్మల వృక్షమును కలవు; 5. అస్తగిరి-అమృతము; తన తల్లి దాన్యము విడిపించుటకై గర్భుడుడు దేవతలనుండి హరించి తెచ్చిన అమృతమును ఇచ్చటనే పాత్రయందు నింపి భద్రపరచెను. 6. అంబికేయము-సుమనస్; దీనియందే వరాహ విష్ణువు హిరణ్యాక్షుని సంహరించెను. 7. విభ్రాజము-కేశవము; ఇది నృసింహ మణులతో వ్యావ్రము. దీనినుండియే వాయువు పీచుట ఆరంభమగును. విభ్రాజతే-మిగుల వ్రకాశించునది-కావున దీనికేపేరు.

తేషాం వర్షాణి వక్ష్యామి వర్షతానాం ద్విజోత్తమాః । శృణుధ్వం నామతస్తాని యథావదనుపూర్వశః. 19
ద్వినామాన్యేవ వర్షాణి యతైవ గిరయ స్తథా । ఉదయస్యోదయంవర్షం జలధారేతి విశ్రుతమ్. 20
సామ్నా గతభయంసామ వర్షంత త్ప్రథమం స్మృతమ్ । ద్వితీయం జలధారస్య సుకుమారమితి స్మృతమ్.

- తదేవ శైశిరంనామ వర్షం సమృధిక్రితమ్ । నారదస్య చ కౌమారం తదేవచ సుఖోదయమ్. 22
- శ్యామవర్ణతవర్షం త దసీచక మిదం స్మృతమ్ । అనన్తకమితి ప్రోక్తం తదేవ మునిభి శ్శుభమ్. 23
- అస్తస్యాపి శుభం వర్షం విజ్ఞేయం కుసుమోత్తరమ్ । తదేవ శివ మిత్యుక్తం వర్షం సోమక సంజ్ఞితమ్. 24
- అమృతేయస్య మైనాకం క్షేమకంచైవ తత్స్మృతమ్ । కైశోరవర్ణతస్యాపి మహాద్రుమ మితి స్మృతమ్. 25
- తదేవ ద్రువమిత్యుక్తం వర్షం విభాజనంజ్ఞికమ్ । ద్వీపస్య పరిణాహశ్చ హస్తాపిర్వత్ మేవచ. 26
- జమ్బూద్వీపేన సజ్ఞాతః; న్తస్య మధ్యే వనస్పతిః । శాకోనామ మహావృక్షః ప్రజాన్తస్య సహానుగాః. 27
- ఏతేషు దేవగన్ధర్వా స్సిద్ధాశ్చ సహచారభైః । విహరన్తి సమత్వేన దృశ్యమానాశ్చ తై స్సహ. 28
- తత్ర పుణ్యా జనపదా శ్చాతుర్వర్ణ్య సమన్వితాః । తేషు నద్యశ్చవై సప్త ప్రతివర్షం నముద్రగాః. 29
- ద్వినామ్నోశ్చైవ తాన్సర్వా గజ్ఞా సప్తవిదా స్మృతా । ప్రథమా సుకుమారీతి గజ్ఞా శివజలా శుభా. 30
- తవన్తప్తాచ నామ్నైషా నదీ సమృధిక్రితా । సుకుమారీ తవస్సిద్ధా ద్వితీయా నామత స్పతి. 31
- నన్దాచ పావనీచైవ తృతీయా పరిక్రితా । శిబికాచ చతుర్థీస్యా త్రివిదాచ పునస్స్మృతా. 32
- ఇక్షుశ్చ పశ్చిమీ జ్ఞేయా తథైవచ పునః కుహూః । రేణుకా చామృతాచైవ షష్ఠీ సమృధిక్రితా. 33
- సుకృతాచగభన్తిశ్చ సప్తమీ పరిక్రితా । ఏతా స్సప్త మహాభాగాః ప్రతివర్షం శివోదకాః. 34
- పావయన్తి జనం సర్వం శాకద్వీపనివాసినమ్ । అభిగచ్ఛన్తి తాశ్చాన్యా నదా నద్య స్సరాంసిచ. 35
- బహూదకపరిస్రావా ద్యతో వర్షతి వానవః । తాసాం నామదేయాని పరిమాణం తథైవచ. 36
- సశక్యం పరిసజ్ఞాతుం పుణ్యాస్తా స్సరిదుత్తమాః । తాః పిబన్తి మహాహృష్టా నదీ ర్జనవదాస్తు తే. 37
- ఏతేషాం తనయాః ప్రోక్తాః ప్రమోదాశ్చాపి వై శివా. । అనన్తాశ్చ సుఖాశ్చైవ క్షేమకాశ్చ నదైస్సహ. 38
- పర్వాశ్రమాచారయుతా దేశాస్తే సప్త విశ్రుతాః । ఆరోగ్యా బలినశ్చైవ సర్వే మరణవర్జితాః. 39
- అవసర్పిణీ నతేష్వన్తి తథైవోత్సర్పిణీ పునః । న తత్రాన్తి యుగావస్థా చతుర్ముగకృతా క్వచిత్. 40
- త్రేతాయుగనమః కాల న్తథా తత్ర ప్రవర్తతే । శాకద్వీపాదిషు జ్ఞేయం వజ్ఞాన్యేతేషు సర్వకః. 41
- దేశస్యతు విభాగేన కాల స్వాభావికః స్మృతః । న తేషు సజ్కరః కశ్చి ద్వర్ణాశ్రమకృతః క్వచిత్. 42
- దర్మస్య చాన్యథాచారా దేశాన్తసుఖినః ప్రజాః । న తేషు మాయా లోభోవా ఈర్ష్యానూయా భయం కుతః. 43
- విపద్భయో న తేష్వన్తి న దణ్డోనచ దాణ్డికాః । న్యదర్మేణచ దర్మజ్ఞా స్తే రక్షన్తి పరస్పరమ్. 44

వీనితో ఏర్పడిన వర్షములను ద్విజోత్తములారా: ఇదే పరునలో చెప్పెదను; వినుడు; గిరులకువలెనే వర్షము లును రెండేసి పేరులు గలవు.

1. ఉదయవర్షము-జలధార వర్షము; ఇది పేరునకు తగినట్లు జలధారలతో నిండినదగుటచే అనావృష్టి తయము లేనిది. 2. సుకుమారము-శైశిరము; 3. కౌమారము-సుఖోదయము. 4. అసీచకము - అనందకము; 5. కుసుమోత్త (త్క)రము -సోమకము; 6. మైనాకము-క్షేమకము; 7. మహాద్రుమము-ద్రువము.

ఈ ద్వీపపు వైశాల్యము పొడవు వెడల్పులు జంబూద్వీపపు వైశాల్యము పొడవు వెడల్పుల నిష్పత్తి ననుసరించి అనుపాతములో గణనచేసి తెలిసికొనవలెను. ఈ ద్వీపపు సదుపా శాకము (చాగచెట్టు) అను వనస్పతి (పూవులు పూయకయే కాయలనిచ్చు) జాతి మహావృక్షము కలదు. ఇచటి ప్రజలు దీని ననుజీవింతురు. ఈ ప్రజలతో నమముగా ఇచట దేవగంధర్వ-సిద్ధ-చారణులు జీవించుచు నంచరించుచుందురు. చాతుర్వర్ణ్యులు కల పుణ్యజనపదము లిచ్చట గలవు.

ఇదే వర్ష వర్షతముల-వర్షముల - వరుసలో ఇచట రెండేసి నామములు గల నదులు గలవు. గంగయే ఏడుగా అయి ఈ నదీనదులుగా నున్నది. ఇవి అన్నియు హాయిగొల్పు నీరు కలిగినవి; నముద్రములో కలియునవి; 1. సుసుమారి-తపస్త (అనుత) వ్ర; 2. కుమారి-తపస్విద; 3. నమ్రంద-పావని; 4. శిఖిక-త్రి(ద్వి)విధ; 5. ఇక్షు-కుహూ; 6. వేణు (చైశ్చిక-అమృత; 7. సుకృత-గభస్త.

శుభకర జలము గలిగిన మహాభాగలగు ఈనదులు శాకద్వీప నివాసియగు నర్వజనుని పవిత్రుని చేయుచున్నవి. ఎన్నో నదీనద నరస్సులు వీనితో చేరుచుండును. ఇంద్రుడు బహువక్తమును న్రవించుచు వర్షించుచుండుటచే ప్రభవించి ప్రవహించు ఆ నదీనదుల నామములను పరిమాణమును చెప్పశక్తము కాదు. అవి పుణ్యకరములు - శ్రేష్ఠములు; వానిని (వాని జలమును) త్రావుచు అచటి జనవదజనులు హర్షముతో నుందురు. అచటి నదములకును - వానితోపాడే అచటి జనుల వంశము వారికిని - ప్రమోద-శివ-ఆనంద-సుఖ-క్షేమక-ప్రభృతి నామములు ప్రసిద్ధములు; ఆ ఏడు దేశ (వర్ష)ముల జనులును వర్షాశ్రమాచారములు ఆరోగ్యము బలము కలిగి అనుచిత మరణములు లేకయుందురు. అచటి జనులయందు అవనర్పిణీ ప్రవృత్తి (ఉన్నదానికంటె దిగజారి పతనావస్థకు పోవుట) కాని ఉత్సర్పిణీ ప్రవృత్తి (నమ్మార్గ ప్రవృత్తికి ఎదురు నడచుట-తోవ తప్పుట) కాని లేవు. చతుర్ముగ వ్యవస్థలేదు; శాకద్వీపాది షడ్ ద్వీపములందును ఏదా త్రేతాయుగమునందువలె ధర్మ వ్యవస్థ ఉండును. స్వాభావికముగ మనము మన అలవాటు ననుసరించి కాల విభాగమును ఆదేశ విభాగములందును అన్వయించవలసినదేకాని వాస్తవమున అచట ఇవి లేవు. అచట వర్షాశ్రమ సంకరము మాయ లోభము ఈర్ష్య అసూయ వివద్భయము ఇతరులు తమ కవకారము సేయుదురను భయము దండము దండ్లులు దండించువారు లేరు. స్వధర్మ వర్తనముతో ఎల్లరు ధర్మజ్ఞులై పరస్పర రక్షణము చేయుచు ధర్మమును అన్యధా (విలక్షణ మగు ఏకైక విధమున) పాటించువారగుటచే అచటి జనులు ఏకాంత సుఖులు. (సుఖము తప్ప దుఃఖమును ఎరుగరు) (ఇది Scithya ప్రాంతమని గుర్తించవచ్చును

వరిమణులస్తు సుమహాః ద్వీవశ్చ కుశసంజ్ఞితః । నదీజలైః ప్రతిచ్ఛన్నః పర్వతై శ్చాభ్రానన్నిభైః. 45

నర్వరాతువిచిత్రైశ్చ మణీద్రుమవిభూషితైః । అన్యైశ్చ వివిధాకారై రమ్యో జనపదైస్తథా. 46

వృక్షైః పుష్పఫలోపేతై స్సర్వతో ధనధాన్యవాః । నిత్యం పుష్ప సమాయుక్త స్సర్వరత్నసమన్వితః. 47

కుశద్వీపవర్ణనమ్.

ఆవృతః పశుభిస్సర్వై ర్గ్రామ్యారణ్యైశ్చ నర్వశః । అనుపూర్యా త్సమాసేన కుశద్వీపం నిబోధత. 48

అథ తృతీయం వక్ష్యామి కుశద్వీపస్య కృత్స్నశః । కుశద్వీపే సురామౌఢి స్సర్వతః పరివారితః. 49

శాకద్వీపస్య విస్తారా ద్విగుణేన సమన్వితః । తత్రాపి పర్వతాస్సప్త విజ్ఞేయా రశ్మయోనయః. 50

రత్నాకరా స్తథానద్య స్తేషాం నామాని మే శృణు । ద్వినామానశ్చ తేనర్వే శాకద్వీపే యథా తథా. 51

ప్రథమః సూర్యసంజ్ఞాశః కామతోనామవర్వతః । విద్రుమోచ్చయ ఇత్యుక్త స్సప్తవచ మహీధరః. 52

నర్వరాతుమయై శ్శుక్లై శ్శిలాజాలై స్సమన్వితః । ద్వితీయః పర్వతస్తత్ర ఉన్నతోనామ విశుతః. 53

హేమపర్వతఇత్యుక్త స్సప్తవచ మహీధరః । హరితాశమయై శ్శుక్లై ద్వీపమావృత్య నర్వశః. 54

బలాహక స్తృతీయస్తు కాలాజ్ఞానమయో గిరిః । ద్యుతిమా న్నామతః ప్రోక్త స్సప్తవచ మహీధరః. 55

చతుర్థఃపర్వతో ద్రోణో యత్రాషఢ్యో మహాగిరౌ । విశల్యకరణీచైవ మృతసంజ్ఞీవనీ తథా. 56

పుష్పవాన్నామ స ప్రోక్తః పర్వత స్సమహాన్వితః । కంక్రస్తు పశ్చిమస్తేషాం పర్వతోనామ సారవాః. 57

కుశేశయ ఇతిప్రోక్త స్సప్త పృథ్వీధర స్మృతః । దివ్యపుష్పఫలోపేతో దివ్యవీరుత్సమన్వితః. 58

- షష్ఠస్తు పర్వతస్తత్ర మహిషో మేఘసన్నభః । నవీవతు పునఃప్రోక్షై హరిరిత్యభివీశురః. 59
తస్మిన్సోఽగ్ని ర్నివసతి మహిషోనామ యోఽఘ్నిః ।
- కకుద్మా న్పర్వత (స్సప్తమ) స్తత్ర తన్నామ్నా నహ భావ్యతే. 60
నవీవ మన్దరో జ్ఞేయ స్పర్వదాతుసమన్వితః । మన్ద(న)ఇత్యేవ యో దాతు రపామర్థే ప్రకాశతే. 61
అపాం విదారణాచైవ మన్దర స్స నిగద్యతే । తత్ర రత్నాన్యనేకాని న్యయం రక్షతి వానవః. 62
ప్రజావతి రుపాదాయ ప్రజాభ్యో హ్యదదా త్వయమ్ । తేషా మన్తరవిష్క-మ్భా ద్విగుణ స్సవిదాగళః. 63
ఇత్యేతాః పర్వతాస్తత్ర కుశద్వీపే ప్రభాషితాః । తేషాం వర్షాణి వక్ష్యామి నవైపచ విభాగళః. 64
కామన్య కామదంవర్ష మున్నతంచైవ తత్స్మృతమ్ । ఉన్నతన్య పరిజ్ఞేయం వర్షం లోహితసంజ్ఞితమ్. 65
వేణుమణ్డలకం చేతి తదేవ పరిశబ్ద్యతే । బలాహకన్య జీమూతం తద్రథాకార మిత్యపి. 66
ద్రోణన్య హారికం నామ లిమ్పకంచ తదేవహి । కజ్జస్యాపి సురూప మతిమచైవ తత్స్మృతమ్. 67
మాహిషం మహిషస్యాపి పునశ్చాపి ప్రభాకరమ్ । కకుద్మతస్తు తద్వర్షం కపిలంనామ విశుతమ్. 68
ఏతా న్యుపనివిష్టాని సప్తసప్త పృథక్పృథక్ । వర్షాణి పర్వతాశ్చైవ నదీస్తేషు నిబోధత. 69
తత్రాపి సద్య స్సవైవ ప్రతివర్షం హి తాః స్మృతాః । ద్విసామవత్య స్తా స్పర్వాః సర్వాః పుణ్యజలాః స్మృతాః. 70
దూతపాపా నదీ సా హి యోనిశ్చైవ పునఃస్మృతా । సీతా ద్వితీయా చైవేహ సాచైవహి నిశాస్మృతా. 71
తృతీయాతు విత్పష్టాహ్వో వవిత్రా నైవచ స్మృతా । చతుర్థీ హృదిసీత్యుక్తా చన్ద్రమాణితచ స్మృతా. 72
విమ్యచ్ఛ వచ్చుప్రోక్తా శుక్లాచైవ నిగద్యతే । షడ్ధా షష్ఠీతు విజ్ఞేయా పునస్సైవ విభాషరీ. 73
మహతీ సప్తమి ప్రోక్తా పునస్సైవ ధృతిస్స్మృతా । అన్యా స్తాభ్యః పరిజ్ఞాతా శ్శతశోఽథ సహస్రశః. 74
అనుగచ్ఛన్తి తా నద్యోయతో వర్షతి వానవః । ఇత్యేష నన్నివేశోయం కుశద్వీపన్య వర్ణితః. 75
శాకద్వీపన్య విస్తారః ప్రోక్తశ్చైవ సనాతనః । శాకద్వీప స్పముద్రేణ వృతః క్షీరోదకేన తు. 76
సర్వతస్తు మహా ద్వీప శ్చన్ద్రవ త్పరివేష్టితః । విస్తారా న్మణ్డలాచైవ క్షీరోదా ద్విగుణ స్స్మృతః. 77

కుశద్వీప వర్ణనము.

మూడవదగు కుశద్వీపము శాకద్వీపము చుట్టును గుండ్రనై సదీపలములతో నర్వవిధ గైరిక రాతువులతో వివిధ వర్ణములు కలవై మణులతో పృక్షములతో అలంకృతములయి ఇంకను వివిధ రూపములు కలవై మేనుములవలె కనబడు పర్వతములతో వ్యావ్రము. జనపదములతోను పుష్పఫలోపేతములగు వృక్షములతోను రమ్యము; అంతటను ధనధాన్య సహితము. ఎడతెగక ఎప్పుడు ఎల్లయెడల నకల పుష్పములతో సర్వరత్నములతో గ్రామ్యములు ఆరణ్యములునగు పశువులతో కూడియుండునది. ఇది ద్వీపముల నామక్రమానుసారమున సంగ్రహముగా చెప్పదగిన విషయము. ఇక ఈ ద్వీప విషయము అంతయు విస్తరముగ చెప్పెదను; వినుడు; కుశద్వీపమునకు చుట్టును సురా నముద్రమున్నది; వైశాల్యములో ఇది శాక ద్వీపమునకు ద్విగుణము; దీనియందు రత్నములకు జన్మస్థానములగు పర్వతములును అట్టివే నదులును కలవు. ఈ వర్ష పర్వతములు కల వర్ణములును ఏదేని చొప్పున రెండేని పేరులు కలవిగా ఉన్నవి.

పర్వతములు: 1. సూర్యునితో సమమగు-కామదము-విద్రుమోచ్చయము; 2. సర్వరాతుమయ శృంగములతోను శిలాజాలములతోను కూడిన-ఉన్నతము-హేమము; 3. హరితాళ(ఆరిదళము)మయశృంగములతో ఆ ద్వీపము నన్ని చైపులను క్రమ్మిన కాలాంజనమయమగు-వలాహకము-ద్యుతి; 4. విశల్యకరణి మృతన-క్షీవని అను ఓషధులు కల-ద్రోణము-పుష్పవాన్; 5. సారవంతమయి దివ్య పుష్పఫలములతో దివ్యలతలతో కూడినది అగు-కంకము-కుశేళయము; 6. మేఘ

నర్వశము-నీటినుండి జనించిన మహిషుడను అగ్నికి వానస్థానము (చూ. 51 అ.) అగు మహిషము-హరి; 7. నర్వశము-రిక ధాతు యుక్తమగు-కకుద్మాన్-మందరము; మన్-అనగా జలమును-దర-చీల్చునది కావున దీనికి ఈపేరు; ప్రజాపతి ప్రజల నిమిత్తమై స్వయముగా ఇంద్రునకు ఇచ్చిన అనేక రత్నములను అతడు ఈ వర్వతమునందుంచి కాపాడుచున్నాడు. ఈ వర్వతముల నడిమి వ్యానము శాకద్వీప వర్వతముల అంతర విష్కంభము (నడిమి వ్యానము)నకు ద్వీగుణము.

వర్వములు: 1. కామదము-ఉన్నతము; 2. లోహితము-వేణు మండలకము 3. జీమూతము-రథాకారము; 4. హరికము-లింపకము; 5. కురు-మతిమత్; 6. మహిషము-ప్రభాకరము; 7. కకుద్మత్-కపిలము.

నదులు: ఇవి అన్నియు పుణ్యజలవంతములు: 1. దూతపావ-యోని; 2. సీత-నిశ; 3. తృప్త-పవిత్ర; 4. హ్లాదిని-చంద్రపిన్; 5. విద్యుత్-శుక్ల; 6. షండా-విభావరి; 7. మహతీ-ధృతి; వీటియందు అచట ఇంద్రుడు తరచుగా కుడియించెడి వర్వముల వలన ఏర్పడెడి వందల-వేల-కొలది నదులు కలియుచుండును.

[శాశ్వత సంప్రదాయాగతమగు శాకద్వీప విస్తారాదికము చెప్పబడినదికదా: శ్రీర సముద్రము శాకద్వీపమును చంద్రుడువలె చుట్టియున్నది. అంటిని:]

త్రౌళ్చద్వీపవర్ణనమ్.

అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి త్రౌళ్చద్వీపం యథాతథమ్ । కుశద్వీపస్య విస్తారా ద్వీగుణ స్రస్య విస్తరః. 78
 ఘృతోదకసముద్రోసౌ త్రౌళ్చద్వీపే సుసంవృతః । చక్రనేమిక్రమేజైవ వృతో వృత్తేన సర్వశః. 79
 తస్మిన్ ద్వీపే నరాశ్శ్రేష్ఠాః త్రౌళ్చస్తు ప్రథమోగిరిః । త్రౌళ్చాత్పరః పావకాఖ్యః పావకా దణ్ణకారకః. 80
 అణ్ణకారా త్పరశ్చాపి దేవవాన్నామ వర్వతః । దేవాశ్రస్య పరేచాపి దేవకోటి స్తథోచ్యతే. 81
 దేవవత్పర్వతాచ్చాపి గోవిందోనామ వర్వతః । గోవిందాత్పరతశ్చాపి పుణ్డరీకో మహాగిరిః. 82
 ఏవం రత్నమయాస్సప్త త్రౌళ్చద్వీపేతు వర్వతాః । వరస్పరస్య ద్వీగుణం విష్కమ్భా వర్వవర్వతాః. 83
 వర్వాణి తస్య వక్ష్యామి నామతస్తాన్నిబోధత । త్రౌళ్చస్య కుశలోదేశః పావకస్యతు చానుగః. 84
 తతోనుగా త్పరశ్చోష్ణ స్తృతీయోదేశఃచ్యతే । ఉష్ణాత్పరః పావనకః పావనా దణ్ణకారకః. 85
 అణ్ణకారకదేశాత్తు మునిదేశ స్తతఃపరమ్ । మునిదేశా త్పరోవాపి ప్రోచ్యతే చంద్రనిస్వనః. 86
 రక్తానరఙ్గానరఙ్గా ర్బహుభి స్సప్రియఙ్గాభిః । సిద్ధచారణసజ్జీర్ణో దేవప్రాయశ్శుచిస్సృతః. 87
 స్మృతా స్తత్రైవ నద్యస్తు ప్రతివర్షం గతా శ్శుభాః । గౌరీ కుముద్వతీచైవ సన్ధ్యా రాత్రిర్మనో ధరమా. 88
 భ్యాతిశ్చ పుణ్డరీకాచ గంగా సప్తవిరా స్మృతా । తాసాం సహస్రశశ్చాన్యా నద్యోయా స్తత్సమీపగాః. 89
 అభిగచ్ఛన్తి తా నద్యో బహులా స్సబహూదకాః । తేషాం నిసర్గో దేశానా మానుషార్వేణ సర్వశః. 90
 న శక్యోవిస్తరా ద్యక్తు మాసాం వర్షశతైరపి । నోపసర్గః ప్రజానాంతు సంహారో యశ్చతేషు వై. 91

శాల్మలద్వీపవర్ణనమ్.

అతఃపర్యంతం వక్ష్యామి శాల్మలస్య నిబోధత । శాల్మలో ద్వీగుణో ద్వీపః త్రౌళ్చద్వీపస్య విస్తరాత్. 92
 వరివార్య సముద్రశ్చదధిషణ్ణోదకః స్థితః । తత్ర పుణ్యా జనపదా శ్చిరాచ్ఛ మ్రియతే జనః. 93
 కుతఏవహి దుర్భిక్షం క్షమాతేజోయుతా హి తే । ప్రథమ స్సూర్యసంజ్ఞాశ స్సమనానామ వర్వతః. 94
 వీతస్తు మధ్యమస్తత్ర శాతకుమ్భమయో గిరిః । నామ్నా సర్వసుఖోనామ సర్వోషధిసమన్వితః. 95
 తృతీయశ్చైవ సౌవర్ణో శృంగసత్రాణిరో గిరిః । స నామ్నా లోహితో నామ దివ్యో గిరివరో మహా. 96

ప్రత్యగ్దలాన్సుతాః † జవా

సుమనాః కుశలో దేశ స్సుఖోదర్క స్సుఖోదయః । రోహితాఖ్య స్ప్రతీయస్తు రోహిణోనామ ప్రజతః. 97
తత్ర రత్నా న్యనేకాని న్యయం రక్షతి వానవః । ప్రజాపతి రుపావాయ ప్రసన్నో వ్యధద త్వయమ్. 98
న తత్ర నద్యో వర్షంవా శీతోష్ణంవాఽన్య దప్రియమ్ । పర్వాశ్రమాణాం వారావా త్రిషుద్వీపేషు విద్యతే. 99
న దీక్షా న చ దణ్డోన్తి నేర్ష్యానూయాభయం తథా । ఉద్బిదా న్యుదకాన్యత్ర గిరి ప్రసవజానిచ. 100
భోజనం వృషణం తత్ర తేషాం న్యయ ముపస్థితమ్ । ఆదమోత్తమో న తేష్వన్తి న లోభో న వర్తిగహః.
అశోకా బలవన్తశ్చ ఏకాన్తసుఖినః ప్రజాః । త్రింశద్వర్షనహస్రాణి మానసీం సిద్ధి మాశ్రితాః. 102
సుఖమాయుశ్చ రూపంచ దర్మైశ్వర్యం తథైవచ । శాల్మలాదిషు విజ్ఞేయం ద్వీపేషు త్రిషు సర్వశః. 103
వ్యాఖ్యాతం శాల్మలాదీనాం ద్వీపానాంతు విధి న్నథా. 103u

ఇతి శ్రీమత్యమహాపురాణే భూగోళే శాకద్వీపాదివర్ణనం
నామైకవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

క్రౌంచ-శాల్మల ద్వీపవర్ణనము.

క్రౌంచ ద్వీప వర్ణనము.

ఇకమీదట క్రౌంచ ద్వీపపు యథాస్థితిని వివరింతును. కుశద్వీపపు వైశాల్యము కంటె క్రౌంచ ద్వీప వైశాల్యము ద్విగుణము. దీనిచుట్టు చక్రము చుట్టు నేమి (బండి వట్టాయను దానికి లోపల నుండునదియు చక్రపు ఆకులను అమర్చిన పూటీలు అనబడు దారు ఖండముల అమరికతో ఏర్పడినదియు అగు వృత్తాకృతియును) వలె వృత్తాకృతి గల పుతోదక నముద్రము చుట్టియున్నది. ఈ నముద్రము విస్తారము (మండలము) నందు క్షిరోదక నముద్రము నకు ద్విగుణము. దీనియందలి నదులు శ్రేష్ఠులు.

దీనియందు వర్ష వర్షతములు: 1. క్రౌంచము 2. పావకము 3. అండకారము 4. దేవవాన్ 5. దేవకోటి 6. గోవిందము 7. పుండరీకము. ఇవన్నియు రత్నమయములును ఒకదాని నడిమి వ్యాసము కంటె ద్విగుణముగు వ్యాసము (విష్కంభము) కలవియు.

దీనియందలి వర్షములు: 1. కుశలము 2. అనుగము 3. ఉష్ణము 4. పావనకము 5. అండకారము 6. ముని దేశము 7. చంద్రనిఃస్వనము.

ఈద్వీపము రక్తాంత-రంగ (Apple)-నారంగ (Orange)-ప్రియంగు-వృక్షములతో వ్యాప్తము. సిద్ధులు చారణులు దేవతలు తరచుగా కలిగిన శుచియగు వేళ మిది.

ఈ ద్వీపమున ప్రతి వర్షమునందును వ్యాపించి ప్రవహించు నదు లేడు గలవు. 1. గౌరి 2. కుముద 3. సంధ్య 4. రాత్రి 5. మనోరమ 6. ఖ్యాతి 7. పుండరీక; ఇవి అన్నియు గంగా భేదములే; దీని సమీపముగా ప్రవహించుచు ఈ ప్రధాన నదులలో కలియు చిన్న నదులు నదములు వేలకొలది అట గలవు. ఇవన్నియు బహుదకములు; అచటి దేశ భేదములు-వాని న్యభావము మొదలగునవి సవిస్తారముగా చెప్పవలెననిన సూర్త వింశ్చయినను చాలవు. అచటి ప్రజలకు ఉపద్రవములు కాని అచటివారు ప్రళయమునకులోగా నశించుట కాని యుండదు: (ఈ క్రౌంచద్వీపమునే మధ్యధరా సముద్ర (Meditarranean Sea) ప్రాంతమని గుర్తింపవచ్చును.)

శాల్మల ద్వీపవర్ణనము

ఇక మీదట శాల్మల ద్వీప విషయము తెలిపెదను; తెలిసికొనుడు. శాల్మల ద్వీప విస్తరము క్రౌంచ ద్వీప విస్తరమునకు ద్విగుణము; దీని చుట్టును దధినముద్ర మున్నది. అచటి జనపదములు వృణ్యవంతములు; జనులు చాల

★ ఆర్ష సంప్రదాయానుసారము ఇచట శ్లోకమున విస్తార-మండల శబ్దములు పర్యాయపదములు.

కాలము జీవించురు. వారు క్షమా తేజోవంతులు. వారు కరవులే ఎరుగరు.

దీనియందు మూడు పర్వతములు గలవు. మొదటిది సుమనస్ ఆనునది. ఇది సూర్యకాంతితో ప్రకాశించు చుండును. నడిమిది-రెండవది-బంగారుతో ఏర్పడి వచ్చని వన్నెతో ప్రకాశించునది; దీని పేరు సర్వసుఖము; దీనియందు సర్వాషదులును గలవు; మూడవది రో(రో)హితమను పర్వతము; ఇదియు బంగారుతో ఏర్పడినదే; కాని తుమ్మెదరెక్కల నందివలె ప్రసిమివన్నెతో, ప్రకాశించుచుండును. ఇది మహాదివ్యమగు గిరివరము; ఈ పేరులతోనే మూడు దేశము లా ద్వీపమున గలవు; మొదటిదగు సుమనసమను దేశము కుశలములతో కూడినది; సర్వసుఖమను దేశము సుఖములతో ఉదర్కము, అన్నింటిలో గొప్పది, సుఖముల వృద్ధి కలదియును; మూడవ దేశము పర్వతపు పేరుతో రోహితము అని మాత్రమే కాక రోహిణియు అనియు ప్రసిద్ధ నామము కలది.

స్వయముగా ప్రజాపతి ప్రజలయందు ప్రసన్నుడై ఇచ్చిన నవజాతులకు చెందిన రత్నము లనేకములను ఇంద్రు డిచ్చట నుంచి కాపాడుచుండును. వర్షము కాని శీతము ఉష్ణము కాని ప్రాణులకు అప్రీతికరమగు మరి ఏది కాని వర్షాశ్రమముల మాట కాని శాల్మల గోమేద పుష్కరము లనెడు మూడు ద్వీపములందును ఉండదు. (కర్మ) దీక్ష-దండము ఈర్ష్యానూయాభయములు అట లేవు. కొండవాగులు నెలయేళ్లు ఇచ్చు జలమును భూగర్భము చీల్చుకొనివచ్చు ఉద్బిదజలమును ప్రాణుల కువయోగవడును. స్వయముగ (అప్రయత్నముగ) అచటి జనులకు వడ్డనభోజనము ఎదుటికి వచ్చి లభించును. అచట అధమోత్తమభేద వ్యవస్థలు రోభము పరిగ్రహము (కలవారు ఇచ్చుట-లేనివారు పుచ్చుకొనుట) అచట లేవు. (కలవారు లేనివారు అను భేదములే అచట లేవు.) అచటి జనులు శోకరహితులు బలవంతులు సుఖము తప్ప ఎరు గనివారు. మానసయోగసిద్ధి నంది వారు ముప్పదివేల సంవత్సరములు జీవించురు. శాల్మల గోమేద పుష్కర ద్వీపముల మూడిటియందును ఇదే విధముండును.

ఇది శ్రీమత్కృష్ణ మహాపురాణమున భూగోళ వర్ణనమున శాక కుశక్రొంచ శాల్మల ద్వీప వర్ణనమును నూట ఇరువది యొకటవ అధ్యాయము.

ద్వావింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

గోమేదద్వీపవర్ణనమ్.

సూతః : పరిమణ్ణలేన స ద్వీప శృక్రవ త్పరివేష్టితః । స్వాదూదేన సముద్రేణ ద్విగుణేన సమన్వితః. 1

* గోమేదకంతు వక్ష్యామి షష్ఠద్వీపం ద్విజోత్తమాః ।

శాల్మలస్థు విస్తారా ద్విగుణ సస్యవిస్తరః । తస్మిన్ ద్వీపేతు విజ్ఞేయా పర్వతా ద్వా సమాహితౌ. 3

ప్రథమ స్సోమకో నామ జాత్యజ్ఞానమయో గిరిః । ద్వితీయః కుముదోనామ సర్వాషధినమన్వితః. 4

శాతకుమ్భమయ శ్రీమా నిర్విజ్ఞేయ స్స మహోచ్చితః । (సముద్రేక్షురసోదేన వృతోగోమేదక శ్శుభః. 5

షష్ఠేనతు సముద్రేణ సురోదా ద్విగుణేనతు) । ధాతకిః కుముదశ్చైవ హవ్యపుత్రౌ సువిశ్రుతౌ. 6

సోమకం ప్రథమం తేషాం ధాతకిఖణ్ణ ముచ్యతే । ధాతకేస్తు స్మృతం తద్వై ప్రథమం ప్రథమస్యతు. 7

గోమేదం యత్స్మృతం వర్షం నామ్నా సర్వసుఖంతు తత్ ।

కుముదస్య ద్వితీయస్య ద్వితీయం కుముదంతు తత్. 8

ఏతౌ ద్వా పర్వతౌ జ్ఞేయా పుత్రౌ సర్వసముచ్చితౌ । పూర్వద్వీపస్య తస్యైవ సోమకః పర్వత స్థితః. 9

ప్రాగాయతే స్సపాదెసు ఆనముదా దితినితిః । వశ్చాద్వై కుముదశ్చాపి ఏవమేవ స్థితస్తు తైః. 10

* గోమేదకం ● ఇవి ప్రక్షిప్త వంతులు.

- ఏతైః పర్వతపాదైస్తు న దేశో వైద్విధా కృతః । ద్వీపస్య దక్షిణార్ధేతు ధాతకిఖణ్డ ముచ్చతే. 11
కుముదం తూతరే తస్య ద్వితీయం వర్ణముతమమ్ । ఏతా జనపదౌ ద్వౌతు గోమేదస్కతు విశ్రుతౌ. 12

నూట ఇరువది రెండవ అధ్యాయము.

గోమేద-పుష్కర-ద్వీప వర్ణనము-శాకాది ద్వీప సామాన్య లక్షణము-

బ్రహ్మాండమున మహాభూతముల వ్యవస్థ-

అందు-గోమేద ద్వీప వర్ణనము.

ఇది దధినముద్రమునకు ద్వీగుణపరిమాణముగల స్వాదూదక(తీయసిటి) నముద్రముచే చుట్టబడినది. ఈ ద్వీపపు విస్తరము శాల్యాల ద్వీప విస్తరమునకు ద్వీగుణము. దీనియందు జాత్యంజనమయమగు (స్వాభావికమగు కాటుకతో ఏర్పడిన) 1. సోమకము - నర్వాషధి నమన్పితము మహోన్నతము సువర్ణమయమునగు 2. కుముదము అను రెండు పర్వతములున్నవి. హవ్యుడను మను పుత్రునికు ధాతకి-కుముదుడు అను కుమారులు ఇద్దరు కలరు. సోమక పర్వతముగల వ్రతమఖండము ధాతకిచే పాలితమై ధాతకిఖండము-కుముదపర్వతము గలదియు గోమేద వర్ణమని ద్వీపనామముతోనే ప్రసిద్ధమును నర్వసుఖమయమునగు రెండవ ఖండము కుముదునిచే పాలితమయి కుముదఖండము-అని ప్రసిద్ధములు.

ఈ సోమక కుముద పర్వతములు రెండును వృత్తాకృతులును మహోన్నతములును; సోమకము ద్వీప పూర్వార్ధమందున్నది. దీని పాదములు(వ్రత్యంత పర్వతములు) తూర్పునకు నముద్రము వరకు సాగియున్నవి. కుముదము ఇట్లే ద్వీప పశ్చిమః గమన నున్నది. దీని వ్రత్యంత పర్వతములు వడమటగా నముద్రము వరకు సాగి ఉన్నవి. ఈ పర్వత పాదములు ద్వీపమును రెండుగా విభజించుచున్నవి. దక్షిణార్ధము ధాతకిఖండము; ఉత్తరార్ధము కుముద ఖండము. గోమేద ద్వీపము నందు దేశములనినను వర్ణములనినను ఈరెండే. (ఈ ద్వీపము ఆస్ట్రేలియా అని బావింపవచ్చును.)

పుష్కరద్వీపవర్ణనమ్.

- ద్వీపేన పుష్కరేణాసౌ వృత శ్చేక్షురసోదక- । నముద్రేణ మహాభాగో గోమేద ద్వీగుణేనతు. 13
పుష్కరే పర్వత శ్రీమాం శ్చిత్రసాను ర్మహాగిరిః । కూటై శ్చిత్రై ర్మణిమయై శ్చిలాజాల నముద్గతైః. 14
ద్వీపస్య తస్య పూర్వార్ధే చిత్రసాను స్థితో మహాః । దక్షిణార్ధే సాహస్రో విస్తీర్ణః పక్షావింశతిః. 15
ఊర్ధ్వంచైవ చతుర్వింశ ద్యోజనానాం మహాచలః । ద్వీపస్కార్ధే పరిక్షిప్తః పశ్చిమే మానసో గిరిః. 16
స్మృతో వేలాసమీపేతు నవశ్చన్ద్ర ఇవోదితః । యోజనానాం నహస్రాణి హ్యార్ధ్వం పక్షాశ దుచ్చితః. 17
తస్యపుత్రో మహావీరః పశ్చిమార్ధేతు రక్షితా । పూర్వార్ధే పర్వత స్యాపి ద్వీపా దేశస్తు న స్స్మృతః. 18
స్వాదూదకే నోదధినా పుష్కరః పరివారితః । విస్తరా న్మణ్డలాచైవ గోమేదద్వీగుణేనతు. 19
దశవర్ణనహప్రాణి తేషు జీవన్తివై వ్రజాః । విపర్యయో న తేష్యన్తి ఏతత్త్వాభావికం స్మృతమ్. 20
ఆరోగ్యం సుఖభాహుళ్యం మానసీం సిద్ధి మాశ్రితాః । సుఖమాయుశ్చ రూపంచ త్రిమ ద్వీపేషు నర్వశః. 21
అదమోత్తమా న తేష్యాస్తాం తుల్యాస్తే రూపశీలతః । న తత్ర వద్యవదకా నేచ్ఛానూయా భయం న చ. 22
న లోభో న చదణ్ణోవా న లౌల్యం న చ విగ్రహః । నత్యాన్యతే న తేష్యాస్తాం దర్మాదర్మా తత్రైవచ. 23
వర్ణాశ్రమాణాం వారా వా పాశుపాల్యం వణిక్కుషిః । త్రయీ విద్యా దణ్డసీతి శ్శుశ్రూషాదణ్డ ఏవచ. 24
న తత్ర వర్ణం నద్యోవా శీతోష్ణం వైవ విద్యతే । ఉద్భిజ్జా న్యుదకాని న్యు ర్గిరిప్రసవణానిచ. 25

○ 19 ఈ శ్లోకము ప్రకరణముతో అన్వయింపదు.

తుల్యోత్తరకురూపాంతు కాలస్తతతు సర్వదా । సర్వత స్సుఖకాలోఽసౌ జరాక్షేపవివర్జితః ।
సర్గస్తు ధాతకీఖణ్డే మహావీరే తత్రైవచ ।

26

పుష్కర ద్వీప వర్ణనము.

గోమేద ద్వీపమునకు ఆవల పుష్కర ద్వీపమున్నది. ఇది ఇశ్వరస నముద్రముచే చుట్టబడినది. దీని విస్తరము గోమేదద్వీప విస్తరమునకు ద్విగుణము. పుష్కర ద్వీపమున ద్వీప పూర్వార్ధమున శిలాజాలములతో ఉత్పన్నములై మణిమయములగు శిఖరములు గలదియు వేలకొలది గుహలు గలదియు అగు చిత్రసాను మహావర్వతము గలదు. దీని విస్తరము ఇరువదియైదు యోజనములు. ఇరువది నాలుగు యోజనములు దీని ఎత్తు. ద్వీపపు పశ్చిమార్ధమున నముద్ర వేలా (చెలియలి కట్టకు) నమీవమున అపుడే ఉదయించిన చంద్రునివలె (వక్రరేఖా రూపముతో) మానసమను వర్వతమున్నది. దీని ఎత్తు ఏబదివేల యోజనములు. ప్రియవ్రత పుత్రుని పుత్రుడు మహావీరుడు ద్వీప పూర్వార్ధ పశ్చిమార్ధములందు రక్షకుడు.

ఈ కాలమల గోమేద పుష్కర ద్వీపములయందు జనులు పదివేల యేండ్లు జీవింతురు. అచట వివర్వయములేవి యునులేవు. ఆరోగ్యము సుఖ బాహుళ్యము-ఇది అచటి స్వాభావిక స్థితి. వారు మానససిద్ధిని పొందిన వారగుటచే వారిలో సుఖము ఆయువు రూపము-వీనికి కొరతలేదు. రూపశీలములందు అచట అందరును సమానులు; అధమోత్తమత్వములు లేవు వధ్యులు-వదకులు ఈర్ష్యానూయాభయ లోభదండ లౌల్యనిగ్రహములు సత్యాన్యత ధర్మాధర్మభేదములు వర్ణాశ్రమములు వశుపాలన వాణిజ్య కృషిత్రయ విద్యాదండనీతి శుశ్రూషాదండములు లేవు. వానలు నదులు శీతోష్ణభేదము లచట లేవు. గిరిప్రవ్రణముల జలమును ఉద్బిజ్జజలమును అచటివారి కుపయోగపడును.

అచటి కాలప్రవృత్తి నదా ఉత్తర మేరువులందువలె నుండును. అంతటను కాలము సుఖప్రదమయి జరాక్షేపములు లేకయుండును.

ఈ చెప్పినవానిలో గోమేదమునందలి ధాతకీ ఖండమందును పుష్కర ద్వీపమునందలి మహావీరుని ఖండమునందును నృప్తి ప్రవృత్తి కలదు.

గమనిక: స్వాయంతువమను పుత్రుడగు ప్రియవ్రతునకు వదిమంది కుమారులు కలిగిరి; వారి నామము లన్నియు అగ్నివాచకములు. వారిలో ముగ్గురు విరక్తులై తపమునకు ఏగిరి. మిగిలిన ఏడుమందికిని ప్రియవ్రతు డేడు ద్వీపములను ఇచ్చెను. వారికిని కుమారులు కలిగిరి. ఈ ప్రియవ్రత పౌత్రుల నామములకును ఈ సప్త ద్వీపములందలి వర్షముల నామములకును సంబంధమున్నట్లు కనబడును. ఈ మత్స్య పురాణమున నామములు పాఠభ్రంశము వలననేమో సరిగా గుర్తింపరాకున్నవి.

—అనువాదకుడు.

ఏతే ద్వీపా స్సముద్రైస్తు సప్త సప్తభి రావృతాః. 27

ద్వీపస్యానస్తరో యస్తు సముద్ర స్తత్సమస్తు వై । ఏవం ద్వీపసముద్రాణాం వృద్ధిరేయా వరస్సరమ్. 28

ఆపాంచైవ సముద్రేకా త్సముద్ర ఇతివిశ్రుతః । సరిద్విసన్ధ్యో వర్షేషు ప్రజా యత్ర చతుర్విదాః. 29

ఋ(వృ)షిరిత్కేవ రమణోవర్షితం తేనతేషుచ । ఉదయతీన్దౌచ పూర్ణేచ సముద్రః పూర్వతే సదా. 30

ప్రక్షీయమాణే బహుశే క్షీయతే తనుతాచవై । ఆపూర్వమాణే హ్యుదధి రాత్తనైవాభిపూర్వతే. 31

తతోవై క్షీయమాణస్య స్వాత్మనైవచ తత్తయః । ఉదయా తృక్షసంయోగా తృష్టాత్యాపో యథా న్యయమ్. 32

తథా సతి సముద్రోపి వర్షతే హ్యుదయే విధోః । అన్యోన్యస్యాతిరిక్తాస్తా వర్షన్త్యాపో హ్రాసన్తిచ. 33

ఉదయాస్తమయే ష్విన్దోః పక్షయో శ్శుక్లకృష్ణయోః । క్షయో వృద్ధి స్సముద్రస్య సోమవృద్ధిక్షయౌ తథా. 34

దశోత్తరాణి వజ్రాహు రజ్జానాం శతానితు । ఆపాం వృద్ధిక్షయో దృష్ట స్సముద్రాణాంచ వర్వసు. 35

ద్వీరావత్వా తస్మైతో ద్వీవః ఉదదాదుదధిః స్మృతః । ఉద్గీర్ణత్వాచ్చ గిరయః పర్వవత్త్వాచ్చ పర్వతాః. 36

ద్వీప సామాన్య విషయములు

ఈ చెప్పిన నప్త ద్వీపములకు చుట్టును నప్త సముద్రములు కలవు; ఏ ద్వీపమునకు సంబంధించిన సముద్ర మయినను దానితో నమానమయినది. అనగా ద్వీప పరిమాణమెంత పెరుగునో ఆ సముద్ర పరిమాణమును అంత పెరుగును.

సముద్ర శబ్ద నిర్వచనము-దానికి సంబంధించిన రహస్యములు

జలములు దీనియందు సముద్రదేకించును గావున సముద్రమునకు సముద్రము అని పేరు. *జరాయుజాండజ స్వైరజోద్భిజ్జములను నాల్గు విధములగు ప్రజ లెచ్చట నివసించురో అనందించురో ఇట్లు వృక్షి-వర్షితము వాన) వారి అనందపూర్వకస్థితి వర్షితమును ఎచ్చట జరుగునో అది వర్షము అనబడును.

ప్రతిదినమునను చంద్రుడు దుదయించునపుడును చంద్రుడు పూర్ణుడై నపుడు (పూర్ణి మాతితియందు)ను సముద్రము పూర్ణమగును. బహుళ వక్షమున చంద్రుడు ప్రక్షిణుడగుచుండ సముద్రమును క్రమముగ క్షీణించి నన్నదనమును పొందును. అపూర్వమాణ(శుక్ల)వక్షమున సముద్రము క్రమముగ న్యయముగవే వృద్ధి పొందును. కనుక ఇట్లు చంద్రక్షయముతోపాటు సముద్రక్షయమును చంద్రవృద్ధితోపాటు సముద్రవృద్ధియు నుండును. ఏరియన జలవృద్ధిక్షయములు చంద్రవృద్ధిక్షయానుసారులు. అందుచేతనే చంద్రుని ఉదయమున వృద్ధి నొంది చంద్రజలముల పరస్పరాతిరేకానుసారము సముద్రజలముకూడ ప్రహించును. (తగ్గును.) ఇదే విధముగ శుక్ల కృష్ణవక్షములందు చంద్రవృద్ధి క్షయముల ననుసరించి సముద్రవృద్ధి క్షయములును జరుగును. ఈ వృద్ధి పరిమాణము పదునైదు వందల అంగుళములుండును.

రెండు వైపులను నీరుండుటచే ద్వీపము (ద్వి+అవ = ద్వీప) అనియు నీటిని నిలుపుకొనునది కావున సముద్రమునకు ఉదధి (ఉద+ధా-నీటిని ధరించు) అనియు వ్యవహారము కలిగినది. భూమిచేత వెలిగిగక్కుబడినవి కావున కొండలకు గిరులు(ఉద్+గ్-వెలిగిగక్కుట) అనియు పర్వములు కలవి కావున పర్వతములు అనియు (పర్వ = కణపులు; ఉబ్బెత్తులు) వ్యవహారములు.

శాకద్వీపేతు వై శాకః పర్వతస్తేన చోచ్యతే । కుశద్వీపే కుశ నైమ్నో మధ్యే జనవదన్యతు. 37

త్రౌఞ్చద్వీపే గిరిః త్రౌఞ్చ నైన్య నామ్నా న ఉచ్యతే । శాల్మల శాల్మలద్వీపే పూజ్యతే న మహాద్రుమః. 38

గోమేదకేతుగోమేదః పర్వతస్తేన చోచ్యతే । న్యగ్రోదఃపుష్కరద్వీపేపుష్కరస్తేననస్మృతః. 39

పూజ్యతేఽత్రమహాదేవోబ్రహ్మణోఽవ్యక్తజన్మనః । అస్మి న్న వసతి త్వష్టా సార్యై స్సిద్ధైః ప్రజావతిః. 40

అత్ర దేవా ఉపాస్యంతే తయత్రీంశ త్సహర్షిభిః । సచాత్ర పూజ్యతే దేవో దేవదేవోత్తమశ్చ నః. 41

జమ్బూద్వీపే ప్రవర్తంతే రత్నాని సుబహూన్యపి । ద్వీపేషు తేషు నర్వేషు ప్రజానాం క్రమశస్తువై. 42

ఆర్ణవా ద్భ్రహ్మచర్యేణ సత్యేనచ దధిమేనచ । ఆరోగ్యాయుః ప్రమాణాభ్యాం ద్వీగుణం ద్వీగుణంతతః. 43

ద్వీపేషు శాల్మలాద్యేషు యదుక్తం వర్షకేతు తత్ । గోపాయంతే ప్రజాస్తత్ర న జరామృత్యుపీడితాః. 44

భోజనం చాప్రయత్నేన నదా స్వయ ముపస్థితమ్ । షప్రసంతు మహాపీర్షం తత్ర తే భుజ్జతే జనాః. 45

పరేణ పుష్కరస్యాథ ఆవృత్యావస్థితో మహీమ్ । స్వాదూదక స్సముద్రస్తు నమస్తా త్పరివేష్టితః. 46

స్వాదూదకస్య పరతః శైలోన్తి పరిమణ్డలః । ప్రకాశశ్చాప్రకాశశ్చ లోకాలోక స్స ఉచ్యతే. 47

* ఈ శ్లోకమున పాతలంశము కనబడుచున్నది.

అలోక స్తస్య చార్దాక్స నిరారోక స్తతస్తతః । లోకవిస్తారమాత్రాతు పృథ్వ్యర్థ ముదకావృతమ్. 48
ప్రతిచ్ఛన్నం సమస్తాత్తు ఉపకేసావృతం మహతే । 48u

శాక పర్వతవృక్షముండుటచే శాకద్వీపము-దేశము నడుమ కుశ స్తంబము (దర్భదుబ్బు) ఉండుటచే కుశ ద్వీపము-త్రౌంచపర్వత ముండుటచే త్రౌంచద్వీపము-శాల్యలవృక్షము (బూరుగుచెట్టు) ఉండుటచే శాల్యల ద్వీపము-గోమేద రత్న పర్వత ముండుటచే గోమేదద్వీపము-న్యగ్రోధవృక్షము (మర్రిచెట్టు) ఉండుటచే పుష్కర(పుష్కర = మర్రి)ద్వీపము-అని ఆయా ద్వీపములకు వ్యవహారము కలిగినది.

ఈ జంబూద్వీపమునందు అవ్యక్తము(మాయాశబలము)నకు కూడ మూలకారణమగు బ్రహ్మతత్త్వము కంటె అభిన్నమగు మహాదేవుడు పూజింపబడును. దీనియందే సాధ్యులతో సిద్ధులతో కూడ ప్రజాపతియగు త్వష్ట(చతుర్ముఖుడు-హిరణ్యగర్భుడు)నివసించును. ఇచటనే ముప్పది ముగ్గురు దేవతలును ఋషులును ఆరాధింపబడుచున్నారు. దేవదేవోత్తమ డగు ఆ దేవుడు (నారాయణుడు)కూడ ఇచట పూజింపబడుచున్నాడు ఈ ద్వీపమునందు అనేకములగు రత్నములును వాడుకలో ఉన్నవి. ఈ చెప్పిన ద్వీపములన్నిటను అచటి ప్రజల అర్జవము (వక్రతలేని నడువడి) బ్రహ్మచర్యము సత్యము దమము మొదలగువానిని బట్టి వారి వారి ఆరోగ్యాయుః ప్రమాణాదికము ఒకదాని యందు కంటె మరియొక దానియందు రెట్టింపు చొప్పున అధికమగుచున్నది. ప్రజలును వారి సద్గుణములచే రక్షింపబడుచున్నారు. జరామృత్యు పీడితులు కాకున్నారు. అచటి జనులు అప్రయత్నసిద్ధమగు వృద్ధసాహారమును తిని సుఖముగ జీవింతురు.

పుష్కర ద్వీపమున కావల స్వాధూదక (మంచినీటి) సముద్ర మున్నది. దాని కావల చుట్టును లోవలివైపు ప్రకాశము (మెలుగు కలది) వెలువలి వైపు అప్రకాశము (వెలుగు లేనిది) అగు పర్వతము గుండ్రముగ ఆవరించి ఉన్నది. దీనియందలి అలోక విస్తార మాత్రాంశము (ప్రకాశించు భాగము) వృథివీ సంబంధియై దృఢాంశముగా ఉన్నది. మిగిలిన అలోకభాగము (అప్రకాశాంశము) ఉదకముతో ఆవరింపబడియున్నది. ఇట్టి భూమండలమునకు చుట్టును ఉదకము క్రమ్మి యుండుటతో ఇదియంతయు ఉదకముతో ప్రతిచ్ఛన్నము (పూర్ణముగా కప్పివేయబడియున్నది) అని చెప్పవలసియున్నది.

వృథివ్యాదిమహాభూతవివరణమ్.

భూమే ర్దశగుణా హ్యప స్సమస్తా త్త్వావయ న్మహిమ్. 49
అద్యో దశగుణశ్చాగ్నిః సర్వతో ధారయ న్పయః । అగ్నే ర్దశగుణో వాయు ర్ధారయ న్జ్యోతిరావృతః. 50
తిర్యక్చ మణ్డలో వాయు ర్భూతా న్యావేష్ట్య ధారయన్ । తతోపీదం దశాకాశం వాతోద్ధూతాని ధారయన్. 51
సమరో గుళికాకారో బర్హే ర్దశగుణో నభిః । భూతానీకం దశగుణో మహాభూతాని ధారయన్. 52
మహాంస్తతో హ్యస త్వేన అవ్యక్తేనతు ధార్యతే । ఏవం పరమృరోత్పన్నా ధార్యతేచ పరస్పరమ్. 53
అధారాదేయభావేన వికారాస్తే వికారిణా । వృథ్యాదయో వికారాస్తే పరిచ్ఛిన్నాః పరస్పరమ్. 54
పరస్పరాధికాశ్చైవ పరివిష్టాః పరస్పరమ్ । యస్మా త్ప్రవిష్టా స్తేనోన్యం తస్మా త్ప్రీతరం గతాః. 55
ఆదత్తే హ్యవశేష్టాస్తు విశేషాన్యోన్యవేశనాత్ । వృథ్యాదయస్తు వాయ్వంతాః పరిచ్ఛిన్నాస్తు తత్రవై. 56
భూతేభ్యః పరతస్తేభ్యో అలోక స్సర్వత స్సమః । తథా హ్యలోక ఆకాశే పరిచ్ఛిన్నాని సర్వశః. 57
పాత్రే మహతి పాత్రాణాం యథైవాన్తర్గతానిచ । భవన్త్యన్యోన్యహి(ధీ)నాని పరస్పరసమాశ్రయాత్. 58
యథా హ్యలోక ఆకాశే తథా త్వన్తర్గతా మతా । కృత్వాన్యన్యన్యాని సత్త్వాని అన్యోన్యస్యాధికానితు. 59
యావదేతాని భూతాని తావ దుత్పత్తి రుచ్యతే । జన్మానామిహ సంస్కారో భూతే ష్వన్తర్గతస్తువై. 60
ప్రత్యాఖ్యాయేహ భూతాని తావ దుత్పత్తి రుచ్యతే । తస్మా త్ప్రతిమితే ర్భేదా స్స్మృతాః కాధ్యాత్మకాస్తు వై. 61
తే కారణాత్మకాశ్చైవ తథైవ మహదాదయః । ఇత్యేష సన్నివేశోవై వృథివ్యాక్రాన్తభాగశః. 62

సప్తద్వీపసముద్రాయాయాథాతథ్యేనవై మయా । విస్తారా జ్జగతశ్చైవ యథామానేస చైవహి. 63

విశ్వరూపం ప్రధానస్య పరిణామైకదేశికమ్ । ఏతావ త్సన్నివేశోయం మయా సమ్యక్ప్రభాషితః. 64

ఏతావదేవ శ్రోతవ్యం సన్నివేశస్తు చార్థివ । అతఃపార్థ్యం ప్రపజ్ఞామిసూర్యాచన్ద్రమసౌర్గతిమ్. 65

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే భూగోళే గోమేదాదిద్వీపవర్ణనం నామ

ద్వావింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఇతి భూగోళమ్.

భూమికి చుట్టును ఉన్న జలము భూమికి వదిరెట్లుండి భూమిని తడుపుచున్నది. దానికి వదిరెట్లు పరిమాణముతో అగ్ని ఈ జలములను నిలిపియున్నది. దానికి వదిరెట్లు పరిమాణముతోనున్న వాయువు అగ్నిని నిలిపి వట్టియున్నది. కాని వాయు మండలము తిర్యక్ (అడ్డముగా-Horizontally) ప్రసారము కలది-మిగిలిన పృథివ్యప్తేజ ఆకాశములు గోళాకృతి వ్యాప్తి ప్రసారములు కలవి. వాయువునకు వదిరెట్లు పరిమాణము గల ఆకాశము ఇతర భూతములు గాలిచే చెదరిపోకుండు నిలిపి వట్టుచున్నది. దానికంటె అధికమగు పరిమాణముగల నదనదాత్మకమగు మహత్తు ఈ పృథివ్యాది పంచకమును దానికంటె అధిక పరిమాణముగల అవ్యక్తము ఈ పృథివ్యాది మహదాత షట్కమును ధరించు (నిలిపి వట్టు) చున్నది. ఇట్లవి వికారములు (ఉత్పన్నములు) వికారించే (తమ స్వరూపములను) నిలువబడుచు పరస్పరాధారాదేయ భావములనున్నవి. పృథివి మొదలగునవి అన్నియు వికారములు-ఒకదానికంటె మరియొకటి పరిమాణములో పెద్దవి-ఒకదానినింకొకటి నిలిపి వట్టినవి. అవి పరస్పరాను ప్రవేశము చేసియున్నందుననే స్థిరతరత్యము పొంది కదలకయున్నవి. వీనిలో పృథివి-సీ-అగ్ని-వాయువు-ఇవి పరిచ్ఛిన్నములు-ఇది ఇంతవరకున్నవి అని చెప్ప శక్యమగును. ఈ నాలుగు భూతములకు ఆవలగానున్న వెలుగుకూడ అన్నివైపుల నమముగా నుండును కావున ఆకాశమందా వెలుగు వ్యాపించి వానిని దీనియందిది యున్నదని చెప్పగలుగుచున్నాము. అవి ఇట్లు పెద్ద పాత్ర యందున్న చిన్న పాత్రలవలె నుండి పరస్పర మాశ్రయాశ్రయ భావముతో నుంటుండే ఒకదానికంటె ఒకటి చిన్నవన వీలగు చున్నది. అట్లే ఈ ప్రాణులును ఒక విధమగు వాటికంటె మరియొక విధమైనవి అధికమైనవి అనదగియున్నవి. ఈ భూతముల వ్యాప్తియున్నంతమేర ప్రాణుల-భూతముల-ఉత్పత్తియు కలదు. ఈ ప్రాణులు సంస్కార రూపమున భూతములయందంతర్గతములై యున్నవి. ఈ సంస్కారము జడ భూతములను త్రొక్కివట్టి తమకు లోబరచుకొని వానితోనే ప్రాణుల ఉత్పత్తిని సాగించుచున్నవి. కాని అచటి భూతముల పాళ్ళ పరిమితిని బట్టి 'కార్యవశమున కారణ నిర్ణయ'మను యుక్తిచే ఈ ప్రాణులు ఈ భూతము ప్రధానముగాగల ప్రాణులని నిర్ణయించవలెను. (మానవుల శరీరము పార్థివము-మత్స్యముల శరీరము జలప్రధానము అన్నట్లు.)

ఇట్లు పృథివ్యాదికము మహదంతము కార్యము ఏదియో కారణము ఏదియో నిర్ణయించవలెను.

ఇట్లు నేను (మత్స్యుడు) పృథివి ప్రధానముగా ఆక్రమించిన పృథ్వీపాత్యక భూమండల స్థితిని పరిమాణ విస్తరమును యాథాతథ్యముతో తెలిపితిని. ఇది భూసన్నివేశ ప్రకారము.

ఏది ఏమైనను ఈ కనబడు విశ్వమంతయు ప్రకృతి పరిణామమునందలి ఏకదేశము (అల్పాంశము) మాత్రమే. నేను చెప్పిన ఇంతమాత్రమే వినుటః ను చెప్పుటకును శక్యము.

ఇకమీదట సూర్యా చంద్రమనుల గమన ప్రకారము ప్రతిపాదించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున గోమేదాది ద్వీప వర్ణనము-విశ్వమున పృథివ్యాది

భూత సన్నివేశ వర్ణనమునను నూట ఇరువది రెండవ అధ్యాయము.

భూగోళ విషయము ముగిసినది.

త్రయోవింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఖగోశ ప్రారम्భః.

సూతః : సూర్యచంద్రమసా వేతా భ్రమన్తౌ యావదేవ తు | సప్తద్వీపసముద్రాణాం భూతానాం భూతివిస్తరః. 1
విస్తరార్థం పృథివ్యాస్తు భవే దన్యత్ర బాహ్యతః | పర్యాసపరిమాణాచ్చ చంద్రాదిత్యౌచ బాగశః. 2
పర్యాసపరిమాణాభ్యాంభూమేస్తుల్యం దివం స్మృతమ్ | అవతి మాతి యోలోకా న్యస్మా త్సూర్యఃపరిక్రమః. 3
ఆయనాత్తు ప్రకాశేన ఆవనా త్స రవి స్స్మృతః | భూయోభూయః ప్రవక్ష్యామి ప్రమాణం చంద్రసూర్యయోః. 4
సప్తద్వీపసముద్రాయాం భ్రమణం చంద్రసూర్యయోః | మహితత్వా న్మహాశ్శబ్దో హ్యస్మిన్నర్థే నిపాత్యతే. 5
అన్య భారతవర్షస్య విష్కమ్భస్తుల్యతస్స్మృతః | మణ్డలం బాస్కరస్యాథ యోజనై స్త న్నిబోధత. 6
నవయోజనసాహస్రవిస్తారో మణ్డలస్యతు | విస్తారా త్త్రిగుణశ్చాపి పరిణాహోఽర్కమణ్డలే. 7
విష్కమ్భా న్మణ్డలాచ్చైవ బాస్కరా ద్విగుణ శ్శశీ | అతః పృథివ్యా వక్ష్యామి ప్రమాణం యోజనైః పునః. 8
సప్తద్వీపసముద్రాయా విస్తారో మణ్డలస్యతు | ఇత్యేత దిహ సజ్ఞాతం పురాణే పరిమాణతః. 9
తద్వక్ష్యామి ప్రసజ్ఞాతం యావద్భి రభిమానిభిః | అభిమానినో హ్యతీతా యే తుల్యాస్తే సామృతేష్వీహ. 10
దేవాదేవై రతీతాస్తు రూపై ర్నామభి రేవచ | తస్మాద్ధి సామృతై ర్దేవై ర్వక్ష్యామి వసుధాతలమ్. 11
దివ్యశ్చ సన్నివేశోవై సామృతై రేవ కృతస్నుశః | శతార్థకోటివిస్తారా పృథివీ కృతస్నుశ స్స్మృతా. 12
భూపరిమాణమ్.

తస్యాశ్చార్థప్రమాణేన మేరోచ్చైవోత్తరోత్తరమ్ | పృథివ్యాపి విస్తారా ద్యోజనానాంతు వై పునః. 13
భూమేర్మద్యం ప్రతిదిశం కోటిరేకాతు సా స్మృతా | తథా శతసహస్రాణా మేకోననవతిం పునః. 14
వక్ష్యాశచ్చ సహస్రాణి పృథివ్యార్థస్య విస్తరః | పృథివ్యా విస్తరం కృతస్నుం యోజనై స్తన్నిబోధత. 15
తిస్రః కోట్యస్తు విస్తారా త్సజ్ఞాతా సా చతుర్దిశమ్ | తథా శతసహస్రాణా మేకోనాశీతి రుచ్యతే. 16
సప్తద్వీపసముద్రాయాః పృథివ్యా స్సతువిస్తరః | విస్తరా త్త్రిగుణంచైవ పృథివ్యా స్తస్య మణ్డలమ్. 17
గణితం యోజనానాంతు కోట్య స్త్రైకాదశ స్మృతాః | తథా శతసహస్రాణి సప్తత్రింశాధికానితు. 18
ఇత్యేతద్వై ప్రసజ్ఞాతం పృథివ్యస్తరమణ్డలమ్ |

సూతు ఇరువది మూడవ అధ్యాయము.

ఖగోశ విషయము

సప్త ద్వీపములును సప్త సముద్రములును ఆయా భూతములును వాని సంభవ విస్తరమును ఎంతవరకు కలదో అంతవరకును (అంత మేరలో) ఈ సూర్యచంద్రులు తిరుగుచునేయుండురు. పృథివీ విస్తారము ఎంతయని విచారణ చేయవలసివచ్చినచో ఈ చంద్రాదిత్యులు మొదలగువారు పృథివీ వ్యాప్తికి వెలువల కూడ నంచరించుచునేయున్నారు. వారి పరిమాణము కూడ పృథివీ పరిమాణము కంటె భిన్నమై ఎక్కువదిగానో తక్కువదిగానో యున్నది. కాని వ్యవహారార్థమై మాత్రము భూమి ఉన్నంతమేర మాత్రమే సూర్యచంద్రుల వ్యాప్తియున్నదని భావించి భూమికిగల పరిమాణము నకు తగినట్లే అంతరిక్షపు పరిమాణము కలదని ఎంచవలెను. 'అవ' దాతువునకును 'ఋ' దాతువునకును గల అర్థముల సనుసరించి-రవి 'రాశినుండి రాశికి నంచరించును లోకముల నిర్మించును రక్షించును ప్రకాశింపజేయును గావున రవి (ఋ+అవ్+ఇ= రవి-ఇయ ర్-అవతి ఇతి రవిః)' అనబడును.

ఇకమీదట సప్తద్వీప సప్త సముద్ర సహిత భూమండలమున సూర్యచంద్రులగతి ప్రకారమును వారి పరిమాణమును ఈ మొదలగునవి చెప్పెదను. ఈ 'చంద్ర సూర్యులు' అను నర్థమునందే 'మహా' అను శబ్దము కూడ

నిష్పన్నమగుచున్నది. 'మహ్యతే ఆయం' 'ఇతడు పూజింపబడును.' 'గొప్పవాడై యుండును.' 'మహిమంతే అనేస జ్యోతింషి' 'ఇతని చేతనే ఇతర జ్యోతిస్సులు పూజితములగును.' అని 'మహా' అను శబ్దము వ్యుత్పన్నమగుచున్నది.

లోగడ చెప్పిన భూమండల వైశాల్యమంతయే రవి మండల వ్యాసముని చెప్పెదరు. రవి మండల వ్యాసము తొమ్మిదివేల యోజనములు; దాని చుట్టుకొలత వ్యాసమునకు మూడింతలు; చంద్రుని వ్యాసము రవి వ్యాసమునకు రెండింతలు; భూవ్యాసము (నరానరి) ఏబది లక్షల యోజనములు. మహామేరు ప్రాంతమున భూవృత్తము తక్కువగా నుండును. అచ్చట భూవ్యాసము ఈ నగటు వ్యాసములో నగము మాత్రమే-అసగా ఇరువది ఐదు లక్షల యోజనము లుండును. భూగోళపు మధ్య భాగమున వ్యాసము అత్యధికముగా నుండును. అది ఒకకోటి ఎనుబది తొమ్మిది లక్షల ఏబదివేల యోజనములుండును. భూమికి దక్షిణోత్తరాగ్రముల మధ్య దూరము మూడుకోట్ల డెబ్బది తొమ్మిది లక్షల యోజనములు; దీని (ఉత్తర దక్షిణములుగా ఏర్పడెడి భూవృత్తపు) చుట్టుకొలత వదునొకండు కోట్ల ముప్పది ఏడు లక్షల యోజనములుండును. ఇది భూమికి నంబంధించిన అన్ని విధముల మండలముల వ్యాసమును చుట్టుకొలతలును.

తారకానన్నివేశస్య దివి యావత్తు మణ్డలమ్ 19

వర్యానసన్నివేశస్య భూమేర్యావత్తు మణ్డలమ్ । వర్యాయపరిమాణాభ్యాం భూమే స్తుర్యం దివం స్ప్రృతమ్. 20
మేరోప్రాచ్యాం దిశాయాంతు మానసోత్తరమూర్ధని । వస్వోకసారా మహేంద్రపురీ హేమవరిష్కృతా. 21
దక్షిణేన పునర్మేరో ర్మానసస్యైవ వృష్టతః । వైవస్వతో నివసతి యమ సంయమసిపురే. 22
ప్రతీచ్యాంచ పునర్మేరో ర్మానసస్యైవ మూర్ధని । సుఖానామ పురీరమ్యా వరుణస్యాపి దీమతః. 23
దిశ్యుత్తరాయాం మేరోస్తు మానసస్యైవ మూర్ధని । తుల్యామహేన్ద్రపుర్యాస్తు సోమస్యాపి విభాపురీ. 24
మానసస్యోత్తరే వృష్టే లోకపాలా శ్చతుర్దిశమ్ । స్థితా ధర్మవ్యవస్థార్థం ధర్మనంరక్షణాయచ. 25

సూర్యసంహారకథనమ్.

లోకపాలోపరిష్టాతు సర్వతో దక్షిణాయనే । కాష్ఠాగతస్య సూర్యస్య గతింతస్య నిబోధత. 26
దక్షిణో(ణా)వక్రమే సూర్యః షిప్తేమరివ గచ్ఛతి । జ్యోతిషాం చక్ర మాదాయ సతతం పరిగచ్ఛతి. 27
మధ్యత శ్చామరావత్యాం యదాబివతి బాస్కరః । వైవస్వతే సంయమనే ఉద్యంతత్ర ప్రచృశ్యతే. 28
సుఖాయా మర్దరాత్ర్యాంతు విభాయా మస్తమేతిచ । వైవస్వతే సంయమనే మధ్యాహ్నేతు రవి ర్యదా. 29
సుఖాయా మథ వారుణ్యా ముత్తిష్ఠ స్సతు దృశ్యతే । విభాయా మర్దరాత్రంతంతు మాహేన్ద్ర్యా మస్తమేతిచ. 30
సుఖాయా మథ వారుణ్యాం మధ్యాహ్నే చార్యమా యదా విభాయాం సోమపుర్యాంతు ఉత్తిష్ఠతి విభావసుః. 31
రాత్ర్యర్థ మమరావత్యా మస్తమేతి యమన్య చ । సోమపుర్యాం విభాయాంతు మధ్యాహ్నే చార్యమా యదా. 32
మాహేన్ద్ర్యా మమరావత్యా ముద్గచ్ఛతి దివాకరః । అర్దరాత్రం సంయమనే వారుణ్యా మస్తమేతిచ. 33

తాత్పర్యం (నక్షత్ర గ్రహాదుల) నన్నివేశమున (అమరిక) కై ద్యులోకమున ఎంత మండలము కలదో వర్యానపు (భూమి చుట్టును గ్రహాదికము తిరుగుటకు నంబంధించిన) అమరికకై భూలోక నమీపమున ఎంత మండలము కలదో అవి రెండును ఒకదానికి మరియొకటి సరిపోవునవిగానే ఉన్నవి. మహామేరువునకు తూర్పున మానసోత్తరమును శిఖరమునకు పైభాగమున 'వస్వోకసారా' అను ఇంద్రుని నగరము బంగారు అలంకరింపబడినది కలదు. మహామేరువు నకు దక్షిణముగా మానసోత్తరమునకు పైభాగముననే కల యముని నివాసముగ 'సంయమసి'పురము కలదు. మేరువునకు పడమటగా మానసోత్తరమునకు పైభాగమున 'సుఖా' (ప్రాచీన పారసీక నగరమునకు 'సుసా' అని పేరు.) అను నగరము కలదు. ఇట్లే మానసోత్తరపు పైభాగమున మేరువునకు ఉత్తరమున సోముని 'విభా' నగరము ఉన్నది. ఇట్లు లోకపాలురు నలుగురును లోక వ్యవస్థార్థము (సూర్య సంహార గణనకై) నాలుగు దిక్కులందును ఆయా నగరము

లందు ఉన్నారు. (అని భావించవలెను.) లోకపాలర కందరకును పైగా దక్షిణాయనమున సూర్యుడు చివరి దశలో (ఉత్తరాయనము ఆరంభము కాబోవునప్పుడు) అప మండలమున (సూర్యుడు వయనించెడు అశ్విన్యాది నక్షత్ర మార్గమునకు అప మండలమని పేరు) ధనుస్సును వవలిన బాణమువలె మహావేగమున జ్యోతిశ్చక్ర మార్గమున పోవును. అమరావతిలో మధ్యాహ్నమయినపుడు నయమనమున ఉదయము సుఖా నగరమున అర్ధరాత్రము విభా నగరయందు అస్తమయము జరుగును. ఇట్లే నయమనమున మధ్యాహ్నమయినపుడు సుఖా నగరమున ఉదయము విభా నగరమున అర్ధరాత్రము అమరావతియంద స్తమయము. ఇట్లే సుఖా నగరమున మధ్యాహ్నమయినపుడు విభా నగరమున ఉదయము అమరావతియందు అర్ధరాత్రి-నయమని యంద స్తమయము; విభా నగరమున మధ్యాహ్నమయినపుడు అమరా వతియందుదయము నయమని యందర్ధరాత్రి సుఖా నగరమంద స్తమయము జరుగును.

స శ్రీమమేవ వర్యేతి భాస్కరోఽలాతచక్రవత్ । భ్రమత్వే భ్రమమాణాని ఋషాణి చలతే రవిః. 34
ఏవం చతుర్థ పార్శ్వేషు దక్షిణాస్తేషు సర్పతి । ఉదయేస్తమయేచాసౌ పుత్తిష్యతి పునః పునః. 35
పూర్వాష్టా చాపరాష్టాచ ద్యౌతు దేవాలయౌతు నః । తవత్యేకంచ మధ్యాహ్నే మధ్యాహ్నే తాభరేవచ. 36
ఉదితో వర్ధమానాభి ర్మధ్యాహ్నే తవతే రవిః । అతః వరం హ్రానస్తీభి ర్గోభి రస్తం స గచ్ఛతి. 37
ఉదయాస్తమయాభ్యాంతు స్మృతే పూర్వాపరేతు వై । యద్వత్పురస్తా తపతి తద్వత్పుష్టే తు పార్శ్వయోః. 38
యత్రోదయస్తు దృశ్యేత తేషాం స ఉదయ స్స్మృతః । ప్రణాశం గచ్ఛతే యత్ర తేషామస్త స్సఉచ్యతే. 39
సర్వేషాం తూత్తరే మేరు ర్లోకాలోకస్తు దక్షిణే । విదూరభావా దర్కస్య భూమే ర్లోకాగతస్యచ. 40
ప్రాయస్తే రశ్మయో యస్మా త్తేన రాత్రౌ న దృశ్యతే । ఊర్ధ్వం శతసహస్రాంశుః స్థితస్తత్ర ప్రదృశ్యతే. 41
ఏవం పుష్కరమధ్యేన యదా భవతి భాస్కరః ।

అంశాంశకంచ మేదిన్యాం ముహూర్తేన స గచ్ఛతి. 42

యోజనానాం సహస్రస్య ఇమాం సజ్ఞాం నిబోధత । ఊర్ధ్వం శతసహస్రాణా మేకతీంశచ్చ సా స్మృతా. 43
వజ్రాశచ్చ సహస్రప్రాణి తథాన్యా న్యధికాని చ । మూహూర్తికి గతిర్ద్యేషా సూర్యస్యతు విధీయతే. 44
ఏతేన క్రమయోగేన యదా కాష్టాంతు దక్షిణామ్ । పరిగచ్ఛతి సూర్యోసౌ మాసం కాష్టాంతమేవహి. 45
మధ్యేన పుష్కరస్యాథ భ్రమతే దక్షిణాయనే । మానసోత్తరమేరోస్తు అస్తరం త్రిగుణంతు తత్. 46
సర్వతో దక్షిణాయాంతు కాష్టాయాం తన్నిబోధత । నవకోట్యః ప్రసజ్ఞ్యాతా యోజనైః పరిమణ్డలమ్. 47
తథా శతసహస్రాణి చత్వారింశచ్చ వజ్రచ । ఆహారాతా త్పతజ్గన్య గతిరేషా విధీయతే. 48

ఇట్లు సూర్యుడు నిరంతరమును అలాత చక్రమువలె కొరవి గిరగిర త్రిప్పుటచే ఏర్పడు చక్రమువలె, తిరుగుచునేయుండును. దక్షిణము వరకు గల దిక్కులందును ఈ చెప్పిన క్రమమున తిరుగుచు సారెవలె తిరుగు (గుండ్రముగానున్న) నక్షత్ర చక్రమున అతడు నడచుచుండును. పూర్వాహ్న మధ్యాహ్న పరాహ్న కాలములందు వేరు వేరు స్థితులలో ఉండు కిరణములతో భూమిని తపింపజేయును. ఎట్లన ఉదయమునుండి అతని కిరణముల తాపము అధికమగుచు మధ్యాహ్నమునకు అత్యధికమగును. అప్పటినుండి క్రమముగా తగ్గుచు పోవును.

సూర్యోదయాస్తమయముల బట్టియే తూర్పు మొదలగు దిక్కుల వ్యవస్థ జరుగును. సూర్యుడుదయించు చున్నట్లు కనబడు దిశ ఉదయదిశ (అక్కడి వారికది తూర్పు). అస్తమించుచున్నట్లు కనబడు దిశ అస్తదిశ (అక్కడి వారికది వడవర.) అన్నిటికంటె ఉత్తరమున మేరువు-అన్నిటికంటె దక్షిణమునందు లోకాలోకము (వర్షతము) ఉన్నట్లు భావన చేయవలయును; భూమియందలి ఒక భాగమును పూర్తిగా వదలి మరియొక విదూర భాగమునకు పోవుట వలన సూర్యుడు అక్కడివారికి రాత్రులందు కనబడడు. ఏ భూభాగమునకు అతడు పోవునో అక్కడ నూరు వేల కిరణములు కలవాడై ఆకాశపు ఉచ్చ స్థానమున అక్కడి వారికి కనబడును. అది వారికి పట్టవగలు.

సూర్యుడు ఒక ముహూర్త కాలములో కొన్ని 'అంశ' (12) భాగలదూరమాకాశమున వయనించును. ఇది ముప్పది యొక లక్షల ఏబదివేల యోజనములగును. ఇది ముహూర్త-రెండు గడియలు = 48 నిమిషములు కాలములో రవి గమన వేగము. ఈ గతిలో వయనించుచు రవి దక్షిణ దిశకుపోయి మాఘమాసమున దక్షిణాయన గతిని వదిలి పుష్కరద్వీప మధ్య భాగమున సంచరించుచు మేరువర్వతమున మాససోత్తరశిఖరప్రాంతమునకు వచ్చునదికి అచ్చట క్రాంతిమండల పరిమాణము విషువ మండలమునందు ఉండుదానికి మూడింతలగును. రవి ఒక అహోరాత్రములో వయనించు దూరము తొమ్మిదికోట్ల నలువది లక్షల యోజనములగును. (3150000×30=94500000)

దక్షిణా ద్వీనివృత్తోఽసౌ విషువస్థో యదా రవిః । క్షిరోదన్య సముద్రస్సోత్తరతోపి దిశశ్చరన్. 49
మణ్డలం విషువేచాపి యోజనై స్తన్నిబోధత । తిస్రఃకోట్యస్తు సమ్పూర్ణం విషువస్యాపి మణ్డలమ్. 50
తథా శతసహస్రాణి వింశత్యేకాధికాపునః । శ్రావణే చోత్తరే కాష్ఠాం చిత్రఖాను ర్యదా భవేత్. 51
గోమేదకన్య ద్వీపన్య ఉత్తరాం చ దిశం చరన్ । ఉత్తరాయాః ప్రమాణేతు కాష్ఠాయా మణ్డలన్యతు. 52
యోజనానాం ప్రసంఖ్యాతా కోటిరేకాతు సా ద్వీజాః । అశీతి ర్నియుతానీహ యోజనానాం తథైవచ ।

అష్ట వంచాశతంచై వ యోజనా న్యధికానితు.

దక్షిణోత్తరమధ్యాని తాని విన్ధ్యా ద్యధాక్రమమ్ । స్థానం జరద్గవం మధ్యే తథైరావతముత్తరమ్. 53
వైశ్వానరం దక్షిణతో నిర్దిష్టమిహ తత్త్వతః । నాగవీధ్యుత్తరావీధి రజవీధిస్తు దక్షిణే. 54
అశ్వినీ కృత్తికా యామ్యా నాగవీధి త్రయ స్స్మృతాః । రోహిణ్యార్ధా మృగశిరా గజవీధిరితి స్మృతా. 55
పుష్యశ్లేషా పునర్వసోర్విధిశ్చైరావతీ స్మృతా । తిస్రస్తు వీధయో హ్యేతా ఉత్తరో మార్గ ఉచ్యతే. 56
పూర్వఉత్తరఫల్గున్యో మఖాచైవార్షభాభవేత్ । పూర్వోత్తరా ప్రోష్ణవదే గోవీధీ రేవతీ స్మృతా. 57
శ్రవణంచ శ్రవిష్ఠాచ వారుణం వా జరద్గవమ్ । ఏతాస్తు వీధయస్తత్ర మధ్యమో మార్గ ఉచ్యతే. 58
హస్తా చిత్రా తథా స్వాతీ అజ వీధిరితి స్మృతా । విశాఖా మైత్రమైన్ద్రంచ మృగవీధి రిహోచ్యతే. 59
మూలపూర్వోత్తరాషాఢా వీధి ర్వైశ్వానరీ స్మృతా । స్మృతాన్తిస్రస్తు వీధ్యస్తా మార్గైవై దక్షిణే పునః. 60
కావ్యయో రన్తరం త్యేత ద్వ్యక్ష్యతే యోజనైః పునః । ఏత చ్చత నహస్రాణా మేకవింశతు వైస్మృతమ్. 61
శతాని త్రిణి చాన్యాని త్రయత్రింశచ్చ యోజనైః । కావ్యయో రన్తరం చైత ద్యోజనానాం ప్రకీర్తితమ్. 62

దక్షిణదిశనుండి మరలి సూర్యుడు విషువ మండలము (క్రాంతింబవక్కు నమముగానుండు కాలమును ఏర్పరచు క్రాంతి వృత్త భాగము) లోనికి వచ్చియుండి అచటినుండి క్షిరోద సముద్రమునకు ఉత్తర దిశగా సంచరించనారంభించునపుడు ఆ విషువ మండలపు యోజన పరిమాణము మూడుకోట్ల ఇరువదియొక లక్షలు; శ్రావణమాసమున రవి క్రాంతిమండలమునకు ఉత్తరమున గోమేద ద్వీపమునకు ఉత్తరమున వయనించునపుడు అచ్చట మండలపు పరిమాణము ఒకకోటి ఎనుబది లక్షల ఏబది ఎనిమిది యోజనములు.

అవ మండలము అనబడు నక్షత్రచక్రము దక్షిణభాగము ఉత్తరభాగము మధ్యభాగము అని మూడు భాగము లగును. మధ్యభాగమునకు జరద్గవస్థానము-ఉత్తర భాగమునకు ఐరావతస్థానము-దక్షిణ భాగమునకు వైశ్వానరస్థానము అని పేరులు. స్థానమును వథము అని కూడ వ్యవహరింతురు. ఒక్కొక్క భాగములో మరల మూడేసి ఉపభాగములు (వీధులు)కలవు. వానిలో నాగవీధి ఉత్తరభాగమందును అజవీధి దక్షిణ భాగమునందును వచ్చును. అశ్వినీ-కృత్తిక-భరణి-నాగవీధి; రోహిణి-ఆర్ద్ర-మృగశిర-గజవీధి; పుష్యమి ఆశ్లేష-పునర్వసు-ఐరావతవీధి; ఈ మూడు వీధులును కలిసి ఉత్తరమార్గము; పుబ్బ-ఉత్తర-మఖ-ముషభవీధి; పూర్వాభాద్ర-ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి-గోవీధి; శ్రవణము-ధనిష్ఠ-శతభిషము.

* నహస్రాణా మేకత్రింశతు.

జరద్గవపీథి; ఈ మూడును కలిసి మధ్యమమార్గము; హస్త-చిత్ర-స్వాతి-అజపీథి; విశాఖ-అనూరాధ-జ్యేష్ఠ - మృగపీథి; మూల-పూర్వాషాఢ-ఉత్తరాషాఢ-వైశ్వానరపీథి; ఈ మూడును కలిసి-దక్షిణమార్గము. [ఇచట ఇతర పురాణములలో వేరు విధముగా నున్నది-ఎట్లన-మఖ-పుబ్బ-ఉత్తర-ఋషభపీథి; హస్త-చిత్ర-స్వాతి-గోపీథి; విశాఖ-అనూరాధ-జ్యేష్ఠ-జరద్గవపీథి; ఇది మధ్యమమార్గము; మూల-పూర్వాషాఢ-ఉత్తరాషాఢ-అజపీథి; శ్రవణము-ధనిష్ఠ-శతభిషము-మృగపీథి; పూర్వాభాద్ర-ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి-ఈ మూడును కలిసి వైశ్వానరపీథి అని యున్నది. — అనువాదకుడు]

విశేషము: నాగపీథి మొదలగు జ్యోతిర్వ్యవస్థ విషయమున శ్రీ వేలూరి శివరామశాస్త్రిగారు ఇట్లు చెప్పి యున్నారు.

‘వ్యానవాణి’ (ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్య ఎకాడమీ వారి ప్రచురణ) యందలి ‘ఆర్ష విజ్ఞానము’ అను వ్యాసము నుండి :

జ్యోతిరూపము

“ముమ్మొదట విష్ణువాయు మత్స్య పురాణములు ఈ దేవయానమునకు రూపకల్పన మొనరించెను. పిదప భాగవతాదులు దీని ననుసరించెను.

‘ఉత్తరం యదగస్త్యస్య అజపీథ్యాశ్చ దక్షిణమ్ ।

పితృయాణం నవై వంథా వైశ్వానర వథా దృహః.

విష్ణు-2-8-87; వాయు-50-208.

‘నాగపీథ్యుత్తరం యశ్చ నవర్షి త్యశ్చ దక్షిణమ్ ।

ఉత్తరః నవితుః వంథాః దేవయానశ్చ నన్మృతః.’

విష్ణు—2-8-92; వాయు-50-216.

వథ మన నేమి? పీథి యన నేమి? ఒక్కొక్క గ్రహమునకు మూడేసి స్థానము లున్నవి. ఉత్తరమున ఐరావతము-దక్షిణమున వైశ్వానరము-నడుమ జారద్గవము; ఇవి మూడును వథములు; లేక మార్గములు; ఈ మూడిటికిని మరల మూడేసి పీథులు కలవు; ఒక్కొక్క పీథిలో మూడేసి నక్షత్రము లున్నవి.

వాయు విష్ణు పురాణము లీ యెడ నమానములు; మత్స్య పురాణము 124 అధ్యాయమున 52 నుండి 60 వరకు శ్లోకములు చూచునది; అందు కొంచెము మార్పు కలదు; నక్షత్రపీథి మార్గములు: - అశ్వని-భరణి - కృత్తిక-నాగపీథి; 2. రోహిణి-మృగశిర-ఆర్ద్ర-గజపీథి; పునర్వసు-పుష్యమి-ఆశ్లేష-ఐరావతపీథి; ఈ మూడును ఐరావతవథము; 1. మఖ-పుబ్బ-ఉత్తర వృషభపీథి; 2. హస్త-చిత్ర-స్వాతి-గోపీథి; 3. విశాఖ-అనూరాధ-జ్యేష్ఠ-జారద్గవపీథి; ఈ మూడును జరద్గవ వథము; 1. మూల-పూర్వాషాఢ-ఉత్తరాషాఢ-అజపీథి; 2. శ్రవణము-ధనిష్ఠ-శతభిషము-మృగపీథి; 3. పూర్వాభాద్ర-ఉత్తరాభాద్ర-రేవతి-వైశ్వానరపీథి; ఈ మూడును వైశ్వానరవథము; ఇవి వరుసగా ఉత్తర-మధ్యమ-దక్షిణ-వథములు;

గర్గమతానుసారము భరణి - కృత్తిక-స్వాతి-నాగ; రోహిణి-మృగశిర-ఆర్ద్ర-గజ; పున-పుష్య-ఆశ్లేష-ఐరావత; (ఉ-మా.) మఖ-పుబ్బ-ఉత్తర-వృషభ; అశ్వ-రేవ-పూ-భా; ఉభా-గోపీథి; శ్ర-ధ-శత-జరద్గవ; (మధ్యమమార్గ); అనూ-జ్యేష్ఠ-మూల-మృగ; హస్త-విశా-చిత్ర-అజ; పూషా-ఉషా-వైశ్వానర; (దక్షిణ మార్గ); భరణ్యాది మఖాంతము ఉత్తర మార్గము-పూర్వఫల్గునాది మూలాంతము మధ్యమమార్గము; పూర్వాషాఢాదిగ ఆశ్విన్యంతము దక్షిణమార్గము - అని వరాహమిహిరుడు." అని.

అవమండలపు రెండు అంచుల నడుమ దూరము-రేదా అవమండల వృత్తవ్యాసము-ఇరువదియొక లక్షల మూడు వందల ముప్పది యోజనములు;

- కాష్ఠయో ర్థేభయోశ్చైవ ఆయనే దక్షిణోత్తరే । తద్వక్ష్యామి ప్రసజ్ఞాయ యోజనై న్నిబోధతః. 64
- ఏకైక మన్తరం తద్వ దుక్తాన్యేతాని సప్తభిః । సహస్రై రవియుక్తాని తతోన్యైః వక్ష్యామిశతైః. 65
- లేఖయోః కాష్ఠయోశ్చైవ బాహ్యభ్యంతరయో శ్చరణౌ । అభ్యంతరం స వర్జ్యేతి మజ్జలా స్మృతరాయణే. 66
- బాహ్యతో దక్షిణేచైవ సతతం సూర్యమణ్డలమ్ । చరన్పశ్చాదుదీప్యాంతు అశీతం మణ్డలం శతమ్. 67
- తరణిర్దక్షిణే తావ ద్భ్రమతే మజ్జలానితు । ప్రమాణం మణ్డలస్థాపి యోజనానాం నిబోధతః. 68
- యోజనానాం సహస్రాణి దశచాష్టౌ తత స్స్పృతః । ఆధికా న్యష్టపక్షాశ ద్యోజనానితు వైపునః. 69
- విష్కంభో మణ్డలస్యైవ తిర్యక్సతు విధీయతే । అహస్త్వ చరతో నాజే స్ఫూర్జ్యవై మణ్డలక్రమాత్. 70
- కులాలచక్రవర్త్యస్తో యథా చక్రీ రవి స్తథా । దక్షిణే చక్రవత్సూర్య స్తథా శీఘ్రం నివర్తతే. 71
- తస్మా త్ప్రకృష్టాం భూమింతు కాలేనాల్పేన గచ్ఛతి । సూర్యో ద్వాదశభిశ్శీఘ్రం ముహూర్తై ర్దక్షిణాయనే. 72
- త్రయోదశార్థ మృక్షాణాం మధ్యేచాంతరమణ్డలమ్ । ముహూర్తేస్తాని ఋక్షాణి తావదష్టాదశై శ్చరణౌ. 73
- కులాలచక్రమధ్యస్థో యథా మన్తం ప్రసర్పతి । ఉద్యానే తథా సూర్య స్సర్పతే మన్తవిక్రమః. 74
- తస్మా ద్దీర్ఘకాలేన భూమిం సోల్పాం ప్రసర్పతి । సూర్యో ద్వాదశభి శ్శీఘ్రం ముహూర్తై ర్దక్షిణాయనే. 75
- సూర్యోష్టాదశభి రహ్నో ముహూర్తై రుదగాయనే । త్రయోదశార్థం మధ్యేతు కాష్ఠానాం చరతే రవిః. 76
- ముహూర్తై స్తాని ఋక్షాణి రాత్రౌ ద్వాదశభి శ్చరణౌ । తతో మన్తతరం తాభ్యాం చక్రంతు బ్రమతే తతః. 77

ఉత్తరాయన దక్షిణాయన రేఖల నడుమ అవమండలపు బయటి అంచులకు సమాంతరముగా ఉండుచోట ఏడు వేల ఇరువది యైదు యోజనము లుండును. రవి అవమండలపు అంచులను దాటక ఉత్తరాయన దక్షిణాయన రేఖల నడుమ సంచరించుటతో ఉత్తరాయనమున ఈ మండలమునకు జోషలివైపుగాను దక్షిణాయనమునకు ఈ మండలమునకు వెలుపలగాను సంచరించును. అతడు యెయు మండల వాన పరిమాణము (180భా.) వదునెనిమిది వేల ఏలది ఎనిమిది యోజనములు. సూర్యుడు వగళ్లయందు ద్రువుని చక్రనాభిగా చేసికొని కులాలచక్రము (కుమ్మరి సారె) తిరుగు నపుడు ఆ చక్రపు అంచు ఆ చక్రపు నాభిపై ఆధారపడియు ఒకవైపు క్రిందికి బారుచు మరియొక వైపు పైకి లేచుచు తిరుగునట్లు తిరుగుచుండును. దానిచే రవి దక్షిణాయనమున ఎక్కువ దూరమును తక్కువ కాలములోనే అతిక్రమించును. అనగా వదుమూడున్నర నక్షత్రము లంత దూరమును (180 డిగ్రీలు) వందెండు ముహూర్తముల కాలములోనే సంచరించును. ఉత్తరాయనమునందు గమనవేగము తగ్గి రవి ఇదే వదుమూడున్నర నక్షత్రముల దూరమును దాటుటకు వదు నెనిమిది ముహూర్తముల కాలము వట్టును. ఉత్తరాయనమునగాని దక్షిణాయనమునగాని వగటి గతికి పోగా మిగిలిన కాలము రాత్రి గతికి వట్టును. మొత్తము మీద అహారాత్ర పరిమాణము ముప్పది ముహూర్తములు నరిపోవును. (80 ముహూర్తములు = 24 గంటలు)

- మృత్పిణ్డభవ మధ్యస్థో బ్రమతేఽసౌ ద్రువ స్తథా । ముహూర్తై స్త్రంశతా తావ దహారాత్రం ద్రువో బ్రమతః. 78
- ఉభయోః కాష్ఠయోర్మధ్యే బ్రమతే మజ్జలానితు । ఉత్తరక్రమణా తస్య దివా మన్తగతి స్తతః. 79
- తస్యైవతు పునర్నక్షత్రం శీఘ్రా సూర్యస్య వైగతిః । దక్షిణక్రమణేచాపి దివా శీఘ్రం విధీయతే. 80
- గతిస్సూర్యస్య వై సత్తం మన్తాచాపి పునస్స్పృతా । ఏవం గతివిశేషేణ విభజ న్నాత్ర్యహానితు. 81
- అథ(జ)పీఠ్యాం దక్షిణాయాం లోకాలోకస్య తోత్తరే । లోకనన్తానతో హ్యేష వైశ్వానరవథా దృపః. 82
- కృషే యాతు ప్రభా సౌరీ పురస్తాత్పమృవర్తతే । పార్శ్వేభ్యో బాహ్యతస్తావ త్లోకాలోక స్సవర్వతః. 83

యోజనానాం సహస్రాణి దశార్థం చోచ్చితో గిరిః । ప్రకాశ శ్చాప్రకాశశ్చ సర్వతః పరిమణ్డలమ్. 84

నక్షత్రచంద్రనూర్యాశ్చ గ్రహ స్తారాగణై స్సహ । ఆభ్యంతరే ప్రకాశనే లోకాలోకస్య వైగిరేః. 85

ఏతావానేవ లోకస్తు నిరాలోక స్తతఃపరమ్ । లోక ఆలోకనే చాతు ర్నిరాలోక స్త్యలోకతః. 86

కాలభాగాదీకథనమ్

లోకాలోకాతు నన్తతే యస్మా త్సూర్యః పరిభ్రమన్ ।

తస్మా త్సన్యేతి తామాహు రుషా వ్యుష్కో రథాన్తరమ్. 87

ఉషా రాత్రిః స్మృతా విప్రై ర్ద్యౌషాచాపి దినం స్మృతమ్ ।

త్రింశత్కలా ముహూర్తస్తు ఆహస్తే దశ వజ్చ చ. 88

ప్రహసో వృద్ధి రహర్భాగై ర్దివసానా మథో భువి । సంధ్యా ముహూర్తమాత్రాయా హ్రాసవృద్ధీతు తే స్మృతే.

లేఖాప్రభృత్యథాదిత్యం త్రిముహూర్తం విదుర్బుధాః । ప్రాతఃకాల మథో విప్రా భాగశ్చాహ్నా స్స వజ్చమః.

తస్మాత్సంజవకాలోహి ముహూర్తా స్సంజతా స్త్రయః । మధ్యాహ్నే త్రిముహూర్తాశ్చ తస్మాత్కలా దసన్తరమ్.

తస్మా న్మధ్యన్దినా త్కాలా దవరాహ్ణ ఇతి స్మృతః । త్రయవీప ముహూర్తాస్తు సన్ధ్యాకాలః స్మృతో బుధైః.

అవరాహ్ణే వ్యతీతేతు కాల స్సాయం తదుచ్యతే దశ వజ్చ ముహూర్తాఽహ్నో ముహూర్తా స్త్రయ ఏవచ. 93

దశవజ్చముహూర్తావై ఆహస్తు విషువం స్మృతమ్ । వర్ధత్యహో రాత్రభూతో ఆయనే దక్షిణోత్తరే. 94

ఆహస్తు గ్రనతే రాత్రిం రాత్రిస్తు గ్రనతే త్వహః । శరద్వసన్తయోర్మధ్యే విషువంతు విధీయతే. 95

ఆలోకత స్మృతో లోక ఆలోకోఽలోక ఉచ్యతే । లోకపాలా స్థితా స్తస్య లోకాలోకస్య మధ్యతః. 96

రవి ఇట్లు కుమ్మరి చక్రపు అంచువలె క్రిందికి మీదకు వాలుచు లేచుచు తిరుగుచుండినను ఈ జ్యోతిర్మండలము నకు కేంద్ర స్థానమున చక్రపు నాభివలె నున్న ద్రువుడు మాత్రము కుమ్మరి సారె నడుమ నాభిపై కుండ చేయుటకై ఉంచిన మట్టి ముద్దవలె వాలుట లేచుటలు అంతగా లేక గమనింప సాధ్యముకాని తక్కువ వేగమున తిరుగుచుండును. ఐనను అతడును ఆవమండలపు రెండు అంచులకు నడుమ మండరాకృతి నేర్పరచు భాగల గతితో కొలదిగ వాలుచు లేచుచు తిరుగుచుండును. అతని ఈగతి భేదము వలననే అతనితో బంధింపబడి చక్రపుటంచువలె తిరుగు సూర్యుని గతి ఉత్తరాయనమున వగలు మందముగను రాత్రి చురుకుగను దక్షిణాయనమున వగలు చురుకుగను రాత్రులందు మందము గను సాగును.

ఇట్లు రాత్రింబవళ్ళను తన గతి విశేష వశమున విభజించుచు రవి దక్షిణమందలి అజ పీఠియందు లోకాలోక వర్వతమునకు ఉత్తరమున లోకశ్రేణికి వెలువలను వైశ్వానరపీఠికి వెలువలను కూడ నంచరించుచుండును. సూర్యుడు లోకాలోక వర్వతమునకు వెనుకవైపున నున్నపుడు అతని కాంతి ముందు వైపున ప్రసరించును. ఈ చెప్పిన అజపీఠి మొదలగు వానికి ప్రక్క అంచుల కవతంగా లోకాలోక వర్వతము ఉన్నది. దాని ఎత్తు పదివేల యోజనములు. నక్షత్రములు చంద్రసూర్యులు గ్రహములు మొదలగు జ్యోతిర్గోళములన్నియు ఈ లోకాలోక వర్వతమునకు లోవలివైపున మాత్రమే నంచరించగలవు; తమ వెలుగును ప్రసరింపజేయగలవు. ఈ వర్వతమునకు అవతలివైపు ఆలోకము (వెలుతురు) లేదు. ఇట్లు దీనికి ఒకవైపున ఆలోకము (చూపు-చూచుటకు అవకాశము-(ప్రకాశము) ఉండుట చేతను మరియొక వైపున అది లేకపోవుట చేతను ఈ వర్వతమునకు లోకాలోకమని పేరు ఏర్పడెను. లోకము-వెలుతురు; ఆలోకము-చీకటి; రవి నంచారము ఈ రెండికిని సందానము కలిగింతును. తనుక అతనిచే వెలుగు చీకటులకు సందానము కలిగించబడు నమయమును 'సంధ్యా' కాలము అందురు. ఉషా-వ్యూషా (వ్యూషి) అను నమయముల అంతరమునకు

(మధ్యకాలమునకు) 'నంద్యా' అని పేరు. ఏలయన-'ఉషా' అనగా రాత్రి; వ్యూషా అనగా పగలు; ఈ రెండు సాధికాలము 'నంద్యా' కాలము; (ఇది వైదిక సంప్రదాయానుగతమగు పృథ్వీత్రయము అర్థమును.)

ముప్పది 'కల'ల కాల పరిమాణమును ముహూర్తమందురు. పదునైదు ముహూర్తములు దినన పరిమాణము; (ఇది విషువ దినమున); కాని పగటి పరిమాణమునందు పెరుగు తరుగులు వచ్చుటచే ఈ పరిమాణములో మార్పులు ఉండును. సాధారణముగా నంద్యాకాలము (ఇంచుమించు) ముహూర్తకాలముగను. దాని పరిమాణమునందును కాల భేదమును దేశ భేదమును రవి గతి భేదమును బట్టి మార్పులు కలుగవచ్చును.

సూర్యుడు రేఖమీదకు (క్షితిజము=రేఖ=Horizon) వచ్చినది మొదలు మూడు ముహూర్తముల కాలము ప్రాతఃకాలము; తరువాత మూడును సంగవ(మ) కాలము; తరువాత మూడును మధ్యాహ్నము; తరువాత మూడును అపరాహ్నము; తరువాత మూడును సాయంకాలము; పగటి పరిమాణమునందును రాత్రి పరిమాణమునందును పెరుగు తరుగులు వచ్చినను సాధారణ (ఎఘవ) దిన పరిమాణము ఈ పదునైదు ముహూర్తములే; ఉత్తరాయన దక్షిణాయన క్రమములో దీని మార్పులు లోగడ చెప్పబడినవి. ఆ అయన భేదములను బట్టి పగలు రాత్రిని తనలోనికి తీసికొనుటయు-రాత్రి పగటిని తనలోనికి తీసికొనుటయు జరుగును. శరద్దశాంత ఋతువుల నడుమను పసంత శరద్ ఋతువుల నడుమను మొత్తము రెండు మారులు విషువ దినములు వచ్చును.

చత్వారస్తే మహాత్మాన నిష్కన్త్యాభూతనన్లువమ్ । సుధామశ్చైవ వైరాజః కర్ణమశ్చ ప్రజాపతిః. 97
హిరణ్యరోమా వర్జన్యః కేతుమా న్నాజనత్రయః । నిర్వన్యో నిరభీమాసి నిర్మమో నిష్పరిగ్రహః. 98
లోకస్యమధ్యే తేపాలా స్థితాస్త్యేతే చతుర్దిశమ్ । ఉత్తరం యదగస్త్యస్య శృంగం దేవనిషేవితమ్. 99
పితృయాన స్మృతః పన్థా వైశ్వానరపథా దృపిః ।

తత్రానం స్తే ప్రజాకామా ఋషయో హ్యగ్నిహోత్రీణః. 100
లోకస్య నస్తానకరాః పితృయానే పథి స్థితాః । భూతారమృకృతం కర్మ హ్యశిషశ్చ విశామృతే. 101
ఆరభంతే లోకకామా స్తేషాం పన్థా స్సదక్షిణః । చరంతి తే వరం ధర్మంస్థావయంతి యుగేయుగే. 102
* సతతం తవసా చైవ చోదనాభిశ్రితేన చ । ఇచ్ఛార్ద్యేషకృతశ్చైవ మైథునోపగతాశ్చ వై. 103
తథా కామకృతేనైవ సేవనా ద్విషయస్యచ । జాయమానాస్తు పూర్వేచ పశ్చిమానాం గృహేషుతే. 104
పశ్చిమాశ్చైవ పూర్వేషాం జాయంతే నిరనేష్యహ । ఏష మావర్తమానాస్తే వర్తన్త్యాభూతనన్లువమ్. 105

అలోకము-వెలుగు-కలది-లోకము అనబడును; ప్రకాశములేని దానిని ప్రకాశముకాని దానిని అలోకమందురు. ఇట్టి రెండు స్థితులును కలది లోకాలోక వర్జితము. దీని నడుమ (లోకాలోకమనెడు చక్రవాళ వర్జితమునకు నడుమ) లోకపాలురు నలుపురున్నారు. వీరు భూత సంప్రద-ప్రాకృతిక ప్రళయ-కాలము వరకు ఉండి లోక ప్రవృత్తికి ప్రవర్తకులుగా నుందురు. వీరు ఎవరనగా 1. వైరాజుడు-విరాట్ప్రతిమమునుండి జనించిన-సుధామడు 2. కర్ణమ ప్రజాపతి-3. హిరణ్యరోముడనెడు వర్జన్యడు 4. కేతుమాన్-అను రాజశ్రేష్ఠుడు అనువారు; వీరిలో ప్రతియొకరును ద్వంద్వము లకు సంబంధించిన చిత్రవృత్తులును వానివలని జాధలును లేని ద్విద్వాతీయలు; అహంకార మమకారాద్భిమానములు లేనివారు; పరిగ్రహము-తమకు ఇదిలేదని ఏ వస్తువునైన ఒకరినుండి అడిగి కాని ఆడుగకయేకాని తీసికొనుట-లేనివారు; వీరు ఈలోక మధ్యమందు చతుర్దిశలయందుండి లోక ప్రవృత్తి నిర్వర్తించుచుండురు.

ఉత్తర దిశయందు దేవతల కాశ్రయమగు అగస్త్య శృంగముకలదు. అది పీఠికాశ్రయము. పిరందరును ప్రవృత్తి మార్గ ప్రవర్తకులై పితృయాన పథ ప్రవృత్తులై యుండురు. ఆ ప్రవృత్తికి మూలమయినదే ఈ కాలవ్యవస్థ

* సస్తత్యా తవసా చైవ మర్యాదాభిన్మృతేన చ

యును కాలనియమము నాశ్రయించిన కర్మ వ్యవస్థయును. ఈ ఐగోళ వ్యవస్థను తెలియుట వలన ఒక ప్రయోజనము ఈ కర్మ మార్గ ప్రవృత్తి.

ఈ యంశమును సంప్రదాయము ఇట్లు ప్రతిపాదించుచున్నది.

వైశ్వానర పతమునకు వెలుపల పితృయాణమను మార్గము కలదు. ప్రజాకాములు (తమకు పుత్ర పౌత్రాది సంతతి కావలయునని కోరువారు) అగు అగ్నిహోత్రోపాసకులు (శ్రౌత కర్మానుష్ఠాతలు) అగు ఋషులు ఆ మార్గమునందు ఉందురు. వీరు లోక సంతానకరులు (సంతానము-ఎడతెగక కొనసాగుచుండుట) గా నుందురు. వీరు పితృయాణ మార్గమందుండి భూతారంభకారులు (పరమేశ్వర మాయాశక్తి వశమున ఆయా జీవుల కామ కర్మానుసారము భూత బౌతిక సృష్టిని కలిగించునది) అగు కర్మలను ఆచరించుచు తమతమ ఆశిషములను (కామసలను) ఆశ్రయించి తమకు ఆయా ఇహపరలోక సుఖములు కావలెనని కర్మల ననుష్ఠించుచుందురు. వీరు అనుసరించు ఈ ప్రవృత్తి మార్గము దక్షిణ మార్గము. వీరు యుగయుగమున ఉత్కృష్టమగు వైదిక ధర్మమును ఆచరించురు. దానిని లోకమున ప్రతి స్థింతురు. ఈ ధర్మ ప్రవర్తనమునకై తపస్సును (దీనినే జ్ఞానమని శ్రీశంకరభగవత్పాదాదులనిరి.) చోదనాభిశ్రితమయిన కర్మానుష్ఠాన మార్గమును పాటించురు. ('స్వర్గము కోరువారు జ్యోతిష్టోమయాగముతో దేవతల నారాధించవలెను.' ఈ మొదలగు రూపములతో నుండు కర్మాచరణ ప్రేరణమును చోదన అందురు. ఈ చోదన నాశ్రయించిన మార్గము చోదనాభిశ్రిత మార్గము). వీరి చిత్తములందు ఇచ్చా ద్వేషములు-మైథున ప్రవృత్తి-కలవు. వీరు కామమునకు-కర్మానుష్ఠానమునకు వశులై విషయ సుఖములు సేవించుచు ఉత్తమ జీవులు కూడ అధమ జీవుల గృహము (దేహము) లందును జనించురు; అధమ జీవులును ఉత్తమ జీవుల గృహము (దేహము) లందు జనించురు; ఈ విధముగ వీరు ప్రాకృతిక ప్రళయము జరుగు వరకు జన్మ మరణ పరంపరలో ఆవృత్తి నొందుచుందురు.

అష్టాశీతినహస్రాణి ఋషీణాం గృహమేధినామ్ । నవితు ర్దక్షిణం మార్గ మాశ్రిత్యాభూతనమ్లువమ్. 106
క్రియావతాం ప్రసంత్యైషా యే శ్మశానాని భేజిరే । లోకసంవ్యవహారార్థం భూతానాం ప్రకృతేనచ. 107
ఇచ్చాద్వేషకృతాచైవ మైథునోపక్రమాచ్చవై । తథా కామకృతేనేహ సేవనా ద్విషయస్యచ. 108
ఇత్యేతైః కారణై స్సిద్ధా శ్శ్మశానాసీహ భేజిరే । ప్రక్షిణ స్సప్తర్షయో ద్వాపరేష్విహ జ్జిరే. 109
సంతతిం యే జుగుప్సంతే తస్మా న్మృత్యు ర్జితస్తు తైః । అష్టాశీతినహస్రాణి తేషా మహ్యార్వరేతసామ్. 110
ఉదక్పంఠాన మత్యర్థ మాశ్రిత్యాభూతనమ్లువాత్ । అసంప్రయోగా ల్లోకస్య మైథునస్యచ వర్జనాత్. 111
ఇచ్చాద్వేష నివృత్త్యాచ భూతారమ్భవిసర్జనాత్ । ఇత్యేతైః కారణై శ్శుద్ధై స్తేఽమృతత్వంచ భేజిరే. 112
అభూతనమ్లువస్థాన మమృతత్వం విభావ్యతే । త్రైలోక్యస్థితకారోహి నపునర్మార్గగామినామ్. 113
భూరిహత్యాశ్వమేధౌచ పాపపుణ్యనిభౌ పరమ్ । అభూతనమ్లువాస్తేతు సంక్షయే చోర్వరేతసామ్. 114
ఊర్ధ్వారమ్భపీభిస్తు ద్రివో యత్రతు సంస్థితః ।

ఏత ద్విష్ణువదం దివ్యం తృతీయం వ్యోమ్ని భాస్కరమ్. 115
యత్ర గత్వా న శోచన్తి తద్విష్ణోః పరమం పదమ్ । ధర్మే ద్రివస్య తిష్ఠన్తి యేతు లోకస్య కాఙ్క్షిణః. 116

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఐగోళే సూర్యనక్షా రాదికథనం నామ
త్రయోవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

కామసతో హిరణ్య గర్భోపాసన చేసినందున సూర్యుని దక్షిణాంశమగు చంద్రలోకమువరకు మాత్రమే పోగలుగు దక్షిణ మార్గాశ్రితులు అగు ఋషులు గృహస్థులగు వారు ఎనుబది ఎనిమిది వేలమంది యనియు వీరు ప్రాకృతిక ప్రళయ కాలమువరకు ఇట్లు సంసారమున ప్రవృత్తులగుచుండురనియు గణన చేయబడినది. వీరందరును శ్రౌత కర్మానుష్ఠాన పథులయి శ్మశానములను ఆశ్రయించిరి. అది ఎట్లనగా-లోక వ్యవహారమును ప్రవర్తింపజేసి జనులను

ఉద్ధరించుటకును భూతముల ప్రకృతి ధర్మములగు త్రిగుణములకును వశులై ఇచ్చాద్వేషములకు పశీభూతులయి మైదున ప్రవృత్తియందు ప్రవర్తిల్లి ఆయా ఇంద్రియ ప్రవృత్తులవలన కలిగిన కోరికలకు వశులయి విషయ సుఖముల సునుభవించి వీరందరును కర్మానుష్ఠానము వలన కలుగు నీడ్డిని మాత్రము పొంది శ్మశానములను (జన్మ మరణ ప్రవాహదూప సంసార గతిని మాత్రము) పొందగలిగిరి. అమృతత్వమును పొందజాలక పోయిరి. ఇట్లు ప్రజాకాములగు మరీచ్ఛాది నక్షత్రములు (ప్రజాపతులు) ఇట్టి లోకమున 'ద్వాపరములయందు' అపవర్గము కలుగు నిశ్చయము లేని మార్గమునందు) జన్మించిరి.

ఎవరు లోకమునందు తమ పుత్ర పౌత్రాది రూపముగ సంతానము కొనసాగవలెనను కోరిక లేక సంతతి యనిన అసహ్యపడిరో వారు మృత్యువును జయించి అమృతత్వమును పొందిరి. ఇట్లు ఊర్ధ్వరేతస్కులు (తమ రేతస్సును ఆదోమార్గమున మైదునమునకై వినియోగించనివారు) కూడ ఎనుబది ఎనిమిదివేలమంది కలరు. వీరందరును లోక ప్రవృత్తి పేతువులగు శ్రౌత కర్మానుష్ఠానములను అచరించకపోవుట-మైదున ప్రవృత్తిని విడుచుట-ఇచ్చాద్వేషములను విడుచుట-భూతారంభమునకు పేతువులగు ప్రవృత్తులను (ఇష్టా వూర్త కర్మాచరణమును) వడలుట-మొదల విధానముల ననుసరించి శుద్ధులై ఉత్తరాయన మార్గమున పరణ్య గర్భలోకమును చేరి అచ్చట ప్రాకృతిక ప్రళయకాలము వరకు నిలిచియుండి పరణ్యగర్భునితోపాటు (క్రమశః) ముక్తులై అమృతత్వమును పొందుదురు. భూతసంప్రవకాలము ప్రాకృతిక ప్రళయము) వరకు పరణ్యగర్భునియందుండి తరువాత ముక్తి పొందు అమృతత్వమునకు ఆభూతసంప్రవస్తానముగ అమృతత్వమని వ్యవహారము. ఈ ఊర్ధ్వ రేతస్కులగు నిష్కామ కర్మానుష్ఠాతలకు కలుగు ముక్తి ఈ విధమయినది. వీరును సపునర్మార్గగాములే-పునరావృత్తిలేని మార్గమునకు-ముక్తి మార్గమునకు పోవువారే. వీరికిని తైలోక్య స్థితి పేతు భూతముగ కాల స్వరూప జ్ఞానము కావలసినదే. ఇట్టివారు చేసిన భూజహత్య (సాంగ వేదాధ్యయనము-తద్విహిత కర్మానుష్ఠానము చేసిన ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని చంపుట) వలన కలుగు పాపముకాని అశ్వమేధాదుల వలన సంపాదించిన పుణ్యముకాని ప్రాకృతిక ప్రళయము వరకు ఉన్నను ఆ సమయావధితో వీరికవి నశించును. ఊర్ధ్వ లోకముల నడుమ ద్రువుని లోకమున ఋషులతోపాటు వీరు శాశ్వత స్థితి నొందుదురు. ఇదియే అంతరిక్ష లోకమున (దానికి పైగా సువర్లోకమున) ద్రువునితో సంబద్ధుడైన బాస్కరుని రూపమున సున్న స్థానము. ఇదియే విష్ణుని తృతీయపాదస్థానము. ఈ విష్ణుని పరమపదమును చేరినవారు జన్మ మరణ జనితముగ లోకమును మరిపొందరు. కాని లోక (సుఖ) కాంక్షులగువారు ద్రువుని ధర్మప్రవృత్తికి-లోక ప్రవృత్తికి-పేతువుగ స్థానమును మాత్రము చేరి సుఖింతురు. ఈ తత్త్వమును ఎరుగుటకును ఈ జ్యోతిర్వ్యవస్థా జ్ఞానముపయోగించును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఖగోళ వర్ణనమున సూర్య సంచారాది కథనమును

సూట ఇరువది మూడవ అధ్యాయము.

చతుర్ద్వింశత్యు తరళ తతమోఽధ్యాయః.

ధృవసజ్చారకథనమ్.

ఏతాం శ్రుత్వా కథాం దివ్యా మబ్రువ న్రోమహర్షణిమ్ ।

సూర్యాచన్ద్రమసో శ్చారం గ్రహణాంచైవ సర్వశః. 1

ఋషయః : భ్రమన్తి కథమేతాని జ్యోతింషి రవిమణ్డలే । అవ్యాపేనైవ సర్వాణి తథైవాసజ్కరాణితు. 2

కశ్చ బ్రామయతే తాని భ్రమన్తి యదివా కథమ్ । ఏతద్వేదితు మిచ్ఛాషు న్నన్నో సిగః సత్రమ. 3

భూతనమ్మోహనం హ్యేత ద్రూపి నో వదతాం పర ।

సూతః : భూతనమ్మోహనం హ్యేత ద్రువతో మే నిబోధత. 4

ప్రత్యక్షమపి దృశ్యంత్రై సమ్మోహయతి వై ప్రజాః । యోసౌ చతుర్దశర్దేషు శింశుమారో వ్యవస్థితః. 5
 ఉత్తానపాదపుత్తోస్యో మేవీభూతో ధృవోదివి । నైష భ్రమ స్సృమయత చన్ద్రాదిత్యా గ్రహాన్సహ. 6
 భ్రమంత మనుపరియన్తి సక్షత్రాణితు చక్రపతే । ద్రువస్య మనసా యోసౌ భ్రమతో జ్యోతిషాంగణాః. 7
 వాతానీకమయైః పాశై ర్ద్రువస్య వరిసర్పతే । తేషాం భేదశ్చ యోగశ్చ కాలాచారా న్తథైవచ. 8
 అస్తోదయా న్తథోత్పాతా ఆయనే దక్షిణోత్తరే । విషువద్గ్రహవర్ణాశ్చ సర్వమేత ద్ధృవేరితమ్. 9

నూట ఇరువది నాలుగవ అధ్యాయము.

జ్యోతిర్మండల వ్యవస్థ.

ధ్రువస్థితి - తత్సంచార ప్రతిపాదనము.

ఈ విధముగా రౌమహర్షణి చెప్పి దివ్యకథను సూర్యాచంద్రమనుల-సర్వగ్రహముల సంచారమును వేరు వేరుగ విసి ఋషులతనితో ఇటనిరి: ఈ జ్యోతిస్సులు అన్నియు రవి మండలమునందు ఏ వ్యూహమును (అమరికయు) లేకయే ఒకదానితో మరియొకటి సంకరము (వ్యవస్థలేని కలయిక) నొందక సంచరించుచున్నవి? ఎవరైన పీనిని త్రిప్పుచున్నారో-స్వయముగ అవియే తిరుగుచున్నవో-పట్టు తిరుగుచున్నవో-ఇదియంతయు తెలియగోరుచున్నాము. పండితోత్తమా! మాకు అది తెలుపుము. ఈ విషయము భూతములకే సంమోహమును కలిగించునది. కాని నీవు విషయమును తెలువగల వారందరలో శ్రేష్ఠుడవు. కావున మాకది తెలుపవలయును. అసగా సూతుడు వారికి ఇట్లు చెప్పనారంభించెను.

అవును; ఇది మీరనినట్లు భూత సంమోహనమే. ప్రత్యక్షముగ కనబడుచుండియు ఇది భూతములను సంమోహింపజేయుచున్నది.

★ఇదుగో: ఈ శింశుమారము (శిశుమారము) వేదములందు చెప్పబడినట్లు పదునాలుగు ఋషములపై (జ్యోతిరూపములపై) వ్యవస్థ చేయబడి కనబడుచున్నదే: ఈ శిశుమార చక్రమునకు మేధముగా ద్యులోకమున ఉత్తానపాద పుత్త్రుడుగా పురాణములందు పేర్కొనబడిన ద్రువుడున్నాడు. (అతడు పేరునకు తగినట్లు కదలడనుకొనవలదు.) అతడు తాను (తన చుట్టు) తిరుగుచునే చంద్రాదిత్యులను ఇతర గ్రహములను త్రిప్పుచున్నాడు. ఇతర సక్షత్రములును తిరుగుచున్న ఆ ద్రువుని చుట్టు తామును బ్రమించుచు చక్రమును చుట్టుచు బ్రమించు ఇతర చక్రములవలె తిరుగుచున్నవి. ద్రువుని మనస్సంకల్పానుసారము ఇట్లు తిరుగుచున్న ఈ జ్యోతిర్గణము వాత సమూహమయములగు పాశములతో (కట్ట బడి) ద్రువము (కదలనిది) ఐ అతని వెంట తిరుగుచున్నది. వాని భేదము (వేరగుట) యోగము (కలయిక) కాల ప్రమాణానుసారము వాని సంచారము ఉదయాస్తమయములు ఉత్తాతములు దక్షిణోత్తరాయనములు విషువములు గ్రహ వర్ణములు ఇవి అన్నియు ద్రువుని మూలముననే కలుగుచుండును. (భేదము యోగము మొదలగునవి సూర్య సిద్ధాంతాది జ్యోతిఃశాస్త్ర గ్రంథములందు వ్రసిదగ్గములు.)

జీమూతా నామ తే మేఘా యద్యేభ్యో జీవసమ్భవః । ద్వితీయ ఆవహోవాయు ర్మేఘా నైష్యభినంశ్రితాః. 10
 మేఘమజ్జలకథనమ్

ఇతో యోజనమాత్రేచ అధ్యర్ధార్ధ కృతా అపి । వృష్టిన్గ న్సదా తేషాం దారాసారాః ప్రకీర్తితాః. 11

★ ఇటువంటి వచనములనుబట్టి ఈ జ్యోతిర్మండల వ్యవస్థా విషయమంతయు ఋషులు నిర్మలాకాశమున కనబడు వెలుగు ముద్దల వెలుగులను చూచినపుడు కలుగుచుండిన కుతూహలముతో వ్రశ్చించుచుండిరనియు వానికి సమాధానములను రౌమహర్షణుడదే సమయమున ఇచ్చుచుండెననియు స్పష్టమగుచున్నది.

దాస్యపు కళ్ళములో గడ్డిని నలుగద్రొక్కుటకై బంతిత్రిప్పు ఎద్దులు ఒకేవిధముగ తిరుగుటకై కళ్ళము నడుపు పాతివ స్తంభమునకు మేడి-మేడి-మేతము మొదలగునవి పేరు.

పుష్కరావర్త కానామ యే మేఘాః పక్షసమృవాః । శక్రేణ పక్షా శ్చిన్నావై వర్షతానాం మహాజసామ్.12
కామగానాం సమృద్ధానాం భూతానాం హితమిచ్ఛతామ్ ।

పుష్కరానామ తేమేఘా బృంహన్త స్తోయదారిణః. 13

పుష్కరావర్తకానామ కారణేనేహ శబ్దితాః । నానారూపదరాశ్చైవమహామోరస్త్వనాశ్చతే. 14

కల్పాన్తే వృష్టికర్తారః కల్పాన్తాగ్నినియామకాః । వాయ్వాచారా వహ నిస్మ సంయుక్తాః కల్పసాధకాః. 15
యాన్యస్యాన్యన్య భిన్నస్య ప్రాకృతస్యాభవన్తథా ।

యస్మిన్పుష్కా సముత్పన్నశ్చతుర్వక్త్ర స్వయం ప్రభుః. 16

తాన్యేవాణ్ణకపాలాని నర్వే మేఘాః ప్రకీర్తితాః । తేషా మాప్యాయనం చూమ స్సర్వేషా మవిశేషతః. 17

తేషాం శ్రేష్ఠశ్చ వర్షస్య శ్చత్వారశ్చైవ దిగ్గజాః । గజానాం వర్షతానాంచ మేఘానాం భోగిభిస్సహ. 18

కులమేకం ద్విదాభూతం యోనిరేకా జలంస్మృతమ్ । వర్షస్యశ్చైవ వర్షాసు హేమన్తే శీతసమృవాః. 19

తుషారవర్షం వర్షన్తి వృద్ధాహృత వివృద్ధయే । షష్ఠః పరివహోనామ వాయుస్తేషాం పరాయణమ్. 20

యోసౌ బిభర్తి భగవాన్గ్గ మాకాశగోచరామ్ । దివ్యామృతజలాం పుణ్యాం త్రివత్సోపరి స్రుతామ్. 21

తస్య నిష్యన్దితం తోయం దిగ్గజాః పృథుభిః కరైః । శీకరాన్సప్రమృముఞ్చన్తి సీహారణి స స్మృతాః. 22

దక్షిణేన గిరిర్యోసౌ హేమకూట ఇతిస్మృతః । ఉదద్విమవతశ్చైవ ముత్తరః ప్రాచ్యదక్షిణే 23

పుర్ధ్వానామ్నా సమాఖ్యాతం నగరం తత్రవై స్మృతమ్ । తస్మి స్త్రివర్తతే వర్షం తత్తుషారసముద్భవమ్.24

తతో హిమవతో వాయు ర్ద్విమపాత సముద్భవః । ఆనయత్యాత్మవేగేన నిఞ్చమానో మహాగిరిమ్. 25

హిమవన్త మతిక్రమ్య వృష్టిశేషం తతఃపరమ్ । ఇహాభ్యేతి తతః పశ్చాదవరాతు వివృద్ధయే. 26

మేఘా శ్చాప్యాయనం చైవ సర్వమేత త్రప్రకీర్తితమ్ ।

మేఘములనుండియే జీవులు ఉత్పన్నములగును కావున వానికి 'జీ(వ)హారములు' అని పేరు. నన్త వాయువు లలో రెండవదగు ఆవహ వాయువు నాశ్రయించి మేఘములుండును. ఇక్కడి (మన భూమి) నుండి ఒకటియు ముప్పావు యోజనము దూరమున అవి నిలిచి వానను భూమివయి వదలుచుండును. దానికే ధారా-ఆసారము-ఈ మొదలగు నామములు.

ఇవికాక పక్షములు మొలచియున్న పుష్కరా వర్తకములను మేఘములు కలవు. మహా సామర్థ్యము కలవగు వర్షతముల పక్షములను ఇంద్రుడు-అవి కామ సంచారములును నమృద్ధి కలవియును సగుడి చూచి - భూతహితమునకై సరకెను. (కాని ఈ పుష్కరా వర్తకముల రెక్కలనతడు నరుకలేడు.) పుష్కరము అనగా నీరు; అవి తోయ(జల) ధారులై బృంహణము (ప్రాణి పోషణము) చేయును కావున వానికి పుష్కరా వర్తకములని వ్యవహారము (అవర్తకములు- సంపూర్ణముగా వర్తనమును-జీవనమును-కలిగించునవి.) ఇవి నానారూప దరములును మహామోర ధ్వనియుతములును: అవి కల్పాంతమున వానలు కురిసి ప్రళయాగ్ని నువశమింపజేయును. కాని ఇవి సృష్టి స్థితి కాలములందు వాయు వశమున కొట్టుకొనిపోవుచు వానలనీయక కల్ప ప్రవృత్తిని సాగించుచుండును. లోకమున సాధారణముగా అందము వగులగా ఏర్పడిన కుండ పెంకులను కపాలములందురుగదా: అట్లే ఏ అందమునందు ప్రభువు (సృష్టి వ్యాపార నమృద్ధుడు) చతుర్ముఖుడునగు బ్రహ్మ గర్భస్థ శిశువుగా నుండి చివరకు దానిని చీల్చుకొని ఉత్పన్నుడయ్యెనో- ఆ అందపు కపాలములే మేఘములయ్యెను. అట్టి మేఘములెన్నియున్నను అన్నిటికిని సమానముగా ఆప్యాయనము కలిగించునది దూమము. మేఘములన్నిటిలో శ్రేష్ఠములు వర్షస్యుడును నాలుగు దిగ్గజములును; (మేఘములును దిగ్గ జములును వేరగదా యనిన) గజములు మేఘములు భోగులు (సర్పములు) వీని కన్నిటికిని మూలతః కుల మొక్కటియే:

తరువాత ఈ కులము రెండయినది. (నాగములు అనునది ఆ రెండవ కులము-కావుననే గజములకును సర్పములకును నాగమని వ్యవహారము) పీసె కన్నిటికిని జన్మకారణము సేరు ఒక్కటియే. ఈ పర్జన్యుడు వర్షర్తువునందు సేరు ఇచ్చుచు మేఘుడుగా నుండును. హేమంతర్తువులో ఇతడే శీతము కలిగించును. ఇవి మఱింత వృద్ధి నొందినచో మంచువాసను కురియించును. ఇట్టి పుష్కరావర్తక పర్జన్యాదికమునకు వాయువులలో ఆరవది యగు పరివహవాయువు ఆశ్రయము.

ఆ పరివహ వాయు భగవానుడే 'త్రిపతగా' 'ఆకాశమున పోవునది' అని ప్రసిద్ధయు దివ్యామృత జలపూర్ణయు త్రిపతమునకు (అంతరిక్షమునకు) ఉపరిస్థానమున ప్రసరించుచు ఇదిగో! ఈ ఆకాశమున కానబడుచున్న గంగను భరించు (క్రిందకు వడకుండ నిలిపి వట్టు)చున్నాడు. అతడు స్రవింపజేసిన జలమును దిగ్గజములు తమ లావగు తొండములతో తుంపురులనుగా వదలుచుండును. ఆ తుంపురుల నముదాయపు రూపమునే సేహారమనుచున్నాము.

హేమకూట పర్వతమునకు దక్షిణమునను హిమవంతమునకు ఉత్తరమునను కల ప్రదేశమునందు-ఆగ్నేయమున-పుర్వార్థా అను నగరము ఉన్నది (ఇది పూర్వముండెడిది.) ఈ చెప్పిన తుషారవర్షము ఆ నగరము వరకు వ్యాపించి నిలిచిపోవును. అక్కడినుండి హిమపాతమునకు మూలహేతువగు ఈ వాయువు హిమముతో హిమవన్మహాగిరిని తడుపుచు ఆ సేహారమును దక్షిణమునకు తెచ్చును. హిమవత్పర్వతమును దాటి దక్షిణమునకు వచ్చిన ఈ వాయువు వర్షము తన శేషాంశముగా కలదగును. ఈ వృష్టి తక్కువదయియు వృద్ధికరము; (వానలను కురియించును.) అంతరిక్షమున మేఘముల ఉనికి తీరును వానివలన ప్రాణులకు కలుగు ఆప్యాయన (సంతృప్తి) ప్రకారమును మీకు తెలిపితిని.

సూర్యవేవతు వృషీనాం స్రష్టా నమువదిశ్యతే. 27
వర్షం ఘర్మం హిమం రాత్రిసన్ధ్యే చైవ తథా దినమ్ । శుభాశుభఫలాసీహ ద్రువా త్వర్వం ప్రవర్తతే. 28
ద్రువేణాధిష్ఠితశ్చైవ సూర్యోయం నమ్నృవర్షతి । సర్వభూతశరీరేషు ఆపోహ్యానునమాశ్రయాః. 29
దహ్యామానేషు తేష్యేషం జగ్గమస్థావరేషుచ । దూమభూతాస్తు తాహ్యాపో నిష్క్రామన్తీహ సర్వశః. 30
తేన సాస్రాణి జాయన్తే స్థాసభ్రంశమపాం స్మృతమ్ । తేజోభి స్సర్వభూతేభ్యో హ్యోదతే రశ్మిభిర్జలమ్.
నముద్రా ద్వాయునా యోగాద్వహన్త్యాపో గభస్తయః తత స్త్వతివశా త్కాలే పరివర్తం దివాకరః. 32
నయత్యపోథ మేమేభ్యో శుక్లాశుక్లేస్తు రశ్మిభిః । అబ్రస్థాః ప్రపతన్త్యాపో వాయునా నముదీరితాః. 33
తతో వర్షతి షణ్మాసా స్సర్వభూతవివృద్ధయే । వాయవ్యం స్రనితంచైవ విద్యుత స్త్వగ్నిజా స్ప్రృతాః. 34
మేహనాచ్చ మిహేర్ధాతో ర్మేఘత్వం వ్యంజయన్తిచ । న భ్రశ్యన్తే తతోహ్యవ స్తస్మా దభ్రాణీవై స్థితిః. 35
స్రష్టాసౌ వృష్టిసర్గస్య ద్రువేణాధిష్ఠితో రవిః । ద్రువేణాధిష్ఠితో వాయు ర్వృష్టిం సంహరతే పునః. 36
తేన నిస్సృతసూర్యేణ చరన్తే ఋక్షమణ్డలమ్ । చారస్యాన్తే విశ స్త్యర్కం ద్రువేణ నమధిష్ఠితాః. 37

వాన కురియుటకు సూర్యుడే మూలము అని పెద్దలా నమువదేశించుచున్నారు. కాని వస్తుతః వర్షము-వేడిమి-హిమము-రాత్రింబసక్కు-సంధ్యాకాలములు-ఇవన్నియు ద్రువునినుండియే ప్రవర్తిల్లుచున్నవి. ద్రువుడు అధిష్ఠాతగా ఉన్ననే రవియు వాన కురియించుచున్నాడు. సర్వభూత శరీరములందును ప్రాణములకు కూడ నీరే ఆశ్రయము. స్థిర చర ప్రాణులన్నిటియందును ఆసేరు (అదృష్టమగు అగ్నిలే) దహింపబడగా అది ఆవిరిగా అయి బయటికి పోవును. (ఇదియే మరల నీరుగామారినపుడు) ఆయా ప్రాణులు సానములు (న-అస-కన్నీటితో కూడినవి) : అయినవనుచున్నాము. ఇది నీటియొక్క స్థానభ్రంశము (ఒక స్థితిని విడిచి మరియొక స్థితిని పొందుట) మాత్రమే. రవి సర్వభూతముల నుండియు తేజోమయములగు తన కిరణములతోను నముద్రమునుండి మాత్రము వాయు సహకృతములయిన తన కిరణములతోను ఈ జలమును గ్రహించుచున్నాడు. తరువాత అతడు తన తెల్లని కిరణములతో తెల్లని జలములనుగా ఆ నీటి యావిరిని పరివర్తించి మేఘములకందించుచున్నాడు. తరువాత వాయు ప్రేరణచే మేఘములయందంత

వరకున్న సీరు క్రిందపడును. ఇట్లు ఆరు మాసములపాటు రవి సర్వభూత వృద్ధికరముగా అంతయో ఇంతయో వానలు కురియించుచుండును. వాయువు మూలమున ఉరుములును అగ్నివలన మెరుపులును కలుగును. మిహ-అను రాతువునకు తడుపుట-సీరు చిందించుట అని అర్థము. సీరు చిందించి తడుపునది కావున (మేహ > మేఘ | మేఘము అస బడును. (వాయు శక్తిచే నిలువబడి) క్రిందికి జారిపడదు కావున అభ్రము అని ఈ మేఘములకు పేరు (స+భ్ర > (భ్రంశ్)-అభ్ర-(కాని వాస్తవమున-అవ్-భ్ర > అబ్-భ్ర > అ[బ్] భ్ర > అభ్ర-సీటిని మోయునది).

ఇట్లు ద్రువుడు తనపై అధిష్ఠాతగా ఉండుట చేతనే (ద్రువుని శక్తి రవియందు నిలిచి యుండుటచే) సూర్యుడు వృష్టికి న్రప్త-వాన కలిగించువాడు-అగుచున్నాడు. ద్రువుడు తనకు అధిష్ఠాతగా ఉండుటచేతనే వాయువు వర్షమును ఉపసంహరించగలుగుచున్నది. ద్రువుడు అధిష్ఠాతగా ఉండుట చేతనే సత్రమండలము (కుజ బుధ గురు శుక్ర శనిలకు తారాగ్రహములని శాస్త్ర వ్యవహారము) నిరంతరముగా రవి నంచరించెడి త్రోవలో రవితోపాటు అతనికి ఏదే యులవలె నంచరించుచుండును. ద్రువాధిష్ఠానము చేతనే అవి తమతమ నియతరాశి సంచారానంతరము రవియందు ప్రవేశించు చున్నవి.

సూర్యరథపరిమాణాదికథనమ్.

- తత సూర్యరథస్యాపి నన్నివేశం ప్రచక్షతే । స్థితేనై కేస చక్రేణ వజ్రా రేణ త్రినాఢినా. 38
హిరణ్మయేనాణ్డణినా అష్టచక్రైకనేమినా । చక్రేణ భాస్వతా సూర్య స్స్పృశ్యనేన వ్రనర్పితా. 39
దశయోజనసాహస్రం విస్తారాయామ ఉచ్యతే । ద్విగుణశ్చ రథోవస్థా దీషాదణ్డః ప్రమాణతః. 40
స తస్య బ్రహ్మణా సృష్టో రథో హ్యర్థవశేనతు । అసజ్ఞః కాఞ్చనో దివ్యై ర్యుక్తస్స శ్రీమగై ర్మయైః. 41
ఛన్దోభి ర్వాజిరూపైస్తై ర్యథాచక్ర మవస్థితమ్ । వారుణస్య రథస్యేహ లక్షణై స్సదృశంతు తత్. 42
తేనాసౌసర్పతేవ్యోమ్నిభాస్కరోఽనుదినందివి । రథాణ్గానితు సూర్యస్య ప్రత్యజ్ఞాని రథస్యతు. 43
సంవృతరస్యావయవైః కల్పితాని యథాక్రమమ్ । అరా నేమ్యస్తు సూర్యస్య ఏచక్రంతు వైస్మృతమ్. 44
అరాః సంవత్సరాఃవజ్చ నేమయ స్త్వృతవ స్స్మృతాః ।
రాత్రి ర్వరూథా దర్మశ్చ ద్వజ ఊర్ధ్వం సముచ్చితః. 45
యుగాక్షకోటి తేతస్య అర్థకామా వుభౌ స్మృతౌ । తస్య కాష్ఠాః స్మృతా మోతా దస్తవజ్క్రిః షణ్ణా భువి. 46
నిమేషా శ్చానుకర్షోన్య ఈషాచాన్య కలాన్మృతా । సప్తాశ్వరూపా శ్చన్దాంసీ వహన్తే వాయురంహనః. 47
గాయత్రీచై వ త్రిష్టప్త జగత్యనుష్టుబేవచ । వజ్క్రిశ్చ బృహతీచై వ ఉష్ణిగేవతు సప్తమః. 48

అనంతరము పెద్దలు సూర్యరథ నన్నివేశమును ఈవిధముగ చెప్పుచున్నారు. నిలువుగా నిలిచియున్న (ఒక్కటియేయైనను వడిపోకయున్న) ఒకే చక్రము-అచక్రమునకు ఐదు అరలు-(అకులు)-వృథివ్యంతరిక్ష ద్యులోకములు అనేడు. మూడు నాభులు-(చక్రపు మధ్యస్థానములు-కుండలు) బంగారుతో చేసిన మిగుల సూక్ష్మమగు అణి(చక్రపుచీలి) ఎనిమిది చక్రములతో ఏర్పడిన ఒకేఒక నేమి (చక్రపు వట్ట) కలిగిన ఇట్టి ఏకచక్రమునకు తీవ్రముగా ప్రసరించగల ప్రకాశమాన రథముతో సూర్యుడు నంచరించుచుండును. ఆ రథపు నడిమి విస్తారము పదివేల యోజనములు. రథపు ఉపస్థ ప్రదేశము (నడిమి విస్తారము)నకు రెట్టింపు కాడి పొడవు; ప్రయోజనవశ దృష్టితో ఈ రథమును బ్రహ్మ (వేదము) నృష్టించెను. (నృష్టియందలి ఆయా తత్త్వములను ఆయా రథాంగ ప్రత్యంగములనుగా వేదము రూపించుచున్నది.) ఈ రథము దేనికిని అంటకయే నడుచు బంగారు రథము. ఛందస్సులు అనేడి శ్రీమగాములగు అశ్వములు ఈ రథమున వూచియున్నవి. ఈ న్యందనము దాని చక్రమునకు అనుగుణముగ (నిద్దినిలువుగా) నున్నది. దీని లక్షణములు వరుణ రథ లక్షణములతో సమానములు. ఈ రథముతో భాస్కరుడు అనుదినమును ద్యులోకమున నంచరించుచుండును.

వాస్తవ స్థితిని ఆలోచించగా రవి రథపు అంగ ప్రత్యంగములన్నియు సంవత్సరావయవములతో కల్పింపబడినవే. (కచ్చట సంవత్సరమునకు అవయవములుగా లోక వ్యవహార ప్రసద్ధములగు అవయవములు మాత్రమేకాక వేదములందు సంవత్సరాత్మక ప్రజాపతికిని ఆ ప్రజాపతిని ఆరాధించు పితానమునకును అంగములుగా చెప్పిన వానిని గూడ గ్రహించవలయును.) అది ఎట్లనగా—సంవత్సరము చక్రము; పంచ సంవత్సరాత్మక యుగమున ఉండెడి సంవత్సరము-పరివత్సరము-ఇదావత్సరము ఇద్యత్సరము వత్సరము అను ఐదు భేదములును ఐదు ఆకులు; వనంత గ్రీష్మ వర్షా శరచ్చిశిరములనెడు ఐదు ఋతువులును ఐదు నేములు-ఐదు పూజీలు-రాత్రి వరూధము (రథమును కాపాడుటకు అమర్చిన దారుషయమైన పంజరము) ధర్మము (యజ్ఞము) నిట్టనిలువుగా ఎగురుచున్న ధ్వజము; అర్థ కామములు రెండును కాడికొనలు; 'కాష్ఠా' అను కాలావయవ విశేషములు ఆ రథమును లాగెడి ఏకైకాశ్వపు ముక్కు; క్షణమును కాలావయవ విశేషములు ఆ అశ్వపు దంతపంక్తి; నిమేషములనెడు కాలావయవ విశేషములు అనుకర్షము అను రథావయవము; కలా అనెడు కాలావయవ విశేషములు ఈషా (వీడి) అనెడు రథావయవము. కాడి కట్టుటచువయోగించు నెలుపు దూలమువంటిది. ఇట 'ఏకో అశ్వో వహతి సప్తనామా' అను శ్రుతి సనుసరించి అశ్వము ఒకటియే అయినను అది ఏడు పేరులతో ఏడు గుర్రములుగా నున్నది; గాయత్రి-త్రిష్టప్-జగతీ-అనుష్టుప్-పంక్తి-బృహతీ-ఉష్టిక్ అను ఏడు ఛందస్సులే వాయువేగము గల ఏడు గుర్రములు.

- చక్రమక్షే నిబద్ధన్తు ద్రువేచాక్ష స్సమర్పితః । సహచక్రో భ్రమత్కృష్ట స్సహాక్షో భ్రమతిద్రువః. 49
- ఆక్ష స్సప్తావచక్రేచ భ్రమతేఽసౌ ద్రువేరితః । ఏవ మర్థవశాత్తస్య సన్నివేశో రథస్యతు. 50
- తథాసంయోగభావేన సిద్ధోసౌ భాస్కరో రథః । తేనాసౌ తరణి ర్థేవో నభస స్సర్పతే దివమ్. 51
- యుగాక్షకోటి తే తస్య దక్షిణే స్యన్దనస్యతు । ద్రువేణచ గృహీతోసౌ రశ్మినా భ్రమతే రవిః. 52
- మణ్డలాని భ్రమన్తిస్యః ఖేచరస్య రథస్యతు । కులాలచక్రవ ద్భానుమణ్డలం సర్వతో దిశి. 53
- యుగాక్షకోటి తే తస్యవాతోర్మి స్యన్దనస్యతు । నజ్కాగ్రమేతే క్రమవతో మణ్డలే సర్వతోదిశమ్. 54
- భ్రమతస్తస్య రశ్మితే హ్రసేతే మణ్డలే షాత్రరాయణే । వర్ధతే దక్షిణే త్వస్య భ్రమతో మణ్డలానితు. 55
- యుగాక్షకోటి సమృద్ధే ద్వేరశ్మిన్యన్దనస్యతు । ద్రువేణ ప్రగృహీతౌ తౌ తపంతావథ తే రవిమ్. 56
- ఆకృష్యేతే సమాయాతౌ ద్రువేణ సమధిష్ఠితౌ । తథా సోభ్యంతరే సూర్యో భ్రమతే మణ్డలానితు. 57
- *అశీతిమణ్డలశతం కాష్ఠయౌ రుభయౌఽన్తరమ్ । ద్రువేణ ముచ్యమానేన పురా రశ్మియుగేనతు. 58
- తథైవ భాహ్యత స్సూర్యో భ్రమతే మణ్డలానితు । ఉద్వేష్టయన్త్యై వేగేన మణ్డలానితు గచ్ఛతి. 59

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఖగోశే ద్రువసంఖ్యారాది కథనం నామ

చతుర్వింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

సూర్యుని రథపు చక్రము అక్షమునందు బిగింపబడియున్నది; అక్షము ద్రువునియందిమిడియున్నది. ఈ మాదిలో చక్రముతోపాటు అక్షమును అక్షముతోపాటు ద్రువుడును తిరుగుచున్నారు. వాస్తవమున ద్రువుని ప్రేరణతో అక్షము చక్రముతోపాటు తిరుగుచున్నది.

విషయ ప్రతిపాదనమును ప్రయోజనముగా దృష్టియందుంచుకొని రవి రథ సన్నివేశమంతయు రూపింపబడి ప్రతిపాదించబడినది. ఆ విధముగ కాలావయవముల సంయోగభావముతో భాస్కరరథ (రూప)ము సిద్ధించుచున్నది. ఆ రథముతో సూర్యుడేపుడు అంతరిక్ష లోకమునుండి ద్యులోకమునకు సంచరించుచుండును. (అనగా రవి మండలము ఖౌతికముగా అంతరిక్షమందే కనబడుచున్నను ఆదేవుని ఆధిదైవతరూపము ద్యులోకస్థాయి అని తెలియవలెను.)

*అశీతస్మణ్డలశతం.

రవి రథపు కాడికిని అక్షమునకును గల దక్షిణపు కొనలు ఏమి కలవో-వానికిగల వర్ణములు వట్టి ద్రువుడు తన రథమును త్రిప్పుటను బట్టి రవి సంచరించుచుండును. అకాశమున ఇట్లు మండలాకార బ్రహ్మణములతో తిరుగు రవి రథమున భానుమండలము అన్ని దిక్కులకును గిరగిర తిరుగు కుమ్మరి సారెవలె కనబడుచుండును.

ఏప్పుడును క్రమించు ముందునకు సాగుచునేయుండు రవి రథపు కాడి-అక్షముల కొనలు వాయుతరంగ ప్రేరితములగుచు మండల రూపమున అన్ని దిక్కులందును సంక్రమించు చ్చాపించుచుండును.

ఈ సూర్య రథపు యుగ కోట్యక్షకోటులయందు బిగించియున్న రశ్మిద్వయము (రెండు వర్ణములు)ను మండల [భాగలు-లేదా డిగ్రీలు] గణనమున చుట్టుకొనుచు మండల విప్లవకొనుచు ఉత్తరాయనమున పొట్టివగును. దక్షిణాయనమున పెద్దవగును. ఇవి ద్రువునిచే బిగించి వట్టుకొనబడుచు వదలబడుచు తద్వశమున రవి రథమును వేడెక్కించుచుండుదే ఇందులకు హేతువు. ఈరెండు రశ్మి (వర్ణము)లును ద్రువునిచే అధిష్ఠితములయి నమస్థితికి వచ్చునట్లును లాగబడును. ఉత్తర దక్షిణ దిశల అర్ధవృత్తములు నూట ఎనుబది మండలములు (భాగలు-డిగ్రీలు) అగును. రథ యుగ కోట్యక్షకోటులయందలి వర్ణములను ద్రువుడు నడలించివదలగా రవి వెలువలగా సంచరించును; లాగిపట్టి చుట్టివేసి నపుడు లోపలగా సంచరించును. దానిని బట్టి రవి వేగమునందు శీఘ్రత్వమండత్వ భేదములు ఏర్పడును. దానిని బట్టి ఉత్తరాయన దక్షిణాయనము లేర్పడును. అని సారాంశము.

[గమనిక: ఇచ్చట మండలము అను పదము భాగలు (డిగ్రీలు) అను అర్థమున ప్రయోగింపబడినది. మరియు రవిని బట్టి రాత్రింబవళ్లు మొదలగు వ్యవస్థ ఏర్పడునని భారతీయ జ్యోతిఃశాస్త్రముగాని ఆధునిక పాశ్చాత్య శాస్త్రములు కాని చెప్పుచున్నను కాలాత్మక ప్రజావతి వ్యవస్థిత భావముగు సంవత్సరమునకదీనుడై తదధిష్ఠాత్మ తత్త్వము లతో నొకటియగు ద్రువుని వశమున రవి నడచుచున్నాడను సంప్రదాయమొకటి భారతదేశమున కలదని సాయన వచ నములబట్టి తెలియుచున్నది. పురాణములందు ఈ సంప్రదాయముననుసరించియే ద్రువుడు సూర్యునిమీదను అధికారము వహించినట్లు చెప్పుట జరుగుచున్నదని గ్రహింపవలెను. —అనువాదకుడు.]

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఖగోళ వర్ణనమున జ్యోతిర్మండల వ్యవస్థా ప్రతిపాదనమున ద్రువాదీన రవి సంచార కథనమును నూట ఇరువది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

వసంతాదిష్ట్యతుషు సూర్యగణభేదకథనమ్.

సూతః : స రథోఽధిష్ఠితో దేవై ర్మానేమానే యథాక్రమమ్ । తతో ఐహత్యథాదిత్యో బహుభి ర్భుషిభిస్సహ. 2
గన్ధర్వై రప్సరోభిశ్చ సర్పగ్రాముణీ రాక్షసైః । ఏతే వసన్తివై సూర్యే మాసౌ ద్వౌద్వౌ క్రమేణతు. 3
దాతార్యమా పులస్త్యశ్చ పులహశ్చ ప్రజావతిః । ఉరగా వాసుకిశ్చైవ నకబాదశ్చ తావుభౌ. 4
తుమ్బురుచ్ఛారదశ్చైవ గన్ధర్వా గాయకేశ్వరౌ । కృతన్తలాప్సరాశ్చైవ యామకా పుష్కకన్తలా. 5
గ్రామణీరథగృహ్సశ్చ రథాజాశ్చైవ తావుభౌ । రక్షోహేతిః ప్రహేతిశ్చ యాతుదానా పుభౌ స్మృతౌ. 6
మదుమాదవయోర్ హేమ గణో వనతి భాస్కరే । వసేద్ధ్రీష్మేతు ద్వౌమాసౌ మిత్రశ్చ పరుణశ్చ వై. 7
ఋషి రత్రిర్వసిష్ఠశ్చ నాగౌ తక్షకరమ్భకౌ । మేనకా సహజన్యాః గన్ధర్వాః హహహహహః. 8
రథన్తరశ్చ గ్రామణ్యోరథకృశ్చైవ తావుభౌ । పౌరుషో యోచనశ్చైవ యాతుదానౌచ తౌస్మృతౌ. 9
ఏతే వసన్తివై సూర్యే మానయౌ శృచిశుక్లయౌః । ఏతే వసన్తి సూర్యేచ నివసన్తిన్మ దేవతాః. 10
ఇన్ద్రశ్చైవ వివస్వాంశ్చ అణ్ణిరా భృగురేవచ । ఏలాపుత్త్రీ వ్రతా సర్ప శృణ్ణుపాలశ్చ వన్నగః.

- విశ్వావస్మాగ సేనాచ ప్రాతశ్చైవ రథస్యహా । ప్రమౌచాచా*ప్సరాశ్చైవానుమౌచా చైవ తే ఉభే. 11
 యాతుదానా న్తథా హేతి ర్వామృశ్చైవ తావుభౌ । నభో నఽన్యయోరేతే వసన్తితు దివాకరే. 12
 మాసౌ ద్వా దేవతా స్సూర్యే వసన్తిచ శరద్భృతౌ । వర్షస్యశ్చైవ పూషాచ భారద్వాజశ్చ గౌతమః. 13
 చిత్రసేనశ్చ గన్ధర్వ న్తథాచ సురుచిశ్చయః । విశ్వాచీచ మృతాచీచ ఉభే తే పుణ్యలక్షణే. 14
 నాగశ్చైరావతశ్చాపి విశ్రుతశ్చ దనజ్ఞయః । సేనజిచ్ఛ సుషేణశ్చ సేనానిగ్రామణీ న్తథా. 15
 పారావారౌచ వ్యావేతౌ యాతుదానా వుభౌ స్మృతౌ । వసన్త్యేతే చ వైసూర్యే మానయౌ స్త్విషణ్డిర్జయౌః. 16
 ప్రామన్తికౌ చ ద్వామాసౌ నివసన్తి దివాకరే । హుసో భగశ్చ ద్వావేతౌ కశ్యపశ్చక్రతుశ్చవై. 17
 ఋజుశ్చ మహావర్మ స్సర్పః కర్కటక న్తథా । చిత్రసేనశ్చ గన్ధర్వో మూర్ధ్నాయుశ్చైవ మానినౌ. 18
 అప్సరాః పూర్వచిత్రిశ్చ గాన్ధర్వో చోర్వశీతథా । తార్క్ష్యశ్చారిష్టనేమిశ్చ సేనానిగ్రామణీ చతౌ. 19
 నహేచైవ సహస్యేచ వసన్త్యేతే దివాకరే । విద్యుత్స్పర్శశ్చ తావుగ్రౌ యాతుదానా వుభౌ స్మృతౌ. 20
 తత శ్శిశిరయోశ్చాపి మానయౌ ర్నివసన్తి తే । త్వష్టా చైవ తథా విష్ణు ర్జమదగ్ని స్సకౌశికః. 21
 కాద్రవేయౌ తథా నాగౌ కమృశాశ్వతరా వుభౌ । గన్ధర్వో దృతరాష్ట్రశ్చ సూర్యవర్చాశ్చ తావుభౌ. 22
 తిలోత్తమాప్సరాశ్చైవ దేవీ రమ్భా మనోరమా । గ్రామణీ రుతజిచ్ఛైవ సత్యజిచ్ఛ మహాయశాః. 23
 బ్రహ్మోపేతశ్చ వై రక్షో యక్షోపేతశ్చ వై తథా । ఇత్యేతే నివసన్తిస్మ ద్వాద్వా మాసౌ దివాకరే. 24

సూతు ఇరువదియైదవ అధ్యాయము.

సూర్యరథస్థ దేవతాభేద కథనము-చంద్రాది గ్రహమండల

స్వరూప-తద్రథాది స్వరూప ప్రతిపాదనము.

అందు వసంతాది ఋతువులందు సూర్యరథస్థ దేవతా గణభేద ప్రతిపాదనము.

సూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఆ సూర్యరథమును ఆయా మానములందు యథాక్రమమున ఆయా దేవతలు అధిష్ఠించియుందురు. అందుదేతనే రవి ఆయా మానములందును ఆయా ఋతువులందును ఆయా ఋషులతో గంధర్వులతో అవ్వరసలతో నర్వగ్రామణు (శ్రేష్ఠ)లతో రాక్షసులతో కూడి తన రథమును నడుపుకొనుచుపోవుచుండునని వేదశాస్త్రములందు చెప్పబడుచున్నది.

సూర్యరథమున 1. వసంత ఋతువునందు-మధు-మాధవ-మానములు; ధాత-అర్యమన్-ఆదిత్య దేవతాభేదములు; పులస్త్యపులహలు-ఋషులు-వాసుకి కణాదులు నాగులు-నారద తుంబురులు గంధర్వులు-కృతస్థలాపుంజికస్థలలు అవ్వరసలు-రథగృత్స రథౌజనులు గ్రామణులు-హేతిప్రహేతులు రాక్షసులు. 2. గ్రీష్మర్తువునందు-శుచి-శుక్రమానములు; మిత్రుడు-వరుణుడు-ఆదిత్య దేవతాభేదములు-అత్రి వసీష్ఠులు ఋషులు-తక్షకరంభకులు నాగులు-హాహాహామారులు గంధర్వులు-మేనకానహజన్యలు అవ్వరసలు-రథంతర రథకృత్లు గ్రామణులు-పౌరుషయోధులు రాక్షసులు; 3. వర్షర్తువునందు-నభస్-నభస్య-మానములు-ఇంద్ర-వివస్వాన్-లు ఆదిత్య దేవతాభేదములు-అంగిరుడు భృగువు ఋషులు-ఏలాపుత్ర శంఖపాలులు నాగులు-విశ్వావస్మాగ సేనులు గంధర్వులు-ప్రమౌచానుమౌచలు అవ్వరసలు-హేతి-వ్యాఘ్రములు రాక్షసులు; 4. శరద్భృతువునందు ఇషము ఊర్జము మానములు-వర్షస్యడు-పూషన్-ఆదిత్య దేవతాభేదములు-భారద్వాజుడు-గౌతముడు ఋషులు-బిరావతుడు-ధనంజయుడు-నాగులు-చిత్ర సేనుడు-సురుచి-గంధర్వులు-విశ్వాచీ-మృతాచీ-అవ్వరసలు-సేనజిత్-సుషేణుడు-గ్రామణులు-పారుడు-అవారుడు రాక్షసులు; 5. హేమంతమున నహస్-నహస్య-మానములు-హంసుడు-భగుడు-ఆదిత్య దేవతాభేదములు-కశ్యపుడు-క్రతువు-ఋషులు-మహావర్మడు-కర్కటకుడు-నాగులు-చిత్ర సేనుడు-మూర్ధ్నాయువు-గంధర్వులు-

* ప్రమౌచ స్త్యప్సరాశ్చైవానుమౌచ స్తీతలైవచ

పూర్వచిత్రి-ఊర్ధ్వశి-అపసరసలు-తార్క్షకుడు-అరిష్టనేమి-గ్రామణులు-విద్యుత్-స్పర్శుడు-రాక్షసులు; రీ. శిశిర ఋతువునందు తపన్-తపస్య మానములు-త్వష్ట-విష్టువు ఆదిత్య దేవతాభేదములు-జమదగ్ని-కౌశికుడు-ఋషులు-కంబసడు-అశ్వతరుడు-నాగులు - ధృతరాష్ట్రుడు-సూర్యవర్చన్-గంధర్వులు-తిలోత్తమ-రంభ-అపసరసలు-దుతజిత్-నత్-జిత్-గ్రామణులు-బ్రహ్మ పేతుడు-యక్షోపేతుడు-రాక్షసులు.

స్థానాభిమానినో హ్యేతే గణా ద్వాదశ సత్తమాః । సూర్య మాప్యాయయన్త్యేతే తేజసా రేజ ఉత్తమమ్.

గ్రథితై సై ర్యచోభిశ్చ స్తువన్తి ఋషయో రవిమ్ । గన్ధర్వావృతసశ్చైవ గీతస్యతై రుపాసతే. 26

విద్యాగ్రామణీనో యజ్ఞాః కుర్వన్తి స్మేశసజ్గ్రహమ్ । సర్వా స్సర్పన్తివై సూర్యం యాతుదానగణా ఆపి. 27

వాలఖిల్యాస్తు యాన్తిస్మ పరివార్యోదయా ద్రవిమ్ । ఏతేషామేవ దేవానాం యథావీర్యం యథా వయః. 28

యథాయోగం యథాధర్మం యథాతత్త్వం యథాబలమ్ ।

తథా తపత్యసౌ సూర్య స్తేషాం వృద్ధిస్తు తేజసామ్. 29

భూతానా మశుభం సర్వం వ్యపోహయతి తేజసా । మానవానాం శుభం హ్యేత ద్ధ్రియతే దురితంతు యత్.

దురితం శుభచారాణా మపహన్తి క్వచిత్క్రుతమ్ । ఏతే భ్రమన్తి సూర్యేణ సప్రాతే సామగా దివి. 31

తపన్తశ్చ జయన్తశ్చ హృదయన్తశ్చ వైప్రజ్ఞాః । గోపయన్తిస్మ భూతాని ఇహ తేహ్యనుకమ్పయా. 32

స్థానాభిమానినా మేత త్థానం మన్వన్తరేషు వై । ఆతీతానాగతానాంచ వర్తన్తే సామృతంచ యే. 33

ఏవం పనన్తివై సూర్యే సప్తకాస్తు చతుర్దశ । చతుర్దశసు వర్తన్తే గణా మన్వన్తరేష్విహ. 34

గ్రీష్మే హిమేచ వర్షాసు ముఞ్చమానా యథాక్రమమ్ । ఘర్మంచ హిమతోయంచ యథాక్రమ మహర్నిశమ్.

[ఈ చెప్పిన దేవాది గణములు సూర్యరథమును ఆయా మానములం దధిష్ఠించియుండుటలోని తాత్త్వికార్థమును పురాణమే ఇట్లు చెప్పుచున్నది:] 1. ఈ ద్వాదశ సత్తములు (నత్-తమ-దేవశ్రేష్ఠులు)ను ఆయా మానస్థానాభిమాని దేవతలు; మానభేదమున భిన్నదశలనొందు తమ తేజో విశేషముచే ఉత్తమ తేజోమూర్తియగు రవిలోని సూర్య ప్రధాన తత్త్వమును ఆప్యాయన మొందింతురు; (ప్రీతునొసరించి అధిక శక్తి సంపన్నుని చేయుదురు.) ఋషులు తాము గ్రథనము (కూర్పు) చేసిన వచస్సులతో రవిని స్తుతింతురు. (ఋషులు వాగాత్మక తత్త్వరూపులు); గంధర్వులు నృత గీతములతో రవి నుపాసించుదురు. గ్రామణులనగా-ఊరిపెద్దలు-వీరు విద్యాగ్రామణులు-త్రయీ విద్యులకును తదంగ విద్యులకును తద్గ్రామ (నమూనా)-మునకును ముఖ్యముగా దేవతాస్తావక గానప్రధానమగు స్వరముల-గ్రామమునకును అది స్థాతలు; కనుకనే వీరు ఈశ 'సంగ్రహము (రవి యందచ్చిహితమగు పరమేశ తత్త్వమును ప్రసన్నమొనర్చు వనిని) నెరవేర్తురు; సర్వగణములు రవిని సర్వణమొనరింతురు-రవి రథమును ముందునకు ప్రసరించు ప్రవృత్తికి సహాయకులుగా నుందురు; రక్షోగణము కూడ ఇదేవనిని (రథరక్షా రూపమున) నిర్వర్తించుదురు. వీరుకాక ప్రైగణములలో చెప్పకయు శ్రుతి పురాణములందు ఉదయము మొదలు అస్తమయమువరకు రవి రథము వెంటనుండురని చెప్పిన వాలఖిల్య ఋషులు రవిని పరివారించి వెంటనుండురు. వీరు సౌరశక్తి సర్వస్వ రూపులగు ఋషులు.

ఇంతయేల? ఈ చెప్పిన దేవతాది గణముల వీర్యమును వయస్సును యోగమును అమరికను; ధర్మమును తత్త్వమును బలమును (ఇవి అన్నియు శ్రుతులయందును శాస్త్రములందును కలవు. ఇవట చెప్పబడలేదు.) అనునరించి సూర్యుని తేజమాయా దేశకాలములందు వృద్ధి నొందుచు పరిణమించుచు నుండును. వాని ననునరించి రవి తపించు చుండును. ఆ దేవుడు ఆశక్తితో తన తేజస్సుతో భూతముల యశుభము పోగొట్టి దురితమును హరించి వానికి శుభమును కలిగించును. శుభాదారులును ఒకొకరితో (తెలిసియో తెలియకయో) చేసిన దురితమునుకూడ ఆరవి సశింపజేయును. ఈ విషయమున సూర్యునకు నహికారులై ఈ దేవాది గణములవారు తమతమ పరివారముతో కూడ సంబంధించుచు భూత ములపై దయతోవానికి వేడిమి వెలుగులనిచ్చుచు జయము కలిగించుచు సంతోషపెట్టుచు వానిని కాపాడుచుండురు.

ఈ నవకము (ఆదిత్య-ఋషి-నర్మ-గంధర్వాప్సరౌగ్రామజే రక్షోగణముబువీడు) ఇంతవరకును గడచిన-ఇప్పుడు జరుగుచున్న-ఇకముందు రాసున్న-మంతంతరములందు పదునాల్గిదియందును ఇదే విధముగా స్థానాభిమానులుగా ఉండి హిమవర్షాది ఋతుపులయందు యథాక్రమముగ ఉష్ణ హిమ వృష్ణాదికమును విశ్చమునందు అహర్నిశములును ప్రవర్తెల్ల జేయుచుండుడు.

గచ్ఛత్యసోవ్రతవశా త్పరివృత్తరశ్మి ర్దేవాస్త్రిత్యౌశ్చ మనుజౌశ్చ స తర్పయన్తైః ।

శుక్లేచ పూర్ణవ్రతమనుక్రమేణ కళాక్షయే నైవ పునః పిబన్తి. 36

సోమేన యచ్ఛామృత మన్య సృష్టం కృష్ణక్షయే రశ్మిమ రక్షితం తత్ ।

సర్వైః సమృతం తర్పితరః పిబన్తి దేవాశ్చ సౌమ్యాశ్చ తత్రైవ కామ్యాః. 37

సూర్యేణ గోభి ర్హి వివర్దితాభిః పునశ్చ తైరేవ సముచ్చితాభిః ।

పుష్పంతి వృష్ణాభి రిహషడిభి ర్మర్త్యాం నృథాన్నేన సమేదయన్తి. 38

అమృతేన తృప్తి రర్థమానం సురాణాం మానం తు స్వాహాభిః స్వధయాపితృజామ్ ।

అన్నేన జీవన్త్యనిశం మనుష్యా స్సూర్య స్వయం తద్ది బిభర్తి గోభిః. 39

ఇత్యేవ ఏకచక్రేణ సూర్య స్తూర్ణం ప్రవర్తతే । తత్ర తైరక్రమై రత్నైః స్సర్పతేసౌ దినక్షయే. 40

హరిర్హరిద్భి ర్ద్రియతే తురగ్గమైః పిబన్త్యహో గో-హరి-భి స్సహస్రదా ।

పున ప్రయచ్ఛ త్యథ తాశ్చ యోహరి స్సమూహ్యామానో హరిభి స్తురగ్గమైః. 41

అహోరాత్రం రథేనాసా వేకచక్రేణ వై భ్రమన్ । సప్తద్వీప సముద్రాంతు సప్తభిస్సప్తిభి ర్హృతమ్. 42

చన్దోరూపైస్తు తైరత్నై ర్యతశ్చక్రం దివస్పతిః । కామరూపై స్సకృద్మృతైః కామగై సై ర్మనోజవైః. 43

హరితై రవ్యయైః పింగైరీశ్వరై ర్భూవాదిభిః । వాహ్యతేనన్తరం చైవ మణ్డలం దివస క్రమాత్. 44

కల్పాదౌ సప్రమృయక్తాశ్చ వహన్త్యాభూతసప్తవమ్ । అవృతో వాలఖిల్యైశ్చ భ్రమతే రాత్ర్యహానితు. 45

గ్రథితై స్స్వవచోభిశ్చ స్తూయమానో మహర్షిభిః । సేవ్యతే గీతనృత్యైశ్చ గన్ధర్వావృరసాం గణైః. 46

వతంగైః వతగై రత్నై ర్భ్రామ్య మాజో దివస్పతిః ।

ఈ రవి తన ప్రతముల (క్రియాశక్తి ప్రవృత్తి) వశమున (చంద్రకిరణములుగా) మారుచుండెడి తన కిరణములతో దేవతలను పితరులను మనుజులను తృప్తి నొందించుచుండును. అది ఎట్లనిన-సోముడు శుక్లవక్షమున రవియందలి అమృతమును తనయందలి యమృతముగా సృష్టించుకొని తనయందు రక్షించుకొనును. అతనిని (అతనియందలి యమృతమును) పౌములు (సోమార్తులై యజ్ఞములం దారాధ్యులు)-కాములు (యజ్ఞసముదే తృప్తులై యజమానులకు కామముల నొనగూర్చు) అగు దేవతలను పితృ దేవతలను అనుక్రమమున త్రావుదురు. అదియే చంద్రునియందు కళాక్షయరూపమున కనబడుచున్నది. ఈ దేవతలను పితరులను తా మట్లు తృప్తి నొంది వృష్ణోష్ణధములతోవలె మనుజులను ఆయా అన్నములతో పోషించి ఉత్తేజింపజేయుచున్నాడు. దీని రహస్య మేమన-అమృతము త్రావుటచే దేవతలకు కలుగు తృప్తి అర్థ మానము వరకు మాత్రమే యుండును. కాని స్వాహాకారములతో దేవతలను న్యధాకారములతో పితరులను యజించుటచే వారికి కలుగు తృప్తి మావము పాటుండును. కాని మనుజులు అన్నముతోనే జీవింతురు. రవి ఆ మానవాహారమగు అన్నమును తన కిరణముల రూపమున తనయందు నిలుపుకొని యుండును. (అదియే చంద్రుని ద్వారమున సోమాది హవిరాది రూపమున దేవతలకును కవ్యాది రూపమున పితరులకును అంది తదనుగ్రహమువ అన్న రూపమున మనుజులకు చేరును.) ఇట్లు రవి తన కిరణములయందు నిలుపుకొనిన దేవ పితృ మనుజాహార జన్యతృప్తియే రవి రథపు ఏకచక్రము. ఇట్టి ఏకచక్ర రథముతో రవి వేగముగా ప్రవర్తిల్లుచుండును. అక్కడనే (అంతరిక్ష ద్యులోకములందే) అక్రమములు (క్రమము = పాదవిన్యాసము; పాద విన్యాసము చేయనివి అక్రమములు) అయిన అశ్వములతో సాయంకాలమున ముందు

నకు ప్రసరించును. అందుచే సూర్యుడు అస్తమించుట జరుగను. సూర్యుడు ఇట్లు పచ్చని గుర్రములచే కొనిపోబడును. కిరణము లనెడు గుర్రములతో సీతని వేయి విధములుగా త్రాగును. మరల పచ్చని గుర్రములతో రథముపై కొనిపో బడుచు మరల ఆ జలములను భూతములకు అందజేయును.

ఈ దివస్పతియగు రవి అహోరాత్రములును ఏడు గుర్రములచే లాగబడు ఏకచక్రయుతమగు రథముతో నస్త్ర ప్తీవ నస్త్ర నముద్ర ఘటితమగు ఈ చృథిచి చక్రము నంతను త్రమించుచుండును. ఆ అశ్వములు నస్త్రచ్చందోరూప ములు; కామరూపములు; కామగమములు (భగవంతుని-లేదా సూర్యుని - సంపత్తానుసారము పొవునవి, మనోవేగయుత ములు; నకృద్యుక్తములు (ఒకమారు పూన్చినంతనే మరల పూంచుచు విప్పుచుండవలసిన పని లేనివి; హరితవర్ణము కలవి; పింగవర్ణమును కలవి; ఎన్నటికిని ఏ మార్పును లేకయుండునవి; అవి ఈశ్వరములు (సర్వసమర్థములు; బ్రహ్మ బాదులు (వేద విజ్ఞానవంతములు); అట్టి అశ్వములతో మోయబడు రథమున రవి దివస్పతమును మండల రూపమున నిరంతరముగా సాగిపోవుచుండును.

ఈ చందోమయాశ్వములను కల్పాదియందు ఒకసారి రథమున పూన్చినంతనే భూత సంప్తవ (ప్రళయ) వర్ణం తము ఆ రథమును అవి మోసికొనిపోవుచునే యుండును.

దివస్పతి(ద్యులోకాధిపతి)యగు రవి తన కిరణముల శక్తికి మారు రూపములగు వాలఖిల్య జుమలు పరివార మయి తనవెంట నుండగా మహద్ధు లందరు తాము కూర్చిన వచస్సులతో సుతించుచుండగా గంధర్వాప్సరోగణములు గీత స్పృత్యములతో గేవించుచుండగా పక్షములు కలవియు వక్షివలె ఆకాశమున పోవునవియు నగు అశ్వములు తన రథమును మోయుచు త్రిప్పుచుండగా రాత్రింబవళ్ల అంతరిక్ష ద్యులోకములందు నంచరించుచుండును.

చంద్రమణ్డలపరిమాణాదికథనమ్.

వీధ్యాఽనయాఽపిచరతే నక్షత్రాణి తథా శశి. 47

హాసవృద్ధీ తత్రైవాన్య రశ్మయ స్ఫూర్యవత్స్పృతాః । త్రిచక్రోభయతోశ్వశ్చ విజ్ఞేయ శ్శశినో రథః. 48
అపాంగర్భా త్సముత్పన్నో రథస్సాశ్వ స్ససారథిః ।

సుతారై నై త్త్రిభి శ్చక్రైర్ద్యుక్త శ్చక్లైర్వ యోత్రమైః. 49

చశభి సురగై ర్దివ్యై రసంగై నై ర్మనోజవైః । నకృద్యుక్తరతే తస్మిన్ వహన్త స్త్వాయుగక్షయౌ. 50

నమ్పృస్థితే రథే తస్మిన్ శ్వేతచక్రాశ్వాంశ్చ తై । ఆశ్వా న్నమేకవర్ణాశ్చ వహన్తే శఙ్ఖవర్చనః. 51

అజ శ్శతమఖశ్చైవ వృషో వాఙీ నరో హ్వయః । అశ్వశ్చ నన్తదాతుశ్చ హంసో వామో మృగన్తథా. 52

ఇత్యేతే నామభి స్సర్వైర్దృశ చంద్రహయోత్రమాః । ఏతే చంద్రమనం దేవం వహన్త్యశ్వాఽఽయుగక్షయమ్. 53

దేవైః పరివృత స్సోమః పితృభిశ్చైవ గచ్ఛతి । సోమశ్చ శుక్లవక్షాబౌ బాస్కరే పరతః స్థితే. 54

ఆపూర్యతే పరో భాగ స్సోమస్య తు ఆహఃక్రమాత్ । తతః పితృక్షయం సోమం యుగవ ద్వావ్యవతే రవిః. 55

పీతం పశ్చాదశాహంతు రశ్మినై కేన బాస్కరః । అపూరయం న్నదేవేమం భాగం భాగ మహః క్రమాత్. 56

సుషుమ్నా పూర్యమాణస్య శుక్లే వర్తన్తి తాః కలాః । తస్మాద్ద్రోణన్తివై కృష్ణే శుక్లే హ్యప్యాయయన్తిచ. 57

ఇత్యేవం సూర్యపీఠ్యేణ చంద్రస్యాప్యాయితం వపుః । పౌర్ణమాస్యాం ప్రదృశ్యేత జన్తే నమ్పూర్ణమణ్డలః. 58

ఏవ మాప్యాయిత స్సోమ శుక్లవక్షే వ్యహఃక్రమాత్ । తతో ద్విధీయాప్రవృత్తి బహుశస్య చతుర్దశీమ్. 59

అపాం సారమయస్యేన్దో రమృతాత్మాత్మరస్య తు ।

శ్చమ్బుమయం దేవా మమ సోమ్యం రథాఽఽమృతమ్. 60

చంద్రమండల-తద్రథాది-ప్రతిపాదనము

చంద్రుడును నక్షత్రమయమగు వ్యోమవీధియందే సూర్యుని వలెనే నంచరించును. ఇతని హాస(క్షయ)వృద్ధులును కిరణముల విషయమును సూర్యుని విషయమునందే చెప్పబడినవి. అవి అట్లే గ్రహింపవలెను. ఇచట వేరుగా చెప్పవని లేదు. చంద్రరథమునకు చక్కని తారలతో ఏర్పడిన మూడు చక్రములును కాడికి రెండు వైపులను తెల్లని మేలగు గుర్రములును ఉండును. ఇతని రథమును అశ్వములును సారథియును జలగర్భమునుండి ఉత్పన్నమయినవి. అజ-శః-మఖ-వృష-వాటి-నరాఽశ్మ-నప్తదాతు - హంస-వామ - మృగ-నామములు గల మనోజవములగు ఆ పది అశ్వములున శంఖము వంటి తెల్లని ఒకే వన్నె కలవి. తెల్లని రథమున ఒకసారి పూన్చిన ఆ అశ్వములు ప్రళయ వర్యంతము చంద్రభగవానుని మోయుచుండును.

చంద్రుని పరివారముగా అతని వెంట దేవతలును పితృ దేవతలు నుందురు. శుక్ల వజ్రారాభమునుండి సూర్యుడు చంద్రునకు ఆవలగా నుండి సుషుమ్నా మార్గమున తన యొక్కొక్క కిరణముతో నింపుచు పోవును. పితరులును దేవతలును కృష్ణవక్షమున చంద్రుని యందలి అమృతము త్రావుటచే షీణించిన యంశము ఇట్లు పూరింపబడును. అందఁడతనే శుక్లవక్షమున చంద్రకలలు వృద్ధి చెందును; కృష్ణమున షీణించును. ఇట్లు సూర్యునిచే కలిగిన ఆప్యాయనము చంద్రకలావృద్ధికి హేతువై అతడు పూర్ణిమనాడు సంపూర్ణ మండలుడై కనబడును. కృష్ణవక్ష ద్వితీయ మొదలు కృష్ణ చతుర్దశి వరకు దేవతలును పితరులును జలసారమయిండును అమృతమయిండు సగు చంద్రుని చంద్ర మధువును-అమృతమును-త్రావుదురు.

సమ్మృతం వర్ధమానేచ ఆమృతం సూర్యతేజసా । భజ్జ్యార్థ మాగతం సోమం పౌర్ణమాస్యా ముపాసతే. 61
ఏకరాత్రం సురైస్సార్ధం పితృభి రృషిభిశ్చవై । సోమన్య శుక్లవజ్రాదౌ భాస్కరాభిముఖన్యతు. 62
ప్రక్షీయతే పరోభాగః పీయమానః కలాక్రమాత్ । త్రయస్త్రింశచ్ఛత్రైస్సార్ధం త్రయస్త్రింశ తథైవచ. 63
త్రయస్త్రింశత్సహస్రాణి దేవాస్సోమం పిబన్తివై । ఇత్యేవం పీయమానన్య కృష్ణే వర్ధన్తి తాఃకలాః. 64
క్షీయన్తేచ తతఃకృష్ణే శుక్లే హ్యప్యాయయన్తిచ । ఏవం దీప్తక్రమా త్ప్రీతే దేవైరపి నిశాకరే. 65
పీత్వార్ధమాసం గచ్ఛన్తి అమావాస్యాం సురాశ్చ తే । పితరశ్చాపి తిష్ఠన్తి అమావాస్యాం నిశాకరమ్. 66
తతః పశ్చాదశే భాగే కిశ్చిచ్ఛేషే నిశాకరే । తతోపరాష్టా పితరో జమన్యే దివసే పునః. 67
పిబన్తి ద్విః కలంకాలం శిష్టానన్య కలాన్తుయాః । వినిభ్రష్టం త్వమావాస్యాం గభన్తిభ్య స్తథామృతమ్. 68
అర్ధమాససమాప్తౌతు పీత్వా గచ్ఛన్తి తేఽమృతమ్ । సౌమ్యా బర్హిష్దదత్సైవ అగ్నిష్వాత్తాశ్చ యే స్మృతాః. 69
కావ్యాశ్చైవ తు యేప్రోక్తాః పితర స్సర్వఏవతే । సంవత్సరాన్తు వై కావ్యాః పశ్చాత్తా యే ద్విజాః స్మృతాః. 70
సౌమ్యాన్తుఋతవో జ్ఞేయా మాసా బర్హిష్దద స్తథా ।

అగ్నిష్వాత్తా ర్హవశ్చైవ పితృనర్గోహ్యాయం ద్విజాః. 71
పితృభిః పీయమానాయాం పశ్చాదశ్యాంతు వై కలా । యావ స్ప్రక్షీయతే తన్య భాగః పశ్చాదశస్త నః. 72
అమావాస్యాం తథా తన్య అన్తరా పూర్వతే వరః । వృద్ధిక్షయౌవై పశ్చాదౌ పోడశ్యాం శశినః స్మృతౌ. 73
† ఏవం సూర్యనముద్దేశా త్తయవృద్ధి నిశాకరే ।

ఇట్లు వర్ధమాన-శుక్ల-వక్షమున సూర్యతేజస్సుచే చంద్రునియం దమృతము నింపబడును. దేవతలును పితరులును తమకు భక్ష్యమై వచ్చిన సోముని పూర్ణిమనాడు పరివారించి యుందురు. ఇది ఒక రాత్రి మాత్రమే. శుక్లవజ్రాది తిథి కుండి భాస్కరాభిముఖుడై యున్నందున నింపబడిన చంద్రుని పరభాగము కలాక్రమమున ఆనాటినుండి దేవతలచే పిత

దులచే ఋషులచే (ఉపాసకులచే) త్రావబడి కయించును. చంద్రామృతపానము చేయు చేవతల సంఖ్య ముప్పది మూడ వేలును ముప్పది మూడు వందలును ముప్పది మూడు—శేరిశిశి ఆగును. ఇట్లర్థమానముపాటు చంద్రామృతపానము చే దేవతలు వెడలిపోవుదురు. (కావ్యులు బర్హిషదులు అగ్నిష్వాత్తులు అను) పితరులు నిలిచియుండి అమావాస్యనాటి అ రాహ్మపు కడపటి భాగమున రెండు కలల కాలమున చంద్రుని పంచదశ భాగమున మిగిలి జారిపడిన కలాశేషమున గ్రహించి దానియం దింకను మిగిలియున్న అమృతమును త్రావి వెడలిపోవుదురు. పితృ దేవతల కందరకును కావ్యుల అని సాధారణముగా వ్యవహారము. కాని వారి విషయ భేదానుసారము నామభేదములు ఉండును. ఈ శ్లోకములందఁ విషయ విశదీకరణము ముందు 140 అ. లో చూచునది.

ఇట్లు పితరులు పదునైదవ కలను అమావాస్యనాడు త్రావుటతో అది అంతయు నిశ్శేషముగ కయించుటకు లోపలనే ఆ చంద్ర మండలములో రవి కిరణవశమున మిడియొక కల వూరింపబడును. ఇట్లు శుక్లవజ్రారంభమునుండి చంద్రకలావృద్ధియు కృష్ణవజ్రారంభమునుండి చంద్రకలాక్షయమును అరంభమగును. వృద్ధి పడునాడు కలల వరకు జరు గును. ఇట్లు చంద్రుని యందు కలుగు కలావృద్ధి క్షయములు సూర్యవశముననే జరుగును.

తారాగ్రహణాం వజ్యామి స్వర్చానోస్తు రథం పునః. 74
యః ప్రయాతి సుశుభ్రస్తు సోమపుత్రస్య వై రథః యుక్తో హయైః పిశగైస్తు● అష్టభి ర్వాతరంహనైః. 75
శ్వేతః పిశగ్గ్ సార్జ్గో నీల శ్శ్యామపి లోహితః । శ్వేతశ్చ హరితశ్చైవ చిత్రవర్ణా న్తైవచ. 76
అష్టభినై ర్మహాభాగై రుత్తమై ర్వాతరంహనైః । తతో భౌమరథశ్చాపి అష్టాక్షైః కాశ్చాన స్పృతః. 77
అష్టభి ర్లోహితై రశ్వై స్సద్యజై రగ్నిసమ్భవైః । సర్పతే వై కుమారోసా వృజివక్రాతివక్రగః. 78
తతస్త్రాజ్గిరసో విద్వాన్ దేవాచార్యో బృహస్పతిః । గౌరాశ్వేసతు రౌ ష్ఠ్యేణ సన్న్వనేన విసర్పతి. 79
యక్తే నాష్టాభి రశ్వైశ్చ ద్యజై రగ్నిసమ్భవైః । అబ్ధిం వసతి యో రాశౌ స్వాం దిశం తేన గచ్ఛతి. 80
యక్తేనాష్టాభి రశ్వైశ్చ సద్యజై రగ్ని సమ్భవైః । రథేన క్షిప్రవేగేన బార్గవ స్తేన గచ్ఛతి. 81
తత శ్శనైశ్చరోవ్యశ్వై శ్శబ్దశ్చై ర్వాతరంహనైః । కార్దాయనం సమారుహ్య సన్న్వనం యాత్యసౌ శనైః. 82
స్వర్చానోస్తు తతోష్టాశ్వాః కృష్ణావై వాతరంహనః । రథం తమోమయం తన్య వహన్త స్సముదజ్ఞితాః. 83
అదిత్యమేతి సోమంచ తమస్సర్వేషు వర్షసు । తతః కేతుమత శ్చాశ్చా అష్టాక్షా వాతరంహనః. 84
వలాలదూమవర్ణాభాః కేతోరశ్వా స్సుదారుణాః । ఏతే వాహ గ్రహణాంవై మయా ప్రోక్తా రథైస్సహ. 85

కుజ బుధ గురు శుక్ర శనిలకు తారాగ్రహములని జ్యోతిఃశాస్త్ర వ్యవహారము. ఏఁ రథముల విషయమును రాహుకేతు రథ విషయమును ఇక తెలిపెదను. బుధ రథము-తెల్లసది. దానికి శ్వేత పిశంగ సారంగ నీలశ్శ్యామలోహిత హరిత చిత్రవర్ణములు గలిగి వాయువేగము గల ఎనిమిది యశ్యములు వూన్చియుండును. కుజాని రథమును నవ్వుజములు పరిక్షణములగు అష్టాంగములు కలిగినవై అగ్నినుండి పుట్టిన ఎనిమిది పెర్రసె గుర్రములు లాగుచుండ అతడు నానిపై ఋజు-వక్రాతివక్రగతిత్రయముతో నంచరించుచుండును. బృహస్పతి రథము బంగారుతో చేసినది. దానికి అగ్ని సంభవములగు గౌరాశ్యము లెనిమిది వూన్చియుండును. అతడు వ్రతి రాశియందును పంచత్వరముండును తన గతి

క్రమమున నొడరించును. శుక్రుని రథమును ధ్వజమును అగ్నిసంభవములగు పిసిమిది గుర్రములును కలిగి మహావేగవంత మయి యుండును. శనియు శబల మిశ్రిత వర్ణము వాయువేగము కలిగిన గుర్రములు పూన్చిన ఇనుపరథ మెక్కి నెమ్మదిగా పోవును. రాహురథము తమోషయము; దానికి వాయు వేగములగు గల్లని గుర్రము లెనిమిది యుండును. కేతురథాశ్వములు నలక్షణాష్టాంగయంతములై పలాల రూపవర్ణములై దారుణములై నవి. వాయువేగములు. ఇవి ఆయా గ్రహముల రథముల-అశ్వముల-విషయము.

- సర్వే ద్రువనిబద్ధాస్తే నిబద్ధా వాతరశ్మిభిః । ఏతేవై భ్రమమాణాస్తే యథాయోగం వహన్తితే. 86
 వాయువ్యాభి రదృశ్యాభిః ప్రబద్ధా వాతరశ్మిభిః । పరిభ్రమన్తి తద్బద్ధా శ్చన్ద్రసూర్యగ్రహా దివి. 87
 యావన్త మసుపరియంతి ద్రువం తే జ్యోతిషాంగణాః । యథా సద్యుదకే నౌస్తు ఉదకేన సమూహ్యతే. 88
 తథా దేవగృహాజి న్యు రూహ్యన్తే వాతరంహసా । తస్మా ద్యచత్ర దృశ్యన్తే వ్యోమ్ని దేవగృహా దివి. 89
 యావత్యశ్చైవ తారాస్సృస్తావత్యశ్చ మరీచయః । సర్వా ద్రువనిబద్ధాస్తా భ్రమన్త్యో భ్రామయన్తి తమ్. 90
 తథా భ్రమన్తి జ్యోతీంషి వాతావిద్ధాని సర్వశః । అలాతచక్రవద్యాన్తి వాతచక్రేరితాని తు. 91
 యస్మా త్ప్రవహతే తాని ప్రవహ స్తేన స స్సృతః । ఏవం ద్రువే నియుక్తౌసౌ భ్రమన్తి జ్యోతిషాంగణాః. 92
 ఏష తారామయో జ్ఞేయ శ్శింశుమారో ద్రువో దివి । యదహ్నా త్కురుతే పాపం చృష్ట్యా తాని విముచ్యతే. 93
 శింశుమారశరీరస్థా యావన్త్య స్తారకా మతాః । వర్షాణి దృష్ట్యా జీవన్తి తావదేవాధికానితు. 94
 శింశుమారాకృతిం జ్ఞాత్వా ప్రవిభాగేన సర్వశః । ఉత్తానపాద స్తస్యాథ విజ్ఞేయ శ్చోత్తరేహనా. 95
 యజ్ఞోఽదరేతు విజ్ఞేయో ధర్మో మూర్ధాన మాశ్రితః । హృది నారాయణ స్సావ్యా హ్యశ్వినౌ పూర్వపాదయోః. 96
 వరుణ శ్చార్కమాచైవ వశ్చిమే తస్య సక్తిని । శిశ్నే సంవత్సరో జ్ఞేయో మిత్ర శ్చాపాన మాశ్రితః. 97
 పుచ్చేఽగ్నిశ్చ మహేంద్రశ్చ మరీచః కాశ్యపో ద్రువః । ఏష తారామయః స్తమ్బో నాన్తమేతి నచోదయమ్. 98
 సక్షత్రచన్ద్రసూర్యాశ్చ గ్రహా స్తారాగణై స్సహ । తన్ముఖాభిముఖాన్సర్వే చక్రభూతా దివి స్థితాః. 99
 ద్రువేణాధిష్ఠితాశ్చైవ ద్రువమేవ ప్రదక్షిణమ్ । పరియన్తిచ సురశ్రేష్ఠం మేఘీభూతం ద్రువం దివి. 100
 అగ్నిద్రకాశ్యపానాంతు తేషాం స పరమో ద్భువః । ఏకఏవ భ్రమన్త్యేష మేరో రన్తరమూర్ధని. 101
 జ్యోతిషాం చక్రమాదాయ ఆకర్షం స్తమరోముఖః । మేరు మాలోకయన్నేవ ప్రతియాతి ప్రదక్షిణమ్. 102

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఖగోళే సూర్యమణ్డలాదికథనం నామ

వజ్రవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఈ సూర్యచంద్రాది గ్రహములును జ్యోతిర్గణములును అన్నియు వాతమయములగు పగ్గములతో ఆయా ఆమ రికలతో ద్రువునితో బిగింపబడి కంటికి కానరాని ఆ వాయవ్య పాశముల బలమున ఆ ద్రువుడు ఉన్నంత కాలమును అతనిని ప్రదక్షిణించుచు అంతరిక్షమున నంచరించుచుండును. నదీ ప్రవాహజలమందలి నౌకను ఆ జల మెట్లు వహించునో అట్లే ఈ వాయుశక్తి ఈ దేవ గృహముల (జ్యోతిర్గణముల)ను అంతరిక్షమున వహించుచుండును. ఇవియే కాదు. తార లన్నియు-మరీచులు-కిరణములును - కిరణయంతములగు జ్యోతిస్సులును) అవియు ద్రువునితో నిబద్ధములై తా మతని చుట్టు తిరుగుచు ద్రువుడును తిరుగుట కవకాశము నిచ్చుచున్నవి. (ద్రువుడు తన చుట్టు తాను తిరుగుచు జ్యోతిర్గణములను కూడ తన చుట్టు త్రిప్పుచున్నాడు;) ఇవన్నియు వాయుమయ చక్రముచే ప్రేరితములయి కొరవిని గిరగిర త్రిప్పుటచే ఏర్పడు చక్రమువలె తిరుగుచుండును. ఇట్లు జ్యోతిర్గణములు అంతరిక్షమున తిరుగుటకు హేతువు అగు వాయువునకు ఈ హేతువుతోనే ప్రవహము (ప్ర = మిక్కిలిగా; వహ = వహించునది;) అని నామము ఏర్పడినది.

ఇట్లు ద్రువుని కేంద్రముగా చేసికొనియున్న తారామయమును అమరకము 'శిశుమార చక్రము' (శిశుమారమును జలచరపు రూపమున నున్నది) అని సంప్రదాయాగత నామము. ఈ శిశుమారపు అమరకము ప్రవిచాగ పూర్వకముగ ఎరిగి తత్వమెరిగి దీనిని దర్శించినచో ఏనాటి పాపమానాదే విముక్తమగును. ఏతద్దర్శనముచే ఈ శిశుమార శరీరమున చిన్నచిన్న జ్యోతిస్సులు (తారకలు) ఎన్నికలవో అన్నియు-అంతకంటె ఎక్కువగను మోద-సంవత్సరముల పాటు జీవించును.

ఈ శిశుమారపు అమరక ఇది: పైదోడ-ఉత్తానవాడుడు యజ్ఞాడు క్రిందిదోడ- మూర్తము (శరన్ను) ధర్ముడు-హృదయము నారాయణుడు-ముందరి పాదములు సాధ్యులు-అశ్వినులు వెనుకనక్షులు (తొడలు అని అర్థము. కాని ఇచ్చటి నక్షి అనగా పాదములనియే గ్రహించవలెను.) పరుణుడు అర్కమన అను ఇద్దరు దేవతలు-శిశ్నము సంవత్సరము-అపానము మిత్రుడు-పుచ్ఛము అగ్ని మహేంద్ర మారేచకాశ్వప ద్రువులు అను పదునాలుగు దేవతాత్మక తారాగణముతో ఈ శిశుమారము ఎర్పడినది. (యజురారణ్యకమునందు 'ధర్మో మూర్తానం-బ్రహ్మో తరాహనుః-యజ్ఞోఽపరా-విష్ణుర్హృదయం-సంవత్సరః-ప్రజననం-అశ్వినౌ పూర్వపాదౌ-అతిర్మధ్యం-మిత్రావరుణావవరపాదౌ-అగ్నిః పుచ్ఛస్య ప్రతమం కాండం-తత ఇంద్రస్తతః ప్రజాపతి రభయం చతుర్థం నవా ఏష దివ్యః శాక్వర శ్శిశుకుమారః' అని యున్నది.) ఇట్లే ఈ తారామయ స్తంభము (దుబ్బువంటి అమరక) అస్తమించక ఉదయించక నర్కదా ప్రకాశించుచుండును. నక్షత్రములు చంద్రుడు సూర్యుడు గ్రహములు తారాగణములు ఈ శిశుమార చక్రమున కభిముఖములయి చక్రాకృతితో ద్యులోకమున (అంతరిక్షోన్నత స్థానమునందు) ఉన్నవి. ఇవి తమకు ద్రువుడు అధిష్ఠాతగా నురశ్రేష్ఠుడగు ఆ ద్రువుని మేటిగా చేసికొని అతనిని ప్రదక్షిణించుచుండును. ఈ ద్రువుడు అగ్నిధ్రువాశ్వప పంశీయులలో పరము (శ్రేష్ఠ)డు; ఈ జ్యోతి రూపుడు తానొక్కడే (ప్రధానభూతుడై) మేరువర్వత శిరోమధ్యమున (మి తిన్నగా అంతరిషాగ్రమున) ఈ జ్యోతి శ్చక్రమును తన యదీనమున పట్టుకొని లాగికోసుచు అదోముఖుడై మేరువును చూచుచు ప్రదక్షిణ ప్రతియానము (ఆత్మ ప్రదక్షిణము) చేయుచు ఉండును. (మారీచుడు = మరీచిక కుమారుడు.)

(ఇది ద్రువుడు కేంద్రముగాను సూర్యుడు దిక్కాలాత్మక ప్రజాపతి కరీసుడుగాను సూడుననెడు సంప్రదాయము ననుసరించి జ్యోతిరాశి వ్యవస్థా విషయక బావనతో ప్రతిపాదించబడినది. —అనువాదకుడు)

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున భగవద్ వ్యవస్థయందు సూర్యాది గ్రహ రథాది న్యూనావ శిశుమార న్యూనావ ప్రతిపాదనమును సూచి ఇరువదియైదవ అధ్యాయము.

షష్ఠ్యంశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

అగ్ని సూర్యయోః పరస్పరతేజోఽనుప్రవేశకథనమ్.

ఋషయః : యదేత ద్భవతా ప్రోక్తం శ్రుతం నర్క మశేషతః.

కథం దేవగృహాజి న్ముః పునర్జ్యోతంషి వర్జయః.

సూతః : ఏతత్సర్వం ప్రవక్ష్యామి సూర్యాచన్ద్రమసో ర్గతిమ్.

యథా దేవగృహాజి న్ముః సూర్యాచన్ద్ర గ్రహాన్తథా.

అగ్రే వ్యుష్టౌ రజన్యాంవై బ్రహ్మణోఽవ్యక్తయోనినః । అవ్యాప్యత మిదం త్వానీ న్నైశేన తమసా వ్యతమ్.

చతుస్సుతాపశిష్టేస్మి స్సృహ్మణా నమధిష్ఠితే । న్యయమ్మా ర్భగవాన్స్తత లోకకర్తార్యసాచకః.

ఖద్యోతరూపో విచర న్నావిర్భావం విచిన్తయ ॥ జ్ఞాత్వాగ్నిం నతు కాలేవై జలవృక్షీనమాశ్రయమ్.

సంహృత్య సప్రమృకాశార్థాత్రిధాతు వ్యభజత్పునః । వవనోయన్తు ంలోకేఽస్మి న్నార్థిక సోగ్ని రుచ్ఛతే.

- యశ్చాసౌ తపతే నూర్య శ్శుచిరగ్నిస్తు సన్మృతః । వైద్యుతో జాతర సౌమ్యో వైద్యుతశ్చ వ్యనిన్దనః. 7
 తేజోభి శ్శామ్నతే కశ్చ త్కశ్చిదేవాప్యనిన్దనః । కాషేనాన్యస్తు నిర్మన్యసోఽద్భిశ్శామ్నతి పావకః. 8
 ఆర్చిష్ఠా స్పవమానోగ్ని ర్నిష్ప్రభ స్సౌమ్యవీక్షణః । యశ్చాసౌ మణ్ణలే శుక్తే నిరుష్ణ స్సప్రమ్నకాశతే. 9
 ● ప్రజా సౌరీ త్రిభాగేన అన్తయాతి దివాకరే । ఆగ్ని మావిశతే రాత్రౌ తస్మా త్సూర్యా త్ప్రకాశతే. 10
 ఉత్తిష్ఠతి పునస్సూర్యే అన్తమగ్ని స్సమావిశేత్ । పాదేన తేజస శ్చాగ్ని స్తస్మా త్స తపతే దివా. 11
 ప్రకాశంచ తతోష్ణంచ సౌర్యగ్ని యౌ తు తేజసా । వరస్పరానుప్రవేశా చాపూర్యేతే దివానిశమ్. 12

నూట ఇరుపది ఆరవ అధ్యాయము.

అగ్ని సూర్యుల పరస్పర తేజోఽనుప్రవేశము-
 జ్యోతిర్గోళముల దేవగృహత్వ నిరూపణము.

ఋషులు సూతునిట్లడిగిరి: సీవు ప్రతిపాదించిన ఖగోళ విషయము అంతయు వింటిమి. జ్యోతిర్గోళములు దేవ గృహములు అంటివి. అది ఎట్లో వర్ణించుము. అన సూతుడిట్లనెను: సూర్యచంద్రుల గతి విధానమును సూర్య చంద్రాది గ్రహములు దేవగృహములగు విధమును తెలిపెదను. అవ్యక్త తత్త్వము (మాయాశబ్దము) నుండి జన్మించిన బ్రహ్మకు ఒకరాత్రి ముగిసి మరల తెల్లవారునరికి ఈదృశ్య ప్రపంచమంతయు ఈ వస్తువునకు ఇది రూపము. ఇది పేరు అను విభాగములేక రాత్రి సంబంధియగు చీకటితోనిండి (చీకటిలో ఏ వస్తువునకుగాని ఇది రూపము. ఇది పేరు అని తెలియనట్లే) యుండెను. ఈ నాలుగు వేదములును ఇది ఈ వేదమని అనుశాసించుటయు అప్పటికి జరుగ లేదు. అట్టి నమయమున లోకస్యస్థి రూపమగు ఆర్థమును (వనిని) సాధించదలచి భగవానుడగు స్వయంభూబ్రహ్మ మిణుగురు పురుగువలె మినుకు మినుకుపని ప్రకాశించుచు జగదావిర్భావము ఎట్లు జరుపవలెనాయని ఆలోచింపసాగెను. అట్టి నమయమున అతనికి అగ్ని జలమును వృథివిని ఆశ్రయించి యున్నట్లు కనబడెను. స్వయంభూబ్రహ్మ జల వృథిపులనుండి ఆ అగ్ని భూతమును ఒకచోటికి చేర్చి దానినంతయు మూడుగా విభజించెను. వవ(మా)నుడుగా వాయువునందు కనబడుచున్న నిర్మతనముతో ఏర్పడెడి అగ్ని పార్థివమగు (వృథివీ సంబంధియగు) అగ్ని; ఈ రవియే శుచియను అగ్ని; జతరమునందుండి జీర్ణాది ప్రక్రియల చేయుచు నిర్మతనముతో కాక ఇంద్రనములతో పనిలేక వెలిగెడి అగ్ని వైద్యుతాగ్ని; అదియే పావకాగ్ని.

పనిలోనాక యగ్ని (సౌరాగ్ని) తేజస్సులతోనే శాంతించును. (తన ప్రకాశమును కోల్పోవును.) పరి యొకటి (వైద్యుతాగ్ని) ఇంద్రనములతో పనిలేకయే వెలుగును. (అది సీటితో చల్లారదు.) నిర్మథ్యాగ్ని మాత్రము కాష్ఠములతో వెలుగును. సీటితో శమించును. వవమానాగ్ని యనబడెడి నిర్మథ్యాగ్ని (పార్థివాగ్ని) జ్వాలలుండియు ప్రభలు తక్కువయ్యుటచే సౌమ్యుడుగా కనబడుచుండును. రవి మండలమునందు వేరొక యుష్ణముతో పనిలేకయే ప్రకాశించు అగ్నికి సంబంధించి సౌర ప్రభయందలి మూడు పాదములు అగ్నియందు ప్రవేశించును. అందువలన అగ్ని రాత్రులందు రవికంటె అధికముగా నున్నట్లు ప్రకాశించును. మరల రవి ఉదయించునపుడు ముందటి దినమున అన్తమయకాలమున రవినుండి ప్రకాశము పొందిన అగ్ని మరల రవిని ప్రవేశించును. అందుచే అగ్ని వగటివేళల నాలుగవవంతు తేజస్సుతో మాత్రమే వెలుగును. ఇట్లు అగ్నియ సౌర ప్రకాశములు రాత్రింబవళ్ళలో వరస్పరాను ప్రవేశమున పరస్పర పూరణము చేసికొనుచుండును.

- ఉత్తరేచైవ భూమ్యర్ధే తథాహ్యగ్నిశ్చ దక్షిణే । ఉత్తిష్ఠతి పునస్సూర్యే రాత్రౌ వావిశతే హ్యవః. 13
 తస్మా త్తామ్రా భవన్త్యాపో దివా రాత్రిప్రవేశనాత్ । అన్తంగతే పునస్సూర్యే ఆహోవై ప్రవిశత్యవః. 14

తస్మా న్నక్తం ఘన శుక్లా హ్యపో దృశ్యన్తి బాసురాః । ఏతేన క్రమయోగేన భూమృద్ధే దక్షిణోత్తరే. 15
 ఉదయాస్తమయేహ్యత్ర అహోరాత్రం విశత్యవః । యశ్చాసౌ తవతే సూర్య స్సోఽవః పిబతి రశ్మిభిః. 16
 సహస్రపాద స్త్యేపోగ్ని ర్వృతః కుమ్భనిభస్తు సః । ఆదత్తే సతు నాదీనాం సహస్రేజ సమస్తతః. 17
 అపో నదీసముద్రేభ్యో హ్రదకూపేభ్య ఏవచ । తస్య రశ్మినహస్రంతు శరవేవర్షా ఏవానిశమ్. 18
 తాసాం చతుశ్శతం నాడ్యో వర్షస్తే చిత్రమూర్తయః । చంద్రనాశ్చైవ మేధ్యాశ్చ కాంతకా శ్చోతసాస్తథా. 19
 ఆమృతానామ తాస్సర్వా రశ్మయో దృష్టివర్జనాః । హేమద్రవాశ్చ తేన్యోన్యం రశ్మయ త్రిశతం స్మృతాః. 20
 చంద్రాస్తా నామత స్సర్వా శ్శీతా బానో ర్గభస్తయః । ఏతా మేధ్యా స్తథాన్యాశ్చ వ్లదిన్యో హిచునర్జనాః. 21
 శుక్లాశ్చ కకుభశ్చైవ గావో విశ్వభృతశ్చ యాః । శుక్లాస్తా నామతస్సర్వా త్రిశతం ఘర్మనర్జనాః. 22
 సమం బిభర్తి తాస్సర్వా న్మనుష్యాః దేవతాః పితౄః । మనుష్యానోషధీభిశ్చ స్వదయాచ పితౄనపి. 23
 ఆమృతేన సురాస్తస్సర్వా స్తృతతం పరివర్తయః । వసన్తేచైవ గ్రీష్మేచ శతైస్స తవతేత్రిభిః. 24
 వర్షానుచైవ శరది చతుర్వి స్సమ్ప్రవర్షతి । హేమన్తేశశిరేచైవ హిమోత్సర్గం త్రిభిఃపునః. 25
 ఓషధీషు జలంధ్రతే స్వదాచ సుధయా పునః । భూయోఽమరత్వ మమృతే త్రయస్త్రిమ నియచ్ఛతి. 26
 ఏవం రశ్మినహస్రంతు సౌరం లోకార్థసాదనమ్ । భిద్యతే ఋతుసూర్యమాసాద్య సహస్రం బహుదా పునః. 27
 ఇత్యేత స్మణ్డలంకుక్లం భాస్వరం లోకసంజ్ఞితమ్ । సక్షత్రగ్రహసోమానాం ప్రతిష్ఠా యోని రేవచ. 28

ఇట్లు అగ్ని భూమికి ఉత్తరార్ధ దక్షిణార్ధములందు స్థాన పరివర్తనమున తన తేజమును పరివర్తనము చేసికొనుచు ప్రకాశాధిక్యమును పొందుచు కోల్పోవుచు నుండును. ఇట్లే సూర్యుడుదయించగానే రాత్రి (కాల ప్రభావము) నీటియందు ప్రవేశించును. అందుచే వగటి వేళలందు నీరు అగ్నివలెనే ఎర్రగా కనబడును. మరల రవి అస్తమించగనే వగలు (వగటికాలపు ప్రభావము) నీటియందు ప్రవేశించును. అందుచేతనే నీరు రాత్రులందు రవివలె తెల్లగా కనబడును. ఈ క్రమమున భూమి దక్షిణోత్తరార్ధములందు రవ్యగ్ని ప్రకాశముల వరన్వర ప్రకాశ పరివర్తనముచే ఉదయాస్తమయ ప్రభావానుసారము రవియు అగ్నియు జలములందు ప్రవేశించుచు వాటి వర్ణమును కూడ మార్చును.

ఈ సౌరాగ్ని (రవి మండలము) వేయి కిరణములతో వర్షారితమై ఒక కదవవలె నున్నది. అతడు తన వేయి నాడులతో నదీ సముద్రహ్రద కూపాదులనుండి నీరు పీల్చి తనయందు నింపుకొనును.

సూర్యుని వేయి కిరణములలో నాలుగు వందల కిరణములు శరద్వర్షా కాలములందు వాన కురియును. ఆ కిరణములు చల్లనివి వవిత్రములు తక్కువ వేడిమి నిచ్చునవి. వాటికి అమృత కిరణములని నామము. ఇవికాక మూడు వందల కిరణములు హేమంత శిశిర ఋతువులందు రవియందు సేకరింపబడియున్న జలమును హేమ రూపమున రోకమున కందించును. ఈ కిరణ సముదాయమునకు చంద్రములు అని పేరు. ఇవియున్నియు వవిత్రములును నందము కలిగించునవియును. మరి మూడువందల కిరణములు వసంత గ్రీష్మములందు ఘర్మమును ఆవిరివి వదలును. ఇనికి శుక్ల కిరణములని వ్యవహారము.

ఇట్లు రవి తన సహస్రకిరణప్రప్రతిద్వారమున ఓషధులతో మానవులను స్వదాద్రవ్య(కవ్య)ముతో పితరులను అమృతముతో దేవతలను సమముగా పోషించుచున్నాడు.

ఈ సహస్ర కిరణములు కూడ ఋతుభేదమున మరియు అనేక విధముల మార్పును పొందుచుండును.

ఇట్లు శుక్లవర్ణమై ప్రకాశశీలమైన 'లోక'మును సంప్రదాయసిద్ధ వ్యవహార నామముగల రవియే సక్షత్రములకు సాంగ్రహములకు సోమునకు గూడ జన్మహేతువును స్థితికారణమునై యున్నాడు.

చంద్రాదీనాం సూర్యకరణాప్యాయస కథనమ్.

- చంద్రబుగ్రహస్సర్వే విజ్ఞేయా రశ్మినమ్మహాః । సుఖమ్నా సూర్యరశ్మిర్నా క్షీణం శశిన మేధతే. 29
హరికేశః పునస్తస్మిన్మోచై నక్షత్రయోనికృతే । దక్షిణే విశ్వకర్మాతు రశ్మి రాప్యాయయే ద్భువమ్. 30
విశ్వావసుస్తు యః పశ్యా చ్చక్రయోనిస్తు స స్మృతః । సంవర్తనస్తు యోరశ్మి స్సయోని ర్లోహితస్యతు. 31
షష్ఠ స్వర్వావనూ రశ్మిర్మోనిస్సతు బృహస్పతేః । శనైశ్చరం పునశ్చాపి రశ్మి రాప్యాయయే త్వరాత్. 32
స క్షీయనే యతస్తాని తస్మా న్నక్షత్రతా స్మృతా । క్షేత్రాణ్యేతాని వై సూర్య మావతంతి గభన్తిభిః. 33
తేషా మనస్తక్షేత్రాణాం సూర్యో నక్షత్రతా గతః । అస్మాల్లోకా దముం లోకం తీర్జానాం సుకృతాత్మనామ్. 34
తారణా తారకాణ్యేతే ఘక్లత్వాచ్చైవ తారకాః । దివ్యానాం పార్థివానాంచ వంశానాంచైవ సర్వశః. 35
తవసా తేజ సాఽఽదానా దాదిత్య స్తేన చోచ్చతే । భవతి స్యన్దనార్థేతు దాతు రేష నిగద్యతే. 36
సవనా తేజసశ్చైవ తేనాసౌ నవితాస్మృతః । బహ్వర్త శ్చిద్రిత్యేష ప్రధానో దాతురుచ్యతే. 37
శుక్లత్వే హ్యమృతత్వేచ శీతత్వే హ్లాదనేపిచ । సూర్యాచంద్రమసో ర్దివ్యే మణ్ణలే భాస్వరే ఖగే. 38
జలతేజోమయే శక్తే పృత్రకుమ్భసిజే శుభే । విశన్తి కర్మదేవాస్తు స్థానాన్యేతాని సర్వశః. 39
మన్వంతరేషు సర్వేషు ఋషౌ సూర్యగ్రహశ్రయాః । తాని దేవగృహాజ్ఞ స్యు స్థానాభ్యాని భవన్తిహి. 40
సౌరం సూర్యో విశత్త్వానం సౌమ్యం సోమ స్తథైవచ । శాక్రం శుక్రో విశత్త్వానం షోడశారప్రభాస్వరమ్. 41
బృహస్పతిర్ బృహస్పతం లోహితంచాపి లోహితః । శనైశ్చరో విశత్త్వాన మేవం శానైశ్చరం తథా. 42
బుధోఽపి వై బుధస్థానం స్వర్వాసు ర్భాసుమేవచ । నక్షత్రాణితు సర్వాణి నక్షత్రాణ్యావిశన్తివై. 43

చంద్రుడు నక్షత్రములు గ్రహములు ఇవి యన్నియును సూర్యుని రశ్మిలు-అనెడి నాడుల నుండియే జనించి తృప్తిని పుష్టిని పొందునని తెలియవలయును. ఎట్లన-సూర్యుని అనెడి నాడి (రశ్మి) క్షీణుడగు చంద్రుని పరిపోషించును. హరికేశము అను రశ్మి నక్షత్రములను దక్షిణమునం దుండెడి విశ్వకర్మయను నాడి బుధుని వెనుక నుండెడి విశ్వావసునాడి శుక్రుని సంవర్తన నాడి అంగారకుని అర్వావసువను ఆరవనాడి బృహస్పతిని స్వరాట్ అను నాడి శనైశ్చరుని ఆప్యాయన మొందించును. క్షయము నొందవు కావున నక్షత్రములు (న-క్ష-త్ర) ఇవి సూర్యుని క్షేత్ర(స్థాన)ములుగా నుండి తమ కిరణములతో సూర్యుని తపింపజేయును. సూర్యుడు అనంతక్షేత్ర రూపములగు ఆ నక్షత్రములలో తానును నక్షత్రత్వము పొందియున్నాడు. ఈ లోకమునుండి పై లోకములకు దాటిపోయిన సుకృతాత్ములను దాటించునవి కావునను తెల్లనివి కావునను తారకలు (తరింప-దాటు-పట్టు-చేయునవి) అని పీనికి పేరు. పృథివీగతులగు వారిలో దివ్యవంశముల వారిని వారి తపోబలమును తన తేజోబలమును అశ్రయించి తనలోనికి గ్రహించును కావున సూర్యునకు ఆదిత్యుడు (ఆదత్తే-తనలోనికి తీసికొనును) అని పేరు. న్యస్తనము-నపింపజేయుట అను అర్థము నిచ్చు 'సూ' అను దాతువునుండి 'సవితా' అను పద మేర్పడినది. తేజస్సును ప్రసరింపజేయువాడు కావున సూర్యుడు 'సవిత' అనబడును. 'చది' అను దాతువునుండి 'చంద్ర' అనెడు శబ్దము ఏర్పడినది. తెల్లగాఅమృతరూపుడై-చల్లనై-అనందింపజేయువాడై- ఉండును అని అర్థము. ఇట్టి సూర్య చంద్రుల మందలములు ప్రకాశవంతములు దివ్యములు అకాశగాములు తెల్లనివి గుండ్రని కుండలవంటివి. వీరిలో రవి తేజోమయుడు-చంద్రుడు జలమయుడు. తమ సుకృతములచే దేవత్వ మందిన కర్మదేవులు ఆయా మన్వంతరములం దెల్ల ఈ రవి నక్షత్ర చంద్రగ్రహ లోకములందు తమ పుణ్యానుసారము ప్రవేశింతురు. ఇవి వారికి స్థానము లగును. కావున పీనికి 'దేవ గృహములు' 'కర్మదేవులకు ఇండ్లు' అని పేరు ఏర్పడినది. ఇంతే కాదు. సూర్య శుక్ర బృహస్పత్యంగారక శనైశ్చర బుధ రాహువులు ఇతర నక్షత్రములు కూడ వాస్తవమున దేవతాతత్వములే. పీరును తమ సుకృతమున కర్మదేవులై ఆయా జ్యోతిర్లోకములను తమ తమ ఇండ్లుగా పొందిరి. ఈ కనబడు జ్యోతిర్లోకములు కేవలము జడ పదార్థములు కావు. వానికి అధిష్ఠాతలుగా రహ్మాది దేవతలున్నారు.

జ్యోతింషి సుకృతా మేతే జ్ఞేయా దేవగృహస్తువై । స్థానాన్యేతాని తేషాన్వి యావదాభూతసమస్తమ్. 44

సూర్యాద్యుత్పత్తికథనమ్.

మన్వంతరేషు సర్వేషు దేవస్థానాని యానివై । అభిమానినోఽనుతిష్ఠన్తి తాని దేవాః పునః పునః. 45

ఆతీతాంశ్చ సహాతీతై ర్భావ్యా భావ్యై స్సురై స్సుహ । పరనే పరమానైస్తు సురై స్సార్థంతు స్థానినః. 46

సూర్యో దేవో వివస్వాంశ్చ ఆప్తమ స్త్వదితే స్సుతః ।

ద్యుతిమాన్ ధర్మయుక్తస్తు సోమో దేవో వసు స్స్మృతః. 47

శుక్రో దైత్యస్తు విజ్ఞేయో భార్గవోఽసురయాజకః । బృహస్పతి ర్వేదసశ్చ దేవాచాశ్శ్రోక్షరస్సుతః. 48

బుధో మనోహరశ్చైవత్విశ్వాపుత్రస్త్రిస్తు స స్మృతః । శనైశ్చరో విరూపశ్చ సంజ్ఞాపుత్రోఽపివస్త్వతః. 49

ఆగ్నే ర్వికేశ్యాంజ్ఞిరే యువానః కేతవోఽస్యవ । నక్షత్రనామ్నా ఋషావే దాశాయణ్యస్తు తా స్మృతాః. 50

స్వర్బాసు స్సింహికాపుత్రో భూతసమ్మోహనోఽసురః । చన్ద్రార్కగ్రహనక్షత్రే ష్టభిమాసే ప్రకీర్తితః. 51

స్థానాన్యేతాని చోక్తాని స్థానిన్యశ్చైవ దేవతాః । శుక్ల మగ్నిమయం దివ్యం సహస్రాంశో ర్వివస్వతః. 52

సహస్రాంశు స్త్విషిస్థాన మమ్యయం తైజసం తథా । ఆవ్యం స్థానం మనోజ్ఞస్య వజ్రరశ్మి ర్బృహపుత్రః. 53

శుక్రష్టోదశరశ్మిస్తు యశ్చ దేవో హ్యపాం స్యయమ్ । లోహితో నవరశ్మిస్తు స్థానమాప్యంతు తస్యతత్. 54

బుధో ద్వాదశరశ్మిస్తు హరితాభంతు తద్గృహం । అష్టరశ్మి గృహం ప్రోక్తం కృష్ణం మండస్య చ స్త్వయమ్. 55

స్వర్బానో ర్దామ సంస్థానం భూతసంతాపనాలయమ్ । శుక్లా నామ్నాతు సూర్యస్య రశ్మయస్తు హిరణ్మయాః. 56

తారాణాం తావకాహ్యేతా శుక్లత్వాచ్చైవ తారకాః.

ఈ చెప్పిన కారణములచే ఈ జ్యోతిర్లోకములన్నియు సుకృతము చేసికొనిన కర్మదేవుల ఇంద్రియములను దేవ గృహము లయ్యెను. ఇవి ప్రళయకాలము వరకు ఇట్లే యుండును. ప్రతి మన్వంతరమునందును ఆయా స్థానములకు అరి మానులగు దేవతలు ఇట్లే వానిని మరల మరల తమ ఇండ్లుగా చేసికొందురు. అతీత మన్వంతరములందు అతీత దేవత లును వర్తమానమన్వంతరములందు వర్తమానదేవతలును భావి మన్వంతరములందు భావి కర్మదేవులును ఇట్లే ఉండిరి. ఉన్నారు-ఉందురు.

ఇక వీరి దేవతాత్వములు ఇట్లుండును: అదితి కుమారులలో ఎనిమిదవవాడగు 'వివస్వాన్' అను నతడే సూర్య దేవుడు; ద్యుతి (కాంతి) కలవాడు ధర్మయుక్తుడు నగు సోమ(చంద్ర)దేవుడు వసువులలో నొకడు; శుక్రుడు అనురుం యాజకుడు (యజ్ఞాదులు చేయించు పురోహితుడు) అను దేవతాశ్రోత్రుని వాడు; దేవాచాశ్రుడు బృహస్పతి అంగిరుని కుమారుడు; బ్రహ్మాంశ సంభూతుడు; బుధుడు మనోహరరూపుడు త్విషి(చంద్ర)పుత్రుడు; శనైశ్చరుడు విరూపుడు-రవికి సంజ్ఞాదేవియందు కలిగినవాడు; కేతువులు అనువారు అగ్నిదేవునకు విశేషి అను వార్తయందు జనించినవారు; దాశ యణులు (దక్షపుత్రికలు) నక్షత్రములు; భూతము(ప్రాణు)లకు సమ్మోహము కలిగించు స్వర్బాసుడు (రాహువు) సింహికా పుత్రుడగు అనురుదే యైనను చంద్రార్క గ్రహనక్షత్రములందు ఒకడుగా అభిమతడై ఆరాధింపబడుచున్నాడు.

ఇట్లు జ్యోతిః స్థాన తత్త్వమును ఆ స్థానముల కభిమానులగు దేవతలను తెలిపితిని. ఆ జ్యోతిః స్థానముల బౌతిక సంస్థానమును తెలిపెదను. సహస్రాంశుడగు వివస్వంతు(సూర్యుని) స్థానము అగ్నిమయ జ్యోతిర్లోకము. చంద్ర స్థానము కూడ వేయి కిరణములు గల జలమయగోళము. మనోజ్ఞుని గోళము కూడ జలమయమే; బృహస్పతి గోళము లందు నాడులు కలది; శుక్రగోళము వదునాడు నాడులు కల జలమయగోళము; అంగారకునిది లోమ్మిది నాడులుగల జల మయగోళము; బుధునిది సందెందు నాడులుగల పచ్చని ప్రకాశముగల గోళము; రాహు స్థానమున గోళము భూత సంతా పము కలిగించునది; ఇతని కిరణములు హిరణ్మయములు శుక్ల నామకములయి తెల్లని వగుటచే తారకములని కూడ పేరు లె సూర్య కిరణములే; ఇవి తారలకు కూడ తావము కలిగించును.

సూర్యాదిమణ్డలపరిమాణకథనమ్.

నవయోజనసాహస్రై ర్విష్కమ్భ స్సవితు స్స్మృతః. 57

మణ్డలం త్రిగుణంచాస్య విస్తారో భాస్కరస్యతు । ద్విగుణ స్సూర్యవిస్తారా ద్విస్తార శ్శశినస్స్మృతః. 58

విస్తారంమణ్డలం చాస్య వైపుల్లా చ్ఛశిన స్స్మృతమ్ । సర్వోపరి నిస్సప్తాసి మణ్డలానితు తారకాః. 59

యోజనార్ద్రవమాణాని తాభ్యోన్మాని గుణానితు । తుల్యోభూత్వాతు స్వర్భాను న్నదదస్తా త్ప్రసర్పతి. 60

ఉద్భృత్య పార్థివీం ఛాయా నిర్మితా మణ్డలాకృతిమ్ ।

స్వర్భానోశ్చ బృహత్త్వానం తృతీయంతు తమోమయమ్. 61

ఆదిత్యా త్సచ నిష్కృమ్భ సోమం గచ్ఛతి వర్షసు । ఆదిత్యమేతి సోమాచ్చ పునస్సోరేషు వర్షసు. 62

స్వభాసా నుదతే యస్మా త్స్వర్భానురితి స స్మృతః । చంద్రతః షోడశో భాగో భార్గవస్య విధీయతే. 63

విష్కమ్భా స్మణ్డలాచ్చైవ యోజనానాంతు సస్మృతః । భార్గవా త్పాదహీనస్తు విజ్ఞేయో వై బృహస్పతిః. 64

బృహస్పతేః పాదహీనో వక్రసౌరా పుభౌ స్మృతౌ । విస్తారా స్మణ్డలాచ్చైవ వాదహీన స్తయోర్బుధః. 65

తారానక్షత్రరూపాణి వపుష్మస్త్రీహ యానివై । బుధేన సమరూపాణి విస్తారా స్మణ్డలాచ్చవై. 66

తారానక్షత్రరూపాణి హీనానితు పరస్పరమ్ । శతాని పంచచత్వారి త్రిణి ద్వాదశ చైవచ. 67

తతోపరి నివిష్టాని మణ్డలానితు తారకాః । యోజనార్ద్రవమాణాని తేభ్యో హ్రస్వం న విద్యతే. 68

ఉపరిష్టా త్ప్రయస్తేషాం గ్రహాయే క్రూరసర్పిణః । సౌరి శ్చాజ్ఞీరసో వక్రో విజ్ఞేయా మన్దచారిణః. 69

తేభ్యోఽదస్తా ద్రాహుకేతూ పునశ్చాన్యే మహాగ్రహాః । సోమ శ్శుక్రో బుధశ్చైవ భార్గవశ్చేతి శీఘ్రగాః. 70

రవి మండల వ్యాసము తొమ్మిది వేల యోజనములు. చుట్టు కొలత దానికి మూడింతలు; చంద్రుని వ్యాసము సూర్యుని వ్యాసమునకు ద్విగుణము; తారకలు వీటికి పైగా నున్నవి. వాని వ్యాసము అర్ధ యోజనము మాత్రమే. అదే వ్యాసముతో రాహువు నక్షత్రములకంటె క్రిందుగా నంచరించును. ఇతడు వృథివీ ఛాయను మండలాకారమున చేసికొని యుండును. రాహు స్థానము పెద్దదే కాని తమోమయము; అతడు చంద్రవర్షములందు (పూర్ణిమలందు) సూర్యుని నుండి చంద్రుని కడకును రవివర్షములందు (అమావాస్యలందు) చంద్రునినుండి సూర్యుని కడకును పోవుచుండును. తన భానువులతో (కిరణములతో) బానుని బాధించును కావున అతనికి స్వర్భానుడని పేరు. చంద్రునిలో పదునారవవంతు శుక్ర మండలము; శుక్ర మండలములో నాల్గవవంతు తగ్గించినచో బృహస్పతి మండల మగును. బృహస్పతి మండలములో నాల్గవవంతు తగ్గించినచో అంగారక మండల మగును; శని మండలము అంగారక మండలముతో సమానము. అంగారకుని మండలములో నాల్గవవంతు తగ్గించినచో బుధ మండల మగును. తారా నక్షత్రము లన్నియు బుధ మండలముతో సమాన మండలము కలవి. ఇవి ఒకదానికంటె మరియొకటి తక్కువ తక్కువ పరిమాణము కలవి. ఇవి వందలుగా ఐదులుగా నాల్గులుగా మూడులుగా వందెండులుగా నున్నవి. ఈ తారానక్షత్ర మండలములకు పైగా నక్షత్రము లున్నవి. తోగడ చెప్పినట్లు వీనిలో ఒక్కొక్కదాని మండలము అర్ధ యోజనము; ఇంతకంటె చిన్న మండలము కల జ్యోతిస్సులు లేవు; వాటికి పైగా నున్న గ్రహములగు శని బృహస్పత్యంగారకులు మందనంచారులు; నక్షత్రములకు క్రిందుగా రాహు కేతువులున్నవి. సోమ శుక్ర బుధులు శీఘ్ర నంచారులు; వీరును నక్షత్ర మండలమునకు క్రిందుగానే యున్నారు.

యావన్తి దేవఋషాణి కౌప్య స్తావచ్చతారకాః । నర్వేషాంతు గ్రహాణాంవై సూర్యోదస్తా త్ప్రసర్పతి. 71

విస్తీర్ణం మణ్డలంకృత్వా తస్యోర్ధ్వం చరతే శశి । నక్షత్రమణ్డలంచాపి సోమాదూర్ధ్వం ప్రసర్పతి. 72

నక్షత్రేభ్యో బుధశ్శోర్ధ్వం బుధాదూర్ధ్వంతు భార్గవః । వక్రస్తు భార్గవాదూర్ధ్వం వక్రాదూర్ధ్వం బృహస్పతిః. 73

* సాష్టషప్తచత్వారిత్రిణిద్యేవీకపవచ.

తస్మా చ్చనైశ్చరశ్చోర్ధ్వం దేవాచార్యా త్వర స్ఫుటతః । శనైశ్చరా దతశ్చోర్ధ్వం జ్ఞేయం సప్తర్షిమణ్డలమ్. 75
 సప్తర్షిభ్యో ద్రువశ్చోర్ధ్వ మాసక్తం త్రిదివం ద్రువే । ద్విగుణేషు సహస్రేషు యోజనానాం శతేషుచ. 76
 గ్రహాంతర మతైకైక మూర్ధ్వం నక్షత్రమణ్డలాత్ । తారాగ్రహాంతరాణీశ్చ దువర్ణవరి తే స్మృతాః. 76
 గ్రహశ్చ చంద్రసూర్యౌచ దవి దివ్యేన తేజసా । నక్షత్రేషుచ యుజ్యంతే గచ్ఛంతో నియతక్రమాత్. 77
 చంద్రార్కగ్రహనక్షత్రా నీచోచ్ఛమృదుసంస్థితాః । సమాగమేతు భేదేన వశ్యన్తి యుగవ త్ప్రజాః. 78
 పరస్పరా స్థితాహ్యేవం యుజ్యంతేచ పరస్పరమ్ । అనఙ్కరేణ చక్రేణ తేషాం యోగాస్తు వై బుధైః. 79
 ఇత్యేష సన్నివేశో వః పృథివ్యా జ్యోతిషామపి । ద్వీపానా ముదదీనాంచ వర్ణతానాం తథైవచ. 80
 వర్షాణాంచ నదీనాంచ యేచ దేవేషు సన్తివై । ఇత్యేషోఽర్కవశేనైవ సన్నివేశస్తు జ్యోతిషామ్ 81
 ఆద్యంతప్రాంతతో మధ్యం సజ్జేవస్తు ద్రువాశ్రితః । సర్వత స్తేషు విస్తీర్ణో వృత్తాగార ఇవోచ్ఛ్రితః. 82
 లోకసంవ్యవహారార్థ మీశ్వరేణ వినిర్మితః । కల్పాదౌ బుద్ధిపూర్వంతు స్థాపితోఽయం న్యయమ్బువా. 83
 ఇత్యేష సన్నివేశోవ స్సర్వస్తు జ్యోతిషాత్మకః । వైశ్వరూపం ప్రధానస్య పరిణామోఽస్య యస్ఫుటతః. 84
 నైష శక్యః ప్రసంఖ్యాతుం యాథాతథ్యేన కేనచిత్ । గతాగతం మనుష్యేణ జ్యోతిషాం మానచక్షుషా. 85

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే ఖగోళపరిసమాప్తి కథనం నామ

షడ్వింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఇతి ఖగోళసంస్థానవర్ణనమ్.

దేవత్యమును పొందిన నక్షత్రాత్ము లెందరు కలరో అన్ని కోట్ల తారక లంతరిక్షమందున్నవి. (కావున అవి ఇన్నియని లెక్కింపజాలము.)

అన్నిటికంటెను దిగువగా సూర్యు డున్నాడు. అతని మీదుగా చంద్రుడు. అతనికి పైగా బుధుడు అతనిపై శుక్రుడు అతనిపై కుజుడు అతనిపై బృహస్పతి అతనిపై శనైశ్చరుడు అతనికి పైగా సప్తర్షి మండలము దానిలో ఊర్ధ్వమున ద్రువుడు ఉన్నాడు. ఇట్టి ద్యులోకమంతయు ద్రువునియందు నిబద్ధమయి యున్నది.

ఈ గ్రహాదులన్నియు ఒకదానికి మరియొకటి రెండు (వేల ఒక వంద) లక్షల యోజనముల ఎడముతో పైపైగా ఉన్నవి. ఈ తారాగ్రహములును చంద్రసూర్యులును ద్యులోకమున దివ్యతేజస్సుతో ప్రకాశించుచు అశ్విన్యాది నక్షత్రము లందు నియమానుసారము నంచరించుచుండును. ఇవి నీచోచ్ఛమృదు గతులలో నంచరించును. వీనికి సమాగమము భేదము అను స్థితులును కలుగుట కనబడుచుండును. ఈ సమాగమ భేదములు గణనవశమున వండితులు తెలిసికొందురు. వాస్తవమున అవి కలియుట జరుగదు. ఏలయన అవి ఒక దానిని మరియొకటి తాకని చక్రమున (కక్ష్యలలో) నియతముగా తిరుగుచుండును. కాని వాని కన్నింటికి దిగువగా నున్న మనకు అవి అట్లు కనబడును.

ఇట్లు పృథివీ సన్నివేశము జ్యోతిః సన్నివేశము ద్వీప సముద్ర వర్ణత నదీ వర్ష సంనివేశము-జ్యోతి రాత్మక దేవగృహ సంనివేశము సూర్యాశ్రిత జ్యోతిర్వ్యవస్థ ద్రువాశ్రితమగు ఆద్యంత ప్రాంత మధ్య ప్రదేశములందలి అంతరిక్ష జ్యోతిర్గోళ వ్యవస్థ మీకు తెలిపితిని. గుండ్రని భవసములవలె కనబడు ఈ ఉన్నత జ్యోతిర్గోళముల వ్యాసములు మొదలగు కొలతలు లోక సంవ్యవహారార్థము ఈశ్వరుడు సంకల్పించిన విధమున కల్పాదియందు న్యయంభూ బ్రహ్మ బుద్ధి (అలోచన) పూర్వకముగా ఏర్పరచెను. మీకు నేను తెలివిన జ్యోతిర్వ్యవస్థ దాని ననుచరించినదే; ప్రధాన (ప్రకృతి) పరిణామమే ఈ విశ్వరూపము (విరాట్స్వరూపము.) దీనిని ఉన్నదున్నట్లు గణన చేయుట కాని జ్యోతిర్గోళముల గతాగత రూప సంచారము కాని మానచక్షువుతో నుండు మానవునకు సాధ్యము కాదు.

[ఈ చెప్పిన వానిలో - అధ్యాయములు-123-124-125-126-కొన్ని అనునిక సిద్ధాంతములతో నరిపోవు. మరికొన్ని ప్రాచీన భారతీయ సిద్ధాంతములతో కూడ నరిపోవు. మరికొన్ని తత్వవరము లయినవి. వీనిని తాత్త్విక దృష్టితో విచరించి ఎరుగవలెను. —అనువాదకుడు

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున ఖగోళ వర్ణన పరిసమాప్తి యను నూట ఇరువది ఆరవ అధ్యాయము.

సప్తవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రిపురాసురోపాఖ్యానప్రారంభః.

ఋషయః : కథం జగమ భగవాన్పురాతన్యం మహేశ్వరః | దదాహ స కథం దేవ స్తన్నోవిస్తరతో వద. పృచ్ఛామ స్త్వాం వయం సర్వే బహుమానా త్వనః పునః |

త్రైపురంచ యథా దుర్గం మయమాయా వినిర్మితమ్. 2

దేవేనై కేషునా దుర్గం తథా త్సం వద మానద

నూతః : శృణుద్వం త్రైపురం దేవో యథా దాహితవాన్భవః. 3

మయోనామ మహామాయా మాయానాం జనకోఽసురః | నిర్జిత స్సతు సజ్జామే తతావ పరమం తవః. 4

తవస్యంతంతు తం విప్రా దైత్యేన్ద్రోవర్యనుగ్రహాః | తస్యైవ కృతముద్దిశ్య తేజతుః పరమం తవః. 5

విద్యున్మాళిచ బలవాన్ సారకాక్షస్తు వీర్యవాన్ | మయతేజ స్సమాక్రాంతౌ తేవతు ర్మయపార్శ్వగౌ. 6

లోకా దేవా యథా సూర్యా స్త్రయ స్త్రయ ఇవాగ్నయః | లోకత్రయం తావయన్త సే తేషు ర్దానవాన్తవః. 7

హేమనే జలశయ్యాసు గ్రీష్మే వశ్పాతపాన్తథా | వర్షాసుచ తథాఽఽకాశే క్షవయన్త స్తవఃప్రియాః. 8

స(తే)వనా త్పలమూలాని స్వాదూనిచ మృదూనిచ | అన్యథా రచితాహారాః పంకేనావృతవల్కలాః. 9

మగ్నా శ్చైవాలపాశేష సమలే ష్వమలేషుచ | నిర్మాంసాశ్చ తథా జాతాః కృశా ధమనినన్తతాః. 10

తేషాం తవఃప్రభావేన నాబభౌ విద్రుమం తథా | నిష్ప్రభంచ జగత్సర్వం మన్దతేజా విభావసుః. 11

దహ్యామానేషు లోకేషు తైస్త్రిభి ర్దానవాగ్నిభిః | తేషాంమద్యే జగద్భ్రంశః ప్రాదుర్భూతః పితామహః. 12

మయాదీనాం పరప్రదానార్థం బ్రహ్మవిర్భావః.

తతస్తే లోకకర్తారం తందృష్ట్వా సహసాఽఽగతమ్ | స్వయం పితామహం దైత్యా నేము స్తుప్తుపురేవచ. 13

అథ తాన్ దానవాన్సృష్ట్వా తవసా తవసప్రభాన్ | ఉవాచ హర్షపూర్ణాఙ్గాన్ హర్షపూర్ణముఖేక్షణః. 14

పరదోఽహం హి వో వత్సాన్తవస్తోషిత ఆగతః | భవతా మీప్సితం యద్వా సవిచారం తదుచ్యతామ్. 15

నూట ఇరువది ఏడవ అధ్యాయము.

త్రిపురాసురోపాఖ్యానము-మయాదులకు బ్రహ్మవర ప్రాప్తి.

[విశేషము: దేవాసుర యుద్ధములు మొత్తము పండ్రెండు అని లోగడ నలువది ఏడవ అధ్యాయమున చెప్పబడినది. వానిలో ఈ త్రైపుర యుద్ధము ఏడవది. మిగిలిన వానిలో వృత్రవధము మాత్రము (పురాణములలో) సాగవతమునందును భారతము నందును (ఇతిహాసమున) వర్ణింపబడినది. మిగిలిన వానిలో పండ్రెండవది లోగడ నలువది ఏడవ అధ్యాయములో చెప్పబడినది. నారసింహ వామనవారాహమృతమంతన తారకామయాదీవధాంధకారములును ఈ యుక్త్యు పురాణమునందేయున్నవి. ఈ దేవాసుర సంగ్రామములన్నియు శాస్త్రీయాశాస్త్రీయ చిత్తవృత్తులకును జ్ఞానాజ్ఞానములకును వివేకా వివేకములకును నడుమ జరిగిన పోరాటములు. వీనిలో చివరకు శాస్త్రీయ చిత్తవృత్తికే గెలుపు

కలిగి భగవదుపాసనముతో ప్రాణులు తరించు మార్గమే వైద్యుగా మిగులుట ఈ దేవాసుర యుద్ధముల పరమ తాత్పర్యము. వీనియందు వైదిక సంప్రదాయ తత్త్వములు రహస్యాత్మకములుగ అంతర్నిహితములై యున్నవి. వానిని సంప్రదాయజ్ఞులవలన తెలిసికొనదగును. ప్రకృతమీ త్రైపురవధమను దేవాసుర సంగ్రామమున ఉపాసన విధానముల సంకేతము గూఢముగను శాస్త్రీయాశాస్త్రీయ చిత్రపృథులపోరు బాహ్యముగను ప్రతిపాదించబడినది.

ఋషులు సూతునిట్లడిగిరి: భగవానుడగు మహేశ్వరుడు పురాని పెట్టయైనా? (పుర-ఆది-పురములకు శత్రువు.) ఆదేవుడు పురములనెట్లు దహించెను? మాకది విస్తరించి చెప్పము. ఆ కథయందును అది చెప్పగల వాడవని సీయందును గల ఆదరముతో మేము నిన్ను మరలమరల (బ్రతిమాలి) అడుగుచున్నాము. మయమాయా వినిర్మితమగు త్రైపుర దుర్గమును మహాదేవుడొకే బాణముతో నెట్లు దహించెను? ఆ విధము ఆదరణీయుడవగు సూతా: మాకు తెలుపుము. అసగా సూతుడు ఇట్లు చెప్పనారంభించెను: దేవుడగు భవుడు త్రైపుర దుర్గములనెట్లు దహించెనో తెలిపెద; వినుడు. మహామాయాశాలియు మాయలకు జనకుడునగు మయుడను అనురుడుండెను. వాడు దేవతలతో సంగ్రామమున ఓడి పరమ తపమాచరించెను. అతడు తపమాచరించుచుండగా ఆ మయ తేజస్సునకు లోబడినవారు- బలవంతుడగు విద్యున్నాల్లి వీర్యశాలియగు తారకాకుడునను అనురులును మయుని యందలి అనుగ్రహబుద్ధితో అతని సంకల్పమునే తామును ఉద్దేశించి మయుని సమీపముననే ఉండి పరమతప మాచరించిరి. రూపొందిన లోకత్రయము వలె (బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రులు) దేవత్రయమువలె అగ్నిత్రయమువలె కనబడుచు లోకత్రయమును సంతాపింపజేయుచు ఆ దానవులుతపమాచరించుచుండిరి. వారు తపఃప్రియులై హేమంతమున జలశయ్యలపైనుండి గ్రీష్మమున పంచాగ్ని మధ్యమందుండి వర్షర్తువునందు నిరావరణముగ ఆకాశము క్రింద నిలిచి గడపుచుండిరి. వారు క్రమముగా వనమునుండి సంపాదించుకొనిన రుచ్యములు మృదువులునగు ఫలములు మూలములు పిష్టుట మరియొక విధమగు (కఠినమగు) ఆహారములు తీసికొనుచుండిరి. నమలములును అమలములును నగు జలములందు నాచు త్రాళ్ళయందు నిలిచియు తమ పల్కలములు బురదతో కప్పవడియు ఉండుచు శరీరములు చిత్కిపోయి చమనులతో వ్యాప్తముకాగా మాంసమే లేక తపమాచరించసాగిరి. వారి తపోగ్ని ప్రభావమున వగడమేదియో గుర్తింపరాక పోయెను. సర్వజగత్తును కాంతిహీన మయ్యెను. అగ్ని సూర్యులు మందతేజస్కులయిరి. దానవులనెడు ఆఘాదు అగ్నులచే ఇట్లు లోకములు దహింప బడుచుండ జగద్బంధుడగు బ్రహ్మ వారి నడ్డును పాశాత్కరించెను. అంతట ఆకస్మికముగ న్యయముగ వచ్చిన లోక కర్తయగు పితామహుని చూచి దైత్యులు నమస్కరించి స్తుతించిరి. తపస్సుచే రవివలె వెలుగుచు తనుగాంచి హర్ష పూర్ణముఖ నేత్రులగు ఆ దానవులతో హర్ష పూర్ణముఖ నేత్రుడగుచు బ్రహ్మ ఇట్లు పలికెను: నాయనలారా! నేను మీ తపమునకు తుష్టుడనై పరమీయవచ్చితిని. మీకోరిక ఏమియో సంతోచింపక తెలుపుదు.

ఇత్యేవముచ్యమానస్తు వ్రసన్నం వ్రపితామహమ్ । విశ్వకర్మా మయః ప్రాహ ప్రహర్షోత్పుల్లలోచనః. 16
దేవః దైత్యాః పురా దేవై స్సజ్జామే తారకాహ్వయే । నిర్జితాశ్చ హతాశ్చైవ నిశ్చింతై రాయుధైరపి. 17
దేవై స్సదాతివిద్ధాన్గా బాధితా భయవేషితాః । శరణం నైవ జానీయ స్సర్వభా శరణార్థినః. 18
సోఽహం తపఃప్రభావేన భవద్భక్త్యా తత్రైవచ । ఇచ్ఛామి దుర్గం తత్కర్తుం యద్దేవైరపి దుర్గమమ్. 19
తస్మింశ్చ త్రిపురే దివ్యే మత్కృతే కృతినాంవర । కృత్యానాం జలజానాంచ దోషాణాం వహ్నితేజసామ్. 20
దేవప్రహరణానాంచ దేవానాంచ వ్రజావతే । అలజ్ఞనీయం భవతు త్రిపురం యది తే ప్రియమ్. 21
విశ్వకర్మా ఇతీవోక్త స్సతదా విశ్వకర్మణా । ఉవాచ వ్రహ్మసన్వాక్యం మయదై త్యగజాధిప. 22
సర్వామరత్వం నైవాస్తి సనద్వ్యత్రన్య దానవ । తస్మాద్దుర్గవిధానంహే క్షణాదపి విదీయతామ్. 23
పితామహవచ శ్రుత్వా ఇత్యేవం దానవో మయః । ప్రాజ్ఞలిః పునరప్యాహ బ్రహ్మణం వద్మనమృతమ్. 24

యత్ర దేవేషుణా దుర్గం సకృన్ముక్తేన నిర్వహేత్ । సచ స స్సంయుగే హన్యా దవద్య శ్శేషతో భవేత్. 25

ప్రసన్నుడయి ఇట్లు వలికిన బ్రహ్మతో విశ్వకర్మయగు మయుడు ప్రహర్షమున కనులు విప్పార ఇట్లనెను దేవా! పూర్వము తారకయ్యుద్ధమున దైత్యులు దేవతల చేతిలో ఓడిరి. ఖడ్గములతో ఆయుధములతో కొట్టి చంపబడిరి ఎడతెగక మావారి దేహములు దెబ్బతినెను. వారు బాధితులు భయకంపితులునైరి. వారు శరణార్థులైరికాని తమక శరణమేదియో వారెరుగరైరి. ఇట్టి స్థితిలో నేను తపఃప్రభావము చేతను నీసేవకు ఫలముగాను దేవతలకును చొరరాని దుర్గము నిర్మింపదలచుచున్నాను. నిర్మాతలలో శ్రేష్ఠుడవగు ప్రజాపతి! నేను నిర్మించు ఆ త్రిపురమును దివ్యదుర్గము పెట్టి కృత్యములకును కృత్య అనెడు ఆభిచారిక శక్తులకును జలదోషములకును అగ్ని తేజస్సులకును దేవతల ఆయుధములకును దేవతలకును కూడ చేరరానిది కావలయును.

ఈ మాట విని విశ్వ సృష్టికర్తయగు బ్రహ్మ నవ్వుచు విశ్వకర్మయగు మయునితో ఇట్లు వలికెను: 'దైత్యగణా దిపా! మయా! నద్వర్తనములేని వాని కెవ్వనికిని సర్వామరత్వము లభింపదు. కనుక (అమరత్వము కోరక) క్షణకాలములో దుర్గ నిర్మాణమే చేసికొనుము. బ్రహ్మ మాట విని మయుడు ప్రాంజలియై పద్మనంభవుడగు బ్రహ్మతో మరల ఇట్లనెను: "ఒకేసారి విడిచిన ఒకే బాణముతో మాత్రమే నేను నిర్మించు దుర్గమును కాలవలయును; మేమును చావలయును. మరియొక విధమున మాకు వధ్యత్వ ముండరాదు.'

ఏవమన్వీతి చాప్యుక్త్వా మయం దేవః పితామహః । న్వప్నేలబ్ధో యథార్థౌ నైవైవాదర్శనం యయా. 26
గతే పితామహే దైత్యా గత్వా వహ్నిరవిప్రభాః । వరదృప్తా బభూవుస్తే తవసాచ మహాబలాః. 27
మయన్వద మహాబుద్ధి ర్దానవో ఋషిసత్తమాః । దుర్గం వ్యవసితః కర్తుమితి చిన్తయతే తదా. 28
కథంనామ భవేద్దుర్గం తస్మయా త్రిపురం కృతమ్ ।

వత్స్యతే తత్పురం దివ్యం మత్రః కోఽన్యో న సంశయః. 29
యథా చైకేషుపాతేన తత్పురం స విహన్యతే । దేవైస్తథా విధాతవ్యం మయా మతివిచారణాత్. 30
విస్తరో యోజనశత మేకైకన్య పురస్యతు । కార్యం తేషాంచ విష్కమ్భ మేకైకం శతయోజనమ్. 31
పుష్యయోగేచ నిర్మాణం పురాణాంచ భవిష్యతి । పుష్యయోగేనచ దివి సమేష్యన్తి వరన్సరమ్. 32
పురాణ్యేకప్రహరేణ స తానిచ హనిష్యతి । ఆయసంతు క్షితితలే రాజతంతు నభస్థలే. 33
రాజతస్యోవరిష్టాచ్చ సౌవర్ణం భవితా పురమ్ । ఏవం త్రిభిః పురై ర్యుక్తం త్రిపురం తద్భవిష్యతి. 34
శతయోజన విష్కమ్భైరన్తరై స్తద్దురాసదమ్ ।

అట్టాలకై ర్యన్త్రీశతఘ్నిభిశ్చ సశక్తిశూలోవలకమ్పనైశ్చ. 35
ద్వారై ర్మహామందరమేరుకలైః ప్రాకారశృంగైశ్చ విరాజమానమ్ ।

సతారకాక్షేణ మయేన గుప్తం ఖన్తంచ గుప్తం తటిన్మాలినాచ. 36
కోనామ హన్తుం త్రిపురం సమర్థో ముక్త్వా త్రిణేత్రం భగవన్త మేకమ్. 36

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే మయాదీనాం బ్రహ్మదత్తవరాది కథనం నామ సప్తవింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

'అద్దే యగుగాక!' అని మయునితో వలికి బ్రహ్మదేవుడు స్వప్నమందు లభించిన ధనమువలె అదృశ్యుడయ్యెను. పితామహుడు ఏగిన తరువాత అగ్నిభాస్కరతేజాలగు ఆ రాక్షసులును అటనుండి వెడలిరి. నాటినుండి వారు తవముచే మహాబలులగుటతోపాటు వరముచే మదించిరి.

ఋషి నత్రములారా: పిమ్మట మహాబుద్ధిశాలియగు ఆ మయూడు దుర్గము నిర్మింప సంకల్పించి ఇటు చాలోచించ సాగెను: నేను తప్ప మరీ ఎవరును నివసించ అలవి కాని త్రిపుర దుర్గమును నేను ఎట్లు నిర్మింపను! నేను నా మతి విచారణశక్తి నుపయోగించి దేవతలు ఏక బాణపాతముతో దానిని విహతము చేయజాలకుండునట్లు ఆ దుర్గమును నిర్మింపవలయును. ప్రతియొక పురమునకు పొడవు వెడల్పులు ఏకశత యోజనము లుండునట్లు నిర్మించును. పుష్కయోగమునందు ఆ పురముల నిర్మించి పుష్కయోగముననే అవి పరస్పరము కలియునట్లు చేయుదును. పుష్కయోగమున వానిని నమిపించి చేరినవాడు మాత్రమే వానిని ఏకశత ప్రహరముతో కొట్టివేయగలుగును. వానిలో అయోదుర్గము షితితలమున రణత దుర్గ మంతరిక్షమున సౌవర్ణదుర్గ మంతకును మీద ఉండునట్లు ఆ త్రిపుర దుర్గము నిర్మితమగును. శతయోజన విస్తరము గల అంతరములతో అట్టాలకములతో యంత్ర శతఘ్నులతో శక్తులు శూలములు ఉపరికంపనములు (జాలను కదలించు యంత్రములు) మహాద్వారములతో మేరు మంధర నదృశ మహాప్రాకారములతో విరాజమానమగుచు ఏరికిని దేరరానిదయి తారకాక్ష మయ విద్యున్నాలులు కాపాడుచుండు ఆ త్రిపుర దుర్గమును భగవానుడగు త్రిజేత్రుడు కాక అన్యు డెవ్వడు నశింపజేయగలుగును ?

ఇది శ్రీమత్స్వ. మహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున మయాదులకు బ్రహ్మవరప్రాప్తియను నూట ఇరువది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టావింశత్యుత్తరశతతమోఽధ్యాయః. త్రిపురనిర్మాణకథనమ్.

సూతః : ఇతి నఙ్చిన్య దైత్యేన్దోఽ దివ్యోపాయవ్రణావజమ్ ।

- చకార త్రిపురం దివ్యం మనస్సజ్ఞాఞ్చరచారితమ్. 1
- ప్రాకారాన్తరమార్గేణ ఇహచాత్రచ గోపురమ్ । రాజమార్గ ఇతశ్చాపి విపులం భవనాదభిః. 2
- ఇహచాట్టాలకద్వార మిహచాట్టాలగోపురమ్ । రథోవరథ్యాశ్చ ఇత ఇహచాత్రచ చత్వరమ్. 3
- ఇదమన్తఃపురస్థానం రుద్రాయతస మత్రచ । అవటాని *తటాకాశ్చ అత్ర వాప్య స్సరాంసిత. 4
- ఆరామాశ్చ శుభాశ్చాత్ర ఉద్యానా స్యత్రచాత్రచ । విసిర్గమో దానవానాం భవత్కృత మనోహరః. 5
- ఇత్యేవం మానసం ధుర్గం కల్పయిత్వా సురారిజాః । మయేన తత్పురం స్పష్టం త్రిపురం త్వితి విజితమ్. 6
- కారాయసమయం యత్ర న్మయేన విహితం పురమ్ । తారకాక్షోఽభిత న్తత్ర కృతస్థానాధిపోఽ భవత్. 7
- యచ్చ పూర్ణేన్దునజ్కాశం రాజతం నిర్మితం పురమ్ । విద్యున్నాల్ బలితత్ర విద్యుద్గణ ఇహమ్బరే. 8
- ఋవర్ణవికృతం యత్రన్మయేన విహితం పురమ్ । న్యయంచాప న్మయస్తత్ర గత స్తదభివః వ్రతుః. 9
- తారకస్య పురం తత్తు శతయోజనమన్తరమ్ । విద్యున్నాల్పురం చాపి శతయోజన మన్తరమ్. 10
- మేరువర్ణతనజ్కాశం మయస్యాపి పురంమహత్ । పుష్కసంయోగమాత్రేణ కాలేన స మయః పురా. 11
- కృతవాం త్రిపురం ఽదైత్య త్రిజేత్రస్యేవ పుష్పకమ్ । మేనయేన మయో యాతీ వ్రకుర్వాణః పురంపురాత్. 12
- వతస్థే తత్ర తత్రైవ వ్రజత్రే మాయయా న్వయమ్ ।

నూట ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

త్రిపుర నిర్మాణ కథనము.

దైత్యేంద్రుడగు మయూడు ఇట్లాలోచించి దివ్యోపాయ వ్రణావ ఫలముగా దివ్యమగు త్రిపుర దుర్గమును నిర్మించెను. దాని అధిపుని మనఃసంకల్పముననుసరించి నుంచరించునది. రెండేసి ప్రాకారముల నడుమ అక్కడక్కడ గోపు

రములు భవనాదికముతో కూడిన విశాలరాజమార్గము అట్టాలక (మహాభవన) ద్వారములు అట్టాలక గోపురములు రథములు (పెక్కుబాటలు కలియుచోటు) ఉపరథములు చత్వరములు అంతఃపురస్థానములు శివాలయములు గుంటలు చెరువులు దిగుడు బావులు నరస్సులు ఆరామములు (విశ్రాంతికనువగు బయళ్లు) ఉద్యానములు దానవులు వాహ్యశికి పోవు మనోహర ప్రదేశములు కల త్రిపురమును దుర్గమును తాను మనస్సున అనుకొనినట్లే మయాసురుడు నిర్మించెను. నల్లని ఉక్కుతో నిర్మించినదానికి తారకాక్షుడును వెండితో చేయగా చంద్రునివలె ప్రకాశించు రజత దుర్గమునకు ఆకాశము నందలి మెరపుల రాశివంటి బలి విద్యున్నాలియు సువర్ణమయ దుర్గమునకు మయదుగురు అధివతులయిరి.

తారకాక్షుని పురమునకును విద్యున్నాలి పురమునకును నడుమ శతయోజనములును విద్యున్నాలి పురమునకును మయుని పురమునకును నడుమ శతయోజనములును అంతరముండునట్లు మయుడు ఒక పురమునుండి మరియొక పురమును వెలికితీయుచు పుష్కయోగ సమయమున త్రిజేత్రుని పుష్పకముతో నదృశమగు త్రిపుర దుర్గము నిర్మించుచు పోవునుండ ఆపోయిన మార్గమున ఆతని మాయచే ఆదుర్గము అట్లే ఏర్పడెను.

కామరూపమయాస్యత్ర శతశోఢ సహస్రశః. 13

రత్నాన్వితాని శోభంతే భవనాని సురద్రుహమ్ । ప్రాసాదశతజుష్టాని కూటాగారోత్కటానిచ. 14

సర్వాణి కామగాని స్యు స్సర్వలోకమయానిచ । సోద్యానవాపీకూపాని సవద్మనరవన్తచ. 15

అశోకవనరమ్యాణి కౌకిలారుతవన్తచ । చిత్రశాలావిశాలాని చన్ద్రశాలోత్తమానిచ. 16

సప్తాష్టాదశభౌమాని సుకృతాని మయేనచ । బహుస్వర్ణవతాకాని స్రగ్ధామాలజ్జుతానిచ. 17

కిక్కిణీజాలశబ్దాని గన్ధవన్త మహాన్తచ । సుసంయుక్తోవలిప్తాని పుష్పనైవేద్యవన్తచ. 18

సాజ్యదూమాన్తకారాణి సపూర్ణకలశానిచ । గగనావరణే భాన్తి హంసవజ్జీనిభానిచ. 19

వజ్జీకృతాని రాజవై గృహాణి త్రిపురేపురే । ముక్తాకలాపై ర్లప్పద్భి ర్హసన్తీభి శృశిశ్రియమ్. 20

మల్లికాజాతిపుష్పార్యై ర్ధూవగన్ధాధివాసితైః । వదీన్ద్రియసుతై ర్నిత్యం నమై స్సత్పురుషైరివ. 21

హేమరాజతలోహశ్చ మణిరత్నాజ్ఞానాన్వితాః । ప్రాకారా త్రిపురే తస్మి నిర్నివకరసన్నిభాః. 22

ఏకైకస్మి స్పురే తస్మి నోపురాణాం శతంశతమ్ । సపతాకద్వజపటం దృశ్యతే గిరిశృంగవత్. 23

నూపురారావరమ్యాణి త్రిపురేన్తఃపురాణ్యపి । స్వర్గాతిరిక్తశ్రీర్భూతి తత్రకన్యాపురేషుచ. 24

ఆరామైశ్చ విహరైశ్చ తడాకాఽవటవల్వలైః । సరోభిశ్చ సరిశ్చిశ్చ వనై శ్చోవవనైరపి. 25

*దివ్యభోజ్యోవభోగ్యాని నానారత్నయుతానిచ । పుష్పోర్కరైశ్చ సుభగా త్రిపురే చోవనిర్గమాః. 26

వరిమాతశతగమ్భీరా కృతా మాయావినా పురా ।

నిశమ్య తద్దుర్గవిదాన ముత్తమం కృతం మయే నాద్భుతకర్మణా చ. 27

దితేస్సుతా దైత్యవరాఽజవైరిణ స్పహస్రశః ప్రాపు రసన్తవిక్రమాః ।

తదాసురై ర్గర్వితవైరిమర్దనైః కరీన్ద్రైశ్చేన్ద్రమృగేన్ద్రసన్నిభైః. 28

బభూవ పూర్ణం త్రిపురం భద్రైర్యథా యథామృరం భూరిజలై ర్హసన్తచైః. 28a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపుర నిర్మాణకథనం

నామ అష్టావింశత్యుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

వానియుండు నూరులకొంది వేలకొందిగా అనురుం భవనములు శోభించసాగెను. అవియన్నియు కామ రూపములు-రత్నవంతములు వందలకొంది ప్రాసాదములు కూటాగారములు ఉద్యానములు దిగుడు బావులు తామర

కొలకులు అశోకవనములు తోకిలారావములు విశాలములగు చిత్రశాలలు ఉత్తమములగు చంద్రశాలలు పెక్కు బంగారు వతాకలు పూలమాలలు చిరుగంటల మువ్వల గుంపులు సుగంధములు చక్కగ కలయింపి చల్లి అలికిన అలుకులు పుష్పోపహారములు నేతితో వేసిన పొగల చీకట్లు పూర్ణకలశములు కలిగి నర్మలోకమయములై కామ గమనములై వీడెనిమిదంతస్తులు కలవిగా మయుడా అసుర భవనముల నిర్మించెను. అవి ఆకాశావరణమున హంస పంక్తులవలె త్రిపుర దుర్గాంతర్గత పురములందు బారులు తీరి రాజిల్లుచుండెను. మల్లె జాజిపూలతో అలంకృతములయి దూరగంధములతో వాసన వేయబడి సత్పురుషులవలె త్రోవను పోవు వానికి ఇంద్రియ సుఖము కలిగించుచు చంద్రుని శోభను పరిహసించు ముత్యపు జాలరులతో ఆ భవనములు శోభిల్లుచుండెను.

ఆ త్రిపుర దుర్గమందలి ప్రతియొక పురమునను బంగారుతో పెండితో ఇనుముతోచేసి మణులతో రత్నములతో కూర్చుకలవై కొండల గమలవంటి ప్రాకారములు వందలకొలదిగ నుండెను. అవి పతాకార్ధజ వస్త్రములతో కూడి కొండ కొమ్ములవలె కానవచ్చుచుండెను. దానియందలి అంతఃపురములు అందెల రవళులతో రమ్మములు. కన్యాపురముల శోభ స్వర్గ శోభను మించియుండెను. ఆరామములు విహార ప్రదేశములు చెరువులు గుంటలు చెలమలు నరన్ములు నదులు వనములు ఉపవనములు అటనుండెను. దివ్యములగు భోజ్య పదార్థములు నానారత్నము (శ్రేష్ఠపదార్థము)లతో కూడిన ఉపభోగ సాధనములు కలిగి పుష్పరాసులతో హాయి గొల్పుచుండు వాహ్మికి ప్రదేశములతో ఒప్పుచుండునట్లు మాయావియగు మయుడు వందలకొలది లోతైన అగడ్తలతో సురక్షితమగు ఆ త్రిపుర దుర్గమును నిర్మించెను.

అద్భుత కార్యనిపుణుడగు మయుడు ఇట్టి యుత్తమ దుర్గ నిర్మాణము నొనరించిన సమాచారమును విని అనంత విక్రమ సంపన్నులగు దైత్యవరులు వేలకొలదిగ అటకు చేరిరి. గర్వితవైరి నాశకులును కకింద్ర స్పృగేంద్ర నమానులునగు అసురులతో ఆత్రిపుర దుర్గము-ఆకాశము మేఘ సమాహములతో నిండినట్లు స్కందాచారము పిరవటులతో నిండినట్లు నిండిపోయెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున త్రిపుర నిర్మాణ కథనమును నూట ఇరువది ఎనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

మయకృతత్రిపురే దైత్యదానవాదిప్రవేశః.

- నూతః : నిర్మితే త్రిపురే దుర్గే పూర్ణే త్వసురపుంజవైః । తద్దుర్గం దుర్గతాం ప్రాప జద్ధవైరై స్సురాసురైః । 1
- సకళత్రా స్సపుత్రాశ్చ శత్రువనోఽన్తకోవమాః । మా(మ)యా విష్ణౌ నివివిభర్గహజే హృషీతాశ్చ తే । 2
- సింహైర్వన మివానేకై ర్షక్తైర్విప మహార్ణవః । వీరా శ్వేవాతిపౌరుషైర్ శృంగీరమివ రోమభిః । 3
- తదృద్భలిభిరద్యంతం తత్పురం దేవతారభిః । త్రిపురం సజ్జలం జాతం దైత్యకోటికరాకులమ్ । 4
- సుతలాదపి నిష్పన్నం పాతాళా ద్దానవాలయాత్ । ఉపతన్తు ర్నభోమర్గం మేచ గిర్మృషజీవిసా । 5
- యో యం ప్రార్థయతే కామం సమప్రీప్త త్రిపురాలయాత్ । తస్య తస్య మయన్తత్ర మాయయా విచచాతి సః । 6
- సచన్ద్రేషు వ్రదోషేషు సామ్బుజేషు నరస్సుచ । ఆరామేషు సమాతేషు తపోవనపనేషుచ । 7
- వృక్షా శ్చన్దనదిగ్దాజ్గా మతజ్గా స్సమదాఇవ । మృష్టాభరణవస్త్రాశ్చ మృష్టస్రగగురేషనా । 8
- ప్రియాభిః ప్రియకామిభిర్వావభావప్రసూతిభిః । నారీభి స్సంతతం రేషు ర్ముదితాశ్చైవ దానవాః । 9
- మయేన నిర్మితే స్థానే మోదమానా మహాబలాః । అర్థేధర్మేచ కామేచ విదమ స్తే షతి స్వయమ్ । 10
- తేషాం త్రితయయుక్తానాం త్రిపురేఽమరవైరిణామ్ । జగామ సుమహాన్కాల స్వర్గస్థానాం యథాతథా । 11

† త్వాసురే దుర్గే మయేనాసురశిల్పినా.

శుశ్రూషస్తే పితౄన్పుత్రైః పతేన్పత్న్యశ్చ యత్నతః । విముక్తకలహశ్చాపి సానురాగాః పరస్పరమ్. 12

నాదర్మం త్రిపురస్థానాం లభతేఽన్యతవాగపి । ఆర్చయన్తి దితేఃపుత్రాః త్రిపురాయతనే హరమ్. 13

○పుణ్యాహశబ్దా విప్రజాం ఆశీర్వాదాశ్చ సర్వశః ।

● సింహాన్మృణ్మళమణ్డీర వేణువీణారవా మృదు. 14

హాసశ్చ పరనారీణాం చిత్తవ్యాకులకారకః । త్రిపురే దానవేన్ద్రాణాం శ్రూయతే రమతాం నదా. 15

నూట ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

త్రిపుర దుర్గమున దైత్యదానవులు ప్రవేశించుట.

అసేర శిల్పియగు మయుడు నిర్మించిన త్రిపురదుర్గపు నిర్మాణము పూర్ణమయ్యెను. అది పరస్పరము బద్ధ వైరులగు సురలకును అసురులకును దుర్గత్వమును పొందెను. సురలకు అది దుర్గమము-చోరరానిది - అయ్యెను. అసురులకు అది దుర్గము-రక్షణ స్థానము - ఆశ్రయము అయ్యెను. యమునిపంటి అసురులెందరో తమ కళత్రములతో పుత్తులతో శత్రుములతో మా(మ)యావిష్టములగు ఆయా గృహములందు ప్రవేశించిరి. వనమనేక సింహములతోవలెను మహా నముద్రమనేక సక్రములతో వలెను పీడులు అతి పౌరుషములతో వలెను శరీరము రోమములతో వలెను త్రిపుర దుర్గము బంకాలురగు దేవాసురులతో అధిష్ఠితమయి వ్యాప్తమయ్యెను. అది నూరులకోట్ల దైత్యులతో దట్టమయి కల్లోలిత మయి కనబడెను. ఆయా పర్వతములందుండు వారును దానవాలయమగు పాతాళభేదమయిన సుతలమందుండువారును అగు దానవులందరును ఈ అంతరిక్ష దుర్గము నాశ్రయించిరి.

ఈ త్రిపుర దుర్గమును చేరిన వారిలో ఎవరు ఏదికోరిన-వారికి అదెల్ల ఆ మయుడచట మాయతో అమర్చు చుండెను. చంద్రుడు వెలుగుచుండు ప్రదోషములందును పద్మములు వికసించిన నరస్సులందును మామిళ్ళు అందగించు ఆరామములందును తపోవన నదృశవనములందును అసురులు చందనములు పూసికొన్న ఒడకులతో నలుపు తెలుపు మచ్చలు కనబడు మదపుదేనుగులవలె కానవచ్చుచు శుద్ధములగు అఖరణములు వస్త్రములు మాలలు మెయి పూతలు దాల్చి కామనమేతలై ప్రియుల వాంఛించుచు హావభావముల ప్రకటించు ప్రియురాండ్రగు స్త్రీలతో కూడి ముదితులగుచు దానవులందు సతతము ఆనందించుచుండిరి. మహాబలులగు ఆ అసురులు మయ నిర్మితమగు ఆ స్థానమున మోదించుచు తమ సుతులను ధర్మార్థ కామములందు నిలిపి ప్రవర్తిల్లుచుండిరి. ఇట్లు పురుషార్థాత్రితయమున ప్రవర్తిల్లుచుండు అమర వైరులకు అత్రిపుర దుర్గమున చాలకాలము స్వర్గమందువలె గడచెను. పుత్తులు తండ్రులను పత్నులు పతులను యత్న పూర్వకముగా శుశ్రూష చేయుచు కలహములు లేక పరస్పరము సానురాగులై యుండిరి. అత్రిపుర దుర్గవాసులలో అధర్మము కావి అన్యతముకాని లేకుండెను. వారు ఆలయములందు హరునర్పించుచుండిరి. ఎల్లయెడల ఎల్లవేళల విప్రుల పుణ్యాహ ధ్యనులును ఆశీర్వాద శబ్దములును వినబడుచుండెను. మంజారి మంజీర రవములును వీణావేణు స్వనములును విహరించు పరనారీ జనులయ-దానవేన్ద్రులయ-హాసధ్వనులును వినవచ్చుచుండెను.

తేషా మర్చయతాం దేవా న్భూహ్మజాంశ్చ నమన్యతామ్ ।

ధర్మకామార్థతన్ద్రాణాం మహాన్కాలో వ్యజాయత. 16

రోబాదీనాం త్రిపురప్రవేశః.

* కదాచిదత్ర లోభశ్చ క్రోధ శ్చైవ తథైవచ । కలిశ్చ కలహశ్చైవ వివిఖ త్రిపురం నహ. 17

సన్యాకాలే ప్రవిష్టాస్తే త్రిపురం చాసురాలయమ్ । బాధస్తే తే జనా స్తోరా శృరీరాణి యథాఽఽమయాః. 18

●స్వనశ్చ శబ్దభేరీణాం వీణావేణురవా అపి.

○ పురాణగానశబ్దాశ్చ.

* మిథ్యాఽలక్ష్మీరసూయాచ బుభుక్షాచతథైవః

సర్వవేద నిశాన్తేతు సమయే త్రిపురేఽసురాః । † తానుత్పాతాం నతా దృష్ట్యా విమృశన్తిస్మ దానవాః. 19
ఉదితేతు సహస్రాంశౌ తేజ శ్శుభకరే రవౌ । మయ స్సభా మావివేశ భాస్కరాభా మివామ్బుజమ్. 20
మేరుకూటనిభే రమ్యే ఆననే స్వర్ణమణితే । ○ నివేశిత స్సభామద్యే స్థిత స్తోయదరో యథా. 21

దానవానాం మయజ్ఞాపితయామినీదృష్టచుష్టస్వప్నాః.

పార్శ్వయో స్తారకాక్షశ్చ విద్యున్మాతీచ దానవౌ । ఉపవిష్టౌ మయస్యాన్తే హన్తినః రలిభాషివ. 22
తతోఽమరారయ శ్శిష్టౌ విశిష్టౌ స్సమరాజ్గణే । ఉపవిష్టౌ దృఢం దృష్టౌ దేవానాం దేవరాడివ. 23
సర్వేషు దానవేన్ద్రేషు సుఖాననగతేషుచ । మయో మాయాభిజనక ఇత్యువాచ స దానవాన్. 24
భేచరా దైత్యరాజానో భోభో దానవనత్రమాః । అసురా రాక్షసాశ్చైవ సర్వే దాక్షాయణీసుతాః. 25
నిశామయధ్వం యస్స్వప్నో మయా దృష్టో భయావహః ।

● త్రయశ్చ త్రినః పురుషాః ప్రమదాశ్చ మహాబలాః. 26

మహాక్రోధా హ్యుగ్రముఖాః ప్రవిష్టౌ త్రిపురం దివా । ప్రవిశ్య రుషితా స్తేచ పురం చాతులవిక్రమాః. 27
ప్రవిష్టాశ్చ శరీరాణి భూత్వా బహుశరీరిణః । నగరం త్రిపురంచైవ తమసా సముపస్థితమ్. 28
నగృహం సహ ★యుష్మాభి స్సవాజిరథకుణ్డరమ్ । ఉలూకచచ్ఛాకా నారీ నగ్నాఽఽరూడా భరాసనమ్.
సహస్రీభి ర్హసన్తీ సా చుమ్బతే ప్రమదా యథా । పురుషశ్చేన్దుతిలక శ్చతురక్ష్యౌ త్రిలోచనః. 30
యేన సా ప్రమదా నూనం దృష్టౌ చాహం విబోధితః । ఈదృశీ ప్రమదా దృష్టౌ మయా చాతిభయావహః.

ఇట్లు త్రిపుర దానవులు దేవతల సర్పించుచు బ్రాహ్మణుల నమస్కరించుచు రర్మ కామార్థానకులై ప్రవర్తించుచుండ చాలకాలము గడచెను. ఇట్లుండ ఒకానొక సమయమున ఒకేమాట లోభము క్రోధము కంహము ఆవెడు కలి లక్షణములు త్రిపుర దుర్గమును ప్రవేశించెను. వారు అసురావానమగు ఆ త్రిపురదుర్గమును సంధ్యాకాలమున ప్రవేశించి అది మొదలు వ్యాదులు శరీరమును వలె హెరరూపులయి జనుల బాధింపసాగిరి.

వేకువ సమయమున త్రిపుర దుర్గమందలి అనురులకును దానవులకును ఎల్లరకును ఉత్పాతములు కననయ్యెను. వారవి తమలోతాము చెప్పకొని విమర్శించుకొనసాగిరి. అంతలో సూర్యోదయమయ్యెను. రవి తవ శుభకర తేజస్సు లతో వెలుగుచుండెను. పద్మము రవి తేజస్సును వలె మయుడు నటను ప్రవేశించెను. అతడు మేరువర్వత శృంగము వంటి సువర్ణ భూషిత పీఠమున నజలమగు మేఘమువలె కూర్చుండెను. మదపుటేమగునకు రెండువైపుల రెండు గున్న ఏనుగులువలె అతనికి రెండువైపుల సమీపమునందు తారకాశుడును విద్యున్మాలియు కూర్చుండిరి. అంతంతలలో అమరారులును శిష్టులును సమరాంగణమున విశిష్టులునుగవారు తీవిగ ఉపవిష్టులయిరి. వారినడుమ ఆ మయుడు దేవతల నడుమ దేవరాజువలెనుండెను.

దానవేంద్రు లందరును సుఖానన గతులయిన యనంతరము మాయాజనకుడగు మయుడు వారితో నిట్లనెను. భేచరులగు దైత్యరాజులారా! దానవ నత్రములారా! అసురులారా! రాక్షసులారా! దాక్షాయణీ(దితి)సుతులారా! నేను గాంచిన భయావహస్వప్నము వినుడు. మహాబలము మహాక్రోధము ఉగ్రముఖము కల ముగ్గురు పురుషులును ముగ్గురు స్త్రీలును పగలే త్రిపురదుర్గమున ప్రవేశించిరి. అతులవిక్రములగు వారు రోషావిష్టులై బహుశరీరములు దాల్చి ఇచటి వారి శరీరములందు ప్రవేశించిరి. త్రిపుర నగరమంతయు మీరే కాదు-ఇంద్రే కాదు-రథాశ్వగణములే కాదు-అంతయు చీకటితో నిండిపోయెను. (గుడ్లగూబ

† స్వప్నే భయావహాన్ దృష్ట్యా విమృశన్తిస్మ దానవాః ○ అనీనః కాశ్చానగిరేశ్శృణ్వే తోయదరో యథా

● చతస్రఃప్రమదా నత్ర త్రయోమర్త్యాభయావహాః. ★ యుష్మాభిస్సాగరామృనిమణ్ణితమ్.

ముక్కుకల దిన్నమొల శ్రీ గాడిద నెక్కి కొందర శ్రీలతో కూడి నవ్వుచు (అందరను) ముద్దు పెట్టుకొనుచుండెను. చంద్రుని తిలకముగా ధరించిన త్రిలోచనుడు చతుష్పాదుడు సగు పురుషు డొకడు శ్రీని పోలినవాడు కనబడెను. వాడు బహుశః ఆ శ్రీని చూచియుండును. అతడే నన్ను మేలుకొలిపెను. నా కిట్టి మహా భయంకరియగు శ్రీ కనబడినది.

మయా చైవంబిద స్వప్నో నిశాయాం దిలసన్దనాః । దృష్టః కథన్న కష్టోఽయ మసుఖం నో భవిష్యతి. 32
యది వోఽహం క్షమో రాజా యదిదం వేత్త నో హితమ్ । నిబోధద్ధం సుమనసో నచానూయితు మర్హథ.
కామంచేర్ష్యాంచ రోషంచ త్యక్త్వా నియతమానసాః । సత్యే శమే దమే చాథ మునివాదేఽవతిష్ఠత. 34
శాన్తయశ్చ ప్రయజ్యంతా పూజ్యతాంచ మహేశ్వరః ।

యదినామాస్య స్వప్నస్య నైవం హ్యవశమో భవేత్. 35

కువ్యతే నో ద్రువం దేవో దేవదేవ త్రిలోచనః । యతోత్పాతాశ్చ దృశ్యంతే సదాచ త్రిపురేఽసురాః. 36

కలహం వర్జయన్తశ్చ ఆర్జయన్త స్తథార్జవమ్ । స్వప్నశాన్తిం ప్రతీక్షద్ధం కాలోదయ మథాపివా. 37

తైత్తిరపురజనానామధర్మప్రచ్ఛత్తిః.

శ్రుత్వా దాక్షాయణీపుత్రా ఇత్యేవం మయభాషితమ్ । క్రోధవ్యాకులనేత్రాశ్చ శిష్టాచారవినాశకాః. 38

*వినాశ మువవశ్యన్తి అలక్ష్మ్యా వ్యాపితాఽసురాః । తత్రైవ దృష్ట్వా తేఽన్యోన్యం సక్రోధం లోహితేక్షణాః.

సద్యో దైవపరిధ్వస్తా దానవా త్రిపురాలయాః । హిత్వా సత్యంచఛర్మంచ అకార్యా ఋషవచక్రముః. 40

నా కిట్టి కల రాత్రివేళ వచ్చుటకు ఫలముగా ఎట్టి సీచమున అసుఖము మనకు సంభవించునో ఎరుగజాలను. మీకు నేను తగిన రాజననియు నేను చెప్పు ఈ మాట మీకు హితకరమనియు బావించినచో మీరు మంచి మనస్సులతో నా వచనమును గ్రహించుడు. దానియందు దోషములు వట్టుకొనవలదు. మీరు అందరును మనస్సులను సయమములందు నిలిపి కామమును రోషమును ఈర్ష్యను వదలి సత్య శమ దమములందును ముని వచనములందును మనస్సు లుంచుడు. శాంతు లాచరించుడు. మహేశ్వరు సర్పించుడు. నేను ఇట్లు చెప్పుచున్నానే కాని ఈ స్వప్నమునకు ఇట్లు కూడ ఉపశాంతి జరుగ దేమో! అనురులారా! ఈ త్రిపుర దుర్గమున నిరంతరముగా ఇట్టి ఉత్పాతములే కనబడుచుండుట బట్టి చూడగా దేవదేవు డగు త్రిలోచనుడే మనపై అలిగినట్లున్నది. ఏమయినను మీరు కలహము విడిచి ఋజుప్రవర్తన మవలంబించి స్వప్న శాంతి జరిపి ఆ శాంతి ఫలమును కాని అద్భుతయకరకాలమును గాని ఎదురు చూచుచుండుడు.

దైత్యులు మయుని ఈ మాటలు విని క్రోధవ్యాకులత నేత్రులును శిష్టాచార వినాశకులు నయిరి. అలక్ష్మికాలము చేరువయైనందునను నాశము దాపురించినందునను వారందరును మయుని మాటలు సహించక క్రోధముతో కను లెర్రజేసి పరస్పరము చూచుకొనిరి. తక్షణము వా కి దైవము ప్రతికూలించెను; త్రిపుర దానవు లెల్లరును సత్యధర్మములను విడిచి అకార్యములు చేయ సంకల్పించి వాని నారంభించిరి.

ద్విషన్తి బ్రాహ్మణా నృజ్ఞా న్నార్చయన్తి స్మ దేవతాః ।

గురూంశ్చైవావమన్యంతే అన్యోన్యం చాపి చుక్రుధుః. 41

కలహేషు చ నజ్జన్తే ఆదర్మేషు రమన్తి చ । పరస్పరంచ నిన్దన్తి సదాచాప్రియవాదినః. 42

ఉచ్చైర్గురూ నృభాషన్తే నాభిభాషన్తి పూజితాః । అకస్మా త్సాశునయనా జాయన్తేచ సముత్సుకాః. 43

దధినక్తూ నృపుతైవ కపిత్థానిచ రాత్రిషు । భక్షన్తే శేరతేచాపి ఉచ్చిష్టా న్సంపృతా స్తథా. 44

మూతంకృత్వా న స్పృశన్తి అకృత్వా పాదశౌచనమ్ । నిర్విశ నిన్మ శయ్యాసు శౌచాచారవివర్జితాః. 45

నజ్జుచన్తి భయాచ్చైవ మార్జారాణాం యథా భిగాః । †బార్యాః పతీ నిన్విన్దన్తి తేఽపి వత్సీశ్చ నిర్న్యజాః.

* అలక్ష్మీర్ద్రోకలిః క్రోధానూయాప్రాప్తాస్తథాఽసురాః. † బార్యాంగత్వానశుద్ధ్యన్తిరహోవృత్తిషు.

పురా సుశీలా భూత్వాచ దుశ్శీలత్వ ముపాగతాః । దేవాం నైవోచనాంత్యైవ బాధనే త్రిపురాలయాః. 47

మహానాం బ్రాహ్మణానాంచ తే వినాశాయ రక్షసామ్ । విప్రియాజ్యేవ విప్రాణాం కుర్వాణాః కలహ్రాషిణః.

వైబ్రాజకం వనంచైవ తథా చైత్రరథం వనమ్ । ఆశోకం చావరాశోకం సర్వర్తుకమథాపిత. 49

స్వర్గంచ దేవతావాసం పూర్వదేవా బలాన్వితాః । ధ్వంసయన్తి స్వయం క్రుద్ధా నైవోచనవనానిచ. 50

విధ్వస్తదేవాయతనాశ్రమాశ్చ సంభగ్నదేవధ్వజయూవకాశ్చ ।

జగద్భూవామరరాజజుష్ట మభ్యుదయతం సర్వమపారిభ్యుదయైః. 51

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపురవాసిభ్యో

మయోక్తమన్వప్నోదర్శనాది కథనం నామైకోన

త్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నాటినుండి త్రిపుర దానవులు బ్రాహ్మణుల ద్వేషించసాగిరి. దేవతల నర్పించుట మానిరి. పెద్దల నవమానించ సాగిరి. పరస్పరము క్రుద్ధులగుచుండిరి. కలహనక్తులగుచుండిరి. అధర్మము లాచరించి ఆనందించుచుండిరి. పరస్పరము సిందించుకొనుచుండిరి. నదా అప్రియములు పలుకుచుండిరి. గురువులతో బిగ్గరగా మాటలాడుచుండిరి. పూజ్యులతో (ఆదరముతో కాదు-మొదలే) మాటలాడుచుండిరి. అకస్మికముగా తహతహపాటు చెంది కన్నీరు కార్చుచుండిరి. రాత్రు లందు పెరుగుతో నక్తువును (పేలపిండిని) త్రావుచు వెలగవండు తినుచు నుండిరి. (ఇవి రాత్రులందు తినుటయు త్రాగు టయు నిషిద్ధము) ఎంగిలిగా ఉండియే ఆహారము తినుచు నిండు మునుగుతో పండుకొని నిద్రించుచు ఉండిరి. మూత్ర విసర్జనమయిన తరువాత ఉదకోపన్సర్జనము చేయకయే కాళ్లయిన కడుగుకొనకయే శౌచము కాని నదాచారము కాని పాటించకయే శయ్యలవయి నిద్రించుచుండిరి. పిల్లలనిన పక్షులు ముడుచుకొని పోవునట్లు ఏ కొంచెము భయకారణమున కును ముడుచుకొని పోవుచుండిరి. పత్నులు పతుల సిందించుచుండిరి. పతులు పత్నులయందు నిర్దయులయిరి. త్రిపుర వాసి దానవు లొకప్పుడు సుశీలురుగా నున్నవారే ఇపు డిట్లు దుశ్శీలు రయిరి. దేవతలను తపోధనులను బాధించుచుండిరి. రాక్షసులకు వినాశము దాపురించినందున వారు యజ్ఞములకు విమాతములను బ్రాహ్మణులకు విప్రియములను ఆచరించుచు విప్రులతో కలహించుచుండిరి. వైబ్రాజక చైత్రరథాశోక పరాశోక సర్వర్తుక వనములను తపోధన వనములను బలాన్వితు లగు దానవులు క్రుద్ధులగుచు ధ్వంసము చేయుచుండిరి.

వా రిట్లు దేవాలయములను ఆశ్రమములను ధ్వంసము చేయగా దేవాలయ ధర్మములను యూవంతింబములను విరుగగొట్టగా జగత్తు అంతయును-అమర రాజావాసముగు స్వర్గము కూడ-దేవ శత్రువులచే ఉపద్రవముల పాలయ్యెను.

ఇది శ్రీమత్స్వ మహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున దానవుల త్రిపుర దుర్గ ప్రవేశము-దుఃస్వప్న దర్శనము-దానవుల దుర్వర్తనములను నూట ఇరువది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

త్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

దేవకృతమహేశ్వరి నమః.

సూతః : సుశీలేషు ప్రదుష్టేషు దానవేషు దురాత్మసు । లోకేషాత్పాట్కమానేషు తపోచనవనేషుచ. 1

సింహనాదేన దైత్యానాం భయభీతేషు జన్తుషు । త్రైలోక్యే చియనమ్మాడే తమోఽన్యత్వ ముపాగతే. 2

ఆదిత్యా వసవ స్సాధ్యాః పితరో మరుతాం గణాః । భీతాశ్చ శరణం జగ్ము ర్భృహస్పతిం ప్రపితామహమ్. 3

బ్రహ్మదర్శనార్థం ఆదిత్యాదిదేవతానాం సత్యలోకగమనమ్.

తేషు స్వర్ణాముజాసీసం దదృశు స్సముపాగతాః । తే తమూచుశ్చ నహితాః ప్రణమ్య ప్రపితామహమ్. 4

దేవాః : పరదృష్టా నైవైతే చ దానవా త్రిపురాలయాః బాధనేఽస్మా న్మతాదేవ ప్రేష్యాన్వై స్వామినోఽనమ.

చరామః పృథివీం నర్వాం మృగా స్సింహభయా దివ ,

దానవానాం భయా తద్వ దృమామః ప్రపితామహ. 6

పుత్రాణాం నామదేయాని కశత్రాణ్యమరాధివ | దానవై రామ్యమాజానాం విస్మృతాసిహ నోఽసఘ. 7

దేవవేశ్మప్రభజ్గాశ్చ ఆశ్రమభ్రంశనానిచ | దానవై ర్లోభమోహాంతైః క్రియంతే పాపబుద్ధిభిః. 8

యది న త్రాయసే లోకాః దానవేభ్యశ్చ విద్రుతాః | ప్రేక్ష్యస్యకాలే నిర్దేవం నిర్మానుష మిదం జగత్. 9

ఇత్యేవం త్రిదశైరుక్తః పద్మయోనిః పితామహః | ప్రత్యాహ త్రిదశా స్తేంద్రా నిన్దుతుల్యాననప్రభాః. 10

దానవానాం వినాశాయ తథా మతిమతాంవరాః | తస్మాద్ధ్వారశ్చ సప్రమ్భాప్తో యః పురోక్తో మయాఽమరాః. 11

తచ్చ తేషా మధిష్ఠానం త్రిపురే త్రిదశర్షభాః | ఏకేషుపాతమోక్షేణ హస్తవ్యం తత్పురం యతః. 12

భవతాంఽన పశ్యామి ఏకమ వ్యమరర్షభాః | యస్తుచైక ప్రహరేణ పురం హన్యా త్సదానవమ్. 13

త్రిపురా జ్యాత్మవీర్యేణ శక్తం హస్తుం శరేణతు | ఏకం ముక్త్యా మహేశానం మహాదేవం జగత్పతిమ్. 14

నూట ముప్పదవ అధ్యాయము.

దానవులచే బాధితులగు దేవతలు మహేశుని స్తుతించుట.

అంతవరకును నుశీలురుగా నుండిన త్రిపుర దుర్గస్తులగు దైత్యులు దానవులు ఇట్లు దుష్టులును దురాత్ములు నయిరి. వారు లోకములను నాశము చేయసాగిరి. తపోభనుల తపోవనములను పెకలింపసాగిరి. దైత్యుల సింహనాద ముతో ప్రాణులు భయభీతములు కాసాగెను. త్రైలోక్యమును భయముతో నమ్మోహితమై చీకటిలో కన్నులు కనబడ నట్లయ్యెను. అంతట ఆదిత్యులు వసువులు సాధ్యులు పితరులు మరుద్గణములు భీతులయి లోకప్రపితామహాడగు బ్రహ్మను శరణు వేడబోయిరి. వారు సువర్ణ కమల పీఠమున ఆసీనుడయి యున్న ప్రపితామహుని సమీపించి దర్శించి అందఱు నొక్కటిగ నమస్కరించి ఇట్లు పలికిరి: దేవా: నీ వరములచే దర్శించి ఈ త్రిపుర దుర్గావాసులగు దానవులు ప్రభువులు తమ సేవకులను బాధించినట్లు మమ్ముల బాధించుచున్నారు. వారి భయమున మేము సింహములకు భయపడు మృగముల వలె పృథివి యందంతట తిరుగుచున్నాము. వారి భయముతో తిరుగు మాకు మా పత్నీ పుత్రుల పేరులు కూడ జ్ఞప్తిలో లేకుండ పోయినవి. లోభమోహాంధులు పాపబుద్ధులు నయి వారు దేవాలయములను దేవతా భవనములను ఆశ్రమములను నాశము చేయుచున్నారు. దానవుల ఉపద్రవముల నుండి నీవు మమ్ము కాపాడనిచో త్వరలోనే జగమున దేవతలు కాని మానవులు కాని ఒక్క డును లేకపోవుట నీవే చూడగలవు.

ఇట్లు పలికిన చంద్రుని వంటి ముఖకాంతులుగల దేవతల వచనములు విని పద్మ భుషణగు బ్రహ్మ వారితో ఇట్లనెను: దేవతలారా: మీరును గొప్ప బుద్ధిమంతులు కదా! ఆలోచింపుడు. నేను వారితో వరప్రదాన నమయమున పలికి నట్లు వారి నాశమునకు ద్వారభూతమగు నమయము దగ్గరకు వచ్చినది. కాని నే ననినట్లు వారి త్రిపుర దుర్గమును ఒకే బాణముతో కొట్టగలవారు వరమేశ్వరుడు తప్ప మీలో నొక్కరును నున్నట్లు నాకు కనబడుట లేదు. జగత్పతియు మహేశ్వరుడు మహాదేవుడు నగు శివునకు తప్ప ఇతరులకు ఈ త్రిపుర దుర్గమును ఒకే బాణముతో ఒకే మారు ఆత్మపీఠముతో వడగొట్టుట శక్యమా?

తే యాయం యది మన్యధ్వం క్రతు విధ్వంసకం హరమ్ |

యాచామ స్సహితా దేవం త్రిపురం న హనిష్యతి. 15

కృతః పురాణాం విష్కమ్పా యోజనానాం శతం శతమ్ |

యథా చైకప్రహరేణ హన్యాదేవం మయం న తు. 16

పుష్యయోగేన యుక్తాని క్షణమేకస్థితానితు | పురాణ్యేకప్రహరేణ దష్యతీతి త్రిలోచనః. 17

తతో దేవేశ్వరః ప్రోక్తో యాస్యామ ఇతి దుఃఖితైః । పితామహ స్సరై స్సార్థం భవనంనద మాగతః. 18

ఈశ్వరదర్శనార్థం బ్రహ్మదిదేవతానాం కైలాసగమనమ్.

తే భవం భూతభవ్యేశం యజగత్సంహారకం ప్రభుమ్ । వశ్యని స్మోమయా సార్థం నన్దినాచ మహాత్మనా. 19

అగ్నివర్ణమయం దేవ మగ్నిపుష్కానిభేక్షణమ్ । అగ్న్యాదిత్యసహస్రాభ మగ్నివర్ణవిభూషణమ్. 20

చన్ద్రావయవలక్ష్మాణం చన్ద్రసౌమ్యతరాననమ్ । అగమ్యం త మజం దేవం మదనారిం త్రిలోచనమ్. 21

బ్రహ్మదిదేవకృతమహాదేవస్తుతిః.

సర్వేషాం సర్వదం శమ్భుం గోవతిం పార్వతీపతిమ్ ।

దేవాః : నమో భవాయ శర్వాయ రుద్రాయ వరచాయ చ. 22

వశూనాం వతయే నిత్య ముగ్రాయచ కవర్దినే । మహాదేవాయ భీమాయ త్ర్యంబకాయ విశామృత్యే. 23

ఈశ్వరాయ భగమ్నాయ నమ స్త్వన్దకమాతినే । నీలగ్రీవాయ భీమాయ వేదసే వేదసాం వత్యే. 24

కుమారశత్రువిహ్నాయ కుమారజననాయచ । విలోహితాయ మామ్రాయ రరాయ క్రతనాయచ. 25

నిత్యం నీలశిఖణ్డాయ శూలినే దివ్యశాయినే । ఉరగాయ సునేత్రాయ పారణ్యవసురేతనే. 26

అచిన్త్యా యామ్బికాభరేన్ద్ర సర్వదేవస్తుతాయ చ । పృషద్యజాయ * చక్షాయ జటినే బ్రహ్మచారిణే. 27

తవ్యమానాయ సలిలే బ్రహ్మణ్యాయాజితాయచ । విశ్వాత్మనే విశ్వసృజే విశ్వమావృత్య తివ్యతే. 28

నమోఽస్తు దివ్యసేవ్యాయ ప్రభవే సర్వసమ్పదామ్ । అభిగమ్యాయ కామ్యాయ † సన్ధ్యాపాలాయ సర్వదా. 29

భక్తానుకమ్పినే తుభ్యం దిశతే జన్మనో గతిమ్. 29a

ఇతి శ్రీమత్స్యమహాపురాణే త్రిపురోఽఽఖ్యానే దేవకృత మహేశ్వర స్తవాది

కథసం నామ త్రింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

కనుక మీరందరు సరే అనినచో మనమందరమును పోయి క్రతు విధర్మసియగు హరుని వేడుకొందము. అతడు త్రిపుర దుర్గమును నశింపజేయును. ఆ మయుడు త్రిపురములను తను ఒకే ప్రహారముతో కొట్టుట శక్తము కాకుండునట్లు ఒక్కొక్క పురపు విష్కంభముగాని ఒక పురమునకు మరియొక పురమునకు అంతరముకాని నూరేసి యోజనములుండునట్లు వానిని నిర్మించినాడు. వాడు వానిని పుష్కయోగమున నిర్మించెను. త్రిలోచనుడగు శివుడైనచో ఒకే బాణమున పుష్కయోగమునందే అన్నిటి నొకేమారు ఖణమున దహించగలడు. 'విష్కంభము = నడిమి కొంత'

దైత్యభయ దుఃఖితులగు దేవతలును 'అర్థే పోదము' అనగా బ్రహ్మయు వారితో కలిసి శివుని కొలువునకు పోయెను. వారచట శివుని దర్శించిరి. ఆదేవుడు భూతభవ్యేశుడు; జగత్సంహారకర్త; ఉమతో సందితో కూడి అగ్ని వర్ణమయ దేహముతో అగ్నిరాశి నమాననయనములతో అగ్నివర్ణ విభూషణములతో వేలకొలది అన్నంవలె సూర్యులవలె ప్రకాశించుచు చంద్రుని అవయవ లక్షణములు చంద్రునివలె సౌమ్యమగు ముఖము కలిగియుండెను. అతడు అగమ్యుడు అజుడు ప్రకాశమానుడు మదన శత్రువు త్రినేత్రుడు ఎల్లరకు ఎల్ల కోరికల తీర్పువాడు సుఖకడుడు సర్వలోక పతి పార్వతీపతి.

ఇట్టి శివుని దర్శించి దేవత లా దేవు నిట్లు స్తుతించిరి. (ఇది మాతృకా సంఖ్యతో ఏకపంచాశన్నామాత్మక మగు స్తోత్రము) భక్తులకు శుభకరుడు పాపులకు హింసకుడు బాధల తొలగించువాడు వరములొనగూవాడు జీవుల కధిపతి భయంకరుడు జటాజూటధారి మహాదేవుడు దుష్టులకు భయంకరుడు త్రినేత్రుడు ప్రజాధిపతి ఈశ్వరుడు భగవదను

○ గిరిశంశులపాణినమ్

* ముడ్డాయ.

† స్తుత్యాయార్యాయ.

ఆదిత్యుని కొట్టినవాడు అంధకుని చంపినవాడు సీలకంఠుడు సూర్యాదులచే కూడ భయముతో పనులు చేయించువాడు లోకకర్తలకును కర్తలకును అధిపతి కుమారస్వామికి శత్రువులగువాని నశింపజేయువాడు కుమారస్వామికితండ్రి విశేషముగా జటాజూటమున పెర్రనివాడు దూమ్రవర్ణుడు లోకముల ధరించువాడు పాపుల నరకువాడు సీలకేశుడు శూలధారి దివ్య శయనుడు ఉరగభూషణుడు సునేత్రుడు హిరణ్యము వసువు రేతస్సుగాగల అగ్ని స్వరూపుడు అచింతుడు అంబికా భర్త నర్వదేవస్తుతుడు వృషభధర్మజుడు దుష్టుల విషయమున కోపి జటాధారి బ్రహ్మచారి జలములందుండి తవమాచరించు చుండువాడు బ్రహ్మతత్త్వవేత్త ఆజితకుడు విశ్వ స్వరూపుడు విశ్వనాథ విశ్వమందావసించియుండువాడు దివ్యుల సేవలందు కొనువాడు నర్వనంపదలకు ప్రభువు ఆశ్రయింపదగినవాడు కోరికలు వేడదగినవాడు ఎల్లపుడు పనిలో మునిగియుండు వాడు భక్తాను కంపి జన్మమునకు తగిన ఉత్తమగతి నిచ్చువాడునగు దేవా సీకు సమస్కారము.

ఇందు దేవతాకృతశివస్తుతి మాతృకా (ఏకవంచాశతే) సంఖ్యాకముగానున్నది. ఇందలి మూల భూత భావనను ఇట్లు ఊహించవచ్చును : వాఙ్మయమంతయు ఏకవంచాశతాత్మకా (వర్ణసమామ్నాయ) మయము. అ-నుండి ఆ:-వరకు వదునారు; క-నుండి-మ-వరకు ఇరువదియైదు; య-ర-ల-వ-శ-ష-స-హ-శ-క్ష-పది; మొత్తము ఏబదియొకటి. కావుననే శబ్దబ్రహ్మరూపయగు శ్రీదేవిని మాతృకారూపనుగా ఉపాసించుట. కావున ఇట్లు మాతృకా సంఖ్యాకనామములతో స్తుతించుట సమస్త వాఙ్మయముతో స్తుతించు టయు శబ్ద రూపయగు పరమేశ్వరికిని పరమేశ్వరునకును ఆర్థ (సమస్త జగద్) రూపుడగు అభేదమును భావనచేసి సకల బ్రహ్మతత్త్వమునుపాసించుటయునగును. ఇది సాధకులకు సకలార్థ సాధకము.

ఆ నామావళి ఈ విధముగ నున్నది :

ఓం భవాయనమః	వేదసాం పతయే	వృషద్వజాయ
శర్వాయ	కుమారశత్రునిహ్నాయ	చండాయ
రుద్రాయ	కుమారజననాయ	20 జటినే
వరదాయ	విలోహితాయ	బ్రహ్మచారిణే
పశూనాంపతయే	దూమ్రాయ	సలిలై తవ్యమానాయ
ఉగ్రాయ	ధరాయ	బ్రహ్మణ్యాయ
కవర్దినే	కృధనాయ	ఆజితాయ
మహాదేవాయ	సీలశిఖండాయ	విశ్వాత్మనే
భీమాయ	శూలినే	విశ్వస్పజే
త్ర్యంబకాయ	10 దివ్యశాయినే	విశ్వం ఆవృత్య తిష్ఠతే
విశాంపతయే	ఉరగాయ	దివ్య సేవ్యాయ
ఈశ్వరాయ	సునేత్రాయ	నర్వనంపదాం ప్రభవే
భగమ్నాయ	హిరణ్యరేతసే	30 అభిగమ్యాయ
అంధకహతినే	వసురేతసే	కామ్యాయ
సీలగ్రీవాయ	అచింత్యాయ	నర్వదా నవ్యాపారాయ
భీమాయ	అంబికాభర్త్రే	భక్తానుకంపినే
వేదసే	నర్వదేవస్తుతాయ	జన్మనః-గతిం-దిశతే-
		తుభ్యం నమః.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున బ్రహ్మదిదేవతలు మహేశుని స్తుతించుటయను నూట ముప్పదియవ అధ్యాయము.

ఏక తింశ దు త్తరశ తతమోఽధ్యాయః.

ఈశ్వరస్య త్రిపురవిజయాయ ప్రస్తావనమ్.

నూతః : బ్రహ్మద్యై స్త్రియమానస్తు దేవదేవో మహేశ్వరః ।

చాచస్సతి మువాచేదం దేవానాం క్షం భయం మహత్. 1

మహేశ్వరః : భోభో దేవా స్సౌగతం వో బ్రూత యద్ధి మనోగతమ్ ।

యద్దేయం వాఽవ్యదేయం వా నాదేయంచ మయా హి తత్. 2

యదభీష్టం భవత్కామం తద్దదామి సురర్షభాః । యష్మాకమిహ ముఖ్యానాం కృతేఽహం విబుధర్షభాః. 3

చరామి మహదత్యుగ్రం యచ్ఛాపి పరమం తవః । యష్మద్ద్యేష్ఠామమద్యేష్ఠాః కష్టాః కష్టతరా మమ. 4

తథా మద్భవ మావన్నో యష్మాకం భవ ఏవచ । తఏవ ముక్తా దేవేన ప్రేష్ఠా సబ్రహ్మకా స్సురాః. 5

రుద్రమాహు ర్మహాభాగా భాగార్థా స్సర్వఏవతు ।

దేవాః : భగవన్ దానవై నైవ రౌద్రం రౌద్రపరాక్రమైః. 6

లోకేషాత్పాట్యమానేషు త్వాం పయం శరణం గతాః । మయోనామ దితేఃపుత్రస్త్రినేత్రః కలహప్రియః. 7

త్రిపురం యేనత ద్దుర్గం కృతం పాణ్డరగోపురమ్ । తదాశ్రిత్య పరందుర్గం దానవా పరనిర్భయాః. 8

బాధనైఽస్మా స్మహాదేవ ప్రేష్ఠాన్వై స్వామినో యథా । ఉద్యానానిచ భగ్నాని సన్దనాదీని యానిచ. 9

వరా శ్చాప్సరస స్సర్వా రమ్భాద్యా దనుజైర్హతాః । ఇన్ద్రోవవాహ్యశ్చ గజాః కుముదాఞ్జనవామనాః. 10

ఐరావతో యథావాహ్యం దేవానాంచ మహేశ్వర । యే చన్ద్రమూహు ర్హి హయా నైపి సర్వే హృతాస్తుతైః. 11

జాతాస్తు దానవానాం తే రథయోగ్యా స్తురజమాః ।

యే రథా యే గజా యేఽశ్వా యా స్త్రియో యచ్ఛ నో వసు. 12

తచ్ఛావ్యవహృతం దైత్యై స్సంశయో జీవితే పునః । త్రినేత్ర ఏవముక్తస్తు దేవై శ్శక్రప్రరోగమైః. 13

ఉవాచ దేవాన్ దేవేశో పరదో పృషవాహునః ।

నూట ముప్పది ఏకటవ అధ్యాయము.

ఈశ్వరుడు త్రిపుర విజయమునకై సన్నాహముతో ఐయలు వెడలుట.

నూట డిట్లు చెప్పనారంభించెను: బ్రహ్మాదులు తన్నిట్లు స్తుతించుచుండ దేవదేవుడు అగు మహేశ్వరుడు బ్రహ్మనుద్దేశించి 'దేవతలకు మహాభయ మెవరి వలన?' అనియడిగి ఇంకను ఇట్లు పలికెను: దేవతలారా: మీకు హాగతమా: మీమనోగతమేమో చెప్పుడు. అది ఈయదగినదగుగాక ఈయరానిదగుగాక: నాకు మాత్రమేది ఈయ గానిదికాదు. సురశ్రేష్ఠులారా: మీరు కోరు అభీష్టమేదైనను అది తప్పక ఇత్తును. నేను ఆచరించు మహోగ్ర తపము పూడ మీకొరకే. మీకు ద్వేష్టులు నాకును ద్వేష్టులే: వారు నాకు సీచులు సీచతరులు కూడ: అట్లే మీరు శతమగు పషయము నాకును శతమయినదే.

ప్రీతితో శివుడిట్లు పలుకగా యజ్ఞమున భాగార్థులగు బ్రహ్మాది దేవతలందఱును పుడునితో నిట్లనిరి: భగవన్: రౌద్ర (భయంకర) పరాక్రములగు దానవులు రౌద్రమగు తపమాచరించి తద్బలమున లోకములనే నిర్మూలించుచుండ భయమంది నిన్ను శరణు చొచ్చితిమి. త్రినేత్రా: మయుడను కలహప్రియుడగు చైత్యుడు రాజార్హములగు స్వీత గోపురములుగల త్రిపుర దుర్గము నిర్మించెను. శ్రేష్ఠమగు ఆ దుర్గమాశ్రయించి దానవులు పర ప్రభావమున ర్భయలై ప్రభువులు తమ సేవకులనువలె మమ్ము బాధించుచున్నారు. వాడు నందనాది పనములు భగ్న మొనర్చెనాడు. అలగు రంభాద్యప్సరసలనెల్ల హరించినారు. ఇంద్రుని వాహనములగు ఐరావత కుముదాంజన వామనములను చండుడు

మొదలగువారి వాహనములగు అశ్వములను దానవులు హరించిసారు. వారు వానిచే తమరథములు లాగించుకొనుచున్నారు. ఇంతవీరి మారథములు గజములశ్వములు స్త్రీలు ధనము సమస్తమును అపహరించుటే కాక దైత్యులు మాజీవితములే సంశయాన్వదములు చేసినారు.

మహాదేవః : వ్యవగచ్ఛతు వో దేవా మహాదానవజం భయమ్. 14

తదహం త్రిపురం ధ్యేయే; క్రియతాం యద్భ్రవీమి తత్ । యదీచ్ఛత మయా దగ్ధం త్రిపురం సహ దానవైః. 15
రథ మౌషయికం మహ్యం నజ్జయద్ధ్వం కిమాన్యతే । దిగ్వాససా తథోక్తాస్తే సపితామహాకా స్ఫురాః. 16

ఈశ్వరారోహణయోగ్యరథసిర్మాణమ్.

తథేత్థుక్త్వామహాదేవంచక్రస్తేరథముత్తమమ్ । ధరాం-కూబరకౌ తుల్కౌ రుద్రపార్శ్వచరా పుభౌ. 17

అధిష్ఠానం శిరో మేరు రక్షో మన్తర ఏవచ । చక్రశ్చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ చక్రే కాఞ్చనరాజతే. 18

కృష్ణపక్షంచ శుక్లంచ పక్షద్వయ మపీశ్వరాః । రథనేమిద్వయం చక్ర ర్థేవాబ్రహ్మపురస్ఫరాః. 19

అదిద్వయం తక్షకంచ యన్త్రమేతాశ్చ దేవతాః । కమ్పశాశ్వతరాభ్యాం వై నాగాభ్యాం సమవేష్టయన్. 20

భార్గవశ్చాఙ్గిరాశ్చైవ బుధోఙ్గారక ఏవచ । శనైశ్చర నైవైవాత్ర సర్వే తే దేవసత్తమాః. 21

వరూథం గగనం చక్ర శ్చారురూపం రథస్యవై । కృత్వా ద్విజిహ్వాత్రితయం త్రివేణుం శాతకౌముదమ్. 22

మణిముక్తేన్ద్రసీలాదివృతంహృషైన్ద్రదాసురైః । గణ్ఢా సిన్ధుశ్శతద్రూశ్చ చన్ద్రబాగా ఇరావతీ. 23

వితస్తాచ విపాశాచ యమునా గణ్ఢకీనదీ । నరన్యతీ దేవికాచ సీతాఽథ సరయూరపి. 24

ఏతా స్ఫురిద్వరా స్ఫుర్యా శ్శృణు సజ్జీకృతా రథే । ధార్తరాష్ట్రాశ్చ యే నాగా యేచ కర్కోటకాత్మజాః. 25

వాసుకేః కులజా యేచ యేచైరావతవంశజాః । యే సర్పా దిర్బసమ్పూర్ణా నైత్ర తూణీర మాశ్రితాః. 26

ఉవతస్థు శ్శరా భూత్వా నానాజాతినముద్భవాః ।

ఇంద్రాది దేవతలిట్లు పలుక దేవేభుడు వరదుడు వృష వాహనుడగు త్రినేత్రుడు వారితో ఇట్లు పలికెను: దేవతలారా: మీరు దానవులవలన భయపడవలసిన వని లేదు; నేనది తొలగింతును. అందులకై నేను త్రిపుర దుర్గమును దహింతును. మీరందులకై చేయవలసినది చెప్పెద వినుడు; అట్లు చేయుడు. నేను దానవులతో కూడ మయుని త్రిపుర దుర్గమును దహించుట మీకిష్టమైనచో ఊరకుండక-తడవు చేయక-నాకు తగిన రథమును సిద్ధపరపుడు. విగ్రహస్థుడగు శివుడట్లు పలుక బ్రహ్మాది దేవతలు అట్లేయని మహాదేవునితో పలికి వారుత్తమ రథమును సిద్ధపరచిరి. బ్రహ్మయే రథము; శివుని పార్శ్వచరులిద్దరు కూబరములు (కాడికొనలు); మేరువర్జిత శిఖరము కూర్చుండు స్థానము; పుండర వర్జితము ఇరును; చంద్రనూర్ములు ఇద్దరును బంగరు వెండి చక్రములు; శుక్ల కృష్ణపక్షములు రథనేమిద్వయము; నాగులలో మొదటి ఇద్దరు (శ్రేష్ఠుడు-వాసుకి) తక్షకుడు కంబళాశ్వతరనాగులు అను నాగులను త్రాళ్ళుగాచేసి సుక్ర బృహస్పతి బుధాంగారక శనైశ్చరులను ఆయా రథ భాగములుగాచేసి ఈ భాగముల నా త్రాళ్ళతో బిగించి కట్టిరి. కాకాశము ఆరథమునకు దారు నిర్మిత రక్షణ వంజరము. మరి ముగ్గురు నాగశ్రేష్ఠులు బంగారు త్రివేణువు (అను రథపు ముందు భాగమునందలి త్రిభుజాకారపు అమరిక) గంగ సింధు శతద్రు చంద్రభాగ ఇరావతి వితస్త విపాశ యమున గండకి నరన్యతీ దేవిక సీత సరయూ అనునదులు అమ్మల పొదులు; ధార్త రాష్ట్ర కర్కోటక వాసుకైరారావత శాతినాగులు తూణీరములందలి శరములు అయ్యెను.

సురసా సరమా కద్రూ ర్విసతా శుచిరేవచ. 27

కృష్ణౌ బుభుక్షా యాచోగ్రా వేదనా చిత్రనమ్భవా । బ్రహ్మవద్యాచ గోవద్యా అశ్వవద్యా భయానకాః. 28

గదా భూత్వాచ శక్త్యశ్చ తస్మ ర్థేవరథేఽవ్యయాః । యుగం క్షతయుగం చాత చాతురోతప్రయోజకాః.

చతుర్వర్ణా స్సలీలాశ్చ బభూవు ర్వర కుణ్డలాః । తద్యుగం యగనజ్జాశం రథశీర్షే ప్రతిష్ఠితమ్. 30
 దృతరాష్ట్రేన నాగేన బద్ధం విషవతా మహత్ । ఋగ్వేదా స్సామవేదాశ్చ యజుర్వేదా హృదర్వణాః. 31
 వేదా శ్చత్వారపవైతే చత్వారశ్చ తురగ్గమాః । అన్నదానపురోగాణి యాని దానాని కానిచిత్. 32
 తా న్యాన న్యాజినాం తేషాం భూషణాని సహస్రశః । పద్మద్వయం తక్షకశ్చ కార్కటకదనంజయ. 33
 నాగా బభూవు రేవైతే హయానాం దృఢబన్ధనాః । ఓజ్జ్వరప్రబీవా స్సోమ స్సర్వాశ్చైవ క్రతుప్రియాః. 34
 ఉవద్రవాః ప్రతీహారాః పశుబన్ధే ష్వవస్థితాః । యజ్ఞోపవాహ్యో న్యేతాని తస్మిన్లోకరథే శుభే. 35
 మణిముక్తాప్రవాళాని భూత్వాచైవ సహస్రశః । ప్రతోదం ప్రణవశ్చాసీ తదగ్రేచ వషట్కృతమ్. 36
 నీసీవాలీ కుహూ రాకా తథా భానుమతీ శుభా । యోక్త్రాణ్యానం స్తురజ్జాణా మవసర్పణవిగ్రహాః. 37
 కృష్ణాన్యపిచ పీతాని నీలమాఞ్జీషకానిచ । వ్యజనాని వతాకాస్సుర్వభూవుః వవనేరితాః. 38
 చతుర్భి శ్చిత్రితం షడ్భి ర్దను స్సంవత్సరోభవత్ । అజరా జ్యోభవచ్ఛాపి సా త్త్వికీ ధనుషో దృఢా. 39
 కాలోహి భగవా న్నుద్ర న్తంచ సంవత్సరం విదుః । తస్మా దుమా కాశరాత్రీ ధనుషో జ్యోజరాభవత్. 40
 నమర్థ త్రిపురం దగ్ధం భగవా న్నీలలోహితః । న ఇమ ర్విష్ణుసోమాగ్నిత్రైవతమయోభవత్. 41
 ఆననం హ్యగ్ని రభవ చ్చల్య సోమః శిఖా హరిః । తేజసో తేజయామాన ఇషోస్తేజో యథాభవత్. 42
 తస్మిన్ శరాగ్రే నజ్కుర్ధో వాసుకి ర్నాగపార్థివః । తేన సంహరణార్థాయ ముమోచాశీవిషం జ్వలత్. 43

సురన-నరమ-కద్రువ-వినత-శుచి-తృష్ణ-ఋభుజ్ఞ-ఉగ్రవేదన-చిత్రనంభవ-బ్రహ్మహత్య- గోహత్య-అశ్వహత్య మొదలగు భయానకతత్త్వములు గదలుగా శక్త్యాయుధములుగా నయి రథమున విలిచెను. కృతయుగము కాడి-చాతుర్హిత యజ్ఞము సారథి కూర్చుండుస్థానము-చతుర్వర్ణములు విలాసవంతములగు వన్నెల కుండలములు అయ్యెను. కృతయుగము వలె ధర్మయుతమై ప్రకాశించు ఆ గొప్పకాడిని రథశీర్షమున (అగ్రభాగమున) నిలిపి విషవంతుడగు దృతరాష్ట్ర నాగునితో బంధించిరి. ఋక్సామయజు గాథర్వణవేదములు నాలుగు గుర్రము లయ్యెను. అన్నదానాది దానములు అశ్వములకు వేల కొలది భూషణము లయ్యెను. పద్మమహావద్ములు తక్షకుడు కర్కటకుడు ధనంజయుడు అను నాగులు గుర్రములను కట్టి వేయు వగ్గము లయ్యెను. ఓంకారమునుండి జనించిన క్రతుప్రియములగు నర్హస్తోమములును పశుబంధ యజ్ఞములందు వినియు క్రమగు ఉవద్రవ ప్రతీహారాదికముల ఉపవాహ్యములు ఇవన్నియు వేలకొలది మణులు ముత్రములు పగడములు మొదలగునవి అయ్యెను. ప్రణవము కొరడా వషట్కారము ఆకారడాకొన-నీసీవాలీ (చంద్రదర్శనము కల అమావాస్య) కుహూ (చంద్రదర్శనములేని అమావాస్య) రాకా (నిండు పున్నమ) భానుమతి (సూర్యు డంతమించుటకు ముందే చంద్రో దయమగు పూర్ణిమ-ఇట్టి పర్యతిథులన్నియు గుర్రములను కాడితో కట్టు యోక్త్రము లయ్యెను. నల్లనివి పచ్చనివి నీలవర్ణము కలవి మాంజిష్ఠ(ఎర్రని) వర్ణముకలవియగు వ్యజన(ధవిత్ర)ములు (యజ్ఞములందువయోగించు వినన కర్రలు) గాలిలో రెవరెవలాడు జెండా లయ్యెను. నాలుగు ఋతువులలో (వసంత గ్రీష్మము లౌకటిగా హేమంత శిశిరము లౌకటిగా లెక్కించగా) (ఆరు ఋతువులతో) చిత్రించబడిన సంవత్సరము ధను వయ్యెను. కాలాంశము లన్నియు గట్టి అంబక (బాణ)ముల మొనలు అయ్యెను. భగవానుడగు రుద్రుడు సాక్షాత్కారమూర్తియగు సంవత్సరమే. అందుననే నత్త్వ రూపఉమ కాశరాత్రిరూప కావున ఆమె వింటి నారి యయ్యెను. భగవానుడగు నీలలోహితమూర్తి త్రిపురముల దహించ నమర్థుడగు వీరు డయ్యెను. విష్ణు సోమాగ్ని దేవతాత్రయము ఒకటయి ప్రధాన బాణ మయ్యెను. అగ్ని రథి కూర్చుండు ఆననము-సోముడు పీఠమును రథముతో బిగించు చీల(శల్యము) విష్ణువు; ఆ ఆననపు శిఖాభాగము బాణమునకు ఆయా తేజస్సులతో వదును పెట్టిరి. బాణపు మొనయందు నాగరాజగు వాసుకి శత్రు సంహార నమర్థమగు తన కోరలయందలి జ్వలించు విషమును విడిచెను.

కృత్వా భూమిం రథశ్రేష్ఠం దివ్యం దివ్యప్రభావతః । లోకాధిపతి మభ్యేత్య ఇదంవచన మబ్రువత్. 44
 సుకృతోఽయం రథోఽస్మాభి న్నవ గీర్వాణశత్రుహత్ । ఇమ మాస్థాయ త్రిపురం దహ ప్రదహలాం వర. 45

తం మేరుశిఖరాకారం త్రైలోక్యం రథరూపిణమ్ । ప్రశస్య దేవతాస్తాశ్చ రథం పశ్యతు శక్కురః. 46

ముహూర్తృష్ట్యా రథం సాదు హృష్టో విషమలోచనః । ఉవాచ సేన్యా నమరా నమరాధిపతి ర్వచః. 47

సుకృతోఽయం రథః కప్తో యష్మాభి ర్మమ దేవతాః । ఈదృశీ రథసమ్పత్తి ర్యదై శ్రీఘం విదీయతామ్.

ఇత్యుక్తా దేవదేవేన దేవా విద్ధా ఇవేషుభిః । అవాపు ర్మహతీం చింతాం కథం కార్కం భవేదితి. 49

మహాదేవస్య దేవోఽన్యః కో నామ సదృశో భవేత్ । ముక్త్యా చక్రాయుధం దేవం సోఽవ్యన్య ఇమమాశ్రితః.

ఘరి యుక్తాఽవభిద్యంతో ఘటన్తఇవ పర్వతైః । సారథిస్త్రైత కశ్చస్యా దితిచాన్యోన్య మబ్రువత్. 51

వేదాశ్చ దృశ్యతే దేవై ర్లోకనాదస్య చూర్ణపైః । అహం సారథిరిత్యుక్త్యా జగ్రాహశ్వాం నైతో హ్యజః. 52

తతో దేవైశ్చ గన్ధర్వైః స్సింహనాదో మహాన్మృతః । ప్రతోదహన్తం తందృష్ట్వా ఆరురోహ రథం హరః. 53

త్రిపురసంహారార్థమిశ్వరప్రస్థానమ్.

ఆరోహతి రథం దేవే ఆశ్వా హరభరాతురాః । జానుభిః పతితా భూమౌ రణో జగృహు రేవచ. 54

వేదాన్ దృష్ట్వాఽథ దేవశ్చ న భీమా స్పర్శసంస్థితాః । ఉజ్జహార పితౄన్ సర్వాన్ సుపుత్రైశ్చ దుఃఖితాన్.

తత స్సింహరవో భూయో బభూవ రణభైరవః । జయశబ్దశ్చ దేవానాం సమ్భూభూవాద్భుతోవచః. 56

ఇట్లు దేవతలు తమ దివ్య ప్రభావముతో భూమిని రథశ్రేష్ఠమునుగా చేసి లోకాధిపతియగు శివుని కడకు వచ్చి ఇట్లు వలికిరి: దేవ శత్రువుల సంహరించ నంకల్పించిన దేవా: ఇదిగో! ఈ రథమును చక్కగా నిర్మించినాము. దహన మొనర్చుటలో నేర్పరివగు నీవు దీని నారోపించి త్రిపుర దుర్గమును దగ్ధ మొనర్చుము. ఈ రథమును శంకరుడు చూడ వలయునను కౌరికతో మేరుశిఖరాకారమును త్రైలోక్యాత్మకమును నగు రథమును ఇట్లు వారు ప్రశంసించగా విషమలోచను డగు ఆ శివుడు ఆ రథమును మాటిమాటికి చూచి చూచి మిగుల హర్షము చెందెను. దేవాధిపతియగు ఆ శివుడు ఇంద్రాది దేవతలతో ఇట్లు వలికెను. దేవతలారా! నాకై మీ రీ రథమును బాగుగా నిర్మించితిరి. ఇంత యోగ్యత కలిగిన రథము నకు యోగ్యుడవు సారథిని త్వరగా ఏర్పాటు చేయుడు. ఈ మాట వినిన దేవతలు బాణముల దెబ్బలు తిని నట్లయిరి. ఇప్పు దేమి చేయవలయునని వారు చింతిల్ల సాగిరి. మహాదేవునకు సాటియగు బాధు సారథిగా నుండదగినవాడు విష్ణువు తప్ప మరెవ్వరును లేరు. అతడే-బాణము నాశ్రయించియున్నాడు. అని ఆలోచించుచు వారు బరువున పూన్చిన పెద్దల వలె కొండతో డీకొవిన వృషభములవలె నిట్టూర్పులు విడువసాగిరి. అంతలో వారు బ్రహ్మదేవుని చూచిరి. లోకనాథు డగు చూర్ణడికి నేనే సారథి నయ్యెదనని బ్రహ్మ గుర్రముల (వగ్గముల)ను పట్టుకొనెను. వెంటనే దేవతలును గంధర్వు లును బిగ్గరగా సింహనాద మొనరించిరి. బ్రహ్మ సారథియై కొరడా పట్టుకొనుట చూచి హరుడు రథ మారోపించెను. మహాదేవుడు రథ మారోపించుచుండ హరుని బరువునకు తట్టుకొనలేక గుర్రములు పీడితములై మోకాళ్లపై వంగి నేలపై వడి మట్టికరచినవి. వేదాశ్వము లట్లు పేద వడి ముడిగియుండుట చూచి మహాదేవుడు అర్చులగు తండ్రులను సుపుత్రుడు లేవనెత్తినట్లు లేవనెత్తెను. తరువాత మరల యుద్ధ స్ఫోరకమగు భయంకరమగు సింహనాదమును సాటిలేని జయధ్వనిని దేవత లాశ్చర్యకరముగ నొనరించిరి.

తదోంకారమయం గృహ్య ప్రతోడం వరదః ప్రభుః ।

స్వయమ్భూ ర్భగవా న్వాహ్యో ననుమన్త్యో యథాతథమ్. 57

గ్రసమానా ఇవాకాశం దుస్వన్తఇవ మేదిసిమ్ । ముఖేభ్య స్సంస్మృతిం వేదా ఉద్గిరన్త ఇవాశుగాః. 58

స్వయమ్భువా చోద్యమానా శ్చోదితేన కవర్దినా । ప్రజన్త్యశ్వాశ్చ జవనాః క్షయకాల ఇవానిలాః. 59

అభ్యుచ్చాయవినిర్మాణాం ధ్వజయష్టి మనుత్తమామ్ । అక్రమ్య నస్తీ పృషథ ఆస్తే తత్ర యథేచ్ఛయా. 60

అథర్వాణ్గిరసౌ దేవౌ దణ్డహస్తౌ రవిప్రభౌ । రథచక్రౌ చ రక్షేతాం రుద్రస్య । పీయకారకౌ. 61

శేషశ్చ భగవాన్నాగో హ్యనన్తోఽన్తకరో సృణామ్ । విషహస్తో రథంయాతి దిదక్షన్నివ దానవాః ॥ 62
యమో మహిషమాస్థాయ మకరం వరుణస్తథా । ద్రవిణాధిపతి ర్భానం సురాణా మధిపో ధ్వివమ్. 63
మయూరం శతచన్ద్రాంచ కూజన్తం కిన్నరం యథా । స్కన్ధోహ్మరుహ్మ వరదో జాగోస స్వరథం పితుః. 64
నన్దీశ్వరశ్చ భగవాన్చాలమాదాయ వీర్యవాక్ । పృష్ఠతః పార్శ్వతశ్చాపి లోకన్య క్షయకృద్భద్రా. 65
ప్రమథా శ్చాగ్నివర్మాణ స్సాగ్నిజ్వాలా ఇవాచలాః । అనుజగ్మూ రథం నర్వే సత్రా ఇవ మహార్థవమ్. 66
* భృగు ర్భరద్వాజవసిష్ఠగౌతమాః క్రతుః పులస్త్యః పులహ స్తపోధనాః ।

మరీచి రత్రీ ర్భగవా సతాగ్గిరాః ॥ ప్రాచేతసాద్యాః ప్రయయు ర్మహర్షయః. 67
హర మజిత మజం వ్రతుష్టువుస్తే వచనవిశేష విచిత్రభూషణైః ।

రథవర మధిరుహ్మ కాశ్చానంచ వ్రజతి సవక్షమివావరేఽమృతే. 68
కరివరవృష మేఘసన్నిభాస్తే సజలవయోదనినాదనాదినః ।

ప్రమథగణాః పరివార్య దేవదేవం రథమభిః ప్రయయు స్స్వదర్పయుతాః. 69
మకరతిషితిషిణ్ణిలాదినజ్ఞాః వ్రశయ ఇవార్జవ మావ్రజన్తి తూర్ణమ్ ।

త్రిపురరథవరోఽతిభాసురో హ్యశనినిపాతవయోదసెన్ద్రసః. 70

ఇతి శ్రీమత్సృమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే ఈశ్వరస్య త్రిపురవిజయ
వ్రస్థానకథనం నామైకత్రింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఓంకారమయమగు ప్రతోదమును (కొరడాను) వట్టుకొని వరదుడు వ్రదుడు (మహా నమర్దుడు) నగు స్వయంభూ
బ్రహ్మ భగవానుడు అశ్వములను తగిన విధమున అను మంత్రణము చేసెను. (మంచి మాటలతో నడచుటకు ప్రేరిం
చెను.) అశ్వములు ఆకాశమును మింగుచున్నవో-భూమిని విదలించి ఎగురగొట్టుచున్నవో అన్నట్లు వరుగు అందుకొనెను.
శివునిచే ప్రేరితుడైన బ్రహ్మచే ప్రేరింపబడుచు ఆ వేదరూపాశ్వములు తమ వాక్కులతో సంసారగతిని వలుకుచు వ్రశయ
కాల వాయువులో అనునట్లు ధనుర్ముక్తములగు బాణములో అనునట్లు మహావేగవంతములై పోవుచుండెను. సంది అచట
వరమేశ్వరేచ్ఛానుగుణముగా అత్యున్నత వినిర్మాణముకల, దర్శనదండపు కొన నాక్రమించి వృషభపు రూపము వహించి
కూర్చుండెను. రవితేజస్కులు అతర్కాంగిరోముఖులు రుద్రునకు ప్రీతిజనకలై దండములు చేత ధరించి రథచక్రరక్షకు
లయిరి. (కాలాత్ముడైన సులకు అంతకరుడును భగవానుడు నగు శేషనాగుడు దాచువులను దహింప గోరుచున్నాడో యను
నట్లు రథము ననుసరించి పోవుచుండెను. యముడు మహిషమును వరుణుడు మకరమును కుబేరుడు అశ్వమును ఇంద్రుడు
గజమును ఆరోహించగా వరదుడగు స్కందుడు వందల కొలది పంచములు కలిగి కింసరుడువలె కూయుచున్న మయూర
మారోహించి వాటితోపాటు తనతండ్రిరథమును రక్షించుచుండెను. వీర్యశాలియగు నందీశ్వరభగవానుడును భూమమును
చేత ధరించి లోకక్షయకరుడేమో యనునట్లు రథమునకు పార్శ్వములందును పశ్చాద్భాగమునను తానై యుండెను. అగ్ని
కవచులై వ్రమథులు అందరు రథము వెంట అగ్నిజ్వాలలు క్రక్కెడి పర్వతములో యనునట్లు సక్తములు మహార్థవము
వెంట పోయినట్లు పోవసాగిరి. భృగు భరద్వాజ వసిష్ఠ గౌతమ క్రతు పులస్త్య పులహ మరీచ్యత్కాగిరః ప్రాచేతసాది
మహర్షులు వెంట పోవుచుండిరి వారు వచన విశేషములే విచిత్రాంకారములయియున్న వాక్కులతో అజితుడు అజాదు (ఓటమి
నెరుగనివాడు పుట్టుకలేనివాడు) నగు హరుని స్తుతించుచుండిరి. ఇతరులును రెక్కలుకలదో యనునట్లున్న కాంచనరతశ్రేష్ఠ
మారోహించి ఆకాశమున శివరథము ననుసరించి పోవుచుండిరి. ఏనుగులతో వృషభములతో మేఘములతో నదృశులగు

* భృగుర్వసిష్ఠశ్చృవనఃవర్షతోనారదస్తథా । అనుజగ్మూరథంశార్వమన్యేచవరమర్షయః॥

○ పరాశరాగస్త్యముఖామహర్షయః

ప్రమథులు అందరును నజల మేఘములవలె ధ్వని చేయుచు తమ తమ దర్పములతో కూడి దేవదేవుని పరివారించి రథము నకు అన్ని వైపులను క్రమ్మి పోవుచుండిరి. ప్రళయమహార్థవమువెంట మకరతిమి తిమింగిలాది జల జంతు నము దాయమువలె వారు వెంట పోవుచుండ ఆ త్రిపుర దాహియగు రథశ్రేష్ఠము పిడుగుపాటుతో కూడిన మేఘమువలె ధ్వని చేయుచు ముందునకు సాగుచుండెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున ఈశ్వరుడు త్రిపుర విజయమునకై బయలు వెడలుట యను నూట ముప్పది యొకటవ అధ్యాయము.

ద్వాత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నారదస్య త్రిపురగమనమ్.

నూతః : పూజ్యమానే రథే తస్మి న్యాయే దేవవరైస్సహ । దేవేషుచ నదత్సాగ్రం ప్రమథేషుచ సాధ్వితీ. 1
 ఐశ్వరే స్వరమోషేణ నర్దమానే మహావృషే । జవత్సు విప్రేషు తదా గచ్ఛత్సు తురగేషుచ. 2
 వ్యోమాఙ్కణా త్సముత్ప్లుత్య మహర్షి ర్నారదః ప్రభుః ।

కాన్త్యా చన్ద్రోపమ స్తూర్ణం త్రిపురం పుర మాగతః. 3
 ఉత్పాతకంచ దైత్యానాం త్రిపురే వర్ధతే ద్రువమ్ । నారదశ్చాత్ర భగవా న్నాదుర్భూత స్తపోధనః. 4
 ఆగతం జ్వలనాభానం సమేతా దైత్యదానవాః । ఉత్తస్థ ర్నారదం దృష్ట్వా అభివాదనవాదినః. 5
 తమర్ష్యేణచ పాద్యేన మధువర్కేణ చేశ్వరాః । నారదం పూజయామాసు ర్బ్రహ్మణమివ వాసవః. 6
 స తస్య పూజాం పూజార్హః ప్రతిగృహ్య తపోధనః । నారద స్సుఖమాస్తేన్మ కాఞ్చనే వరమాననే. 7
 తతోహి దానవై స్సార్థ మాసీనో దానవేశ్వరః । ఆసీనం నారదం ప్రేక్ష్య మయస్త్వథ మహాసురః. 8

నారదంప్రతి మయకృతోత్పాతనిమిత్తప్రశ్నః.

అబ్రవీ ద్వచనం తుష్టో హృష్టరోమాననేక్షణః । ఔత్పాతికం పురేఽస్మాకం యథా నాన్యత్ర కుత్రచిత్. 9
 వర్తతే వర్తమానంచ జ్ఞాతుం శక్తోసి నారద । దృశ్యస్తే భయదా స్వప్నా భజ్యస్తేచ ద్వజాః పురే. 10
 వినాచ వాయునా కేతుః పతతేచ తథా భువి । అట్టాలకాశ్చ భజ్యస్తే సవతాకా స్సగోపురాః. 11
 హింసహింసేతి శ్రూయ నే గిరశ్చ భయదాః పురే । నాహం బిభేమి దేవానాం సేన్ద్రాణామపి నారద. 12
 ముక్త్యైకం వరదం స్థాణుం ధక్తాభయకరం హరమ్ । భగవన్ నాన్త్యవిదిత ముత్పాతేషు తవానఘ. 13
 అనాగత మతీతంచ భవాన్ జానాసి తత్సతః । తదేతన్నో భయస్థాన ముత్పాతాభినివేదితమ్. 14
 కథయన్వ మునిశ్రేష్ఠ ప్రయత్నేనతు నారద । ఇత్యుక్తో నారదస్తేన మయేనామయఘర్జితః. 15

నూట ముప్పది రెండవ అధ్యాయము.

నారదుడు త్రిపురముల కేగుట.

నూతు డిట్లు చెప్పసాగెను: త్రిపుర విజయార్థమైన రథము సాగిపోవుచుండెను. దానిని దేవవరులు అభిషంధి చుచు వెంట పోవుచుండిరి. దేవవరులును ప్రమథులును సాధువాదములు చేయుచు ధ్వనులు చేయుచుండిరి. ఈశ్వరు మహా వృషభము వేద స్వర ఘోషముతో అంకెలు వేయుచుండెను. విప్రులు వేదాధ్యయనము చేయుచుండిరి. ఆశ్వములున వేదముల పఠించుచు పోవుచుండెను. అట్టి నమయమున ప్రభుడగు నారద మహర్షి గగనాంగణమునుండి చంద్ర నద్యు దేహకాంతిలో దుమికి శీఘ్రముగా త్రిపుర దుర్గమునకు పోయెను. అప్పుడును అచట ఉత్పాతములు అధి ముగ జరుగుచునే యుండెను. అదే నమయమున తపోధనుడు నారద భగవాను డట సాక్షాత్కరించుటచే అగ్ని ప్రకా షగు ఆయన రాకను చూచి దైత్య దానవులు అభివాదనములు పలుకుచు లేచి నిలువబడిరి. అనురేశ్వరుడు నారదు

అర్హ్యపాద్య మిడువర్కములతో ఇంద్రుడు బ్రహ్మ నర్పించి నట్లర్పించెను. తపోధనుడు పూజార్హుడా నారదుడు మయుడు ఇచ్చిన పూజను స్వీకరించి మేలగు బంగరు పీఠముపై కూర్చుండెను. అనంతరము దానవేశ్వరుడగు మయమహాసురుడు తుష్టుడును హర్షనహిత రోమముఖనయనములు కలవాడునై తన దానవులతో కూడ తానును కూర్చుండి నారదుని చూచి ఇట్లు పలికెను: నారదా! నీవు వర్తమానము నెరిగినవాడవు. మా పురమునం దిప్పుడు మరెప్పుడు నెక్కడను లేనింతగా ఉత్పాతములు కనబడుచున్నవి. ఏమనగా-భయంకర న్యప్పములు కలుగుచున్నవి. ధ్వజములు విరుగుచున్నవి. వాయువు వీచకయే జెండాలు క్రింద పడుచున్నవి. వతాకలతో గోపురములతో కూడ అట్టాలకములు (మేడలపై అంతస్తులు) విడిగి పడుచున్నవి. 'బాధించుడు బాధించుడు.' అను భయంకర ధ్వనులు వివబడుచున్నవి. నారదా! స్థాణు(కాశ్యత)రూపుడు భక్తాభయకరుడు వరదుడు నగు హరునకుతప్ప నే నింద్రాది దేవతల కెవ్వరికిని భయపడను. అనఘా! భగవన్! ఉత్పాత విషయమున నీకు తెలియని దేదియు లేదు. భూత భవిష్యముల వాస్తవ రూపము నీ వెరుగుదువు. కావున మువిశ్రేష్ఠా! నారదా! ఈ ఉత్పాతములు మాకు రానున్న ఏ భయ హేతువును సూచించుచున్నవో నీకు తెలిసినంత తెలుపుము. అనగా ఏ చిత్త దోషములును లేని నారదుడు మయునితో ఇట్లు పలికెను.

నారదః : శృణు దానవ! తత్త్వేన భవత్యాత్పాతికం యథా । ధర్మేతి ధారణే దాతు ర్మహాతేజోవవద్యతే. 16
 ధారణేచావధరణే ధర్మఏష నిరూప్యతే । న దృష్టప్రావకో ధర్మ ఆచార్యై రుపదిశ్యతే. 17
 ఇతశ్చైవానిష్టఫల మాచార్యై రుపదిశ్యతే । దుర్మార్గం గచ్ఛతో మార్గే మార్గే సతి విమారతః. 18
 వినాశస్తస్య నిర్దేశ్య ఇతి ధర్మవిదో విదుః । త్వమధర్మం యథా మూఢ స్సప్రౌఢి రైత్యదానవైః. 19
 అవాచీనాని దేవానాం కురుషే కుసహాయవాన్ । తదేతాన్యేవ మాద్యాని ఉత్పాతవిదితానిచ. 20
 వై నాశికాని దృశ్యన్తే దానవానాం తథైవచ । ఏష రుద్ర స్సమాస్థాయ రౌద్రం లోకమయం రథమ్. 21
 ఆయాతి త్రిపురం దగ్ధం మయః త్వా మసురావపిస త్వం మహాజనం నిత్యం వ్రవద్యస్య మహేశ్వరమ్. 22
 యాస్యసే సహపుత్రేణ దానవైస్సహ మానద । ఇత్యేవ మావేద్య భయం నారదః వ్రస్తుతం వచః. 23
 దానవానాం పునర్దీమాన్ దేవేశపుర మాగతః । నారదేతు మునో యాతే మయో దానవనాయకః. 24
 శూరా నుద్బోధయన్నేవ మువాచ సహి దానవః । శూరాశ్చ జాతపుత్రాశ్చ కృతకృత్యాశ్చ దానవాః. 25
 యుద్యద్యం దైవతైస్సార్థం కర్తవ్యంహి న వో భయమ్ ।

హతా వయం భవిష్యామ స్పర్శ్యే సురనభానదః. 26

దేవాన్యా సేన్ద్రికాన్ హత్వా లోకాన్ భోక్ష్యామహే వయమ్ । అట్టాలకేషు తిష్ఠద్యం సన్నద్ధా శ్శస్త్రపాజయః. 27
 దంశితాయుధసజ్జాశ్చ తిష్ఠద్యం ప్రోద్యతాయుదాః । పురాణీ త్రీణి చైతాని యథాస్థానేషు దానవాః. 28
 తిష్ఠన్వలజ్జనీయాని భవిష్యన్తి పురాణీచ । సభోగాః వ్రమథాశ్శూరా దేవాశ్చ విదితాహి వః. 29
 తే వ్రయత్నేన వార్యాశ్చ విదార్యాశ్చైవ సాయకైః ।

ఇతి దనుతనయా న్మయస్తథోక్త్యా సురరణకారణవారణే వచాంసి. 30

యుధి నిజమనసా విషక్తమానో గగనపురం సహసా వివేశ రాజా ।
 అథ విరజవిశుద్ధభావభావో భవమభిపూజ్య డిగమ్బరంచ వాగ్మిః. 31
 శరణ మథ జగామ దేవదేవం యమమదనాన్తకయజ్ఞదేవమాతమ్ ।

మయ మభయవదైషిణం వ్రవన్నం స ఖలు ఋభోద తృతీయనేత్రదీప్తః. 32

తదభిమత మదా చృశాఙ్కమాశి స్పృహ కిల నిర్భయదేవదానవేన్ద్రైః. 32a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురాభ్యాసే నారదమయసంవాదాది

కథనం నామ ద్వాత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

మయదానవాః ఈ ఉత్పాదము లేమి నూచించుకో తెలిపెదను; మనుషుః మహాతేజాః ధర్మ శబ్దమునందలి 'దా' దాతువునకు గల అర్థమును ఒట్టి 'తను ఆశ్రయించినవానిని నిలుపునది' 'కంటికి కానరాని ఫలితములను తన యందు గట్టిగా నిలుపుకొనునది' అని ధర్మశబ్దమునకు అర్థము. ఈ కారణమున ఈ ఉత్పాదములు మీకు అనిష్ట ఫలమునే నూచించుచున్నవి. విమర్శమును విడిచి సన్మార్గమున నడువ పలుండియు దుర్మార్గము ననుసరించువానికి నాశము తప్పదని ధర్మతత్త్వ వేత్తలందురు. నీవు మూడుదలై ఈ దైత్య దానవులతో కూడి ఈ దుష్టుల లోడ్బాటుతో దేవ తలకు ప్రతిహరిము లాచరించుచున్నావు. ఈ దోషమునకు ఫలముగా మీకు నాశము కలుగుననియే ఈ ఉత్పాదములు తెలుపుచున్నవి. ఇదిగో! రుద్రుడు లోకమయరథ మారోహించి మయాః త్రిపుర దుర్గమును నిన్ను అనుదులను దహించుటకై వచ్చుచున్నాడు. కావున ఇట్టి స్థితిలో నీవు సీవాదానవులతో కూడ మహేశ్వరుని శరణు చొచ్చుట మేలు. లేనిచో సీకుమారులతో సీదాసపులతోకూడ నశించిపోయెదవు. అని నారదుడు మయాదులగు దానవులకు రానున్న భయమును వ్రస్తుత వచనములతో తెలిపి ఆ దీమంతుడు మరల దేవేశుని పురమునకు (స్వర్గమునకు) వచ్చెను.

నారదుడు వెడలిక తరువాత దానవ నాయకుడగు మయుడు తన శూరుల నుద్బోధించుచు ఇట్లు పలికెను: శూరులగు దానవులారా! మనమందరము పుత్రప్రపంతులమయితిమి. (వారును మనంతటి వారయినారు.) మనము కుటుంబములకు చేయవలసిన కృత్యములను చేసితిమి. మనము ఎవరికిని ఎందులకును భయపడవలసిన పనిలేదు. దేవతలతో యుద్ధము చేయుదము. మనము చచ్చితిమా ఇంద్రుని నభానదులపై స్వర్గసుఖము లనుభవంతము. ఇంద్రాదులను చంపగలిగితిమా-మనమే సర్వలోకముల ననుభవంతము. కావున మీరెల్లరు శస్త్రపాణులై నన్నద్దులై అట్టాల కములపై (బురుజులపై-భవనాగ్రములపై) నిలువుడు. కవచములు ఆయుధములు ధరించి నిలువుడు. ఈ త్రిపురము లును వీనికి అనుబద్ధములగు పురములును శత్రువులకు చేరనలవి కాకుండునట్లు మీమీ స్థానములందు నిలువుడు. దేవతలును వ్రమదులును ఆకాశమున సంచరింపగలవారును శూరులును అని మీకు తెలియును. వారిని మీశక్తికొంది అడ్డగించుడు. బాణములతో చీల్చుడు.

అని ఇట్లు మయుడు దానవులకు వారు దేవతలతో పోరవలసిన పేరుపును పేరు వారినడ్డగించవలసిన విధమును తెలిపి తన మనస్సును యుద్ధానక్తమొనర్చి గగన సంచారియగు త్రిపుర దుర్గమును ప్రవేశించెను. అనంతరమతడు రజోగుణ రహిత విశుద్ధ భావమును అట్టి రూపమును కలవాడయి దిగంబరుడు దేవదేవుడు యముని మదనుని అంధకుని దక్షయజ్ఞమును అంతమొందించినవాడు అగు వరమేశ్వరుని (లోకేశ)వాక్కులతో స్తుతించి శరణువేడెను. ప్రకాశమాన తృతీయ వేత్రముగల చంద్రమౌళియు మయుడు అభయముగు ముక్తివధమును కోరి తను శరణువేడెనని గురుతించి అతని కథయ మభిమతముగా నిచ్చెను. దానవేంద్రుడగు మయుడును నిర్భయుడై యుండెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున మయనారద సంవాదాది కథనమును నూట ముప్పది రెండవ అధ్యాయము.

త్రయస్త్రింశదు త్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నారదస్య త్రిపురా దీక్షరంప్రతి ప్రత్యాగమనమ్.

నూతః : తతో రజే దేవబలం నారదోఽఙ్గాగమత్పునః ।

త్రిపురా తత్ర చాగత్య సఖాయా మాస్థితస్స్వయమ్.

ఇకావ్యత మితిఖ్యాతం తద్వర్షం విస్మితం యతః । యత్ర యజ్ఞో బలేర్వ్యతో బలిర్యత్రైవ సంస్థితః

దేవానాం యజ్ఞధామిర్యా త్రిపు లోకేషు విశ్రుతా । వివాహః క్రతవశ్చైవ జాతకర్మాదికాః క్రియాః.

దేవానాం యత్రవృత్తాని కన్యాదానాని యానిచ । రేమే నిత్యం భవనాత సహాయో పాగదెగణః

- లోకపాలా న్నథా యత్ర తస్య ర్మేరుగిరా యథా । మధుపిష్ఠశనేత్రస్తు చన్ద్రావయవభూషితః. 5
- దేవానా మధివః ప్రాహ భగవాంశ్చ మహేశ్వరః । గగనే చరన్తి (త్)త్రిపురం దానవానాం వ్రద్భ్యశ్శతే. 6
- విమానైశ్చ వతాకాభి ర్ద్వజైశ్చ సమలజ్కృతమ్ । ఇదంవిత్త మిదంభ్యారం వహ్నివ ద్ద్విషమోవమమ్. 7
- ఏతేఽజ్ఞానగిరివభ్యాః సకుణ్డలకిరీటినః । ప్రాకారగోపురాగ్రేషు లక్ష్మణే దానవాస్త్రితాః. 8
- ఇమేచ తోయదాఖాసా దనుజా వికృతాననాః । నిర్గచ్ఛన్తి పురాద్దైత్యా దానవా విజయైషిణః. 9
- సత్కం సురశత్రై స్సార్థం సవాహసవరాయుధైః । సహౌవ మామకై ర్భృతైః ర్వాహపాచయ మహాసురాః. 10
- అహంతు రథమాస్థాయ నిశ్చతో బలమాస్థితః । పురః పురస్య రన్తార్గ్రితీ తస్యాస్య విజయాయ వః. 11
- యదాతు పుష్యయోగేన ఏకత్వం యాన్యతే పురమ్ । తదైత నిర్దహిష్యామి శరేణై కేన దానవ. 12
- ఏవముక్తో భగవతా రుద్రేణేన్ద్ర స్సరేశ్వరః । యయాచ త్రిపురం జేతుం తేన నైన్ద్రేన సంవృతః. 13
- *ఆత్రా న్నరథపాదాతై ర్మేఘగిర్యోఘసన్నిభైః । కృతసింహరవోపేతై రుద్యమద్భి రివాముద్రైః. 14

నూట ముప్పది మూడవ అధ్యాయము.

నారదుడు త్రిపుర దుర్గమునుండి శివుని కడకు వచ్చుట-దేవదానవ యుద్ధము.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పినాగెను: అనంతరము నారదుడు త్రిపుర దుర్గమునుండి దేవలలముకడకు వచ్చి సభయందు కూర్చుండెను. ఆ దేవసేనాస్థానము అద్భుతమగు ఇలావృత వర్షము. అచ్చటనే బలి యజ్ఞ మాచరించెను. అచ్చటనే అతడు వసించెడువాడు. అది దేవతల (ప్రాచీనార్కుల) యజ్ఞభూమిగా త్రిలోకప్రసిద్ధము. దేవతలు వివాహములు క్రతువులు జాత కర్మాది క్రియలు కన్యాదానములు ఇచ్చటనే జరుపుకొనిరి. శివుడిచ్చటనే తన సహాయులగు పార్వదులతో కూడ సతతము ఆనందించెను. లోకపాలురును అచ్చటనే మేరువర్షితమందువలె కొలువు తీరెడి వారు. ఇపుడు అచ్చట కూర్చుండి తేనెవలె పింఛ నేత్రములుకల దేవాధిపుడు మహేశ్వరుడు దేవతలతో ఇట్లు పలికెను: ఇదిగో! గగన సంచారియగు దానవుల త్రిపుర దుర్గము కనబడుచున్నదే! అది విమానములతో వతాకలతో ధ్వజములతో అలంకరింపబడియున్నది. ఇది అందరు పింగినది-ప్రసిద్ధమైనది-అగ్నివందిది-నిరుపమానమైనది. వీరుగో! కాటుక కొండలవంటి దానవులు కుండలములు కిరీటములు ధరించి ప్రాకార గోపురాగ్రములయందు నిలిచి కన బడుచున్నారు. వీరుగో! మేఘములవలె ప్రకాశించు ఏకృతముఖులగు దైత్యులును దానవులును విజయాభిలాషులై త్రిపుర దుర్గమునుండి వెలికి వచ్చుచున్నారు. ఇంద్రా! ఇట్టి స్థితిలో నీవును వాహనముల నెక్కి వరాయుధధారులైన దేవతలముల తోను నా బృహ్మలగు ప్రమథులతోను కూడి మహాసురుల చంపుము. మరి నేనో! రథ మారోహించి నైన్ద్రమును వెంటగొని నిశ్చలుడనై ఈ దుర్గమును గెలిచి మీకు విజయము కలిగింప అనుకూలమగు అవకాశమునకై సిరిక్షించుచుండును. పుష్య యోగమున ఈ త్రిపురదుర్గము ఒకటిగా బసపుడు నేను ఈ పురమును ఏకశరముతో నిర్దహించును.

రుద్ర భగవాను డిట్లు చెప్పగా నురేంద్రుడు ఆ నైన్ద్రముతో కూడి త్రిపుర విజయమునకై వెడలెను. అతని నైనికు లెల్ల కొందరు రథారోహులు మరికొందరు వదారులు; అందరును మేఘములను కొంతలను పోలినవారు; సింహ ధ్వనులు చేయుచున్నవారు; పిడుగులు క్రక్కుచు ఉరుములున్న మేఘములవంటి వారు.

దేవదానవయోధ్యుడమ్.

- తేన నాదేన త్రిపురదానవా యుద్ధలాలసాః । చేరు స్స్మ దుద్రువుశ్చాపి యయుడుః చే గజేశ్వరైః. 15
- ఆన్యే వయోధరాకారాః వయోధరనిఖా బభుః । ససింహనాదవాదిత్రాణా తాదయామాసు రుత్థితాః. 16
- దేవానాం సింహనాదశ్చ సర్వతూర్యరవో మహాః । గ్రన్తం దైత్యపురం చేవై శ్చన్ద్రస్త్రోయధరైరివ. 17

* ప్రక్షిర్రరథభీమైస్తై స్సదైవైః పార్షదాం గజైః.

చన్ద్రోదయనముదూతః పూర్వమాణ ఇవార్జవః । త్రిపురం ప్రబభౌ తద్వ ద్భీమరూపై స్సురాసురైః. 18
ప్రాకారేష తథా తత్ర గోపురేష తథాఽపరే । అట్టాలకా న్నమారుహ్య కేచిత్తస్థ ర్విలాసినః. 19
స్వర్ణమాలాదరా శ్శూరాః ప్రభాసిత కృపాణికాః । కేచి న్నదన్తి దనుజా స్తోయపూర్ణా ఇవామ్బుదాః. 20
ఇతశ్చేతశ్చ దావన్తః కేచిదుద్ధూతవానసః । కిమేతదితి వప్రచ్ఛ రన్యోన్యం గృహనిస్సృతాః. 21
కిమేత న్న విజానామి జ్ఞాన మన్తర్హితం హి మే ।

జానామి మాతః కస్యేతి కాలోఽత్ర పరమో మహాన్. 22
కోహ్యసౌ పృథివీపాల స్సింహస్య రథమాన్వితః । వర్తతే త్రిపురం పీడ్య దేహం వ్యాధిరివోత్థితః. 23
య ఏషోఽస్తు స ఏషోఽస్తు కావృచ్ఛా నమ్ప్రేమేనతి । ఏహ్యాయుధ మథాదాయ; భవితవ్యం భవిష్యతి. 24
ఇతి తేఽన్యోన్య మావిగ్నా ఉత్తరోత్తరభాషిణః । ఆసాద్యాసాద్య పృచ్ఛన్తి దానవా స్త్రిపురాలయాః. 25
తారకాక్షపురే దైత్యా స్తారకాక్షపురేఽ సురాః । నిర్యాతాః కుపితా స్తూర్ణం బిలాదివ మహోరగాః. 26
ప్రదావన్తస్తు తేదైత్యాః ప్రమథాధిపయాథవైః । నిరుద్ధా గజరాజానో యథా కేసరియాథవైః ।

గర్వితానాం తతస్తేషాం దర్పితానాంచ నమ్పదా. 27
రూపాణి జజ్వలుః కోపా దగ్నినామివ దమ్యతామ్ । తతో బృహన్తి చాపాని భీమనాదాని సర్వశః. 28
నికృష్య జమ్ను రన్యోన్య మిషుభిః ప్రాణభోజనైః । మార్జారమృగభీమాస్యా న్పార్షదా నికృతాననాః. 29
దృష్ట్వాదృష్ట్వా హసన్త్యుచ్చై ర్దానవా రూపనమ్పదః । బహుభిః పరిఘాకారైః కృష్యంతాం దనుషాం శరాః. 30
ఆస్మాభి ర్వః ప్రవేక్ష్యన్తే తటాకానీవ పక్షిభిః । మృతాశ్చ ప్రతియుధ్యధ్వం హనిష్యామో నివర్తతామ్. 31

ఆ నాదము విని రెచ్చిపోయి త్రిపుర దానవులు యుద్ధ లాలసులయి సంచరింపసాగిరి; అంతేకాదు; యుద్ధము సత్తే దేవతల కభిముఖులై పరుగెత్తిరి. ఆకాశమందలి గణేశ్వరులతో తలవడి యుద్ధము చేసిరి. వారిలో కొందరు మేఘ ములవంటి ఆకారములు కలవారు; మేఘములవలె ధ్వనులు చేయువారు నయిరి; సింహనాదములను కూడ చేసిరి; లేచి నిలిచి వాద్యములను కూడ మ్రోగించిరి. దేవతల సింహనాదమును సర్వ వాద్యముల ధ్వనియును గొప్పదిగా నయ్యెను. ఇన్ని విధములను దేవతల చేత త్రిపురదుర్గము మేఘముల చేత చంద్రబింబమువలె క్రమ్మి వేయబడెను. చంద్రోదయ మున ఉద్రేకింపజేయబడి నింపబడిన నముద్రమువలె భయంకరరూపులగు సురాసురులచేత త్రిపురదుర్గము నిండిపోయి ప్రకాశించెను. వారిలో కొందరు విలాసవంతులు ప్రాకారములపై మరికొందరు గోపురములపై ఇంకను కొందరు అట్టాల కములపై (ఋరుజాలపై-మేడల పైఅంతస్తులపై) నిలువబడిరి. ఆ విలాసవంతు లందరును నువర్ణహారములను దాల్చిన వారును పదునుపెట్టి మెరుగులు తీర్చగా తళతళ మెరయు కృపాణికలను ధరించిన శూరులును కాని సామాన్యులు కారు. వారిలో కొందరు జలపూర్ణ మేఘములవలె గర్జించుచుండిరి. మరికొందరు వస్త్రముల నెగురవేయుచు ఇటు నటు పరుగెత్తు చుండిరి. ఇంకను కొందరు ఇండ్లలోనుండి బయటికి వచ్చి-ఇది యేమి జరుగుచున్నదని వరస్పర మడుగుచుండిరి. ఇది యేమో నాకు తెలియుట లేదు. నా తెలివితేటయు మరుగువడి పోయినది. అమ్మా! నేను ఎవరివాడనో నాకు తెలియుట లేదు. ఇడుగో! ఇక్కడ చాల గొప్ప వ్యక్తి ఎవరో కనబడుచున్నాడు. ఇతడు కాలు(యము)డేమో! సింహములు లాగు రథము నారోపించి కనబడుచున్న ఈ రాజైవ్యరో! దేహమును పీడించు వ్యాధివలె త్రిపురదుర్గమును పీడించుచు పైకి విక్రొంభించుచున్నా దీత దెవరు? ఇతడు ఎవరైన నగును గాక! తందరలాడు ఈ తడబాటు నమయములో ఈ ప్రశ్న ములతో వని యేమి? ఇక ఆయుధములు ధరించి రండు; జరుగవలసినది జరుగును. అని ఇట్లు త్రిపుర దుర్గవాసులగు వారందరు భయాక్రాంతులయి వరస్పరమనుచు మాటలపై మాట లాడుచుండిరి. మరికొందరు ఒకరింకొకరి దగ్గరకు పోయి పోయి ఏమేమో అడుగుచుండిరి.

అంతలో తారకాక్షపురమునందలి అసురులును దైత్యులును కుపితులై బలమునుండి మహానర్మములవలె బయటకు వచ్చిరి. వారందరును ప్రమథనాయక సేనాపతులతో తలవడుటకై వరుగెత్తును సింహములచే అడ్డగించబడిన గజ యూథనాయకులవలె వారిచే అడ్డగించబడిరి. నంపదలచే గర్వితులును దర్పితులును నగు ఆ అసురుల రూపములు తిత్తితో గాలి ఊదుటచే మండెడు అగ్నుల రూపములవలె ప్రజ్వలించసాగెను. అంతటవారు భయంకరనాదములు చేయు పెద్ద చావములను ఆకర్షించి ప్రాణము లాహారముగా గొను బాణములతో వరస్సరము కొట్టుకొనుచుండిరి. రూప నంపదలు గలిగి గర్వితులగు దానవు లందరును పిల్లలవలె మృగములవలె భయంకర వికృత ముఖములుగల ప్రమథులను చూచి బిగ్గరగా నవ్వుచుండిరి. మే మాకర్షించెడు ధనుస్సులనుండి వెలువడు పరిమలను పోలు శరములు పక్షులు తటాకములలో ప్రవేశించునట్లు ప్రవేశించును. మీరు మాకు ఎదురు నిలిచి యుద్ధము చేసితిరా-చచ్చితి రన్నమాటయే; మేము మిమ్ము చంపుదుము; వెనుకకు మరలుడు.

భీమరూపాశ్చ తాన్సర్వా న్దానవా యుద్ధదుర్మదాః । ఇత్యేవం వరుషాణ్యుక్త్వా పార్షదాన్ దానవర్షభాః ॥ 32
బిభిదు స్సాయకై ర్ఘోరై స్సూర్యః పాదై రివామ్బుదాన్ ॥ ప్రమథాఅపి సింహస్యా స్సింహవిక్రాంత విక్రమాః ॥
గజ్జశైలశిలావర్షైర్బిభిదు రైత్యదానవాన్ ॥ అమ్బుదై రాకులమివ హంసాకుల మివామ్బరమ్ ॥ 34
దానవాకులమత్యర్థం తద్బలం నజ్కలంబభౌ ॥ వికృష్టచాపా దై త్యేన్ద్రాః సృజన్తి శరదుర్దినమ్ ॥ 35
ఇన్ద్రచాపాన్వితోరస్కా జలదాఇవ దుర్దినమ్ ॥ ఇమభిస్తాడ్యమానాస్తు భూయోభూయో గణేశ్వరాః ॥ 36
చక్రతు ర్దేహనిర్యాసం స్వర్ణధాతు మివాచలాః ॥ తథా వృక్షశిలాశైలవజ్రశూలవరశ్వథైః ॥ 37
చూర్ణ్యస్తేభిహతా దైత్యై రుత్సవనద్భిర్మృతాఇతి ॥ తారకాక్షో జయత్యేష ఇతి దైత్యా హ్యమోషయన్ ॥ 38
జయతీన్ద్రశ్చ రుద్రశ్చ ఏవమాచు ర్గణేశ్వరాః ॥ దారితా వారితా బాజైర్ఘోదా స్తస్మి న్బలార్జవే ॥ 39
నిస్వనన్త్యమ్బుసమయే జలగర్భా ఇవామ్బుదాః ॥ కరైశ్చిన్నై శ్శిరోభిశ్చ ద్వజైశ్చతైశ్చ కుణ్డరైః ॥ 40
యుద్ధభూమి ర్భయవతీ మాంసశోణితపూరితా ॥ వోమ్నిచాప్తత్య చాప్తత్య తాశమాత్రం వరాయుధైః ॥ 41
దృఢాహతాః పతన్త్యార్ధ్వం దానవాః ప్రమథాన్తథా ॥ సిద్ధాహ్యవృరనశ్చైవ చారణాశ్చ నభోగతాః ॥ 42
దృఢప్రహారహృషితా స్సాదుసాధ్వీతి చుక్రకుశుః ॥ అన్వాహతాశ్చ వియతి దేవదున్దుభయ స్తథా ॥ 43
నదన్తో మేఘశబ్దేన * వృషభాఇవ రోషితాః ॥ మయాభాఇవ చాదిత్యం నద్యస్పిన్దువతిం యథా ॥ 44
విశన్తి క్రుద్ధవదనా వల్మీకమివ పన్నగాః ॥ తారకాక్షపురే తద్వ దసురాస్సురతాడితాః ॥ 45
సశస్త్రా నివతన్తిన్మ యుగాన్తఇవ భూదరాః ॥ యోధయన్తి త్రిభాగేన త్రిపురేతు గణేశ్వరాః ॥ 46

భయంకరరూపులు యుద్ధ దుర్మదులు నగు దానవులు-దానవశ్రేణులు-శివపార్షదుల నిట్లు వరుషములు వలికి హుర్మడు తన కిరణములతో మేఘములను చీల్చినట్లు శరములతో చీల్చిరి. సింహముల మొగములవంటి మొగములు కల వారును సింహములవలె విక్రమించువారు నగు ప్రమథులును దైత్య దానవులను గండశైలముల శిలల వానతో నలుగ గొట్టిరి; చీల్చిరి; ఆకాశము మేఘములతోను హంసలతోను కలత చెందునట్లు ఆ సేనా నముదాయము దైత్య దానవులతో సంకులమయి ప్రకాశించెను. ఇంద్ర ధనువులతో మెరయు హృదయములుకల మేఘములు దుర్దినమును (మేఘచ్ఛాదిత పుయిన ఆకాశముకల దినము దుర్దిన మనబడును.) నృష్టించినట్లు దైత్య దానవులును ధనువులు లాగి విడిచిన శరములతో దుర్దినమును నృష్టించిరి. బాణపు దెబ్బలు తగిలిన ప్రమథుల దేహములనుండి స్రవించు రక్తధారలు పర్వతముల నుండి వెలువడు నువర్ణ రాతువులవలె కనబడుచుండెను. దైత్యులు వృక్షములతో శిలలతో శైలములతో గండగొడ్డంద్రతో హలములతో ప్రమథులను కొట్టి చూర్ణము చేయుచు-చచ్చితిరి-చచ్చితిరి-అని కేకలు వేయుచుండిరి. ఇదుగో! తారకాక్షుడే

* శరభాఇవరోషితాః

జయించినాడు. అని దైత్య దానవు లుద్వేషించగా ఇంద్రుడుతనకే జయము కలిగినదని ప్రమథులు అరచుచుండిరి. ఆ బల నముద్రమునందలి ఇరుపక్షముల యోధులును పరస్పర బాణములతో చీల్చబడి వారివబడి వర్షాకాలమందలి నజల జలదములవలె ధ్వనులు చేయుచుండిరి. ఆ యుద్ధభూమి తెగివడిన చేరులతో శిరములతో ధ్వజములతో కుండలములతో మాంస శోణితములతో భయంకిరమయి కనబడుచుండెను. దానవులును ప్రమథులును తాటి చెట్లంత ఎత్తున ఎగిరి ఎగిరి మేలగు ఆయుధములతో పరస్పరము కొట్టుకొని నిలువున లేచివడుచుండిరి. ఇరు పక్షములవారికి తగులుచున్న గట్టి దెబ్బలు చూచి ఆకాశగతులగు సిద్ధులును అవ్వరసలును హర్షముచెంది 'బాగుబాగు!' అని వలకుచుండిరి. అంతరిక్షమున నిరంతరముగా మ్రోగించబడుచున్న దేవదుందుభుల ధ్వనులు మేఘ శబ్దములు వివి రోషించి అంకెలువేయు వృషభధ్వనులవలె వినబడుచుండెను. కిరణములు సూర్యునియందువలె- నదులు సముద్రము నందువలె- సర్పములు వల్మీకములందువలె- ప్రమథుల చేతిలో దెబ్బలు తినిన దానవులు క్రుద్ధవదనులై తమ పురమున ప్రవేశించుచుండిరి. ప్రళయ కాలమందు వర్షతములు జెక్కలతో ఎగిరివచ్చి ప్రజలపై వడునట్లు నశస్త్రిలై వచ్చి దేవతలపై వడుచుండిరి. ప్రమతగణ నాథులు మూడవవంతుదానవసేనతో తలవడి ఇట్లు పోరు సాగించుచుండిరి.

విద్యున్మాళీ మయశ్చైవ తత్రాయాతౌ నహానుగౌ । తాభ్యాం నిపతమానాభ్యాం దానవాభ్యాం గణేశ్వరాః. 47
త్రాసితా నిహతాశ్చైవ భగ్నాశ్చ ద్రుమవద్రణే । విద్యున్మాళీచ దైత్యేన్ద్రో గిరీన్ద్రసదృశో బలీ. 48
ఆదాయ పరిమాం నన్దిం తాడయామాస దానవః । స నన్ది దానవేన్ద్రేణ పరిఘేణ దృఢాహతః. 49
భ్రమతే మధునా భగ్నః పురా నారాయణోయథా । నన్దిశ్చరే హతే తత్ర గణపాః ఖ్యాతవిక్రమాః. 50
దుద్రువు ర్ణాతసంరమ్భా విద్యున్మాళిం మహాసురమ్ । ఘణ్ణాకర్ణ శృఙ్గాకర్ణో మహాకాశశ్చ పార్షదః. 51
తత స్స సాయకైస్సర్వా న్గణాంశ్చ గణపాకృతిమ్ । భూయోభూయః పునశ్చాపి గణేశ్వర మహాత్తరాః. 52
భిత్వాభిత్వా రరాసోత్తై ర్నభస్యమ్బుదరో యథా । తస్య రావితశబ్దేన స నన్ది దినకృత్ప్రభః. 53
సంజ్ఞాం లబ్ధ్వా తతస్సోపి విద్యున్మాళిన మాద్రవత్ । రుద్రదత్తం తతోదీప్తం దీప్తానలసమప్రభమ్. 54
వజ్రం వజ్రనిభాజన్య తస్య నన్ది ససర్జహ । నన్దినో భుజనిర్ముక్తం ముక్తాఫలవిభూషితమ్. 55
వపాత వక్షసి తదా వజ్రం దైత్యన్య భీషణమ్ । స త త్రాభిహతో దైత్యో వజ్రసంహననోపమః. 56
వపాత వజ్రేణ హత శ్శక్రేణాద్దిరివార్దితః । దైత్యేశ్వరే వినిహతే నన్దినా కులనన్దినా. 57
శుక్రకుశ ర్గణపాన్ద్రేక్ష్య దుద్రువుశ్చైవ దానవాః । దుఃఖామర్ష పరితాస్తే విద్యున్మాళిని పాతితే. 58
భూమౌ శైలమహావృష్టిం సస్పృజ ర్దానవోత్తమాః । † ప్రపాత్యమానా గిరిభిన్తరుభి శ్చ గణేశ్వరాః. 59
కర్తవ్యం న విదుః కించి ద్వద్యమానా హ్యదార్మికైః ।

అంతలో విద్యున్మాళియు మయుడును తమ అనుయాయులతో కూడ అక్కడకు వచ్చిరి. వారు వచ్చి తమ మీద వడుచుండగనే ప్రమత గణాధినాథులు వారినిచూచి భయపడిరి; వారి చేతిలో కొందరు చంపబడిరి; మరికొందరు రణరంగమున వృక్షములవలె విరిగిరి; (పారిపోయిరి.) పర్వతేంద్రమువంటి పెద్ద దేహము కలవాడును బలశాలియునగు విద్యున్మాళి దానవుడు పరిమను తీసికొని నందీశ్వరుని కొద్దెను. నందియును ఆ దెబ్బతిని పూర్వము మధురాక్షసుని చేతి దెబ్బతినిన నారాయణుడువలె గిరగిర తిరిగి భంగమందెను. ఆ మహాయుద్ధమున నందీశ్వరుడే దెబ్బ తినగానే ప్రసిద్ధ విక్రమశాలురగు ఘంటాకర్ణుడు శంకుకర్ణుడు మహాకాశుడను ప్రమథులందరును తడబాటునందుచు పారిపోసాగిరి. అంతట వదలక విద్యున్మాళి ప్రమతగణములను గణాధిపతిని గణాధిపతికంటె గొప్పవారగు పారిషద శ్రేష్ఠులను చీల్చి చెండాడి అంతరిక్షమున మేఘమువలె గర్జించెను. వాని గర్జన ధ్వని వినబడగానే సూర్యతేజస్కుడగు నందీశ్వరుడు

శుక్రకుశుర్దానవాన్ద్రేక్ష్యదుద్రువుశ్చగణాధిపమ్.

† తేపీడ్యమానాగురుభిర్గిరిభిశ్చగణేశ్వరా

మరల తెలివినొంది విద్యున్మాలిమీదకు వరువెత్తెను. అతడు వజ్ర నదృశదేహుడగు ఆ దానవుని మీదకు రుద్రుడు తనకిచ్చినది దీప్తానల నమప్రభమయి ప్రజ్వలించుచున్నది అగు వజ్రమును ఎనరెను. ముక్తావల విభూషితమగు ఆ వజ్రమును భీషణాయుధము నందీశ్వరుని బాహులచే విడువబడివచ్చి ఆ దానవుని వక్షముపై పడెను. వాడు వజ్రమువలె దృఢశరీరుడే అయినను ఆ వజ్రపుదెబ్బ తిని ఇంద్రుని వజ్రపుదెబ్బ తినిన వర్మతేంద్రమువలె పడిపోయెను. ప్రచుఠకుల మునకు ఆనందప్రదుడగు నందిచేతిలో దైత్యేశ్వరుడగు విద్యున్మాలి దెబ్బతినగానే దానవులు ప్రమథ గణాధిపతులను చూచి అరచుచు మీదకు వరువెత్తుకొని వచ్చిరి. విద్యున్మాలి పడిపోయెనే యను దుఃఖముచే కలిగిన క్రోధముతో నిండి పోయి ఆ దానవోత్తములు భూమి మీదకు వర్మత వర్షము కురిపించ నారంభించిరి. అదార్మికులగు దానవశ్రేష్ఠులు అట్లు కొండలతో వృక్షములతో చావగొట్టుచుండ ఆదెబ్బలు తినుచు ప్రమథులు ఏమి చేయుటకును తోచనివారైరి.

తతోఽసురవరః శ్రీమాం స్రారకాక్షః ప్రతాపవాన్. 60

న తరూణాం గిరీణాంవై తుల్యరూపధరో బభౌ । భిన్నోత్తమాణ్ణా గణపా భగ్నపాదాననా న్తథా. 61

విరెజు ర్బుజగా మనైర్ని ర్వార్యమాణా యథా తథా । మయేన మాయాపీర్యేణ వద్యమానా గణేశ్వరాః. 62

భ్రమన్తి బహుశబ్దాలాః వజ్రరే మజ్జావాగ్యథా । న చాసురవర శ్రీమాం స్రారకాక్షః ప్రతాపవాన్. 63

దదాహ తద్బలం సర్వం శుష్కం వనమివానలైః । తారకాక్షేణ వార్యస్తే శరవర్షై న్తథాగణాః. 64

భ్రమన్తే క్రమశస్సర్వే పజ్జేషు శకునా యథా । మయేన మాయానిహతా స్రారకాక్షేణ చేమభిః. 65

గణేశా విదురా జాతా జీర్ణమూలా ఇవద్రుమాః । భూయశ్చ సాగరం హ్యగ్నిం సింహగ్రాహ భుజజ్గమాన్. 66

గిరీన్ద్రాంశ్చ హరీన్యాయాన్ సృజా న్భేరుణ్ణవక్షిణః । శరభా నష్టపాదాంశ్చ అవః పవనమేవచ. 67

మయో మాయాబలేనై వ పాతయామాస శత్రుషు ।

న తారకాక్షేణ మయేన మాయయా సమ్మోహ్యమానా వివళా గణేశ్వరాః. 68

నాశక్నువంస్తే మనసా విచేష్టితుం యథేన్ద్రియార్థం మునినాభినంవృతాః ।

మహాజలాగ్నిన్గిరికుజ్జరోరగై ర్హరీన్ద్రవాక్యప్రుర్నతరక్షరాక్షసైః. 69

తే వద్యమానా న్తమసా విమోహితా స్సముద్రమద్యేష్వివ జీవకాక్షిణః ।

సమ్బాద్యమానేషు గణేశ్వరేషు ప్రమథ్యమానేషు సురేషు తేషు. 70

తతస్సురాణాం ప్రవరాస్తు రక్షితుం రిపోర్బలం సంవివిశు స్సహాయుధైః ।

యమో ధనేశో వరుణశ్చ భాస్కర న్తథా కుమారోఽమరకోటిసంయుతః. 71

స్వయంచ వజ్రీ వరనాగవాహన స్సవజ్రపాణి స్సురలోకపూజితః ।

న చోడునాథ స్సమరే నిశాకర స్సుచారువక్షో ద్యుతిమా స్మహాద్యుతిః. 72

బలం రిపూణాం ప్రమథాశ్చ వీక్షితుం రిపోర్బలం సంవివిశ ర్మదోద్ధతాః ।

అంతలో శోభావంతుడును ప్రతాపవంతుడునగు తారకాక్షుడు యుద్ధరంగమునకు వచ్చి వర్మతములతో వృక్షములతో నమానమగు శరీరము కలిగి భయంకరుడై కనబడెను. అతని చేతిలో తలలు పగిలి మొగములు పగిలి కాళ్ళు విరిగి ప్రమథ గణాధిపతులు మంత్రములతో న్తంభితముయిన నర్పములవలె కనబడుచుండిరి. మాయాశక్తి శాలియగు మయుని చేతిలో దెబ్బలుతిని మిగుల కేకలు వేయుచు వంజరములలోని చిలుకలవలె రొద చేయుచుండిరి. ప్రతాపవంతుడును శ్రీమంతుడు నగు తారకాక్షుడు ప్రమథగణ బలమంతయు ఎందుటదవిని అగ్నులలో కాల్చివట్లు కాల్చివేసెను. తారకాక్షునిచే వారింపబడుచున్న ప్రమథ గణనాథులు బురదలో చిక్కుకొని తిరుగుడు పడుచున్న పక్షులవలె తిరుగుడు పడుచుండిరి. మయుడు మాయతో దెబ్బలు కొట్టుచుండగా దెబ్బలు తినిన ప్రమథ గణనాథులు

వేళ్ళు శిథిలమయిన వృక్షములవలె నిలువజేతకాని వారైరి. అంతలో మయుడు తన మాయా బలముతో మరల మరల నముద్రమును అగ్నిని సింహములను మొనళ్ళను నర్పములను గిరింద్రములను వ్యాఘ్రములను వృక్షములను భేరుండ వక్షులను శరభములనెడి అష్టపాద మృగములను జలములను వాయువులను సృష్టించి తన శత్రువుల నడుమ విడువ సాగెను. తారకాక్షుడును మయుడును మాయతో ప్రమథ గణేశ్వరులను సంమోహనవరచుచుండ మునిచే తననిగ్రహ శక్తిచే అదుపులో నుంచబడిన ఇంద్రియములు ఆయా విషయములయందు ప్రవర్తిల్లలేనట్లు వారును మనస్సుతో ఏమియు ఆలోచించనైన లేనివారైరి. మహాజలము అగ్నులు గిరులు ఏనుగులు నర్పములు సింహశ్రేష్ఠములు వ్యాఘ్రములు భల్లూకములు చిరుతపులులు రాక్షసులు దెబ్బలుకొట్టి బాధించుచుండ ప్రమథ గణాధిపతులెల్లరును నముద్ర మధ్యమందు చిక్కుకొని బ్రదికి బయటవడుటెట్లా యని కలతవడువారివలె అజ్ఞానముతో మోహితులయిరి. ఇట్లు ప్రమథ గణేశ్వరులు మిగుల బాధింపబడుచుండ సురలు నలుగకొట్టబడుచుండ కొందరు సురశ్రేష్ఠులు వారిని రక్షణ నేయదలచి ఆయుధముల ధరించి శత్రుబలమునందు ప్రవేశించిరి. వజ్రము ఆయుధముగా గలవాడును సురలోక పూజితుడునగు ఇంద్రుడు వజ్రమును చేతధరించి ఐరావత గజమారోహించెను. నక్షత్రాధిపతియు రాత్రుల నేర్పరచువాడును మిగుల మనోహరమగు వక్షము (తన పక్షమందలిసేన - శుక్ల కృష్ణ పక్షములు) కలవాడు ప్రకాశ శీలుడునగు చంద్రుడు మహాప్రకాశము కలవాడయ్యెను. ఇట్లా ఇంద్రచంద్రులిరువురు నన్నద్దలై శత్రుబలమున ప్రవేశించిరి. మదోద్ధతులగు ప్రమథ గణాధిపతులును శత్రు బలమును చూడదలచి దానియందు ప్రవేశించిరి.

యథా వనం గర్వితకుజ్జరాధిపై ర్యథా నభ స్సామ్బుధరం సమీరణైః. 73
యథైవ సింహౌ ర్విజనేషు గోకులం తథా బలంచ త్రిదశై రభిద్రుతమ్ ।

కృతప్రహారాతురదీనమానసం బలం సమేత్యాథ మయ స్సమోఽసృజత్. 74
తముల్బణం ద్వాస్తముదగ్రరోచిషా విద్యోతనాస్త్రేణ తథైవ దేవరాట్ ।

వికాసయామాన యథాచ చంద్రమా దివాకరో వాఽహని శార్వరం తమః. 75
న్యజ్యోతిషాం జ్యోతిరివోష్మవాః హరి ర్విపాతయామాన శరేణ సాదరమ్ ।

తజ్యోతిషా తేన తమః ప్రణవ్తం ననాశ తూర్ణం త్రిదశాధిపేన. 76
తతోపకృష్టే తమసి ప్రభావా దస్త్రివభావేచ వివర్ణమానే ।

దిగ్లోకపాలై ర్గణనాయకైశ్చ కృతో మహా స్పింహరవో ముహూర్తమ్. 77
కోటిరభగ్నా స్త్వసురోత్తమా స్తే చ్ఛిన్నోత్తమాఞ్గా శ్శరపూరితాఞ్గాః ।

దేవేతరా దేవవరాభిభూతా స్సీదన్తి పజ్కేషు యథా గజేన్ద్రాః. 78
వజ్రేణ భీమేనచ వజ్రపాణిః శక్త్యానశక్త్యాచ మయూరకేతు ।

ర్థజేన చోగ్రేణచ ధర్మరాజః పాశేన చోగ్రేణ వనేశ్వరోపి. 79
గణేశ్వరాస్తేఽమరసన్నికాశాః పూర్ణాహుతిస్సిగ్ధశిఖిప్రకాశాః ।

ఉత్పాదయన్తో దనువుత్త్రవృక్షాన్ వృక్షాన్యథేన్ద్రాశనయః పతన్తః. 80
మయస్తుదేవానభిరక్షితారమ్ తారాత్మజం దేవవరం కుమారం ।

శరేణ భిత్త్వా ముహూరారసీత్త్వా సతారకాక్ష స్సీద మాబభాషే. 81
కృత్వా ప్రహరం ప్రవిశామ దీరాః పురాణి దైత్యేన్ద్రబలేనయుక్తాః ।

విశ్రామ మూర్జాన్కర మవ్యవావ్య పునః కరిష్యామ రణం సమేతాః. 82
వయం హి శస్త్ర క్షతజోషితాంగా విశేర్ణశస్త్రధ్వజచర్మవాహాః ।

జయైషిణస్తే జితకాశినశ్చ గజేశ్వరా లోకనరాధిపాశ్చ. 83
మయస్య శ్రుత్వా దివి తారకాక్షః వచోతికాలఃక్షతజోపమాక్షః ।

వివేశ తూర్ణం త్రిపురం నమ్రైవ దితేస్సుతై ర్యుద్ధవివృద్ధదర్పైః. 84
తతస్సశజ్ఞానకభేరిభీమం ససింహనాదం హరసైన్యమాబభౌ ।

మహాబలం మోరసుభీమగహ్వరం యథా మహాద్రే ర్మరసింహనాదితమ్. 85
ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే దేవదానవయో ర్యుద్ధకథనం
నామ త్రయస్త్రింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

మదపుటేనుగు వనమును వలె పెనుగాలులు జలద సహితమయిన అంతరిక్షమును వలె సింహములు విజన ప్రదేశములందలి గోవులమందను వలె దేవసేనలు రాక్షసుల బలమును కలవరపరచెను. తన బలమంతయు దేవతల చేతిలో దెబ్బలు తిని ఆతురమగుట చూచి మయుడు మాయతో అంధకారమును సృజించెను. గాఢమగు ఆ అంధకారమును ఇంద్రుడు అతితీవ్రమగు వ్రకాశముగల విద్యోతనాస్త్రముతో నశింపజేసెను. రాత్రులందు చంద్రుడును వగళ్లయందు సూర్యుడును వలె తమ సేనను ఇంద్రుడు ఆ విద్యోతనాస్త్రముతో వ్రకాశింపజేసెను. త్రిదశాధిపతిచేత వ్రకాశింపజేయబడిన ఆ జ్యోతిస్సుచే మయుడు కల్పించిన చీకటి వ్రణవృత్తి శీఘ్రమే అతని మాయ నశించెను. ఇట్లు చీకటి తగ్గుచు ఇంద్ర ప్రభావమున అతని అస్త్ర ప్రభావము వృద్ధి పొందుచుండ ఒక ముహూర్తకాలము దిక్పాలురును లోకపాలురును ప్రమథగణ నాయకులును గొప్ప సింహనాదము చేసిరి. రాక్షసశ్రేణులు కిరీటములు వగిలి విరిగి శిరస్సులు వగిలి తెగి అవయవములందంతట శరములు గ్రుచ్చుకొని ఇట్లు దేవతాశ్రేణుల చేతిలో పరాభవమునంది ఋరదలో చిక్కుకొనిన గజేంద్రముల వలె చిక్కులలో పడిరి. ఇంద్రుడు భయంకర వజ్రముతోను మయూరధ్వజాడగు కుమారస్వామి శక్తియను ఆయుధముతోను తన శక్తి(బలము)తోను ధర్మరాజు భయంకర దండాయుధముతోను వరుణుడు పాశముతోను అమరుల వలెనే సుందరరూపములతో వ్రకాశించు ప్రమథ గజేశ్వరులును పూర్ణాహతి నమయమున అజ్ఞబలముతో వెలుగు అగ్నివలె వ్రకాశించుచును దానవులు అనెడి వృక్షములను పిడుగులు వృక్షములపై పడి నశింపజేయునట్లు నశింపజేయసాగిరి. ఆ నమయములోమయుడును దేవతలను కాపాడుచున్నవాడును కృత్తికా నక్షత్ర కుమారుడగు దేవశ్రేణుడును నగు కుమారస్వామిని శరముతో భేదించి మాటిమాటికిని గర్జించెను. అంతలో మయుడు తారకాక్షునితోను రాక్షసులతోను ఇట్లనెను: “దీరులారా! దానవశ్రేణులారా! దేవతలను దెబ్బతీసి మనము దానవ బలమును వెంట తీసికొని పురములందు ప్రవేశింతము. అట్లు విశ్రాంతి తీసికొనుటచే మనకు బలము వృద్ధి నందును. మరల మన మందరమును కూడి వచ్చి యుద్ధము చేయుదము. మన మందరమును దెబ్బలు తిని గాయములనుండి కారు నెత్తుటితో తడిసియున్నాము. మన ఆయుధములును ధ్వజములును డాలులును విరిగినవి పగిలినవి తెగినవి. శివసేనాపక్షము వారు జయము పొంది వ్రకాశించుచున్నారు. ఇంకను గెలువ ఉత్సాహపడుచున్నారు. మయుని మాటవిని కాలయముని మించి భయంకరరూపుడును రక్తమువలె ఎర్రని కన్నులు కలవాడును అగు తారకాక్షుడు యుద్ధము చేయవలెనను ఉత్సాహమదములతో నిండిన దైత్యులను వెంటగొని శీఘ్రమే త్రిపురదుర్గమును ప్రవేశించెను. అంతట శివుని సేనలో ఆనక శంఖభేరి వాద్యములు ధ్వనులు సింహనాదములు ఛలరేగెను. మహాబలకాలియగు ఆ సేన మహా సింహనాదములతో నిండినదియు భయంకరమును లోతె నదియు నగు మహా వర్షత గుహవలె వ్రకాశించెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున దేవదానవ యుద్ధ కథనము
నూట ముప్పది మూడవ అధ్యాయము.

చతుస్త్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

దేవవినిర్జితమయస్య త్రిపురప్రవేశః.

నూతః : మయో మహారణం కృత్వా మాయావీ దానవేశ్వరః ।

వివేశ తూర్ణం త్రిపుర మభ్రో నీలమివామ్బరమ్. 1

న దీర్ఘముష్ణం నిఃశ్వస్య దానవాస్విక్ష్య మధ్యగః । దధ్యో లోకక్షయే ప్రాప్తే తథా కాల ఇవావరః. 2

ఇన్ద్రోపి కమృతే యస్య స్థితో యుద్ధే సురాగ్రతః । నచాపి నిధనం ప్రాప్తో విద్యున్మాతీ మహాయశాః. 3

దుర్గం తత్ త్రిపురం యస్య న సమం విద్యతే పరమ్ ।

తస్యాఽ ప్యేషో లయః ప్రాప్తో న దుర్గం కారణం క్వచిత్. 4

కాలస్య వశగం సర్వం దుర్గం దుర్గాంతరంచ యత్ । కాలే క్రుద్ధే కథం తస్మా త్ప్రాణాన్తోద్య భవిష్యతి. 5

లోకేషు త్రిషు యత్కించ ద్దీప్యతే నిర్భయాత్మకమ్ । కాలస్య తద్వశః పూర్వ మితి వైతామహో విధిః. 6

అస్మిన్కః ప్రభవేద్యోగా దనన్దార్యేఽమితాత్మని । లఙ్ఘనే కన్సమర్థస్సాస్య దృతే దేవా న్మహేశ్వరాత్. 7

నాస్థా మమేంద్రే న యమే వరుణే న చ విత్తపే । స్వామీ యవీష దేవానాం దుర్జయ స్సమరే క్వచిత్. 8

ఐశ్వర్యస్య ఫలంయత్ర ప్రభుత్వస్యచ యత్ఫలమ్ । తదహం దర్శయిష్యామి యావద్విధి మహం గతః. 9

వాపీ మమృతతోయేన పూర్ణాం స్ర్జ్యామి తామహమ్ । ఉపజీవన్తి యాం దైత్యా స్సఖీవన మివౌషధమ్. 10

నూట ముప్పది నాలుగవ అధ్యాయము.

మయుడు దేవతల చేతిలో ఓడి త్రిపుర దుర్గమున ప్రవేశించుట.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పసాగెను: మాయావియు దానవేశ్వరుడునగు మయుడు మహాయుద్ధము చేసిన అనంతరము మేఘము నీలాకాశమున ప్రవేశించినట్లు త్రిపురమున శీఘ్రముగా ప్రవేశించెను. అతడు దానవులనడుమ కూర్చుండి దీర్ఘముగ వేడి ఊర్చులు వదలుచు రెండవ ప్రళయకాల యముడువలె చింతింపసాగెను. సురల కగ్రగామి యగు ఇంద్రుడును యుద్ధమున ఎవని ఎదుట నిలువజాలక గడగడలాడుచుండెడివాడో అట్టి మహా యశశ్శాలియగు విద్యున్మాలియు మరణించెనుగదా! దేనికి సాటియగు మరియొక దుర్గము ఏదయు లేదో-అట్టిదానికి గూడ ఇదుగో: ఇప్పుడు నాశము ప్రాప్తించినట్లు కనబడుచున్నది; ఎక్కడను గెలుపు ఓటములకు దుర్గము హేతువుకాదు. దుర్గము కాని మరియేదికాని ప్రతియొకటియు కాలమునకు వశమయి నడుచుచుండును. అందువలన కాలుడు క్రుద్ధుడైనను కాలము రానపుడు ఇప్పుడే ప్రాణాంతము ఎట్లు జరుగును? 'మూడు లోకముల యందును ఇది నిర్భయమయినదని చెప్పదగినదేదేది కలదో-అది ఎల్ల మొట్టమొదలే కాలమునకు వశగమయి యుండెను.' అని బ్రహ్మ చెప్పిన వచనము. సందారణము చేయుటకు సాధ్యము కానిదియు అమిత స్వరూపము కలదియు అగు కాలము విషయమున మహేశ్వరుడు దేవుడునగు శివుడు ఒక్కడు తప్ప మరి ఎవ్వడు తన సాధనముల అమరికతో తన శక్తి చూపగలడు? ఇంద్రుడు యముడు వరుణుడు కుబేరుడు-ఈ ఎవ్వరిని నేను లెక్క పెట్టను. దేవతలకు ప్రభువగు ఈ పరమేశ్వరుడు మాత్రమే యుద్ధమున ఎక్కడను దుర్జయుడు. ఐశ్వర్యమునకు ఫలము ఏదో-ప్రభుత్వమునకు ఫలము ఏదో - దానిని నా విధానముననుసరించినంతలో నేను చూపెదను. దైత్యులకందరకును సంజీవనౌషధమువలె జీవనాధారమగు అమృత జలపూర్ణమగు వాపిని (దిగుడు బావిని) నృప్తీంతును.

మయకృతమాయాఽమృతవాపీనిర్మాణమ్.

ఇతి నశ్చోన్య మనసా మయో మాయావినాం పరః । అస్మాక్షీ న్మాయయా వాపీం రమ్భామివ పితామహః.

ద్వియోజనాయతాం దీర్ఘాం పూర్ణయోజనవిస్తృతామ్ । మాదుర్యరసవీచీభి శ్చిత్రరూపాం కథామివ. 12

చన్ద్రనిర్యాసకల్పస్య పుష్టస్యామృతగన్ధినః । పూర్ణాం వరమతోయస్య గుణపూర్ణా మివాజ్ఞనామ్. 13
 ఉత్పలైః కుముదైః పద్మై ర్వృతాం కాదమ్బుకై స్తథా చన్ద్రబాస్కరసజ్జాకై ర్ఛ్రమరాభరణై ర్భృతామ్. 14
 హంనై ర్మధురవాచాలై శ్చారుచామీకరప్రభైః । కామేషుభి రివాకీర్ణాం దీప్యతే రమణీమివ. 15
 సృష్ట్యా మయ స్స తాం వాపీం గజ్ఞామివ మహేశ్వరః । అస్యాం ప్రక్షేపయామాస విద్యున్నాలిన మాదృతః. 16
 స వాప్యాం మజ్జితో దైత్యో దేవశత్రు ర్మహాబలః । ఉత్తస్థా విన్దనై రిద్ధ స్సంవర్ధిత ఇవానలః. 17
 మయస్య చాజ్ఞాలిం కృత్వా తారకాక్షోఽభివాదితః । విద్యున్నాలీతి వచనం మయమేవ మభాషత. 18
 క్వ నస్తి సహరుద్రేణ వృతః ప్రమథజమ్బుకైః । యుధ్యమానశ్చ నిష్పీడ్య మయా దేహేషు మోహితః. 19
 ప్రసాదాదేవ రుద్రస్య భవామః ప్రభవిష్టవః । తైర్వా వినిహతే యుద్ధే భవిష్యామో యమాననమ్. 20
 విద్యున్నాలివచస్త్రైవం నిశమ్యాత్యస్త మూర్ఛితమ్ । సమ్పరిష్కంభ్య సార్ధాక్ష ఏవమాహ మహాసురః. 21
 విద్యున్నాలి స్నమే రాజ్య మభిప్రేతం న జీవితమ్ । త్వయా వినా మహాబాహో త్వదర్థేన మహాసుర. 22
 మయాఽమృతమయీ వాపీ చైషా మాయాబలేనతు । సృష్ట్యా దానవదైత్యానాం హతానాం జీవవర్తసి. 23
 దిష్ట్యా త్వాం దైత్యః పశ్యామి యమలోకా దిహాగతమ్ । నిర్గతం నిర్గతస్యేహ భాగ్యాదివ మహానిధిమ్. 24
 దృష్ట్యా దృష్ట్యా తు తాంవాపీం మాయయా తు వినిర్మితామ్ ।

హృష్టాస్తాం వీక్ష్య దైత్యేన్ద్రా ఇదం వచన మబ్రువత్. 25

మాయాపులలో మొనగాడగు మయుడు తన మనస్సులో ఇట్లాలోచించి బ్రహ్మదేవుడు రంభను సృజించినట్లు తన మాయతో వాపిని సృష్టించెను. దాని పొడవు రెండు యోజనములు; వెడల్పు ఒక యోజనము; అది 'కత'యను శావ్య విశేషమువలె మాధుర్య రసముతో నిండిన అలలతో నిండియుండెను; చందనపు బంకవలె నుండినదియు పుష్టి కలిగించునదియు అమృతమువలె రుచి కలుపుటతోపాటు కమ్మని వాననలు వెడజల్లు ఉత్తమ జలముతో నిండి నద్గుణపూర్ణ మగు యువతివలె కనబడుచుండెను. నల్లని తెల్లని కలువపూలతోను పద్మములతోను కాదంబములవెడు హంసలతోను పట్టుకొనబడి చంద్ర సూర్యులతో క్రమ్మబడినట్లు ఆ వాపి కనబడుచుండెను. తుమ్మెదలనెడు ఆభరణములతో అలంకరించబడియుండెను. కమ్మని ధ్వనులు చేయుచు మనోహరమగు బంగారు కాంతులు గల హంసలతో కూడి అది సున్నత బాణములతో వ్యావృతయైన రమణీవలె కనవచ్చుచుండెను. మహేశ్వరుడు గంగనువలె మయుడు ఆ వాపిని సృష్టించి విద్యున్నాలిని ఆదరముతో దానిలో పడవేయించెను. దేవ శత్రువును మహాబలుడునగు ఆ విద్యున్నాలిని దాని నుండు ముంచగానే కదైలతో చక్కగా వృద్ధి చేయబడి ప్రజ్వలించుచు ప్రకాశించు అగ్నివలె అతడు ప్రకాశించుచు లేచి ఎలువబడెను. మయుని నమస్కరించెను. తారకాక్షుడు విద్యున్నాలికి నమస్కరించెను. అంతట విద్యున్నాలి మయునితో ఇట్లు పలికెను: ప్రమథులు అనెడు జంబుకములు తను కొలుచుచుండగా రుద్రుని వెంటనుండు నంది ఎక్కడ? నేను బాణములతో అతని దేహమును పీడించి మోహపరచితిని. మనము ఇప్పుడయినను రుద్రుని అనుగ్రహమువలననే నమ స్కరింము అయ్యోదము. అప్పుడు శత్రువులను గెలిచెదము. లేక వారే మనలను పంపిరాయమునకు ఆననముగా అయ్యోదము. ఇట్లు పలికిన విద్యున్నాలి మాటలు విని మహాసురుడును మిగుల బలశాలియునగు మయుడు ఇట్లు పలికెను: విద్యున్నాలీ! మహాబాహూ! నాకు ఈ రాజ్యముకూడ ఇవ్వముకాదు. మహాసురా! నీకొరకే నేను మరణించిన దైత్యులకును శాసనపులకును జీవన వర్ధనము కలిగించు ఈ అమృతమయియగు వాపిని నా మాయాబలముతో సృష్టించితిని. దైత్యుడా! నీను అదృష్టవంతుడను గనుక తనంతట తాను వెలికివచ్చి నిర్ధనునకు కనబడిన మహానిధివలె నాకు నీవు కనబడు కన్నావు. మయుడు తన మాయతో నిర్మించిన ఆ మాయామయమగు అమృతవాపిని చూచి చూచి దైత్యపుంగవులు హర్షము చెంది ఇట్లు పలుకనారంభించిరి:

- దానవా యుద్ధతేదానీం ప్రమథై స్సహ నిర్భయాః । మయేన నిర్మితా వాపీ హతా న్నక్షోవయిష్యతి. 26
- తతః ఖబ్ధామ్బుధిరివ భేరీ సాతు భయంకరీ । వాద్యమానా రవైరుచ్చై రౌరవీతి పునఃపునః. 27
- శ్రుత్వా భేరీరవం మోరం మేఘనన్నాదసన్నిభమ్ । నిష్పతన్తి సురాస్తూర్ణం త్రిపురా యుద్ధలాలసాః. 28
- లోహరాజతసౌవర్ణైః కటకై ర్మణిభూషితైః । ఆముక్తా మణ్డలై ర్ధారై ర్మకుటైరపి చోత్కటైః. 29
- దూమాయనే హ్యవిరతం లలన్తఇవ పావకాః । ఆయుదాని సమాదాయ కోటిశో దృఢవిక్రమాః. 30
- సృత్యమానా ఇవ నటా గర్జన్తఇవ తోయదాః । కరోచ్ఛితా ఇవ గజా స్సింహా ఇవచ నిర్దయాః. 31
- ప్రహదాఇవచ గమ్భీరా స్సూర్యా ఇవచ తాపినః । యమాఇవచ దైత్యేన్ద్రా స్త్వరయన్తో బలంమహత్. 32
- ప్రమథాహ్యపి సోత్సాహా గరుడోత్పాతపాతినః । యుయుత్సవో విధావన్తి దానవాన్ దానవారయః. 33
- నస్తీశ్వరేణ ప్రమథా స్తారకాక్షేణ దానవాః । చక్ర సుదైత్యా సృజ్జామం చోద్యమానా బలేన తే. 34
- తోమరై శ్చన్ద్రనజ్జాకై శ్చూలై శ్చానలనన్నిభైః । బాణైశ్చ దృఢనిర్ముక్తై రభిజమ్నుః పరస్పరమ్. 35
- శరాణాం సృజ్యమానానా మసీనాం చ నిపాత్యతామ్ ।

రూపాణ్యాన నృహోల్కానాం పతన్తీనా మివామ్బరాత్. 36

- శక్తిభిర్భిన్నహృదయా నిర్దయాహతపాతితాః । నిరయేష్వివ నిర్మగ్నాః కూజన్తే ప్రమథా స్సూరాః. 37
- హేమకుంజలజుష్టాని కిరీటమకుటానిచ । శిరాంసి వ్యావతన్తిస్మ గిరికూటనిభానిచ. 38

దానవులారా! ఇప్పుడు నిర్భయములై ప్రమథులతో తలపడి యుద్ధము చేయుడు. యుద్ధమున రాక్షసులు మరణించినను వారిని మయుడు నిర్మించిన 'వాపి' బ్రతికించగలడు. అని దైత్యులు పరస్పరము అన నారంభించిరి. అంతట దానవులు మ్రోగించు భయంకర భేరీ షోభిల్లు నముద్రమువలె మాటిమాటికి బిగ్గరగా మ్రోగనారంభించెను. మేఘ ధ్వనులబోలు భేరీనాదమును విని యుద్ధము చేయు కుతూహలముతో త్రిపుర దానవులు పురమునుండియు-దేవతలు తమతమ సేనాని వేశములనుండియు బయటకు వచ్చిరి. త్రైపురదానవులు ఇనుముతోను వెండితోను బంగారుతోను చేసిన మణులతో అరింకరించబడిన గుండ్రని హారములును ఉత్కటములగు మకుటములును ధరించియుండిరి. దృఢ విక్రములగు ఆదానవులు కోట్లకొదిగి ఆయుధములు ధరించి ఎడతెగక జ్వలించుచు నాలుకలు కోయు అగ్నులవలె పొగలు గ్రక్కుచుండిరి. వారు నృత్యము చేయు నటుల వలెను గర్జించు మేఘములవలెను తొండము పైకెత్తిన ఏనుగుల వలెను నిర్దయములగు సంహములవలెను కనబడుచుండిరి. గంభీరములగు ప్రహరములవలెను అధికముగ తపించు సూర్యులవలెను యములవలెను దైత్యేంద్రులు తమ దైత్య మహాసేనను త్వర పెట్టుచుండిరి.

ప్రమథులును ఉత్సాహవంతులయి గరుడుడు ఎగిరివడునట్లు ఎగిరివడు పాదములతో తాము దానవులకు శత్రువులు కావున దానవులతో యుద్ధము చేయగోరి దానవుల మీదకు పరుగెత్తుచుండిరి. నందీశ్వరునితో కూడి ప్రమథులును తారకాక్షునితో కూడి దానవులును దైత్యులును తమతమ బలముల ప్రేరణతో సంగ్రామము చేయనారంభించిరి. చంద్రులవంటి తోమరములతోను అగ్నులవంటి శూలములతోను దృఢముగా విడువబడిన శరములతోను వారు పరస్పరము కొట్టుకొనసాగిరి. ప్రయోగించబడు శరములును వినరివడవేయబడు ఖడ్గములును అంతరిక్షమునుండి రాలివడు ఉల్కల వలె కానవచ్చుచుండెను. శక్తుల దెబ్బలతో హృదయములు చీలగా నిర్దయముగా తగిలి దెబ్బలతో పడిపోవుచున్న ప్రమథులును దేవతలును నరక కూవములలో మునిగిపోవుచున్న వారువలె కనబడుచుండిరి. బంగారు కుండలములు అరింకారములుగా గలిగి కిరీటములును మకుటములును ధరించియున్న ప్రమథుల-దేవతల-శిరస్సులు పర్వతశృంగముల వలె అంతరిక్షమునుండి క్రింద పడుచుండెను.

- శిలీముఖైః పట్టనైశ్చ ఖడ్గైః పరశుభిస్తథా । చిన్నాః కరికరాకారా భుజాః పేతు ర్ధరాతలే. 39
- గర్జన్తి సహసమ్మృష్టాః ప్రమథా భీమతర్జనాః । సాదయన్తి పరే సిద్ధా యుద్ధగాన్ధర్వమద్భుతమ్. 40
- ప్రమథాభాసిబలవద్దానవాభాసిదర్పితః । ఇతి చోచ్చారయన్నాచం చారణా రణభూగతాః. 41
- పరిమైరాహతాః కేచిద్దానవై శ్శక్జుర్రానుగాః । వమన్తో రుధిరం వత్సై స్స్వర్ణదాతు మివాచలాః. 42
- ప్రమథైరపి గీర్వాణై ర్దారితా స్సురశత్రవః । ద్రుమైశ్చ గిరిశృంగైశ్చ బహవోపహతా రణే. 43
- సూదితాన్ సూదితాన్ దైత్యా నన్యే దానవపుంగవాః । ఉత్తివ్య చిక్షిపు ర్వాప్యాం మయదానవచోదితాః. 44
- తే చాపి బాన్ధవైర్దేవై స్స్వర్గలోకా దివాగతాః । ఉత్తస్థ స్త్పూయమానాభ్యా స్తద్రూపాభరణామృతాః. 45
- అథైకే దానవాః ప్రాప్య వాపి ప్రక్షేపణా దనూన్ ఆస్సోట్వ సింహనాదైశ్చ కృత్వాఽదావం స్తథాఽసురాన్. 46
- దానవాః ప్రమథా నేతా న్నసర్పథ కిమాన్యతే । హతానపిహి నోవాపి పున స్సజ్జోవయిష్యతి. 47
- ఏవంశ్రుత్వా శక్జుకర్ణ స్తథా హ్యశనిసన్నిభః । సమాగత్యతు దేవేశ మిదం వచన మబ్రవీత్. 48
- సూదితాస్సూదితా దేవ ప్రమథై రసురాహ్యమీ । ఉత్తిష్టన్తే పునర్భీమా స్సస్యాఇవ జలోక్షితాః. 49
- అస్మిన్కిల పురేవాపి *పూర్ణామృతరసాహ్వయా । నిహతా నిహతా యత్ర షిప్తా జీవన్తి దానవాః. 50
- ఇతి వ్యజ్ఞావయద్దేవం శక్జుకర్ణో మహేశ్వరమ్ । దానవానాం బలే మూర్ఖా కోవశ్చాసీ త్పుదారుణః. 51
- తారకాక్షస్తు భీమాక్షస్తారకాక్ష ఇవామృదః । అభ్యదావ త్పునజ్జగ్రిద్ధో మహాదేవరథం ప్రతి. 52
- త్రిపురేషు తదోత్కృష్టభేరిశఙ్ఖరవోఽభవత్ । దానవా నుద్ధతాన్ దృష్ట్వా దేవదేవరథం ప్రతి. 53

బాణములతో పట్టినములతో ఖడ్గములతో గండ్రగొడ్డండ్రతో నరుకబడిన ప్రమథుల భుజములు ఏనుగు తొండములవలె క్రింద పడుచుండెను. చక్కగా అరింకరించుకొని యుద్ధము చేయుచున్న ప్రమథులు కొందరు భయంకరముగా గర్జించుచుండిరి. ఇది అంతయు చూచుచు అంతరిక్షమున నీధులు కొందరు అద్భుతమగు యుద్ధ సంగీతమును సాధనచేయుచు ఆనందించుచుండిరి. (ఈ యుద్ధమును వర్ణించుచు గేయములు రచించి పాడుచుండిరి.) రణభూమికి తిన్నగా అంతరిక్షమున నిలిచిన చారణులనెదు దేవ జాతులవారు 'ప్రమథుడా! నీవు దానవునికంటె బలవంతుడవుగా కానిపించుచున్నావు. దానవా! నీవే ప్రమథునికంటె దర్బితుడవుగా భాసించుచున్నావు.' అని ఇట్లు యుద్ధములో ప్రేరేపిగా నున్నవారిని పొగడుచుండిరి.

ప్రమథులు కొందరు దానవుల పరిమల దెబ్బలు తిని నోట నెత్తురు క్రక్కుచు స్వర్ణదాతువుల క్రక్కు కొండల వలె నుండిరి. ప్రమథులును దేవతలును బీల్చివేయగా వృక్షములతో పర్వత శిఖరములతో కొట్టగా దానవులు చచ్చుచుండిరి. అట్టివారిని మయుడు తన వారిచేత వాపియందు పడవేయించుచుండెను. వారు మరల బ్రదికి ప్రకాశించు దేహములతో స్వర్గమునుండి వచ్చు దేవతలవలె వచ్చుచుండిరి. వారి ఆభరణములును వస్త్రములును దేవతలకువలె నుండుటచే పొగడ్తలందుకొనుచుండిరి. అట్లు తిరిగి బ్రదికిన కొందరు దానవులు భుజములు చరచి సింహవాదము చేయగా భయపడి ప్రమథులును దేవతలును పారిపోవుచుండిరి. దానవులు కొందరు ప్రమథులను దేవతలను చూచి 'ఇంకను పారిపోక నిలిచెదరేరా? మీరు మమ్ము చంపినను 'వాపి' మమ్ము మరల బ్రదికించును.' అనుచుండిరి. అది విని వజ్ర సమానుడగు శంకుకర్ణుడనునాతడు శివునికడకు పోయి ఇట్లనెను: దేవా! ఈ దానవులను మన ప్రమథులు చంపివేసినను నీటితో తడిపిన పైరులవలె లేచి భయంకరులై వచ్చుచున్నారు. ఈ త్రిపురదుర్గమునందు అమృత రసముతో నిండిన 'అమృతరసా' అను 'వాపి' (దిగుడు బావి) కలదట. చచ్చిన దానవులను దానియందు వేయగా వారందరు మరల బ్రదికి వచ్చుచున్నారు.

* పూర్ణామృతరసామృతా.

అంతలో దానవులు దారుణముగ కోపోద్రేకము చెందిరి. తారకాక్షుడు భయంకర నేత్రములతో తారకాక్షమును మేఘమువలె మహా క్రోధముతో మహాదేవుని రథము వైపునకు వరుగెత్తుకొని వచ్చెను. దేవదేవుని రథము వైపునకు దానవులుద్దతులయి పోవుట తెలిసి త్రిపురదుర్గవాసులు అధిక భయంకరముగా భేరి శంఖధ్వనులు చేసిరి.

తే తత్ర నిస్సృతా దేవా స్తారకాక్షేణ సంయుగే । జ్ఞాత్వా ఙ్గోభ మగాద్రుద్ర స్వయమ్భూశ్చ పితామహః ।
తాభ్యాం దేవవరిష్ఠాభ్యా మన్విత స్స రథోత్తమః । † అనాదవన్త మాసాద్య సీదతే గుణవానివ. 55

దాతుక్షయా ద్దేహమివ గ్రీష్మే నద్యామివోదకమ్ । శైథిల్యం యాతి సరథ స్నేహో విప్రకృతో యథా. 56

శరాదేక బలాద్దేవ స్సీదన్తం సరథోత్తమమ్ । ఉజ్జహర మహాప్రాణ నైరోక్యం రథరూపిణమ్. 57

శరాదపిచ నిష్టుత్య పీతవాసా జనార్దనః । వృషరూపం మహాత్కృత్వా రథం జగ్రాహ దుర్ధరమ్. 58

విషాణాభ్యాంచ త్రైలోక్యం రథమేవ మహారథః । వ్రగృహ్యోద్వహతే విష్టుః కులం కులమహాన్యథా. 59

తారకాక్షోపి దైత్యేన్ద్రో గిరీన్ద్రావ వక్షవాః । ● వరిఘేన స తా నశ్వా స్పృహ్మిణం హతవాంశ్చ నః. 60

స తారకాక్షాభిహతః ప్రతోదం న్యన్య కూబరే । విజ్ఞానముహూర్బహ్మ సునశ్శ్వానం సముద్ధరః. 61

తత్ర దైత్యై ర్ముహు ర్నాదో దానవైశ్చాపి భైరవః । ○ తతో వృషమయో విష్టు న్నత్పురం ప్రవివేశహ. 62

వృషరూపివిష్టుకృతమాయామృతవాపీపానమ్.

తత్రామృతరసాం వాపీం గత్వా జలజమన్దిరామ్ । శతవత్రవనాథ్యాంచ కర్పూరక్షోదగన్ధిసీమ్. 63

వపౌ సమ్మోహ్య దైత్యేన్ద్రో న్యృషరూపదరో హరిః । వాపీం పీత్వా సురేన్ద్రాణాం పీతవాసాజనార్దనః. 64

సర్దమానో మహాబాహుః ప్రవివేశ శరం తతః ।

తతోఽసురా భీమగణై శ్శరార్ధితాః ప్రహరసంవర్ధితశోణితావగాః. 65

వరాజ్ముఖాభీమగణైః కృతా రణే యథా మృగాః కేసరిణా మహావనే ।

స తారకాక్ష స్తటిమాలిరేవచ మయేనసార్దం ప్రమథై రభిద్రుతాః. 66

పురం వరావృత్య గతాశ్శరాతురా యథా శరీరం వవనాదయో గతాః ।

గణేశ్వరా హ్యుత్కటగర్వశాలినో మహేన్ద్రనన్దిశ్వరషణ్ముఖా యుధి. 67

వినేదురుచ్చై ర్జహనుశ్చ దుర్మదా జయేమ చన్ద్రశ్చ దిగీశ్వరై స్సహ. 67u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే దేవదానవయోర్యుద్ధే

దేవగణవరాజితమయాదీనాం త్రిపురప్రవేశ కథనం నామ

చతుశ్చింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఆ నమయమున తారకాక్షునితో జరుగనున్న ఆయుద్ధమునకై దేవతలును వెలువలికి వచ్చి రంగమున నిలిచిరి. ఇది తెలిసి రుద్రుడును స్వయంభూబ్రహ్మయు కలితచెందిరి. ఆ దేవశ్రేష్ఠులిద్దరు నారోహించియున్న ఆ

† అనాయతనమాసాద్య.

● అభ్యుద్రవ తదాదేవం బ్రహ్మిణం ప్రభుమీశ్వరమ్.

○ రథచరణకరోఽవ్యవావ యుద్ధే వృషభవపు ర్వృషభేన్ద్రవత్రపూతః । దితితనయబలం విమథ సర్వం త్రిపురపురం ప్రవివేశ కేశవః. సజలజలజరాజితాం సమస్తాం కుముదవరోత్పలపుల్లవజ్జ కాఢ్యామ్ । సురగురు రపి తత్పపౌ జలాంతా మఖిలమివార్ణవ (మగ్నిరివ) (మా)ర్వసమృవః॥

రథోత్తమము అనాకుడు వచ్చి తన్నాశ్రయించగా వానినెట్లు రక్షింతునాయని దిగులుచెందు గుణవంతుడగు పీడుడువలెను దాతు క్షయవ్యాధి గ్రస్తమయిన దేహమువలెను గ్రీష్మ నదీజలము వలెను తిరస్కరింపబడిన స్నేహమువలెను (తాను చూపిన స్నేహమును అవతలివారు తిరస్కరించినచోవలె) శిథిలము కాసాగెను. ఆరథము సామాన్యమయినదికాదు. త్రైలోక్యరూపమయినది. అట్టి శంకర రథమును (త్రైలోక్యమును) తాను శరీరమునందు ఉండియే మహా (ముఖ్య) ప్రాణతత్త్వరూపుడుగా ఆ బాణమునందున్న విష్ణువు పైకి లేవనెత్తెను. ఐనను అది నిలువబడుటలేదు. అందుచే పీతాంబరుడగు జనార్దనుడు వెంటనే శరమునుండియు ఎగిరి దుమికి మహావృషభ (ధర్మ) రూపమును ధరించి వచ్చి మరెవ్వరికి ధరించుటకు (వడకుండ నిలిపి వట్టుటకు) సాధ్యముకాని ఆ రథమును తన కొమ్ములతో ఎత్తి వట్టి నిలిపెను. అది కేవల రథముకాదు. త్రైలోక్యరూపము అయినది. దేవోత్తమడగు ఆ విష్ణువు దానినట్లు నిలిపి వట్టుట ఒక కులమందలి మహాపురుషుడు తన కులమును ఉన్నతికి తెచ్చుటవలె కనబడుచుండెను.

దైత్యేంద్రుడగు తారకాక్షుడు తెక్కలుగల గిరివలె ఎగిరివచ్చి పరిమితో అశ్వములను సారథిని చావమోదెను. బ్రహ్మయు తారకాక్షుని చేతిదెబ్బతిని ప్రతోదము (కళా-కౌరడా)ను కూబరమున వడవేసి మాటిమాటికి శ్వాస వదలుచు ఉష్ణమును క్రక్కుచు కూలబడెను. అది చూచి దైత్య దానవులు మాటిమాటికిని భయంకరమగు నాదము చేయసాగిరి.

అంతట విష్ణువు వృషభరూపమున త్రిపురదుర్గమును ప్రవేశించెను. అచ్చట ఆదేవుడు 'అమృతరస'యను 'వాపి'ని చూచెను. దానియందు సాధారణ జాతి వద్మములును నూరు దళముల వద్మములు నుండెను. కర్పూరపు పొడివానన దానినుండి వచ్చుచుండెను. వృషభరూపధారియగు హరి దానవులను నమ్మోహవరచి వారికి తెలియకుండ ఆ వాపి (యందలి నీటిని)ని త్రాగివేసెను. పీతాంబరుడగు జనార్దనుడు అసురేంద్రుల ఆవాపిని త్రాచి ఆ మహా బాహుడు గర్జన నేయుచు మరల శరమును ప్రవేశించెను. తరువాత అసురులను భయంకరులగు ప్రమథులు బాణపు దెబ్బలతో బాధించిరి. ఆ శరప్రహారములతో రక్తనదులు అధికమయ్యెను. ఇట్లు వారు సింహములు మృగములను తరిమినట్లు దానవులను రణమునుండి వరాజ్మాఖులనుగా చేసి తరిమిరి. తారకాక్షుడును విద్యున్నాలియు మయుడును పారిపోయిరి. శరీరమునుండి ప్రాణవాయువులు మొదలగు జీవాశ్రిత ధర్మములు వెడలిపోయినట్లు వారెల్లరున్న రణ రంగమునుండి త్రిపురదుర్గమునకు వెడలిపోయిరి.

మహేంద్ర నందీశ్వర షణ్ముఖులును చంద్రుడును దిక్పాలురును ప్రమథ గజాదివతులును అత్యధిక గర్భ శాలురై యుద్ధమున మనము జయించెదమను విశ్వానముతో దుర్మదులయి గర్జించిరి; బిగ్గరగా నవ్విరి.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున మయాదులు వరాజీతులయి
త్రిపురమున ప్రవేశించుటయను నూట ముప్పది నాలుగవ అధ్యాయము.

పంచత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.
దేవపరాజితమయదానవానాం దైన్యకథనమ్.

సూతః : ప్రమథై స్సమరే భగ్నా నైపురాస్తే మయాదయః ।

వివిఖ న్త్రిపురం భీతాః ప్రమథై ర్భగ్నగోపురమ్. 1

శీర్షదంష్ట్రా యథా నాగా భగ్నశృంగా యథా వృషాః । యథా వివక్షా శ్శకునా మేహాః క్షిణోదకా యథా. 2

మృతప్రాయా నదాదైత్యా దైన్యేన వికృతాననాః । బభ్రువుస్తే విమననః కథం కార్యం భవేదితి. 3

అథ తాన్మానమనన నదా తామరసాననః । ఉవాచ దైత్యాన్ దైత్యానాం వరమోఽధివతి ర్మయః. 4

కృత్వా మోరాణి యద్దాని ప్రమథైస్సహ సామరైః । త్రానయిత్వా సురాస్యద్ధే ప్రమథా నమరైస్సహ. 5

శివిజితప్రథమం దైత్యాః వశ్చాత్తైరపి తాడితాః । ప్రవిష్టా నగరం త్రస్తాః ప్రమథై ర్భృశదుఃఖితాః. 6

*అప్రియంవో మహత్ప్రాప్తం దేవైర్నాన్త్యత్ర సంశయః । వృషాణామివ నో భజ్జ శృంజ్జభజ్జనమోఽభవత్ .
అహో కాలస్యహి బల మహో కాలోఽతిదుర్జయః । యత్రేదృశస్య దుర్గస్య ఉపరోధోఽయ మాగతః. 8
ఏవంవదతి దైత్యేన్ద్రే మయే బుద్ధిమతాంవరే । బభూవు ర్నిష్క్రిభా దైత్యా గ్రహా సూర్యోదయే యథా. 9
వాపీపాలా స్తతోఽభ్యేత్య సభఃకాల ఇవామ్బుదాః । మయమాహు ర్యమప్రఖ్యం ప్రాజ్ఞలి ప్రశ్రయాన్వితాః.

నూట ముప్పదియైదవ అధ్యాయము.

దేవపరాజితులగు మయాది దానవుల దీనస్థితి.

చాతుడు ఋషులతో ఇట్లు చెప్ప నారంభించెను: ప్రమథుల చేతిలో యుద్ధమున భంగము నందిన మయాది త్రిపురదుర్గ దానవులు భయమంది ప్రమథుల చేతిలో విరిగిన గోవురాదులు గల త్రిపురమును ప్రవేశించిరి. వారెల్లరును కోరలు చిదికిన నర్పములవలెను కొమ్ములు విరిగిన వృషభములవలెను జెక్కలు పోయిన వక్షులవలెను నీరు లేకుండ పోయిన మేఘములవలెను అయిరి. దైన్యముతో వారి ముఖములు వికృతము లయ్యెను. వారు మృతప్రాయు లయిరి. ఇకమీదట తాము ఏమి చేయవలయునో తోచని వారయిరి. ఇట్లు వాడిన మనస్సులతో నున్న దానవులను చూచి పద్మము వలె వికసితమగు ముఖముగలవాడయి దైన్యములేక దై త్యోత్తముడగు మయుడు ఇట్లు పలికెను: దైత్య దానవులారా! మీరు ప్రమథులతోను దేవతలతోను ఘోర యుద్ధములు చేసితిరి. వానియందు దేవతలను ప్రమథులను భయపెట్టితిరి. మొదట మీరే వారిని గెలిచితిరి. కాని తరువాత వారి చేతిలో ఓడిపోతిరి. ఇప్పుడు ప్రమథుల చేతిలోనే దెబ్బలు తిని మిగుల దుఃఖ మంది భయపడుచు నగరమును ప్రవేశించితిరి. దేవతల చేతిలో మీకు ఎంతయో దుఃఖము ప్రాప్తించినది. ఇందు ఏ మాత్ర మును నందేహము లేదు. మనకు కలిగిన ఈ అవమానము వృషభములకు జరిగిన శృంగభంగము వంటిది. ఈనాడు ఇటువంటి త్రిపురదుర్గమునకే ఇటువంటి ముట్టడి తటస్థించిన దనిన అహో! కాలమహిమ ఎంత యాశ్చర్యకరమయినది! కాలము పెట్టి(మనవంటి)వారికిని జయింపరానిదనుట ఆశ్చర్యకరమే కదా!

మహాబుద్ధికాలియగు మయుడు ఇట్లు పలుకుచుండ అది వినుచున్న దైత్యదానవశ్రేష్ఠులు సూర్యోదయము కాగానే గ్రహములవలె కాంతిహీను లయిరి. అదే నమయమున వర్షాకాల మేఘములవంటి నీలకాయలైన వాపీపాలురు వచ్చి విన యము కలవారై దోసిలి యొగ్గి యమునివంటి మయునితో ఇట్లు పలికిరి:

యా సాఽమృతరసా గూడా వాపీ వై నిర్మితాత్వయా । నదేవాసురశార్దూల పీతా కేనాపి సంవృతా. 11

సమాకులోత్పలవనా సమీనాజ్ఞజవజ్కజా । వాపీయాఽద్య త్వయా సృష్టా మృతసజ్జీవనాత్మికా. 12

పీతా నో వృషరూపేణ కేనచి దైత్యనాయక । వాపీపాలవచ శ్శృత్వా మయోఽసురవరః ప్రభుః. 13

కష్ట మేత త్సకృత్ప్రౌచ్య దితిజా నిద మబ్రవీత్ । మయా మాయాబలకృతా వాపీ పీతాఽసురా యది. 14

విసష్టాఽన్మ వసన్దేహ త్రిపురం దానవాగతమ్ । నిహతాన్నిహతాః దైత్యా నాజీవయతి దైవతైః. 15

వాపీయదిహి సావాపీ పీతాసాపీతవాససా । కోఽన్యో మన్మాయయా గుప్తాం వాపీ మమృతదాయినీమ్. 16

పాన్యతే విష్ణుమజరం వర్జయిత్వా గదాధరమ్ । సుగుహ్యమపి దైత్యానాం నాన్యన్య విదితం యతః. 17

యతో మత్కేశలం జ్ఞాతం విబుధై స్సర్వతోముఖైః । సమోయం రుచిరోదేహో విద్రుమో విగతాచలః. 18

తే వయం విరథా స్తస్మా ద్బాధ నైఽస్మా న్నజాన్పురాః । తే యాయం యది మన్యద్వం సాగరోపర్యధిష్ఠితాః.

ప్రమథానాం మహావేగం నహామ హ మనోజవమ్ । ఏతేషాం న సమారమ్భా స్తస్మి న్నాగరసమ్ప్లవే. 20

* అప్రియంక్రియతేవ్యక్తం.

నిరుత్సాహో భవిష్యన్తి దుర్గే మార్గం వినాఽమరాః। యద్భృతాం నిఘ్నతాం శత్రూ నహితానాం ద్రవిష్యతామ్.
సాగరోఽమృరసజ్గాశ శ్శరణం నో భవిష్యతి ।

ఎవరికిని ఎరుగరానట్లు అమృతరసపూర్ణమయిన 'అమృతరసా' అను వాపిని సీవు నిర్మించితివి గదా! దేవ దానవు లెల్లరలో ఉత్తముడవగు మయా! దాని నెవరో రహస్యముగా త్రావి వేసిరి. అనగా మరికొందరు దానవులు వచ్చి ఇట్లనిరి. మృత సంజీవనశక్తిగల వాపిని సీవు సృజించితివి గదా! దైత్యనాయకా! దాని నెవడో వృషభ రూపమున వచ్చి త్రావెను. ఎడములేక కలువలగుంపులతో మత్స్యములతో పక్షులతో పద్మములతో కూడియుండు దానియందేమియు సీరే లేకుండ పోయినది.

అనగా వాపీపాలురు పలికిన మాటలు విని దైత్యవరుడును వ్రతువును నగు మయుడు 'ఇది ఎంత జరుగరాని బాధాకరమగు విషయము జరిగినది!' అని ఒకమారు పలికి దానవులతో ఇట్లు పలికెను: అసురులారా! నేను నా మాయా బలముతో నిర్మించిన 'అమృతరస' వాపినే ఎవరో త్రావిపోయినారనిన-దానవులారా! మన త్రిపురదుర్గము ఓడ లేకుండ పోయినదవియే నిస్సందేహముగా చెప్పవచ్చును. దేవతల చేతిలో ఎన్నిమారులు చచ్చినవారినైనను దైత్య దానవులను మరల మరల ఆజీవింపజేయుచుండిన అమృతరస వాపిని ఎవరో త్రావిననిన అది ఎవరో కాదు పీతాంబరుడగు విష్ణువే త్రావియుండును. నేను నా మాయతో గుప్తపరచి నిర్మించిన అమృతజలదాయనియగు 'వాపి'ని అజరుడును గదాధరుడును నగు విష్ణువు తప్ప మరి ఎవ్వరు పానము చేయగలరు? ఏలయన మిగుల గూఢముగా నుంచినదైనను దైత్యుల ప్రతియొక విషయమును మరి ఎవ్వరికిని తెలియకున్నను అతనికి తప్పక తెలియును. దేవతలు నహజముగా నర్వతోముఖులు కారు; ఐనను వారు నర్వతోముఖులయి ఇది ఎరిగి రనిన అది విష్ణువు వనియే.

ఇదిగో! మన దుర్గము ఇప్పుడున్న ప్రదేశము చూడుడు-చదునైన బయలు; దీనియందు వృక్షములు లేవు; పర్వతములు లేవు. అందుచేత మనము రథాది చతురంగ బలముండియు లేనివారమయితిమి. అందుచేతనే మనలను ప్రమథులును దేవతలును బాధించగలుగుచున్నారు. కనుక ఇది ఎరిగి మీరు ఇష్టపడినచో మనము నముద్రోపరితలమును మన ఆశ్రయముగా ఏర్పరచుకొందము. అట్లయినచో ప్రమథులు ఎంతగా మనోవేగము గలవారే అయినను వారి వేగమును మనము ఓర్చుకొనగలము. వారు చేయు సంరంభములను ప్రయత్నములును అన్నియు సాగర జల మధ్యమున శక్తిహీనములగును. అమరులును అచటికి వచ్చుటకు మార్గముండదు. కావున వారును నిరుత్సాహులగు దురు. ఏలయన సాగరము ఆకాశమువంటిదే. మనము శత్రువులతో యుద్ధము చేసినను వారివి కొట్టినను తరిమినను సాగరము మనకు ఆశ్రయముగా నుండగా వారు మనలను ఏమియు చేయజాలరు.

త్రిపురైస్సహ దానవానాం సాగరప్రవేశః.

ఇత్యుక్త్వా స మయో దైత్యాః దైత్యానా మధిప స్తదా. 22
త్రిపురేణ యయౌతూర్ణం సాగరం సిన్ధువల్లభమ్ । సాగరేశ్వరసజ్గాశ ముత్తపాత పురంవరమ్. 23
అవతన్తుః పురాణ్యేవ గోపురాభరణేనతు । అవక్రాన్తేఽథ త్రిపురే త్రిపురారి త్రిరోచనః. 24
పీతామహ మువాచేదం వేదవాదవిశారదమ్ । పీతామహ! దృఢం భీతా దానవా భగవన్ హి తే. 25
విపులం సాగరంసర్వే దానవాన్త్రైపురా గతాః । యతఏవహి తే యాతా త్రిపురేణతు దానవాః. 26
తతఏవహి తాంస్తూర్ణం ప్రావయన్య పీతామహ । సింహనాదం తతఃకృత్వా దేవా దేవరథంతదా. 27
పరివార్య యయుర్హస్తా స్సాయుదాః వశ్చిమోదధిమ్ । తతోఽమరాఽమరగురుం పరివార్య శివం హరమ్. 28
అనుయానో యయుస్తూర్ణం సాగరం దానవాలయమ్ ।

అథ చారువతాకభూషితంవా పటహాడమృరశజ్జనాదితమ్. 29

త్రిపుర మభినమీక్య దేవతా విబుధబలాః ప్రణదు ర్యథాఘనాః ।

అసురవరపురేపి చారుణే జలదరణవ మృదజ్జగహ్వరః. 30

దనుతనయనినాదమిశ్రితః ప్రతినిధినజ్జుభితార్ణవోపమమ్ ।

అథ భువనవతి ర్గతిస్సురాణామరిమృగయాం ప్రతి లబ్ధలుబ్ధబుద్ధిః. 31

త్రిదశగుణవతిం హ్యువాచ శక్రం త్రిపురగతం సహసా నిరీక్య శత్రుమ్ ।

త్రిదశగుణవతేః నిశామయైతత్ త్రిపురనికేతన ముత్తమం సురేంద్ర ।

యమవరుణకుబేరషణ్ముఖై సైస్సహ గణపైరపి హన్మి తావదేవ. 32

విహితపరబలాభిఘాతభూతం యద్యుదధిమధ్యగతాః పురాణితన్తః ।

ససురగుణవృత స్సమర్థ ఈశో హ్యుదధి మగా త్త్రిపురం నిహన్తు మేకః. 33

ఇతివరిగణయత్ దితే న్తనూజా హ్యవతన్త ర్ణవజ్జార్ణవోపరిష్టాత్ ।

(అ)భిభవతి త్రిపురం సదానవేన్ద్రం శరవర్షై ర్మునలైశ్చ వజ్రకల్పైః. 34

అహమపి రథవర్య మాశ్రిత స్సురగుణవర్య భవామి వృష్టతః ।

అసురవరవధార్థముద్యతానాం ప్రతివిదదామి సుఖాయవోఽనఘ. 35

ఇతిభవవచనప్రచోదితో దశశతనయనవపు స్సముద్యతః ।

త్రిపురపురజిహ్వాంసయా హరిః ప్రవికసితామ్బుజలోచనో యయా. 36

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపురసహితదానవానాం సాగర

ప్రవేశాదికథనం నామ వజ్రాత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

దైత్యాధిపుడగు మయుడు దానవులతో ఈ విధముగా వలికి త్రిపురదుర్గముతో కూడ సర్వనదీనాదుడగు నముద్రునికడకు పోయెను. సాగరేశ్వర నమీవమునకు ఆ త్రిపురము ఎగిరిపోయెను. త్రిపురములును వాని ఆయా గోపురములును ఇతరాలంకారములును ఆ దుర్గమెగురుటలో ఏమియు చెదరిక అట్లే ఉండెను. త్రిపురదుర్గమట్లు తన స్థానమునుండి తొలగిపోవుటచూచి త్రిపురారియు త్రిలోచనుడునునగు శివుడు వేదవాదమునందు నిపుణుడగు బ్రహ్మ దేవునితో నిట్లు వలికెను. భగవన్! ఏతామహా! దానవులందరును చాల ఎక్కువగా భయమందిరి. అందుచే త్రిపుర వాసులగు దానవులెల్లరు విపులమగు మహానముద్రములోనికి వెళ్ళినారు. కావున నీవు శ్రీమమే మనరథమునక్కడకు చేర్చుము. అనగా వెంటనే మహాదేవ రథమును చుట్టుముట్టి దేవతలందరును సాయుధులై హర్షముతో వచ్చి మ నముద్రమునకు పోయిరి. (దీనినిబట్టి దానవులు తమ త్రిపురదుర్గముతో కూడ వచ్చి మ నముద్రములోనికి పోయిరని తెలియును. ఇది ఈనాటి అరేబియా నముద్రమే.) అంతట అనురులందరును అమరులకు గురుడు (తండ్రి-రక్షకుడు) అగు శుభకరుడగు హరుని వరివారించి అతనిని అనుసరించి త్వరితముగా దానవులకు ఆశ్రయమగు సాగర ప్రదేశమునకు పోయిరి. మనోహరములగు వతాకలతో అలంకృతములయి వటహముల ఆడంబరములతో నిండినదియు శంఖముల ధ్వనులతో పూరితమునునగు త్రిపురదుర్గము కనబడగానే దేవతలును దేవతా నైనికజనులును మేఘములవలె గర్జన ధ్వనులు చేయసాగిరి. వెలుపల దేవతల విషయము ఇట్లుండ త్రిపురదుర్గమునందును దారుణములగు మృదంగధ్వనులు గంభీరమయి మేఘధ్వనులవలె వినబడుచుండ అవి దానవుల ధ్వనులతో మిశ్రితమయి నముద్ర ధ్వనితో నమానమయి వినబడుచు ఆ త్రిపురదుర్గము నముద్రమునకు ప్రతినిధియేమో యనిపించుచుండెను.

అంతట నకల భువనాధిపతియు సురలకు గతియునగు హరుడు శత్రువులనెడు మృగములను వేటాడ వలయునను లోభముగల లుబ్ధకుని (వేటగాని) వంటి బుద్ధి కలిగినవాడై దేవశత్రువులగు త్రిపుర దానవులు బలవంతు లయి జల మధ్యగతమయిన త్రిపుర దుర్గమునందుండుట చూచి దేవగణాధిపతియగు ఇంద్రునితో ఇట్లు వలికెను: దేవేంద్రా! ఇటు చూడుము; త్రిపురదుర్గమును ఈ దానవపురమెంత ఉత్తమముగా నున్నదో చూడుము. ఏమయిన

నాకేమి లెక్క? యమ వరుణ కుబేర షణ్ముఖులును ప్రమతగణాధిపతులును నాకు తోడు పడగా అంతటి దాసిని గూడ నాశము చేయుదును. పరబలముల నభిహతము చేయు ఏప్రదేశమున ఈ త్రిపురదుర్గమున్నదో అట్టి సముద్రదేశము నకు పోవుదము వదండు-భవుడగు శివుడు త్రైలోక్యమును రథమును ఆదోహించి తాను కడు సమర్థుడు గావున త్రిపుర దుర్గమును మరల ముట్టడించదలచి సముద్రముకడకు వచ్చును.

అని ఇట్లు జరుగునని ఊహించి దైత్యులు లవణ సముద్రపు ప్రాభాగమునందు దుర్గమును నిలాపుకొని యున్నారు. కనుక మీరు వారిని లెక్కపెట్టక దానవేంద్ర సహితముగా త్రిపుర దుర్గమును శరవర్షములతో మునల వజ్రాఘాతములతో ముట్టడిచేయుడు. నేనును నారథవరమునారోహించి సురేంద్రా! మీ వెనుకనే వచ్చుచుందును. అసురవరులను వధించుటకు ఉద్యమించిన వారికి ఏమేమి చేయవలయునో ఆ సహాయమంతయు చేయుదును.

ఇట్లు అనిన శివుని మాటలప్రేరణతో ఇంద్రుడు నన్నద్దడై త్రిపురదుర్గమును నాశ మొందించు తలంపుతో కడు వికసించిన తోచన పద్మములతో ముందునకు సాగిపోయెను.

ఇది శ్రీమత్యు మహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున హరి అమృతవాసీషాసము చేయుట-త్రిపుర దానవులు సముద్రము ప్రవేశించుట-హరుడు అటకు పోవుట-అను నూట ముప్పది యైదవ అధ్యాయము.

షట్ త్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రిపురదాహే తారకాక్షవధః.

నూతః : తాన్నిహన్తుం సమమవా నసురా సమరేశ్వరః । లోకపాలా యయుస్సర్వే తతైవ గణపాశ్చయే. 1
 ఈశ్వరేణోదితా స్సర్వే ఉత్పేతుశ్చామ్బరేతదా । ఖగతాశ్చ విరేజుస్తే వక్షవన్త ఇవాచలాః. 2
 ప్రయయు న్నత్పురం హన్తుం శరీరం వ్యాధయో యథా । శక్తైః పటహనిర్హౌషై ర్మృదగ్జైః పణవైరపి 3
 నాదయన్తః పురే దేవా దృష్టా త్రిపురవానిభిః । హరః ప్రాప్త ఇతీవోక్తా బలినస్తే మహాసురాః. 4
 ఆజగ్ముః పరమం క్షోభ మత్యయేష్వివ సాగరాః । సురతూర్యరవం శ్రుత్వా దానవా భీమవిక్రమాః. 5
 వినేదు ర్నదయన్తోహి నానావాద్యా న్యనేకశః । తూర్మాహూరితవీర్యాస్తే వరస్పరకృతాగనః. 6
 పూర్వదేవాశ్చ దేవాశ్చ సూదయన్తః పరస్పరమ్ । ఆకాశేపి సమప్రఖ్యే తేషాం దేహనిక్పన్తనమ్. 7
 ప్రవృద్ధం యుద్ధమతులం ప్రహారకృతనిన్వనమ్ । ప్రతవన్త ఇవాదిత్యాః ప్రజ్వలన్త ఇవాగ్నయః. 8
 శ్వనన్తఇవ నాగేన్ద్రాః బ్రమన్తఇవ పక్షిణః । జృమ్భన్తఇవ శార్దూలా గర్జన్తఇవ తోయదాః. 9
 గిరీన్ద్రాః కమ్పన్తో దానవాశ్చ మహాబలాః । వివృద్ధోర్మితరగ్గౌఘక్షుభ్యన్త ఇవ సాగరాః. 10
 ప్రమథాశ్చ మహాశూరా దానవాశ్చ మహాబలాః । యుయుదు ర్నిశ్చలా భూత్వా వజ్రాణవ మహాజలాః. 11
 కార్ముకానాం వికృష్టానాం బభూవు ర్దారుణారవాః । కల్పానుగానాం మేఘానాం యథా వియతి వాయుసా. 12
 *అయంమే శరణయాతః కువ్యసిత్వం మృతోహ్యసి । ప్రహరాభు స్థిరోభూత్వా ఏహి దర్శయ పౌరుషమ్. 13
 గృహాణ చిన్దిభిన్దితి ఖాద మారయ దారయ । ఇత్యూచురుచ్చై రన్యోన్యం ప్రయయు ర్యమసాదనమ్. 14

నూట ముప్పది యారవ అధ్యాయము.

తారకాక్షవధము.

నూతుడు ఋషులకు ఇంకను ఇట్లు చెప్పెను: ఆ అసురులను చంపుటకై శివుని ఆదేశమున అమరేశ్వరుడగు

* అహశ్శాభయ మాభైషీః క్షయోన్య నిభృతోహ్యసి.

ఇంద్రుడును లోకపాలురును ప్రమత గణాధిపతులును బయలుదేరి వెళ్ళిరి. ఈశ్వరాజ్ఞానుసారముగా వారందరును ఆకాశమునకు ఎగిరి ఆచట నంచరించుచు తెక్కలుగల వర్షతముల వలె ప్రకాశించుచుండిరి. శరీరమును నశింపజేయ బోవుచున్న వ్యాదులవలె త్రిపుర దుర్గమును నశింపజేయదలచిపోవుచు వారు శంఖములను పటహము (తప్పెట)లను మృదంగములను వణవములను మ్రోగించసాగిరి. ఇట్లు వాద్యములు మ్రోగించుచు దుర్గమున కనబడిన ఆ దేవసేనను చూచి త్రిపురవాసులు బలశాలురగు మయాది మహాసురులతో హరుడే దుర్గమునకు వచ్చెనని తోచుచున్నదని చెప్పిరి. దానవులు తామెంత భీమ విక్రములయ్యును దేవతల వాద్య ధ్వనులను విని ప్రళయ కాలమునందలి మహా సాగరములవలె కలవరమందసాగిరి. వారును నానా వాద్యములను అనేక విధములయిన వాటిని మ్రోగింపసాగిరి. ఇరుపక్షముల వారును తమతమ వాద్యములను మ్రోయించుటతోపాటు తమతమ వీర్యములను ప్రశంసించుకొనుచు ఒకరికి మరియొకరు శస్త్రాస్త్ర ప్రయోగములతో అపకారములు చేసికొనసాగిరి. దేవదానవులు వీరిని వారును వారిని వీరును చంపుకొనుచుండిరి. నమతలమయి ప్రకాశించుచు నిరాలంబమగు ఆకాశమునందును వారి వరస్పర ప్రహారముల ధ్వనులతో వరస్పర దేహవయవ-దేహ-ఖండనములతో సాటిలేని యుద్ధము సాగుచుండెను. ఇరుపక్షములవారును యుద్ధ విజృంభణావేశ వశమున మిగుల వేడిమితో వెలుగు సూర్యులవలె ప్రజ్వరిల్లు అగ్నులవలె బునకొట్టు నాగములవలె ఆకాశమున భ్రమించు పక్షులవలె విజృంభించు వ్యాఘ్రములవలె ఉరిమెడి మేఘములవలె కంపిల్లు గిరింద్రములవలె క్షణక్షణమును వృద్ధినందు చున్న తరంగశ్రేణులతో కూడి షోభిల్లు సాగరములవలె మహాబల (దార్ధ్య) నంపన్నిములగు వక్షములవలె నిశ్చలు లగుచు మహాశూరులగు ప్రమథులను మహాబలులగు దానవులును నిశ్చలులయి యుద్ధము చేయసాగిరి. గాఢముగా వారాకర్షించుచుండిన ధనువుల టంకారములు ప్రళయ కాలానుసారి మేఘములు ప్రళయ వాయుప్రేరితములగుచు చేయు దారుణ రవములను పోలియుండెను. 'వీడు నన్ను శరణు చొచ్చినాడు.' 'నాపై నీవు కోపించువాడవా?' 'ఇదిగో: చచ్చితివిరా!' 'స్థిరముగా నిలువుము.' 'నన్ను కొట్టగలిగినచో శీఘ్రముగా కొట్టుము.' 'రమ్ము; నీ పౌరుషమును చూపుము.' 'వట్టుకొనుము.' 'సరకుము.' 'చీల్చుము.' 'తినుము.' 'చంపుము.' 'బ్రద్దల చేయుము.' ఇట్లు వరస్పరము బిగ్గరగా అనుకొనుచు పోరుచు యమలోకమునకు పోవుచుండిరి.

ఖడ్గావవర్జితాః కేచి త్కేచిచ్చిన్నాః పరశ్వతైః । కేచి న్ముద్గరభిన్నాజ్ఞాః కేచి ద్భాహుహతాశ్చతే. 15
 వట్టనై ర్న్నదితాః కేచి త్కేచి చ్చూలవిదారితాః । దానవా శ్శరపుష్పాభా స్సబాణాః పర్వతాశ్చవ. 16
 నివతన్త్యర్థవజలే భీమనక్రతిమిజ్జలే । వ్యసుభి శ్శరవిద్వాజైః పతమానై స్సురేతరైః. 17
 నమృభూవార్ణవే శబ్ద స్సజలామ్బుదనిస్వనః । తేనశబ్దేన చోద్విగ్నా నక్రా న్నిమితిమిజ్జిలాః. 18
 మత్తా శోహితగన్ధేన షోభయన్తో మహార్ణవమ్ । పరస్పరేణ కలహం కుర్వాణా భీమమూర్తయః. 19
 వమన్తో భక్షయన్తశ్చ దానవానాంచ లోహితమ్ । సరథా న్నాయుధా న్నాశ్వా న్నవస్త్రాభరణామ్బరాః. 20
 అగ్రసం న్నిమయో దైత్యాః ద్రావయన్తో జలేచరాః । యుద్ధం యథాసురాణాంచ ప్రమథానాంచ వర్తతే. 21
 అమృరేచ తథాయుద్ధం యోధయన్తో జలేచరాః ।

యథా భ్రమన్తి ప్రమథా స్సదైత్యా న్తథాభ్రమన్తే తిమయ స్సనక్రాః. 22
 తథైవ ఛిన్తన్తి పరస్పరన్తు తథైవక్రన్తన్తిచభిన్నదేహాః ।

ప్రణాననై ర్జ్వరసం స్రవద్వి స్సురాసురై ర్నక్రతిమిజ్జిలైశ్చ. 23
 కృతోముహూర్తేన సముద్రదేశ స్సరక్రతోయై స్సముదీర్ఘతోయః ।

సితం మహామౌఘాదరపర్వతాభం ద్వారం మహాన్తం త్రిపురస్యశక్రః. 24
 నివీడ్యతస్థౌ మహతా బలేన యుక్తస్సరేశో మహతా జవేన ।

తదన్తరేవై తనుజో హరస్య బాలార్కజామ్బూనదతుల్యవర్ణః. 25

స్కన్ధః పురద్వార మథో రురోద బాలోఽస్తశృంగం ప్రవతన్నివార్కః ।

యమశ్చ విత్రాధిపతి స్సదేవై స్సోఽహమ్పతిః పాశవరాయుధశ్చ. 26
దేవారిణ స్తస్య పురస్య ద్వార మావశ్చిమం వశ్చిమతో నిరుద్ధమ్ ।

తస్యాపి రుద్ర స్తవనాయుతాభ స్సహానుగై ర్దేవరథేన దేవః. 27
తన్మన్దిరద్వార మరేఃపురస్య రుద్ధ్వాఽవతస్థే భగవాం శ్రీజేత్రః ।

తుజ్గాని వేశ్మాని సగోపురాణి సువర్ణకైలాసశశివభాణి. 28
ప్రహ్లోదరూపాః ప్రమథావరుద్ధా జ్యోతీంషి మేమాణవ సాశ్మవర్షాః ।

ఉత్పాట్య చోత్పాట్య గృహాణి తేషాం నశైలమాలాననవేదికాని. 29
ప్రక్షిప్యచోత్క్షిప్య సముద్రమధ్యే కాలామ్బుదాభాః ప్రమథా వినేదుః ।

రక్తాని చాశేషవనై ర్యుతాని సాశోకఖడ్గాని నకోకిలాని. 30
* గృహాణ హేనాథ పితస్సతేతి భ్రాతేతి కాన్తేతి ప్రీయేతి చాపి ।

ఉత్పాట్యమానేషు గృహేషు నార్యోహ్యనార్యశబ్దా బహుదా ప్రచుక్రుశుః. 31

కొందరు ఖడ్గములతో ముక్కలయిరి. మరికొందరు గండ్రగొడ్డంద్రతో తెగిరి. కొందరు ముద్గరములతో ఖండితులయిరి. మరికొందరు భుజ ప్రహారములతోనే నలిగిచచ్చిరి. కొందరు వట్టనములతో నొచ్చిరి. కొందరు శూలములతో చీలికలయిరి. దానవులు శరములనెడు వూలతో ప్రకాశించుచు బాణములు గ్రుచ్చుకొనిన కొండలవలె నయి భయంకరములగు నక్రములతో తిమింగిలములతో నిండిన నముద్ర జలమున వడుచుండిరి. బాణముల దెబ్బలుతిసి ప్రాణములుపోయి వడుచుండిన రాక్షసులతో నముద్రమునుండి నజల మేఘముల ఉరుములవంటి ధ్వనులు ఉవ్వితిల్లెను. నక్రములు(ఒక విధమగు నముద్ర జంతువులు)ను తిమింగిలములును ఆ ధ్వనులకు భయపడియు ఆ రాక్షసుల రక్తపు వాసనకు మత్తెక్కియు నముద్రజలమును జోభింపజేయుచుండెను. అవి భయంకర హవములయి వరస్పరము కల హించుచు రాక్షస రక్తమును భక్షించు(త్రావు)చు క్రక్కుచునుండెను. నముద్రమునందలి తిమింగిలములు నముద్రమున వడిన దానవులను వారి రథములను ఆయుధములను అశ్వములను ఆభరణములను వస్త్రములను కూడ మ్రింగివేయుచు తమకు ఆవనిలో అడ్డము తగిలిన వేరు తిమి తిమింగిలములను తరిమివేయుచుండెను. అంబరము (ఆకాశము)నందు ప్రమథులును దానవులును పోరుచున్నట్లే అంబరము (జలము)నందు జలచర జంతువులును పోరుచుండెను. యుద్ధ క్రమమున ప్రమథులును దైత్యులును గిరగిర తిరుగుచున్నట్లే నముద్రమున జలచరములును తిరుగుచుండెను. అట్లే వరస్పరము నరకుకొనుచుండెను. అట్లే దేహములు నరకుకొని చీల్చుకొని అరచుచుండెను. తమ గాయపు నోళ్ళ నుండి రక్తమును న్రవించుచుండిన నక్ర తిమింగిలాది మహాజల జంతువులతోను సురాసురులతోను ఒక ముహూర్త కాలములోనే రక్తము కలిసిన నీటితో నముద్రమంతయు వృద్ధి పొందినదయ్యెను.

ఇది ఇట్లుండ సురేశ్వరుడగు శక్రుడు (ఇంద్రుడు) మహానైన్యమును తీసికొనిపోయి తెల్లనిదై మహామేఘము వలెను మహావర్షతమువలెను ఉన్నతమయి కాంతివంతమయిన త్రిపురదుర్గ మహాద్వారమును మహావేగముతో ముట్టడి చేసి అడ్డగించి నిలువబడెను. ఆ సమయమునందే బాల సూర్యునివలెను కాచిన బంగారువలెను ప్రకాశించు హర పుత్రుడగు స్కందుడు (కుమారస్వామి) బాలుడయ్యును మహాతేజస్వాలియగు సూర్యుడు అస్తవర్షత శిఖరమును ముట్టడించినట్లు మరియొక వైపునుండి ముట్టడించెను. యముడును కుబేరుడును పాశశ్రేష్ఠము ఆయుధముగా ధరించిన వరుణుడును దేవశ్రేష్ఠులననేకులను వెంటగొని త్రిపురదుర్గపు వశ్చిమ ద్వారమును ముట్టడించిరి. భగవానుడు త్రినేత్రుడు

* గృహాణ హేలాత

మహాదేవుడునగు రుద్రుడును దేవనిర్మితమగు దివ్యరథముపైనెక్కి తన యనుచరులతో కూడ పదివేలమంది సూర్యుల తేజమువంటి తేజముతో వెలుగుచు పోయి శత్రుమందిరమగు త్రిపురదుర్గపు ద్వారమును ముట్టడించి నిలిచెను.

ఆనందముతో నిండిన రూపములతో ప్రమథులును గోపురములతో కూడినవయి బంగారు కొండలవలె కైలాసమువలె చంద్రునివలె వెలుగొండుచున్న ఉన్నతములగు దానవ గృహములను - రాలను వర్షించుచు మేఘములు అంతరిక్షమందలి జ్యోతిర్గణములను అడ్డగించినట్లు అడ్డగించి - క్రమ్మివేసిరి. ప్రమథులు కృత్రిమములగు క్రీడా పర్వతముల మాలలతో ఆననములతో వేదికలతో కూడిన దానవ గృహములను పెల్లగించి పెల్లగించి ప్రకృతి సముద్ర మధ్యమునకు ఎత్తివడవేసి ప్రళయకాల మేఘములవలె గర్జించుచుండిరి. ఎర్రనై అశేషవనములును తమ చుట్టు నుండగా అశోకవనముల నడుమనున్నవై కోకిల ధ్వనులతో మనోహరమయియున్న తమ గృహములన్నియు ఇట్లు ప్రమథులు పెల్లగించుచుండ దానవ శ్రీలు-నాదాః తంద్రీః కొడుకాః అన్నాః కాంతాః ప్రియాః వీరిని వట్టు కొనుడుః అని అరచుచు అనేక విధములగు మొరటు ఆరపులతో ఏడ్చుచుండిరి.

కశత్రపుత్రక్షయజీవనాశే తస్మిన్నురే రుద్రబలే ప్రవృత్తే ।

మహాసురా మారుతతుల్యవేగా గణేశ్వరాః కోపయుతా స్సమేయుః. 32

పరశ్వధై నత్ర శిరోవమైశ్చ త్రిశూలవజ్రోత్తమకమ్పనైశ్చ ।

శరీరసదృక్షవణం సుషోరం యుద్ధం ప్రవృద్ధం దృఢవైరబద్ధమ్. 33

ఆనోన్యముద్దిశ్య నినర్థతాం చప్రధావతాం చైవ వినిఘ్నతాంచ ।

శబ్దో బభూవాఽమరదానవానాం యుగాంతకాలేష్వివ సాగరాణామ్. 34

ప్రతైరజస్రం క్షతజం వమన్తః కోపోపరక్తా బహుధా నదన్తః ।

గణేశ్వరాస్తే సురపుష్కవాశ్చ యుద్ధాయ శబ్దం మహా దుద్ధిరన్తః. 35

మార్గాస్తథా లోహితకర్దమాశ్చ స్వర్ణేష్టకా స్సౌటికభిన్నచిత్రాః ।

కృతా ముహూర్తేన సుఖేన గన్తుం భిన్నోత్తమాణ్ణాంఘ్రికరాః కరాళాః. 36

కోపావృతాక్ష స్సతు తారకాక్ష స్సాక్షాత్సదృక్షో గిరిజాచ పీరః ।

తస్మిన్క్షణే ద్వారవరం రరక్ష రుద్ధం హరేణాదృతవిక్రమేణ. 37

స తత్ర ప్రాకారగతాంశ్చ భూతా న్నాగా స్సూరా న్భూతవతీంశ్చ తద్వత్ ।

ప్రకాలయ స్స ప్రియదర్పయుక్తః పురాద్వినిష్క్రమ్య రరాస ఘోరమ్. 38

తతస్పదైత్యోన్నతవర్వతాభో యథాంజసా నాగవరోఽభిమన్తః ।

స వారితో రుద్రరథం జిఘృక్షు ర్యథార్థవం పర్వణి చాతిభీమమ్. 39

నష్టాస్సూరాస్తే గిరిశన్తు దేవ శ్చతుర్ముఖోఽగ్నిశ్చ త్రిలోచనశ్చ ।

తే తారకాక్షాభిగతా గతాజ్ఞా ఙ్గోభం యథా వాయువళా త్సముద్రాః. 40

తతో గిరిశశ్చ పితామహశ్చ ఙ్గోక్షుభ్యమాణా స్సరథోఽమృతన్తః ।

త్రిభేదసన్ధిమ బలాభిపన్నః కూజన్నినాదంచ కరోతి ఘోరమ్. 41

ఏకంతు ఋగ్వేదతురగ్గమన్య వృష్ణే వదం న్యన్య వృషన్య చైకమ్ ।

తస్థౌ భవస్సోద్యతచావబాణః పురన్య తత్సజ్గమ మీక్షమాణః. 42

తదా భవపదన్యాసా ఛ్వేదన్య వృషభన్యచ । పేతుఃస్తనాశ్చ దంతాశ్చ పీడితన్య త్రిశూలినా. 43

తతః ప్రవృత్తి చాశ్వానాం స్తనా దంతా గవాంతథా । గూఢా స్సమభవన్తేన అదృశ్యత్వ ముపాగతాః. 44

భార్యపుత్రులును గృహములును కొందర జీవితములును కూడ నశించగా ఆ త్రిపురదుర్గమును రుద్రుని ప్రమథ బలము తన ప్రవృత్తిని చూపగా (అంతట నంచరించుచుండగా) వాయు నమానవేగులై ప్రమథ గణాధిపతులును మహా సురులును వరస్సరము యుద్ధమునకు తలవడిరి. వారు దృఢవైర బంధపూర్వకముగా శిలా నమానములగు గండ్ల గొడ్డండ్రను త్రిశూలములను ఉత్తమ వజ్రాయుధములను ప్రయోగించుచు శరీరములను గృహములను నాశము చేసి కొనుచు యుద్ధము సాగించిరి. వారు వరస్సరముద్దేశించి గర్జించుచుండిరి. పరుగెత్తుచుండిరి. కొట్టుకొనుచుండిరి. ఇట్లు ఆ అమరులును దాసవులును చేయుచుండిన యుద్ధముచే ఉత్పన్నమయిన శబ్దము యుగాంతకాల నముద్రహృషము వలె భయంకరమయి వినబడుచుండెను. వారి గాయములనుండి ఎడతెగక రక్తము స్రవించుచుండెను. వారు కోప గ్రస్తులయి బహు విధముల గర్జించుచుండిరి. యుద్ధోత్సాహవృద్ధి సూచకముగా పెద్దపెద్ద కేకలు వేయుచు గర్జనలు చేయుచుండిరి. ఒక ముహూర్త కాలములో పురమందలి మార్గములన్నియు నెత్తుటి బురదతో నిండిపోయెను. బంగారు ఇటికలతో కట్టి నృటికమణులు తావటము చేసిన గోడలును అట్లే ఆయ్యెను. దేవదానవుల కాళ్ళును చేతులును శిరములును తెగివడిన మార్గములన్నియు భయంకరములయి కనబడుచుండెను. ఆ సమయములో తారకాక్షుడు శివుడు ముట్టడించిన ద్వారమును రక్షించుచుండెను. వాని కన్నులు కోపముతో అవరించబడి ఉండెను. వాని దేహము సాక్షాత్తుగ వర్షతమువలె నుండెను. ఆ వీరుని విక్రమము అందరకు ఆశ్చర్యము గొలుపుచుండెను. వాడప్పుడు ప్రాకారముపైనున్న ప్రమథులను నాగులను ప్రమథనాథులను తరిమివేయుచు దర్పము ప్రకటించుచు వారివెంట పురము వెలువలివరకు తరుముచుపోయి భయంకరముగా ధ్వని చేసెను. మదపురేనుగువంటివాడును వర్షతమువలె భయంక రోన్నత శరీరుడునగు ఆ తారకాక్షుడు రుద్రుని రథమును స్వాధీనము చేసికొనగోరి వర్షకాలమునందు భయంకరముగా పొంగియున్న నముద్రమును వట్టబోయినవాడువలె అయి శివునిచే వారించబడెను. ఆ తారకాక్షుని విజృంభణమునకు దేవతలు అందరును భయపడి పారిపోయిరి. మహాదేవుడగు శివుడును చతుర్ముఖుడును అగ్నియును ఆ తారకాక్షుడు తమపై చేసిన ముట్టడితో ఝుంఝూ మారుతముతో కల్లోలపడిన నముద్రములవలె కలవరపడిరి. ఇట్లు వరమేశ్వరుడును బ్రహ్మయును మిగుల ఖోభమందుచుండగా ఆ రథము ఆకాశములోనికి పోయి నిలిచెను. దానికి త్రిభేదమును రథాంగము లందు బలమగు దెబ్బలు తగిలినందున అది కీచ మ్రోతలతో భయంకరముగా ధ్వని చేయసాగెను. ఇట్టి స్థితియందు వరమేశ్వరుడు తన పాదములలో నొకటి ఋగ్వేదమును అశ్వపు పీఠమీదను మరియొక పాదమును వృషభపు పీఠమీదను ఉంచి ధనువును బాణములను సిద్ధపరచుకొని పుష్యయోగము ఎప్పుడు వచ్చునాయని ఎదురు చూచుచుండెను. శివుని పాదముల బరువుతో ఋగ్వేదాశ్వమునకు నైనములును వృషభమునకు (వై) దంతములును వడిపోయెను. అది మొదలుకొని అశ్వములకు నైనములును వృషభములకు (వై) దంతములును గూఢములయి అదృశ్యములయి యుండుట జరిగినది.

నన్దికేశ్వరతారకాక్షయుద్ధమ్.

- తారకాక్షుడు భీమాక్షో రోషా ద్రక్తాననేక్షణః । రుద్రాన్తికే సునజ్కృద్ధో నన్దినం కులనన్దినమ్. 45
- వరశ్వధేన తీక్ష్ణేన నన్దినం దానవేశ్వరః । తక్షయామాస వై తక్ష చన్దనం సరనం యథా. 46
- వరశ్వధహత శూరః శైలాది శృరభో యథా । దుద్రావ ఖడ్గం నిష్కృష్ణ తారకాక్షజిహాంసయా. 47
- స తేన సితదారేణ తారకాక్షం గణేశ్వరః । యజ్ఞోపవీతమార్గేణ చిచ్ఛేదచ ననాదచ. 48
- తతస్తస్మిన్విసహతే శబ్దశబ్ద స్సత్తైరవః । గణేశ్వరైః కృతస్తత తారకాక్షే నిషాదితే. 49
- ప్రమథారసితం శ్రుత్వా వాదిత్రన్వనమేవచ । మయశ్చ స్వస్య పార్శ్వస్థం విద్యున్మాళిన మబ్రవీత్. 50

బహువదనవతాం కిమేష శబ్దో నదతాం శ్రూయతి భిన్నసాగరాభః ।

వద వచ తటిమాలి కిం కిమేత ద్ధజపాలా రురుధు ర్గజాను కింవా. 51

ఇతి మయవచనాంకుశార్దితస్స నిద్యున్మాలి రవిరివ సోంశుమాలీ ।

రణశిరసి సమాగతాన్ సురాంస్తాన్ నిజగాదేద మర్రిన్దమోఽతిహర్షాత్. 52

యమవరుణమహేంద్రరుద్రవీర్య నైవశయనే నిధిరేష తారకాక్షః ।

నకలసమరశీర్షః పర్యతేన్ద్రాయుధో యస్తవతిహి ననిరస్త స్తారకాక్షో గణేన్ద్రైః. 53

మృదిత ముపనిశమ్య తారకాక్షం ఆతిదీప్తానలభీషణాయతాక్షమ్ ।

హృషితసకలలోకనేత్రనక్తాః ప్రమథా స్తోయముచో యథా నదన్తి. 54

ఇతి సుహృది వచో నిశమ్య తత్త్వం తటిమాలే స్సమయ స్సవర్ణమాలీ ।

రణశిరసి సితాజ్ఞానాచలాభో నిజగాదై నమిదం మయో వచోఽన్యత్. 55

విద్యున్మాలి న్యథాయుక్తం తత్కరిష్యామి విక్రమాత్ । యథా పురంచ నిర్ముక్తం భవే త్పురభయార్దితమ్. 56

విద్యున్మాలీ తతః క్రుద్ధో మయశ్చ త్రిపురేశ్వరః ।

ప్రమథా న్జఘ్ను రాదిష్టా స్సహితా సైర్మహాసురైః. 57

యేనయేన గతస్తంతం విద్యున్మాలీ మయశ్చనః । తేనతేన పరంశూన్యం ప్రమథైః ప్రకృతైః కృతమ్. 58

అథ యమవరుణమృదజ్గశఙ్ఖమోషైః పటహాడిండిమవాద్యకప్రమోషైః ।

నకలతలవపుశ్చ సింహనాదైః పరమభిపూజ్య తథాఽసురా వితస్థుః. 59

సమూజ్యమానో దితిజైర్మహాత్మభి స్సహస్రరశ్మి ప్రతిమో మయో బభౌ ।

అభిష్టుత స్సత్త్వరతై స్తపోధనై ర్యథాభృశృజ్గాభిగతో దివాకరః. 60

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపురదాహే దేవాసురయుద్ధే

తారకాక్షవధో నామ షట్త్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

సహజముగనే భయంకర నేత్రుడును దానవేశ్వరుడు నగు తారకాక్షుడు రోషముతో మరింతగా మొగమును కన్నులును ఎర్రగానయి రుద్రుడు చూచుచుండగా అతని నమీవమందే ప్రమథ కుల పరమానందకరుడగు నందీశ్వరుని వద్దంగివాడు నరనమగు (మెత్తని) చందనపు కొయ్యను చెక్కినట్లు తీక్షణుగు గండ్రగొడ్డలితో చెక్కిెను. శిలాదపుత్త్రుడగు నంది తన్నట్లు తారకాక్షుడు గండ్రగొడ్డలితో గాయవరచగా తన ఖడ్గమును ఒరనుండి పెరికి ఆ తారకాక్షుని చంపదలచి శరభమృగమువలె వాని పైకి దుమికెను. ప్రమథ గణాధిపతియగు నంది వాడియగు వాదరగల ఆ ఖడ్గముతో యజ్ఞోపవీతము ఉండు క్రమముతో (ఎడమ ఋణముపై నుండి కుడి దొక్క క్రిందివరకు ఏటవాలుగా) తారకాక్షుని నరకి వేసి సింహనాదము చేసెను. తారకాక్షు డిట్లు నంది చేతిలో మరణించగా ప్రమథగణ సైనికులు మహా భయంకర శంఖధ్వనులు చేసిరి. ప్రమథుల శంఖధ్వనులను దేవతల వాద్యధ్వనులను విని విద్యున్మాలితో మయుడు 'విద్యున్మాలీ! ఈ ధ్వని ఏమి? అనేక కంఠములనుండి ఒకేమారు వచ్చిన ధ్వనియా ఇది-కలత చెండుచున్న నముద్రముల ధ్వనియా-గజపాలురు అడ్డ గించగా కోపించి ఘీంకరించుచున్న ఏనుగుల ఘీంకార ధ్వనియా? అని అడిగెను. మయుని ఈ మాట విద్యున్మాలికి అంకుశపు పోటువలె బాధాకరమయ్యెను. యమ వరుణ మహేంద్ర రుద్రులతో సమానుడగు వీరుడును నీకు శయనమున దాచుకొన్న నిధివంటి వాడును నకల యుద్ధములందు అగ్రగామియు వజ్రాయుధము వంటివాడు నగు తారకాక్షుడు ప్రమథ గణము చేతిలో చంపబడి రణరంగమున పడినాడు. ఆ ఉత్సాహమున ఒకచోట చేరి నినాదములు చేయుచున్న దేవతల కోలాహల మిది. ప్రజ్వలించు అగ్నివలె భయంకర నేత్రు డా తారకాక్షుడు రణమున మర్రితు డయ్యెనని వినగానే దేవతలును ప్రమథులును ఎల్లరును ఇందులకై నంతోషించిన నకల లోకజనుల నంతోషమునకు ప్రోత్సాహకముగా చేయుచున్న నాదములు ఇవి. అని పలికెను. ఆ మాటలు విని మయుడు 'విద్యున్మాలీ! ఇపు డేవి. చేయవలెనో అది చేయు

దును. మన త్రిపుర దుర్గమునకు పరబలి భయము లేకుండ చేయుదును.' అని వలికెను. తరువాత మయుడును విద్యు
న్మాలియు క్రుద్ధులయి తమ ఆదేశానుసారము తమకు సహాయులై యున్న అసురులతో కూడి ప్రమతులను చావగొట్టి
నారంభించిరి. వారు ఇద్దరును ఏ ఏ త్రోవలో పోయిరో ఆ చోట నెల్ల ప్రమతులు వారి నడ్డగించి అచట రాక్షసు లెవ్వరును
లేకుండునట్లు చంపివేయుచుండిరి. ఇది చూచి సంతోషముతో యమ వరుణాదులు మృదంగ పటహాడిమిమాది వాద్యములు
ప్రమోగించుచుండిరి. భుజాస్పానములతోను సింహనాదములతోను తమ సంతోష ప్రకటనము చేయుచుండిరి. సూర్య
సమానతేజాడగు మయుని మహాత్ములగు దైత్యు లందరును - నత్తగుణాభిరతులగు తపోధనులు ఆకాశోన్నత భాగము
నలంకరించిన మధ్యాహ్న సూర్యుని అభిష్టవము చేసినట్లు-స్తుతించుచుండిరి.

ఇది శ్రీమత్స్వయంభూరాజమున త్రిపురోపాఖ్యానమున తారకాక్ష వధమను
నూట ముప్పది యారవ అధ్యాయము.

సప్తతింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రిపురదాహే చంద్రోదయాదివర్ణనమ్.

సూతః : తారకాక్షే హతే యుద్ధే ఉత్సార్థ్య ప్రమథాన్మయః ।

ఉవాచ దానవా న్సూయో భూయ స్సతు భయావృతాః. 1

అసురేంద్రాఽధునా సర్వే శృణుద్వం మత్ప్రభాషితమ్ ।

యత్కర్తవ్యం మయాచైవ యుష్మాభిశ్చ మహాబలైః. 2

పుష్యం సమేష్యతే కాలే చంద్రో శ్చంద్రోనిభాననాః । యత్రైకం త్రిపురం నర్వం క్షణమేకం భవిష్యతి. 3

సజన్తో ర్నిహితః కాలో నో జరా గ్రసతేఽనమాః । ముహూర్తం యదయం కాలః కోకిలాశంసితేనవై. 4

స కాలః పుష్యయోగస్య పురస్కృత మయా కృతః । కాలే తస్మి న్పురేయస్తు సమ్భావయతి సంహతామ్. 5

సఏవ దాహయేత్సూర్యం బలి నైకేషుణా సురాః । యావత్ప్రాణా జలం యచ్చ యోధయద్వం మహాసురాః. 6

తంకృత్వా హృదయేచైవ పాలయద్వ మిదంపురమ్ । మాహేశ్వరరథం హృకం సర్వప్రాణవిభీషణమ్. 7

విముఖీకుర్వతాఽత్యర్థం యథా నోత్స్పృజతే శరమ్ । తత ఏవం కృతేఽ స్మాభి త్రిపురస్యాభిరక్షణే. 8

ప్రతీక్షిష్యన్తి వివశాః పుష్యయోగం దివౌకనః । నిశమ్యతు మయన్వైవం దానవా త్రిపురాలయాః. 9

ముహు స్పింహరవం కృత్వా మయమూచు ర్యమోవమాః ।

ప్రయత్నేన వచం సర్వేయత్త్వయా మయ భాషితమ్. 10

తథా కుర్మో యథా రుద్రో నమోక్ష్యతి పురే శరమ్ ।

ఆద్య దాస్యామ నక్లామం రుద్రస్యతు జిహాంసవః. 11

కథయన్తి దితేః పుత్రాః హృష్టా భిన్నతనూరుహాః । కల్పంస్తాస్యతివా స్వస్థం త్రిపురం శాశ్వతం ద్రువమ్. 12

అదానవం వా భవితా నారాయణవదాలయమ్ । హాస్యామో న వయం ధర్మం యస్మాన్మోక్ష్యతి నో భవాః. 13

ఆదైవత మదైత్యంవా లోకం ద్రక్ష్యన్తి మానవాః । ఇతి సంశ్రుత్య సంహృష్టా త్రిపురా త్రిదశారయాః. 14

నూట ముప్పది ఏడవ అధ్యాయము.

చంద్రోదయాది వర్ణనము.

తారకాక్షుడు మరణించిన తరువాత మయుడు ప్రమతులను తరిమి భయావృతులయి యున్న దానవులతో ఇట్లు
నెను. దానవేంద్రులారా! ఇప్పుడు నేనును మీరును ఏమి చేయవలెనో చెప్పుదును వినుడు. చంద్రుడు పుష్యనక్షత్రముతో
కలియు పుష్యయోగము వచ్చినపుడు క్షణకాలము త్రిపురములు ఒకటి యగును. ఇది కోకిల'కుహార్య'నికీ వట్టుసంతకాలము.

ఆ సమయమున మనలను వార్ధకము మ్రింగి వేయును. ఇది పుష్కయోగ సమయమని నేను వ్యవస్థ చేసినాను. ఆ ముహూర్తమున ఈ మూడు పురముల ఏకత్వమును గుర్తించిన దేవతలలో ఎవడయినను ఒకే బాణముతో త్రిపురదుర్గమును చూర్ణము చేయును. కావున ప్రాణములును జలమును ఉన్నంత వరకును దానవు లందరు యుద్ధముచేసి పురరక్షణ చేయుడు.

మహేశ్వరుని రథ మొక్కటి సర్వప్రాణి భయంకరమైనది. దానిని మీ రెట్లయిన అడ్డగించి అతడు బాణ ప్రయోగము చేయకుండునట్లు చూడుడు. ఏలయన దేవతలు అదే పనిగా పుష్కయోగమున కెదురు చూచుచుందురు. మీ రది గమనించుడు.

మయుని మాటలు విని యమునివంటి త్రిపుర దానవులు మాటిమాటికి సంహనాదములు చేసి మయునితో ఇట్లనిరి: మయా! మే మందరమును నీవు చెప్పినట్లు చేసెదము. శివుడు త్రిపురదుర్గముపై బాణము ప్రయోగించకుండ వారించెదము. రుద్రుని సంహరించుటకై యుద్ధము చేసెదము. ఈ త్రిపురదుర్గము కల్పాంతము వరకు స్థిరముగ ఉండ నైన వలయును; లేదా-ఈ ఆకాశ సంచారియగు త్రిపురమున దానవు డొక్కడును లేకుండనైన పోవలయును. నీవు మమ్ములను విడువ సంతవరకును మేమును మా ధర్మమును విడువము. లోకమున దేవతలుగాని దానవులుగాని లేకుండ పోవుటను మానవులు చూడగలరు. అని దానవులు పలికిరి.

చన్ద్రోదయాదివర్ణనమ్.

ప్రదోషే ముదితా భూత్వా చేరుర్మన్మథచారతామ్ । ఏవ ముక్తోదయాగ్రస్థ ఉదయాదౌ మహారుణః. 15
తమ ఉత్పాత్య భగవాం శ్చన్ద్రోజ్జృంభత సోమ్భరే । కుముదాలజ్కృతే హాసో యథామృసి విజృంభతే.
సింహో యథా చోపవిష్టో వైడూర్యశిఖరే మహాః । విష్టోర్యథాచ విస్తీర్ణో హరశ్చోరసి నజ్గతః. 17
తథాచ గాఢే తమసి చన్ద్రోఽత్రినయనోద్భవః । బ్రాజతే బ్రాజయన్తోకా న్నౌజః జ్యోత్స్నావసేచనమ్. 18
శీతాంశా వుదితే చన్ద్రో జ్యోత్స్నాపూర్ణే పురే సురాః । చన్ద్రాంశుభి ర్దీపితే తదను దీపై స్సుదీపితైః. 19
ప్రదోషే తాన్యలంఛక్రుర్గృహ జ్యాత్మానమేవచ । రథ్యాసు రాజమార్గేషు ప్రాసాదేషు గృహేషుచ. 20
దీపా శ్చమృకపుష్పాబా యే దీప్యంతే ప్రదీపితాః । గృహేష్వభ్రేషు తే దీపా స్నేహపూర్ణాః ప్రదీపితాః. 21
గృహాణి వసుమన్త్యేషాం నవరత్నమయానిచ । జ్వలన్తోఽదీపయన్దీప్తా శ్చన్ద్రోదయ ఇవ గ్రహాః. 22
చన్ద్రాంశుభి ర్బాహ్యతమ న్ననుదీపై స్తు దీపితే । దుష్టపుత్రైః కులమివ పీడ్యతే త్రిపురే తమః. 23
తస్మిన్పురేవై తరుణ ప్రదోషే చన్ద్రాట్టహాసే తరుణప్రదోషే ।

రత్యర్థినో వైదనుజాః పురే ముహు స్సహజ్గనాభిశ్చ తతో విరేజాః. 24

ఇంతలో ప్రదోష మయ్యెను. త్రిపుర దానవు లెల్లరు శృంగార భావపూర్ణులై మన్మథుని సందేశహరులవలె నయిరి. క్రమముగ భగవానుడగు చంద్రుడు ఉదయ వర్వతముపై మిగుల ఎర్రనై ఉదయించుచు చీకటులను పోద్రోలుచు ఆకాశమున విజృంభించసాగెను. అతడు సరోజలములో కలువపూల నడుమ విహరించు హంసవలెను వైడూర్య శిఖరముపై కూర్చున్న సింహమువలెను విష్ణువక్షమునందలి హరమువలెను ఆకాశమున కనబడుచుండెను.

లోకమంతయు గాఢాంధకారములో మునిగియుండగా ఉదయించిన చంద్రుడు తాను అత్రి మహాముని నేత్రము నుండి ఉద్భవించినవాడు అగుటను సార్థకము చేయుచు లోకములను వెన్నెలతో తడుపుచు తాను ప్రకాశించుచు లోకము లను ప్రకాశింపజేయుచు లోకములకు కన్నులను ఇచ్చెను. ఇట్లు చంద్రోదయ మయ్యెను. త్రిపురము వెన్నెలతో నిండిెను. భవసములందును దీపములు వెలిగింపబడెను. ఇట్లా పురమున బయట వెన్నెలతో లోపల దీపములతో ప్రకాశ మయ్యెను. అనురులును తమ తమ ఇంద్రులను దేహములను కూడ ఆలంకరించుకొనసాగిరి. రచ్చలలో రాజమార్గములలో

ప్రాసాదములందును గృహములందును నూనెతో నింపిన దీపములు వెలిగింపబడి నంపెగ వూలవలె ప్రకాశించుచుండెను. ధనముతో నిండిన వగు దానవుల నవరత్నమయ గృహములలో దీప ప్రకాశములో ఆయా వస్తువులు ధనములు రత్నములు-చంద్రోదయవశమున ప్రకాశించు గ్రహములవలె ప్రకాశము నందెను. దుష్టపుత్తుల వలన కులమునకు కలిగియున్న బయటి వైపున వెన్నెలతోను ఇంద్రయందు దీపములతోను చీకటికి పీడ కలిగెను. ఇట్టి ప్రదోష కాలారంభమున చంద్రుని అట్టహాసము (అధిక ప్రకాశము) యౌవనమునంది రాత్రికి ప్రకాశమునందించుచుండ దానవులు శృంగార సుఖమును కోరి స్త్రీ జనములతో కూడి అలంకరించుకొనుచు ప్రకాశించుచు నుండిరి.

వినోదితాయే వృషభధ్వజస్య పశ్చోషవస్తే మకరధ్వజస్య ।

తత్రాసురే ష్వాసురపుష్కవేషు సర్వాంగ నాస్వాద యుతా బభూవుః. 25

కలప్రలాపేషు చ దానవీనాం వీణాప్రలాపేషుచ మూర్చితేషు ।

మత్తప్రలాపేషుచ దానవానాం సచావబాణో మదనో మమన్త. 26

తమాంసి నైశాని ద్రుతం నిహత్య జ్యోత్స్నావిదానేన జగద్ధితాయ ।

భే రోహిణీం తాం దయితా మవాప్య చన్ద్రః ప్రభాభిః కురుతేహి రాజ్యమ్. 27

స్థితైవ కామస్యతు పాదమూలే కాచిద్వరస్త్రీ స్వకపోలమూలే ।

విశేషకం చారుదతీ కరోతి తేనాననం స్వం సమలంకరోతి. 28

దృష్ట్వాననం మణ్డలదర్పణస్థం మహాప్రభా మే ముఖజేతి జప్త్యా ।

వరం నతాక్షీ రమణేరితాని తేనైవ భావేన రతీవ చాన. 29

రోమాంచితై ర్గాతవరై ర్యువత్యా రతానురాగా ద్రమణేషు చాన్యా ।

స్వలక్ష్మితా యాన్తి మదాభిభూతా ద్విపా యథా మర్మదినావసావే. 30

పేషీయతే చాతిరసానువిద్ధా విమార్గతేఽన్యాచ ప్రేయం ప్రసన్నా ।

కాచిత్ప్రియస్యాతిచిరా త్రసన్నా ఆనీత్రప్రలాపేషుచ సుప్రసన్నా. 31

గోశీర్షపద్మై ర్హరిచన్దనైశ్చ పఙ్కాజ్కీతాః క్షీరధరాఽఽసురీణాం ।

మనోజ్ఞరూపా రుచిరా బభూవుః పూర్ణాఽమృతస్యేవ సువర్ణకుమ్భాః. 32

క్షతాధరోష్ణద్రుతరోషరక్తం రమన్తి దైత్యా దయితానురక్తాః ।

తస్మిన్ప్రలాపేషు పున స్సరక్తాః స్త్రీణాం ప్రలాపేషు పునర్విరక్తాః. 33

క్వచిత్ప్రలాపం మదురాభిధానం కామస్య బాణేషు కృతం విధానమ్ ।

ఆపానభూమీషు సుఖప్రదేశో దితేస్సుతానాం నమవామ్భ గేయమ్. 34

గేయం ప్రవృత్తం త్వథ వాదయన్తి ప్రియోవగూడాంగరుహాపి నారీ. 35

కేచిత్ప్రియాస్తత్రచ సాధయన్తి కేచిత్ప్రియా నృమ్ప్రితిబోధయన్తి ।

మారప్రసూనప్రభవాంశ్చ గన్తా నృన్మాయతేవై త్రిపురేషు గన్తాః. 36

పూర్వము శివునిపై ప్రయోగింపబడి వినోదము ననుభవించిన ఐదు బాణములును ఇప్పుడు త్రిపుర దానవులపై ప్రయోగింపబడి అచటి స్త్రీ పురుషులకు తమ రుచిని చూపెను. మన్మథుడు అచటి దానవ స్త్రీల అవ్యక్త మధుర వచనము లలో వీణాలావనలలో సంగీత మూర్చనలలో దానవులు చేయు శృంగార మత్తప్రలాపములలో విజృంభించి వారి మనస్సులను కలవరపరచెను. చంద్రుడాకాశమున తన పత్నియగు రోహిణీదేవితో కూడి వెన్నెల కురియుచు రాజ్యము చేయుచుండ ఆతని వెన్నెల అచటి రాత్రి చీకటులను పారదోలుచు జగమునకు హితము చేయుచుండెను. ఆ దానవాంగనలలో

ఒకతె మన్మథుని పాదములకడ నిలిచి తన చెక్కిళ్ళయందు విశేషకము అను రంగు పూతతో అలంకరణము చేసికొనుచు దానితో తన ముఖమునకు శోభ నమకూర్చుకొనుచుండెను. తరువాత ఆమె తన ముఖమును గుండ్రని అద్దములో చూచుకొని 'నా ముఖమునకు ఎంతయో శోభ కలిగెను కదా'యని మురియుచు తన ప్రేయుడు కూడ తను ఇట్లు ప్రశంసించునను భావముతో చాల ఆనందించుచుండెను. కొందరు యువతులు గగ్గుర్పాటు చెందిన శరీరములతోను తన ప్రేయునితోకూడి రమించవలెనను ఆనక్తితోను చక్కగా అలంకరించుకొని మదపుచేసుగులవలె ఆనందముతో మత్తిల్లి యుండిరి. ఒకతె శృంగార భావముతో నిండిన మనస్సుతో మద్యము త్రావుచుండెను. మరియొకతె ప్రసన్న హృదయముతో ప్రేయుని వెదకుకొనుచుండెను. మరియొకతె చాలసేపు తన ప్రేయుని విషయములో ప్రసన్నురాలయి యుండెను. ఇంకొక దానవస్త్రీ తన ప్రేయుడు చేయు ప్రలాపములకే ఆనందపడుచుండెను. గోశీర్ష వద్మములు హరి చందనము మొదలగు అలంకరణములతో సుగంధ ద్రవ్యపు పూతలతో చన్నులు బురదతో పులిమినట్లు కనబడుచుండ పెదవులు మెరయుచుండ వారి రూపములు మనోహరములయి ఆనక్తి గొల్పునవై ప్రకాశించెను. అమృతముతో నిండిన బంగారు కుంభములవలె వారి రూపములుండెను. కొందరు దానవులు ప్రేయురాండ్రయం దనురక్తులయి వారి పెదవులను గాయవరచి వారు శీఘ్రముగా కోపింపగా మరల వారిని బ్రతిమాలి వినోదపెట్టి ఆనందపరచుచు ఆనంద పడుచునుండిరి. కాని వారు తమ ప్రేయురాండ్ర మాటలయందుకంటె వీణావాద్య ధ్వనులయందు ఎక్కువ ఆసక్తులై అవి వినగోరిరి. కొందరు దానవులు తమ ప్రేయురాండ్ర మధుర వచనములు విన్నంత మాత్రాన కామభాణ వశీభూతు లగుచుండిరి; కొందరు దానవస్త్రీలు మద్యపానశాలా ప్రదేశములందు పానముచేసి తను ప్రేయుడు కౌగిలించుకొనగా అతడు పాడుచుండ తాను వాద్యము వాదించుచుండెను. కొందరు దానవులు తమ ప్రేయురాండ్రను బ్రతిమాలుచుండిరి. కొందరు తమ ప్రేయురాండ్రు అలుగగా వారికి నచ్చచెప్పుచుండిరి. ఆ సమయమున త్రిపురములయందలి సుగంధము మన్మథుని బాణపు పూవుల వాసనలను వెదజల్లుచుండెను. (దానవులలో స్త్రీలును పురుషులును శృంగారభావ వరవశ లగుచుండిరని భావము.) ఒకానొక దానవాంగన శయ్యపై సుఖముగా వండుకొని ప్రేయుడు కౌగిలించుకొనగా పులకించి చెమర్చి లేత గడ్డిమొక్కల చిగురాకులతో అందగించుచున్న భూమి ఆ తృణాంకురములపై నన్నని మంచు చినుకులు క్రొత్తగా వడినపుడు ప్రకాశించునట్లు ఒప్పురెను.

ప్రియోవగూడా శయనోవగూడా కాచిత్పరీయాథాంగరుహాజ్ఞనాపి ।

నబాలశష్పాజ్ఞరపల్లవాంతా నవామ్బుయుక్తాశ్చ భూమిరాసీత్. 37

శశాజ్ఞపాదై రుపశోభితేషు ప్రాసాదవర్యేషు వరాజ్ఞనానామ్ ।

మాధుర్యదూతాభరణా మహాంతః స్వనా బభూవు ర్మదనేషుతుల్యః. 38

పానేన భేదం దయితాఽతివేలం కపోల మాజిఘ్రితి కిం మమేదమ్ ।

ఆరోహచ శ్రోణి మిమాం విశాలాం పీనోన్నతాం కాశ్చానమేఖలాఢ్యామ్. 39

రథ్యాసు చన్ద్రోదయభాసితాసు నరేన్ద్రమార్గేషుచ విస్తృతేషు ।

దైత్యా మహాయూథగతా విభాన్తి తారా యథా చన్ద్రమసా దినాన్తే. 40

సుధాప్తిహాసేషు సురాలయేషు ప్రేక్షాసు చాస్యా మదలోలభావాః ।

సన్దోలయన్తే కిల సమ్ప్రహాసం వృథ్యాని(?) కాశ్చీగుణకృష్టనాదాః. 41

అష్టానమాలాశ్చాతి చాజ్ఞనానాం సముత్సుకానా మతిహర్షితానామ్ ।

శ్రూయన్తి వాచః కలధౌతకల్పా వాపీషు చాన్యే కలహంసశబ్దాః. 42

కాశ్చీకలాపాశ్చ సహజహారాః ప్రేక్ష్యాస్పదా హాసకృతశ్చబాలాః ।

దృశ్యన్త ఏతే హ్యసురాజ్ఞనానాం ప్రియాలయా మన్మథ మార్గణానామ్. 43

చిత్రామృతై శోచ్యతకేశపాశై స్సన్తోలమానా శుశుభేఽసురాణామ్ ।

సుచారువేషాభరణై రుపేతా తారాగజై ర్భౌరివ సా నచన్ద్రాః. 44

సన్తోశనాధ్యానితభిన్నసూత్రా కాశ్చీకలాపాశ్చీతరత్నకీర్ణా ।

శయ్యాభూమి శ్చిత్రితా తైర్విభాతి చన్ద్రన్య పాశ్చోవగతేఽ చిత్రా. 45

నచన్ద్రికే చోపవనప్రదేశే రుతేషు కా నైషుచ కోకిలానామ్ ।

శరవ్యయం ప్రావ్య పురే సురాణాం ప్రక్షీణబాణో మదన శ్చచార. 46

ఇతి త్రిపురపురేఽమరద్విషాణాం నవది హ వశ్చిమ కౌముదీ తదాఽఽనీత్ ।

రణశిరసి తదా భవిష్యతాంవై భవతురగైః కృతనజ్జయోఽవ్యరీణామ్. 47

చన్ద్రోఽద్య కున్దకుముదాకరహారవర్ణో భాగ్యక్షయే ధనవతీవ నరో వివర్ణః ।

భాయావ్యయం మహదుపేత్య స భాతి తద్వ జ్ఞోత్సాన్న వితానరహితోఽభ్రనమానవర్ణః. 48

చన్ద్రప్రభా మరుఃసారథినాఽభిభూయ నిష్టప్రకాశానరథాజ్ఞానమానబిమ్బః ।

భిత్వోఽయాద్రిశిఖరే ముహురేష సూర్యో భాత్యమ్బరే తిమిరతోయవహ స్నిరన్యకా. 49

ఇతి శ్రీమత్స్య మహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే చంద్రోదయాదివర్ణనం నామ

సప్తతింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

చంద్రుని వెన్నెలలతో శోభించుచున్న త్రిపుర సౌధాగ్రములందు మారుర్య భావ ప్రకటనవశమున కదలుచున్న ఆభరణములును ఒడ్డాణపు గజ్జెలును మొలనూలు లందలి చిరుగజ్జెలును జేయు ధ్వనులు మన్మథుడు ప్రయోగించిన బాణములు వచ్చి వడునపుడు ఆయ్యెడు ధ్వనులవలె మనోహరములయి వివరించుచుండెను. ఒక దానవ స్త్రీ తన ప్రియునితో "నీవు ఆనవపానముచే అలసితివి. అమితముగా నాచెక్కిలి ముద్దాడి యాడి ఇంకను అలసితివి. నా పిరుదులు విశాలమయినవి. అవి బంగారు మొలనూలితో మనోహరమయి మనోహర ధ్వని కేయుచున్నవి. పుష్టితో విశాలమై యున్నవి. నీవు వానివై కూర్చుండి శ్రమ దీర్చుకొనుము." అనుచుండెను.

ఇట్లా రాత్రియందు త్రిపురములందలి రత్నములు (విశాల రాజవీధులును నాలుగు వీధులు కలిసిన రావులును) వెన్నెలతో నిండి ఒప్పుచుండెను. రాజమార్గముల మాటయే అందరును మరచిపోయినట్లు ఆచట ఎవరును సంభరించక తమ తమ భవనములందును సౌధములందును సుఖించుచుండిరి. కాని కొందరు చైత్యము పెద్ద గుంపులుగా కూడి సాయం కాలానంతరము చంద్రునితో కూడిన నక్షత్రముల వలె ప్రకాశించుచుండిరి. దానవులు తమ తమ భవనములందు వెన్నెల అట్టహాసముల నడుమ ఊయెలలయందు మదలోలభావములతో ఊగుచు ఆనందించుచుండిరి. వారి మనస్సులు తమ ప్రియురాండ్ర మొలనూలులందలి చిరుగజ్జెల మోతలచే ఆకర్షింపబడుచుండెను. దానవాంగనలు ఆ సమయమున వాడని పూలమాలలు ధరించి మిగుల ఉర్చుకభావముతో అతిహర్షముతో నిండియుండిరి. భవనములందు ఈ దానవ స్త్రీల మధుర వచనములును దిగుడు బావులందలి కలహాసముల ధ్వనులును ఒకే విధముగా మధురములై విసవచ్చుచుండెను. ఆ పురమందెల్ల చోటలందును-ఒడ్డాణముల అందములు-దానవస్త్రీల మధురాంగ విన్యాసముల శోభలు-ఎప్పుడును నవ్వులు చిందెడి బాలురు-మన్మథ బాణములకు ప్రేయ నివాసములగు దానవాంగనల సౌందర్యములు-ఇవి ఆ పురమునందంతట కళ బడుచుండెను.

వన్నెవన్నెల వస్త్రములు పెకెత్తి కట్టిన కేశపాశములు ధరించిన స్త్రీ పురుషులతో తరంగితమయి మనోహర మగు వస్త్రములు ఆభరణములు ధరించిన జనముతో కూడిన ఆ త్రిపురపురి ఆ రాత్రివేఁ చంద్రునితో తారలతో కూడి వెలుగు ఆకాశము వలెనే ప్రకాశించెను. కథలికచే ధ్వనించుచు తెగివడిన మొలనూలులతో ఒడ్డాణములందుండి చెదరి రాలి వడిన రత్నములతో చిత్రకాంతులతో విరాజిల్లుచు త్రిపుర భవనములందలి శయ్యాభూమి చంద్రుని నమీవమున ప్రకా మ. పు. 66

శివుడు చిత్రా నక్షత్రమువలె ప్రకాశించుచుండెను. వెన్నెలలతో తళతళలాడు ఉద్భాసములందు కోకిలల మనోహర ధ్వనుల నడుమ ఆ దానవుల త్రిపుర భవనములందు మన్మథుడు తన బాణములను ప్రయోగించి ప్రయోగించి ఆ శరములన్నియు వ్యయమయి పోగా అతడు ఏమియు తోచక తిరుగుచుండెను.

అంతలోనే దానవ పుంగవుల ఆ త్రిపురములందు రాత్రి ముగియగా వెన్నెలలు తగ్గుచు చంద్రుడు పడమట వాలెను. కొలది సేవటిలో యుద్ధరంగమున నిలువబోవు శివుని తురగములే దేవ శత్రువులగు దానవులకును చంద్రున కును ఒకేసారి ఒకే విధముగా ఊదశను కలిగించినట్లయ్యెను. అస్తమించుచున్న చంద్రుడు తరిగిన వెన్నెలలతో వెలవెల పోవుచు మొల్లపూవులను కలువపూలను కర్పూరమును పోలిన కాంతితో కూడి భాగ్యక్షయము కలిగిన ధనవంతుని వలె వివర్ణుడై కనబడుచుండెను. అతని ఛాయ అంతయు వ్యయమయ్యెను. వెన్నెల రాసులన్నియు కరగిపోయెను. చివరకు అతని వర్ణము ఆకాశ వర్ణముతో సమానమయ్యెను.

అంతలో సూర్యుడు దయించెను. అతడు తన సారథియగు అరుణునితో చంద్రుని కాంతిని అణగద్రొక్కెను. అతని బింబము మిగుల కాచిన మేలిమి బంగారు వన్నెతో మెరయుచుండెను. ఇట్లతడు లోకమందలి చీకటులను మేఘముల పారదోలుచు ఉదయాద్రి శిఖరమును చీల్చుకొని వెలికి వచ్చి ప్రకాశించసాగినా డిడుగో! అని ఆనందించిరి.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున చంద్రోదయాది వర్ణనమను నూట ముప్పది ఏడవ అధ్యాయము.

అష్టత్రింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రిపురదాహే విద్యున్నాలివధః.

నూతనః : ఉదితేతు సహస్రాంశౌ మేరుభాసాఙ్కరే రవౌ ।

ననర్థచ బలం కృత్స్నం యుగాంతశ్చ సాగరః. 1
సహస్రనయనో దేవ న్తత శ్శక్రః పురన్దరః । సమహేన్ద్ర స్సవరుణ త్రిపురం ప్రయయౌ హరః. 2
తే నానావిధరూపాశ్చ ప్రమథాఽతిప్రమాధినః । యయు స్సింహరవై ర్హరై ర్వాదిత్రనినదై రపి. 3
తతో వాదితవాదితై స్సౌతవతై స్సహద్వజైః । బభూవ తద్బలం దివ్యం వనం ప్రచలితం యథా. 4
తదావతన్తం సమ్రేక్ష్య రౌద్రం రుద్రబలం మహత్ ।

సజ్జోభో దానవేన్ద్రాణాం సముద్రప్రతిమోఽభవత్. 5
తేషాం ప్రాసాసివట్టాకశక్తిభూలవరశ్వథాః । శరాసిచావవజ్రాణి గురూణి ముసలానిచ. 6
ప్రగృహ్య కోవరక్రాశ్చ స్సవశ్శాశ్చ వర్షతాః । నిర్జగ్ముర్దానవమటా మనాశ్చ మనాగమే. 7
విద్యున్నాలి న్నమస్తేవై సమయే దితిన్దనాః । వన్దమానా న్సమానేదు ర్దేవా దేవై స్ఫురారయః. 8
మర్తవ్యే కృతబుద్ధీనాం జయేవా నిశ్చితాత్మనామ్ । అచలానా మివాత్రాసం నృతృలానాం యథాపురా. 9
విగర్జన్త ఇవామౌదా హ్యమౌదనదృశత్విషః । ప్రబుద్ధా యుద్ధకుశలాః పరస్పరకృతాగనః. 10
దూమాయన్తి జ్వలద్భిశ్చ అయురై శ్చన్ద్రభాన్వరైః ।

కోపాద్వా యుద్ధలోభాద్వా చూర్ణయన్తః పరస్పరమ్. 11
వజ్రాహతాః పతన్త్యన్త్యే అన్త్యే చక్రవిదారితాః । బాణై ర్విదారితాశ్చాన్త్యే పతన్తి హ్యుదధేర్జలై. 12
భిన్నస్రగ్ధామహారాశ్చ ప్రభ్రష్టామ్బురభూషణాః । తిమిన్తక్రముఖేష్యేవ పతన్తి ప్రమథా స్ఫురాః. 13

నూట ముప్పది ఎనిమిదవ అధ్యాయము. విద్యున్నాలి వధాది కథ.

మేరు వర్తతపు కాంతులవంటి కాంతుల మొలకలతో నహన కిరణుడు రవి ఉదయించెను. దేవ దానవుల బలములు రెండును ప్రళయకాల సాగరములవలె ధ్వనింపసాగెను. అంతట నహన నేత్రుడును శత్రువురముల భేదించిన వాడును మహాశక్తిశాలియు నగు ఇంద్ర దేవుడును త్రిపుర దాహమునకు నన్నద్దడయ్యెను. హరుడును మహేంద్రునితో వరుణునితో కూడి త్రిపురదుర్గమునకు బయలుదేరెను. శత్రువులను మిగుల మథించగల వారును నానా విధ రూపులు నగు ప్రమథులు భయంకర సింహనాదములతో వాద్య ధ్వనులతో యుద్ధమునకు బయలు వెడలిరి. మ్రోగుచున్న వాద్యములతో ఛత్త్రములతో ధ్వజములతో ఒప్పు ఆ దివ్యదేవతా సేన వనమే కదలిస్తోవుచున్నట్లు కనబడెను. భయంకరమగు ఆ దుండ్ర సేన వచ్చి వడుచుండుట చూచి దానవశ్రేష్ఠులును నముద్రమువలె సంక్షోభిల్లసాగిరి. వా రెల్లరును ప్రానములు ఖడ్గములు వట్టనములు శక్త్యాయుధములు శూలములు గండగొడ్డండ బాణములు ఖడ్గ విశేషములు ధనువులు వజ్రములు బరువైన ఇనుప రోకళ్లు తీసికొని కోవముతో కండెర్ర చేసి రెక్కలుగల కొండలవలె కనబడుచుండిరి. ఆ దానవులు ఏనుగులవలె వర్షాకాల మేఘములవలె బయలుదేరి విద్యున్నాలి కడకు వచ్చి తగిన నమయమున ఆతని నమస్కరించి 'నమస్తే' అని వలికి సింహగర్జనలు చేసిరి. దేవతల నుద్దేశించి అరచిరి. వారందరును పూర్వము ఇంద్రుని ఎదుర్కొన సిద్ధపడిన వర్తతముల వలె మరణించుటకైన జయించుటకైన సిద్ధపడి దృఢ నిశ్చయముతో నుండిరి. వారు భయంకరముగ గర్జిల్లు మేఘముల వలె నుండిరి. వా రెల్లరు మేఘముల కాంతులవంటి కాంతికలవారు; బుద్ధిశాలిరు; యుద్ధమున నేర్పరులు. ఇంతలో దేవ దానవుల నడుమ యుద్ధ మారంభ మాయెను. వా రొకరి కొకరు ఆయుధములతో అవకారము చేసికొనసాగిరి. చంద్రుని వలె ప్రకాశించుచు ప్రజ్వలించుచున్న ఆయుధములు చేతుల దాల్చి పొగలు గ్రక్కుచున్న అగ్నులవలె నుండిరి. కోవము తోను యుద్ధమునందలి పేరానతోను ఒకరి సింకొకరు చూర్ణము చేసికొనుచుండిరి. వారు వజ్రపు దెబ్బలతో చక్రాయుధాహతములతో బాణ ప్రయోగములతో ముక్కలయి చీలికలయి నముద్ర జలమున పడిపోవుచుండిరి. ప్రమథులును దేవతలును కూడ మాలికలు దండలు హారములు తెగి వస్త్ర భూషణములు జారిపడి నముద్రములలో తిమిలిమిగిలి స్వకాది జల జంతువుల నోళ్లలో పడుచుండిరి.

గదానాం మునలానాంచ తోమరప్రానవాజినామ్ । వజ్రశూలర్షిపాతానాం వతితానాం చ సర్వశః । 14

గిరిశృంగోపలానాంచ ప్రేరితానాం ప్రవత్తిభః । దేవానాం దానవానాంచ సదూమానాం రవిత్విషామ్ । 15

ఆయుధానాం మహానోఘ స్సాగరౌఘే వతత్యపి । క్షీణవేగైస్తు తైస్త్రత సురాసురకరేరితైః । 16

ఆయుధౌఘై స్తు నక్రాణాం క్రియతే సజ్జయో మహాః । షుద్రాణాం గజయోర్యుద్ధే యథా భవతి సజ్జయః । 17

దేవాసురగణే తద్వ త్తిమినక్రక్షయోఽభవత్ ।

నన్దికేశ్వరవిద్యున్నాలినోర్యుద్ధమ్.

విద్యున్నాలీచ వేగేన విద్యున్నాల ఇవామ్బుదః । 18

విద్యున్నాలిఘనాకారం నన్దికేశ్వర మభేద్రుతః । స్వకం నామాతివదతేఽఽ వ్యువాచ పదతాం వరః । 19

నన్దినం యుధి శైలాదిం దానవో యుధి నిశ్చితః । యుద్ధాకాక్షేవ బలవాః త్వయాహం యోద్ధుమాగతః । 20

యుధి త్విదానీం మా జీవః ముచ్యసే నన్దికేశ్వర । తపేవం వాదినం దైత్యం నన్దిశ స్తవతాం వరః । 21

ఉవాచ ప్రహసం స్త్రత వాక్యాలజ్ఞాఽరభూషితః । దానవా దమకామానాం నైషోఽవసర ఇత్యుతః । 22

శక్తో హస్తుం కిమాత్మానం జాతిదోషా ద్వికత్తసే । యుధి తావ న్మయా పూర్వం నిహతా దితిజా యదా । 23

ఇదానీంతు కథం త్వాహం న హింస్యే కులదూషణమ్ ।

*ఆకాశం చారయేద్దోర్భ్యాం పాతయేద్వా దివాకరమ్. 24

సోపి మాం శక్నుయాన్నైవ చక్షుర్భ్యామపి వీక్షితుమ్ । ఇత్యేవం మన్త్రీయంత్రత్ర నన్దినాఽప్రతిమో బలే. 25

ఓభేదై కేషణా దైత్యః కరేణార్క ఇవామ్బుదమ్ । విషతస్య శరస్తస్య వపౌ రుధిరముత్తమమ్. 26

సూర్యస్త్రాత్ప్రభావేన యథార్ణవజలం తథా । సతు తేన ప్రహరేణ ప్రమథో జాతరోషితః. 27

హస్తేన వృక్షముత్పాట్య చిక్షేవ గజరాడివ ।

గదలు మునలములు తోమరములు ప్రానములు గుర్రములు వజ్రములు శూలములు ఋష్టులు (చిన్న ఖడ్గములు) కొండరాళ్లు దేవతలచే దానవులచే ప్రయోగింపబడి రవి నమాన కాంతులను పొగలను క్రక్కుచు మహారాసులై నముద్రముతో వడుచుండెను. అవి వడునపుడు వేగము తగ్గుచు పోయి జల జంతువులపై పడి వాటిని నశింపజేయుచుండెను. ఇది ఏనుగుల పోరిలో వాటి నడుమ అల్ప జంతువులు నలిగి చచ్చినట్లుండెను.

అంతలో మెరపులతో మెరయు మేఘము అదే విధమగు మేఘము నెదుర్కొన్నట్లు విద్యున్నాళి నందిని ఎదుర్కొనుటకై అతనివైపునకు వరుగున పోయెను. యుద్ధమున నిశ్చితాభిప్రాయముకల ఆదానవుడు తన పేరు తెలుపుచు శిలాద పుత్తుడగు నందీశ్వరునితో 'ఓయీ! నాకు యుద్ధమనిన మక్కువ ఎక్కువ; బలవంతుడనగు నేను యుద్ధా కాంక్షినై నీతో పోరవచ్చితిని. నీవు ఇప్పుడిక ప్రాణాలతో పోజాలవు.' అనెను. అతని ఈ పలుకులు విని మహా తపస్వీయగు నందీశ్వరుడు నవ్వుచు వాక్యాలంకార భూషితమగు వాక్యమిట్లు పలికెను: 'ఓయీ! మీరు దానవులు కదా! మావంటివారు దమము (ఇంద్రియశాంతి) కోరువారమయినను అట్టి దానికిది నమయము కాదు. నీజాతి సహజ స్వభావముతో బడాయి మాటలు పలుకుచున్నావేకాని నీవు నన్ను చంపగలవాడవా? ఇదివరకే యుద్ధములో ఎందరనో దానవుల చంపిన నేను నీవంశమునే నాశము చేయ పుట్టిన నిన్ను చంపక ఎట్లు విడువగలను?' అనగా విద్యున్నాళి నందితో 'ఓయీ! ఆకాశమును భుజములతో వట్టగలవాడును సూర్యునిక్రింద పడగొట్టగలవాడును గూడ నన్ను కన్నులతో చూడనైన జాలడు.' అనుచునే-నందితో బలమున సాటికాని ఆ దానవుడు-ఏనుగు తన తొండముతో మేఘమును చీల్చిసట్లు ఒక బాణముతో నందిని గ్రుచ్చెను. ఆ బాణము-రవి తన కిరణములతో నముద్ర జలమును త్రావినట్లు-నంది రక్తమును త్రావెను. ఆ దెబ్బతో రోషించిన నంది గజేంద్రుడువలె వృక్షమొకటి పెకలించి విద్యున్నాళిపై వినరెను.

విద్ధోభివన్న స్సతరు శ్శీర్ణపుష్పో మహాజవః. 28

విద్యున్నాళికరైశ్చిన్నః పపాత పతగేశవత్ । వృక్షసాలోపి సంభిన్నోదానవేన వరేషుభిః. 29

రోష మాహారయం స్త్రీవం నస్తీశ్వరః సువిగ్రహః । సోద్యమ్య కరమారావీ రవేస్సదృక్కరప్రభమ్. 30

దుద్రావ హస్తం సక్రూరం మహిషం గజరాడివ । తమావతంతం వేగేన వేగే వాయునమో బలీ. 31

విద్యున్నాళీ శరశతైః పూరయామాన నన్దినమ్ । శరకణ్ణకితై ర్గాత్రై శ్చైలాదిశ్చాపివిషతః. 32

ఆరేర్గృహ్య రథం తస్య మహతః ప్రయయౌ జవాత్ । విలమ్బితాశ్వో విశిరా భ్రమితశ్చ రథే రథః. 33

పపాత మునిశాపేన సాదిత్యోఽర్కరథో యథా । అన్తరాన్నిర్గతశ్చైవ మయయా న దితేస్సుతః. 34

ఆజహాన తదాశక్త్యా శ్చైలాదిం సమవస్థితమ్ । తామేవతు వినిష్క్రవ్య శక్తిం శోణితభూషితామ్. 35

విద్యున్నాళిన ముద్దిశ్య చిక్షేవ ప్రమథాగ్రణీః । తయా భిన్నతనుత్రాణో విభిన్నహృదయ స్తదా. 36

విద్యున్నాళ్యవతద్భూమౌ వజ్రాహత ఇవాచలః । విద్యున్నాలో వినిహతే సిద్ధచారణకిన్నరాః. 37

సాదుసాద్వితి చోక్త్యా తే యయు ర్దేవ ముమావతిమ్ । నన్దినా సాదితే దైత్యే విద్యున్నాలో హతే మయః. 38

దదాహ ప్రమథానీకం నల మగ్నిరివోత్థితః । శూలనిర్ధారితోరస్కా గదామార్జితమస్తకాః. 39

ఇచుభి గ్గాఢవిద్వాశ్చ ప్రవతన్తి మహార్ణవే! ఆథ వజ్రధరో యమార్థద స్సహనన్తి స్సహషఃస్మృతో గుహః. 40
మయ మాసురపీరసంమతం ప్రహర ఇచ్చత్రుగణై ర్హతారయః ।

నాగస్తు నాగాధిపతిర్వ తార్క్ష్యం మయో విదార్యేషువరైశ్చ తూర్ణమ్. 41

యమంచ విత్తాధిపతిం చభిత్వా రరాజ మన్ద్రామ్బుదవ త్తదాసీమ్ ।

తతస్సరైః ప్రమథగణైశ్చ దానవా దృఢాహతా శ్చోత్తమదర్శవిక్రమాః. 42

భృశానువిద్వా త్రిపురం ప్రపేదిరే యథాసురా శ్చక్రధరేణ సంయుగే ।

తతశ్చ శక్త్యానకభేరినఙ్కులా స్ససంహనాదా దనుపుత్త్రభేదకాః. 43

కవర్దినైశ్చ ప్రహృతా స్సమంతతో నివత్యమానాః శనివజ్రసన్నిభాః. 43u

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపురదాహే విద్యున్మాళి

వధాదికథనం నామ అష్టత్రింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఆ వృక్షము నంది హస్తమునుండి విద్యున్మాళి దగ్గరకు వచ్చులోపుగవే వాడు ప్రయోగించిన బాణపు దెబ్బలతో దాని పూవులన్నియు రాలిపోయెను. వాని బాణముతో భిన్నమయి అది మహావేగమున గరుడునివలె క్రింద పడెను. అది చూచి ఉత్తమ మూర్తిగల సందీశ్వరుడు మిగుల కోపించి రవికర నదృశమగు తన కరమెత్తి మహిషముమీదికి వరుగెత్తు గజేంద్రునివలె విద్యున్మాళి మీదకు పరుగెత్తెను. వేగమున వాయు సమానుడును బలశాలియునగు ఆ విద్యున్మాళి మహావేగమున తనపైకి వచ్చు సందీశ్వరుని పండలకొలది శరములతో సింపెను. అట్లు గాయపడి నంది తన శరీరమంతయు ఆ బాణములతో గగుర్పాటు చెందినదివలె కనబడుచుండ మహావేగమున పచ్చి విద్యున్మాళి రథమును తీసికొని మహావేగమున అటనుండి పోయి గిరగిర త్రిప్పివేసెను. దానిచే ఆ రథము ముసి శాపమున చూర్ణమైతేకూడ పడిపోయిన రవి రథము వలె పడిపోయెను. విద్యున్మాళియును పడిపోవుచున్న ఆ రథమునుండి తన మాయా బలమున తప్పించుకొని బయటపడి అచ్చటనే నిలిచియున్న సందీశ్వరుని శక్త్యాయుధముతో కొట్టి గాయపరచెను. ప్రమథ శ్రేష్ఠుడగు ఆనందియును తన గాయపు నెత్తుడితో తడిసిన ఆశక్తినే లాగి ఆ దానవునిపై వినరగా వాని కవచమును హృదయమును బ్రద్దలయి వాడు వజ్రపుదెబ్బ తినిన పర్వతమువలె క్రింద పడిపోయెను. అది చూచి సిద్ధులును చార హృదయమును బ్రద్దలయి వాడు వజ్రపుదెబ్బ తినిన పర్వతమువలె క్రింద పడిపోయెను. అది చూచి సిద్ధులును చార ఋలును కిన్నరులును 'సాదు-సాదు' 'బాగు-బాగు' అని పలికి శివునికడకు పోయిరి. విద్యున్మాళి మృతి పని కోపించి మయుడు ప్రజ్వలించు అగ్ని పెండుగడ్డిని పలె ప్రమథ సేనను కాలెను. హులముతో రొమ్ములు చీలికలయి గదలతో తలలు వగిలి గాఢముగా బాణపు దెబ్బలుతిని ప్రమథులు నముద్రమున పడుచుండిరి. అది చూచి ఇంద్రయమ కుబేర నంది షణ్ముఖులు దానవ వరశ్రేష్ఠుడగు మయుని వివిధ శత్రు గణములు ప్రయోగించి కొట్టిరి. నాగాధిపతి గరుత్మంతుని చీల్చినట్లు మయుడు శ్రేష్ఠ బాణములతో యముని కుబేరుని చీల్చి గంధీర మేఘమువలె ప్రకాశించెను అంతట ప్రమథులును దేవతలును ఏకమై దానవులను కొట్టగా వారు తామెంత ఉత్తమ దర్శము విక్రమము కలవారయినను ఆయుధపు దెబ్బల వ్యథ అధికము కాగా పూర్వము విష్ణుని చేతిలో దెబ్బలు తినిన అసురులవలెనే యుద్ధము వదలి త్రిపురదుర్గమున ప్రవేశించిరి. అంతట దేవసేనలోనుండి శంఖములు తప్పెటలు నగారాలు ధంకలు సహనాదములు ఆకాశమునుండి పడుచున్న పిడుగుల మ్రోతలు వెలువడి దానవుల గుండెలు బ్రద్దలు చేయసాగెను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యానమున విద్యున్మాళి పథ వృత్తాంతమును

నూట ముప్పది పనిమిదవ అధ్యాయము.

ఏకోనచత్వారింశదు త్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రిపురసంహార కథాసమాప్తిః.

నూతః : అథ దైత్యపురాణావే పుష్యయోగో బభూవ హ ।

బభూవ తత్ర సాయుక్తం తద్భోగేన పురత్రయమ్. 1

*తత్ర త్రిణయనో దేవో భ్రామయన్నిశితం శరమ్ । ముమోచ త్రిపురే తూర్ణం త్రినేత్రత్రిపురాధిపః. 2

తేన ముక్తేన బాణేన బాణపుష్పసమవ్రభమ్ । ఆకాశం స్వర్ణసజ్జాశం కృతం తస్య విరాజితమ్. 3

ఈశ్వరేణై కేషుణా త్రిపురదాహః.

ముక్త్యా త్రిదైవతమయం త్రిపురే తం శరోత్తమమ్ । ధిగ్విగ్మామితిచక్రన్త కష్టంకష్ట మితిబ్రువన్. 4

వైదుర్యం దైవతం దృష్ట్వా శైలాది గ్గజవద్గతః । కిమిదం త్వితి పవ్రచ్చ శూలపాణిం త్రిలోచనమ్. 5

తత శ్శశాంకతిలకః కవర్ధీ వరమార్తవత్ । ఉవాచ నన్దినం భక్తం స మయోఽద్య విసజ్జ్యతి. 6

అథ నన్దిశ్వరస్తూర్ణ మగా న్మారుతవద్భరీ । శరే త్రిపురమాయాతే త్రిపురన్తు వివేశ సః. 7

స మయం వీక్ష్య గణపః ప్రాహ కాఞ్చనసన్నిభః । వినాశత్రిపురస్యాస్య ప్రాప్తో మయః సుదారుణః. 8

అనేనైవ గృహేణత్వం మయాఽవక్రమ శీఘ్రతః । తచ్చుత్వా నన్దివచనం దృఢభక్తో మయ స్తదా. 9

తేనైవ గృహముఖ్యేన త్రిపురా దచనర్పితః । సోపీమః పత్రపుటప ద్భిత్వా చైవ పురత్రయమ్. 10

త్రిదాఽభవ ద్దుతాశశ్చ సోమో నారాయణ స్తదా । శరతేజః వరీతాని పురాణి ద్విజపుష్కవాః. 11

దుమ్పత్త్రదోషా ద్దహ్యన్తే కులాన్యేతా న్యథాతథా । మేరుమన్దరకల్పాని మన్దిరాణి గృహాణిచ. 12

నకవాటగవాక్షాణి వలభీశోభితానిచ । ప్రాసాదాద్వాని రమ్యాణి కూటాగారోత్కటానిచ. 13

ప్రమదాశతపుష్పాని ధనదాన్యాయుతానిచ । బద్ధధ్వజవతాకాని స్వర్ణరౌప్యమయానిచ. 14

గృహాణి తస్మిం త్రిపురే దానవానా ముపద్రవే । దహ్యన్తే దహనాభాని దహనేన సహస్రశః. 15

నూతు ముప్పది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

త్రిపుర సంహార కథా సమాప్తి.

నూతుడు ఇంకను ఇట్లు చెప్పనారంభించెను. ఇంతలో త్రిపుర దుర్గ నాశమునకు హేతువగు పుష్యయోగము రావేవచ్చెను. దానితో ఆమూడు పురములును ఒకటిగా నయ్యెను. త్రినేత్రుడు త్రినయనుడు త్రిపురాధిపుడునగు దేవుడు (త్రినయనుడు-మూడు లోకములందలి జీవులను తన ఉత్తమ గతికి చేర్చువాడు; వాస్తవముగ త్రిపురములకు అధిపతి వరమేశ్వరుడే.) శివుడు ఆ పుష్యయోగ సమయమున నిశితమగు శరమును గిరగిర త్రిప్పి వేగముగా త్రిపుర దుర్గముపై ప్రయోగించెను. ఆ విడిచిన బాణపు తేజస్సుచే ఆకాశము మొదట రెల్లు పూవువలెను పిమ్మట బంగారువలెను నయి ప్రకాశించెను. శివుడు త్రిపురములపై బాణ ప్రయోగము చేయుచునే 'నేను నిందింపదగిన పని చేసితినే!' యనుచు 'అయ్యో! అయ్యో!' అనుచు దుఃఖముతో అరచెను. శివుడట్లు ఆర్తి చెందుట చూచి నందీశ్వరుడు గజమువలెపోయి ఇదేమి-మీరేల దుఃఖపడుచున్నారని శివునడిగెను. చంద్రభూషణుడు ఆ శివుడు-తన భక్తుడగు నందితో 'ఇక ఇప్పుడు మయుడు నశించును. అందుకై వరమార్తుడనై దుఃఖించుచున్నాను. 'అనెను. అంతట నంది వాయువువలె మహావేగమున వయనించి శివుని శరము త్రిపురములను చేరులోవలనే తాను చదికిపోయెను. స్వర్ణకాంతిగల ఆ నందియను ప్రమత నాయకుడు మయునితో 'మయాః ఈ త్రిపుర దుర్గమునకు మిగుల దారుణమగు నాశము నమివించినది. కావున నీవు ఇదే గృహముతో నావెంట బయలుదేరి పురమునుండి తప్పించుకొని పొమ్ము.' అని పలికెను. నంది పలికిన

* తతోబాణంత్రిదాదే(దై)వత్రిదే(దై)వతమయంహరః

వచనమును విని దృఢ భక్తుడగు మయుడు అతడు తెలిపినట్లు మహాగృహము ఆధారముగా త్రిపుర దుర్గమును విడిచి తప్పించుకొనిపోయెను. వెంటనే శివుడు విడిచిన శరము అగ్ని చంద్రనారాయణ రూపమున మూడుగా అయి త్రిపుర దుర్గమును ఆకు దొన్నెను చీల్చినట్లు చీల్చి కాలసాగెను. దుష్పుత్రిడు జనించి తన దోషములచే కులనాశము చేసినట్లు శర తేజస్సులు ఆ దుర్గమును చుట్టుకొని దహింపసాగెను. మేరు మందర వర్షతములవంటి ముదిరములును గృహములును వాటి కవాటములు గవాక్షములు వలభి గృహములు (మేడలపై నుండు శిఖరాకార గృహములు) ప్రాసాదములు రమ్యములగు కూట గృహములు వానియందు వందల కొలదిగా నున్న స్త్రీలు భనదాన్యములు ధ్వజములు వలా కలు కాలసాగెను. వెండితో బంగారుతో నిర్మించిన ఆ త్రిపురములందలి ఇంద్రస్నియు అంతవరకు అగ్నివలె ప్రకాశించుచుండియు ఇపుడీ శివుని శరాగ్నిచే దగ్ధమగుచు దానవులకు ఉపద్రవము కలిగింపసాగెను.

ప్రాసాదాగ్రేషు హర్యేషు హ్యశోకోవవనేషుచ । వాతాయనస్థితాశ్చాన్యా హ్యకాశేష తలేషుచ. 16
రమజై రుపగూడాశ్చ రమణ్యో రమతైస్సహ । ధక్ష్మనే దానవేన్ద్రాణా మగ్నినా దయితాః త్రియః. 17
కాచిత్ప్రియం సమాలిక్ష్మ్య అశక్తా గన్తుమస్యతః । పురః ప్రీయన్య వజ్రాత్వం గతాఽగ్నే ర్వదనే కయమ్. 18
ఉపసర్పంత మేకాతు విసృవ్యచ హతాశనమ్ । ఉవాచ శతవత్రాక్షీ సాస్రాక్షీ సా కృతాక్షాలిః. 19
హవ్యవాహనః భార్యాఽహం వరన్య వరతావనః దర్మసాక్షీ త్రిలోకన్య న మాం త్వం స్రస్త్వమర్హసి. 20
సహిత స్సోహయా దేవః స్వధయా చాపి సువ్రత ।

వరేణావైహి ముక్త్యేదం గృహం చర హితం హి మే. 21
ఏకా పుత్త్ర ముసాదాయ బాలకం దానవాన్గనా । హతాశననమీషస్థా ఇత్యువాచ హతాశనమ్. 22
బాలోఽయం దుఃఖలబ్ధశ్చ మయా పావక పుత్త్రకః । నార్త సేన ముపాదాతుం యది తే షణ్ముఖః ప్రీయః. 23
భూయః ప్రీయం వరిష్యజ్య పీడితా దానవాంగనా । నివతన్త్యర్థవజ్రలే సింజమానవిభూషణా. 24
హ మాతః పుత్త్ర తాతేతి మాతులేతి చ విహ్వలాః । చుక్రుశుక్రీపురే నార్యః పావకజ్వాలవేష్టితాః. 25
యథా దహతి శీతాగ్ని స్సామ్యుజం జలజాకరమ్ । తథా శ్రీచక్రవర్మాని దహతి త్రిపురేఽనలః. 26
తుషారరాశిః కమలాకరాణాం యథా దహత్యమ్బుజకం సిశానే ।

తథైవ సోగ్ని శ్రీపురాన్గనానాం దహహ రక్తేక్షణ వర్షజాని. 27

ప్రాసాదాగ్రములందు హర్మ్యతలములందు ఆశోకోద్కానములందు గవాక్షములలో ఆకాశ ప్రదేశములలో తమ ప్రీయుల కౌగిలించుకొని సుఖించుచునో ప్రీయులతో కూడి విహించుచునో తమ ప్రీయులకు శ్రీతి కలిగించుచు వారికి ప్రీతిపాత్రములుగా నున్న దానవ శ్రీలెందరో అమంటలలో కాలిపోవుచుండిరి. ఒకతె ప్రీయుని కౌగిలించుకొనుండి మరెక్కడకును పోలేక అట్టే కాలెను. మరొకయొకతె తన ప్రీయుని ఎదుటనే అగ్ని నోటవడి నడించెను. ఒకతె అగ్ని తనవైపునకు వచ్చుచుండగా తానే ఇంకను అగ్ని నమీవమునకు పోయి తామరలవంటి తన కన్నుల నీరు కార్చుచు దోసిలివట్టి హవ్యవాహనాః నీవు వరులను తపింపజేయువాడవు అనుట నిజమే; కాని నేను వరుని బాధ్యను; నీవు త్రిలోక దర్మమునకు సాక్షివి; నీవు వత్కర్మలనాచరించు మహనీయుడవు; స్వాహా స్తోత్రాదేవులు నీకు భర్మకర్తులుగదా; ఇట్టి నీవు నన్ను తాకుట తగదని వేడుకొనుచున్నాను. నన్ను కాపాడుటకును ఇంటి ఎవరును లేరు; నేను ఒంటరిదానను; ఈ ఇల్లు విడిచి దూరముగా పొమ్ము. అని ప్రార్థించెను. మరొకయొక దానవాంగన తన కుమారుని తీసికొని అగ్నికడకు పోయి హతాశనునిట్లు ప్రార్థించెను: పావకా! నేనెంతో దుఃఖముతో ఈ బాలుని కనిపెంచితిని; నీడు వనివాడు; నీకు కుమారస్వామి ఎట్లు ప్రీతి పాత్రుడో నీడు నాకును అట్టే; నీనిని తీసికొనిపోవలదు. అని ప్రార్థించెను. ఇంకొక దానవ శ్రీ ప్రీయుని కౌగిలించుకొనియుండి అతనిని విడువలేక బాధపడుచునే తన ఆకరణములు ధ్వని చేయుచుండ నముద్ర

జలములలో పడిపోయెను. అగ్ని చుట్టుకొనగా ఏమియు జేయలేక దాసపశ్రీలు అమ్మా! కొడుకా! నాయనా! మామా! అని ఏడ్చుచుండిరి. కొండలపై మండెడు అగ్ని అచటనున్న తామరకొలకులను కాల్చినట్లు త్రిపురమున క్రమ్మిన శివశరాగ్ని శ్రీ పద్మాకరమును కాల్చివేసెను. ప్రభాత నమయమున మంచు ఓందువుల రాసుల నరస్సులందలి పద్మములను దహించి (పాడుచేసి)నట్లు ఆ అగ్నియు శ్రీజనపు ముఖనేత్ర పద్మములను దహించెను.

శరాగ్నితాపా త్సమభిద్రుతానాం సర్వాజ్ఞనానా మతికోమలానామ్ ।

బభూవ కాఞ్చీగుణనూపురాణా మాక్రంద ఆసాంచ తదాతిమిశ్రమ్. 28

దగ్ధార్ధచన్ద్రాణి సతోరణాని విస్తీర్ణహర్యాణి నవేదికాని ।

దగ్ధానిదగ్ధాని గృహాణి తత్ర పతన్తి త్రాణార్థమివార్ణవామే. 29

గృహైః పతద్వి ర్జ్వలనావలీదై రసౌ సముద్రే సలిలం ప్రతప్తమ్ ।

కుపుత్త్రీదోషైః ప్రపతన్విరుద్ధం యథా కులం యాతి ధనాన్వితస్య. 30

గృహైః ప్రతప్తైః క్వథితం సమన్తా తదార్ణవే తోయ ముదీర్ణవేగే ।

విత్రాసయామాస తిమీ న్ననక్రాం నీమిణ్ణిలాం నత్క్వథితం తథాన్యాః. 31

దగ్ధః పురో మన్దరపాదకల్పః ప్రాకారవర్గ శ్రీపురే వపాత ।

తైరేవసార్థం భవనైః పపాత శబ్దం మహాన్తం జనయ త్సముద్రే. 32

సహస్రశృంగై ర్భవనై ర్యదాసీ త్సహస్రశృంగైస్సఖవాచలేన్ద్రః ।

నామావశేషం త్రిపురం ప్రజ్ఞే హతాశనాహారబలిప్రయుక్తః. 33

ప్రదహ్యామానేన పురేణ తేన దహ త్సపాతాశదివం ప్రతప్తమ్ ।

దుఃఖం మహాత్పావ్య జలావమగ్నం యస్మిన్సహే సంగతవా న్మయోఽసౌ. 34

శ్రుత్వా తతశ్చ దేవేశో ఇన్ద్రోవజ్రధర న్తథా । శశావ తం గృహం చైవ మయంచ దితిన్దనమ్. 35

అసేవ్య మప్రతిష్ఠంచ భయేనచ సమావృతమ్ । భవిష్యతే మయగృహం నిత్యమేవ యథాఽనలః. 36

యస్యయస్యచ దేశస్య భవిష్యతి వరాభవః ద్రక్ష్యన్తి త్రిపురం ఖణ్డం తత్రైకం నాశగా జనాః. 37

శరాగ్ని తాపమునకు తట్టుకొనలేక అటునిటు పరుగెత్తుచున్న అతి కోమలలగు త్రిపుర నగర శ్రీల ఒడ్డాణములు అందెలు మొదలగు ఆభరణముల ధ్వనులును ఏడుపుల ధ్వనులును నమ్మిశ్రితమై వినబడుచుండెను. అర్ధచంద్ర నిర్మాణములతో తోరణ (మహాద్వార)ములతో వేదికలతో కూడి విస్తీర్ణహర్యాములు నిరంతరముగ దగ్ధమగుచు అగ్నినుండి రక్షణ కొరకేమో అనునట్లు సముద్ర జలములో పడిపోవుచుండెను. అగ్ని జ్వాలలు చుట్టుకొనగా మంచుచు పడుచున్న గృహములతో సముద్రజలము దుప్పుత్తురిని దోషములచే నంతాపించి లోక విరోధమును పొందు వంశమువలె ఉడికిపోవుచుండెను. అట్లు ఉడికిపోవు సముద్రజలము తనయందలి తిమి తిమింగిల నక్రాది జల జంతువులకును చాల బాధ కలిగించుచు వాటిని ఉడికించుచుండెను. చూచుచు చూచుచుండగనే ఆ త్రిపుర ప్రాకారవర్గము మందర పర్వత పాదమువలె దగ్ధమయి పోగా భవనములును దగ్ధములయి సముద్రమున కూలగా వాటితోపాటే తానును మహాధ్వని జేయుచు సముద్రమున పడిపోయెను. సహస్ర శిఖరములుకల పర్వతమువలెనే సహస్ర గోపురములుగల భవనములు దగ్ధములు కాగా హతాశనునకు బలిగా అర్పించిన హవిస్సువలె త్రిపురము నామావ శేషమయ్యెను. ఆ త్రిపురదుర్గమట్లు ప్రదహ్యామానమయి నశించుచుండగా భూలోకమేకాక పాతాళ ద్యులోకములు కూడ ప్రతప్తమయ్యెను. అంతలో మయుడు దాగియున్న గృహము మహాదుఃఖమునందుచున్న మయునితో కూడ సముద్రజలములలో (కాలకయే) పడిపోయెను.

ఈ విషయము విని వజ్రధరుడగు ఇంద్రుడు ఆ మయ గృహమును మయని కూడ ఇట్లు శపించెను: "ఇక మీదట ఈ మయ గృహము నిరంతరమును నిలుకడ లేనిదియు ఎవరును ఆశ్రయింపరానిదియు అగ్నివలె భయముతో నిండినదియు అగును. ఏ ఏ దేశమునకు ఎచ్చటెచ్చట పరాభవము (ఓటమి కాని కరవు మొదలగు ఉపద్రవములు కాని) సంభవించునో అచ్చట నెల్ల ఆ ఉపద్రవము వలన నాశము పాలగుచు జనులు ఈ త్రిపురదుర్గ ఖండమును మయ గృహమును చూడగలరు (అనగా ఈ ఉపద్రవముల పాలయిన దేశభాగమే మయగృహము.)

తదేత దద్యాపి గృహం మయస్యామయవర్జితమ్ ।

సౌఖ్యం సమాప్నుతే భూయో మయోఽసౌ న్యగృహే పరమ్. 38

ఋషయః : భగవన్స్య మయో యేన గృహేణ ప్రవలాంతః ।

తస్య నో గతి మాఖ్యాహి మయస్య తవసోద్భవమ్. 39

సూతః : దృశ్యతే దృశ్యతే యత్ర ద్రువ స్తత్ర మయో మహాః ।

దేవద్విట్టు మయశ్చాతః స తదోద్భిన్నమానసః. 40

తతోఽన్యత శ్శిలావేశ్మ త్రాణార్థం వై చకార సః । తత్రాపి దేవా యన్యన్తి మయ మాసురముత్తమమ్. 41

తదాఽశక్త స్తతో గంతుం తచ్చైకం పుర ముత్తమమ్ ।

శివః సృష్ట్యా గృహం ప్రాదా స్మయాయచ గృహార్జినే. 42

విరరామ సహస్రాక్షః పూజితశ్చ ప్రతాపవాః । పూజయన్తశ్చ భూతేశం సర్వే తుష్టువరీశ్వరమ్. 43

సంపూజ్యమాన స్త్రీదశై స్స దేవ స్సపిక్షమాతై ర్గణనాయకైశ్చ. 43a

హర్షా ద్వవల్గు ర్జగృహశ్చ దేవా జగుశ్చ గీతం త్రిపురావదానమ్ ।

సనర్తు రుచ్చైశ్చ విభక్తహస్తాః పితామహోఽవన్దర తం మహేశ్వరమ్. 44

ప్రగృహ్య చావం వినసర్జ భూత్యా రథా త్పముత్పుత్య సురాం స్త్రీలోచనః. 44a

ఏవం తత్త్రిపురం దుర్గం దైవతై స్సృడరాసదమ్ । హరేణై కేషణా ద్దగ్ధం విక్షిప్తం మకరాలయే. 45

యఇదం రుద్రవిజయం పఠతే విజయాహవమ్ । విజయం తస్య నశ్శ్రామే దిశతే స వృషద్యుజః. 46

పితౄణాంచ నివాపేతు యఇదం శ్రావయిష్యతి । ఇదం స్వస్త్వయనం పుణ్యం ఇదం పునఃపనం మహత్. 46a

ఇదం శ్రుత్వా పఠిత్వాతు రుద్రలోకే మహీయతే । ఆనంతం తస్య పుణ్యం స్వా త్సర్వయజ్ఞఫలప్రదమ్. 47

ఇతి శ్రీమత్స్కంధమహాపురాణే త్రిపురోపాఖ్యానే త్రిపురదాహే

త్రిపురసంహారసమాప్తికథనం నామ

ఏకోనచత్వారింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు జనులకు భయపేతువగు ఈ మయగృహము మాత్రము ఈ నాటికిని ఏ కీడును పొందక యున్నది. దానియందు ఆ న్యగృహమందు మయుడు కూడ సుఖము లనుభవించుచునే యున్నాడు.

అన విని ఋషులు సూతునితో ఇట్లనిరి: సూత భగవన్! మయుడు ఏ గృహముతో పారిపోయెనో ఆమయ గృహము గతి ఏమయినది? అది తవశ్చక్తిచే సిద్ధించినది కదా! అనగా నూతు దీట్లనెను: ద్రువు డెచ్చట అంతవరకు కన బడుచుండునో అంతవరకును అచ్చట నెల్ల మయుడు కనబడుచునే యుండును. ఇది ఎట్లు జరిగె ననగా చెప్పెద వినుడు:

దేవ శత్రువగు మయుడు ఆనాటి త్రిపుర దాహము చూచి భయోద్వేగములతో నిండిన మనస్సుతో కూడి దాని నుండి ఎక్కడకును పోలేకయుండగా శివుడు అతనికి విర్యయమగు ఇల్లాకటియే ఒక పురముగా సృష్టించుకొనునట్లు మ. పు. 67).

శృహృద్వియగు మయునకు పరముగా ఇచ్చెను. దాని ప్రభావమున వాడు వేరొకచోట శిలామయమగు గృహము నిర్మించుకొనెను. అచ్చటకు కూడ దేవతలు అనురోత్తముడగు మయానుడుని చూడ పోవుచుందురు.

ఇట్లు శివుడు మయుని విషయమున అనుగ్రహము చూపుట చూచి ఇంద్రుడును తానెంత ప్రతాపవంతుడయ్యు మయునిపై పెగ చూపుట మానెను. అందులకు మెచ్చి ఎల్లప్పుడు ఇంద్రుని ప్రశంసించిరి. దేవత లందరును భూతనాథుడగు ఈశ్వరుని స్తుతించిరి. ఇది చూచుచున్న దేవత లందరును ప్రమథ గణాధిపతులును ఈశ్వరుని సంపూజించిరి. సంతోషముతో దేవతలు గంతులు వైచిరి. ఒకరినొకరు పట్టుకొనిరి. త్రిపురావదానమును (వీరకృత్యమును) గీతములుగా రచించి గానము చేసిరి. చేతులు నృత్య సంబంధి ముద్రలుగా విభజించి (ముద్రా ప్రదర్శన పూర్వకముగా) గొప్పగా నృత్యములు చేసిరి. బ్రహ్మదేవుడును పరమేశ్వరుని నమస్కరించెను. పరమేశ్వరుడును రథమునుండి తన ధనువును తీసికొని దానినుండి క్రిందికి దుమికి దేవతలకు వీడ్కోలిచ్చి పంపెను.

ఈ విధముగా ఎవరికిని చేరుటకైన అలవి కాని త్రిపురదుర్గమును హరుడు ఒకే ఒక బాణముతో దగ్గ మొనర్చి నముద్రముతో పడవేసెను.

ఈ రుద్ర విజయమును వరించిన-వినిన-వాడికి వృషభ ధృజాడగు శివుడు యుద్ధ విజయము కలిగించును.

దీనిని పితృశ్రాద్ధ తర్పణాదికృత్యముల సమయమున వినిపించిన ఎడల సర్వ యజ్ఞము లాచరించినంతగా అనంతపుణ్యము లభించును. ఇది స్వస్త్వయన(శుభమును కలిగించు)కర్మలలో ఉత్తమము; పుణ్యకరమయినది; పుంసవన కర్మముతో సమాన మయినది; దీనిని విన్నను చదివినను రుద్రలోకప్రాప్తి యగును.

ఇది శ్రీమత్సృమహాపురాణమున త్రిపురోపాఖ్యాన సమాప్తి యను నూట ముప్పది తొమ్మిదవ అధ్యాయము.

చత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

అమావాస్యాకాలనిర్ణయ-బలకృతపితృతృప్త్యాదినిర్ణయశ్చ.

ఋషయః : కథం గచ్ఛత్యమావాస్యాం మాసిమాసి దివం నృపః ।

ఐశః పురూరవా స్సూత తర్పయేచ్ఛ కథం పితౄణాం. 1

ఏత దిచ్ఛామహే శ్రోతుం ప్రభావం తస్య దీమతః । సూతః : ఏతదేవతుప్రవచ్ఛమనుస్సమదుసూదనమ్. 2

సూర్యపుత్రాయ చోవాచ యథా తస్మై నిబోధత ।

శ్రీమత్సృయః : తస్య చాహం ప్రవక్ష్యామి ప్రభావం విస్తరేణతు. 3

ఐశస్య దివి సంయోగం సోమేన సహా దీమతా సోమాచ్చైవామృతప్రాప్తిః పితౄణాం తర్పణం తథా.

సో(సౌ)మ్యా బర్హిషదః కావ్యా అగ్నిష్వాతా న్నథైవచ । యదా చన్ద్రశ్చ సూర్యశ్చ నక్షత్రేణ సమాగతౌ. 5

అమావాస్యాన్నివసత ఏకరాత్రైకమణ్డలే । తదా స గచ్ఛతి ద్రష్టుం దివాకరనిశాకరౌ. 6

అమావాస్యాంచ దివసే మాతామహాపితామహౌ । అభివాద్యతు తౌ తత్ర కాలాపేక్షః స తిష్ఠతి. 7

అస్కన్ధమాన సోమాద్యం పితౄణే స పరిశ్రమాత్ । ఐశః పురూరవా విద్వానమాశ్రాద్ధచిక్కిర్షయా. 8

తత స్స దివి సోమంవై హ్యువతస్థే పితౄణాంపి । ద్విలవంచ కుహూమాత్రం తావుభౌచ నిదాయ సః. 9

సిసీప్రమాణాన్యల్పాతు కుహూమాత్ర ముపాసతే । కుహూమాత్రబలో(లవో)ద్దేశం జ్ఞాత్వా కుహు ముపాసతే.

తముహన్య సదా సోమకాలాపేక్షీ ప్రతిక్షతే సుదాఽమృతంతు సోమాద్వై వన(స్రవ)న్తం తస్య తృప్తయే. 11

దశభిః వజ్రాభిక్రైవ సుదామృతపరిస్రవైః । కృష్ణవక్షభుజాం ప్రీతి రుహ్యతే పరమాంశుభిః. 12

సద్యోఽభిక్షరతా తేన సౌమ్యేన మధునాచ సా । నివాపేష్యథ దత్తేషు పితౄణాం విధినాతు వై. 13

సుదామృతేన సౌమ్యేన తర్పయామానవై పితౄణాం । సౌమ్యా బర్హిషదః కావ్యా అగ్నిష్వాతా న్నథైవచ. 14

నూట సలువదవ అధ్యాయము.

అమావాస్యకాల నిర్ణయము-ఐలుడు పితరులను తృప్తుల జేయుట.

ఇలా పుత్రుడగు పురూరవనుడు వ్రతి మానమున అమావాస్యనాడు స్వర్గమునకేగి తన పితరులకు తృప్తి చేయు విధము తెలుపుమని ఋషులు సూతునడిగిరి. పూర్వము మనువు ఇదే వ్రశ్న మడుగగా ఉత్సాహాయజుడతనికి ఈ విషయమును పురూరవనుని ప్రభావమును చెప్పెను. అదియే నేనిప్పుడు మీకు తెలిపెదనుని సూతుడు ఋషులకిట్లు చెప్పనారంభించెను. పురూరవనుడు వ్రతి మానమున స్వర్గమునకేగి సోమునితో కూడి అతని నుండి అమృతమును సంపాదించి తన పితరులకు తృప్తి కలిగించును. అతనిచే తృప్తినందు పితరులు (సౌమ్యులు) ఋర్షిష్యులు కావులు అగ్ని ష్వాత్తులునను వర్గములవారు. అమావాస్యనాడు స్వర్గమున సూర్యచంద్రులిద్దరు ఒకేరాత్రి ఒకే సక్షతమున ఒకటిగా ఏకమండలము(భాగ)లో కూడియుండు నమయమున పురూరవనుడుపోయి సూర్యచంద్రులను దర్శించును. అట్టి అమావాస్య నాడతడు స్వర్గమునకేగి తన మాతామహాలు పితామహాలు నగు రవి చంద్రులను దర్శించి నమస్కరించి తగిన నమయ మున కెదురు చూచుచుండును. అతడు సోమునినుండి క్షణముకూడ ఎటు కదలక తన పితరుల తృప్తివరకుటకై పరిశ్రమము చేయుచుండును. అతడు శాస్త్రమును సంప్రదాయమును ఎరిగిన విద్వాంసుడు కావున అమావాస్యనాడు తన పితరులకు శ్రాద్ధము చేయగోరి తన పితరులను సోమునికూడ ఇట్లు సేవింతును. అమావాస్యనాడు చంద్రరేఖ కొంచెమైన కనబడుచో అది 'సినీవాలీ'-కనబడనిచో అది 'కుహూ'-అనబడును. పురూరవనుడు 'సినీవాలీ'ని విడిచి 'కుహూ' యందలి బలముకల ద్వీప పరిమాణ వర్ణనంధి కాలమునకై కనిపెట్టుకొనియుండును. ఆ నమయమున సోమునినుండి లభించు సుధ పితరులకు తృప్తి కలిగించునుకదా! ఏలయన కృష్ణపక్షమున చంద్రునినుండి లభించు వదునైదు పరిసవము (ప్రవాహ భేదముల)తో కూడిన చంద్రుని ఉత్తమ కిరణములతో పితరులకు తృప్తి కలుగును. అది ఎరిగిన పురూర వనుడు సోమునినుండి అమావాస్యనాడు కుహూ క్షణములందు లభించు అమృతము స్రవించుచుండగనే దానిని తానందు కొని తన పితరులకందించి తృప్తిచొందించుచుండును. దీనిచే తృప్తి నొందుదురని తెలిపిన సౌమ్యులు అగు ఋర్షిష్యులు కావులు అగ్ని ష్వాత్తులునను పితృవర్గముల విషయము తెలిపెదను.

(వివరణము: 1. ఇచట 'ఐలు: పురూరవా:' అని చెప్పబడినది. అనగా 'ఇలా పుత్రుడగు పురూరవనుడు' అని అర్థము. తరువాత 'అతడు మాతామహ పితామహులను అమావాస్యనాడు దర్శించును.' అనియు చెప్పబడినది. ఆ తిథి సూర్యచంద్రులు సంగమించు ఒకే భాగ (Degree) యందు ఉండు తిథి. అనాడు అతడు వారికడకు పోవును. తన మాతామహ పితామహులను దర్శించును. అనగా సూర్యచంద్ర వాళీయులగు తన పెద్దలను సూర్యచంద్రుల తాత్త్విక మగు దేవతాత్మక రూపమును కూడ దర్శించును. వారందరును పురూరవనునకు మాతామహులును-పితామహులును; ఎట్లన—పురూరవనుని తల్లియగు ఇల-తాను శ్రీత్వమును పొందుటకు మునుపు ఇలుడు-అను సూర్యచంభుడగు రాజా కదా! కావున అంతకు పైతరముల సూర్యచంభులును నూర్చుడును అతనికి మాతామహ వక్షములోనివాడు. తన తండ్రి యగు ఐలుడును అతని తండ్రియగు చంద్రుడును ఇతనికి పితృపితామహులు.

2. పితరులు 'సౌమ్యులు' అనబడుదురు. ఎట్లన సోముని (చంద్రుని) నుండి లభించు అమృత పరిసవముతో వారు ఆప్యాయుతులు- రసపానముచే తృప్తినందినవారు- అగుచున్నారు. కనుక సోముడు పితరులకు 'ఆప్యాయుతా.' 'నంతృప్తినందించువాడు.' కావున-'సోమ: ఆప్యాయుతా ఏషాం-ఇతి-సౌమ్యా:.' 'సోముడు వీరికి ఆప్యాయనము కలిగించువాడుగా నున్నాడు కావున 'సౌమ్యులు' అని పితృదేవతలకు వ్యవహారము నముచితమగును.

3. పితరులు అగ్ని ష్వాత్తులు-ఋర్షిష్యులు-కావులు-అని మూడు వర్గముల వారుగా ఈ అధ్యాయమున చెప్పబడినారు. కాని-లోగడ 13-14-15 అధ్యాయములలో పితరులు-అమూర్తములు 1. వైరాజాలు 2. అగ్ని ష్వాత్తులు

3. బర్హిష్పదులు అను మూడు వర్గములవారు; మూర్తిమంతులు-1. సుకాలినులు 2. హవిష్మంతులు 3. ఆజ్యపులు
4. సోమపులు అను నాలుగు వర్గములవారు; ఇట్లు వారు మొత్తము ఏడు వర్గములవారు. అని చెప్పబడినది. దీని
సమస్తయమును ఆలోచించవలయును.

అమూర్తిమంతులలో 1. వైరాజులును 2. అగ్నిష్వాత్తులును దేవతలకు ఆరాధ్యులగు పితరులు. కావున
వీరిని ఇద్దరను అగ్నిష్వాత్తులు అను ఒకే వర్గముగా ఈ అధ్యాయమున గ్రహించినారు. 3. బర్హిష్పదులు అను వర్గపు
పితరులు దాసవాచులకు ఆరాధ్యులు. కావున వీరినికూడ ఇచట వేరుగ గ్రహించినారు. మిగిలిన నాలుగు మూర్తి
మద్యవర్గములవారును మానవులలో నాలుగు వర్ణములవారిచే ఆరాధింపబడుచు వారిచే కవ్యములను-పితరులకు అందించు
ఆహారాదికమును-అందుకొందురు. కావున-కావ్యులు అనబడుదురు. ఇట్లు లోగడ తెలిపిన ఏడు వర్ణముల పితరులును
ఇచట మూడు వర్ణములలోనికి వచ్చినారు.)

ఋతురగ్ని స్మృతో వివ్రే రృతు సంవత్సరం విదుః । జజ్ఞిరే ఋతవ స్తస్మాత్పితరోహ్యోర్తవాభవత్ ।
పితరోర్ధమాసా జజ్ఞే(జ్జిరే)వై యేచతే ఋతుసూనవః । పితామహాశ్చ సు(ఋ)తవో మాసాయేహ్యష్టసూనవః ।
ప్రపితామహా స్మృతా దేవాః పశ్చాబ్ధా బ్రహ్మణస్సుతాః ।

(కావ్యా)సోమ్యా బర్హిష్పదశ్చైవ అగ్నిష్వాత్తాశ్చ తేత్రిధా. 17

గృహస్థా యేతు యజ్ఞానో హవిర్యజ్ఞార్తవాశ్చ యే । స్మృతా బర్హిష్పద స్తేవై పురాణే నిశ్చయంగతాః । 18
గృహమేధినశ్చ యజ్ఞానో అగ్నిష్వాత్తార్తవా స్మృతాః । అష్టకాపతయః కావ్యాః పశ్చాహ్యబ్ధాని చోచ్చ(ఋ)త.
తేషు సంవత్సరో హ్యగ్ని సూర్యస్తు పరివత్సరః । సోమస్త్విద్వత్సరశ్చైవ వాయుశ్చైవానువత్సరః । 20
రుద్రస్తు వత్సరస్తేషాంపశ్చాబ్ధా యే యుగాత్మకాః । కాలేనాధిష్ఠిత స్తేషాం చన్ద్రమాః స్రవతే సుదామ్ । 21
ఏతే స్మృతా దేవకృత్యా సోమపాశ్చోష్ణపాశ్చయే । తాంస్తేన తర్పయామాస యావదాసీ త్పురూరవాః । 22
యస్మా త్ప్రసూయతే సోమో మాసిమాసి విశేషతః ।

తత స్సుధామృతం తద్వై పితౄణాం సోమపాయినామ్. 23

ఏత త్తదమృతం సోమ స్సుధాచ మదు చైవహి । తతః పీతసుధం సోమం సూర్యోఽసా వేకరశ్మినా. 24
యుగాన్తరోదితే చైవ చన్ద్రరేఖోవరి స్థితే । ఆప్యాయయతి ససుధం సోమంతు సోమపాయినమ్. 25
నిశ్శేషావై కలాః పూర్వా యుగపద్ వ్యావ్యతే పురా । సుషుమ్నాప్యాయమానస్య భాగంభాగ మహఃక్రమాత్. 26
దేవైః పీతసుధం సోమం పురా వశ్చా త్పిబే ద్రవిః । పీతం పశ్చాదశాహంతు రశ్మినై కేన భాస్కరః । 27
ఆప్యాయ్య ససుషుమ్నేన భాగంభాగ మహఃక్రమాత్ । సుషుమ్నాఽఽప్యాయమానస్య శుక్లే వర్ధన్తి వై కలాః ।
తస్మాద్ధృనినైవై కృష్ణా శుక్లా హ్యపాయయన్తిచ । ఏవం సా సూర్యవీర్యేణ చన్ద్రస్యాప్యాయితా తనుః ।
పౌర్ణమాస్యాం స దృశ్యేత శుక్ల స్సమ్పూర్ణమణ్డలః । ఏవ మాప్యాయిత సోమః క్షీయతేచ పునఃపునః । 30
నమృద్ధిరేవ సోమస్య పక్షయో శుక్లకృష్ణయోః । ఇత్యేష పితౄమాన్తోమ స్మృత స్తద్వ త్పుదాత్మకః । 31
కాన్తః పశ్చాదశై స్సార్ధం సుధామృతపరిస్రవైః ।

విప్రులు-వేదములచే ప్రతిపాదించబడిన నకల విషయములను తాత్త్వికముగా ఎరిగినవారు-అగ్నిని 'ఋతువు'
అని వ్యవహరించుదురు. వారే సంవత్సరమును కూడ ఋతువు అనియే తలంచుచున్నారు. (కావున సంవత్సరావయవము
లగు వక్షములు-మానములు-రెండేసి మానములతో ఏర్పడు కాలవరిమాణము-అయనములు-కూడ 'ఋతువు' అనదగి
యున్నవి.) పితరులు ఋతువులనుండి జనించినవారు కావున వారికి 'ఆర్తవులు' అనియు సంప్రదాయమునందు వ్యవ
హారము. పితౄ-పితామహ-ప్రపితామహులు అను మూడు తరములకు చెందిన పితరులకు అభిమాని దేవతలగు పితౄ

దేవతలలో-పితృశ్రేణికి చెందినవారు సంవత్సరావయవములగు వక్షములనుండి జన్మించినారు. పితామహ శ్రేణికి చెందిన పితృదేవతలు 'అష్టకలు' అనబడు వర్ణకాలముతో కూడిన మానము అనెడు సంవత్సరావయవములనుండి జన్మించినవారు. ప్రపితామహ శ్రేణికి చెందిన పితృదేవతలు పంచాబ్ద (పంచ సంవత్సరా)త్మకుడగు బ్రహ్మకు ప్రజాపతికి కుమారులు.

సౌమ్యులు అను సామాన్య నామముకల 1. కావ్యులు 2. బర్హిష్దులు 3. అగ్నిష్వాత్తులు అను మూడు వర్ణముల పితరులు పైని పేర్కొనబడినారుగదా; వారి స్వరూపము చెప్పబడుచున్నది.

'గృహస్థులుగానుండి హవిర్భజ్జములతో ఋతురూప (సంవత్సరాత్మక) ప్రజాపతిని యజించిన యజ్ఞులగు మహాత్ములు 'బర్హిష్దులు' అను వర్ణమునకు చెంది అమూర్త పితృదేవతలు అని శాస్త్రములాడు స్మరింపబడుచున్నారు.' అని ఈపురాణమునందు గడచిన అధ్యాయములందు ఈ శబ్దపు నిర్వచనముతో కూడ నిశ్చయింపబడియున్నది. ఇదే విధముగ యజ్ఞులుగా నుండిన గృహమేదులే అగ్నిష్వాత్తులనబడు అమూర్త పితృదేవతా వర్ణమువారు కూడను. 'అష్టకలు' మొదలగు వర్ణదినములందు మానవులలో చతుర్వర్ణులచే జరుపబడు క్రాద్ధములను అనుభవించుచు వాటికి వతులుగా-అధిష్ఠాతలుగా-ఉండు మూర్త పితృదేవతా వర్ణముల నమర్చియగు వారు కావ్యులు.

ఇక ఇప్పుడు ప్రపితామహ శ్రేణికి చెందిన పితరులకు జన్మహేతువగు ప్రజాపతి రూప పంచాబ్ద (పంచ సంవత్సర) స్వరూపమును తెలిపెదను; వినుడు. ★పంచ సంవత్సరాత్మకమగు యుగమునకు అవయవములగు ఐదు అబ్దములను వివరింతును. వానిలో మొదటిదగు 1. 'సంవత్సరము' అగ్నిదేవతాత్మకము. 2. రెండవదియగు 'వరివత్సరము' నూర్జదేవతా రూపము 3. మూడవదియగు 'ఇద్యత్సరము' సోమాత్మకము 4. నాలుగవదియగు 'అను వత్సరము' వాయుదేవతాత్మకము 5. ఐదవదియగు 'వత్సరము' రుద్ర దేవతాత్మకము. ఈ ఐదింటితో ఏర్పడినదగు పంచ సంవత్సరమయ 'యుగము' సాక్షాత్ కాలాత్మక ప్రజాపతియే.

ఇట్లు సోమడు ప్రతి మాసమునందును చంద్రుడు ఏకేష మాసమున స్రవించు అమృతము సోమని నుండి లభించు స్వరామృతమును మాత్రమే అనుభవించుటచే తృప్తిసంధు పితరులకు ఆహారమగుచున్నది. దానిచేతనే వారికి సోమపులనియు వ్యవహారము. ఈ సోమామృతమునకు అమృతమనియు సోమమనియు మధువనియు పేరులు కలవు. పితరులు సోమపానము చేసిన తరువాత అమృత భూస్మదై పోయిన చంద్రుని నూర్చుడు తన సుమమ్నయను కిరణముతో మరల పూరించును. ఇట్లు దినదిన క్రమమున చంద్రుని 'కల'లన్నియు శుక్లవక్షమున పూర్ణములగుచు పోవుచుండును. కృష్ణవక్షమున కిణములగుచు పోవును. ఈ చెప్పిన విధమున చంద్రుని శరీరము నూర్చుని ఏర్పముతో నింపబడుచుండును. క్రమవృద్ధితో పూర్ణిమాతిథినాడు చంద్ర మండలము షోడశ కళలతో నిండి అతడు సంపూర్ణమండలుడై యుండును. ఇచట ఇదియొక చమత్కారము: ఏమన-కృష్ణవక్షమున పితరులు చంద్రుని పానము చేయ రావగా శుక్లవక్షమున ప్రతిపదాదిగా రవియు చంద్ర మండలమును పానము చేయును. వ్యాపించును; పానము అనగా ఇచట ఈ రెండర్థములు సంప్రదాయమున వచ్చినవి.) ఇదే విధముగా శుక్లవక్షమునందును కృష్ణవక్షమునందును చంద్రుడు వృద్ధి నొందుచునే యుండును. (ఇచట వృద్ధియను మాటకు గూడ రెండర్థములు - శరీరము విలియుట ఒక విధము; వృద్ధి-తాను అమృతము నిచ్చి పితరులకు శరీరపుష్టి కలిగించుట మరయొక విధమగు వృద్ధి. వృద్ధి = శబ్దము. ఈ కారణములతోనే సోమనకు 'పిర్వమాన్-పితరులు కలవాడు (పితరులను పోషించువాడు)' అనియు 'సుదాత్మకుడు (అమృతము తన ఆర్థ-దేహము-గా కలవాడు) అనియు పేరులు కలిగినవి. అత డిట్లు తననుండి స్రవించు అమృత ప్రవాహముతో పంచదశ తిథులందును కొంతుడు-

సంవత్సరారంభ దినమున (చైత్ర శుక్ల పాడ్యమినాడు) నూర్చుడు ఏదేని రాశిలో (లేదా మేషరాశిలో) ప్రవేశించిన ఏడు-1. సంవత్సరము-దాని తరువాత వచ్చు నాలుగు ఏడులను వరుసగా వరివత్సరము ఇద్యత్సరము అను-వత్సరము వత్సరము అందురు. ఇట్టి ఐదేండ్లు కలిసి యుగమనబడును. ఈ ఐదేండ్లకును వృష్టిగా దేవతలు ఇవట చెప్పబడినారు. యుగమునకు అంతటికిని నమస్తిగా ప్రజాపతి అభివతి అని 'పంచ సంవత్సరమయయు గార్భ్యక్షం ప్రజాపతిమ్' అని వేదాంగ జ్యోతిషమున చెప్పబడినది.

చూచువారికి ఇంపు కలిగించువాడు-గానే యుండును. (శుక్లపక్షమున మొదలము పూర్ణమగుచుండుటచేత మానవులకును-
తమకు ఇతని నుండి అమృతము లభించును గదాయని పితరులకును-చంద్రుడు ఇంపు గొలుపును. అట్లే కృష్ణపక్షమున
పితరులకు అతడు చేసిన ఉపకారమును బట్టి మానవులకును పితరులకును చంద్రుని చూడగానే ఆనందము కలుగును.)

అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి పర్వణాం సందయశ్చ యే. 32

యథా గ్రన్థిభిః పర్వాణి ఆవృతానీక్షువేణునామ్ । తథార్థమాసా న్నన్యర్తుశుక్లకృష్ణాస్తు వై స్మృతాః. 33

పూర్ణమానన్య యో జేదే గ్రన్థయ న్నన్థయ న్నథా । అర్థమానన్య పర్వాణి ద్వితీయాప్రభృతీనిచ. 34

అగ్న్యాధానక్రియా న్నస్మా స్నీయనే పర్వనన్దిమ । తస్మాత్తు పర్వణోహ్యదౌ ప్రతిపద్యాదిసన్దిమ. 35

సాయాహ్నే హ్యనుమత్యా యద్వ్యాలవౌ కాల ఉచ్యతే । లవౌ ద్వావేవ కాలో యః కాలో జ్ఞేయోఽపరాహ్ణికః. 36

ప్రకృతిః కృష్ణపక్షస్య కాలేఽపన్నేఽపరాహ్ణికే । సాయాహ్నే ప్రతిపత్తశ్చ సకాలః పౌర్ణమాసకః. 37

వ్యతీపాతే స్థితే సూర్యే లేఖామూర్ధం యుగాన్తరే । యుగాన్తరోదితే చైవ చన్ద్రలేఖోపరిస్థితే. 38

పూర్ణమాసావ్యతీపాతౌ యదా వశ్యే త్పరస్పరమ్ । యావన్తౌ వ్యతీపాతే యస్మిన్కాలే వ్యవస్థితా. 39

తదైవ సూర్యముద్దిశ్య దృష్ట్వా సజ్ఞాతు మర్హసి । సవై వషట్క్రియాకాల వ్యవః కాలోఽభిధీయతే. 40

పూర్ణేన్దుః పూర్ణవక్షేతు రాత్రిసన్దిమ పూర్ణిమా । తస్మా దాప్యాయతే సక్తం పూర్ణిమాస్యాం నిశాకరః ।

యథాఽన్యోన్యం వ్యతీపాతే పూర్ణిమాం ప్రేక్షతే దివా. 41

చన్ద్రాదిత్యోఽపరాహ్ణేతు పూర్ణత్వా త్పూర్ణిమా స్మృతా । యస్మాత్తా మనుమన్యనే పితరో దైవతైస్సహ. 42

తస్మా దనుమతిర్నామ పూర్ణిమాఽప్రతిమా స్మృతా । ఆత్యర్థం రాజతే యస్మా త్పూర్ణమాస్యాం నిశాకరః. 43

రజ్జానాచ్చైవ చన్ద్రస్య రాకేతి కవయో విదుః । ఆమా-వసేతా- మృషేతు యదా చంద్రదివాకరౌ ।

ఏకా పంచదశీ రాత్రి రమావాస్యా తతః స్మృతా-

ఉద్దిశ్య తామమావాస్యాం యదా దర్శం సమాగతౌ । అన్యోన్యం చంద్రసూర్యౌతు దర్శనా ద్దర్శ ఉచ్యతే.

ద్వౌద్వౌ లవా వమావాస్యాం సకాలః పర్వనన్దిమ । ద్వ్యక్షరః కుహూమాత్రశ్చ పర్వకాలస్తు స స్మృతః. 45

ఇకమీదట పర్వ సందుల విషయము తెలిపెదను. చెరకు గడలకును వెదురుగడలకును కలకణువులకు ముడులు ఉన్నట్లే సంవత్సరమునకును ఆయనములు ఋతువులు మాసములు అర్థ మాసములు తిథులు మొదలగునవియు కణువులుగాను ఆ (పర్వముల) కణువుల నడుమ వాటిని కలుపుచు నుండు సందికాలము ఆ కణువుల ముడులుగాను అమధి యున్నవి. పూర్ణ (శుక్ల) కృష్ణపక్షాత్మకమగు మాసమునకు శుక్ల కృష్ణ పక్షములు కణువులును వాటి సంది కాలములు(పూర్ణి మాఽమావాస్యలు) ముడులునైనట్లే పక్షములకును ప్రతిపత్ మొదలు పూర్ణిమామావాస్యల పరకుగల (విదియ మొదలగు) కాలము కణువులును పూర్ణిమకును కృష్ణ ప్రతిపత్కును-అమావాస్యకును శుక్ల ప్రతిపత్కును నడుమగల కాలము గ్రంథులు (ముడులు)ను అగుచున్నవి. (వెదురు-చెరకు-మొదలగువాని యందు ముడులవలె నుండు కఠిన భాగము గ్రంథి-ఆ గ్రంథు లకు రెండికి నడుమ నుండు భాగము పర్వము[కణువు]అని తెలియవలెను.) ఇట్టి పర్వముల సంది కాలములందు అగ్న్యై ధానము మొదలగు కర్మముల నాచరించవలయును. పూర్ణిమనాటి సాయాహ్నకాలమందలి రెండు లవముల కాలము 'అను మతి' అదే నాటి అవరాహ్ణపు రెండు లవముల కాలము 'రాకా' అనబడును. కృష్ణ ప్రతిపత్నాటి అవరాహ్ణము గడచి సాయా హ్నము ఆరంభమగు నమయము పౌర్ణమా సేష్టికి నముచిత నమయము. ఏ పూర్ణిమనాడు రవి క్రాంతివృత్తమున సంపాత స్థానమందుండగా చంద్రుడు రవినుండి ఆరు రాసుల (180 బా.), దూరములో విషువద్యృత్త సందిస్థానమునందుండి అతనిని చూచుచుండునో, ఆ కాలమును కృష్ణ ప్రతిపత్ ఆరంభము కాకుండునంతలో సూర్యుని గతిని అనుసరించి గణన చేసి తెలిసికొనవలెను. సరిగా ఆ నమయము వషట్కార నహితమగు శ్రౌతస్మార్త నత్కర్మానుష్ఠానమునకు తగిన నమయము

ఓనినే షష్ఠకాలము అనియు పిలుచుదు, రవి కిరణములలో నొకటగు సుమమ్నా కిరణముతో పూరింపబడుచుండు అమృతము కల చంద్రుడు పూర్ణిమనాటి అర్ధరాత్ర సమయమున నిండుగా అమృతము కలిగియుండును. అందుచే ఆ తిథికి 'పూర్ణిమా' 'నిండుదనము గలది' అని పేరు. ఆ అమృతముతోనే అనాడు చంద్రుడు ప్రాణులకును అప్యాయనము (పరితృప్తి) కలిగించును. అనాడు చంద్రుడును రవియును వగలు అపరాహ్ణ సమయమున శ్రాంతి వృత్త పిమ్మట వృత్తముల సంపాత ప్రదేశమందుండి పరస్పరము నిండు చూపుతో (పూర్ణ దృష్టితో) చూచుకొందురు అందుచే గూడ ఈ తిథికి పూర్ణిమా అని పేరు. ఇట్టి పూర్ణిమా తిథిని పితరులును దేవతలును అనుమతించురు కావున ఓసికి అనుమతి యనియు వ్యవహారము. ఈనాడు చంద్రుడు మిక్కిలిగా (మేర మీరి) రాజిల్లును కావునను ప్రాణులను అతడు రంజిల్చి (అనందింప) జేయును గావునను ఈ విధమగు పూర్ణిమకు 'రాకా' అనియు నామము. చంద్రసూర్యులు కలిసి (అమా-కలిసి) ఉండు తిథికి అమావాస్య (అమా-కూడి ఒకటిగా; వనతః-వసించురు) అని వ్యవహారము. ఈ అమావాస్యనాడు చంద్రసూర్యులు ఒకేచోట కూడి దర్శనము ఇత్తురు. కావున ఈ తిథికి 'దర్శ' అనియు పేరు కలిగినది. పూర్ణిమా-కృష్ణ ప్రతిపక్షంకు నడుమ కాని అమావాస్యా- శుక్ల ప్రతిపక్షంకు నడుమ కాని ఉండు సాధికాలము రెండు లవముల పరిమాణముతో నుండును. ఇది కోకిల 'కుహూ' అని రెండక్షరములు పలికినంత కాలమే; కనుక అమావాస్యనాటి ఇట్టి పర్వ సాధికాలమును 'కుహూ' అందురు. (ఇది వింతగా కనబడు అర్థము. వాస్తవమున ఈ 'కుహూ' పదము 'గుహూ' పదమునుండి మారినది; అనగా చంద్రకళ పూర్తిగా మరుగుపడి కొంచెము కూడ అనాడు కనబడదని అర్థము.) ఇది శ్రౌత కర్మలకు తగిన పర్వకాలము.

దృష్టచన్ద్రా త్వమావాస్యా మధ్యాహ్నప్రభృతీహవై ।

దివా తదూర్ధ్వం రాత్ర్యాంతు సూర్యే ప్రాప్తేతు చన్ద్రమాః. 46

సూర్యేణ సహసోద్గచ్ఛే త్ప్రీతస్సాన్నాత్తు వై తతః సమాగమ్య లవౌ ద్వౌతు మధ్యాహ్నాన్నివతద్రవిః. 47

ప్రతివచ్చుక్లవక్షస్య చన్ద్రమా స్సూర్యమణ్డలాత్ । నిర్ముచ్యమానయౌ ర్మధ్యే తయోర్మణ్డలయోస్తు వై. 48

తస్మా ద్దివాహ్యమావాస్యో గృహ్యతే యో దివాకరః కుపేతి కోకిలే నోక్తం యస్మా త్కాల స్సమావ్యతే. 49

తత్కాలసమ్మితా హ్యేషా అమావాస్యా కుహూ స్మృతా । నీనీవాలీప్రమాణంతు క్షీణపక్ష నిశాకరః. 50

అమావాస్యా విశత్యర్కం నీనీవాలీ తదా స్మృతా । అనుమతిశ్చ రాకాచ నీనీవాలీ కుహూ న్నదా. 51

ఏతాసాం ద్విలవః కాలః కుహూమాత్రా కుహూః స్మృతా । ఇత్యేష పర్వసన్ధీనాం కాలోవై ద్విలవ స్స్వత్పతః. 52

పర్వణాం తుల్యః కాలస్తు తుల్యాహతిపషట్కీయా । చన్ద్రసూర్యవ్యతీపాతే సాచువై పూర్ణిమే ఉజే. 53

ప్రతివత్ప్రీతివన్నస్తు పర్వకాలో ద్విమాత్రకః । కాలః కుహూనీనీవాల్యౌ నముద్ధౌ ద్విలవ స్స్వత్పతః. 54

అర్కాగ్ని మణ్డలే సోమే సర్వకాల కలా స్సమాః । యస్మా దాపూర్వతే సోమః పశ్చాదశ్శాంత తు పూర్ణిమా. 55

దశభిః పశ్చాభిత్యైవ కలాభి ర్దివస క్రమాత్ । తస్మా త్పశ్చాదశే సోమకలా వై నాస్తి షోడశీ. 56

తస్మా త్సోమస్య విప్రోక్తా పశ్చాదశ్శాంత మహాక్షయః । ఇత్యేతే పితరో దేవా స్సోమపా స్సోమపర్వనాః. 57

ఆరవా ఋతవోఽథాబ్ధా దేవాస్తాన్ భావయన్తిహి । ఆతఃపరం ప్రవక్ష్యామి పితౄణా మ్మౌనోద్ధుజస్తుయే. 58

శ్రాద్ధభోక్తృపితృనిర్ణయ- నద్గతనిర్ణయశ్చ.

తేషాం గతించ నత్త్వంవా ప్రాప్తిం శ్రాద్ధస్య చైవహి । న మృతానాం గతిశ్శక్యా జ్ఞాతుంవా పునరాగతిః. 59

అమావాస్యనాడు వలెనే ఇతర తిథులందును పర్వ సాధికాలము రెండు లవముల పాడే యుండును. ఇదియు 'కుహూ' అను కోకిల కూతయంత కాలమే యగును. ఏనాడు మధ్యాహ్న సమయమున అమావాస్య ఆరంభమగునో అనాడు చంద్రు డుదయించవలసిన వేళకే అతనితో పాటు కలిసి సూర్యుడును ఉదయించుచుండును; కనుక చంద్రునిలో మిగిలిన ఒక కళ కూడ కనబడదు. కావున ఆ అమావాస్యను 'నష్టచంద్రా' 'చంద్రుడు కనబడనిది' అందురు. ఇదియే వాస్తవ ఒక కళ కూడ కనబడదు. కావున ఆ అమావాస్యను 'నష్టచంద్రా' 'చంద్రుడు కనబడనిది' అందురు. ఇదియే వాస్తవ

మయిన 'కుహూ' అగును. ఆ మదనాడు మధ్యాహ్న నమయము మీదట చంద్రుడు రవినుండి వేరుపడుట ఆరంభము అగును. అట్టి పర్వ సంధికాలము (అమావాస్య ముగిసి ప్రతిపత్ ఆరంభము నమయము) 'అన్వాహులు' అను శ్రౌత కర్మలకును 'దర్శ'యందు చేయదగిన వషట్కార (శ్రౌత)కర్మలకును సముచిత నమయము. ఇట్టి అమావాస్య నాటి పర్వ నమయమునకు 'ఋతుముఖ'మని వ్యవహారము. ఇట్లు అనాడు చంద్రుడు ఒక్క కళ కూడ బొత్తుగా కనబడకుండ పోవు ఆ అమావాస్య శుక్ల పక్షారంభమగు మధ్యాహ్న కాలము వరకు ఉండి ఆ నమయపు రవి అమావాస్యకు చెందిన రవిగా గ్రహింపబడును. కావున అది శ్రౌత కర్మానుష్ఠానమునకు ప్రశస్తకాలము. పర్వ (అమావాస్య) శుక్ల ప్రతిపత్ సంధికాలములో సరిగా రెండు లవముల (కొకిల 'కుహూ' అని వలుకునంత) కాలము సరియగు కుహూ అని గ్రహించవలయును. క్షిణించినంత క్షిణించినను మిగిలిన చంద్రకళ ఎంతసేపు కనబడునో అంతకాలము ఆ అమావాస్య 'సినీవాతీ' అనబడును. అట్టి అమావాస్యతో రవికి సంబంధ ముండుటచే ఆ తిథికి ఈ పేరు వచ్చినది. ('సినీ' అనగా చంద్రుడు; అతనితో సంబంధము గల తిథి 'సినీవాతీ') ఈ విధముగా 'కుహూ' అను రెండక్షరముల ఉచ్చారణ కాలము అగు ద్వి లవముల కాలమే అనుమతి-రాకా-సినీవాతీ-కుహూ-అను నాలుగు పర్వ సందులకును కాల పరిమితి అని తెలియవలెను. పర్వకాలముల పరిమితి వలెనే వాటిని ఆశ్రయించి చేయవలసిన ఆహుతి-వషట్కార పూర్వక శ్రౌతకర్మల-కాల పరిమితియు నమానముగా నుండును. చంద్ర సూర్యులకు వ్యతీపాతము సంభవించుట (క్రాంతివృత్త విషువవృత్త సంపాతము లందు ఇద్దరును 180 భాగల దూరమందుండి పరస్పరము చూచుకొనుట) చేతనే రాకా-అనుమతి- అను రెండు విధములగు పూర్ణిమలును ఏర్పడుచున్నవి. అట్లే పూర్ణిమా కృష్ణ ప్రతిపత్ల పర్వ సంధికాలము కూడ ద్వి లవ పరిమితమే. కుహూ-సినీవాతీ-అను రెండు పర్వముల కాల పరిమితియు ద్వి లవములే. చంద్ర సూర్యుల తేజః కళల సంబంధము చేతనే పర్వ నమయములు ఏర్పడును. కావున సూర్యాగ్ని తేజః కళా సంబంధము గల చంద్రుని కళలును పర్వ కాలములందు అందులకు అనుగుణముగా అగ్ని సూర్యుల సంబంధానుసార ముండును. (అందుచేతనే చంద్ర సంబంధముపై ఆధార వడి ఏర్పడు పర్వదినములు శ్రౌత కర్మలకు ప్రశస్తము లనబడును.) సోముడు దినమున కొక కలవంతున కలా పూర్ణి నొందుచు పూర్ణిమనాడు వదునైదు కళలు కలవాడగును. (ఇదికాక అతనియందు ఎప్పుడును (నదా) తరుగక పెరుగక యుండువదునారవ కళయొకటి[సాదా]కలదు. అది వృద్ధిక్షయములలో పాలువంచుకొనదు.) కావున నేను పంచదశ కళల తోనే చంద్రుడు వృద్ధి క్షయములకు పాలువడునని చెప్పితిని. సోమపులు (సోమని అమృతమును త్రావువారు) 'సోమవర్ధనాః' (సోమనిచే వృద్ధి నొందుచు సోమని కూడ వృద్ధి నొందించువారు) అనబడు పితరు లనబడు దేవతల విషయము ఇట్లుండును. వీరికి ఋతువులు-ఆర్తవులు అనియు వ్యవహారము కలదనియు వీరిని (అజాన-కర్మ) దేవతలు కూడ కర్మానుష్ఠానమున బావన చేయుచుందరనియు ఎరుగవలయును. ఇకమీదట శ్రాద్ధములను అనుభవించు పితృ దేవతలు ఎవరో-వారి గతులు (వారి ఆశ్రయ స్థానములును ప్రవృత్తులును) ఎట్టివో లోకమందలి ఆయా వర్ణములవారు ఇచ్చు శ్రాద్ధములు వారి కెట్లు అందునో తెలిపెదను; వినుము. ఏలయన ప్రాణులు మృతులైన తరువాత ఆ జీవుల గతి - లోకములందు వా రెచ్చట నంచరించుచుందురో-మరల వా రెట్లు ఈ లోకములో ఎక్కడకు వత్తురో తెలియుట (శాస్త్ర ప్రమాణముతోనే తప్ప) శక్యము కాదు.

తవసా(౭పి)హి ప్రసిద్ధేన; కింపునర్మాంనచక్షుషా । అత్ర దేవా నిృత్యాంశ్చైవ పితరౌ లోకికా శ్శ్రితాః. 60
 తేషాం తే దర్శసామర్థ్యాత్ స్మృతాః సాయుజ్యగా ద్విజైః । యది చాశ్రమధర్మేణ సమృష్టానై ర్య్యవస్థితాః. 62
 అన్యే చాత్ర ప్రసీదన్తి శ్రద్ధాయ క్తేషు కర్మసు । బ్రహ్మచర్యేణ తవసా యజ్ఞేన ప్రజయా భువి. 63
 శ్రాద్ధేన విద్యయా చైవాన్నదాసేనచ నవదా । కర్మస్యేతేషు యే నక్తా వర్తన్త్యాదేహపాతనాత్. 64
 దేవై నైపితృభిస్సార్థమూష్మపై సోమపై నతా । స్వర్గతా దివి మోదన్తే పితృమన్త ముపాసతే. 65
 ప్రజావతాం ప్రసిద్ధేషా ఉక్తా శ్రాద్ధకృతాంచ వై । తేషాం నివాపే దత్తాని తత్కులీనైస్తు బాన్ధవైః. 66
 మాన శ్రాద్ధంహి భుజ్జానా నృప్యన్తే సోమలోకతైః । ఏతే మనుష్యాః పితరో మానశ్రాద్ధభుజస్తు వై. 66

- తేభ్యః పరేతు యేత్యనేయే నజ్జీర్ణాః కర్మయోనిషు । భ్రష్టాశ్చాశ్రమధర్మేషు స్వధాస్వాహావివర్జితాః. 67
 భిన్నే దేహే దురావస్థాః ప్రేతభూతా యమక్షయే । స్వకర్మాణ్యనుశోచంతో యాతనాస్థాన మాగతాః. 68
 దీర్ఘాశ్చైవాతిశుష్కాశ్చ శ్మశ్రులాశ్చ వివాససః । ఘృత్విహస్థాభిభూతాస్తే విద్రవంతి తతస్తతః. 69
 సరిత్సరస్తడాగాని పుష్కరిణ్యశ్చ సర్వశః । పరాన్నా న్యభికాజ్ఞంతః కాల్యమానా న్తతస్తతః. 70
 స్థానేషు పాత్యమానా యే యాతనా స్తేషు తేషువై । శాల్మల్యాం వైతరణ్యాంతు కుమ్భ్యాం కారమ్బువాలుకే. 71
 అసివత్రవనేచైవ పాత్యమానా స్స్వకర్మభిః । తత్రస్థానాంతు తేషాంవై దుఃఖితానా మశాయినామ్. 72

మృతులైన జీవులు ఏ గతి కేగుదురను విషయమును వ్రసిద్ధమగు మహా తపస్సుతో కూడ తెలియుట సాధ్యము కాదనిన మాంస నిర్మితమగు కంటితో చూచి వ్రత్యక్ష ప్రమాణముతో తెలియుట ఎట్లు సాధ్యమగును:

లౌకికులగు పితరులు శ్రాద్ధము చేయు యజమానుని మృత పితృ పితామహ ప్రపితామహాదులు) ద్యులోకవాసులగు పితృదేవతలను ఆశ్రయించి (వారి ద్వారమున) నద్గతిని పొందుదురు. వారు వారాచరించిన ధర్మపు సామర్థ్యముచే ద్యులోకవాసి దేవతలను పితృ దేవతలను ఈ లౌకిక పితృ పితామహ ప్రపితామహాది పితరులకు తమతోడి సాయుజ్యమునో తమ లోకమందు వీరి నివాసమునో అనుగ్రహించి నుఖింపజేయుదురు. ఈ లౌకిక పితరులు గాని వారి పుత్ర పౌత్రాది సంతతి కాని తమ తమ ఆశ్రమ ధర్మములను ఆయా కర్మానుష్ఠాన సంప్రదాయములను చక్కగా పాటించుచు వ్యవస్థానుసారము జీవించుటచే వీరికి పరలోకమున నద్గతి కలుగును. ఈ లౌకిక పితృ పితామహాదుల పుత్ర పౌత్రాదులు వీరి నుద్దేశించి శ్రద్ధాయుక్తులయి కర్మల నాచరించుటచే గూడ ఈ లౌకిక పితరులకు నద్గతి కలుగును. బ్రహ్మ చర్యము-తపస్సు-యజ్ఞము ఆచరించుట- సత్సూతాసమును కనుట- శ్రాద్ధకర్మలను శ్రద్ధతో ఆచరించుట- విద్యాధ్యయనము చేయుట- అన్నదానము చేయుట- ఇవి ఏడును లౌకిక పితరుల నద్గతికి హేతువులు. కావున దేహము వడిపోవు పరకును ఇవి విడువక ఆచరించుచుండవలయును. పితరులయందు శ్రద్ధాభక్తులు గల తమ పుత్ర పౌత్రాదులను ఉపాసించి (ఆధారముగా చేసికొని) ఈ లౌకిక పితరులు లోగడ చెప్పిన సోమపులు-ఊష్మపులు అను పితృ దేవతలతోను దేవతలతోను కూడి స్వర్గలోకమున మోదముతో నుండురు. సంతానవంతులగు ఈ లౌకిక పితరులు తమ పుత్ర పౌత్రాదులు చేయు శ్రాద్ధాది కర్మలతోను వారి వంశమునందలి జ్ఞాతిజనులు గాని బాంధవులుగాని ఇచ్చు తర్పణోదకము మొదలగు వానితోను వీరు జరుపు మాన శ్రాద్ధము మొదలగు వానితోను తృప్తి చెంది సోమవి అమృతము అందెడి లోకములలో ఆనందించుచుండురు. మాన శ్రాద్ధముల ననుభవించు అదృష్టము వట్టు మానవ(లౌకిక)పితరుల విషయము ఇది.

ఈ చెప్పిన విధమగు ఆచరణములతో తమ జీవితము గడువక ఆయా పుణ్యాపుణ్యా సంమిశ్రమగు సంకీర్ణ కర్మములను (శాస్త్రవిధి నిషేధములను వర్జించుకొనక తమకు తోచినట్లు చేయు కర్మలు సంకీర్ణ కర్మములు) ఆచరించుచు దానిచే లభించు ఆయా వివిధ జన్మములందును తమ వర్ణాశ్రమ ధర్మములను శాస్త్రానుసారము పాటించక భ్రష్టులై స్వాహా-స్వధాకారములతో దేవపితృ కర్మములు ఏవియు ఆచరించక జీవించినవారు తమ దేహము పోయిన తరువాత ప్రేత భూతులయి యముని లోకమునకు పోయి దురవస్థల పాలయి యాతనానుభవ స్థానమున కేగి తాము ఈ లోకమున చేసిన ఆయా కర్మములను తలచుకొని పశ్చాత్తాపపడుచు శోకించుచు ఉండురు. అచ్చట వీరు పాడవగు దేహములతో రక్త మాంసములు లేక శుష్కించి గద్దములు మీనములు తెగ పెరిగి వస్త్రములు లేక ఆకలి రప్పులతో బాధ పడుచు యాతనా లోకములో అటుఇటు వదిలెత్తుచుండురు. ఆయా యాతనాస్థానములందు పడవేయబడుచు వారు యాతనల ననుభవించుదురు. ఇతరు లెవరైన అన్నము పెట్టుదురాయని పరాన్నములు కోరుచు నదులు నరస్సులు చెరువులు కోవేరులు (సిటికై) వెడకుచు పోయి పోయినచోటినుండి (యమదూతలచే) తరిమివేయబడుచు తిరుగుచుండురు. అచట వీరిని ఆ దూతలు శాల్మలి (ముండ్ల బూరుగు) వైతరణి (నెత్తురు-చీము మొదలగు కళ్ళలముతో నిండిన నది) కుంభి-కారంబ వాలుకము : అసివత్రమ-పు. 68).

జనము మొదలగు యాతనా స్థానములందు తమ తమ కర్మానుసారము పడద్రోయబడుదురు. వా రచట ఎంతో దుఃఖ మనుభవించుచు వందుకొనుటకు తావు దొరుకక బాధ పడుచుందురు.

తేషాం లోకాస్తరస్థానాం బాన్ధవై ర్నామగోత్రతః । భూమా వాస్తృతదర్భేషు దత్తాః పిణ్డా స్త్రయస్తు వై. 73

ప్రాప్తాస్తు తర్పయన్త్యేవ ప్రేతస్థానే ష్వధిష్ఠితాః । అప్రాప్తా యాతనాస్థానం ప్రతిష్ఠా యేచ వజ్చదా. 74

వశ్చాద్యే స్థావరాంతేవై భూతానీకే ప్రయత్నతః । యేచాన్యే స్థావరాస్తేవై భూతదీపై స్వకర్మభిః. 75

నానారూపాసు జాతేషు తిర్యగ్యోనిషు మూర్తిషు । యదాహారా భవన్త్యేతే తాసుతాన్వీతి యోనిషు. 76

తస్మిం నస్మిం నదాహారే శ్రాద్ధందత్తంతు ప్రీణయేత్ । కాలే న్యాయాగతం పాత్రే విధినా ప్రతిపాదితమ్. 77

ప్రాప్నువన్త్యమరా దత్తం యత్రయత్రచ తిష్ఠతి । యథా గోష ప్రతిష్ఠాసు చతో విన్దతి మాతరమ్. 78

తద్దర్శ్యాస్త్రీషు దృష్టాన్తో మన్త్రః ప్రావయతే పురమ్ ।

ఏవం హ్యవికలం శ్రాద్ధం శ్రద్ధాదత్తం మను ర్భ్రవీత్. 79

ససత్కుమారః ప్రోవాచ వశ్యన్ద్వివ్యేన చక్షుషా । గతాగతజ్ఞః ప్రేతానాం ప్రాప్తిం శ్రాద్ధస్య చైవహి. 80

కృష్ణ పక్ష స్తవహస్తేషాం శుక్లే స్వప్నాయ శర్వరీ । ఇత్యేతే పితరో దేవా దేవాశ్చ పితరస్తు యే. 81

అన్యోన్యపితరో హ్యేతే దేవాశ్చ పితరో దివి । ఏతేతు పితరో దేవా మనుష్యాః పితరస్తు వై. 82

పితా పితామహ శ్చైవ తథైవ ప్రపితామహః । ఇత్యేష విషయః ప్రోక్తో పితౄణాం సోమపాయినామ్. 83

ఏతత్పితృమహత్త్వంహి పురాణే నిశ్చయం గతమ్ । ఇత్యేష సోమనూర్యాభ్యా మైశస్య చ సమాగమః.

అవాప్తిః శ్రద్ధయాచైవ పితౄణాం చైవ తర్పణమ్ । వర్షణాం చైవ యః కాలో యాతనాస్థాన మేవచ. 85

సమాసా త్కిర్తిత స్తుభ్యం సర్గఏష సనాతనః । వైదుష్యాయ న తత్సర్వం కథితం త్వేకదేశకమ్. 86

అశక్యం పరిసంఖ్యాతుం శ్రద్ధేయం భూతి చిచ్ఛతా । స్వాయమ్భువస్య దేవస్య ఏష సర్గో మయేరితః. 87

విస్తరేణానుపూర్యాచ్చ భూయః కిం కథయామి వః. 87

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్వంతరానుక్తిర్తనే అమావాస్యకాలనిర్ణయాది

కథనం నామ చత్వారింశదుత్తర శతతమోఽధ్యాయః.

ఇట్టివారు లోకాంతరములందు యాతనా స్థానములందు ఉన్నను వారి బాంధవులు ఈ లోకమందు ఈ ప్రేతల నామ గోత్రముల నుచ్చరించుచు భూమివయి దర్శనము వరచి మూడు పిండములను ఉంచగా అవి ఈ శ్రాద్ధకర్తృ యజమానుని పితృ పితామహ ప్రపితామహులకు అంది వారికి తృప్తికలిగించును. ఒకవేళ ఈ శ్రాద్ధకర్తృ యజమానుని మృతలోకీక పితరులు లోకాంతరములందు యాతనా స్థానములందుండక అచటినుండి ఈవలకు వడి దేవాసుర మానవ తిర్యక్ స్థావర జన్మములు అను బదిండిలో దేనియందైన నున్నను స్వకర్మానుసారము స్థావర జన్మములందు భూతత్వ మాత్రమును నూచించు ఎంత ఖుద్ర జన్మమునందు ఉన్నను తిర్యక్ (వశువక్షి మృగ) జన్మములందలి నానా రూపములు గల యోనుల (జన్మముల)లో ఏయోనియందు ఏ మూర్తితో నున్నను అందు ఆ ప్రాణి ఏఅహారమును తినునదియైనచో ఈ శ్రాద్ధకర్తృ యజమానుడిచ్చిన శ్రాద్ధియాహారము ఆ అహారముగా మారి ఆప్రాణిని తృప్తినొందించును. అంతేకాక ఈ ప్రేతప్రాణి తన జీవితకాలమందు తానుకాని ఆతని పుత్ర పౌత్రాదులు ఇవ్వదు కాని తమ న్యాయార్జిత ధనము నుండి సత్కాత్రమునందు శాస్త్ర విధిననుసరించి ఇచ్చిన దానపువలముకూడ దేవతలచే గ్రహింప (అందుకొన)బడి అది వారిచే ఈ మృతప్రేత ప్రాణికి-ఆ ప్రాణి ఏ జన్మమునందున్నను-అందజేయబడును. గోవులు తప్పిపోయి ఎచ్చట ఏవిధముగా నున్నను దూడ పోయి తన తల్లిని గుర్తించగలదు. అట్లే మంత్రము శ్రాద్ధ దానాది ఫలమును ఆ ప్రేత ప్రాణికి అందజేయును. అను ఈ లోకీక దృష్టాంతముతో ఇది శాస్త్రములందు చెప్పబడియున్నది. ఇట్లు శ్రద్ధతో

జరిపిన శ్రాద్ధము అవికలము-సంపూర్ణము-సమగ్రము-అగునని మనువు చెప్పెను. అని ననత్తు-మాడడు తన దివ్య తపోమయ నేత్రముతో చూచి ప్రేతల గతాగతములను వారికి శ్రాద్ధఫలములు అందు విధమును ఎరిగి చెప్పెను. ఈ పితృలోకస్థ పితరులకు (పితృదేవతలకు; లౌకిక పితరులకు కాదు) మానవుల కృష్ణవక్షము వగలుగా- శుక్లవక్షము రాత్రిగా అగును. ఇట్లు పితృదేవతలు-దేవతలు. (లౌకిక) పితరులు అను మాడు విధములగు వారి విషయమును చెప్పబడినది. పితృదేవతలును దేవతలును ద్యులోకమున వీరికి వారును వారికి వీరిని పరస్పరము పితరులుగా ఆరాధన లందుకొందురు. మనుష్య పితరులు-లేదా లౌకిక పితరులు అనగా మానవలోకమునందలి శ్రాద్ధకర్తృ యజమానుల పితృపితామహ ప్రపితామహులు అని తెలియవలయును. సోమ పాయులగు (సోమునినుండి లభించు ఆమృతమును త్రావు) పితరుల విషయము ఇది; అన్ని శాస్త్రములందును ప్రవచింపబడిన దానిని సీకు చెప్పితిని. ఇదియంతయు పురాణమునందు పితృ మహత్త్వము (పితరుల గొప్పదనము) అను పేరుగల ప్రకరణమునందు చెప్పబడియున్నది.

ఇట్లు సీకు ఇచట ఇలాపుత్తుడగు పురూరవనుడు తన మాతామహాడగు సూర్యుని-పితామహాడగు చంద్రుని కలియుటయు శ్రద్ధాయుక్తుడై అతడచట శ్రాద్ధకాలమెరిగి ఆకాలమునకు వేచియుండుటయు పితరుల సతడు తృప్తి నొందించుటయు పర్యకాల పరిమాణ స్వరూపమును మృతప్రేత ప్రాణుల యాతన్యాస్థాన స్థితిని సీకు సంక్షేపముగ తెలిపితిని. ఇది సనాతనము (నిత్యమును అతి ప్రాచీనమును) అగు నృష్టి వ్యవస్థా ప్రకారము. సీకు దీనియందు వైదుష్యము (సంపూర్ణ పాండిత్యము) కలుగునంత విస్తరముగకాక ఏకదేశము-అల్పాంశము-మాత్రము తెలిపితిని. ఇదియంతయు పరిసంఖ్యానము చేయుట (పరితః-సమగ్రముగా; సంఖ్యాయ-లెస్సగా ఎరిగి-ప్రతిపాదించుట) ఎట్టివారికిని శక్యముకాదు. దీనిని మానవులు వ్యవస్థ చేసిన ప్రత్యక్షానుమానాది ప్రమాణములతో నిరూపించ అలవికాదు. నిరూపించరాదు. తనకు (ఇహమునను పరమునను) క్షేమము కలుగవలెనని కోరువాడు దీనిని శ్రద్ధతో (సర్వ సాధారణ) దృష్టికందనిదియు కలదను నమ్మికతో) ఆచరించవలయును. స్వాయంతువమనుని నృష్టి వ్యవస్థా ప్రకారమిది సీకు విస్తరించి అను ఘర్వితో (దేని తరువాత ఏది చెప్పవలెనో అదే క్రమమున) చెప్పితిని. మీకు ఇంతేమి చెప్పవలయు నందురో అడుగుడు.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మన్వంతరాను కీర్తనమున ఆమావాస్యా కాలనిర్ణయాది ప్రతిపాదనమును నూట నలువదియవ అధ్యాయము.

ఏకచత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

నిమేషాదిదివ్యసంవత్సరాస్తకాలనిర్ణయః.

ఋషయః : చతుర్యుగాని యావి స్యుః పూర్వే స్యాయమ్మవేఽన్తరే ।

ఏషాం నిసర్గం నజ్ఞాంచ । శోతుమిచ్ఛామ విస్తరాత్. 1

సూతః : వృథివీద్యుప్రసక్లేన న మయా ప్రాగుదాహృతమ్ ।

తేషాం చతుర్యుగం త్వేవం తద్వక్ష్యామి నిబోధత. 2

తత్ప్రమాణం ప్రనజ్ఞాయ విస్తరాచ్చైవ కృత్స్నశః । లౌకికేన ప్రమాణేన నిష్పద్యాబ్ధింతు మానుషమ్. 3

★ ఇచట పురాణము అసగా మనకు ఈనాడు లభించుచున్న ప్రదనెనిమిది పురాణములలో ఏదో ఒకటి అవికాదు. వేదమునందలి ఒక యంశముగా పురాణము అను వాఙ్మయాంశము కలదు. అది వాస్తవమున వేదమునకు పూరణము; ఈ విధమగు 'పురాణము'నందలి కొన్ని వచనములను అవంతంబాది మునులు తమ ధర్మసూత్రము లందు ఇచ్చియున్నారు. మరికొన్ని ఈనాడు మనకు లభించు స్మృతులలో వైదిక రూపమును కోల్పోయి లౌకిక మగు సంస్కృతపు రూపమునకు మారి కనబడుచున్నవి. (అనువాదకుడు)

- తేనాపీహ ప్రసజ్ఞాయ వజ్ఞాపీహ చతుర్ముగమ్ । సిమేషతుల్యకాలాని మాత్రా లఘుక్షరాణిచ. 4
- కాష్ఠానిమేషా దశవజ్ఞాచైవ త్రింశచ్చ కాష్ఠా గణయేత్కలాంతు ।
- త్రింశత్కలాశ్చైవ భవేన్ముహూర్త సైత్త్రింశతా రాత్ర్యిహాసీ సమేతే. 5
- అహోరాత్రై ర్విభజతే నూర్యో మానుషలౌకికః । రాత్రి స్వప్నాయ భూతానాం చేష్టాయై కర్మణా మహః. 6
- ప్రిత్యై రాత్ర్యిహాసీ మానః ప్రవిభాగ స్తయోఃపునః । కృష్ణపక్ష స్తహస్తేషాం శుక్ల స్వప్నాయ శర్వరీ. 7
- త్రింశద్వై మానుషా మాసాః పితృమాన స్స ఉచ్యతే । శతాని త్రీణి మాసానాం షష్ట్యాచాభ్యధికానితు. 8
- పితృ స్సంవత్సరోహ్యేష మానుషేణ విభావ్యతే । మానుషేణైవ మానేన వర్షాణాం యచ్ఛతం భవేత్. 9
- పితౄణాం తాని వర్షాణి సజ్ఞాయతానితు త్రీణివై । దశచైకా (చత్వారశ్చ)ధికామాసాఃపితృసజ్ఞ్యేహ కీర్తితాః. 10
- లౌకికేన ప్రమాణేన అబ్ధో యో మానుష స్స్మృతః । ఏత ద్దివ్యమహోరాత్ర మిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః. 11
- దివ్యై రాత్ర్యిహాసీ వర్షం ప్రవిభాగ స్తయోఃపునః । అహస్తు యదుదర్కశ్చ రాత్రిర్యాదక్షిణాయనమ్. 12
- ఏతే రాత్ర్యిహాసీ దివ్యై ప్రసజ్ఞాయ తయోః పునః । త్రింశ ద్యానితు వర్షాణి దైవో మానస్తు స స్మృతః. 13
- మానుషాణాం శతం యచ్ఛ దివ్యమాసాస్త్రయస్తుతే । దశచైకా తథాహాని దివ్యేష విధి స్స్మృతః. 14
- త్రిణి వర్షశతాన్యేవ షష్టివర్షా స్తథైవచ । దివ్యసంవత్సరోహ్యేష మానుషేణ ప్రకీర్తితః. 15

నూతు నలువది యొకటవ అధ్యాయము.

నిమేషాది దివ్య వత్సరాంతకాల నిర్ణయము.

ఋషులు నూతుని 'పూర్వము స్వాయంభువ మస్వంతరమున వ్యవస్థ చేయబడిన చతుర్ముగముల వ్యవస్థను స్వరూపమును సంఖ్యా పరిమాణమును నవిస్తరముగ వినగోరుచున్నాము.' అని అడిగిరి. నూతు డిట్లు చెప్పసాగెను. పృథివీలోక ద్యులోక (భూగోళ ఖగోళ వ్యవస్థాకథన) ప్రసంగమున నేను ఇదివరకు మీకు అది చెప్పి యుండలేదు. ఇపు డది మీకు తెలిపెదను. ఎరుగుదు. మొదట మీకు మానుష ప్రమాణముతో సంవత్సర పరిమాణమును నిష్పన్నము చేసి దాని ఆధారమున చతుర్ముగ పరిమాణమును తెలిపెదను. పదునైదు నిమేషములు (తెప్పపాటు కాలములు) కాష్ఠ; మువ్వుదికాష్ఠలు కల; మువ్వుది కలలు ముహూర్తము; మువ్వుది ముహూర్తములు ఒక రేయింబగలు; రవి రేయింబవళ్లుగా మానవ లౌకిక కాలమును విభజించుచున్నాడు. మానవులు వనులు చేసికొనుటకు వగలు-నిద్రించుటకు రాత్రి-ఉపయోగపడుచున్నవి. ఒక మానవమానము పితరులకు ఒక రేయింబవలు; అందునను కృష్ణపక్షము వగలు; శుక్ల పక్షమురాత్రి; మానవ మానములు మువ్వుది కలిసి పితరుల కొక మానము; మానవ మానములు మున్నూ టరువదికలిసి పితృ సంవత్సరము; మానవ మానముదే నూరు సంవత్సరము లైనచో పితరులకు-మూడు సంవత్సరముల నాలుగు మానము లగును. మానవ లౌకిక ప్రమాణమున సంవత్సరము దేవతలకు రేయింబగలు. అని వేదము తెలుపుచున్నది. అందును- మానవుల ఉత్తరాయనము దేవతలకు వగలు-దక్షిణాయనము రాత్రి; మానవ లౌకిక వత్సరములు మువ్వుది దేవమాన మానము; మానవ వత్సరములు నూరెనచో దేవతలకు మూడు మానములు (మరి వది దినములు) అగును; మానవ లౌకిక వత్సరములు మూడువందలఅరువది యైనచో ఒక దేవవత్సరము. (మాత్రా-లఘుచ్చారణ కాలము: నిమేషము)

- త్రిణి వర్షసహస్రాణి మానుషేణ ప్రకీర్తితః । త్రింశదన్యాని ఏర్షాణి స్మృత స్సప్తర్షివత్సరః. 16
- నవ యాని సహస్రాణి వర్షాణాం మానుషాణిచ । వర్షాణి నవతిశ్చైవ ద్రివసంవత్సర స్స్మృతః. 17
- షట్త్రింశత్తు సహస్రాణి వర్షాణి మానుషాణితు । వర్షాణాం తచ్ఛతం జ్ఞేయం దివ్యో హ్యేష విధి స్స్మృతః. 18
- త్రిణ్యేవనియుతాన్యాహార్యర్షాణాం మానుషాణిచ షష్టిశ్చైవ సహస్రాణి సజ్ఞాయతానితు సజ్ఞయా. 19
- దివ్యం వర్షసహస్రంతు ప్రాహు స్సజ్ఞాయదోజనాః । ఇత్యేత దృషిభిర్గీతం దివ్యయా సజ్ఞయా ద్విజాః. 20

కృతయుగాదిపరిమాణమ్

- దివ్యేనైవం ప్రమాణేన యుగసంఖ్య ప్రకల్పితా । చత్వారి భారతేవర్షే యుగాని ఋషయోఽబ్రువన్ ॥ 21
- కృతం త్రేతా ద్వాపరంచ కలించైవ చతుర్యుగమ్ । పూర్వం కృతయుగం నామ తతస్త్రేతాఽభిదియతే ॥ 22
- ద్వాపరంచ కలించైవ యుగాని పరికల్పయేత్ । చత్వార్యాహు స్సహస్రాణి వర్షాణి కృతం యుగమ్ ॥ 23
- తస్య తావచ్ఛతీ సన్ధ్యా సన్ధ్యాంశశ్చ తథావిధః । ఇతరేషు ససన్ధ్యేషు ససన్ధ్యాంశేషు చ త్రిషు ॥ 24
- ఏకపాదేన వర్తన్తే సహస్రాణి శతానిచ । త్రేతా త్రీణిసహస్రాణి యుగసంఖ్యవిదో విదుః ॥ 25
- తస్యాపి త్రిశతీ సన్ధ్యా సన్ధ్యాంశ స్సన్ధ్యయా నమః । ద్వైసహస్రే ద్వాపరంచ సన్ధ్యా సన్ధ్యాంశతశ్చ తే ॥ 26
- సహస్ర మేకం వర్షాణాం కలిరేవ ప్రకీర్తితః । ద్వైశతేచ తథాన్యేచ సన్ధ్యాసన్ధ్యాంశయో స్స్మృతః ॥ 27
- ఏషా ద్వాదశసాహస్రీ యుగ సంఖ్యాతు సంజ్ఞితా । కృతం త్రేతా ద్వాపరంచ కలిశ్చైత చతుష్టయమ్ ॥ 28

మూడువేల ముప్పది మానవ లౌకిక సంవత్సరములు ఒక నవ్తర్షి వత్సరము. దీనికి మూడింతలు-అనగా తొమ్మిది వేల తొంబది మానవ లౌకిక సంవత్సరములు ఒక ద్రువ సంవత్సరము. ముప్పది ఆరు వేల మానవ లౌకిక సంవత్సరములు నూరు దివ్య సంవత్సరములు; మూడు లక్షల ఆరువది వేల మానవ లౌకిక సంవత్సరములు వేయి దివ్య సంవత్సరములు; ఇట్లు దివ్య (దేవ సంబంధి) ప్రమాణానుసారము చతుర్యుగవ్యవస్థ పెద్దలచే చేయబడినది; ఋషి వచనానుసారము భారత వర్షమున కృత త్రేతా ద్వాపర కలియుగములు నాలుగు వ్యవహార ముందున్నవి. నాలుగువేల దివ్య వర్షములు కృతయుగము; అన్ని వందల దివ్య వర్షములు కృత త్రేతా సాధికారము; అవే నాలుగు వందల దివ్య వర్షములు సంధ్యాంశకాలము; ఇట్లే మూడు వేల దివ్య వర్షములు త్రేతాయుగ పరిమాణము; మూడు వందల దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము; మరి మూడు వందల దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము; రెండువేల దివ్య వర్షములు ద్వాపరయుగ ప్రమాణము; రెండు వందల దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము; రెండు వందల దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము; వేయి దివ్య వర్షములు కలియుగ ప్రమాణము; నూరు దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము; నూరు దివ్య వర్షములు దాని సంధ్యాంశకాలము.

- తత్ర సంవత్సరా స్సృష్టా మానుషా స్తాన్నిబోధత । చత్వారింశ త్తథాత్రీణినియుతానా మిహోచ్యతే ॥ 29
- వింశతిశ్చ సహస్రాణి కాలోఽప్యేష చతుర్యుగః । వృథక్త్యేనేహ వజ్ఞామి యుగానితు నిబోధత ॥ 30
- యుగాని దశ ద్వైవజ్ఞా వజ్ఞాచైవాత్రసంఖ్యయా । అష్టావింశత్సహస్రాణి కృతంయుగ మిహోచ్యతే ॥ 31
- ప్రయుతంతుతథాపూర్ణద్వైచాన్యేనియుతేపునః । షణ్ణవతి సహస్రాణి సంఖ్యతానితు సంఖ్యయా ॥ 32
- త్రేతాయుగస్య సంఖ్యేవ మానుషేణతు కీర్తితా । అష్టా శత సహస్రాణి వర్షాణాం మానుషాణి తు ॥ 33
- చతుష్షష్ఠిసహస్రాణి వర్షాణాం ద్వాపరం యుగమ్ చత్వారి నియుతాని స్యు ర్వర్షాణి తు కలిర్యుగమ్ ॥ 34
- ద్వాత్రింశచ్ఛతాన్యాని సహస్రాణితు సంఖ్యయా । ఏత త్కలియుగం ప్రోక్తం మానుషేణ ప్రమాణతః ॥ 35
- ఏషా చతుర్యుగావస్థా మానుషేణ ప్రకీర్తితా । చతుర్యుగస్య సంఖ్యతా సన్ధ్యాసన్ధ్యాంశకై స్సహ ॥ 36

మన్వంతరపరిమాణనిర్ణయః.

- ఏషా చతుర్యుగాఖ్యాతు సాధికా త్యేకసప్తతిః । కృతత్రేతాదియుక్తా సా మనోరన్తర ముచ్యతే ॥ 37
- మన్వంతరస్య సంఖ్యాతు మానుషేణ నిబోధత । ఏకత్రింశ త్తథాకోటి స్సంఖ్యతా సంఖ్యయా ద్విజైః ॥ 38
- తథాశతసహస్రాణి దశచాన్యాని భాగశః । సహస్రాణిచ ద్వాత్రింశ చ్చతాన్యష్టాధికాని చ ॥ 39
- అశీతిశ్చైవవర్షాశ్చ మాసాశ్చైవాధికాస్తు షడ్ । మన్వంతరస్య సంఖ్యేషా మానుషేణ ప్రకీర్తితా ॥ 40
- దివ్యేనచ ప్రమాణేన ప్రవజ్ఞామ్యన్తరం షునోః । సహస్రాణాం శతాన్యాహు ర్భవతైవతు సంఖ్యయా ॥ 41
- చత్వారింశత్సహస్రాణి మనోరన్తర ముచ్యతే । మన్వంతరస్య కాలస్తు యుగైస్సహ ప్రకీర్తితః ॥ 42

ఏషాచతుర్ముగభ్యాతు సాధికా హ్యేకనవ్తతిః । క్రమేణపరిష్కృతాస్తా మనోర న్తర ముచ్యతే. 43

ఏతచ్ఛతృర్దశగుణం కల్పమాహుస్తు తద్విదః । కల్పవ్రమాణా ద్విగుణోయథా భవతి నష్టయో. 44

తతస్తు వ్రశయః కృత్స్న స్సతు సప్రమృళయో మహాః । చతుర్ముగం సమాఖ్యాతా ద్వావరం కలిమేవచ.

యుగవ త్సమవేతో ద్వో ద్విధా వత్తుం న శక్యతే ।

ప్రమాగతం మయాఽ ప్యేత త్తుభ్యం నోక్తంయుగద్వయమ్. 46

ఋషివంశవ్రనశ్చేన వ్యాకులత్వా త్తథా క్రమాత్ । నోక్తం త్రేతాయుగం శేషం తద్వక్ష్యామి నిబోధత. 47

దివ్యమానముచే యుగ ప్రమాణము సంవత్సరములలో

యుగము	యుగపు మానము	యుగ సంధ్య	యుగ సంధ్యాంశము	మొత్తము
కృత	4000 +	400	+ 400	= 4800
త్రేతా	3000 +	300	+ 300	= 3600
ద్వాపర	2000 +	200	+ 200	= 2400
కలి	1000 +	100	+ 100	= 1200
చతుర్ముగము	10000 +	1000	+ 1000	= 12000

మానవ మానముచే యుగ ప్రమాణము సంవత్సరములలో

యుగము	యుగ ప్రమాణము	యుగ సంధ్యాం	యుగ సంధ్యాంశము	మొత్తము
కృత	1440000 +	144000 +	144000 =	1728000
త్రేతా	1080000 +	108000 +	108000 =	1296000
ద్వాపర	720000 +	72000 +	72000 =	864000
కలి	360000 +	36000 +	36000 =	432000
	3600000 +	360000 +	360000 =	4320000

ఈ విధమగు చతుర్ముగమునకు దివ్యయుగమని వ్యవహారము. ఇటువంటి దివ్యయుగములు డెబ్బదియొకటి పై చిల్లర యైనచో ఒక మన్వంతరమగును. ఇది మనుష్య లోకీక మానానుసారము ముప్పదియొక్క కోట్ల వదిలక్షల ముప్పది రెండువేల ఎనిమిది వందల ఎనుబది సంవత్సరముల ఆరు మానములగును. ఇదే మన్వంతర పరిమాణము దివ్య మానము ననుసరించి తొమ్మిది లక్షల నలువదివేల సంవత్సరములగును.

విశేషాంశము : వాస్తవమున వేయి దివ్యయుగములు-అనగా వేయి మానవ మహాయుగములు- అయినచో బ్రహ్మకు ఒక వగలు; బ్రహ్మదేవుని రాత్రికి కూడ ఇదే పరిమాణము; అనగా 12000000 దివ్య సంవత్సరములు = $12000000 \times 360 = 4320000000$ మానవ సంవత్సరములు బ్రహ్మకు ఒక వగలు; అనగా సృష్టికాలము; ఇంతయే బ్రహ్మకు రాత్రి-అనగా వ్రశయకాలము; ఒక సృష్టికాలములో 14గురు మనువులు జీవించి తమతమ వ్రవృత్తులను లోకమున వ్రవ ర్తిల్లజేయుదురు; కావున 1 మన్వంతరము = $12000000 \div 14 =$ సుమారుగా 857143 దివ్య సంవత్సరములు = $432000000 \div 14 = 30857143$ సంవత్సరములమీద 7 మానములు కావలయును; కాని ఇచ్చట పురాణములో ఇచ్చిన మన్వంతర పరిమాణములో దేవమానముచేకాని మానవ మానముచేకాని సరిపోవుటలేదు. ఇంతే కాదు; పైని దివ్యమానానుసారము ఇచ్చిన మన్వంతర పరిమాణముగు 940000 దివ్య వర్షములను 360తో గుణించగా మానవమాన సంవత్సరములు 338400000 మానవ వర్షములు కావలయును. కాని పైని మానవ మానానుసారము ఇచ్చిన మన్వంతర పరిమాణ సంఖ్య వేరుగా నున్నది.

ఇది సరిపోవుట ఎట్లు? ఆలోచించవలెను.

యుగ పరిమాణములకు నాలుగింటికిని దివ్యమానములోగాని మానవ మానములోకాని సంధ్యా సంధ్యాంశములు ఉన్నట్లే సృష్టికాలము (బ్రహ్మాదీనము)నకు కూడ సంధ్యా సంధ్యాంశాలు కలవు. కాని యుగముల విషయములో దివ్య మానమున యుగ పరిమాణము ఎన్నివేల దివ్య సంవత్సరములో అన్ని వందల దివ్య సంవత్సరములే ఆయుగపు సంధ్యయు. అంతయే ఆయుగపు సంధ్యాంశమును; కాని ఈ సృష్టికాలమునకు కల సంధ్యా-సంధ్యాంశ పరిమాణము అట్లు కాదు. ఈచెప్పిన 12000000 దివ్యమాన సంవత్సరములు=4320000000 మానవ సంవత్సరములలో 14 వంతును మరియు ఆ 14వ వంతులో శివ వంతును కలిసి యగునంత కాలము మొత్తము సంధ్యా సంధ్యాంశము లగునని తోచుచున్నది. అట్లు చూడగా 12000000లో 14వ వంతు 857143 దివ్య వత్సరములును దీనిలో శివ వంతు 285714 దివ్య వత్సరములును కలిసి 1142857 దివ్య వత్సరము లగును. ఈ సంఖ్యను నహస్ర దివ్య యుగముల కగు సంవత్సరము లతో కలిపి 14తో భాగించగా అవి ఇక్కడ ఇచ్చిన దివ్యమాన మన్వంతర పరిమాణము ఇంచుమించుగా అగును. దానిని 360తో గుణించగా మానవ మానములో ఇంచుమించుగా 338032885 సంవత్సరములపై ఆరు మానము లగును. దీనిని బట్టి మూల ప్రతులలో ఒకానొక కాలమున పాతప్రత్యంశము జరిగెననియు పై మూల శ్లోకపు పంక్తులు:

“త్రయస్త్రింశ తథా కోట్యః సంఖ్యాతా సంఖ్యా ద్విజైః ।

తథాఽ శీతి నహస్రాణి దశదాన్యాని భాగశః.

నహస్రాణి చ ద్వాత్రింశద్భూతా స్మష్టాధికానిచ ।

అశీతిశ్చైవ వర్షాశ్చ మాసాశ్చైవ వారి కాస్తు షడ్. ”

అని యుండవలెననియు తోచుచున్నది.

అప్పుడు ముప్పది మూడు కోట్లను-అశీతి నహస్రాణి-దశ-అన్యానిచ భాగశః-అనగా $80000 \times 10 \times 10 = 8000000$ అగును. మిగిలిన 32 వేలు 8 వందలు 85 అను సంఖ్యలు సమానమే. కాగా పైని చెప్పిన 338032885 అగును. (ఇది ఇంకను లోతుగా ఆలోచించవలసిన విషయము.)

మన్వంతరమునకు పదునాలుగు రెట్లు కల్ప ప్రమాణము; ఇదే బ్రహ్మకు పగలు.

పీనికి రెండింతలు సంపూర్ణ ప్రళయకాలము; దీనికి మహాప్రళయకాల మనియు పేరు; ద్వాపర కలియుగములు రెండును పరస్పరము విడదీయరానివై కలిసియుండుటచే వాని లక్షణము వేరువేరుగా వివరించ పిలుగాక నేను మీకు వివరించలేదు. అట్లే త్రేతాయుగ లక్షణములను గూడ ఋషివంశ ప్రసంగమున నాకు కలిగిన వ్యగ్రతచే చెప్పియుండలేదు. శేషాంశమగు అత్రేతాయుగ విషయము ఇప్పుడు చెప్పెద వినుడు.

త్రేతాయుగదర్శాః.

అథ త్రేతాయుగస్యాదౌ మను సప్తవర్షయశ్చ యే :

శ్రౌతస్మార్తం ద్రువం దర్మం భహ్మజాతు ప్రబోధితాః. 48

దారాగ్నిహోత్రసమృద్ధం ఋగ్యజుస్సామనంహితమ్ ।

ఇత్యాది బహులా శ్రౌతం దర్మం సప్తవర్షయోఽబ్రవత్. 49

పరమృరాగతం దర్మం స్మార్తం త్వాచారలక్షణమ్ ।

వర్ణాశ్రమాచారయత్తం మనుస్సౌయమ్మవోఽబ్రవీత్. 50

సత్యేన బ్రహ్మచర్యేణ శ్రుతేన తపసా తథా । తేషాం సుత వ్రతవసా మార్జణాసుక్రమేణ హ. 51

నవర్షిణాం మనోశ్చైవ ఆదౌ త్రేతాయుగే తతః । ఆఋద్ధిపూర్వకం తేన సకృత్పూర్వక మేవచ. 52
 అభివృత్తాస్తు తే మన్తాః దర్శనైస్తారకాదిభిః । ఆధికల్పేహి దేవానాం ప్రాదుర్భూతాస్తు తే న్యయమ్. 53
 ప్రమాణేష్వత సిద్ధానా మన్యేషాంచ ప్రవర్తతే । మన్త్రయోగో వ్యతీతేషు కల్పేష్విహ సహస్రశః. 54
 తే మన్తావై పునస్తేషాం ప్రతిభాయా మువస్థితాః । ఋచోయజ్ఞాంషి సామాని మన్తాశ్చాతర్వణాశ్చయే. 55
 నవర్షిభిస్తు తే ప్రోక్తా స్మార్తంతు మనురబ్రహ్మీత్ । త్రేతాదౌ సంహతా వేదాః కేవలం దర్శనేతవః. 56
 సంరోదా దాయుషశ్చైవ వ్యస్యంతే ద్వావరేతు తే । ఋషయ స్తవసా వేదా సహోరాత్రమధీయతే. 57
 అనాదినిధనా దివ్యాః పూర్వే ప్రోక్తాః న్యయమ్భువా । న్య ధర్మసంస్కృతా న్నాజ్ఞా న్యథాధర్మం యుగేయుగే. 58
 విక్రియస్తే న్యధర్మాత్తు వేదా వేదా ద్యథాయుగమ్ । ఆరమ్భయజ్ఞాః క్షత్రస్య హవిర్యజ్ఞా విశ స్సృతాః. 59
 పరిచారయజ్ఞా శ్శుద్రాశ్చ జవయజ్ఞాశ్చ బ్రాహ్మణాః । తత స్సముదితా వర్ణా స్త్రేతాయాం దర్శశాలినః. 60
 క్రియావస్తాః ప్రజావస్తా స్సమృద్ధా స్సుఖినశ్చ వై । బ్రాహ్మణైశ్చ విధీయస్తే క్షత్రియాః క్షత్రియై ర్విశః. 61
 వైశ్యా శ్శుద్రాఽనువర్తస్తే తతఃపర మనుగ్రహాత్ । శుభాః ప్రకృతయ స్తేషాం ధర్మా వర్ణాశ్రమాశ్రయాః. 62

శుభకరములగు త్రేతాయుగ ధర్మములను వినుడు. త్రేతాయుగారంభమున న్యయంభూ బ్రహ్మ స్వాయంభువ మనువునకును (మరీచ్యాది నవ ప్రజావతులగు) నవ ఋషులకును శాశ్వతమగు శ్రౌత స్మార్తమగు ధర్మమును విధి రూపమున బోధించెను. దారాగ్నిహోత్ర సంబంధము గల అగ్నిహోత్ర విధాన సంబంధులగు శ్రౌత కర్మముల ననుష్ఠించు విధానము ఋగ్యజుః సామాత్మకమగు వేదసంహితలు తత్సంబంధి ధర్మములు తదంగములు తత్సంబంధి విద్యలు ఈ మొదలగు విస్తృత శ్రౌత ధర్మమును నవ ఋషులును తమ తరువాతి తరముల వారికి ప్రతిపాదించి లోకమున ఆ ధర్మములను ప్రవర్తిల్ల చేసిరి. సామయాచారికధర్మమును ప్రసిద్ధిగల వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములను తనకు బ్రహ్మనుండి గురు పరంపరగా లభించిన వానిని స్వాయంభువ మనువు ఈ లోకమున ప్రవర్తిల్ల జేసెను. ఇవి స్మార్త (న్మృతిప్రోక్త) ధర్మములు.

ఈ నవర్షులును స్వాయంభువ మనువును కల్పాది త్రేతాయుగాదియందు నత్కము బ్రహ్మచర్యము శ్రుతము (శాస్త్రములను సంప్రదాయ శుద్ధితో అధ్యయనము చేయుట) తపస్సు (నియమ పాలనముతో శరీరమును శ్రమకు పాల్పరచుట) అనెడు ఈ ప్రక్రియలతో అతి తీవ్రమగు తపస్సు ఆచరించిరి. (ఇచ్చట తపస్సు అనగా చిత్తమునకు అత్యుత్తమ సంస్కారమును సంపాదించుట); తత్ఫలముగా వారికి తమ సంకల్ప మేమియు లేకయే వారికి మరెవ్వరి నుండియు ఉపదేశము లేకయే అదియే ఈ కల్పమున ప్రథమ పర్యాయముగా వేదమంత్రములు అన్నియు అభివృత్తము లయ్యెను (వారి దగ్గరకు అవి తమంతట తామే వచ్చెను.) వైదిక మంత్రములు వీరికి సాక్షాత్కరించుట దర్శనమున (మంత్రములందు ప్రతిపాదించబడు విషయము శబ్దరూపమున చిత్తమునకు మాత్రమే కాక చెవికి గూడ గోచరించుట) 'తారక'రూపమున (నక్షత్రములందు అంతరిక్షముననే ఈ మంత్రరూపములును వానియందు ప్రతిపాదించబడు దేవతా తత్త్వములును వానితో ఆచరించవలసిన యాగాది ప్రక్రియలును గోచరించుట-దత్తాత్రేయాది యోగులు ఎరిగిన తారక యోగసిద్ధిచే ఈ విషయములు వారి చిత్త శ్రవణములకు గోచరించుట) ఇట్టి అద్భుత విధానములతో జరిగెను. ఈ వేద మంత్రములు దేవతలకు అందరకును శబ్దాత్మకములగు ఆశ్రయములు. పరి ఈ వేదమంత్రములు నవర్షులకు ఎట్లు మొదటిసారిగా ఈ కల్పమున ప్రతిభాతములు (స్ఫురించినవి) అయ్యెను? అనిన- ఇతః పూర్వపు కల్పములందును ఆయా ప్రమాణ జ్ఞానమునందు నీడ్చి నందిన ఆయా మహానుభావులకు అంతకు ముందటి కల్పములందు వలెనే స్ఫురించగా వారు వానిని ఆ కల్పములందు లోకములందు ప్రవర్తిల్ల జేసిరి. ఇవి వేలకొలది మంత్ర ద్రవ్యలకు వేలకొలదిగా ప్రతిభాతములై యుండెను. అవియే ఈ కల్పమునందు మరల ఈ నవర్షులకును స్వాయంభువ మనువునకును వారి వారి ప్రతిభ (న్యయం

సిద్ధమగు బుద్ధి న్నందన-యందు గోచరించెను. అని నమాదాసము. ఇవి ఋగ్యజుః సామాతర్వణ రూపములగు నాలుగు వేదములు. వీనినే నప్తర్షులు తాము దర్శించి లోకమున ప్రవచించిరి. (ఇచట నప్తర్షులనగా వారును వారి వంశజులగు మరి ఇతరులగు ఋషులును) స్మార్త ధర్మమును స్వాయంభువ మనువు లోకమున ప్రవర్తిల్లజేసెను. ఇట్లు కల్పాది యందలి త్రేతాయుగాదియందు సంహతములయిన (వ్యవస్థా పూర్వకముగా అమర్చబడిన) వేదములు ధర్మసేతువులుగా (ధర్మాతిక్రమణము జరుగకుండ కాపాడు అడ్డుకట్టలుగా) ఆయ్యెను. ఆయుః పరిమాణము మొదలగు శక్తులు తగ్గుటచే ఈ ద్వాపరయుగము నాటికి అవి మొదటివలె నుండక వ్యత్యాస మందినవి. ఈ వేదములను ఋషులు తమ తపోబలా ధిక్యముచే అవశోరాత్రములు అధ్యయనము చేయుచుందురు. వీనికి ఆదియు అంతమును లేదు. ఇవి నిత్యశబ్దములు, వీటిని స్వయంభూ బ్రహ్మ తాను స్వయముగా- అని ప్రతిపాదించు ధర్మము వాటియందు చక్కగా నున్మలించబడిన రూప ములో నిలిపి ఆయా యుగ ధర్మములకు అనుగుణముగా ఉండు రూపములో వాటి అంగములతో కూడ- ప్రతియుగము (కల్పభేదము)నందును ప్రవచించును. కాని ఆయా యుగములలో ధర్మ వ్యవస్థయందలి మార్పుల ననుసరించి ఒక వేదముకంటె మరియొక వేదము మార్పు నొంది కనబడును. ఈ శ్రుతులను అనుసరించి తెలియు తత్త్వము ఏమనిన లోకజేమకరమగు కర్మలను ఉత్సాహముతో తమ విక్రమముతో ఆచరించుటయే క్షత్రియులకును- హవిస్సులు (ప్రజల నిత్య జీవనములకు సాధనములగు ఆహారాది వవిత్ర వస్తువులు) జనులకు నమకూర్చుటయే వైశ్యులకును- తమ శారీరక శ్రమతో జనులకు ఉపయోగించు పరిచర్యలు (కృత్యములు) [నేవ అని అర్థము కాదు.] చేయుటయే శూద్రుల కును యజ్ఞములు; బ్రాహ్మణులకు జవమే [జనులకు జేమము కూర్చవలెనను దృష్టి చేయు వేదాధ్యయనమే అని అర్థము; మంత్రజపమని అర్థము కాదు;] వాస్తవమగు యజ్ఞము. దీనిని ఇట్లే అందరును ఆచరించెడు వారు కావునను నాటి జనులు స్వధర్మాచరణశాలురు కావునను వారు కార్యవదులు నత్సంతానవంతులు నమ్మి కలిగి నుభించువారునై యుండిరి. బ్రాహ్మణులు ఉపదేశించినట్లు క్షత్రియులు క్షత్రియు లుపదేశించినట్లు వైశ్యులు వైశ్యు లుపదేశించినట్లు శూద్రులు ఆచరించుచు అనుగ్రహము (జనానుకూల ప్రవర్తనము)తో నడచెడివారు. నాటి జనుల ప్రకృతులు (స్వభావ ములు) శుభకరములయి వర్ణాశ్రమానుకూల ధర్మరూపములయి యుండెడివి.

నజ్కల్పితేన మనసా వాచా వా హస్తకర్మణా । త్రేతాయుగే హ్యవికలే కర్మారమ్భః ప్రసిద్ధతే. 63
ఆయా రూపం బలం మేదా ఆరోగ్యం ధర్మశీలతా । సర్వసాధారణం హ్యేత దాసీ త్రేతాయుగేతు వై. 64
వర్ణాశ్రమవ్యవస్థానం తేషాం బ్రహ్మ తథాఽకరోతే ।

సంహితాశ్చ తథా మన్తాః ఋషిభి ర్బ్రహ్మణ స్సుతైః. 65
యజ్ఞాః ప్రవర్తితాశ్చైవ తదా హ్యేవతు దైవతైః । యామై శ్శుక్లే ర్దయైశ్చైవ సర్వ సాధనసమ్భుతైః. 66
సార్థం విశ్వసృజా చైవ దేవేంద్రేణ మహాజనా । స్వాయమ్భువేఽన్తరే దేవై వైర్యజ్ఞాః ప్రాక్రవర్తితాః. 67
సత్యం జప స్తపో దానం పూర్వదర్శాయ ఉచ్యతే । యథా ధర్మస్య హ్రానతో శాఖాఽధర్మస్య వర్ధతే. 68
జాయంతే చ తదా శూరా ఆయుష్మన్తో మహాబలాః । స్యన్తదజ్ఞా మహాయోగా యజ్ఞానో బ్రహ్మవాదినః. 69
పద్మవత్రాయతాశ్చ వృథువక్త్రా స్సంహతాః । సింహారస్కా మహానత్త్వా మత్తమాతల్లగామినః. 70
మహాదనుర్ధరాశ్చైవ త్రేతాయాం చక్రవర్తినః । సర్వలక్షణసమ్పూర్ణా న్యగ్రోదవరిమణ్డలాః. 71
న్యగ్రోదౌతు స్మృతో బాహూ వ్యామో న్యగ్రోద ఉచ్యతే ।

వ్యామేన తూచ్ఛయో యస్య త్వద ఊర్ధ్వం చ దేహినామ్. 72
సముచ్ఛయః పరిణాహో న్యగ్రోదవరిమణ్డలః । చక్రం రథో మణి ర్భార్యా నిధి రశో గజ న్తథా. 73
। పోకాని స పరత్నాని పూర్వే స్వాయమ్భువేఽన్తరే । విష్ణో రంశేన జాయన్తే పృథివ్యాం చక్రవర్తినః. 74

మన్యన్తరేషు సర్వేషు ఆతీతానాగతేషు వై । భూతభవ్యాని యాసీహ వర్తమానాని యానిచ. 75
 త్రేతాయుగాని తేష్యత్ర జాయంతే చక్రవర్తినః । భద్రాణీమాని నైతేషాం విభావ్యంతే మహీధృతామ్. 76

త్రేతాయుగమున ధర్మము సమగ్రముగా నడుచుచుండ మనస్సుతో చేయు సంకల్పము నోటితో చెప్పెడి మాట చేతితో చేయు పని-ఈ మనోవాక్కాయక కర్మములు మూడును ఏకరూపములు కాగా జనుల కర్మాచరణములు సఫలములయి యుండెను. జనుల ఆయువు రూపము బలము మేధా ఆరోగ్యము ధర్మశీలము ఇవి జనులలో త్రేతాయుగమున సర్వ సాధారణమయి యుండెను. బ్రహ్మ ఆనాటి వారికి వర్ణాశ్రమ వ్యవస్థను అట్లే చేసెను. వేద సంహితలను వేదమంత్రములను బ్రహ్మమానస పుత్రులగు ఋషులు అంత బాగుగా ప్రవర్తిల్లజేసిరి. వారు యజ్ఞముల సంత తిన్నగా ఆనాడు ప్రవర్తిల్లజేసిరి. స్వాయంభువ మన్వంతరమునందు యాములు శుక్లులు జయులు అను దేవ వర్గములును విశ్వ న్రష్టయగు న్నయంభూబ్రహ్మయును సర్వ సంభారములతో నమృద్విగా నుండు యజ్ఞములను ప్రవర్తిల్లజేసిరి. సత్య జప తపోదానములు పూర్వ యుగములందలి ధర్మములయి యుండెను. కాని క్రమముగ ధర్మశాఖ తగ్గిన కొలది అధర్మ మధికము కాసాగెను. ఆ యుగములందు జనులు శూరులు ఆయుష్మంతులు మహాబలులు క్షమావంతులు (ఎవరిని దండించనివారు) న్యన్తదండులు మహాయోగులు యజ్ఞానుష్ఠాతలు వేదాధ్యయన తత్త్వజ్ఞానవరులు పద్మవత్ప్రసాదములు విశాలములు చక్కని దేహపు అమరిక కలవారు సింహవక్షముకంటె దృఢ విశాలవక్షము కలవారు మహాసత్త్వులు మదపు చేసుకొనలే నుడుచువారు మహాధానుస్కులు న్యగ్రోధ పరిమండలులు సర్వ లక్షణ సంపూర్ణులునై నాటి చక్రవర్తులుండెడివారు. న్యగ్రోధము అనగా 'బార' అని అర్థము; బారకొలతకు వచ్చుటచే బాహువులకును న్యగ్రోధములు అని నామము; నిలువునగాని అడ్డమునగాని బారలతో కొలువదగినంత పొడవు లావు(చుట్టు కొలత)కల వారిని న్యగ్రోధ పరిమండలులు అందురు. ఆ స్వాయంభువ మన్వంతరమున-చక్రవర్తులు విష్ణు సంశమున చక్రము రథము మణులు బార్య నిధి(ధనరాశి) అశ్వములు గజములు అనెడు సప్త రత్నములు కలిగియుండెడువారు. గడిచిన గడచుచున్న గడువనున్న త్రేతాయుగములందెల్ల చక్రవర్తులు ఇట్టివారే; ఈ చెప్పిన సప్త రత్నములును ముందు చెప్పబోవు లక్షణములును వారికి శుభకర లక్షణములుగా నుండును.

ఆత్యచ్ఛతాని చత్వారి బలం ధర్మ స్సుఖం ధనమ్ । అన్యోన్యస్యావిరోధేనప్రాప్యంతేతై ర్నైవై స్సమమ్. 77
 అర్థో ధర్మశ్చ కామశ్చ యశో విజయ ఏవచ । ఐశ్వర్యేణాణీమాద్యేన ప్రభుశక్తిబలాన్వితాః. 78
 శ్రుతేన తపసాచైవ ఋషీంస్తేభిభవన్తి హి । బలేనాభిభవం త్యేతే తేన దానవమానవాః. 79
 లక్షణైశ్చైవ జాయంతే శరీరస్థై రమానుషైః । కేశాః స్థితా లలాటేన జిహ్వోచ పరిమార్జనీ. 80
 శ్యామప్రభా శ్చతుర్దంష్ట్రాస్సంశాశ్చోర్ధ్వరేతసః । ఆజానుబాహవశ్చైవ తాలహస్తా పృషాకృతీః. 81
 పరిణాహప్రమాణాభ్యాం సింహస్కన్ధాశ్చ మేధినః । పాదయో శ్చక్రమత్స్యోతు శఙ్ఖవద్మాచ హస్తయోః. 82
 వజ్రాశీతినహస్రాణి జీవంతే హ్యజరామయాః । అనగ్లా గతయ స్తేషాం చతస్ర శ్చక్రవర్తినామ్. 83
 అన్తరిక్షే సముద్రేషు పాతాళే పర్వతేషుచ । ఇజ్ఞా దానం తప స్సత్యం త్రేతాధర్మాస్తు వై స్మృతాః. 84
 తదా ప్రవర్తతే ధర్మో వర్ణాశ్రమవిభాగశః । మర్యాదాస్థావనార్థంచ దణ్డనీతిః ప్రవర్తతే. 85
 హృష్టపుష్టా జనాస్సర్వే ఆరోగ్యాపూర్ణమానసాః । ఏకో వేద శ్చతుష్పాద స్త్రేతాయాం త్రివిధ స్మృతః. 86
 త్రిణి వర్షనహస్రాణి జీవంతే తత్ర తాః ప్రజాః । పుత్రప్రౌత్తినమాకీర్ణా మ్రియంతేచ క్రమేణ తాః. 87
 ఏష భావస్త్రేతాయగే త్రేతాసంఖ్యాం నిబోధత । త్రేతాయుగన్య భావానాం సన్ధ్యా పాదేన వర్తతే. 88
 సన్ధ్యాపాదే స్సభావాచ్చ యోఽంశః పాదేన తిష్ఠతి. 89

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్యన్తరానుకీర్తనే నిమేషాదికాలనిర్ణయాది
 కథనం నామ ఏకచత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

బలము ధర్మము సుఖము ధనము ఇవి అత్యద్భుతములగు లక్షణములు; వీటిని వరస్సర విరోధము లేకుండ ఆ త్రేతాయుగ రాజులు సమముగా నిర్వహించుదురు. ధర్మార్థ కామ యశో విజయైశ్వర్యాణిమాది ప్రతుశక్తి శాస్త్ర తపో లక్షణములందు వారు (నాటి చక్రవర్తులు) ఋషులను మానవులను దానవులనుకూడ తిరస్కరించగలిగియుండును. మానవ సహజ శరీర లక్షణములు కూడ వారికున్నతములుగా నుండును. ఎట్లన—వారి జాట్లు నుడుటి వైశాల్యమును క్రమ్మివేయునంతగా మీదికివచ్చి పడుచుండును. నాలుక నోటిసంతటిని ఒరయునంతగా పొడవుగా నుండును. చామచ చాయ-నాలుగు కోర దంతములు కలిగి ఉన్నత వంశమున పుట్టి జితేంద్రియులు ఆజాను బాహువులు తాదికాంతమువంటి చేతులు వృషభములవంటి తీవికల ఆకృతితో వృషభములకువలె దేహనిర్మాణము పెద్దకొలత కలిగి సింహపు మూపు వంటి మూపులతో మేధావంతులయియుండురు. వారి పాదములందు శంఖచక్ర రేఖలు హస్తములందు శంఖపద్మ రేఖలు కలిగి ఎనుబది ఐదువేల సంవత్సరములు ఏరోగమును వార్ధకమును లేక జీవింతురు. ఆ చక్రవర్తులు అంత రిక్షమున సముద్రములందు పాతాళమున పర్వతములందు ఈ నాలుగు చోట్లకూడ వీరు అద్భుతలేక నంచరింతురు.

మొత్తముమీద త్రేతాయుగమున యజ్ఞదాన తపస్సత్కములు ప్రధాన ధర్మములు; వర్ణాశ్రమ ధర్మములు సరిగా నడచును; ఐనను ఎవరి మేరలో వారిని నిలుపుటకై తండనీతియు నామమాత్రముగా ప్రవర్తిల్లును. జనులు ఎల్లరు హర్షముతో పుష్టితో మానస శారీరాశోగ్యములతో నుండురు. త్రివిధ వేదములును (కర్మవరములు ఉపాసనావరములు జ్ఞానవరములు) ఋగ్-యజుః-సామాతర్వణములను నాలుగు పాదములతో ఏకవస్తువుగా అభింధ రూపమున నుండును. ప్రజలు మూడు వేలెండ్లు జీవింతురు. వారు పుత్రృ పౌత్రౌది పరివారము నడుమ క్రమముగా నెప్పుడో మర జీవింతురు. ఇది త్రేతాయుగ ధర్మము; త్రేతా సంద్యాకాలములో ఈ ధర్మములన్నియు ఇందు నాల్గవవంతున నడుచును. సంద్యాంశ కాలమునందు సంద్యాకాల ధర్మములో నాల్గవవంతు మాత్రము నడుచును.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మన్వంతరాను కీర్తన కాల పరిమాణ కథన
త్రేతాయుగధర్మ ప్రతిపాదనమను నూట నలువది ఒకటవ అధ్యాయము.

ద్విచత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

త్రేతాయుగే యజ్ఞప్రవృత్తికథనమ్.

ఋషయః : కథం త్రేతాయుగముఖే యజ్ఞస్యాసీ త్రవర్తనమ్ ।

పూర్వే స్వాయమ్భువే నగ్ధే యథాచ ప్రబ్రవీహి నః. 1

నూతః : అన్తర్హితాయాం నన్దాయాం సార్థం కృతయగేన తు ।

కాలాఖ్యాయాం ప్రవృత్తాయాం ప్రాప్తే త్రేతాయుగే తథా. 2

ఒషధీషు చ లీనాసు ప్రవృత్తే వృష్టిసర్జనే । ప్రతిష్ఠితాయాం వాత్సాయాం గ్రామేషుచ పురేషుచ. 3

వర్ణాశ్రమసమస్థానం కృత్వా మన్త్రాశ్చ నః పునః । నహితా స్తాస్తు సంహృత్య కథం యజ్ఞం ప్రవర్తయేత్. 4

దైవతైస్సహ సంహృత్య సర్వసాధన సంభృతః । తస్యాశ్వమేదే వితతే సమాజగ్ము ర్మహర్షయః. 5

యజన్తం వశుభి ర్మేధ్యై రూచ స్పర్శ్యై మహర్షయః । యజ్ఞకర్మణ్యపి తతే కర్మణ్యగ్రే తథార్విజి. 6

హూయమానే దేవహోత్రే అగ్నౌ బహువిధః క్రతుః । సమృతీతేషు దేవేషు సామగేషుచ సుస్వనమ్. 7

పరిక్రాన్తేషు లఘుషు అధ్వర్యుపురుషేషు చ । అలభ్యేషుచ ముఖ్యేషు తదా వశుగణేషు వై. 8

ఆహూతేషుచ దేవేషు యజ్ఞ కుక్షు తదా తతః । య ఇన్ద్రియాత్మకా దేవా యజ్ఞభాగభుజస్తు తే. 9

తా న్యజన్తి తదా దేవాః కల్పాదిషు భవన్తియే । అధ్వర్యువైశ్చకాలేషు పృథ్వా ఋషయ స్త్వత. 10

ఋషిజా మిన్ద్రస్యచ యజ్ఞవిషయకవివాదః.

మహర్షయశ్చ తాన్యస్త్వా దీనా నేవ(స్పృశ)గణాం స్తథా పిశ్యంచ భుజ్జతే కౌఽత్ర కౌయంయజ్ఞవిధి స్తథా. ఆధర్మో బలవానేష హింసా ధర్మేష్వయా తవ । పశుబన్ధవధ స్త్విష్ట స్తవ యజ్ఞే సురౌత్తమ. 12

ఆధర్మో ధర్మమాతాయ ప్రారబ్ధః పశుభి స్త్యయా ।

నాయం ధర్మో హ్యధర్మోఽయం న హింసా ధర్మ ఉచ్యతే. 13

ఆగమేన భవా న్ధర్మం ప్రకరోతు యదీచ్ఛసి । విధిద్వష్టేన యజ్ఞేన ధర్మేణాత్యయసేతునా. 14

యజ్ఞబీజై స్సురశ్రేష్ఠ త్రివర్గవరిమోషితైః । ఏష యజ్ఞో మహానిన్ద్రః స్వయమ్భువిహితః పురా. 15

ఏవం విశ్వభుగిన్ద్రస్తు ఋషిభి స్తత్త్వదర్శిభిః । ఉక్తో న ప్రతిజగ్రాహ మానమోహనమన్వితః. 16

నూత నలువది రెండవ అధ్యాయము.

త్రేతాయుగమున యజ్ఞ ప్రవృత్తి స్వరూపము.

యజ్ఞములకంటె లోకోపకారకమగు తపస్సే గొప్పదియనుట.

పూర్వము స్వాయంభువ మన్వంతరమున త్రేతా యుగారంభమున యజ్ఞ ప్రవృత్తి ఎట్లుండెను? ఎట్లు జరిగెను? కృతయుగమును దాని సంధ్యా సంధ్యాంశములును ముగిసి కాలనామము ననుసరించిన ప్రవృత్తులతో త్రేతాయుగమారంభమయ్యెను. తద్ యుగానుసారము ఓషధులు మొలచెను. పానలు కురియసాగెను. గ్రామములందును పురములందును జనుల జీవన ప్రవృత్తికి వలసిన వృత్తిధర్మపు నడక ఆరంభమయ్యెను. ఇట్టి దశలో పరమేశ్వరుడు వర్ణాశ్రమ ధర్మ వ్యవస్థను లోకమున ఎట్లు నిలిపెను? మంత్రము లను ఎట్లు ఏకత్ర కూర్చెను? వాటితో వేద సంహితలనెట్లు కూర్చెను? వాటితో యజ్ఞములను ఎట్లు ప్రవర్తిల్లజేసెను? ఇదియంతయు మాకు తెలుపుమని ఋషులడుగ నూతుడిట్లు వారికి చెప్పసాగెను. ఋషులారా: మీరడిగిన ప్రశ్నకు సమాధానమును తెలిపెదను; వినుడు; నమర్తుడగు వాడును విశ్వమందలి ప్రాణులను తమ ఆహారమును భుజించునట్లు అనుగ్రహించి వారిచ్చిన హవిరాదులను అనుభవించువాడునునగు ఇంద్రుడు ఐహ లౌకిక పారలౌకిక (స్వర్గపద) కర్మానుష్ఠానమునకు ఉపయుక్తములగు మంత్రములను సమకూర్చి వాటితో లోకమున యజ్ఞములను ప్రవర్తిల్లజేసెను. అందులకై ఇంద్రుడు తానే యజమానుడై నర్వ సాధనములను సమకూర్చుకొని దేవతలందరతో కూడి అశ్వమేధయాగ మాచరించ వూనెను. యజ్ఞమును వితతము చేయు సమయమునకు మహర్షులును వచ్చిరి. ఆ యజ్ఞ కర్మమునందలి ఆరంభ కర్మము ననుష్ఠించుటకై ప్రవర్తిల్లసాగిరి. దేవతలనుద్దేశించి హవనము చేయుటకై ప్రణయనము చేయబడిన అగ్నియందు బహవిధములగు హవిస్సుల హోమము చేయబడుచుండెను. దేవతలందరును సంతృప్తులయిరి. సున్వరముతో సామ వేదము గానము చేయబడుచుండెను. అధ్వర్యు పురుషులు మిగుల వేగముగా అటునిటు తిరుగు చుండిరి. యజ్ఞ పశువులును ఆరంభము (మంత్రపూర్వకముగ ప్రాణములు తీయబడుట) చేయబడెను. యజ్ఞభాగముల ననుభవించవలసిన దేవతలును ఆహ్వానించబడిరి. ఇంద్రియాభిమానులగు దేవులు ఎవరెవరో వారువారు మాత్రము యజ్ఞ భాగములను అనుభవించు వారయిరి. మిగిలిన దేవతలందరును ఆ ఇంద్రియాధిష్ఠాన దేవతల నారాధించిరి. ప్రతి కల్పాదులందును యజ్ఞ భాగ భోక్తలగు దేవతలు ఈ ఇంద్రియాభిమాని దేవతలే. (కాని ఈ యజ్ఞమున విశేషము ఒకటి జరిగెను.) అధ్వర్యువులు 'వైష' మంత్రములతో ఆయా దేవతలను ఆహ్వానించిన సమయమున ఋషులును మహర్షులును లేచి నిలువబడిరి. యజ్ఞమున ఆరంభము చేయబడిన (చేయబడుచున్న) దీనములగు పశు (దేవ) గణములను చూచిరి. విశ్వభుక్ గా నున్న ఇంద్రుని వారు ఇట్లు ప్రశ్నించిరి: "నీ ఈ యజ్ఞ విధానము ఎటువంటిది? (ఇది ఏమి యజ్ఞ ప్రక్రియ?) దీనియందు విశ్వభుక్ ఎవరు? సహజముగా ఇతరులు చేయు యజ్ఞమున విశ్వభుక్ గా నున్న నీవే యజమానుడవై యుండగా దీనియందు ఎవరు విశ్వభుక్ స్థానమునందుండును? ధర్మ (పరి)

మును పొందగోరి నీవు చేయు ఈ (వశ) హింస మిగుల బలవత్తరమగు అధర్మము; సురౌత్తమా! ఈ యజ్ఞమునందు వశ బంధమును వాని వధయును నీకు ఇవ్వమయినట్లున్నది. వశవులు ఉపకరణములుగా నీవు ఆచరించు ఈ అధర్మము నీ ధర్మమును సశింపజేయును. ఇది ధర్మముగాదు; ఇది అధర్మము; హింస ధర్మము అని వివరును అనరు. నీకు ఇట్టి యజ్ఞము నాచరించుటయే ఇష్టమైనచో ఇది తగునని ఆగమ (శాస్త్రవిధి) ప్రమాణమును చూపి ఇది ధర్మమని నిశ్చయించుము. సురశ్రేష్ఠా! ఇంద్రా! ప్రజలను ధర్మమునుండి నివారించు సేతువుఅగు ధర్మమును అవలంబించినదియు శాస్త్రవిధియందు కనబడుచున్నదియు అగు యజ్ఞ ప్రక్రియతోను దర్మార్థకామములచే ఆకర్షింపబడిన వానిని సాధించగల) యజ్ఞ బీజముల (వేదమంత్రముల)తోను న్యాయంభూబ్రహ్మ పురాతన కాలమునందే ఈ యజ్ఞమును వేదములందు విధించెను. అనిరి. విశ్వభుక్ (ప్రతియొక విధమగు దేవతారాధనములందును ప్రజలర్పించిన దానియందలి భాగమును తప్పక అనుభవించువాడు) అగు ఇంద్రునితో తత్త్వద్రష్టలగు ఋషులిట్లు వలుకగా మానమునకును మోహము (అజ్ఞానము) నకును వశీభూతుడయియున్న ఇంద్రుడు వారి మాటలను అంగీకరించలేదు.

తేషాం వివాద స్సుమహా న్యజ్ఞే ఇన్ద్రమహర్షిణామ్ । జగ్లమైః స్థావరైః కేన యష్టవ్యమితి చోచ్యతే. 17
తే తు భిన్నా వివాదేన శక్త్యా ముక్తా మహర్షయః । నన్దాయ నమమిన్ద్రేణ ప్రవ్రచ్చుః భదరం వసుమ్. 18
ఋషయః : మహాప్రాజ్ఞ కథం దృష్ట స్తవ యజ్ఞవిధి ర్నృప ।

బౌత్తానపాదేః ప్రబ్రూహి సంశయన్నో నుచ ప్రభో. 19

సూతః : శ్రుత్వా వాక్యం వసుస్తేషా మవిచార్య బలాబలమ్ । వేదశాస్త్ర మనుస్మృత్య యజ్ఞే విధిమువాచహ. 20
యథోవనీతై ర్యష్టవ్య మితి హోవాచ పార్థివః । యష్టవ్యం వశుభి ర్మేధ్యై రత మూలఫలైరపి. 21
హింసా న్యభావో యజ్ఞస్య ఇతి మే ధర్మనాగమః । యథేమే బాషితా మన్త్రా హింసాలింగా మహర్షిభిః. 22
దీర్ఘేణ తవసా యుక్తా స్తారకాదినిదర్శనైః । తత్ప్రమాణం మయా చోక్తం తస్మాత్క్షమితు మర్హత. 23
యది ప్రమాణంస్వాన్యేవ మన్త్రవాక్యాని వో ద్విజాః । తదా ప్రవర్తతాం యజ్ఞో అన్యథా మాఽన్యతం వచః. 24
ఏవంకృతోత్తరా స్తేతు యజ్ఞాఽఽత్మానం తతో ధియాః । అశవ న్భావిసం దృష్ట్యా తమర్థ మృషయ స్తథా. 25
ఇత్యుక్తమాత్రో నృపతిః ప్రవివేశ రసాతలమ్ । ఊర్ధ్వచారీ నృపో భూత్వా రసాతలచరోఽభవత్. 26
వసుధాతలచారీ తు తేన వాక్యేన సోఽభవత్ ।

ధర్మాణాం సంశయచ్చేత్తా రాజా వసు రథో గతః. 27

తస్మాన్న వాచ్యో హ్యేకేన బహుజ్ఞేనాపి సంశయః । బహుద్వారస్య ధర్మస్య సూక్ష్మా దురనుగా గతిః. 28
తస్మా న్న నిశ్చయాద్వక్తుం ధర్మః శక్యోహి కేనచిత్ ।

దేవాన్యషీ నుపాదాయ స్వాయమ్భువమ్భుతే మనుమ్. 29

యజ్ఞము నాచరించవలసినది జంగమ ప్రాణులగు వశువులతోనా-స్థావర ప్రాణులగు వృక్షాదులనుండి లభించు కందమూల ఫలాదులతోనా? అను విషయమున ఇంద్రునకును మహర్షులకును గొప్ప వాదము నడచెను. మహర్షులు ఈ వాదముతో శక్తిహినులై మిగుల భేదము (అలనట) చెందిరి. చివరకు వారు ఇంద్రునితో (వసుని మధ్యవర్తిగా గ్రహించి అతడు చెప్పిన మాట ఇరువక్షములవారును అంగీకరింతమని) ఒప్పందమునకు వచ్చి అంతరిక్ష సంచారియగు వసుని ఇట్లడిగిరి. ఉత్తానపాదుని పుత్రుడవును మహాప్రాజ్ఞుడవును అగు వసురాజా! ఈ రెండు విధములలో ఏ యజ్ఞము విధివిహితమని నీవు తలంచుచున్నావో తెలిపి మాసంశయమును పోగొట్టుము. అనిరి. అది వినిన వసురాజా ఈరెండు పక్షముల బలాబలములను విచరించకయే (తనకు న్నుండించిన) వేదశాస్త్రము ననుసరించి యజ్ఞ తత్త్వమునట్లు చెప్పెను: యజమానుడు తన శక్తినినుసరించి ఏవి నమకూర్చుకొన్నచో వానితోనే యజ్ఞము చేయుట నమంజనము;

పవిత్రములగు పశువులతోనైననునరే-కందముల ఫలాదులతోనైననరే. యజ్ఞము నహజముగనే హింసా న్యభావము కలది; అని శాస్త్రములనుండి నాకు తెలిసిన విషయము. అదికాక మహర్షులు కూడ మంత్రములు హింసారూపము లగు ఆర్థములనే ప్రతిపాదించునని వివరించుచున్నారు. ఆ ప్రమాణమునే నేను చెప్పితిని. కావున మీరు శాంతింప వేడుచున్నాను. విప్రులారా! మీరు అంగీకరించుచున్న మంత్రవాక్యములు మీకు ప్రమాణములయినచో యజ్ఞమును జరుగనిండు; కాదందురా; కాదనుట తగదు; ఏలయన-నేను చెప్పినది అస్మతము కాదు. వసురాజిట్లు తమకు నమా ధానము చెప్పగా ఆ మహర్షులు తమ బుద్ధిని హృదయమును సంయోజనముచేసి (యోగ దృష్టితో ఆలోచించి) రాబోవు విషయము ఇదియని ఎరిగి అది నత్యమగునట్లు వారు ఆవసుని శపించిరి. వారు శాపవచనమును వలుకగనే రాజు రసాతలమును ప్రవేశించెను. అంతవరకును ఆకాశచరుడుగా నుండిన ఆతడివృథు రసాతలచరు డయ్యెను. ఈ శాప వాక్యముతో ఆతడు వసుధాతలమున చరించువాడు కూడ నయ్యెనుకాని భేదరత్నము లేకపోయెను. ఇట్లు ఆతడు ధర్మ విషయక సంశయమును బేదింప యత్నించి అదోగతి నందెను. కావున తానెంతగా బహు విషయముల నెఱిగిన వాడైనను ఒక్కడే (ఇతరులతో సంప్రతించక) సంశయమును నిర్ణయించరాదు. ఏలయన ధర్మ నిశ్చయమును జేరుటకు వాకిండ్లు ఎన్నోయున్నవి. వానిలో ఏ ద్వారమునుండి పోయినచో ధర్మమును సరిగా చేరవచ్చునో నిర్ణయించి నరియగు మార్గమున నడుచుట సుకరముకాదు. కావున దేవతలును ఋషులును స్వాయంభువ మనువు అంతటివారు తప్ప మరెవ్వరును సంశయాన్వద విషయమున నిశ్చయముచేసి చెప్పజాలరు.

తస్మాన్న హింసా యజ్ఞే స్యాద్యదుక్త మృషిభి స్స్వయమ్ ।

ఋషికోటిసహస్రాణి స్వై స్తపోభి ర్దివం గతాః. 30

తస్మాన్న దానయజ్ఞంచ ప్రశంసన్తి మహర్షయః । అంభో మూలం ఫలం శాకముదపాత్రం తపోధనాః. 31

ఏతద్దత్వా విభవత స్స్వర్గలోకే ప్రతిష్ఠితాః । ఆద్రోహశ్చ వ్యలోభశ్చ దమో భూతదయా తపః. 32

బ్రహ్మచర్యం తప స్సత్య మనుక్రోశః క్షమా దృతిః । సనాతనస్య ధర్మస్య మూల మేత దిదం నవ. 33

ద్రవ్యమన్త్రాత్మకో యజ్ఞ స్తపశ్చ సమతాత్మకమ్ । యజ్ఞేశ్చ దేవా నాప్నోతి వైరాజం తపసా పునః. 35

ఏవం వివాద స్సుమహా న్యజ్ఞస్యాసీ త్ప్రవర్తనమ్ । ఋషీణాం దేవతానాంచ పూర్వంస్వాయమ్భువేఽన్తరే. 36

తతస్తే ఋషయో దృష్ట్వా హృతం ధర్మం బలైస తు । వసోర్వాక్య మనాదృత్య జగ్ముస్తే వై యథాగమమ్. 37

గతేషుఋషిసజ్జేషు దేవాయజ్ఞమవాప్నుయః । శ్రూయ నైహి తపస్సిద్ధా బ్రహ్మక్షత్రాదయో నృప. 38

ఏతే చాన్యేచ బహవ స్తే తపోభి ర్దివం గతాః । రాజర్షయో మహాత్మానో యేషాం కీర్తిః ప్రతిష్ఠితా. 39

తస్మాద్విశిష్యతే యజ్ఞా త్తపస్సర్వైస్తుకారణైః । బ్రహ్మణా తపసా సృష్టం జగద్విశ్వమిదం పురా. 40

తస్మాన్నాత్యేతి తద్యజ్ఞస్తపోమూలమిదంస్మృతమ్ । యజ్ఞప్రవర్తనం హ్యేవమాసీత్స్వాయమ్భువేన్తరే. 41

తదావ్రతృతి యజ్ఞోఽయం యుగైస్సార్థం ప్రవర్తితః. 41

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్వంతరానువర్ణనే చతుర్ముగకల్పానుకీర్తనే యజ్ఞవిషయక

దేవర్షినంవాద కథనం నామ ద్విచత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఈ చెప్పిన దానిని బట్టి ఋషుల అభిప్రాయానుసారము యజ్ఞమున హింస యుక్తము కాదు. హింస లేకుండగనే పూర్వము వేలకోట్ల ఋషులు (మరి వేరు సాధనములతో) స్వర్గము చేరిరి. పై చెప్పిన కారణముననే మహర్షు లెల్లరును యజ్ఞమే కాదు.దానము కూడ- హింసా సాధ్యమయినచో తగనిదని తలచిరి. దానిని వారు మెచ్చరు. నీరు మూలములు-(దుంపలు-వేళ్లు) ఫలములు శాకములు జలపాత్రము ఇట్టివి తమ శక్త్యనుసారము దానము చేసి స్వర్గమును సంపాదించి అచట స్థిరముగా నిలిచిరి. ద్రోహము (అవకారము) జేయకుండుట లోభము లేకుండుట బహిరింద్రియ

నిగ్రహము భూతదయ అనెడు తపము బ్రహ్మచర్యమును తపము నత్కము జాలి ఓర్పు నిబ్బరము ఈ తామ్రేదియు సనాతన (సనా = సదా; సనాతన = ఎల్లప్పుడు ఉండునది; శాశ్వత మయినది) ధర్మమునకు మూలమగు అంశములు; ఋషుల అభిప్రాయానుసారము 1. (హింసాయుక్తము కాకుండ) కేవలము యజ్ఞ విహిత ద్రవ్యములును మంత్రములును యజ్ఞపు వాస్తవరూపము; అట్లే 2. సర్వభూతములందును నమతాదృష్టితో నుండుట వాస్తవమగు తపస్సు; ఇట్లు యజ్ఞముల నాచరించుటచే దేవతల్లప్రాప్తియు తపస్సుచేత విరాడూపతాప్రాప్తియు సిద్ధించును. 3. కర్మల ననుష్ఠించుచుండియు తత్ఫలములు తాను పొందవలె నను నభినంది లేకుండి కర్మఫల సంన్యాసము చేయుటచే బ్రహ్మలోక (హిరణ్య గర్భస్థాన) ప్రాప్తియు 4. వైరాగ్యముతో జీవించుట వలన ప్రకృతి లయమును వీ. జ్ఞానము వలన కైవల్యమును పొందును. ఇట్లు ఉత్తమగతి ప్రాప్తికి ఈ ఐదును మార్గములు అని ఋషులు సిద్ధాంతీకరించిరి.

ఈ విధముగా స్వాయంభువ మన్వంతరమునందే (హింసా నహితమగు) యజ్ఞమును ప్రవర్తిల్లజేయుట విషయమున ఋషులకును దేవతలకును మహా వివాదము జరిగెను.

తరువాత ఋషులు బలముతో ధర్మము నెట్టివేయబడుట చూచి వసుదాజా చెప్పిన వాక్యమును లెక్క పెట్టకయే (ఆ దేవ ప్రవర్తిత యజ్ఞమును విడిచి) తమ ఇచ్చ వచ్చిన చోటికి వెళ్లిరి.

ఋషి సంఘములు ఇట్లు శాలినుండి వెళ్లిపోయిన తరువాత దేవతలు యజ్ఞమును జరిపిరి. కాని బ్రాహ్మణులు కాని క్షత్రియులు కాని రాజులు కాని చాలమంది (హింసాత్మక యజ్ఞములతో పని లేకయే తపస్సుతోనే సిద్ధి పొందిరి. అట్టి వారిలో ప్రియవ్రతుడు ఉత్తానపాదుడు ద్రువుడు మేధాతిథి వసువు (ఋషులతో హింసాత్మక యజ్ఞము తగునని చెప్పిన యాతడు) సుధామన్ విరజన్ శంఖపాత్-రాజసుడు ప్రాచీనబర్హి-వర్జన్యుడు హవిర్దానుడు మొదలగు రాజులును ఇంకను ఇట్టివారే మరికొందరును తపశ్చర్యతోనే స్వర్గమునకు పోగలిగిరి. పీఠందరును లోకమున ప్రతిష్ఠిత క్షత్రియులును మహాత్ములు సగు రాజులులే.

కావున సర్వ హేతువులచేతను హింసాయుత యజ్ఞము కంటెను తపస్సే విశిష్టతర మయినది. పూర్వము బ్రహ్మ ఈ విశ్వమును తపస్సుతోనే సృష్టించెను. కావున తపస్సుతో సృష్టించబడిన ఈ విశ్వస్థితికిని తపస్సే మూలము. కావున తపస్సుచే కలుగు సిద్ధి యజ్ఞము వలన కలుగదు. అని సిద్ధాంతము.

స్వాయంభువ మన్వంతరమున యజ్ఞము మొదటిసారిగా ఇట్లు ప్రవర్తిల్లెను. అది మొదలు కొని ఈ విధమగు యజ్ఞము యుగముల క్రమమున ప్రవర్తిల్లుచు కొనసాగుచున్నది.

ఇది శ్రీమత్స్వయంభువ మహాపురాణమున మన్వంతరాను కీర్తనమున యజ్ఞ విషయమున దేవ ఋషి సంవాదమును నూట నలువది రెండవ అధ్యాయము.

త్రైచత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ద్వాపరయుగధర్మాః.

నూతనః : అతః ఊర్ధ్వం ప్రపశ్యామి ద్వాపరస్య విధిం పునః। తత్ర త్రైతాయుగే క్షిణే ద్వాపరం ప్రతిపద్యతే. ద్వాపరాదౌ ప్రజానాంతు సిద్ధి స్త్రైతాయుగేతు యా : పరివృత్తే యుగే తస్మిన్ నత స్రా జై ప్రజశ్కచ. 2 తతః ప్రవర్తతే తాసాం ప్రజానాం ద్వాపరే పునః। తోభో భృతి ర్వణి గుర్ధం తత్త్వానా మవినిశ్చయమ్. ప్రధ్వంసాశ్చైవ వర్ణానాం కర్మజాంతు విపర్యయః। యజ్ఞో వచః చకో దక్షో మానో దర్శః కమా బలమ్. తథా రజ న్తమో భూయః ప్రవృత్తే ద్వాపరే పునః। అద్యే కృతే వాచక్మోఽస్తి స త్రైతాయాం ప్రవర్తితః. ద్వాపరే వ్యాకులో భూత్వా ప్రజశ్కతి కలౌ పునః। వర్ణానాం ద్వాపరే ద్వా న్నక్షత్రైర్నై తథాఽక్రమాః. 3 ద్వైద ముత్పద్యతే చైవ యుగే తస్మిన్ శ్రౌతి స్మృతౌ ద్వివా శ్రుతి స్మృతిత్రైవ నిశ్చయో నాధిగమ్యతే అనిశ్చయోవగమనా ధర్మతత్త్వం న విద్యతే। ధర్మతత్త్వే హ్యవిజ్ఞాతే మతిభేదస్తు జాయతే. 8

వరస్సరం విభిన్నై నై దృష్టినాం విభ్రమేజతు । ఆతో దృష్టిపిభిన్నై నైః కృత మత్యాకులం త్విదమ్. 9
 ఏకో వేద శ్చతుష్పాద స్సంహత్యతు పునః పునః । సజ్జేహ దాయుషశ్చైవ వ్యతీతే ద్వాపరే తథా. 10
 వేదశ్చైక శ్చతుర్థాతు వ్యన్యతే ద్వాపరాదిషు । ఋషిభిశ్చ పునర్వేదా భిద్యంతే దృష్టివిభ్రమైః. 11
 సతు బ్రాహ్మణవిన్యాసై స్స్వరక్రమవివర్జయైః । సంహృత్య ఋగ్యజుస్సామ్నాం సంహితానై శ్శ్రుతిర్నిభిః.
 సామాన్యా ద్వైకృతాశ్చైవ దృష్టిభిన్నైః క్వచిత్త్వచిత్ । బ్రాహ్మణం కల్పనూత్రాణి భాష్యవిద్యా న్నభైవచ.
 ఆన్యేతు ప్రస్థితా స్తాన్వై కేచిత్తాన్ ప్రత్యవస్థితాః । ద్వాపరేషు ప్రపర్రన్తో భిన్నార్థై నై స్స్వదర్శనైః. 14
 ఏకమాద్వర్యవం పూర్వ మాసీ చైవతు తత్పునః । సామాన్యవివరీతార్థైః కృతం శాస్త్రాకులం త్విదమ్. 15

నూట నలువది మూడవ అధ్యాయము.

ద్వాపర-కలి-యుగధర్మములు.

అందు ద్వాపర యుగధర్మము.

సూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పసాగెను. ఇక మీదట ద్వాపర యుగధర్మ స్వరూపమును తెలిపెదను. త్రేతా యుగము ముగిసిన మీదట ద్వాపరయుగ మారంభమగును. త్రేతాయుగమున ప్రజలకు ఏ ఏ విధములగు లౌకిక ప్రవృత్తు లును వాటి ఫలములును ఉండెనో అవియే ద్వాపర యుగాదియందుండును. ఆ యుగము మారిపోగానే క్రమముగా తత్సూర్యయుగ కార్యఫలసిద్ధులు నశించును. తరువాత ద్వాపర యుగమున ప్రజలలో లోభము భృతి (వేతనముతో పని చేయుట) వాణిజ్యము యుద్ధము తత్త్వ నిశ్చయము చేయలేకపోవుట వర్ణవ్యవస్థ ధ్వంసమగుట కర్మ వివర్జయము (విహిత కర్మములు చెయకపోవుట-నిషిద్ధ కర్మములను ఆచరించుట) బాటసారులను చంపుట తీవ్రమగు దండనము (దురభి)మానము దర్పము ఓర్పు లేకుండుట బలమునకు ప్రాముఖ్యము-అధిక మగును. ద్వాపరయుగ మారంభము కాగానే రజస్తమోగుణ ప్రవృత్తు లధిక మగును. మొట్టమొదటిదగు కృతయుగమున అధర్మము ఏ మాత్రమును లేకుం డెను. త్రేతాయుగమునందు అది ప్రవర్తింపజేయబడెను. ద్వాపరమున వ్యాకులత నొందును. కలియుగమున ధర్మము పూర్తిగా నశించును. ఈ ద్వాపరయుగమున వర్ణధర్మములును బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమ ధర్మములును సంకీర్ణములు (ఒక దాని ధర్మమునందు మరియొకటి కలిసినవి-విహితమును చేయుటతోపాటు అవిహితమును కూడ చేయుట అవిహితమును విహితమని వాదించుట ఆచరించుట మొదలగు పాండిత్య దుర్విలసితములును) అగును. శ్రుతి స్మృతుల అర్థ నిర్ణయము విషయమున ద్వైధము (భిన్నాభిప్రాయ చిత్తవృత్తి) ఏర్పడును. శ్రుతి స్మృతులును తామై రెండు అభిప్రాయముల నిచ్చుచుండును. దాని మూలమున ధర్మతత్త్వము ఇది యని తెలియకపోవును. దానివలన ప్రజలలో అభిప్రాయభేదములు పెరుగును. దృష్టి భేదముచే ఐకమత్యము లోపించును. దానిచే లోకము ఆకులత నందును. త్రేతాయుగమున నాలుగు పాదములతో ఒకటిగానే యున్న వేదము మరల మరల నమకూర్చబడుటచేతను ఆయువు తక్కువ యగుటచేతను ద్వాపరయుగమున అది ఋషి పుత్రులచే నాలుగుగా విభజింపబడును. ఐనను అప్పుడు కూడ దృష్టి విభ్రాంతి చేత వేద ములు ఏ ఏ ఏ ఏ అను విషయమునను అర్థముల విషయమునను భేదము ఏర్పడును. అనాటి మహర్షులు వేదములను బ్రాహ్మణ (వేదములకు ఆర్ష వ్యాఖ్యానములు బ్రాహ్మణములు) విన్యాసము (అమరిక) స్వరక్రమ వివర్జయములతోను ఋగ్యజుః సామ సంహితలుగా వ్యస్తములు(విభక్తములు)గా చేయబడును. వాటిలో ఆయా శాఖలయందు కొంత నమానత యున్నను వాటిలో కొంత వైకృతము(అకృతి భేదము)కలిగి అచ్చటచ్చట దృష్టిభేదమును కలుగును. బ్రాహ్మణములు కల్ప సూత్రములు వాటిపై భాష్యములనెడు విద్యాస్థాన భేదములు వానిలో ప్రస్తానభేదములు (మార్గ-సంప్రదాయ-విచారణా వర్ధతి భేదములు) ఏర్పడును. కొంద రొక విషయమున ఒక ప్రస్తానము ననుసరించుచుండ మరికొందరు వారిలో ప్రత్యవస్థితులు (ఎదురు వాదము చేయువారు) అగుదురు. ఇట్లు ద్వాపరయుగమున ఋషులు స్వస్వదర్శన(దృష్టి భేద)ముల ననుసరించి వేద తత్త్వప్రదాయముల విషయమున భిన్నార్థ ప్రకాశనము చేయుదురు. ఆధ్వర్యవ(యజుర్వేద)శాఖయు అతః

పూర్వము ఒకే రూపమున నుండినది ద్వాపరమున ద్విధాభావమును (రెండుగా అగుటను) పొంది కొన్ని అర్థములు నమానాకారముతో ఉండియు కొన్నిటికి వివరీత(శాస్త్ర సంప్రదాయ విరుద్ధ)ములగు అర్థములు ప్రతిపాదించబడుటచే శాస్త్రములు ఆకులములగును.

ఆధ్వర్యవంచ ప్రస్థానై ర్బహుధా వ్యాకులీకృతమ్ । తథైవాథర్వణాం సామ్నాం పరిచ్ఛే స్వస్య సజ్జయైః 16
వ్యాకులీ ద్వాపరే వ్యర్థః క్రియతే భిన్నదర్శనైః । ద్వాపరే సస్మివృత్తాస్తే వేదా నశ్యన్తివై కలా. 17
అదృష్టిర్మరణం చైవ తథైవ వ్యాధ్యుపద్రవాః । వాఙ్మనః కర్మభి ర్ముఖై ర్నిర్వేదో జాయతే తతః. 18
నిర్వేదా జ్ఞాయతే తేషాం దుఃఖమోక్షవిచారణా । విచారణాయాం వైరాగ్యం వైరాగ్యా ద్దోషదర్శనమ్. 19
దోషాణాం దర్శనాచ్ఛైవ జ్ఞానోత్పత్తిస్తు జాయతే ।

తేషాం మేధావినాం పూర్వం మర్త్యే స్వాయమ్భువేఽన్తరే. 20
ఉత్పత్స్యన్తీహ శాస్త్రాణాం ద్వాపరే పరిపన్థినః । ఆయుర్వేదవికల్పశ్చ అజ్ఞానాం జ్యోతిషస్యచ. 21
అర్థశాస్త్రవికల్పశ్చ హేతుశాస్త్రవికల్పనమ్ । ప్రక్రియా కల్పనూత్రాణాం భాష్యవిద్యావికల్పనమ్. 22
స్మృతిశాస్త్రప్రబేదాశ్చ ప్రస్థానాని పృథక్పృథక్ । ద్వాపరే వ్యభివర్తన్తే మతిభేదా న్నతా సృజామ్. 23
మనసా కర్మణా వాచా కృచ్ఛా ద్వారా ప్రసిద్ధతి । ద్వాపరస్పర్శభూతానాం కాయక్షేశమర స్స్పృతః. 24
లాబో భృతి ర్వణిగ్యుద్ధం తత్త్వానా మవినిశ్చయః । వేదశాస్త్రప్రణయనం ధర్మాణాం సజ్కర న్నతా. 25
వర్ణాశ్రమపరిధ్వంసః కామద్వేషో తథైవచ । పూర్ణే వర్షనహస్తే ద్వే వరమాయు న్నతా సృజామ్. 26
నిశ్శేషే ద్వాపరే తస్మిం స్తస్యనంద్యాతు పాదతః । గుణహీనాస్తు తిష్ఠన్తి ధర్మస్య ద్వాపరస్య తు. 27
తథైవ సన్ధ్యా పాదేన ఆంశ స్తస్యాం ప్రతిష్ఠితః । ద్వాపరస్య తు వర్ణాయే తిష్ఠస్యతు నిబోధత. 28

కలియుగధర్మాః.

ద్వాపరస్యాంశ శేషేతు ప్రణివత్తిః కలే రథ । హింసాస్త్రేయాన్మతం మాయా వదత్సైవ తపస్వినామ్. 29
ఏతే స్వభావా న్నిష్యస్య సాధయన్తిచ తాః ప్రజాః । ఏష ధర్మ స్స్పృతః కృత్స్నో ధర్మశ్చ పరిహీయతే.

ఆధ్వర్యవ(యజుర్)వేదము కూడ వేరు వేరు ప్రస్తాన(మార్గ-సంప్రదాయ)ములతో బహు భేదముల నొంది వ్యాకుల మగును. వాటి అర్థములకు ఆయా ఋషులును మునులును భిన్న దర్శనులయి సాంకర్యము కలిగింతురు. (ఉచితానుచితార్థ సంమిశ్రణము కలిగింతురు.) ద్వాపరయుగమున ఇట్లు నడచి నడచి వ్యాకులత నొందిన ఆ వేదవేదార్థములును కలియుగమున నాశమునందును; దీనిచే ద్వాపరమున అజ్ఞానము(అకార)మరణము వ్యాధ్యుపద్రవములు కలుగును. వాఙ్మనః కాయకములగు దుఃఖము లనుభవించుట కలుగును. దానిచే నిర్వేదము (ప్రాపంచిక జీవనముపై వినుగు) కలుగును. తత్ఫలముగా ప్రజలలో ఈ దుఃఖములనుండి ముక్తి ఎట్లను విచారణ కలుగును. విచారణచే వైరాగ్యమును దానిచే సంసార దోష దర్శనమును దానిచే జ్ఞానోత్పత్తియు కలుగును.

ఈ ద్వాపరమున స్వాయంభువ మన్వంతరము నాటి మేధావులకు శత్రువులు (అరినాటి మేధావుల ఉదారాభి ప్రాయములను కాదనువారు) జన్మింతురు. ఈ ద్వాపరమున ఆయుర్వేదము జ్యోతిషము ఇతర వేదాంగములు ఏని విషయమునను శాస్త్ర విరోధులు జన్మింతురు. ఈ శాస్త్రములలో వికల్పములును (సంప్రదాయ-తదభిప్రాయ - భేదములును) ఏర్పడును. అర్థశాస్త్రమున హేతు (న్యాయ వై శేషిక) శాస్త్రమునందు కల్పనూత్రములందు భాష్య-హావముగువిద్యాస్థానములందు స్మృతి శాస్త్రములందు ప్రస్తానములందు వికల్పములేర్పడి దానిచే ప్రజలందును మతి భేదములు ఏర్పడును. మనో వాక్కాయిక కర్మములతో ఎంతో శ్రమ పడిన మీదటగాని లోకయాత్ర జరుగకపోవును ఇట్లు ద్వాపరయుగము నరభూతములకును కాయక్షేశము కలిగించునదియని పెద్దలు తలచుచున్నారు. లాభము-భృతి-వాణిజ్యము-యృద్ధము-

శాస్త్రతత్త్వ నిశ్చయము లేకపోవుట-వేదశాస్త్రములను (ఎభిన్నరీతుల) నిష్క్రించుట ధర్మ సంకరము వర్ణాశ్రమ ధర్మ పరిధర్మసము కామము ద్వేషము రెండువేల సంవత్సరముల పరమాయుపు ఇవి ద్వాపరయుగ లక్షణములు. ద్వాపర సంధ్యా కాలమున యుగ కాలధర్మములో చతుర్థాంశమును సంధ్యాంశకాలమున దానిలో చతుర్థాంశమును ధర్మము ప్రవర్తిల్లును. ఇట్లు ద్వాపరము గడచిన తరువాత వచ్చు కలియుగ స్వరూపమును తెలిపెదను; వినుడు:

కలియుగ ధర్మములు-ఈయుగమున విప్రపుల ప్రవృత్తియందలి దోషములు ప్రజల క్షేమహానికి హేతువులనుట.

ద్వాపరయుగ సంధ్యా-సంధ్యాంశముల ప్రవృత్తి ముగియగానే తిష్య (కలి)యుగము ఆరంభమగును. హింస-చౌర్యము-అన్యతము-మాయ-తపస్సుల వధ-ఇవి కలియుగ ధర్మములు; ఆనాటి ప్రజలు ఈ ప్రవృత్తులను సాధింతురు. ఇదియే వారికి ధర్మము; వాస్తవమగు ధర్మమంతయు పరిహీణమగును. (పూర్తిగా నశించును.)

మనసా కర్మణా వాచా వార్తా సిద్ధ్యతివా నవా । కలిఃప్రమారకో రోగ స్సతతం చాపి క్షుద్భయమ్. 31

అనావృష్టిభయంచైవ దేశానాంచ విపర్యయః । న ప్రమాణస్థితి ర్న్యస్తి తిష్యే మోరే యుగే కలౌ. 32

గర్భస్థో మ్రియతే కశ్చి ద్యౌవనస్థ స్తథా పరః । స్థావిరే వాఽథ కౌమారే మ్రియన్తేచ కలౌ ప్రజాః. 33

అల్పతేజోబలాః పాపా మహాకోపా హ్యదార్మికాః । అన్యతప్రతలుప్తాశ్చ తిష్యే చైవ ప్రజా స్థితాః. 34

దురిష్టై ర్దురదీతైశ్చ దురాచారై ర్దురాగమైః । విప్రాణాం కర్మదోషైస్తైః ప్రజానాం జాయతే భయమ్. 35

హింసా మానస్తథేర్ష్యాచ క్రోధో మాయాఽక్షమాఽదృతిః । తిష్యే భవతి జన్తూనాం లోభో మోహశ్చ సర్వశః. 36

సజ్జోభో జాయతేఽత్యర్థం కలి మాసాద్య వై యుగమ్ । నాధీయన్తే కలౌ వేదాన్న యజన్తే ద్విజాతయః. 37

ఉత్పిదన్తి తథా చైవ వైశ్లే స్సార్ధంతు క్షత్త్రియాః । శూద్రాణాం మన్త్రయోసిషు నమ్బన్తో బ్రాహ్మణైస్సహ. 38

ఽపస్త్రీహ కలౌ తస్మి ఇచ్చయనాననభోజనైః । రాజాన శ్శూద్రభూయిష్ఠాః పాషణ్ణానాం ప్రవృత్తయః. 39

కాషాయణశ్చ నిర్గన్తా(నిష్కచ్చా) స్తథా కాపాలినశ్చ హ ।

వైశున్యే దేవప్రతిన స్తేషాం యే ధర్మదూషకాః. 40

దివావ్రతాశ్చ యే కేచి ద్భృత్యర్థం శ్రుతిలింగినః । ఏవంవిదాశ్చ యే కేచి ద్భవన్తీహ కలౌ యుగే. 41

అధీయన్తే తథా శూద్రా శ్శూద్రా దర్మార్థకోవిదాః । యజన్తే హ్యశ్వమేదైశ్చ రాజాన శ్శూద్రయోనయః. 42

స్త్రీబాలగోవదం కృత్వా హత్వాచైవ పరస్పరమ్ । ఉపకృత్య తథా న్యోఽన్యంసాధయన్తి తథా ప్రజాః. 43

దుఃఖప్రచురతాఽల్పాయు ర్దేశోత్సార స్సరోగతా । అదర్మాభినివేశత్వా తమోవృత్తం కలౌయుగే. 44

భూరిణహత్యా ప్రజానాంచ తథా హ్యేవం ప్రవర్తతే ।

తస్మా దాయు ర్బలం రూపం ప్రహీయన్తే కలౌ యుగే. 45

దుఃఖేనాభిప్లుతానాంచ పరమాయు శ్శతం స్పృణామ్ । భూత్వాచ నభవన్తీహ వేదాః కలియుగేఽఖిలాః. 46

ఉత్పిదన్తే తథా యజ్ఞాః కేవలా ధర్మ సేతవః । ఏషా కలియుగావస్థా సన్ధ్యాంశౌ తు నిబోధత. 47

కలియుగమున మనోవాక్కాయ కర్మములతో వార్త (లోకయాత్ర) నెరవేరునో జరుగునో లేదో కూడ చెప్పజాలము. కలియుగము ప్రాణులకు అధికముగా మరణప్రదము; ఎల్లప్పుడును రోగము ఆకలివలని భయము అనాన్యస్థి భయము దేశోపద్రవము ఉండును. ప్రజలు దేనివిగాని ప్రమాణముగా గ్రహింపరు. ఇట్టి మోర కలి యుగమున గర్భస్థులుగా యౌవనస్థులుగా కౌమారమున వార్ధకమున ఇట్లనేక వయో దశలలో జనులు మరణింతురు. ప్రజలకు తేజోబలములర్పములు; వారు పాపులు. మహాకోపులు- అధార్మికులుగా నుండురు. అన్యతమాడుటయే వారి ప్రతము. వారు లోభపరులు; వారు అనుష్ఠించు యజనములు అర్ధయనములు అచారములు (ప్రమాణముగా గ్రహించు) అగమములు నరియైనవికావు. (ముఖ్యముగా నమాజమునకు క్షేమము కలిగింప యత్నించవలసిన) బ్రాహ్మణులు

ఆచరించు కర్మములందలి దోషముల ప్రభావమున ప్రజలు భయముల పాలగుదురు. ఈ యుగమున ప్రజలలో హింసా (దురభి)మానము ఈర్ష్య కోధము మాయ అక్షమ (ఓర్పు లేకుండుట) అధృతి నిబ్బరము లేకపోవుట లోభము మోహము అన్ని విధముల వ్యాప్తమగును. సర్వవిధములను సుఖోభములును మిక్కిలిగా కలుగును. బ్రాహ్మణులు వేదాధ్యయనము చేయరు; (సరియగు) యాగమునుష్ఠించరు. ఇట్లు విప్రదే కాదు-క్షత్రియులును వైశ్యులను ఉత్పాదము (మానసికముగు నాశస్థితి) సందుదురు-శూద్రులకు బ్రాహ్మణులతో (వాస్తవమున బ్రాహ్మణులకు శూద్రులతో) మంత్రము-(వేదము) యోని (కామ ప్రవృత్తి) పడక-భోజనము కలిసి-కూర్చుండుట మొదలగు విషయములలో సంబంధము ఏర్పడును. చాలవరకు శూద్రులు రాజు (పాలకు లగుదురు. పాషండ (వేద శాస్త్రములందు ప్రామాణ్య బుద్ధిలేని) ప్రవృత్తులదికమగును-ప్రజలు కాషాయ వస్త్రధారులు నిర్గంధులు కర్మానుష్ఠానములను వదలిన వారు) నిష్కచ్చులు (లోపల గోచీవంటి దానిని ధరించకయే వస్త్రధారణ చేయువారు) కపాలాది దారణము తమ ధర్మ లక్షణముగా ధరించు కాపాలికులు-దేశభక్తుల వేషములు ధరించిన లోకపంచకులు లోకనాశకులు ధర్మమును పాడుచేయువారు కొందరు దివావ్రతులు (వగలు మాత్రము జనులకు తాము నదాచారాది లక్షణ సంపన్నులని చూపుటకు వేషముతో నటన చేయుచు పరోక్షమునను మనస్సులోను దుష్ప్రవృత్తులతో ఉండువారు) వృత్తినిమిత్తము (పొట్టకూటికై) వేదాధ్యయనాదికము చేసినట్ల నటించువారు అగుదురు. శూద్రులు వేదార్థేతలుగా ధర్మార్థకోవిదులుగా అగుదురు. శ్రీబాల గోవధ పరస్పర వధలు స్వార్థమునకై పరస్పరోపకారము చేయువారు అగుదురు. దుఃఖప్రాచుర్యము అల్పాయువు-ప్రజలు దేశములు వదలిపోవుట రోగములు చెందుట అధర్మమునందభినివేశము (గాదానక్తి) తమోగుణ ప్రవృత్తి భూణ (సాంగ వేదాధ్యయనము వేద ధర్మానుష్ఠానము కల బ్రాహ్మణుల-గర్భస్థ శిశువుల - హత్య) ఆయుర్మల రూపహాని అధికమగును. (ప్రజలెలరు దుఃఖములతో ఆభివృద్ధులు (మునుకలెత్తినవారు) అగుదురు. వీరి పరమాయువు (ఎక్కువకు ఎక్కువయును) నూరు సంవత్సరములు. అదివరకు ఉన్నంత మంచిస్థితిలో కాదు వరేగదా ఏమాత్రమును మంచిస్థితిలో ఈయుగమున వేదములుండవు. కేవలము ధర్మ వ్యవస్థాపరిక్షణలో అడ్డుకట్టలవలెనుండు యజ్ఞములు నడువక నశించును. ఇది కలియుగధర్మ ప్రవృత్తి స్వరూపము. ఇక కలి సంద్యా సంద్యాంశముల ధర్మస్వరూపమును తెలిపెదను.

కలిసన్ధి-తదంశ-ధర్మాః.

యుగే యుగే తు హియన్తే త్రింశ్రీన్పాదాంశ్చసిద్ధయః । యుగస్వభావా త్సన్ధ్యాస్తు ఆవతిష్ఠన్తి పాదతః. 48
సన్ధ్యాస్వభావా స్స్వొంశేష పాదేనైవావతస్థిరే । ఏవం సన్ధ్యాంశకే కాలే నన్మాప్రేతు యుగాన్తికే. 49
తేషాం రాజ్ఞా మసాదూనాం శాస్తా భృగుకులోత్థితః । గోత్రేణవై చన్ద్రమసో నామ్నా ప్రమతి రుచ్యతే. 50
కలిసన్ధ్యాంశభావేషు మనో స్స్వాయమ్మువేఽన్తరే । సమాశ్రీంశత్తు సమ్పూర్ణాః పర్యటన్త్యై వనున్తరామ్. 51
అన్త్రకర్మా నవై సేనాం హస్తశ్చరథసంక్కలామ్ । వ్రగృహీతాయుధై ర్వివ్రై శ్శతశోఽథ నహన్తశః. 52
న తదా తైః పరివృతో ఘ్రేచ్ఛా స్సర్వా స్నిజఘ్నువాః ।

న హత్యా సర్వశక్తైవ రాజాన శూద్రయోనయః. 53

పాషణ్ణాం త్స తదా సర్వా స్నిశ్శేషా నకరో త్ప్రభుః । అదార్మికాశ్చ యే కేచి త్తాన్తర్వా హన్తి సర్వశః.
ఉదీచ్యా న్మద్యదేశ్యాంశ్చ పార్వతీయాం స్తథైవచ । ప్రాచ్యా న్మతీచ్యాంశ్చ తదా విన్యవృష్టావరాన్తికాః.
తథైవ దాక్షిణ్యాంశ్చ ద్రవిడా న్సింహకై స్సహ । గాన్ధారా స్తరవాన్తైవ పన్థవా న్యవనా ఇన్తికాః. 54
తుషారాః బర్బరాం ఛ్యేతాః పుళిన్దా న్సుంకసా నథ ।

లిమకా సరకరకా శ్శైరాజాం చైవ జాతయః. 55

ప్రవృత్తచక్రం బలవా ఇంద్రాణా మంతకృద్విభుః । విద్రావ్య సర్వభూతాని చచార వసుధా మిమామ్. 58
 మానవస్మృతు వంశేతు సృజేవస్మేహ జజ్ఞివాః । పూర్వే జన్మని విష్ణుశ్చ ప్రమతిర్నామ పిర్యవాః. 59
 సుతస్సవై చన్ద్రమనః పూర్వే కలియుగే ప్రభుః । ద్వాత్రింశేభ్యుదితే వర్షే ప్రకాంతస్త్రింశతః సమాః. 60
 నిజమ్నే సర్వభూతాని మానుషాణ్యేవ సర్వశః । కృత్వా బీజావశిష్టాంతాంవృత్త్యేం కూరేణ కర్మణా. 61

ప్రతి యుగమునందును ఆయా యుగపు నడ దర్మములు దాని సంధ్యాకాలమునందు మూడు వంతులు నశించి ఒక నాలవంతు మాత్రము శేషించును. సంధ్యాకాల ధర్మములలో నాలవవంతు మాత్రమే ఆయుగపు సంధ్యాంశ కాలమున మిగులును. ఇట్టి కలియుగ సంధ్యాకాలము కూడ గడచి సంధ్యాంశకాలము వచ్చిన యుగావసాన సమయమున ఆనాటి అసాధు వర్తనులను రాజులను దండించుటకై దృగు వంశమున జన్మించిన చంద్రుడను వాని గోత్రమున (మీదటి తరములలో) ప్రమతియను నాతడు జన్మించును. అతడా స్వాయంబువ మన్వంతరపు కలియుగ సంధ్యాంశకాలమున నిండుగ ముప్పదిఏండ్లు వృథివియంతయు సంచరించుచు అత్ర ప్రయోగముతో యుద్ధములు చేయుచు చతురంగ బలము వెంటరాగా ఆయుధములుపట్టి నూర్లకొలది వేలకొలది విప్రులు తను పరివారించి వచ్చుచుండగా సర్వ మైచ్చులను సంహరించును. శూద్రులగు రాజులను పాషణ్ణులను నిఃశేషులనుగా చేసెను. అధార్మికులనందరను- ఉదీచ్య మధ్యదేశ్య వార్హతీయ ప్రాచ్య ప్రతీచ్య వింధ్య పృష్ఠవాసులను అపరాంతికులను (భారతదేశపు పడమటి అంచులందలివాఁని) దాక్షిణాత్య ద్రవిడ సింహళ జనులను గాంధార దరద పల్లవ యవన శకతుషార బర్బర పుళింద పుల్కన లింబకార్ధకరక చౌర జాతులను సంహరించును. తన చక్రము (నేను)ను ప్రవర్తిల్ల (సంచరింప) జేసి శూద్ర రాజులను అంతమొందించును. (ధర్మవిరోధి) సర్వప్రాణులను తరుముచు ఈ భూమియందంతటను అతడు సంచ రించును. ఇతడు మను వంశమున జన్మించిన నృదేవునికి (రాజానకు) కుమారుడు; ఈ జన్మమునకు ముందు అతడు సాక్షాద్విష్ణువే. అతడు ప్రమతియను పేర చంద్రముడను రాజానకు పీఠ్యశాలియగు కుమారుడుగా పుట్టును. అతడు తన ముప్పది రెండవఏట బయలుదేరి ఇరువది సువత్సరములపాటు ఇట్లు మానవులలో సర్వ ప్రాణులను చంపిచంపి క్రూరకర్మమునాచరించి ఈ వృథివిని మానవ బీజావశేషమునుగా (ఏకొలదిమందియో మాత్రము మిగులునట్లు) చేసెను.

వరస్పరనిమిత్రేన కాలేనాకస్మికేన చ । సంస్థితా సహసా యాతుసేనాప్రమతినా సహ. 62
 గంగాయమునయోర్మద్యే సిద్ధిం ప్రాప్తా సమాధినా । తతస్తేషు ప్రణష్టేషు సన్త్యాంశే క్రూరకర్మసు. 63
 ఉత్పాద్య పార్థివా స్సర్వా స్తేష్యతీతేషు వై తదా । తత స్సన్త్యాంశకే కాలే సమ్ప్రప్తేచ యుగాన్తికే. 64
 స్థితాఃస్వల్పావశిష్టాస్తు ప్రజాస్త్విహ క్వచిత్క్వచిత్ । స్వప్రదానా స్తదా తేవై లోభావిష్టాస్తుసర్వశః. 65
 ఉపహంసన్తి చాన్యోన్యం ప్రలుమ్పన్తి వరస్పరమ్ । అరాజకే యుగాంశేతు సంశయే సమువస్థితే. 66
 ప్రజాస్తావై తదాసర్వాః వరస్పరభయార్ధితాః । వ్యాకులాస్తాః పరావృతా స్త్యజ్య దేహం గృహాణి తు. 67
 స్వాన్త్వా స్పృజా నవేక్షన్తో నిష్కరుణ్యాత్ సుదుఃఖితాః ।

నష్టే శ్రౌతస్మృతౌ ధర్మే కామక్రోధవశానుగాః. 68

నిర్మర్యాదా నిరానన్దా నిస్సేహా నిరపత్రపాః । నష్టే ధర్మే ప్రతిహతా హ్రస్వకాః పశ్చవింశకాః. 69
 హిత్వా దారాంశ్చ పుత్రాంశ్చ విషాదవ్యాకులాః ప్రజాః ।

ఆనావృష్టిహతా స్తేవై వారాముత్సృజ్య దుఃఖితాః. 70

సదా కృష్ణాజినధరా నిష్క్రియా నిష్పరిగ్రహాః । వర్ణాశ్రమపరిభ్రష్టా స్సజ్కరం మోర మాస్థితాః. 71
 ఏతాం కాష్ఠా మనుప్రాప్తా హ్యల్పశేషాః ప్రజా న్తతః । జన్తవశ్చ ఖదాఽఽవిష్టా దుఃఖాన్నిర్యేద మాగమన్. 72
 సంశ్రయన్తి విదేశాంస్తాం శ్చక్రవ త్పరివర్తనాః । తతః ప్రజాస్తు తాస్సర్వా మాంసాహారా భవన్తి తాః. 73

మృగా స్వరాహ స్వప్నబా న్యేచాన్యే వనచారిణః । భక్ష్యాంశ్చైవావ్యభక్ష్యాంశ్చ పర్వాంస్తా నృక్షయన్తి తాః ।
సముద్రం సంశ్రితా యాస్తు నదీశ్చైవ ప్రజా న్తథా । తేపి మత్స్యాః హరన్తిహ ఆహారార్థం చ సర్వశః ॥ 75 ॥
అభక్ష్యాహరదోషేణ ఏకవర్ణా గతాః ప్రజాః । యథా కృతయుగే పూర్వ మేకవర్ణ మభూత్కిం ॥ 76 ॥
తథా కలియుగస్యాన్తే శూద్రీభూతాః ప్రజా న్తథా । ఏవం వర్షశతం పు ణ్డం దివ్యం తేషాం ప్రవర్తతే ॥ 77 ॥
*షట్త్రింశత్తు సహస్రాణి మానుషాణితు తానివై ।

ఇట్టి స్థితిలో పరస్పర హేతువుల చేతను కాలవశమునను ఆకస్మికముగను (ఏ కారణమును లేకయును) ఒకటిగా ప్రమతివెంట కూడియున్న సేన ఈ చెప్పిన పని పూర్తికాగానే శీఘ్రకాలముననే గంగా యమునల నడుమ (ప్రయాగ క్షేత్రములో) నమాధి నవలంబించి ప్రమతితోకూడ దేహత్కాగమొనరించెను. ఇట్లు స్వాయంభువ మన్వంతర మందలి సంధ్యాంశమున కూరకర్ములగు జనులు పూర్తిగా నశించగా నాటి రాజులనందరను నశింపజేసి ప్రమతి మొదలగువారును గతించిపోగా సంధ్యాంశమందలి కడవటి కాలమానన్నముకాగా న్వల్పావశిష్టులుగా మిగిలిన కొలదిమంది ప్రజలును అచ్చటచ్చట మిగిలియుందురు. వారును తమ క్షేమమే తాము చూచుకొనుచు స్వప్రధాన దృష్టి కలవారై సర్వ విధముల లోభావిష్టులయి పరస్పరము హింసించుకొనుచు దోచుకొనుచు నుండిరి. లోకమరాజకమై ప్రజల జీవితము నంశయగ్రస్తమయ్యెను. ప్రజలు పరస్పర భయపడితులై వ్యాకులతనొంది ఒకరికింకొకరికి పొత్తు పొంతనలు లేక కొందరు గృహములు విడిచిపోయిరి. మరికొందరు దేహములనే విడిచిరి. తమ్ము దయచూచువారు లేకపోగా తమతమ ప్రాణముల కాపాడుకొనుచు మిగుల దుఃఖపడితులైరి. శ్రౌతస్మార్త ధర్మములు నశించెను. ప్రజలు కామక్రోధ వశులు మర్యాద తప్పినవారు అనందరహితులు స్నేహబుద్ధి సిగ్గు బిడియములు లేని వారునయిరి. ధర్మనాశమయ్యెను. వారాపదలపాలైరి. పౌట్టివారును ఇరువదియైదేండ్లకంటె జీవించని వారునయిరి. ప్రజలు విషాదముతో వ్యాకులులై దారపుత్తుల విడిచి వానలు లేక ఇబ్బందులపాలయి జీవనోపాదులు విడిచి (లేక) దుఃఖితులై జింకచర్మములే ధరించుచు ఏ పనులును చేయక ఇచ్చువారును పుచ్చుకొనువారును లేక వర్ణాశ్రమ పరిభ్రష్టులయి ఘోరమగు ధర్మ సంకరము నొందిరి. మిగిలిన కొలదిమంది ప్రజలును ఈ స్థితి నొందిరి. ఇతర ప్రాణులును ఆకలి పీడనందుచు జీవితముపై విసుగు చెందెను. చక్రములవలె నిలుకడలేక నంచరించుచు తమ దేశముల విడిచి విదేశముల నాశ్రయించిరి. వారు మాంసాహారులయి లేళ్ళు మొదలగు వానిని వందులను ఎద్దులను మరి ఇతర వనచారి ప్రాణులను తినసాగిరి. సముద్ర నదీ తీరముల నాశ్రయించిన ప్రజలును మత్స్యములు మొదలగువానిని (వారు బ్రాహ్మణులైనను) తినిరి. భక్ష్యాభక్ష్య విచారణను వారు విడిచిరి. అభక్ష్యాహర దోషముచే జగత్తున ఒకే వర్ణమయ్యెను. ఇది కృతయుగపు స్థితివలె నుండెను. (కృతమున అందరను ధర్మవరులై ఒకే వర్ణము వారుగానయిరి. ఈ కలియుగమున అధర్మవరులై ఏక వర్ణమువారైరి.) ఇట్లు కలియుగాంతమున ఎల్ల ప్రజలును శూద్రీభూతులయిరి. ఇట్లు నూరు దివ్య వర్షముల కాలము గడచెను. ఇది మానవ మానమున ముప్పది ఆరువేల సంవత్సరములు.

అథ దీర్ఘేణ కాలేన వక్షిణః పశవన్తథా. 78

మత్స్యాశ్చైవ హతాన్సర్వే ఖదావిష్టైశ్చ సర్వశః । నిశ్శేషేష్వత సర్వేషు మత్స్యవక్షివశుష్వత. 79
సన్ధ్యాంశే ప్రతివన్నేషు నిశ్శేషాస్తు తదాకృతాః । తతః ప్రజాస్తు సమ్భూయ కన్దముల మథాభినత్. 80
ఫలమూలాశినస్సర్వే అనికేతా న్తథైవచ । వల్కలా న్యథ వాసాంసి ఆదశ్శయ్యాశ్చ సర్వశః. 81
పరిగ్రహో న తేష్వన్తి న చ శుద్ధి మవాప్నుయః । ఏవం క్షయం గమిష్యన్తి హ్యల్పశిష్టాః ప్రజా న్తథా. 82
తాసా మల్పావశిష్టానా మాహారా ద్వృద్ధిరిష్యతే । ఏవం వర్షశతం దివ్యం సన్ధ్యాంశ స్తస్య వర్తతే. 83
తతో వర్షసహస్రాన్తే అల్పశిష్టాః త్రియన్తు తాః । మిథునానితు తాన్సర్వా హ్యన్యోన్యం నమ్ప్రిజజ్జిరే. 84
తతస్తాస్తు మ్రియంతేవై పూర్వోత్పన్నాః ప్రజాస్తు యాః । జాతమాతే వ్యవత్కేషు తతః కృత మవర్తత. 85

- యథా స్వర్గే శరీరాణి నరకేచైవ దేహినామ్ । ఉపభౌగసమర్థాని ఏవం కృతయుగాదిషు. 86
- ఏవం కృతస్య సంతానః కలేశ్చైవ క్షయ స్తథా । విచారణాత్తు నిర్వేద స్సామ్యావస్థాత్మతా తథా. 87
- తతశ్చైవాత్మసమ్బోధః సమ్బోధా ధర్మశీలతా । కలిశిష్టేషు తేష్వేవ జాయంతే పూర్వవ త్ప్రజాః. 88
- భావినోఽర్థస్యచ బలా తతః కృత మవ ర్తత । ఆతీతానాగతాని స్యు ర్భూతాని మన్వంతరే ష్వహ. 89
- ఏతే యుగస్వభావాశ్చ మయోక్తాస్తు సమాసతః । విస్తరేణానుపూర్వాచ్ఛ నమస్కృత్వా స్వయమ్భువే. 90

ఇట్లు చాలకాలము గడచిన మీదట ఆకటి బాధతో ప్రజలు పశుపక్షులను మత్స్యములను దొరకినచోట దొరకిన వెల్ల తిని వేయగా అవి ఏమాత్రమును మిగులకపోయెను. నాటి కలి సంధ్యాంశస్థితి ఇది. అంతట ప్రజలు నేల త్రవ్వ కొని కందమూలములను-చెట్లనుండి ఫలములను-తినసాగిరి. వారుండుట కిండ్లు లేకుండెను. వారికి చెట్లబెరడులే వస్త్రములు. నేలయే వడకలు. దాన పరిగ్రహములు వారిలో లేకుండెను. శుద్ధి లేకుండెను. ఇంకను మిగిలిన కొలది మంది కూడ ఇట్లు క్రమముగ నశించిరి. ఇంకను అల్పావశిష్టులుగా మిగిలినవారు ఆహారమునుఉన్నదానిని తిని వృద్ధి నొందిరి. ఇట్లు కలినసంధ్యాంశము సూరేండ్లును గడచెను. ఇట్లు వేల మానవ సంవత్సరముల తరువాత మిగిలిన కొలది మంది ప్రజలును వారి కుమారులును మిగిలియున్న శ్రీలతో దాంషత్య సంబంధమును వ్యవస్థ చేసికొనిరి. సంతానమును కనిరి. వారికి సంతానము కలిగిన కొలదికాలములోనే వారికి ముందటి తరముల జనులు (ఈ పుట్టిన సంతానపు తల్లిదండ్రుల తరపు జనులు) మరణించిరి. (కలియుగపు జను లెవ్వరును మిగులలేదు.) ఇట్లంతట కృతయుగ మారంభమయ్యెను. జీవులు ఈ భూలోకపు దేహమును విడిచిన తరువాత వారి పుణ్య పాపముల ననుసరించి స్వర్గనరక సుఖదుఃఖానుభవార్థము మరి యొక దేహము ఆ జీవులకు లభించునట్లే కలియుగపు జనులనుండి కృతయుగమునకు సంబంధించిన జనులకు దేహప్రాప్తి యయ్యెను. ఇది కలియుగము ముగిసి కృతయుగ మారంభమయిన విధము. కలియుగమునుండి మిగిలినవా రెవ్వరైన నున్నచో వాఁయందును ఈ కృతయుగ ప్రజలయందును విచారణా ప్రవృత్తి కలిగెను. దానిచే ప్రావంచిక జీవితముపై విసుగు నత్వరజన్తమోగుణముల నమతాస్థితి దానిచే ఆత్మజ్ఞానము దానిచే ధర్మశీలము కలిగి మొదటి కృతయుగమందు వలె నజ్జనులగు ప్రజలు పుట్టిరి. దీని కంతటికిని భవితవ్యమగు అర్థము (జరుగవలసిన విషయము-జీవుల పూర్వ కర్మాను గుణమగు అదృష్టమను ధర్మాధర్మఫలములును) హేతువు. దీని కంతటికిని మూలతత్త్వమగు స్వయంభూ బ్రహ్మకు నమస్కరించి మీకు ః యుగధర్మ ప్రవృత్తులన్నియు తెలిపితిని. యుగప్రవృత్తులు ప్రతి ఆ వృత్తియందును ఇట్లే యుండును. ఇది యుగ ప్రవృత్తుల నమాన-వ్యాన-కథనము. (మొదట ఒక విషయమును సంగ్రహముగ చెప్పి పిదప దానియందలి ప్రత్యేకాంశముల గ్రహించి విస్తరించి చెప్పుట నమాన-వ్యాన-కథనము.)

- ప్రవృత్తేతు తత స్మి న్పునః కృతయుగే తు వై । ఉత్పన్నాః కలిశేషేషు ప్రజాః కార్తయుగా స్తథా. 92
- తిష్ఠన్తి దేహ సిద్ధా యే అదృష్టా విహరన్తి చ । సహ నవ్తర్నిభి ర్యేతు తత యేచ వ్యవస్థితాః. 93
- బ్రహ్మక త్త్రవిశ శ్శూద్రా బీజార్థే యే ఇహ స్మృతాః ।

- కార్తే యుగభవై స్సార్థం నిర్విశేషా స్తదాఽబవత్. 94
- తేషాం నవ్తర్మయో ధర్మం కథయన్తీహ తేషు చ । వర్ణాశ్రమాచారయుక్తా శ్శౌతస్మార్తోఽతం తథా. 95
- శౌతస్మార్తస్థితానాంతు ధర్మే నవ్తర్నిదేశితే । తేతు ధర్మవ్యవస్థార్థం తిష్ఠన్తే హ యగే యగే. 96
- మన్వంతరాధికారేతు తిష్ఠన్తి ఋషయస్తు తే । యథా దావప్రదగ్ధేషు తృణేష్వేవావరం తృణమ్ 97
- వనానాం పథమం వృష్ట్యా తేషాం మూలేషు సమ్భవః । ఏవం యుగయుగానాంవై సంతానస్తు పరస్పరః. 98
- వర్తతే హ్యనవచ్ఛేదా ద్యావ స్మన్వంతరక్షయః । సుఖ మాయు ర్భులం రూపం ధర్మోఽర్థః కామ ఏవ చ. 99
- యుగే ష్వేతాని హియన్తే త్రీన్పాదాంశ్చ క్రమేణ తు । ఇత్యేవ ప్రతినన్దిర్వ్య కీర్తితస్తు మయా చ్ఛ్రిజాః. 99

చతుర్ముగానాం సర్వేషా మేతదేవ ప్రసాదనమ్ । ఏషాం చతుర్ముగానాంతు గణితా హ్యేకసప్తతిః. 100
 క్రమేణ పరివృత్తాస్తా మనోర న్తర ముచ్యతే । యుగాభ్యాసుతు సర్వాసు భవతీహ యథాచ యత్. 101
 తదేవ చ తదన్యాసు పురస్తాద్వై యథాక్రమమ్ । సర్గేనర్గే యథా భేదా హ్యభ్యుత్పద్యంతే తథైవచ. 102
 చతుర్దశసు జాయంతో జ్ఞేయా మన్వంతరే ష్విహ । ఆసురీ యాతుదాసీచ వైశాచీ యక్షరాక్షసీ. 103
 యస్మి న్యుగే తదాకాలం ప్రజా జాయంతి తా శ్శృణు । తథా కల్పయుగై స్సార్వం భవంతే తుల్యలక్షణాః.
 ఇత్యేత ల్లక్షణం ప్రోక్తం యుగానాం వై యథాక్రమమ్ ।

మన్వంతరాణాం పరివర్తనాని చిరప్రవృత్తాని యుగస్వభావాత్. 105

క్షణం స సంతిష్ఠతి జీవలోకః క్షయోదయాభ్యాం పరివర్తమానః ।

ఏతే యుగస్వభావాశ్చ పరిక్రాంతా యథాక్రమమ్. 106

మన్వంతరాణి యాన్యస్మి న్కల్పే వక్ష్యామి తాని చ.

106a

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్వంతరానువర్తనే ద్వాపరకలియుగ యుగదర్శాది

కథనం నామ త్రిచత్వారింశదు త్తరశతతమోఽధ్యాయః.

ఇట్లు ప్రవర్తిల్లిన కృతయుగమునందు ఆది కలియుగమునుండి మిగిలిన వారికి జనించినవారే ఆది వ్రజ లగు
 దురు. ఈ లోకమున ఎవరికిని కనబడక ఆదృష్టలై తిరుగుచుండు సిద్ధులును నప్త ఋషులతోను కూడ ద్యులోకమందుండు
 మహాపురుషులును లోకమున ఈ కృతయుగ వ్రజల ఉత్పత్తికి బీజరూపమున నిలిచియున్న బ్రహ్మ కత్రియ వైశ్య
 శూద్ర శేష వ్రజలును ఈ కృతయుగారంభపు ఆది వ్రజలతో కలిసిమెరిసి తత్సములయి యుండి వీరికి ధర్మము నుప
 దేశింతురు. వర్ణాశ్రమాచార ధర్మములను శ్రౌత స్మార్త కర్మ మూల ధర్మప్రవృత్తులును నప్తర్షులు వీరి కుపదేశింతురు.
 ఏలయన ధర్మవ్యవస్థా ప్రతిష్ఠార్థమై నప్తర్షులు ఈ లోకపు వ్రజల నడుమ ప్రతియుగమునను నిలుతురు. వారి యుపదేశ
 ముచే వ్రజలును ధర్మకర్మాచరణములందు ప్రతిష్ఠితులు (దృఢాభి నివేశముతో నిలిచినవారు) అగుదురు. ఈ ఋషు లిట్లు
 మన్వంతర ప్రవర్తనాధికారమునందు నిలిచియుండి లోకమున ధర్మప్రతిష్ఠా ప్రవృత్తులకు హేతుభూతు లగుదురు. వనము
 లలో దావాగ్ని (దవమనగా అడవి) వలన తృణములు కాలిపోయినను దానిని చల్లార్చుటకై కురిసిన వానసీబీబొట్టు వడి
 నందున ఆ దావాగ్ని పాలయిన తృణపు మొదటినుండియే ఈ దావాగ్నితో దగ్గము కాక మిగిలిన ఈ తృణ బీజ శేషము
 నుండి క్రొత్త తృణము మొలచును గదా! అట్లే యుగము తరువాత మరియొక యుగపు ఆరంభమున ప్రజా సంకాపము
 (సంతానము = నై రంతర్యమున కొనసాగుట) జరుగును. ఇట్లు రెండేసి యుగముల వరస్సర నహకారముతో యుగానంతర
 యుగప్రవృత్తి మన్వంతరము ముగియు వరకు అనవచ్చిన్నమయి సాగుచునే యుండును. కృతము మొదలు శతీవరకు
 యుగములలో ఆయుర్బల ధర్మార్థ కామములు క్రమమున నాల్గవవంతు బొప్పన తగ్గుచు వచ్చును. ఇది ప్రతినంధి(సంధ్యా
 సంధ్యాంశ)దశాప్రవృత్తి ప్రకారము (ప్రకారము = రీతి); ప్రతి చతుర్ముగము (చతుర్ముగము = మహాయుగము = కృత
 త్రేతా ద్వాపర కలియుగముల సముదాయము) నుండును యుగ పరివర్తన క్రమ మిట్లే యుండును.

ఇటువంటి మహాయుగములు దెబ్బది యొకటి ఐనచో ఒక మన్వంతర మగును.

ప్రతి యుగమునందును కృతాదియుగ చతుష్టయమునందుచు ఏ యుగమునందు ఒకసారి ఏది ఎప్పుడు ఎట్లు
 జరుగునో అదియే అట్టి ప్రతియొక ఆవృత్తియందును జరుగును. ప్రతియొక యుగ సృష్టియందును కొన్ని విశేషాంశము
 లందు వీటికి వరస్సర భేదమును ఉండవచ్చును. ఇవియు అట్లే ప్రతియుగ మహాయుగా వృత్తియందును జరుగుచుండును.
 ఈ విషయము వదునాలుగు మన్వంతరములందును ఇట్లే ఆవృత్త మగును. మానవులు మాత్రమేకాక అనురులు యాతు
 దానులు పిశాచులు యక్షులు రాక్షసులు మొదలగు జాతులవారు కూడ ఆయా యుగ మహాయుగ మన్వంతరములందు
 నమాన లక్షణములతో నుండురు.

ఇట్లు మీకు యుగముల లక్షణము యథాక్రమముగ తెలిపితిని. ఇట్లే కల్పావసానము వరకు మన్వంతరము లును వడివర్తనమునందుచు పోవును. ఇఁక ఇప్పటికి ఎంతయో చిరకాలమునుండి ప్రవర్తిల్లుచు వచ్చుచున్నవి. ఇక ముందును కొనసాగుచుండును. యుగ స్వభావమే ఇందులకు హేతువు. ఈ జీవలోకము లక్షణకాలము కూడ ముందునకు సాగక మార్పు నొందక యుండదు. ఈ జీవలోకమునకు నాశము ఉత్పత్తి ఈ రెండును స్వాభావికములు.

ఇట్లు యథాక్రమమున మీకు యుగ స్వభావములను తెలిపితిని. ఈ కల్పమునందు గడచిన-గడుచున్న-గడువనున్న-మన్వంతరముల విషయమును కూడ తెలిపెదను.

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మన్వంతరాను కీర్తనమున యుగ లక్షణాను కీర్తనమును నూట నలువది మూడవ అధ్యాయము.

చతుశ్చత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

దేవాసురయక్షగంధర్వ మనుష్యాదిపరిమార్హోత్సేధకథనమ్.

నూతః : మన్వంతరాణి యాని స్యుః కల్పే కల్పే చతుర్దశ ।

వ్యతీతానాగతాని స్యు ర్వాని మన్వంతరే ష్విహ. 1

విస్తరేణానుపూర్వ్యాచ్చ స్థితం వక్ష్యే యుగే యుగే । తస్మిన్యుగేచ సమూతి ర్వాసాం యావచ్చ జీవితమ్. యుగమాత్రంతు జీవంతి న్యూనం తత్స్యా ద్ద్వయేనతు । చతుర్దశసు తావంతో జ్ఞేయా మన్వంతరేష్విహ. 3 మనుష్యాణాం పశూనాంచ పక్షిణాం స్థావరైః సహ । తేషా మాయు రుపక్రాంతం యుగదర్మేషు సర్వశః. 4 తథైవాయుః పరిక్రాంతం యుగదర్మేషు సర్వశః. 4u

అస్థితించ కలౌ దృష్ట్వా భూతానా మాయుష స్తథా ।

పర మాయుశ్శతం త్వేత న్మనుష్యాణాం కలౌ స్మృతమ్. 5

దేవాసురమనుష్యాశ్చ యక్షగంధర్వరాక్షసాః । పరిణాహోచ్చయై స్తుల్యా జాయంతే హ కృతే యుగే. 6

షణ్ణవత్యజ్ఞాతోత్సేదో ఆప్తానాం దేవయోనినామ్ । నవాజ్ఞాశప్రమాణేన నిష్పన్నేన తథాష్టకమ్. 7

ఏతత్స్వాభావికం తేషాం ప్రమాణ మధికుర్వతామ్ । మనుష్యా వర్తమానాశ్చ యుగసంధ్యాంశకే ష్విహ. 8

దేవాసురప్రమాణంతు సప్తసప్తాజ్ఞాశం క్రమాత్ । చతురాశీతికైశ్చైవ కలిజై ర్జ్ఞాశై స్మృతమ్. 9

ఆపాదతలమస్తక్యే నవతాలో భవేత్తు యః । సంహత్యా యా తు బాహుశ్చ దైవతైరపి పూజ్యతే. 10

గజాశ్వహస్తినాం చైవ మహిషస్థావరాత్మనామ్ । క్రమేజై తేన విజ్ఞేయా హాసవృద్ధి ర్యుగేయుగే. 11

షట్పత్యజ్ఞాతోత్సేదః పశు రాకకుదో భవేత్ । అజ్ఞానా మష్టశత ముత్సేదో హస్తినాం స్మృతః. 12

అజ్ఞాశీ(కా)నాం సహస్రంతు ద్విచత్వారింశదజ్ఞాశమ్ । శతార్థ మజ్ఞానాంతు ఉత్సేప శ్శాఖినాంపరః. 13

నూట నలువది నాలుగవ అధ్యాయము.

దేవాసుర యక్ష గంధర్వ మనుష్య పశుపక్షి-

వృక్షౌదుల యుగానుగత పరిమాణాదికము.

నూతుడు ఋషులకు ఇట్లు చెప్పుసాగెను. ప్రతి కల్పమునందును వచ్చు పదునాలుగు మన్వంతరములందును ఆయా యుగములందు దేవాది జాతుల జన్మము వారి శరీర ప్రమాణము వారి జీవితకాలము అనువూర్తితో విస్తరముగ చెప్పెదను.

పదునాలుగు మన్వంతరములందును కృతాదియుగములందు ఆ యుగ ప్రమాణము-సంధ్యా సంధ్యాంశములు కాక-దివ్య మాసమున ఎన్ని సంవత్సరములో ఆ యుగపు మానవులు మానవ మానమున అన్ని సంవత్సరములు జీవించును.

తురు (సంధ్యా సంధ్యాంశములు కాక కృతయుగ ప్రమాణము నాలుగు వేల దివ్య వర్షములు కావున ఆ యుగపు మానవులు మానవ మానమున నాలుగు వేల ఏండ్లు జీవింతురు. అని ఇట్లు అన్ని యుగముల విషయము గ్రహించవలెను. యుగధర్మము ననుసరించియే ఆయా యుగములందలి మానవ వశువక్షి వృక్షాదుల ఆయుః పరిమాణాదికము ఏర్పడినది. వాటి శరీర పరిమాణము ఎత్తునరి కూడ అంతే. కాని కలియుగమున మాత్రము ప్రాణుల దౌర్బల్యము అస్థిరత చూచి మానవుల వరమాయువు నూరు సంవత్సరములేయని న్యయంభూ బ్రహ్మ నిర్ణయించెను. (పైని చెప్పిన విధముగ నైనచో యుగానుసారము కలి మానవుల వరమాయువు ఒక వేయి ఏండ్లు ఉండవలయును.)

ఇక కృతాది యుగములలో దేవతాది ప్రాణుల శరీరపు ఎత్తునరి మొదలగునవి: కృతయుగమున దేవాసుర మానవ యక్ష గంధర్వ రాక్షసులు దేహపు చుట్టు కొలతలో కాని ఎత్తునరిలో కాని నమానులై యుందురు. విద్యాధరాదు లగు ఎనిమిది దేవజాతుల వారును మానవులును కూడ కృతయుగమున తొంబది యాదు(కృతయుగపు)అంగుళముల ఎత్తు కలిగియుందురు. ఆ యుగ సంధ్యాంశములయందు పీరి శరీరముల ఎత్తునరి డెబ్బదిరెండంగుళములే ఉండును. కలి యుగమున దేవతల ఎత్తునరి నలువది తొమ్మిది-రాక్షసుల శరీరపు ఎత్తు ఎనుబది నాలుగు- కలియుగపు అంగుళములు ఉండును. [కలియుగమున మానవుల శరీరపు ఎత్తు తొంబది యారంగుళములే-కాని ఇవి కలియుగపు మానవుల ప్రమాణము ననుసరించియని తెలియవలెను. ఇట్లన్ని యుగములందును మానవదేహ ప్రమాణము తొంబది యారంగుళములేయైనను యుగానుసారము దాని పరిమాణము తగ్గును. మానవుని కుడిచేతి బొటనవ్రేలి నడిమి కణుపునొద్ద అరచేతివైపు తెల్లని వన్నెగల బాగపు కొలతను అంగుళముగా గ్రహించుట యొకపద్ధతి. అద్దముగా ఉంచిన ఎనిమిది యవలు ఆక్రమించు పొడవును అంగుళమనుట శాస్త్ర వ్యవహారము.] కలియుగమున కాలి దిగువనుండి మస్తకాంతము వరకు తొమ్మిది తాలముల ఎత్తుకలిగి మోకాళ్ళవరకు బాహువులుగల మానవులను దేవతలును ప్రశంసించుదురు-(తాలము = కుడిచేతి బొటనవ్రేలిని ఎడమకు చూపుడు వ్రేలిని కుడికి. బాగుగా చావగా ఈ రెంటినడుమ అగు పొడవు; దీనిని తెలుగులో 'లుడితి' అందురు.)

ఈ చెప్పిన కొలతల ననుసరించియే ఆయా యుగములందలి గోవుల గజముల మహిషముల తదితర వశు మృగాదుల వృక్షజాతుల పరిమాణము కూడ తగ్గుచు పెరుగుచు నుండునని ఎరుగవలెను. వశువు (బహుశః వృషభము) కాలి కొననుండి మూపురము వైవరకు డెబ్బది ఆరంగుళముల ఎత్తుండును. ఏనుగులు ఎనిమిదివందల అంగుళముల ఎత్తుండును. వృక్షముల ఎత్తు ఒక వేయి తొంబదిరెండు అంగుళములుండును. ఆయా యుగములందు మానవుల దేహపు ఎత్తునరియే దేవతలకును ఉండును. కాని బుద్ధి శక్తి విషయములో మానవులకంటె దేవతలు గొప్పవారు.

మానుష స్సన్నివేశస్త్ర యాదృశః పరిదృశ్యతే । తల్లక్షణంతు దేవానాం దృశ్యతేఽన్యయదర్శనాత్. 14
బుద్ధ్యాతిశయసంయుక్తం దేవానాం కార్య ముచ్యతే । తథా నాతిశయంచైవ మానుషం కార్య ముచ్యతే. 15
ఇత్యేవంహి పరిక్రాంతా భావా యే దివ్యమానుషాః । వశూనాం పక్షిణాం చైవ స్థావరాణాంచ సర్వశః. 16
గవాఞ్శ్వాశ్చ విజ్ఞేయా హస్తినః పక్షిణో మృగాః । ఉపయుక్తాః క్రియాస్యేతే విజ్ఞేయాస్త్రీహ సర్వశః. 17
యథాక్రమోవభోగశ్చ దేవానాం వశుమూర్తయః । తేషాం రూపాను రూపైశ్చ ప్రమాణై స్థిరజ్జలమాః. 18
మనోజ్ఞైస్తత్ర తే భావై స్సుఖినో హ్యవపేదిరే । అథ శిష్టా నృపజ్ఞామి సాదూనథ సతశ్చ వై. 19

సాధ్యాచారదర్మాః.

బ్రాహ్మణాః స్తుతిశబ్దాశ్చ దేవానాం వశుమూర్తయః । సారూప్యం బ్రహ్మణో హ్యస్తే తేన సస్త్ర ప్రచక్షతే. 21
సామాన్యేషుచ దర్శేషు తథా వై శేషికేషు చ । బ్రహ్మకత్త్రోవిశో హ్యుక్తా శ్చాస్తే వై హేతుకర్మణా. 22
వర్ణాశ్రమేషు యుక్తన్య సుఖోదర్శన్య స్సర్గతౌ । శ్రౌతస్మార్తన్య మార్గన్య జ్ఞానదర్శ స్స ఉచ్యతే. 22

దివ్యానాంచ సుసాధూనాం బ్రహ్మచారి గురో ర్హితః । కారణా త్సవనా చ్చైవ గృహస్థ స్సాధు రుచ్యతే. 23
తపసశ్చ తథాఽరణ్యే సాధు ర్వైభానన స్స్మృతః ।

యతమానో యతి స్సాధు స్స్మృతో యోగస్య సాధనాత్. 24

ధర్మే ధర్మగతిః ప్రోక్త శ్శబ్దో హ్యేషక్రియాత్మకః । కుశలీ కుశలం ధర్మాధర్మాం నమబ్రవీ త్ప్రభుః. 25

ధర్మాదిలక్షణమ్.

అథ దేవాశ్చ పితరో ఋషయోఽథ చ మానుషాః । ఆయం ధర్మో హ్యాయంనేతి బ్రువతే మౌనమూ ర్తినా. 26

ధర్మేతి ధారణే చాతు ర్మహత్వేచైవ ఉచ్యతే । ఆధారణే మహత్వేవా ధర్మ స్సతు నిరుచ్యతే. 27

తత్రేష్టప్రాపకో ధర్మ ఆచార్యై రుపదిశ్యతే । ఆధర్మశ్చానిష్టఫల ఆచార్యై ర్నోపదిశ్యతే. 28

వృద్ధా హ్యారోఽపిపాశ్చైవ ఆత్మవన్తో హ్యదామ్భికాః । సమ్యగ్విసీతా గురుభి స్తానాచార్యా స్ప్రచక్షతే. 29

ఆయా యుగములందలి దేవతలయ-మానవులయ పరిమాణాదికము ఇట్లుండునని తెలుపుటయైనది. పశు పక్షి వృక్షాదుల పరిమాణమును తెలిపితిని. గోవులు గొర్రెలు మేకలు గుర్రములు ఏనుగులు పక్షులు మృగములు వృక్షాదికము ఆయా ప్రాణులకును మానవులకు ఆయా పనులయందును ఉపయుక్తములగుచున్నవి. దేవతలనుద్దేశించి చేయు యోగములందు వీనిలో కొన్ని యోగ పశువులయి దేవతలకువభోగ సాధనములగుచున్నవి. కాగా ఇవి ఇట్లు యాగాదులయందు దేవతలకై ఉపయోగపడిన పుణ్య విశేషమున అవి తమ దేహమును వదలిన తరువాత పరలోకమున స్వర్గముచేరి సుఖమును పొందును.

ఇక మీదట శిష్టులు-సాధులు-'సత్' శబ్దముతో చెప్పబడువారు ఎవరో తెలిపెదను. 'సత్' అనునది పర బ్రహ్మమునకు పేరు. బ్రాహ్మణులును వేద వచనములును యోగ పశువులును యజ్ఞాదులకై దేవతలకుపయోగపడి యుదకు బ్రహ్మత్వమును పొందును. ఈ సామ్యముతో ఈ మూడిటిని 'సత్' అందురు.

ఆయా వర్ణముల వారయందును ఆయా బ్రహ్మచర్యాద్యాశ్రమములందును (ఉప) యుక్తము అయి స్వర్గమునకు పోయిన తరువాత అధిక సుఖము కలిగించు శ్రౌతస్మార్త ధర్మమును జ్ఞాన ధర్మము అందురు. ఇవి బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యులారించదగినవారు. ఇవి సామాన్య ధర్మములు-విశేష ధర్మములు- అని రెండు విధములు; 'ఇవి ఆచరించవలెను.' అని ఈ తైవర్ణికులును (ని) యుక్తులు-నియోగింప-శాసింప-బడినవారు. శాసింపబడుటచే వీరు శిష్టులు; (వాటిని ఆచరించువారు.)

బ్రహ్మచారి గృహస్థవానవ్రహ్మ సంన్యాసులు నలుగురును సాధువులని చెప్పబడుదురు. ఎట్లనగా—బ్రహ్మచారి తన గురువునకు హితకరుడై విద్యలను సాధించుకొనును. గృహస్థుడు వ్రజాభివృద్ధికి నమాజపు సుఖవృద్ధికి కారణ భూతుడై తనకును లోకమునకును దేవతలకును సుఖమును సాధించును. అరణ్యమందు నివసించుచు వానవ్రహ్మడు తపస్సును సాధించును. వరతత్త్వ ప్రాప్తికై యత్నించుచు(వ్రయత్నము చేయుచు యత్నియగు సంన్యాసి యోగమును సాధించును. ఇట్లు సాధనము చేయు వీరందరును సాధువులగుచున్నారు.

ఇక ధర్మాధర్మ విషయము : ధర్మము అనునది ఒక వస్తువు అనుకొనరాదు. ధర్మగతిని(ధర్మపు నడకను-ధర్మమును ఆచరించుటను) ధర్మమని ఇచ్చట భగవానుడు చెప్పెను. కావున ఈ విధముగ ధర్మశబ్దము క్రియారూపము కాని వస్తురూపము కాదు. సర్వలోకముల క్షేమమునకు ఉపయోగించు కర్మమును ధర్మమని న్యయంభూ బ్రహ్మ నిర్ణయించెను.

ఇక-దేవతలును పితరులును ఋషులును మానవులును ఇది ధర్మము అని వ్యవహరించుచుందురు కదా! అట్టిది నిర్ణయించుట మౌన మూర్తితో మాత్రమే-మునియై తపోబలమున విషయ తత్త్వ విచారణము చేసినవారికి మాత్రమే-శక్యము.

మగును. 'ధర్మ' శబ్దమునకు మూలమగు 'ధృ(జ్)' దాతువునకు ధారణము (తన యందు ఇతరములను నిలుపుకొనుట- తాను ఇతరములకు ఆశ్రయమగుట) అనియు గొప్పదనము అనియు అర్థములు. కావున ధర్మము అనగా లోకస్థితికి ఆధారము-అన్నిటికి మహత్త్వమును కలిగించుచు తాను గొప్పదైయుండునది- అని అర్థములు. ఇష్టములను పొందునట్లు చేయునది ధర్మము; కావున అది ఆచరించుదని ఆచార్యులు ఉపదేశింతురు. అనిష్ట ఫలప్రదము అధర్మము; కావుననే దాని నాచరించుదని ఆచార్యులు పదేశింపరు. మరి ఆచార్యులనగా ఎవరు? అనిన-విద్యావయోఽనుభవములందు వృద్ధులు (పెరిగిన వారు)- ధన సుఖాదులందు అనలేనివారు- హృదయదార్ద్రము కలవారు-దంభము లేనివారు-పెద్దలవలన చాల తిన్నగా శిక్షణము నొందినవారు ఎవరో వారిని ఆచార్యులు అందురు.

శ్రౌతస్మార్తధర్మవిభాగః-శిష్టాచార లక్షణమ్.

ధర్మజ్ఞై ర్విహితో ధర్మ శ్శ్రౌత స్మార్తో ద్విధా ద్విజైః ।

దారాగ్నిహోత్రసమ్బంధ ఇజ్ఞా శ్రౌతస్య లక్షణమ్. 30

స్మార్తో వర్ణాశ్రమాచారో యమైశ్చ నియమైశ్చ సః ।

పూర్వేభ్యో వేదయిత్యేహ శ్రౌతం నప్రర్థయోఽబ్రువత్. 31

ఋచో యజుంషి సామాని బ్రహ్మణోఽజ్ఞాని సాదుభిః ।

మన్వంతరస్యాతీతస్య స్మృత్వా తం మను రబ్రవీత్. 32

తస్మాత్సార్తః స్మృతో ధర్మో వర్ణాశ్రమవిభాగశః । ఏవం వై ద్వివిధో ధర్మ శిష్టాచార స్స ఉచ్యతే. 33

శిష్యేర్ధాతోశ్చ నిష్ఠాంతా చ్చిష్టశబ్దః ప్రవక్ష్యతే । మన్వంతరేషు యే శిష్టా ఇహ తిష్ఠన్తి దార్మికాః. 34

మను స్సప్రర్థయశ్చైవ లోకసంతానకారిణః । తిష్ఠన్తిహ చ ధర్మార్థా స్రాశ్చిష్టా న్నమ్నృచక్షతే. 35

తై శిష్టై శ్చరితో ధర్మ స్థావ్యతే వై యగే యగే । వారావై దణ్డనీతిశ్చ ప్రజావర్ణాశ్రమేవ్యయా. 36

శిష్టై రాచార్యతే యస్మా త్పునశ్చైవ మనుష్యయే । పూర్వైః పూర్వై ర్మతత్వాచ్చ శిష్టాచార స్స శాశ్వతః-

దానం సత్యం తపో లోకో విద్యేజ్యా పూజనం దమః । అష్టౌ తాని చరిత్రాణి శిష్టాచారస్య లక్షణమ్. 37

శిష్టా యస్మా చ్చరన్త్యేనం మను స్సప్రర్థయ న్తథా । మన్వంతరేషు సర్వేషు శిష్టాచార న్తత స్మృతః. 38

విజ్ఞేయ శ్శ్రీనవా చ్చౌతః స్మరణా త్సార్త ఉచ్యతే । ఇజ్ఞా వేదాత్మక శ్శ్రౌత స్మార్తో వర్ణాశ్రమాత్మకః-

ప్రత్యజ్ఞాని ప్రవక్ష్యామి ధర్మస్యాహేతులక్షణమ్ । దృష్టానుభూత మర్థం యః పృష్టోఽ నిష్ట స్స గూహతే-

యథాభూతప్రవాదస్తు ఇత్యేత త్సత్య లక్షణమ్ ।

ధర్మజ్ఞులగు ద్విజులు ధర్మమును శ్రౌత ధర్మము స్మార్త ధర్మము అని రెండుగా విభజించిరి. దారంతో కూడినవారు (గృహస్థులు) అనుష్ఠించు అగ్నిహోత్రాది కర్మములను యజ్ఞ ప్రదేదములను శ్రౌతధర్మము. యమ నియమ నహితమగు వర్ణాశ్రమాచారము స్మార్త ధర్మము; పూర్వులనుండి రామెరిగిన శ్రౌతధర్మమును నప్రర్థులు లోకమున ప్రవచించిరి. గడచిన మన్వంతరము నందలి ఋగ్యజుః సామములను వేదాంగములను సాదునముచితము యథాతథము నగు) రూపములతో న్మరించి(తాము పూర్వమన్వంతరములలో ఎరిగి యున్నందున చిత్తమున నిలిచిన సంస్కార బలమున వానినే యథార్థ రూపములో ఇప్పుడు చిత్తమున గోచరింపజేసికొని) మనువు ప్రవచించినది కావున దీనికి స్మార్తస్మృతిదే లభించిన) ధర్మమని వ్యవహారము. ఇది వర్ణాశ్రమ విభాగమున విభ కమే యున్నది.

ఈ రెండు విధములగు ధర్మమునకును శిష్టాచారమని వ్యవహారము. 'శిషి'దాతువు(కాను-అనుశిష్ట)నుండి వర మయి 'క' ఆమ'నిష్టా' ప్రత్యయము జేరగా శిష్టశబ్దము (ఏర్పడును) సిద్ధించును-ఆయా మన్వంతరములయందు ఈ రెండు

విధములగు ధర్మములను ఎరిగి ఆచరించుటచే శిష్టులనబడు ధర్మానుష్ఠాతలును లోక సంతానకారులగు (లోక వ్యవస్థాప్రవృత్తులను నిరంతరముగా కొనసాగించుటయే పరమ ప్రయోజనమని భావించు) మను సత్త్వ ప్రభృతులును ఇహలోకమందిప్పుడు ధర్మానుష్ఠానము పరమ ప్రయోజనముగా నెంచి దానినెరిగి అనుష్ఠించు ధార్మికులును శిష్టులు అనబడుదురు.

ఇట్టి శిష్టులు ప్రజలయందు వర్ణాశ్రమ ధర్మములను నిలువగోరి తాము శ్రౌతస్మార్త ధర్మములను అనుష్ఠించి యుగయుగమునందును వార్త (జీవన మార్గములు) దండసీతి మొదలగువానిని లోకమునందు నిలుపుదురు. పునఃపునః మనువుల తరువాత మనువులుగా నడచు మన్వంతరములందు శిష్టులచే ఆచరింపబడుటచేతను అంతకంటె పూర్వులును పూర్వతరులునునగు శిష్టులకు నమ్మతమగుటచేతను ఈవిధమగు ఆచరణీయ ధర్మమునకు శిష్టాచారమని పేరు. ఇది శాశ్వతము (సార్వకాలికము సార్వదై శికము) అయినది.

దానము సత్యము తపస్సు లోకము (లోక వ్యవస్థాకర్తలగు పెద్దల నడువడి) విద్య ఇజ్ఞా (యాగాది దేవతా-లోకోపకారక-కర్మలు) పూజనము దమము (ఇంద్రియనిగ్రహము) అను ఈ ఎనిమిది విధములగు చరిత్రములు (నడువడులు) శిష్టాచార నమగ్ర స్వరూపము. సర్వ మన్వంతరములందును మను సత్త్వ ప్రభృతులగు శిష్టులు ఆచరించునది కావున దీనికి శిష్టాచారమని వ్యవహారము. శ్రవణమువలన (వేదశాస్త్రములనుండి గ్రహించగా) సిద్ధించినది శ్రౌతము; స్మృతివలన సిద్ధించినది స్మార్తము. యజనము-వేదములు-అను రూపముతో నున్నది శ్రౌతము-వర్ణాశ్రమాత్మకమయినది స్మార్తము-అని పీనిస్వరూపకథనము. అపేతు లక్షణమగు (పేతువాదము చేయక శ్రద్ధతో ఆస్తిక్య భావముతో-గ్రహించవలసిన) ధర్మ ప్రత్యంగములను (ధర్మమునకు పుష్టి కలిగించు ప్రవృత్తులను) తెలిపెదను వినుడు. 1. మీరు చూచియు అనుభవించియు ఎరిగిన విషయమును మాకు తెలుపుడని ఎవరైనాడిగినపుడు అనిష్టము చూపక దాచుకొనక యథార్థ వస్తు తత్త్వమును తెలుపుట సత్యము.

తపఃప్రభృతీనాం లక్షణమ్.

బ్రహ్మచర్యం తపో మౌనం నిరాహారత్వ మేవచ. 41
ఇత్యేత త్రవసో రూపం సుమోరంతు దురానదమ్ । పశూనాం ద్రవ్యహవిషా మృక్సామయజుషాం తథా. 42
ఋత్విజాం దక్షిణాయాశ్చసంయోగో యజ్ఞ ఉచ్యతే । ఆత్మవ త్సర్వభూతేషు యో హితాయ శుభాయ చ.
వర్తతే సతతం హృష్టః క్రియా యా సా దయా స్మృతా । ఆక్రుష్టోఽభిహతో యస్తు నాక్రోశే త్ప్రహరేదపి.
అదుష్టో వాఙ్మనఃకాయై స్తితిషు స్సా క్షమా స్మృతా । స్వామినా రక్ష్యమాణానాం విసృష్టానాంచ సమ్ప్రమే.
వరస్యానా మనాదాన మలోభఇతి సంజ్ఞితః । మైథునస్యాసమాచారో జల్పనా చ్ఛిన్ననా తథా. 46
నివృత్తిర్బ్రహ్మచర్యస్య తదచ్ఛిద్రదన్యలక్షణమ్ । ఆత్మార్థేవా పరాధేవా ఇన్ద్రియాణీహ యన్య వై. 47
విషయే న ప్రవర్తంతే దమస్యైవతు లక్షణమ్ । పంచాత్మకే యో విషయే కారణే వాఽష్టలక్షణే. 48
న క్రుద్యేత ప్రతిహతో జితాత్మేతి న మన్యతే । యద్య దిష్టతమం ద్రవ్యం న్యాయేనైవాగతంచ యత్. 49
తత్త ద్గుణవతే దేయ మిత్యేత ద్దానలక్షణమ్ । శ్రుతిస్మృతిభ్యాం విహితో దర్మో వర్ణాశ్రమాత్మకః. 50
శిష్టాచారవివృద్ధశ్చ దర్మోఽయంసాధుసమ్మతః । అప్రద్యేషో హ్యనిష్టేషు ఇష్టంవై నాభినన్దతి. 51
ప్రీతితాపవిషాదానాం వినివృత్తి ర్విరక్తతా । సన్నాసః కర్మణాం న్యాసః కృతానా మకృతై స్సహ. 52
కుశలాకుశలాభ్యాంతు ప్రహాణం న్యాస ఉచ్యతే । అవ్యక్తాదివిశేషాన్తే వికారేఽస్మిన్నివర్తితే. 53
చేతనాచేతనం జ్ఞాత్వా జ్ఞానే జ్ఞానీ న ఉచ్యతే । ప్రత్యజ్ఞానాంతు ధర్మస్య ఇత్యేత ల్లక్షణం స్మృతమ్. 54
ఋషిభి ర్మతతత్త్వజ్ఞైః పూర్వైః స్వామ్యువేఽన్తరే ।

2. బ్రహ్మచర్యము తపస్సు (శరీరమును కఠిన నియమములకు పాలువరచి శ్రమపెట్టుట) మౌనము (విషయ తత్త్వ విచారణ చేయుట) నిరాహారత్వము అను ఇవి తపస్వరూపములు. ఇది హేరమును సామాన్యులకు వేరరావిడియు శి. యజ్ఞీయములగు పశువులు ద్రవ్యములు హవిస్సులు ఋక్సామ యజుర్మంత్రములు ఋత్విజాలు

దక్షిణలు-పీని కూడికయే యజ్ఞము (ఇజ్ఞా) అనబడును. 4. ఏ చిత్రవృత్తి విశేషము ఉండుటచేత సర్వ భూతముల విషయమునను పురుషుడు తన విషయమునందువలెనే చూపుకలిగి హృష్టదై వానికి శుభమును హితమును కలిగింప గోరునో-అది దయ యనబడును. 5. ఇతరులు తిట్టినను తిట్టక కొట్టినను కొట్టక మనోవాక్కాయములందు ప్రతీకార దోషములేక ఓర్పుతో నుండుట క్షమయనబడును. 6. ధనపు సొంతదారుడు కాపాడుకొనుచున్న దానినేకాని తొందర లలో విడిచిన దానినేకాని పరధనమును తీసికొన (దలచ)కుండుట ఆలోభమనబడును. 7. శారీరకముగా మైథునము చేయకుండుట నోటితో ఆ మాటలాడుకుండుట మనస్సుతో అది తలచకుండుట అచ్చిద్ర (ఏదోషమును లేని) బ్రహ్మ చర్యమనబడును. 8. తనకై కాని ఇతరులకై కాని విషయానుభవములందు ఇంద్రియములు ప్రవర్తిల్లకుండుట దమమనబడును. (బహిరింద్రియ నిగ్రహము) 9. ఐదు విధములగు (శబ్ద స్పర్శరూప రస గంధములను) విషయముల విషయమునను ధనకనక వస్తు వాహనాది (సుఖ) కారణ (సాధన)ములెనిమిదింటి విషయమునను ఎవరైన తన కడ్డము వచ్చినను కోపించకుండుట జితాత్మత్వము (శమము) అనబడును. 10. తాను న్యాయమున ఆర్జించినదియు తనకు మిగుల ఇష్టమును అగు వస్తువునుకూడ గుణవంతులగువారికి (ఇష్టముతో) ఇచ్చుట దానమనబడును. శ్రుతి స్మృతులు విధించిన వర్ణాశ్రమాత్మక ధర్మమును-శిష్టాచారణలముచే వృద్ధిపొందిన ధర్మమును- సాధుజనులగు పెద్దలకు నమ్మతమగు ధర్మము. 11. ఇష్టములగు వానిని మెచ్చక-అనిష్టములగు వానిపై అధిక ద్వేషము చూపక ప్రీతి తాప విషాదములను పొందకుండుటయే వైరాగ్యమనబడును. 12. ఇదివరకు చేసిన-ఇకముందు చేయనున్న-కర్మల ఫల సంగమును విడుచుట సంన్యాసమనబడును. 13. తనకు ఇహముననైన క్షేమము కలిగించు కర్మములను కీడు కలి గించు కర్మములను నమభావముతో విడుచుట న్యాయమనబడును. 14. అవ్యక్త (నామ రూప విభాగము లేని జగదాది స్థితి) దశ మొదలుగా ఆయా-నకల నామరూప విశేషములవరకుగల వికారజాతమునుండి బుద్ధిని మరలించి చేతనమునకును అచేతన తత్త్వమునకునుగల భేదమును తెలిసికొని అట్టిజ్ఞానమందే యుండువాడు జ్ఞాని యనబడును. పూర్వపు స్యాయంబువ మన్వంతరమునందు ధర్మతత్త్వజ్ఞులగు ఋషులు ధర్మ ప్రత్యంగముల స్వరూపము ఇదియని తెలిపియుండిరి.

అత్ర వో వర్తయిష్యామి విధిం మన్వంతరస్య తు. 565

తథైవ చాతుర్హోత్రస్య చాతుర్వర్ణ్యస్య చైవహి । ప్రతిమన్వంతరంచైవ శ్రుతి రన్య విధీయతే. 566
ఋచో యజ్ఞాంపి సామాని యథావ త్ప్రతిదై వతమ్ । విధిస్తోత్రం తథాహూత్రం పూర్వవ త్సమృవర్తతే.
ద్రవ్యస్తోత్రం గుణస్తోత్రం కర్మస్తోత్రం తథైవచ । తథైవాభిజనస్తోత్రం స్తోత్ర మేవం చతుర్వి(షడ్వి)దమ్.
మన్వంతరేషు సర్వేషు యథా వేదా భవన్తి హి । ప్రవర్తయతి తేషాంచై బ్రహ్మ స్తోత్రం పునఃపునః. 567
ఏవం సర్వగుణానాంతు సముత్పత్తి శ్చతుర్విదా । అథర్వ ఋగ్యజుస్సామ్నాం వేదేష్యహ వృథక్పుతక్.
ఋషీణాం తవ్యతాం తేషాం తపః పరమదుశ్చరమ్ । మన్తాః ప్రాదుర్భవన్త్యాదౌ పూర్వమన్వంతరస్య హ.
అసన్తోషా ద్భయా ద్యుఃఖాన్మోహాచ్ఛోకాచ్ఛ వజ్చదా । ఋషీణాం తారకాభ్యేన లక్షణేన యదృచ్ఛయా. 568
ఋషీణాం యదృషిత్యంహి తద్వక్ష్యామీహ లక్షణమ్ । అతీతానాగతానాంతు వజ్చదా హ్యర్థకం స్మృతమ్.
తథా ఋషీణాం వక్ష్యామి ఆర్షస్యైత త్సముద్భవమ్ । గుణాః సామ్యేన వర్తన్తే సర్వే సమృకయే తదా. 569

మహదాదినిష్పత్తిః.

అవిభాగేన వేదానా మనిర్దేశ్యతమోమయే । అబుద్ధిపూర్వకం తద్వై చేతనార్థం ప్రవర్తతే. 66
తేనార్థంబుద్ధిపూర్వంతు చేతనేనావ్యధిష్ఠితమ్ । ప్రవర్తతే తథా తాతు యథా మత్స్యోదకా పుటౌ. 67
చేతనాధిక్యతం సర్వం ప్రవర్తత గుణాత్మకమ్ । కార్యకారణభావేన తదా తస్య ప్రవర్తతే. 68
విషయో విషయిత్యం చ తథా హ్యర్థవదాత్మకమ్ । కాలేన ప్రావణీయేన భేదావై కారణాత్మకాః. 69
సాంసిద్ధికా సతా వ్యక్తాః కమేణ మహదాదయః । మహత స్స్యో దహజ్కార న్తస్మా మ్పాతేన్ద్రియాణి చ.

ఇక్కడ మీకు ప్రతి మన్వంతరమునందును సమాసరూపములో నడుచు ధర్మపు నడకను చాతుర్వేత బ్రహ్మ అధ్యర్మము కాక హోతతో కూడ నలుగురు ఋత్విక్కులతో నిర్వర్తించు) యాగమును దాని విధానమును చాతుర్వేత ధర్మవ్యవస్థను వర్ణించును.

ప్రతి మన్వంతరమునందును శ్రుతి వేరువేరుగా నుండును. (ఏ మన్వంతరమునకు ఆ మన్వంతరమునందు శ్రుతి మారును.) అప్పుడును ఋగ్ యజుః సామవేదము నుండును. ప్రతి దేవతను ఉద్దేశించిన మంత్రములు నుండును. విధి స్తోత్రము హోత్రస్తోత్రము ద్రవ్యస్తోత్రము గుణస్తోత్రము కర్మస్తోత్రము అభిజనస్తోత్రము అనునవియును ఉండును. కాని అవియును ప్రతి మన్వంతరమునందును వేరువేరుగా నుండును. బ్రహ్మ ఆయా వేదములకు సంబంధించిన స్తోత్రములను ప్రతి మన్వంతరమునందును వేరువేరుగా మరల మరల ప్రవర్తిల్ల చేయుచుండును. ఇది ఒక వేదమునకే కాదు; ఋగ్ యజుః సామాధర్మ్య వేదములకు నాలుగిటికి సంబంధించిన స్తోత్రముల విషయమునందును మన్వంతర భేదమును బట్టి భేదము ఏర్పడును.

ఆయా మన్వంతరములందు మిగుల దుశ్చరమగు తపస్సాచరించిన ఋషులకు ఆతః పూర్వపు మన్వంతరము నందు వలెనే వేదమంత్రములు ప్రాదుర్భవింపను. (వేదములును తదంశములును వెనుకటి మన్వంతరములందు వలెనే యున్నను వాటి రూపములందు భేదముండునని దీనిని బట్టి ఎరుగవలెను.)

ఆయా ఋషులకు ఆయా వేద-వేదాంశ ('వేదాంగ' అనికాదు.) మంత్రములు ప్రాదుర్భవించుటకు (వారికి తమ యుగపు ప్రాపంచిక స్థితుల విషయమున కలిగిన) అనంతోషము (వాటివలన కలిగిన) భయము దుఃఖము (ఈ పరిస్థితుల నుండి జనుల కెట్లు విడుదల కలిగించవలెనో తెలియని స్థితి అనెడు) మోహము (ప్రజల క్లేశములు చూచి కలిగిన) శోకము అను ఈ ఐదు స్థితులును హేతువులగును.

ఋషులకు ఈ వేదవేదాంశములు సాక్షాత్కరించుట యాదృచ్ఛికముగ (అదృష్టవిశేషమున)ను తారకము అను (యోగ) లక్షణముచేతను సిద్ధించును.

ఋషులకు (మంత్రద్రష్టలకు) ఋషిత్వమును కలిగించు లక్షణము తెలిపెదను. ఇదివరకు గడచిన మన్వంతరములందు కాని రాబోవు వానియందు కాని ఆర్షకము (ఋషిత్వమునందలి ప్రభేదములు) ఐదు విధములుగా నుండును. ఋషులకు ఈ ఋషిత్వము ఏర్పడు విధముతోపాటు ఆ ఐదు ఋషిత్వ ప్రభేదములను మీకు తెలిపెదను.

ప్రళయకాలమునందు నర్వ(త్రి)గుణములును నమతావస్థతో నుండును. వేదములును శబ్దార్థ ప్రవిభాగములేక వాని అవాంతర ప్రవిభాగములును లేక ఏకైకాఽ ఖండ శబ్దరూపము కూడ అవ్యక్త తత్త్వమున లయమంది యుండును. నర్వమును తమోమయమయి యుండును. (ఈ దృశ్య ప్రపంచపు స్థూల రూపాంశములే కాదు సరియే కదా దీనికి మూలములగు సూక్ష్మతత్త్వములును అవ్యక్త దశయందుండును.) ఇది మూలప్రకృతి జడతావస్థ. అది కొంతకాలము సకల తరువాత మరల అబుద్ధి పూర్వకముగానే (తన సంకల్పము లేకయే - తాను జడము కావున తనకు సంకల్పించు శక్తియే లేదు-వరమాత్ముని చితిరూపశక్తి ప్రేరణచే తనయందు చైతన్యమును వ్యాప్త మొనరించుకొనుటకును తాను చైతన్యమునకు ఆశ్రయమగుటకును ఉన్ముఖమయి) ప్రవర్తిల్లును.

ఇదియే ఆర్షతాస్థితి. అందుచేతనే ఆర్షత్వము అనునది చిదాత్మక (విశుద్ధ జ్ఞానాత్మక) తత్త్వపు శక్తిచే ప్రేరితము కావున బుద్ధిపూర్వకము అనియు చేతనతత్త్వముచేత అధిష్ఠించబడినది (అనగా ఈ ఆర్షత్వమునందు చిదాత్మక లక్షణము వ్యాపించియున్నది) అనియు చెప్పబడుచున్నది. ఇట్లు చేతనాచేతనములు-చిదాత్మక వరమాత్ముడును మూలప్రకృతియు - మత్స్యమును ఉదకమునువలె వరస్సరము విడదీయరాక ప్రవృత్తి నందుచుండును. ఇట్టి ప్రకృతి (జడ) పురుష (చేతన)తత్త్వములు రెండును వరస్సరము కార్యకారణ భావమును పొంది చేతనవ్యాప్తితో (తనయందు చేతనతత్త్వము వ్యాపించగా) త్రిగుణమయ జడ ప్రకృతి సృష్టికి ప్రవర్తిల్లును.

ఈ విధముగ ప్రవర్తిల్లు సృష్టిలో శబ్దార్థ సృష్టియు వ్యక్తరూపము నందసాగును. అందు అర్థము విషయము-
పదము (శబ్దము) విషయి-యగును. శబ్దమును వినగా తత్ప్రభావమున చిత్తమున ఆ శబ్దముచే ఉద్దేశించబడిన అర్థము
(వస్తువుల సన్నివేశము) గోచరమగును. ఇదియే శబ్దార్థముల విషయ విషయభావసంబంధము.

ఇట్లు అన్నప్ర రూపమున నైన శబ్దార్థవ్యక్తి (సృష్టిభావము ప్రవర్తిల్లుట, ఆరంభము కాగా కాలక్రమమున
ప్రపంచసృష్టికి మూల కారణతత్త్వములగు మహదాది తత్త్వములు అవ్యక్త తత్త్వమునుండి వికాస క్రమమున వ్యక్తము
కానారంభించును. మహత్తత్త్వమునుండి అహంకారతత్త్వము దానినుండి సూక్ష్మభూతములు ఉద్భవించు తత్త్వములు
వ్యక్తము లగును.

[‘నేను’ అను సామాన్యకారపు ‘అహం’ తత్త్వ స్ఫురణచే ఈశ్వరుని యందు కలుగు బుద్ధ్యాత్మకదశ ‘మహత్త
త్త్వము’ అనబడును. ‘నేను ఇట్టివాడను ఈ పేరుగల వాని కుమారుడను.’ ఈ మొదలగు విశేష జ్ఞానముతో కూడిన
‘అహం’ స్ఫురణను అహంకారము అందురు. ఈశ్వరుని యందు జగత్సృష్టి ప్రవృత్తి కాలమున కలుగు ఇట్టి బుద్ధిదశ
అహంకారతత్త్వము.]

భూతభేదాశ్చ భూతేభ్యో జ్జిరేతు వరస్సరమ్ । సంసిద్ధిః కారణం కార్యం నద్య ఏవ నివర్తతే. 71

యథోల్ముకా ద్విరుచయో ఏకకాలా ద్భవన్తిహి । తథాప్రవృత్తాః క్షేత్రజ్ఞాః కాలేనై కేన కారణాత్. 72

యథాఽన్దకారే ఖద్యోత స్సహసా సప్రదృశ్యతే । తథా వివృతో హ్యవ్యక్తః ఖద్యోత ఇవ సజ్జ్వలన్. 73

స మహత్మా శరీరస్థ స్తత్రైవ వరివర్తతే । మహత స్తమనః పారే వై లక్షణ్యా ద్విభావ్యతే. 74

తత్రైవ సంస్థితో విద్వాన్ తమసోఽన్త ఇతి శ్రుతమ్ । బుద్ధి ర్వివర్ధతస్తస్య ప్రాదుర్భూతా చతుర్విధా.

జ్ఞానం వైరాగ్య మైశ్వర్యం ధర్మశ్చేతి చతుష్టయమ్ । సాంసిద్ధికా న్యథై తాని అప్రతీలాని తస్య వై. 75

మహాత్మనః శరీరస్థ చైతన్యా త్సిద్ధి రుచ్యతే ।

పురే శేతే యతః పూర్వం క్షేత్రజ్ఞానం తథాపిచ. 77

పురేషు శయనా త్పురుషః క్షేత్రజ్ఞానాద్జ్ఞ ఉచ్యతే । యస్మాద్ధర్మాన్ప్రసూతేహి తస్మా ద్వై దార్మికస్తునః. 78

సాంసిద్ధికే శరీరేచ బుద్ధ్యా వ్యక్తంతు చేతనమ్ । ఏవం వివృత్తం క్షేత్రం జ్ఞః క్షేత్రం హ్యసభినన్దిరః. 79

వివృత్తినమకాలేతు పురాణం తదచేతనమ్ । క్షేత్రజ్ఞేన పరిజ్ఞాతం భోగ్యోఽయం విషయో మమ. 80

భూతతన్మాత్రలు అనెడు సూక్ష్మభూతములనుండి భూతభేదములు (స్థూల భూతములు) మొదలగునవి ఒకదాని
నుండి మరియొకటి అనుక్రమమున ఉత్పన్నము లగును. స్వాభావికముగా న్యయంసిద్ధమగు కారణతత్త్వమగు దానినుండి
ఏర్పడిన కార్యతత్త్వము మరియొకదానికి కారణమగుచు ఈ క్రమమున వెంటి వెంటినే సృష్టిక్రమములో కరమాద్యుచు
ఈ ప్రపంచ రూపమున రూపొందును. ఒక కొరవినుండి ఒకే నమయమున అనేకములగు చిన్న చిన్న నివృరవ్వలు
చెదరి బయటికి వచ్చినట్లు ఒకే చైతన్యమునుండి ఒకే క్షణమున జీవు లనేకులు పరమాత్మనుండి నివృత్తమైన భూతము
లతో ఏర్పడిన దేహములందు నానా దేహధారులుగా కనబడుదురు. ఇందరు క్షేత్రజ్ఞాంకును (జీవులకును) కారణముగా
చేతనముల తత్త్వము ఒక్కటియే.

చీకటిలో అకస్మాత్తుగా మెరపు తళక్కున మెరసినట్లు అవ్యక్త తత్త్వమునుండి వివృత్తమయిన జీవ సమూ
హము కూడ దేహధారులయి ప్రకాశించుచు కనబడును. పరమాత్మ తత్త్వముకూడ అంతర్యామియై ప్రతి శరీరమునందు
నుండును. మహాతమస్సునకు ఆవల పరమాత్ముడు ఈ నమస్తస్సృష్టికిని ఆరీతమయి త్రిపాతత్త్వముగా అంతర్యామి కంటె
విలక్షణమయి ప్రకాశించుచుండును.

ఇట్లా పరమాత్ముడు అక్కడనే ఆయా దేహధారుల దేహములనెడు శేత్రములందే ఉండును. అదే నమయమున- తమస్సునకు ఆవలనుండును. అని శుతుల యందు పిసిబడుచున్నది. ఇట్లతడు ప్రకృతికి అధిష్ఠాతయై వివర్తము పొందు చుండ (రూపవంతుడై బాసించుచున్న - కొలదిని) అతని బుద్ధిలో 1. జ్ఞానము- 2. వైరాగ్యము- 3. ఐశ్వర్యము- 4. ధర్మము అనునవి కలిగెను. (2. ఇది మనవంటి వారి విరక్తి వంటిదికాదు; నేను పొందవలసిన దేదియు లేదు; నేను అవాప్త నకల కాముడను; నావారు అనదగు వారెవరును లేరు; మమకారముతో నాకు పనిలేదు. అను బుద్ధి; 3. నేను సర్వేశ్వరు డను; నేనే ఎల్ల జగములకును దిక్కు; అనుబుద్ధి; 4. లోకప్రవృత్తికి మూలమగు సత్కర్మానుష్ఠానము నేనే అను భావన.) ఇవి అతనికి స్వతస్సిద్ధములే కాని కావలెనని సంపాదించుకొన్నవి కావు. ఆ మహాత్మునికి మాయా శక్తి కృత మగు శరీరప్రాప్తివలన ఇవి సిద్ధించినవి.

ఇతడు 'పూర్' అనబడు ఆయా ప్రాణుల శరీరముల యందు సాక్షి రూపుడై యుండును; 'పురి-శ' పురుష'-అని వ్యవహరింపబడును. ఆయా దేహములందు (శేత్రములందు) ఉండి వాని తత్త్వమును ఎరుగును కావున శేత్రజ్ఞాడు- జ్ఞాడు-అనబడును. ధర్మమును అవలంబించి లోకములను నృజించి పాలించును కావున అతడు దార్మికుడనబడును.

ఇట్లు తనకు అనపాయని అగు (ఎన్నడును విడిపోని) మాయాశక్తిచే సిద్ధించిన దై స్వాభావికముగ లభించిన శరీరము నందు ఈ చెప్పిన బుద్ధి లక్షణముచే నేతనుడయి పరమాత్ముడు మూల ప్రకృతికి కలిగిన సృష్ట్యభిముఖ ప్రస్పృత్తిని నఫలము చేయును.

ఇట్లు పరమాత్మ శేత్రజ్ఞాడుగా వివర్తము పొందియు శేత్రము విషయమునను అందలి జీవుని ప్రవృత్తుల విషయ మునను వాటివలన కలుగు ఫలముల విషయమునను ఎట్టి అభినందియు (అహంకార మమకారములు) రు లేకుండును.

ఈ పరమాత్ముడిట్లు వివర్తము పొందుటకు నమకాలముననే పురాణము (అనాది) అగు ఆ అచేతన(జడ) ప్రకృతి శేత్రరూపమునను భోగ్యవస్తు జాత రూపమునను రూపొంది ఆ శేత్రజ్ఞాని చేత 'ఇదినాకు ఆశ్రయము' అనియు 'ఇదినాకు భోగ్యము' అనియు ఎంచబడుచున్నది.

ఋష్యాదిలక్షణమ్.

ఋషి ర్హింసాగత్యోర్ధాతుర్విద్యా సత్యం తప శ్రుతమ్ ।

ఏష సన్నిచయో యస్మాద్ బ్రహ్మణస్తు తత స్త్వపిః. 81

వివృత్తినమకాలాచ్చ బుద్ధ్యా వ్యక్త మృషి స్వయమ్ । ఋషతే వరమం యస్మా త్పరమర్షి న్తతః పునః. గత్యర్థా దృషతే ర్థాతో ర్నామనిర్వృత్తికారణమ్ ।

యస్మా దేష స్వయమ్భూత స్తస్మాచ్చ ఋషితా మతా. 83

ఈశ్వరా స్వయముద్భూతా బ్రహ్మణో మానసా స్సృతాః । వివర్తమానై నైర్బుద్ధ్యా మహా న్పరగతః పరః. యస్మా దృషి ర్మహత్త్వేన సహ తస్మా న్మహర్షయః ।

ఈశ్వరాణాం సుతా స్తేషాం మానసా శ్చౌరసాశ్చ వై. 85

ఋషి స్తస్మా త్పరత్వేన భూతాది ర్పషయ న్తతః । ఋషిపుత్రా ఋషీకాస్తు మైథునా ద్గర్భసమ్భవాః. 86

వరత్వేన ఋషంతేవై భూతాదీ నృషికా న్తతః । ఋషికాణాం సుతా యేతు విజ్ఞేయా ఋషిపుత్రకాః. 87

శ్రుత్వా ఋషం వరత్వేన స్మృతా స్తస్మా చ్చృతర్షయః ।

అవ్యక్తాత్మా మహానాత్మా హజ్జగరాత్మా తథైవచ. 88

భూతాత్మా చేన్ద్రియాత్మాచ తేషాం తద్జ్ఞాన ముచ్యతే । ఇత్యేవ మృషిజాత్యస్త వజ్చాదా నామ విశ్రుతాః. 92
 భృగు ర్మరీచి రత్రిశ్చ అజ్గిరాః పులహః క్రతుః । మను ర్దక్షో వసిష్ఠశ్చ పులస్త్యశ్చాపి తే దశ. 90
 బ్రహ్మణో మానసా హ్యేతే ఉత్పన్నా స్స్వయ మీశ్వరాః ।

పరత్వేన ర్షయో యస్మా న్మతా న్తస్మా న్మహర్షయః 91

మన్త్రద్రష్టృఋషివరిగణనమ్.

ఈశ్వరాణాం సుతా స్త్యేషా మృషయ స్తాన్నిబోధత । కావ్యో బృహన్పతిశ్చైవ కాశ్యప శ్శృవన న్తతా. 92
 వత్సరో నగ్నహూశ్చైవ భరద్వాజశ్చ వీర్యవాన్ । ఋషిర్దీర్ఘతమాశ్చైవ బృహద్రక్షాః శరద్వతః. 93
 వాజిశ్రవాః సుచింతశ్చ శావశ్చ సవరాశరః । శృంగీచ శంఖపాచ్యైవ రాజావైశ్రవణ న్తతా 94
 ఇత్యేతే ఋషికాః సర్వే సత్యేన ఋషితాం గతాః । ఈశ్వరా ఋషయశ్చైవ ఋషికా యేచ విశ్రుతాః. 95

జగత్సృష్టి పరమాత్మచై తన్య ఋషిత్వముల సంబంధము.

ఋషి- ★హింసాగత్యోః; అను ధాతువునుండి ఋషి అను శబ్దము సిద్ధించును. బ్రహ్మ (చతుర్ముఖబ్రహ్మ యును పరబ్రహ్మయును) విద్యా సత్యతవః శాస్త్ర జ్ఞానముల రాశి న్వరూపుడు కావున ఆతనికి ఋషి అని వ్యవహారము; పరమాత్ముడు తాను వివృత్తి (సృష్టిగా రూపొందుట) పొందిన సమయమునందే బుద్ధి రూపమున వ్యక్తుడై (సృష్టరూపము నందినవాడై) నందున ఆతడు ఋషి; పరమము (సర్వోత్తమము) అగుదానిని 'ఋషతే' తెలిసికొనెను; కావున ఆతడు పరమఋషి; ఇట్లే 'గతి' 'గమనము - జ్ఞానము' అను అర్థమును ఇచ్చు 'ఋష' ధాతువునుండి ఈ ఋషి శబ్దము ఏర్పడినది కావుననే - స్వయముగా తానే జ్ఞానము పరమాత్మగా స్వయం సమద్యూతమయినది కావున జ్ఞానమునకును ఋషి అని వ్యవహారము; ఇట్లే 1. బ్రహ్మ మానసపుత్రులగు మరీచి మోదలగువారు మైతున వ్రవృత్తితో పవిత్రత స్వయముగా ఉత్పన్నులయిరి. వారును ఋషులు; వీరును వివర్తము పొందుచునే న్యాయముగా బుద్ధి (జ్ఞానము) తో వ్యాపింపబడిరి; కావున వీరు ఈశ్వర ఋషులు; (జ్ఞానమునకు అదీశ్వరులు); 2. ఈ ఈశ్వర ఋషులకు మానస పుత్రులుగాను-బెరస (మైతునముతో జనించిన) పుత్రులుగాను కలిగినవారు కొందరు తాము పుట్టచునే మహాజ్ఞానముతో (ఋషితో) వ్యాప్త లయిరి; కావున వీరు మహర్షులు; 3. భూతాది సృష్టికాలమున బెరస సంతానముగా (మైతునముతో) జనించినవారు కేవల ఋషులు; 4. ఇట్లే మైతునముతో ఋషుల గర్భమునుండి జనించినవారు ఋషికులు; వీరు ఉత్కృష్టమగు విధమున భూతాది సృష్టి విషయములను తెలిసినవారు. 5. ఋషికుల బెరస పుత్రులు ఋషి పుత్రులు; వీరు తమ హృదయముండి శ్రుతులను శ్రుతము (విసరినవి)గా చేసికొని-లోకమున ప్రచారము చేయువారు; శ్రుతి తత్త్వము నెరిగినవారు; కావున వీరు శ్రుతర్షులు అనబడుదురు.

ఇక సృష్టిక్రమ దశల ననుసరించి పరతత్త్వము - 1. అవ్యక్తాత్మా 2. మహానాత్మా 3. అహంకారాత్మా; 4. (నూక) భూతాత్మా 5. ఇంద్రియాత్మా అని ఐదు విధములగును; ఈ యెప్పినవారిలో 1. ఈశ్వర ఋషులు అవ్యక్తాత్మను 2. మహర్షులు మహానాత్మను 3. ఋషులు అహంకారాత్మను 4. ఋషికులు భూతాత్మను 5. ఋషిపుత్రులు ఇంద్రియాత్మను స్వయముగా జ్ఞాన విజ్ఞానములతో ఎరిగినవారు. ఇట్లు ఈ ఐదు తెగల ఋషులును పరతత్త్వమును ఏదో రూపమున తాము ఎరిగియుండి ప్రజలకును ఎరుకవరచ గలిగినవారు.

★ పాణిసీయ ధాతు పాఠమున 'ఋషి-గతా' అని మాత్రమున్నది. కాని ఇచ్చట ఇచ్చిన హింసార్థము పాణిసీయము కాని-ఇతర వైయాకరణుల ధాతు పాఠమున నుండి యుండును. ఋషిత్వములో తపస్సు కూడ చేరి యున్నది. ఇది శరీర హింసా రూపమయినది. అందులకై ఈ ధాతువునకు ఈ యర్థము తగుననికోరును.

ఏవం మంత్రకృతః సర్వే కృతస్సశశ్చ నిబోధత ।

ఉచథ్యో వామదేవశ్చ అగస్త్యఃకౌశిః నృథా । కర్దమో వాలఖిల్యాశ్చ విశ్రవా శ్శక్తివర్ధనః. 96

ఇత్యేతా(తే)ఋషయః ప్రోక్తా నృపసా ఋషితాం గతాః ।

తేషాం పుత్రాః నృషికాంస్తు గర్భోత్పన్నా నిబోధత. 97

భృగుః కాశ్యపః ప్రాచేతా దధిచో హ్యత్మవానపి । ఊర్వోఽథ జమదగ్నిశ్చ వేదసార నృత నృథా. 98

ఆర్దిష్ఠేణశ్చ శ్యావాశ్శ్వో పీతహవ్య స్సవేదనః । వైస్యః వృథు ర్దివోదాసో బ్రహ్మస్వా గృత్సృశౌనకాః. 99

ఏకోనవింశతి హ్యేతే భృగవో మన్త్రకృతమాః । అజ్గిరా బృహస్పతిశ్చ భరద్వాజో (ధలక్ష్మణః) భవాత్మక
తథా మృగధరోగర్గ శ్శితిభాకృతి రేవచ । *తురపీతశ్చ మాన్దాతా అమృరీష నృథైవచ. 101

యుషసాశ్చ పురుకుత్స స్స్విశ్రవశ్చ తమస్యవాః । అజహిధోన్వహార్థ్యశ్చ హ్యారలః కవిరేవచ. 102

పృషదశ్శ్వో విరూపశ్చ కణ్వశ్చైవౌథ ముద్గలః ।

ఉచథ్యశ్చ శరద్వాం(ఋషిజ్ఞోబృహచ్చక్ల) శ్చతథా వాజిశ్రవా అపి. 103

అపస్యోష స్సుచిత్రిశ్చ వామదేవ నృథైవచ । ఉబిల్లో బృహనిక్కశ్చ ఋషి ర్ద్విత్తమా అపి. 104

కక్షివాం శ్చ త్రయస్త్రింశత్స్కృతా హ్యజ్గిరసాం వరాః । ఏతే మన్త్రకృత స్సర్వే కశ్యపాంస్తు నిబోధత.

కాశ్యప స్సహ వత్సారో నైద్రువో నిత్య ఏవచ । అసితో దేవలశ్చైవ షడేతే బ్రహ్మవాదినః. 106

అత్రిరర్ధస్వినాశ్చైవ శ్యావాశ్శ్వోఽథ గవిష్ఠిరః । కర్ణికశ్చ ఋషి స్సిద్ధ నృథా పూర్వాతిథిశ్చయః. 107

ఇత్యేతే త్వత్రయః ప్రోక్తా మన్త్రకృతో మహర్షయః । వసిష్ఠశ్చైవ శక్తిశ్చ తృతీయశ్చ వరాశరః. 108

తతస్తు ఇన్ద్రప్రమితిః పశ్చామస్తు భరద్వాసుః । షష్ఠస్తు మిత్రావరుణ స్సప్తమః కుణ్డిన నృథా. 109

ఇత్యేతే సప్త విజ్ఞేయా వాసిష్ఠా బ్రహ్మవాదినః । విశ్వామిత్రశ్చ గాదేయో దేవరాత నృథాబలః. 110

తథా విద్వాన్మదుచ్ఛన్దా ఋషిశ్చాన్యోఽఘమర్షణః । అష్టకో లోహిత శ్చైవ భృతకీలశ్చ తా వుభౌ. 111

దేవశ్రవా దేవరాతః పురాణశ్చ దనన్జాయః । శిశిరశ్చమహాతేజాశ్శాలజ్కాయన ఏవచ. 112

త్రయోదశైతే విజ్ఞేయా బ్రహ్మిష్ఠాః కౌశికా వరాః । అగస్త్యోఽథ దృఢాశ్వశ్చ ఇన్ద్రబాహు నృథైవచ. 113

బ్రహ్మిష్ఠాఽగస్తయో హ్యేతే త్రయః వరమకీర్తయః । మను ర్వైవస్వతశ్చైవ ఐశో రాజా పురూరవాః. 114

క్షత్రియాణాం యరా హ్యేతే విజ్ఞేయా మన్త్రవాదినః । బలన్తశ్చ నవత్సశ్చ సజ్జీలశ్చైవ తే త్రయః. 115

ఏతే మన్త్రకృతో జ్ఞేయా వైశ్యానాం ప్రవరా ఇమే । ఇత్యేకనవతిః ప్రోక్తా మన్త్రాయైశ్చ బహిఃకృతాః. 116

బ్రాహ్మణాఃక్షత్రియావైశ్యాఋషిపుత్రాన్నిబోధత ।

ఋషికాణాం సుతా హ్యేతే ఋషిపుత్రాస్సు(శ్రు)తర్షయః. 117

ఇతి శ్రీమత్స్వమహాపురాణే మన్వన్తరానువర్ణనే దేవాసురయక్షగన్ధర్వమనుష్యాది

పరిమాణోత్సేధాదికథనం నామ చతుశ్చత్వారింశదుత్తరశతతమోఽధ్యాయః.

మంత్రద్రష్టలగు ఋషులు; త్రైవర్ణి కులందును ఋషులు కలరు.

భృగువు మరీచి అత్రి అంగిరుడు పుంహదు క్రతువు మనువు దక్షుడు వసిష్ఠుడు పులస్త్యుడు అను వదిమందియు బ్రహ్మకు మానసపుత్రులు. వీరు ఈశ్వరులు; సర్వనమర్దులు; తమకు స్వయంభూబ్రహ్మ అప్పగించిన ఆయా

*కృతవాచనృథా గర్గః కృతిస్సంకృతి రేవచ. (పాతాం.)

స్వప్నశంఖములపై సంపూర్ణాధికారము కలవారు. పైని తెలిపిన ఐదు విధములగు ఆత్మల తత్త్వమును ఎరిగినవారు అగుటచే వీరు ఋషులనబడుదురు; ఋషులలో ఆందరలో మొట్టమొదటివారును గొప్పవారును అగుటతో వారు మహర్షులు అనబడిరి. (పర = పరస్ = మహత్.)

ఇట్టి ఈశ్వరులగు మహర్షుల కుమారులు ఋషులు; వీరిని తెలిపెదను వినుడు; కావున బృహస్పతి కశ్యపుడు చ్యవనుడు ఉతథ్యుడు వామదేవుడు అగస్త్యుడు కౌశికుడు కర్ణముడు వాలఖిల్వలు ప్రశవనుడు శక్తివర్ధనుడు అనువారు ఋషులు. ఈ చెప్పబడిన ఋషులందరును తమ తపశ్శక్తిచే ఋషిత్వమును పొందిరి. వారి గర్భములనుండి ఉత్పన్నులయిన 'ఋషికు'లనబడు 'ఋషులు' మైథునముచే జనించినవారు. (వీరు 'ఋషు'లను తెగకు చెందిన ఋషుల ఔరస పుత్రులు.) వీరిపేరులు: వత్సరుడు (వత్సారుడు) నగ్నహా భరద్వాజాడు పీఠవాన్ దీర్ఘతమనుడు బృహద్యక్షనుడు శరద్వాన్ వాజ్మిశ్రవన్ నుచితుడు పరాశరుడు శృంగిన్ శంఖపాత్ వైశ్రవణుడు-పీఠందరును ఋషికులు అనబడు ఋషులు; వీరెల్లరును సత్యమునందు సిద్ధిచెంది ఋషిత్వమును పొందిరి.

ఈ చెప్పిన వారిలో ఈశ్వరులు (మహర్షులు) ఋషులు ఋషికులు పీఠెల్లరును మంత్రకృత్లు (మంత్రములను దర్శించినవారు. వారి పేరులన్నియు తెలిపెదను; తెలిసికొనుడు.

భృగువు కాశ్యపుడు వ్రవేతస్ దదీచుడు ఆత్మవాన్ ఊర్వుడు జమదగ్ని వేదుడు సారస్వతుడు ఆర్తిషేణుడు చ్యవనుడు వీతహవ్యుడు వేధనుడు వైస్మ్యుడు పృథువు దివోదాసుడు బ్రహ్మస్యాన్ గృత్సుడు శౌనకుడు ఈ పందొమ్మిది మందియు భృగువంశమునందు జన్మించిన మంత్రకృత్ (మంత్రకర్త-మంత్రద్రష్ట)లగు ఉత్తములు.

అంగిరస్ వేధనుడు భరద్వాజాడు లక్ష్మణుడు (భవాత్మకుడు) కృతవాచుడు గర్గుడు స్మృతి సంకృతి (స్మృగ ధరుడు గర్గుడు శితిభా-కృతి) తురవితుడు మాంధాత అంబరీషుడు యువనాశ్వుడు పురుకుత్సుడు స్వశ్రవుడు నదన్యవాన్ (తమన్యవాన్) అజమీడుడు అన్వహాశ్వుడు ఉత్కలుడు కవి పృషదశ్వుడు విరూపుడు కావ్యుడు ముద్గలుడు ఉత(ప్ర)థుడు శరద్వాన్ వాజ్మిశ్రవన్ అవస్యోషుడు నుచిత్రి వామదేవుడు ఋషిజాడు బృహచ్ఛక్తుడు (ఉచిల్లుడు బృహసిక్కుడు) దీర్ఘతమస్ కక్షివాన్-ఈ ముప్పది ముగ్గురును అంగిరో వంశమునందు జన్మించిన మంత్రద్రష్టలు.

ఇకమీదట కశ్యవ వంశమునందలి మంత్రద్రష్టలు; వీరిని విని తెలిసికొనుడు; కాశ్యపుడు పత్నారుడు నైద్రువుడు నిత్యుడు అసితుడు దేవలుడు అనువారు వీ రారుగురు.

అత్రి అర్ధస్యనుడు శ్యావాశ్వుడు గంధీరుడు కష్ఠకుడు తపస్విద్యువగు పూర్వాతిథి ఈ అరుగురును అత్రివంశము నందలి మంత్రద్రష్టలు.

వసిష్ఠుడు శక్తి పరాశరుడు ఇంద్రవ్రమితి భరద్వాసువు మిత్రావరుణుడు కుండినుడు ఈ ఏడుగురు వసిష్ఠ వంశ మందలి మంత్రద్రష్టలు. వీరందరు బ్రహ్మవాదులు (వేదతత్త్వము నెరిగినవారు.)

గాధిపుత్రుడగు విశ్వామిత్రుడు దేవరాతుడు బలుడు విద్వాంసుడగు మదుచ్ఛందుడు అనుమర్షణుడు అష్టకుడు లోహితుడు భృతకీలుడు మాంబురి దేవశ్రవన్-ధనంజయుడు శిశిరుడు శారింకాయనుడు - ఈ పదుముగ్గురును బ్రహ్మిష్ఠులు (బ్రహ్మతత్త్వవేత్తలలో ఉత్తములు)ను కౌశిక వంశోత్పన్నులును అగు మంత్రద్రష్టలు.

అగస్త్యుడు దృఢద్యుమ్నుడు ఇంద్రజాహవు - ఈ ముగ్గురును బ్రహ్మిష్ఠులును అగస్త్య గోత్రజాతులునగు మంత్ర ద్రష్టలు; వీరు ఉత్తమ కీర్తిశాలురు.

వైవస్వత మనువు-ఇలాపుత్రుడును రాజా నగు పురురవుడు క్షత్రియులలో శ్రేష్ఠులై మంత్రవాదులగు మంత్ర ద్రష్టలు. (మంత్రవాదులు = మంత్రతత్త్వవేత్తలు)

భరిందకుడు వాసాశ్వుడు సంకిలుడు ఈ ముగ్గురును వైశ్యులలో ప్రవరు (శ్రేష్ఠు)లగు మంత్రద్రష్టలు.

[ఇవట చెప్పిన భృగ్వంగిరః కశ్యపాత్రి వసిష్ఠ విశ్వామిత్రాగస్త్యుల గోత్ర ప్రవరములే ముందటి (195-200) అధ్యాయములందు వివరింపబడును.]

ఇట్లు మంత్రములను దర్శించి బయల్పరచిన మంత్రద్రష్టలలో తొంబది రెండు మంది నామములు ఇవట

చెప్పబడినవి. వీటిలో బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును వైశ్యులును అను మూడు వర్ణములవారును కలరు. వీరిని ఋషుత్వపుత్రులందురు. 'ఋషికు'ల కుమారులకు ఋషిపుత్రులనియు శ్రుత(శ్రుత ఋషులనియు కూడ వ్యవహారము కలదు

ఇది శ్రీమత్స్వమహాపురాణమున మన్వంతరాను వర్ణనమున-దేవాది పరిమాణ కథనము-శిష్ట సాధు ధర్మ తపోదానాది లక్షణ-ఋష్యాది లక్షణ-మంత్రద్రవ్య ఋషి పరిగణన-మను నూట నలువది నాలుగవ అధ్యాయము.

తప్పొప్పుల పట్టిక

పుట	పంక్తి	తప్పు	ఋషు
3	28	స్వధా	స్వధా
3	28	పరస్వ	చరస్వ
4	6	రెండు యోజనములంత (1600 మూరలు)	యోజనమంత (16000 మూరలు)
47	1	శతత	శత
52	9	నమృద్దేషు	నమృద్దేషు
53	22	బర్హిష్మంతు	హవిష్మంతు
57	3	(లర్థము)	(లర్థము)
66	19	బలి	బలిం
79	16	నల్లావః	నంల్లావః
80	21	ప్రపాత	పపాత
84	34	శార్ధర	శార్ధర
131	1	వృత్తాంతములు	వృత్తాంతము
144	23	మార్క	మాచార్క
162	22	కథనము	కథనమ్
173	14	వ్రతం	వ్రతం
220	12	చత్వారే	చాత్వారే
220	21	చత్వార	చాత్వార
222	13	వ్రకృచ్చ	వ్రతికృచ్చ
233	12	సితవక్షే	సీతివక్షే
233	25	శుక్లవక్ష	కృష్ణవక్ష
277	4	బ్రహ్మణా	భగవాన్
315	1		గుడ-సువర్ణవర్ణతదానములు-84-85అ.
369	1	వ్రయోగ	వ్రయోగ
453	1	విభగ	విభాగ
465	1	155అ.	125అ.
480	6	హనశ్చ	హనశ్చ
483	1	స్తులించుట	స్తులించుట
486	22	నలిరే	నలిరే
489	1	త్రిపుర	త్రిపుర
491	5	భగవాళ్ళార	భగవాళ్ళార
525	1	కథనము	వధాదికథనము

గమనిక : 220 పుట-21 పంక్తిలో-యజ్ఞ పరికరములలో 'ద్రువా-స్థాలి' అను పేరుగల దారుహయస్థాలి ఒకటి.

